ROBERTI CARDINALIS BELLARMINI

CONCIONES

ROBERTI BELLARMINI

POLITIANI S. J.

S. R. E. TIT. S. MARIÆ IN VIA PRESBYTERI

CARDINALIS

CONCIONES

JUXTA VENETAM EDITIONEM ANNI 1617

Ab Auctore recognitam.

TOMUS QUINTUS

NEAPOLI

APUD JOSEPHUM GIULIANO EDITOREM

1861

TYPOGRAPHUS LECTORI.

Duo sunt, amice lector, studia, in quae summa vi assertoribus veritatis, et pietatis administris incumbendum. Unum in theologiae scientia, alterum in concionandi arte profundius et doctius acquirendis improbum semper e necessario laborem expostulat. Per illam fides catholica ab irruentibus undique hostibus defenditur, servaturque inviolata. Per hanc coluntur animi, extirpantur vitia, inseruntur virtutes, crescit pietas, splendet fidelium cenversatio. In superiore, quanta sit illustrissimi Cardinalis Bellarmini gloria, vel tanti protulisse dumtaxat nomen viri satis est. Certe ex Controversiis res liquet extra controversiam. Ut theologicus ibi malleus durissimas conterit perfidiae petras! ut frendent, insaniunt, rumpuntur pene invidia impii! Noctuarum quippe sublestae fidei oculi non fuerunt illum solem. In arte porro ecclesiasticae dictionis quantum jam olim illustrissimus idem Cardinalis, adhuc juvenis emicuerit, et Concionibus quas vulgo licet mecum cognoscas. Cum habitae, quasi ex unguibus futurus dignosci potuit leo: et nunc ex leone ipso, quantus quantus modo est, vel istos quasi ungues recte conjeceris. Et ut auctori ipsi haec monumenta Concionum adfecta potius sint quam confecta, (grandius quippe illud opus intervenit, et curas has omnes minores interrupit) nec tam calcographorum typis composta primum, quam auditorum auribus, an ideo otiosa aeternum ea premi ferendum privatorum custodia? Publico non tandem discent assuescere, quae commune rei christianae praestare queunt compendium? Haec vero in praestitura argumento est, quod hactenus privatim et multis studiosissime adservata sint, quod multum operae et laboris in exscribendis iis insumptum variis terrarum in regionibus. Videre et animadvertere id pii docti, et communem theatri hujus lucem summopere iis exoptarunt. Exarsi proinde et ego honesto desiderio in exemplar, recudendi causa; et diligenti studio, amica opera consecutus sum unum. Nec hoc tantum, sed et auctoris assensum expetii, impetravi, simul et sphalmata, quae priori editioni irrepserant, ab ipsomet emaculata. Fruere ergo pie lector, Auctoris benignitate, et hoc nostro qualiquali labore et studio, quo publico consultum iri bono, qua in fide, qua in moribus, docti et pii mecum judicarunt, et vel ex tanto doctore ecclesiastae munus ut adimplendum, disce.

CONCIO PRIMA

IN FESTO S. ANDREAE

THEMA

Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. *Matth.* 4.

SYNOPSIS.

Quae Deus per se ipsum operatur esse meliora, quam quae mediantibus aliis atque inde Apostolorum dignitas colligitur. Ambulandum nobis in terra ad Christi exemplum. Jordanis historica descriptio, et maris Galileae laus. Deum non aspicere qualis sit homo, sed qualis fieri possit. Pastoribus Ecclesiae concordiam esse necessariam. In divinis negotiis non habendam esse affinum et conjunctorum rationem. Cur Deus abjectos ad Apostolatum selegerit: ac proinde impia Juliani calumnia in Christum firmis rationibus refutatur. Quomodo ad Christi exemplum sit piscandum. Peccatores piscibus apte comparantur; hos qui piscantur sunt Deus et Diabolus, diverso tamen modo. Rete Christi esse Sacram Scripturam ipsum Verbum incarnatum. Copiosa Diaboli piscatio ostenditur. Calumnia Porphyrii et Juliani in Apostolos similitudine et ratione refellitur. Quomodo Andreas Apostolus primus vocatus sit: et quomodo divinae vocationi acquiescendum s. Andreae exemplo docetur.

Magna et praeclara quaedam res est dignitas Apostolica, optimi atque ornatissimi Auditores, praestans, ac sane singularis excellentia eorum quos Deus ipse per se, non per administros Sacerdotes, et Episcopos, consecravit. Nec enim aliquem esse tam rudem, et imperitum existimo, qui nesciat ea, quae Deus summus, et praestantissimus artifex per se facit, multo esse et meliora, et pulchriora, quam ea sint, quae per famulos ac ministros facit. Condidit Deus initio Adamum, et Evam, parentes primos generis humani, et quis potest ambigere, quin duo isti homines formosiores, et melioris constitutionis ac temperamenti fuerint, quam ii, qui quotidie nascuntur ex hominibus et a Deo quidem; sed per homines famulos videlicet, et administros, fiunt? Et quis rursum non existimet, eos panes, et eos pisces, salubriores, et meliores fuisse, quos Dominus quondam per se ex paucissimis panibus, et piscibus multiplicavit, quam ii sint, qui labore, et industria hominum fiunt? Et illud vinum dulcius, et praestantius, quod ex aqua Dominus occulta benedictione in nuptiis fecit, quam illud sit, quod annis singulis nascitur ex vitibus. Et eos oculos perspicaciores, et pulchriores, quos idem Dominus caecis hominibus singulari munere largiebatur, quam ii fuissent, quos a natura ante receperant? Quae cum ita sint, quid tandem de praestantia singulari, et eximia dignitate Apostolorum existimare debemus, quos ipsum per se Dei verbum vocavit, erudivit, instituit, illustravit? Si membra eo sunt meliora, quo capiti viciniora, et aqua purior, quo fonti propinquior, et lucis radii eo magis splendent, quo minus a sole recedunt, quem gradum nobilitatis, et gloriae Apostolis dabimus, qui Christo capiti, et fonti omnium bonorum, et verae ac sempiternae luci propinquissimi semper fuerunt? Jure igitur ac merito Spiritus sanctus Apostolus in sacris litteris nunc principes orbis terrae, nunc Ecclesiae architectus, nunc fundamenta, et columnas, nunc pastores et doctores humani generis appellat. Horum in numero beatissimus Andreas fuit, quem quia singulari benevolentia, et charitate Dominus complexus sit, vel ex eo intelligi potest, quod eum omnium primum sibi adjunxit. Fuit itaque Andreas velut filius primogenitus Domini, atque idcirco vehementer ac pene singulariter dilectus, ut de eo non immerito mater Ecclesia versum illum hodie cum cantu laeto ingeminet. *Dilexit Andream Dominus in odorem suavitatis.* Quamobrem ut modum, et ordinem tantae vocationis intelligamus, historiam evangelicam hodie nobis ab Ecclesia propositam breviter, si placet, aggrediamur.

Ambulans Jesus juxta mare Galileae vidit duos fratres, Simonem, qui vocabatur Petrus, et Andream fratrem ejus mittentes rete in mare (erant enim piscatores) ait illis: venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus et navi secuti sunt eum. Am-

bulans: Jesus liberator noster, Auditores, qui non solum verbo, sed etiam exemplo genus humanum instituebat, raro admodum sedisse, crebro ambulasse legitur. Sedit in monte,sed ut Apostolos erudiret. Sedit supra fontem, sed fatigatus ex itinere, et ut mulierem Samaritanam expectaret,et per eam ingentem multitudinem converteret. Crebro vero ambulabat, nimirum ut nos omnes admoneret, vitam istam viam esse ad coelum, nec nos in patria, sed in itinere agere: proinde tempus jam esse laborandi, ambulandi,proficiendi,non standi,non sedendi , non quiescendi, Nemo igitur seipsum fallat, nemo spatium concessum itinere in cauponis, et tabernis otiose et perniciose consumat;sed properemus omnes , et *festinemus ingredi in illam requiem*,ubi absterguntur lachrimae ab oculis venientium, et ubi *dicit Spiritus* , *ut requiescant a laboribus suis.*

*Ambulans Jesus juxta mare Galileae.*Dominus piscari volebat , ideo juxta mare ambulabat. Sed unum verbum de isto mari,vel lacu potius Galileae dicamus. Narrat Josephus, et ex eo d.Hieronymus in capite 16.Matth.ad radicem montis Libani duos fontes scaturire, nomen uni Jor, alteri Dan, et iis vero et appellationem:et originem accipere Jordanem fluvium longe celeberrimum,qui posteaquam aliquamdiu spatiatus est,in vallem quamdam se infundit, atque ibi efficit lacum istum, de quo loquimur.Tum ex altera parte rursum erumpit, et peragit cursum suum usque ad mare mortuum. Porro lacus iste omnes alios lacus pulchritudine, amoenitate, fertilitate,et nobilitate,sine controversia antecellit. Si pulchritudinem , et amoenitatem quaeris, silvis et nemoribus pene circumdatus est: si utilitatem consideres, praebet accolis suis abunde cibum et potum,aquam dulcissimam,et pisces optimos omnium generum, de quorum piscatione multos annos principes nostri Petrus et Andreas,Jacobus , et Joannes victitarunt. Neque vero existimet aliquis , lacum istum in aliena deserta solitudine situm esse: adiacet Galileae, alluit Tiberiadem,nec procul abest ab aliis nonnullis praeclarissimis oppidis. Hinc videlicet nunc mare Galileae;nunc mare Tiberiadis, in sanctis litteris appellatur. Dicitur etiam alicubi lacus Genezareth, vel quod ventos,et auras generet,ut Egesippo placet: vel quod terram Genezar propinquam habeat,ut Josepho verius, et credibilius videtur. Verum id , quod lacum istum mirum in modum nobilitat,atque illustrat,non tam est amaenitas silvarum , vel celebritas oppidorum vel piscium copia,quam praesentia ac visitatio conditoris. Hic enim est ille lacus,quem Dei filius frequentissime navigavit.Hic est ille lacus,super quem idem Dominus siccis pedibus ambulavit. Hic est ille lacus , in quo fluctuante navicula fidem discipulorum non semel Dominus exploravit.Hic est ille lacus fluctibus et tempestatibus sedandis omnipotentiam suam et divinitatem ostendit.Hic est ille lacus,quo discipulos suos non semel Dominus magna piscium comprehensione consolatus est. Hic demum est ille lacus, in quo statum . et progressum , et persecutiones , et tempestates Ecclesiae saepius typo naviculae Dominus adumbravit. Ad hunc igitur lacum accessit,et juxta eum hodie ambulabat, ut, quemadmodum olim Moysen edixit ex aquis, ut eum ducem faceret populi sui, sic etiam nunc ex aquis educeret, quos principes,et gubernatores ecclesiae constitueret.

Sequitur: *Vidit duos fratres.* Ipse est enim qui prior intuetur , ipse *praevenit nos in benedictionibus dulcedinis* , ut postea *in misericordia et miserationibus coronet*: Nec enim unquam homines converterentur ad Deum, nisi prius Deus converteretur ad homines. Itaque ipse est, qui oculos clementiae , et benignitatis suae in Andream , et fratrem prius convertit. Et *vidit*, inquit, *duos fratres.* Quid quaeso vidit ? Num homines valde sapientes, et prudentes, et omni virtutum genere instructos, qui maxime essent idonei,ut toti orbi doctores, et magistri constituerentur? Non hoc vidit: sed homines rusticanos, imperitos; non tamen eos contempsit, quam non tam cogitabat, quid illi essent,quam quid ipse ex iis efficere posset.Pergit faber lignarius in silvam,conspicatur truncum humi jacentem, tortuosum , nodosum , impolitum , sine specie, sine forma ulla: Arripit tamen eum, imponit in humeros, et laetus revertitur domum. Videt eum aliquis imperitus artis lignariae: quod,inquit, ages de trunco isto? Quid tantum in eo ferendo laboras; Quid? inquit faber: hinc vel theca , vel cathedra, vel aliquid etiam pulchrius exibit. At truncus iste informis nullam habet thecae , vel cathedrae similitudinem. Ita est , inquit , sed expecta paulisper, donec eum dolare, polire, et elaborare incipiam: tunc videbis, si fiet aliquid,quod est cubicula, et aulas principum ornare possit. Pari ratione Deus noster , Auditores , est ipse artifex admirabilis. Vidit Andream et Petrum, homines rudes, abjectos, obscuros , et qui nulli rei minus idonei viderentur, quam Apostolicae dignitati: fretus tamen potentia , et sapientia sua incipit eos versare in hanc partem, et in illam, expolire, tornare ,laborare,et tandem tales illos facit,ut trabes, et columnae esse possint,in ea domo,quae bitumine charitatis ex lignis immortalibus et pretiosis gemmis, ac lapidibus aedificatur.

Sed quid sibi vult,quod Dominus non unum,sed duos: et duos non quoscumque, sed fratres:et cur Petrum , et Andream potius , quam Jacobum et Joannem, primos omnium vocavit?Quid hic misterii latet? Sicut a duobus olim incepit, Moyse videlicet , et Aaron , cum populum suum de tenebris Aegypti liberare vellet sic etiam nunc a duobus incipit,quando orbis totus de tenebris peccatorum eripiendus erat. Fratres autem eos duos esse voluit, ut hoc exemplo demonstraret,quanta conjunctio animorum, et quanta pax, et concordia, atque amor esse deberet inter pastores , et concionatores, et principes,ac praesules ecclesiarum.Petrum vero, et Andream primos vocant; non Jacobum,et Joannem, qui affines ejus erant; ut omnibus aperte declararet, non esse in negotiis Dei affinium, et conjunctorum rationem habendam. Ac ne tu postea diceres : habeo beneficium unum ecclesiasticum, dabo illud nepoti meo, vel fratri meo, vel etiam filio meo. Ut tu igitur hoc non diceres , Petrum, et Andream, Jacobo, et Joanni affinibus suis praeposuit.

Sed quid quaeso Andreas, et Petrus agebant, cum Dominus eos vocavit? Piscabantur. *Vidit*, inquit, *duos fratres mittentes rete in mare etc.* Itaque piscabantur, hoc est, quod paulo post futuri essent non verbis, sed actionibns vaticinabantur. Verum hoc loco paucis refellenda est blasphemia impudentissima Juliani Apostatae. Julianus, qui Constantio Magni Constantini filio successerat in Imperio, cum a fide Cristiana defecisset, hoc loco uti solebat, cum adversum Christianos disserendum erat, asserens callidissime, Dominum piscatores imperitos, et simplices sibi adjunxisse,ut facilius eis imponeret. Verum nullo negotio refelletur blaspemia. Primum diabolici animi est, omnia in deteriorem partem interpretari: deinde nec illud verum est, omnes Christi discipulos rusticos, et imperitos fuisse: nam et Nicodemus, et Gamaliel, et Nathanael, juris judaici doctores erant; et Lazarus ac Josephus ab Arimathea ex nobilibus Judaeorum erant; et Paulus eruditissimus erat in lege, et magna turba Sacerdotum (ut in Actis apostolicis testatur Lucas) obediebat fidei. Praeterea, si calliditati tribuitur, quod rudes, et simplices vocaverit, numquid calliditati, an divinitati, et omnipotentiae tribuetur, quod eos repente sapientissimos, et eloquentissimos effecerit? Quod omnium gentium linguis, et oratione instruxerit? Quod splendore, et gloria miraculorum ornaverit? Quod summa, et perspicacissima ingenia in eorum litteris caecutiant? Et quando etiam nihil horum Dominus in Apostolis effecisset, adhuc tamen non calliditas in hoc facto appareret; sed maxima, et plane divina sapientia eluceret. Primum enim ad gloriam Dei maxime amplificandam pertinebat, ut ad summum negotium infimos homines adhiberet: Tanto enim magis excellentia artificis laudatur quanto minus aptis instrumentis res praeclarissimas operatur. Nonne is scriptor nobilissimus haberetur, qui melius scriberet calamo fracto, quam alius integro? Haberetur omnino, et gloria tota scriptori tribueretur: neque ullam ejus partem sibi calami bonitas vendicaret:nam alias dicerent homines; non mirum, si scripsit bene, nam calamum optimum habuit. Ad eumdem igitur modum, cum Deus loquitur per infantes diserte, et per imperitos sapienter, et cum per humiles, atque abjectos magnifice, ac nobiliter operatur, tota laus Dei loquentis, et operantis est. Deinde elegit Deus ad Apostolicum munus homines viles, quia nihil periculosius Episcoporum, et concionatorum functionibus, quae proprie Apostolorum erant, inveniri potest, ac tunc praesertim, cum bene, et cum laude haec munera exercentur, sicut et Apostoli facturi erant. Quis nescis,quam blande instet adversarius verae beatitudinis ubique spargens in laqueis *Euge*, *euge*: ut dum avide colligimus, incaute capiamur? Quis autem ignorat, quam suaviter deglutiantur verba laudantium.praesertim dum non *laudatur peccator in desideriis animae suae*; sed vir justus in donis, et charismatibus Domini sui? ut igitur possent Apostoli periculosissimam istam tentationem evadere; non sapientes, non potentes, non nobiles; sed imperitos, abjectos, obscuros elegit. Hac enim ratione semper habebant praesentissimum remedium contra perniciosissimum venenum, dum videlicet cogitabant, quales olim fuissent:et non se sua industria, suo studio, suo labore;sed Dei munere sapientiam,et eloquentiam et gradum illum amplissimum dignitatis consecutos esse. Postremo, *quia non cognovit mundus per sapientiam Deum placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes*: quia superbis philosophis sapientiam suam jactantibus, mundus non tam conversus quam perversus erat, voluit Deus, ut humilibus piscatoribus ignominiam crucis praedicantibus mundus converteretur. Cum aliquando in scholis existit aliquis superbus et gloriosus adolescens,et quia metaphisicus nominatur jactat sapientiam suam,alios omnes contemnit,tum praefectus gymmasii vir bonus, et sapiens,ut morbo isti medeatur, et superbiam illam comprimat, expecta, inquit, paulisper, puerum istum, qui vix dialectica attigit,tecum disserere volo, et nihil dubito quin superaturus sit te. Ita fecit Deus, *elegit infirma, ut confundat fortia*: *et stulta,ut confundat sapientes*. Quid esse, inquit, existimatis eos, qui philosophi nominantur? Jam, jam intelligetis quid sint,ecce ego adducam simplicissimos,et imperitissimos piscatores, et per eos confundam, et debellabo,et evanescere faciam omnem sapientiam philosophorum. Et vere sicut olim virga Moysis virgas magorum devoravit; ita haec stultitia humilium piscatorum vicit sapientiam superborum philosophorum. Inflabant illi magnificas tubas grandiloquentiae suae,et omnes homines ad sectas suas specioso nomine sapientiae provocabant: et vix paucos quosdam a vicinis locis pertrahere ad sua dogmata potuerunt. Inflarunt contra piscatores nostri suas fistulas rusticanas,et continuo totus orbis accurrit, et evangelio coruscante, omnia dogmata Pythagorae, et Socratis, et Zenonis et Epicuri, et aliorum mundi sapientium, tamquam fumus evanuerit. Nam ut magnus Athanasius in libro de humanitate Verbi, eleganter ostendit, philosophi graeci tot, et tam ingentibus voluminibus sapientissime, et eloquentissime scriptis, ne paucis quidem e vicinia persuaserunt: at Dominus per Apostolos homines imperitos, nec eruditae linguae, omnibus gentibus mortis contemptum,paupertatem, temperantiam, castitatem, omnes virtutes,et fidem sublimissimam rerum altissimarum,et homines intelligentiam exuperantium facillime persuasit. Vicit igitur stultitia sapientiam, et piscatores Philosophos superarunt:nec Dominus callide, sed sapienter, sed divine, sed prudentissimo consilio ad munus Apostolatus piscatores elegit.

Sequitur. *Et ait illis*, *venite post me*. Hoc est unum ex maximis, et excellentissimis beneficiis, quae Dei verbum humano generi attulit. Non satis fuit visceribus illis charitatis Patris nostri Dei, ut nos verbo suo doceret, atque institueret: sed voluit etiam reipsa,et factis doceret: vidistis aliquando et experti etiam estis, cum pueri essetis, quid facere soleant diligentes paedagogi. Primum jubent pueros, ut scribant atque ante oculos eorum ponunt exemplar, quod imitari in scribendo debeant; verum cum animadvertunt, eos non recte pergere, nec posse, nisi alium scribentem vide-

rint, ipsi praeceptores calamum arripiunt, et pueris ajunt, eia respicite, ita scribendum est, ita lineae ducendae, ita characteres formandi, pingendique sunt. Hoc est, auditores, hoc est, quod Deus noster fecit: praecipiebat olim, ut ad exemplar legis ipsius vitam,et mores nostros componeremus: sedebat in cathedra, docebat ex cathedra, intonabat voce terribili: *Ego sum Dominus Deus tuus. Non habebis Deos alienos coram me. Non assumes nomen Dei tui in vanum. Memento, ut Sabbatum sanctifices. Non occides. Non furaberis. Non moechaberis. Non concupisces. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.* Et nos pueri imperiti nihil horum faciebamus: vel si faciebamus, non sine multis, et magnis erroribus faciebamus. Quid igitur consilii cepit Deus?O quid consilii cepit? *O quis intelliget misericordias Domini, et auditas faciet omnes laudes ejus*: Descendit ex cathedra, adjunxit se pueris, coepit legem suam ipse qui dederat, observare: et interim clamabat, *venite post me*, sequimini praecedentem: Sic est ambulandum, sic vivendum, sic diligendus est Deus, sic amandus est proximus, sic divitiae contemnendae, sic honores calcandi, sic amputandae voluptates, sic dimicandum pro veritate, sic pro Dei gloria,et salute proximorum moriendum est. O dulcis veritas: o amor inexplicabilis: et quis retribuet tibi pro omnibus quae retribuisti nobis? Sequamur, auditores, sequamur vestigia Dei nostri. Non potuimus consequi Deum praecipientem; imitemur saltem Deum obedientem. Non persuasit nobis Deus dicens; persuadeat saltem Deus faciens. Et haec quidem ad omnes; sed Apostolis, et Apostolorum sectatoribus adhuc excellentiorem viam istis iisdem verbis demonstravit.

Venite, inquit, *post me, et faciam vos etc.* Ego ut commode piscari possem,reliqui domum meam, dimisi haereditatem meam et nec uxorem, aut liberos habere volo, nec pecuniis, aut honoribus acquirendis operam dabo: sed tollam in humeros crucem meam,et patri usque ad mortem obediens ero. In hoc igitur venite post me, sequimini,atque imitamini me, si piscatores hominum fieri vultis: alioqui enim non hominum, sed pecuniarum, sed honorum, sed commodorum piscatores eritis. O utinam cohortationem istam omnes christiani piscatores intelligerent. Hinc enim exiguus est concionum fructus, quod concionatores liberos pedes et expeditos non habeant: et in suis negotiis occupati nihil minus interdum, quam salutem audientium quaerant. *Non quaero, quae vestra sunt,sed vos*, inquit Apostolus Paulus piscator bonus. Homines igitur, non pecuniae, non honores,non laudes piscandae sunt.

Sequitur. *Et faciam vos fieri piscatores hominum.* Qui homines piscandos esse dicit,certe homines, vel pisces esse, vel piscium simillimos docet. Ita se res habet: homines peccatores, qui piscandi sunt, pisces sunt. Primum enim piscium est proprium in aquis marinis habitare, quae tametsi clarae, et perlucidae esse videntur,et ad bibendum invitant; tamen amarissimae, et falsissimae sunt et sitim non extinguunt, sed accendunt. Homines vero peccatores numquid non sunt in iis rebus immersi, quae pulchrae esse, et dulces videntur et tamen amarae sunt, falsae sunt, satiare et sitim sedare non possunt? Pisces vero frigidissimi sunt, ac naturali calore penae destituti esse videntur: homines autem peccatores numquid non ipsis piscibus sunt frigidiores, cum ardore charitatis non sint pene, sed penitus destituti? Legunt duo litteras Dei, Evangelistam videlicet, vel Apostolum, vel unum ex Prophetis: ambo legunt, *verbum caro factum est*, ambo legunt, *proprio filio suo non pepercit Deus*; ambo haec legunt; sed unus dum legit, rapitur, commutatur, inardescit, liquescit, lachrimas continere non potest: alter non magis mutatur, quam si Tullium, vel Aristotelem perlegisset. Quid hoc significat? Unde haec tanta diversitas? Eaedem litterae sunt, quas legunt: sed non est idem ardor in iis, qui legunt: ille calidus est et homo est: iste frigidus est et piscis est. Pergamus ad alia. Praeterea pisces delectantur sordibus, et libenter volutantur in coeno, et nec manus, nec pedes habent,ut inde se proripiant, et homines peccatores quid non faciunt pro coeno carnalium voluptatum? et cum iis dicitur,ut attendant quid agant, ut emergant ex luto,ut aspiciant semel pulchritudinem castitatis; non solum pedes, et manus non habent, ut inde egrediantur; sed nec aures habere videntur, ut audiant verba sana, et salutaria. O quanto labore ex isto luto homines extrahuntur? Saepius Dominus eos piscatur et semper relabuntur in coenum.Et quomodo possumus, inquiunt, caste vivere? quis posset oculos claudere, dum pulchrae species ingeruntur? Quis tum cogitationes, et desideria contineret? Nonne igitur fatentur ipsi se pisces esse, et nec manus, nec pedes habere, ut egrediantur ex luto? Postremo piscium alii alios devorant: id quod in hominibus peccatoribus cum ingenti animi dolore videmus. *Quare non respicis*, inquit Abacuc, *super iniqua agentes, et taces devorante impio justiorem se?* Et Isaias: *Unusquisque*, ait, *devorabit carnem brachii sui: Manasses, Ephraim, et Ephraim Manassen.* Pisces igitur homines sunt. Proinde non immerito dictum est: *Et faciam vos fieri piscatores hominum.*

Duo sunt, qui perpetuo pisces istos expiscantur, Deus, et Diabolus. Sed Deus, ut in amoenissima, et lucidissima quadam piscina perpetuo victuros eos conservet: Diabolus, ut occidat, et mactet, et perdat. Atque idcirco Diabolus hamo utitur, ut dum capit, vulneret: Deus non hamo, sed retibus, ut pisces capiantur, sed non laedantur. Quid sit hamus.Diaboli instrumentum,notissimum est: nempe opes, honores, voluptates, mulieres, beneficia, lucra, convivia, potationes, symphoniae hami Diaboli sunt.Haec ille stultis hominibus obiicit, haec ostentat, haec proponit: illi accurrunt,ut capiant escam, et capiuntur ab hamo, et lacerantur, et disrumpuntur intus, et tamen seipsos extricare non possunt. Sed quid est rete? Rete est verbum Dei, sive illud *verbum* intelligatis,*quod caro factum est, et habitavit in nobis*: sive etiam illud quod praedicatum est in mundo, scriptum in paginis. Rete enim est ex multis filis contextum ple-

num nodis, quod complicatum est parvum, explicatum est magnum: et partim propter plumbum tendit ad imum,partim propter suber enatat super aquas: Nam de iis retibus loquimur,quibus pisces non quibus aves capiuntur.Iam igitur verbum Dei quod scriptum in divinis voluminibus continetur, omnino est rete.Primum enim ex multis sententiis quasi filis quibusdam contexitur: deinde plenum est nodis: habet nodos innumerabilium et maximarum difficultatum, habet nodos miraculorum, quibus ita confirmatur,et roboratur, ut facile frangi non possit, habet nodos promissionis divinae, quibus fortissimum, et firmissimum redditur. *Coelum*, inquit, *et terra transibunt*: *verba autem mea non praeteribunt*. Habet et nodos legum et praeceptorum non parum carni et sanguini difficilium: Et tamen ii nodi solvendi non sunt: nam *qui solverit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno coelorum*. Itaque cum occurrit animo aliqua difficultas in praeceptis Domini, et dicis o quam durum est confiteri peccata? quam durum est votum castitatis? quam durum est jejunare? noli facere sicut faciunt Lutherani, qui non solum solvunt,sed etiam lacerant istos nodos, et fugiunt ex reti Domini, sed mox capiuntur ex hamo diaboli. Verum cogites, cum ista tibi occurrunt, Deum esse, qui fecit hos nodos, et non solvendos, sed ferendos esse, ut ipsum rete nos ferat et perducat incolumes ad piscinam Domini. Scriptura praeterea tamquam verissimum quoddam rete exigua est, et una manu comprehendi potest, donec non explicatur. At extensa, explicata, dilatata replet etiam amplissimas bibliothecas. Quocirca sapienter b. Apostolus Bartholomaeus, ut d. Dionysius testatur, saepe dicere solebat, theologiam et parvam, et magnam esse. Postremo rete istud scripturae divinae ex una parte attingit profundum, ex altera remanet sursum,et enatat super aquas. Profundum attingit, cum poenas, et supplicia gehennae peccatoribus comminatur ; remanet vero sursum, cum gaudia, et praemia aeternae beatitudinis pollicetur.

Neque vero minus apte *verbum caro factum*, Christus videlicet ipse, rete appellari potest. Est enim Christus ex multis naturis, quasi multis filis aureis, argenteis, sericis, incredibili venustate ac varietate contextus: nempe divinitas filum est aureum, anima filum argenteum , sericum filum est caro. Habet etiam Christus nodos suos omnino indissolubiles: Qualem enim esse putatis nexum illum, quo anima conjuncta est carni, cum nullis morbis, nullis vulneribus, nulla humana vi, nisi ipso permittente solvi potuerit? *Ego*, inquit, *pono animam meam, nemo tollit eam a me* , *sed ego pono eam*. Et quamquam ad tempus ipso volente nexus iste dissolutus est , tamen deinceps nullo unquam tempore dissolvetur *Christus* enim *resurgens ex mortuis jam non moritur*, *mors illi ultra non dominabitur*. Quid vero de altero nexu dicemus,quo natura humana naturae est conjuncta divinae? qui etiam priori nodo dissoluto, et anima a carne per mortem separata, solvi nullo modo potuit, nec unquam poterit. Christus praeterea quasi verum rete, ita parvus, et exiguus erat, antequam explicaretur, ut etiam faber, et fabri filius existimari potuerit, *Parvulus*, inquit Isaias, *natus est nobis*, *et filius datus est nobis*. At ubi seipsum signis, et miraculis extendere coepit, ita crevit, ut orbem totum occupaverit.Nec turbae jam dicebant, *nonne hic est fabri filius?* Sed *Propheta magnus surrexit in nobis*: et,*Deus visitavit plebem suam*. Verum in cruce potissimum extensum est hoc rete cum ubique foramina vulnerum , et plagarum apparuerunt ; et pars una descendit in profundum maris, caro usque ad sepulchrum,anima usque ad inferos: altera, nempe divinitas, mansit sursum et enatavit super aquas. Haec igitur sunt retia, quibus Apostoli utebantur,et quibus etiam hodie christiani oratores, hoc est,Dei piscatores utuntur.His retibus b. Petrus uno die tria millia rationabilium piscium comprehendit. His retibus d. Andreas innumerabiles pisces intulit in piscinam Dei. Haec retia apostolus Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum tetendit, *et cum esset astutus dolo coepit* piscium multitudinem copiosam. At vero hodie usque adeo creverunt piscatores diaboli , haeretici usurarii, meretrices, lenones, et tanta est piscium perversitas, ut piscatores Dei saepe totis noctibus laborantes nihil capiant. Rem ita se habere mores nostri satis aperte declarant, aliis non egemus testibus, nam etiam tacentibus nobis res ipsae clamant, illustrantur, erumpunt. Nonne plerique homines retia fugiunt, ad hamum properant ? Invites aliquem ad potandum, ad fornicandum, ad canendum, ad audiendum verba lasciva, ad hamum denique diaboli, non diu rogabis, statim aderit tibi, imo et gratias aget: invites ad concionem, ad confessionem, ad aliquam vel eleemosynam , vel jejunium extraordinarium, rogabis diu, et saepe nihil impetrabis;quin etiam te propterea majori odio prosequetur. Nonne igitur ridentes, et gaudentes currimus ad gehennam; et plorantes atque inviti trahi vix possumus ad coelum? Sed haec de reti, et piscatoribus, et piscibus sufficiant.

Ultima verba Evangelii sunt: *At illi relictis retibus secuti sunt eum*. Rursum hoc loco impius Porphyrius, et apostata Julianus blasphemias suas in Dominum, et ejus Apostolos evomunt. Nam sicut antea Dominum calliditatis accusabant:Ita nunc discipulos stultitiae, et simplicitatis accusant,quod statim ad primum verbum relictis omnibus vocantem Dominum secuti sunt. Verum nequitia eorum excaecavit eos, et in utroque turpiter labuntur: Nam et Dominum non callide, sed sapienter sibi piscatores adjunxisse jam ostendimus: et discipulos non temere, nec imprudenter Dominum secutos esse demonstrabimus. Primum enim Evangelista Matthaeus non primam, sed postremam Andreae et Petri vocationem describit;alioqui quomodo verum esset, quod initio dicebamus, fuisse Andream filium primogenitum Domini? Siquidem in hodierno evangelio non primum Andreas, deinde Petrus: sed simul uterque vocatus est? Andreas igitur, ut ex capite primo Joannis intelligi potest, cum Joannem Baptistam audivisset Christi laudes magnifice praedicantem, atque asserentem , esse eum agnum Dei,qui tollit peccata mundi, esse Dei filium, esse Messiam, qui expectabatur: tunc pri-

mum ad Christum se contulit, non ut ejus discipulus fieret, sed ut cum eo paulisper colloqueretur, et amicitiam cum eo, ut familiaritatem iniret. Narrat praeterea sanctus Lucas capite quinto sui evangelii, non solis verbis. sed stupendo quodam prodigio Dominum ad se Petrum et Andream pertraxisse: nempe cum tota nocte laborassent, nec aliquid capere potuissent:rursum ad imperium Domini laxatis retibus tantam piscium multitudinem comprehendunt, ut rete frangeretur. Tunc igitur tanto prodigio confirmati relictis omnibus secuti sunt eum. Deinde, si Christus vere Dei filius, ac Deus erat, quid mirum, si hominum corda, et voluntates in momento permovebat? Si naturali, ac recondita quadam virtute magnes ferrum ad se trahit: Si non absimilis quaedam naturae vis succino stipulas, ac festucas copulat: Si solo anhelitu Panthera rapit ad se animantia etiam longe posita;quanto magis divina Christi virtus, et odor ille fragrantissimus innocentiae, et omnium virtutum, quem Domini vita, et verba spirabant, homines allicere, et pertrahere poterat? Solebant olim,qui columbas aucupabantur,ut magnus Basilius ad Julittam scribens ait, tali quadam arte, atque industria uti: Columbam unam, quae longo usu ad aedes domini sui redire didicisset, unguento quodam perungebant, cujus odor gratissimus esse columbis perhibetur.Tunc eam ad hunc modum delibutam dimittebant: illa de more per aerem volans varia loca peragrabat; quotquot vero columbae in eam incidebant, gratissimo illo odore allectae, ei se adjungebant, atque hac ratione, quae sola egressa fuerat, innumeris deinde sodalibus comitata, et quasi stipata redibat. Ad eumdem igitur modum, cum Deus Optimus Maximus, et sapientissimus venator intelligeret, homines quasi columbas sine corde ex paradisi nidis, et cubilibus evolasse, et misere quotidie ab accipitribus rapi, atque occidi videret, cuperetque; eas ad sua prisca domicilia, et nidos revocare, accepit columbam unam: nostri videlicet liberatoris innocentissimam humanitatem, et eam omni gratiarum,et virtutum unguento delibutam in medium aliarum columbarum misit. Hinc igitur fiebat, ut quocumque Dominus pergeret, odorem istum spargeret, atque ad se, quos vellet, facillime pertraheret. Quae cum ita sint,non temere, sed omnino maturo consilio Andreas,et Petrus Joannis testimonio primum permoti,deinde prodigio maximo confirmati, tum gratiae et virtutum odore allecti, postremo , quod caput est, divinitus admoniti, atque afflati vocationi coelesti obtemperaverunt.

Sed ego rationem aliam excogitavi, et Apostolos multo altius rem totam cogitasse, et perpendisse video. Intelligebant illi,coelum cum terra conjungi nec posse nec debere: videbant immensos tractus aeris terram a coelo disiunxisse: intelligebant a Christo se ad coelum, et vitam sempiternam invitari: intelligebant gigantem esse Dominum , et non ambulare, sed currere; quare ne tantum Ducem sequi non possent onerati, et propter amorem vilium sarcinarum aeternis illis praemiis privarentur,omnia terrena,et mortalia sibi relinquenda esse putaverunt, et excogitato consilio relictis omnibus, liberi, atque expediti secuti sunt eum. Haec nobis diligenter, atque frequenter cogitanda sunt, auditores. Eamdem viam ingredimur, quam illi sunt ingressi: ad locum eumdem , et patriam eamdem anhelamus: sed numquid nos robustiores et velociores sumus, quam Apostoli ipsi fuerunt ? Si illi onusti cursum illum perficere non potuerunt, quanto minus potuerimus nos? *O quam difficile, qui divitias habent, intrabunt in regnum coelorum*? Verba sunt Christi nemo mihi succenseat: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum.* Beati plane, nam ipsi pervenient, ipsi Dominum sequi poterunt,qui seipsos ab impedimentis istis liberarunt. O quam multos Dominus ad hanc felicitatem, ad hanc pacem,quae exuperat omnem sensum, ad hanc Apostolicam libertatem, ad hanc vitam angelorum, liberam curis et solicitudinibus quotidie vocat, qui tamen non audiunt: et beati essent, si audirent. Nihil enim felicius in hac vita mihi esse videtur, quam intelligere vocationem suam, et omnem vivendi rationem ad arbitrium Domini instituere. *Beati sumus Israel*, inquit Baruch, *quoniam quae placent Deo manifesta sunt nobis:* sed quanto magis ille beatus est, qui non communi, ac generali, sed certo ac singulari quodammodo luminatos habet oculos cordis, et in omnibus actionibus suis intelligit , *quae sit voluntas Dei bona , et beneplacens, et perfecta*? Multi versantur in saeculo, et non bene succedit eis, et saepe jacturam faciunt animarum suarum, quod aiius omnino esset status, ad quem a Domino vocabantur: sed non audierunt. Multi contra currunt ad monasteria; sed non propterea efficiuntur meliores, nec scopum aeternae beatitudinis attingunt: quod et ipsi non vocantem Dominum, sed aliqua externa commoda secuti sunt.

Quaerenda est igitur vocatio, investiganda Domini voluntas, nec immorandum est diutius: nam tempus, dum haeremus, et deliberamus, non expectat, sed volvitur, et transit , et dies nostri finiuntur, et mors quotidie fit propinquior.Sed quid agemus, ut Dei voluntatem exploremus ? Unum verbum et finis erit. Quicumque rationem habent aliquam salutis suae, ii expiata prius per confessionem conscientia, loca, et tempora capiant apta contemplationi, ibique a turbis, et rumoribus separati intrent in solitudinem cordis sui,et spiritum suum vigilem,et erectum,et praesentem exhibeant Domino, eique dicant: *ecce ego servus tuus, et filius ancillae tuae*: *loquere Domine, quia audit servus tuus. Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Domine quid me vis facere*? Jussisti , ut venirem in hunc mundum et veni. Sed quid hic ago?Cur hic sum?Quae sunt studia mea? quo tandem referuntur? Certe fecisti me ad te. Sed quam viam jubes obsecro, ut ingrediar ? Equidem non dubito, quin si te ita paraveris, Dominus,qui semper pulsat, et alloquitur etiam eos, qui non audiunt, multo magis loquetur ad cor tuum et fortasse dicet tibi: confide fili,salus tua ego sum: sequere me, veni post me, quid tibi cum terra?Quid lambis me de pulvere? *Ecce ego merces tua magna nimis.* Repente vero colloquium istud Domini levabit te super te, et ignem excitabit in intimis

medullis tuis: ossa exultabunt.cor liquefiet lachrimae defluent ex oculis non amarae,sed dulces,imo vero omni risu, et gaudio saeculari dulciores, et tamen lachrimae erunt, et tamen fletus erit. Et si talis est fletus immissus a Domino, quid erit risus et gaudium Domini? Quid senties, cum intrabis in gaudium Domini tui? Tunc igitur in tali silentio constitutus convertes oculos cogitationis ad mundum, ad honores, ad voluptates, et omnia tibi in momento vilescent, et poenitebit te laborum in illis consequendis positorum.Nec solum bona et secunda, sed etiam mala,et adversa tibi vilia et parva videbuntur: sicut ei, qui ex monte res positas in valle speculatur. Tunc non solum pie, et caste sed et mori pro Christo non magni laboris judicabis. Tunc enim intelliges, sicut ligna et lapides ad aedificia construenda, et ornanda non ascendunt, nisi prius per malleos, et secures et serras, et dolabras transeant; sic et nos in regnum coelorum intrare, nisi per multas tribulationes, et pressuras, non posse. Porro haec ita se habere, et hunc esse fructum eorum,qui vere intelligunt et sequuntur vocationem coelestem,tot testes habemus,quot sancti homines hodie regnant cum Christo. Sed sufficiat nobis unius exemplum Andreae.

Hic igitur Apostolus beatissimus, vere Andreas, vere virilis, tanto mentis fervore prosequebatur Dominum, ut nulla pericula, nullae foveae, nulla praecipitia eum deterrere potuerint. Vidit Dominum ambulantem inter spinas;et ipse sequens Dominum ambulavit inter spinas. Vidit Dominum super aspidem et basiliscum ambulantem:et ipse super aspidem et basiliscum ambulavit. Vidit Dominum ascendentem super crucem,et ipse ascendit, super crucem: Et qui iam olim omnia reliquerat, quanta alacritate cucurrit ad crucem, ut ibi etiam seipsum derelinqueret? Ecce enim cum hodie ad supplicium duceretur, et procul crucem sibi paratam aspiceret,quo tempore alius toto corpore contremisceret, ille vix dici potest, qua laetitia, quo gaudio exultarit, et quasi nihil antea passus esset, et numquam sub malleo, et securi summi artificis fuisset, exultans, ac pene gestiens: *O salve*,inquit, *salve bona crux, diu desiderata*, tot annis expectata, per tot mundi plagas, et regiones quaesita, *et iam concupiscenti animo preparata*: *securus, et gaudens ad te venio, ut et tu exultans suscipias me*. Ac timens, ne forte crux eum amplecti non dignaretur, addit persuasionem. *Discipulus ejus sum*, inquit, *qui pependit in te*. Addit et blanditias.*O crux*,inquit.*pretiosa, quae de membris Domini decorem accepisti*;*amator tuus semper fui, et desideravi amplecti te*. Quid est, quod audimus? Ubi sumus? Certe ignis vibrans,non lingua loquens est. Et quis unquam tam blande, et tam officiose amasiam suam,sicut Andreas crucem suam salutavit? Et tamen crux nihil nisi crux,supplicium atrox, et acerbum est.Et unde haec mens hic animus, haec laetitia in Andrea? Nempe ex eo, quod illuminatos habebat oculos cordis,et crucem aspiciebat non tamquam supplicium;sed tamquam instrumentum, quo expoliendus penitus, et perficiendus, atque aptandus erat ad ornandum aedificium Domini. Haec igitur et tu intelliges, et cum intellexeris, *vultus* tui *non amplius in diversa mutabuntur*; et tibi *vivere Christus erit, et mori lucrum*: Et *Pax Dei,quae exuperat omnem sensum*, cor tuum custodiet, et intelligentiam tuam usque in diem Domini Jesu, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO II.

DE DOMINICA PRIMA ADVENTUS

Habita Lovanii Anno 1571.

THEMA

Hora est jam nos de somno surgere: nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. *Rom.* 13.

SYNOPSIS

Peccatum est somnum, quo sepulti jacent ethnici, Haeretici, et mali christiani, denique omnes peccatores solum probum catholicum vere vigilare ostenditur. Lutheranorum error obiter refellitur. De peccatorum vanis somniis. De hora matutina triplex sensus affertur. Aurora cum evangelio confertur, Ambulationem christianorum procedere, peccatorum vero retrogredi. Circa finem omnia vires quasi renovare probatur. Hora juxta Apostolum est tempus gratiae, juxta ecclesiam nativitas Christi, juxta auctorem praesens saeculum; in quo mundi fallaciae delectae, carnis concupiscentiae imminutae, daemonis vires fractae, e diverso autem omnia bona aucta, gratia Dei copiosior, majus lumen, plura exempla, deprehenduntur. Gravis dehortatio a curis saecularibus. Denique quotidiana mala quae nos a somno excitent, oculis subiiciuntur.

Initium hoc Epistolae hodiernae, Domino adiuvante, breviter explicabimus: quod quidem juxta sensum Apostoli ad unum finem inducitur, sed ab ecclesia ad alterum finem adducitur, et non poterimus ad tertium finem; ad nostrum videlicet propositum atque institutum, accommodare. Quod autem erat propositum b. Pauli cum scribebat, *hora est jam nos de somno surgere; nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus?* Scribebat beatus apostolus ad romanos, atque eos a somno peccatorum et negligentiae excitare volebat, utitur vero ad hoc perficiendum duobus optimis argumentis, quorum alterum a temporis opportunitate; alterum a finis vicinitate sumptum est. Quemadmodum enim, si aliquem excitare vellemus, diceremus ei, Heus tu surge, quia tempus est: nam aurora exoritur: Quod si ille esset de numero eorum, qui non multum curant, sive oriatur aurora; sed dormiunt libenter usque ad meridiem, tunc ei diceremus, Heus tu surge, imminet enim tempus magni negotii perficiendi, prandii videlicet. Ad eumdem modum Apostolus Paulus, primum hortatur Romanos, ut surgent, quia hora est surgendi, *quia nox praecessit, dies autem appropinquavit*: deinde quia prope est tempus magni illius prandii, quod fiet in coelo: *Nunc enim*, inquit, *propior est nostra salus, quam cum credidimus.*

Explicemus jam singula verba. *Hora est jam nos de somno surgere.* Cur peccatum somnus appellatur? Quid est somnus? Quid est peccatum? Est in his morbis, Auditores, elegantissima quaedam translatio: somnus enim nihil est aliud, quam mors brevis, quae omnes sensus, et omnes vires animantis suis functionibus privat, quando non sentit, non videt, non audit, non movetur: et tamen si excitaretur sentiret, videret, audiret, et moveretur: tunc enim sine dubio dormit. Et contra tum vigilat, cum sensus functiones suas exercent, oculi vident, aures audiunt: ratio praeest, intelligentia regit, voluntas movet. Jam vero spirituales sensus et motus animi nostri sunt fides et charitas: fide sentimus, charitate movemur: fides docet quid sit agendum, quid amandum, quid relinquendum, quid expectandum, quid contemnendum, quid magnifaciendum, quid timendum, quid optandum: charitas vero movet, ut agamus, quod est agendum, amemus, quod est amandum, relinquamus, quod est relinquendum, expectemus, quod est expectandum, contemnamus, quod est contemnendum, magnifaciamus, quod est magnifaciendum, timeamus, quod est timendum, exoptemus, quod est exoptandum.

Quis igitur vivit et vigilat? Non alius quam pius et probus Catholicus, qui vires sentiendi et movendi ligatas, vel sopitas non habet, sed liberas et expeditas. Qui stabilis in fide, constans in religione, fervens in charitate, numquam conquiescit, numquam otiatur, numquam fatigatur, sed *tamquam scintilla* ardens *in arundineto discurrit*, et modo istum, modo illum corripit, et amore coelestium bonorum secum flagrare atque ardere facit: isti vigilant, Auditores, qui aliquando totum unum arundinetum, hoc est, integrum populum hominum vanorum, et dento superbiae agitatorum, amore divino, et coelestium bonorum desiderio ita inflammant, ut eo incendio daemonibus poenam, hominibus lucem, angelis gaudium et laetitiam pariant. Isti vigilant.

Sed qui sunt qui dormiunt? Primum Ethnici omnes, et haeretici, qui fide carent, et verum sensum Dei, et veritatis non habent. Putant illi se quidem vigilare, sed somniant. Disputant de fide, de Deo Christo, de Sacramentis: putant se in lumine esse, oculos apertos habere, et interim non animadvertunt esse omnia figmenta, et somnia, quae dicunt. Quid? Videntur ne vobis vigilare, quae dicunt infantes dum baptizantur actu credere, et usum rationis habere; Christi humanam naturam esse ubique; Christi, divinitatem in cruce passam et mortuam esse; Christum desperasse, atque adeo esse damnatum; Deum in arborem, in lapide lapidem, in ferro ferrum; vel Deum opera bona non requirere? Utrum quaeso vigilant an dormiunt, qui dicunt Apostolum Petrum numquam fuisse Romae (ut alia eorum somnia omittam) cum omnes historiae, omnes patres, omnes scriptores, et ipse locus martyrii ejus, vincula, carcer, sepulcrum, sedes, in qua sedebat, altare in quo sacrificabat, et alia innumera monumenta, atque trophea etiam hodie oppositum contestentur, et clament?

Neque vero solum haeretici atque Ethnici dormiunt, sed etiam multi Catholicorum. Nec enim Apostolus Paulus ad Ethnicos Romanos, sed ad christianos scribebat, cum dicebat, *hora est jam nos de somno surgere*. Itaque graviter errant Lutherani, cum inter alia illud etiam somniant nullum esse peccatum praeter infidelitatem: siquidem Apostolus illos ipsos excitat a somno, quorum fidem in eadem Epistola summis laudibus extulerat. *Dormiunt* igitur *somnum suum omnes viri divitiarum*, ut canit psalmographus. Dormiunt omnes ebrii, quos Joel excitat dicens, *expergiscimini ebrii et flete*. Dormiunt omnes impudici, et omnes ii, quorum *Deus venter est*, quos in hac epistola Paulus increpat, *non in commessationibus*, inquit, *et ebrietatibus non in cubilibus et impudicitiis*: dormiunt omnes isti, et patiuntur ipsi quoque mirabilia somnia. Interdum habent alterum pedem jam in sepulchro, et putant se victuros plures annos quam vixerit Mathusalem: interdum videntur sibi reges et principes, abundant divitiis, affluunt voluptatibus, cum sint miseri et miserabiles, pauperes, caeci, et nudi. Interdum superbia extolluntur, putant se sedere super nubes; interim tamquam vermiculi super terram repunt. Nonne somniabant fortasse Cajus et Domitianus, qui se Deos immortales existimari volebant, et tamen levissime in ictu gladii tollebantur de medio? Nonne somniant hodie multi, qui divitias congregant in mille annos, et cras, et fortasse repente morientur? Aspicite saecula, quae praeterierunt, et homines qui fuerunt ante nos: nonne omnes fere talibus insomniis delusi fuerunt? Ante centum annos mundus erat plenus hominibus, sicut modo est et tunc quoque isti contendebant de regnis et provinciis, isti de agris et possessionibus, illi de beneficiis, illi de mulieribus. Unus aedificabat domum, alius plantabat vineam. Denique omnes tam serio in sua negotia incumbebant, ut pene omnes vigilare viderentur: et tamen jam nullus eorum superest, et illae curae, illae solicitudines, illi clamores, illae contentiones omnes in momento siluerunt. Ubi tot sunt potentissimi imperatores, tot vanissimi philosophi, tot mendaciorum loquacissimi oratores, quorum fastum et superbiam, et tumorem mundus non capiebat? *Dormierunt* omnes *somnum suum, et nihil invenerunt in manibus suis*. Erat igitur somnium.

Ad eumdem modum veniet statim finis noctis hujus saeculi, in quo sumus: imo quotidie venit, nunc illi, nunc isti: et tunc intelligunt homines, in morte videlicet, se non vere habuisse, sed somniasse divitias, somniasse voluptates, somniasse honores: tunc respiciunt, et nihil inveniunt in manibus suis, praeter magnum aes alienum multorum et gravium peccatorum: tunc demum sentiunt se delusos, et in omnem aeternitatem, non jam somniaturos poenas et cruciatus; sed vere vigilantes perpessuros, et brevissimi somni voluptatem aeterna vigilia, et numquam finiendis suppliciis compensaturos. Quare omnibus qui ita dormiunt rectissime cum Apostolo dicimus: *hora est iam nos de somno surgere*. Expergiscimini tandem aliquando, plus satis dormivistis. Haec igitur de somno.

Nunc de hora. *Hora est*, inquit, *nos de somno surgere*. Quaenam est hora surgendi? Hora matutina, diluculum, aurora: *nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii sunt nocte ebrii sunt*. Quae est hora matutina? Tempus gratiae: Siquidem ante Christi adventum, *tenebrae cooperuerant terram, et caligo populos*, ut Isaias ait; etiam ipsi Judaei, licet propheticis luminibus, tamquam sideribus quibusdam illustrati fuerint; tamen in umbra figurarum, et expectatione futurae lucis degebant. *Omnia* siquidem *contingebant illis in figura et lex ipsa solum umbra gerebat futurorum bonorum*: Christo vero exorto, et evangelio ejus gratiae coruscante, *nox praecessit, dies autem appropinquavit*. Itaque jam aurora ac diluculum, atque adeo surgendi tempus advenit. Aurora quasi media est inter tenebras noctis, et lucem meridiei: Non est obscura sicut nox, neque est clara sicut meridies. Ita quoque tempus gratiae, et evangelii medium est inter tenebras infidelitatis, et peccatorum, et lucem visionis, et gloriae beati Dei. Infidelitas, nox est: visio Dei, meridies: christiana fides, aurora. Infideles penitus nihil vident: beati in coelo omnia, et clarissime vident. *Nos ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus*, et ex parte videmus et ex parte divinamus. Et quemadmo-

dum ab aurora versus meridiem semper lumen crescit, et tenebrae minuuntur: ita sapientes christiani semper ambulant, et crescunt *de virtute in virtutem*, de lumine in lumen, de fervore in fervorem: donec veniant ad meridiem, ubi perfectum et perpetuum lumen inveniunt. Contra vero stulti homines ambulant retrorsum more cancrorum, ab aurora versus mediam noctem. Fulget eis aurora cum baptizantur, et Christiani fiunt; sed cum incipiunt per viam peccatorum, et praesertim haeresim et sectarum iter facere, semper magis ac magis tenebris involvuntur, donec in gehennam cadant, ubi nox est profundissima atque perpetua. Hinc videlicet Salomon in Proverbiis ait: *Justorum semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem*: *Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.*

Cum igitur jam sit diluculum, et aurora, recte dicitur, *hora est iam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.* Haec est altera ratio, quae quidem non uno atque eodem modo a sanctis Patribus et Ecclesiae doctoribus explicatur. Sed omnium optimus sensus mihi videtur esse, *nunc propior est nostra salus quam cum credidimus*, hoc est, nunc post Christi adventum non distamus a gloria regni coelorum, nisi quantum distamus a morte. Est enim coelum Christi cruce tamquam clave quadam potentissima reseratum. Itaque cum morimur, si nihil remanet purgandum, statim evolamus in coelum. At vero cum primum credidimus Christum venturum temporibus patriarcharum et prophetarum, procul aberamus a perfecta salute; omnes enim et sanctissimi quique ad inferna descendebant, ibique aliqui centum, aliqui mille, aliqui plures annos expectabant. Neque moveat aliquem, quod Apostolus non ait, *Cum crediderunt*, sed *cum credidimus*. Est enim modus loquendi, sicut si doctores hujus universitatis dicerent, hodie magis floremus, quam initio, cum primum coepimus habere scholas.

Est igitur naturale argumentum a propinquitate finis: Noverat enim Apostolus omnes homines excitari, et quasi novas vires assumere, cum animadvertunt propinquare finem. In itineribus hoc est maxime perspicuum; siquidem, cum vicinus est locus, ad quem tendimus, non solum homines excitantur, et animantur, et incredibili cupiditate flagrant cito eo perveniendi; sed etiam equi instinctu quodam naturae, licet fessi, et fatigati, currere incipiunt. Nec solum animantia, sed etiam res inanimatae, ut ligna et lapides tanto celerius moventur, quanto locum suum naturalem viciniorem habent. Hinc igitur naturale argumentum sumit Apostolus. *Hora est*, inquit, *iam nos de somno surgere*. Nunc enim viciniores sumus beatitudini, quam fuerunt Patres nostri. Metam et bravium prope contingimus, post paululum coronabimur. Jam jam Deus finem cursui, et laboribus imponet. Habetis sensum Apostoli. Nunc sensum ecclesiae videamus.

Ecclesia catholica mater nostra, nihil respicit aliud, cum hodie haec Apostoli verba nobis proponit, quam appropinquantem diem Domini natalem. *Hora est*, inquit, *jam nos de somno surgere*: *nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus*. Christus quidem semel de Maria Virgine natus est, neque est jam in posterum nasciturus: sed tamen fructus, atque emolumentum illud maximum, quod ortus ipsius attulit mundo, semper manet; et annis singulis eo potissimum die, quo memoria ejus religiosa devotione peragitur, illis hominibus confertur, in quorum pectoribus. Christus nascitur. Nascitur vero in iis omnibus quos paratos et vigilantes offendit. Quemadmodum enim cum in Bethlehem Augusti imperatoris tempore natus est, illi dumtaxat nuncium tanti gaudii habere meruerunt, *qui vigilias noctis custodiebant super gregem suum*. Et sicut novum sidus in Perside exortum, illi soli viderunt, qui eodem tempore vigilaverunt; ita prorsus cum dies natalis Domini advenerit, soli illi fructum amplissimum consequentur, qui somnum peccatorum excusserint, et in bonis operibus vigilare coeperint. Itaque recte ecclesia hodierna die nos admonet, dicens, *hora est iam nos de somno surgere.*

Verum enimvero, auditores optimi, non minus hoc nostrum saeculum, haec aetas, quae nunc agitur, hora est, de somno surgere, quam ipsum sit tempus gratiae, juxta sensum Apostoli et juxta sensum ecclesiae propinquitas natalis Domini: sive enim bona hujus temporis, et adiumenta, quae habemus ad salutem: sive mala et impedimenta varia, et multiplicia consideremus, undique nobis vocem illam personare audiemus, *hora est iam nos de somno surgere*. Primum enim nunc ab adiumentis incipiamus: Nunquam tam parum mundus, et caro, et ipsi daemones hostes atrocissimi humani generis, nobis nocere potuerunt, quam modo: Mundus enim ideo olim ac praesertim primis temporibus multos decipiebat, quia novus erat et pulcher, et homines diu vivebant, et ejus delitiis ad longum tempus frui poterant, et quod potissimum est, nondum didicerant quantae essent ejus fraudes. At vero modo consenuit, et ejus doli ac mendacia omnibus nota sunt, et homines vix dum nati moriuntur; Quis nostrum est, qui experientia non didicerit, quam multos mundi amicitia miserrimos fecerit, etiam in hoc mundo? Quam multos ad summum culmen gloriae et honorum evexerit, ut inde majori impetu eos praecipitaret? Quam pauci numerari possent, qui fructum laborum et sudorum suorum quiete et tranquillo longo tempore perceperint? Profecto paucissimi. At qui post maximos et innumeros superatos labores, vel in aulis principum, vel in mercatura, vel in foris et tribunalibus, vel in bellis gravissimis et periculosissimis, nihil aliud quam exilia, damna, ignominias, mortem denique ipsam saepe retulerint, tam multi sunt ut numerum omnem excedant. Quis igitur non facile contemnet hoc tempore mundum, semen videlicet inveteratum dierum malorum, servum astutum, crudelem, qui tam multos circumvenit, et suis blanditiis, et lenociniis, miseros in terris, et in gehenna miseriores fecit, atque ad perniciem sempiternam adduxit, et vivos mortuosque mactavit?

Denique caro nonne ipsa quoque jam senuit, et

ardore concupiscentiae frigescente minores et pauciores excitat motus, quam olim cum vigebat, excitaret? Erat humana caro olim initio nascentis mundi post peccatum primi hominis, equus indomitus et juvenis, qui tum primum habenas excusserat, et vincula, quibus tenebatur, confregerat: Itaque tunc maxime florebat, vigebat, furebat, insaniebat, et motus pravos ac desideria noxia excitabat. Sed quid fecit Deus? Immisit diluvium maximum ac generale, ut multitudine aquarum ea flamma fornacis humanae, si non penitus restingueretur, certe minueretur. Neque dubium est, quin post diluvium caro debilior atque imbecillior fuerit. Deinde postea singulis aetatibus, semper aliquid virium et ardoris remisit; et nunc demum aqua Baptismatis flammae ejus temperatae sunt, ut iam non sit difficile gratia Dei adiuvante, eam jejuniis et orationibus ita domare, ut nec propositum virginitatis, nec perpetuum Dei servitium impediat.

Quid jam de daemone dicemus? Quis nescit eum Christi virtute prostratum, et debilitatum, sub pedibus Christianorum gemere, et neminem posse vincere, nisi volentem? Audite magnum Antonium versutiae et virium diaboli peritissimi: *credite*, inquit, *mihi experto, pertimescit Satanas recte viventium vigilias, orationes, jejunia, voluntariam paupertatem, vanae gloriae contemptum, humilitatem, misericordiam, irae dominatum, et praecipue purum cor erga Christi amorem.* Novit teterrimus coluber, ex praecepto Domini sub justorum se jacere vestigiis: Signum crucis, et fides ad Dominum, inexpugnabilis nobis murus est.

Neque vero solum hoc tempore mundi fallaciae detectae, ignis concupiscentiae imminutus, et vires diaboli fractae ac debilitatae sunt: sed etiam gratia Dei est copiosior, lumen majus, exempla plura: Aperti sunt fontes Salvatoris, pluunt de cruce Domini imbres Sacramentorum; *fluminis impetus laetificat civitatem Dei.* Numquam tot libros tot salutaria documenta, tantum lumen scientiae, tot media ad salutem habuimus, quod modo habemus; Exempla vero sanctorum pene sunt innumerabilia; Nemo est plane, qui non habeat in coelo, quem sibi imitandum proponere possit: viri, foeminae, principes, privati, sacerdotes, laici, monachi, saeculares, virgines, conjugati, philosophi, medici jurisconsulti, milites, fabri, agricolae, omnes omnium generum, sexuum, conditionis, facile reperient ex tanto numero beatorum, qui regnant cum Christo cujus vestigia sequi possint, si velint. Videor mihi viam regni coelorum ita stratam et tritam videre, ita signatam sanguine Martyrum, ita refertam sanctorum vestigiis, ita plenam trophaeis sanctorum, quae variis temporibus ob insignes victorias erecta sunt ut non solum tutissima, et certissima, sed etiam amoenissima et jucundissima sit via.

Itaque, auditores optimi, magno animo, summaque alacritate per hanc viam curramus ad propositum nobis bravium: *aspiciamus in auctorem fidei*, qui sublato vexillo nos invitat: brevi labores finientur, regnum coelorum appropinquavit. Quid nobis cum saeculo, et iis viis, quae ducunt ad inferos? Abiiciamus onera et sarcinas, quae nos impediunt, ponamus paulisper cogitationes rerum temporalium: mille et quingenti et septuaginta anni sunt, ex quo dictum audivimus; *filioli, novissima hora est et praeterit figura hujus mundi.* Quid igitur jam a mundo tabescente et casum ac ruinam ultimam minante, expectare poterimus? Atque haec quidem sunt bona, quae nos excitant ad surgendum, et ambulandum.

Verum si unquam fuit, nunc hora est nos de somno surgere; mala enim tam multa et tam gravia sunt, ut nos dormire diutius nullo modo patiantur: Nonne *si sciret pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam* ? Hei mihi, quam multi fures et latrones exierunt in mundum plena sunt omnia haereticorum, qui et fortunis, et animis, et corporibus insidiantur, numquam tot portenta, tot monstra haeresum, et sectarum extiterunt. Apertus est nunc puteus abyssi, iterum revocantur in lucem Ariani, revocantur Sabelliani, revocantur Nestoriani, revocantur Pelagiani, revocantur Manichaei, et qui tandem non revocantur? Videmus oculis nostris perire Galliam, perire Germaniam, Poloniam Bohemiam, Angliam, Hollandiam, Zelandiam, Flandriam, et adhuc non excitamur? Videmus incendia vicinarum domorum, audimus quotidie caedes, direptiones, et spoliationes templorum, timemus tumultus et seditiones et adhuc dormimus? Vigilat virga furoris Domini, immittuntur pestilentiae, immittuntur eluviones, immittuntur penuriae, et si hoc est parum, veniet, mihi credite, etiam bellum neque dormiet virga Domini donec nos vigilemus: Tunc enim virga vigilat, cum dormiunt homines, et tunc dormit, cum vigilant homines. Itaque, Auditores optimi, nisi serio excitemur, nisi diligentius in negotium salutis incumbamus, nisi mores emendemus, nisi zelus honoris Domini, et salutis animarum nos inflammet, sane praedico vobis, christiani sumus, fides recedet, quaeret loca meliora, extinguetur lumen, quod in vobis est, *egredietur omnis decor a filia Sion.* Quare cum tot bona, tam magna, tam multiplicia nos invitent; mala vero quae undique nos premunt, etiam compellant exire de mundo, *faciamus de necessitate virtutem*, deseramus mundum, antequam deseramur a mundo: fugiamus de saeculo, antequam fugiat a nobis saeculum: properemus ad Deum, antequam rapiamur a diabolo. Ita nos Christus in terris laetos, in coelis beatos efficiet, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO III.

DE EADEM DOMINICA PRIMA ADVENTUS

THEMA

Erunt signa in sole, et luna, et stellis; et in terris pressurae gentium prae confusione sonitus maris, et fluctuum. *Luc.* 21.

SYNOPSIS

Duplex Christi adventus indicatur, unus praeteritus in humilitate, alter futurus in majestate. De modo, ac tempore signorum Christi adventum praecedentium, variae variorum opiniones adducuntur, tandem hac de re nihil certi, antequam fiat, definiri posse concluditur, diem enim judicii nobis occultum Deus voluit. Unde Lutheranorum de eo ridiculosum praesagium exploditur, et ejusdem certum tempus statuentes ridentur. Quinam ad signa ista capita levaturi sint. Similitudo fici triplici sensu explicata: historico, parabolico, et morali. Synagogam Judaicam saepius ficui comparatam fuisse probatur. Tribulationes hujus mundi nobis plurimum prodesse similitudine hiemis et Christi exemplo docetur.

In secunda parte tres causae afferuntur, cur hoc die evangelium istud legatur: prima, ne paupertas nascituri Christi nos offendat, ejus simul majestas proponitur. Secunda, quia idem evangelium aliquo modo Christi nativitatem etiam praemonstrat, in qua sol Justitiae Christus obscuratus est, et ecclesia, seu etiam b. Virgo non spargebat lumen solitum, stellae, idest, angeli de coelo lapsi sunt, et mare turbatum est, hoc est, Herodes et tota Hierosolyma. Tertia, quia frequens extremi judicii cogitatio non ad Christi natalem praeparare efficax est. Inde quomodo ad diem judicii nos praeparemus disseritur. Tantem pulcherrima similitudine humanae calamitatis, post quorumdam locorum mores taxatos, finis imponitur.

Minime dubito, ornatissimi Auditores, quin vestrum nonnulli mirentur, cur ecclesia hanc potissimum evangelicam narrationem hodie nobis proponat, quae nec tempori accomodata esse videtur, nec adventui Domini, quem hodie agere incepimus convenire? Duos enim adventus Domini ac servatoris nostri litterae sacrae nobis commendant: Unum in humilitate: alterum in majestate: ac priorem praecessisse jam credimus; posteriorem omnino futurum minime dubitamus. Jam vero cum pia mater nostra ecclesia catholica, a Spiritu sancto edocta, non posteriorem, sed priorem adventum hoc tempore veneretur, et colat; tamen illam evangelii partem inter sacrorum solemnia recitari audivimus, in qua signa non prioris, sed posterioris adventus continentur. Itaque adventum priorem ecclesia commemorat, et evangelium hodiernum explicat posteriorem. Quamobrem non solum hodie ipsa evangelii verba explicanda erunt: sed etiam breviter exponendum, quo consilio majores nostri, viri sapientissimum hoc evangelium potissimum pubblice in ecclesiis decantari voluerint.

Ut igitur ad explicationem evangelii veniamus, posteaquam Dominus diu jam de excidio urbis Hierosolymae verba fecerat, ut ex capite vigesimo primo Evangelii secundum Lucam intelligi potest, paulatim ad excidium orbis totius explicandum descendit: Interitus enim praeclarissimae, et maximae illius verbis, orbis universi interitum sine dubio designavit. Asseruit vero Dominus, horribilia quaedam signa orbis casum, et judicium extremum antegressura. *Erunt signa, in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris, et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore: Nam et virtutes coelorum movebuntur.* Itaque totus orbis signa dabit, in coelo sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum, et stellae erunt decidentes; Supra coelum virtutes coelorum, hoc est, Angeli (ut b. Hieronymus in Matthaeum, Ambrosius in Lucam, Augustinus et Hesichium docent) commovebuntur: In terrra homines pressuras patientur, atque arescent prae timore: in mari denique fluctus atque undae in immensam altitudinem excrescent; quiddam maxime horrendum insonabunt. Est vero maxima quaestio, ac pene inexplicabilis, ad quem modum, et quando ista fient? Nam b. Hieronymus et Chrysostomus

solem et lunam obscurandam esse censent, non quia lumen amittent: sed quia cum claritate corporis Christi, quod tum aderit praesens, et conspicuum comparata, lucere omnino non videbuntur. Neque ab eorum sententia multum absunt b. Hilarius, aliique nonnulli. Verum, Auditores, sancti isti Patres nostram quaestionem minime dissolvunt: Siquidem ipsi solum de eo tempore loquuntur, quo Liberator noster in nubibus coeli toti orbi conspicuus apparebit: solis vero et lunae globi lumine privabuntur, atque deficient etiam antea, quam Deus in nubibus coeli gloriosus appareat, alioquin signa adventus Domini dici non possent. Nec enim Domino praesente ad eum ab aliis sanctis hominibus internoscendum signis indigebimus; Erit enim ipse omnium pulcherrimus, et clarissimus. Et quemadmodum Sole exorto, etiamsi tempore eodem Luna in coelo conspiciatur, nemo quaerit, uter eorum globorum sit Sol, satis enim Sol excellentissimo suo fulgore, et claritate se prodit. Sic etiam non difficile erit tempore judicii inter multa millia sanctorum regem, et judicem Christum ut alterum solem inter minora sidera dignoscere. Ad quem igitur modum anteipsum Domini adventum sol obscurabitur, luna non dabit lumen suum, et stellae cadent de coelo? B. Augustinus in epistola octogesima, quae est ad Hesichium, et b. Ambrosius in capite vigesimo primo Lucae, ad tropos et figuras recurrendum putaverunt; ut nomine solis, et lunae, et stellarum, Christum et ecclesiam; et sanctos homines intelligamus. Sed quamquam haec ita se habent, et secundum mysticum quemdam et spiritualem sensum vera sunt; tamen dubium esse non potest, quin etiam verus sol, et vera luna obscurari, et deficere debeant, sicut vere gentes pressuram patientur, et veri fluctus, et verae undae multo horribilius quam unquam antea resonabunt. Nam si cum rex indignatur atque ira succensus tamquam leo rugit per aulam, omnes famuli atque administri timent, et tota regia conturbatur, quid futurum putamus cum summus, et potentissimus rex coeli, et terrae, tot hominum criminibus ad iram justissimam provocatus omnes suas injurias unica die ulcisci constituet? Quomodo tanto rege commoto non omnes res creatae pariter movebuntur?

Nam profecto maxime de casu stellarum omnino difficile est controversiam definire. Si enim dicere velimus, stellarum nomine accipiendos esse ignitos quosdam vapores, qui tanta habent cum stellis similitudinem, ut vulgo jam stellae cadentes dicantur, cavendum est ne evangelio repugnemus: nam si evangelium de vero sole veraque luna loquitur: num consequens est, ut non etiam de veris stellis loquatur? Quod si tanta evangelii auctoritate permoti; stellas vere casuras in illa magna rerum perturbatione affirmemus, statum occurreret infinita turba mathematicorum, a quibus nos expedire nullo modo poterimus: siquidem ipsi quasi stellarum magnitudinem dimensi essent, vociferabuntur, et clamabunt, stellas cadere non posse super terram: nam cum nulla sit fixarum, et non errantium stellarum tam exigua, quam terrae magnitudinem longe non superet, si vel una ex minutissimis caderet, totus orbis terrarum eam excipere non posset. Et quamvis mathematicorum decretis obiicere possemus, magnum Basilium, b. Chrysostomum, Ambrosium, et virum longe doctissimum Augustinum, nec non alios permultos, qui stellas omnes, uno solis globo excepto a lunae magnitudinem superari contendunt; ex quo fit, ut multo majori ratione stellae omnes a terrae magnitudine superentur. Nam unam multo et mathematici confitentur; tamen quia non propterea mathematici conquiescerent, neque nos cum illis contendere volumus, idcirco unum e duobus omnino dicendum est, vel stellas veras hic quidem accipiendas esse; sed eas non vere ac proprie casuras, sed dumtaxat metaphorice; quia nimirum lumine penitus orbatae jam non amplius esse in coelo, sed ex eo cecidisse videbuntur. Id quod multis Theologis Doctoribus video placuisse. Velut, quod mihi multo magis placet, ut fatear aperte quam sentio, quaestionem istam antequam signa illa appareant, definiri non posse, ita ut nostrae ignorantiae confessio sit nostrae sententiae explicatio: Ea siquidem, quae Dominus de futuro judicio, de mundi interitu, et signis praecedentibus disputavit, omnia prophetica sunt. Dicta vero Prophetarum id proprium habent, ut antequam impleantur nihil fere aliud, quam aenigmata sint: impleta vero ab omnibus intelligantur. Praedixit Dominus excidium Hierosolymae; *venient*, inquit, *dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo*, *etc.* Et nunc quidem, quia vaticinium impletum est, omnes intelligunt, dies illos a Domino praedictos fuisse anno quadragesimo ab obitu Salvatoris: inimicos vero Judaeorum, qui Jerusalem caede, et incendio vastaverunt, fuisse Titum, et Vespasianum Romanorum Imperatores. At vero, si antequam vaticinium impleretur, aliqui expositores accessissent, et unus dixisset: Dies isti a Domino praedicti post unum mensem advenient; alter vero, non, sed post centum annos. Pari ratione de hostibus Judaeorum unus dixisset: Assyrii erunt; alter, Persae erunt, non Assyrii: Tertius, Romani erunt, nonne omnes ridiculi, et divinatores potius, quam expositores essent? At nunc post eventum rei omnia perspicua, et facilia sunt. Intellexerunt hoc prisci illi patres sanctissimi, atque eruditissimi homines, ac propterea parum omnino solliciti fuerunt, An stellae vere cadere possent, et ad quem modum coeli lumina obscurabuntur: quod idem fecerunt in tempore illo investicando, quo haec futura sunt. Nam cum Lactantius anno ab orbe condito sexies millesimo judicium futurum, et post mille annos a judicio orbem totum destruendum censuerit: alii vero, ut b. Augustinus auctor est, post quadringentos: Alii post quingentos: alii post mille annos ab ascensione sua Dominum ad judicium descensurum existimaverunt. Sancti illi patres Hilarius, Ambrosius, Hieronymus, Chrysostomus, Augustinus incredibili consensione diem illum sciri non posse affirmaverunt. *Nec enim est nostrum nosse tempora, vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate, et quae nemo scit, neque angeli Dei, qui semper vident faciem patris, qui in coelis est.* Et quemadmodum illi qui annos quadringentos, vel

quingentos, vel mille ab ascensione Domini definierunt, decepti sunt, eventus, et experientia docuit:sic omnes alii decipientur,qui tale aliquid definire tentaverint. Nonne haeretici Lutherani ante annos ferme quadraginta, et Vitebergae, et alibi, ut spiritum prophetiae accepisse demonstrarent, jam jam diem Domini instare praedicabant?et certum etiam quemdam diem, quo judicium esset futurum definire non verebantur? nonne jam plerique propterea, neque domos aedificare, neque agros colere;sed solum ad eum diem se comparare volebant? et tamen finita dies jamdiu praeteriit, et prophetae mendaces inventi sunt. *De fine autem temporum*, inquit d. Hilarius in Matthaeum scribens, *curam sollicitudinis nostrae ademit, diem illum dicens, nomini esse cognitum.* Et beatus Ambrosius libro quinto de fide, capite octavo. *Non prodest*, inquit, *scire, sed metuere,quod futurum est: Scriptum est enim: Noli altum sapere, sed time.* Beatus vero Chrysostomus scribens in Matthaeum, *quod*,inquit, *dixit, neque angeli sciunt, repressit eos, ne scire vellent, quod angeli nesciunt. Eo vero quod dixit: neque filius, non solum a discendo, sed etiam a quaerendo prohibuit.* Denique, ut alios omittamus, Augustinus ad Hesichium scribens: *Libenter*, inquit, *nesciamus, quod nescire nos Dominus voluit.* Et libro decimo octavo de civitate Dei capite quinquagesimo tertio. *Omnium*, inquit, *de hac re calculantium digitos resolvet,et quiescere jubet,qui ait non est vestrum scire tempora, vel momenta, quae Pater in sua posuit potestate.*

Quae cum ita sint,quis explicet quorumdam impudentiam singularem? Christus clamat: *non est vestrum scire tempora, vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.* Et: *vigilate, quia nescitis diem, neque horam*, Et: *de die autem illo nemo scit, neque angeli in coelo, nisi solus Pater.*Confitetur Hilarius,confitetur Chrysostomus,confitetur Augustinus,omnes patres, omnes doctores, omnes angeli confitentur,se magna illa momenta nescire, quae Pater posuit in sua potestate; et quidam superbissimi vermiculi tempora ista,et momenta definire non erubescunt? Itaque, auditores,si in Heliam quemdam, non Prophetam ecclesiae, sed Rabinum Synagogae, et in alios ejusdem generis somniatores incideritis, qui certos annos consummationis saeculi definire voluerunt, eos me auctore deridete, atque contemnite. Omnes vero majorum, et patrum nostrorum sobrietatem, et sapientiam imitantes, haec omnia, quae Dominus de posteriore adventu suo praedixit, omnino futura esse credamus. Ad quem autem modum; et quando implenda sint, id vero Domini cognitioni, atque intelligentiae concedamus, et nostram scientiam effugere aequo animo patiamur.

Sequitur, *et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate.* Signis vero illis tamquam praenunciis quibusdam ante suum adventum praemissis, cum maximo totius orbis stupore apparebit in aere summus ille Judex vivorum, et mortuorum;tantoque lumine et splendore quasi vestitus erit, ut soli,et lunae,et omnibus coeli luminibus tenebras offundat.Veniet vero in majestate, hoc est, in majori statu, quam antea venerit: Is enim qui quondam cum maxima humilitate, et abjectione venit, cum maxima potestate et majestate veniet.Et qui aliquando solus de coelo descendit, tunc multo, magnoque comitatu stipatus descendet: et qui olim, ut reus ab hominibus judicandus, advenit: tunc, ut aequissimus, et potentissimus judex omnes homines judicaturus adveniet: et qui jacuit contemptus in stabulo, sedebit gloriosus in nube: et angeli, qui in priori ejus adventu laeti canebant:*Gloria in excelsis Deo, etc.* In posteriori horrende insonabunt; *Surgite mortui, venite ad judicium.*

His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra; quoniam appropinquat redemptio vestra. Perditi quidem, et facinorosi homines, qui male sibi conscii sunt, his fieri incipientibus non audebunt in coelum respicere: sed in humum, quam semper dilexerunt, oculos suos defigent, contabescent, arescent, deficient prae timore; quoniam appropinquat condemnatio eorum. Vos vero, qui thesaurum vestrum in coelis posuistis, qui adventum istum semper desideravistis, quos fides, et opera securos efficiunt, respicite,et levate capita vestra: et quantum in aliis metus, et odium crescit, tantum in vobis spes et desiderium augeatur. Appropinquat enim plena, et perfecta redemptio vestra: *ut* jam tandem videlicet *reformetur corpus humilitatis vestrae configuratum corpori claritatis suae.* Vos inquam, qui *intra vos gemebatis, adoptionem expectantes filiorum Dei*, redemptionem corporis vestri, respicite jam, et levate capita vestra; quoniam appropinquat redemptio vestra, qua corpora ista ab omni corruptione, et mortis injuriis vindicentur.

Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam, et omnes arbores, cum producunt jam ex se fructum, scitis quia prope est aestas: ita et vos cum videritis haec fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei etc. Foecunda plane sunt haec verba, auditores: nam et historicum, et parabolicum, et moralem sensum recipiunt. Juxta historiam, sicut folia, et flores, et fructus arborum, signa sunt vicinae aestatis: sic etiam solis ac lunae obscuratio, stellarum, et siderum casus, maris ac fluctuum sonitus, et gentium in terris pressura, ac metus, signa sunt obitus mundi, et futuri judicii. At vero juxta parabolam novum signum superioribus Dominus addidit, conversionem scilicet Judaeorum: Quid enim ficulnea in scripturis, nisi populum hebraeorum significat? *Habebat quidam arborem fici plantatam in vinea sua*, ait Dominus, *et venit fructum quaerens in illa, et non invenit, etc.* Quam parabolam Dominus, ut b. Ambrosius, et alii patres exponunt, sine ulla dubitatione de hebraeis dixit. Rursum maledixit ficulneae, ut Marcus capite undecimo auctor est, quod in ea fructum quaerens nihil praeter multa folia invenisset: quo loco ficulneae nomine Synagogam Judaeorum intelligendam esse, nemo est, qui dubitet: sciebat enim Dominus non posse tunc ficus in ficulnea inveniri: non enim erat tempus ficuum, ut ipse Marcus evangelista testatur: sed aliud quaerebat, aliud desiderabat: quaerebat ficus in arbore

desiderabat opera bona in Synagoga. *Folia erant* inquit August. in psalmo 34. de hac ficulnea loquens, *et fructus non erant,verba erant,*et *facta non erant. Vide in verbis numerositatem,* et *in factis sterilitatem.*Hinc etiam Nathanaeli Dominus ait: *cum adhuc esses sub ficu,* hoc est cum adhuc sub umbra Synagogae degeres, et nihil de Messia audivisses, *vidi te.* Denique, quod in canticis canticorum legimus: *ficus protulit grossos suos,* quis ambigat ad populum hebraeorum etiam referendum? Hinc enim sumit sponsus argumentum suasionis, ut sponsa properet venire ad vineas, quia ficus jam protulit grossos suos.et in posterum meliora succedunt; grossi enim ficus quaedam sunt: sed vice florum oriuntur, et tamquam ad nihilum utiles immaturae cadunt, et dant locum maturandis. Grossi igitur quos perpetuo protulit Synagoga, opera inutilia, acerba; quin etiam perniciosa, et venenata fuerunt ut saepius repetita idololatria, ut caedes omnium Prophetarum, ut ipsa impia, et detestanda Christi Servatoris occisio. Hic enim fuit omnium postremus, et grossissimus atque acerbissimus grossus.Tunc impleverunt mensuram peccatorum suorum: tunc impleta est malitia urbis Hierusalem.Atque propter hunc ultimum grossum, dixit Dominus cultori vineae: *ecce tres anni sunt, ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac.* Veni tempore Patriarcharum , veni tempore Prophetarum: veni tempore Messiae : et nihil unquam, nisi grossos inveni: *succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?* Cultor vero adhuc annum unum, hoc est, tempus aliquod impetravit, donec Apostoli quoque circa eam foderent, et mitterent stercora, hoc est, in oculis Judaeorum peccata ipsorum ponerent , et tum cum nulla jam esset spes conversionis , misit Dominus operarios suos, Titum et Vespasianum, et radicitus eam evulsit: et ramos ejus per omnem orbem terrarum disiecit. Vere igitur populus hebraeorum ficulnea fuit, quae bona licet Patriarcharum radice prodierit, numquam tamen in altum proficere,numquam se humo attollere voluit, numquam radici respondere proceritate ramorum,generositate florum foecunditate fructuum: sed perpetuo humilis, fragilis tortuosa, nodosa fuit, et informes atque acerbos grossos pro pulchris,et odoratis floribus tulit.Sed in fine nihilominus temporum *reliquiae salvae fient. Cum enim plenitudo gentium intraverit,* et ipse Israel licet olim incredulus convertetur , et tunc finis mundi et Christi judicium erit in foribus. *Ab arbore igitur fici discite parabolam: cum ramus ejus tener fuerit, et folia nata,* hoc est, cum ficulnea illa in adventu meo propter suam incredulitatem arefacta iterum virescere , et frondescere incipiet, et durae illae cervices Judaeorum mollescent, et leni jugo meo subiicientur, scitote quoniam prope est aestas: illa, inquam,aestas, in qua messis fiet, et bona frumenta in horreum Domini recondentur, paleae autem et zizania igni inextinguibili cremabuntur. Haec igitur de parabola.

Quid tandem et nos ex hac sententia utilitatis referemus? Multum omnino, auditores, si illud diligenter perpendamus, quemadmodum communis mundi perturbatio,atque interitus, felix et faustum signum est communis omnium sanctorum gloriae et felicitatis: sic etiam singulares uniuscujusque nostrum temporaneas calamitates, et aerumnas,signa faustissima esse perpetuae uniuscujusque nostrum prosperitatis, et pacis.O nos felices, si rem istam intelligere possemus? Rei siquidem ejus ignoratio id in hominibus efficit , ut tunc ipsi doleant, cum est maxime gaudendum et tunc saepe gaudeant, cum omni jure esset dolendum. Accipite similitudinem a segetibus, et arboribus. Cum frumenta in arvis ab agricolis seminata sunt,quam obsecro , hiemem vos vestris segetibus desideratis? Adolescentes fortasse, qui magis defuis ludis, quam de segetibus soliciti sunt , hiemem totam serenam et dies claros et temperato calore blandos, sine pluviis, sine ventis, sine glacie, sine nivibus optarent: nimirum ne deambulationes et cursus, et ludi eorum diebus ferialis impedirentur. Verum ista serenitas hiemis, iste calor intempestivus, segetibus non modo non conferret; sed etiam vehementer obesset. Continuo namque exorirentur, radices non facerent, neque aliud, quam herbas, et paleas suis cultoribus parerent. Quocirca sapientes agricolae malunt in hieme frigora, et glacies, et nives, et pluvias , quam diuturnam, et male blandam ac tepidam serenitatem. Intelligunt enim hoc pacto segetes cohiberi, ne ante tempus exoriantur; sed primum longas, et firmas radices figant: deinde tempore suo fruges uberrimas, et optimas fundant. Nos omnes, Auditores , segetes sumus in agro mundi hujus seminatae, ut aliquando bonum frumentum efficiamur , et in horreum Domini messorum, hoc est, Angelorum manibus recondamur. Ac praesentis quidem vitae tempus totum est hiems:aestas vero paulo post sine dubio consequetur. Quid igitur si sapimus, optare debemus? Nonne pluvias? nonne glacies? nonne nives? *Omne gaudium existimate fratres,cum in varias tentationes incideritis.* Ergo cum omnia prospere in hac vita succedunt, nolite gaudere, nolite extolli. *Divitibus hujus saeculi praecipue,* inquit Paulus, *non sublime sapere.* Suspecta sit nobis ista ubertas, et non naturalis serenitas: ne forte in aestate paleae sine frumento inveniamini , ac proinde colligamini in fasciculos ad comburendum.Contra vero, cum undique spirant aerumnae, pluunt imbres tribulationis, irruunt venti calamitatis, dicite vobis ipsis; faustum est hoc signum, turbida atque horrida hiems laetam, et divitem aestatem nobis adferet.Aspicite liberatorem nostrum Jesum Christum, ipse granum frumenti pro nobis fieri, et in hac terra voluit seminari: quam quaeso hiemem expertus est? Num vel unum diem laetum et serenum habuit? Nonne omnia venti, et pluviae persecutionum et tribulationum sibi vendicarunt ? Sic oportuit Christum pati, ut cresceret postea , non solum in spicam ; sed etiam in arborem magnam , et longe maximum fructum adferret. Sic igitur et nos cum similem hiemem experimur,gaudeamus et exultemus, quoniam messis vestra copiosa in aestate erit.

PARS ALTERA

Exposuimus, vel perstrinximus potius evange-

lium: restat nunc ut cur hoc tempore proponatur, breviter videamus. Hujus rei tres praecipue causae mihi esse videntur: primum enim eum diem jam agere, et celebrare incipimus, quo liberator generis humani nostrae carnis mortalitate indutus ad nos venit; quia vero nihil majestatis, nihil amplitudinis, nihil excellentiae singularis in hoc primo adventu prae se ferre videbitur, quin potius more caeterorum infantium parvulus, imbecillis, nudus vagiens, prodibit in lucem, in praesepi collocabitur, super foenum jacebit; nullus apparatus, nisi rusticanus, nulla tapetia, nisi telae aranearum; nulli famuli, et administri, nisi bos et asinus circa illum apparebunt: Quis obsecro, sibi facile persuadebit, eum et regem, et Deum et verbum et sapientiam esse? Ut igitur non nos tunc humilitas ejus offendat, ejus nunc nobis majestas, et gloria praedicatur. Et ne tunc eum ut unum de turba, contemnamus, multo ante nobis praedicitur, eum judicem orbis terrarum esse futurum, venturumque in nubibus coeli cum potestate magna, et majestate. Atque haec quidem est ratio prima.

Porro altera ratio ex illo sumitur, quid ea signa adventus Domini, quae in hodierno evangelio continentur, tametsi vere ac proprie posterioris adventus signa sint: tamen secundum quamdam mysticam, ac reconditam intelligentiam, ad priorem quoque eventum referuntur: Siquidem in die natali Domini sol obscuratus est, et luna non dedit lumen suum, et stellae de coelo lapsae sunt, et virtutes coelorum motae sunt, nec in terris defuit pressura gentium prae confusione sonitus maris, arescentibus hominibus prae timore. Quid enim sol, nisi Christum significat? qui est *lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Et quem jure ac merito solem justitiae nominamus? Iste igitur sol obscuratus est, cum Verbum carne circumdatum mundo apparuit. Quae major obscuratio cogitari potest, quam ut creator, et Dominus ita lucem suae majestatis abscondat, ut opificium, et mancipium esse videatur? Verum enimvero, quomodo sol, cum nobis deficere videtur lumen suum neque amittit, neque remittit: sed illud duntaxat abscondit: sic et Dei verbum cum caro factum est, non esse desiit, quod erat: sed esse coepit, quod non erat: neque lumen divinitatis in eo defecit, sed solum obscura nube carnis humanae contectum, atque opertum fuit. Et quemadmodum solem adversum, si nulla nube tegatur, intueri non possumus, eiusque radiis acies nostra sensusque vincitur: sic et verbum usque ad diem obscurationis suae propter nimium fulgorem quem ex se emittebat, cerni non poterat, vereque tunc erat Verbum apud Deum, hoc est, in sinu et corde Patris penitus abditum, ac reconditum, ut ab oculis mortalium videri non posset. At ubi *Dominus super nubem levem*, juxta Prophetae vaticinium *ascendit*, et humana carne vestitus vim illam divinorum radiorum continuit, et nobis faciem suam nube interposita obscuratam ostendit: Tunc *vidit omnis caro salutare Dei*. Nam *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Ecce igitur vobis obscurationem solis. Caeterum lunae quae in adventu Domini nunc dedit lumen suum, quid nisi coetum fidelium, ecclesiamque designat? Ut enim luna modo magna, modo parva, modo nulla videtur; ita ut sapiens dicat: *stultus ut luna mutatur*: sic et ecclesia modo decrescit, modo brachiis orbem pene totum complectitur, modo contrahitur, in angustumque deducitur, quod his nostris miserrimis, calamitosisque temporibus videre cogimur vel inviti. Et quemadmodum luna luce lucet aliena, et radiis solis accensa convertitur: sic et ecclesia, quicquid gratiae, quicquid decoris quicquid luminis habet, id totum a Christo habet, qui sol justitiae, et appellatur, et est. Haec igitur luna, quae in ortu Domini ac Servatoris nostri lumen non dabat, ecclesia coetusque fidelium est: Numquam enim minor ecclesia fuit, numquam obscurior, numquam vilior, numquam abjectior. Tunc enim excepta Palaestina, quae exiguus angulus orbis terrarum est, ubique idola regnabant, totus orbis in tenebris errorum densissimis versabatur. Et ille ipse angulus, de quo olim Propheta canebat: *Notus in Judaea Deus, in Israel magnum nomen ejus*, circa Domini natalem diem, partim erroribus Sadducaeorum, partim moribus parum probatis, et flagitiosa vita Pharisaeorum et sacerdotum ita corruptus et depravatus erat, ut nihil pristini decoris ac luminis habere videretur. Nulli tunc Davides, aut Ezechiae: nulli Aarones, aut Eleazari; nulli Heliae, aut Isaiae inveniebantur: sed reges prophani sacerdotes sacrilegi, et Prophetae mendaces Hierosolymis erant. Vere igitur tunc luna, hoc est, fidelium congregatio, non dabat lumen suum. Nec immerito, auditores; nam adveniente Domino vetus ecclesia moriebatur, et nova nascebatur. Itaque novilunium erat et luna cum sole conjungebatur, ac propterea exigua ac pene nulla videbatur. An est quisquam, qui hoc ignoret in novilunio lunam pene nullam videri?

Sed fortasse a vero non aberraremus, si virginem Dei matrem lunam istam esse diceremus: de ipsa enim ecclesia canit. *Pulchra ut luna, electa ut sol*. Numquid enim obscurata non fuit haec luna, cum tam excellens foemina, tam singularis, cujus pectus domicilium erat omnium virtutum, et quae singulari privilegio mater, et virgo erat: nec non Dei patris filia, filii mater, Spiritus sancti sponsa, angelorum Regina, orbis Domina, decus humani generis, qualem alteram mundus omnino non habuit, nec habebit: cum inquam, talis foemina gloria foeminarum ab hominibus non agnoscebatur, nec ut par erat, colebatur: quin potius despiciebatur, et contemnebatur, et cum Deum gestaret in utero, in stabulum abjectissimum se recipiebat? Cum inter tot peregrinos ei soli fortasse in diversorio locus non esset? Itaque luna non dabat lumen suum. Nunc quidem haec luna defectum non patitur; nam et ipsa in omnem terram radios suos diffundit, *nec est qui se abscondat a calore ejus*: Ubique terrarum suscipitur, colitur, adoratur. Sed tunc luna non dabat lumen suum.

Et stellae cadent de coelo. Porro stellarum casus in adventu Domini maxime perspicuus fuit: nam usque ad aerem istum terrae proximum stella quaedam maximi fulgoris lapsa est, et Magis ex Perside venientibus palatium regis pauperis de-

monstravit. *Ecce*, inquit, *stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos usque dum veniens staret supra ubi erat puer. Et virtutes coelorum movebuntur.* O quam aperte hoc signum apparuit quando, ut d. Lucas testatur, *subito facta est cum angelo multitudo militiae coelestis laudantium Deum, et dicentium: gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*? Postremo fuit in terris pressura gentium, prae confusione sonitus maris: Mare siquidem nihil est aliud, quam mundus, sive perditi illi homines, qui mundi nomine in sacris litteris designari solent. Quocirca b. Augustinus psalmum nonum et trigesimum exponens: *Hoc saeculum*, inquit, *mare est: habet enim amaritudinem noxiam, habet fluctus tribulationum, tempestates tentationum; habet homines velut pisces de suo malo gaudentes, et tamquam se invicem devorantes.* Et rursum in psalmum nonagesimum secundum. *Navicula*, inquit, *ecclesia est, mare saeculum: venit Dominus ambulavit super mare, et pressit fluctus. Quomodo ambulavit Dominus super mare? potestates et reges crediderunt, et subjugati sunt Christo.* Hoc est igitur mare, quod quidem num oriente Christo turbatum non est? Audite, quid b. Matthaeus evangelista dicat: *audiens autem Herodes*, nempe natum Christum, *turbatus est et omnis Hierosolyma cum illo.* Ecce vobis mare turbatum: ecce fremitum resonantium undarum: *turbatus est*, inquit, *Herodes, et omni Hierosolyma cum illo.* Hinc vero statim pressura gentium in terris subsecuta est: An non fuit in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris, quando Maria et Joseph pene arescentes prae timore intempesta nocte fugam arripere, et in Aegyptum concedere compulsi sunt? Et quando Magi ab angelo admoniti per aliam viam in Persidem redierunt, ut eam tempestatem evaderent, quam Herodes excitabat, nonne erat in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris? Postremo cum tot millia innocentium puerorum insanientis Herodis jussu caesa sunt, et tot parentes, tot matres, tot nutrices in luctu, et squalore fuerunt, et quanta esset rabies turbati maris probe expertae sunt, nonne erat in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore? Quae cum ita sint, planum jam esse arbitror, signa, quae in hodierno evangelio continentur, tametsi proprie ad posteriorem Christi adventum referuntur: tamen ad priorem etiam aliquo modo non male, nec inepte referri.

Sed jam ad tertiam, et postremam rationem veniamus: cum hoc tempus sit quasi quaedam longa vigilia, et tamquam parasceve, ad natalem Domini diem probe celebrandum instituta, ratio ipsa exigere videbatur, ut illud evangelium Ecclesia nobis proponeret, quod maxime esset utile ad Christianorum animos praeparandos. Et quid obsecro utilius, quam futuri judicii cogitatio? Ea namque timorem sanctum in animis inserit, a peccatis revocat, ad poenitentiam cogit, in officio continet, torporem expellit, diligentiam excitat, vigilantem denique, ac solertem hominem facit. *Si mente*, inquit, b. Ambro. *cernerent homines peccatores*, *quale judicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitate saeculari, si non infidelitate gravaretur.* Et sane, Auditores, quis manus extendere ad quodlibet flagitium perpetrandum auderet, quis non vehementissime perhorresceret, si semel attente cogitaret, quam severum judicium nobis immineat, et quam accuratam et minutam rationem de omnibus verbis, factis, cogitationibus, omissionibus aequissimo et potentissimo Judici reddere debeamus? Unusquisque nostrum, si proprii capitis causam apud severum aliquem judicem certo die dicere, et eo ipso die sententiam, vel vitae, vel mortis audire deberet, quid obsecro ageret? Imo vero quid non ageret? Quid non moveret? Quid non tentaret? O quam sollicite ac diligenter quaeret testes innocentiae suae? O quanto studio amicos et patronos, praesertim nobiles, et gratiosos, qui apud judicem, vel gratia, vel auctoritate valeret, sibi compararet? O quam saepe, et attente meditaretur causam suam, et rationes atque argumenta excogitaret, quibus innocentiam suam judici persuaderet? Certe non dormiret, non torperet, neque spatium ei superesset, quod in ludis, et amoribus poneret. Et quorsum tandem haec omnia? quo tantus apparatus? tantae solicitudines, tantae curae, tantae contentiones tendunt? Fortasse, ut non moriatur? Non sane. Quo igitur? Ut non tam cito moriatur. Nec enim mortem evadere, quod fieri non potest: sed ad paucos dies eam differre contendit. Cum igitur hodie judex ipse non per praeconem, sed per seipsum judicium formidabilissimum brevi futurum pronunciaverit? et ad ipsum coram toto orbe nos omnes citaverit, et in eo non de fundis, non de stillicidiis, non de limitibus agrorum; sed de sempiternis cruciatibus interituque perpetuo agendum sit, quis non intelligit, quanto jure nos formidare, et non dormire, neque otiari, sed studere atque contendere debeamus, ut parati ad illud inveniamur?

Et quid tandem imprimis necessarium esse censetis, ut ad illud bene nos praeparemus? Ego quidem, Auditores, diu super hoc cogitans, et multa volvens, ac revolvens animo, tandem illud serio apud me statui, nihil nobis magis in hac re nocere, quam crapulam, quam amorem carnalium voluptatum. Cur hodie, cum de judicio agitur, canitur nobis ex Apostolo: *non in comessationibus, et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis: sed induimini Dominum nostrum Jesum Christum?* Cur ipse Dominus simulatque de judicio illo formidabili locutus est, statim subjungit: *attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et superveniat in vos repentina dies illa?* Et quid ex iis omnibus judicare possum, nisi comessationes et ebrietates, maxima omnium malorum, fugiendas esse, si laeti et securi ante filium virgines apparere velimus? Ratio deinde nonne et ipsa hoc docet, nulla re magis corda hominum gravari, et omnium bonorum oblivisci, quam ebrietate? Existat hic aliquis contritus, compunctus, qui conceperit vitam mutare: nonne si hac nocte adeat convivium non sobrium, gravabitur rursum cor ipsius, et vini copia spiritus conceptos extinguet, et rursum garrire, insanire, aliis detrahere, scurrilia

et impudica verba loqui, et carnis titillatione ad libidinem incitari incipiet, sicut antea? O quam multos perdit, et ad gehennam trahit ista amarissima delectatio? Accipite brevem similitudinem humanae calamitatis, et finis orationis sit. Currebat quidam per agros, et casu quodam incidit in horrendum quemdam puteum: verum dum caderet alio meliori casu manibus extensis, arbusculam quamdam apprehendit, quae de pariete putei illius prodibat: tum vero pedibus super eam compositis totus perterritus, coepit respicere, ubinam esset: et primum intuens puteum profundum, vidit horribilem quemdam draconem, ore, et naribus, et oculis ignem spirantem, qui non dormiebat: sed pendentem hominem horribilibus oculis intuebatur, et semper inhiabat ad casum ejus, et se ad eum devorandum praeparabat. Deinde ille miserrimus homo attollens oculos, ut videret, si forte ex parte superiori pateret effugium; ecce videt ferocissimum leonem, qui rugiens, saevus nimis discurrebat circa puteum, et ipse quoque praedam illam expectabat. Tum ille inops consilii attendere coepit, quam stabilem sedem nactus esset, et an diu super illam arborem stare posset. Et ecce videt ad radicem ejus duos mures: unum album, alterum nigrum, qui perpetuo eam rodebant, et non parum aberat, quin radice corrosa tota arbor decideret in profundum. Videt quoque ex eodem foramine, ex quo arbor prodierat, quatuor aspides apparuisse, qui continuis bellis, et contentionibus radicem concutiebant, et non parum eam ad ruinam juvabant. Post haec omnia adhuc suspiciens vidit (quod causa totius ruinae illius fuit) in ramis arbusculae paucos quosdam flores, ex quibus guttae quaedam mellis distillabant, tum ille omnium malorum, et periculorum oblitus, non amplius cogitans, quid eum in profundo expectaret, neque ex parte superiori quid capite ejus immineret, neque arbusculam illam statim excidendam et casuram esse, nihil horum cogitans, totus hilaris, et jucundus effectus, dedit se totum floribus illis colligendis, et melli sugendo, quod ex eis profluebat. Haec est parabola nostrae miseriae: Huic miserrimo atque stultissimo homini similes sumus. Cecidimus omnes in hunc mundum, puteum calamitatum longe profundissimum: Intuemini, quaeso, qui infra nos lateat. Quis vestrum gehennam apertam, et viva atque ardentia illa incendia, fidei oculis non videt? Quis non intuetur immanem illum draconem, qui semper inhiat praedae animarum, nec aliud numquam cogitat, quam quomodo nos devoret? Aspicite deinde, quid nostris capitibus impendeat? An non attenditis illum de tribu Juda, cui inimici propter peccata facti sumus, semper rugientem, et judicia sua super omnem pavorem formidabilia nobis comminantem? Et non parcet, mihi credite, in die irae et furoris sui; et qui nunc, dum vivimus, Agnus mansuetissimus est: idem post mortem leo rugiens, et orribilis erit. Aspicite modo arbusculam, quam apprehendimus, intuemini firmitatem humanae vitae, an non videtis duos illos mures, album et nigrum; diem et noctem, qui semper rodunt, et consument radicem vitae nostrae? Et quis eos prohibeat? quis dormire faciat? Huc accedit bellum perpetuum, et intestinum quatuor humorum, quatuor aspidum venenatorum, quos inclusos in pectore, et in visceribus gerimus, qui vitam nostram diuturnam esse nullo modo patientur. Et tamen haec omnia mala, quae nos circumstant, nos miserrimi et infelicissimi filii Adam, et omni lachrimarum fonte plangendi, obliviscimur, non attendimus, non curamus, modo tenuissimos flores, et modicam illam dulcedinem carpere possumus, quam vita ista fallacissima praebet. Sic gravantur corda in crapula, et ebrietate, et curis hujus mundi; sic discendimus ad gehennam sine ullo numero. Pergit Antuerpiam, considerate studia mercatorum, videbitis eos ita inhiantes lucris, ita intentos melli divitiarum, ut numquam cogitent, an animam habeant? An sit judicium futurum? An reperiatur gehenna? An sit Deus in hoc mundo? Redite postea Bruxellam, considerate studia plurimorum adolescentum, videbitis nonnullos ita ebrios amore carnalium voluptatum, ita insanientes rabie libidinum, ita vanos in vestibus, ita immoderatos in potu, ita effrenatos in verbis, ita dissolutos in studiis pietatis, ut non solum non cogitare, sed neque credere videantur quae de futuro judicio, et morte, et gehenna sacrae literae praedicant.

Quare vos oro atque obtestor, per viscera Dei nostri, per salutem animarum nostrarum, nolite claudere aures verbis salutaribus, nolite vobis obstruere viam salutis, nolite obdurare corda vestra. Abstinete a crapula et ebrietate, quibus corda gravantur, et obdurantur: Accipite consilium dum licet, advocati nostri Jesu Christi, ut eum aliquando Judicem secure videre possitis, quod nobis concedat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO IV.

DE DOMINICA SECUNDA ADVENTUS

THEMA

Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus. *Rom.* 15.

SYNOPSIS

Occasio hujus sententiae Pauli declaratur. Soliciti pro salute proximi esse jubemur. Sacrae Scripturae singularis excellentia, praerogativa, et privilegio, quae accipit tum ab auctore, tum a Materia quorum utrumque est Deus. Quam utile sit nos hic tribulationibus exerceri: Bonis semper malos esse admistos et contrarios: Deum justis vera, non terrena bona largiri, quae melius in adversitatibus conservari similitudine, exemplis, et historiis probatur. Justos in adversis solamen percipere, aut liberari, a simili docetur. Mundi et Dei diversa visitatio et consolatio cum Martyrum exemplis affertur. Cur Deus quosdam tribulatos non consoletur, variae narrantur causae: tandem gravi admonitione ad spem omnem in Deo collocandam concluditur.

Sententia haec Apostolica, quam hodie explicaturi sumus ex verbis praecedentibus ita dependet, ut sine eorum cognitione intelligi sane non possit, ut igitur paulo altius repetamus. Romani, ad quos Apostolus Paulus scribebat initio nascentis Ecclesiae, partim ex Judaeis, et partim ex Gentibus ad Christi fidem conversi fuerant; et quamquam omnes Christum colebant, tamen adhuc nonnihil dissidii inter eos erat: Judaei siquidem existimabant caeremonias legis observandas, a cibis immundis abstinendum, et judicabant, ac notabant tamquam legis praevaricatores eos, qui non ita faciebant. Contra vero alii in evangelio doctiores, et in fide firmiores, nullum cibum tamquam immundum a Christianis rejiciendum censebant, et cotemnebant, ac spernebant eos, qui judaizabant, tamquam imperitos, et minus in evangelio instructos. Quid igitur Apostolus facit? Utrosque castigat, et judaizantibus quidem ostendit, nihil jam esse immundum, et nos per Christum ab observantia coeremoniarum legis esse liberatos: firmiores autem monet, ut libertate Christiana atque evangelica utantur quidem, sed non in scandalum aliorum. Itaque ait, *Is qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat manducantem non judicet.* Et rursum ad infirmiores. *Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit: stabit autem: Potens est enim Deus statuere illum.* Ad firmiores vero. *Si propter cibum frater contristatur jam non secundum charitatem ambulas, noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.* Item ad eosdem. *Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmiorum sustinere, et non nobis placere. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, improperia improperantium tibi ceciderunt super me. Quaecumque enim scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt.* Hoc est, non debemus ita nobis placere, et in nostra probitate acquiescere, ut de proximo non cogitemus, sicut Pharisaei fecerunt, quibus cum Judas diceret; *Peccavi tradens sanguinem justum.* Responderunt illi: *Quid ad nos? Tu videris.* Non ita faciendum est nobis: si Christus ita facere voluisset, dixisset: ego justus sum: quid mea refert si caeteri sint peccatores? Ego bene me habeo, quid ad me si caeteri pereant? Non ita Christus egit: sed dixit, *improperia improperantium tibi ceciderunt super me.* Idque non tam verbis, quam factis dixit, cum omnium nostrum peccata, et peccatorum poenas super humeros suos imposuit. Ita nos quoque facere debemus, quaecumque enim patientia Christi, et aliorum Sanctorum in scripturis legimus, ea ad nostram eruditionem, et institutionem facere, existimare debemus: Ut hoc modo *per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus.* Ecce igitur vobis propositum b. Pauli, et summam explicationis hujus loci; Nunc paulo diligentius partes omnes hujus sententiae consideremus.

Quaecumque scripta sunt. Nemini dubium esse potest, quin Apostolus non de omni scriptura, sed solum de sancta ac divina scriptura, loquatur. Cur igitur tam simpliciter ac generatim ait: *quaecumque scripta sunt*? et non potius; quaecumque in libris sacris scripta sunt? Num tot volumina jurisconsultorum, tot libri philosophorum, tot monumen-

la Historicorum scripta non sunt? sunt quidem, Auditores, multae scripturae aliae, sed haec nostra quam jure et merito divinam nominamus, ita omnibus aliis multis nominibus praestat, ut caeterae cum ea comparatae, ne scripturae quidem dici posse videantur. Radices tamen, et quasi fontes quidam privilegiorum hujus nostrae scripturae duo sunt, auctor et materia.

Quis est auctor? Deus. *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines*, ait Petrus: quae est materia? Idem Deus. Nec enim decebat ut Deus de alio, quam de se ipso scriberet; nemo siquidem praeco esse solet laudum inferiorum et obscuriorum hominum, quam ipse sit, sed omnes viros magnos, et rebus gestis claros laudandos, et ornandos suscipiunt. Itaque sicut Caesar rerum quondam gestarum commentaria ipse conscripsit; ita quoque Deus cum nominem haberet ullo modo se superiore, de quo merito scribere posset, de seipso scripsit, et historiis, legibus, vaticiniis, aliisque innumeris modis se Creatorem provisorem, Liberatorem, et Glorificatorem generis humani demonstravit.

Porro oriuntur ex his fontibus privilegia singularia divinae scripturae sine ullo numero: Hinc enim antiquissima est. Sripturae caeterae etiam si sanctorum hominum sint, semper habent aliquid imperfecti: Nam ut vita et mores sanctorum hominum, licet Deo placerent, et merito laudabiles essent; tamen habebant aliquid semper, unde orationem Dominicam legere, et Deo dicere possent: *dimitte nobis debita nostra, etc.* et *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus.* Ita etiam verba, et sermones eorum numquam ita perfecta erant, quin aliquid desiderari posset. Scriptura vero Divina, propterea quod Deum auctorem habet, cujus *perfecta sunt opera*, ejusmodi est, ut nihil penitus habeat imperfecti, nihil ei detrahi, nihil addi, nihil desiderari possit. *Otiosum verbum* inquit, Basilius homil. decima de opere sex dierum, *in scriptura esse, dicere, ingens blasphemia est.*

Neque solum perfectissima, sed etiam utilissima, et omne genus eruditionis continet. Scientiae profanae tractant de pane lucrando; haec de regno coelorum acquirendo. Jurisprudentia conservat haereditates et testamenta hominum: haec ipsum Dei testamentum et coelestem haereditatem continet. Ars medicinae curat morbos et aegritudines corporum: haec animae affectis, et peccatorum vulneribus medetur. Naturalis Philosophia erigit hominem usque ad sidera contemplanda, haec hominem perducit usque ad siderum conditorem. Historiae profanae certarum urbium aedificationes, et eversiones narrant, haec mundi totius creationem et consummationem tradit. Habet humana sapientia suos Poetas, qui versibus et cantu animos oblectant: habet scriptura divina sanctos Prophetas, qui psalmis et hymnis, et canticis spiritualibus in hominum pectoribus divinum amorem accendunt. Habet illa graves oratores, qui quocumque volunt homines impellunt: et hic non deest suus Ecclesiastes, et alii sapientes viri qui multo gravius et salubrius concionantur. Habet illa postremo etiam suos Grammaticos, qui elementa docent; et haec habet Apostolum, qui insipientes docet, quae sunt elementa prima cognitionis Dei. Merito igitur, jureque optimo sancta scriptura, quae omnibus scripturis excellit, et omnes continet, sola ab Apostolo Paulo scriptura appellata est. Quaecumque igitur in divinis voluminibus, ac praesertim ubi tribulationes factorum explicantur, scripta sunt, ad nostram utilitatem, et eruditionem scripta sunt.

Et quamobrem? *Ut per patentiam et consolationem scripturarum spem habeamus.* Deus enim hac ratione gubernat ac regit vitam sanctorum, ut primum eos ducat in montem Calvariae, deinde in montem Tabor: primum eis tribuat materiam patiendi tribulationes, tentationes pericula, certamina, crucem, aerumnas, calamitates: Deinde eos de tribulatione eripiat et consoletur; vel etiam in ipsa tribulatione, tanta spirituali laetitia et voluptate perfundat, ut saepe malint eam molestiam cum ea consolatione, quam sine consolatione illa, de molestia liberari. Haec vero omnia, id est, patientia et consolatio sanctorum, ideo scripta sunt, ut nos elegentes sumus bono animo, et ejusmodi exemplis erecti, atque animati, nullus tentationibus, aut calamitatibus numquam cedamus. Haec ita se habere, videlicet omnes eos, qui pertinent ad sortem sanctorum, aliquid passuros, et magnam consolationem, atque uberrimos fructus inde percepturos, testatur scriptura, testatur natura, testatur experientia. Quod dum verbis breviter expono, quaeso diligenter attendite: venient enim profecto omnibus usui hoc nostro calamitosissimo tempore, haec arma spiritualia.

Primum igitur omnes electos aliquid passuros testatur Apostolus; *omnes*, inquit, *qui pie volunt vivere in Christo, persecutiones patientur.* Et Dominus in evangelio: *ego sum vitis, et pater meus agricola est*: *omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; et eum, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus adferat.* Tobiae seniori angelus dixit: *quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.* Itaque nullum excipiunt Divinae literae, omnes omnino, qui scripti sunt in libro vitae, per multas tribulationes in regnum coelorum intrabunt, et vel corporis aegritudinem, vel animi anxietatem, vel detrimentum existimationis. vel mortem charorum, vel bonorum direptionem patiuntur, neque est, quod ullus excipi cupiat, nisi etiam excipi cupiat a regno coelorum: porro hujus rei rationem reddit sapiens in libro Ecclesiastici dicens: *contra bonum malum est*, *contra vitam mors*; *sic et contra virum justum peccator*: contraria inter se semper pugnant. Aspicite ignem et aquam: aqua nihil nocuit igni, neque ignis aquae: tamen simul atque sibi propinquant, mutuum aspectum ferre non possunt: a qua fumat, stridet, saltat, movetur. Unde hoc? Quia sunt contraria non bene conveniunt. Pari ratione boni quasi ignis ardent, lucent, zelo et charitate semper incensi, numquam quiescunt. Mali quasi aqua labuntur super terram, et lutum efficiunt, et saepe reddunt plateas ita sorditas, et lubricas, ut multos maculari, vel cadere faciant. Atque ejusmodi homines ubique reperiuntur, numquam sunt bo-

ni sine malis, quocumque eas,invenies malos. Etiam in Apostolorum collegio unus diabolus erat: Non est hortus sine malis herbis,neque frumentum sine jolio. Quid igitur miraris si tu es ignis quod aqua fumet,etiamsi nihil noceas malis,tamen semper mali te persequentur,quia dissimiles sunt mores tui moribus illorum: *si de mundo fuissetis*,ait Dominus,*mundus quod suum erat diligeret:quia vero de mundo non estis, propterea odit vos mundus*. Et sapiens, *dixerunt*, inquit, *impii:circumveniamus justum, quia inutilis est nobis, et contrarius operibus nostris*; *gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatae sunt vitae ejus*. Vultis exemplum unum? Erant homines duo arctissime conjuncti, et ambo amici hujus saeculi;unus a Deo vocatus mutat vitam suam: statim alteri fit gravis etiam ad videndum,murmurat de eo, ubique oblo-quitur ubique detrahit ei: est homo levis, inconstans, nihil boni faciet:Undenam haec omnia?Nonne ex eo,quod dissimilis factus est alteri,et immutavit in bonum viam suam? Erant ambo curvi,nunc alter rectus factus est: Quid igitur mirum si non placet curvis rectitudo?

Vultis alteram rationem, cur probitas semper ferat secum tribulationes? In promptu causa est: Dominus enim qui nos regit et gubernat,filiis suis in magna copia tribuit bona spiritualia, quae sola vera sunt bona, gratiam, patientiam, charitatem, omnem virtutem. De temporalibus autem non amplius tribuit, quam quantum necesse ad bona spiritualia conservanda, et augenda, *non enim bene provideret nobis*, ut ait magnus ille theologus Dionysius Areopagita, *si temporalium donationibus robur ac fortitudinem nostram emolliret*. Jam vero quis nescit bona spiritualia multo melius adversitate, quam prosperitate conservari? Nonne *virtus in infirmitate perficitur*? Deiiciunt quidem tribulationes homines pravos: sed probos semper robustiores efficiunt. Accipite exemplum b. Chrysostomi: sit tibi una columna rectissime constituta imponantur super eam onera, quanto plura et majora ponentur, tanto ea columna firmior erit. Existat ibi rursum alia inclinata et curva, imponatur aliquid super eam, statim concidet. Ita prorsus, Auditores, homines curvi et distorti, iniqui injusti statim corruunt, desperant, ad primum ictum mallei franguntur. At vero probi, justi, recti, laboribus et doloribus confirmantur,otio et quiete marcescunt. Aspicite duos primos reges Hebraeorum Saul cum esset vir pauper et tenuis, et asinas patris sequeretur, optimus erat, testante scriptura omnium Hebraeorum.Ascendit ad regnum non sua voluntate, sed imperio Domini, repente totus mutatus,et uno die peccatis ejus exigentibus,regnum et filios, et vitam amisit. David secundus rex,cum fugeret a facie Saul et profugus a patria uxore, et bonis spoliatus in silvis delitesceret, tam pius, et sanctus et clemens erat, ut etiam hosti suo atrocissimo, quem in potestatem acceperat, parceret. Postea vero quam rex effectus est, brevi adulterium homicidio copulavit. Et qui in tribulatione constitutus, etiam hosti pepercerat, idem in prosperitate fidelem ac devotum servum crudeliter interfecit. Et nos igitur miramur, si Deus servos et filios suos,quibus haereditatem servat in coelis castigat, et opibus ac deliciis hic in terris emolliri ac dissolvi non patitur? Haec sunt igitur rationes.

Jam vero exempla innumerabilia sunt. Percurrite scripturas sanctas, a Genesi usque ad apocalypsim: nullum prorsus invenietis virum sanctum, et qui Deo placuerit, non vexatum atque afflictum, et tanto magis, quanto justior et sanctior fuerit. Abel primus martyr ab ipso suo fratre, nulla data occasione circumventus,et necatus est.Patriarchae Noe, Abraham, Isaac, Jacob,Joseph, semper peregrini, semper profugi, semper in metu et periculis fuerunt. Prophetae nonne fere omnes necati sunt? Isaias sectus, Ieremias lapidatus,Ezechiel, Zacharias,Joannes et alii variis modis torti variis cruciatibus interierunt? Quid Apostoli? *Usque in hanc horam*, inquit Paulus, *esurimus, sitimus et nudi sumus et colaphis caedimur, et instabiles sumus et laboramus operantes manibus nostris*: *maledicimur et benedicimus*: *blasphemamur et obsecramus*: *persecutionem patimur et sustinemus*: *tamquam purgamenta hujus mundi.facti sumus omnium peripsema usque adhuc*. Quid ipse Dominus? Nonne tota ipsius vita crux quaedam longissima et atrocissima fuit? Itaque primum, quod proposuimus,planum atque perspicuum est,*omnes qui pie volunt vivere in Christo perscutiones perpessuros*.

Iam vero alterum, nempe omnes eos qui patienter et libenter passi sunt, vel cum ingenti gloria liberatos, vel incredibili sanitate, et jucunditate in ipsa tribulatione affectos fuisse, nullo negotio demonstrari potest. Neque enim mentiri potest,qui dicit,*Cum ipso sum in tribulatione,eripiam eum*. Et rursum: *plorabitis et flebitis vos mundus autem gaudebit*. Neque mentitur Apostolus Petrus, qui ait,praenunciasse Prophetas *eas quae in Christo sunt passiones, et posteriores glorias*. Deinde in corpore humano, si membrum aliquod laeditur statim naturaliter sanguis eo currit, et ipse homo ita circa illud membrum oculis, manibus, pedibus lingua, cogitatione, totus occupatur,ut reliquorum membrorum non videatur esse memor.In domibus quoque bene constitutis, si unus ex filiis aegrotet ita mater illius unius curam gerit, illum unum fovet, illi uni blanditur, ut saepe caeterae proles ei morbum illum et aegritudinem invideant.Si igitur hoc natura facit, non faciet Auctor naturae? si terrena mater hac providentia erga suas proles utitur coelestis Pater non utetur, qui filios suos tenerrimo, maximo, incredibili, atque infinito quodam amore prosequitur? Utitur sane. Et non videtur unum ex justis hominibus afflictum, quin statim ad eum tamquam ad membrum sui corporis laesum et filium proprium viscerum suorum laborantem accurrat, et complectatur, et sit cum eo in tribulatione, ut eripiat eum, et glorificet eum.

Hoc tamen est discrimen inter Deum et mundum mundus currit post eos, qui florent, qui laetantur, qui rident: relinquit vero eos, qui in egestate et pressura sunt:

Tempora felici multi numerantur amici,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Ita est praxis mundi, et filiorum ejus Causae divitum et nobilium cito expediuntur. Causae pauperum et miserorum, semper inveniunt judices occupatos. Deus vero cui Propheta canit, *patris orphanorum et judicis viduarum*, alia via ingreditur, illos visitat, cum illis versatur, illos consolatur, qui moerent. Et qua consolatione putatis? O si vel gutta una illius mellis in cor nostrum descenderet, quam facile desiperet nobis omnis caro? Hinc Paulus gloriatur in infirmitatibus suis, *quia sicut abundat per Christum tribulatio*, *ita per Christum quoque abundat consolatio*. Hinc Apostolus Andreas procul cruce conspecta, vix seipsum prae laetitia capiebat: hinc fortissimus ac beatissimus protomartyr Stephanus, inter imbres sonantium saxorum, in tantam exarsit flammam charitatis, ut pro suis lapidatoribus summo studio Dominum exoraret: Hinc socius ejus et collega Laurentius inter flammas et incendia quasi nihil sentiens Tyrannum irridebat: hinc magnus ille Tiburtius super ardentes prunas, quasi super rosas blandissimas et mollissimas, ambulabat: hinc ille felicissimus Theodorus temporibus Apostatae Juliani, cum totam diem jam ab hora prima usque ad horam decimam sine intermissione succedentibus sibi tortoribus crudelissime torqueretur, tum primum dolere atque angi coepit, cum de equuleis deponebatur, affirmans sibi juvenem pulcherrimum astitisse, qui tam dulciter eum consolabatur, et linteo candidissimo sudorem suum tergebat, ut sibi jam non in equuleo, sed in paradiso delitiarum esse videretur: Hinc postremo sancti omnes contumeliam decus, injuriam, gloriam, exilium, patriam, vincula, coronas, carcerem, paradisum contemptum, honorem vel amplissimum seu per duxerunt. Haec est igitur patientia et consolatio sanctorum, hoc est, quod Dominus, qui non mentitur, ait, *cum ipso sum in tribulatione*. Et sane si Deus, qui est ipsum bonum, ipsa suavitas, ipsa dulcedo, non in domo ridentium et exultantium: sed in domo maerentium et calamitosorum habitat, quis nostrum non eligat potius fletum quam risum, dolorem et laborem, quam jucunditatem et laetitiam? Quis, non dico ferat patienter, sed quaerat libenter ac diligenter ubique tribulationes?

At inquis, non omnibus ista contingunt, sed pro uno, qui legitur in scripturis de tribulatione ereptus, infiniti reperiuntur, qui sine consolatione ulla relinquuntur. Verum est, auditores, id inficiari, neque possum, neque volo, sed quae est causa cur tam multos Deus sine consolatione relinquat? Quia non quaerunt consolationem ubi est: petunt eam a carne et sanguine, quaerunt consolationem in flagitiis, et voluptatibus corporis, colligere volunt de spinis uvas, de tribulis ficus, et merito nihil inveniunt nisi majores curas et solicitudines. Sic etiam ubi reperietis homines afflictos, qui spem suam totam collocent in Deo? Alii currunt ad divites, alii sperant in mendaciis, alii confidunt in fraudibus, rapinis, furtis, perjuriis, homicidiis, relinquunt Deum et relinquuntur a Deo. Pellere volunt unum malum alio majori malo, unum daemonem alio daemone: non est ita, non est ita, falletis vehementer: Deus est qui pellit daemonem, non diabolus: Spiritus sanctus ipse est verus paracletus, non caro et sanguis, non mundus: eas ad orationem, ad confessionem, ad communionem, pelle diabolum, eiice peccatum de anima tua: et tunc conquerere, si consolationem veram et solidam non invenis. Alii praeterea sunt, qui in ipsa tribulatione, in ipso certamine fortiter dimicant et vincunt; sed statim permittunt sibi de manibus ab hoste victoriam extorqueri. Erit aliquis, qui dum accipit injuriam vel contumeliam ab alio verbis, aut factis, patitur, strenue se gerit, tolerat aequo animo, quandoque etiam ignoscit adversatio, sed quid interim accidit? Cum ille se domum recepit, ecce tibi diabolus adest, et ut vel per se, vel per ministrum aliquem suum auribus ejus incipit insusurrare: ah miser, quid egisti hodie? Talem injuriam accepisti, et tam facile condonasti? Quid igitur dicent homines? Quid cogitabunt? Nonne jam digito demonstraberis ab omnibus? Nonne jam licebit omnibus te conculcare? Denique persuadet diabolus, et homo ille infoelix jam incipit de ultione cogitare, et qui in acie vicerat, in tabernaculo vincitur, et similis illi efficitur, qui de gravi morbo evasit; sed paulo post per incuriam iterum recidit in morbum, et moritur: nec non illi, qui in campo exercitus adversariorum fudit: at postea per insidias in civitate capitur.

Quod si homines afflicti spem suam in Deo collocarent, atque ab eo solum consolationem peterent, experirentur profecto quid sit patientia et consolatio sanctorum et verum esse, quod Dominus ait, *cum ipso sum in tribulatione*. Nam quis unquam in majore tribulatione fuit, quam Daniel, qui in lacu leonum constitutus, vel devorandus a leonibus, vel fame interiturus erat? Quis in majore angustia fuit quam Ionas, qui in medio mari, in ventre ceti, tamquam in carcere inclusus erat? Quae major calamitas calamitate Susannae, cui erant undique angustiae, et simul de fama et de vita periclitabantur? Quae captivitas horribilior captivitate trium puerorum, qui manibus et pedibus colligatis in ardentem fornacem proiiciebantur? Quis gravius unquam aut vexatus fuit quam Job, qui eodem pene momento omnem substantiam, et omnes filios amisit, plagis et vulneribus coopertus fuit, et ab amicis pro consolatione increpationem, et ab uxore, quod unicum ei consolatium relictum esse videbatur, non solatium, sed maledicta et contumelias sustinebat? Et tamen hi omnes propterea quod speraverunt in Deo magnifice, et gloriose de omni angustia, ac tribulatione erepti, ac liberati fuerunt. Haec est igitur patientia et consolatio scripturarum. Quamobrem, auditores, excitemur quaeso omnes et tanto proposito praemio, non torpeamus, sed magno animo, summaque alacritate crucem patientiae, quasi signum quoddam contra spirituales nequitias, erigamus et labores omnes ac difficultates superemus. Feramus libenter crucem, ut ipsa nos ferat, et perducat ad eum, qui pependit in ea, Jesum Christum Dominum nostrum, qui est supra omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO V.

DE EADEM DOMINICA SECUNDA ADVENTUS

THEMA

Tu es qui venturus es, an alium expectamus? *Matth.* 11.

SYNOPSIS

Causa, cur hodie evangelium istud legatur, ostenditur. Causa hujus legationis Joannis, et ejusdem eventus declaratur. Duo genera miraculorum statuuntur, apparentia scilicet, et vera, et quaenam ea sint. Miracula Christi, quibus suam divinitatem ostendere voluit, fuisse numero plurima, dignitate maxima, modo excellentissima, varietate clarissima eleganti discursu, auctoritatibus, et demonstrationibus probatur. Locus Joannis 14. Maiora horum faciet, *explicatur. Obiectio contra miraculorum testimonium de Christi divinitate diluitur. Polychronii Haeretici cujusdam irrita mortui suscitatio adducitur. Haereses de reliquiis sanctorum non venerandis et de miraculorum auctoritate, quae semper in ecclesia Catholica viguit, severa increpatione arguuntur: insuper Lutheri temerarius ausus in Daemonio eiiciendo notatur.*

In secunda parte, cur Dominus Joannem turbis commendet, et quo modo, docetur. Parasiti, et aulae mancipia taxantur, et de iis apologus affertur. Cur Joannes plus quam Propheta, duplex assignatur ratio, nempe quia de illo alii Prophetae sunt vaticinati; et quia ob vitam angelicam Angelus dictus sit. Ex captivitate Joannis quatuor notanda proponuntur: primo per eam significatam fuisse veteris legis abrogationem: secundo, caeca hominum judicia, quae reprehensores propriorum vitiorum more Herodis capitali prosequuntur odio, vituperantur: tertio, vingula Joannis figuram eorum genere affirmatur, qui non nisi aliqua vexatione resipiscunt, et inclamantem Christum audiunt: quarto docemur posteris nullum majus testamentum Dei Sapientia legari posse; ubi breviter Historia Eudociae narratur. Denique serio monemur, ut Christi legatis in articulo mortis apte possimus respondere: atque ea de re horrenda juvenis Angeli narratur Historia.

Quamvis multa sint, Auditores optimi, quae vel necessaria, vel utilia esse videntur, ut orbis liberator de coelo ad terras descendentem debitis officiis, atque honore suscipiamus: tamen illud cum primis maxime conducit, quis ille sit, et quantus; quem expectamus, probe cognitum, et exploratum habere: tanto siquidem majori studio, et apparatu, cum advenerit, illum excipiemus, quanto major in animis nostris fuerit opinio atque expectatio venientis. Quamobrem ecclesia catholica, mater nostra sapientissima, toto hoc tempore, quod adventui Domini celebrando consecratum est, ea fere evangelia filiis suis legenda proponit, et quibus planius tanti regis amplitudo, atque majestas intelligitur. Itaque hodie prudentissimo consilio Evangelium istud recitari voluit, in quo b. Joannis ad Christum maximi momenti legatio continetur. Cum enim Joannes vir sapientissimus intelligeret, non satis humanae linguae praedicatione divinam Christi majestatem explicare posse, misit ad eum duos ex discipulis suis, qui eum interrogarent, ac dicerent, *tu es qui venturus es, an alium expectamus*? Ut ipse tunc seipsum quodammodo prodere, et majestatem suam cum verbis, tum operibus ostendere, cogeretur, ac diceret; *euntes renunciate Joanni, quae audistis et vidistis.* Haec igitur legatio nobis hodie ad explicandum proposita est, ut una cum discipulis Joannis ad Christum proficisci, et ab eo, quis sit, et quantus audire ac discere mereamur.

Initium igitur evangelii tale est: *Joannes autem cum audisset in vingulis opera Christi, misit ad eum duos ex discipulis suis.* Non me fugit hujus legationis aliam ab aliis rationem et causam reddi solere. Quia vero b. Hilarius et Chrysostomus omnium optime locum istum exposuisse mihi semper visi sunt, eorum dumtaxat sententiam aliis praetermissis, in medium adferemus. Erant Joannis discipuli animo non parum a Christo abalienato, quod eum viderent quotidie magis ac magis opinione, et existimatione apud homines crescere:

e contra suum ipsorum praeceptorem, quem illi Christo majorem esse non dubitabant, paulatim minui. Itaque Christum ipsum aliquando quasi reprehendere ausi sunt: *cur nos*, inquiunt, *et Pharisaei jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant?* Neque his contenti, sed invidentiae stimulis agitati, et dolorem, quem pro magistri honore capiebant prae se ferentes, ad Joannem dixerunt: *Magister, qui tecum erat trans Jordanem, et cui tu testimonium perhibuisti ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.* Joannes igitur tamquam praeceptor bonus, et qui non gloriam propriam, sed eorum utilitatem quaerebat, quos instituendos susceperat, longa oratione eis persuadere conatus est, Dominum Jesum ipsum esse Christum: se vero nihil aliud, quam ejus praecursorem, et administrum esse. Quam orationem Joannis tertio totam descriptam habetis. *Non potest*, inquit, *homo facere quicquam, nisi fuerit ei datum de coelo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis: quod dixerim: non sum ego Christus; sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi, qui stat, et audit, gaudio gaudet propter vocem sponsi: hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de sursum venit, super omnes est: qui est de terra, de terra loquitur; qui de coelo venit, super omnes est. Et quod vidit, et audivit, hoc testatur, et testimonium ejus nemo accipit. Qui accepit ejus testimonium, signavit, quia Deus verax est: Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur; non enim ad mensuram dat Deus Spiritum: Pater diligit filium, et omnia dedit in manu ejus. Qui credit in filium, habet vitam aeternam. Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Hac tam prolixa ratione b. Joannes discipulos suos ab errore, in quo versabantur, liberare conatus est. Verum cum intelligeret vir prudens, se suis verbis et cohortationibus nihil efficere, quod illi omnia, quae dicebantur, humilitati et modestiae ejus ascriberent, captata occasione ex admirabilibus illis operibus quae a Christo patrari suorum discipulorum relatione cognoverat, misit duos ex ipsis, tamquam legatos ad Christum. Vos, inquit, qui tam multa, et tam admirabilia de illo mihi narratis, et tamen nondum potestis credere, ite ad illum, et meo nomine, si vestro non vultis, quaerite ab eo: Sitne, ipse verus Messias, expectare alium debeamus; nec enim dubito, quin ille sit et operibus facile persuasurus, quod vobis adhuc persuadere ego non potui. Perrexerunt illi, et Christum concionantem, et signa ac prodigia multa patrantem multitudine obstupescente, et acclamante, invenerunt. Statim vero legationem suam explicantes: Joannes, inquiunt, misit nos ad te dicens: *Tu es, qui venturus es, an alium expectamus?* Intellexit vero Dominus rem totam, ipsos videlicet, non Joannem, esse qui non crederent. Et ait illis: *Ite, renunciate Joanni, quae audistis, et vidistis.* Addidit vero: *et beatus qui non fuerit scandalizatus in me*: ut illis ostenderet, se cogitationes eorum, et dubitationem, ac scandalum non ignorare. *Et beatus*, inquit, *qui non fuerit scandalizatus in me*. Ac si diceret; quia me a Joanne in Jordane baptizari vidistis, et quia ego ipse illi me ad tempus sponte subjeci, scandalum patimini, nec me Joanne majorem, nec amplius, quam hominem cogitare potestis: sed vere dico vobis, *beatus qui non fuerit scandalizatus in me*. Haec est igitur legatio, et haec est ad legationem responsio.

Nunc quoniam magni refert, ac praesertim hoc tempore, non ignorare, quantam vim habeant signa, et prodigia ad veram fidem conformandam, breviter, si placet, explicemus, An Christus se vere Dei filium, ac Deum ipsum illis signis, et prodigiis demonstraverit? Est vero primo loco quasi fundamentum totius disputationis jaciendum, duo esse genera miraculorum: alia enim sunt, quae ideo solum dicuntur miracula, quod vires humanas exuperent, et eorum causa humanam intelligentiam fugiat, alioqui et causas naturales habent, et malorum spirituum potestate non solum fieri; sed etiam facile fieri possunt. Et haec quidem mirabilia potius, et miraculorum similia, quam miracula dici debent: nec enim universis rebus creatis, sed solis hominibus mirabilia sunt exemplum unum, vel alterum ponamus: Cum Daemonis arte ignis de coelo descenderet, et sancti Job greges, et pastores eorum absumeret: Et cum Aegyptii Magi, vel virgas in dracones converterent, vel de pulvere ranas excitarent, homines mirabantur: causa siquidem novorum illorum, effectusque homines latebat, angelos minime latebat. Hoc igitur genere miraculorum, quae vere et proprie, ut ante diximus, miracula dici non debent, ea prodigia omnia continentur, quae vel ab aeris potestatibus, vel a Magis, daemone occulte agente, et Deo occultius permittente fiunt. Permittit enim aliquando Deus ejusmodi fieri, tum ob alias causas, tum ut b. Augustinus non uno loco ait, ad fallendos fallaces, ipsos videlicet Magos, qui tunc maxime falluntur a daemone, cum se fallere alios arbitrantur. Quod autem Deo non permittente nihil aut Magi, aut daemones efficere possunt, vel ex eo potest intelligi, quo Magi Pharaonis, qui Deo permittente dracones effecerant, Deo tamen non amplius permittente, ne minutissimas siquidem muscas, quamquam multum in eo laborarent, efficere potuerunt. Ejusdem generis illa quoque signa, et portenta erunt, quae ab Antichristo, et ejus administris fient. Nam ut Dominus apud Matthaeum ait: *Surgens Pseudoprophetae, et dabunt signa, et prodigia magna, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Et ut Apostolus in posteriori ad Thessalonicenses scribit. Antichristi adventus *erit secundum operationem Satanae in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus*: mendacia vero ea prodigia erunt, si b. Augustino in libro vigesimo de civitate Dei credimus: vel, quia non vera, sed apparentia et phantastica erunt: vel quia non ad veritatem, sed ad mendacium comprobandum fient. Hoc igitur est primum genus miraculorum. Porro alterum ea continet, quae vere ac proprie miracula sunt, quae nimirum omnem vim creatam omnemque naturae potestatem vincunt. Ac proinde non solum hominibus sed et angelis, et daemonibus, atque adeo universae naturae admirationem, et stu-

porem adferunt, nec aliam causam, quam Dei voluntatem, et imperium habent. Hujus generis illa sunt, mortuos excitare caecis aspectum, et surdis auditum restituere: nec non in momento, ac solo nutu morbos curare, tempestates compescere, et alia, quae Dominus hic in terris ferme quotidie faciebat. Tametsi enim morbi naturali vi ac ratione curari possint, et industria Medicorum saepe curentur, et procellae ac tempestates, sicut daemonum arte excitari, sic et sedari possunt: tamen solo nutu atque imperio voluntatis, et in momento haec efficere, solius est omnipotentiae Creatoris, et omnem naturam, et creatam potentiam, non solum hominum, sed etiam daemonum, et angelorum superat.

Ex quo illud efficitur, nullo modo falsum esse posse id, quod vero aliquo miraculo confirmatur. Nam si verum miraculum non nisi Dei auctoritate, atque imperio fieri potest, et Deus testis mendacii, et falsitatis esse non potest, quomodo tandem illud non verissimum erit, quod Dei testimonio, vero videlicet miraculo, comprobatur? Quare cum liberator noster tot verissimis, et maximis prodigiis omnium generum, ac praesertim tot mortuorum excitationibus claruerit, dubitare non possumus, quin divinitati suae testimonium firmissimum et omni fide dignissimum dederit, jureque ac merito dixerit; *si mihi non creditis, operibus credite.* Et, *Testimonium habeo majus Joanne: opera quae ego facio in nomine patris mei, haec testimonium perhibent de me.* Et, *si opera non fecissem, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Miracula siquidem Domini, Auditores, ut breviter dicam multitudine innumerabilia, modo excellentissima et diversitate clarissima fuerunt. Ita ut fulgor miraculorum Domini major sit, si cum miraculis sanctorum conferatur, quam est splendor solis, si cum lumine minorum siderum comparetur. De multitudine audite b. Joannem: *sunt autem et alia multa, quae fecit Jesus, quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Audire b. Lucam; *virtus de illo exibat, et sanabat omnes.* Audite Marcum; *Quotquot tangebant eum, salvi fiebant*: Audite b. Matthaeum; *Vespere autem facto obtulerunt ei multos daemonia habentes, et eiiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit. Intendite*, inquit super haec verba b. Chrysost. *intendite, quantam multitudinem curatam transcurrunt evangelistae non unumquodque enarrantes; sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes.* Itaque ipsi Judaei, qui nihil aliud quam signa quaerunt, multitudine miraculorum Domini quodammodo satiati, aliquando dixerunt: *Christus cum venerit, numquid plura signa faciet?* Jam vero de magnitudine signorum Domini Dominum ipsum audiamus: *si opera*, inquit, *non fecissem, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Neque vero conturbet aliquem id quod Dominus quodam loco ait: *qui credit in me, opera, quae ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet*: Primum enim majora illa, quae Apostoli facturi erant, non tam ipsi, quam Christum per ipsos facturus erat: Idcirco statim adjungit, et ait: *quia ego ad Patrem vado, et quaecumque petieritis in nomine meo hoc faciam.* Id quod Apostoli dum signa ederent apertissime testabantur: *viri Israelitae*, inquit Petrus, *quid miramini in hoc aut nos intuemini, quasi nostra virtute, aut potestate fecerimus hunc ambulare?* Et paulo infra; *in fide*, inquit, *nominis ejus*, nempe Christi, *hunc quem vos videtis, et nostris confirmavit nomen ejus: et fides, quae per eum est, dedit integram sanitatem istam conspectu omnium vestrum.* Et alio loco idem Petrus, *Aenea*, inquit, *sanet te Dominus Jesus Christus, surge, et sterne tibi: et continuo surrexit.* Quid? Quod b. August. verba illa: *Et majora horum faciet*, non de miraculorum perpetratione: sed de Judaeorum, et Gentium conversione intelligenda esse docet? Sic enim Tracta. 71. super Joannem, super eum locum scribens ait: *quando ista dicebat verborum suorum opera commendabat. Sic enim dixerat: verba quae ego loquor vobis, a me ipso non loquor; Pater autem in me manens ipse facit opera. Quae opera tunc dicebat, nisi verba, quae loquebatur? Audiebant et credebant illi, et eorumdem verborum fructus erat fides illorum. Verumtamen evangelizantibus discipulis non tam pauci quam illi erant, sed gentes etiam crediderunt: Haec sunt sine dubitatione majora: majora enim fecit praedicatus a credentibus, quam locutus audientibus*: haec b. August. Itaque *majora horum faciet*, non tam significat, majora prodigia perpetrabit, quam plures homines ad fidem meam convertet, quam ego per me ipsum converterim: vel, plures ego illius praedicatione convertam, quam ipse mea praedicatione converterim. Maxima igitur, et praestantissima Domini prodigia, et signa fuerunt. Sed quid jam de modo, quo ea faciebat, dicere poterimus? Non enim diu et multum laborando, sicut Helias et Heliseus, non orando, et obsecrando, ut fere omnes servi Dei facere solent; sed imperando, et sua, ac proprie auctoritate omnia miraculorum genera edebat. Ac ut unum de multis adferamus, ac eum immundum spiritum, quem discipuli eiicere non potuerant, et quem nisi in oratione, et jejunio eiici non posse Dominus affirmaverat, ita locutus est: *ego praecipio tibi, exi ab eo, et ne amplius introeas in eum: et exivit continuo.* Atque hujusmodi exemplis pleni sunt codices evangeliorum. Postremo varietas, ac diversitas, miraculorum Domini tanta est, ut quam miraculorum genera complexus esse videatur. Ut enim ostenderet omnia sibi, tamquam eorum opifici, et Architecto subjecta esse, nullam reliquit partem universitatis, nullum rerum genus praetermisit, in quo signum, et prodigium aliquid non ediderit. Ac primum in rebus incorporeis; deinde in corporeis, postremo in homine, qui partim est corporeus, partim incorporeus, cum daemonum turbas de miserorum hominum corporibus effugavit: Nam in angelis signa fieri non oportuit. Illi enim sponte sua accedebant, *et ministrabant ei*, ut evangelista Matthaeus auctor est. Deinde in rebus corporeis signa fecit in coelo, cum in obitu suo solis globum horrendis tenebris contexit; in ignis elemento, cum inde stellam quamdam excitavit, quae Magos ex Perside in Palaestinam addu-

ceret; in aere, cum flatibus ventorum imperavit,et facta est tranquillitas magna: in aquis, cum super eas siccis pedibus ambulavit : in terra , cum eam in obitu suo magnis et horrendis tremoribus concussit:in imperfectis mixtis.(ut Philosophi loquuntur) cum in eodem ejus obitu petrae scissae sunt, et monumenta aperta sunt: in mixtis perfectis,sed inanimis , cum panes , et pisces mortuos multiplicavit ; et cum aquas in vinum tempore nuptiarum convertit; in arboribus, cum ficulneam maledixit , et ea continuo exaruit: in brutis animantibus, cum Apostoli admirabilem piscium multitudinem,eo jubente, ceperunt: et cum daemones ingentem gregem porcorum in mare, eo permittente, praecipitaverunt. Denique in hominibus,qui partim corporei , partim incorporei sunt , signa fecit , cum tot caecis visum, tot surdis auditum, tot claudis gressus tot aegris sanitatem,et tot mortuis vitam restituit. Quomobrem cum Dominus non solum signa , et prodigia fecerit, sed fecerit etiam varietate illustrissima, modo praestantissima , magnitudine incredibilia, numero infinita, quid miramur si dicebat : *si mihi non creditis , operibus credite.* Huc accedit quod hoc ipsum futurum esse in adventu Messiae multo ante Esaias praedixit; *Deus*, inquit, *ipse veniet, et salvabit vos*: *tunc aperientur oculi caecorum. et aures surdorum patebunt* : *tunc saliet sicut cervus claudus* , *aperta erit lingua mutorum*. Atque ad hoc vaticinium allusisse Dominus visus est, cum hodie ait: *renunciate Joanni, quae audistis, et vidistis*: *caeci vident,claudi ambulant, leprosi mundantur,mortui resurgunt, et pauperes evangelizantur.*

Caeterum occurret aliquis fortasse, et nobis illa verba Salvatoris obiiciet:*multi dicent mihi in illa die*: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et daemonia eiecimus, et virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia numquam novi vos*: *discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem.* Si igitur miraculorum testimonium non est satis firmum argumentum ad confirmandam hominis sanctitatem, quanto minus ad divinitatem comprobandam? Si, qui miraculis coruscat, non continuo amicus Dei censendus est quanto minus propter eadem miracula aliquis Deus censendus erit?Si potest,qui miracula facit, justus non esse, quanto magis poterit , qui similia facit , Deus non esse: verum argumenti hujus facilis est et expedita responsio: Nam cum aliquis verum miraculum edit, non inde efficitur , eum justum , et sanctum esse, nisi hoc ipsum edito miraculo confirmavit: sed illud falsum esse non posse, quod is asseruit et miraculo edito comprobavit. Iam vero si qui sunt mali, qui miracula perpetraverunt,non illi suam ipsorum sanctimoniam, et probitatem: sed Christi majestatem et divinitatem asserere nitebantur. Quod si suam quoque ipsorum sanctitatem confirmare, et in ejus rei testimonium verum miraculum edere voluissent, si vere sancti non erant, nihil, mihi credite, unquam effecissent. At vero Christus, quid tot miraculis agebat? nonne ut verum esse ostenderet, quod praedicabat? At quid tandem praedicabat? Nonne seipsum Deum,Dei filium, lucem, vitam, veritatem, mundi liberatorem et assertorem esse praedicabat? Haec igitur omnia quis ambigat esse vera, cum miraculis innumerabilibus et maximis confirmata sint? Intellexerunt hoc haeretici tam veteres, quam recentiores: et idcirco semper ad prodigia aspiraverunt,sed numquam eis pro voto negotium successit. Et contra tamen in ecclesia Catholica semper viguit donum miraculorum. Possem exempla plurima commemorare, sed hoc ero contentus uno.In sexta et clarissima synodo Act. 14. Monothelita quidam, nomine Polychronius, palam asserere ausus est, se in testimonium fidei suae, si concilio placeat,mortuum ad vitam revocaturum. Sacra igitur synodus,ut populo satisfaceret, jussit cadaver mortui hominis in medium adferri, haeretico permisit circa illud agere, quae vellet. Ille primum tabellam fidei suae super mortuum posuit: deinde cum ille adhuc non surgeret, auribus ejus,nescio quae verba,insusurravit. Verum cum multum temporis in eo labore consumpsisset, et mortuus homo obstinatissime in proposito non surgendi permaneret, et populi,qui ad illud spectaculum avidissime concurrebant,taedio affecti jam essent , Polychronius tandem se mortuum excitare non posse, confessus est. Istum videlicet exitum temeritas haereticorum habuit. Sed ut haec nimis antiqua praetereamus, nostris temporibus haeretici multa paradoxa , impiaque dogmata in orbem Christianum invexerunt.Et quidem contra illa, multa et magna miracula Deus per Catholicos operari dignatus est: pro illis,haeretici nihil unquam efficere potuerunt. Atque ut unum de multis exemplum proponamus: sanctorum reliquias haeretici hodie nihili faciunt , imo vero despiciunt, conculcant, incendio absumunt , in flumina proiiciunt. At pro iis retinendis, et venerandis, quando nihil aliud haberemus nonne essent abunde satis illa illustrissima miracula , quae ad reliquias b. Stephani b. August. patrata esse testatur? Nam in iis etiam sex mortuorum excitationes continentur. Quidque quod addit eo loco sanctissimus doctor, multos libros scribendos fuisse, si miracula omnia ad eas solas reliquias brevi tempore facta, commemorari debuissent? Haec igitur omnia et alia tam multa miracula pro iis dogmatibus, quae nunc haeretici rident, facta sunt, ut si scribi debeant, libros,et volumina sine ullo numero implenda sint. At contra, quid ipsi obiiciunt? Quid adferunt? Quid operantur? Nonne plus quam stultum est, verbis inanibus insanorum capitum credere? et tot ac tantis Dei testimoniis non credere? Voluit quidem Lutherus aliquando aliquid experiri, et daemonem expellere de quodam corpore aggressus est: sed parum abfuit, Deo providente et causas impii hominis illudente,ut Staphilus ipse, qui praesens tragoediae aderat , testatus est, quin Lutherus discerperetur , et sane optimo jure: nec enim decebat, ut daemonem daemon expelleret, et foedus atque amicitiam initam violaret. Quae cum ita sint, quis non videt, quam parum fidei haereticorum verba, atque impia dogmata mereantur cum nullis signis, nullis prodigiis , nullis Dei testimoniis confirmentur. Nonne duo ut minimum testes, ut aliquid credatur fidem facere debent? Certe fides ex auditu: sed plane etiam ex

visu alioqui uni testi, videlicet auditui, fides non adhibetur. Mittit Dominus Moysen ad praedicandum filiis Israel, et simul ei donum miraculorum faciendorum attribuit. Venit Dominus ipse et quamquam ei sine signis credendum fuisset: tamen ita sibi miracula necessaria esse putavit, ut diceret: *si opera non fecissem, quae nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Mittit deinde discipulos, et audite quid eis praecipiat: *euntes praedicate dicentes: appropinquavit regnum coelorum.* Et statim ut crederetur eis, *infirmos* inquit, *curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones eiicite.* Illi ergo quid? nimirum *profecti praedicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* Denique hodie Dominus discipulis Joannis numquid solum ait, *euntes renunciate Joanni quae audistis?* nonne statim addidit, *Et vidistis?* Si igitur miracula ad fidem confirmandam necessaria sunt si duo testes requiruntur, visus et auditus, quis haereticis credet, qui unum tantum testem habent, et similes Pharisaeorum sunt? *Dicunt enim et non faciunt*: et cum in eorum synagogis audiatur multum, sed videatur nihil? Si Christi fidem non nisi multis prodigiis confirmatam recepimus, quomodo Lutheri, aut Calvini fidem nullis prodigiis munitam recipiemus? Si peccatum non erat Christo ipsi non credere, si miracula non fecisset, qua fronte isti nos terrent, perituros nos, si eis etiam sine miraculis, non credamus? Credite mihi, neque oculos neque aures, neque cor, neque mentem habent, qui ab ecclesia recedere audent, in qua omnibus saeculis usque ad nostra tempora multa, et magna miracula non defuerunt: cum contra haeretici solum verbis garrire, et tumultus, et seditiones excitare, miracula autem nulla non solum vera, sed ne apparentia quidem efficere unquam potuerint.

PARS ALTERA

Illis autem abeuntibus, coepit Jesus dicere ad turbas de Joanne: quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Non potest sapientia, nisi sapienter se gerere. Intelligebat Dominus ex illa interrogatione b. Joannis, *tu es qui venturus es, an alium expectamus?* potuisse turbas non mediocriter perturbari: nam cum eos lateret, quo animo b. Joannes discipulos suos ad Christum misisset, multa absurda suspicari, et secum ita ratiocinari potuissent. Nonne Joannes multa de isto testimonia perhibuit? Quomodo igitur nunc ambigere videtur, utrum iste, an alius venturus sit? Num dissidia forsan inter ipsum, et Iesum exorta sunt? An fortasse taedio carceris victus timidior factus? An potius illa testimonia vera non erant? Et num de ipso Jesus dixit: *beatus qui non fuerit scandalizatus in me?* Haec igitur et alia ejusmodi, quae turbis in mentem venire et eas perturbare potuissent, summa sapientia et dexteritate Dominus refellit. Id vero non antea fecit, quam discipuli Joannis abiissent; tum ne Joanni assentari videretur, si coram ejus discipulis eum laudaret: tum etiam, quod quam diu illi non recesserant, in eorum curationem incumbendum fuit. Illis igitur curatis, et jam abeuntibus, coepit Deus turbarum aegritudini medicamentum adhibere. Ac primum ab ipsarum turbarum testimonio argumentum petit, ut ostendat Joannem virum constantissimum et integerrimum esse, nec facile vel prodere veritatem, vel sententiam mutare potuisse. *Quid existis*, inquit, *videre? arundinem vento agitatam?* hoc est non potuissetis relictis civitatibus atque domibus vestris una omnes tanto studio ad eremum impelli: nec ita facile ex universa Judaea omnes effusi ad Joannem videndum fuissetis, nisi magnum quemdam, et admirabilem virum, et adamantis lapidibus firmiorem Joannem putassetis: nec enim ad videndum arundinem et miserum ac mobilem quemdam hominem existis. Deinde ab austeritate, et severitate b. Joannis ad rem eamdem confirmandam alterum argumentum fuit. *Sed quid existis*, inquit, *videre? Hominem mollibus vestitum?* Hoc est, amicum hujus saeculi, qui propter suas delitias sententiam mutet? Sed talis non est Joannes: ecce enim, inquit, *qui mollibus vestiuntur* non in solitudine, non in carceribus, non in vinculis: *sed in domibus regum sunt.*

Nulli sunt, auditores, leviores, stultiores, mobiliores et arundinum vento agitatarum similiores, quam ii, qui mollibus vestiuntur, hoc est, qui amici sunt hujus saeculi, et ducunt in bonis dies suos ac molliter vestiri, laute comedere, pretiose bibere, et delitiis desiderant affluere. Ejusmodi siquidem plerumque sunt parasiti (tametsi interdum, nec dici, nec haberi velint) et in palatiis regum et nobilium, atque opulentorum hominum versantur: nec omnino insipienter: Nam ibi optime suas merces, verba videlicet, et adulationes vendunt: Ibidem etiam emunt vili pretio, quod volunt, nempe bona prandia, bonas coenas, bonos etiam nummos ut non solum corpora sua bene pinguefaciant; sed etiam mollibus ac pretiosis vestimentis cooperiant. Istos vero esse arundines vento agitatas, vel ex ipso Gnatone, qui parasitorum princeps haberi volebat, intelligi potest.

> *Est* (inquit) *genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt,*
> *Eis ultro arrideo, et eorum ingenia admiror simul:*
> *Quidquid dicunt, laudo: id rursum si negant laudo id quoque.* Ecce arundinem vento agitatam.
> *Negat quis? nego, ait? aio: postremo imperavi egomet mihi omnia assentari.*

Nec solum arundines isti sunt, quod facile in hanc vel illam partem moveantur: sed etiam quod vacuum caput sine cerebro, sine sapientia, sine consilio gerant, tametsi omnium sapientissimi sibi esse videantur. Nunquam legistis doctam illam fabulam de leone, et vulpe et asino? Aegrotabat aliquando leo, omnia animantia ad eum tamquam ad regem invisendum, et salutandum veniebant: solus asinus, et vulpes defuerunt, nempe simplicissimus et callidissimus. Accersitur asinus, venit continuo et a rege vehementer objurgatus, recedit. Accersitur vulpes, paret etiam ipsa: sed adfert secum excusationem suam. Non irascatur, inquit, dominus meus rex: ego enim simul atque audivi te do-

minum meum in morbum incidisse, continuo coepi cogitare de remedio, conveni medicum, quaesivi de medicamento, atque haec est causa cur serius venerim. Recte, inquit leo, accipio excusationem. Sed quid remedii invenisti? Nihil, inquit vulpes, salubrius aegritudini tuae in toto Galeno, et Hippocrate reperiri potui, quod si capite asini alicujus amputato cerebrum ejus adhuc calidum sorberes. Ite, festinate, inquit leo, revocate asinum illum, qui paulo ante hinc discessit. Iverunt, asinum revocaverunt, caput ei praeciderunt. Tum vulpes capite excepto, conversa ad parietem, ne ab aliis videretur, totum cerebrum bis, terve sugendo ebibit; deinde caput vacuum obtulit leoni. Leo contemplatur caput. Et ubi, inquit, est cerebrum? Non habent asini fortasse cerebrum? O domine, inquit vulpes, et quomodo haberet cerebrum qui bis hodie venit ad aulam? Quis non cerebrum amitteret, si toties curreret ad palatium? Ego sane, inquit, crediderim nullum hic in aula versari, qui non amiserit cerebrum. Sic est, auditores, qui in domibus regum sunt, plerumque sine cerebro sunt: et nihil aliud, quam arundines vacuae, et ad omnem statum mobiles sunt. Talis non fuit Joannes, id quod ejus desertum, et carcer, et victus locustarum, et vestitus de pilis camelornm satis aperte demonstrabat.

At cur Dominus amicum hujus saeculi describere volens, eum esse definivit, qui mollibus vestitur? nimirum, quia in nulla re magis vanitas, et curiositas, et fatuitas saeculi amatorum cernitur, quam in vestibus. Itaque cum videtis quosdam politos, ornatos, et tamquam pavones incedere, dicite; ecce amicum hujus saeculi mollibus vestitum: ecce illum quem Dominus in evangelio reprehendit, et quem arundini vacuae, et a vento agitatae comparavit.

Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam Prophetam. Haec est tertia ratio; Satis enim firmo argumento demonstratur, Joannem arundinem non fuisse. Iam de eo asseritur, quod non solum Propheta fuerit. Fuit vero vere plus quam Propheta. Prophetae siquidem omnes de Christo prophetabant, de ipsis nemo. At de Joannem et Isaias, et Malachias prophetaverunt. Nec solum Propheta, sed etiam angelus, et non quivis angelus, sed Gabriel, unus ex primis principibus ortum nomen, vitam, et functionem b. Joannis praedixit. De quo, quaeso, alio Propheta tale aliquid invenire poterimus? Deinde, quis unquam antea prophetavit, quam nasceretur, nisi unus, et solus Joannes? Adhaec, Prophetae caeteri Prophetae ipsi fuerunt: sed quod alios prophetare fecerint, nusquam legimus. At b. Joannes, et ipse Propheta fuit et parentes suos prophetare quodammodo fecit. Denique alii tamquam verbi praecones diu ante Christum missi sunt: Joannes vero ita cum Christo in mundum advenit, sicut lucifer simul fere cum sole exoritur. Et ita vicinus Joannes verbo fuit, ut non praeco, sed vox ipsa Verbi diceretur. Atque haec est ratio, quam Dominus reddit, cur Joannem plus quam Prophetam appellaverit. *Hic est enim*, inquit, *de quo scriptum est etc.* Sicut enim in supplicationibus ubi longo ordine multi regem, vel episcopum praecedunt, ille omnium maximus, et nobilissimus habetur, qui proxime ante faciem regis vel pontificis graditur; sic etiam in illa serie Prophetarum qui Christum diversis temporibus praecucurrerunt, b. Joannes omnium celeberrimus; et non Propheta, sed plus quam Propheta fuit, quod Christo proximus ante faciem ejus incesserit. Sed nihilominus in iis verbis aliam etiam rationem insinuavit, qua Joannis constantia, atque integritas confirmatur. Quis enim suspicari poterit, eum arundinem esse vento agitatam, qui non solum Propheta, et plus quam Propheta, sed etiam angelus prophetica auctoritate meruit appellari? Et sane Angelus fuit Joannes non natura, sed officio, sed puritate, sed imitatione, sed aemulatione. Admirabile quoddam, et supra naturam peregit iter, semper in hymnis, semper in orationibus fuit. Nulli hominum totos triginta annos locutus est: nullum tempore eodem conservorum vidit, nec ab aliquo eorum visus fuit, non delicate nutritus, non lecto exceptus, non tecto, non foco, non alia re humana usus est: sed ita in terris quasi in coelis cum Deo, et angelis versabatur. Perspicuum est igitur et turbarum concursu, et ipsius Joannis severitate et Domini testimonio et Malachiae vaticinio, non arundinem vento agitatam sed virum constantissimum beatum Joannem fuisse. Atque hic est finis evangelii.

Nunc quoniam aliquid adhuc temporis superest, et captivitas, atque legatio b. Joannis plena utilium documentorum sunt, aliqua si placet, ad nostrum emolumentum ex evangelio hodierno documenta colligamus. Primum igitur ex vinculis Joannis veteris legis cessationem, atque abrogationem discimus: etenim cum Joannes veteris legis figuram gereret, ut b. Ambrosius sapienter admonuit, nihil aliud ejus captivitas, quam legis quasi quamdam captivitatem designat. Illa igitur lex, quae olim arctissimis, et durissimis tot caeremoniarum, et judiciorum nexibus homines obligabat, Christo liberatore adveniente in carcerem detruditur, et non solum alios non ligat, sed ipsa perpetuae abrogationis vinculis obligatur. Neque aliud jam potest, quam homines duos, hoc est, populos duos, Judaeum, et Graecum ad Christum et legem evangelicam mittere: Nec enim hodie idcirco legem illam veterem legimus, quod ejus praeceptis et institutionibus obligatos nos esse existimemus, sed ut de lege Christi praeconia audiamus, et quemadmodum omnes figurae, atque omnia vaticinia, quae de Christo erant impleta sunt, evangelii luce coruscante videamus, hoc est igitur documentum primum.

Discimus deinde, quam sint caeca hominum judicia, et quid mundus servis Dei retribuere soleat. Equidem cum attentius cogitarem, quid sit Joannes in vinculis, pupugit, haec sententia cor meum, vehementissimeque permovit. Mira res, auditores Joannes in vinculis, is qui liberatorem potentissimum jam jam affuturum hominibus praedicabat, quo auctore in luce, ac spe libertatis respirare populi incipiebant, is repente abripitur, et carceri teterrimo mancipatur, et manus illae, quae populo ante Christum ipsum abluerant, manibus hominum

cruentorum catenis et vinculis onerantur: hoc est nimirum, quod mundus servis Dei pro benefactis retribuere novit. Homo innocens erat Joannes, justus, Dei amicus, multa bona Herodi, et Judaeis praestiterat, mali nihil: et tamen stipendium ejus est carcer. Si quaeramus ab eo, quaenam est tua causa b. Joannes? quod tuum tantum flagitium est? quod latrocinium? quod parricidium, ut in custodiam istam trudi te oportuerit? Respondebit profecto: nolo, nolo judices homines, caeca sunt hominum judicia: *judica me Deus, et discerne causam meam, de* Judaeorum *gente non sancta, et ab* Herode *homine iniquo et doloso eripe me.* Sed tamen causa mea haec est: arguebam Herodem propter Herodiadem uxorem Philippi fratris ejus, eique libere dicebam: *non licet tibi habere eam.* Considerate jam, quale sit mundi judicium, quot adulatores putatis, quot mendaces, quot deceptores Herodes alebat, et ad honores et magistratus evehebat? Unus erat Joannes, qui veram Herodis salutem optaret, et illum unum Herodes sustulit. Et quod magis est admirandum, *sciebat Herodes,* ut Marcus ait, *Joannem esse virum sanctum, et justum et observabat eum, et audito eo multa faciebat, et libenter eum audiebat.* Sed quamdiu? Donec nihil de ipso dicebatur. Nam simul ac ad reprehensionem vitiorum, et scelerum ipsius ventum est, aures Herodis acclusae sunt, et Joannis amicitia terminata est. Reprehensiones proprias iniquo animo ferre, pestis est, quae ubique terrarum grassatur: omnes persequimur odio superbos avaros, ebriosos, fornicarios, adulteros, parricidas omnibus displicent vitia aliorum, omnibus placet nefarios et scelestos necari. At si vitia nostra nobis ostendantur, non nos ea, ut par esset, prosequimur odio, sed illi irascimur qui ea nobis ostendit. Et cum adversus nostra vitia armari deberemus, nos adversus emendatores, et medicos nostros armamur. Et concionator tamdiu laudatur, et sapiens et ornatus dicitur, donec ad scelera reprehendenda non descendit. Simul enim atque hoc facit homo stoicus, rigidus, durus, ferreus est, cancellos egreditur, metas excedit, audiri non potest. Hoc est igitur documentum alterum, quod a Joanne in vinculis constituto perdiscimus, nempe Herodi scelestissimo similes, quotquot propriorum criminum reprehensiones veras audire non volunt.

Porro tertium documentum, nec minus utile, ex eo colligitur, quod Joannes non prius dicatur opera Christi audivisse, et ad Christum discipulos suos misisse, quam esset in vinculis constitutus. Quid enim hoc significare existimatis? Cujus figuram gerit Joannes, dum haec agit, nisi hominis peccatoris, qui non ante redit ad cor, nec audit, quid in eo Dominus Deus loquatur, quam in aliquod infortunium, et calamitatem incidat. Numquam legistis apud Isaiam? *Verum tamen sola vexatio dabit intellectum auditus.* Est aliquis, cui omnia prospere, et ad votum succedunt, juvenis, dives, robustus, nobilis, is admonetur hodie a parente, cras a praeceptore, alio die a concionatore, ut bene utatur prosperitate, *ut in die bonorum ne immemor sit malorum,* ut cogitet nihil esse facilius, quam ut fortuna in infortunium convertatur; proinde, ne defluat vitiis, ne Deum ad iracundiam provocet. Verum quamdiu in prosperitate versatur, nihil audit, nihil intelligit, contemnit ac despicit omnia, tamquam si nihil ad ipsum pertinerent, quin etiam saepe admonitores suos irridet et pergit sicut antea extento collo, et totus jucundus, amoribus variis implicatur, et diem illum perdidisse se putat, in quo non aliquid peccaverit. Quid tum facit Deus? Iste, inquit, ut video, non intelligit sine expositore, quae dico: adhibeo igitur commentaria. Itaque immittit in eum calamitatem aliquam, vel incidit in latrones, vel capitur a piratis, vel ardenti febre corripitur, vel ab aliquo aemulo vulneratur: ea vero calamitas ita perspicue rem totam declarat, ut ille, qui antea nihil intelligebat, statim recordetur eorum, quae antea audivit. O quam saepe ista mihi praedicabantur, et ego tam stultus eram, ut nihil penitus intelligerem: jam bene recordor; jam intelligo; jam video esse verissimum. Itaque tum demum in vinculis constitutus erecta aure cordis audire incipit mirabilia opera Christi: tum denique cogitat, eum solum esse, *qui solvit compeditos, qui illuminat caecos, qui erigit elisos*: quibus auditis mittit ad eum legatos duos, verbum oris et suspirium cordis, qui dicant ei: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Ille vero respondet: *Euntes renunciate Joanni quae audistis, et vidistis.* Novi ego non unum, sed plures adolescentes, qui olim perditissimi fuerunt, nec ullis concionibus converti poterant: et postea una insignis vexatio ita illis Dei voluntatem explicuit, ut sanctissimae vitae et quasi exemplar sanctimoniae efficerentur. Hoc igitur significat Joannes, cum non prius audit Christi miracula, quam in carcerem et vincula conjiciatur.

Jam vero documentum quartum longe utilissimum, quaeso, diligenter percipite. Erat Joannes in carcere, intelligebat se paulo post moriturum, non voluit spirituales filios suos orphanos relinquere. Itaque testamentum fecit, et eo non quidem divitias, vel delitias, stercus videlicet pretiosum, ut Gregorius Nazianzenus appellat, sed Christum eis reliquit: misit enim illos ad Christum, ut eum melius agnoscerent, eique perpetuo adhaererent, sciebat enim thesaurum infinitum esse sapientiam et Christi amicitiam omnibus opibus et honoribus anteponendam esse. De Athenaide, quae postea senior Eudocia appellata est, in libris historicorum legimus, eam cum a patre Leontio Philosopho omnibus liberalium artium disciplinis exculta, eruditaque esset, publico instrumento ab eodem exhaeredatam fuisse, neque aliam ob causam, quam quod ejus eximia virtus, et eruditio, ut ipse aiebat, ei pro satis ampla haereditate sufficeret. Neque vero falsum istud ejus vaticinium fuit: sola siquidem sapientiae, et doctrinae commendatione ad eum gradum dignitatis evecta est, ut conjunx Imperatoris Theodosii, et socia imperii fieret, cum pauperrima et obscurissima non multo ante fuisset. Quod si humana sapientia pro magna haereditate habetur, quanto major haereditas divina sapientia et vera in Deum pietas erit? Hanc igitur beatus Joannes discipulis suis testamento reliquit. In quo cum quicumque pastores, quicumque prae-

ceptores, quicumque patres familiarum sunt, quicumque denique aliorum curam gerunt, imitari deberent, satis nobiles, satis divites, satis eruditi posteri vestri erunt, si Christum eis, et pietatem, castitatem, sobrietatem, temperantiam, justitiam, et omnes virtutes relinquatis.

Postremo, quod ex hoc evangelio discimus, illud est, semper meminisse nos oportere, eumdem ipsum Christum, cui nunc dicitur: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus*? eumdem, inquam ipsum in obitu nostro unicuique nostrum per legatos suos dicturum: *tu es qui venturus es*, nimirum ad gloriam, *an alium expectamus?* Et vae nobis, si dicere non poterimus Angelis Christi legatis: *euntes renunciate Christo*, *quae audistis*, *et vidistis*. Audiunt enim et vident non solum Angeli, sed etiam daemones, quidquid agimus et ea in suos codices referunt: isti ut accusent; illi ut defendant. An non legistis quid venerabilis Beda c. 14. lib. 5. Historiae gentis Anglorum de hac rescriptum reliquerit? Erat juvenis quidam strenuus corpore, et regis amicus: sed moribus corruptissimus, et Deo summo regi maxime invisus. Hic sibi longissima vitae spatia pollicens, vitae mutationem et poenitentiam in extremam senectutem diferre volebat: verum mors non expectavit senectutem, sed eum adhuc florentem et juvenem lethali quodam morbo aggreditur. Aegrotantem rex (quippe qui pius, et humanus erat) invisit, atque ad poenitentiam, et confessionem cohortatus est. At ille: cum convaluero, inquit, istud faciam: nunc enim amici fortasse tamquam timidum et metu mortis expiatum deriderent. Itaque timuit ab hominibus irrideri, cum ipse tamen Deum tamdiu irridere non timuisset. Venit igitur post paulum dies extrema, et ecce ingrediuntur ad eum Angeli duo, pulcherrimum quemdam et elegantissimum librum adferentes, in quo lucidissimis et pulcherrimis characteribus scriptum erat, quidquid ille boni ab ineunte aetate gesserat: sed liber brevissimus, et res in eo scriptae paucissimae erant: Paulo post apparuerunt non duo, sed innumeri teterrimi daemones, qui statim protulerunt horrendum et ingens quoddam volumen, in quo nigerrimis, et maximis characteribus omnia illius flagitia, et facinora scripta erant, quae quidem prae multitudine vix numerabantur. Ut igitur ille utrumque librum de manibus offerentium accepit, et eos jussus perlegere, omnia sua opera, et verba, et cogitationes recognovit, subito in desperationem incidit: nec dicere ausus est: *euntes renunciate Christo, quae audistis, et vidistis*. Sed eo obmutescente, et stupefacto, atque attonito daemones angelis dixerunt, quid hic agitis? Numquid hic noster est? Num adhuc contendere audetis? Quibus Angeli: vera loquimini, inquiunt, si vultis eum rapere, per nos licet. Atque in hunc modum angelis abeuntibus, ille a daemonibus raptus in gehennam perpetuo cruciandus delatus est. Haec igitur, auditores, non in ejus utilitatem, cui contigerunt: sed in nostram admonitionem, et correctionem ostendi, et videri Dominus voluit, nec ideo scripta sunt, ut legantur et audiantur, sed ut his auditis, vel lectis vitam et mores in melius commutemus. Quod si facere noluerimus, multo nos gravius, atque atrocius, mihi credite, puniemur, quam ille ipse, cui haec contigerunt. Ille siquidem talia exempla nunquam audierat, et si audivisset olim, fortasse in cinere et cilicio poenitentiam egisset. Quamobrem cum omnium operum nostrorum testes vigilantissimos, oculatissimos, et maxime auritos habeamus, qui omnia notant, scribunt, observant: Cur non metuimus vel agere, vel loqui, vel cogitare coram ejusmodi testibus ea, propter quae sine ulla dubitatione damnandi sumus? Quin potius Dei gratia aspirante contendamus, ita vitam nostram traducere, ita nos gerere, ut in eo difficillimo tempore securi ac laeti angelis Dei legatis, respondere possimus: *euntes renunciate Christo, quae audistis et vidistis*: ille vero tunc nos ad regnum suum vocare et coronare dignetur, qui est Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO VI.

DE DOMINICA TERTIA ADVENTUS

THEMA

Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete.
Modestia vestra nota sit omnibus hominibus: Dominus prope est. *Philip. 4.*

SYNOPSIS

Tres mundi fallaces refelluntur opiniones. Prima, qua obiicitur, servos Dei nullo gaudio perfundi sed semper tristes esse oportere ; ubi testimoniis et similitudinibus probatur , majus gaudium contingere Deo servientibus , quam mundanis: causa, cum mundani non sentiant gaudia spiritualia. Gaudium spirituale esse de Deo et suis operibus, in prosperis et adversis, de beneficio creationis et redemptionis. Altera opinio est, qua dicitur Deo servientes nil agere aliud , quam in otio cuticulam curare. Tertia demum est perversa sententiae hujus Paulinae, Gaudete, Dominus prope est, *interpretatio. Modernus dierum festorum celebrandi mos, graviter texatur. Quanta sit insana saltatio et choreae auctoritate tum sacra tum profana , imo ipsiusmet Christi, ostenditur. Profanatio festorum magnum malum : et peccatum potissimam flagellorum divinitus immissorum causam esse. Tandem ad dies festos pia celebratione venerandos seria exhortatio.*

Initium hoc apostolicae lectionis, quae hodie nobis in ecclesia recitata est tres mundi opiniones , quae multos homines ad inferos deducunt, penitus evertit. Primum enim cum incipit aliquis de salute cogitare, de vitae mutatione, de peccatis relinquendis, et servitio Dei serio amplectendo, statim mundus versipellis adest, et tamquam leno quidam corruptissimus: quid , inquit , miser cogitas ? an non vides eos, qui serviunt Deo, quam sint melancolici, afflicti, moesti, numquam laetantur , numquam rident: et tu ergo vis talis esse? Absit, ne cogites talia ita mundus loquitur: et per suos ministros tamquam exploratores sollicitat corda filiorum Dei, deterret homines a servitio Dei , minuere conatur , quantum potest , exercitium Dei. Audite quid per Malachiam Prophetam, ejusmodi hominibus Dominus dicat : *Invaluerunt super me verba vestra* , *dicit Dominus; et dixistis: Quia locuti sumus contra te? Dixistis, vanus est, qui servit Deo, et quod emolumentum, quia ambulavimus tristes coram Domino exercituum* ? Itaque haec est sententia mundi, non posse gaudere, et esse laetos, et hilares , qui serviunt Domino. Sed procul dubio mentitur: falsum est quod loquitur; Et tantum abest, ut servi Dei non possint esse laeti , ut nulli prorsus homines magis ac verius gaudeant , ac laetentur , quam ii, qui serviunt Deo. Legite Scripturas, consulite rationem, inspicite vitas et exempla sanctorum , videbitis quam egregie mundus mentiatur. Ego quidem audio b. Jacobum, non servis Dei, sed servis mundi, fletum et luctum indicentem : *miseri,* inquit, *estote* , *et lugete* , *et plorate* , *risus vester in luctum convertatur* , *et gaudium in moerorem.* Et rursum. *Agite nunc divites plorate ululantes in miseriis vestris, quae advenient vobis* : *Divitiae vestrae putrefactae sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt: aurum et argentum vestrum aeruginavit, et aerugo eorum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis.*

Porro servis suis , quid Dominus ? *Gaudete et exultate* : *ecce enim merces vestra copiosa est in coelis*: et *Nolite fieri Hypocritae tristes*: et, *tu cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava*; et iterum, *Videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Quid Apostolus praecipit; *Nolite inebriari vino* , *in quo est luxuria sed implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis* , *et canticis spiritualibus cantantes et psallentes in cordibus*

vestris Domino. Auditis quid apostolus dicat? Quomodo tristes esse poterimus, qui semper cantare jubemur? Quid est praeterea regnum Dei, quod intra nos est, non pax est gaudium in Spiritu sancto? Epistolae Petri, epistolae Joannis, epistola Jacobi, quid aliud, quam laetitiam spiritualem, et pacem, et amorem sonant? Quod totum psalterium? *Venite exultemus Domino: jubilemus Deo salutari nostro: Praeoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei*: et, *beatus populus, qui scit jubilationem*: et, *cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra.*

Aspicite deinde exempla sanctorum. Quid quaeso de primis christianis in Actis Apostolicis legitis? *Omnes qui credebant*, inquit b. Lucas, *erant pariter, et habebant omnia communia, possessiones et substantias vendebant, et dividebant, illa omnibus, prout cuique opus erat: quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem, sumebant tribum cum exultatione, et simplicitate cordis*, et rursum. *Discipuli*, inquit, *replebantur gaudio et Spiritu sancto.* Et Apostolus de seipso, *repletus sum*, inquit, *consolatione, superabundo gaudio.* Nonne etiam Dominus aliquando exultavit in Spiritu sancto? De magno Antonio viro sancto, atque perfecto Athanasius refert, cum semper hilarem, laetum extitisse. Neque mirum est hoc, Auditores, nam ipse b. Antonius, nihil magis filiis suis contra daemonum insidias commendabat, quam laetitiam spiritualem. Hostis enim humani generis non ignorans quantum boni nobis alacritas, et gaudium in Dei servitio adferre possit, semper conatur vel terroribus vel minis, vel insomniis, vel cogitationibus malis animi nostri tranquillitatem, et serenitatem perturbare, et coelum cordis nostri, quasi nubibus quibusdam anxietatis et moeroris obducere. Sed, quemadmodum David psallendo, et dulciter citharam pulsando, daemonem pellebat: ita nos quoque hymnis, et psalmis, et canticis spiritualibus nebulas tristitiae dissipare, laetitiam ac serenitatem mentis reparare debemus.

Vultis nunc, ut etiam naturali ratione mendacia mundi refellamus? Quid enim est majus et capacius puteus aliquis profundissimus an exiguum poculum? Non est comparatio: ita quoque inter delectationem et voluptatem, quam capiunt homines carnales, homines spirituales, nulla potest esse comparatio: siquidem carnales homines sensibus corporeis hauriunt voluptates, et delectationes. Et quid sunt corpora nostra, nisi angustisssima quaedam pocula, quae statim replentur? Nonne si comedas per horam, eris plenus usque ad os. et omnes epulas etiam exquisitissimas fastidies? At vero spirituales homines, non poculum exiguum, sed puteum immensum et infinitum replent, intelligentiam videlicet, quae usque adeo ampla, et capax, et profunda est, ut totus mundus eam replere non possit. Deinde unde plus aquae hauriri potest, ex majori Oceano, an ex aliqua palude? non est dubium quin ex mari: ita quoque non est dubium, majorem esse sine comparatione spiritualem, quam corpoream voluptatem, in quo delectantur stulti? Delectantur in epulis, quae magno pretio comparantur, magno labore condiuntur: et si paulo largius sumantur, caput et stomacum gravat, et morbos incurabiles generant, et tandem in lutum et fimum convertuntur. Delectantur in pecuniis et vestibus, quae nihil nisi curam, et sollicitudinem; et metum, et anxietatem pariunt, et quas tandem velint nolint relinquere debent. Alii sunt, qui delectantur in aura quadam, vel potius fumo populari, et opinione hominum, qua nihil vanius, nihil mendacius, nihil perniciosius cogitari potest. At vero servi Dei, homines spirituales, in Domino delectantur, et quid est Dominus, nisi mare immensum omnium bonorum? Is est cibus qui reficit sine satietate: qui satiat sine fastidio: cibus magnus, cibus dulcis, cibus sapidus, *gustate et videte, quoniam suavis est Dominus*: non emitur argento, non generat morbos, non instat: sed contra potius locupletat mentem, curat aegritudines peccatorum, relevat gravatos, replet inanes. Quae cum ita sunt nemo deinceps dubitare debet, quin mundus apertissime mentiatur, cum servos Dei sine tristitia, et moerore esse posse negat: et ego sane, si testimonium meum recipitur, affirmare possum sine mendacio, me numquam tam veram, tam solidam, tam sinceram, tam diuturnam laetitiam sentisse, quam ab eo tempore, quo Deo servire desideravi.

At inquis, non video, nec intelligo, quae sit ista laetitia spiritualis, et nimis durum mihi esse videtur relinquere, quod video, quod sentio, quod tango, quod gusto, pro eo, quod non video, et fortasse nunquam videbo. Ego vero non dubito, neque miror te non videre; cum enim oculos clausos habeas, quo pacto videre potes? Quid prodest ad concionem venire, si venis tamquam ad Comoediam, ut scias aliis referre, bene dixit, bene egit, vel, non bene dixit, non bene egit? Hoc, mihi crede, penitus nihil valet, et si ita pergis nunquam intelliges. Sed aperi paulisper oculos, veni ad concionem paratus, veni cum desiderio proficiendi; noli considerare quibus verbis tibi proponimur veritatem; nam neque ego magnam rationem habeo verborum; sed cape ipsam veritatem, cogita quid dicatur, tolle nubes, tolle tenebras peccatorum, pelle diabolum de corde tuo, qui impedit ne videas, et tum conquerere, si non vides. *Convertimini*, ait Dominus per Malachiam, *convertimini, et videbitis quid sit inter justum et impium, et inter servientem Deo, et non servientem ei.* Haec est igitur haeresis mundi, quam hodierna die Apostolus refellit, *gaudete*, inquit, *in Domino semper.*

Quid mundus garrit? Quid mundus strepit? *Gaudete in Domino semper.* Et ne putetis mihi hoc verbum excidisse; *iterum dico, gaudete.* Semper gaudere debemus, non sicut filii hujus saeculi, qui per vicissitudines, et alterationes, modo rident, modo plorant, modo laetantur, modo tristantur, nec aliter facere possunt, cum in iis rebus laetentur, quae non semper durant. Namsi gaudent cum pecuniae crescunt, plorant cum veniunt fures; si gaudent cum eis nascuntur filii, plorant cum iidem moriuntur. Nobis vero semper gaudendum est, qui gaudemus in Domino, solo stabili, et sempiterno bono, quod numquam senescit, et cujus anni non

deficiunt, et de cujus pulchritudine pulchri, de cujus gloria gloriosi, de cujus immortalitate immortales efficimur.

Sed quamquam semper nobis merito laetandum est, tamen duo praecipue sunt, que nobis materiam gaudiorum adferunt; atque idcirco b. Apostolus non semel, sed bis nos gaudere voluit. *Gaudete*, inquit, *in Domino semper, iterum dico gaudete*. Gaudendum est semel in Deo: gaudendum est iterum in operibus Dei. Quale gaudium esse putatis animae diligenti Deum cum se cogitat parentem habere regem potentissimum, sempiternum, pulcherrimum, optimum, ditissimum, sapientissimum? Sane qui hoc intelligunt, satiari delectatione non possunt: et etiamsi mille mundi eis promitterentur, ejusmodi parentem mutare non vellent. Hoc est primum gaudium. Porro secundum est de operibus Dei. Sunt enim omnia pulchra, et bona, addo etiam perfecta, ut nihil addi, vel detrahi possit: *magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus*. Et, *magnificata sunt opera tua Domine, omnia in sapientia fecisti.* Deus immortalis, quale gaudium capiunt servi tui cum quidquid intuentur, nihil nisi opes et possessiones et divitias tuas, qui pater eorum et esse et dici dignaris, vident? Delectantur certe, delectantur in factura tua et in operibus manuum tuarum, non in eis sistentes, et ea pro te diligentes, sicut impii faciunt: sed in eis potentiam, sapientiam, bonitatem et gloriam tuam laudantes. Intuentur coelum, et dicunt, Gloria tibi Domine, qui super nos tentorium tam pretiosum, et gemmis tam claris distinctum, et ornatum expandisti. Intuentur solem et dicunt, Gloria tibi Domine, qui tam decoro et tam venusto jubare non solum necessitati et commoditati, sed etiam voluptati et delectationi nostrae providisti. Intuentur aerem, et dicunt, Gloria tibi Domine, qui elementum tam necessarium, sine quo quasi sepulti viveremus, nobis contulisti. Intuentur terra et dicunt, Gloria tibi Domine, qui pavimentum domus nostrae non modo solidum ad firmitatem, sed etiam floridum ad amoenitatem esse voluisti. Intuentur mare, et flumina, et animantium plantarum, lignorum, lapidum, metallorum multitudinem, distinctionem, varietatem et dicunt, Gloria tibi Domine, qui etiam in exilio et in carcere tot bonis et commodis nos abundare voluisti. Ita igitur sancti homines gaudent, semel in Deo et semel in operibus Dei.

Rursum vero gaudent, semel dum a Deo beneficium aliquod novum recipiunt: et iterum gaudent cum ab eo tanquam filii in misericordia flagellantur. Solent reges terrae legatos et ministros suos ad civitates mittere, aliquando quidem ut privilegia eorum confirment, vel etiam augeant, sed aliquando etiam ut tributa exigant: Verum civitates non eode n vultu legatum privilegia confirmaturum et tributa exacturum excipere solent; An servi Dei non minus gaudent ad flagella, quam ad beneficia et idcirco bis gaudent. Intelligunt enim non minore charitate Deum servis et filiis suis flagella, quam beneficia dispensare.

Postremo gaudent semel boni de beneficio creationis et iterum gaudent de beneficio liberationis. Gaudent semel, quod Deus ad suam imaginem et similitudinem condiderit hominem; et iterum gaudent, quod ipse pro sua imagine et similitudine reformanda factus sit homo. Hoc est igitur quod Apostolus ait, *gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete.*

Sequitur, *modestia vestra nota sit omnibus hominibus*. Quibus verbis altera mundi haeresis refellitur. Mundus enim qui est ille Nabal Carmelus, quem scriptura stultum, et pessimum et malitiosum appellat, non contentus priori mendacio, aliud praeterea excogitavit. Quid inquit esse putatis servire Deo? Est ars ignavorum, qui volunt bene comedere et bene bibere et nihil laborare. An non cantando et sedendo lucrantur pecunias? Numquid non melius est proprio labore atque industria sibi victum comparare? Ecce vobis verus *Nabal, qui secundum nomen suum stultus est* et sibi non constat, paulo ante dicebat semper Dei servos esse tristes, et vitam nimis duram et laboriosam ducere. Nunc vero quid dicit? Eos cantando lucrari pecunias et bene comedere, bene vivere, et non laborare. Verum mentitur plane, mentitur in caput suum: Si quidem servi Dei non homines ignavi, sed milites fortissimi esse debent; quippe ipsa sua professione bellum indicunt cupiditatibus et omnes daemones ad singulare certamen quodammodo provocant: Et vae illis, qui tamquam militiae desertores, vel potius proditores sub signis Christi stipendia capiunt, et interim militant mundo. Quid enim nobis Apostolus praecipit? *Modestia vestra*, inquit, *nota sit omnibus hominibus.* Volo vos gaudere, sed in Domino: volo vos hilares ac laetos esse, sed ita. ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Non sit in vobis ullus excessus, sed summa in omnibus rebus moderatio; sit modus in cibo, sit modus in potu, sit modus in vestibus, sit modus in ipsa laetitia. Non dedit tibi Deus divitias, ut vestiaris serico et bysso, et epuleris quotidie splendide et interim pauperes frigore, et nuditate, et fame, et siti intereant. Si enim hoc egeris, scis sententiam tuam, jam enim est alta; cum illo divite epulone sepelieris in inferno, et guttam unam aquae desiderabis, et numquam impetrabis. Et tu cur putas tibi mitti pecunias a parentibus an eas proiicias et semines in sphaeristeriis? sterilem agrum elegisti, prorsus arenam, vel potius ipsum mare, ubi seminares, elegisti. Nihil ibi colliges, mihi crede. Si pecuniae tibi redundant, habes pauperum sinus, ubi eas reponas: Illud est fertile solum, ibi si semines, tempore suo cum exultatione metes: Nam *foeneratur Domino qui miseretur pauperis*. Deus vero nunquam sine usura, eaque, maxima reddit, quod accepit.

Porro tertia haeresis mundi in explicatione vel depravatione potius hujus apostolicae sententiae consistit: siquidem fili hujus saeculi, ita locum istum interpretari solent: *Gaudete, Dominus prope est*, hoc est, festum aliquod appropinquat, ut dedicationis, ut Epiphaniae, ut Resurrectionis, ut Pentecostes: ergo gaudeamus, et semel et iterum gaudeamus: Tunc enim a lectionibus et studiis vacabimus pro Gymnasio sphaeristerium frequentabimus, et sine metu ludis et jocis, conviviis et po-

tationibus choreis et saltationibus sonis et cantibus operam dabimus. Quid vobis de hac haeresi videtur? Fuitne aliquando error tam perniciosus? At festi dies, inquiunt, sunt dies laetitiae, et tum potissimum dicitur nobis: *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete:* Verum est, sed adde quod sequitur: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus.* Cur accipis unam partem et relinquis alteram? An ne scis festiva gaudia Christianorum modestiam et sobrietatem suo jure sibi vendicare? Gaudia nostra non carnalia, sed spiritualia esse debent, plena moderationis, plena gravitatis, plena sapientiae: denique talia, ut omnes homines etiam Ethnici et haeretici cognoscant, nos non Bacchanalia more paganorum, sed spiritualis solemnitates Christiana gravitate peragere.

Non possum equidem, auditores optimi, verbis explicare, cum quanto dolore animi mei videam, quam perverso et diabolico more hoc nostro tempore festa celebrentur. Initio mensis Septembris ibam aliquando per urbem, et ecce ibi videbam unum ebrium, ibi alium; aliquos item in fenestris aspiciebam more furiosorum horribili voce, nescio an canentes, an contendentes, ego certe eo cantu non multum delectabar: pocula praeterea in manibus tenentes quasi tubas quasdam, nisi quod ea non implebant vel inflabant: sed potius exhauriebant. Egressus deinde portas urbis, video spectaculum aliud pulchrum simul et foedum, ridendum et deplorandum; video hominem procerum hastatum, diceres militem aut centurionem aliquem, sed interim ad singulos passus cadebat, et eum foemina quaedam sobria, fortasse conjunx ipsius, incredibili labore post se trahebat. Quaesivi quid sibi ista vellent eo tempore, et cur potius initio Septembris, quam aliis diebus ista viderem? Responsum est mihi, tum celebrari dedicationem. Et ego: Quid, inquam, est dedicatio? Estne festum aliquod Ecclesiasticum, an species aliqua Bacchanaliorum? Quid Bacchanalia? ajebant, nullo modo, festum est ecclesiasticum, solennissimum, celeberrimum, quo dies festi in memoriam ac honorem sanctissimae Deiparae consecrati omnes simul ingenti laetitia recoluntur. Itane, inquam ego; festa Virginis sanctissimae, integerrimae, castissimae, quae jejunio pascebatur, ebrietate, et conviviis et impudicis cantibus, et sonis celebrantur? Sane non dubito, quin ii, qui primi festos illos dies instituerunt propositum pium et religiosum habuerint; nec aliud ea solemnitate voluerint, quam populum excitare ad agendas Deo gratias pro summis illis et infinitis beneficiis, quae toti generi humano per Virginem illam Beatissimam contulit. Sed quantus abusus irrepserit, et quantum perversi homines suis corruptissimis moribus pium institutum obscuraverint ac foedaverint, ex eo intelligi potest, quod peregrinis hominibus et quale sit istud festum ignorantibus, ex iis, quae ubique fieri vident, non festa Dei, sed festa diaboli, atque adeo Bacchanalia ipsa videantur. Neque alii festi dies multo sanctius aut religiosius celebrantur; imo vero, quando quaeso plura peccata fiunt, qua in festis? Quando plura celebrantur sumptuosa convivia? Quando plures audiuntur lascivae cantilenae? Quando magis frequentantur sphaeristeria, tabernae, prostibula? Quando plura exercentur genera ludorum, ineptiarum scurrilitatum? Quando in pluribus locis ad sonitum lyrae et citharae ducuntur choreae?

Sed fortasse malum non est, vel exiguum malum est, viros cum foeminis choreas ducere. Imo nihil perniciosius. Si possunt paleae ad ignem accedere, et non comburi; et adolescens potest cum foeminis tripudiare, et non ardere. Sed de infamia saltationum audite, quid veteres tam profani, quam sacri scriptum reliquerint. M. Tullius ita turpitudinem chorearum execrabatur, ut in defensione Murenae dixerit. *Non fere saltat sobrius nisi forte insanit: Et multarum delitiarum comes est extrema saltatio.* Et alio loco, saltationem tamquam crimen turpissimum obiicit Antonio. Erubesce igitur Christiane, erubesce, vinceris ab Ethnico, et ab Ethnico in judicio procul dubio condemnaberis. Ille solo naturali lumine, sine dono fidei docere potuit, non esse saltationem nisi ebriorum vel insanorum. Et tu filius Dei coelesti lumine illustratus, apud quem tales ineptiae, nec nominari debuerant, in ipsa celeberrima et sacratissima solemnitate maxime insanis? Relinquamus profanos dicas tu nobis, Ambrosi beatissime, senex reverendissime, lumen Ecclesiae Christianae, quid tibi de choreis et saltationibus videtur? *Merito,* inquit *inde in injuriam divinitatis proceditur: quid enim ibi verecundiae potest esse ubi saltatur, strepitur, concrepatur?* Dicas et tu beatissime Hieronyme, quid sentis de choreis? *Caeterum*, inquit in libro contra Helvidium, *ubi tympana sonant, tibia clamitat, lyra garrit, cymbalum concrepat, quis ibi timor Dei?* Transeamus in orientem, consulamus quoque duos ex Patribus Graecis: Dicas nobis Graeciae ornamentum, os vere aureum, magne Chrysostome, qui inter alias virtutes, ita laude jejuniorum excellebas, ut jejunator publice diceris, dicas quaeso nobis de conviviis et choreis sententiam tuam. *Audite,* inquit in homilia 49. *in* Matth. *audite haec viri, qui magnifica convivia ebrietate plena consectamini: audite, inquam et diaboli barathrum perhorrescite, ubi saltus lascivus, ibi diabolus certe adest: non enim ad tripudia haec nobis pedes praebuit Deus: sed ut modeste incedamus, non ut impudenter camelorum more saliamus. Quod si corpus turpe sit impudenter saliendo, quanto magis animum foedari credendum est: his tripudiis diabolus saltat his a daemonum ministris homines decipiuntur.* Audite postremo, quibus verbis magnus Basilius, vir sanctissimus atque doctissimus, insaniam istam oratione in ebriosos deploret; *Viri,* inquit, *simul et foeminae communibus choreis constitutis vinoso daemoni traditis animis se mutuo affectionum stimulis consauciarunt; risus ab utrisque effusi sunt, cantilenae turpes, habitus meretricii ad petulantiam invitantes. Rides et proterva delectatione te oblectas, cum lachrimas fundere oportuerat, et ingemiscere ob praeterita? Cantilenas canis meretricias ejectis Psalmis ac hymnis quos didicisti? Moves pedes et furiose exilis: ac infeliciter tripudias, cum genu flectere oportuerat ad orationem?* Haec magnus Basilius. Quod si

sancti Patres de choreis in universum haec dixerunt, quomodo quaeso exclamassent, si haec in ipsis festis Natalitiis fieri cognovissent? Sed relinquamus homines. Audiamus quid ipse Dominus, qui errare non potest, quid Spiritus sanctus, et Spiritus veritatis per Isaiam Prophetam dicat, *Cithara*, inquit, *et lyra et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris*; *et opus Domini non respicis, nec opera manuum ejus consideratis.*

Ah miseri et miserabiles, fecit Deus opus admirabile in diebus istis;*novum creavit Dominus super terram*: Virgo peperit, venit Deus ad homines novum sidus apparuit, melliflui facti sunt coeli, Angeli deseruerunt beatas illas sedes,ut parvulum viderent, qui datus est nobis et vos soli, propter quos ista fiunt, in flagitiis occupati, vino somnoque sepulti, *opus Domini non respicitis nec opera manuum ejus consideratis* Quid igitur fiet vobis? Audite sententiam Judicis nostri; *Propterea*, inquit, *dilatavit infernus animam suam et aperuit os suum absque ullo termino.*

Nescitis fortasse quantum sacrilegium sit, dies Deo consecratos profanare? Cur obsecro non utimur passim templis, calicibus, vestibus sacerdotalibus? Quid sunt parietes isti plus, quam alii?Quid calices Ecclesiae plus, quam alii? Quid vestes sacerdotales plus,quam aliae?Quantum ad materiam nihil.Sed ideo nefariam,ideo sacrilegum,ideo scelestum est ea usus profanos convertere, quod Deo consecrata ac dedicata sint.Sed quis nescit ad eumdem modum dies festos Deo consecratos, ac dedicatos esse, et non in aliis, quam in sanctis operibus consumendos? Quaero a vobis, si videremus aliquem incredibili audacia templum intrare,et vestibus sacris uti pro vestibus profanis, templo pro taberna, altari pro mensa, corporalibus pro mappis, in sacris patinis comedere, in sacris calicibus bibere, quis nostrum non horret, quis non exclamaret?Et nunc videmus dies festos solemnissimos, celeberrimos, sacratissimos, Deo dicatos, in orationibus, meditationibus, lectionibus sacris, hymnis et Psalmis, et canticis spiritualibus consumendos, sacrilegis choreis, saltationibus, conviviis, ebrietatibus, impudicitiis, scurrilitatibus profanari, et nemo exhorret, nemo movetur, nemo miratur. Deus immortalis! *quae participatio justitiae cum iniquitate? quae societas lucis ad tenebras? quae conventio Christi ad Belial*? Quid habet laetitia carnis cum laetitia spiritus?Quid solemnitates Domini cum festis Bacchanaliorum? Ergone quibus diebus nos Deum placare debuimus, in illis eum magis ad iracundiam nostris sceleribus provocabimus?Quibus diebus Spiritus pascendus et recreandus erat in illis eum magis vino et impudicitiis obruemus? Quibus diebus agendae erant gratiae Deo, quod nos a Daemonis laqueis, et flagitiorum et scelerum servitute liberaverit, in illis nos flagitia et scelera quantum possumus,multiplicabimus? Quae est haec insania? Quae furiae infernales nos exagitant? Et nihilominus quaerimus causas, cur Deus nos puniat? Cur in ipsis domibus nostris occidamur? Cur in media civitate securi non simus? Alii casui aut fortunae; alii penuriae; alii nescio quibus aliis rebus:sed voces istae voces infidelium sunt: nos qui Christum sumus, et scimus Deum omnium rerum providentiam gerere, qua ratione dubitare possumus, cur puniamur? Nonne scripturae clamant, *Miseros facit populos peccatum*? Et, *est malum in civitate, quod Dominus non fecerit*? Itaque peccata nostra penuriam, et pestilentiam, et seditiones, et omnia flagella nobis procurarunt, peccata nostra clamant, et clamor eorum in aures Dei Sabaoth introivit. Et jam video furorem Dei contra regiones istas ita succensum, ut non nisi magno et diuturno imbre lachrimarum restringendus sit. Annis superioribus dumtaxat Deus comminatus est, non egit serio: fuit admonitio quaedam paterna; sed quoniam in malis nostris perseveramus, iidem sumus, qui semper fuimus; nulla est emendatio morum, nullus zelus honoris Dei, omnes quaerunt, quae sua sunt: idcirco vehementer formidandum est, ne sint posteriora pejora prioribus. Sane non placabitur Deus simplici confessione peccatorum, sed requirit seriam poenitentiam, verum dolorem peccatorum, vitae mutationem; et nisi hoc fiat, desperandum est de sanitate harum regionum. Haec enim est radix et origo malorum omnium, ira atque indignatio omnipotentis Dei. Cur canes imitamur, qui lapides,quibus icti sunt,persequuntur et mordent?Cur flagellum nostrum aspicimus, et contra ipsum indignamur? Cur non potius Deum consideramus,qui propter peccata nos flagellat, nec cessabit flagellare, donec cessemus peccare. Deus igitur bonis operibus placandus est Deo per veram poenitentiam satisfaciendum, Deo sacrificium cordis contriti et humiliati,et praesertim in his festis Natalitiis,quae jam quodammodo prae foribus sunt, offerendum est. Gudeamus, sed in Domino gaudeamus; sed absint scurrilitates, absint ineptiae, absint potationes, absint saltationes. O quantum absumus a religione et fervore Sanctorum Patrum, majorum nostrorum. O quid sentiebant in diebus festis, ac praesertim Domini quanto silentio, et quam altis contemplationibus suspendebantur? cor liquefiebat, oculi pluebant dulces lachrimas, omnia ossa et omnes medullae exultabant; Non supererat illis tempus,quod in nugis et vanitatibus consumerent: Totos sibi stupor ille ingens atque admiratio tam profundi Sacramenti Incarnationis filii Dei, totos illa abyssus charitatis et humilitatis Dei nostri sibi vendicabat. Sed finis sit. Ego vos omnes, auditores optimi, per illam ipsam eximiam charitatem, per illam humilitatem, per illa viscera dilectionis Dei nostri, per adventum regis pauperis, oro, obsecro, obtestor, in diebus Domini gaudeat Spiritus, non caro luxuriet: Angeli canunt gloriam Deo et hominibus pacem, illos imitemur, cum illis voces nostras conjungamus, *Exultemus Domino jubilemus Deo salutari nostro*, qui est D us benedictus in saecula. Amen.

CONCIO VII.

DE EADEM DOMINICA TERTIA ADVENTUS

THEMA

Tu quis es? Et confessus est, et non negavit: et confessus est, quia non sum ego Christus etc. *Joan.* 1.

SYNOPSIS

Joannes Baptista stellae Lucifero comparatus. Legationem hodiernam esse diversam ab ea, quae superiora Dominica fuit missa. Causa cur Joannes a Deo fuerit praemissus. Joannis constantia et humilitas. Duae causae, quae Judaeos in opinionem induxerunt, quod Joannem Eliam esse existimarint; vaticinium scilicet et amborum eadem prorsus vivendi ratio. Quomodo Joannes revera negare potuerit se esse Prophetam SS Patrum sententiae. Cur Joannes se vocet vocem clamantis, et non potius vocem clamantem: Auctoris item sententia, cur se dicat vocem potius esse quam hominem clamantem, quia nimirum ipsius opera quasi clamare ea, quae docebat, viderentur. Querela de concionatoribus non modo non clamantibus factis; sed et malis operibus clamantibus: item de variorum hominum corrupto et scandaloso vivendi modo.

In secunda parte explicatur, cur nam dixerit, in deserto, *ubi elegantissimo discursu mundus deserto assimilatur, in quo spinae tribulationum, frondes rerum apparentium, in via professionum, sitis cupiditatum: Homo item arbor inversa probatur ut qui meliore sui parte terrae quasi affixus et infixus sit. Mundus item rubeto comparatur, et qui rubi sint, in iisque delitescentes latrones et ferae, aptissime ostenditur. Tandem Mundum quoque esse desertum fortunatum, utile et salutare, et quibus tale sit, ad finem usque explicatur.*

Quemadmodum inter ea sidera, quae nocturno tempore quasi solis praenuncia oriuntur, illud unum Luciferi, hoc est, lucis et solis certissimi nuncii appellationem invenit, quod proxime solem antegreditur, quodque tanta luce praeditum est, ut aliquid amplius, quam unum ex numero siderum esse videatur! Sic etiam, Auditores optimi, inter omnes Prophetas, qui noctem saeculorum praeteritorum, tamquam sidera quaedam suo fulgore illustrarunt, et diversis temporibus Christum mundi lucem et justitiae solem nasciturum praenunciarunt, unus Joannes Baptista, qui proxime Christum antevertit, quique tanto sanctimoniae, et divinorum charismatum splendore enituit, ut plus quam Propheta ab ipsa veritate appellatus sit: unus, inquam, Joannes Baptista *lucerna ardens et lucens* Christi praenuncius, *Propheta altissimi*, et *vox* Verbi, quod tamen amplissimum, est, nominari promeruit. Id vero ex hodierno Evangelio facile cognoscemus, si ipsum more nostro, breviter explicare aggressi fuerimus.

Miserunt, inquit Evangelista Joannes, *Judaei ab Hierosolymis sacerdotes et levitas ad Joannem, ut interrogarent eum; Tu quis es? Et confessus est, et non negavit et confessus est, quia non sum ego Christus*, etc. Dominica superiori exposuimus legationem Joannis ad Christum, hodierna die, ut video, exponenda est legatio Judaeorom ad Joannem. Est vero maximum discrimen inter has suas legationes. In superiori siquidem legati multo humilius et abjectius de Christo, ad quem legatio dirigebatur, sentiebant, quam par esset. Atque idcirco Domino laborandum fuit, ut non solum verbis, sed etiam splendore miraculorum gloriam suam et majestatem ostenderet. At vero hodie, qui ad Joannem mittuntur legati, longe majorem de ipso opinionem conceperunt, quam rei veritas patiatur: Proinde beatissimus Baptista in eo laborat, ut quam maxime potest, seipsum extenuet. Hinc videlicet non solum Christum, sed et Heliam et Prophetam esse se negat. Quia vero ad Christi gloriam amplificandam pertinet, ut habeat praecursores et administros, propterea se Christi praenuncium et vocem clamantis in deserto libenter confitetur.

Miserunt Iudaei ab Hierosolymis sacerdotes et levitas ad Joannem, qui eum interrogarent: Tu quis es? Liberator noster, Auditores, lapis ille est.

qui praecisus de monte sine manibus contrivit statuam illam, quam Rex Nabuchodonosor per quietem viderat, de quo multa Propheta Daniel vaticinatus est: et quem Apostolus Petrus lapidem pretiosum, et electum nominat. Sed quamquam creverit nunc lapis est, juxta Danielis vaticinium, in montem magnum, ut plane sint caeci, qui eum non videant: tamen initio ita exiguus et parvulus erat, ut totos triginta annos ante oculos Judaeorum versaretur, et vix a paucis quibusdam videretur. *Parvulus*, inquit, Esaias, *datus est nobis*, *et filius natus est nobis*: Et beatus Joannes: *In medio*, inquit, *vestrum stetis*, *quem vos nescitis*. Ut igitur lapis iste pretiosus a Judaeis *in tenebris et umbra mortis* ambulantibus non conculcaretur: sed potius cum gaudio et aviditate tamquam thesaurus vere magnus colligeretur, divinissimo consilio Deus Pater *paravit lucernam Christo suo*, non ut eo lumine Christus videret: sed ut ipse ab aliis videretur. Itaque Joannem Baptistam praemisit, ut esset *lucernam ardens et lucens*, et populis Judaeorum lapidem illum pretiosum et electum ostenderet. Et ipse quidem probe suo munere fungebatur. Ardebat, lucebat, Christum ostendebat: Verum Judaei lucernae illius tanto et tam insolito fulgore delectari *voluerunt ad horam exultare in lumine ejus*. Itaque lucem illam integerrimae et sanctissimae vitae beati Joannis intuentes eum Christum ipsum esse suspicati sunt: quo circa communi consilio legationem ad eum decreverunt, parati tamquam verum Christum eum suscipere, si modo ipse se Christum agnosceat, atque id aperte et libere fateatur. *Miserunt*, inquit, *Judaei sacerdotes et levitas ad Joannem*. Magna profecto et periculosa tentatio; sed major firmitas Joannis, *et confessus est, et non negavit*: nec enim erat arundo, ut ab aura honoris istius agitari possit. Quid igitur? *Et confessus est*, *Quia non sum ego Christus*. Videbat Judaeos, ut lucernae splendorem aspicerent in lapidem pretiosum impingere: videbat lapidem illum, qui e coelo in terram ceciderat, ut eos ditaret, fieri illis in ruinam, et jam tunc esse culpa ipsorum lapidem offensionis et petram scandali; propterea memor officii sui, non solum voce et praedicatione, sed digitis etiam ipsis Christum ostendebat. *Non sum ego*, inquit, *Christus; Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Quid me intuemini? Ego lucerna illius sum, nec ideo sic luceo, ut sic in me oculos convertatis; sed ut lumine meo Christum verum ac pretiosum lapidem videatis. Putamusne hodie multos inveniri, qui tam praeclarum exemplar imitentur? Ecce Beatus Joannes, cum ei Messiae honor deferretur, plane exhorruit; *Non sum ego*, inquit, *Christus*: Longe absum ab ista dignitate. At hodie, si opulentum aliquod beneficium vel ecclesiastica dignitas vacet, rarissimi sunt, qui oblatum honorem recusent, et se illo indignos sincere et ex animo putent: qui vero statim advolent, et non expectent sibi offerri, sed ipsi se offerant, numerari vix possunt. Omnes dicunt: *Ego sum Christus*: *Ecce agnus Dei*, mihi beneficium istud, mihi ista dignitas convenit. Ideo res nostrae male se habent. Sed tempus non habeo digrediendi.

Sequitur. *Et interrogaverunt eum*: *Quid ergo? Elias es tu? Et respondit*: *Non sum*. Duas ob causas, quantum mihi in praesentiarum occurrit, dubitare potuerunt Judaei, An Joannes esset Elias? Primum enim quemadmodum illo tempore Christus expectabatur, ita etiam Elias: Nec enim ignorabant Hebraei vaticinium illud Malachiae Prophetae: *Ecce ego mittam ad vos Eliam Prophetam*, *antequam veniat dies Domini magnus et horribilis*. Et quamquam haec promissio vere et proprie ad posteriorem Domini adventum pertinet, ut Beatus Augustinus diserte docet in libro de Civitate Dei vigesimo: tamen eam Scribae et Pharisaei ad priorem adventum pertinere docebant, ut ex Matthaeo colligi potest. Quo loco Apostoli quaerunt a Domino: *Quid ergo scribae dicunt? Quoniam Eliam oportet venire primum*? Itaque cum temporibus Joannis Elias expectaretur, et Joannes in universa Palaestina celeberrimus esset, non omnino temere suspicabantur Judaei, eum, si Christus non esset, saltem Eliam esse. Deinde tanta fuit inter Joannem et Eliam similitudo, ut facile Judaei Joannem pro Elia accipere potuerint. Elias morebatur in eremo, et Joannes: Elias zona pellicea cingebatur, et Joannes: Elias Propheta fuit, sed novo more solum loquendo, non etiam scribendo vaticinabatur, et Joannes: Elias summa libertate Regem Achab et Reginam Jezabel arguebat, et Joannes Herodem Regem et Herodiadem Reginam non minore libertate castigabat: Elias multa propter Jezabel a Rege Achab passus est, et Joannes propter Herodiadem capite ab Herode Rege plexus est: Et quemadmodum Elias posteriorem Domini adventum juxta Malachiae vaticinium praecurret, ita Joannes priorem juxta ejusdem Prophetae vaticinium praecucurrit.

At inquis, quomodo poterant Judaei tam graviter errare in Joanne, cum eum scirent non de coelo lapsum, sed ex Zacharia et Elizabetha natum esse? Verum, Auditores, quaestionem istam mihi beatus Lucas illis verbis dissolvere videtur: *Puer autem*, inquit, *crescebat et confortabatur*, *et erat in desertis usque ad diem ostensionis suae ad Israel*. Itaque beatus Joannes ab ipsis primis annis in ipso primo vere aetatis suae conspectum hominum et frequentiam fugiens, petiit loca deserta, atque in eis toti mundo incognitus ad annum usque aetatis suae trigesimum commoratus est: et tum demum factum est verbum Domini super eum, isque repente tamquam novus homo, novo habitu, novis moribus, novo vivendi genere mundo apparuit. Quo tempore vel mortui erant, qui tum vivebant, cum ipse nasceretur. Et etiamsi nonnulli ortus ipsius recordabantur (quippe qui admirandus et plane singularis fuerat) tamen unde suspicari poterant eum, qui tunc ex eremo prodibat, esse Joannem illum Zachariae filium, cum eum nec puerum, nec adolescentem unquam vidissent, nec de eo quicquam a triginta annis inquam audivissent. Quae cum ita sint, mirum nobis videri non debet, si eum Judaei Eliam Thesbiten esse existimaverint. Quaerunt igitur ab eo: *Elias es tu? Et respondit non sum*. Tametsi enim spiritu, fervore, libertate officii et morum similitudine Elias a Domino

appellatus sit: tamen vere ac proprie Elias non erat.

Pergunt: *Propheta tu es? Et respondit, Non.* Graeci doctores, ut beatus Chrysostomus, et Cyrillus, Theophilactus et alii propterea quod verbis illis: *Propheta es tu?* praepositum articulum vident, et more Graecorum: ὁ προφήτης εἶ σύ: in ea sententia sunt, ut existiment, legatos istos Judaeorum non de communi aliquo et vulgari; sed de illo celebratissimo Propheta quaesivisse, qui Deuteron. 18. his verbis promissus erat: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis suscitabit tibi Dominus Deus tuus, sicut me ipsum audies.* Quamquam enim vaticinium hoc de Christo sine ulla dubitatione intelligendum est: tamen Judaei, si beato Chrysostomo et Cyrillo credimus, non de Christo, sed de aliquo alio magno propheta ipsum intelligebant. Negat vero b. Joannes se prophetam esse, non quod magnus quidam propheta non esset: sed ut ostenderet, non recte Judaeos Moysis vaticinium intelligere, atque illud non ad se, sed ad Christum pertinere. Porro nonnulli etiam sunt, qui legatos istos de Propheta aliquo jam olim defuncto quae fuisse contendant: Nam quemadmodum de Liberatore nostro, ut ex capite decimo sexto Matthaei intelligi potest, varie sentiebant, et loquebantur Judaei, et aliqui eum Joannem Baptistam, aliqui Eliam, aliqui Jeremiam aut unum ex prophetis veteribus esse censebant: Sic etiam in Joanne errare poterant, atque existimare vel Isaiam, vel Jeremiam, vel alium aliquem ex prophetis ab inferis rediisse, et eum esse, qui tunc Joannes diceretur. Atque ad hanc interrogationem vere b. Joannes respondit: *Non sum.* Erat enim propheta, verum novus quidam, et non unus ex veteribus. Neque vero est contemnenda d. Gregorii, et quorumdam aliorum Latinorum expositio, qui Judaeos arbitrantur non de magno illo propheta in lege promissio, neque de veteri, et jam olim defuncto aliquo propheta interrogasse, sed solum; An esset vir propheta, et ventura multo ante prospicere ac praedicere posset. Ille vero merito jureque optimo respondet, se prophetam talem qualem, videlicet qualem ipsi cogitabant, et similem caeterorum non esse. Erat enim b. Joannes propheta quidem: sed non, ut Isaias, non ut Jeremias, non ut Ezechiel, non ut Daniel, qui in longa tempora prophetabant, verum altioris et sublimioris cujusdam ordinis: Erat horizon legis veris et novae; erat simul principium Apostolorum et finis Prophetarum. Et quemadmodum theologi doctores veram ac perfectam misericordiam, qualis in solo Deo reperitur, non virtutem, sed quiddam nobilius et excellentius esse dicunt: et nos de Lucifero dicere possemus, eam stellam non tam stellam, quam aliquid majus et pulchrius, quam stellam videri. Sic etiam de b. Joanne vere dici potest, cum non prophetam, sed plus quam prophetam esse.

Dixerunt ergo ei: Quis es? ut responsum demus his, qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Quicquid nos dicimus de te, tu negas te esse. Quid igitur tu ipse dicis de te ipso? Audivimus jam satis, quis non sis: cupimus jam audire, quis sis. *Ego*, inquit, *vox clamantis in deserto.* Ac ne quis forte miraretur, cur se novo et tam insolito nomine appellavit, adducit testimonium Isaiae Prophetae. *Sicut*, inquit, *dixit Isaias Propheta.* Vere enim admirabile est, quod se vocem, et vocem clamantis et clamantis in deserto nominare voluerit. Quis enim interpretabitur nobis, ad quem modum beatus Joannes vere sit vox. Et si vox est, cur non clamans potius dicatur, quam clamantis? Postremo, si vox clamantis est, cur potius in deserto, ubi exaudiri non potest: quam in aliqua magna et plena civitate clamet? Haec igitur omnia paucis exponenda erunt.

Ac primum, cur se vocem non clamantem, sed clamantis dixerit aperiamus. Video locum istum, auditores, incredibili consensione a veteribus theologis exponi. Legite d. Ambrosium, Augustinum, legite beatum Gregorium, Origenem, legite caeteros, nemo fere illorum est, qui non affirmet, ideo beatum Joannem se vocem non clamantem, se clamantis in deserto nominasse, quod optime sciret, se non esse, qui clamaret; sed se tubam, instrumentum, vocem denique cujusdam alterius clamantis agnosceret. Nam quemadmodum parietibus istis carneis ita separati, et quasi in diversis carceribus inclusi animi nostri sunt, ut os unius ad aures alterius admoveri non possit, idcirco vocibus corporeis, tamquam fidelibus internunciis et spiritualium verborum et conceptionum mentis tabellariis uti solemus. Sic etiam Deus Pater verbum suum, liberatorem nostrum, nobis manifestum facere volens, et simul intelligens hominem rudem et corporeum esse: nec sine strepitu, et sono vocis corporeae quicquam intelligere, praemisit Joannem, qui tamquam vox, et verbum corporeum Christum verbum incorporeum nunciaret. Itaque idcirco dicebat: *Ego vox clamantis in deserto*, tamquam si apertius diceret, Qui clamat, Deus Pater est: verbum, quo clamat, Deus filius est: Ego nihil sum aliud, quam vox, per quam Deus verbum suum hominibus manifestum facit. *Praemittitur*, inquit beatus Augustinus, *ante Jesum Christum Joannes, quasi testamentum vetus ante novum, lucerna ante solem, servus ante dominum, amicus ante sponsum, praeco ante judicem, vox ante verbum. Nam omnipotens Pater innotescere nobis volens, sapientiam et verbum illud, quod in principio erat Deus apud Deum, beatum Joannem quasi vocem, per quam ad nos verbum suum proferret, assumpsit.* Hinc etiam b. Lucas de Joanne: *Factum est*, inquit, *verbum Domini super Joannem Zachariae filium in deserto,* hoc est, Nemo putet Joannem ex se, et sua verba locuturum propterea enim factum est verbum Domini super eum, ut non suum, sed Domini verbum loquatur. Siquidem ipse nihil est aliud, quam vox et tuba et instrumentum Domini clamantis in deserto.

Sed ego auditores aliam expositionem vobis utiliorem cogitavi, cur Joannes non homo clamans sed vox ipsa nominetur. Opera, auditores, et exempla nonnumquam fortius clamant, et longius multo exaudiuntur, quam verba. *Coeli enarrant gloriam Dei*, (inquit psalmographus David) *et opera manuum ejus annunciat firmamentum.* Ac ne quis arbitraretur coelestes illos globos dumtaxat loqui

non vero clamare: ego vero, inquit, affirmo tanto clamore coelestes orbes Dei gloriam assidue praedicare, ut nullus sit angulus orbis terrae, quem sonitus ille non compleat: siquidem *in omnem terram exivit sonus eorum.* Ac ne rursum Pythagoricus aliquis diceret,coelos nec clamare,nec loqui: Sed ad modum musicorum instrumentorum maximum quemdam,et jucundissimum sonitum edere: non solum, inquit David, *in omnem terram exivit sonus eorum:sed in fines orbis terrae verba eorum.* Taceant Pythagorici cum musico concentu; verbis coelum et sidera Dei gloriam et laudes praedicant, dum se Dei opera esse omnibus in se intuentibus magnis vocibus confitentur. Et unde, quaeso vos,magnus ille Aristoteles cum falsorum deorum superstitio ferme omnium mortalium mentes occupatas teneret, unde, inquam,ille accepit esse super coelos principem quemdam et monarcham universitatis, qui, cum omnia moveat, ipse tamen nulla ratione moveatur? Nonne sapientiam istam ab hoc doctore didicit.qui suis perpetuis conversionibus numquam fatigatur, nec cessat enarrare gloriam Dei? Et cur dixisse Dominum existimatis, *opera, quae ego facio illa sunt, quae testimonium perhibent de me:et si mihi non creditis, operibus credite*: nisi quod sciret opera sua miracula sua, prodigia sua, omnibus linguis facundiora et eloquentiora esse, nihilque tam incredibile reperiri, quod ea non facile persuadere possent? Hinc videlicet et Apostolus Paulus ad Corinthios scribens ait: *Epistola nostra vos estis*; Et *Epistola estis Christi.* Quia nimirum per opera bona Corinthiorum toti mundo Christus et Paulus loquebantur. Ad hunc igitur modum et beatus Joannes ait: *Ego vox clamantis in deserto*, tamquam si diceret; Sed solum verba mea sunt quaedam voces; Sed ego totus sum vox. Vates caeteri sua vaticinia conscripserunt; mihi vero scribendum non fuit; quia ego ipse sum vaticinium:Opera mea sunt verba mea, vita mea est concio mea: Jejunia zona pellicea, pili isti camelorum, haec ipsa eremus, locustae, et mel silvestre, nonne poenitentiam clamant, et ad poenitentiam omnes homines magnis vocibus cohortantur? Nec enim sine causa dixi:*Ego vox clamantis in deserto.* Quando enim ego nihil dicerem, tamen haec habitatio solitudinis homines ad poenitentiam provocaret. O utinam, auditores, intelligeremus aliquando,quanta sit in catholica Ecclesia horum concionatorum penuria, et quod magis est deplorandum, quanto plures hujus generis oratores in Ecclesia esse deberent,tanto sunt pauciores,siquidem omnes christiani ad hunc modum, exemplis videlicet et operibus. concionari debent: nullus apud Dominum sui silentii excusationem inveniet:Omnes tenentur innocentia vitae,et incorruptis moribus Ecclesiam Christi aedificare, peccatores convertere, tardos incitare, frigidos inflammare, omnes homines ad meliora et subliminiora charismata cohortari. Sed qui voces esse non volunt,ut clament bene utinam muti essent, nec clamarent male: Neque enim existimasse debetis solum opera bona clamare, clamant et mala Dominus ad Cain: *Vox*, inquit, *sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Et ad Abraham. *Clamor*, inquit, *Sodomorum et Gomorrhaeorum multiplicatus est.* Et beatus Jacobus: *Ecce*, inquit, *merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis clamat:et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* Itaque habent et mala opera suas voces. O si Christiani homines scirent, quam vehementer in auribus Ethnicorum et haereticorum nostra scelera, nostra flagitia, nostra perjuria, nostra parricidia, nostrae libidines,nostrae usurae,nostrae comessationes,nostrae ebrietates clamarent;et quantum eos in conversione ad veram atque orthodoxam fidem impedirent, atque retardarent, non tam facile profecto in tot crimina laberentur? O si vel semel pastores et praesides animarum, nec minus adolescentium institutores, cogitarent, quantorum malorum causa sint, dum ita perniciose suis corruptis moribus concionantur: desisterent plane ab ejusmodi genere concionum. Plus enim, mihi credite, viri graves, in quorum vitam omnium aliorum oculi conjecti sunt: plus inquam una ebrietate,una fornicationis vel avaritiae suspicione persuadent in ruinam,quam omnibus cohortationibus suis persuadeant in salutem. Plus destruunt Ecclesiam Christi vocibus morum, quam aedificent vocibus verborum. O si intelligerent studiosi Lovanienses,quantum nonnulli eorum tyronibus modestioribus et simplicioribus noceant, et quam atroces propterea omnipotenti Deo poenas daturi sint,exterrerentur profecto atque exhorrerent:et se potius vel domi continerent, vel ab hac civitate discederent, quam cum tanto et suo, et aliorum detrimento, ac pernicie in studiis versarentur. Vehementius enim clamant in auribus adolescentium studiosorum exempla solidalium, quam omnes admonitiones praeceptorum. Quare cum ii, qui longiore tempore in studiis bonarum artium versati sunt, quippe patres quodammodo aliorum esse deberent; tamen sphaeristeria potius frequentant, quam gymnasia, et a studiis libenter vacant, ut portationibus commodius vacent, et mero potius, quam disputationibus incalescunt, et socios superare non in doctrina et eruditione; sed in poculis exhauriendis contendunt: quid scandali putatis tyronum animi patiuntur? Quantum, quaeso, hisce exemplis ad similia et graviora etiam perpetranda incitantur? Sic nimirum juventus corrumpitur, sic respublicae pereunt: sic paulatim homines a corruptione morum ad corruptionem mentis, et a sceleribus et flagitiis ad infidelitatem et haereses prolabuntur. Sed haec satis de querimoniis.

PARS ALTERA

Cur b. Joannes se vocem, et vocem clamantis appellaverit hactenus exposuimus: nunc illud sequitur exponendum, cur addiderit: *In deserto.* Quaenam igitur est ista solitudo?quodnam hoc desertum, in quo Joannes clamat? Eremus ista, ni vehementer fallor, orbis terrarum est. Sed non tales solitudines cogitare debetis quales in Ae[illegible]

et Lybia, in quibus nihil, nisi arenae inveniantur. Verum cogitare vastissima quaedam nemora, obscura, invia, inaquosa, in quibus nullae sunt arbores fructuosae, nulla pomaria, nulli fontes, nulli lacus, nulla prata virentia: homines vero perquam rarissimi, vel potius nulli, paucissimis quibusdam anachoretis exceptis. At vero stirpes silvestres, spinae, rubeta, nec non ferae teterrimae, ursi, lupi, leones, tygrides omnia longe lateque compleverunt. Talis omnino est mundus: atque idcirco non immerito sub typo deserti plerumque in sacris literis designatur. Quaeso vos si mundum istum penitus introspiciamus, an non eum videbimus obrutum spinis amaritudinum, vacuum floribus verarum consolationum? Quod regnum, quae civitas, quae domus invenitur, in qua non aliquando spinae tribulationum oriantur? Pergamus ulterius. Nonne omnia ita sunt plena frontibus rerum apparentium sed non existentium, ut vacuus fructibus rerum verarum et solidarum mundus censeantur? Nonne est invium hoc desertum, cum in eo infelices peregrini, quanto magis progrediuntur, tanto magis implicantur et errant? Ille literarum, iste mercaturae, alius militiae, alius alterius studii viam aggreditur: omnes semitas rectas et expeditas quaerunt: et nullus tamen a spinis et tribulis, locisque horridis et periculosis expedire se potest. Hinc videlicet fit, ut nemo sua sorte contentus vivat: laudat vero diversa sequentes. Et quid de ariditate hujus deserti dicemus? Nonne omnes perpetuo sitiunt? Ubi est ille dives, qui se contentum dicat, nihil quaerat, nihil appetat, nihil optet amplius? nimirum in deserto inaquoso sumus, ubi *non saturatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* Transeamus ad alia, atque mundum universum tamquam verissimam solitudinem a raris ac pene nullis hominibus habitari doceamus. Quid est homo? Arbor inversa, ait quidam. Et recte. Siquidem caput in viventibus omnibus illa pars a Philosopho definitur, unde et sumitur alimentum et ad partes caeteras derivatur. Jam vero partem istam, caput videlicet, in arboribus defixam in terra, in hominibus procul a terra abstractam videmus. Et contra pedes, qui capitibus opponuntur in arboribus coelum, in hominibus terram intuentur. Itaque vere homo, si id sit, quod esse debet, nihil est aliud, quam arbor inversa. Verum auditores, tametsi homo exterior, quem forma ista declarat, quae oculis cerni, et digito demonstrari potest, ita se habet, ut arbor inversa merito dici possit: tamen interior homo, qui vere ac proprie solus est homo, ita post peccatum inversus est, ita caput in terram abscondit, ita pedes ad coelum convertit, ut verius arbor quam homo dici posse videatur. Nam si homo est arbor inversa, quid est nisi arbor homo inversus? An non habet fortassis homo caput in terra sepultum atque defossum qui nihil quaerit, nihil amat, nihil cogitat, nisi terram? *Ubi est thesaurus tuus,* ait Dominus, *ibi est cor tuum.* Quare si thesaurus tuus nihil est nisi terra, ubi caput tuum, ubi cor tuum, ubi mens tua, ubi voluntas tua erit nisi in terra? An non pedes ad coelum convertit, et radices quam altissime figere conatur in terra, qui coelestium bonorum oblitus, solum de possessionibus amplificandis, de palatiis erigendis, de pecuniis cumulandis, de agris ad agros, de beneficiis ad beneficia, de pensionibus ad pensiones adjungendis cogitat? Non legistis apud Marcum de caeco illo, qui cum a Domino curari coepisset interrogatus, an aliquid videret, respondit, se homines sicut arbores ambulantes videre? *Video,* inquit, *homines sicut arbores ambulantes,* ac si dixisset: Video illos quos dici homines audivi, ita capite deorsum verso ambulare ut mihi non homines, sed arbores videantur. Haec est nimirum prima hominis illustratio. Nam cum quis a Deo illustrari, et a vanitate ad veritatem converti incipit, primum quod videt, est caecitas et obscuritas aliorum. Primum quod loquitur est sententia illa: *video homines sicut arbores ambulantes.* Siquidem antea, cum etiam ipse sicut caeteri ambularet, et se capite deorsum verso ad modum arborum esse suspicari non posset, alios item omnes sui similes recte se habere existimabat. Quia etiam si unum, vel alterum forte vidisset terram pedibus conculcantem, et ad coelum oculos sublatos habentem, illum tamquam distortum et inversum et sibi dissimilem irridebat. At postquam Dei beneficio lumen veritatis aspicere potuit, tunc vere errorem suum et deceptionem agnoscit. Tunc aperte clamat: *Video homines ambulantes.* Atque utinam arbores istae pomiferae, et fructuosae, et non potius rubi silvestres et steriles essent. Cum aliquando hominum studia contemplor, plane mundum universum quasi vastissimum quoddam rubetum videor mihi videre. Arbores istae arbores humanae dicuntur; sed nihil eis inhumanius, nihil rapacius: Ejus naturae sunt rubi, ut nulli transeunti parcant, saltem indumenta, si carnem non possunt, vel auferre, vel certe lacerare volunt. Idem omnino studium nonne magna pars hominum sectatur? nonne omnes rapiunt, omnes trahunt ad se res aliorum? Nonne quam plurimi inveniuntur ubique latrones? Et praeter apertos istos latrones, nonne permulti in aulis, in praetoriis, in foris, in officinis latrones sunt tanto periculosiores, quanto sunt occultiores? Quid sunt ii mercatores, qui fraudibus ditescunt, nisi rubi, nisi latrones? Quid Ecclesiastici quidam sunt, qui non aliam ob causam beneficia invadunt, nisi ut bene comedant, et bibant nisi rubi, nisi latrones? Quid ii qui foenoribus et usuris pauperum fortunas devorant, nisi rubi et latrones sunt? Qui ii adolescentes, qui pecunias parentum suorum perdunt in sphaeristeriis, quas in libris emendis consumere debuissent, nisi rubi nisi latrones? Quid meretrices, quid lenones, circulatores, praestigiatores, adulatores, nisi grati et jucundi latrones? O rubetum sterile, atque infelix! Tibi, tibi inquam, beatus Joannes minatur, cum ait: *Securis ad radicem posita est.* Vae vobis hominibus inversis: vae vobis rubis et tribulis. Nam securis irae Dei non ramos, sed radicem petit. Figite radices, quantum vultis. Nam velitis nolitis eradicabimini. *Securis ad radicem posita est:* non de foliis et ramusculis, sed de radice, de capite, de animae salute agitur. Et *quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* Convertimini, convertimi-

ni homines inversi, calcate pedibus terram: erigite oculos ad coelum. *Si consurrexistis cum Christo quae sursum sunt quaerite: quae sursum sunt sapite, non quae super terram.* Aspicite apostolum Paulum, qui non planta, sed homo erat. *Conversatio*, inquit, *nostra in coelis est.* Ecce ubi caput habebat apostolus Paulus. At de inversis hominibus, quid dicit? *Ambulant multi*, inquit, *quos saepe dicebam vobis, (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt: nostra autem conversatio in coelis est.* Aspicite b. Petrum, aspicite b. Joannem, aspicite caeteros, qui non plantae, sed homines erant: an non videtis eos in terra radices non jecisse, posteros suos divites non reliquisse, palatia, hortos, vineas possidere non voluisse; sed omnes suas opes, omnem thesaurum suum apud Deum custodem bonum deposuisse, *ubi neque aerugo neque tinea demolitur et ubi fures non effodiunt nec furantur?* Sed ad solitudinem nostram revertamur. An non est mundus hic noster vera solitudo, cum in eo omnes bestiae agri domicilium habeant? Quid enim aliud sunt catervae illae daemonum, quae perpetuo nobis insidiantur, nisi leonum rugientium greges? *Adversarius vester diabolus*, inquit beatus Petrus *tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret.* Quid aliud impudicae mulieres, quae solo aspectu venenum in corda adolescentium jaculantur, quam truculenti basilisci sunt? Quid sunt obtrectatores, nisi canes? Quid arrogantes, nisi tauri? Quid versipelles, nisi vulpes? Quid luxuriae deditì, nisi sues? Quid rapaces, nisi lupi? Quid avari nisi talpae? Quid vero crudeles, nisi tygrides? Sed quid de feritate hominum dicemus? Cum illud constet etiam ipsas feras a nonnullis hominibus feritate superari? Quis nescit tempore nascentis Ecclesiae ursos et leones a sanctorum martyrum corporibus lacerandis abstinuisse, a quibus tamen crudelissime transfodiendis, et in frusta concidendis homines feris truculentiores non abstinebant? Et ea quae nostris temporibus nefarii Calvinistae gesserunt nonne omnem feritatem et immanitatem vincunt? Quae cum ita sint, dubitare jam non possumus, nec debemus, quin noster hic mundus desertum horridum, obscurum, invium, inaquosum, hominibus vacuum, et feris plenissimum sit. Atque hoc est desertum, in quo parens omnium nostrum Adam cum descenderet ab Jerusalem in Iericho a latronibus spoliatus et vulneratus fuit, et in quod pius Samaritanus Christus a spiritu ductus fuit, ut liberaret hominem. Tunc enim fuit Dominus ductus a spiritu in desertum, cum opera Spiritus sancti *Verbum caro factum est et habitavit in nobis.* Et tunc impleta sunt vaticinia Prophetarum: *tunc exultarunt omnia ligna silvarum a facie Domini, quia venit*; tum *positum est desertum in stagna aquarum, et terra sine aqua in exitus aquarum.* Tunc *laetata est deserta et invia, et exultavit solitudo, et floruit quasi lilium: germinans germinavit, et exultavit laetabunda et laudans*, quia *gloria Libani data est ei, decor Carmeli, et Saron.* Verum antequam Dominus per se desertum nostrum visitaret, praemissus fuit Beatus Joannes, qui ideo clamat, et dicit: *Ego vox clamantis in deserto.* Sed vultis ostendam vobis, quod sit felix et fortunatum, utile et salutare desertum? Unico verbo rem aperio, et sic finem dicendi facio. *Qui curas carnis non faciunt in desideriis*, qui terrena non concupiscunt; qui tametsi inter homines, et opes, et honores versantur, tamen nulli horum amore et cupiditate adhaerent; sed ea tanti faciunt, quanti valent: et tamquam homines solitarii et eremitae spirituales habitant secum, versantur in corde, suspirant ad patriam, de Deo cogitant, cum Deo versantur, cum Deo loquuntur, isti sunt, qui solitudinem salutarem et plane beatam invenerunt. Haec est solitudo, quam Propheta David adamaverat, et de qua canebat: *Elongavi fugiens, et mansi in solitudine.* Haec est solitudo, per quam transit populus Dei de terra Aegypti in terram promissionis. Nemo putet de Aegypto mundi hujus, et de tenebris peccatorum statim uno saltu ad terram fluentem lacte et melle pervenire posse: est enim media solitudo. Et vere si quis, dum vixerit, Deum non quaerit in solitudine, et recessu cordis, et cum eo amicitiam et familiaritatem non contrahit, illum post obitum non inveniet. *Quaerite Deum, dum inveniri potest: invocate eum dum prope est.* Et nisi quis renunciaverit, saltem animo et affectu, omnibus quae possidet quod est morari in solitudine, nunquam intrabit in regnum coelorum. Haec rursum est illa solitudo, in qua pluit manna de coelo: Non habuerunt filii Israel manna illud suavissimum, donec egressi ex Aegypto in solitudinem intraverunt: nec in ipsa solitudine, donec farina illa defecit, quam secum attulerant ex Aegypto. Sic etiam, auditores, nemo speret gustare se posse coelestem illam consolationem, quae omnium dolorum et laborum oblivisci facit; donec amorem atque affectum non exuit rerum terrenarum, et in cordis sui desertum non ingreditur. Haec denique est illa solitudo, in qua verbum Dei nullo strepitu impediente auditur. *Ducam eam*, inquit Dominus, *in solitudinem et ibi loquar ad cor ejus.* Et beatus Joannes hodie: *Ego*, inquit, *vox clamantis in deserto.* Illis enim solis loquitur Dominus, illis solis concionatur Joannes, qui morantur in solitudine, loquitur vero pacem, et pacem, quam mundus dare non potest, pacem, *quae exuperat omnem sensum.* Sed loquitur *pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos, qui convertuntur ad cor. Redite* ergo *praevaricatores ad cor.* Intrate solitudinem, ut vocem illam exaudire possitis, quae clamare non cessat in deserto. O desertum Deo gratum et hominibus utile. O solitudo incognita, sed tranquilla, quam rari sunt, qui te noverunt, et tu sola tamen accolas tuos inter tumultus pacatos, inter arma pacificos, inter multitudines solos, inter metus et trepidationes securos et tranquillos facis. Te prophetae atque apostoli adamaverunt: ad te suspirat, et te concupiscit desiderium animae meae: Ad te nos revocat Apostolus Paulus illa gravi cohortatione sua: *Tempus breve est: reliquum est ut qui ha-*

bent uxores, tamquam non habentes sint; et et qui flent, tamquam non flentes et qui gaudent, tamquam non gaudentes, et qui emunt, tamquam non possidentes: et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utentes: praeterit enim figura hujus mundi. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Si igitur figura hujus mundi praeterit, si decor omnis et pulchritudo ejus, ut flos decidit, cur non properamus? cur non currimus? cur non advolamus ad istam solitudinem? Hic est Christus, qui jejunat; hic Joannes concionatur; hic Moyses cum Deo loquitur; hic Elias absconditur; hic pluit manna de coelo; hac denique transiit Dei populus ad terram fluentem lac et mel, ad quam sua misericordia nos perducat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO VIII.

DE DOMINICA QUARTA ADVENTUS

THEMA

Si nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei. 1. *Corinth.* 4.

SYNOPSIS

Duo in Ecclesia apprime necessaria, ut nimirum pastores de seipsis, et oves de suis pastoribus recte sentiant: Illi se oeconomos Dei esse meminerint, (ubi differentia inter dispensatores veteris et novae legis interseritur) nec majoris, nec minoris quam par est se existiment: In priori peccant, qui munia sua per se ipsos exercere indignum putant, qui se ut Dominos, non ut ministros gerunt, et qui rationem se reddituros non cogitantes tam facile et indiscrete quemque absolvunt: In posteriori vero peccant, qui tum viris tum foeminis tamquam vilissima mancipia sese subiiciunt. S. Martini et s. Ambrosii auctoritas in Imperatores. Deinde speculum quasi Sacerdotibus proponitur, in quod oculos mentis convertant. Oves vero non nimis vilipendere, nec majoris aeque aestimare sacerdotes debent, quod primum faciunt haeretici Lutherani; et nonnulli magnates; alterum, qui sacerdotes sacramentorum dominos et non dispensatores habent; ubi de modo confitendi, et de duplici baptismate, aquae scilicet frigidae et ferventis, quod posterius aeretici tantopere fugiunt, poenitentiam videlicet, quae cum operibus poenalibus conjuncta esse debet. Tandem de confessione doctrina finit.

Apostolus Paulus una, eaque brevissima sententia, simul pastores et oves, sacerdotes et laicos admonendos putavit. Nihil enim magis necessarium et pastoribus, et ovibus quam ut pastores de seipsis, et oves de suis pastoribus rectam opinionem habeant. Quid igitur pastores de se existimare debent? Se ministros Christi esse, et non qualescumque ministros; siquidem omnes Cristiani servi ac ministri sunt Christi; *sed dispensatores mysteriorum Dei*, hoc est, oeconomos, magistros domus, quibus incumbit ex bonis Domini sui totam familiam alere. Multi sunt servi, et administri in aliqua familia, sed unus praest aliis, unus est *dispensator fidelis, et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram.* Ac in tota quidem familia Christi, summus oeconomus, ac generalis magister domus, est Romanus Pontifex: quia vero Christi familia non uno in loco habitat, sed multas ac varias regiones et provincias occupavit, nec potest tanta multitudo ab uno homine cibum verbi Dei, et sacramentum accipere idcirco in multas minores familias distributa est, et singulis singuli minores oeconomi attributi sunt. Id quod b. Leo in epistola ad Anastasium Episcopum Thessalonicae, quem vicinarium suum per totum Orientem constituerat, his verbis docet; *magna*, inquit, *dispositione provisum est, ne omnes sibi omnia vendicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres* (Episcopos videlicet nam de his loquitur) *haberetur prima sententia.* Et rursus; *quidam in majoribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis Ecclesiae cura confluerct, et nihil unquam a suo capite dissideret.* Itaque omnes Pastores, omnes sacerdotes, qui quoque modo praesunt ecclesiae, vel ex delegatione, suo modo oeconomos esse, dispensatores mysteriorum Dei in animo fixum habere debent.

Sed cur Apostolus verbum Dei et sacramenta mysteria appellavit? Cur non aperte dixit dispensatores doctrinae, et sacramentorum Dei? Non sine magna ratione hoc fecit: nam ut nobis ministerium nostrum commendaret, excellentiam et sublimitatem ejus explicare voluit. Hoc igitur interest inter oeconomos veteris et novae legis, quod illi dispensabant res quasdam communes, et vulgares, triticum, oleum, vinum. Nobis vere mysteria maxima, res pretiosissimae, aurum, argentum, margaritae, gemmae creditae sunt. Quid Judaei praedicatores docebant? Unum esse Deum, qui coelum et terram fabricaverit, qui populum suum de servitute Aegyptiaca liberaverit, qui tamquam judex justus, nec malos impunitos, nec bonos irremuneratos dimittat. Vera sunt haec omnia, sed vulgaria et communia. Quid vero Christiani docent? Plane mysteria secreta, abscondita a constitutione mundi, Deum esse Trinitatem, Filium Dei carnem hu-

manam assumpsisse, Sacramentis novae legis homines justificari. Aspice deinde sacrificia et sacramenta Judaeorum. Quid illi dispensabant? Umbras futurorum, *infirma et egena elementa*: mactabant boves et oves, adolebant adipes arietum et hircorum: judicabant de lepra et maculis corporum. Ista erant munera, ista potestas eorum. Intuere modo Christianorum sacerdotum functiones: Quid nos dispensamus? Quid populis administramus? Sacramenta potentissima atque efficacissima; baptismate regeneramus, confirmatione Spiritum sanctum damus, absolutione peccata ac debita relaxamus: sub specie panis verum panem Angelorum ministramus. Ista sunt ergo mysteria, quorum nobis dispensatio credita est.

Sed multi reperiuntur hodie imperiti oeconomi, qui nec locum, nec gradum suum intelligunt: et aliqui quidem se majores, et aliqui minores, quam sint, esse se putant: et utrique decipiuntur. Qui sunt, qui se putant majores? Primum omnes illi, qui sibi indignum putant exercere per se munera sacerdotalia, qui non dignantur per se confessiones audire, per se pascere et gubernare gregem sibi creditum. Isti superbia incredibili putant se majus aliquid, quam sint; et interim non vident tum maxime se vilescere ac sordescere. Putant vile concionari, quod Christus et Apostoli faciebant; et non putant vile pecunias numerare, quod Judas faciebat. Atque utinam saltem, sicut Judam in eo, quod vile est, imitantur, in eo, quod nobile et vere magnum est imitantur. Sed rursum ille se pluris faciunt quam sint, qui se non ut ministros, sed ut Dominos intuentur, et interim fures sunt, et latrones; illi videlicet omnes, qui non contenti stipendio ac mercede, quam Deus fidelibus servis promisit, vendunt res Domini sui, beneficia, sacramenta, gratiam ipsam Spiritus sancti. Illi postremo se ministros et dispensatores non agnoscunt, qui quasi non essent Domino rationem reddituri, summa facilitate omnibus manum imponunt, et tam contritos, quam non contritos; tam plene et perfecte confitentes, quam peccata sua quadam confusa generalitate involventes: tam satisfacere paratos, quam non paratos quasi propria potestate et auctoritate absolvunt. Isti sua imperitia et superbia corrumpunt populos, et eis verae poenitentiae viam praecludunt. Nec enim esset hodie tanta facilitas absolvendi. Veniunt homines onusti peccatis, et qui millies in eadem ceciderunt: et veniunt saepe sine ullo signo doloris, vel pridie, vel ipso die summae celebritatis, et statim absolvi, et ad sanctorum mysteriorum communionem accedere volunt. Et nos judices inconsiderati, dispensatores omnibus manum imponimus, omnibus dicimus, *ego te absolvo, vade in pace*. Sed vae nobis, cum Dominus rationem ponet cum servis suis; servi sumus, dispensatores sumus, non Domino sumus, causam Dei, non nostram agimus: offensas Dei, non nostras remittimus: bona Dei, non res nostras dispensamus. Hinc videlicet beatus Augustinus in Epistola 148. *Nihil est*, inquit *in hac vita, et maxime hoc tempore, facilius, et hominibus acceptabilius episcopi et presbyteri officio, si perfunctorie et adulatorie res agatur: sed nihil apud Deum miserius, et tristius et damnabilius.* Et b. Joannes Chrysostomus; *Non temere*, inquit, *dico, sed ut affectus sum ac sentio*; *Non arbitror inter sacerdotes multos esse, qui salvi fiant*; *sed multo plures, qui pereant: Unius enim animae perditio tantam habent jacturam, ut nulla ratione possit aestimari.*

Veniamus ad eos, qui se minores arbitrantur, quam sint, et non studio sanctae et Deo gratissimae humilitatis; sed partim ignorantia, partim improbitate se de gradu suo deiiciunt, et omnibus contemnendos et conculcandos praebent. Quoniam isti sunt? Illi omnes videlicet, qui ambitione, vel pecuniarum cupiditate, vel utraque stimulante, viris divitibus et nobilibus nec solum viris, sed etiam foeminis, quod nefas est et horrendum, turpiter adulantur, et eis tamquam vilissimi famuli et abjectissima mancipia se subiiciunt. Quam multos videbitis etiam in his regionibus sacerdotes Domini, qui aperto capite laicis viris et mulieribus in mensa ministrabunt, qui discurrent hac et illac, ut ferant et referant nuncia, qui omnia famulorum et ancillarum munera obibunt, pudet profecto haec referre. Sed quid agemus, cum multos non pudeat ista facere, et seipsos, et eos quibus serviunt, in gehenna perducere? Certe b. Martinus laude humilitatis, si quis alius, maxime enituit: tamen cum aliquando (ut Sulpitius refert) una cum quodam presbytero suo cum imperatore maximo pranderet, et pincerna calicem imperatori attulisset, cumque imperator ad s. Martinum honoris gratia misisset, sapientissimus pontifex, non solum primum calicem non recusavit: sed posteaquam ipse bibit, non imperatori, ut omnes putabant, sed presbytero suo calicem porrexit. Existimabant enim ut res erat, in eo consensu primas partes sine controversia episcopo deberi, secundas presbytero, tertias imperatori. Itaque beatissimus Martinus presbyterum suum, etiam imperatori praeposuit: et hodie presbyteri non verentur seipsos etiam mulierculis subiicere. B. Ambrosius cum imperatorem Theodosium intra cancellos in sacrarium ingressum cerneret, ut cum presbyteris sederet, numquid timuit ei per archidiaconum mandare, ac dicere: *Egredere imperator, et cum caeteris in commune consiste*; *purpura enim imperatores facit, non sacerdotes*? D. Joannes Chrysostomus Homil. 83. in Matthaeum de Sacramenti administratione verba faciens, *Si dux*, inquit, *quispiam, si consul ipse, si is qui diademate ornatur indigne adeat, cohibe et coerce*; *majorem tu illo habes potestatem*. Sed quid opus est testimonia hominum quaerere? Ingrediantur, qui ejusmodi sunt, aliquando cor suum, ibi profecto, si attendant Deum ipsum sic loquentem audient: Ego te exaltavi: et non angelum aliquem, sed Deum quemdam inter homines esse te volui: ego te caput et judicem conservorum tuorum constitui: tibi omnia mea bona commisi, divitias, honorem, sponsam, meipsum, et quicquid aliud habere potui: tibi credidi claves regni coelorum, tibi sacramenta, pretium sanguinis mei, tibi ipsum corpus et sanguinem meum, tibi animas ipsas, sponsas meas, pro quibus pati et mori non recusavi: denique honorem et gloriam

meam per te, et a te, et in te honorari volui, et tu calce abjecisti me, et qui lux mundi et sal terrae esse debuisti, ita insipiens et sceleratus factus es, ut propter splendorem quemdam saecularem, coronam tuam, et gloriam meam tanto dedecore, atque injuria afficeres, ut etiam mulierculis servire non erubesceres. Haec profecto Dominus (si attenderent) eorum in cordibus loqueretur. Sed quid de illis dicemus, qui non solum hominibus saecularibus, sed ipsi saeculo tamquam mancipia famulantur? Qui serviunt mammonae serviunt libidini, serviunt ebrietati, quo nihil turpius, nihil foedius, nihil execrabilius in sacerdote reperiri potest.

Quid mirum, si passim vilissimo cuique ludibrio sunt sacerdotes? Si a populis despiciuntur? contemnuntur, conculcantur, gravi diuturnaque laborant infamia? Dominus enim per Malachiam ad sacerdotes voce magna ait; *Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege: propter quod et ego dedi vos contemptibiles et humiles omnibus populis.* Et Christus in Evangelio: *Vos estis sal terrae*: *Quod si sal evanuerit, ad nihil valet ultra, nisi ut mittatur foras et conculcetur ab hominibus.* Hoc igitur haereticorum, et saepe etiam catholicorum populi clamant: Infatuatum est sal, ad nihil valet ultra, proiicietur foras, conculcetur ab hominibus. Quare, Auditores optimi, quicumque sacerdotes estis, vel futuri estis, attendite quaeso vobis diligenter, et ut aliquando tandem Domino adjuvante ab ea, qua jamdudum urgemus, ac premimur infamia ac turpitudine liberemur: sic vos existimate, *ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, neque amplius aliud, neque minus.

Venio nunc ad oves. Quam opinionem habere debent laici de sacerdotibus, ut non errent? Apostolus Paulus respondeat: *Sic nos*, inquit, *existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.* Neque enim desunt, qui minoris, neque etiam qui pluris sacerdotes faciant quam sint. Qui sunt, qui minoris? Primum haeretici Lutherani, qui invidentes Ecclesiae pulcherrimum illum ordinem ministrorum Dei, qui refert hominibus speciem quamdam coelestis Hierusalem, hierarchias et choros Angelorum, non solum diaconos et presbyteros, sed ipsos etiam summos sacerdotes in ordinem redigere, et oeconomos ac magistros domus de familia Christi tollere conantur, ut omnes servi nimirum inter se tumultuentur, et unus rapiat hoc, alius rapiat illud, et nemo sit qui puniat, vel prohibeat. Deinde proxime ad Lutheranos accedunt quidam, qui dicuntur nobiles, qui ita contemnunt sacerdotes, ut non solum eis praeponere, sed etiam ab eis serviri sibi non erubescant, et illas manus, quae corpus Domini quotidie tractant, quae coelum poenitentibus aperiunt, quas Deus sibi oleo sanctae unctionis consecravit, a quibus benedici, et quas osculari humiliter deberent: illos, inquam, in sordidis officiis in suum obsequium occupari patiantur. Sed de hoc jam admonuimus, quod modo admonendum esse videbatur.

Qui sunt igitur qui pluris sacerdotes faciunt, quam debent? Illi sunt, qui sacerdotes Dominos sacramentorum et divinae gratiae, non ministros et dispensatores putent: tales erant Apostolicis temporibus qui dicebant; *Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo: ego vero Cephae*, quos Apostolus in priori ad Corinthios epistola severe castigat his verbis: *Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? Aut in nomine Pauli baptizati estis?* Et rursum, *Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri ejus, cui credidistis, et unicuique sicut Dominus dedit*; *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Semper errores versantur in extremis, veritas in medio. Haeretici sacerdotibus omnem potestatem, atque adeo ipsum ministerium auferunt: Imperiti catholici non ministros eos, sed dominos faciunt. Veritas est in medio: *Sic nos existimet homo ministros Christi.* Atque utinam hoc tempore non infiniti reperirentur, qui imperitos illos Corinthios imitarentur. Passim enim videbitis euntes homines ad confessionem, et licet neque dolorem peccatorum, neque verum propositum non amplius peccandi, neque desiderium satisfaciendi pro praeteritis habeant; tamen omnino cupiant absolvi: et si casu aliquo confessarium sapientem inveniant, qui eis aperte dicat; Frater ego hic sedeo non ut rex, sed ut judex, neque judex, neque judicare possum, nisi secundum allegata et probata, et nisi meliorem animum in te videam, non expectes ut te absolvam; Vade, persuadeas Deo si potes, ut sine vera poenitentia in gratiam suam te recipiat, et debitum dimittat: Ego qui servus sum, non ex liberalitate, sed ex justitia bona Domini mei dispensare debeo. Si, inquam, talem confessarium fidelem et prudentem nacti fuerint, quaerunt, sibi alium, et possunt surdum aliquem vel imperitum, et ab eo absolutionem quoque modo extorquent; et tum vere se liberos et absolutos putant, cum sint miseri duplici vinculo colligati. Auditores optimi, nolite vos et alios simul decipere: si qui sunt, qui cupiant in gehennam ire, eant quaeso soli, non trahant etiam vos secum. Dicatur ipsis, si non placet vobis venire nobiscum ad coelum, neque placet nobis venire vobiscum in gehennam. Itaque ego serio vos admoneo, quandoquidem jam est tempus confessionem faciendi quicumque vere, neque ex animo dolent se peccasse, et sine fictione proponunt vitam meliorem, et parati sunt pro admissis flagitiis satisfacere nec non relinquere, quod juste retinere non possunt; ut beneficia male parta, ut res alienas, ut concubinas, ut odium ac inimicitias: praeterea restituere quod debent; si pecunias, pecunias: si famam, famam; et de caeteris ad eumdem modum: tales absolvi non possunt, etiam diligentissime et accuratissime peccata sua recenseant, et si absolvantur fit, quod ait b. Cyprianus, *irrita pax periculosa dantibus, nihil accipientibus profutura.* Deus enim duo baptismata instituit: unum aquae frigidae ac temperatae; alterum aquae ferventis. Percipite quaeso rem istam; hoc enim est caput praecipuum totius controversiae inter Catholicos et Lutheranos! Priori baptismate lavantur ii, qui veniunt ex infidelitate, et tunc Deus mitissime et

liberalissime agit, et omnia simul dimittit, culpas videlicet et poenas, tam aeternas, quam temporales; Quamquam enim relinquuntur eis fames, et sitis, et aegritudines, et penuriae, et aliae afflictiones atque incommoda, quae omnes patimus; tamen ea non proprie poenae dici debent, cum non infligantur intuitu peccatorum, quae plene ac perfecte in Baptismo dimittuntur; sed solum ad certamen fidei, et meriti incrementum relinquantur, et b. Augustinus ait: ut per illa erudiantur et exerceantur proficientes in agone justitiae. At vero cum homines jam priori baptismate absoluti, negligenter et dissolute vivunt, et Deo ingrati iterum maculas contrahunt, tum Deus restringit nihil manem, et sacerdotibus dicit, si rursum ad vos pro medicina peccatorum venerint homines isti, quos semel lavastis, non amplius eos lavabitis baptismo aquae frigidae; sed adhibete balneum ferventis aquae, et eorum pellem diligenter excoquite, ut alias sint prudentiores, et majori vigilantia caveant flagitia. Hoc est sacramentum Poenitentiae Auditores, baptismus lachrimarum, balneum aquae ferventis, quod requirit gemitus, contritionem, lamenta, fructus dignos poenitentiae, preces, jejunia, eleemosynas et alia id genus opera.

At haretici quidem rem istam non intelligentes, neque considerantes baptismi et poenitentiae discrimen; sed in utroque Deum neque liberaliter agere sibi persuadentes, nescio quam sibi fingunt resipi scentiam, et vitae mutationem suavem ac delicatam, quae nullam habeant contritionem et satisfactionem annexam pro praeteritis. Sed via regia est, quam Ecclesia Catholica tenet, et quam semper patres ad doctores orthodoxi ac probati fuerunt: audite b. Cyprianum, *Orare*, (inquit in sermone de lapsis) *oportet impensius et rogare; diem luctum transigere, vigiliis ac fletibus noctes ducere: tempus omne lachrimosis lamentationibus occupare: stratos solo adhaerere: in cilicio volutari et sordibus*. Audite b. Gregorium Theologum, *Recipio*, inquit in oratione secunda de baptismo, *recipio poenitentes: sed si lachrimis rigatos videro*, Audite Ambrosium quibus verbis lapsam virginem ad seriam poenitentiam exhortatur, *Lucubris*, inquit, *tibi accipienda est vestis, et mens, ac membra singula digna castigatione punienda; amputentur crines, qui per vanam gloriam occasionem luxuriae praestiterunt, defluant oculi lachrimas, qui masculum simpliciter non aspexerunt: pallescat facies, quae quondam viruit impudice: Denique totum corpus injuria maceretur cinere aspersum, et opertum cilicio perhorrescat, quod male sibi de pulchritudine placuit: cor vero sit liquescens sicut cera jejuniis inquietans seipsum, et cogitationibus ventilans, quare sit ab inimico subversum*. Audite Theodoretum, quas leges poenitentiae in epitome divinorum decretorum Ecclesiam habere dicat; *Sunt*, inquit, *medicabilia etiam, quae post baptismum fiunt vulnera, medicabilia autem non ut olim per solam fidem (baptismo videlicet) remissione; sed per multas lachrimas, et fletur, et luctus, et jejunium, et orationem, et laborem commissi peccati quantitati contemperatum: qui enim non sic affecti sunt eos nec admittere quidem didicimus*. At hac habet Ecclesia leges de poenitentia. Sed quid opus est tam multis testimoniis hominum, cum ipse Spiritus sanctus in scripturis sanctis semper cum poenitentia plantum amarum, cordis contritionem, cinerem, et ciliciurn, jejunia et eleemosynas conjungat?

Quare auditores optimi, si bonam, si utilem, si salutarem confessionem facere vultis, si vere cum Deo in gratiam redire, et ejus amicitia ac benevolentia frui desideratis, balneum istud calidum magno animo ingredi debetis, et primum diu et multum in amaritudine animae peccata praeterita recogitare; deinde ea largis et diuturnis imbribus lachrimarum abluere; tum sacerdotem probum et eruditum audite, qui non solum absolvere, sed etiam consolari, docere, increpare, monere, remedia morbis et aegritudinibus accomodata adhibere sciat; et tunc ad pedes ejus totam sarcinam peccatorum sine fastu, sine pompa, cum timore et tremore, cum dolore et humilitate deponere: Postremo totus viribus bonis operibus, et iis potissimum, quae sacerdos jusserit, insudare, et aliis poenitentiae laboribus sponte assumptis Domino satisfacere: nec enim si sacerdos pro multis et magnis peccatis parvam et brevem poenitentiam injungit, propterea nihil pati debetis: et nisi aliis modis Domino satisfeceritis, certe balneum multo ferventi in purgatorio non deerit. Aspera tibi videntur? cogita duriorem et asperiorem esse gehennam: et si vides flere te non posse, hoc ipsum defle, quod non possis flere: Certe enim si pater, aut mater, aut filius, aut frater tibi moreretur, nonne puderet dicere, non scio flere? Et nunc anima tua mortua est, qua nihil melius et pretiosius habes, et non scis flere? Quae haec amentia? Moritur pater, quem certissime credis iterum surrecturum et victurum, et tamen ploras; moritur anima, quam nescis an unquam amplius vivam habebis, et non potes flere? Ploremus igitur, *Ploremus coram Domino qui fecit nos*; et tamen non dubitemus, quin is qui publicanum, et Magdalenam et latronem poenitentem recepit, etiam nos pari charitate et pietate recipiet, et osculabitur, et consolabitur, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO IX.

DE EADEM DOMINICA QUARTA ADVENTUS

THEMA

Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. *Isa.* 40.

SYNOPSIS

Occasione a superioris Dominicae concione sumpta agit de verbis concionis Joannis ab Isaia mutuatis; ubi de vera praeparatione via Domini disseritur. Viae Domini quae sint, et quae mundi; illas esse rectas, aequabiles et breves, has vero distortas, anfractuosas et praecipitiis horridas, in quibus fera saevissima mors stabulatur. Viae periculosae, quas divitiarum et voluptatis mancipia terunt, et ambitiosi; et a quibus hos avocat, et ad poenitentiam vocat concio Joannis, ostenduntur. Solitudinem, in qua semitae parandae, esse cor nostrum, cujus intentio et desideria sunt dirigenda.

In secunda parte agitur de tribus poenitentiae partibus, contritione scilicet confessione et satisfactione. Parvus contritionis fervor taxatur. Modi ad contritionem efficaces proponuntur, ut est meditatio bonitatis Dei, passioni Christi, divinae Majestatis et potentiae, gloriae insuper et foelicitatis, de qua nos peccatorum in aeternas miserias agit praecipites; exempla denique Davidis, Petri, pubblicani, peccatricis et Theodosii imperatoris. Deinde reprehenduntur diversa male confitentium genera; et in primis ii, qui generatim solum et in confuso peccata confitentur, quos peccare contingit tum dicendo quae non fecerunt, tum sublicendo quae fecerunt Secundo per simile reprehenduntur ii, qui quidem peccata sua omnia confitentur, sed circumstantiis debitis omissis. Praeterea crassa eorum sugillatur ignorantia, qui flagitia graviora a minoribus distinguere nesciunt. Objurgantur insuper ii, qui de beneficio ecclesiastico viventes nihil pro eo faciunt, magis de reditibus quam de precibus soliciti. Denique arguuntur ecclesiastici, qui frigide, negligenter et perfunctorie officia divina peragunt, nec id sibi religioni ducunt. Satisfactiones veterum cum nostris comparatas multo fuisse rigidiores, exemplo Potavii Episcopi alicujus probatur. Paucos esse qui vere et cum fructu confiteantur. Seria tandem ad cordis compunctionem et veram poenitentiam exhortatio concludit.

Beatissimum praecursorem liberatoris nostri Joannem Baptistam, optimi auditores, vocem esse clamantem in deserto Dominica superiori didicimus. Quid vero clamet, quod vel in primis cognoscendum fuerat, angustia temporis impediti dicere non potuimus. Quare cum et haec pars explicanda supersit, et in hunc diem maxime conveniat (hodie siquidem parasceven agimus Natalis Domini) non novum aliquod argumentum quaeremus; sed de ista ipsa concione beati Joannis, Domino aspirante, verba faciemus. Erit vero longe utilissima concio, si terram bonam, ut spero, semina ista verbi Dei in cordibus vestris invenerint. *Dominus enim veniens veniet et non tardabit*, nimirum crastimo vero hac nocte aderit et eos omnes visitabit, quos vigilantes et paratos inveniet. Et beati qui ejusmodi visitatione digni erunt; miseri vero et infelices, qui non erunt. Nec enim Dominus vacuus veniet, sed onustus donis et charismatibus, et verarum opum, verarum consolationum, verarum deliliarum copiam maximam suis cultoribus et amatoribus adferet. In eo totum est positum, ut non imparati inveniamur. Nemini vestrum desiderium et voluntatem deesse bonam existimo, id agendi et comparandi, quod necesse est. Si quis autem fortasse, quid sit agendum et comparandum ignorat, is aures et animum erigat, et non me, sed b. Joannem concionantem audiat; *Parate*, inquit, *viam Domini rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Quid est igitur via? Et ad quem modum dirigitur via? Verba sunt metaphorica: Siquidem familiare est Prophetis, saepe figuris ac praesertim translationibus uti. Itaque b. Joannes hanc ipsam sententiam propriis, ac apertis verbis ita expressit: *Paenitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum.* Vis, inquit, parare viam Domini? Vis rectas facere semitas Dei nostri? Ecce tibi modum, ecce rationem. Age poenitentiam. Quid est igitur via Domini, nisi lex Domini? *Viam*, inquit David, *mandatorum tuorum cucurri, cum*

dilatasti cor meum. Et, *Beati Immaculati in via qui ambulant in lege Domini.* Quid contra est via mundi, nisi lex mundi? De qua scriptum est: *Lata est via quae ducit ad perditionem, et multi sunt qui ingrediuntur per eam.* Et quidem lex Domini via angusta, via recta, via pulchra, via lucida, via vitae et salutis dicitur. Contra lex mundi via lata, via distorta, via polluta, via obscura , via inferi et semita gehennae nuncupatur. Nimis longum esset si omnes istas conditiones harum viarum explicare vellemus. Contentus ero si unam vel alteram breviter explicare potuero. Fingite animis videre vos viam quamdam rectam, aequabilem, brevem, et cujus exitus sit amplissimae et pulcherrimae civitatis ingressus. Talis omnino est via, et lex Domini. Audite Oseam: *Rectae* inquit, *viae Domini, et justi ambulant in eis.* Audite Psalmographum: *Deduxit*, inquit, *eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis.* Audite Salomonem: *Justum*, inquit, *deduxit* Deus *per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei. Beati* plane *immaculati in via , qui ambulant in lege Domini.* Nam et primum ex ipsa via, quippe quae rectissima est, vident regnum Dei, et urbem illam, ad quam ducit. Et in eam spe ac desiderio ingrediuntur, paulo post reipsa ac vere ingressuri. Ut vero et viam mundi et carnis internoscatis, fingite rursum animis, videre vos anfractus quosdam, et quasi circulos infinitos, qui perpetuo ducant in orbem, nec unquam finem habeant, et qui non solum distorti: sed et inaequabiles sint, ut nunc ascendendum, nunc descendendum iis omnibus sit, qui per eos iter facere volunt. Talis est via et lex mundi, per quam omnes peccatores ingrediuntur ; neque mirum. Diabolus enim, qui dux et princeps est omnium impiorum, non alias vias novit. *Adversarius vester diabolus*, inquit Petrus, *tamquam leo rugiens circuit* (ecce viam ipsius, *quaerens quem devoret*, quin ipsemet, ut est apud Job, interroganti Domino unde veniret, respondit, *Circuivi terram et perambulavi eam.* Et rursum capite 2. idem interrogatus respondit. De peccatoribus vero sanctus David: *In circuitu*, inquit, *impii ambulant.* Et rursum: *Audivi vituperationem multorum commemorantium in circuitu.* Quia vero anfractus isti non tam viae, quam errores quidam sunt, nec per eos ad civitatem unquam perveniri potest, rursum propheta: *Erraverunt* inquit, *in solitudine, in inaquoso: viam civitatis habitaculi non invenerunt.* Quam autem longi sint isti errores, et quam difficiles , perditi homines his vocibus aliquando testabuntur *Erravimus a via veritatis, ambulavimus vias difficiles, lassati sumus in via iniquitatis et perditionis. Viam autem Domini ignoravimus.* Sed caput omnium miseriarum, et infelicitatis hujus viae illud est, quod hinc, et inde altissima et horribilia praecipitia habet. Discurrit vero per hanc viam fera quaedam pessima, quam mortem nominamus: imo vero venientibus omnibus occurrit, et nullis parcit: non ducibus, non regibus, non pontificibus, non imperatoribus: sed nunc istum, nunc illum maximo impetu deiicit in barathrum: nec est adhuc inventus aliquis, qui ei resistere , vel impetum ejus sustinere potuerit. Ab ista igitur tam distorta, et tam periculosa via revocat nos oratio Joannis Baptistae. Nos enim partim a daemone incitati, partim a nostris cupiditatibus abstracti viam illam Domini ita deserimus, ut in ea excrescant herbae, et frondes, ac virgulta eam penitus intercludant. Anfractuosas vero et distortas vias mundi ita frequentamus, ita terimus, ita celebramus, ita unusquisque duce cupiditate viam sibi aperit in solitudine, ut lex Domini herbis et graminibus cooperta jam amplius via esse non videatur.

Hoc est igitur , quod Joannes clamat: *Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus*: hoc est, Rursum aperite, rursum terite, rursum celebrate viam Domini, ambulate in lege mandatorum Dei, facite ibi ambulando rursum viam, ubi non ambulando invium fecistis.

Id vero quanto jure clamet, nullo negotio explicari potest. Aspicite quaeso paulisper atque intuemini hominum studia: Quotusquisque est, qui via Domini derelicta, vel ad dextram vel ad sinistram non declinet? Qui vel post aurum non abeat, vel post umbram honoris , vel post concupiscentias suas non currat? Avari omnes nonne currunt post aurum? Ambitiosi nonne honores quasi umbram fugientem prosequuntur ? Voluptuarii nonne ad carnem advolant tamquam vultures ad cadavera? Et quales, quaeso , sunt istae viae , numquid distortissimae? numquid longissimae? numquid praecipitiis, vallibus, montibus, latronibus, feris plenissimae? Videte quam sint longi isti anfractus. Currere incipiunt in pueritia, currunt in adolescentia, currunt in juventute, currunt in aetate matura currunt interdum etiam in senectute , ambulant vias difficiles, lassantur in via iniquitatis, nunquam tamen perveniunt. Quanto enim magis opibus vel honoribus crescunt, tanto plura et majora desiderant, nec ullum finem desiderandi et expetendi faciunt. Cucurrit aliquis post honores, et factus est comes. Caeterum nihil se esse putat, nisi fiat dux: itaque iterum currit, absolvit curriculum, efficitur dux. Estne finis? Nequaquam. Aspirat ad regnum currit, conficit aliud curriculum, efficitur rex. Num modo quiescit? Nihil minus : Ambit monarchiam orbis universi. Currat igitur rursum et currat donec deficiat. Ecce pervenit ad monarchiam. Quid jam quaeret? Num tandem erit satis? Nullo modo. Est nimis angustus orbis iste terrarum : rursum currendum est, ut novi orbes inveniantur. Ecce vias, ecce anfractus filiorum Adam. Quam multi praeterea incipiunt in pueritia aulas frequentare, ut tandem in senectute aliquem gradum dignitatis acquirant, quem tamen non acquirent, vel si acquirent vehementiori siti altiorum graduum stimulabuntur. O iter longissimum et laboriosissimum. Ecce vias, ecce anfractus, per quos currunt plerique filii Adam, donec eis mors occurrat, et in gehennae barathrum deiiciat, ubi nunquam illae voces deficient: *Erravimus in solitudine, in inaquoso: Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis: Ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.*

Ut autem omittam labores, asperitates, molestias pericula hujus itineris percensere, quae tamen omnia effugere potuissent, si viam Domini , quae

ante oculos erat,quaeque brevissimo et rectissimo tramite ducit ad vitam,tenere voluissent: quis verbis exprimet stultitiam filiorum Adam?Possent per viam mandatorum Dei, viam rectissimam et brevissimam parvo cum labore, et nullo cum errore ad portum aeternae felicitatis pervenire. Non legistis apud b. Augustinum libro confessionum octavo, quid ille miles ad suum amicum dixerit, cum ambo relictis anfractibus viam Domini ambulare coepissent? *Dic, quaeso te*, inquit, *omnibus istis laboribus nostris, quo ambimus pervenire quid quaerimus? Cujus rei causa militamus? Majorne esse poterit spes nostra in palatio,quam ut amici imperatoris simus?* Et *ibi quid non fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus vero Dei si voluero esse, ecce nunc fio.* O viam brevissimam et rectissimam. *Amicus*, inquit, *Dei si voluero esse, ecce nunc fio.* Et tamen filii Adam malunt per anfractus ambitionis, per errores variarum cupiditatum, errores longissimos et periculosissimos laborare, et sudare, ut tandem perveniant ad gehennam. Ubi nunc sunt, qui praeteritis saeculis tantum laboraverunt ut regibus et principibus hujus mundi placerent? Ecce omnes apud inferos sunt, et soli illi qui Dei amici esse,et Deo placere studuerunt, soli inquam laetantur, soli triumphant, *et in aeternum et ultra*, laetabuntur et triumphabunt. Quae cum ita sint, diligentissime et avidissime audienda est vox illa beatissimi praecursoris Domini Joannis: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri.* Vel brevius et apertius: *Poenitentiam agite appropinquabit enim regnum caelorum.* Ecce, inquit, Dominus prope est, Rex ipse coelorum ad nos venit, et merces ejus cum eo. Verum nemo putet per vias distortas et inaequabiles eum venturum. Si pergitis per istas, numquam occurretis ei. *Rectus Dominus*, et rectitudinis amator, in via recta, in via justitiae, in via virtutis occurret vobis. Redite ergo praevaricatores, corrigite vias vestras, corrigite studia vestra, requirite viam antiquam, redite in semitam, quam deservistis. Per peccata eam deservistis, per poenitentiam redite in eam, et cum redieritis, ambulante in ea, terite eam, celebrate eam facite ibi rursum viam, aperite viam Domini, rectas facite semitas ejus, per quas Dominus venturus est.

Habemus igitur quid sit parare viam Domini, et rectas facere semitas ejus. Nihil est enim aliud, quam agere poenitentiam. Sed cur addit in solitudine *Dirigite*,inquit,*in solitudine semitas Dei nostri.* Ea solitudo, de qua hic agitur, nihil est aliud quam cor nostrum. Nec aliud sibi vult sententia ista praecursoris Domini, quam hoc: Ingredimini paulisper corda vestra, deserite saltem ad tempus cogitationes rerum caeterarum, commoramini in solitudine ista, in recessu cordis, captate tempora et loca apta meditationi; et considerate studia vestra, videte quomodo ambuletis, et in quae praecipitia nescientes ruatis, et ubi cognoveritis,quam distortae, quam lubricae, quam tenebricosae sint viae vestrae,tunc dirigite in solitudine semitas Dei nostri componite hominem interiorem, dirigite gressus cordis, intentionem videlicet et desideria et tunc sine labore homo exterior componetur, et gressus et actiones omnes in viam Domini dirigentur,et vos corde dilatato summa alacritate curretis viam mandatorum Domini. Haec est oratio beati Joannis; quae quam sit non solum utilis,sed plane etiam necessaria, vita et mores nostri satis aperte declarant: Nec enim alia de causa semper versamur in eodem luto, nunquam plene ac perfecte poenitemus, nisi quod in solitudinem cordis non intramus: Id breviter, si placet, explicemus.

ALTERA PARS.

Tres partes habet vera poenitentia,contritionem confessionem,satisfactionem.Haeretici omnes haec fide et verbis negant: et solum quosdam terrores praecedentes, et quamdam apprehensionem misericordiae Dei per fidem agnoscunt.

Nos tria illa fide et verbis confitemur; factis et moribus pernegamus, et satis nobis esse censemus,si confuso quodam modo peccata nostra tamquam historiam quamdam sacerdoti referamus, sed non ita est, fallimur vehementer, a recta via aberramus. Et multi sunt, qui eo quod jam confessi sunt, pedem unum se habere arbitrantur in coelo qui tamen si recte considerent,videbunt se pedem unum in terra, alterum in gehenna posuisse. Nec enim confiteri, sed bene confiteri hominibus coelum aperit.

Incipiamus a contritione. Veniunt nonnulli ad confessionem, adferunt unam sarcinam peccatorum, quam duo equi ferre non possent: habebunt interdum decem aut viginti, et quinquaginta peccata mortalia, praeter ea, quorum non recordantur, non amplifico, extenuo potius. Multi sunt, qui nullum diem sine novis peccatis mortalibus transegerunt: et tamen nullae sunt lachrimae, nulli gemitus, nulla signa veri doloris; quin etiam nonnulli vix genua figere dignantur in terra: sed uno genu dumtaxat,et illo super pulvinari interdum posito, ita manent quasi furari absolutionem, et statim aufugere vellent: nec vestium pompam deponunt, nec ullum signum doloris ostendunt.Haeccine est contritio?*Scindite corda vestra* (inquit Ioel) scindite, scindite, corda vestra, *et non vestimenta vestra.* An scindit cor suum ille, qui numquam intrat in cor suum? Scripturae sacrae cum de poenitentia loquuntur ubique cinerem et cilicium commemorant, et nunc planctum amarum, nunc luctum unigenitum adhibendum esse docent. Doctores vero mirum est profecto quid dicunt, cum de poenitentia verba faciunt. Siquidem eam baptismum laboriosum, Baptismum lachrimarum, tabulam secundam post naufragium vocant.Beatus Gregorius Nazianzenus oratione secunda,de Baptismo. *Recipio*, inquit, *poenitentes, si lachrimis rigatos videro.* Audite beatissimum Cyprianum in sermone de lapsis. *Quam magna deliquimus*, inquit, *tam granditer defleamus; alto vulneri diligens, et longa medicina non desit:Poenitentia crimine minor non sit: Putasne Dominum cito posse placari, quem verbis perfidis abnuisti, cui patrimonium praeponere maluisti,cujus templum sacri-*

lega contagione violasti? Putasne facile eum misereri tui, quem tuum non esse dixisti? Orare oportet impensius, et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lachrimis, lamentationibus occupare, strato solo adhaerere cineri in cilicio volutari et sordibus. Haec b. Cyprianus vere poenitentibus praescribit. At cur hodie, quaeso, tam raros hujus generis poenitentes videmus, nisi quia in solitudinem cordis intrare non novimus? Tanta enim est gravitas et turpitudo peccati, et usque adeo deformem et horribilem efficit animam peccatoris, ut sola ejus consideratio, si diligens, si attenta sit, claudere possit hominem in cubiculo, et hoc in eo efficere, ut nihil ei in posterum libeat, quam lachrimari. Quid? Si attenta et profunda cogitatione haec apud te voluere incipias? Heu mihi, quid miser egi cum hoc flagitium perpetravi? Primum patrem illum dulcissimum, auctorem omni boni, et mei amantissimum offendi, qui me undique beneficiis vallavit, cujus tot signa charitatis video, quot bona, vel in me vel in aliis video. Quae tanta est mea durities? Dominus meus virgis caeditur, spinis coronatur, clavis configitur, ut veteribus meis sceleribus medeatur, et ego semper addo nova? Ille nudus in cruce et sanguine perfusus, totus exhaustus, salutem et conversionem meam sitire se clamat, et ego semper pergo acetum ei et fel amarissimum propinare? Deinde illius in me iram atque indignationem provocavi, cujus est tanta majestas tanta potestas, ut omnes principes, omnes reges, omnes daemones, omnes Angeli cum eo comparati vix pulveris granum unum merito appellari possint. Nec enim tam facile nos modicum pulverem statu dissipamus, quam facile possit Deus solo nutu, et in unico momento omnem mundi gloriam atque pompam penitus delere. Quis mihi praeterea explicabit, de quanta gloria ruerim, et de quo libro vitae nomen meum deletum sit? Haeres eram regni coelestis, vitae aeternae, numquam finiendae ab hac tanta felicitate, ac sorte tam praeclara et omnibus modis maxima excidi miser per peccatum. Et quid inde lucratus sum? Jam prope ipsas sum tenebras exteriores: nec magis procul absum a gehenna, quam absint ab aquis, qui navigant mare. Quam cito frangitur tabula, tam cito ruunt illi praecipites in profundum. Quam cito frangitur maceries ista putrida corporis mei, quae momentis singulis ruinam minatur, tam cito et ego sine ullo remedio in gehennam descendam. Fortasse igitur cras, fortasse hac nocte, fortasse hodie in illis sempiternis ardoribus habitare incipiam. Haec, inquam si attente cogitare volueris, fieri non poterit, quin scaturiant ex oculis tuis fontes lachrimarum: nec laborabis, ut ad genua sacerdotis te abiicias, et manibus complicatis, oculis in terram defixis totus confusus et tremens scelera tua confitearis, quin etiam impedient verba singultus et suspiria cum oratione miscebis. Intravit poenitens David in cor suum, ideo lavabat per singulas noctes lectum suum, et lachrimis stratum suum rigabat. Intravit poenitens Petrus in cor suum, et *egressus foras, flevit amare*. Intravit poenitens publicanus in cor suum, et idcirco *non audebat oculos suos ad coelum levare*, et pectus cum dolore et lachrimis feriebat. Intravit poenitens illa peccatrix in cor suum et tantam de interiore turpitudine confusionem accepit, ut omnem confusionem exteriorem nihil esse putaret. Intravit poenitens Theodosius imperator potentissimus in cor suum, idcirco sceptri et purpurae, et omnis pompae imperialis oblitus, postea quam multos menses facinus suum defleverat, ad ecclesiam veniens coram omni populo reprehensionem atrocissimam primum patienter tulit, deinde non stans, nec genibus flexis, sed plane prostratus lachrimis terram rigabat, capillos vellebat, pectus feriebat omnibus quibus poterat modis Domino satisfaciebat. Hi sunt igitur fructus solitudinis, haec non alibi, quam in recessu cordis oriuntur: Ingrediamur, ingrediamur cor nostrum et viam Domini in solitudine dirigamus. Diximus de contritione.

Jam de confessione breviter est dicendum: Nec enim minus vera et salutaris confessio in solitudine nascitur, quam contritio. Video multos homines, vel potius multa hominum genera sine ullo fructu ad hoc saluberrimum sacramentum accedere; nec aliam ob causam, quam quod se in solitudinem non recipiant, cum se ad confessionem parant. Aliqui sunt, qui ita negligenter ad hoc opus accedunt, ut solum generatim, atque in summa et confuso quodam modo dicere possint, se omnia peccata capitalia perpetrasse, et omnia Dei praecepta violasse, quibus non alia profecto, quam confusa et generalis absolutio conveniret: imo vero nec tali absolutione digni sunt. Nam dum ita confitentur duos errores committunt: dicunt enim quod non fecerunt, et quod fecerunt non dicunt. Quaeso te, si reum aliquem ante tribunal judicis constitueres et nihil diceres aliud, quam Iste egit contra legem: peto, ut velis ferre sententiam. Quid judex ille responderet? An non putaret se irrideri? Iste egit, inquis, contra legem. Contra quam legem, stulte? Quam sententiam feram, si, quod sit ejus peccatum, ignorem? Pari ratione si medicum adeas et dicas Mihi aliquid dolet, adhibeas quaeso medicamentum. Quid ille? Nonne dicet: Stupide, quid est, quod tibi dolet? caput, oculi, dentes, renes, pedes? Quid tandem illud est? An putas omnia medicamenta omnibus malis convenire? Quid si tu podagra labores, et ego medicamenta dentibus adhibeam? Verum ista in negotiis rerum externarum et aegritudinibus corporum non saepe evenire solent. Siquidem *prudentiores sunt filii hujus saeculi filiis lucis in generatione sua*: at in negotiis, et morbo animae, quam saepissime eveniunt, quas nesciant homines Christiani, et in aliis rebus non necessariis interdum eruditi, se ad sacerdotem tamquam ad judicem, et medicum animarum accedere, cui crimina singula et morbi singuli, quoad fieri potest, diligenter explicandi sunt, ut is et recte judicare et salubriter mederi possit.

Alii sunt, qui peccata quidem sua sigillatim referre, et ordine didicerunt; verum nullam curam adhibent, ut quoties, quo loco, quo tempore, cum quali, vel contra quem aliquid egerint, vel dixerint, recordentur. Haec etiam insignis et periculosa negligentia est. Si deberes alicui magnam sum-

mam aureorum coronatorum, atque eam descriptam haberes in variis locis, ita ut uno folio legeres debitum decem coronatorum, in alio folio debitum quinquaginta, in alio item quinquaginta, in alio vigintiquinque, in alio centum. Denique in variis libris et chartis debiti tui summam descriptam haberes, quaero a te, si creditor diceret: Venias ad me cras hac hora, et adfert tecum libros debitorum tuorum, decrevi siquidem omnia debita, quae in libris tuis reperientur, mea manu delere, ut nihil jam amplius mihi debeas; sed vide ut omnem summam fideliter recites, nullam tabulam domi relinquas. Quid tunc ageres? Numquid occasionem istam negligeres? Numquid solum accipeeres eas chartas, quae primum occurrerent manibus et cum illis ad creditorem accederes? Non opinor: Quin potius arbitror noctem illam insomnem duceres, et omnem domum tuam everteres, ut omnes chartas, omnia folia, omnes tabulas debitorum tuorum haberes, non esset arca, quam non aperires, non angulus, quem non scrutareris; ubique quaereres tabulas tuas, et haec quidem sine dubio ageres, ut a debito paucorum nummorum liberareris. Et nunc Domino amplius, quam decem millia talentorum debemus, quot peccata mortalia admisimus, tot crimina laesae majestatis admisimus, pro singulis aeterna supplicia promeruimus. Verumtamen clementissimus et benignissimus Dominus noster omnia ista debita propria manu delere paratus est, si vel tabulas debitorum nostrorum adferre et recitare dignemur. Et quantum est hoc? Si rem grandem diceret nobis Deus, certe facere deberemus; quanto magis nunc, cum dicat, quaere tabulas tuas, et veni? Dic tu prior iniquitates tuas et justificaberis. Et tamen inveniuntur nonnulli tam dissoluti, tam negligentes, tam parum studiosi salutis suae, ut malint poenas aeternas luere, et debitum suum ad quadrantem minimum dissolvere, quam semel scrutari diligenter angulos omnes conscientiae suae et annos suos in amaritudine animae cogitare. Itaque qui non frustra, sed aliquo cum fructu confiteri cupit; ingrediatur cubiculum suae conscientiae, atque ibi diligenter quaerat, non solum, quid egerit, sed etiam qualia sint quae egit, et quoties illa egit, et ubi, et quando, cum quali, contra quem aliquid egit: Aliud est enim percutere clericum, aliud percutere laicum; aliud cum virgine, aliud cum maritata, aliud cum meretrice flagitium perpetrare: aliud semel, aliud saepius labi. Nec enim peccatum decies repetitum tamquam unum peccatum, sed tamquam decem confiteri debemus.

Sed alii postremo sunt, qui diligentiam quidem aliquam adhibent, ut omnium scelerum suorum et flagitiorum recordentur; sed tamen ignorantiae cujusdam densissimis tenebris obruti, quae graviora et majora sunt, illa non vident. Ponamus exempla ut planiora fiant, quae dicimus. Erit aliquis, qui singulis diebus desideriis fornicationum et adulteriorum aestuabit, et oculos suos impudicis aspectibus, et aures impudicis sermonibus pascet: quia tamen opere desideria sua explere non potest, nihil mali se agere arbitratur. Iste igitur ad confessionem veniet, et parva, ac venialia errata minutissima recensebit, flagitia illa cogitationum et desideriorum praeteribit. Quid? Quod nonnulli ipsam fornicationem, vel non sciunt, vel non credunt esse peccatum? Et quid quaeso de istis tenebris dicemus? O quomodo istis Dominus externas et non necessarias disciplinas exprobrabit? Sciebas, inquit, de mundo et coelo, de lineis et numeris, de syllogismis, et sophismatibus disputare, et quomode de teipso et salute tua disputare non noveras? Numquid non legeras? *Non concupisces*? Et; *qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo?* Et; *Fornicatores regnum Dei non possidebunt?* Haec Dominus dicet. Vere enim non solum adulterium, sed et fornicatio: nec solum desideria, sed et cogitationes, si voluntariam delectationem adjunctam habeant, flagitia mortalia sunt: et talia, ut vel sola aeterna supplicia non poenitentibus concilient. Veniamus ad aliud genus hominum.

Erit aliquis rursum (et utinam non essent multi) qui ex facultatibus Ecclesiae vivit, et ne semel quidem cogitabit, quid ipsius manus et ecclesiastica dignitas exigat, non leget horas, non geret habitum non tonsuram, sed nec sciet, an per se in ecclesia residere, an sacris ordinibus initiari, aut aliud aliquid agere teneatur. Unum dumtaxat sciet, quot nummos videlicet ex beneficio suo recipiat. Iste igitur ad confessionem veniet, et quidem minora, ac minutiora satis aperte et diligenter confitebitur, de beneficio nihil. Interrogetur, legis horas? Non. Quare? Non sciebam mihi esse legendas. Et quid sibi iste pileus, istud pallium saeculare, istae caligae inflatae volunt? Ubi est habitus ecclesiasticus? Ubi est tonsura? Non sciebam me ad ista teneri. Cur igitur putas tibi stipendium dari ecclesiasticum? Non scio. Fieri potest, ut neque hoc scias? Vidistine unquam iis servis vel militibus stipendium dari, qui ne cogitare quidem vellent cur stipendium acciperent? Profecto non vidisti. Sed age inveniamus aliquid, quod scias. Scisne quanti sint beneficii tui proventus? Optime memoriter, ducenti et quinquaginta floreni cum dimidio. Laudo te, vales memoria. Sed si aliquando non tota ista summa adferatur, quid tunc agis? Quid? Scribo literas semel et iterum, inquiro causas, exigo rationes, ipsemet ad locum pergo: neque quiesco, donec mihi reddatur totum, quod mihi debetur. Recte jam igitur non solum memoria, sed etiam solertia vales, nec male functus esses munere Judae in collegio apostolorum.

Alii postremo item ecclesiastici sunt, qui horas quidem legunt, et sacra mysteria assidue peragunt sed ita inconsiderate, ita oscitanter, ut palam ostendant, se id non libenter facere: et si nullum inde lucrum accederet, id se numquam et nullo modo esse facturos, et tamen horum scrupulum nullum habent, et ea in confessione, nisi interrogentur, facile patiuntur sileri. Quid quaeso de istis dicemus? Divinos illos psalmos plenos coelestis suavitatis, dulciores super mel et favum, sine spiritu, sine mente, sine attentione recitant: et quasi grave onus quanto citius deponere cupiunt: et tamen, ut dixi, non propterea stimulum conscientiae patiuntur. Sed quid de illo tremendo et hor-

roris pleno sacrificio dicemus. *Quis enim fidelium* inquit b. Gregorius libro dialogorum quarto, *habere dubium possit in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem coelos aperiri, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena coelestibus jungi: Unum quoque ex visibilibus et invisibilibus fieri?* Et b. Chrysostomus libro sexto de sacerdotio: *Per id tempus*, inquit, *et Angeli Sacerdoti assident, et caelestium potestatum universus ordo clamores excitat et locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum choris plenus est: id quod credere abunde licet vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur.* Haec b. Chrysostomus. Considerate jam, quam triste et deplorandum sit spectaculum, videre sacerdotem divina mysteria peragentem, angelorum choris undique septum, qui ad ea, quae ipse operatur, et loquitur, stupent, ac tremunt, et prae admiratione ingentes clamores excitant, et tamen sacerdos in medio positus totus frigidus et quasi stupidus non attendit, quod agat: non intelligit, quid loquatur: et ita properat ad finem, ita signa involvit, ita verba praecipitat, quasi latrones post tergum haberet, et satis temporis ad fugiendum non esset: et tamen, ut dixi, non propterea singultum conscientiae patitur: sic res sacrae contemnuntur, sic Deus irridetur, sic ridendi materia haereticis datur. Clamamus, in sacramento altaris Christum ipsum esse, et interim nonnulli ita se gerunt, ita ista sacramenta pertractant, quasi nihil minus verum esse putarent, et quasi Deum marmoreum vel plumbeum haberemus, qui nihil sentiret, nihil videret, nihil audiret. Sed, mihi credite, Deum omnipotentem, et vivum habemus, qui non dormit, nec irridetur; et omnia videt, omnia audit, omnia notat, et aliquando omnes suas injurias ulciscetur, et irrisores suos ipse ridebit, cum eis repentinus venerit interitus. Undenam igitur haec omnia mala? Certe non aliunde quam ex eo, quod non intrant homines in solitudinem: Si semel ingrederentur in cor suum, et cogitare inciperent quis ego sum? Quid ago? Quomodo vivo? Ecclesiasticus sum, ex bonis Ecclesiae redditus mihi abunde suppeditantur. Cur hoc? Ut laute comedam? Ut large bibam? Ut cum amicis meis ebrietatem miscere possim? Profecto non est ista causa. Qua igitur aequitate, quo jure ego stipendium a Deo recipio, qui Deo servire et militare non cupio? Et cur mihi manus inunctae sunt, et tot caeremoniis, tam solemnitate ad sacerdotium initiatus sum? Ut postea sine ulla religione, et reverentia peragerem divina mysteria? Si ista cogitarent, materia non deesset longissimae atque optimae confessionis.

Sed de confessione satis. De satisfactione tria verba: Olim cum multo melius Christiani intelligerent necessitatem poenitentiae quam nos faciamus, cumque apud se cogitarent, ac perpenderent quanto facilius hic in terris, quam in purgatorio satisfieri possit, pro peccatis poenitentias longissimas atque asperrimas septem, quindecim, viginti triginta annorum, interdum totius vitae libentissime admittebant et explebant, et toto illo tempore jejunabant frequenter, orabant frequentius, non utebantur balneis, non equis, non curribus, non vestibus pretiosis: abstinebant a ludis, jocis, theatris: denique tota vita eorum nihil, nisi luctus et humilitas et poenitentia erat ut ex libro Tertulliani de poenitentia, et ex aliis vetustis auctoribus cognosci potest. At vero hodie ita delicati, ita teneri effecti sumus, ut vix paucorum dierum jejunia pro multis sceleribus atque delictis sustineri possint. Cilicia vero, et cineres, vigiliae, humicubationes, flagella et aliae carnis afflictiones non solum in moribus nostris, sed vix jam in libris reperiuntur. In Concilio Toletano legimus, Potavium quemdam extitisse, qui cum episcopus esset, et semel tactu foemineo (ut concilium loquitur) sorduisset, ipse se primum nullo cogente in ergastulo quodam conclusit, atque ibi novem mensium poenitentiam egit, Deinde ad concilium, quod Toleti celebrabatur, literas dedit, quibus peccatum suum sponte sua prodidit. Patres vero consilii illius, poenitentiam ei perpetuam, quousque viveret, injunxerunt ut perpetuo in humilibus et abjectis officiis deserviret, et nihilominus affirmarunt humanius et misericordius multo cum illo actum esse, quam antiquorum regulae et severitas patiantur. Et quantum obsecro, nos ab hoc genere poenitentiae absumus? Sed quid ait scriptura? *Qui timent pruinam irruet super eos nix.* Nos exiguae et brevis poenitentiae austeritatem formidamus, et in poenas atrocissimas et longissimas purgatorii vel gehennae incurremus. Legi aliquando extitisse nobilem quemdam adolescentem et delicatum, qui cum vitam valde severam arripuisset, et eo nomine ab amicis et affinibus reprehenderetur, eique corpusculi infirmitas et teneritudo obiiceretur, sapientissime respondit in hunc modum: Ego propterea vitam istam duram et laboriosam arripui, quod meae imbecillitatis, et teneritudinis optime conscius essem: Cum enim cogitarem tam tenerum corpusculum non bene ferre posse purgatorii vel gehennae supplicia, ego delicatus haec minora et meliora elegi, ut illa graviora et majora evaderem. Haec nobis cogitanda essent, auditores: Nam si haec ferre non possumus, quomodo illa feremus? Unde igitur tantus tepor in nobis, tanta segnities tanta teneritudo, nisi ex eo, quod solitudinem cordis non intramus? quod non intelligimus, nec intelligere cupimus, quid sit Deum offendere et quid hinc sequitur, nisi ut quam plurimi turmatim in gehennam descendant, et non solum ex iis, qui non confitentur: sed etiam qui male confitentur. Vere dico vobis, *dilatavit infernus animam suam* et descendunt ad eum sine numero.

Vultis enim non modo intelligere, sed videre, sed manibus tangere, quam modicus sit confessionum nostrarum fructus? Illud unum considerate, quam diu post confessionem a novis sceleribus perpetrandis abstineamus. Hodie multi et fortasse omnes crimina sua confessi sunt: quam multi erunt ex iis, qui, non dico post unum mensem, non post unam hebdomadam, sed cras, hac hora, rursum erunt in pristino suo coeno? Id vero quid significat? Nonne eos ex consuetudine confessos esse? Num quod animum haberent, et propositum vere relinquendi peccata? Quam multi veniunt onusti peccatis, in quae jam millies ceciderunt, et

veniunt pridie vel ipso die summae celebritatis et statim volunt expediri, quasi hoc negotium esset ludus puerorum. Nonne hi Deum non placare, sed irridere voluisse videntur? Et quid istis talis poenitentia et confessio proderit? Quam multi praeterea cras Domini corpus accipient, et paulo post in prandiose totos crapulae et ebrietati dabunt? Et sicut apes expelluntur fumo: ita isti Dominum majestatis fumo ebrietatis expellent. Deinde exibunt bene pasti, bene poti, et occurrent mulieribus, et quis dubitat, quin rursum desideriis aestuare incipient, et hodie in anima moriantur, cum Deus pro nobis in carne natus est? Sed quid inde lucrabuntur? Id plane, quod Judas quondam proditor Domini. Ille post buccellam Dominum vendidit, et quidnam emit? Nihil sane aliud, quam funem, quo seipsum suspendit. Ita isti hac Domini tam nefaria et tam detestanda proditione mortem aeternam mercabuntur. O si semel in cor nostrum intraremus, et quid sit peccare, quid offendere Deum, et in quanto periculo peccatores versentur attente cogitaremus, certe deinceps ita peccatum exhorremus, ut ad solum ejus nomen toti tremeremus, et ab omni occasione peccandi longius fugeremus, quam ab igne, quam a serpentibus, quam a draconibus et scorpionibus fugiamus.

Quare, auditores optimi, per amorem pauperis illius regis, vos oro, atque obtestor, sit unicuique cordi salus animae suae: ingrediamur omnes in solitudinem cordis nostri, ibi dirigamus viam Domini: Ibi cogitemus, quid simus, quo eamus, quid sit nobis agendum, quid vere egerimus, et ubi perspectum nobis fuerit, quam procul a recta via deflexerimus, redeamus celeriter in eam: abscindamus a nobis occasiones omnes et consuetudines peccandi, et super omnia quaeramus fontem lachrimarum, petamus a Domino spiritum verae contritionis. O si intelligeremus, quam vehementer commoveat viscera Dei Patris cor sic contritum et humiliatum. Non enim potest se dulcedo illa et bonitas Dei Patris continere, quin statim accurrat quin complectatur, quin labiis animae poenitentis osculum pacis infigat, quin abstergat ab oculis ejus lachrimas amaras, et eos lachrimis repleat omni favo et melle dulcioribus. Quare cum has delitias ineffabiles illi non norint, hanc pacem, *quae exuperat omnem sensum*, illi nequaquam experiantur, qui non intrant in cordis solitudinem: intremus nos in eam donante Domino Jesu Christo, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO X.

DE NATIVITATE DOMINI

THEMA

Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, crudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc saeculo. *Tit.* 2.

SYNOPSIS

Gratiam Dei esse duplicem, unam in Deo, alteram in homine a Deo; et illis ab hac differentia; atque utramque in adventu Salvatoris apparuisse, ostenditur. Prioris quidem signa evidentissima apparuerunt in Christi Nativitate, qua se Deus tantopere demisit: posterior quoque apparuit, in eo, quod cum homo ante nesciret, quam eximium donum esset gratia Dei, nunc ex pretio magno pro ea redimenda facile cognoscere posse a simili probatur. Inter varia Dei nomina, nullum huic diei esse convenientius quam Salvatoris, cum hodie ipso facto nostrae salutis opus auspicatus sit. Gratia Dei soli comparatur, qui omnibus lucet, etsi dormientes, caeci et oculos claudentes eum non videant. Quomodo nos gratia Dei erudire possit a simili docetur. In verbis istis Pauli, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus, *totam legem contineri demonstratur, qua jubemur declinare a malo et facere bonum. Quid sit pietas, et quis pius dicendus: quid e contra impietas, et qui impii, haeretici nimirum, in imaginum venerationem, in sanctorum reliquias, et ipsa sacramenta desaevientes: uti etiam Christiani omni opere divino languidi et frigidi. Praeterea docemur saecularia desideria fugere, talia autem esse rerum transiturarum nimiam cupiditatem, quas fluvio comparatas nullus mortalium ne abeant, ut neque seipsum ne senescat, aut flaccescat, retinere aut impedire potest.*

In secunda parte asseritur triplex amor, sui, proximi, Dei, quod Paulus per haec tria verba innuit, sobrie, juste, pie: *quorum illud debetur amore in semetipsum, istud, in proximum, hoc in Deum. Quomodo homo se ipsum* sobrie *diligere debeat, scilicet fraenando cupiditatem divitiarum, honore et aliarum illecebrarum. Quomodo* juste *amandus sit proximus, et quid hac in parte incumbat mercatoribus, militibus, servis, opificibus, divitibus nobilibus, pastoribus, judicibus, et praeceptoribus, et quibuscumque, qui aliis quoquo modo praesunt. Quomodo Deus* pie *diligendus sit. Quantam vim in humana mente habeat spes futurorum, ad quam exemplo iuvenum ei aulicorum nobiliorum invitamur, quaeque est ineffabilis. De Christi adventu in majestate et de gloria beatorum nonnihil affertur. Ad Christi e praesepi docentis, et non ut olim in majestate apparentis concionem audiendam vocamur. Quomodo Christus infans concionetur; et quid, nempe ut suo exemplo desideria saecularia relinquamus, sobrie, juste, et pie vivamus. Epilogi vices agit gravis auctoris querela, quod tam pauci Christum concionantem audiant et obediant; et quod magis homo hominem ad sui imitationem trahat, quam Deus hominem, qui tamen non pro se, sed pro homine in terris natus et passus est.*

Hodiernae celebritatis magnitudo ac praestantia, optimi Auditores, tanta est, ut quasi maximum et clarissimum aliquod lumen, caeteros festos dies tamquam lumina majora facile obscuret, et non solum corda atque animos nostros totos ad se rapiat: sed etiam orationes et cogitationes ita sibi vendicet, ut in nulla alia re nos occupari, nec aliud aliquid cogitare aut loqui patiatur. Quare nos quoque ut diem istum solemnissimum et celeberrimum pro nostra tenuitate honoremus, non flores ac frondes, sed verborum serta et coronas Verbo Dei pro nobis Incarnato offeramus. Praetermissa disputatione, quam adversus fidei et religionis Christianae hostes instituimus, totam hodiernam orationem ad epistolam b. Pauli explicandam quae hesterna die in primo sacro lecta est, et ad Natalem diem Domini ornandum et celebrandum conferemus.

Initium igitur epistolae tale est, *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc saeculo.* Quibus verbis haud facile scio an alia pulchriora, suaviora, utiliora, pleniora Spiritus sanctus per illud suum praeclarissimum organum, os videlicet et linguam Apostoli Pauli, aliquando protulerit. Certe Apostolus ipse haec verba Christiano praedicatori commendans, *Haec*, inquit, *loquere et exhortare.* Et Ecclesia Catholica mater nostra, non semel, sed saepius hanc epistolam filiis suis proponit. *Apparuit itaque gratia.* Quaenam est illa gratia? Et quomodo in ortu Salvatoris apparuit? Gratia Dei, quemadmodum etiam regum et principum gratia, non unum aliquid, res duas significat; quarum tamen una ex altera dependet. Primum enim favor et benevolentia, qua nos diligit, gratia dici potest: sic enim dicimus, Recepit me Deus in gratiam, redii cum illo in gratiam. Deinde quaelibet dona et beneficia Dei, sed praecipue donum illud singulare, quo justi ex injustis efficimur, partim quod dentur gratiis, partim quod gratiam, hoc est, benevolentiam et favorem consequantur, gratiae nomen accipiunt, et quamquam utraque gratia, tam prior quam posterior, vere Dei gratia esse dicitur, et est; tamen prior dumtaxat est in Deo; posterior in homine, sed a Deo. Non secus atque lux et splendor, lumen solis, dicitur; cum tamen lux in ipso corpore solis, splendor non in sole, sed in aere sit. De priori gratia legis ab Angelo Mariae dictum: *Invenisti gratiam apud Deum.* De posteriori, *Ave Maria gratia plena*; et hodie de b. Stephano; *Stephanus autem plenus gratia et fortitudine.*

Est vero magnum discrimen inter amorem et gratiam Dei, et gratiam benevolentiamque hominum: siquidem amor Dei efficacissimus et foecundissimus est; hominum benevolentia inanis ac sterilis: Deus diligendo et benevolendo confert ipsum bonum, quod vult; et idcirco ea maxima sunt bona, quae Deus maxime diligit; ea bona mediocria, quae Deus mediocriter diligit, ea parva, atque exigua, quae Deus parum ac tenuiter diligit; ea nulla sunt bona, quae Deus penitus non diligit. Itaque omne nostrum bonum ex Dei amore dependet, et si saperemus, nihil magis nobis formidandum esset, quam ne nostra incuria ac desidia a Dei gratia excideremus. Jam vero, favor ac benevolentia hominum, si nihil aliud, quam favor ac benevolentia sit, nihil penitus gignit. Nec enim ex eo, quod alii aliis ingenium, opes, sanitatem optant ideo sunt illi vel ingeniis meliores, vel magnis opibus et sanitate abundant. Cum igitur et amor Dei, quo nos diligit, et donum illud coeleste ac divinum, quo Deus animos nostros gratiosos et amabiles facit, gratia merito dici possint, de qua tandem gratia divinus Apostolus loquitur, cum ait, *Apparuit gratia*? Quae est illa gratia, quae in adventu Salvatoris apparuit? Prior, an posterior? Utraque, Auditores, et prior et posterior.

Ac ut de priori prius explicemus: Sicut ignis calore, et sol splendore se prodit, ita amor ac benevolentia non ex verbis, sed ex beneficiis cognoscitur. Tu fortasse dicis alicui; Crede mihi, ego te vehementer diligo; ille credere potest se diligi; sed dum solis verbis agitur, certe videre non potest. At si oblata occasione pro eo aliquid praestes, vel periculis te exponas, tunc vere amorem ac benevolentiam tuam ostendis; tunc vere videt se diligi, tunc merito dicere potest, nunc apparuit quantum me, et quam ex animo diligas. Pari ratione Deus ante Christi adventum saepe repetebat, *Ego cogito cogitationes pacis et non afflictionis*: Affirmabat se memorem esse nostri, se diligere genus humanum, se missurum aliquando qui nos eriperet de potestate tenebrarum: caeterum ista benevolentia latebat in corde Patris, nondum se manifeste ostentabat, ita ut dicerent sancti Patres, *Domine in coelo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes.*

Quid igitur fecit Deus? Ut amorem illum infinitum, quo nos jam ab aeterno prosequebatur, ita manifestum nobis faceret, ut eum non solum videremus, sed quodam modo tangeremus; non vicarium aliquem misit, sed ipsemet in mundum venit; exilium et carcerem nostrum visitavit; miserias nostras et calamitates suscepit. Nesciebat Deus quid esset nox, et quanta miseria sit in tenebris vivere, quippe qui lux est, et *lucem habitat inaccessibilem*; et ecce his diebus ut amorem suum nobis ostenderet, in ipso horrore ac tenebris mediae noctis nasci voluit. Nesciebat Deus quid esset inopia, et his diebus in alieno stabulo, inter bruta animalia ex matre pauperrima nasci voluit. Nesciebat Deus quid esset frigus, et quae calamitas media hieme hospitium non invenire; et his diebus in mediis frigoribus, non in domo aut cubiculo undique concluso et calido, sed in parvo et frigido tuguriolo nudus collocari voluit. Nesciebat Deus quid esset fames et sitis, quid nutrice ac lacte indigere; et his diebus istas omnes miserias propria experientia discere voluit. Nesciebat Deus quid esset debilitas, atque infirmitas, quid fasciis ac bajulo opus habere; et his diebus haec omnia pro nostra salute experiri voluit. Quis igitur jam dubitare poterit an Deus hominem dilexerit, an non? Dicebant olim homines, Reliquit Deus terram, *circa cardines coeli ambulat, nec nostra considerat.* At modo quis hoc dicet, cum non solum in terra, sed in praesepio eum videamus? Numquid jam circa cardinem coeli ambulare tibi videtur, numquid nostra non considerare? Apparuit amor ac benevolentia, qua Deus non diligit, quis eam non videt? Quis non sentit? Quis non tangit quodammodo propriis manibus? Quid aliud clamat stabulum illud, quid illud praesepe, quid panni illi? Quid fames, quid sitis, quid frigus, quid nuditas, quid inopia, quid infirmitas, nisi *apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus*?

Jam vero posterior gratia, ea videlicet quae nos gratos facit Deo, et quae, *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*; illa quoque diebus istis in natali Salvatoris apparuit: Antea siquidem non intelligebat homo, quam eximium donum, et quanti faciendum esset gratia; sed hodie nisi sponte oculos claudat, id apertissime videbit. Accipite exemplum rustici alicujus: si casu aliquo rusticus lapidem pretiosum,

vel praeclarissimam aliquam gemmam inveniret. et ignorans quid ea sit,et nihil aliud, quam vitrum vel chrystallum putans,eam paucis obolis vendere vellet: statim vero occurreret ei magnus aliquis mercator lapidum pretiosorum et gemmarum aestimator peritissimus, et primis verbis offerret pro eo lapide duo vel tria millia nummorum aureorum, numquid tunc rusticus manum non retraheret: Numquid non sapere inciperet;numquid non intelligeret tandem non vitrum aut chrystallum; sed thesaurum maximum se reperisse? Pari ratione, Auditores, nesciebat homo quid esset gratia Dei,et ideo eam non magnifaciebat: pro uno lentis edulio, sicut, Esau, pro una fornicatione, pro una ebrietate, eam facile vendebat:sed nunc demum ex magno illo pretio, quo Christus mercator sapientissimus eam redimere voluit, apparuit quantus,et quam incomparabilis thesaurus sit gratia.Cur enim in stabulo Deus nasci voluit? Cur in cruce mori voluit? Cur sanguinem suum pretiosum fundere voluit? Cur famem et sitim, frigus et nuditatem, contumelias et injurias pati voluit,nisi ut eam gemmam redimeret, quam tu tanta facilitate vendis? Magna profecto atque incredibilis hominum ignorantia est, qui eam rem non magnifaciunt,sed pro nihilo, pro amaris et sordidis,et gehennam secum trahentibus voluptatibus vendunt; pro qua Deus ipse non solum homo fieri, sed etiam pati et mori sustinuit.

Hoc igitur modo apparuit gratia: Cujusnam? *Dei Salvatoris nostri.*Scripturae divinae pro rerum de quibus agitur varietate, Deo varia nomina attribuunt: Nunc enim Deum ultionum; nunc Patrem misericordiarum: nunc Dominum virtutum; nunc Regem; nunc Judicem appellant. Hodie Deum Salvatorem nostrum omnino apposite,et accommodate divinus Apostolus vocavit Deum, quod viderit miserias et calamitates, quibus premebamur; ac ut ab eis nos liberaret,exultaverit *ut gigas ad currendam viam.* Nam Dei nomen graeco vocabulo a visione et a cursu dictum esse Damascenus et Theodoretus tradunt. Salvatorem autem, quod hodie nostrae saluti et liberationi non verbis, sed factis, nascendo et patiendo principium dederit. *Apparuit igitur gratia Dei Salvatoris nostri.*

Et quibus apparuit? *Omnibus hominibus*:Non omnes quidem credunt Evangelio, ut Apostolus ait, neque omnes salvi fiunt; imo vero plures sunt omnino, qui pereunt: sed nihilominus gratia Dei omnibus apparuit,quia pretium redemptionis pro omnibus hominibus abunde sufficit: quia Christus pro omnibus natus et mortuus est, quia praeconium Evangelii in toto orbe et omnibus gentibus annunciatur. Itaque sicut sol in medio coelo constitutus omnibus lucet, tametsi omnes ii in tenebris maneant, qui caeci sunt, vel oculos claudunt, vel certe dormiunt;ita quoque Evangelium gratiae et lumen veritatis omnibus proponitur, quod si non omnes vident, id suae caecitati vel somno,vel improbitati, qua oculos claudunt, non lumini adscribant.

Sed videtur mihi praeterea divinus Apostolus in his verbis amplitudinem et universitatem Catholicae Ecclesiae comendare. *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri*, non Judaeis tantum, sicut olim Moyses solis Judaeis legem tulit; sed omnibus hominibus, Judaeis et Graecis, Latinis et barbaris,servis et liberis,sapientibus et insipientibus. Lex quidem quasi stagnum exiguum, contenta fuit angustiis unius solius provinciae: Evangelium vero et gratia Liberatoris nostri angustiis illis contineri non potuit, sed quasi fons vivus in paradiso scaturiens et in quatuor flumina divisus,quae sunt quatuor codices Evangeliorum, extra ripas coepit diffluere, et brevi tempore totum orbem terrarum occupavit: quod Isaias multo ante prophetico spiritu cernens, *Repleta est*, inquit, *terra scientia Domini sicut aquae maris operientes.*In hujus rei typum scimus Servatoris Nativitatem paucissimis diebus omni generi hominum innotuisse. Innotuit viris et foeminis, Josepho et Mariae, Judaeis et Gentilibus pastoribus et Magis; senibus et infantibus Simeoni et Joanni; virginibus, viduis, conjugatis, Mariae, Annae, Elizabeth; sapientibus, claris et obscuris, divitibus et pauperibus. Neque solum Domini Natalis, sed etiam passio atque obitus Ecclesiae universitatem et amplitudinem designat. Solus enim Christus,qui pro omnibus moriebatur, quasi a toto mundo crucifixus et necatus est. Apostolum Petrum soli Gentiles necaverunt: Apostolum Jacobum fratrem Domini soli Judaei,ac sic de caeteris ad eumdem modum; Christum vero totus pene mundus, Judaei, Gentiles amici, inimici; reges privati; sacerdotes, laici; doctores, indocti; viri, foeminae, denique omne genus, omnis aetas, omnis sexus, omnis conditio in unius Christi Salvatoris cruciatum ac necem conspirarunt. Sed illustrissima figura universitatis Ecclesiae Catholicae in die Pentecostes mundo demonstrata est; Tunc enim non solum in una atque eadem domo omnium gentium linguis Deus ab Apostolis et discipulis laudabatur:sed et cum primum Apostoli legem evangelicam in urbe Hierosolyma tamquam praecones Dei clarissima voce promulgarent, erant in ea urbe Parthi, Medi, Elamitae, et qui habitant Mesopotamiam, Pamphiliam, Aegyptum et Libiam, nec non Romani, Arabes, Cretes; ac uno verbo congregati homines de omni natione, quae sub coelo est. *Apparuit igitur gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus.*

Sequitur. *Erudiens nos, ut abnegantes iniquitatem et saecularia desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc saeculo.* Quid est apparuit gratia erudiens? Quomodo gratia erudit? Optime et efficacissime.Quemadmodum enim si aliquis magnum beneficium in te conferat, tu statim dicis sane docuisti me, quid ego quoque facere debeam cum opportunitas dabitur. Ista tua benevolentia, istud beneficium tuum me officiis ac debiti mei admonuit: ita loquitur Apostolus, *Gratia*, inquit, *Dei*, benevolentia atque amor, qui per adventum filii Dei mundo apparuit,docet nos atque erudit vel potius magna voce clamat, ut non simus ingrati, sed eo modo quo possumus Deo vicem rependamus. Si Deus ita mundum dilexit,ut filium suum unigenitum daret, nonne etiam nos aliquid in gratiam Dei facere debemus: Sed quid est illud? Nihil aliud, quam *ut abnegantes impietatem et saecularia*

desideria, sobrie, juste et pie vivamus in hoc saeculo, hoc est tributum, quod exigit a nobis Deus: *Haec enim est voluntas Dei sanctificatio nostra.* Porro continetur in his verbis summa totius divinae legis, ad unam sententiam incredibili brevitate contracta: Neque mirum, si ita diligit Apostolus brevitatem quando etiam *Deus verbum* fecit *breviatum. In his igitur duobus mandatis universa lex pendet et prophetae*: *Declina a malo et fac bonum.* Ac peccati duo sunt munera, unum avertere hominem a Deo, alterum eumdem convertere ad creaturas. *Duo mala*, inquit Dominus, *fecit populus meus dereliquerunt me fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas non valentes aquam continere.* Quid igitur faciet qui utrumque malum cupit evitare? Abnegabit impietatem et saecularia desideria. Impietas enim avertit a Deo, quod est primum malum: saecularia vero desideria convertunt ad creaturas, quod est secundum malum. Quantum vero attinet ad bonum, tunc plene ac perfecte bonum facimus, et omnem legem adimplemus, cum Deum, proximum et nosipsos diligimus sicut oportet; hoc est cum sumus erga Deum pii, erga proximum justi, erga nosipsos sobrii. Quare ut a malo declinemus, et bonum faciamus, abneganda est impietas et saecularia desideria et sobrie, juste et pie vivendum in hoc saeculo.

Quid igitur est impietas? Vitium est oppositum pietati. Quid igitur est pietas? Donum est Spiritus sancti, unum ex septem, quae ab Isaia Propheta enumerantur, quo Deum respicimus, et colimus et veneramur ut patrem. Sicut enim religione Deum agnoscimus ut creatorem ac Dominum; ita pietate afficimur Deo ut Patri per spiritum illum adoptionis, quem misit in corda nostra, *in quo clamamus, Abba, Pater*, Itaque ille est pius, qui ex corde afficitur erga Deum, et ea quae sunt Dei; erga scripturas, erga sacramenta, erga templa ac sacerdotes, tamquam erga ea, quae ad Patrem ipsius pertinent: qui dicit cum Christo, *Nesciebatis quod in his, quae Patris mei sunt, oportet me esse?* Qui libenter et frequenter loquitur de Deo et rebus divinis, qui cum audit multiplicari haereses, obscurari fidem, ubique; Deum summa audacia a vilissimis vermiculis offendi, ex animo dolet, et tamquam verus filius impatiens injuriae paternae, lachrimas et gemitus continere non potest: e contra exultat ac gestit, et magnum lucrum arbitratur, cum intelligit homines converti, et per poenitentiam ad gratiam Dei et amicitiam redire: qui postremo compelli non debet ad orationem, ad concionem, ad sacramenta, ad laudes divinas, sed sponte sua, magna alacritate, quasi filius, non quasi servus, ex amore, non ex timore, ad omne divinum obsequium se facillimum et paratissimum praebet. Habemus quid sit pietas.

Quid jam est impietas? Oppositum vitium, quod videlicet crudelem facit hominem erga Deum, quod arefacit illam dulcedinem amoris et affectus filialis quod facit homines promptos ad blasphemias, ad contemptum scripturarum, ad injuriam Dei et sanctorum, quales sunt omnes haeretici, qui nisi omnem pietatem exuissent, et essent *homines*, ut Apostolus ait, penitus *sine affectione*, numquam ita crudeliter contra venerandas imagines, et sanctorum reliquias, et ipsa sacramenta saevirent. Quis enim est filius, qui visa parentis imagine aut veste, non moveatur? Quid? Si alicujus pater etiam propter sua flagitia extremo supplicio affectus fuisset, possetne filius ejus imaginem patris in supplicio positi sine lachrimis cernere? Et si vestem aut annulum ejus haberet, numquid quoties ea videret non paterni amoris admoneretur? Quanta igitur, et quam immani impietate et crudelitate animum occupatum habent, qui venerandum illud signum Christi Domini nostri, pro nobis crucifixi, et sanctorum memorias ac reliquias nefariis manibus demoliri, raptare in ignem et in aquas, et quod foedum est et horrendum, non solum dictu, sed etiam auditu, in cloacas, in sterquilinia proijcere non timent? Quomodo afficiuntur erga Christum, qui omnem ejus memoriam de mundo tollere ac delere conantur? Accedit proxime ad hanc impietatem quaedam aversio et alienatio animi a divinis rebus, quoddam taedium, quoddam fastidium, quaedam nausea in operibus Domini. Et haec impietas mirum est, quam longe et late dominetur et regnet. Ubi sunt enim qui vere gustent spiritualia? qui cum voluptate et delectatione in Dei operibus se exerceant? E contra ubi sunt, quibus non longae videantur conciones? non longa videantur Sacra? non longae et graves et molestae videantur horae canonicae? Jam de sacramentis et oratione quid dicam? Si tempus adveniat confessionis, et communionis sanctorum mysteriorum, statim animus contrahitur, et moles quaedam moestitiae et torporis hominem invadit, tanquam si magnam sarcinam levare, aut ad patibulum ire deberet. Si velint aliqui orare, statim a somno corripiuntur, vel cogitationibus vanis obruuntur. Et qui de rebus lascivis et nugis totos dies fabularentur, si incidit sermo de Deo, statim quasi muti et elingues efficiuntur; imo tristia vocant ea colloquia. Quid horum omnium est causa, nisi impietas? Non afficimur erga Deum non est ibi cor nostrum, quicquid fit, ex timore vel ex consuetudine fit. Si patrem et patriam nostram coelestem amaremus, si non essemus cives hujus mundi; sed tanquam advenae et peregrini in terra aliena versaremur; si spiritus pietatis, spiritus adoptionis, spiritus filii Dei cor nostrum occuparet, nihil nobis dulcius et jucundius, in hac peregrinatione contingere posset, quam loqui et cogitare de patria illa beata, ubi nos amantissimus Pater, et ingens charorum numerus expectat parentum, fratrum, filiorum; qui sunt quidem de sua felicitate securi, sed adhuc de nostra incolumitate solliciti. Itaque abnegare debemus, et fugere ac detestari, id enim totum significat graecum vocabulum ἀρνησάμενοι, quo Apostolus usus est et a nobis totis viribus propulsare tamquam pestem quamdam omnem impietatem.

Sed non minus fugienda sunt ac detestanda saecularia desideria: ipsa enim impietatem gignunt. Nec enim alia de causa parum afficimur erga Deum quam quia nimis afficimur erga mundum. Ideo desideriis coelestibus non est locus, quia toti pleni sumus desideriis saecularibus, propterea cum taedio et fastidio operamur opera Dei, quia nimis a-

vide nimis attente lucris terrenis inhiamus. Et quidnam est saeculare desiderium? Nihil aliud, quam earum rerum immoderata cupiditas, quas tempus consumit, quae transeunt cum saeculo, quae velimus nolimus finem habere debent. Omnia siquidem, quae hic in terris desiderari possunt, quasi fluvius aliquis rapidissimus, perpetuo currunt, nec potest iste cursus ulla arte aut ratione sisti. Nonne si conetur aliquis impedire cursum fluminis alicujus, et multum laboret in aggeribus faciendis, stultissimus ab omnibus judicabitur? Nam si hoc loco transitum obstruat, et cursum impediat, alia via flumen erumpet, et nihilominus curret: et si ex omni parte in modum coronae aggeres faciat, nonne flumen tum transcendet aggeres, et rursum more solito fluet? Ad eumdem modum stulti sunt omnes homines, qui flumen istud rerum saecularium retinere, atque a cursu impedire nituntur, et quot sunt, qui hoc agunt? Numerari non possunt: *stultorum infinitus est numerus*? Quid enim aliud cupiunt omnes avari suis usuris, suis fraudibus, suis mendaciis, quam aggeres facere, et flumen aureum et argenteum retinere? Sed stulti sunt. Nam dum ipsi uno in loco aggeribus usurarum et fraudum exitum obstruunt, per alia multa loca flumen erumpit: aliquid rapiunt fures, aliquid exigit princeps, saepe merces non venduntur, saepe facto naufragio absorbentur a mari, saepe etiam domi putrescunt: Denique rationes multae et variae Deo non desunt, quibus viam et cursum aperiat flumini. Pari ratione, quid aliud cupiunt omnes ambitiosi suis simoniis suis adulationibus, sua hypocrisi, quam aggeres facere, et flumen honorum ac dignitatum retinere? Sed stulti sunt: Nam flumen est flumen, et idcirco non potest non fluere. Et si ipsi uno modo conantur ascendere, altera via descendunt: Et si a nonnullis laudantur, ab aliis multis vituperantur. Quid voluptuarii? Nonne ipsi quoque suis coenis opiparis, suis frequentibus potationibus, suis assiduis fornicationibus cupiunt aggeres facere, et flumen voluptatum ac deliciarum retinere? Sed stulti sunt: Nam paulatim crumena exhauritur, aggeres conservari non possunt, et flumen labitur suo more: vel si ita magna sit crumena, ut non facile exhauriatur, immittit Deus unam aliquam aegritudinem, quae statim unico impetu aggeres dissipabit; et non modo ebrietates et fornicationes impediet: sed etiam modicum cibum cum quiete et voluptate sumere non patietur. Ut omittam potiones et pharmaca amarissima, nec non incisiones, adustiones et alias cruces, quae nimiis deliciis ut plurimum succedere solent. Neque solum stulti et miseri homines, qui desideriis saecularibus implicantur, flumina ista, quae diximus, opum, honorum, voluptatum; sed neque: seipsos retinere, ac sistere unquam poterunt. Quid quaeso tanto labore niteris fluminis cursum impedire? Siste parumper teipsum si potes: cur deseris florem istum aetatis? Cur tam celeriter curris ad mortem? Ergo si tu ipse stare non potes, quomodo facies, ut figura mundi hujus non praetereat? Quare cessemus aliquando a nostra stultitia et parvulum nostrum sapientissimum audiamus, qui non alia de causa inter homines, vel potius inter jumenta natus est, quam ut nos jumentis similes effectos, erudiret, ac impietatem ac saecularia desideria abnegare doceret.

ALTERA PARS

Quemadmodum agricolae, si semper malas herbas ex agris evellerent, et numquam bonas seminarent, nihil unquam colligerent: ita quoque non satis nobis est eradicare vitia, declinare a malo, impietatem et saecularia desideria abnegare; sed necesse est etiam serere virtutes, facere bonum; nempe sobrie, juste et pie vivere in hoc saeculo, vel ut aliis verbis utar, diligere sicut oportet, Deum, proximum et seipsum. Ille enim vivit pie, qui Deum diligit sicut oportet. Ille vivit juste, qui proximum diligit sicut oportet. Ille vivit sobrie, qui seipsum diligit sicut oportet. In hujus typum diligebat Dominus Lazarum, et sorores ejus Martham et Mariam. In Lazaro est amor sobrius suiipsius, in Martha dilectio proximi; in Maria charitas Dei commendatur. Hoc est igitur verbum breve, quod parvulus noster, vere verbum abbreviatum hodie nos docet, trinum amorem, sui, proximi, Dei, esse legem eorum, qui colunt ac venerantur Trinitatem.

Primum igitur teipsum diligere debes, quod facies, si vixeris sobrie: hoc est, si res omnes temporales, cibum, potum, vestes, pecunias, honores delectationes cum moderatione capies. Ista siquidem non sunt in se mala, sed nobis efficiuntur mala, cum sine modo quaeruntur ac desiderantur. Sic etiam non malus, sed bonus est panis, vel potius optimus et necessarius maxime; tamen nihil est pejus et magis sanitati noxium pane immoderate sumpto. Cur quaeso capis plura, quam sint ad victum et vestitum necessaria? Cur tantopere cupis ascendere? Cur tanta cupiditate flagras honorum ac dignitatum? Existant hic duo, quorum alter habeat quantum necesse est, neque aliquid amplius cupiat; alter habeat omnia duplicata, et triplicia, servos, ancillas, vestes, pecunias, vineas, domos, etc. quae in opibus et fortunis numerantur: Quid quaeso posterior iste habeat amplius, quam prior? Estne propterea melior, aut Deo gratior, aut sapientior? Ac ut ad humilia descendamus num melius videt? aut melius audit? aut magis gustat? estne robustior, sanior pulchrior; comedit plus quam alii? habet stomachum propterea ampliorem? Nihil horum, Quid igitur habet? quid ei conferunt majores divitiae? Aliud non video quam minus bene dormiat, magis metuat latrones, majoribus curis et solicitudinibus prematur: et quod omnium pessimum est, verorum et magnorum bonorum detrimentum patiatur. Nam sicut in diversoriis illi, qui initio coenae nesciunt esse sobrii, sed stomachum grossis quibusdam cibariis replent se deceptos inveniunt, nam postea dapes pretiosas et exquisitas relinquunt, et nihilominus non minus solvunt, quam ii, qui solum exquisitis cibis vesci voluerunt: Ad eumdem modum, qui rebus istis terrenis et caducis, quae sunt grossa cibaria ad hoc solum apposita, ut famem ac desiderium excitent: qui rebus inquam istis vilissimis et abjectissimis immoderate replentur dapes illas nobi-

lissimas coenae coelestis amittunt, et in gehennam detrusi, luunt sempiterna supplicia; non minus quam si delitiae ac voluptates, propter quas peccarunt, non momentaneae, sed aeternae fuissent. Non sic sancti et sapientes homines, non sic, sed intelligentes nobilitatem ciborum, qui in extrema coena apponendi sunt, stomachum suum vacuum pro illis conservarunt, et de temporalibus rebus quanto minus potuerunt acceperunt. Pari ratione honores ac dignitates humanae, quid quaeso emolumenti atque utilitatis habent? Qui magis ab hominibus honoratur, non est propterea melior aut pulchrior, aut sanior, aut fortior; neque est aliud honor, quam opinio quaedam atque existimatio hominum. Et tu igitur tam stultus eris, ut propter nullum tuum bonum, propter solam opinionem aliorum volare velis sine alis, ascendere in mirabilibus super te, ut deinde cadas, et collum ac cervices frangas? Quare si teipsum vere ac sapienter diligis disce sobrietatem, sis contentus iis quae habes, cohibe, et coerce fraeno moderationis omnia desideria tua, et tunc mihi crede pacem et quietem invenies. Atque haec quidem erga te.

Iam vero erga proximum justitia uti debes, ut reddas omnibus debita, *cui vectigal vectigal, cui tributum tributum, cui honorem honorem, cui timorem timorem*, ut Apostolus admonet, ut neminem decipias, neminem circumvenias, nullis fraudibus utaris. Si mercator es, sis contentus justo lucro: si miles, debito stipendio: si servus, debito salario si opifex, sis contentus vendere laborem tuum justo pretio, si dives, non fraudabis operantium sua mercede: si nobilis et magnus es, noli sublime sapere, noli pauperes et humiles contemnere, memento te pauperum oeconomum a magno eleemosynario Deo esse constitutum, qui idcirco his diebus pauper pro nobis fieri, et matrem pauperem habere voluit, ut eum in pauperibus agnosceres et honorares. Pari ratione pastores, Judices, praeceptores, et qui aliis quoquo modo praesunt, non aspiciant personam hominum, non respiciant ad munera, non contemnant pauperes, nisi Christum ipsum contemnere velint. Vestis lacera, et corporis squalor raro facit hominem pejorem, saepe meliorem: et idcirco non spernendum, sed honorandum. Qui vero beneficiis ecclesiasticis fruuntur memores sint officii, horarum, inquam canonicarum, neque putent sufficere si horas b. Mariae, aut septem psalmos legant. Legite caput nonum Lateranensis concilii ultimi, videbitis beneficium propter officium dari, et fures, et latrones esse, et ad restitutionem obligari, et beneficio optimo jure posse privari, qui pecunias beneficiorum recipiunt et debitum canonicarum horarum non persolvunt. Ego sane multum timeo hominibus certis, qui se putant gratis vivere posse sumptibus crucifixi: audiant isti quid beatus Bernardus ipsis dicat, *Vae tibi*, inquit, *vae tibi, mors in olla, mors in ollis carnium*, etc. Postremo omnes patres, et qui adolescentes in suam curam et fidem receperunt, memores sint vigilantiae et sollicitudinis, quam eis debent; nec putent ad se solum pertinere, ut eis cibus et potus non desit, noverint se rationem Deo in judicio reddituros, nisi eos verbo, exemplo, imperio si opus est, ita instituant, ut Christianos decet; nec solum in domibus suis Deum flagitiis atque sceleribus offendi non patiantur sed neque vos adolescentes ad ea loca ire permittant, ubi talia exercentur, quibus offenditur Deus. Audio esse Lovanii publicas scholas, ubi docentur juvenes choreas ducere, et eas festis diebus maxime frequentari: De sphaeristeriis non audio, sed video oculis meis: fere enim numquam venio ad concionem, quin videam integras catervas ingenuorum adolescentum, qui sphaeristerium ingrediuntur, ibi quid agant vos melius nostis: Ego unum scio si illi in judicio punientur, eos qui praesunt eis non impunitos futuros, nec enim est parum miseros, adolescentem, tempus, pecunias, concionem, divinas laudes, fortasse etiam animas suas tam facile perdere. Haec hodierna die necessario admonenda esse duxi, quod apostolum Paulum in epistola, quam habemus prae manibus, praecipientem audiam, *Haec loquere et exhortare.*

Sequitur, *et pie vivamus in hoc saeculo.* Nec enim satis est sobrios et justos nos esse, nisi etiam simus pii, hoc est, Deo nostro, tamquam amantissimo patri, vere et ex animo afficiamur et sine taedio, sine fastidio, sine nausea, cum delectatione et gaudio, non coacti, sed sponte; non ex timore, sed ex amore, quaeramus quae Dei sunt. Haec igitur est summa totius divinae legis, ita vivere debemus ut non blasphemetur nomen Dei, sed ornent omnes in omnibus doctrinam Dei Salvatoris nostri.

Verum quo tandem modo ista perficiemus? Audi quod sequitur, *expectantes beatam spem, et adventum gloriae magni Dei.* Nihil enim potentius aut efficacius reperitur ad hominem a saecularibus desideriis liberandum, et in officio continendum, quam perpetua cogitatio coelestis felicitatis. Vita probi et sapientis Christiani nihil aliud esse debet quam spes et expectatio futurorum. Discrimen inter juvenes et senes illud constituit Aristoteles, quod juvenes vivant spe, senes memoria. Senes dicunt, Memini me aliquando in tali civitate fuisse et rursum, in tali vidi talia praelia, vidi talia spectacula, talia meis temporibus evenerunt: erant adolescentes minus petulantes, magis quieti, quam modo sunt. Juvenes dicunt, tali anno proficiscar ad talem civitatem, ibi mercaturam exercebo, tum revertar domum, postea illud et illud agam. Jam vero probus Christianus non senem, non veterem hominem imitari debet, sed juvenes, qui semper proficiunt, et ad majora aspirant. Aspicite b. Paulum, quomodo quae retro sunt obliviscitur, et ad anteriora se extendit: nec vivit memoria, sed expectatione, expectans illam beatam spem et adventum gloriae magni Dei. Rursum in aulis principum duo sunt genera famulorum. Quidam singulis annis vel mensibus stipendium suum accipiunt, praeterea nihil expectant: Quidam vero nullum stipendium habent, sed expectatione vivunt. Ac priores quidem humiliores ac sordidiores esse solent; posteriores nobiliores, et qui non serviunt pro mercede paucorum nummorum; sed serviunt spe magni alicujus beneficii vel dignitatis vel praefecturae. Hujus generis omnes Christiani esse debent: servi nobiles, magni, atque excelsi animi; neque

Deo servire debent pro temporalibus rebus, neque praeteritis et praesentibus bonis contenti esse, sicut ille dives epulo, qui in suis conviviis splendidis, et in sua purpura et bysso acquiescebat; et paulo post sepultus fuit in inferno; sed oculos conjectos habere debent in illam *beatam spem et adventum gloriae magni Dei.*

Sed quid est illa beata spes? Cur Apostolus ita confuse loquitur? Scitis quare? Quia explicari non potest, quantum sit illud praemium, quod expectamus, ideo non dixit illud regnum, illam gloriam, illam beatitudinem; sed illam beatam spem, rem illam eximiam, maximam, infinitam spem et expectatione dignissimam, quae hic in terris, neque videri, neque dici, neque cogitari, sed solum credi et sperari potest. *Et adventum gloriae magni Dei.* Deus bone, qualem emphasim, qualem majestatem habent haec verba; Non sunt explicanda, sed admiranda. Expectamus igitur adventum illum gloriosum, quando Liberator noster, qui his diebus in humilitate venit, et parvulus dici et esse voluit, in majestate et gloria apparebit, et magnum Deum, magnum Christum, magnum orbis monarcham se ostendet. Audire vultis quam magnum? Accipite similitudinem. Nonne esset magnum convivium, si solae reliquiae ejus totum Belgium satiare possent? Cogita igitur quam magnus in illa die apparebit Christus, quando non solum in animos et corpora hominum beatorum: sed etiam in solem, et lunam, et stellas, et elementa omnia ejus gloria redundabit, et orbis totus per ejus praesentiam illustratus, pulchrior et lucidior erit. Et tunc vere dici poterit. *Pleni sunt coeli et terra majestatis gloriae tuae.* O Christiani, si oculos haberemus ad istam beatam spem; si intelligeremus quid erimus, cum in adventu magni Dei apparebimus cum illo in gloria, et lateri ejus sublimes, et toti mundo conspicui in lucidis nubibus assidebimus; et cum eo non solum reges et principes terrae, sed etiam Angelos apostatas judicabimus? Quanta erit illa gloria, cum similes Christo erimus, et infra pedes nostros magnos illos, reges quondam et monarchas orbis, nudo latere palpitare, et sententiam aeternae mortis expectare videbimus, si cogitare possemus, quale bonum sit videre Deum, qui tam facile dicitur, et tamen non intelligitur, certe durum nobis nullo modo videretur impietatem, et saecularia desideria abnegare, et sobrie, juste et pie vivere in hoc saeculo. Ista est concio brevis, quam hodierno die verbum abbreviatum nobis fecit. Eamus parumper ad speluncam Bethlehemiticam, ibi videbimus novum Salomonem, novo et inusitato modo ex praesepi tamquam ex cathedra concionantem, et multo sapientius atque gravius, quam ulli unquam philosophi de contemptu mundi et rerum praesentium vanitate disserentem: et vae illis, qui ad istam concionem non convenerint, et doctorem istum sapientissimum non audierint. Apparuit aliquando Deus filiis Israel, ut eos doceret atque instrueret, et legem ferret, quam observare deberent. Sed apparuit eis in potestate magna et majestate: mons universus, in quo Dominus apparebat, horribili quadam specie totus fumare atque ardere videbatur; audiebantur quoque creberrimi et maximi fragores tonitruorum, clangorque; buccinae, et voces ejusmodi, quae omnem populum vehementissime perterrebant. Itaque populus universus pavore concussus clamabat ad Moysen: *Loquere tu nobis, et audiemus; non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Tunc Deus, *Prophetam,* inquit, *suscitabo illis de medio fratrum suorum similem tui, et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi qui autem verba ejus, quae loquetur in nomine meo, non audierit, ego ultor existam:* tamquam si diceret, Non volunt, vel non possunt audire me, cum eis in majestate et potestate appareo: Apparebit igitur illis filius meus in humanitate et benignitate, et eos docebit atque erudiet, *ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, juste, et pie vivant in hoc saeculo:* Sed tunc demum, si quis non audierit, nullam habebit excusationem, ego ultor existam. Itaque nemo excipitur, nemo excusatur, quicumque non volunt in iram atque indignationem Dei Patris incidere, convenire debent ad concionem istam, et audire sapientiam parvuli qui natus est nobis, et filii, quem datus est nobis.

Sed quo pacto erudire nos poterit infans unius diei? qui nondum loquitur, qua ratione concionabitur? Non loquitur, auditores, parvulus nostra lingua, sed loquitur nutibus, sicut infantes et muti facere solent, loquitur signis, moribus, exemplis. An non satis magna voce tibi clamare videtur, ut sobrie vivas, quando ipse ita sobrie vivere voluit, ut non solum supervacanea et inutilia, sed etiam necessaria recusaverit? Poteratne parcius vivere de rebus hujus mundi, quando pro divite palatio vile tugurium, et illud non suum, sed alienum; pro molli lectulo horridum praesepe, pro servis et ancillis asinum et bovem, pro tapetibus et aulaeis telas aranearum et sordes abjectissimi stabuli habere voluit? Numquid non satis fortiter clamat, ut juste vivas, quando ipse nondum natus peregrinari voluit, ut tributum Augusto persolveret, et cum in Bethlehem oppido David patris sui non esset ei locus in diversorio, et nemo eum in domum suam recipere vellet, humiliter ad stabulum divertit, neque injuriam illam ulcisci voluit? An non etiam satis clare ac perspicue te monet, ut pie vivas quando pietas in patrem eum nasci, et pati et mori fecit? *Propter te,* inquit, *sustinui opprobrium* tota die; et certe merito dicere poterat; propter te, dulcissime atque amantissime Pater, ut tibi parerem, ut te honorarem, ut injurias tuas ulciscere, propter te formam servi suscipere, propter te nasci et peregrinari, propter te famem et sitim tolerare, propter te frigus et nuditatem experiri, propter te in media hieme et in tenebris noctis hospitio carere volui. Ita igitur parvulus noster sapienter concionatur.

Sed quibus quaeso concionatur? O quam paucis? Videor mihi concionem tam sapientis ecclesiastae plane vacuam, et desertam videre. Quotusquisque est, qui eum hoc tempore audire velit? Equidem, auditores, ego vehementer timeo istam sacratissimam Domini Nativitatem, ne nobis in judicio maxime noceat. Venit Deus ad homines ut illos eru-

diat, et rationem vivendi demonstret, et ipsi totum oppositum faciunt, et tamen non ignoramus quas vires habeat ad movendum exemplum unius hominis. Deponit rex unum genus vestium, induit aliud, statim omnes aulici imitantur. Arripit dux quispiam in castris ligonem aut instrumentum aliud rusticanum ad aggeres excitandos, statim milites eo exemplo permoti, idem omnes faciunt. Ergone unus terrae vermiculus potest exemplo suo alios vermiculos ad se imitandum provocare, et Deus tam insigni pietate atque humilitate descendit ad homines, nascitur in stabulo, exemplo docet saecularia desideria esse fugienda, et nemini persuadeat? *Cur igitur Deus factus est homo*, (ut verbis utar b. Augustini) *si non corrigitur homo? Sed hoc est judicium, quia lux venit in mundum et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Videbat Christus homines tanquam insanos currere ad gehennam, et misericordia motus descendit de coelo, ut ostenderet nobis viam meliorem, et ipse dux esset itineris nostri. Et ecce tam coeci et stulti sunt homines, ut eo deserto, mundum et diabolum sequantur. *Cur igitur Deus homo, si non corrigitur homo*? Si esset aliquis pater unius integri exercitus, et videns omnes filios suos simul currere ad locum, ubi eis paratae sunt insidiae. nonne prae amore ac dolore tanquam insanus, curreret quantum posset ad oppositam partem; et interim clamaret, ad hanc partem, filii, ad hanc partem, nolite progredi ulterius, insidiae vos expectant, omnes interficiemini. Quod si tali patri et tam salubriter, et tanto affectu eos admonenti filii non crederent, sed adhuc pergerent versus insidias, nonne stultissimi et improbissimi, et omni supplicio dignissimi essent? Ita sane. Jam igitur veniamus ad nos; Certe Pater noster, qui semel nos genuit creando et iterum genuit redimendo, non alius, quam Christus est: Is igitur Pater noster, Pater sapientissimus, Pater amantissimus, is videns nos omnes nihil quaerere, nisi pecunias, nisi dignitates, nisi voluptates, quae sunt omnia retia et laquei diaboli, quid fecit? Currere coepit ad partem oppositam, elegit inopiam, ignominias, dolores, asperitates; et magna voce clamavit: ad hanc partem filii ad hanc partem, credite mihi, curritis ad laqueos, tenditis ad insidias, pergitis ad mortem et ita clamavit, ut postea diceret: *raucae factae sunt fauces meae.* Et hodie quoque; imo singulis annis per concionatores suos usque ad raucedinem clamat, et nos miseri et stulti non audimus. *Cur igitur Deus homo, si non corrigitur homo*?

Non indigebat Christus pro se nasci in stabulo et famem et sitim, frigus et nuditatem tolerare, poterat ipse sine periculo omnibus commodis abundare; sed nobis ista pharmaca necessaria erant, ideo ut nos erudiret, atque exemplum praeberet, tam pauperem, tam abjectam, tam humilem vitam his diebus inchoare voluit. *Sed cur Deus homo, si non corrigitur homo*? Vere Nativitas Domini posita est in ruinam multorum, et in signum cui contradicetur. Quis enim, quaeso, et factis et moribus ei non contradicit? Nonne tu Christum ducem, ac doctorem et magistrum tuum confiteris? Nonne ejus vestigia sequi, et diabolo ac pompis ejus renunciare in baptismo pollicitus es? Numquam ne igitur quaesivisti quam viam tenuerit doctor tuus? Nihil unquam audivisti de Bethlehem, de stabulo, de praesepi, de pannis Salvatoris? Legisti ne aliquando Dominum gestasse sericum aut aurum, vel quotidie mutasse vestitum? Vel, multa genera caligarum, calceorum, pileorum, palliorum habuisse', et tamen pauperes omnes in sua nuditate reliquisse? Quid igitur dicam? Sane judicabo te, cum te videam tam vanum, tam curiosum, tam implicatum desideriis saecularibus, non solum contradicere, sed etiam bellum gerere cum Christi Nativitate. *Cur igitur Deus homo, si non corrigitur homo*: Sed finis sit.

Ego vos oro, atque obsecro, auditores, et serio admoneo, ut saepe cogitetis, Deum factum esse hominem, ut corrigatur homo, et Christum nostra causa pauperem factum, et non qualemcumque, sed extremam paupertatem sequi voluisse ut nos ejus exemplo disceremus abnegare impietatem et saecularia desideria; et sobrie, juste et pie vivere in hoc saeculo. Quod si non fecerimus, erit nobis Nativitas in judicium et condemnationem; si fecerimus, in gaudium ac laetitiam et gloriam sempiternam, ad quam nos perducat, qui vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

CONCIO XI.

DE EODEM FESTO DE TRIPLICI NATALI DOMINI

THEMA

Generationem ejus quis enarrabit? *Isa.* 53.

SYNOPSIS

Triplex Christi nativitas adfertur, humana, divina et spiritualis, in cujus rei significationem tres hodie missae diversis horis leguntur. Quinque deinde novitates sive circumstantiae in Nativitate Christi humana considerantur, quis, de qua, quo modo, loco, tempore nascatur. 1. *Nascitur senex: habens naturam humanam, sed personam divinam; (ubi obiter Nestorii error redarguitur) et rex.* 2. *Nascitur ex ea, quam sibi in matrem elegerat prius quam conciperetur; Deus ex foemina, ubi Majestas Dei per similitudinem astruitur; ex virgine.* 3. *Nascitur in Bethlehem, in craticulo, in praesepio, et cur isthoc.* 4. *Nascitur sine dolore et absque obstreticum auxilio.* 5. *Nascitur medio mundi tempore, tempore pacis, monarchiae, tempore solstitiali, hiberno, nocturno, et die Solis, quorum omnium causa asseritur. Tandem piae salutationes subjunguntur.*

In posteriore parte agitur de nativitate Christi divina et spirituali. Divinam quidem esse ineffabilem, qua nil clarius, nil itidem quoad hominem obscurius, demonstratur. Cur et quomodo Dei Filius splendor paternae gloriae *et* substantiae ejus figura *dicitur. De spirituali mirum est, quod Deus hominibus innotescere voluerit, et quod Ethnici tam subito fuerint conversi. Unde cognoscamus, Christum in nobis esse natum, ex signo videlicet, quod Angelus dedit pastoribus, si eum in stabulo inveniamus; per stabulum humiles et mites denotantur, et quae sunt stabuli propria iis accommodantur. Quomodo nos oporteat fieri stabula Christi, ubi reprehenduntur ii, qui statim a confessione in peccata denuo relabuntur. Christum natum esse, ut cum mundo in certamen descendat. Cauponum consuetudo, quibus fal lax mundus assimilatur. Tandem ut hunc fugiamus, et Christum sequamur gravis exhortatio suadet.*

Liberatoris ortum, quem hoc tempore toto orbe terrarum Ecclesia Catholica singulari celebritate colit ac veneratur, optimi Auditores, non unum ac simplicem; sed varium ac multiplicem esse sacrae literae, divinaque apostolorum et prophetarum monumenta nos docent. Nascitur enim Christus in coelo sine matre; in terris sine patre: in mentibus humanis, si proprie loqui velimus sine patre et sine matre. Et quidem ex matre sine patre natus est semel: sine patre et sine matre nascitur saepe; ex patre sine matre nascitur semper. Denique ex patre in coelo nascitur Deus; ex matre in terris nascitur homo: sine patre et sine matre in mentibus humanis nascitur Deus et homo. Tres igitur sunt ortus dominici, divinus, humanus, spiritualis: atque omnes ita admirabiles et pleni stuporis, ut de omnibus tribus Prophetam Isaiam dixisse existimandum sit: *Generationem ejus quis enarrabit?* Ortus ille triplex triplici sacrificio in Ecclesia Catholica a Dei sacerdotibus hodie honoratus est: nocturno tempore et sacrificio etiam nocturno ortum illum celebravimus, quo *omnipotens sermo Dei cum quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium inter haberet, exiliens de coelo a regalibus sedibus in mediam exterminii terram prosilivit.* Nam idcirco tempore nocturni sacrificii evangelium istud recitari audivimus, cujus initium est, *Exiit edictum a Caesare Augusto,* et in quo hujus temporalis ortus historia continetur. Deinde aurora illucescente, altero sacrificio ortum alterum cum pastoribus egimus, nempe spiritualem illum, quo formatur Christus in nobis, et per quem animis nostris primus aurorae splendor exoritur. Postremo in medio fervore dici, atque in ipsa luce meridiana, tertio sacrificio ortum illum aeternum et splendidissimum cum cantu et laetitia venerati sumus, quo Dei Verbum, Lux vera, ex Patre luminum ab ipsa aeternitate *in splendoribus sanctorum ante luciferum* generatur. Cum igitur tres istas generationes hodie Ecclesia considerandas et venerandas filiis suis proponat, nos quoque de eis ad gloriam Dei et nostrum spiritale commo-

dum atque emolumentum verba faciemus, neque tam eas generationes explicabimus, quam ostendemus, non posse eas pro dignitate humanis vocibus explicari, vereque ac merito ab Isaia propheta dictum esse, *Generationem ejus quis enarrabit?*

Ut igitur ab humana ac temporali generatione, ad quam praecipua temporis hujus laetitia atque celebritas pertinet, ordiamur: Admirabilis plena prodigiorum Domini generatio atque nativitas est. Salomon olim vir sapientissimus cum penitus naturae abdita contemplatus esset nihil novi sub Sole invenire potuit. Vere hodie Christus aliquid plane novum adinvenit, ac proinde vere de eo dicitur: *Ecce plus quam Salomon hic.* Ad quinque capita revocamus novitates et miracula natalis Domini: siquidem haec potissimum considerabimus, quis nascatur: de qua nascatur: et quo modo, quo loco, et quo tempore nascatur.

Quis est ille qui nascitur? Senex quidam. Quid est hoc? Senex nascitur? *Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Numquid potest in ventrem matris suae iterum introire et renasci?* Ita est, Auditores, senex et valde annosus est qui nascitur; et ideo res est nova, et Isaias clamat, *Generationem ejus qui enarrabit?* Hactenus consueverunt infantes nasci et senes mori: at modo contrarium fit: Nascitur enim hodie quidam senex, et post paucos dies multa infantium millia morientur. Non legistis apud Danielem, *Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedit: vestimentum ejus candidum quasi nix, et capilli capitis ejus quasi lana munda?* Iste igitur antiquus dierum, cujus caput solum est canum, hoc est, qui ab aeternitate est, qui nec initium dierum, nec finem vitae habet, hodie natus est: Nam Danielem nec de Patre, nec de Spiritu sancto; sed de Filio loqui, b. Joannes in Apocalypsi testatur. Siquidem capite primo de Filio Dei verba faciens: *Caput autem*, inquit, *et capilli ejus erant candidi tamquam lana alba, et tamquam nix.* Hoc est etiam quod Jeremias futurum esse multo ante praedixit: *Novum creavit Dominus super terram: foemina circumdabit virum*, hoc est, mulier quaedam, vel virgo potius, utero suo non infantem, non puerum, (hoc enim minime novum esset) sed virum et virum gravem maturum, sapientissimum, senem denique complectetur. Nec enim Dominus minus sapiens, minus maturus, minus gravis, minoris prudentiae, minoris consilii hodie fuit, dum jaceret in stabulo, quam tunc essent, cum penderet in cruce: vel quam sit modo, cum regnat in coelo. Quae cum ita sint, *Generationem ejus quis enarrabit.*

Porro altera novitas in eo posita est, quod is qui nascitur, naturam habet humanam, sed non personam humanam. Itaque non solum ortus est novus, sed etiam is, qui nascitur, est homo novus. *Induite novum hominem*, inquit Paulus, *qui secundum Deum creatus est, in justitia et sanctitate veritatis.* Nestorius quidem more caeterorum haereticorum, cum mysterium istud non oculis fidei, sed oculis intelligentiae propriae cernere voluisset, oppressus fuit a gloria et nimio isto splendore penitus excaecatus, naturam humanam in Christo sine persona creata atque humana videre non potuit: Quocirca duos Christos sibi finxit; unum, qui et naturam et personam humanam; alterum, qui et naturam et personam divinam haberet. Magnus error, magna blasphemia, perniciosa sententia. Nam si ita esset, nec Christus homo esset Deus; sed unus Deus solum, alter homo solum; neuter vero mundum redemisset. Christus igitur unus dumtaxat, una persona, una hypostasis est: sed habet naturas duas, divinam et humanam: et idcirco Deus et homo est, pati potuit: quia Deus est, passio ipsius infinitum pretium fuit: et eo debitum nostrum summa aequitate dissolutum est. At quomodo, inquis, hoc fieri potuit? Quomodo naturae duae in unam personam coeunt, et nulla est permixtio vel confusio naturarum? Et quomodo natura humana in hypostasi non sua, sed aliena subsistere potest? Quis hoc intelliget? Quis hoc capiet? Verum idcirco, Auditores, diximus vobis rem istam esse novam et plenam stuporis, et de ea Isaiam dixisse, *Generationem ejus quis enarrabit?* Neque vos volumus, ut eam capias, sed tantum ut credas. Si ratio reddi posset, non esset mirabilis: Si exemplum haberemus, non esset singularis. Cum igitur tanto miraculo, et super omnem ordinem naturae homo quidam ita nuvus mundo apparuit, ut naturam humanam et creatam, personam vero divinam et increatam habeant, verissime dicere possumus, *Generationem ejus quis enarrabit.*

Sed ecce vobis aliam novitatem. Is qui his diebus natus est, rex natus est. Certe reges non nascuntur, sed primum eliguntur, deinde confirmantur; postremo coronantur. Tametsi enim iis, qui nascuntur ex regibus, regnum patris debetur, tamen donec ad aetatem maturam pervenerunt, non solum reges aliorum esse non possunt, sed ipsi regi ab aliis, et gubernari necesse habent. Rex enim justus et sapiens esse debet, juxta illud Jeremiae. *Regnabit rex, et sapiens erit et faciet judicium et justitiam in terra*: at homines omnes stulti et peccatores nascuntur. Solus igitur Christus rex natus est, qui ab ipsa conceptione justissimus et sapientissimus fuit. Itaque merito Isaias ait. *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus ejus super humerum ejus.* Merito igitur magi venientes ex perside exclamant: *Ubi est, qui natus est, rex Judaeorum.* Merito et nos cum superiore clamamus: *Generationem ejus quis enarrabit?*

Jam vero si oculos mentis ad eam convertamus, ex qua Dominus noster natus est, non pauciora fortasse, nec majora miracula inveniemus. Primum de ea natus est, quam ipse sibi in matrem antequam nasceretur, elegit, et quantum est hoc miraculum? Quis unquam puer elegit sibi matrem? Certe si in filiorum potestate atque arbitrio esset, ut sibi parentes eligerent, obscurae et pauperes foeminae numquam parerent, omnes tuto possent ingredi monasteria: siquidem nullus esset, qui divitem et nobilem matrem habere non vellet. Solus igitur Christus sibi matrem elegit, et idcirco ad eam angelum misit, qui ei hoc ipsum nunciaret;

nec solum filius elegit matrem, sed et mater elegit filium. In quo profecto novitas ista singulariter duplicatur. *Ecce*, inquit, *ancilla Domini fiat mihi secundum verbum tuum.* Ergo *generationem ejus quis enarrabit?* Deinde quanta novitas est, ut Deus nascetur ex foemina: ut sit b. Maria simul mater sui patris et filii? Siquidem *homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus.* Si oceanum universum ex parvo aliquo fonte scaturire videremus; si immensa copia frumenti, quae toti orbi alendo sufficeret, in exiguo aliquo hortulo nasceretur; si maximus et splendidissimus globus solis ex aliqua minutissima stella ortum sumeret, quis non miraretur? quis non stuperet? At hoc ipsum fit, cum Christus nascitur ex Maria. Ipsa enim est *hortus conclusus, fons signatus*; stella maris; et tamen ex ea Christus natus est, qui splendidior Sole, major Oceano, et granum illud frumenti est, quo cadens in terram tantum fructum attulit, ut inde totus orbis abunde reficiatur ac recreetur. Ergo *generationem ejus quis enarrabit?*

Sed paulo clarius explicetur; Cogita quanta sit majestas unius regis, et quam coram eo tremunt, etiam ii, qui domi suae fortasse non contemnendi principes sunt: non audent etiam viri alioquin magni et potentes coram rege, vel fabulari vel ridere vel spuere; sed stant ibi, et interdum ad multas horas capitibus detectis, et beneficium vel magnum ducunt, si rex eos aspicere, vel aliquid eis imperare dignetur. Cogita deinde quid fieret, si majestas omnium principum, regum, Imperatorum, monarcharum in unum conveniret: vel si in uno loco et uno aspectu cernere possemus, quicquid potentiae et majestatis habet omnes principes Christiani, nec non Turca, Persa, Indus, Aethiops, et quotquot sunt qui in orbe terrarum dominantur: quibus etiam addas omnem gloriam, omnem splendorem, omnem excellentiam omnium angelorum, omnium sanctorum, et totius coelestis imperii: et tunc conversus ad Deum cogites id, quod verissimum et certissimum est, omnem pompam, quam descripsimus cum Deo comparatam, vix unius formicae magnitudinem adaequare. Nec enim tam facile nos formicam unam pedibus conculcamus, quam facile posset Deus omnem mundi gloriam, et res omnes creatas non solum conculcare ac dissipare, sed penitus extinguere et in nihilum redigere. Hic igitur tantus Deus, qui immensos illos orbes, qui terram et maria, qui Solem et Lunam, et stellas procreavit; qui sine labore et fatigatione ita gubernat et sustentat omnes res creatas, ut nec folium arboris sine ipso decidat; cui denique omnes reges et omnes angeli comparati formicae unius magnitudinem non adaequant: Hic inquam, talis et tantus his diebus ex foemina nasci, et filius hominis dici et quasi unus ex nobis fieri dignatus est. Non dubito quin te talia cogitantem stupor vehementissimus apprehendet, et ex stupore flamma amoris paulatim ascendere incipiet, et cum Propheta stupefactus clamabis: *Generationem ejus quis enarrabit?*

Postremo, non ex quacumque foemina, sed ex virgine natus est. Ubi est Salomon, qui dicebat: *Nihil novum sub sole?* Quibus unquam saeculis auditum est, in quibus generationibus factum, in quibus libris et voluminibus lectum est, ut virgo conciperet, virgo pareret et virgo post partum maneret? Exivit domus de sepulchro clauso; intravit etiam ad discipulos januis clausis; sed corpore immortali et glorioso! At his diebus multo majori miraculo de clauso utero virginis matris corpore passibili atque mortali egressus est. Ergo *generationem ejus quis enarrabit?* Verum ne hoc incredibile videatur, aspicite arbores quomodo flores emittunt et vestigium non apparet, unde illos emiserint. Aspicite vites quomodo uvas et pampinos producant, et non propterea perforantur ut uvae egredi possunt. Aspicite solem et stellas, quomodo gignunt radios et signum foraminis alicujus in eis non existit. Sic igitur virgo quasi virga florens, et quasi vitis foecunda, et stella splendida et matutina, sine ullo virginitatis detrimento Christum, quasi florem pulcherrimum, et quasi uvam suavissimam, et quasi radium lucis clarissimum peperit. Quid? quod hujus rei illustrissima figura in ipsis primordiis nascentis mundi praecessit, cum terra videlicet adhuc virgo, nondum subacta, nondum inversa, non arata, et quod magis est admirandum, non seminata, ad unam vocem imperantis Dei et dicentis; *Germinet terra herbam virentem*, continuo herbis, graminibus, floribus cooperta fuit: non igitur incredibile, sed admirabile est, virginem peperisse. Neque nos dicimus, Generationem ejus quis credet? sed *Generationem ejus quis enarrabit?* Reliqua sunt locus, tempus, modus, et quibus etiam, si penitus inspiciantur, nec parva nec pauca miracula oriuntur.

Quis est igitur locus, quem sibi Liberator noster, ut in eo nasceretur, elegit? Nimirum Bethlehem Judae: locutus profecto ejusmodi, ut merito exclamare possumus, *Generationem ejus quis enarrabit?* Non elegit, urbem regiam Hierosolymorum, non Tiberiadem, non alienam celebrem et illustrem civitatem: sed infimum et abjectissimum oppidum totius Palaestinae, et in eo non aedes aliquas magnificas, atque superbas, sed obscurissimum atque vilissimum tuguriolum. Et in tugurio non lectum mollem sed rude praesepium. In qua abjectione non humilitas solum, sed etiam sapientia nostri Emmanuelis elucet. Cum enim in ortu laudari, in obitu vituperari deberet, in loco humili et obscuro nasci voluit, mori vero in loco celeberrimo atque clarissimo: ut nobis exemplo suo tam nascendo, quam moriendo demonstraret; nec laudes esse quaerendas, nec vituperia magnopere fugienda. Elegit praeterea Bethlehem, tum quod ea erat civitas David, et ipse sit filius David: tum quod Bethlehem domus panis interpretatur, et ipse sit ille *panis, qui de coelo descendit.* Elegit vero stabulum, nempe domicilium bestiarum, tum ut ostenderet sibi inter homines locum non fuisse, quod inter eos ubique Diabulus regnaret: tum etiam, ut homines propter peccatum similes bestiarum effectos esse demonstraret: *homo* enim *cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* elegit postremo in stabulo praesepe: quia foenum pabulum bestiarum in praesepe poni solet, et ideo *Verbum*

caro factum est: quia *Omnis caro foenum*, et ipse foenum jam nostrum esse incipiebat. Quis igitur, cum audierit panem angelorum factum esse foenum bestiarum, cum Propheta non exclamet, *generationem ejus quis enarrabit?*

Jam de modo. Duplex est in modo ortus illius novitas admirabilis. Primum enim cum foeminae caeterae non sine obstreticum adjumento, nec sine summo dolore et cruciatu parant, ita ut literae sacrae cum extremas angustias et incredibiles poenas explicare voluerint, dolorem parturientium ponant: Virgo Deipara non solum sine obsequio obstetricum, sine dolore et cruciatu, sed etiam cum maxima et incredibili laetitia, et consolatione peperit. *Germinans germinabit ut lilium*, inquit Isaias, *et exultabit laetabunda et laudans*. O quis intelliget, quid illa nocte Maria senserit? quanto silentio, et quam altis contemplationibus suspendebatur? Quomodo cor ipsius liquefiebat, oculi pluebant! Ergo *generationem ejus quis enarrabit?*

Sed jam tempus est, ut de ipso tempore dicamus, quo Christus natus est. Ac ut omittam hanc esse magnam novitatem, quod tempus elegerit, in quo nasceretur, et tunc omnino natus sit, quando voluit nasci: Quis non obstupeat, si consideret, quanta sapientia Dominus non mundi initium, nec finem, nec tempus quoddam medium, non tempus bellorum, sed pacis: non reipublicae, sed monarchiae: non aequinoctium, sed solstitium: non aestivum, sed hibernum: non diem, sed noctem: et noctem non Lunae, vel Martis, vel Mercurii, sed Solis (ut multi non sine causa credunt) primam videlicet et nobilissimam, elegerit? Haec enim omnia complectitur ea temporis plenitudo, de qua Apostolus ad Galatas, *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum*. Initio igitur Dominus summa sapientia mundi principium non elegit. Nam cum Deus nasciturus esset, omnino par erat, ut cum tota ea dignitate et majestate id fieret, quam tanti regis adventus postulabat. Itaque: ut magis ab hominibus ejus adventus desideraretur, eum per spatium multorum millium annorum distulit, et interim numquam cessavit eum promittere, adumbrare variis typis et figuris exprimere. Neque rursum elegit mundi finem: ne si tam diu expectaretur, desiderium Messiae in animis hominum penitus extingueretur. Non tempus bellorum, sed altissimae et incredibilis pacis elegit: quod ipse tamquam verus Salomon, rex pacificus, adventu suo pacem inter Deum et hominem, inter coelum et terram compositurus esset. Elegit tempus Monarchiae, non reipublicae; quod ipse sit unus, verus et summus omnino gentium monarcha, omnis Ecclesiae caput, omnium ovilium pastor. Solstitium vero hibernum elegit, quod eo die Sol ad nos reverti et dies augeri incipiant, et ipse sit verus justitiae Sol, qui tum nobis propinquare, atque ad nos reverti incipiebat. Porro hiemem frigidissimam et noctem obscurissimam elegit, ut hinc nos admoneret, nihil lucis, nihil coloris sine ipso in mundo reperiri: et per eum non solum lucem, sed et fervorem meridianum, hoc est, Dei gloriosam visionem, et perfectam charitatem nobis dari: per nos vero nihil esse aliud sine Christo, quam mediam noctem, frigidam, tenebrosam, horrore et squalore plenam. Postremo diem Solis elegit; tum quod ipse sit verus Sol, et dies natalis ejus vere sit dies Solis: tum quod eo die debuerit mundi reparatio inchoari, quo fuerat creatio inchoata: Denique ut ostenderet Sabatum legis veteris jam praeteriisse, et ei Dominicum diem legis Evangelicae successisse. Quando igitur venit plenitudo temporis, postrema aetas mundi, saeculum maxime pacificum, monarchia potentissima Romanorum, solstitium hibernum, dies Dominicus, noctis medium, exultantibus Angelis, et tota rerum universitate gestiente, haec nova lux mundo apparuit; tot vaticiniis praedicta, tot figuris adumbrata, tot saeculis expectata. O salve aetas postrema, in quam omnes aetates et omnia saecula intuentur. Saeculum pacificum, quod mundo verum Salomonem peperisti, et nos a metu et trepidatione bellorum cruentorum liberasti. Salve hiems praeclara, multo lucidior et serenior omni aestate. Salve nox beatissima, quae dies non tenebris tuis obfuscas, sed densissimas caligines fulgoris in te nascentis clarissima luce collustras. Salve Bethlehem sancta, *nequaquam minima es in millibus Juda*. Quae civitas, si audierit, quae fecerit tibi Dominus, non invideat tibi? Salve virgo foecunda mater tui patris, et filia tui filii. Salve dulcissime puer, tu antiquus et novus: tu novissimus et primus: tu lucens in tenebris: tu verbum infans: tu aqua sitiens; tu panis esuriens: tute nos ut pane satia.

PARS POSTERIOR

Diximus breviter de humana generatione Servatoris: nunc de divina ac spiritali pauca quaedam dicenda sunt. Ac primum de divina ita vere dici potest *generationem ejus quis enarrabit?* ut magnus Basilius affirmet homilia de natali Domini, mysterium hoc silentio potius, quam oratione esse colendum. Nihil quidem lucidius, nihil clarius, nihil splendidius ea generatione, qua lumen de lumine, Deus verus de Deo vero generatur: sed nihil esse secretius, nihil esse occultius, nihil magis abditum et reconditum: non quod tenebrae sint in Deo ullae, sed quod lux sit inaccessibilis, et aciem oculorum vincens, non solum hominum, sed etiam Angelorum. *Ubi non tempus*, inquit Basilius, *non saeculum intercessit, non modus cogitatus est, nemo spectator adfuit, nemo est, qui enarret, ad quem modum mens nostra cogitabit? Et si mens cogitatione rem tantam consequi non potest, quando minus lingua poterit oratione? Ergo generationem ejus quis enarrabit?* Deus Pater Deum Filium genuit, et tamen nec Pater senior est Filio, nec Filius junior est Patre. Quis unquam audivit talia? *Generationem ejus quis enarrabit?* Rursum, Deus Pater cum Deo Filio non substantiae suae particulam, sed totam atque integram naturam et essentiam suam communicat, et nihil ipse amittit; Ergo *Generationem ejus quis enarrabit?* Filius Dei praeterea semper est perfectus, nec unquam ei defuit aliquid; et tamen perpetuo

generatur: nec enim sicut Deus in principio fecit coelum, ita in principio genuit Verbum in principio erat ac generabatur. Coelum siquidem factum est semel. Verbum autem generatur semper. Ergo *generationem ejus quis enarrabit*? Denique Verbum Dei, ut alia praetermittam, vere Filius est, et ex utero procedit; tamen matrem non habet: et, quod magis est admirandum, solo aspectu atque intelligentia generatur: Ergo *generationem ejus quis enarrabit*? Haec atque alia ejusdem generis altissima mysteria et inexplicabilia sacramenta scriptura divina eo modo, quo potuit, exprimere conata est, cum Dei Filium paternae gloriae splendorem et substantiae ejus figuram appellavit. Quamquam enim haec vocabula nondum attigant id quod est: tamen alia aptiora et significantiora inveniri non potuerunt. Nam et splendor ita nascitur a luce, ut non sit luce posterior; et lux ita naturam suam cum splendore communicat, ut nihil interim ipsa amittat; neque splendor generatus semel cessat generari, sed perpetuo, et non a duobus, sed ab uno dumtaxat generatur. Imagines quoque ac figurae omnium perfectissime et maxime expressae illae sunt quae solo intuitu in speculis generatur. Est igitur Dei Filius splendor Dei Patris, et figura substantiae ejus, et vere generatur et nascitur: sed nullum matrimonium, nulla imperfectio, nulla inquinatio, nullae sordes cogitantur: gignitur enim perfectissimo, purissimo, castissimo, sublimi ac splendido quodam modo, ut radii lucis producuntur a Sole; atque, ut figurae et imagines solo intuitu generantur in speculo.

Sed jam ad spiritualem et postremam generationem veniamus: Ea siquidem ita etiam admirabilis, et plena miraculis est, ut de ea quoque merito dici possit, *generationem ejus quis enarrabit*? Primum enim quis non obstupeat, Deum qui illis magnificis et splendidis templis, et palatiis angelicarum mentium habitabat, stabula quoque ac praesepia cordium humanorum adamasse? David certe etiamsi sapientissimus obstupescebat; *Quid est*, inquit, *homo*, *quia innotuisti ei*? Quid amoeni, quid pulchri, quid speciosi, inquit, vidisti in tuguriis istis nostris, ut in eis tibi per cognitionem atque amorem habitare placeret? Magna sane et admirabilis novitas, quod illa majestas vermiculis istis innotescere, atque ab eis cognosci voluerit, et multo sane major, quam si rex quispiam vehementer contenderet, ut ipsius res gestae ab aliquo vilissimo mancipio cognoscerentur: Ergo *generationem ejus quis enarrabit*?

Deinde, quis non miretur corda illa hominum impiorum, quae tot annos domicilia fuerant daemonum, et in quibus vulpes foveas habebant, et volucres coeli nidos, qui nihil de Deo cogitare solebant, nisi Jovis adulteria, Mercurii dolos, Martis crudelitatem, Veneris prostitutionem, repente admirabili conversione templa Christi facta fuisse, ut jam de Deo, de Christo, de angelis, de gloria ac felicitate beatorum cogitent? Ergo *generationem ejus quis enarrabit*?

Ecce igitur vobis triplicem Christi nativitatem. Credere ego, aut certe optare debeo, in animis omnium, qui hic adsunt, Christum natum esse, tamen non ignoro etiam eum saepe in cordibus nostris mori, nisi summa diligentia et solicitudine custodiatur: alioquin non diceret Apostolus Paulus, *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*. Itaque Dominum Christum, quem in stabulo Bethlehemitico occidere Herodes non potuit, in domicilio cordis nostri facile diabolus occidet.

Quaeramus igitur, si placet, ortusne sit? et an adhuc vivat in nobis Christus: diceremne possumus cum Apostolo Paulo, *vivo autem, jam non ego*; *vivit vero in me Christus*? Et, *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus*? Habitat ne Christus per fidem et charitatem in nobis? Quo signo, qua conjectura id explicare possemus? Ecce vobis signum: *Invenietis puerum pannis involutum et positum in praesepio*. Hoc signum Angelus dedit pastoribus: Et certe nullo signo alio facilius indagare poterimus, an sit Christus in nobis. *Hoc*, inquit, *vobis signum*: *invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio*. Universum genus humanum quasi magnum quoddam palatium contemplari debemus in quo aulae multae, multa etiam cubicula, nec non pomaria, horrea, cellae vinariae, culinae, ad extremum etiam stabula ac praesepia sunt. Et quidem Dominus noster illud ingrediens, non aulas, non cubicula, non pomaria, non horrea, non cellas vinarias, non coquinas; sed stabulum ac praesepium elegit. *Hoc*, inquit, *vobis signum*: *Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio*.

Quinam sunt aulae, nisi superbi? Qui cubicula, nisi impudici? Qui pomaria, nisi vani et curiosi? Qui horrea, nisi avari? Qui cellae vinariae, nisi vini amatores? Qui coquinae, nisi gulae et ventris mancipia? Qui stabula, nisi humiles atque mites? Hos elegit Dominus, in his nascitur Christus. *Hoc*, inquit, *vobis signum*: *invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio*. Horum in numero inveniri optabat Propheta David, cum diceret: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei*, hoc est, Elegi non aula esse superba, sed humile stabulum. Quid proprii habet stabulum? Primum pars est infima atque ultima totius domus: non ascenditur ad stabulum per gradus, sed descenditur potius, haec est igitur sedes sapientiae. *Ad quem respiciam, dicit Dominus nisi ad pauperculum et contritum spiritu*, (vel super humilem et pusillum) *et trementem sermones meos*? *Hoc igitur vobis signum*: *invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio*. Deinde in stabulum proiiciuntur sordes, atque idcirco locus est abjectus et contemptus. Cum hospites adveniunt, non in stabulum, sed in cubicula et aulas introducuntur. Imo vero etiamsi tota domus hospitibus ostendatur, tamen stabulum ostendi non solet: et si forte, ut videant equos, in stabulum aliquando ducantur, si stabulum tunc sentire aut loqui posset, certe non superbiret, sed miraretur ac diceret: Quid rei est hoc? Numquid ego stabulum non sum? Cur ergo Dominus meus ad me hospites introduxit? Et hos igitur, qui tales sunt, qui se contemni ac despici patiuntur, elegit Dominus in habitationem si-

bi. *Hoc igitur vobis signum*: *Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.* Quid habet praeterea stabulum proprii? Est locus fermc calidissimus totius domus; atque ad eumdem modum qui humiles atque sui ipsorum contemptores sunt, illi charitate fervent, et in eis optimo jure nuda ac tenera Domini membra collocantur: *Hoc igitur vobis signum est.*

Putamusne, auditores, inveniemus aliquem, qui vere sit vel esse velit praesepe? Vere mitem et humilem et ferventem quis inveniet? *Procul et de ultimis finibus pretium ejus.* Ubi est, qui cupiat contemni? qui se despici patiatur? qui non excellere, non anteponi, non videri, non laudari velit? Qui ferveat charitate? qui eligat abjectus esse? Intret unusquisque, rogo vos, in cor suum, et non aduletur, non blandiatur sibi: sed alta ac profunda cogitatione interiora sua respiciat, et fortasse videbit, se non stabulum, nec praesepe, ut putat, sed aulam vel cubiculum superbissimum esse: et si id videat, sciat ibi non nasci Dominum: *Hoc enim vobis signum*; *Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.* At inquis, ego tamen Dominum heri in sacramento suscepi, quomodo igitur in corde meo non erit? An non erat Christus fortasse in sacramento? Imo vero erat, et ad cor tuum venit; sed si praesepe non invenit, crede mihi, non mansit, ac de te vere dicere possumus: *Surrexit Dominus, non est hic.* Sed utinam non essent multi, qui non expectaverunt, ut Dominus per se abiret, sed ipsi eum de cordibus suis ejecerunt. Cogor aliquid dicere, dolore stimulante, quod non vellem: precor Deum optimum maximum, ut verum non sit, quod ego verissimum esse puto. Existimo enim multos reperiri eorum, qui heri ad poenitentiae et eucharistiae sacramenta accesserunt, qui hodie rursum sunt in suo pristino coeno, et quomodo potest aliter fieri? confessi sunt solum ex consuetudine, ut facerent, sicuti alii faciunt: non quod vitam mutare vellent, hoc propositum non habebant; vel si habebant, in ore, non in corde habebant. Deinde heri et hodie comederunt et biberunt in prandiis multo amplius, quam solerent, in gratiam videlicet Natalis Domini: tum bene pasti et bene poti exierunt foras, occurrerunt mulieribus et quis dubitat quin rursum coeperunt desideriis aestuare? Et quid illis profuit confessio et communio sine vitae mutatione, nisi ut si antea habebant cor durum parum, nunc habeant cor durum multum? Et si aberant antea duos pedes a gehenna, nunc unum tantum absint. *Vade*, inquit, Dominus, *et jam amplius noli peccare ne deterius tibi aliquid contingat.* Illis enim vere deterius contingit, et obdurantur magis, qui post confessionem statim ad eadem revertuntur. Scitis quid sit Dominum cum honore suscipere, et paulo post cum ignominia de suis cordibus ejicere? Est illud ipsum facere, quod Judas proditor post acceptam buccellam fecit: exivit continuo, et Dominum vendidit; deinde eumdem osculo prodidit. Sed quid inde lucratus est? Nihil sane aliud quam funem unum, quo seipsum suspendit. Sic etiam mercatores isti pessimi, Judae imitatores, osculantur Dominum in sacramento, eumdem etiam in domicilio pectoris sui admittunt, et tum post paululum hostibus ejus produnt: nec aliud quam poenas aeternas, et sedem in gehenna prope ipsum Judam tam nefaria atque impia proditione mercantur. Quid remedii? Certe non aliud, quam ut serio ac sincere agamus cum Deo, sicut ille serio ac sincere agit nobiscum Dominus Deus noster, cum peccata remittit, sincere agit, fideliter, serio sine poenitentia. Non remittit hodie, ut cras pro iis nos puniat; ita vult secum agi. Itaque si quis vere cupit in gratiam cum Deo redire, is serio aliquando proponat vitae mutationem; et si antea in corde suo vel aulam, vel hortos vel coquinam extruxerat, ea nunc destruat, et stabulum ac praesepe aedificet: sit vilis in oculis suis, sit mitis, sit patiens, abjiciat pompas, et vestium vanitatem: siquidem ista in stabulo non conveniunt. Et si videat in se ac sua projici sordes conviciorum ac contumeliarum, non irascatur, ferat aequo animo, ac dicat intra se: Istis ego dignus sum, haec mihi optime conveniunt, stabulum sum enim: At si rursum extollatur ac laudetur ab hominibus, et in aliquo gradu dignitatis ponatur, rursum dicat: Unde hoc mihi, qui stabulum sum? Et si hoc tibi difficile ac durum videatur, non habeo, quid dicam, nisi in te Dominum non nasciturum: *Hoc enim vobis signum*: *Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.* At si contemptis et superatis difficultatibus verum stabulum efficiaris, o quae palatia non relinquet Christus, ut ad ejusmodi stabulum descendat? O quam sublimis est haec sapientia! O quam rari ad ejus cognitionem pertingere potuerunt? Aristotelis Metaphysica nihil est: Platonis Theologia humi repit, si cum hac sapientia comparetur. *Confiteor tibi Pater* (Dominus ait) *quia haec abscondisti a sapientibus et revelasti ea parvulis.* Et rursum: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde*, ego solus magister sum et doctor hujus excellentissimae philosophiae, qui vere mitis sum et humilis corde.

Videor mihi, auditores, hodie Christum videre in certamen et disputationem cum mundo descendisse: Mundus in cathedra sublimi constitutus coram maxima stultorum multitudine clamat, ac docet: Aurum colligendum, honores persequendos, libidines explendas: paupertatem, castitatem, humilitatem profligandas, atque in ultimas terras relegandas: denique aulas, cubicula, horrea, pomaria, cellas vinarias, coquinas extruendas. Christus contra in stabulo sedens, mentiri affirmat mundum et theses contrarias defendendas ac persuadendas proponit: nempe, beatos esse pauperes, beatos mites: beatos, qui lugent, beatos, qui se castraverunt propter regnum coelorum, miseros vero, qui rident et qui divitias et consolationes suas habent in hoc mundo: et omnes aulas, et cubicula, et horrea, et pomaria, et cellas vinarias et coquinas destruendas, ut stabula ac praesepia aedificentur. Nos argumenta utriusque et rationes audivimus et verbis victoriam damus Christo, et tamen factis atque operibus sequimur mundum. Longus usus, atque experientia ipsa nos docet, nihil esse fraudulentius mundo. Est enim similis hospitio, vel tabernae, ac praesertim tali, quales in Italia et aliis quibusdam in

locis reperiuntur. Cum enim iter faciens ad hospitium aliquod divertis, continuo cauponae praefectus egreditur tibi obviam totus laetus, atque hilaris, excipit peramanter, omnia dicit se optima habere, optimum panem, optimum vinum, optimas carnes, optimos lectos, addit quoque non raro de pretio nullam esse futuram quaestionem. Quid? inquit, estis domi vestrae: utimini, fruimini rebus meis, ac si vestra essent: solvetis vero quantum libuerit, deinde comitatur ad mensam, atque ibi nunc invitat ad bibendum, nunc ad comedendum, nunc arridet, nunc iocatur, nunc adulatur: Postremo finita coena deducit ad lectum, precatur felicem noctem mollemque quietem officiosissime: atque hactenus quidem putas illum non cauponem sed quasi fratrem quemdam esse amantissimum tui. Caeterum die sequenti cum est ab hospitio recedendum, occurrit tibi totus mutatus, omnino alius ab eo, qui fuerat nocte praeterita, ibi numerare incipit, quicquid tibi dedit, et aliqua fortasse etiam quae non dedit: Et omnibus supputatis: Tantum, inquit, tibi persolvendum est: tum tu fortasse obstupefactus: Quid, inquies, tam parum comedi, tam male dormivi, et tantum solvam? Quomodo hoc potest fieri? Et, ubi sunt illa tua hesterna promissa? Hinc ille torvis oculis, miror profecto te, quasi nescias consuetudinem tabernarum, postea quam comedisti et bibisti non vis solvere? Sed certe solves nec unus obolus minuetur. Haec est mundi similitudo, auditores: nos omnes peregrini sumus, ingredimur mundum istum tamquam hospitium, continuo fiunt obviam nobis divitiae, delitiae, delectationes variae, omnia bona ac felicia pollicentur invitant ad comedendum, ad bibendum, ad dormiendum, ad luxuriandum, *nullum sit pratum, quod non pertranseat luxuria*, et simul metum et sollicitudinem auferunt futuri judicii. Nihil solvetis, inquiunt, Deus misericors est: non fecit homines, ut eos perdat: legite semel psalmum, *Miserere*, et omnia salva erunt. O quam suaviter illabitur concio ista in animos insipientium peregrinorum? At ubi adest mors, et egredi cogimur ab hospitio, ibi dicitur nobis: Heus tu, solve quod comedisti; et quantum est, quod debeo? Quantum? Supplicia sempiterna. Quid supplicia sempiterna pro tam exiguis et amaris voluptatibus? O utinam nunquam ad hospitium divertissem: *pereat dies, in qua natus sum*. Sed dicitur ei: Non est nunc tempus poenitentiae, comedisti et bibisti, solvendum est. Intelligitisne qualis sit mundus?

Neque vero haec dicimus, ut risum excitemus, sed ut manibus ipsis quodammodo tangamus, quanta sint mundi mendacia, ad quae redarguenda et detegenda Christus venit. Sed si res ita se habet, si mundus mentitur, si fallit, si decipit; si Christus est veritas, si est sapientia, si fallere ac mentiri non potest, si id nos cognoscimus, et confitemur; cur adhuc sequimur mundum? *Usquequo claudicamus in duas partes*? Si mundus vera promittit, sequamur illum: si vero non ita est, sed Christus solus est verus et sapiens et fidelis, cur non sequimur eum? Cur ejus consilium non accipimus? Irascetur, mihi credite, aliquando vobis, atque indignabundus dicet, *cur dicitis mihi Domine, et non facitis quae dico*? Sed non pueri sumus, infantiam nostram diligimus. Ista seria et sublimia et magna non capimus, sed etsi pueri sumus, audiamus saltem puerum, qui hodie natus est nobis. Verbum Dei factum est infans, ut infantes doceret. Ecce clamat de praesepio, contemnite bona falsa, si cupitis vera: desinite umbras consectari, si lucem aspicere desideratis. Non vos decipiat mundus vanis pollicitationibus: non vos deliniat lenociniis mendaciorum: promittere potest, sed praestare non potest. Discite vero a me, qui vos diligo, qui propter vos factus sum pauper, cum essem dives, ut vos divites essetis. Veniet, veniet tempus, quando servis meis commutabo luctum in risum; moerorem in gaudium; laborem in requiem; mortem in vitam; stabulum in paradisum, ad quem nos introducat qui est super omnia benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XII.

IN FESTO SANCTI STEPHANI

SYNOPSIS

Quaeritur, cur Natalem Domini martyrium s. Stephani immediate subsequatur, cum nihil morti cum novitate sit commune? Ad cujus quaestionis resolutionem historia veteris testamenti accomodatur, ubi filiis Prophetarum ligna caedentibus uni eorum in fluvium cecidit excussa securis, quam mox Eliseus iniecto ligno enatare fecit. Eliseus est Deus Pater, filii Prophetae verbum et sapientia Dei; ferrum, homo in manu summi artificis Dei constitutus, e qua tamen in Paradiso excidit, et in fluvium hujus Mundi incidit quo non modo omnia transire caecus homo non cogitat, sed et ipse una cum fluminis impetu abripitur quod similitudine machinarum molarium ostenditur. Querelae de bonis per primum hominis lapsum amissis. Tandem lignum quod Deo Filium denotat, in hoc flumen injectum hominem et profundo extrahit, et descendit, ut nos, ut fit in bilance, ascendamus: Atque ut statim injecto hoc ligno hominem ascendisse appareat, hodie s. Stephanus per Ecclesiam venerandus proponitur.

In parte altera explicatur quaedam oratio Ecclesiae: Deus, qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti. *Cur dicatur* jacentem mundum, *et non hominem, duae causae assignantur.* 1. *quod homo sit parvus mundus.* 2. *quod omnia creata per ipsum tamquam dominum vel ferantur ab eo. Quid sit humilitas, et quod illa in Deum ut Deum cadere non possit, sed in Christum hominem, ob vilem quam induit humanam naturam: quae vilis esse probatur, quod quoad animum incorporeum sit infima, quoad corpus corporeum abjectissima. Quantum discrimen sit inter Deum et hominem. Tres esse humilitatis gradus, quorum duos tantum, ut qui alterum non potuit, non habens sibi parem cui subiiceretur, perfecte adimplevit Christus, idque sponte, nemine cogente. Camelo onorando Christus assimilatur. Ex fluvio hujus mundi secure transvadare docemur, si nimirum despecto illius cursu oculos ad ulteriorem ripam, hoc est, ad regnum coelorum defixerimus: quod s. Stephani et Christi exemplo probatur. Tandem apostrophe ad Christum paupericm in Nativitate tolerantem, et futuros labores et dolores passurum, finem dat.*

Credo ego optimi auditores, mirari vos, quid sit, quod cum dies natalis, et dies mortis plurimum inter se differant, Ecclesia tamen Catholica mater nostra, laetissimum Domini, ac sponsi sui Natalem diem cum lugubri funere primarii filii, beati videlicet Stephani, copulaverit. Quo pacto enim ista cohaerent, ut heri propter Domini ortum diem festum ageremus, et hodie propter Stephani obitum diem festum agamus? Heri Domini ingressum in mundum coleremus, hodie Stephani ingressum de mundo recolamus? Heri omnia plena gaudiis et promissionibus audiremus, hodie omnia plena fletibus et minis audiamus. Heri enim si recordamini, cum ingenti laetitia canentes Angelos audivimus, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.* Hodie non sine dolore dicentem b. Lucam audivimus, *Curaverunt Stephanum viri timorati, et fecerunt planctum magnum super eum.* Audivimus heri: *Annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: Quia natus est vobis hodie Salvator:* audivimus hodie: *Incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis.* Heri denique audivimus; *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei:* hodie audivimus, *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis non me videbitis amodo donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.* Et quid quaeso affinitatis ortus cum obitu, ingressus cum egressu, gaudium cum fletu, et promissio cum comminationibus habet? Neque vero existimet aliquis, se nodum istum solvere posse, si dicat casu factum esse, ut heri Dominus nasceretur, et hodie Stephanus moreretur. Nec enim hodie, imo nec in hieme, sed in aestate amore Domini flagrantissimus et fortissimus protomartyr Stephanus occubuit. Et tamen certum omnino et exploratum habemus, non sine magno consilio Domini ortum cum Stephani obitu conjunctum ab Ecclesia et copulatum fuisse. Hoc igitur sapientissimum Ecclesiae Catholicae matris nostrae consilium hodierno die pro viribus explicare Domino aspirante constitui: Res enim nisi vehementer fallor, cum tempori maxime accommodata, tum vobis omnibus utilis ac fructuosa erit. Ac ut non vagetur, sed cer-

tam sedem habeat oratio nostra, primum historiam quamdam ex veteri testamento, deinde verba quaedam, quibus Ecclesia in publicis precibus utitur, breviter explicanda suscepimus. Ex his enim id, quod quaerimus, omnino planum et manifestum fiet.

Ut igitur ab historia veteris testamenti ordiamur cum filii Prophetarum die quadam prope Jordanem fluvium ligna caederent, ut sibi quisque domicilium suum aedificaret, uni ex illis securis excussa de manibus est, et in profundum fluminis cecidit, ut ex capite sexto libri quarti Regum intelligi potest. Mox ille cui securis ceciderat, ad Eliseum se contulit: *Heu, heu, heu domine mi, et hoc ipsum*, inquit, *mutuo acceperam*. His vocibus commotus Eliseus, arripit lignum unum, atque in eum locum proiicit, ubi ferrum jacebat: continuo autem res plane admirabilis, et prodigii plena apparuit: nam ligno descendente ferrum repente ascendit, non secus ac si lignum illud nuncius ad ferrum ivisset, et ei prophetae voluntatem atque imperium exposuisset. Quid Eliseus Propheta (ut jam historiam, quam audivistis, juxta reconditam ac spiritualem intelligentiam explicemus) quid, inquam, Eliseus Propheta, nisi Deum Patrem significat? Nam ut alia omittamus, ita proprium est Dei futura multo ante providere, atque adeo prophetam esse, ut Isaias dicat, *Annunciate quae futura sunt in futurum, et sciemus quia Dii estis vos*. Quare non immerito Prophetas Deos quosdam creatos et mortales, et Deum Prophetam increatum et immortalem appellabimus. Quid autem filius Prophetae, nisi verbum et sapientiam a Deo Patre summo et vero propheta genitam designat? Porro ferrum nihil aliud, quam hominem significare ipsa ferri natura declarat. Ferrum enim, ut gladius, ut malleus ut securis, suapte nutu ac pondere ad terram fertur, et nisi in manu artificis sit, nihil penitus operatur. At in manu artificis positum tam multa et tam praeclara efficere solet, ut admirabile sit: defendit, offendit, caedit, secat, vulnerat, occidit. Denique templa, palatia, civitates, ferrorum instrumentorum opera sunt. Sic etiam homo, auditores, si in manu Dei non sit, et ab eo tamquam ab architecto non moveatur atque agatur, quid per seipsum solus naturae vi adiutus potest? Quid? Illud ipsum, quod ferrum potest, ad terram ruere, ibi jacere, otio languere ac marcescere potest. At praeclarum aliquid sine Deo, non modo non agere sed ne cogitare quidem potest. *Non sumus sufficientes*, inquit Apostolus Paulus, *cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*. Et vere sufficientia nostra ex Deo est. Siquidem cum Deum nostrorum operum auctorem habemus, et in ipso tamquam in architecti manibus sumus, res maximas et praeclarissimas gerimus, cum daemonibus dimicamus, nostras libidines frangimus, iram compescimus, omnes animi motus coercemus: et quod magis est admirandum, in terris sumus, et palatia fabricamus in coelis. Hoc igitur ferreum instrumentum initio in filii Prophetae manibus erat; siquidem sapientia Dei simul atque hominem condidit, eum in suam gratiam, et curam suscepit: et quamdiu homo innocentiam atque integritatem conservavit, tamdiu in manibus fuit. Ut enim sapiens ait, *Justorum animae in manu Dei sunt*. Verum cum haec securis in manibus artificis constituta die quadam in paradiso voluptatis aliquid operaretur, repente vento quodam superbiae ab Aquilone exoriente agitari coepit, et post paulum de Dei manibus exilit, et in fluvium profundissimum maximo impetu cecidit. Hinc sunt illae voces: *Intraverunt aquae usque ad animam meam: infixus sum in limo profundi et non est substantia. Veni in latitudinem maris, et tempestas demersit me. Eripe me de luto, et de profundis aquarum. Emitte manum tuam de alto, eripe me, et libera me de aquis multis*. Porro casum istum miserabilem Liberator noster multis ac variis similitudinibus in Evangelio frequenter expressit. Quid enim drachma amissa? quid ovis perdita? quid filius prodigus? quid ille, qui ab Jerusalem in Iericho descendebat, nisi humani generis funestum casum, et ruinam plane miserabilem, designat?

Caeterum, quid ipsum fluvium, in quem homo cecidit, significare dicemus? Certe nihil aliud, quam mundum istum inferiorem, in quo nihil nisi fluxum fragile, caducum et mortale reperitur. Ut enim fluvius semper fluit, et est alius, atque alius, et in eo aquis aquae succedunt: sic etiam omnia, quae sunt infra Lunam (humanum animum semper excipio) id proprium habent, ut perpetuo labantur, et fluant et aliis occidentibus alia exoriantur, et ea, quae exorta sunt, paulatim augeantur, senescant, et intereant: et quo magis celeriter crescunt, ut sint; eo magis festinant, ut non sint. Id quod eleganti similitudine in libris confessionum b. Augustinus ostendit: Cum homines, inquit, loqui volunt, si primum verbum, postquam sonuit per partes suas, non decederet, ut alia verba succederent, nunquam esset totus aut integer sermo: Cur hoc? nempe, quia sermo res est ejusmodi, ut partes suas omnes simul habere non possit: Syllabis enim aliis decedentibus et aliis succedentibus constat. Talis quoque est mundi hujus inferioris natura: Nam saeculis atque aetatibus praeteritis et futuris componitur. Haec vero omnia simul esse non possunt: quare decedendo et succedendo universum efficiant, et in perpetuo quodam cursu consistant more fluviorum necesse est. Quemadmodum igitur si quis in profundo fluminis positus esset, nihil nisi aquas, et eas labentes cerneret: sic etiam homo postquam in hanc vallem miseriarum ex paradiso delitiarum corruit, ita rerum labentium et periturarum multitudine obrutus est, ut nihil videat, nisi res perituras, nihil amet, nihil quaerat, nisi res perituras: si divitias cernit, cernit res perituras: si honores cogitat, cogitat res perituras: si voluptates amat, amat res perituras: si gloriam et celebritatem quaerit, quaerit res perituras. Denique in re nulla, quae constans et stabilis sit, pedem figere vult. Ac etsi de rebus aeternis et de cruciatibus gehennae, et gloria beatorum aliquid audit, somnia et fabulas audire se putat. Atque utinam id verum non esset, neque nos id probare non possemus, auditores. Qui fabulas audiunt, laudant inventorem: sed non propterea moventur, ut faciant

quod audiverunt, quia non rem seriam, sed fabulam audivisse se sciunt. Narrat aliquis in foro nescio quod spectaculum exhiberi, omnes continuo currunt: narrat aliquis ursum vel taurum aliquem ferocem ruptis vinculis, quibus tenebatur, per urbem discurrere, omnes fugiunt: audit mercator in aliquo loco nundinas fieri, ubi maximo pretio merces suas distrahere possit, continuo erigit aures, neque occasionem illam sibi de manibus eripi sinit: quamobrem auditores? nempe, quia ista non ficta, sed vera illis esse videntur. Clamant praecones Dei, impiis et sceleratis, fornicaris et ebriosis, ambitiosis et avaris, blasphemis et perjuris aeterna supplicia esse parata: et contra justos, pios, sobrios, castos, Deum prae omnibus quaerentes ac diligentes aeternis ac summis praemiis afficiendos esse, et quid tandem homines agunt, cum haec audiunt? Praeconem, si bene clamavit, laudant: sin minus, vituperant. Raro autem dicunt, certe verum est, quod ille ait; ergo aliter vita instituenda est, ergo mores mutandi, ebrietas relinquenda, voluptati valedicendum est, si valere in aeternum volumus. Raro inquam, ac pene nunquam hoc dicunt, quod haec illis fabulae et somnia; et sola fragilia et caduca, quae ante oculos conversantur, et quibus obruti quodam modo sunt, vera et seria esse videantur.

Ecce igitur vobis, in quem fluvium homo miserrimus cecidit, cum de Dei manibus excuti se a daemone passus est: neque solum in fluvium semper labentem cecidit, sed ipse etiam simul cum fluvio labi et currere coepit. Rapitur enim a tempore semper currente, neque prius a cursu cessat, quam scopulum aut saxum aliquod obvium habeat, ad quod allidatur et corruat. Apposita, ni fallor, similitudine rem totam illustrabo. Solent in plerisque partibus Italiae, nescio an etiam in hac nostra regione, magnae molarum moles ad triticum contundendum, ita super flumina collocari, ut terram non contingant, sed ab ipsis aquis quasi naves quaedam sustineantur. Verum ne fluvius totam illam machinam abripiat, et secum ferat, ea magnis catenis ad ripam alligari solet. Itaque moles illae tametsi super fluvium semper labentem posita est, ipsa tamen quam diu catena non solvitur, aut frangitur, immobilis perseverat. Accidit tamen nonnunquam, ut catena frangatur, et tunc omnis illa machina ab aquis deferri, et cursum eumdem tenere incipit, quem ipse fluvius tenet, donec ad primum scopulum, qui occurrit allidatur, et corruat. Ad eumdem modum, Auditores, cum Deus hominem condidit, super fluvium istum rerum praesentium et caducarum illum constituit. Ac ne ipse quoque cum rebus caeteris laberetur, et curreret, et mori ipsi aliquando necesse esset, cum ad verbum suum gratiae et charitatis vinculis alligavit. Et quoniam verbum Dei ripa est plane constans et immobilis (*verbum enim Domini manet in aeternum*) periculum non erat, ne homo ad talem ripam alligatus impetu fluminis unquam abriperetur: quin etiam tempus quidem perpetuo currere, et omnia quae sunt infra Lunam ab eo rapi, et senescere et interire vidisset, ipse tamen, neque cum tempore cucurrisset, neque senuisset, neque mortuus unquam fuisset. Sed quid interim accidit? Catena, qua homo cum Deo copulatus erat, soluta vel potius fracta per peccatum primi hominis est. *Iniquitates vestrae*, inquit Isaias, *diviserunt inter vos et Deum vestrum*. Quid igitur homo a Deo sejunctus, ac separatus super fluvium faceret? quomodo se ab ejus impetu tueretur? qua ratione evaderet, ut non cum rebus caeteris flueret, senesceret, interiret? Hinc igitur omnes cum amne currimus, donec ad scopulum aegritudinis alicujus allidimur, et corruimus. Nam cum tempore praetereunte praeterimus et collabimur, et sicut mensibus menses, sic et nostris aetatibus aetates succedunt. Et sicut primum Januarius, deinde februarius, tum martius, aprilis, majus et reliqui in suo quisque ordine veniunt; sic et nos primum infantes, deinde pueri, tum adolescentes, juvenes, viri maturi, ac demum senes sumus; et nunc in ipso portu navis corporea frangitur, et animus carne solutus alium orbem ingreditur.

Quid igitur tunc Prophetae filius, nempe Dei verbum, fecit, cum securim suam, hoc est, humanum genus in fluvium cecidisse, et una cum fluvio currere vidit? Quid? Ad Eliseum Patrem suum se contulit, et coram eo casum nostrum deplorare incepit, *heu, heu, heu, Domine mi*, quia corpus humanum ex immortali mortale factum est. Iterum *heu*, quia mens humana sapientiae lumine orbata tenebris densissimis obruta est. Et postremo *heu*, quia voluntas humana justitiae rectitudine amissa, conversa ad terram, propensa ad malum, atque adeo curva effecta est. Et rursum *heu*, *heu*, *heu*, *Domine mi*. *Heu* primo, quia natura hominis, et omnes ejus vires plagam magnam acceperunt. *Heu* secundo, quia gratiae decor, qui humanum animum illustrabat, omnino extinctus est. *Heu* tertio quia animal nobilissimum, princeps orbis et paradisi colonus spe gloriae et beatitudinis penitus excidit. Denique *heu, heu, heu*, *Domine mi*. *Heu*, quia locum delitiarum, et illustrissimas ac pulcherrimas homo regiones amisit. *Heu*, quia vallem miseriarum ingressus in sudore vultus sui vescitur pane suo, terram cum labore colit, et ea spinas ac tribulos gignit. *Heu*, quia vitae praesentis laboribus superatis illum perpetuo cruciandum gehenna suscipiet.

Hac igitur tam pia querimonia viscera Patris mota sunt, et continuo de hominis liberatione cogitationem cepit. Et quo consilio, qua ratione, qua via illum usum esse putatis? Non deerant Patri sapientissimo et sapientiae genitori consilia hominis eruendi de lacu miseriae et de luto foecis; tamen placuit ei Angeli magni consilii consilium audire, atque ait: Ecce vocibus tuis permotus hominem liberare non abnuo. Sed quid consilii capiemus? Quis ibit nobis? quem mittemus? Tum ille: *Ecce ego* inquit, *mitte me*. Ego qui dedi consilium, feram libenter auxilium. Accepit igitur lignum noster ac verus Eliseus, et misit illud in aquas. Quid enim lignum, nisi eumdem ipsum Dei filium significat? Ut enim lignum, quod leve et aerium sit, super aquas natat, neque cadere in profundum potest: sic etiam Filius Dei, qui natura ipsa talis est, ut pondere peccatorum gravis fieri non possit, nunquam

in hunc miseriarum fluvium cecidisset,neque temporum mutationibus obnoxius fuisset, nisi ipse a Patre missus,sponte ac libera voluntate in luto isto aquarum multarum mergi voluisset. Venit igitur Dei Filius infixus est in limo profundi, tempori subjacuit, natus est, passus est,fluctibus aquarum jactatus est. Sed numquid frustra? Non certe auditores: Nam ligno isto in aquas descendente, ferrum, quod ceciderat, repente super aquas ascendit. Christi enim descensus, nostri ascensus, et ejus ingressus in lutum, nostri egressus de luto, et ejus mersio, nostrae emersionis causa fuit.

Atque haec tandem est ratio,cur Ecclesia mater nostra Domini ingressionem in mundum cum Stephani egressione de mundo copulaverit. Studet enim pia quadam, et plane materna sollicitudine hoc nobis utilissimum sacramentum in memoriam revocare, atque haec festorum dierum continuatione quasi quibusdam mutis verbis id mihi dicere videtur.Nudius tertius ferrum adhuc in imo fluvio jacebat; sed heri lignum de coelo missum ad ipsum descendit, et ecce hodie ferrum super aquas, imo et usque ad ipsum coelum ascendit.Natus est Christus in terris, ut Stephanus nasceretur in coelis. Ingressus est Dominus in mundum, ut Stephanus ingrederetur in coelum.Altus ad humilia descendit, et humilis ad alta ascendit: Filius Dei factus est filius hominis, ut filios hominum faceret filios Dei. Solus Christus, inquit Fulgentius, descendit Dominus ut multos elevaret: humiliavit se rex noster; ut milites suos exaltaret. Nam non vidistis aliquando libras et stateras illas, quarum duae sunt lances? quantum una deprimitur, tantum altera extollitur? Deus noster, auditores, cum nos condidit, in una lance nos posuit, et ipse manebat in altera. Venit autem hostis humani generis,et invidens lanci nostrae,quam sublimem esse videbat, grandem lapidem super ipsam imposuit, atque hoc pondere usque ad fluminis profundum eam depressit,ut jam longissime distaremus a Deo. Sed numquid invidia charitatem et Deum Diabolus vincet? Nullo modo, auditores. Quid igitur fecit dulcissimus Pater noster ac Deus?Heri suam naturam ad profundum usque istud depressit, et nostram hodie usque ad coelum evexit.Cum aliquem cecidisse in terram vides, quonam pacto illum erigere soles? Nonne teipsum inclinas, et ei dexteram porrigis? hoc est, quod nobiscum egit Deus. Quis vestrum in libro Job sententiam illam aliquando non legit, *Operi manuum tuarum porriges dexteram*? Nos opus Dei sumus;nos ipse suis manibus tamquam figulus de luto formavit. Dextera vero omnipotentis, verbum ipsius et sapientia est. Quicquid enim Deus facit hac dextera facit: *Verbo Domini coeli firmati sunt.Ipse dixit et facta sunt. Consurge, consurge*, inquit Isaias, *induere fortitudinem brachium Domini*. Et, *Quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?* Hoc igitur brachium,hanc dexteram heri porrexit nobis Deus. *Nusquam enim Angelos apprehendit; sed semen Abrahae apprehendit*: nempe ut ipsum educeret de lacu miseriae et de luto faecis. Jure igitur David Propheta, qui olim clamare solebat, *mitte manum tuam de alto, et eripe me de aquis multis*: hodie cum cantico et laetitia dicere posset; *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem: non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.*

PARS ALTERA.

Jucundissimum nostrae celebritatis mysterium, quod in veteri testamento, sicut jam audivistis, adumbratum fuit, Ecclesia Catholica mater nostra illis verbis exprimere voluisse videtur,quae in publicis altera Dominica post Pascha recitari solent: quae talia sunt: *Deus, qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti. fidelibus tuis perpetuam concede laetitiam, ut quos perpetuis eripuisti casibus,gaudiis facias sempiternis perfrui.* Quae quidem verba admirabilis cujusdam dulcedinis plena mihi esse videntur.Sed tamen quoniam tempus nobis ad omnia explicanda non sufficeret, neque omnia obscura, aut ad id, quod quaerimus necessaria sunt: propterea solum de primis pauca quaedam in praesentia dicenda esse putavimus. *Deus*, inquit,*qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti:* non hominem, sed mundum, hoc est, omnem hanc rerum universitatem jacere dicit. Nam cum homo cecidit,omnis cum eo mundus cecidisse videtur.

Et id quidem duplici de causa. Primum enim in hominem omnes totius mundi naturae conveniunt. Elementa quatuor sunt humores quatuor: mixta inanima, ungues, et pili: animata non sentientia, ossa et dentes: sentientia rationis expertia, nervi et caro: denique intelligens, et consilii ac mentis compos est ipse animus:Deus enim propterea postremo loco hominem condidit,ut in ejus conditione quasi epilogum quemdam totius operis faceret. Nec injuria nunc parvus mundus,nunc epitome majoris mundi homo a veteribus appellatur. Jure igitur non tam hominem, quam ipsum mundum cecidisse, et per Christum erectum fuisse Ecclesia confitetur, in quo Dominum ac magistrum suum imitata est. Non enim Dominus ait: Sic Deus dilexit hominem, sed *sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

Sed aliam rationem audite. Omnia, quae Deus fecit, sive ea animata, sive inanimata, sive sensu praedita, sive sensus expertia, sive mentis capacia, sive non capacia sint, Deum tamquam finem ultimum habent, et ad eum tendere, atque in eo conquiescere debent: quia vero ea, quae rationis, atque intelligentiae expertia sunt, per se Deum attingere non valent, idcirco eorum opifex et conditor Deus sapienter instituit, ut omnia homini famularentur, et per ipsum eo modo, quo possent tamquam per gradum quemdam in ipsum Deum ferrentur. Quemadmodum igitur, cum homo recta ad Deum tendit, res omnes creatae, quae homini famulantur, ad eumdem Deum per hominem aliquo modo perveniunt: sic etiam, cum homo a Dęo recedit, et diaboli ac peccati servus efficitur, simul res omnes non amplius in Deum referuntur, sed iniquitati ac diabolo deservire ab homine compelluntur. Atque hac ratione simul atque hom

peccatum in profundum miseriarum cecidit, res omnes, quae mundi nomine significantur, a suo summo et ultimo fine excidisse videntur. Id quod Apostolus Paulus ad Romanos scribens illis verbis expressit: *Expectatio*, inquit, *creaturae revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe: quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc.* Omnis, inquit, creatura, coelum, terra, Sol, Luna, stellae caetereae, elementa, animantia, plantae, magno quodam ac vehementi desiderio cum diem expectant, in quo omnes filii Dei in suis gloriosis corporibus apparebunt. Et cur obsecro ita vehementer eum diem adesse cupiunt? Propterea, inquit, quod *vanitati creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe.* Cogitur enim haec omnis rerum creatarum universitas homini servire, qui propter peccatum magna quaedam vanitas factus est: Nam *universa vanitas omnis homo vivens.* Sed nihilominus, inquit, *non volens* neque libens homini peccatori deservit; sed *propter eum* dumtaxat, *qui subjecit eam. Omnia*, inquit, David, *subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas: insuper et pecora campi.* Illum igitur diem res omnes creatae expectant, in quo sublatis de medio peccatoribus, et in gehennae carcere detrusis, ipsae quoque de onere servitutis, sub quo nunc gemunt, liberabuntur, et in statum meliorem ac beatiorem positae conquiescent. Quia vero tantum munus, non nisi a communi omnium Liberatore et assertore Christo habebunt, idcirco sapientissime mater nostra Ecclesia Catholica non hominem solum sed cum eo mundum universum cecidisse, et per Christum erectum fuisse affirmat, cum ait, *Deus, qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti*, quod idem est ac si obscurius dixisset: Deus, qui lignum in fluvium demisisti, et ferrum, quod jacebat, extraxisti.

Sed jam de ipsa humilitate ac descensu nostri Liberatoris tempus nos admonet, ut dicamus. Dei Verbum ac Filium, Auditores, in duplici natura subsistere, divina videlicet atque humana, ac proinde Deum simul et hominem esse, nemo sacris nostrae religionis initiatus ignorat. Ac si de priori natura sermo sit, Dei filius vere ac proprie capax esse humilitatis non potest. Humilitas enim virtus est, quae animum retinet, ne super seipsum ascendat, neve locum altiorem, quam sibi conveniat, petat: concideret enim et collideretur. Sicut ex adverso magnitudo animi eumdem animum retinet, ne in abyssum desperationis se praecipitet.

Quocirca humilitas non cum animi magnitudine, sed cum superbia pugnat. Ipsa vero animi magnitudo non cum humilitate, sed cum parvitate atque exilitate animi bellum gerit. Cum igitur natura humilitatis ea sit, ut animum intra suos fines ac terminos contineat, ne forte altius volet, quam par est: Deus autem cancellos ac fines, quibus coerceatur nullos habeat, neque locus esse altior ullus inveniatur, cum ipse unus altissimus vere nominetur, et sit, illud profecto efficitur, ut humilitatis in Deo, si proprie loqui velimus, neque fingi, neque cogitari ulla ratione possit. Quid igitur Ecclesia sibi vult, cum ait, *Deus, qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti?* Cujus tandem haec humilitas est? Negare non possumus, Auditores, vere Dei Filii humilitas est.

Verum non ei tribuitur secundum eam naturam, quam accepit a Patre, nisi fortasse metaphorice, et per quamdam similitudinem, ut doctores Theologi dicunt; Sed dumtaxat secundum eam, quam assumpsit ex virgine. Si modo rex aliquis agricolae alicujus vestes indueret, ut fieri solet, videlicet ne passim ab omnibus cognosceretur, ei profecto rustici nomen si non ratione status ac dignitatis; certe ratione vestium optime conveniret. Neque dubium est, quin a multis agricola putaretur, despiceretur, contemneretur, fortasse etiam, si se praeberet occasio, levi de causa vapularet. Pari ratione rex noster ac Dominus, *cum in forma Dei esset*, et *non rapinam* arbitraretur *esse se aequalem Deo*; tamen *semetipsum*, ut ait Apostolus, *exinanivit.* Ad quem modum apostole beatissime? Dei formam et majestatem amittendo? Ipsum audiamus. *Formam*, inquit, *servi accipiens*, *et in similitudinem hominum factus, et habitu inventus, ut homo.*

Itaque sicut rex ille rusticus dici poterat, quia rusticas vestes induerat: sic etiam rex noster, ut magnus Athanasius in libro de salutari adventu Christi docet, ideo humilis et pauper factus est, quia humilem et pauperem naturam accepit. Induit enim carnem nostram, vestem plane rusticanam, et cum ea *in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*, et tamquam unus de plebe imo ultimus in plebe, et *novissimus virorum*, nihil factus est, irrisus est, consputus est, humilis denique, et humilis valde habitus est, quem tamen *si cognovissent, nunquam Dominum gloriae crucifixissent.*

Ut autem vestis hujus, qua Dominus noster vestiri dignatus est, vilitatem intelligamus, illud cogitare debemus, res omnes creatas duobus generibus omnino contineri. Alia enim incorporea, alia corporea sunt. Ac in incorporeis quidem ordines seu gradus decem inveniuntur, nimirum ordines Angelorum novem, et unus mentium humanarum, qui sine controversia infimus ac postremus est. Quod quidem, vel ex eo intelligi potest, quod animus humanus quasi quidam horizon in finibus intelligentium ac sentientium formarum positus est: et ab intelligentibus differt, quod ipse sentiens, seu potius sentiendi principium, et corporis perfectio est. Et rursum a sentientibus differt, quod mente atque intelligentia praeditus est: neque vero in rebus corporalibus sui gradus et ordines desunt. Nam primum et maxime sublimem locum coelum, tamquam corpus purissimum et nobilissimum obtinet: Subter coelum est ignis, subter ignem aer, subter aerem aqua, subter aquam terra tamquam faex mundi, et elementum gravissimum, obscurissimum, et rudissimum posita est. Jam igitur ex tot rerum generibus, quae obsecro ad hominem componendum convenisse existimatis? Sane res admi-

rabilis est hominis constitutio. Volebat Deus hominem duplici parte constare, et partim corporeum, partim incorporeum esse, et tamen ut omnis superbiae occasio tolleretur, non valde nobilem aut sublimem illum existere; Jam enim arrogantiam Deus hujus lascivientis vermiculi praevidebat. Quid igitur fecit? Ex utroque genere rerum id, quod infimum atque abjectissimum erat accepit: nempe mentem humanam ex incorporeis, et terrae limum ex corporatis, atque ex his naturam unam effecit, quam nunc humanam appellamus. Itaque si animum tuum inspicias, nullum alium animum viliorem, et minus intelligentem: si materiam coporis tui, nullam ea sordidiorem, atque humiliorem reperiri videbis. Num igitur non rustica, et pannosa vestis haec nostra natura existimanda est, praesertim si cum excellentia et nobilitate tanti regis comparetur? Vere, Auditores, vere *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens et habitu inventus ut homo*. Nam etiamsi Angeli omnium praestantissimi naturam Dei Filius assumere voluisset, adhuc vestimentum valde rusticanum induisset: tanta est Filii Dei sublimitas atque majestas. Quanto igitur magis nunc pannosam et vilem tunicam induisse dicendus est, cum non coelestem ac prope divinam Angelorum: sed terrestrem ac mortalem hominum naturam induerit? Conjunctio sane duarum naturarum tam discrepantium, tam dissimilium, tam disparium, tam extremarum, quales sunt divina atque humana, ejusmodi est, ut si facta jam non esset, numquam in hominum animos cadere potuisset esse faciendam. Multo siquidem minus esset hominem effici pulicem vel formicam, quam verbum Dei cum carne humana conjungi. Nonne abjectio maxima et humilitas incredibilis videretur, si homo posset et vellet ita formicae naturam assumere, ut vere formica diceretur, et esset? Et tamen quid interesse putatis inter hominem et formicam? Homo corpus habet, habet et formica: sensu praeditus est, et formica: homo ratione et consilio gubernatur, et formica: tametsi enim rationis est expers, ita tamen prudenter et sapienter operatur, ut Salomon homines ipsos ad scholam formicae mittere non dubitaverit, *Vade*, inquit, *piger ad formicam*. At quae lingua tam erudita, sapiens, tam diserta vel mediocriter explicare posset, inter Deum et hominem, quantum discriminis sit? Deus creator, homo creatus: Deus aeternus, homo caducus: Deus summum, et infinitum bonum, homo pulvis et cinis: et tamen hodie vere canere nobis licet, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Quis loquentur potentias Domini auditas faciet omnes laudes ejus?* Si Deus hominis aliquando recordari, et ab eo cognosci voluisse tantum est beneficium, ut David stupefactus clamet, *Quid est homo, quia innotuisti ei?* Et rursum, *Quid est homo, quod memor es ejus?* Quid nos facere, quo gaudio exultare, qua laetitia gestire, quibus vocibus Dominum laudare par esset? qui (ut ante dicebamus) sine mendacio canimus, *verbum caro factum est et habitavit in nobis?* Haec eo spectant, Auditores, ut intelligamus quam eximium, quam excellens, quam singulare sit illud donum, quod his diebus accepimus: et quanta amoris dulcedo in corde sempiterni Patris recondita: ac demum, quam non immerito Ecclesia dicat, *Deus, qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti.*

Verum quando jam ostendimus Dei Filium non secundum naturam divinam sed dumtaxat secundum humanam humilem dici posse, quanta fuerit secundum hanc ipsam naturam ejus humilitas, breviter, si placet, aperiamus: Tres sunt gradus humilitatis. Unus eorum, qui superioribus se subiiciuntur: alter eorum, qui etiam pares tamquam superiores colunt: tertius eorum, qui non modo cum paribus, sed etiam cum inferioribus tamquam inferiores se gerunt. Ac primus quidem incipientium, secundus proficientium, tertius perfectiorum est. Nam superioribus subiici humilitas quaedam est: paribus subiici magna quaedam humilitas est; inferioribus subiici maxima, perfectissima atque absolutissima humilitas est. Majorem enim hac humilitatem nemo habet, quam ut se quis inferioribus subiiciat. In primo gradu Dominus noster plane enituit. Nam cum Deum superiorem haberet, ita se ei subjecit, atque ejus imperio ita obtemperavit, ut cum ab eo ad labores, ad jejunia, ad ignominiam, ad verbera, ad crucem, denique ad mortem mitteretur, non modo imperium non recusaret, sed etiam incredibili cupiditate illud perficiendi flagraret. *humiliavit semetipsum*, inquit, Paulus, *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Quin etiam semper Patrem Deum se homine majorem praedicabat, et omnia opera sua in eum tamquam in primum auctorem referebat. *Vado ad Patrem*, inquit, *quia Pater major me est.* Et rursum: *A me ipso facio nihil: sed Pater in me manens facit ipse opera.* In secundo gradu propterea Dominus versari non potuit, quod parem nullum, cui se subiicere posset, haberet. Est enim ipse omnino medius inter creatorem et res creatas. Deum habet superiorem, sed caetera omnia inferiora. Ipse enim, ut ait Apostolus Petrus, *profectus est in coelum subjectis sibi Angelis et Potestatibus et Virtutibus.* Et est *caput*, ut beatus Paulus ait, *omnis principatus et potestatis. Omnia enim*, ut testatur idem Apostolus *subjecit* Deus *sub pedibus ejus, sine dubio praeter eum, qui subjecit ei omnia.* Porro in tertio, atque adeo perfectissimo humilitatis gradu nemo unquam, ut noster Liberator, excelluit. Quibus enim se Dominus non subjecit? Terreno imperatori imperator ipse coelestis se subjecit, cum nondum natus in Bethlehem perrexit, ut ejus edicto pareret. Parenti Virgini et Josepho nutritori se subjecit, de quo legimus, *Et erat subditus illis.* Legis praecepto ipse legis et Prophetarum auctor se subjecit, cum offerri in templo, circumcidi et redimi voluit. Baptistae Joanni ipse verus Baptista se subjecit, cum ab eo in aquis Jordanis baptizatus est. Discipulis suis ac servis ipse verus Dominus ac magister se subjecit, cum eorum pedes lavit. Hominum judicio ac tribunalibus ipse Judex virorum et mortuorum se subjecit, cum ad crucem condemnatus est. Denique morti ac doloribus ipse vitae et salutis auctor se subjecit, cum virgis caesus, et in crucem raptus, atque sublatus est. Haec est igitur humilitas filii Dei, hac dexterae manus

porrectio, hic ligni descensus in aquas, ut securis, quae ceciderat, enataret: et homo atque orbis totus, qui jacebat, erigeretur. *Deus*, inquit Ecclesia, *qui in Filii tui humilitate jacentem mundum erexisti.*

De camelo ferunt, cum, cum onerandus est, sponte sua procumbere: deinde ubi onus semper cum impositum est, surgere et onus simul attollere. Sic, Auditores, Liberator noster fecit. Nam cum instar cameli magnus ac sublimis esset, ita ut sedem haberet in coelo et scabellum pedum suorum in terra, quisnam super humeros ejus mundum, qui ceciderat, imponere, aut eum in terra deprimere potuisset? Non dicat Romanus, Ego Deum ad terram prostravi: non glorietur Judaeus, se manus impias in regem gloriae injecisse. Nam nisi ipse sponte sua genua flectere et humi procumbere voluisset, nemo ipsum non modo laedere, sed ne attingere quidem putuisset. *Ego*, inquit, *pono animam meam: nemo tollet eam a me: sed ego pono eam.* Ipse igitur instar cameli semetipsum exinanivit, genua flexit, humi procubuit: deinde post paululum exurrexit, et nos simul in humeros suos sublatos, de imo fluvio ad summum evexit. Nec enim surgere Dominus poterat, quin natura nostra, quam ille susceperat, simul exurgeret. Non enim corpus aethereum, ut Valentinus putabat; neque phantasma, ut Manichaeus somniabat, neque corpus sine anima, ut Apollinaris delirans asserebat, sed vere corpus humanum et vere animum humanum Dei Verbum suscepit. Neque solum corpus illud et animum illum Dominus in regnum coelorum invexit; sed nos omnes, si non re, certo spe salvos atque beatos effecit. *Cum essemus mortui peccatis*, inquit Apostolus Paulus, *convivificavit nos Christo, cujus gratia estis salvati, et conresuscitavit et consedere fecit in coelestibus.*

Verum enimvero, Auditores, illud oblivisci nullo modo debemus, nondum re ipsa, sed spe tantum salvos esse: et adventum Domini nos de lacu miseriae et de luto faecis extraxisse quidem; sed nondum a flumine penitus eduxisse. Jacebamus in profundo, nunc in summis aquis natamus: haerebamus in luto, nunc extra aquas caput extulimus: sed nondum tamen ad ripam pervenimus: magna pars fluvii traiicienda est, adhuc impetum fluminis, adhuc flatum ventorum, adhuc casum istum formidare debemus. Quid igitur nobis faciendum est, ut sine periculo fluvium istum traiiciamus, et securi ac laeti ad ripam perveniamus? Accipite consilium meum utilissimum ac saluberrimum, et animis vestris mentibusque diligentissime commendate, et finis sit orationis.

Experientia ipsa testatur, Auditores, eos qui periculosa flumina, ac praesertim equis transmittunt, si in aquas currentes intuentur, continuo perturbari, et ex equis ruere: si vero non in cursu aquarum, sed in eam ripam, ad quam tendunt oculos conjectos habeant, feliciter pene semper evadere. O consilium singulare? Beati, plane beati, qui illud capere et sequi diligenter voluerint. Fluvius, quem transmittimus, res creatae, labentes et periturae sunt: ripa florida, pulcherrima, immobilis, ad quam pergimus, regnum coelorum est. Qui igitur cursum istum aquarum, honorum, voluptatum, divitiarum, delitiarum, et commodorum praesentium ac fragilium aspiciunt, ipsi seipsos decipiunt, et sibi ipsis ruinae et interitus causa sunt. Res enim istae, si aspiciantur, perturbant, excaecant, circum agunt, delirare atque insanire etiam homines prudentissimos faciunt. At ii, qui serio statuerunt, sibi oculos a Deo regno removendos non esse, et res adversas fortiter propter illud praemium patiuntur, et res secundas non minus fortiter propter idem praemium contemnunt, o quam, secure, quam jucunde, quam alacriter flumen transmittunt.

Aspicite, Auditores, atque intuemini, quae nobis exempla Dominus Christus, et ejus protomartyr, alter nascendo, alter moriendo reliquerunt. Stephanus beatissimus juvenis erat, sicut magna pars nostrum hodie est: carnis infirmitate circumdatus erat: fluvium, quem nos traiicimus traiiciebat: si cum die quadam fluvius intumesceret, et rapidissimo cursu ferretur, nec solum aquae, sed magni etiam et crebi lapides cum aqua descenderent, et ipse in medio fluvio constitutus esset, quid illum fecisse putatis? num animum abjecisse? num lapidem impetum extimuisse? Nihil horum fecit. Nam in solam ripam oculos conjectos habebat. *Ecce*, inquit, *ut Deo coelos apertos, et filium hominis stantem a dextris virtutis Dei.* Ecce quid ille aspiceret, quid intueretur, quid animo cogitaret, cum fluvium istum pertransiret. Atque hac ratione brevi feliciter *obdormivit in Domino*, hoc est, ad ripam, ad portum tranquillissimum pervenit. O verum somnium! O quietem placidissimam! Obdormivit b. Stephanus, ut in die novissimo gloriosus resurgeret. Obdormivit, ut jam a laboribus penitus requiesceret. Obdormivit in terris, ut perpetuo vigilaret in coelo, et corona gloriae juxta nomen suum coronatus, et martyrii palma illustris perpetuo triumpharet.

Sed quid ipse Dominus, princeps et caput martyrum fecit? Non timebat, Auditores, quidem iste cursum aquarum, tuto in aquas respicere poterat: atque ut apertius loquar, sine periculo inter opes amplissimas, et in maximis honoribus versari potuisset; nihilominus tamen, quia dux noster esse, et exemplo nos docere volebat, in aquas, labentes numquam oculos suos defixit, et nihil plane rerum praesentium habere voluit. Respicite ortum, respicite cursum vitae, respicite obitum, et semper eum aut nudum aut seminudum videbitis.

Erubescat igitur Christianus, qui nisi in delitiis vivere non potest. Erubescat Christianus, qui dies festos agere nisi in comessationibus et ebrietatibus non novit. Ego quidem, Auditores, vehementissime timeo, ne sicut virgo beata in die festo filium amisit, sic in istis festis diebus plerique Christianorum Domini gratiam et Dominum ipsum amittant, et dum adhuc de ortu Domini gaudent, in ipsis Dominus moriatur. Nam sicut per jejunia praecedentia Dominum introduxerunt, quis dubitat quin etiam per crapulam et ebrietatem illud expellant? Respicite, quaeso, respicite ad quem modum nasci voluit Nascitur Dominus orbis, et palatium ejus

vile tugurium est: aula ejus, stabulum pecudum est: tapetia ejus, telae aranearum sunt: lectulus praesepe, et famuli bos et asinus. Regina mater sedet in foeno, rex filius jacet in praesepio. O quam cito, dulcissime puer, rationem transmittendi fluminis demonstrare aggrederis! Nondum loqueris ut tibi ipsi prospicias: et satis loqueris, ut nos admoneas atque instituas. Vix natus es, et bellum contra voluptates ac delitias geris: et famem ac sitim, frigus, ac nuditatem et alia vitae hujus incommoda incipis sustinere. Et haec quidem initia sunt, majora te manent pro nostra salute ferenda supplicia. Cresce, puer dulcissime, cresce. Jam enim exacuitur culter, ut circumcidaris. Jam tibi fuga in Aegyptum, squalidae solitudines, jejunia intolerabilia, tentationes gravissimae, itinera frequentissima, persecutiones atrocissimae, labores infiniti, dolores incredibiles, verbera sine numero, vulnera sine mensura, jam spinae et clavi, jam crux et lancea tibi parantur. Nunc amarum calicem passionis primoribus tantum labellis degustas; post paululum autem totum usque ad faeces exhauries. Nunc jaces inter animalia mansueta, quae te fovent, venerantur, adorant: tunc tauri multi, et canes multi circumdabunt te. Nunc te simplices pastores muneribus rusticanis honorant; tunc execrabiles scribae et Pharisaei in te maledicta, convitia, falsa testimonia et blaspemias evoment. Nunc Angeli cum laetitia canunt, *gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis*: tunc turbae insanae clamabunt *tolle, tolle crucifige eum*. Nunc Maria et Joseph te medium habent: tunc in medio latronum, tamquam princeps sceleratorum, pendebis. Nunc hiemis asperrimae frigus et horror lachrimas ex oculis tuis eliciunt: tunc plagae ac vulnera sanguinem ex omnibus tui corporis membris elicient. Et haec omnia, et alia multa non propter nos, et pateris et patieris: nos aegri sumus, tu pharmacum bibis: nos fures sumus, tu furtum exolvis: nos culpas admisimus, tu tuis poenas: neque id solum, sed etiam lachrimis tuis risum perpetuum nobis acquiris: et nuditate vestem gloriae, et stabulo paradisum, et laboribus quietem, et morte vitam beatam et sempiternam, quam nobis concedat Deus, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XIII.

DE DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS

THEMA

Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit Dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.

SYNOPSIS

Triplici sensu praesens thema explicatur, secundum sensum Ecclesiae, Apostoli, et Auctoris. Christus nos sua Nativitate humilitatem docere voluit, unde illum Deus Pater in specie servi et parvuli, cum esset absolutus haeres, sub tutoribus Joseph et Maria ad nos misit, ne ullam eum non recipiendi excusationem haberemus. Atque hic est Ecclesiae sensus. Paulus autem reprehendere volens Galatas, quod ita ad legem veterem inclinati essent, statum legis veteris pueritiae comparat, Evangelii vero maturae aetati; ubi puerorum conditiones convenientissime Judaeis adaptantur, ut sunt, non differre a servis, non uti pleno rationis judicio, non provocari ad bonum spe magnorum praemiorum, nec metu gravium suppliciorum a flagitiis absterreri. Modernus festa celebrandi ritus improbatur. Tertio exponitur de nobis, qui etsi respectu Judaeorum viri quidem sumus, tamen respectu sanctorum adhuc pueri sumus et haeredes Christi. Quanto utilius sit homini subesse quam praeesse, exemplo puerorum docetur, et quanto studio Sancti veteres sub esse affectarint. Ubi obedientiae et vitae monasticae laus encomio egregio celebratur: et quorumdam frivola solicitudo objecta retunditur. Denique ad obedientiam et humilitatem superioribus exhibendam in omni statu, exhortatio epilogum agit.

Tribus modis Apostolicam sententiam, quam hodierna die nobis Ecclesia considerandam proponit, exponi posse video. Uno modo juxta sensum Ecclesiae, altero modo juxta sensum Apostoli, tertio modo juxta sensum alium ad nostrum propositum accomodatum. Quis est igitur sensus ecclesiae? Cur hodie infra octavam Natalis Domini sententiam istam Ecclesia legi voluit? Non alia de causa, Auditores, quam ut nobis incredibilem Dei nostri charitatem, obedientiam et humilitatem, commendaret, qua his diebus formam servi pro nobis accipere dignatus est.

Videbat Deus genus humanum morbo superbiae potissimum laborare, neque esse aliquid, quod omnes homines in suam perniciem magis appetunt, quam regere, praeesse, dominari. Videbat praeterea medicamenta verborum, et cohortationum, quae per prophetas suos adhibuerat, parum aut nihil profuisse. Quid igitur fecit? Cogitavit de adhibendo medicamento efficaciori, videlicet de Christo. Magis enim movent exempla, quam verba, ut omnes noverunt. Ait igitur intra se: Mittam ad eos doctorem aliquem sapientissimum, cui non credere stultitia sit; et jubebo, ut servi habitum assumat, ut reipsa et factis doceat humilitatem. Sed quem mittam? Hominem aliquem? At fortasse dicent eum ideo servire, quod non potuerit regnare. Angelum aliquem? At existimabunt eum divino imperio compulsum, non libenter et ex animo in humilitate vivere? Scio quid faciam, *Verebuntur* fortasse *filium meum*: illum igitur mittam, ut cum viderint homines filium meum sapientissimum, et naturaliter Dominum atque haeredem bonorum meorum, et quem nemo cogere, cui nemo imperare potest; tam sponte sua, et libera voluntate servi formam accipere, et humilitatem verbis et factis praedicare, excusationem nullam habeant, et *convertantur et sanem eos.*

Sed quomodo fiet istud? Si Filius Dei naturaliter Dominus atque haeres est omnium divitiarum Dei Patris, quo pacto servus esse poterit? Numquid haereditati paternae renunciabit? At id, neque potest, neque decet fieri. Qua ratione igitur fiet, ut idem sit haeres et Dominus: et tamen ut servus aliorum potestati subiiciatur? Audite quale consilium salutis nostrae amator ardentissimus Deus invenerit: consideravit haeredem quanto tempore parvulus est nihil a servo differre, cum sit Dominus omnium, nec enim parvuli regere aut gubernare, vel seipsos aut alios possunt, quod proprium dominorum est; sed contra potius reguntur, gubernantur, tranctantur, moventur ad arbitrium aliorum, quod est maxime proprium eorum, qui serviunt. Faciam igitur, inquit Deus, ut filius meus, qui secundum formam Dei servire non potest, naturam humanam assumat, et non repente existat

vir maturae atque perfectae aetatis, sed primum sit infans, deinde puer, tum adolescens, postremo vir; atque hoc pacto quanto tempore parvulus erit more caeterorum infantium aut puerorum, nihil differet a servo. Hic est igitur sensus Ecclesiae: Fratres, inquit, Quanto tempore haeres Dominus noster ac liberator Christus, parvulus est, infans est parvulus est, sicut istis diebus est, nihil differt a servo, non loquitur, non imperat, non ambulat quo vult; sed sub tutoribus et actoribus Josepho et Maria est, qui eum nutriunt, custodiunt, tractant et movent ut volunt; idque usque ad praefinitum tempus a Patre, hoc est, usque ad annum trigesimum, usque ad istud tempus erit subditus illis: et tum demum a Patre constituetur *Rex super Sion montem sanctum ejus praedicans praeceptum ejus*: tunc primum incipiet praedicatione Evangelii colla vel corda potius hominum sibi subiicere, et omnem terram ad imperium suum adjungere. Istud igitur fuit Dei nostri plenum sapientia, plenum pietate, plenum charitate consilium. Ista fuit illa admirabilis, et obstupescenda adinventio, de qua loquitur Isaias, cum in illo suo pulcherrimo cantico ait: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris: et dicetis in illa die Confitemini Domino et invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus.* O qualem inventionem, Auditores! O quam dignam omni acceptione, et quam dulciter complectendam, et animo altissime infigendam! *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus*, Dicite superbis atque ambitiosis: Vide miser quid excogitaverit Deus tuus, ut te a morbo isto liberaret, Filium suum sapientissimum, potentissimum, regem angelorum, Dominum universitatis servum esse voluit, hominibus pauperibus subesse voluit, praesepi, et lacte, et fasciis et bajulo indigere voluit: istas fossas altissimas et profundissimas fieri voluit, ut arcem tuae superbiae debellaret: et tu adhuc non intelligis miser, quo te ista tua superbia ducat? Depone fastum, comprime tumorem, agnosce pulverem tuum; noli velle videri major Domino tuo, et sapientior magistro tuo. Hic est igitur sensus Ecclesiae. Nunc sensum Apostoli videamus.

Castigare volebat beatus apostolus Paulus filios suos Galatas, quod a perversis quibusdam hominibus seducti, putarent esse necessarium caeremonias veteris legis simul cum Evangelio observare, circumcidere masculos, colere sabbatum, agere neomenias, et alia, quae Judaico populo praescripta erant. Itaque comparat statum veteris legis pueritiae, statum Evangelii aetati maturae, ut inde Galatis et nobis omnibus ostendat, tam turpe esse Christiano caeremonias legis observare, quam turpe esset viro gravi cum pueris ludere. Quis non rideret, si virum aliquem quadraginta vel quinquaginta annorum videret currere, et clamare cum pueris per plateas, flagello verberare trochum.

> *Aedificare casas plostello adjungere mures.*
> *Ludere par impar; equitare in arundine longa?*

Ita prorsus ridiculi et ridendi sunt, qui Judaicis fabulis intendunt.

Atque ut hoc paulo diligentius et accuratius explicemus, quae sunt conditiones puerorum? Primum a famulis non differunt. Nam ut scitis et experientia didicistis, in domibus bene institutis, sicut servi, ita etiam pueri, non quod volunt agunt, sed ad arbitrium aliorum vivunt, quin etiam minorem libertatem pueri habent, quam servi, et minus tractant pecunias et res caeteras, quam servi: imo saepe ipsis servis pro uno nummo aereo supplicabunt. Deinde judicium rationis nondum plenum et maturum habent, et magis sensibus more brutorum, quam ratione ducuntur: ex quo fit, ut pueris paedagogus attribuatur, qui eos elementa doceat. At ideo perverso modo instituuntur ii, qui nondum pueritiam excesserunt, et tamen gymnasia philosophorum aut jureconsultorum frequentare jubentur: Nam nec in eo studio propter judicii immaturitatem proficere possunt, et interim tempus illud amittunt, quo levioribus disciplinis ad humanitatem informari debuerant. Postremo nec spe magnorum praemiorum ad bonum provocantur, nec metu gravium suppliciorum a flagitiis deterrentur. Pueri siquidem multo facilius ducuntur pomis et placentis, quam promissione civitatum et regnorum. Et contra non usque adeo terrentur metu magnorum suppliciorum, carceris, exilii, crucis, sed id quod maxime timent, nihil est aliud quam virga.

Istae sunt igitur conditiones parvulorum, quae optime atque aptissime in Judaeos conveniunt. Prima est a famulis non differre: et lex vetus in servitutem homines condemnabat, ut Apostolus ait: in servitutem vero, non solum quod eos de diaboli et peccati potestate non liberabat; sed etiam, quod jugo multiplicium et obscurissimarum caeremoniarum subiiciebat, et quod minis et terroribus ad legem observandam compellebat: quod eosdem magis peccatores, atque adeo magis servos ex occasione faciebat. *Litera enim occidit, spiritus vivificat*: ex lege non deletio, sed cognitio peccati et *qui cognoscit voluntatem Domini sui et non facit, vapulabit multis*: Deinde lex per literam jubendo et per spiritum non adjuvando, magis concupiscentiam hominum peccatorum excitabat, et eos irae ac vindictae magis obnoxios reddebat. Itaque *lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum*; sed *peccatum occasione accepta per mandatum*, majores vires accipiens, miserum hominem in servitutem adhuc duriorem et graviorem redegit. Hoc est quod Apostolus ad Romanos scribens; *Lex*, inquit, *iram operatur.* Nam per legem cognitio peccati, per cognitionem concupiscentia (siquidem ferimur in vetitum) per concupiscentiam legis transgressio, per transgressionem reatus atque obligatio ad poenam. Servi igitur erant Judaei, nos vero liberi sumus, *ea libertate, qua nos Christus liberavit*: Nam et jugum illud grave tam multiplicium caeremoniarum de cervicibus nostris Christus amovit, et vinculum peccati, quo crudeliter astricti tenebamur a diabolo ipse confregit. Et *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum*, *qui datus est nobis*, quae vere ac proprie lex nova et Evangelium dici debet, nos tales effecit ut jam Deo non

tamquam vindici et exactori, timore quodam servili; sed ut amantissimo et dulcissimo patri, liberali et spontanea voluntate serviamus. Deinde Judaei nondum plenum et maturum judicium rationis habebant, quae est altera conditio puerorum. Hinc videlicet legem tamquam Paedagogum habuerunt, et in scripturis suis non sublimes et theologicos sensus; sed literam dumtaxat et grammaticam intelligentiam assequebantur. Nec parum inter eos profecisse videbatur, qui Deum unum esse cognoscebat, et vitulos aureos et argenteos pro Deo non adorabat: Denique ita crassam adhuc, et plus quam bovinam et asininam intelligentiam habebant, ut Deus per Isaiam diceret, *Cognovit bos possessorem suum et asinus praesepe Domini: Israel autem me non cognovit.* Christiani vero, quorum status non puerorum, sed virorum gravium et perfectorum est, non amplius paedagogo subjecti in elementis primis versantur; sed ipsum Christum, doctorem, theologum maximum et sapientissimum, de reconditis ac arcanis mysteriis disserentem audiunt. Postremo pueri nec spe magnorum praemiorum ad bonum provocantur, nec metu magnorum suppliciorum a flagitiis absterrentur; sed pomis et placentis, et metu virgae facillime ducuntur: ita quoque Judaei tamquam vere et proprie pueri, parvis rebus movebantur, promissione, unius anguli angustissimi orbis terrarum victoria de inimicis, pace temporali. Denique nihil frequentius Dominus eis pollicebatur, quam terram fluentem lacte et melle. Et quid quaeso avidius expetunt pueri quam lac et mel? At vero Christianis hominibus jam viris effectis, non lac et mel; sed regna atque imperia Deus promittit, nempe coeli possessionem consortium Angelorum, conspectum et colloquium Dei, gloriam, beatitudinem immortalitatem. Pari ratione Judaei virgam metuebant, damna et supplicia temporalia: Christiani autem non virgam, sed patibulum; non jacturam temporalium bonorum, sed gehennam et ignem sempiternum metuunt. *Nolite timere eos*, (ait Dominus) *qui occidunt corpus*, nolite metuere virgam; *sed timete eum, qui postquam occiderit corpus, potest etiam animam perdere in gehennam.* Hinc igitur Apostolus Paulus argumentum sumit ad suos Galatas stultitiae apertissime convincendum, tamquam si diceret: O insensati Galatae, quis vos docuit repuerascere? Si tempus legis pueritia atque infantia quaedam erat; si tempus Evangelii aetas gravis et matura est, unde vobis desiderium ex Evangelio ad legem redeundi? Quando visum est, ut aliqui ex senibus fierent pueri? Videmus quidem quotidie ex pueris fieri senes, sed pueros ex senibus fieri numquam vidimus.

Atque ista quidem Apostolus ad Galatas: sed quae multo majori ratione in homines Christianos hujus temporis conveniunt. Nam, ut praetermittam caetera, quid quaeso crastina die, pridie videlicet circumcisionis, et rursum paulo post pridie epiphaniae plurimi ex Christianis facient? Quales ineptiae videbuntur, quales nugae plus quam pueriles exercebuntur? Et quid est hoc aliud quam judaizare, quam repuerascere, quam ignorare Christianismum? Quid enim interest inter Judaeos et Christianos, quantum ad festorum dierum celebrationem attinet? Nonne quod illi tamquam pueri epulabantur coram Domino, bibebant vinum, comedebant pinguia, mactabant boves et oves, et carnali atque externa quadam laetitia exultabant: isti vero, Christiani videlicet, et spiritales solemnitates spiritali laetitia, spiritualibus epulis, cantantes et psallentes in cordibus suis celebrare debent? O quantum absumus a religione et perfectione patrum majorum nostrorum. O quid illi istis diebus sentiebant. O quanto silentio, et quam altis contemplationibus suspendebantur. O quomodo spiritus eorum istis diebus pinguescebat, cor liquefiebat, oculi pluebant dulces lachrimas, omnia ossa et omnes medullae exultabant! Non supererat illis tempus, quod in nugis et vanitatibus consumerent: totos dies, et magnam partem noctium stupor ille ingens, atque admiratio tot Sacramentorum, quae his diebus Deus peregit, illa abyssus charitatis et humilitatis Dei nostri sibi vendicabat. Sed jam ad tertium et postremum sensum hujus loci veniamus.

Quanto tempore haeres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad praefinitum tempus a patre. Videtur mihi hoc loco Apostolus virtutem obedientiae et humilitatis, tamquam imprimis necessariam homini Christiano, commendare. Quemadmodum enim tempus legis cum tempore gratiae comparatum pueritia quaedam est: ita quoque tempus gratiae, si cum tempore gloriae conferatur pueritia est. Et nos licet cum Judaeis collati viri simus: tamen cum beatis hominibus, et coelum jam obtinentibus comparati, nihil aliud quam pueri sumus: et rectissime dicitur de nobis, ut etiam b. Hieronymus exponit, *quanto tempore haeres*, hoc est, homo Christianus, qui vere est haeres Dei, cohaeres autem Christi, *parvulus est*, per fidem videlicet ambulat et non per speciem (nam fides est parva, et imperfecta cognitio, et propria puerorum), *nihil differt a servo*, hoc est, pro suo arbitratu non vivit; *sed sub tutoribus et actoribus est*, sub obedientia praepositorum, et patrum spiritualium degit, *usque ad praefinitum tempus a patre*, usque ad finem hujus, et principium alterius melioris et felicioris vitae. Itaque omnes nos pueri sumus, et si salvi esse velimus, more puerorum vivere debemus: *nisi efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum.*

Sicut igitur parvulis nihil pejus et gravius accidere potest, quam relinqui sibi: Si enim parvulus aliquis tutoribus et actoribus destituatur, et rem suam familiarem per se administrare incipiat, an non paucissimis diebus omnia bona sua dissipabit et pauper ac mendicus fiet? Ita quoque nihil nobis omnibus periculosius, quam praeesse, nihil utilius, quam subesse: nam pueri sumus. Omnes quidem homines incredibili cupiditate flagrant libertatis, neque mala est ista cupiditas, sed bona et naturalis et implebit eam Deus tempore suo: sed error noster in eo versatur, quod nimis properamus, et dum adhuc pueri sumus dominari et regere volumus. *Qui crediderit*, inquit Isaias, *non festinet*, veniet aliquando tempus, quando tutoribus

et actoribus non indigebimus, et magis liberi et domini et reges erimus, quam unquam optare potuimus. Sed *qui crediderit non festinet*: *Vanum est vobis ante lucem surgere*: expecta modicum, et dum parvulus es, tutores et actores non aspernare, bonum est tibi ad tempus subesse magis quam praeesse. Non vidisti aviculas adhuc implumes volare volentes sine alis, et miserabili casu ad terram corruentes? Non vidisti frumentum, quod nimis mature exortum est, statim exsiccari? Hinc videlicet beatus Franciscus vir sapientissimus dicere solebat; *In praelatione periculum, in obedientia lucrum, in humilitate meritum*: *et stultos esse illos, qui eo tempore, quod nobis ad meritum concessum est, non meritum, sed periculum magis amant*: hinc ipse idem non solum munere generalis magistri vel ministri, ut ipsi loquuntur, se abdicavit, nec solum generali et provinciali ministro, sed et privato custodi obedire voluit. Hinc etiam magnus ille Joannes, ut collatione **19.** auctor Cassianus, cum annos triginta in eremo sanctissimam et sublimissimam vitam duxisset, tandem ad monasterium abbatis Pauli se contulit, et Deo gratius, ac sibi utilius, fructuosius, securius existimavit sub obedientia praelati alicujus, quam proprio judicio vivere. Hinc b. Hieronymus ad Rusticum scribens, et Bernardus in sermone tertio de circumcisione, et ante eos magnus Basilius in quaestionibus diffuse explicatis, vitam communem sub obedientia praelati utilitate et securitate vitae solitariae anteponunt. Ridebunt fortasse nonnulli, sed rideant quantum velint: ista est prudentia et sapientia vera sanctorum, quod pueri sumus, et mare magnum undosum et periculosum turbatissimum transeamus, et qui proprio sensu ducitur, propriis viribus et brachiis natat, qui vero Deo in homine obedit, et non facit quod vult, sed quod jubetur; ille a Deo quodammodo fertur, et in Dei humeris quasi quiescens, non suis, sed Dei viribus, et brachiis natat. Hinc orta sunt monasteria hinc religiones, hinc homines Deo suadente dixerunt prorsus vivere, ut pueri, non administrare rem familiarem, non uxores ducere, sed ad arbitrium aliorum vitam et mores suos componere. Id primum Apostoli fecerunt, deinde Sancti pene omnes hoc genus vitae adamaverunt: Nam praeter Antonios, Paulos, Macharios, Hilariones, etiam Basilius, Nazianzenus, Hieronymus et Augustinus, Martinus, Benedictus, Gregorius et Beda Anselmus et Bernardus, Dominicus et Franciscus monachi, et monachorum patres et pastores fuerunt. Imo vero post martyres fere omnes sancti homines, et miraculis et vitae excellentia clari ex monasteriis et religionibus prodierunt.

Dicet aliquis, in modico suades nobis, ut omnes vitam istam amplectamur: *Opto apud Deum in modico et in magno*. Quid enim eam vitam laudem, quam Dominus consuluit, quam Apostoli tenuerunt, quam Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Bernardus summis laudibus praedicarunt, quam sancti pene omnes adamaverunt, in qua ut Bernardus ait, *homo vivit purius, cadit rarius, surgit velocius, incedit cautius, irroratur frequentius, moritur securius, praemiatur copiosius*? quae non audit querelas uxoris, nec gemitus liberorum, nec tumultum servorum: quae hominem liberat sollicitudine opum acquirendarum, metu conservendarum, dolore amittendarum quae illum transfert de ordine hominum ad ordinem angelorum: quae laetum in vita, securum in morte, beatum post mortem facit? Istam ego non laudem vitam? illos ego non praedicem, qui quanto tempore parvuli sunt sub tutoribus et auctoribus vivere decreverunt? Audi quid beatus Augustinus in epistola ad Hilarium scribens dicat; *Ego ipse* inquit, *qui haec scribo, perfectionem, de qua Dominus locutus est, vehementer adamavi, et non meis viribus, sed gratia ipsius adjuvante sic feci*; *neque enim quod dives non fui ideo minus mihi imputabitur*: *nam neque ipsi apostoli, qui priores hoc fecerunt, divites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui et illud quod habet, et quod optat habere, dimittit. Et ad hoc propositum quantis possum viribus alios exhortor*. Audiant haec, qui a servitio Dei homines deterrent, *Quantis*, inquit, *possum viribus ad hoc propositum alios exhortor, et in nomine Domini habeo consortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est*. Et libro tertio contra literas Petiliani, *Perrexit*, inquit, *deinceps Petilianus ore maledico in vituperationem monasteriorum et monachorum, arguens etiam me, quod hoc genus vitae a me fuerit institutum*.

At inquis, si omnes religiosi fiant, mundus peribit: quis enim genus humanum propagabit? Quis urbes et regna gubernabit? Quis judicia et bella administrabit? Antiqua querimonia est, et ei saepius Chrysostomus et alii Patres responderunt. Sed accipe breviter responsionem meam: eas tu et probatam ac sanctam religionem ingredere, ibique maneas, et poenitentiam agas, donec omnes homines monachi fiant, et tum demum impendente periculo ne mundus pereat habeto licentiam egrediendi. Stultae et pueriles sunt istae querelae, neque tibi aut mihi cura incumbit providendi, ne mundus pereat: neque periculum est. Semper enim fuerunt, et erunt plures, qui viam latam quam qui angustam ingrediuntur.

Sed his omissis, quia non omnium est religiosus fieri, sed eorum duntaxat, quod Deus singulari beneficio ad obsequium suum vocat, et quibus inspirat spiritum perfectionis, contemptum rerum praesentium, desiderium futurarum, (nec enim homines sunt, qui ista tam alta et tam sublimia persuadent, sed Deus ipse est) idcirco omnes exhortor, ut singuli in suo gradu et statu, quem elegerunt, obedientiam et humilitatem discant, ut suis episcopis, suis pastoribus, suis praeceptoribus, suis patribus tamquam tutoribus et actoribus, ut vere parvulis et haeredes regni coelestis, penitus obtemperent, eisque subiaceant, ut hac ratione tandem ad veram libertatem et haereditatem aliquando perveniant, quam nobis concedat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XIV.

IN DIE EPIPHANIAE DOMINI

THEMA

Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. *Isaiae* 60.

SYNOPSIS

Etsi triplici mysterio festum hoc celebre sit, de uno tamen solo hac concione agitur, de vocatione scilicet Gentium per tres magos inchoata. Per Jerusalem in prophetica hac lectione intelliguntur apostoli et fideles, qui intrepidi in fide permanserunt; ubi docemus constanter Ecclesiae adhaerere, etsi multi ab ea desciscant. Prophetae poetis Etnicis comparati. Sedere in loco sublimi vel humili, pro prosperitate, familiare prophetis. Apostolos modis tribus surrexisse, et quomodo. Pauperum duo genera; et qua ratione vera gloria acquiratur per media debita. Quomodo Apostoli fuerint illuminati, per Christum scilicet, qui multis lux esse declaratur. Summa gloria Dei Patris Filius sapientissimus, et miracula etiam, quae per Apostolos homines paulo ante rudes sequenter fiebant. Judaeis obscuriores tenebras effudisse Deum quam gentibus demonstratur, quod in ridiculosis ineptiis sui Thalmud, et in reaedificatione templi tempore Ruffini miraculose impedita luculenter apparet. Judaeos vinci caecitate a nostri temporis haereticis: hos vero a nonnullis Catholicis, qui vel Soli sibi exorto oculos claudunt, vel ducentem stellam aut differunt aut facile deserunt, ostenditur.

Pars posterior propositum prosequitur thema, et in primis apostolos lumini periculose errantibus a longe apparenti comparat. Cur Deus Gentium vocationem ab humilibus et pauperibus sit auspicatus causae. 1. ut Gentium conversio soli omnipotentiae Dei, et non regum industriae adscriberetur. 2. ut primitivae Ecclesiae fundamenta jacerentur firmiora. 3. ut minus invideremus divitibus opes et honores, cum per ea nihilo sint meliores. 4. Quia facilius ignem verbi Dei instar lignorum aridorum concipiunt humiles, secus autem divites. Denique cum finis erat Evangelii homines a terrenis rebus abstractos divinis adjungere, facilius ab iis pauperes quam divites avelli quis non videt? Evangelii efficacia etiam reges convertere potuit, quod in hodiernis Magis apparet; ad quorum exemplum quisque conversionem suam instituere ad finem usque docetur.

Hodierna celebritas, Auditores optimi, multis nominibus maxima et laetissima, et nostra, hoc est gentium propria, singularem devotionem ac religionem a nobis omnibus prope suo jure postulare videtur. Agimus enim hodie Domini apparitionem, et exultantibus animis beatae spei initia celebramus, tribusque divinissimis, laetissimisque mysteriis ornatum, atque illustrem colimus diem. Hodie stella duce primitiae Gentium tribus muneribus auro, thure et myrrha, Christum regem, Deum et hominem agnoverunt. Hodie liberator generis humani proprio baptismo aquas omnes ad sordes peccatorum eluendas et homines regenerandos consecravit. Hodie primo, eoque jucundissimo prodigio idem Dominus aquas mutavit in vinum, et nos dulcedinis et suavitatis coelestis, quae aquas temporalium tribulationum post hanc vitam consequetur, admonuit. Itaque caeteri festi dies, vel simplicem vel semiduplicem, (ut Ecclesiae verbis utamur) vel ad summum duplicem solemnitatem habent, sola celebritas hodierna merito, jureque optimo triplex nominari potest. Quia tamen mysterium primum maxime proprium est hujus diei, et ab Ecclesia Catholica matre nostra, tum in lectione prophetica, tum in evangelio nobis proponitur, nos quoque praetermissis caeteris solam propheticam lectionem, quae pulcherrima et jucundissima est Domino adjuvante explicare aggrediemur.

Initium igitur propheticae lectionis ejusmodi est: *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est: quia ecce tenebrae operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur, et ambulabunt Gentes in lu-*

mine tuo et reges in splendore ortus tui. Propositum Spiritus sancti in his paucis verbis non aliud mihi fuisse videtur, quam modum,et ordinem breviter explicare, quo Gentes toto orbe diffusae, ab impio cultu daemonum, ad verum Deum convertendae erant. Et quidem scripturae divinae ac praesertim vaticinia prophetarum saepe repetebant Gentes aliquando convertendas atque ad agnitionem veri Dei adducendas fuisse. Sed mirum est, quam id parum intellectum fuerit antequam fieret: Nam ut in Actis Apostolicis b. Lucas refert, cum Apostolus Petrus Cornelium et alios nonnullos ex Gentibus baptizari jussisset,et Spiritus sanctus super eos sicut olim super Apostolos descendisset, omnes obstupuerunt, et ipsi quoque Apostoli mirabantur.Existimabant Hebraei non gerere Deum curam aliquam Gentium, sed eas penitus deservisse. Verum aliud cogitabat Deus, id quod probe intelligens Apostolus Paulus, Judaeis dicebat: *An Judaeorum Deus tantum? nonne etiam Gentium?* ac modus quidem, et ordo vocationis Gentium talis fuit: Primum misit Deus in mundum filium suum humana carne vestitum; Deinde per eum paucos, videlicet Apostolos, verae fidei lumine illustravit: Postremo per Apostolos ad Ecclesiam suam Gentes adduxit, atque hoc est, quod paucis verbis Isaias docet, cum ait: *Surge illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum*, et quae sequuntur. singula verba perpendamus.

Surge illuminare Jerusalem. Jerusalem dicuntur pauci illi Judaei, qui Christum receperunt, atque imprimis Apostoli. Antea quidem, quam Christus veniret in terras, omnes Judaei Jerusalem dicebantur, et ad populum Dei electum pertinebant; sed posteaquam Christum coram Pilato negaverunt et aperte malle se Caesarem, quam Christum professi sunt, etiam Deus negavit ac deservit eos, ut vaticinium Danielis impleretur:*Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est.* Itaque soli illi,qui permanserunt in fide patriarcharum et prophetarum, et Christo, quem illi venturum praedixerunt, adhaeserunt, deinceps nomine sanctae et electae urbis Jerusalem censebantur. Ex quo nos etiam admonemus,ut cum videmus multos deserere fidem, et discedere ab Ecclesia, non perturbemur: siquidem Jerusalem semper est Jerusalem; Ecclesia semper est Ecclesia.Et sicut tunc scribis et Pharisaeis,et legis doctoribus et sacerdotibus et multis de plebe cadentibus, Jerusalem tamen non cecidit, sed mansit in paucis illis, qui Christo adhaeserunt: ita nunc licet homines multi, vel potius provinciae multae deserant ecclesiam; ecclesia tamen non cadit.Itaque exeat quicumque velit, exeant scribae, exeant pharisaei, exeant sacerdotes, exeant reges, exeant episcopi, exeant monachi, exeant legis doctores;numquam tamen Ecclesiam, numquam Jerusalem evertent, sed seipsos tantum perdent. Nam Ecclesia super firmam petram aedificata, et Jerusalem, cujus fundamenta sunt in montibus sanctis, ruere non potest, et sive pauci, sive multi, illi Jerusalem faciunt, qui adhaerent petrae et fundamento, cui Dominus ait, *tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* Temporibus beati Hieronymi tanta confusio haeresum et sectarum inter Christianos erat, mundus totus nihil aliud, quam ingens quaedam Babylonia videretur; unus trahebat ad hanc partem, alius ad illam. Et quia tunc haereses non ita perspicuae et faciles et carnales erant, sicut modo sunt: sed graves et subtiles haeretici solum amore veritatis moveri videbantur, atque idcirco omnes timebant isti parti vel illi adhaerere; quid tunc sancti et sapientes homines faciebant? Confugiebant in Jerusalem,hoc est, Apostolicae sedi, sive cum paucis sive cum multis se adjungebant. *Hinc praesidiis*, inquit ad Damasum d. Hieronymus, *fulta mundi,Arriana rabies fremit: hinc in tres partes scissa Ecclesia ad se rapere festinat: ego interim clamito, si quis cathedrae Petri jungitur, meus est*;et in epistola superiori, *Ego nullum praevium, nisi Christum sequens, beatitudini tuae, hoc est, cathedra Petri communione consocior, super illam petram aedificatam ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit,prophanus est.Si quis in arca Noe fuerit, peribit, regnante diluvio.* Istum igitur virum sanctum et sapientem his nostris perturbatissimis temporibus imitari debet, quicumque saluti suae vere consultum cupit.

Audiamus nunc quid ad Jerusalem, hoc est, ad coetum et societatem apostolorum dicat Propheta: *Surge*, inquit, *illuminare Jerusalem.* Tales mihi omnino videntur in Ecclesia Dei fuisse prophetae, quales olim apud Ethnicos fuerunt poetae, mendaciis tamen et lascivis narrationibus semper exceptis quemadmodum enim poetis propositum erat non rem gestam simpliciter narrare; sed pulchro quodam modo,et artificiosis et venustis involucris ita dicere,ut admirationem et delectationem simul in animis audientium excitarent: volebat alicubi Virgilius docere, quo tempore ferendae essent fabae audi quomodo loquatur.

> *Candidus*, inquit, *auratis aperit cum cornibus annum*
> *Taurus*, *et adverso cedens canis occidit astro*:

Rem eamdem aliquis alius semplicitcr ita dixisset: ad medium mensis Aprilis fabae seminari debent: ita quoque prophetae faciunt. Poterat enim Isaias simpliciter dicere, Veniet tempus,cum pauperes quidam et obscuri, ac rudes piscatores, doctores omnium gentium carissimi et illustrissimi fient. Maluit vero more caeterorum prophetarum obscurius et venustius dicere, *Surge illuminare Jerusalem.* Existit enim in his verbis pulcherrima et elegantissima quaedam translatio. Ita enim propheta coetum illum exiguum et abjectum apostolorum alloquitur, quasi virginem aliquam captivam, et in pulverem sequentem alloqueretur,eique nuncium laetissimum liberationis et exaltationis afferret, *Surge*, inquit, *Jerusalem.* O pauperes piscatores, sedetis nunc in pulvere, surgite, sedebitis in thronis; estis humiles, eritis clari: estis peccatores, eritis sancti: estis piscatores, eritis imperatores. Familiare est sanctis scriptoribus,atque imprimis prophetis per sessionem in loco sublimi et

illustri describere felicitatem et prosperitatem: et contra per sessionem in loco humili, in sordibus et pulvere, describere calamitatem et desolationem verbi gratia Isaiae cap. 47. *Descende, sede in pulvere virgo filia Babylon: sede in terra, non est solium filiae Caldaeorum: quia ultra non vocaberis mollis et tenera*, quasi dicat, O tu rex Babyloniae, sedes nunc sublimis in solo dominaris gentibus et populis multis, veniet Persae et Medi, et in pulvere sedere te facient: Et rursum cap. 52. *Excutere de pulvere, consurge, sede Jerusalem, solve vincula colli tui captiva filia Sion*. Ita igitur et nunc loquitur, *Surge Jerusalem*, O coetus Apostolicus, evangelizo vobis gaudium magnum; Surgetis vos aliquando de pulvere peccati ad sedem excellentissimae sanctitatis. Surgetis de statu isto humili et obscuro ad honorem et culmen apostolicum. Surgetis de Judaica servitute, et abjecta ista spe promissionum terrenarum, ad Christianam et evangelicam libertatem, atque ad spem et expectationem bonorum maximorum et sempiternorum. Tribus enim istis modis apostoli surrexerunt et ascenderunt. Cogita b. Petrum: erat olim homo peccator sicut caeteri, erigit illum Deus ad fastigium tantae et tam excellentis sanctitatis, ut esse posset doctor et magister pietatis omnibus, sicut etiam fuit. Erat olim unus quidam de piscatoribus Galileae, capiebat et vendebat pisces, ea ratione et arte se et uxorem, et caeteram familiam sustentabat: erigit illum Deus ad apostolatum, et omnes regiones et provincias orbis terrae ejus curae et sollicitudini committit. Erat olim unus de caeteris Judaeis, nihil sublime, aut altum cogitabat, aut sperabat, contentus erat illa promissione Domini, *si audieritis me, bona terrae comedetis*: erigit postea illum Deus ad spem regni coelestis beatitudinis et gloriae sempiternae. Hoc est igitur, *surge Jerusalem*.

Sed ad quem modum Apostoli surrexerunt? Dedit illis fortasse Deus multas civitates, aut multa beneficia, aut saltem magnam vim pecuniarum? Nihil horum dedit. Neque enim temporales divitiae requiruntur, ut aliquis clarus et illustris evadat: non requiritur, ut homo non fit pauper; sed hoc requiritur, ut non vincatur et superetur a paupertate. Quidam pauperes inveniuntur, qui semper conqueruntur de divitibus, semper murmurant, semper blasphemant, semper quaerunt sive per fas sive per nefas aliquid acquirere: Isti vere pauperes, jacent sub inopia, et sunt miseriores omnibus hominibus; Ferunt enim crucem, sed mali latronis, pauperes corpore, pauperiores animo, et in hoc saeculo et in futuro cruciantur. Alii sunt, qui licet nihil habeant, tamen nihil cupiunt, et scientes se patrem ditissimum habere, et conservari sibi haereditatem amplissimam in coelis, non magni faciunt inopiam istam, quae ad quinque dies durat. Istis inopia non dominatur, sed ipsi potius dominantur inopiae et ea bene utuntur ad aeternas divitias consequendas. Sane graviter multi decipiuntur, omnes enim naturaliter desideramus ascendere, omnes cupimus nomen, famam, et gloriam: locus animorum nostrorum, quasi elementum nostrum sursum est: ideo sicut ignis semper conatur ascendere, quia sursum est locus ejus; sit etiam nos omnes semper ad loca sublimia suspiramus, Sed error plurimorum in eo versatur, quod honorem et gloriam quaerunt quibusdam rationibus et modis, quae ignominiam potius, quam gloriam merentur. Ascendere volunt per viam divitiarum, ad divitias vero per fraudes et usuras, et quid mirum si et in hoc saeculo et in futuro perpetuam confusionem et infamiam acquirant? Virtus honorem parit, non pecunia. Ac virtus praesertim humilitatis. An non veritas ait; *Qui se humiliat exaltabitur*? An non videmus aquas tantum ascendere quantum descenderunt? Ita quoque nos tantum omnino ascendemus in coelo, quantum hic in terris descenderimus. Libera praeterea et spontanea Christi confessio illa est, quae honorem et gloriam incredibilem nobis acquirit. *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo*. Quanta erit illa gloria, cum Deus ipse coram Angelis et beatis hominibus omnibus patriarchis, prophetis, apostolis, martyribus, doctoribus confessoribus virginibus non in loco edito et conspicuo collocatos omnibus audientibus et videntibus laudabit? Illa erit laus plena honoribus et veritatis: *Non enim qui semetipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat*. Tunc vere plus honoribus et gloriae recipiemus, quam unquam sperare aut optare potuimus. Ista gloria erit eorum, qui Christum libere confitentur, quos non pudet, sicut multos alios, esse pauperes propter Christum, injurias ferre, et contumelias propter Christum, caste et sobrie vivere propter Christum: qui non erubescunt recusare compotationes, non ire ad choreas et saltationes cum invitantur, non audire detractiones, eos qui male agunt fraterna charitate corripere. Denique qui timorem hominum timori divino postponunt, nec erubescunt libere agere, quod Christo placere noverunt. Quicquid dicant, vel cogitent homines, isti Christum confitentur in terris, et eos cum incredibili honore et gloria confitebitur Christus in coelis. Ad hunc igitur modum apostoli surrexerunt: non habuerunt magnas divitias, sed magnam charitatem: non dedit illis Deus, ut non paterentur; sed ut cum gaudio et exultatione paterentur: dedit magnum animum et copiosam gratiam, qua mundum et carnem et diabolum vincere possent, erant piscatores, et acceperunt cor et animum dignum imperatore.

Surge illuminare Jerusalem. Quid est illuminare? Nihil aliud, quam illuminaberis. Sicut enim apostoli surrecturi erant de statu humili ad statum sublimem; ita quoque transituri erant de tenebris ignorantiae ad lumen sapientiae: et sicut de piscatoribus apostoli, ita de rudibus et imperitis summi et sapientissimi theologi futuri erant. Quid aliud aliquid significat illuminare? Quid? Gaude laetare, exulta, serena frontem tuam Jerusalem. Tristitia quidem et moeror vultum quodammodo obscurant: laetitia illustrat et serenat: *Dominus*, inquit propheta, *illuminatio mea, et salus mea, quem timebo*? Et rursum. *Deus misereatur nostri et benedicat nobis illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. Illuminet vultum suum*

super nos, hoc est laetam et serenam faciem nobis ostendat, non tristem, non iratam, non turbatam, non obscuram. Videmus homines tristes, tetricos, melancholicos gerere frontem contractam, obscuram, et quasi nubibus quibusdam et caligine obductam. Et contra videmus eos, qui laetantur et gaudent, habere frontem explicatam, apertam, serenam, et quodammodo splendere ac nitere vultum eorum. Surge ergo et illuminare, gaude et laetare Jerusalem. Quamobrem? *Quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est.* Magna profecto ratio gaudendi quia venit lumen tuum. Sed cur tempus praeteritum usurpat, cum de re futura loquatur? Nimirum, ut intelligamus tam esse certum, quod praedicit futurum, quam est certum fuisse, quod jam praeteriit. Deo siquidem, qui per prophetas suos futura praedicit, nihil est praeteritum, aut futurum: sed omnia praesentia. Lumen vero de quo loquitur, cum ait, *quia venit lumen tuum*. Christum est. Idem est enim quod hic ait. *Venit lumen tuum*. et quod paulo post apertius dicet, *super te autem orietur Dominus.* Nec immerito Dominus lumen appellatur: Nam *Deus lux est, et in eo tenebrae non sunt ullae.* Et de Christo d. Joannes. *Erat*, inquit, *lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Et Ecclesia in symbolo, *lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.* Et Apostolus ad Hebraeos, *qui cum sit splendor gloriae et figura substantiae ejus*: Et ipse de se, *ego sum lux mundi.* Itaque *lumen tuum* dicitur Dominus, *lumen* ratione divinitatis, *tuum* ratione humanitatis. Nec enim lumen nostrum dici poterat Deus, antequam naturam humanam assumeret: quo pacto enim lumen nostrum diceretur, quod a nobis videri non poterat et quod aciem nostram, sensusque vincebat? Sed posteaquam clarissimum illud lumen humana carne quasi nube tectum est, et nimium illum fulgorem temperavit, tunc lumen Angelorum factum est lumen hominum et splendor gloriae, fons sapientiae, verbum Dei in excelsis factus est nobis Dei sapientia. Tunc vidit *omnis caro salutare Dei.* Tunc etiam ille sanctus senex, cujus oculi fortasse caligare incipiebant dicere potuit. *Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum.*

Venit igitur *lumen tuum, et gloria Domini super te orta est*: fortasse idem aliis verbis dicit: nam *gloria patris est filius sapiens.* Neque fuit unquam filius sapientior Filio Dei, in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae. Magna est gloria Dei Patris, quod mundum istum, tam pulchrum, tam omnibus numeris absolutum condiderit: quod Solem, et Lunam et stellas, quod tantam animantium plantarum, lapidum et metallorum varietatem, quod homines, quod angelos ex nihilo creaverit. Sed multo sine ulla comparatione major gloria est quod filium infinitae sapientiae et bonitatis genuerit. Nam mundus totus vix umbra quaedam divinae bonitatis et perfectionis dici potest: filius autem non umbra quaedam, sed ipse candor est lucis aeternae, et *splendor gloriae et figura substantiae ejus.* Itaque nihil majus, nihil excellentius, nihil gloriosius de Deo praedicare possumus, quam quod filium infinitae potentiae, sapientiae et bonitatis genuerit: et vere gloria Dei Patris est Filius ille sapiens, quem ab aeternitate generavit. Fortasse etiam gloria Domini, clarissima et illustrissima illa signa et prodigia significat, quae per Apostolos fiebant. Nam cum illi, qui paulo ante homines obscurissimi et abiectissimi fuerant, omnium gentium linguis loquebantur, signa et prodigia maxima faciebant, solo verbo aegros curabant, mortuos ad vitam revocabant, daemones pellebant, rhetores et philosophos confundebant, simplicibus verbis altissima dogmata persuadebant, corda peccatorum quantumvis dura molliebant; omnes homines admirabantur et Deum glorificabant. Dicebant enim *Digitus Dei est hic* non sunt ista opera hominum. Deus est qui loquitur, Deus qui operatur: hoc pacto majestatem et gloriam Domini in Apostolis omnes videbant, et quod nunc in Isaia legimus implebatur, *et gloria ejus in te videbitur.*

Sequitur, *Quia ecce tenebrae operient terram et caligo populos.* Pergit explicare magnitudinem beneficii divini, quod Jerusalem, hoc est, apostolicus chorus accepturus erat. Ecce, inquit, rem admirabilem et stupore plenam dicturus sum; tot sapientes erant inter homines, tot philosophi, tot rhetores, tot nobiles, tot divites, et illis omnibus omissis humiles piscatores Deus elegit, quos illustraret, quibus primitias Spiritus daret, quos principes Ecclesiae constitueret: *Ecce*, inquit, *tenebrae operient terram, et caligo populos, super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur.* An non esset eximium et singulare privilegium hujus oppidi, in quo sumus, si Belgium totum in tenebris esset, et obscurissimam noctem pateretur, super Lovanium autem splenderet Sol, et nos soli coelum serenum, et aerem purum atque apertum videremus? Tale fuit privilegium apostolorum, quando mundus totus, terra et populi, hoc est, Judaei et Gentiles in tenebris errorum versabantur: ipsi vero soli Deum verum agnoscentes in lumine degebant.

Sed cur quaeso major obscuritas Judaeis attribuitur quam Gentibus? Cur terram operient tenebrae, hoc est, Judaeos: terrenos videlicet homines quibus nihil obscurius fingi potest; populos autem hoc est, Gentes, Paganos, Ethnicos sola caligo? Sic enim habent septuaginta. *Et caligo super Gentes.* Quod hic mysterium latet? Num Judaei magis caeci futuri erant, quam essent Gentes? Omnino, Auditores. Nam ii, quos Deus illustravit, si lumini sint ingrati, magis excaecantur, quam ii, qui lumen numquam receperunt. Tales Judaei fuerunt: habuerunt patriarchas, habuerunt legem et scripturas sanctas, habuerunt miracula divina, habuerunt angelos, et Deum ipsum maxime familiares: ad ultimum ingrati fuerunt, et veniente vera luce oculos suos clauserunt, et Deus, ut merebantur, deseruit eos, et permisit tenebris majoribus et densioribus involvi, quam unquam fuerint tenebrae Ethnicorum. Ita modo videmus: convertuntur Gentes, veniunt idololatrae, publicani et meretrices ad fidem: et Judaei obstinatissimi in sua infidelitate perseverant. Ecce quam crassae et palpabiles tenebrae oculos Judaeorum teneant, vident omnis

vaticinia in Christo esse completa: vident miracula a Christo et apostolis et sanctis caeteris facta esse sine ullo numero: vident mundum totum juxta vaticinia prophetarum relicto cultu idolorum ad Christum esse conversum: vident se nec templum, nec regnum, nec sacerdotium, nec altare, nec sacrificium habere:vident se toto orbe dispersos omnium gentium pedibus subjectos esse atque hanc miseriam et calamitatem non annos decem, aut viginti aut triginta sicut olim, sed mille et quingentos annos pertulisse; et tamen satis intelligunt se post reversionem de captivitate Babyloniae numquam idola coluisse,et tamen adhuc non vident cur tam severe puniatur a Deo. *Quia ecce tenebrae operient terram.*

Libro decimo historiarum Ecclesiasticarum prope finem Ruffinus Aquilesiensis refert.temporibus apostatae Juliani voluisse Judaeos iterum templum in urbe Hierosolyma aedificare: sed cum de omnibus locis et provinciis convenissent, et ab imperatore facultatem et sumptus accepissent, et jam calcem et reliquam materiam praeparassent.nocte quae illum diem praecedebat, quo erant opus inchoaturi, vehementissimum terraemotum obortum fuisse,eoque non solum fundamentorum saxa longe lateque jactata, sed etiam porticus publicas, in quibus Judaei morabantur, funditus eversas,et Judaeos oppressos ac necatos: deinde prima luce reliquam Judaeorum multitudinem ad locum ruinae ad mortuos requirendos concurrisse;sed statim ex domo quadam subterranea, ubi ferramenta et alia ad opus necessaria servabantur, globum igneum prodiisse, qui per plateam discurrens exustis ac necatis Judaeis qui aderant ultro citroque ferebatur: atque hoc iterum et saepius, imo frequentissime tota illa die repetens.pertinacis populi temeritatem flammis ultricibus coercebat: et ne ista casu fieri viderentur,sequente nocte in vestibus singulorum signum crucis, ita evidens apparuisse, ut nulla arte elui, vel aboleri posset. Haec Ruffinus suis temporibus accidisse testatur,quae commemorare volui,ut omnes intelligunt quantae sint tenebrae Judaeorum, et quam vere praedixerit Isaias, *quia ecce tenebrae operient terram.*

Neque solum eo caecitatem suam Judaei produnt, quod Solem justitiae Christum jam in summo coelo constitutum,et orbem totum illustrantem non vident:sed etiam quod in suo Thalmud absurdiores fabulas de Deo finxerunt,quam unquam finxerint pagani: dicunt Deum quotidie semel irasci, et duas lachrimas effundere: praeterea orare, et poenitentiam agere. Item cum mundum crearet in parte Septentrionis magnum foramen in coelo reliquisse, ut si quando exurgeret aliquis, qui diceret, se coelum condidisse,tunc ei Deus responderet, Si tu coelum fecisti, perfice opus, claude foramen illud.

Ista sunt judicia Dei, Auditores, ista est plaga caecitatis super omnes plagas maxime formidanda qua justo Dei judicio puniuntur ii, qui divino lumini resistunt: ista plaga puniti sunt Judaei,et hoc tempore gravissime, et vere in judicio, et in furore puniri haereticos videmus. Quis crederet eos, qui olim etiam doctores Theologi fuerunt, ita vehementer excaecari, ut dicant ea, quae nec Judaei nec Turcae,nec pagani unquam fuissent ausi pronunciare? Deum velle et constituere, ut peccata fiant; eum, qui conatur bene agere, peccare mortaliter: Deum opera bona non requirere, sed potius rejicere: Deum debere obedire diabolo: naturam divinam passam et mortuam esse. Quis unquam Judaeorum, Turcarum, Ethnicorum vel joco talia dixisset?Itaque Judaei densiores tenebras patiuntur, quam Ethnici. Sed haeretici adhuc densiores, quam Judaei: sicut etiam majus lumen a Deo haeretici, quam Judaei receperant.

Neque deest similis quaedam plaga plurimis catholicorum. Quidam enim reperiuntur, quos Deus vocat interna admonitione ad vitam meliorem,sentiunt interdum se moveri et trahi ad bonum,vident oculis mentis lucem quamdam spiritalem similem stellae, quae hodie magos duxit ad praesepe; sed vel contemnunt, vel negligunt divinam inspirationem; vel etiam metuentes ne fiant nimis boni, de industria oculos claudunt: et Deus, qui non vult contemni, aut negligi munera sua, justo judicio eos relinquit, et excaecari, et in sordibus peccatorum volutari permittit: et qui magni et sancti servi Dei fuissent, si vocantem et inspirantem Deum secuti essent, fiunt postea homines perversissimi, et tandem male pereunt.

At inquiunt, Deus est bonus, et non semel sed saepius vocat: et si non sequar hoc anno, sequar anno sequenti. Verum est, Deus est bonus, sed numquid tu ideo eris malus, quia Deus est bonus? Nescis Deum simul esse justum, et judicia Dei abyssum multam? Quid vero magis contigisset, si visa stella dixissent, expectemus adhuc modicum, apparebit fortasse et anno sequenti: omnino male eis successisset. Deus enim magnus Dominus est, et non vult contemni, aut negligi munera sua. Habet duo brachia Deus longissima et robustissima: unum est misericordia, alterum justitia. Extendit primum brachium misericordiae, ut te complectatur: inspirat bona desideria: si tu resistis, et fugis, incidis in brachium justitiae, illo te apprehendit, et ad terram allidit et confringit.

Alii sunt qui sequuntur vocantem Deum et stellam praeeuntem ad aliquod tempus,incipiunt in opera bona incumbere, abstinere a flagitiis, frequentare sacramenta confessionis et communionis: sed cum maxime videntur fervere et currere levi tentatione exoriente, et aliquando nulla de causa ad unum verbum amici alicujus resiliunt:isti quoque fugiunt brachium misericordiae, et incidunt in brachium judicii. Nam qui tales sunt, facillime obdurantur, et multo pejores fiunt, quam antea unquam fuissent. Sicut piscatores dicunt aquam calidam facilius congelari, quam frigidam. Et sicut experientia didicimus eos qui de aegritudine convalescunt, si antequam perfecte curentur recidant in morbum multo gravius laborare, quam antequam convalescere inciperent. Quis non videt eum periculosius cadere, qui altius ascendit? Quis non legit, quod ait b. Petrus; *Melius erat viam veritatis non agnovisse, quam post agnitam retrocedere?* Et quod ait Dominus: *Nemo mittens manum in aratrum, et respiciens retro, aptus est*

regno Dei. Et, *Ecce sanus factus es, iam noli amplius peccare, ne tibi deterius contingat*; Itaque auditores optimi, si Deum timemus, et admirabilia judicia ejus, perseverantia nobis necessaria est non possumus sine incredibili discrimine stare et retrocedere. Navigamus adverso flumine, et nisi perpetuo, sine intermissione laboremus in remigando, et quae retro sunt obliti ad anteriora et altiora nos extendamus, magno impetu retro feremur et ad saxa et scopulos allidemur. Haec de tenebris et caligine dicta sint.

PARS ALTERA.

Et ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortus tui. Explicatur his verbis privilegium singulare apostolorum. Ipsi enim a Deo electi fuerunt, ut pro se, et prae aliis lumen et gratiam reciperent, et non solum sibi, sed etiam aliis lucerent, et sicut vitrum et crystallum, non solum ipsum intime et profunde illustratur a Sole; sed etiam Soli simillimum efficitur, et res caeteras illustrat: ita quoque apostoli non solum ipsi lumen receperunt, sed etiam lumen aliis fuerunt: ita ut aliquando Dominus eos lucem mundi appellare non dubitaverit, *Vos estis*, inquit, *lux mundi.* Et Isaias, *Ambulabunt*, inquit, *gentes in lumine tuo.*

Sed quomodo ambulabunt? Quo ibunt? Ad ipsum lumen, quod videbunt. Veniant vobis in mentem ii, qui noctu per ignotas et desertas regiones iter faciunt, vel per magnum mare navigantes oborta tempestate in medium Oceanum abducuntur, et media nocte coelo nubibus obducto, navigant in incertum, nec ullo modo conjectare licet, in qua parte mundi consistant. Si ejusmodi homines jam salute prope desperata post multos et diuturnos errores videant tandem alicubi procul aliquod lumen, an non statim in illud oculos coniicient, et arbitrati ibi esse domum vel portum aliquem, sine mora eo dirigent cursum suum? Pari ratione sub tempus illud, quo Christus venit in terras, omnes gentes in densissimis errorum tenebris per magnum mare mundi hujus in incertum navigabant, tam tetra caligo super omnes populos et provincias ac regiones incubabat, ut etiam fornicationes et adulteria et scelus Sodomae et Gomorrhae non viderentur peccata; et Deos ligneos et lapideos homines multo meliores et nobiliores adorarent, et eis res suas et seipsos stulti commendarent, qui nec audiebant nec videbant, et qui potius hominum custodia indigebant.

Quid tum fecit Deus? Excitavit repente in edito quodam monte pulcherrimam civitatem, ista est Jerusalem, ista est Ecclesia, quae in apostolis coepit, et in ea maximum et clarissimum lumen sapientiae, sanctitatis et signorum ac prodigiorum accendit: statim vero atque illud lumen splendere et procul fulgorem et radios suos diffundere coepit, omnium Gentium oculos, qui variis in locis errabant, in se unum convertit. Et ecce ex omni parte mundi ex Asia, Africa, Europa turmatim gentes ad illud lumen confluebant, dicebatque alter ad alterum: *Venite ascendamus ad montem Domini et ad Domum Dei Jacob*; relinquamus errores, renunciemus Diis ligneis et lapideis, convertamur ad verum et vivum Deum, sequamur lucem, curramus ad lucem quam videmus. Hoc igitur Isaias spiritu prophetico cernens Ecclesiae gratulabundus dicebat. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, et vide. Ecce omnes isti congregati sunt, venerunt tibi.*

Sed cur addit Propheta, *et reges in splendore ortus tui*? Numquid etiam reges in gentibus non numerantur? Cur separatim ponuntur? Voluit sanctus propheta divinae sapientiae, providentiaeque ordinem exponere. Nam, ut Dionysius Areopagita docuit, summo ordine providentia Dei per superiores causas gubernat ac regit inferiores; per summos Angelos illustrat medios; per medios illustrat infimos; per infimos illustrat homines, et inter ipsos homines prius Judaeos quam Gentes, et inter Gentes prius pauperes, quam divites, prius obscuros, quam nobiles, prius privatos, quam reges illustrari voluit. Ambulabunt, inquit, primum Gentes in lumine tuo; deinde etiam reges in splendore ortus tui. Ita legimus in Actis Apostolicis et in Ecclesiasticis historiis initio evenisse. Primi qui ad fidem veniebant erant sutores, piscatores, Simon coriarius, Lydia purpuraria et similes homines. Reges obstinati manebant, imo potius usque ad tempora Constantini non solum reges non convertebantur; sed etiam persequebantur, et necabant eos, qui converti volebant. Hinc b. Jacobus, *Audite*, inquit, *fratres mei dilectissimi, Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide et haeredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Nonne divites per potentiam opprimunt vos, et ipsi trahunt vos ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?* Hinc etiam Apostolus Paulus, *Videte*, inquit, *vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes, secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: sed quae stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes: et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Hinc etiam Dominus se pauperibus missum profitetur, *Spiritus Domini super me*: Et rursum, *caeci vident, surdi audiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.*

Est vero multiplex ratio cur Deus a pauperibus et privatis inceperit. Primum enim hoc Deus fecit, ut mundi conversionem suae omnipotentiae, non principum industriae homines adscriberent, si omnium primi imperatores et reges conversi fuissent, statim edictis publicis jussissent ubique confringi statuas, demoliri simulachra, cessare sacrificia, everti vel claudi templa idolorum; fortasse etiam populos suos ad fidem recipiendam compulissent. Itaque dixissent omnes, Non Deus est, qui homines convertit, sed regum ac principum edicta. Quamobrem ut omnes intelligerent, fidem esse donum Dei, et non humana virtute, sed divina potestate everti regnum diaboli, maluit Deus per pauperes regnum suum mundi Principibus non solum non juvantibus, sed etiam resistentibus auspicari, *Non quaesivit*, inquit Augustinus, *Domi-*

nus per oratorem piscatorem. sed de piscatore lucratus est imperatorem. Magnus Cyprianus orator, sed prius Petrus piscator, per quem postea crederet non solum orator, sed etiam imperator. Nullus nobilis primo electus est, nullus doctus, quia infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. Deinde primi Christiani optimi et probatissimi esse debebant. Quippe qui tamquam lapides majores et solidiores in fundamento Ecclesiae ponebantur, quod si statim ab exordio praedicationis Evangelii principes mundi conversi fuissent, debilia fundamenta tanti aedificii jacta fuissent. Primi siquidem Christiani a regibus coacti ad fidem venissent, vel si sponte, certe persecutoribus caruissent. Nunc vero quoniam initio propter crebras persecutiones Christianum fieri res erat plena periculi et ignominiae, illi, qui tum convertebantur, optimi et constantissimi et ferventissimi, et vitam ac sanguinem millies fundere paratissimi erant. Itaque hoc modo Deus bonum ac firmum fundamentum jecit. Praeterea voluit Deus nobis hoc exemplo demonstrare, quod non debeamus opes et honores divitibus invidere: hoc ipso enim quod ad fidem et evangelium prius sutores et piscatores, quam reges et imperatores vocavit, satis ostendit, non omnes, qui sunt primi in terrenis bonis, esse etiam primos in coelestibus; sed contra saepe primos apud homines, esse novissimos apud Deum. Neque esse terrenas divitias magnifaciendas, quas videmus amicis Dei saepe non dari; sicut non magnifacimus glandes et siliquas, quae suibus post paululum interficiendis in magna copia tribuuntur. Rursum ab humilibus et pauperibus Deus incepit, quod ipsi magis parati atque apti sint ad semen Evangelii utiliter recipiendum. Cor divitis simile est agro spinis et tribulis referto. Neque vero divites mihi succenseant, ita Dominus, cum de semine loqueretur, parabolam suam exposuit. Nam cum dixisset, *Aliud cecidit inter spinas, et exortae spinae suffocaverunt illud*, explicando subjecti; *Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, et sollicitudo saeculi istius et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.* Cor pauperis terra est bona, et spinas et tribulos non habet. Est etiam dives similis ligno virenti; pauper vero ligno arido: gratia Dei et Evangelii praedicatio similis igni: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur.* Jam vero quis nescit multo celerius et facilius ligna arida, quam virentia ignem concipere? Imo vero, quod omnium pessimum est, ligna virentia omnino invita exsiccari videntur: statim enim atque ad ignem admoventur strident, fumant, gemunt: ita divites faciunt, ferre non possunt ignem tribulationis, quo exsiccari debent, ut in eis flamma divini amoris accendatur. Si flecti debent ad orationem, oportet eos habere pulvinar, ne frangantur genua. Si jejunandum est semel, sumunt in prandio duplo amplius, quam solerent, ne detur vacuum et stomachus conqueratur. Si eundum est ad concionem vel ad sacrum, et est aura frigidior, ipsi domi pellibus involuti apud ignem sedere debent. Itaque non mirum si pauperes prius, quam divites flammam Evangelii conceperunt: sunt enim pauperes ligna sicca, divites ligna virentia. Praeterea finis Evangelii non alius est, quam affectum et animum hominis a rebus terrenis abstrahere, et Deo ac rebus divinis adjungere, certum est autem homines divites et nobiles magis rebus terrenis inhaerere, ac proinde difficilius ab eis avelli posse, quam pauperes. Quid est facilius deponere pallium, an deponere pellem? Cum deponis pallium, dolorem non sentis. Quare? Quia pallium nullo glutino carni tuae adhaeret. At pellem sine incredibili dolore exuere non potes, quod pellis arctissime carni conjuncta, et copulata sit. Postremo sicut aves, si alas habeant luto aut visco implicatas, per terram repere possunt, in sublime ferri et volare non possunt: ita quoque homines divites quia cordis alas mentem et voluntatem luto et visco rerum terrenarum plenas habent, frustra quotidie audiunt, *Sursum corda*: confitentur, communicant, orant; sed tamen fere sine affectu sine spiritu: non gustant, quae sunt Dei, *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Pauperes vero nihil habent, et nihil cupiunt habere, facili negotio feruntur sursum, levi motione rapiuntur in Deum. Beatus Antonius, beatus Benedictus, beatus Franciscus, non erant usque adeo docti, nunquam scholas theologicas viderant; tamen facillime rapiebantur in Deum, atque altissimis contemplationibus saepissime fruebantur. Quamobrem? Quia liberas et expeditas sine luto et sine visco alas habebant. Habent reges sua regna, et divites suas divitias, in illis conquiescunt, vident se ab omnibus magni fieri et honorari: putant se esse aliquid, quotidie cogitant majora, inde est quod aegre admodum et sero convertuntur ad Deum. At vero pauperibus facile est contemnere regna, quae non habent: facile est non diligere honores, quos nunquam sperant; facile est iis rebus non adhaerere, a quibus procul absunt. Istae sunt igitur rationes cur pauperes et obscuri evangelium et fidem primi receperunt.

Sed quamquam reges et principes aegre convertuntur, et qui divitias habent, difficile intrabunt, ut Dominus ait, in regnum coelorum; tamen tanta est virtus et efficacia Evangelii, ut etiam eos aliquando convertat. *Ambulabunt*, inquit, *gentes, in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui.* Etiam reges, inquit, qui videntur non posse converti, convertentur tamen, et ambulabunt in splendore ortus tui. Horum typum gerebant magi illi, qui nobiles et divites et sapientes et reges etiam fortasse erant: et tamen hodierna die stella duce ad praesepe Domini ex Perside venerunt, et ita venerunt, ut omnibus hominibus viam salutis et perfectionis exemplo suo demonstraverint. O nos beatos, auditores, si sanctos et sapientes istos reges imitari sciremus. Quicumque Deum ex animo quaerere, et sine errore invenire desiderant, nihil aliud agere debent, quam quod magos istos sapientissimos egisse legimus. Primum omnium terram suam, et cognitionem suam una cum magis alacriter relinquant; deinde cum iisdem non falsis hominum rumoribus credant, sed stellam fulgentem diligenter considerent: non sequantur hominum mendacia, sed vocationem coelestem, quid possunt filii hujus saeculi suadere, nisi diligere saeculum? Quid? co-

gitas de castitate, et petis consilium a lenone vel meretrice? Cogitas de relinquendo saeculum, et consilium petis ab amatoribus saeculi? Vis fieri stultus, ut fias sapiens; et consulis mundi sapientiam, quae tota est vana, totum habet foris et nihil intus? Non igitur audiant consilia hominum eorum qui nihil nisi carnem et sanguinem sapiunt; sed audiant potius quid in cordibus eorum Dominus Deus loquatur: audiant quid in scripturis veritas clamet: audiant quid Christus et apostoli consulant vel praecipiant: tum si viderint Herodem cum scribis et pharisaeis turbari, non turbentur ipsi propterea; sed pergant quod Deus vocat, et sinant mundum et daemones vociferari et comminari quantum volunt. Jam cum ad stabulum et praesepe stella duce pervenerint, non offendantur inopia et pannis Salvatoris, nec loci humilitatem et angustias considerent, sed contra potius abyssum charitatis et pietatis mirentur, qua Deus noster cum esset dives, egenus propter nos fieri voluit, ut nos inopia sua ditaret. Deinde cum magis non offerant Deo quisquilias, non quatuor, non quinque aureos; sed optimum quod habent, aurum, thus et myrrham: offerant seipsos totos tanti quanti sunt. Nec enim Deus, qui se totum nobis tam liberaliter dedit, minus quam nos ipsos totos, totum cor, totum animum, totum affectum accipere dignatur; et tum demum verum nudi, rebus omnibus Deo donatis, secure et tranquille dormiant, ut angelicum responsum in somnis accipiant. Dormiant mundo et curis ac negotiis hujus saeculi, ut vigilent Deo et negotiis vitae futurae: et cum ab Angelo per quietem in oratione et contemplatione didicerint, non esse redeundum ad Herodem, per aliam viam revertantur in regionem suam: aliam vitam, vitam novam, vitam angelicam, vitam sanctam inchoare et continuare studeant, ut per eam ad vitam beatam et sempiternam perveniant, quam nobis concedat Deus, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XV.

DE DOMINICA PRIMA POST EPIPHANIAM.

THEMA

Et Jesus proficiebat sapientia, aetate et gratia apud Deum, et homines. *Luc.* 2.

SYNOPSIS

Exordio ab encomio Academiae Lovaniensis sumpto concio in duas partes dirimitur; in quarum priore enodatur quaestio, cur Evangelista Lucas dicat Christum aetate, gratia et sapientia profecisse, cum tamen in utero materno fuerit plenus gratia et sapientia, adeo ut illi nihil addi potuerit, quod testimoniis prophetarum, evangelistarum, Pauli et ss. Patrum abunde probatur: imo ipsa ratio dictat, Christum in utero verum perfectum extitisse sapientia, animi vigore et sensuum maturitate. Dicitur tamen profecisse sapientia, quia sensus humanus in eo proficiebat, atque ea usu et experientia cognoscere incipiebat, quae antea sola cognitione et contemplatione cognoscebat. Proficiebat autem gratia, quia quotidie ejus merita et corporis gloria augebatur; quae pulchra Solis similitudine explicantur, qui splendore et ardore crescere et decrescere videtur, nec tamen illum hujusmodi mutationibus esse subjectum constat.

In altera parte docetur, quomodo Christum imitari, et sapientia simul et gratia magis ac magis proficere possimus: ubi docetur hominem Christianum ardere charitate, et lucere sapientia debere: et quem perperam agant ii, qui studia humana, utpote gladios quibus iugulantur, condemnant, multorum patrum contrarium asserentium testimoniis ostenditur. Scientias ut piis prodesse, sic malis obesse. Non sufficere humana scientia enitere, sed accedat charitas et humilitas necesse est: Cujus rei formidanda de docto viro cum daemone in extremis disputando victo, narratur historia. Tandem quomodo sapientia cum charitate sit conjungenda duo traduntur documenta: primum, ut quotidie aliquid mane et vesperi contemplationi divinae tribuatur. Secundum, ut sacramentum eucharistiae frequenter sumatur.

Humani generis assertor, optimi auditores, non alia de causa aetate, sapientia et gratia profecisse dignatus est, quam ut nobis non aetate aut sapientia solum, sed simul etiam gratia proficiendum esse demonstraret. Ac si usquam alibi tam praeclari exempli sectatores aliquos habet, certe in hac illustri ac veteri academia multos habere jure ac merito existimandus est. Etenim tot gymnasia sanctissime instituta, tot collegia a fundamentis erecta, tanta doctorum hominum celebritas, tot litterariae exercitationes, tam crebrae de rebus gravissimis disputationes, et publicae privataeque studiorum collationes, finem alium non habent, quam ut juventus, quae frequentissima et florentissima in hac urbe versatur, in sapientiae studio, doctrina ac eruditione proficiet. Quid vero tot fana religiosissima, tantus numerus sacerdotum, tantus ad res divinas concursus, tam assiduae conciones, quae nec una lingua, nec uno in loco habentur, sibi volunt? Quo spectant? Quo referunt? Nonne eo, ut qui in hac urbe sapientia et eruditione crescunt, in iis etiam divina gratia et charitas amplificetur? ac ut de praeclarae hujus academiae juventute sine mendacio dicere possimus, *Proficiebat sapientia, aetate et gratia apud Deum et homines.*

Quae cum ita sint, gaudeo hanc potissimum sententiam se mihi in hodierno evangelio explicandam obtulisse, in qua de nobis ipsis agitur, et ad quem modum in hoc studiorum curriculo versari debeamus, ostenditur. Ac duo sunt, quae in hujus sententiae explicatione a me requirere prope vestro jure mihi videmini. Unum, cur b. Evangelista, Dominum sapientia et gratia profecisse affirmet, quem plenum sapientia et gratia paulo antea asseruit: alterum, quo pacto nos Dominum imitari, et sapientia simul, et gratia quotidie magis ac magis augeri possimus.

Ut igitur ad primam quaestionem veniamus, res est, auditores, ejusmodi, de qua agimus, ut non facile expediri possit: neque uno atque eodem modo a sanctis patribus, doctoribusque theologis explicatur. Tale enim temperamentum moderatioque

dicendi adhibenda est, ut nihil indignum Dei Filio asseramus, et simul b. Lucae sententiam integram conservamus, veramque, ut a Spiritu veritatis profectam esse demonstremus. Initio igitur illud veluti fundamentum firmissimum nostrae disputationis jaciendum est, Dei Filium Dominum nostrum secundum eam naturam, quam pro nobis et ex nobis accepit, numquam sapientia, virtutibus caeteris, gratia, gloria et beatitudine caruisse: neque minus sapientem, aut justum, aut potentem aut beatum in utero matris fuisse, quam esset, cum in templo et synagogis docebat, et signis et prodigiis clarissimus atque illustrissimus habebatur. Tantum enim sapientiae et gratiae charismatum, et donorum gloriae et beatitudinis in illo amplissimo et capacissimo pectore Deus posuit, quantum omnino capere potuit: neque locus ullus in eo vacuus est relictus. Audite prophetam: *Egredietur*, inquit, *virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet: et requiescet super eum spiritus Domini. spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini.* Audite evangelistam. *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus gloriam ejus gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.* Audite apostolum. *In quo sunt omnes thesauri* (de Christo loquitur) *sapientiae absconditi.* Audite rursum alium Evangelistam: *Puer autem crescebat, et confortabatur plenus sapientia, et gratia Dei erat in illo.* Audite postremo magnum illum praeconem, qui non alia de causa missus a Patre luminum fuerat, quam ut testimonium perhiberet de lumine. *Quem misit Deus*, inquit, *verba Dei loquitur. Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.* Num apostolis, num prophetis, num patriarchis? Quid ergo sibi vult apostolus cum ad Ephesius scribens, ait, *unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi*? De illo igitur dumtaxat beatissimus Domini praecursor locutus est, cum ait: *Non enim ad mensuram dat Deus spiritum*, de quo mox subiecit. *pater diligit filium, et omnia dedit in manu ejus.* Et alio loco. *Qui post me venturus est, quia prior me erat: et de plenitudine ejus omnes nos accepimus.* De patriarcha Abraham in Genesi legimus. *dedit Abraham cuncta, quae possederat, Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo.* Tale aliquid b. Joannes de Christo et reliquis sanctis hominibus dicere mihi videtur. Nempe separavit Deus Dominus a servis, et eum, qui natura est filius, ab iis, qui adoptione sunt filii: et servis quidem, ac sola adoptione filiis largitur munera, persolvit stipendia, dat spiritum ad mensuram, at ei, qui natura est filius, non munera, non stipendia, sed omnia, quae possidet, totam videlicet atque integram haereditatem. Denique ut sapientissimus doctor Augustinus ad Dardanum scribens, et rursum psalmum 9. et 120. exponens ostendit, quantum inter caput et membra tantum inter Christum et sanctos homines discriminis est. Quemadmodum enim in capite omnes sensus inveniuntur: caetera vero membra uno dumtaxat, eoque abjectissimo, nempe tangendi sensu praedita sunt; sic etiam Dei servis atque amicis certa quaedam Spiritus sancti dona attribuuntur. *Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae; alii autem sermo scientiae secundum eumdem spiritum, alteri fides in eodem spiritu: alii gratia sanitatum in uno spiritu: alii operatio virtutum: alii prophetia; alii discretio spirituum; alii genera linguarum; alii interpretatio sermonum.* At in principe nostro, et capite Christo omnia dona, omnes virtutes, omnes spiritus, omnes gratiae, omnia privilegia singulari et excellenti quodam modo eminere videntur. Tametsi enim quaedam virtutes sunt, quae in Domino atque assertore nostro locum habere non potuerunt, ut fides, spes et poenitentia; tamen id propterea factum est, quod eae virtutes admistum aliquid habeant, quod cum rebus melioribus simul esse non poterat. Nam nec fidei obscuritas clarissimam lucem beatitudinis ferre, nec spes cum possessiones conjungi, nec poenitentia cum innocentia in eodem pectoris domicilio habitare potest. Et nihilominus, auditores, quicquid laudis et perfectionis tres istae virtutes habent, id totum in Christo, fuit. Nam cum obedientia, fructus fidei: et adhaesio ad summum et creatum bonum, perfectio spei; et odium ac detestatio peccatorum, laus poenitentiae sit, in his omnibus nemo unquam, ut noster liberator, excelluit. Quare si fide, spe et poenitentia Dominus caruit, certe fidei, spei et poenitentiae fructu, perfectione et laude minime caruit.

Sed video, quid adhuc animum alicujus movere ac perturbare posset. Nam quod mens illa beatissima, quam Dei verbum una cum carne humana suscepit, sapientia et gratia ita sit plena, ut neque intelligentiam uberiorem, neque gratiam ampliorem capere ullo modo queat, nemo fere est, qui nesciat. Sed quod his praeclarissimis donis jam inde ab utero matris Servator noster praeditus fuerit, ut postea in sapientia et gratia proficere, sicut in aetate non posset; id vero dicet fortasse quispiam, explicandum planius, et testimonio aliquo, cui fides tuto adhiberi valeat, confirmandum est. Quem igitur vobis satis idoneum testem adducemus? Num eruditissimus doctor Augustinus nobis satisfacere posse videtur? Is enim libro altero de peccatorum meritis et remissione, amplissimis verbis mentis ignorantiam et animi infirmitatem, quae caeteros infantes non modico tempore occupatos tenet, a nostro infante removendam esse omnino existimavit. *Quam plane ignorantiam*, inquit, *nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum, ut inhabitaret in nobis: nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo parvulo fuerim suspicatus, quam videmus in parvulis.* Beatus quoque Epiphanius in eo libro, quem Anchoratum inscripsit: *Non ideo*, ait, *dictum esse in Domino Jesu Christo. Proficiebat sapientia, aetate et gratia*; *quod plenus sapientiae et gratiae adhuc puer, atque infans non esset, sed nimirum sapienter affirmat, concruentem aetatem Dominum ad loquendum et docendum expectavisse, ne si adhuc infans loqueretur, et sapientiam suam adhuc puer ostenderet, non*

homo verus, *sed phantasma juxta Manichaeorum errorem existimaretur.* Verum ego, auditores, testem habeo Augustino et Epiphanio longe majorem, et cui fidem non praestare omnino scelus nefarium sit. Siquidem Jeremiam Prophetam multo antequam Dominus ex virgine nasceretur praedixisse scio, *novum creavit Dominus super terram:foemina circumdabit virum.*Quae est haec foemina. nisi Maria? Quis est hic vir,nisi Dominus Jesus, *qui fuit vir propheta potens in opere et sermone*? Audi beatum Hieronymum diligentissimum prophetarum enarratorem: *Novam rem*, inquit, *creavit Dominus super terram, absque viri semine, absque ullo coitu atque conceptu foemina circumdabit virum gremio uteri sui qui juxta incrementa quidem aetatis per vagitus, et infantiam proficere videbitur sapientia et aetate* (perpendite quaeso diligenter hoc verbum,*sapientia et aetate*) *sed perfectus vir in ventre foemineo*, *solitis mensibus continebitur.* Quod si iste nondum satis aperte vaticinium exposuisse videtur, audi, quid Bernardus homilia altera super Evangelium; cujus initium est, *missus est*, dicat; *Novum*, inquit, *creavit Dominus super terram*, *foemina circumdabit virum. Quae est haec foemina*? *Quis vero iste vir*? *Numquid non facile tibi est foeminam agnoscere, virum circumdantem*, *cum Mariam videas virum approbatum a Deo Jesum suo utero circumplectentem*? *Virum autem dixerim fuisse Jesum non solum cum jam diceretur, vir propheta potens in opere et sermone:sed etiam cum tenera adhuc infantis membra Dei mater blando vel foveret in gremio vel gestaret in utero.*

Vir igitur erat Jesus necdum etiam natus; sed sapientia, non aetate; animi vigore, non viribus corporis; maturitate sensuum, non corpulentia membrorum. Neque enim minus habuit sapientiae vel potius non minor fuit sapientia Jesus conceptus quam natus; parvus, quam magnus. Sive ergo latens in utero, sive vagiens in praesepio, sive jam grandiusculus interrogans doctores in templo, sive jam perfectae aetatis docens in populo, aeque perfecte plenus fuit Spiritu sancto; nec fuit hora, in quacumque aetate sua, qua de plenitudine illa,quam in sui conceptione accepit in utero, vel aliquid minueretur,vel aliquid eidem adiiceretur: sed a principio perfectus,a principio, inquam, plenus fuit *Spiritu sapientiae et intellectus*, etc.

Neque vero id a ratione abhorret: imo potius consentaneum est rationi. Nam nos quidem si sapientes fieri volumus, gymnasia frequentare; si Dei gratiam aut gratiae incrementum optamus, ad sacramenta accedere; si regnum coelorum ingredi, et denarium accipere cupimus, tamquam servi in vinea Domini laborare, et pondus diei et aestus debemus. Haec vero in momento non fiunt: sed tempus ac spatium, et id non breve requirunt. At homini Christo, cui ex eo solum, quod Dei non servus, sed filius erat, omnis sapientia, gratia et gloria debebatur, neque tempus,neque merita expectanda,neque sapientia in gymnasiis investiganda, neque gratia in sacramentis quaerenda, neque laborandum pro gloria et beatitudine fuit: sed in quo temporis momento mens illa felicissima a Deo condita in corpus humanum infusa, et cum Dei verbo conjuncta et copulata fuit,in eodem justitia, sapientia, gratia et gloria penitus repleta fuit. Neque nos movere debet, quod Apostolus Paulus ad Philippenses scribens. Dominum nostrum gloriam corporis et nominis celebrationem obedientia atque humilitate sibi promeruisse testatur.*Humiliavit*, inquit, *semetipsum*, *factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Nec enim meritis illis Dominus obtinere volebat, ut sibi, quae debita non erant, debita fierent: sed ut quae uno modo ac nomine debebantur, multis modis ac nominibus deberentur.

Quae cum ita sint dubitare non possumus, quin fundamentum, quod posuimus, omnino firmum et stabile sit. Quamquam enim in Bucerus aperte negavit, et Erasmus in dubium vertit;tamen non tanti est horum auctoritas facienda, ut propterea a communi tam veterum, quam recentium theologorum sententia recedendum sit.Sed quanto nostrum fundamentum est firmius tanto nobis propositae sententiae explicatio difficilior fit.Quo enim verius est,Dominum ab ipso utero matris sapientia et gratia plenum fuisse, eo minus verum esse videtur (cum tamen verissimum et certissimum sit) quod beatus Lucas affirmat, cum ait, *et Jesus proficiebat sapientia, aetate et gratia apud Deum et homines.*

Quid agemus, auditores.quo non vertemus?Quis nobis in hoc labyrintho viam aperiet? Quis nobis interpretabitur, quomodo possit in sapientia proficere,qui plenus est sapientia?Praestat igitur fortasse prophetae consilium audire, qui ait, *interroga patrem tuum,et annunciabit tibi;majores tuos, et dicent tibi.* Interrogemus patres, consulamus majores:nempe veteres illos theologos,qui summa cum laude in verae sapientiae studiis versati sunt. Exponens Origenes primum caput Jeremiae,et omnino probare volens illa verba prophetae, *nescio loqui, quia puer ego sum*, Domino ac servatori nostro convenire; vere illum in sapientia et rerum cognitione profecisse contendit. Sic enim loquitur: *Jesus*, inquit, *necdum vir, sed adhuc infans, quia se exinanivit formam servi accipiens*, *proficiebat:nemo enim proficit,qui est perfectus: sed ille proficit,qui indiget profectu.Ergo proficiebat aetate.proficiebat sapientia.proficiebat gratia apud Deum et homines. Et vera de eo esse ista*, *quae dicta sunt*, *priusquam cognoscat puer bonum aut malum*, *ut Isaias loquitur*: *et nescio loqui. quia puer ego sum. ut loquitur Ieremias.* Neque vero b. Ambrosius longe ab hac sententia abesse videtur. Siquidem in eo libro,quem de incarnationis dominicae sacramento conscripsit, sicut divinam nostri liberatoris mentem atque intelligentiam non profecisse: sic humanam profecisse, constanter affirmat. *Jesus*, inquit, *proficiebat aetate et sapientia. Quis sensus proficiebat*? *Si humanus. ergo et ipse susceptus est. Si divinus ergo mutabilis per profectum. Quod autem proficit, utique mutatur in melius. Sed quod divinum est*, *non mutatur. Quod ergo mutatur*, *non utique divi*

num. Sensus igitur proficiebat humanus. Haec horum illustrium Doctorum sententia, auditores, tametsi nonnullis durior esse videtur: tamen si ita intelligatur, ut debet, verissima est. Nec enim ideo Dominum asserunt in sapientia profecisse quod aliquid antea ignoraret; sed quia usu et experientia cognoscebat, quae antea sola scientia et contemplatione didicerat. Et quamquam infusa (ut theologi loquuntur) sapientia semper Dominus sapientissimus fuit; nihil tamen prohibet, quin in ea sapientia, quam acquisitam vocant, aliquando profecerit, et de eo vere dicatur. *Antequam sciat puer vocare patrem et matrem.* Et, *nescio loqui, quia puer ego sum.*

Sed quid jam de gratiae incremento dicemus? Num ad gratiam infusam et acquisitam recurremus? Gratia, auditores, ut initio dicebamus, tanta fuit Domino in ipsa humanae naturae cum Dei verbo copulatione collata, ut crescere atque amplificari nullo modo posset. Nihilominus tamen in gratia profecisse dictus est, quia quotidie magis ac magis merita ejus augebantur, quibus gloriam corporis et nominis celebrationem sibi, nobis vero Dei benevolentiam atque amicitiam, et gratiam ac beatitudinem comparabat.

Sed ego, auditores, viam aliquam adhuc planiorem, et faciliorem et a b. Gregorio Nazianzeno, b. Cyrillo Alexandrino et Joanne Damasceno, sanctissimis et doctissimis viris ad hunc labyrinthum penetrandum aperiri video. Nec enim aliud esse censent homines isti sapientissimi, Dominum in sapientia et gratia profecisse quam sapientiam suam et gratiam hominibus detexisse, manifestamque fecisse. Beatus enim Gregorius, qui sibi theologi cognomen in omnem aeternitatem confirmavit, orationem in magnum Basilium: *Servator noster*, inquit, *proficiebat, quemadmodum aetate, sic etiam sapientia et gratia. Non quod incrementum aliquid susciperet, (quid enim ex perfectis ab initio perfectius fuit?) Sed quia haec, nempe sapientia et gratia, paulatim hominibus detegebantur.* B. vero Cyrillus libro in Joannem primo: *Si plena est*, inquit, *gloria ejus gratiae et veritatis, quomodo sapientia, aetate et gratia profecisse apud Lucam scribitur? Aut quid accedere potest ad plenum, ultra quod nihil est? Sed non ut verbum aut Deus profecisse intelligitur. Verum quia magis eum in dies homines admirabantur, illorum potius de Jesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies agnoscentes, magis illum procedere et gratia crescere arbitrabantur.* Porro Damascenus libro tertio de orthodoxa fide: *Proficiebat*, inquit, *sapientia, aetate et gratia: Aetate quidem crescens: per incrementum autem aetatis sapientiam, quae in ipso inerat, in apertum promens.* Quod igitur de sapientia et gratia b. Lucas Evangelista scribit, *non secundum quod erat, sed secundum quod apparebat*, ut b. Bernardus loquitur, *intelligendum est: non quia videlicet aliquid ei novum accederet, quod ante non haberet: sed quod accedere videretur, quando volebat ipse, ut videretur. Quando enim et quibus volebat, sapiens apparebat: quando, et quibus volebat, sapientior: quando, et quibus volebat, sapientissimus.* Similiter et cum semper omni gratia plenus fuisset, sive quam apud Deum, sive quam apud homines habere deberet, pro suo tamen arbitrio etiam nunc plus, nunc minus ostentabat, prout cernentium vel meritis concruere vel saluti expedire sciebat. Ac ut similitudine illustrissima rem totam ob oculos ponamus, aspicite animis, auditores, atque intuemini clarissimum illum globum, quem Solem nominamus. Nonne Sol in ortu splendidus atque ardens: post aliquot horas splendidior atque ardentior; in meridie splendidissimus atque ardentissimus nobis esse videtur? Nonne etiam eo ad vesperam occidente, et lucem et calorem ipsius remitti, ac prope extingui vulgus hominum putat? Et tamen quis nostrum tam leviter est eruditus, qui nesciat, Solem hujusmodi mutationibus non subiacere, sed perpetuo splendidissimum atque ardentissimum esse, et non ipsum, sed ejus effectus alios esse in aurora, alios in ortu, alios in meridie, alios in occasu? Ad eumdem modum, auditores, lux mundi, et *Sol justitiae Christus Deus noster*, cum semper sapientiae splendore illustrissimus, et charitatis flamma ardentissimus esset, tamen in utero virginis constitutus solum radios quosdam, tamquam primam aurorae lucem, emittebat: quam pauci quidam, ut virgo Deipara, ut Elizabeth, ut Joseph, ut Zacharias, ut Joannes, conspicere potuerunt. Paulo post nascebatur Christus, oriebatur Sol, et tum claritas Dei circum pastores effulgebat, et radii luminis ejus usque in Persidem spargebantur. et ambulabant *gentes in lumine ejus et reges in splendore ortus ipsius.* Paulatim Sol super horizontem attollitur, diem quadragesimum Christus attingit, et jam ita splendet, ut etiam senes ac pene decrepiti quorum oculi caligare solent, ipsum intueantur. *Nunc dimittis servum tuum Domine*, canit sanctus Simeon, *secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis tuae Israel.* neque ibi sistit Sol justitiae: sed altius paulo post ascendit: annum duodecimum agit, et jam augeri creditur sapientia et gratia, lumine et calore, templorum adita penetrat, oculos doctorum perstringit, insolitam lucem omnes mirantur. Demum pervenit ad meridiem, esse incipit quasi annorum triginta: et ecce *populus, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam*: spargit Sol radios sapientiae, et homines clamant; *Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* Calefacit corda hominum frigidissimorum, et glacie resoluta fluunt imbres lachrimarum. O quam multi, qui tamquam humidi vapores terrae incubabant, vel circum eam volutabantur, ab hoc sole illustrati et calefacti in sublime ferri coeperunt! Et post haec omnia occidit sol, et tum ita sapientiae splendor et gratiae ardor remitti visus est, ut qui sapientissimus putabatur, quasi insanus deluderetur: et qui tamquam innocentiae et sanctitatis exemplar omnium ore celebrabatur, quasi princeps flagitiosorum in crucem cum latronibus raperetur. Habetis igitur quid sit, *Proficiebat sapientia, aetate et gratia.*

PARS ALTERA

Credere ego, atque optare debeo, auditores meos ita gratia et sanctimonia augeri, quemadmodum eos sapientia et eruditione proficere certo scio. *Est enim*, ut b. Bernardus loquitur, *tantum lucere, vanum; tantum ardere, parum; lucere et ardere, perfectum.* Hinc enim Domini praecursor b. Joannes, quod *lucerna* esset *ardens et lucens*, non solum propheta et plus quam propheta: sed etiam angelus ab ipso Domino meruit appellari. Sicut ex adverso daemonum princeps, quia Lucifer solum, et non etiam ignifer esse voluit, Hesperus ex Lucifero, ex angelo diabolus factus est. Non me latet, auditores, non defuisse olim, neque his nostris temporibus haereticos deesse, qui studia litterarum damnent, et praeter divinae scripturae volumina nullos theologos, nullos philosophos, nullos historicos, nullos oratores legendos atque evolvendos putent; quique suis disputatoribus argumentis et rationibus interdicant: et eos quosdam judices librorum esse velint, qui nihil, nisi testimonia scripturarum memoriter referre ac recitare sciant. Quod profecto non facerent, nisi causae suae penitus diffiderent, et sapientiae atque eruditionis lumen pertimescerent. Certe majores nostri sapientissimi homines, ii denique et Christianae reipublicae clarissima lumina et Catholicae religionis firmissima propugnacula, longe aliud nos facere docuerunt: cum ea quae vera, et nostrae fidei consentanea veteres philosophi, poetae atque historici dixerant, non solum non respuerunt: sed etiam ab illis, tamquam ab iniquis possessoribus in usum Christianum merito jureque optimo vendicarunt. Nam quemadmodum Israeliticus ille populus cum ex Aegypto divino jussu discederet, execranda Aegyptiorum idola et gravia onera detestans, aurea tantum et argentea illorum vasa, pretiosamqne suppellectilem ac vestem, quae non quidem sua auctoritate sed Deo imperante ab ipsis male utentibus mutuatus erat, nunquam reddenda asportavit! Sic ii doctores nostri, cum studium humanarum doctrinarum et ingenuarum artium emensi sunt, superstitiosa solum figmenta gravesque supervacanei laboris sarcinas aspernati, reliqua omnia, quae usui vel pro se vel contra adversarios aliquando sibi profutura existimarant, quam diligentissime collegerunt et tenuerunt.

His armis sese instruxerunt ac munierunt veteres illi patres, qui christianae religionis causam adversus Ethnicos susceperunt, qui quidem ipsum etiam Christum quasi male ratiocinantem in evangelio accusare non dubitabant, et sacrorum voluminum auctoritatem sophisticis cavillationibus convellere, gravissimosque de mundo, de homine, de Angelis, de Deo errores asserere nitebantur. Hoc firmissimum doctrinae praesidium egregia illorum sapientissimorum hominum pietas sibi paravit, quo perditissimum haereticorum in orthodoxa religionem furorem compescerent, impetum frangerent, audaciam reprimerent, conatus eluderent, copias opprimerent, dissiparent, delerent. Itaque quod est vel in pugna, vel in omni medendi arte multo maximum, et in quo exclamant homines et admirantur, gladium extorserunt hosti de manibus; et illa ipsa acie illi caput amputaverunt, qua is ipsorum jugulum petebat: eaque re fecerunt morbo medicinam, ex qua vis ejus omnis profluxerat.

Legite stromata Clementis: Legite Justini apologias et orationem pareneticam ad gentes; Legite Tertulliani apologeticum, Hieronymi libros in Jovianum, Theodoreti sermones ad Grecos: Denique Cypriani, Lactantii, Hilarii, Athanasii, Basilii, Gregorii, Ambrosii, Augustini, Chrysostomi, Cyrilli volumina diligenter evolvite, et ea tanta eruditionis varietate, tanta rerum ac verborum copia, tot veterum philosophorum ac poetarum testimoniis, tot exemplis ab antiquitate petitis referta esse videbitis, ut nulli sint poetae, nulli oratores, nulli historici, nulli veteres philosophi, quos ab eis auctoribus, quos paulo ante commemoravi, lectos non fuisse judicetis, ut jam mirum nobis non debeat videri, si beatus Hieronymus ad Magnum Oratorem scribens omnes pene omnium doctorum ecclesiae libros ejusmodi eruditionis plenissimos esse confirmet. Deinde Alexandrinus ille Clemens libro stromatum primo, nonne reprehendit eos, qui nec philosophiam nec dialecticam attingere volentes, solam ac nudam fidem requirebant? Nec immerito, auditores: *Sancta quippe rusticitas*, ut b. Hieronymus ad Paulinum scribens ait, *solum sibi prodest, et quantum aedificat ex vitae merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat.* Libro vero stromaton sexto idem ipse vir doctissimus Clemens sicut Judaeis legem ac prophetas, ita Graecis philosophiam, tamquam proprium testamentum, a Deo donatam esse, neque alia de causa ab apostolo Paulo inexcusabiles appellari, contendit. Origenes autem, qui huic ipsi Clementi in ecclesiastica schola successit, philosophiae studia vituperantibus respondet, ut ex libro historiae ecclesiasticae sexto intelligi potest, se philosophiae quidem diligentem operam navasse; sed non absque virorum gravissimorum exemplo, Pantheni, Heraclae aliorumque, qui cum essent doctores apostolici, nihilo tamen secius philosophorum libros legere, et in philosophiae studiis exerceri solebant. Jam vero Theodoretus historiae tripartitae libro octavo Dydimum refert grammaticam, rhetoricam, arithmeticam, geometriam, astronomiam syllogismosque Aristotelis didicisse, quod adversus mendacium arma veritatis existerent. Et sermone ad Graecos primo, posteaquam ostendit, christianos doctores ex libris Ethnicorum, spinis relictis, solas rosas colligere et quasi prudentissimas apes etiam ex amaris floribus dulcissimum mel conficere, haec verba subjecit: *Ac veluti*, inquit, *corporum curatores e venenatis feris atque serpentibus salutares medicinas conficiunt, deque ipsis viperis alia quidem reiicientes, alia elixantes, multos harum rerum praesidio morbos propellunt, ita et nos vestrorum poetarum, historicorum, philosophorumque monimenta versantes alia ex iis ut noxia et pestifera declinamus: alia vero sparsim nostra inserentes doctrinae auxiliarem nobis ac salubrem curationem adferimus.* Quid de duobus illis Grae-

ciae luminibus Magno Basilio et Gregorio Theologo dicam? Certe Magnus Basilius oratione quarta et quinquagesima Moysen Aegyptiorum et Danielem Chaldaeorum sapientiam didicisse, et tum demum ad divinam sapientiam se contulisse commemorat: ostenditque, qua ratione Christiani magnam utilitatem ex disciplinis externis, et veterum Ethnicorum libris capere possint. Gregorius vero oratione in magnum Basilium, externae sapientiae reprehensores acriter reprehendit, eamque Christianis hominibus perutilem esse demonstrat. Dies me deficiet, auditores, si quae dici in hanc sententiam possunt, coner expromere: praesertim cum non solum apostolicos viros sed ipsum etiam apostolum poetas ac philosophos veteres legisse; et eorum testimonia sacris literis inservisse sciamus. Nonne enim cum Atheniensibus disputans illud ex Arato testimonium protulit, *Ipsius enim et genus sumus?* Nonne ad Corinthios scribens ex Euripide illud adduxit: *Corrumpunt mores bonos colloquia prava*? Nonne etiam in epistola ad Titum ex Epimenide philosopho vel ex poeta Menandro, ut alii volunt, de Cretensibus dixit, *Cretenses semper mendaces malae bestiae, ventres pigri?* Et testimonium philosophi vel poetae confirmans, nonne ait, *Testimonium hoc verum est?*

Quae cum ita sint, qua fronte, quaeso, quidam improbissimi atque imperitissimi homines, qui fidem negaverunt, qui religionem contempserunt, qui moribus corruptissimis semper fuerunt, nobis invidiam conflare, et tragedias excitare audent, quod philosophorum libros lectitemus, et non solum divinae sed etiam humanae sapientiae studiis animos excolamus? Intelligebat plane, intelligebat ille Christianorum acerrimus hostis Julianus, quantas vires sapientia cum pietate conjuncta ad errores confutandos et veritatem defendendam haberet. Intelligebat profecto sacrarum litterarum, quibus fidei et religionis nostrae veritas continetur, integritatem tueri etiam si pii, probique simus sine doctrinae et sapientiae adjumento nos minime posse, nec ullam scientiam magis ingenium omnibus disciplinis excultum desiderare, quam sacram scripturam, quae et propter sermonis simplicitatem et sententiarum obscuritatem, quam Hyperbatorum, eclypseon, anancapodotorum aliarumque figurarum usus frequentissimus efficit, in varios sensus trahi potest. Quocirca callidissimo excogitato consilio Christianis omnibus, lege de hoc lata, studiis artium humanarum interdixit.

Quare, auditores optimi, incumbite, ut facitis, incumbite diligenter in studia: sed illud interim non obliviscamini, non lucere solum, sed etiam ardere: nec in sapientia tantum, sed etiam in gratia proficere nos oportere. *Proficiebat* enim dux noster *sapientia, aetate et gratia apud Deum et homines.* Sunt enim omnes disciplinae artesque per se praeclarae, magnae laudabiles: sed quemadmodum si animum probum, integrum, et vere Christianum invenerint salutares sunt et expetendae: sic etiam, si a charitate et pietate Dei separentur, tamquam gladius in manu furiosi, et iis ipsis, in quibus sunt, semper, et aliis saepenumero periculum, damnum, perniciemque important. Quid enim si Christianam morum honestatem, vitaeque probitatem et internam animi erga Deum religionem sustuleris? Quid, inquam, grammatico putidius, insolentius, corruptius? Quid poeta levius, impurius, petulantius? Quid historico mendacius et ineptius? Quid rhetore vel oratore nocentius? Quid dialectico importunius aut fraudulentius? Quid philosopho intolerabilius et magis impium? Quid mathematico vanius aut dementius? Quid medico damnosius ac pestilentius? Quid jurisconsulto rapacius et inhumanius? Quid denique theologo inanius, foedius, perniciosius reperitur? Fuerunt aliquando atque utinam modo non sint, nonnulli, qui philosophiam evangeliis praeferebant, quibus Averroes Paulus erat; Alexander Aphrodisaeus, Petrus; Aristoteles, Christus; Plato non jam divinus, sed Deus ipse. Qui vero ejusmodi sunt, superbiae vento ita inflantur, ut omnes contemnant, despiciant, nihili faciant, et eos vix homines putent, qui de materia et forma, de motu et tempore, deque aliis rebus generis ejusdem loqui non possunt. Quare mirum non est, si cum ipsi Deum qui prima et summa veritas est, non quaerant, a Deo quoque destituantur, in reprobum sensum tradantur, et in errores gravissimos ruere permittantur. Nec enim sine causa Tertullianus in libro adversus Hermogenem philosophos haereticorum patriarchas appellat. Et b. Hieronymus in Luciferianos scribens, haeresim Arrianam argumentationum rivum de Aristotelis fonte mutuatum esse confirmat.

Neque vero humana sapientia solum, sed etiam divinarum scripturarum cognitio, si a charitate et humilitate sejuncta sit, plerumque obest, prodest numquam. Neque ullos homines reperiri existimo, (percipite quaeso diligenter quae dicam) nullos, inquam, homines reperiri existimo, qui circa obitum ita de fidei nostrae arduis dogmatibus dubitare, et in abyssum infidelitatis cadere permittantur, ut ii, qui soli sapientiae operam dederunt, et charitate atque humilitate, dum viverent, caruerunt. Historiam vobis non minus veram, quam formidabilem narrare volo, ut plane videatis, quid sit in sapientia et non in gratia; in eruditione et non in pietate proficere: Petrus Episcopus Patavinus vir doctus, disertus et pius, libro altero de ratione bene moriendi, duos quosdam viros eruditissimos fuisse refert: quorum alter cum obiisset, alteri in sua bibliotheca constituto totus ardens apparuit, territoque amico et quaerenti, cur in eas poenas incidisset? respondit: Cum hora illa immineret, qua diem extremum clausurus eram, ecce inquit, diabolus solitis suis armis instructus adfuit, interrogavitque de Deo, quid crederem? Cui ego: Id quod est in symbolo apostolorum. Tum ille: Rem certe, inquit, gratissimam mihi feceris, si quae in symbolo continentur, mihi planius explicares. Ego igitur ab Athanasii symbolo exorsus, apostolorum symbolum exposui, ut potui: mihi vero, inquit ille quae de Patre Deo a te dicta sunt, partim vera, partim non vera esse videntur. Illum enim ab aeternitate Deum esse certo scio; sed an etiam Pater aeternitate esse possit vehementer dubito. Hic ego

exclamo, dogma illud Arrianum atque adeo haereticum esse. Sed ille: Non est, inquit, bone vir, clamoribus, sed rationibus disserendum. Tu si probare te posse confidis, Deum ab aeternitate patrem esse, ac deinde ab aeternitate filium genuisse, age, incipe, audiam patientissime: et si istud eviceris, gravi errore me liberabis. Si vero contrarium tibi persuadere potero, non sis ingratus, sed gravi quoque errore liberatum ingenue confitere. Nec enim parum refert vera an falsa de Deo sentiens moriaris. Itaque fretus ego doctrina et laboribus tot annorum et longa exercitatione disserendi, pugnam de fidei dogmatibus non recusavi: sed ille tot scripturarum testimoniis tantas vi tantaque copia rationum et argumentationum me obruit, ut plane mihi persuaserit, neque Filium, neque Spiritum sanctum esse: interim e corpore egredior, et ante Deum ita, ut eram, nempe haeresi arriana imbutus sistor. Ille me propterea in hunc ignem dejecit, qui tametsi atrocior est quam ut vos intelligere aut cogitare possitis, tamen esset utcumque tolerabilis, si finem aliquem habiturus vel post mille saecula speraretur. O quanto mihi utilius fuisset, si minus temporis et studii in sapientia quaerenda, et plus in pietate comparanda posuissem. O me foelicem, si quantum splendore literarum enitui, tantum ardore charitatis flagrare studuissem. At nunc omnium me studiorum et laborum meorum poenitet et semper poenitebit: neque tamen poenitendo quicquam proficiam.

Et si haec ita se habent, auditores, cur nos noctes et dies in libris evolvendis consumere audemus, et de gratia atque amicitia Dei, de humilitate de charitate, de virtutibus caeteris numquam cogitamus? Non igitur sola eruditione contentus esse vir doctus, sed multo etiam magis, si salvus esse velit, studere debet, ut cum doctrina probitatem vitae cum luce ardorem et cum sapientia charitatem atque humilitatem conjungat.

Et quonam tandem modo id faciemus? Dicam equidem, auditores, modo non frustra dicam, neque longam seriem vobis proponam; sed res duas dumtaxat, quas experientia, atque usus et facillimas et utilissimas, esse docet, vobis breviter commendabo. Duo igitur sunt, quae ab omnibus bonarum artium studiosis observari diligenter velim et ejus studia literarum non modo nihil obfutura; sed etiam vehementer profutura esse ausim polliceri.

Quaenam igitur ista sunt? Unum est, ut aliquid quotidie temporis in contemplatione rerum divinarum, ut passionis dominicae, ut beneficiorum Dei, ut finis ultimi, ad quem effecti et creati sumus, ut mortis, ut judicii, ut gehennae ponant: Haec enim contemplatio illustrat mentem, accendit voluntatem, hominem totum immutat. Orabat Dominus, cum in monte Thabor, ut b. Lucas testatur in capite nono, *facta est species vultus ejus altera*: et vestitus ejus albus et refulgens, Luna non illustratur, nisi faciem ad solem convertat, et in eo quodammodo intueatur se. Et nos, auditores, illustrari minime possumus, nisi mentis aciem in Solem justitiae defigamus. In contemplatione homo agnoscit Deum, agnoscit seipsum, agnoscit praesentia, agnoscit futura; illa caduca, ista sempiterna esse videt: Et interim communem hominum caecitatem ac stuporem miratur, et se a tenebris ad lucem quotidie magis ac magis proficere gaudet. Nemo, auditores, nemo, mihi credite, Filii Dei humilitatem attente cogitabit, et continuo superbus erit: nemo quod sit mori, et in gehenna uri, serio sibi ante oculos ponet, et mundi lenociniis decipi poterit. Sed quam crebro in hujusmodi contemplationibus versari debemus? Certe non rarius, quamvis in diebus LI. quibus horologiorum cura commissa est, mane et vesperi pondera illa, quorum descensu rotae horologiorum aguntur, attollunt et in sublime suspendunt! Nec enim rotae versari in orbem possunt, quin pondera illa descendant: et si, cum usque ad terram descenderunt, non iterum attollerentur, continuo cursus horologiorum cessaret. Ad eumdem modum, auditores, etiamsi mane per contemplationem erigimur, et Dei in nobis amore excitamus; tamen cum ab oratione discedimus, ad gymnasium pergimus, literis operam damus, cum hominibus caeteris versamur, semper descendimus, et in nobis Dei amor frigescit, nec aliter fieri potest. Quid igitur agendum? Rursum vesperi pondera horologii attollenda sunt: rursus ad cordis conclave redeundum est: rursum ad ignem accendendum, vel potius ignis rursum accendendus est. Siquidem flammae charitatis, ille perpetuus ignis est, ad quem nutriendum mane et vesperi ligna supponenda sunt. Ecquis tandem hoc durum, quis arduum, quis difficile esse dicere audebit? Bis in die a studiis, et negotiis reliquis cessamus, ut corpus pascatur: et iniquum esse censebimus bis in die a rebus iisdem cessare, ut animus recreetur? Corpus dormiendo multas horas consumit. et non licebit animo sibi horam unam, ut in sinu Dei per contemplationem quiescat vendicare? Totos dies aliquando conterimus ut Galeni vel Aristotelis, aut si vultis Tertulliani vel Irenaei locum unum intelligamus: et grave nobis erit, horam unam conterere, ut viam, quae ducit ad coelum, cognoscamus? Denique quot horas quotidie doctores in gymnasiis disputantes auditis? Cur igitur non poterimus spatio horae unius Deum in cordis gymnasio de aeterna salute disserentem audire? Neque mihi respondeatis, quod imperiti quidam solent, haec monachorum, non studiosorum studia esse. Nam si monachi dumtaxat regnum coelorum ingredi debent, ipsi dumtaxat orent, ipsi contemplentur. ipsi vitae probitati ac pietati incumbant. At si salvi esse omnes cupimus, cur non omnes eam viam ingrediemur, quae ad salutem et gloriam sempiternam ducit?

Porro alterum, quod ab iis, qui in sapientia et gratia proficere student, mihi requirendum, videtur, illud est, ut quam frequentissime possunt ad sacrosanctam eucharistiam accedant. Siquidem in in eo sacramento ipse gratiae auctor et donator delitescit, in eo cibus animorum, in eo mentium robur, in eo vita et salus nostra reposita est. Et quid magnum esset, si bonarum artium studiosi, qui neque uxores neque liberos neque familiae administrationem habent, singulis diebus dominicis do-

minicam illam mensam frequentarent? Non est temeritas, ut quidam falso putant, ad Domini convivium frequenter accedere; sed maxima contra temeritas est, credere, se sine cibo diutius valere et vivere posse. Non sine causa Dominus, et panem; et panem quotidianum sacramentum illud appellavit. Quare, auditores, contemplationem, nempe fornacem amoris et eucharistiae sacramentum, fontem videlicet gratiae frequentemus, ut hic dum vivimus in sapientia et gratia proficere, et post obitum gloriae ac beatitudinis compotes esse per Christum valeamus, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XVI.

DE DOMINICA SEPTUAGESIMAE

THEMA

Nescitis quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis. Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. 1.*Cor.* 9.

SYNOPSIS

Thematis hujus occasione, pro bravio currentibus tria esse necessaria ostenditur: ut scilicet in stadium admittantur, ut admissi currant, et ut bene currant. Quae tria ad spiritualem quoque cursum applicantur. Stadium autem spirituale est donum justificationis, fidem, spem et charitatem continens: ad quod nos gratis admittimus, contra quam sentiant Pelagiani. Qui extra hoc stadium currunt, etsi currunt et fatigantur, frustra tamen laborare probatur; quod faciunt haeretici et homines improbi. Deinde currendum et bonis operibus vacandum esse asseritur, contra Lutheri doctrinam; licet solus Christus bravium capiat, et nos per ipsum. Denique bene currendum; ut comprehendamus. Cur et quomodo Christus asininam nostram tarditatem ad cursum stimulet, ut nimirum curramus sine intermissione, quod et ipse coeli cursus assiduus nos docet, et mala punica in pontificia veste praefigurarunt. Quomodo Deum incomprehensibilem comprehendere possimus a simili declaratur. Christianis cursoribus exemplo mundanorum cursorum oportet abstinere ab omnibus cursum impedientibus, ut sunt maxime ebrietas, convivia et tripudia; Quae cum Graeciam effoeminatam perdiderint, etiam regionibus nostris minantur. Germanorum insana et infamis bibacitas pro merito suo reprehenditur, uti et molles chorагorum discipuli. Exortatio denique seria ad fugam Bacchanaliorum concludit.

Apostolica ista sententia, quam hodierna die, pro ratione temporis explicaturi sumus, pulcherrima est, et simul haeresim Pelagianorum et Lutheranorum, et Bacchanalia Catholicorum, quae istis diebus incipere solent, vehementer flagellat. *Nescitis,* inquit, *quod ii, qui in stadio currunt omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium?* Initio dicit, *Nescitis?* interrogando: quod est idem ac si dicere vellet apostolus, non dubito quin sciatis. Ea enim quae ad carnem pertinent, sensibus percipiuntur, omnes noverunt: ut si quis diceret, nescitis quam egregie homines in bacchanalibus bibere soleant? Nescitis quo mense celebretur dedicatio? Ita loquitur b. Paulus. Certe inquit scitis, quid faciant ii, qui currunt in stadio: sed non scitis fortasse inde tamquam per gradus ascendere ad spiritalia et coelestia. Hoc ego vos docebo. Fingite igitur animis gloriam sempiternam, ad quam creati estis, tamquam aliquod bravium a Deo nobis proponi, et nunc intelligetis tria vobis esse necessaria, ut aliquis propositum bravium consequatur. Quae sunt illa tria? Primum est, ut in studium ad currendum admittatur: Nam qui currunt extra stadium etiamsi currant velocissime, nihil tamen lucrantur: hoc docet Apostolus cum ait, *nescitis quod ii, qui in stadio currunt omnes quidem currunt.* Alterum est, ut cum sunt in stadium admissi, non se ad sedendum vel fabulandum vel comedendum vel dormiendum componant, sed currant; Nam in stadio qui sunt, vel currant necesse est vel egrediantur. *Nescitis*, inquit, *quod ii, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium?* Postremum ut non solum currant sed bene currant, hoc est, velociter, recto cursu, continenter, sine intermissione: et hoc est, quod subdit apostolus, *sic currite ut comprehendatis.* Quod remedium ut curramus bene et sic curramus ut non frustra curramus, sed bravium comprehendamus? Remedium est, se ab omnibus quae cursum impediunt abstinere. *Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet.* Quod nobis eo libentius, quam illis fa-

ciendum est, quod illi corruptibilem coronam, nos incorruptibilem accepturi simus. Jam haec omnia ad spiritale bravium et spiritalem cursum applicemus.

Primum igitur, qui gloriam sempiternam tamquam bravium accepturus est, in stadium admitti debet. Quid est hoc stadium? Donum justificationis, quod fidem, spem et charitatem continet. Nam qui vel fidem veram non habent, ut Etnici: vel habent quidem fidem veram, sed mortuam, ut qui inter Catholicos corrupte vivunt, isti vel non currunt vel ad bravium non currunt. Nam, ut dicemus, currere ad bravium, est mereri operibus bonis vitam aeternam: quod non possunt ii, qui fidem veram et vivam, hoc est fidem, *quae per charitatem operatur*, non habent. *Viam*, inquit propheta, *mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Tunc homo currit, cum habet cor dilatatum. Quid est, quo cor dilatatur? Nihil aliud, quam latum illud, mandatum, de quo idem propheta, *omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum nimis*, et omnis consummationis, omnis perfectionis, omnis praecepti finis est charitas, quae ita lata est, ut a Deo usque ad proximum, a coelo usque ad terram extendatur. Itaque stadium est justitia, fides, spes, charitas: et qui extra stadium illud existentes currunt, frustra laborant. Nam non datur bravium currentibus, sed currentibus in stadio. Laborant haeretici ut evangelium suum propagent, vigilant dies et noctes, scribunt multos libros periculis et morti se exponunt, sed frustra: Currunt enim in incertum, atque aerem verberant. Pari ratione homines improbi aliquando multum laborant in currendo, orant, jejunant, eleemosynas faciunt, sed quia currunt extra stadium, fatigantur quidem, sed interim bravium non apprehendunt. Ponamus unum exemplum: vos multa similia invenire poteritis. Sunt aliqui qui tempore bacchanaliorum exeunt de stadio, ebrietate et choreis et aliis peccatis excidunt a gratia. Deinde adveniente quadragesima ad gratiam Dei per poenitentiam non redeunt; et tamen jejunant cum caeteris, fortasse eleemosynas majores et crebriores faciunt. Isti currunt sed non in stadio: laborant cum caeteris, sed non coronabuntur cum caeteris. Quare? Quia non currunt in stadio: et opera bona sine charitate non merentur bravium. Doctrina est apostolica: *Si linguis*, inquit, *hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens.* Quamobrem, auditores, primum omnium id procurare debemus, ut admittamur in stadium: vel si semel admissi, nostra culpa ejecti simus, iterum per poenitentiam in curriculum restituamur, quod tamen, cum habuerimus, non id nostris meritis, sed Dei gratiae attribuere debemus. Nam sicut ingressus in stadium non acquiritur cursu, sed donatur favore et liberalitate principis; ita gratia justificationis non redditur meritis, sed gratis datur. In quo decipiebantur Pelagiani, qui putabant se ingredi posse stadium, et currere, etiam non vocati et admissi. *Gratia*, inquit Apostolus, *salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est*: tamquam si diceret, quod in stadium admissi estis, quod est principium salutis, et tales effecti, ut jam possitis currere, bravium promereri, non vobis debebatur, sed gratis accepistis: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.* Unde? Num *ex operibus justitiae, quae fecimus nos*? Nequaquam, sed *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Non intrant stadium, quia cucurrerunt, sed ut currant. Non datur gratia, quia bene operati sumus; sed ideo datur, ut bene operari possimus. Bonis operibus, inquit d. Augustinus, debetur merces, si fiant: sed gratia, quae non debetur, praecedit ut fiant.

Estne satis esse in stadio? Non est satis, sed currere necesse habent, qui in stadium intraverunt. Dicitur enim curriculum, quod in eo curratur: et stadium per antithesin, quod in eo non stetur, et qui forte stare et sedere volunt, statim eiiciuntur, ne sint aliis impedimento. Atque hinc apparet error crassissimus Lutheranorum. Quid docet Lutherus? standum ac sedendum in curriculo, docet enim nulla esse opera necessaria, sed esse bene comedendum et bene bibendum, et in utramque aurem dormiendum: et tunc venturos angelos, qui non in nostris plumis molliter quiescentes sine ulla molestia transferent ad bravium. Sed aliud profecto nos apostolus docet, dum beatitudinem comparat bravio: et nos non solum currere, sed etiam velociter et sine intermissione currere et sudare, et quasi in agone contendere jubet. Itaque, auditores optimi, cum Dei benignitate in stadium admissi simus, statim cursum operum bonorum auspicari debemus: non licet nobis ullo modo torpere vel otiari: in studio sumus, non in triclinio, non in pomario, non in conclavi: et qui secus faciunt, non mirum, in justo Dei judicio excidunt a gratia, a peccata relabuntur, ac de stadio expelluntur. Illi igitur qui in stadio currunt, omnes currunt, nulli stant aut sedent.

Sed quid sibi vult, quod sequitur, *sed unus accipit bravium*? Num unus homo dumtaxat salvus erit? Ita prorsus. Unus dumtaxat, nempe Christus, sic enim ipse ait; *nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, filius est hominis qui est in caelo.* Itaque solus Christus, qui *exultavit ut gigas ad currendam viam*, solus, inquam, ipse accipit bravium. Sed non idcirco nos excludimur, nec frustra laboramus in currendo, Christus enim pro se et pro nobis accepit bravium. Est enim Christus caput nostrum, et nos membra ejus; ipse est vitis, et nos palmites. *unus panis, et unus corpus. multi sumus.* Non legistis de primis Christianis, *erat multitudinis credentium cor unum et anima una*? Iste igitur unus, iste Christus unus, in quo nos omnes unum sumus, iste accepit bravium.

Sequitur, *sic currite, ut comprehendatis.* Hoc est tertium et postremum, quod a nobis exigitur, si beati esse velimus. Non satis est esse in stadio, non satis est currere, sed necesse est bene currere. *Sic currite, ut comprehendatis.* hoc est, currite ut oportet, recte, celeriter, sine intermissione. Nam ut in proverbio dici solet; *non coronan-*

tur verba sed adverbia. Facere,non est quod mereretur coronam; sed bene facere: non currere, sed bene currere. Quis est qui bene currit? Qui recte, celeriter et sine intermissione currit. Recte, hoc est recto cursu, non sicut ebrii, qui occupant totam plateam, et nunc ad unam partem inclinant, nunc ad aliam. Illi non recte currunt, qui non recta intentione in operibus bonis versantur. Venis ad concionem animo proficiendi? Recte curris. Venis animo explorandi, an sint verba Ciceroniana, quae proferimus? Non recte curris. Versaris in studiis, ut Ecclesiae laboranti opem feras? Recte curris. Versaris in studiis, ut fias canonicus, et sumptibus crucifixi in delitiis perfruaris? non recte curris. Doces, concionaris, scribis libros, ut amplificetur gloria Dei, et multi salvi fiant? Bene curris. Haec eadem facis, ut hominibus placeas, et gloriam propriam quaeris? Non recte curris, nec unquam pervenies ad bravium. Itaque dirigendus est cursus, dirigenda intentio: si distorta est, dicendum cum propheta: *Utinam dirigantur viae meae ad custodiendas justificationes tuas.* Deinde celeriter currendum. Non placent Deo homines pigri, tardi, socordes: *maledictus homo, qui facit opus Dei negligenter.* Cur putatis prohibuisse Deum Hebraeis, ne unquam sibi offerent asinos, et primogenitum asini mutarent ove, nisi quod tardum et pigrum sit animal,et displiceat Deo tarditas et pigritia? Cur Deus tam saepe nos flagellat? Cur tu in itinere verberas equum? quia non diligis eum? Non cur igitur? Ut celeriter currat. Ita etiam Deus assidue nos verberat, non quia non diligit;sed ut ad propositum nobis bravium magis festinemus. *Mala quae hic nos premunt,* inquit Gregorius, *ad Deum ire compellunt.* Vidit benignissimus Pater cursum nobis, et cursum velocem esse necessarium: videt hostem humani generis perpetuo spargere ante pedes et oculos nostros varias illecebras, ut in iis colligendis occupati ad bravium non curramus: videt postremo nostram tarditatem esse magnam, nec minorem cupiditatem colligendi, quae daemones offerunt: quid igitur facit? Ingeminat flagella, multiplicat verbera, immittit timores periculorum, bellorum, seditionum, immittit aegritudines,*tollit* occasiones lucrandi, aufert homines charos, filios, fratres, uxores ut hac ratione saltem nos currere faciat viam mandatorum suorum.Et sane magis nos verberibus indigemus, quam multi sibi persuadeant. Cur existimatis Dominum, cum in Jerusalem in die Palmarum intravit, asinam, et pullum ejus ascendisse, nisi ut nostram quasi naturalem et asininam tarditatem designaret? Nam ut sancti pene omnes exponunt,asina illa et pullus ejus Judaeos et Paganos significabant, super quos Christus ascendens, et habenis providentiae suae gubernans, et calcaribus ac flagello tribulationum feriens, ad coelestem Jerosolymam perducit. Poterat vero equis vel mulis populos Judaeorum et Gentilium designare, sed asinis voluit: ut nos insitae nobis tarditatis admoneret,nec miraremur si tam saepe et tam severe nos flagellat. Et vere auditores, non tam socordes sumus in spiritalibus bonis, ut non tam asinino, quam testudineo gradu moveri videamus, cum tamen in stadio sumus, et velocissime nobis currendum esset.

Verum non satis est recte et celeriter currere, nisi etiam sine intermissione usque ad bravium in cursu perseveremus. *Sic currite,* inquit, *ut comprehendatis.* Nam qui currunt ad aliquod tempus, deinde fatigati subsistunt,nihil omnino comprehenderit. Multi sunt, qui incipiunt bene agere, frequentare sacramenta, abstinere se a flagitiis; sed in medio cursu aliquando parva, aliquando nulla de causa cessant a cursu: opera illa bona intermittunt: et Deus, cui ista infidelitas et inconstantia maxime displicet, eos eiicit de curriculo et aliquando,imo vero frequenter ita obdurari et excaecari permittit, ut numquam amplius cupiant redire ad stadium, et sempiterno illo praemio,ad quod creati et vocati erant, et quod facile consequi potuissent, summa cum ignominia et confusione priventur. Itaque perseverantia nobis in isto cursu necessaria est.Videmur coelos quomodo numquam vel momentum a cursu quiescant,et si quiescerent statim mundus totus, nisi aliunde suppleretur defectus, fortasse periret. Cur putatis summum sacerdotem in veteri lege, cum ornatu pontificio incedebat, in extrema veste habuisse mala punica, quae in vertice quasi naturalem coronam gerunt, nisi ut intelligeremus, extrema opera, et finem atque exitum coronari, et eos solos salvos futuros, qui perseveraverint usque in finem? *Sic igitur currite, ut comprehendatis.*

Sed quaeret fortasse aliquis, quid est hoc, quod Apostolus loquitur. *Ut comprehendatis?* Potestne aliqua res creata, quae finita est, comprehendere creatorem, qui est infinitus? Proprie comprehendere, hoc est, totum capere et concludere Deum nemo potest; sed possumus, tamen eum comprehendere, si comprehendere idem sit quod apprehendere. Itaque beati omnes Deum cognitione et amore apprehendunt, et in eo delectantur, eoque fruuntur, satiantur, replentur, non quantum ipse cognosci et amari, satiare, replere et delectatione afficere potest, sed quantum ipse capere possunt. Quemadmodum enim si dicas alicui,Vade ad oceanum, et reple amphoram istam aqua maris quantum potes: num intelligis,ut infundat totam aquam maris, ut nihil supersit, quod infundi possit? Non hoc intelligis, quod scis fieri non posse,sed ut infundat tantum, quantum amphora capere potest. Ita quoque nos currimus, ut Deum comprehendamus, eo cor nostrum impleamus, non quantum ipse implere potest, sed quantum vasa cordium nostrorum capere et continere possunt.

Omnis autem qui in agone contendit,ab omnibus se abstinet: et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam. Perstat in eadem similitudine, ut nos doceat quid facere debeamus, ut in cursu recto et celeri perseveremus. Quid igitur facere debemus? Id quod faciunt cursores. Quid faciunt cursores? Ab omnibus se abstinent, quae eos impedire possunt: a fornicatione, quae debilitat vires: a cibis delicatis,quae delicatam et teneram carnem efficiunt: a multis ve-

stibus et oneribus, quae corpus fatigant: a nimio potu, qui mentem, oculos, pedes, totum corpus et animum laedit. Quam egregie putatis currerent ebrii ad bravium, qui super pedes suos consistere non possunt? et si bravium est in Oriente,ipsi currerent ad occidentem. Ab his igitur omnibus illi se abstinent, et nos quoque ad eorum exemplum abstinere debemus. Ac ne forte tibi haec nimis molesta et gravia videantur, audi quid dicat; *Et illi quidem*, inquit, *ut corruptibilem coronam accipiant*, haec omnia praestant,et tibi durum videbitur idem praestare, ut *incorruptam* et immarcescibilem *coronam* accipias? Magna profecto et vehemens persuasio, et argumentum, quod in die judicii tepidos Christianos incredibili pudore et confusione afficiet. Quid? Nonne turpissimum,et homine christiano indignissimum est, ut propter coronam gloriae sempiternae, quae nullo pretio aestimari posset, propter regnum et imperium illud amplissimum, et quod sine fine durabit, et corpus et animam possidentis in summa et aeterna felicitate constituet, non velit ad paucos dies in stadio currere, et a fornicatione, ebrietate, choreis et aliis nugis abstinere? Cum Ethnici omnia ista et majora fecerint propter unam coronam ex myrto Veneri consecratam, vel ex olea consecratam Minervae,vel ex lauro consecratam Phoebo:qui sunt omnes daemones et spiritus Tartarei.Quid illis proderant coronae ex myrto vel ex lauro, quorum folia post paucos dies arescebant? At tibi numquid proderit corona gloriae, quae corpus et animam semper virere ac florere facit? Sed si haec non movent, moveant saltem ista tempora, tam turbulenta et tam periculosa, in quae incidimus. Ego sane vehementer timeo, ne si pergamus sicut alias solemus bacchanalia celebrare et Deum ad iracundiam tot flagitiis provocare , compleatur tandem nostra malitia , compleatur et ira Domini, et disperdat nos Deus,sicut aliis multis regnis accidisse videmus. Quid enim obsecro perdidit Graeciam, nisi illud ipsum quod nos facimus? Erant homines maxime dediti ebrietati, et conviviis ac tripudiis, ut ex orationibus Basilii et Chrysostomi cognosci potest. Deinde non multum solliciti erant de religione , permittebant sectas varias et haereses crescere, ut lubitum cuique erat , quod magnus Basilius in epistola quadam ad Occidentales, et d. Hieronymus in epistola ad Damasum maxime deplorant. Postremo sedem Romanam, ubi radix et caput est nostrae religionis, non magnifaciebant, neque aliud magis optabant , quam romanae Ecclesiae non subesse: quod vel ex eo perspici potest, quod toties patriarcham suum Constantinopolitanum, qui initio erat ultimus patriarcharum , primum et universalem patriarcham esse voluerunt. Sed quid fecit Deus? Quia nimis bibebant,permisit ut eis dominarentur Turcae, qui vinum secundum legem suam exsecrantur , et vineas succidunt ubi possunt. Quia tripudiis dediti erant , ita severum tyrannum cervicibus eorum imposuit , ut jam gemant sub jugo,et tanto onere oppressi choreas ducere et saltare, nec liceat, nec libeat. Quia de religione non erant solliciti, permisit eos excaecari, et veram fidem ac religionem perdere. Quia postremo Christiano pontifici subjecti esse nolebant, subjecit eos atrocissimis hostibus Christianae fidei. Ita cum Graecis actum esse videmus et dolemus. Nolo malum aliquod minari, sed quaeso, non ipsi nobis exitium et ruinam extremam procuremus.Nam Germaniam sororem esse Graeciae quantum ad ebrietatem nemo non videt: quicquid inchoatur, vino inchoatur, quicquid finitur , finitur vino: Si aliquem invisis,propinando te salutat,et tu bibendo respondere cogeris, Non sciunt amicos honorare , vel amorem vel benevolentiam ostendere,nisi vocent ad prandium: non sciunt prandere cum amicis, nisi eos ebrios, hoc est, animo mortuos et corpore pene mortuos dimittant. Quae est haec infelicitas? Bis aut ter in prandio bibo , et corpore et animo bene valeo. Invitas me ad prandium tuum, certe ut mihi facias rem gratam, et vis ut decies bibam,destruam vinum tuum, et stomachum meum, et si non facio indignaris? Intelligamus quaeso genus quoddam esse stultitiae, ita amicos honorare velle : discamus sobrietatem parentem esse sanitatis corporis et animi; bibamus ad sitim restinguendam, non ad libidinem explendam: illud scientes , naturae parum satis esse, libidini nihil sufficere.

Jam de choreis , saltationibus et aliis illecebris effraenis juventutis nihil est quod dicamus. Quis enim ignorat multos esse, qui Lovanium veniunt, ut doctores fiant in Jure, et fiunt doctores in choreis et in gladio? Quam multi sunt,qui cum ad parentes suos redeunt, si quaeratur ab eis, quid Lovanii didicistis? responsuri sunt, si verum dicere velint, didicimus vagari totas noctes per plateas : didicimus districto gladio bellum gerere cum lapidibus: didicimus multa et nova genera chorearum: didicimus uno haustu bibere medium poculum : didicimus pecunias nostras , quae unum mensem duraturae erant, una hora consumere. Praeclara profecto sapientia. Quam sit hoc malum , et quantorum malorum causa , quis non videt, auditores? Nam si qui versantur in studio sapientiae, qui tam eruditam et sanctam civitatem inhabitant, qui suis moribus aliis hominibus lucere debent, ita vivunt, quid alios quaeso facturos speramus? Certe qui hic instituuntur, doctores et gubernatores , praefecti ac judices aliorum locorum erunt: sed quid docere poterunt: nisi quod didicerint? Habeatur, obsecro, habeatur ab iis, quorum interest , magna ratio juventutis,unde salus et incolumitas totius reipublicae dependet.

Jam de negligentia conservandae religionis ac de conjunctione cum capite, unde salus membrorum dependet, nihil dico. Multitudo enim haereticorum, quae in tota hac regione atque in Flandria potissimum cum Catholicis impune versatur et augetur in dies, satis torporem, et negligentiam nostram redarguit.

Quare, auditores optimi, apostolum Paulum audiamus, atque in stadio constituti abstineamus nos ab omnibus, quae a cursu nos impedire possunt. Quid magnum esset si semel nos etiam unum miraculum faceremus; et quo tempore alii scelestissime et corruptissime vivunt,eo nos optime et sanctissime viveremus? Polliceor vobis, nos Deo rem

gratissimam, nobis utilissimam, et toti patriae salutarem effecturos, si ad iram omnipotentis Dei placandam, et eum toti regioni reconciliandum offeramus ei sacrificium trium sequentium hebdomadarum, ita ut bacchanaliorum obliti unusquisque se domi contineat, nulli videantur homines larvati vel personati, nulla exerceantur tripudia, nulla celebrentur sumptuosa convivia, nullus inveniatur ebrius: faciamus quod Ecclesia docet, quae hodie peccatum primi hominis ad memoriam revocat, et laetis canticis intermissis, vesteque lugubri assumpta, et nos ad luctum et poenitentiam exhortatur: hoc est, paremus nos ad quadragesimam, expiemus confusione et lachrimis praeterita peccata, ut cum fructu et utilitate postea jejunemus. Quod ut faciamus praestet nobis Jesus Christus, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XVII.

DE EADEM DOMINICA

THEMA

Simile est regnum coelorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. *Matth.* 20.

SYNOPSIS

Difficultas sensus hujus parabolici ex Origenis judicio dimetitur. Scopus et finis hujus parabolae investigatur, qui eo tendit, ut intelligamus singulare Dei donum esse, quod gratiae et evangelii, et non legis veteris et prophetarum temporibus vocati simus. Paterfamilias iste diligens, justus et liberalis fuisse ostenditur: Qui est Deus ipse, ut qui tres diversas alit familias, unam filiorum in coelo: alteram libertorum in terris; tertiam mancipiorum in pistrino gehennae. Quomodo Deus in sacris literis dicatur exire. Vineam esse ecclesiam; operarios vero praelatos et doctores demonstratur, eorumque officium et dignitas asseritur. Denarius est ipsa foelicitas, sive ipse Dei filius, (qui accommodate denario comparatur) per beatificam visionem possessus. Per quinque exitus quinque mundi aetates designari, quae omnes unius diei spatio definiuntur a Deo, ut qui, cum sit aeternus, tempus nobis visum longissimum, brevissimum aestimet. Qui operarii in singulis aetatibus ad quam devoluti sumus ultimam, conducti fuerint. Quomodo e foro ad vineam eundum sit, ubi mundus eleganti similitudine nundinis comparatur, quarum mercatura puerili ranarum piscationi simillima; ex quibus nos paterfamilias increpando evocat.

Absoluta tranctatione de vocatione ad laborem, in secunda parte agit de vocatione ad mercedem. Christus fidelis et prudens est procurator, nescius decipere, nescius decipi; cur a novissimis mercedem persolvendo incipiat. Beatitudinis denarium licet singuli operarii accipiant, diverso tamen foelicitatis gradu possidere Jovinianum probatur, nam quilibet pro sua capacitate sine murmuratione accipit. Operarii novi testamenti operariis veteris anteponuntur, quia eorum sunt praestantiora merita; nam etsi hi plus laboraverint, minus tamen quam nostri, utpote quibus copiosior Spiritus sancti gratia communicata, effecerunt: quod figura duorum, qui racemum ex Palaestina ad Moysen tulerunt, aperte demonstratur. Coronidem addit eorum, qui in vinea Domini vocati otio indulgent, increpatio, qui accipitribus assimilantur, cum multi sapienter ignari foecundis gallinis similes fiant.

Quae nobis hodie ab Ecclesia Catholica proponitur Evangelica similitudo, Auditores optimi, eam ita reconditam abstrusam esse vir doctissimus Origenes judicavit, ut ad eam pro dignitate explicandam ipsum Dei Filium, qui auctor ejus fuit, necessarium esse constanter assereret. Nos enim tametsi Christi sensum, ut apostolus loquitur, habeamus: tamen ita ab hujus parabolae sublimitate ac profunditate abesse existimavit, ut solum pauca quaedam de ea supplicari, et ea dicere atque in medium adferre possimus. Denique propter hanc unam parabolam de Domino ac servatore nostro prophetam cecinisse affirmat. *Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.* Et, *aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.* Ac Origenis quidem de elegantissima et pulcherrima comparatione judicium verissimum, sapientissimumque fuisse, non dubitabitis, auditores, si quanto, et quam gravibus ea sit obruta, consideretis. Ego tamen partim temporis angustiis impeditus, partim fretus intelligentia vestra (non enim ad vulgus imperitum verba facio) multa consulto ac de industria praetermittam: et ea solum, quae magis tum ad parabolam explicandam necessaria, tum ad mores nostros corrigendos utilia esse videbuntur, adducam.

Sed antea tamen quam ad ipsius parabolae verba explicanda aggredior, quem sibi finem ac veluti scopum Dominus proposuerit, mihi quaerendum atque diligenter investigandum esse videtur. Non enim alia de causa nonnulli in parabolis exponendis facile labuntur, et a veritate aberrant, quam quod verba praecedentia et sequentia non considerent: neque cur, aliquando et qua occasione pa-

rabola dicta sit, animadvertunt. Hujus igitur elegantissimae similitudinis exitus, auditores, is est, ut ostendat eos, qui post salutarem Domini adventum ad Ecclesiam advocantur, et legis evangelicae *onus leve* et *jugum suave* suscipiunt, multo feliciores et beatiores esse, quam ii fuerint, qui hunc eumdem Domini adventum praecesserunt, et gravissimam legis antiquae sarcinam portaverunt. Nam cum beatissimus apostolorum princeps Petrus pro se et pro caeteris apostolis a Domino quaesivisset, quid mercedis ac praemii accepturi essent, quod spretis omnibus rebus, ipsum secuti fuissent? *Ecce* inquit, *nos reliquimus omnia et secuti sumus te : quid ergo erit nobis?* Eis Dominus respondit: *Amen dico vobis, quod vos, qui reliquistis omnia et secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. Et omnis, qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem aut uxorem, aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam aeternam habebit. Multi autem erunt primi novissimi, et novissimi primi.* Atque haec obscuriora esse videbantur, quam ut facile ab apostolis rudibus et illiteratis hominibus percipi possent : ad ea ergo illustranda et explicanda parabolam praesentem adhibuit. Statim enim ait: *Simile est regnum coelorum patrifamilias*, et quae sequuntur. Et parabola expedita, ut quo illa tenderet intelligeremus, rursum illa verba subiecit: *Sic erunt primi novissimi, et novissimi primi.*

Itaque scopus ac veluti signum, quod nostra parabola intuetur, hoc est, ut ii, qui jam evangelio coruscante vocati sunt, non modo se detrimentum nullum accepisse existiment ex eo, quod ultima aetate, et mundo tam senescente vocati sunt, sed etiam singulari privilegio se a Deo donatos esse et patribus veteris testamenti praeferendos. Ac denique duodecim tribus Israel in novissima die se esse judicaturos intelligant. Quam nostrorum temporum beatitudinem illis etiam verbis Dominus noster ac liberator expressit, Luc. 10. *Beati oculi, qui vident, quae vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetae et reges voluerunt videre, quae vos videtis, et non viderunt: et audire, quae vos auditis, et non audierunt.* Et alio loco: *Alius est, qui seminat, et alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.* Et apostolus Paulus, cum ad Hebraeos scribens illos veteris testamenti patres enumerasset, qui fide maxime enituerunt: *Et hi omnes*, inquit, *testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Itaque, auditores huc omnis parabola tendit, ut nos evangelii et gratiae potius, quam legis et prophetarum temporibus vocatos esse singulare Dei donum et privilegium existimemus.

His igitur explicatis, perfacilis mihi reliquus cursus orationis ostenditur : fundamenta enim mihi videor iecisse totius disputationis. Ut igitur ad ipsam parabolam jam tandem veniamus, initio Dominus patremfamilias magnum imprimis, ac diligentem, justum et liberalem nobis scribit. Quod enim *exiit primo mane conducere operarios in vineam suam*, diligentiae tribuendum est : Nam, ut Aristoteles in libro de ratione domus gubernandae, scriptum reliquit; diligens paterfamilias sicut ultimus ad lectum se recipere, sic etiam primus et lecto surgere, et ad procuranda domus negotia exire debet. Quod autem iis operariis, quos hora prima conduxit, denarium diurnum persolvit, justitiae tribuo : quod vero caeteris amplius, quam eis debebantur, largitus est, liberalitati adscribo. Atque hujus patrisfamilias nomine Deus ipse sine ulla dubitatione intelligendus est. Ipse enim verus magnus paterfamilias est, cui non una, sed tres maximae, dissimillimae et locis disiunctissimis positae familiae sunt : una filiorum, altera libertorum, tertia mancipiorum. Filii in coelestibus domiciliis vitam tranquillissimam ac felicissimam degunt : liberti in terris in sudore vultus sui vescuntur pane suo: mancipia catenis onerata in tenebricosum gehennae pistrinum detrusa ac relegata sunt. Filios quidem paterfamilias nectare ac ambrosia pascit, et torrente voluptatis potat. Libertis autem calicem voluptatis spargit interdum felle amaritudinis, *et potum* dat *in lachrimis* quidem, ut psalmoghraphus ait; sed *in mensura.* At mancipia fugitiva solo pane tribulationis, et aqua lachrimarum et felle amaritudinis sustentat. Hae porro tres illae familiae sunt de quibus divinus apostolus ad Philipphenses scribens ait: *In nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium et infernorum.*

Quid igitur magnus ille paterfamilias fecit? *Exiit*, inquit, *primo mane conducere operarios in vineam suam.* Quid est hoc, Auditores? Deus exiit? Et unde exiit, Quoniam ivit? Numquid non ipse ait: *Coelum et terram ego impleo? Et, Coelum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum?* Et rursum : *Ego Dominus, et non mutor.* Nonne de ipso Jacobus apostolus ait : *Apud quem non est transmutatio neque vicissitudinis abumbratio.* Quo igitur exiit, qui numquam movetur, et semper est ubique? Recognoscite mecum, auditores, metaphoram divinis literis familiarem. Tunc enim exire in sacris voluminibus dicitur Deus, cum se prodit, et extra se aliquid operatur. Cum Deus Pater Deum Flium mente atque intelligentia gignit, et rursus cum Spiritus paracletus, qui nec genitus, sed genitoris genitique suavitas est, a Patre et Filio tamquam ab uno principio et unica spiratione procedit: operatur quidem Deus, sed ab aeternitate intra seipsum sine ullo teste et sine ullo conscio operatur. Quocirca tunc non exire, sed in seipso manere ac delitescere dicitur. At cum orbem molitur, administrat, gubernat, immutat, quia extra se operatur, et manifestum se facit, propterea tunc exire non immerito dici potest. Itaque cum coelum et terram fabricavit, exiit : cum Noe praeceptum de arca aedificanda dedit, exiit: cum Abraham de Ur Chaldaeorum eduxit, exiit : cum denique homo factus in terris apparuit, exiit: cum populum suum a Pharaonica servitute liberavit, exiit.

Et cur nam exiit? Nempe, *ut conduceret operarios in vineam suam.* Quaenam igitur est haec vinea? Qui vero hi operarii? Vinea Ecclesia est. Quamquam enim *Domini est terra et plenitudo ejus*: tamen vineam quamdam ex omni orbe terrarum sibi elegit, et eam singulari providentia colit, de qua in sanctis voluminibus frequentissima mentio est: et nos de ea dicere multa possemus, si per tempus liceret, et ad alia magis necessaria non properaremus.

Porro operarii sunt ii, quos Deus huic vineae excolendae singulis aetatibus praeficit: quales olim patriarchae, prophetae, sacerdotes et apostoli fuerunt: nunc vero pontifices, concinnatores, pastores, doctores et alii sunt, qui in hoc unum incumbunt, ut haec vinea non silvescat, nec spinis aut tribulis obruatur, nec a bestiis in eam irrumpentibus devastetur; sed floreat, vigeat, propagetur et fructus uberrimos pariat. Neque hoc munere aliud nobilius, excellentius, Deo gratius aut nobis utilius inveniri potest. Sic enim Deus hanc suam vineam diligit, ut quicquid ab initio fecit, in totum incommodum atque humilitatem hujus vineae fecisse videatur. Quare, qui a Deo ad hoc tam sublime opus assumuntur, ut operarii in ejus vinea sint, certe grave illis videri non debet, omnibus negotiis aliis, et curis et luchris valedicere; quin potius tam excellenti bono gaudeant, et strenuos se in hac vinea operarios, Deo et angelis spectatoribus, praebeant.

Profecto enim si Deus ad creandum coelum hominem aliquem aut angelum administrum habuisset, maximo honore ac dignitate homo ille, vel angelus affectum se fuisse censeret. Neque alia de causa eos, qui signis et prodigiis claruerunt, admiramus, nisi quod illustramenta Dei in illis magnificis, et vires omnium rerum creatarum superantibus operibus, fuerint. Quanto igitur jure illorum sublimitatem et excellentiam suspicere, atque admirari debemus, quibus velut instrumentis ad vineam suam colendam et hominum animos illustrandos atque ad vitam revocandos uti dignatur? Opus enim sine dubio nobilius ac praestantius est, hominis liberam voluntatem ad malum propensam ad Deum convertere, quam coelum ac terram condere: et animum dormientem excitare, quam corpus jam defunctum ad vitam a morte revocare. Quid? Quod operarii hujus vineae, praeterquam quod opus exercent per se praeclarissimum atque eximium, mercedem etiam tantam, quantam optare non possent, sine dubio consequentur.

Audite enim quid sequatur in evangelio: *Conventione autem facta*, inquit, *cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam.* Quid, obsecro, denarium istum significare existimatis? Nihil profecto aliud, quam aeternam felicitatem, vel ipsum Dei filium designant, in cujus visione ac possessione nostra beatitudo consistit. Nam quemadmodum denarius figuram principis impressam gerit; sic ipse Dei Filius, *splendor gloriae et figura substantiae* Dei Patris ab apostolo Paulo nominatur. Et quomodo denarius non figuram modo, sed etiam verba quaedam continet: sic etiam Dei Filius non solum figura, sed et Verbum Dei Patris est. Rursum, ut denarius rotunda figura praeditus est, in qua finis nec principium invenitur: sic Filius Dei, ut apostolus loquitur, *nec initium dierum nec finem vitae habet.* Ac ut pecuniis obediunt omnia, et per ipsas omnia fiunt; sic per Christum omnia facta sunt, et omnia Deus Pater ei subjecit. Haec est igitur merces nostra, *et merces magna nimis:* quae etiam non injuria denarius appellatur, cum decem praeceptorum observatione comparetur.

Sequitur: *Et egressus circa horam tertiam vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis: Ite et vos in vineam meam.* Quinquies hic noster diligens paterfamilias exivisse describitur: hora prima, tertia, sexta, nona atque undecima: quae horae sic accipiendae sunt, ut ad initium primae Solem oriri, ad finem duodecimae occidere eumdem intelligamus.

Quinquies igitur exivit, quia quinque sunt mundi aetates, quibus Deus semper alios atque alios operarios ad vineam suam colendam adduxit. Itaque totum tempus, quo mundi hujus status permanere, et Dei vinea coli debet, unius diei spatio definitur. Cujus quidem diei ab orbe condito usque ad tempora Noe hora prima, secunda et tertia; a temporibus Noe usque ad Abrahae vocationem, quarta, quinta et sexta; ab Abrahae vocatione usque ad Moysen legislatorem septima, octava et nona; a Moyse legislatore usque ad primum Christi adventum, decima et undecima affluxerunt: a primo Christi adventu usque ad secundum hora duodecima ac postrema peragitur. Et quidem hora prima Adam, Seth, Enoch; hora tertia Noe, Sem, Melchisedech: hora sexta Abraham et caeteri patriarchae; hora nona Moyses et prophetae; hora undecima apostoli et eorum successores vocati sunt. Atque hoc est, quod b. Augustinus in libro altero in Julianum docet, cum ait: *Excellentiores paucos dispensatores suos Deus per diversas aetates temporum locorumque distantias, sicut ei placet atque expedire judicat, ipsi dispensat.*

Quod vero nunc horae undecim effluxerint, et hora duodecima atque ultima agatur, et finis diei Solesque occasus immineat, testis est apostolus Joannes: *Filioli*, inquit, *novissima hora est.* testis apostolus Paulus: *Haec autem omnia*, inquit, *in figuris contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines saeculorum devenerunt.* Testis denique et apostolus Petrus: *Scientes*, inquit, *quia non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternarum traditionum: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati, praecogniti quidem ante mundi constitutionem; manifestati autem novissimis temporibus propter vos.*

Neque vero mirum nobis videri debet, spatium tot annorum diem unam a Domino nominari! Nam si nos, qui aliquot annos vivimus, unam horam vel alteram facile contemnimus, spatium brevissimum esse censemus: cum tamen bestiolis quibusdam, quas Aristoteles apud Hypanim nasci, et unum diem vivere affirmat, horae singulae et singulae aetates videantur et si istud cogitare istae bestiolae possent non minoris ipsae unam horam facerent, quam nos decem aut quindecim annos faciamus.

Quanto magis Deus, cujus aetas est aeternitas saeculorum, et cui sine mendacio dicitur: *Mille anni ante oculos tuos tamquam dies esterna, quae praeteriit*, omne nostrum tempus brevissimum esse docet, tametsi nobis maxime diuturnum esse videatur.

Quare, auditores, si vita praesens ita est brevis, ut nemo sit, qui vel semihorae spatium vivat, cur tam solliciti in rebus praesentibus comparandis et cumulandis sumus? Contemnamus, quaeso, contemnamus ineptias (quod enim levius huic levitati nomen imponam?) et in illam aeternitatem intueamur, quam nos omnes, qui hic vel in summis voluptatibus vel in extremis doloribus positi, emetiri debemus. Vocat nos Dominus a foro ad vineam, surdi non simus, aures non claudamus, neque putemus nos a quiete ad laborem vel a labore ad quietem sed a labore ad laborem vocari. Sive in foro sumus, laborandum est. Sed labor fori inutilis, labor inanis, labor laborem parturiens est: at labor vineae mercedem magnam expectat, quietem atque otium maximum parit. Audite enim quibus verbis Dominus nos a foro ad vineam suam invitat. *Venite ad me omnes*, inquit, *qui laboratis et onorati estis, et ego reficiam vos.* Et quonam pacto, quaeso, nos reficies Domine? *Tollite*, inquit, *jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde*; *et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est et onus meum leve.* Itaque jugum atque onus non deponere, sed immutare nos voluit: et a labore infructuoso ad laborem fructuosum vocat, cum a foro ad vineam vocat. Neque negligenter praetereundum est, auditores, vocem illam graecam αγορα pro qua nos forum habemus proprie mercatum et nundinas (ut Origenes ait) significare. Quod enim Pythagoras dicere solebat vitam humanam magno mercatui persimilem esse, id nos quoque esse verissimum experimur. Quemadmodum enim in nundinis alii merces suas ostentant, et tabernacula atque umbracula, tamquam laqueos et retia pecuniis tendunt: alii subtiliori artificio, nempe circulatores atque praestigiatores homines cantu, tamquam sibilo aves ad se trahunt, et admirabili genere mercaturae negotiantur! Ibique mendacia dominantur; insidiae, doli, deceptiones et fraudes regnant, ac demum omnia confusis tumultibus, rumore ac strepitu plena sunt! Sic etiam in foro ac nundinis hujus mundi daemones sunt, qui quasi versutissimi mercatores, ubique figunt sua tentoria, iste voluptates, ille divitias, ille honores ac dignitates vendit. Jam qui emunt, vel voluptarii sunt vel avari, vel superbi atque ambitiosi. *Omne quod est in mundo*, clamat evangelista Joannes, hoc est, omne quod in foro et nundinis est, *aut concupiscentia carnis est aut concupiscentia oculorum aut superbia vitae. Carnis concupiscentia* quid nisi delitias, voluptates, comessationes? ebrietates, oculorum, aurium narium et omnium sensuum delectationes emeret? *Concupiscentia oculorum* quid nisi domos, vestes, possessiones et pecunias quaereret? Quae oculorum concupiscentia alio nomine avaritia non immerito dici solet: eo quod avari oculos solos oblectent, solos oculos pascant, parcissime vivant, sordidissime vestiantur: non animum sed arcam implere; non ventrem satiare, sed oculos gestiant. Porro *superbia vitae*, quod praeter honorum sedes et dignitatum splendorem ambiret? In hoc igitur foro omnia personant confusis vocibus mercatorum, et cum alius accedit, alius recedit; alius vendit, alius emit; alius vadit, alius redit; isti canunt, illi contendunt, mirum est, quantus ubique tumultus ac strepitus excitetur. Sed quod caput omnium malorum, iidem mercatores et praestigiatores sunt: siquidem amaritudinem venditant pro voluptate, ignominiam pro floribus, spinas et pro auro, carbones, qui quoniam accensi sunt, mox ut tanguntur, manum comburunt. Neque hoc solum, sed quod multo est infelicius, rem eamdem ut callidissimi foeneratores iterum atque iterum vendunt. Id quod rudi, sed apposita, nisi fallor, similitudine declarabo. Vidistis aliquando pueros circa paludes ranarum piscationi operam dantes? Ipsi enim ranae alicujus pellem filo alligatam aliis ranis, tamquam escam obiiciunt, continuo vero non una, sed multae undique ranae ad vscam illam occurrunt, et ea, quae caeteris esse eelocior potuit, summa aviditate escam, quam neque rodere neque devorare potest, apprehendit. Interea vero piscator filium colligit, escam ad se trahit, ranam filo appensam capit, atque occidit, et escam ab ejus ore violenter extractam aliis aperto ore expectantibus obiicit: atque hac demum ratione sine magnis sumptibus, una atque eadem ranae alicujus pelle ranas innumeras capit. Hoc est, auditores, hoc plane est, quos mundus et daemon cum hominibus ranis istis stultioribus et simplicioribus faciunt. Nam iisdem penitus rebus, iisdem divitiis, agris, possessionibus, quae saepe hominis alicujus non solum labore et sudore, sed etiam sanguine partae sunt, ac proinde pelles hominum non injuria dici possunt: istis, inquam, et hujusmodi rebus innumerabiles alios decipiunt, atque ad inferos pertrahunt. Ante centum annos multi erant, tum hic, tum in caeteris academiis, qui vel Jurisprudentiae, vel arti medendi vel aliis disciplinis operam dabunt. Quorsum tandem auditores? nempe ut escam divitiarum et honorum, quam eis mundus et diabolus ostentabant, accipere possent. Et vere arripuerunt, et divites ubique nominabantur, et ore multorum celebrabantur. Sed numquid eos honores easque divitias rodere, ac devorare, aut certe secum portare potuerunt? Nullo modo. Vix enim escam apprehenderant, cum ipsi a morte apprehensi, et escam relinquere coacti fuerunt, et illam eamdem escam ab aliis quibusdam, qui post illos nati fuerant, mundus objecit: Et eos paulo post nihilominus decepit. Illis vero alii successerunt, qui nunc in eadem studia diligenter incumbunt, et ore aperto iisdem divitiis atque honoribus inhiant: quorum exitum similem aliorum futurum, stulti sumus, si non providemus. Inspicite, quaeso, testamenta majorum vestrorum, nihil aliud ibi legetis, quam, Hoc uxori relinquo, hoc filiis relinquo, hoc amicis relinquo, hoc sodalibus relinquo et ne semel quidem dicunt. Hoc mecum fero, hoc mihi reservo. Interrogate agros, et possessiones vestras, quot nomina jam mutaverunt? olim Petri,

deinde Pauli,tum Joannis nunc Philippi, paulo post nescio cujus agri et possessiones dicentur. Cur hoc? Nonne quia homines tamquam ranae capiuntur, et esca semper eadem manet,et ad alios homines similiter decipiendos conservatur? Aspicite nunc,atque intuemini sedes pontificum, regum, imperatorum: quam multi ad istas sedes singulis aetatibus aspiraverunt? et tamen qui eas post multos labores et sudores obtinent, ante ab iis deiiciuntur, et corruunt, quam se in eis ad sedendum componere potuerunt. Heri sedebat unus, hodie moritur, et sedet alius: cras iste morietur,sedebit alius. Atque ita sedibus, et honoribus semper viventibus,homines moriuntur,et nudi atque inanes in alias regiones, ubi perpetuo mendici atque ignobiles erunt, ingrediuntur.

Haec igitur est mundi mercatura, haec communis deceptio mortalium. Ita in hoc foro daemones negotiantur.A quo nos revocare studens benignissimus hominum amator Christus in terras descendit, ad forum venit, et clamare non cessat: *Quid hic statis tota die otiosi?* Cur in istis iniquis nundinis tempus teritis?Heu fugite crudele forum. *Ite vineam meam,et quod justum fuerit dabo vobis.* Nonne vobis melius erit in vinea laborare, unde mercedem maximam reportetis, quam in isto turbulentissimo foro negotiari, ubi jacturam animarum vestrarum vobis ipsis summis laboribus comparatis? *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucrifaciat, animae vero suae detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* O illos beatos, aures hisce beatis vocibus apertae sunt! O illos felices quorum corda haec salutaria verba penetrant et qui studia sua: cogitationes suas, contentiones suas in Dei honorem atque obsequium referre noverunt. Et cum omnibus hominibus in hac valle miseriarum laborandum sit, illi sine dubio vere fortunati appellari debent, qui Deum ducem seculi a fore ad vineam transeunt, et fructuose atque utiliter laborare sciunt.

PARS ALTERA.

Cum sero factum esset, dixit Dominus vineae procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. Duas vocationes in hac parabola Dominus describit: Unam ad laborem; alteram ad mercedem. Ac de priori quidem hactenus aliquid diximus. Nunc de posteriori pauca quaedam dicenda sunt. Idem igitur Christus, qui secundum naturam divinam vineae Dominus est, secundum humanam est procurator. *Pater enim non judicat quemquam; sed omne judicium dedit filio.* Et *potestatem dedit filio judicium facere, quia filius hominis est.* Ipse enim vere fidelis et prudens est, quales Deus procuratores requirit: Et quia fidelis est nullum decipiet, et quia prudens est a nullo decipietur. Tunc autem operarios suos vocabit, cum dicet: *Surgite mortui, venite ad judicium.* Tunc enim *omnes qui in monumentis sunt*, *audient vocem filii Dei: et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae:qui vero mala egerunt,in resurrectionem judicii.*

Nunc quidem, auditores, multi vocantur ad vineam, qui vel non audiunt, vel fingunt se non audire, vel aures occludunt, ut non audiant, vel absconduntur et fugiunt,ut non vocentur. At cum ad mercedem operarii vocabuntur, omnes erigent aures, omnes se ostentabunt: sed tamen non sperent se vocandos ad mercedem, qui ad laborem vocati laborare non voluerunt.

Voca, inquit, *operarios*, *et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos.* Sed cur, quaeso,a novissimis incipitur? nonne aequitas postulabat, ut a primus potius, quam a novissimis inciperetur? Hoc ideo factum est, auditores, ut privilegium singulare,et excellentia eorum, qui tempore gratiae vocati sunt,ostenditur.Tametsi enim hi omnium postremi ad vineam veniunt; non tamen postremo,sed primo loco apud magnum patremfamilias erunt. Et quamquam beati in die judicii simul denarium omnes accipient, cum eis dicetur: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*:tamen ii prius denarium accipere videbuntur, ut beatus Augustinus ait, qui minus expectaverunt: quemadmodum si duo a te beneficium aliquod peterent: et unus post unam horam, alius post duodecim horas, id quod petivit acciperet;ille perfecto prius beneficium accepisse diceretur, qui post unam horam, quam qui post duodecim horas illud accepit.

Sed jam isti operarii,qua mercede remunerentur, audiamus. *Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primis arbitrati sunt, quod plus essent accepturi: acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias, dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos fecisti nobis,qui portavimus pondus diei et aestus.* Quae verba,auditores,difficillimis et obscurissimis quaestionibus plena sunt. Sed eas tamen, sicut non omnino praetermittere, ita non multis, sed paucissimis verbis expedire decrevi. Hic igitur primum quaero, cur singulos operarios singulis denariis donatos fuisse Dominus dicat? quasi beati homines, juxta Joviniani errorem, paribus praemiis afficiendi sint, et unus alio in regno coelorum clarior atque illustrior esse non possit. Sed nodum istum facile dissolvemus, si cum beato Augustino denario illo vitae beatae aeternitatem significatam esse dicamus. Quamquam enim facti homines gloria et beatitudine pares non sunt: tamen hoc uno pares sunt, quod omnium felicitas est sempiterna, neque alius alio longiori spatio temporis beatitudine perfruetur. Neque minus facile eadem quaestio profligabitur, in nos (ut initio dicebamus) denarii nomine Dei verbum, ac Deum ipsum intelligere voluerimus. Siquidem propterea operarii omnes denarium unum accepisse dicuntur, quod unum atque eumdem Deum omnis gloriae ac beatitudinis fontem possideant. Sed nihilominus quemadmodum eumdem Solem clarius aquila, quam vespertilio intuetur, eumdem gladiunt aliter miles fortis-

simus, et aliter parvus puer versare potest: eumdem librum aliter, qui solam grammaticam novit, et aliter, qui est in philosophiae studiis exercitatus intelligit:sic etiam unum atque eumdem Deum, ex cujus visione beatus est,quicumque beatus est, alii aliis sese altius erigentes proprius, clarius et felicius contemplantur. Neque vero ex hac disparitate praemiorum murmur aut quaerimonia timenda est. Nam ii, qui minus gloriae luminis et felicitatis accipient, se majoris capaces non esse apertissime omnino videbunt. Sicut enim si gigas, et pomilio a rege pretiosis vestibus donarentur, non queretur pumilio,quod vestem aeque longam, ac gigas, a Rege non accepisset; sed contra, congruentem suae staturae sibi datam esse gauderet. Ad eumdem modum, qui magis hic in terris virtutibus ac bonis operibus creverint,ii longiori atque ampliori gloriae indumento vestientur: Et omnes veste sibi consentanea se indutos atque ornatos esse laetabuntur.

Sed si haec ita se habent, quid sibi volunt illa verba: *Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias*? Quis hoc interpretabitur? Quomodo murmur esse poterit in beatis? Multis ac variis modis haec verba sanctis patribus explicantur. Sed mihi beati Chrysostomi expositio omnium verissima et optima esse videtur. Nempe docet vir iste sapientissimus, non omnibus quae in parabolis dicuntur, aliquid ex altera parte in re per eam parabolam significata respondere. Ut enim gladius ad secandum quidem institutus est, non tamen ex omni parte secat; sic etiam parabolae ad aliquid significandum fingi solent: sed non idcirco omnia penitus significare debent.Plerumque e,im nonnulla quae alioqui non dicerentur ac una de causa necessaria dicenda sunt, ut per ea sequentia cum praecedentibus connectantur. Itaque in hac parabola Dominus operarios hora prima vocatos murmurasse finxit, non quod murmur in beatis in futurum,sed ut inde occasionem haberet explicandi, qui fieri posset, et novissimos faceret primos, et primos novissimos, et tamen injustitiae atque iniquitatis reprehendi nullo modo posset.

Neque a veritate aberraverimus, si dixerimus ita singulare futurum esse privilegium hora undecima vocatorum, ut si beati in coelis murmuri atque invidentiae obnoxii essent, facile murmuraturi et invidentia flagraturi existimari possent. Verum in illo pacatissimo et tranquillissimo regno ista non erunt: imo potius invidentiae charitas et murmuri congratulationes succedent.

Sed video quid adhuc aliquem movere ac perturbare posset: Aut enim operarii illi, qui murmurabant mentiuntur, aut vere amplius, quam alii laboraverunt, vereque jactare possent, se pondus diei et aestum portavisse. Quod mentiantur, credibile non est: neque Dominus vineae illos mendacii reprehendit, quod certe fecisset, si mentiri illos intelligere potuisset. Si vero mentiuntur, et vere amplius quam ii laboraverunt, neque mentitur, scriptura divina,quae ait: *Qui parce seminat, parce et metet.* Et rursum: *Reddet unicuique secundum opera ejus*, quomodo non est injustus Deus qui minus laborantes magis laborantibus anteponit? erigite animos, auditores, et hujus reconditae quaestionis explicationem accipite, et finem quaestionibus imponamus. Apostoli,doctores,martyres, virgines, anachoretae et alii, qui hora undecima vocati sunt, res propter Dominum multo majores atque excellentiores, magis arduas,magis difficiles, majoris operis, et laboris sine dubitatione gesserunt, quam ii gesserint, qui hora prima, tertia, sexta et nona vocati fuerunt.Nam ut alia interim omittamus, qui labores cum nostrorum anachoretarum laboribus confessi possunt? Quid excellentius nostris virginibus? Quid sublimius,quam mundo,daemone et ipsis corporibus,sensibus reclamantibus in tetris vitam angelorum ducere? Quae praelia atrociora nostrorum martyrum praeliis unquam fuerunt?Quo studio,qua vigilantia,quando ardore animi doctores nostri in libris conscribendis, scripturis interpretandis,haereticis refellendis, Catholicis confirmandis,et in fide ac in officio retinendis, laboribus se manciparunt? Quid vero de apostolis,nostrae militiae ducibus atque imperatoribus dicam?quorum passibus disiunctissimae terrae tam cito peragrari potuissent, quam apostolorum non dicam cursibus, sed triumphis illustratae sunt? At vero patriarcarum et prophetarum temporibus, paucis quibusdam exceptis,qui ad Evangelium potius, quam ad legem pertinebant, vix aliqui fuerunt, qui cum obscurioribus ex nostris hominibus conferri possint. Ubi tunc erat maxima illa de omni orbe ad Christi imperium adjungendo apostolorum solicitudo? Ubi doctorum certamina cum haereticis? Ubi exercitus martyrum? Ubi virginum chori? Ubi agmina monachorum? Quare cum majora nostrorum et praestantiora sint merita, non est iniquus Deus,qui eos primos ex novissimis facit, et iis, qui primi vocati fuerant, anteponit.

Sed si haec ita sint,cur qui primi ad vineam venerant amplius laboravisse, et pondus diei et aestus pertulisse se jactant? Nimirum,auditores,quia vere ipsi amplius laboraverunt; tametsi res minus egregias, minusque arduas gesserunt. Siquidem undecimae horae operarii majori felicitate atque alacritate gravissima maximaque onera, quam ipsi res quasdam leves et exiguas ferre potuerunt. Id vero ex eo natum est, quod Spiritus sancti gratia multo copiosior et uberior apostolis et apostolicis viris, quam antiquorum temporum hominibus donata est.Porro divinam gratiam excellentissimorum et Deo gratissimorum operum radicem atque originem esse quis vestrum ignorat? Quis apud apostolum aliquando non legit: *Abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem* (scilicet solum) *sed gratia Dei mecum.* Nam quemadmodum ille, qui plaustrum habet, facillime maxima onera de uno loco ad alium ferre potest, quae alius, qui plaustrum non habet, ne movere quidem valeret: sic etiam, qui magna Dei gratia praeditus est, et maximo ardore charitatis flagrar, sine labore laborat, et nihil arduum, nihil difficile esse putat, quod illi amor imperat aut suadet. Hoc est igitur singulare privilegium evangelii, haec nostrorum temporum beatitudo, ut minus laborantes magis ardua et laboriosa opera faciamus.

Quae nostra beatitudo illustrissima quadam figura in veteri Testamento adumbrata fuit. Nam cum Hebraeorum imperator Moyses duodecim exploratores in regiones Palaestinae misisset, illi cum ad suos reverterentur, magnum quemdam palpitem cum suis unis praedicerunt, et cum vecti appensum super humeros duorum hominum imposuerunt. Illi igitur qui palmitem cum suis uvis in eo pendentibus ferebant, quorum unus praecedebat, alter sequebatur, novi ac veteris testamenti patres significabant: palmes autem ipsum Dei filium servatorem nostrum in cruce sublatum designabat. Comparata nunc, auditores, eum, qui praecedebat cum eo, qui sequebatur, hoc est, eum qui veteris testamenti personam gerebat, cum eo, qui novi testamenti patres significabat. Uterque quidem onus ferebat: sed ei, qui sequebatur palmes proumbraculo erant, eumque a Solis ardore defendebat. Rursum, si eum esurire vel sitire contingisset, palmes erant ad manum unde uvas decerpere, et seipsum reficere ac recreare poterat. Itaque non ei grave illud onus videbatur, quod commodis ac solatiis levabatur? At is qui praecedebat non solum pondus illud sed etiam aestum, et famem; et sitim et lassitudinem ferebat. Nam nec ventrem pascere, nec oculos oblectare uvis, quas portabat ei licebat. Ad eumdem modum nos, qui post Christi adventum ad fidem vocati sumus, tametsi res arduas credere, res arduas sperare, res arduas gerere debemus; tamen tanta gratiae divinae copia, et Spiritus sancti muneribus donati sumus, tot adjumenta sacramentorum et divinorum voluminum aliarumque rerum maximi solatii habemus, ut plane suave Domini jugum et onus leve esse fateamur. Qui vero Christi adventum praecesserunt ita onere legis premebantur, et auxiliis, quae commemoravimus, destituti erant, ut pondus diei et aestum portavisse quodammodo conquerantur. Et nihilominus uni eorum murmuranti jure ac merito paterfamilias ait, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum*, Numquid liberalitatem injustitiam vocas? et bonitatem iniquitatem appellas? Placuit mihi, qui Dominus sum, et nemini quicquam debeo, istis, quos undecima hora vocavi, gratiam uberiorem largiri, et eos benevolentia singulari complecti, ut hac ratione praestantioribus virtutum operibus eniterent, et ego illos praemiis amplioribus donare possem.

Sic igitur erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi, hoc est, multi sunt, qui omnibus aetatibus et ex omnibus locis ad laborandum in hac vinea vocati sunt, et in regno coelorum aeterna beatitudine perfruentur; sed pauci sunt, quos singulari privilegio Deus elegit, ut in ipso tempore gratiae, et jam evangelio coruscante ad vineam operarii mitterentur. Haec igitur habui, quae de hac parabola pro temporis brevitate dicerem. Nunc ad nos ipsos veniamus.

Equidem, auditores, ego vehementer timeo, ne multi sint hic inter nos, qui laborandum in hac vinea conducti sunt, et se strenue laboraturos promiserunt; et tamen ita se gerunt, ut eis optimo jure Dominus dicere possit, *quid hic statis tota die otiosi*? Quid? hic vinea Domini otiosi statis? crimen erat otiosi esse in foro, quid erat in vinea? Ad laborandum venistis, locum aliorum occupatis, et otiosi manibus complicatis alios laborantes aspicitis, et ipsi non laboratis? O quam multi operarii dici volunt, qui verbarii potius, quam operarii sunt. Nemo seipsum fallat, non verbarii, sed operarii mercedem accipient. *Voca*, inquit, *operarios, et redde illis mercedem. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum coelorum.* Illi etiam, qui solum quaerunt, quae sua sunt, et non quae Jesu Christi operarii quidem sunt; sed agri sui, non vineae Domini. Certe operarii, quos ad vestros agros colendos vos conducitis, totum diem laborant vobis, ita ut vix unam horam, ut corpus curent, assumant sibi: et nisi id faciant, mercedem a vobis petere non audent. Et nos Dei operarii dici volumus, et maximam partem diei propriis negotiis procurandis conterimus. Longe aliud, auditores, nos apostoli et apostolici viri facere docuerunt, qui cum intelligerent se Dei operarios esse non posse, si omnibus aliis negotiis valedicerent, totos se ad hanc vineam colendam, rebus omnibus, quibus distinebantur intermissis, contulerunt.

Neque dicat aliquis, Mihi vineae cura commissa non est: Ego neque pontifex, neque pastor, neque concionator: Omnes enim qui in Ecclesia Catholica sumus, ad laborandum in vinea conducti sumus. Omnes si non verbo, certe exemplo ecclesiam universam juvare, et si non sermonibus, certe operibus concionari debemus. Omnes item animae propriae vitem omni studio ac diligentia excolere, et ejus curam agere omnes tenemur. Non possumus autem duobus Dominis servire: non possumus in in vinea Domini strenue laborare et animae salutem diligenter quaerere; et simul nostris divitiis comulandis onoribus augendis et explendis libidinibus incumbere. Quare non possum, auditores, non vehementer timere, ne illud de nobis aliquando dicatur, *erunt novissimi primi, et primi novissimi*: et accidat nobis, quod gallinae atque accipitri evanire videmus. Accipiter enim dum vivit nobilium hominum manibus gestatur, cibariis optimis nutritur, in ipso Domini sui cubiculo locum habet. Gallina vero si vel semel e stabulo egrediatur, et in cubiculum aliquod ingrediatur, continuo clamatur post eam, et exire compellitur. Verum in morte res omnino alio modo se habet. Accipiter enim cum moritur in cloacam proiicitur; gallina vero argenteis vel aureis patinis inclusa ad mensam Domini cum honore defertur. Pari ratione, auditores, nos qui sapientiae operam damus, de rebus divinis, de angelis, de Deo disserimus, in atriis Domini pene semper versamur, sacramenta coelestia pertractamus, primi sumus et domestici ac familiares Dei esse videmur. Multi vero reperiuntur homines illiterati, expertes doctrinarum, simplices, rudes, qui tametsi interdum magno fervore charitatis flagrant, et velut foecundae gallinae ova multa bonorum operum pariunt; tamen novissimi pene ab omnibus judicantur: et si semel gymnasium aliquod aliquo ingrediuntur, sibilis, et pedum supplosionibus expelluntur. Sed veniet tempus,

quando multi novissimi fient primi, multi primi novissimi. Multi enim sapienter indocti, et scienter ignari, qui nunc despiciuntur, contemnuntur, nihil fiunt, ad Antonios, Paulos, Benedictos, Franciscos in coelum ab angelis portabuntur. Multi vero, qui scientiae vento inflati super nubes, ut accipitres volant, ad Aristoteles et Galenos in gehennam pergent. *Surgunt indocti*, ait beatus Augustinus, *et rapiunt coelum, et nos cum nostris doctrinis demergimus in infernum.* Ecce quomodo volutamur in carne et sanguine, ebrietati studemus, comessationibus operam damus, in rebus, quae ad corpus pertinent solliciti, in iis, quae ad Dei honorem et animarum salutem spectant, pigri ac dissoluti sumus, *sic igitur erunt novissimi primi, et primi novissimi.* Quae cum ita sint, auditores, si ubique primi, ubique Dei familiares et domestici esse cupimus, cum gallinae humilitate et foecunditate accipitris velocitatem et nobilitatem conjungamus et sic hic terris gratia et coelis gloria apud Deum primi erimus, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XVIII.

DE DOMINICA SEXAGESIMAE

THEMA

Ne magnitudo revelationum ex tollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, angelus Satanae, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me: et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. *Cor.* 12.

SYNOPSIS

Providentia Dei in servandis electis suis a periculo praesumptionis et pusillanimitatis, navis gubernatori assimilatur. Quid sit revelare. Revelationem esse triplicem, sensibilem, spiritualem et intellectualem; quarum omnes s. Paulus habuit, ut quibus unis Evangelium suum acceptum ferat. Magnam differentiam esse inter sapientiam divina revelatione et humana doctrina acquisitam. Divina dona, quorum alioquin non extollere sed humiliare, aliquando ex depravata humana natura ad superbiam inflare. Diabolus duplici de causa stimulo confertur. Quomodo Deus malorum tentationibus ad suorum gloriam semper utatur et usus fuerit, exemplis demonstratur.

Tentationes esse colaphos daemonis, quarum remedia sunt oratio et corporis mortificatio. Quantopere Deus gaudeat nostra perseverantia in oratione; et quomodo aliquando exaudit ad utilitatem, non ad voluntatem orantis. Virtus in infirmitatibus quomodo perficiatur. Sanctos infirmitatibus gloriari solere, secus quam faciant filii hujus saeculi. Tandem ad judicia mundi contemnenda et soli nutui divino obsequendum brevis exhortatio concludit.

Epistola hodierna tota quidem pulcherrima est, sed tamen prolixior, quam ut spatio semihorae explicari possit. Quocirca elegi postremam partem, quod ea mihi utiliorem doctrinam continere videatur. Docet enim apostolus quam admirabili providentia Deus utatur in electis servis suis ad portum aeternae salutis dirigendis. Nam quemadmodum periti navium gubernatores, si navim suam nimis levem esse et nimis super aquas extare videant, ut periculum sit, ne aquolibet vento quamvis exiguo facile evertatur, eam arena et lapidibus graviorem efficiunt: si vero contra nimis onustam et demersam in aquas esse animadvertunt, ut vel progredi non possit vel inter fluctus et procellas graviter periclitetur, parte aliqua oneris et mercium in mare projecta eam relevant, atque hac providentia tandem integra in navim, incolumes homines, et salvas merces ad portum deducunt. Ita quoque Deus navim animarum, corporumque nostrorum simili providentia inter periculosos fluctus magni, et ut plurimum turbati maris saeculi hujus, ad portum salutis dirigit. Duo magna pericula imminent servis Dei. Unum ne nimirum deprimantur, alterum ne nimium extollantur. Tunc deprimuntur nimium, cum in tentationibus et tribulationibus animum despondent, et desperantes posse se daemonum, et carnis ac mundi, tam multis, et tam gravibus et tam assiduis tentationibus, et partim apertis, partim occultis diu resistere, a spiritu pusillanimitatis et desperationis absorbentur, atque ab alto virtutum cadentes, haerent deinceps in profundo, et in luto aquarum multarum, animumque adiiciunt ad bona caduca et fluxa, quae ante contempserant. Quid tunc facit Deus? Relevat nonnihil navem, donat illis consolationem aliquam spiritalem, interdum etiam visionem aut revelationem aliquam, ex qua admonentur, non defuturam Dei gratiam, brevi et tempestatem cessaturam. Itaque hoc modo eriguntur in spem bonam, et dicunt cum propheta; *Expectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate.* Qui vero si semper consolationibus fruerentur, extollerentur nimium, extarent nimis super aquas, putarent nimis super aquas, putarent se caeteris meliores, ac periculum esset ne a vento superbiae, qui maxime dominatur in hoc mari, tandem everterentur; propterea Deus addit aliquid arenae et lapidum, eis tentationes et pugnas, et aliquando etiam sinit eos in parvis certaminibus vinci, ut intelligant, se non suis viribus, sed auxilio Dei vincere et superare majora. Hanc igitur providentiam Dei circa se b. Apostolus agnoscebat cum diceret: *Et ne magnitudo declarationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis*

meae angelus Satanae, qui me colaphizet. Jam singulas partes hujus sententiae consideremus.

Ne magnitudo revelationum. Quid est revelare? Nihil aliud, quam mysteria alioqui occulta et secreta, et quasi velo quodam cooperta aperire. Ponamus exemplum: Si Deus alicui dignetur ostendere, quid sit in posterum futurum, quod sane per se est occultissimum, verbi gratia, quis erit post centum annos status Ecclesiae; a quibus hominibus regna et imperia gubernabuntur; utrum deficient haereses, an crescent. Pari ratione si Deus aperiat alicui servo suo quid cogitent, vel quid cupiant alii, et utrum boni sint an mali, vel quae sit veritas alicujus arduae quaestionis de qua multum inter homines ambigitur, is procul dubio revelationem divinam habere, vel habuisse dicetur.

Porro tribus modis misteria sua Deus revelat. Quaedam enim est revelatio, quae ad sensus corporeos pertinet, et sensibilis dici potest, qualem habuerunt Abraham, Loth, Jacob, Gedeon et alii, qui angelos in forma corporea corporeis oculis viderunt, et per eos, quae futura erant, divina revelatione cognoverunt. Quaedam vero pertinet ad imaginationem, et spiritalis appellatur, qualis fuit Pharaonis et Nabuchodonosor: quorum priori similitudine septem spicarum plenarum, et septem spicarum inanium, ventura ubertas et penuria a Deo revelata fuit; posteriori vero similitudine statuae mutationes regnorum summorum Deus revelavit. Quaedam postremo ad ipsam mentem atque intelligentiam pertinet, quales fuerunt multae revelationes Moysis, ut ex c. 12. lib. Num. intelligi potest: atque hanc postremam et sublimissimam revelationem intellectualem b. Augustinus vocat: qui secundum ista tria genera revelationum tres coelos distinxit, quos apostolus Paulus in hac ipsa epistola se transcendisse commemorat: Habuit enim ipse omne genus revelationis, ut merito dicere posset, *ne magnitudo revelationum extollat me*: sensibilem habuit, cum ei in Damascum iter facienti Christus apparuit, et vocem illam Domini corporeis auribus audivit, *Saule, Saule, quid me persequeris*? Spiritalem habuit cum ei per quietem angelorum ministerio apparuit vir Macedo, deprecans eum, et dicens: *Transiens in Macedoniam adjuva nos.* Illo enim modo Deus ei revelavit, ut b. Lucas testatur act. 16. velle se ut in Macedoniam ad praedicandum proficeretur. Aliam quoque spiritualem revelationem habuit tempore cujusdam naufragii, cum ei per quietem Angelus apparuit ac dixit; *ne timeas Paule, Caesari oportet te assistere, et ecce donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum.* Porro intellectualem revelationem tunc procul dubio habuit, cum usque ad tertium coelum raptus audivit arcana verba, quae non licet homini loqui. Quis enim vel suspicari possit, quam multa, quam magna, quam abstrusa, quam secreta mysteria de Trinitate, de Christo, de Ecclesia in illo raptu viderit vel audierat? Tam sublimis ista una revelatio fuit, ut licet multas alias saepe habuerit, tamen propter istam unam praecipue dicat, *ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meae, angelus Satanae, qui me colaphizet.* Neque vero quatuor istas dumtaxat divinas revelationes apostolus habuit, sed multas praeterea alias. Nam omnem scripturarum intelligentiam, omnia Christi mysteria, omnem denique theologiam divina revelatione habuit. Quod enim ad pedes Gamalielis dicerat, pene nihil erat ad eam sapientiam, qua postea praeditus fuit. Itaque ipse idem ad Galatas scribens, *notum,* inquit, *vobis facio evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem neque enim ego ab homine accepi illud, sed per revelationem Jesu Christi.*

Tantum vero interest inter sapientiam, quae habetur a Deo per revelationem, et eam, quae habetur ab homine per doctrinam, quantum inter diem et noctem. Est enim ista humilis et obscura, laboriosa, aspera; et quod infelicius est, saepe multis et magnis erroribus admista: Illa vero tota lucida, tota facilis, tota jucunda *Beatus homo, quem tu erudieris Domine, et de lege tua docueris eum*, Talis fuit sapientia magni Antonii, qui literas non noverat, et tamen summos philosophos et rethores, b. Athanasio teste, disputando superavit: talis fuit d. Francisci, de quo quidam ejus temporis doctissimus, testimonium praebuit; *Vere,* inquit, *hujus patris scientia instar aquilae pennis in sublime fertur, nostra graditur humilis super terram.* Talis fuit magna ex parte b. Bernardi et d. Thomae, quorum uterque plus didicit orando, quam legendo. Id quod propter adolescentes sapientiae studiosos dixerim, ne forte putent se tempus studiorum suorum amittere, cum orationi et meditationi dant operam: non amittunt, sed lucrantur. Plus enim discit hora, qui animum per orationem purgandum et illustrandum divino lumini saepe offert, quam alioqui disceret decem diebus. Sed ad propositum redeamus.

Ne magnitudo, inquit, *revelationum extollat me.* Non est natura revelationis, ut hominem in superbiam extollat: sed contra potius dona Dei hoc proprium habent, ut semper animum humiliorem efficiant. Habetis exemplum in arboribus, quanto enim magis crescunt in arbore poma, vel numero vel magnitudine, tanto arbor ramos suos deprimit ac demittit ad terram: ita sancti homines quanto plura et majora recipiunt dona Dei quanto plures et majores fructus operum bonorum in eis, et per eos Spiritus sanctus producit, tanto ipsi magis fiunt humiliores, et magis obligatos atque astrictos sentiunt divinae bonitati. Aspicite Virginem Deiparam, quae tamquam arbor foecundissima his sanctis fructibus onustissima erant: quam profunde ramos suos inclinat; *Magnificat anima mea Dominum: et exultavit Spiritus meus in Deo salutari meo; quia respexit humilitatem ancillae suae.*

Unde igitur fit, ut saepe ex donis Dei homines superbiant? Ex corruptione naturae, quae ita depravata, et ad seipsam conversa per peccatum est, ut immoderatam gloriam propriam quaerat: et si quid boni habet, persuadet sibi se a se bonum illud habere, ac dicit; *Labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?* Verum benignissimus Pater noster, qui figmentum nostrum optime novit,

nec ignorat, quoniam pulvis sumus, etiam huic morbo remedium optimum adhibet, cum assidue nos flagellat: et hoc est quod sequitur in apostolo; *Datus est mihi stimulus carnis meae, angelus Satanae, qui me colaphizet.* In quibus verbis duae sunt pulcherrimae metaphorae. Primum enim daemonem comparat stimulo, idque propter duos stimuli effectus. Nihil enim aliud hoc loco stimulum vocavit, quam baculum praeacutum. Est enim in codice Graeco σκόλοψ, quod non tam stimulum, hoc est, lignum ferro in extrema parte armatum, quam baculum ut dicebamus, praeacutum significat. Satan igitur ejusmodi baculo comparatur: primum quidem, quia sicut patres in terris, posteaquam baculo liberos suos pro aliquo scelere puniendos usi sunt, eum in ignem proiiciunt: ita quoque Pater noster coelestis utitur quidem daemone et angelis ejus, improbisque hominibus tamquam baculo, ut servos ac filios suos electos aliquando puniat, sed eos postea tamquam ligna arida et inutilia in ignem aeternum proiicit. Deinde, quia sicut stimulus, acutum illud lignum, quantum est ex se nihil novit nisi ferire, pungere, nocere; et tamen homo, cujus est regere et movere baculum, utitur illa molestia, illa punctione, illo vulnere in bonum ejus, qui pungitur et feritur, nimirum ut celerius currat: pari ratione Deus noster vidit Satanam a se recepis se, propriaque voluntate impium, superbum, invidum, nocendi cupidum, denique stimulum quemdam effectum, nihil aliud moliri, quam ut homines vexet, pungat, feriat, in desperationem primum, et deinde in gehennam praecipitet. Quid fecit Deus? Ait quodammodo intra se, Ego quidem possem nullo negotio omnes conatus hujus ferocissimae belvae impedire, stimulum istum retundere, et frangere possem, sed melius erit, ut permittam Satanam saevire et tentare quantum velit, et in ejus confusionem illis ipsis molestiis et tentationibus utar ad servos meos illustrandos, et usque in coelum evehendos. Ista est sapientia ac providentia admirabilis Dei nostri: quia sicut medici ex ipsa vipera, quae est animal venenatissimum et nocentissimum, medicamentum faciunt optimum et potentissimum contra venenum: ita Deus ipsis tentationibus daemonum, quae traherent homines in gehennam ipse in meritum et gloriam eorumdem hominum convertit. Filii Jacob a daemone incitati vendunt fratrem suum Joseph, et Deus illa ipsa venditione utitur ad Joseph illustrandum, et Dominum totius Aegypti, nec non fratrum suorum constituendum. Saul Davidem persequitur, ut eum de medio tollat, et Deus illis persecutionibus utitur, ut Davidem celebriorem et clariorem reddat. Judaei a daemone acti Christum morte turpissima interire faciunt, ut non solum corpus; sed etiam nomen et famam ejus simul extinguant; et Deus ipsa cruce et passione utitur ad Christum exaltandum, mundum redimendum, Satanam confundendum, infernum claudendum, coelum aperiendum; ipsam vero crucem vertit in decus et ornamentum maximum, ita ut etiam reges et imperatores eam in fronte gerant eaque muniri et insigniri glorientur. Ita igitur sanctum Job, apostolum Paulum, martyres, confessores, virgines, sanctos, denique omnes daemones tentationibus afflixerunt, ut eis multum nocerent, et gratia Dei effecit, ut illae ipsae tentationes multum eis prodessent, ut eos tamquam stimuli ad currendum versus patriam coelestem vehementius incitaret. *Multiplicatae sunt*, inquit David, *infirmitates eorum, postea acceleraverunt.* et b. Gregorius, *mala quae hic nos premunt, ad Deum ire compellunt.* Verum nos miseros saepe stimulus iste non tam procedere quam retrocedere facit. Vidistis aliquando malos quosdam equos, qui quanto magis flagello et calcaribus feriuntur, tanto ipsi magis retrocedunt? Tales nos saepenumero sumus, qui cum deberemus flagellis erudiri, et proficere, atque ad Deum ferventioribus studiis accedere, nos contra ad impatientiam vertimur, et novis peccatis longius a Deo recedimus.

Jam vero altera metaphora est in illa voce, *colaphizet. Datus est*, inquit, *mihi stimulus carnis meae, angelus Satanae, qui me colaphizet*: Comparat enim elegantissima similitudine tentationem colaphis. Nam quemadmodum colaphi non tam dolore, quam pudore afficiunt; ita tentationes animas castas et puras maxima quadam verecundia et rubore afficiunt. Si sponsa aliqua pudica et casta, coram sponso, quem valde diligit, et a quo vehementer diligitur, ab aliquo lenone sollicitaretur, an non maximo pudore suffunderetur? Ita quoque animae sanctorum, quae perpetuo Deum ante oculos intuentur, cupiunt toto animo puritatem, et nihil in se videre, quod Deo displiceat; et tamen aliquando pati coguntur fedissimas cogitationes: cupiunt spiritus paupertatem, et tamen aliquando ingerunt se cogitationes, et desideria pecuniarum: cupiunt veram humilitatem, et tamen aliquando sentiunt motus superbiae et inanis gloriae exoriri; ista omnia quid sunt aliud, quam colaphi daemonis, qui licet non noceant, si eis non consentiamus; tamen rubore afficiunt, et tanto rubore, ut b. Benedictus maluerit inter spinas jacere, et d. Franciscus in nive tempore frigidissimo volutari, et sancti caeteri res gravissimas pati, quam cum isto rubore vivere. Dicebat aliquando b. Franciscus, tolerabilius viro spirituali sine comparatione aliqua, maximum frigus sentire in carne, quam vel modicum ardorem libidinis carnalis in mente.

Sed si haec ita se habent, quid de illis dicemus, quorum animae frontem habent meretriciam et non solum ad huiusmodi turpes cogitationes non erubescunt, nec sibi indignantur ut deberent; sed etiam delectantur in eis, et cum spiritu fornicationis lenone foedissimo libenter loquuntur? neque id solum, sed etiam per tripudia, et lascivas cantiones et oculorum petulantium eiusmodi cogitationes procurant? Sane ejusmodi animae non sponsae Christi, sed scorta daemoniorum sunt.

Sed quod remedium contra colaphos diaboli? Multa sunt remedia. Utinam eis uti vellemus: sed praecipuum est reddere colaphos colaphis. Daemon te colaphizat, tu colaphiza daemonem. Quomodo fiet istud? Duobus modis, asperitate corporali et oratione. Non legistis de illo sancto patre apud Palladium, qui cum tentaretur a daemone, ipse intolerabiles labores corporales subibat. Interrogatus vero cur hoc faceret, respondit, *Vexo vexantem*

me. Vere enim terretur daemon, et erubescit ad jejunia, ad cilicia, ad orationes sanctorum. Utrumque remedium apostolus Paulus adhibebat. De priori habuimus dominica praecedente, *Castigo corpus meum et in servitutem redigo.* De posteriori habemus hodie. *Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me: et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea.* Ter Dominum oravit, sicut etiam Dominus in horto ter oravit, tum ut intelligamus perseverantia in oratione opus esse; tum etiam, quia *Deus* licet *magnus Dominus sit, et rex magnus super omnes Deos,* non tamen fatigatur audiendo. Imo potius cupit, ut saepe ad ejus colloquium accedamus, idque propter nostrum bonum. Nostrum enim est bonum accedere, sicut bonum ejus, qui friget, est ad ignem accedere. Itaque sicut tu, si cuperes cum aliquo saepe colloqui propter eius bonum, cum ille veniret ad te negotii alicujus causa, tu eum diu aliis sermonibus detineres et postea diceres, jam non superest tempus, ut negotium tuum expediamus, sed cras redeas: Sic et Deus ideo prima vice negotium non expedivit, ut etiam secundo apostolus rediret: neque rursum secundo, ut etiam tertio rediret. Tertia vero vice tandem expedivit, ne spem fortasse amitteret, atque animum desponderet.

Sed quid ei respondit? Non dixit, Esto liber a tentatione, sed *Sufficit tibi gratia mea.* Exaudivit quidem apostolum, sed ad utilitatem, ut b. Augustinus loquitur, non ad voluntatem: non dedit, quod petebat, quia non expediebat; sed aliquid aliud multo salubrius et utilius, nempe magnam gratiam qua non solum tentationi non cederet, sed etiam eam vinceret ac superaret, et ex ea gloriosissimum nobilissimumque triumphum reportaret. Itaque ait, *Sufficit tibi gratia mea*; et rationem reddens subjunxit, quia *virtus in infirmitate perficitur.* Scio multis modis sententiam istam a sanctis patribus exponi, sicut etiam multas ex superioribus; sed temporis angustiae me premunt, atque ad exitum festinat oratio.

Ad quem igitur modum *virtus in infirmitatibus perficitur*? Plane ad eum modum, quo a sapientibus imperatoribus, ea pars murorum vel castrorum magis munitur, ad quam saepius hostes accedere solent. Vult Deus aliquem servum suum excellere laude castitatis: quid facit? Permittit eum vehementer tentari a spiritu luxuriae, ut eo modo sit cautior, fugiat pericula, quaerat remedia: nec solum quaerat, sed etiam adhibeat. Idem de fide, de patientia, de humilitate aliisque virtutibus intelligendum est. Illos enim legimus in aliqua virtute magis enituisse, qui de vitio ei virtuti contrario, magis tentati fuerunt. Nec mirum: maiori vigilantia, majori studio, maiori sollicitudine eam virtutem tanquam partem murorum debiliorem, et saepius ab hostibus tentationum arietibus pulsatam custodiebant, vallabant, communiebant. Atque hinc demum nascebatur, ut tanta utilitate perspecta, cum apostolo in infirmitatibus suis gloriarentur.

Libenter igitur, inquit, *gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.* Quid est in infirmitatibus gloriari? Nihil aliud, quam inde gaudere et animari, unde mundus dolet, et animum deiicit. Filii hujus saeculi tunc excitantur, et animantur, cum omnia prospere succedunt, cum ab hominibus magni fiunt, cum vident se laudari et praedicari. At servi Dei contraria via incedunt, in infirmitatibus, in tentationibus, in contumeliis, in afflictionibus gloriantur. Et quanto magis se ab hominibus hujus mundi contemni et conculcari animadvertunt, tanto ipsi majorem animum sumunt proficiendi in via Domini. Intelligunt enim tunc magis se Deo placere, cum magis displicent mundo, et cum magis displicet eis mundus.

Hanc viam, optimi auditores, si sapimus, ingredi debemus, non magni facientes quid de nobis sentiat, aut cogitet aut loquatur mundus. Nonne Apostoli *tamquam purgamenta,* et quasi *omnium peripsema* erant in hoc mundo? et tamen eos Deus columnas praecipuas in domo sua esse voluit, eos elegit, quibus mysteria sua revelaret, per quos mundum totum illustraret, per quos principes ecclesiae constitueret. Quicquid homines dicant tantus est unusquisque, quantus est apud Deum, non maior aut minor: falsa sunt et temeraria hominum judicia. Quare demus nos operam, ut apud Deum probati et perfecti inveniamur, et hic in terris gratiam, in coelis gloriam veram et sempiternam consequamur, per Christum Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO XIX.

DE DOMINICA QUINQUAGESIMAE

THEMA

Si linguis hominum loquar et angelorum: charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia et omnem scientiam: et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, etc. 1 *Cor.* 13.

SYNOPSIS

Ignorantiam bonorum verorum omnium malorum radicem esse, ex perversis hominum judiciis patescit. Eloquentiam multis parasangis a charitate superari. Concionatores malae vitae et exempli sonantibus campanis assimilantur. Charitati omnem sapientiam omnem scientiam cedere, ut quae sola signum sit, quo filii Dei agnoscimus. A majore ad minus deinde probatur, temporalia bona sine charitate prorsus nil esse: ubi divites et pauperes pomis diversis conferuntur. Charitatem quoque actus omnes heroicos per se relinquere. Deinde impulsa quorumdam objectio diluitur. Quid sit, et quibus notis cognoscatur charitas, cujus principium et finis est ipse Deus. Quomodo eadem charitas sese suis effectibus evidentissime prodat et probet, qui sunt, bene agere et mala pati. Tandem ad charitatis studium serio invitamur, et incitamur.

Altera concionis pars reddit rationem cur Ecclesia hoc die nobis tantopere commendet charitatem; ut scilicet fures, qui illam nobis auferre conantur aut vitemus aut tollamus. Qui vero illi furunculi sint, jucundissima indicat parabola filiae cujusdam nobilis, (quae est hominis anima) quam quinque diversi proci, id est, sensus externi, matrimonio sibi jungi cupiunt, quod illa spreto regis filii connubio sequitur, praeter et contra matris voluntatem. Denique auctoritatibus tum sacris tum profanis in chorearum lasciviam invehitur auctor.

Apostolus tamquam medicus peritissimus plagas animorum nostrorum curaturus, non tam varios multiplicesque dolores nostros considerat, quam ad ipsam radicem morbi, unde languores omnes nascuntur, medicamentum adhibet. Quaenam est radix morborum aegritudinumque nostrarum? Non alia quam crassa quaenam ignorantia, vel potius caecitas, qua pluris facimus minora, quam majora bona. Bona animi tantum bonis corporis praestare, quantum animus praestat corpori, extra controversiam est. Videmus tamen quotidie homines omnium generum, aetatum, sexuum, conditionum pro bonis corporis, vel acquirendis, vel conservandis nihil non facere: de bonis animi majorem partem hominum fere nihil curare. Rursum inter ipsa animi bona, cum quaedam sint speciosa, sed inania, si sola sint, ut eloquentia et sapientia: quaedam optima et utilissima, ut charitas, humilitas, castitas, virtutes caeterae: videmus homines priora bona, bona apparentia, sed non existentia, floribus, quam fructibus, similiora, maximo studio consectari, posteriora, quae vera et solida sunt bona, et ad illud bonum perducunt, ubi est omne bonum, plerumque negligere. Quid non faciunt aliqui, ut variarum linguarum peritiam acquirant? Quos labores non superant, quos sumptus non faciunt, quas peregrinationes non suscipiunt, ut ad eximiam eruditionem aliquam, vel in jurisprudentia, vel in arte medicinae vel in ipsa philosophia aliquando perveniant? At ut charitate et gratia Dei, qua nihil in hoc mundo salubrie et pretiosius habere possumus, excellant, non solum plerique nihil faciunt, sed ne cogitant quidem unquam aliquid facere. Certe si interrogarem multos eorum, qui hic adsunt, an cupiant excellere sapientia, non dubito quin responderent, cupimus et vehementer. Si rursum quaererem, an cupiant excellere charitate, fortes dicerent, si verum vellent dicere: Sane numquam cogitavimus, an velimus excellere charitate. Quot sunt praeterea, qui non parcunt frigori, nec vigiliis, atque ad multam noctem legunt Aristotelem, vel Ciceronem, vel etiam Augustinum et Hieronymum, ut docti, eruditi evadant, quibus fortastasse numquam persuaderemus, ut totidem horas, si non semper, saltem aliquando, consumerent in oratione, ut ignem charitatis in suis pectoribus magis accenderent? Et tamen certo scimus, solam

charitatem aurum esse ignitum, quo emitur regnum coelorum: sapientiam et eloquentiam, si a charitate sejungantur, non prodesse, sed obesse. Istam igitur tam periculosam et perniciosam plagam caecitatis, qua nos pueri cupimus magis nuces et poma, quam aurum et gemmas, parva magnis, corporalia spiritualibus, temporalia sempiternis anteponimus, apostolus curare volens, ostendit hodie, nihil penitus esse, quod cum charitate comparari possit, non eloquentiam, non sapientiam, non opera alioqui heroica et illustria. Atque eloquentiam quidem audite, quibus verbis prae charitate deprimat, atque deiiciat, et semper mementote apostolum esse, qui loquitur raptum usque ad tertium coelum, cui tuto et sine ullo metu fidem adhibere possumus: *Si linguis*, inquit, *hominum loquar et angelorum*; *charitatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans aut cymbalum tinniens*. Primum non ait, Si lingua hebraica, graeca, latina aut aliqua alia, sed si linguis hominum, hoc est, si omni genere linguarum, quibus toto orbe homines utuntur, neque id solum, sed etiam si omnibus linguis omnium angelorum, qui verbis non corporeis, sed spiritalibus conceptiones et cogitationes exprimunt suas, et sine ulla comparatione multo clarius, celerius, efficacius, dulcius loquuntur, quam homines: si, inquam, his omnibus linguis ego unus disertissime, ornatissime, suavissime, efficacissime loquar, ita ut quicquid velim facile persuadeam, admirationi et stupori sim omnibus, miraculum orbis, et Deus quidam inter homines esse videar; si charitas absit, nihil sum aliud quam aes resonans aut cymbalum tinniens.

Quid est aes resonans? Monstrum admirabile, simul surdum et loquax, quis inquam vidit hominem ab infantia surdum et non mutum? An portentum non esset, videre hominem, qui nihil unquam audivisset, et tamen semper loqueretur? Tale monstrum est campana surdissima et loquacissima: loquitur aliis, vocat ad conciones, ad lectiones, ad arma; et tamen ipsa non audit seisam, nec intelligit quod loquitur, et ne semel quidem descenderet ad orationem audiendam. Tale monstrum sunt omnes concionatores, qui excellunt eloquentiam, sed non charitate: loquuntur aliis, sed non sibi: istant in loco sublimi, clamant e suggestu, tamquam campanae ex turribus, et ipsimet nihil aliud faciunt, nec intelligunt, similes sunt fistulis, quae nihil habent praeter vocem, quod aliquando Demostheni Aeschines objecit: totum enim corpus earum nihil est aliud, quam collum: tolle vocem, nihil valent: tolle collum, nihil sunt. Quid praeterea habet aes resonans? Sonitum inanem, terret, sed non laedit, quando bombarda sine globo tormentario solo pulvere onerata disploditur, edit sonitum maximum, sed interim moenia et turres non cadunt: ita prorsus qui sine spiritu, sine effectu, sine charitate concionantur, feriunt quidem audientium aures sonitu verborum; sed nequaquam deiiciunt turres vitiorum. Itaque eloquentia, vel cum charitate conjungenda est vel nihil valet.

Sed parum esset, si sola eloquentia, et non etiam sapientia sine charitate esset inanis: ideoque ulterius pergit apostolus, et ait, *et si habuero prophetiam*, *et noverim mysteria omnia et omnem scientiam*: *Etsi habuero omnem fidem*, *ita ut montes transferam*; *charitatem autem non habuero, nihil sum*. Vide, quo paulatim ascendit, et omnia subiicit charitati. *Si habuero*, inquit, *Prophetiam*, hoc est donum praevidendi futura, vel donum explicandi scripturas, juxta illud apostoli Petri, *omnis prophetia scripturae propria interpretatione non fit*: vel etiam utrumque neque id solum, sed etiamsi *noverim mysteria omnia*, hoc est, non solum spiritu prophetico aliqua mysteria futura praevideam, sed omnia, quicquid Deus unquam facturus est; vel non solum possim aliquam partem scripturarum exponere, sed omnia mysteria quamvis abdita et recondita: neque scripturarum dumtaxat cognitionem habeam, sed *omnem* praeterea *scientiam*, tam divinam, quam humanam quantam Salomon et Moyses, omnes prophetae, omnesque angeli habuerunt; addo etiam tantam fidem, ut signa et prodigia edere, atque adeo montes solo verbo, atque imperio transferre possem; si haec omnia mihi uni suppetant, et sola charitas non suppetat, non dico parum sum, sed nihil penitus sum. Quamobrem? Quia omnia ista sine charitate mortua sunt. Accipe hominem aliquem procerum, pulchrum, robustum, sanum, vestitum serico, ornatum auro, et gemmis, cujus manus, pedes, oculi totum corpus, omnia membra, omnes partes summam inter se proportionem habeant; denique Sampsone fortiorem, Salomone sapientiorem, Absolone pulchriorem, Augustino feliciorem: quid quaeso erit, si animam tollas? Certe nihil erit. Nam nec homo dici poterit, sed statua potius vel simulachrum mutum: imo minus quam simulachrum: simulachrum enim super pedes suos stare potest, nec se aut alia facile corrumpit. At homo mortuus stare non potest, et semper foetet, et magis ac magis ad corruptionem tendit, donec tandem in modicum cinere convertatur. Ad eumdem modum, si quis abundet omnibus donis spiritalibus, dono linguarum, spiritu prophetiae, gratia sanitatum, et charitas desit, quae est vita virtutum et donorum, ille coram Deo mortuus est, nihil est. Quemadmodum enim, ut Chrysostomus annotavit, non agnoscimus nos regem ad sericum, vel aurum vel argentum, sed ad purpuram: ita Deus non agnoscit filios suos electos ad prophetiam, ad sapientiam, ad fidem mortuam, ad miracula, quae etiam non filiis communia esse possunt; sed ad vestem illam nuptialem et purpuream charitatis, qua insignimur, cum haeredes regni coelestis per Christum instituimur.

Quod si dona ista sublimia et spiritualia sine charitate mortua sunt, quid tandem de terrenis et fluxis bonis judicandum est? Dicit aliquis, Ego sum ex illustri familia, habeo tot famulos, tot equos, tot genera vestium, tot beneficia, tot possessiones, mensam semper opiparam, non subsum alicui, facio quod volo. Et ego securus affirmo, si cum his omnibus charitatem non habet, nihil est; et si absque charitate migrat, *melius erat ei, si natus non fuisset homo ille*. Mallem ego in aliquo sordidissimo stabulo mancipium abiectissimum et vilissimum esse

et charitate praeditus invenire, quam primus et nobilissimus omnium hominum absque charitate. Totum enim tempus, quo hic vivimus, vix est unus dies nostrae verae vitae, quae non diuturna sed aeterna in alio seculo futura est. Et quid prodest obsecro esse hic primum et nobilissimum ad unum diem, et postea ultimum et vilissimum et infelicissimum in aeternum? Ille qui est primus, nobilissimus ditissimus, pulcherrimus, sed absque charitate, similis est pomis quibusdam, quae exterius videntur pulcherrima, et optime rubent, exhibent suavem odorem; sed intus habent vermem, qui omnia consumit. Qui vero est abjectissimus, vilissimus, pauperrimus, sed cum charitate et gratia Dei, similis est pomis coctis sub cineribus, quae exterius quidem videntur horrida et deformia; sed tolle corticem, et invenies rem optimam et suavissimam. Ita prorsus, Auditores, multos videbitis nobiles, divites, formosos, qui quasi poma pulcherrima, eminent in ramis arborum, sed cum tempore mortis colliguntur, et cortex aufertur, invenitur vermis peccati, inveniuntur animae foetidae, plenae superbia, ambitione, invidentia, odiis, amoribus pravis: denique ad mensam Domini non inferuntur, sed in sterquilinium gehennae suibus Tartareis projeciuntur. Contra vero videbitis aliquos, qualis erat Lazarus, ille medicus ulceribus plenus, qui videntur quidem oculis hominum homines nihili, purgamentum hujus saeculi; et interim sunt poma cocta sub cineribus paupertatis, igne tribulationis, et cum per mortem cortex aufertur, invenitur dulcissimum pomum, invenitur anima plena charitate, plena succo, plena virtutibus, plena gaudio, plena pace, plena Spiritu sancto. Itaque statim, instruitur, et quasi conditur saccaro et melle divinae gloriae et mensae summi Regis manibus Angelorum infertur. Ista est felicitas, iste est honor, ista est gloria, quam charitas parit, cujus ambitiosi esse debemus.

Sequitur, *Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam; charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Non ignoro, d. Hieronymum in commentariis super caput quintum epistolae ad Galatas, de hac sententia disputasse, et pro eo, quod nos legimus *ardeam*, ipsum legisse *glorier*, sicut etiam in codice Graeco legit ipse καυχήσωμαι, nos vero, καυθήσωμαι: sed parum referi, nam sententia fere est eadem. Certe Chrysostomus et Theodoretus, Theophilactus et caeteri Graeci καυθήσωμαι legerunt. Non solum igitur eloquentia et sapientia, sed etiam heroicis operibus major est charitas. Si distribuero, inquit, facultates meas, non aliquas tantum, ut multi faciunt, sed omnes penitus, ita ut nihil mihi retineam, si non solum mea, sed meipsum quoque pro aliis impendam, nec solum patiar me ad supplicia, ad pericula, ad mortem trahi; sed ispe me offeram, ipse me ingeram, ipse tradam corpus meum, ita ut ardeam, quo nihil sublimius in operibus cogitari potest, si charitas absit, nihil mihi prodest cum his omnibus eleemosynis et heroicis operibus, ignem aeternum non evadam; sicut etiam haeretici, qui necantur et comburuntur procul dubio non evadunt. Nam ut ait b. Cyprianus, *Haeretici mori possunt, coronari non possunt, nec est mors illa fidei corona, sed poena perfidiae.*

Sed dicet aliquis fortasse. Si opera bona sine charitate nihil prosunt, cum animadverto me sine charitate esse, nihil faciam, non orationi, non jejuniis, non eleemosynis, non aliis bonis operibus incumbam, Non ita, Auditores, sed tum maxime, cum in peccatis sumus, bonis operibus insudare debemus, ut Deum placare possumus. Opera siquidem bona, etiam sine charitate illa, de qua loquitur Apostolus, quae filios Dei nos facit, si modo ex animo penitente et fideli proficiscantur, multum omnino juvant; Deus enim tametsi gratiam et charitatem non meritis reddit, sed donat gratis: disponit nos tamen per opera bona ad gratiae et charitatis receptionem. Hinc Joannes Baptista peccatores hortatur, ut faciant fructus dignos poenitentiae. Et Daniel regi iniquo consulit, ut eleemosynis peccata sua redimat: Et Dominus per Isaiam peccatoribus dicit; *Lavamini, mundi estote: quiescite agere perverse, discite benefacere: querite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillos, defendite viduam: et venite et arguite me, dicit Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, sicut nix dealbabuntur, et si fuerint rubra ut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Quod igitur Apostolus ait, non sic intelligendum est, quod opera bona sine charitate nullo modo prosint; sed si sola sint, ad meritum vitae aeternae non prodesse. Vere enim, qui sine charitate moritur, cum omnibus suis eleemosynis et jejuniis in gehennam descendit. Quare perspicuum est nihil esse nobilius et excellentius charitate, et eam omnibus rebus aliis sine ulla dubitatione anteponendam.

Sed quidnam est ista charitas? Quae sunt ejus conditiones? Unde cognoscimus, an charitatem possideamus? Charitas, auditores optimi, non facile cognosci potest. Est enim virtus quaedam, de qua philosophi numquam locuti sunt. Nec mirum: Siquidem ejus principium et finis est solus Deus. Virtutes morales labore atque industria humana acquiri possunt; at charitas a solo Deo infunditur. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, inquit Apostolus, *per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*: Vestis quaedam est charitas ita nobilis et pretiosa, ut non possit aliis manibus fieri, quam Dei summi et sapientissimi opificis. Non est opus hominum vel angelorum. Concurrit quidem liberum arbitrium a Deo excitatum et adiutum, dum anima vestem istam pretiosam induit; non enim, ut Lutherani putant, ita vestitur anima charitate, ita justificatur homo, sicut vestiretur lignum aliqua toga, quod non sentit, nec movetur, nec juvat seipsum; sed tamen vestis a solo Deo efficitur: nec venditur proprie, sed donatur. Superat enim omne pretium. Est etiam charitas planta quaedam peregrina, quae non nascitur per se in his nostris frigidis regionibus, sed a Deo agricola prudentissimo, ex pomario paradisi in agros cordium nostrorum aliquando transponitur. Atque idcirco summa diligentia conservanda est: nihil enim facilius, quam plantae peregrinae in aliena terra exarescunt.

Itaque auctor charitatis est Deus: finis quoque

verus et proprius est solus Deus. Aspice virtutes caeteras. Finis temperantiae est cohibere concupiscentiam; finis fortitudinis, moderari iram ; finis misericordiae, tollere miseriam;finis vel objectum (ut theologi loquuntur) fidei est, veritas Dei;finis religionis cultus Dei; finis spei,bona sempiterna; finis charitatis, Deus ipse. Deum intuetur, Deo inhaeret, a Deo nascitur.in Deum terminatur,in Deo sedem habet, ubi nec fides, nec spes locum habere possunt: et quod maximum est, non solum est in Deo, sed est ipse Deus, et omnes, quos inhabitat, facit quodammodo Deos : sicut ignis quicquid apprehendit convertit in ignem,et lapis chymicus, si detur, quicquid tangit, convertit in aurum. Ita charitas Deus omnes, quos replet facit Deos. *Videte qualem charitatem dederit nobis Pater*. inquit b. Joannes. *ut filii Dei nominemus et simus*. Et b. Petrus, *magna, et pretiosa*, inquit, *nobis donavit, ut divinae efficiamur consortes naturae*.

Quae cum ita sint, non mirum nobis videbitur, si charitatem asserui rem esse sublimiorem, quam ut a nobis perfecte cognosci possit. Sed nihilominus quaedam signa sunt quibus se prodit, quae ab apostolo hoc loco prolixe declarantur, cum ait. *Charitas patiens est, benigna est, non aemulatur, non agit perperam, etc.* Atque imprimis quidem duobus signis, quae sola explicare volumus, tota perfectio Christianae vitae continetur. Quid est proprium Christianorum?Mala pati et bene agere : reddere siquidem bonum pro bono et malum pro malo.etiam ethnici et publicani noverunt:reddere malum pro bono proprium est daemonum et impiorum:at reddere bonum pro malo, sugere *mel de petra oleumque de saxo durissimo*, id vero proprium est Christianorum. His igitur duobus signis se charitas prodit, patientia et benignitate : mala patiendo et bene agendo. *Charitas*, inquit, *patiens est, benigna est*. Vis videre, utrum charitas Dei cor tuum inhabitet : Vide num sis paratus quidlibet pati et agere pro gloria Dei et salute proximorum, exponere pecunias, exponere honorem, exponere vitam, contumelias pati, a voluptatibus abstinere. Nam qui diligit, omnia tolerat, ne amittat quod diligit. Pecunias amisisti? Statim incipis quaerere, interrogare istum, illum : curris ad ecclesias,ne forte qui invenit pastori vel aedituo vero domino restituendas assignaverit. Vel etiam per praeconem significari jubes te partem aliquam donaturum ei, qui invenerit,si restituat.Ista omnia facis, quia diligis pecunias, si non diligeres non movereris. Pari ratione avari malunt saepe jejunare, et frigus ac nuditatem pati, quam videre cumulum pecuniarum minui. Quamobrem? Quia diligunt eas. Ita igitur qui Deum diligunt, omnia ferunt, omnia tolerant, omnia patiuntur, omnia vincunt,ne Deum offendant,quem diligunt. Quos daemonum conflictus, quae mundi certamina, quas carnis illecebras in sanctis confessoribus et virginibus charitas non superavit? Quae supplicia,quos cruciatus, quas mortes charitas non vicit in martyribus? Quis vero Filium Dei ad terras descendere coegit, nisi charitas? Quid eum laboribus, doloribus, tentationibus persecutionibus exposuit, nisi charitas? Quid eum cruci affixit et in cruce continuit, nisi charitas? Nam clavos tenere non potuisse Dei filium Sampsone fortiorem, quis dubitare potest? Ergo sola charitas invicta patiens est, benigna est, *fortis ut mors dilectio, dura ut infernus aemulatio. aquae multae non potuerunt extinguere charitatem*.Audi vocem amantis et omnia quasi ad certamen provocantis : *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sed in omnibus*, inquit, *superamus*. Quamobrem? Unde tanta fortitudo, tanta patientia? *Propter eum*, inquit, *qui dilexit nos* : charitas hoc fecit. *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia. neque futura, neque fortitudo, neque altitudo,neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro*.

Habetis igitur, auditores, quantae sint et quam eximiae laudes charitatis, et quibus signis se prodat. Reliquum est,ut omnes serio totis viribus summo studio operam demus, ut in ea proficiamus. Quis enim in hoc illustri sapientiae domicilio frequentat gymnasia, vel jurisprudentiae, vel medicinae, vel philosophiae vel theologiae,et non quotidie cogitat quomodo possit in sua facultate proficere, ut tandem cum laude ad lauream magisterii ac doctoratus perveniat, et non cum ignominia ac dedecore reiiciatur? Schola Christi,auditores,schola charitatis est: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur*? Ille proficit in hac schola, qui augetur quotidie charitate, et in die ultimi judicii, quando fiet examen generale, et magna illa promotio coram toto orbe et omnibus angelis Dei, nemo interrogabitur de textibus Aristotelis, nec de Aphorismis Hippocratis, nec de titulis et paragraphis Justiniani ; sed omnes quaestiones de charitate erunt. Et nos hoc scimus, et tamen non erubescimus tot annos in hac schola versari, et nihil promoveri? Sed si nos honor laureae et gloria magisterii non movet, cur saltem virgam non timemus? Habet magister noster virgam et optime stultos pueros punire novit, sicut scriptum est, *Virga in dorso ejus, qui indiget corde*: Et cum virga non prodest, novit etiam eos de schola proiicere. Cur tam multi hoc tempore exeunt de Ecclesia, fiunt Calvinistae, fiunt Anabaptistae, fiunt Lutherani? Nisi quia non proficiebant in schola charitatis, et ideo magister noster Christus justo judicio eos dereliquit, et de gymnasio egredi permisit. Quare si in schola ista cum gratia et benevolentia praeceptoris et nostra maxima utilitate permanere volumus, nullus dies praeterire debet, in quo non saltem cogitemus de proficiendo et ad perfectionem charitatis saltem votis et suspiriis tendamus.

PARS SECUNDA

In hac posteriori parte concionis nostrae unam quaestionem explicare volumus: et quoniam pollicitus sum, vobis velle me diebus istis aliquid utile

simul, et jucundum adferre, more prudentium medicorum, qui amaras potiones, vel saccaro, vel melle cooperiunt, quaestio nostra non minus habebit jucunditatis quam utilitatis. Quaeritur igitur, cur hodie potissimum legatur in ecclesia epistola ista, in qua laudes et praeconia charitatis explicantur? Respondetur, hoc ideo fieri, quod his tribus diebus grassentur ubique latrunculi quidam perditissimi, qui infinitos hostes, ac praesertim incautos adolescentes spolient thesauro charitatis. Itaque ecclesia Catholica mater nostra, cum gemitu et lachrimis proponit hodie in evangelio dominicam passionem. In epistola praeconium charitatis, ut omnes intelligant summa vigilantia conservandam et custodiendam hoc tempore charitatem, tum propter eum, qui dilexit nos usque ad mortem, et mortem crucis, tum propter ipsum bonum excellentissimum et penitus singulare charitatis.

Qui sunt igitur latrunculi illi pessimi, ut vel ab eis caveamus, vel eos comprehendamus, et in patibulo suspendamus? Parabola quaedam brevis rem totam vobis explicabit. Erat quondam foemina quaedam prudentissima, cui nata erat unica filia, tam eximiae pulchritudinis, ut nemo eam videret, quin statim ejus amore raperetur. Crevit postmodum puella, et simul crevit matris sollicitudo. Nam cum virgo jam nubilis esset, vehementer angebatur mater, ut adolescentem ingenuum et probum inveniret, cui eam toto in matrimonio collocaret. Interim vero dum illa fluctibus cogitationum dies et noctes agitaretur, ecce adsunt quinque fratres, quos quidem iidem parentes genuerant, sed ipsi omnino diversa studia secuti fuerant. Nam primogenitus erat leno; secundus coquus; tertius unguentarius: quartus symphoniacus; postremus politissimus, et pulcherrimus erat pictor. Isti igitur quinque fratres cum eam puellam misere deperirent, sed leno praesertim et coquus singuli seorsim matrem ejus conveniunt, et laudes suae artis explicantes, virginem sibi in matrimonium dari petunt. Primus leno, Ego, inquit, filiam tuam toto tempore vitae suae laetissime vivere faciam, ducam in varias civitates, omnes tabernas mecum visitabit, non erit domus ubi ducantur choreae, quin ipsa in primis vocetur: denique voluptates omnes, quas ars mea promittere potest, quae multae sunt et magnae, filiae tuae, uxori, ut spero meae ego promitto. Intravit deinde coquus. Ego inquit in coquinis habito magnorum virorum, omnia genera epularum coquere et condire novi; nec solum cibos, sed etiam vina condio, quocirca et coquina et cella vinaria in mea est potestate: utor vero ista prudentia, ut semper meliores partes, tam in epulis, quam in vino mihi accipiam. Audivi enim magistrum meum saepe dicentem, stultos esse coquos, qui meliores bolos ad mensam domini portari sinerent. Itaque filia tua mecum optime et jucundissime habitabit; habebit semper opipara prandia et lautas coenas: vel si voluerit, totus dies erit prandium vel coena. Isto exeunte, repente adfuit unguentarius: Domus mea, inquit, officina est pigmentorum atque aromatum, omnia spirant suavissimos odores, ut non tam domus privati hominis, quam templum vel sacrarium aliquod odoribus plenum esse videatur. Quocirca filia tua, quae procul dubio more caeterarum foeminarum unguentis et odoratis aquis valde delectatur, nusquam melius, quam domi meae erit, ibi vestes, sudaria, chirothecas, mappas, breviter omnia suavitate olentia habebit. Post unguentarium secutus est symphoniacus, qui et ipse artem suam jactans. Domus mea, inquit, semper personat vocibus musicorum, nunc ludimus fistulis, nunc citharis, nunc vero organis, nunc omnibus simul musicis instrumentis: nunc vocibus carmina lasciva, tenerosque amores concentu suavissimo decantamus. Quare filia tua, si mihi, ut spero, uxor contingat, se beatam dicere poterit, et non tam in terra, quam in coelo, atque adeo in paradiso delitiarum habitare putabit. Postremus adfuit pictor; Et quis, inquit, magis filiam tuam oblectare poterit, quam ego, qui non solum faciem ejus stibio cerussaque depingam, ut omnium oculis formosissima videatur, sed etiam totum orbem meo penicillo ante ejus oculos adducam, ibi videbit prata floribus quasi depicta: ibi flumina, et lacus et varios piscium lusus: ibi maria tumentia et naves fluctibus agitatas: ibi montes, ibi valles, ibi silvas, ibi civitates, ibi coelum modo serenum, modo turbatum: ibi praelia et conflictus exercituum. Denique quicquid oculis desiderare poterit, etiam seipsam et vultum suum in tabula vivis coloribus expressum cernet.

Vix abierant quinque isti proci, cum ecce statim adest legatus cujusdam potentissimi et celeberrimi imperatoris, qui matrem puellae illius conveniens; Dominus meus, inquit, rex magnus et potens, quod scire te non dubito, unicum filium habet, sapientissimum, optimum, pulcherrimum, quem haeredem jam instituit omnium regnorum et divitiarum suarum: Audivit vero habere te filiam virginem, pauperem quidem et obscuram, et filio suo nullo modo parem; sed tamen pulchram, et ingenue ac liberaliter educatam, nec non optimis moribus praeditam; et quia non indiget, neque requirit filius ejus in uxore divitias aut nobilitatem, cum sit per se ditissimus et nobilissimus, et quod potissimum est, qui fama audita filiae tuae eam vehementer adamavit, me misit, ut haec tibi significarem, eripere se ut filiam tuam filio suo in matrimonium tradas: quod si feceris, et te et ipsam in palatium regium magna celebritate introduci faciet, et vobiscum omnia sua bona, omnia regna, omnem nobilitatem, omnes titulos honoris communicabit.

His auditis, vocat mater filiam, quae in altero secretiori cubiculo delituerat, et omnia quae dicta fuerant ardentissime audierat: illam, inquam, vocat et tanquam nescienti exponit breviter conditionem eorum omnium, qui eam in uxorem flagitabant. Quia vero puella, ut erat levior, verbis illorum fratrum, ac praesertim lenonis, qui choreas pollicitus erat, valde illecta videbatur; coepit mater, quae sapiens erat, ut diximus, et litteras noverat, eam vehementer objurgare: Quid, inquit, tibi proderunt saltationes et choreae illius lenonis? Quando saltaveris diu, quid tandem habebis, nisi lassitudinem corporis et aegritudinem animi? Nescis tu pericula saltationum? Quam multae putas iverunt virgines ad choreas, et redierunt meretrices? Ignoras quid

acciderit filiae Herodiadis, quae suis tripudiis causa fuit, ut lumen orbis, magnus ille Joannes, qui Dominum baptizaverat, extingueretur; et ipsa postea, ut Nicephorus tradit, cum semel trajiceret flumen glacie concretum, fracta glacie cecidit in aquas ad collum; et paulo post caput ejus frigore et glacie concretum est, deinde resectum non ferro, sed glacie, etiam super ipsam glaciem saltationem lethalem exhibebat. Nescis quid sanctus Ambrosius propter eam dicat: *Saltet*, inquit, *sed adultera filia : quae vero pudica est, orationem discat, non saltationem.* Quid vero cum coquo illo uncto et sordido facies? Et quid tandem habebis cum bene comederis et biberis, nisi dolorem capitis et stomachi? Non audivisti. quam atroci supplicio puniantur in gehenna, qui gulae dediti fuerunt? Non legisti de divite illo epulone, qui tam misere ululabat, et clamabat : *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam quia crucior in hac flamma*? Et cur putas lingua ejus tam atrociter cruciabatur, nisi quia lingua discernuntur sapores, et ille epulabatur quotidie splendide? Vis ergo tu, filia, esse tam stulta, ut propter delectationem, quae non est longior quam sit gula tua, incidas in miseriam sempiternam? Iam vero quid tibi unguentarius ille pollicetur, odores? Quid vanius odoribus? Nonne odor est fumus quidam? Certe crede mihi, filia, odores nec satiant, nec nutriunt, sed corpus et animum enervant ac debilitant, et tandem utrumque projiciunt in gehennam, quae est cloaca et sentina quaedam maxima et profundissima, qua omnes faetores totius mundi congregari debent. Si igitur tam delicata es, ut sine odoribus vivere non possis, quomodo tunc vives in illis gravissimis et teterrimis foetoribus gehennae?

Jam de symphoniaco et pictore quid dicam, filia? Quid enim habebis posteaquam audieris concentum illum musicum, et videris tabulas illas depictas? Non vides ista omnia, quam cito finiuntur, et ne vestigium quidem post se relinquunt? Quin igitur potius amas filium regis, apud quem ista omnia non deerunt, et ipse vero terras et maria, et quicquid desiderare potes, non pictum sed verum exhibebit. Itaque volo, filia, ut acquiescas consilio meo, et oblita penitus pictoris mendacissimi, symphoniaci levissimi, unguentarii vanissimi, coci sordidissimi, et impurissimi lenonis, in matrimonium filii regis consentias. Tunc virgo matris sermonibus permota se omnia facturam, quae mater vellet pollicita est. Redit igitur Legatus negotio foeliciter confecto (ut videbatur) ad regem, et statim oritur utrinque gaudium et exultatio magna, utrinque aguntur dies festi.

Sed quid interim accidit? Interea dum nuptiae parabantur, veniunt dies bacchanaliorum, et nocte quadam transibant aliqui personati cum tympanis per plateas, ubi etiam erant quinque illi fratres. Tum stulta puella quasi ignem haberet in pedibus domi se continere non poterat: tandem fecit miraculum Lutheranum illius sanctimonialis apostatricis, aperuit ostium, exivit foras, exuit pudorem, induit frontem meretriciam et personatos illos sequi coepit. Sed quid fecit rex? num injuriam istam pertulit? Non sane. Sed totum amorem in odium convertit et personatos illos et puellam simul extremo supplicio affecit.

Haec est parabola. Quam quidem non dubito majorem partem vestrum optime intelligere; exponam tamen, sed brevissime, ut simul intelligant tardiores, et taedio non afficiantur celeriores. Foemina illa prudens anima est humana, quae rationis atque intelligentiae compos a Deo creata est: proles ejus est humana voluntas, quae etiam cor in sanctis libris dici solet : quinque proci, quinque sensus sunt.

Sensus videndi, qui formis et coloribus delectatus est pictor. Sensus audiendi, qui delectatur sonis et cantibus, est symphoniacus. Sensus olfaciendi, qui delectatur odoribus, est unguentarius. Sensus gustandi, qui delectatur cibis et potibus, est coquus. Sensus tangendi, qui delectatur choreis et turpibus voluptatibus, est leno. Isti sunt latrunculi, qui istis diebus maxime grassantur, quos procul dubio juvant latrunculi alii multo deteriores, quos non videmus; spiritus videlicet tartarei, spiritus fornicationis, spiritus ebrietatis, spiritus comessationis, spiritus tripudiorum, spiritus larvarum, et alii multi, quorum longum esse vel nomina recensere. Isti mirum est quantam vim habeant hoc tempore ad humanam voluntatem suis blanditiis, lenociniis, illecebris alliciendam. Porro rex magnus et potens, Deus Pater est, filius regis Dominus noster Jesus Christus, vere sapiens, et *speciosus forma prae filiis hominum.* Legati ac nuncii sunt scriptores sancti, per quos nobis perpetuo dicitur, *Filii, praebe mihi cor tuum*; Et rursum; *Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo.* Et quidem humana voluntas consilio ac prudentia rationis admonita; sensuum illecebras facile repudiat, et Dei filium eligit in sponsum. Ita vidimus in die Natalis Domini, in festo trium regum, in celebritate purificationis, multi ad confessionem et communionem accesserunt, et quasi arrham hujus sancti et felicis matrimonii susceperunt. Sed quid? Veniunt dies bacchanaliorum, et *stultus, ut luna mutatur*, perdita ista puella cordis humani contineri non potest, currit post latrunculos, explorat diligenter ubi saltatur, ubi potatur, ubi cantatur, ubi tympano et fistulis luditur. Et Deus noster, qui est Deus zelotes injuriam istam ferre non potest et sponsam et latrunculos, hoc est, cor et corpus perdit in gehennam. Non est diu, quod audivimus aliquos hoc ipso anno ebrios factos, repente obiisse: quo ierint nescimus. Hoc unum scimus, quod apostolus monet, ebriosos regnum Dei non possidere. Non licet modo per temporis angustias omnes latrunculos oratione persequi et cum eis gladio verbi Dei pugnare atque eos telis rationum et argumentorum confodere, quod sane libenter faceremus.

De choreis tantum dicam unum verbum, atque ideo potissimum, quod intelligam nonnullis non videri hoc verum malum, et sciam Lovanii esse publicas scholas, ubi docetur ars tripudiorum. Sed ego profecto, si adulterium et fornicatio est malum videre non possum, quo modo viros cum foeminis

tripudiare non sit malum, cum hoc ad illud maxime provocet? Audi sanctum Job; *Pepigi foedus*, inquit, *cum oculis, ut ne cogitarem quidem de virgine*: et tu ibis, et saltabis cum virgine, et saltando ad libidinem te concitabis, et nihil periculi imminebit? Cur igitur sapiens monet; *Cum saltatrice ne assiduus sis, ne forte pereas inefficacia illius*, nisi quia si possunt paleae ad ignem accedere, et non comburi, et adolescens potest cum foeminis tripudiare, et non ardere. Quid? Sancti viri, b. Antonius, b. Hilarion, b. Hieronymus, in solitudine habitabant, jejuniis et orationibus perpetuo operam dabant, et vix se a spiritu fornicationis, a desideriis et cogitationibus pravis defendebant; et tu ad calorem adolescentiae addes calorem potationis. deinde ibis et ridebis, cantabis, saltabis cum puellis, et nihil mali suspicabor? Sed nolo credatis mihi. Audiamus quid veteres scriptores, tam prophani, quam sacri de hac re scriptum reliquerint. Marcus Tullius, vobis satis, ut arbitror, notus, ita turpitudinem saltationum execrabatur. ut in defensione Murenae dixerit: *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit; et multarum delitiarum comes est extrema saltatio*. Et alio loco saltationem tanquam crimen turpissimum objecit Antonio. Erubesce igitur, Christiane, erubesce, vinceris ab Ethnico, et ab Ethnico procul dubio in judicio condemnaberis. Ille solo naturali lumine dicere potuit, non esse saltationem, nisi ebriorum vel insanorum et tu filius Dei, coelesti lumine illustratus, apud quem tales ineptiae ne nominari quidem debuerant, quin maxime flere deberes, maxime insanis. Relinquamus. prophanos. Dicas tu nobis. Ambrosi beatissime, senex reverendissime, lumen Ecclesiae Christianae, quid tibi de choreis et saltationibus videtur? *Merito*, inquit in libro tertio de virginibus, *merito inde*, hoc est, ex choreis, *in injuriam divinitatis proceditur: quid enim ibi verecundiae potest esse, ubi saltatur, strepitur, concrepatur?* Dicas et tu, beatissime Hieronyme, quid sentis de choreis? *Caeterum*, inquit in libro contra Helvidium, *ubi tympana sonant, tibia clamitat, lyria garrit, cymbalum concrepat, quis tibi Dei timor?* Transeamus in Orientem: Consulamus quoque duos ex patribus graecis. Dicas nobis Graeciae ornamentorum, os vere aureum, magne Chrysostome qui inter alias virtutes, ita laude jejuniorum excellebas, ut jejunator publice dicereris, dicas quaeso nobis de conviviis et choreis sententiam tuam., *Audite*, inquit in hom. 49. in Matth. *Audite haec viri, qui magnifica convivia ebrietate plena consectamini, audite, inquam, et diaboli barathrum perhorrescite: ubi saltus lascivus, ibi diabolus certe adest. Non enim ad tripudia haec pedes nobis praebuit Deus, sed ut modeste incedamus, non ut impudenter camelorum more saliamus. Quod si corpus turpe fit impudenter saliendo, quanto magis animam foedari credendum est? His tripudiis diabolus saltat, his a daemonum ministris homines decipiuntur*. Haec Chrysostomus. Sed audite postremo, quibus verbis magnus Basilius vir gravissimus, sanctissimus, doctissimus insaniam istam in oratione contra ebriosos deploret; *Viri simul*, inquit, *et foeminae communibus choreis constitutis, vinoso daemoni traditis animis sese mutuo affectionum stimulis consauciarunt. Risus ab utrisque effusi sunt, cantilenae turpes, habitus meretricii, ad petulantiam irritantes. Rides, dic mihi, et proterva te oblectatione delectas, cum lachrymas fundere oportuerat et ingemiscere ob praeterita? Cantilenas canis meretricias ejectis psalmis et hymnis, quos didicisti? Moves pedes, et furiose exilis, ac infeliciter tripudias, cum genua flectere oportuerat ad orationem?* Haec magnus Basilius. Sed relinquamus homines sanctos: audiamus quid ipse Spiritus sanctus, spiritus veritatis, qui errare non potest, per Isaiam dicat; *Cithara*, inquit, *et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris et opus Domini non respicitis et opera manuum ejus non consideratis*.

O miseros vos, fecit Deus opus admirabile in diebus istis, ut vobis coelum aperiret, crucem ascendit, et usque ad mortem laboravit: audistis hoc in evangelio hodierno: Ecclesia gemit, angeli stupent, daemones tremunt, et vos soli, propter quos ista fiunt, in flagitiis occupati, vino somnoque sepulti, *opus Domini non respicitis et opera manuum ejus non consideratis*. Audite sententiam judicis nostri, *Propterea*, inquit, *dilatavit infernus animam suam et aperuit os suum absque ullo termino*. O si intelligeritis quam sit *horrendum incidere in manus Dei viventis*, quid sit, potare calicem illum amarum irae Dei, usque ad foeces, de quo legitis in Psalmo: *Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quis ex vobis*, inquit Isaias, *habitare poterit cum igne devorante? Quis ex vobis habitabit cum ardoribus sempiternis*? Si non potestis nunc ab ebrietate, a choreis, a nugis abstinere, quomodo vivas illas flammas et acerbissimum stridorem dentium ferre poteritis? Quare vigilemus fratres, et thesaurum charitatis contra latrunculos illos diligenter custodiamus et gratiam in terris, gloriam in coelis veram et sempiternam consequemur, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XX.

DE DOMINICA QUINQUAGESIMAE

CONTRA BACCHANALIA

THEMA

Ecce ascendimus Jerosolymam, etc. *Luc.* 18.

SYNOPSIS

Exordio ab excusatiuncula de insolita concionandi methodo sumpto, praemittitur historia Israelitici populi a servitute Aegyptiaca liberati; quae deinde mystico sensu nobis accomodatur per Pharaonem diabolum, per Moysen Christum, per Aegyptum mundum, per servitutem peccatum.per mare rubrum baptismum praefigurari. Magnificentia coelestis Jerusalem Sacrae Scripturae testimonis probatur. Botrus ex terra promissa allatus figura Christi crucifixi: Quam difficile iter sit ad terram illam promissionis coelestem d.Antonii exemplo declaratur; et tamen per solam hanc tribulationum viam eo perveniri Christi et sanctorum exemplo docemur. Quomodo Christum de tribulatione concionantem omnes aversentur et excludant: immo alios hac pergere volentes retardent et evocent, quo maxime facere student ambitiosi, luculenta oratione demonstratur.

Altera pars in tractatione bacchanaliorum occupatur, ubi de illorum festorum origine, incremento et decremento agitur, deque eorum apud Christianos restauratione et solemni celebritate. Deinde Bacchus et Bacchi asseclae pisci asino marino apte comparantur: eorum mores, vivendi ratio, symposia ex divo Basilio, colloquia mensalia, jucunda et graphica narratione dipinguntur. Tandem contra ebrietatem, praesertim civitatis Lovaniensis seria et severa invectio subiungitur, quae sacrarum literarum testimoniis, et duabus horrendis duorum ebriosorum damnatorum historiis stabilitur.

Duo sunt, auditores optimi, quae me hodie potissimum impulerunt, ut novo quodam et mihi certe inusitato uterer genere dicendi, atque historiam, evangelicam, quae nobis hodierna die ab Ecclesia Catholica est, non ut historiam, sicut vere est; sed ut parabolam explicarem. Unum, quod viderem evangelium hodiernum, si solius historiae verba consideranda sunt, planius per se atque illustrius esse, quam ut nostrae orationis lumen desideret: Alterum, quod intelligerem, idem evangelium, si secundum spiritalem quamdam abstrusamque intelligentiam explicetur, nobis omnibus ad eam viam, quae ducit ad coelum, inveniendam, atque ingrediendam maximam lucem esse allaturum. Porro Evangelii principium tale est: *Assumpsit Jesus duodecim discipulos secreto, et ait illis: Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia quae scripta sunt per prophetas de filio hominis.* Verum antequam ad haec verba Evangelii veniamus, pulcherrima quaedam figura veteris instrumenti praemittenda est, quae nobis viam ad evangelium sternet, atque aditum ad eam expositionem, quam molimur, aperiet.

Cum igitur Istraeliticus ille populus quondam ex Aegypto divino jussu decederet, simul atque Pharaonis tyrannide evasisset, et mare Erythraeum duce Moyse siccis pedibus transivisset, se regiones, quasdam opulentissimas atque uberrimas, quae lacte et melle fluerent, ingressurum existimabat. Verum eis longe aliud, quam arbitrabantur, evenit. Siquidem ante vastissimas, desertas atque incultas solitudines peragrare necesse fuit, quam terram illam uberem, et lacte et melle manantem conspicere potuerint. In illis vero squalidis solitudinibus locisque desertis, non solum lactis et mellis nimia copia non abundabant; sed etiam panis et aquae inopia maxime laborabant. Itaque partim taedio solitudinis illius effecti, partim labore itineris victi, variisque difficultatibus fracti, de reditu in Aegyptum cogitare coeperunt: neque semel alius alium excitavit, ut ducem aliquem sibi ipsis eligerent, signoque sublato iter in Aegyptum arriperent. Sed cum haec ad Moysis aures pervenissent, ille ut princeps vigilantissimus, mox duodenos lectissimos viros in Palaestinam direxit, eisque praecepit, ut omnem terram diligentissime perlustrarent, ac regionis totius ubertate, amoenitate, pulchritudine et elegantia explorata, ad suos redirent: futurum enim sapientissimus imperator arbitrabatur, ut cum populus Hebraeus Palaestinae fertilitatem et pulchritudinem praedicari ab exploratoribus audiret, continuo terrae illius amore inflammaretur:

nec solum praeteritarum molestiarum oblivisceretur; sed etiam ad majores superando labores, gravioraque adeunda pericula excitaretur. Pergunt igitur exploratores, et diebus quadraginta Palaestinam universam obeunt, et ad suos revertuntur, et ficus, uvas, aliosque fructus, quorum terra illa feracissima est, adferentes dicunt: Terra ad quam explorandam missi sumus, ad quam peregrinando obivimus, vere fluit lacte et melle, optima, fertilissima et pulcherrima est. Verum omnem illam dulcedinem ficuum et uvarum, quam animo jam conceperant, repente in amaritudinem vertit legatorum sequens oratio: *Verum*, inquiunt, *cultores fortissimos habet, et urbes grandes atque muratas; populus, quem aspeximus, procerae staturae est. Ibi vidimus monstra quaedam filiorum Enack, de genere giganteo, quibus comparati quasi locustae videbamur.* Haec igitur exploratorum oratio quantum animos multitudinis terrae illius praedicatione inflammavit, atque erexit tantum eosdem laborum ac difficultatem commemoratione debilitavit ac fregit. Ita ut non modo vulgus Hebraeorum terram illam ipsam ingredi non vellet; sed etiam paucos quosdam, qui ingredi cupiebant, impediret, ac pene lapidibus obrueret: nihilominus tamen post aliquot annos sublatis iis, qui terram promissionis intrare non voluerunt, ac Moyse jam defuncto, Josue filium Num ducem, ac principem totius populi Deus constituit, et per eum summa facilitate veteres palaestinae habitatores a suis sedibus deturbavit, et in eis populum suum magni videlicet Abrahami nepotes, collocavit. Haec igitur est figura: nunc explicationem ejus accipite.

Ad primum, quid Pharao, quid Moyses, quid Aegyptus, quid servitus, quid mare Erythraeum, quid liberatio ipsa significet, quis vel mediocriter in sacris literis versatus ignorat? Quis nescit Pharaonem diaboli, et Moysen Christi personam gessisse? Atque Aegypto mundum servitute peccatum mari Erythraeo baptismum et liberatione liberationem designatam adumbratamque fuisse? Tunc igitur rubrum mare transmittimus, et Aegypto relicta versus terram promissionis iter aggredimur, cum baptismo culpas solvimus, et mundo ac pompis ejus renunciantes ad coelestem illam Jerusalem, quae super omnium montium cacumina coelestiumque orbium regiones posita est, properamus. Sed quemadmodum Hebraei mari Erythraeo transmisso ante vastissimas desertissimasque solitudines quam terram promissionis intraverunt, sic et nos non statim ab aquis baptismi: ad quietem et felicitatem transimus; quin potius baptismo aquae baptismus ignis succedit. Ut enim Dominus ac liberator humani generis Christus simul ac in Jordane fluvio baptizatus est, in loca deserta se contulit, ut a Diabolo tentaretur, jejuniisque ac vigiliis operam daret: sic etiam nobis post aquas baptismi varia daemonum praelia, labores, dolores, molestiae vincendae ac superandae sunt. In baptismo enim Christi militiae nomen damus, daemoni bellum indicimus: neque daemoni solum, sed et mundo et carni. Quocirca ut B. Apostolus ait, *omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patientur.* Et ut primi illi sanctissimae nostrae fidei ac religionis cultores dicebant. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum coelorum.*

Quid igitur magna pars Christianorum, atque hoc potissimum tempore facit? Sane quod Hebraei, non, inquam, fecerunt, sed facere vel voluerunt vel cogitaverunt: nempe levi de causa in Aegyptum redeunt, et ultro se in potestatem Pharaonis tradunt. Itaque multo gravius, quam illi peccaverunt, nos peccamus. Illi enim verbis et cogitatione saepe in Aegyptum redierunt: nos autem verbis quidem Aegyptum detestamur, moribus in Aegypto pene semper diversamur. An non est in Aegypto, hoc est, in regno Diaboli et in tenebris densissimis versari, omni tentationi succumbere? peccandi opportunitates quaerere? vestes compositas non ad utilitatem, sed ad vanitatem gestare? comessationibus et ebrietati studere? corpus diligenter curare? animae salutem negligere? omnes artes omnesque disciplinas perdiscere? cursus coelorum atque astrorum investigare? et solam recte vivendi, recte moriendi rationem ignorare? Qui summo studio quaerunt, ad quem modum cum hominibus agere, hominum gratiam aucupari, hominibusque placere debeant; quo autem modo Deum precibus placent, cum eo in gratiam redeant, amicitiam ejus promereantur, non modo non studiose quaerunt, sed ne semel quidem cogitant, in quam obscura Aegypto, in quam crassis tenebris, in quam caeca nocte versantur? Deus igitur, qui haec omnia multo ante praevidet, nec ignorabat naturam nostram a solitudinis asperitate abhorrere, et Aegypti delitias vehementer adamare, prophetas et apostolos, ac imprimis magnum illum Josue, filium, inquam, suum ad nos misit, qui coelestis Jerosolymae venustate, pulchritudine, ubertate, elegantia, magnitudine atque amplitudine explorata, horum rerum praedicatione animos nostros accenderet atque ad eam urbem, vel vi expugnandam, excitat.

Venerunt igitur ad nos exploratores, et alii aliis verbis; omnes tamen magnifica quaedam longeque praeclarissima de coelesti nobis Palaestina retulerunt. Audite Davidem: *Quam dilecta*, inquit, *tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit et deficit anima mea in atria Domini.* Audite prophetam Isaiam: *Oculos non vidit, Deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te.* Audite Baruch: *O Israel quam magna est domus Domini, et quam ingens locus possessionis ejus.* Audite Tobiam: *Beatus ero*, inquit, *si fuerint reliquiae seminis mei ad videndam claritatem Hierusalem. Portae Hierusalem ex zapphiro et smaragdo aedificabuntur, et ex lapide pretioso omnis circuitus murorum ejus. Ex lapide candido et mundo omnes plateae ejus sternentur, et per vicos ejus Alleluja cantabitur. Benedictus Dominus, qui exaltavit eam, ut sit regnum ejus in saecula saeculorum super eam.* Audite apostolum Paulum, qui et ipse unus de exploratoribus fuit: *Non sunt*, inquit, *condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Denique quod apostoli omnes exploratores ac testes fide dignissimi sint, habemus virum summa auctoritate et reli-

gione et fide apostolum Ioannem, qui apertissimis verbis id testatur: *Quod audivimus*, inquit, *quod vidimus oculis nostris*, *quod perspeximus*, *et manus nostrae contrectaverunt*, *annunciamus vobis*.

Neque vero exploratores isti vacui redierunt. Botrum enim mirae magnitudinis et suavitatis, Christum videlicet cruci appensum attulerunt. Quid enim aliud liber psalmorum, quid volumina prophetarum, quid apostolorum, libri sonant quam Christum et hunc crucifixum? David vero quasi princeps quidam exploratorum non modo botrum ostendit, sed etiam ad gustandum invitat. *Gustate*, inquit, *et videte*, *quam suavis est Dominus*. Et sane, auditores, quanta sit hujus botri suavitas illi optime noverunt, qui crucem Domini assidue contemplantes usu atque experientia didicerunt. Ex hoc igitur fructu, quem hic in solitudine modicum decustamus, facile potest intelligi quanti sit ipsius terrae promissionis amoenitas, venustas, ubertas. Nam si Christus in cruce pendens, ubi non est species ei, neque decor contemplantis animum parcit, illustrat, inflammat, oblectat; quid obsecro faciet, cum in sede gloriae suae lumen et decorem indutus, se oculis nostris cernendum, et brachiis charitatis complectendum praebebit?

Sed enim auditores, si nostris exploratoribus credimus, non facile ad hanc felicissimam et pulcherrimam regionem perveniri potest. Nam praeterquam, quod ipsa civitas super altissimos quosdam montes aedificata, et moenibus, fossis vallis, munitissima est, et quamquam est amplissima, tamen portam unam dumtaxat, eamque humillimam et angustissima habet. Custodes etiam fortissimi de genere giganteo perpetuo excubant, circum eam aditus omnes observant, et quantum prudentia, consilio et viribus possunt, contendunt efficere, ut nemo omnino terram illam ingrediatur. *Non est nobis*, inquit terrae illius explorator Paulus, *non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem*, adversus infirmos et debiles, et nostri similes hostes, qui videri, vulnerari, occidi possunt: *sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum*, *contra spiritualia nequitiae in coelestibus*. Isti profecto hostes, qui telis igneis utuntur, quique summa alacritate ubique discurrunt. Ejusmodi sane sunt, auditores, ut nos cum illis comparati vere locustae, et minores etiam quam locustae videamur: et tamen per medias illorum acies transeundum est, si Jerosolymam ingredi cupimus. De magno Antonio beatus Athanasius refert, eum quadam die dum oraret raptum in spiritu ab angelis, in coelum deferri coepisse: continuo autem innumerabiles daemonum legiones occurrisse, qui transitum totis viribus prohiberent. Cumque angeli a daemonibus quaererent; Cur id facerent, cum nulla penitus in Antonio crimina invenirent? Illi usque ab ortu b. Antonii rependentes omnia ejus errata, etiam levissima et minima, commemorare coeperunt. Verum angeli mox daemonum ora compescuerunt, atque dixerunt: non debere eos ab ortu peccata repetere, quae Christi essent benignitate extincta atque deleta: sed ea solum, si qua tamen esse poterant quae postea admisisset, quam monachus factus esset, et se Dei obsequio consecrasset. Et quamquam multa daemones adferebant: tamen non tam ea Antonii peccata, quam daemonum apertissima mendacia erant, et liberum Antonio iter ad coelum aperiebatur. Post paululum vero b. Antonius ad se rediens, et ea revolvens, quae viderat, et cibi, et potus, et somni et quietis oblitus proximam noctem totam fletibus et lamentatione peregit, tacitus apud se cogitans quanta esset multitudo ac ferocia hostium humanorum, et quam arduum ac laboriosum per aerem iter ad coelum. Quo si tam in b. Antonium audebant, quem semper virum bellicosissimum experti fuerant, quem omni genere virtutum armatum videbant, cum quo non veris criminibus sed solis mendaciis contendere poterant, quid in nos non audebunt? quo impetu nos adorientur? qua libertate nobis ad coelum transitum denegabunt, quos a se devictos ac prostratos non semel, sed saepius, non injuria gloriari possunt? Quae cum ita sint, an dormire, otioque vacare nobis liceat, cum hostes tales habeamus, qui numquam dormiunt, et nihil agunt, nihil cogitant, nihil moliuntur, nisi in nostrum interitum atque perniciem, vos ipsi quaeso sapienter judicate. Sed nos ad institutam narrationem revertamur.

Noster igitur fortissimus et sapientissimus Josue qui dux et princeps a Deo electus erat, ut quos Moyses non poterat, ipse in verae ac celestis Palaestinae agros introduceret, paratus ad iter, atque accinctus ad praelium, et in ipso ingressu terrae promissionis constitutus tali oratione milites suos ut in hodierno evangelio legimus, affatus est. *Ecce* inquit, *ascendimus Jerosolymam*, nunc terram promissionis ingredimur: tardis et moribundis corporibus ascendere grave est; sed aliter ad illam, quae sursum est, Jerusalem non pervenitur. Neque solum ascensionis labor superandus est; verum etiam consertissimae inimicorum acies perrumpendae, omnia conjecta tela contemnenda, per media hostium arma transeundum, et multa, magnaque vulnera non tam scuto propulsanda, quam excelso fortique animo excipienda sunt. *Oportet enim Christum pati, et ita intrare in gloriam suam*. Neque alia sors militum et alia imperatoris erit. Verum ne forte inopinati hostium impetus vos perterreant, atque animum deponere cogant, breviter vobis, et cursum laborum nostrorum et praeliorum ac certaminum eventum exponam. *Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia, quae scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus et illudetur et flagellabitur et conspuetur: et postquam flagellaverunt, occident eum, et tertia die resurget*. Itaque in Ierusalem, hoc est, ad pacem et requiem et gloriam et vitam beatam ac sempiternam tendimus. Haec enim est via, quae Jerosolymam ducit: neque putet aliquis se viam aliam faciliorem invenire posse. Haec est via, hanc ego primus teram, hanc omnes, qui salvi esse cupiunt, ingrediuntur. *Regnum enim coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*. Audivistis nostri ducis orationem. Verba veritatis sunt, auditores, falsa esse non possunt. *Coelum et terra transibunt, verbum Domini*

non praeteribit. Verbum enim Domini manet in aeternum.

Multi quidem reperiuntur, qui filios Ruben et Gad imitantes, hic in terris partem suam habere cupiunt, et frequenter habent. Siquidem Rubenitae et Gadditae ut ex capite trigesimo secundo Numerorum intelligi potest,antequam terram promissionis ingrederentur, loca quaedam obtinuerunt, illisque contenti nihil in ipsa terra promissionis quaesierunt.Istos igitur Rubenitas et Gadditas multi sunt, qui imitantur, qui futurorum bonorum nullam rationem habentes, solis praesentibus, licet caducis et fragilibus, inhiant: quibus omnibus cum moriuntur, dicitur: *Recordare fili, quod recepisti bona in vita tua*: ultra Jordanem partem tuam habere evoluisti. At ii, qui Christum ducem sequuntur, et bonorum caelestium atque aeternorum compotes fieri cupiunt, omnes sive uno, sive alio modo per multas tribulationes in celestem Jerusalem intrare debent. Quibus tandem gradibus Christus, et omnis ejus exercitus in gloriam aeternam intravit? Nonne vere Dominus illusus. caesus consputus,spinis coronatus et in crucem actus est? Nonne princeps apostolorum Petrus per crucem in coelum ascendit? Nonne coapostolus ejus et collega Paulus propter coelestis portae humilitatem caput amisit? Nonne apostolus Bartholomaeus propter angustias ejusdem portae,non modo vestibus sed et ipsa pelle spoliatus est? Nonne caeteri omnes per exilia, damna, vincula, verbera, ignominias, patientiam, castitatem, sobrietatem et ipsam mortem viam sibi ad sempiternam beatitudinem aperuerunt? Haec igitur una vera via ad vitam est, auditores: nemo se decipiat,haec una est via,quae tamen deserta et inculta atque interclusa iam frondibus, et virgultis mihi esse videtur. Neque alia de causa. quam propter id quod sequitur in evangelio: *Et ipsi*, inquit, b. Lucas, *nihil horum intellexerunt: et erat verbum istud absconditum ab eis: et non intelligebant, quae dicebantur.* Nulla pars est evangelii,quae difficilius ab hominibus seipsos amantibus intelligatur, quam haec, in qua de laboribus et molestiis perferendis agitur. Intelligebant Hebraei, quae de ficubus et uvis, et melle et lacte ab exploratoribus dicebantur: sed de bello cum Iebusaeis et Chananaeis gerendo, quae ab iisdem exploratoribus dicebantur non intelligebant. Sic et nos, quod Deus paradisum voluptatis nobis paraverit, satis facile intelligimus: atque per multas tribulationes transeundum sit, id vero nullo modo capere possumus. Omnes utilissimas esse tribulationes affirmant, omnes constantiam in adversis laudant: tribulationes enim calcaria sunt, stimuli sunt, fustes sunt, quae nos ad regnum coelorum compellunt: sed cum ad fores aedium nostrarum molestia aliqua vel calamitas pulsat, omnes fingit se non esse domi, et Dominam tribulationem excludunt: Rari sunt, qui cum scribis et pharisaeis non dicant: *Descendat de cruce et credimus ei.* Non libenter Domine te de isto suggestu praedicantem audimus: descende de cruce et credimus tibi: de gloria, de regno, de beatitudine disserere si volueris,te attentissimis animis audiemus: At de castitate,de sobrietate,de patientia de cruce de condonandis injuriis, de preferendis incommodis, de periculis subeundis, tetrica oratio est, obscura, involuta, recondita; non capimus, non intelligimus. *Descende* ergo *de cruce et credimus tibi.*

Nonne haec vera sunt, auditores? Quid horum negari potest? Clamat ipsa veritas: *Vae vobis, qui habetis consolationes vestras in hoc saeculo.* Quis hoc intelligit?Quis consolationes et voluptates non quaerit? Clamat imperator noster, et in crucem ascendit, ut melius audiatur. *Beati pauperes beati mites, beati qui lugent. beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam.* Quis hoc intelligit? Quis capit? Cui non aenigmata obscurissima esse videntur? Quis paupertatem divitiis, et luctum risui,et persecutiones gratiae et favori hominum anteponit?Nonne hoc tempore surdis auribus ista canuntur?

Neque vero solum plerique hominum, quae de cruce et virtutibus dicuntur, non intelligunt: verum etiam eos, qui intelligere conantur, quoad possunt, impediunt; non secus, ac olim Hebraei illos paucos, qui terram promissionis cum Josue ingredi cupiebant, non solum impedire,sed etiam lapidibus obruere conabantur. Nam cum caecus quidam, ut b.Evangelista commemorat,secus viam per quam Dominus iter faciebat, sedens et mendicans magna voce clamare coepisset; *Fili David misere mei*; *qui praeibant, increpabant eum ut taceret.* Quotidie ista videmus,auditores, existat enim aliquis,qui sedeat secus viam caecus ac mendicans, hoc est, qui nondum viam illam, quae ducit Jerosolymam, viam virtutis, amoris Domini sit ingressus, quinque adhuc in communi mortalium caecitate versetur, et malum putet bonum et bonum malum; et falsa ac fragilia veris aeternisque bonis anteponat, qui denique sedeat, ut nunc aliquam dignitatem emendicet, iste si forte interius a Domino illustratus se caecum et mendicum esse et extra viam sedere animadvertat, atque ad Dominum illustratorem suum clamare incipiat, *Fili David, miserere mei*: si mendicitatem suam erubescat: si viles illas divitiarum cumulandarum et honorum augendorum cogitationes abiiciat;si spretis omnibus rebus magno, et excelso animo Christum ducem sequi, et regnum coelorum per vim capere apud seipsum statuat; quam multos emendatores et reprehensores habebit?Quam multi contendent, quantum poterunt, ut eum ob isto cursu retardent, in sua mendicitate contineant, ignem desiderii,quem in eo Christus excitavit,extinguant? Quam multi adversus eum clamabunt, ut ipse non clamet, eique dicent: Tace, quid est quod loqueris? Num incipis insanire? Currebas bene,magnam de te spem concitaveras, facile ad aliquem honoris gradum ascendisses, numquid amicis et cognatis tuis dedecori esse cupis, quibus splendori et ornamento esse debueras? Quid homines dicent? quid cogitabunt? quid suspicabuntur? Nempe te, quod cupiebas, obtinere non potuisse, ac propterea animum despondisse: neque repentinam istam mutationem futurorum bonorum desiderio,sed rerum praesentium desperationi: neque virtuti ac pietati, sed inconstantiae, ac levitati ascribent.

Haec sunt diaboli argumenta, quae illis hominibus subministrabuntur, qui Deo sapientiores et prudentiores, vel esse vel videri volunt. Sic enim legimus in evangelio: *Qui praeibant*, inquit, *increpabant eum, ut taceret.* Non dignantur isti Dominum tamquam ducem sequi sed praeire contendunt. Excitat Dominus caecum, ut clamet: increpant isti caecum, ut taceat. Sed meus caecus, si vere sapiens erit, sapienter considerabit carnis prudentiam mortem esse, et inimicos homines esse domesticos ejus. Proinde quanto magis ei silentium imperatur, tanto magis clamabit: *Fili David miserere mei: fili David miserere mei.* Domine, ut videam, ut aperiantur oculi mei, hoc a te peto, hoc a te impetrare desidero. Ex quo tandem fiet, ut a Domino penitus illustretur, et eum summa alacritate et libertate sequatur et ex caeco ac mendico nobilissimus Christi miles evadat, et una cum suo imperatore Chananaeis et Jebusaeis devictis terram promissionis obtineat,et ad ipsam coelestem Jerusalem maxima sanctorum hominum et angelorum acclamatione perveniat.

ALTERA PARS.

Quae de hodierno evangelio dicenda esse putavi, habetis jam, auditores optimi, nunc quoniam semihoram adhuc integram habemus, videndum est, quo pacto eam utiliter consumamus: nec enim arbitror vos tam cito abire velle. Quid igitur dicemus, auditores? Nescio an decipiat,certe videmini mihi aliquid velle de celebritate bacchanaliorum, quae nunc agitur, audire. Quamquam enim hujus festi ne commemoratio quidem in toto breviario reperiatur: tamen ubique terrarum summa religione colitur, estque celeberrimum, solemnissimum,duplex, triplex, amplius adhuc, si aliquid amplius reperitur, ita ut transferri nullo modo possit. Ego quidem non libenter soleo, praesertim hoc loco, res ludicras rebus seriis miscere, tamen cum ex rebus ludicris res seriae colligi possint,cur non liceat vel semel in anno, et tali opportunitate oblata in medium aliquid minus severum adferre? Parebo igitur vobis, et ad quem modum ad nos haec sacrilega sacra pervenerint, quales fuerint auctores vitia et mores illius, qui hoc ritu et caeremoniis colitur, paucissimis verbis complectar.

Bacchanalia igitur ab Aegyptiis primum celebrari coepta sunt. Deinde Orpheo auctore et magistro Graeci, ac Thebani imprimis eadem sacra didicerunt, ut altero sermone ad Graecos vir doctissimus Theodoretus commemorat: neque vero sacris istis alia antiquiora facile reperiri possunt. Orpheus enim qui horum rituum, et caeremoniarum non tam inventor et auctor,quam praedicator et propagator fuit, omnium graecorum poetarum et theologorum ut ipsi loquuntur, vetustissimus est. Ac ut b. Augustinus lib. de civit. 18. cap. 44. auctor. est, Orpheus vatibus Hebraeorum superiorum Judicum aequalis fuit. Cum igitur ad Thebas Orpheo auctore Bacchanaliorum superstitio pervenisset,non diu in illis unius urbis angustiis se continuit. Repente enim omnis Graecia earum caeremoniarum desiderio flagrare, et eas summa aviditate discere ac celebrare coepit. Deinde progressa longius foeda superstitio loca vicina infecit, Alpes transcendit, Italiam invasit, ad ipsam usque romanam urbem penetravit. Ad extremum omnia regna,omnes provincias, totum pene terrarum orbem complexa impuris ritibus, et nefandis caeremoniis occupavit. Verum Senatus Romanorum, si b. Augustino credimus, post aliquot annorum spatium ita illorum sacrorum vel potius sacrilegiorum turpitudinem erubuit,ut ea in urbe Roma celebrari omnino prohibuerit. Quae Romanorum constantia vereor ne in judicio plurimum nobis obsit, auditores. Nam, quis non timeat, ne in judicio Christianos Catholicos Ethnici Romani condemnent,quod illi bacchanaliorum ne nomen quidem audire voluerint? Et homines Christiani non solum nomen, sed et rem ipsam hactenus diligentissime conservant?Sed nos ad rem nobis propositam redeamus.

Posteaquam haec turpis religio orbem occupatum, atque oppressum tenuisset, humani generis liberator de coelo adveniens, quasi salutaris quidam fulgor mundo illuxit, ad cujus exortum continuo omnes errorum tenebrae fugari dissiparique coeperunt. Apostoli enim ardentibus taedis orbem peragrabant, ubique ignem accendebant,omnia loca non solum lustrabant, sed etiam illustrabant,et cum omnia sacrilega falsorum deorum sacra, tum potissimum bacchanalia tamquam christianae religionis puritati, integritati et sobrietati maxime contraria persequebantur: et ea de festorum dierum catalogis et calendariis expungi delerique jubebant. Bacchus igitur ex omni parte adversum se bellum atrox excitari animadvertens, tempori paulisper cedendum putavit. Itaque Christiani orbis finibus relictis nescio ubi se abdiderit, alicubi tamen se sine dubio abdidit.Post aliquot annos cum jam extincta penitus et nomen et sacra bacchanaliorum crederentur, Bacchus iterum ex antro, in quo aliquamdiu latuerat caput erexit:Atque ex administris suis daemonibus intelligens Christianorum studium in tuenda atque amplificanda religione deferbuisse, aereos quosdam principes, sagaces imprimis atque disertos ad se vocari jussit, eosque paucis ante quadragesimam diebus ad vulgus Christianorum legatos misit, ut cum illis pro sua prudentia de Baccho revocando et restituendis bacchanalibus agerent. Legati venerunt, sed initio aperte se prodere non sunt ausi, neque temere omnibus Christianis sua consilia credenda esse putaverunt. Itaque observatis quibusdam, qui de fide religione ac bonis moribus minus solliciti videbantur, quique libentius conviviis interessent, et in bibendo magis strenue se gerebant, eos primum accesserunt: sed nocte intempesta, ne videlicet agnoscerentur, et quamquam non satis aperte loquebantur, et in aurem potius, quod volebant, insusurrabant, quam clara voce dicebant, oratio tamen illorum ut a majoribus nostris accepimus,talis fuit. Tempus imminet, quod vos quadragesimam appellatis, quo tempore, neque ludis neque jocis neque conviviis vacare licet: sed inedia diuturna corpus affligendum est: templa et conciones frequentandae: peccata ad memoriam revocanda, confessioneque lachrimis expianda: multa denique

severa ac tristia munia obeunda sunt. Cur igitur his paucis diebus animum non relaxatis? Cur paulo liberius voluptatibus non indulgetis? Certe homines estis, carnei estis. Ista continuatio laborum non modo carneos, sed et ferreos homines frangeret. Cum amicus dimittitur, magis laute, quam alias tractari solet: et vos nunc a vobis carnem quodammodo ablegatis, et spiritui nutriendo et confirmando toto quadragesimae tempore diligenter incumbetis, cur igitur carni, vel his postremis diebus non aliquid tribuitis? Haec et horum similia Bacchi legatos dulciter insusurrantes, non solum attente, sed etiam valde amice homines illi audiebant. Quod cum ipsi legati animadvertissent propius accedentes, et seipsos prudentes dixerunt: Bacchus Dominus noster, non tam suae fortunae impatiens, quam vestrorum laborum misertus, nos ad vos misit; et quamquam ille a vobis injuria affectus est, tamen et injurias condonare, et ad vos redire paratus est, neque petit, ut ei suam pristinam dignitatem et ornamenta restituatis; sed hoc solum, ut paucos dies ante quadragesimam ei vobiscum tuto versari liceat, ut ejus aliqua saltem memoria conservetur. Placuit haec oratio vulgo Christianorum, neque solum Bacchi petitio justa, sed et honesta visa est.

Itaque neque petita venia ab episcopis, neque sapientium consilio expectato, iterum bacchanalia catalogo festorum ascribere, et dies festos agere ac celebrare coeperunt. Verum talis moderatio ac temperamentum primis illis temporibus adhibebatur, ut Bacchi festum omnino simplex esse videretur. Non ebrii fiebant, non totas noctes ludebant, non per plateas discurrebant, non larvas inducebant, non choreas ducebant, non aliquid denique agebant, quod Christianum, hoc est, sobrium hominem dedeceret. Solum enim parum per animos relaxabant, et si quod ad solitas epulas et potationes addebant, omnino modicum erat. Et siquidem hoc malum non longius progressum fuisset, neque fines cujusdam moderatae remissionis transivisset (tametsi laudandum et probandum non erat) tamen utcumque ferri tolerarique potuisset. Verum post aliquot annos festum simplex semiduplex evasit: postmodum etiam duplex. Accesserunt vesperae duplices, accessit octava, accessit solemnitas quaedam peculiaris: denique praeter vigiliam et jejunium, et id omne, quod habent caetera festa, celebritatis accessit. Jam vero ita celebre factum est ut se hominem non putet, qui his diebus multo liberius ludis, jocis, cibo, potu, quam alioqui soleret, non indulgeat. Atque ad id jam insaniae in toto pene Christiano orbe deventum est: ut non immerito Mahumetanis et Agarenis ludibrio simus. Ecce, inquiunt, qualis est natio Christianorum: nunc usque ad fauces ventrem et stomachum implent, nunc inedia semetipsos cruciant: hodie tamquam insani bacchanatur per urbes. post duos dies cinere caput aspergent, templaque atque aras religiosissime frequentabunt: neque Christianos solum, sed et ipsum Christum irrident. O qualem, inquiunt, Christiani Deum habent, quam egregium legislatorem, qui haec vel praecipit vel permittit? Non sine causa, auditores, hodie potissimum Ecclesia mater nostra illud nobis evangelii verba proponit: *Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur gentibus*, etc. Neque dubitandum est, quia multi ad fidei nostrae veritatem converterentur, nisi Christianorum corruptis ac depravatis moribus retardarentur. Quod enim a Christo et ejus sanctissima religione animo abalienati sunt nos ipsi nostris peccatis et exemplis in causa sumus.

Sed haec hactenus: Jam enim tempus est, ut de vita et moribus hujus, quem insani homines colunt, et Bacchum appellant, nonnihil dicamus. Et licet res gestae, et mores ejus, de quo agimus, longissimam prope suo jure postularent: ego tamen ea solum attingam, quae ab hominibus hujus urbis, majori religione coli solere audivi. Atque ita moderabor orationem meam, ut tempus mihi praescriptum dicendo non excedam.

Piscis quidam reperitur, quem Aristoteles tradit cor in ventre reconditum atque inclusum habere: quocirca Epicharmus comicus eleganter unico verbo eum εγτραπελογαςρον appellavit, hoc est a communi ventris ratione descendentem, Graeci communi vocabulo ονον, nos asinum marinum nominamus. Hujus igitur monstri Clemens Alexandrinus simillimos dicit esse Bacchi sectatores. Si vero tales sunt ii, qui aliquam Bacchi similitudinem in seipsis exprimere conantur, certe licebit nobis Bacchum definire, principem illorum asinorum, qui cor in ventre reconditum, habent. Bacchus igitur et ejus sectatores, quod pace ipsorum dicam, primum asinorum similes sunt, tardi, pigri, torpentes, desidiosi, stupidi: denique fustibus et verberibus melius, quam verbis erudiuntur. Haec enim omnia ex eo nascuntur, quod cor habeant in ventre. Clamant concionatores: Tempus jam est de somno surgere, ambulandum est, currendum est, iter ad coelum est longum, vita humana brevis: periculum est, ne ante portae claudantur, quam pervenire possimus: non est hoc tempus in ludis et jocis conterendum. Non audit asinus noster, et tamen aures longissimas habet. Habet quidem cor, sed est inclusum in ventre: nihil cogitat, nihil quaerit, nisi quod ad ventrem, ad Deum videlicet suum colendum et satiandum pertinet: Ejus enim *Deus venter est*. Loquere parumper de hordeo, de conviviis de potationibus, videbis si asinus excitabitur, si eriget aures, si alacriter respondebit. Ea siquidem, quae ventrem tangunt cor etiam tangunt. Sed caetera videamus.

Mirabimini profecto naturam hujus monstri: non solum cor habet in ventre, sed etiam tale corporis temperamentum ab ipsa natura sortitum est, ut si totas noctes insomnes ducat, ut choreis vacet, ut per urbem bacchetur, et omnibus coeli injuriis caput exponat suum, nihil penitus aegritudinis contrahat. Si vero horam unam meditationi rerum divinarum vacare velit, aut ad aliquem aegrotum consolandum noctu pergere, et apud eum aliquam partem noctis excubare, vel charitas vel necessitas moneat, continuo caput debilitatur, frangitur, recreatione indiget: neque die sequente ante meridiem electo surgere potest. Rursum cum omnes libri medicorum ad bonam corporis valetudinem

inediam utilissimam et crapulam perniciosissimam esse doceant;tamen noster homo,vel raro vel numquam jejunat, quod capitis dolorem timeat: ex nimio autem cibo et potu nihil timet. Et cum alii ebrietatem gravissimum crimen esse putent, ipse exclamat, cum mensae accumbens aliquem vinum cum aqua miscentem videt, nempe eo modo res a Deo creatas temerari,atque adeo sacrilegium committi censet: ita ut nemo unquam ab igne, sicut iste ab aqua, abhorruerit.

Sed quoniam jam ad mensam, nescio quo modo oratio nostra devoluta est, de conviviis quoque illius, et de tota ratione vivendi breviter, si non displicet, exponamus.

Ratio vivendi quantum ex iis, qui cum eo aliquando fuerunt, cognoscere potui, talis ab eo observari solet. Nunquam mane e lecto surgit, antequam Solem intelligat surrexisse. Aliqui hoc ignaviae ascribunt, ego parsimoniae tribuo. Id enim propterea facit, ne nimium olei in lampade consumatur. Accidit tamen plerumque, ut post unam aut duas horas suas plumas relinquat. Verum habet excusationem suam: id enim fit, vel quod multitudo ac densitas nubium solis radios ad eum pervenire non sinit, vel quod horologium delirat, et signat horam octavam, cum sextam signare deberet. Deinde ubi surrexit vel obambulat moenia civitatis, vel aliquo ludo vires exercet, ut paulo post strenue cum perdicibus et gallinis in mensa bellum gerat. Denique viribus, et fame et siti quantum satis esse videtur excitatis, itur ad mensam: neque unquam est solus,semper aliquos compransores et compotores habet. Primum verbum pene semper esse solet, Heus tu,vide,ut vinum non desit, pocula semper sint plena. Hic ego auditores, obruor jam multitudine lancium, discorum, patinarum, aliorumque vasorum, quibus epulae inferuntur: neque facile possem totam convivii celebritatem exponere. Sed novi quid faciam, illa ipsa verbis vobis referam, quibus magnus Basilius oratione contra ebriosos hoc idem convivium aliquando descripsit. *Incipiente die*, inquit,*symposii sui variis tapetibus ac floribus aulas exornant, studiumque suum ac diligentiam in poculorum apparatu ostentant,ad perfrigerandum vinum craterasque phialas velut in pompa aliqua, ac conventu publico disponentes,ut vasorum diversitas satietatem ipsis suffuretur,et poculorum alternatio,ac permutatio longam ipsis ad potandum immorationem inducat. Accedunt ad haec quidem symposiarchae, et vino fundendo praefecti, ac architriclini, et ordo in confusione et dispositio in re incomposita excogitatur. Ut quemadmodum magistratibus exterius ex satellitibus auctoritas augetur: sic etiam ebrietati, velut reginae cuidam, famulatum adjungentes, opprobrium ipsius excellenti studio ac ornatu contegant. Ad haec coronae, et flores et unguenta, et suffitus et innumerae externae animi voluptates majorem occasionem fruentibus faciunt. Deinde procul progresso convivio certamina de ampliori potu oriuntur: et horum certaminum praefectus est diabolus, et victoriae praemium peccatum. Quae oratio turpitudinem eorum, quae fiunt, assequi possit? Omnia absurditate, omnia confusione referta sunt. Superati ebrii sunt,victores ebrii sunt ministri vero eos derident, manus officium negat, os non suscipit,venter deiicit, et tamen malum non remittit. Miserum corpus naturali robore exolutum undequaque defluit, violentiam immodici potus non sustinens. Porro ubi iam vino exsatiati putantur esse, tunc bibere incipiunt,et jumentorum more bibunt, velut a fonte sponte manante,et aequales numero canales accumbentibus remittente. Nam progresso jam convivio ingreditur ad ipsos adoloscens quidam generosos habens humeros, nondum ebrius, phialam habens magnam vini perfrigerati, qui depulso ipsorum pocillatore stans in medio per aliquos canales aequalem compotoribus ebrietatem distribuit. Nova haec est immodestiae mensura, ut aequis portionibus inter se bibendi petulantiam exercentes, nullus in bibendo alterum excedat. Inclina te paulum ad miserum ventrem tuum, disce suscipientis vasis magnitudinem: ne respicias ad poculum,quando evacuaturus sis ipsum; sed ad tuum ipsius ventrem,qui iam dudum expletus est. Usquequo tandem vinum? Usquequo ebrietas? Deinceps consequens est, ut canum pro homine fias, adeo totus admixtus es vino,et cum ipso putrefactus et quotidiana crapula vinum oleas. Atque hoc corruptum velut vasa,quae nullius amplius sunt usus. Miserabile profecto Christianis oculis spectaculum: Vir in aetatis vigore consistens, validus corpore, inter copias militares splendidus,domum deportatur non potens se erigere, neque propriis pedibus ab re. Vir qui horrendus esse debebat hostibus pueris, in foro ridendi occasionem praebet, citra ferrum prostratus est, sine hostibus occisus est.* Haec Basilius,qui certe pulcherrime nobis Bacchi convivium depinxit.

Sed numquid in isto convivio nihil dicitur? Numquid more monachorum silentium illis imperatum est? Non sane, auditores, non sequuntur mores monachorum: imo pene non alia de re, quam de ipsis monachis loquuntur, istorum simplicitatem rident, illorum vitam contemnunt, aliquos hypocritas et magistros nimis severos,aliquos nimis liberos et dissolutos vocant: neque ab ordine presbyterorum, pastorum et pontificum abstinet. Si quis est in hoc ordine, qui confiteri cupiat et sua peccata non recordatur, eat ad convivium Bacchi, et ibi omnia diligentissime enumerari audiet. Mirum est profecto nonnullos, qui rhetoricae numquam operam dederunt, tamen inter bibendum tam copiose, vel crimina aliorum exaggerare vel recte facta extenuare, ut facillime persuadeant, etiam si falsa et incredibilia aliquando narrent. Verum ut ille sapienter ait,

Foecundi calices quem non fecere disertum?

Temporis brevitas me compellit, auditores, ut Bacchum relinquam cum suis compotoribus in mensa: sed non aegre feret. Hoc enim ipse in more positum habet, ut multas horas sedeat ad mensam, sed interdum etiam prandia cum caenis conjungat. Hoc unum tamen addam,si mihi semel hominem adire liceret, profecto non tacerem cum in magno errore versari. Nam ipse quidem voluptatem

in ebrietate quaerit, et tamen ebrietas non tam conciliat, quam arcet voluptatem. Nam quemadmodum nimius fulgor sensum videndi, et magni sonitus sensum audiendi corrumpunt, moderati autem voluptatem efficiunt; sic etiam immodicus et frequentissimus potus sensus languidos et emortuos reddit, ut omne vinum insipidum et aquam mixtum illis esse videatur. At iis, qui raro et moderate bibunt, omne vinum sapit: nam et sensus bene constitutos habent et ad potum accurrunt tamquam ad amicum accipiendum, quem multo tempore non viderunt.

Sed quoniam mihi aulam accedere, et haec regi ebriosorum significare non licet, his omissis ad vos veniam, ac serio vobiscum agam, auditores, et paucis verbis orationem meam concludam. Aguntur ne aliquando Lovanii ista convivia? Dicetis fortasse, aliquando quidem nos invisit, neque facile repellere tam blandam amicam possumus; neque nobis tam immane scelus videtur esse, si interdum liberiores et jucundiores sumus. Quam enim tu ebrietatem dicis nos hilaritatem potius et jucunditatem appellamus. Mihi vero auditores, tam turpe vitium hoc esse videtur, ut vehementer probem illius sancti et summi pontificis consilium qui ebriosos excommunicandos et ab ecclesiis repellendos censebat. Narrabo vobis jucundam historiam. Cum primum in has regiones ingrederer, quas audieram fertilissimas et uberrimas esse, circumspiciebam, ut formam vinearum et copiam cernerem, sed cum vineae nusquam apparerent, et ab aliis intelligerem in iis locis vinum non crescere, sed advehi aliunde, quaesivi ab aliquo, an essent hic praeclara ingenia? Praeclarissima, ait ille: neque talia in multis orbis partibus facile reperies. Tum ego: Sane non injuria; Nam cum nihil magis ingeniis obsit, quam vinum, hic ubi vinum non bibitur, quomodo non optima et acutissima ingenia erunt? Quid inquit ille, hic vinum non bibunt? Imo vero rarissimos invenies, qui non bibunt usque ad ebrietatem. Qui ego: Fortasse rustici quidam sunt impurissimi, qui hoc facere solent: nam de caeteris non auderem tale aliquid suspicari. Tum ille: Miror, inquit, simplicitatem tuam; et rustici et non rustici, et plebei et patritii et philosophi et theologi, ac demum pene omnes hoc faciunt. Iam ergo non miror, inquam ego, si hic vinum non crescat. Nam singulari Dei providentia factum est. Si enim nunc ebrii fiunt, cum vinum aliunde advectum maximo pretio emunt, quid facerent, si non emerent, sed unusquisque suas vineas haberet? Fateor vobis, auditores, ebrietas est omnibus turpis, et homine libero indigna; sed in hominibus hujus urbis et academiae turpissima esse videtur. Et cum primum hoc vitium dominari hac urbe audirem, vix adduci poteram, ut crederem esse verum. Refugiebat enim animus meus tale aliquid de tam pia et tam erudita civitate credere. Meipsum quodammodo pudebat, tale aliquid cogitare. Nam si hoc vinum vitium abesset, cui quaeso civitati in toto Christiano orbe haec una civitas inviderel? Imo vero quae civitas reperiretur, quae cum hac de eruditione, de pietate (quae duo christianae religionis maxima ornamenta ac veluti lumina clarissima sunt) contendere auderet? Credite mihi, auditores, multa gymnasia, multas academias, multa musarum domicilia vidi, sed rara sunt, ac prope nulla, qua cum hac illustrissima sede ac veluti arce quadam sapientiae, vel auditorum multitudine, vel doctorum celebritate vel loci ipsius commoditate comparari possint: et tamen tam densas tenebras huic splendori turpissimum ebrietatis vitium offundit, ut omnis reliqua gloria ac celebritas, humilis obscura exigua ac prope nulla videatur. Quid enim tam indignum homine docto, quam ebrietas? Quid tam ingenium hebetat, quam ebrietas? Quid tam cum sapientia pugnat, quam ebrietas? Quae consilia momenti alicujus ab ebriis hominibus expectabimus? Deinde quid foedius, quid miserius, quid scelestius homine ebrioso? Insanorum, phreneticorum, a daemone obsessorum multo melior conditio est, quam ebriorum. Illorum enim omnes miserentur: et si quid peccant, omnes ignoscendum putant; at ebriorum miseretur nemo: tantumque abest, ut eis peccantibus ignoscendum sit, ut Aristoteles libro de moribus tertio, duplicato supplicio eos afficiendos censeat. Quid? quod nullus est morbus, qui ita totum hominem corrumpat, ut ebrietas: Febres, vulnera, plagae, aliaque id genus corpus debilitant, sed animum non modo non frangunt, sed frequenter etiam roborant, ut b. apostolus dicat. *Cum infirmor tunc fortior sum.* Insania contra, ac mentis inopia, nec non ruditas et stupiditas, animorum aegritudines sunt, sed corpori nihil nocent: at ebrietas tale venenum est, ut et corpus et animum simul inficiat. *Ebrietas*, inquit magnus Basilius, *rationis pernicies*, *roboris corruptio*, *senectus immatura brevis temporis mors.* Quid enim aliud sunt ebriosi, quam idola gentium? Oculos habent et non vident: aures habent et non audiunt: manus resolutae sunt, pedes mortificati sunt. Sed quid dicemus? ubi ebrietas est, ibi stupra, ibi adulteria, ibi proditiones, ibi cultus idolorum, ibi omnia flagitia et facinora esse solent. Nam ut fimus apes, ita vinum excitat libidines. Quid Noe patriarcham ludibrio filiorum exposuit? Ebrietas. Quid Loth hominem sanctum alioqui nefario scelere contaminavit? Ebrietas. Quid populum Hebraeorum vitulum aureum fabricare, et eum pro Deo colere persuasit? Ebrietas. Quid Holofernem ita sopivit, ut sanctam Judith ingredientem, gladium arripientem, vagina nudantem, et caput ipsius amputantem non sentiret? Ebrietas. *Iacebat enim* inquit scriptura divina, *nimia ebrietate sopitus.*

Sed ad ipsa divina volumina parumper veniamus. Audite, quaeso, quid ipse Deus spiritus sobrietatis et veritatis, qui docet nos utilia, per Salomonem dicat: *Luxuriosa*, inquit, *res vinum et tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens.* Et rursum; *Cui vae? cujus patri vae? cui rixa? cui fovea? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his, qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis?* Audite quid idem Domini spiritus per Isaiam ebriis comminetur. *Vae qui potentes estis ad bibendum vinum: et viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Et item *Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam et potandum usque ad vesperam, et vino aestuetis: cithara, et lyra, et*

tympanum, *et tibia*, *et vinum in conviviis vestris*, *et opus Domini non respicitis nec opera manuum ejus consideratis. Propterea dilatavit infernus animam suam et aperuit os suum absque ullo termino.* Quam ob rem, auditores? nonne ut omnes ebriosos absorbeat? Audite quid ipse Dominus animorum medicus peritissimus, qui morbos nostros optime curare novit, dicat: audite, inquam, a qua re nobis cavendum admoneat. *Attendite*, inquit, *vobis ne forte graventur corda vestra crapula*, *et ebrietate et curis hujus mundi*: *et veniat super vos repentina dies illa.* Quis vestrum auditores, si ab aliquo peritissimo medico audiret, Cavete ne succum illius herbae aliquo modo sumatis, nisi repente interire vultis: quis, inquam si hoc audiret, non sibi diligentissime ab illa herba caveret? et si eam in suo horto crevisse animadverteret non eam radicitus evelli mandaret? Cur igitur eamdem fidem Christo medico sapientissimo non adhibemus, qui succum ebrietati incaute sumentibus repentinum interitum et corporis et animi comminatur? Audite praeterea, quid nostrae militiae post Christum imperator Petrus suis militibus jubeat: *Sobrii*, inquit, *estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret*: O praeceptum salutare, *Sobrii*, inquit, *estote, et vigilate.* Ut vigiletis, ut sobrii sitis. Nam ebrii vigilare non possunt. Vigilantia vero maxime vobis necessaria est, cum hostem habeatis, qui numquam dormit, neque unquam ebrius est. Olim, auditores, Carthaginenses ideo pene semper hostium suorum exercitus fundebant, quod (ut Aristoteles oeconomicorum priore auctor est) se a vino cum dimicaturi erant, abstinerent. Quid igitur nos facere par erit, si hostes incorporeos, semper vigilantes, semper sobrios vincere voluerimus?

Sed obiiciunt nobis communem illum Doctorem orbis apostolum Paulum, qui ad Timotheum scribens, ait: *Noli adhuc aquam bibere.* O impudentiam incredibilem! Apostolum Paulum ebrietatis patronum facere non verentur. Et cujus sunt illa verba: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Et rursum illa; *Ebriosi regnum Dei non possidebunt*? Quid, quod illis ipsis verbis, quibus Timotheo suo vini bibendi licentiam concedit, vobis omnibus ebrietatem et crapulam interdicit? Primum enim diligenter monet: *Teipsum*, inquit, *castum custodi*: deinde subdit. *Noli adhuc aquam bibere*, ut intelligeremus beatum illum Timotheum, quod Clemens Alexandrinus annotavit, non vino, sed aqua perpetuo uti consuevisse. Tum addi: *Modico vino utere*, utere, inquit, non fruere: nec enim ad voluptatem; sed ad usum vinum concedebat. Quod Plinius etiam fecit, cum ait: *Modico vino uti non immania quaedam pocula exhaurire debes*: sed utere, inquit, modico vino. Postremo adiecit: *Propter stomachum et frequentes tuas infirmitates.* Nec enim unquam magister temperantiae vinum bibere atque ab aqua abstinere Timotheum jussisset, si ille stomacho confirmato et corpore robusto fuisset.

Verum, auditores, ne haec documenta scripturarum tamquam verba hominum, et inanes comminationes contemnamus, brevissimas, sed verissimas et plane formidabiles historias referre volo. Beatissimus pontifex Gregorius libro quarto dialogorum virum quemdam scribit fuisse, qui cum puellam quamdam ex sacro fonte suscepisset, eamque ut spiritalem filiam in domum suam induxisset, laetitiae et vino indulcere coepit: denique ebrius effectus nocte proxima eodem se scelere polluit, quo olim Loth, vir alioqui sanctus, se polluerat. Non diu Majestas divina tam nefarium scelus inultum dimisit. Septimo enim die obitu repentino consumptus est. Cum cadaver ipsius de more in tumulo collocatum humatumque fuisset, ignis ex ipso sepulchro oriri visus est, qui non solum ossa et mortuas ejus carnes absumsit: sed et ipsum tumulum penitus concremavit. Et si tale fuerit corporis non sentientis incendium, quale fuit et nunc etiam est incendium animae sentientis? Num intelligitis jam quale praecipitium sit ebrietas? Nec enim dicere possumus stuprum, sed ebrietas non fuisset, neque flagitium illud unquam fecisset. Sed jam historiam alteram audite.

Venerabilis Beda capite decimo quinto, libri quinti historiae Anglicanae. *Novi*, inquit, *ipse fratrem, quem utinam non noscerem*, *cujus etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem, positum in monasterio nobili, sed ignobiliter viventem. Serviebat enim multum ebrietati et caeteris vitae remissioris illecebris. Percussus itaque languere*, *atque ad extrema perductus vocavit fratres, et multum moerens, ac damnato similis coepit narrare*, *quia videret inferos apertos et Satanam immersum in profundum Tartari*; *Caipham quoque cum caeteris*, *qui occiderunt Dominum juxta eum flammis ultricibus contraditum. In quorum vicinia, inquit, heu misero mihi, locum aspicio aeternae perditionis esse praeparatum. Audientes haec fratres coeperunt exhortari diligenter*, *ut vel tunc positus adhuc in corpore poenitentiam ageret. Respondebat ille desperans*: *Non est mihi modo tempus vitam emendandi, cum ipse viderim judicium meum jam esse completum. Talia dicens sine viatico salutis obiit*, *et corpus ejus in ultimis monasterii locis humatum, neque aliquis pro eo Missas facere vel psalmos cantare*, *vel saltem orare praesumebat. Factum est hoc nuper in provincia Barniciorum, ac longe lateque diffamatum, multosque ad agendam*, *non differendam scelerum suorum poenitudinem provocavit.* Hactenus Beda. Cuinam igitur, auditores, post exempla tam horribilia adhuc ebrietas placebit? Iste, cujus funestissimum exitum commemoravimus, non haereticus, non adulter, non ambitiosus, non avarus erat. Sed quid? Ebrietati studebat: et tamen prope ipsum Caipham et reliquos Domini perditissimos interfectores in gehennae incendiis locum habere meruit. Quare nemo, auditores, qui animae suae rationem aliquam habet, nemo, inquam, dicat: Non malum est ebrietas; vel, Leve peccatum est ebrietas: sed potius rei turpitudinem, damna, incommoda sapienter consideret, et aliquando tandem ad quietem et tranquillum sobrietatis portum se recipiat: quem nobis concedat Christus Jesus, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXI.

DE EADEM DOMINICA QUINQUAGESIMAE

THEMA

Contendite intrare per angustam portam. *Luc.* 13.

SYNOPSIS

Captat benevolentiam a frequentia auditorum. Scopus et occasio praesentis sententiae, et quam exiguus sit salvandorum numerus, explicatur. Porta angusta ipse Christus est atque ut per eamdem intremus, ex parte Christi eam aperiri oportet; ex parte autem nostra, ingredi. Enodatur dubium, quomodo lex Christi sit porta angusta, quae tamen alibi jugum suave et onus leve appellatur, et respondetur quatuor modis. Primo, quod praemia proposita et spes futurorum leve reddant jugum et onus facilitent. Secundo, quod via virtutis ingredientibus initio arcta appareat, quae tamen magis ac magis dilatatur; quod et Homerus et Aristoteles non ignorasse videntur. Tertio, quod solummodo pinguibus, id est, gulosis; proceris, hoc est, superbis, et oneratis rerum terrenarum pondere angusta sit porta. Quarto, quod porta legis sit angusta, per se solum considerata, sed gratia accedente dilatetur; illa est lex vetus, haec vero evangelium.

In altera concionis parte tria genera hominum proponuntur, qui quidem quaerunt intrare, sed non possunt, et quartum penitus non conatur intrare per angustam hanc portam. Ex primo genere sunt Judaei, Mahumetani, haeretici et infideles omnes qui quia portas latas sibi ipsis aperiunt, per angustam intrare nequeunt. Secundum genus est eorum, qui quia in itinere hujus vitae (quae anno jubilaei comparatur) terrenis curis detenti nimium morantur, tarde pervenientes excluduntur. Tertium genus est eorum, qui quod difficultatibus, et tribulationibus absterrentur, vel quia modum intrandi non norunt, non contentunt, nec laborant intrare; ubi modus intrare volentes docetur. Quartum infelix genus est peccatorum, qui Christo vocanti non aquiescant, sed surdis auribus perstant in errore. Tandem gravis invectio contra bacchanalia succedit; ubi propositis diversis calamitatibus publicis auctor serio ad emendationem vitae nos adhortatur, et refutatis quorumdam mundanorum objectionibus ab ebrietate et intempestivo bacchanaliorum cultu dehortatur.

Etsi negare non possim, auditores optimi, me non sine magno dolore animi videre dies istos spirituali moestitiae ab Ecclesia consecratos, stultissima atque inanissima laetitia ab hominibus transigi: tamen illud etiam confiteri debeo, frequentia ista, atque concursu vestro hoc potissimum tempore, in quo locus concioni esse non posse videbantur, me non mediocriter recreari. Intelligo enim in hac urbe, atque adeo in hoc illustrissimo sapientiae domicilio, sicut multi hoc tempore toti sunt in corporibus ac sensibus oblectandis occupati: ita quoque non deest, qui conscientiae curam gerant, et qui ad spiritales epulas invitari se, ac deduci facile patiuntur. Et quamquam existimo multos eorum in concione adesse, quibus maxime esset concio necessaria: tamen non propterea muneri nostro deerimus, sed imitabimur sapientes medicos, qui cum pestis in urbe grassatur, si eos curare non possunt, qui jam peste correpti sunt; saltem diligentiam adhibent, ut corpora adhuc sana atque integra suis medicamentis a morbo defendant. Quod ut facile praestare possimus, pulcherrimam et elegantissimam quamdam sententiam explicabimus, quae decimo tertio capite evangelii s. Lucae continetur, et sic quidem intelligemus, quae sit via, quae ducit ad coelum: deinde quantum ab ea via Christiani homines tempore bacchanaliorum recedant.

Sententia igitur, quam hodie suscepimus explicandam, talis est: *Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt.* Quis est finis, ac veluti scopus, quam sibi in hac santentia Dominus proposuit? Non alia de causa, ut ex verbis superioribus cognosci potest, hanc sententiam Dominus protulit, quam ut ostenderet paucos esse, qui salvantur, multos, qui pereunt. Ac proinde eos, qui bacchanalia celebrant, in numero salvandorum non futuros. Pinguiores enim et crassiores sunt Bacchi cultores, quam ut per angustam portam ingredi valeant. Proposuerat igitur quidam Domino quaestionem: *Si pauci sunt, qui salvantur?* Dominus vero ita sapienter respondit, ut iisdem verbis, et paucos esse diceret, qui salvantur, et simul rationem exponeret cur essent pauci. *Contendite*, inquit, *intrare per angustam portam. Quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt.* Quod est

idem ac si apertius dixisset : omnino sunt pauci, qui salvantur, neque ob aliam causam, quam quod angusta et arcta porta vitae et salutis sit. Hoc Dominus in animis nostris infingere conatur, cum toties repetit: *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Et rursum clamat: *Lata porta et spatiosa via est, quae ducit ad perditionem: et multi ingrediuntur per eam. Quam angusta porta, et arcta via est, quae ducit ad vitam et pauci sunt, qui inveniunt eam.* Hoc denique et Isaias illustri, sed horribili similitudine nobis ante oculos ponit. Sic enim loquitur capite vigesimo quarto; *Haec erunt in medio terrae, in medio populorum, quomodo si paucae olivae, quae remanserunt excutiantur ex olea; et racemi, cum fuerit finita vindemia: hi levabunt vocem suam, et laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus*: hoc est, quam rarae remanent, olivae in arbore postquam excussa fuerit: et quam rarae inveniuntur uvae in vitibus post vindemiam : tam pauci ex toto numero hominum salvabuntur. Quis non tremat? Quis non obliviscatur poculorum et chorearum, si rem istam cogitare incipiat? Quot poma in arboribus reperiuntur, posteaquam ab agricolis collecta fuerunt? Fortasse tria vel quatuor, quae in summitate arboris cum essent, vel oculos vel manus colligentis effugerunt. Et in vineis post vindemiam, quot racemi reperiuntur? Certe tam pauci, ut facilius grana uvarum, quam botri numerari possint. Quare cum tam pauci sint, qui salvi fient, si cum iis conferantur, qui peribunt, merito de electis Isaias ait, *hi levabunt vocem suam, atque laudabunt, cum glorificatus fuerit Dominus*: hoc est, cum finito regno Antichristi Christus venerit in nubibus coeli cum potestate magna et majestate, cum impiorum innumerabiles multitudines in gehenna deturbaverit, cum omnes blasphemos, omnes fornicarios, omnes ebriosos, omnes immundos aeternis incendiis adiudicaverit: tunc pauci illi, qui relicti fuerint, levabunt vocem suam, atque erumpent in laudes Domini et prae gaudio et laetitia toti gestient. Eant nunc, si placet, homines Christiani, et agant bacchanalia sicut Ethnici, comedant et bibant more Epicureorum, ducant choreas, induant personas, discurrant tota nocte per urbem, bacchentur, luxurientur, insaniant, et videant, quid paulo post eis eveniet. Profecto enim si paucissimi sunt, qui salvi fient, in numero salvandorum isti non erunt, sed cum iis potius numerabunt, qui *tenent tympanum et citharam*, et, *ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Habemus igitur in quem finem ac veluti scopum tendat haec sententia. Nunc ad eam breviter explicandam veniamus.

Contendite, inquit, *intrare per angustam portam.* Unus fuerat, qui quaestionem proposuerat; Dominus vero non uni, sed multis ait: *Contendite intrare per angustam portam.* Tametsi enim unus proposuerat, tamen multi erant, qui solutionem quaestionis audire cupiebant. Sed quid est porta illa angusta, per quam ingredi jubemur? Certe non aliud, quam ipse Christus. Ipse enim alio loco aperte dixit; *Ego sum ostium : per me si quis introierit, salvabitur.* Et rursum: *Ego sum via, veritas et vita.* Ad quem igitur modum intratur per Christum? Duo requirunt, ut quis per Christum in coelum ingrediatur. Unum ex parte Christi : alterum ex parte nostra. Ex parte Christi quid requiritur est, ut is portam aperiat. Ipse enim habet *clavem domus David, et aperiet, et nemo claudet : claudet, et nemo aperiet.* Et hoc quidem olim est factum. Tunc enim nobis Christus beatitudinis portam aperiebat, cum hic in terra agens patiebatur, atque usque ad mortem Patri obediens erat. Ut enim prioris Adae inobedientia et superbia portam regni coelorum clausit : ita posterioris obedientia atque humilitas eamdem portam reseravit. Itaque quod ex parte Christi requiritur, praesto est: patet enim porta, et usque ad consummationem mundi patebit. Verum ex parte nostra hoc requiritur, ut Deo adjuvante portam istam, quae jam ut diximus, patet, ingrediamur. Ingredimur vero, quando ea media ad salutem consequendam accipimus, quae Christus instituit, nempe virtutes et sacramenta : quae quoniam difficilia sunt, idcirco porta salutis, porta angusta dicitur : Virtutes homini christiano necessariae, ut fides, spes, charitas, humilitas, castitas, patientia et aliae, sine quibus salutem consequi nullus potest, nonne difficultatem maximam continent? Sacramenta quoque, ac praesertim confessionis, certe sua, et magna difficultate non carent. Quid enim difficilius, quid magis arduum, quid a natura hominis magis abhorrens, quam ut quis hominem alium adire, atque ei omnia sua flagitia, omnes foeditates, omnes turpitudines, et maxime arcanas et reconditas explicare teneatur? *Angusta est* igitur *porta*, per quam ad laetissimum et maximum regnum ingredi debemus.

Sed fortasse quaeret aliquis, Si lex Domini porta est angusta, cur idem Dominus alio loco jugum suum suave et onus suum leve esse affirmat? Quomodo ista cohaerent, *contendite intrare per angustam portam*: et, *jugum meum suave est et onus meum leve*? Multis modis nodus iste explicari potest. Beatus Chrysostomus exponens caput septimum Matthaei, legem Domini asserit esse per se quidem gravem ac difficilem : sed tamen simul esse levem ac suavem, si futura praemia et futura supplicia perpendantur : *Non enim sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Si aeger propter amorem sanitatis etiam amarissima pharmacha facile sumit : si agricola propter spem messis futurae aestivos ardores atque hiberna frigora contemnit: si mercator propter aurum tempestates ac procellas, et ipsa naufragia, nec non pericula latronum et piratarum nihil esse ducit : si miles propter quamdam inanem gloriae et honoris umbram gravia esse putat onera armorum, famem, sitim, vigilias, labores, vulnera, pericula, mortem denique ipsam : quomodo homini Christiano non facilia ac levia videbuntur quaecumque Dominus jubet, si is gloriam illam maximam et sempiternam, quam Deus militibus suis promittit, considerare voluerit? Non sine causa apostolus ad Ephesios scribens, tanta sollicitudine orare se dicit, ut *Deus gloriae det* illis *spiritum sapientiae*, et, *illuminatos oculos cordis*, ut sciant, *quae sit spes vocationis ejus*,

et quae divitiae gloriae haereditatis ejus in sanctis. Intelligebat enim tantam esse coelestis praemii magnitudinem,ut sola ejus consideratio omnia gravia et amara, levia et dulcia possit efficere.*Has cogitationes*, inquit, d. Cyprianus Exortatione ad martirium, *quae perfectio potest vincere? quae possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosis meditationibus fundata mens, et adversus omnes diaboli terrores et minas mundi animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa et solida corroborat.*Jam vero tormenta quoque ac supplicia futura ita diuturna atque atrocia sunt, ut ad ea effugienda omnes labores, quos hic in terris patimur, ne labores quidem nominandi sint.

Sed et alteram solutionem quaestionis ejusdem breviter si placet accipite. Via Domini initio angustissima est, sed paulatim magis ac magis dilatatur: hoc est, ea quae Dominus praecipit initio dura atque amara esse videntur, sed usu tamen paulatim mollescunt, et consuetudine levia suaviaque redeuntur. Hinc est illa vox b. Hieronymi: *Virtutes durae sunt incipienti, molles proficienti,suaves pervenienti.* Et illa d. Augustini: *Semitae aequitatis dum inchoantur, arctae videntur et angustae: dum autem profectum accipiunt, spatiosae videntur et latae.* Hinc Salomon in proverbiis ait accipite quarto: *Ducam te per semitas aequitatis, quas cum fueris ingressus non arctabuntur gressus tui*: hoc est,antequam ingrediaris,absterreberis fortasse, sed cum fueris ingressus, alacriter curres. Homerus princeps prophetarum graecorum, vir ethnicus,sed sapiens, scribit Ulyssem, cum per ea loca transire deberet, ubi Circe foemina maga homines in belvas suis praestigiis commutabat,se adversus eas praestigiis herba quadam communivisse, cujus nomen est moly, quaeque radices teterrimas, sed flores candidissimos, et lacti quam simillimos habet: nimirum ut ostenderet, viros sapientes, quos in Ulysse describebat, ne victi cupiditatibus ac libidinibus variis quasi belvae quaedam efficiantur, virtutis praesidium sibi comparare solere. Virtutem vero esse persimilem herbae illi, quae radices atras et flores candidos habet, cum aspera ac difficilia sint virtutis initia; fructus vero optimi ac suavissimi,per se patet. Nam et philosophus, licet ethnicus,id aperte vidit et docuit,homini studioso esse voluptatem,studiose vivere. Et noster sapiens aliis verbis rem eamdem ita expressit, *gaudium est justo facere judicium.*

Sed rursum quaestio nostra alio etiam modo potest solvi; Si cum Theophilacto dicamus, a Christo portam angustam et viam arctam esse appellatam, non tam quod talis sit, quam quod talis proceris, ac pinguibus, atque onustis Bacchi amatoribus et cultoribus videatur.Vero enim si essent homines parvi atque humiles, si multa inutilia onera deponerent,si omnia vestimenta penitus exuerent, angustiam fortasse in via, et porta Domini non invenirent.Nunc vero nihil aliud cogitant,quam quomodo perpetuo crescant,corpore pinguescant,animo intumescant, extendantur,dilatentur, inflentur, neque unquam cessant onerare se oneribus gravibus curarum ac solicitudinum terrenarum. Et quid mirum, si hominibus ejusmodi porta regni coelestis arcta atque angusta esse videatur. Non talis certe videbatur apostolis Domini, non talis iis postea visa est, qui Apostolicam perfectionem imitati renunciaverunt omnibus, quae possidebant, et nudi nudum Christum sequi voluerunt. Nec enim verbis explicari potest,quam lata atque ampla porta Domini illis omnibus efficiatur, qui semel mundum cum suis pompis conculcare, spem saeculi omnem contemnere,magno ardore animi soli Christo adhaerere, et non solum terrenis opibus se spoliare,sed et desiderium et cogitationem a se penitus abscindere ac removere potuerunt.

Postremo illud quoque ad nostrae quaestionis explicationem addendum videtur, legem ac praecepta Domini portam esse illis angustam,si per se ac soli considerentur: at vero si iis Dei gratiam atque auxilium adjungatur, non portam angustam, sed jugum suave atque onus leve appellari debebit. Hoc enim interest inter legem et evangelium, quod lex praecipiebat, ut sancti essemus; non autem dabat gratiam, per quam homines sanctificarentur. Praecipiebat, ut cum daemone certamen iniremus; sed arma ad certamen necessaria non subministrabat. Praecipiebat,ut ex carnalibus spirituales efficeremur; sed Spiritum sanctum, quo spirituales esse possemus, non donabat. Praecipiebat, ut in coelum proficisceremus, sed scalas et gradus, quibus in coelum ascenditur,nobis non dabat. Itaque lex erat jugum, sed non suave: erat onus, sed non leve. At vero evangelium illa eadem praecipit; sed simul adjumentum praebet, ut ea non solum fieri, sed etiam facile fieri possit. Quare evangelium est jugum, sed suave: et onus, sed leve: et simul via est angusta et lata; aspera et jucunda. Audite prophetam: *Propter verba*, inquit, *labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.* Ecce jugum et onus: et viam angustam et arctam. Audite rursum eumdem. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* Ecce adjumentum gratiae. Et item: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: tunc enim via dilatatur, et cursu transmitti facillime potest.cum etiam cor igne charitatis dilatatur. Cur quaeso sancti omnes opera maxima, atque admirabilia facile perpetrabant, nos vero parva atque exigua non sine labore perficimus? Certe non alia causa est, nisi quia illi fervebant, nos frigemus. Non dubito,quin sint aliqui studiosi adolescentes, qui sobrie et caste vivant: sed qui de choreis, de larvis, de conviviis semper cogitant, fortasse non credunt; verum decipiuntur. Multi enim etiam hodie adolescentes reperiuntur, quibus non ita, ut illi putant, castitas laboriosa, et quibus non molesta, sed etiam est jucunda sobrietas. Ejusmodi vero illi omnes sunt, qui sciunt, cujus sunt haec dona: qui Dei opem implorare, et ejus gratiam atque amorem quaerere, et invenire didicerunt: qui intelligunt, quanta sit in sacramentis efficacia, in scripturis adjumentum, in oratione solatium. Postremo, qui adhuc de angustiis viae Domini conqueruntur, nondum mihi, quid evangelium significet cognovisse videntur. Quid enim evangelium,

quid gratia, quid lex amoris,quid Spiritus sanctus, quid Christus, quid Jesus, quid Liberator sonant, nisi libertatem, nisi charitatem,nisi suavitatem,nisi facilitatem?

PARS POSTERIOR

Quae sit porta, de qua Dominus loquitur, et cur angusta appellata sit, hactenus exposuimus: nunc verba illa exponenda sunt: *Quia multi, dico vobis quaerent introire, et non poterunt.* Tria sunt hominum genera, quae quaerunt intrare, et tamen non poterunt. Est etiam quondam genus eorum, qui ne quaerunt quidem intrare. Initio igitur quidam sunt, qui quaerunt in regnum coelorum intrare, sed idcirco non intrant, quia non per angustam portam, sed per latam quaerunt intrare. Hoc genere continentur Mahometani, Haeretici,Iudaei, infideles denique omnes. Mahometani quaerunt intrare, cupiunt salvi fieri ; sed ideo non intrant, ideo non fiunt salvi, quod non per angustam portam Christi, sed per latam portam Mahometis ingrediantur. Mahomet enim cum videret angustias religionis christianae,aliam quamdam portam aperuit latam atque amplam, sed quae recta ducit ad gehennam. Videte quam lata sit porta Mahometis: nihil docuit credendum, quod superet cujusquam intelligentiam, non trinitatem, non incarnationem non mortem, non resurrectionem filii Dei. Nihil etiam docuit sperandum, quod oculus non viderit et aures non audierint: sed flumina lactis, et mellis et vini, ventris saturitatem, libidinum expletionem, servorum multitudinem, denique continuas ferias et perpetua bacchanalia, hanc esse docuit beatorum felicitatem. Nam quod permittat uxorum multitudinem, et habenas laxet libidinibus,et alia multa, quae portam illam latissimam faciunt,facile patior sileri. Pari ratione omnes haeretici non ferentes angustias hujus portae unusquisque sibi propriam portam aperuit: Venit Lutherus, et aperit unam portam usque adeo latam,ut etiamsi curru vel lectica vehi velles, vel si utrumque parentem in humeris gestares; tamen adhuc satis commode eam ingredi posses. Nulla continet praecepta, nullas leges, nulla exigit opera: Iejunia vero et castitatem, dolorem et satisfactionem pro peccatis, atque alia id genus, tamquam noxia execratur. Denique ita lata est haec porta, ut etiam homines ebrii (qui alioqui diu laborant , ut aedium suarum fores inveniant) per hanc sine errore et offensione ingrediantur.Veniunt denique Zuinglius et Calvinus, et aliam quandam portam adhuc latiorem aperiunt; Nam angustias quasdam de fide augustissimi sacramenti, quas Lutherus reliquerat, isti boni architecti penitus sustulerunt,quamquam haec porta bis antea aperta a Berengario semel , semel a Wicleffo, et bis ab Ecclesia cum ingenti labore obstructa, nunc tertio ad perniciem innumerabilium animarum non tam aedificata , quam restaurata atque aperta a Zuinglianis et Calvinistis est. Per has igitur portas, quae latissimae sunt,infinita hominum multitudo ingreditur, quos omnes illis verbis Dominus revocat; *Contendite intrare per angustam portam*: *quia multi, dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt*: quia non per angustam portam, quae sola ducit ad vitam,ingrediuntur. Non vos decipiat amplitudo portae Lutheranorum et Calvinistarum.Quid enim prodest commode, et non per angustias intrare , si intretis in gehennam? Imo potius, si sapitis, suspecta sit vobis ista latitudo portae, ista facilitas fidei. Nam angusta porta, et arcta via est, quae ducit ad fidem: et fides vere christiana est illa , quae propter sublimitatem et excellentiam suorum mysteriorum illud exigit, ut intelligentia a voluntate captivetur.

Porro alterum genus est eorum, qui per angustam quidem portam intrare cupiunt , sed serius veniunt, atque idcirco quaerent intrare,et non poterunt. Porta illa, quae Sancta appellatur , quam Romae anno jubilaei pontifex summus aperire solet, tam diu est aperta, quam diu tempus jubilaei durat. Tempore illo evoluto subito clauditur , ac deinceps etiam si rex quispiam adveniret atque ingredi cuperet, ea porta aperiri non posset. Ad eundem modum porta coeli, quam ipse Christus pontifex summus ac sempiternus sua morte et passione reseravit, nunc quidem patet ; sed non nisi jubilaeo durante patebit. Dominus enim cum portam aperuit simul jubilaei annum instituit ; cujus quidem jubilaei spatia tametsi vere ad mundi consummationem extendantur, tamen si homines singulos consideremus,uniuscujusque annus jubilaei tam diu durat, quam diu vita ipsius durat: Vita deficiente annus jubilaei finitur, et porta salutis aeternis seris et repagulis clauditur. Quia vero multi sunt, qui dum vivunt curis , et sollicitudinibus mundi hujus occupati haerent in itinere, praesertim cum se diu adhuc supervicturos, et annum jubilaei longissimum futurum arbitrantur, idcirco Dominus eorum praevidens periculum ita sollicite eos admonet; *Contendite intrare per angustam portam*; hoc est, nolite haerere in via, sed properate, currite, donec annus jubilaei durat , donec tempus habetis poenitentiae, donec porta salutis patet. *Multi enim quaerent intrare*, sed quia serius veniunt, intrare non poterunt: et frustra pulsabunt portam, frustra dicent: *Domine, Domine aperi nobis*, frustra optabunt unum diem ad poenitentiam. Haec vero, auditores, propter quos quaeso dicuntur? Certe non propter eos, qui jam objerunt, et stant foris, et pulsant dicentes , *Domine aperi nobis*: illis enim ista non prosunt, sed propter nos et nobis dicuntur, et nobis non universis sed singulis,non dicuntur homini cuidam communi, non dicitur Ideae Platonis, sed mihi et tibi et isti et illi. Et quid quaeso dicitur; nempe hoc, (aperiamus quaeso aures cordis) hoc inquam, dicitur vobis: nunc patet janua coeli, nunc vestri jubilaei annus agitur, nunc vobis regnum coelorum offertur, nunc invitamini, ut intretis: nolite omittere opportunitatem istam.Multo enim citius,quam putatis, non cogitantibus vobis porta claudetur,sicut infinitis aliis de improviso clausa est, et in aeternum miserrimi atque infelicissimi eritis et horam unam hujus pretiosi temporis, quod modo nihili facitis, toto animo cupietis , et non dabitur vobis.

Sed jam ad tertium hominum genus veniamus.

Sunt igitur alii quidam, qui per angustam portam et satis mature ingredi cupiunt; sed tamen victi angustiis portae, tandem non ingrediuntur. His Dominus ait, *Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quaerent intrare*, hoc est, tentabunt, an possint intrare, periculum facient,an per illas angustias ingredi valeant; sed quia non contendent totis viribus, ideo tandem non intrabunt:hoc genere innumerabilis multitudo hominum continetur.Quis enim enumeraret eos,qui quotiescumque ad confessionem accedunt statuunt apud se jam deinceps ingredi velle angustam portam, fugere ebrietatem, fornicationem, contentiones, aemulationes, rixas, iras, tripudia, et alia, a quibus nos abstinere apostolus praecepit. Itaque isti quaerunt intrare, incipiunt intrare sed statim atque nonnihil comprimuntur, retrocedunt. Si unum verbum audiant, quod eis non placeat, mox abiiciunt, patientiam, et ira succensi de ultione cogitare incipiunt: sic etiam propositum sobrietatis et castitatis tamdiu servant, quamdiu peccandi occasio non se offert: quin etiam alioqui saepe renovant desideria, saepe concipiunt spiritum et numquam pariunt. Hos igitur admonet Dominus; *Contendite*, inquit, *intrare per angustam portam*, non pascitur Dominus sterilibus desideriis, non sufficit velle intrare, sed contendere necesse est. *Multi enim, dico vobis, quaerent intrare*, multi volent, multi capient, multi tentabunt sed quia non contendunt, neque vim faciunt, idcirco non intrabunt. *Regnum* enim *coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud*. Cum in aliqua domo spectacula aliqua exhibentur, vel comoedia aut tragoedia aliqua agitur,numquam vidistis quam vehementer se comprimant in ingressu ejus domus? Omnes cupiunt esse primi,et tanto ardore spectandi aliquid novi ducuntur, ut non magni faciant illas angustias,neque laborem illum introeundi considerent, modo spectaculis aut comoediae interesse valeant.Iam igitur in regno coelorum ejusmodi spectacula exhibentur, ut solo eorum aspectu spectantes felices efficiantur: neque sperandum est, ut praecedant nos famuli, qui viam aperiant; sed unusquisque per se, sive dives, sive pauper, sive nobilis sit, sive ignobilis,unusquisque per se viam sibi facere, et trudi ac trudere debet, si pulcherrimis et felicissimis illis spectaculis interesse volumus. Quae cum ita sint, quis nostrum erit, qui laborem ingrediendi per angustam portam ferre non velit? Quis non facile comprimi se, et affligi ad tempus patiatur? Non dubito, quin multi ingredi vellent; sed non possunt, et ideo non possunt, quia non sciunt: nec enim sine arte per angustas et humiles portas ingrediendum est.Si porta esset humilis, et tu rectus incederes, et caput non inclinares, nonne frontem laederes, et tamen non intrares? Sic etiam si porta est angusta, nisi te ad modum crucis conformare scias,et quasi transversis lateribus ingrediaris, frustra ingredi cupies: hoc est igitur quod Dominus ait; *Contendite intrare per angustam portam: quia multi,dico vobis, quaerent intrare, et non poterunt*, quia nimirum se ad formam crucis componere minime sciunt, et modum ingrediendi per angustias ignorant. Itaque debes te ad modum crucis conformare, hoc est, statuere apud te, omnes tribulationes, atque aerumnas forti, atque infracto animo tolerandas esse, et ad hunc modum facillime ingredieris. Sic Dominus auditores, intravit, sic enim *oportuit Christum pati*, nempe crucifigi,*et ita intrare in gloriam suam*; Sic apostolus Petrus, sic apostolus Andreas, sic omnes electi in regnum coelorum ingressi sunt. Omnes enim crucis figuram imitati per multas tribulationes summo cum labore, angustias portae hujus intraverunt.

Venio nunc ad ultimum et infelicissimum hominum genus, nempe ad eos, qui non solum non contendunt intrare,sed ne cogitant quidem,an velint intrare. Et si multi quaerent, et non poterunt, quid de istis fiet,qui ne quaerunt quidem?Et quam multos esse arbitramini in hoc numero? Certe hoc tempore perrari omnino sunt, qui ad hoc genus hominum non pertineant. Quis hoc tempore Dei timorem et suae salutis studium non obliviscitur? Cui non apte verba illa conveniunt; *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonitum organi; ducunt in bonis dies suos,et in puncto descendunt ad inferna, qui dixerunt Deo, recede a nobis scientiam viarum tuarum nolumus*, hoc est, per viam arctam, quam doces, ambulare non volumus: sed viam latam ingrediemur, bacchanalia celebrabimus, tripudiis, sonis et cantibus incumbemus. Quis hoc tempore, si non verbis, certe factis hoc non dicit? Nonne hisce diebus orbis Christianus ferme totus insanit, ut non immerito Mahometanis et Agarenis ludibrio simus. Ecce, inquiunt, qualis est natio Christianorum, nunc usque ad fauces ventrem et stomachum implent, nunc inedia semetipsos excruciant; hodie tanquam insani choreas ducunt, larvas induunt, bacchantur per urbes, post duos dies cinere caput aspergent,templaque,atque aras religiosissime frequentabunt: neque Christianos solum, sed ipsum etiam Christum irrident. Et qualem, inquiunt, Christiani Deum habent, quam egregium legislatorem, qui haec vel praecipit vel permittit. Non sine causa, auditores, hodie potissimum etEcclesia mater nostra illa nobis evangelii verba proponit: *Ecce ascendimus Hierosolymam, et filius hominis tradetur gentibus ad illudendum et conspuendum*. Vere enim nunc Christus traditur gentibus ad illudendum et conspuendum. Sed numquid Judaei olim impune Christum ad illudendum et conspuendum gentibus tradiderunt? Non sane Siquidem post annos quadraginta Christus Judaeos gentibus tradidit non solum illudendos et conspuendos, sed etiam interficiendos atque delendos. Et quis non videt nobis idem ob causam eamdem non solum aliquando eventurum, sed in praesentia evenire? Nonne Deus assiduos comminationibus nos terret? Audimus Italia ita adhuc horrendis tremoribus concuti,ut alicubi homines desertis civitatibus in tentoris habitent, neque gelu aut nivibus in urbes compelli possint.Audimus Germaniam superiorem tanta penuria ac difficultate annonae laborare, ut calceos furfures, spongias pauperiores comedant. Quis vero inde multa latrocinia et pestem gravissimam secuturam non formidat?In his nostris regio-

nibus quot pagos superioribus temporibus mare absorpsit? Gallia et Hispania,quam atrocibus bellis proximis annis afflictatae sunt?Haeresis vero,quae est plaga omnium gravissima,quadonam vehementior, quam hoc tempore fuit? Quid de immanitate Turcarum regis dicemus? nonne singulis annis aliquas Christianas provincias suo imperio adjungit et reliquis tamquam saeva tempestas perpetuo imminet? Itaque Deus hoc tempore omnibus plagis, atque flagellis simul expugnationem cordium nostrorum aggreditur. Clamat enim his vocibus et utinam non ad cor Pharaonis, utinam non surdis auribus clamet. Et quid clamat? Sit finis flagitiorum, sit finis libidinum, sit finis insaniae,sit finis bacchanaliorum: alioqui enim, si sic pergitis, me gentibus illudendum tradere, pergam et ego vos gentibus perdendos et diripiendos tradere. Mavult enim sine dubio Turcas regnare, quam perditos Christianos. Illi enim contemnunt Deum, quem non noverunt, et cujus sacramenta non susceperunt; nos vero Deum, quem novimus et cujus Sacramenta suscepimus, conculcamus: propter nos blasphematur Dei nomen inter gentes: nec solum propter nos blasphematur, sed nos ipsi illud blasphemamus,nos gentibus pejores sumus.Refert enim d. Augustinus libro decimo octavo de civitate Dei capite decimo tertio, Senatum Romanorum ita bacchanalium turpitudinem exhorruisse, ut ea in urbe Roma celebrari omnino prohibuerit. Itaque surgent Romani in judicio, et condemnabunt generationem istam,quod illi bacchanaliorum ne nomen quidem ferre potuerunt: et homines Christiani non solum nomen, sed et rem ipsam diligenter conservarunt.

At, inquis, nimis est durum, tali hoc tempore vitam severam arripere: nunc omnia ad laetitiam et voluptatem invitant. Imo vero plane contrarium ego video. Nonne jam inde a septuagesima ecclesia mater nostra omisit hymnos et cantica jucunditatis, assumpsit indumenta tristitiae, totum hoc tempus paenitentiae et peccatorum recordationi consecravit? nonne ad funus sponsi ac liberatoris sui celebrandum praeparatur? Nonne passionem Domini hodie in evangelio audivimus? Cujus rei sunt haec signa? laetitiae, an tristitiae?Quid? quod his moribus, et hoc genere vivendi facimus mendaces omnes sacerdotes? Illi clamant in templis et praesertim hora tremendi sacrifici populum Christianum hoc tempore ob memoriam peccatorum esse in luctu, et lachrimis et squalore; et interim vero major pars Christianorum tota est in conviviis, in potationibus, in tripudiis.

At juvenes sumus: dandum est aliquid aetati: et laborum continuatio non solum homines carneos, sed etiam ferreos frangeret. Imo vero auditores, quia juvenes sumus ideo continendi et coercendi sumus. Est enim aetas nostra quasi equus indomitus, non eget calcaribus ad malum, sponte sua in vitia praecipitatur. Cur novis fomentis incendium nostrum augemus? Deinde cur non possunt adolescentes aliis honestis oblectationibus recreari? Num desunt vobis infinita genera ludorum, quae sine peccato exerceri possunt? Quid necesse est viros cum foeminis tripudiare? hoc enim est stipulam igni admovere. Quid necesse est cum gladiis tota nocte per urbem discurrere, et in gravi periculo, vel pereundi vel perimendi semper versari? Quid necesse est cantica lasciva ebrietate condire? Numquid potus sobrius et honesta symphonia sensus nostros non oblectaret? Denique an adolescentes non saepius ipsos senes moriendo praeveniunt et sane dico vobis, nulla aetate homines facilius in gehennam descendunt.

At major pars hominum hoc agit. Verum est id quidem: sed ideo major pars hominum aeternis suppliciis addicetur. Ideo Dominus ait, paucos esse, qui salvantur: multos vero qui pereunt. Ideo Isaias clamat: *Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum sine ullo termino*. Quare si quis est, qui vere Deum et animam suam diligat; si quis est, qui tamquam bonus miles a parte Dei contra diabolum stare velit; si quis est, quem zelus aliquis tangat honoris Domini sui si quis est, qui dolorem aliquem capiat, ex tot et tam multiplicibus offensionibus,atque injuriis Dei hoc tempore se ostendat: non est difficile tempore pacis militiam profiteri: non est multum in quadragesima et in hebdomada sancta larvam non induere; ebrium non fieri, choreas non ducere; sed nunc, nunc est tempus, ut se veri Dei cultores et milites prodant, nunc totus fere orbis adversus Deum quasi conspirat. Si rex noster ab aliquo peteret, ut in ejus gratiam duobus frequentibus diebus jejunaret, aut domi se contineret, non dubito quin impetraret. Nunc vero Deus ipse, qui te condidit, qui te redemit, qui tibi regnum coelorum impetravit, cui non solum tua, sed etiam te ipsum debes, exiguum unum a te petit: non postulat, ut jejunes, non ut domo non egrediaris; sed hoc unum dumtaxat, ut filium suum et dominum tuum non exponas gentibus ad illudendum et conspuendum, ut his tribus diebus in officio te contineas: quis igitur ex vobis adeo ingratus ac durus, adeo immemor beneficiorum erit, ut rem tam exiguam pro Deo non faciat? Ego ipse, qui nihil sum, si ab aliquo vestrum beneficii loco peterem ut hac nocte ab ebrietate se abstineret, me profecto impetraturum sperarem: quanto igitur magis par est, ut id a vobis omnibus impetret Christus, qui semetipsum tradidit pro nobis, et in patibulo suspendi voluit, ne nos suspenderemur in gehenna? praesertim cum multo major sit voluptas futura, quam paulo post ex bona conscientia capiemus, quam sit ea molestia,quam modo libidines compescendo perferemus. Ita igitur dilectissimi, ita quaeso contendamus intrare per angustam portam, ita sobrie et modeste nos geramus,ita *luceat lux* nostra *coram hominibus, ut videant opera* nostra *bona et glorificent Patrem* nostrum, *qui in coelis, est*,qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXII.

DE DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMAE

THEMA

Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. 2. *Cor.* 6.

SYNOPSIS

Sacram scripturam duplici sensu interpretari, Ecclesiae familiare est; hinc et thematis hujus sensus tam secundum Apostolum, quam secundum Ecclesiam explicatur. Omnium temporum commoditates quadragesimam secum adferre probatur; Sex tamen praecipue adducuntur illius utilitates. Prima comoditas quadragesimae est copiae verbi Dei et concionum frequentiae; ubi duo reprehenduntur abusus audiendi conciones, unus eorum, qui non dignantur illas adire et audire: alter eorum, qui non sine debito audiunt: et quomodo cum fructu audiendae sint conciones pulchra traditur doctrina. Secunda quadragesimae commoditas est orationis. Tertia jejunii, ubi triplex taxatur hominum genus, primum eorum qui omnino non jejunant, secundum eorum, qui male jejunant; tertium eorum, qui coacti et inviti, vel metu inducti jejunant. Quarta commoditas quadragesimae est eleemosynae. Quinta poenitentiae. Sexta communionis: et quomodo isthaec singula fieri debeant docetur.

Consuevit Ecclesia duobus modis uti verbis divinae scripturae: interdum enim adducit in eum sensum, quem verba praeseferunt, qui litteralis dicitur: interdum vere in aliquem sensum spiritalem. Cum celebratur dedicatio templi, Ecclesia illud evangelium proponit, ubi legimus, *hodie salus huic domui facta est.* Quae quidem verba secundum literalem sensum de domo Zachaei intelligi debent. Ecclesia vero eadem illa verba secundum spiritalem sensum, de templo illo intelligi vult, cujus agitur dedicatio. Quibus etiam duobus modis apostolos ipsos scripturi instrumenti veteris usos fuisse scimus. Ita igitur hodie verba ista apostolica; *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*, quae ab apostolo Paulo dicta fuerant de gratia novi testamenti, applicat Ecclesia ad gratiam quadragesimae. Itaque sensus apostoli, et literalis talis est: Venite jam tempus illud acceptabile, quod omnes prophetae praedixerant, et omnes justi hactenus desideraverant: Deus enim misit filium suum, ut per eum sibi mundum reconciliaret. Deinde misit nos apostolos et legatos suos et posuit in nobis verbum reconcilationis: *Hortamur igitur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Venite reconciliamini Deo, dum est tempus acceptabile, et dum adhuc durant dies salutis. Sensus vero spiritalis, quo Ecclesia hodie utitur, iste est: Venit nunc tempus quadragesimae, tempus optimum saluberrimum, pretiosissimum, in quo licet a morte peccati ad vitam gratiae et charitatis resurgere. Quare *hortamur vos, ne in vacuum gratiam* istam *recipiatis*, ne tempus tam pretiosum sine fructu praeterire patiamini: Est enim hoc tempus, *tempus acceptabile et dies salutis. Omnia tempus habent*, inquit Ecclesiastes, *et suis spatiis transeunt universa sub coelo. Tempus nascendi, et tempus moriendi. Tempus plantandi, et tempus evellendi quae plantatum est. Tempus occidendi, et tempus sanandi. Tempus destruendi, et tempus aedificandi. Tempus flendi, et tempus ridendi. Tempus plangendi et tempus saltandi. Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi. Tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus. Tempus acquirendi, et tempus perdendi. Tempus custodiendi, et tempus abiiciendi. Tempus scindendi, et tempus consuendi. Tempus tacendi, et tempus loquendi. Tempus dilectionis, et tempus odii. Tempus belli, et tempus pacis.*

Sed hoc tempus quadragesimae, auditores, omnia illa tempora simul complectitur. Est enim modo *tempus nascendi et tempus moriendi*; nascendi Deo, et moriendi peccatis. *Tempus plantandi, et tempus evellendi*: plantandi virtutes, et evellendi vitia. *Tempus occidendi, et tempus sanandi*: mortificandi membra nostra, quae sunt super terram, et sanandi novum hominem, qui renovatur de die in diem. *Tempus destruendi, et tempus aedificandi*: destruendi turres superbiae et Babylonis, aedificandi muros sanctae et gloriosae Jerusalem. *Tempus flendi, et tempus ridendi*; flendi ob amissam gratiam et debita contracta, ridendi ob spem remissionis. *Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi*: tempus ut concionatores spargant verba Dei, quae sunt lapides illi vivi, quibus occiditur Goliath; tempus ut populi colligant eadem verba, non ut res inanes et inutiles, sed ut gemmas et lapides pretiosissimos. *Tempus amplexandi et longe fieri ab amplexibus:* amplexandi Christum sponsum animae, et longe fieri ab amplexibus impurissimarum foeminarum. *Tempus*

acquirendi, *et tempus perdendi*: perdendi bona temporalia eleemosynas largiendo, et acquirendi sempiterna usuram a Deo recipiendo. Nam *qui miseretur pauperis*, *foeneratur Domino. Tempus custodiendi*, *et tempus abiiciendi*: custodiendi bona desideria, quae Deus hoc sancto tempore inspirat, abiiciendi paulisper curas et sollicitudines hujus saeculi. *Tempus scindendi, et tempus consuendi*: scindendi habitum peccati; et consuendi vestem innocentiae: vel scindendi chirographum diaboli, reficiendi legem Dei nostri, quam peccando laceravimus. *Tempus tacendi*, *et tempus loquendi*: tacendi verba scurrilia, inutilia, otiosa, lasciva, blasphema, detractiones quoque et murmurationes, et loquendi mille linquis laudes Dei, et gratiarum actiones, quod nos tam diu ad poenitentiam expectaverit. *Tempus dilectionis*, *et tempus odii*: dilectionis animae in vitam aeternam, odii ejusdem animae in hoc mundo. Nam *qui odit animam suam in hoc mundo*, *in vitam aeternam custodit eam. Tempus belli, et tempus pacis*: belli cum daemone, mundo et carne, pacis cum Deo, proximo et nobiscum. Cum igitur tantae sint utilitates hujus temporis, merito ecclesia nos hortatur, ne gratiam hujus temporis a Deo nobis collatam in vanum recipiamus.

Sed quamquam tam multae sunt utilitates Quadragesimae, tamen praecipue sunt sex, juxta numerum dominicarum: Copia verbi Dei, orationis, jejuniorum, eleemosynarum, poenitentiae et communionis. Siquidem ista sex tempore quadragesimae maxime exercentur ab iis, qui gratiam temporis hujus non in vacuum recipiunt. Singula breviter explicemus

Primum habemus tempore quadragesimae maximam copiam verbi Dei, maximam copiam concionatorum, maximam copiam spiritualium medicorum. Reliquo tempore anni vix diebus festis in uno aut altero templo habentur conciones, nunc tempore quadragesimae singulis diebus, et multis in locis habentur. Quid igitur dicit Ecclesia? *Hortamur vos*, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*. Videte ne frustra dederit vobis Deus tot concionatores. Qui sunt, qui in vacuum gratiam Dei istam recipiunt? Ii sunt, qui vel conciones non audiunt, vel non bene audiunt. Primum aliqui non dignantur audire, et sane magnam injuriam faciunt verbo Dei, et periculum est, ne super eos veniat illa fames, quam Dominus per Amos prophetam comminatur: *non fames panis, sed fames audiendi verbum Domini*. Quid? Toto anno concionatores frangunt sibi caput, ut cogitent quid tibi velint dicere; deinde spatio unius horae ea proterunt, quae ipsi magno labore et longo tempore collegerunt, et tu adhuc eos non audies? At inquiunt, scimus quid concionator dicturus est: nimirum, ut faciamus bonum et declinemus a malo. Ponamus ita esse, videlicet nihil novi te a concionatore auditurum. An propterea conciones frequentare non debes? Concio siquidem non solum habetur, ut doceantur auditores, quod fortasse nesciunt; sed etiam ut moveantur ad bonum faciendum, quod sciunt, et non faciunt. Aliud enim est legere in cubiculo suo verba mortua, aliud in concione audire Spiritum sanctum per vivum organum suum magna virtute, et efficacia vel vitia arguentem, vel opera virtutum persuadentem. Apostolus Petrus una atque brevissima concione, tria millia hominum convertit. Quod si eadem illa verba, quae apostolus dixit, in libris tantum scripta legissent, fortasse ne unus quidem conversus fuisset. Quoniam igitur in cubiculo tuo saepe legisti, quid facere debeas, et tamen medicamentum istud non profuit, aliud medicamentum experiri, nimirum vivam vocem audire debes. Alii sunt, qui audiunt, quidem, conciones, sed ideo in vacuum gratiam istam recipiunt, quod non desiderio proficiendi, sed curiositate ducantur. Magnus est hodie abusum hominum Christianorum in concionibus audiendis. Ita enim plerique ad concionem veniunt, quasi ad comoediam aliquam venirent, ut notent, ut judicent, ut delectentur. Et sane si in egressu a concione staret in porta templi aliquis, qui singulos interrogaret, quid tu ex concione refers? Unus diceret, non habet verba Tulliana: alter diceret, non habet bonam vocem: tertius diceret, est nimis prolixus. Ista referre sciunt, de emendatione autem morum, *sicut erat in principio*. Itaque similes sunt cribro, quod frumento deiicit et paleas retinet: et ideo semper sunt iidem, numquam ex concionibus proficiunt.

Hortamur igitur vos, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*. Quod ut praestare possitis, ista sunt observanda: Primum, cum templum ingrederis orare debes ex animo Deum, ut concionatori donet memoriam promptam, linguam solutam et planam, et imprimis fervorem et efficaciam: loquatur ad cor, doceat utilia, non ad pompam concionetur: tibi vero donet cor docile, mentem illuminatam, animum obedientem. Deinde audire debes attente, et non respicere huc atque illuc, neque fabulari cum sodalibus, sicut aliqui faciunt, qui nec ipsi audiunt quid dicatur, et eos qui audire cupiunt impediunt. Audire etiam debes cum fide, et animo exequendi, quod utile animae tuae esse didiceris, sicut aegroti medicum audiunt. Si aliquis in hanc urbem veniret, qui diceret se remedia habere optima et praesentissima, non solum contra morbos et aegritudines varias, sed etiam contra paupertatem, et contra insidias inimicorum, quam libenter quaeso, quanta intentione, quanto silentio audiretur? Ista omnia remedia pollicetur et praestat verbum Dei. Docet enim quomodo possis curari a morbis vitiorum, quo modo possit fieri dives gratiae et virtutum, quomodo possis omnes hostes tuos, mundum, carnem, daemonem superare. Postremo concione absoluta, non debes egredi more ingratorum et rusticorum hominum insalutato Domino hujus domus, sed genua flectere, et agere gratias Deo, quod tibi per concionatorem loqui voluerit, atque orare ut bonum semen, quod seminaverit in corde tuo, fovere, rigare, conservare, ad frugem denique et maturitatem perducere dignetur.

Altera utilitas hujus temporis, est commoditas orandi. Concionator enim tametsi medicus est animarum, tamen dicit tibi morbum tuum esse gravem et periculosum, et ideo se solum non sufficere, sed necesse est tibi adhuc alium medicum sa-

pientiorem adire. Itaque mittit te ad orationem, ut medico illi coelesti ac divino, qui omnes morbos curare novit, plagas omnes animae tuae demonstres. Ecclesia vero hoc tempore quadragesimae offert filiis suis magnam occasionem et commoditatem orandi. Auget enim preces multas in divinis officiis, et subtrahit corpori mediam partem cibi, ut cibus animae, qui est oratio, hoc tempore duplicetur. Sed quia multi ista beneficia non advertunt, nec intelligunt, sibi cibum corporis subtrahi, ut possint mane maturius surgere, et habeant plus temporis, ad orandum, et liberi a vaporibus et fumis, qui ex nimio cibo oriuntur, et cerebrum opplere et obscurare solent, ferventius, frequentius, attentius, purius, diutius in oratione versentur, ideo Ecclesia hodie clamat: *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Constituit, Deus hoc tempore audire te quam diu volueris, habes magnam opportunitatem accedendi, et orandi, vide ne tantam commoditatem sine fructu praeterire sinas.

Porro tertia utilitas quadragesimae jejunium est. Non dubito nunnullis non videri gratiam, nec beneficium, sed poenam potius et molestiam, et libenter, si possent, carerent isto beneficio. Sed tamen decipiuntur, et Ecclesia optimo jure jejunium gratiam appellat, cum ait; *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Quando enim nihil esset aliud, numquid non magnum beneficium est, quod toto hoc tempore media ex parte liberi sumus ab eo tributo, quod ventri debemus? Sanctus quidam pater nomine Serapion Sydonius, ut Palladius refert, dicebat se in trium foeneratorum manus indicisse, in desiderium pecuniarum, desiderium voluptatum et voracitatem ventris: et quidem duobus primis ita se tandem satisfecisse, ut sibi deinceps numquam amplius molesti fuerint; tertio vero numquam fatisfacere potuisse. Si enim inquit, tres dies aut quatuor praeteream, in quibus debitum ventri non solvam, statim irascitur, fremit, mortem comminatur. In horum foeneratorum manus nos omnes incidimus, auditores; Sed quadragesima hoc boni nobis praestat, quod media ex parte ab isto foenore reddendo nos absolvit. Deinde morbus noster ex repletione nascitur et idcirco verbum Dei medicus animorum ordinat nobis inediam quadraginta dierum. Sed quid dicit Ecclesia? *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Videte ne frustra venerit tempus quadragesimae.

Qui sunt, qui in vacuum gratiam Dei recipiunt? Tria genera hominum. Primum quidam sunt, qui nullo modo jejunan, et isti non solum in vacuum, sed etiam in perniciem et damnationem animarum suarum tempus quadragesimae suscipiunt. Nam, ut ait magnus Basilius oratione secunda de jejunio: *Angeli hoc tempore per omnes ecclesias jejunantes describunt: et minus periculosum est militi abiecto scuto ad aciem inimicorum fugere, quam homini christiano extra catalogum jejunantium inveniri.* Et b. Ambrosius, ut alios interim praeteream: *Non leve*, inquit, *peccatum est, fidelibus indictam quadragesimam a Domino violare, et jejunia consecrata ventris voracitate dissolvere. Scriptum est; qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Ille, qui peccatum non habebat, quadragesimam jejunavit: tu non vis quadragesimam jejunare, qui peccas?* Haec Ambrosius. Et sane cum nihil sit in observationibus Catholicae Ecclesiae antiquius, celebrius, communius, venerabilius, solemnius jejunio quadragesimae, et certum si hoc jejunium, ut Epiphanius, Hieronymus, Theophilus, Leo et alii Patres testantur ab ipsis apostolis institutum et ordinatum fuisse: sicut maxima et intolerabilis est haereticorum audacia, qui hoc jejunium, hanc apostolicam traditionem, hanc Dei hominis, ut beatus Ignatius ait, imitationem penitus substulerunt; ita maxima et intolerabilis est quorumdam Catholicorum intemperantia, qui toto hoc tempore, tota jejunante Ecclesia, ipsi soli jejunare non possunt vel non volunt.

Alii sunt qui jejunant quidem, vel certe putant se jejunare, sed male jejunant. Et ideo ipsi quoque in vacuum gratiam istam jejuniorum recipiunt. Qui sunt isti? Illi sunt, qui usque adeo timent, ne forte detur vacuum in stomacho, ut in prandio sumant duplo amplius, quam antea solerent, et ex jejunio crapulae occasionem sumunt, et magis inepti sunt ex uno prandio ad legendum, orandum, meditandum, quam antea fierent ex duobus. Deinde vesperi non quidem coenant, ut ipsi dicunt, sed tamen aliquid sumunt. Est autem aliud aliquid tantum quantum sufficit, ut noctu non frigeant, et sequenti die non esuriant. Itaque si bene omnia numerentur fere plus comedunt cum jejunant, quam cum non jejunant. Nemo seipsum fallat, istud jejunium non vocantur: Sed haec est regula jejuniorum: Semel tantum in die, et moderate cibus sumendus est, hoc est, semel sumere potes quantum naturae sufficit, non quantum libido flagitat. Unum et simplex prandium, non duplicatum sumi debet. Tempus sumendi cibum erat olim hora nona, hoc est, hora tertia post meridiem, quae est hora obitus Domini. Quamdiu enim Dominus feria sexta pro nostra salute in cruce penpendit vivus, tamdiu veteres Christiani in quadragesima jejunabant. Verum hoc tempore charitate refrigescente cunsuetudo obtinuit, ut circa meridiem jejunium solvatur. Itaque circa meridiem, vel paulo ante, vel paulo post jejunium solvi potest. Vesperi autem tametsi nihil omnino sumendum esset, tamen licebit semel aut iterum bibere. Et quia dicunt aliqui potum sine cibo nocere, quamquam ego textum istud nondum in Hippocrate viderim, licebit etiam non tam per modum cibi, quam per modum medicinae duos aut tres bolos, vel panis vel alterius cibi sumere. Sed tam multa et tam varia vel comedere, quae alicui pauperi ad duo prandia sufficerent, etiamsi tu non voces coenam, nullo modo licet.

Alii postremo sunt qui jejunant et bene jejunant, quantum ad modum et tempus sumendorum ciborum; sed inviti, et quasi coacti, et omnino servili quodam animo, et solum metu, vel Ecclesiae, vel parentum vel superiorum hoc faciunt, et mallent ipsi multo numquam institutam quadragesimam. Non placet hoc Deo: *Hilarem datorem diligit Deus. Tu autem cum jejunas*, ait Dominus

unge caput tuum, et faciem tuam lava, hoc est, ut Basilius exponit, exhibe signa laetitiae, noli tristari ob alimoniae subtractionem; sed gaude ob animae curationem, ne pluris ventrem , quam animam facere videaris. Itaque fratres *hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Non nos praetereat tempus tam salubre , amplectamur libenter magno animo,summaque alacritate sanctam quadragesimam, nutricem animarum, antidotum peccatorum, scutum nostrae militiae , parentem sanitatis.

Jam vero quarta utilitas est eleemosyna.Medicus enim animorum animadvertens morbum nostrum esse gravem, nec sufficere inediam, aliud medicamentum instituit, quo egeruntur excrementa et corpus relevatur et purgatur. Tale medicamentum est eleemosyna, qua divitias cum apostolo arbitramur ut stercora; et facile ac libenter eijcimus, ut animae sanitatem recuperemus. Habemus vero in quadragesima magnam eleemosynae faciendae opportunitatem. Quid enim magnum esset, quid nobis deperiret, si coenam , quam subtrahimus nobis, pauperibus largiremur? Sane nihil periret,sed cresceret potius: sicut aquae puteorum,ut magnus Basilius annotavit, si non hauriantur, decrescunt, si hauriantur, crescunt: sicut etiam frumentum , si in horreis conservetur putrescit ; si in agro proiiciatur, multiplicatur. Nec unquam fuit ullus vere deditus eleemosynis faciendis, qui opibus indiguerit. Deus enim numquam se vinci patitur liberalitate. Non mentitur scriptura, quae dicit ; *Foeneratur Domino, qui miseretur pauperis.*Magnus ille Joannes Alexandrinus, cognomento Eleemosynarius, quicquid habebat, statim dabat , et tamen semper plura recipiebat,et nesciebat.Unde b.Franciscus hoc donum a Deo acceperat , ut omni petenti aliquid daret. Et certe videmus , Deum non solum eum maximis divitiis spiritalibus (nam temporales non cupiebat) vivum et mortuum auxisse, sed etiam tam ingentem familiam ejus tot millium religiosorum, tot annos sine ullis reditibus viventium, semper aluisse. Quare *hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Date et dabitur vobis.* Nolite amittere tempus lucrandi: nunc aguntur nundinae spiritales. Simus liberales erga Deum, et Deus erit procul dubio liberalis nobiscum.

Quinta et sexta utilitas quadragesimae est susceptio sanctorum sacramentorum poenitentiae et communionis. Quamvis enim alio tempore Ecclesia solum hortetur et consulat, ut saluberrima ista sacramenta frequentemus; tamen hoc tempore materna auctoritate praecipit. Et quidem confessio peccatorum si fiat sicut oportet, medicina est, amara illa quidem et molesta , sed simul optima et efficacissima, ad omne aegritudinem quamvis gravem et periculosam, profligandam. Post ea vero sequitur sacra communio, medicina tota dulcis et suavis,in qua medicus ipse coelestis et divinus ad nos venit, et animae dicit: Noli timere, *salus tua ego sum.* Et statim unctione gratiae pristinam sanitatem,et nitorem et pulchritudinem restituit.Sed quid dicit Ecclesia? *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Magna gratia Dei est confessio peccatorum: Sed quid prodest confiteri ex consuetudine quadam sine dolore,sine poenitentia sine proposito satisfaciendi, sine animo non relabendi? Magna gratia Dei est sacrosancta communio: Sed quid prodest thesaurum istum maximum et incomparabilem a Deo recepisse, si statim per incuriam et negligentiam nostram illum amittimus? *Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Illi recipiunt in vacuum, qui post confessionem et communionem nihil putant superesse , cum tam multum omnino supersit. Confessio enim et communio peccatum delent,sed habitum malum non evellunt. Itaque gratia Dei adjuvante, contra malas propensiones tam diu viriliter pugnandum est, donec habitus mali penitus extirpentur, et in locum eorum virtutes succedant; et tunc demum ingreditur anima fines pacis et tranquillitatis.Tunc sine labore, sine taedio, sine fastidio in operibus bonis versatur. Tunc perfecta charitas foras mittit timorem et dolorem. Tunc dulce est jejunare,dulcius orare, dulcissimum sacramenta coelestia frequentare. Tunc gustatur *pax* illa, *quae exuperat omnem sensum*, quae est *pignus haereditatis nostrae; et manna absconditum, quod nemo scit , nisi qui accipit*, quod nobis concedat Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXIII.

DE EADEM DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMAE

THEMA

De Jeiunio.

SYNOPSIS

Tentationem esse duplicem, alteram Christi, alteram diaboli; et de utraque verba hac concione fiunt. Christum nos jejunio tentare quadrupliciter. Primo, ut exploret, an vere et ex animo ipsum diligamus; et sic olim Abraham, Job, Tobias et populus Israeliticus tentatus fuit. Secundo, ut cognoscat, num animas nostras diligamus, quod elucescit si carnem nostram domemus, et anima de corpore ceu vindictam aliquam sumat, quam nisi jejunante corpore refici non posse, similitudinibus ostenditur. Tertio nos Christus tentat, an vero quoque carnem nostram amemus, quod fit subtrahendo ei omnia quae nocent, ut scilicet solent medici aegrotantibus: nam et Christum ipsum, ut idem sequeremus, hoc fecisse demonstratur. Quanta sit utilitas jejunii in corpore curando, in prolonganda vita, in augenda re familiari, evidendenter probatur. Quarto nos Christus jejunio tentat, num vere sponsam suam ecclesiam diligamus: ubi etiam quadragesimae antiquitas multis patrum testimoniis contra haereticos novatores asseritur. Quibus tentationibus deinde diabolus nos aggrediatur, et quomodo iis singulis obviandum sit, docetur. Cur quadraginta diebus praecise, sine interpolatione, omnibus simul sit jejunandum enucleatur. Quam mite et discretum institutum sit jejunium; quam commodo tempore; quosque illud non obliget, manifestatur. Tandem ne in hoc ullus sibi blandiatur nimium, et ut serio jejunemus admonemur.

Quemadmodum hodierna die liberator noster Christus propter jejunium quadraginta dierum tentatur a diabolo, ita nos omnes, optimi auditores, hoc tempore jejunio dierum totidem tentamur a Christo. Sed longe est aliud genus tentationis, quo diabolus Christum, ab eo, quo nos tentat Christus. Diabolus enim tentat, ut ad peccatum nos alliciat, et per peccatum socios sibi in suppliciis, ac tormentis acquirat: Christus vero ideo tentat, ut exploret; explorat vero, ut tentatos et probatos merito coronet. Neque vero minus gloriosum nobis erit, in ea tentatione, qua tentamur a Christo, non succumbere, quam hodie fuit Domino omnem diabolicae tentationis conatum, et fraudes eludere. Et sicut tentationibus diaboli a Domino superatis, *accesserunt angeli, et ministrabant ei*: ita et nos si Domino tentante tales inventi fuerimus, quales oportet, sine ulla dubitatione angelorum manibucum triumpho et gloria, regnis coelestibus inferes mur. Quia vero ex his duobus tentationum generibus, hoc posterius minus est notum, et tamen ejus cognitio hominibus christianis pernecessaria est, idcirco statui hodierna concione de utroque quidem, sed potissimum de hoc posteriori verba facere.

Ut igitur ad rem nostram propius accedamus, jejunio quadragesimae tentat nos Dominus Deus noster. Verum non est una ac simplex tentatio, sed varia et multiplex pugna quadragesimae: quas tamen tentationes omnes ad quatuor capita revocare poterimus. Initio igitur praecipit Dominus jejunium quadragesimae, ut tentet, an vere et ex corde eum diligamus. Atque ut tentationem istam primam facile percipias, finge Deum ipsum tecum ita loqui: Non ignoro, te carnem tuam vehementer diligere, id mihi certe non negabis: *nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed fovet ac nutrit eam.* Hinc igitur apparebit, an vere me magis, quam tuam carnem diligas, si eam propter me parumper affligas. Ita quondam Dominus egit cum patriarcha Abraham: Siquidem post longam sterilitatem dedit ei filium unum, et filium talem, ut in eo speraret omnes tribus terrae esse benedicendas. Itaque Abraham filium illum suum incredibili amore prosequebatur. Sed quid tunc egit Deus? Legite caput vigesimum secundum libri Geneseos *Quae postquam gesta sunt*, inquit scriptura divina, *tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, et vade in terram visionis atque ibi offeres eum in holocaustum super unum montium, quem monstravero tibi.* Magna profecto tentatio: *Tolle*, inquit, *filium:* et filium non quemcumque sed *unigenitum*: et non unigenitum quemcumque, sed *Isaac*, id est, illum probum, illum sapientem, illum maximae spei, illum, quem maxime diligis, illum tolle, ut occidatur, et concremetur in holocaustum. Neque committes hoc munus alteri, sed

tu ipse manibus tuis ipsum mactabis. Quid igitur fecit Abraham? Quid? Ut in hac tentatione probatus et fidelis inveniretur, non cepit consilium ab uxore, et munus lucis vel aurorae non expectavit, sed statim nulla interposita mora de nocte consurgens ad eum locum profectus est, in quo filium suum immolaturus erat: et sine dubio immolasset, nisi eum angelus Domini prohibuisset. Tum vero Dominus: *Nunc*, inquit, *cognovi, quod timeas Dominum, quod non pepercisti unigenito filio tuo propter me*. Pari ratione tentavit Deus filios Israel annos quadraginta, variis tribulationibus eos affligendo, antequam in terram promissionis, terram affluentem lacte et melle eos introduceret. Hinc Moyses dicebat: *Tentat vos Dominus Deus vester ut palam fiat, utrum diligatis eum, annon*. Et rursum: *Duxit te Dominus Deus tuus per desertum quadraginta annis, ut affligeret te atque tentaret*. Ad eumdem modum tentatus est Iob: ad eundem modum Tobias, cui post illam gravem tentationem angelus ait: *Quia justus eras, necesse fuit, ut tentatio probaret te*. Postremo ad hunc modum omnes martyres tentati sunt. Cum enim capiebantur, ligabantur, carceribus includebantur virgis caedebantur, catenis onerabantur, lapidabantur, cremabantur, bestiis obiiciebantur, minutatim discerpebantur, tunc a Domino tentabantur, ut periculum faceret, an homines illi plus Deum suum, quam corpus suum diligerent. Itaque in libro Sapientiae de martyribus legimus: *Deus tentavit eos, et invenit eos dignos: se tamquam aurum in fornace probavit eos, et quasi holocausti hostiam accepit illos*. Hoc igitur idem Deus agit nobiscum et alias saepe cum variis aerumnis et calamitatibus vexari nos patitur, et nunc potissimum, cum mediam tam longam et carni nostrae tam ingratam praecipit. Quid igitur stulti homines et mundi hujus amatores agent? Quid? Miserrimum Esau imitabuntur: *En*, inquit, *morior. Quid mihi proderunt primogenita*? Itaque uno lentis edulio *vendidit primogenita: et abiit, parvi pendens, quod primogenita vendidisset*. Sic etiam stulti homines: En morimur, inquiunt, esurimus, sitimus deficimus, capita dolent, quid nobis proderit quadragesima? Manducemus et bibamus, dum vivimus cras enim moriemur: et sic abeunt, et parvi pendunt, quod tam vili pretio infinitam haereditatem vendant. At vero probus christianus et fidelis Domino suo, Abrahamum et Jocobum, et Tobiam et sanctos Martyres imitabitur, dicetque apud se: Dominus praecepit jejunium quadragesimale, ut tentet, an diligam eum. Nunc igitur tempus est, ut me prodam, nunc humiliabo in jejunio animam meam, nunc ostendam me plus Deum, quam corpus meum diligere. Dominus vero respondebit, ac dicet: Euge serve bone, *nunc cognovi quod times Deum*: quia non pepercisti carni tuae propter me. Atque hactenus de tentatione prima.

Porro altera tentatio eo tendit, ut manifestum fiat, utrum vere animam nostram diligamus. Deus enim tametsi, ut par est, in primis diligi vult, et maxime omnium: tamen vult etiam res alias, praesertim animas nostras diligi. Neque vero fidelis servus dici potest, qui ita Dominum suum diligit, ut res Domini sui non diligat. Haec est igitur altera tentatio, num animas nostras diligamus. Nemo est, qui se animam et corpus habere, et animam esse corpore majorem non putet. Nemo est etiam, qui se animam suam magnifacere, atque adeo eam vehementer diligere non existimet, tamen cum ad praxim devenitur, multos videmus, qui ita se gerunt, ut non solum animam non diligere, sed neque animam habere videantur. Nam pro cibo, et vestibus, et commodis et voluptatibus corporis semper laborant, ac suum tempus, ingenium, ac opes consumunt; animae vero numquam recordantur. Ait igitur Dominus: Hinc apparebit, an diligas animam tuam, si jejunium quadragesimae libenter suscipias. Tametsi enim jejunium carni tuae non placeat, tamen animae utilissimum est. Nam cum aliquis singulari certamine dimicaturus est, diligenter corpus confirmat et corroborat: quia corpus corpori obiicere debet. At anima cum daemonibus bellum gerit, qui toti sunt spiritus. Non legistis apostolum Paulum: *Non est nobis*, inquit, *colluctatio adversus carnem et sanguinem* non adversus milites carneos bellum gerimus, non adversus corpora, *sed adversus Principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus*. Cum igitur non corpus cum corpore, sed spiritus cum spiritu pugnare debeat, spiritus armandus, spiritus instruendus, spiritus confirmandus, spiritus impinguandus est. Id vero fieri non potest, nisi corpus jejuniis spolietur et debilitetur. Siquidem jejunium corporis cibus est animae, nuditas corporis lorica est animae, infirmitas corporis robur est animae. Hinc nimirum apostolus Paulus ajebat: *Cum infirmor tunc fortior sum*, hoc est cum corpore sum debilior, cum magis jejuno, cum magis laboro, magis affligor, tunc sum robustior et melius valeo. Hinc etiam Plato sapientissimus philosophorum academiam suam in quodam loco infecto ac pestifero posuit, ut magnus Basilius testatur, ne videlicet nimia sanitas carnis, animae sanitatem, hoc est sapientiam impediret. Est igitur utilissimum jejunium animae.

Praeterea caro tua quasi turris quaedam est, et tamquam arx munitissima, in qua residet lex peccati, et ex qua diabolus semper oppugnat arcem mentis ac rationis. Diabolus enim utitur corpore tamquam instrumento ad debellandam animam: Et quo corpus magis viget ac floret, eo est aptius instrumentum diaboli. Cur aegroti ac debiles malis desideriis non valde perturbantur? Quia caro languet. Cur fortes et bene valentes vehementer fornicationum, et adulteriorum cogitationibus aestuant? Quia floret caro. Cur tunc maxime ad libidinem incitaris, cum bene comedisti et bibisti? Quia tunc maxime invenit daemon carnem tuam, instrumentum suum, accommodatum ad expugnandam animam. Quid igitur tibi erit faciendum, si animam diligis? Nonne fame et obsidione debellanda erit turris carnis tuae? Nec enim alia ratione melius, quam fame ejusmodi arces expugnari solent.

Postremo anima tua non petit a te misericordiam sed justitiam. Siquidem caro tua toto fere anno, ac praesertim in diebus bacchanaliorum, absque ulla

misericordia coegit animam jejunare: nunc vero advenit tempus quadragesimae, hoc est, advenerunt quasi quaedam bacchanalia spiritus, et certe par est, ut anima parumper reficiatur, et corpus jejunet. Quae cum ita sint, si non prorsus es acceptor personarum, si non es omnino iniquus, si vel minimum animam diligis, nonne coges corpus jejunare, ut anima recreatur? Quod vero non possit anima convivia sua exercere, nisi corpus jejunet: neque possit spiritus sua bacchanalia agere, nisi interim corpus quadragesimam faciat, nullo negotio demonstrari potest. Siquidem animae cibus est verbum Dei et oratio. Tunc anima pinguescit, cum magno fervore Dominum deprecatur: tunc affluit deliciis, cum nullo impediente Dei contemplatione frui potest: tunc mensae omnium generum dapibus instructae assidet, cum in lectione sanctarum scripturarum, et meditatione versatur. Haec vero omnia quis nescit, quantum et crapula impediantur, et jejunio adjuventur? *Qui corporali jejunio mentem elevas*, canit his diebus Ecclesia. Accipite similitudinem citharae, testudinis, lyrae atque aliorum ejusdem generis musicorum instrumentorum. Haec omnia, nisi interius vacua atque inania essent quem sonitum ederent? Certe vel obtulissimum vel nullum. Nunc vero, quod vacua sint, ita sonitu suo aures mulcent, ita oblectant, ut nihil jucundius audiri possit. Sic etiam auditores, cum nos ventrem cibo et potu replevimus, magis de somno aut de luxuria, quam de oratione cogitamus. Et si ad orandum accedimus, non nisi torpentes ac stertentes oramus. At post jejunium facillime et liberrime mens assurgit in Deum et jucundissime ac suavissime Dei laudes, hymnos ac psalmos resonamus. Magnus Basilius duas elegantissimas similitudines ad rem istam explicandam exhibet. Una est a sole et vaporibus sumpta. Quemadmodum enim crassi illi vapores, qui de locis humidis ascendunt, coelum nubibus obducunt, et radios solis ne ad nos penetrent, impediunt: sic etiam ex crapula et ebrietate sumi quidam, et quasi vapores in nobis excitantur, qui coelum rationis obscurant, et radios divini luminis nobis eripiunt. Altera similitudo a fumo et apibus ducitur. Sicut enim apes mellis procreatrices ex alvearibus suis expelluntur fumo ita sapientia Dei, quae tanquam apis quaedam in animis nostris mel virtutum, gratiae, et consolationum coelestium gignere solet, nulla re alia facilius quam fumo crapulae et ebrietatis eiicitur. Haec Basilius. Quae cum ita sint, quanto jure sit jejunandum, si animam nostram diligamus, nemo non videt.

Sequitur tentatio tertia, qua Dominus per jejunium quadragesimae illud explorat, an vere carnem nostram diligamus. Deus enim, qui non solum animam, sed etiam carnem ex nihilo procreavit, utramque naturam diligit et utramque in nobis diligi jubet. Hic vos dicetis fortasse: Haec tentatio placeat nobis; jam periculum non est, ne tentatione victi succumbamus. *Quis enim umquam carnem suam odio habuit?* Imo vero non alia de causa jejunium horremus, quam ne carnem nostram, quam vehementer diligimus, offendamus. Quid si demonstrem ego vobis, eos carnem suam non diligere, sed odisse, qui non libenter jejunant? An non constabit tunc, optimo jure Dominum jejunium praecipere, ut tentet, an vere carnem nostram diligamus? Quaero igitur a vobis; Si sit aliquis aeger qui ardentissima febri afflictetur, et vehementer sitiens gelidam aquam poscat, medicus dari prohibeat, cognati atque amici omnes eum hortentur ut non bibat, et eam tamen obstinatus in proposito omnino velit bibere, numquid eum dicemus carnem suam diligere? Ego vero hoc non dicam: nam velle immoderatas cupiditates aegrotae carnis explere nihil est aliud, quam velle eam occidere. Itaque qui amat carnem aegrotam, eam odit potius quam diligit. Qui vero odit aegrotam, ut habeat sanam atque idcirco ad tempus contristat, et siti media, pharmacis et potionibus: sectionibus; exustionibus vexat, is vere carnem suam amare dicendus est. Jam vero nos, auditores, si verum confiteri velimus, nonne omnes aegrotam et languidam carnem gestamus? Quis nostrum concupiscentiam, et variarum perturbationum multiplicem aegritudinem non experitur? Quis nostrum cum apostolo dicere non potest: *Scio quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum*? Et, *Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae*? Neque vero perfecta sanitas ante diem resurrectionis et gloriosae immortalitatis expectanda est, Interim dum hic vivimus, semper aegroti sumus. Ac proinde si quis carnem suam ut sanam alat, et nutriat, sine dubio eam occidit. Quae cum ita sint, si aliquid sapimus, et vere carnem nostram diligimus, nonne eam jejuniis, et aliis medicamentis affligemus, ut aliquando eam sanam et immortalem habere possimus? Hoc enim est vere carnem diligere nempe ei veram et perfectam et sempiternam sanitatem optare ac procurare. Quid prodest carni, quod eam delicate nutris, si nutris ad gehennam? Si pascis, ut fiat ipsa pabulum ignis aeterni? Nonne magis diligeres, si hic parum inedia et siti vexares, ut eam sanam, et gloriosam in aeternum haberes? hoc est, quod Dominus quodam loco ait? *Qui amat animam suam, perdet eam: et qui odit in hoc mundo animam suam, in vitam aeternam custodit eam.* Qui vitam istam temporalem diligit, ac proinde non patitur ulla molestia affici carnem suam, nec eam jejuniis, vigiliis, laboribus affligit, in vitam aeternam non custodit eam.

Ac ut intelligamus, quam necessarium sit nobis aegrotis more, et legibus aegrotorum vivere, quid ipse medicus noster liber ab omni morbo et aegritudine fecerit, consideremus. Erat jam, ut dicebamus, medicus noster Christus omnino sanus, poterat suo jure vivere ut sanus, non egebat sectione venae non media, non pharmacis, non balneis, non alia re ulla: et tamen, quia inter aegrotos agebat, vivere voluit ut aegrotus. Sic enim apud se ratiocinabatur: isti, inter quos ago, et ad quos curandos veni, omnes sunt aegroti; et si quidem vivere velint, ut sani, nunquam erunt sani. Quid igitur agam? Ego ipse vivam legibus aegrotorum: utar balneo baptismatis, permittam mihi venas aperiri, longa inedia me affligam, adhibebo pharmacum orationis, et alia omnia, quae sunt aegro-

torum, agam. Quamobrem auditores, si medicus noster et medicus sanus jejunat, ut nobis exemplum jejunandi praebeat, quanto nos magis jejunare debemus, si carnem nostram vere diligimus, et sani aliquando esse desideramus?

Quid? Quod jejunium non modo pharmacum est utilissimum ad illam perfectam et aeternam sanitatem consequendam, quae nobis in altero saeculo promittitur; sed etiam est res optima et saluberrima ad vitam istam temporalem conservandam et propagandam? Antiphanes medicus peritissimus, ut Clemens Alexandrinus libro secundo paedagogi refert, unam esse causam pene omnium morborum asserebat, ciborum varietatem. Magnus Basilius concione prima de jejunio, jejunium bonae valetudinis parentem appellandum esse existimavit: medici omnes nonne ad sanitatem restituendam in corporibus affectis inediam adhibent? Nonne vinum et carnem aegris hominibus interdicunt? Deinde, cur quaeso primi illi homines, qui ante diluvium vixerunt, ad nongentos et eo amplius annos pertingebant? Nonne una causa erat, quia neque carnibus, neque vino, neque magna epularum diversitate; sed simplici et sobrio cibo utebantur? Nam et magnus Basilius homilia undecima de opere sex dierum, et d. Hieronymus libro secundo in Jovinianum, hoc tradunt: nempe usum carnium et vini ante diluvium non fuisse. At ut ista nimis antiqua praetereamus, anachoretae nostri, Pauli, Antonii, Macharii, Hilariones, cur quaeso pene omnes annum centesimum, vel attingebant vel etiam transcendebant? Certe vix aliam causam, quam incredibilem sobrietatem inveniemus.

Vide praeterea, quam sit utilis carnis sobrietas. Quis unquam jejunans alienis pedibus opus habebat? Quis jejunans ostium domus suae invenire non potuit? Quis iejunans stomachum crapula gravatum sensit? Quis jejunans caput vertiginosum habuit, et omnia circumferri et moveri existimavit? Quid, quod jejunium est omnium ciborum optimum condimentum? Nemo enim ita laute comedit, ut is, qui ante jejunavit. Videmus istos epulones, et perdices et gallinas fastidire, at iis, qui jejunant, et coepae et alia optime sapiunt. Itaque qui crapulae et ebrietati dant operam summo cum labore cibos exquisitos et vina pretiosa quaerunt et parant, et tamen exiguam omnino voluptatem capiunt. Nihil enim est tam jucundum, quod non assiduitate vilescat, At homines sobrii, et frequenter jejunantes, ex cibo et potu etiam simplicissimo, et nullo labore quaesito maximam capiunt voluptatem. Quapropter sapienter sane voluptatis patronus Epicurus, ut d. Hieronymus libro secundo in Jovinianum refert, pomis atque oleribus dumtaxat, iis qui delicias quaerunt, esse victitandum suadebat. Major enim est labor, quo reliqui cibi comparantur, quam sit voluptas, qua comeduntur. Neque vero solum carni, sed etiam universae rei familiari, atque adeo toti vitae humanae utilissimum est jejunium. Multos crapula et ebrietas ex divitibus pauperes, ex Dominis servos effecit: Sobrietas vero ac jejunium contra, multos ex pauperibus divites, ex servis Dominos effecit. *Numera*, inquit Basilius, *quae domi habes hodie, et numera postea, nihil penitus per jejunium minuetur: at si convivia exercere incipias, nihil brevi habebis. Venter enim depositum non servat; imo vero nihil est in commerciis et contractibus ventre infidelius. At vero jejunium debiti naturam non novit, non olet usuras, mensa jejunantis non strangulat pupillum, jejunantis filium usurae paternae non premunt.* Et quid adhuc de jejunii utilitate dicemus? Non haberet vir suspectas nuptiarum insidias, si uxorem jejunantem cerneret: neque uxor consumeretur zelotypia, si virum in jejunio convivantem haberet; si jejunium coleretur nusquam esset penuria, nusquam bella, nusquam carceres, nusquam patibula: non haberent oppida sicarios, non silvae latrones, non mare piratas, non fabricarentur arma dominante jejunio, sed omnes ubique maxima atque altissima pace fruerentur: si quidem ex crapula oriuntur penuriae. Cum enim Dominus populos nimis pingues esse videt et inde lascivientes et rerum abundantia abutentes, tum eos penuria ac sterilitate flagellat: ut qui libenter et sponte jejunare non volumus saltem penuria compellente jejunemus. Porro ex penuria fraudes, contentiones, furta, parricidia oriuntur. Ad haec vero comprimenda et coercenda carceres et patibula necessaria sunt. Quamobrem si radix omnium malorum saturitas semel abscinderetur, et ei sobrietas, jejuniumque succederet, nihil prohiberet, quin in summa tranquillitate et pace viveremus.

Sequitur quarta et postrema tentatio. Tentat enim nos jejunio quadragesimae Dominus Deus noster, ut videat an Dei sponsam et matrem nostram Ecclesiam diligamus. Ecclesia siquidem Catholica cum ab initio jejunium quadragesimale ab apostolis suscepisset, illud usque ad nostra tempora diligentissime conservavit. Nec enim existimare debetis, quadragesimam esse rem novam, aut ante aliquot annos ab aliquo pontifice, aut concilio esse constitutam. In apostolorum canonibus, canone octavo, qui quadragesimam non jejunaverint, jubentur, si clerici sunt, deponi; si laici excommunicari. D. Ignatius Joannis apostoli discipulus in epistola ad Philippenses, eos solicite monet, ut jejunium quadragesimae magni faciant. Quandoquidem qui quadragesimam jejunant, non homines sed Deum ipsum imitantur, qui carnem nostram pro nobis indutus nostram quadragesimam consecraturus quadraginta dies et quadraginta noctes jejunavit. D. Thelesphorus summus, ac sanctissimus pontifex, qui septimus a d. Petro Romanae sedi et universae ecclesiae praefuit, non solum quadragesimae meminit: sed etiam in epistola illa, quam ad universos scribit, praecipit, ut clerici ab ipsa quinquagesima jejunium auspicentur, ita ut septem integras et plenas hebdomadas jejunent. D. Basilius oratione secunda de iejunio: Est quidem inquit, omni tempore jejunium utile volentibus ipsum. Neque daemonum insultus jejunantem petere audent, et custodes vitae nostrae angeli libentius perseverent, apud eos, qui animam purgatam habent per jejunium. Nunc vero, nempe in quadragesima, multo amplius cum in omnem terrarum orbem ejus praeconium annunciatur, et neque in-

sula aliqua, neque terra firma, non civitas, non gens, non extremitas est, ad quam praedicatio ipsius non perveniat. Sed et exercitus, et viatores, et navigatores et mercatores omnes aequaliter et praeceptum audiunt, et cum gaudio suscipiunt. Quare nemo seipsum ex jejunantium catalogo eximat, in quo omnia genera, omnis aetas et omnes dignitatum differentiae recensentur. Angeli sunt qui per singulas ecclesias jejunantes describunt. D. Epiphanius libro tertio contra haereses, prope extremo, quadragesimae jejunium inter apostolicas traditiones numerat.Divus Hieronymus in epistola,quam adversus Montani errores ad Marcellam scripsit: *Nos*, inquit, *unam quadragesimam ex traditione apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo jejunamus*. D. Ambrosius sermone vigesimo quinto: *Non enim*, inquit, *fratres, leve peccatum est fidelibus,indictam quadragesimam a Domino violare,et jejunia consecrata menti voracitate dissolvere. Scriptum est: Qui dicit se in Domino manere debet sicut ille ambulavit,et ipse ambulare.Ille qui peccatum non habebat quadragesimam jejunavit, tu non vis quadragesimam jejunare, qui peccas*? Divus Joannes Chrysostomus in ipso principio operum suorum,in illa omnium homiliarum prima, non alia de re, quam de quadragesimae praestantia et utilitate verba facit. Theophilus Alexandrinus in opere paschali : *Habemus*,inquit,*quadragesimam ab apostolis institutam et ordinatam*. Divus Augustinus epistola centesima decimanona, quadrigesimae observationem ab ipsis divinis litteris, et veteris et novi testamenti, desumptam esse demonstrat. Denique divus Leo, ut caeteros omittamus, sermone nono de quadragesima, quadragesimae jejunium ab ipsis apostolis per doctrinam institutam atque ordinatam fuisse luculenter docet.

Porro in concilio Laodiceno ante annos mille ducentos celebrato frequentissima mentio est quadragesimae. In concilio Toletano octavo, capite nono, ita severe patres illi quadragesimam observandam esse decernunt, ut iis et corporis Domini communionem in paschale negent, et toto anno carnium usum interdicant, qui absque necessitate quadragesimam violare ausi sunt. Quae vero sit talis necessitas non homines quoscumque,sed solos Domini sacerdotes dijudicare voluerunt.

Sed quamquam haec ita se habeant, quamquam quadragesimae observatio a Domini imitatione profecta, ab apostolis instituta, antiquitate roborata, populorum consensione confirmata, Ecclesiae universae auctoritate munita, usque ad nostra tempora perduraverit:tamen haeretici tamquam superstitionem et rem inutilem execrantur. Quamobrem tentat nos Dominus Deus noster hoc jejunio, an ecclesiam magis, quam haereticorum synagogas diligamus: tamquam si diceret: Fieri non potest, ut tibi persuadeas, me tot luminibus ecclesiae; tot eruditissimis et sanctissimis viris, qui et verbo et opere quadragesimam docuerunt, contemptis quibusdam Lutheranis vel Calvinistis turbulentis et votifragis hominibus, qui quadragesimam damnant veritatem revelasse. Hinc igitur apparebit, si tibi haereses displiceant, si eas factis ac operibus refellis. Nam cum Ecclesia quadragesimae jejunium doceat, et haeretici jejunia execrentur,tunc ostendis te ecclesiae filium esse et haereticorum fidem ac morem detestari, cum illud ipsum jejunium summa devotione et alacritate suscipies,quod illi maximo et implacabili odio, tamquam veri Epicuri discipuli, persequuntur. Habetis hactenus,auditores, quae de tentationibus illis, quibus a Domino tentamur dicenda esse hoc tempore existimavi: nunc de tentationibus, quibus ob quadragesimam nonnulli tentantur a diabolo, pauca quaedam dicenda sunt. Nec enim dubitandum est,quin sicut hodie propter jejunium Christum ipsum tentare ausus est,idem etiam aliquos nostrum propter idem jejunium tentaturus sit.

Sed nemo turbetur, nemo paveat, nemo trepidet; non erit difficile hosti jam fracto ac debilitato respondere. Vicit enim Christus et dum vicit, artem vincendi nobis demonstravit. Ille igitur primum cum te propter jejunium esurientem viderit dicere incipiet: Cur praecepit tibi Deus ut his diebus jejunares? Putasne fortasse Deum tua esurie et ventris torsionibus delectari ? Sed responde; Deum non esurie aut ventris torsionibus sed castitate, obedientia et fervente oratione, quae per jejunium mirum in modum adjuvantur, delectari. Rursum ille dicet: Nonne si sis praedestinatus etiam sine jejunio salvus eris? Putasne Deum, ut te praedestinaret, jejunium tuum expectasse? Et rursum tu responde: A Deo quidem homines praedestinantur, per jejunia, et alia bona opera perveni-re debeant. Hoc enim Deus praedestinavit,hoc decrevit ut per haec media ad illum finem perveniamus Diabolus dicet: Christus pro te jejunavit,ut te hoc labore liberaret. Cur te frustra crucias jejunando, quasi Christi jejunium sine tuo jejunio ad tuam salutem non sufficeret?Tu responde:Christus etiam voluit baptizari, et certe pro me et non pro se: et tamen non propterea ego non debeo baptizari. Sic etiam licet pro me ipse jejunavit, tamen ego quoque ad ejus exemplum jejunare debeo. *Christus enim*, inquit apostolus, *passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*. Diabolus dicet: Postquam omnino jejunare proposuisti, cur saltem non jejunas potius ex voluntate, quam ex necessitate ? non legisti: *Voluntarie sacrificabo tibi?* Cur Ecclesia vobis praecipit jejunium, nonne melius esset si vestra sponte et non coacte jejunaretis? Tu vero responde: Quemadmodum aegroti non proprio judicio, sed ex praescripto medici medicinam sumunt: ita et nos ex praescripto ecclesiae potius, quam ex sententia nostra jejunare debere. Jejunium praeterea ab ecclesia imperatum melius est, quam sponte susceptum. Hoc enim ex una virtute procedit, nempe ex temperantia, illud ex duabus, nempe ex temperantia et obedientia. Et quando jejunium etiam imperatum ex sola obedientia nasceretur, adhuc etiam tanto esset melius, et praestantius, quam jejunium sponte susceptum, quanto virtus obedientiae melior est, quam temperantiae. *Melior est enim obedientia, quam victimae*. Et hoc est sacrificium, nempe verae obedientiae, quod voluntarie non ex tristitia,sed cum gaudio et

alacritate immolare debemus. Itaque nos, licet ex obedientia, tamen voluntarie et libenter, cum gaudio et alacritate in jejunio carnem nostram Deo sacrificamus.

Diabolus dicet: Quid sibi vult ista numeri quadragesimi superstitio? Numquid jejunium triginta vel quinquaginta dierum non placeret Deo? Tu vero responde: Non ex superstitione, sed ex religione et Christi imitatione, et apostolorum traditione quadraginta dierum jejunium observamus. Primum enim, quia decem praecepta quatuor modis violamus, ore, opere, cogitatione, omissione, idcirco quater decimum numerum dierum jejunando et carnem nostram affligendo complemus. Deinde quadraginta dies jejunamus, ut Deo decimas et primitias totius anni consecremus. Nam dies triginta septem decimae sunt dierum omnium unius anni: addimus vero tres dies ad triginta septem, ut non solum decimas, sed etiam primitias Deo offeramus. Postremo ille numerus quadragenarius, ut b. Ambrosius lib. 4. in Lucam admonet, multis modis in sacris literis est consecratus. Quadraginta diebus pluit super terram in diebus Noe, antequam orbis mundaretur et nos quadraginta dies jejunamus, ut in die judicii diluvium ignis evadere, et cum sanctis gloriose et feliciter innovari possimus. Quadraginta annis fuit Hebraeus populus in deserto et coelesti cibo usus est, antequam in terram promissionis terram fluentem lac et mel, ingrederetur, et nos quadraginta diebus a cibis corporeis abstinemus, ut cibo coelesti et pane Angelorum commodius nutriamur, et tandem ad veram terram promissionis perveniamus. Quadraginta dies jejunavit Moyses, ut legem Dei digito scriptam accipere mereretur, et nos dies totidem jejunamus, ut eamdem legem facilius observemus. Quadraginta dies jejunavit Elias, antequam igneo curru raperetur in coelum: et nos totidem dies jejunamus, ut igne charitatis succensi ad regna coelestia evehamur. Quadraginta dies jejunavit Christus, antequam se tentandum exponeret diabolo: et nos dies totidem jejunamus, ut armis jejuniorum instructi diaboli tentationes facilius superemus. Quadraginta mensibus Dominus evangelium praedicavit et quadraginta horis jacuit mortuus in sepulchro, et quadraginta diebus commoratus est redivivus in terris: et nos totidem jejunamus, ut Domini Evangelium cum fructu audire, et mundo vitiisque mori, et Deo soli vivere possimus. Denique secundum legem, qui virgis caedendi erant, non amplius, quam plagis quadraginta affici poterant: et nos dies quadraginta jejunamus, quia est jejunium quasi quaedam carnis flagellatio, et numerum quadraginta plagarum secundum leges excedere prohibemur.

Postremo diabolus dicet: Si quadraginta diebus jejunandum est, cur omnes illos dies simul tanto labore jejunas? Nonne esset melius et facilius in quatuor partes jejunium secare, ut decem dies in vere, decem in aestate, decem in autumno, decem in hieme jejunares? Tu vero responde: Jejunium necessario continuandum esse, ut aliquando turris carnis nostrae et arx vitiorum fame expugnari possit. Quemadmodum imperatores exercituum, si putant se obsidione unius anni urbem aliquam occupaturos, certe continuabunt obsidionem, ne forte dum ipsi ab obsidione cessant, interim civitas illa de cibo et potu sibi provideat, ut quae uno anno capi poterat, iam ne decem quidem capi possit. Sic deinde sapientissimo consilio definitum est ut omnes uno tempore jejunemus, ut sic facilius civitates sibi de piscibus et oleribus prospiciant, et homines facilius jejunent, cum alter alterum exemplo suo ad jejunandum trahit, et omnes facilius Deum placemus, quam si singuli seorsim ac diversis temporibus jejunaremus. Sicut enim si ingens aliquod onus trahendum sit a quadraginta hominibus, si omnes simul ad funem manus admoveant, facile illud trahent: si vero quisque pro se, et unus post alium trahere conetur, omnes fatigabuntur, et tamen onus non trahetur. Ad eumdem modum Deum ad misericordiam facilius trahimus, si omnes simul quasi impetu quodam spiritus et fervoris jejunemus, oremus, in coelum clamemus, quam si hodie unus, post mensem alius jejunaret.

Quid? Quod nullum tempus commodius ad jejunandum, quam hoc, quod apostoli elegerunt, potest inveniri? Nam in aestate prolixitas dierum fastidium gignit; pisces non sunt adeo salubres, aegritudines sunt frequentes. In hieme ob maximum frigus externum augetur calor internus stomachi, ac propterea indigent homines multo cibo. Praeterea sunt pisces eo tempore nimis humidi, neque facile inveniuntur olera, quae tamen magno usui sunt in diebus jejuniorum. In autumno sunt etiam morbi frequentes, propter crebras temporum mutationes, et negotia ac labores hominum tunc sunt plurima, et maxima, propter vindemias et caeterorum fructuum collectiones. Itaque nullum est tempus ad jejunium magis aptum, quam ver, praecipue si principium veris accipiatur, sicuti nos in quadragesima facimus; tunc frigore adhuc durante corpora sunt sana, tunc pisces sunt optimi, tunc olera ubique ferme reperiuntur, tunc negotia in agris et vineis sunt paucissima, tunc sanguis et humores crescunt, tunc homines sicut caetera animalia magis ad libidinem concitantur, tunc medicorum omnium sententia evacuatio aliqua, tam pro salute corporum, quam animarum necessaria est nulla vero salubrior, facilior, expeditior, et magis secundum naturam evacuatio reperitur, quam ea, quae fit per inediam. Itaque vere b. Hieronymus ad Marcellam ait: *Nos unam quadragesimam jejunamus tempore nobis congruo.* Et vere ecclesia in oratione hesternae diei jejunium *animabus, corporibusque curandis salubriter* institutum esse confitetur.

Et vide rursum clementiam Dei et matris nostrae Ecclesiae Catholicae, tametsi jejunium quadraginta dierum praecipit, tamen non hoc praecipit, ut absque cibo ullo jejunes, sicut Dominus et Elias et Moyses jejunaverunt, illi enim fortiores nobis ac robustiores erant. Neque Dominus ait: *Qui vult venire post me, tollat* crucem meam, sed *crucem suam*, hoc est, suis humeris ac suae infirmitati ac debilitati accommodatam: neque rursus praecipit, ut cum jejunas, nihil praeter panem et aquam accipias, sicut multi sanctorum fecerunt: sed hoc solum, ut a quibusdam cibis, nempe carnibus, ovis

et lacticiniis abstineas, et semel dumtaxat in die reficiaris, idque vel post meridiem vel non multo ante meridiem. Quamquam si optimum consilium sanctorum patrum sequi velis, et duplici cum fructu jejunare, prandium, quod subtrahis tibi, pauperibus largiaris, ne lucri atque avaritiae causa jejunare videaris. Praeterea nullum ecclesia ad jejunium cogit, qui vere non possit. Itaque ab hac lege excluduntur senes, excluduntur foeminae, quae infantes vel utero gerunt vel uberibus lactant excluduntur et ii, qui in laboriosis operibus exercentur, et pedibus iter faciunt: Nam qui equitant, bene possunt jejunare, quoniam equi eorum non jejunant. Isti omnes, et si qui alii sunt, qui justis de causis a lege jejuniorum excluduntur, id solum praestare debent, quod possunt. Ac praesertim pueri paulatim ad jejunium assuefaciendi sunt, jejunent hoc anno semel in hebdomada, anno sequenti bis, et sicut crescunt aetate et mole corporis, ita etiam virtute et bonis moribus augeantur.

Sed illud omnibus vigilantissime et omni animi provisione procurandum est, ne videlicet caro nos decipiat: saepe enim fingit se debilem ac aegrotam et jejunium ferre non posse quae tamen si vellet, sine ulla dubitatione posset. Narrabo vobis lepidam historiam. Audivi aliquando hominem quemdam extitisse, qui cum esset domi suae in deliciis enutritus, fere semper aegrotabat, et vel ipsum aerem metuebat, et nisi cibos tenerrimos et optimos habuisset, se statim moriturum arbitrabatur. Is quodam tempore per mare iter faciens incidit in piratas, et ab iis ad triremes alligatus diu noctuque sine ulla intermissione laborabat: ejus cibus erat panis, isque bis coctus, potus aqua, obsonium verbera. Quis non diceret, post paucos dies iste morietur? Et tamen post paucissimos menses sanissimus, robustissimus et pinguissimus effectus est. Itaque similis est caro nostra animantibus brutis, quae nec bonis verbis, nec blanditiis nec persuasionibus sed solis verberibus obtemperare didicerunt. Alas equum hordeo, et non laboret per aliquot dies, videbis, si non statim fiat indomitus, et si non calcitrabit et mordebit cum equitare volueris: sic est caro nostra, quanto lautius nutritur tanto sit petulantior. Comparate mihi cum hebdomada sancta dies bacchanaliorum, quanta petulantia, quantae ineptiae, quantus tumultus, quot peccata, quot mala in bacchanalibus? Quis ea enumerasset? At in sancta hebdomada, quanta modestia, quanta gravitas, quanta quies, quantum silentium, quanta sanctitas ubique? Ipsae profecto plateae, ipsum forum in illis diebus sanctitatem et religionem mihi spirare videntur. Quis auctor hujus tantae mutationis, nisi sobrietas, nisi jejunium? Nam quemadmodum aliquo gravi praeceptore in scholam ingrediente tumultus omnes et strepitus puerorum sedantur: ita adveniente jejunio risus molles, cantilenae meretriciae, saltationes furiosae et ineptiae caeterae ex urbe discedunt.

Aggrediamur igitur aggrediamur magno animo, atque amplectamur Quadragesimam nutricem animarum, antidotum peccatorum sapientiae procreatricem, vitiorum expultricem, parentem sanitatis. Si rem tam exiguam, quale est jejunium pati non possumus: quomodo martyrium pateremur? Certe isti, qui quadragesimam jejunare non possunt, si infideles advenirent, non fidem unam, sed septem ut Tertullianus ait, denegarent. Et si dies quadraginta cum tot ciborum condimentis et varietatibus jejunare non possumus, quomodo in inferno sempiternum jejunium ferre poterimus? et tale jejunium, ut unam guttam aquae semper quaeramus, et numquam inveniamus? Arripiamus igitur sanctum istud malitiae spiritalis scutum, et adversus omnes diaboli terrores et minas carnis invicto atque infracto animo dimicemus: esuriamus in terris ut saturemur in coelis, praestante Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXIV.

DE DOMINICA SECUNDA QUADRAGESIMAE

THEMA

Rogamus vos, et obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, et placere Deo; sic et ambuletis, ut abundetis magis. 1. *Thessal.* 4.

SYNOPSIS

Pastori tria esse necessaria, tabulas scilicet legis virgam et manna; quae omnia d. Paulo adfuisse ex ipsius epistolis probatur. Quam caute et circumspecte in via et lege Domini sit ambulandum, quae recta, ardua et arcta, esse multis ostenditur. Lutheri impia haeresis contra bona opera destruitur, et illorum utilitas astruitur. Quam utile sit exercitium, vespertinum conscientiae examen. Quomodo sedulo, expedito et sine sarcinis in via Domini ambulandum nobis sit, et quomodo id fieri debeat, pulchra similitudine nobis convenienter applicata ostenditur; videlicet moris civitatis cujusdam externum regem sibi eligentis, quem anno revoluto nudatum in insulam incultam et sterilem ablegel. Exhortatio denique ad clargiendas eleemosynas, a dignitate et utilitate ipsius eleganter demonstrata, finem imponit.

Beatissimus pontifex Gregorius, in eo libro, quem de cura pastorali conscripsit, inter alia multa, quae omnibus iis, qui praesunt, necessaria esse docet, imprimis requirit, ut sicut in arca foederis erant olim simul cum tabulis legis, virga et manna: ita pastores et praesides aliorum, in suis pectoribus habeant cum eruditione divinae legis, virgam severitatis et manna clementiae, ut pios et probos blande fovere et ad perfectionem inflammare: improbos vero atque scelestos severe corripere, ac ut apostolus loquitur dure increpare sciant. Ista laude, si quis alius divinus apostolus, vehementer excelluit: Cum enim ad Corinthios scribit, in quibus quaedam gravia crimina deprehenderat, vide quomodo eos terret: *Quid vultis?* inquit, *in virga veniam ad vos?* Et rursum ad Galatas, quos facile moveri et circumferri omni vento doctrinae cognoverat, *o insensati Galatae*, inquit, *quis nos fascinavit non obedire veritati?* At Philippenses et Thessalonicenses, qui firmiores et constantiores erant, et in doctrina fidei vehementer proficiebant, semper commendat et consolatur, et tamquam bonus pater bonos filios blanda et dulci cohortatione ad magis et magis proficiendum impellit. Et philippensibus quidem inter alia sic ait, *fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi.* Thessalonicenses vero audite quomodo laudat, et laudando provocat ad bonum; *Et vos*, inquit, *imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti: ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed in omni loco fides vestra, quae est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quicquam loqui.*

Merito igitur tam bonos et obedientes filios (quod omnes patres et pastores imitari debent) non jubendo et imperando; sed orando et obsecrando hoc loco cohortatur. *Rogamus*, inquit, *vos et obsecramus in Domino Jesu*, hoc est, si Dominum Jesum diligitis, sicut certe diligitis, facite quod rogamus. Quid est, quod rogat? Id, quod omnes concionatores a suis auditoribus petunt. Nimirum, ut Jacobus ait; ut non sint *auditores tantum, sed etiam factores verbi*: Id cupit, quod agricolae a suis agris cupiunt, ut bonum semen in eis multiplicetur, et semper cum foenore reddant, quod accipiunt. *Rogamus*, inquit, *et obsecramus, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis.* Laboravimus, inquit, in vobis verbo et exemplo ostendimus, quae sit via, quae ad coelum: Docuimus, quomodo, quam caute, quam prudenter, quam considerate per hanc viam incedendum sit. Rogamus igitur et obsecramus, ut sic ambuletis, hoc est, ut caute ambuletis, et magis ac magis in hoc itinere progrediamini. Haec apostolus. Quae quam merito, quantoque jure ab eo dicantur, facile intelligemus, si quae, et qualis sit via Domini diligenter considerare voluerimus. Si super magnum et rapidum aliquod flumen ab una ripa ad aliam pons esset constitutus, qui rectissimus et angustissimus esset, et praeterea semper ascenderet, certe nemo esset, tam audax, qui non admodum caute et considerate super illum incederet, et si videremus aliquos in eo saltantes et ludentes, numquid non horreremus ac trepidaremus, et magna voce clamaremus: Quid agitis stulti? Num non videtis ubi sitis? Videte quomodo caute ambuletis. Talis pons est lex Domini, quam Deus praeparavit, ut ambularemus in ea, et per eam ad vitam aeternam intraremus. *Si vis ad*

vitam ingredi, ait Dominus, *serva mandata*. Et sanctus David; *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. Et rursum, *viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*.

Est vero ista via, recta, ardua, angusta. Recta est lex Domini, quia nihil pravum, nihil distortum, nihil obliquum, nihil vitiosum admittit vel permittit. Leges humanae, etiam illae, quae bonae et sanctae sunt, multa vitia nec puniunt nec prohibent; non solum interna, pravas desideria, pravas cogitationes, pravas affectiones, de quibus judicare non possunt; sed etiam externa, ut artem lenonum et meretricum, et alia quaedam: At *lex Domini immaculata*, et justificationes Domini rectae, omnia vitia atque scelera, tam parva, quam magna; tam interna, quam externa; tam aperta, quam occulta; tam cogitationum et verborum, quam operum et factorum: Omnia denique quaecumque illa sint, et prohibent et puniunt. Neque mirum: Legis enim divinae lator est Deus, quam potens est, ut nemo effugere possit manus ejus: tam sapiens, ut renes et corda scrutetur, et melius ipse videat, quid velimus et cogitemus, quam nos videamus: tam bonus, ut omnis iniquitas quamvis parva et exigua, etiam verborum otiosorum ei displiceat.

Itaque recta est lex Domini. Neque solum recta, sed etiam ardua. Semper enim ascendit, et hominem perducit ad summam et sublimissimam perfectionem. Nihil est in homine intelligentia et voluntate praestantius: Quocirca culmen perfectionis humanae, quod etiam philosophus vidit et docuit, in intelligendo et amando consistit, Lex autem Domini ad summam et perfectissimam sapientiam et charitatem ducit. Quantum enim ad sapientiam attinet, quid sublimius, quam Deum, qui est ipsa sapientia et veritas, facile ad faciem videre? Quantum vero ad charitatem, quid perfectius, quam ita ardenter inhaerere summo bono, ut ab eo divelli et separari non possis? Ac utrumque veri et summi boni conspectum felicissimum et amorem ardentissimum lex Domini pollicetur, et exhibet, quare similis est scalae, quam vidit Jacob, quae a terra usque ad coelum pertingebat. Quod vero arcta atque angusta sit haec via, architectus, qui eam stravit satis aperte non semel, sed saepius docet: *Arcta*, inquit, *est via, quae ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam*. Itaque non via equorum neque curruum, sed hominum; et hominum non nimis pinguium, nec nimis onoratorum.

Verum hoc loco me continere non possum, quin stultam et rediculam Lutheri expositionem in medium adferam, ut videatis quam acutum venenum draco ille teterrimus gestarit in pectore. Sic igitur scribit in sermone quodam super illa verba Domini: *Sic Deus dilexit mundum*. etc. *Ego* inquit, *dico tibi, quia angusta est via, oportet et fieri tenuem, si vis per eam venire, ac per portam penetrare. Caeterum qui operibus onorati sunt, sicut conchilibus onustos videmus Jacobi peregrinos, ii non poterunt penetrare, ideo oportet te tenuem atque angustum fieri. Hoc fit autem, quando in te desperas: si autem adveneris cum magnis saccis operum plenis, deponere operiebit, aliqui penenetrare non poteris*. Haec Lutherus. Qui quidem, ut videtis, more aranearum, quae ex dulcissimis floribus, unde apes mella conficiunt, venenum trahunt, et more hominum aegrotorum, qui saluberrimos quosque cibos in corruptos humores convertunt, ex illo ipso scripturae loco, qui nos ad opera bona maxime exhortatur, illo, inquam, ipso opera bona reprehendit: Via, inquit, est angusta, cave igitur ne te bonis operibus oneres. Ergo Lutheri sententia, misera erit Thabita, quae, ut Actis apostolicis dicitur, obiit *plena operibus bonis et eleemosynis*, quas fecerat. Imo juxta veterem haeresim, quam beatus Irenaeus Marcioni attribuit, Cain, Sodomitae et omnes improbi et scelerati homines in regno coelorum erunt: Abel, Abraham et omnes Sancti erunt in gehenna, quod illi nudi et vacui, isti cooperti et pleni fuerint bonis operibus. O stultam haereticorum sapientiam, quae timet onus operum bonorum, et non timet sarcinas flagitiorum! O virum prudentissimum Lutherum, qui onustus cucullo, obedientia et castitate timuit angustias viae quae ducit ad vitam, et non timuit onustus uxore et liberis servis et ancillis, magna familia, multis divitiis, et quod caput est, multis et magnis plaustris peccatorum? Sed quid quaeso aget Lutherus, cum in die judicii *reddet Deus unicuique*, ut scripturae ubique testantur, *secundum operam ejus*? Si *beati* sint *mortui, qui in Domino moriuntur*, quia *opera eorum sequuntur eos*, ut Apocalypsis docet, an non miseri sunt omnes ii, qui Luthero adhaerentes opera bona tamquam inutilia rejecerunt? Et si opera bona cursum nostrum ad salutem impediant, cur apostolus ad Timotheum scribens, tam serio divites hujus saeculi exhortatur, ut curent *divites fieri in operibus bonis*, et hoc modo *sibi* thesaurizent *fundamentum bonum in futurum*? Et cur idem apostolus Titum instituens ait: *Fidelis sermo est: et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus praeesse, qui credunt Deo. Haec sunt bona et utilia hominibus*. Deinde Spiritu praevidens venturum Lutherum, qui contrarium praedicaret, statim subdit: *Haereticum hominem post unam aut alteram correptionem devita*. Non igitur opera bona, sed scelera et pravae atque immoderatae cupiditates sunt, quibus onusti esse non debemus. Nam superbia inflat, divitiae extollunt, delitiae et voluptates humeros malos nutriunt atque augent, ut superbiae, avaritiae et luxuriae deditos via illa angusta capere non possit. At humilitas, paupertas, castitas, virtutes caeterae, hominem parvum, tenuem, brevem efficiunt, denique talem, ut via Domini alioqui arcta atque angusta, amplissima latissimaque esse videatur. Humilitas enim comprimit atque evanescere fecit tumorem malum. Paupertas vero voluntaria onus divitiarum, quasi gibbum cameli, libenter deponit. Porro castitas quasi myrra et tamquam sal exsiccat humeros carnales libidinis. Denique opera bona, opera virtutum, jejunia, orationes, eleemosynae, tantum abest ut gravent, et impediant, ut quanto magis crescunt, tanto magis levem et expeditum hominem faciant, non secus atque avium alae; avis implumis volare non potest, nascuntur alae incipit volare: crescant alae crescit et volatus.

Habemus igitur viam, de qua b. Apostolus loquitur legem Domini, et esse viam rectam, arduam, angustam atque idcirco eum recte monere, ut per eam caute et prudenter ambulemus. Quia enim via est recta, si non recte incedamus, facile labemur. Quia est ardua, si non ascendamus, nihil proficimus. Quia est arcta, si onera non deponimus, frustra per eam ingredi tentamus. Quid igitur apostolus dicit? *Rogamus vos et obsecramus, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulari, sic et ambuletis.* Quod est quod ab eo accepimus? Quid nos docuit? Id quod habet alio loco: *Videte*, inquit, *quomodo caute ambuletis.* Non existimetis vos per prata et campos ambulare: ambulatis per pontem rectum, arduum, angustum: praecedant oculi gressum, vide ubi pedem ponere debeas; Antequam loquaris, cogita quid loqui velis, et an expediat ita loqui. Et multo magis antequam ad agendum aliquid te componas, cogita quid est, quod vis agere, an Deo placeat, et saluti animae tuae conveniat, alioqui incides in detractiones, murmurationes, testimonia falsa, judicia temeraria et alios innumeros diaboli laqueos, quos facile vitare ac fugere potuisses, si verba et opera tua judicium rationis non antevertissent. *Videte* ergo *quomodo caute ambuletis.* Quam sunt hodie homines ad omne vitium projecti, quam facile detrahunt, quam facile judicant, quam facile jurant et pejerant, quam facile lites et inimicitias sumunt, quam facile rapiunt, si quid possunt? Quid apostolus clamat? *Videte*, videte, *quomodo caute ambuletis.*

Verum enimvero, auditores, quoniam iis, qui jam assueverunt inconsiderate ac temere ambulare in ipso cursu difficile esset cogitare, ubi pedem figere debeant: idcirco utilissimum et saluberrimum consilium est, saltem ad vesperam, antequam ad quietem se recipiant, seipsos quasi ante tribunal judicis quotidie sistere, et rationem omnium verborum cogitationum, actionum ab anima sua petere, ut si difficile est in ipso cursu videre, quomodo caute ambulent, saltem non sit difficile post cursum cogitare, an caute ambulaverint. Itaque si tibi salus tua cordi est, nullum diem praeterire debes, in quo ad vesperam non petas a teipso rationem, quomodo caute ambulaverit. Ac primum, quia est recta, cogita an verba, cogitationes, opera recta fuerint, an contra obliqua et distorta. Et si cogites bene, videbis te saepe ad marginem pontis cum maximo periculo cadendi jacuisse, saepe etiam te extra pontem in mediis aquis pene suffocatum invenies.

Deinde quia via est ardua, et sursum versus tendit, cogita, an ascenderis, an profeceris, an sis melior, quam esses antea. Quod si non ascendisti, scito te nec ambulasse. Et si ambulasti, et non ascendisti, procul dubio descendisti. Id quod fere accidit nostri temporis hominibus, qui modo ascendunt, modo descendunt, sicut de Penelope tradunt poetae, quae semper eamdem telam modo destruebat. Post paucos dies ederit pasca, omnes ascendere incipient, sed iterum statim descendent. Adveniet postea dies celeberrimus Natalis Domini, omnes turmatim current, omnes cupient ascendere, non sufficient ad excipiendas confessiones sacerdotes. Sed quamdiu iste fervor durabit? Usque ad profestum trium regum, vel ad summum ad bacchanalia. Ista sunt itinera Christianorum hujus temporis, istum ludum ludimus toto anno, modo ascendimus, modo descendimus, numquam vero progredimur: modo frigemus, modo tepemus, numquam fervemus. Et tamen in hoc mundo non alia de causa sumus, quam ut pontem istum ascendamus, et per eum ad montem Domini perveniamus, ubi *videbitur Deus Deorum in Sion.* Itaque, auditores, quia via est ardua, quae ducit ad vitam nihil melius agere possumus, quam cogitare ubi sumus, quo tendamus, utrum ascendamus, ne forte veniat nox, in qua nemo potest ambulare, et nos adhuc ad initium pontis a Domino reperiamur.

Postremo, quia eadem haec via non solum recta et ardua, sed etiam arcta est atque angusta, serio cogitare debemus utrum pluribus et majoribus sarcinis onusti simus, quam ut viae illius angustiae nos capiant. Nam perfecto quid nobis proderit, hic in terris operibus maximis abundare, si eas nobiscum ad locum, ubi perpetuo mansuri sumus, ferre non poterimus? Quare cum certum sit, nos oneribus supervacaneis gravatos, viam illam angustam ingredi non posse, quid utilius quaeso nobis erit, quam multos pauperes vocare atque eos rogare, ut nos in operibus nostris ad coelum transferendis adjuvare velint? Et aliis demus ferendos cibos, vestes aliis, aliis pecunias et si dispergamus, demus pauperibus, ut iustitia nostra maneat in saeculum saeculi. Neque dubium est, quin pauperes multos inveniemus benignos et humanos, qui (hoc praesertim tempore) libenter et fideliter adiuvabunt.

Legi aliquando in historia Barlaam et Josaphat, quam b. Joannes Damascenus conscripsit, elegantissimam et pulcherrimam quamdam parabolam: Erat, inquit, civitas quaedam magna, cujus cives antiqua consuetudine, quae in legem jam transierat, externum aliquem hominem, et legum et consuetudinum civitatis illius penitus ignarum, sibi regem assumebant. At is quidem ad annum unum omnem civitatem, et thesauros ejus urbis maximos in potestate habebat: verum anno evoluto, eo nihil tale cogitante, et in illo honore ac deliciis suaviter et sine fortitudine quiescente, statim cives omnes antiquae consuetudinis non immemores, excitata seditione in palatium regium impetum faciebant, et regem purpura et diademate spoliatum, in insulam quamdam sterilem ac desertam deportabant; ut sicut praeter spem ad regnum evectus in honore ac delitiis vixerat, ita praeter spem regno exutus in squalore et sordibus viveret. Caeterum accidit aliquando, ut hominem quamdam regno praeficerent, qui cum animadverteret ex bonis consiliariis bonum et salutem regis et regni pendere, omnibus adulatoribus pulsis ex aula, paucos quosdam viros probos et fideles in consilium ascivit. Et sane ista consiliariorum permutatio plus regi illi, quam ipsum regnum profuit: statim enim fideles consiliarii regem de consuetudine civitatis, et infortunio brevi futuro et secuturo admonuerunt. Ille vero ut audivit rem esse in eo statu, et se post paululum

regnum illud caducum et peregrinum alienigenis relictum, et pauperem ac nudum in insulam sterilem ac desertam deportandum, apertis thesauris, quorum adhuc plenam ac liberam habebat potestatem, magnam vim auri et argenti, nec non vestium et gemmarum, ac lapidum pretiosorum per fidelissimos famulos in insulam praemisit, et palatium aedificari, atque hortos, vineas, servos, ancillas, equos, curros, et alia, quae necessaria esse videbantur, comparari jussit. Quare cum postea evoluto anno, modo caeterorum regum in insulam nudus ejectus fuisset, non sicut caeteri mendicare debuit, sed dives et felix in proprio palatio (consilium ejus omnibus laudantibus) vitam duxit. Ista est parabola, quae cum verbis apostoli Pauli mirifice consentit. Nihil est enim aliud civitas illa seditiosa et turbulentia, quam mundus iste: porro rex externus et peregrinus est homo, qui ad breve tempus vivit et regnat, et liberum est ei de suis opibus facere, quod velit, sed paulo post, cum ipse omnia in tuto esse putat, oritur intestina seditio, incipiunt humores altercari, denique tumulus febrium et aliorum morborum, de corpore animam exrudit, et solam ac nudam in aliam quamdam, et omnibus viventibus incognitam regionem deducit. Quae regio ideo sterilem solum esse dicitur, quod in futuro saeculo nullus sit locus poenitentiae, nullus jejuniis, nullus eleemosynis, nullus operibus caeteris, quibus vitam promereremur. Adulatores consiliarii daemones sunt, nostri corporales sensus, qui numquam cessant nobis in perniciem nostram consulare, ut nihil pauperibus demus, etiamsi eos ante oculos nostros fame ac frigore mori videamus, sed omnia quae habemus, et quae non habemus, in nostram vel necessitatem, vel utilitatem, vel voluptatem et curiositatem, expendamus. Fideles vero et vere sapientes consiliarii, sancti sunt patres, qui nobis consulunt, nos monent, nos hortantur, ut dum hic vivimus, dum licet, dum regnum est in nostra potestate, prospiciamus nobis in futurum, et per manus pauperum, divitias nostram in aliam vitam transmittamus. Neque solum monent, sed etiam objurgant, ut magis terreant.

Quod si hoc te non movet, ut animae tuae et pauperum miserearis, moveat saltem id, quod patres docent: simile furto et rapinae esse dicunt, cum pauperibus opes tuas, si possis, non communicas. Audi quid b. Ambrosius dicat, sermone, octuagesimoprimo, qui inter vere ambrosianos fere pulcherrimus est: *Non minus*, inquit, *est criminis habenti tollere quam cum possis et abundes, indigentibus denegare*. Audi quid b. Augustinus dicat: *Superflua*, inquit, *diviti, necessaria sunt pauperi. Aliena retinet, qui ista tenet.* Audi magnum Basilium oratione illa pulcherrima in verbum divitis. *destruam horrea mea: Num injustus*, inquit, *est Deus, inaequaliter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille vero mendicat; nisi ut te bonae dispensationis meritum consequaris, ille vero patientiae bravio decoretur? At tu nonne spoliator es qui quae dispensanda suscepisti, propria reputas? Esurientis est panis, quem tu detines; nudi tunica, quam in conclavi reservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit: indigentis argentum, quod tu defossum habes. Quare tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres? At, inquis, pulchra quidem verba, sed pulchrius aurum. O quanti pretii tibi videbitur in die illa judicii verbum illud: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: esurivi et dedistis mihi manducare: sitivi et dedistis mihi potum: nudus eram, et cooperuistis me. Quantus rursus terror, et sudor, et tenebrae tibi oborientur, ubi audieris condemnationem: Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: Esurivi enim et non dedistis mihi manducare, etc. Non illic raptor excusatur, sed qui bona non communicavit condemnatur.* Haec Basilius. Sed audi postremo quid magnus Chrysostomus oratione secunda de Lazaro dicat: *Discamus*, inquit, *quod si eleemosynas non praestiterimus, pari cum his, qui spoliant, supplicio afficiemur. Heriles enim, hoc est, Dei pecuniae sunt, undecumque eas collegeris. Et ideo plura sibi possidere concessit Deus, non ut in scortationem, temulentiam, ingluviem, in vestes sumptuosas, aliamque mollitiem consumeres sed ut eas egentibus distribueres.* Quemadmodum enim receptor quispiam, qui regis pecunias accepit, si neglexerit, his quibus jussus est, distribuere, inque proprias consumpserit delitias poenas dat; ita sane et dives receptor quispiam est pecuniarum, quae pauperibus distribui debebant. Ita cum in mandatis habeat, eas destribuere conservis suis, si quid amplius, quam postulet necessitas in seipsum insumpserit, gravissimas ille daturus est poenas. Certe audistis, qui patres ac dd. quibus nescio an quatuor alios sanctiores, doctiores, graviores antiquitas habeat, et quibus verbis, qua libertate, qua auctoritate vos maneant, omnes eos cum latronibus et praedonibus judicandos, qui eleemosynas, cum possunt, conservis suis egentibus non largiuntur. Sed non minori libertate et auctoritate Apostolus Joannes clamat dicens; *Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necesse habere et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?* Certe non manet. Nam ut idem apostolus ait. *Debemus non pro fratribus animas ponere.* Sed si substantiam hujus mundi ponere non potes, quomodo substantiam tuam, quomodo vitam et sanguinem tuum pones? Ergo incedis plateas, et pauperes nudos et clamantes vides, et viscera tua non commoventur, et fratres et conservos tuos non recognoscis, qui fortasse in alio saeculo majores ac patrocinio indigebis, scito in te locum charitatem non habere, atque adeo teipsum tamquam vere mortuum coram Deo jure deflere potes. Quare, fratres, *non diligamus verbo neque lingua sed opere et veritate*, hoc praesertim afflictissimo ac miserrimo tempore, adjuvemus omnes fratres nostros, illos in quibus Christus pasci et vestiri cupit. Qui potest, divitiis; qui non potest, affectum saltem et verba consolationis et precem apud Deum Patrem nostrum et illorum, non neget. Ita liberi expediti pontem illum rectum, arduum, angustum ascendemus, et per eum ad montem Domini perveniemus, ubi *videbitur Deus Deorum in Sion*, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXV.

DE DOMINICA TERTIA QUADRAGESIMAE

THEMA

Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio autem et omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. *Ephes.* 5.

SYNOPSIS

Hac concione docemur, quomodo et in quibus maxime Deum imitari debeamus, in charitate scilicet et castitate. Charitatem ad exemplum Christi secundum Deum esse ordinandam; ac proinde reprehendentur secus facientes, qui suos amore inordinata, inconstanter, verbo solum et opere diligunt, indignos ad dignitates promovent, et amicos solos ob commodum aliquod, non vero inimicos gratis amant. Quomodo Deus, plurimi sancti, imo tota rerum universitas ad diligendum inimicos nos instruant: et quam gloriosum sit remittere injurias, e diverso quam turpis ultionis et vindictae cupiditas demonstratur. Deinde de castitate agitur, quam sit praeclara virtus, et quam exosa Deo et sanctis sit fornicatio, quod multis d. Pauli testimoniis confirmatur. Falsae objectioni eorum, qui dicunt fornicarios nemini injuriam inferre, occurritur, et castitatem divina assistente gratia non adeo, ut praetenditur, esse difficilem, probatur. Tandem efficacissima pro tuenda castitate, et mentis et corporis puritate conservanda, praescribuntur remedia.

Magna et praeclara, praestans ac plane singularis est ea gloria, ad quam nos hodie b. Paulus apostolus invitat. Quotquot estis honoris et gloriae cupidi, adestote animis et cogitatione, ac mente intuemini, ad quam sublime fastigium, ad quam excelsum culmen honoris b. Paulus hodierna die nos ducat. *Imitatores*, inquit, *Dei estote.* Potestne aliquid sublimius aut excellentius cogitari, quam ut homo Deum, terra coelum, opus opificem, figmentum figulum imitetur? Certe homines non parum se profecisse putant, nec parum tument ac superbiunt, si vel in arte dicendi Ciceronem, vel in poesi Virgilium, vel in philosophia Aristotelem, vel in praeliis et certaminibus Achilem aut Hectorem recte imitati fuisse dicantur. Quo ergo loco nos eum ponemus, qui Deum ipsum probe ac sapienter imitabitur? Quare quicumque prudenter ambitiosi estis, et gloriam non brevem et falsam, sed veram et stabilem quaeritis, *estote imitatores Dei.* Ac ne forte apud vos ipsos cogitetis, vel non debere vel non posse vos Deum imitari, audite quod sequitur; *Sicut filii*, inquit, *charissimi.* Nam quis filius, quem pater vehementissime diligit, et qui parentem optimum et sapientissimum habet, imitari patrem suum vel non debet vel non potest? Ergo et vos, cum sitis filii Dei, et Spiritum sanctum in cordibus vestris habeatis clamantem: *Abba, pater*, quidam Deum imitari valetis et debetis? *Estote* ergo *imitatores Dei, sicut filii charissimi.*

Sed in quo, quaeso apostole beatissime, Deum imitabimur? Num in coeli et terrae creatione? an in hominum mortuorum excitatione? Quod est opus, quod imitari nos jubes? Audiamus, quid ipse respondeat: *Estote*, inquit, *imitatores Dei, sicut filii charissimi, et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos. Fornicatio autem et omnis immunditia, nec nominetur in vobis sicut decet sanctos.* Itaque duae sunt praecipue virtutes in quibus Patrem nostrum Deum imitari debemus charitas et castitas.

Primum igitur, quod a nobis exigitur, si Deum imitari velimus, est ut diligamus: et non quocumque modo diligamus, sed sicut Christus dilexit nos. In quo multi decipiuntur, qui diligunt quidem proximum, parentes, filios, fratres, amicos, amicas etiam interdum et lenones ac meretrices, sed ideo Deum ista sua benevolentia non imitantur, quod non diligant, sicut Christus dilexit nos. Diligunt aliqui vel amicos vel affines inordinato perversoque amore, ita ut Deum offendere non formident, modo amicis vel affinibus placeant. Quot sunt, qui cum amicis tabernas frequentant, quod soli non facerent? Quot qui pro amicis facile mentiuntur, aut pejerant, aut falsum testimonium dicunt, aut graves inimicitias cum aliis sumunt? Non ita Christus dilexit nos, qui nihil gloriae Dei Patris anteponebat. Itaque diligamus proximum, sed ordinata charitate, ne forte nobis idola fabricemus et res creatas pro creatore colamus. Alii sunt qui diligunt quidem ordinata charitate, sed ad tempus aliquod, deinde oblata aliqua occasione amorem in

odium convertunt. Non ita Christus dilexit nos, sed constanter. *Cum dilexisset suos,* inquit Joannes, *qui erant in mundo in finem dilexit eos.* Sunt etiam alii qui diligunt in finem usque, verum amore quodam non solum imperfecto, sed saepe etiam perverso et noxio. Quot sunt, qui filios fratres, nepotes adolescentulos ac pene pueros interdum, etiam non pene, sed penitus pueros onerant ecclesiasticis beneficiis tribus aut quatuor, et ipsimet eos impellunt ad gehennam? Et tum cum ea beneficia per fas et nefas eis procurant, vel etiam emunt, si necesse est, tunc se filios, aut fratres aut nepotes suos vehementer diligere putant. Quot sunt praeterea, qui si videant affines aut amicos suos velle mundo ac pompis ejus renunciare, et Christum juxta ejus consilia serio imitari, tum illi, ut signa benevolentiae demonstrent, eos ad se vocant, atque a bono proposito dehortari, et ad mundum revocare incipiunt? Non ita Christus dilexit nos, sed in vitam aeternam. Dilexit Dominus matrem, dilexit apostolos, dilexit martyres, et plane sicut oportebat. Numerate palatia, possessiones, hortos, vineas, quas eis attribuit. Vae nobis, qui dicimur diligere, et odio prosequimur. Imo plus nostra benevolentia, quam odio nocemus. Vere *inimici hominis domestici ejus*, et qui amatores maxime videntur, illi saepe hostes et proditores sunt. Itaque si vis recte diligere, dilige *sicut Christus dilexit nos.* Dilige in vitam aeternam, amputa occasionem peccandi, quaere materiam bene agendi, procura salutem animae iis, quos diligis.

Sed quid de illis dicemus, qui diligere non noverunt, nisi verbo et lingua? Et cum aliquid de suo ponere debent, vel operam vel pecunias vel quid aliud, statim dilectionis obliviscuntur? Num hoc modo Christus nos dilexit? Non sane. Audi quid apostolus dicat; *Ambulate in dilectione, sicut Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis hostiam et oblationem Deo in odorem suavitatis.* Et apostolus Joannes: *In hoc,* inquit, *cognovimus charitatem Dei, quod ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere,* hoc est diligere opere et veritate. In hoc Deum imitari debemus.

Sed alii postremo sunt, qui eos dumtaxat diligere solent, a quibus aliquid commodi vel honoris vel delectationis expectant: gratis diligere, quod vere est diligere, numquam didicerunt: atque idcirco inimicos nullo modo diligere possunt. Itaque diligunt eo amore, quo muscae etiam diligunt, quae quamdiu defers vas aliquod plenum melle, tamdiu te comitantur: si illud alicubi ponas nulla te sequetur amplius. Non ita Christus dilexit nos, sed gratis, vera, pura, sincera dilectione. Cum adhuc inimici essemus, dilexit, et Patri per mortem suam nos reconciliavit. Atque haec est dilectio, de qua praecipue Apostolus loquitur, dilectio eximia, heroica, Christianorum propria: dilectio, inquam, inimicorum. Nam cum dixisset; *Estote misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis,* statim subjunxit, *Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi, etc.*

At inquis, fieri non potest, ut inimicum diligam. Est id contra naturam: statim atque inimicum video, totus perturbor. Est quidem dilectio inimici contra naturam, sed corruptam atque depravatam, non contra naturam Dei gratia adjutam. Nihil est impossibile credenti. Qui revera credit hominem etiam inimicum a Deo creatum, ad imaginem Dei affectum, Christi morte et sanguine redemptum; et praeterea ejus dilectionem nobis a Deo praeceptam esse, sane multum laborat in diligendis inimicis. Quid, quod Deus, et tota rerum Universitas nos exemplo suo ad dilectionem inimicorum hortatur? Nonne Deus offendimus quotidie omni genere flagitiorum, et tamen *Solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super justos et injustos?* Certe si Deus cum suis servis jure belli agere vellet, sicut et nos cum nostris conservis agimus, statim ad primum flagitium omnium elementa operam et obsequium suum nobis negarent. Terra nos non sustineret, Sol non illustraret, ignis non calefaceret, aer spirabilem se non praeberet. At vero Deus noster, cujus misericordiae non est numerus, non ita se gerit, sed permittit nobis, licet inimicis, obsequia elementorum frui. Praeterea ipse nobis vitam, motus, sensus, vestes, alimenta perpetuo subministrat, et hostem nostrum Satanam impedit ac prohibet, ne quantum vellet ac posset nobis noceat. Aspice deinde ac intuere omnes partes hujus universitatis. Nonne terram in rebus humanis semper conculcamus, terimus, effodimus, et in eam omnes sordes et omnia purgamenta proiicimus? et tamen ipsa a Deo edocta reddit bonum pro malo, profert nobis herbas, fruges, aurum etiam et argentum et omnia metalla. Nonne vites et arbores, in rebus, quae vivunt et non sentiunt singulis annis spoliamus et tondemus? et tamen ipsae uvas et poma liberalissime nobis producunt. Nonne canes, in animantibus brutis, aliquando vehementissime verberamus, et ipsi statim omnium injuriarum obliti motu caudae nobis blandiuntur? Veniamus ad homines. Nonne apud Ethnicos Cajus Caesar nihil oblivisci solebat praeter injurias? Nonne Pericles, ut magnus Basilius testatur, cum et plebeo et circumforaneo quodam contumeliis et conviciis impeteretur, tota die patientissime eum audivit, ac deinde vesperi accensa face domum eum reduxit? Nonne inter sanctos, in lege naturae, patriarcha Joseph fratribus suis crudelissime venditur ac pene necatus, injuriam illam non aliter, quam multis beneficiis in fratres collatis, ulcisci voluit? Nonne tempore legis scriptae rex et propheta David atrocissimo hosti non semel, sed saepius benignissime pepercit? Denique in lege gratiae novae Christus, b. Stephanus, omnes apostoli, omnes martyres, omnes sancti ista laude enituerunt. *Maledicimur,* inquit apostolus, *et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemamur, et obsecramus.*

At inquis, sancti erant et perfecti, quos enumerasti. Primum, numquid etiam Pericles et Caesar sancti erant? Quod igitur illi propter gloriam vanam facere potuerunt, tu propter gloriam veram non poteris? Deinde Joseph, David, Stephanus, Paulus, sancti erant fateor et perfecti: sed interim homines erant, carnem et ossa gestabant, sensum,

et sanguinem et choleram habebant. Denique sancti erant et perfecti: sed tu quoque sanctus et perfectus esse debes, alioqui in regnum coelorum non intrabis. Tibi enim et mihi et omnibus dicitur: *Estote perfecti, sicut Pater vester coelestis perfectus est.* Et. *Estote imitatores Dei sicut filii charissimi.*

At iniquis turpe est et ignominiae plenum, injuriam non ulcisci. Mira res profecto: Deo gloriosum est parcere, et tibi turpe erit? Est honorificum Domino et turpe erit servo? Quis hoc capere potest? Aut quid demum non persuadebit, si hoc persuadet? Deinde quid unquam de Caesare gloriosius et excellentius praedicatum est, quam quod bellando vinceret homines, parcendo vinceret victoriam? Nonne etiam Aristoteles docet, homines viles et objectos esse, qui ignoscere non noverunt? et, stomachum esse nimis delicatum, qui injurias concoquere non possit? At inquis: Interim homines digito me ostendent, et ignavum, et parvi animi esse dicent. Esto. Quid tua? Sine illos dicere et agere quicquid velint: Nam si stulti reprehendent certe Deus, et angeli et omnes viri sapientes factum tuum laudabunt. Quaero abs te, si dum coram judice cum aliquo contendis, omnes qui adsunt te causam perdidisse dicerent, et contra solus judex te vicisse affirmaret, nonne omnes illos, qui contrarium loquerentur, contemneres, ac rideres? Ita nunc Deus dicit te recte facere cum diligis inimicum, atque inde maximum lucrum et honorem aliquando relaturum: quid igitur tua refert, quid aliis garriant? *Estote igitur imitatores Dei, sicut filii charissimi*: Estis filii Dei Patris optimi et beneficentissimi, cur Satanam imitari vultis, qui est *homicida ab initio*? Quid stultis et miserius iis, qui gloriam in ultione quaerunt et tamen interim similes carnifici potius, qui nemini parcit, quam Deo videri volunt: quamquam perdidissimi isti homines, qui ultionibus et parricidiis delectantur, multo crudeliores sint omni carnifice. Carnifex enim permittit reum confessione et poenitentia peccatum expiare: deinde sine ira atque hodio occidit et quantum est in se minuit supplicium. At scelestissimi isti parricidae tamquam rabidi canes saeviunt, et corpus et animam enecare desiderant.

Sed jam ad alteram virtutem transeamus, *Fornicatio autem,* inquit, *et omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos.* Utinam essem ego ita eloquens, ut possem auditoribus meis, ac praesertim ingenuis adolescentibus decorem, speciem, pulchritudinem, lucem integritatis et castitatis ob oculos ponere! O si scirem vel ex parte demonstrare, quam sit haec virtus, et per se eximia, et Deo grata, et angelis amica et homini salutaris! et quomodo animam illustrat, et puram, nitidam, perspicuam facit, et idoneam reddit ad fulgorem, radios divinae sapientiae suscipiendos! non dubito quin multos ad eam diligendam, et tamquam pretiosam margaritam omnibus aliis rebus venditis emendam inflammarem: Vidistis aliquando nitidos quosdam fontes, qui ita lucem concipiunt, ut toti usque ad profundum illustrentur, ut etiam nimini lapilli atque arenae in iis numerari possunt? Tales sunt animae castae, quas totas lumen divinae sapientiae penetrat, quaeque in eo lumine Dei voluntatem, decorem virtutis, verum et falsum, et minima etiam ac levissima quaeque errata vident. At contra mentes impurae similes sunt aquae turbidae, in qua sues jacuerunt, quae lucem non admittit, et in qua nec magni etiam lapides cerni possunt. Ita enim animae hominum impudicorum, in quibus tartareae sues jacent obscurae, foedae, inquinatae sunt, ut saepe etiam magna peccata et flagitia horrenda non agnoscant. Hinc igitur, Deus tam saepe nos ad castitatem et sanctitatem exortatur. *Sancti,* inquit, *estote, quoniam ego sanctus sum Dominus Deus vester.* Et, *Lavamini, mundi estote: qui fertis vasa Domini.* Et, *beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Apostolus vero Paulus in omni fere epistola clamat: *Fugite fornicationem. Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vas suum possidere sanctificatione et honore, non in passione desiderii. Fornicatio autem et omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. Sectamini pacem et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.*

Sed occurrunt aliqui, et dicunt: Fornicationem, impuras cogitationes, desideria turpium voluptatum, vel sibi peccata non videri, vel ita levia, ut aspersione aquae lustralis statim expientur. Cui enim, ajunt, injuriam facimus, cum fornicamur vel cum turpia cogitamus? Cui facimus, quod nobis non vellemus fieri? Neminem laedimus, neminem contristamus, neminem vexamus. Jam dixi vobis, sordidas istas animas, ita turbidas, et obscuras esse, ut etiam gravissima facinora non agnoscant. Sed adhibebimus lumen orationi, et ea si poterimus de tenebris eruta in solem ac lumen proferemus. Primum, cum nos Christiani et non Ethnici simus, etiamsi rationem nullam haberemus, qua ostendere possemus, haec esse mala et magna mala, nonne satis esse debet, quod Deus et apostolus ejus nobis praecipiant, ista fugiamus, et nisi paruerimus mortem sempiternam comminentur? Apostolus ait: *Haec est voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, et sciat unusquisque vas suum possidere in santificatione et honore.* In quibus verbis omnia genera impudicitiae et luxuriae continentur. Si Deus ita vult, si apostolus testatur ita esse, nonne debemus caput demittere, humum aspicere, et absque ulla interrogatione facere, quod praecipitur? Sed audi, quam poenam comminetur: *Nolite errare;* inquit apostolus ad Corinthios scribens, *neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Rursum in epistola ad Galatas: *Manifesta sunt,* inquit, *opera carnis, quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae invidiae, homicidia, ebrietates comessationes et his similia: Quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Et in epistola ho-

dierna; *Hoc*, inquit, *scitote intelligentes, quod omnis fornicator , aut immundus , aut avarus , (quod est idolorum servitus) non habet haereditatem in regno Christi et Dei.* Itaque videtis qualia sint ista crimina , quae a regno coelorum excludunt.

Sed num est verum, quod ajunt homines impudici, nulli se injuriam facere ? Nullo modo. Errant toto coelo. Primum enim injuriam atrocissimam faciunt proli,quae nascitur ex fornicatione.Quaero abs te , num velles tu ex fornicatione natus esse , ita ut parentem ignorares tuum , et matrem meretricem haberes, atque esse sine fama , sine haereditate, sine institutione? Certe non velles. Cur ergo dicis te nemini facere,quod non velles tibi fieri, cum fornicaris ? Deinde faciunt injuriam foeminae cum qua peccant,cujus tanto magis crescit infamia, quanto magis crescunt fornicationes.Praeterea non fornicarii solum , sed omnes impudici , etiam ii , qui solum in seipsis , vel cogitando , vel concupiscendo vel aliis modis turpitudinem operantur,injuriam faciunt corpori suo. Nam peccata caetera , ut furta, periuria,blasphemiae, *extra corpus* sunt: qui vero impudicus est , *in corpus suum peccat* , ut apostolus ait. Injuriam item faciunt Christo,qui frater noster, os nostrum et caro nostra est : quin etiam *corpora* nostra *membra Christi sunt* , et ea impudicus tollit , et facit *membra meretricis.* Injuriam faciunt Virgini Deiparae,quae mater nostra est , cum Christi filii ejus fratres simus. Maxime enim displicent matri Virgini filii impudici. Injuriam faciunt etiam angelo custodi , qui nihil horret magis, quam foetorem luxuriae. Denique injuriam,eamque gravissimam faciunt Deo, cujus templum prophanant atque evertunt. Numquid si in hoc templo , si inter hos parietes , vellet aliquis adulterium vel fornicationem exercere , nonne sacrilegus ab omnibus haberetur? Quomodo igitur non sacrilegus erit , qui corpus suum vivum templum Spiritus sancti prophanare audet?*Nescitis*,inquit apostolus,*quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti* ? Habetis ergo , quam vehementer errant homines impudici, cum se nemini suis impudicitiis injuriam facere dicunt.

Sed rursum alii, juvenes, inquiunt, sumus, non possumus caste vivere,etiamsi velimus. Et hoc immane mendacium est.Nec enim non possunt caste vivere , sed non volunt. Nec est impudicitia morbus juventutis , sed corruptae juventutis ; Alioqui quot milla sanctorum adolescentium et sanctarum virginum in Ecclesia extiterunt? Nonne sanctus Eduardus Angliae rex , beatus Henricus Romanorum imperator , et alii nonnulli , cum ipsa propria conjuge , quod pene videtur incredibile , in virginitate vixerunt?Et nos non poterimus,quod illi et illae? Numquid illi et illae in semetipsis potuerunt , et non in Domino Deo suo ? Certe si rex noster diceret servis suis : Itote in Indiam , et naves non accipiatis , sed vel super undas ambulando , vel natando vel volando eo pertingite ; merito profecto , optimoque jure conqueri possent. At si diceret; Accipite naves quotquot sunt necessariae, et eo modo iter facite;excusationem non haberent. Ad eumdem modum, si diceret Deus : Viribus vestris caste vivite, nihilque auxilii a me expectetis, mirum non esset , si obtemperare non possemus. At cum ipse nobis multa adjumenta polliceatur , multa remedia instituerit,quis ore blasphemo dicere audebit, Non possum caste vivere?

Quae sunt igitur ista remedia?Primum jejunium et oratio:*Hoc enim genus daemoniorum non eiicitur , nisi in oratione et jejunio.* Vult Deus , ut intelligas donum suum esse continentiam, atque a se eam magno desiderio petas et ipse eam tibi procul dubio non negabit. Quia etiam caro pinguis , tamquam terra aratro non subacta, semper germinat malas herbas impurarum cogitationum , debes eam jejuniis exercere ac subigere. Porro ad jejunium et orationem addere debes lectionem piorum librorum, ac praesertim eorum , quibus vitae sanctorum continentur,ut videas quibus modis,qua industria, qua arte spiritum fornicationis vicerint ii , qui nunc coronantur ac triumphant in coelis. Postremo sacramenta illa potentissima et saluberrima confessionis et communionis , si frequentare volueris, vel octavo vel quintodecimo quoque die, vel ut minimum mensibus singulis , profecto vim et efficaciam hujus medicamentis experieris. In ipso vero conflictus summo studio observare debes , ut primas cogitationes repellas ; *Nolo sinas cogitationes crescere*, inquit b. Hieronymus, *dum parvus est hostis interfice. Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos ad petram.* Parvuli nostri primae sunt cogitationes:petra autem Christus est. Itaque si tibi bene consultum cupis , si victoriam in isto conflictu desideras, allide parvulos tuos ad petram: statim atque oboritur turpis cogitatio , defige oculos mentis in vulnera Domini nostri Jesu Christi. Cogita serio atque attente , ideo Deum ipsum tam atrociter vulnerari voluisse , ne animus tuus turpibus cogitationibus vulneraretur. Neque dubites quin ex illis sacratissimis fontibus Salvatoris scaturient aquae , quae ardorum tuae libidinis cogitationum et desideriorum extingunt. Si vero remedium istud non proterit , quod tamen raro ad modum accidere solet , converte oculos mentis in illas vivas et sempiternas flammas gehennae, quae omnes impuros et impudicos cremabunt. Cogita quid erit propter unam brevem, turpem , exiguam voluptatem ignem gehennae maximum et non diuturnum , sed aeternum absque ullo fine tolerare , ubi numerabis mille annos, et iterum mille,et decem milia, et mille millia, et millies mille millia, et semper erit initium. Ista aeternitas poenarum , dubium esse non potest , quin si fideli animo atque attente perpendatur, statim extinguat, aut mitiget sensum libidinis. Haec sunt igitur remedia , ista sunt arma , istis utamur , et victoriam procul dubio consequemur, praestante Domino nostro Jesu Christo , qui vivit et regnat Deus in saecula saeculorum Amen.

CONCIO XXVI.

DE DOMINICA LAETARE

THEMA

De evangelio quinque panum. *Joan.* 6.

SYNOPSIS

Christus, ut se mundi auctorem et parentem hominibus probaret, factum Apellis imitari visus est. Quomodo ipse pro humana salute assidue discurrendo se fatigarit; verba Christi homines patienti vi trahebant, idque potissimum ob miraculorum virtutem, et quare hoc, a simili ostenditur. Conciliatio textus evangelici, qui sibi contradicere videbatur. Tres causae, cur Christus signa et prodigia faciebat, asseruntur. Undenam omnis haeresis et schismatum causa orta sit, luculenta narratione patefit, nempe quod plurimi Christum non propter Christum, sed ut de panibus ejus manducent, quaerunt. Causa redditur, cur Christus mons ipse plerumque montibus fuerit delectatus, nimirum ut nos eum ad montem omnium perfectionum sequeremur. Cur itidem in solitudinem secesserit. Praelatorum esse, subditis in miseria constitutis sollicite providere, Christi exemplo docetur. Panes istos figuram fuisse eucharistiae ex multis allatis probatur. Eucharistiam esse cibum bene valentium, non aegrorum; et quomodo sordes pedum, id est, peccata, ante mensae hujus coelestis accessionem sint abluendae, disseritur.

Secunda pars reliquam textus explicationem continet; ubi docemur injurias aequo animo ferre, Christi exemplo, qui hic et alias injurias sibi illatas benefactis arguere consuevit. Cur Christus ante fractionem panis, et non post, gratias egerit. De multiplicatione panum paucula quaedam inseruntur. Cur potus hic nulla fiat mentio. Quinam sint fructus eleemosynae tam corporalis quam spiritualis, demonstratur. Christum singulis annis nobis panes multiplicare, et aquam in vinum convertere probatur. Quatuor egestis causae adducuntur. Prima est diffidentia de providentia Dei. Secunda divitum avaritia et tenacitas. Tertia, pauperum superbia, luxuria et ebrietas. Quarta, divitum superbia et luxus, quae singula oratoria ante exaggerantur. Tantem exhortatio ad liberalitatem in pauperes epilogi vices sustinet.

Pictorum principem Apellem, auditores optimi, cum is Rhodum ad Protogenem venisset, et officinam ejus ingressus ipsum minime reperisset, lineam quamdam tanto artificio duxisse scribit Plinius, ut ex ea facile Protogenes intellexerit, Apellem esse, qui ad se venisset: nec enim linea tantae tenuitatis, ut prope aciem oculorum effugeret, alium, quam Apellem auctorem habere poterat. Tale quiddam mihi esse videtur, quod in hodierno evangelio de mundi hujus architecto et molitore Christo b. Joannes evangelista commemorat. Scribit enim eum, cum ad nos ex illo suo coelesti domicilio descendisset, et hujus pulcherrimi operis, quod a perfecta absolutaque elegantia Graeci κοσμον, nos mundum appellamus, auctor ac parens credi vellet; nec ignoraret homines solis verbis non facile sibi fidem adhibituros esse, lineam unam, quam nemo omnino imitari posset, illo suo divino pinicillo duxisse. et rem mundo miraculi, et prodigii plenam ostendisse. Siquidem quinque panibus et duobus piscibus quinque hominum millia pavit. At si ipsum facinus, et nostram infirmitatem consideres, res est ejusmodi, quam hodie Dominum effecisse evangelista scribit, ut vires rerum creatarum exuperet, et omnium hominum, atque angelorum facultatem ac potentiam vincat. Quocirca non immerito, qui tantae rei spectatores esse potuerunt, auctorem ex opere agnoscentes, laetissimis vocibus acclamaverunt: *Hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* Quanti vero praeclarissimum hoc signum divini evangelistae faciendum censuerint, vel ex eo cognosci potest, quod cum alia (nisi fallor) omnia nostri Liberatoris signa, atque prodigia vel ab uno, vel ab alio praetermissa sint, hoc unum ab omnibus summa diligentia maximaque consensione aeternis litteris mandatum, et ad omnem posteritatis memoriam consecratum est. Adeste igitur animis, auditores, et dum vobis historiam evangelicam, qua hoc pulcherrimum facinus continetur, expono quaeso, diligenter, ut facere consuevistis attendite.

Abiit Jesus trans mare Galileae, quod est Tiberiadis. Nihil omnino temere aut casu sapientissimus Dominus faciebat. *Nec enim unquam temeritas*, ut Tullius ait, *cum sapientia commiscetur.* Cur igitur abiit trans mare Galilaeae; quod est

Tiberiadis? Concionem, et longam et utilem Dominus ad Judaeos habuerat, ut ex capite superiori intelligi potest: verum cum se nihil proficere apud eos animadverteret, quod illi obstinatione quadam voluntatis, et oculos, ut non viderent, et aures, ut non audirent, clausissent, egressus ab eis trans mare Galilaeae; non secus ac prudens medicus, cum de salute aegroti desperat, eum deserit,atque ad alios curandos studium suum ac diligentiam confert. Rursum nihil est, cui minus conveniat stare, et quiescere, quam Soli, cum ipse sit, qui universo orbi lumen et calorem impartit. Dominus autem se justitiae solem,et mundi lucem esse non ignorabat; neque ullo modo oblivisci poterat, non alia de causa se mundo tenebris densissimis obruto illuxisse, quam ut suo fulgore tenebras dissiparet, et homines in umbra mortis sedentes illustraret. Quocirca pene numquam quiescebat, et nunc in Galilaeam ab Jerusalem descendebat, nunc iterum a Galilaea in Jerusalem ascendebat, nunc Samariam obibat, nunc mare transmittebat, nunc Tyri et Sydonis fines peragrabaris, nunc ad urbes et oppida se conferebat, nunc etiam solitudines et loca deserta perlustrabat. Abiit igitur ex Judaea trans mare Galilaeae, ut tamquam verus Sol lumen praesentiae suae illis etiam regionibus exhiberet. Deinde non solum verbis, sed etiam factis Dominus loquebatur, et res futuras non tantum multo ante praedicebat, verum eas etiam interdum rebus gestis imitabatur,atque adumbrabat. Excessit igitur ex Judaea,Judaeisque in sua obstinatione et caecitate relictis. Tiberiadis mare transmittit ut iam nunc ostenderet *de Sion legem* exituram *ac verbum Domini de Ierusalem*:et apostolos aliquando ad Judaeos dicturos.*vobis quidem oportebat primum praedicari verbum Domini*; *sed quoniam repellitis illud et indignos vos judicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad Gentes.* Postremo abiit Dominus trans mare, et in loca deserta se contulit: tum ut majorem sitim audiendi verbum Dei in iis, quos ad aliquod tempus deserebat, excitaret; tum ut miraculi patrandi et potestatem suam ostendendi,in panum et piscium multiplicatione opportunitatem haberet. *Abiit igitur trans mare Galilaeae quod est Tiberiadis*, hoc est, ultra eum lacum, qui in finibus Galilaeae tacet quique Tiberiadem civitatem alluit.

Et sequebatur eum multitudo magna. Verba Domini, auditores, quasi quaedam jucundissima symphonia, undique homines attrahebant. Neque mirum id nobis videri debet: non enim eloquens aut sapiens aliquis loquebatur; sed ipsum Dei verbum, ipsa Dei sapientia loquebatur. Certe plusquam Demonsthenes hic, *plusquam Salomon hic*: *Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* Itaque quod falso poetae de suo Orpheo jactant,id nos vere de Christo affirmare possumus: Nempe, currebant post eum, non quidem arbores et ferae, figmenta sunt haec; sed rudes et agrestes homines et obliti rectorum, obliti prolium, obliti rei familiaris, obliti operum studiorumque suorum, etiam in desertissimas solitudines, et ad multa milliaria Dominum sequebantur. *et sequebatur* inquit, *cum multitudo magna.* Solebant olim, qui columbas aucupabantur, ut magnus Basilius ad Julitam scribens ait, tali quadam arte atque industria uti: Columbam unam, quae longo usu ad aedes Domini sui redire didicisset, unguento quodam ungebant, cujus odor gratissimus esse columbis perhibetur, tum eam ad hunc modum delibutam dimittebant. Illa de more per aerem volans varia loca peragrabat; quotquot vero columbae in eam incidebant, omnes gratissimo illo odore allectae, ei se adjungebant, atque hac ratione, quae sola egressa fuerat, innumeris deinde sodalibus comitata, et quasi stipata rediit.Ad eumdem igitur modum,cum Deus optimus et sapientissimus auceps intelligeret, homines quasi columbas sine corde ex paradisi nidis et cubilibus evolasse, et misere quotidie ab accipitribus rapi atque occidi videret, cuperetque eas ad sua domicilia et nidos revocare, accepit columbam unam nostri videlicet liberatoris innocentissimam humanitatem, et eam omnium gratiarum et virtutum unguento perunctam in medium aliarum columbarum misit. Hinc igitur fiebat, ut quocumque Dominus pergeret, multitudo magna eum sequeretur. Alii siquidem odore operum allecti currebant, et clamabant: *Bene omnia fecit,et surdos fecit audire et mutos loqui*: Alius odore virtutum et innocentiae delectatus currebat, et clamabat: *Magister, sequar te quocumque ieris.* Ecclesia vero adhuc currit et clamat: *Trahe me post te, curremus in odorem unguentorum tuorum.*

Sequebatur igitur *illum multitudo magna.* Quamobrem? *Quia videbant*, inquit, *signa*, *quae faciebat super his*; *qui infirmabantur.* Ecce quali odore trahebantur isti, nempe signorum et prodigiorum. Dominus enim turbas istas coelestium et spiritualium bonorum nondum capaces, curationibus corporum, veluti quibusdam muneribus alliciebat. ut hinc ad majora ascendere, et animorum etiam curationem desiderare, atque ab eo petere inciperent. Nonne apud Horatium legistis;

Pueris dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima?

Ita fieri solet,munusculis quibusdam alliciuntur pueri. ut prima elementa perdiscant. At ubi adoleverint, et philosophorum aut jurisconsultorum scholas frequentaverint. jam eos profecto puderet accipere crustula. Sic etiam Deus cum hominibus facit. Nam, ut b. Augustinus, libro quinto de civitate Dei, sapienter docet, cum videret homines quasi pueros res istas ludicras, regna, imperia, opes. honores,et alias (dicam enim) nugas magnifacere. et ea a suis idolis et simulachris petere, coepit haec ipsa suis cultoribus tradere, ut Constantino et Theodosio et aliis nonnullis, quos, ut ipse Augustinus loquitur, tantis implevit muneribus, quanta nemo auderet optare. Nimirum,ut vel hac ratione ab idolis homines revocarentur. Deinde vero cum ex pueris excessissent, et ad Christianorum maturitatem pervenissent, jam non de crustulis, non de nugis,non de terrenis opibus et honoribus; sed de regno coelesti, et gloria illa beata ac sempiterna cogitarent,et non jam a paedagogis prima elementa perdiscerent. sed ab ipso Dei ver-

bo doctore sapientissimo audirent: *Quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus: et haec omnia adiicientur vobis.* Haec est igitur causa, quare Dominus beneficiis curationum turbas ad se trahebat, ita ut quocumque iret, eum maxima multitudo sequeretur. *Et sequebatur eum*, inquit Joannes, *maxima multitudo, quia videbant signa, quae faciebat super his, qui infirmabantur.*

Sed quo pacto quaeso, roget quispiam, ista vera esse possunt; *Sequebatur eum multitudo magna quia videbant signa*, cum paulo post, hoc in eodem capite Dominus dicat; *Quaeritis me, non quia vidistis signum, sed quia manducastis de panibus*? Quomodo ista cohaerent? quomodo non pugnant? si verum est, quod evangelista dicit: *Sequebantur eum, quia videbant signa*: quomodo verum est, quod Dominus ait: *Quaeritis me, non quia vidistis signum, sed quia manducastis de panibus*? Duabus de causis auditores, Dominus noster signa et prodigia faciebat. Primum, ut se verum Deum ac Dei filium esse demonstraret. Deinde, ut miserorum aegritudinibus et necessitatibus opem ferret. Quibus tertiam, si placet, addamus, ut aliquid aliud se facturum polliceretur, ac veluti designaret. Nam cum lepram curabat, non se medicum aut chirurgum profiteri volebant; sed nimirum ostendere, se illum esse, qui nos a peccatorum, quae per lepram significabantur, aegritudine liberare possunt. Et cum hodie panes multiplicavit, numquid egregius aliquis pistor haberi aut sola corpora satiare voluit? Non sane, auditores. Quidnam igitur? Nempe docere, se, ad quem modum corpora panibus divinitus multiplicatis refecisset, ad eumdem animos nostros quoque coelesti pane refecturum. Quocirca paulo post de sacrosancto eucharistiae sacramento diutissime disputavit. Harum igitur trium causarum, illa prima ac praecipua erat, ut se Deum aut Dei filium esse confirmaret, et fidem animis hominum inserendo, in iisdem aeternae salutis fundamentum jaceret. Quod apostolum Joannem minime fugiebat, quippe, qui simul atque miraculum de aqua in vinum conversa exposuit, quasi miracula finem aperiens ait; *Et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.* Sed quamquam Dominus hoc potissimum intuebatur, cum miracula faciebat ut homines ad fidem, et verum Dei cultum adduceret: illi tamen praecipue ac pene solum externa beneficia considerabant, ut morborum curationes, ut daemonum ejectiones, ut panum et piscium multiplicationem. Itaque quod maximi Dominus, ipsi minimi faciebant: quod Dominus minimi, ipsi maximi ducebant. Quae cum ita sint, non solum Domini, et evangelistae verba non pugnant, sed maxime etiam conveniunt. Quid enim b. evangelista dixit? *Sequebatur eum* inquit, *multitudo maxima, quia videbant signa, quae faciebat super his, qui infirmabantur.* Perpendite verba postrema: *Super his*, inquit, *qui infirmabantur*, ut ostenderet eos non tam propter signa, quam propter beneficia curationis Dominum quaesivisse. Quid vero ipse, Dominus ait? *Quaeritis me*, inquit *non quia vidistis signum, sed quia manducastis de panibus*, hoc est, non idcirco me quaeritis, quia tam praeclaro prodigio gloriam meam et divinitatem agnoveritis: sed quod in maxima egestate atque inopia praeter omnem spem refecti a me et recreati fueritis.

Utinam non tam aperte in homines nostri temporis haec Domini reprehensio conveniret. *Quaeritis me, non quia vidistis signum, sed quia manducastis de panibus.* Ego quidem auditores, ita statuo, sophismata haereses, tot populorum ac regnorum a vera fide defectionem, omnes denique horum funestissimorum temporum calamitates, bella, tumultus, seditiones, non aliunde occasiones habuisse, quam ex eo, quod pastores et reliqui Domini sacerdotes, Christum quaerebant, non propter Christum, sed ut de ejus panibus manducarent. Annis aliquot antequam Lutherana et Calviniana haeresis oriretur, nulla ferme erat, ut ii testantur, qui etiam tunc vivebant, nulla (inquam) prope erat in judiciis Ecclesiasticis severitas, nulla in moribus disciplina, nulla in sacris literis eruditio, nulla in rebus divinis reverentia, nulla propemodum jam erat religio. Eximius ille cleri et sacri ordinis decor perierat: vilissimo cuique ludibrio erant sacerdotes: a populis contemnebantur, despiciebantur, gravi diuturnaque laborabant infamia. Et undenam haec omnia? Nonne ex eo, quod pastores ordine praepostero, non praecipue gloriam Christi et ovium suarum salutem, sed panes et pisces, hoc est, redditus et proventus potissimum in ecclesiasticis muneribus quaerebant? certe apostoli, qui primi ecclesiae pontifices et pastores fuerunt, cum viderent, se a proprio suo munere, hoc est ab oratione et concionibus nonnihil impediri, quod pecuniarum, quas novi Christiani ante eorum pedes proiiciebant, et aliarum externarum rerum rationem habere cogerentur, continuo eam curam a se rejecerunt, atque dixerunt; *Non est aequum, nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos scientia et sapientia, quos constituamus super hoc opus. nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus.* At vere paucis ante annis, quam multi reperiebantur (quorum similes utinam nulli modo reperientur) qui si non verbis certe reipsa et factis dicebant: Non est bonum nos, ut verbo Dei vacemus, redditnum et proventuum curam negligere. Ponamus in ecclesia et in suggestu vicarium unum qui modico stipendio sit contentus, ipse praedicet verbum Dei, ipse ovium curam habeat, nos vero opibus et honoribus cumulandis et augendis instantes erimus. Haec igitur origo, hic fons malorum omnium fuit. Nam quoniam mores corrupti, vita contaminata, sacramentorum oblivio et religionis contemptus, veluti quidam gradus ad haeres et schismata sunt, lupis quibusdam, illa occasione exortis, qui pellem ovinam induti innocentiam et sanctimoniam simulabant, atque in Domini Servatoris doctrina caecutientes, nescio quam libertatem evangelicam sibi fingebant, verbi Dei puritatem pollicebantur, et Domini sacerdotes in invidiam apud populos rapiebant, continuo oves Christi non una aut altera, sed integri greges a pastoribus fugere, atque ad lupos confugere inceperunt.

Sed haec jam nimis antiqua praetereamus: utinam saltem nunc nostro malo edocti, Christum propter Christum non propter panes quaereremus. Utinam nulli essent, qui canonicatus et ecclesiastica beneficia quaererent, non ut in vinea Domini laborare possint, sed ut sumptibus Domini crucifixi vivant, et *in labore hominum non sint.* Utinam omnes, quid sibi illa verba velint, intelligeremus; *Primum quaerite regnum Dei et justitiam ejus* : et non ordine praepostero, primum cibum et vestes et alia omnia quaereremus, et postea regnum coelorum, ut quoddam additamentum, habere vellemus: Non secus ac ii,qui nucum ac pirorum putamina, et cortices diligenter colligunt, nucleum autem et ipsam rei medullam negligunt: quod extremae et maximae dementiae argumentum est. Sed ad evangelium revertamur.

Sequitur. *Subiit ergo in montem Jesus.* Quid mirum? Mons ad montem accessit. Dominus enim sicut sanctus sanctorum est, ita et mons montium est. Neque tanto montes vallibus altiores,editiores et superiores sunt, quantum evangelica Christi doctrina profunditate ac sublimitate,omnem omnium philosophorum sapientiam vincit. Deinde semper Dominus montibus delectatus est. In Nazareth, quae in monte sita erat, concipi voluit; in montibus orabat; in montibus docebat; in monte transfiguratus est; in monte mortuus est; ac demum ex monte in coelum conscendit, ut jam mirum nobis videri non debeat, si de eo in Cantico amoris dicatur; *Ecce iste venit saliens in montibus*, *transiliens colles.* Haec vero omnia nos erudiunt,ut si Christi vestigia insequi,atque eum imitari cupimus vallium, hoc est, humilium operum angustiis contenti non simus, multo etiam minus per planities vitiorum et voluptatum incedamus ; sed semper montes ac summa vestigia virtutum et perfectionis summo studio consectemur.Denique Dominus verba facturus, et populos ad montem perfectionis ascendendum provocaturus , ipse prior subiit in montem, ut pastores et concionatores admoneret, ut primum facerent, deinde docerent. Neque ante alios in montem virtutum et perfectionis ascendendum excitarent,quam ipsi montem eumdem ascendissent. *Subiit*, inquit, *in montem.*Quem montem perfectionis ascendere nos Dominus voluit, quem ipse prior non ascenderit? Quod virtutis fastigium superare nos docuit, quod antea ipse non superaverit? Vere *coepit Iesus facere et docere*: Vere *subiit in montem Jesus.* Hortatur ad voluntariam paupertatem? At *vulpes foveas habent,et volucres caeli nidos*; *filius autem hominis non habet, ubi caput reclinet.* Hortatur ad mansuetudinem? At ipse *homo vorax et potator vini, Samaritanus et daemoniacus* appellatus , solum hoc respondit; *Ego daemonium non habeo.* Hortatur ad fletum amplectendum et risum fugiendum? At ipse flevit saepius, numquam aut risit. Hortatur ad orandum et vigilandum? At ipse pernoctabat saepius in oratione. Hortatur ad injurias condonandas ? At ipse in cruce sublatus, et injuria incredibili affectus orabat. dicens: *Pater ignosce illis. non enim sciunt quid faciunt.* Hortatur ad obedientiam et humilitatem? At ipse *humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem.* Hortatur ad charitatem? at charitas est,quae ipsum ad crucem adduxit, atque in ea usque ad mortem continuit. Alioqui enim fortior erat quam Sampson; neque funes neque clavi tenere illum unquam potuissent. Vere *igitur coepit Jesus facere et docere.* Vere *subiit in montem Jesus, et ibi sedebat cum discipulis suis.*

Ratione reddit b. Marcus, cur Dominus in solitudinem secesserit, et ibi sederit cum discipulis suis*:* nempe ut paululum ab itinerum et concionum laboribus conquiesceret. Apostoli enim, ut idem b. Marcus ait, cum in plurimis locis concionati fuissent,et multorum aegritudines curavissent redeuntes Domino referebant , quae gesserant et docuerant.Pertinet enim ad summum praesidem et pastorem cognoscere , quid praesides minores faciant, et rectene,an secus provincias sibi commissas administrent. Quocirca episcopi et concionatores Christiani, non ex caeremonia aut consuetudine aliqua, sed ex debito et necessitate summo pontifici et ecclesiae universae capiti rerum a se gestarum rationem reddere tenentur. Et si id facere recusent, non pastores, sed fures et latrones existimandi sunt. Nonne ipse apostolus scribens ad Galatas ait, se in Ierusalem ascendisse, ut Petrum videret, et evangelium suum cum eo conferret, *ne forte in vacuum curreret,aut cucurrisset?* Sed a proposito non recedamus.

Cum igitur Dominus discipulos suos ex illis summis et continuis laboribus defessos esse videret, et ipse quoque non minus fessus et fatigatus esset, ait: *Venite seorsum in desertum locum,et requiescite pusillum. Subiit* ergo *in montem Jesus et ibi sedebat cum discipulis suis.* Verum vix omnes consederant, atque ad requiescendum paulisper se composuerant, cum attollens Dominus oculos vidit, quia multitudo maxima venit ad eum. Hoc imitari principes et pastores deberent, nempe ut dum ipsi in montibus honorum et dignitatum constituti, commode atque in delitiis sedent, pauperum et calamitosorum non obliviscerentur, sed aliquando oculos ad eos converterent, eorum inopiae et calamitatibus prospicerent. Denique ut populi, nec spiritalis nec corporalis annonae penuria et charitate laborent,quam vigilantissime providerent.

Addit hoc loco b. Marcus. E*t misertus est super eos*; *quia erant sicut oves non habentes pastorem*: *et coepit eos docere multa.* O quale et quam illustre exemplar animarum pastoribus Dominus fuit? In solitudinem se contulerat, ut paululum a concionum laboribus requiesceret; et tamen cum populos, fame verbi Dei laborantes vidit oblitus quietis iterum concionandi laborem assumpsit. Et concionem usque adeo prolixam habuit, ut apostoli dixerint: *Hora jam praeteriit, dimitte illos.* Addit quoque b. Matthaeus. *Et curavit languidos eorum.* Quod mysterio non vocat ; sed ut percipiatur,illud ante explicandum est panes istos divinitus multiplicatos, ut Origenes capite decimoquarto Matthaeum exponens sapienter docet, sacrosanctae eucharistiae typum ac figuram gessisse. Primum eadem penitus caeremonia Dominus ho-

die panes multiplicavit, et in ultima coena eucharistiam consecravit. Quid egit cum panes multiplicavit? *Acceptis*, inquit Matthaeus, *quinque panibus, aspiciens in coelum benedixit et fregit, et dedit discipulis*. Quid egit cum eucharistiam consecravit? omnino idem. Deinde, sicut hodie Christi omnipotentia alia corpora vertebantur in panes ita in ultima coena ejusdem omnipotentia panis vertebatur in carnem. Et sicut hodie quinque panes vere multitudinem incredibilem satiaverunt, et tamen nihil ex eis deperditum esse videbatur, cum duodecim cophini superfuerint:sic etiam Christus, qui hoc divinissimo sacramento continetur, vere multorum millium Christianorum animos pascit, et tamen semper totus atque integer perseverat. Rursum,ut hodie turbis Dominus cibum dedit, et potum non dedit, quod cibus ille famem simul et sitim extingueret sic etiam, tametsi laici sub una tantum specie eucharistiam sumant, non tamen propterea spiritali potu, hoc est, Christi sanguine fraudantur. Postremo, quemadmodum hodie turbae istis panibus recreatae, Dominum agnoverunt, et in laudes et actionem gratiarum erumpentes dixerunt: *Hic est vere propheta qui venturus est in mundum*, sic etiam, qui hoc maximum et augustissimum sacramentum, et religiose et frequenter sumunt, mirum est, quantum in Domini cognitione et amore proficiant, fuit igitur miraculum hodiernum, typus ac figura divinissimi sacramenti. Nam cum de eo sacramento Dominus longissimum sermonem habiturus esset, voluit antea hoc miraculo auditorum suorum animos praeparare.

Eucharistia igitur, ut ad rem nostram veniamus cibus quidem, sed sanorum et bene valentium cibus est. Et quemadmodum aegri, si cibis sanorum vesci voluerint, se ipsos interimunt: sic etiam qui ad hoc divinissimum sacramentum accedit, et poenitentiae medicamento peccatorum suorum vulnera non curavit, si prudens et sciens hoc faciat, certissimum sibi interitum comparat. *Ideo inter vos*, ait divinus apostolus, *multi infirmi et imbecilles,et dormiunt multi*.Clementissimus igitur Dominus noster sicut apostolorum antea pedes lavit, quam eis panem illum divinum et sacrosanctum porrigeret: sic etiam hodie ante languidos curat, quam eos panes illos, qui eucharistiae figuram referunt, attingere patiatur. O utinam, auditores, in Christianorum animis hoc altissime documentum infigeretur,aliam profecto,aliam omnino ecclesiae speciem videremus. Undenam fieri censetis,ut qui coelestia sacramenta frequentant,adhuc tamen saepe frigidi,torpentes,infirmi et imbecilles maneant? certe Dominus, quem in sacramento illo vere suscipimus, *ignis consumens est*, lux mundi est, cibus exquisitissimus est: *Caro mea vere est cibus, sanguis meus vere est potus*.Cur igitur,qui ignem tam frequenter sumimus, non ardemus? Cur alios non inflammamus?Cur verba nostra scintillae ignis non sunt? Cur, qui lucem ipsam accipimus, non fulgemus? Cur orbem totum non illustramus? Cur vita, mores et opera nostra radii quidam lucis non sunt? Cur, qui cibo tam exquisito vescimur, et ex ipso *frumenti adipe* satiamur, non pinguescimus, non roboramur? Non alia profecto hujus rei causa est,quam quod non diligenter antea pedes nostros abluimus, neque vulnera peccatorum summo studio et solicitudine, ut par esset, curamus. Ad confessionem accedimus quidem,sed sine dolore,sine proposito emendationis.Medicorum consiliis non acquiescimus, peccandi occasiones non evitamus. Et quid illa confessio? Quid prodest aegro, quod peritissimus medicus illum invisat, et pharmacum saluberrimum sumendum, et a certis rebus abstinendum admoneat, si nihil eorum postea aeger faciat, et consilio suo, non medicorum vivat?Quam multi sunt etiam,qui cum pedes sordidissimos habeant, et lutum jam concretum in pedibus gerant, ipsi tamen unam simplicem lotionem sibi sufficere credunt? Non est ita, auditores, non nos ipsos decipiamus: pedes multum sordidi, multum lavandi sunt.*Quam magna deliquimus*.Cyprianus clamat, *tam graviter defleamus, alto vulneri diligens et longa medicina non desit*: *poenitentia crimine minor non sit*.Non igitur sine causa Dominus ante languidos curavit quam typicum illis panem porrigeret.

PARS POSTERIOR.

Longius progressus sum, quam voluissem. sed non sine Domini exemplo. Ipse enim, ut paulo ante dicebamus, ita longam hodie concionem habuit, ut apostoli dixerint: *Hora jam praeteriit, dimitte illos*.Atque usque ad hunc locum in evangelii explicatione perveneramus. Quid igitur Dominus respondit? *Non habent*, inquit, *necesse ire date illis vos manducare*. Illi enim, qui propter spiritalia bona terrena lucra interdum negligunt,a Domino sine ulla dubitatione pascuntur.Atque hoc significare voluit,cum ait;*Non habent necesse ire, date illis vos manducare*. Cum igitur jam vellet Dominus pulcherrimo atque inusitato miraculo principium facere, dixit ad Philippum. *Unde ememus panes ut manducent hi?* Discipulum magister interrogavit, non ut ab eo consilium caperet, (*Ipse enim sciebat*, inquit Joannes, *quid esset facturus*) sed ut ciborum necessitas explicaretur, et miraculum illustrius fieret. Nam cum ex Philippo audimus, ducentorum denariorum panes satis futuros non fuisse, ut modicum quid illa hominum multitudo acciperet: et rursum cum ex Andrea cognoscimus, non plures panes, quam quinque, nec plures pisciculos quam duos,in tota illa solitudine inventos fuisse, plane intelligimus, magno miraculo fuisse factum, ut tot hominum millia ex illis panibus et piscibus non modicum quid, sed quantum vellent acciperent: sed Domini sapientiam et mansuetudinem considerate. Audierat Philippum de potestate Domini sui quasi desperantem: *Ducentorum* inquit, *denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat*. Audierat Andream exiguae fidei verba proferentem: *sed haec*, inquit, *quid sunt inter tantos*? Poterat illos merito reprehendere et quemadmodum cum Deus populo Israelitico in solitudine carnes polliceretur, et Moyses diceret, *Sexcenta*

millia peditum hujus populi sunt, et tu dicis: Dabo eis esum carnium mense integro? respondit Dominus, ut ex capite undecimo libri Numerorum intelligi potest: *Numquid manus Domini invalida est?* Sic etiam nunc dicere potuisset: numquid, o Philippe, manus mea invalida est? Sed maluit eos reipsa et beneficiis, quam verbis coarguere. Id quod nobiscum pene quotidie Deus agit. Nos illum offendimus, de eo conquerimur, ejus legem, et praecepta frangimus, et ipse quid? Nos beneficiis obruit, solem suum super nos oriri facit, pluvias certis temporibus ad nos mittit, fruges nostras et omnes fructus ad maturitatem perducit. Discamus igitur, auditores, discamus ab ipso Deo, ad quem modum injurias utiliter ulcisci possimus. Si quis forte avarus, vel intemperans, vel irreligiosus, appelletur, mox cum stomacho respondebit: Non est ita, mentiris: hoc ferro ostendam, me virum probum atque integrum esse. Videte hominis dementiam, et quam stultum modum argumentandi didicerit: gladio probare vult se virum probum et integrum esse. Quid habet gladius cum probitate? Etiamsi hostem ille suum occidat, numquid propterea constabit nobis, illum neque avarum, neque intemperantem esse neque irreligiosum? Optimum igitur et saluberrimum ultionis genus hoc est. Avarum te appellavit? exhibe te erga illum ipsum liberalem, obrue illum beneficiis. Intemperantem te esse dixit? Sobrie vivito, jejuniis operam dato. Irreligiosum te nominavit? tu templa, sacra, conciones frequentato. Sic enim *vinces in bono malum, et carbones ignis congeres super caput ejus.*

Verum, ut ad institutum revertamur, cum videret Dominus jam miraculi faciendi opportunitatem optimam adesse: *Facite*, inquit, *homines discumbere.* Magnifica vere vox, et Leonis de tribu Iuda animo vere magno et excelso digna. Nihil ciborum aderat, quod mensae inferri posset, et tamen ait: *Facite homines discumbere.* Deinde suspiciens in coelum gratias egit. Nos convivio absoluto gratias agimus, Dominus autem ante gratias agit, quam convivium inchoetur. Cur ita, auditores? nempe ut ostendat se aeque certum esse de beneficio recipiendo, ac nos sumus de accepto. Ad quem modum etiam prophetae solent, dum res futuras praedicunt, tempore praeterito uti. Nec enim minus certum, quod veri vates praedicunt, omnino futurum, quam est certum fuisse, quod jam fuit. Post haec accipit Dominus panes et pisces, benedicit, frangit, discipulis porrigit. Illi suscepta fragmenta discumbentibus deferebant: tum ad Christum redibant, deinde rursum a Christo ad turbas et iterum a turbis ad Christum: neque aliter de manibus ejus semper nova fragmenta panum et piscium capiebant, quam si ex perenni aliquo fonte aquas haurirent. Multa hoc loco de ista admirabili multiplicatione disputari possent, sed quoniam alia quaedam magis utilia sunt dicenda, quae sit sententia theologorum de hac multiplicatione, paucissimis verbis aperiam. Non secus, auditores, in manibus Domini panum ac piscium fragmenta crescebant, quam tritici grana in sulcis multiplicentur. Nam sicut ex eo grana in sulcis multiplicantur, quod in frumentum terra convertitur, sic etiam hodie panis crescebat, quia Domini nutu in panem alia corpora vertebantur. Sed quod natura longo tempore et multis conversionibus facit, idem id in momento et unica mutatione creatoris omnipotentia faciebat.

Sed cur, dicat aliquis, nihil de potu evangelistae scripserunt? Num absque potu convivium peractum est, cum potus melior pars sit conviviorum? Certe si tale convivium in his regionibus fieret, paucos omnino convivas haberet. Fortasse igitur praevidens Dominus nostri temporis ebriosos, absque potu convivium instruxit, effecitque ut panis, et piscis, sicut famem sedabant, ita sitim extinguerent: praesertim cum hoc, ut antea exposuimus, typo divinissimi sacramenti optime conveniret. Fortasse etiam idcirco Dominus solicitus non fuit, quod fontes vicini essent, et ex eis aquam ad bibendum commode et sine labore habere possent.

Postremo refectis et satiatis turbis fragmenta diligenter colligi jussit. *Et impleverunt*, inquit evangelista, *duodecim cophinos fragmentorum*, ita ut apostoli singuli, cophinos singulos referrent, quod etiam sine miraculo factum non est. Neque vero sine causa Dominus tantam copiam fragmentorum superesse voluit. Primum enim hoc facto miraculum longe clarius et illustrius factum est. Deinde quantus sit eleemosynae fructus, non solum declaravit, sed pene in ipsis oculis hominum defixit. Ecce enim apostoli quinque solos panes habebant qui ne ipsis quidem sufficerent: et tamen jussu Domini, liberaliter eos cum aliis egentibus communicaverunt. Quid inde factum est? Primum multitudo incredibilis refecta et recreata est, deinde ipsi suos panes non modo non amiserunt, sed etiam maximo cum foenore eos receperunt. Ita vobiscum sine dubitatione fiet, auditores, si liberales in eleemosynis erogandis fueritis. Nec enim mentiri potest qui ait: *Qui miseretur pauperis, foeneratur Domino*: Neque vero id solum de corporalibus eleemosynis intelligendum est; sed etiam, si beato Cyrillo credimus, de spiritalibus. Nam quemadmodum hodie apostoli cum diligenter multitudini ministrassent, plenos cophinos retulerunt: sic etiam Praesules ecclesiarum, pastores, et concionatores, qui gregem Dei verbo vitae diligenter pascunt, plenos cophinos, in terris quidem intelligentiae et gratiae, in coelis vero gloriae et beatitudinis reportabunt. Habetis igitur, auditores, ea quae de historia evangelica pro temporis brevitate dicenda esse putavi.

Nunc quaestionem unam quae multorum animos movere solet, et cujus explicatio, si recte percipiatur, longe maximam utilitatem adferre potest, paucis expedire decrevimus: et tum demum orationi finem imponemus: Miraculum hodiernum tametsi maximum et praeclarissimum est, tamen singulis annis in toto orbe terrarum repetitur. Qui enim hodie panes et pisces multiplicavit, idem omnino annis singulis de paucis granis segetes (ut b. Augustinus loquitur) creat, et in ipsis vitibus admirabili ratione et modo aquam in vinum convertit. *Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat: sed qui incrementum dat, Deus.* Itaque sicut hodie singulari miraculo quinque hominum millia satiavit, sic etiam perpetuo providentiae

suae miraculo singulis annis alimenta procreat, quae toti sufficere possint.

Sed si haec ita se habent, unde tot pauperes, tot inopes, tot mendici, qui vix summis laboribus victum sibi comparare possunt? Numquid fortassis summus ille orbis moderator, non tantum annonae comparare potest, quantum omnibus hominibus alendis satis sit? Quid extenuat, quid obscurat continuum miraculum? Quatuor vitia sunt, auditores, quae id efficiunt, ut ex hoc ipso evangelio cognosci potest. Unum est *diffidentia*. Nam sicuti Philippus statim ab impossibili argumentari coepit, ac dicere: *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis,ut unusquisque modicum quid accipiat*: sic et nos facimus.Vix enim credi potest quam humiliter et abjecte de Dei providentia in rebus difficilibus et arduis sentiamus, et plus saepe in nostris artibus et fraudibus et mendaciis confidimus, quam in Deo. Quare mirum non est, si nos interdum Deus deserit, et difficultatibus obrui sinit, non secus ac si diceret: In vestris dolis et fraudibus confiditis,ipsae igitur fraudes et doli vos liberent, sicut credidistis, fiet vobis. Haec igitur diffidentia mirum in modum hujus miraculi splendorem obscurat. Nam sicut propter incredulitatem Nazarenorum non poterat Dominus in ea urbe multa signa facere; ita etiam propter diffidentiam nostram saepe nobis non adfert eam opem, quam alioqui adferret. Dicam hoc planius, auditores. Si tibi Judaeus aliquis mille vel duo millia coronatorum polliceatur et syngrapham ab eo scriptam et consignatam habeas, absque ulla solicitudine dormis et tamen quid aliud miser, quam syngrapham unius infidelis habes? At vero non unam,sed multas Dei syngraphas habemus, quibus nobis omnia ad vitam istam sustentandam necessaria pollicetur et tamen soliciti ita sumus, quasi Deum vel impotentem vel mendacem vel decepturum esse crederemus? Nonne ipse Dominus ait: *Nolite soliciti esse animae vestrae, quid edatis, aut corpori vestro, quo induamini: scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis*? Quid apertius? Nonne rursum ait: *Primum quaerite regnum Dei et justitiam ejus, et haec omnia adiicientur vobis*? Nonne apostolus Petrus ait: *Omnem solicitudinem vestram proiicientes in eum; quoniam ipsi cura est de vobis*? Nonne David clamat:*Iacta super Dominum curam tuam, et ipse te nutriet*? Nonne rursum clamat: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis*? O nos beatos, si intelligeremus, quid sit Deum habere patrem, omnipotentem habere patrem? Et quid sibi illa verba velint: *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis*. Quare ab aliquo parvo puero quid facies cum ista vestis detrita et consumpta fuerit? Tu parvulus es, pecunias non habes, artem faciendarum vestium non tenes: quid igitur ages? quo te vertes? nudus sis in posterum necesse est. Sed non terrebis eum, habet enim responsionem in promptu; Pater meus, dicet, solicitus erit de hoc, et nihil mihi deesse patietur. Cur igitur, auditores, non tantum nos in Deo confidimus, quantum in suis parentibus confidunt pueri? Si pater noster est, si haereditatem illam amplissimam nobis donare constituit, quomodo necessaria ad victum non suppeditabit? certe suppeditabit; neque nobis deesset, si nos nobis non deessemus,neque manus ei nostra diffidentia ligaremus. Sed nos egere incipimus, cum jam animum ad furtum, vel ad usuram et malas artes adjecimus. At inquis; necessitas legem non habet: sed Deum habet. Caret lege sed non Deo, cui David clamabat: *De necessitatibus meis erue me*. Et omnia potius ferenda et toleranda sunt quam offendendus Deus. Nullum enim est malum majus peccato; nec ulla jactura cum aeternae salutis jactura comparari potest. *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, et detrimentum animae suae faciat?*

Sed ad secundum vitium veniamus. *Divitum avaritia*, auditores, alterum vitium est, quod hoc perpetuum Dei miraculum non parum obscurat. Quaero a vobis si rex noster singulis annis alicui magnam summam pecuniarum daret, ut inde omnes hujus urbis pauperes alerentur, si his cui haec provincia commissa est, vel eas pecunias omnes, vel certe magnam illarum partem in suis loculis poneret, ac pro se retineret, miraremini, si pauperes fame atque inopia laborarent, et si principis liberalitas non appareret?Ad eumdem modum divites Deus instituit, tanquam principes et nutritores pauperum. Nam idcirco illis tantum opum ac facultatum largitus est, quantum non illis solum, sed et multis aliis sufficere posset. Sed cum ipsi omnia recondant,et a tineis potius,quam ab egenis consumi velint, quid miramur, si pauperes fame pereunt, et Dei miraculum obscuratur? Poterat quidem Deus omnes homines divites, vel omnes inopes facere:sed si omnes divites ubi tunc esset patientia? Si omnes inopes, ubi liberalitas? Quoniam igitur tempus hoc ad regnum coelorum praeclaris operibus et virtutum actionibus promerendum nobis tributum est, illud Deus sapienter instituit, ut alii divites essent, et misericordia et liberalitate sibi gloriam aeternam compararent: alii pauperes essent, et patientia ac laboribus ad eumdem felicitatis portum pervenirent. Verum avari divites Andream imitantur, ac dicunt: Habeo quidem quinque panes, sed *haec quid sunt inter tantos*? Quis pauperum petitionibus satisfacere posset?Et quid si anno sequente annonae charitas invalesceret, et ego mihi et meis ante non providissem? Neque sum ita dives, ut homines putant, imo vere, si recte cogito, ego etiam pauper sum. Ah miser, vere pauper es, pauper charitate, pauper misericordia, pauper gratia, pauper humanitate, pauper spe gloriae sempiternae. Et quid ita de anno sequenti sollicitus es?Quid si coelum rueret? Quid si tunc non viveres? Communicent ergo, communicent ii, qui divites sunt, opes suas cum indigentibus, et tum ea, quae Deus producit, omnibus abunde sufficere,et Dei miraculum splendere ac enitere videbis.

Tertium vitium, pauperum superbia, luxuria et ebriositas. Pauperes illi, quos hodie tanto miraculo Dominus pavit, super viride foenum sedebant. Quid foeno, nisi caro significatur? *Omnis caro foenum*, inquit Isaias. Quid vero viriditas, nisi luxuriem et petulantiam designat? Itaque viride foenum nihil aliud, quam lascive

petulans, indomita ac luxurians caro est, quam omnes quidem comprimere, omnes coercere, omnes super eam sedere debemus: sed pauperes imprimis, quibus ideo Deus abundantiam rerum negavit, ut temperantiam et sobrietatem meditentur. Verum hodie nostri pauperes vestiri et epulari volunt, ut divites: et mirantur postea, si eis pecuniae deficiunt. Quam multi reperiuntur, qui diebus festis cum suis compotatoribus ad tabernas pergunt, et ibi una hora potando consumunt, quod multis diebus summis laboribus acquisierant? Ut illos interim omittam; qui ludendo, et amando opes suas ac si ditissimi essent effundunt. Sedeant igitur pauperes super foenum viride, luxuriem compescant, parsimoniam discant, sobrietatem sectentur, et tum Dei providentiam non experientur solum, sed ipsis pene oculis suis videbunt.

Quartum ac postremum vitium, est superbia, et sumptus inordinati, ac pompae nonnullorum illustrium hominum. Hic enim eorum splendor splendorem obscurat providentiae Dei. Cur, quaeso, existimatis hodie jussisse Dominum, ut quod ex quinque panibus superfuerat, colligeretur, neque permittere voluisse,ut fragmenta illa perirent? Num quod famem aut penuriam in posterum formidaret? Non sane, auditores, non hoc Dominus formidabat, qui tam facile panes multiplicare, et de integro etiam creare poterat. Sed eos admonere voluit, quibus maximas opes largitus vel largiturus erat, ut non putarent, quod tibi superesset, effundendum, ac dissipandum esse; sed intelligerent diligenter colligendum, et in pauperum cophinis reponendum.Non dedit Deus principibus, antistitibus et aliis nobilibus viris tributa et vectigalia vel ecclesiastica beneficia vel amplissima patrimonia, ut equos, canes, accipitres, mimos, amicas alerent, non ut mensas mille ciborum generibus refertas atque instructas haberent, non ut sumptus immoderatos in palatiis, in vestibus, famulis, hortis, vineis, cultu et ornatu corporis facerent, non ut in assentatores atque adulatores largi atque effusi, et in pauperes parci atque avari essent. Cum Deus Soli copiosissimam illam lucem donavit, jussit ut etiam eam cum rebus caeteris communicaret: et in corporibus nostris venae majores ideo sanguine plenissimae sunt, ut venas minores implere possint, et si hoc non faciant, totum corpus in discrimen adducitur. Ita etiam cum viri illustres et divites, qui venae majores sunt, non solum venas minores, hoc est, pauperes non implent; sed etiam ab illis id parum sanguinis, quod habent, exugunt, dici non potest, quot mala oriantur, et quam vehementer Dei miraculum obscuretur. Pauperes, auditores, similes gallinarum sunt, quae ova pariunt, sed non sibi: atque ut arborum radices semper humo adhaerent, et sordidae ac obrutae terra sunt, ut succum ad ramos nutriendos et augendos mittant, sic etiam pauperes circa terram, et sicut pecudes in stabulis et agris versantur, ut nihil divitibus desit. Quis humum fodit? quis terram vertit? quis serit? quis metit? quis arbores plantat? quis putat? quis colit? quis ovium, boum, equorum curam gerit? quis efficit vestes? quos cibos parat? quis domos aedificat? Nonne pauperes? Itaque pauperes veluti pedes in corpore sunt, qui pro stomacho divitum semper laborant: et tamen tanta est interdum divitum inhumanitas, ut vix necessarium victum pauperibus largiantur, quorum sanguine et sudoribus in delitiis vivunt. Si hominem aliquem videretis, qui caput ornatissimo pileo tectum gereret, manus pulcherrimis chirothecis, totum corpus splendidissimis et superbissimis vestibus, cui nec torques, nec monilia nec annuli deessent: et tamen pedibus nudis incederet, nonne eum stultissimum esse diceretis? Quis eum non irridêret? Quis non contemneret? etsi ex frigore illo pedum morbum aliquem contraheret, et inde interiret, nonne omnes merito hoc illi evenisse censerent? Tale monstrum sunt divites in humani, qui tantas opes ac facultates habent, ut etiam equos et canes alere possint, qui ornatissime vestiuntur, lautissime comedunt, largissime bibunt, splendidissime habitant, et tamen non verentur pedes, qui semper pro ipsis laborant, hoc est, pauperes nudos relinquere. Et quid mirum, si ex pedum nuditate frigus concipiant, et intereant,cum erga pauperes charitatem non habeant? Nam *qui non diligit manet in morte*.

Quare auditores, quicumque divites sunt, si Dei providentiam illustrare, et ipsi valere et vivere volunt, pedes suos operiant, egenorum rationem habeant. Cum tam exiguo tempore hic in terris vivamus, cum ad alium orbem maximis itineribus properemus, cum iter difficile et periculosum teneamus, cum in eo magnae opes impedimento potius quam adjumento sint, mirum est profecto, sapientes homines non vehementer laetari, cum oneris deponendi vel cum aliis communicandi occasionem habent.Si vi tempestatis in aliquem scopulum cum multis sociis delatus esses, unde ad terram evadere, nisi natando, non posses, et magnam vim auri et pecuniarum haberes, nonne potius a sociis tuis peteres, ut te in ea ferenda juvarent, quam eam solus ferendo, et pecuniarum et vitae periculum apertissimum subires? Omnes nos auditores, nemine prorsus excepto, impetu procellae primi parentis peccato exortae, in scopulum hujus mundi delati sumus, ex quo ad portum beatitudinis pervenire nisi natando, et manibus pedibus laborando non possumus. Hoc a me saepius audivistis, et singulis concionibus repetendum esset: nempe iter, quod ducit ad coelum, neque in curru, neque in lectica neque in equo ulla ratione confici posse. Iter arduum est, laboriosum est, periculis plenissimum est. Quocirca viatorem maxime liberum et expeditum requirit. *Ecce*, inquit Petrus, *nos reliquimus omnia et secuti sumus te*. Et nos putamus gravissimis divitiarum sarcinis onusti hoc iter emetiri nos posse? Decipimus, auditores, fallimur, toto coelo, erramus. Consilium igitur sapientissimum capiamus, partem oneris nostri super humeros pauperum imponamus: ut hac ratione cum nostris divitiis salvi et incolumes ad portum salutis perveniamus, per Jesum Christum Dominum nostrum, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXVII.

IN FESTO ANNUNCIATIONIS BEATAE MARIAE

DE INCARNATIONE DOMINI

THEMA

Iam hiems transiit, imber abiit et recessit: flores apparuerunt in terra nostra. *Cant.* 2.

SYNOPSIS

Exordium a dignitate et solemnitate hodierni festi sumitur, in quo nimirum felix ver, pulsa rigida hieme, ob peccatum protoparentis nostri inducta, rediit. Quanta peracta sint hodie in sacratissimo virginei uteri templo, enarratur; videlicet creatio corporis obsolutissimi, animi praestantissimi et conjunctio Dei cum homine, de quibus singulis in progresso agitur. Pulchritudo et perfectio corporis Christi ab architecti praestantia colligitur; ubi quomodo Christus a Spiritu sancto generatus dicatur, explicatur. Corpus Christus quidem ex terra, sed tamen virginea fuisse formatum, affirmatur et confirmatur, contra Manichaeum et Valentinum quorum hic corpus coeleste, ille vero phantasticum fuisse asserebat. Finis tam mirabilis corporis fuit, ut esset habitaculum summi Dei; quod ipsum in momento temporis efformatum divino miraculo fuisse demonstratur.

Pars altera explicat, quomodo Verbum caro factum sit, contra haeresin Apollinaris; deinde qualem animam Christus in tam excellenti corpore assumserit declaratur, nempe diversam a nobis, omni gratia, virtute, scientia, prudentia, consilio, gloria et beatitudine praeditam. De admirabili nexu animae Christi cum corpore glorioso, et quomodo sponte sua mortem objerit, atque de ipsa triumphum reportarit, disseritur. Sublimitas mysterii incarnationis convenienti similitudine pyri sobolem mali sibi insertam habendis ostenditur. Praeterea de utilitate incarnationis agitur, et cur Christus potissimum humanam naturam sibi adsciverit, ut videlicet totum mundum aliquo honoris gradu nobilitaret. Commoda incarnationis narrantur, quia est funiculus ille triplex, quod et lacu miseriae extrahimur; quia est hostia nos Deo patri placans; quia est mediatio et foedus illud confirmans pacem inter Deum et hominem; quia est via coelum; quia est medicamentum plagarum nostrarum; quia est cibus in itinere; quia denique est pretium nostrae redemptionis. Tandem ut nos commodis tantis dignos exhibeamus, et maxime castitatem sectemur, gravis exhortatio concludit.

Fuit usque adeo potens atque efficax optimi auditores, verbum illud imperantis Dei, cum post peccatum primi hominis ait: *Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi*, ut repente coelum universum clarueril, Solem prope extinxerit, terram quasi fulmine percusserit, aerem nubibus, et maria procellis ac tempestatibus repleverit. Denique rosas in spinas, flores in tribulos, et jucundissimum et spatiosissimum ver in ingratam et horridam hiemem commutarit. Ab eo die posteaquam Deus universum genus humanum gravi anathemate percussisset, non amplius aer serenus, nec sales blandi, nec flores redeuntis veris praenuncii videbantur, sed omnia sibi nubes, pluviae, et nives, et grandines et nimbi ac procellae vendicabant. At vero hodie, o laetissima et clarissima dies, vox exultationis et salutis audita est in tabernaculis peccatorum; nempe *hiems transiit, imber abiit, et recessit: flores apparuerunt in terra nostra.* Erigite jam tandem capita vestra, exules filii Adam, exuite indumenta moeroris, luctus in gaudium, fletus in cantum, et tristitia in laetitiam convertatur: Ecce enim *annuncio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo*, quia *flores apparuerunt in terra nostra*, et Deus ex Domino ultitionum factus est pater misericordiarum: ex hoste amicus, ex judice advocatus, et anathemate sublato maledictionem, hiemis asperitatem in veris serenitatem et spinas ac in benedictionem tribulos in rosas, ac lilia mutavit. *Iam enim hiems transiit, imber abiit et recessit: flores apparuerunt in terra nostra.* Apparuit tandem, aquilonibus omnibus et daemonibus invitis, flos ille candidus et rubicundus, qui in Cantico amoris loquitur et dicit: *Ego flos campi et lilium convallium.* Floruit tandem aliqua virga illa Jesse, de qua Isaias ante praecinuit: *Egredietur virga de radice Jesse et flos de*

radice ejus ascendet. Et floruit in Nezareth, quae interpretatur Florida, et mense martio, qui est mensis florum.

Itaque, auditores, hodie primum refloruit spes nostra, Et est haec dies quasi flos quidam omnium festorum: nisi enim hodie virga floruisset, certe post novem menses fructum non peperisset. Ac nisi festum incarnationis haberemus, nec festum natalis, nec apparitionis, nec resurrectionis nec ascensionis nec festum sancti ullius haberemus. Omnes igitur dies festi, omnesque christianae celebritates in hoc die festo et in hac celebritate tamquam in flore continentur. Neque solum est hic festus dies dierum omnium caput, principiumque festorum: sed etiam ipse unus alios omnes in se dies festos quasi amplissimo quodam sinu complectitur. Est enim hodie festus dies Deo Patri, quod fecerit nuptias filio suo. Est festus dies Deo Filio, quod naturam humanam perpetuo matrimoniorum sibi conjunxerit. Est festus dies Spiritui sancto, quod ei splendidissimum templum hodie sit erectum. Est dies festus ordinibus omnium angelorum, quia ruinae eorum instaurari hodie coeptae sint. Est festus dies beatissimae Mariae, quod inusitato miraculo et privilegio penitus singulari se matrem et virginem, et matrem Dei et hominis hodie viderit. Est festus dies omnibus hominibus, quod non solum hodie ab exilio revocati, sed etiam in numerum coelestium civium adscripti, et haeredes gloriae, ac regni amplissimi et sempiterni effecti sint. Est festus dies coelo et terrae, elementis, arboribus, animantibus, ac ut breviter dicam, toti rerum universitati. Nam cum sit homo quasi parvus quidam mundus, gloria ac felicitas ejus in ornamentum ac decus Universitatis redundat. De hoc igitur maximo et nobis utilissimo mysterio dominicae incarnationis duo mihi breviter explicanda esse videntur: quid novi hodie sit factum, et in quem fine sive quid sit dominica incarnatio et quae ejus utilitas?

Quid igitur hodie factum est in illo beatissimo templo et domicilio Spiritus sancti utero Mariae? *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Quae sunt ista gloriosa? Primum, conditum est quoddam corpus humanum omnium corporum longe pulcherrimum: deinde creatus est animus quidam humanus animorum omnium longe praestantissimus: postremo Deus cum homine, arcano atque recondito, atque inexplicabili quodam modo conjunctus et copulatus est. Haec tria cum summa angelorum admiratione et stupore totius naturae, et non minori gloria virginis nostrae hodie facta sunt: et non alibi, quam utero Mariae. *Gloriosa* igitur *dicta sunt de te civitas Dei.*

Incipiamus a corpore. Quis fuit auctor tam eximiae fabricae? ex qua materia? in quem finem? et quanto tempore aedificata est? Auctor fuit Spiritus sanctus materia sanguis virginalis finis ut esset vivum templum divinitatis, tempus, minutissimum ac brevissimum momentum: non potest non esse admirabile opus, qui a tanto opifice, ex tam illustri materia, in tam sublimem finem, et simul tanta celebritate factum est: vereque de eo dici potest, quod scripta divina de throno Salomonis praedicat: *non* esse *factum tale opus in universis regnis.*

Ac ut primum de artifice dicamus: Quid potentius vel sapientius Deo? *Magna opera Domini, exquisita omnes voluntates ejus. Dei perfecta sunt opera, et omnes viae ejus judicia.* Neque solum Dei, sed etiam solius Dei est hoc opus. Nam quemadmodum architecti, pictores, sutores, aliisque opifices opera minoris momenti per suos famulos et operarios faciunt: at opera quadam majora et excellentiora nulli committunt, sed ipsi per se et suis manibus moliuntur; sic etiam Deus corpora caeterorum hominum tamquam res parvas, et quasi domos rusticorum per suos operarios fabricare solet; utitur enim opera solis, stellarum et etiam aliorum hominum: at vero corpus istud, de quo nunc loquimur, quod futurum erat palatium magni regis, nulli servorum atque administrorum permisit, sed ipse solus suis manibus fabricavit. *Spiritus sanctus*, ait Angelus apud Lucam, *superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Et apud Matthaeum: *Quod*, inquit, *in ea natum est*, *de Spiritu sancto est.* Quid igitur de pulchritudine et elegantia hujus corporis dicemus? quod ipsa species, ipsa pulchritudo, ipse candor lucis aeternae per re procreavit? Vero *speciosus forma prae filiis hominum* fuit Christus. *Ecce tu pulcher es dilecte mi, et decorus*, sponsa in Cantico amoris ait: Formosus certe vir fuit Adam: formosa mulier Eva, formosa mulier Absolon, formosa Helena: sed *speciosus forma prae filis hominum* non est nisi Christus. Conferte omnes cum Christo, et videbitis quatuor exiguas lampades circa lucentissimum globum solis, quae tametsi noctu nonnihil splendoris edere videntur; tamen in meridie, et sole coruscante umbram potius, quam lumine efficiunt. Et quantum existimatis placebat Deo, et placet hoc suum opus? Certe nobis ea, quae nos ipsi facimus multo meliora esse videntur, tametsi saepe non sint, quam ea, quae alii faciunt. Si sit in tuo pomario aliqua arbor, quam tu ipse plantaveris, rigaveris, putaveris, colueris, nonne ea tibi multo est gratior quam omnes, quas alii plantaverunt? Nonne ea caeteris omnibus trunci rectitudine, ramorum proceritate, florum pulchritudine, fructuum suavitate antecellere tibi videtur? Quam vehementer te oblectar sedere ad umbram ejus, carpere de floribus, gustare de fructibus? Quis praeterea est hominum, cui non proprii filii aliis omnibus formosiores, meliores et sapientiores esse videntur? Si igitur ea quae saepe per se nullam commendationem merentur, tamen quod nos ea fecerimus, nobis pulcherrima et optima esse videntur; quanti faciet Deus artifex sapientissimus hoc opus, quod ipse solus fecit, quodque non videtur, sed est omnium operum praeclarissimum ac pulcherrimum?

Neque vero existimet aliquis propterea spiritum sanctum esse patrem Christi, quod fabricavit corpus Christi: non enim ex substantia sua Spiritus sanctus genuit Christus ad eum modum, quo filii generantur; sed ei corpus ex virgineo sanguine procreavit, ad eum modum, quo figulus efficit vasa ex luto, et architectus domum ex lignis et lateribus. Numquid figulos appellatis fortasse vasorum

suorum parentes? et architectos aedificiorum? Non existimo: Ita igitur et Spiritus sanctus non pater, non genitor; sed conditor, sed auctor, sed architectus, sed opifex corporis Domini fuit. Haec de auctore.

Jam vero ex qua materia magnificum hoc palatium aedificatum est? Non ex auro vel argento, non ex lapide pretioso aut coelesti aliqua materia; sed ex terra. Quid? ex terra? tantus princeps, tam potens imperator domum habebit ex terra? Exigui homunciones, qui nihil aliud sunt, quam terra, tamen palatia habere non dignantur ex terra, sed ex ultimo Oriente adducunt marmora, columnas, lapides pretiosos: quin etiam lacunaria atque testudines cooperiunt auro, distingunt gemmis, exornant margaritis: et Deus quem, *coelum et coeli coelorum capere non possunt*, in domo lutea habitabit? Admirabile et plenum stuporis est hoc quidem, auditores, et tale, ut Manichaeo et Valentino, et aliis permultis cerebrum prorsus abstulerit: sed tamen verum, et a nobis constanti fide asserendum: nempe corpus Christi domicilium divinitatis, non phantasticum, et Manichaeus putavit, neque coeleste, ut credidit Valentinus, sed terrenum, hoc est, vere ex carnibus, et nervis et ossibus compositum fuit, sicut corpora omnium nostrum sunt. De qua re nemini tutius, quam ipsi Domino credimus. Quid de se Dominus ait? *Palpate*, inquit, *et videte, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Quid clarius? quid evidentius? Omitto quod evangelista Ioannes, Verbum, ait, non phantasma, nec coelum, sed carnem esse factum. Taceo quod apostolus Paulus ad Romanos scribens Christum *ex semine David*; et ad Galatas, eumdem Christum *ex muliere factum* esse, clarissimis verbis testatur. Satis est unum illud ipsius Domini testimonium, quod adduximus, ad ostendendum, nihil cum impudentia et obstinatione haereticorum comparari posse. Quid non audeat iis qui dicit Christum non aliud corpus, quam spiritale et phantasticum habere? cum ipse Christus clamet ac dicat: *Palpate, et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Et si haec veterum istorum haereticorum impudentia intolerabilis, sicut vere est, ita vobis videtur, nemo dubitare debet circa fidem augustissimi sacramenti intolerabilem quoque esse impudentiam Calvinistarum. Nam nec apertius Dominus contra Manichaeos, quam contra Calvinistas loquitur: nec minus commode poterant Manichaei, si adhuc magis insanire voluissent, aliquo tropo, aliqua metaphora vel metonymia se defendere quam hodie faciunt Calvinistae. Neque tamen mirari debemus, si multi deficiunt ad calvinismum: nam etiam Manichaei et omnes haeretici, quamlibet absurdi et impii sectatores suos habuerunt: sed nolo digredi a proposito, nec laetitiam hujus diei altercationibus perturbare.

Corpus igitur Salvatoris ex terra compositum est: sed ea terra, terra virgo, terra sancta, terra conservata ac designata a Deo ad hoc opus, jam inde ab aeternitate fuit. Nec enim decebat, ut si Deus inter homines nasciturus erat ex alia, quam ex virgine nasceretur: Sicut nec illud conveniebat, ut virgo pareret, nisi Deum pareret. Deinde si primus Adam, per quem peccatum et corruptio in hunc mundum intravit, ex terra virgine natus est: quanto magis par erat, ut secundus Adam integritatis doctor et innocentiae restitutor, ex terra virgine nasceretur? Ex purissimis igitur et virgineis sanguinibus Domini corpus fabricatum est.

At in quem finem tandem condidit Deus tam novum et tam singulare palatium? Ut in eo mens quaedam sapientissima, beatissima ac divinissima perpetuo habitaret. Nec solum ea, sed ipsa etiam sapientia, ipsa beatitudo, ipsa divinitas. Siquidem haec est domus, *quam elegit* Deus *in habitationem sibi.* Et de ipsa alio loco legitis: *Sapientia aedificavit sibi domum.* Itaque sapientia Dei ipsa est, quae hoc palatium fabricavit, et non pro alio, quam pro se ipsa fabricavit. Omnia quae sunt, a fine, propter quem fiunt quasi mensuram magnitudinis et excellentiae capere solent. Si finis est parvus, et res ad finem est parva. Si finis est magnus, et res eum finem debet esse magna. Agricolae sufficit tugurium, homini plebeo necessaria est major aliqua domus, patritius vel non mediocre palatium requirit: At regibus et imperatoribus nec ipsa palatia sufficiunt. Pro Deo igitur quale Domicilium, quam amplum, quam ornatum, quam sumptuosum, quam illustre necessarium erit? *Quam domum*, ait ipse per Isaiam, *aedificabitis mihi?* Quare cum corpus nostri liberatoris proprium sit sapientiae domicilium et vivum templum divinitatis, dubitare non possumus nec debemus, quin sit omnium corporum praestantissimum atque pulcherrimum.

Sed quanto tempore existimatis hac ingens fabrica ad exitum perducta est? Quot annos putatis Deus in hac mole erigenda consumpsit? O inexplicabilis potentia creatoris? Non annos, non menses, non dies, non horas haec fabrica tanti operis postulavit: sed *in momento, in ictu oculi*, et scripturae loquuntur omnia pefecta atque absoluta fuerunt. Arca Noe spatio centum annorum fabricata est. Templum Domini tempore Salomonis minori spatio quam septem annorum, licet architecti pene infiniti in eo operarentur, perfici non potuit: tempore vero Zorobabelis idem templum quadraginta annis rursum instauratum est. Porro palatium Salomonis annis tredecim innumerabiles architectos et operarios occupatos tenuit. Et vestra corpora in quibus componendis, et coelum et elementa et omnis natura laborat, ut perfecte in utero matrum conformentur, non minus, quam dies quadraginta requirunt: nec enim omnia membra simul fiunt; sed primum formatur cor vel hepar, juxta dogmata medicorum, deinde partes caeterae: nec omnia membra simul vivere incipiunt, sed primum, quod vivit, est cor, deinde posteaquam vita arcem cordis occupavit, tum paulatim ad alias partes ac membra se diffundit: neque statim atque homines incipiunt vivere, vivunt vita hominis, sed primum vitam plantarum, deinde animantium, postremo hominum. At vero Christi corpus, quod auctorem omnipotentem habuit, eodem momento, quo coepit, absolutum perfectumque est, ut magnus Basilius oratione in sanctam Christi nativitatem docet, neque prius vixit unum genus vitae quam

aliud,neque prius vixit aut formatum est cor,quam partes caeterae: sed uno atque eodem momento, manu summi artificis operante, sanguis virgineus, quantus ad hoc opus necessarius erat, ab alio sanguine segregatus in vasa generationis positus, inde corpus conformatum, animus ei infusus, et ad hypostasim divini verbi nexu idissolubili alligatum est. O admirabile, O incredibile, O non imitabile, artificium Dei! Satis apparet te summum atque omnipotentem architectum, nec tempore, nec loco, nec operariis nec instrumentis indigere: sed solo verbo, solo nutu, solo imperio voluntatis res etiam maximas, et difficillimas operari. Hic est Deus noster, auditores, *Deus magnus*, *et vincens scientiam nostram.* Non est tui similis Deus in coelo et in terra. O quantum de tanto parente nos Christiani gloriari, O quantum in ejus potentiam confidere, in ejus pulchritudine delectari, in ejus amore conquiescere debemus?Sed parumper si placet, respiremus.

PARS ALTERA.

Gloriosa *dicta sunt de te*, *civitas Dei.* Gloriosum plane corpus illud, quod in utero virginis, tamquam in officina Spiritus sancti, hodie fabricatum est:sed multo profecto gloriosior animus ille, qui in eadem officina ab eodem Spiritu sancto hodie conditus est. Nam quod beatus Joannes in evangelio ait: *Verbum caro factum est*, non intelligimus cum haeresiarcha Apollinare, quod verbum carnem sine animo assumserit: sed potius, ut sancti patres in ephesina synodo et chalcedonensi exposuerunt, quod Verbum caro non inanima, sed animata, et animata animo et ratione atque intelligentia praedito factum sit. Itaque nihil est aliud, verbum factum est caro, quam Deus factus est homo. Utitur vero hoc genere dicendi b. Evangelista propterea, quod mysterium est summae humilitatis, et ut apostolus loquitur, exinanitionis Dei: et melius, aptius ac significantius humilitas et exinanitio exponitur, cum dicitur: *Verbum factum est caro*, quam si factus esse homo vel anima diceretur.

Ut igitur jam de creatione hujus nobilissimae, et praestantissimae mentis pauca dicamus: Quemadmodum toti humano generi datum est privilegium, animam ratione atque intelligentia praeditam habere, ita communis miseria atque calamitas est, ut cum primum homines vivere incipiunt,animum habeant ignorantem insipientem aversum a Deo, propensum ad malum. Cujus rei partim Catholica fides, partim quotidiana experientia nos monet.Quod enim omnes ante baptismum originalis culpae debito obstricti teneamur,docet propheta: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum*, *et in peccatis concepit me mater mea.* Docet quoque apostolus: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*, *et per peccatum mors*: *et ita in homines omnes mors pertransiit*, *in quo omnes peccaverunt.* Quod vere multos annos non solum absque sapientia et rerum cognitione, sed etiam absque usu rationis vivamus, testis est experientia, Omnes enim primis annis more brutorum animantium non consilio aliquo, sed motu quodam atque impetu ferimus, et sensus duces, non rationem, sequimur. Ignorantia vero ita mentes nostras initio obtinet, ut non nisi magno labore,magno studio, magno sumptu, multis annis et multis adjumentis pelli possit. Nemo est quidem, qui natura ipsa impellente non summopere flagret cupiditate sciendi; sed tantam interim experiuntur omnes molestiam,tantam difficultatem in ignorantia propulsanda, ut multi sint, qui, nisi verberibus adingantur, malint nihil unquam discere, quam tanto labore cum ignorantia bellum gerere. Hinc igitur intelligemus,quam novum et quam gloriosum opus hodie Dominus fecerit. Siquidem animum quemdam procreavit, sed animum justum, animum gloriosum, animum gratia, virtutibus, cognitione, prudentia,consilio, gloria et beatitudine praeditum. Quid novius mirabilius, singularius, quam ut infans, qui lacte nutritur, imo qui gestatur in utero interius tamen animo et maximis negotiis occupetur, et mente gerat cogitationes maximarum rerum, et jam tunc incipiat agere cum Deo de reparatione generis humani? Venit quidem Christus in terras, *in similitudinem carnis peccati*, et corpus mortale, ac laboribus, et fame et siti obnoxium habuit, ut pati ac mori pro nobis,et paccata totius mundi expiare posset, sed tamen numquam is, aut peccatum aut ignorantiam novit, qui nequitiam et tenebras nostras, suo splendore dissipaturus erat. Neque vero existimare debetis, Dominum nostrum paulatim, et ab hominibus, sicut nos facimus,didicisse.Nec enim decebat,ut magister orbis et doctor coelestis hominibus praeceptoribus uteretur. Id quod neque scribae ipsi et pharisaei, ut ignorare aut negare potuerunt: sed potius cum admiratione et stupore dicebant, *unde hic litteras scit, cum non didicerit?* Dominus vero respondere solitus erat; *Doctrina mea non est mea*: *sed ejus qui misit me*, *Patris*; hoc est, sapientiam istam, quam vos admiramini, non ego vel ab omnibus didici vel meo labore quaesivi: sed eam a Patre,qui misit me, accepi,ille animum meum in momento atque impuncto temporis omni sapientia ac eruditione replevit. Accipite similitudinem istam. Capite vas aliquod angustissimi oris, quales amphorae esse solent: si ejusmodi vas liquore aliquo replendum sit, nonne oportebit sensim liquorem illum infundere? Ita sane. Si enim magnam copiam simul ejus liquoris infundere volueris, os vasis nimia illa copia obstruetur, et liquor peribit. Tales sunt intelligentiae nostrae, auditores, vasa sunt angustissimi oris: idcirco paulatim magno labore et multo tempore cognitio rerum in animos nostros non tam infundenda, quam instillanda est.At vero Christi animus quasi vas quoddam amplissimum,ore capacissimo praeditum est. Itaque sine labore, sine tempore, sine molestia, maxima copia sapientiae gratiae, et gloriae et omnium virtutum;imo et absque mensura in eum infundi potuit. Hinc videlicet beatae Joannes in evangelio ait: *Vidimus* eum *plenum gratiae et veritatis.* Et apostolus Paulus:*in Christo omnes thesauros sapientiae et scientiae Dei absconditos* esse confirmat.

Jam vero quid de admirabili nexu dicemus, quo animus tam illustris, cum tam pulchro corpore conjunctus et copulatus est? Nec est enim gemma aliqua pretiosa, quae ita suo aureo annulo conveniat, sicut haec illustrissima et splendidissima mens suo pulcherrimo et optimo constituto corpori convenit. Nullus est animus, qui statim atque in corpus ingreditur, cum eo arctissimam amicitiam et familiaritatem non contrahat, ut non nisi vi postea separari, sejuncique possit. Sed tamen non ita animi nostri arces corporum suorum possident, neque ita communiunt, ut bello morborum et aegritudi num, vel fame, et obsidione tandem a morte non capiantur et expugnentur. At vero animus iste singularis, de quo nunc loquimur, ita corpus illud suum possidebat, ita gubernabat, ita moderabatur, ut nullum ei periculum, vel a morte, vel a morbo, vel a fame vel a siti ulla ex parte immineret.

At, inquis, tamen aliquando mortuus est Christus, et animus de corpore, vel invitus, egredi compulsus est. Imo vero, auditores, sponte sua et libera voluntate mortuus est Christus: et animus ejus ad tempus exiit de corpore et quasi fugam et debilitatem simulavit, ut mortem alliceret, et pulcherrimo stratagemate eam circumveniret et occideret. Siquidem animo isto de corpore recedente, repente mors idem corpus tamquam vacuam civitatem occupavit, et quasi victrix ac triumphans in moenibus sua insigna vexillaque suspendit, neque frigus, pallorem, frigiditatem abesse voluit. Sed quid interim contingit? Post tres dies verus Dominus ejus corporis, *Dominus fortis et potens in praelio*, cum jam de inferno ac daemonibus praeclarissime triumphasset, ac castra eorum, ac civitates diripuisset, ab inferis rediit ut etiam de morte et corruptione trimpharet. Itaque repente corpus ipse suum ostendit, neque mortem inde fugere permisit, sed eam nihil tale cogitante, et ejusmodi vim numquam expertam, de improviso oppressit, suffocavit, interemit, extinxit. Itaque hoc novo et ante illum diem inaudito genere strategamatis, de ipsa morte moriendo triumphavit: *Christus enim resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.*

Venio nunc ad tertium et postremum, quod in illo beatissimae virginis Mariae utero hodie factum est. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Gloriosa res plane gloriosi corporis constitutio: sed nihilominus gloriosior multo gloriosissimae animae conditio. Corpus enim nihil est aliud, quam domicilium animi: neque animus a corpore, sed corpus ab animi nobilitatem et pulchritudinem sumit. At de gloria et splendore tertii operis, de conjunctione videlicet Dei cum homine, tandem dicere poterimus? Nam illo duo priora, licet gloriosissima per se sint, tamen cum tertio comparata, ne gloriosa quidem dici debent. Sane ejusmodi res est Deus homo, Deus in carne, ut in cordis conclavi gustari, et sentiri aliquo modo possit, sed certe verbis exprimi, affarique non possit. Quis enim explicabit, imo vero quis animo et cogitatione consequi poterit, vel quanta potentia, vel quanta sapientia, vel quanta dulcedine charitatis hodie factum sit, ut unus et idem sit Deus et homo; et nos vere Deum patrem et fratrem appellare possimus? Quis non obstupeat, ita Deum fieri hominem, ut neque personae multiplicentur, neque naturae confundantur, nec in humanitatem vertatur divinitas, nec divinitas absorbeat humanitatem? Accipite similitudinem, quia tametsi procul abest ab hujus mysterii sublimitate, ex ea nihilominus aliquid de re tanta suspicari poterimus. Cogitate similem esse Deum hominem factum alicui pyro, quae tres ramos dumtaxat, et eos omnino aequales inter se habeat, et in uno eorum ramorum ramusculus quidam mali insertus sit: quemadmodum enim ramusculus ille mali in arbore quidem pyri, sed non in quo libet ejus ramo insitus est; sic etiam humana natura cum Deo quidem sed non cum qualibet ejus persona conjuncta est. Non enim pater aut Spiritus sanctus, sed solus Filius naturam humanam assumpsit. Rursum, sicut ramus ille pyri, in quo est insitus ramusculus mali, et pyrus et malus diceretur, et pyra et mala produceret; sic etiam secunda illa persona Dei, quae naturam humanam accepit, Deus et homo verissime nominatur et opera divina atque humana producit. Sicut item, si ramusculus mali siccaretur, non propterea ramus pyri exsiccaretur, quod non pyrus a malo, sed malus a pyro dependeat: sic etiam cum humana Christi natura per mortem in cruce eruit, natura divina ejusdem nihil penitus detrimenti passa est. Postremo, quemadmodum, si ramusculus mali iterum revivisceret et floreret, non ideo ramus pyri modo aliquo mutaretur: sic etiam cum Christus ab inferis rediit, et humana ejus natura refloruit, nullam prorsus natura divina mutationem accepit: Siquidem humanitas a divinitate, non divinitas ab humanitate pendebat. Exposui breviter quid in hoc sublimissimo incarnationis mysterio contineatur. Nunc de ejus utilitate, et de hujus beneficii magnitudine pauca dicenda sunt, ut pectora vestra incendantur, et ad tam liberalem Dominum redamandum, et ei gratias sincerissimo affectu persolvendas inflammentur.

Quis est igitur finis Incarnationis? Cur Deus hodie factus est homo? Quis amore non incendatur, et ad redamandum tam liberalem Dominum non inflammetur? Cujus cor non liquefiat, si cogitare aggrediatur, quantam abyssum bonitatis et charitatis hoc facto Deus ostenderit? Disce, o homo, disce quanta in Deo sit bonitas, quanta charitas, quanta dulcedo. Sola impellente bonitate, solaque imperante charitate olim Deus in creatione ad quemdam modum naturam atque essentiam suam nobiscum communicavit. Quid enim est aliud natura omnis creata, quam quaedam exigua atque obscura participatio Deitatis? Quia vero in Deo non solum natura, sed etiam persona reperitur, ut nihil nobiscum non communicaret, hodie *verbum caro factum est*, et personae etiam suae communionem liberalissime nobis communicavit. Elegit vero sapientissimus Deus naturam humanam, in quam potissimum hoc munus conferret, Tum quod Angeli sancto medico non indigerent: tum etiam, ut beneficium esset communius, latiusque pateret et non solum aliquod genus rerum, sed totus or-

bis, et omnis rerum universitas quasi gradum quemdam honoris et nobilitatis ascenderet. Siquidem angeli toti sunt spiritus, res caeterae totae sunt corporeae: solus homo et spiritu et corpore praeditus est. Itaque si Deus naturam angelicam assumpsisset, solae res spirituales hoc munere gauderent;si vero corpus aliquod, solae corporeae: at cum humanam naturam, in qua omnes naturae, tamquam in epilogo continentur,assumpsit,omnes res ereatas ad majorem quamdam excellentiam et sublimitatem evexit.Hinc beatus Joannes ideo non ait, sic Deus dilexit hominem, sed, *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.*

Ex hac vero excellentissima conjunctione quis enumeret,quot commoda atque utilitates consecutae sint? Quid enim non dedit, qui filium suum unigenitum dedit? aut *quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit*? Cecideramus in profundissimum barathrum miseriarum, egebamus aliquo, qui funem nobis porrigeret, idcirco *verbum caro factum est*: nempe factus est *funiculus triplex*, qui *difficile rumpitur* ex carne, anima divinitate et hic ad nos dimissus facile nos de lacu illo miseriae et luto faecis extraxit. Egebamus hostia, qua Deum nobis iratum placaremus: et erat quidem in mundo caro, quae immolari potuisset, sed invisam oculis Dei peccatum efficiebat. Idcirco *verbum caro factum est*: nempe dedit nobis Deus sacerdotem et sacrificium: et sacerdotem *sanctum innocentem, impollutum, segregatum a peccatoribus*,et victimam immaculatam et placentem Deo cujus oblatione facillime ipse placaretur. Egebamus mediatore, qui litem nostram cum Deo componeret. Nam ut homo suspectus erat Deo, tamquam nimis avidus utilitatis propriae: et Deus suspectus erat homini tamquam zelator honoris et ultor injuriarum. Idcirco *verbum caro factum est*, nempe mediator advenit, qui Deus et homo simul existens causam utriusque fideliter ageret, et cui tum Deus honorem suum, tum homo utilitatem propriam committere tutissime ac liberrime posset. Egebamus, foedere aliquo vel contractu, quo pax jam composita firmaretur, ne rursum dissensione aliqua, pace turbata,fieret *novissimus error peior priore*. Idcirco *verbum caro factum est*: nempe Deus naturam nostram sibi matrimonio copulavit,atque his nuptius pax nostra perpetuo foedere stabilita est. Egebamus via, ac veluti ponet aliquo, per quam in coelum redire possemus: Siquidem per peccatum coelum a terra longe recesserat et chaos magnum inter nos et sedes beatorum positum erat. Idcirco *verbum caro factum est*: nempe descendit caro mons humiliatus,vallis impleta, ac coelum ita inclinatum,et terra ita exaltata est, ut se plane contingant, et facile atque expeditum et apertum iter viatoribus praebeant.Egebamus medicamento, quo plagae illae curarentur, quae nobis descendentibus de Jerusalem in Jericho a latronibus inflictae fuerant. Idcirco *verbum caro factum est*: nam ante quidem medicus praesto erat, qui curaret, nec aegroti deerant,qui cura indigerent; sed medicamentum deerat, sanguis Domini. Egebamus cibo, qui nos in itinere reficeret et recrearet, ne forte deficeremus in via: nam caro, quam comedere poteramus illa quidem erat ad manus,sed ea sola non proderat quicquam,verbum autem Dei, quod solum nutrire ac reficere poterat, cibus erat grandium, nec nostris dentibus aut palato conveniebat. Idcirco *verbum caro factum est*, nempe dedit nobis Deus verbum in carne, panem in lacte, pharmacum salutis melle saccharoque conditum. Egebamus pretio, quo de miserrima servitute redimeremur: Siquidem per peccatum non solum venditi hostibus nostris fueramus, sed etiam ad eam inopiam et difficultatem redacti,ut nemo seipsum liberare ac redimere posset. Idcirco *verbum caro factum est*, nempe datus est nobis Dei benignitate frater unus dives et potens, qui nos omnes, fratres videlicet suos, sumptibus suis et posset et vellet de misera captivitate liberare.Postremo volebat Deus nos omnes de carcere ad regnum promovere, et de filiis diaboli filios suos facere: Sed ut hoc interim credere, ac sperare possemus, egebamus argumento aliquo evidenti amoris Domini. Quis enim facile speret, aut credat, hominem parricidam, reum majestatis, supplicio extremo adjudicatum, laqueo ad collum appenso ad patibulum jam pergentem repente revocandum, a rege adoptandum et de patibulo ad solium evehendum? Idcirco,auditores, *verbum caro factum est*. Idcirco Dei Filius factus est hominis filius ut crederent, ac sperarent filii hominum se vere Dei filios aliquando futuros. O verbum suave! O verum evangelium! O nuncium faustissimum et felicissimum, quo promittitur salus aegrotis, indulgentia reis, captivis redemptio, servis liberatio caecis lumen et mortuis vita.

Haec dies boni nuncii est. Cur enim descendit hodie nuncius ille coelestis, nisi ut peccatoribus veniam, justis gloriam, angelis gaudium, toti orbi novum splendorem novamque laetitiam nunciaret? Sed pars potissima hodiernae laetitiae nostrae est auditores, quod nos hodie statum mutavimus,cum Deus est *de stercore erigens pauperes*, collocavit *cum principibus populi*.O gloria.O nobilitas generis humani.Non apparuit nobis in igne nec in nube sed in carne nostra vidimus Deum salvatorem nostrum. *Videte qualem charitatem dedit nobis pater, ut filii Dei nominemur et simus* ut os nostrum et caro nostra sit, ille magnus Christus, qui nunc sedet in dextris Dei, et gubernacula clavumque tenet orbis universi. Intelligamus igitur, intelligamus dignitatem nostram, et sancta quadam atque humili superbia elati erubescamus deinceps versari cum pauperibus mendicare stipem, indui laceris pannis, vesci cibis grossioribus ne forte fratri nostro seniori, qui *princeps* est *regum terrae*,nostris sordibus et abiecto genere vivendi injuriam inferamus. Qui statum mutant,etiam mores, et cibos et amicos mutare solent: neque auderet hic in terris frater principis vel praesulis alicujus, vel humilibus famulis se adjungere, vel sordidum artificium exercere, semperque timeret, ne fratrem suum moribus suis offenderet. Ante hunc diem eramus omnes pauperes, mendici,servi dissipaveramus *substantiam* nostram, *vivendo luxuriose*, etiam porcos pascebamus in solitudine. Itaque mirum non erat, si cum bubulcis, cum ru-

sticis, cum daemonibus cum meretricibus versabamur, si ventrem de siliquis replere cupiebamus si carnis sordidissimas voluptates quasi stipem mendicabamus. At vero hodie non reges,non pontifices, non imperatores, sed Dii quidam facti sumus, *filii et haeredes* magni *Dei*, et magni illius *Christi* fratres et *cohaeredes*, qui est *solus potens rex regum et dominus dominantium*. O si aperirentur semel oculi nostri,et perspicue videremus quantam injuriam innocentissimae et purissimae illi carni, quam hodie Dominus assumpsit,inferant omnes adulteri,omnes fornicarii, omnes libidinum et voluptatum carnalium servi: abstinerent se profecto ab ejusmodi sordibus et castius deinceps et continentius viverent. Quid? carnem meam Deus noster tanto honore dignatus est, ut eam super omnes angelos in throno gloriae suae collocaverit, et ego tam ingratus existam, ut carnem eamdem servire faciam libidinibus et daemonibus? Quid? Tollam ego *membra Christi*, *et faciam membra meretricis*? Absit, absit: alliciat mundus, blandiatur caro, vexet, stimulet, incendat, inflammet Satanas, ego tamen Domino bene propitio non inferam hanc injuriam Domino meo, qui me de patibulo ad regnum evexit, et de vili mancipio fratrem suum ac filium fecit. Veniat, quaeso, in mentem castissimus ille Joseph, qui cum ab uxore Domini sui ad stuprum sollicitaretur;*Ecce Dominus meus* ajebat *omnibus mihi traditis, ignorat*, *quid habeat in domo sua*, *nec quicquam est*, *quod non sit in mea potestate*: *quomodo igitur possum hoc malum facere*, *et peccare in Dominum meum*? obstrictum, ligatum,vinctum me vides Domini mei ut me commovere, et peccare in eum nullo modo possim. Aspiciamus, quae comparatio esse potest, auditores, inter ea beneficia, quibus obstrictus erat Joseph, et ea, quibus nos hodie obstrinxit, atque obligavit Deus.Quid enim nobis non dedit qui filium suum unigenitum dedit? Aut *quomodo non etiam cum eo omnia nobis donavit*? Contulit nobis naturam, donavit gratiam, promisit gloriam, misit filium quasi obsidem, dedit spiritum *pignus haereditatis*: jussit angelis, ut nos custodiant, toti mundo,ut nobis serviat: ipse vero tamquam amantissimus pater non removet a nobis oculos pietatis et providentiae suae: et quomodo poterimus igitur tot vinculis obligati nos commovere; et peccare in tam clementem ac liberalem Dominum? praesertim cum is nihil a nobis petat, nisi ut statum nostrum et dignitatem conservemus. Quare deinceps ne splendori nostro deesse videamur, induamus auream illam vestem charitatis, vescamur assidue pane angelorum et regalibus epulis,versemur cum coelestibus illis principibus,dicamusque cum Paulo, *Conservatio nostra in coelis est*: quaeramus delitias, et divitias et honores,sed dignos filiis Dei caelestis gloriae ambitiosi, coelestium opum avari caelestium voluptatum cupidi simus: mundum vero et ejus divitias atque oblectamenta tamquam vilissima, et nostro statu indignissima contemnamus, conculcemus, fastidiamus, et in fratrem nostrum seniorem oculos intendentes vehementer formidemus, ne dedecori illi simus, ne forte nos ipse coram angelis Dei in futuro saeculo erubescat et fratrum loco habere tam sordidos homines confundatur: sed potius enitamur ita nos gerere, ita statum nostrum dignitatemque tueri, ut Deus filios Christus fratres, angeli socios, Jerusalem cives nos habere, agnoscere atque excipere glorietur: quod nobis concedat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXVIII.

IN DOMINICA PASSIONIS

VEL HEBDOMADA SANCTA DE MAGNITUDINE PASSIONIS DOMINI.

THEMA

O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor, sicut dolor meus. *Thren.* 1.

SYNOPSIS

Exordium a magnitudine passionis Christi sumitur, quam assidue considerare par est. Quatuor deinde fontes aperiuntur, ex quibus illa magnitudo hauritur, quorum primus est infinita Dei in nos charitas, quae gravissima etiam tormenta levissima effecit, quod exemplis martyrum, praesertim d. Ignatii probatur. Secundus fons a primo ortum trahens est, quod sibi omnem consolationem in tanta passione undique derelictus abesse senserit, quod in Levitico olim per duos hircos offerri solitos praefiguratum fuit. Tertius, quod in tenerrimo, quo praeditus erat, corpore, haec pertulerit. Quartus, quod omnia genera tormentorum subierit. Deinde novum praecipua passionis Christi genera graphice expressa asseruntur, et quasi repraesentantur. Primum genus est tristitia et pavor Christi in monte Oliveti, in quo omnibus angustiis undique circumdatus erat, cui causam dederunt tormenta omnia subeunda ibi repraesentata, peccata omnia omnium hominum sub oculis spectata, ingratitudo hominum, atque dolor immensus virgini matri inde excitandus.

Secunda pars, promissa prolixitatis excusatione alia quinque sequentia passionis Christi genera enumerat. Secundum itaque est, quod instar mancipii ab eo, quem ad summam dignitatem evexerat, vilissimo pretio suis inimicis sim venumdatus; ubi fornicarii Juda pejores esse probantur. Tertium, quod Judaeorum et Gentilium crudelitati omnes habenae laxatae fuerint, daemone obcaecatis et obstinatis illis pectoribus insolita genera tormentorum suggerente. Quartum est, dira illa flagellatio, vilissimorum scilicet homuncionum poena: ubi pia de illa meditatio. Quintum spinea coronatio. Sextum crucis ad montem Calvariae bajulatio: ubi docemur, quomodo crucem nostram; hoc est, tribulationes sufferendo Christum sequi debeamus.

Pars tertia, praelibatis mortis Calvariae mysteriis, ad reliqua tria genera passionis narranda progreditur; quorum septimum est ipsa crucifixio, ubi primum Christi truculenta denudatio, deinde ipsa crucifixio suis coloribus exprimitur. Octavum est, praesentia matris dilectissimae, ubi passio utrinque resultans explicatur. Nonum et ultimum genus passionis Christi est, subsannatio astantium et fellea potatio; ubi demonstratur omnes Christi sensus in cruce passos fuisse. Josephi a fratribus venditi vestis sanguinolenta patri allata, figuram fuisse corporis Christi declaratur, et quomodo nostra peccata ipsum in crucem adigunt ostenditur. Deinde subjungitur gravis ad charitatem et gratitudinem exhortatio, insuper ad contritionem a minori ad majus inductio. Epilogus denique ostendit, quanto major sit poena gehennae supplicio Christi, et quam certa peccatoribus immineat.

Atrocitas suppliciorum Domini tanta fuit, auditores optimi, ut vires humanae atque angelicae mentis exuperet, et solus Christus, qui eam pertulit, et solus Deus, qui eam ad nostram salutem instituit, quanta ejus indignitas atque acerbitas fuerit cogitatione atque intelligentia consequantur. Petrae siquidem scissae, et monumenta aperta, et velum templi laceratum, et sol atque aer tenebris coopertus, mundus denique totus horrendis, atque ante illud tempus incognitis monstris et portentis se tantum nefas intelligere atque execrari significabat. Neque dubium est, quin, *angeli* quoque *pacis*, juxta prophetam *amore fleverint*, inter se alas colliserint, facies suas pennis velaverint, cum ministri iniquitatis indignissimis probris et contumeliis afficiebant Dominum majestatis: sed nihilominus Dei Filius solum Patrem appellat, tamquam qui solus ejus rei magnitudinem plane cognosce-

ret: *Tu scis*, inquit, *improperium meum*, *et confusionem meam et reverentiam meam.* Solus enim Pater plane intelligebat, quid Christus ejus filius pateretur, qui solus ejusdem Christus infinitam sublimitatem et majestatem cognoscebat: nec non quanta ei omnibus rebus creatis,atque ab hominibus potissimum reverentia atque observantia deberetur. Itaque, tu solus, inquit, cognovisti improperium meum et confusionem meam, quia tu solus non ignoras reverentiam meam. Sed quamquam haec ita se habeant, et licet passionis Domini magnitudo omnem creatam intelligentiam vincat, tamen hortatur nos Dominus, ut quantum possumus enitamur, vim dolorum illorum, et cruciatuum intelligere: *O vos omnes* inquit, *qui transitis per viam*, qui curriculum istud humanae vitae perficitis, qui non haeretis, in luto terrenarum cupiditatum; sed alis desiderii ac coelestem Jerusalem magnis itineribus properatis: Vos, inquam, nolite simpliciter audire, sed *attendite et videte,si est dolor* similis,*sicut dolor meus.* Quare nos hodierna die, tum ut Christo debitas gratias, justasque referamus, nostro capiti.ut vera et viva membra condoleamus: tum,ut nos ipsos ad potentiam ac tolerantiam laborum armemus, et ad insequenda Domini vestigia infracto animo accedamus, de magnitudine atque atrocitate Passionis Domini,ipso Domino bene juvante,verba faciemus. Ac ut ordine aliquo rem tantam gravem,tam utilem explicemus, et facile quicquid dixerimus, non solum intelligere, sed etiam memoria custodire possitis, quatuor quasi capita ac veluti fontes aperiemus, ex quibus magnitudo ac vehementia Dominicae passionis, tamquam rapidus torrens profluebat, ut copiosas aquas, juxta vaticinium Isaiae, *de fontibus Salvatoris* hauriamus.

Primus fons, qui fontium caeterorum origo ac principium fuit, et jure fons fontium dici poterat, est infinita illa charitas, quae in pectore Domini, tamquam in sua ac propria fornace perpetuo ardebat: cupiebat Dominus, cum excellentissimo modo liberare genus humanum,tum plene atque perfecte divinae justitiae satisfacere: cupiebat ita plagas, ac vulnera nostra curare, ut nullae catrices, nulla vestigia, nulla signa relinquerentur; et simul ita maxima illa crimina laesae majestatis de medio tollere,ut nullae deinceps inter nos et Deum inimicitiarum aut odiorum causae remanerent. Sciebat se, quo plura et graviora pateretur,eo melius posse haec sua opera ad exitum perducere, et simul propriarum virium ac fortitudinis conscius intelligebat se quamlibet gravem sarcinam, atque onus suis robustissimis humeris ferre posse.Itaque hinc fiebat, ut sine modo ac sine mensura se sarcina dolorum ac laborum oneraret. Conjunge mihi summam potentiam cum summa sapientia:et summam potentiam et summam sapientiam cum charitate summa: ac deinde animo complectere, si potes, quid inde fiet. Vilissimi homunciones, cum in eorum cordibus amor donari ac regnare incipit, quid quaeso cogitant? quid medidantur? quid moliantur animo? Certe ita inardescunt interdum, ut infinita atque immensa quaedam pro iis agere vel pati cupiant, quos diligunt. Cum patriarcha Jacob septem annos propter Rachel servisset, et adhuc alios septem serviturus esset, non ei tempus istud tempus annorum quatuordecim,sed paucorum dierum spatium *prae amoris magnitudine* videbatur. Quid vero impurissimi amatores, non casti, ut s. Jacob, pro suis meretricibus semper fecerint, omnibus notum est.Sed ut omittam de amatoribus foeminarum et aliarum sordium dicere,aspicite sanctos homines,et amore divinae pulchritudinis vehementer incensos,ut apostolum Paulum,ut martyrem Ignatium,b.Franciscum.Isti omnes ita rapiebantur ab amore, et extra seipsos quodammodo ducebantur,ut martyria,verbera,cruces ignominias,ita quaererent, ut aurum, et gemmas ac lapides pretiosos mercatores quaerunt. Neque simplicia martyria, simplices cruces, simplices mortes, pro Domino sufficiebant illis; sed duplicia ac multiplicia desiderabant. Audite b. Martyrem Ignatium, *ignoscite mihi*, inquit in epistola ad Romanos,*ego scio quid mihi expediat:nunc incipio esse Christi discipulus: Ignis, crux, bestiarum instantia, abscissio, separatio, confractio, dissectio membrorum, interius totius corporis et flagella diaboli omnia in me veniant, ut Jesum Christum merear adipisci, nihil me juvant, quae sunt mundi hujus. Bonum mihi mori in Christo Jesu,quam regnare in finibus terrae.* Deinde quis unquam tanto affectu, et tam ex animo amicos suos rogavit, ut eum ab impendente nece liberarent, quanto affectu et quam ex animo idem iste gloriosus Ignatius Romanos rogavit, ne ipsius mortem et passionem impedirent? Itaque ardentissimi illi amatores Dei immensa quaedam animo concipiebant, quae pro Domino pati desiderarent: sed interim tamen multo minora patiebantur,quod non responderet in eis potentia charitati.Infinita pati cupiebant:sed non poterant, et idcirco Dominus non sinebat eos *tentari supra id, quod* poterant: sed faciebat *cum tentatione proventum, ut* possent *sustinere.* At vero Dominus Christus caput martyrum et singularis doctor patientiae, quod multo majori charitate flagraret, quam ullus unquam sanctus,quis ignorare potest? Charitas enim in Christo, tamquam in fonte, in sanctis caeteris tamquam in rivulis erat.Nam *de plenitudine ejus nos omnes accepimus.*Itaque non cupiebat, non desiderabat: sed ardebat amore patiendi pro nobis; et sicut *cervus ad fontes aquarum*,ita ipse ad calicem passionis anhaelabat, cujus sunt illa verba: *Desiderio desideravi hoc pasca manducare vobiscum.*Et illa: *Baptismo habeo baptizari*: *et quomodo coarctor usque dum perficiatur*? Quid? quod si ad hanc infinitam patiendi voluntatem, summam quoque patiendi potentiam adjungamus, quae moles passionis efficietur? Equidem, auditores, hoc unum argumentum, si attente ac diligenter perpendatur, solum sufficit, ut homo rapiatur extra se, et stuporem atque extasim mentis patiatur: et tum demum intelligere incipiet, quid sit quod Dominus ait: *Attendite et videte si est dolor, sicut dolor meus.*

Alterum caput, unde vehementia passionis Dominicae nascebatur, illud est, quod voluerit Dominus atrocissima supplicia sine ullo genere consolationis tolerare. Hoc vere secundum caput ex pri-

mo capite, tamquam rivus ex fonte, sine ulla dubitatione derivatur. Ea enim regina charitas, quae summos dolores pati voluit Christum, eadem, inquam, omnes portas obstruxit, quibus aliquod genus solatii, sive de coelo, sive de terra ad cor ejus ingredi potuisset. Itaque non solum a discipulis, amicis, affinibus: sed ab ipso proprio parente, atque adeo a seipso derelictus, desertusque fuit, ut solus ille homo Christus cum summis doloribus et cruciatibus quodammodo luctaretur. Hinc sunt illae voces: *Factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber*. Et, *Infixus sum in limo profundi, et non est substantia*: Et, *Deus. Deus meus respice in me, quare me dereliquisti*? Hujus rei in veteri Testamento illustrissima figura praecessit. Quid enim duo illi hirci Levitici 16. significabant, qui pro peccato populi offerebantur Domino, quorum alter mactabatur, alter in solitudine libere dimittebatur nisi summum illud ac divinissimum sacrificium, quo Deus et homo, Jesus Christus, pro peccatis mundi totius oblatus est Domino? Sicut enim unus hircorum occidebatur, alter in solitudinem discedebat: ita in Christo altera naturam ejus, nempe humana sola cruciabatur; altera divina videlicet, quodammodo abscedebat, et sociam suam solam in suppliciis et tormentis relinquebat. Tametsi enim, quantum attinet ad nexum hypostaticum, verbum Dei humanam naturam quam semel assumpsit, numquam dimisit; tamen quantum attinet ad consolationem, quam patienti humanae naturae adferre potuisset, et quantum ad intolerabilium illorum dolorum mitigationem, ac temperamentum, eam omnino deseruit. Unde quaeso martyres sancti in maximis suppliciis cantabant, gloriabantur, gestiebant, exultabant: Dominus vero, qui martyribus robur et constantiam illam donavit, ita passione imminente exhorruit, ita contremuit, ita sudavit? certe non alia causa est, quam quod martyribus Dominus calicem passionis miscebat melle coelestis suavitatis, et saepe majorem partem calicis liquor dulcissimus occupabat ut vere cum propheta dicere possent: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuae laetificarunt animam meam*. Et cum apostolo Paulo: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio*. At ipse Dominus sibi, ut ante dicebamus, omnes portas clausit, quibus consolatio ad eum inferri potuisset; Idque non alia de causa, quam ut nos miseros atque ingratos copiose redimeret. Cogita mihi modo, quid sit bibere ejusmodi calicem passionis, plenum felle, plenum absynthio, plenum teterrimis liquoribus, sine ullo dulcedinis temperamento? Cogita, quam crucem pateferis tu, si aliquo gravi morbo laborares, et nullum consolatorem haberes; omnes te desererent, etiam amici, etiam parentes et uxor, etiam filii tibi dorsum verterent, et majorem misericordiam exhiberi videres alicui cani, qui jacet vulneratus in platea, quam tibi? Jure igitur *attendite*, inquit, *et videte, si est dolor, sicut dolor meus*.

Porro tertium, quod passionem Domini mirum in modum augebat, fuit teneritudo ac nobilitas corporis Domini. Quis nescit, quantum intersit inter durum aliquem rusticumque agricolam, cujus caro laboribus assueta, solis ardore exusta, imbribus, nivibus, ventis saepe pulsata, terrae soliditatem et quasi duritiem induit; et nobilem aliquem, ac tenerum et in delitiis educatum adolescentem? nonne graviora aliqua verbera, quae rusticus ille agricola vix sentiret, tenerum istum adolescentem pene occiderent? Jam vero Dominus Christus non erat ille quidem in delitiis enutritus, quippe qui matrem terrenarum opum egentissimam, sola fide et charitate aliisque virtutibus divitem elegerat: sed tamen corpus tenerrimum, pulcherrimum, nobilissimum, optime constitutum, et temperatum habebat, quale optimo jure esse debuit, quod auctore spiritu sancto ex virgineis purissimisque sanguinibus conformatum fabricatumque erat. Itaque acerbissima illa supplicia, quae quodlibet aliud corpus, quamvis durum, quamvis crassum, quamvis rusticanum, maximis cruciatibus affecissent, quid quaeso suspicabimur in illo corpore fecisse, quod omnium praestantissimum fuit? An non ergo merito optimoque jure dicere potuit Dominus, *attendite et videte, si est dolor, sicut dolor meus*?

Sed jam ad quartum fontem aperiendum aggrediamur. Quanta fuerit atrocitas suppliciorum Domini ex eo facile potest intelligi, quod non unum aliquod genus supplicii passus, sed poenam quandam communem et generalem, quae omnes poenas quasi amplissimo sinu comprehendit. Si respicias eos, a quibus passus est, invenies omnia genera hominum, omnem sexum, omnem aetatem, omnem conditionem, Judaeos et Ethnicos principes et populares, dominos et servos, viros et foeminas, amicos et inimicos simul quodammodo convenisse, et in caedem atque interitum Domini conspirasse. Si respicias ea, in quibus aliquid passus est, videbis nihil penitus esse, in quo aliquid pati possit, et in quo Dominus passus non sit. Siquidem amantissima mater gladio doloris transfixa, discipuli atque amici fugati ac dissipati, vestimenta ablata, existimatio laesa, animus moerore oppressus. Quid de corpore dicam? Nonne singula membra singulique sensus suos et proprios carnifices habuerunt? Ac ut intelligatis, vel potius solis luce clarius videatis, non fuisse interitum simplicem vel unum aliquod genus tormenti, quo Dominus extinctus est, sed amarissimam quamdam atque acerbissimam compositionem innumerabilium cruciatuum, quorum singuli per se, si diligenter atque attente cogitentur, abunde sufficiebant, ut Dominum Christum incredibili dolore ac dedecore afficerent: enumerabo breviter novem praecipua genera suppliciorum, quae praeter alia multa illa una in se Domini passio comprehendit.

Primum igitur doloris genus fuit ille conflictus internus, illa immensa tristitia, illa anxietas cordis illa nubes moeroris, quae dominicum cor ita invasit, atque oppressit, ut eum quasi in agone mortis extremo constitueret. Neque id solum, sed etiam effecit, ut Dominus, qui toties solus pernoctaverat in locis desertis, jam ita paveret, ut a discipulis quodammodo peteret, ne se solum derelinquerent: *sustinete hic*, inquit, *et vigilate mecum*. Neque id etiam solum, sed et illud effecit, ut toto corpore sanguinis sudor erumperet, et tam copiosus ut ex

fronte ac vultu per vestes descenderet in terram, eamque rigaret. Quae res ejusmodi fuit, ut nullo unquam saeculo aliquid magis novum, magis monstruosum, magis portentosum acciderit. Neque vero magnopere mirabimur, auditores, si intelligamus, quam justam causam interni hujus doloris Dominus habuerit. Siquidem anima illa beatissima ante flagellari et crucifigi, et fel atque acetum gustare voluit, quam haec eadem corpus pateretur. Itaque anima invisibili cuidam cruci affixa fuit, quae sua quatuor brachia et suos quatuor clavos invisibiles habuit, quae erant quatuor acerbissima genera cogitationum. Primum enim venerunt ad mentem omnia tormenta, quae nocte illa et sequenti die erat perpessurus, et quae corpus ordine quodam unum post aliud in diversis horis afflictura erant, ea omnia simul quasi agmine facto in animum Domini irruerunt. Et quid mirum, si tantus exercitus dolorum, tam gravium, tam immitium, tam diuturnorum sanctissimum illud corpus moerore ac tristitia replere potuerunt? praesertim cum intelligeret Dominus, singulorum vehementiam et gravitatem, et certo sciret nihil eorum vel auferendum vel minuendum; sed totum illum calicem usque ad minimam guttam, *usque ad faces*, ut scriptura loquitur, sibi exhauriendum. Deinde venerunt ad mentem peccata omnia tam praeterita, quam praesentia, et futura, quae unquam in Deum ab hominibus vel commissa sunt, vel deinceps committentur. Et ita minute, ita perspicue, ut omnia mea et omnia tua, et omnium ac singulorum hominum sigillatim, quasi omnia essent praesentia intueretur. Iam igitur is, qui tanto ardore, et zelo diligebat honorem Patris, quam vehementer existimatis affligebatur, quod tam innumerabilem multitudinem scelerum ac flagitiorum nefandorum, foedissimorum, execrabilium, in coelum clamantium et Dei honorem ac majestatem offendentium cerneret? Certe unius hominis peccata sufficere poterant, ut Dominum magis torquerent, quam ipsum supplicium crucis. Quid igitur facerent peccata totius mundi? Non est intelligentia, nec humana nec angelica, quae vim hujus doloris comprehendat. Tertio loco veniebat ad mentem ingens illa ingratitudo, primum Judaeorum, deinde multorum Christianorum, qui sanguinem istum suum pretiosum conculcaturi erant: et simul videbat, tum horribile illud supplicium, quo post paucos annos Judaei afficiendi erant: tum intolerabiles poenas gehennae, quae tantae multitudini non solum Judaeorum et Ethnicorum, sed etiam Christianorum parabantur. Quae omnia sine dubio innocentissimum et nostri amantissimum illud cor vehementissime affligebant. Si ita dolet pater aut mater obitum unius filii, ut consolationem invenire nullo modo possit: quantum credibile est doluisse Dominum Christum aeternum interitum tot millium hominum, quos multo ardentius, quam mater filios diligebat, et pro quibus non solum omnibus, sed etiam singulis millies mori paratissimus erat? Postremo veniebat ad mentem gladius ille bis acutus qui viscera amantissimae matris penetraturus esset: quae cogitatio, quis dubitat, quin frangeret ac dilaceraret pectus Dominicum? Post Deum Patrem neminem ita Dominus diligebat, ut suam optimam et sanctissimam matrem. Itaque cum sciret, quanta vehementia doloris cor illud pientissimum et innocentissimum repente adoriri debebat, certe gladius materni doloris antea a Simeone praedictus ante cor filii quam matris penetravit, neque ad cor matris nisi per cor filii pertransivit. Haec est igitur crux interior, isti sunt clavi, haec est lancea, quae sudorem illum sanguineum de corpore Domini exprimebat. Qui sicut sudor fuit omnium sudorum monstruosissimus et horribilissimus, ita signum fuit dolorum et cruciatuum inauditorum, et talium, ut cum eis nulla supplicia comparari possint.

Cogita mihi, Dominum Jesum in horto Gethzemani in isto agone constitutum, tamquam alterum Isaac oblatum ad sacrificium, qui quaqua versus oculos mentis convertebat, omnia crucibus plena esse videbat, ex omni parte illae voces in auribus ejus insonabant: *Tolle, tolle crucifige eum.* Si discipulos suos intuebatur, videbat corda eorum pavore et moerore plena: si studia Judaeorum, videbat eos nihil aliud, quam suam necem moliri, et jam cum Juda proditore de modo et ratione capiendi se deliberare: si sanctos Patres in sinu Abrahae quiescentes, videbat eos ardentissimis votis mortem suam implorare: si infernum inferiorem, videbat omnes daemones in suam mortem maxime accensos et armatos, et eorum opera brevi futurum, ut principes Judaeorum cum principibus Gentium in suam perniciem conspirarent: si denique in coelos oculos levabat, videbat Deum Patrem quasi alterum, cum gladio districto paratum ad immolandum; et simul intelligebat non venturum nunc angelorum aliquem, qui necem suam impediat, sicut olim venit, et mortem Isaac impedivit, neque inveniendum nunc arietem, qui pro se in holocaustum offeratur, sed seipsum et Isaac et arietem futurum. Hinc ille sudor sanguineus, tam copiose fluebat: et quales, oro, cruciatus erunt, qui sequentur, quando in ipso principio aegritudinis in agone mortis constituitur? Quid tunc sentiet, cum revera dolores omnes illos patietur, quando sola eorum consideratio sudorem sanguineum expressit? Certe si hoc loco cum ista apud te cogitare incipies, cor tuum non moveatur et sudore sanguineo de corpore Domini erumpente lachrimae de oculis tuis non erumpant, scito te cor lapideum, non carneum habere. Nam si flere non poteris ex amore et compassione, quomodo saltem propter multitudinem peccatorum tuorum non flebis, cum eorum sola cogitatio Dominum sanguinem sudare coegerit? Non feriebant in horto Dominicum corpus gladii impiorum, non erant flagella, vel spinae vel clavi, quae sanguinem illum eliciebant; sed scelera tua: haec erant spinae, quae cerebrum ejus crudelissime penetrabant: haec erat sarcina illa tam gravis, quae Dominum opprimebat, et quam sine sudore portare non poterat. O quam caro pretio, Domine Jesu, medicamentum animae meae emere voluisti? O meus verus Adam, qui propter peccata non tua, sed mea de paradiso ejectus in sudore vultus tui lucraris panem eum, quo me nutrire ac sustentare decrevisti. Benedicat igitur te

coelum, et terra, et omnis creatura tua te laudet et glorificet in aeternum.

PARS SECUNDA

Concio hodierna paulo prolixior erit,quam aliae esse soleant: itaque adhuc semel requiescendum erit, antequam ad finem perveniamus. Neque vero molestum nobis esse debet aliquid pati, dum concionem de passione audivimus: et si Dominus tres integras horas cum incredibili dolore stetit in cruce, ut ibi salutem nostram lucraretur, cur nobis grave videri debet,adhuc unam brevem horam pro nostra salute et Domini gloria in concione stare? Ut igitur ad propositum redeamus, novem genera tormentorum in passione Domini contineri dicebamus: sed eorum unum dumtaxat breviter explicuimus, nunc reliqua non tam explicanda, quam enumeranda erunt. Nam si explicari deberent,nec novem horae nobis sufficerent.

Alterum igitur gravissimumque supplicium passus est Dominus, cum se pretio argenti, quasi vile mancipium, venundari vidit. Magna calamitas est,quod hoc quod natura ingenuus ac liber natus est, tamen pretio pecuniarum, sicut boves, et jumenta vendatur. At longe profecto est major, si ab amicis, et iis, in quos beneficia contulit, vendatur. Sed quanta esset,si non solum ab amicis venderetur, sed venderetur crudelissimis inimicis,qui non alia de causa emerent, quam ut eum pro sua libidine cruciarent? Dominus Christus venditus est et ab eo venditus est, quem ipse in summo gradu honoris ac dignitatis collocaverat: Nec enim est in terris aliquid majus apostolica dignitate. Et venditus atrocissimis mercatoribus, qui nihil praeter sanguinem sitiebant. At quo pretio venditus est? Vilitas pretii auget in immensum injuriae magnitudinem: Dic, Juda mercator pessime, quo pretio vendis Christum? Triginta denariis. Itane tam vile aestimas Dominum tuum? majore pretio bovem unum aut equum in foro non venderes?Non te tam vili, mihi crede, aestimat dominus Christus. O pretium hominis! O vilitas Dei! Venditus Deus triginta denariis, emitur homo sanguine Dei. Et tu fornicator, adulter, avare, quanti facis Dominum? Quanti eum vendis? Quod si ostendam ego tibi te viliore pretio Christum vendere, quam vendidit Judas? Vendidit Judas Christum triginta denariis: vile pretium, sed tamen pretium aliquid boni continet, argentum. Tu vero quo pretio vendis eum? una fornicatione, una brevissima voluptate, quam saepe multi labores et sumptus antecedunt, et semper dolor et amaritudo consequitur.Nonne igitur meliores sunt triginta argentei, qui nemini nocent, et multum prodesse possunt, si quis eis bene utatur, quam una fornicatio,quae exhaurit marsupium, debilitat corpus, occidit animam et solum potest nocere, eaque bene uti nemo potest? Si igitur Judas hujus impiae venditionis justas et meritas poenas aeterno tempore luet, quid de te fiet? Quae domus te, nisi gehenna, suscipiet? Et si Dominus in horto ardorem flammarum illarum considerans ex compassione sanguinem sudabat, quid patieris tu, cujus membra illae ipsae flammae aeterno tempore depascent? Sed pergamus ad caetera.

Tertium supplicium,vel potius fons quidam multorum suppliciorum fuit, quod fuerit ea nocte permissum daemoni, ut per suos ministros Judaeos et Ethnicos exerceret in Christum omne genus crudelitatis. Idque verum esse, tum ex eo cognosci potest, quod Dominus apud Lucam ait: *Haec est hora vestra et potestas tenebrarum:*tum etiam, quod haec erat nostris peccatis debita poena, et Dominus eam subire voluit: ut ab ea nos vindicaret. Dedit olim Deus daemoni potestatem in corpus b. Job, modo tamen vitam ejus non auferret: at Domini corpus sine ulla exceptione vitae, vel mortis daemonis potestati, traditam fuit: Hinc videlicet nata sunt nova, et antea numquam audita genera suppliciorum,quibus bellua illa cruenta per suos ministros Dominum torquebat: tum ut odio suo ac furore satisfaceret,tum ut sanctam illam animam, si quo modo fieri posset, in aliquam notam impatientiae praecipitaret. Hinc erant colaphi illi atque alapae,quibus Dominum,tamquam vile mancipium, percutiebant: hinc illa sputa, quae in faciem, et os Domini, tam blasphemi cujusdam, impurissime jaciebant: illa indumenta, vel alba vel purpurea, quibus Dominum, tamquam stultum et dementem vestiebant: hinc illi loci, illi risus, illa verba ironica, illae fictae inclinationes,quibus Dominum gloriae tamquam regem ridiculum et principem scurrarum illudebant: hinc denique fiebat, ut toties et tanta cum ignominia Dominum ligatum, lictoribus stipatum, armatis militibus undique septum, tamquam publicum latronem, per publicas plateas deducerent. Et cujus, quaeso, fuit opus, si daemonis non fuit, ille admirabilis contemptus filii Dei, quando cum Barabba latrone comparatus, et magis inutilis magisque vita indignus indicatus est, quam ille publicus sicarius? Quae verba reperiri possunt, quibus facinus tam indignum explicetur? Quis crederet, auctorem vitae parentem generis humani adterras descendisse, et in ea civitate, ubi tot aegroshomines curasset, tot caecis lumen, tot surdis auditum, tot claudis gressum, tot mortuis vitam restituisset, quem omnes miseri et calamitosi appellabant, et a quo omnium suorum malorum remedia omnes accipiebant,eum cum homine facinorosissimo collatum, et minus utilem reipublicae, commodum civitatis, minus conservandum ac retinendum, minusque dignum vita ac salute existimatum, quam illum, qui opinione patricidiorum, et extremae crudelitatis hominibus terrori ac formidini erat? Quis ita potuisset mentem judicibus, consilium hominibus illis eripere, et eas tenebras animis illorum offundere,ut pro luce tenebras,pro Deo latronem eligerent, nisi princeps tenebrarum? Cogita igitur, et admirare, ad quantam humilitatem majestas illa pro te descenderit, quando corpus suum daemonum potestati permittere non recusaverit, quod sine dubio malorum omnium extremum et maximum est. Verum ad majora veniamus.

Quartum supplicium, fuit illa crudelissima flagellatio,quam Dominus in Praetorio a Romanis car-

nificibus accepit. Quae usque adeo vehemens fuit, ut omnes metas consuetudinum et legum excesserit, ita ut Philatus existimaverit eam abunde ad omnem rabiem et furorem Judaeorum compescendum sufficere potuisse: et certe suffecisset, nisi corda prorsus lapidea et malo daemonė plena habuissent. Est hoc unum auditores, ex magnis mirabilibus et novis spectaculis, quae unquam orbis terrarum viderit vel audierit. Quis unquam suspicari potuisset, Dei humeros verberibus afficiendos? Sanctus David, *Altissimum*, inquit, *posuisti refugium tuum. Non accedat ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Quid enim magis indignum sublimitati et majestati Dei, quam humilitas et ignominia flagellationis? Non est hoc genus supplicii honestorum hominum; sed scurrarum, sed furum, sed vilissimorum mancipiorum, et illorum, qui nullius nominis et existimationis sunt. Adeo vile fuit temporibus Romanorum virgis caedi, ut nullum Romanum etiam obscurissimum et pauperrimum hoc supplicii genere affici paterentur. Nunc vero Dominus coeli, opifex mundi, decus hominum, gloria angelorum, sapientia et virtus Dei Patris, verberibus subiicietur? Equidem ego arbitror omnes choros angelorum ad hoc spectaculum concurrisse, et attonitos ac stupefactos, cum intuebantur abyssum bonitatis et humilitatis filii Dei, aerem vocibus et laudibus replevisse. Nam si id fecerunt in die natali, quando nihil nisi pannos et praesepe viderant, quid nunc facturi erant, quando etiam verbera et columnam videbant? Neque tempus neque vires meae patiuntur, ut pro dignitate misterium istud exponam. Sed quaeso vos auditores, omnes ut nullus sit, quin domi suae cum alia omnia, tum potissimum hoc misterium diligenter cogitet. Quid enim minus facere possumus pro Domino, quam ejus dolores et cruciatus cogitare? Itaque ingredere animo et cogitatione in Praetorium Pilati, et adfer tecum multas lachrimas: nam certe necessaria sunt ad ea deploranda, quae ibi fieri videbis. Ac primum aspice, quo modo Pilatus, ut populo furenti satisfaceret, Dominum undique proripi, et nudari, ac religari et virgis caedi jubet. Aspice quomodo truculenti illi et crudeles carnifices sine ullo signo humanitatis imperata facere aggrediantur. Aspice, quam solus et quam nudus non solum vestibus, sed etiam auxilio, Dominus tuus ibi existebat inter tot scelestissimos et daemone plenos satellites: ubi nullus patronus, nullus advocatus, nullus erat, qui unum verbum pro Domino dicere posset. Imo nec ullus oculus, qui clementer atque humane eum aspiceret. Aspice postremo, quomodo incipiunt milites illi, et omnis humanitatis expertes, carnes illas virgineas ac tenerrimas jam nudatas, atque ad columnam arctissime ligatas vehementissime verberare et omnia livoribus plagis, vulneribus, a planta pedis usque ad verticem capitis replere. Cum tamen Dominus inter tot dolores crepitusque plagarum, nec verbis nec signis minaretur; sed ea omnia quasi optime meritus summa humilitate et patientia toleraret. O patientiam incredibilem. O facinus inauditum! O corda plusquam adamantina, si ad hoc spectaculum non permoveamini.

Quid si huc accedat quintum supplicii ac tormenti genus, quod non minus ignominiae ac dedecoris, quam doloris et cruciatus habet? Egredere igitur anima Christiana post illa severissima flagella, aspice *Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua*: aspice, quomodo crudelissimi carnifices, et vere non hominum, sed daemonum ministri quasi verbera praeterita, et mors confestim sequutura, et tanta copia sanguinis effusa non sufficeret, coronam de spinis texuerunt et illi adorando capiti imposuerunt, ut eum sanguinem spinarum vulnera exprimerent, cui virgae ac verbera pepercerant. Quis unquam vidit, vel audivit vel legit, tale genus diadematis? Quis istud tam crudele artificium excogitavit, quo homines et torquerentur et illuderentur? Hoc certe Pilatus non jusserat, hoc consuetudines et leges Romanorum non habebant, hoc apud Judaeos in more positum non erat. Huccine pervenit humana crudelitas, ut ad liberatorem mundi poenis indebitis afficiendum vetera tormenta non sufficerent, sed nova excogitata sint? Tuum, o diabole, hoc artificium est. Tu quis es *rex super universos filios superbiae*, tu regem gloriae, regem ridiculum videri voluisti, tu ei spineam coronam in officina gehennae fabricasti. Sed nihil obtines, nihil proficis saeva crudelitas: Nam istae ipsae spinae oculos tuos excaecabunt, et nobis medicamentum salutis conficient, et Christo post tres dies in radios fulgoris ac luminis convertentur.

Jam vero sextum crudelissimumque supplicium fuit, ipsa crucis gestatio. Solent iis, qui capite plectendi sunt, oculi antea velamine aliquo operiri, ne forte instrumentum illud videant, quod eis vitam auferre debet. Hic vero omne genus humanitatis excluditur; et non solum Domino oculos non cooperiunt, ne crucem videat, sed etiam ipsam crucem super humeros ejus imponunt, ut cor et oculi prius in cruce figantur et torquerentur, quam corpus. Non recusavit benignissimus Dominus sarcinam illam, quam peccata nostra omni ferro et plumbo graviorem efficiebant: imo vero summa alacritate, quasi rem diu quaesitam et concupitam, amplexus est: Tametsi enim gravissima esset, tamen levissima ei ex amoris magnitudine videbatur. Itaque licet fessus, debilis, licet plagis et vulneribus confectus, tamen prompto ac devoto animo collum subiecit gravissimo jugo, quod ei amor nostrae salutis imponebat: crucem suscepit, ac sic ibat iter suum gemens, et poenitentiam agens scelerum nostrum, et viam sanguine ubique signabat, ut si qui essent, qui sua in humeros cruce sublata ejus vestigia sequi vellent, a recta via non aberrarent. Porro pater et filius sibi onus quodam modo diviserant: filius quasi alter Isaac ligna et victimam; pater quasi alter Abraham ignem et gladium adferebat. Haec enim duo, ignis et gladius; ignis amoris nostrae salutis et gladius divinae justitiae, Dei filium in holocaustum obtulerunt. O nos felices, si crucem nostram, et Christum in hoc itinere sequi sciremus! Consolamini, consolamini, qui-

cumque crucem tribulationum et aerumnarum in hoc mundo toleratis. *Omne gaudium existimate, fratres, cum in varias tentationes incideritis. Tollite jugum* Domini *super vos, invenietis requiem animabus vestris.* Dominus Christus cum maxima consolatione ac refrigerio indigebat, tunc impositam sibi crucem tota alacritate expensis brachiis charitatis amplexus est. O si hoc exemplum imitari sciremus, et in iis calamitatibus quas a mundo patimur, non peteremus a mundo consolationem; si crucem Domini patienter ac libenter amplecteremur! Quantam ibi requiem, quantam pacem, quantam suavitatem inveniremus! Quid aliud nobis omnes calamitates facere possunt, quam ut Christum imitemur? Erat olim crux horrori et formidini. sed modo, cum Deus eam tanti fecerit, ut humeris suis eam portare voluerit, certe non nisi honori ac splendori esse potest. Homines duo, quos Deus vehementius caeteris amavit, et rebus omnibus praetulit, ii fuerunt Christus et Maria. Sed in quo, quaeso, signa ista singularis amoris ostenduntur? nonne in eo, quod istis duobus omnium gravissimas cruces imposuit? Sicut non fuit unquam, nec erit inter homines melior Christo, nec inter foeminas Maria; ita non fuit, nec erit aliquis magis hic in terris afflictus et vexatus, quam Christus et Maria. Neque vero te moveat, et a cruce ferenda absterreat, quod propter culpas tuas fortasse affligeris. Nam undecumque veniat tribulatio, modo patienter feratur, et propter Deum, salutaris crux est. Et si quidem pateris propter peccata, crucem portas boni latronis; vero innocens, magis gaude. Nam melius perfectiusque Christum et Mariam imitaris. Sed vae illis, vae illis, qui adorant crucem mortuam, et blasphemant crucem vivam, et similes Judaeorum sunt, qui prophetas vivos persequebantur, et mortuis sumptuosos tumulos erigebant. Quid enim est aliud adorare et laudare crucem, interim paupertatem et ignominiam et tribulationem fugere atque eas execrari, quam mortuam crucem venerari et vivam blasphemare? Non habebunt partem cum Christo, qui crucem non portaverunt cum Christo: nec poterunt esse *socii consolationis* et contemplationum, qui non fuerunt etiam tribulationum et *passionum*: et qui crucem Christi erubuerint in terris, erubescet illos Christus in coelis coram angelis.

PARS ALTERA.

Pervenimus tandem, auditores, ad sacrum verticem montis Calvariae, atque adeo ad supremum culmen mysteriorum humanae liberationis. O quam admirabilis *est locus iste.* Vere *non est hic aliud, quam domus Dei et porta coeli.* Hic mihi scalam illam sublimem videre videor, quam vidit olim patriarcha Jacob, quae coelum cum terra conjungit. Vel potius hic est paradisus et locus delitiarum. Quid enim sibi vult pulcherrima illa arbor in medio hujus horti collocata, in qua pendet fructus vitae? Quocirca sit hic est domus orationis, et templum, atque ara, ad quam accedentibus indulgentiae amplissimae conferuntur. Itaque *sitientes venite ad aquas.* Hic enim est mystica illa petra, ex qua aquae largissime profluxerunt. Si pacem atque amicitiam cum Christo desideratis, hic est lapis quem *erexit* Jacob *in titulum fundens oleum desuper.* Si vino ad vestras plagas curandas indigetis, hic est botrus de terra promissionis adductus, in crucis torculari diligenter expressus: denique hic est vasculum olei, ex quo vidua Elisaei, Christi videlicet Ecclesia, omnia sua debita facillime dissolvet: tametsi enim vasculum exiguum esse videatur, tamen quamdiu vasa, quae impleantur, non deerunt, pretiosus liquor fluere numquam cessabit. Ascendamus igitur ad montem Domini pinguem, montem coagulatum, montem *in quo beneplacitum est Domino,* non solum habitare, sed etiam pati et mori in eo.

Septimum igitur supplicium fuit ipsa crucifixio, quae est genus mortis non minus turpe atque infame, quam acerbum atque diuturnum. Ac primum mentis oculis intuere, quomodo durissimi carnifices Dominum iterum omnibus suis vestimentis spoliare aggrediuntur, et quanta patientia et mansuetudine Dominus non contra nititur, non resistit, et nec uno verbo injuriam istam a se deprecatur: nec aliam ob causam, quam ut nos, qui vestem justitiae atque innocentiae perdideramus, sua nuditate vestiret. O quanta lux charitatis et bonitatis Dei mentis tuae oculis orietur, si cogitare incipias, eum, qui vestit coelum nubibus et terram floribus, jam esse non solum vestibus, sed etiam propria pelle quodammodo spoliatum! Toto quidem vitae suae tempore se Dominus paupertatis ac nuditatis amatorem professus est, verum numquam magis, quam in morte. Tunc enim tam pauper fuit, ut non haberet ubi caput unum super se haberet, et sicut nudus in hunc mundum intravit, ita nudus egredi voluit, ut aperte nobis declararet, sibi mundum hunc minime placuisse, nec sibi de mundi rebus quicquam adhaesisse, ac omnes desipere, ac fallere semetipsos, qui Dominum se sequi putant, et interim terrenas opes contemnere et conculcare non sciunt.

Perge deinde, ac intuere quemadmodum immites illi Dominum arripiunt et in cruce extendunt. Dum arripiunt sanctas illas ac divinas manus et illos speciosos pedes, dignos qui perpetuo devotis osculis premerentur, et eos durissimis clavis vi malleorum transfodiunt, atque ad crucem affigunt. O quam immensum cruciatum illa hora Dominus pertulit, cum clavi illi manus illas tenerrimas et pedes speciosissimos, in quibus maxime doloris sensus viget, penetraverunt, et carnem, ossa, nervos, et quicquid in illis corporis partibus continetur, malleorum confregerunt! Postremo erigunt formidabile istud vexillum, quod antea humi fecerant, non palatium dimittunt, sed magna vi atque impetu cadere sinunt. Contremuit illo casu sanctum corpus in aere, et vulnera manuum ac pedum dilatata copiosissimum imbrem sanguinis profuderunt. Hoc vero genus mortis ejusmodi est, auditores, ut qui eo moriuntur, non celeriter extinguantur; sed sola vehementia ac diuturnitate doloris vitam cum morte commutare debeant.

Huc accedebat octavum supplicium, quod ex

praesentia pientissimae matris non tam corpus, quam cor Domini cruciabat. Quis enim explicabit, quam crucem corda illa matris et filiis paterentur, quando duo illa coelestia lumina se invicem aspiciebant? Quando intuebatur filius vultum illum amantissimae matris amaritudine passionis coopertum cor vero gladio doloris transfixum, et illas angustias animi,quas patiebatur,et illos rivos lachrimarum, qui ex oculis ejus ubertim defluebant, et illos gemitus, quos ex intimo corde pondus illud tam gravis doloris exprimebat? Si enim, qui Christum vere et ex corde diligunt, cum istam ejus passionem contemplantur, continere non possunt flumina lacrimarum, quid fecisse credibile est Mariam, quae mater erat, et non oculis mentis praeteritam passionem contemplabatur, sed oculis corporis praesentem filium in tali passione constitutum cernebat?O quoties attollebat moestos oculos, ut divinam illam faciem intueretur, et in medio cursu eos revocabat, quod aspectum illum cordis teneritudo sustinere non posset. Ego quidem arbitror,linguas amborum prae nimio dolore quasi mutas effectas, vel nihil vel omnino partim dicere potuisse: sed tamen ad cor Virginis effectum naturalem filii multa locutum esse,eique dixisse:Cur huc venisti,columba mea,unica mea, amata mea, dolor tuus auget dolorem meum, et magis tormenta tua quam supplicia mea me torquent. Revertere, columba mea, revertere ad arcam, donec aquae diluvii cessare incipiant; nec enim hoc loco invenies, ubi requiescat pes tuus; ubi enim orationi et contemplationi vocabis, et levabis te super te, ac facilius multo vim hujus procellae ac tempestatis feres. Verum ad cor filii non pauciora cor matris respondisse, eique dixisse existimandum est. Cur id praecipis mihi, dilecte uberum meorum? et quomodo possum recedere a te, nisi recedam a me? cum tu sis vita vitae meae et anima animae meae? Ita vero dolor tuus cor meum occupavit, ut nihil omnino praeter illum cogitare possim sine te. Tecum igitur animus meus crucifixus est, ac tecum moriatur ac sepeliatur oportet. Ita, auditores, beatissima illa virgo, tametsi apud crucem intolerabilem crucem patiebatur, tamen non propterea fugit, nec terga vertit cruci, ut nos doceret crucem poenitentiae et tribulationum non deserere. Itaque non fugiebat, sed perseverabat; et non sedebat nec jacebat, sed stabat tamquam columna fortissima atque robustissima, et vera columna Ecclesiae, et magistra apostolorum et martyrum paulo post futura: ut sicut Eva aspiciens cum voluptate arborem, mortis nostrae ruinae interfuit, ita ipsa aspiciens cum dolore arborem vitae nostrae liberationi interesset.

Venio nunc ad postremum, gravissimum, inauditum, incredibileque supplicium. Nam cum jam Dei Filius pendens in cruce extremos, immensos et innumerabiles dolores et cruciatus pateretur,et quasi pelagus quoddam amaritudinis factus esset, ac denique eam figuram et speciem praeseferret, ut canis sic affectus corda hominum permovere posset: tamen hostes ipsius feris crudeliores et lapidibus duriores, non solum non movebantur, sed eum irridebant, eique insultabant, et sales et facetias in eum iaciebant. Neque id solum, sed cum sanctissimum illud corpus prae nimia sanguinis effusione debilitatum, et lingua, et palatum et partes interiores exsiccatae essent, atque idcirco Dominus modicum aquae peteret ad eam sitim atque ardorem temperandum, homines illi exuti omnem humanitatem, non modo aquam ei denegaverunt; sed etiam pro aqua fel et acetum obtulerunt. O acerbissimam crudelitatem! O homines feris truculentiores! Et quid, quaeso, crudelius, quid inhumanius, quid atrocius audiri vel cogitari potest? Certe diviti illi avaro, qui in gehenna cruciabatur, etsi aqua negata fuit, at non fel amarissimum propinatum; Dei autem Filio, non modo, datur, quod petit, sed etiam tormentum ac supplicium augetur. O dulcis liberator generis humani, quis referet nobis, quae in ista cruce pateris? Dura certe peccata mea fuerunt, et poenitentia tua id manifeste docet. Video te regem meum in patibulo isto suspensum, ubi nihil habes, quo corpus tuum sustineas, nisi ferreos clavos. Video pondus corporis tui deorsum trahi, et vulnera manuum ac pedum semper magis ac magis dilatari ac dilacerari,et incredibilem tibi cruciatum adferre. Video te in his angustiis propter me constitutum, ut singula tua membra, singulae partes, singuli sensus suas cruces et suos carnifices habeant. Oculi cruciantur, non solum quod propria vulnera, propriumque sanguinem cernebant; sed etiam, quod matrem illam pientissimam et innocentissimam ubertim flentem, et corde transfixo infinito quodam dolore astantem videbant. Aures cruciabantur, quod horrendas illas blasphemias,quae coelum penetrabant, quae Solem obscurabant, quae angelos exterrebant, quae iram ac furorem Domini Sabaoth vehementer accedebant, exaudiebant.Nares cruciabantur, quod in loco graviter olente et odorem teterrimum spirante propter cadavera hominum mortuorum supplicium collocatum sit. Lingua et palatum cruciabantur, quod in ardentissima fame et siti nil praeter fel et acetum obtinere possent. Tangendi quoque sensus, qui in toto corpore diffusus est, toto etiam corpore cruciabatur. Cerno caput illud splendidissimum et angelis et hominibus venerandum spinis acutissimis penetrari; manus illas potentissimas, et benignissima quae coelum fabricaverant, quae tot aegros curaverant, quae panes multiplicaverant; et illos speciosos pedes, qui tantum in itineribus laboraverant, dum pacem et salutem hominibus nunciarent, illas, inquam,illustres manus et illos speciosos pedes clavis transverberari; reliquum corpus a condusionibus et percussionibus dehonestatum, ac sordibus, livoribus, plagis, vulneribus repletum aeque conspicio, ut vere nunc non sit tibi *species, neque decor*: sed sis *vir dolorum sciens infirmitatem*,et opprobriis ac doloribus,quod concupierant, saturatus.

Refert scriptura divina, auditores quondam filios Jacob fratrem suum Joseph propriis vestibus spoliasse, et cum triginta argenteis, Juda potissimum suadente,Madianitis mercatoribus vendidisse,deinde vestem ejus sanguinem respersam,ad Jacob patrem suum transmisisse, ac dixisset: *Vide utrum*

tunica filii tui sit, an non? Eum vero veste probe cognita respondisse: *Tunica filii mei est: fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph.* Quid aliud vestis castissimi et innocentissimi Joseph, quam corpus Domini Servatoris significat? Haec est illa vestis talaris, vestis polymita, quam Spiritus sanctus ex aureis filiis atque argenteis contexuerat. Hanc vestem impia synagoga, fratres Domini secundum carnem, semen Abrahae et Jacob, Juda principe atque authore, Domino triginta argenteis vendito totum laceraverunt ac sanguine resperserunt: quam si quis Deo Patri ira laceratam, ac foedatam ostendat, ut videat, ac tunica filii sui sit an non, certe respondebit: *Tunica filii mei est: fera pessima comedit eum, bestia devoravit Ioseph.* Verum est, Domine pater, verum est, fera pessima devoravit eum, iniquitas mea, superbia mea, inobedientia mea devoravit filium tuum Joseph. O funestum partum! O venenatam prolem! Ecce, auditores, ecce, parturimus, cum superbia inflammamur, cum Deo et Ecclesiae non obtemperamus, cum peccamus, cum fornicamur, cum inebriamur, feram pessimam parturimus, quae suo veneno vitam ipsam extinguit. O si intelligeres, quam hoc sit verum! O si profunde semel cogitares, non tam arma Romanorum et clamores Judaeorum, quam tua peccata, tuas fornicationes, tuas usuras, tua periuria, tua mendacia, tua flagitia Dei filius occidisse, et tamquam feram pessimam eum devorasse! O quid non faceres, quid non pateris potius, quam ut peccatum, feram tam venenatam et tam immitem, parturires?

Verum, bone Jesu, si nos sumus, qui te in crucem egimus, et tamen propter nos vitam cum sanguine tam liberaliter profudisti, quid retribuemus tibi pro omnibus, quae tribuisti nobis? Pete Domine, et libere pete, nihil tibi negare poterimus: vulnerasti cor nostrum charitate tua. Quid igitur, Domine, faciemus? Quae est merces tua?

Audire cupitis, fratres mei, quod Dominus petat? Ego dicam vobis, et vere ita est, nemo non fidem adhibeat: nihil cupit, nihil optat, nihil sitit Dominus magis, quam salutem tuam: hoc ei omni felle amaris est, quod te cupiat ad coelum trahere, et tu praecipites in gehennam. Acerba crux, acerbi clavi, acerbae spinae, acerba vulnera et livores fuerunt; sed nihil acerbius cordi ejus, quam perditio tua. Quis igitur nostrum ita ingratus, ita immitis, ita crudelis erit, ut Domino aquam salutis nostrae sitienti fel amarissimum peccatorum propinet? Per crucem Domini, et Dominum in ea pendentem vos oro atque obtestor, ingrediatur unusquisque in cor suum, et summa devotione et alacritate offerat Deo sacrificium suavissimum, *cor contritum et humiliatum*, dicatque apud se: Ecce ego toties Dominum meum offendi, et toties lapsus sum et relapsus sum, et numquam vere peccatum meum agnovi, numquam, ut par erat, deflevi, ex consuetudine et sola voce exteriore confessus sum; nunc ego cum intelligam peccati gravitatem ex magnitudine passionis, quam Dominus pertulit, cum videam negotium esse maxime serium (nec enim pro re parvi momenti Deus homo factus, et tanta et tam atrocia supplicia possum nunc, inquam, cum haec videam et intelligam, statuo Deo propitio aliam vitam incedere, ad veram et perfectam conversionem et confessionem me praeparare, ac deinceps peccatum magis quam ignem, aquam, serpentes, et quam ipsam pestem evitare. O deliberationem bonam! O te beatum, si ita feceris! Nam et tu hoc pacto reficies cor Domini crucifixi, et ego tibi nomine Christi polliceri audeo, hodie cum illo eris in paradiso: hodie, imo hac hora, hoc momento senties te erui de inferno, et respirare incipies in luce libertatis filiorum Dei, modo tibi incipiant hodie peccata vere dispicere, et pristinae fornicationes et sordidae voluptates tuae amplius non arriserint.

At si haec omnia te non moveant, si flamma amoris, si ignis charitatis, quam hodie in te perspicue Christus ostendit, et quae lapides rapit, cor tuum frangere et emollire non potest; saltem moveant te illa formidabilia verba, quae in ipsa sua passione Dominus locutus est, quaeque voluit altissime in cordibus nostris infigi, cum ait: *Nolite flere super me, sed super vos ipsos flete. Quia si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet*? O sententia formidabilis et incredibilis, nisi ab ipsa Veritate pronunciaretur! *Si in viridi ligno*, inquit, *haec faciunt, in arido quid fiet*? idest si in me, qui justus sum, qui sanctus, qui innocens sum, qui humore gratiae semper vireo, tamen propter aliena peccata ita ignis passionis exarsit, et Pater meus coelestis, ut odium suum implacabile contra peccatum ostenderet, me naturalem et unicum filium suum propter aliena peccata ita contrivit *in infirmitate*, ut *virum dolorum et novissimum virorum* efficeret, quis cogitare poterit, quid homines peccatores propter sua, et propria scelera atque facinora patientur?

Audivimus Domini passionem, et exterriti sumus, neque majus aliquid inveniri posse credebamus. Qualis igitur erit poena gehennae, quam ipsa Veritas praedicat multo majorem atque atrociorem esse futuram? et vere ita erit. Quando vero nihil adderetur, nisi aeternitas, nonne hoc sufficeret ad eam paenam in immensum augendam? Pependit Dominus tres horas in cruce, et omnes miramur, et jure miramur, et jure pavemus et exterremur; quid igitur facies tu in suppliciis multo majoribus, non tres horas, non tres annos, non tria saecula, non tres myriades saeculorum; sed sine ullo fine, et tam diu, quam diu vivet, et regnabit Deus? Neque permittas tibi a diabolo persuaderi, Dominum esse mitem et clementem, et nullo modo te damnaturum: Quid? Ita stupidus eris, ut hoc tibi persuaderi sinas, te etiam innumeris peccatis obrutum non damnandum? Veni, accede, palpa manibus veritatem: *numquid filio suo perpercit*, cum in eo non sua, sed nostra peccata invenit? Audistis, hodie, quam severe illum exceperit. Si igitur proprio filio suo non perpercit, et si in viridi ligno haec fecit, quomodo tibi ligno arido ad ignem praeparato, nisi cito ad poenitentiam redeas, et fontibus lachrimarum irrigatus virere ac florere incipias, quomodo, inquam, tibi parcet? Hic igitur sit finis concionis nostrae hodiernae, ut vera ac seria poenitentia et firmissimo proposito vitae melioris reficiamus cor Domini crucifixi, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXIX.

IN DOMINICA PASSIONIS

SIVE

HEBDOMADA SANCTA

De Arbore crucis et quinque fructibus ejus, qui ex ea colligi possunt.

SYNOPSIS

Praerogativa et encomia s. crucis tum ab efficacia et virtute, tum ex testimonio b. Chrysostomi producta, exordii loco praemittuntur, ejusque rei causa redditur. Deinde concio in quinque partes, seu quinque fructus ab arbore crucis decerptos, distribuitur. Primus fructus est, cognitio enormitatis et magnitudinis peccati, propter quod ipse Dei Filius passus est, ut illud detestaretur: haec autem magnitudo colligitur, tum ex gravitate poenarum, quas Deus angelus et diversis hominibus inflixit, quod etiam similitudine ostenditur; tum ex magnitudine pretii; quia unicum Filium Deus propter peccata, et non sua, ita flagellavit. Secundus fructus est, vehementia passionum, ubi ostenditur Christum ab omnibus; in omnibus, omnia passum esse, atque quindecim praecipua passionis illius genera enarrantur. 1. a dilecta matre separatus fuit. 2. a perfido Juda traditus. 3. in horto in agone constitutus. 4. per tribunalia diversa circumductus. 5. a discipulis derelictus. 6. a vilissimis homuncionibus indignissime tractatus. 7. Latroni Barabbae post habitus. 8. dire flagellatus. 9. spinis coronatus. 10. ad populum ignominiose productus. 11. crucem ipse bajulavit, et felle potatus est. 12. cruci effixus. 13. subsannatus. 14. ob praesentiam et conspectum matris et discipuli contristatus. 15. anima a corpore separata fuit. Quae omnia praecipiti judicio ipsi evenerunt omni prorsus solatio destituto. Tantem gravis ad poenitentiam et assiduam Dominicae passionis meditationem succedit exhortatio.

Secunda pars de tribus reliquis fructibus de arbore crucis decerpendis agit. Tertius Itaque est, cognitio beneficii per passionem in nos collati, quod in tribus maxime elucescere demonstratur, scilicet in consideratione bonorum nobis a Deo datorum, quae quanta sint, vel ex eo constat, quod lapsis per peccatum ab innocentiae statu omnia illa bona repromisit restituturum; deinde in modo, quo data sunt; demum in charitate, qua donata sunt. Quartus fructus est, cognitio immensae bonitatis divinae, quae potissimum habetur per considerationem, quis quid, pro quibus et qua de causa passus sit. Quintus fructus est, tam eximia omnium virtutum exempla, praesertim vero nobis proponitur Christi humilitas, obedientia, patientia, constantia, mansuetudo, charitas et contemptus mundi; quas proinde virtutes jubemur imitari. Tantem ad ferventem passionis Christi memoriam recolendam testimonio s. Bernardi, et exemplo s. Francisci et s. Clarae docti, vocamur.

Encomia sanctae crucis, cujus mysterium tota sequendi hebdomada contemplandum, atque adorandum ab Ecclesia Catholica nobis proponitur, ita sunt, auditores optimi, et numero infinita, et magnitudine excellentia et sublimitate ac praestantia singularia, ut si pro dignitate explicari debeant, immensam orationem merito desiderarent. Quid enim est crux Domini aliud, quam scala Jacob, clavis coeli, anchora salutis, vexillum coelestis militiae, arbor navis ecclesiae, lignum vitae in medio paradisi? Ea est potentia crucis Domini, ut per eam sanguis candorem, vulnera sanitatem, ignominia gloriam, dolor voluptatem, et mors vitam efficiat. Ea est virtus, ut sine crucis signo, nec templa dedicentur, nec altaria erigantur, nec Pontifices inungantur, nec doctores constituantur, nec oleum consecretur, nec ulla ecclesiastica sacramenta vel sacrificia, ut b. Augustinus admonuit, aquae purgentur, nec rite perficiantur. Denique crux dominica operatur miracula, exterret daemones, ornat ecclesiam, armat frontes fidelium, ac ut arbor foecundissima tantam copiam optimorum fructuum ex se producit, ut non immerito b. Chrysostomus adversus gentiles de Christi divinitate verba faciens in laudem crucis exclamet: *Hoc maledictum, hoc abo-*

minabile. hoc extremi supplicii symbolum crux diadematibus et coronis clarius factum est: neque enim sic regia corona ornatur caput, ut cruce, quae omni cultu dignior est, et quam omnes ante abhorrebant, ejus figuram magnopere quaerunt. Atque adeo ubique ea invenitur apud principes, apud privatos, apud mulieres, apud viros, apud virgines, apud nuptas, apud servos, liberos, subinde omnes ea se signant inscribendo in nobilissimum membrum nostrum. In fronte enim nostra quasi in columna quotidie figuratur: sic in sacra mensa, sic in sacerdotum ordinationibus.sic iterum cum corpore Christi in mysticis coenis fulget. Hanc ubique celebrari videre licet in domibus,in foro, in solitudine,in viis.in montibus, in collibus, in vallibus in mari. in navigiis et insulis, in lectis, in vestibus.in armis.in thalamis.in symposiis.in vasis argenteis et aureis in margaritis. in murorum picturis. in corporibus brutorum male affectis. in corporibus a daemone obsessis. in bellis, in pace. in diebus in noctibus, in delicatorum choreis, in monachorum ordinibus: Adeo certatim donum hoc mirabile rapiunt omnes. Mira est gratia. nullus confunditur. nullus erubescit cogitans.quod maledictae mortis symbolum fuerit. sed omnes ipso magis ornantur, quam diadematum coronis vel multis gemmatis monilibus et torquibus. Et non solum non fugitur, sed et desideratur, et adamatur.et omnes de ea soliciti sunt. et ubique fulget.et sparsa est in parietibus domorum in columnibus, in libris, in civitatibus, in vicis. in locis, quae habitantur et quae non habitantur. Ipsius vero ligni, in quo positum sanctum corpus Domini, et crucifixum fuit, particulam habere totus orbis ita contendit. ut qui parvum quiddam ex illo habent. illud auro includant, tam viri quam mulieres, et cervicibus suis aptent: hinc valde honestati et magnifici, et muniti et protecti, licet contemnationis fuerit signum. Haec b.Chrisostomus.Porro ejusmodi amplissima ac splendidissima encomia sacratae crucis passim in voluminibus veterum et sanctorum patrum invenire est. Quorum ideo initio orationis hodiernae mentionem facere volui, ut quantum in me est, auditoribus meis persuadem, tota hac hebdomada. quae venerationi sanctae crucis a majoribus nostris merito consecrata est, singulis diebus non semel, sed saepius ad arborem istam semper virentem et florentem, et poma proferentem accedere, sub umbra ejus sedere. de floribus et fructibus capere. Vere enim crux Domini *lignum* est *vitae. pulchrum visu* gustuque delectabile,et *folia* ejus *ad sanitatem gentium*: nec ullum est spiritoale exercitium tutius, facilius, fructuosius, efficacius contemplatione divinae crucis. Ipsa est lac insipientium, et cibus solidus perfectorum.

Animadvertite, non paucos esse, qui non alium quasi scopum sibi profigunt in dominica passione vel legenda vel audienda, vel etiam meditanda, quam ut nonnihil commoveantur, et si fieri possit, aliquas lachrimas fundant:quod cum assecuti fuerunt,satis multos et magnos fructus ex arbore sanctae crucis se collegisse putant. Verum,auditores, est ille quidem unus ex fructibus, qui ex hac sancta arbore decerpitur, ut nos Christo tamquam membra capiti compatiamur, et pro eo lachrimas ex compassione fundamus, qui pro nobis in passione sanguinem fudit:sed alii sunt praeterea plures et majores. Hinc enim (si sciamus sapienter colligere) veram et perfectam conversionem, et morum nostrorum emendationem, atque adeo vitam et salutem animorum nostrorum colligemus. Quare ut pro nostrarum virium tenuitate studia nostra, et pietatem hoc tam sacro et pretioso tempore promoveamus, de quinque fructibus, qui ex arbore sanctae crucis praecipue colligi possunt, breviter disseremus.

Quicumque igitur utiliter in passione dominica legenda vel contemplanda se exercere voluerit, quinque praecipue capita considerare poterit: magnitudinem peccatorum,quorum purgandorum causa Filius Dei passus est: vehementiam passionis, ac suppliciorum Domini: excellentiam beneficii divini, quod in nos patiendo, et moriendo Christus contulit: abyssum inexhaustam bonitatis Dei, *qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: et multitudinem ac praestantiam earum virtutum, quae in passione dominica, tamquam speculo, enituerunt. Et magnitudinem quidem peccatorum, ut ea ex animo detestemur: vehementiam passionis, ut Christo tamquam capiti compatiamur: excellentiam beneficii divini, ut eidem debitas gratias justasque referamus: abyssum inexhaustam bonitatis Dei, ut Deum ardenti studio redamare incipiamus: multitudinem Christi virtutum,ut eas imitemur,et imitando Christo similes efficiamur: in qua similitudine supremum culmen christianae philosophiae atque humanae perfectionis continetur.

Ut igitur primum fructum, qui est cognitio peccatorum, ex arbore crucis colligere incipiamus, multis et evidentibus signis et argumentis olim Deus ostendit, quam vehementer sibi peccata displiceant, quamque implacabili odio ea perpetuo prosequatur. Hinc enim propter peccatum generale diluvium terris immisit: hinc Sodomam et Gomorrham,et alias urbes nonnullas igne et sulphure concremavit: hinc toties populum suum electum gladiis Philistaeorum, Assyriorum, Romanorum objecit: Hinc denique horrendas et formidabiles illae flammas gehennae,et alia innumera atrocissima et sempiterna supplicia peccatoribus praeparavit. De quibus vere dici potest, oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt tormenta atque supplicia, quae praeparavit Deus offendentibus se. Sed numquam tam aperte furorem irae suae contra peccatum explicuit,quam his novissimis diebus, cum suum verum et naturalem Filium, quo nihil habuit charius propter aliena peccata tam severe percussit, et contrivit in infirmitate et ea supplicia cum perferre voluit, quae nemo unquam parricidarum. proditorum. maleficorum, in terris toleravit. Ac ut rem totam aliqua similitudine perspicuam faciamus si in aliquo pulcherrimo vasculo liquor corruptus, et graviter olens inveniretur, et paterfamilias foetorem illum

domi suae non ferens, statim juberet non solum effundi liquorem, sed etiam vasculum in mille partes comminui, et in cloacam proiici, nonne vehementer is foetor nares patrisfamilias offendisset? Et si vasculum esset argenteum, nonne adhuc vehementius foetor ei displicuisset? etsi aureum, ac gemmis et lapidibus speciosis ornatum, et nihilominus frangi et proiici vellet, nonne supra modum foetorem illum odio habuisset? Si igitur Deus pater liquorem peccati corruptissimum et teterrimum ita odit, ut propter peccatum etiam peccatorem gravissime detestetur. *Odio est Deo*, inquit Sapiens,*impius et impietus ejus.* Ac ut peccatum occidat, etiam peccatorem perdit:ut in eum liquorem odium suum ostendat, etiam vasculum quamvis pulchrum et pretiosum comminuit. Invenit Deus liquorem peccati in vasis terreis,sed maximo artificio elaboratis, hoc est in primis nostris parentibus, et continuo expulit eos de paradiso,et sine appellatione sententiam mortis in nos omnes tulit. Inde *omnes morimur*, *et tamquam aquae dilabimur*: licet extremum terribilium sit mors, et omnes mortem naturaliter horreamus. Invenit quoque Deus liquorem istum pessimum in vasis argenteis, in angelis videlicet, quorum natura plane argentea, pulcherrima, candidissima ac lucidissima est: et statim sine retractatione eos aeternae damnationi adjudicavit.Quis non obstupeat. auditores? Primus et nobilissimus omnium angelorum,atque adeo totius opificii divini praestantissima pars, qui nunc Lucifer, nunc initium viarum Domini, nunc signaculum similitudinis, nunc vero Cherub extentus, plenus sapientia et perfectus decore,in sacris literis appellatur:de quo Ezechiel dicit propheta: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*; *et omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi et pulchritudini ejus,et amulata sunt eum omnia ligna voluptatis,quae erant in paradiso*: iste, inquam, tam excelsus, tam pulcher, tam sapiens, de coelo deturbatus, in abyssum detrusus,sapientia et pulchritudine spoliatus, miserrimus omnium creaturarum factus est. Nam praeterquam quod regnum et beatitudinem amisit, et perpetuis atque horribilibus flammis cruciatur, atque in horrendo atque formidabili, sed justo Dei judicio desertus ac relictus, et omni Dei auxilio destitutus est, ut iam in peccato penitus obstinatus semper desperet, et incredibili rabie quidquid cogitat, quidquid molitur, quidquid cupit, id totum ad nocendum referat: ut merito qui antea Lucifer, angelus,cherub, Coelestis intelligentia,nunc tenebrae, draco diabolus et Satanas appellatur. Quis hujus tam horrendae mutationis causa fuit? foetor peccati. Nam *in Angelis suis*, ait Job, *reperit pravitatem.* Et apostolus Petrus: *Angelis peccantibus*, inquit,*non pepercit: sed rudentibus inferni detractos, in Tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari.* Et nondum intelligunt filii Adam, qualem animum, quam iratum. quam exacerbatum Deus gerat contra peccatum? Propter unam offensam tot millia angelorum, hoc est argenteorum vasorum Deus ita horrende comminuit,et adhuc vasa lignea et testacea liquore peccati usque ad facies imbuuntur,et non timent?

Sed altius ascendamus: Nam ea, quae sunt de odio Dei contra peccatum, nihil sunt, si cum iis, quae dicturi sumus, comparentur. Nec enim magnum est, Deo aliquos angelos et aliquos homines perdidisse, qui in momentos infinitos alios multo pulchriores et nobiliores solo verbo creare potest. Sed quid dicemus, quia proprio Filio suo, unico, naturali, optimo, sapientissimo, vere vasi aureo,et gemmis ac lapidibus pretiosis ornato non pepercit maxime cum in eo peccatum non proprium, sed alienum reperit? Filius Dei, auditores, nec ut Deus,nec ut homo peccatum admisit;ipse est enim de quo legis:*Qui peccatum non fecit,nec inventus est dolus in ore ejus.Talis enim decebat.ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus et excelsior coelis factus.* Is nihilominus animadvertens genus humanum sub onere peccati jacere, nec se suis viribus erigere posse, misericordia motus, humeros suos sarcinae nostrae supposuit. Peccata nostra sustulit, ac pro eis se Patri satisfacere velle professus est. Hinc sunt illae voces: *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores.* Et rursum: *Deus. Deus meus respice in me quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.* Et illa b. Joannis: *Ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mundi.*Quid igitur Pater fecit,licet Filium suum infinito amore diligeret, licet sciret vitam Filii sui toti orbi excellentia et dignitate praestare, licet videret in vase illo auro, humeris Filii sui, non propria, sed aliena peccata esse imposita: tamen ut odium suum et furorem atque indignationem contra peccatum ostenderet, *proprio filio suo non perpergit*: vas illud aureum, et pretiosissimum confregit: tamquam si Filio diceret: Tu peccata hominum in humeros tuos suscepisti, et ego ea in humeris suis flagellabo.*Propter scelus populi mei percussi eum*, ait Dominus Omnipotens.

Sed quomodo percussit eum? quomodo flagellavit? In virga virorum,an in virga ferrea? Quid eum pati voluit? Sane ita severe illum excepit, ut ego nihil dubitem, neminem esse tam sceleratum,tam funestum, tam perditum, tam deploratum hominem, qui non incipiat peccata sua deflere, atque horrere et gravissime detestari, si quis cogitare voluerit serio,quid propter ea Christus passus sit: Passio enim Domini, quae ad exhaurienda et purganda peccata instituta est, non unum ac simplex supplicium fuit:(ut iam ad alteram partem nostrae orationis, et secundum fructum crucis veniamus) sed amare quaedam compositio infinitarum amaritudinum. *Calicem*, inquit, *quem dedit mihi Pater,non vis ut bibam illum*? Et qualis erat ille calix? Certe tam amarus, ut eo viso *cum lachrimis et clamore valido*, ut natura horrorem ostenderet, ad patrem dixerit: *Abba, pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem istum a me*: *sed tamen non quod ego volo, sed quod tu vis*; *Fiat voluntas tua.*Neque passio Domini generale quoddam supplicium fuit,sed omnia genera cruciatuum ac suppliciorum comprendens.Si eos aspicias,a quibus passus est, invenies omnia genera hominum, viros, foeminas, pueros, juvenes, senes, principes, privatos, sacerdotes, laicos, liberos, servos,

Judaeos, paganos, amicos, inimicos. Ut enim pro omnibus ita quoque ab omnibus passus est. Nec solum homines omnes sed omnes etiam daemones in ejus necem conspirarunt. Hoc enim est, quod apud Lucam Dominus: *Haec est hora vestra et potestas tenebrarum.* Neque solum impii homines et daemones, sed etiam Deus et sancti angeli, (tametsi alio consilio, alia intentione, alio desiderio) Christum ad mortem, et mortem crucis impulerunt. Hinc enim a Patre se derelictum in cruce affirmat: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Denique ipse seipsum morti obiecit. *Oblatus est enim quia ipse voluit.* Sed ipse se ipsum ex obedientia tradidit; Deus et angeli ex charitate; Judas et satellites ex cupiditate; Judaei et daemones ex invidentia; Pilatus et ejus consiliarii ex timore mundano, ne Caesarem videlicet offenderent, Dei Filium et necem tradiderunt.

Si deinde ea consideres, in quibus passus est, invenies penitus in omnibus nihil integrum atque illaesum et relictum fuisse. Passus est in matre, in discipulis, in vestibus, in fama atque existimatione, in animo, in corpore, in omnibus membris, omnibus partibus, omnibus viribus, omnibus sensibus. Nam a planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Et vere tunc *non* fuit *in eo species neque decor: et vidimus eum, et non fuit ei aspectus, et consideravimus eum, despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem: unde nec reputavimus eum.*

Si postremo animum et cogitationem ad ea convertas, quae passus est, invenies sane non fasciculum myrrhae, sed multos et magnos fasces dolorum, poenarum, cruciatuum, tormentorum. Percurramus breviter, non explicando, sed enumerando, quindecim genera cruciatuum, quae in passione Domini concurrunt.

Primum fuit, amara illa separatio matris et filii, cum Dominus ad mortem iturus, amantissimae matri valedixit. Quid enim est, cogitare matrem, et talem matrem, tam duro divortio valedicere filio, et tali filio, eunti ad mortem et talem mortem? Haec meditatio prae caeteris omnibus pectus quodvis durum disrumpere posset.

Alterum fuit, horrenda illa proditio scelestissimi Judae. Quid enim obsecro erat, prodi ac vendi vilissimo pretio a proprio discipulo atrocissimis inimicis? Sane Dominus tantum inde dolorem concepit, ut in medio convivio, ut Joannes refert, turbaretur spiritu, protestaretur, ac diceret: *Amen, amen dico vobis, quia unus ex nobis me tradet.*

Tertium fuit, moestitia illa ingens atque anxietas, quam in horto sustinuit; *Cum pavere ac taedere, et moestus esse, atque ait: Tristis est anima mea usque ad mortem*: tamquam si diceret, Talis me horror ac moetor invasit, ut parum absit, quin vitam excludat. Ac deinde *factus in agonia prolixius orabat, et factus est sudor ejus sicut guttae sanguinis decurrentis in terram*: quo nihil unquam a condito orbe magis novum et magis horribile apparuisse puto. Quid enim erat videre hominem alioqui sanum et incolumem, in tanto moerore, atque anxietate constitutum, ut de corpore ejus sanguinis sudor erumperet, et tam abundanter, ut per frontem ac vestes in terram decurreret, eamque rigaret?

Quartum fuit, toties duci ac reduci per publicas plateas, per tot palatia, per tot tribunalia, militibus et satellitibus stipatum, manibus ligatis tamquam publicum latronem ac sicarium in aperto maleficio deprehensum: quo pudore existimatis ingenua, imo, regia majestas afficiebatur, cum toties in oculis populi, cui cum tanta laude et admiratione evangelium praedicaverat, non modeste incedere, ut ejus gravitatem decebat, sed festinare, vel etiam currere cum impia illa turba cogebatur?

Quintum fuit, fuga, et infidelitas discipulorum, suspendium Judae, negatio Petri. Quam enim crucem putatis cor Domini patiebatur, cum ex duodecim, quos tanto labore genuerat, educaverat, instituerat, quos tenerrime diligebat, quos paulo ante tam dulci sermone, et cibo corporis et sanguinis sui refecerat, iam unum videbat a lupo infernali penitus devoratum, alterum apprehensum jam suffocari caeteros omnes fugatos ac dissipatos?

Sextum fuit, tot genera injuriarum et contumeliarum, a vilissimis ministris non aliqua lege, non ex praecepto magistratus, non ex sententia praetoris, sed ex sola scelestissimorum satellitum libidine sustinere. Certe enim non jussit Pilatus, ut cum toties alapis caederent, toties in faciem ejus spuerent, toties caput ejus arundine verberarent; non precepit, ut modo alba, modo rubea veste eum induerent, modo oculos ejus velarent, et eum feriendo ac ridendo dicerent: *Propheliza nobis Christe, quis est, qui te percussit?* modo genuflecterent ante eum et simulata reverentia tamquam regem ridiculum irriderent. Quis unquam vidit, vel legit vel audivit aliquem reum ante judicium et sententiam tot contumeliis impune afflictum et vexatum fuisse?

Septimum fuit, ille incredibilis contemptus Filii Dei, quo cum latrone Barabba comparatus, et minoris factus ac judicatus fuit, quam ille publicus sicarius. Quid enim horribilius cogitari potest, quam ut auctor vitae, qui omnia creavit et conservat, *in quo vivimus, movemur et sumus*, cum homine facinorosissimo conferatur, et minus meritus, magisque vita indignus judicetur, quam ille, qui opinione parricidiorum et extremae crudelitatis omnibus terrori et formidini erat?

Octavum fuit, flagellatio illa crudelis ad columnam. Quae praeterquam quod immanissima, et doloris atque ignominiae plenissima fuit, non est poena hominum ingenuorum et liberorum, sed scurrarum et nebulonum. Nec enim homines alicujus nominis, facinoribus, sed solum mancipia et latrunculi, et homines nihili supplicio verberum subiiciuntur.

Nonum fuit, illa admirabilis adinventio novi, et usque ad illud tempus incogniti diadematis, in quo simul acerrimus dolor cum intolerabili ignominia concurrebat.

Decimum fuit, egressio illa ad conspectum furentis et tumultuantis populi quando videlicet, ut Joannes narrat, et Pilato productus *exivit foras portans spineam coronam et purpureum vesti-*

mentum. et Pilatum audivit dicentem:*Ecce homo.* Et populum acclamantem : *Crucifige , crucifige eum.* Quanta, obsecro , fuit in ea ostensione confusione ac verecundia, cum se Dominus videbat in celeberrimo die paschae ea specie miserabili caesum , consputum , spinis coronatum , purpura ad irrisionem indutum, a tanta multitudine conspui , et tamquam peccatorem et seductorem ab omnibus existimari, qui ante quatuor dies tamquam rex et propheta cum summo honore ab eodem populo salutatus fuerat? Quantus item dolor cum obstinationem et ingratitudinem ejusdem populi considerabat, et aperte videbat, eos suam ipsorum perniciem procurare, ac de eis doemones triumphare, et per eorum ora clamare: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros.* Et, *Non habemus regem , nisi Caesarem*, quem numquam antea confiteri voluerant ?

Undecimum fuit, gestatio propriae crucis.Solent carnifices oculos eorum velare, qui plectendi sunt, ne forte instrumentum videant, quod eis vitam auferet: at vero Domino Salvatori, non solum oculos non velaverunt, ne crucem videret ; sed illam ipsam crucem humeris ejus imposuerunt, ut ante cor quam corpus crucifigeretur. Cum autem ad montem Calvariae pervenerunt, ut quasi fatigatum et fractum ac viribus exhaustum reficere viderentur, (solebant enim ei sacchario et vino interdum recreari) obtulerunt ei potum.At quem potum existimatis? Vinum myrrhatum ac felle mixtum. Quod cum gustasset, nec voluit, nec potuit bibere.Quae major crudelitas fingi, aut cogitari potest? Si vinum et saccharum dare non cupiebant, cur saltem modicam aquam non dabant? Quod si nec aquam dignabantur porrigere, cur potum simpliciter non negabant? cur myrrham et fel, quibus nihil est amarius, sub specie vini Domino porrigebant? Si afflictum consolari pigebat, cur etiam afflictionem augebant? Cur ei tam crudeliter illudebant ? Diviti epuloni, si aqua denegata fuit, tamen fel aut myrrha oblata non fuit.

Porro duodecimum fuit, ipsa crucifixio, quod est genus mortis admodum crudele, prolixum ac turpe. Nam et vulnera in manibus et pedibus fiunt, ubi propter nervorum ac venarum multitudinem acutissimi dolores generantur. Et pondus corporis semper trahit deorsum, et semper magis ac magis vulnera dilatantur et dolores augentur, donec sine vulnere lethali, sola vehementia doloris anima de corpore excludatur.

Decimum tertium fuit genus quoddam crudelitatis prorsus inauditum.Nam cum Dominus in cruce penderet, et quasi pelagus quoddam amaritudinis prae multitudine poenarum ac dolorum factus esset; tamen hostes ejus feris crudeliores et lapidibus duriores, non solum non movebantur, sed eum irridebant, eique insultabant , et sales et facetias in eum jaciendo seipsos oblectabant. Carnifices vero in oculis ejus vestimenta ipsius,inter se dividebant, et super tunicam ejus sortem mittebant. Quodque his multo gravius erat, unus ex latronibus, qui pendebat in cruce cum eo , cruciatuum propriorum oblitus , quasi ad torquendum caeteri non sufficerent, in eum convitia et contumelias congerebat.

Decimumquartum fuit, matris amantissimae et discipuli, quem diligebat , continuus aspectus. Quantum enim crevisse existimandum est dolores Salvatoris, cum in omnibus illis atrocissimis cruciatibus, contumeliis, conviliis , irrisionibus, matrem et discipulum, quos prae caeteris tenerrime dilexerat, semper ante oculos habebat? praesertim cum perspicue intelligeret, quas illi cruces ac tormenta paterentur.

Decimumquintum et postremum fuit amara illa separatio carnis et animae , quae quidem tanto acerbior erat, quanto se magis dilexerant. Nec vero fuit unquam inter eas, sicut in nobis experimur , ulla pugna aut discordia sensus et rationis.Deinde in ipso flore aetatis, vivis et integris sensibus dominus moriebatur. Quocirca perspicue intelligebat quam esset amarus calix ille mortis , atque illa praesertim aetate, et omnes torsiones et poenas illius extremi agonis distincte percipiebat,quod aliis hominibus ob emortuos sensus, et turbatam imaginationem accidere non solet. Intelligebat praeterea, quam esset sibi illa mors debita, et tamen vicit amor generis humani: atque ut nos a morte liberaret ipse se morti subjecit , amarum illum potum deglutivit,et inclinato capite tradidit spiritum. Ita recessit pastor bonus, gaudium orbis terrae,lumen oculorum nostrorum. Recessit vero cum magna angustia, ut audivistis; recessit totus afflictus, totus laceratus, totus anxius,totus sitibundus,totus fatigatus.

Et quam celeriter haec omnia facta sunt? Numquid legitur unquam fuisse scelestissimorum latronum ita accelerata, ita praecipitata , ita fulminata damnatio? nonne saltem in tertium diem aliorum reorum supplicium differri solet? At Dominus Jesus noctu comprehenditur , mane offertur judici, hora tertia damnatur, ad meridiem crucifigitur, et post paululum enecatur.Quid si ad haec omnia adjungantur ista genera tam multa, tam varia, tam atrocia suppliciorum sine ullo genere consolationis fuisse? Nam quod sancti martyres fortiter et alacriter mortem oppeterent, non est mirum , cum in eis sicuti propter Christum abundabant passiones, ita propter Christum abundarent consolationes. Christus vero caput martyrum torcular calcavit solus et calicem plenum felle sine ulla gutta mellis haurire voluit.

Ecce igitur, quam gravis erat morbus noster , quem nemo poterat sanare, sed pro illius curatione Dei Filium necesse fuit occidi. Ecce quam implacabili odio Deus peccatum prosequatur, qui Filium suum ita severe propter aliena peccata flagellavit. Vae nobis miseris, quibus tam vilibus,tam indignis, tam ingratis,tantam exhibuit charitatem. Propter nos Dei Filius occisus est,propter nos vulnera doloresque sustinuit. Peccata nostra eum laborare fecerunt, peccata nostra eum accusarunt , flagellarunt, spinis coronarunt , cruci affixerunt, vitam et sanguinem abstulerunt.Et unde igitur existit adhuc in nobis tanta facilitas peccandi? unde tam parvi facimus peccare? quasi Dei offensio ni-

hil esset? Unde post peccatum cum ad poenitentiam convertimur, tam frigide ac remisse poenitemus? Quid? Christus, ut regnum peccati destrueret, tanta passus est, et tu tam facile in cor tuum peccatum admittis? tam facile fornicaris? tam facile inebriaris? tam facile irasceris? tam facile peieras? tam facile quantum in te est iterum Dei Filium crucifigis? Neque vero putes te minori supplicio dignum quod non solus ista facis, neque solus peccatis tuis Christum crucifixeris. Nam secundum justitiae legem non minori poena mulctandus est, qui una cum aliis hominem innocentem occidit, quam si solus occideret. Quare si semel ad veram et profundam cognitionem peccatorum tuorum pervenire desideres, passionem Domini diligenter meditare, et cum videbis impios et sceleratos illos satellites Christum vexare atque affligere, persuadeas tibi certo te unum esse ex illis, et vere te non minus quam illos Christi mortem procurasse, atque in ejus necem conspirasse. Cogita, te (quod sane optimo jure cogitare potes) una cum illis vere Christum irrisisse, conspuisse, flagellasse, spinis coronasse, in crucem egisse, myrrha et felle potasse, atque ad extremum crudelissime necasse. Si enim peccata nostra non fuissent, nihil unquam tale Christus pertulisset. Neque Romani, neque Judaei neque daemones omnes pares esse poterant, ut Christum Dei Filium vel minimum laederent, nisi ipse ex nimia charitate, qua dilexit nos, ad nostra exhaurienda peccata, se doloribus, atque adeo ipsi morti subiicere voluisset.

PARS ALTERA

Exposuimus breviter, qui sint duo priores fructus, qui ex arbore sanctae crucis contemplatione et affectu quasi duabus manibus decerpi debent. Superest ut qui sint posteriores tres, paucis explicemus.

Tertium igitur fructum esse dicebamus, cognitionem excellentissimi beneficii, quod in nos per crucem et passionem suam Christus contulit. Et quamquam multa valde de hoc argumento dici possint, nos tamen pro temporis brevitate solum tria capita tribus verbis ostendemus, unde magnitudo summi hujus beneficii cognosci potest. Tria sunt igitur potissimum cogitanda, qui nobis Christus donaverit, qua charitate, quo modo. Quid est quod donavit? liberatio ab infinitis malis, communicatio infiniti boni. Donavit enim indulgentiam peccatorum, gratiam, justitiam, libertatem, pacem salutem, redemptionem, merita, sacramenta, doctrinam, immortalitatem, gloriam, beatitudinem, felicitatem; breviter, bona sua omnia per crucem et passionem nobis communicavit. Inde enim pater et sponsus, et caput nostrum dicitur Christus, quod quicquid habet pater, ad haereditatem filiorum pertineat; quicquid habet sponsus, id cum sponsa libenter communicet, quicquid habet caput, id facile membris omnibus impertiatur. Enumera si potes omnia mala, in quae propter peccatum primi hominis incidimus, et tum intelligere incipies aliquid de hujus beneficii magnitudine. Erat homo ante peccatum sapientior Salomone; *comparatus est* per peccatum *jumentis insipientibus, et similis factus est illis*. Erat ante peccatum fortior Sampsone; factus est per peccatum debilior muscis et pulicibus; Nam ab his et similibus minutissimis animantibus se defendere non potest. Erat ante peccatum ita superior morte, ut posset, si vellet, numquam mori; factus est per peccatum ita morti obnoxius, ut velit nolit, compellatur mori. Erat ante peccatum in magna pace et tranquillitate, nec secum, nec cum aliis ullum bellum aut inimicitiam gerebat; factus est post peccatum non solum aliis omnibus, sed etiam sibi ipsi contrarius: Terra non obedit, sed pro floribus producit spinas: mare imperium non patitur, sed saepe naves et nautas absorbet: animantia bruta non obtemperant, sed contra potius hominem, tamquam communem hostem persequuntur. Sed nec ipse sibi homo obedire novit, tanti sunt motus et tumultus in humana ista repubblica propter seditiones ac lites sensuum et rationis, propter tumultus et clamores variarum passionum, ut homo saepe in mille partes distrahatur, neque aliud pectus ejus, quam aliqua Babylon plena turbarum et confusionis esse videatur. Erat homo ante peccatum amicus Dei, ejus gratia et favore fruebatur; excidit per peccatum ab ea gratia, et in iram, atque indignationem et furorem ejus incurrit. Poterat ante peccatum sine labore, sine sudore, sine ulla molestia regnum coelorum promereri, incidit per peccatum in eam miseriam, ut jam non possit suis solis viribus, nisi demereri, et ruere magis et magis versus gehennam. Erat postremo ante peccatum in paradiso terrestri, loco pulcherrimo, optimo amoenissimo: decidit per peccatum in hoc stabulum brutorum, et in hoc ipso multi sunt, qui vix locum obtinere possunt. Iam ab his omnibus malis, in quae primus Adam sua inobedientia nos conjecerat, secundus Adam sua obedientia usque ad mortem et mortem crucis, nos liberavit: et omnia illa bona, quae per peccatum amiseramus, per Christi passionem aucta et cumulata recepimus. Conferre beatitudinem primi hominis, quam perdidimus, cum ea beatitudine, quam in coelis expectamus, quam nobis per passionem suam Christus promeruit. Erat Adam sapientior Salomone: erimus nos aequales angelis Dei. Erat Adam fortior Sampsone; erimus nos ferro, et igne et leonibus fortiores. Poterat Adam non mori; nos multo feliciores non poterimus mori. Fruebatur Adam magna pace; nos fruemur maxima, tantaque erit tunc concordia corporis et animi, carnis et spiritus, ut quocumque voluerit ascendere animus, statim corpus sequatur, etiam super sidera. Erat Adam amicus Dei; erimus nos familiares, intimi, domestici. Poterat Adam non peccare; nos multo beatius non poterimus peccare. Poterat ille non cadere; nos non poterimus cadere. Denique habitabat ille in paradiso terrestri; habitabimus nos in coelo, in illis ornatissimis et splendidissimis sedibus ac domiciliis angelorum. Habetis igitur quid sit, quod Christus nobis donavit.

Sed quomodo donavit? per se, an per alium? sine labore, an cum labore? multum enim profecto beneficium crescit, cum per nos ipsos, et cum incommodo et jactura aliqua nostra amicum adjuva-

vamus. Quis igitur fuit modus nostrae liberationis? Passio illa crudelis, cujus quasi summam et compendium paulo ante audivistis. Non misit Christus vicarium angelum aut Archangelum aliquem, sed ipse suis manibus opus nostrae liberationis operari voluit. Et quamquam poterat una gutta sanguinis aut sudoris nos perfecte liberare, voluit tamen totum sanguinem profundere, et ea supplicia et cruciatus pati, quos audivistis; seipsum contempsit, ut nos honoraret; seipsum afflixit, ut nos consolaretur; dolores et poenas sustinuit, ut nobis gaudium ac laetitiam obtineret; vulnera et livores elegit, ut nos a vulneribus peccati curaret? Denique crucifigi et mori voluit, ut nos vitam beatam et sempiternam haberemus. Quare pluris faciendus est modus, quo contulit beneficium, quam ipsum beneficium, quod contulit: et majus est medium, quam remedium, quanto majus et mirabilius est Deum mala pati, quam bona facere, sustinere supplicia, quam elargiri munera.

Sed qua charitate haec omnia operatus est? non enim parum auget magnitudinem doni affectus donantis. Cum a te pauperes eleemosinam petunt, si eis amicum vultum ostendas, atque dicas, quid petitis, filii? quid vultis? qua re indigetis? accipite, parum habeo, parum vobis do, et si plus haberem plus etiam libentissime darem: o quam bene placet talis eleemosyna? sane existimaretur, nec immerito, duplo major, quam sit. Si vero torvis oculis eos aspicias, ac deinde aliquos obolos in terram proiicias, et dicas, Itote in malam crucem, ne mihi, amplius molesti sitis. Illi accipiunt quidem, quod datur, sed non multum tibi debebunt. Qua igitur charitate, quo affectu atrocissima illa supplicia pro nobis pertulit? id vero cogitari aliquo modo potest, verbis explicari, atque oratione comprehendi certe, non potest. Magna sunt, et multa, quae pro nobis toleravit, sed major, et copiosior sine comparatione fuit charitas, qua ea toleravit. Tres horas pependit in cruce, sed quis potest ambigere, quin libenter usque ad diem judicii in ea pependisset, si necessitas id postulasset? certe charitas ad hoc patiendum, et multo majora Christo non deerat. *Desiderio*, inquit, *desideravi hoc pascha manducare vobiscum*. Et, *Ego baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usque cum perficiatur*? Itaque si multum ei debemus pro tot suppliciis et tormentis, quae pro nobis pertulit, multo adhuc magis debemus pro ea charitate, qua illa supplicia, atque tormenta pertulit.

Jam vero quartus fructus, quem ex arbore sanctae crucis habemus, Cognitio est illius profundissimae abyssi bonitatis Dei: Nullum est enim Dei opus, in quo clarius et splendidius Dei bonitas elucet, quam Passio Salvatoris. Id quod facile assequeris, et multo etiam facilius, quam ego verbis explicare possim, si in singulis mysteriis crucis Christi quatuor capita attente consideres. Quis patitur? quid patitur? pro quibus patitur? qua de causa patitur? Si primum attollas ad eam majestatem, cui astant in coelis mille millia myriadum angelorum; cui terra ac coelum, et omnia elementa ad nutum obediunt; qui omnia potest, omnia novit, omnia regit, omnia gubernat, omnia moderetur; cujus comparatione omnis humana et angelica gloria, arena est exigua, de qua ita loquitur Isaias: *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et ea, quae sub ipso erant, replebant templum; Seraphim stabant super illud, sex alae uni et sex alae alteri: duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant, et clamabant alter ad alterum: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum? plena est omnis terra gloria ejus. Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis, et domus repleta est fumo. Haec* enim *dixit Isaias*, ut Joannes exponit, *quando vidit gloriam Christi, et locutus est de eo*. Si, inquam, primum istam tam excelsam, tam sublimem, tam super omnes res creatas eminentem majestatem intueris, ac deinde statim oculos convertas ad eam humilitatem et indignitatem sputorum, colaphorum, irrisionum, aliarumque poenarum, quam vere illa majestas sustinuit, idque non propter angelos, cherubim aut seraphim: sed propter nostrum lutum, propter homines, et homines peccatores, ingratos, blasphemos, superbos, inobedientes, fieri non poterit, quin obstupescas, et cum Abacuc propheta dicas, *Domine audivi auditionem tuam, et timui: consideravi opera tua, et expavi*. Hinc enim fieri saepe solet, ut mentes hominum nimio stupore adductae mirabili quodam modo suspendantur, et a sensibus corporeis abstrahantur: interdum etiam corpus ipsum procul a terra secum trahant. Quod si deinde cogitare incipias, quae fuit causa hujus tantae novitatis, quae Deum conjunxit cum luto, vitam cum morte, beatitudinem cum miseria, gloriam coeli cum ignominia crucis; et pro certo cognoscas, nullam in hoc facto utilitatem aut commodum suum Deum quaesivisse, nec ullo modo nos id meruisse; sed solam et totam causam fuisse, illa viscera pietatis, illam abyssum bonitatis, perennem illum fontem misericordiae et amoris Dei nostri, quo sine ullo nostro merito et absque ullo suo commodo bonum esse existimavit, visitare nos ex alto: sane non solum admiraberis et obstupesces, sed senties etiam cor tuum dilatari, emolliri, resolvi, et ignem quemdam in intimis visceribus accendi, quo tantae bonitati respondere, et teipsum totum ejus obsequio consecrare ac dedicare cupies. Senties praeterea in corde tuo quemdam novum horrorem ac detestationem peccatorum oriri: senties quoque aperiri tibi oculos, et clare ac perspicue videbis turpitudinem ebrietatis, foeditatem luxuriae, deformitatem omnium vitiorum. Denique nova quadam et inusitata vulneratus charitate cantare incipies: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Nam qui cernis regem Salomonem (ut verbis utar b. Bernardi) in diademate, quo coronavit eum mater sua: qui cernit unicum Patris crucem sibi bajulante, qui cernit caesum et consputum Dominum majestatis, qui cernit auctorem vitae et gloriae confixum clavis, percussum lancea, opprobriis saturatum, tandem illam dilectam animam gladius amoris transverberat, atque idcirco dicit: *Fulcite me floribus stipate me malis, quia amore langueo*.

* Venio autem ad quintum et postremum fructum, qui multitudinem et praestantiam continet earum virtutum, quae in passione Domini, excellentius enituerunt. Ille siquidem cum fructu et utiliter Passionem Domini meditatur, vel certe audit vel legit, qui oculos mentis in illas heroicas et illustrissimas virtutes defigit, quas inter dolores et cruciatus tamquam flores inter spinas enitere videt, neque vero existimare debemus vitam et passionem Salvatoris nobis solum ideo propositam esse, ut eam contemplemus: sed etiam ut eam, quoad possumus, imitemur. Hinc enim se non solum vitam appellavit. Hinc etiam clamat: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde*, et rursum: *Exemplum dedi vobis, ut, quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.* Hinc Apostolus Petrus: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Et apostolus Paulus: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobrie et juste et pie vivamus in hoc seculo.* Et apostolus Joannes: *Ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.* Itaque non satis est Christum in cruce respicere, sicut olim Hebraei serpentem aeneum respiciebant; sed necesse est etiam, ejus virtutes imitari. Sicut enim olim Evae fructus mortis non multum nocuisset, si eum solum aspexisset, non etiam decerpsisset et comedisset: ita nobis fructus vitae, qui ex arbore crucis dependet, non multum prodesse poterit, dumtaxat aspiciamus, non etiam decerpamus et comedamus. Quare et apostolus hodie monet: *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu*, hoc est, Conamini, contendite, efficite, quantum potestis, ut eo modo affecti sitis, quomodo Christum in passione praesertim affectum fuisse didicistis. Est enim ipse exemplar et speculum clarissimum omnium virtutum. Ille *eum in forma Dei esset*, hoc est, cum ejus natura esset divina, atque idcirco *non rapinam*, sed jus naturae *arbitratus est, esse se aequalem Deo*: tamen *exinanivit semetipsum, formam servi accipiens*, pedes discipulorum lavit Dominus et magister existens. Deinde contemni, verberari conculcari sustinuit. Ergo et vobis, quamvis magni, quamvis nobiles, quamvis sapientes esse videamini, non sit grave ad opera humilia vos demittere, non sit grave contemni ac despici, non sit grave cum pauperibus et humilibus (si causa postulet) conversari: imo vevero scitote vos vere magnos, et nobiles et sapientes futuros, cum Christum perfecte imitari, et vos ipsos nihili facere didiceritis. Christus praeterea factus est patri obediens, et obediens in re difficillima, usque ad mortem et mortem crucis; ergo et vobis non sit difficile subjacere praepositis vestris, et eis in omnibus obedire. Quam quaeso excusationem habere poterunt, si non obediant filii parentibus, servi dominis, discipuli praeceptoribus, oves pastoribus, dum eis utilia et salutaria injunguntur, cum Christus in re tam ardua in cruce subeunda, pro nostra salute, tam alacriter Patri obtemperavit? Ergo si cupimus obsequium praestare Deo, Christumque imitari amplectamur ex animo nobilissimam istam virtutem, et parentibus, praeceptoribus, praelatis, magistratibus, magna devotione et humilitate obediamus. Christus patientiam inter tot genera sibi succedentium cruciatuum ita conservavit, ut nec verbis, nec minis, nec signis ullis tot contumelias ulcisci voluerit. Ergo et nobis durum non videatur, ad exemplum Christi convitia et injurias deglutire, et eorum penitus oblivisci. Christus constantiam et perseverantiam in bonis operibus ita coluit, ut neque flagellis, neque clavis, neque cruce a cursu nostrae salutis procurandae ac perficiendae revocari aut impediri potuerit. Ergo et vobis acerbum non sit, aliquando in bonis operibus pati contradictores, neque facile retro respiciatis, aut bona inchoata opera relinquatis, licet mundus et daemones se opponant. *Recogitate eum, qui talem adversum semetipsum sustinuit a peccatoribus contradictionem, ut non fatigemini, animis vestris deficientes.* Christus enim tam insignem mansuetudinem in passione ostendit ut sicut *ovis ad victimam duceretur, et sicut agnus coram tondente se obmutesceret.* Ergo et vobis asperum non videatur, aliquando inter amicos vel inimicos tacere, abscedere et obmutescere potius, quam ut lites et contentiones serantur, unde odia et indignationes, et irae et rixae nascuntur, quae charitatem extinguunt, Spiritum Sanctum contristant, animam et corpus occidunt. Christus quoque tam ardenti charitate in ipso summo ardore passionis flagravit, ut pro ipsis suis crucifixoribus et tortoribus ingenti affectu supplicaverit. Ita etiam ardenter salutem animae, et opera bona semper sitivit, ut ipsa in cruce dolorum suorum oblitus, alterum latronem convertere studuerit, et converterit. Ergo et nobis dulce sit charitate flagrare in salutem animarum incumbere: in bonis operibus numquam defatigari: unusquisque eo modo, quo potest, vel publice vel privatim aut verbo aut exemplo, colloquendo, conversando, in domibus, in gymnasiis, in conviviis, denique semper et ubique salutem animarum esuriat et sitiat, et ignem charitatis ubi potest, et quomodo potest accendat, et illius desiderium compleamus, qui dixit: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* Christus postremo se ipsum perfectissimum et absolutissimum mundi hujus, et gloriae, ac divitiarum et voluptatum contemptorem in passione sua nobis exhibuit, cum in cruce pro nobis pendens non alium thronum habuit, quam patibulum: non aliam coronam, quam spineam non alias vestes, quam fortasse velum, quo partes corporis pudendae tegerentur, non alias epulas, quam fel et acetum; non alios comites, quam duos suspensos fures; non alios in suis afflictionibus consolatores, quam eos, qui clamabant: *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Ergo et vobis, fratres mei, si caput vestrum agnoscitis, si Christum sequi desideratis, si vultis, ut ipse vos in regno Patris sui coram Angelis suis agnoscat, et confiteatur, incipiat jam nunc mundus vilescere et gloria ejus sordere et voluptas desipere. Amate vero quod Christus amavit, neque timete, ne decipiamini. Ipse enim est Emmanuel, qui novit *reprobare malum et eligere bonum.*

Itaque si quis vere cupit ad magnum culmen perfectionis brevi tempore pervenire, mundi gloriam contemnere, carnis petulantiam coercere, animi perturbationes sedare, metum mortis excludere, humilitatem, obedientiam, patientiam, constantiam, mansuetudinem, charitatem, mundi contemptum addiscere, ac breviter in hominem alium transformari, serio, sedulo, attente atque assidue in libro crucis legendo et contemplando se exerceat: Aspicite atque intuemini sanctos illos homines, apostolos, martyres, confessores, quorum vitam et virtutes omnes admiramur. Unde illi, quaeso, in tantam mentis altitudinem, et puritatem pervenerunt, ut angeli quidam terrestres esse viderentur? unde tantum illud robur et constantiam hauserunt, ut daemones non timerent, sed provocarent? mortem et pericula non fugerent, sed quaererent? non formidarent, sed desiderarent? Unde tam excelsum divitiarum et gloriae, et voluptatum contemptum didicerunt, ut pane et aqua, vestibusque vilissimis contenti, caetera non solum non studiose quaererent, sed etiam oblata respuerent? Nimirum in Cruce Domini ista legerant. Nam et Petrus et Andreas amore sanctae crucis ebrii fuerunt: Apostolus vero Paulus, nihil se scire profitebatur, nisi *Christum et hunc crucifixum.* Et rursum clamabat *Christo confixus sum cruci: vivo autem jam non ego; vivit vero in me Christus*: Martyr Ignatius, cujus sunt illa dulcissima et affectu plenissima verba; *Amor meus crucifixus est,* quanto crucis amplectendae desiderio flagrarit, testes sint stupendae ejus epistolae et praesertim ea quae est ad Romanos, cujus tot faces, quot verba tot scintillae, quot syllabae. Porro b. Bernardus unde tantum et pietate et eruditione profecerit, ipse docet in sermone 43. in Cantica, sententiam illam exponens, *Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Tu quoque,* inquit, *si sapis, imitaberis sponsae prudentiam, atque hunc myrrhae tam charum fasciculum de penetrali tui pectoris nec ad horam patiens avelli: amara illa omnia, quae pro te Dominus pertulit, semper in memoria retinens, et assidua meditatione revolvens, quo possis dicere et tu, Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur. Et ego, fratres, ab ineunte conversione pro acervo meritorum, quae mihi deesse sciebam, hinc mihi fasciculum colligare, et inter ubera mea collocare curavi, collectum ex omnibus anxietatibus et amaritudinibus Domini mei. Primum videlicet infantilium illarum necessitatum, deinde laborum, quos pertulit in praedicando, fatigationum in discurrendo, vigiliarum in orando; tentationum in jejunando, lachrymarum in compatiendo, insidiarum in colloquendo, postremo periculorum in falsis fratribus, convitiorum, sputorum, colaphorum, subsannationum, exprobrationum, clavorum, horumque similium, qua in salutem nostri generis, evangelica silva copiosissime noscitur protulisse. Haec meditari dixi sapientiam, in his justitiae mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiae, in his divitias salutis, in his copias meritorum; haec mihi in ore frequenter, sicut vos scitis; haec in corde semper sicut Deus scit; haec stylo meo admodum familiaria, ut apparet, haec meo sublimior interim philosophia, scire Jesum et hunc crucifixum. Hoc reficit viscera parvulorum, hoc replet ubera matrum et ideo inter ubera mea commorabitur.* Haec b. Bernardus. Jam b. Franciscus unde meruit tam singulari divini amoris privilegio in eandem crucifixi imaginem transformari, et stigmata Domini nostri in corpore suo portare, nisi quod jam ante per assiduam crucis meditationem totus animo in Christum crucifixum transformatus erat? floruit ante multos annos virgo quaedam in Italia, nomine Clara, cujus sanctitatem et vitae ac morum excellentiam (quae fuit maxima) ut totam ab amore erga crucem Domini manasse intelligeremus inventa est post obitum ejus, et adhuc hodie cernitur in corde ipsius carneo imago Domini crucifixi artificio Spiritus sancti mirabiliter expressa. Et nos quidem ista in corporibus sanctorum externa signa oculis carneis videre possumus, sed nequaquam videmus quanta eorum animae charitate fulgeant, quanto gaudio repleantur, quanta gloria coronentur. Sed aliquando tamen videbimus, si eis similes esse at eorum vestigiis insistere voluerimus: si enim cum ipsis legitime ducem nostrum subsecuti certaverimus, eadem quoque beatitudinis laurea coronabimur, quod nobis concedat, qui est benedictus in saecula Amen.

CONCIO XXX.

IN RESURRECTIONE DOMINI

THEMA

Haec est dies, quam fecit Dominus: exultemus et laetemur in ea. *Psal.* 117.

SYNOPSIS

Exordium de hujus festi summa celebritate agit, et ejusdem cum nativitatis festivitate institui tur collatio ; tum historia gloriosae resurrectionis explicanda proponitur. Atque in primis patres in limbo detenti , qui alio modo Christum praefigurarunt , vel vaticiniis praedixerunt , describuntur , illorumque ex descensu Christi ad se gaudium eleganter exprimitur : Christique vicissim laetitia ob tot liberatas et regeneratas animas exemplo Josephi ob duos filios sibi natos exultantis , demonstratur. Gloriosi corporis resurrectio similitudine Solis exorientis describitur , et figuris Josephi, Moysis, Mardochaei , Danielis , Sampsonis et Jonae declaratur; et qua ratione mors a Christo devicta et vincta iacet ostenditur , et s. Athanasii testimonio confirmatur. Facta deinde ad b. Virginem apostrophe, illius immensum gaudium, quod ex praesentia filii redivivi et sibi apparentis , conceperat , clare explicatur ; et exemplo Jacobi , ob Josephum filium , mortuum creditum at vivum perceptum, gaudio perfusi, exaggeratur: Hinc quam prompto adsit solatio Deus his , qui aliquid pro Christi nomine sufferunt, demonstratur.

Pars posterior enodat quaestionem , cur videlicet festum paschae sit nobile, et in eo celebrando semper expectetur mensis martius, et in eo tertia hebdomada Lunae , hujusque dies sextus, septimus et octavus eligatur. Cujus primi ratio assignatur , quod Martius in sacris litteris mensis novorum *appelletur, et in eo omnia quasi reviviscant et resurgant cum Christo. Cur vero in tertia lunari hebdomade agatur , duplex redditur causa ; Prima , quod a passione et resurrectione Christi tertia mundi aetas inchoetur, uti et tum temporis novus Lunae cursus. Secunda, quia Luna a Sole discedens parte inferiore illustratur , sed superiore obscuratur, contra fit ea ad Solem appropinquante: sic homines , Luna mutabiliores, quo longius a sole justitiae Christo discedunt, mundo splendidiores apparent ; contra si ad Christum accedant , (ubi obiter religionem ingredi volentium impedientes institutum, texantur) Hinc illo tempore Christus nos ad Solem reducturus pati et resurgere voluit. Quid vero certos quosdam dies, nempe sextum passioni, septimum quieti, et octavum resurrectioni, elegerit, duplex itidem causa assertur; prima; ut se ultimis tribus creationis mundi diebus confirmaret. Deinde, ut, quia omnis sanctorum vita tribus diebus peragitur , quid in illa agere , sperare et desiderare debeamus , nos edoceret : ubi illud Psalmi* 90. Cum ipso sum in tribulatione , eripiam eum et glorificabo eum, *breviter explicatur. Praeterea ut feriam sextam passionis agamus , si sabbatum quietis et dominicam resurrectionis desideremus , serio admonemur, et qui pristina peccata rursum ad confessionem asserunt , per fabulam lupi a pastori deprehensi et emendationem promittentis, notantur. Tantem sabatum hujus vitae quam sit miserum et inquietum ; e contra futurae gloriae sabatum foelix et quietum vivis coloribus depingitur.*

Dolor, quem tenebrae superiorum dierum attulerunt, si magnus fuit; magnam quoque, optimi auditores, eam laetitiam esse necesse est, quam ex luce et splendore hodiernae diei capere debemus. *Haec est enim dies, quam fecit Dominus*. Et certe par est, ut sicut hebdomada superiore capiti nostro tamquam viva membra et vera condoluimus: ita nunc eidem in die gloriae et laetitiae cordis ejus gratulemur: alleluja, alleluja. *Haec est dies, quam fecit Dominus; exultemus et laetemur in ea.* Caeteros dies suo exortu ac luce Sol facit ; sed hanc diem fecit ille, qui fecit et Solem. Hodie siquidem ille renatus est, qui suo fulgore et lumine etiam Soli tenebras maximas offundit. Itaque caeteri dies sunt dies Solis, *haec est dies quam fecit Dominus*; *exultemur et laetemur in ea*. Vidit quidem orbis terrarum, et alias hanc novam lucem, cum videlicet ex virgine natus est Christus: sed tamen clarissimum justitiae solem tunc exorientem cooperiebant nubes mortalitatis , comitabantur pluviae tribulationum, obscurabant nimbi et caligines persecutionum, et quod majus brevissimo cursu peracto, iste idem sol descendit totus obductus nubibus in occidentem. Itaque fuit illa dies hiberna quaedam dies, obscura, frigida, brevis. At vero ho-

die totus clarus, totus serenus, totus illustris, numquam amplius obiturus sol justitiae Christus renatus est.

Conferre diem natalis cum die resurrectionis. Tunc parvulus vagiens natus est, nunc gigas potentissimus resurrexit: Tunc in pago Bethlehemitico; nunc in urbe regia Jerosolymorum: tunc in humili stabulo; nunc in excelso monte: tunc agnus erat, qui suo balatu pulsabat, ac movebat viscera matris, nunc vero leo, qui suo rugitu exterruit mortem, tremefecit gehennam, conturbavit castra et principum tenebrarum legiones. Vide quid profeceris, vide quid obtinueris, daemonum et Judeorum crudelitas. Occidisti agnum, et resurrexit leo; non exuit quidem, nec amisit Dominus mansuetudinem; sed induit atque assumpsit potestatem; Itaque de illo Joannes quondam dicebat: *Ecce agnus Dei; ecce qui tollit peccata mundi.* De isto alius Joannes ait, *Ecce*, inquit, *vicit leo de tribu Juda.* Et ipse de se ipso: *Data est mihi*, inquit, *omnis potestas in coelo et in terra. Haec* igitur *est dies, quam fecit Dominus: exultemus et laetemur in ea.*

Exultavit hodie caro et anima Christi, exultavit Maria mater Christi, exultaverunt omnes discipuli Christi, exultavit coelum, exultavit terra, et ad ipsas quoque obscuras inferni regiones pars hujus laetitiae penetravit: neque dubium mihi esse videtur, quin et ipse quoque sol, sicut in die passionis Domino suis tenebris deservivit: ita in die resurrectionis ejus duplicato lumine eidem Domino deservierit. Refert de se ipso sanctus quidam pater, singulis dominici diebus cum prima luce vel etiam ante lucem surgebat ad orationem, se etiam ob hujus diei memoriam, tanta laetitia perfundi solitum fuisse, ut sibi omnes res creatae, quae in coelo sunt et quae in terra, magnis vocibus cantare viderentur: *In resurrectione tua, Christe, coelum et terra laetentur, alleluja.* Quare ut nos partem quoque hujus communis gaudii et exultationis capiamus, exponam paucis, et quasi in summa, historiam dominicae resurrectionis. Deinde si per tempus licebit, de mysterio hujus diei breviter disseremus.

Ut igitur ab eo, quod primo loco posuimus, principium faciamus, posteaquam dominus Christus cruento certamini, quod a principio noctis usque ad horam nonam sequentis diei protractum fuerat, gloriose triumphans felicissimum finem imposuit, eadem charitate, qua crucem pro nobis ascenderat, ad sanctos patres in sinu Abrahae quiescentes descendit. Siquidem in eo loco congregatae erant omnes illae sanctae animae, quae ab orbe condito usque ad illam horam in fide et spe adventus domini de corporibus suis exierant. Ibi erant primi illi duo homines, propagatores generis humani, qui sicut primi fuerunt, qui peccaverunt et antiqui serpentis venenum hauserunt, ita primi in crucem et passionem domini, tamquam in aeneum serpentem aspicere et sperare coeperunt. Ibi erat sanctus Abel, qui candidus et rubicundus, hoc est virgo et martyr primus, domini Servatoris typum gessit: et primus Dei civitatem sanguine suo dedicavit, et primus novas illas inferni regiones et sanctorum sedes, habitare caepit. Ibi erat sanctus ille senex, qui molitione ingentis illius arcae simul genus humanum conservavit, et Catholicae Christi Ecclesiae figuram expressit. Ibi erat magnus ille parens omnium credentium, qui primus pactum Dei et insignia servorum ejus in carne sua recipere meruit. Ibi erat exemplar obedientiae sanctus Isaac, qui ligna propriis humeris ferens, in quibus immolandus erat, verum sacrificium ac remedium totius mundi designavit. Ibi erat sanctus ille parens duodecim tribuum, qui alienis vestibus peregrinoque habitu, benedictionem patris lucratus, quod in populis Judaeorum et gentium post multa saecula futurum esset, et majorem minori subiiciendum, hoc est, gentes in Christum crédituras Judaeis anteponendas, demonstravit. Ibi vidisses, ut alios multos praeteream, unum prophetam lapidatum alterum sectum, tertium vecte in capite percussum, atque alios aliis modis propter veritatis praedicationem ac testimonium necatos. Ibi quoque erant tanquam hospites et novi accolae illarum regionum magnus Baptista, et fortunatus ille senex, qui non ante potuit egredi de mundo, quam videret propriis oculis Deum infantem, et eum in ulnis suis reciperet, et dulci cantico quasi cygnea voce laudaret. Neque deerat in illa sancta civitate suum hospitium Lazaro illi pauperculo, qui suis plagis et fame ac nuditate hunc sibi locum in sinu Abrahae procurabat, cum dives ille avarus sua purpura et bysso, et quotidianis sumptuosisque conviviis vivas in gehenna aeternasque flammas accendebat. Totusque ille sanctorum chorus ibi erat; et gemebat ac suspirabat, ut viderent diem Domini, atque in medio eorum, quasi ductor chori regius psaltes, antequam illam suam lamentationem sine intermissione repetebat: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te Deus: fuerunt mihi lachrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie; ubi est Deus tuus?* At ubi adveniente Domino viderunt tenebras omnes dissipari, obscura illa loca insolito fulgore illustrari, et suam ipsorum gloriam ac beatitudinem jam inchoari, quae lingua explicare posset, quid senserint mentes illae fortunatorum hominum et quanto gaudio, quanta laetitia, quanto tripudio diem illum exegerint? Tunc propheta Ieremias librum lamentationum clausit, quem propter eversionem Jerosolymae et templi prophanationem scripserat. Intelligebat enim post tres dies templum restaurandum, et multo pulchrius post instaurationem futurum, quam ante restaurationem fuisset. Nec ignorabat Ierusalem novam exultationem universae terrae apostolis architectis et martyribus operariis esse fundandam. Tunc rex et sanctus propheta David veterum canticorum oblitus, canticum novum cantare caepit, et dicere: *Benedixisti Domine terram tuam, avertisti captivitatem Iacob: remisisti iniquitatem plebis tuae; operuisti omnia peccata eorum.* Tunc et Moyses et Maria sumpserunt tympanum in manu sua, et una cum caeteris, qui se videbant jam vere liberatos de Aegypto, et hostes suos submersos in mari rubro canticum illud inchoavit: *Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est:*

equum et ascensorem dejecit in mare. Et qua laetitia, quibus vocibus, quibus lachrimis existimatis primus parens generis humani, ante pedes filii ac Domini sui prostratus dicebat: Venisti tandem diu expectate ac desiderate domine Filii, ut culpam meam tuo sanguine expiares: non es oblitus *verbi tui servo tuo, in quo mihi spem dedisti.* Vicit iter durum pietas, et laboris magnitudinem amoris magnitudo superavit.

Non potest certe verbis explicari laetitia sanctorum patrum: sed multo nihilominus major erat ea voluptas, quam Dominus capiebat ex ea multitudine animarum, quas praeteritis suis laboribus et sudoribus se iterum genuisse ac peperisse cernebat. Si patriarcha Ioseph, cum ei duo filii in terra Aegypti nati essent, tantam ex eo voluptatem cepit, ut jam oblivisceretur omnium laborum, quos ante illud tempus in Aegypto passus erat, et primogenito suo Manassis nomen imponeret, dicens: *Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum et domus patris mei*: quid credibile est sensisse Dominum, quando post laborem ac dolorem crucis, se tot millibus filiorum ac filiarum circumdatum vidit? Quando speciosa illa oliva, se tot ramis undique ornatam et quasi vestitam consideravit? O quam fructuose collocati, quam utiliter insumpti gravissimi illi dolores Domino videbantur, quos in arbore crucis proprio sanguine irrigando sustinuit, quando tales fructus eam arborem jam edere ac proferre cernebat.

Sed quid agimus Domine? Cur non communicas partem hujus gloriae cum illo sacro corpore, quod adhuc te expectat in sepulchro? Non recordaris ejus legis, quae ait: *Aequa pars erit descendentibus ad praelium et remanentibus ad sarcinas*? Anima quidem tua, tamquam robustior, non contenta fugasse daemones de terra, persecuta est eos etiam in inferno. Corpus vero priore certamine, multis vulneribus acceptis, substitit ad sarcinas. Cum igitur jam hostium tuorum exercitus suderis, castra eorum et civitates spoliaveris, amicos tuos, qui captivi tenebantur, a servitute asserueris, neque in his regionibus agendum aliquid supersit: cur non redis ad tabernaculum, ut cum illo collega ac socio laborum tuorum praedam ac spolia dividas. Erat, auditores, sanctum Domini corpus in sepulchro, et adhuc horribilem illam speciem conservabat, quam acceperat in morte. Iacebat super lapidem, obvolutum linteo, pallidum, frigidum, cruore foedatum, livoribus plagis, vulneribus coopertum. Medium noctis jam praeterierat, et coelum ab ea parte, qua oritur Sol, jam albescere et illustrari aurora ex oriente incipiebat: tunc sol justitiae, Christi Deus noster, Solem illum quotidianum suo cursu atque exortu antevertere volens, mira celeritate et majore potestate, natura obstupescente, corpus suum excitavit, atque a morte ad vitam et ad vitam immortalem revocavit. Quanta et quam admirabilis fuit ista mutatio? et sanctum illud corpus, de quanta obscuritate ad quantam gloriam, et quanta velocitate anima redeunte transierit, certe verbis explicari non potest. Sed fortasse aliqua similitudine, aliquid de re tanta, suspicari poterimus. Accedere solet aliquando, ut ad plagam obeuntis Solis aliqua nubes existat, ita obscura atque atra, ut intuentium oculos exterreat: quae tamen si forte Sol occasui propinquans eam plane suis radiis ferire possit, ita repente lucere ac splendere, et toto aureo effici solet, ut pene ipse globus solis esse videatur. Pari ratione, auditores, splendidissima atque illustrissima illa mens, simul atque in corpus intravit, omnes tenebras ejus convertit in lucem, et statim ad praesentiam ejus, gloriae omni squalore, omni deformitate, omnibus sordibus evanescentibus, summus decor, summa gratia, summa lux, summa species, summa ac perfecta et sempiterna sanitas omnia illa membra et totum corpus occupavit. Quis est iste, qui post tot procellas ac tempestates de profundo mari, tam laetus et tam formosus egreditur? Iste, est Ioseph, qui jam exiit de carcere attonsis crinibus mortalitatis, et indutus vestem immortalis gloriae, et ipse deinceps dominabitur in omni terra Aegypti. Quis est iste? Iste est Moyses, qui jam prodiit ex aqua, et ex juncea fiscella, ut regem Pharaonem et exercitum ejus submergeret in mari. Quis est iste? Iste est Mardochaeus, qui jam exuit saccum et cilicium, et indumenta regia indutus, hostem suum Aman in ipsa cruce suspendit, quam ille paraverat, et universum populum ab illa tyrannide et crudelitate liberavit. Quis est iste? Iste est Daniel, qui teterrimo dracone interfecto in lacum leonum immissus, incredibili potentia eorum ora conclusit, et jam liber, sicut intraverat, exiit. Quis est iste? Iste est Sampson, qui circumdatus hostibus et in civitate Gazaeorum inclusus, media nocte surrexit, et non tam apertis, quam sublatis portis urbis illius omnia proposita et consilium hostium suorum elusit. Quis demum est iste? Iste est Jonas, qui in mare praecipitatus, ut caeteri tempestatem evaderent, et a grandi cete devoratus, tertia demum die, nihil penitus Jesus litori redditus est. Nam etsi potuit cete nostrum Jonam devorare, cum tamen laedere, detinere diutius quam tres dies non potuit. Tunc enim demum intellexit mors se circumventam, et eum devorare voluisse, a quo devoranda et occidenda erat. Dominus enim cum mortem, quae per peccatum primi hominis in hunc mundum intraverat, occidere vellet, id fecit, quod piscatores nudos hamos piscibus, sed eos in esca diligenter includunt, ut pisces accurrant ad capiendam escam, et interim capiantur ab hamo. Ita Dominus fecit: Non enim ipsum per se Dei verbum, quod mori non potest, cum sit ipsa vita et vita aeterna, cum morti congredi voluit: satis enim sciebat ausuram mortem in tale certamen descendere, sed declinaturam omnino conflictum. Quid igitur Dominus fecit? Inclusit hamum ferreum divinitatis in esca sanctae illius humanitatis: statim mors a diabolo incitata cucurrit ad devorandam escam, et videns Dominum posse caedi ac vulnerari, putavit, etiam omnino posse extingui, atque in favillam et cineres redigi. Itaque exultans quasi victrix capta praeda, aperuit os suum, et devoravit quasi dulcem escam carnem servatoris: repente vero senties guttur suum hamo transfigi, intellexit, quid incaute suscepisset. Intellexit vitam ac-

ternam sub intecumentis carnis humanae delitescere: intellexit se in hamum ferreum, quem fugiebat, incidisse. Dominus vero mortem captam ita fregit ac debilitavit, ut modo etiam pueri et puellae eam irrideant atque insultent, ac dicant; *Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?* Magnus Athanasius, libro de humanitate Verbi et salutari adventu ejus, hoc potissimum argumento demonstrat, mortem nihil virium jam habere, quod ante adventum Christi, omnes eam reformidabant: at posteaquam Dominus cum ea singulari certamine dimicavit, eamque in cruce perdomuit, non solum viri graves, et philosophi, qui de contemnenda morte multa didicerunt; sed etiam tot pueri et puellae in ipso flore adolescentiae, quando vita jucundior esse solet, carne et mundo undique blandientibus et sua fallacia gaudia pollicentibus, sola fide et cruce Domini armati mortem audacter provocaverint: et multi maluerunt pro Christo ad mortem, ad tormenta contendere, quam praesentem vitam et salutem tueri, *Quis*, inquit, *cum leonem videt, ludibriis exagitari a pueris ignorat eum, vel iam mortuum esse vel saltem omnibus viribus suis destitutum?* Et rursum; *Quemadmodum*, inquit, *ubi debellato per ligitimum principem tyranno, manibusque et pedibus ejus intra vincula constrictis, omnes quotquot ad id spectaculi superveniunt, ludibriis ei insultant, probris et verberibus proscindunt, securi jam saevitiae illius et furoris ob principis sui de eo partam victoriam: Ita quoque mortem jam debilitatam, et per salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum cruce triumphatam, manibus ejus pedibusque obligatis, omnes in Christo pedibus proterunt, martyresque Christo se praebente fannis, ludibriis, conviciis exagitant, objectantes quae dicta sunt per apostolum; Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?*

At tu, triumphator, posteaquam cum isto pulcherrimo corpore tuo praedam ac spolia divisisti, num moestae matris tuae non recordaberis, quae etiam os tuum et caro tua est? Ea certe tecum affixa fuit cruci? Cur igitur etiam tecum non resurget; Apostoli tui sententia est: *Sicut socii passionem estis, sic et consolationis eritis.* Jam etiam beatissima mater tua, a die natali, usque ad crucem, numquam te deseruit: cur igitur modo etiam tantae gloriae et laetitiae particeps non erit? Serena Domine illum Solem propter te obscuratum: dissipa nubes illas tam densas, quae adhuc coelum illud obducunt. Claude cataractas coeli, et reprime copiosum illum imbrem lachrimarum, qui adhuc propter te ab illis virgineis oculis manare non cessat. Erat, auditores, beatissima illa Virgo, quantum pie conjectare licet, illa horae dominicae resurrectionis clausa in cubiculo, et fide ac spe ornata atque erecta, vigiliis atque orationibus operam dabat, ac semper magis ac magis desiderio, atque amore incendebatur, videndi tandem hunc novum splendorem; si quasi fortissima leaena ex intimis praecordiis tertia die super mortuum filium rugiebat, ac dicebat: *Exurge, gloria mea. exurge, psalterium et cithara*: Revertere de praelio, nobilis triumphator: collige, pastor bone, dissipatum gregem: exaudi clamores afflictae matris tuae. Interrupit haec suspiria atque has lagrimas benignissimus Dominus. Repente enim paupercula illa domus coelesti lumine tota completur: et multo clarior atque illustrior Dominus oculis matris appareat oculis nostris lux ipsa meridiana. Quae lingua, quae mens, quae cogitatio magnitudinem ejus laetitiae consequatur, quam beatissima ista Virgo in aspectu tantae, et tam desideratae lucis accepit? O quanta celeritate repressa suspiria, impediti singultus, siccata sunt flumina lachrimarum? Patriarcha Iacob cum post multas lachrimas, quibus Josephum charissimum sibi filium, tamquam occisum et a bestia devoratum defleverat, audivit eum rursum vivere et ipsum esse, qui dominaretur in omni terra Aegypti, tantam ex nuncio laetitiam accepit, quantam animus ejus capere non de gravi somno evigilant, non poterat penitus ad seipsum redire, neque omnino credere, id verum esse, quod audierat et posteaquam tandem conspectis plaustris et muneribus, quae Joseph miserat, rem totam credidit, *revixit, spiritus ejus, et ait: Sufficit mihi, si adhuc Joseph filius meus vivit.* Jam igitur, auditores, si patriarcha Jacob, qui domi adhuc undecim filios, et unam filiam, et filios filiorum vivos habebat, tam vehementer laetatus est, cum acceperat, decimum vivere, quem mortuum esse non viderat, sed audierat, et facile suspicari poterat non esse verum, sicut verum non erat: quantum credibile est, exultasse Mariam, quando filium illum unicum, quem habebat, et quem non audierat, sed viderat in cruce mori: quando, inquam, illum unum filium, et talem filium non ex aliis cognovit vivere, sed ipsa propriis oculis conspexit vivum, et non provinciae unius proregem, sed coelorum ac terrarum verum ac solum regem imperatorem effectum? Non possumus certe, non possumus ea capere, quae numquam experti sumus, et quae intelligentiam nostram longe superant: ego tamen illud mihi persuadeo, tantam hanc laetitiam fuisse tantumque gaudium, et ita Mariae totum cor occupasse, ut sine miraculo singulari, vis ejus perferri ac sustineri minime potuerit. O quam cumulati et celeriter, Domine, eos consolaris, qui pro te aliquid patiuntur? Non magnus vere erit iam ille praeteritus dolor, si cum hujus voluptatis magnitudine compareteur. O fortunati labores? o certamina gloriosa servorum et militum Dei, quae tale stipendium et tam uberem mercedem expectant? Vere foelices illi, qui cum plurimum patiantur Domino, vel in defensione pudicitiae, vel in conservatione patientiae, vel in castris aliarum virtutum, contra spiritales nequitias fortiter dimicantes, tamen renuunt hic in terris consolari: Nam *mensuram bonam, et confertam, et coagitatam et superfluentem dabunt in sinum* eorum.

PARS POSTERIOR.

Mysteriis praetermissis resurrectionis, quaestionem unam dumtaxat, tempori maxime accomodatam, nobis, ut spero, non minus utilem, quam ju-

cundam exponam. Quaeso igitur, quae causa sit, cur anniversarius dies celebrandae dominicae resurrectionis non redeat ad eumdem anni diem, sicut dies reliquarum celebritatum? Celebritas incarnationis semper incidit in diem martii vigesimum quintum, Dies, quo natus est Dominus, semper agitur mense decembri die etiam vigesimo quinto. Circumcisio, apparitio aliaeque celebritates semper ad unum et eundem anni diem revertuntur. Quae igitur causa est, cur dies resurrectioni dominicae consecratus numquam sit idem? et nunc in mense martio, nunc in aprili, nunc maturius nunc serius ad nos redeat?

Primum hoc loco, ut d. Augustinus ad Januarium scribens, hanc ipsam quaestionem edisserens, monet. *Illud nosse oportet, in Catholica Christi Ecclesia, alios festos dies in memoriam tantum alicujus rei gestae, alios in memoriam simul et sacramentum celebrari.* Prioris generis sunt dies, quo conceptus, quo natus, quo circumcisus, quo baptizatus est Dominus. Siquidem isti dies, et si qui alii eodem genere continentur, non alia de causa sacri et festi sunt, quam ut nobis in memoriam revocent, quae beneficia a Deo illis diebus acceperimus, et nos pro eis, eodem Domino sincero affectu in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus gratias referamus. Ad hoc vero nihil est opus aliud, quam revolutum anni diem, quo res gesta est, singulari celebritate ac religione peragere porro dominica passio et resurrectio, quas ascensio in coelum et missio Spiritus sancti, subsequuntur, ad posterius genus pertinent. Nec enim dies isti ideo solum celebrius peraguntur, ut Dominum pro nobis mortem obivisse, ac deinde tertia die resurrexisse recordemur; sed etiam ut aliquid praeterea a Domino gestum vel a nobis gerendum intelligamus. Hinc videlicet, ut pascha celebretur, expectamus primum mensem martium, qui *primus in mensibus anni* et *mensis novorum* in sacris literis appellatur, observamus deinde in eo mense tertiam hebdomadam Lunae, nempe a die decimo quarto, usque ad vigesimum primum, quo tempore Lunam diminui, vulgus hominum censet. Postremo in ea hebdomada non quoscumque dies accipimus, ut Hebraei faciunt; sed expectamus ad obitum Domini celebrandum diem sextum, ad sepulturam diem septimum, ad ressurrectionem diem octavum: quos etiam tres dies non temere, nec sine causa Dei sapientia, ut in eis secundum carnem moreretur, in sepulchro quiesceret et ab inferis reverteretur, expectavit. Quaenam igitur in ipsa observatione temporum et dierum mysteria latent? Cur observamus mensem novorum, et in eo mense tertiam hebdomadam Lunae, et in ea hebdomada diem sextum, septimum et octavum? Quid haec tempora nobis significant? Quae sacramenta continent? Haec paucis aperienda sunt.

Initio igitur mensem martium expectamus, quod ipse sit, ut scripturae loquuntur, *mensis novorum*. Quando enim quaeso melius commodius agi potest dominicae resurrectionis celebritas, qua mundus jam collapsus renovatur, et nos jubemur *in novitate vitae* ambulare, et expurgare *vetus fermentum*, *ut simus nova conspersio*: et exuere veterem hominem, et induere novum; et renovari spiritu mentis nostrae, idque de die in diem; quam eo tempore, quo omnia resurgunt, innovantur, renascuntur, augentur? Nonne hoc tempore, anno quodammodo resurgente ac innovato, resurgunt in arvis fruges, ubique in pratis flores, in arboribus frondes, in vitibus gemmae? Nonne ubique valles et montes virescentibus herbis et graminibus vestiuntur? Nonne redditur sua terrae foecunditas, mari tranquillitas, aeri serenitas, rebus omnibus vita? Ecce quam aptum et idoneum tempus elegit sapientissimus Deus, et innumerae prope resurrectiones, tum hanc unam Domini resurrectionem quasi famulae et administrae comitarentur; tum nos omnes ad resurgendum, et vitam ac mores innovandos et immutandos invitarent.

Exspectamus secundo loco tertiam hebdomadam Lunae, propter duas causas. Una est, quod in passione ac resurrectione Domini tertia mundi aetas, et ut beatus Augustinus loquitur, tertium tempus inchoetur. Prima siquidem aetas fuit ante legem ab Adam, usque ad Moysen: secunda in lege, a Moyse usque ad Christum: tertia post legem, ab obitu et resurrectione Domini, usque ad obitum totius mundi, et communem ac generalem resurrectionem omnium filiorum Adam. Altera ratio hujus observationis paulo abstrusior atque obscurior, atque idcirco pluribus verbis explicanda. Sol et Luna in sanctis literis Deum et hominem significare solent. Deus enim passim *sol justitiae* nominatur, Malachiae quarto; *Vobis timentibus nomen meum orietur sol justitiae.* Sapientia quinto; *Erravimus a via veritatis et justitiae, Lumen non luxit nobis.* Et Ecclesia de Christo non raro canit. *Sol justitiae Christus Deus noster.* Homines vero, ac praecipue post peccatum, ideo Lunae comparantur, quia, ut Ecclesiasticus ait, *stultus sicut Luna mutatur*: et nihil stultius homine peccatore. Perpendite modo ex accessu lunae ad solem, vel recessu ejusdem a Sole, quam aperte demonstretur, quid fiat in homine cum accedit ad Deum vel recedit a Deo. Luna cum ad Solem accedit, illustratur in parte superiori, qua respicit coelum; et obscuratur in parte inferiori, qua respicit terram. Cum recedere a sole, illustratur in parte inferiori, obscuratur in parte superiori.

Itaque tempore novilunii, cum Luna omnino objecta est Soli, nobis quidem, qui solum partem inferiorem respicimus, omnino defecisse, et nihil luminis habere videtur: et tamen ea in parte superiori tota completur lumine. Contra autem cum longissime abest a Sole, et ei e regione opponitur nobis plenissima et pulcherrima videtur: et tamen in parte superiore tota est obscura. Ad eumdem modum, cum homines per peccatum a Deo recedunt, eique opponuntur, obscurantur in parte superiore, illustrantur in inferiore: hoc est, obliviscuntur Dei et bonorum aeternorum, et omnes vires in terrena convertunt. Et ut ait Ieremias *sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Sapientes sunt secundum carnem, sciunt conservare et augere divitias; sciunt non solum tueri, sed etiam extendere limites suos: sciunt

pro tribus obolis optime litigare: at vero sapientiae et coelestis doctrinae, nondum alphabetum attigerunt. Et isti quidem, quorum infinitus est numerus ab oculis terrae laudantur, celebrantur, volitant per ora et aures vulgi. Tunc Luna est plena, omnes aspiciunt, multi invident, plures adulantur. At in oculis Dei et angelorum contemnuntur, despiciuntur, faetent coram eis. Contra vero cum aliquis per poenitentiam et veram conversionem accedit ad Deum, tum illustratur in parte superiore, oculos suos convertit ad coelum, eo dirigit omnes radios suos, ea cogitat, ea diligit, ad ea suspirat, et interim obscuratur in parte inferiore. Obliviscitur enim terrae et rerum terrenarum, moritur quodammodo mundo, et crucifigitur. Neque valde studet propagandae soboli, nec honoribus acquirendis, nec patrimonio ampliando: et isti pauci sunt et pauci illi contemnuntur et irridentur. Cum enim aliquis relictis turbulentis negotiationibus mundi, serio ad Christum convertitur, et cum eo coniungi eique subiici desiderat, quid tum dicunt filii hujus saeculi? quid judicant oculi carnis? Nempe eum deficere, obscurari insanire. Quoties illas voces audimus: Adolescens tantae spei, qui tantos progressus in studiis literarum vel in aula regis faciebat, qui familiam suam multis titulis et ornamentis augere potuisset, ecce quomodo periit, abscondit se in monasterio, ubi deinceps latebit et ignorabitur. Et qui in luce honorum et dignitatum versari potuisset, nunc in tenebris monasterii otiosus versabitur, et nec sibi, nec suis, vel adjumento vel ornamento erit. O quam vehementer falleris sapientia carnis? Tu vero deficis, ille proficit. Tu autem proficis in oculis hominum, ille proficit in oculis angelorum. Tu sapis ea, quae carnis sunt; ille sapit ea, quae Dei sunt. Tu diligis ista, quia meliora non nosti, ille illorum obliviscitur, quia recordatur meliorum: tu servire potes Mammonae, quia Deo non servis; ille renunciat mammonae, quia Deo servire cupit, et nemo potest Deo servire et mammonae. Sed tunc intelliges, licet sero, tunc sapere incipies, cum in extremo die cum perditis et damnatis dices: O nos insensatos, qui *vitam illorum aestimabamus insaniam, et finem illorum sine honore*: *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.*

Quorsum tam multa, dicet aliquis, de cursu Lunae? Omnino ad propositum auditores: Deus enim qui est *lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum*, cum primum hominem condidit, ejus faciem ad se convertit, ad eum modum, quo Luna se habet, cum est conjuncta cum Sole. Itaque tunc homo subjectus Deo illustrabatur internis, gaudebat ac delectabatur in Deo neque ei valde curae erant convivia, choreae, aliaeque sensuum et carnis voluptates: habebat enim alia sine comparatione majora et meliora. Verum non diu infelix homo hac felicitate frui potuit: statim enim daemone impellente, per peccatum coepit a Deo recedere, et simul faciem ab eo evertere, atque ad terram convertere; non secus ac Luna facit cum a Sole recedit. Legite historias rerum gestarum a condito orbe, ibi plane videbitis post peccatum primi hominis, semper hominibus magis et magis a Deo recedentibus crevisse in orbe contemptum atque ignorantiam veri Dei; et simul auctam prudentiam carnis, auctas fraudes, auctam industriam male agendi, auctam nequitiam et libidinem fuisse. Quid tunc fecit Deus? expectavit ut compleretur nostra malitia, et discederent homines quam longissime poterant, et Lunae persimiles essent. Cum ad finem secundae hebdomadae, hoc est, ad diem decimum quartum pervenit, et tunc demum hac plenitudine temporum et humanae malitiae, Luna videlicet plena existente, et secundam hebdomadam complente, misit Deus Filium suum, ut moriendo ac resurgendo, rursum genus humanum ad se traheret, atque ad conjunctionem cum Sole revocaret. Itaque sicut initio tertiae hebdomadae iterum Luna ad solem faciem suam convertit, atque ad eum properat, donec ei rursum plene ac perfecte subiicitur: ita nos quoque a Christo de cruce concionante vocati et excitati ad Deum convertimur; et qui eramus longe, efficimur prope: et quanto magis ei affectu pietatis propinquamus, tanto magis exterior noster homo corrumpitur, et interior renovatur de die in diem, et mundo crucifigimur et morimur, ut soli Deo in Christo vivamus, et pascha quotidie agamus, quod transitum significat, dum transimus de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de vitiis ad virtutes, donec veniat dies faelicissimus novilunii, et Luna cum Sole, hoc est, Ecclesia cum Christo plane ac perfecte in coelo jungatur.

Haec igitur est causa cur Spiritus Sanctus, hoc nostrum pascha, atque hunc transitum non alio tempore, quam tertia Lunae hebdomada: non quoscumque dies, sed certos quosdam dominus elegerit, nempe sextum, septimum et octavum, et hoc potissimum triduum nobis moriendo, quiescendo et resurgendo commendaverit. Cujus rei duas quoque causas fuisse video. Prima est ut Christus in hoc excellentissimo opere liberationis, verus Dei Filius ostenderetur, omnino decebat, ut quemadmodum Deus sexto die hominem creaverat; ita Christus sexta die eumdem hominem, sua morte ac passione ad vitam, quam amiserat, instauraret, et septima die quiesceret ab opere redemptionis. Et sicut Deus octava die non redierat ad aliquas novas res procreandas, sed solum ad ea gubernanda et conservanda, quae ante sabbatum creaverat: ita Christus octava die resurgeret quidem; sed non ad laborem, non ad concionandum, non ad jejunandum, non ad pedes discipulorum lavandos: sed dumtaxat ad ecclesiam administrandam et regendam, quam sibi proprio sanguine et vita pepererat. Deinde voluit Dominus, ut b. Augustinus in epistola illa ad Januarium docet, hoc sacratissimo triduo nobis ostendere, quid agere, et quid sperare ac desiderare deberemus. Omnis enim vita sanctorum tribus diebus peragitur. Primum excipit nos dies passionis, dies sextus, in quo flagellamur tamquam filii, et in quo dicitur nobis: *Tolle crucem tuam et sequere me*. Et hic quidem a die natalitiusque ad diem obitus durat. Sequitur deinde dies sabbati, dies quietis, ab obitu usque ad resurrectionem, quo die dicitur sanctis. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur*: *Amodo jam dicit spi-*

ritus, ut requiescant a laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos. Postremo adveniet optatissimus dies octavus, quo absorbebitur mortalis vita, et *inimica destruetur mors*, et Dominus Christus *conformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae*: Et tunc plene ac perfecte resurgentes jam non moriemur, *mors ultra* nobis *non dominabitur*: quia vero non resurgent iterum sancti homines ad labores, nec requies illorum illis saeculorum spatiis terminabitur, ideo nec septimus dies finietur, sed continuabitur cum octavo: id quod etiam Moyses significare voluisse videtur, cum in libro primo Geneseos, soli diei septimo non adjungit vesperam: siquidem gloria resurrectionis non extinguet, sed excipiet et conservabit, ac etiam meliorem faciet requiem beatorum. Porro de hoc triduo in psalmo quodam legimus; *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum.* Est enim nobiscum in tribulatione Deus, dum est dies sextus, et tempus crucis peragitur; eripiet vero et liberabit de omni tribulatione, atque in quiete constituet, cum dies septimus, hoc est, dies mortis advenerit. At die octavo tum demum nos a mortuis excitabit, et gloriosos ac beatos efficiet. Itaque die sexta dicitur: *Cum ipso sum in tribulatione*: die septima, *eripiam eum*: die octava, *et glorificabo eum.*

Quae cum ita sint, auditores, omni animi provisione cavendum est, ne de illorum numero simus, qui rationem hujus sacratissimi tridui non intelligentes, hic in terris agere volunt non diem sextum ut deberent; sed septimum et octavum, nempe crucem ferre non volunt, contra spirituales nequitias arma sumere, et fortiter dimicare non volunt. Sed quid illis accidet? Num feriam sextam et tempus crucis evadent? Non evadent sane. Omnino enim tempus crucis agere debemus, vel in hoc saeculo brevissimum vel in alio sempiternum. Itaque nemo se fallat, nemo se ipsum decipiat, nemo ut hic sabbatum et sabbatum breve ac turbulentum agat, sabbatum illud pacatissimum et sempiternum quod in alia vita nobis dominus pollicetur, amittat. Quid enim stultius, quid insipientius, quam ut hic ad momentum laeteris, ac diem festum agas et incidas in eam quadragesimam, quae pascha non expectat, et in eam vigiliam, quam nullus consequitur dies festus, et in eam sextam feriam, quae sabbatum et dominicam post se non habet.

Quamobrem oro vos atque obtestor, auditores, ut hoc alte mentibus vestris infigatis, neque semen istud veri verbi Dei vobis de corde ab ullo daemone auferri sinatis: sententiam ac decretum esse Dei, ut omnes sive adolescentes, sive senes, sive nobiles sive ignobiles, sive pauperes sive divites, ad requiem sabbati, et gloriam dominicae resurrectionis non perveniant, nisi hic in terris feriam sextam egerint crucemque portaverint. Quid est portare crucem? Quid? Tolerare injurias, reddere bonum pro malo, dimicare viriliter contra vitia, coercere libidines, non fornicari, non inebriari, non alias foediores voluptates consectari, quae nec nominari honestis vocabulis possunt.

At inquis, tametsi ista non servo, tamen postea ad confessionem accedo, atque ita crucem meam fero. Verum est quidem, ad confessionem accedis, sed qua contritione? quo dolore? quo desiderio satisfaciendi? quo proposito non peccandi? Certe tales confessiones hoc nostro saeculo fiunt, ut ego vehementissime reformidem illas audire. Nonne singulis annis promittis sacerdoti, te diligentiam adhibiturum, ut non pecces? Nonne statim promissionis oblivisceris? Nonne anno sequenti cum iisdem peccatis et fortasse pluribus et majoribus ad eum accedis? Audire vultis sapientem quamdam fabulam? Ferunt aliquando lupum a pastore quodam in stabulo comprehensum: cumque jam pastor mortem minitaretur, lupum facundia sua coepisse, ac dixisse: Domine, non amplius veniam, spondeo, promitto, do fidem, nihil amplius detrimenti tuis gregibus inferam. Pastor vero, Non me decipies, inquit: Et tunc vero non amplius redibis si te interficiam. Quid ego tibi parcerem, qui non solum agnos et oves devoras; sed etiam cum stabulum ingrederis, etiam sine fame, solum libidine nocendi omnes oves occidis? Tum lupus: Vere domine, ex corde, ex animo poenitet me nequitiae meae, agnosco stultitiam meam, et deinceps, nunc polliceor, me nihil unquam accepturum, nisi fames coegerit, et fame etiam cogente, non consumam amplius, quam pretium septem obolorum. Tandem pastor misericordia motus: Vade, inquit: Tu etiam debes vivere, sed recordare promissionum. Abiit lupus, et cum in itinere meditaretur sobrietatem, ecce occurrit ei pinguissimus quidam vervex. O gravem tentationem. Et quid egit lupus? Hic, inquit, habeo prandium praeparatum: sed quid respondebo pastori, si hoc agam? Quid ei respondebo? Tandem cepit bonum consilium, atque ait: Iste vervex nihil valet: ego certe non illum tribus obolis emerem. Itaque finxit illum non valere tres obolos, et sic eum devoravit. Sequenti die invenit bovem unum, quem etiam parvulus vitulus sequebatur. Tunc lupus ex facto priore audacior factus: Bene, inquit, iste bos valere potest quatuor obolos, vitulus tres, tota summa ad septem obolos vix perveniet, et ad eum modum eos occidit. Itaque hoc modo cum plerisque hominibus agitur, auditores: exercent toto anno vitam luporum, veniunt sabbato sancto ad pastores, audiunt sibi aeternum interitum esse paratum, omnia se facturos, et numquam amplius peccaturos esse pollicentur. Sed quid? Venit pascha, occurrunt occasiones peccandi, illi statim in promptu habent, quo pacta extenuent. Invitat aliquis ad tabernam: O, inquit, promisi pastori meo, me non amplius iturum. Quid? inquit, Non hoc promisisti, sed non iturum, ut inebries te: ego idem promisi, neque volo ut inebriemur: absit hoc a nobis: sed quoniam jam agitur pascha, erimus paulo hilariores, bibemus unum poculum vini. Itaque eunt, et redeunt tam bene poti, ut vix recti per plateas incedant. Omitto de fornicationibus et aliis gravioribus peccatis dicere, nam numquam esse finis. Summa haec est, singulis annis eadem peccata ad pastores redeunt, nunquam cumulus diminuitur: et quid putatis has confessiones prodesse? Si viderem te lachrimis rigatum, et magno desiderio flagrantem patiendi, et laboriosis operibus Domino satisfaciendi, et signa

te verae conversionis aspicerem, tum dicerem, te ferre crucem. Ad solum peccata, non solum sine dolore, sed etiam sine rubore recitare, et sequenti die in eadem labi, hoc non est portare crucem: sed crucifixum irridere. Itaque non fers crucem in confessionem, quia sine dolore et poenitentia confiteris. Quando igitur cruces portas? Quando feriam sextam agis? Quando Dominum imitaris? Certe numquam. Numquam igitur ad sabbatum pervenies. Serio et ex animo loquor, semper in gehenna feriam sextam ages.

At inquis, nimis severa, nimis dura, nimis aspera nobis proponis. Non nego, non inficior illud. Dura sunt et amara; sed dulcia et jucunda illa erunt, ad quae ista perducunt. Et rursum, aspera sunt haec, sed asperiora multo erunt, quae in gehenna peccatores manent. Postremo hanc viam et non aliam Dominus Christus et virgo Deipara et omnes sancti tenuerunt.

Quamobrem, auditores, viriliter contemnamus sabbatum praesentis vitae sabbatum aerumnosum turbulentum, brevissimum, momentaneum, plenum necessitatibus et mutationibus, in quo si non comedimus, esurimus; si comedimus, gravamur; si non bibimus, sitimus: si multum bibimus: inebriamur, et corpore etiam languemus; si non dormimus, deficimus; si nimium dormimus, torpemus si ambulamus, defatigamur, et idcirco surgimus ut ambulemus: si vestimenta non induimus, frigemus si induimus, saepe nimium calemus. Contemnamus hoc sabbatum, quod numquam vacat a morbis et doloribus, in quo si abit unus, succedit alter, si abit dolor dentium, succedit dolor capitis; si confirmatur caput, debilitatur stomachus. Contemnamus hoc sabbatum simulatum, non verum. Quomodo enim est sabbatum, quod est timoribus et solicitudinibus plenum? Si es puer, times virgam: si es adolescens, morbus amoris te discruciat: si es vir, cura familiae tibi somnum et quietem aufert: si es senex, ipsa senectus est tibi oneri, cum etiam minimus labor senectutem frangat: si es dives, fortunarum conservatio tibi negotium et molestiam parit: si es pauper, semper cogitas quo pacto tibi victum comparare poteris: si es regibus subjectus, times exactiones tributorum: si es princeps, times defectionem civitatum. Contemnamus hoc sabbatum, ubi nulla aetas est perfecta, nulla caret vitio: ubi inventus est robusta, sed insana: senectus sapiens, sed infirma. Contemnamus hoc sabbatum, atque ad illud aspiremus, ad quod hodie nostrum caput Christus, *primogenitus ex mortuis et primitiae dormientium* pervenit. O dulce sabbatum sanctorum? O vere felix et solum felix sabbatum futuri saeculi? ad te suspirat peregrinatio nostra ob exitu usque ad reditum: tu neque fame, neque siti, neque ullo aestu cruciaris; tu nescis labores, dolores ignoras, curas ac solicitudines non novisti: te neque somnus torpere facit, nec vigilia fatigat, nec timores exterrent, nec molestiae premunt. Apud te est juventus sapiens et senectus robusta: et haec tam fortunata aetas numquam mutabitur numquam deficiet, numquam finietur; sed peraget annos et saecula, et centurias et myriades saeculorum, et semper erit idem sabbatum, semper aeque florens ac virens permanebit. Actio quidem otiosa et otium plenum dulci negotio, et sine fastidio satiabit, et cum eo nexum amoris conjunget, qui est ipsa beatitudo et vita aeterna, cui honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO XXXI.

DE FERIA SECUNDA RESURRECTIONIS DOMINI

Haec dies boni nuncii est: si tacuerimus et noluerimus nunciare, sceleris arguemur. 4. Reg. 7.

SYNOPSIS

Verba Samaritanorum leprosorum, obsidionem urbis suae, Syris fugientibus; solutam nunciantium ad hodiernam festivitatem liberationi non unius urbis, sed totius orbis solemnem, applicatur. Concio d. Petri Cornelio facta pro hujus concionis materia proponitur, in qua paucis verbis tria praecipua fidei mysteria complexus est, incarnationis, passionis et resurrectionis Christi. Bonorum vita comaediae, malorum tragoediae comparatur. Sententia s. Petri, unxit eum Deus Spiritu santo, et virtute, *explicatur, quomodo nimirum Christus bis fuerit unctus, semel in anima ab initio incarnationis, (quod impie negat Cherinthus) semel in corpore in resurrectione; et quomodo Christi unctio a nostra unctione discrepet, docetur. Cur Spiritus sancti dona oleum dicantur, septem efferuntur cum suis amplificationibus rationes. Prima, quia oleum vim habet facile penetrandi et emolliendi. Secunda, quia mira lenitate et virtute anodyna praeditum est. Tertia quia eo in certamen descensuri ungebantur. Quarta, quia res quosdam reddit magis perlucidas et transparentes. Quinta, quia illud, praesertim pretiosum, magnam de se spargit fragrantiam. Sexta; quia laetitiam parit; ubi olei moeroris et laetitiae antiquorum obiter fit mentio. Septima, quia semper liquoribus caeteris supereminet; quae omnes proprietates donis Spiritus sancti etiam conveniunt. Quomodo deinde gratia Dei sit conservanda et dispensanda, exemplo Christi similitudinibus Solis et columbariorum, demonstratur.*

Secunda pars explicationem concionis d. Petri prosequitur, et obiter ostenditur, quod nullus crucem erubescere debeat. Narratur, quam multis testimoniis Sacrae litterae nobis mysterium resurrectionis inculcent; et quam variis modis Christus suam voluit confirmare resurrectionem, per angelos, fide dignos testes, per ostensionem vulnerum per operationem vitales, per repetita miracula. Resurrectionem nostram variis argumentis a ss. Patribus probari nullum tamen haberi firmius, quam Christi resurrectionem, ex qua nostra dependet, convincitur. Vita Christi comoediae assimilatur, in qua primi omnia varia et dubia, media funesta, quae finis laetissimus et gloriosissimus excipit; hanc item comaediam plurimos sanctorum egisse declaratur. Pro conclusione pulchra subnectitur, doctrina, quomodo spe, eaque incomprehensibilis felicitatis, nobis vivendum sit.

Licebit enim mihi, auditores optimi, in tam illustri ac laeta solemnitate ac celebritate, eodem apud vos uti principio, quo leprosi quondam Samaritani nuncium jucundissimum in urbem Samariam allaturi inter se usi fuisse referuntur. Si enim illi, cum vidissent illam urbem gravi ac diuturna obsidione liberatam, exercitum Syrorum terrore de coelo immisso penitus dissipatum ac fusum, spolia inimicorum, vasa, vestes, arma, copiam bonorum omnium in viis publicis jacere, quae Syri videlicet dum turbarentur ac fugerent, sponte abjecerant, optimo jure inter se dixerunt: *Haec dies boni nuncii est: si tacuerimus et noluerimus nunciare, sceleris arguemur.* Quanto nos magis, qui non urbem unam, sed hesterna die orbem totum vidimus non solum longa et dura obsidione liberatum; sed etiam de faucibus mortis quodammodo ereptum et tartareas legiones ita prostratas ac fractas, ut jam ad solam memoriam praeteritae victoriae contremiscant, atque ad solum conspectum vexilli nostri imperatoris, nostraeque militiae terreantur: praeterea urbes inimicorum succensas praesidia eversa, castra spoliata, captivos ereptos, denique mortem mortuam, peccatum occisum, vitam revocatam, Solem coelo, et coelum terris restitutum. Quanto nos, inquam magis dicere debemus: *Haec dies boni nuncii est: si acuerimus et noluerimus nunciare, sceleris arguemur.* Annunciamus igitur *vobis gaudium magnum, quod erit omni populo*; Quia redditus est nobis hodie Salvator: *Quem* enim *occiderunt*. Judaei, *suspendentes in ligno*, eum *suscitavit a mortuis Dominus tertia die*, et qui in baculo suo solus transivit Jordanem, is duabus turmis comitatus regreditur: et qui viam universae carnis, hoc est, vias mortis pro nobis intravit; is iterum adinvenit, atque aperuit vias vitae.

Porro hoc nuncium bonum, hoc verum, explicat nobis apostolus Petrus in iis verbis, quae ex capite

decimo Actuum apostolorum hodierna die Ecclesia nobis proponit. Audivistis enim inter sacrorum solemnia lectionem ex Actibus apostolorum recitari, ubi apostolus Petrus, Cornelium Centurionem gentium primitias Christianae fidei mysteriis imbuens ita concionatur: *Vos scitis*, inquit, *quod factum est verbum per universam Judaeam, incipiens a Galilaea post baptismum, quod praedicavit Joannes, Iesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute*. Quibus verbis tria praecipua, ac fere difficillima nostrae religionis mysteria summe brevitate complexus est. Incarnationem videlicet Salvatoris passionem ac resurrectionem. Quamquam nec reliquum cursum vitae ejus omnino intactum reliquit. Ait enim: *Qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo*. Itaque hodie ecclesia Catholica, mater nostra, quasi epilogum quemdam faciens totum cursum Domini ab initio admirabilis istius conceptionis usque ad finem felicissimae resurrectionis nobis ob oculos ponit. Neque id absque magna et gravi ratione. Est enim cursus Domini similis comediae, quae anceps habet initium, perturbatum medium, sed felicissimum finem. Sicut rursum cursus Satanae et divitis epulonis plane tragicus fuit. Initium enim optimum habuit; sed exitum pessimum. Istos vero tam diversos fines semper in memoria retinere, atque assidua meditatione revolvere, mirum est profecto, quantum conferat ad omnem vitam bene beateque instituendam. Quis enim non cupiat (cum alterum necesse sit) comoediam potius, quam tragoediam agere? Christum, quam daemonem imitari? Fluctuari nonnihil in medio mari, sed tamen ad portum feliciter appellere, quam tota navigatione prosperis flatibus ventorum frui, et tandem in portu naufragium pati? sed aggrediamur, si placet, ad concionem apostoli Petri breviter explicandam.

Vos scitis, inquit, *quod factum est verbum per universam Judaeam, incipiens a Galilaea, post baptismum, quod praedicavit Joannes*: hoc est, Non arbitror vos ignorare, quid contigerit hisce tribus annis in Judaea et Galilaea, posteaquam Joannes baptismum poenitentiae praedicavit. Siquidem hebraico more b. Petrus nomen verbi usurpat ad res ipsas designandas, quae verbis explicari solent. *Vos scitis*, inquit, *verbum quod factum est*. Audivistis sine dubio famam ejus rei, quae gesta est. Quia vero dicere poterant, quam historiam narras? quid est, quod contigit his tribus annis? statim subjungit. *Iesum a Nazareth*: *quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute*: *qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo*. Loquor, inquit, de Jesu Nazareno, hoc est verbum, quod factum est. Profecto enim pervenit etiam ad vos celebritas nominis et sapientiae et prodigiorum ejus: *fuit* enim *vir propheta, potens in opere et sermone*. Hunc igitur *Deus* initio *unxit Spiritu sancto et virtute*.

Haec est prima pars concionis, qua incarnationem divini verbi attingit. Neque enim semel; sed bis unctus fuisse Christus invenitur: semel in incarnatione, iterum in resurrectione. Prior unctio proprie ad animam pertinuit, Tunc enim, in incarnatione videlicet, unctus fuit gratia, sapientia, virtutibus, gloria etiam et beatitudine, sed animae, non corporis. Posterior unctio fere corporis fuit. In resurrectione siquidem unctum fuit corpus Dominicum immortalitate, luce, gloria, exaltatione. Atque huc pertinere videtur locus ille Psal. 44. ut b. Hieronymus ad Principiam scribens exponit. *Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis*. Propterea, inquit, quia *dilexisti justitiam*, cum per passionem et mortem justum pretium pro peccatis nostris persolvisti, et unicuique suum tribuisti, Deo patri honorem, hominibus salutem, angelis laetitiam, daemonibus confusionem: quia etiam *odisti iniquitatem*, et ita odisti, ut malueris crucifigi et mori, quam regnum peccati non evertere; ideo *unxit te Deus, Deus tuus* in die resurrectionis, *oleo laetitiae*, immortalitatis et gloriae. Quod idem aliis verbis legimus in Apostolo: *Humiliavit*, inquit, *semetipsum factus obediens usque ad mortem. Propter quod et Deus exaltavit illum*. Hoc est, unxit illum in regem, ut acciperet *gentes haereditatem* suam *et possessionem* suam *terminos terrae*. Et non ipse deinceps ulli subiiciatur, sed omnia sibi subiiciat, et *in nomine* ejus *omne genu flectatur coelestium terrestrim et infernorum*. Sed quamquam haec ita se habent, tamen apostolus Petrus hoc loco non de resurrectione, sed de incarnatione loquitur. Neque enim ut Cherinthus. Tertulliano teste, blasphemavit, Servator noster in infantia, pueritia, adolescentia tamen fuit Jesus, deinde anno trigesimo coepit esse Christus, sed ab ipso primo instanti conceptionis suae, unctus fuit Spiritu sancto et virtute: atque adeo ab ipso primo instanti, quo *Verbum caro factum est*, Christus, hoc est, unctus, et rex, et sacerdos ac propheta optimo jure dici potuit.

Attribuitur vero haec unctio Dei filio ratione humanae naturae quam ex matre his diebus novissimis assumpsit, non ratione divinae, quam ex Patre ex aeternitate accepit. Nec enim Dei Filio, secundum formam Dei, convenit ungi, sed ungere: neque gratia et dona Spiritus sancti accipere; sed dare. Itaque sicut Filius Dei ratione humanae naturae ambulavit, comedit, bibit, passus est, mortuus est, excitatus est: sic etiam ratione ejusdem naturae, unctionem Spiritus sancti, hoc est, gratiam et caetera dona, in ipsa sua conceptione accepit; sed alio tamen modo quam nos accipiamus. Nos enim unctionem istam accipimus, ut filii Dei efficiamur, Christus vero non ut fieret, sed quia erat Filius Dei. Tametsi enim simul in momento uno atque eodem haec omnia facta sunt, et natura humana creata a verbo divino assumpta, et unctione Spiritus delibuta: tamen non ideo a verbo divino assumpta, quia unctione Spiritus delibuta, sed contra ideo unctione Spiritus delibuta, quia a verbo divino assumpta. Decebat enim ut ea natura per eam admirabilem ac plane singularem assumptionem sponsa summi regis affecta omnibus donis, et virtutibus et charismatibus divinis ornaretur. Itaque unctio assumptionem non praecessit, sed potius comitata et secuta est: hoc est, quod

Joannes ait: *Verbum*, inquit, *caro factum est: et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae et veritatis.* Siquidem primo loco ponit, quod ordine naturae praecedit. *Et verbum*, inquit, *caro factum est:* deinde meminit ejus,quod suo ordine sequitur: *plenum gratiae et veritatis*, hoc est, unctum Spiritu sancto,et virtute. Nec frustra addit, *Plenum*: Christus enim non ad mensuram unctionem Spiritus recepit:sed tam abundanter, ut ab ipso tamquam ex capite in nos omnes unctio derivetur. Nam ipse est caput, unde unguentum *descendit, barbam*, hoc est in apostolos Christo capiti proximos. Deinde usque *in oram vestimenti ejus*, hoc est, in nos omnes. *Nos*, enim *omnes de plenitudine ejus accepimus.* Atque hinc ipse singulariter dicitur Christus, hoc est, unctus: nos non tam Christi quam Christiani nominamur: tamquam ii, qui uncti quidem sumus sed unctionem nostram illi acceptam referimus, qui plenissime et singulariter est unctus.Haec igitur est sententia b. Petri,cum ait;*Unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute.*

Sed quaeret aliquid fortasse. Cur dona Spiritus sancti oleum appellentur? Quid habet unctio cum gratia, oleum cum spiritu?Cur potius ait apostolus Petrus, *Unxit eum Spiritu sancto*, quam replevit eum Spiritu sancto? Non est hic unus locus, auditores, in quo Spiritus sanctus oleum appelletur: imo vero nihil frequentius Spiritus, quam oleum nominatur. Psal. 88. *Oleo sancto meo unxi eum.* Isaiae 61. *Spiritus Domini super me,eo quod unxerit me.* Daniel. 9. *Impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum.* Actorum 4. *Convenerunt vere in civitate ista adversus puerum sanctum tuum Iesum, quem unxisti,Herodes et Pontius Pilatus.* Posterioris ad Corinthios capite primo: *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos,et dedit dignus spiritus in cordibus nostris.* Primae Joannis secundo, *Et vos unctionem habetis*, et unctio *quam accepistis maneat in vobis,et unctio ejus docet vos.* Denique Ecclesia his et similibus vocibus Scripturarum edocta, Spiritum Sanctum spiritualem unctionem appellare solet. Quare non sine multis et magnis rationibus apostolus Petrus gratiam Spiritus sancti oleo comparavit, cum ait; *Unxit eum Spiritu sancto et virtute.*

Et mihi quidem in praesentiarum septem rationes occurrunt, juxta numerum eorum donorum, quae Isaias propheta Spiritui sancto attribuit. Primo, sicut oleum id proprium habet, ut, cum sit liquor subtilissimus ac tenuissimus, facile, suaviter ac sine strepito pene omnia penetret: sic etiam gratia Spiritus sancti cordibus lapideis, ferreisque pectoribus ita illabitur, et ea tanta facilitate et suavitate emollit et convertit, ut nihil admirabilius cogitari possit. Non enim vim adfert, neque cogit; sed incredibili suavitate ita se cordibus impiorum insinuat, ut ea faciat id velle ac desiderare, quod ante fugiebant et orrebant:id odisse ac detestari, quod ante maxime diligebant.

Deinde, sicut oleum medicamentum est, sed molle ac suave, quod non mordet, sed fovet: neque angit, sed lenit, et mitigat dolores, sic etiam gratia Spiritus sancti curat vulnera peccatorum.Et adeo potens est hoc genus medicamenti, ut una gutta hujus olei omnem morbum, quamvis deploratum et lethalem facile possit expellere.

Tertio, sicut oleo inunguntur athletae, qui certaminibus variis ad coronam contendunt;sic etiam gratia Spiritus sancti inunguntur Christiani, ut inde roborati et confirmati nullis tentationibus aut persecutionibus cedant. Id apostolis accidisse videmus. Posteaquam enim in die pentecostes oleo isto copiose delibuti fuerunt, non amplius fugam, propter metum Judaeorum aut latebras meditabantur: sed robusti et audaces effecti, licet pauci et inermes totum orbem et omnes daemones provocare atque aggredi non timuerunt.

Quarto,sicut proprium est olei illustrare et purgare, vel ut magis proprie loquamur,res quosdam magis perspicuas et magis idoneas, atque apertas ad lumen recipiendum efficere, quam antea per se essent: id quod experimur in papyraceis foliis, quae si oleo inunguntur, instar crystalli lumen admittunt et transmittunt: sic etiam gratia Spiritus sancti purgat oculos animae,atque eos ita illustrat, et coelestium radiorum capaces facit,ut facile spiritus bonos a malis discernant, nec imprudentes in insidias ac laqueos daemonum incidant, et sublimia reconditaque mysteria, quantum licet, vel ad salutem necessarium est, sine labore percipiant. Itaque merito beatus Joannes; *Unctio*, inquit, *docet vos de omnibus.* Et Apostolus Paulus; *Spiritualis homo*, hoc oleo Spiritus sancti inunctus, *omnia judicat.* Et b. Gregorius, *Ungit*, inquit, *Spiritus iste sanctus citharaedum, et psalmistam facit: ungit pastorem, et prophetam facit: ungit abstinentem puerum, et judicem senem facit: ungit piscatorem, et praedicatorem facit: ungit persecutorem, et doctorem gentium facit: ungit publicanum, et facit evangelistam.* Et qualis est ista unctio Spiritus? Mox ut tetigerit, mentem docet, solumque tetigisse docuisse est.

Quinto, sicut oleum, ac praesertim pretiosum, quale est balsamum, et alia quaedam, suavissimum odorem exhalat: legimus enim; *Oleum effusum nomen tuum*; et, *curremus in odorem unguentorum tuorum*:et *Repleta est domus ex odore unguenti*: Sic etiam gratia Spiritus sancti eam fragrantiam odoris aspirat iis, quos replet,ut apostolus dicat, *Christi bonus odor sumus Deo in iis, qui salvi fiunt, et in iis, qui pereunt.* Et sicut malus odor scelerum ac flagitiorum, ita est malus et gravis, ut etiam ipsos scelestos ac flagitiosos offendat: ita bonus odor sanctitatis et integritatis, ita gratus et suavis est, ut etiam perditos ac corruptos homines mirifice afficiat: Et quemadmodum foetor peccati, peccatorem occultum esse non patitur; ita odor virtutis et gratiae semper homines sanctos manifestos facit. Absconderunt se olim plerique sanctorum in speluncis et in cavernis terrae, quaerebant abditissimas solitudines, locaque deserta,amantes nesciri; sed quanto magis ipsi se abdebant, tanto vehementius et suavius odor humilitatis, et sanctimoniae spargebatur, et hominum multitudines ad se attrahebat.

Beatus Hilarion cum quasi perpetuum bellum cum honoribus, et famae celebritate gereret, totum pene vitae suae spatium in fugiendo consumpsit, nec tamen unquam vel ad paucos dies latere potuit. Nam quocumque pergeret, statim bonus odor virtutum ejus se diffundebat, et ad eum tamquam ad communem parentem populi accurrebant.

Sexto proprium est olei laetitiam et hilaritatem parere. Quamquam enim habebant veteres, tam Ethnici quam Hebraei oleum laetitiae et oleum moeroris, quorum priori utebantur in conviviis, posteriori in funeribus: nam de priori legimus in psalmis; *ut exhilaret faciem in oleo*: et in Evangelio; *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava*: et Maria Magdalena unxit pedes Domini recumbentis: et Dominus ad Simonem leprosum; *Intravit*, inquit, *in domum tuam, oleo caput meum non unxisti.* De posteriori, legimus in litteris divinis, Jacob et Joseph patriarchas, ipsum orbis conservatorem ac liberatorem defunctos, unguentis et aromatibus conditos fuisse. Apud Ethnicos vero exstat epigramma Martialis in Fabullum, quo utriusque unguenti mentionem facit, atque conqueritur, se ad convivium invitatum, unguentum bonum, sed coenam malam invenisse.

Unguentum, fateor, bonum dedisti
Convivis, here: sed nihil scidisti.
Res salsa est, bene olere et esurire.
Qui non caenat et ungitur, Fabulle,
Hic vere mihi mortuus videtur.

Tametsi, inquam, esset oleum aliud laetitiae, aliud moeroris: tamen gratia Spiritus sancti non cum oleo illo funesto, quo cadavera mortuorum inunguntur; sed cum oleo laetitiae et exultationis, cujus est usus in conviviis, procul dubio comparatur. Sic etiam in Psalmo quadragesimo quarto legimus; *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis.* Itaque nulli sunt laetiores et jucundiores hominibus sanctis, amicis Dei: hoc est, oleum ita omnium laborum et dolorum, tribulationum ac difficultatum, quibus plenus est hic mundus, asperitatem lenit ac mitigat, ut ii, qui isto oleo abundant, in tribulationibus gaudeant, in doloribus exultent, in laboribus et difficultatibus quiescant. *Multi*, inquit Bernardus, *vident crucem nostram, sed non vident unctionem nostram.* Vident quid patiamur exterius, pannosam vestem, crebra jejunia, frequentes vigilias, laborem obedientiae certamen castitatis; sed non vident, quo gaudio, qua pace, qua jucunditate fruamur interius: quod si viderent, profecto crucem non horrerent. Quamquam enim crux est jugum; tamen jugum computrescit et evanescit a facie olei.

Postremo, sicut oleum, quasi natura rex, et princeps omnium liquorum, nulli unquam subest: sed omnibus dominatur et super omnes eminet: sic etiam gratia Spiritus sancti semper primum et supremum locum in corde nostro habere debet, et multo extinguitur facilius, quam deprimitur.

Quamobrem, auditores, omnes, qui hesterna die vel etiam hodierna, ad Sacramentum Dominici corporis accessimus; et oleum gratiae Dei in vasculis cordium nostrorum pro mensura divinae benignitatis recepimus, intelligamus, quid agere debeamus, ut illud in nobis conservemus. Intelligamus, gratiam esse unguentum pretiosum, quam contineri non potest, nisi omnibus rebus praeponatur. Intelligamus, neque amicis, neque affinibus, neque propriis facultatibus, neque ipsi corpori etiam esse parcendum, ut gratia conservetur. Et cum occurrerint animo, vel etiam oculis aut auribus occasiones peccandi, intelligamus, nobis tunc optionem dari, utrum mori, an vivere velimus, cadere, an stare, oleum pretiosissimum amittere an retinere. Certum est enim, non posse simul peccatum et gratiam, mortem, et vitam, balsamum et foetores: mel et absinthium in eodem pectore habitare.

Quod si remedium quaeritis, ut gratiam acceptam facile conservetis, audite quod sequitur, in concione b. Petri apostoli. *Qui pertransiit*, inquit, *benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo.* Remedium omnium optimum, ac facillimum et naturale est, gratiam Dei assidue exercere. *Numquam est amor Dei*, inquit Gregorius, *otiosus: Operatur enim, et operatur magna, si est, si vero operari renuat, amor non est.* Et apostolus Paulus: *Gratia Dei sum id, quod sum; et gratia ejus in me vacua non fuit: sed abundantius illis omnibus laboravi.* Non frustra ungit nos Deus, sed ut agamus et operemur, ad quod uncti sumus, et tam athletae fortissimi curramus, ut contendamus et pugnemus, alioqui justo Dei judicio unctio nobis subtrahitur. Hujus rei exemplum habemus illustrissimum in Christo, qui cum sciret se unctum Spiritu sancto, ut operaretur, numquam erat otiosus, numquam quiescebat, sed peragrabat modo ista loca, modo illa, dicendo, exhortando, corripiendo. Cum sciret se unctum virtute, et potentia prodigia facienda, non habebat eam virtutem tamquam gladium vaginae inclusum; sed eum exercebat, aegrotos curabat, illuminabat, daemones expellebat, mortuos excitabat. Denique *pertransibat benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo*, non secus atque Sol iste corporeus, quia oculus est mundi et pro se et pro aliis copiosam lucem a Deo creatore accepit, numquam uno in loco stat, aut radios et fulgorem suum retinet sibi, sed oritur, et semper in circulos suos revertitur, ut omnibus mundi partibus lumen et calorem impertiatur. Solent ii, qui columbas aucupantur, ut magnus Basilius ad Iulitam scribens ait, tali quadam arte atque industria uti, Columbam unam, quae longo usu ad aedes domini sui redire didicit, unguento quodam perungunt, cujus odor gratissimus esse columbis perhibetur. Tunc eam ad hunc modum delibutam dimittunt: illa de more per aerem volans varia loca et regiones perlustrat. Quotquot vero columbae in eam incidunt, omnes gratissimo illo odore attractae ei se adiungunt. Ita fit, ut quae sola egressa fuerat innumeris deinde sodalibus comitata et quasi stipata redeat. Ad eumdem igitur modum, cum Deus, optimus et sapientissimus venerator, intelligeret, et homines, quasi

columbas sine corde de paradisi nidis et cubilibus evolasse, et miserandum in modum ab accipitribus infernalibus quotidie rapi ac discerpi, ac devorari videret, cuperetque eos ad sua domicilia, nidosque revocare, accepit columbam unam candidissimam et pulcherrimam, nostri videlicet liberatoris innocentissimam humanitatem, et eam Spiritu sancto et virtute, hoc est, omnium gratiarum et donorum spiritualium unguento perunctam in medio aliarum columbarum misit. Illa vero *pertransiit benefaciendo et sanando*, hoc est, odorem gratiae suae ubique spargendo,et quocumque pergebat lateri ejus se populi et turbae hominum agglomerabant. Alii odore verborum allecti post eum currebant,et clamabant: *Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* Alii odore prodigiorum tracti post eum currebant et clamabant: *Bene omnia fecit, et surdos fecit audire et mutos loqui.* Alii odore virtutum et innocentiae delectari post eum currebant, et clamabant: *Magister, sequar te quocumque ieris.* Et, *Beatus venter qui te portavit, et ubera, quae suxisti.* Ecclesia quoque odore charitatis et gratiae excitata,adhuc post eum currit, et clamat: *Trahe* nos *potest te, curremus in odorem unguentorum tuorum.*Ita columba ista prudentissima uncta Spiritu sancto et virtute pertransit benefaciendo, et multas columbas alias ad coelestes nidos revocavit. Et nos olim revocavit,fratres: tantum ne nares animorum nostrorum fragrantiae odorum, et aspirationi ejus claudamus. Aperite, quaeso auditores, aperite sensus vestros, percipite fragrantiam suavevolentis gratiae Dei, charitatis, continentiae, justitiae, mansuetudinis pietatis, virtutum omnium. Polliceor enim vobis, semel perfecte sentiamus odorem unguentorum Domini, nemo nostrum continere poterit se, quin statim totis viribus currat post eum: neque quiescet, donec in regno coelorum cum beatissimis et suavissimis illis spiritibus apprehendat: neque periculum erit,neque adolescentia, aut opus et voluptatum lenocinia nos impediant. Sicut nihil est, quod canes a cursu impedire possit, posteaquam leporem senserunt, neque foveae, neque spinae, neque aliud quid : ita nihil est neque secundum, neque adversum, quod hominem Christianum a Christi vestigiis sequendis deterrere aut avocare queat,posteaquam vere odores unguentorum Domini semel olfecit.

PARS POSTERIOR.

Quem occiderunt suspendentes in ligno. Haec est altera pars concionis apostoli, in qua explicanda immorari non possumus, tum quod alias de passione disputaverimus,tum quod modo non passionem;sed resurrectionem celebremus. Unum tamen praeteriri non debet, quod est admiratione et imitatione dignissimum. Existimarit aliquis fortasse, apostolus, gloriae Christi praedicatores, ignominiam crucis tegere, abscondere vel certe dissimulare et extenuare debuisse. Et sane ita fecissent, si humanam sapientiam consuluissent, et si spiritum hujus mundi, non spiritum, qui ex Deo est, accepissent. Jam vero longe aliter egerunt: Nam et evangelistae nihil prolixius, quam passionem derscripserunt: et apostoli semper in primis crucis, et mortis mentionem faciebant: et non solum crucem non erubescant, sed aperte crucis praedicatores se profitebantur. *Judae*, inquit b. Paulus, *signa petunt, et Graeci sapientiam quaerunt: nos ante praedicamus Christum crucifixum; Judaeis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam:ipsis autem vocatis Judaeis atque Graecis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Et apostolus Andreas cum ei proconsul crucis supplicium comminaretur:*Ego*,inquit,*si crucem timerem,crucis gloriam non praedicarem.* Et apostolus Petrus in hodierna lectione nihil penitus tegens: *Quem*, inquit,*occideret suspendentes in ligno.* Nos vero quid facimus, auditores? Num crucem erubescimus? An in cruce gloriamur? An utrumque simul? Certe cum in fronte crucem pingimus, aperte profiteri videmur, nos crucem non horrere nec fugere: sed potius gloriari nos in injuriis, in contumeliis et angustiis, in persecutionibus, in aliis omnibus, quae crucem quoquo modo referunt.At cum ad rem venitur,et aliquid contumeliae nobis irrogatur, statim professionis crucis obliviscimur, et nisi injuriam nostram ultione purgemus, vehementissime erubescimus: quia tamen dum crucem formamus in fronte omnibus clamare videmur, nos tamquam servos crucis, injurias et contumelias non erubescere. Sed interim nescio quo pacto, dum de resurrectione loqui cupio, semper oratio mea revolvitur ad crucem: fortasse, quia totum tempus, quo hic vivimus, tempus est crucis; gloriam vero resurrectionis adhuc a longe salutamus. Dicamus tamen de ea tria verba.

Sequitur. *Hunc Deus suscitavit a mortuis tertia die*, *et dedit eum manifestum fieri et omni populo, sed testibus praeordinatis a Deo, nobis. qui manducavimus et bibimus cum illo*, *postquam resurrexit a mortuis.* Haec est pars tertia, et postrema concionis b. apostoli Petri, in qua mysterium resurrectionis non solum proponit;sed etiam testibus et argumentis confirmat. Articulus enim resurrectionis, quem nobis sacrae litterae, tam instrumenti veteris, quam novi passim inculcant, et quem in symbolo Apostolico omnes Christiani diserte confitemur, quanto nobis utilior et gratior, tanto in se sublimior, et difficilior est. Nam Athenienses, ut refert in Actis apostolicis b. Lucas, cum audissent ab apostolo Paulo resurrectionem praedicari,irridebant eum. Et idem apostolus Paulus, qui articulos caeteros simpliciter praedicabat, articulum resurrectionis diligenter confirmandum et communiendum rationibus et argumentis putavit, ut ex priori epistola ad Corinthios cognosci potest. Et apostoli caeteri, quamquam testes erant omnium eorum, quae Dominus Jesus, sive ante mortem, sive post mortem gesserat: tamen singulariter testes resurrectionis appellantur. Actorum 1. *Oportet*, inquit b. Petrus, *ex iis viris*, *qui nobiscum sunt congregati in omni tempore*, *quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens a baptismate Joannis usque in diem*, *qua assumptus est a nobis*, *testem re-*

surrectionis nobiscum fieri unum ex istis. Item capite secundo : *Hunc Jesum resuscitavit Deus*, *cujus nos omnes testes sumus.* Et capite tertio : *Vos,* inquit, *sanctum et justum negastis: et petistis virum homicidam donari vobis*, *auctorem vero vitae interfecistis. Quem Deus suscitavit a mortuis*, *cujus nos omnes testes sumus.* Et capite quarto : *Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri.* Et in nostra lectione: *Hunc,* inquit, *suscitavit Deus a mortuis tertia die*, *et dedit eum manifestum fieri non omni populo* ; *sed testibus praeordinatis a Deo nobis*, *qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.* Et ipse Dominus, ut veritatem resurrectionis altissime in mentibus nostris injugeret,non solum antequam moreretur se resurrecturum, et resurrecturum tertia die, non semel,sed saepius praedixit, sed etiam cum jam resurrexisset,totos quadraginta dies in hoc negotio consumpsit,frequenter apparens discipulis, et discipulis non duobus aut tribus,sed aliquando plus quam quingentis , resurrectionem suam omnibus iis modis confirmans,quibus ea confirmari posse videbatur.

Primum enim angelos misit, qui candore vestium, et splendore vultus gloriam novae resurrectionis testarentur, et mulieribus dicerent: *Jesum quaeritis Nazarenum, crucifixum*; *surrexit,non est hic.* Atque hoc angelorum testimonium multum omnino apud vos valere debet : Angeli siquidem cum non solum corpus , sed etiam animam intueantur , et non conjectent , sed vere videant , num corpus aliquod vere vivat , an tantum vivere videatur, decipi non possunt. Cum item sancti et beati sint, atque adeo in gratia confirmati, decipere non possunt. Itaque sanctorum angelorum asserentium Christum vivere; fidele testimonium et omni acceptione dignissimum est.

Deinde resurrectionem suam Dominus prophetis multis idoneis et fide dignis testibus comprobavit. Nam ut in Evangelio hodierno audivimus , cum Dominus ad Cleopham et socium ejus dixisset : *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus, quae loculi sunt prophetae? Incipiens a Moyse et omnibus prophetis interpretabatur illis omnibus scripturis, quae de ipso erant.* Praeterea, quod verum et solidum corpus haberet,non aerium aut phantasticum,ostendit cum ait, *palpate et videte , quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* Quod corpus non quomodocumque solidum et verum, sed etiam humanum haberet, testabatur effigies et figura,quam eis efficiebat, et quam apostoli oculis intuebantur. Quod esset omnino corpus , quod crucifixum et mortuum fuerat, testabantur cicatrices lateris , et manuum et pedum, quas cum ob alias causas,tum ob testimonium resurrectionis conservaverat.Itaque dicebat: *Videte manus meas et pedes meos, quia ego ipse sum.* Quod vero in vero corpore veram quoque animam haberet , satis aperte demonstravit, cum opera triplicis vitae,vegetatricis, sentientis et intelligentis coram discipulis saepe exercuit. Comedebat enim et bibebat , quod est hominis viventis : loquebatur et respondebat , et praesentes salutabat, quod est vere sentientis,hoc est,audientis et videntis. Denique de scripturis disserebat , et apostolos incredulitatis accusabat , quod est apertum rationis et intelligentiae argumentum.

Ne vero discipuli ex iis argumentis, quibus resurrectionis veritas confirmabatur, fortasse colligerent, carnem Domini adhuc esse mortalem, et necessitatibus ac doloribus obnoxiam,qualem esse sciebant Lazari, et aliorum, quos Dominus ab inferis excitaverat, ostendit eis praeterea corpus suum esse gloriosum, et nec cibo, nec potu, nec somno nec ullis rebus aliis indigere.Nam non versabatur amplius cum illis, sicut antea solebat; sed ostendebat se aliquando, et paulo post iterum abscondebat. Nec, cum veniebat, aut per gradus ascendebat, aut januas pulsabat: sed repente januis clausis in medio eorum apparebat. Cum vero discedebat, pari ratione , non per gradus paulatim descendere, aut per portam abire volebat;sed statim ab oculis eorum evanescebat. Itaque recte b. Gregorius, *Palpandam*, inquit, *carnem suam Dominus tribuit, quam januis clausis introduxit, ut esse post resurrectionem suam ostenderet corpus suum*, *et ejusdem naturae et alterius gloriae.* Non enim januis clausis intrabat,aut repente evanescebat,quod esset aerium, aut phantasticum corpus, sed quod incredibili virtute, et celeritate praeditum esset, vel quod in sua potestate habebat, quando vellet videri, et quando non vellet videri. Postremo ut nihil ad absolutam et perfectam manifestationem deesset, ostendit eis Dominus se non solum corpus et animam; sed etiam divinitatem habere, atque ideo esse eumdem illum, qui ante mortem fuerat. Id vero ostendit, cum unum ex prioribus miraculis repetiit, cum videlicet piscantibus discipulis ipse in litore apparuit,et jussit in dexteram navigii jactari retia:quod cum fecissent, comprehenderunt piscium multitudinem copiosam , nempe pisces magnos centum quinquaginta tres: *et cum* tot ac *tanti essent*, tamen *non est scissum rete*, quod miraculi magnitudinem non parum auxit.

Atque his quidem modis per se Dominus veritatem suae resurrectionis asseruit; sed eamdem postea per servos suos innumeris signis et prodigiis et multorum millium fortissimorum , et sanctissimorum martyrum sanguine, ita confirmavit, communivit, ut testimonium Dominicae resurrectionis vere credibile factum sit nimis. Quis enim non credit, quod angeli testantur, quod scripturae loquuntur, quod ipse Christus multis modis ostendit, quod miracula tam multa et tam illustria clamant, quod tanto sanguine constantissimorum martyrum comprobatur, quod denique mundus totus ad praedicationem piscatorum credidit?

Hinc vero, auditores, et nostra resurrectio statuitur: nec enim est ullum argumentum efficacius ad nostram confirmandam resurrectionem, quam sit ipsa Christi resurrectio.Non ignoro sanctos patres multas et efficaces rationes excogitasse, quibus resurrectionem contra Sadducaeos et nonnullos veteres haereticos defenderent:scio s.Irenaeum initio lib.5. con. Haere. optime demonstrasse,non esse resurrectionem impossibilem: cum multo sit

facilius substantiam materiae et substantiam animae per mortem separatas (quas certum est non periisse) iterum conjungere, quam totum hominem ex nihilo facere: constat vero Deum id, quod est majus et difficilius, procul dubio fecisse. Scio b. Ambrosium in oratione de fide resurrectionis b. Augustinum in Epistola quadragesima nona, s. Gregorium Homilia vigesima super Ezechielem, argumentum adferre ex multis naturae stupendis effectis, quae nisi experientia videremus quotidie fieri nemo fortasse crederet posse fieri. Quis crederet ex uno seminis tantulo grano, quod prae tenuitate fere aciem oculorum fugit, tantam molem arboris excitari, ut in eam homines scalis ascendant, et vix magnis securibus ramos ejus praecidant? Deinde, ubi latebat in tam exiguo semine tanta multitudo ramorum, tanta copia foliorum, tanta varietas fructuum, tanta species florum, tot sapores, odores, colores? Scio b. Chrysostomum oratione prima de resurrectione, ab ipsa morte argumentum de resurrectione petere. Nihil est enim quod corrumpatur, quod etiam non resurgat; imo nihil resurgere potest, quod prius non corrumpatur. Moritur granum frumenti, surgit in spicam: moritur semen pyri aut mali, resurgit in arborem: moritur vesperi dies, resurgit mane. Extinguuntur mane et quasi moriuntur lumina stellarum, iterum ad vesperum eadem accenduntur. Pereunt autem tempore in pratis et arboribus frondes et flores; sed rursum omnia reviviscunt, atque resurgunt in vere. Itaque mundus totus fidem resurrectionis praedicat. Quod vero non eadem, quae antea fuerant; sed alia in herbis et arboribus resurgant, non est quod non possint, sed quod necesse non sit eadem revocari. In hominibus autem oportet prorsus non alios, sed eosdem omnino resurgere, ut iidem sint, qui hic patiuntur, et qui ibi coronabuntur, qui hic deliciantur, et qui ibi poenas luent. Hinc enim fit, ut ibidem Chrysostomus annotavit, ut viri sancti, atque amici Dei hic mercedem suorum laborum non recipiant; sed posteaquam juste et pie et sobrie innocenterque diu vixerunt, tandem crudeli aliqua morte saepe de medio tollantur: nimirum ut sic abeuntes clament, esse post mortem aliam vitam, esse resurrectionem, esse judicium, in quo praemia et supplicia pro uniuscuiusque meritis distribuentur. Scio Tertullianum in libro de resurrectione carnis, pulcherrimum et invictissimum argumentum ducere ex eo, quod nihil fere hic anima, nisi cum carne et per carnem operatur, *Caro*, inquit, *abluitur, ut anima emaculetur: caro ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut anima muniatur: caro manus impositione adumbratur, ut anima spiritu illuminetur: caro Christi corpore vescitur, ut anima de Deo saginetur: non possunt ergo separari in mercede, quas opera conjungunt.* Deinde jejunia, vigiliae, celibatus, virginitas, viduitas et alia quotidiana, quae offerimus Deo nostro de nobis ipsis sacrificia, quo pacto, quaeso, invenirentur sine carne, et ipsa martyria, carceres, vincula, exilia, bestiae, cruces ignes quomodo tolerarentur nisi per carnem? Quis igitur credat carnem, quae animae in omnibus socia fuit, in sola gloria resurrectionis sociam non futuram? Scio ista et alia permulta in voluminibus Patrum inveniri; sed interim tamen nullum esse video argumentum potentius et efficacius eo, quo apostolus Paulus in epistola priori ad Corinthios utitur: *Si Christus*, inquit, *praedicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?* et, *Si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.* Itaque tale est argumentum apostoli: Christus sine ulla dubitatione resurrexit, non est igitur impossibilis resurrectio: quod enim factum est, quomodo non poterit fieri? Rursum: Christus caput est nostrum et certe resurrexit, igitur etiam nos omnes resurgemus. Non enim debet esse caput sine corpore. Item: Christus est Adam secundus, et surrexit, igitur, et nos, qui ejus filii sumus, cum per baptismum nos regeneraverit, procul dubio resurgemus. Nam si potuit primus Adam cadendo nos omnes deiicere, quomodo non potuit secundus Adam multo et fortior et potentior resurgendo nos omnes erigere? Est igitur Christi resurrectio verum et solidum fundamentum nostrae resurrectionis. Atque inde est quod tam multis et gravibus testimoniis, scripturarum, angelorum, apostolorum, miraculorum, sanguinis et mortis innumerabilium martyrum, Deus hanc veritatem confirmari voluit.

Habetis igitur quis tandem fuerit exitus, quam gloriosus, quam laetus, quam expetendus admirandae illius comediae, quam hic in terris, quodammodo Christus exhibuit. Nam infantia Salvatoris, pueritia, adolescentia, juventus ad tempus usque passionis, quasi quatuor primi actus, varios et ancipites exitus habuerunt. Nunc enim Dominus laudabatur, nunc vituperabatur, nunc quaerebatur, nunc fugabatur; nunc esuriebat et tentabatur, nunc accedebant angeli et ministrabant ei: nunc gloria signorum, et prodigiorum coruscabat, nunc abscondebat se, et tamquam imbecillis et infirmus latitabat, nunc eum requirebant ut facerent eum regem nunc vero aut lapidibus obruere aut de vertice montis praecipitare cogitabant: nunc audiebat turmas acclamantes, quia *propheta magnus surrexit in nobis, et, hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* Et, *bene omnia fecit, et surdos fecit audire et mutos loqui.* Nunc e contrario, *ecce homo vorax et potator vini.* Et, *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu et daemonium habes?* Et, *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.* Et *In Beelzebub principe daemoniorum, eiicit daemonia.* Deinde secuta est passio quasi quintus et postremus actus comoediae, cujus tempus non amplius anceps et varium, sed totum funestum et confusum ac perturbatum fuit. Discipuli fugerunt, miracula fere cessarunt: amici omnes latebant: denique omnia plena metus, infidelitatis, extremae miseriae et calamitatis videbantur; ita ut aliqui discipulorum dicerent: *Nos autem sperabamus*, hoc est, jam desperamus eum esse redemptorem Israel. Sed tandem ista omnia more comoediarum faustissimum exitum habuerunt. Passionem enim excepit resurrectio, mortem immortalitas, gloria ignominiam, virtus infirmitatem, serenitas tempestatem. *Quem* enim *occiderunt suspendentes in li-*

gno, hunc Deus suscitavit a mortuis tertia die. Suscitavit vero, numquam amplius moriturum nec laboraturum, neque aliquid passurum, sed gloriosum, illustrem, potentem, regem et gloriam universorum semper futurum.

Quanta est haec gloria, auditores, quanta felicitas, vivere vitam beatam sine metu mortis, sine periculis, sine molestia? habere corpus splendidius sole, robustius ferro, agilius vento? denique totum spiritale, hoc est, omnino subjectum spiritui? ut quemadmodum modo anima sequitur corpus, ut si corpus cadat, etiam anima cum eo cadat: ita tunc corpus animam sequatur, et anima ascendente, etiam cum ea corpus ascendat: idque sine ulla molestia aut labore. Hic est finis, quo tendunt omnes ii, qui in humeros cruce sublata Christi vestigiis semper insistunt. Haec est Comoedia, quam agunt omnes ii, quos hic in terris in laboribus, et aerumnis, in tentationibus et persecutionibus pacem et patientiam conservare videmus. Comoediam istam egit sanctus Job, qui in suis maximis calamitatibus spe felicissimi hujus finis, seipsum his verbis consolabatur: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea: et in carne mea videbo Deum Salvatorem meum quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius. Reposita est haec spes mea in sinu meo.* Comoediam istam egit Lazarus iste mendicus, qui aliquando ad fores divitis ulceribus plenus, totus famelicus et sitibundus jacebat: sed postea in sinum Abrahae angelicis manibus delatus usque ad hanc diem in gloria et benedictione fuit, et erit in aeternum. Comoediam istam egerunt omnes apostoli, omnes martyres, omnes confessores, qui *sobrie, juste, et pie* vixerunt, *expectantes beatam spem et adventum gloriae magni Dei.* Eos nos, auditores, imitari, et comoediam eamdem agere debemus. *Fiducia Christianorum,* inquit Tertullianus, *resurrectio mortuorum*: imo vero fiducia ista et spes. vita probi et sapientis Christiani esse debet.

Quid Aristoteles de juvenibus dicit? nempe eos spe vivere, sicut senes vivunt memoria. Senes dicunt, vidi hoc, vidi illud, tale bellum, talia spectacula, tales triumphos. At juvenes dicunt, spero me hoc et illud aliquando visurum. Nos vero, si vere Christiani sumus, si veterem hominem exuimus et novum induimus, si cum Christo resurreximus, certe non senes, sed juvenes, sed pueri, sed infantes simus: nobis vero dictum. *Quasi modo geniti infantes lac concupiscite.* Ergo non memoria sed spe vivere debemus, *exspectantes* illam *beatam spem et adventum gloriae magni Dei:* quando *reformabit corpus humilitatis nostrae, configuratum corpori claritatis suae.* Quid, quaeso, inter nobiles, et inter sordidos famulos interest? Nonne, quod sordidi et viles propter stipendium serviunt paucorum nummorum, quos in menses vel annos accipiunt? Nobiles vero et ingenui nullum stipendium habent, sed spe et expectatione serviunt magnae alicujus dignitatis vel praefecturae. Tales servi nobiles, ingenui, magni et excelsi animi esse debemus, et praesentibus non contenti spe vivere futurorum bonorum: atque oculos conjectos habere, *in beatam* illam *spem et adventum gloriae magni Dei.* Non dixit apostolus, illud regnum, illam gloriam, illam beatitudinem, sed confuso modo (quia res explicari non potest) illam *beatam spem,* rem illam eximiam, maximam, infinitam, spe et exspectatione dignissimam, quae hic in terris neque videri, neque dici neque cogitari, sed solum credi et sperari potest. O Christiani, *si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quae sursum sunt sapite, non quae super terram. O cives sanctorum et domestici Dei,* cur aliquando oculos ad illam gloriam non attollimus, cum in adventu magni Dei apparebimus cum ipso in gloria, et *similes ei erimus, et videbimus eum sicuti est?* Quae erit illa majestas, quando in lucidis nubibus sublimes, et toti mundo conspicui cum Christo sedebimus, et infra pedes nostros, magnos illos reges quondam et monarchas orbis nudo latere palpitare videbimus? Quae erit illa felicitas, cum nos de nostra gloria et incolumitate securi, una cum Christo, non solum reges et principes terrae: sed etiam angelos apostatas judicabimus? Sane si ista cogitaremus, si sursum oculos haberemus, ubi caput nostrum est Christus, durum nobis non videretur, hic ad duos dies contra vitia et peccata fortiter pugnare, et carnem nostram ad tempus contristare. Contra vero, quam horribilis et funesta erit illorum tragoedia, qui Satanam et divitem epulonem imitati, hic in terris bonos dies habere voluerunt, in suis conviviis splendidis, et in sua purpura et bysso acquieverunt; et crucem Domini semper horruerunt ac fugerunt: qui resurgent quidem, sed ad poenam, non ad gloriam. Qui semper vivent, ut semper moriantur: quorum vita numquam finietur, ut neque ipsorum tormenta finientur: qui semper ardebunt, et numquam absumentur, ut pabulum ac fomentum esse possint ignis qui non extinguetur, et vermis qui non morietur. Sed nolo laetitiam hujus diei istis moeroribus obscurare. Vos, auditores, qui *sufferentiam Job audistis et finem Domini vidistis,* cum omnibus sanctis amplectimini crucem in terris, et vos in illa die cum iisdem amplectetur Christus in coelis, qui est super omnia Deus benedictus in saecula. Amen, Amen.

CONCIO XXXII.

DE DOMINICA QUARTA POST PASCHA

THEMA

Vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? Joan, 16.

SYNOPSIS

More eorum, qui in longinquas terras iter parant, Christus terras relicturus familiaribus suis primo reditum pollicetur, deinde utilitatem discessus sui ostendit, ac denique illos non sine solatio relictum iri respondet; quae tria hac concione potissimum explicantur. Enodatur perplexa quaestio, quomodo Christus ad Patrem vadat, praemissis quibusdam praeludiis, quid nimirum sit de mundo recedere, quid nemine homines immundi indigeantur. Deinde tres gradus ex mundo transeundi astruuntur, de quorum tertio Christum in hodierno evangelio intelligendus est. Aut etiam (prout aliqui exponunt) opinione et existimatione hominum, Christus vadit ad Patrem. Utilitates hujus sententiae, vado ad eum qui me misit, *enumerantur, et quomodo nobis ad Deum sit eumdum docetur, nempe, non procrastinando; et falsis mundi blandimentis aures occludendo, quod a simili ejus, qui ad supplicium ducitur, suadetur. Ostendit item nos in hoc mundo peregrinari, et semper esse in via. Eamdem demum quasi stimulum ad bonum, et fraenum ad malum esse, luculenta amplificatione declaratur.*

In secunda parte reliquum evangelii explicatur et enucleatur, passim autem inseritur, unde fiat, quod humanum cor in gaudio in immensum quasi amplietur, et in tristitia contrahatur. Taxantur parentes, qui filios suos falso et perverso prosequuntur amore. Quomodo pastores, et praesertim praelati et episcopi veritatem intrepide praedicare oporteat, etiamsi auditorum animi inde vulnerentur et tristentur: idque exemplo chirurgorum, qui in sectionibus non moventur aegri doloribus. Subnectitur praeterea triplex expositio, cur Spiritus sanctus non noverit, antequam Christus abjerit: Prima explicatur passioni et morti Domini, ubi occurritur objectioni, quomodo nimirum sancti Patres ante Christi adventum gratiam acceperint. Secunda, explicatur de resurrectione Christi; tertia demum intelligitur de ascensione Domini. Tandem doctrina praescribitur, quomodo spretis terrenis et caducis virtutem induere, et ad caelica rapi debeamus, quod a simili avium alas visco illitas habentium, et ab exemplo multorum sanctorum amplificatur, et seria exhortatione concluditur.

Est hoc in more positum, optimi auditores, ut ii, qui vel terra vel mari longam, aliquam profectionem instituunt, uxorem ac liberos, quos moerentes, et eam profectionem iniquo animo ferentes, vident, dulcibus verbis ac promissionibus consolentur. Ac duo praecipue sunt, quibus dolorem illum, tristitiamque suorum lenire ac mitigare solent, spes reversionis atque utilitas profectionis: quibus etiam addunt interdum non eos desertos jure existimari posse, qui fidei ac vigilantia firmi alicujus fidelisque amici commendati sunt. Humani generis assertor ac liberator Jesus Christus, dum hic in terris cum hominibus versaretur, pater erat exiguae, sed sanctae ac religiosae cujusdam familiae, quam et ipse vehementer diligebat, et a qua vicissim non mediocriter diligebatur. Quapropter cum ab ea descendere, et in regiones longe positas, in alium videlicet orbem, proficisci pararet, multis ac variis sermonibus eam consolari, ac ut illum ejus discessum magno animo ferret persuadere coepit. Primum enim se brevi reversurum pollicitus est. *Iterum*, inquit, *videbo vos, et gaudebit cor vestrum. Modicum et non videbitis me, et iterum modicum et videbitis me.* Deinde fructum atque utilitatem suae profectionis ostendit: *Expedit*, inquit, *vobis ut ego vadam.* Et, *Vado parare vobis locum.* Et, *Si abiero et praeparavero vobis locum iterum veniam, et accipiam vos ad me ipsum: ut ubi ego sum, et vos sitis.* Postremo non se eos orphanos relicturum; sed Spiritum, qui animos eorum confirmet; roboret, consoletur, se missurum constanter promisit. *Rogabo*, inquit, *Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobis*

scum in aeternum. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso; sed quaecumque audiet loquetur: et quae ventura sunt annunciabit vobis. Atque haec fere sunt, quae in hujus et superioris Dominicae evangeliis continentur: et in quibus exponendis atque illustrandis hodie potissimum versari debet oratio nostra.

Initium igitur evangelii tale est. *Vado ad eum, qui me misit, et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? Sed quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Evangelium hodiernum, auditores, quanto planiorem superficiem habere videtur, tanto abstrusiores latebras in recessu habet. Quare solum ea pars fortasse, quam recitari audivistis, explicari in praesentiarum poterit. Reliquum tametsi non minus abditum, atque obscurum est, temporis tamen angustiis impediti in aliud commodius tempus differemus. Etenim si solum quid verba significent, considerandum sit, quid apertius ea sententia, *Vado ad eum, qui me misit?* At si rem ipsam diligenter contemplari, perpendereque volueris, vix aliam sententiam magis reconditam et magis obscuram invenies. *Vado,* inquit, *ad eum, qui me misit.* Quis vadit? Ad quem vadit? Deus ad Deum: Verbum et sapientia ad Verbi et sapientiae genitorem. Omitto, Deum ubique esse, omnia repetere, propterea proficisci ac locum mutare non posse. Sint illa levia, facile ad ista responderi possit. Quid? Quod ipse Dei Filius ait: *Ego in Patre, et Pater in me est.* Et rursum: *Pater in me manens ipse facit opera*; et *qui me misit, mecum est.* Si igitur Filius semper est in Patre, et Deus Pater semper est in Filio, quomodo nunc ait, *Vado ad eum qui misit me*? Num fortasse Deus Pater a Filio suo recesserat? Et quomodo Pater sine Verbo et sapientia a se genita, esse potest? At non secundum eam naturam, quam habet a Deo Patre, dicet fortasse quispiam, sed secundum eam naturam, quam habet ex virgine Christum ad Patrem vadit. Quamquam enim secundum priorem divinamque naturam Dei Filius semper est in Patre, et unum atque idem est cum Patre: tamen secundum posteriorem, quae humana et creata est, nihil prohibet, quin ad Deum Patrem proficisci possit. Verum haec responsio, auditores, non tam evolvit, quam involvit quaestionem. Nam quemadmodum Deus Pater a Verbo suo separari non potest, ita nec Dei Verbum ab eo sejungi ulla ratione potest. Sed tam Deus Pater, quam Verbum ipsius semper eam naturam inhabitabunt, quam Dei Filius ex matre virgine pro nostra salute suscepit.

Ad quem igitur modum Dominus noster, sive secundum divinam, sive secundum humanam naturam ad Deum Patrem vadit, cum eum in semetipso inhabitantem habeat? Quaestionem istam, et breviter et utiliter, nisi fallor, expediemus, si primum in universum exposuerimus, quod sit de mundo recedere, et ad Deum accedere, quod passim in Evangeliis et aliis divinis litteris cum ab ipso Domino, tum ab apostolis repeti solet. *Exivi,* inquit, *a Patre, et veni in mundum: Iterum relinquo mundum et vado ad Patrem.*

Quid igitur tandem est mundus? Et ad quem modum exit aliquis de mundo? Duo sunt, quae mundi nomine in sanctis voluminibus designantur unum bonum; alterum malum. Primum enim haec universitas rerum earum, quae sub aspectum nostrum cadunt, mundus appellatur: et hic quidem est mundus bonus. *Vidit enim Deus cuncta, quae fecerat, et erant* non modo bona, sed etiam *valde bona.* Malus autem mundus, mali ac depravati homines sunt: De quibus Dominus ait: *Si odit vos mundus, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.* Et, *Pro his rogo, non pro mundo.* Et, *Hi de mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.*

At cur quaeso, mundi nomen immundi atque inquinati homines sortiuntur? An non multo rectius tam praeclara nominis appellatio mundis ac sanctis hominibus conveniret? Dicam, auditores. Duae sunt partes in nobis, una mentis rationis consiliique particeps, altera expers rationis, agrestis, fera et immanis, in qua sunt sensus, et omnes animorum motus atque impetus. Ac prior quidem cum angelis, posterior cum bestiis nobis communis est. Ille igitur summus ac sapientissimus rerum opifex Deus, mundum hunc inferiorem, qui et proprie mundus nominatur, sedem esse voluit saltem ad tempus corporum humanorum, et ejus partis, quae nobis est communis cum bestiis; animis vero ratione atque intelligentia praeditis, non terram, sed coelum attribuit: neque res istas caducas et fragiles, sed illas divinas ac sempiternas sedes animorum constituit. Itaque homo sicut partim bestia, partim angelus est; ita simul et corpore in terris cum bestiis, et animo in coelis cum angelis habitare debebat. Nam quemadmodum civitas non tam domos ac plateas, quam cives ipsos, qui eam incolunt, significat: sic etiam mundus non tam aerem istum, et terram, quam homines et bestias, quae in ipso sunt, designat. Qui sunt ii homines, qui toti in mundo cum bestiis versantur? Nempe ii, qui cum apostolo dicere non possunt. *Conversatio nostra in coelis est.* Et, qui cum in honore essent, non intellexerunt: et idcirco comparati sunt jumentis insipientibus, et similes facti sunt illis. Illi igitur omnes immundi, mundi nomine continentur.

Jam vero quia plerique hominum rerum praesentium ac terrenarum quasi quodam lenocinio decepti, propriae sedis animorum obliviscuntur, et ad terram oculos tam corporis quam mentis convertunt: et sicut corporibus per terram repunt, sic etiam animis circum terram volutantur, hoc est, terram cogitant, terram amant, terram colunt, terram venerantur, atque adeo toti et corpore et animo in terris sunt: *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum:* hinc factum est, ut mundi hujus inferioris amatores, quod toti et corpore, et animo in mundo sint, mundi quoque appellationem invenerint: nam cum animo extra ac supra mundum, nempe in ipso Deo habitare debuissent; ipsi tamen sublimi illa sede relicta in terris nidos suos ac quasi domicilia posuerunt, et mundi ac mutarum pecudum cives esse voluerunt. Ejusmodi vero, auditores, omnes essemus, nisi Dei Filius,

qui vere non erat de mundo, ad mundum venisset et nobis reditum de mundo in coelum ostendisset atque aperuisset. Omnes enim ad terram oculos declinaveramus, *non* erat *qui* faceret *bonum.non* erat *usque ad unum. Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret.*

Tunc autem de mundo exire, et ad Deum accedere incipimus, cum fide illustrante animos nostros, spe erigente corda nostra, et charitate inflammante atque accendente pectora nostra, Deum cognoscere, de Deo cogitare, Deum diligere atque ad Deum suspirare incipimus. Sic enim non quidem corpore, sed animo terras deserimus, et in illam antiquam sedem ac domum nostram pervolamus. Animus enim tametsi corpore inclusus, tamen eminet foras, et ea,quae supra mundum sunt quibusdam quasi passibus contemplationis et amoris peragrans cum apostolo dicit: *Conversatio nostra in coelis est.*

At numquid hoc modo Liberator noster ad Deum ibat, cum diceret; *Vado ad eum, qui misit me*? Et apertius eodem loco: *Relinquo mundum, et vado ad Patrem*? Nullo modo, auditores. Hic enim transitus de mundo ad Deum, quem modo descripsimus, non aliis, quam perditis ac sceleratis hominibus convenire potest. Ipsi enim cum primum convertuntur, primum istum gradum ascendunt. Itaque non ipse modo Dominus, sed ne discipuli quidem ejus hac ratione ad Deum ire necesse habebant. Nonne enim Dominus ait; *Mundus eos odio habuit. quia non sunt de mundo sicut et ego non sum de mundo*? Et alio loco:*Vos de deorsum estis, ego de supernis sum: vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.* Si ergo de mundo non erat.de mundo eum exire nulla necessitas compellebat.

Est igitur alius gradus ascendendus nobis. Nam qui fide, spe et charitate praediti sunt,exierunt illi quidem de mundo, atque ad Deum accedere inceperunt; sed nondum ad ipsa penetralia domus Domini pervenerunt. Adhuc haerent in vestibulo,adhuc in atriis versantur:sed tum demum longissime recedent a mundo, et ipsum Dei thalamum ingredientur, cum fidei visio,spei possessio,et charitati imperfectae charitas perfecta succedet: cum lumine gloriae illustrati Dominum sibi dicentem audient, *Euge serve bone et fidelis. intra in gaudium Domini tui.*

At ne nunc quidem invenimus, quomodo nostram quaestionem dissolvamus Dominus enim in ipso suae conceptionis exordio secundum istum gradum ascendit. Siquidem mens illa beatissima simulatque a Deo affecta, et cum Dei verbo conjuncta, et copulata fuit, sapientia, gratia, gloria et beatitudine plena fuit. Itaque si de isto altero gradu sermo sit, non poterat Dominus vere dicere, *Vado ad eum, qui misit me*: cum semper apud eum ab ipsa sua conceptione fuisset. Ascendamus igitur altius.

Est enim tertius quidam ac supremus gradus, quem Dominus nondum fortasse conscenderat,cum ajebat, *Vado ad eum, qui misit me.* Hactenus solum unam hominis partem, nempe animum, de mundo extraximus, atque eum in suum pristinum domicilium revocavimus. Quare cum etiam corpus humanum gloriae, atque immortalitatis compos efficietur, et ab omnibus mundi hujus necessitatibus liberabitur: cum nec cibo, nec potu, nec somno, nec vestibus, nec pecuniis, nec domibus nec aliis id genus rebus egebit;tum demum plane exibit de mundo, tum proxime ad Deum accedet,cum iter suum conficiet, et tertium atque adeo postremum harum scalarum gradum ascendet. Iste igitur gradus adhuc Domino superandus erat, ac de ipso loquebatur, cum dicebat, *Exivi a Patre et veni in mundum*: *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Quid est, *Exivi a Patre et veni in mundum*? Nimirum hoc corpus humanum suscepi, fami, siti, frigori, calori, aerumnis, calamitatibus, plagis, vulneribus, et ipsi interitui obnoxium. Denique tale, qualia sunt ea, quae hic in mundo atque infra Lunam mortalitatis et corruptionis jugo ac pondere premuntur. Quid est, *Iterum relinquo mundum et vado ad Patrem*? Non quidem exuo ac relinquo corpus humanum, ut falso quidam haeretici putaverunt, (quod enim semel assumpsit,numquam dimisit) sed exuo spolia mortalitatis et corruptionis. Deinceps enim corpus humanum geram, sed gloriosum et immortale, quod vitam vivet non eam, quam res fragiles et caducae, quae infra Lunam et in mundo sunt, vivunt; sed quam mentes beatae et sempiternae, ac ipse Deus vivit, nempe quietam tranquillam, jucundam et servitute corruptionis et aerumnarum liberam. Hoc aperte Dominus ostendit, cum post resurrectionem ad discipulos ait: *Haec sunt verba, quae locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum.* Quid sibi volunt haec verba, *Cum adhuc essem vobiscum*?An non tunc erat cum illis,quando cum illis loquebatur? *Cum adhuc*, inquit, *essem vobiscum*, hoc est, Cum adhuc mortalis cibo et potu indigens, laboribus et doloribus obnoxius essem, sicut vos omnes estis. Iam enim vobiscum non sum, sed cum Patre, quia vitam illam etiam corpore vivo, quam Pater ipse vivit, nempe omnis miseriae et mutationis expertem.

Invenimus igitur tandem,quid sibi Dominus voluit, cum ait, *Vado ad eum, qui misit me.* Quamquam et alio quodam modo sententiam istam intelligi posse video. *Vado*, inquit, *ad eum qui misit me.* Quomodo vadit? Opinione et existimatione hominum. Frequenter Dominus se Dei Filium dixerat, et se in Patre, et Patrem in se esse non semel affirmaverat: ediderat signa ac prodigia,ut hominibus fidem faceret: ipsi tamen nondum adduci poterant, ut crederent. Quid igitur Dominus ait? *Vado ad eum qui misit me.*Nunc tandem homines credent, nunc intelligent, nunc fatebuntur me verum Deum ac Dei Filium esse in Patre, et Patrem in me esse, nempe cum in crucem tollar, cum ab inferis excitabor, cum in coelum ascendam. *Cum exaltaveritis.* ait quodam loco Dominus, *filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.* Tunc fide, opinione et confessione vestra ad Deum vadam. Atque ita omnino evenisse videmus.Nam cum Dominus abivisset, tunc centurio exclamavit: *Vere filius Dei erat iste.*Cum ab inferis vivus redivisset tunc b.Thomas ait: *Dominus meus et Deus meus.*

Cum denique in coelum ascendisset, tunc omnis lingua confessa est, *quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*. Tunc ipse Christus nunciari atque adorari, tunc ejus nomen in toto orbe terrarum clarum atque illustre esse coepit. Itaque si corporis gloriam spectes, vere ivit Dominus, si animi beatitudinem et majestatem divinitatis, sola hominum existimatione ac fide, Dei Filius ad dexteram Patris ascendit.

At nullamne utilitatem ex hac Domini sententia, vel ad mores corrigendos, vel ad promovendam vel amplificandam pietatem capiemus? Imo vero longe maximam, si crebro apud nos ipsos cogitabimus, nos quoque ad eum, qui nos misit, proficisci. Siquidem multa sunt, quae maximo cum emolumento ab hominibus cogitari solent; sed nescio an aliud cum majore, quam hoc, *Vado ad eum qui me misit*. Experire semel vim hujus contemplationis. Intra in cubiculum tuum, et juxta consilium Domini, clauso ostio, et cogitationibus aliis paulisper exclusis revoca te ad cor tuum: ibique in maxima quiete ac silentio constitutus cogitare incipias, *Vado ad eum qui misit me*. Vado, inquit, non vadam. Non igitur verum est, quod mundus, et ii, qui mundum diligunt, mihi dicere solent, multum temporis adhuc tibi superest, potes adhuc multos annos in utramque aurem dormire, nihil adhuc imminet periculi, detur aliquid aetati, non omnia voluptatibus denegentur: cum senueris, et gravi aliquo morbo affictaberis, tunc ad alium orbem tibi proficiscendum erit, ac tum demum cum parueris voluptatibus, illisque satiatus sponte tua eas abjeceris, atque contempseris, tum te ad Dei amorem, ac erratorum poenitentiam revocabis. Falsi sunt, deceptores sunt, hostes animae meae sunt, qui hoc mihi praedicant. Ego enim non vadam; sed nunc vado, nempe hodie, hac hora, hoc momento vado: fortasse etiam non procul ab eo loco absum, ubi me judex meus expectat. Nonne hodie pervenire possem? Et quid si rationibus meis nondum compositis pervenirem et tam multorum, tam gravium criminum reus invenirer? Quid de me fieret? Quo me verterem? Ad quem confugerem? *Vado* enim *ad eum, qui me misit*, nempe ut ei rationem rerum omnium a me gestarum atque administratarum reddam. O quam vere ac sapienter ille ait: *Stultorum infinitus est numerus*. O quam multi reperiuntur, qui solum, quomodo vadant, et non quo vadant attendentes, laetissimi atque jucundissimi sunt: qui si cor haberent, et vel semel quo vadant, intuerentur, toti contremiscerent, nec aliud eis liberet, quam flere. Nam profecto cum ad supplicium aliquis ducitur, si is, quo vadat, oblivisceretur, magno honori sibi duceret, quod tanta hominum multitudo eum prosequatur, et praetorem quidem suae aulae magistrum esse cogitaret; satellites vero praetoris sui corporis custodes, reliquam multitudinem servos atque administros, illum etiam horribilem campanae sonitum honoris gratia edi censeret: nonne homo stultissimus atque amentissimus jure ab omnibus judicaretur? Nonne ei merito diceremus, Ah miser, quo vadis? Nonne vides te ad supplicium duci? Nonne post horam unam isti omnes, qui tecum sunt, ad suas aedes redibunt, et tu in patibulo appensus cibus corvorum eris? Et quidnam interest, quae vos, inter istum et illos magnos atque opulentos homines, qui *ducunt in bonis dies suos, qui tenent tympanum et citharam, et in puncto descendunt ad inferna?* Certe enim ipsi etiam vadunt, et ad supplicium sempiternum vadunt: opes autem et honores, servi atque amici, quibus ipsi stipati animos attollunt et se aliquid amplius, quam homines esse putant nihil sunt aliud, quam satellites, qui eos usque ad patibulum persequuntur: et tamen rident, ludunt, jocantur, tamquam si vel iter numquam finiendum esset, vel non ad patibulum, sed ad regnum aliquod adipiscendum properarent. Ego igitur ista non imitabor: sed cum me intelligam ad eum ire, qui me misit, illud diligentissime providebo, ut in hoc itinere ita me comparem, ita res meas componam, ut cum ad eum pervenero, qui me misit, non judicem severum, sed clementissimum patrem experiar. Iam igitur, nisi fallor, plane videtis, auditores, quam facile possit haec meditatio hominem ad cor atque ad curam propriae salutis revocare.

Quantae vero utilitatis haec eadem sententia vobis esse videtur, cum hospites et peregrinos esse admoneat? *Vado ad eum, qui me misit*. Si vado, ergo haec vita via quidem est, mundus vero non domicilium sed hospitium. Non igitur diu hic haerere possum. At cur de palatiis fabricandis et possessionibus ampliandis solicitus sum? Certe viatores caeteri illud diligenter provident, ne aliquid in hospitio relinquant, ne cultrum quidem unum, omnia vel secum ferunt vel praemittunt. Cur idem ego non facio? Cur tam stultus sum, ut omnes meas facultates ita iis rebus consumam, quae asportari non possunt, sed necessario in hospitio relinquendae sunt? Cur divitias meas per manus pauperum in patriam non transmitto? Cur non facio mihi, juxta consilium Domini *saeculos, qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in coelis*?

Si vero probi et sancti sumus quid jucundius cogitare possumus, praesertim cum in mediis aerumnis et calamitatibus versamur, quam hoc, *Vado ad eum, qui misit me*? Dura sunt, aspera sunt, gravia sunt, quae me circumstant: sed, *vado ad eum, qui misit me*. Ille me consolabitur, ille reddet mercedem. Ille finem laboribus et certaminibus imponet. Bene agere et malum pati, quod est proprium Christianorum, difficile atque arduum est: injurias non ulcisci, aspernari pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non ullis moveri voluptatibus, coercere omnes cupiditates, domum ac facultates relinquere, patriam, ac conjugem et liberos deserere, exilium voluntarium sustinere propter regnum Dei, cum appetitu gloriae, cum vitiis caeteris, cum ipsis daemonibus perpetuo bellum gerere, res magni laboris ac difficultatis est. Sed *vado ad eum, qui misit me*: ad pacem, ad quietem, ad gaudium, ad fontem bonorum, ad Oceanum voluptatum: brevi labores omnes finientur, et eis deliciae finem nullum habiturae succedent. Hoc est, auditores, hoc, *vado ad eum qui me misit*, quod b. Stephano lapides dulces faciebat, quod beato Laurentio flammas ignis mitigabat, quod martyres omnes ita consolabatur, ut contumeliam decus, in

juriam gloriam, exilium patriam, contemptum honorem vel amplissimum ducerent. Quae cum ita sint, auditores, si vitam integram et incorruptam ducere volumus, quicquid cogitamus, quicquid agimus, quicquid molimur, illud semper animo in nobis obversetur, *Vado ad eum qui me misit*. Nam si bonum est, quod agimus, tanto diligentius et studiosius illud agemus: si vero malum, ab eo, etiam si delectet, procul dubio desistemus. Atque hac ratione hujus sententiae recordatio, quasi stimulus quidam incitabit ad bona, et tamquam fraenum quoddam compescet ac retinebit a malis.

PARS POSTERIOR.

Vado ad eum, qui misit me: et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? Non poterat sapientissimus Dominus, auditores, tam facile oblivisci apostolum Petrum non multo ante dixisse: *Domine, quo vadis?* Et Apostolum Thomam, *Domine, nescimus, quo vadis, et quomodo possumus viam scire?* Quo circa quod nunc ait: *Nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* non sic accipiendum est, quasi dicere velit, numquam apostolos quaesivisse ab eo, quonam iret. Solum eos reprehendit, quod cum antea, nempe initio illius noctis, saepe quaererent ab eo, quo iret, nunc quasi muti et elingues effecti nihil penitus loquerentur. Initio enim cum Dominus tam aperte loqueretur significaret tamen se brevi aliquo iturum omnes apostoli soliciti esse videbantur, et cognoscere cupiebant ab eo, quonam iturus esset: at posteaquam aperte intellexerunt, ad mortem illa ipsa nocte eum profecturum, nec non mala, quae eis imminebant, *Absque synagogis*, inquit Dominus, *facient vos*: Et, *Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se praestare Deo*, illi tam atrocem magistri sui necem, quam proprias calamitates considerantes, animum penitus abjecerant, mutique effecti nihil amplius loqui potuerunt. Quare Dominus, ut eos erigat, et consoletur, parvitatem illam animorum ipsorum dulciter reprehendit: *vado*, inquit, *ad eum qui me misit, et nemo ex vobis* jam amplius *interrogat me quo vadis?* Reddit vero rationem hujus rei: *Sed quia*, inquit, *haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.*

Tristitia igitur est, quae vobis loquendi facultatem, vel certe voluntatem abstulit. Admirabilis plane natura est cordis humani. Si laetitiam excipere debeat, non latum, non amplum, sed immensum atque infinitum est. Itaque mundus totus ipsum replere ac satiare non potest, neque ante satiabitur, quam gaudium inveniat majus, quam ipsius capacitas sit, ita ut non tam gaudium recipere, quam recipi a gaudio debeat, eique dicatur; *Intra in gaudium Domini tui*: non gaudium intret in te: nec enim capere illud posses, sed tu potius *intra in gaudium Domini tui*: hoc enim ipse Deus est. De quo beatus Joannes ait: *Major est Deus corde nostro*. Si vero tristitia in ipsum infundatur, usque adeo exiguum atque angustum est, ut vel una tristitiae gutta ipsum penitus occupare ac replere possit. *Sed quia*, inquit, *haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* Quotidie hoc experimur. sumus aliquando liberi a curis hilares, laeti fabulamur, ridemus, canimus: adfertur nobis triste aliquod nuncium, ut parentem obiisse, ut navem cum mercibus amissam esse, mox Sol occidit nobis in meridie; omnia nigra atque obscura esse videntur, et omnis illa laetitiae lux in momento tamquam fumus evanescit. Tristitia enim quasi crassa quaedam nubes incubat cordi nostro, quae nullam partem nobis quietis et jucunditatis impartit. Quid, obsecro, hujus rei causam esse putatis? Undenam est, ut unum atque idem cor modo latissimum, modo angustissimum esse videatur? Aspicite, auditores, atque intuemini terrae vermiculos limaces testudines et alia animantia generis ejusdem. Cum forte in loco aliquo aprico et Soli exposito jacent, simulatque gratum quemdam ac suavem calorem sentire incipiunt, extenduntur, dilatantur aperiuntur, ut calorem videlicet illum excipiant: at cum ab aliquo punguntur aut feriuntur, mox contrahunt sese, et in angustum se reducunt. Talis est etiam natura cordis humani: Si bonum aliquod ac laetum inferatur, expandit sese, et omnes sinus ac latebras suas explicat, si vero malum ac triste sit, quod infertur, claudit se, et exiguum efficit, quantum potest. Videmus adolescentes, quo tempore bacchanalia vicina esse dicuntur, et jam homines de choreis, de lusibus, de conviviis de potationibus loqui incipiunt, nescio quo modo sibi cor dilatari, gaudere, ac gestire se sentiunt: ubi vero recedere bacchanalia, et quadragesimae, jejuniorum et confessionis tempus prope esse animadvertunt, contrahit se animus, et in seipso quasi angulum, ubi se abscondat, et latebras quaerit.

Humanum igitur cor ideo satiari non potest delectatione, tristitia vero mox repletur, quod cum perfunditur gaudio, dilatatur atque extenditur; cum vero triste aliquid patitur, contrahitur, in angustumque reducitur. Ait igitur Dominus. *Quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.*

Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, ut ego vadam. Apostoli Dominum diligebant, sed non perfecte ordinateque diligebant. Eum salvum ac incolumem esse, et non atroci illo supplicii genere interire voluissent, sed eximiam illam gloriam, quae ex obitu Domini consecutura erat, et mundi totius salutem ac liberationem non intuebantur. At vero Dominus, qui vere ac perfecte discipulos suos amabat, non tam quid in praesentiarum ipsi cuperent, quam quid ipsis utile esset, attendebat.

Itaque aiebat, Tametsi propter ea, quae locutus sum vobis, tristitia impleverit cor vestrum, non ideo tamen praetermittam, et loqui et agere quod vobis utile est. Vos enim non perfecte me diligitis ego perfecte vos diligo. *Si enim diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem.* Non quia ad mortem vado, gauderetis, sed quia per mortem ad Patrem et ad gloriam vado.

Exprimitur hoc loco auditores, et quid ii facere soleant, qui terrena sapiunt et quid ii facere debeant, qui coelestem magistrum imitari cupiunt Multi reperiuntur, qui vel liberos, vel nepotes, vel affines, vel necessarios alios suos maxime oderunt et tamen eos vehementissimo amore prosequi se

arbitrantur. Nam si forte beneficium aliquod Ecclesiasticum eis piscari, et humeros eorum licet infirmos ac debiles curis atque administrationibus ecclesiarum onerare possint, ut pondere illo oppressi concidant, et miserabili ruina usque in gehennam praecipitentur, tunc illi gaudent, tunc filios vel nepotes suos vere diligere se gloriantur. Neque minus gaudent, si eos in aula principis alicujus, ubi nihil nisi adulari, invidere, ambire, principem suum tamquam idolum colere, et salutis suae jacturam facere discant, collocare possint. Quid de illis dicemus, qui tunc exultant, et filiis suis magna charitatis argumenta ostendere se putant, si eis domum refertam magnis opibus, et facultatibus relinquant, quas ipsi nimirum vel fraudibus, vel usuris vel aliis malis artibus acquisierunt? Si vere ipsorum liberi vere liberi et expediti esse velint, onera ista sibi imponi recusent, atque ad ordinem aliquem hominum religiosorum se conferant, tunc tristitia implet corda illorum. Et cui dubium esse potest, odium potius, quam amorem esse, quo illi filios suos prosequuntur? Nam si vere filios suos diligerent, gauderent utique quando per crucem ad patrem vadunt; non quando per ambitionem et superbiam ad gehennam ruunt.

Sed quid ii facient, qui Dominum imitantur? Quid idem omnino, quod Dominus fecit. *Quia*, inquit, *haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, ut ego vadam.* Haec omnes concionatores, omnes pastores, omnes episcopi, omnes principes diligenter attendere, et animis suis, mentibusque mandare deberent.

Concionatores primum, si recte munere suo fungi volunt, numquam debent a dicenda veritate deterreri, etiam populi moleste illam laturi esse videantur, etiamsi obsequium amicos, veritas odium pariat. Vere enim infelix est orator, et melius ei fuisset fodere vel mendicare, atque aratorem potius, quam oratorem agere, qui suam non Dei gloriam quaerit, quique a populis diligi, et laudari cupit et non ut Deus diligatur et laudetur efficere studet. Quaero enim a vobis, cum sponsus ad sponsam per famulum suum munusculum aliquod mittit, si famulus ille eo munusculo dominae suae placere, et ejus amorem sibi conciliare studeret, nonne adulterium cogitatione perpetrasse, et domino suo ingratus et infidelis extitisse judicaretur? Ad eumdem modum cum sponsus ille coelestis Ecclesiae sponsae per concionatorem aliquem suum munera verbi Dei, et scripturarum explicationem transmittit, si is inde formosus atque elegans videri cupiat, et missis reprehensionibus blando quodam utatur genere dicendi, ut Ecclesiam Christi sponsam ad se diligendum et laudandum alliciat, nonne adulterii affectati reus apud Dominum suum agetur? Debet quidem christianus orator, ut magnus Gregorius altera parte curae pastoralis monet, ita vivere ac loqui, ut a Dei populo diligatur, quando enim libenter, et cum fructu audietur qui non diligitur? Sed tamen ita placere hominibus velle debet, ut per ipsum magis sponsus coelestis ac Dominus diligatur. Quare probus atque integer concionator annunciet *populo Dei scelera eorum et domui Jacob peccata eorum.* Et si id moleste ferant, aperte dicat. *Quia haec locutus sum vobis tristitia implevit cor vestrum: sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis*, ut hoc dicam. Et si hoc oratores facere debent, quanto magis praesules ac principes ecclesiarum? Si canes vigilare et excubias agere circa gregem Domini debent, quanto magis pastores? Canes enim, hoc est, oratores, nihil aliud quam clamare et latrare possunt; at pastorum est non verbis tantum, sed fustibus etiam et verberibus gregem Domini in bonis pascuis continere. Et si oves indignantur, dicat bonus pastor: *Quia haec* feci *vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis*; *expedit vobis*, ut hoc faciam. Ad exempla veniamus. Regnat in hac provincia turpissimum illud vitium ebrietatis: nisi forte, quia haec toties dico vobis, tristitia implet cor vestrum; *sed ego veritatem dico vobis expedit vobis*, ut haec dicam: Regnat in hac provincia foedissimum vitium ebrietatis. Ego quidem quod ad me attinebat, saepius feci, credo etiam idem fecisse eos, qui apud vos auctoritate et libertate multo amplius, quam ego, valent et valere debent. Sed quid jam pastores? quid episcopi facere deberent? Nempe cogitare apud se, ac dicere, Sacrosancti canones jubent, ebriosos excommunicari, atque ab ecclesiis omnino arceri. Si sint isti canones inclusi in tabulis, tamquam gladii in vaginis reconditi, distringantur aliquando eorum aciem hebescere diutius non patiamur, sentiant ebriosi pastores ecclesiae non deesse.

At si hoc fiat, tristitia implebit corda civium: implebit quidem; sed paulo post tristitia illa vertetur in gaudium et vulnus uni membro inflictum totius corporis pariet sanitatem. Si mendicus corporum a membro aliquo praecidendo non terretur ex eo, quod scit aegrotum iniquissime id esse laturum, quanto magis a vitiis amputandis terreri non debet medicus animorum? Quid vero bonus atque humilis christianus ab antistite suo baculo pastorali percussus dicet? Nempe cum psalmographo canet? *Corripiet me justus in misericordia et increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Nam si medico, qui corpus curat (ut in eadem similitudine persistamus) posteaquam tibi amarissimum pharmacum propinavit, inedia te pene consumpsit, venam secuit, sanguinem abstulit, multis ac variis modis te vexavit, tu gratiam habes, munera largiris, sapientissimum medicum esse dicis: cur eodem animo erga spiritalem medicum non eris, qui te a graviore morbo nullis tuis sumptibus liberare cupit? vestigia igitur Domini omnes sequamur, omnes libenter dicamus et libentius audiamus: *Quia haec locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis*, ut hoc faciam.

Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero mittam eum ad vos. Quid est hoc, auditores. *Si enim non abiero, paracletus non veniet ad vos*? Quis non putasset omnino contrario modo dicendum fuisse? Nempe, si abjero, si a vobis recessero, Paracletus non veniet ad vos: Diligit enim spiritus sapientiae et veritatis ipsam Dei sapientiam et veritatem. Neque Spiritus

sanctus Dominicum corpus execrari potest; cujus ipse opifex et fabricator fuit. Si enim quodam loco in Evangelio legimus. *Joseph fili David noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Cur igitur ait, *si non abjero, Paracletus non veniet ad vos*? Non minus pulchra, quam utilis et facilis est ista quaestio. Nec uno tantum, sed multis ac variis modis expediri potest. Nam cum Dominus ad Patrem suum proficiscens tria potissimum quasi stadia conficere, seu potius tamquam tres gradus ascendere deberet, mortem, resurrectionem, ascensionem, de singulis seorsim recte ac vere dicere potuit. *Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos.*

Primum igitur ait. *si non abiero*, hoc est, si mortuus non fuero, *Paracletus non veniet ad vos.* Nec enim donum Spiritus sancti ad homines mitti poterat, nisi prius pace inter Deum et hominem confirmata: hoc vero Dei propositum et consilium fuit (ut apostolus ad Colossenses scribens ait) ut per crucem et sanguinem Christi, homo cum Deo in gratiam atque amicitiam rediret: *In ipso*, inquit, *complacuit, omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quae in terris, sive quae in coelis sunt.* Ait igitur: *Expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abjero*, si sanguine meo pacem inter Deum et hominem non composuero, *Paracletus non veniet.*

At multi ex antiquis Patribus, ut patriarchae et prophetae ut alii nonnulli, justi et Deo grati fuerunt: neque justi et Deo grati esse potuissent, nisi fide, spe et charitate praediti fuissent. Haec vero omnia munera sunt: *Charitas Dei*, inquit apostolus Paulus, *diffusa est in cordibus nostris per Spiritum santum, qui datus est nobis.* Venerat igitur ad priscos illos Patres Spiritus sanctus, et tamen Christus neque natus neque mortuus adhuc fuerat. Quid est igitur: *Si non abiero, paracletus non veniet ad vos*? Veteres illi Patres, auditores, Spiritum quidem Sanctum acceperunt, sed gratia ac benignitate ejusdem Domini ac Servatoris nostri Jesu Christi. Sanguis enim ipsius non solum posteaquam effusus est; sed jam inde ab initio mundi non quidem effusus, sed certissime effundendus, Dei Patris iram atque indignationem placavit. Hinc enim in Apocalypsi Agnus Dei *ab origine mundi occisus* dicitur.

Sed ad alteram expositionem veniamus. *Si non abjero*, inquit, hoc est, si non resurrexero, *Paracletus non veniet.* Neque vero de quocumque adventu Spiritus sancti sermo est, sed de conspicuo et celebri quodam adventu, qualis ille fuit, cujus memoriam in Pentecoste anniversario ritu, statisque caeremoniis veneramur et colimus. Non enim decebat, ut cum noster imperator Christus et sibi corporis gloriam, et nobis Spiritus sancti donum moriendo promeruisset, antea nobis donum Spiritus sancti, quam ei gloria sua redderetur. Hoc nimirum est, quod beatus Joannes quodam loco ait: *Nondum erat Spiritus sanctus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.* Ait igitur. *Expedit vobis ut ego vadam. Nam si non abjero* si corporis gloriam consecutus non fuero, *Paracletus non veniet ad vos.* Intuemini fontes, auditores: Num ex fontibus aqua redundare potest, antequam ipsi penitus pleni sunt? Certe non potest. Sic igitur cum omnis gratiae fons Christus sit, ratio ipsa hoc exigebat, ut primum Christus gratia et gloria tam animo, quam corpore repleretur; et tum demum ex ipso in alios et gratia et gloria, et caetera Spiritus sancti munera redundarent.

Porro tertia expositio. *Expedit vobis, ut ego vadam: si non abiero*, hoc est, si coelum non conscendero, et tamqnam magnus sacerdos in sancta sanctorum introiero, *Paracletus non veniet ad vos.* Cur ita? Quamobrem? Nempe, quia tanta res est praesentia, atque adventus Spiritus sancti, ut nisi advocatum haberemus apud Patrem, ipsum Dei Filium, qui appareret vultui Dei pro nobis, et interpellaret pro nobis; numquam ad nos Spiritus sanctus mitteretur. Hoc est, quod Dominus discipulis suis pollicebatur: *Rogabo*, inquit, *Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, qui maneat vobiscum in aeternum.* Jure igitur ait; *Expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero*, et Patrem pro vobis non rogavero, *Paracletus non veniet ad vos.*

Sed beatissimus pater Augustinus, nec non sancti Patres nostri, Gregorius et Bernardus, quartam et postremam eorumdem verborum explicationem meditati sunt. Quid igitur sibi volunt illa verba. *Si non abjero, Paracletus non veniet ad vos*? Nisi carnis hujus praesentiam vobis subtrahatur, Spiritus sancti praesentiam plene ac perfecte animus vester capere non potest. *Expedit ergo vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet*, si lac non subtraxero, cibus solidus vobis non dabitur. Nisi carnis cogitationes exueritis, virtutem ex alto numquam induetis. Nihil est, auditores, (ut cum hac expositione orationem nostram finiamus) quod ita Spiritus sancti adventum ac praesentiam impediat, ut amor rerum terrenarum; nec solum earum, quae sine peccato haberi non possunt, sed illarum etiam quas licite atque optimo jure possidemus. Amor enim nihil aliud, quam viscum quoddam tenacissimum est. Si igitur eo cordium nostrorum alae teneantur, ad quem modum sursum libere tendere, et ea quae spiritus sunt sapere et cogitare poterimus? Nonne videmus aviculas, si forte extremas alas, non, inquam, visco, sed vel modico luto impeditas habeant, volare eas nullo modo posse? Accidit quidem nonnumquam, ut etiam ii, qui nondum penitus terrenum amorem exuerunt, Spiritus sancti consolationibus perfundantur: verum ille Spiritus sanctus transiens, non Spiritus permanens est. Allicit enim ea ratione Deus, atque attrahit ad se corda hominum imperfectorum. At illae divinae illustrationes, illae, inquam, deliitiae spirituales, illae coelestes consolationes, quae hominem ebrium amore faciunt, ei cibi ac somni oblivionem inducunt, quae integros dies et noctes in altissima contemplatione suspensum hominem tenent, et tanto interdum impetu, tantaque vi animam sursum rapiunt, ut etiam corpus abripiant, et procul a terra contra ejus naturam ferant, illorum dumtaxat sunt, qui omnem amorem alium

tamquam corruptum liquorem de suis cordibus effuderunt, qui vere dicere possunt: *Renuit consolari anima* nostra: memores fuimus, Dei, et delectati sumus. Qui non solum in cibo et potu, in vestibus, in agris, in domibus delicias non quaerunt: sed non sine dolore ac molestia id suscipiunt, quod naturae necessitas postulat. Tales beatus Antonius, Benedictus, Bernardus, Franciscus, Dominicus, ac in primis apostoli omnes fuerunt, quos Dominus quasi ablactare, et ex pueris viros perfectos efficere volens, eis dicebat: *Expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclelus non veniet ad vos.*

Sed si haec ita se habent, quando nos, auditores, Paracletum illum sperare poterimus, qui tantum ab illa vitae ratione absumus? Qui carnem sapimus, in carnem seminamus, carnem fovemus? Et quam tandem carnem? Eine similem quam apostoli diligebant? An vero carnem peccatricem, genitam in peccato, assuetam peccato? *Errant, errant omnino*, inquit Bernardus, *si quis coelestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus misceri posse hujusmodi illecebris arbitratur. Quis enim sectans lenocinia carnis suae sperare audeat gratiam illam spiritus vehementis, quam ne cum ipsa quidem Verbi carni obtinere apostoli potuerunt?* Nos igitur, dilectissimi, si tantae gratiae praeparati cupimus, a delectationibus miseris et caducis consolationibus evacuare corda nostra studeamus, praesertim hoc tempore, quo diem illum expectamus, quem ipse Spiritus Paracletus adventu suo illustravit, ac nobis sacratissimum ac celeberrimum effecit, ut sua nos visitatione, sua consolatione, sua confirmatione dignetur Spiritus ille benignus, spiritus dulcis, spiritus fortis, qui cum Patre et Filio vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO XXXIII.

IN FERIIS ROGATIONUM

DE ORATIONE

SYNOPSIS

Tota haec concio, uti et sequens, de oratione tractat; ubi primum oratio in vocalem et mentalem dirimitur, atque cum haec illam multum praestantia antecellat, ideo de mentali potissimum hic sermo instituitur. Quod omni statui orationis studium sit necessarium in primis multis S. Scripturae testimoniis cumulatis probatur, atque illud hominis Christiani proprium esse convincitur. Obiectio diluitur, quomodo nimirum illud Lucae intelligendum sit: Oportet semper orare et numquam deficere. *Quanta nobis offeratur perpetuo orandi occasio, asseritur, et auctoritate d. Basilii confirmatur. Eam ex Adae peccato devolutam in nos esse miseriam, ut omnia bona, ut pulli implumes cibum, emendicare cogamus. Nullum opus bonum sine oratione suam perfectionem habere posse a simili declaratur: et quomodo magna cura cor conservandum sit (quod fit maxime meditatione) testimoniis, et similitudinibus simulachri, rigidi et frigidi ferri demonstratur. Demum efficacia orationis ad animum transfigurandum, exemplo Christi et accipitris similitudine manifestatur.*

Initium secundae partis a simili pharmacorum probat, orationem internam omnes procreare; et quomodo et Philosophi sententia, virum bonum quadratum esse oporteat, multis docetur. Qua ratione eadem oratio complacentiam divinarum rerum, et nauseam terrenarum pariat, mentemque elevet, similitudine et exemplis s. Augustini et s. Benedicti, confirmatur. Quod itidem remedium naturale sit pro libidine restinguenda, quae quanta difficultate superetur, ex ipsa immundi spiritus, divo Antonio comparentis, narratione ostenditur. Tandem enumeratis summatim plurimis orationis commodis, ejusdem praeclara encomia, et digna epitheta subnectuntur: ubi effectus quidam adducuntur, et quantopere hoc studium sanctis cordi fuerit, multis historiis palam sit. Quae omnia gravis ad orationem exhortatio excipit.

Duo sunt, quae hoc sacro tempore toto orbe terrarum in Ecclesia Catholica maxime frequentantur, jejunium et oratio: sed tamen partes posteriores non jejunii sed orationis sunt. Jejunium enim propter orationem, non oratio propter jejunium instituta est. Itaque jejunium diebus dominicis intermittitur, oratio vero non modo non intermittitur, sed etiam illis ipsis diebus augetur. Quamobrem ut non sine fructu hoc sanctissimum et saluberrimum tempus non praetereat, sicut concione hodierna et sequenti de oratione verba faciemus. Ac quamquam varia et multa sunt, quae de hoc argumento dici possent, nos tamen non eloquentiam ostentare, sed studium pietatis promovere, at auditoribus nostris non voluptatem ac delectationem; sed utilitatem atque emolumentum dicendo adferre cupientes, solum de utilitate, vel potius de necessitate orationis et modo ac ratione orationis pro temporis brevitate disseremus. Et quidem si Dominus, ut spero, votis nostris pro sua incredibili bonitate aspiraverit, et vos attente ac diligenter (ut semper hactenus fecistis) ea, quae a nobis dicentur, audieritis, efficiam profecto, ut neminem vestrum suae diligentiae, et studii aut laboris poeniteat.

Nunc ad rem ipsam explicandam aggredior, si de quo genere orationis potissimum disserendum sit, paucis antea exposuero. Etenim duo sunt orationis genera, unum, quod solo corde et cogitatione perficitur: alterum, quod corde simul et ore. Nam tertium illud, quod solo strepitu sonituque verborum constat, tametsi hodie maxime ab hominibus usurpetur, tamen nomen orationis nequaquam meretur: estque a nobis penitus omittendum, ne forte a Domino audiamus: *Hic populus labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* At vero ex duobus primis generibus illud prius magis a sanctis Patribus laudari et commendari videmus: nempe utilior et efficacior est oratio solius cordis et mentis, quam oratio oris ac vocis, etiam si verbis et vocibus aliqua attentio cordis non desit. Nam qui voce orat, et psalmos vel canit vel legit, brevi tempore multa percurrit, neque ad medullam, et quasi succum eorum, quae legit, pervenire potest. Qui vero intrat in cor, et silentio cogitat et meditatur, omnia diligenter considerat ac perpendit. Itaque plus proficiet aliquis, si mysterium unum dumtaxat Dominicae passionis attente consideret et meditetur, quam si eodem tempore bis aut ter totam historiam passionis, et omnia ejus misteria cursim legat: neque vero ad hoc demonstrandum necesse nobis erit ex locis Aristotelis vel Ciceronis argumenta depromere: experientia quotidiana nos docet. Nam cum horas, vel psalmos poenitentiales, vel alias aliquas pias orationes legimus, vix attentionem in officio continemus. Incipimus legere orationem dominicam, et statim quasi nescientibus nobis cor inde se proripit, et per forum, per gymnasium et per totam urbem, aliquando extra urbem

per silvas et campos vagatur. Interdum quoque, quod est multo gravius, et in quo vehementer offenditur Deus, ipsa sphaeristeria et tabernas ingredimur, et aliquando absolvimus semel, et repetimus iterum eamdem orationem, antequam cor a sua deambulatione revertatur. Itaque incidimus, velimus nolimus, in illud tertium genus orationis, quod solo strepitu verborum, motuque labiorum constat. Et cum surgimus ab oratione ejusmodi, ita frigidi sumus, sicut antea eramus: ita facile ridemus, et jocamur et fabulamur, sicut antea faciebamus. At vero ex meditatione et contemplatione rerum divinarum toti incensi, toti graves, toti serii, toti mutati surgimus. Quocirca oratio vocis et verborum similis mihi videtur esse pluviae aestivae, quod cum impetu et sonitu descendit et terrae superficiem lavat, sed ad viscera et intima ejus non penetrat. Oratio vero cordis, et profunda rerum contemplatio similis est minutae pluviae cuidam, quae cum silentio cadit, sed perseverat diu, profundissime terram penetrat, atque inebriat, et eam multo humore gravidam, atque aptissimam ad flores et fructus producendos relinquit: nos igitur de hoc genere orationis, quod corde et cogitatione fit, potissimum disserere instituimus.

Atque ut intelligatis non solum monachis et sacerdotibus, sed omnibus penitus christianis, et iis, qui salvi fieri cupiunt, orationis hujus studium necessarium esse, testimoniis divinarum litterarum principium faciemus. Porro tam multa, et tot locis et sententiarum gravitate, tantoque pondere verborum Spiritus sanctus in divinis litteris de orationis necessitate locutus est, ut nullum amplificationibus nostris locum reliquerit. Proferam pauca de multis. *Non impediaris* (inquit Spiritus Sanctus) *orare semper*, hoc est, Nullum negotium sit tam grave, tam utile, tam necessarium, quo te impediri ab orationis assiduitate patiaris. Isaiae. 62. *Qui reminiscimini Domini*, inquit, *ne taceatis, et ne detis silentium ei*, hoc est, perpetuo et sine intermissione clamantis ad Deum. David propheta in plurimis psalmis nihil magis, quam studium orationis, et laudum Dei nobis commendat. Dominus vero ac liberator noster Christus, quid, quaeso, tam saepe, quid tam solicite, quid tam diserte nos monet, quam ut semper oremus? Marci 13. *Videte*, inquit, *vigilate et orate, nescitis enim quando tempus fiet.* Lucae. 18. *Oportet semper orare, et numquam deficere.* Non inquit, expedit, convenit, bonum est; sed *oportet*, necesse est: non aliquando, non saepe, non frequentissime, sed, *semper orare*, *et numquam deficere.* Tantam igitur emphasim habent haec verba? Et rursum capite 21. *Vigilate*, inquit, *omni tempore orantes*; *ut digni habeamini fugere omnia ista, quae futura sunt*, *et stare ante filium hominis.* Neque vero solum verbis; sed multo magis exemplo suo nos docuit, quanta sit necessitas orationis. Nam, ut beatus Lucas testatur, saepe ascendebat Dominus in montes, et inquirebat loca deserta, ut vacaret orationi: saepe etiam integras noctes orando consumebat. Certissimum vero est, ut divus Ambrosius monet, id non fecisse Dominum, quod ipse ejusmodi adjumento indigeret; sed ut nos exemplo suo institueret atque erudiret. Quid jam de apostolo dicam? In qua epistola non inter praecipua opera usum et frequentiam orationis commendat? Philippensibus scribit: *Nihil soliciti sitis*: *sed in omni oratione et obsecratione*, *cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum.* Colossensibus scribit: *Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione.* Thessalonicensibus scribit: *Semper gaudete*; *sine intermissione orate*, *in omnibus gratias agite*: *haec est enim voluntas Dei.* Timotheo scribit: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes*, *orationes*, *postulationes*, *gratiarum actiones pro omnibus hominibus*, *pro regibus et omnibus*, *qui in sublimitate sunt*, *ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate.* Et rursum: *Volo viros orare in omni loco*, *levantes puras manus sine ira et disceptatione.* Et iterum: *Quae vere vidua est et desolata*, *speret in Deum*, *et instet obsecrationibus et orationibus nocte et die.* Haec et alia permulta passim inveniuntur, non solum in epistolis Pauli, sed omnibus litteris divinis, ex quibus planissimum illud efficitur, non minus necessarium esse animae cibum orationem, quam sit corpori panis, et ignis et aqua.

Postremo ita propria est haec virtus christianorum, ut per eam Deus populum suum ab omnibus aliis gentibus separare voluisse videatur. Sic enim legimus in Isaia: *Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis*, tamquam si diceret: Aliae gentes sicut vivunt ex terra, ita corda et cogitationes eorum non sunt, nisi in terra. At Ecclesia mea novum hominum genus, sicut de coelo vitam habebit, et de coelo omne bonum et felicitatem expectabit, ita oculos semper habebit sublatos in coelum, ac mente et cogitatione morabitur semper in coelo. Itaque *domus mea domus orationis vocabitur cunctis gentibus.*

Sed video scopulum mihi obiectum, ad quem ne navis orationis meae illidatur, providendum est. Occurret: enim fortassis aliquis, ac diceret: Quomodo tandem hoc fieri potest, ut semper oremus? Non comedemus, non bibemus, non dormiemus, non quiescemus? Quis potest semper orare, et numquam deficere? Non defuerunt, qui existimarent nimis difficile esse semper orare, atque dicerent, idcirco orationis nomine omnia bona opera intelligenda. Is enim semper bene orat, qui semper bene vivit, et certe si quis hoc velit dicere, omne opus bonum esse orationem, non valde repugnabo. Sed tamen non hoc Dominus significare voluit, cum ait: *Oportet semper orare*, *et numquam deficere.* Imo vero non quocumque opere bono, sed de vera oratione dumtaxat sine ulla dubitatione locutus est. Nam cur, obsecro, statim addidisset similitudinem de vidua illa, quae judicem durum atque inhumanum perseverantia, atque importunitate orationis flexit? Et illam de amico petente tres panes, quos non, quod amicus esset, sed importunitate nimia obtinuit, nisi demonstrare voluisset, quantum valeat *deprecatio justi assidua*? Deinde nonne Dominus aperte dixisset. Oportet bene agere, si hoc significare volebat? Hoc

igitur firmum ac ratum, tum hunc locum evangelii, tum alios paulo ante notatos de vera oratione intelligendos esse, et iis orationis studium non solum Carthusianis, aut Franciscanis, sed omnibus Christianis commendari. Neque vero dicendum nobis erit, fieri non posse id, quod Dominus praecipit. Non enim ita mathematice intelligimus, semper esse orandum, ut nec ad momentum quidem temporis ab oratione cessandum sit, sed solum quam saepissime et quam diligentissime orationi sit vacandum, neque propter alia bona opera minus necessaria utilissimum ac saluberrimum orationis studium esse omittendum. Quemadmodum si alicui medicus diceret: Vide ut semper comedas, neque unquam intermittas, non intelligeremus eum totos dies et totas noctes in mensa sedere debere, sed non debere eum suis temporibus a prandio, vel a coena propter alias occupationes vel studia abstinere: neque hic loquendi modus in sacris litteris novus aut inusitatus est. In Psalmo primo in laudibus viri justi ponitur: *Sed in lege Domini* meditatur *die ac nocte.* Nemo vero ita stupidus est, ut existimet solum eum virum justum esse, qui non comedit, non bibit, non ambulat, non loquitur, sed perpetuo absque ulla intermissione in lege Domini meditatur. Itaque ille semper orare et numquam deficere dicendus est, qui singulis diebus habet suas horas orationi consecratas, et in illis numquam se ab oratione avocari patitur, reliquo vero tempore semper id facit, cum commode fieri potest.

Verum enimvero, auditores multo frequentius homo horare, atque adeo mente et cogitatione cum Deo conjungi, et potest et debet, quam multi sibi persuadeant. Si enim aliquis amore captus vel dignitatis vel foeminae alicujus, semper cogitat de eo, quod amat: et neque dies neque noctes, neque dormiens neque vigilans quiescit: si ambulat, lachrimatur: si comedit, suspirat: si dormit, somniat: et omni tempore, omni loco, omni actione occurrit animo res amata: ubique eam videt, ubique eam audit, neque prandium, neque coena neque negotia alia eum impediunt, quin semper anima volvat formam et speciem rei amatae: quid mirum, si animus humanus cognita semel, atque perspecta excellentia divinae pulchritudinis, ita flamma amoris accendatur, ut non possit ab ea incredibili venustate cordis oculos removere, et ibi semper animum quasi affixum vel ligatum habeat, ubi thesaurum suum habet? Ad hunc modum d. Basilius exponit illa verba apostoli Pauli, *Sine intermissione orate*: ac docet, nihil nos agere, nihil videre, nihil audire, quod nos ad Deum orandum non invitet. Et si vere Deum diligimus, non solum dum vigilamus; sed dum dormimus de Deo cogitabimus: *Accumbens mensae ora: esurus panem, largitori gratiam rependito: suffulciens firmansque infirmiores corporis vires vino, ejus fac memineris, qui hoc te dono impertivit, ad inferendam cordi tuo laetitiam, ad multiplicium infirmitatum non mediocre solamen. Nulla tibi est sumendi edulii necessitas? Cave te praetereat ejus memoria, cujus liberali beneficio explesti ventrem. Tunicam indueris? Gratiam agito benigno datori. Amiciris pallio? Fac in te augescat intentior erga Deum charitas, qui contegumenta gratuito largitus est hiemi aestatique accomodata, quibus et vita conservetur, et obveletur turpitudo. Tibine dies expletus abiit? illi referto gratias, qui solem quidem nobis nihil tale commeritis indulsit in divinae operationis mysterium: ignem vero contulit illustrandae nocti, utque subserviat reliquis vitae commoditatibus. Ipsa rursum nox alias ad orationem suggerere poterit occasiones.* Haec magnus Basilius. Hac igitur quaestione explicata, et divinae scripturae testimoniis expeditis, ad necessitatem et utilitatem orationis demonstrandam propius accedamus.

Quanta sit necessitas orationis, nemo sane intelligere potest, qui non intelligit, in quam profundam miseriarum abyssum homo inciderit per peccatum: quae quidem tanta est, ut humanis verbis explicari non possit. Scriptura divina refert, nostros primos parentes simul atque in paccatum illud inobedientiae lapsi fuerunt, se nudos agnovisse. Vere enim tunc nudi effecti, et innocentia, gratia, justitia aliisque permultis bonis spoliati sumus. Neque solum spoliati bonis, sed induti, et quasi cooperti omnibus malis, ut illud Psalmographi rectissime conveniat: *induit maledictionem sicut vestimentum*: *et intravit sicut aqua in interiora ejus et sicut oleum in ossibus ejus.* Certe grave admodum fuisse, si maledictio illa Dei solum ut vestimentum totum hominem a planta pedis usque ad verticem corporis cooperuisset: verum justitia Dei hoc supplicio contenta non fuit; sed voluit etiam, ut ea maledictio sicut aqua in interiora hominis penetraret, ut non solum exterius homines punirentur. Quia vero aqua liquor quidam est crassus, ut qui non facile omnia penetrare potest, ne putaremus aliquam partem solidiorem, et duriorem istam maledictionem effugere potuisse, addidit sanctus propheta; *Et sicut oleum*, quod est in liquoribus subtilissimum, et maxime aptum ad penetrandum, *in ossibus ejus*, quae sunt partes in homine secretissimae atque durissimae. Itaque maledictio illa cooperuit carnem humanam, sicut vestimentum: intravit vero sicut aqua in animam sentientem, et omnes ejus motus et sensus: et sicut oleum mentem ipsam ac voluntatem, atque adeo subtilissimas et maxime reconditas partes penetravit, et in eam inopiam et difficultatem spiritualium opum homo redactus est, ut non possit ex se tamquam ex se, agere, vel loqui vel cogitare aliquid, quod Deo sit gratum: neque dicere, Dominus Deus, nisi adiutus a Spiritu sancto.

Quaero igitur a vobis quid remedii superest homini, tam mendico, tam misero, tam nudo, tam debili, qui neque patrimonium habet, neque artem aliquam novit, neque robustus ac sanus est, ut fodiendo ac laborando sibi victum quaerat? Quid, inquam, ei remedii, nisi ut si fodere non valeat, saltem mendicare non erubescat? Hoc plane superest, hoc sane necesse facere habet, nisi fame perire velit: nempe semper orare et numquam deficere: semper mendicare, semper pulsare ad fores illas divinae misericordiae, ac cum propheta dicere, *Mendicus sum* Domine, memor sis mei. Et si-

cui nos docuit Dominus, *panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Quaero igitur a vobis, quid agere debet pullus hirundinis aut passeris, cum nec plumas nec alas habet, nec ullo modo cibum per se quaerere sibi potest? Quid ei superest nisi ut repleat aerem clamoribus et querelis ac gemitibus viscera parentum pulset? Ad eumdem modum, si homo propter peccatum magis nudus ac debilis et inops omnium rerum effectus est, quam sit illa avis quae recens prodiit ex ovo, quid ei faciendum est aliud, quam noctes et dies clamandum ad Deum et piis gemitibus pulsando viscera Dei Patris? intelligebat sane hoc rex Ezechias, atque idcirco in oratione ajebat; *Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor, ut columba*. Itaque, auditores, post illud magnum naufragium, post illam jacturam omnium bonorum, quam passi sumus per peccatum, unicum et singulare remedium nostrum ad omnia mala propulsanda et omnia bona adipiscenda, oratio est. Et ipse maxime ditescet qui sciet optime et importunissime mendicare, et semper orabit et numquam deficiet.

Venio nunc ad alteram utilitatem, vel necessitatem orationis magis particularem. Ego enim illud mihi verissime affirmare posse videor, sine studio internae orationis (de hac enim loquimur) neminem unquam hominem spiritualem futurum, neque ad ullum perfectionis gradum perventurum. Videmus multos, qui aliquoties singulis annis ad poenitentiae sacramentum accedunt, et satis diligenter, quantum humana imbecillitas patitur, omnes sordes et maculas peccatorum expiare conantur: et tamen numquam proficiunt, semper sunt iidem, et si post octo dies a confessione peracta iterum ad confessionem redeant, non pauciora aut minora peccata ferunt, quam antea attulerant. Atque ut aliquid majus et tamen verum, dicamus, videmus interdum aliquos homines religiosos et non paucos sacerdotes, qui officio et vestibus sanctimoniam profitentur, neque hoc solum, sed legunt assidue divinas litteras, frequenter, si non quotidie, rem divinam celebrant, neque uxores aut liberos habent sed sunt ipsi liberi ab omnibus iis curis et sollicitudinibus, quae eos a studiis rerum divinarum avocare vel impedire potuissent; et tamen ita sunt aridi, ita sine spiritu, ita frigidi in amore Domini, ita ferventes in amore saeculi, ita saccum plenum habent ira, invidentia, cupiditate, ut nihil a saecularibus differre videantur, horum omnium illa una est causa, quod non intrant in cor, neque curant aliud, quam hominem externum. Sicut barbam et capillos, vel tondent vel radunt, ita peccata resecanda esse putant, et quid mirum, si ita rursum pullulant peccata, sicut renascuntur iterum capilli cum radices maneant? At vero interna oratio illa est, quae penetrat usque ad profunda animae, et cordis et spiritus, et non tondet vel secat, sed radicitus evellit vitia.

Scitisne, qualia sunt jejunia, eleemosynae, confessio peccatorum, lectio scripturarum et alia ejusdem generis opera sine oratione interna? Sunt quasi medicamenta quaedam externa, qualia sunt balnea, vel unguenta vel fomenta quae extrinsecus adhibentur corporibus aegrotorum. At plaga nostra auditores interna est, aegritudo nostra in intimis visceribus delitescit, in recessu cordis est morbus noster, ibi est apostema. *De corde enim exeunt cogitationes malae, homicidia, adulteria fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae*. Ibi sunt radices vitiorum, ibi est adhibenda curatio. *Omni custodia*, inquit sapiens, *serva cor tuum, quoniam ex eo vita procedit*, tamquam si diceret, si manibus et pedibus, et auribus et naribus careas: modo cor integrum maneat, homo eris tametsi deformis et debilis. At si manus et pedes et aures et nares et membra caetera tibi sint, si cor non vivat, homo non eris nihilque differes a simulachro. Sic etiam si neque jejunare, neque eleemosynas facere, neque docere, aut concionari valeas, si tamen homo interior bene se habeat. salva res est. Nam et Deo places, et ejus amicus et filius es: si vero illa omnia praestare potes, et tamen homo interior non vivit, nihil es aliud, quam aes sonans et cymbalum tinniens, vel simulachrum artificiose depictum et ornatum, sed mortuum. Quocirca omni custodia servandum est cor quia ex ipso vita procedit. Cordi procurandus est cibus, ne deficiat, procurandus est ignis, ne frigeat vel obduretur, nulla siquidem re facilius obduratur vel extinguitur cor, quam frigore. Ignem vero quid accendit, nisi meditatio? Psalmographus ait: *In meditatione mea exardescet ignis*. Et sicut rigidum atque obscurum aliquid ferrum quod nulla vi nec ullis malleorum ictibus flecti posse videtur tamen si in ignem coniiciatur, statim accenditur et illustratur et in quam partem volueris sine labore flectitur, sic enim ejus peccatoris, qui dum frigidus atque obscurus est, flecti ad bonum, neque admonitionibus neque castigationibus potest, statim tamen cum in istam fornacem, de qua loquimur, iniicitur, statim atque ad seipsum redire, et profunda meditatione mysteria nostrae fidei, ut Domini passionem et gloriam beatorum, ut gehennae supplicia, cogitare incipit repente et ejus intimis medullis ignis quidam excitatur, quo animus ejus accenditur et illustratur, et nullo negotio non solum flectitur, sed etiam quodammodo liquescit. Atque inde incipit vera et perfecta conversio peccatoris.

Rem ita se habere, Dominus noster hesterna die sua illustrissima transfiguratione demonstravit. Sic enim pulcherrimum hoc mysterium b. Lucas describit: Assumpsit, inquit, *Petrum, et Jacobum et Joannem, et ascendit in montem ut oraret: et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera. et vestitus ejus albus et refulgens*. Poterat certe Dominus, si voluisset, etiam sine oratione transfigurari. At idcirco voluit id oratione fieri, ut nobis ostenderet, quantam vim habeat oratio ad animas transfigurandas. Itaque in oratione transfiguratur animus: in oratione facies animae fit Sole clarior et nive candidior. Porro hoc idem in lib. sancti Job Dominus significare voluisse videtur, cum ait: *Num quid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austrum?* Admirabile profecto est, quod sciat accipiter tam facile excutere veteres plumas, et producere novas, atque idcirco quaerat aerem calidum, et ad

austrum se convertat, ut eo calore aperiantur et dilatentur pori: deinde expandat, concutiat atque agitet alas, ut eo motu alarum veteres plumae eiiciantur, et mox novae exoriantur. At quanto mirabilius, quod possit animus humanus tanta facilitate exuere veterem hominem et induere novum: exuere Adamum et induere Christum: exuere carnem et induere spiritum: exuere cogitationes et amorem ac desideria rerum terrenarum, et induere aliam mentem, alios mores, alia desideria: neque aliud jam, quam Deum et res coelestes concupiscere? Quanta est haec mutatio, quanta conversio? Vere *mutatio* est *dexterae excelsi*: et tamen solum fieri: sed etiam facile fieri haec mutatio potest. Si accipitrem, de quo jam diximus, imitari velimus, hoc est, si vultum et faciem nostrae animae ad illam meridianam lucem, ad illos radios accensos Solis justitiae convertamus,atque in eam lucem defixis oculis interim alas desiderii expandamus, atque agitemus petentes, obsecrantes, flagitantes non verbis, sed gemitibus, sed lachrimis, sed suspiriis,ut detur nobis spiritus bonus.O quam facile isto calore spiritus aperiuntur pori? O quam cito ista agitatione alarum plumae veteres eiiciuntur? O quanta celeritate et facilitate renovatur, *ut aquilae iuventus* nostra? Magna est igitur et admirabilis virtus et efficacitas orationis.

PARS POSTERIOR

Quemadmodum iisdem fere medicamentis in humanis corporibus et efficitur sanitas, et conservatur: pari ratione in mentibus humanis unum atque idem pharmacum orationis, non solum virtutum sanitatem efficit, sed etiam conservat effectam nec solum morbos vitiorum contractos expellit, quod paulo ante docuimus; sed etiam prohibet,ne deinceps tales aegritudines contrahantur, quae est altera utilitas orationis. Ea siquidem, quae hominem de statu deturbare, et a recta via, quam ingressurus erat, revocare solent, prosperitatum atque adversitatum vicissitudines sunt. Rebus adversis animus deiicitur, prosperis elevatur, atque ascendit in mirabilibus super se. Utroque autem modo tandem cadit: multi propter calamitates atque aerumnas a Deo et virtutis via ceciderunt, atque ad peccata, ad blasphemias, ad furta, ad parricidia, ad desperationem se converterunt. Multi rursum ob fortunarum,et amicorum,et dignitatum et rerum omnium affluentiam obliviscuntur Dei et beneficiorum ejus et quasi jam Deo non egeant, ejus gratiam et amicitiam non magni faciunt, facileque, si detur occasio, sicut frequentissime datur legem Domini et praecepta ejus violare non verentur. Utrique vero tandem pereunt, et gehennae addicuntur. Itaque praeclare Philosophus libro de moribus primo, hominem felicem et probum docet quadratum esse debere, hoc est, similem talo,qui quocumque proiiciatur, semper recte cadit. Is enim vere felix et probus (si tamen felicitas est ulla in hac vita) dicendus est, qui omnem fortunam moderate ferre potest, et neque adversis deiicitur, neque prosperis elevatur. Porro hanc felicitatem, hanc animi constantem et diutinam sanitatem,hanc veram et stabilem tranquillitatem, hanc jucundissimam et gratissimam mentis serenitatem, nulla alia re facilius, quam studio orationis et contemplationis acquiremus. Nihil enim est aliud orare et contemplari, quam agere cum Deo, agere de rebus maximi momenti, de regno, de aeternitate, de bono, in quo sunt omnia bona. Quare sicut ii, qui admittuntur ad regis consilium,et agunt ibi de provinciis, de exercitibus, de bellis, de legationibus magnorum principum, et aliis rebus magnis: cum postea redeunt ad suas privatas domos, et iis referuntur privata quaedam et minima negotia, de agro, de vinea, de colligendis fructibus, de equo, de bove, de ancilla, de famulo, vix ea dignantur audire; sed fastidiunt ac contemnunt,tamquam res nullius momenti. Habent enim, caput plenum curis et cogitationibus magnarum rerum. Sic etiam qui agunt cum Deo, et agunt de magnis illis negotiis regni coelestis, et bonorum numquam finiendorum, nec non de praeliis et certaminibus, quae contra potentes et invisibiles hostes gerenda sunt cum ad negotia istius vitae oculos convertunt, omnia fastidiunt ac contemnunt, tamquam insanissimas nugas. Vident enim esse omnia ista fragilia et caduca, et avibus persimilia, quae quando maxime teneri videntur, tum maxime fugiunt, et nihil in manibus praeter aliquas plumas relinquunt. Non recordamini sancti illius senis, de quo aliquando vobis ex hoc loco retuli, quod is, cum ab oratione surgebat, oculos claudere solebat, neque Solem aut coelum aut aliquam creatam pulchritudinem aspicere dignabatur, sed ajebat, Claudamini oculi, claudamini, nihil enim jam est pulchri, quod aspicere possitis. Quid quaeso in illo sancto ac regio propheta Davide effecerat, ut regni gloriam et abundantiam divitiarum ita contemneret, ut ex animo dicere posset. *Quid mihi est in coelo et a te quid volui super terram? Deficit caro mea et cor meum: Deus cordis mei, et pars mea, Deus in aeternum*, nisi studium orationis, nisi contemplatio divinorum? Sed accipite similitudinem aliam.

Qui montes excelsos et turres altissimas conscendunt, nonne cum deorsum aspiciunt, omnia parva et exigua esse censent? Quid putant homines nisi formicas? Quid boves et camelos, nisi capras et oves? pecunias autem et vestes et alia minuta ne vident quidem. Iam igitur quid est oratio, nisi *ascensio mentis in Deum*? et quam alta turris est Deus? Quis mathematicus, et quo geometrico quadrante altitudinem hujus turris metiatur? Quae moles Babylonica, quis Caucasus aut Olympus, cum Dei sublimitate comparetur? Ejusmodi arx est Deus, ut inde res, et altissimae et longe inferius positae conspiciantur. Deus enim *alta a longe cognoscit*, atque idcirco solus altissimus vere nominatur et est. Illi igitur, qui per orationem et contemplationem quasi per gradus quosdam ascendunt in Deum, explicari non potest, quam exigua, quam minuta, quam vilia esse putant ea, quae hic jacent in terris, ac propterea non magnifaciunt ea neque vehementer diligunt; sed sciunt abundare, sciunt penuriam pati. Si habeant res istas terrenas non extolluntur: si non habeant, non deiiciuntur:

si crescant opibus, ac honoribus augeantur, non efferunt se inani laetitia: si contra incidant in calamitates, si divitiis vel dignitatibus spolientur, non propterea sunt animo tristiore, sed ubique et semper tranquillitatem et serenitatem animi conservant et tamquam homines vere quadrati semper recte cadunt, nec ulla fortuna, vel prospera vel adversa frangi possunt. Conferte si placet aliquem filium hujus saeculi, qui habitet in superficie terrae, cum aliquo Dei servo cujus perpetuum domicilium sit in Deo: nempe filius hujus saeculi si tres obolos amittat, totam viciniam commovebit: si aliquid pecuniae lucretur, vel ad aliquam dignitatem ascendat, hoc est, conscendat tumultum unius palmi, non capiet se prae gaudio: si injuriam aliquam accipiat, si non dicatur optimus et sapientissimus totius civitatis, non poterit injuriam illam deglutire: sed statim provocabit ad arma, fremet, rugiet, excandescet, et nisi injuriam suam ulciscatur, vitam sibi acerbam esse putabit. Et undenam haec omnia nisi quod iste jacet in terris, et ei etiam res parvae magnae esse videntur? Aspicit injuriam sibi illatam tamquam fluctus quosdam, atque undas maris, et timet ne ab illis opprimatur et obruatur: at servus Dei, qui sedem suam habet in Deo, et cor suum affixit coelo, superior est omnibus rebus creatis, et nihil ei nocere potest: *altissimus* posuit tabernaculum suum, *non accedet ad* eum *malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo* ejus, et ista inferiora, vel bona vel mala, nec aspicere, nec de eis cogitare dignabitur.

B. Augustinus libro suarum confessionum nono, referens sermonem illum, quem cum beata Monica matre apud Ostia Tyberina de Deo, de gloria beatorum habuerat, affirmat, se et illam cogitando et loquendo gradatim omnes res creatas transcendisse, et arcem illam altissimam verae beatitudinis toto ictu cordis modice attigisse, ibique mundum totum inter verba ita iis viluisse cum omnibus delectationibus suis, ut omnes corporeae voluptates, prae illa beatae vitae jucunditate non comparatione, sed ne commemoratione quidem dignae visae sint. Et si d. Augustino de Deo loquenti, et divitias illas coelestes cogitatione modica attingenti, ita mundus cum omnibus delectationibus suis vilescebat, quam vehementer existimatis et ipsi, et aliis sanctis mundus totus, non, inquam, vilescebat, parum est hoc, sed fastidio, sed oneri, sed labori erat, cum ad multas horas cubiculis suis inclusi profunda et diuturna contemplatione non modice attingebant, sed ingrediebantur, perambulabant, sed peragrabant campos illos, ubi pascit Deus Israelem in aeternum pabulo veritatis? O quam aegre inde avellebantur? O quomodo servire corporis necessitatibus erubescebant? O quam ex animo cum Petro dicebant: *Praeceptor, bonum est nos hic esse, faciamus tria tabernacula.*

B. quoque Gregorius libro altero Dialogorum de divo Benedicto illud refert, cum aliquando cum tempus nocturnae orationis praevenisset, et aliis dormientibus ipse vigiliis et contemplationibus operam daret, repente quadam luce circumfusum orbem totum quasi sub uno Solis radio ante se collatum conspexisse. Ne vero hoc alicui incredibile videatur, addit sanctissimus Pater, non mirum videri debere, si ante oculos beati Benedicti totus orbis angustissimus fuit, quando is non in terra jacebat, sed levaverat se, et seipsum, atque omnes res creatas transcendens in Deum quasi turrim immensae sublimitatis conscenderat. Quamobrem, auditores, si quis est, qui mundum et res creatas contemnere ac despicere cupit, si quis prosperis eventibus extolli, nec adversis casibus perturbari desiderat, si quis ab amore et cupiditate rerum fragilium et terrenarum liberari, et secure ac tranquille in Domino vivere, et mortem non solum sine metu, sed etiam cum gaudio et alacritate expectare velit, is debet sese colligere et captare tempora et loca apta meditationi, et serio internae orationi operam dare.

Non me fugit, esse multas et varias daemonum molitiones: non ignoro magnam partem adolescentum detineri visco carnalium voluptatum: scio inter omnia Christianarum certamina omnium ferme atrocissima essa praelia castitatis. Legi apud beatum Athanasium daemonem ipsum, cum aliquando d. Antonio quasi puer horridus et niger, Dei jussu, apparuisset, ita locutum esse: Ego sum fornicationis amicus: ego multimoda adversus omnes adolescentes turpitudinis arma suscepi, hinc et spiritus fornicationis vocor. Quantos pudice vivere disponentes fefelli? quam multo strenue incipientes ad sordes pristinas redire persuasi? Ego sum, propter quem propheta lapsos increpat dicens: Spiritu fornicationis seducti estis. Et revera illi per me fuerant supplantati. Ego sum, qui teipsum saepe tentavi, et semper repulsus sum: multos seduxi, multos decepi: nunc autem ut a caeteris sanctis, ita et tuo sum labore separatus.

Haec omnia, auditores, ut decebam, non ignoro, et simul illud vel mea, vel aliorum experientia didici, inter tot mundi et carnis et daemonis tentationes non posse hominem, ac praesertim adolescentem, sine studio intimae orationis bene beateque vivere. Nam jejunia et corporis castigationes sunt quidem utilia, et certe omnino adhibenda in remedium: sed sola nullo modo sufficiunt. Sunt enim amara quaedam pharmaca, et quasi violentia remedia. At studium orationis medicamentum est naturale, atque idcirco efficacissimum, et facillimum. Ea siquidem est nostra natura, ut sine amore, et laetitia et voluptate aliqua vivere non possimus. Et sicut ingenui pueri magis blanditiis et munusculis, quam minis et verberibus in studiis litterarum proficiunt: ita et nos qui cor nobile, ingenium liberale sortiti sumus, multo facilius consolatione coelesti, quam corporis castigationibus a voluptatibus noxiis peccatorum delectationibus avocamur. Itaque non est mirum, si multi carnales voluptates, tamquam insani et amantes in suam perniciem persequantur, cum et cor humanum ex amore vivat, et illi adhuc spiritales delitias et divinas voluptates ignorent. Sed assuescant isti vacare Deo experiantur semel hoc genus medicamenti, statuant serio certis horis internae orationi sese dedere, et sine dubio mundus illis vilescet, et caro desipiet, et daemonis machinae

tamquam fumus evanescet: et tunc videbunt quantam pacem, quantam laetitiam, quantam copiam bonorum eis studium orationis attulerit. *Semper gaudete*, inquit apostolus, *sine intermissione orate*, tamquam si diceret, si vultis semper gaudere, semper orate. Ille enim semper gaudet, qui per orationem unus spiritus fit cum Deo, qui est ipsum gaudium, ipsa laetitia, mare mellis et fons indeficiens voluptatis.

Multa ac prope infinita mihi occurrunt, quae de orationis necessitate, et utilitate dici possent; sed quoniam tempus est breve, neque vos nimis longa oratione detinere volo, percurram celerrime, quae supersunt, nec tam explicabo, quam enumerabo utilitates orationis. Quid igitur facit oratio? Evehit mentem in Deum, et eam quasi ligat cum eo, atque unum spiritum facit ex duobus. Quid rursum facit oratio? Id facit, ut homo levet, se supra se et super omnes res creatas, atque in Deo abysso dulcedinis et suavitatis seipsum immergat. Quid facit oratio? Capit quodammodo Deum, et in corde orantis tamquam in suo regno ac templo collocat, ut eum orans possideat, atque amet, ac eo secure et libere perfruatur. Quid facit oratio? Id facit, ut anima Deum, et Deus animam vicissim respiciat. Hic vero respectus majoris virtutis, et efficacitatis est, quam aspectus omnium planetarum. Quid facit oratio? Collocat orantem quasi ad pedes Domini, ubi doctrinam coelestem et verba vitae aeternae audiat, et cum sponsa in Cantico amoris dicat: *Anima mea liquefacta est, ubi delectus locutus est.* Quid facit oratio? Occidit hominem veterem, parturit novum: plantat virtutes. Quid facit oratio? Contemptum parit, et fastidium omnium rerum terrenarum, et orantem fortem in adversis temperatum in prosperis, securum in dubiis, in omnibus jucundum, tranquillum et hilarem reddit. Quid denique facit oratio? Erigit, ungit, illustrat, inflammat animam orantis, ut ea hic erecta, uncta, illustrata, inflammata contempletur Deum, contemplando amet, amando gustet, gustando quiescat, atque in eam gloriam ac beatitudinem obtineat totam, quae hic in terris obtineri potest.

Itaque nihil est aliud oratio, quam pascum animae, quam amplexus atque osculum Dei, quam sabbatum spiritale, quam saltus Libani, quam domus deliciarum. Oratio nihil est aliud, quam speculum candidissimum atque clarissimum, in quo mens humana seipsam, et Deum et res omnes intuetur. Oratio nihil est aliud, quam vita virtutum, interitus vitiorum, fons et origo bonorum omnium. Oratio nihil est aliud, quam lac incipientium, cibus solidus perfectorum, medicamentum debilium, suffragium defunctorum, commune refugium totius Ecclesiae. Oratio nihil est aliud, quam portus in mari, umbraculum in Sole, in proelio scutum et in triumpho corona. Oratio nihil est aliud, quam altera scala Jacob, et porta quaedam regia, qua intratur nullo prohibente ad cor Dei. Oratio nihil est aliud, quam primitiae quaedam gloriae futurae, et manna absconditum, omnem continens in se saporis suavitatem. Oratio nihil est aliud, quam regina quaedam, cui eleemosynae, jejunia, cantus psalmorum, habitatio solitudinis, libri imagines, oratoria, templa deserviunt. Oratio nihil est aliud, quam optima illa pars, quam elegit sibi Maria, quae judicio atque sententia Dei anteposita fuit excellentissimo illi operi, in quo Martha soror ipsius occupabatur. Denique oratio nihil est aliud, quam instrumentum quoddam commune ac generale, quo in omnibus nostris operibus indigemus, sine quo nihil, et cum quo omnia et difficillima et gravissima possumus. Alioquin quod miraculum unquam factum est sine oratione? Quod genus gratiae et beneficii sine oratione a Deo impetratum est? Quot et quantas victorias in atrocissimis bellis oratio reportavit? Quibus viribus aut artibus sancti homines morbos curarunt, daemones fugarunt, mortem superarunt, feras placarunt, flammis imperarunt, elementorum ordinem et cursum astrorum commutarunt? Nonne viribus orationis? Quibus armis dimicarunt, et vicerunt Moyses, Josue, Gedeon, Jephte, David, Ezechias, Josaphat, nobiles Machabaei, et nostri Constantini aut Theodosii? nonne armis orationis?

Postremo, quid aliud sancti homines magis, quam orationem frequentarunt? Quis unquam sanctorum extitit, qui non omni contentione animae in hoc studium Dominus noster Christus, qui oratione non indigebat, solus, ut eos doceret, pernoctabat in oratione: neque egredi voluit ad concionem, nisi oratio praemissa, et jejunio quadraginta dierum, neque passioni, et morti se obtulit sine ferventi et prolixa oratione. Sanctus David etsi maximis negotiis et occupationibus distineretur, (quippe cui tanti regni administratio incumbebat) tamen septies in die se ad orandum recipiebat, et cum non sufficeret dies, etiam media nocte surgebat, ut ipse ait, ad confitendum Domino. Tempore nascentis Ecclesiae praecipua Christianorum occupatio oratio erat. *Erant*, inquit b. Lucas, *semper in templo laudantes et benedicentes Deum.* Et rursum idem d. Lucas alio loco: *Hi omnes*, inquit, *erant perseverantes unanimiter, in oratione cum mulieribus et Maria matre Jesu.* De s. Bartolomaeo legimus, eum centies per diem, et centies per noctem genua flectere solitum fuisse ad orationem. De s. Jacobo item apostolo fertur, eum callos in genibus per assiduitatem orationis more camelorum habuisse. De apostolis omnibus simul scribit b. Lucas eos communi consensione munus distribuendarum rerum temporalium ab se ablegasse, et septem diaconis commisisse, ut libere ipsi orationi et contemplationi vacare possent. Beatissimus pater Franciscus tanti fecit orationis studium, ut neque propter conciones, neque propter animarum conversionem interrupere vellet, donec divina revelatione ei munus concionandi imponeretur. Beatissimus quoque pater Dominicus ita tempus sibi dividebat, ut dies consummeret concionando, noctes orando, atque idcirco tam eximius fructus ejus conciones consequebatur: quia nimirum, quod erat interdiu dicturus concionando, id noctu discebat orando. Omitto de d. Antonio, b. Benedicto et aliis sanctis hominibus dicere. Nam eorum vita pene tota nihil aliud, quam oratio: et ideo fugiebant civitates, habitabant solitudines ut semper orationi vacarent.

Quae cum ita sint, si tales et tanti viri, ita solicite et assidue gratiam Dei in oratione emendicabant, lumen flagitabant, opem implorabant, cum essent tamen pleni Spiritu sancto, et spiritualibus opibus ditissimi, quod nos facere par esset, qui vere pauperes et mendici sumus? Haec profecto est causa, cur illi plus una concione, quam nos decem concionibus proficiamus, quod illi divites humiles erant, nos sumus pauperes superbi: illi spem suam ponebant in Deo; nos saepe in nostra sapientia vel eloquentia ponimus. Ad hanc igitur utilissimam, et saluberrimam virtutem vos cohortor, auditores, ad hanc vos provoco atque invito, si recto et brevi et facili et securo itinere ad summum bonum et vitam beatam ac sempiternam pervenire cupitis, quam nobis omnibus concedat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXXIV.

IN DIEBUS ROGATIONUM

DE MODO ET RATIONE ORANDI

SYNOPSIS

Praemissa exordii loco probatione necessitatis orationis, de ratione et modo bene orandi dicendum esse proponitur: atque in partes quinque oratio bona dividitur, in praeparationem, lectionem, ipsam meditationem, gratiarum actionem et petitionem, de quibus singulis in progressu agitur. Ac primum quam necessario praeparatio orationem praecedat, testimoniis et similibus ostenditur; et quod ea duobus modis fieri debeat docetur, primo, commissa peccata Deo confitendo, et de iis dolendo: Deinde, considerando divinae majestatis magnitudinem, quo Deo quasi reverentia quaedam exhibetur, et animus ab evagatione retinetur; quibus insuper modus finiendi praeparationem subjungitur. Ad lectionem discendendo meditationi praemittendam, duo praescribuntur in ea servandi modi; unus, quo aliquem textus Sacrae Scripturae legamus: alter, qui etiam expeditior, quo capita decerpamus; ubi elegantissima narratione ostenditur, huic rei nihil esse aptius, quam Passionem Dominicam, quae vitae nostrae norma virtutum omnium lucidissimum est speculum.

Posterior pars in tribus reliquis partibus explicandis occupatur; atque quid sit, et quomodo perfici debeat meditatio, similibus intelligentiae, custodum portarum civitatis et canum venaticorum, docetur; eamdemque constanter frequentandam esse suadetur. Deinde, ut peragenda, unde sumenda, et quam grata Deo sit gratiarum actio, demonstratur. In petitione duo observanda monentur, quid, et pro quibus scilicet, et quomodo petendum: ubi obiter declaratur, quam magnum malum sit sui ignorantia. Quatuor adhaec conditiones orationem habere debere asseritur, ut nimirum sit confidens, quam efficiunt merita Christi, bonitas Dei, et ejus promissionum certitudo: ut sit humilis; ut perseverans; ut denique charitate ferventi fiat. Tandem orationem bonam semper a Deo exaudiri, non tamen semper impleri, quia non expedit, probatur. Quibus singulis decenti amplificatione exornatis, epilogus ad orationis studium nos invitat.

Sicut nemo est, qui ut aes alienum dissolvat, artis suae instrumenta, atque arma, quibus victum sibi quaerit vendere teneatur: sic etiam, optimi auditores, nemo qui propter quascumque occupationes etiam maxime sanctas, et saluti proximorum vel utiles vel necessarias, studium orationis debet omnino deserere, cum sit oratio instrumentum commune ac generale hominis Christiani, ad omne opus bonum recte exercendum necessarium. Nam sicut ille architectus, vel faber, qui propter debita dissolvenda suae artis instrumenta amittit, nec sibi nec aliis prodesse potest: sed cogitur ille ipse cum universa familia sua, vel fame et nuditate interire: sic etiam homo Christianus, si propter occupationes alias, oranis obliviscatur, brevi ad id inopiae, et difficultatis redigetur, ut iam nec ipse vitam suae animae sustentare, nec alii vitam spiritualem suppeditare valeat. Quid enim aget, qui illud instrumentum amisit, quo et sibi et aliis victum, et indumenta et res alias ad vitam conservandam necessarias lucrabatur? Quae cum ita sint, neminem vestrum arbitror esse, qui non vehementer cupiat in tam utili studio diligenter versari. Sed erunt fortasse non pauci, qui dicunt, velle se, et valde etiam velle in studium orationis incumbere, praesertim hoc tempore, quod totum est ab Ecclesia jejuniis et orationibus consecratum; sed se ignorare, quo pacto id fieri debeat, nec unquam solo corde et cogitatione orare didicisse. Ego igitur hodierna die ejusmodi hominis pro mea tenuitate, atque inopia; consilium et auxilium feram.

Jam vero ita de ratione orandi Deum ipso Domino adjuvante disputabo, ut nullus etiamsi tardiori ingenio praeditus sit, in oratione integras horas cum utilitate, et facilitate et jucunditate consumere, modo velit, non valeat. Etenim cum ad orandum Deum accidimus, non totum illud tempus, quod huic studio attribuere decrevimus, in sola consideratione et meditatione consumendum est: sed quinque partes plena atque perfecta oratio habere debet. Sunt vero illae partes quasi quinque diversa genera spiritualium epularum, quibus animae convivium non solum sine fastidio, sed etiam cum delectatione continuatur. Quae sunt igitur istae partes orationis? et quibus nominibus appellantur? Una dici potest praeparatio: altera lectio: tertia ipsa est meditatio vel contemplatio: quarta gratiarum actio: quinta postulatio vel petitio. Itaque meditatio, quae praecipua est, et in qua major

pars temporis poni debet, medium locum tenet, sed eam quatuor quasi sodales et sociae comitantur, duae praecedunt, praeparatio et lectio: duae sequuntur, actio gratiarum et petitio.

Jam vero de singulis seorsim pauca quaedam dicenda sunt. Ac primum de praeparatione, in qua multum omnino, ac pene totum tamquam in radice et fundamento caeterarum partium positum est. Multi sunt,qui non alia de causa toto tempore orationis mente per varia loca vagantur, et sine ullo fructu, ac utilitate surgunt ab oratione,quam quod antea non recte statuerunt animum praeparare.Est enim prima illa pars quasi principium vel prooemium quoddam orationis.Scitis vero quanti faciant omnes dicendi Magistri accurata principia, quibus animi audientium ad reliquam dictionem praeparantur. Multum enim refert, quomodo quis audiatur, attente ne et amice an cum strepitu et fastidio.Verum Rhetorica Spiritus sancti docet quidem animum esse praeparandum, sed oratoris, non auditoris. Nec enim periculum est, ut Deus,ad quem loquimur, suo muneri desit: vel si auditores praeparandus est animus,certe non alia de causa,quam quod ipse orator in hac oratione sit auditor. Plus enim omnino, qui bene orat, audit, quam loquitur. *Audiam*, inquit propheta David, *quod loquatur in me Dominus Deus*. Et Samuel: *Loquere*, inquit, *quia audit servus tuus*. Sed de ista parte orationis, ac ejus necessitate Spiritum sanctum ipsum audiamus.Loquitur in scripturis Spiritus sanctus, et ait; *Non impediaris orare semper: et ne verearis usque ad mortem justificari. Ante orationem praepara animam tuom.et noli esse quasi homo, qui tentat Deum*. Primum inquit, *non impediaris orare semper*, hoc est, assiduus esto in oratione: neque facile permittas te ab ea occasione aliorum negotiorum avocari. Verum ut cum fructu id facias, *ante orationem praepara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum*. Siquidem is dicitur tentare Deum, qui expectat,ut aliquid miraculo fiat, quod alioqui sine miraculo fieri potuisset. Cum Dominus et diabolo tentaretur,ut de pinnaculo templi seipsum praecipitaret, respondit: *Scriptum est*; *Non tentabis Dominum Deum tuum*: quibus verbis satis aperte declaravit, nihil aliud esse quam tentare Deum, velle manibus angelorum ferri deorsum, cum possis per gradus commode per te ipsum descendere. Cum igitur praeparatio ante orationem maxime necessaria sit, ut quis fructuose atque utiliter oret,velle absque praeparatione istum fructum consequi, nihil aliud est, quam miraculum non necessarium expetere,atque adeo Deum tentare.Quemadmodum etiam si quis regem adiret animo imparatus, et neque in egressione caput aperiret,neque corporis inclinatione reverentiam regi exhiberet, neque sciret ipse quid vellet dicere, nonne potentiam regis vehementer tentaret? Valde mitis profecto esset rex, si tanta rusticitate hominis non offenderetur. Ad eumdem modum cum nos absque animi praeparatione ad colloquendum cum Deo accedimus, quid aliud, quam ejus patientiam et mansuetudinem exercemus?Ideo secundum b.Aug. in Psalmo 85. legis; *Quoniam tu Domine suavis et mitis, et multae misericordiae*:ideo legis illud, *Mitis, quoniam tolerat Deus tot corda praecantium, et diversa res cogitantium. Omitto dicere, et noxias, omitto dicere, aliquando perversas et inimicas Deo: ipsas superfluas cogitare injuria est ejus, cum quo loqui coeperas*. Ergo *ante orationem praepara animam tuam, et noli esse sicut homo qui tentat Deum*.

Postremo, ut plane intelligatur, quam sit praeparatio necessaria, nihil est aliud animum ante orationem praeparare, quam lyram vel citharam temperare. Si lyra cithara non temperetur. Ita ut nervi atque chordae partim intente,partim remisse, cum tanguntur, varios concentus efficiant, etiam si is, qui ludit, doctissimus ludendi sit,sonitus tamen inconditus, et insuavis erit, et aures potius offendet, quam mulcebit. Sic etiam oratio nostra, si a bene praeparato corde, tamquam lyra temperata, procedat, quasi jucundissima symphonia in Dei auribus resonabit: sin minus, vel non placebit vel etiam displicebit: et sicut scriptum est, vel *Dominus non exaudiet*, vel etiam, quod multo est gravius, et formidabilius, *fiet* nobis *oratio in peccatum*. Itaque dubitandum non est, quin ante orationem aliqua sit praeparatio adhibenda.

Sed qualis erit ista praeparatio? Quid tandem agendum est nobis, ut animum praeparemus? Duo requiruntur ad plenam et perfectam praeparationem,tametsi alterum eorum non semper erit usque adeo necessarium. Unum est, ut si conscientia admonente recorderis te in aliquod peccatum incidisse, quod nondum poenitentia expiatum sit, illud primo loco confitearis Domino in oratione interna poenitentia ac dolore pro eo Domino satisfacias. Cum enim hoc facimus, quasi calceamenta solvimus de pedibus nostris,ut cum Moyse terram sanctam ingredi et visiones magnas videre possimus: et tamquam vestimenta cum populo Hebraeorum lavamus, ut Domino occurrere, atque eum excipere, valeamus. Quod si non solum Deum, sed etiam proximum offendisse te vides, non solum a Domino veniam deprecari, sed etiam cum proximo tuo saltem animo et proposito in gratiam redire debes. Sic enim Dominus ipse apud Matthaeum praecipit: *Si offers munus tuum*, inquit, *ad altare et ibi recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare,et vade prius reconciliari fratri tuo: et tunc veniens offeres munus tuum*. Nam ut b. August. libro priore de sermone Domini in monte c. 20. hunc locum exponens ait: *Templum Dei animus noster est:altare fides,munus oratio*. Cum ergo in templo cordis super altare fidei munus orationis offerre volumus,certe non pigro modo corporis, sed celerrimo charitatis affectu ad fratrem, quem forte laesimus, pergendum est, deinde redeundum, hoc est, ad id, quod agere coeperamus, est intentio revocanda. Hoc genus praeparationis nos docet scriptura,docet Ecclesia, docet natura. Docet scriptura, cum in proverbiis ait:*Iustus* in principio sermonis *accusator est sui*. Et rursum apud Isaiam: *Dic tu prior iniquitates tuas, ut justificeris*. Siquidem hostis generis humani non ignorans, quod si nos culpas nostras a-

gnoverimus, et nos ipsos damnaverimus, sine dubio justificabimur: si vero nobis tacentibus vel etiam culpas excusantibus . ille nos , quod fiet sine dubio, in judicio coram Domino prior accusaverit, sine dubio condemnabimus. Nihil cupit, neque aliud molitur , quam nobis eripere de corde recordationem peccatorum , ut ipse prior nos occuset. Ait igitur Spiritus sanctus per prophetam , non committas, ut ille te praeveniat accusando.et condemneris ; Sed *dic tu prior iniquitates tuas, ut justificeris.* Neque solum scriptura, sed etiam ecclesia hoc nos docet. Ea siquidem tamquam spiritualis , et divinae Rhetoricae peritissima , numquam sacrificium illud tremendum Agni immaculati auspicatur , quin antea generalem confessionem clara voce pronunciet. Postremo natura quoque ipsum docet. Omnes enim , ab aliquo aliquid petere volumus , si cum fortasse laesimus, natura cogente prius errati veniam petimus, quam aliquid aliud petere audeamus. Hoc est igitur primum,quo animus ante orationem praeparatur.

Porro alterum, idque magis adhuc necessarium, id quod numquam praetermitti deberet, illud est, ut brevissimo aliquo spatio temporis , magnitudinem atque sublimitatem majestatis Domini consideremus. Haec enim consideratio docebit nos , quanto metu, quanta humilitate, quanta observantia, quanta attentione loqui debeamus. Homo quidem unus ex vermiculis terrae agit cum Domino tantae sublimitatis, et de re tanti momenti, quanti est nostra perpetua salus. Itaque cum primum ad orationem accedit, illud cogita, coelum,et terram, et pulchritudinem Solis, et numerum stellarum,et gloriam omnium angelorum,ac denique totam hanc rerum universitatem nihil esse aliud comparatam cum Deo, ut Sapiens ait,quam guttam unam *roris antelucani.* Quid est una gutta roris? Quid magis minutum, magis exiguum, magis fragile, magis vile? Quod si totus orbis , magna haec moles , et omnis angelorum magnitudo atque potentia est una *gutta roris* coram Deo ; quid eris tu , qui minima portio universitatis es? Si columnae coelorum coram Deo tremunt , Cherubim et Seraphim facies suas velant,neque audent,in eam majestatem aciem oculorum intendere, sed perpetuo metu quodam a tanta majestate profecto et ingenti stupore , quasi attoniti clamant, *Sanctus* , *Sanctus* , *Sanctus Dominus Deus exercituum* , quanto affectu et quam ex animo tibi cum Abrahamo dicendum erit , *loquar ad Dominum meum cum sim pulvis et cinis* ? Est vero haec consideratio quasi profunda quaedam inclinatio et reverentia , quam anima exhibet Deo cum in ejus palatium , atque ante thronum Majestatis ejus ingreditur: non secus , atque ii faciunt , qui cum regem adeunt , in ipso primo ingressu totius corporis inclinatione reverentiam quamdam exhibeut regi.Et rursum consideratione ista quasi habenis, quibusdam continetur animus, ne, sicut alias , per varia loca temere discurrat atque vagetur. Si enim , qui reges alloqui debent , componunt vultum, componunt oculos,componunt pedes, vestes, verba, diligentissimeque provident, ne aliquid inconsiderate coram mortali rege , vel faciant vel loquantur; quanto magis par est,ut pulvis terrae cum summa humilitate, summoque metu ac reverentia cum Deo loquatur, quem *laudant angeli,adorant dominationes,tremunt potestates?*

Verum posteaquam aliquamdiu ista consideratione te excitaveris,convertere debes oculos cordis ad Deum et ante divitem illam mensam. te constituere, sicut parvi catelli faciunt,cum ante mensam dominorum suorum positi oculos in eos intendunt: ibique magno affectu atque ardore animi cum propheta dicere: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in coelis. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum*: *Sicut oculi ancillae in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec misereatur nostri*: *miserere nostri Domine, miserere nostri.* Et, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* His verbis, vel aliqua alia brevi oratione praeparatio terminanda erit.

Sequitur deinde lectio eorum verborum , quae nobis eo tempore consideranda proposuerimus. Nam qui cupit cum fructu atque utiliter meditari, is debet certam aliquam materiam accipere.in cujus consideratione se exerceat, non vagari huc atque illuc, et modo unum , modo aliud cogitare, prout animo se obtulerit. Materia vero ad meditationem accommodata sunt primum omnia verba divinae scripturae, ac praesertim evangeliorum et psalmorum: deinde res ipsae, quae in scripturis continentur , sed breviter collectae et quasi ad quaedam capita revocatae. Itaque duobus modis scripturis sanctis in meditatione uti possumus.Uno modo si librum aliquem vel psalmum divinae scripturae considerandum accipiamus,et singulis diebus unum caput vel medium vel unam sententiam ejus libri consideremus. Latet enim in verbis scripturae spiritus Domini super mel dulcis quem qui diligenti meditatione invenire poterit, sentiet animam suam admirabiliter refici, satiari, impinguari, confirmari, denique laetitia et delectatione perfundi: et si quidem hoc modo uti voluerimus, statim finita praeparatione legendum etiam caput illud vel sententia illa, super qua meditatio futura erit. Alter modus, quo scripturis utimur in meditationibus, est expeditior et facilior et saltem incipientibus utilior, cum videlicet non accipimus singula verba scripturae, sed ex iis excerpimus capita potiora, ut de morte, de judiciis , de suppliciis gehennae, de gloria beatorum, de conceptione,de ortu, de baptismo , de miraculis , de doctrina, de passione, de obitu Domini, de beneficiis Dei, ut creatione, conservatione, gubernatione, liberatione, et aliis infinitis: nec non de perfectionibus et laudibus Dei, ut potentia, sapientia , bonitate, justitia, clementia, pulchritudine, magnitudine de miseriis hujus vitae, de turpitudine peccati,de insidiis daemonum, de fallacia mundi, denique de iis omnibus rebus, quae nos vel ad amorem creatoris vel ad odium peccati , vel ad contemptum mundi et praesentium vanitatum, inflammare possunt. Et si hic modus meditandi magis placuerit, tum praeparatione absoluta, loco lectionis, solum erit ad memoriam revocandum caput illud, in cujus consideratione illo tempore occupari decreverimus.

Sed quamquam tam multa sunt, quae meditationis materiam subministrare possunt: nihil tamen dulcius nihilque fructuosius cogitatur, quam passio Domini. Nam universa vita Domini, ut magnus Basilius ait, de constitutionibus monachorum, nihil est aliud, quam speculum quoddam clarissimum atque exemplar perfectissimum omnium virtutum, quod sibi ante oculos proponere debent omnes, qui pie et sancte vivere volunt, quid de ipsa passione dicemus? Quae rosae inter spinas ita micant ut illae Domini excellentissimae virtutes inter illa Domini atrocissima supplicia? Vere d. Bernardus ait: *In omnibus mirabilibus, quae egisti, mirabilior passio tua Domine Iesu.*

Itaque si quis est, qui intelligere velit, quantum hactenus profecerit vel quantum absit a perfectione, quid virtutum habeat, quid ei desit, frequenter se in hoc speculo intueatur. *Christus enim passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur: tradebat* enim *judicanti se injuste.* Neque hoc speculum solum ostendit maculas vitiorum; sed etiam juvat ad illas abstergendas. Quis enim superbia inflari poterit, si altissimam illam humilitatem consideret, qua dominus majestatis et rex angelorum sibi Barabbam latronem anteponi et in patibulo nudus ad supplicium simul et ignominiam suspendi toleravit? Quis ad levissimam injuriam sibi illam continuo ira excandescet, si incredibilem Domini patientiam inter tot genera succedentium cruciatuum contempletur? Quis animum in laboribus et periculis despondebit, si eximiam illam fortitudinem cogitet, qua Dominus tam intrepide hostibus suis occurrit, et morsibus ac furori quasi belluarum imminentium se objecit? Quis perseverantiam in bonis operibus, etiam laboriosis ac difficilibus, non conservabit, si constantiam perpendat, qua Dominus in oratione et suppliciis usus est, donec ad finem perduceret negotium salutis nostrae? Quis flamma amoris non succendetur, si ardentissimam illam charitatem consideret, quae sola Dominum gloriae in patibulo inter latrones quasi ligatum continuit: quaeque sola effecit, ut cum is in cruce moriens quasi Testamentum conderet, ac bona sua divideret, et animam Patri, matrem discipulo, corpus sepulchro, carnificibus vestes, et paradisum latroni reliquerat, in capite Testamenti (o flamma amoris) o fornax charitatis, in capite, inquam, Testamenti, in ipso principio hostium suorum et illusorum meminerit et eos ingenti affectu Domino commendarit? Quis inhumanus et immisericors esse poterit, si copiosam illam Domini misericordiam contempletur, qua sarcinas atque onera mundi totius in humeros suos tamquam propria sustulit? Quis jugum obedientiae non libenter feret, si obedientiam illam singularem mentis oculis intueatur, qua Filius Dei usque ad mortem, et mortem crucis Patri obediens fuit? Quis asper, quis immitis, quis erit difficilis, si illam admirabilem Domini mansuetudinem videat, qua sicut *ovis ad occisionem* ductus et sicut *agnus coram tondente se* obmutuit? Quis postremo divitias mundi, et gloriam et voluptatem non contemnet, si in hoc speculum oculos mentis defigat? Si regem regum et orbis verum monarcham ita nudum, ita afflictum, ita contemptum in cruce respiciat, ubi non alium thronum habeat, quam patibulum, non aliam coronam, quam spineam; non alias epulas, quam fel et acetum: non alios laterum stipatores, quam duos suspensos fures, non alios in tot calamitatibus consolatores, quam illos crudelissimos illusores, qui moventes capita sua dicebant: *Vah, qui destruis templum Dei, et in triduo reaedificas illud: salva temetipsum, si Filius Dei es.* O si diebus singulis in hoc speculo vultum animae nostrae consideraremus, quam facile injurias condonaremus, aerumnas pateremur, juste et pie et sobrie viveremus (O quam pura, quam nitida, quam splendida essent opera nostra). O quam vehementer luceret lux nostra coram hominibus, si sordes omnes et maculas animae in hoc speculo videremus, si eas fontibus lachrimarum diebus singulis ablueremus?

Ecce igitur vobis quanta multitudo praestantissimarum virtutum, et quam excellenter clareat in crucis mysterio: et quanta utilitas atque fructus ex harum rerum contemplatione percipiatur; sed paulisper jam, si placet, quiescamus.

PARS POSTERIOR

Diximus de praeparatione, et lectione; nunc de meditatione, gratiarum actione et petitione breviter dicendum erit.

Posteaquam igitur praeparatione praemissa vel sententiam aliquam scripturae divinae legerimus vel mysterium aliquod ad memoriam nobis revocaverimus, animo erecto atque praesenti super ea sententia vel mysterio cogitare incipiamus, et summa attentione ac silentio omnia, quae in iis verbis vel rebus continentur, diligenti meditatione lustremus. Ea vero meditatio arida et quasi jejuna esse non debet, sed pinguedine affectus et oleo charitatis perungenda erit, quae duo dum conjunguntur, non jam meditatio, sed contemplatio dici solet, nihil enim est aliud contemplatio, *quam sapida quaedam, ac dulcis et affectu plena cogitatio.* Dicam hoc planius. Inveniuntur nonnulli, qui profundissima atque attentissima meditatione de Deo, de Christo, de passione Domini, de bonitate Dei et aliis rebus ejusdem generis cogitant, ac praesertim si de hujusmodi rebus in gymnasio disputare, aut in templo facere debeant verba, et in iis rationes et causas investigant, et mysteria maxime abdita, et recondita eruunt: sed interim affectus jejunat, et ipsi in sua ariditate remanent, sine amore de amore cogitant, et sine ullo sensu doloris dolores Domini meditantur: quin etiam sine compassione in passione, et sine lachrymis in lachrymis Domini considerandis versantur. Non est ista meditatio, de qua loquimur. Ista enim ad studium doctrinae, et ad mentem acuendam et exornandam pertinet: nos vero de ea loquemus, de qua animus devotione impinguandus, et flamma divini amoris accendendus est. Itaque in hac meditatione non curiose, sed simpliciter versandum est, et omnis cognitio ad affectum alendum, et roborandum referenda est.

Una vel altera similitudine rem totam explicabo. Intelligentia non secus agere debet cum voluntate atque agit nutrix cum aliquo parvo puero, quem alendum atque educandum suscepit. Quid facere debet nutrix? Primum cibos duriores ac solidiores ipsa dentibus terere, deinde ita contusos in os pueri mittere debet, ut is eos deglutiat, atque inde nutriatur atque sustentetur. Quod si nutrix illa quae cibos pro pueris in partes minutiores dividendos accepit, capta voluptate comedendi eos totos consumat, nonne fame enecabitur puer? Ad eumdem modum mens atque intelligentia. in meditatione tamquam nutrix voluntatis adhibenda est ut ea videlicet praeparet spiritales cibos, ac deinde sic paratos offerat comedendos voluntati. Quocirca non debet intelligentia totum tempus sibi vendicare, sed statim atque invenerit aliquid, illud transmittere fideliter ad voluntatem,ut ea quoque ad hunc modum sustentetur ac reficiatur. Aequum est quidem, ut eorum, quae deferuntur, ut vendantur in foro aliquid in porta civitatis relinquatur. Sed si ii, qui civitates custodiunt omnia sibi acciperent, neque aliquid ad forum deferri paterentur, certe periculum esset, ne civitas illa fame conficeretur. Sic etiam, si intelligentia, quae est quasi prima janua animi nostri, omnem annonam spiritalem retineat sibi, misera nostra voluntas tota jejuna, arida, expers omnis boni remanebit. Venatorum canes si bene sunt instituti, non devorant lepores, quos capiunt: sed eos integros fideliter dominis suis custodiunt.Pari ratione mens nostra, ubi spiritali venatione praedam reconditae alicujus veritatis nacta fuerit, non eam devorare, sed voluntati offerre debet, ut exquisito illo cibo ipsa tamquam domina perfruatur.

Atque haec quidem de meditatione sufficere possent: siquidem hoc genus orationis exerceri, sentiri et gustari potest, verbis explicari, et doceri plane non potest. Tamen illud unum addam, si quis vere cupiat in via Domini proficere, et ad aliquem perfectionis gradum pervenire, non debere eum contentum esse parvis rebus, sicut quidam faciunt, qui si tres lachrymas fundere,vel aliquam cordis teneritudinem, atque internam motionem sentire possint, existimant se jam in portu navigare. Non hic finis hujus operis. Legimus enim in Evangelio; Semen, quod cecidit super terram lapidosam, continuo exortum esse, sed paulo post exaruisse. Sic etiam multos videmus,qui cum gaudio suscipiunt verbum, et in oratione aliqua spiritali laetitia perfunduntur: tamen ad primam tentationem cadunt, si aliqua peccandi occasio se offerat, si ad aliquod flagitium invitentur, si unum verbum audiant, quod eis non placeat, statim ostendunt quid sint: nempe ostendunt se terram esse lapidosam, et in eis semen devotionis atque amoris Domini radices non jecisse.Quemadmodum igitur, ut terra flores et fructus germinare possit, non sufficit una vel altera *gutta roris antelucani* sed copiosa pluvia necessaria est, quae neque a vento, neque a Sole exsiccari possit: sic etiam nos in meditationibus nostris ingentem imbrem lachrimarum exoptare debemus, qui neque vento tribulationum neque ardore libidinum exsiccetur: ut animus noster hac salutari pluvia totus perfusus,castitate, sobrietate, patientia aliisque virtutibus instar prati pulcherrimi, quasi venustissima florum varietate vestiatur. Neque vero, si quis non statim hunc eximium fructum consequatur, desperare debet: sed illud cogitet, in lignis viridibus et humore plenis ignem excitandum esse.

Quaero a vobis, si quis velit, ut ligna viridia et adhuc madida flammam concipiant, nonne debet patienter antea non solum expectare; sed etiam fumum perferre et diu etiam flare? Sic etiam, si cupis flammam illam salutarem amoris Domini in corde tuo succendi, interdum necesse erit paulisper expectare, nec non fumum malarum, et inutilium cogitationum patienter aliquando tolerare. *Bonum est*,inquit Jeremias Threnorum capite tertio, *praestolari cum silentio salutare Dei*. Et rursum Abacuc: *Si moram fecerit, expecta eum: veniens enim veniet et non tardabit.* Et propheta David: *Expectans expectavi Dominum.* Haec igitur de meditatione sufficiant.

Post meditationem continuo sequi debet dulcissima quaedam, et ex imo cordis ducta gratiarum actio, et ne filium orationis interrumpatur,ex ipsa meditatione occasio sumi poterit Deum laudandi, et ei pro acceptis beneficiis gratias persolvendi. Nihil est enim, quod sit materia meditationis, quod etiam ad Deum laudandum, et ei gratias agendas non invitet. Si de passione Domini cogitasti, age gratias Deo, quod tam caro pretio te redemerit. Si de gravitate peccatorum, age gratias Deo, quod adhuc ad poenitentiam te expectaverit. Si de gloria regni coelestis, age gratias Deo,quod te ad tam eximium finem procreaverit. Si de cruciatibus gehennae, age gratias Deo, quod in eos te jam saepius meritum, sicut multos alios, non praecipitaverit.Atque idem de aliis meditationibus simili modo intelligatur: poterunt enim cum hoc uno beneficio alia omnia, tam communia, quam propria Dei beneficia coniungi, et pro omnibus simul sincerissimae gratiae rependi.

Porro hoc munus laudum et actionis gratiarum, gratissimum Deo sacrificium est:hoc est illud suavissimum thymiama, quod semper coram Deo in illis aris mentium beatarum sumat. Petitiones, obsecrationes,postulationes cessabunt aliquando sed laudes,et gratiarum actionis sacrificium numquam cessabit. *Beati, qui habitant in domo tua, Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.* Denique nihil melius, ut b. Augustinus epistola septuagesima secunda ad Valerium ait, vel corde cogitamus vel ore proferimus, vel calamo scribimus quam duo illa verba. *Deo gratias*, nihilque est, quod dici brevius vel audiri dulcius, vel intelligi grandius vel agi possit fructuosius.

Venio nunc ad postremam et utilissimam partem orationis, nempe ad ipsam postulationem, quae etiam proprio vocabulo oratio dici potest. De petitione duo breviter explicanda sunt: quid sit petendum, et quomodo, Quid igitur est petendum? Primum omnium cognitio ac lumen postulandum mihi esse videtur, quo morbos nostros et aegritudines cognoscamus. Una siquidem ex maximis calamitatibus nostris ea est, quod ulcera et vulnera a-

nimae nostrae non videamus: nemo ita rudis, ita agrestis, ita stupidus invenitur, qui si corpore laboret, non statim se aegrotare animadvertat, et verbis et nutibus morbum suum ostendere non possit, etiam pueri trium annorum, etiam pecudes mutae, vel gemitu, vel rugitu, vel ululatu vel aliquo alio signo aegritudinem suam produnt. Ac ut longius progrediamur, ipsae quodammodo plantae, ipsa gramina, ipsae frondes et flores pallore et siccitate languorem suum ostendunt. Solus est homo noster interior, mens nostra, anima nostra, cor nostrum spiritale, quod saepenumero gravissime laborat et vulneribus confectum jacet, et tamen nihil sentit, neque dicere potest, Hic mihi dolet. O quam multis illa beati Joannis verba conveniunt: *Dicis, quia dives sum et locupletatus, et nullius egeo: et nescis quia tu es miser et miserabilis, et pauper et nudus et caecus.* O quam multi gerunt animam suam cruentam et maculis confectam vel etiam mortuam: et tamen sunt hilares, et de medico ne cogitant quidem? O quam multi sedent jam jucundi in conviviis vel in symposiis, quibus jam jam paratur locus in gehenna, et si eis dicatur, contemnunt, rident, non pallent, non tremunt, et ne cogitant quidem de mutanda vita.

Quoniam igitur *quid oremus, sicut oportet, nescimus*, primum omnium petamus a Deo, ut aperiantur oculi nostri, ut spiritus adjuvet infirmitatem nostram, ut morbos et aegritudines nostras omnes cognoscamus. Deinde eas probe cognitas sigillatim aperiamus medico illi coelesti ac divinissimo, atque ab illo humillima et ardentissima supplicatione flagitemus, ut is unctione gratiae suae eas curare pro sua infinita clementia ac benignitate dignetur: neque solum vitiorum curationem, sed et virtutum incrementum et conservationem postulemus, ac praecipue fidei, spei et charitatis, nec non humilitatis, castitatis, poenitentiae, patientiae justitiae ac sobrietatis: neque vero pro nobis solum, sed etiam pro orbe universo preces effundamus, ut omnes homines unum et verum Deum agnoscant, colant, venerentur, adorent: pro pastoribus et sacerdotibus Ecclesiae, ut ii fideles omnes ad salutis portum sua vigilantia et solicitudine dirigant: pro regibus et principibus, ut quietam, et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. Neque pro capitibus solum; sed etiam pro membris ecclesiae universae orabimus: pro defunctis quoque, ut eis gloriam et requiem aeternam largiatur. Postremo omnibus amicis, affinibus, benefactoribus nostris, omnibus afflictis, captivis, aegrotis, morientibus, opus misericordiae exiguo labore impendemus, si eos, et eorum calamitates atque aerumnas in illis benignissimis manibus reponamus, quae cruci affixae pro omnium salute et liberatione fuerunt. Haec igitur in oratione postulanda sunt.

Sed quomodo postulabimus? Quatuor conditiones bonae orationis in sacris litteris invenimus. Quatuor enim virtutes sunt, quae orationem perpetuo comitari debent, dum ea pro nobis in palatio magni regis legatione fungitur, nempe fides, humilitas, perseverantia, charitas.

Initio fides seu fiducia potius, necessaria est, ut omnino credamus, non solum posse Deum facere sed plane facturum, quod petimus. *Quaecumque orantes petitis*, inquit, Dominus *credite, quia accipietis et evenient vobis.* Neque difficile vobis erit ita confidere, si super meritis Christi, super infinita benignitate Dei, super certitudine ac veritate promissionum ejus innitamini. Haec tria, meritum Christi infinitum, quod totum est nostrum, bonitas Dei inexplicabilis, quae nulla gravitate ac magnitudine peccatorum vinci potest, et firmitas atque constantia promissionum Dei, quae tanta est ut potius coelum et terra, et omnis natura concidere possit, quam ut unum de verbis Domini non compleatur: haec inquam, tria quasi tres anchorae sunt, quae navim fiduciae nostrae ita confirmant, ac stabilem reddunt ut nullo modo fluctuare possit. Neminem terreat magnitudo vel numerus peccatorum, modo tibi peccata non placeant, sed ea vere et ex animo detesteris et concipias magnitudinem pretii nostri, et amplitudinem viscerum Dei et infirmitatem atque constantiam promissionum ejus et tum praeclara fiducia adeas thronum gratiae ejus et sine dubio quicquid petieris, impetrabis, omnia possibilia sunt credenti, etiamsi *peccata tua fuerint ut coccinum, quasi nix dealbabuntur et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.*

Neque temen hoc sufficit: sed illud secundo loco necessarium est, ut summa humilitate atque animi demissione ad orandum Dominum accedamus, *Deus* enim *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Hanc rhetoricam docet nos Christus, cum in principio orationis dominicae ait: *Pater noster qui es in coelis.* Sicut enim Deum patrem nostrum appellamus, ut fiduciam atque amorem in nobis excitemus: ita etiam in coelis cum majestate: et gloria sedentem agnoscere nos profitemur, ut metum et reverentiam tantae majestati debitam concipiamus. Est enim vere Deus pater noster, sed non pater terrenus, non mortalis, non similis nobis; sed pater coelestis, pater divinus, pater sublimis, pater, qui nos non naturaliter genuit, sed misericorditer adoptavit. Neque solum verbo sed etiam exemplo nos docuit Christus. Itaque cum in horto Patri supplicare vellet, non stabat, neque sedebat, sed procidit in faciem suam, et eo modo orabat. Denique evangelicus publicanus undenam obsecro veniam et misericordiam impetravit, nisi ex humilitate?

Porro tertio loco perseverantia quam sit nobis in oratione necessaria, vel ex vidua illa, quae sua importunitate Judicis inclementiam superavit: ex amico illo, qui tres panes sola perseverantia orationis obtinuit; vel eo muliere chananaea, quae toties repulsa, tanquam vere canis per unam portam exibat, et statim injuriae oblita, et verberibus excussis per alteram intrabat: vel ex apostolo Paulo, qui ter Dominum pro una re atque eadem rogavit, facile potest intelligi.

Sed postrema atque potissima conditio orationis est, ut cum affectu et fervore fiat. Oratio enim optime atque convenientissime comparatur thuri: thus enim, neque sursum tendere, neque odorem ullum exhibere potest, nisi in ignem coniiciatur. Itaque

auditores, si orationem nostram coelos penetrare, si ad aures Dei pervenire volumus, currum igneum ei faciamus, necesse est. Nam verba frigida, verba languentia, verba mortua, nubes non transcendunt. Ideo in oratione Dominica dicimus: *Pater noster, qui es in coelis*, ut intelligamus, vehementer nobis clamandum esse, si nos in terra constituti ab eo, qui est in coelo, exaudiri velimus. Scriptura divina, ubique ferme et in psalmis potissimum ferventem orationem nomine clamoris appellat. Clamores vero sine dubitatione non oris, sed cordis intelligendi sunt: nempe suspiria, gemitus, lachrimae cordis clamores, ignita desideria. Haec sunt, quae Domino, quicquid volumus persuadent, non egemus Ciceronis vel Demosthenis eloquentia, neque composita, longaque oratione. Deus enim vocem desideriorum et lachrimarum facilius multo, quam politorum verborum exaudit. Non legistis: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*? Et, *Desiderium cordis ejus tribuisti ei?* Cum populus contra Dominum murmuraret, et Moyses pro eodem populo Dominum precaretur, et nihil tamen, quae audiri possent voce corporis loqueretur, Dominus ait: *Quid clamas ad me*? nempe cordis ipsius vehementem clamorem audiebat. Haec est igitur postrema conditio perfectae et Deo gratiae orationis.

Quod si his omnibus adhibitis conditionibus, adhuc fortasse Deus nos exaudire non velle videbitur, certi tamen sumus, desiderium nostrum omnino exaudiri. Deus enim solus videt, quid nobis expediat: et simul videt nos nihil cupere aliud, quam quod vere bonum et salutare est. Si interdum vel noxium vel minus bonum aliquid petimus illud nobis in alia majora, et meliora bona commutat. Itaque ipse tanquam bonus pater, ea solum nobis concedit, quae aeternae saluti nostrae utilia esse novit. Et ad hunc modum verum et primum desiderium nostrum semper exaudit. Nonne si nudam, simplicem petitionem respiciamus, Deus exaudivit diabolum et non exaudivit apostolum? Oravit diabolus, ut ingrederetur in porcos, et illi concessum est: oravit apostolus, ut Sathan recederet ab illo, et non potuit impetrare, et tamen quis dubitat, quin altiore et secretiore quodam modo magis apostolum, quam diabolum Deus exaudierit? Tu petis fortasse a Domino sanitatem, petis divitias, et unde scis eam sanitatem et eas divitias tibi occasionem peccandi, et causam mortis et inopiae sempiternae non futuras? Et rursum, unde nosti aegritudinem et inopiam istam, quam pateris, tibi coronam gloriae non fabricaturam? Et si haec scires, nonne magis patientiam et fortitudinem, quam sanitatem et divitias peteres? Haec est ergo benignitas Dei nostri, vere patris, vere misericordis. Non dat, quod petis, quia nescis, quid petas: et illud dat, quod vere cupis et omnino peteres. si scires petere.

Quae cum ita sint, agamus nos, auditores, partes filiorum bonorum, et Deus sine dubio partes aget boni parentis. Delectemur *in Domino, et dabit* nobis *petitiones cordis* nostri. *Si* enim *vos, cum sitis mali*, *nostis bona data dare filiis vestris*: *quanto magis pater vester de coelo dabit spiritum bonum petentibus se*? Quaeramus et inveniemus: petamus et accipiemus, pulsemus et aperietur nobis a regnante Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXXV.

DE ASCENSIONE DOMINI

THEMA

Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. *Ephes.* 4.

SYNOPSIS

Ab occasione ascensionis Christi et Spiritus sancti missione, sumpto exordio, ratio redditur, cur non ante Christi ascensionem Spiritus sanctus descenderit; deque ascensione praesens instituitur concio. Atque rejectis variis haereticorum erroribus, vera doctrina, quisnam, et quo modo in coelum ascenderit, asseritur; ubi illa sententia; Nemo ascendit, nisi qui descendit de coelo, *explicatur. Investigatur, quonam Christus ascenderit; et an in coelo stet an sedeat. Excusatur et explicatur illa verborum geminatio*, captiva duxit captivitatem. *Quibus vinculis nos Deus sibi obstrinxerit; et in quae, illis excussis, inciderimus. pulchro discursu exaggeratur, scilicet in jugum falsae necessitatis et voluptatis, ubi vitia nonnulla gravi invectione reprehenduntur. Quomodo ruptis diaboli vingulis, relicto tamen necessitatis jugo nos Christus arctiori vingulo, redemptionis nimirum, sibi obstrinxerit, disseritur.*

Pars altera ostendit, non tam angelis, quam hominibus gaudii ansam per ascensionem Christi, esse datam; dederit hominibus enarratur, scilicet Spiritum sanctum, Christum advocatum, Fidei, Spei et Charitatis augmentum. Cur quadraginta dies cum discipulis conversari voluerit Christus, antequam ascenderet, quomodo ab iis avulsus ascenderit, quibus insuper comitibus stipatus fuerit, dilucide tractatur. Homines natura sua ascendere desiderare, et quam perverse aliqui id faciant; ubi de monte potentiae et monte sapientiae, quos mortales potissimum ascendere nituntur, plurima non tam jucunda quam utilia habentur. Quam praeterea viam ascendendam Christus nobis praescribat, abnegationem nempe sui docetur, et ratione, quod nemo in coelum ascendat, nisi prius crucem tulerit, ad finem usque diserte corroborabat.

Divinae sapientiae et justitiae ratio postulabat, ornatissimi auditores, ut pax illa, quae tandem inter coelum et terram summa cum hominum utilitate et angelorum laetitia Christo auctore composita fuerat, ultro citroque missus confirmaretur. Ac terra quidem, quae jam tot annis coelum aeneum experta, Solisque ardoribus exusta omnino arida et exsiccata fuerat, nihil aliud, quam imbrem Spiritus sancti, et pluviam illam voluntariam sitiebat, quam (ut Psalmographus canit) segregaret Deus haereditati suae. Quamquam enim antiquis temporibus super montes terrae, patriarchas, inquam, et prophetas guttae aliquae illius aquae deciderant: tamen fluminis impetus solum adhuc laetificabat civitatem Dei. Contra vero coelum fructum illum terrae sublimem, carnem videlicet Salvatoris, jam gloriosam et immortalem, qua nihil melius ac nobilius orbis terrarum unquam habuit, jam dudum cernere cupiebat. Cum igitur et terra spiritum coelo, et coelum terrae carnem invideret, illud Deus sapienter constituit, ut Christi caro eveheretur in coelum, et Spiritus sanctus mitteretur in terras, ac deinceps mutuis istis officiis inter coelum et terram foedere stabilito, et angelis ad terras et hominibus ad coelum numquam amplius essent aditus interclusi; sed libere ac latis itineribus quocumque tempore proficisci liceret.

Quia vero bellorum faces hominum nequitia primum accensae, atque a terris tam atrocis dissidii exordium cepit, illud coelites prope suo jure petere videbantur, ut non ante descenderet Spiritus Sanctus in terras, quam Christi gloriosa caro regnis coelestibus inferretur. Id quod non obscure Dominus significavit cum diceret: *Expedit vobis, ut ego vadam. Si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Inde siquidem par erat, ut pacis munera principium sumerent, unde initium discordiae ac bella susceperant. Hinc igitur benignissimus Christus, cum jam victor ab inferis rediisset, daemonem principem alligasset, inferni claustra confregisset sanctos patres de carceribus liberasset, mortem interemisset, discipulos docuisset, sacramenta instituisset, ut votis tandem coelitum satisfaceret, et simul nostrae utilitati consuleret, hac celeberrima ac illustrissima die spoliis inimicorum onustus, daemonibus rugientibus, angelis acclamantibus, mundi elementis prope gestientibus, non laurea mortali isignitus, sed immortalitatis diademate coronatus, non triumphali curru in Capitolium coelorum invectus, sed vi sua et propria super coelos ascendens, de tartareis legionibus, clarissime ac laetissime triumphavit.

Hujus vero tantae celebritatis tantorumque gaudiorum non minima pars nostra est, auditores: hodie siquidem cum Christo coelos penetravimus. Hodie regni coelestis possessionem accepimus. Hodie super Cherubim et Seraphim ad dexteram Dei conscendimus; et quamquam haec omnia laetissimos mihi ad dicendum campos aperiant: tamen ego orationem meam brevissimo cujusdam sententiae quasi cancellis quibusdam includam, neque facile eam extra illos egredi aut longius vagari permittam. Ea sententia apostoli Pauli est. Ipse enim ad Ephesios scribens, ac de hodierno triumpho verba faciens ait: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus*. Quam sententiam ex Psalmo 67. verbis paululum immutatis, accepisse videtur. Nam cum Propheta dixisset: *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus*. Apostolus dixit: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus*.

In hujus igitur propositae nobis sententiae explicatione illud imprimis quaeri posse video. Quis ille sit, qui ascendit? Nam nec propheta, nec apostolus id satis expressit. *Ascendens*, inquit, *in altum*. Quisnam? Haeretici Nestoriani, qui duos Christos praedicabant, unum Deum, alterum hominem, eum Christum dumtaxat in coelum ascendisse affirmare compellebantur, qui solum esset homo. Apellitae contra, qui Christum non ex virgine sed ex elementis carnem accepisse, et eam, a mortuis excitaretur, mundo reddidisse praedicabant, illud, etiam asserebant, Verbum Dei, sicut cum de coelo ad terram descendit, carnem suam non attulerat, sic etiam cum de terris ad coelum ascendit, nullam omnino carnem secum extulisse: neque aliter intelligi posse, quod Dominus ait: *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo Filius hominis, qui est in coelo*. Nam carnem illam, quam Dei Filius hic in terris gessit, de coelo non descendisse illustrius est, quam ut sit a nobis necesse monstrari. Porro in eadem haeresi eos omnes constat fuisse, qui vel in Christo naturam humanam penitus non agnoscebant, ut Cerdonistae: vel eam in divinam esse conversam asserebant, quod Eutychianos docuisse planum omnino ac perspicuum est.

Verum istos omnes ille ipse, quem hodie veneramus, imperator nostri triumphus, gloriosaque in coelum ascensio reprehendit, aliis testibus non indigemus, ipsa per se Dominica ascensio satis loquitur. Nec enim fieri potest, ut is coelum ascendat, qui solum est homo, ut somniant Nestoriani: aut solum est Deus, ut Apellitae, Cerdonistae, atque Eutychiani delirant. Nam qui solum est homo, evehi quidem, et in sublime ferri ab alio potest: at evehere se ipsum, coelos omnes transcendere, atque ad ipsam Dei Patris dexteram penetrare per se certe non potest. Qui vero solum est Deus, semper et ubique, et totus, nec ulla temporum aut locorum permutatione mutatur.

Hoc sane Ecclesia Catholica mater nostra probe intelligens, Virginem illam, quam orbis Reginam, Deique parentem appellare non dubitat, quamque et animo et corpore, sempiterno aevo in coelis frui cum filio confitetur, assumptam esse ad coelum dicit, ascendisse in coelum non dicit. Vere enim ipsa veritas ait: *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis qui est in coelo*. Evehuntur alii, assumuntur, extolluntur: is vero solus non ab alio accepta ac mendicata, sed sua ac propria virtute coelos ascendit, qui simul et Dei Filius et Virginis filius est, ut evehi possit ex uno et evehere possit ab altero. Quod vero haeretici negant, Christi carnem in coelum ascendisse, quia de coelo non descendit: Et *nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo*, nullam prorsus vim habet. Nam ut Augustinus libro de Agone Christiano sapienter docet, non Christi carnem, sed Christum carne quasi vestitum in coelum ascendisse praedicamus. Quemadmodum enim si quis de monte aliquo nudus descenderet, ac deinde non amplius nudus, sed vestitus ascenderet, recte diceremus de eo, qui descendit, ipse est, et qui ascendit, et nemo ascendit in montem, nisi qui descendit de monte. Sic etiam, quamvis Dei Verbum carne humana vestitum in coelum ascenderit, cum antea sine ea ad terras descendisset, vere tamen de se ait: *Nemo ascendit in coelum, nisi qui descendit de coelo, Filius hominis qui est in coelo*. Caro enim non tam ascendit, quam evecta est, ipso evehente qui ascendit. Habemus igitur, quis ille sit, qui ascendit. Super est ut videamus, quo ascenderit.

Quonam igitur ascendit? Quo? In altum. Sic enim Apostolus ait; *Ascendens*, inquit, *in altum*, nempe super omnes coelos et super res creatas. Ascendit ita, ut b. Cyprianus dicat, Cherubim et Seraphim beatos pedes Domini ambire. Talis enim locus eum decebat, sed natura Filius erat Dei, quique ut orbis praeses totius universitatis clavum et gubernacula capiebat.

At numquid sedere aut stare in coelo Dominus existimandus est? Ista quaestio videtur habere nonnihil curiositatis: tamen sua etiam utilitate non caret. Breviter igitur eam expediamus. Si verum ac naturalem situm consideremus, non sedere aut jacere, sed stare Dominicum corpus existimare debemus. Sedere enim ac jacere infirmitatis ac imbecillitatis est. Corpora vero gloriosa ac immortalia sicut fatigari ac laborare non possunt, ita nec infirma aut imbecilla esse possunt. Quod si nonnumquam in sanctis voluminibus Christus sedere dicitur id secundum metaphoram intelligendum est. Nam etiam et Deus Pater interdum sedere dicitur, cum tamen proprie nec stare nec sedere possit, quippe qui corpus non habet. Solum igitur Christi gloriam singularem ac plane regiam, et summam illam Judicis majestatem divinae literae nobis significant, cum Dei Filium sedere ad dexteram Dei Patris tradunt. Hinc enim de sanctis caeteris esse eos a dextris Dei saepe legimus. Sedere autem a dextris Dei, est in illa ipsa gloria et regno sceptrum tenere et caput ac regem caeterorum esse, quod soli Christo convenire nemo fere Christianorum ignorat.

Sequitur, *captivam duxit captivitatem*. Non me fugit, propriam esse phrasim Hebraeorum, ut dicant captivam ducere captivitatem, quod nos bre-

vius, Captivos ducere vel captivos facere, diceremus. Nam et in psalmo, unde haec nostra sententia sumpta est, tametsi secundum versionem septuaginta interpretum legatur, *ascendisti in altum, cepisti captivitatem*, tamen secundum B. Hieronymi versionem, quae magis ad Hebraicam veritatem accedit, legitur: *Ascendisti in excelsum, captivam duxisti captivitatem*. Et capite 21 Deuteronomii, quo loco nostri codices habent: *Captivos duxeris*, Hebraei codices habent; *Captivam ceperit captivitatem*. Et capite 28 libri posterioris Paralipomenon, pro eo, quod nos habemus, *Reducite captivos, quos adduxistis*: Hebraei habent, *Reducere captivitatem, quam captivam duxistis*. Sed quamquam haec ita se habent, nihil tamen prohibent, quin aliquam causam hujus elegantissimae geminationis reddamus. Quid igitur est, *captivam duxit captivitatem*? hoc est, quos captivos ac vinctos invenit, non tam liberavit ac solvit, quam eis catenas vincula commutavit, et ex captivis diaboli suos captivos fecit. Quae sane felicissima, et maxime expetibilis commutatio fuit. Qui enim antea superbissimi Tyranni mancipia erant, nunc ejus imperatoris administri sunt, cui servire, non tam servire, quam regnare est. Et qui olcum ferreis neque catenis onerati erant, nunc argenteas atque aureas gerunt, ut eis non tam oneri, quam honori, pro catenis torques, pro vinculis monilia esse videantur.

Quoniam attente me de his vinculis disserentem auditis, planius hoc dicam et paulo altius repetam, auditores. Magna et praeclara quaedam res est homo, praestans ac sane singularis humani animi vis atque potestas, pro qua tanquam pro urbe quadam aut arce pulcherrima et munitissima imperator coelestis ac pater luminum cum daemonum ac tenebrarum principe summa vi semper decertavit. Ea vero est utriusque principis hominem in sua potestate retinendi cupiditas, ut quicumque eum capiat, ita catenis et vinculis revinciat, ut non modo non fugere, sed ne commovere, quidem se possit. Ac Deus in primis, qui hominem, ut ejus auctor ac parens optimo jure possidebat, simulatque eum condidit, arctissimis quibusdam nexibus, ne forte diffugeret, colligavit. Quinam isti nexus? quaenam ista vincula fuerunt? Dominum ipsum per Osee Prophetam loquentem audiamus: *In funiculis*, inquit, *Adam traham eos: in vinculis charitatis*. Itaque funiculi Adam, quibus videlicet initio revinctus est Adam, nexus amoris, vincula charitatis fuerunt. Et quidnam aliud nexus amoris, et vincula charitatis, quam dona ac beneficia sunt: Nonne enim etiam in communi sermone nos beneficiis obstringi et obligari dicimus? Et quid obstringi et obligari, nisi fortiter stringi et arcte ligari significat? Deus igitur hominem retinere cupiens, circumdedit animo et corpori multa et magna vincula beneficiorum, cum ei naturam illam praeclaram condidit, gratiam atque amicitiam suam donavit, beatitudinem, gloriam et felicitatem promisit. Iste *funiculus triplex* fuit, qui ut Sapiens ait *difficile rumpitur*. Verum infelix Adam, spe quadam falsae libertatis deceptus, vires suas et robur in suam perniciem experiri voluit, et male fortis impetu facto vincula rupit et jugum excussit. Num in Ieremia Propheta querimoniam illam Dei numquam legistis? *A saeculo confregisti jugum meum rupisti vincula mea*? Sed quid tum servo fugitivo isti contigit? Liberne evasit, an in servitutem vere miseram et luctuosam incidit? Audite rursum, quid Dominus per Danielem prophetam dicit: *Vinciatur ferro et aere, in herbis foris et rore coeli conspergatur, et cum feris sit pabulum ejus*. Id vero ita omnino factum fuisse, quis vestrum ignorat, auditores? Quid hoc nostrum exilium? Quid tot ferini motus? Quid tot impetus effraenati? Quid tot labores ac dolores? Quid tot aerumnae et calamitates clamant? Excussit igitur homo jugum aureum Dei et statim ei impositum fuit jugum plumbeum diaboli. Fregit vincula serica, et injecti fuerunt ei compedes aerei: effectus est enim mancipium diaboli, qui primum vinculis peccatorum eum arctissime colligavit: deinde duplicem ei catenam circumdedit, quarum altera necessitatis, altera voluptatis dicitur. An non trahimus fortasse catenam necessitatis, qui edere, bibere, vestiri, spoliari, dormire quotidie necesse habemus? Et quam gravis ac laboriosa est haec catena? Nonne in sudore vultus nostri vescimur pane nostro? Quam multi labores et sudores necessarii sunt, ut cibum et potum, et vestes et alia quibus egemus nobis comparare possimus?

Sed est adhuc alia quaedam catena non verae sed falsae necessitatis, quam homines sponte sibi ipsis imponunt quasi vera necessitas non sit satis, et quamquam eam si vellent statim excuterent; tamen ita nonnulli ea sunt impediti, ut nullo modo ab ea expediri posse videantur. Persuasit diabolus hominibus, ac praesertim nostrae aetatis adolescentibus, non posse eos dignitatem suam atque existimationem tueri, nisi faciant id, quod caeteri faciunt. Videt aliquis nescio quem alium singulis mensibus vestes mutare, statim dicit apud se, Non sum ego illo inferior, oportet etiam me idem facere, alioquin omnes me avarum et sordidum dicent. Ecce catenam falsae necessitatis. Videt aliquis advenisse quemdam adolescentem, qui praeter alia ornamenta, etiam nescio quod appensum ad collum gerat, fortasse retia sunt, ut se a diabolo irretitum esse omnibus manifestum fiat: continuo omnes alii tamquam simii quidam imitantur, et nisi id faciunt, honoris sui jacturam facere se arbitrantur. Non sit vobis quaeso molestum haec audire. Cogor enim hoc dicere. Nam si tacerem, ipsemet in retia diaboli caderem. Invitatur aliquis ad potationem, fortasse non caperet ipse ire, tamen ne rusticus, et inurbanus appelletur, pergit cum caeteris: quod si dicamus, cur ita agis? Ille nobis respondet. Ego quidem non ignoro vitium esse ebrietatem; optarem etiam si possem a nemine invitari, non libenter intersum potationibus et conviviis, sed quid agerem? iste est nostrae patriae mos, si velim cum caeteris vivere necesse est, ut sic agam: alioquin enim omnibus contemptui et ludibrio essem, censor morum et emendator superbissimus appellaret. O infelicitatem nostrorum temporum. Siccine diabolus nobis imponit? Siccine falsum honorem pro vero colere nobis suadet? Verus enim honor auditores,

ex veris virtutibus nascitur, quod etiam ethnici philosophi non ignorarunt. Verus honor prudentiam, justitiam, temperantiam, sobrietatem, gravitatem consequitur. Metuis jacturam honoris facere, si vanos adolescentes non imiteris et non metuis, si tu vanus etiam efficiaris? Times hominum maledicorum linguas, si amico ad potationem invitanti non pareas: et non times proborum hominum, ne dicam Dei, justas reprehensiones, si pareas? Quid? Erubescis vocari sobrius, et non erubescis vocari ebrius? Ego sane non video, quid infelicius Ecclesiae Christi accidere possit. Et quid fiet temporibus Antichristi, si jam pudet nos virtutum, et non pudet vitiorum? Erubescis confiteri te sobrium esse velle? erubesce etiam te Christianum esse; nam Christus praecepit sobrietatem. Erubescis si castus nominaris? Erubesce etiam si Christianus nominaris; Christus enim castitatem docuit. Erubesce, si injuriam accipias et non ulciscaris eam? erubesce etiam quod baptizatus es: hujusmodi homines injurias condonare tenentur. Erubescunt alii si pauperes et humiles esse eos contingat? Erubescant, etiam quod Christo nomen dederint, qui pauperrimus fuit et fabri filius appellatus est. *Dirumpamus*, auditores, *dirumpamus*, quaeso, *vincula* ista: *proiiciamus a nobis jugum* falsae necessitatis. Ego enim non dubito, si quis semel inciperet contemnere vestium vanitates, recusare etiam in magnis conviviis tam frequentes propinationes, et verum ac probum christianum non solum fide, sed etiam moribus referre, non esset ille, ut aliqui putant, ludibrio atque ostentui, sed potius, mihi credite venerationi et admirationi: nec tamquam rusticus et inurbanus contemneretur, sed ut vir gravis et sapiens ab omnibus commendaretur. Haec enim catena falsae necessitatis non aliud fundamentum quam inanem quamdam formidinem et falsam persuasionem habet.

Quid jam de catena voluptatis dicemus? Illa non una, sed multiplex est. Tot enim sunt laquei voluptatum, quot ea sunt, quae sensus nostros blande afficiunt. Sed quamquam haec omnia laquei sunt, tamen stulti homines ita currunt ad ea, tamquam si non capiendi a laqueo, sed capturi magnam aliquam praedam ipsi essent. Clamat Sapiens, res omnes creatas tentationem, et muscipulam esse pedibus insipientium, homines vero ut se vere insipientes ostendant, creatoris oblita, res creatas vehementissimo desiderio concupiscunt. Clamat apostolus Paulus: *Fugite fornicationem*: laqueus enim diaboli est at homines quanto magis absterrentur, tanto cupidius ad istum laqueum currunt. Clamat idem apostolus: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli*, at vero quotusquisque est, qui non doleat se parum fortiter his vinculis obstrictum esse? Clamant divinae scripturae: *Judicium durissimum his, qui praesunt, fiet*, at homines non solum fugiunt ab honorum et dignitatum laqueis, sed etiam certatim contendunt, quis prior collum in laqueum iniiciat. Et quod gravius est, invident captis, qui capi non potuerunt. Rogo vos, si unum, si duos, si quinque si decem homines impingere in lapidem, aut cadere in foveam aliquam videremus, nonne tot casibus aliorum nos tandem cauti et prudentes efficeremur? Cur igitur cauti non efficimur? cum tam multos quotidie his laqueis capi misereque interire conspicimus? Sed ad nostrum captivum revertamur.

Quid igitur Deus fecit, cum hominem suum, quem tot vinculis beneficiorum in creatione sibi obstrinxerat, in laqueum diaboli incidisse et ab eo captum et multiplicibus catenis circumdatum teneri animadvertit? ait intra se: Descendamus, et liberemus fugitivum nostrum: nam circumventus et deceptus a Diabolo est, qui nullum unquam poneret modum suae tyrannidi, atque immoderato illi imperio, quod super miserum genus humanum exescet. Verum cum hominem liberaverimus, duplicemus ei catenas et multo arctioribus nexibus eum ligemus, quam initio ligatus fuisset. Venit igitur Filius Dei, singulare certamen cum diabolo iniit, ac brevi eum prostravit atque ad deditionem compulit: mox vero hominem a diaboli et peccati potestate expedivit, atque in veram libertatem asseruit; sed tamen catenas necessitatis ab eo auferre non voluit, intelligebat enim tantam esse hominis impudentiam, ut si penitus a catenis expediretur, facile negaturus fuisset, se unquam diaboli mancipium extitisse, nec dicere cum Pharisaeis dubitasset: Nos liberi sumus, *et nemini servivimus unquam*. Ait igitur Dominus, ut semper hujus beneficii recorderis, reliqui tibi signa servitutis, catenas necessitatis, ut adhuc *in labore vultus tui* vescaris, *pane* tuo, adhuc in membris tuis senties *legem repugnantem legi mentis* tuae ut adhuc morbis et vulneribus et ipsi interitui subjaceas. Veniet tamen tempus, quando te penitus ab istis etiam vinculis liberabo.

Sed quaenam sunt ista vincula arctiora, quibus Dominus iterum hominem alligavit? Beneficia sunt redemptionis auditores, quae quidem et plura et majora sunt quam beneficia creationis. In creatione siquidem dedit nobis Dominus sua; in redemptione autem dedit sua, et accepit nostra. Ecce nobis vincula duplicata: dedit, inquam, in redemptione sua dona, charismata, gloriam, gratiam: accepit vero nostra, labores, verbera, dolores, maledicta, plagas, mortem denique ipsam, nonne haec sunt vincula duplicata? Vere ingratus est, qui non se obligatum atque obstrictum his vinculis sentit. Quid? quod in creatione *dixit et facta sunt* non laboravit non sudavit, si in redemptione non sic, sed usque ad mortem sudavit, nec sudorem solum et eum sanguineum, sed totum etiam sanguinem suum profudit. Vere igitur *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*, quando tot, et tanta dona hominibus dedit quando nos solvit a vinculis peccatorum, quando ligavit vinculis beneficiorum, quando nos omnes sic feliciter colligatos in triumphum duxit. Omnes enim si non re, certe spe cum ipso ascendimus: nam, ut apostolus ait: *Convivificavit nos in Christo, et conresuscitavit, et consedere fecit in coelestibus.*

PARS POSTERIOR.

Sunt fortasse, qui non tam gaudendum quam dolendum esse putent, quod Dominus Ecclesia sua

quam sibi proprio sanguine comparavit, quasi deserta ad coelum ascenderit: vel si gaudendum sit, angelis certe, non hominibus, quod enim angeli receperunt, homines amiserunt. Videant tamen, qui ista sentiunt, ne forte ab ipso Domino audiat; *Si diligeretis me*, *gauderetis utique* : *quia vado ad Patrem*. Vere enim, auditores, expedivit nobis ut liberator noster in coelum ascenderet. *Ascendens* enim *in altum*, non solum *captivam duxit captivitatem*, quod ad ejus gloriam et triumphum pertinebat; sed etiam *dona dedit hominibus*, quod ad nostram utilitatem et emolumentum pertinet. Tanta vero et tot sunt ea dona, quae Dominus ascendens hominibus dedit, ut apostoli sola eorum spe et promissione erecti, non modo Domino recedente non fleverint, verum etiam in Jerusalem cum maximo gaudio et exultatione redierint, ut ex postremis verbis evangelii secundum Lucam intelligi potest.

Quae igitur ista dona fuerunt? Hoc enim dumtaxat nobis explicandum superest. Primum et maximum donum, quod et radix, et primum omnium donorum fuit, Spiritus sanctus est. Hoc enim eximium donum simulatque Dei Filius ad Patrem suum pervenit, apostolis suis procuravit, et post decem dies super illos, ut divinae scripturae loquuntur, effudit. *Dextera igitur Dei exaltatus*, inquit b. Petrus, *et promissione Spiritus sancti accepta a Patre effudit hunc, quem vos videtis et auditis*. Alterum donum est quod ipse Dei Filius ideo potissimum introjerit in sancta sanctorum, et tabernaculum illud non manu factum, ut semper *appareat vultus Dei pro nobis*, et eum interpellet pro nobis. *Non enim*, inquit apostolus Paulus, *in manu facta Sancta Jesus introivit exemplaria verorum*; *sed in ipsum coelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis*. Et b. Joannes; *Haec*, inquit *scribo vobis, ut non peccetis*: *sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Iesum Christum justum*. Quid? Nonne hoc singulare donum, atque excellentissimum munus est? Quid jucundius homo peccator cogitare potest? Quid felicius, quam in tam formidabili judicio, ubi de aeterna salute agitur, judicem habere patrem, advocatum vero fratrem? Quis desperet? Quis causae suae diffidat, etiamsi maximorum, innumerabiliumque criminum reus sit, si modo hoc apud se cogitet, apud patrem judicem se fratrem advocatum habere. Tertium autem et postremum genus donorum, quod Dominus ascendens in altum humano generi contulit, illud mihi esse videtur, quod illae tres principes virtutes, Fides, Spes, Charitas, hinc in nobis mirum in modum nutriantur, confirmentur, augeantur. Fides, quia credimus in eum, quem non vidimus. Et *beati qui non viderunt, et crediderunt*. Spes quia si caput nostrum coelos penetravit, membra quoque eosdem penetratura confidimus. Charitas in Deum, et amor rerum coelestium, ac spiritualium, quia cum Christum, in quo spes ac salus, et omne bonum nostrum situm est, in coelum ascendisse credimus, nos quoque vota eo et suspiria nostra transmittimus, et Paulum apostolum intentis auribus audimus, cum ait: *Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*: *quae sursum sunt sapite, non quae super terram*. *Ascendens* igitur Christus *in altum captivam duxit captivitatem*: *dedit dona hominibus*.

At quando tandem et quo ordine ascendit? Post dies quadraginta a resurrectione sua ascendit. Cur tanto tempore expectavit? Ut praeberet *seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis*, ut christianam rempublicam constitueret, ut apostolo Petro Ecclesiae clavum et gubernacula traderet, ut poenitentiae sacramentum, et alia, si quae supererant, institueret, ut apostolos informaret, atque ad Spiritus sancti adventum praepararet ut demum charitatem atque humilitatem suam nobis adhuc vehementius commendaret. Maxime enim profecto illae virtutes in Domino extremis illis diebus enituerunt, cum jam vitam angelorum non solum animo, sed etiam corpore viveret, et tamen frequentissime et familiarissime cum discipulis suis mortalibus et abjectis hominibus versaretur.

Porro modum atque ordinem ascensionis disertis verbis explicat b. Lucas: *Eduxit*, inquit, *eos foras in Bethaniam, et elevatis manibus suis benediceret eis*: *et factum est dum benediceret illis, recessit ab eis, et ferebatur in coelum*. Itaque Dominus, qui in Ierusalem in urbe totius Palaestinae celeberrima, et coram toto orbe terrarum in crucem cum maxima ignominia agi voluit, idem ex monte quodam pene deserto, et coram paucis testibus in coelum gloriosus ascendit, ut contumelias et ignominias etiam publicas libenter amplecti; gloriam vero et celebritatem fugere, hoc etiam postremo facto nos doceret. Benedixit vero, hoc est bene suis discipulis, ut eis valediceret, precatus est. Fortasse etiam hoc ipsum invictissimae crucis super illos signum expressit, atque inde apostoli idipsum usurpare coeperunt. Ac tum demum cunctis videntibus, et eum animis et oculis prosequentibus, sensim ab eis recedere atque elevari coepit. *Et benedicens eis ferebatur in coelum*, ut jam tum discere inciperent, supplices oculos, et manus in coelum attollere, de coelo auxilium expectare, in coelo cor suum affigere, ubi thesaurum suum esse non ignorarent. Cum autem jam satis procul a terra in sublime ascendisset, candidissima quaedam nubes suscepit eum ab oculis eorum. Nec vero nubes ideo apparuit, ut vehiculum esset Christo; sed partim ut ejus gloriam et majestatem augeret, partim ne apostoli diutius intimis oculis animisque suspensis eum prosequerentur.

Et quid jam de multitudine hominum et angelorum, qui eum comitabantur, dicemus? Hunc enim magnus ille Jacob referebat, cum de seipso quodam loco ait: *In baculo meo transivi Jordanem*, *et nunc cum duabus turmis regredior*. Solus Iordanem passionis baculo crucis innixus trajecit. *Torcular*, inquit, *calcavi solus et de gentibus non est vir mecum*. At non solus ad coelum, atque ad Patrem regressus est. Nam turmis duabus, altera hominum, altera angelorum comitatus ascendit. Et qua pompa? qua celebritate? quibus gaudiis illum ascendisse, et triumphum suum egisse putatis? Si

ecclesia militans inter bellorum tumultus, et strepitus tubarum canit,quid illa victrix et triumphans ecclesia faciet? Si laetentur homines in terris,quid ipsi angeli facient in coelis? O si quis hodie audiret organa, psalteria, citharas, concentum illum et symphoniam,quibus resonant templa et plateae coelestis Ierusalem? O si cernere posset nova illa spectacula, tripudia, choros, triumphos spirituum beatorum. O quam cito liquefieret anima ejus. O quibus vocibus caneret: *Ascendit Dominus in jubilo*: allelluja, alleluja.*Et Dominus in voce tubae* alleluja, alleluja. Et, *Trahe me post te*: *curremus in odorem unguentorum tuorum. O quis dabit mihi pennas sicut columba? et volabo et requiescam.*

An non vos etiam ascendere desideratis, auditores? Certe desideratis. Id mihi profecto non negabitis. Nam si Philosophus ait, Omnis homo naturaliter scire desiderat,cum tamen plerique ad literas perdiscendas fustibus et verberibus adigantur, quanto nos verius dicemus, omnis homo naturaliter ascendere, et rursum ferri desiderat? Cur nostri adolescentes tam diligenter incumbunt in studia? Ut ascendant. Cur alii tam laeti proficiscuntur ad bella, et eligunt potius in castris vitam miserrimam ducere,quam domi suae commode et quiete vivere? Ut ascendant.Cur etiam interdum aliqui monachi fiunt, et humilitatem profitentur ? nonne ut abbates fiant,et ascendant?Tanta est in hoc nobilissimo animante, quamvis saepe perversa ascendendi cupido. Nec mirum, auditores. Nam sedes, et quasi elementum mentium nostrarum sursum est. Cur ignis tendit sursum? Cur terra deorsum? Nonne, quia ignis elementum sursum,et terra elementum deorsum?Quoniam igitur elementum nostrum sursum est, ac de coelis animas habemus idcirco eo rapi animus desiderat: nam quemadmodum pisces extra aquam moriuntur, et res omnes extra sua et propria loca diutius conservari non possunt: sic etiam animis nostris non est bene in regionibus istis, ubi *corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Nec enim minus animus suffocatur in corpore, quam corpus suffocatur in aquis. Et quamquam eum blanditiis delinire ac detinere caro nostra conetur, quippe quae novit, quantum ejus conjunctione et societate indigeat, tamen facere non potest, quin interdum animi natura se prodat, et ad loca editiora et sublimiora suspiret. Hoc igitur firmum sit et ratum, auditores, omnes homines naturaliter loca alta atque adeo ipsum coelum desiderare.

Sed quid interim illis accidit? Idem omnino, quod pueris accidere solet? Aspiciunt aliquando pueri vertices montium, a quibus coelum ex quadam oculorum deceptione non amplius uno palmo abesse videtur.Illi igitur quia nondum ratione sensuum errorem corrigere didicerunt, vere coelum non amplius uno palmo abesse a montium verticibus arbitrantur, atque ajunt. O si montem illum conscenderem, profecto coelum manibus attingerem. Sic etiam cum interdum pueri illi,qui in vallibus habitant, Solem oriri ex montibus vident,putant ipsi si in montibus illis fuissent, se omnino Solem attingere potuisse: at cum postea aliqua data opportunitate montes illos superant,tunc demum in quanto errore versentur, intelligunt. Ad eumdem modum in terris loca quaedam editiora videmus, licet non tam montes, quam colles seu tumuli quidam potius dici deberent.

Atque ut, quod volumus exemplis planum fiat, duos ex illis montibus nominabimus: unus potentiae alter scientiae mons appellatur.Cogitat aliquis vel regiam, vel pontificiam vel imperatoriam majestatem : intuetur opum affluentiam, purpurae splendorem, numerum famulorum, amplitudinem dignitatis, illustres titulos, gloriosa cognomina . continuo ardere incipit desiderio ascendendi. O qualis mons, inquit, est ille? quam excelsus?quam sublimis? profecto etiam mihi nubes superare videtur. O si semel ad ejus verticem pervenirem, nonne coelum contingerem? Nonne ita beatus ac felix omnino essem,ut Deus quidam inter homines dici possem? Age igitur excitemus industriam, manibus ac pedibus reptare incipiamus.Ac aliquando quidem fit, ut post multos annos in rependo consumptos perveniat quis ad summum montium.Verum cum ibi est, et moltitudine negotiorum molestiarum, curarum, sollicitudinum obrui se videt,ut quietem nullam capere possit, omnia plena periculis ac suspicionibus animadvertit: illa civitas defecit, illa defectionem minatur, illa in officio vix contineri potest: undique supplices libelli,undique querimoniae adveniunt. Et ad haec omnia morbis et aegritudinibus non minus vexatur , quam olim cum privatus esset, tum demum se deceptum intelligit, et nihil aliud est, inquit, esse regem aut pontificem, quam hoc? Putabam me beatum futurum. et miserior mihi nunc esse videor,quam umquam fuerim. Hic ille mons est , quem Diabolus primus ascendere aggressus est. *In coelum*,inquit *conscendam*: *super astra Dei exaltabo solium meum.* Sed non bene ei successit. Nam repente tamquam fulgur cecidit e coelo, et ex angelo optimo et pulcherrimo , perditissimus et foedissimus Diabolus factus est.

Quid jam de monte sapientiae dicam? Si procul aspiciatur, o quam sublimis, quam speciosus esse videtur iis, quos amoris stimulus concitat? Quid enim splendidius aut gloriosius nomine sapientiae? Certe vulgus hominum putat nihil penitus latere Philosophos, sed eos omnia abdita , atque arcana naturae penetrare: tamen vos auditores, qui montem illum ascendistis. nonne plane videtis, vix exiguum tumulum dici posse? Quid certum? Quid exploratum quid non dubium? quid non sub judice adhuc positum in universa philosophia reperitur? Nihil mihi aliud. quam *virum*,in ea videre videor. *virum*, omnes replet, atque occupat libros philosophorum. Et quid aliud istud *utrum*, si in eo finis constituatur, si humilitas absit,quam *utres* efficere potest? Et utres, inquam, non tam sapientia et cognitione veritatis, quam superbia et vento vanitatis inflatos? Ita quidam veterum philosophorum intonant, ut quidam hominis appellationem aequivoce, ut ipsi loquuntur,de philosopho,et non philosopho, dici asseverarent. Ad istum montem primus noster parens aditum aperire conatus est.

Ille enim est, qui cupiditate sciendi bonum et malum ascendere voluit in montem sapientiae, et miserabili ruina in vallem ignorantiae praecipitatus est.

Quid igitur? An studium sapientiae negligendum et gymnasia omnia claudenda sunt? Non hoc dico, auditores, imo vero aperiantur, dilatentur, amplificentur, si opus est domicilia sapientiae. Quid igitur nos ab isto monte absterres? Quid sapientiae studiosos reprehendit? Eos dumtaxat reprehendimus, auditores, qui finem ultimum sibi in hujus ascensione constituunt: quique propterea de pietate ac probitate, quae vera via ad beatitudinem est, aut parum, aut nihil soliciti esse videtur. Nam profecto, qui hoc agunt, in maximo errore versantur, cum propter umbram quamdam, vel potestatis vel sapientiae, veram et potestatem et sapientiam perdant. Nam ut caetera interim omittamus, quis istius potentiae et sapientiae finis est? Nonne gloria quaedam et celebritas apud homines? Ista vero gloria quam alte ascendit? quam longe lateque propagari potest? Quis non videt, quantis angustiis gloria humana etiamsi dilatari velit circumscribatur, cum nec Alexandri nec Aristotelis, quorum alter ad summam potentiam, alter ad summam sapientiam pervenisse putatur, nomen et fama vel Caucasum montem trascendere, (ut Tullius loquitur.) vel Gangem fluvium transnatare unquam potuerit? Num quidem putatis, vel in aere apud daemones, vel in coelo apud angelos magni unquam famam esse, vel potentiam Alexandri vel sapientiam Aristotelis? Nihil minus. Deinde quid illis prodest, quod hic nominentur, ubi non sunt, cum ibi torqueantur, ubi sunt? quod si id illis summis hominibus accidit, quid iis eveniet, qui cum illis nulla ex parte comparandi sunt? Nonne igitur summa dementia est, omne suum tempus, omne suum ingenium, omnes suas vires in ea gloria acquirenda consumere, quae acumen ipsum ac tectum propriarum aedium non transcendit? Et tamen horum amentium hominum non magnus, sed infinitus numerus est.

Hos igitur montes contemnamus, quorum ascensus difficillimus est et periculosissimus, ad quorum culmen pauci perveniunt, et pauci illi saepe deorsum graviore casu praecipitantur, ut ex ipsa primi angeli et primi hominis ruina intelligere potuistis. Et mirum est, homines, quorum vestigia imitantur, eorum praecipitia non perhorrescere. Sed illum potius imitemur, qui non alia de causa ad nos descendit, quam ut nobis viam demonstraret ascendendi. Quod autem verissimam certissimamque viam docuerit, nonne hodie ipsa sua ascensione apertissime comprobavit? Nonne ipse unus vere ascendit eo, quo nec homo nec diabolus ascendere potuerunt?

At quam tandem viam ipse docuit? Nempe viam quamdam mundi sapientibus et potentibus omnino incognitam. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum*, hoc est, quia per montem sapientiae ad Deum pervenire non potuerunt (atque idem de monte potentiae dici potest) *placuit Deo per stultitiam* (addere possumus et infirmitatem) *praedicationis salvos facere credentes*. Quid enim stultius, quid infirmius mundi sapientibus et potentibus videri poterat, quam ipsam Dei virtutem et sapientiam pendere in patibulo crucis, cum summa ignominia voluisse? Crucem igitur viam ad vitam et gradum ad coelum, et sibi Dominus nobis omnibus fecit. *Oportuit*, inquit, *Christum pati et sic intrare in gloriam suam*. Et hoc quidem de se. De nobis autem audite quid dicat, *qui vult venire post me*, inquit, non solis monachis, non solis presbyteris loquitur, sed omnibus, qui ad regnum coelorum eum sequi desiderant. *qui vult venire*, inquit, *post me*. Omnes nos Domine, cupimus venire post te. Sed quid agemus, ut veniamus post te? *Abneget*, inquit *semetipsum*. Quid est, Domine, *abneget semetipsum*? Non intelligimus, in parabolis loqui videris. Nondum, inquit, viam vobis ostendi, sed quid opus sit ad eam ascendendam, admoneo, ne forte, si imparati invenialis, frustra eam ingredi nitamini. Via ista maxime ardua est, homines omnino nudos et expeditos requirit: propterea dixi vobis: *Abneget semetipsum*, hoc est, non solum sarcinas non necessarias deponere, sed etiam seipsum relinquere, ac seipsum quodammodo spoliare debet, quicumque vult venire post me. Tunc enim vere nudus, mihique simillimus erit. Et cum talis fuerit, *tollat crucem suam et sequatur me*. Haec igitur est via, auditores: vel hesterna celebritas vos admoneat. Nonne enim heri inventionem crucis, hodie Domini ascensionem celebravimus? Et quid hoc aliud significat, quam in coelum per crucem ascendi? *Quo vado*, inquit Dominus, *scitis et viam scitis*. Verum loqueris Domine. Nam et in coelum ivisse, et per crucem ivisse non ignoramus.

Quamobrem, auditores, suscipiamus, quaeso, singuli cruces nostras, et sequamur Dominum crucifixum. Ille morbo aliquo vexatur: ferat aequo animo, et gratias agat Deo et tollat crucem suam. Alius uxorem habet morosam, difficilem, iracundam: ferat aequo animo, gratias agat Deo et tollat crucem suam. Alius pro admonitione convitium, pro beneficio injuriam accipit: ferat aequo animo, gratias agat Deo et tollat crucem suam. Alius nemini obesse et multis prodesse studet, tamen ei magnam bonorum partem fures diripiunt: ferat aequo animo et tollat crucem suam. Alii vel uxor, vel filii moriuntur, vel ipse in carcerem truditur et in exilium mittitur, opibus spoliatur: ferat aequo animo et tollat crucem suam. Sed multi sunt, qui crucem, quam ipsi sibi imponunt, etiamsi gravissima sit, libenter ferunt: at eam crucem, quam Dominus eis imponit, tolerare non possunt. Jejunant, vigilant, orant, eleemosynas largiuntur. At si morbo aliquo affligtari incipiant, ferre non possunt, indignantur, conqueruntur. Quidam interdum se etiam verberibus caedunt et ab aliis nec verbum unum asperius pati possunt. Et quid hoc, nisi genus quoddam extremae dementiae est? Teipsum convenio. Quid? Cum aegrotas, et pharmacum sumendum est, sumisne quantum tibi an quantum medico tuo videtur? Certe non quantum tibi, sed quantum medico videtur. Tu enim, etiamsi artem medendi didicisses, tamen vel nimio desiderio sani-

tatis nimium pharmaci sumeres, vel nimio tui amore nimis parum acciperes. Medicus vero pro sua prudentia ad aegritudinem tuam pharmacum suum accomodabit. Sic etiam in crucem pro animae salute diligenda saepe homines vel nimia severitate vel nimia indulgentia peccant. Deus vero, qui intime nos et naturam nostram, morbos nostros et vires nostras cognoscit, quique incredibili quodam ac vere paterno amore nos diligit, eam nobis crucem imponit, quae nostris humeris convenit, neque *tentari nos*, sinit *supra id, quod* possumus, quin etiam facit *cum tentatione proventum*, *ut* possimus *sustinere*. Id igitur libentissime omnes toleremus, quod Deo, ac Patri, et medico animorum nostrorum videbitur, sive aegritudines sive bonorum direptiones, sive liberorum amissionem, sive convitia et injurias proximorum, sive quidvis aliud pati necesse sit. Id enim nos ignorare non expedit neminem prorsus sine cruce ad coelum pervenire posse. Deus enim quos diligit, corripit: *castigat autem omnem filium, quem recipit*. Atque adeo hoc verum est, auditores, ut etiam filium suum illum naturalem atque unigenitum, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, castigare voluerit. Quia vero is carnem non habebat in qua pati posset. *Verbum caro factum est et habitavit in nobis*. Illud etiam pro comperto habeamus, quanto crucem majorem feremus, tanto latiorem et commodiorem viam nos ad coelum atque beatitudinem habere, ad quam nos perducat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXXVI.

IN DIE PENTECOSTES

DE MISSIONE ET PERSONA SPIRITUS SANCTI

SYNOPSIS

Captata benevolentia in principio statim proponitur, quidnam praesenti concione sit dicendum. Spiritum sanctum Patris et Filii nexum esse subtili discursu declaratur. Enim a Patre et Filio mitti probatur; ejusque divinitas ab impia haeresi Arrii et Eunomii multis Sacrae Scripturae auctoritatibus vindicatur; ubi missionem non superioris solum, sed aequalis esse ostenditur. Triplex ut producendi, sic mittendi ratio in divinis dilucide asseritur, et qua ex illis Spiritus sanctus mittatur, contra Macedonianos Spiritum sanctum inter creaturas collocantes disputatur. Quid in divinis sit, personam aliquam mitti, diserte declaratur. Tot modis Spiritum sanctum hominibus inspirari, quod dona ipsius sunt, probatur. Haereticorum argumento contra Spiritum sanctum diluuntur, et ii suo quasi gladio iugulantur. Multis denique exemplis ex haereticorum tum veterum faece prophositis, patefit, quantopere illi semper Scripturas corrumpendo ad sua dogmata flectere studuerint.

In parte posteriore speciatim agitur de missione Spiritus sancti in pentecoste facta, et cur in forma ignis, linguarum et sonitus apparuerit, causae assignantur. Quam sint necessaria verbi Dei praeconi sapientia, charitas et donum orationis; et quibus gratia miraculorum sit necessaria, docetur. Qua deinde scientia apostoli praediti fuerint, et an rerum naturalium cognitionem habuerint, disceptatur. Quo modo et quanto temporis spatio iidem donum linguarum sint adepti, et qua miraculorum gratia donati, narratur. Charitatis insuper, qua inflammati fuerant, mirandi effectus in medium adducuntur. Charitatis perfectae duo signa traduntur, et ob eorumdem negligentiam nostri saeculi mores graviter taxantur. Tandem quomodo charitas ipsis signis sit ostendenda, conclusionis loco docetur.

Coelestium munerum magnitudo, et divinorum beneficiorum praestantia tanta est, auditores optimi, ut vires humanae mentis exuperet, et omnium mortalium intelligentiam vincat: nec immerito ita divina providentia, sapientiaque constituit, ut quod assequi prae rerum mole ratio nostra non poterat, id fides religioque conciperet: et naturae mortalis imbecillitatem firma constansque fidei persuasio susciperet. Pentecosten hodie agimus, et sancti Spiritus in terras adventum, et divini constantiam fidemque promissi, ac mysterium maximum more institutoque majorum hodie veneramur ac colimus. De quo quidem mysterio tam abdito et recondito, ut nostrorum animorum effugiat aciem et in tam frequenti ac erudita concione, qualem hic hodierna die conspicio, mihi verba facturo, idem ille sacer Spiritus, qui et ora mutorum solvit et linguas infantium disertas reddit, pectori animoque meo illapsus eam ad dicendum facultatem et copiam tribuat, qua ipsius incomprehensam, inexplicabilemque naturam, deinde gloriosum adventum, singularia munera, incredibilem vim potentiam, majestatem, non dico pro dignitate demonstrare (id enim ne coelestibus quidem aeternisque illis mentibus licet) sed quoad et mortalis ingenii tenuitas et definiti temporis brevitas patitur, aliquo modo quasi valeam attingere. Postremo docere quibus potissimum rationibus tam dignum sanctumque hospitem accipere et nobiscum retinere possimus.

Quid igitur Spiritus sanctus, nisi admirabilis et indissolubilis quidem Patris ac Filii nexus, inexplicabilisque communio? Cum enim tam Pater, quam Filius spiritus sit et sanctus, ut ex nomine, quod utrique convenit, utriusque communio significetur, amborum donum Spiritus sanctus aptissime nominatur: et quod communiter vocantur et singuli, hoc proprie appellari oportuit eum, qui non alter est eorum sed in quo utriusque communitas reperitur. Itaque nec Patris est solius nec Filii, sed amborum, ut communem, quo sese mutuo amant, amorem et charitatem ostendat. Atque hic admirabilis in illa beatissima Trinitate complexus non genitus, sed genitoris, genitique suavitas, totam hanc rerum universitatem a se productam ingenti munificentia et bonitate perfundens, atque conservans Patri et Filio, ex quibus tamquam ex uno principio et unica spiratione procedit ὁμοούσιος, et aequalis vita natura vivens, et viventium origo ac parens, Deus ex Deo, et homines deos efficiens vis praepotens et infirmorum robur ac firmitas semper proficiens, complens omnia, tempore, specie, atque habitu carens, libere agens, solutus ac liber, segregatus ab omni materia et concretione

mortali: Spiritus sanctus, non spiritus ventorum, non angelicus, non corporeus, non aereus, sed Spiritus opifex, Spiritus Deus, Spiritus tertia sempiternae Trinitatis hypostasis, constanti fide et integra religione a nobis creditur, asseritur, colitur adoratur.

Iam vero ut ad missionem ipsam Spiritus Paracleti. qui magis ad celebritatem hodiernam pertinet, veniamus, res est ejusmodi, quam modo auspicamur, ut non minus attentionem vestram, quam nostram diligentiam requirat. Duo siquidem nobis in hac missione consideranda sunt unde videlicet et quo Spiritus sanctus mittatur. Omne enim quod mittitur, ab aliquo et ad aliquem mittitur, ac Spiritus sanctus a Patre quidem et Filio missus est. Sic enim legimus. *Cum venerit ille Spiritus veritatis, quem mittet Pater in nomine meo.* Et rursum: *Si non abiero Paraclitus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Itaque Dominus utrumque disertis verbis affirmavit. Et Pater, inquit, mittet, et ego mittam.

Verum non facile est explicare, quomodo una divina persona ab alia mitti possit. Hinc enim potissimum, ut b. Augustinus libro altero de Trinitate refert, occasionem acceperunt Arriani, blasphemias suas in Spiritum sanctum evomendi. Cum enim ex divinis voluminibus cognoscerent, Spiritum sanctum a Patre et Filio mitti, et rursum viderent, semper eum. qui mittitur, minorem atque inferiorem eo, qui mittit (servi enim a dominis et milites ab imperatoribus mitti solent) ad id insaniae prolapsi sunt, ut dicerent, Spiritum sanctum nec vere Deum. nec Patri et Filio aequalem; sed rem creatam, Patrisque ac Filii administram esse: quamquam primus, qui bellum tam nefarium contra Spiritum sanctum movit (si magno Basilio credimus) impius Eunomius fuerit, sed plena sunt volumina prophetarum, pleni codices prophetarum, pleni codices evangeliorum, plena apostolorum monumenta. plena scripta et lucubrationes sanctissimorum atque eruditissimorum testimoniis. Passim in divinis litteris Spiritus sancti majestas ac divinitas asseritur et praedicatur. Quid? Esse ubique, cujus est, nisi Dei? At psalmographus ait: *Quo ibo a Spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam?* Omnia replere, cujus est, nisi Dei? At Sapiens ait: *Spiritus Domini replevit orbem terrarum.* Omnia cognoscere, cujus est, nisi Dei? At Apostolus ait: *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei.* Operari omnia, et divina charismata elargiri, cujus est, nisi Dei? At idem apostolus ait: *Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Creare et coelos ipsos stabilire. cujus est, nisi Dei? At regius propheta ait: *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terrae.* Et rursus: *Verbo Domini coeli firmati sunt. et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Habere templum, cui, quaeso, convenit, nisi Deo? At de Spiritu sancto apostolus ait: *An nescitis. quia membra vestra templum sunt Spiritus sancti? Glorificate* ergo inquit, *et portate Deum in corpore vestro.* Atque hoc Augustini, aut si mavultis, beati Pauli argumentum est. Quis praeterea ille est. qui per prophetas loqui consuevit? Nonne Deus? Sic enim legis: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit, et fecit redemptionem plebis suae: et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui: sicut locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt prophetarum ejus.* At ego, inquit magnus Athanasius, apostolum Petrum audio dicentem Deum istum, qui per prophetas locutus est, Spiritum sanctum esse. *Non enim*, inquit, *humana voluntate allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Postremo, ut cum argumento invictissimo Basilii Magni disputationi finem imponamus, nonne clarissimis atque apertissimis verbis princeps apostolorum Petrus Spiritum sanctum Deum esse docuit, cum in Actis apostolicis ait: *Anania, cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? Non es*, inquit, *mentitus hominibus, sed Deo.* Quid clarius quid aptius? qui evidentius? Cum, inquit, mentitus sis Spiritui sancto. non es mentitus hominibus, sed Deo. Habemus igitur mitti quidem Spiritum sanctum a Patre et Filio: sed non propterea minorem aut alterius naturae a Patre et Filio.

At numquid non illud est verum inferiores et minores a superioribus et majoribus mitti? Duobus modis auditores, alicui convenit mittere, imperando et producendo. Nam et milites mitti ad bellum ab imperatoribus dicimus: et rursum flores et fructus ab arboribus, et radios ac splendorem a rebus perlucidis emitti affirmamus. Ac illa quidem prior missio; quae nascitur ab imperio, mittentem superiorem et missum inferiorem requirit. Sed ea in Deo locum habere non potest, ubi non solum est aequalis, sed una atque eadem trium personarum natura, potentia, sapientia, bonitas atque majestas. Missio vero posterior, quae non imperio, sed productione continetur. mittentem et missum omnino aequales postulat. Nec enim flores vilioris naturae, quam ipsae arbores sunt. Et haec est missio, quam divinis personis, Filio videlicet et Spiritui sancto, ut ex divinis litteris didicimus, attribuimus. Hinc enim Dominus quodam loco ait: *Ego ex Deo processi. et veni: non enim a meipso veni. sed ille me misit.* Quid est, *A me ipso non veni, sed ille me misit?* id est, quod paulo ante dicebat, *Ego ex Deo processi*, hoc est, non a me esse. et naturam habeo, sed ex Patre quasi germen ex planta, et tamquam ex luce splendor natus sum.

Verum illud, auditores, praetermittendum non est, Deum sicut tribus modis producit, ita etiam tribus modis ac rationibus mittere: id quod ignoratum Macedonianis gravissime errandi et haeresim perniciosissimam condendi occasionem dedit. Ac ut rem totam sub aspectum subiiciamus, Macedoniani putabant duobus modis dumtaxat a Deo aliquid produci posse, creatione videlicet et generatione. Ac angelos quidem et res creatas creatione: solum autem Verbum generatione productum esse. Ac proinde Deum Verbi quidem Patrem, rerum autem caeterarum opificem et creatorem dici debere: ex quo etiam illud asserebant, Verbum, eo quod vere Filius ac vere germen esset Patris omnino ὁμοούσιον et aequales esse Patri, in quo ab Arria-

nis ad Catholicos deficiebant: res vero caeteras, quod non genitae ex Deo, sed ex nihilo effectae ac procreatae essent, alterius penitus naturae atque substantiae, et longe Deo inferiores existere. Verum qui de Verbo Dei, et rebus creatis recte sentiebant ac loquebantur, de Spiritu sancto tamen omnino impia ac blasphema proferebant. Cum enim jam sibi persuasissent, id, quod non gignitur, neque est a se, omnino creari: et rursum intelligerent, Spiritum sanctum non gigni a Patre, neque Filium in sacris litteris appellari (est enim vere Dei Verbum unigenitum, neque plures Filios, quam unum Deus habere potuit) dualitatem pro trinitate impie ac nefarie excogitaverunt, et Spiritum sanctum a Patre et Filio separantes: eum in serie rerum creatarum collocaverunt: inde videlicet semi-Arriani, ac Spiritus sancti hostes, optimo jure appellati sunt. At vero Christi sponsa ac mater nostra Ecclesia Catholica, quae et sponsi secretorum conscia est, et filios suos in tantis rebus errare non patitur, sicut non dualitatem, sed trinitatem in Deo agnoscit; sic etiam non duobus, sed tribus modis eum operari, ac producere confitetur, nempe generatione, spiratione, creatione. Generatione Filium, spiratione Spiritum, creatione res caeteras. Nec enim minus est efficax ac foecundus amor in Deo, quam cognitio: quamquam id intelligere Macedoniani non potuerunt. Quare sicut intelligendo, ac seipsum quasi speculum quoddam intuendo Deus Pater, imaginem sui ipsius, nempe Verbum, gignit, sic etiam infinito amore se Pater ac Filius diligendo Spiritum sanctum, non duabus sed unica spiratione producunt. Et quemadmodum Pater, cum Filium generat, non aliam quam suam ipsius naturam et potentiam et sapientiam et bonitatem cum eo communicat: sic etiam Pater et Filius, cum flammam illam divini amoris spirant, non aliam, quam suam ipsorum naturam, potentiam, sapientiam, bonitatem cum Spiritu sancto communicant. Spiritus igitur sanctus a Patre et Filio, non creatione, ut angeli; neque generatione, ut Verbum sed spiratione procedit: ac proinde mittitur non tamquam servus a domino, sed tamquam spiritus ab eo, cujus est spiritus: quae missio non imperium sed productionem designat.

Itaque paucis multa complectar, Deus Pater a nemine mitti potest ac in sacris litteris venisse reperitur, missus fuisse (ut d. Augustinus libro altero de Trinitate monet) non reperitur: quia neminem habet, a quo procedat. Filius a solo Patre mitti potest, quia a solo Patre procedit: Spiritus sanctus a Patre et Filio: quia a Patre Filioque procedit. Angeli vero tamquam servi a Patre, et Filio et Spiritu sancto mittuntur: quia a Patre et Filio et Spiritu sancto non generatione aut spiratione sed affectione et creatione procedunt. Hactenus igitur unde Spiritus sanctus mittatur vidimus: nunc quonam mittatur breviter videamus. Haec enim duo in missione Spiritus sancti explicanda proposuimus.

Quonam igitur missus Spiritus sanctus est? Divinae personae, auditores ut brevi oratione rem totam absolvam, ad ea loca mitti aut venire dicuntur in quibus aliqua nova ratione et modo esse aut habitare incipiunt. Deus enim cum semper ubique sit praesens, et coelum et terram praesentia sua ac majestate compleat, nullo modo potest ad aliquem locum venire vel mitti, in quo antequam venire, vel mitti diceretur, non esset. Ad eum igitur locum venit, vel mitti potest Deus, in quo est quidem sed non eo modo est, quo cum venerit vel missus fuerit, erit. Ad exempla veniamus. Dei Filius una cum Patre et Spiritu sancto semper in orbe terrarum fuit: *In mundo erat*, ait Evangelista Joannes, *et mundus eum non cognovit*. At Dei Filius certo quodam modo, nempe carne humana vestitus, non semper fuit in mundo. Quare tunc missus est, tunc *in propria venit*, tunc exivit a Patre, et venit in mundum, cum *Verbum caro factum est*, visum in terris, et cum hominibus conversatum est. Hinc videlicet apostolus Paulus cum ad Galatas scribens, ac de Filii Dei adventu verba faciens dixisset: *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum*, continuo subjecit et ait: *factum sub lege*: ut intelligeremus, fieri ex muliere esse mitti. Idque b. Augustinus libro altero de Trinitate sapienter admonuit. Ad eumdem igitur modum nihil est aliud Spiritum sanctum mitti ad homines, quam in eis nova ratione et modo inhabitare, atque esse incipere.

Quaenam est ista nova ratio, iste novus modus? Non unus aut simplex; sed varius ac multiplex modus est. Tot enim modis Spiritus sancti hominibus inspiratur, quot ipsius Spiritus sancti virtutes ac dona enumerantur. Erat aliquis ethnicus vel haereticus, convertitur ad veram fidem ad eum Spiritus sanctus missus est. Antea siquidem non in eo habitabat Spiritus sanctus per fidem et charitatem nunc habitat in eo per fidem et charitatem. Erat aliquis in Ecclesia fide integra, sed corruptis moribus, fide catholicus, sed moribus ethnicus, avarus, impurus, superbus; convertitur ad Deum poenitentiae sacramento purgatur, ad eum Spiritus sanctus est missus. Antea siquidem non habitabat Spiritus sanctus in eo per gratiam, per castitatem per humilitatem: nunc in eo istis omnibus modis incipit habitare. Quocirca virtutes istae non tam virtutes, quam Spiritus in sacris litteris appellantur. *Requiescet*, inquit Isaias, *super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis et replebit eum spiritus timoris Domini*. Et apostolus Paulus: *Divisiones*, inquit, *gratiarum sunt, idem autem spiritus*, hoc est. Non omnes eamdem gratiam habent, sed alius gratiam sanitatum, alius donum linguarum, alius donum fidei alius donum sapientiae: omnes tamen eumdem spiritum inhabitantem habent qui et eorum donorum est auctor et per ea dona in singulis operatur. Ecce igitur quid sit missio Spiritus sancti.

Sed haereticorum imperitiam vel improbitatem potius considerate. Nihil eorum, quae diximus, eos movet: vel enim ea loca scripturarum, quae nos adduximus, non legerunt, vel si legerunt, non intellexerunt. Sed quo quaedam testimonia (ut ex magno Athanasio, magnoque Basilio, nec non ex b. Ambrosio cognosci potest) invenerunt, in quorum altero varie exultarent, in altero trepidarent. Ac pro se quidem illud ex Amos propheta adfere-

bant: *Ecce ego formans tonitruum,et creans spiritum.* Quid apertius, inquiunt? An non hic clarissimis verbis creari Spiritus sanctus dictus est?sed quid obsecro virium hoc argumentum habet? Quis nescit spiritum in scripturis modo statum ventorum modo animam, modo mentem, atque intelligentiam dici? Quod vero Amos propheta non de Spiritu sancto; sed de spiritu ventorum loquatur, vel ex praecedentibus verbis intelligi potest: *Ego*, inquit, *formans tonitruum et creans spiritum.* Quid habet commune Spiritus sancti productio cum formatione tonitruorum ? Nonne credibilius est multo, post tonitruorum creationem de ventorum creatione prophetam esse locutum ? Itaque hebraei codices non spiritum, sed ventum in illo ipso loco habent.

Audite vero, quid contra se in sanctis litteris invenerunt, cum evangelium b. Ioannis Arriani quidam legerunt, et ad eum locum pervenissent, ubi Dominus ait, *Spiritus est Deus, et eos , qui eum adorant, in spiritu et veritate oportet adorare.* Quid hoc est, inquiunt: *Spiritus est Deus* ? Ergone tam aperte evangelista scripsit, *Spiritus est Deus*? Potuitne hoc apertius dicere? *Spiritus*, inquit, *est Deus.* Et tamen dicimus: *Spiritus non est Deus.* Quid agemus? quo nos vertemus? Quid consilii capiemus? adfuit continuo spiritus mendax, et eis pro tempore utilissimum, ut putabant, contra spiritum veritatis consilium inspiravit. Itaque ajunt,locus iste explicari non potest:sed numquid deleri aut abradi non potest ? Certe potest, atque in momento, (ut b.Ambrosius lib. 3.de Spiritu sancto auctor est) tria illa verba, *Spiritus est Deus*, non amplius in codicibus Arrianorum apparuerunt. Ita argumenta refellere haeretici didicerunt. Verum plus eis illa litura, quam littera illa nocuit. Antea siquidem dicere potuissent , non tam verbis illis affirmari Spiritum sanctum esse Deum Patrem non corpus sed spiritum esse. At vero nunc sibiipsis omnem defensionis viam atque aditum praecluserunt. Vel enim de Patre ea verba dicta esse volunt, vel de Spiritu: Si de Patre cur ea sustulerunt?Num etiam hoc dicere audebunt Deum Patrem corpus non Spiritum esse ? Si vero de Spiritu, ergo Spiritum sanctum ab ipso Domino Deum esse appellatum, sua illa litura confitentur. Intelligitisne quantus sit furor, quanta rabies haereticorum? Stomachantur cum Christo quod aliud loquatur, quam ipsi vellent: malentque textum evangelii, quam suas perversas opiniones mutare. Sic etiam hodie indignantur b. Iacobo Lutherani, quod tam aperte fidem sine operibus mortuam esse pronunciet: nec minus offenduntur, quod in libris Machabaeorum suffragia et oblationes pro defunctis laudari intelligunt.Irascuntur Domino Zuingliani et Calvinistae, quod cum ipsi dicant.Eucharistia non est corpus Domini, Dominus tam aperte dicat: *Hoc est corpus meum.* Et si possent, quam libenter putatis illum locum delerent vel depravarent, vel suum illud (*significat*) pro nostro (*est*) in Evangelium intruderent , quandoquidem eorum stultissimus quidam Carolstadius dicere ausus est coenam dominicam illis verbis constare; *Accipite et manducate.* Quod vero sequitur:*Hoc est corpus meum*,ad propositum non facere,O linguam praecidendam.

Date mihi veniam, auditores, ut quia huc oratio mea devoluta est, adhuc pauca quaedam de hoc eodem argumento dicam, ut intelligatis, non solos Arrianos scripturarum loca depravare consuevisse sed commune facinus hostium Christi, Judaeorum et haereticorum esse, ut hinc haereticos a Catholicis internoscere facile possitis. Nonne sanctus Justinus fortissimus et clarissimus martyr in dialogo, quem habuit cum Triphone,ipsa luce clarius ostendit: Hebraeos non unam, sed multas sententias ex veteri instrumento sustulisse, ne convenire cum Evangelio viderentur? Nonne beatissimus Martyr Irenaeus lib. 1, in Valentinum, capite vigesimo nono, Marcionem ostendit omnia loca ex Evangeliis, et epistolis apostolicis abrasisse , quae contra suam haeresim faciebant?Nonne etiam Tertullianus lib. quinto in Marcionem, spongiam Marcionis irridet, quae licet multa in divinis litteris delevisset, multa tamen adhuc imprudens reliquerat, unde Marcionis opinio refelli posset? Nonne magnus ille Dionysius Corinthius, ut est apud Eusebium lib. 4. historiarum Ecclesiasticarum: *Quid mirum*, inquit, *si dominica verba sanctae scripturae falsare conati sunt, qui vilia haec, quae nos scripsimus, corruperunt*? Nonne Cyrillus in utraque ad successum epistola de Nestorianis conqueritur, quod epistolam magni Athanasii ad Epictetum scriptam ita corruperunt, aliis detractis , aliis suppositis, ut jam nihil aliud quam haeresim Nestorianam sonaret? Nonne etiam in Sexta Synodo, Act. 9. ab ipsis Romanis pontificiis Legatis plane convicti sunt haeretici Monothelitae , multa loca, vel sustulisse vel corrupisse in libris sanctorum Patrum, Athanasii, Ambrosii atque Chrysostomi? Sed inauditum facinus audite Apollinaristarum. Cum aliquando temporibus Damasi Papae (ut Ruffinus in Apologia pro libris Origenis refert) Catholici cum Apollinaristis disputarent,nostrique hoc est catholici, pro se libellum quemdam magni Athanasii protulissent, eum librum haeretici sibi ad breve tempus concedi postulaverunt: tum ex eo primum, quod pro ipsis non faciebat, deleverunt: deinde illud ipsum pessimo calidissimoque excogitato consilio rescripserunt, ut vera illa catholicaque sententia, non ab Athanasio posita : sed a nostris supposita, et liber corruptus non ab haereticis sed Catholicis videretur. Quid, obsecro, magis impium, quid hac improbitate improbius?Quid hac vere satanica versutia callidius excogitari potest? O quale portentum.O quam horrendum monstrum est homo haereticus?O quam vere et sapienter magnus et apostolicus vir Polycarpus Marcioni occurrens ait.*Agnosco te primogenitum Satanae.* Quid de nostri temporis haereticis dicemus? Num meliores sunt, quam patres eorum? Num majorum suorum non expressam imaginem referunt? Quando de uno Luthero testantur ii, qui libros ejus diligentissime perlegerunt, in sola versione Testamenti novi amplius quam mille loca cum mutasse, praeterquam quod integros libros de scripturarum sanctarum Canone tot conciliorum, tot pontificum tot patrum, tanta totius ecclesiae consensione su-

scepto penitus rejecit. An non videtur vobis spongiam Marcionis mutuo accepisse? Neque una evangelii versione vel potius eversione contentus fuit novus iste patriarcha haereticorum, sed saepius cudit et recudit et semper aliud atque aliud evangelium, ut verum esse probaret, quod alio quodam loco ait, nempe non esse tantum quatuor Evangelia. Verum loquitur. Nam ipse plura quam septem brevi tempore edidit inter se maxime dissimilia evangelia, et jam plenus est mundus Evangelistarum. Omitto de Calvinistis et recentioribus haereticis dicere. Nam nec ego finem ullum invenirem, et plerique vestrum de hisce rebus usque ad nauseam, vel per se legerunt vel ex aliis cognoverunt. Quae cum ita sint, perspicuum est, id proprium esse haereticorum, ut non scripturas divinas suae fidei regulam, sed fidem suam scripturarum divinarum regulam esse velint: nec tam ipsorum dogmata cum verbo Dei consentiant, quam ut verbum Dei cum ipsorum impiis dogmatibus velit nolit consentiat, suis nefariis depravationibus, truncationibus et abrasionibus faciant: tametsi nihil magis, quam purum et sincerum Dei verbum mendacissime et arrogantissime habere se jactent. Verum, ut b. Ambrosius ait: *Illorum stipendium est quod dum ipsi delent de scripturis verba veritatis, delet eos veritas de libro summae et sempiternae felicitatis.* Sed jam, si placet, paulisper quiescamus.

PARS POSTERIOR

Emersisse jam e vadis ac scopulos praetervecta oratio nostra videtur. Quocirca mihi periucundus et perfacilis reliquus cursus ostenditur. Hactenus enim de ipsa missione Spiritus sancti in universum disseruimus: nunc ad ipsam hodiernam missionem veniendum est et ad quem modum hodie Spiritus sanctus ad Apostolos venerit; et quae munera secum attulerit, paucis explicandum.

Quomodo igitur tandem Spiritus sanctus a Patre et Filio missus advenit? quibus signis se prodidit? qua specie se ostendit? Novo nimirum et inusitato more. Non enim in columna nubis vel ignis quemadmodum Hebraeos olim cum aegyptiacae servitutis jugo ereptos duce Moyse interdiu noctuque proficiscentes deduceret: non in columbae specie quae super Christum, cum Jordanis aquis a Joanne perfusus ac delibutus esset, apparuit, ut divinae gratiae in eo omnem exuperantiam designaret non in levi flatu, sive oris Spiritu, sicut paulo ante cum eosdem apostolos Dominus a mortuis excitatus afflaverat, isque in hominum animas jus omne potestatemque permiserat: non denique mortali aliquo aut psallente, sicut ad Elisaeum vatem aut concionante, quemadmodum ad Cornelium Centurionem: neque in silentio, sicut ad Virginem Deiparam venit: sed cum in superiori parte domus Apostoli, ubi eos vel Judaicae impietatis et crudelitatis furor ac rabies vel potius flagrans religionis ardor divinumque studium continebat, cuncti piis precationibus et supplicationibus toto pectore animoque incumberent, et promissum numen efflagitarent ac expectarent. *Factus est repente de coelo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis: et replevit totam domum ubi erant sedentes et apparuerunt illis dispertitae linguae tamquam ignis, seditque super singulos eorum. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et coeperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Nova et insolita species sed quae tacitam vim numinis indicet: neque minus emolumenti, quam admirationis adferat et stuporis. Etenim sonum adventu suo Spiritus sanctus edit, ut adversarios, superbosque perterreat atque percellat: linguas praefert, ut ignaros doceat atque instituat ignem imitatur, in quo splendor et calor invenitur ut obscuros illustret et frigidos calefaciat et accendat: terret potentia, erudit sapientia, amore inflammat, ut unus atque idem spiritus (quia una est cum Patre Filioque substantia) non modo quod ipsi, verum etiam quod illorum personis tribuitur, prae se ferat, et quatuor illa munera largiatur. Quatuor enim dona sunt, auditores, quibus apostoli potissimum indigebant, quaeque in eos benignitate Spiritus sancti hodie collata fuerunt, sapientia charitas, donum linguarum, gratia miraculorum. Quid enim eximium ille splendor ignis, nisi lucem sapientiae? Quid ille ejusdem ignis calor, nisi fervorem charitatis? Quid ipsae linguae nisi eloquentiam? Quid sonus vehemens, nisi tonitrua miraculorum per apostolos edendorum significabant?

At vero his omnibus donis et charismatibus ad suum munus recte obeundum indiguisse apostolos quis ignorat? Hodie siquidem apostoli praecones evangelii, et forma atque exemplar Christianorum oratorum constituebantur. Existat autem concionator aliquis, qui non fulgeat luce sapientiae, quid obsecro efficiet? Nonne caecus caecis ducatum praestabit, et tam ipse, quam ii, a quibus audiatur in foveam cadent? Existat deinde alius, qui luceat quidem, sed non ardeat, sapiens sed improbus, nonne quantum sapientia et verbis aedificabit, tantum vitio et moribus destruet? Ut illud omittam, quod qui spiritum ad fervorem non accepit numquam se periculis exponet, numquam vitia reprehendere audebit, numquam auditores suos accendet. Ignis enim et fervor charitatis, non eruditio et sapientia accendit. Porro existat tertius, qui Spiritum sapientiae et charitatis acceperit, sed lingua non valeat, neque oratione sensa animi sui exprimere possit, qui haereat, balbutiat, taedium gignat, risum moveat, non illum gratam indicem voluptatis, qui leporem et gratiam dicentis consequitur; sed illum infaustum et ab oratoribus fugiendum, quem imperitia atque infantia oratoris extorquet quid obsecro, iste umquam persuadebit? Non igitur sine sapientia charitate et dono orationis aliquis umquam absolutus concionator erit. Nam gratia miraculorum non omnibus, sed iis dumtaxat necessaria est, qui novam aliquam legem aut religionem persuadere conantur. Quemadmodum enim litterae pontificiae et regiae diligenter obsignantur, et certis quibusdam signis appensis muniuntur, et si obsignatae non essent, fidem non facerent: sic etiam fidei et religionis praedicatio obsignata esse debet sigillo prodigiorum. *Illi autem*, inquit b. Marcus *profecti ubique praedica-*

verunt, Domino cooperante et sermonem confirmante sequentibus linguis. Quod si Germani, Bohemi, Angli, Galli intellexissent, numquam novis illis praedicatoribus fidem adhibuissent. Nonne enim magna stultitia fuit, novas litteras tamquam a Deo recipere, quae tamen consueto sigillo obsignatae non essent? Praesertim cum adhuc extarent veteres litterae novis istis plane contrariae, quas initio nascentis ecclesiae non nisi Dei sigillo diligenter perspecto receperant? Nam nos auditores, signa et prodigia edere non debemus, quippe qui non fidem ac religionem novam praedicamus, sed in veteri fide ac religione homines continere studemus, neque litteras novas, sed veteres, et eas veteribus signis communitas vobis adferimus. Illorum esset miracula facere, qui nova et inaudita nostris auribus inserunt: quod tamen nec adhuc fecerunt, nec in omnem aeternitatem facient. Nisi fortasse aliqua non vera, sed mendacia, et apparentia signa faciant, qualia futura Antichristi prodigia apostolus docet. Nec enim sigillo suo litteras non suas Deus obsignare, aut testis falsitatis et mendaciorum esse potest. Sed a proposito non recedamus.

Hodie igitur chorus ille b. apostolorum Spiritu sancto auctore, sapientia, charitate, nec non dono linguarum et gratia miraculorum ornatus fuit. Ac ut de singulis istis praeclaris muneribus paucissimis verbis disseramus, intelligere vultis auditores quam hodie sapientiam apostoli a Spiritu sancto didicerunt? Earum rerum scientiam consecuti sunt ad quam mens humana suis ac propriis viribus pervenire non potest. *Confiteor tibi Pater* Dominus ait) *quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Itaque apostoli scientiam salutis, cognitionem trinitatis, incarnationis, sacramentorum, fidei, spei et charitatis, ac caeterorum perfectissimam habuerunt. *Justum deduxit Dominus per vias rectas*, ait sapiens, *et ostendit illi regnum. Dei.* Nam philosophos quem Deus ad se deducebat, sed per vias quasdam obliquas ac longas: per ipsam videlicet rerum creatarum cognitionem. Hinc nimirum apostolus Paulus posteaquam de philosophis ait: *Quod notum est Dei manifestum est in illis Deus enim in illis manifestavit*: et ne forte crederemus eos raptos fuisse in tertium coelum et ibi audivisse arcana verba, continuo subjecit, et ait: *Invisibilia enim ipsius per ea, quae facta sunt, a creatura mundi intellecta conspiciuntur.* Itaque doctores philosophorum coeli, et elementa fuerunt: *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annunciat firmamentum.* At apostolos ipse Spiritus veritatis per vias rectas et breves deduxit cum eis ipse per se, non per cognitionem rerum creatarum innotuit.

Rerum vero naturalium, non omnino constat, an apostoli periti fuerint, ac non fuisse multo credibilius est. Non enim ad eorum institutum illa sapientia faciebat. Nec enim a Spiritu sancto docebantur, ut in aliquo gymnasio physicam vel methaphysicam profiterentur. Quo igitur haec eorum institutio pertinebat? Quo? *Ad dandam scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum.* Apostoli dicebant; *Domine nescimus, quo vadis: et quomodo possumus viam scire?* Hoc igitur Spiritus sanctus docuit, nempe finem et medium quo sit eundum et per quam viam sit eundum. Quocirca beatissimus doctor Augustinus, cum aliquando cum Felice quodam Manichaeo disputaret, et a Felice audiret, propterea Manichaeum Spiritum sanctum videri, quod docuerit omnem veritatem, ac multa de fabrica mundi de diebus ac noctibus, de cursu Solis et Lunae in suis voluminibus reliquerit, respondet: Spiritum sanctum longe alias veritates docuisse: *nam christianos*, inquit, *facere volebat non mathematicos.* Vos manichaei cum Spiritum sanctum expectabatis, aliquem doctorem mathematicum expectabatis, sed toto coelo aberravistis. Nemini tamen dubium esse potest, si beatis apostolis cum sapientibus mundi disputare necesse fuisset, quin eis Spiritus sanctus adfuisset et argumenta optima et responsiones verissimas subministrasset. Nam de b. Antonio, qui sapientia non humana, sed divina, et plane Apostolica praeditus erat, magnus Athanasius scribit, ab eo summos etiam philosophos superatos et confutatos fuisse. Atque haec quidem de sapientia.

Porro linguarum varietatem apostoli a Spiritu sancto adepti sunt: sed non erant eae linguae politiores et ornatiores, quam aliorum hominum essent, graece loqui poterant, sed non copiosius quam Demosthenes: latine loqui poterant, sed non ornatius, quam Marcus Tullius. Media enim cum fine convenire debent. Qui erat, fidem ac legem Domini, non verborum apparatu, et copia, ac pondere et gravitate orationis; sed virtute spiritus, et signis ac prodigiis persuadere: ut ejus fidei ac legis homines quidem praecones et administri; Deus autem inspirator et doctor videretur. Itaque linguae apostolorum non politae, sed ignitae erant, ut jam in posterum homines ignei, linguis igneis, verba ignea et coelestia loquerentur.

At quanto tempore divinam istam sapientiam et eloquentiam didicerunt? In momento, auditores. Admirabilis doctor Spiritus sanctus est. Mox ut tetigerit mentem, docuit: solumque tetigisse docuisse est. Felix, qui ad ejus gymnasium potest admitti. Ac ut rem istam apposita similitudine illustremus, quantum inter scriptionem et impressionem interest, tantum mihi interesse videtur inter eum modum quo nos discimus et eum, ad quem apostoli didicerunt. Quid interest inter eos, qui calamo scribunt et eos, qui praelo in litteris imprimendis utuntur? Hoc interest, quod ii, qui manu et calamo scribunt, sensim procedunt, ac primum litteram unam, deinde aliam, syllabam unam, deinde aliam, dictionem unam, deinde aliam formant ac saepe characteres inaequales, distorti, imperfecti, nec sine multis et magnis lituris fiunt. At hi, qui praelo utuntur, celerrime totum atque integrum solium characteribus replent, nec prius litteram unam, quam aliam; sed omnes simul in tabellam imprimunt, notasque perfectas, directas, aequales sine maculis et lituris informant. Pari ratione, auditores, nos cum philosophiam, cum eloquentiam, cum theologiam discimus, non praelo utimur; sed quasi calamo quodam in animis nostris scribimus.

Atque idcirco multis indigemus annis, hodie rem unam, cras alteram cognoscimus, et id non sine maculis et lituris. Nam cum una vera sententia multi errores falsaeque opiniones se miscent. At in mentibus apostolorum Spiritus sanctus quasi praelo quodam usus, incorruptam sapientiam, et eloquentiam in momento, sine ullis erroribus impressit. O admirabile; O plane divinum. O non imitabile magisterium s. Spiritus in puncto temporis doctores theologos et summos oratores facit. *Beatus homo, quem tu erudieris, Domine.* Vere *lingua* tua *calamus scribae velociter scribentis.*

Sed quid jam de gratia miraculorum et charitate dicemus? Acceperunt illi quidem signorum edendorum eximiam potestatem, ut magna, ut mirabilia, ut stupenda efficerent. Nonne beatissimus princeps apostolorum Petrus, ut de aliis taceamus, Ananiam et Saphiram unico verbo tamquam fulmine quodam percussos, prostravit ac sustulit? Nonne rursum Tabitham eadem facilitate ab inferis revocavit: Nonne ad solam umbram ipsius omnia morborum genera curabantur? Nihilominus tamen, auditores, non semper ea potestate uti pro suo arbitrio poterant. Sed tunc solum, cum eos Spiritus sanctus, ipsorum inhabitator, admonebat. Itaque apostolus Paulus, cum saepius virgis caederetur, non ipse sua vulnera miraculo repente curabat: sed ea lavari et curari ab aliis sinebat. Cumque Timotheum suum gravi et diuturno laborare morbo non ignoraret, non ei dicebat, esto sanus, sed humana remedia eum adhibere volebat. *Noli*, inquit, *adhuc aquam bibere*: *utere modico vino propter stomachum et frequentes tuas infirmitates.*

At divina charitas illa est, auditores, quam hodie prae caeteris donis abundantissime apostolica illa pectora receperunt. Et quidem charitatem filii erga patrem, sponsae erga Spiritum sanctum, sponsi erga sapientiam increatam, patris ac matris erga omnes proximos apostolica vox est: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Et, *si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: per evangelium enim in Christo Jesu ego vos genui.* Ista praeterea charitas ita corda eorum roboraverat, ita metum omnem expulerat, ut qui antea fores claudebant, jam ne ora quidem claudere dignarentur propter metum Iudaeorum. Nam sicut lateres, quia terrei et lutei sunt, antequam coquantur, ut molles, teneri, infirmi, nullum impetum sustinere, levissimoque ictu frangi possunt: at postquam in fornace ad ignem admoti, ac diligenter excocti fuerint, ita duri ac firmi efficiuntur, ut ad eos frangendos ferrei mallei necessarii sint: ad eundem modum apostoli carnei, hoc est, lutea et mollia corda ante gerebant, ut ad unius verbi sonitum frangi possent, sed posteaquam Spiritus sanctus in eorum pectoribus vehementius spirans, maximum ignem divinae charitatis accendit, ita corda eorum obduravit, ita confirmata ac roborata sunt, ut qui ante ad unius ancillae vocem formidabant, nunc inter magistratuum ac tyrannorum minas, saevitiamque imperterriti, robur animi ac magnitudinem suam declararent. Qui etiam dum in custodias dantur, dum in vincula coniiciuntur, dum catenis onerantur, dum virgis caeduntur, dum exquisitis tormentorum generibus excruciantur, tunc maxime gaudent, laetantur, exultant, quod digni divinitus habeantur, qui pro Christi nomine contumeliis et poenis afficiantur, et qui antea cum perjurio Christum se nosse negabant, nunc pro eo in suppliciis gloriantur et cujus divini Spiritus igne succensi parum ducunt esse, quod Christi causa patiantur, et qui verbis nuper terrebantur, nunc tormentis et cruciatibus confirmantur atque corroborantur, et Christum Dominum non solum verbis, sed etiam moribus et mortibus confitentur et amoris magnitudine, contempta injuriarum multitudine et sanguinis profusione testantur.

Credere ergo, aut certe optare debeo, singulis, qui hic adsunt, datum esse Spiritum sapientiae: Spiritum vero fervoris tributum nobis omnibus ita velim, auditores, ut maxime necessarium hoc potissimum tempore, esse non dubito. Multi sunt in hac urbe sapientes, multi eloquentes; sed haud scio, an itidem illo charitatis igne sint succensi. Certe signa Spiritus sancti non modo audistis; sed prope etiam oculis vestris, cum de apostolis loqueremur, vidistis. Vera *charitas foras mittit timorem.* Ecce signum unum. Vera charitas in contumeliis et injuriis gloriatur, et semper parum judicat esse, quod patitur. Ecce alterum. Non addam plura, unusquisque in animum suum paulisper ingrediatur, et quasi manu quadam diligentis considerationis ignem istum exploret. Multi fortasse timent, ne comburantur, qui glaciem potius, quam ignem invenient. Vidistine fratrem tuum aliquando peccantem? Vidi. Eumne fraterna admonitione corripuisti? Non. Quamobrem? Ne illi displicerem, metuebam. *At perfecta charitas foras mittit timorem.* Quam saepe ad poenitentiae et eucharistiae sacramenta accedis? Semel aut iterum in anno. Et quam saepe comedis. Ter aut quater in die. Et animus tuus non comedet, nisi bis in anno? Quid si octavo quoque die ad mensam Dominicam accederes? O, ne hypocrita dicar ab hominibus, pertimesco. Eia miser, *perfecta charitas foras mittit timorem.* Quam saepe ad choreas, ad ludos, ad convivia, ubi ebrietates, et comes ebrietatis luxuria regnat, ubi quodammodo certo scis, te in Deum tuum graviter peccaturum: quoties, inquam, ad haec invitatus non ivisti, et ejusmodi munera fortiter recusasti? Quod sciam, numquam. Cur ita? Ne amicos meos offendam. Eia caece: ergo tu magis homines, quam Deum offendere reformidas? *At perfecta charitas foras mittit timorem.* Num aegros, inopes, afflictos invisere et consolari consuevisti? Non sane. Cur? Pudet me cum ejusmodi hominibus versari. *Perfecta charitas foras mittit timorem.*

Vera praeterea charitas in contumeliis et injuriis gloriatur, omnemque crucem libenter perfert, quam Deus nobis imponit. Tu vexaris fortasse morbis, ille uxorem habet difficilem, iracundam, morosam: pro admonitione convitium, pro beneficio injuriam accipis: alii, vel uxor, vel liberi moriuntur, vel ipse in carcerem truditur: in exilium mittitur, opibus spoliatur: fertisne aequo animo? Agitis gratias

Deo? Nihil minus. Ergo Spiritum ad fervorem, mihi credite, non accepistis. O quam rara est haec avis in terris? Quam multos videmus hodie, qui crucem, quam sibi imponunt, libenter ferunt, eam vero crucem ferre non possunt quam eis Christus imponit. Jejunant, orant, vigilant, peregrinantur, eleemosynasque largiuntur, et tamen si Domini imperio atque voluntate morbo aliquo gravius affligentur, ferre non possunt, conqueruntur, indignantur. Nonnulli etiam verberibus scipsos caedunt, qui ne verbum quidem unum ab aliis ferre poterunt. Quid? Nonne hoc genus quoddam extremae dementiae est? Te ipsum judicem hujus rei constituo. Cum aegrotas, pharmacumne sumis quantum tibi videtur, an quantum medico tuo videtur? Certe non quantum tibi, sed quantum medico tuo videtur. Tu enim etiamsi artem medendi didicisses, vel nimio salutis desiderio nimium pharmaci sumeres, vel nimio tui amore nimis parum acciperes. At medicus tuus pro sua prudentia ad aegritudinem tuam pharmacum accommodabit. Sic etiam in cruce pro animae salute deligenda saepius homines, vel nimia severitate vel nimia indulgentia peccant: Deus vero, qui intime nos et naturam nostram, et morbos nostros et vires nostras, hoc est, figmentum nostrum agnoscit, eam semper crucem nobis imponit, quae humeris nostris convenit: neque *tentari* nos sinit *supra id quod* possumus: quin *etiam* facit *cum tentatione proventum, ut* possimus *sustinere.*

Quae cum ita sint, auditores, tunc nos Spiritum sanctum accepisse monstrabimus, et eum nobis retinere poterimus, cum id omne libentissime perferemus, quod Deo, et patri et medico animorum nostrorum videbitur, Deus enim, quos diligit, corripit: *castigat autem omnem filium, quem recipit.* Ac ut ille se patrem ostendit, cum corripit: ita nos filios esse, cum correptionem libenter suscipimus demonstramus. Atque id usque adeo verum est, auditores, Deum quos diligit corripere, et omnem filium, quem recipit, castigare, ut etiam filium illum naturalem atque unigenitum, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*, castigare voluerit. Quia vero is carnem, in qua pati possit, non habebat, *Verbum caro factum est et habitavit in nobis.* Illud postremo numquam obliviscamur auditores, quanto crucem graviorem et majorem propter Deum ferimus, tanto nos Deo gratiores et viciniores esse: viamque tanto latiorem et commodiorem ad coelum, atque ad aeternam felicitatem habere, ad quam nos perducat, qui sine fine vivit et regnat. Amen.

CONCIO XXXVII.

DE DOMINICA SECUNDA POST PENTECOSTEN

QUAE EST DOMINICA INFRA OCTAVAM

CORPORIS CHRISTI

DE VENERABILI SACRAMENTO EUCHARISTIAE

THEMA

Homo quidam fecit coenam magnam. *Luc.* 14.

SYNOPSIS

Praelibata ss. Eucharistiae dignitate et praeeminentia, eam vere esse coenam magnam contra haereticos nostri temporis, defenditur: et veritas corporis Christi in eadem tribus potissimum argumentis astruitur. Quia illius institutio erat lex, erat testamentum, erat munus, quae singula non admittunt figuratam locutionem. Eadem veritas ss. Patrum auctoritatibus in medium adductis, et firmis inde rationibus erutis, demonstratur, ut Irenaei, Hilarii, Cyrilli, Epiphanii, Augustini. Quanto praeterea cultu veteres patres ss. eucharistiam sint prosecuti, in perceptione, adoratione, invocatione, aspectu et sermone, ostenditur. Tandem per brevem enumerationem priorum argumento a minore ad majus veritas et praestantia eucharistiae probatur.

Parte secunda detegitur astutia haereticorum, testimonia patrum, auctoritates novem conciliorum, et miraculorum experientiam, de hac veritate ss. Eucharistiae, evertere nitentium. Argumenta deinde a sanctitate patrum eucharistiam colentium afferuntur; et quomodo a miraculis argumentari liceat, ostenditur. Repraesentatur actio eucharistica, quasi in judicio extremo agatur, quid nos, quid haeretici excusationis sint allaturi. Sumpta occasione ex evangelii textu, superbia avaritia, curiositas et libido, potissimae haeresium causae statuuntur: ubi etiam de avaris et ambitiosis jucunda canum venaticorum immiscetur similitudo. Insuper explicatur, quam multos sensualitas praecipitet, quam multos voluptas, et falsa libertas in haeresi detineat, qui omnes olim a coena Agni excludentur probe illusi. Exponitur quoque, quinam sint illi pauperes, caeci, debiles, claudi, coena digni habiti. Tandem ad frequentem eucharistiae sumptionem, quae vera ejus est veneratio, serio invitamur.

Multa, et varia sunt, auditores optimi, privilegia singularia, praeclaraque ornamenta, quibus Ecclesia Catholica, mater nostra, se Dei munere condecoratam, et Iudaeorum synagogae quasi testimonio quodam clarissimo atque illustrissimo antepositam merito jureque optimo gloriatur. Sed nihil est, in quo ita splendeant singulares honores Ecclesiae, ut illud augustissimum et verè maximum corporis et sanguinis Domini Sacramentum. Quid enim habent omnia sacramenta, omnes caeremoniae, omnia sacrificia Iudaeorum, si cum hoc uno christianorum et Sacramento simul et sacrificio comparentur; Quid oves et boves, quid arietes et tauri sunt, si cum ipsa divini Verbi carne integerrima et sanctissima conferantur? Quis non videt, quantum intersit inter manna veteris synagogae, et hunc coelestem cibum ecclesiae? Inter aquam de petra fluentem et illum gloriosum sanguinem de Christi latere promanantem? Neque vero solum antiquae legis ritibus et ceremoniis: sed etiam omnibus evangelicis sacramentis et dignitatis pondere et utilitatis ubertate, hoc unum, de quo loquimur, Sacramentum divinissimum antecellit. Id enim, quod est illis beatis, ac prope divinis mentibus ordo seraphicus, in globis coelestibus coelum empyreum, in stellis ac sideribus Sol, ignis in elementis, homo in animantibus, pinus in arbo

ribus, aurum in metallis, in virtutibus charitas, et in artibus et disciplinis theologia, id est in ecclesiasticis sacramentis, et omnibus privilegiis ac praerogativis Ecclesiae summum ac divinissimum eucharistiae sacramentum. Quocirca mater Ecclesia tantis ac tam singularibus cumulata, et honestata muneribus, merito et ipsa laetatur, et filios suos ad spiritualem animorum letitiam, hisce potissimum diebus, hujus jus tanti sacramenti institutioni consecratis, accendit.

Unum est,quod communem istam laetitiam vehementer impedire et bonis omnibus non mediocrem moerorem ac tristitiam adferre videtur, furor videlicet insanus atque effrenata rabies haereticorum, qui ore nefario ac sacrilego Domini corpus eucharistiae sacramento non contineri, sed dumtaxat significari contendunt.

Verum eis mater nostra Ecclesia Catholica evangelium hodiernum sapienter opponit,et ad eorum phrenesim curandam, quasi medicamentum quoddam plenissimum adfert: *Homo quidam*, inquit, *fecit coenam magnam, et vocavit multos.* Etenim quid aliud coena ista magna, quam corpoporis et sanguinis Domini sacramentum designat? Nam si ciborum abundantiam, et copiam quaeris, ita magna est, ut cum toto orbe terrarum eadem celebretur, et jam tot saeculis tot hominum millia satiaverit,adhuc tamen mensae plenissimae ac refertissimae sint. Si vero ciborum eorumdem nobilitatem atque excellentiam spectes, dapes sunt Angelorum, omnem saporis suavitatem omneque delectamentum in se habentes. Sed exorti sunt infaustis auspiciis quidam filii tenebrarum, qui coenae hujus magnitudinem extenuare et splendorem obscurare totis viribus suis conantur. Et quid tandem illi ajunt? Quomodo, inquiunt, frustrum panis coenam magnam appellatis? Certe si ab aliquo ad coenam invitemini, et nihil ab eo, nisi modicum panis accipiatis,eam non modo cum panis accipiatis, eam non modo non coenam magnam, sed nec coenam quidem nominandam censebitis. Sic isti tamquam vere phrenetici contra medicum suum insaniunt:et quasi venenum quoddam pestiferum, saluberrimum medicamentum evomunt. Non vocat mihi, auditores, hoc tempore argumentu n hoc accurate tractare, nostra tueri, aliena refellere, ac demum pro dignitate de tam sublimi mysterio disputare, dabitur alias fortasse melior opportunitas. Nunc vero, cum longiorem orationem temporis angustiae minime pariantur, hoc ero contentus uno, si paucis, sed apertis et invictis rationibus ostendere potuero, eucharistiae sacramentum optimo jure coenam magnam ab ecclesia nominari.

Primum igitur habemus sententiam illam expressi verbi Dei apud Matthaeum, Marcum et Lucam: *Accipite*: *Hoc est corpus meum.* Cur vero non pudet expressi verbi Dei praedicatores ab expresso verbo Dei ad nescio quas metaphoras et metonymias descendere? Perpendite, quaeso vos auditores, vim hujus rationis. Certe leges ac decreta perspicue, proprie, simpliciter, non figurate, non perplexe efferri debent. Alioquin enim nemo esset, quem non ignorantia excusaret, omnes enim, qui contra legem facerent,dicere possent, Verba legis non intelligebam: aperte loquatur legislator,si legem suam violari non vult. Jam vero quis unquam Christianus dubitavit, cum Dominus Sacramentum instituit, simul etiam praecepisse, legemque tulisse, ut idem sacramentum in Ecclesia sacerdotibus conficeretur? *Hoc facite*,ait, *in meam commemorationem.* Cum igitur haec Domini verba legem contineant, obscura profecto ac figurata esse non debent, nisi Dominum omnium legislatorum insipientissimum facere velimus, quod non solum dicere,sed vel cogitare blasphemum ac sarilegum est.

Deinde, Testamenta nonne etiam propriis ac usitatis vocabulis constare debent? Nisi enim, vel qui Testamentum facit, insanus est, vel inter filios suos discordias ac seditiones exoriri post obitum suum desiderat, semper qui testatur apertissimis et maxime propriis verbis loqui consuevit: metaphorae, ac metonymiae in testamentis locum habere non possunt. Cum testator ait, meam Joanni filio meo relinquo, quis unquam intelliget non veram,sed pictam Domum Testamento esse relictam? Quare cum hujus sacramenti institutio non solum quaedam, sed etiam Testamentum Domini fuerit, ipse ait: *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*:certe nullo modo figurata oratione pronunciandа erat. Nec enim Dominus, aut insanus erat, aut in ecclesia sua dissensiones ac tumultus esse volebat: quin potius ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et rursum: *Habete sal in vobis et pacem habete inter vos.*

Praeterea quaero a vobis, auditores si princeps aliquis centum coronatos auros alicui vestrum se daturum polliceretur, ac deinde in pulchra tabella eos depictos mitteret, quid vobis de ista liberalitate videretur? Et si forte, qui pictos aureos pro veris accepit, de principe suo conquereretur, eique princeps diceret. Non mireris: nam coronati, quos accepisti per quamdam metonymiam veri coronati dici possunt. Quis non eum, qui munus accepit, et re et verbis ab eo principe derideri existimaret? Ad eumdem modum carnem suam in cibus se daturum Christum pollicitus: *Panis*,inquit, *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* Quaero igitur, cum sacramentum instituit, quidnam dedit? Panem an carnem? Dices fortasse: Dedit quidem panem, sed qui per figuram quamdam caro dici potest. Praeclarum vero munus. Ergo Dominus nos deridere ac decipere voluit, cum tamen sicut ipse decipi non potest, quia sapientia est, ita nec decipere possit, quia veritas, justitia et bonitas est? Dedit igitur, quod promisit: nec frustum panis, sed coenam vere magnam et epulis exquisitissimis instructam nobis exhibuit.

Ad alterum argumentum veniamus. Quia vero hostes Christi ita vetustate delectantur, ut nullius auctoritatem admittant, qui ante mille annos non floruerit, ab illis vetustissimis patribus unum argumentum vel alterum petemus. Omitto enim singulorum testimonium percensere. Ea enim,quamquam apertissima sint, tamen miris modis in varios sensus ac haereticis torqueri solent. Afferan

igitur argumenta quaedam, quae torqueri in alium sensum nullo modo possunt.

Initio igitur usque adeo primis illis temporibus tam apud catholicos, quam apud haereticos compertum atque exploratum erat, verum ac naturale Domini corpus in Eucharistia contineri, ut nonnulli ex optimis et sanctissimis patribus hoc uno catholico dogmate, tamquam certo quodam principio, vel ad aliqua dogmata illustranda vel ad varias haereses refellendas uterentur. Quod dum vobis expono quaeso diligenter, ut facere soletis, attendite.

Scriptor vetustissimus martyrque beatissimus Irenaeus cap. 4. lib. 4. in Valentinum, demonstraturus Christum illius Dei Filium esse, qui mundum condidisset, atque adeo ipsum Christum, tamquam Verbum Patris, mundi opificem atque architectum fuisse, quod Valentinus aperte negavit, hoc argumento usus est. Si Christus rerum auctor ac parens non est, certe eas commutare ac vertere in alias naturas non potest; Valentiniani autem fatentur panem in carnem a Christo converti: quomodo igitur negant eum mundi conditorem fuisse? Verba vero ejus haec sunt: *Quomodo autem*, inquit, *constabit eis, eum panem, in quo gratiae actae sunt, corpus esse Domini sui et calicem sanguinis ejus, si non ipsum fabricatoris mundi filium dicant, idest, verbum ejus, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primum quidem foenum, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica?* Percipiant vim argumenti, et tum respondeant Calvinistae, si possunt. Nam si eucharistia nihil aliud, quam panis esset, nec ulla fieret vi consecrationis transmutatio, nullas omnino vires b. Irenaei argumentum haberet. Quid? quod ex eodem capite alteram Valentini haeresim expugnat? Summa rationis hujus est. Ideo corpora nostra gloriosae immortalitatis capacia esse, quia cum glorioso et immortali Christi corpore conjunguntur. Id quod b. Cyrillus libro decimo in Joannem paulo apertius his verbis asseruit: *Non poterat*, inquit, *aliter corruptibilis haec natura ad corruptam traduci, nisi naturalis vitae corpus cum ea conjungeretur.* Ponamus jam, auditores nihil aliud esse eucharistiam, quam panem, quid omnes istae rationes efficiunt? Plane nihil. Panis enim non minus corruptibilis est, quam corpora nostra sunt. Illustrat vero rem totam sanctus Irenaeus elegantissima similitudine. *Quemadmodum*, inquit, *panis post consecrationem eucharistia est, constans duabus rebus, terrena et coelesti.* (Nam accidentia panis terrrena et corruptibilia sunt: Christi corpus coeleste est et immortale) *Sic etiam corpora nostra, percepta eucharistia, quia unum cum Christo corpus efficiuntur, partim terrena, partim coelestia sunt: et re quidem corruptibilia spe autem incorruptibilia.*

Jam vero b. Hilarius libro octavo de Trinitate, et beatus Cyrillus in Ioannem decimo, et undecimo, cum adversus haeresim Arrianorum demonstrare vellent, Deum Patrem et Deum Filium non sola consensione voluptatum, (ut Arriani dicebant) sed naturali conjunctione, ac nexu copulari, ab eucharistia argumentum accipiunt. Ac beatus Hilarius quidem ita loquitur; *Eos nunc, qui inter Patrem et Filium voluntatis ingerunt unitatem, interrogo: Utrumne per naturae veritatem hodie Christum in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Si enim vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus, quomodo non naturaliter in nobis manere existimandus est? Quisquis ergo naturaliter Patrem in Christo negabit, neget potius naturaliter, vel se in Christo vel Christum sibi inesse.* Ac ne forte aliquis Berengarius non naturaliter, nec vere nec corporaliter Christum nobis per eucharistiae sumptionem conjungi diceret, addidit beatissimus doctor, et ait: *De naturali enim in nobis Christi veritate, quae dicimus, nisi ab eo discimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait: Caro mea vere est esca, et sanguis meus vere est potus. Qui edit meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo. De veritate carnis et sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim et ipsius Domini professione, et nostra vere caro est et vere sanguis est, et haec accepta atque hausta id efficiunt, ut et nos in Christo, et Christus in nobis sit. Anne*, inquit, *hoc veritas non est? Contingat plane his verum non esse, qui Christum Jesum verum esse Deum negant.* Haec Hilarius. Beatus vero Cyrillus his verbis illud ipsum demonstrare contendit: *Non negamus*, inquit, *recta nos fide charitateque sincera Christo spiritualiter conjungi: sed nullam nobis conjunctionis rationem secundum carnem cum illo esse, id profecto pernegamus, idque a divinis scripturis omnino alienum dicimus. Ac fortasse putat ignotam nobis mysticae benedictionis virtutem esse? Quae cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? Cum enim membra fidelium membra Christi sunt? Membra igitur Christi faciam membra meretricis?* Quoniam, inquit b. Hilarius et Cyrillus, Christi corpus naturaliter et vere cum corpore nostro conjungitur, et nos unum cum Christo non conversione, sed conjunctione naturarum efficimur, quid dicere audebit, Deum Patrem et Deum Filium non naturaliter, sed sola voluntatum concordia unum esse? Et quid obsecro auditores, hae rationes valerent, si aliquid sententia adversariorum valeret.

Porro d. Epiphanius in eo libro, quem Ancoratum inscripsit, de imagine Dei, quae est in homine, verba faciens atque ostendere volens, vere in nobis esse imaginem Dei, tametsi nulla ex parte Deo similes esse videamur, ab eucharistia argumentum sumit. Credimus enim constanti atque integra fide, verum Christi corpus in eucharistia contineri: et tamen nulla esse similitudo videtur inter Christum et eam formam, quam in altari corporeis oculis cernimus: verba vero ejus haec sunt: *Et quot sunt*, inquit, *quae similia sunt? Videmus enim, quod Salvator accepit in manus suas veluti Evangelista habet, qui surrexit a coena et accepit haec* (nimirum panem) *et cum gratias egisset, dixit: Hoc corpus meum est, hoc, et hoc. Et videmus, quod non aequale*

est neque simile, non imagini in carne, non invisibili deitati,non lineamentis membrorum:hoc enim, nempe quod extrinsecus in sacramento videmus, *et rotundae figurae, et insensibile,quantum ad potentiam, et voluit per gratiam dicere, hoc meum est , hoc , et hoc , et nemo non fidem habet sermoni*, praeter Zuinglianos videlicet et Calvinistas ! Sed audiant ipsi quod sequitur. *Qui enim,* inquit, *non credit esse ipsum verum,sicut dixit is, coecidit a gratia et salute.* Quantam integritatem , quantam sinceritatem spirant haec verba vere sancti et admirabilis Patris?

Sed postremo loco argumentum etiam unum aut alterum petamus a beatissimo et eruditissimo pontifice August. Is enim c. 10 lib. 3. de Trinitate , explicaturus ad quem modum angeli in quibusdam corporis formis appareant, licet nos , quemadmodum eae formae ab angelis fiant , ignoremus : *Illas etiam nubes,* inquit, *vel ignes quomodo fuerunt vel assumpserunt Angeli? Quis novit hominum? Sicut infantes non noverunt , quod in altari ponitur ut peracta pietatis celebratione consumitur, unde vel quomodo conficiatur unde in usum religionis assumatur : etsi numquam discant, experimento vel suo vel aliorum, et numquam illam speciem rerum videant , nisi inter celebrationes sacramentorum , cum offertur et datur , dicaturque illis auctoritate gravissima , cujus corpus et sanguis sit, nihil aliud credent, nisi omnino in illa specie Dominum oculis apparuisse mortalium;et de latere tali percusso liquorem illum omnino fluxisse.* Perpendite,quaeso, similitudinem istam. Licet, inquit, ignoremus, ad quem modum nubes illae vel ignes fiant , in quibus angeli hominibus apparere soliti sunt , illud tamen comperto habemus,vere angelos in formis illis apparuisse: sicut illi qui numquam didicerunt experimento suo vel aliorum,quid illud sit, quod ponitur in altari : et tamen firmissime credunt in illa specie vere esse Dominum, qui oculis apparuit mortalium, et de latere ejus percusso illum omnino fluxisse liquorem. Cur enim id non crederent , cum auctoritate gravissima sanctarum scripturarum admoneantur? Quamobrem , auditores, omnino perspicuum esse arbitror, apud veteres patres, ad quos tamen haeretici nostri temporis appellare nequaquam verentur, usque adeo firmum ac ratum catholicorum dogma de eucharistiae sacramento fuisse, ut ex eo res dubias explicare , obscuras illustrare,errores refellere veritatem statuere atque asserere minime dubitarent.

Sed quid de veneratione et cultu , quo tantum sacramentum primi illi patres prosequebantur, dicemus? Equidem, auditores, ego sic statuo, neminem prorsus de fide illorum sanctissimorum patrum dubitare posse , qui diligenter considerare voluerit quo honore illi hoc sacramentum colerent. Primum enim non nisi jejuni illud percipere audebant. *Placuit* , (inquit b. Augustinus ad Ianuarium) *Spiritui sancto , ut in honorem tanti sacramenti os Christiani prius dominicum corpus intraret quam caeteri cibi.* Id quod etiam Tertullianus libro secundo ad uxorem affirmat. Deinde summa diligentia providebant, ne aliquid eucharistiae in terram caderet. Origenes enim Homilia 13 in Exodum ait : *Nostis , qui divinis mysteriis interesse consuevistis,quomodo cum suscipitis corpus Domini , cum omni cautela et veneratione servatis ne ex eo parum quid decidat, ne consecrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis et recte creditis , si quid inde per negligentiam decidat.* Ut omittam illud , quod olim in aureis pretiosis vasculis panem istud coelestem recondebant, ut ex sexta synodo cognosci potest. Hinc videlicet b.Victor Uticensis libro primo wandalicae persecutionis ; tamquam immane facinus Arrianorum refert, quod illi eucharistiam a Catholicis censecratam in terram abjecerunt,pollutisque pedibus calcaverunt. Beatus vero Optatus Milevitanus libro altero contra Donatistas , conqueritur de episcopis Donatistarum,quod tantum sacramentum canibus porrigere non sint veriti : sed continuo canes rabie accensi , auctores tanti sceleris lacerasse affirmat. Quid? Quod hoc sacramentum , tamquam in quo Deus ipse admirabili ratione et modo vere delitesceret , adorare non dubitabant ? Audite enim quid b. Ambrosius capite duodecimo libri tertii de Spiritu santo dicat : *Videamus* , inquit, *ne terram illam adorandam dicat propheta , quam Dominus Jesus in carnis assumptione suscepit. Itaque per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi,quam hodie quoque in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Jesu,ut supra diximus, adorarunt.* Beatus quoque Augustinus in Psalmum 38 scribens ait: *Quia in ipsa carne hic ambulavit , et ipsam carnem manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat , nisi prius adoraverit , inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini,et non solum non peccamus adorando sed peccamus non adorando.* Atque usque adeo id verum est, auditores, ut ethnici propter istam eucharistiae adorationem Cererem et Bacchum a christianis coli existimarent, ut b. Augustinus contra Faustum libro vigesimo auctor est : neque solum veteres illi patres Christum in eucharistia adorabant ; sed etiam certis verbis invocabant. Magnus enim Basilius libro de Spiritu sancto: *Invocationis*,inquit, *verba cum ostenditur panis eucharistiae , et populum benedictionis, quis sanctorum in scripto vobis reliquit?*Agit in eo loco de traditionibus,et hanc Christi invocationem in Eucharistia non scriptis , sed traditione contineri demonstrat. Neque vero contenti sancti illi patres fuerunt , quod ipsi tam eximium cultum ac venerationem Christo in eucharistia existenti exhiberent: sed etiam aliquid ad hoc addere cupientes , constituerunt , ut catechumeni tanta mysteria ne cernere quidem permitterentur. *Non initiatis* (inquit magnus Basilius loco paulo ante notato, de sacramento Eucharistiae verba faciens) *nec intueri fas est.* Id quod et beatus Augustinus et alii patres non semel affirmant. Sed quod omnem excellentiam ac dignitatem mihi superare videtur, illud est, quod sicut olim Hebraei Dei nomen Tetragrammaton pronunciare non audebant , ita etiam tanta veneratione hoc divinissimum sacramentum optimi illi patres prosequeban-

tur. ut de eo vix loqui apertius auderent Hinc videlicet b. Augustinus frequenter illud repetit: *Norunt fideles*. Et b. Chrysost. *Novistis vos qui estis invitiati*.

Quae cum ita sint, nonne Solis luce clarius est, haereticos nostri temporis indensissimis ignorantiae tenebris versari? Nam si ponamus, nihil aliud quam triticeum panem eucharistiam esse, unde ei tantus cultus tantaque veneratio debetur? Certe aqua baptismi majori honore digna, quam eucharistiae sacramentum esset. Nam si panis eucharistiae Christi corpus significat, et aqua baptismi spiritum sanctum, qui sine comparatione Christi corpore major est, designat. At quis unquam audivit aquam baptismi aureis vasculis inclusam aut adoratam aut invocatam fuisse? Quis unquam audivit eos homines reos fuisse, quorum culpa aqua baptismi periisset? alioquin enim magno scelere tenerentur astricti sancti illi, qui interdum in fluminibus baptizabant. Quis unquam audivit prohibitos esse catechumenos, ne baptismi aquam conspicerent? Quis unquam audivit sanctos patres non fuisse ausos de baptismi aqua apertius loqui? Aliud igitur, quam aqua baptismi eucharistia est: vere coena magna et plane divina est. Vere caeci et duces caecorum haeretici sunt. Eos igitur relinquentes ecclesiae fidem, patrum consensionem, verborum Christi veram intelligentiam amplectamur, tueamur, conservemus, retineamus.

PARS POSTERIOR

Haeretici nostri temporis vulpeculis illis mihi significari videntur, de quibus in Canticorum canticis dicitur: *capite nobis vulpes parvulas quae demoliuntur vineas*. Audite enim callidissimum istarum vulpecularum consilium. Cum intelligerent, haeresim istam de augustissimo sacramento post annum millesimum a servatoris adventu auctore Berengario exortam esse, ac post illud tempus, et patres et concilia non solum aperte et perspicue, sed etiam ex proposito adversus eam haeresim decreta et libros composuisse, suspicati sunt antiquiores patres nihil de hac re, nisi obscure et involute scripsisse: quippe quae eorum temporibus nondum in controversiam vocarentur. Itaque communi sententia decreverunt eos omnes sanctos patres, qui ante annum millesimum non extiterunt quique adversus hanc haeresim scripserunt neque vere sanctos esse neque ad veram ecclesiam pertinere. Eos vero, qui primis quingentis annis floruerunt, ad veram ecclesiam pertinere: sed nihil aperte scriptum de sacramento eucharistiae posteritati reliquisse. Verum in utroque turpissime lapsi sunt. Nam ut vetustissimos illos patres ita aperte locutos esse ostendimus, ut apertius non potuerint: sic nunc posteriores, ut b. Anselmum, b. Bernardum, b. Malachiam, b. Dominicum, b. Franciscum, b. Bonaventuram, b. Thomam et alios quam plurimos adhuc recentiores, quos haeretici nostros esse et nobiscum sentire de hoc sacramento eucharistiae confitentur, ad veram ecclesiam pertinere breviter ostendemus. Omitto enim novem concilia hoc tempore celebrata, in quibus haec veritas perspicuis verbis, vel statuitur vel asseritur: nempe Tridentinum sub Julio, Florentinum sub Eugenio, Constantiense sub Martino, Lateranense sub Innocentio, item Lateranense sub Gregorio, atque aliud sub Nicolao, nec non Turonense sub Victore, Vercellense sub Leone et Nycenum secundum sub Adriano. Nam extremae dementiae est, putare, tantum numerum sanctorum pontificum, qui hisce conciliis interfuerunt in re tanti momenti dormivisse: et plus unum Berengarium, unum Wiclephum, unum Zuinglium quam tot ecclesiae lumina vidisse. Nihil dico, quam sit absurdum, credere, Ecclesiam Christi tot saeculis, vel in solis sacramentariis, paucis et turbulentis hominibus, delituisse: vel ab obitu Berengarii usque ad ortum Wiclephi totis trecentis annis, aut nusquam fuisse, aut occultam, et tenebris plusquam cimmeriis ita obrutam, ut si quis aliquem ad eam deferri, juxta Domini praeceptum vellet, is lucernam accendere ad eam pervestigandam deberet. Taceo, quod ipse diabolus, hostis humani generis atrocissimus, aperte cum Luthero, suo per Germaniam pene universam vicario, disputans, ut ipse quodam loco testatur, ei persuadere hanc haeresim conatus est. Et quis dubitare potest, diabolum patrem mendacii, nihil aliud persuadere quam mendacium voluisse? Nam et b. Episcopus Fulbertus, cum diem extremum ageret, sic diabolum cernere affirmabat, qui tenui flatu homines ad Berengarium impellebat. Praetermitto signa et prodigia, ac visiones innumeras, quibus Deus hoc nostrum catholicum dogma confirmavit, quae ex b. Cypriano, Chrysostomo, Optato, Bernardo, et aliis viris summa fide et religione praeditis adducere possemus, si angustiis temporis non premeremur.

Haec omnia, et alia permulta, quae mihi magno adjumento esse possent, facile patior sileri: hoc solum teneo, hic haereo, hoc sum contentus uno: Si vere Christi corpus in sacramento eucharistiae non continetur, ergo beatus Anselmus, b. Bernardus, Dominicus, Franciscus, aliique quam plurimi, idololatrae Deoque invisi fuerunt: nam eos nobiscum sensisse etiam adversarii nostri confitentur. At si idololatrae erant, quomodo signis et prodigiis vivi mortuique claruerunt? Nisi enim omnes historias negare velimus, multa et magna fuerunt beati Anselmi miracula, et plura et majora b. Bernardi, plane singularia Malachiae Hibernorum episcopi, maxima b. Dominici, innumera b. Francisci. Quin etiam hisce temporibus, pene nostra memoria, alius quidam b. Franciscus, auctor ordinis Minimorum, tot ac tantis miraculis coruscavit, ut plane admirabile sit: et tamen isti omnes romano pontifici semper paruerunt, ab ecclesia catholica numquam recesserunt, Christum in eucharistia summa religione adoraverunt, ac demum sententiam nostram, vel libris vel sermonibus vel operibus confirmaverunt. Deinde miracula, quae per istos servos suos Deus effecit, hujusmodi sunt, ut nec diaboli nec angelorum, sed solius opera Dei fieri possint: qualia sunt, sensuum restitutiones, et mortuorum ab inferiis excitationes. Et quam-

quam cum fides vera confirmanda est, et per probos et per improbos signa et prodigia fieri possint tamen cum non fides in dubium vocatur, sed Deus servum aliquem suum illustrare ac celebrare vult tunc non nisi per probos et Dei amicos edi miracula possunt. Deus enim testis falsitatis et mendaciorum esse nullo modo potest. Iam vero, neque b. Malachias cum mortuum quemdam ab inferis revocavit, ut b. Bernardus auctor est, Domini fidem miraculo non necessario confirmare voluit: et cum ad implorationem b. Francisci, ut beatus Bonaventura scribit, non unus, sed plures mortui resuscitarentur, quis dubitare potest, quin ea miracula ad gloriam tanti viri hominibus demonstrandam fierent? Quae cum ita sint, quis non obstupeat patres nostros idololatras esse, et signis et prodigiis coruscare? Hostes vero nostros et evangelistas esse, et nec unam muscam in vitam restituere unquam potuisse? Atque idololatras quidem nostros honores contempsisse, divitias conculcasse, impetum repressisse, omnibus injurias condonasse, et vitam in terris angelorum duxisse: Apostolos vero istos novos honorum cupidissimos, orbem terrarum suis tumultibus conturbare, divina atque humana jura frangere, carnis libidines non compescere, sed explere, et doemonum potius, quam hominum vitam ducere?

Intelligere vultis, quam nos justam et bonam causam habeamus, auditores? Proponite vobis extremi judicii diem, et quod nos de Eucharistiae sacramento credidimus, falsum omnino atque absurdum (quod tamen fieri non potest) fuisse: cum Dominus quaeret a nobis: Cur vos ita de meo sacramento credidistis? Cur hostiam illam adorastis? Nonne secure dicemus: Imo Domine Deus, si error est, tu nos decepisti. Primum enim verbum tuum audieramus *Hoc est corpus meum.* Numquid tibi de te fidem praestare non debebamus? Deinde ejusmodi signis ac prodigiis id saepius confirmatum est, quae nisi a te numquam fieri potuissent. Adhaec audiebamus daemonem contendere totis viribus, ut hoc, quod credidimus, non crederemus, et quid aliud patrem mendacii, quam mendacium persuadere velle credere poteramus? Postremo videbamus consensionem ecclesiae tuae majorumque nostrorum vestigia sequebamur, ac eorum praesertim, qui singulari dono gratiae tuae, tum signis ac prodigiis, tum vitae ac morum sanctimonia, quasi clarissima quaedam lumina enitebant. Quare si error est, tu nos, Domine, decepisti. Haec nos tuto sine dubio diceremus. Quia vero falsum esse non potest, quod tam aperte a veritatis ore processit, illud potius videamus, quid responsuri sint Calvinistae, cum eis Dominus in formidabili illo judicio dicet: Et quidnam vos, genimina prava atque perversa, impulit, ut ex ovili meo ad luporum coetus et caveas fugeretis? Respondebunt fortasse: Nos Calvinus decepit. At Dominus: Et quid in Calvino videbatis, propter quod antiquam fidem deserere, et novam tam facile recipere vobis liberet? Quibus miraculis ille sua dogmata comprobavit? Ad quem modum se vere apostolum meum esse vobis ostendit? Numquid apostolus meus vobis non dixerat; etiam *Angelus de coelo evangelizaverit vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit?* Si angelo de coelo contra fidem jam receptam credere non debebatis, quanto minus impuris quibusdam et seditiosis hominibus? At Domine Deus, corrupti mores antistitum ecclesiae tuae nos de ea egredi compulerunt. Et quales sunt haereticorum mores? An non praeterea de malis pastoribus vos monueram; Quae dicunt facite: quae faciunt facere nolite? Itaque obmutescent, nescientes omnino quia dicant. Causae siquidem, quae illos in haeresim istam praecipitarunt, tres omnino ac quatuor sunt. Sed eas in judicio, vel quia non licebit vel quia illos pudebit, nullo modo commemorabunt.

Quae vero istae causae sint, jam ex evangelio discere potuistis. *Homo quidam* (inquit Dominus) *fecit coenam magnam, et vocavit multos. Illi autem coeperunt omnes simul excusare. Primus dixit: Villam emi, et necesse habeo exire et videre illam: rogo te, habe me excusatum. Alter dixit; Juga boum emi quinque, et eo probare illa rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire.* Nam et b. Augustinus et Gregorius docent, qui villam emit, aut superbus aut avarus est. Qui juga boum emit, curiosus est. Qui duxit uxorem, voluptuarius est. Ille siquidem, qui villam emit, aut hoc ideo fecit, ut aliquos subjectos haberet et dominus vocaretur, et est superbus: aut ideo, ut eam villam diligenter excolendo amplius lucraretur et avarus est. Quinque vero juga boum quid aliud, quam quinque sensus nostros designare possunt? Recte enim non quinque boves, sed quinque juga boum dicitur, eum omnes sensus pene geminati sint. Ille igitur, qui juga boum emit quinque, hoc est qui sensibus ducitur, et nihil credit, quod non videt, curiosus optimo jure nominatur. Nam, qui uxorem duxit, non ideo voluptuarius appellandus est, quod uxorem ducere peccatum sit, sed quod plerique voluptatem potissimum, et expletionem libidinum in matrimonio quaerant.

Haec igitur quatuor superbia, avaritia, curiositas, voluptas, innumerabiles homines ad haeresim pertrahunt, atque in ea quasi catenis quibusdam revinctos tenent. Si per tempus liceret, longissimum indicem explicare eorum, qui non alia de causa ab ecclesia defecerunt, quam quod episcopi aut cardinales esse non potuerunt. Quam multos etiam ad haeresim invitavit illa templorum spoliatio, simulachrorum confractio, altarium eversio, urbium populatio, unde ipsi maxime ditescere credebantur? Isti igitur vere dicunt: *Villam emi*: vel ambitionis mancipium factus sum. In ecclesia catholica neque ad honores ascendere, neque commode lucrari possum: quare necesse habeo de ecclesia exire, et ad videndam villam me conferre. Recte vero ait: *Necesse habeo exire et videre illam.* Ambitiosi enim atque avari, honores suos atque opes solum cernunt, nec aliter eas possidere possunt. *Ne timueris, cum dives facturus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Accipite illustrem similitudinem, et eam

memoriae diligenter commendate. Venatores simul atque praedam viderunt, eam canibus suis ostendunt, et clamare incipiunt, Cape, cape, rape, rape et tum canes cursu incitatissimo ad praedam accurrunt. Sed cum primum apprehenderunt eam, ecce adsunt venatores, et quibusdam baculis capita canum suorum percutiunt, et clamant, relinque, relinque, desere, desere, atque hac ratione canibus suis praedam ostendunt, ut eam videant, sed non possideant: ut eam cum labore capiant; sed mox captam cum dolore relinquant. Idem omnino avaris atque ambitiosis hominibus contingit. Diabolus enim, antiquus venator, eis tamquam canibus aliquam praedam ostendit, ut lucrum aliquod, ut aliquam dignitatem: et tum clamat, Eia rape, cape, per fas et per nefas, assentare, mentire, nega fidem, nega religionem, sic ditescitur, sic ascenditur. Verum ubi honorem aliquem adepti fuerunt, vel opes aliquas congregaverunt, tunc adest mors, et longe aliud carmen intonans ait, Relinque, desere, et nudus ac solus, velis nolis, ad aeternos cruciatus descende. At vero benignissimus Dominus noster ex adverso hic quidem dum vivimus clamat, relinque, desere opes, honores, villam, domum, liberos, uxorem, si ita res postulat, propter regnum Dei. At cum morimur, tunc dicere incipit, nunc cape, nunc implere, nunc satiare veris divitiis, vere ac solidis voluptatibus. Sed ad propositum redeamus.

Porro multi sunt, qui non tam propter opes et honores in haeresim incidunt, quam quod sensibus ducuntur: et nil credere volunt, quod non capiunt. Isti igitur cum animadvertunt, sensus vere omnes clamare, nihil aliud, quam panem et vinum eucharistiae sacramentum esse: Iuga boum quinque, inquiunt, emimus: quinque nostris sensibus magis, quam vestris argumentis credimus: atque idcirco de ecclesia egredi necesse habemus. Verum istos omnes me auctore contemnite ac despicite, auditores. Qualis enim Deus esset, si eum, non inquam sensus humanus, sed ipsa mens humana capere posset, quae vix formicae naturam plene ac perfecte capit? Cum aliquando impius Eunomius se Deum comprehendere jactaret, magnus Basilius ad eum litteras dedit, in quibus de formicae natura viginti, et eo amplius quaestiones proponit quarum cum ne unam quidem plane dissolvere Eunomius potuisset, tum vero ille ait: *Si minutissimae formicae naturam nondum cognitione apprehendisti, quomodo incomprehensibilis Dei naturam te intelligere gloriaris?* Habeant igitur sibi haeretici Deum suum, qui nihil facere potest, quod ipsi non capiant: nos vero Deum nostrum vere magnum habeamus, qui *major est corde nostro*, ut Joannes apostolus ait: qui sapientiam atque intelligentiam nostram vincit. Quin etiam gloriemur nos Deum habere, qui majora, magis abdita, magis abstrusa, magis recondita, efficere potest, quam ut ea mens nostra capere possit. Ei nihilominus fidem in omnibus, quae ad nos, vel per ecclesiam vel per scripturas loquitur, adhibeamus: quia *fidelis Dominus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Credamus ubique Deo* (inquit Chrysostomus Homilia octuagesima tertia in Matthaeum) *nec repugnemus, etiamsi sensui et cogitationi nostrae absurdum esse videatur.*

Jam vero quis nobis enumerabit eos, qui compedibus voluptatum impediti ad ecclesiam redire non possunt? Quot homines Deo dicati, quot monachi, quot presbyteri nefario matrimonio sacrilegisque nuptiis uxores sibi inter haereticos adiunxerunt: qui proinde ajunt; *uxorem duxi, ideo non possum venire*?

Quam vero multi sunt, quos nihil aliud in haeresi detinet, quam falsa illa libertas frangendi impune jejunia, confessione non expiandi peccata, pontificum decretis non obediendi? Isti igitur omnes cum Dominus per servos suos ad coenam magnam invitat, *Rogo te*, inquiunt, *habe me excusatum.* Sed ad eumdem modum, auditores, cum ex hac vita discesserint, et ad coenam nuptiarum Agni admitti cupient, Dominus eis cum irrisione dicet; *Rogo* vos habete *me excusatum: Vocavi, et renuistis: extendi manus meas*, et contempsistis: nunc *ego quoque in interitu vestro ridebo: rogo* vos habete *me excusatum.* Cum vos quondam vocarem, negotiis impediti venire non poteratis, apud me excusationem invenire cupiebatis: nunc ego etiam negotiis quibusdam distineor, non possum surgere, et aperire vobis: *rogo* vos, habete *me excusatum.* Haec tunc Dominus illis respondebit.

Sed interim praecipit servis suis, ut pauperes, et caecos, ac debiles et claudos ad convivium introducant. Et qui sunt pauperes, nisi humiles, et spiritu pauperes, qui nec ambitioni nec avaritiae student: et villam non emunt sed vendunt, et pecunias pauperibus largiuntur? Qui sunt caeci, nisi qui judices mysteriorum Dei non oculos sed aures esse volunt? *Fides* enim *ex auditu*, non ex aspectu. Et cum oculi dicunt, nos panem videmus: aures vero, nos Christi corpus esse ex ipso Domino audivimus: ipsi aures patefaciunt, eruunt vero oculos; malunt vero caeci intrare in regnum Dei, quam bene videntes mitti in gehennam ignis. Et qui sunt debiles, nisi qui castigant corpus suum et in servitutem redigunt, qui jejuniis, qui vigiliis qui orationibus, qui ciliciis corpus debilitant, diabolique arma retundunt, ut animus fortis atque robustus efficiatur? Postremo claudi illi sunt, qui Deum ut par est, vehementius, quam res creatas diligunt. Pedes enim affectus designant: et tunc homo utiliter claudus est, et ad coenam magnam idoneus, cum dextrum pedem, hoc est, amorem in Deum longiorem et majorem habet, quam pedem sinistrum, qui amorem in res creatas significat. Ita nimirum claudus evasit magnus ille patriarcha Jacob, posteaquam usque ad auroram cum Deo luctatus est.

Habetis igitur, auditores, de evangelio hodierno quae ad praesentem solemnitatem accommodate dicenda esse putavimus: reliquum est, ut sacramentum saluberrimum non frustra esse institutum patiamur. Nam quemadmodum panis triticeus, qui cibus est corporis, non ideo tanto labore efficitur, ut solum videatur, sed ut manducetur, atque hac ratione sustentet, nutriat, augeat vitam, et vires

corporis humani: sic etiam panis vitae et angelorum, non ideo nobis tribuitur, ut eum solum intueamur et veneremur, sed etiam ut eum frequentius sumamus, et eo animos nostros reficiamus, et recreamus. Multi sunt in hac urbe, qui praeclare et magnifice de tanto Sacramento loquuntur et sentiunt, et illud certatim honorare contendunt. Sed, mihi credite, illi maxime hoc honorant, qui ipsum pura atque integra conscientia frequentare student. Et cur, obsecro, tantum in nobis refrixit charitas? Cur vita et mores nostri tantum absunt a vita et moribus primorum illorum christianorum, ut illi veri, nos depicti christiani esse videamur? nisi quia obliti sumus *comedere panem* nostrum: illi vero, ut ab apostolis didicerant, quotidie ad hunc utilissimum et saluberrimum cibum accedebant? Inde nimirum fortes, inde robusti, inde alacres, inde ad martyrium, et omnes labores subeundos idonei erant. Illorum ergo similes esse studeamus in terris, ut consortes quoque esse mereamur in coelis, per Christum Dominum nostrum. Amen.

CONCIO XXXVIII.

DE SANCTO JACOBO

THEMA

Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? *Matth.* 20.

SYNOPSIS

Exordii loco Scripturae testimoniis probatur, concionatores, quales et apostoli fuerunt, Spiritus sancti esse organa; tum de hodierno evangelio instituitur concio. Atque primo tres causae assignantur, cur hoc evangelium hodie recitetur; quarum prima, ut videamus, quanta possit homo (qui ex se nihil boni potest) divina adjutus gratia. Altera, ut peccata spiritus, ex quorum numero etiam est ambitio, quae hodierno evangelio reprehenditur, caveamus, utpote periculosiora quam carnis. Tertia, quia ostenso d. Jacobi defectu hinc illustrior apparet; quod a simili vestis novae resartae et vulnerum Christi declaratur. Quam caeca sit ambitio, ut quae etiam bona in malam partem et peccatum trahat; quamque eadem sit versipellis, ut quae more vulpecularum sustinet, ut regnet, se subiicit, ut praesit. Ratio redditur, cur Christus quaesierit, quidnam velint hi duo discipuli? Quam difficulter a rerum terrenarum cupiditate abstrahamur, apostolorum peccaverit in ratione qualitate, fine, et re, explicatur. Quam sit plena periculi res praelaturas ecclesiasticas ambire, patrum testimoniis probatur; et quid iisdem D. Bernardus graviter intonet: Aliae praeterea pro episcopatu appetendo objectiones diluuntur. Denique quam securus sit locus humilis: quam lubricus sublimis, exemplis Saulis et Davidis confirmatur.

Secunda pars ostendit Romanorum exemplo, semper laborem praecedere debere praemia; Cur deinde passio Christi et dolores calix dicatur, variae afferuntur rationes. Docentur etiam pastores, quomodo crucem tum corporis tum cordis pro ovibus suis, s. Pauli exemplo, non debeant subterfugere. Serio praeterea reprehenduntur ambitiosi, qui ita obcaecantur, ut multo plura quam possint, sibi praesumant, et onera quantumvis gravia, sibi levia fingant. Quantum sit Dei donum, martyrii calice potari: et quisnam sit calix et crux hujus mundi, explicatur. Quod calicem Domini non nisi cum ipso et per ipsum, ut qui interius confortet, bibamus, ostenditur. Explicatio loci illius, Sedere ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis, *varia a variis affertur, et vera illa contra haeresim arrianam asseritur. Conclusio demum apta similitudine personam comoediae probat, coelum non personis, sed virtutibus, sed actionibus impartiri; ac proinde ad crucem ferendam et calicem bibendum exemplo sanctorum, praesertim s. Jacobi, imo ipsius Christi, hortatur.*

Neminem vestrum esse arbitror, optimi atque ornatissimi auditores, qui in sacris voluminibus aliquando non legerit, quid illis Hebraeis apparitoribus acciderit, quos Hebraeorum rex Saul ad Davidem domi suae necandum miserat: nempe quo pacto non Davidem, ut putabant, sed pro eo mutum ac frigidum simulachrum, quod Michol, foemina prudentissima ac salutis viri sui studiosissima, callide in lectulo composuerat, invenerunt. Idem omnino auditoribus meis hodierna die, nisi fallor, eveniet. Profecto enim non alia de causa huc tam frequentes convenistis, nisi ut hominem de rebus divinis concionantem audiatis. Ego vero vehementer timeo, ne non hominem audire, sed statuam vobis spectare necesse sit. Sed cur ego, auditores, simulachrum videri tantopere timeam, cum hoc ipsum ardenter optare, et a Domino sperare, ac perpetuo petere nos oporteat? Nec enim fuit aliquando ullus evangelicae doctrinae, catholicorumque dogmatum verus praedicator, qui dum suggestum ascenderat, hominis personam non deposuerit, et sibi conscius statuam se esse, organum divino Spiritui non praebuerat. Muta sunt simulachra, *os habent et non loquentur, oculos habent et non videbunt.* Denique nihil ex se, nisi stare et silere noverunt. Quod si loqui et respon-

sa dare ethnicis videbantur, non ipsa erant simulachra, quae hoc praestabant, sed impurissimi daemones, simulachrorum inhabitatores, ad imitationem humanae vocis sonitum excitabant, ut quorum imitabantur voces, ab iis venerationem et cultum extorquerent. Ad eumdem modum oratores Christiani suggestum conscendunt, ora aperunt: sed alius est, qui per illos et in illis christianam plebem alloquitur. *Dilata os tuum*, ait Dominus ad prophetam, *et ego adimplebo illud*: et ad apostolos idem Dominus: *Non vos estis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* An non erant omnes prophetae excellentes concionatores? Quis eorum non frequentissime ac pene tertio quoque verbo repetebat, *dicit Dominus, dicit Dominus*? Apostolus vero Paulus, summus evangelii praedicator, qui ab Jerusalem usque ad Illyricum Christi Ecclesiam propagavit, nonne de seipso testatur, ac dicit: *An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus*? De beatissimo autem protomartyre Stephano numquam legistis: *Non poterant resistere sapientiae ejus et spiritus qui loquebatur.* Quid? quod ipse Dominus, verbum ac sapientia sempiterni Patris, non sua, sed Patris verba se loqui confirmat, cum ait: *Sermonem, quem audistis, non est meus, sed ejus, qui misit me, Patris.* Denique quamobrem, obsecro, in die pentecostes in linguarum specie sese Spiritus sanctus ostendit. Quia nimirum apostoli, qui primi futuri erant sanctissimae nostrae fidei praedicatores, non suis ipsorum sed Spiritus sancti lingua locuturi erant, ac de ipsis scribi non multo post debebat: *Loquebantur variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Quare si ille idem sacer spiritus, qui ora mutorum solvit, et linguas infantium disertas reddit, pectori, animoque meo illabi, et me, tamquam statuam et simulachrum aliquod, inhabitare dignetur, non dubito, quin ea dicturi simus, quae tum spiritualem animis nostris laetitiam, tum emolumentum maximum sunt allatura.

Agonem hodie beatissimi apostoli Jacobi, et eum diem, in quo coelum triumphator intravit, sacris anniversariis, statisque caeremoniis veneramur et colimus. De quo quidem apostolo, cum historiam sane utilem nostri temporis praesertim hominibus beatus evangelista texerit, et eamdem inter sacra missarum solemnia publice decantari ecclesiae universae placuerit, nihil mihi magis accomodatum tum tempori tum auditoribus explicari posse hac ipsa, de qua nunc loquimur, historia visum est. Eam igitur si placet inspiciamus, et quantum definiti temporis brevitas patitur, explicemus.

Accessit ad Iesum mater filiorum Zebedaei cum filiis suis adorans, et petens aliquid ab eo. Video mentes omnium vestrum, auditores, suspensas expectatione tacita pendere, et evangelica narratione permotas vehementer mirari, Cur haec potissimum historia hodie decantetur, in qua nihil de laudibus aut virtutibus apostoli Jacobi sit positum, sed contra quae elationem ejus prodat, insipientiam accuset, et gravissimum ambitionis crimen complectatur. Quonam pacto, vos quaeso, ista cohaerent; ut quem beatum ac Dei amicum asserimus, ejus interim vitia publicemus? Cujus nomen, ut sancti hoc est, ut justi ut prudentis, ut temperati, ut pii, ut inanis gloriae, et rerum omnium praesentium contemptoris cum cantu et laetitia celebramus, eum et imperitum et gloriae cupidum, atque adeo ambitiosum ab omnibus cognosci velimus? ac propterea historiam, quae id continet palam in templis ex edito loco recitemus? Multae sunt causae, auditores, quae majores nostros, homines optimos ac sapientissimos, ut hanc hodie nobis historiam proponerent, impulerunt.

Primo, ut intelligeremus, quid homo per se, et a Deo destitutus possit: et contra quid possit, si Deum suorum operum auctorem habeat, et eum in omnibus suis actionibus ducem sequatur. Quid enim, obsecro, quid, inquam, homo solius rationis vi adiutus potest? Peccare quidem, et labi ac deficere potest: improbus, impurus, avarus, elatus, periurus, adulter esse potest. At bonum aliquid sine Deo non modo agere, sed ne cogitare, quidem potest. *Non sumus sufficientes*, inquit apostolus Paulus, *cogitare aliquid ex nobis tamquam ex nobis.* At vero quodnam fastigium virtutis ac perfectionis tam excelsum reperitur, ad quod homo pervenire, Domino adjuvante, non possit? *Omnia possum*, inquit idem Paulus, *in eo, qui me confortat*, sive labores tolerandi, sive pericula adeunda, sive mors oppetenda, sive morte aliquid adhuc gravius sit perferendum, id vero libenter et aequo animo pati et tolerare possum. Siquidem *omnia possum*, omnia, inquam, nihil excipio, plane omnia possum *in eo, qui me confortat.* Porro d. Iacobus, cujus hodie memoriam veneramur, mentiri nos minime patietur. Ecce enim iste, qui aliquando sibi ac prudentiae suae relictus, humanum aliquid passus est, primasque sedes ambitiose quaerere, ac labores fugere, ac otium, et quietem consectari visus est; postea per Dei gratiam ad illud sanctitatis culmen pervenit, ut daemones coram ipse stare non auderent; et viam illam, quae ducit ad coelum, an gravissimam et difficillimam tanto mentis fervore cucurrit, ut apostolis caeteris longo intervallo post se relictis, regnum coelorum cum palma martyrii primis intraverit. Merito igitur, jureque optimo gloriosissimi Jacobi nobis hodie imbecillitas ante oculos ponitur, ut Domini ac Dei nostri potentiam ac sapientiam admiremur, qui non solum apostolum ex piscatore; sed virum sanctissimum ex peccatore, et ex ignorantia ac tenebris lumen clarissimum toti orbi terrarum produxit.

Altera ratio est, ut hoc exemplo doceamur, ambitionis virum omni animi provisione esse cavendum. Duo siquidem genera vitiorum sunt: alia enim carnis, alia spiritus peccata dici possunt, juxta illud apostoli: *Charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus.* Ac priora quidem infamem hominem apud homines reddunt; posteriora apud Deum. Illa bestiis hominem similem faciunt; ista daemonibus. Denique illa, quod appareant, et in oculis omnium sint, facile caveri et evitari possunt: at ista, quod occulta sint, et in

hominum pectoribus lateant.plerumque in illis etiam,qui alioqui sanctissimi et optimi censebantur, inventa sunt. Hujus generis ambitio est, quae si in coelu apostolorum locum invenit, ubi virtutum omnium disciplina vigebat, ubi Christus ipse doctor erat, qui non solum verbis, sed etiam reipsa, et factis ad nullam virtutem magis, quam ad humilitatem hortabatur, quis nostrum ab hac peste tutus erit, nisi omni adhibita diligentia, totisque viribus in salutem suam incumbat? Proponitur ergo nobis, ac in memoriam revocatur hoc factum apostoli, ut quanto studio quantaque vigilantia ambitio cavenda sit admoneamur, quam in tanti tamque eximii viri pectus penetrasse videmus.

Est item, auditores, et alia ratio, cur hodie haec historia potissimum recitetur, nempe quia haec commemoratio ambitionis B.Jacobi nescio quo pacto clariorem ipsum et illustriorem efficere mihi videtur. Id quod hac similitudine intelligi fortasse poterit. Induit quis hodie novam et pretiosam vestem, sed casu fit, ut, dum ex foribus egreditur, vestis clavo, qui forte ex pariete prominebat, implicata alicubi laceretur,ille vestem aureis filis resarciri jubet, tantoque artificio resarcitur, ut jam non casu fracta, sed de industria scissa esse videatur. Quis praeterea dubitare potest,quin Dominicum corpus lanceae et clavorum vulneribus vehementer dehonestatum fuerit: at vero nunc adeo signa illa vulnerum in Dominico corpore micant, tantumque gratiae et decoris divinis Domini membris addunt, ut non tam ferro mortalium ad ignominiam membra lacerata, quam summa artificis manus ad gloriam auro et gemmis distincta judicentur fuisse. Pari ratione peccatum foedat, commaculat, vulnerat, lacerat, deformem denique et invisum hominibus reddit peccantem; sed si fontibus lachrimarum macula diluatur,et poenitentiae medicamento vulnus peccati curetur, tantus accedit animae decor, ut majus *gaudium* fiat *in coelo pro uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem iustis, qui non egent poenitentia.* Cum igitur, auditores, *ubi abundavit delictum*.superabundaverit *gratia*,et levis culpa ambitionis gravi pondere meritorum obruta, et divinorum charismatum fontibus tamquam abluta atque delata, novorum gaudiorum materiam nobis attulerit, quid miramur, si hac ipsa die divo Jacobo sacra, erroris ipsius historia recitetur?

Sed ipsa jam sua narrationis verba consideranda ac perpendenda sunt: *Tunc accessit mater filiorum Zebedaei.* Tunc, inquit. Quandonam, obsecro? Nempe, cum Dominus de cruce et vulneribus loqueretur: Cum enim diceret: *Ecce ascendimus Jerosolymam, et Filius hominis tradetur principibus sacerdotum et scribis, et condemnabunt eum morte, et tradent eum gentibus, ad illudendum, et flagellandum et crucifigendum.* Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedaei, primas sedes pro filiis postulatura. Intelligitisne, quam caeca, quam inconsiderata, quam importuna sit ambitio? Quid affinitatis habet vituperium crucis cum regni fastigio? Dominus de labore et cruciatibus agit, et sedes et otium postulas? Sed sit hoc in ambitione levissimum. Transeamus ad caetera.

Tunc, inquit, *accessit.* Quisnam? *Mater filiorum Zebedaei.* Foemina erat, auditores, Domino secundum carnem affinitate conjuncta, atque inde videlicet suum esse putabat,ut Dominum admoneret, ne affinibus suis in regno aliquos alios anteponeret.Audierat fortasse,duodecim apostolis duodecim sedes esse promissas: quare pro filiis sollicita, ne forte postremas sedes aut certe non primas obtinerent,Dominum adiit,*adorans et petens aliquid ab eo.* Memini me aliquando ex philosopho didicisse: Omne, quod recipitur, ad modum recipientis recipi,ut in vase rotundo rotundam formam aqua suscipiat, in quadrato quadratam et de aliis ad eumdem modum. Videas hominem integrum, et sanum quicquid alimenti sumat id totum in succum et sanguinem incorruptum convertere. Aeger etiam optimos et alioqui saluberrimos cibos in noxios humores convertit. Pari atrone vir pius et sanctus, et ut apostolus loquitur, spiritualis, quicquid illi detur, sive divitiae, sive magistratus, sive ecclesiastica beneficia,denique quicquid illud sit, id totum efficit spirituale, atque utitur ad ampliorem gloriam in regno coelorum promerendam. Is vero, qui blandissimae dominae voluptatis lenociniis deceptus, nihil quaerit, nihil appetit, nihil optat amplius, nisi praesentia bona, licet fragilia et caduca: quicquid habere potest, etiam sacerdotia et animarum gubernationem et sacramentorum administrationem, ad opes cumulandas et divitias augendas traducit. Quid de haereticis dicam? An est quisquam, qui ignoret, sententias divinorum, qui in ore catholici hominis veritatem confirmant, in ore haeretici ad errores confirmandos valere? Quae cum ita sint, profecto mirum esse non debet si mater filiorum Zebedaei, quae cum Domino cognationem habebat, eam ambitioni suae et commodis filiorum servire voluit: tametsi potius illi ad amicitiam Dei et charismata spiritualia comparanda valere debuisset. *Accessit* igitur *adorans*, *et petens aliquid ab eo.*

Ecce vobis etiam ambitionis perversitatem. Omnis ambitiosus est versipellis: descendit, ut ascendat: repit per humum, ut volet super aerem: subiicit seipsum, ac servit,ut dominatur et regnet. *Adorans et petens aliquid ab eo.* Qui montes arduos et excelsos ascendere volunt, non recta sursum tendunt,sed perambages et circuitus quosdam, unde ambitio nomen accepit.Vulpecula quoque animalium callidissima mortuam esse se fingit ascendere aves, et volitare et ludere super se patitur, interdum etiam carpi et vellicari, ut illa post paululum in aves conversa, super eas ascendere, et non carpere, sed lacerare; non vellicare, sed devorare possit. Ad eumdem modum videas ambitiosum hominem, qui forte conjecit oculos in ditem aliquem canonicatum vel pastoratum vel episcopatum, mox praelatum salutare incipit, adulari obsequi,famulum humilem se dicit;ad omnia,quae imperantur, paratum. Si forte a prelato illo injuriam accipiat, fert aequo animo: si rideatur, tolerat: si verberetur, patitur, si quid imperetur, ob-

temperat, interim tamen superbiam alit in pectore et quo modo super Dominum suum ascendat, perpetuo cogitat. O vulpecula, vulpecula, nihil in te praeter pellem est boni: nihil, inquam, nisi facies ista exterior et signa praeclara humilitatis: idcirco tibi pellis ista detrahetur, et in gehennae flammas quod minime cogitas, praecipitaberis.

Audiamus Domini responsum. *Ait illi: Quid vis?* b. Evangelista Marcus planius explicat, quid illud *aliquid* esset, quod foemina ista petiit, et quod evangelista Matthaeus non expressit. Ait enim, filios Zebedaei dixisse: *Magister, volumus, ut quodcumque petierimus facias nobis.* Stulta plane et ambitiosa petitio, tametsi non nihil ejus turpitudo minuitur, quod ad Christum dirigatur, qui omnipotens est, et quaecumque voluerit, et cuicumque voluerit, largiri potest: nec aliquem habet, cui rerum a se gestarum rationem reddere teneatur. Ut igitur Dominus hanc petendi rationem tam absurdam reprehenderet, ait: *Quid vis?* Non decet sapientiam meam, ut quicquid petieris, me facturum pollicear: sed explicatum quid velis, ut si justa petitio fuerit, admittatur, si autem injusta, repellatur. Neque vero Dominus ideo rogavit, quid velit, quia ipse non sciret, cum ipse, et solus ipse noverit omnia corda filiorum hominum: sed id propterea fecit, ut intelligerent caeteri, qui tunc aderant, iniquam esse petitionem: tum etiam, quia quod ipse non probat, nescire se dicit, ut in eo loco: *Amen dico vobis, nescio vos.* Et rursum *Amen dico vobis, quia nunquam novi vos.*

Explicat igitur planius mulier, quid velit, et ait: *Dic, ut hi duo filii mei sedeant unus ad dexteram tuam, et unus ad sinistram in regno tuo.* Tanta est, auditores, naturae humanae post peccatum cum iis rebus, quae sensus nostros afficiunt, contracta necessitudo tantoque pondere et impetu in res istas corporeas ferimur, ut non sine gravi et diuturno labore ab eis animum avocare, et in aeterna et sola vera bona eum figere, et collocare possimus. Hinc videlicet apostoli, tametsi Dominum paupertatem consectari, et regnum fugere et spiritualia bona praedicare videbant, persuadere tamen sibi ipsis non poterant, eum non esse in Palaestina, et Hierusalem regnaturum, testaturque sacer evangelista, cum Dominus de cruce et cruciatibus loqueretur, eos numquam intelligere potuisse: imo vero, cum Dominus jam a mortuis excitatus fuisset ab eo petebant: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Sed in die pentecostes, cum Spiritum veritatis accepissent, tum demum divino fulgore illustrati, quae *sursum sunt* sapere et quaerere inceperunt, et *non quae super terram.* Ex illa igitur priori ignorantia et rerum praesentium cupiditate petitio prima processit. *Dic ut hi duo filii mei sedeant unus ad dexteram tuam et unus ad sinistram in regno tuo.*

Cui Dominus sapientissime respondit: *Nescitis quid petatis.* Alloquitur nunc Dominus filios, licet matris interrogatio fuerit: quia eum minime latebat: matrem verba filiorum esse locutam. Itaque b. Marcus, ut paulo ante vidimus, eam petitionem non matri, sed filiis tribuit. Mater enim a filiis edocta, quid petere deberet, et ab iisdem deducta ad Dominum fuit. Sed videte Domini sapientiam, non tacet, ne discipuli tamquam reprehensione indigni se contemni putarent: neque in Judaea regnum se habiturum inficiatur, quia nondum spirituale regnum intelligere poterant, et tamen regnaturum Dominum omnino credebant: neque asserit, se facturum, quod petunt, ne discipulos caeteros offenderet; neque negat tamen primas sedes se illis daturum, ne et matrem et filios moerore conficeret. Quid igitur ait? *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Fecit enim id, quod interdum magni principes facere solent, cum eis libelli supplicum offeruntur. Nam si forte contingat, ut alicujus libellus offeratur, cui princeps negare non audeat id, quod petit: neque tamen id velit concedere, rescribere solet, eum libellum non esse ea forma conscriptum, qua debuit, neque ea ratione oportuisse peti. Idem hic Dominus facit: neque enim facturum se, quod petunt, aut ait aut negat: sed petitionem in multis deficere causatur, affirmatque illos ignorare, quid sit illud, quod petant; et quidem non injuria, nam ea petitio primum deficiebat in ratione, qua ad petendum movebantur: deinde in qualitate eorum, quae petebant, tum in fine, propter quem petebant, postremo in ipsa re, quam petebant. Prima enim ratio, qua ad petendas primas sedes impellebantur, erat affinitas et cognatio secundum carnem, quae si ipsos ad petendum incitare potuit, Dominum tamen ad concedendum movere non debuit, illi vero qui petebant, inepti eo tempore minimeque idonei erant ad illum honoris gradum, quem petebant. Porro finis, quem sibi, dum peterent, proposuerunt, otium erat, et quies, quae iis, qui nondum laboraverant, minime debebatur. Res denique quam petebant, erant primae sedes in regno Palaestinae, cum potius caeleste ac spirituale aliquod donum a rege coelorum petere oportuerit. O utinam, auditores, non tam apte in haec nostra tempora, haec Domini responsio conveniret, *Nescitis quid petatis.* Petit aliquis in Ecclesia Dei locum altiorem, ecclesiasticum beneficium, pastoratum, pontificatum, nescis mihi crede, quid petas, scies autem postea, quando jam scire nihil proderit. Existimas enim divitias ac delitias, butyrum et mel petere, invenies autem rem laboris et doloris, fellis et amaritudinis plenam. Vel enim fungi munere tuo pro viribus eliges, et nihil gravius, nihil difficilius, nihil amarius, nihil tristius ullo unquam tempore pertulisti, semper animo excubare, quietem nullam capere te oportebit. Vel iis curis et sollicitudinibus praetermissis, totum te voluptatibus dabis, quibus vix degustatis perpetuo cruciandum gehenna suscipiet. Nescis mihi crede, quid petas et saepius tibi patibulum utilius, quam dignitatem ecclesiasticam peteres. *Locum* (inquit d. Bernardus ad Eugenium) *altiorem sortitus es, sed non tutiorem; sublimiorem, sed non securiorem. Nihil est in hac vita*; ait Augustinus ad Valerium, *et maxime hoc tempore, facilius et laetius et hominibus acceptabilius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio si perfunctorie et adulatorie res agatur, sed nihil a-*

pud Deum miserius, et tristius et damnabilius. Hinc b. Chrysostomus in vocem illam horribilem quidem, sed veram aliquando erupit. *Non temere,* inquit, *dico, sed ut affectus sum sentio. Non arbitror inter sacerdotes multos esse, qui salvi fiant, seu multo plures, qui pereant. Unius enim animae perditio tantam habet iacturam, ut nulla ratione possit aestimari. Etenim, si unius animae salus tanti est, ut ob hanc Filius Dei fieret homo, tantaque pateretur; perditio cogita quantam conciliabit poenam? Quod etiam alii peccant sacerdotibus imputatur: sicut cum ovis a lupo rapitur, culpa recidit in pastorem. Nescitis* ergo *nescitis, quid petatis.* Ac de seipso libro de sacerdotio ait: *Ab eo ipso die, in quo tu mihi episcopatus suspicionem injecisti, factum est identidem, ut corpus hoc ab anima propemodum dissolveretur, tam ingens pavor, tam ingens moestitia animam meam occupavit. Nam cum apud me considerarem Christi sponsae gloriam, sanctimoniam, venustatem spiritualem, prudentiam ornatum; tum vero animi mei vitia expenderem fiebat ut assiduis tum illam, tum me gemitibus luctibusque prosequerer. Nescitis* ergo *nescitis, quid petatis.* Deinde, quis nostrum ignorat, aut in apostolo aliquando non legit, ecclesiam Dei esse corpus Christi, ut alii in eo sint oculi, aures alii, lingua alii, alii manus, alii pedes? Quanta igitur perversitas est, si auris, lingua aut manus, oculos esse velit? Ad audiendum, frater, vocatus es, non ad loquendum. Quod si non audire, cum sis auris, sed loqui volueris, neque audies neque loqueris. Non audies, quia non vis: non loqueris, quia non potes. Quid ergo superest, nisi ut tamquam inutile membrum abscindaris, et in ignem mittaris? Ita pereunt multi, auditores, ita nonnulli ex sedibus ad gehennae incendium devolvuntur, qui, si in humili loco manere voluissent, beati jam et felices bonis coelestibus potirentur. *Nescitis* ergo, *nescitis quid petatis.*

At alliciunt illae sine labore partae opes, sedes honoris, fastigium dignitatis. Cantabo tibi, frater, canticum beati Bernardi. *Clericus, qui habet partem in terra, non habebit partem in coelo.* Et item *Clericus si quidpiam habuerit praeter Dominum pars ejus non erit Dominus.* Et rursum: *Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegii crimen esse dignoscitur: pane patrimonio pauperum, facultatibus ecclesiarum sacrilega crudelitate surripitur, quicquid ministri et dispensatores, non utique domini et possessores, ultra victum accipiunt et vestitum.* Et rursum: *Vae, vae tibi clerice; mors in olla, mors in olla carnum, mors in hujusmodi delitiis est. Nam populi constat esse peccata quae comedis; sumptus ecclesiasticos gratis habere te putas, sed bonum erit magis fodere aut mendicare. Peccata enim populi comedis; ac si propria tibi minus sufficere viderentur, sollicitus esto tanquam rationem redditurus pro iis, gemitus fundere, dignos agere poenitentiae fructus: alioqui ea noveris tibi imputanda, quae modo inter delitias comedis, et parvi pendis, et dissimulas tamquam nihil attinentia tibi. Venient, venient, ante tribunal Christi, audietur populorum querela gravis, accusatio dura, quorum vixere stipendiis, nec diluere peccata.* Intelligitisne? *Nescitis* ergo, *nescitis quid petatis.*

At, *qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat,* verba sunt Apostoli Pauli. Episcopatus, frater, optima res est, sed eum desiderare, malum est. Nam et qui Deum desiderat, rem excellentissimam desiderat et diabolus tamen, qui Deus esse vel Deo similis esse desideravit, ex paradiso delitiarum tamquam fulgur, in inferni barathrum ruit. In Episcopatu siquidem animarum gubernatio, fastigium sedis, divitiae et honores reperiuntur. Si gubernationem animarum desideras, rem periculi plenam desideras, et *qui amat periculum peribit in illo.* Si fastigium sedis, superbus: si divitias avarus: si honores, ambitiosus es. At charitas me, ad id petendum impellit. Cave ne decipiaris. Nam *charitas non est ambitiosa; neque quaerit, quae sua sunt,* sed quae Domini nostri Jesu Christi. At ecclesia interim bonis pastoribus destituitur, si qui sint idonei non se produnt. Quid ad me, et quid ad te? Curam istam Domino relinquamus. Numquid quia beatus Gregorius haec onera fugiebat, quia b. Ambrosius fugiebat, quia b. Augustinus et Chrysostomus fugiebant, ideo ecclesia pastoribus caruit? Imo vero istos ipsos, qui tantopere fugiebant et Deum tamen minime latebant, ad ecclesiae gubernacula Dominus evehebat. Itaque sanctos multos, qui episcopatus fugerint, legimus: aliquem qui appetierit vel quaesierit, non legimus. Numquid sanctissimi et eruditissimi illi patres ex apostolo non didicerant; *Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat?* Et si didicerant, cur fugiebant? cur abscondebantur, ne pontifices fierent? Numquid apostolo non credebant? Credebant plane: sed interim intelligebant, non episcopi sedem, sed episcopi virtutes, quae multae sunt et magnae esse desiderandas: *oportet* enim *episcopum irreprehensibilem esse, sobrium prudentem, ornatum pudicum, hospitalem, doctorem,* et alia quae ad Timotheum b. Paulus late prosequitur. *Nescitis* ergo *nescitis, quid petatis,* quicumque dignitates ecclesiasticas petitis.

Denique videre vultis, quam omni luce clarius sit, humilem locum esse securum; sublimem locum esse periculosum? Aspicite atque intuemini primos reges Hebraeorum, Davidem et Saulem. Saul, cum privatus esset, erat omnium Hebraeorum, scriptura divina teste, sicut corpore maximus ita moribus optimus: evehitur ad regnum, continuo efficitur omnium pessimus, Deo rebellis, bene de se meritis ingratus, amicis infidus. Itaque Davidem tanto atrocius persequebatur, quanto plura et majora beneficia ab eo recipiebat. Ipse vero sanctus David, cum similiter privatus et facultatum pauperrimus esset, virtutibus ditissimus erat, ita, ut ne hostem quidem suum sibi a Deo in manibus datum laedere voluerit. At ubi ad regni gubernacula conscendit, adulterium homicidio copulavit: et qui privatus hosti pepercit, idem rex devotum sibi famulum crudeliter interfecit. Quae cum ita sint, auditores, quos in posterum loca sublimia et primas sedes affectabit? Si Saul et David, qui non

regnum appetebant, sed a Deo vocati sceptra oblata susceperant, tam misere corruerint, quis impune se ingeret? quis sedium fastigia non horrebit? quis veritati non credet praedicanti atque dicenti; *Nescitis quid petatis*?

PARS POSTERIOR

Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Beatissimus pontifex Augustinus refert in libro quinto de civitate Dei, olim Romae templum virtutis et templum honoris fuisse, quae quidem duo templa tali aedificio fuerunt aedificata, ut nemini ad templum honoris aditus pateret, nisi per templum virtutis. Ex quo veteres illi Romani, qui honorum cupidissimi erant, intelligi voluerunt, honorem esse praemium virtutis. Tale aliquid, auditores, mihi Dominus significare videtur, cum ait; *Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum*? Tamquam si dicere voluisset: Crux, et regnum ita se habent, ut nemo ascendere possit in coelum, nisi per crucem: nemo seipsum fallat, ad epulas paschalis, nisi per jejunium quadragesimae nemo perveniet. *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.* Quare, si vos, qui primas sedes in regno nunc petitis, intelligeretis, quantis laboribus, sudoribus, curis, incommodis, cruciatibus etiam et tormentis regnum coelorum vobis sit comparandum, non tam inconsiderate fortasse in eo primos honores peteretis,

Idcirco ait; *Nescitis quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum*? Et simul auditores, videte Domini sapientiam. Poterat enim jure discipulos suos ambitionis arguere, ac dicere: O discipulorum ambitiosissimi, et quandonam id meruistis? Ostendite labores, quos tolerastis, videamus sanguinem, quem fudistis: ubi sunt merita? ubi virtutum opera? Haec est illa humilitas, quam vos docui? Ita mundum contemnere didicistis? Sed non erant eo tempore tam atrocis reprehensionis capaces, spiritalis militiae tirones: quocirca reprehensionem suam ita Dominus temperavit, ut ignorantia potius, quam ambitione lapsi fuisse discipuli viderentur: *Nescitis*, inquit, *quid petatis. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?*

Sed cur nam, dicet aliquis, tormenta et dolores calicem Dominus nominavit? Hujus rei, auditores, multae sunt causae. Primum enim ideo Dominus labores suos cibo, ut est apud Joannem, et dolores potui comparavit, ut intelligeremus, neminem apud nos tam libenter exquisitissimos cibos comedere, aut vina suavissima bibere, quam ipse pro nobis non modo libenter, sed etiam cupide labores ferebat et dolores patiebatur: Deinde potus restinguit sitim, et propterea nihil est, quod homines siti stimulati magis, quam potum desiderent. Vehementissima sitis vel maximis divitiis aquae poculum anteponeret. Dominus noster Jesus Christus, auditores, salutem nostram non cupiebat, sed ardentissime sitiebat: infiniti amoris flammam in pectore tamquam in fornace Dominus nutriebat. Ardebat plane, ardebat patiendi cupiditate. Ex quanta siti, obsecro, ex quanto ardore illa verba prodibant: *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*? Et; *baptismo habeo baptizari et quomodo coarctor usque dum proficiatur*? Hinc igitur Dominus poenas et tormenta, quae sitim illam restinguebant, calicem et dulce refrigerium, voluit appellare. Praeterea calix quantumvis magnus et plenus brevissimo tempore hauritur. Non enim quemadmodum cibus, qui dentibus teri, et huc atque illuc volvi et revolvi linguae ministerio debet, antequam glutiatur; sed in momento tangit, sentitur et transit. Quare Dominus admonere nos voluit de brevitate laborum et poenarum, quae in hoc saeculo perferenda sunt. Pertulit Dominus acerbissimos cruciatus; verum est id quidem, sed tamen celerrime transierunt, quemadmodum citissime calix etiam plenus hauritur. At post hujus brevissimae vitae curriculum, non calices, sed torrentes et Maria poenarum vel gaudiorum inveniemus. Qui enim hic calicem Domini respuerunt, praecipitabuntur ibi *in stagnum ignis* et sulphuris, quae *est mors secunda.* Verum igitur est, quod apostolus Paulus ad Corinthios scribit dicens: *Id enim quod in praesenti momentaneum est, et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Rursum, calix ebriosos homines et furiosos facere solet. Id, quod Noe Patriarchae legimus accidisse: ex quo et nudatus filio ad ignominiam patuit. Quod si ita est, quid ni passio Domini calix verissime nominetur: cum eum ita salutis nostrae ebrium fecerit, ut nudari se vestibus omnibus, et in crucem agi, et in ea pendere ad mortem usque in conspectu maximae multitudinis minime recusaverit? Neque solum ebrietatem, sed etiam somnum calix inducit: quod et in Domino passionis calix efficit. Nam ubi calicem illum exhausit, de quo scriptum est; *Calix meus inebrians quam praeclarus est*, mox dormire coepit, et cum triduo in eo somno peregisset, surrexit, *tamquam potens crapulatus a vino.* Denique auditores, in calice interdum amara, sed salubris, et ad morbum expellendum apta potio sumitur. O praeclarum mysterium. O vere sapiens et salutare Servatoris inventum! Gravi morbo, auditores, jamdudum genus humanum afflictabatur, mors erat in januis, medicamentum illi necessarium erat: sed pharmacum tam amarum et tam potens imbecilla et tenera hominum natura minime patiebatur. Quid igitur mater, et nutrix nostra divina sapientia fecit? nempe quod nutrices facere solent: quae cum vident infantulos suos laborare, et amaram potionem tam teneram aetatem ferre non posse, ipsae pharmacum sumunt, ipsae amarum calicem bibunt, ut inde lac salutare infantuli sugant. Ad eumdem modum, auditores, nutrix nostra sapientia Dei, trabea carnis induta, non egebat quidem ullo pro se medicamento, quae *peccatum non fecit*: *nec dolus inventus est in ore ejus*, pro nobis tamen, tamquam bona nutrix, calicem passionis accepit, ut lac sacramentorum no-

bis praeberet. Quare, auditores, *quasi modo geniti infantes*, *lac* concupiscamus, si nostra sancta nutrix ad calicem bibendum pigra non fuit, qua poena digni erimus si nos ad lac quaerendum pigri simus? Sed iam de calice satis multa dicta sunt, caetera videamus.

Post illa enim verba: *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum*, addit s. Marcus, *aut baptismo, quo ego baptizor baptizari?* Quae verba leguntur etiam in codice graeco b. Matthaei. Neque vero, quae hic de baptismate dicuntur, mysterio carent. Dominus enim duplicem crucem passus est, unam in corpore, alteram in corde. Nam et desiderio nostrae salutis, et patiendi cupiditate et dolore, quem ex praescientia peritorum hominum cupiebat, vehementissime cruciabatur in corde: et simul atrocissimo clavorum, et spinarum, verberum et plagarum supplicio torquebatur in corpore. Crux illa interior calicis nomine significata est. Exterior vero baptismatis appellatione. Siquidem calix hominem purgat interius, baptisma eumdem lavat exterius. Neque injuria Dominus petit a discipulis, an et calicem bibere, et baptismate baptizari possint: nam praelatos, et principes et pastores, quales illi fieri cupiebant, utramque crucem et cordis, et corporis ferre necessarium est. Nam et vigilare super gregem, et de bonis pascuis cogitare et contra varios ovium morbos medicamenta, et quod caput est, maximo desiderio salutis ovium flagrare et aestuare debent. Et haec quidem est crux interior. Deinde etiam, ut crucem exteriorem ferant, concionandum est, saepe etiam itinera facienda, pauperum hominum quaerelae patienter audiendae, perversorum inimicitiae non timendae, vitia et verbis et reipsa ac factis extirpanda, denique multa illis pericula subeunda, multae moelestiae superandae, mors ipsa, si fuerit opus, fortiter oppetenda est. Vultisne ut hujus rei testem vobis gravissimum adducamus? Testis sit nobis apostolus Paulus. Quo pacto, quaeso, persuades nobis, apostole beatissime, te Christi ministrum, id est, ecclesiae episcopum esse? *Ministri*, inquit, *Christi sunt? Et ego (ut minus sapiens dico) plus ego.* Quamobrem obsecro? Audite rationes: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judaeis quinquies quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis caesus sum: ter naufragium feci, nocte et die profundo maris fui. In itineribus saepe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In labore, in aerumnis, in vigiliis multis, in fame, in siti: in jejuniis multis, in frigore et nuditate. praeter ea, quae extrinsecus sunt*, praeter crucem, inquit, istam exteriorem, *instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Vere ergo b. Paulus et calicem Domini bibebat, et sanguinis baptismate lavabatur.

Caeterum quidnam b. Jacobus et Joannes Domino respondeant: audiamus. *Dicunt ei: Possumus.* Ex ambitione quid, nisi caeca et inconsiderata temeritas nasci poterat? *Dicunt ei: Possumus.* Philosophi dicere solent, propterea Solem, dum oritur aut occidit, majorem spectantibus apparere, quam in meridie, quod in ortu et occasu per interpositos quosdam vapores cernendum se praebeat. Eodem modo ambitiosus majores arbitratur vires suas, quam sunt; quia per interpositos cupiditatis suae crassissimos vapores eas intuetur. Hac ergo ratione et apostoli decepti, *dicunt ei: Possumus.* Haec est illa praeclara virtus, quam in b. Jacobo nostri temporis homines imitantur. Nam si forte petebatur ab iis, qui onera ecclesiastica et curam animarum quaerunt: Num castus esse potes respondet alacriter: Possum. Num gregem tibi commissum verbo Dei assidue pascere potes? Possum. Num praeter victum et vestitum nihil amplius accipere de sumptibus ecclesiasticis, et reliquum egenis dispensare potes? Possum: Num animam pro ovibus tuis, si necessitas postulet, ponere potes? Possum. At ubi non verbis, sed facto opus est, nihil possunt, levissimae tentationi succumbunt, super gregem dormiunt, super honores vigilant: de prolixitate breviarii, de beneficii tenuitate queruntur, ovium recordantur numquam, opum obliviscuntur numquam. Et undenam, quaeso, tam caeca temeritas, ut ad omnia, *Possumus*, respondeant? Nimirum, auditores, quia per interiectos ambitionis vapores vires suas intueantur. Deinde idem ambitiosis accidit, quod evenire iis solet, qui ex edito aliquo loco ea, quae deorsum jacent, intuentur. Scipio Africanus, quem Cicero per quietem in coelum ascendisse finxit, cum ex orbe lacteo mundum hunc inferiorem contemplaretur, vastissimas regiones quasi maculas quasdam ac veluti puncta cernebat: et contra stellarum globos inter quos ipse tunc erat, tantae molis esse videbat, ut diceret ab illi orbem terrarum facile superari. Eodem plane modo, auditores, ambitiosus ex excelso monte superbiae, in quem jam conscendit, onera praelatorum, quae multa et maxima sunt, veluti humilia et vilia, et humi jacentia ac longe posita cernit: atque ideo non mirum est, si parva, et levia, et humeris suis longe inferiora esse diiudicat: at opes et honores et caetera commoda, quae ante oculos obversantur, imo quae in corde habere se videt, magni facit, et vere eximia et excellentia bona esse censet. Hinc nimirum perversa illa et execrabilis consuetudo in ecclesiam invecta est, ut animarum gubernatio per alios procuretur, redditus nemine committantur. O ambitiose caece, siccine apostolorum proprium munus committis aliis; Judae provinciam reservas tibi? Descende, descende caece de monte, discute vaporem cupiditatis, remove nubem ambitionis accede ad curam animarum propius, magnitudinem, difficultates, pericula intuere, et tunc, si audes, responde, *Possum.* Caeterum quicquid ipse dicas, teipsum fortasse falles, Dominum certe non falles. Sed *de vobis*, auditores, spero *meliora et viciniora saluti.* Ad evangelium igitur revertamur.

Ait illis: Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram et sinistram, non est meum dare vobis: sed quibus paratum est a Patre meo.

Videte rursum atque imitamini Domini sapientiam. Certe illa responsio; *Possumus*, magis fuit temeraria quam fuit ambitiosa petitio. Ex quo etiam acerbiori reprehensione digni erant: Dominus tamen maturissimo consilio,neque eos objurgat;non enim omnia vitia eodem die reprehendenda sunt: sed hodie unum, cras alterum, postridie tertium, atque ita sensim omnia extirpantur. Cum ergo Dominus cerneret verum esse, quod illi responderant, quamquam nescirent, quo pacto id implendum esset, non enim viribus naturae, ut ipsi existimabant; sed gratia Dei, calicem bibituri erant. *Ait illis*: *Calicem quidem meum bibetis*. Dominus noster, auditores, consuevit amicis ac familiaribus suis calicem istum laborum et molestiarum propinare, quemadmodum vos in conviviis vestris facere soletis: et quo quid domino magis est familiaris, eo prius et frequentius calicem istum Dominus ei propinat. Idcirco ait; *Calicem quidem meum*, ut mihi conjunctissimi atque amicissimi, *bibetis*. Ex quo intelligi potest, quam charus b. Jacobus Domino fuerit, cum ipsi omnium primo inter apostolos martyrii calix a Domino propinatus sit. Sed rursum *calicem*, ait non vestrum,sed *meum*, quia pro justitia pati et martyrium ferre, non est humanae infirmitatis, sed benignitatis divinae. *Vobis donatus est*, inquit apostolus Paulus, *pro Christo non solum, ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini*. Et b. episcopus et martyr Cyprianus, cum in sermone de lapsis ascendisset, quam multi tempore persecutionis a Domino defecissent, ad forum ultro concurrissent, daemonibus immolassent, Christo renunciassent: *Corona*, inquit, *de Dei benignitate descendit, et non potest accipi, nisi fuerit hora sumendi*. Legite epistolam Plinii ad Traianum, et ubi cognoveritis,quam facile multi a Christo ad idola tormentis territi revertuntur, dicite martyrium Dei donum excellentissimum esse; et non temere Dominum dixisse judicabitis; *Calicem meum bibetis*, quem scilicet nisi ex me habere minime potestis.

Est item et alia ratio quare suum dixerit calicem, quem non ipse, sed discipuli bibituri erant: nempe quia multi imo vero omnes homines laborum calicem bibunt, sed non omnes calicem Domini bibunt. Respicite divites, avaros, numquid calicem non bibunt? numquid crucem non ferunt? maxime vero et crucem ferunt et calicem bibunt. Nam nec noctu dormiunt, nec interdiu quiescunt; saepe in itineribus, semper in negotiis versantur: in numerandis autem pecuniis, et tempus, et manus et cerebrum conterunt: fraudes cogitant, lucris inhiant, opes aucupantur: et interim tamen nihil retibus suis, nisi timores et dolores, curas et sollicitudines capiunt. Pauperem vident? Suspicantur furem. Divitem vident? Suspicantur latronem. Ferunt igitur crucem et bibunt calicem, sed Judae, non Domini. Quid de ambitiosis hominibus dicam? O quam grande, et quam amarum poculum bibunt, dum ad honores anhelant, suspirant ad cathedras, cum isto aequari, illum superare contendunt, et quem praeire sibi vel uno passu videant, invidentiae rabie consumuntur. Crux ista crux mali latronis est, et istum calicem diabolus, non Dominus propinavit. Porro haeretici et isti calicem bibant: nam et concionum laborem libenter tolerant, et facultatibus interdum spoliari, et caedi et cremari, sed non tam fortiter, quam pertinaciter ferunt: neque tamen inde praemia ulla aut coronam reportant; sed potius ex brevibus suppliciis transeunt ad aeterna. Quid ita? Quia non calicem Domini, sed diaboli bibere voluerunt, et idcirco supplicium, quod pro haeresi patiuntur, *non est*, ut Cyprianus ait, *fidei corona*, *sed poena perfidiae*. Quamobrem illis dicitur solum: *Calicem meum bibetis*, qui pro justitia, pro veritate, pro Christo;non pro avaritia, pro ambitione, pro haeresi labores et cruciatus alacriter subeunt et patiuntur.

Sed interim alia, nec minus apta hujus loci intelligentia mihi se offert: fortasse enim *calicem meum* maluit dicere, quam vestrum: quia numquam servus Christi calicem bibit, quin etiam cum illo Dominus bibat. *Calicem*; inquit, *meum bibetis*, quia numquam sine me illum bibetis. Cum Dominus Petro ex urbe fugienti occurrisset, interrogatus ab illo, quoniam iret? respondisse fertur (ut Egesippus in historia sua scriptum reliquit) *Eo Romam*, *iterum crucifigi*, tamquam si diceret: Tu quidem, Petre, pro me, sed non sine me in crucem agendus es. Undenam, obsecro, erat, ut Dominus in horto, cum obitum sibi imminere cerneret, timeret et moestus esset; Andreas autem ante crucem, Laurentius in craticula exultaret? Et cur Dominus Patrem rogavit, ut calicem passionis ab eo transferret, et apostoli eumdem calicem bibere ardentissime desiderarunt? Numquid famuli domino fortiores erant? Minime vero, auditores. Sed cum apostoli et martyres calicem biberent, Dominus eos juvabat: cum Dominus biberet, nemo juvabat. *Torcular*, inquit, *calcavi solus et de gentibus non est vir mecum*. Itaque dum martyres cruciarentur exterius, eos Dominus reficiebat et recreabat interius: et calicem fellis non sine mellis admistione illis propinari sinebat. Et ideo *ibant gaudentes a conspectu concilii, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati*. At ipse Dominus calicem plenum fellis et absynthii, sine ulla dulcis liquoris admistione ebibere voluit. Merito calicem suum Dominus dixit, quem non nisi per ipsum, et pro ipso, et non sine ipso discipuli bibituri erant.

Sequitur: *Sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo*. Multas hujus loci apud veteres expositiones invenio. Ac in primis non defuerunt, qui dicerent, eas sedes Moysi atque Haeliae esse paratas, ut quemadmodum in monte Dominus in medio eorum apparuit, ita perpetuo sit futurus in gloria. Quorum sententiam sicut b. Hilario placuisse scio, ita beato Hieronymo et posterioribus minime probatam esse video. Arriani vero, ut b. Ambrosius libro de fide quinto testis est, hic doceri existimabant, Filium Dei non esse Patri aequalem, sed potestate longe inferiorem, cum sedem in regno, cui

voluerit, dare non possit. Verum haec Arrianorum opinio, seu potius gravissimus et perniciosissimus error, facile refellelur, si vel cum b. Augustino haec Domini verba ad formam servi referamus, et sensus sit: *Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo.* hoc est, non pietate humana, sed auctoritate divina gloriam regni coelestis impartior. Idcirco iis est meum eam donare, quibus ab ipsa aeternitate sempiternus Pater, non sine Filio tamen, paravit. Vel certe cum Nanzianzeno, cum Hieronymo, cum Chrysostomo aliisque sanctis et eruditis patribus dicamus; regnum coelorum non cuique, sed laborantibus certantibus et vincentibus esse paratum, atque idcirco jure Dominum affirmasse, non esse suum, qui sapientissimus et justissimus est, illud ambitiosis et elatis concedere. Ut autem exemplo rem totam illustremus: Finge potentissimum aliquem regem coronam auream currentibus in stadio constituisse, et eam auctori se daturum promisisse, numquid si amicus aliquis regis a rege contenderet, ut ea sibi propter amicitiam corona daretur, numquid, inquam, non merito audiret: Non est meum, hoc est, aequitatis et justitiae meae non est, ut eam coronam propter amicitiam largiar tibi, quam mercedem laboris et virtutis in stadio decertantium esse volui? Eodem plana modo Dominus respondet: non enim propterea, inquit, quod aliqua cognatione mecum copulati estis idcirco primae sedes in regno dandae sunt, cum eae jam sint fortiter certantibus praeparatae: sed tum demum eas a me obtinere poteritis, tum gratia mea, tum industria et labore vestro dignos vos efficietis.

Verum hinc, auditores, eam conclusionem effici video, quae et nobis summam utilitatem et consolationem afferre potest, quam quaeso, diligenter animis nostris mentibusque mandemus. Quaenam igitur est ista conclusio? Regnum coelorum non personis, sed virtutibus dari: neque enim regibus, pontificibus, magistratibus nobilibus, divitibus: aut contra, privatis, obscuris, pauperibus, promitti videtis: sed iis dumtaxat, qui in quocumque fuerint statu, in eo bene se gesserint et virtutum operibus enituerint. Nec b. Jacobus ideo regnum coelorum intravit, quia apostolus fuit; sed quia bene in apostolatu se gessit. Agimus enim in hujus mundi theatro veluti quamdam comoediam, Deo judice, et angelis spectatoribus. Dum comoediae aguntur, iste personam regis, ille pontificis repraesentat: alius agit servum, alius plebeum, alius patritium, alius rusticum, alius magistratum. Quo autem spectant omnes actores? Ut regem potius, quam villicum agant; Minime vero. Quonam igitur? Nimirum eo, ut suam personam, quaecumque illa sit, apte et composite repraesentent. Saepe enim accidit, ut is, qui servum vilissimum egit, quia eam personam bene est imitatus, miris laudibus ab omnibus extollatur. Is vero, qui regem repraesentabat, quod frigidus in agendo fuerit, conviciis et sibilis explodatur. Ita prorsus, auditores, se nostra res habet: Comoediam agimus, et ideo illi contingit regis persona, isti pontificis, ille theologum, iste jurisconsultum agit, alius laicum, alius clericum repraesentat, et interim Deus est Judex, qui non terretur sceptris regum, neque tiaris pontificum, neque purpuris imperatorum, sed eos commendat, et praemio afficit, qui suam personam bene gesserunt, illos contra reprehendit, et tormentis addicit, qui secus fecerunt Judas apostolus, hoc est, episcopus et doctor erat, Stephanus diaconus, hoc est, minister, et discipulus fuit, exacta tamen comoedia Judas ex theatro explosus in gehennae incendium ruit; beatus Stephanus totius comoediae plausibus exceptus ad coelum cum honore sublatus fuit. Quamobrem? Quia Stephanus discipuli personam egit bene; Judas autem personam apostoli egit male. Itaque contingere potest, et saepe, ni fallor, contingit ut rex, et pontifex et jurisconsultus et theologus, aeternis cruciatibus adjudicentur, et pontificis cocus et regis mancipium, et alius, nescio quis, imperitus et plebeus aeternis praemiis affecti beatis angelorum agminibus inferantur, nec immerito: cum illi sublimes illas personas non bene praesentaverint; isti autem suas, licet viles, et abjectas personas praeclare et eleganter gesserint. Hinc beatus Gregorius ait: *Jn examine justi judicis mutat merita ordinum qualitas actionum.* Et b. Hieronymus, *Cernis*, inquit, scribens in Iovinianum, *quod episcopus, presbyter et diaconus non ideo sint beati, quia episcopi vel presbyteri sunt vel diaconi, sed si virtutes habuerint nominum suorum et officiorum. Alioqui si diaconus sanctior episcopo suo fuerit, non ex eo quod inferiori gradu est, apud Christum deterior erit.*

Frustra igitur auditores, frustra mortales ad sublimiora semper anhelant, cum in eo potius vehementer laborandum sit, ut in eo gradu, in quo positi sumus, ita nos geramus, ut divinae majestatis oculis minime displiceamus. In quo beatissimus. Jacobus maxime enituit. Cum enim apostoli personam ageret, et ex piscatore mutorum animalium piscator hominum esset effectus, ita serio provinciam sibi commissam administravit, ut etiam, cum ad supplicium duceretur, sui muneris minime immemor, hominem quemdam piscatus sit, et non solum fidei, sed martyrii quoque consortem habuerit, ut Clemens Alexandrinus et Eusebius Caesariensis scriptum reliquerunt. Deinde cum martyris personam agere et calicem Domini bibere deberet, tanta constantia et alacritate id egit, ut velut signifer agminis apostolici primus certamen inire, atque ex certamine coronam reportare meruerit. Sed quanto ille beatior, quod calicem tam amarum tanta alacritate biberit, tanto nos infeliciores, qui eum nec videre quidem, nec olfacere sustinemus. Et tamen, auditores, cogitandum nobis esset, ac dicendum, si beatissimi Christi discipuli, si invictissimi martyres, si hic ipse apostolus eximius Jacobus, si mater Filii Dei, si ipse Filius Dei, non nisi calice laborum et dolorum epotato regnum coelorum ingredi potuerunt; quis ego sum, qui sine ullo sensu doloris in lecto plumacco ad coelum per angelos me transferri debere praesumam? Numquid Dominus vehementius me diligit, quam illos dilexerit? Numquid mea

praesentia illi tantopere necessaria est, ut sine me regnum coelorum consistere non possit? Et si calicem istum Domini hic ad tempus ferre non valeo quomodo calicem irae Domini ferre valebo, quem perpetuo peccatores in inferno bibere compelluntur? de quo mihi scriptura praedicat, dicens: *Ignis grando, nix glacies, spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Nemo igitur, auditores, nemo se fallat, si ad eam gloriam cupimus pervenire, ad quam effecti et creati sumus, ad quam hodie beatissimus Jacobus pervenit, eadem nobis via capienda est, quam ille suscepit, serio de animae salute cogitandum, neque solum cogitandum; sed reipsa et factis omni diligentia procuranda. Neque tempus expectandum. Nam tempus est breve, iter est longum, socordia humana magna est, et animae negotium negotium negotiorum est. Quare, auditores, vos, simul et meipsum oro atque obtestor, ut in eo dissoluti et negligentes non simus, in quo verum et solum bonum nostrum positum est, ut tandem aliquando ad eum, in quem credimus, perveniamus, Jesum Christum Dominum nostrum, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XXXIX.

DE SANCTO LAURENTIO

THEMA

Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. *Joan.* 12.

SYNOPSIS

Breve s. Laurentii Martyris encomium exordii vices sibi vendicat, et ad propositum thema accingitur oratio. In primis itaque praemittitur, quem scopum Christus, dum haec loquebatur, propositum habuerit. Quomodo Christus, creator et creatura, et in duplici suo adventu, maximus et mininus fuerit, ex occasione seminum sinapis et frumenti, ostenditur. Duae causae afferuntur, cur Christus se grano frumenti comparet: una sumitur ex ipsius grani virtute et proprietate: altera ex fructu, quem producit; ubi catholicorum ecclesia, non vero haereticorum, spicae ex Christo grano ortae apte assimilatur. Quod sine Christi morte mundus salvari non potuisset, sed solus ipse justus fuisset, probatur; unde quantum fructum moriendo attulerit, figuris Adae dormientis. Rachel parturientis. Moysis petram percutientis, et similitudine agricolae seminantis demonstratur. Quod ecclesia catholica in suo incremento semper et ubique eadem manserit, contra vero haereticorum dogmata variare, vacillare et facile arescere, affirmare exemplis confirmatur. Per verba deinde textus triplex infringitur error: prius, eorum, qui ob mortuum granum, Christum, se animam suam amando posse salvari, existimant: Secundus Lutheranorum, fidem absque operibus sufficere credentium. Tertius denique), otiosorum, qui soli manere volunt, nec fructum bonorum operum requiri ad perfectionem autumant. Quae vita amanda, quae odio prosequenda; et quomodo aliquando in corpus nostrum saevire, non attentis ejus querelis, oporteat, docetur; atque medici exemplo, rei natura et experientia, malum malo pellere solitis, comprobatur. Quomodo praeterea ad id nos ducet Martyrum constantia et peaesertim d. Laurenti, cujus certamen breviter narratur. Tandem ad mortificationem corporis et injuriam tolerantiam, loco conclusionis efficax consequitur adhortatio.

Clarior Laurentii flammis, quam solis luce dies, et illustrissimo martyrio ad aeternam posteritatis memoriam consecratus, tantam mihi ad dicendum alacritatem adfert, optimi auditores, quantam haec tam praeclari triumphi commemoratio et ecclesiae universae laetitia debet adferre. Hic enim invictissimus Christi miles et clarissimus martyr, adolescens egregius, fide eruditus pietate conspicuus, Spiritus sancti igne succensus, divino lumine illustratus, omni fortitudine insignis, sapientia praestans, sanctitate perfectus, signis et prodigiis admirandus, morte denique et martyrio gloriosus, cum sempiternae illius beataeque vitae desiderio flagraret, ejus gloriam, qui vita est omnium, assereret, et facultates ecclesiae in pauperum sinibus pie reconderet, hujus brevissimae lucis usuram cum immortalitatis munere commutavit: ab hominibus quidem in terris injuste damnatus, sed a Christo jure et merito in coelum sublatus, et florenti laurea, pretiosis lapidibus gemmisque clarissimis coronatus.

Et quidem si de laudibus tanti martyris dicere vellem, metuendum mihi profecto esset, ne dies potius in tam illustri causa me versantem, quam oratio desereret. Verum evangelica illa et dominica verba, quae inter sacra missarum solemnia recitari audivistis, me rapiunt ad se, et elegantissima illa similitudo de grano frumenti, quod nisi moriatur, fructum adferre non potest, me quodammodo cogit, ut caeteris omnibus argumentis praetermissis ad eam explicandam aggrediar. Tantam enim utilitatem, tantumque emolumentum cum ad fidem confirmandam, tum ad mores corrigendos, in ejus expositione positum esse video; ut non sine causa mihi persuadeam, ipso quoque beatissimo Laurentio gratiorem hanc orationem futuram, quam si solum ejus laudes praedicantem. Nec enim in tam perfectae tamque excellentis charitatis gradu constitutus, magis de suis encomiis, quam de nostra utilitate sollicitus esse ulla ratione posset.

Sacra igitur evangelii verba audiamus et ea Domino aspirante breviter explicemus. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit,*

multum fructum adfert. Qui amat animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. Antequam ad ipsa evangelii verba explicanda accedamus, illud est nobis veluti fundamentum jaciendum, eum sibi finem ac scopum in hac parabola Dominum proposuisse, ut intelligamus, Deum omnino decrevisse, nemini ad regnum coelorum, nisi per crucem, aditum aperire. Videt enim Deus nos, etiamsi christiani, etiamsi catholici, etiamsi clerici simus, nihil tamen aliud perpetuo cogitare quam quomodo in otio esse et in honoribus crescere et divitiis humeros onerare possimus. Videt haec, inquam, Deus, et nostri misertus clamat: O, o quo pergitis? Non est ista via, quae ducit ad coelum: sed potius quomodo laboretis, et parvuli efficiamini, et non solum divitiarum, sed etiam propriarum vestium onere sublevemini, considerare debetis. Siquidem regnum coelorum, tametsi amplissimum, latissimum et maximum est, tamen portam humillimam et angustissimam habet. Et quia nos id non videmur intelligere posse, ideo nihil frequentius in evangelio Dominus repetere solet. Cum igitur post solemnem illum ingressum in Jerusalem, quando cum olivarum et palmarum ramis laetissimisque acclamationibus Jerosolyma Servatori suo obviam processit, gentiles, quidam hac celebritate permoti Dominum videre desiderarent, idque Dominus ex Andrea et Philippo cognovisset, tamquam bona occasione sibi oblata, dicere coepit: *nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* tamquam si dicere voluisset: Erit quidem tempus, quando me gentes requirent, et de numero fient ovium mearum, et vocem meam audient, et *fiet unum ovile et unus pastor*, et tunc laudes meae, et nomen et gloria ubique celebrabuntur. Sed nondum venit hora ista. Ante mihi fortis armatus, qui custodit atrium suum, debellandus, et vasa ejus diripienda, et Adae peccatum expiandum, et mors, quam incurristis, exterminanda, et vita, quam perdidistis, reparanda est. Ut enim granum frumenti non prius frugem ex se fundit, quam terrae complexu et calore Solis tepefactum, et corruptum fueritis ita neque ego ante salutis humanae fructum ferre potero, quam vitam pro vobis et sanguinem fudero. Habetis igitur, auditores, et scopum parabolae, et unde Dominus ejus dicendae occasionem habuerit. Nunc similitudinem ipsam exponamus.

Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Dominus noster, auditores, duobus seminibus se diversis temporibus comparavit, grano sinapis, ut est apud Matthaeum, et grano frumenti, seminum videlicet omnium minimo et maximo. Nam granum sinapis omnium seminum minimum esse ex evangelio didicimus: frumenti autem granum aut maximum, vel certe in maximis esse, experientia rerum magistra nos docet. Quod igitur hic mysterium? quod Sacramentum latere existimatis? Nimirum illud hic latet mysterium, quod Nestorius, aliique haeretici multi intelligere numquam potuerunt. Quid enim est maximum, nisi Deus? quid minimum, nisi creatura? Solus igitur Christus maximus et minimus est, *qui cum in forma Dei esset; semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Sic enim tunc divina atque humana natura in unam coiere personam, ut unus prorsus atque idem creator esset et creatura, terminatus atque immensus, genitus ab aeternitate et ortus in tempore, dominus et servus, verbum et caro, Deus et homo, maximus et minimus. Deinde cum duo sint adventus Salvatoris; unus, quem fuisse jam credimus, alter, quem esse futurum minime dubitamus; in illo minimus apparuit, in isto maximus apparebit. Quid? Quod in ipso etiam priori adventu et minimum et maximum Dominum cernere licet. Nam qui nascitur in stabulo, et pannis involvitur, et in praesepio reclinatur, qui adhuc infans vulnera excipere, et regum impetum effugere, et in Aegyptum ire compellitur, qui pro beneficiis injurias, pro verbis salutaribus convitia, pro curationibus maledicta et verbera, et necem reportat, qui denique albis indumentis ut insanus vestitur, qui spineam coronam, et sceptrum arundineum et purpuram jam detritam, ut rex ridiculus, ferre cogitur: cui Barabbas homicida et vir sceleratissimus anteponitur, qui virgis caeditur ut reus, in crucem agitur ut latro, in medio latronum moritur ut princeps furum et flagitiossimis flagitiosior, numquid non minimus et novissimus virorum tibi esse videtur? Contra vero, nonne maximus est ille, qui nascitur ex virgine, cujus ortum angeli cum cantu et laetitia celebrant, quem vix dum natum stella prodit, Reges metuunt, Magi venerantur, qui siccis pedibus ambulat super aquas, qui ventis, et tempestatibus imperat et obediunt, qui caecis visum, surdis auditum, claudis gressum, aegris incolumitatem, et mortuis vitam reddit: quo moriente terra tremit, lapides franguntur, sepulchra aperiuntur, velum scinditur, Sol deficit, coelum ipsum tenebris densissimis obducitur: qui denique post triduum devicta morte et inferni carceribus reseratis mundo redivivus apparuit? Vere igitur Dominus Christus et minimus, et maximus: et granum sinapis et granum frumenti.

Multa hic, auditores, de grano frumenti dici possent: quia magnitudine, specie, sapore, utilitate, caeteris seminibus antecellit, et quia, quod est in corporibus coelum, in sideribus Sol, ignis in elementis, aurum in metallis, in virtutibus charitas, et in animantibus homo, id est in seminibus granum frumenti. Multae rationes coacervari possent, cur Dominus huic potissimum grano se comparare voluerit. Caeterum nec mihi haec persequi per temporis angustias licet, et faciliora sunt, quam ut nostra explicatione indigeant. Duas igitur dumtaxat hujus rei causas aperiam, quarum altera ex ipso grano sumitur: altera ex fructu, quem producit.

Ut igitur primam grani vim, et naturam contemplemur, granum frumenti, et quodlibet aliud semen exiguum est mole, sed virtute tantum est ut plane incredibile sit iis, qui usu vim illius non didicerunt. Constituamus enim ante oculos arboris alicujus miram magnitudinem, ligni duritiem, corticis asperitatem, ramorum varietatem, foliorum viriditatem, florum pulchritudinem, fructuum denique colorem, saporem, odorem, speciem consi-

deremus. Quis, obsecro, harum rerum tam dissimilium, et disparium, tam discrepantium originem exiguum granum fuisse non miretur? quis non stupeat? quis facile credat? Ubi enim in tam parvo semine ligni durities, ubi corticis asperitas, ubi saporis odorisque magnitudo, ubertas fructuum, viriditas foliorum? et tamen haec omnia latent in semine: et quod magis est admirandum, ipsum semen latet in semine. Ex semine quippe producitur radix, ex radice procedit virgultum, ex virgulto oritur fructus, ex fructu rursum oritur semen. In semine igitur et radix, et virgultum, et fructus, et ipsum semen delitescit. Deinde quis capiet, ipsum semen, quamdiu integrum est, et incorruptum, vim nullam exercere posse: ubi autem corruptum et dissolutum fuerit, tunc radices, et truncum et ramos et flores et fructus, et omnem illam arboris molem ex se fundere? Quae cum ita sint, non sine causa Dominus grano vel semini comparare se voluit. Aspicite enim atque intuemini ecclesiae magnitudinem, sublimitatem, majestatem, senatum Apostolorum, martyrum agmina, virginumque coetus, pontifices, presbyteros, diaconos, aliosque gradus inferiores, tam multos, et tam diversos ordines hominum religiosorum, aliaque maxima et innumerabilia ecclesiae ornamenta considerate. Undenam, obsecro, prodierunt haec omnia, nisi ex illo crucifixo Salvatore? ex illo, inquam, semine, quod mole tam parvum videbatur, cum virtute maximum esset. Vere igitur Christus et granum, et semen, cum ex ipso, qui tam humilis et abjectus apparebat, illa ecclesiae arbor processerit, quae extendit ramos suos ad ultimas usque orientis et abeuntis Solis, aquilonis, austrique partes et cujus umbra cunctum operuit orbem terrarum.

Porro altera ratio ex ipsa spica, quae fructus est grani et seminis, de quo loquimur, colligi potest. Quid enim est spica, nisi multitudo granorum, non sparsa, neque confusa; sed composita, cohaerens, ordinata, et contra avium morsum munita callo aristarum? Talis, auditores, talis omnino est illa ecclesiae spica, quae ex Christo semine prodiit. Primum enim non tam arcte grana in spica sibi invicem copulata sunt, quam sunt vere christianorum et catholicorum animi fidei et charitatis nexibus colligati. *Erat*, inquit b. Lucas in Actis apostolorum, *multitudinis credentium cor unum et anima una*, hoc est, grana multa erant, sed spica una erat. Et modo quoque vere credentium est cor unum et anima una. Idem sapimus, idem sentimus omnes, grana multa sumus, sed spica una sumus. Quamquam enim, qui in peccatis versantur, charitatis vincula fregerunt; tamen si vere credentes et catholici sunt, ejusdem fidei nexibus in eadem ecclesiae spica cum caeteris colligantur. Quid enim existimatis responsuros, si interrogentur de ecclesia, de sacramentis, de pontifice, de purgatorio, de justificatione, de merito, de arbitrii libertate, aliisque rebus ad fidem pertinentibus, catholicos, qui degunt in Hispaniis? Idem quod nos. Et qui degunt in Italia? Idem. Et qui in Gallia et Germania? Idem. Et qui in Asia atque Africa? Idem. Et qui orbem nuper inventum, et latissimas Indorum regiones colunt? Omnino idem. Et patres, avi, atavi, majores denique nostri, si similiter interrogati fuissent, quid quaeso, respondissent? Plane hoc idem. Qui vero erunt post nos, nepotes, inquam et posteri nostri, de fide quid sentient? Idem omnino quod nos. Quicumque igitur catholici sumus, grana multa sumus, sed spicae unius grana sumus. At Lutheranorum et calvinistarum synagogae quid? Christi spicae? Non. Quid igitur? Infelix lolium et steriles avenae sunt, cum in eadem provincia, in eadem civitate, in eadem domo, pluribus linguis isti loquantur, quam loquerentur olim in turri Babylonica, qui eam aedificabant, neque sciunt ipsi hoc anno, quid sequenti anno credituri sunt.

Deinde, ut grana in spica pulcherrimo quodam ordine posita sunt, ut alia sint inferiora, alia superiora, ita vero in Christi vera Ecclesia non omnes sunt sacerdotes, non omnes doctores, non omnes pastores; sed ordine quodam alii aliis muneribus praeficiuntur. Quemadmodum et in coelesti hierarchia non omnes sunt angeli, neque omnes archangeli, neque omnes principatus, neque omnes potestates, et in corporibus nostris non quodlibet membrum est oculus, aut auris, aut lingua aut manus ergo lutherana respublica, ubi omnes sunt oculi, vel potius ubi nullus est oculis, sed omnes sunt lingua, palatum et venter; non spica, aut respublica aut corpus est Christi, sed chaos antiquum rudis indigestaque moles, et eo tandem praecipitanda, *ubi nullus est ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Denique quemadmodum spica munita est vallo aristarum, ita Christi Ecclesia *terribilis est, ut castrorum acies ordinata.* Habemus enim scutum fidei, galeam salutis, thoracem justitiae, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Cum igitur tantum sit inter granum et Christum, grani spicam et ecclesiam similitudo, nemini profecto mirum jam videri debet, si grano frumenti potius, quam aliis seminibus seipsum Dominus comparaverit.

Ait igitur: *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Quamquam enim Christi actiones infinitam vim ad promerendum haberent, et quodlibet Christi opus, etiam minimum, sufficere potuisset ad omnia totius humani generis peccata purganda atque delenda, quia tamen aeterno consilio Deus optimus et sapientissimus decreverat, ut non nisi per mortem filii sui orbis terrae salutem consequeretur, idcirco verissime Dominus ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit: ipsum solum manet.* Quod vero tale fuerit Dei consilium, quale nos diximus, testis est d. Lucas, qui in actis Apostolorum ait. *Convenerunt vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel facere quae manus tua et consilium tuum decreverunt fieri.* Id, quod et apostolus Paulus non obscure declarat, cum ad Colossenses ait: *Et ipse est caput corporis Ecclesiae, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens: quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare: et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacifi-*

cans per sanguinem crucis ejus, *sive quae in terris, sive quae in coelis sunt.* Deinde sanctus David et omnes Prophetae dum tam multa et tam perspicua de obitu Christi praedicunt, quid aliud, quam hoc magnum et immutabile Dei decretum hominibus praedicant. Quid postremo mors innocentis Abel, obedientia usque ad mortem Isaac, venditio Patriarchae Joseph, et tot sacrificia in lege instituta, nisi hoc unum et maximum sacrificium significabant? *Hujus sacrificii*, Augustinus ait, *multiplicia variaque signa erant sacrificia prisca sanctorum, cum hoc unum per multa figuraretur, tanquam verbis multis res una diceretur*, *et sine fastidio multum commendaretur.*

Igitur *nisi granum frumenti mortuum fuerit*, *ipsum solum manet.* Et vere, auditores, ipsum inquam, manet. Nam cum mors, poena, et stipendium peccati sit, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*, et qui *inter mortuos liber*, hoc est, innocens inter peccatores et inter injustos justus erat, mortis imperio subjacere non debuit. Et certe nisi propter nos moriendo aliorum onera ferre, et quae non rapuit exsolvere decrevisset, nemo illum non modo interficere, sed nec laedere unquam potuisset. *Ego*, inquit, *pono animam meam nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam. Ego dormivi*, inquit, ego sponte, voluntate, non necessitate dormivi, *et soporatus sum et exurrexi.* Ipsum igitur, nisi voluntarie moriatur, manet, non moritur, non corrumpitur, non dissolvitur, et solum manet. Cum enim omnium nostrum, qui in Adam mortui sumus, salus et vita ab istius unius grani morte, et passione penderet, si ipsum mori non voluisset, quis nostrum vivere potuisset? Neque igitur patriarchae, neque prophetae, neque apostoli, neque martyres neque confessores, neque virgines, neque caetera beatorum hominum agmina coelum tenuissent, neque in posterum aliquis ad illas beatissimas sedes aspirare potuisset, si Christus Dominus suo sanguine nos non abluisset et crucis ligno, veluti quadam clave, coelum non aperuisset, sed ipse solus, qui solus justus et innocens erat, salvus et beatus fuisset. *Nisi* igitur *granum frumenti mortuum fuerit, ipsum solum manet.*

Sed enim auditores, ideo Dominus carnem suscepit, et novus Adam, et granum frumenti dici voluit, non ut otiosus esset, et fructum nullum adferret, sed potius, ut pater fieret futuri saeculi, et ut segetes, quae ex corrupto semine tabidae et corruptae natae fuerant, iterum ex incorrupto atque integro semine nascerentur et incorruptae atque integrae fierent. *Oportet*, inquit, *vos nasci denuo*: ex patre servo servi nati estis, iterum ergo ex patre libero nasci debetis, ut liberi sitis. Idcirco sequitur, et ait: *Si autem mortuum fuerit*, *ipsum solum manet.*

Sed enim auditores, ideo Dominus carnem suscepit, et novus Adam, et granum frumenti dici voluit, non ut otiosus esset et fructum nullum adferret; sed potius, ut pater fieret futuri saeculi, et ut segetes, quae ex corrupto semine tabidae et corruptae natae fuerant, iterum ex incorrupto atque integro semine nascerentur et incorruptae atque integrae fierent. *Oportet*, inquit, *vos nasci denuo*: ex patre servo servi nati estis: iterum ergo ex patre libero nasci debetis, ut liberi sitis. Idcirco sequitur, et ait: *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.* Initio enim cum ex primo Adam mater omnium gentium Eva fieri deberet, immisit Dominus soporem in Adam, et dum ipse dormiret ecce de latere ejus Domino jubente Eva procedit. Evigilabat Adam, videt sibi datum adjutorium simile sibi, et ait: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea*, adhaeret uxori suae, et ecce duo sunt in carne una. *Sacramentum hoc magnum est*, auditores, *ego autem dico in Christo, et in Ecclesia.* Quis enim Adam novus et coelestis, nisi Christus? Quaenam Eva mater nostra, nisi ecclesia? Dormit igitur Adam in paradiso, moritur Christus in cruce: Ex Adae costa fabricatur Eva, ex Christi latere procedit Ecclesia: Eva uxor efficitur Adae, Ecclesia sponsa efficitur Christi: Ibi sunt duo in carne una; hic autem non sunt duo, sed una caro. Hoc est igitur, *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

Rursum pulcherrima Rachel bis peperit filios: semel quidem cum gaudio et laetitia, et Joseph, hoc est, augmentum nominavit. Iterum autem cum tam acerbis cruciatibus, ut dum filium in lucem ederet, ipsa migraret ex luce, et prolem illam filium doloris sui voluit appellare, sed pater filium dexterae nominavit. O mysterium adorandum. O nobis utilissimum sacramentum. Quid enim Rachel pulcherrima, nisi sapientiam Dei significat? quae *candor lucis aeternae, et speculum sine macula et luci comparata invenitur prior.* Haec igitur aeterna sapientia bis hominem peperit, auditores: semel creando, iterum recreando, ut jure ac merito dicere possit: *filioli mei, quos iterum parturio*: verum dum crearet, minime laborabat, imo et ludebat. Sic enim legis: *Cum eo eram cuncta componens et delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tempore*, *ludens in orbe terrarum.* Et tunc hominem Joseph, idest, augmentum appellavit. Siquidem ait: *Crescite et multiplicamini et replete terram.* At cum secundo eadem sapientia carne vestita filium pareret, numquid sine labore id fecit? Non sane, auditores, sed laboravit, sudavit, fatigata est. Et idem doluit, gemuit, clamavit, et tandem moriendo filium enixa est, quem ipsa quidem filium doloris sui dicere potuisset; sed Patres aeternus dextrae et beatitudinis filium esse voluit: hoc igitur est: *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

Stabat aliquando Moyses coram silice, et virgam in manu tenebat et populis sitientibus petram percutere non audebat, sed ajebat: *Num ex petra hac vobis aquam elicere poterimus*? Percussit tamen virga silicem, et ecce largissimae aquae profluxerunt. Ita plane, auditores, apparuit quondam in Sion lapis magnus, lapis angularis, lapis offensionis et petra scandali: populus sitiebat et lapis clamabat: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat.* Verum Mosaici sacerdotes et scribae et Pharisaei impingebant in eum, et dicebant: *Non est hic homo*

a Deo, qui sabbatum non custodit. Scimus, quia hic homo peccator est. Nathanael quoque dicebat: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Sed percute Judaeae petram, feri silicem rebellis et increduIe. Percutit Judaeus lapidem, clavos figit, pectus fodit, et ecce scaturiunt fontes charismatum, pluunt imbres sacramentorum, currunt flumina sanguinis pretiosi, quae peccatorum maculas abluunt, virtutum plantulas irrigant, et sitim terrenae cupiditatis extinguunt. Hoc est igitur: *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

Denique, ut in proposita similitudine maneamus *seminat in lachrymis* agricola nudum granum, ut paulo post *in exultatione* metat. Emoritur quidem illud, sed mox resurgit, neque solum neque nudum, sed virescentibus foliis quasi vestitutum, et multis sibi similibus granis ex omni parte stipatum. Ad eumdem modum, auditores, Christus solus et nudus, veluti semen in terrae visceribus jacuit reconditus; sed post triduum exurrexit, immortalitatem, gloriam, et lumen et decorem indutus: et ecclesiam simul ad vitam et lucem revocavit. Itaque ipse culmus, ecclesia spica, ipse caput, ecclesia corpus, ipse radix, ecclesia virgultum, seu potius arbor pulcherrima et maxima est. Hoc est igitur: *Si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.*

Verum, auditores, in initio haec spica more caeterarum frugum parva et tenera erat, sed paulatim Domino incrementum dante ad eam magnitudinem pervenit. Haeretici clamant, non erant in Ecclesia temporibus apostolorum tot templa, tot ornamenta, tot aurea vasa atque argentea, tot caeremoniae, tot festa, tot sermones: non erant, quia spica recens orta, nisi parva esse non poterat. Sed numquid propterea numquam esse debuerunt? An vero, quia in mense novembri in arvis vix herba conspicitur, in Julio et Augusto messis esse non debet? Et quia puer in primis annis, neque dentes neque barbam habet, in maturitate, postea barba et dentibus carere debet?

Crevit igitur Ecclesia, et multum vehementerque profecit, scientia, intelligentia, sapientia, ornatu et cultu rerum divinarum aucta est: eadem et tamen quae antea erat, sicut et nos pueri, adolescentes et viri non alii sed iisdem prorsus sumus. Nam quemadmodum nos dum crescimus et augemur, non alia membra acquirimus, quae initio non haberemus, sed illa ipsa, quae parva in pueris erant, magna fiunt in viris: et caput et genae pilis quodammodo vestiuntur, et totum corpus, quod nudum ex utero matris in lucem prodierat, indumentis ornatur. Ita prorsus, auditores, dum crescit ecclesia, non alios fidei articulos, aut alia sacramenta aut alia Evangelia acquirit, quae antea non haberet; sed haec ipsa explicantur. Initio nascentis ecclesiae, quot erant articuli fidei? Duodecim. At modo quot sunt? Numquid vigintiquatuor? Minime: sed omnino duodecim. Et tamen, quae in illis articulis breviter continentur, in Concilio Nicaeno et Constantinopolitano quodam modo explicata creverunt. Et sacramenta quot erant apostolorum temporibus? Plane septem. Neque plura aut modo sunt aut unquam fuerunt Et haec tamen sanctissimis caeremoniis, et aureis atque argenteis vasis, et pulcherrimo apparatu a religiosissimis pontificibus, qui *decorem domus* Domini dilexerunt, ornata atque instructa, majora et augustiora quodam modo esse videntur. Idem de rebus caeteris, quibus aucta est ecclesia, si per tempus liceret, dicere possumus.

Sed illi sunt, auditores, illi, qui hujus spicae incremento invidentes, eam eradicare conantur: non nocet domui, qui super eam aedificat, sed qui ejus diruit fundamenta: neque officit arbori, qui eam erigit, et ramos explicare, et flores ac fructus parere facit; sed multum obest, qui radices ejus evellere molitur. Et hoc est, quod haeretici faciunt, dum modo unum articulum, modo unum sacramentum, modo unum canonicum librum, modo ipsum sacramentum de ecclesia tollere nituntur. Et quia id non valent efficere (nam *portae inferi non praevalebunt adversus eam*) venit Satan, et infelices aliquot ramos et iam igni destinatos, ab ecclesiae trunco praecidit, et in sterili solo figit potius, quam plantat, et tunc exultantes haeretici vociferantur, et dicunt: *Ecce hic est Christus*, haec est arbor Ecclesiae, quae parva est, ut erat olim apostolicis temporibus: recognoscite fidei puritatem, sinceritatem, simplicitatem. Sed non credimus vobis: Nam vera spica ex Christi semine orta, et vera arbor Ecclesiae non potest, tam recens et tam exigua esse, quae jam a pluribus quam mille quingentis annis orta est. Jam adolevit, jam radices altissimas ac profundissimas habet, et ramos suos *a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* extendit.

Verum Deo gratias, auditores, rami isti praecisi, nullis nisi sibi, efficere potuerunt. Siquidem ipsi, quia radices non habent, arescent omnino, et pabulum fient ignis aeterni. Ex arbore autem Ecclesiae novi et meliores rami pro illis pullulabunt. Quis hoc ignorat, auditores? Quis hoc usu tam longo non didicit? Ubi enim iam sunt haeretici Arriani, qui orbem pene totum jam sibi subegerant, ut beatus Hieronymus diceret: *Ingemuit totus orbis, et Arrianum se esse miratus est.* Ubi Macedoniani? Ubi Donatistae? Ubi Manichaei? Ubi tot alia infelicia monstra; nec ipsi, nec libri, nec templa nec dogmata illorum apparent: et nisi in voluminibus catholicorum eorum nomina legeremus, fortasse nec si aliquando fuissent, intelligere possemus. Nec mirum; nam rami praecisi erant nec sine radicibus vivere diutius poterant. At Ecclesiae arbor, semper floruit magis ac magis: et quam radices habent in coelo, concuti, agitari ramis et foliis spoliari potest; sed eradicari, et penitus exscindi aut deiici minime potest.

Quae cum ita sint, auditores, dubitare non possumus, nec debemus, quin etiam rami recens praecisi, Lutherani inquam et Calvinistae, quamquam virorem quemdam adhuc retinere et conservare videantur, arescere tandem, et sempiternis flammis cremari debeant, nisi Dei benignitate in arborem Ecclesiae rursum inserantur. Erit etiam tempus, Domino aspirante, quando ne vestigium quidem hujus incendi, quod modo restingui non posse videtur, apparebit: Deus enim idcirco ad t[illegible]

pus haereses oriri, et ramos ecclesiae praecidi permittit, ut ecclesiae purgetur et confirmetur, et novis prodeuntibus ramis, revirescat et innovetur.

Sequitur. *Qui amat animam suam, perdet eam, et qui odit animam suam in hoc mundo in vitam aeternam custodit eam.* Dominus noster, auditores, hactenus de seipso, verba fecit, atque ostendit, quo pacto viam nobis ad coelum aperire ac sternere decrevisset: nunc de nobis sermonem instituit, ac docet, quid nobis faciendum sit, si ad eam gloriam cupimus pervenire, ad quam ipse, tamquam dux et princeps noster, viam munivit: et una atque eadem sententia tribus simul falsis opinionibus, quae ex praecedenti oriri posse videbantur, occurrit.

Primum enim opinari aliquis potuisset, omnes homines salvos futuros, et regnum coelorum adepturos esse. Nam si pro omnibus granum frumenti mortuum est, et inefficax seminis virtus esse non potuit, cur non omnes resurgere ad vitam, et ad gloriam debent? Verum Dominus respondet, non omnes, imo nec majorem partem hominum, sed paucos quosdam salvos fore. Siquidem ait, etiamsi granum frumenti moriatur, et fructum multum adferat, tamen *qui amat animam suam, perdet eam: et qui mihi ministrat, me sequatur.* Numeremus, auditores, eos, qui animam suam, hoc est, vitam suam non diligunt, et qui Christum per arctam illam et difficilem viam sequuntur: fortasse non multos, fortasse paucos, fortasse nec unum in hac tam frequenti concione reperiemus. Non vos decipiam, auditores, non adulabor vobis. *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipse te decipiunt*: non ita ego a Domino didici, quem auditores suos reprehendisset frequenter lego, laudasse numquam lego. Et praecursor Domini Joannes Baptista initio concionis aiebat: *Genimina viperarum, quis vobis ostendit fugere a ventura ira?* Haec ejus exordia erant, ita benevolentiam et gratiam sibi conciliabat.

Paucos igitur, paucos, si verum dicere volumus, numerare poterimus, qui vitam suam oderint in hoc mundo, et millies eam periculis exponere sunt parati potius quam vel levissime Dominum suum offendant. Qui autem viam illam lapidum et spinarum plenam cum Domino ingredi velint, nescio an aliquos simus inventuri: quando non solum ii, qui mundo palam inserviunt, sed etiam clerici et ministri Domini nihil aliud, quam otium et quietem consectantur. Videas adolescentem ornatis moribus, et praeclaro ingenio philosophiae et theologiae operam dare, petas ab eo, quo spectant illa studia? quo illi diuturni nocturnique labores diriguntur? num, ut armis Domini sui tam bene instructus in Solem et arenam descendat? num, ut in agro, num, ut in vinea Christi laboret? Non sane, hoc respondebit: sed, ut divitem canonicatum habere possit, ac deinceps tranquille et quiete vivat, et *in labore hominum non* sit: et nescit miser eos, qui in labore hominum hic ad tempus esse noluerint, in labore daemonum in aeternum futuros. Profecto si mentis oculos in eam viam, quae ducit ad inferos, intendere volueritis, videbitis eam tam frequentem, tam celebratam, tot curribus, et equis refertam, ut vix tantam hominum multitudinem capere possit, invicem se comprimunt, alius alium pellit, ad gehennae incendium festinant, tamquam si properarent ad nuptias. At contra via illa, quae ducit ad coelum, deserta et invia quotidie magis ac magis efficitur. *Viae Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem*: ibi crescit herba, Christus pene solus est ibi, et interim clamat; *Qui ministrat mihi, me sequatur.* O saltem vos, qui ministri mei dicimini, o clerici, o sacerdotes, quid vos cum via lata, quae ducit ad inferos? cur me non sequimini? cur animarum salutem negligitis? cur spinas horretis? cur molestias fugitis? cur talentum absconditis? Tempus fuit, auditores, quando se Christo homines commendarent; nunc mihi opus esse videtur, ut nos hominibus Christum commendemus. Ne quaeso, fratres, ne ita solum Christum relinquamus, sed singuli potius in humeros cruce sublata tantum ducem per tribulos et saxa, per clavos et lanceas persequamur, ut cum pauci sunt, qui salvi fiunt, ex illis paucis esse digni simus.

Verum enimvero, auditores, non ideo pauci qui resurgent ad vitam, quod inefficax aut sterile fuerit granum frumenti, quod pro nobis mortuum est: sed quia socordia et nequitia sua homines, vel misceri se in spicam, et ejus effici grana non sinunt, vel jam grana spicae effecta excuti se, et in terram deiici, et ab avibus coeli, id est, daemonibus devorari facile patiuntur. Sic igitur profigatur quaestio prima.

Sed ecce adest Lutheranus nescio quis, si suum errorem ex verbis Domini confirmat, et ait? Si granum frumenti mortuum est, ut multum est et multum fructum attulit, hoc est, humani generis salutem procuravit, nihil profecto nobis efficiendum dimisit: sed velimus nolimus, modo tamen credamus, salvi erimus. Falleris. Non est ita. Sed licet frumenti granum mortuum sit; et fructum multum attulerit, nisi tamen *oderit animam suam, perdet eam.* Itaque non solum credere nos jubet, sed etiam animam nostram odisse, et ejus vestigia sequi: sicut etiam dicit apostolus Petrus: *Christus passus est pro nobis vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Quod exemplum, beatissime Petre, quae vestigia, sequi nos jubes? Numquid fidei exemplum? ut sicut ille credit, ita et nos credamus? At in Domino, qui faciem Patris semper videbat, fides locum habere non potuit. Quod igitur exemplum, quaenam igitur vestigia? Ipsum audiamus: *qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur.* Haec igitur vestigia sequi debemus, si salvi esse velimus: patentiam, constantiam, fortitudinem, et caeteras praeclaras et Christiano nomine dignas virtutes.

Iam vero postremus error quorumdam est nimis torpentium et desidiosorum. Invenias enim nonnullos, qui cum audierint verba illa Dominica: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum adfert.* referunt ad se, atque ajunt: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit,* non addidit, putrescet, con-

fringetur, in ignem mittetur: sed ipsum solum manet. Igitur manebo, et salvus ero, etiamsi fructum non attulero. Erras, frater, falleris, deciperis: non enim de te, sed de se Dominus ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet.* De te autem audi, quid dicat: *Qui amat animam suam, perdet eam*, hoc est, qui pati et mori, ut fructum multum adferat, noluerit, non dico, ipse solus manet; sed perdet animam suam. Vides quam bene Dominus errorem tuum et falsam opinionem refellat? O utinam, auditores, aperiat Dominus aures cordium nostrorum, et intelligamus verbum veritatis. Nemo dicat: Non occidam: non moechabor non falsum testimonium dicam: a rebus alienis mentem, oculos, manus abstinebo. De caetero autem mihi vivam, ad proximorum calamitates oculos claudam, otium et quietem consectabor: nemo, inquam, haec dicat. Siquidem hodie necessitas nobis imposita est, aut fructum, quantum possumus, adferendi aut certe animam nostram perdendi.

Neque hoc novum est atque inauditum, auditores. Recolite mecum evangelium: qui talentum in sudario conservavit, et domino repetenti integrum restituit, numquid non audivit: *Inutilem servum eiicite in tenebras exteriores*? Quamobrem? numquam talentum dissipavit? numquid amisit? numquid non diligenter custodivit? Custodivit sane, et integrum, ut diximus, restituit: sed cum usura reddere debuit, quod accepit. Et quia id non fecit, merito audivit: *Inutilem servum eiicite in tenebras exteriores*. Quae cum ita sint, auditores, excutiamus torporem, operi manum admoveamus, proximorum salutem cum Christo sitiamus, et talentum, quod accepimus, cum foenore reddere Domino studeamus.

Video, auditores, me telam, quam incepi, propter temporis angustias, non posse perficere: faciam igitur id, quod viatores facere solent, qui tametsi proposuerint ad urbem aliquam pervenire; tamen ubi solem occumbere vident, ad illud hospitium divertunt, quod primum occurrit. Sic, inquam, et ego, cum telam texere totam non possim, ubi horam fluxisse cognovero, orationis meae filum praecidam. Quemadmodum igitur illa sententia Servatoris: *Qui amat animam suam perdet eam*, tres perniciosi errores refellantur, hactenus audivistis: sequitur, ut illam ipsam sententiam breviter explicemus.

Qui amat, inquit, *animam suam perdet eam.* Duo sunt nobis hoc loco fundamenta constituenda. Unum, animae nomine vitam hic esse significatam, ut Cyrillus, Augustinus et Chrysostomus docent, Alterum, non omnino hic vitae amorem prohiberi, alioqui non adderet Dominus: *qui autem oderit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Vitam igitur in hoc mundo dumtaxat odisse, in altero autem amare et custodire jubemur. At vero, cur et quomodo vitam in hoc mundo odisse, in altero diligere debemus, audite.

Atque ut exemplis rem totam ob oculos proponamus, fingite febri ardentissima aliquem laborare, eaque stimulatum vehementer sitire, et ab iis, qui domi sunt, magnis contendere precibus, ut sibi aquae poculum adferatur. Porro medicum interea accersitum adesse, et ubi ex concitatiore motu venae febrium exploravit, ad aegrum converti, et dicere: vena renunciat febrim, idcirco vide, ne forte incautus gelidam aquam bibas: si enim id feceris, primo quidem modicum levaberis, deinde tamen multo gravius vehementiusque affligtaberis. Quod si tunc aeger medico responderet, ac diceret: Quomodo tam saevius in carnem meam unquam esse potero, ut ei etiam aquae poculum denegem? Arctioribus, Medice, arctioribus nexibus charitatis cum ea sum colligatus, quam ut eam ul la ratione contristare possim. Nonne medicus jure cum stomacho diceret: Agas, ut lubet, vivas ratione tua, qui mea non potes: verum tamen illud scito, quod si carnem tuam sic affectam, ut est, diligere, et eam minime contristare volueris, interficies eam: si vero ad tempus carnem aegrotam oderis, et in eam pharmacis, inedia, cauteriis aliisque medicamentis saevieris, eam sanam integram et benevolentem in non modicum tempus conservabis.

Pari ratione, auditores, si natura nostra in eo vigore et integritate permansisset quam a Deo effectore in sua conditione receperat, numquam Dei verbum, medicus humani generis, deceret: *Qui amat suam animam, perdet eam,* neque jejuniorum aut vigiliarum aut ipsius martyrii nomen unquam audivissemus. Verum quando per peccatum primi hominis in gravissimum morbum incidimus, plane nobis necessarium est medici consilium audire, pharmaca ab illo constituta non spernere, et in aegram naturam nostram ad tempus saevire, ut eam sanam et incorruptam in aeternitate custodire possimus. Nam etsi interdum baptismi salutaribus aquis, vel poenitentiae medicamento vulnus peccati curatum est; tamen et saepe in morbum recidimus, et semper fomes et concupiscentia, radix peccatorum nobiscum perseverat. Unde tam multae, et tam distortae at tam effrenatae appetitiones perpetuo pullulant, et apostolus Paulus dicere cogeretur: *Scio, quia non habitant in me, hoc est, in carne mea, bonum.*

Est autem haec natura rerum, auditores, ut clavus clavo trudatur, et venenum veneno, et malum malo, et perturbatio perturbatione pellatur. Hausit quis venenum, vel nequitia inimicorum vel incuria domesticorum? mox pharmacum ex venenis variis compositum sumere jubetur. Aeger est aliquis, et consolatione et refectione indigere videtur? medicus tamen afflictum rursum affligit, et venam secat, membrum urit aut medicamentum bibere cogit, quod stomachum aegri totum conturbat. Quid ita? nimirum, ut humorum temperamentum morbi perturbatione sublatum medicamenti perturbatione restituatur. Sic etiam ille, qui homicidium fecit, reipublicae membrum praecidit, ac proinde quietem illi et tranquillitatem abstulit: venit judex, et homicidam agit in crucem, atque ita membrum alterum reipublicae praecidendo, quietem illi et tranquillitatem reddit. Ita plane, ita, auditores, Deus facere solet. Siquidem malum culpae curat malo poenae: ac propterea peccatores in gehenna poenarum malum numquam deseret, quia nec

deserent unquam malum culpae. *Superbia eorum, qui te oderunt*, ait David, *ascendit semper*. Hinc igitur benignissimus sapientissimus medicus noster Christus, dum in corpore sumus, dum morbus curationis est capax, quando quis nostrum peccat, poenitentiae pharmacum proponit, et ne quis potionis amaritudinem causetur, addit, et dicit; *Qui amat animam suam perdet eam.*

Quid igitur nos facere oportet, auditores? Plane, quod aegri facere solent vel debent. Ut enim illi, dum medicus contra aegritudinem praeliatur, non debent a partibus aegritudinis contra medicum stare, sic enim numquam morbus debellaretur: sed cum medici dextera suas dexteras jungere, et communi consilio bellum gerere contra morbum: ita et nos, cum Deus non in corpora nostra (ut sapienter, d. Basilius ait) sed in peccata nostra desaeviat, ideo crucem in humeros tollere, et gemitus fundere, et orare, et nos jubet, ut aliquando peccati pestis radicitus eruatur, et sanitatem perfectam in coelis consequi possimus.

Audire non debemus, quid aegra, et insana, et futurorum bonorum nescia caro, vel cupiat, vel postulet vel quaeratur: sed cum Deo medico sapientissimo et salutis nostrae studiosissimo dextras jungere, et in ipsos saevos ad tempus et crudeles existere decet. Igitur si peccasti frater, confitere: Si rapuisti, restitue: si petulans caro turpes ingerit cogitationes, et in flagitia te impellit, corpus caede flagellis, coerce jejuniis, compesce ciliciis, humi cubationibus reprime. Et si dura ista tibi videntur, duriora erunt tormenta gehennae, et si carnem tuam, quam diligis, contristare vel modicum times, audi, *qui amat animam suam, perdet eam.* Si qui injuria te, aut contumeliis affecerunt, non illis irascaris, sed potius ut bene de te meritos amplectere. Siquidem ut beatissimus Franciscus dicere solebat; Qui nos vexant, illi partes nostras contra pessimum inimicum, carnem videlicet nostram, quam nos ipsi domare non possumus, capiunt. Et si hoc tamquam nimis crudele factum exhortes, audi, *qui amat animam suam*, *perdet eam.*

Aspiciamus, fratres, atque imitemur Christi martyres invictissimos et milites Domini strenuissimos licet virgas expediri, et gladios nudari et ignes accendi, et bestias incitari, et cruces aptari, et alia innumerabilia atque exquisitissima supplicia diaboli nequitia excogitata, parari viderent, minime tamen moveri aut flecti ullo modo poterant. Quamobrem, charissimi? Nempe, quia ista Domini verba in cordibus suis jam scripta legebant: *Qui amat animam suam*, *perdet eam*: *et, qui oderit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.*

Ac ut de caeteris sanctis martyribus dicere omittamus, certe noster beatissimus Laurentius, cujus inclito martyrio ecclesia illustrata hodie potissimum exultat et gaudet, cum esset adhuc adolescens, et in ipso plane flore aetatis, quando jucundior vita hominibus esse solet, cum non aereum corpus, nec lapideum sed carneum et sensibus praeditum haberet, sicut nos omnes habemus, et alterum sibi tam acerbum, tam atrox, tam inauditum supplicii genus praeparari videret, ut lento igne corpus torrendum, et longissimis cruciatibus vita sibi finienda esset, numquid tamen ingenuit? numquid fidem abnegavit? numquid non tyrannum irrisit? Et unde in tam tenero et delicato adolescente tanta animi fortitudo? tantum robur? tanta constantia? Nimirum, quia non surdis auribus audierat: *Qui amat animam suam perdet eam*; *et qui oderit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam.* Astabat cruentus carnifex, ferream craticulam praeparabat, nudatum adolescentem, et virgis crudelissime caesum, super eam extendebat, ardentes prunas supponebat, jam stridor tenerae carnis audiebatur, jam sacrificii odor diffundebatur, jam membra delicata solvebantur, et interim aures martyris beatissimi sirenarum illae voces feriebant; Parce adolescens infelix, parce aetatis flori: quid magnum est in Christum aliquid dicere? nega fidem, et vive; Dic unum verbum, et tantis cruciatibus libera. At ille, quia non extrinsecus verba sonantia; sed intrinsecus sibi loquentem, et magnis clamoribus repetentem; *Qui amat animam suam perdet eam*, vigilanter attendebat, licet corpore semjusto, laetus tamen et hilaris tyrannum irridebat.

Audierat plane, audierat beatissimus Laurentius et in corde penitus reposuerat illa verba; *qui mihi ministrat, me sequatur*, *et ubi ego sum*, *illic et minister meus erit*: se Christi diaconum, hoc est, ministrum esse noverat idcirco in qua urbe sacratum Domini sanguinem ministrabat, in ea pro Domini fide sanguinem suum fundere gestiebat, Nec ejus spem, et desiderium Dominus fefellit. Sanguinem igitur fudit, imperatorem in praelio non deseruit: propterea laurea juxta suum nomen coronari, et coelestem Jerusalem triumphator intrare, et ubi Christus est, et ipse tamquam fidelis minister, esse promeruit.

Nos autem, auditores, quid? numquid solum audire et laudare, et admirari gesta sanctorum, et eorum labores momentaneos, et gloriam diuturnam et praemia sempiterna debemus? Cur non potius Uriam illum imitamur, cui ex castris venienti, cum diceret David, ut in domum suam abiret, et quieti paulisper se traderet, fortiter omnino respondit: *Dominus meus Joab, et servi domini mei super faciem terrae manent, et ego ingrediar domum meam, ut comedam et bibam, et dormiam cum uxore mea? Per salutem tuam et per salutem animae tuae, non faciam rem hanc.* Dominus meus Joab, auditores, imperator, inquam, noster Christus scalam crucis ascendit, ut regnum coelorum pro nobis expugnet: plagas excipit, lanceis foditur vulneribus conficitur neque tamen descendit: et servi Domini mei omnes sunt in acie, alii lapidantur, alii secantur, alii decerpuntur, alii bestiis obiiciuntur, alii flammis torrentur, alii circumeunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis et in cavernis terrae, alii mundo, et delitiis valedicentes in monasteriis reconduntur, et ibi jugiter obedientiae holocaustum offerunt domino, donec transeant dies mali, et spiritus dicat, *ut requiescant*

a laboribus suis: et nos in umbraculis sedentes otiosi, manibus complicatis, horas et dies, et menses et annos numeramus: comedimus et bibimus, ludimus et ridemus, ducimus *in bonis dies* nostros *et in puncto ad inferna* descendimus.

O quam multi sunt auditores, qui inconsiderate viventes ante se in gehennae incendiis vident, quam de illis coeperunt cogitare? Nunc, nunc, hac hora, hoc momento incipiamus, fratres. Numquid non legistis de templo Salomonis, quo pacto dum erigeretur, sonitus mallei non est auditus? Siquidem in alio distantissimo loco lapides poliebantur et accommodabantur, ut cum ad templum deferrentur super aedificium impositi optime cum aliis cohaererent. Ad eumdem modum in coelorum regno, ubi vivis ex lapidibus Jerusalem construitur, mallei sonitus non auditur, non ibi labores jejuniorum tolerandi, non eleemosynae faciendae, non injuriae perferendae, non salus animarum procuranda est; sed hic tunsionibus, pressuris poliuntur lapides, ibi autem disponuntur permansuri per manum artificis.

Neque dicat aliquis: Ego quidem percuti et poliri, vexari et cruciari, martyrium ferre et sanguinem fundere pro Domino sum paratus, sed abest persecutor. Non credimus, frater, non credimus, neque facile id nobis persuadebis. Nam si martyrium ferre potes, quare si quis te torve aspiciat, ferre non potes? Si sanguinem dare potes, cur pecunias dare non potes? Si vulnera excipere potes, cur verbum unum, quod per aerem volat, et corpus non tangit, patienter audire non potes? Si in vinculis, et carceribus et equuleis pro Christo manere potes, cur jejunare, orare, horas canonicas paulo prolixiores recitare non potes? Cum igitur ista minima et levia non possis, neque illa magna et gravia posses. Et, si persecutor adesset, non unam fidem, sed septem, ut ait Tertullianus, abnegares.

Quocirca, auditores, per salutem animarum vestrarum, per capita vestra oro vos, statuite aliquando, imo vero statuamus jam, num regnum coelorum adipisci velimus et si quidem id volumus intelligamus, non esse istum ludum puerorum, neque in ultimis negotiis ponendum; sed primum id maxime velle, et ardentissime cupere et quotidie a Domino petere non vocibus tantum, sed gemitibus et suspiriis, et perpetuo de eo cogitare debemus. Deinde operi manus admovendae sunt, et nulla lucri spiritalis occasio dimittenda, nullis parcendum laboribus, omnia pericula, et difficultates animi fortudine superandae sunt: omnibus autem et mundi blanditiis et carnis illecebris, diaboli molitionibus, terroribus minis, tamquam scutum opponamus illa Domini verba: *Qui amat animam suam, perdet eam.* Haec verba semper in corde volvamus, ut ad eum, qui illa protulit, perveniamus Jesum Christum Dominum nostrum, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XL.

DE ASSUMPTIONE BEATAE MARIAE VIRGINIS

THEMA

Intravit Jesus in quoddam castellum, et mulier quaedam, Martha nomine, excepit illum in domum suam. *Luc.* 10.

SYNOPSIS

Utilitates festivitatum sanctorum, et causae assumptionis b. Virginis breviter narratae, exordii vices subeunt; et ad explicationem evangelii praeparatur oratio. Quomodo nostra anima sit spiritualis domus Dei, quam in firma fide fundare oportet, secus quam faciant haeretici, pagani et Judaei. Quomodo Christus et Petrus sint Ecclesiae fundamenta subordinata; et cur haeretici extra haec fundamenta in arena aedificent, pulchro discursu probatur. Fidei articulos ad unum omnes esse tenendos, vulgari quidem, sed apposita similitudine calcei, docetur. In spirituali domo supra fidem fundata spem loco parietum esse debere, demonstratur; qua ratione spes omnia gravia facilitet, et quam vana sit impiorum spes, seu potius praesumptio, testimonio Sapientiae confirmatur. Ne tamen haec spes in teneritatem degeneret, tecto charitatis, secundum s. Sripturae doctrinam, sartatecta est custodienda; ac proinde domus spiritualis fundamento fidei innititur, parietibus spei erigitur et tecto charitatis perficitur.

Secunda pars in laudibus b. Virginis occupatur, ubi primum ipsius firma fides, singularis spes et perfecta charitas digne extollitur; illiusque exercitia et desideria post ascensionem Christi ad fidem usque vitae describuntur. Tandem obitus ipsius breviter narratur, ubi deinde probatur, corpus b. Virginis etiam in coelum assumptum fuisse. Quantis praeterea gaudiis in vicem superatorum olim sub crucem dolorum perfusa sit, mira amplificatione adducitur. Virginem Deiparam esse mulierem amictam Sole apocalypsis, et quae sint duodecim stellae in corona illius; et quomodo Lunam sub pedibus habeat, eleganter declaratur. Epilogus denique nos ad imitationem virtutum b. Virginis invitat, atque, ut patrocinium ejusdem imploremus, graviter admonet.

Cum omnes festi dies, quibus divorum pie memoriam ac vitam religiose prosequimur (ornatissimi auditores) nos ad spem beatitudinis et immortalitatis accendere, atque ad ea praemia consequenda, ad quae illi pervenerunt, quasi stimuli quidam nobis esse deberent; tum vero maxime hodiernae diei summam laetissimamque celebritatem id nobis efficere, regni coelestis amorem animis nostris inserere, mentes erigere, desideria inflammare et stimulos concitare, par esset. Beata siquidem Virgo, non Deus, non Angelus sed homo tantum erat, ejusdem naturae, ejusdem mortalitatis, cujus nos omnes sumus: quin etiam, quod magis est admirandum, humilioris. Nam foeminarum naturam infirmiorem et humiliorem esse, quam virorum natura sit, quis ignorat? et tamen hanc ipsam virginem, natura hominem, sexu foeminam, conditione mortalem, ex hominibus natam, inter homines educatam, quae aliquando esurivit, sitivit, fatigata est, jam terrae montes, spatia elementorum, coelorum regiones transcendisse, et super omnes omnium angelorum choros, ut ecclesia canit, exaltatam, proxime ad divinum Numen accessisse credimus. Nec solum animo ita illustratam, ut intelligentiam, ac sapientiam Cherubim et Seraphim, aliarumque sempiternarum, ac prope divinarum mentium longe superest, sed etiam corpore quasi vestitam immortali et glorioso, tantaque luce praedito, ut hujus Solis splendor cum eo nulla ex parte comparari possit. Haec igitur omnia nihil dubito, quin omnium vestrum animos feriant, atque in eis coelestis gloriae desiderium vehemens, et flammam amoris accendant. Sed, quid consilii capiemus, ut ad eam gloriam aliquando pervenire possimus? Quis explicabit nobis, quam viam prudentissima illa virgo tenuerit? Nam et coelum sublimius est, quam ut ad ipsum scalae admoveri possint, et nos natura ita comparati sumus ut semper ad imum pondere nostro feramur. Atque utinam vel pennas haberemus, sicut columbae, ut volando aliquid experiri liceret.

Ego quidem, auditores, diu apud me cogitans,

quibus gradibus hodie Virgo Deipara coelos ascenderit, video, eam non tam suis ac propriis viribus ascendisse, quam a Dei Filio assumptam, atque ad eam gloriam evectam admirabili ratione et modo fuisse. Nec sane immerito. Nam cum aliquando idem ipse Dei Filius de coelis ad terras descenderet, et in propria quidem veniret, sed sui eum minime reciperent, haec una optima atque sapientissima, summa alacritate occurrens, excepit illum in domum suam. Quid mirum igitur cum ipsa ex hoc nostro orbe in alium commigravit, si clementissimus Dominus ei vicem reddere, et eam excipere in suam regionem voluit? Id enim ratio hospitii postulare videtur, ut qui amice ab alio excipitur, is quoque alium libenter excipiat. Atque haec causa est, quantum opinor, cur ecclesia catholica mater nostra historiam illam evangelicam hodie nobis proponat, cujus initium est. *Intravit Jesus in quoddam castellum: et mulier quaedam, Martha nomine, excepit illum in domum suam; et huic erat soror nomine Maria.* Nomine siquidem Marthae et Mariae una Domini Mater significatur, quae et solicitudine Martha, et contemplatione vera Maria fuit. Quae cum ita sint, nihil me utilius explicare posse hodierna die existimavi quam haec duo: ad quem modum videlicet olim Maria Christum et hodie Christus Mariam exceperit.

Ut igitur de eo, quod prius est, prius dicamus, cum Dominus in terras ad opus nostrae liberationis adveniret, omnes ferme alias domos, vel a daemonibus occupatas vel semidirutas vel parum munitas, vel saltem minus ornatas et instructas invenit. Itaque in domum Virginis Mariae, quam unam instar arcis munitissimam et instructissimam esse vidit, se recepit.

Quaerat forsan aliquis, qualis haec si domus, ad quem modum fabricata, quod fundamentum, quos parietes, quod tectum habeat? *Domus Dei*, inquit beatissimus doctor Augustinus sermone 22. de verbis apostoli, *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Habet igitur domus haec fundamentum fidei, parietes spei, tectum charitatis. Certe ecclesia in oratione hujus hebdomadae nihil aliud postulare videtur: *Omnipotens sempiterne Deus*, inquit, *da nobis fidei, spei et charitatis augmentum.* Ecce domum. At in quem finem? Et, *ut mereamur*, inquit, *assequi, quod promittis.* Quid promittit et praecipit Deus? Promittit nobis domum in coelo, si nos illi hic in terris domum exhibeamus. Ergo ut mereamur assequi domum illam, quam promittis, fac nos libenter et gratis animis domum aedificare, quam praecipis. Beati plane, qui ejusmodi domum in suis animis habent. Haec enim sedes sapientiae est, hanc *elegit* Dominus *in habitationem sibi.* Et quo tendunt omnes conciones, omnia sacramenta, omnia praecepta, omnia consilia, omnes divinae literae, omnes patrum lucubrationes, omnes nostrae contentiones? nonne huc, ut in animis nostris haec domus aedificetur? atque in eam Dominum, dum vivimus, recipiamus, ut ipse nos in aeterna sua tabernacula post obitum recipiat? Domus igitur Dei credendo fundatur: fides enim est fundamentum initiumque justitiae. *Sine fide*, inquit apostolus Paulus, *impossibile est placere Deo.* Et rursm *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, et quod remunerator sit inquirentibus se.*

Verum enim vero omni animi provisione cavendum est, ne forte super arenam et non super petram fundamentum nostrum collocemus. Nam, ut ipse Dominus apud Lucam admonere dignatus est, *qui fodit in altum, et* ponit, *fundamentum super petram*, ille sapiens architectus est: *inundatione autem facta* illiditur *flumen domui illi, sed non* potest *eam movere: fundata est enim supra petram*: Qui vero aedificat *domum suam super terram*, stultus est: mox enim ut ad eam illiditur flumen, corruit, et sit *ruina domus illius magna.* Cur quaeso haeretici, judaei, pagani orant, jejunant eleemosynas faciunt, et tamen omnibus suis operibus gehennae incendium evitare non possunt. Cur? Quia fundamentum suum super arenam posuerunt. Credunt illi, sperant, amant, domum aedificant, sed super arenam, non super petram. Quid est petra? Christus. *Petra autem*, ait apostolus, *erat Christus.* Et, *fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id, quod positum est, quod est Christus Iesus.* Itaque pagani, judaei, haeretici credunt, sed non Christo, nec in Christum: fundamentum ponunt, sed non super petram: propterea cum moriuntur, fit ruina domus eorum magna: omnia enim, quae pro salute animarum suarum operari studuerunt, repente corruunt; et ipsi cum operibus suis in gehennae barathrum praecipitantur. Fides altare illud est (ut sapienter divus Augustinus docet super quod operum sacrificia poni debent. *Cum offers*, inquit Dominus, *munus tuum ad altare*, hoc altare est fides in Christum: offerunt pagani sacrificia, offerunt Judaei, offerunt haeretici: sed Deo non placent, quia non super altare offeruntur.

Dicat aliquis: Numquid haeretici non credunt in Christum? Et quid aliud, quam evangelium sonant? Cur igitur super petram fundamentum non ponunt? Haeretici omnes supra Christum quidem, auditores fundamentum suum collocare se putant, sed vehementer aberrant: opinione et existimatione sua super petram fundamentum ponunt, re autem vera super arenam ponunt. Percipite, quaeso diligenter, quae dicam: duae sunt petrae super quas aedes nostras fundare debemus: prior Christus, posterior Petrus. De priore Apostolus ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* De posteriore Dominus ait: *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* At si *fundamentum aliud nemo potest ponere*, quomodo nos Petrum tamquam fundamentum aliud ponimus? Dicam, auditores: nos Christum et Petrum non ex aequo fundamenta facimus, sed primum lapidem ponimus Christum, deinde super hunc lapidem collocamus Petrum. Itaque non Christus a Petro, sed Petrus a Christo tamquam a fundamento sustentatur. Fundamentum igitur primum, et quod super alio fundamento non

innititur, solus est Christus, ac de eo apostolus ait: *Fundamentum*, videlicet primum, *nemo potest ponere praeter id quod positum est, quod est Christus Jesus.*

Jam vero quemadmodum et Christus et Petrus fundamenta sunt, breviter, si placet, explicemus. Christus ideo primum ac praecipuum fidei nostrae fundamentum est, quod ea omnia credimus esse vera, quae Christus, quae Dei sapientia, qua veritas prima, quae mentiri non potest, sive per scripturam, sive alio modo nobis revelavit. Credimus Deum nostrum unum et trinum esse: credimus Dei verbum naturam humanam suscepisse: credimus nos omnes in ultima die a mortuis excitandos. Cur ista credimus? Quia Petrus, quia Paulus quia Joannes sic docuit? Nequaquam. Cur igitur? Quia veritas prima, nempe Deus, in quem mendacium non cadit, haec ita esse, revelare dignatus est. Itaque fides nostra super Christo, qui veritas est, tamquam super firmissimo fundamento innititur. Atque hactenus, auditores, ab haereticis non discrepamus. Siquidem et illi palam affirmant, quicquid Christum dixisse constiterit, omnino esse credendum. Et si nihil aliud requireretur, nullus inveniretur haereticus. Quid igitur haereticum facit? in quo dissensio posita est? quidnam in quaestione versatur? Nimirum hoc. Quid illud sit, quod Christus sine dubio revelavit. Multa enim illi a Christo veritate prima revelata esse contendunt, quae nos ab ipso mendacii parente revelata dicimus. Et contra, multa illi figmenta esse putant, quorum nos auctorem non alium, quam Deum agnoscimus. Quis igitur erit judex? Num Christus Dei sapientia, in Ecclesia nullam reliquit, ad quem in rebus dubiis recurramus? Plane reliquit. Alioqui enim qualem rempublicam haberemus? Quis igitur ille est? Fremant haeretici omnes licet, non alius, quam Petrus. Illum enim vicarium suum constituit, illum post se ecclesiae petram et fundamentum fecit. Illum in cathedra, tamquam omnium christianorum doctorem et magistrum posuit. Illi uni ait: *Ego oravi pro te, ut non deficiat fides tua et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Illi ait: ***Pasce agnos meos***; ***Pasce oves meas***, hoc est, et matres et filios et episcopos et plebeios, unus tu pascere doctrina et verbo veritatis debes. Ecce igitur vobis quemadmodum Petrus post Christum Ecclesiae fundamentum est. Christo credimus quicquid ille revelare dignatur: sed quid revelet vel revelaverit Christus a Petro, et ejus successoribus in eadem cathedra sedentibus, discimus. Quae cum ita sint, cum haeretici omnes super hanc posteriorem petram aedificare, cum a Petro et ejus successoribus discere dedignentur, et ex suis capitibus dogmata fidei sibi fingant, quid mirum, si toto coelo aberrant et super arenam aedificant, cum super Christum aedificare se credunt? Atque haec quidem de fundamento domus esse potuissent satis, nisi quidam mihi necessario admonendi essent quos in maximo errore versari intelligo.

Nonnulli sunt, auditores, qui omnia ferme constanti fide tenent, quae catholici homines tenent: unum est aut alterum dumtaxat, quod nondum sibi plane persuadere potuerunt ut purgatorium existere, ut sacras imagines venerandas esse, ut summum pontificem esse Christi vicarium et Ecclesiae universae caput, et quoniam multa sunt, quae credunt, unum dumtaxat aut alterum, quod non credunt, idque minimi ponderis, si cum articulis caeteris conseratur, existimant se satis bene super Christum fundamentum posuisse. Quid, inquiunt, et si in illo uno, quod adhuc credere non possum errarem, numquid Dominus in judicio ad illud unum respiciet? Et tam multa et tam difficilia, quae credidi, non respiciet? Ita nimirum isti sibi blandiuntur; quibus ego serio denuncio, eos a gratia excidisse, super arenam fundamentum jecisse, et nullam cum Christo partem habituros. *Unus dominus, una fides, unum baptisma.* Aut integre fides habetur, aut non habetur penitus. Quaero ab ste (ut rem ipsam crasso exemplo ostendam) cum tu calceos tibi a sutore fieri jubes si cum perfecti, absolutique sunt, uno digito sunt pedibus tuis breviores, num eos induere, num eis uti potes? Dices, Non possum. At non sunt nisi uno digito breviores, cur non potes cum tam parum illis ad justam mensuram desit? Ut igitur calcei tui, aut aequales sunt pedibus tuis aut nihil penitus valent: sic etiam fides aut integra est, aut fides non est. Nemo igitur seipsum fallat. Si domum aedificare cupimus, quae a ventis et pluviis moveri non possit, super utramque petram, hoc est, super Christum et Petrum fundamentum ponere debemus.

Iacto verae fidei fundamento, parietes spei erigendi sunt. Nec enim secus a fide nascitur spes, ac parietes a fundamento surgunt. Nam cum Deum esse, et liberatorem hominum esse, et gloriam sempiternam diligentibus se paravisse credimus, continuo sperare incipimus, ejus benignitate et misericordia nos aliquando tandem per opera bona, quasi per gradus quosdam, ad eam gloriam perventuros. Mirum vero profecto est, quantum haec spes animos nostros erigat, et ad omnes labores perferendos idoneos faciat. ***Qui sperant in Domino***, inquit Isaias, ***mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilae: current et non laborabunt: volabunt et non deficient.*** Hic est eximius fructus hujus praeclarissimae virtutis ut hominem praesentem, robustum, fortem, erectum efficiat, et a laboribus difficultatem, a doloribus poenam, a felle amaritudinem, ab aerumnis et calamitatibus moestitiam et animi dejectionem auferat, et ii quidem, qui in actione inter homines versantur, ***current et non laborabunt***: illi vero, qui in contemplatione rerum coelestium et divinarum versantur, *volabunt et non deficient.* Equidem, auditores, ego sic statuo, nihil omnino grave aut arduum ei videri posse, qui semel probe intellexerit, quam excelsa atque sublimis sit spes Christianorum hominum. Quid enim judaei aut pagani sperant, nisi res quasdam exiguas et quae corporis delitias non transcendunt? At vero Christiani homines Deum ipsum fontem et oceanum omnium bonorum aliquando se plane, sicut est, esse visuros et possessuros confidunt. Quod quidem bonum tantum est,

ut non modo cogitationem et intelligentiam sed et desiderium nostrum longe superet: ut illa minora interim omittam, quod aliquando non solum animis angelis aequales, sed etiam corporibus sole illustriores et clariores effecti, non attingemus, ut ille ait, *vertice sidera*; sed calcabimus pedibus sidera, et eam regionem perpetuo incolemus, a qua tam procul abest omne malum, quam procul a gehenna abest omne bonum. Intelligebat hoc apostolus Paulus, cum ajebat: *Existimo enim quod non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*. Et, *Id enim, quod in praesenti momentaneum est, et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.*

Verum ad quem modum de fide paulo ante dicebamus, cavendum esse ne super arenam fundamentum poneremus: ita et nunc de spe admonendum existimamus, ne ea *baculo arundineo* innitatur. Multi sunt enim, qui quidem beatitudinem et immortalitatem sibi proponunt; sed ad eam, vel per affluentiam opum vel per amplitudinem dignitatum vel per amicitias et necessitudines principum ascensuros se credunt. Isti omnes ponunt *carnem brachium suum*, hoc est, super re maxime infirma et fragili innituntur: aedificant parietes, sed ex luto, non ex marmore, ita, ut levissimo ictu deiici possunt. Audite, quid ipsa Sapientia et ejusmodi architectis dicat: *Spes impii quasi lanugo est, quae a vento tollitur: et tamquam spuma gracilis, quae a procella dispergitur: et tamquam fumus, qui a vento diffusus est: et tamquam memoria hospiti unius diei praetereuntis.* Et quid, obsecro, facilius cadit, quam lanugo? Quid facilius dissolvitur, quam spuma? Si opes fures diripiant, et ubi erit spes avari? Si propter aliquam, sive veram sive falsam suspicionem a gratia principis aliquis excidat, ubi manebit spes ambitiosi? Ergo *spes impii quasi lanugo est; et tamquam spuma, quae a procella dispergitur*. Et quando nihil penitus horum occideret, nonne tandem aderit mors, et uno impetu luteos istos, muros deiiciet? Nam propterea Sapientia addit, atque ait: *et tamquam fumus, qui a vento diffusus est; et tamquam memoria hospitis diei psaetereuntis.* Aspicite vestros caminos, nonne tantum fumus ascendit, quanta est longitudo camini? Ita sane: nam simul atque caminus deficit, fumus a vento diffunditur et in auras evanescit. Pari ratione spes impii tam diu durat, quam diu vita ipsa durat: vita deficiente, spes omnis, quae in opibus et honoribus posita erat, continuo deficit, et parietes corruunt: ergo *spes impii tamquam fumus est, quia vento diffunditur*. Quid amplius? *Et tamquam memoria*, inquit, *hospitis unius diei praetereuntis*. Illustrissima sane similitudo, et ipsa Dei sapientia digna. Cum amicus aliquis, quem multis annis non vidimus, iter faciens ad nos divertit, quo apparatu, qua laetitia, quo studio illum excipimus? Nihil loquimur, nisi de eo: nihil cogitamus, nisi de eo: nihil agimus, nisi pro eo: toti denique sumus in eo curando occupati. At posteaquam die sequenti recessit, alia negotia occurrunt animo, et statim amici hospitis obliviscimur. Ad eumdem modum cum in hunc mundum ingredimur, qui (ut saepe vos admonui) non domicilium, sed hospitium est, continuo amicis, affinibus, opibus, honoribus, voluptatibus, tamquam hospitio excipimur, omnia nos circumstant, omnia ad se capienda et cumulanda invitant. At ubi mors, quasi nos quaedam, vitae diem claudit, nosque de hospitio recedere cogimur, omnia nos deserunt, et domum aeternae oblivionis ingredimur, illi quidem, qui remanent in hospitio, satis in iis excipiendis qui adveniunt, occupantur: nec eorum, qui recedunt, diutius recedunt, diutius recordari possunt. Quid igitur *spes impii* est, nisi *memoria hospitis unius diei praetereuntis.*

Rursum alii quidam sunt, qui in Deo sperant, sed male et perverse sperant: nimirum ii, qui Deum suis flagitiis et facinoribus ad iram provocare non cessant: et tamen securi dormiunt, sperantque se ab eo aeternam beatitudinem accepturos. Ista, auditores, non tam spes vana, quam temeritas et praesumptio est. Quid, inimicitias cum Deo perpetuas geris, et ab eo praemium speras, cum supplicium potius reformidare deberes? Non frustra ait Scriptura divina: *Spera in Domino et fac bonitatem.* Non sunt ista separanda, *spera in Deo et fac bonum. Spes enim* ideo *non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Nam quemadmodum parietes nisi tectum superponatur, facile moventur et nutant: recto autem superposito, confirmantur atque stabiliuntur; sic etiam spes nostra firma constansque esse non potest nisi eam charitas et opera bona comitentur.

Tectum igitur charitatis ad hanc spiritualem fabricam perficiendam plane necessarium est: neque vero ad parietes confirmandos tamen sed etiam quia domicilium sine tecto, nec ab aestu, nec a frigore, nec a flatibus ventorum, nec ab imbribus, et procellis, nec ab aliis multis et gravibus coeli injuriis satis tueri potest. Porro, quam apte charitas tectum dicatur, quis non videt? Nam si tectum a tegendo dicitur, certe tectum est charitas. *Beati, quorum remissae sunt, iniquitates, et quorum tecta sunt peccata*, inquit David. Et quid, obsecro, tegit peccata, nisi charitas? *Charitas*, inquit apostolus Petrus, *operit multitudinem peccatorum*, Et, *Remissa sunt ei peccata multa*, ait Dominus, *quoniam dilexit multum*. Si tectum est pars altissima et amplissima domicilii, recte tectum est charitas. *Nunc*, inquit apostolus Paulus, *manent tria haec, fides, spes, charitas, major autem*, sublimior, celsior, latior, *horum est charitas.* Si denique tecto absolvitur, perficiturque domus, certa tecum est charitas. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* Animadverti, inquit regius psaltes, intellexi, cognovi, omnis perfectionis atque absolutionis domicilii spiritalis finem esse laetissimum atque amplissimum illud mandatum, quod et Deum, et proximos et inimicos comprehendit. Domus igitur, optimi auditores, quam *elegit* Deum *in habitationem si-*

bi, credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.

PARS POSTERIOR.

Ex iis domibus, quae credendo fundantur, sperando eriguntur, diligendo perficiuntur, constat Jerusalem *civitas regis magni*, non illa, quae sursum est, quae laetatur atque triumphat in coelis; sed ista, quae adhuc est deorsum, et peregrinatur in terris.

Sed si sanctorum Ecclesia Jerusalem dicitur, quid Mariam fuisse dicemus, nisi arcem Sion vel templum Salomonis? Si omnes animae justae sedes sunt sapientiae, quid tandem esse Mariam existimabimus? Quae omnium istorum uno Christo excepto justissima fuit, et ipsum solem justitiae peperit? Singulari igitur ratione et modo *elegit* Mariam Dominus *in habitationem sibi*. Quantum fidei, quantum spei, quantum charitatis in Maria extitisse censetis: *Beata quae credidisti*, exclamat Elizabeth, *quoniam perficientur in te, quae dicta sunt tibi a Domino*. Quam alte Maria fundamentum jecerat fidei, quae cum se nihil aliud, quam humilem et exiguam ancillam crederet, credidit, tamen ad mysterium incomprehensum, ad commmercium admirabile, ad inscrutabile sacrosanctum a Domino se electam, et inusitato miraculo supra ordinem naturae sine ullo exemplo cum virginitate foecunditatem copulandam, et se vere parentem Dei atque hominis mox futuram. *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, patriarchis videlicet prophetis, propterea *diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob*. Vere fuit filia Abrahae, cujus egregia fides singulari praeconio in sanctis litteris celebratur. *Fide obtulit Abraham*, ut apostolus ait, *filium suum Isaac, arbitrans quia potens est Deus et a mortuis excitare*. Et quid minus fecit Maria? Nonne et ipsa fide obtulit filium suum Dominum nostrum Jesum Christum, cum in monte illo funesto juxta crucis patibulum staret? et cur die tertia cum aliis sanctis mulieribus ad ungendum Dominum venisse non legitur, nisi quia firmissima fide credebat, non esse eum in tumulo requirendum qui juxta verbum suum jam ab inferis rediisset. Nec enim suspicari fas est, eam timore perterritam ad sepulchrum cum caeteris sanctis foeminis non venisse. Quomodo enim timebat, quae ipso turbulentissimo tempore Judaeis furentibus, omnibus mortem intentantibus juxta crucem imperterrita stabat? Enituit igitur fides in Maria, propterea *elegit eam* Dominus Deus *in habitationem sibi*.

Neque vero de spe et charitate Mariae pauciora dicenda essent, si per otium nobis liceret. Tanto siquidem fidei fundamento parietes spei et tectum charitatis respondere par est. Quocirca nonnulli id, quod legimus in psalmo, *Singulariter in spe constituisti me*, non immerito transferunt in Mariam. Quomodo enim non singulari spe praedita Maria fuisset, quae tot et tanta pignora divinae dilectionis acceperat? Nos gloriam illam beatam servi speramus a domino: quomodo non magis eam mater speraret a filio? aut quomodo sempiterna et coelestia bona simpliciter non speraret Maria, quae omnia fragilia et terrena tanto mentis ardore despexerat? Singulariter igitur in spe Maria constituta fuit, propterea *elegit eam* Deus *in habitationem sibi*.

Porro charitas, regina virtutum, in qua magis, quam in ipsa orbis regina enituisset? Si perfecta charitas in rebus adversis potius cognoscitur, quam in secundis quomodo non perfecta charitas in Maria, quae omnium molestiarum et passionum Christi socia fuit? quae a primo die usque ad ultimum fidelissima perseveravit? quae maximum illud et postremum lancea vulnus pro filio suo ipsa animo crucifixa excepit? Nec enim tunc in pectore Domini anima Domini fuit sed anima Mariae, quae, ut d. Bernardus loquitur, inde nequibat evelli. Si *perfecta charitas foras mittit timorem*: quomodo non perfecte charitas in Maria, quae in medio tumultu militum strepituque amorum, amicis omnibus recedentibus, ipsa charitatis nexibus colligata a cruce Domini non recedebat? *Si majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*: quam excellens charitas Mariae fuit, quae filium illum pro amicis posuit, quem multo vehementius, quam animam suam diligebat? Si demum charitatis implere praecepta, quid de Mariae charitate dicemus, quae incredibili mentis fervore, antequam evangelica consilia orbi promulgarentur, sola magistra charitate, consilium perpetuae virginitatis arripuit? ipsa est igitur *mater pulchrae dilectionis*, ipsa *mulier amicta sole*, ipsa *rebus ardens*, ipsa *gratia plena*, ipse est illa *amica*, illa *columba*, illa *formosa* et *speciosa*, illa *soror*, et *sponsa*, quam *introduxit rex in cellam vinariam, et* in quam *ordinavit charitatem*. Ipsa est domus David, ipsa aedes Salomonis, ipsa arca foederis, quam *elegit* Dominus *in habitationem sibi*. Ipsa denique est illa, quae venientem Dominum, et in castellum quoddam intrantem, ut hodierna die toto orbe terrarum Ecclesia canit excepit laeta in domum suam.

Quemadmodum summo apparatu in hoc nostro exilio Maria Dominum exceperit, hactenus explicuimus. Sequitur ut quo apparatu hodie ipsa a Domino excepta fuerit breviter exponamus. Nemini dubium esse puto, Virginem beatissimam post gloriosam Domini ascensionem, quotidie ardentissimis desideriis, summisque votis cupivisse dissolvi, et esse cum Christo: mihique omnino credibile videtur, quod a nonnullis dicitur, nihil ei dulcius in hac vita fuisse, quam frequenter sanctissima illa loca, si non corpore, certe animo et cogitatione lustrare, in quibus filium suum et Dominum, vel egisse aliquid vel passum fuisse meminerat. Itaque nunc descendebat in Bethlehem, nunc ascendebat Hierosolymam, nunc morabatur in Golgotha, nunc ingrediebatur sepulchrum, nunc Bethaniam, nunc montem Olivarum, unde Dominus in coelum ascenderat, invisebat. Et quis ambigere potest, quin saepius illa verba peteret: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. De Silvano abbate le-

gimus, eum, cum surgeret ab oratione, ac magnitudinem Dei contemplatus esset, ita contemnere et despicere solitum res omnes creatas, ut oculos clauderet, nec eas aspicere dignaretur: quin etiam ad oculos suos diceret, Claudamini oculi claudamini, nihil est in orbe jam pulchri, quod videre possitis. Et haec beato Silvano accidebant, quid de illa dicemus, quae tanto clarius Dei bonitatem, sapientiam, pulchritudinem, majestatem, contemplationis oculis intuebatur, quanto saepius, et familiarius et liberius cum ipso Dei verbo triginta tribus annis conversata fuerat? Itaque dicebat et ipsa, Claudamini oculi, claudamini; Nihil est enim pulchri, quod jam videre possitis. *Sitivit anima mea ad Deum fontem vinum, quando veniam, et apparebo ante faciem Dei mei? Fuerunt mihi lachrimae meae panes die ac nocte;dum dicitur mihi: Ubi est Deus tuus? Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est. Quis dabit mihi pennas sicut columbae et volabo, et requiescam?* Atque ad hunc modum beatissima Virgo divini amoris flamma accensa totum illud tempus transegit, quod ab ascensione Domini usque ad suum extremum diem intercessit.

Verum hodierna laetissima et clarissima die, vivendi curriculo probe confecto a Domino tandem promeruit audire, *jam hiems transiit, imber abiit et recessit: surge amica mea, et veni.* Equidem, auditores, ego mihi persuadeo, ad hoc verbum non expavisse, sicut olim cum ab angelo salutaretur, sed liquefactum plane fuisse cor Mariae. Sed deinde, vel oratione, vel cogitatione consequi poterit, quale gaudium illud fuerit, cum filium suum omnibus angelorum ordinibus comitatum ad se venientem vidit? et cum in ejus clementissimas ac benignissimas manus secura ac laeta spiritum illum sanctissimum exhalavit? et cum demum tota coelesti Jerusalem reginae suae obviam procedente, ipsa enixa super dilictum *delitiis affluens, in vestitu deaurato, circumdata varietate, sicut virgula fumi* de hujus mundi deserto, apostolis acclamantibus, angelis plaudentibus, aereis potestatibus fugientibus, mundi elementis probe gestientibus, in coelestem regiones ascendit?

At numquid solus Mariae animus evolavit in coelum? et quid tandem de sanctissimo illo corpore factum est? ubi jacet? ubi latet? quis locus thesaurum illum habet? Breviter hoc expediam, auditores optimi, et orationi meae finem imponam. Cum homines primum in hunc nostrum orbem terrarum ingrediuntur, corpus praecedit, anima subsequitur. Nam cum haec regio proprie corporum locus sit, ratio ipsa postulat, ut corpus, tamquam hujus urbis civis, primum adveniat, et animae, tamquam peregrinae, aditum patefaciat; at cum ex hoc orbe terrarum in coelestes regiones commigrandum est, contrario modo res agitur. Animus enim, tamquam ejus urbis civis, statim admittitur: corpus vero, tamquam peregrinum, usque ad ultimum judicii diem residere cogitur in sepulchro, et tum demum in gratiam animorum in coelum etiam corpora admittentur. Verum auditores, lex ista privatorum hominum est, non regis aut reginae. Nec enim reges et domini in suis regnis et ditionibus aliorum patrociniis indigent: sed possunt ipsi pro suo arbitratu ducere secum, quos volunt, sive ii cives, sive peregrini sint. Quin etiam licet eis, quos volunt pellere, quos volunt revocare. Quocirca liberator atque assertor noster Christus quia non privatus civis, sed rex ac Dominus coelestis Jerusalem erat, simul et corpus, et animam in coelorum regnum invexit: neque multo secus de ipsa regis matre atque orbis domina sentire; ac loqui debemus. Nimirum Dei Filius post obitum beatissimae suae matris non diu corpus illud separatum iacere in tumulo passus est; sed illud pro privilegio singulari post modicum tempus et revocavit ad vitam et evexit ad gloriam. Nec enim decebat, ut cujus anima corruptionem non viderat, ejus corruptionem videret. Et quis, absecro. credere posset. arcam sanctitatis, domicilium verbi, templum Spiritus sancti corruisse? Exhorret plane animus meus vel cogitare carnem illam virgineam. quae Deum genuit, peperit, aluit, gestavit, vel in cinerem esse conversam vel in escam vermibus traditam. Et quomodo fieri posset, ut corpus tantae virginis adhuc esset in terris, et jam tot saeculis incognitum et sine ullo honore jaceret? Quid? homines ex ultimis orientis et obeuntis solis, aquilonis, austrique partibus ad corpora principum apostolorum Romam concurrunt: Corpus b. Jacobi est et fuit iam tot annis toto orbe celeberrimum: ossa martyrum et caeterorum divorum aureis et argenteis thecis includuntur, et singulari Dei providentia tot sanctorum corpora, quae latebant, summa Christianorum laetitia diversis temporibus inventa sunt. Adeo non patitur justissimus Deus corpora servorum debito cultu et honore privari: et nos dicemus Dei Filio matrem ipsam suam ita parum charam, ne dicam ita vilem esse, ut corpus ejus in alio deserto loco contemptum, neglectum, oblivione sepultum, jam tot saeculis sine ullis honoribus delitescere patiatur? Non ita est, auditores, sed probe retinens Dei Filius verba illa Patris; Ingredere *in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuae*: neque ignorans arcam sanctificationis suae esse corpus beatissimae matris suae, posteaquam ipse prior in requiem suam gloriosus intraverat, primo quoque tempore arcam illam sanctisssimam, universa coelesti Ierosolyma exultante, in templum veri ac summi Salomonis induxit, et tunc renovata sunt gaudia supernorum civium; renovata tripudia, renovati triumphi, propter adventum tantae virginis agebantur. Numquid legistis, qua laetitia, qua pompa, quibus plausibus arca Domini, vel in domum David vel in templum Salomonis initio ducta fuerit? Quid igitur mirum, si arcam hanc sine comparatione praestantiorem et sanctiorem, cum cantu et laetitia omnium illarum aeternarum, et prope divinarum mentium in coelestia templa Dominus introduxerit?

Sed si magna fuerunt, ac pene incredibilia gaudia caeterorum, quid ipsam virginem beatissimam sensisse cogitandum est? Ac tum praesertim, cum primum pedes intulit in illius sublimissimae ac pulcherrimae civitatis januas, cujus splendorem, cujus delitias, cujus gloriam, nec hominum nec angelorum linguae explicare pro

dignitate possent? Et quantam, obsecro, laetitiam ei primus aspectus attulit? O quantum interest inter hunc diem, et eum quo aliquando in Golgotha coram filio suo cruci affixo stetit? Quid enim tunc cernere poterat, quod non et moerorem ac tristitiam augeret? Si montem, in quo erat, considerabat, ubique mortis vestigia et horrorem videbat: si ad coelum oculos levabat, solem et lunam moerentes, et aerem tenebricosum et diem in noctem conversum intuebatur. Si eos, qui juxta ac prope se erant aspiciebat, hinc quidem Joannem afflictissimum et collachrimantem, inde vero turbas insanientium et furentium millium, et Judaeorum cernebat. Si demum in eum qui cruci appensus erat, oculos intendebat, videbat Christum, id est, animam, et cor et omne suum bonum, gaudium cordis sui et lumen oculorum suorum extinctum: et tum vere vaticinium illud implebatur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* At vero hodie ita sunt omnia illa tristia et luctuosa spectacula in jucunda et felicia commutata, ut quaqua versus oculos suos convertat, nihil penitus spectet, quod eam summa laetitia non afficiat. Aspicit enim locum, et videt paradisum voluptatis, hortum delitiarum, urbem regnis magni, portas ex auro mundo, plateas lapidibus pretiosis, gemmisque clarissimis stratas. Aspicit incolas regionis, et videt illustrissimas et maximas acies angelorum, ornatissimum coetum patriarcharum, longissimum ordinem sanctissimorum vatum, nec non sanctas mulieres, quae sexus infirmitatem animi robore et magnitudine superarunt. Aspicit sedentem in throno, et videt filium suum gloriae et honore coronatum, et lumine amictum, sicut vestimento, coeli et terrae atque adeo orbis totius gubernacula tenentem intuetur: caput non jam spinis, sed radiis coronatum. Intuetur oculos solis luce clariores, signa manuum et pedum omnibus carbunculis pulchriora, auream quoque portam lateris, primum quidem ad ignominiam ab insano milite reseratam, sed ad gloriam postea a Christo resurgente conservatam. Postremo aspicit et seipsam, et videt se super omnes omnium angelorum ordines exaltatam, in omnibus rebus creatis principem locum tenere: videt omnium beatorum principum oculos in se unam esse conjectos: videt se sole amictam et stellis duodecim coronatam, sub pedibus lunam habere. Et quanta haec majestas? Et quantam adfert secum materiam gaudiorum? *Egredimini filia Sion.* Egredimini mentes Christianae, et *videte* reginam vestram *in diademate*, *quo coronavit* eam filius suus. Videte reginam vestram, quam laudant astra matutina, et cujus pulchritudinem sol et luna mirantur.

Porro gloriam istam imperatricis nostrae se vidisse Joannes in Apocalypsi testatur: *Signum magnum*, inquit, *apparuit in coelo*: *Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim.* Quid enim aliud mulier amicta sole, quam Mariam in abyssum divinae lucis quasi immersam significat, ut sicut ipsa quondam Deum vestiit, ita quoque nunc ipsa a Deo quodammodo vestiatur? Quid vero corona designat stellarum duodecim; nisi quicquid eminet sparsim in omnibus membris ecclesiae, quae omnino duodecim sunt, id totum in Mariae corona fulgere? nimirum in patriarchis enituit fides, in prophetis cognitio futurorum, in apostolis charitas, in martyribus fortitudo, intelligentia in doctoribus, patientia in confessoribus, sanctimonia in sacerdotibus, contemplatio in eremitis, in monachis humilitas, in virginibus puritas, in viduis continentia, in maritis et maritatis foecunditas. Jam vero, quis audeat inficiari extitisse in Maria fidem patriarcharum, lumen prophetarum, fervorem apostolorum, nec non martyrum fortitudinem, doctorum intelligentiam confessorum patientiam, sanctimoniam sacerdotum, contemplationem anachoretarum, humilitatem monachorum, postremo virginum puritatem, continentiam viduarum, foecunditatem conjugatorum. Et quemadmodum hic in terris ex omnibus omnium ordinum donis et virtutibus Mariae corona intexta fuit: sic etiam nunc in coelis, quicquid gloriae et splendoris fulget in coronis ordinum singulorum, id totum admirabili quodam et divino penitus artificio in Mariae diademate vario clarissimoque fulgore coruscat. Haec est igitur *in capite ejus corona stellarum duodecim.* Porro, *et luna sub pedibus ejus.* Quid ni enim luna sub pedibus ejus sit, quam sol vestit, et stellae coronant? Luna mutationem in sanctis litteris significare solet: et Maria hodie omnis mutationis expers facta est. Ergo *et luna sub pedibus ejus.* Luna praeterea ecclesiam universam designat; et Maria hodie thronum tam sublimem singulari Dei munere sortita est, ut non solum ecclesiam istam, quae peregrinatur in terris, sed etiam illam, quae triumphat in coelis, sub pedibus suis videat: nempe collum est inter caput et corpus reliquum, medium: media inter Christum et Ecclesiam Maria: ergo *et luna sub pedibus ejus.* Neque minus apte homines peccatores luna significare potest, *stultus enim*, inquit sapiens, *ut luna mutatur*: justus autem ut sol permanet. Et quis nescit, Mariam singularem advocatam et patronam esse hominum peccatorum: *Vultum tuum*, inquit David, *deprecabuntur*, *omnes divites plebis*: ergo *et luna sub pedibus ejus.* Postremo diabolus quoque lunae nomine intelligitur. Ipse est enim omnium stultorum et peccatorum princeps, qui plane ut luna, mutatus est, cum ex angelo optimo et pulcherrimo, nequissimus et teterrimus diabolus factus est. Eum vero Maria non solum sub pedibus habet, sed et pedibus suis caput ejus contrivit: ergo *et luna sub pedibus ejus.*

Haec habui, auditores optimi, quae de hodierna celebritate pro temporis brevitate dicerem. Reliquum est, ut si aliquando in regnum illud coeleste a Domino recipi, si in requiem et gaudium Domini ingredi, si reginam nostram in diademate, quo hodie coronata est, intueri desideramus, beatae Mariae vestigiis insistamus, eamque, quantum nostra infirmitas patitur, imitemur. Audivistis, quid Maria Virgo prudentissima fecerit, nempe excepit Dominum in domum suam, in domum fi-

de fundatam, spe erectam, charitate perfectam: in hoc eam imitari debemus. Fundemus, fundemus, auditores, domicilium nostrum supra firmam petram, *non simus* instabiles et *fluctuantes*, nec *omni vento doctrinae circumferamur*, quemadmodum illi faciunt, qui ubi semel circa fidem naufragaverunt, perpetuo tamquam undae instabiles fluctuant, et singulis annis fidem commutant. Habemus Christum petram, illi fide adhaereamus: habemus et Petrum petram, ab illo quicquid credendum sit, discamus: habemus ecclesiam Dei vivi, columnam et firmamentum veritatis, quae nos peperit, quae nos aluit, quae nos instituit, in ejus gremio secure conquiescamus. Neque vero speremus *in incerto divitiarum*, *sed in Deo vivo*, qui vera et stabilia bona in se sperantibus praeparavit, quae *nec oculus vidit*, *nec auris audivit nec in cor hominis* ascenderunt. Neque minus tectum, quam parietes et fundamentum nobis curae sit: parietibus jam erectis, tectum charitatis super ponamus, diligamus Deum, diligamus proximum, et *non lingua et verbo*, *sed opere et veritate diligamus*: non parcamus pecuniis, non parcamus laboribus, non parcamus vitae et sanguini, ut amplum et sumptuosum habeamus tectum charitatis. Quia vero hujus tanti operis praecipuus auctor et architectus Deus est: *Nisi enim Dominus aedificaverit domum*, *in vanum labaraverunt*, *qui aedificant eam*. Beatae Mariae pedibus provolvamur, ejus patrocinium imploremus, ejus preces flagitemus, eam advocatam apud Deum habere toto animo cupiamus, ut per eam Deus in animis nostris domicilium sibi aedificare, atque in eo semper habitare dignetur, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XLI.

DE S. BARTHOLOMAEO

THEMA

Haec mando vobis, ut diligatis invicem. *Joan.* 12.

SYNOPSIS

Exordium sibi vendicat charitas a s. Joanne evangelista tantopere inculcata, eaque pro concionis materia proposita, quid de eadem potissimum dicendum sit praemittitur. Sine charitate neminem divitem dici posse demonstratur, ut quae hominis sit vita, ignis, aqua, tectum, cibus, potus, vestis, arma et pecunia, quae singula in progressu exaggerantur. Ac primo, quomodo charitas vita sit, simul et sententia d. Jacobi. fides sine operibus mortua est, *explicatur. Quam necessaria sit ad hominis perfectionem charitas, pulchra quadam inductione ostenditur. Charitatem ignem esse, ex variis inter ignem et charitatem proportionibus declaratur; ubi deinde iste ignis inveniendus, et quomodo idem tribulationis aqua nutriatur et prosperitatis oleo extinguntur, affirmatur, et eventibus quotidianis confirmatur. Quomodo item eadem charitas aqua sit, et proprietatibus variis aquae palam redditur, ubi obiter causa assignatur, cor apostolus admoneat*, qui stat videat ne cadat. *De hujus demum aquae miranda virtute in restinguenda siti terrenarum rerum, multa afferuntur.*

Altera pars reliquum propositi prosequitur, atque primis probatur charitatem domum esse, eumque altissimam, in qua justi de die sole prosperitatis non utuntur, neque nocte luna adversitatis vexantur, quod multorum exemplis sanctorum confirmatur; quomodo Deus in amante, et amans in Deo maneat. Probato deinde, charitatem esse cibum et potum, qui in vino, oleo et pane potissimum consistit, disseritur, qua ratione charitas vinum, et oleum sit; et quia panis cibus est robustorum et agrestium, illius loco lac amantibus ministratur: ubi convenienti similitudine canum venaticorum declaratur, quomodo mortales antequam suavitatem Domini gustaverint, in incertum ferantur. Ut insuper charitas sit vestitus et lorica, et quomodo iis indui et armari oporteat, docemur. Quod charitas denique pecunia sit, et quam studiose cavendum, ne hanc habeamus adulterinam; quamque necessaria ea sit Ecclesiae pastoribus luculenter explicatur. Charitatis comites perpetuas esse sapientiam et eloquentiam asseritur. Tandem apostrophe ad d. Bartholomaeum, qua venia petitur, quod de illo non pro materiae dignitate sit prolixior facta mentio, finem imponit.

Evangelista Joannes, optimi auditores, cum Ephesi moraretur, et usque ad ultimam senectutem pervenisset, ut vix inter discipulorum manus ad Ecclesiam deferretur, nec ejus vox aut latera concionandi laborem ferre diutius possent, nihil aliud nisi, *filioli, diligite alterutrum*, in singulis concionibus dicere solebat. Itaque discipuli, ut sanctissimus doctor Hieronymus in Commentariis epistolae ad Galatas scriptum reliquit, taedio jam affecti, quod eadem semper audirent, aliquando dixerunt: *Magister, quare semper hoc loqueris?* Qui respondit: *Quia praeceptum Domini est, et si solum fiat, sufficit.* Praeclara vero vox, et beato Ioanne, viro sancto ac sapiente digna. Nec enim ea sententia aut plenius aut brevius aliquid dici vel excogitari potuit. Siquidem ea significatur, hoc uno charitatis praecepto, praecepta omnia contineri: et qui charitatem habeat, eum omnes virtutes habere. Ex quo non sine causa in festis diebus beatorum apostolorum et principum ecclesiae, illae evangeliorum historiae publice in tempus decantari solent, in quibus hujus excellentissimae virtutis, seu potius virtutum omnium principis commendatio continetur. Qualis ea est: *Haec mando vobis, ut diligatis invicem.* Et rursum illa. *Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem.* Sic enim decebat, ut principes orbis terrarum et Christianae Reipublicae maxima lumina, in ea virtute quae princeps et regina virtutum est, maxime cognoscerentur enituisse. Cum igitur et evangelia, quae in diebus festis apostolorum legi in ecclesia consueverunt ad dicendum de charitate me invitent et provocent ad hoc ipsum b. apostoli Bartholomaei martyrium illustrissimum, quod quanto magis atrox et exquisitum fuit tanto perfectioris et

excellentioris charitatis argumentum extitit: et demum emolumentum, atque utilitas maxima, quam ex hac oratione percipi posse video, me ad idem alliciat, ac pene impellat, de nulla re aut nobis magis salutari aut tempori accommodata dicere potero, quam de hac virtutum principe charitate.

Hoc igitur nobis hodie propositum sit, non quidem in illis quaestionibus laborare, cur Deus nobis charitatem praecipiat, cum ea donum ipsius maximum et praestantissimum sit? et quomodo charitas a gratia differat? quam habeat naturam? quam habeat sedem? quomodo crescat? quomodo minuatur? Haec enim in Gymnasiis commodius, quam in suggestis, et concionibus explicantur. Sed eos fructus, eaque commoda percensere, et exemplis appositis illustrare, quae secum charitas solet adferre, ut eorum magnitudine et copia, tamquam quibusdam stimulis, ad eam virtutem, vel comparandam vel augendam, vel conservandam et retinendam incitemur. Non tam enim naturam charitatis investigare, et de ea sapienter et copiose disserere, quam ejus igne fervere et frigidos inflammare Dominus jubet. Quod igitur constanter asserimus, et quod aptissimis argumentis Domino bene juvante confirmare conabimur, tale est, charitatem parentem et nutricem esse omnium bonorum ut si loqui possit, verissime dicat: *Omnibus omnia* facta *sum*, et qui eam sit consecutus cum sapiente pronunciet: *Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa*: et demum jure optimo b. Joannes dixisse videatur, *Filioli, diligite alterutrum: quia praeceptum Domini est, quod solum fiat sufficit.*

Dicam hoc planius, auditores. Existat hic in oculis omnium nostrum vir aliquis potens, purpura et bysso indutus, auro et gemmis ornatus, stipatus undique famulis, et qui marmorea palatia, pecuniarum acervos, agros, vineas, hortos, pecora, servos et ancillas habeat, et solam charitatem non habeat: hunc assero pauperem et nudum, et nec domum, nec pecunias, nec cibos, nec vestes habere, et miserum, et mancum ac membris omnibus captum ac debilem, imo et mortuum esse. Contra vero alius nobis sistatur, et sit hic ipse gloriosissimus Bartholomaeus, quem ita mente concipiamus, ut erat eo tempore, cum ab insanis judicibus pelle detracta, ludibrioque expositus, non homo vulneribus confectus, sed ipse totus ingens plaga et horrendum vulnus videbatur: certe iste non modo auro, et argento, et agris et tecto, et cibariis et vestibus, sed ipsa pelle indigere videtur, et tamen quia charitate non indigebat, cum ego pecuniis, domibus cibariis, vestibus, aliisque rebus omnibus affluentem ac redundantem assero. Quale igitur bonum sit charitas; et quantum pro ea, vel acquirenda vel retinenda laborare par sit, cogitare. Ut autem ad certa capita haec omnia revocemus, charitatem vitam ignem, aquam, tectum cibum, potum, indumentum, arma et pecunias esse confirmo. Neque arbitror aliquid esse relictum quod homines desiderare possunt.

Primum igitur et maximum, quod hominibus esse videtur, et in quo conservando, quam diligentissime omnes laborant, vita ipsa est. *Pellem pro pelle dabit homo et cuncta, quae habet, pro anima sua*, hoc est, non solum pecunias et caetera bona externa, sed et ipsam pellem periculis obiiciet, ut pellem conservet. Nam si quis districto gladio caput, unde vita dependet, ferire conetur, nonne vestem incidendam et brachium ipsum vulnerandum opponet, ut salvum et incolume caput custodiatur? Vita igitur nihil charius, nihil dulcius nihil majus homines habent. Iam vero charitatem esse vitam, testis est apostolus Joannes. *Qui non diligit, manet in morte.* Neque vero qualiscumque vita charitas est, sed coelestis ac prope divina: *Videte* inquit idem apostolus, *qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.* Et apostolus Petrus: *Maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per haec efficiamini divinae consortes naturae.* Quantum sit hoc donum, auditores, plane est inexplicabile: et non solum verbis declarari non potest, sed ne cogitatione quidem comprehendi. Primum enim, qui hanc vitam vivunt, ii sunt, qui in regno coelorum Deum perpetuo laudabunt. *Non mortui laudabunt te Domine*; *sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino.* Deinde iidem sunt, qui jure suo corporis Dominici sacramento divinissimo nutriuntur. Non enim mortuorum, sed viventium cibus est. Postremo, quemadmodum animus noster mentis et rationis compos, dum corpore isto conjungitur, non solum efficit, ut corpus ipsum vivat, sed etiam ut omnium sensuum organa vivant, et munera sua ac functiones exercere possint: ita etiam a charitate, quae ipsius vitae vita et animae anima est, non ipse modo animus perficitur et formatur; sed virtutes omnes, quae veluti facultates et vires sunt hominis interioris, ab ea formantur et animantur, ut earum actiones vim et efficaciam habeant ad gloriam regni coelestis promerendam. Hinc videlicet beatus Paulus, quae caeterarum virtutum propria sunt, uni charitati attribuit: *Charitas*, inquit, *patiens est, benigna est, charitas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Et alio loco, fidem per dilectionem operari confirmat quomodo et justitiam, et temperantiam et caeteras virtutes per charitatem operari verissime dici potest ac debet. Vultis, ut exemplis rem istam ob oculos proponam? Qui sunt medicinae artis periti, nonne dicunt, medicamenta nullam vim in corpus affectum habere, nisi a naturali calore formetur, et tamquam animetur? Sane hoc dicunt: Imo vero nemo non dicit, qui magnum illum Hippocratem diligenter lectitarit, qui medicamentum asserit non esse id, quod curat, sed naturam, quae pharmaco tamquam instrumento utitur ad curandum. Ita igitur et fides non operatur, nisi ab illo vivo et divino igne charitatis, quasi vitam recipiat. Ex quo sapienter ab apostolo Iacobo, *Fides sine operibus mortua* nominatur.

Neque vero ita est hoc accipiendum, quasi fides naturam suam et nomen amittat, et omnino nihil sit, si a charitate separata sit: sed eo modo Dei...

sine charitate mortuam esse dicimus, quo eas aquas, quae in paludibus jacent, mortuas appellamus: non quod vere ac proprie aquae non sint; sed quod more fontium et fluviorum non moveantur, non fluant, non labantur. Quare b. Jacobus prudentissime, et quasi seipsum explicans, ut is, qui spiritu jam futuras haereses praevidebat, non ait, fidem sine operibus mortuam esse, sicut homo sine anima, mortuus est: siquidem homo sine anima non modo mortuus est, sed omnino homo non est. Quid igitur b. apostolus dixit? *Sicut corpus*, inquit, *sine spiritu mortuum est, sic et fides sine operibus mortua est.* Iam vero corpus sine spiritu mortuum quidem est, sed verissime tamen corpus est. Sic igitur et fides sine charitate fides est, sed viva non est, quod in adulteris, meretricibus, lenonibus, aliisque sceleratis hominibus, et in ipsis daemonibus apparet. Nam *et daemones credunt, et contremiscunt*, quamquam non leve discrimen est, inter diaboli et peccatorum hominum fidem. Ili enim fidem infusam et veram, licet mortuam, retinet, illi autem non aliam fidem habent, nisi quam ipsi sibi comparaverunt. Haec propter haereticos dicta sint.

Ut igitur ad rem nostram revertamur, charitatem animae vitam esse hactenus, ni fallor, accepistis: nunc ut quam haec vita homini non modo utilis, sed plane necessaria sit, intelligatis, constituendum et confirmandum nobis est, neminem sine charitate integrum, perfectum et absolutum hominem esse posse, sed plane mutilum et imperfectum. Tunc enim unaquaeque res perfecta, et absoluta dicitur, cum talis est, ut cum suo fine, propter quem est effecta, conjungi et copulari possit. Quis, obsecro, aedium finis est? Habitatio. Quamdiu igitur aedes, aut recto, aut aliquo pariete carent, ut habitari non possint, tamdiu imperfectae et non absolutae sunt. Quis brutorum animantium finis est? Ea sensibus probe percipere, quae naturae eorum consentanea sunt. Non igitur perfectum est animal, si vel sensum videndi, aut audiendi, aut gustandi aut aliquo alio careat, vel non careat illis quidem, sed corruptos et depravatos habeat. Neque rursum perfectum dici posset, si praeter sensus istos aliquo habitu, quem minime haberet, ei ad sentiendum opus esset. Jam igitur quis hominis ipsius finis et summum bonum est? Certe, vel ipso Philosopho teste, non alius est hominis finis, quam actio animae secundum optimam et perfectissimam virtutem. Sic enim, ut verba ipsius proferamus, in libro de moribus primo scriptum reliquit: ***Humanum bonum actio animae secundum virtutem est, et si plures sunt hominis virtutes, secundum optimam et perfectissimam.*** Quaenam igitur est haec optima et perfectissima virtus? Scio quid Philosophus responderet, sed malo apostolum audire, qui cum ad Corinthios scribens excellentissimas virtutes enumeraret, ait: ***Nunc autem manent tria haec fides, spes, charitas: major autem horum est charitas.*** Et rursum ad Colossenses: *Super omnia autem charitatem habete, quae est vinculum perfectionis.* Charitas igitur illa optima et maxima virtus est, quae praestantissimam partem animae nostrae cum Deo, fonte omnium bonorum, conjungit. Quare tum demum perfectus et absolutus homo dici potest, cum charitatem habet. Et hoc est, quod beatissimus martyr Irenaeus significare volebat, cum diceret, hominem tribus constare, animo, corpore et Spiritu sancto. Quia nimirum perfectus homo sine charitate non est. Et *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Neque aliud Ecclesiasten voluisse crediderim, cum ait; ***Deum time et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo.*** Idem est, ac si apertius dixisset: Tunc homo totus perfectus et absolutus est homo, cum Deum timet et mandata ejus observat. Quia vero, qui diligit proximum, legem implevit, et Domini praeceptum hoc est, ut diligamus invicem, propterea est totus et perfectus homo, cum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente et ex omnibus viribus Deum diligit et proximum suum, sicut seipsum. Habemus igitur charitatem esse vitam.

Postquam nihil est homini magis necessarium, quam ignis et aqua, quippe cum ei, cui aqua et igni interdictum est, ipsam quoque vitam esse interdictam necesse sit. Charitas vero utrumque, hoc est, aqua et ignis est. Ac ut de igne, qui nobilior est, prius dicamus, numquid non de charitate Dominus loquebatur, cum diceret: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur?* Et Deus ipse, cur *ignis consumens* ab apostolo nominatur, nisi quia ipsa *charitas Deus est,* ideo et *ignis consumens* est. Denique quid dicimus amantes ardere? Cur poeta de amante dixit:

Et coeco carpitur igni?

ac ut de nostris potius loquamur, cur discipuli duo ab oppido Emaus venientes dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via et aperiret nobis scripturas?* Certe non alia de causa, et sacri et profani scriptores et ipsum hominum vulgus ita loquitur nisi quia omnino similes sunt ignis et charitatis effectus. Ac ut caeteros omittamus, ignis semper ascendit, quia sursum est locus, nec ipse solum, sed ea etiam, quae circa terram volutantur, si calorem concipiant, rursum tendere compelluntur. Videas interdum paulo ante lucem terram nebulis et vaporibus coopertam ubi autem igneus sol exoritur, et ex loco superiori vapores calefacit, et ignem in eos quodammodo iaculatur mox ascendere, et in sublime ferri incipiunt. Ita plane auditores, et charitas facit. Homines enim natura terrestria animantia, hoc est graves et frigidi erant et suopte nutu ac pondere ad terram ferebantur, et nihil, nisi terrenum et caducum et fragile noverant cogitare. Venit autem sol justitiae Christus Dominus noster, et super nostrum horizontem apparens, clara voce clamavit: *Ego autem si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.* Neque dixit et non fecit, sed fecit omnino, sicut dixit. Ascendit enim in coelum, et post decem dies ignem misit in terram, calefecit vapores, qui volutabantur adhuc circum terras, et ecce repente attollunt capita, relinquunt terram, et domos et agros et parentes, et

liberos, et pecunias et voluptates et clamant, *Trahe nos post te; curremus in odorem unguentorum tuorum.* Cur tot millia sanctorum hominum initio nascentis ecclesiae, spretis omnibus, quae in terris possidebant, ad martyrium cucurrerunt, nisi quia vapores calefacti a sole justitiae sursum trahebantur? Et quid, obsecro, sanctos illos patres Antonios, Paulos, Hilariones, Macharios, Benedictos et alios tam multos, ex urbibus expellebat, in eremos agebat, et pro conviviis jejunia, pro somno vigilias, pro mollibus indumentis cilicia, pro frequentia solitudinem, pro quiete ac otio labores tam duros et tam diuturnos eligere faciebat, nisi illa flamma divini amoris, quae ab eo in ipsorum cordibus accensa fuerat qui dicebat, *Ignem veni mittere in terram et quid volo, nisi ut accendatur?* Quid postremo beatissimum Franciscum, ut de caeteris taceam, et mundi totius et pene sui ipsius obliviscì, et solum coelum intueri, ad ipsum solum sitire cogebat, nisi ignis divinus, nisi incendium, quod tam magnum in tam exiguo pectore Dominus excitaverat, ut quasi in illis angustiis se continere non valens, in quinque locis corpusculum aperuerit, et inde tamquam ex fornace violenter eruperit? O vis admiranda. O potentia incredibilis charitatis. Quicumque igitur, auditores, ad illas sedes beatorum aspiramus, frustra agimus, quicquid agimus, si duri et frigidi lapides permanemus, et charitatis incendio non flagramus non enim coelum, sed centrum lapidum locus est. Hinc enim Judaeis Dominus aliquando dicebat: *Quo ego vado, vos non potestis venire*: nimirum, quia ipse ignis erat, et rursum habitat: Judaei autem terra et lapides erant, et nisi deorsum ire non poterant. Et nos quoque si charitatis igne accensi non sumus, merito a Domino audimus. *Quo ego vado, vos non potestis venire.*

Verum quia nobis longa restat via, et ad eam trasmittendam breve tempus constitutum est, non ambulare, sed currere necessarium erit: Ut igitur paucis multa complectar, et caeteras ignis et charitatis comparationes ostendam potius, quam exponam. Ignis rubiginem ferri, charitas rubiginem peccati consumit. *Remissa sunt ei peccata multa quoniam dilexit multum.* Ignis aurum a caeteris metallis, charitas sanctos et pios a peccatoribus sejungit: *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Tamquam diceret, ut b. Augustinus exponit, alia munera mea habere vobiscum possunt etiam non mei: non solum naturam, vitam, sensus rationem, et eam salutem, quae nominibus pecoribusque communis est, verum etiam linguas, sacramenta, fidem, scientiam, distributionem rerum suarum pauperibus, et traditionem corporis sui, ut ardeant; sed quoniam charitatem non habent, ut cymbala concrepant, nihil sunt, nihil illis prodest: nihil ergo in illis, quamvis bonis muneribus meis. quae habere possunt etiam non discipuli mei. *Sed in hoc cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.*

Sed roget fortasse quispiam: et ubinam hic ignis invenitur? Audi regium psaltem; *in meditatione mea exardescet ignis.* Et vere ita est. Nam dominicae passionis et rerum coelestium assidua contemplatio vere fornax est, ubi divini amoris flamma succenditur. Quid enim est oratio, nisi ascensio mentis in Deum, qui ignis est et unus spiritus sit cum eo, et illustratur et inflammatur, cum studio orationis et contemplationis vacat: neque poterit unquam, mihi credite, ad aliquem perfectae charitatis gradum pervenire, qui non serio, et totis viribus in hoc pium, et vere sanctum et salutare studium incubuerit.

Ut autem, et quo pabulo nutriri hic ignis debeat, et quibus rebus extinguatur percipiatis, illud considerare debetis, non esse similem flammam charitatis illi igni, quo ubique et passim homines utuntur, qui aquis extinguitur et oleo succenditur sed potius illi, qui admirabili quodam artificio excitatur, et contrario modo, atque alius ignis, oleo extinguitur, et aqua pascitur et nutritur. Quid enim aliud aqua significat, quam vexationes, calamitates, aerumnas, inopiam, aegritudinem, tormenta, supplicia, exilia, damna et alias res naturae nostrae contrarias atque adversas? De quibus Dominus per prophetam ait: *Intraverunt aquae usque ad animam meam*, Oleum autem, quid, nisi blanditias et delitias, commoda et voluptates designat? *Oleum autem peccatoris*, inquit idem propheta, *non impinguet caput meum.* Ignis igitur charitatis non vulgaris est ignis, sed in officina summi artificis elaboratur: oleo, hoc est, otio et voluptatibus corporis praefocatur; aquis autem tribulationum et poenarum nutritur: *Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem.* Ita legis in cantico amoris. Hinc Dominus sanctos famulos suos apostolos et martyres, et ipsam integerrimam et optimam matrem suam, in quibus hunc ignem conservare volebat, non delitiis affluere, non opibus abundare, non honoribus multis ac dignitatibus clarere, sed per multas tribulationes transire, et sic intrare in regnum coelorum voluit, hoc est enim pabulum charitatis. At contra ignis amoris rerum creatarum qui ubique reperitur, et quem omnes in suis aedibus. imo et in cubiculis accendunt, oleo, ut diximus, delitiarum nutritur et aquis tribulationum extinguitur. Cur enim existimatis Deum his diebus tantam copiam aquarum super nos effudisse, nisi quia ignem istum amoris rerum terrenarum nimium crescere perspiciebat? Ingrati igitur sumus, si de eo conquerimur, cum ille, ne ab igne consumamur pluvias mittit. O utinam auditores, voces istas Dei nostri blande ac benigne ad se vocantis audiremus. Ut enim mater, cum filium jam a lacte abstrahere, et cibo solidiori assuefacere cupit, felle et absynthio aspergit ubera nutricis, ita benignissimus et nostri amantissimus Deus noster, quia nos non cibum istum, qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, vult quaerere, quia amorem carnis extinguere, et secum ascendere cupit, ideo omnes nostras voluptates amaritudine aspergit; hinc pestem minatur, inde famem, hinc bella, inde haereses oriri permittit: in aestate serenitatem negat, in hieme fortasse pluvias denegabit, ut aliquando evigilemus, et *quae sursum sunt* sapere, *quae sursum sunt* quaerere incipiamus, et *non quae super terram.* Si enim hanc brevem et exiguam

mundi dulcedinem tanto felle admixtam, adhuc tam vehementer adamamus, quid faceremus, si felle admixta non esset? Si omnia prospere et ad votum succederent, quis de coelesti gloria cogitaret? Quis non perpetuo hic in terris vivere vellet? Gratias igitur gratias tibi agimus, Domine qui nos dulci baculo tuo, licet invitos, ad summum et verum bonum nostrum redire compellis. Sed satis multa de igne. Nunc de aqua breviter explicemus.

Charitatem igitur aquam esse docet Dominus per Ezechielem: *Effundam*, inquit, *super vos aquam mundam et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Cur autem charitas aqua dicatur, explicat b. Martyr Irenaeus in libro tertio contra Valentinum: *Ut enim*, inquit, *ex multis granis unus panis efficitur, quia aqua veluti quodam glutino invicem copulantur et multa pulveris grana, si aquae humor accedat, unum laterem faciunt, alioqui vero sicca grana sine humore in unum coalescere quomodo possunt? Ita quoque et nos, qui terrae ac pulveris grana sumus. Pulvis es, ait Dominus, et in pulverem reverteris; numquam per nos, vel nobiscum conjungi vel cum Deo possemus: sed accedit humor charitatis, et ita nos cum hominibus caeteris copulat ut apostolus dicat, unus panis et unum corpus multi sumus.* Et rursum ita cum Deo nos unit, ut idem apostolus confirmet: *Qui adhaeret Domino* unum spiritum cum eo effici. Est vero tam fortis, atque indissolubilis haec unio, ut in sanctis martyribus prius corpus ab anima, quam animus a Deo superetur: et in beatissimo apostolo Bartholomaeo saevissimi carnifices pellem a carne sejungere possent, cor tamen ipsius a Deo sejungere numquam possent. Quid de apostolo Paulo dicemus? Qui ad Romanos scribens, et quod nos dicimus, confirmans, ait: *Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die: aestimati sumus sicut oves occisionis) Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos.* Ecce aquam, ecce humorem, ecce gluten. *Propter eum*, inquit, *qui dilexit nos.* Et addit: *Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro. Fortis* igitur *ut mors dilectio, dura ut infernus aemulatio*: neque gluten est aliquod, quod cum ea comparari possit.

Quid igitur, dicat aliquis, semper vigilare, semper timere, semper animo excubare jubemur, ne a charitate excidamus? et cur apostolus tam solicite monet, ut qui stat, *videat ne cadat*, si neque mors neque vita, neque coelum, neque terra, neque angeli, neque daemones, neque creatura alia potest nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Domino nostro? Insidias, auditores, insidias, dolos cavere nos jubet. Ut enim arx aliqua munitissima viribus expugnari non potest, et tamen insidiis et proditione capi potest, ita nexum istum admirabilem charitatis, omne quod est, dissolvere non valet; et tamen id, quod nihil est, peccatum videlicet, non modo solvere, sed etiam frangere et violenter disrumpere valet. *Peccata nostra*, ait propheta, *diviserunt inter nos et Deum* nostrum. Et sicut Troianos, quos

Non anni domuere decem, non mille carinae,

parvus homuncio, sed callidus, sed vafer, sed versipellis, nomine Sinon, ad exitium, et ultimam perniciem adduxerit: sic et nos totius mundi atque inferni vires a Deo separare non valent, et peccatum, quod nihil est, valet.

Sed rursum charitas aqua nominatur, quia sitim restinguit. Nemo est, auditores, qui non sitibundus nascatur. Ex uteris matrum infinitas cupiditates nobiscum trahimus, nisi potius ab illis trahimur, quae nos perpetuo miris modis excruciant, et plane sedari, nisi hac aqua, non possunt. *Qui biberit*, inquit Dominus, *ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.* Sed *qui biberit ex aqua hac*, ex aqua, inquam, quam mundus habet, *sitiet iterum.* Ecce sitis aureos nummos centum, dantur, incipis sitire ducentos. Sitis unam aliquando voluptatem, adipisceris, incipis aliam confestim sitire, et numquam est finis; quia *qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum.* Istae enim.

Quo plus autem potae, plus sitiuntur aquae, falsae sunt, amarae sunt, sitim accendunt, non extinguunt. At *qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.* Veritas haec dicit, et verum dicit. Nam gustato spiritu, desipit omnis caro. Non ante igitur speremus auditores, nos sitim terrenae cupiditatis extinguere posse, quam hanc Domini aquam bibamus. Tunc enim *fiet in* nobis *fons aquae salientis in vitam aeternam.* Nam si philosophis credimus, quantum aqua descendit, tantum ascendit. Haec igitur aqua, quae de coelo descendit, (*Omne* enim *datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*) procul dubio et ad coelum usque conscendet, et *fiet fons aquae salientis*, et secum abripientis vasa sua, corda videlicet nostra *in vitam aeternam.* Et cum caeterae aquae nihil nisi frigefacere noverint, haec aqua, quia coelestis est, refrigerat et accendit. Ea est enim virtus coelorum, ut contrarios et pugnantes effectus producant. Ut igitur ad unum atque eumdem solem et cera liquescit et lutum duratur, sic ad hujus coelestis aquae aspersionem mens amore divinorum incalescit et sensus et caro et tota haec inferior portio refrigeratur. Postremo aquae caeterae funibus cum labore trahuntur sursum; hac autem precibus ac suspiriis trahuntur deorsum.

PARS POSTERIOR

Charitatem instar omnium bonorum, hoc est, vitae, ignis, aquae, tecti, cibi, potus, vestis, loricae, et pecuniarum nobis esse, initio asseruimus. At de vita, igne et aqua satis, ni fallor explicuimus, nunc de caeteris dicendum est. Et quamquam multo plura supersint, quam ut semihorae spatio expediri

possint si pro dignitate explicari debeant, tamen ita mihi moderabor, ut tempus praescriptum et definitum non excedam.

Is igitur qui vitam et ignem et aquam jam habet de domo forlasse solicitus erit, sed habeat charitatem et domum habet non lateritiam aut marmoream, sed plane coelestem ac divinam. Nam *qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Magna est enim ac praepotens vis amoris et cor amantis rapit ac transfert in rem amatam. *Anima*, inquit Augustinus, *magis est ubi amat, quam ubi animat.* Et rursum Dominus: *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Cur quaeris cor tuum in pectore tuo? *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.* Et quia corpora nostra, anima recedente, deficiunt, ideo qui Deum amant, deficere ac languere se dicunt: si videritis *dilectum*, inquit sponsa, renunciate *ei quia amore langueo.* Et sanctus David: *Defecit cor meum et caro mea, Deus cordis mei et pars mea, Deus in aeternum.* Et idem ille propheta flebiliter aliquando canebat; *Cor meum dereliquit me*: avolaverat enim in pectus rei amatae. Quicumque igitur Deum amant, in Deo tamquam in proprio domicilio, commorantur.

Sed dices: Quomodo qui Deum amat, in Deo manet, et Deus in eo? Numquid in suo habitatore domicilium habitare potest? Potest plane, si et amatus amantem redamare potest. Tu pecunias diligis? in pecuniis manes, sed non pecuniae in te manent, quia redamare amantem non noverunt. Deus autem diligentes se diligit, imo vero prius ipse diligit, quam diligatur. *Qui diligit me*, Dominus ait, *diligetur a Patre meo, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Ergo qui manet in charitate, quia diligit Deum manet in Deo, et quia vicissim diligitur a Deo, Deus manet in ipso.

O nos beatos, auditores, si talem domum nobis comparare, et eam, quocumque pergimus, nobiscum circumferre studeremus, ut Diogenes de suo dolio satagebat, forlasse non tam frequenter moesti essemus, nec tam saepe damna accepta deflceremus, sed de nobis caneret propheta David: *Altissimum posuisti refugium tuum non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Contenderent hostes nostri arcus suos; sed ad arcem istam jacula non pervenirent, neque *sol per diem* ustularet *te, neque luna per noctem.* Quid enim dies auditores, nisi tempus prosperum significat? Tunc enim quia lux micat secundae fortunae, multi numerantur amici: omnes se ostentant, omnes blandiuntur, omnes adulantur. Quid vero nox designat, nisi fortunam adversam? Tunc enim tamquam si densissimis tenebris obrutus esses, nemo te videt, nemo cognoscit, transis per plateas? nemo occurrit, nemo salutat: quaeris amicos? nemo te novit: quaeris affines? se tibi conjunctos omnes negant. Quod si iterum lux tibi prosperitatis oriretur, mox innumerabiles cognatos, consobrinos, nepotes et pronepotes haberes. Et qui paulo ante in tenebris adversitatis affinitatem videre non poterant, nunc arctissimam conjunctionem viderent. Dies igitur secundum nox adversum tempus significat. Ac in die quidem sol hoc est, concupiscentiae ardor exurit. Qui enim cernunt sibi quodlibet licere, ac impune esse cupiditates suas explere, mirum est, in quae scelerum ac flagitiorum praecipitia nonnumquam dilabantur. At vero in nocte luna hoc est, inconstantia et mutabilitas nocet. Quoniam enim tunc ex claris obscuri, pauperes ex opulentis, ex felicibus miseri efficiuntur, saepe vim adversae fortunae non ferentes, vel ad laqueos, vel ad aquas, vel ad venenum vel ad gladium currunt.

Sed haec omnia auditores, illis accidunt, qui domum non habent. Nam qui se abscondunt *in abscondito tabernaculi* Domini sui, eos nec *sol per diem* erit, nec, *luna per noctem.* Certe sanctus Abraham, et rex Ezechias, et imperator Theodosius, et pontifex Gregorius, et rex Gallorum Ludovicus, et Boemorum Wenceslaus, et Ungarorum Stephanus, et Anglorum Ofwaldus, et alii per multum die fuerunt: divitiis, honoribus et aliis hujus mundi bonis abundabant: numquid propterea a sole exusti sunt? numquid divitiae talibus obfuerunt? numquid non magis per eas sibi gradum ad coelum effecerunt? Et hoc unde? Nisi quia in charitate manentes, in Deo manebant, et Dei amorem rebus omnibus caducis et fragilibus anteponebant? Ista enim non magnopere diliguntur, nisi ab iis, qui meliora diligere non noverunt. Rursum autem sanctus Job, et pene omnes prophetae et apostoli ac martyres Domini in nocte fuerunt. Audi quid apostolus dicat: *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis caedimur, et instabiles sumus et laboramus operantes manibus nostris, maledicimur et benedicimus persecutionem patimur et sustinemus, blasphemamur et absecramus tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc*, et cum tanta paterentur, non propterea tristes erant, sed e contrario gaudebant in infirmitatibus: quia *virtus in infirmitate perficitur*, scientes *quia tribulatio patientiam operatur patientia autem probationem probatio vero spem spes autem non confundit.* Quare? *Quia charitas Dei* (vides quo pacto omnia charitati accepta referuntur) *diffusa est in cordibus nostris.* Isti igitur, quia in Deo proferunt nidum suum, nihil amittebant, quia nihil diligebant, nisi in Deo, qui amitti, aut perire nullo modo potest. Vis et tu non sentire jacturas? non diligas res perituras: sed ibi fige mansionem tuam, ibi cor tuum requiescat, ubi nihil transit, sed vera et aeterna et stabilia sunt bona.

Jam vero aedibus constitutis, victus est quaerendus. Quid enim juvat amplam et elegantem domum sed vacuam rebus omnibus possidere? Verum non longius abire debemus, ut victum quaeramus, Nam ipsa charitas, quae domus est, etiam victus est. Ad victum enim tria omnino necessaria esse videntur panis oleum et vinum juxta illud psalmi: *A fructu frumenti vini et olei sui multiplicati sunt.* Et item Ieremias ait: *Confluent ad bona Domini super frumento et vino et oleo.* In Genesi quoque non legistis, quibus verbis patriarcha Isaac Jacob filio suo benedixerit? *Det tibi*, inquit, *Deus de rore coeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti*

et vini et olei. Et in eodem capite loquens ad Esau: *Frumento*, inquit, *vino et oleo stabilivi eum et tibi post haec, fili mi, ultra quid faciam?* Is enim omnia, quae ad victum pertinent, habere videtur, qui frumentum vinum et oleum habeat.

Charitas, auditores, vinum est. *Introduxit me in cellam vinariam, et ordinavit in me charitatem*. Ut enim vinum homines hebrios et furiosos facit, ita charitas sanctos viros ad eam sapientissimam dementiam adducere solet, ut in rebus adversis, summisque difficultatibus glorientur, et contumeliam decus, injuriam gloriam, contemptum honorem vel amplissimum ducant. Quid enim illud erat, quod in sanctis hominibus faciebat, ut nihil arduum, nihil grave, nihil difficile esse putarent, ut omnia se posse pro Domino crederent, difficultatem numquam causarent, nisi sobria et sancta vini hujus ebrietas? Nonne ebrius Benedictus, nonne ebrius Franciscus, quorum alter in spinis tamquam in rosis, alter in nive tamquam in plumis volutatus est? Nonne ebrius Bartholomaeus, qui pellem ita sibi detrahi passus est ac si veste solum aliqua spoliaretur? nonne ebrii et musto pleni omnes apostoli, qui cum duodecim tamen essent, totum tamen orbem aggredi non timuerunt? Ad hanc ebrietatem sponsus invitat, qui *tamquam potens crapulatus a vino*, in cantico amoris dicit: *Comedite amici; et bibite, et inebriamini charissimi*. Hoc enim non est *vinum, in quo est luxuria*, sed *vinum germinans virgines*! Hoc item est illud vinum, quod quia novum est, non nisi in utres novos poni debet. Quocirca, auditores, si quando nobis pro Domino pericula subeunda sunt, vel caro petulans edomanda, vel diaboli molitionibus resistendum, et ne succumbamus vehementer timemus, cur non ad vinum et ebrietatem istam confugimus? Qui ultimo supplicio afficiendi sunt, et aliquibus locis, usque ad ebrietatem bibere compelluntur, et quamquam non bona consuetudo est, tamen id propterea fit, ut qui ad tale supplicium ducuntur, tamquam mentis inopes, sensum doloris vel nullum vel minimum capiant. Ita igitur et nos, si Dei amore ebrii effici voluerimus, res maximas minimo negotio peragemus, sine labore laborabimus, et summos dolores sine sensu doloris perferemus.

Charitas rursum oleum est. Primum quidem quia curat vulnera peccatorum, deinde quia, ut oleum super omnes liquores ascendit, ita charitas, quae excellentissima virtus est, nisi supremum in corde locum habeat, in corde esse minime dignatur. Postremo, quia summam homini laetitiam affert: *Propterea*, inquit, *unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae*. Et item: *Ut exhilaret faciem in oleo*. Hinc videlicet Dominus ait: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum*, hoc est, laetum et hilarem te praebe. Et vere, auditores, nulli tamquam tam jucundi et laeti fuerunt quam Dei amici, quorum delitiae hoc oleum fuit, qui in tribulationibus gaudebant quorum et lachrimae dulces erant. *Multi vident*, ait b. Bernardus, *crucem nostram, sed non vident unctionem nostram. Qui si viderent, profecto crucem non horrerent. Nam et si crux jugum videtur, tamen computrescit jugum a facie olei*. Charitas igitur et vinum et oleum est.

Sed numquid est etiam panis? Non sane. Charitas, inquam, panis non est: nec injuria. Nam hic non messorum, non rusticorum, non robustorum, sed amantium cibum quaerimus. Amentes autem aegri et languidi sunt. *Stipate me malis, quia amore langueo*, ait sponsa. Charitas igitur non panis est, sed pro pane lac est. Talis enim cibus ad languidos reficiendos accomodatus est. *Meliora sunt* (inquit sponsa) *ubera tua vino*. Et Isaias: *Venite emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac*. Lac igitur, auditores, cibus, quo sponsa cordium nostrorum amatores suos alere, nutrire, reficere etiam et recreare solet. Quid enim est lac, nisi inexplicabilis et eximia, et omnem sensum exuperans quaedam dulcedo, quam vere spiritales, et qui mundum propter Dominum contempserunt, ex uberibus sponsae interdum sugunt? auditores, et dicam qui plane hujus lactis est expers, neque vel semel gustavit, quam suavis est Dominus, quietus et tranquillus numquam esse potest. Vidistis aliquando canes in venatione, quo pacto dum leporem aut perdicem pervestigant semper incertos et vagos cursum ineunt? nunc hac, nunc illac discurrunt, nunc montes ascendunt, nunc per valles impetu feruntur, nunc prata vel arva circumeunt: at ubi olfaciendi sensu praedam, licet longe positam, senserunt, nec amplius incerte vagantur. Pari ratione mortales omnes veluti quidam canes nihil aliud, quam beatitudinem et felicitatem venamur. Sed quam diu odorem aliquem Dei, in quo solo nostra beatitudo posita est, spiritalibus naribus non haurimus, tamdiu incerti et vagi sunt gressus nostri; nunc post istam, nunc post illam voluptatem currimus et ubi videmus eas non esse leporem, quem quaerimus, mutamus consilium, et honores ac dignitates venari incipimus. Ubi autem iam multum lassi umbram quamdam amoris apprehendimus, et nec ibi esse cernimus leporem, quem quaerimus, iterum nos ipsos excitamus et scientiam rerum et cognitionem persequimur, tamquam ibi certissimam quietem et tranquillitatem inventuri. Sed ubi omnia plena opinionibus, plena labyrinthis, plena difficultatibus, et veritatem in abdito positam esse videmus, quasi consilii inopes: iterum aut pecunias aut voluptates corporis consectamur. Ita ambulamus *vias difficiles*, et tempus, et vestes, et membra in venatione terimus: et tamen, quod quaerimus, non invenimus. Quaerimus enim quietem, et voluptatem, et nihil nisi labores et dolores, et timores et solicitudines capimus. Et merito. Nam petimus a mari dulcedinem, a spinis uvas, a tribulis ficus. At si forte Dei benignitate, et industria ac labore nostro semel perfecte cor convertimus ad Dominum et odorem verae felicitatis sentimus, et ex uberibus ejus, vel modicum lactis sugimus, tunc diriguntur gressus nostri, et *vultus* nostri *non amplius in diversa* mutantur: nulli tunc circuitus, nulli anfractus, nulli ascensus aut descensus: sed iter rectum et expeditum, nec ad dextram nec ad sinistram, semper hilares, semper gaudentes ad coelum recta tendimus. Consulite, obsecro, consulite

vitas sanctorum, ut Benedicti ut Dominici, ut Francisci, ut aliorum: et quales ante conversionem et quales post conversionem fuerint, considerate: et plane videbitis omnino verum esse quod dicimus. Sed quia tempus transit et nos transimus et caetera.

Post victum igitur sequitur vestitus. Sic enim apostolus ait: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Charitas, auditores, sicut victus, ita et vestitus est. *Charitas*, inquit apostolus Petrus, *operit multitudinem peccatorum.* Haec est illa vestis nuptialis, sine qua tutum omnino non est inveniri, cum ad Domini convivium introducimur. Haec vestis amplissima et maxima debet esse, ut etiam proximorum nuditatem et ignominiam tegat. Vides fratrem tuum a diabolo circumventum in crimen aliquod incurrisset? Noli illum Cham, Noe filium, imitari, noli caeteris prodere, quod vidisti, noli fratri tuo aliquid mali nominis conflare; sed operi plagas ejus veste charitatis, et eas curare potius, quam aliis ostendere satage. Hanc vestem beatissimus Bartholomaeus ne amitteret, non solum alias vestes omnes, sed et ipsam pellem sibi detrahi passus est. Ut enim latrones in silvis non vitae hominum, sed marsupiis insidiantur: gladios quidem distringunt, et mortem intentant; non tamen animam sed marsupium petunt: ita nostrae fidei persecutores a diabolo incitati, non ideo fortissimos martyres tam diris suppliciis cruciabant, quia poenis eorum et cruciatibus delectarentur; sed quia fidei gemmam pretiosam et charitatis ornatissimam vestem eis detrahere gestiebant. Intellexit hoc beatissimus Bartholomaeus, et bene sibi conscius thesauri, quem gestabat, naturale pallium corporis sui latronibus in deserto dimisit; et in tabernaculum Domini sui cum thesauro fidei et veste charitatis aufugit.

Neque solum vestis est charitatis, sed etiam lorica. Nam, ut apostolus docet: *Charitas omnia suffert*: et ut sponsa dicit in cantico: *Fortis, ut mors dilectio: dura, ut infernus aemulatio.* Hanc loricam Dominus discipulis promittebat, cum ajebat: *Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.* Hinc videlicet apostoli, ubi in die pentecostes loricam istam induissent, non amplius fugam propter metum Judaeorum, non tenebras meditabantur: sed liberius tunc, et audacius in publico versabantur, veritatemque promulgabant, quam timidius ante delitescerent.

Sed ut jam ad extremam orationis partem veniamus. Si quid est, quod propter vitam, ignem, aquam, domum, victum et indumenta quis requirat, id omne pecuniis emi potest. Quare postremo loco charitas etiam pecuniis comparatur. *Suadeo tibi* (Dominus loquitur in Apocalypsi) *emere a me aurum ignitum.* In regno coelorum, auditores, nulli nummi, nisi aurei accipiuntur: aerei autem atque argentei nisi auro tecti sint, omnino reiiciuntur: hoc est, (ut apertius loquar) charitas est velut aurum, quae coelum comparare potest: fides autem, et castitas, et caeterae virtutes, velut nummi aerei aut argentei sunt: et nisi auro tegantur, id est, cum charitate jungantur, non recipiuntur a rege coelorum: neque, etiamsi multa millia talium nummorum numerarentur, gloriam illam unquam emere valerent. Inspicite nunc, auditores, inspicite loculos vestros. O quam multi sunt, qui se divites putant, et auro abundare se credunt, et interim tamen nisi aurichalcum habent, vel folia quaedam, quae colorem auri et sonitum quemdam habent, sed pondus et aestimationem auri non habent. Isti sunt, qui diligunt *verbo et lingua* non *opere et veritate.* O quam multi reperiuntur hoc tempore, qui si verba spectes, charitate plenissimi videntur: pecunias et vestes, et domum et seipsos offerunt, et amicis dicunt. Quicquid est meum, pariter est et tuum: utere fruere bonis meis, non secus ac tuis: operam meam in nullo sive loco, sive tempore desiderabis. At ubi reipsa aliquid ab illis petitur, nihil habent, nihil valent, nihil possunt: pecunias fures rapuerunt: vestes tineae comederunt: frumentum totum est consumptum. Ah miser, charitas ista, charitas aulicorum est, non charitas christianorum est. Siccine aurichalcum venditis pro auro, et judicium Dei non timetis? Foeminam unam his diebus vidimus in patibulo, quia adulterinum argentum in hanc urbem adferebat: sed o quam multos pariter in patibulis videremus, si de omnibus supplicium sumeretur, qui non pro argento stannum, sed pro auro aurichalcum venditant? Cur igitur tam stultus es, ut cujus facta imitaris, ejus exitium non perhorrescas? Sed enim, auditores, incidimus in foecem saeculorum, in illa, inquam, tempora incidimus, de quibus apostolus praedicebat: Futuros in eis *homines sine affectione seipsos amantes. O quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus!* Ubinam est hoc tempore charitas illa primorum christianorum, quorum *erat cor unum, et anima una? Nec quisquam eorum quae possidebat, aliquid suum esse dicebat*: et ideo nullus *egens erat inter illos.* Ubi est charitas illa beatissimi Martini, qui pallium dimidium habere voluit, ut charitatis vestem integram retineret? Ubi charitas Paulini, qui cum nihil jam praeter seipsum haberet, se quoque ipsum vendi voluit, ut viduae filius redimetur? Exulat, charitas: ad inopiam redacti sumus, volentes divites fieri, pauperes facti sumus.

Verum enimvero, auditores, quicumque pastores, aut esse debetis aut jam estis, vos, inquam, arcam auro plenam habere necesse est: profecto enim recordamini, cum Dominus apostolum Petrum primum et summum pastorem efficere vellet quidnam petierit ab eo: Num quidnam rogavit, ex quam illustri stirpe descendisset, aut quem patrem, quem avum, proavum, atavum, quos majores habuisset? Aut quot praedia, quot famulos, quam supellectilem haberet? aut quot annos in curia versatus fuisset? Non sane, non haec Dominus rogavit. Sed quid? *Simon Joannis, diligis me plus his*? hoc est, Marsupium charitatis estne tibi majus et plenius quam his? Et b. Chrysostomus in altero dialogo de sacerdotio, qua ratione convincit, suum illum Basilium dignissimum pontificatu fuisse? nonne quod bonus ille Basilius, cum salutem proximi in discrimen adduci videret, ipse se in aperta pericula coniecit? cum hoc ejus factum ab amicis reprehenderetur, ait: *Non aliter ego ama-*

re didici nisi, ut pro fratribus animam ponam. Videtis igitur, videtis, quomodo charitas aurum sit.

Sed forte his aliquid non contentos divitias mentis, hoc est, sapientiam et eloquentiam requirat. Verum et hoc charitas habet. Nam aurum ignitum, cum pondere et colore etiam lucem et sonitum habet. Quid vero lux, nisi sapientiam? quid sonitus, nisi eloquentiam ostendit? Hinc b. Joannes ait: *Unctio docebit vos.* Et quid unctio, nisi charitas? Et ipse Dominus: *Jam non dicam vos servos, sed amicos, quia quaecumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Mysteria igitur et arcana divinae sapientiae amicis, id est, iis, qui diligunt, et diliguntur nota fiunt. Hinc b. Bernardus et b. Thomas Aquinas plura oratione, quam lectione didicerunt. Hinc beatus ille et magnus Antonius alioqui simplex et imperitus, doctissimos philosophos confutavit. De eloquentia vero quid dicam? quando charitas magistra sanctorum, ipsa rhetorica afficacius persuadeat? Videte matres, quando filios retinere conantur, ne pergant ad bellum, quam multa faciunt, et dicunt ad persuadendum accomodata? Quis, obsecro, eas rhetoricari, quis ubera ostentare, quis gestationem in utero, quis partus dolorem, quis laborem educationis commemorare docuit? Nonne charitas eloquentiae et omnium bonorum mater? Charitas enim verborum et sententiarum vim, copiam, ornatum deesse non patitur. Quis nostrum aliquando tam fructuose concionabitur, ut b. Franciscus concionabatur, qui non verba cogitabat, et ignem charitatis accendebat? Sanctus Athanasius refert, cum b. Antonius ab episcopis Aegypti accersitus Alexandriae contra Arrianos haereticos praedicaret, innumerabiles homines ad Christi fidem esse conversos: neque tamen b. Antonius Tulliana volumina, sed charitatis liber eloquentiam edocuerat. O utinam oratores christiani in hoc omnes incumberent, ut verba non tam polita, quam ignita proferrent: neque tam aures delactarent, quam corda succenderent: fortasse enim aliam Ecclesiae faciem videremus. *Quid paleis ad triticum? Dominus: Numquid non verba mea sunt quasi ignis, et quasi malleus conterens petras?* Ignis est verbum Dei, malleus est verbum Domini: non ergo molle et languidum, sed vivum et efficax esse, et non mulcere, sed terrere; non adulari, sed minari: non refrigerare, sed inflammare debet.

Sed tu o beatissime Balbolomeae! apostolicum sidus! O marthyrum decus! O Indiae lumen! O ecclesiae ornamentum, ignosce, quaeso, ignosce supplicio tuo. Tibi jam sermo deberetur, neque materia deesset. Tu pro Christo Lycaoniam, Indiam, Armeniam peragrasti. Tu reges et populos ad Christi imperium adjunxisti: tu gladio verbi Dei vicisti gentes immanitate barbaras multitudine innumerabiles, locis infinitas. *Bonum certamen* certasti, *cursum* consummasti, *fidem* servasti. Tu pro Christo in terris mortalibus spoliis exutus fortiter occubuisti. Tu a Christo in coelis stolam decoris indutus gloriose triumphasti: et si cateri commilitones tui, in qua parte corporis vulnera susceperunt, in ea praecipuo splendore clarebunt; quid corpore splendidius aut admirabilius tuo, quod totum ea gloria, eo fulgore micabit? Et quantam haec nobis ad dicendum materiam, quantam ad ornandum copiam, quantam facultatem ad agendum ministrarent? Sed charitas, de qua loquimur, non patitur, ut auditores meos, cultores tuos, audiendo fessos amplius defatigem. Tu igitur, o beatissime, de coelo nos respice, et ignem illum, quo in terris flagrasti, quo aditum tibi in locum istum aperuisti, a Christo nobis orationibus impetra; ut qui de te gaudemus in terris tecum perpetuo laetemur in coelis. Amen.

CONCIO XLII.

DE NATIVITATE B. MARIAE VIRGINIS

THEMA

Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut Sol, terribilis, ut castrorum acies ordinata? *Cant.* 6.

SYNOPSIS

Illustrium foeminarum laudes propositis earum praeclare gestis a vulgi opinione vindicantur: et ad propositum thema Divinae virgini applicandum et explicandum descenditur. Quantam laetitiam nativitas b. Virginis toti universo attulerit declaratur, et a simili aurorae amplificatur. Maria eleganti comparatione lunae assimilatur, ubi quasi per transennam lunae magnitudo ex sacris litteris et patribus contra astrologorum scita ostenditur. Dignitas et excellentia Deiparae virginis contra Lutherum eidem omnes homines aequantem, ferventer defenditur, et testimoniis patrum, et Chrysostomi, Epiphanii, Augustini, Ambrosii, Hieronimi, Bernardi et Anselmi confirmatur, ubi etiam a quarumdam haeresum enumeratione probatur, haereticos semper medio relicto, virtutis sede, ad extrema exorbitare. Quomodo ex imputativa justitia perverse Lutherus ratiocinetur et seducatur; et qua ratione justitia in homine a Deo proveniat, luculentis argumentis colligitur. Quam variis modis Maria pulchrior sit luna, et electa ut Sol, docetur. Deinde corpus ecclesiae misticum in sua membra convenienti divisione dirimitur, in quo Christus caput, Spiritus Sanctus cor, b. Virgo collum, Praelati humeri, martyres et doctores brachia, prophetae pectus, poenitentes renes, virgines viscera, monachi genua, coniugati pedes, et demum ecclesiastici stomachus sunt. Subnectuntur praeterea varia aeque pulcherrima d. Virginis encomia; simul et causa redditur, cur illa castrorum acies ordinata *dicatur. Duae denique utilitates, paupertatis scilicet et laborum tolerantia; et adversitatum modesta sine querimoniis perpessio, nobis b. Virginis Deiperae exemplo propositae, juncta ejusdem invocatione, concludunt.*

Foeminarum genus, auditores optimi, ineptum minimeque idoneum ad res magnas et praeclaras gerendas, vel quod animi magnitudinem prudentia et consilio careant, vel quod ab ipsa natura insitam quamdam timiditatem, levitatem et tarditatem habeant, plerique omnes existimant. Verum si sacra volumina diligenter evolvere voluerimus, intelligemus profecto, foeminas non paucas fortissimis etiam viris in sanctis litteris anteponi. Ac propterea non temere de omnibus pronunciandum, nec facile sententiam esse ferendam. Quid enim, obsecro, excellentius, quid sublimius viri commemorare possunt, quam quod gravi et sapienti oratione mentes hominum flectant? quod prudentia, consilio, auctoritate concilia coetusque hominum jure sociatos, qui civitates appellantur, moderentur ac regant? quod urbes expugnent? quod exercitibus imperent? quod plagis, nec vulneribus nec mortibus terreantur? Istae enim sunt laudes, in quibus tamquam propriis viri se jactant, et quibus se superiores foeminis esse, arbitrantur. Verum consulite sacram historiam: legite orationem quam habuit Abigail uxor Nabal ad David, et plane videbitis tantis eloquentiae et prudentiae opibus instructum animum mulieris, ut majores in viro jure desiderari non possint. Dum enim vir fortissimus David cum quadringentis militibus armatus descenderet, ut Nabal, et uxorem et liberos, et servos et pecora ejus interficeret, atque deleret, occurrit ei Abigail, et ubi Nabal ipse prae timore loqui non potuisset, ipsa imperterrita in medio armorum, coram hoste sibi irato, et furore justissimo succenso ita egit, ita crimen diluit, ita denique locuta est, ut non modo David placaretur, et omnem injuriam condonaret; sed etiam ita ingenio et facundia ejus delectaretur, ut eam mortuo Nabal in uxorem ducere desideraverit. Quid Debora? Nonne et prophetae, et Judicis et imperatoris munere functa est? nonne exercitum ductavit? nonne populo praefuit? principes et primores regni in officio continuit? Quid vidua illa honestissima, quid.

inquam, Judith? Nonne ducem exercitus potentissimum Holophernem, qui orbem totum armis domare aggrediebatur; nonne patriam liberavit? nonne auctor salutis suis civibus fuit? Esther autem pulcherrima et sanctissima nonne vastitatem et caedem ab omni gente Judaeorum avertit? nonne gladius ab eorum omnium cervicibus amovit? nonne incendium ab Aman accensum prudentia, et consilio pene sola restinxit? Jam vero quid dicam de fortitudine animique magnitudine Theclae, Agnetis, Ceciliae, Catharinae, Barbarae, aliarumque non quatuor aut quinque, sed pene innumerabilium castissimarum, fortissimarumque virginum, quae et carnis propriae cupiditates, et mundi blanditias et daemonum machinamenta, et bestias, et cruces, et rotas, et ignis et gladios superaverunt? Si de iis dicere aggrediar, immensam orationem suscipiam. Verum enimvero, auditores, quando genus foeminarum nihil horum, quae diximus haberet, jure tamen ac merito propter eam solam, quae hodierna die mundo veluti fulgor salutaris illuxit, vehementer laetari, gaudere et gloriari posset. Haec enim una post Deum et Christum in tota rerum universitate parem omnino non habet; nec solum hominum sed etiam angelorum splendori hujus unius gloria tenebras maximas offundit. Ac me quidem, ut nihil est, quod magis delectat, ita nihil est quod terreat magis, quam laudes et gloriam virginis praedicare. Siquidem tam alte sentiunt omnes, ut par est, de excellentia Matris Dei, ut nihil dici possit tam sublime, quod non humile et abiectum, et inferius ejus laudibus videatur. Te igitur virgo beata, quae nobis a Deo stella maris, et dux ac regina constituta es, te, inquam, appello, tuam opem imploro. Tu mihi vocem, et verba et vires suppedita, ut ea per te dicam, de te, quae Deo et tibi honorem et gloriam, et nobis utilitatem aliquam ac emolumentum adferant.

Ut igitur non vagetur, sed certam sedem habeat oratio mea, illa verba explicanda suscepi, quae in Canticis canticorum de hac virgine scripta esse ecclesia universa testatur, quae talia sunt: *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* Etenim hac sententia edocemur, virginem nostram longe aliter natam esse, quam caeteri Adae filii nasci solent. Non enim tenebris circumdata peccatorum; sed granae splendore illustris, quasi aurora valde rutilans orbi terrarum illuxit: nec orginalis culpae maculis foedata, sed pulchra, ut luna: nec velut una de turba, sed instar solis electa: nec diaboli imperio addicta, sed daemonibus omnibus ut castrorum acies ordinata formidabilis atque tremenda. Quid enim est aurora, nisi medium quoddam inter noctem et diem? Vere igitur Maria ut aurora consurgens apparuit, quae mater Christi, justitiae solis, existens, et nostrae salutis exordium, et media inter legem et gratiam, hoc est, inter noctem et diem fuit. Cum noctis tenebrae, quae mundum involverant, et loca omnia horrore et metu repleverant, aurora exoriente fugere incipiunt, qua laetitia, quaeso, mundus hic omnis afficitur? Aviculae omnes quam laetis vocibus diem salutant? Nonne et coelum, et terra, et omnis natura gaudere ac probe gestire videtur? Quod si haec fiunt, cum quotidie aurora ad nos revertatur, quid fieret, si forte aliquando contineret, si forte aliquando contingeret, ut Deo sic providente, per unam aut alteram hebdomadam noctem perpetuam haberemus, et solis aspectu eo tempore privati essemus, neque sciremus extinctusne esset, an virtute aliqua superiore detentus, redire ad nos, et orbem nostrum illustrare non posset? Quid obsecro, ageremus? Qui gemitus, qui clamores exaudirentur? Quis enim laetitiae in illis tenebris, in eo horrore locus esset? Quid edere, quis bibere, quis dormire, quis loqui auderet? Quam saepe ad Orientem miseros et lachrimabundos oculos converteremus? At ubi aurorae tam diu et tam cupide expectatae primus fulgor appareret, et solem ac diem certissime venturum praenunciaret, quis prae laetitia capere seipsum posset? quis non exultaret? quis non clamaret? Quae cum ita sint, quis explicare queat, auditores, quid senserint sancti Patres nostri patriarchae, inquam, et prophetae et caeteri justi, qui per saecula in tenebris fuerant, quando Mariam velut auroram ortam esse didicerunt? et choros angelorum, quem plausum dedisse, quibus vocibus, qua laetitia, quo cantu hunc hortum excepisse existimatis? Ego sane mihi persuadeo, non modo angelos et homines sed etiam solem et Lunam, et caetera sidera, coelum quoque, et elementa et totam hac rerum universitate exultasse: quippe cum Christi Servatoris adventu, et divinae atque humanae naturae conjunctione illustranda et exornanda esset. Sancti igitur patres cum admiratione et gaudio hodie dicunt, *quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens?* Daemones quoque et omnis exercitus inferorum cum stupore simul et horrore exclamant: *Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens?* Angeli vero non semel, sed saepe cantibus ingeminant: *Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens?* Nostrum, auditores, est tanta laetitia et gaudio respondere, ac dicere: *Maria est, quae progreditur quasi aurora consurgens.* Nec enim tam illustri die alia aurora digna erat, nec aliam auroram talis dies postulabat.

Sequitur, *pulchra ut luna.* Si quis est, auditores, qui plane cognoscere cupiat, cui similis sit nostra virgo, attollat aliquando oculos in coelum, auratum illud gemmisque distinctum lacunar, quod Deus terrae pavimento floribus quasi depicto superimposuit intueatur, ubi viderit tot lumina, tam nitida et tam splendentia, quae coelum, ut prata flores exornant, non existimet ea splendore illum ex seipsis habere. Nam sol, dux et princeps, et moderator luminum reliquorum, ipse est mundi oculus, et fons luminis, qui omnia sidera sua luce lustrat, et complet. Verum lunae, tamquam sorori ac sponsae longe majorem luminis copiam tribuit. Ita cogitare debemus, auditores, sanctos omnes in coelis veluti stellas fulgere, Mariam ut lunam, Christum ut solem. Quamquam enim sanctorum alii magis, alii minus lucent, ut apostolus ait; *Alia charitas Solis, alia lunae, alia stellarum*; tamen omnes, quicquid luminis habent, hoc

est, quicquid gratiae, quicquid gloriae, quicquid potentiae, quicquid sapientiae, quicquid beatitudinis habent, a Christo habent, qui gratiae,et gloriae et omnium bonorum fons est. Et quemadmodum luna pene incredibiliter magnitudine, decore et claritate stellis caeteri antecellit, et ipsi soli quam simillima est: ita et Mariae gloria pene incredibiliter major est Sanctorum omnium gloria. Et sicut Luna luce aliena, et radiis solis accensa convertitur,sic et Maria non secus ac alii coelites, quicquid habet decoris et luminis ad totum Christo Soli acceptum refert.

Neque objeceris mihi astrologorum decreta,qui lunam pene minimam stellarum esse volunt. Primum enim neque ipsi id facile demonstrabunt,neque nos, si negare id voluerimus: propterea haeretici erimus, praesertim cum Moyses tam aperte dicat, fecisse Deum duo luminaria magna,luminare majus, videlicet solem, ut praesset diei et lunam, ut praesset nocti. Deinde d. Augustinus cap. 16 lib.21 super Genesim,nonne apertissime docet, multo esse melius scripturae divinae et lunae magnitudine, quam astrologis credere, cum ipsi non solum luna, sed etiam sole stellas aliquas majores esse contendant. Quod, ut eo loco idem Augustinus ait, nisi absurdissime dici non potest. Quid? Magnus Basilius Hom. 6 quae est de opere quartae diei,stellarum globos uno solis globo excepto, a lunae magnitudine superari confirmat. Neque ab hac sententia b. Chrysostomus et b.Ambrosius absunt.Verum quicquid de hac controversia statuendum sit, neque enim astrologorum inimicitias gerendas mihi esse unquam putavi, illud certe asserimus, gloriam virginis nostrae tanto excellentiorem esse gloria coelitum caeterorum, quanto lunae decor et magnitudo,decorem et magnitudinem luminum reliquorum, vel vincit vel vincere aspectibus nostris videtur.

Alia quaestio est, auditores, quam ego pluris facio, et ad quam profligandam mihi vocem, et latera, et impetum et ordorem ministrari vehementer cupio. Lutherus enim luteus plane, et qui nihil, nisi in luto et coeno volutari desiderabat, in sermone, quem habuit aliquando de natali die b.Virginis, matris Dei in istam vocem blasphemo atque impuro ore prorupit:*Omnes Christiani aeque magni sumus, sicut Mater Dei, et aeque sancti, sicut ipsa.*O linguam praecidendam!O blasphemiam inauditam! Dignare me laudare te, virgo sacrata: da mihi virtutem contra hostes tuos. Tunc Deiparae virginis aequalis, qui castitatem vovisti, et monachus monialem, hoc est, sacrilegus sacrilegam uxorem duxisti? qui paupertatem voluntariam professus es, et templa, atque altaria spoliasti? qui obedientiae jugo collum subiecisti, et jugum postmodum excussisti, et sacra vingula disrupisti, et majoribus tuis, et sanctis pontificibus, et ecclesiae matri, et Deo parenti obtemperare recusasti? Tu qui gloriam Deo, sanctis venerationem, templis ornatum, vim sacramentis, cultum debitum imaginibus sacris, canonicis libris auctoritatem, majoribus obedientiam, et multis millibus miserorum, et per te deceptorum hominum vitam et salutem aeternam eripuisti?Et quomodo tam excors, tam stultus es, ut tam aperte tecum ipse pugnes, ut cui te parem esse dicis, ejus diem festum celebres, et de laudibus ejus ad populum verba facias? Sed enim auditores, verum est proverbium graecum, κακȣ κορακος κακον ωον *mali corvi malum ovum*: quales parentes, tales filii. Jovinianus enim, quem nostris temporibus Lutherus expressit, qui (ut b. Hieronymus testatur) virginitatem matrimonio aequabat, jejunia reprehendebat, ut Epicuri vel Aristippi discipulum diceres;idem peccata paria et virtutes pares et praemia paria, juxta Stoicorum haeresim, asserebat; neque aliquid interesse volebat inter gloriam virginis Deiparae, et eorum infantium,qui mox suscepto baptismate moriuntur. Sanctus quoque martir Irenaeus, cap. 24 lib. contra Valentinum scribit, Carpocratis sectatores eo impudentiae devenisse, ut non modo Virginis, sed ipsi etiam Christo se pares dicere auderent. Ecce quales magistros Lutherus imitatus est! Nam si non istos, sed eorum antagonistas, sanctos illos patres, qui eorum haereses refellerunt, illa, inquam, Ecclesiae lumina, quae horum tenebras dissiparunt, imitari voluisset, profecto non tam absurdas opiniones neque errores tam crassos in Germaniam suam invexisset.

Audite enim quid b. Chrysostomus in Lyturgia dicat: *Ut vere dignum ac justum est, glorificare te Deiparam, et semper beatissimam, et penitus incontaminatam Matrem Dei nostri, honoratiorem Cherubim, et gloriosiorem incomparabiliter Seraphim, quae citra corruptionem Deum peperisti, vere Deiparam te magnificamus.* Quid est, Luthere? Audis, quid hoc Dei oraculum, et vere aureum os, et Graecia ornamentum dicat? Si Dei Mater honoratior Cherubim, et gloriosior incomparabiliter Seraphim est, quomodo omnes Christiani aeque magni sumus, sicut Mater Dei,et aeque sancti, sicut ipsa? Numquid omnes honoratiores Cherubim, et gloriosiores incomparabiliter Seraphim sumus? Quid de illo sancto sene Epiphanio dicam? Qui cap. 78 libri tertii contra Haereses, tantam videri hujus virginis excellentiam confitetur, ut vehementer dubitet,an singulari privilegio ipsa una, quae vitam ex se genuit, mortis imperio non subiacuerit.

Ac intelligatis, haereticos semper extrema sectari, non medium, in quo virtus est posita, in capite sequenti idem Epiphanius refert, haereticos quosdam eo usque virginem nostram extulisse, ut ei, tamquam Deo, sacrificium immolarent. Ecce vias haereticorum. Sabellius unam naturam in una dumtaxat persona in Deo constituit, et ad judaismum defecit. Arrius contra, tres personas trium differentium naturarum asserit,et ad paganismum deficit. Pelagius naturam atque arbitrium nostrum liberum extollit,et etiam sine gratia posse nos non peccare confirmans, plusquam angelos facit. Lutherus ex adverso liberum arbitrium auferens, et semper peccare nos asserens, inferiores belvis facit. Denique ut caeteros omittamus, Collyridiani Virginem Dei Matrem, tamquam alterum Deum, colunt. Lutherani eidem optimae et sanctissimae Virgini impurissimos homines, vel dicam pecudes aequare contendunt. Illa igitur, illa via regia est,

per quam Ecclesia Catholica mater nostra nos ducit, quae et trinitatem personarum in naturae unitate agnoscit, ut cum arbitratu libero gratiam jungit, et Virginem nostram non tamquam Deum, sed tamquam Dei Matrem, et corporis Ecclesiae nobilissimum et praestantissimum membrum veneratur et colit. Et quidem ex partibus orienti duos istos gravissimos testes produxisse sufficiat.

Veniamus ad Meridiem, quaeramus et ibi nostrae Virgini testimonium. Quomodo obsecro, testem magis idoneum Augustino reperiemus? Dic igitur Augustine sanctissime et eruditissime, dic Virgini Deiparae testimonium. *Excepta sancta Virgine Maria*: (loquitur de natura et gratia contra Pelagianos, estque cap. 36.) *de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum*, *quae concipere ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Haec ergo Virgine excepta si omnes illos sanctos et sanctas, cum hic viverent*, *congregare possemus*, *et interrogare*: *Utrum essent sine peccato? quid fuisse responsuros putamus? Utrum hoc, quod iste dicit, an quod Joannes Apostolus? Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis si interrogari potuissent, una voce clamassent*: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus*, *nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Haec Augustinus. Qui, ut audivistis, tres gradus constituit. In primo Christum posuit, de quo ait: *Quem constat nullum habuisse peccatum*, nimirum, quia Dei Filius ac Dominus erat, et hoc habebat a natura, ut peccare non posset. In secundo b. Virginem collocavit, cui gratiam tributam asserit ad vincendum omni ex parte peccatum: ac si apertius dixisset, nec ipsam Virginem ullum habuisse peccatum verum id non naturae ipsius, sed gratiae Salvatoris fuisse. In tertio ac postremo sanctos caeteros constituit, quos omnes peccatum habuisse constanter asseruit. Sed cur obsecro, Augustine beatissime, sanctam Virginem excipis, cum de peccatis agitur? Cur eam a caeteris separas? An nescis omnes Christianos ita esse magnos et sanctos sicut Dei Matrem? Ita est, inquit, nescio, et utinam nec Anglia unquam didicisset.

Pergamus ad Aquilonem, et Mediolanensem Ambrosium ac Stridonensem Hieronymum interrogemus. Dic, antistes optime, dic Italiae decus, dic nostrae Virgini testimonium. Audite quid libro secundo de Virginibus Ambrosius dicat. *Quid nobilius Dei Matre? Quid splendidius ea, quam splendor elegit? Quid castius ea, quae corpus sine corporis contagione generavit? Talis fuit Maria ut eius unius vita omnium sit disciplina.* Dic et tu Hieronyme beatissime, dic testimonium Mariae Te enim, qui linguarum peritissimus et vas eruditionis es, latere nihil potest: nec decet, ut qui Mariae speluncam obtines, non dicas testimonium Mariae. *Taceo*, inquit in prologo super Sophoniam, *de Anna et Elizabeth, et caeteris sanctis mulieribus, quarum velut siderum igniculos clarum Mariae lumen abscondit.* O preclarum et luculentum testimonium! Ergo non omnes Christiani aquae magni et sancti sunt sicut Mater Dei, si sanctissimae foeminae et alioqui clarissima lumina, cum Mariae comparatae parvi igniculi sunt; imo nec ut igniculos clarum Mariae lumen videri permittit.

Non gravemur, auditores, propter gloriam Mariae occidentis etiam regiones perlustrare: siquidem in ea plaga beatum Bernardum et beatum Anselmum reperiemus, in quorum voluminibus quot sunt litterae, tot fere sunt nostrae Virginis testimonia. Dic ergo, sancte senex, dic Bernarde castissimae Virginis amator, dic testimonium Mariae. *Non est equidem*, inquit, *quod me magis delectet, sed nec est quod terreat magis, quam de gloria Virginis Mariae habere sermonem. Ut enim sileam interim ineffabile privilegium meritorum, ac praerogativam penitus singularem, tanto eam devotionis affectu amplectuntur, honorant, suscipiunt, ut dignum est universi*, (Lutheranis videlicet exceptis) *ut licet de eo loqui gestiant omnes, tamen quicquid dicitur, de indicibili, et ipso quod dici potuerit, minus gratum sit, minus placeat*, *minus accepletur.* Sic ait sermone tertio de assumptione. Iam vero, Anselme praesul ornatissime, et Occidentis lumen ut ultimum, ita gravissimum, dic nostrae Virgini testimouium. Audite quid capite decimoctavo de conceptu virginali dicat. *Decuit, ut ea puritate Virgo niteret, qua major sub Deo nequit intelligi.* Itane, Anselme beatissime? Quis ergo, nisi impudentissimus, et vanissimus et superbissimus sit, se tanta Virgini comparare audeat? Quid, quod ipsa natura clamat et Anselmi testimonio testimonium dicat? Nam quis ita stupidus est, ut non videat etiam in corporibus ea puriora et nobiliora esse quae altiora et superiora sunt? Nonne aqua purior est, quam terra? et aer, quam aqua? et Ignis, quam aer? et caelum, quam ignis? Et mentes angelicae numquid non pene in immensum puritate et excellentia vincunt globos coelorum? Illa ergo Virgo Deipara, quae terrae montes, et spatia elementorum, et coelorum regiones transcendens, et super omnes omnium angelorum choros, ut Ecclesia canit, exaltata proxime ad Deum accessit, nonne ea puritate, et decore et gloria debuit enitere, qua major sub Deo nequit intelligi?

Haec igitur testimonia tot sanctorum hominum, quis tam stultus et tam improbus erit, qui non unius apostatae testimonio anteponat? Certe Deus ipse ita mihi de Lutheranorum, vel stupiditate vel improbitate conqueri videtur: Quomodo fieri potuit ut credere aliquando possetis, me Deum ac Dominum vestrum, qui sapientissimus et optimus sum, tot sanctissimos, integerrimos, eruditissimos viros qui signis ac prodigiis claruerunt, qui vitae sanctimonia et eruditione tamquam sidera in Ecclesiae firmamento praefulserunt, quos columnas in domo mea, quos oculos in corpore meo esse volui, me, inquam, hos omnes abjecisse ac dereliquisse, et ad unum impurissimum Lutherum accessisse, et ipsi veritatem aperuisse, qui me tot injuriis affecit per quem nomen meum in Germania blasphema-

tur, qui Ecclesiam domum meam perturbavit, concussit, foedavit, qui mihi gratissima sacrificia, virgines, inquam sacras eripuit et daemonibus immolavit: qui denique tot animarum millia meo sanguine expiata, meoque charactere insignita, in gehenna barathrum praecipitavit? Haec ergo cum dicat Dominus noster, quis tam justa quaerimonia non moveatur? Quis Lutheranorum nomen et mores, et facta et dicta non exhorreat? Nos ergo, auditores, Deo parenti, et Ecclesiae matri, et sanctis pastoribus, ac doctoribus nostris adhaerentes laetis vocibus confiteamur, sanctam Virginem Deiparam tanto sanctis caeteris praestare, quanto luna caeteris sideribus antecellit.

Antequam ad caetera progrediamur, fortasse aliquis intelligere cupit, qua ratione adductus Lutherus in eam tam grandem blasphemiam eruperit? Dicam, auditores, et eo libentius, quod videam id utilissimum esse ad fontem et originem caeterorum errorum illius hominis cognoscendam. Illud igitur tamquam firmissimum principium sibi persuasit, justitiam, qua justi nominamur et sumus, non in nobis vere ac proprie; sed in solo Christo esse, ac propterea justos nos esse ac dici, quod Christi justitia nobis imputetur. Ex quo fit, ut eadem omnes justitia justi simus, quicumque eam, quae in Christo est, justitiam fide quasi manu quadam apprehendimus. Hinc videlicet tamquam ex fonte rivuli illi errorum profluxerunt, sola fide hominem justificari: si fides non amittatur, justitiam amitti non posse, peccata non deleri, sed abscondi et non imputari, hominem, modo credat, dubitare non posse nec debere de sua justitia, justas actiones omnes esse peccata, non esse justorum alium alio magis justum, ex quo tandem blasphemia illa manavit: *Omnes christiani aequo magni sumus, sicut mater Dei, et aeque sancti, sunt ipsa.* Ita verum est, quod quodam loco Philosophus ait: Si semel aliquid absurdum admittatur, infinita postea sequi. Sed quanto, quaeso, efficacius, et verius conclusisset, si argumentum invertere, et contrario modo ratiocinari voluisset? Nimirum si hoc tamquam principium accepisset, non omnes justos aeque justos esse sed alium alio justiorem, quod tam verum tamque exploratum est, ut pene oculis ipsis perspici et manibus tangi possit; praesertim cum apostolus dicat: Aliam esse charitatem solis, aliam lunae, aliam stellarum: et stellam a stella in claritate differre. Si hoc, inquam tamquam principium accepisset, nonne perspicue inde concluderet: Unum quemque nostrum suam habere justitiam? et quamquam justitia nostra a Christi justitia, tamquam a causa, sit, tamen nos justos non ab ea justitia dici, quae in Christo est, sed ab ea, quae in nobis a Christo est? Quemadmodum enim lux a sole in luna et astris, et in ipso aere diffunditur, ita etiam ut apostolus ait, *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Iam vero luna et stellae, et ipse aer vere ac proprie in se lumen habent. Et quamquam non a se, non tamen ea luce lucent, quae est in sole, sed ea, quam ipsa habent a sole. Sic igitur, ut sapienter in Synodo Tridentina definitum est, et nos, non quidem a nobis, sed in nobis tamen vere manentem justitiam habemus: nec ea justitia justi sumus, qua justus est Deus, sed ea, quam dedit per Christum nobis Deus. Hinc b. Cyrillus c. 24. l. 9. in Joannem: *Impressa*, inquit, *in nobis charitas, qua invicem diligimus, sincerum atque integrum suae conjunctionis vestigium est.* Quid clarius? Quibus verbis apertius significare potuit, charitatem, quae ipsa justitia est, non imputari tantum; sed vere inhaerentem esse, quam illis, *impressa in nobis charitas est*? Beatus quoque Augustinus in Ioannem, Tractatu 26, apertissime rem istam demonstrat. *Quid est*, inquit, *justitia Dei, et justitia hominis? Iustitia Dei dicitur non quae justus est Deus sed quam dat homini Deus, ut justus sit homo per Deum.* Quibus verbis ostendit sanctissimus pater, eam justitiam quae in nobis est, et Dei justitiam et hominis justitiam esse: Dei, quia a Deo est; hominis, quia in homine est. Sed de iis fortasse nimis multa.

Ut igitur ad propositum argumentum revertamur: *Pulchra* est Maria, *ut luna*: nec id solum, sed pulchrior, quam luna. Luna siquidem numquam certis maculis caret: Maria vero *tota pulchra* est, *et macula non est in* ea. Luna raro tota completur lumine, et modo magna, modo parva, modo nulla apparet: Maria autem semper gratia et gloria plena est nec ulla temporum permutatione mutatur. Denique propterea Maria pulchrior est, quam luna, quia simul *electa* est, *ut sol.* An non perspicitis, quam eleganter scriptura divina omnem mundi pulchritudinem conferat in Mariam? Quid enim habemus nisi noctem et diem et medium inter noctem et diem? In nocte, quid pulchrius luna? In die quid clarius sole? Inter noctem et diem quid aurora splendidius? Omnem ergo pulchritudinem jure sibi vendicat Maria, *quae progreditur ut aurora consurgens, pulchra ut luna electa, ut sol.* O quam pulcher et decorus est ille fulgor salutaris quem solem nominemus, quod spectaculum jucundius esse potest, quam praeclarum illud jubar intueri, cum post longas horrore plenissimas tenebras noctis, quas tot millia stellarum dissipare non poterant, super nostrum horizontem apparens, omnia sua luce profundit? Quid porro esset vita nostra sine sole, cum ipse non solum lucem et calorem tam liberaliter largiatur; sed sit quasi communis quidam parens omnium viventium? nam sine ipso, nec arva fruges, nec prata flores nec uvas vineae, nec arbores poma, nec animantia vitam haberent. Iure igitur ac merito beneficiorum Dei sapientissimus aestimator beatissimus Pater Franciscus, cum solem oriri videbat, incredibili mentis fervore ad Deum laudandum excitabatur, quod tam benigne tantum et tam salutare ac decorum jubar quotidie mortalibus indulgeret. Magna igitur et praeclara res est sol.

Sed vultis dicam, auditores, quid longe majus, et melius et splendidius sit, quam sol? Ille, inquam, ille sol, qui fecit hunc solem Christus, sol justitiae, splendor gloriae, verbum Patris, lux hominum, decus angelorum. Corporeum hunc solem etiam belluae cernere possunt, at illum solem sola munda corda conspiciunt. Quocirca sapienter idem

b. Franciscus; cum ei suaderetur a medico, ut oculos a lachrimis abstineret, nisi vellet solis aspectu privari, respondisse fertur: *Non est, frater me dice, ob amorem istius luminis, quod habemus commune cum muscis, visio sempiternae atque internae lucis repellenda vel modicum.* Neque sol est, auditores, qui fruges nobis, et flores, et arborum fructus et animantium foetus adfert, sed Christus rerum, omnium opifex, ipse est, qui ista per solem, tamquam per famulum ad nos mittit. Rogo te, cum amici tui servus heri sui nomine tibi munusculum aliquod adfert, utri gratias agis? Utri magis acceptum refers? Herone, qui misit, an servo, qui tulit? Non servo, qui tulit. Cum igitur id omne, quod per solem accipimus, a Christo donetur, licet a sole, tamquam famulo, adferatur, non soli, sed Christo habendae sunt gratiae. Atque hic est Sol, cui similem esse Mariam divinae literae praedicant, cum ajunt: *Electa, ut sol.* Ut enim Christus est *electus ex millibus* virorum, (ut in Canticis dicitur) ita et Maria est electa in millibus foeminarum. Et sicut inter natos mulierum non surrexit major homine Christo; ita inter natas mulierum non surrexit major virgine Maria. Eminet Christus velut *malus inter ligna*; floret Maria velut *lilium inter spinas.* Christus caput est ecclesiae; et Maria collum est ecclesiae. Omnia munera, omnes gratiae, omnes coelestes influxus a Christo, tamquam a capite, et per Mariam, quasi per collum in Ecclesiae corpus descendunt. Plures sunt in corpore manus, plura brachia, plures humeri, plures tibiae, plures pedes; sed unum est caput, et unum est collum. Ita et in ecclesia plures sunt apostoli, plures martyres, plures confessores, plures virgines, plures viduae; sed unus est Filius Dei, et una est Mater Dei.

Ac ut quod dicimus clarius et illustrius fiat, ad elegantissimam illam comparationem apostoli Pauli, qui ecclesiam corpori humano similem facit, paulisper, si placet, animum convertamus et ad memoriam revocemus.

Ecclesia igitur integrum quoddam et pulcherrimum corpus est, cujus caput est Christus Deus et homo: *Ipsum*, inquit apostolus, *dedit caput super omnem ecclesiam.* Quid est caput? Principium corporis. Caput igitur Christus, qui ait: *Ego sum principium, qui et loquor vobis.* Quid habet caput prae caeteris membris? Hoc habet, quod cum reliquum corpus uno sensu dumtaxat, eoque omnium abjectissimo praeditum sit, in capite omnes vigent. Ergo caput est Christus, in quo sunt oculi providentiae, quibus semper nos respicit: aures clementiae, quibus semper nos audit, nasus judicii, quo bonos a malis secernit, et palatum experientiae, quo de virtutibus electorum periculum facit. Quod est praeterea capitis munus? Sensum et motum omnibus membris suppeditare, Christus igitur caput, qui sensum et motum, id est, fidem et charitatem et caeteras virtutes ac dona liberalissime fidelibus impertitur. Et quamquam interdum sensuum aliquorum functionem hominibus permittit, vel potius committit, ut doctoribus oculorum, praedicatoribus linguae, et pastoribus oculorum, aurium, narium et caeterorum; munus tamen tribuendi sensum et motum, quod capitis est maxime proprium sibi uni reservat.

Cor autem, quod in medio corpore invisum, atque non aspectabile residet, et per omnia membra vitam et calorem spargit, Spiritus sanctus est, qui non est humana carne vestitus, ut cerni possit, sicut caput nostrum Christus. Mentiuntur enim, mentiuntur, qui vel Melchisedechum vel Manichaeum Spiritum sanctum esse volebant. Non est aspectabilis, nec videtur Spiritus sanctus, et tamen occulto et admirabili quodam modo ecclesiam regit ac fovet et ei vitam et calorem tribuit.

Iam vero collum, ut diximus, virgo Mater est: ipsa est enim capiti proxima, ipsa corpus cum capite jungit, per ipsam coelestes capitis influxus in membra descendunt.

Porro humeri apostoli, et Episcopi pastores caeteri dici possunt. Ut enim super humeros onera imponuntur, ita super apostolos aedificata ecclesia est, et nunc quoque episcoporum ac pastorum humeris sustentatur. Hinc episcopatus non honor, sed onus a sanctis patribus dicebatur. Hinc etiam pontifex summus, cui gravissimum onus impositum est, se servum servorum appellat. Et sicut Aaron, figura pontificum ecclesiae, in superhumerali nomina filiorum Israel scripta gerebat; ita pontifices nostri non nomina, sed animas Christianorum humeris suis impositas, tamquam boni pastores ad regnum coelorum ferre debent.

Brachia vero qui, nisi martyres fuerunt? qui scuto, et gladio verbi Dei armati cruentum bellum cum hostibus ecclesiae commiserunt, et sanguinem proprium effundentes acies inferorum fuderunt, dissiparunt, profligarunt. Nec solum martyres, sed etiam doctores brachia fuerunt. Nam cum duo sint genera hostium ecclesiae unum paganorum, alterum haereticorum: contra primos martyres dimicarunt; doctores contra secundos. Illi cominus gladiis et pugionibus: isti eminus jaculis et sagittis. Et quidem martyrum bellum atrocius, doctorum periculosius: utrumque gloriosum est, et lauream ac triumphum suis bellatoribus utrumque parit.

Pectus autem qui, nisi prophetae dici debent? Ipsi enim secreta Spiritus sancti, qui cor est, noverunt, ipsi futura praedixerunt, quae latebant in pectore Domini. Et sicut cor in pectore, ita Spiritus sanctus in prophetis potissimum habitabat: *Non enim humana voluntate*, ut ait apostolus Petrus, *allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Hinc inter apostolos solus Ioannes propheta fuit, et apocalypsim scripsit plenam mysteriorum, quia solus ipse supra pectus Domini recubuit.

Renes vero illi sunt, qui poenitentiae, jejuniis, vigiliis, aliisque id genus rebus incumbunt, et renes ac lumbos accincti contra libidines ac voluptates fortiter pugnant. Est enim et hoc grave et periculosum belli genus. Nam, ut ait Iob, diaboli potestas potissimum in lumbis dominatur.

Viscera virgines sunt. Non secus enim ac viscera cordi, ita ipsae Domino adhaerent, et ab eo foventur, diliguntur, custodiuntur. O si intelligerent pecudes istae haeretici nostri temporis, Veneris

cultores, animalia ventris, quanti meriti sint virgines apud Deum, quomodo sequantur *agnum quocumque ierit*, et cantent *canticum novum, quod nemo* cantare potest, qui virgo non sit. O si legissent apud Isaiam: *Non dicat eunuchus; Ecce ego lignum aridum, quia haec dicit Dominus eunuchis: Qui custodierint sabbata mea, et elegerint, quae ego volui, et tenuerint foedus meum: Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Itaque *eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum Dei.* locum et nomen melius habebunt a filiis et filiabus, nomen videlicet sponsi et sponsae, et thalamum in palatio Omnipotentis Regis. O si facerent canes isti flores virginitatis. O si viderent quantum ecclesia virginibus condecoratur. O si scirent lupi isti rapaces, se viscera Domini lacerare, et ab ejus corpore violenter abstrahere, dum sacras virgines nubere cogunt, fortasse non tam furiose et impie in sanctam et dulcem, et Domino dilectam virginitatem debaccharentur.

Genua, auditores, illi sunt, qui genibus flexis, fundendis precibus, vel in eremis vel in monasteriis reconditi semper incumbunt.

Denique pedes, qui duo sunt et terram perpetuo tangunt, matrimonio copulatos designant: qui licet divisi sint, ut apostolus ait, et de rebus terrenis aliquando cogitare pene illis necessarium sit: tamen si permaneant in fide et charitate, *et operibus bonis divites fieri* satagant, bonum gradum sibi acquirent. Ecce igitur quale sit corpus ecclesiae.

Sed ubi stomachum partem corporis tam necessariam reliquimus? Certe nisi hic tam multos clericos vidissem, fortasse stomachi oblitus fuissem. Stomachus igitur, auditores, qui latet in corpore, et cordi proximus est, et cibus coquit, et omnibus membris alimentum subministras, clerici sunt. Ipsi enim primum latere debent, nec implicari negotiis saecularibus. Deinde cordi, hoc est, Spiritui sancto vicini esse debent, ut calorem ad cibos pro toto corpore coquendos habeant. Postremo ipsi solliciti esse debent, quomodo membris omni bus spiritualia alimenta praebeant. Locus hic admonebat, ut multa clericis dicerem; sed tempus admonet ut nihil dicam. Quid agemus, auditores? consilium reperi nec isti nec illi, *sed dividatur*: nec multa, nec nihil, sed pauca quaedam dicantur. A stomacho bona valetudo corporis dependet. Medicos, cum aegrum visitat, primum de stomacho, quo pacto suo munere fungatur. Et Dominus, cum Jerosolymam intrabat, primum omnium ad templum se conferebat; et mentes et vendentes eiiciebat. Et nunc, auditores, *tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei.* Quid non videt, quam graviter affligetur corpus ecclesiae? quam atroci et quam diuturno morbo laboret? quam debilitatem et lassitudinem membra omnia prae se ferant? Et hoc uno, nisi quia stomachus calorem ad cibos concoquendos non habet? Si clerici, qui duces aliorum, et matres et nutrices esse debent, lac non habent, perfectionem ignorant, quomodo caeteros alere, docere ac ducere possunt? *Soror nostra parva est, et ubera non habet: quid faciemus sorori nostrae in die, quando alloquenda est?* Quid? quod haeretici nihil habent in ore, quam corruptos mores clericorum? Qui igitur illis discedendi occasionem fortasse aliquando dedimus, obsecro, et redeundi occasionem demus. Conservemus conservemus, auditores, ignem charitatis, muneribus nostris diligenter incumbamus, et tum sine dubio sanitas sua et pristinae vires Ecclesiae corpori restituentur.

Ecce igitur quale sit corpus Ecclesiae, in quo quis non videt, quam praeclaram et quam insignem partem Virgo Mater obtineat? Nihil est enim in toto corpore, quod magis emineat, et magis ornari soleat, quam caput et collum. Caput ornatur diademate, collum aureo torque, et monilibus ex aureo et gemmis condecoratur. Sic igitur caput nostrum Christus est, omni gratia et gloria ornatum. Ad ipsum autem proxime Maria, quae collum est, accedit, ut verissime dicatur: *Electa, ut sol.* Zeuxis excellentissimus pictor, cur formosissimam imaginem pingere vellet, fertur multas pulcherrimas virgines ante conspectum suum constituit, ut unius frontem alterius oculos exprimeret, hujus imitaretur manus illius pedes: denique illud a singulis accipies, in quo maxime enitebant, pulcherrimam imaginem efficeret. Sic etiam.

(*Si parva licet componere magnis*)

summus artifex Deus noster, cum collum istud ecclesiae ornatissimum esse vellet quicquid decoris et gratiae in caeteris sanctis posuerat vel positurus erat, id totum transtulit in Mariam, ut merito primis verbis Gabriel Archangelus diceret: *Ave gratia plena.* Etenim Maria est arca foederis auro purissimo contecta: Maria est thronus Solomonis, de quo scriptura dicit; *non est factum tale opus in universis regnis*: Maria est templum Dei, civitas sancta, sedes sapientiae, domicilium Spiritus sancti. Maria Rebecca est pulchrior, Anna religiosior, Abigail prudentior, Judith fortior, Debora sapientior. Maria patriarcharum et regum et filia, magistra angelorum, martyrum fortitudo, confessorum solamen, et virginum decus. Maria ut luna lucet incipientibus, ut aurora proficientibus, ut sol perfectis: Daemones autem, *ut castrorum acies ordinata* perterret. Nominatur Maria, et Tartara tremunt: nominatur Maria, et exultat coelum: nominatur Maria, et corda sanctorum liquescunt. O illos miseros, auditores, qui tale collum non recognoscunt, non venerantur, non colunt! Ut enim membrum aliquod, si a capite influxum recipere velit, et per collum illum recipere dignetur, arescet omnino et morietur: ita ut haeretici, qui vitam a Christo et gratiam cupiunt, et per Mariam habere recusant, jejuni et aridi manent, et perpetuo permanebunt. Non sic sancti patres nostri, non sic: sed omnes cultores hujus sanctissimae virginis fuerunt. Quae quidem in hoc etiam ostenditur electa esse ut sol, quod sicut Christus sol diligit misericordiam et judicium, habet-

que cum lenitate conjunctam severitatem, et est pater et est judex: ita Virgo sancta pulchra est ut luna, blanda ut aurora, ut sol aspectabilis et jucunda; simulque *terribilis* est, *ut castrorum acies ordinata*. Illa priora mansuetam matrem, ista posteriora potentem reginam ostendunt.

Multa, hic dicenda essent, sed breviter pertransibo. Quotquot nascimur ex Adam, auditores, exercitum habemus, membrorum, sensuum, virium, facultatum, sed dissipatum et sine ordine. Ratio enim, quae imperatoris obtinet munus, imperat quidem, sed ei ab exercitu non obeditur. Atque hinc fit, ut hostis humani generis facillime exercitum istum fundat ac profliget. Non sic nostra virgo, non sic: sed ita prodiit in lucem, *ut castrorum acies ordinata*. Ratio imperabat, sensus parebat: nec sensus contra Deum unquam insurgebat. Et propterea omni armorum et praesidiorum genere Mariae exercitus instructus erat. Illi aequitas contra iniquitatem: temperantia contra luxuriam: fortitudo contra temeritatem: honestas contra turpitudinem: fides contra incredibilitatem: pietas contra scelus: omnes virtutes contra omnia vitia in illo exercitu stabant. Quocirca diabolus magna daemonum caterva comitante cum ad Mariam accessit, et ubi eam talem expertus est, fugere coepit et clamare: *Castra Dei sunt haec*: *fugiamus Israelem*. Non est ista sicut caetera: *caput meum doleo, caput meum doleo*: numquid forte haec est illa, de qua olim audivi: *Ipsa conteret caput tuum*? Vere ipsa est. Jam sentio, jam conteret caput meum. Atque hic esset finis orationis.

Sed nihil nos, auditores, utilitatis, nihil emolumenti domum referemus? Nimirum magnam utilitatem salutaria documenta, optimum laboris nostri fructum capiemus, si istam tantam potentem, tam excelsam reginam qualis fuerit, dum hic viveret, consideremus. Vixit enim, auditores, Mater Dei et orbis Domina in extrema paupertate manibus victum quaeritabat. Et quamquam pro peccatis satisfacere opus ei non erat; tamen, ut beatus Ambrosius ait, in libro secundo de virginibus, jejuniis, vigiliis et orationibus corpusculum affligebat. Labores autem et dolores, itinera et fugas, timores et vexationes, quas propter Dominum, sive ipse viveret mortalis, sive in morte, sive post mortem passa est, quis numerare valeat? Et vim illius gladii, qui animam illius pertransiit quis pro dignitate valeat explicare? Cur hoc, auditores, cur hoc? Num Dominus ista non videbat? num opem ferre non poterat? Num virginem non diligebat? Nihil horum dici potest. Quid igitur dicemus? O dives paupertas! O nobilis humilitas! O dulces tribulationes! Quam pauci thesaurum in vobis tamquam in agro reconditum, noverunt; In magno errore versamur, auditores, laboramus ignorantia nimis crassa. Ab hanc nos Deus Mariae exemplo liberare voluit. Quotus quisque enim est, qui non magni faciat opes, honores, voluptates? et tamen si vere aliquid essent, credere posses tam exiguam eorum portionem Mariae Deum daturum fuisse? Dicit igitur Deus: Ego justus ac sapiens sum, et tamen res istas aeternas saepe largior peccatoribus et non largior justis. Non igitur credas res pretiosas. Ego enim sum, qui dixi: *Nolite proiicere margaritas ante porcos*, non ergo margaritae, non aurum, non argentum sunt: sed mala putrida, et quisquiliae, quas illis ut porcis proiicio. Quare, auditores, discamus hic vera a falsis bonis; aurum a carbonibus internoscere. Noli divitiis te onerare, nisi velis esse, ut Arnobius ait, viator onustus in parvo itinere. Quid stultius eo qui usque Mechliniam profecturus, onerat se panibus et vestibus ac magna supellectile, quasi triennium in itinere esset futurus? Et tamen hoc stulto stultiores nos sumus, qui tres dies in hoc saeculo supervicturi, viaticum in milles annos comparare studemus. Numquid non utilius ac melius esset, pauperes advocare ac diceret: Eia; fratres, levate me hoc onere, comedite cibos istos, induite vestes istas: nec enim in urbe, ad quam tendimus, haec nobis usui erunt.

Deinde aliam adhuc utilitatem Mariae exemplum nobis adfert, nimirum ut cum in varias tentationes inciderimus, non conqueramur. Numquid enim non praeclare nobiscum agitur, similes Mariae efficimur? Mater Dei sine peccato existens nihil in hac vita, nisi tribulationes invenit, et tu terrae vermiculus, in peccatis natus, in peccatis vivis, et tamen indignaris, si non omnia pro voto succedunt? Discamus ergo, discamus exemplo Mariae, quod Christianorum est proprium, bona agere et mala pati. Tu autem, Virgo beata, quae quicquid velis impetrare potes, ut regina nos rege: ut mater fove, ut patrona tuere: ut stella maris in hoc Oceano profundo et tam aestuoso viam nobis ad portum ostende, ut aliquando tandem e vadis emergamus, ac scopulos omnes praetervecti ad portum aeternae salutis feliciter perveniamus. Amen.

CONCIO XLIII.

DE DOMINICA DECIMASEPTIMA POST PENTECOSTEN

THEMA

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota mente tua: hoc est maximum et primum mandatum. Matth. 22. *Marc.* 12.

SYNOPSIS

Quomodo prudentia et charitas, virtutum omnium reginae, in Christi responsionibus ubique enituerint; et quomodo ille in triplici genere quaestionum, sibi proponi solitarum, videlicet utilium, curiosarum, recto fine carentium, se habuerit, aliquibus evangeliorum locis manifestatur. Quam caute cum haereticis sit ineunda disputatio exemplis ss. Patrum, praesertim sancti Antonii et Macharii abbatis ostenditur. Hinc ad legisperiti quaestionem hodierno in evangelio propositam descenditur; illius difficultas proponitur, quanta prudentia in illa solvenda, simul et notanda, Pharisaeorum iniquitate, usus fuerit Christus; declaratur. Quinque dein rationes assignantur, cur mandatum charitatis dicatur primum et maximum. Prima est, illius finis. Secunda, ejus amplitudo. Tertia, praemium. Quarta, id, quod praecipit, quod est charitas. Quinta, modus, quo diligere Deum praecipit; cujus etiam explicatio ex d. Gregorio Nysseno et Augustino affertur, et insuper auctoris ipsius subiungitur. Quomodo et cur Deus sine modo sit diligendus; docetur: et quomodo itidem ille nos sine modo diligat, ex innumeris in nos collatis beneficiis eleganter probatur. Gravis tandem in ingratos invectio priorem partem concionis concludit.

Unde fiat, quod tam paucos nos amemus, et tamen ipsi ab omnibus amari cupiamus, auctoris sententia affertur, et stabilitur. Cur non etiam specialis lex de diligendo seipsum data sit, causa assignatur, et de fraenanda philantia, insignis doctrina subjungitur. Justa reprehensione describuntur nostra tempora, in quibus tam frigide salus proximorum, et poenitentia in calamitatibus publicis, secus quam olim, tractatur. Propositis deinde pro exemplo dilectionis proximi duobus ss. Stephanis, disseritur, quaenam sit maxima expedita et secura via ad charitatem; nempe cognitio rei amandae; nec solum cognitio theorica sed et practica. Deum in intimis cordis penetrabilibus quaerendum esse; ad quae per ferventes preces et per adversitates viam aperiri, pulchro discursu probatur; ad eamque quaerendam, inventam ingrediendam, brevi exhortatione finitur.

Si quantum hujusce evangelii historia continet utilitatis, et doctrinae, tantum esset in me ad eam enarrandam et explicandam dubito, auditores optimi, quin longe majorem et uberiorem fructum ex hac una oratione, quam ex multis aliis caperemus. Et enim duae sunt omnium duces, et tamquam reginae virtutum, *prudentia et charitas*: Charitas movet, prudentia regit: sine prudentia caecae, sine charitate mortuae sunt: itaque charitas vita, prudentia lumen virtutum est: porro evangelium hodiernum utramque complectitur. [Nam et exemplo Domini prudentiam, et praecepto Domini charitatem docet. Ut enim Dominicum pectus domicilium erat omnium virtutum, ita responsa ejus semper erant, et igne charitatis inflammata et prudentiae sale condita.

Ut igitur prudentiae documentum videamus, nota quod tria genera quaestionum Domino proponi solebant unum utilium et salutarium, alterum curiosarum et inutilium quidem, sed non recto et bono, sed iniquo et perverso consilio ac voluntate. Ad primas quidem quaestiones, quod omnino bonae essent, semper Dominus respondebat. Ad secundas, quod nihil boni haberent, numquam respondebat. Ad tertias, quod partim essent bonae, et partim non bonae, interdum aperte, interdum obscure respondebat: interdum obscure responsione indignas contemnebat. Primo genere continentur quaestiones nonnullae apostolorum, ut illa: *Quare nos non potuimus eiicere illum?* Quibus Dominus ait: *Propter incredulitatem vestram. Hoc autem genus daemoniorum non eiicitur, nisi per orationem et jejunium.* Ejusdem generis est

illa quaestio apostoli Petri: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?* Cui Dominus: *Non dico tibi usque septies sed usque septuagies septies.* Secundi generis est illa quaestio discipulorum: *Si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Quibus Dominus: *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quae Pater posuit in sua potestate.* Et illa b. Petri: *Hic autem quid?* Cui Dominus: *Quid ad te? Tu me sequere.* Videtis quo pacto curiosis quaestionibus praetermissis solas utiles dissolvebat? Jam vero tertium genus totam est scribarum, qui utilia quidem et salutaria saepe petebant, tamen quia non discendi voluntate, sed accusandi et reprehendendi cupiditate et interrogandum Dominum incitabantur, propterea non semper apertum responsum accipiebant, sed tunc solum, cum Dominus ex responsione sua fructum aliquem redundaturum in auditores perspiciebat. Itaque cum scribae et seniores aliquando dicerent: *Dic nobis, in qua potestate haec facis; et quis tibi dedit hanc potestatem?* non inutile illis fuisset, si Dominus illis respondisset, Ego, qui Dei filius naturalis sum, a quo potui, nisi a Patre Deo potestatem accipere? Sed non erant hujus veritatis capaces ita atque odio excaecatae mentes Judaeorum. Ideo prudentissime Dominus ait: *Interrogabo vos et ego unum sermonem, quem si dixeritis mihi, et ego dicam vobis, in qua potestate haec facio. Baptismum Joannis unde erat, e coelo an ex hominibus? Dicunt ei: Nescimus. Ait illis et ipse: Nec ego dico vobis, in qua potestate haec facio.* Rursum, cum pharisaeorum discipuli cum Herodianis a Domino peterent: *Licet censum dare Caesari an non?* Videns Dominus calliditatem et nequitiam eorum, caute et prudenter respondit, ut et veritatem aperiret, et tamen ab illis reprehendi non posset. Ait enim: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari; et quae sunt Dei, Deo.* Postremo quod habemus in evangelio prae manibus continetur, cum Pharisaei Dominum convenissent, et interrogaret eum unus ex eis legis doctor, tentans eum: *Magister, quod est mandatum magnum in lege?* Apertissimis verbis Dominus respondit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua.* Tametsi enim illi iniqua intentione petebant, tamen bonum erat valde, quod petebant; et Dominus praevidebat eum legisperitum non clausurum oculos veritati. Itaque, ut beatus Marcus refert, legisperitus veritati cedens responsum Domini comprobavit; et Dominus videns eum perversam voluntatem deposuisse, illum commendans, ait: *Non es longe a regno Dei.*

Haec est igitur prudentia, quam sancti patres nostri Dominum imitantes in suis sermonibus adhibebant, sive cum Ethnicis, sive cum haereticis disputarent. Quod si autem ullo unquam tempore haec prudentia necessaria fuit, certe nunc est, quando tam multae et tam perniciosae haereses olim a majoribus nostris sanctissimis viris confutatae, damnatae, sepultae nunc iterum ab impurissimis hominibus in lucem revocantur, et quasi ab inferis excitantur. Non igitur quilibet cum haereticis disputare debet: et ii, qui debent, nec in omni tempore, nec cum quibusvis facere debent. Sed quid dicam, quid in plerisque locis pessima quaedam consuetudo inolevit, ut inter patinas et pocula de fide et sacramentis Catholici cum haereticis disputent, nec tam argumentis et rationibus, quam conviliis et clamoribus rem agant? Et quidem Catholici imperite, haeretici improbe, utrique periculose faciunt. Istae enim disputationes utilitatis nihil, incommodi plurimum habent. Nam nec propterea Catholici fidei suae firmius adhaerebunt, et haereticis contentione illa exacerbatis et vino calefactis, immanissimas blasphemias in Deum, et in sanctos evomendi praebetur occasio. Certe magnus Antonius, ut sanctus Athanasius de eo refert, non solum non disputare, sed nec loqui cum haereticis dignàbatur. Et b. Abbas Macharius, ut Cassianus in collatione 15 scriptum reliquit, eum Eunomianus quidam dialectis sophismatibus, et inani loquacitate Aegypti populos deciperet, noluit cum eo argumentis agere, quorum imperita illa multitudo jam pene decepta capax non erat: sed haereticum hominem, et omnem illam multitudinem ad sepulchrum mortuorum deduxit, atque ibi non verbis, sed miraculis haereticum fugavit, et circumventum populum ad fidei integritatem revocavit. Ac de prudentia quidem hactenus.

Nunc si quis forte putet, levem esse quaestionem, quam pharisaei Domino proposuerunt, nec esse minus puerilem, quam si nunc doctissimus aliquis theologus ab alio item doctissimo theologo quaereret, quot sunt ecclesiae sacramenta? vel quia sit potissimum sacramentorum? is audiat non modo non levem nec puerilem, sed gravissimam et difficillimam quaestionem fuisse. Siquidem praecepta legis Judeorum ab ipsis Judaeis sexcenta et tredecim numerabantur et usque adeo admixta sunt magna cum parvis, ut Origenes super hunc locum dicat, Hebraeorum doctores ab ipso tempore Moysis semper de hac re contendisse, nec unquam certi aliquid invenire potuisse. Praesertim cum hoc dilectionis praeceptum non inter prima, sed inter postrema et in ultimo libro legis, hoc est, Deuteronomii 6. c. tandem conspiciatur. Augebat vero pharisaeis difficultatem, quia non solum de maximo, sed et de primo mandato petebant. Cum enim dicat Matthaeus, eos interrogasse de magno mandato, et Marcus eamdem historiam texens dicat, eos interrogasse de primo, compertum omnino atque exploratum nobis esse debet, eos de primo et maximo quaesivisse. Quod quidem callidissime fecerunt. Arbitrabantur enim nullum esse fortasse primum simul et maximum, cum in Decalogo primum illud sit: *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est.* Quo tamen primo mandato majus esse videtur dilectionis mandatum, sicut fide posterior quidem, sed major tamen est charitas. Ajunt igitur, Videamus an iste fabri filius, et qui litteras numquam didicit, ab ista quaestione se expediet. Magister, quod est primum et maximum mandatum in lege? Sed quid ait scriptura divina? *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.* Et: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.* Nam Dominus est quidem fabri filius, sed ejus fabri, qui coelum et

terram fabricavit, et litteras numquam didicit, quia in eo *absconditi sunt omnes thesauri scientiae et sapientiae* Dei. Dominus igitur, qui auctor legis illius fuerat, quia plane intelligebat, mandatum dilectionis non solum esse maximum et praestantissimum, sed etiam primum, non quod in libro legis primo loco scriptum sit, sed quod primum fuerit in intentione legislatoris, idcirco ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota mente tua*: *hoc est primum et maximum mandatum.* Et simul videte Domini sapientiam, non solum respondet, et nondum quaestionis dissolvit, sed una illis iniquitatem ipsorum, et mentis perversitatem ante oculos ponit. Occulto enim et tacito quodam more Dominus hoc illis dicit: Cognoscere vultis, quod sit primum et maximum mandatum? Illud est, quod vos vere ignorare, et minime omnium custodire videmini, dum ad me tentandum compositis verbis et simulata religione acceditis. Nam dilectionis mandatum summum et antiquissimum est, et tamen vos odii atque invidiae stimulis ad me tentandum incitamini.

Sed nos, auditores, scribas et pharisaeos relinquamus et Domini mandatum diligentes consideremus. Duo nobis de hoc primo et summo mandato dicenda esse videntur. Unum, quare primum et maximum mandatum appelletur: Alterum quid sibi velint illa verba: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua.* Ut igitur ab eo, quod primo loco positum est, incipiamus, quinque sunt causae, propter quas dilectionis mandatum est primum et summum.

Quaenam est prima ratio? Nimirum ista; quia dilectionis mandatum est finis omnium mandatorum: *finis praecepti est charitas*, inquit Paulus: nec solum praecepti, sed et legis et prophetarum, sed omnium virtutum, omnium donorum, omnium sacramentorum, omnium denique quae Dominus in terris egit, et quae sancti postmodum egerunt, et quae in posterum usque ad mundi consummationem agent. Haec enim omnia eo tendunt, ut hominem cum Deo, fonte omnium bonorum, perfecte conjungant, quod nisi per charitatem fieri non potest. Haec est glutinum, haec est vinculum, quod cum Deo nos unit. Hinc videlicet in coelesti illa Jerusalem, ubi perfecta charitas in omnibus est, et ubi *Deus est omnia in omnibus*, nec fides, nec leges nec sacramenta locum habent. Ut enim cum domus aedificatur, multi pontes, multa instrumenta, multae machinae necessariae sunt: at postquam tectum est superpositum, et domus perfectionem atque absolutionem accepit, tunc destruuntur pontes, instrumenta et machinae removentur: ita dum in animis nostris Dei domus aedificatur, multarum virtutum, legum, sacramentorum, aliarumque rerum adjumentis opus habemus: at ubi perfectae charitatis tecto superposito domus haec ad finem et consummationem suam pervenit, tunc sola charitas manet, *sive prophetiae evacuabuntur*, *sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur.* Mandatum igitur dilectionis, quia finis mandatorum est, ideo primum et maximum est.

Altera ratio ex eo sumitur, quod mandatum dilectionis ita mandata omnia comprehendit, ut latius pateat ipsum solum, quam alia simul omnia. Nam qui Deum ex toto corde diligit, certe omnia alia diligit, quae Deus ipse diligit, et ea magis diligit, quae a Deo magis diligi novit. Deus autem diligit omnia quae sunt, et nihil odit eorum, quae fecit: sed ea tamen praecipuo amore complectitur quae ad suam ipsius imaginem et similitudinem fecit. Quare nemo est, qui vere et ex corde Deum diligit, qui proximum simul non diligat: *qui vero proximum diligit, legem implevit.* Dilige, inquit Augustinus, et fac quod vis. Nam *justo non est lex posita*: sine lege enim legem impletis. Quid enim aliud leges volunt, quam ut malum non fiat? At *dilectio malum non operatur.* Nam quomodo fieri potest, ut qui proximum diligit, aut ei pecunias suffuretur, aut uxorem ejus adulteret, aut contra eum falsum testimonium dicat, aut ipsum occidere, vel vulnerare, vel percutere, vel etiam laedere inimicum possit? Deinde nonne haec est apostoli Pauli clarissima et efficacissima demonstratio? *Dilectio malum non operatur*; *ergo plenitudo legis est dilectio*. Vere igitur propheta de charitate loquens ait: *Latum mandatum tuum nimis.* Et ipse Dominus: *Hoc est primum et maximum mandatum.*

Porro tertia hujus rei ratio est, quia primum, summum et maximum hoc mandatum implentibus Deus maxima quaeque promisit. Audi enim quid apostolus dicat: *Oculos non vidit, nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus.* Quibus? Credentibus solum? Non. Signa et prodigia edentibus? Minime. Eruditis in lege? Magistris et doctoribus? Nequaquam. Quibus igitur? *Iis, qui diligunt illum.* O si verba illa cor nostrum penetrarent, *nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.* O quam cito puerilia negotia dimitteremus, pueriles cogitationes deponeremus, et Domini amorem omni animi provisione quaereremus. Quid enim est illud; *nec in cor hominis ascendit*? Nimirum hoc multa vidisti, multa audivisti, multa legisti, sed nihil ista sunt. Ascende altius: Cogita, exopta voluptates, opes, honores, fastigia, regna, imperia. Ascende in coelum, super coelum, ultra coelum, ultra omnes terras, ultra omnia maria: Quaere, investiga, cogita et concupisce, si potes: et tamen habeas pro comperto ex ejus veritatis testimonio, quae nec falli, nec fallere potest, cogitationem et desiderium tuum adhuc esse longe inferius eo bono, eaque gloria, quam Deus tibi, tibi, inquam, qui hic ades, et praeparavit, et reipsa dabit, si dilexeris eum. Nonne igitur primum et summum mandatum est, cui summum et maximum praemium jure debetur?

Iam vero quarta ratio ex ipsa charitate sumitur quae hoc mandato praecipitur. Charitate enim nihil prius, nec majus habemus, quod Deo dare possimus. Siquidem charitas radix, fons et origo est omnium bonorum. Si forte incipis aliquem diligere, et in eo amoris donum collocare, nihil est, quod ipsi postea non libentissime dones, nihil quod pro eo non facias. At contra, si non diligas quam

multae machinae adhibendae erunt, ut ei vel minimum obolum largiaris? Et hoc unde? nisi quod aperto fonte charitatis, fluunt rivuli donorum. At eo clauso, vix parvae guttae summo labore exprimi queunt. Qui turpi atque insano amore foeminas prosequuntur, quicquid habent nonne illis tanta facilitate largiuntur, ut semper parum se dedisse putent, nisi ipsi ad extremam inopiam redigantur? At Christi pauperibus si forte nummum vilissimum casu aliquo dare debeant, quia nec Christum nec ejus pauperes diligunt, quoties suspirabunt, antequam marsupium aperiant? Itaque si diligis, nihil clausum, nihil obsignatum habes: si non diligis, ita sunt omnia clausa, ut nullis clavibus reserari possint. Quare videtur quidem Deus noster parum petere, dum pro tam multis et tam magnis beneficiis, quae quotidie in nos confert, nihil nisi amorem nostrum petit, nam si reges et principes nostri non alia vectigalia et tributa exigerent, quam ut eos diligeremus, certe nimium liberales judicarentur, et tamen auditores, nullum poterat Deus majus tributum petere tributo charitatis. Est hoc exiguum quidem, et longe impar beneficiis ejus, tamen nihil majus nos habemus. Nec vero injuria rem tam grandem Deus petit: *Ipse* enim *prior dilexit nos*, et sicut inter ea, quae nos offerimus Deo, nihil est excellentius charitate; ita inter ea, quae nobis largitur Deus, nihil est sublimius charitate. Nam vita, salus, incolumitas, gratia, virtutes, sacramenta, coelum, terra, animantia, plantae et alia quaecumque, quae nobis dedit Deus, finita sunt; sola charitas, qua nos diligit, et qua ista dedit, et majora etiam dabit, sola inquam, est infinita. Nos, auditores, si uberem messem, si sanitatem, si pacem habeamus, si lucra nostra crescant, si honores augeantur, si negotia prospere succedant, haec consideramus: et quia haec finita sunt, non nisi finitas et exiguas Deo gratias agimus. Sed si amorem illum cogitaremus, unde manant haec omnia, o quam infinitas, et quam sine modo gratias ageremus. Certe si diceretur tibi, rex Philippus ita te diligit, ut de te cum primoribus regni loquatur, ac de te perpetuo pene cogitet, nonne hoc tibi tantum videretur, ut vix adduci posses, ut crederes esse verum? Quid ergo facere debes, cum verissime dicere possis, *Rex regum et Dominus dominantium* Deus de me cogitat, et ab aeterno cogitavit. Ac de te Pater cum Filio et Spiritu sancto locutus est. Ipse mihi panem, quo vescor, indumenta, quibus operior, largitur: et hoc est parum ac pene nihil, si cum amore, quo me prosequitur, comparetur. Huic igitur tanto muneri, quod munus aliud debebatur, si munus charitatis non debebatur? Jure igitur Deus in lege carnem sacrificiorum sacerdotibus concedebat: adipem autem, qui est circa cor, semper reservabat sibi: illud recte significans, affectum cordis et vectigal charitatis sibi uni deberi. Ac propterea dilectionis mandatum, quod rem primam: et maximam praecipit, primum et maximum esse constat.

Iam quinta ac postrema ratio ex modo charitatis quo Deum amare jubemur, accipitur. Modus enim quo Deus diligi debet, ut Bernardus ait, est sine modo et mensura sine mensura, et terminus sine termino. Atque hoc est, quod ipse Dominus significare voluit, cum ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua et in tota mente tua.* Quae quidem verba (ut ea jam, sicut promisimus, explicemus) non uno atque eodem modo, sed diverso ac vario a sanctis patribus exponi video. Verum quia res ista non est tanti ponderis, ut in ea multum temporis consumi debeat, duas referam dumtaxat, et quidem brevissime, sanctorum patrum explicationes.

Gregorius igitur Nyssenus magni Basilii frater, in libro de Creatione hominis, tribus illis vocabulis, corde, anima et mente, ita tres animae nostrae partes comprehendit, ut cor ad partem vegetantem animam ad sentientem, mentem ad intelligentem referat, et hujus mandati sensum esse velit, ut omnibus animae nostrae partibus Domino, a quo illas habemus, serviamus B. vero Augustinus libro altero Meditationum capite secundo, tribus illis nominibus, corde, anima, mente, tres intelligentis animae facultates significari existimat, ut cor intelligentiam, anima voluntatem, memoriam mens designet. Nec multo aliter mandatum hoc explicat in primo libro de doctrina christiana cap. 22. At has duas expositiones, aliae pene omnes mihi revocari posse videntur.

Et quidem horum ecclesiae luminum expositionem non reijcio, imo vero complector ac suscipio. Sed fortasse tamen dicere possemus, etiam sic istum locum intelligi posse, ut illa tria vocabula augendae orationis gratia pro uno ponantur, et nihil aliud sibi velint, quam summo amore et sine ullo modo Deum esse diligendum. Nam si quis in sacris voluminibus vel mediocriter sit versatus, intelligit profecto unum pro alio non semel, sed saepius in sacris litteris usurpari. Id vero ex eo etiam confirmatur, quod in capite sexto Deuteronomii, et capite duodecimo Evangelii secundum Marcum, additur, tamquam superiorum explicatio: *Ex tota virtute tua.* Vel ut beatus Lucas habet, *Et ex omnibus viribus tuis.* Ac ne quis existimet vires in eo loco, non vim ac vehementiam amoris, sed animi facultates significare, omnes codices graeci, tam b. Marci, quam b. Lucae proprium vocabulum habent, ita ut sensus sit ex omni virtute et potentia, quantum potes et quantum vales. Cum igitur trium illorum vocabulorum veluti explicatio quaedam sit id, quod additur: *et ex tota virtute tua*, sensus praecepti, ni fallor hic erit: Diliges Dominum Deum tuum maximo ac sincerissimo affectu cordis tui, quantum potes, quantum vales, ita ut in nulla re alia majorem conatum adhibeas, quam in hac, ut diligas Dominum Deum tuum sine modo et sine mensura.

Sed cur dicat aliquis, sine modo diligendus est Deus? Cur? Quia Deus bonum est sine modo, bonum est infinitum, bonum est immensum. An est quisquam, qui hoc ignoret, nihil nisi bonum posse diligi, et bonum mensuram dilectionis esse, ut majus bonum magis, et minus bonum diligatur minus? Cum igitur omne, quod Deus non est, bonum quidem sit, sed finitum ac terminatum, et solus Deus infinitus atque immensus sit: amori omnium rerum creatarum statuendus est modus, soliusque

Dei amor esse debet sine modo. Deinde, nonne philosophus libro de republica primo et ipsa experientia docet, appetitionem finis esse sine modo cum eorum omnium, quae propter finem expetuntur, sit aliquis modus? Nam cum morbo aliquo graviter afflictaris, et ad te medicum vocas, admones quidem, ut modum adhibeat medicamentis, ut inediam cum modo jubeat; ut sanguinem si munere velit, cum modo minuat; ut potionem nec nimis amaram, nec nimis potentem nec nimis multam sumi praecipiat. At numquid mones, ut cum modo sanitatem in corpus affectum inducat, caveatque ne nimis sanum te faciat? Non plane, non id mones. Quamobrem? Quia sanitas finis est, et finis amor modum non habet. Cum igitur Deus verus et summus finis omnium nostrum sit, sine modo et sine mensura diligendus est.

Quid? quod ipse Deus sine modo nos diligit. Profecto, si quid est, quod nobis persuadere possit, Deum esse sine modo diligendum, hoc certe est. Nonne pauperes divitum amicitias expetere, et non divites pauperum solent? Deus noster, auditores hoc est, aeternitas, immensitas, omnipotentia, sapientia, bonitas, principium est et finis omnium rerum, qui bonis nostris non indiget, cujus est coelum et terra, et quicquid coeli ambitu continetur, sine modo nos diligit, nos terrae vermiculus humi jacentes, qui nihil sumus et nihil habemus ex nobis, nos, inquam tantillos tantus Deus diligit sine modo, et ab aeternitate dilexit, et nos modum quaeremus in amore? Taceo, quod cum nondum essemus, a solo amore persuasus nos creavit. Omitto, quod ad suam ipsius imaginem et similitudinem nos fecit. Nihil dico, quod nos inter tot rerum genera ab ipso creata solos orbis dominos et socios angelorum esse voluit, quod corpus nostrum tot membris, et animum tot viribus ornavit, quod armavit prudentia instruxit eloquentia, sapientia et lumine illustravit. Haec omnia et alia innumerabilia et maxima amoris illius argumenta praetermitto. Illud unum silere non possum, quod cum adhuc inimici essemus, quia pro illis beneficiis nos illum injuriis affeceramus, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos filium suum, quem infinito amore prosequebatur, ad nos misit. Hoc teneo, auditores hic haereo, hoc sum contentus uno. Omitto ac negligo caetera: *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Sic*, inquam, sic sine modo, sic sine termino, sic sine mensura, sic supra omnem et hominum et angelorum intelligentiam *Deus dilexit mundum* hoc est, hominem, qui parvus est mundus, licet valde immundus, inquinatus, distortus perversus, *ut filium suum*, non adoptione, sed natura primogenitum, *unigenitum* Deum, Deo aequalem, *daret.* Iam vero ipse Deus Filius, quem modum adhibuit in amore? Moyses et Elias dum cum ipso loquerentur in monte, quid nisi *excessum ejus dicebant, quem completurus erat in Ieruralem*? Excessit ergo, excessit Dominus modum. At in qua re illum excessit, in cibo et potu? At jejunavit quadraginta diebus et quadraginta noctibus. In cultu et numero vestimentorum. At non nisi duas pauperes vestes habuisse legitur. In somno et quiete? At pernoctabat saepe in oratione. In quaerendis et cumulandis divitiis? At *vulpes foveas habent et volucres coeli nidos, filius autem hominis non* habebat *ubi caput* reclinaret. In nulla re igitur Dominus modum excessit, praeterquam in amore. Nam cum non ille nobis, sed nos illi debitores essemus, ipse tamen prior ad nos venit, ut pacem offerret: et cum una sudoris vel sanguinis gutta orbem totum abluere posset, voluit tamen, ut tot spinae capiti ejus infigerentur, tot clavi carnem ipsius transverberarent, tot verberibus terga lacerarentur, et tot tamque exquisitis doloribus ac suppliciis et corpus et animus cruciaretur. Non credis frater, amorem in te Domini infinitum, ac sine modo fuisse? Aspice quaeso signum illud, intuere simulachrum Domini tui, numera plagas, si potes, numera vulnera, numera livores. Quot enim sunt in corpore Domini plagae, quot livores, tot et multo plura sunt in ejus corde vulnera amoris, et tot sunt etiam ejus amoris testimonia. Inspice a planta pedis usque ad verticem capitis, ubi vides sanitatem? Quod membrum cernis non afflictum? Omnia igitur Domini membra, omnia supplicia, omnes poenae, voces quaedam sunt, si aures surdas non habes, et ingenti clamore amoris excessum contestantur. Quis igitur tam multis et tam idoneis testibus non credat? Quis credat, et non confestim flammam amoris concipiat? Hoc est, hoc est auditores, quod sanctos viros pene amentes efficiebat: propter hoc nihil esse putabant fortunis privari, ab honoribus deiici, suppliciis torqueri, ignominiis, aerumnis, poenis, exiliis, morte mulctari. Isti vero, ut ait ecclesiastes, oculos habebant in capite, cum contra stulti eos habere in calcaneis videantur. Nihil enim stulti respiciunt, nisi terram; nihil cogitant, nisi terram; nihil nisi terram admirantur; nihil nisi terram concupiscunt. At sapientes oculos habent in capite, et quod est caput nostrum, nisi Christus? Christum igitur intuentur, amorem ejus taciti cogitant, et ex illo amore tamquam ex igne in suis pectoribus similem ignem accendunt. Et sicut serpens animalium prudentissimus, ita caput diligit et custodit, ut caeterum corpus verberibus et jctibus exponat, modo caput abscondere, tegere, salvum et incolume custodire possit: ita et ipsi caput nostrum Christum ita ex corde diligebant, ut facultates direptioni, corpus flagellis, seipsos ignominiae ac dedecori libenter offerrent, modo Christi capitis honorem et gloriam integram et incolumem conservarent: *Non sic impii non sic*: sed Domini amoris obliti, ut vel minimam consequantur voluptatem, vel aliquam honoris falsam umbram consectentur, vel quinque miseros nummos suis pecuniis addant, usuris, mendaciis, assentationibus et sexcentis aliis turpissimis facinoribus sese dedunt, et contra Deum tam benignum amatorem suum bellum gerunt. *Haeccine reddis Domino, fili stulte et insipiens*? Ecquid unquam injuriae tibi fecit Deus, ut tam atrociter in eum arma sumeres? Te nobilem creaturam ex nihilo fecit, te principem orbis terrae constituit, te unum mentis et orationis compotem esse voluit. Ecquid injuriae tibi fecit Deus? Effecit terram propter te, aquam et aerem pro te, animantia et plantas, et flores se

getes et fructus et ipsum coelum, et solem et sidera propter te. Ecquid injuriae tibi fecit Deus? Misit Filium suum ad te, ut jejunaret, ut laboraret, ut tentaretur, ut affligeretur, ut colaphis caederetur, ut spinis coronaretur, ut vitam et sanguinem funderet propter te. Ecquid injuriae tibi fecit Deus, Christus Dominus meus et Dominus tuus, in illo, inquam, die, quando propter nimiam charitatem suam, *proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta?* Siccine reddis Domino vicem amoris? Ideone charitatis ille modum excessit, ut tu ingratitudinis modum excederes? Sed finis sit, auditores, et modicum quiescamus, ut ad ea, quae sequuntur, vires aliquas habere possimus.

PARS POSTERIOR

Secundum autem simile est huic: Diliges proximum tuum sicut seipsum. Duas arbores prae caeteris insignes Deus initio posuerat in paradiso voluptatis: unam scientiae, alteram vitae. Et quidem noster primus parens, arbore vitae praetermissa, in arborem scientiae oculos et manus conjecit. Inde videlicet, nisi fallor, insitam omnes habemus admirabilem quandam sciendi cupiditatem, ut Philosophus dicat: *Omnis homo naturaliter scire desiderat.* Inde etiam factum est fortasse, ut tam parum de arbore vitae solliciti simus, quam quidem vitae arborem non aliam, quam charitatem esse Joannes Evangelista testatur, cum ait: *Qui non diligit, manet in morte.* Verum quam non modo inutiliter sed etiam inscienter fecerit Adam, cum vitae arbori scientiae arborem anteposuit, hinc perspicuum esse potest, quod vitam, quam neglexerat, amisit; et scientiam, quam quaerebat, non invenit: quin potius in crassissimas ignorantiae tenebras posteritatem suam conjecit. Eae vero tenebrae cum aliis rebus multis, tum maxime in amore se produnt. Nam quotusquisque est, qui non existimet melius esse diligi, quam diligere? Verbis quidem poterit aliquis id negare, sed certe reipsa et factis, quod nos dicimus, verum esse clamabit. Nam diligi ab universo orbe, et ab omnibus hominum ordinibus vellemus, et ab omnibus dona et beneficia libenter accipimus. At quam paucos nos diligimus? Quam aegre nostras facultates aliis elargimur? Quid dico elargimur? Vix adduci possumus, ut sine foenore commodemus. Et tamen vere Dominus ait: *Beatius est magis dare, quam accipere.* Si beatius est, ergo utilius, ergo melius, ergo gloriosius. Nos ergo vehementer erramus, qui bonum utilitatem et gloriam quaerimus, et tamen accipimus libentius, quam damus. Deinde charitas omnibus gemmis et Margaritis est pretiosior. Quam quis, obsecro, possidet, qui diligitur, an qui diligit? Certe qui diligit, non qui diligitur. Denique quando magnus ille paterfamilias mercedem operariis reddet, quos putatis majori praemio afficiet, eosne, qui fuerint magis ab aliis dilecti, an eos, qui alios magis dilexerunt? Nimium stupidus est, qui hoc judicare non potest. Quid? quod ipse Philosophus in libro de moribus octavo, eos irridet, qui amicitias expetunt, non ut ament, sed ut amentur? Quare noster legislator Deus, ut ab hac ignorantia nos liberaret, et a scientiae arbore ad vitae arborem adduceret, in prima sua lege ait: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum.*

Sed dicet aliquis: Ecce audio legem ferri, ut diligam Deum, et rursum legem, ut diligam proximum: et ubinam est lex, ut diligam quoque meipsum? Ubinam est? Nusquam est. Lege, relege, volve, revolve sacram scripturam, et de amore tuiipsius mirum, ubique silentium invenies. Cur ita? Nempe quia in hac arte diligendi seipsum omnes doctores, et plus etiam quam doctores sumus. Ubi enim invenies hominem tam rudem, tam agrestem, tam imperitum, qui sententiam illam non didicerit: *Charitas incipit a seipso?* Certe si petas aliquid ab aliquo, etiam rustico et illiterato, quod tamen sine aliquo ipsius incommodo fieri non possit, statim audias. *O amice charitas incipit a seipso.* Itaque sicut timendum non est ne nimium diligamus Deum, ita timendum non est, ne parum diligamus nos ipsos. Imo sicut amor in Deum calcaribus indiget, ita amor in nos ipsos fraeno, atque habenis indigere videtur. Quocirca legislator Deus non praecipit quidem ut nos diligamus, nec enim necesse erat: sed sciens nos id naturali lege facturos, hoc solum jubet, ut proximos sicut nos ipsos diligamus. Apostolus vero Paulus modum praescribens, quo nos erga Deum, proximos et nos ipsos gerere debeamus ait: *Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria sobrie juste et pie vivamus in hoc saeculo.* Ecce quo pacto vitae ratio nobis instituenda est in Deum pii, in proximum justi, in nos ipsos sobrii esse debemus. Quid est hominem esse pium in Deum? hoc est, ut eum toto corde, tota anima, tota mente et ex omnibus viribus suis diligat, colat, suspiciat, veneretur. Quo pacto in proximum justi erimus? Si eum, ut nosipsos diligamus; si quod nobis fieri non volumus, alteri non faciamus; si reddamus omnibus debita, cui vectigal, vectigal: cui tributum, tributum: cui honorem, honorem: cui timorem, timorem. Si denique cum plorantibus ploremus, cum gaudentibus gaudeamus, et invicem in hoc itinere dum a Domini peregrinamur, onera nostra portemus. Quid est postremo, ut sobrie in hoc saeculo vivamus? Nimirum hoc ut amor nostri mensuram non excedat, ut ab illicitis et supervacaneis voluptatibus corpus et animam abstineamus: licitas autem et necessarias, quales eae sunt, quae cibum, potum, quietem et indumenta consequuntur, sobrie, temperate et cum maximo modo capiamus, nisi ab illis capi, irretiri, suffocari et opprimi velimus. Verum his nostris miserrimis et calamitosissimis temporibus, amor suiipsius vasa cordium humanorum ita replevit, ut charitati in Deum ac proximum nullus jam relictus esse locus videatur: ita lolium infelicissimum execrabilis philantiae in horto pectoris humani succrescit, ut Deus, ubi serat bonum triticum charitatis non inveniat.

Dicet aliquis, ista tua nimia amplificatio est, non ita rem parvam exaggerare, et magnam facere de-

bes. O utinam, auditores, ita se res haberet: utinam probare non possem, quod proposui, quam libenter jamiam orationem concluderem et descenderem. Sed non ita se res habet, non amplifico, non exaggero, extenuo potius ac diminuo, quia verba, quibus pro dignitate hoc dicam, non habeo. Nonne etiam silentibus nobis res ipsae clamant, illustrantur, erumpunt? Quid enim est aliquem prosequi charitate? Nonne charum illum habere? Iam vero quis ille est, cui anima proximi sui aeque sit chara ac praedia, vel pecuniae? Amisisti nummum unum, et domum everris, ut illum invenias: nullus est in domo a quo non sciscileris, si vidit, si invenit. Cur, obsecro, ita turbaris? Cur tam sollicitus es in quaerenda pecunia? Nonne, quia tibi chara erat? Ergo si anima proximi tui, non dico charior, ut deberet, sed saltem aeque chara esset ac pecunia, quomodo tam dissolutus ac negligens esses in ea quaerenda, quando eam periisse vides? Deinde equus e stabulo aufugit, quam multos mittis, qui quaerant? Nonne totam commoves viciniam? Cur ita? Quia tibi equus tuus charus erat. At quam saepe animam proximi a diabolo pertrahi ad interitum vidisti, sive haeresis, sive blasphemiae, sive flagitii aut facinoris alicujus laqueo implicatam, et numquid ingemuisti? Numquid vel minimum suspirium emisisti? Si vero audiat aliquis, merces suas in Oceanum decidisse, vel ab aliquo honoris gradu dejectum se esse, quot noctes insomnes ducet? per quot menses vel annos de ea re cogitabit, et consolationem nullam admittere volet? Et nunc audimus quotidie stragem et caedem animarum, quam Diabolus per haereticos ministros suos in tam multis locis exercet, et jacemus, et non movemur tamquam si fratres nostri et membra nostra non essent illi, qui pereunt, et tamquam de illis diligendis praeceptum nullum haberemus.

Sed quid de calamitatibus et aerumnis, quae Galliam apprehenderunt, dicam? Ecce enim quibus fluctibus haeresum et bellorum jactetur vetusta et nobilis Ecclesia Gallicana? quae pericula immineant tam nobili membro Ecclesiae? Quam miserabilem illius regni statum ac speciem cernimus? Et tamen nullum adhuc in his partibus doloris et moestitiae signum vidi. Si ejusdem corporis membra sumus, quomodo uno membro tam graviter affecto, non condolent caetera membra? Perpendite, quaeso, quae dicam et animis vestris mentibusque mandate. Legite iudicum et regum historias, plane videbitis hoc in more positum apud Judaeos fuisse, ut cum a Deo affligerentur, semper ad poenitentiam, ad lachrymas, ad jejunia, ad cilicia confugerent: et numquam non placabatur Deus, et pacem illis ac serenitatem restituebat. Iam vero si certum et exploratum est, quod b. Paulus ait, quod quidem est certissimum et exploratissimum, et sacris litteris, rationibus et experientia confirmari posset: nimium Judaeos cum Christianis comparatos non viros, sed pueros fuisse, et idcirco legem tanquam paedagogum accepisse, quis non miretur, quis non stupeat, quod cum opus esset, illi tam aspera poenitentiae genera susciperent, et publica jejunia tam magnis quam parvis indicerent, et clamarent *ad Dominum in fortitudine*, et semper Dominum placarent, et hac ratione omnia Dei flagella deprecarentur; et nos qui cum illis comparati viri dicimur, in tam gravibus periculis, quae non Galliae modo, sed universae ecclesiae imminent, non moveamur? Nam si forte aliquid instituatur, erit supplicatio aliqua, quae tamen tepidissime sine ullo affectu, sine ullis lachrimis, sine jejuniis, sine ciliciis transigitur neque ullus fere erit, qui vel modicum a solitis delitiis, conviviis, compotationibus, ludis et jocis abstineat. Ecquod signum hoc vobis esse videtur? Ego certe vereor, ne phrenetici signum sit, qui quanto magis obitui propinquat, tanto minus morbi gravitatem sentit. Haec igitur non dialectica vel topica argumenta, sed plane demonstrationes evidentissimae sunt, quae nobis proximos nostros charos non esse convincunt, et convincent in judicio coram summo et aequissimo judice Deo.

Videre vultis, auditores, verum dilectorem proximorum? Veniat vobis in mentem beatissimus Stephanus protomartyr, qui cum lapidum imbrem sustineret, pro se quidem stans orabat, pro lapidatoribus autem in genua procumbebat: illi lapides in eum, ipse preces pro ilis ingeminabat: quia plus de eorum facinore, quam de suis vulneribus sollicitus erat: et plus eorum animas, quam suum corpus diligebat. Et apud beatum Gregorium in dialogis de altero Stephano non legistis, qui cum audiret omnes suas segetes ab scelerato quodam igne immisso consumptas fuisse, pro se nihil doluit, pro illo doluit? Nam cum alii dicerent, Heu, heu, pater Stephane, quid contingit tibi? Ille respondebat, Heu, heu, quid contingit illi, qui hoc fecit? mihi enim nihil contingit. Isti igitur vere proximum sicut seipsos diligebant.

Cupio, auditores optimi, ut in judicium conveniamus. Rogo, multum comedere et ventrem cibis implere, et tamen eos non concoquere, et inde non nutriri, quid prodest? Satius fuisse profecto jejunare. Ad eumdem modum, audiri conciones multas et prolixas, et inde non fieri meliores, nec nutriri aut augeri, nullo modo utile est. Nam *servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens, vapulabit multis*. Non dubito, quin de charitate multa in gymnasiis vestris audiatis: multum interest tamen in gymnasio aliquid, vel in concione audire. Nam in gymnasiis discimus, ut sciamus: in concione discere debemus, ut faciamus: ibi doctores Theorici, hic practici fieri debemus. Cum igitur omnis perfectio Christiani hominis in eo posita sit, ut quam maximam charitatem adipiscatur, vultis, ut quae vita maxima sit expedita, ut parvo cum labore, et nullo cum errore ad palatium charitatis ducat, breviter aperiamus?

Illud igitur primum tamquam fundamentum jaciamus, amorem a cognitione pendere. Nihil enim, ut Augustinus, et experientia docent, diligi potest non cognitum. Quam multa sunt apud Aethiopes, apud Arabes, apud Indos optima et pulcherrima, quae nos non movent, quia non novimus ea, et tamen si semel videremus, fortasse magnam in nobis cupiditatem excitarent. Ista igitur praesentia

bona diligimus et valde diligimus. Quamobrem? Quia semper nobis ante oculos observantur, et quousque non incipimus meliora gustare, eousque non poterimus ab illis avelli. Pete ab avaris hominibus, num in pecuniis augendis non laborent? maxime laborare, et quietem nullam capere se dicent. Rursum pete, num eas pecunias secum sint in infernum ablaturi? nisi plane desipiant, non se ablaturos, sed hic relicturos respondebunt. Cur ergo tantis et tam inutilibus laboribus se conficiunt? cur eis valedicunt? Quia talis est natura nostra, ut si meliora non videat, id quod possidet, numquam derelinquat. Idem de voluptuariis, ambitiosis aliisque sceleratis hominibus dicere possemus. Hoc igitur firmum sit et ratum, ut mundum contemnere, et Deum vehementer diligere possimus, esse nobis cognoscenda et gustanda meliora, quam ea sint, quae mundus habet.

Dicat quispiam; Nihil novi nobis dicis. Ecquis nescis Deum esse bonum longe melius, quam sint ulla bona creata? Quis nescit? Multi nesciunt, et nulli nesciunt theorice, et multi nesciunt practice. Et haec posterior cognitio necessaria est ad diligendum Deum. Fides Christianorum, fateor, tam sublimi est, ut vel unus articulus sufficere possit ad hominem probum et sanctum efficiendum, si diligenter consideretur, perpendatur animo et memoriae infigatur. Qui enim attente cogitabit Deum immortalem mortalem fieri, et mori voluisse, ut peccatum extingueret atque deleret, et manum extendere poterit ad aliquod peccatum vel levissimum perpetrandum? Non igitur fides et cognitio theorica deest, sed consideratio et practica deest. Habemus enim fidem tamquam gladium in vagina reconditum, et tamquam pharmacum in officina pharmacopolae. Quid prodest gladium domi appensum habere et medicamentum reperiri apud pharmacopolam, si nec pharmaco, cum aegrotas, utaris? Quicumque igitur ad amicitiam Dei, et colloquia illa *super mel et favum dulciora* pervenire volunt, ii debent non totum tempus Aristoteli, vel Galeno, vel Justiniano, vel Ciceroni, vel Virgilio dare; sed aliquas horas pro animae utilitate sancta quadam versutia sibi suffurari, ut alterius vitae negotiis, et lectioni, quam Deus in corde legit, vacare possint.

Verum hoc opus, hic labor, auditores. Nam Deus est intimior intimis nostris: non in foro, non in plateis, non in campis invenitur Deus: sed sicut intra corpus est anima, cor seu mens: ita intra mentem et cor est Deus. Quocirca prius laborare debemus, ut ad cor nostrum viam inveniamus. Et quantum mea tenuitas sapit, hoc est primus et maximus passus, quem homo superare debet, ut ex mundi amore ad Dei amorem transeat. Quo superato labore, facillimus et jucundissimus reliquus cursus ostenditur. Nam ubi quis cor suum intrare potuit, facillime inde transit ad Deum, et tunc illi Deus dulcescit, tunc mundus desipit, tunc corpori necessaria praebere onus maximum judicat, tunc Deo vacare atque assistere veras epulas putat; tunc denique homo spiritalis, homo interior, homo Dei dici potest et debet. Undenam esse putatis, ut magnus Antonius et beatus Franciscus tanta facilitate pernoctarent in oratione? ut beatus Isaac (quod Gregorius in Dialogis refert) integrum triduum in oratione cum jucunditate consumeret; et nos fatigemur si minimam horulam in oratione esse contingat? Non alia causa est, nisi quia sancti illi Patres viam ad cor optime tenebant, et intrabant, quae sunt ultra cor: ubi tam multa et tam varia conspiciebant, ut satiari delectationem non possent. At nos ante ostium cordis erramus in tenebris, quas in eo loco, et eo potissimum tempore princeps tenebrarum effundit, ne cor nostrum ingredi possimus, et idcirco molestum et longum tempus nobis esse videtur.

Quid igitur agendum est nobis, auditores? precibus, et votis, suspiriis clamandum ad Deum, ut *illuminet vultum suum super nos*, et tenebras nostras suo lumine dissipet, ut ipse ad corda nostra nos ducat, ipse portam aperiat, ipse introducat. Nec dubitandum de benignitate Domini: nam patres hominum norunt *bona data dare filiis* suis, *quanto magis Pater* noster Deus *dabit spiritum bonum petentibus se*? Imo *haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra.* Nec aliam ob causam aliquando, ex divitibus inopes, ex claris obscuros, ex valentibus aegros, servos suos solet efficere, nisi ut viam cordis inveniat. *Ducam* eos, ait Dominus, *in solitudinem, et ibi loquar ad cor ejus.* Et quando ducit in solitudinem, nisi quando tribulationibus vexat? Cum enim Deus videt hominem propter nimiam prosperitatem, turbis adulatorum circumdari, negotiisque saeculi hujus ita implicari, ut sibi vacare non possit, tum ait; Iste filius noster nimimium amicis abundat, qui tamen non ipsum diligunt, sed sicut apes et muscae advolant, ad mel divitiarum et honorum ejus, ergo onere illum sublevabo antequam succumbat: auferamus ei vas illud mellis, quod gestat in humeris, et apes ac muscae confestim discedent. Efficit igitur, ut ille fortunatus homo fortunas suas amittat, et gratia principum excidat, in morbum incidat, in vingula conijciatur, et tunc ab omnibus desertus, in solitudine incipit habere: neque ibi Deus, qui eum ad solitudinem adduxit, statim occurrit et loquitur ad cor ejus, et dicit; Vides quomodo amici illi tui, in quibus confidebas, non te, sed mel honorum opumque tuarum diligebant? Et opes illae tuae, quas numquam te amissurum putabas, nonne vides quomodo ut tenues vapores evanuerint? Ubi est sanitas pristina? Quo robur corporis, quo principum gratia, quo adulationes hominum recesserunt? Non intelligis, nihil infra lunam esse, nisi caducum et fragile? et verum, et summum et solidum bonum tuum me esse solum amicus fidelis sum, et in tribulationibus non desero, et nec in mortem familiares et dilectos derelinquo? Tum ille haec audiens, verissima esse experientia sua cognoscens paradisum invenit in solitudine, agitque gratias Deo, quod dulci baculo suo illum excitaverit, et pauca abstulerit, sed multa contulerit: et etiam optione data nullo modo ad statum pristinum rediret, nec minimam cordis voluptatem cum omnibus corporis delitiis commutaret. Hac eo spectant, auditores, et intelligamus mundum contemni, et Deum diligi perfecte non posse, nisi quam

suavis sit Dominus gustare incipiamus: quod numquam fiet, nisi in cor nostrum intrare, et ibi commorari discamus.

Quapropter, auditores, quicumque salutis nostrae rationem aliquam habemus, quicumque videmus, quam fugacia, quam fallacia, quam brevia et instabilia sint vitae praesentis gaudia; quicumque intelligimus, nos maximis itineribus ad mortem properare, et hodie esse et cras non esse obsecro. ut alterius vitae bonis, veris et sempiternis, mente, cogitatione, amore inhaereamus, de illis cogitemus, de illis loquamur, ad illa suspiremus: earum divitiarum avari, eorum honorum ambitiosi, illarum cupiditatum cupidi sumus. Qui tempus habemus, tempus non expectemus, hic jam in terris vitam illam incipiamus. Si quis est, qui lectionem illam Domini in gymnasio cordis sui frequentare nondum coepit, incipiat, obsecro, experiatur: tum non mihi, sed sibi ipsi credet: hodie principium audiendi faciat, horam aliquam, ut dicebam, aliis negotiis suffuretur, ut sibi ac Domino vacet. Nam si amicus ab eo id peteret, certe faceret, quanto magis ergo id facere debet pro anima sua? Neque hoc dispendium temporis, sed lucrum aeternitatis erit, et vitae beatae et sempiternae, ad quam nos pervenire faciat, qui est benedictus in saecula, Amen.

CONCIO XLIV.

DE DOMINICA DECIMANONA POST PENTECOSTEN

THEMA

Simile factum est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Iterum misit alios servos, etc. Usque ad finem. *Matth.* 22.

SYNOPSIS

Ubi in principio ostensum est, nos regnum Dei, et vicissim Deum nostrum regnum esse, ad explicandam parabolam praeparatur oratio, et per regem Deus, per regis filium verbum Dei, per sponsam humana natura, per nuptias incarnatio nuptis comparetur septem rationes afferuntur, nempe sponsio, mutuus consensus, carnis unitas, indissolubilitas, honorum communio, nova cognatio et finis; qui hic sextuplex recensetur, proles, remedium contra peccatum, pax, familiae conservatio, opes et amor; quae omnia ut in hominum nuptiis fiunt, ita in incarnatione facta esse ostenduntur. Affirmatur patriarchas et prophetas esse servos illos, quibus Deus ad futuras incarnationis nuptias gentem Hebraeam invitabat, eorumque quaedam invitationum voces adducuntur! Ad praesentes vero convocarunt invitatos primo Joannes Baptista et apostoli: secundo iidem apostoli, post acceptionem Spiritus sancti quasi alii effecti. Judaeorum invitatorum venire recusantium malitia ex divitiis et delitiis, depingitur, et quanto errore multi christiani hoc imitentur, subjuncta seria reprehensione declaratur. Hujus conviviis magna pars Christus ipse, tauri vero et altilia prophetae fuisse probantur, ejusque rei rationes allegantur.

In parte altera docetur ex d. Basilio, quomodo Deus irasci dicatur. Quomodo idem Deus de Judaeis suarum nuptiarum contemptoribus vindictam sumpserit per Titum et Vespasianum, qui non modo successu felicissimo Hierosolymam irreparabili clade expugnarunt, sed et ab ipso Deo praemiis remunerati videntur. Quomodo gentes vocati: et cur in viis fuisse dicantur, explicatur. Quanto rex convivas suos visurus intrabit, nempe in consummatione mundi, indigatur. Per unum malum hoc loco omnes malos designari declaratur. Cur idem amicus dicatur, triplex explicatio. Lutheranorum deinde duo errores refelluntur; primus, in Ecclesia non esse malos: alter, per vestem nuptialem fidem designari, cum tamen charitatem significet. Explicatur demum, quid sit manum et pedum ligatio; quid tenebrae exteriores; quid fletus et stridor dentium, et brevi narratiuncula poenarum gehennae concluditur.

Quam vere ac sapienter, auditores, in psalmis propheta cecinerit: *Universae vitae Domini, misericordia et veritas.* Et rursum: *Misericordiam et judicium cantabo tibi Domine*, ita plane ea, quae in hodierno Evangelio continetur, similitudo declarat, ut vere sit excors et stupidus, qui id non videt. Nihil enim aliud in ea parabola Domino propositum est, quam ut misericordiam et benignitatem, et item severitatem et justitiam ostendat, quibus Deus in Judaeos primum, deinde etiam in gentes et hactenus usus est, in posterum etiam utetur. Quae omnia quoniam ex ipsius parabolae explicatione intelligi poterunt, orationem non ponam in ejus argumento longiorem.

Principium igitur elegantissimae et maxime appositae illius similitudinis tale est. *Simile factum est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.* Regnum coelorum quam varias ac multiplices significationes in sanctis litteris habeat, nemo nostrum, nisi fallor, ignorat. Nunc enim ecclesiam, nunc coelestem beatitudinem, nunc ipsum Deum, nunc ejus gratiam, nunc divinam legem designat. Non desunt, si hoc loco Deum ipsum regnum coelorum appellatum esse velint. Et id quidem non sine causa! Nam et nos regnum Dei, et Deus regnum est. Nos regnum ejus sumus, quia regnat in nobis, dum ejus gubernationi sponte subiicimur, et voluntati ac praeceptis ejus obtemperamus. Ipse regnum nostrum est, quia in eo omne bonum, omnis splendor, omnes opes, omnes delitiae nostrae positae sunt. Et qui Deum possidet,

rem possidet omni regno atque imperio ampliorem, jucundiorem, illustriorem. Mihi tamen, auditores, Origenis expositio vehementer probatur, qui regnum coelorum non cum homine rege, sed cum regno hominis regis comparari hoc loco existimavit: ita ut regem regi, filium regis filio regis, reginam reginae, nuptias nuptiis, invitatos invitatis, ministros ministris, et exercitum exercitui per quamdam similitudinem conferamus. Res igitur Deus est, regis filius verbum Dei, nuptiae incarnatio, sponsa humana natura.

Porro quam apte Dominus reconditum Incarnationis mysterium nuptias appellaverit, planissime intelligemus, si ad ea, quae in nuptiis hominum fiunt animum convertere, et ad memoriam paulisper revocare velimus. Initio igitur antequam nuptiae celebrentur, sponsio fieri solet, et matrimonium contrahi, per verba ut loquuntur, de futuro. Id vero nonne Deus fecit, cum tam saepe patriarchis et prophetis matrimonium hoc facturum etiam cum juramento promisit? Quam certus de hac sponsione sapientissimus Salomon fuit, qui tanto ante istarum nuptiarum tempus jucundissimum cecinit epithalamium, Canticum Canticorum? Deinde ut matrimonium rite perficiatur utriusque partis consensio necessaria est. In his autem sanctissimis nuptiis voluntatem filii sui Deus per Gabrielem archangelum Mariae significavit. Maria vero, quae mater sponsae erat pro filia sua respondit, *ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Et quemadmodum per matrimonium fit, ut vir et uxor duo sint in carne una, vel potius non sint duo, sed una caro, ita per hoc adorandum et sacrosanctum mysterium factum est, ut divina tam atque humana natura arctis atque insolubilibus nexibus conjungerentur, ut non duae, sed una atque eadem esset ambarum hypostasis. Et cum omnis matrimonii vinculum tale sit, ut nisi per mortem solvi non possit: hoc unum, de quo loquimur, ita caeteris omnibus antecellit, ut nec in morte solvi potuerit. Cum enim assertor ac liberator noster cum morte singulari certamine dimicaret, potuit quidem Domini corpus ad tempus ab anima separari, Deus tamen ab eo corpore eaque anima, hoc est, sponsa divelli nec ad momentum potuit. Matrimonium praeterea apud homines facit, ut omnia insignia, omnes illustres tituli, omnes honorum appellationes, quae sponsi prius erant, sint deinceps ei cum sponsa communes, id quod omnino per incarnationem factum esse videmus. Nam et homo mundi opifex, effector prodigiorum, orbis liberator, angelorum et hominum caput, ut rex et princeps nominatur, quae tamen solius sponsi, antequam matrimonium fieret, appellationes erant. Et contra, Deus foeminae filius, cibi et potus indigens, morti obnoxius, imo mortus appellatus est, quae omnia sponsae ante illud tempus fuerant. Et quomodo per matrimonium nova quadam cognatione sponsi et sponsae junguntur affines: et sponsi necessariis ac familiares, cum sponsae necessariis ac familiaribus amicitias ineunt: ita per hoc mysterium quicumque homines sumus, quia humanitati illi, quae cum verbo copulata est, naturae affinitate conjungimur, ipsius verbi affines quodammodo effecti sumus, et angeli, qui Dei ministri et familiares semper fuerunt, jam cum hominibus ita versantur, et eos non tamquam inferiores, sed tamquam socios et conservos habere velint.

Jam vero finis, propter quem matrimonia celebrantur, numptiis Verbi humanitatis minime deest: propagatio humanae naturae, et remedium contra peccatum. Si vero non tam nuptiarum, quam ipsorum nubentium finem considerare volueris, eum quadripartitum esse videbis. Sint enim, qui propterea jungant matrimonia, ut pacem cum parentibus vel fratribus sponsi vel sponsae componant. Sunt etiam, qui non alia de causa ad nuptias adducuntur, quam ne illustris aliqua domus sine haerede manens penitus extinguatur. Et sunt, qui nihil aliud in matrimonio spectant, quam ut haereditatem sponsae vel sponsi consequantur. Sunt postremo, qui solo sponsi et sponsae amore incitati ad nuptias veniunt. Propter quem horum finium, auditores nuptias verbi et humanitatis esse celebratas existimatis? Si vere sapientes judices estis, non propter unum aliquem horum finum, sed propter omnes simul respondebitis. Nam quod hujus matrimonii finis sit proles, Ioannes evangelista testatur, cum ait: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est.* Idem est enim ac si apertius dixisset, quotquot Dei filii et regni coelestis haeredes sumus, omnes hujus sacrosancti matrimonii fructus sumus. Non enim ad tam sublimem honoris gradum evehimur, quia ex viro et foemina generati, sed quia ex ipso Deo nati sumus. Et quonam tandem pacto ex ipso Deo? *Et verbum*, inquit, *caro factum est*: tamquam si diceret, Deus Verbum humanae carni tamquam sponsae copulatum est, et nos omnes novo et inaudito quodam modo et vitam aeternam generavit. Hinc videlicet ipse Dominus de apostolis suis dicebat: *Numquid possunt filii sponsi, filii nuptiarum quamdiu sponsus cum illis est, jejunare*? Et apertius alio loco eosdem filiolos appellabat: *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.* Quod autem remedium etiam contra peccatum finis hujus matrimonii fuerit, nemo christianorum est qui nesciat, praesertim cum apostolus dicat. *fidelis sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* De pace vero, quid dicam? Nam quis nescit atrocissimum illud bellum, quod humanum genus cum Deo gerebat, hoc matrimonio salutari sublatum fuisse, et pacem tam firmam ac stabilem inter coelum et terram esse compositam, ut ipsi coelites in his nostris regionibus, tempore matrimonium hoc celebratur, cum cantu et laetitia dicerent: *Gloria in altissimis Deo; et in terra pax hominibus bonae voluntatis*? Num non est pacis evidentissimum argumentum, quod nobis ad coelum semper aditus pateat: et angeli tam frequenter et tam familiariter hic in terris sanctorum hominum colloquiis misceantur? Porro si nuptiae istae non fuissent, quis non videt quam illustris fa-

milia funditus periisset? Nam genus humanum jam sterile et infoecundum affectum, totum erat interiturum, nisi hoc sancto matrimonio refloruisset, et domui tam praeclarae jam inclinatae et plane collabenti his sanctis nuptiis Dominus succurrisset. Nam cum aliis multis de causis, tum etiam propter hoc, cum angeli et homines perirent, Deus non cum angelis, sed cum hominibus matrimonium jungere voluit, quia nimirum non omnis angelorum familia perierat, sed pauci de multis. At hominum domus tota ab inferis absorbenda erat, nisi hoc matrimonium intercederet. Quare *misericordiae Domini*, *quia non sumus consumpti* omnes nos. *Nisi* enim *Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus.* Postremo sicut humanam naturam ad has nuptias, sponsi haereditas opes infinitae incitare poterant, ita Deum ipsum nihil nisi vehementissimus amor ad hoc matrimonium provocavit. *Sic* enim *Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret.* Cum igitur tam multiplicia sint harum nuptiarum bona, merito jureque optimo, ut in nuptiis hominum fieri solet, tunc angeli tripudiis, choreis, cantibus et sonis diem festum egerunt, et usque ad aerem nostrum descendentes ut idem facerent hominibus persuaserunt. Habemus igitur quid illud sit, *simile est regnum coelorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.*

Sequitur. *Et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias.* Non ignoro, auditores, de istis servis diversos diversa sentire, et eos ab aliis ad apostolos, ab aliis prophetas et patriarchas referri: nihilominus tamen sine dubitatione dicendum mihi esse videtur, non eosdem esse, qui ad futuras nuptias regis amicos invitarunt, et qui ipso tempore nuptiarum invitatis ut venirent significarunt. Non enim evangelium dicit: *Misit servos suos* invitare, sed *convocare* jam invitatos, ut ad nuptias convenirent. Constat autem, et omnium consensione perspicuum atque apertum est, eos, qui ad invitandum missi sunt, patriachas et prophetas fuisse, qui quidem hoc in mandatis habebant, ut Dominum Israel et omnem populum Hebraeorum (isti enim sunt, quos ad nuptias Dominus invitavit: nam et ex ea gente sponsa assumenda erat) hoc, inquam, in mandatis habebant, et eum populum erudirent, ut Messiam venturum praedicarent, ut serio illis denunciarent tempus nuptiarum instare, ac propterea paratos illos esse debere, ut quocumque tempore ad nuptias advocentur, non tunc vestem nuptialem quaerere incipiant, sed rebus omnibus multo ante comparatis, obviam sponso et sponsae ad nuptias celebrandas cum alachritate et gaudio proficiscantur.

Vultis, auditores, invitantium voces audire? Patriarcha Jacob ait: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat, qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi asinam suam. Lavabit in vino stolam suam et in sanguine uvae pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores. Salutare tuum expectabo Domine.* Moyses ait: *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus ipsum audies.* Propheta David ait: *Descendet sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna, et dominabitur a mari usque ad mare et a flumine usque ad terminos orbis terrarum. Benedicentur in ipso omnes tribus terrae, omnes gentes magnificabunt eum.* Salomon ait: *Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.* Isaias ait. *Propter Sion non tacebo, et propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et salvator ejus ut lampas accendatur, et videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclitum tuum. Transite, transite per portas, praeparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, et elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terrae, dicite filiae Sion: Ecce salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, et opus ejus coram illo.* Aggaeus ait: *Nolite timere, quia haec dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, et ego commovebo coelum et terram, et mare et aridam et movebo omnes gentes et veniet desideratus cunctis gentibus.* Zacharias ait: *Exulta satis filia Sion jubila filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator ipse pauper, et ascendens super asinam et super pullum filium asinae.* Denique Habacuc, ut caeteros omittam, ait: *Adhuc visus procul et apparebit in finem, et non mentietur. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit.* Hoc est, sponsum advenientem video, sed adhuc longe positum. Sed qui veritas est, non mentietur et in fine saeculorum apparebit; quare si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit. Istae ergo sunt voces, quibus Deus per servos suos, patriarchas et prophetas, gentem Hebraeorum ad nuptias incarnationis invitabat, et ad Messiam recipiendum praeparabat.

Cum autem tempus nuptiarum advenisset, hoc est Christus Deus et homo in terris apparuisset, ut ii, qui fuerunt a prophetis et patriarchis invitati, ad nuptias venirent, videlicet per fidem et charitatem Christo adhaererent, tunc misit Dominus servos suos vocare invitatos ad nuptias. Quinam igitur servi isti, nisi Ioannes Baptista, apostoli et discipuli Domini fuerunt? Isti enim sunt, qui omnium primi Dominum advenisse Judaeorum populis nunciarunt: et quanta maxima sollicitudine poterant invitatos ad nuptias convocabant. Sed quoniam ut evangelium loquitur, Judaei semel vocati noluerunt venire, idcirco iterum misit alios servos. Qui sunt igitur servi, qui secundo ad invitatos Judaeos mittuntur? Iidem apostoli et discipuli sunt, qui etiam primo hoc est ante obitum Domini missi fuerant: sed tamen alii jure optimo nominantur, quia nunc Spiritum sanctum, qui homines alios facit, acceperunt, quem primo illo tempore non acceperant. Numquid verba Samuelis ad Saul non legistis, quibus ait: *Insiliet in te Spiritus Domini, et mutaberis in virum alium?* Apostoli igitur post adventum Spiritus sancti plane alii e-

rant, quia alia facundia, alia eruditione, alia efficacia, aliis viribus; alio ardore, alio impetu praedicabant. Nam et ipsi auditores jam eos ut longe alios admirabantur.

Sequitur: *Dicite invitatis; Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata, venite ad nuptias.* Ideo enim fortasse, qui fuerant invitati, non venerunt, quia nihil de prandio audierunt. Dominus igitur prandium lautissimum et maxime opiparum instruxit. Ejus vero prandii magna pars Christus ipse fuit. Ipse enim est Agnus optimus et tenerrimus, ejus corpus est panis, ejus sanguis est vinum. Quae omnia tempore passionis cocta, condita et parata fuerunt. Et quoniam prandium circa meridiem sit, et meridies hora sexta apud Hebraeos erat, idcirco Dominus sexta mundi aetate, et hora etiam diei sexta in crucem agi et immolari voluit. Porro tauri et altilia prophetae Domini sunt, qui pene omnes propter Dominum necati fuerunt. Cur tauri prophetae dicantur perspicuum est: nam ut tauri valentissimi, Hebraeorum idololatriae, impietati, et aliis flagitiis et facinoribus resistebant: *Dedi faciem tuam* (alloquitur Dominus Ezechielem) *valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Deinde tauri vitulos gignunt, et prophetae apostolos genuerunt. *Pro fratribus tuis*, inquit Propheta, *nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.* Nec sine causa iidem prophetae altilia nominantur. Nam illae aves, altilia dici solent, quae in hunc usum domi aluntur et pingue fiunt, ut delitiae convivarum sint: et prophetas, si contemplationis sublimitatem spectes, vere aliis et pennis instructos dices: si devotionis pinguedinem respicias, vere altilia et saginata esse videbis. Nec mysterio vacat quod in codicibus graecis tauri et altilia non simpliciter occisa, sed τεθυμένα, hoc est, immolata nominantur. Hoc enim in more positum apud veteres Hebraeos erat, ut nuptiarum convivia ex immolatis animalibus fierent: et ipsius Domini ac Prophetarum mortes, nonne sacrificia quaedam fuerunt? Vere igitur post passionem Domini Deus dicere potuit: *Prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa,* et immolata *sunt.*

Sed quid tum Hebraei fecerunt? Num tanto convivii apparatu allecti ad nuptias perrexerunt? Evangelium audiamus: *Illi autem*, inquit, *neglexerunt, et abierunt alius in villam suam, alius ad negotiationem suam, reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt.* Quid est hoc auditores? Quis unquam audivit talia? Quis tragoediam tam funestam umquam vidit? Quae est haec ferocitas, ut prandium offerentes vulneribus conficiant? Et quonam vocabantur? Nonne ad nuptias? Quis non libenter ad nuptias venit? O perversitas filiorum Adae. Ad nuptias maximas et celeberrimas vocantur et renuunt. Cur hoc auditores? Et dixi saepius, et adhuc dicam: delitiae et divitiae laquei diaboli sunt, quibus stulti homines irretiti se ad gaudia trahi putant, et ad inferni supplicia petrahuntur. Cur isti ad nuptias Domini non iverunt? Nonne quia vel delitiarum laqueo ad villam vel divitiarum nexibus ad negotia et lucra trahebantur? Non enim in villam ibant, ut foderent, aut ararent, sed ut commodius et liberius piscationi, aucupio, venationi et aliis voluptatibus possent vacare. Nec enim credibile est, tantum regem agricolas et messores ad nuptias invitasse. Illi igitur pigri, illi tardi ad fidem suscipiendam fuerunt, qui istis laqueis implicati erant. Numquid de pharisaeis non audistis, cum Dominus de contemptu divitiarum dissereret: *Audiebant omnia haec pharisaei, qui erant avari, et deridebant illum?* Et apud b. Martyrem Cyprianum in sermone de lapsis non legistis, illos in persecutionibus maxime defecisse, qui cum opibus abundabant, fugere de civitatibus ut facultates suas relinquere non audebant? Quod vero nonnulli Judaeorum servos Domini tenuerint, injuriis affecerint, et occiderint, illustrius est quam ut sit a me necesse narrari. Petrum apostolum catenis et vinculis onerarunt apostolum Paulum quinquies quadragenis uno minus verberibus affecerunt, beatum protomartyrem Stephanum lapidarunt, et duos Iacobos, alterum gladio extinxerunt, alterum praecipitio sustulerunt. Verum quid unquam potuerunt? Nec mirum, auditores, si hoc Judaeis accidebat, ut nuptias Domini tamquam supplicium exhorrerent, cum idem pene nostris hominibus contingat. Quam multi enim reperiuntur, qui dum a nobis ad studium christianae perfectionis invitantur, se ad vincula et carceres invitari putant? Quique dum eis sobrietatem, jejunia, morum compositionem, verborum gravitatem et quod caput est, rerum coelestium ac divinarum contemplationem assiduam commendamus, sibi moestissimum et infelicissimum, et maxime horridum et perturbatum vitae genus laudari existimant? Ne, quaeso vos, ne ista cogitetis. Ad nuptias, ad gaudium, ad alacritatem, ad veram pacem et tranquillitatem invitamini. Quanto enim animus ac mens corporis sensibus praestant, tanto cordis gaudia et voluptates, quae in contemplatione percipiuntur, omnibus corporis oblectamentis et gaudiis antecellunt. Certe majores nostri, viri sanctissimi, Antonii, Pauli, Hilariones, Macharii, Hieronymi, quorum alii nonaginta, alii centum, alii plures annos vixerunt, numquam ad tam provectas aetates pervenire potuissent nisi summa animi alacritate, pace, quiete, laetitia et gaudio vitam transegissent. Non ficte, non simulate, non fallaciter, sed vere ipsa veritas ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est et onus meum leve.* Quid asperi in his Domini verbis apparet? Num non ad nuptias et delitias nos invitat? Illi, illi sunt, auditores, qui verbis quidem ad nuptias, re autem vera ad summos labores vocantur, quos Pharao crudelissimus in operibus duris luti et laterum occupatos tenet, quique, ut stulti venatores post parvum lepusculum totum diem consumunt, vestes lacerant, calceos frangunt, vires amittunt, et tandem aut nihil capiunt, aut praedam tam exiguam, ut nec minimam illius facturae partem compensare possit. Isti sunt qui honoribus et lucris inserviunt, et tot suo-

rum laborum mercedem nullam, nisi fortasse poenas accipient, qui aliquando apud inferos dicent: *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis. Ambulavimus vias difficiles. Iustitiae lumen non luxit nobis.* O si nonnullis qui ut ista credant, adduci non possunt, vel ad momentum temporis experirentur, quam sincera quam vera, quam lepida gaudia, probam, piam et sanctam vitam consequantur, intelligerent profecto plus mellis in via Domini reperiri, quam ipsi credere unquam potuerunt.

PARS POSTERIOR.

Rex autem, cum haec audisset, iratus est. Dominus noster, auditores, sapientissime, quem antea hominem regem, nunc solum regem appellat. Nam homo nomen humanitatis, rex nomen potestatis est. Et sicut ei, qui nuptias celebrat, nomen humanitatis, ita ei, qui iratus describitur, nomen convenit potestatis.

Sed quomodo, roget quispiam, Deus irascitur? Numquid in Deum affectus et perturbationes cadere possunt? Magnus Basilius psalmum trigesimum septimum exponens ita respondet, ut dicat iram et alios motus non proprie, sed per quandam similitudinem Deo attribui. Tunc enim irasci dicitur Deus cum id facit sine perturbatione, quod cum perturbatione nos facimus. Quid illi faciunt, qui vehementer alicui irascuntur? Quid? In illum pugnis, morsibus, calcibus invehuntur, quicquid ad manus venit pro telo ad eum vexandum et lacerandum assumunt. Tunc igitur Deus irasci dicendus est, cum sine perturbatione talia agit, hoc est, cum fame, peste, bello, aliisque armorum generibus de sceleratis hominibus poenas sumit. Quid igitur iste rex iratus effecit? *Missis*, inquit Evangelista, *exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit.* Fecit enim Deus cum Hebraeis, ne forte conquererentur, id quod lex ipsorum postulabat. Judaei enim legem habebant, ut cum ad aliquam urbem expugnandam proficiscerentur, primo hostibus suis pacem offerrent, si vero pacem hostes recusarent, eos ad unum usque occiderent, ut ex cap. Deuteronomi cognosci potest. Sic igitur Deus, et semel et iterum pacem et salutem populo Judaeorum obtulit. Ubi autem illos non pacem, sed bellum concupiscere vidit: Bellum inquit, vultis, bellum habebitis: dilexistis maledictionem, et veniet vobis, noluistis benedictionem, et elongabitur a vobis. Itaque misit Vespasianum et Titum cum maximis et instructissimis copiis, qui tali clade genus Judaeorum affecerunt, ut curari adhuc ea vulnera non potuerint. Et id quidem nec Iudaei inficiantur, nec etiam, si maxime vellent, ulla ratione possent. Nam praeterquam quod Iosephus et Egesippus eam historiam litteris mandaverunt, extat adhuc Romae arcus Vespasiani et Titi triumphalis, in quo arca testamenti, et candelabrum et alia Hebraeorum ornamenta ad aeternam posteritatis memoriam in marmore incisa conspiciuntur, et quod sine singulari Dei providentia factum esse non arbitror, in tot arcus romanorum imperatorum nullus fere est, qui ita integer et conspicuus, ut hic, de quo loquimur, perseveret. Quid vero Vespasiani et Titi exercitum, suum exercitum hoc loco Dominus vocet, sententia est b. Hieronymi et b. Chrysostomi, et aliorum nonnullorum patrum. Deinde in eo bello ita prospere omnia Romanis, ita sinistre omnia Judaeis succedebant, ut ipsimet hostes animadverterent, et palam affirment, non tam se quam Deum Judaeorum contra Judaeos bellum gerere. Postremo et illud accedit, quod Deus Vespasianum et Titum, et totum Romanorum imperium amplissimo praemio remuneravit. Nam Vespasianus et Titus ex praefectis unius exercitus imperatores et principes orbis terrarum evaserunt et imperium Romanorum, quod eo tempore bellis civilibus ardebat, et turbulentissimis factionibus totum erat perturbatum, mox bello Iudaico confecto multis annis singulari Dei beneficio pacatum et tranquillum fuit. Neque est hoc novum aut inauditum, auditores. Nam ob similem causam dedit aliquando Deus Aegyptum diripiendam et spoliandam exercitui Nabuchodonosor regis Babylonis. Sic enim legimus in c. 29. Ezechielis: *Filii hominis Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum. Omne caput decalvatum, et omnis humerus depilatus est, et merces non est reddita ei, neque exercitui ejus de Tyro pro servitute, qua servivit mihi adversus eam. Propterea haec dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonosor regem Babylonis in terra Aegypti et accipiet multitudinem ejus, et depraedabitur manubias ejus et diripiet spolia ejus, et erit merces exercitus illius, et operi, quo servivit adversus eam. Dedi ei terram Aegypti, pro eo, quod laboraverit mihi, ait Dominus Deus.*

Hactenus, auditores, misericordiam et judicium in populum Israel audivimus, superest ut misericordiam pariter et judicium in gentes audiamus. Ait igitur Dominus servis suis: *Nuptiae quidem paratae sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, bonos et malos, et impletae sunt nuptiae discumbentium.* Hoc autem tunc factum est, auditores, cum Apostoli videntes Judaeos repellere a se verbum Dei, et *indignos* se judicare ut apostolus ait, *aeternae vitae*, a Deo admoniti gentibus praedicare aggressi sunt. Quae quidem Gentes non in urbe, sed in viis esse dicuntur; quia non sub unam legem, nec sub unius veri Dei cultum et religionem vivebant, sed quisque suum idolum pro Deo venerabatur, ac pene plures dii, quam cultores erant. Sed quid ait scriptura divina? Annunciaverunt, et *multiplicati sunt super numerum.* Statim enim ubi apostolicae tubae insonuere ex omni plaga orbis terrarum, ab ultimis usque orientis et occidentis solis, aquilonis austrique partibus frequentissimi homines ad nuptias Agni convenire coeperunt.

Intravit autem rex, ut videret discumbentes. Quando futurum arbitramini, auditores, ut intret rex, et videat discumbentes? Et quando nuptiae plenae erunt? Nempe circa mundi consummatio-

nem. Quando enim, qui debent in ecclesiam intrare, omnes intraverint, tunc et ipse Dominus intrabit, ut videam, qui nuptiis interesse digni sint, et vestem nuptialem habeat, et qui non habeat. Ut enim Eusebius Emissenus docet,cum Deus malum fieri videt, et patitur, tolerat, dissimulat, non punit, sed ad poenitentiam peccatores expectat, tunc quodammodo foris esse videtur! Sicut cum pueri ludunt, clamant, perstrepunt, vociferantur, dicimus praeceptorum non esse domi. Tunc igitur Deus intrabit quando non amplius peccata dissimulans, ad videndum et judicandum veniet. O quam acutos oculos Dominus habet! Nec aquilae, nec lyncis oculi cum Domini oculis comparari possunt. Nam propterea in Canticis Canticorum nomine capreae sponsus designatur, quia caprea oculos perspicacissimos habet. Itaque nemo dicere poterit, abscondar in angulo, parvus sum, non me videbit. Quid?Quod non solum oculos optimos habet,sed etiam lucernas accensurus est? Numquam verba illa Domini horroris et formidinis plena apud Sophoniam non legistis:*Scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in facibus suis*? Nihil ergo tam abditum, nihil tam reconditum, nihil tam exiguum erit, quod Deus non discutiat. Quid levius otioso verbo? Et tamen ipsa veritas non ioco, sed serio dicit: *Quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* O quam multa nunc caecae nostrae prudentiae bona et sancta videntur, quae coram illis lucernis iniqua et mala esse omnes videbunt!

Sed quid sequitur in Evangelio? Quot iniquos homines Deus inveniet admistos cum bonis? *Et vidit*, inquit, *ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Quod est hoc, auditores?Ergo unus tantum inter tot millia discumbentium sine veste nuptiali invenietur? Quid igitur nos doctores exterrent, cum dicunt multo plures esse, qui pereunt, quam qui salvi fiunt? Verum dicunt, ita est, plures omnino daemoniorum quam angelorum socii erunt. Nam iste unus, magnus gigas est, et multa millia impiorum comprehendi. Siquidem omnes scelerati, de quibus paulo ante dixit, *congregaverunt omnes, quos invenerunt, bonos et malos*, omnes, inquit, isti mali hujus unius nomine designantur. Cujus rei causa est, vel, ut Hieronymus dicit,quia omnes mali scelerum foedere et nefaria societate conjuncti et copulati sunt! Sic adulteri et adulterae in flagitio, sic fures et latrones in facinore, sic omnes in oppugnatione veritatis copulantur. Vel certe, quia peccatores etiam innumerabiles, ita contemuntur a Deo, ut pluris apud eum fiat unus justus, quam mille impii. Nonne propter ducem justos omni regioni Sodomorum et Gomorrhaeorum Dominus pepercisset? Et tamen propter tot millia impiorum non pepercit. De beatissimo quoque Francisco mihi videor aliquando legisse, propter eum solum famem in orbem terrae immissam non esse. Ut igitur Deus ostendat,non se jacturam aliquam facere, si multa millia sceleratorum hominum pereant, illa omnia unius hominis nomine significavit.

Verum quid misero huic homini Dominus ait? *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem*? Amicum appellat, vel propter fidem informem et characterem baptismi,quem in eo, ut signum suae militiae regnoscit; vel quia miser ille amicus videri voluit, cum ad nuptias intraverit: vel certe ironice.

Sed ubi nunc sunt haeretici Lutherani, qui malos in Ecclesia non esse contendunt? Utrum tandem iste bonus erat, an malus? Si bonus, cur reprehenditur? Si malus, quomodo intravit? Dicturi sunt fortasse, istum malum fuisse, quia veste nuptiali, hoc est, fide carebat. Sic enim audio apud eos locum istum exponi. Verum unquam rem involent. Nam qui fidem non habet illis ipsis testibus et malus est, et in ecclesia non est. Iste autem vestem nuptialem, hoc est, fidem, ut ipsi exponunt, non habet, et tamen in ecclesia est. Nam si negare voluerint, Domino contradicent, qui ait: *quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem*? Quae cum ita sint, auditores, ex hoc uno loco duo Lutheranorum errores apertissime refelluntur? unus, solos esse bonos in ecclesia: alter, veste nuptiali fidem esse significatam.Siquidem hinc plane perspicuum est,usque ad mundi consummationem malos esse cum bonis admistos, et nuptialem vestem significare. Nam si iste fide caruisset, in ecclesiam non intrasset. Ut enim d. Gregorius hoc loco ait: *Sine charitate ingrediuntur: sine fide ingreditur nemo.* Deinde charitas est,quae nuptias maxime decet. *Charitas* est, quae ut vestis amplissima *operit multitudinem peccatorum.* Charitas est,quae bonos a malis distinguit. Nam fidem habere, sacramenta suscipere, signa et prodigia edere, montes transferre, facultates in cibos pauperum erogare, corpus suum tradere, ita ut ardeat, possunt etiam mali: charitatem malus, nullus non bonus, nullus non Dei amicus habere potest. Quare b. Chrysostomus homilia nona in Joannem, quasi Lutheranorum perniciosissimam haeresim praevideret: *Nolimus*, inquit, *nolimus, dilectissimi, fidem nobis ad salutem satis esse existimare: nam nisi vitam puram exhibuerimus,et haec coelesti vocatione digna nos induerimus charitatis vestimenta, cum illo misero excludemur.*

Jam vero, auditores, postrema evangelii verba audiamus,et finis orationis sit: *Tunc ait rex ministris: Ligatis manibus et pedibus ejus mittere eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium. Multi enim sunt vocati,pauci vero electi.* O sententia formidabilis! O conditio peccatoris omni lachrimarum fonte lugenda! Manus primum ac pedes aeternis vinculis colligantur, ut adulteria, ut latrocinia, ut comessationes et ebrietates, ut alia vitia in posterum exercere, etiamsi maxime velit,non possit: deinde ut qui bonum facere,cum potuit noluit, jam ita vinculis obstinationis revinctus sit, ut bonum nec agere, nec cogitare, nec velle amplius queat.

Tenebrae vero exteriores jacturam summi boni, quod in aspectu increatae lucis consistit,plane designant: nam ut idcirco tenebrae exteriores dicuntur. Non enim lumen intelligentiae naturale, atque adeo internum tollunt, sed illud aliud lumen, quod in sanctis membris lux increata diffundit.

Quod quidem gravissimum et beatissimum lumen externum dici potest, si cum naturali intelligentiae lumine conferatur. Porro tenebrae istae non tam externae, quam exteriores a Domino nominantur, ut quam tam crassae erunt, ut pene exterioribus sensibus percipi queant: vel ut d. Augustinus ad Honoratum scribens ait, quia peccatores dum vivunt in exteris tenebris sunt, post mortem autem in exteriores, hoc est, longe densiores proiiciuntur. Nam nunc quidem iniqui omnes in tenebris sunt, sed exteris tantum, unde eripi possunt: tunc autem in exterioribus, hoc est, crassioribus erunt, unde eripi nullo unquam tempore poterunt. Denique exteriores dicuntur, quia, ut idem Augustinus docet, quanto lumen sanctorum interius et jucundius penetrabit, tanto tenebrae impiorum exterius et horribilius se diffundent.

Fletus autem ac stridor dentium quid nisi horribiles illos et sempiternos cruciatus corporis et animi declarant? Qui quidem, auditores, quam atroces, quam inauditi, quam intolerabiles sint, neminem esse arbitror, qui non dico verbis explicare, sed vel animo et cogitatione consequi valeat. Id enim vires humanae mentis exuperat, et omnem mortalium intelligentiam vincit. Nam si quis hic in terris dentium dolore teneantur, gemit, rugit, ardorem intolerabilem in ore habere se dicit, ac pene inops mentis et rationis efficitur: non dormire, non quiescere, non voluptatem aliquam capere, sed solum dolorem suum cogitare, atque huc illuc se jactare, se miserum, se infelicem appellare potest: et tamen quantus est iste dolor? Si tempus consideres, numquam ad unum diem perseverat, si quam late pateant species, non totum corpus, sed exiguam omnino particulam occupat. Deinde ipse dolor quantusquantus sit, quot medicamentis leniri et mitigari solet? Hinc medicus consolatur, inde blandiuntur amici: aequo animo feras, celeriter pertransibit, visitatio Dei est, qui corripit quos diligit.

Si igitur dolor tam modicus, tam brevis, tot consolationibus admistus, intolerabilis videtur quid de illis cruciatibus cogitare debemus, qui erunt in immensum atrociores, qui totum corpus, omnia membra, omnia ossa, omnes nervos, omnes medullas occupabunt, qui non diem aut mensem, aut annum unum, sed in omnem aeternitatem perdurabunt; quando tortores multi, consolator nullus invenietur? *Quis poterit habitare de vobis*, inquit Isaias, *cum igne devorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Non putemus carnem aeneam aut corpus marmoreum nos habituros. Nam caro caro erit, et nervi nervi erunt, et sensus sensus erunt. Certe his diebus homines supplicio affici vidistis, ferventibus aquis coqui vidistis, flammarum incendio cremari vidistis. Ego quidem spectacula ista non vidi, sed arbitror tamen neminem vestrum interfuisse, qui non sit vehementer commotus. Et si ad unam horam supplicia illa protacta fuissent, quis vestrum continere lachrimas potuisset? O caecitas cordis humani! O dissolutio! O vecordia! O stupiditas! In alieno dolore, qui ad momentum durat, continere lachrimas non valemus: et interim quae nobis ipsis imminent supplicia, sine ulla comparatione acerbiora, et quae tam diu vivet, quomodo effugiamus non providemus. Discamus ergo, discamus, auditores, aliorum exemplo, quid nobis, dum per Dei misericordiam licet, faciendum sit: descendamus saepe, dum vivimus, cogitatione in gehennam, ut ab ea in morte liberi esse per Christum mereamur, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO XLV.

DE DOMINICA VICESIMAPRIMA POST PENTECOSTEN

THEMA

Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis, etc. *Usque ad finem. Matth.* 18.

SYNOPSIS

Brevis commendatio gratitudinis, et detestatio ingratitudinis, hujus scilicet concionis materia, loco exordii praeeunt. Quem scopum Christus in praesenti parabola sibi propositum habuerit; quare s. Petrus speciatim numerum septenarium commemoret; et num tamquam sacerdos, vel tamquam privatus potestatem acceperit peccata remittendi, breviter transcurrendo explicatur. Per regnum coelorum hoc loco ecclesiam intelligi demonstratur; et quare ita dicatur, ostenditur. Quanta sit summa, decem millia talenta, ex Budaeo, quidque eadem significent asseritur. Peccatores non esse solvendo debita affirmatur; et temeritas de gratia Dei praesumentium serio reprehenditur. Error Pelagii servitutem peccatoris sub diabolo negantis refellitur; et quomodo servitus illa diverso respectu justa et justitia fuerit declaratur. Quid per uxorem et filios intelligatur, Eusebii et Theophylacti sententia adducitur. Duplex enodatur quaestio, prima, cur servus iste tantopere horrueris servitutem, cum tamen jam coeperat peccando servus esse: altera, unde tantam spem ab aere alieno tam gravi se liberandi conceperit. Justificationem respectu Christi esse justitiam; respectu nostri vero misericordiam, probatur. Tandem pars prior in laudem humilitatis desint.

Pars altera gravem in primis continet ingratitudinis et vindictae cupiditatis animadversionem. Deinde indicat angelos et sanctos, nostros esse conservos. Injurias non dimittere debere, non item pecunias, nisi saltem spatium solutionis dando, affirmatur. Peccata semel dimissa secundum se numquam redire; sed iteratas poenas augere, a simili docetur. Quam periculosa sit poenitentiae procrastinatio, itidem a simili mercatoris ad nundinas profecturi manifestatur. Hinc ut tempus acceptabilem in tempore amplectamus, epilogus admonet.

Quemadmodum beneficiorum acceptorum recordatio, et accepta retinere et accipere nova meretur: non secus, ornatissimi auditores, ingrati animi crimen, cum vetera beneficia tollit, tum novis omnium aditum intercludit. Ut enim flumina ideo constantem perpetuo cursum tenent, quia *ad locum, unde exeunt, revertuntur, ut iterum fluant*: et nisi hoc facerent, Oceano exhausto confestim a cursu cessarent: ita dona illa optima, et data perfecta, quae secundum beati Jacobi sententiam, *desursum* sunt, et *a Patre luminum* descendunt, nisi sursum iterum per grati animi significationem ascendant, veluti exhausto fonte coelestium gratiarum pluere posse, ac descendere amplius non videntur. Nam et terra ferrea, et coelum aeneum ingratis efficitur, ut nec illud pluere, nec illa parere flores ac fructus amplius queant. Quae omnia cum Dominus in ea parabola, quam inter sacratum missarum solemnia recitari audivistis, elegantissime comprehenderit, nostrae partes esse videntur, ut eam quanta maxime perspicuitate, brevitate et diligentia possumus, explicemus.

Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis, etc. Duo nobis potissimum de proposita similitudine dicenda esse videntur: unum, quem sibi Dominus in hac parabola finem ac veluti scopum proposuerit: alterum, quid ipsa parabola, et quae in ea continentur, sibi velint. Ac finis quidem et scopus parabolae quis sit, ex iis verbis, quae proxime similitudinem antecedunt intelligi potest. Ait enim evangelista Matthaeus: *Accedens Petrus ad Iesum dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? usque septies?* Quem numerum idcirco b. Petrus commemoravit, vel quia *septies cadit justus*: vel, quia septem sint veluti capita omnium peccatorum: vel certe, quia decem mandatorum septem omnino sunt, quae de proximi charitate praecipiuntur, et ne injuriis ullis afficiantur cavetur. *Ait illi Dominus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies.* Quibus verbis certis numerum ac definitum pro incerto et indefinito posuit. Illud sine dubio significare volens, quoties injuriam proximus fecerit,

toties injuriam proximo esse condonandam. Et ne existimaret aliquis nimis grave ac molestum esse toties proximorum peccatis ignoscere: vel id facere ad consilium pertinere, non ad praeceptum: liberalitate quadam ac benignitate, non etiam necessitate fieri: propterea Dominus addit: *Ideo assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*, etc. Hoc igitur Domini in hac parabola propositum est, ut admoneat atque ostendat, cum nobis a Deo debita remittuntur, atque condonantur, tum nobis imponi necessitatem, ut proximos nostros a similibus debitis relaxemus.

Non me fugit, auditores, hoc loco a theologis disputari doctoribus, utrum beatus Petrus hic de remittendis peccatis mandatum receperit, ut privatus, an ut sacerdos et pontifex. Duplicem enim personam, ut optime nostis, D. Petrus gerebat. Verum ista quaestio cum facilem, tum etiam perspicuam habet dissolutionem. Siquidem omnino necesse habemus dicere, apostolo Petro non ut sacerdoti, sed ut privato praeceptum fuisse, ut septies, hoc est, semper peccata proximis condonaret. Primum enim apostolus Petrus erat quidem eo tempore designatus Pontifex, ut ex c. 16. Matthaei intelligi potest: ait enim illi Dominus: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*. Sed tamen nondum claves illas acceperat, nec magistratum suum injerat: ac tum demum summum pontificatum adeptus est, cum ei tertio Dominus diceret; *Pasce oves meas*. Deinde non semper debita sacerdos remittere debet, sed tunc solum, cum debitor vere et ex corde dolere se dicit, et cum si quid rapuit se restiturum pollicetur. Denique ipsa apostoli Petri interrogatio satis perspicue, quod nos dicimus, verum esse declarat. Ait enim: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei*? Atqui, si non ut privatus, sed ut sacerdos loqueretur, non diceret: *Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei*? Sed quoties, Domine peccabit in te frater meus, et dimittam ei? Peccata enim, quae ac sacerdotibus relaxantur, non in sacerdotem, sed in ipsum Deum sunt. Quemadmodum et ipsi sacerdotes, dum hoc faciunt, non suam ipsorum, sed ipsius Dei personam gerunt. At de fine quidem et scopo similitudinis hactenus. Nunc verba ipsa evangelii et totam parabolae seriem videamus.

Assimilatum est regnum coelorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis. Quid hoc loco regnum coelorum potissimum designet, non est omnino certum atque exploratum. Nam si verba respicias, ipse Deus regnum coelorum intelligitur: Deus enim est, qui homini regi comparari, et rationem ponere cum servis suis voluit. Si vero non tam quid verba videantur significare, quam quid Dominus velit, perpendere diligenter volueris, intelliges profecto per regnum coelorum nihil hoc loco aliud, quam ecclesiam significari. Nec enim solum Dominus ait: *Assimilatum est regnum coelorum homini regi*: sed *homini regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis*, et quae sequuntur usque ad finem parabolae. Itaque similitudo non ad hominem regem tantummodo, sed ad ea omnia, quae in parabola narrantur, referri debet: et non tam persona cum persona, quam negotium cum negotio referri, ut hanc verba Domini sententiam faciant. Quemadmodum in regnis hominum accidere solet, ut si rex magna debita suis servis remittat, velit etiam, ut idem faciant servi cum conservis suis, si eos forte debitores habeant: et si secus faciant, eos ut ingratos et regiae liberalitatis immemores punit. Ita plane in regno coelorum, quod ipsa ecclesia est, contingit. Dominus enim, qui in hoc regno dominatur, quotidie debita ingentia ac pene infinita suis servis liberalissime condonat; sed tamen ab eis hoc tributum exigit, ut eadem benignitate erga conservos debitores utantur. Et si non faciant, quantum in condonandis debitis benignus ac liberalis fuit, tantum in puniendo severis ac formidabilis erit.

Nec enim injuria regnum coelorum ecclesia nominatur: quamquam enim in terris commoratur, tamen coelestem regem, coelestes custodes, coelestes leges, coelestia sacramenta, coelestia arma, coelestia praesidia, coelestes denique pollicitationes habet. In terris versatur, verum sedes habet in coelo. Nam qui in hujus regni negotiis, vel mediocriter sunt versati, ii sane intelligunt, nos hic advenas et inquilinos esse, et in tentoriis ac tabernaculis habitare, et aliquando tandem non esse a nostro coelesti rege in coelestia domicilia transferendos. Nec *enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*. Itaque vix dici potest in quanto errore, in quantis tenebris, in quam caeca ignorantiae nocte versentur nonnulli, qui in ecclesia quidem, hoc est, in regno coelorum manere, et coelestis reipublicae partem se esse iactant: et interim tamen toti in terrenis palatiis erigendis, in terrenis possessionibus amplificandis, in terrenis divitiis augendis, in terrenis honoribus comparandis, in terrenis voluptatibus undique summo studio conquirendis occupantur. Nesciunt isti, mihi credite nesciunt quid sibi regnum coelorum velit. Non ista Domini Jesu Christi regis nostri, non ista apostolorum principum ecclesiae, non ista martyrum, non ista procerum reliquorum fuerunt. Quicumque igitur in regno coelorum terrenos animos gerunt, in ecclesia quidem dum vivunt manent, et fidem, licet mortuam, retinent. Sed tamen tunc non manebunt, cum ab exilio ecclesia revocabitur, et in proprias, hoc est, coelestes sedes, cum ingenti laetitia hominum et angelorum commigrabit. Et quid miserius est, quam in ecclesia esse dum exulat, non esse dum regnat?

Regnum igitur coelorum ecclesia est: in quo regno cum rex aliquando *rationem ponere* vellet *cum servis suis*, hoc est, intelligere ac videre, qui creditores ac debitores regiorum thesaurorum essent, *oblatus est ei unus, qui debeat ei decem millia talenta*: quae quidem pecunia, si ad nostras pecunias, revocetur, efficit sexagies centena millia coronatorum, ut vir eruditissimus Budaeus, et in iis rebus non mediocriter exercitatus annotavit. Verum ad rem nostram nihil aliud debitum decem millium talentorum significare videtur, quam crimen universae legis violatae. Deus enim admirabile quoddam negotiationis genus cum servis suis

exercet. Proponit enim decem praecepta, omni studio, omni cura, omni diligentia et solicitudine custodienda. Et quicumque totis viribus laboraverit, ut ea custodiat, ei Deus debitor esse dignatur decem millium talentorum, ita pro singulis praeceptis mille talenta, hoc est gloriam infinitam ac sempiternam recipiet. Quicumque autem ea contempserit, fregerit, violaverit is contra Deo mille talenta, hoc est, poenam ac supplicium sempiternum pro singulis praeceptis violatis debebit. Iste igitur qui decem talentorum debitor erat, homines impios ac sceleratos designat. Tunc vero ejusmodi homines Deo offerri dicuntur, cum conscientia stimulante et gratia Dei praeveniente res suas gestas discutere apud seipsos incipiunt, et incredibilis summae debitores se esse cognoscunt.

Sequitur enim in evangelio. *Cum autem non haberet unde redderet.* Cum omnes hominis vires, omnes opes, omnes facultates, nullo modo tam grandi debito pares esse possint: praeterquam enim quod nihil nostrum habemus: *Quid enim habes, quod non accepisti?* illud ipsum, quod habemus, finitum et terminatum est atque exiguum: aeris autem elieni magnitudo, et lethalium criminum gravitas finem ac terminum habet. Quocirca verissime peccator non habet, unde reddat. Et quemadmodum homo seipsum interficere potest: at ab inferis gradum revocare, et seipsum excitare nullo modo potest: ita plane peccare quidem, et aes alienum infinitum conflare unusquisque per se potest, redire autem cum Deo in gratiam, culpas expiare et aes alienum dissolvere, Dei gratia non praeveniente, nemo potest. Respexit Dominus Petrum, excoepit flere: et si numquam Petrum Dominus respexisset, flere Petrus numquam incepisset. Cur enim apud inferos perpetuae tenebrae sunt, et damnatorum corda in glacie sunt durata? Nonne, quia illorum sic exigentibus meritis divinae misericordiae radius in eum locum numquam defigitur, neque in omni aeternitate defigetur? Quis igitur stultitiam eorum, et caecam temeritatem satis poterit admirari, qui ajunt; Peccata peccatis addamus; nam postea confitebimur, et omnia simul expiabimus. Heu miser, et unde tibi praevenientem Dei gratiam audes polliceri? Et si Deus non praeveniat, quando tu ad poenitentiam salutarem pervenies? Quod si hac pericula, tam ingentia, tam evidentia aliquando homines cogitarent, fortasse non tam facile, ut faciunt, in peccata prolaberentur. Nunc enim tanta facilitate quidam ore impuro blasphemias evomunt, et in alia facinora se praecipitant, ut quasi in manibus suis Dei misericordiam habere videantur. Sed ad evangelium redeamus.

Cum igitur ille debitor solvendo non esset. *jussit eum domus venumdari, et uxorem ejus, et filios et omnia, quae habebat, et reddi.* Haec est illa evangelii pars, auditores, quam Pelagius, gratiae Dei hostis acerrimus intelligere non potuit. Nam Filium Dei humana carne vestitum in terris apparuisse confitebatur ille, sed tantum propterea cum venisse dicebat, ut nos instrueret atque erudiret, non ut a servitute et captivitate, quam ille nullam esse putabat, nos liberaret. Verum si res ita se habet, cur hoc loco Dominus ait: *Jussit eum dominus venumdari, et uxorem ejus, et filios et omnia quae habebat, et reddi?* Cur Isaias ait, *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini?* Cur Apostolus ait: *Ut resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem?* Cur in scripturis sacris, nunc *princeps mundi*, nunc *princeps tenebrarum* diabolus appellatur? Cur tam saepe Dominus in Sacris voluminibus redemptor, servator, liberator humani generis vocatur? Catholica igitur mater nostra ecclesia longe aliter sentit ac docet. Asserit enim hominem per peccatum in potestatem ac ditionem diaboli devenire, et ab ea nisi per Christum vindicem nostrae libertatis eripi non posse, ipse enim est, qui fortem armatum alligavit, et omnia vasa ac spolia ejus diripuit. Deinde etiam illud catholici patres confitentur, potestatem in genus humanum non a Deo traditam fuisse diabolo, sed diabolum callide hominem decipisse, deceptum tyrannice oppressisse, homine tamen seipsum voluntarie subiiciente, et Deo non quidem jubente, sed tamen justissime permittente. Audite enim quid b. Augustinus libro tertio de Trinitate dicat: *Quadam justitia Dei in potestate diaboli genus humanum traditum esse.* Et infra: *Modus autem ipse, quo traditus est homo in diaboli potestatem, non ita debet intelligi tamquam hoc Deus fecerit aut fieri jusserit, sed quod tantum permiserit: Juste tamen.* B. quoque Cyrillus (ut ex duorum gravissimorum testium ore unius latini, alterius graeci, haec veritas confirmetur) capite 11 lib. 10 in Ioannem, exponens illa verba Domini, *venit enim princeps hujus mundi*, etc. sic loquitur: *Quem*, inquit, *non ideo mundi principem appellat, quia ejus vere dominus sit: sed quod tyrannice decepit et rapuit eos: subjecit enim sibi delictis hominem, et ab ovili divino abstractum vi detinebat.* Quare non injuria a tyrannide sua dejectus est. At si tyrannice nos diabolus opprimebat, cur, quaeso, roget quispiam, non vi illum Dominus ab hac tyrannide deturbavit? Cur secundum justitiae leges cum eo agere voluit? Nimirum, auditores, quia tametsi diabolus tyrannice opprimebat nos; tamen juste ab illo opprimebamur, et una atque eadem injustissima servitus erat. Si diabolum opprimentem consideres, tyrannus erat: si hominem oppressum, justa servitus erat. Nam diabolus decipere hominem et tyrannidem aucupari non debebat: homo tamen, quia sponte ac voluntate libera peccato consensit, merito diaboli jugo oppressus fuit. Itaque ille injuste dominus: nos tamen jure servi eramus: ac propterea secundum aequitatis ac justitiae leges ac jura liberandi. Neque vero incredibile nobis videri debet, unam atque eamdem captivitatem justam et injustam, bonam et malam fuisse. Nam quid melius, et prius Domini nece? Si ipsum qui patiebatur respicias, nonne dices, necem illam pretiosam et salutarem fuisse? Si contra impios homines, qui Dominum interficiebant, consideres, quid nece illa magis nefarium? quid execrabilius?

Dominus igitur ut ad rem redeamus, servum, qui solvendo non erat, jussit venumdari: hoc est,

peccato et inobedientia hominis exacerbatus, cum juste deseruit, et in potestatem diaboli venire permisit. Sed quid uxorem, et filios significare dicemus? Eusebius Emissenus uxorem animam, et filios sensus interpretatur. Verum Theophylactus, ni fallor, magis accommodate, uxorem carnem. et filios opera significare voluit. Ut enim uxor imbecillior et insipientior viro est, et propterea viro subjecta esse debet: ita caro menti atque animo, qui viri locum obtinet, subiici, et ab eo regi et gubernari debet. In animo enim, non in carne prudentia ac sapientia est. Deinde ut Eva virum ad peccandum adduxit, ita caro est, quae animo turpes atque illicitas cogitationes suggerit, et eum saepenumero ad peccandum inclinat. Porro istorum conjugum filii opera ipsa sunt: quae opera, et qui actus, quoniam voluntarii, filii et vere liberi sunt: si viro similiores sunt, quam uxori, hoc est, si animo dominante et carne obtemperante gignuntur, boni ac religiosi filii sunt, et *fructus spiritus*; ab apostolo nominantur. Si vero uxori sunt similiores quam viro: secundum carnis concupiscentiam procreantur, *opera carnis* ab apostolo eodem dici solent, et nefarii et furciferi filii sunt. Haec omnia, nempe vir. uxor et filii animus caro et opera in diaboli ditionem veniunt, cum homines peccant.

Caeterum iste debitor quamquam summam integram se solvere posse non videbat, tamen triste nomen servitutis exhorrens, continuo abjecit se ad pedes Domini sui, et ait: *Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi.* Videtis quo pacto, sicut superbia, peccatorum omnium origo fuit, ita humilitas initium justitiae est. Verum hoc loco duas graves quaestiones oriri posse video. Quomodo iste oret, ne servituti addicatur, cum jam tamen coeperit esse servus, quando debitor esse coepit? Statim enim atque aliquis peccat, diaboli servus efficitur. Vere, auditores, praeclare omnino cum isto debitore egetur, si quam facile nos nodum istum solverimus, tam ipse facile aes alienum possit dissolvere; nos enim mox omnem difficultatem profligabimus, si dicamus, duplicem esse venditionem; unam absolutam, secundum quam id, quod venditur, sine ulla spe redemptionis venditur: alteram non absolutam, quae tunc fit, cum venditor sibi retinet redimendi potestatem. Primo genere continetur venditio eorum omnium, qui teterrimis gehennae carceribus addicti sunt. Illi enim soli sunt, qui sine ulla spe redemptionis in potestatem diaboli pervenerunt. Secundo genere venditionis venditi sunt omnes peccatores, qui hic in terris commorantur: nec enim spem redemptionis ante amittunt, quam vitae curriculum sibi a Domino constitutum confecerunt.

Verum hic oritur alia quaestio! Undenam sperarel se tantum aes alienum posse dissolvere? Iam enim ostendimus, quodlibet lethale crimen tam grande debitum esse, ut omnium mortalium facultatem exuperet. Quo igitur iste spectabat? Quodnam perfugium habebat? Cur tam audacter adjecit: *Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi?* Dicam, auditores, magnum illum amicum totius generis nostri cogitabat: illum, inquam, primogenitum inter multos fratres, quem advocatum habemus apud patrem, ille enim qui cum esset dominus noster, frater noster fieri voluit, marsupium plenissimum habet, et nulli fratrum suorum ad aes alienum dissolvendum pecunias petentibus denegare solet. Nam et in hunc usum infinitas illas divitias comparavit, ut fratribus suis ipsius opem implorantibus adjumento esse possit. Ait igitur iste, domini sui et fratris sui liberaliter fretus, *patientiam habe in me*, donec cum advocato generis mei, filio tuo et fratre, et domino meo in gratiam redeam, atque ab eo petam pecunias, et tunc omnia reddam tibi. Nam si culpa mea offensio est infinita, et meritum domini mei satisfactio est infinita.

Misertus autem dominus servi illius, dimisit eum, et debitum dimisit ei. Quid est hoc, auditores, non poterimus hodie a quaestionibus liberari? Ecce enim statim oborta est alia quaestio: Si Christus pro suo debitore aes alienum dissolvit, cur nunc evangelista dicit, *misertus ejus dimisit eum, et debitum dimisit ei?* Quid, obsecro, dimisit ei, si pro eo Christus plenissime satisfecit? Nimirum magnum in his verbis mysterium latet. Cum enim aliquis ex impio justus efficitur, semper Deus et justitiam et misericordiam suam ostendit. Justitiam erga Christum, qui gratiam, et pacem et salutem nobis proprii sanguinis effusione promeruit misericordiam erga homines, quibus non propter eorum praecedentia merita, quae nulla erant; sed propter suam maximam benignitatem ac liberalitatem merita Christi largitur, et per ea gratiam et justitiam donat. Quae omnia apostolus ad Romanos scribens paucissimis verbis ita complexus est: *Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem quae est in Christo Jesu.* Quid enim ista verba significant? Ut quid gratiam Dei cum redemptione Christi apostolus copulavit? Nempe, ut ostenderet nostram reconciliationem Christo debitam, nobis indebitam: Christo justitiam, nobis gratiam esse, Vere igitur evangelista Matthaeus dicit, *misertus dominus servi illius dimisit eum, et debitum dimisit ei.*

Verum quis hoc loco laudes humilitatis sine scelere tacitus praeteriret. Nam quis non videt, quantum momenti in tam difficili causa ad remissionem tanti debiti humilitas habuerit? *Ut leo fortissimus bestiarum*, qui *ad nullius* expavescit *occursum*, solis exiguis et impotentibus animantibus parcere solet: ita rex ac dominus noster, qui *leo de tribu Juda* nominari dignatus est, et *in altis habitat*, sed *humilia respicit, et superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Quae virtus Domino virtutum humilitate familiarior fuit? Quae sententia ex ore ejus sacrosancto frequentius prodiit, quam illa; *Amen dico vobis, qui se humiliat, exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur.* De Achab quoque viro nefario et sceleratissimo in libris Regum non legistis? *Factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten dicens: Surge, et descende in occursum regis Achab, regis Israel, qui est in Samaria. Ecce ad vineam Naboth descendit, ut possideat eam etc. Si mortuus fuerit Achab in civitate, comedent eum canes: Si autem mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres coeli:* et tamen iste

Achab sub alis humilitatis securus latuit, et Domini furorem optime declinavit. Nam paulo post in iisdem sacris litteris ita legimus: *Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbiten, dicens: Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus.* O dulce nomen humilitatis. O virtus praeclarissima, mundi sapientibus minime nota, sed ab ipsa Dei sapientia mirifice commendata. Tu furorem justissimum Omnipotentis Dei placasti, tu manus ejus dulciter colligasti, te unam daemones reformidant, te coelites omnes apertis brachiis complectuntur, tu custos omnium fundamentumque virtutum. Qui colligit sine te spargit, qui non aedificat super te, destruit, qui te repellit a se, etiam si sedem haberet in coelo, a Domino repelletur et qui in sinu collocat te, etiamsi in coeno peccatorum jaceret, in sinu Domini collocabitur. Sine te virgines a coeli foribus excluduntur, et meretrices per te cum cantu et laetitia coelum ingrediuntur. Diligamus itaque, suspiciamus, complectamur, auditores, parentem, nutricem, custodem omnium virtutum; ut qui cultui Dei et sacrosanctae religioni mancipati sumus, fundamento religionis non careamus, et qui hisce sanctis nexibus revincti non sunt et mundi negotiis liberius implicantur, sub alis humilitatis a daemonis insidiis tuti sint.

PARS POSTERIOR.

Egressus autem servus ille, invenit unum de conservis suis, qui debebat ei centum denarios, et tenens suffocabat eum dicens: Redde, quod debes. Ecce nobis non adumbratum, sed expressum exemplar ingratitudinis. Habebat iste servus creditorem et debitorem: creditori debebat decem millia talenta, hoc est, sexagies centena millia coronatorum: a debitore autem centum denarii, hoc est circiter decem coronati sibi debebantur. Abiicit se ad pedes creditoris tempus et spatium rogaturus et debiti totius remissionem consequitur. Paulo post eadem die, fortassis eadem hora videt, conservum suum debitorem suum pariter tempus et spatium rogaturum procidisse, et non modo debitum non relaxat, sed nec horae unius dilationem concedit. Nonne hoc est ingratissimi animi signum? Quo pacto enim cum illa ipsa verba ex ore sui debitoris audiret quibus ipse gratia et remissionem adeptus erat, non erubuit? Quomodo cum ad suos pedes, non servum, sed conservum, jacentem vidit, furorem non deposuit?

Quosnam igitur, auditores, tangit haec parabola? Imo vero quos non tangit? Quotus enim quisque est, qui si vel minimam injuriam accipiat, eam cum foenore hoc nostro infelicissimo tempore non reddat? Te torve aliquis intuitus est? tu non tibi satisfactum putas, si par pari referas et torve etiam illum aspicias, sed quiescere numquam potes, donec eum damno aliquo vel dedecore affectum videas. Age vero videamus: si quotiescumque tu Deum offendisti ille confestim poenas de te sumere voluisset, ubi quaeso nunc esses? Quoties jam aeternis suppliciis adjudicatus esses? Si igitur Deus tuus tam patienter sustinuit, imo debitum infinitum tam saepe liberalissime condonavit, qua fronte tu de injuriis tuis levissimis ac pene nullis verbum facere audes? Equidem, auditores ego duritiem cordis humani satis admirari non valeo, dum apud me mente pertracto, Deum ipsum, ut in libro de patientia Tertullianus demonstrat, Deum, inquam, ipsum exemplar patientiae esse voluisse, dum tot tantaque beneficia in hostes suos quotidie confert homines autem injurias sibi ab hominibus illatas tanti facere, ut sibi potius moriendum putent, quam injurias non ulciscendas. Quid? Quod eadem abjectionis et humiliationis significatio Deum permovit et hominem non permovit? Certe patriarcha Jacob ab angelo audivit: *Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel. Quia si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praevalebis?* Et tamen, auditores, humilitas servi regem Deum placare valuit, et humilitas conservi conservum placare non valuit. Sed quid mirum, hominis humilitatem lapideum et plane adamantinum hominis cor non commovisse, cum nec ipsius Dei, quo nihil majus dici aut excogitari potest, humilitas ipsum commoverit. Venit enim Filius Dei, et se ut amentem, ut furem, ut legis violatorem teneri, vinciri, verberari permisit. nec non faciem suam conspui, manus colligari, membra omnia lacerari sivit, ut his duabus fortissimis machinis patientiae et humilitatis, duas munitissimas et pene inexpugnabiles arces prosterneret atque deiiceret iram videlicet Omnipotentis Dei et arrogantiam cordis humani. Et quidem priorem arcem continuo prostravit: nam ira atque indignatio Dei, justissimo furore in genus humanum succensa, Christi patientia et humilitate victa statim quievit et Omnipotens illud pectus mitissimum et clementissimum est effectum. At arcem nostrae superbiae minime prostravit. Adhuc regnat Amalech: adhuc superbimus: adhuc injuriarum recordamur: adhuc arrogantissimus ille vermiculus, si levissime pungatus totum se concitat nec potest quiescere. Obstupescis tu, quia Deum usque adeo abjectum vides, ut tamquam latro scelestissimus pendeat in cruce? Ego autem obstupesco, quia post tantam Filii Dei humilitatem, adhuc te superbum, arrogantem, injuriarum memorem esse video. Quomodo pharmacum tam potens superbiae tuae vulnus non curavit? Qui fieri potuit, ut tanta vis humilitatis turrim arrogantiae tuae non debellarit? Parum igitur, parum omnino propheta dixit, qui cor hominis, *cor lapideum* nominavit: et jure ac merito ecclesia canit; *Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime, et miserando*, hoc est, hominem ex injusto justum, et cor ipsum carneum ex lapideo, *manifestas*.

Verum quid sequitur in evangelio? *Videntes*, inquit, *conservi ejus, quae fiebant, contristati sunt valde.* Conservi isti, auditores, sancti angeli et sancti homines sunt, qualis erat ille qui dicebat; *Vidi praevaricantes, et tabescebam*: qui non propterea de perversitate et ingratitudine peccatorum conqueruntur apud Dominum, quod illum latere aliquid existiment, sed ut ipse, qui solus potest, remedium aliquod tantis malis adhibeat.

Tunc igitur vocavit eum. Haec posterior vocatio sine ulla dubitatione in obitu uniuscujusque erit. Tunc enim illa vox, tamquam tonitruum vehementissimum, hominem suae conscientiae conscium perterrebit. Neque ibi finis erit. Sed horribile illud tonitruum a fulgure sempiternae damnationis confestim excipietur. Tradetur enim tortoribus debitor et tamdiu cruciandus erit, quam debitum non dissolvetur, et sicut debitum, cum infinitum sit, dissolvi numquam totum poterit: ita nec supplicia finem ullum unquam habebunt.

Sed fortasse movet aliquem argumentum, quod Dominus in persona regis facere videtur, quasi dicat: Ego tibi pecunias, quas mihi debebas condonavi, igitur et te fratri tuo pecunias, quas tibi debet, condonare oportet. Non enim aequum hoc esse videtur, si creditor meus liberalis esse voluit, quo jure, qua lege, qua aequitate ego quoque tenor esse liberalis? Primum auditores, non hoc Dominus ait. Sed quid? *Nonne ergo*, inquit, *oportuit et te misereri conservi tui?* hoc est, si debitum relaxare non tibi placebat, nonne saltem oportuit, ut misertus conservi tui dilationem aliquam concederes? Nam licet pecuniarum debitum condonare debitoribus non teneamur, quamquam simile debitum nobis creditor noster condonaverit, tamen misericordiam et humilitatem aliquam exhibere semper tenemur. Id enim quod nobis fieri cupimus et aliis facere nos debemus. Et praesertim debitor hic evangelicus misericors esse debuit erga conservum, quia si secus faceret, id in contemptum regis facere videretur. Et idcirco Dominus de industria personam non aliam quam regis introduxit. Neque vero scopo aberrabimus si dicamus, aliud esse de pecuniis, aliud de injuriis loqui. Nam legem illam habemus in evangelio frequentissime repetitam, ut qui facinorum suorum a Deo relaxationem cupit habere, ipse quoque injurias atque offensiones inimicis suis relaxet. *Date*, inquit Dominus, *et dabitur vobis, Dimittite, et dimittemini.* Et rursum: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester coelestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Item: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Denique hinc est quod memores hujus praecepti in oratione Dominica dicere solemus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.*

Verum hinc, auditores, quaestio confestim alia exoritur. Siquidem ex hac Domini sententia omnino sequi videtur, quod peccata olim admissa, et per poenitentiam expiata iterum redeant. Ait enim *Iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.* Quod si ita esset, quomodo quaeso, intelligere debemus, quod apostolus ait: *Sine poenitentia* esse *Dei dona?* Et quod Ezechiel: Quotiescumque ingemuerit peccator iniquitatum ejus, Deum non amplius recordaturum? Ita igitur ad istam quaestionem respondebimus, ut dicamus, peccata quidem ipsa secundum se numquam redire: vere enim apostolus ait: *Sine poenitentia Dei dona*: neque mentitur propheta, qui ait: Quotiescumque ingemuerit peccator iniquitatum ejus non recordaturum Deum redire tamen eadem peccata per quemdam modum dicuntur, quia nimirum efficiunt, ut peccatum, quod post aliorum remissionem perpetratur, multo gravius sit, quam alioqui fuisset, et multo etiam gravius et severius puniatur. Id enim exigit peccantis ingratitudo. Quemadmodum enim puerorum institutores (ut exemplo notissimo rem illustremus) ubi semel atque iterum discipulorum suorum erratis ignoverunt, cum tertio peccant, tunc illis dicunt: Errasti semel, et peperci: iterasti, et iterum peperci: tu vero patientia mea abuteris, et quotidie evadis deterior: si igitur posthac, vel levissimum errorem commiseris, de omnibus simul tuis erratis, mihi crede, poenas dabis. Ita et Deus facit. Cum saepius nostris erratis ignoverit, et tamen pergimus eum offendere, non poenitet illum quidem benignitatis ac misericordiae suae, qua nobis toties debita condonavit: sed tamen id nostra exigente ingratitudine pro ultimis et non expiatis delictis; maximis et atrocissimis suppliciis et cruciatibus non addicit.

Sed cur, obsecro, iste miserrimus atque infelicissimus, nunc secundo non se ad pedes sui regis abjecit? Cur non dixit, *Patientiam habe in me, et omnia reddam tibi?* Fortasse enim et nunc, vel remissionem, vel certe dilationem promeruisset. Nimirum id non fecit, quia divino sic agente judicio, qui peccata peccatis addunt, et poenitentiam usque ad obitum differunt, donum fiduciae et humilitatis saepe non habent. Imo ipsi contra seipsos damnationis sententiam dicunt. Atque haec est justissima poena malae fiduciae. Qui enim dum viverent vias suas corrigere noluerunt, freti poenitentia, quam sibi ipsis in ultima aetate promittebant, justissimo Dei judicio, hac poena mulctantur, ut cum ad extremum spatium veniunt, tam se poenitentiam agere fructuose non credant. Quibus idem plane contingit, quod imprudenti cuidam mercatori evenit: qui cum equos mercibus onustos ad nundinas duceret, et animadverteret eorum equorum tres juvenes et alacres esse, unum jam senem atque infirmum, dicere coepit apud se. Quod si juvenes et optimi isti equi propter sarcinas laederentur, quam grandem jacturam ego facerem. Ita onus, quod equi quatuor ferre debebant, totum super senem et debilem illum equum imponit. Ferat, inquit, ut poterit: et si cum ad nundinas pervenero, moriatur, non magnam propterea jacturam faciam. Coepit itaque imprudens mercator debilem equum supra vires onerare, et ecce statim cecidit sub onere, et non solum equum unum mercator amisit, sed etiam equorum onus, et adhuc etiam corium equi jam mortui super illos juvenes equos imponendum fuit. O quam multos hujus mercatoris similes inveniemus? Quis eos numerare poterit, auditores, qui cum quatuor aetates ad poenitentiam agendam a Domino acceperint, adolescentiam, juventutem, virilem aetatem et senectutem, ita tamen apud se stultissime ratiocinantur, et dicunt: juvenes sumus, non est hoc tempus poenitentiae. Juventus flos aetatum: eam igitur prius colligamus quam marcescat, coronemur rosis, perfundamur unguentis, *nullum sit pratum quod non*

pertranseat luxuria nostra, ubique relinquamus signa laetitiae. Veniet ad ultimum, sero, utinam post mille annos veniet, veniet, inquam, debilis et tristis senectus, tunc frui voluptatibus non poterimus, tum toti Deo, poenitentiae et religioni operam dabimus. O stulta ratiocinatio, O consilium perditissimum, non senectus, sed juventus tempus est poenitentiae, nec enim senes ciliciorum, jejuniorum, peregrinationum, humi cubationum, et aliorum poenitentiae laborum patientes sunt. Quid? Quod saepe homines hac nostra aetate ad senectutem non perveniunt; et qui perveniunt non modo poenitentiae oneribus non gravari, sed ab omnibus curis et sollicitudinibus relaxari volunt. Igitur *nunc tempus acceptabile, nunc dies salutis*: quaeramus *Dominum, dum inveniri potest*: invocemus *eum dum prope est.* Veniet tempus veniet mihi credite, cum unam horam desiderabimus hujus tam pretiosi et salutaris temporis, quod nunc tam inutiliter, tam inconsiderate in negotiis puerilibus plane, et in nugis et jocis consumimus, et non impetrabimus. Tunc enim clave aeternitatis divinae misericordiae porta claudetur, et justitiae et ultionis aperietur. Tunc deceptis istis hominibus continget, ut qui dum viverent poenitentiam agere fructuose non voluerunt apud inferos, in omni aeternitate sine ullo emolumento poenitentiam agere, intolerabilibus illis suppliciis compellantur, quae nos effugere Jesus Christus concedat qui est benedictus in saecula. Amen.

DE QUATUOR NOVISSIMIS

CONCIO PRIMA

DE MORTE

SYNOPSIS

Mortis meditationem veram esse sapientia, aliter quam pro mente Platonis, probatur et amplificatur; quam proinde diabolus et mentibus humanis eripere conatur. Proposito deinde ordine dicendi, exaggeratur, quam improvisa et inopina sit mors, ut quae omnia consilia humana turbat et evertit; et quam amara ejusdem cogitatio, praesertim autem animae a corpore separatio, in qua cogitationi occurrunt tum animae, tum corporis status, sepulchri squalor, sententiae incertitudo, quod exemplo regis captivi illustratur, judicii rigor, peccatorum pungens conscientia, et interior pugna, daemonum praesentia et tentatio, mortis denique certitudo: quae singula elegantibus, ut solet, amplificationibus in prima concionis parte pertractantur.

Pars posterior commendatione animarum in purgatorio exorditur, et quantae utilitatis et pietatis opus sit, illis subvenire ostendit. Deinde nos ipsi nobismet commendamur. Quam efficax medicamentum sit fortis medicatio, non tamen solum auditum, sed et intime receptum et probe digestum, declaratur, et exemplo monachi cujusdam redivivi ex Climaco confirmatur. Reditur postmodum ad institutum sermonem et graviter ea proponuntur, quae post mortem homini eveniunt, ut sunt circa corpus, foetor et horror; circa exequias, fovea paucorum pedum et linteum, quod etiam potentissimis regibus non aliter evenit. Repraesentantur praeterea animis ea, quae circa Dei tribunal sunt futura, et parte judicis severi et aequi, judicii strictissimi, inquisitionis exactissimae, accusatorum daemonum. quae omnia suis coloribus depinguntur. Tandem ad praeparationem mortis invitamur, et sub nomine Belgii et Brabantiae omnes a crapula abstrahimur

Etsi princeps ingenii et doctrinae Plato, cum sapientiam mortis meditationem esse definivit, non eo spectavit, ut frequenter de obitu cogitandum esse hominibus persuaderet: tamen in hanc quoque sententiam mihi verissime videor affirmare posse, veram mortalium sapientiam, esse mortis meditationem. Nam ea demum vera sapientia est, omnes actiones suas ipso fine, ad quem referuntur, tamquam regula quadam ita metiri, ut nec ab eo unquam dissentiant, nec jure reprehendi ab aliquo possint. Jam vero cum humanae vitae fines plurimi sint, eorum unum obitum ipsum esse, quis quaeso inficiabitur? Huc igitur omnia studia, huc omnes curae, huc omnes cogitationes dirigi debent, ut vivendi curriculum a Deo nobis concessum, ita conficiamus, ut cum voluptate et laetitia ad exitum perveniamus. Equidem, auditores, sic statuo, hinc omnes hominum errores principium ducere, quod vitae finem, quem perpetuo ob oculos habere debent, obliviscuntur. Hinc enim superbia, hinc ambitio, hinc immoderata corporis cura: hinc ille turres, quas super arenam fabricamus, initium sumunt. Etenim si quales post paucissimos dies futuri simus, aliquando cogitaremus, ratio nostra vivendi humilior fortasse, et moderatior esset. Quis animos elatos haberet, si in sepulchris aliquando humanum pulverem intueretur? Quis ventrem pro Deo coleret, si eum vermium escam paulo post esse futurum serio cogitaret? Quis amore divitiarum incitatus, per omnes terras et omnia maria velut insanus curreret, si se praeter illud vilissimum indumentum, quo cadaver est involvendum, omnia relicturum intelligeret? Omnes denique nostri errores corrigerentur, si mortem tamquam scopum prae oculis haberemus. Hinc videlicet illi philosophi, qui Brachmanes sunt appellati, ante ipsarum suarum aedium fores, aperta sepulchra habere volebant, ut sive ingrederentur, sive egrederentur, mortis memoriam praesentem haberent, et ea tamquam fraeno, libidines omnes cohiberent. Et Jeremiae prophetae aliquando Deus ait; *Descende in domum figuli, et ibi audies verba mea.* Certe poterat etiam Deus alibi, quam ubi circa lutum ho-

mines occupantur, alioqui sanctum prophetam; sed tamen non sine sapientissimo consilio ita constituit. Si quidem nos omnes admonere volebat, sepulchra, in quibus universum humanum lutum tamquam in domo figuli congregatur, gymnasium esse verae sapientiae. Ibi enim loquitur Deus, et profundissima, maximeque recondita suae sapientiae arcana, auditoribus suis exponit. Ibi non dialecticis sophismatibus; sed evidentissimis demonstrationibus ante oculos ponit vitae brevitatem, carnis miseriam, mundi deceptiones, rerum praesentium vanitatem, et quo tandem recidat omnis humana pulchritudo, et universa mundi gloria.

Quae cum ita sint, dubitare nec possimus, nec debemus, quin daemon atrocissimus humani generis hostis, contendat quantum potest, ut mortis saluberrimam memoriam de nostris mentibus auferat. Alioquin enim quomodo fieri posset, ut rei tam formidabilis, et quam fugere aut declinare nullo modo possimus, unquam obliviscei emur? Si levis suspicio jacturae alicujus, vel facultatum vel honoris tantum apud nos valet, ut somnum saepe numero nobis auferat, quid mortis certissimae cogitatio facere deberet, quae omnibus terribilior est? Quare sicut ii, qui in publicis ludis ad scopum tela dirigere debent, multo ante diem illum meditantur, et plurima tela, manus et arcum exercentes consumant, ut in die ludorum praemii scopum attingant: et quemadmodum ii, qui singulari certamine dimicaturi sunt, quotidie de suis viribus, de armis, de peritia praeliandi periculum faciunt, vigilantissimeque providerent, qua ratione variis ictibus occurrere possint, ut in ipso vero certamine, ex tanto honoris ac vitae discrimine feliciter possint evadere: ita nos, auditores, quibus praemium sine ulla comparatione majus propositum est, si bene nos mori contingat; et qui si secus eveniat, damno ac dedecore inexplicabili mulctandi sumus, dum per Dei misericordiam licet cogitatione frequenter moriamur, ut cum vere moriendum erit, bene beateque mortem excipiamus.

Ordinem vero oratio nostra non alium habebit quam illum, quem ipse obitus secum ad ferre solet. Ut enim illi qui ad bravium aspirant, quod cursui equorum propositum est, equos suos frequenter per stadium ducunt, ut omnia loca, omnes lapides, omnia impedimenta, quae in eo sunt, videant, ut cum dies certaminis aderit, stadium recognoscant, et a nullis impedimentis occurrentibus in cursu retardentur; ita et nos, qui (velimus nolimus) stadium morti, meriti debemus, optimum erit, si jam cogitatione et memoria cursum istum aspiciamus, et omnia, quae in eo sunt, diligenter consideremus: praesertim cum iter obscurrissimum, anfractibus et impedimentis variis refertissimum, et usque adeo periculosum sit, ut pauci omnino sint, feliciter illud emetiantur. Qui vero in eo labuntur, nullam amplius in omnem aeternitatem spem salutis inventuri sunt.

Ut igitur inde incipiamus, unde hoc atrocissimum praelium exordium sumit, illud primum considerare, ac perpendere debemus, tum maxime mortem advenire solere, cum minus homines de ea cogitant: Hinc est illa vox apostoli Pauli: *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet*: Et ipsius Domini in Apocalypsi: *Ecce venio sicut fur*. Siquidem fures hoc proprium habent, ut tunc domos ad furtum faciendum ingrediantur, cum homines altius dormiunt, et cum minus tale aliquid suspicantur. Idem etiam per Amos prophetam Dominus ait: *In die illa* (*dicit Dominus Deus*) *occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis*. Quam formidabilia sunt haec verba, si diligenter considerentur, auditores? Quid enim est, *Occidet sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis*? Nimirum hoc, cum homines meridiem suae aetatis esse putant, cum plurimos annos se victuros adhuc arbitrantur, cum de lucris de negotiis de aedificiis, de honoribus, de nuptiis, de voluptatibus cogitant, cum dicunt animae suae. *Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe*, laetare: tunc illis repente dicitur, Ecce mors est in foribus, *stulte, hac nocte repetent a te animam tuam, et quae parasti, cujus erunt*? Tunc inopinata mors omnia nostra consilia eludit, omnes cogitationum telas praecidit, et omnes illas turres in aere fabricatas unico ictu deiicit atque prosternit, O quam amarum est hoc nuncium! O quale vulnus recipit cor peccatoris et praesentem vitam vehementer diligentis, cum ei medicus dicit, non amplius de vita, sed de morte cogitandum esse. Vir fortis ac strenuus erat ex Hebraeorum Saul, multis praeliis interfuerat, multos homines interfecerat, multas etiam praeclaras res gesserat, tamen ubi a Samuele, qui jam obierat, audivit: *Cras tu et filii tui mecum eritis*, hoc est, cras in bello tu cum filiis tuis certissime morietis; continuo vehementissimo timore perculsus cecidit semivivus in terram. Quid ergo sentiet tunc unusquisque nostrum, cum tale nuncium accipiet? Hic enim primum sese offerent cogitationi omnia quae diligebat, a quibus omnino velit nolit avellendus per mortem, ac separandus erit. Corpus quidem moriuntur semel, sed cor toties morietur, quot ea sunt, quae diligebat. Tunc vere in tenebras lux clarissima convertentur, quia tunc quae ante majorem laetitiam adferebant, horribiles carnifices erunt, vehementiusque cruciabunt. Jucundissima res est iis, qui vivunt, dulces filios, dilectam conjugem videre, opes intueri, honorum recordari, de futuris et praeteritis voluptatibus cogitare: at haec omnia, quales cruces, quam amarae potiones in obitu erunt! Solent eo tempore prudentes conjuges abscedere, et dulces filii ante conspectum patris venire non permittuntur: ne praesentia sua, et inferre, et suscipere tam acerbos dolores compellantur. Nam quia tunc, qui moritur, in tam distantem et ignotam regionem proficiscitur, et iter est tam longum, quod tunc moriens ingreditur, dolor non pateretur, ut regulas bonorum morum in ea separatione servaret. Sed si ab istis rebus, quae hominem non contingunt, et externae, sicut appellantur, ita sint, tam durum est avelli quam, quaeso, amarum erit corpus ab anima separari? Si duo peregrini, qui unum aut alterum diem simul iter fecerunt, et mutua fabulatione se invicem recrearunt, non sine dolore ab invicem separantur, quid

Sed cum disjunguntur duo tam intime familiares, et tam vehementi amore se invicem prosequentes, quales sunt corpus et anima quae ab ipso utero matris semper jucundissime vixerunt, et tot beneficiis se invicem obstrinxerunt? Si bos mugire solet, cum quo aratrum trahere consuevit, qualem mugitum unusquisque nostrum dabit, cum a corpore animus abstrahetur? Quid erit, cum corpori dicet: Jam in postremum iter sine te facere debeo? Quid cum corpus animae respondebit, Et ego quo pacto esse potero sine te, a quo et vitam, et motum et sensum habebam? Tunc igitur et animus flebiliter iterum, et iterum repetet: *Siccine separat amara mors? Siccine separat amara mors.*

Verum cum hujus tam acerbae separationis cogitatio altissimas in animo radices fixerit, tunc doloribus dolores succedent. Occurret enim confestim animo, quam mirabilis conditio, et corpus et animum post separationem expectet. Ac primum cum apud se revolvere incipiet, corpus post paucissimas horas in obscurissimo tumulo claudendum esse, tam abjectae et miserae conditionis ab admiratione cessare non poterit. Quid? Corpus quod nunc vivit, quod spirat, quod videt, quod loquitur, quod audit quod in lectulo requiescit, post unam horam in momento coecum, surdum, mutum, sine sensu, sine spiritu sine vita efficietur? Corpus tam multiplicibus deliciis enutritum, cujus ventri ac gulae terrae ac maria serviebant, cujus indumenta erant byssus ac sericum, cui dum viveret lectulus mollissimus parabatur, propter quod, ut a frigore et calore et ab ipso aere defenderetur, mille artes excogitabantur, quod nisi in amplis domibus habitare non poterat; nunc in domo tam tetra, tam graviter olente, ossibus et vermibus plena cum cadaveribus mortuis in posterum habitabit? Ergo ex amplo palatio humile sepulchrum: molli lectulo humus horrida: vestibus pretiosis vilissimum linteum, deliciis putredo, odoribus foetor: et famulis vermes succedent? Et ista quidem sepulchri cogitatio vehementissime hominem in illis angustiis constitutum perterrebit: sed tamen multo vehementius perterrebit unumquemque nostrum, cum quae sors animam maneat, cogitare incipiet. Tunc enim cum in illam aeternitatem oculos infliget, et novam illam regionem, et viventibus omnibus incognitam intuebitur, quam ipse tunc solus et nudus ingredi debebit; et rursum intelliget in ea et gloriam, et miseriam sempiternam inveniri, et nescit utra sors sibi continget, dici non potest, quo metu, qua sollicitudine, qua anxietate torquebitur. Quid? Pro comperto habere post duas horas vel in aeternis gaudiis vel in aeternis suppliciis se futurum, nonne est crux omni cruce acrior? (Nam de purgatorio nihil dicimus, non quod locum illum non esse credamus, sed quod, qui in eo degunt, cum certi de sua salute sint, inter beatos ac felices numerentur.) Quamquam enim spes erigit animum: tamen recordatio peccatorum et cogitatio divinae justitiae timore expelli non sinunt: praesertim cum ad mentem veniet, judicia Dei esse abyssum multam. Et sicut Jacob cum filios Joseph benedicere vellet, manus commutavit, et dexteram super minorem, sinistram super majorem natu posuit: ita et Deus interdum facere solet. Nam quis nescit latronem ex patibulo in coelum ascendisse, Judam ex culmine apostolatus in gehennae incendia descendisse? Haec igitur incertitudo sententiae, vel aeternae beatitudinis vel cruciatuum sempiternorum, quam post duas horas audire debet, explicabile non est, quam vehementer in illo statu positum affligat.

Ac ut exemplo aliquo rem istam illustremus, attendite! Si christianus aliquis rex in manus barbarorum devenisset, et legatis christianorum regis liberationem a barbaris petentibus, et munera ac pecuniarum magnam summam afferentibus, princeps ille barbarus constitueret, ut regis vita et mors sortibus committeretur, et si quidem sors illi faveret, in suum regnum cum honore restitueretur; si vero sors illi contraria esset, in ardentem fornacem vivus proiiceretur: Rogo vos, cum jam dies sortis adesset, et rex ille infelix hanc ardentem fornacem, et vivos illos flammarum globos intueretur, inde suos legatos moestos conspiceret, et in conspectu maximae multitudinis, quae ad spectaculum illud concurrisset, omnibus silentibus, nec non pro salute regis trepidantibus, jam praetor manum ad urnam mitteret, ut scriptam regis sententiam educeret: vos, inquam rogo, quo animo rex ille esset, quam turbato vultu, quam pavidus, quam territus? Quid Deo non offerret, ut ex tanto periculo eum eriperet? Jam vero quid hoc est, auditores, si cum eo periculo, de quo loquimur, et quod omnibus nobis, qui hic adsumus, imminet, et in quo unusquisque nostrum brevi se videbit. quid, inquam, est, si cum hoc periculo conferatur, nisi tenuis umbra vel somnium? Quanto regnum, ad quod aspiras, est amplius? Quanto fornax, quam times, formidabilior? Hinc enim aderunt angeli ut in coelum nos evehant: inde daemones: ut in gehennae incendia nos praecipitent: et nemo nostrum certo scire poterit, utrum horum duorum, tam dissimilium, tam disparium, tam diversorum exituum post unam horam sortiri debeat. Cogita igitur quale tum cor tuum in illo periculo erit, quam pavidum, quam humile, quam dejectum ante oculos ejus, qui solus ex tanto discrimine eruere, potest. Equidem arbitror, nullum omnino reperiri posse, qui rem tantam, ita ut est, exprimere vel explicare possit.

Verum huic perturbationi alia longe major succedet, cum in mentem veniet ratio, quam de omnibus verbis, actionibus et cogitationibus Dei reddere debemus. Nam et per se horrendum est cum Deo in judicium intrare: et hunc ipsum horrorem daemones mirum in modum augebunt. Ut enim ipsi dum vivimus Dei misericordiam nobis praedicant et amplificant, et quantum possunt contendunt efficere, ut de justitia ac judiciis Dei non cogitemus: ita tunc ex adverso misericordiam extenuant, et magnitudinem ac severitatem divinae justitiae ante oculos ponunt. Ibi igitur peccator totus tremere, ac in desperationem declinare incipiet: nec non ita apud se ratiocinabitur: Si Deus proprio Filio suo propter aliena peccata non pepercit, unde parcet mihi qui tam multorum mihi con-

scius delictorum sum? *Si in ligno viridi haec faciunt in arido quid fiet?* Si prophetae, si apostoli, si martyres posteaquam tot annos innocentissime vixerant, non nisi per supplicia regnum coelorum ingressi sunt, quis locus me, nisi gehenna suscipiet, qui nullius boni mihi conscius sum? Si non mentitur scriptura, quae dicit: ***Reddet unicuique secundum*** *opera ejus.* Ego qui res tam nefarias gessi, quid nisi aeternos cruciatus expecto? Si verum quod apostolus ait: *Quae seminaverit homo, haec metet*, quid nisi mortem aeternam metet, qui tam execrabilem sementem fecit? Si nihil inquinatum in Dei regnum intrabit, quomodo ego, qui totus sordidus sum, sperare possum ingressum tam beatum? Tunc igitur omnia peccata, quae dum viveret tanta facilitate perpetravit, velut agmen hostium irruent in hominem peccatorem. Tunc oculos poenarum timor aperiret, quos clauserat sopor culpae. Tunc ambitio, tunc furta, tunc adulteria, tunc fornicationes, tunc commessationes, tunc ebrietates, tunc verba et cogitationes impurae, tunc dissolutio ac socordia in bonis operibus, tunc demum et ipsa otiosa verba ad mentem veniet, et o quam gravia videbuntur, quae nunc tam levia videntur, et quae cum tanta jucunditate perpetrantur, quam atrociter tunc animum peccatoris torquebunt.

Post haec omnia cum jam anima festinat ad exitum, tunc pia mater ecclesia coelestibus sacramentis filios suos communit, et omnium sanctorum in tam ingenti periculo opem implorat. Quid enim illae voces significant quae circa morientem saepius repetuntur, sancte Petre, ora pro eo, sancte Paule ora pro eo, nisi tantum morituro tunc periculum imminere, ut ad omnia coelorum tabernacula pulsandum, et omnes sanctos implorandos esse, ut animae in tantis angustiis constitutae adiumento sint. Nam quis explicet postremum illum agonem, in quo anima, et cum gravissima valetudine, et cum daemonum insidiis, et cum timore futuri judicii, uno tempore bellum gerit? Primum enim illa ultima perturbatio, et omnium sensuum titubatio, velut vicinae mortis praenuncia quam vehementer exterret? cum intumescit pectus, vox raucescit, oculi excavantur, pedes moriuntur, genua frigefiunt vultus pallescit, ot omnes artus frigidum sudorem emittunt?

Et haec quidem gravia et horrore plena, quae extrinsecus apparent: sed ea sine comparatione graviora et horribiliora, quae intus geruntur. De Beato Hilarione sanctus Hieronymus scriptum reliquit, eum dum viveret nihil magis optasse, quam dissolvi, et esse cum Christo, et tamen in extremo agone constitutus, ita perterritus est, ut exitum animma ejus quodammodo recusaret, et his verbis eam vir sanctus alloqueretur: *Egredere anima, egredere, septuaginta annis servivisti Deo et mori times?* Si igitur in obitu timuit ille, qui tot annis servierat Domino, quid facient illi, qui totidem annis diabolo servierunt, et nefariis suis sceleribus Deum ad iracundiam provocaverunt? quo ibunt? quem implorabunt? quid consilii capient? Si rursum aspicient, districtum glaudium divinae justitiae videbunt: si deorsum, hinc tumulum apertum inde gehennae barathrum intuebuntur. Si tempus praeteritum, omnia tamquam umbram praeteriisse conspicient, si futurum, saeculorum aeternitatem sine fine duraturam cernent.

Daemonum vero impetus, qui tum omnes nervos suos contendent, quonam pacto, quaeso, sustinebunt? B. Gregorius quemdam fuisse refert, qui cum in extremo illo tempore cum daemonibus disputare cogeretur, victus fortasse daemonum argumentis tremere, pallere, sudare vehementer coepit, oculos ad parietem convertebat, et in eo loco continuo daemones apparebant. Denique horribili voce clamabat. Inducias vel usque mane, inducias vel usque mane, sed quia dum potuit, bene agere noluit, tunc cum voluit, minime potuit. Nam induciae concessae non sunt, sed in ea voce non Deo, sed diabolo spiritum reddidit. Quid igitur, auditores, quid homines peccatores in simili statu positi facturi sunt? Egredi non volent, retrocedere non poterunt, et in eo statu permanere diutius eis non permittetur. O si intelligere possemus, quale sit hoc praelium, quanti ponderis in illa hora negotia transigantur, profecto alii, alii omnino, quam ante hac fuimus, deinceps essemus. Et tamen quid prohibet, quin haec intelligamus? Quis enim aliquid horum negare aut inficiari potest? Numquid non sunt omnia solis luce clariora? Numquid aliquis nostrum dubitare potest, se in eo statu, quem descripsimus, aliquando futurum? Nonne et fides docet, et natura testatur et ipsa experientia clamat nullum nasci non moriturum? Quis nostrum majorum suorum catalogum usque ad Adam proferre non potes? et tamen ex tam multis majoribus, qui aliquando vixerunt, quam multos? solum duos, quam multos? unum tantum, quam multos? nullum numerare possunt, qui vivat aut vivere aliquando non desinat. Deinde quis nescit illud *fortasse*, ut sapienter Augustiuus in omnibus ferme rebus humanis locum habere, praeter quam in morte. Nascetur ne puer? fortasse. Natus vero putas adolebit? fortasse. Literas discet? fortasse. Uxorem ducet? fortasse. Liberos gignet? fortasse. An morietur? omnino, plane, sine dubitatione morietur: Hic solum *fortasse* locum habere non potest.

Cum igitur, auditores, nobis omnibus, qui hic adsumus, compertissimum et exploratissimum sit, nos paulo post ad eum statum deventuros, in quo toto corde desiderabimus ab omni scelere nos continuisse, omnium virtutum opera exercuisse, in omni sanctitate vixisse, et nec momentum unum sine spirituali lucro nobis praeteriisse, stultos homines non imitemur, qui solum praesentia intuentur. Provideamus prudenter futura, et ita divina aspirante gratia nos comparemus, ut illa hora, quae caeteris principium dolorum est, nobis gaudiorum et felicitatis esse possit. Sed jam paululum quiescamus, et paucis, quod restat, absolvamus.

PARS SECUNDA

Duo genera pauperum vobis commendare debeo, antequam ad alteram partem orationis accedam. Primum enim tempus me monet, ut vobis sanctos illos pauperes commendem, qui in purgatorio degunt. Et certe si quantum ipsi vestra libe

ralitate indigent, tantum esset in me ad hoc vobis persuadendum facultatis, non dubito, quin hodie multum vestris eleemosynis recrearentur. Nam sive commodum eorum, sive fructum vestrum, sive quid jus ipsum postulet respiciatis, ipsa luce clarius esse videbitis, optimum atque utilissimum esse, mortuorum animis opem ferre. Ac primum quidem vix dici potest, quam parvo labore possimus efficere ut ab intolerabilibus cruciatibus anima una, vel plures, aut omnino liberentur aut saltem ad tempus releventur. Qui vero animam unam eripit a cruciatibus purgatorii, non solum ei minuit tempus poenae, sed etiam auget tempus gloriae. Quod beneficium tantum est, ut vix aestimari possit. Itaque majus beneficium in mortuum hominem conferre te puto, si pro liberatione ejus aliqui facis, quam si conferres in aliquem viventem pauperem, si ei omnes tuas facultates largireris. Iam si fructum etiam tantum spectare volueris nullo modo dubitare debes, quin fructuosius omnino sit mortuis, quam viventibus opem ferre. Eleemosyna quidem semper fructuosa est, si propter Deum fiat, sed tamen non parum interest in bonum ne, an in malum hominem conferatur. Bonus enim beneficii memor erit, et pro te Deum exorabit, ut tibi pro parvis magna, pro terrenis coelestia largiatur. At improbus, vel non orabit vel orans non audietur: *scimus enim quia peccatores Deus non exaudit.* De justitia vero et probitate sanctarum illarum mentium, quae in purgatorio degunt, quis jure ambigere potest? Quamobrem pro illarum liberatione satagere, vere nihil est aliud, quam amicos multos nobis conciliare, qui cum defecerimus, in aeterna tabernacula nos recipiant. Nec enim periculum est ne cum in gloria et gaudio Domini, sui erunt, more illius pincerne apud Pharaonem, nostrorum beneficiorum obliviscantur. Ius vero quid obsecro postulat? Nonne ut cum de eleemosyna elargienda cogitas, minus egenti magis egentem anteponas? Quis vero illo calamitosior est, qui et in maximis aerumnis versatur, et nec seipsum juvare, nec aliorum opem implorare potest? Quare quam maxime possum vobis animas defunctorum commendatas esse cupio.

Neque vero viventes pauperes de nobis conqueri poterunt, quasi eleemosynas vestras ab illis ad mortuos transferamus. Nam si vultis potestis utrique uno tempore satisfacere: *Qui enim miseretur pauperis, foeneratur Domino,* ut scriptura testatur. Quare si de facultatibus vestris viventibus pauperibus aliquid tribulatis, et deinceps foenus, quod pro illis a Deo accepturi, et vestris spiritualibus loculis addituri eratis, in animarum fidelium liberationem transferre volueritis, et viventibus simul et mortuis pauperibus adjumento esse poteritis. Ac de commendatione quidem pauperum mortuorum hactenus.

Nunc vos ipsos vobis commendare cupio. Siquidem animae vestrae sunt illud alterum genus inopum de quo agere volebam. Quemadmodum igitur auditores, inter medicamenta illa potentius et efficacius operantur, quae usque ad ipsa viscera penetrant, quam quae solum extrinsecus corpori adhibentur: sic inter monita ac documenta salutaria, illa quae ab ore concionatoris ad aures usque auditorum perveniunt, et ibi quiescunt, parum omnino aut nihil efficiunt: at illa multum prosunt, quae in animo recondantur, ac diligenter considerantur ac perpenduntur. Quocirca si cupitis magnam eleemosynam animis vestris elargiri, accipite consilium meum. Hodie vel cras unusquisque sibi unam horam eligat, et ingressus cubiculum suum tacite et quiete apud se ea, quae de morte diximus, et dicturi sumus revolvat, et ipsemet potentiam hujus pharmaci sine dubio admirabitur. Nam mortis meditatio incredibilem vim habet ad hominem a mundi nugis abstrahendum, et ad seria invocandum. Nec enim mentiri potest, qui ait: *Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.*

B. Joannes Climacus refert, monachum quemdam sui temporis fuisse, qui cum negligentius vixisset, quam monachum vivere par est, et jam ad exitum pervenisset, raptus de hac vita, et ad tribunal aeterni judicis adductus fuit: tamen divina providentia, tum propter illum, tum propter nos, ita jubente, ad vitam iterum revocatus est. Quid in eo judicio expertus fuerat, verbis quidem referre vel non potuit vel non voluit; sed tamen factis apertissime demonstravit. Nam primum cellae suae aditu lapidibus obstructo, ita in suo angustissimo cubiculo se conclusit, ut se commovere vix posset. Deinde pane solum et aqua usque ad vitae finem vesci voluit. Tum per duodecim annos, hoc est, toto reliquo tempore, quo hic in terris supervixit, e cubiculo numquam egressus est, nec cum aliquo est collocutus. Imo quod magis est admirandum nec oculos ab eo loco umquam removit, in quem primo conjecti fuerant; sed omnino attonitus et stupefactus, ea semper animo ac mente agitabat ac revolvebat; quae in alio saeculo vidisset, nec unquam ferventes lachrimae in ejus oculis quoad vixit defecerunt. Cum vero obitus illius iterum immineret, obsecratus a fratribus, ut eis de ratione sancte ac religiose vivendi aliquid diceret, hoc solum ait: *Nemo, qui vere mortis memoriam agnoverit, unquam peccabit.* Quae sententia incredibilis nobis videri posset, nisi etiam divinae litterae nobis praedicarent, *Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.* Haec igitur vir sanctus scribit, et de eo scribit, quem ipsemet suis oculis vidit, et cui semel, et iterum morienti cum aliis multis astitit. Ex quo perspicuum fit, quae dicebamus, nimirum mortis memoriam pharmacum esse utilissimum, ac saluberrimum, cujus si singulis hebdomadis semel potionem unam sumeremus, vel raro vel numquam in lethalem morbum incideremus.

Sed tamen, auditores, servanda est regula medicorum, qui ajunt, post sumptam medicam potionem aliquantulum esse quiescendum, et si fieri posset etiam dormiendum. Qui concionem audit, vel per se aliquid legit, pharmacum quodammodo sumus: sed nisi postea in quiete ac somno meditationis de illis apud se in silentio cogitet, parum omnino proficit. Quocirca, ut initio dicebam, optarem, quin etiam vos oro atque obsecro, ut sumpto hoc pharmaco, quod nunc animis vestris per aures vestras infundo, sanctae meditationis somnum

aliquem capiatis. Et si adhuc magis fructuosam hanc medicinam vobis esse desideratis, non debetis mortem, tamquam rem alienam, et post centum annos futuram cogitare; sed existimet unusquisque cum ad meditationem accedit, se iam in lecto decumbere, et ad caput accensam candelam habere ad latus vero sacerdotem adesse, qui animam ipsius solitis precibus Deo commendet. Atque ita compositus cogitare incipiat corporis dolores, animi formidines, sensuum titubationes, et quomodo paulo post erunt omnia, quae diligebat, relinquenda: corpus vermium escam futurum, et animum ad severissimum Dei judicium rapiendum.

Ut igitur ad nostrae narrationis seriem revertamur, hactenus quid morienti usque ad ipsum exitum accidat explicuimus. Nunc quid post illam tristem et horrore plenam corporis ab animo separationem, cum corpore et animo fiat considerare debemus. Ac primum quidem corpus ad sepulchrum deducamus, deinde animum quoque ad Dei tribunal prosequemur.

Animo igitur e corpore, tamquam ex antiquo carcere egresso, jacet ibi non amplius corpus humanum, sed vilissimum atque abjectissimum cadaver, sine vita, sine sensu, sine viribus, et tam foedum ac horribile, ut vix ejus aspectus tolerari possit, denique tale est corpus equi aut canis, quod in campis mortuum jacet, et omnes qui transeunt, nares occludunt et gressum accelerant, ne conspectum ejus ferre, et foetorem illum teterrimum haurire diutius compellantur. Tale, inquam, remanet corpus humanum, etiamsi pontificis aut imperatoris cadaver sit. Quid obsecro, apud homines pluris sit, quam principis corpus? Quid contra magis abjectum et vile esse potest, quam idem corpus jam defunctum? Ubi enim nunc est illa antiqua majestas, illa amplitudo, illa auctoritas, quam tremebant, qui intuebantur, et non nisi apertis capitibus, et genibus flexis coram illa esse permittebantur? Quo abiit omnis illa tam bene instructa pompa? Verum aliquid erat, an somnium et umbra erat? Post haec funus paratur, quod quidem est solum munus, quod ex omnibus divitiis et regnis secum homines auferre poscunt et hoc ipsum adhuc non auferrent, nisi viventes hac ratione suae dignitati ac existimationi consultum esse putarent. Vere enim propheta David ait; *Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus: quoniam cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Hic iam fovea septem aut octo pedum excavatur, etiamsi Alexandro Magno pararetur, quem totus orbis capere non poterat, atque in eo loco aeternam domum et solium perpetuum cadaver acquirit: cui quidem advenienti vermes occurrunt et aliorum mortuorum ossa loco cedere coguntur. In hac domo perpetuae oblivionis et silentii linteo obvolutum, ac manibus et pedibus colligatis cadaver includitur, quamquam et ille supervacaneus labor est: non enim ex illo carcere effugeret, etiamsi manus et pedes solutos haberet. Ii, qui Iezabelem reginam viderant, cum pulchritudine singulari praedita esset, et amplissimi regni splendore fulgeret et post eamdem viderunt, quando Dei providentia sic violente, eam canes laceraverant, et nihil nisi capitis ossa, et extremos pedes ac summas manus reliquerant, stupefacti dicebant: *Haeccine est illa Iezabel?* Et omnes qui per ea loca transibant, iterum atque iterum repetebant: *Haeccine est illa Iezabel? haeccine est illa Iezabel?* Haeccine est illa tam excellens regina, tam potens, tam illustris, quam omnes metuebant, quae regnum universum administrabat, in cujus manus vita et mors omnium regi subjectorum posita erat? Iam vero si nos quoque saltem cogitatione descendamus ad sepulchra principum et regum eorum, quorum gloriam et majestatem vidimus, dum hic in terris nobiscum versarentur, et horribiles illas figuras, quas nunc praeseferunt intueamur, numquid non stupefacti exclamabimus: *Haeccine est illa Iezabel?* Haec est illa facies, quam ego tam vivam, tam hilarem aliquando conspexi? Hi sunt illi oculi, quorum nutus homines perterrebat? Hoc est illud corpus tam tenerum, tam elegans, tam adornatum? Et ubi est lingua, quae tam diserta, tam erudita, tam volubilis erat, et cujus praecepto regna atque imperia movebantur? Ubi sunt crines aurei? Ubi aureum diadema? Ubi sceptrum? Ubi purpura? Quonam, obsecro, ordines obsequentium famulorum, quo lautissima illa convivia, quo aucupia, venationes, symphoniae, facetiae, assentationes, aliaeque innumerabiles delitiae recesserunt? Ergone illa omnia, ut sumus, continuo evanuerunt, et nihil jam praeter cinerem, horrorem et foetorem relictum est? Intelligebat plane, intelligebat Deus, quam *grave jugum super filios Adae* imponebat, cum diceret: Memento homo, *quia pulvis es, et in pulverem reverteris.* Sed jam corpore in tumulo derelicto, quo pacto animus novum illum orbem ingrediatur consideremus.

Continuo igitur animus carne solutus incognitam regionem peragrare aggreditur, ubi est coelum novum et terra nova, novum genus incolarum, nova jura, novi mores, novae consuetudines et nova forma judiciorum et nova omnino ratio vivendi. Quid igitur tunc miser peregrinus faciet, cum in tam insolita regione, horrore et umbra mortis plena se solum videbit? Quo pacto se a ferocissimis illis latronibus et horribilibus monstris defendet, qui in illis vastissimis solitudinibus viatores aggrediuntur, nisi dum viveret angelorum praesidia promeruerit? Formidabile profecto est hoc iter, sed tamen longe formidabilius est judicium, quod in eo loco exercetur. Quis, obsecro, explicare queat, quam aequus judex, quam severum judicium, quam diligens inquisitio, quam multi et quam solliciti accusatores? Iudex quidem aequissimus erit, et nihil plane sine praemio aut poena dimittet. Et apud eum tunc nec lachrimae valebunt, nec preces audientur, nec promissiones admittentur, nec poenitentia fructuosa erit, opes autem et illustres tituli et generis nobilitas et doctoratus, et pontificatus et sceptra ac diademata multo minus proderunt, imo *durissimum judicium his, qui praesunt fiet et potentes potenter tormenta patientur.* Judicium vero secundum eam legem fiet, quae ait: *Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu,*

pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. Porro inquisitio tam exacta, tam diligens, tam accurata erit ut nec unum otiosum verbum, nec una levis cogitatio praetereunda sit. Non enim joco, sed serio Veritas ait: *Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Et si otiosa verba tam severe judicabuntur quid de adulteriis, furtis, rapinis, fornicationibus, ambitionibus, comessationibus, ebrietatibus et blasphemiis fiet? *et si tunc justus vix salvabitur,* ut Petrus ait apostolus, *impius et peccator ubi parebunt?* Quid, obsecro, respondebimus, cum de vita, de fortunis, de honoribus, de ingenio, de eruditione, de inspirationibus, de occasionibus bene vivendi et de ipso tempore a nobis ratio postulabitur? O quam multi, qui nunc cum tanta facilitate peccant, quasi Deum ligneum et lapideum haberemus, qui nihil videret et nihil posset, tunc attoniti et infinita confusione ac rubore perfusi illic obmutescent. Iam vero quid de accusatoribus nostris dicemus, quando solus eorum conspectus nos perterrebit? Procedent ergo daemones, et ante tribunal judicis constituti dicere incipient. Non potes o rectissime atque aequissime judex, non istos reos condemnare, siquidem ipsi nostri hactenus semper fuerunt. Tui erant, quia ad imaginem tuam eos creasti; sed nostri facti sunt, quia tuam imaginem spreverunt, et nostram dilexerunt. Iugum tuum abjecerunt, et nostrum libenter susceperunt. Legem tuam, praecepta tua, consilia tua, admonitiones tuas contempserunt, et nostris libentissime paruerunt. Spiritum nostrum et non tuum, mores nostros et non tuos; vestigia nostra et non tua sequi voluerunt. Denique vide quam omnino semper nostri fuerunt. Tu naturam illis dedisti, gloriam promisisti, pro illis in cruce pependisti; nos contra nihil illis dedimus, nihil promisimus, nihil pro illis passi sumus, et tamen obedientiam denegaverunt tibi, praestiterunt nobis. Tu si quid jubebas, si jejunare, si orare, si pecunias pauperibus elargiri, si injurias inimicis condonare, si sobrios esse si ebrietatem eos fugere volebas, vel non faciebant vel inviti et cum lachrimis faciebant; at nos commessationes et ebrietates, et alia vitia non tam imperabamus, quam suadebamus, et continuo obtemperabant et adhuc amplius quam praecipiebamus faciebant. Hortabamur, ut jurarent, et ipsi peierabant: ut injurias suas ulciscerentur, et ipsi pro quadam falsi honoris umbra vitam ponebant: ut paulo amplius biberent, quam par sit, et ipsi quotidie ebrii usque ad vomitum efficiebantur. Numquid ergo nostri non fuerunt? Quare si verum est quod aliquando dixisti: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari et quae sunt Dei, Deo*; non potes nunc istos nobis non reddere qui nostri sunt, et nobis debentur. Quid si tunc his auditis sententia judicis erit, ut sempiternis incendiis addicaris, quales angustiae animum tuum apprehendent? quid loqueris? quem appellabis? ad quem confugies? O qualis laetitia? O quam grandis exultatio, tunc propter te in taburnaculis hostium tuorum erit. Exultabunt enim tamquam victores capta praeda. Tunc implebitur quod Jeremias ait: *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilaverunt et fremuerunt dentibus, et dixerunt, devorabimus: En ista est dies, quam expectabamus: Invenimus vidimus.* Tunc cithara tua vertetur in luctum et cantus tuus in vocem flentium. Tunc dies laetitiae tuae finietur, et sempiternis tenebris involveris. Tunc aeternitatis clave porta voluptatibus omnibus claudetur, et doloribus, ac suspiriis aperietur.

Quae cum ita sint auditores, rebus nostris sapienter prospiciamus, consiliumque capiamus ab eo, qui ante advocatus, quam judex esse voluit. Nemo est enim, qui ita noverit, quid nobis ad illum diem necessarium sit, ut is, qui causam nostram judicare debet. Is igitur clamat: *Attendite vobis ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis hujus vitae, et superveniat in vos repentina dies illa.* O Lovanium, O Brabantia: O Belgium, vide ne crapula, vide ne ebrietas, quae tibi tam familiaris esse solet, vide ne curae et judicii oblivisci faciant. Non possum tibi non vehementer timere, cum illud ipsum vitium tibi familiarissimum esse cognoscam, quod maxime omnium fugiendum esse, tam sollicite Dominus admonere voluit. Vigilemus, fratres, sobrii simus, orationi vacemus, caute ambulemus, mortem frequenter cogitemus, ut nobis non ad gehennam janua, sed aditus ad vitam et gloriam per Christum sit, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO II.

DE EXTREMO JUDICIO

SYNOPSIS

Utilitas timoris judiciorum Dei contra Lutheranos variis Sacrae Scripturae et Patrum testimoniis asseritur. Hac quasi via strata oratio de Judicio extremo habenda promittitur, quae in duo capita dividitur; unum de magnitudine illius et signis formidabilibus praecedentibus aget; alterum de mortuorum resurrectione, et Judicis adventu tractabit. Diem judicii fore horrendam vel ex eo ostenditur, quod ea dies Domini in sacris litteris revocetur; et in ea generalis erit conflictus, cujus magnitudo Sacrae Scripturae auctoritate probatur. Signa praevia describuntur, et rerum tremenda facies graphice ob oculos ponitur: quam in immensum metus futurorum ex praesentibus conceptus augebit. Quomodo haec eadem bonis gaudio, malis terrori sint futura diserte explicatur.

Pars posterior exorditur ab utilitate et opportunitate sermonis de extremo judicio habendi. Deinde ad alterum orationis caput descenditur, ad resurrectionem scilicet mortuorum. Ac in primis de disparitate corporum resurrecturorum agitur. Beatorum corporum cum anima laeta et festiva conjunctio; et impiorum e contrario querelae, suis coloribus depinguntur. Repraesentatur deinde judicis adventus, damnatorum ploratus ejusque variae causae adducuntur. Operum tam bonorum, quam malorum, imo et cogitationum libros aperiendos esse declaratur. Bonos judicium futurum magis hic timere quam malos, exemplo Davidis, Pauli et Job: ostenditur. Affertur exemplum ex Ioanne Climaco de Stephano monacho quodam in dubio salutis aut perditionis mortuo. Paedicta terribilia omnia longe superabit, tremendi judicis damnatos in abyssum ablegantis sententiae promulgatio. Epilogus denique nobis seriam et severam ad Judicium extremum praeparationem per similitudinem laurea doctorali insigniendorum inculcat.

Cum omnes Lutheranorum errores mihi et absurdi et perniciosi videantur, auditores optimi, tum illum absurdissimum et perniciosissimum semper judicavi, quem in hominum pectoribus inserere conantur, cum ajunt; Timorem illum, qui ex cogitatione judiciorum Dei et cruciatuum gehennae oriri solet, hominem hypocritam et magis reum efficere. Primum enim haec sententia authoribus suis viam ad salutem praecludit: Nam cum *timor Domini initium sapientiae* sit, et plerique omnes metu poenarum et suppliciorum a flagitiis et sceleribus abstrahantur, et ad bonam ac sanam mentem revocentur, qui timorem istum a pectoribus suis excludunt, ipsi sibi januam poenitentiae salutaris occludunt. Ut enim scriptura divina testatur: *Timor Domini expellit peccatum* et, *qui sine timore est, non poterit justificari.* Quod eleganti similitudine b. Augustinus ostendit: *Si nullus*, inquit, *est timor, non est qua intret charitas: sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur! Seta prius intrat, sed nisi seta exeat, non succedit linum. Sic timor occupat mentem: non autem ibi remanet timor, quia ideo intravit, ut introducere et charitatem.* Deinde blasplemam in Deum et contumeliosam esse illam vocem Lutheri quis non videt? Nec enim Deus hypocritas homines et peccatores facere potest, et tamen ipse est, qui saepe nos in peccatis dormientes excitat, et timorem illum salutarem in animis nostris ingenerat. Quorsum enim Dominus tam frequenter tenebras exteriores, dentium cruciatum, incendia sempiterna et alia gehennae supplicia in evangelio comminatur, nisi ut metu saltem poenarum a flagitiis et facinoribus mentem, oculos manus abstineamus? In quem, obsecro, sensum Lutherani verba illa torquebunt? *Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, post haec autem non habent amplius quid faciant. Ostendam vobis, quem timeatis: Timete eum qui postquam occiderit corpus, potestatem habet corpus et animam perdendi in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete.* Et mater nostra ecclesia catholica, num hypocritas filios suos efficere contendit? Et tamen ut ad natalem Domini celebrandum nos praepareret, judicium horroris et formidinis plenum hodierna die nobis proponit. Neque magnus Basilius hypocritas homines facere nititur, cum dicit: *Timor salutaris, qui ad sanctitatem deducit, et animae divinitus insitus est, qualis existat, si cupis audire, attende. Quando forte ad aliquod peccatum te videris paratum, illud horribile mandatum et Christi judicium cogita, in quo judex in alto sedens tribunali, circumfusos undique populos coram habebit, astabitque omnis creatura, ejus adventum gloriosum exhorrens, rationem gestorum reddilura. Haec tu timebis. Hoc demum timore institutus quodam*

quasi freno a pravis concupiscentiis animam tuam cohibebis. Neque d. Ambrosius virginem illam corruptam hypochritam studebat efficere, cum ei persuaderet, et sibi gehennae incendia et tenebras exteriores ante oculos poneret. Sanctus quoque Hieronymus hypocrita non erat, cum de seipso confiteretur, et ad Eustochium scribens diceret: *Ille ego sum, qui ob gehennae metum tali me carcere ipse damnaveram.* Quid Augustinus? Nonne initium conversionis suae attribuit timori, quem de futuro judicio semel conceptum, et in medio aestu libidinum semper retinuit? Denique tantum abest ut metus iste malus aut periculosus sit, ut non modo utilis, sed plane necessarius censeri debeat. Nam, ut sapienter Tertullianus ratiocinatur, cum via, quae ducit ad inferos, latissima et facillima sit, nonne omnes per eam incederent, si nihil in ea timeretur? Horremus nunc terribiles minas creatoris, et vix ab ea via declinamus: quid fieret, si nihil Deus comminaretur, et omnibus impune in coeno vitiorum sese volutare liceret? Hoc igitur firmum sit et ratum, auditores quasi parentem et custodem justitiae, temperantiae, charitatis et omnium virtutum esse Domini timorem. Quem quidem in nobis cum alia multa gignere potissimum recordatio magnae illius diei, in qua omnes omnium hominum causae judicandae, et omnia negotia finienda sunt. Quodcirca rem vobis non ingratam me facturum esse censui, si de futuro judicio quod ecclesia in hodierno evangelio nobis proponit, hodie verba facerem.

Ac ut dispositionem nostrae orationis intelligatis, ea, quae de divino judicio dicturi sumus, ad duo capita revocabimus. Primum enim de magnitudine ac horrore illius diei, et signis formidabilibus, quae illam praecedent, deinde de mortuorum excitatione et judicis adventu, breviter et perspicue, quantum in nobis erit, disseremus.

Etenim usque adeo formidabilia et horrore plena sunt, quae de illa die nobis sacrae litterae praedicant, ut nisi eorum auctor esset Deus, omnino incredibilia videri possent. Quocirca liberator et assertor noster Christus, cum aliquando de hac die coram discipulis suis disseruisset, intelligeretque ea, quae dixerat, pene vincere hominum fidem, quasi jusjurandum interponens ait: *Amen dico vobis, quia non praeterebit generatio haec, donec omnia haec fiant. Coelum et terra transibunt, verba autem mea non praeteribunt.* Cum aliquando divinus apostolus (ut in Actis Lucas evangelista scriptum reliquit) de judicio extremo coram praefecto palaestinae verba faceret, ita vehementer homo romanus et idolorum cultor perterritus est, ut pavere ac trepidare inciperet. Ex quo perspicuum sit, magna omnino et horribilia fuisse, quae de futuro judicio apostolus disserebat, quando solus eorum sonitus satis fuit ad hominem ethnicum, et qui ea fortasse non credebat, perterrendum. Quod si haec futuri judiciis commemoratio tantum valuit apud Ethnicum, quantum apud nos valere deberet, qui usque adeo, quae de hoc judicio in sacris litteris continentur, vera esse credimus, ut ad ea confirmanda et defendenda mortem etiam oppetere parati simus?

Ac magnitudo quidem et horror illius ultimae diei, vel ex eo cognosci potest, quod *dies magna* et *dies Domini* in sacris litteris appellatur. An non vere magna erit dies, quae omnes omnium saeculorum tam praeteritas, quam futuras dies comprehendet? in illa enim die omnium praeteritarum dierum rationem homines reddent: in illa die thesaurum illum infinitum irae atque indignationis suae Deus effundet, quem omnium praeteritorum saeculorum spatio congregavit: in illa die cessabunt motus coelorum, siderum conversiones ortus atque obitus rerum mortalium, dierum ac mensium vicissitudines, et omnes hominum cogitationes, omnia studia, omnes artes disciplinae, omnia negotia et omnia consilia aeterno silentio conquiescent. Denique in illa die irrevocabili summi atque aeterni judicis sententia ac definitione constituetur, quem statum unusquisque nostrum sortiri, et in omni saeculorum aeternitatem retinere debeat. Tunc enim *ubicumque ceciderit lignum, sive ad aquilonem, ibi erit* in aeternum. Itaque non sine causa dies magna appellatur, quae omnium dierum magnitudinem in se complectitur.

Neque vero immerito etiam diem Domini sacrae litterae vocaverunt: ut enim omnes praecedentes dies, omnium dies appellantur, quod in illis vigilent homines, ut efficiant, quicquid velint, et Deus ferat, patiatur, toleret, expectet, dormiat quodammodo, et quiescat: sic tunc dies Domini illucescet, in qua vigilabit ipse, et efficiet quicquid volet, et nostrum erit, velimus nolimus pati ac tolerare. Tu nunc blaspemas, pejeras, ebrietati studes, tuas libidines exples, et Deus ad omnia tacet. Cur ita? Quia dies iste, dies tuus est. Sed veniet, mihi crede, veniet dies Domini, qui eam diuturno silentio finem imponet, ut omnes suas injurias ulciscetur. Itaque dies duas dumtaxat omnis aeternitas comprehendit, unum hominis, alterum Dei. In illo vigilant homines et Deus dormit, in isto dormient homines et vigilabit Deus.

Porro hujus rei figura illustrissima praecessisse mihi videtur in eversione Jerusalem. Aliquando enim populus Judaeorum prophetas interficiebat, sacerdotia vendebat, avaritiae, studebat, denique Deum ipsum hominem factum in crucem agebat: et ad haec omnia Deus dormiebat. Quamobrem, auditores? Nempe quia dies illorum nondum tota praeterierat. Quod apertissime Domini illis verbis significavit? *O si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi*, et quae sequuntur. Illuxit autem post paululum dies Domini et ecce evertitur Jerusalem, et omnis populus partim servituti miserrimae mancipatur, partim gladio partim fame extinguitur, incendio concrematur. Sic igitur nunc nostra dies agitur, confestim autem Dominii dies consequetur, quam horribilis futura sit, non quidem plane intelligere, sed tamen quasi subolfacere ex praesentibus calamitatibus possumus. Nam ut b. Clemens in recognitionibus se a b. Petro didicisse commemorat, diem quamdam Deus jam ab aeternitate designavit, in qua exercitus omnium poenarum, cum exercitu omnium culparum toto impetu confligat, et eam diem, diem Domini scripturae nominare

solent. Verum quemadmodum in praeliis hominum ante ultimum et generalem conflictum, multae excursiones et brevia certamina fieri solent: sic ante magnum et maxime formidabile illud certamen, quod in die Domini futurum est, consuevit Deus cum agminibus suis excursiones quaedam facere et nunc famem, nunc pestem, nunc bellum, nunc motus terrarum, nunc aquarum illuviones, nunc terrae siccitatem, quasi equites armatos ad nos mittit: qui cum aliquo damno nos affecerint, retrocedant, et in sua castra se recipiant. Si igitur pestem, et bellum, et famem, et terrae motus et alia id genus tantopere formidamus, cum initia dolorum et breves excursiones sint, quid obsecro fiet, cum ultimus ac generalis conflictus agetur? Audite enim quibus verbis conflictum istum sapientia nobis describit. *Accipiet*, inquit, *armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. Induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea judicium certum. Sumet scutum inexpugnabile aequitatem. acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directe emissiones fulgurum, et tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur. et ad certum locum insilient, et a petrosa ira plena mittentur grandines. Excandescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, et tamquam turbo venti dividet illos.* Propheta autem Sophonias verbis adhuc magis formidabilibus rem eamdem nobis proponit: *Juxta est*, inquit, *dies Domini magnus, juxta est et velox nimis. Vox diei Domini amara. Tribulabitur ibi fortis. Dies irae dies illa, dies tribulationis et angustiae, dies calamitatis et miseriae, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulae et turbinis, dies tubae et clangoris super civitates munitas et super angulos excelsos. Et tribulabo homines, et ambulabunt, ut caeci: quia Domino peccaverunt. Et effundetur sanguis eorum sicut humus, et corpora eorum sicut stercora. Sed et argentum eorum, et aurum eorum non poterit liberare eos in die irae Domini. In igno zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.*

Quod si adhuc planius cognoscere cupimus magnitudinem, horroremque illius ultimae diei, ad ea signa, quae diem illum praecedent, paulisper animum convertamus, et in memoriam revocemus. Ante igitur quam magna illa dies illucescat, coeli et terra et omnia elementa signa dabunt: *Erunt* enim *signa in Sole et Luna et stellis: et in terris pressura gentium prae confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae supervenient universo orbi.* Ut enim cum homo, qui parvus mundus, ad exitum appropinquat, humores in eo velut elementa quaedam conturbantur, et coeli qui instar Solis et Lunae sunt, obscurantur, et reliqui sensus quasi stellae minores paulatim decidunt ac deficiunt, et mens ac ratio velut virtus coeli a sua sede movetur, vagatur et errat: sic in obitu atque occasu totius hujus machinae, quae magnus mundus appellatur, Sol vertetur in tenebras, et Luna in sanguinem, et stellae cadent de coelo, ac demum orbis totus finem suum adesse praesentiet, et prius horrendo sonitu contremiscet, ac mutabitur, quam penitus ruat et collabatur. Verum, auditores, si coelum et Sol deficiet, et sidera corruent, quid quaeso in terra et mari et aere fiet? Si mundus hic inferior (quod etiam ethnici Philosophi cognoverunt) a coelestibus globis regitur, et gubernatur, in quo statu elementa erunt, cum virtutes coelorum movebuntur, et motus extrahordinarios sidera peragent, et ad naturalem ordinem sese revocare noti poterunt? Qualis aer tunc erit? Nonne turbinibus nimbis, coruscationibus, tonitruis et crinitis sideribus plenus? Qualis terra? Nonne horrendis tremoribus et vastis hiatibus plena erit? Tales tunc terrae motus futuri perhibentur, ut non modo turres et aedificia privata prosternant; sed integras ac totas urbes evertant et hiatus ejusmodi, ut maximos montes et totas civitates absorbeant. Sed mare prae caeteris elementis, nunc ferox et saevium existet, et usque adeo fluctus ejus intumescent, ut omnem orbem terrarum obruere velle videatur. Mugitus autem et fremitus ferocium undarum, et resonantium fluctuum, etiam procul positos perterrebunt vehementissime. Quid, obsecro, tunc homines facient? quid loquentur? quam pavidi, quam attoniti, et quam inopes virium et consilii erunt? Quod ipsa Veritas de hominibus in illo statu positis loquitur ejusmodi est, ut amplificationibus nostris locum nullum reliquerit: Ait enim. *Arescentibus hominibus prae timore et expectatione, quae supervenient universo orbi.* Quantam, quantam emphasim habent haec verba? Arescent igitur prae timore, et pallescent, et dicent, Quid sibi haec prodigia volunt? Quid putas haec monstra tam insueta portendunt? Quid mundus ita parturiens comminatur? Quem finem haec tam novae, et tam insolitae rerum omnium conversiones habebunt? Cum autem se mutuo homines intuebuntur, et facies illas pallentes et mortis figuram prae se ferentes videbunt, dici non potest, quantum in eis metus et horror augebuntur. Itaque tunc munera omnia pubblica, et etiam privata cessabunt. Nemo forum, nemo gymnasium, nemo curiam frequentabit. Nemo tunc honorum ambitiosus, nemo pecuniarum cupidus, nemo voluptatum insectator invenietur. Nam usque adeo pavor et trepidatio corda humana replebit, ut nec parentum, nec amicorum, nec magistratuum, nec principum, imo nec cibi, nec potus homines recordentur, sed in id solum omnes incumbent, ut loca tuta ab aquarum illuvionibus et terrae hiatibus et tremoribus nanciscantur.

Et praesentia quidem mala gravia ac molesta erunt, sed sine comparatione graviora et molestiora, quae timebuntur futura. Nam cum ingenti pavore ac trepidatione expectabunt, quid tandem pariant monstra tam nova, et quem exitum habebunt, tam horrenda principia: et interim mala futura praesenti sua formidine metientur. Hic verba desunt, auditores, nec inveniri oratio potest,

qua res tanta ita ut est, et pro dignitate declaretur. Qui per mare aliquando iter fecerunt, et vim nimborum, ac procellae experti sunt, intelligent ac probabunt profecto quae dicam. Cum in mari aliqua tempestas exoritur, et navem insani fluctus iactare incipiunt, simulatque homines, qui in ea sunt, caput attollunt, et coelum crebris ignibus micare, et horrendis fragoribus concuti, nec non ventorum furentium impetu mare totum a suis sedibus commoveri, et se nunc in summis et in fluctibus pendere, nunc ad abyssum descendere animadvertunt, confestim plorare, pavere, trepidare, misericordiam implorare, vota multiplicare, tempus poenitentiae postulare, omnibus sanctis salutem suam commendare, denique de morum correctione cogitare ac proponere meliora incipiunt. Cogita igitur, quo animo tunc homines erunt, cum et coelum, et terra et omnia elementa suam ac propriam tempestatem excitabunt: cum Sol horrendis tenebris horrorem incutiet, et Luna in sanguinem conversa, juxta prophetae vaticinium, intuentes perterrebit: et stellae suis casibus minabuntur, cadent enim creberrimae, ut coelum omne caecum sine ullis hominibus appareat, et aer assiduis coruscationibus micabit, et frequentibus fragoribus immugiet, et mare ferociens, atque insaniens in immensum excrescet, et montes altissimi, terrae motibus concussi cum ingenti sonitu concidant. Quis tunc edere, quis bibere, quis dormire, quis vel minimam quietem capere inter tot procellas et tempestates, audebit? O miseros atque infortunatos homines peccatores, quorum capitibus haec omnia signa mortem et extremam calamitatem portendunt! O illos felices, et ter et quater et decies ac millies beatos, quos conscientia recte sanctorum laetos ac securos efficiet? Eadem enim prodigia, et malis hiemem ac procellas, et bonis aestatem adesse significabunt. Illis initia dolorum; istis principia gaudiorum erunt. O quam laetis vocibus cum propheta cantabunt: *Deus noster refugium et virtus, adjutor in tribulationibus, quae invenerunt nos nimis. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris!* Hos enim dulcissimis illis verbis Dominus consolabitur: *His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra quoniam appropinquat redemptio vestra.* O qualem voluptatem percipient ex omnibus operibus bonis, quorum sibi conscii erunt! O quam jucunde jejunia, eleemosynae, orationes et alia in genus opera, ad mentem venient! et fructus poenitentiae, qui nunc tam amari videntur, o quam suaves tunc et amoeni videbuntur! Contra vero, iniquos et sceleratos homines omnium operum suorum poenitebit, et gaudium eorum in luctum, et risus in fletum, et mellis dulcedo in fellis amaritudinem, et omnis voluptas praeterita in dolorem ac tristitiam convertetur.

PARS SECUNDA

Nonnulli quibus ea oratio, quam de morte habuimus, aliquid emolumenti attulisse visa est, mihi significarunt, rem me cum Deo gratam, tunc auditoribus utilem facturum, si de aliis quoque novissimis verba facerem. Quatuor ea sunt, ut nostis, mors, judicium, cruciatus gehennae et gloria beatorum. Ego vero horum consilio libentissime acquievi, quod viderem non solum utile, sed etiam tempori accommodatum esse de novissimis disputare. Est enim hoc tempus parasceve ad natalem Domini celebrandum; qua re autem melius praeparari poterimus, quam memoria et cogitatione novissimorum? Novissima enim attente et diligenter cogitata timorem sanctum in animis inferunt, a peccatis avocant, in officio continent, corpore expellunt, diligentiam excitant, vigilantem denique et solertem suum contemplatorem efficiunt. Utilitas vero, quae ex cogitatione ac memoria extremi judicii capi potest, tanta est, auditores, ut non alia de causa Ecclesia mater nostra Evangelium, in quo de judicio disputatur, non semel aut bis sicut caeteras historias evangelicas, sed saepius nobis proponat. Nam et hac die dominica et praecedente et feria secunda post primam dominicam quadragesimae, et rursum cum parabolam zizaniorum vel sagenae missae in mare, vel alias nonnullas in sacris missarum solemniis legendas assumit, semper nobis judicii diem in memoriam revocat. Vere enim b. Ambrosius ad virginem lapsam scribens ait, si mente cernerent homines peccatores, quale judicium imminet mundo, sensus humanus non dispergeretur vanitate saeculari, si non infidelitate gravaretur. Et b. Augustinus affirmat, si nullum aliud Evangelium Christiani homines audirent, quam illud, in quo judicii praedicatio continetur, illud unum satis posse, et perversos a sceleribus abstrahere et abstractos in officio continere. Sed tamen, sicut cum de morte agerem, admonuisse me memini, in audiendo parum, in meditando multum fructus atque emolumenti positum est. Ut igitur nostrae narrationis seriem prosequamur, hactenus et magnitudinem ultimae illius diei, et signa praecedentia explicuimus, nunc de mortuorum resurrectione et judicis adventu, quod unum superest, breviter dicamus.

Post illa igitur signa et prodigia, quae diem Domini praecedent, archangelus de coelo descendet ut apostolus Paulus ad Thessalonicenses scribens testatur, et horrendo sonitu tubae signum dabit mortuis omnibus, ut resurgant, et ad judicium Dei conveniant. Haec est illa tuba, quam beatus pater Hieronymus sive comederet, sive biberet, semper se audire putabat. Et merito; quis enim ab hac citatione appellare, quis hoc judicium recusare, quis morbum aut negotium aut aliam causam praetexere poterit? Tunc igitur mors omnia spolia, quae mundo abstulerat, in momento reddere compelletur, et ipsa ultra omnes terras, et omnia maria, ultra mundum et fines omnium viventium in aeternum exilium relegabitur. Nam ut beatus Joannes in Apocalypsi refert, tunc mare mortuos, quos absorbuerat reddet, et mors atque infernus similiter facient. Quale igitur spectaculum erit, cum terra, et mare tot corpora, tam dissimilia, tam differentia, tam disparia ubique parturietur et cum ad unum atque eumdem locum tot exercitus ex omni orbe terrarum concurrent? Siquidem in eo loco patens

omnium gentium Adam omnem suam posteritatem in unum convenisse mirabitur. Ibi Xerxes, Darios Alexandros, Caesares et alios orbis monarchas intuebimur; sed tamen alium habitum, alios mores et aliam omnino mentem, quam cum hic viverent, praeseferentes. Ut enim beatus Hieronymus ait; *Tunc ad vocem tubae pavebit terrae, cum populis lugubre mundus immugiet, et tribus ad tribum pectora ferient, potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Exhibebitur cum prole sua Venus: Tunc ignitus Iupiter adducetur; et cum suis stultus Plato discipulis, Aristoteli argumenta non proderunt.*

Caeterum quamquam omnes homines ad vitam revocabuntur, multum tamen intererit inter corpora, quae sanctis hominibus restituentur, et quae improbi ac probi ac scelerati recipient. Illa enim sole clariora et pulchriora incredibili luce fulgebunt; ista autem foedissima, teterrima, et ipsa morte horribiliora erunt. Qua, quaeso, voluptate beatae mentes afficientur, cum suis corporibus, quasi dulcissimis fratribus, post exilium tam longum iterum conjungentur, separationis metum nullum amplius in omnem aeternitatem habiturae. Quid, obsecro, sentiet caro, cum ex pulvere excitabitur, et insolitam lucem accipiet? Ei animus occurret ac dicet, Soror et sponsa jucundissima salve: *Iam hiems transiit, imber abiit et recessit*; *surge amica mea et veni.* implevit Deus desiderium nostrum. Tu comes itinerum et laborum meorum fuisti: tu mecum persecutiones et injurias propter Deum pertulisti: tu jejuniorum et vigiliarum laborem, tu crucem poenitentiae, tu victus difficultatem, tu rerum omnium inopiam mecum superasti. Quam saepe tibi cibum ac potum ut Dominum in pauperibus aleres, eripuisti? Quam saepe vestes, ut nudum Dominum vestires, tibi ipsi detraxisti? Aequitas igitur ac ratio postulat, ut quae mecum in lachrymis seminasti, mecum etiam in exultatione metas. Et quae in laboribus comes fuisti, in voluptatibus etiam comes efficiaris, et partem harum divitiarum, et gloriae modo recipias, quae mihi, ut eas lucrarer, adjumento fuisti. Tunc igitur animus carnem, et caro animum dulciter complectetur, et felicissimis atque indissolubilibus nexibus simul colligabuntur. Et o quam laetis vocibus cantabunt: *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum*? Et vere in unum: Nec enim deinceps appetitio cum voluntate, nec sensus cum ratione pugnabit; sed pacis ac consensionis perpetuae foedere copulati coelestibus delitiis et gaudiis aeternis perfruentur. At contra qua cruce torquebitur animus peccatoris, cum ei corpus illud obscurum, grave deforme, squalidum atque horridum offeretur? Quibus verbis existimatis se mutuo salutabunt? O corpus infelix, animus dicet, tu initium ac finis calamitatis meae: tu me ad haec supplicia tuis lenociniis pertraxisti et modo non quasi in domum, in qua quiescam, sed velut in carcerem, in quo torquear, in te iterum vel invitus ingredi cogor. Haeccine est illa caro, propter quam tam saepe comessationibus et ebrietatibus operam dedi? Propter quam tot fornicationes, tot sacrilegia, tot adulteria perpetravi? Haeccine est illa facies, quam tanto studio a Sole ne nigresceret defendebam? O palatum infelicissimum, propter te ego terras ac maria fatigabam. O venter infortunate, et quomodo tam stultus fui, ut te pro Deo venerarer, et colerem. Ergone propter istum abjectissimum truncum, propter hanc omnium sordium et immunditiarum foedissimam sentinam, regnum coelorum amisi et supplicia sempiterna mihi ipsi comparavi? O furiae, O spiritus Tartarei, quid moramini? cur me non discerpitis? cur ad nihilum me non redigitis? Haec igitur atque alia generis ejusdem, tunc animus in carnem suam cum ingenti rabie atque odio dicturus est: quam tamen dum hic in terris in illa moraretur, usque adeo diligebat, ut illam tamquam Deam ac dominam suam coleret, atque ut ejus libidinibus satisfaceret, Dei legem ac praecepta frangere et violare non vereretur.

Postea vero quam omnes resurrexerint, et in loco, quem Dominus ad hanc judicii celebritatem designaverit, congregati fuerint, tunc apparebit in nubibus coeli cum potestate magna et majestate is quem Deus judicem vivorum ac mortuorum constituit. Neque solus veniet, sed innumerabili multitudine coelestium principum undique stipatus. Metus vero, qui ab ea majestate proficiscetur, tantus erit, ut Isaias Propheta dicat: *Ingredientur scissuras petrarum et in cavernas saxorum*, et in voragines terrae *a facie formidinis Domini et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Apostolus autem Joannes addit et dicit: *Vidi thronum magnum candidum et sedentem super eum, a cujus conspectu fugit coelum et terra, et locus non est inventus eis.* Quamobrem, obsecro, fugitis, o coelum et terra? cur abscondimini? cur formidatis? Quid in Deum atque effectorem vestrum peccastis? Tu terra, nonne semper herbas virentes ut tibi fuerat imperatum protulisti? Et tu coelum, nonne in orbem agi jussum, nec ad momentum umquam quievisti? Sed forte se nomine coeli ac terrae angelos atque homines sanctos divinae literae intelligi voluerunt. Quid igitur vos, o divini spiritus, et mentes beatissimae trepidatis? quid egistis? quid peccastis? cur fugitis? cur timeris? Nimirum, auditores, non ideo formidabunt, quod sibi ab aliqua poena aut supplicio pertimescant; sed quemadmodum, cum Oceani fluctus intumescunt atque insaniunt, etiam ii trepidare solent, qui in littore constituti nihil detrimenti pati possunt, sic cum Deus iram atque indignationem suam in homines impios effundere coeperit, sancti quoque, quibus nihil periculi imminebit, quodammodo trepidabunt. Sed si sancti pavebunt, quomodo impii non pavebunt? *Si coeli columnae* contremiscent, quid ligna putrefacta atque arida factura sunt?

Equidem, auditores, simulatque Deus apparuerit, et fronte, oculis, superciliis, vultu denique toto iram atque indignationem suam ostenderit, continuo fragor et ululatus magnus in populis excitabitur. Tunc enim, ut ipse Dominus ait, *plangent omnes tribus terrae. Aspicient enim in eum quem confixerunt, et plangent eum planctu quasi super unigenitum, et dolebunt super eum sicut doleri solet in morte primogeniti.* Et o quam mul-

tas causas plorandi, et ejulandi miseri atque infelices habebunt. Plorabunt, quia remedium nullum suis malis inveniri posse videbunt. Plorabunt,quia poenitentiam jam nimis seram, et infructuosam esse cognoscent. Plorabunt, quia nec a sententia Dei appellare,nec judicium imminens fugere poterunt. Et tamen judicio interesse, et sententiam aeternae damnationis audire, intolerabile illis videbitur. Plorabunt, quia dum hic in terris viverent, bene monentes contempserunt. Plorabunt, quia voluptates. quae velut umbra transierunt, immortales dolores,et numquam finiendos cruciatus illis peperunt.Denique ut ab omnibus partibus obsessi, et in angustias inexplicabiles redacti, omnis consilii et auxilii inopes plorabunt.quia nec plorando et pectus ac faciem lacerando se quicquam proficere animadvertent. Nec tamen his gemitibus et clamoribus judex ullo modo commovebitur; sed potius plorantes a gaudentibus, hoc est, impios a piis *separabit, sicut pastor segregat oves ab hoedis,et statuet* pios *quidem a dextris suis*, impios *autem a sinistris.*

Continuo autem singulorum causae disceuti incipient, neque periculum erit, ne alicujus delicti Deus non recordetur. Si quidem omnia in libros relata videbimus, et ex libris illis omnes homines judicabuntur. *Et vidi* (inquit evangelista Joannes) *mortuos magnos et pusillos, stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt: et alius liber apertus est, qui est vitae, et judicati sunt mortui ex his, quae scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.* Itaque auditores, omnia opera nostra in libros referuntur. Vixdum fornicationem animo perpetrasti,cum in libro Dei scriptum id flagitium invenitur. Et quidnam, obsecro,in libris istis scribi existimatis? Numquid sola sacrilegia et parricidia et perjuria et caetera crimina ejusdem generis? Decipitur, qui sibi hoc persuadet. Nam et cogitationes impurae et verba otiosa et risus immoderatus: nec ista solum, sed etiam opera bona omissa, vel non ad finem bonum relata,in judicium adducentur. Tu fortasse dicturus es, non pejeravi, neque ebrius fui. Respondebit vero judex, ac dicet, At filius tuus pejeravit, famulus tuus ebrius fuit, cur id fieri non prohibuisti? Cur remedium nullum adhibuisti? Atque idem de caeteris vitiis intelligi volo. Tanta est enim sublimitas Christianae integritatis ac puritatis, ut nullum nec minimum vitium Christianis hominibus permittatur.

Sed si haec ita se habent, undenam, obsecro, in nobis, qui ista verissima et certissima esse non dubitamus, tanta dissolutio, tanta incuria, tantus torpor existit? Unde securitatem concipimus?Unde nobis blandimur, tam severo judicio nostris capitibus imminente? Quid, quaeso, in causa est, ut quibus timendum est, non timeant, et qui vix rationem ullam timendi habent, ii maxime timent? Sanctus erat propheta David, et tamen ita hoc judicium formidabat, ut diceret: *Non intres in judicium cum servo tuo Domine: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Sanctus erat apostolus Paulus, et tamen ait: *Nihil mihi conscius sum sed non in hoc justificatus sum qui autem judicat me, Dominus est.* Idem enim est, ac si apertius dixisset: Ideo me justum pronunciare non audeo,quia qui judicat me Dominus est. Siquidem oculi Domini ejusmodi sunt, ut stellae non sint mundae coram eis:Et ibi saepe reperiant pravitatem ubi nos nihil nisi sanctitatem videbamus. Denique sanctus erat, ut caeteros omittamus et Dei amicus Job, et tamen dicebat: *Quid faciam cum surrexerit ad judicandum Deus? et cum quaesierit quid respondebo illi?* Quae verba, auditores, quam pavidum cor, et metu plenum nobis demonstrant? *quid*,inquit.*faciam cum surrexerit ad judicandum Deus?* Una me cogitatio affligit, clavus unus infixus inhaeret cordi meo, qui mihi minimam quietem capere non permittit. Quid agam? quid loquar? Quo ibo? Quid consilii capiam, cum mecum in judicio Deus contendere voluerit? Cur, quaeso, vir iste Dei ore laudatus, et tam justus ac simplex, ut dicere sine mendacio posset: *Oculus fui caeco et pes claudo*, et item: *non me reprehendit cor meum in omni vita mea*: cur, inquam, tam singularis innocentiae vir, ita Dei judicium reformidat? Nempe, quia novit Deum non oculos carneos habere.et longe aliter judicare,quam homines judicant. Quod ut adhuc planius fiat, historiam non minus veram,quam formidabilem narrabo.

Beatus pater Ioannes Climacus monachum quemdam nomine Stephanum virum fuisse refert tantae sanctitatis atque innocentiae, ut leopardum, ferocem alioqui et immitem feram, quasi catellum mitissimum aleret. Is igitur cum annos circiter quadraginta in eremo vixisset,jejuniis,lachrimis, orationibus aliisque virtutum operibus ornatus,cordis puritati assidue studuisset, ad exitum pervenit. Cum autem in extremo illo agone constitutus a daemonibus multorum criminum reus fieret, repente obstupuit animo, et apertis oculis nunc ad dexteram,nunc ad sinistram lectuli partem se convertebat, et quasi ab eo vitae praeteritae ratio exigeretur,clara voce respondebat,aliquando quidem. Ita sane revera ita est;sed poenitentia et lachrimis crimen dilui, aliquando vero, non est ita, mentimini. hoc ego non feci. Deinde rursum,verum loquimini, sed flevi. sed ministravi. In quibusdam tamen aliquando ajebat, vere me accusatis,et quid respondeam non habeo. Atque ita obiit,ambiguum omnino relinquens,salvusne an reprobus esset.Iam igitur si vir tantus, qui annos circiter quadraginta in eremo vixit, et sibimet omnibus delitiis interdictis soli Deo vacavit, et adhuc signis et prodigiis claruit,aliquid tamen sibi a daemonibus objici audivit, de quo rationem reddere non posset, quid nobis accidet,in illo severo judicio,ubi Deus scrutabitur *Jerusalem in lucernis*? Equidem, auditores, qui rem istam attente et serio cogitaret, non dubito quin eo admirationis ac stuporis deveniret, ut somnum omitteret, et cibi ac potus oblivisceretur.

Caeterum omnium hominum causis diligentissime et accuratissime discussis, proferet judex in impios aeternae damnationis irrevocabilem sententiam. *Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.* O verbum asperum, quod qui audierit, tinnient

ambae aures ejus. O sententia intolerabilis, quae omni bono spolias, et omne malum adducis. Maledixit aliquando ficulneae Dominus, et continuo non modo folia, sed et truncus et radices penitus aruerunt. Nec minus efficax erit illa ultimae diei formidabilis maledictio. Nam super quos ceciderit, eos velut grando quaedam aduret, et usque adeo humore gratiae divinae destitutos relinquet, ut numquam amplius boni aliquid, vel agere, vel loqui vel cogitare vel sperare possint. Tunc igitur impii sententiae hujusmodi fulmine percussi montibus dicent, *cadite super nos*; *et collibus, operite nos*. Tunc ponent in coelum os suum, et immanes blasphemias in Deum judicem evoment. Tunc maledicent diei, et horae, in qua nati sunt, et parentibus qui eos genuerunt, et uberibus quae eos aluerunt, et aeri, quem spiraverunt, et terrae quam calcaverunt. Sed non diutius in praesentem judicem haec dicere eis licebit: Repente enim spiritus Domini involvet eos, et in abyssum magno impetu praecipitabit. id quod his verbis in apocalypsi refert evangelista Ioannes: *Et sustulit unus angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, et misit in mare dicens, hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, et ultra jam non invenietur*:: et claudetur abyssus portis aereis et repagulis ferreis, quae nulla vi perrumpi et nulla arte reserari poterunt. Ibi autem bibent de calice irae Domini, *et fumus tormentorum eorum ascendet in saecula saeculorum*: *Nec habebunt requiem die ac nocte*. Iusti ex adverso plenae beatitudinis et gloriae sempiternae compotes effecti, in laudes Domini et gratiarum actionem ora reserabunt, et cum cantu et laetitia Dominum atque imperatorem suum ad coeli gaudia revertentem prosequentur, et comitabuntur et cum eo sine fine regnabunt, et bonis coelestibus ac sempiternis perfruentur. Et quinam erunt, Domine Deus, quibus sors tam beata contingent? Si tribulationes pati necesse est, hic tunde verberibus, hic flagellis affige, hic ure, hic seca, ut in aeternum parcas.

Verum nos, auditores, usquequo haec de judicio literae sacrae nos docent, tamquam aniles fabulas vel historias nihil ad nos pertinentes, audiemus? Si vera sunt, si negari non possunt, si nostra res agitur, si periculum magnum omnibus imminet, ne in aeternum pereamus, cur non excitamur, antequam mortis nocte ac tenebris obruamur? Cur, qui tempus habemus, tempus expectamus? Percipite, quaeso, quae dico, et animus vestris mentibusque mandate. Solent in quibusdam regionibus iis, qui doctoratus laurea donandi sunt, quaestiones quaedam explicandae assignari, et spatium temporis, horis quatuor et viginti definiri. Quae cum ita sint, nonne stultissimi essent, si suis quaestionibus praetermissis, aliis studiis et negotiis illo ipso tempore operam darent? Essent plane et idcirco hoc illi intelligentes, sese in cubiculis claudunt, et parum, aut nihil cibi et somni capientes illis suis quaestionibus totos se dedunt. Et si forte ad eos familiares accedant, et ad convivium, ad venationem, ad piscationem, ad alia oblectamenta invitent, cum stomacho illis respondent, cras lauream doctoratus capere vel infamia insigni notari necesse est, et quaestiones mihi difficillimae propositae sunt et spatium temporis brevissimum conceditur et audietis me a studio et meditatione avocare? Sic illi respondent: quia *prudentiores sunt filii hujus saeculi filii lucis in generatione sua*. Discamus igitur vel saltem ab illis, tametsi potius illi a nobis discere prudentiam debuerunt. Cogitemur diem illum, in quo coram Deo et angelis et omni orbe terrarum ad quaestiones difficillimas respondendum erit, et vel corona gloriae decorandi vel ignominia infinita afficiendi erimus. Cogitemus nobis temporis spatium omnino breve praescriptum et definitum esse, quod cur quaeso totum in Cicerone et Aristotele evolvendo terimus? O insipientia. O tenebrae filiorum Adam. Omne studium, omnem curam, omnem aetatem ponimus in rerum natura perscrutanda et cursu siderum investigando, de quibus in judicio non interrogabimur, et virtutum atque operum bonorum rationem nullam habemus: a quibus tamen gloria, vel ignominia sempiterna dependet. Non reprehendo rerum cognitionem et studia literarum; sed nimiam in iis sollicitudinem et nimium in virtutibus et operibus bonis torporem vitupero. Claudamus igitur nos in cubiculis cordium nostrorum, atque ibi serio aliquando statuamus, inanes nugas omittendas esse, et in ea totis viribus incumbendum, de quibus judici nostro rationem reddere nos oportebit, carni autem et mundo ad inania lucra et falsos honores et fallaces delitias nos invitantibus, libere respondeamus, ad ea nobis tempus non suppetere, judicium nimirum severum imminere, non esse pro brevibus et caducis aeternorum jacturam faciendam. Quod si fecerimus, et in morte securi et judicio parati inveniemur ut respondeamus ei, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO III.

DE CRUCIATIBUS GEHENNAE

SYNOPSIS

Loco exordii duorum magnorum malorum tres assignantur causae: Primum malum, quod tam multi inveniantur infideles: alterum, quod infideles ipsi tam libere peccent. Causae hujus rei sunt, prima inconsideratio, secunda ignorantia gravitatis peccati (quam ex offensi dignitate, remedii praesentia et proposita poena metiendam esse docetur) tertia philantia, quae plurimos in errores induxit; cui tamen occurritur, considerando, quam severe Deus in angelos, imo in ipsum Filium aliorum peccata animadverterit. Obviatur stupidae quarumdam interrogationi de poenarum gehennae certitudine, per rationem et apologum vulpis vestigia non redeuntia considerantis. Deinde ad poenam gehennae descenditur, quae duplex a theologis statuitur: poena damni et poena sensus; atque in primis de poena damni agitur, quae sine comparatione major exili poena apud Romanos. Quanta praeterea poena sit summi boni amisso, testimonio s. Chrysostomo ac similitudine pueri plebeiae sortis in regnum substituendi, sed paedagogi monita negligentis, dilucida amplificatione accomodata, demonstratur. Graphice insuper depingitur poena sensuum, et primo quidem internorum, uti sunt phantasma, memoria, intelligentia et voluntas, quomodo nimirum singuli sint excruciandi; damnatorum etiam miser discursus et horrenda blasphemiae finem primae parti addunt.

Praemissa in secunda parte visione Jeremiae, eaque breviter explicata, ostenditur a contrario generalem omnium membrorum cruciatum futurum; ac deinde singillatim de sensibus externis agitur. Atque in primis quomodo oculi terribili daemonum aspectu et personarum praesentia, quae quoquo modo causa peccati fuerunt, affligentur, exemplis declaratur; ubi serio iuventutis seductores taxantur. Aurium tormenta adducuntur, et Syllae Dictatoris crudeli facto exaggerantur. Modus poenarum sensus olfactus per historiam 4996 Martyrum in uno carcere inclusorum atque authoritate Virgilii adumbratur. Cruciatus gustus ex divite Epulone guttam aquae flagitantis probatur. Sensum tactus intolerabili frigori et calore esse cruciandum. Poena, eaque perpetua, qua membra singula sunt affligenda, particulatim explicatur; et quomodo aeternitas altius consideranda sit, epilogus brevi dictorum anacephaleosi comprehendit.

Duo sunt, auditores optimi, quae mihi de initiis et progressu Christianae religionis cogitanti, et memoria signa et prodigia nostri liberatoris repetenti, maximi admiranda ac pene incredibilia videri solent. Unum, inveniri aliquos, qui nostram sanctissimam fidem amplecti recusent: alterum eos peccare audere, qui eam fidem susceperunt. Nam quis non miretur, post fidei nostrae praedicationem, tot prophetarum vaticiniis promissam, tanta populorum consensione susceptam, tanto miraculorum numero fundatam, spe nutritam, charitate auctam, antiquitate roboratam, episcoporum successione confirmatam, ipsa denique Romanae ecclesiae auctoritate munitam, adhuc aliquos reperiri, quibus Catholica Chrsti doctrina minus probetur, et novarum sectarum auctoribus magistrique errorum nomina dare non verentur? Quis item audient, credidisse nonnullos, iis, qui Dei legem violaverint, aeterna supplicia esse proposita, et tamen eos ipsos, qui id crediderunt, summa facilitate atque audacia in Deum peccare, non obstupescat? Etenim in edicto Regis cautum esset, ne quis certa ora portas civitatis egrederetur, suspendio proposito, quis ita stultus et suae salutis negligens invenitur, qui ea ipsa hora coram multis testibus pedem extra portam efferre tentaret? Et si forte causa aliqua id faceret, nonne postea non solum testes, sed portam etiam ipsam tamquam patrati criminis consciam pertimesceret? Unde igitur fieri dicemus, ut cum Christianis omnibus jam persuasum sit, Deum Optimum Maximum irrevocabili sententia statuisse, ut qui legis ipsius violatae reus diem extremum clauserit, aeternis vinculis alligetur, et suppliciis inexplicabilibus sine ullo fine torqueatur: nihilominus tam multos quotidie videamus, qui nec compulsi, nec rogati, saepe etiam nec invitati, sponte sua et libera voluntate, ac libenti animo Deum offendant; quin etiam occasiones querant peccandi, et inventis gaudeant, doleant non inventis?

Mihi quidem, auditores, hujus rei tres praecipuae causae esse videntur, inconsideratio, ignorantia, et amor suiipsius, quem Graeci φιλαυτίαν commodius, et significantius dicunt. Etenim inconsideratio non minima causa, imo fortasse prae-

cipua ratio est, cur nos a peccando non revocet periculum, quod nobis omnibus impendet,cruciatuum sempiternorum. Nec enim permultis fides deest:sed attenta diligensque consideratio eorum, quae fides proponit ac docet, maxime deest. Quocirca rem Deo gratissimam et vobis utilissimam me facturum existimavi si quemadmodum concione superiori promisi, hodie vobis ad memoriam revocem et in ipsis prope oculis ponam, quam horribilia, quam atrocia, quam diuturna supplicia impiis sceleratisque hominibus Deus paraverit. Sed antea tamen,quam de gehennae cruciatibus dicere incipiam, duae illae reliquae causae, quas paulo ante commemoravi refellendae sunt.

Initio igitur quia peccati gravitatem et magnitudinem ignoramus,propterea vix adduci possumus, ut credamus, cruciatus gehennae tales esse, quales sacrae literae nefariis hominibus comminantur. Quod his verbis d. Augustinus affirmat; *Sed ideo*, inquit, *poena aeterna dura et injusta sensibus videtur humanis, quia in hac infirmitate moribundorum sensuum deest ille sensus altissimae purissimaeque sapientiae, quo possit sentiri, quantum nefas in illa prima praevaricatione commissum sit.* Profecto enim si culpae gravitatem intelligeremus, de poenarum acerbitate minime dubitaremus. Vultis autem ut uno verbo dicam, quanta sit gravitas peccati? Tanta est, auditores, quam tam animus noster complecti nullo modo potest. Nam vires humanae mentis exuperat,et omnem mortalium intelligentiam vincit: Si enim offensionis magnitudinem ipsius offensi dignitate ac nobilitate metiri oportet, certe peccatum, quod infinitam dignitatem nobilitatemque laedit, malum infinitum atque immensum erit.Denique quam periculosus,et quam gravis sit morbus peccati,ex ipsius medici,et medicamentorum,quae ad ipsum curandum necessaria sunt,praesentia ac dignitate cognosces.Cum enim aliquem ita aegrotare audimus,ut iis medicis, qui in urbe sunt, non contentus,undique peritissimos medicos,et ex distantissimis locis accersat, et medicamentis exquisitissimis, et maximis sumptibus comparatis opus habeat, nos quoque, qui medici non sumus, gravissimo aliquo morbi genere hominem illum laborare asserimus. Quid igitur de peccati morbo cogitare debemus, quem omnium angelorum atque hominum sapientia, ingenium, potentia, vires, curare numquam potuissent? Et plane genus humanum toto morbus ille ad interitum perduxisset, nisi ex ipso sinu Patris Dei Sapientia descendisset, et medicinam exquisitissimam ex ipso sui corporis dignissimi sanguine confecisset. Certe, auditores, quando nullum aliud argumentum ad gravitatem peccati demonstrandam haberemus, hoc unum tale est, ut plane omnibus persuadere possit, quamlibet culpam in Deum admissam,scelus esse tam immane,ut de poena ei culpae debita jure optimo dicere possimus: Oculus non vidit, auris non audivit, in cor hominis non ascenderunt supplicia, ac tormenta, quae praeparavit Deus offendentibus se.Cur enim Deus, qui ipsa sapientia est, et homo fieri, et in crucem agi, et mori voluisset, ut regnum peccati destrueret,nisi res magnas,et creatas vires exuperans exterminatio peccati fuisset? Haec igitur si aliquando cogitaremus non ita faciles ad peccandum essemus, et de gehennae cruciatibus multo aliter sentiremus. Sed jam ad alteram causam nostri torporis veniamus.

Amor sui ipsius, execrabilisque philautia, mirum est auditores, quamdam vim habeat ad persuadendum. Est enim tam blanda conciliatrix, et quasi suadela potens natura, ut ejus suasu plerique omnes facile credant quamquam improbe et scelerate vivant, tamen aut nullas, aut breves et exiguas poenas se daturos. Hinc enim primum orta est illa sententia quorumdam Philosophorum, qui ut Aristoteles scriptum reliquit, res praeclare gestas sibi ipsis tribuebant, et earum auctores se credi, atque haberi cupiebant: flagitiorum autem et scelerum, quae interdum committebant, omnem culpam in externam quamdam causam reiiciebant. Itaque si bene aliquid egissent, praemiis affici; si male, poenam luere nullam volebant.Porro ex eadem radice Christianorum etiam scriptorum illi errores pullularunt, quos lib. 12. de civit. Dei d. Augustinus et commemorat et refellit, Alii enim nullas esse poenas aeternas Christianis Catholicis, licet corrupte viventibus, paratas crediderunt: alii non solum catholicos, sed haereticos etiam, qui cum catholici aliquando fuissent,a poenis aeternis suis sententiis liberaverunt, alii nullum sacramento baptismatis initiatum, sive catholicum, sive haereticum, aeternis suppliciis addici posse asseruerunt. Alii progressi longius,homines omnes sive christiani,sive judaei,sive ethnici sint, extremo judicio salvandos esse, vel suis ipsorum meritis et aliorum patrocinio et suffragiis putaverunt. Alii denique non hominibus solum, sed daemonibus quoque spem veniae et salutis aeternae ademptionem promiserunt. Quos omnes quid nisi execrabilis philautia,ita male misericordes, et tam abjecte de cruciatibus gehennae sentientes effecit? Quae cum ita sint, mirum profecto nobis non debet esse, si haec eadem philautia,his etiam nostris temporibus in nonnullis efficiat, ut difficile atque aegre in animos suos inducant, aeternorum intolerabiliumque suppliciorum sibi periculum imminere, nec non ut stulte apud se ratiocinentur, ac dicant: Certe numquam me Deus tam grandi pretio redemisset,et tanta propter me hic in terris pertulisset, si propter blasphemiam unam vel aliud aliquod crimen, aeternis me carceribus mancipare in animo habuisset.

Verum occurrendum est, auditores, huic falsae et perniciosae opinioni, et quam debili fundamento innitatur demonstrandum.Quaero igitur a vobis si rex noster obscurum aliquem hominem adamare incipiat,ad honores evehat, publicis muneribus ornet, denique arci totius imperii sui instructissimae, ac pulcherrimae illum praeficiat; si is cum hostibus in regem suum conspiret, atque arcem suae curae commissam, in manus illorum venire patiatur: postea vero casu aliquo capi eum et ad suum regem adduci contingat quid regem facturum existimatis, num quia proditorem istum vehementer aliquando dilexit, de eo poenas proditoribus debitas non sumet? Certe sumet, et eo atrociores

quo majora beneficia in illum ante contulerat. Sic igitur, tametsi Deus nos vehementer dilexit, cum Filium suum ad nos misit, et cum pro liberatione nostra tam multa pati ac tolerare voluit, tamen nihilo secius nos aeternis cruciatibus puniet, si ad castra hostium transfugerimus, et arcem animae nostrae daemonibus prodiderimus. An est quisquam qui patriarchae Joseph historiam vel non audierit vel non legerit? Is enim cum venditus a fratribus suis, atque in Aegyptum adductus fuisset emit eum princeps exercitus Pharaonis, et ita vehementer eum dilexit, ut omni domui illum praeficeret, et omnium fortunarum suarum administrationem illi commiserit. Et tamen simulatque suspicari coepit, ab eo conjugem suam sollicitatam de stupro fuisse, vehementissime commotus, non modo eum a praefectura domus deturbavit, sed etiam in teterrimum carcerem conjecit. Quid de damnatis angelis dicemus? Nonne daemonum princeps princeps angelorum fuit? Ita sane. Nam ut b. Gregorius, et eo multo antiquior Tertullianus, et alii permulti ecclesiastici scriptores docent, primus et nobilissimus omnium angelorum, atque adeo totius aedificii divini praestantissima pars ille fuit, qui nunc humillimus, miserrimus et abjectissimus est. Hinc in sacris literis nunc *Lucifer*, nunc *principium viarum Dei*, nunc *signaculum similitudinis plenus sapientia et perfectus decore* nominatur. Atque de eo Ezechiel Propheta dicit: *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*. Et rursum: *omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi et pulchritudini ejus*. Et item: *Et aemulata sunt eum omnia ligna voluptatis quae erant in paradiso Dei*. Jam igitur si praestantissimus, sapientissimus et maximus omnium angelorum propter peccatum unum e coelo exturbatus, et in abyssum praecipitatus fuit: unde nos cum in coeno innumerabilium peccatorum haeremus, de Dei nobis benevolentia et charitate blandimur? Quid? quod non angelos modo, sed ipsum etiam Filium propter peccata Deus afflixit. Nihil est, auditores, quod Deus diligat vehementius, quam ipsum verum et naturalem Filium, et tamen cum is peccata nostra in humeros suos sustulit, et pro eis satisfacere se velle professus est, percussit eum Deus, et contrivit *in infirmitate* ut Isaias Propheta loquitur, et eos dolores ac supplicia perferre eum voluit, quae nemo umquam hominum hic in terris toleravit. Magnum ergo et implacabile Dei odium contra peccatum est, quando in ipso Filio, ita severe alienum scelus ulciscitur. Sed *si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?* Si Dominum ipsum omnium virtutum floribus ornatum, et omni gratia et decore spirituali virentem passionis flamma ex alienis sceleribus excitata, ita vehementer exussit, ut *novissimum virorum et virum dolorum* illum efficeret; quid in lignis aridis hoc est in hominibus humore gratiae et virtutum destitutis, gehennae fornax efficiet, quam tot flagitia, tot facinora, tot scelera succenderunt? Haec igitur cum ita se habeant, dubitare, auditores, nullo modo debemus quin gehennae supplicia inexplicabilia atque intolerabilia sint.

Sed adhuc tamen mihi videor audire, nescio quem obstrepentem, ac dicentem: Ecquis umquam ex gehenna rediit, qui haec vera esse renunciaret? O stultam interrogationem. Imo propterea vehementius carcer ille est timendus, quod ex eo nullus umquam reverti potuerit. Si enim aliqui redirent, omnes sperare possent, se aliquando redituros. Nunc autem cum nullus umquam revertatur argumentum est, puteum illum tam profundum esse, ut nemo inde emergere possit. Quam prudentiam, si non aliunde, vel ab ipsis fabulis discamus, eae siquidem tradunt, vulpem cum multa ad leonem introeuntia, et nulla exeuntia vestigia cerneret, non dixisse apud se, Nemo redit, qui periculum aliquod apud leonem esse renunciet, nihil igitur apud eum periculi erit. Hoc inquam, eam dixisse non tradunt; sed contra, propterea vehementer ad leonem accedere timuisse, quod multa animantia ad ipsum proficisci, et nulla inde reverti cernebat. Quid? quod multi ad vitam divina ope revocati sunt, qui et verbis et factis magnitudinem earum poenarum non modo non explicari, sed neque cogitari a nobis posse testati sunt? De quibus multa beatus Gregorius, Joannes Climacus et alii nonnulli sancti et eruditi homines retulerunt.

Venio nunc ad illud quod est proprium orationis nostrae. Quemadmodum in peccato quolibet duae perversitates reperiuntur, aversio a summo et increato bono, et conversio ad bonum exiguum et creatum; sic in poena, quae ei culpae respondet, duo dolores reperiuntur. Unus, qui ex amissione sempiternae beatitudinis, alter, qui ex suppliciis et tormentis, quae corpori et animo inferentur, oritur. Quos duos cruciatus, poenam damni et poenam sensus theologi vocant.

Ac ut de amissione felicitatis, quae poena gravior, prius dicamus: Nulla potest, auditores, poena tam immanis, aut fingi aut cogitari, quae a jactura summi boni non vincatur. Etenim si ignis ardor corpori admotus ita cruciat, ut tolerari non possit, cum tamen solum auferat bonam corporis constitutionem et naturale temperamentum, quod bonum omnino modicum et exiguum est, quam vehementer torquebit illa avulsio ac separatio a Deo, cujus solus conspectus tantum est bonum, ut repente beatum ac felicem hominem efficiat? Supplicium ingens ac pene omnium gravissimum, Romanis civibus videbatur, cum propter maxima aliqua crimina ab urbe abesse et civium conspectu privari, et in insulis quibusdam semidesertis inter barbaros habitare cogebantur. Quocirca Marcus Tullius, cum ab exilio revocatus, quasi novum orbem ingressus esset, et coelum cum terra commutasset, stupefactus ajebat; Quae species Italiae? quae celebritas oppidorum? quae forma regionum qui agri? quae fruges? quae pulchritudo urbis? quae humanitas civium? quae reipublicae dignitas? quae vestra majestas? Quantum igitur doloris percipient ii, qui a coeli palatiis, a republica sanctorum, ab illis felicissimis regionibus, ubi regnat pax, charitas, tranquillitas, gaudium, ubi resonat vox laudis et exultationis, et perpetuum alleluja cantatur, ab illa denique purissima luce, quae laetos ac beatos efficit intuentes abesse, et in teterri-

mis carceribus, et omnium sordium foedissima sentina, *ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, ubi nulla vox, nisi gementium et blasphemantium, ubi nullus sonus, nisi percutientium malleorum, et flagellorum audietur, cum daemonibus omnibus barbaris immanioribus, et cum omni scelestissimorum hominum colluvie perpetuo versari cogentur?

Sed video, quod nonnulli vitae praesentis amatores dicturi sunt: Numquid in praesentiarum istis omnibus rebus, quas commemorasti, non caremus? Quis nostrum in coeli palatiis versatur? Quis illa luce purissima fruitur? Et numquid propterea tristamur? numquid torquemur? Imo vero si nobis in corpore isto semper esse, et bonis praesentibus frui liceret numquid de bonis illis coelestibus cogitaremus? Haec est, auditores, communis imperiorum hominum deceptio, qui nesciunt nos post mortem alios oculos, et aliam rerum cogitationem atque intelligentiam habituros, quam nunc habeamus. Quod b. Chrysostomus pulchre his verbis expressit: *Qui in gehenna uritur, et coelorum regnum prorsus amittit. Quae certe poena major est, quam cruciatus ille flammarum. Novi autem, quia plurimi pertimescunt gehennam, ego tamen illius gloriae amissionem multo amarius, quam ipsius gehennae dico esse supplicium. Si vero id non possum sermone monstrare, nihil est omnino mirandum. Neque enim novimus illorum beatitudinem praemiorum, ut infelicitatem quoque de eorum amissione scire possimus. Nos autem hanc absque dubio discemus, cum experimento coeperimus edoceri. Itaque tunc operientur oculi, tunc velamen auferetur, tunc cum ingenti dolore impii videbunt, quid inter bonum aeternum et summum, et haec fragilia et caduca discriminis sit.*

Ac ut rem istam quantum possumus illustremus, hanc, si placet, comparationem accipite. Rex quidam potentissimus, cum filium nullum haberet, qui in regni administratione succederet, puerumque nescio quem elegantem et forma liberali, sed obscurum et tenuem, conspicatus aliquando fuisset eum ad se vocari, et paedagogis instituendum tradi jussit: deinde in testamento scriptum reliquit, ut si puer ille, cum adoleverit, eruditus, sapiens, gravis omni genere virtutum ornatus, et denique ad clavum reipublicae regendum idoneus inveniatur, rex et princeps legitimus habeatur, atque in solio regum collocatus, diademate et sceptro insignitus, totius regni gubernacula suscipiat. Si secus eveniat tamquam omnium ignavissimus, catenis honustus ad triremes cum ignominia et dedecore, quo dignus est, eiiciatur. Continuo principis imperio ministri ejus obtemperant. Adducitur puer, paedagogis traditur, ut litteris et moribus imbuatur diligentia adhibetur. Sed ille ab aliis puerulis illectus, nec quid secum ageretur intelligens, simulatque magister domo pedem extulerat, librum in imum angulum proiiciebat, et diem totum in quibusdam domunculis ex fragmentis vasorum erigendis, et aliis puerilibus ludis conterebat. Circa vesperam paedagogus redibat, rationem lectionis exigebat, puerulus vix ubi librum reliquisset recordari poterat. Commotus paedagogus verberibus puerum efficiebat, pede domunculas ab illo fabricatas evertebat, eique dicebat; O si intelligere posses, quid istis tuis puerilibus oblectamentis amittas, et quantum tibi detrimenti negligentia in ediscendis litteris adferat! Sed intelliges paulo post, quando istud intelligere nil proderit. Ille quod vere esset, propter vespera et objurgationem paedagogi flebat; sed multo magis propter domunculae eversionem. De verbis autem magistri, et regis testamento nihil cogitabat, quin etiam die sequenti verberum et obiurgationis oblitus, iterum domunculam extruebat, et in suis consuetis ludis puerilibus occupabatur. Tandem cum adolevisset, et eum rudem atque imperitum, et omnino ineptum ad regnum gubernandum regiae voluntatis executores vidissent, coram eo primum regis testamentum legerunt, deinde vingulis alligatum ad triremes cum ignominia maxima expulerunt. Quid, obsecro, illum magis flevisse, quid acerbius tulisse existimatis remigandi laborem an regni amissionem? Ego certe sic statuo, illum quod triremibus manciparetur, vehementissime doluisse: nec enim statum infeliciorem hic in terris inveniri posse arbitror: siquidem nullius rei, qui sunt triremibus addicti, praeterquam verberum copiam habent: tamen sine ulla dubitatione, multo gravius atque iniquius accepisse illum censeo, quod regni amplissimi et maximi honore spoliaretur. Quid enim miserius, quid infelicius dici aut cogitari potest, quam propter nugas pueriles regni pulcherrimi et nobilissimi iacturam fecisse? Haec igitur parabola quem nostrum non tangit, auditores? Nos enim omnes dum hic in terris vivimus, pueri sumus: nihil altum sapimus, nihil sublime cogitamus: toti sumus in rebus ludicris et nugis puerilibus occupati. Quanta solitudine domos luteas extruimus? quae nisi paulo majores essent, in quo ab illis puerorum domunculis differrent? Sic etiam studia mercatorum, ambitiones clericorum et aulicorum, molitiones artificum, regum ac principum contentiones de civitatibus, de provinciis, de regnis: nec non lites privatorum de possessionibus, de stillicidiis, de limitibus nugae sunt, sed paulo majores, quam illae puerorum, et idcirco, ut Augustinus ait, negotia nominantur. Sed tametsi haec omnia, quae commemoravi nugae sint, si cum alterius vitae negotiis comparentur; tamen ita plerosque occupatos tenent, ut de negotio regni coelestis, quod unum, verum ac serium negotium est, cogitare non possint. Videt haec paedagogus coelestis, qui nos instituendos suscepit, ut ad regnum coelorum capescendum idonei inveniamur, ut nostras vices dolens clamare non cessat: *Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea, quae sibi sunt noxia, cupient? Ut quid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* Deinde pede evertit domunculas. Saepe enim consilia nostra eludit. Expectabat mercator navem onustam mercibus ex Oriente, et ecce audit naufragio facto merces omnes in Oceanum decidisse. Alius nescio quis, omnem spem suam in filio collocaverat, eum doctorem, canonicum, pontificem brevi futurum confidebat: denique su-

per ipsum altissimas cogitationum turres fabricabat, et ecce audit illum febricula quadam correptum decubuisse, et post paucos dies extremum diem clausisse. Alius invitatus ad nuptias ad optimum prandium, ad egregiam potationem se comparabat; et ecce in morbum incidit, et a vino abstinere, et inedia morbum curare cogitur. Quis, obsecro, nobis ista facit? Quis ita hominum consilia et cogitationes eludit? Paedagogus noster, auditores, qui non quod nos oderit, sed quo vehementer diligat, haec facit. Impedimenta enim abscindere cupit, quae nos ad coelum currentes retardant, et ne lectione coelesti operam demus efficiunt. Verum nos puerorum vere insipientium more eversionem domuncularum, facultatum terrenarum jacturam et caetera Domini verbera iniquo animo ferimus, et iterum ad easdem domunculas construendas aggredimur, et de regno coelorum, ad quod per ista flagella vocamur, non cogitamus. Sed veniet, (mihi credite) veniet tempus, quando per januam mortis alium orbem ingrediemur, et ibi statim viros atque adultos non esse videbimus nemo enim in illa nova regione puer inveniri potest. Nam omnes, cum hinc egrediuntur, in ipso itinere in viros commutantur. Ibi dicetur nobis quidem regnum coelorum et pulcherrima illa domicilia parata erant, si verae sapientiae dare operum voluissetis: sed quia pueri stulti esse voluistis, et paedagogi vocem atque admonitiones contempsistis, cum ignominia ac dedecore in tenebras exteriores proiiciemini, ubi *erit fletus et stridor dentium*, et alii cruciatus ac supplicia sempiterna. Quid tunc dicturi sumus, auditores? Quid nobis tunc de istis domunculis, de istis ludicris honoribus, de istis puerilibus negotiis videbitur, quando solis luce clarius intuebimur bonorum inexplicabilium vere permanentium, et unquam periturorum, propter umbras et somnia quaedam jacturam nos fecisse? O cum quanto animi dolore tunc dicent homines peccatores; *Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia; quid contulit nobis?* Quid profuit per omnes terras et omnia maria discurrere, ut opes congregaremus? quid profuit in palatiis principum cum tanto labore versari, et tanta arte magnis hominibus hoc est, terrae ac cineri adulari, ut honores aliquos assequeremur? Quid profuit ingenium torquere, et noctes integras vigilare, ut obscurissimos scriptores intelligere, et inde nescio quam auram captare possemus? Ecce enim haec omnia tamquam umbram transierunt, et veros honores, veras divitias, veras voluptates, veram sapientiam, verum et summum et aeternum bonum ignoravimus, et sine ulla spe recuperationis amisimus. Tantus erit hic dolor, auditores, ut quamquam certo sciant damnati omnes, sibi omnes aditus ad aeternam beatitudinem interclusos, et chaos maximum inter ipsos et locum beatorum interpositum, tamen naturali desiderio impellente, ab illis vocibus cessare non poterunt: *Domine, Domine, aperi nobis: Domine, Domine, aperi nobis.* Noster igitur sapientissimus doctor Ioannes Chrysostomus ait; intolerabilis quidem res est etiam gehenna: quis nesciat et supplicium illud esse horribile? Tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est a beatae illius gloriae honore depelli, exosumque esse Christo, et audire ab illo, *non novi vos*: atque argui, quod esurienti et sitienti negaverimus cibum et potum. Est enim satius mille fulmina sustinere, quam vultum illum mansuetudinis pietatisque, nos tum aversantem videre, et illos totius tranquillitatis oculos nequaquam nos aspicere sustinentes. Quid? quod summi boni jacturam secum adfert? Nec enim oculi damnatorum speciem ullam pulchram, nec aures eorum ullos dulces concentus, nec sensus olfaciendi odorem ullum suavem, nec sensus gustandi saporem ullum iucundum, nec sensum tangendi quicquam amplius molle percipiet. Qui enim a Deo consortio semel excludetur, in Oceanum omnium calamitatum et aerumnarum sine ulla spe occasionis uno tempore demergetur. Atque haec quidem de jactura summi boni habui quae dicerem.

Nunc ad eum cruciatum veniamus, quem ideo poenam sensum theologi vocaverunt, quod sensibus et viribus, tam externis corporis, quam internis animae admovendus sit. Ac ut de sensuum internorum supplicio prius dicamus: quatuor sunt, quae ad rem propositam pertinent, animae facultates, quae miris in gehenna supplicii torquebuntur. Prima enim ea, quam Graeci phantasiam, nos cogitationem dicere possumus. Secunda memoria. Tertia intelligentia. Postrema voluntas.

Cogitatio igitur cruciabitur vehementissima quadam comprehensione eorum tormentorum, in quibus tunc et animus versabuntur. Nam si nunc gravis aliquis dolor ita sibi cogitationem vendicat, ut homo non possit, etiam si maxime velit, de eo dolore non cogitare, quid gehennae supplicia, quae sine comparatione majora erunt, in animis damnatorum efficient? Et cogitatio igitur dolores acuet, et dolores cogitationem excitabunt; et se mutuo ita fovebunt, ut nullum locum in animo, et corpore damnatorum quieti permittant. Istae igitur erunt perpetuae contemplationes eorum, qui dum hic fructuose possent haec meditari, non voluerunt, et qui hic utilissimis cogitationibus tamquam fraeno libidinum uti dedignantur, et crudelissimos carnifices patientur.

Deinde memoria non exigua etiam crux animus damnatorum erit, cum antiquae felicitatis, et praeteritarum voluptatum recordari incipiet, propter quas ad ea tormenta devenerunt. Tunc enim tandem intelligent, quanto sale aspersae, et quam acri pipere conditae illae epulae fuerint, quae olim tam dulces illis videbantur. Sed multo etiam vehementius torquebuntur, cum voluptatum praeteritarum, brevitatem, cum praesentium dolorum aeternitate comparabunt. Nam quis tam eruditus mathematicus inveniri posset, qui nobis explicaret, quanto spatio tempus ab aeternitate superetur? Quales igitur mugitus dabunt, et qualia suspiria ex imis praecordiis trahent, cum diligenter subductis rationibus, invenient, voluptates vix ad punctum temporis durasse, et velut umbram ac somnium praeteriisse: dolores autem finem et terminum nullum habituros?

Verum intelligentia, sicut facultas praestantior

et perspicacior est, ita cruce intolerabiliore torquebitur. In hac facultate ille vermis existet, quem tam saepe divinae literae peccatoribus comminantur, cum ajunt: *Vermis eorum non morietur*, *et ignis eorum non extinguetur*. Nam ut vermis ex ligno oritur, et ipsum lignum unde est ortus perpetuo rodit; sic iste vermis nascitur ex peccato, et cum peccato perpetuum bellum gerit. Nihil enim est aliud, quam perpetua quaedam, et rabie ac desperatione plena poenitentia, ac dolor, quem ex peccatis capiunt, cum intelligunt propter ea se regnum coelorum amisisse, et illos inexplicabiles cruciatus incurrisse. In genesi legimus, habuisse quodam Aegyptios septem annos tantae fertilitatis atque abundantiae, ut loca, in quibus frumenta reconderent, non haberent, deinde septem annos alios tantae sterilitatis ac penuriae, ut pecunias, agros, jumenta et seipsos pro fromento tradere cogerentur. Quo tempore posteriore, quid explicare posset, quam vehementer eos poenitebat, quod tam negligentes in conservando frumento fuissent, quando ejus copia eorum horrea redundabant? Et quod tempus futurae penuriae non providissent, quando frumentum diligenter servatum eos non modo ab inopia et fame liberasset, sed etiam ditissimos effecisset? Talis est vermis damnatorum, auditores, qui nec noctes nec dies quiescit, sed perpetuo mordet, rodit, consumit, depascit viscera miserorum nec umquam oblivisci possunt tam praeclarae opportunitatis, quam hic in terris habuerunt, non solum poenas eas parvo negotio evadendi; sed etiam regnum coelorum vilissimo precio comparandi. Itaque perpetuo ipsi secum altercantur, et dicunt; Nos miseros, quibus regnum coelorum offerebatur et gratis donabatur: quin etiam obsecratum est, illud acciperemus, et renuimus. Si vel paccatorum nos poenituisset, et ea ipsimet confessi fuissemus, omnia condonabantur. Quid magnum erat poenitere? quid magnum confiteri? Si misericordiam implorabamus, facillime concedebantur: si Dei opem postulabamus, praesto erat: si vel poculum aquae frigidae propter Deum dedissemus, vitam aeternam consequebamus, et nunc perpetuo jejunabimur, affligemur, et fructum nullum reportabimus. O tempus illud aureum, et quod jam prateriit, nec in aeternum revertetur! Et quidnam mundus offerebat, ut tam terribilem Deum provocare ad iracundiam auderemus? Etiamsi omnia regna et omnia imperia totius orbis obtulisset, et illis multis annorum millibus tranquille frui nobis licuisset, quid erat illud tamen, si cum levissima harum peonarum sempiternarum compararetur? Cum igitur non regna, neque imperia, neque saeculorum diuturnitatem, sed umbram quamdam amarissimae voluptatis obtulerit, propter hanc non pondus ferre debemus cruciatum sempiternorum? O cur tam caeci, cur tam stulti fuimus? Quis nobis mentem abstulit, quis oculos clausit, quis aures obstruxit? Quis nos ita fascinavit, ut haec supplicia numquam cogitaremus; ut in haec tempora numquam respiceremus; ut hanc inopiam numquam praevideremus; et bene monentes non audiremus? Et si haec intelligentia patietur, quid tandem de voluntate dicemus quae praecipua causa peccatorum est?

Voluntas igitur rabida quadam invidia perpetuo cruciabitur, quam de ipsius Dei, et omnium sanctorum gloria et honore concipiet. Ut enim psalmographus ait: *Peccator videbit*, *et irascetur*, *dentibus suis fremet et tabescet*: nec enim quod cupit consequetur, nam *desiderium peccatorum peribit*. Hinc autem odium implacabile contra Deum in iisdem peccatorum voluntatibus orietur: ex odio vero horrenda illa maledicta et blaspemiae inauditae nascentur, quae eorum linguis et ore numquam deficiunt. Quoniam enim tunc hinc spem recuperandae salutis nulla habebunt, certoque scient se numquam amplius cum Deo in gratiam redituros, neque cruciatus umquam finiendos, aut muniendos, et illinc Deum esse videbunt, qui eos tamquam catena quadam alligatos in illis perpetuis suppliciis tenet, et ipsum esse, qui in eos ab alto fulmina iaculatur, et suo omnipotenti flatu fornaces illa gehennae succendit, tamquam rabidi canes ferocient, et numquam a latratu, blaspemiis et contumeliis cessabunt. Maledicent Deo, quod eos creaverit, et morti addixerit, et tamen eos semper interficiendo, numquam penitus interficiat. Maledicent ejus tunc potentiae, quod tam vehementer illos torqueat. Maledicent ejus sapientiae, quod eam nullum ipsorum flagitium fugere valeat. Maledicent ejus benignitati, quod pro illis versa sit in sententiam et asperitatem. Maledicent ejus cruci et sanguini super eam effuso, quod tam multis profuerit, et illis non profuerit. Maledicent reginae coelorum, quod tam multis peccatoribus janua vitae et misericordiae fuit, et illis noverca crudelis fuisse videbitur. Denique sanctis omnibus maledicent, quod eos laetari et gaudere de ipsorum tormentis intelligent. Ista erit illorum perpetua symphonia. Ista horae matutinae et verspertinae. Isti psalmi atque hymni, qui in istis funestissimis templis daemonum cantabuntur: Ubi sulphur pro thure, pro cereis fumus ex pice et igne egrediens, et pro citharis atque organis stridor catenarum, sonitus verberum et malleorum erunt.

Jam vero si sola rerum tam horrendarum commemoratio, terrorem incutit, honorem igenerat, quid erit in eo ipso loco perpetuo commorari ubi haec dicuntur et audiuntur? Et quid ergo nos facere par est, ne tam funestis celebritatibus interesse cogamur? Sed modicum quiescamus.

PARS SECUNDA

Propheta Jeremias duos calathos plenos ficubus sibi a Domino ostensos fuisse commemorat: quorum unus ficus bonas continebat et bonas valde, alter ficus malas et malas valde ut comedi nulla ratione possent. Quibus duobus ficuum generibus duos hominum status post hanc vitam, nisi fallor, designavit. Omnes enim vel statu bonum, bonum valde, vel malum, malum valde obtinebimus. Nec enim est aliquis medius status inter statum beatorum, qui est bonus, bonus valde et statum perditorum, qui est malus, malus valde. Nam ignis purgatorius, qui

medicus esse videtur, usque ad certum quoddam et finitum tempus manebit, et demum omnes, qui in eo sunt vel erunt, sempiternae felicitatis et gloriae compotes efficientur, et ad statum bonum, bonum valde pertinebunt. Et quidem quod status beatorum sit bonus et bonus valde, proxima concione Dei aspirante demonstrabimus. Quod vero status damnatorum sit malus, et malus valde, partim ex iis, quae diximus, partim ex iis, quae jam dicemus, intelligi poterit. Hactenus enim eum dolorem, qui ex amissione summi boni oritur, et quem internae animae vires patiuntur, maximum atque inexplicabilem esse, quoad potuimus, ostendimus. Nunc eum etiam dolorem atrocissimum esse demonstrabimus, quem in externis sensibus hominum damnatorum ipsa supplicia et cruciatus efficient.

Initio igitur, quemadmodum praemium beatorum non est unum aliquod certum bonum sejunctum ac separatum ab aliis, sed quoddam commune ac generale bonum, quo omnia bona et omnes delectationes ac delitiae continentur, atque ita a Boetio definitur, *status omnium bonorum aggregatione perfectus*: Sic poena damnatorum non est unum aliquod genus doloris, ut capitis, ut renum, ut dentium, ut oculorum, sed est poena quaedam generalis, quae omnes omnium membrorum et compagum et sensuum dolores comprehendit. Hic in terris, sicut bonum illud generale beatorum, ita malum istud generale damnatorum, numquam experimur. Nam qui oculis dolet, non simul dentibus dolet, et qui dentibus, non simul oculis, et sic de caeteris ad eumdem modum. At apud inferos atrocissimi dolores, et in capite et in oculis et in pectore et in renibus, denique in omnibus compagibus, omnibus nervis, omnibus medullis, omnibus viribus sensibus uno tempore perferentur: uti enim peccator omnibus membris contra Deum usus est, sic etiam in omnibus membris patietur, et nulla, nec minima pars erit, quae suum ac proprium tortorem et carnificem non habeat. Rogo vos, si unus aliquis nostrum spatio unius diei, generali ista poena torqueretur, quid sentiret? quam longam diem illam esse judicaret? Nonne singula momenta mensibus longiora, et horae singulae annis diuturniores illi viderentur? Equidem, auditores, si canem unum in plateis tot dolorum generibus simul torqueri videremus, non dubito quid vehementissime commoveremur. Haec igitur poena, hic dolor est, si tamen ulla ratione explicari potest, quo damnati homines non unius diei spatio, sed in omni saeculorum aeternitate apud inferos cruciabuntur. Sed jam haec omnia poenarum genera paulo diligentius atque occurrentius consideremus.

Oculi, quia omnia inspiciunt, merito primo loco inspiciendos se offerunt. Isti igitur oculi, qui nunc satiari delectatione non possunt, qui pulchras formas tanta aviditate conspiciunt, qui ad ludicra nugatorum spectacula intuenda tamquam principes curiositatis confestim advolant, qui ut impurissimi lenones, tam frequenter meretricias imagines in cordis cubiculum introducunt, qui solas inopum et miserorum calamitates et aerumnas videre non queunt, qua cruce putatis apud inferos torquebuntur? Sane horrendas primum daemonum figuras videbunt. Est vero tam horribile diabolum intueri, ut nonnulli sensum nonnulli vitam amisisse in ipso aspectu daemonis referantur. D. Bernardus nonagesimum psalmum exponens, quemdam ex suis monachis refert fuisse, qui cum ei nocte quadam horribilis quaedam figura se ostendisset, tota illa die vix rationis compos fuit, numquam se securum esse putabat. Denique in tam horribilem vocem prorupit, ut omnes monachos, qui tum forte dormiebant, excitaverit, vehementissimeque perterruerit. Cassianus quoque in Collationibus refert, tantum extitisse aliquando apud veteres anachoretas daemonis terrorem, qui eis variis, sed horrendis semper figuris se prodebat, ut nec soli habitare, nec ii, qui in eadem cella morabantur, simul omnes dormire auderent. Itaque aliis dormientibus, alii in excubiis vigilabant, et numquam psalmos et hymnos canere intermittebant. Iam igitur si daemones hic in nostris regionibus tantum in nos imperii sibi assumunt et tam vehementer eos formidamus, quid, quaeso, in suis regionibus facturi sunt, ubi neque timebunt exorcismos neque aquam lustralem neque merita et orationes sanctorum? Si hic ita grassantur, unde tam potenter expelluntur, quid ibi facient, ubi dominantur et regnant? Si homini coemeterium aliquod ingredienti sola suspicio praesentiae illorum, et erigi capillos, et vocem faucibus haerere facit, qualis motus peccatores invadet, cum in illo communi damnatorum coemeterio horrore et umbra mortis pleno, obviam tot monstra, tot phantasmata, tot chimaeras habebunt? Deinde quam crucem patientur oculi damnatorum, cum uxores et parentes et filios in iisdem suppliciis intuebuntur? Egesippus de excidio Ierusalem scriptum reliquit, Alexandrum Hircani filium et ducem Habraeorum, cum atrocissimas poenas de certis hominibus sumere vellet, jussisse, ut octingenti simul in media urbe in cruces tollerentur, et cum adhuc viverent, ante eorum conspectus uxores et liberi singulorum crudelissime trucidarentur, ut hac ratione non una, sed multis mortibus miseri interirent. Neque vero hoc supplicii genus apud inferos deest. Ibi igitur cum ingenti dolore, et filii parentes et parentes filios, et viri uxores et uxores viros et omnes qui aliis causa peccandi fuerunt, se cum illis in cruciatibus gehennae videbunt. Ego quidem, auditores, in hac florenti academia tantam, tam modestam, tam quietam, tam studiosam, et vere religiosam juventutem ali atque institui, partim ex aliis audiens, partim etiam ipsemet videns, vehementer gaudeo, et communi omnium nostrum Domino gratias ago; sed tamen molestissime fero, quod inter tot probos adolescentes, nescio quos corruptos et corruptores versari intelligo, qui simplices circumveniunt, et nunc ad comportationes, nunc ad choreas, nunc ab alia libidinum incitamenta suis verbis alliciunt. Sed vae tibi, vir nequam, daemonis imitator, pestis adolescentiae. Siccine tantum bonum invidere et eripere audes reipublicae? Et quid ages, cum te una cum illis, quos decepisti, in illis vivis flammarum incendiis videbis? O quam saepe tunc dices,

Pereat illa dies, qua te primum vidi, qua alloqui ac decipere aggressus sum: te enim in vitium ebrietatis, et alia scelera ac flagitia, et me in haec supplicia uno tempore praecipitavi. Tibi vero ille respondebit, pereat illa dies, quae te latronem ac carnificem animae meae obtulit, et qua tuis venenatis sermonibus aures praebui. Hae carminum alternatione, haec symphonia illorum miserorum erit. Sed haec symphonia nos monet, ut jam ab oculis ad aures transeamus.

Aures igitur, quae usque adeo lascivis cantibus delectabantur, et ad proximorum detractiones atque infamiam gaudebant, quaeque in foro circulatores per multas horas sine labore audivissent, in templo autem concione unius horulae defatigabantur, nihil apud inferos, nisi gemitus, rugitus, ululatus, contumelias, blasphemias et maledicta auditurae sunt. Nam quemadmodum in regno beatorum semper laudes divinae, et dulcissimum Alleluia cantatur; sic in carceribus damnatorum perpetuo clamores et blasphemiae resonabunt. Isti erunt hymni, qui ad sonitum malleorum et verberum cantabuntur. Memini me apud Plutarchum in Sylla aliquando legisse, severum illum dictatorem quadam die sex hominum millia in parvo circo congregari mandasse, et simul in templo, quod non procul ab eo circo aberat, senatum coegisse deinde militibus imperasse, ut cum ipse in senatu orationem haberet, tum ipsi sex illa hominum millia, quam celerrime possent, trucidarent. Itaque ubi Sylla dictator verba facere ad senatores aggreditur, continuo exaudiuntur innumerabiles crepitus atque ictus ferientium gladiorum, eorum clamoribus, et gemitibus admixti, qui trucidabantur, et quamquam dictator senatores admonebat, ut iis, quae dicebantur attenderent, non curiose, quae foris agerentur, considerarent; tamen attoniti omnes et pavidi effecti vix in ea concione contineri poterant. Hinc igitur cogitare possumus, qualem symphoniam, qualia organa, quales citharas audiremus, si semel nobis ad fores gehennae aures admovere liceret, ubi non sex millia, sed multo sine comparatione plura, perpetuo caeduntur, verberantur, percutiuntur, ululant, rugiunt, exclamant.

Quid vero de sensu olfaciendi dicemus? Nulla reperiri sentina tam immunda, nulla tam graviter olens cloaca inveniri potest, quae cum gehennae lacu comparari possit, in quem omnes totius orbis sordes projiciendae sunt. D. Victor Africanus describens supplicia, quae Wandali arriani sanctis martyribus inferebant, unam ex atrocissimis poenis eorum, carceris foetorem fuisse confirmat. Sic enim loquitur de quatuor millibus nongentis nonaginta sex martyribus, qui simul in eodem carcere torquebantur. Iactabantur, inquit, confessores Christi super invicem, angustia coarctante unus super alium, ut agmina locustarum, et ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima frumentorum. In qua constipatione secedenti ad naturale officium nulla ratio sinebat loci, sed stercora et urinam urgente necessitate ibidem faciebant, ut ille tunc foetor et horror universa poenarum genera superaret. Ad quas aliquando dantes ingentia munera Mauris, dormientibus Wandalis, vix clam admissi sumus intrare, qui introeuntes velut in gurgite luti usque ad genua coepimus mergi: Illud tunc Ieremiae videntes fuisse completum: *Qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.* Conferte nunc auditores, hanc martyrum poenam cum suppliciis damnatorum. In carcere confessorum Christi pauci quidam erant, in carcere gehennae innumerabiles homines erunt. In illo solae aliquot hominum sordes foetorem excitabant, in isto omnes totius mundi sordes omnes foeces, omnis colluvio omnis denique teter et gravis odor congregabitur. Si igitur illius carceris foetor omnia poenarum genera superabat, quis gehennae foetorem sine ulla comparatione graviorem et horribiliorem tolerare poterit? Quis item sine horrore legere potest, novum illud tormenti genus, sive id verum, sive falsum sit, quod latinus poeta describit, cum ait:

Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus atque oribus ora.
Tormenti genus et sanie, taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

Quid? Nonne hoc est horrendum, non solum aspectu, sed etiam auditu, ut homo vivus sanus cum mortuo cadavere colligetur, ut inspiratione teterrimi illius foetoris, et corruptione ac vermibus a cadavere egredientibus homo miserrimus contabescat, et a mortuo vivus extinguatur? Sed si hoc genus supplicii durum atque immane, sicut est, ita nobis videtur, quid de gehennae foetore dicemus, qui ex tot spurcissimis corporibus orietur?

Sed si haec odoratus patitur, gustandi sensus, qui multo plurium et graviorum criminum causa esse solet, numquid immunis a supplicio erit? Non sane, auditores, verum tunc primum intelligent homines ebriosi atque impurissimi helluones, quanti exquisitas epulas et potationes illas emerint quas hic tam vili pretio se emisse arbitrabuntur. Iste igitur sensus incredibili fame et siti torquebitur, et qui nunc duorum dierum jejunium ferre non possunt, et nisi usque ad ebrietatem et vomitum biberint, se naturae satisfecisse non putant, tali tunc inedia, et siti cruciabuntur, ut major neque cogitari, neque fingi possit. Quem non moveat illa vox divitis Evangelici: *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam quia crucior in hac flamma?* Quae major inopia cogitari potest? Quid minus petere poterat iste dives, qui quondam *epulabatur quotidie splendide*? Non audet plenum aqua poculum petere, cui olim exquisitissima vina non sufficiebant, sed neque postulat ut manum totam, imo quod magis admirandum est, nec ut totum digitum Lazarus in aquam intingat, sed extremam dumtaxat digiti partem, et hoc ipsum impetrare non valuit. Quae propterea nobis narrantur, ut intelligamus, ita generalem fuisse illam interdicti et excommunicationis sententiam, quam Dominus protulit in damnatos, ut nemo sit, qui eis vel minimum consilium aut auxilium praebere possit. Itaque quocumque oculos vertent, quocumque manus extendent, ad omne consilium atque auxilium sibi aditum intercelusum

cognoscent. Et quemadmodum ii, qui in medium Oceanum ceciderunt, dum suffocantur, et cum morte luctantur, frequenter manus ac pedes extendunt: sed nihil nisi liquidam aquam inveniunt, quae omnes illorum conatus et contentiones eludit, sic ii, qui in illud altissimum miseriarum pelagus lapsi sunt, et in eo perpetuo suffocantur, omnium rerum opem, etiam mortis ipsius implorant sed frustra. Nemo est enim, qui minimam opem illis adferre ulla ratione possit. Utrum tandem haec vera sunt, auditores? Unde didicimus? Quis ista narravit? Num Homerus, num Plato, num Virgilius? Ipsa veritas, ipsa Dei sapientia, is qui mentiri non potest, haec locutus est. Est igitur fides in orbe? Utuntur homines ratione? Iudicare aliquid possunt? Unde in illis, qui ista credunt, tantus torquor existit? Qui in aliis minoribus malis arcendis tam diligentes sumus, cur ista, quomodo evadamus, non providemus?

Neque tamen sunt hae omnium poenarum gravissimae, adhuc aliae multo graviores supersunt. Siquidem sensus tangendi, propter quem tot flagitia, tot scelera, tot sacrilegia, tot stupra, tot adulteria perpetrantur, divinae justitiae ratio postulat, ut multo atrocius, quam caeteri sensus torqueatur. Itaque tortor hujus sensus ignis erit, tam potens, tam vivus, tam efficax, ut noster ignis cum eo comparatus non verus, sed pictus esse videatur. Nam cum in hunc usum dumtaxat a Deo creatus sit, ut justitiae ipsius instrumentum existat, dubitare non possumus, quin vehementissime afflicturus et cruciaturus sit. Siquidem, auditores, si quis attente cogitaret, quid doloris perciperet, si in ardentem aliquam fornacem vivus injiceretur, et ore fornacis diligenter occluso ad unam horam ibi relinqueretur, non quidem plane intelligeret; sed tamen aliquo modo subolfaceret, quid sit apud inferos vivere. Quaeso vos, qui humeri vivas illas flammas tolerare poterunt? Quod pectus illa suppliciorum aeternitate non frangeretur? *Quis de vobis*, inquit Isaias, *habitare poterit cum igne devorante? Qui ex vobis habitabit cum ardoribus sempiternis?* Quid? quod cum hac poena alia non minor conjungetur? Nec enim ignis ardore solum, sed intolerabili etiam frigore cruciabuntur. Nam si b. Basilio fidem adhibemus, nullus pene cruciatus est, qui cum eo comparari possit, quem vehementissimi frigoris asperitas infert. Ut enim ipse oratione in quadraginta Martyres declarat, cum saevissimus ac truculentissimus quidam tyrannus inexplicabili supplicio sanctos illos martyres torquere vellet, considerare coepit asperrimam hiemem tunc vigere, et regionem, in qua erant, natura frigidissimam esse, ita ut super maximum quemdam lacum in glaciem conversum, homines cum jumentis et plaustris iter facerent et maxima flumina a cursu cessassent, et non tam flumina quam viae strata marmoribus viderentur. Itaque nocte quadam observata, in qua vehementissime boreas flaret, sanctos martyres nudos sub dio esse praecepit, et diuturnis inexplicabilibusque cruciatibus interire.

Hic igitur, auditores, ludus est damnatorum, haec alternatio delectationum, a calore nimio ad aquas nivium, et ab aquis nivium ad calorem nimium, ut Job loquitur, transferentur. Neque haec figmenta, nec fabulae poetarum sunt. Audite enim quid ipse Dominus Iobum alloquens dicit: *Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quae praeparavi in tempus hostis in diem pugnae et belli?* Audite psalmographum: *Ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Et si haec pars tam est amara quid erit totum calicem exhaurire? O homines infelices, quanto melius vobis fuisset, numquam nati fuissetis? O miserabiles oculi, quos horrendae daemonum figurae terrebunt, quos fumus densissimus cruciabit, qui semper aperti ad vestras intuendas miserias eritis! O miserabiles aures, quae sonitum flagellorum et blasphemias ac gemitum miserorum semper audieris. O miserabiles nares, quae foetorem loci spurcissimi, et corporum spurcissimorum semper haurietis! O miserabiles ventres et ora miserabilia, quae inedia sempiterna et fame ac siti intolerabili torquebimini. O membra miserabilia, quae puteum illum sulphureas flammas evomentem incoletis? Num annos decem aut viginti aut centum aut mille? Non sane. Nam et hoc aliquod genus consolationis esset. Verum in aeternum et ultra, si ultra inveniri potest. O verbum breve, rem nobis tam diuturnam significans!

Haec aeternitas, auditores, res est ejusmodi, ut sine ea nullum supplicium grave, cum ea nullum leve judicari possit, et tamen hoc sale poenae damnatorum condiendae sunt. Primum enim tot saeculis torquebuntur, quot stellae lucent in coelo, deinde quot arenarum grana jacent in littore, tum quot guttae aquarum inveniuntur in mari. Et his evolutis iterum dolores incipient, et sine ullo fine rota ista versabitur. *Sicut oves*, inquit, *in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Ut enim oves summa folia herbarum depascunt et radices non evellunt, ut iterum herbae nascantur, et iterum tonderi ab ovibus possint; sic in pascuis gehennae, ubi oves damnati, pascua tormenta, et pastor ovium mors est, damnati ad pascua a morte deducti tormenta semper depascent, nec pabula ista umquam finientur, neque Domini calix, quem bibent, umquam exhaurietur. Tamdiu carcer gehennae manebit, quamdiu regnum coelorum manebit. Tamdiu torquebuntur damnati, quamdiu laetabuntur beati. Denique tamdiu reprobi morientur, quamdiu Deus ipse vivet. Et nisi desinat esse Deus, quod est, non desinent ipsi esse, quod sunt. O vita mortifera. O mors immortalis, et quomodo tandem te appellabimus? Vitam an mortem? Si vita es, quomodo occidis? Si mors es, quomodo duras? Neque igitur vita, neque mors dicenda es. Nam utrumque horum boni aliquid habet. Vita quietem et mors finem. Tu vero neque quietem neque finem habes. Quid igitur te esse dicemus, nisi id totum mali, quod et vita et mors habet? A morte enim cruciatus, a vita durationem accepisti. Et vitam igitur, et mortem eo bono, quod in illis erat, spoliavit Deus, et in te posuit reliquum. O venenata compositio. O pharmacum amarum, quo ex calice Domini omnes peccatores potabuntur.

Magna profecto res esset, auditores, si vel me-

diocriter intelligere possemus, quid sit aeternitas poenarum. Haec enim sola cogitatio, tamquam fraenum quoddam, omnes nostras libidines coerceret, et ita nostrae vitae moderaretur, ut non Christiani modo, sed etiam monachi vel anachoretae sanctissimi omnes videremur. Cogita enim crucem, quam patitur spatio unius noctis is, qui gravi aliquo morbo afficitur, quam frequenter se nunc ad istam, nunc ad illam partem convertit, quam longa illa nox esse videtur, quomodo numerat omnes horas, et quam diuturnam unamquamque earum esse judicat, quo desiderio aurorae ac lucis tenetur, quam saepe rogat quantum adhuc noctis supersit, et num lucis radii apparere incipiant. Iam vero si tam ingens iste dolor nobis esse videtur, qualis erit eorum, qui non lectulo molli, sed in vivis atque ardentissimis flammis jacebunt, toto spatio illius noctis, quae auroram non habet nec diei lucem expectat? O profundissima obscuritas. O nox aeterna. O nox, O nox ipsius Dei ore maledicta, quae lucem diei et aurorae splendorem non videbis. Verum, auditores, si sola huius aeternitatis cogitatio nos perterret, quid erit non cogitare, sed reipsa in aeternis suppliciis versari? Tam horrenda profecto res est sine fine torqueri, ut quando unus dumtaxat ex Adae filiis tali supplicio mulctandus esset, merito omnibus pavendum ac trepidandum esset. Unde igitur sit, ut nunc non moveamur, cum certissime sciamus infinitum esse numerum stultorum et viam, quae ducit ad vitam, angustam, et paucos qui inveniunt eam, et viam perditionis latissimam et innumerabiles, qui per eam incedunt? Si ista non credimus, ubi est fides nostra? Si credimus, ubi judicium? Si sanae mentis sumus; si fidem scripturis adhibemus, quo pacto nobis tam horrendo periculo imminente adhuc dormimus? Qui fieri potest, ut crapula et ebrietas adhuc placeant? Adhuc otiose vivere delectet? Excitemur igitur aliquando torporem excutiamus, ut in terris gratiam, deinde post obitum gloriam Dominus largiatur, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO IV.

DE BEATITUDINE COELESTI ET GLORIA BEATORUM

SYNOPSIS

A figura Abrahami terram promissam lustrare jussi, beatitudinem a nobis in terris cogitatione esse peragrandam, exordium docet. Eamdem beatitudinem esse maxime notam et minime notam probatur: illud, quia innata est cuique ejus aliqua cognitio: hoc, quia de nulla re tam diversae fuerunt philosophorum veterum opiniones, cujus rei duplex assignatur ratio. Quod felicitas non in sapientia humana, neque in divitiis, nec in potentia, nec in honoribus neque demum in voluptatibus consistere possit, ostenditur. Veram tamen felicitatem in se continere infinitas divitias, immensam potentiam, incomparabiles dignitates, (ubi vanitas honorum mundanorum ob oculos ponitur) et incomprehensibilem voluptatem, quae omnia fuse et eleganter priori parte pertractantur.

Cur proxime sequens concio de humana miseria instituatur, causa redditur. Dona, quibus beatorum corpora sunt donanda, enumerantur, ut sunt, praeter alia pulchritudo, impassibilitas, agilitas et subtilitas, claritas, sensuum denique omnium delectatio, atque in primis oculorum ex intuitu beatorum, praesertim multorum et variorum martyrum, b. Virginis, imo ipsius Dei Filii: aurium ex suavissima symphonia omnigenarum vocum et instrumentorum, siquidem aequum esse videntur ut corpus, quod miseriae fuit particeps, etiam praemiorum aequalitate congaudeat. Locus deinde coelestis beatitudinis describitur, ejusque sublimitas, amplitudo, pulchritudo et venustas multis commendatur praecipue vero a multitudine, nobilitate, pace et concordia inhabitantium. Praeterea quasi per antithesim proponitur ingressus coelestis gloriae, occursus sanctorum, et de superatis mundi miseriis victoria et triumphus. Tandem conclusione ad coelestem patriam exhortatoria finitur.

Cum Deus Optimus Maximus Abrahae patriarchae regiones Palaestinae se daturum polliceretur, id ei simul praecepit, ut omnia illa loca diligenter circuiret ac peragraret: *Omnem terram*, inquit, *quam conspicis tibi dabo, et semini tuo usque in sempiternum. Surge ergo, et perambula terram in longitudine sua: quia tibi daturus sum eam.* Quae verba, optimi auditores, nobis etiam, quibus regnum coelorum promissum est a Domino, dicta esse merito, jureque optimo existimare debemus. Nec enim aliquis in illa felicissima loca ingredi permittitur, neque ad ea alicui aditus unquam patebit, qui ea non diu, multumque desideravit, et ad ea vehementissime non aspiraverit. Quis vero tanta cupiditate ejus pulcherrimae regionis videndae flagrabit, quanta nos flagrare par est, si nihil de ejus excellentia et pulchritudine noverit? Quare surgendum nobis paulisper est, et terrae cogitationes et negotia relinquenda sunt, ut alis spiritus in sublimes illas ac illustres regiones delati, longitudinem aeternitatis et latitudinem felicitatis earum inspicere et contemplari attente ac diligenter valeamus. Et quamquam multa ac varia sunt, quae de sempiterna felicitate regnoque coelorum dici possunt, nobis tamen duo potissimum hoc tempore, et his auditoribus dicenda esse videntur. Primum enim de ipsa beatitudine ac felicitate; deinde de regionibus ac domiciliis beatorum, quoad angustias temporis patientur, disserendum erit.

Principio igitur beatitudo propter sui eximiam atque excellentem naturam id fere proprium habet, ut maxime nota et minime nota esse videatur. Eam enim rem quamdam optimam, et praeclarissimam esse, ac ut Boetius ait, statum omnium bonorum aggregatione perfectum, quem adeptus qui sit, nihil quaerat nihil appetat, nihil optet amplius, nemo est qui nesciat. Cum enim omnibus hominibus amor quidam batitudinis a natura insitus sit, et quod penitus ignoratur, amari non possit: cognitionem quoque beatitudinis aliquam omnibus hominibus ab ipsa natura insitam esse, necesse est. Quid tamen illud sit, in cujus possessione beatitudo consistat, et quod hominem collocet in eo statu, quem esse diximus, omnium bonorum aggregationem perfectum, id vero usque adeo priscis saeculis obscurum fuit, ut nulla quaestio sit, cujus major discrepantium opinionum perplexitas olim inter philosopos fuerit. Hinc enim aliis in rerum scientia et contemplatione: alii in virtute, quam noverant, hominis beatitudinem posuerunt: alii voluptate metiri cuncta voluerunt: alii ad ea, quae prima secundum naturam nominabant, omnia retulerunt: alii nescio quam indolentiam, seu vacuitatem expetendorum, extremum et ultimum statue-

runt: alii virtutis usum cum vitae perfectae prosperitate copulaverunt, fuerunt etiam alii, qui honestatem vel voluptatem addiderunt, vel vacuitatem doloris adjunxerunt. Denique ut ex Varrone d. Augustinus ostendit, usque ad ducentas octoginta sex opiniones de summo bono discrepantes pervenerunt.

Et quamquam veteres philosophi maximo labore, perpetuo studio et summa contentione animi summum illud bonum investigare conati sint, tamen duplici, potissimum de causa et veritate longissime aberraverunt. Primum, quod id, quod unum et simplicissimum est, in multis ipsi partes ac veluti membra secuerunt. Cum enim probe intelligerent, qui vere felix ac beatus appellandus sit, affluentem divitiis, praeditum potestate, clarum atque illustrem esse oportere, neque ei honestas, licitasque voluptates ac delitias deesse debere: et rursum cum haec omnia et alia permulta, quae status hominis beati prope suo jure postulare videtur, non posse in una aliqua re inveniri arbitrarentur, ad multarum rerum adjumenta confugerunt et multorum diversorumque bonorum aggregationem, beatitudinem definierunt.

Deinde altera illius orandi causa fuit, quod infra lunam, ubi nihil est, nisi mortale et caducum, praeter animos generi hominum Dei munere datos, beatitudinem quaesierunt. Ex quo errore ille antea commemoratus error dimanavit. Nam idcirco nihil unum invenire poterunt, cui omnes beatitudinis partes convenirent, quod non in aeternitate, ubi erat, sed in tempore, ubi non erat, illud investigare voluerunt. Etenim si veri judices atque aestimatores rerum praesentium sumus, non dubito, quin et divitias tam animi, quam corporis, et potestatem, et honores, et voluptates, et alia, quae hic in terris inveniri possunt, non modo, non partes ac membra, sed vix umbras quasdam verae beatitudinis esse judicabimus. Quales enim hic animi divitias habere possumus, ubi ille omnium judicio sapientissimus existimatur, qui hoc unum se scire, quod nihil sciret, constantissime praedicabat? et ubi alius quidam ex sapientioribus asserebat, maximam partem eorum, quae scimus, minimam partem esse eorum quae ignoramus. Deinde si de divitiis corporis agatur, quae sitim axcitare et non sedare possunt? Quae corpori somnium et animo quidem auferunt? Quae unum divitem non faciunt, nisi faciens alterum pauperum! Quae quo sunt ampliores, eo pluribus custodibus indigent? Quae denique ab ipsa veritate spinis comparatae sunt: Et potestas qualis tandem hic in terris invenitur, quando reges ac principes, qui omnium hominum potentissimi esse videntur, sic infirmi ac debiles sunt, ut sine multis militibus, sine multis bellicis tormentis, sine multis machinis ac praesidiis, sine multis et magnis sumptibus, tuti esse non possunt? At ii, qui vere felices ac beati sunt, nullius opem desiderant, neque adjumenta rebus aliis petunt; sed in seipsis inveniunt, unde sufficiant ad omnium hostium impetus propulsandos. Honores vero ac dignitates, quas hic in terris invenimus, nonne fortunae ludibrio expositae sunt? Nonne odium, invidiam, suspiciones vix aut ne vix quidem effugiunt? nonne homines quales sint ostendunt, ac saepe ridiculos faciunt? Quemadmodum enim qui edito loco collocatur, non propterea pulchrior est, quod plures in eum intueantur; sed qualis sit pluribus innotescit: sic magistratus et gradus et sedes locorum, non homines sapientes reddunt, sed quales sunt, omnibus manifestum faciunt. Et saepe fit, ut qui privatus cum esset prudens, et gravis existimabatur, ad magistratum evectus, levem et stultum adeo ridiculum omnibus se prodat. Denique quales nostrae voluptates sunt, quae usum rationis impediunt, intelligentiae lumen obscurant, mentis aciem hebetant, et poenitentiam ac dolorem secum ferunt? Quando vero nihil horum, quae diximus, esset, et nec pauperes divitiae, nec imbecillis potestas, nec obscuri honores, nec amata voluptas? sed omnia praeclara, omnia excelsa, omnia angusta hic infra lunam invenirentur, nonne vel propterea hominem beatum non facerent, quod non modo non aeterna, sed ne diuturna quidem esse possint? Nam cum his demum dicendus sit (ut d. Augustinus ait) qui habet in omne quod vult, et nihil mali vult, cum tandem is, qui beatus dicitur, moriatur, vel ipso nolente, vel ipso volente fit: si ipse nolente, jam non habet omne quod vult, cogitur enim mori, cum maxime cupit vivere, adeoque beatus non est: si ipso volente, neque tunc beatus erit, quia male aliquid vult, mortem videlicet ipsam: quae tantum est malum, ut Deus quasi calumniam, de tam venenati germis procreatione a se repellens scribi voluerit se mortem non fecisse, sed invidia Diaboli eam in orbem terrarum aditum habuisse.

Quae cum ita sint dubitare, auditores, nulla ratione debemus, quin vera beatitudo supra lunam, et solem, et supra tempore vicissitudines quaerenda sit. Mundi vero sapientes beatitudinem veram investigasse quidem, non ideo invenisse, quod eam ubi non erat quaerere, atque investigare voluerint. Ubinam igitur beatitudinem inveniemus? Nempe, auditores, non alibi, quam in Deo. Tunc enim demum beati erimus, cum Deo (qui natura beatus est) similes erimus. Erimus autem similes Deo, cum eum videbimus sicuti est. Sic enim magnus ille theologus Joannes evangelista nos docuit, cum ait; *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus scimus autem, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus cum sicuti est.* Sed mihi videor logicum nescio quem audire, qui vehementer miratur, quomodo ista cohaereant: *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est?* Quam multos enim sicuti sunt videmus, et non continuo similes illorum efficimur? Sed tamen, auditores, et vere et sapienter et plane theologice s. Joannes ait; *Similes erimus, quia videbimus ei sicuti est.* Id enim, unde beatus est, quicumque beatus est, sive is Deus, sive angelus, sive homo sit, nihil est aliud, quam primae ac summae veritatis, quae est, non qualiscumque cognitio, sed clarissima et apertissima visio. Quare sicut ex eo beatus Deus quod seipsum, optimam videlicet ac summam veritatem sicuti est,

intuetur, ita nos quoque pro modulo nostro beati et Deo similes erimus, cum eum, nempe primam ac summam veritatem sicuti est, intuebimur. Deinde luna ac stellae lumen concipiunt, et similes solis efficiuntur, cum ei oppositae in eum quodammodo intuentur: quanto magis mentes purgatissimae beatorum divinum lumen concipient, et Deo similes erunt, cum non amplius per speculum neque in aenigmate; sed facie ad faciem justitiae solem, et lucem increatam aspicient? Vera igitur ac sola nostra beatitudo in Dei visione consistit, quod illis verbis Dominus affirmavit; *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et illis: *Haec est vitae aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Quae quidem beatitudo, tametsi una ac simplicissima res est: tamen et divitias, potestatem et honores et voluptatem et alia bona, quae mens humana desiderare potest, et multo etiam plura, ad quae nos humi strati, nec desiderio quidem perungere possumus comprehendit. Hoc est enim quod apostolus ait: *Oculos non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se.*

Ac ut a divitiis ordinamur, quales, obsecro divitiae beatorum erunt, quando Deus ipse, et cibus et potus et vestis et domus et possessio et pecunia illorum erit? Quando ita rebus omnibus abundabunt, ut nihil sibi deesse putent, nihil curent amplius, contenti denique ac satiati facultatibus atque opibus conquiescent. *Nec enim arca*, ut sapienter Tullius ait, *sed animus dives appellandus est.* Hic quidem in terris nemo dives est (nec enim fieri potest, ut animus noster expleatur) et merito nominari potest. Major enim est cordis humani capacitas, quam ut eam orbis etiam totus possit replere. Si quis globum quantumvis magnum super immensum triangulum poneret, nonne stultus esset, si eo globo immensam illam trium angulorum capacitatem conaretur explere? Sane esset. Nec enim fieri potest, ut triangulus globum comprehendat, et extremi anguli vacui atque inanes non relinquantur. Quare cum res omnes creatae globum quemdam, magnum illum quidem, sed tamen certis terminis ac limitibus comprehensum efficiant, et animus noster tribus immensae capacitatis, intelligentia, memoria et voluntate praeditus, quasi quidem infinitus triangulus sit; nullo modo fieri potest, ut res creatae, etiamsi omnes uni concederentur, amplitudinem et vastitatem animi humani penitus impleant. Tunc igitur tandem iste triangulus humanus explebitur, et dives erit, et penitus conquiescet, cum Deum ipsum possidebit, qui in Trinitate personarum subsistens, quidam triangulus immensus, ac nullis spatiis ac regionibus definitus est. Vere enim psalmographus ait; *Satiabor cum apparuerit gloria tua.* Porro hanc abundantiam rerum omnium Dominus promittebat, cum diceret; *Mensuram bonam et confertam et coagitatam et supererest fluentem dabunt in sinum vestrum* Et rursum. *Amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Quae ubertas sermonis illarum divitiarum ubertatem atque affluentiam explicare poterit, quam his verbis veracissimis Dominus sanctis hominibus pollicetur? Sane is solus bona beatorum numerabit, qui Dei ipsius bona numerare potest. Vere enim ipsa veritas ait; *Amen dico vobis, super omnia bona constituet eum.* Atque haec quidem de divitiis.

Quid vero de potestate beatorum dicemus? quando non modo nihil eis nocere poterit, quippe qui in arce altissima ac munitissima constituti, et lorica immortalitatis induti erunt: sed etiam omnipotentem quodammodo voluntatem atque animum gerent? Is enim omnipotens vere nominatur, et est, qui id totum, quod voluerit, efficere potest, et nihil plane reperitur, quod ejus voluntati resistat. Talis autem natura ipsa solus Deus noster est, qui *quaecumque voluit fecit in coelo et in terra*; *et non est qui possit resistere voluntati* ejus? Jam vero beatorum voluntates, quis ignorat, ita cum Dei voluntate conjunctas esse et copulatas, ut pene una atque eadem voluntas esse videatur, nihil enim ipsi volunt, quod Deus non velit: nihil Deo placet, quod ipsis non placeat; et id maxime fieri cupiunt, quod Deo potissimum placere intelligunt. Hac igitur ratione quicquid sancti volunt efficitur, et nihil efficitur, quod ipsi non velint. Proinde non modo potentes, sed plane omnipotentes illos esse, quis jure inficiari potest? De qua potestate illa divini psaltis verba sunt: *Exultabunt sancti in gloria, laetabuntur in cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum, et gladii ancipites in manibus eorum; ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis. Ut faciant in eis judicium conscriptum, gloria haec est omnibus sanctis ejus.*

Neque vero hac potestate minores honores, dignitates, nomen splendor et gloria sanctorum erunt. Nam si principes, si reges, si Dei familiares, si filii, si Dii quodammodo erunt, et in ipso Dei throno sedebunt, quomodo non illustrissimi et clarissimi et gloriosissimi erunt? Audite enim quid ipse Dominus dicat: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici et sedi cum patre meo, in throno ejus.* O gloria incredibilis et quorum laborum, quorum certaminum, quorum dolorum obliviscentur ii, qui victoriae palma, diademate, ac sceptro insignes coram omnibus coeli principibus ipsius Dei manibus in trono altissimo et illustrissimo collocabuntur? Merito exclamas, apostole Paule: *Non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Et rursum: *Id enim, quod in praesenti est momentaneum, et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Merito, David sancte, gloria ista oculos tuos perstringi t, cum ais; *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.* Quare contemnite, auditores, et deridete eos, qui vel in bellis administrandis rebuspublicis, vel in libris conscribendis, vel in statuis et columnis et aedificiis exstruendis omne suum tempus et corporis atque animi vires consumunt, ut gloriam aliquam et celebritatem sermonis hominum consequantur. Pri-

mum enim quid illis proderit hic, ubi non erunt, laudari, cum in gehenna, ubi erunt, torquebuntur? Deinde, quam multos istorum spes ista nova fefellit? Et ecce d. Antonius, d. Benedictus, d. Franciscus, homines simplices, et expertes litterarum gloriam fugitant, honores contemnunt, aurum tamquam lutum conculcant, et tamen brevissimo spatio splendorem illum apud mortales etiam consequuntur, ad quem nemo mundi sapientum et potentum maximis laboribus, incredibili studio et summa animi contentione pervenire potuit. Quam multos in orbe Christiano reperietis, qui nomen Julii vel Alexandri vel Aristotelis vel Ciceronis numquam audierunt? At qui de beato Francisco, beato Antonio, beato Benedicto, et aliis permultis vitae sanctitate et signis et prodigiis claris, nihil audierit, nescio si vel unum invenire poterimus. Et nos, qui ista nomina in veterum libris invenimus, cum Alexandri vel Aristotelis recordamur, quantam tandem reverentiae significationem illorum nomini exhibemus? Plane modicam omnino vel nullam. At sanctorum memoriam nonne statuis, templis, altaribus, diebus festis, hymnis, cantibus et omni laetitia ac celebritate prosequimur? Quid? Nonne christiani pontifices, reges, imperatores, sanctorum statuis caput aperiunt, et eos apud Deum patronos et advocatos habere cupiunt? Et hoc unde, auditores, nisi quia mundi sapientes gloria fundamenta super arenam vel super aerem potius jacere voluerunt. Alii ex libris, quos summo labore conscribunt, nomen et gloriam aucupantur. Quid facilius, quam si liber comburatur? Alii in statuis et monumentis gloriae fundamentum ponunt. Quid facilius, quam si simulachrum frangatur? Alii magnificum aedificium testem ac praeconem suae nobilitatis habere volunt. Quid facilius, quam si aedificium ruat? At nostri Francisci, et Antonii et alii viri sanctissimi supra firmissimam petram fundamentum jecerunt. Nempe enim in fide, in charitate, in patientia, in castitate, in temperantia, in sobrietate, in contemptu rerum praesentium, et desiderio aeternarum excellere et enitere, vere magni et praestantis animi esse putaverunt.

Voluptas superest ea iis rebus, quas ad felicitatem necessarias esse dicebamus. Verum nullum auditores, tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis tantaque copia reperitur, quae vel minimam partem ejus voluptatis explicare possit, quae ex ipsius Dei visione percipitur. Tria enim sunt quae ad voluptatem excitandam requiruntur: Primo, vis animae capax voluptatis, quales sunt in homine sensus et intelligentia: deinde res ipsa, quae ad eam animae vim admota gignit voluptatem, quales in rebus corporalis colores, odores, sapores et alia id genus sunt: postremo utriusque conjunctio et copulatio. Et quanto vis animae praestantior, et res objecta excellentior et conjunctio arctior et major existit, tanto voluptas, quae ex illis principiis oritur, vehementior majorque percipitur. Quae cum ita se habeant, quis vel oratione vel cogitatione consequi valeat, quem sensum voluptatis sancti percipiunt, cum ipsorum intelligentia, vis animae praestantissima, cum Deo summo et infinito bono ita conjungitur, ut unus Spiritus sit cum eo? O quale est illud osculum. O quales illi amplexus! O quale connubium auditores. Quid, obsecro, erit, vultum illum, illam lucem, illam speciem intueri, quam laudant astra matutina, et cujus pulchritudinem sol et luna mirantur? Quid erit bonum illud generale, in quo omnia bona continentur; et mundum illum vere magnum, qui omnes alios mundos comprehendit, possidere? Si regina Saba, cum Salomonem vidisset, et audivisset, stupefacta dicebat: *Beati viri tui, et beati servi tui, qui stans coram te semper et audiunt sapientiam tuam:* quid erit summum illum Salomonem, aeternam illam sapientiam, primam atque increatam illam veritatem semper audire? O quale illud gaudium erit cum uno aspectu altissimum, et maxime reconditum adorandae Trinitatis arcanum intuebimur, et cum simul Deum et res omnes in Deo videbimus? Quid enim non videbit, qui videntem omnia videbit? Tunc igitur tandem mens humana quiescet, neque intelligentiam uberiorem desiderabit, cum ante oculos id totum, quod intelligi potest, habebit. Tunc et voluntas humana quiescet, cum eo bono fruetur, in quo caetera bona, tamquam in fonte et oceano bonorum omnium continentur. Tunc illae tres virtutes, quibus Deum modo veneramur, et colimus praemium suum accipient, cum visio fidei, possessio spei, et charitati imperfectae charitas perfecta succedet. Tunc demum cantabitur canticum illud quod licet semper canetur, semper tamen est novum, Sicut enim corpora beatorum numquam senescent, sic laetitia, gloria et voluptas eorum viridis semper et florida permanebit.

PARS SECUNDA

Concione proxima, quae die Dominico sequenti habebitur, constitui, Domino bene juvante, de miseria humanae vitae verba facere, ut intelligamus, non modo futura, qualia sunt novissima, de quibus hactenus egimus; sed etiam praesentia nos ad mundi contemptum et Dei amorem incitare. Spero autem considerationem humanae miseriae, vel aeque utilem ac novissimorum considerationem futuram vel etiam utiliorem. Novissima enim, ut mors judicium, gehennae et gloria beatorum clamant quidem, et maxima voce clamant, ut mundi blandiciis non acquiescamus, et cantum sirenarum non audiamus, et aliquando voluptati, quae simul blanditur, et decipit, valedicamus; sed tamen quia procul posita vel sunt, vel esse, licet falso putantur, propterea eorum vocem non exaudimus, nisi mentem et aures erigamus, et in magno silentio constituti, diligentissime voces illas attendamus. At praesentes humanae vitae calamitates nobiscum versantur, nobiscum vivunt, nobiscum iter faciunt denique numquam nos deserunt, et earum clamores nos possumus non exaudire, nisi forte aures nostrae hoc sonitu oppletae obsurduerint; sicut quibusdam Nili accolis aures ob continuum sonum occalluerunt. Hoc igitur argumentum proximae concionis erit.

Liberalissimus ac beneficentissimus Deus no-

ster, sicut non solum Isaac patriarchae, quem elegerat, sed etiam Ismaeli propter Isaac et propter Abraham benedixit; sic non solum animos beatorum gloriosos et illustres efficiet; sed etiam corpora, propter affinitatem et cognationem, quae illis cum animis intercedit, beneficiis multis et magnis afficiet. Primum enim si animus scientiae et sapientiae divitiis affluet, corpori quoque suae ac propriae opes non deerunt, quae sunt robur, sanitas, pulchritudo, possessio regionis amplissimae et pulcherrimae, de qua paulo post dicturi sumus. Deinde si animus potens, et modo quodam omnipotens erit, et corpus immortalitatis veste contectum atque armatum ejusmodi erit, ut numquam fame, neque siti cruciari, neque morbis frangi neque igne torreri, neque ferro aperiri aut sauciari ulla ratione possit. Tanta praeterea agilitate praeditum, et usque adeo mentis, ac rationis imperio obtemperabit, ut sine labore, nullo negotio summa facil tate super omnes coelos ascendet. Quam jucundum spectaculum erit, auditores, cum terram super coelum videbimus et cum haec corpora, quae nunc parvum collem sine labore superare non possunt, tunc instar fulminum velocissime ubique discurrent. Si rursum animus gloria et honore insignis, illustrissimus et clarissimus erit, corpus quoque tanta luce micabit, ut Dominus dicat: *Tunc justi fulgebunt sicut Sol in regno Patris eorum.* Si vero Sol unus dumtaxat orbem totum illustrare et sua luce complere potest: si tanta est jubaris illius majestas, ut a nonnullis tanquam numen divinum coli potuerit: si denique parens laetitiae, mundi oculis et fons luminis a veteribus est appellatus, quid erit cum tot corpora beatorum, hoc est tot soles, tot lampades, tot luminaria clarissima coelestem Ierusalem illustrabunt? Postremo si animus atque mens deliciis inexplicabilibus perfruetur, suae quoque non deerunt corpori honestissimae et maximae voluptates. Siquidem omnes sensus res sibi maxime congruentes percipient, et sine fastidio incredibili delectatione satiabuntur.

Oculos primum loci amoenitas, et corporum beatorum species et gloria delectabit. Ibi enim patriarcharum coetum, ibi agmina prophetarum, ibi senatum apostolorum, ibi martyrum palmas, ibi virginum coronas, ibi confessorum et monachorum diademata intuebimur. Si verum est, quod sapientissimus Augustinus verum esse putavit, nempe martyres beatissimos in ea corporis parte, in qua potissimum supplicia propter Deum pertulerunt, signa quaedam virtutis, splendorem videlicet, et decorem eximium habituros, quale spectaculum erit, omnem illam tot signorum verae fortitudinis venustissimam diversitatem unico intuitu cernere, quae in corporibus tanti et tam invicti exercitus apparebit? Stephanus protomartyr, velut signifer quidam agminis gloriosi tot pretiosis lapidibus gemmisque micantibus insignis erit, quot ejus corpus a lapidatoribus plagas accepit. Ibi Stephani beatissimi comes, et collega Laurentius toto corpore multo splendidior et clarior erit, quam ea flammae fuerint, quae ipsum tyranni jussu concremaverunt. Ibi corpus apostoli Bartholomaei omnem purpuram quantumvis pretiosam splendore ac lumine superabit. Ibi colla Baptistae et Pauli velut quadam torque ex auro purissimo incredibili decore fulgebunt. Quale convivium corpus intercisi Jacobi, quale Agnetis, et Teclae, Caeciliae, et Catharinae, quale tot aliorum praeclarissimorum atque invictissimorum martyrum, quorum vix nomina scimus, quale, inquam, convivium, quales epulas oculis nostris praebebunt? Quis vero delitiis putatis oculi nostri fruentur, cum supra omnes angelorum choros, reginam illam, Deique matrem videbunt, cujus tanta est gloria atque majestas, ut ipsa sola chorum unum, decimum videlicet et postremum efficiat, cujus pulchritudinem angeli suspiciunt, et de cujus magnitudine homines gloriantur? Et ad haec omnia quid erit ipsum Dei Filium Christum in solio gloriae suae collocatum intueri? Si mortales homines hic in terris gaudere et diem festum agere solent, cum affinem aliquem suum cardinalem aut pontificem renunciarum esse intelligunt, quam voluptatem, obsecro, capiemus cum Dominum illum, qui frater noster, os nostrum et caro nostra est, regem, imperatorem et monarcham orbis esse videbimus? Quam jucunda res erit cernere hominem, creatorem hominum? Quam libenter homines inter angelos erunt, cum totius familiae patrem et dominum, non angelum, sed hominem esse conspicient? Atque haec quidem delectatio oculorum erit.

Porro aures perpetuo psalteria, organa, citharas vocesque illas purissimas et jucundissimas audient quae omnem tristitiam pellere et omnia humana corda quantumvis ferocia et exacerbata mansuefacere possent. De beatissimo patre Francisco beatus Bonaventura scribit, cum aliquando cithara quaedam angeli opera in ejus auribus insonuisset, tanta eum voluptate affectum fuisse, ut hoc saeculum cum alio se crederet commutasse. Quid igitur sentiet unusquisque, cum choris angelorum interesse, et hymnos illos de canticis Sion, et audire et cantare nobis licebit?

Neque vero olfaciendi, et gustandi sensus voluptatibus suis carebunt: sed plane reficientur et recreabuntur odoribus fragrantissimis et saporibus jucundissimis, non quales hic in terris habemus, sed quales status illius praestantiam et sublimitatem decebunt. Neque enim ad naturae defectum, sed ad gloriae et felicitatis incrementum erunt.

Hac igitur ratione justissimus Deus efficiet, ut ea corpora, quae cum animis suis laboraverunt, cum iisdem in coeli palatiis semper exultent. Aequum est enim, ut qui pauperes propter Christum libenter fuerunt, ii regni coelestis opes amplissimas recipiant. Aequum est, ut qui debiles atque infirmi hominibus visi sunt, et propter Deum catenis onerabantur, virgis caedebantur, bestiis obiiciebantur, in cruces tollebantur, igne et ferro crudelissime necabantur, vim vi non repulerunt, neque hostibus suis penitus restiterunt; ii potentissimi fiant, et non improbis hominibus modo, sed omnibus etiam daemonibus formidabiles sint atque tremendi. Aequum est, ut qui propter Deum humiles atque abjecti esse voluerunt, et se contemni conculcari, nihil fieri, patienter atque libenter passi sunt; ii clarissimi atque illustrissimi in regno

coelorum efficiantur. Aequum est postremo,ut qui consolationem ex rebus creatis non quaesierunt, imo delitiis omnibus sibipsis interdixerunt, et in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus et aerumnis, in jejuniis et vigiliis Domino servierunt et carnis libidines fortiter compresserunt; ii delitiis et voluptatibus maximis et sempiternis in coelestibus domiciliis perfruantur.

Habetis hactenus,auditores,non expressum quidem, sed tamen leviter adumbratum praemium ac stipendium, quod animis et corporibus beatorum Deus paravit. Nunc de ipso loco,in quo tam praeclarum stipendium persolvitur, quanta maxima possumus brevitate dicamus.

Illa igitur felicissima regio beatorum, quae coelestis Ierusalem merito nominatur, tantum sublimitate, amplitudine et pulchritudine reliquas omnes regiones exuperat, quantum ejus habitatores sapientia, nobilitate et probitate reliquarum omnium regionum habitatoribus praestant. Si de sublimitate illius urbis certior fieri cupis, solem et lunam et stellas caeteras intuere. Unde est enim, ut aliquae stellae tam exiguae nobis esse videantur, cum tamen earum globi terrae magnitudinem facile vincant, nisi ex eo quod inter eas, et nos pene immensa spatia intercedunt? Quantam igitur sublimitatem urbem illam obtinere dicemus, quae super omnes montes,super omnia elementa,super omnes coelos supra mutationum et temporum omnium vicissitudines posita est? Porro amplitudinem non minorem esse, quam sublimitas ipsa sit, ex eodem siderum aspectu cognoscere facile possumus. Si enim eae sunt magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, sique principes orbis terrae tantum spatium omnes simul in potestate non habent, quanta est unius exigui sideris magnitudo; et si stellae innumerabiles lucent in coelo, et multo etiam plures in eo esse et lucere possent, quanta tandem coeli ipsius amplitudo et capacitas erit? Vere igitur propheta Baruch exclamavit; *O Israel, quam magna est domus Dei et ingens locus possessionis ejus.* Jam vero quid de pulchritudine, elegantia atque amoenitate paradisi delitiarum dicemus? Noster hic orbis terrarum, qui stabulum pecudum et locus exilii et vallis miseriae et lachrimarum est, tanto artificio ab illo summo architecto fabricatus est, ut non domus belvarum sed hortus delitiarum esse videatur. Obsecro, quae species hujus amplissimi theatri? Quae pulchritudo hujus maximae domus, quae coelum ut tectum aureum, et terram ut pavimentum floridum habet? Et in ipso solo terrarum, quae celebritas oppidorum? quae majestas urbium? quae Maria? qui lacus? quae flumina? quam venustas silvarum? quae species collium? quae amoenitas vallium? Vere potissimum ineunte, cum coelum serenum et aer tepidior esse solet: terra vero ubique parturit herbescentem viriditatem, et prata floribus vestita et quasi coloribus variis depicta cernuntur, et omnes arbores solia, omnes vineae pampinos, omnia arva fruges profuerunt. Et si haec ita se habent, quantum artificii eumdem illum mundi conditorem et parentem Deum in illo coelesti domicilio aedificando posuisse par est, quod praetorium imperatoris, paradisus voluptatum, et vere hortus delitiarum regum et principum est? Si ejus domicilii partem exteriorem, quam hinc spectare nobis etiam licet, tam illustrem et tot luminibus quasi tot lapidibus pretiosis gemmisque clarissimis ornatum esse Deus voluit: quid de parte interiore, quam soli beatorum oculi cernere possunt, suspicari et cogitare debemus. Sane apostolus et evangelista Joannes in Apocalypsi, verbis fortasse non quibus voluit, sed quibus potuit urbis illius pulchritudinem et majestatem expressit,cum ait:*Erat structura muri ejus ex lapide iaspide; ipsa vero civitas aurum mundum, simile vitro mundo: Et fundamenta muri civitatis omni lapide pretioso ornata. Et singulae portae erant ex singulis margaritis, et platea civitatis aurum mundum tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea:Dominus enim Deus Omnipotens templum illius est et agnus. Et civitas non eget sole neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminavit eam, et lucerna ejus est agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, et reges terrae adferent gloriam suam et honorem in illam. Et portae ejus non claudentur per diem, nox enim non erit illic. Et afferent gloriam et honorem gentium in illam. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum aut abominationem faciens et mendacium,nisi qui scripti sunt in libro vitae agni.* Haec est descriptio civitatis cujus pulchritudinem usque adeo regius propheta miratur, ut dicat: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini: Beati qui habitant in domo tua Domine in saecula saeculorum laudabunt te.Quia melior est dies una in atriis tuis super millia.* Et si in atriis tanta venustas, quanta in domo interiori, in aulis, in cubiculis erit?

Verum enimvero, auditores, praecipua laus civitatis est, si multos cives, si nobiles, si quietos, et tranquillos habeat: quae omnia in hac nostra, de qua loquimur urbe,singulariter eximia et praestantia sunt.Numerus enim coelestium civium plane innumerabilis est. Nam si de angelis sanctis loquamur, nonne Iob sanctissimus ait, *Numquid est numerus militum ejus?* Et David Propheta: *Currus Dei decem millibus multiplex,millia laetantium.* Et s. Daniel: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Et ipse Dominus;*Putas quia non possum rogare Patrem meum; et exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum?* Denique magnus ille areopagita Dionysius nonne ait, multi sunt beati exercitus supernarum mentium infirmam et constrictam excedentes nostrorum materialium numerorum commensurationem? A qua sententia, neque d. Athanasius, neque d.Hieronymus neque b. Gregorius neque alii nonnulli sancti et eruditi patris abesse videntur.

Si vero de sanctis hominibus, qui illam urbem habitabunt; sermo sit, audite quid in apocalypsi b. Ioannes se vidisse commemorat: *Vidi*, inquit, *turbam magnam, quam dinumerare nemo pote-*

rat ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis, stantes ante thronum, et in conspectu Agni amicti stolis albis, et palmae in manibus eorum. Neque vero multitudo tanta confusionem, sed potius summus ipsius ordo pulchritudinem et decorem maximum pariet.

Iam vero, quid de nobilitate coelestium civium dicemus, quando triumphatores, reges, principes, Dei filii et Dii quodammodo, quod nomen longe clarissimum est omnes coeli habitatores erunt? Siquidem ex omnibus gentibus et tribubus et linguis et populis, ex omnibus regnis et provinciis orbis terrae, et ex omnibus hominibus, qui sunt, erunt et fuerunt, summa tantum nobilitas et ipse flos eligetur. Cum summus pontifex in supplicationibus procedit, toto senatu patrum purpuratorum eum prosequente, mirum est profecto studia et concursum hominum cernere, qui ad illum intuendum confluunt. Quale igitur spectaculum erit, omnem illam innumerabilem multitudinem beatissimarum mentium et illustrissimorum hominum unico intuitu spectare? Res ista sane ejusmodi est, ut si attente, diligenterque cogitetur, attonitum hominem et stupefactum reddere possit. Quid? unus angelus dumtaxat etiamsi infimi ordinis sit, multo pulchrior est, quam id omne, quod oculis corporeis conspici potest. Quid igitur erit, non angelum unum, sed omnem exercitum angelorum spectare, et omnium munera ac functiones et gloriam ac beatitudinem intelligere?

Porro tranquillitas et pax et animorum consensio quanta sit in eo loco, ipsum nomen civitatis declarat. Non enim sine causa Ierusalem, hoc est, visio pacis, appellata est. Itaque nec superbia in ea locum habet, quae efficere solet, ut inferiores a superioribus contemnantur: nec invidentia, quae inferiores contra superiores accendit; sed amor et charitas ubique dominatur et regnat, quae bonum singulorum facit bonum omnium et bonum omnium efficit bonum singulorum. Ibi vere est corpus unum, cor unum et anima una, ibi Deus unus est omnia in omnibus. Unde, obsecro, sit, ut civis civem magis diligat, quam externum et frater fratrem magis, quam alium hominem et caput pedem sui corporis magis, quam oculum alterius corporis? Nempe ex eo, quod cives urbem communem, et fratres domum communem, et membra ejusdem corporis vitam, victum et vestes communes habent. Quanta igitur conjunctio, quantus amor inter omnes beatos erit, quibus unus atque idem Deus, patria, palatium, vita, cibus, potus, indumentum ac demum omnia omnibus erit? Laetitia plane, quae ex hac conjunctione nascetur, et quam singuli de beatitudine omnium capient, tanta erit, ut eam nulla oratio explicare possit. Si duorum sapientum et proborum hominum amicitia tam est dulcis, ut ille dixerit, solem e mundo tollere videntur, qui amicitiam e mundo tollunt, quam jucundum erit cum tot sapientissimis et optimis viris perpetuo conversari? cum apostolis loqui? cum prophetis conferre? agere cum martyribus? cum doctoribus et episcopis sanctissimis vivere?

Cogita igitur qualis tibi dies illucescet, si probe ac religiose vixeris? quando emenso vitae hujus brevissimo curriculo a morte ad immortalitatem transibis, et in portis felicissimae illius urbis primum vestigium pones, ubi perpetuo festi dies aguntur in eorum gratiam, qui ex hoc praelio hostibus devictis, et spoliis inimicorum onusti, locum illum triumphis sanctorum consecratum, ingrediuntur. O quale gaudium animus tuus percipiet, cum tot principes nobilissimi tibi advenienti occurrent, in amplexus et oscula ruent, de adventu novi fratris inter se cum ingenti laetitia colloquentur, ac demum tibi undique circumfusi ad thronum summi imperatoris cum tympanis et organis te deducent, ibique victorias tuas praedicare incipient atque recensebunt eleemosynas, jejunia orationes, integritatem atque innocentiam vitae, patientiam in adversis, moderationem in prosperis denique justitiam, temperantiam, castitatem, sobrietatem. O qualem voluptatem ex singulis tuis bonis operibus capies. O quomodo tunc pretium ac dignitatem virtutis intelliges.

At ubi in portu tranquillissimo et tutissimo te positum cogitabis, et oculos paulisper convertes ad oceani fluctus, super quos transivisti, et scopulos, vada, procellas, vim ventorum, aestum aquarum et praedonum ac piratarum multitudinem intueberis, o quam vehementer evasisse te gaudebis? O quibus verbis liberatori ac Deo tuo gratias ages? O quam saepe repetes, *Nisi quia Dominus adiuvit me, paulo minus inferno habitasset anima mea*, et tum potissimum, cum numerum illum infinitum pereuntium videbis, et te unum ex numero liberatorum et infelicium esse cognosces. O regnum beatissimum. O incolae beatissimi, quibus jam tentationes et insidiae longissime recesserunt, jam gladiis et loricis, palmae et diademata successerunt: jam tuto somnum et quietem capere possunt oculi, quos assiduae vigiliae atque excubiae apertos tenuerunt. Iam sanctus Hieronymus a jejuniis et lachrimis, et pectoris tunsione cessare potest. Iam beatus Paulus et beatus Antonius qui solitudines desertissimas sectabantur, ut occasiones peccatorum fugerent, sine periculo versari in medio foro coelestis Jerusalem possunt. O laetissima patria. O dulcis gloria. O societas fortunata. O mater nostra Jerusalem, cujus fundamenta in montibus sanctis, ad quos nec jacula hostium cruentorum, nec sibilus antiqui serpentis, nec turbines, aut nimbi, aut procellae pervenient: Temeritas videtur concupiscere te, sed quisnam vivere sine tui desiderio potest? *heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar multum incola fuit anima mea.*

Filii Adam, haec patria vestra: oves Christi, hoc vestrum ovile, haec pascua vestra: columbae seductae non habentes cor, hic vester nidus, haec requies vestra. Quid agitis? Quo curritis? Quid persequimini? Cur tantum bonum, tam leviter vobis eripi sinitis? Cur non fortiter tanto stipendio proposito dimicatis? Hic tempus certaminis, illic triumphi. Hic sementem facere, ibi metere oportet. Cur uvas colligitis antequam maturescant? Cur otio et voluptatibus ante tempus vocamus? An nescitis quid Jeremias propheta clamet? *Omnis homo, qui comederit uvas acerbas, obstupescent*

dentes ejus. Nunc aestus viget, nunc uvae acerbae sunt: nunc aestus ferendus et tolerandus est. In coelo autumni jucunditate, et uvis maturis frui licebit. Qui vero haec non intelligens uvis acerbis hic vesci voluerit, maturas certe numquam habebit. Et non miretur, si dentes ejus apud inferos obstupescent. *Vanum vobis est ante lucem surgere.* Lux nostra Dominus Christus, hic sedit, hic jacuit, honores fugit, despici voluit: at post obitum tandem surrexit, gloria et honore coronatus in coelum ascendit. *Vanum* igitur *vobis ante lucem* istam *surgere,* sed *surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.* Nunc sedeamus, fratres, nunc humiles simus, nunc laboremus, nunc nesciri cupiamus. Tunc autem *cum dederit dilectis suis somnum*, plane somnum, mortem placidam et jucundam*: Ecce haereditas Domini:* tunc surgemus, et honoribus, ac voluptatibus per Christum perfruemur, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO V.

DE MISERIA HUMANAE VITAE

SYNOPSIS

Praelibata utilitate, ex iugi miseriae humanae et vitae fragilitate consideratione, resultante, thema concionis ex cap. 14 Iobi desumitur. Ubi primum adducitur, ex quam vili materia homo compositus sit, nempe ex terra, eaque abiectissima: cujus memoriam vel ipsum nomen homo, ab humo deductum, refricat. Hominis conceptionem omnium etiam plantarum productione foediorem esse, utpote a qua Christus ipse abhorruit, et a virgine, non a foemina corrupta, concipi voluit. Status miser foetus in utero materno inclusi describitur. Miseria parientis, infantis nuditas et indigentia explicatur; et quantum a superbia abstrahere debeat hominem ortus innotescit. Humanae vitae brevitas depingitur, et quam variis rebus ea a variis comparetur, narratur. Quam mirum sit, hominem mori, cum tamen ex forma constet immortali. Quamvis sit miseriarum humanarum magnus Oceanus, tamen paucarum hominem esse capacem, vel ex historia Amanis et experientia probatur. Deinde particulatim miseriae singulorum sensuum, imaginativae, intellectus tam speculativi, quam practici, et voluntatis pulcherrime, ut omnia, declarantur; atque aetatum singularum calamitates breviter perstringuntur.

Altera pars producit miserias, quae homini a rebus circumstantibus evenire consueverunt, nimirum a coelo et elementis, a brutis, ab hominibus, a daemonibus, ab Angelis, a Deo ipso, imo a se ipso. Fragilitas humanae vitae, eiusque causae, ostenditur; Fallacia et instabilitas eiusdem rationibus et similitudinibus demonstratur. Inter tot miserias hanc non esse postremam, quod Deus omnia mala praesens observet. Miseriarum vero ultimam esse mortem; cujus cogitationem superbiam domare, pavonis exemplo docetur. Et quia nec brevissima vita certa est, idcirco epilogus nos ad vigilantiam duabus similitudinibus viam munit, convivae scilicet de venenato aliquo cibo inter celeros admoniti, et militum in praesidiis excubitorum, ut hoc modo expediti Christo occurrere possimus.

Nihil est, auditores optimi, quod ita mundi deceptiones et rerum praesentium vanitatem ante oculos hominum ponat, ut incertitudinis, brevitatis, fragilitatis et aliarum et calamitatum humanae vitae attenta diligensque consideratio. Omnis enim humana superbia et universa mundi gloria, cum vitam ipsam humanam tamquam sedem et fundamentum habeat, certe non potest diutius permanere, quam vita ipsa permanet. Itaque divitiae, dignitates, honores, magistratus, et alia, quae homines hic in terra suspiciunt, saepe quidem adhuc viventem deserunt: numquam tamen longius, quam usque ad sepulchrum hominem persequuntur. Tunc enim cum fundamentum aedificii ruit, totum aedificium ruere necesse est. Quare si verum est, quod ille gravis poeta dicere solebat, vitam praesentem nihil aliud, quam umbrae somnium esse, quid tandem humanae gloriae pompa erit, quae brevior adhuc et fragilior, quam ipsa vita est? Haec sane consideratio oculos multorum aperuit, in illisque effecit, ut omnem hominum caecitatem demirari inciperent. Quod ut in nobis quoque efficere possit, de miseriis humanae vitae, et perspicue et accurate, quantum in nobis erit, et temporis praescripti brevitas patietur, hodie, sicut polliciti sumus, disseremus. Ac ut facilius, quae dicentur a nobis, memoria custodiri possint, notissima illa verba Job explicabimus: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra et numquam in eodem statu permanet.*

Statuae atque aedificia, et alia id genus opera, non parum et materia, ex qua fiunt commendari vel vituperari solent. Quare S. Iob, doctor sapientissimus, et humanae miseriae peritissimus, quippe qui eam ab ipsa experientia, optima rerum magistra, didicerat, ne aliquid in hac descriptione humanarum calamitatum desideraremus, ab ipsa materia, ex qua homo compositus fuit, exordiri voluisse videtur, cum ait: *Homo natus de muliere.* Homo enim quemadmodum ex duabus partibus maxime differentibus constat, quarum una nobilissima, altera abjectissima est; sic etiam duo nomina habet, unum summae nobilitatis, alterum extremae abjectionis et humilitatis. Nunc enim vir quod nobilitatis; nunc homo, quod abjectionis nomen est appellatur. Et viri quidem appellatio formam, hominis vero materiam, ex quibus hoc animal compositum est, designare videntur. Job igitur non viri, sed hominis nomine uti voluit, ut materiae ignobilitatem ostenderet, ex qua hoc animal super-

bissimum constat. Homo enim ideo ab humo dictus est, quod ex humo effectus et procreatus sit. Quocirca primus homo Adam ab ipso Deo nominatus est. Nihil enim aliud Adam significat, si magno Gregorio fidem adhibeamus, quam rubram terram. Quod etiam ad augendam hominis ignobilitatem facit. Nam cum terra multis generibus contineatur, nulla tamen rubra peior ac sterilior invenitur. Neque vero terra quaelibet, sed limus, quae pars terra sordidissima est, ut scriptura divina testatur materia humanae constitutionis fuit. Inter omnia elementa, terra ultimum locum tenet, inter omnes terrae partes nulla est limo vilior atque abiectior. Quare ex ea materia conditus homo est, qua nulla vilior atque abjectior invenitur. Quod sane Ageptii veteres intelligebant. Qui cum annis singulis diem suum natalem celebrarent, illas herbas in manibus suis gestare solebant, quae in coenosis paludibus oriuntur. Hac enim caeremonia significare volebant, naturae cognationem atque affinitatem, quae nobis hominibus cum juncis, et et paleis intercedit, cum utrique quasi communem parentem, limum ac coenum agnoscamus.

Sed tamen hoc ab illis nos differimus, quod nostra in uteris matrum conformatio atque ortus, multo foedior ac sordidior, quam herbarum illarum est: id quod noster doctor expressit, cum ait: *Natus de muliere*. His enim paucissimis verbis, non paucas humanae conditionis miserias complexus est. Primum enim ipse modus, quo in uteris foeminarum homines conformantur, non est res digna, quae narretur aut conspiciatur; sed clausis oculis transeundum est, ne rem tam foedam atque horribilem intueri necesse sit. Sed unum dicam, usque adeo foedam hominum conceptionem esse, ut ille clementissimus Dominus, qui omnes nostras aerumnas et calamitates perpeti decreverat, ut ab eis non liberaret; tamen hanc unam ferre nullo modo voluit. Et qui sibi turpe esse judicavit, conspui, vinciri, verberari atque in crucem agi, tamen indignum omnino sua majestate censuit, ut ad eum modum conciperetur, ad quem reliqui homines concipi solent. Itaque non ex muliere foemina vitiata, sed ex virgine castissima atque integerrima; neque viri alicujus, sed Spiritus sancti opera nasci voluit.

Deinde cum homo jam conceptus est, nonne maximae calamitates sunt, spatio tot mensium in utero matris tamquam in carcere vitam degere? angustissime et in tenebris habitare? foedissimi domicilii odorem teterrimum haurire? stercoribus atque urina involutum esse? ad matris terga vultum conversum habere? per umbilicum alimenta sumere? per os matris reddere aerem et accipere? in momentis singulis de vita periclitari? Atque haec omnia verissima sunt, et illis duobus verbis exprimuntur: *Natus de muliere*.

Iam vero cum in lucem prodeundum est, nonne miseria inexplicabilis vobis esse videtur, ut plerumque puer nondum natus parricida sit, et ei vitam auferat, a qua vitae beneficium recepit? Et quamquam hoc non semper accidat, semper tamen eos dolores mulier in pariendo tolerat, quos numquam suspicata esset. Qui quidem dolores, quam vehementes atque atroces sint, vel ex eo intelligi potest, quod sacrae literae, cum magnum aliquem cruciatum significare volunt, dolorem parturientis dicunt.

Sed aliam adhuc miseriam in illis verbis: *Natus de muliere*, latere video. Nam cum mulier res mollis, infirma, debilis, inops consilii et virium sit, qui nascitur et muliere, quomodo fortis esse poterit? Atque rem ita se habere experientia ipsa clamat. Nascitur enim homo nudus, inermis, infirmus, ignorans, omni consilio et auxilio destitutus. Ambulare non potest, loqui nescit, neque seipsum juvare, neque aliorum opem implorare novit. Denique nihil ei aliud libet quam plorare, nimirum ut nobis suas miserias explicet. Nascitur enim ad laborem, exul a patria inimicus Dei, paucos dies victurus, et illis ipsis diebus quietem nullam habiturus. Animantia caetera cum vestibus suis nascuntur, quae a frigore et calore ea defendunt. Alia enim squamis, alia plumis, alia pilis, alia testis operta, in lucem prodeunt. Arbores etiam suos cortices, eosque interdum non simplices, sed duplices et triplices habent. Solus homo sine ullo genere et vestium omnibus coeli injuriis expositus nascitur. Rursus animantia caetera illa ipsa hora, qua ex uteris matrum procedunt, victum sibi quaerere incipiunt. Alia natant, alia volant, alia repunt, alia gradiuntur, et sine ullo duce ad ubera matrum occurrunt. Solus homo nihil horum efficere potest, ne comedere quidem, nisi ab alio doceatur. Unum est dumtaxat, et dicebamus, quod per seipsum novit, nempe flere. Id unum a magistro non accepimus, neque didicimus, sed ab ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus. Quocirca omnes cum in hunc orbem ingredimur, ut artis, quam novimus speciem aliquod ostendamus, gemere ac plorare incipimus. Solum enim Zoroastrem ea die, qua natus est, risisse antiquitas tradidit. Neque enim boni aliquid monstrosus ille risus portendit, ut Augustinus Doctor sapientissimus annotavit: siquidem magicarum artium primus auctor atque inventor fuit.

Ecce igitur ex quibus principiis illud animal oriatur, quo tamen ad superbiam se natum existimat, et omnia miscet, invertit, perturbat, subjgit terras, fatigat maria. Neque ipsum orbis totum capere posse videtur. Et cum haec omnia facit, adhuc tamen neque iram compescere, neque libidines fraenare, neque reliquos animae motus coercere, neque seipsum vincere, neque Diaboli tentationibus resistere potest, ut senatum ex muliere, hoc est, ex infirmitate et mollitie semper recordetur.

Sequitur, *Brevi vivens tempore*. Ecce vobis aliam et non exiguam calamitatem. Tota natura vehementissime ac diutissime in hac humani corporis fabricatione laboravit, et vix aedificium ad exitum est perductum, cum vitium facere et ruinam minari, quin etiam certissime ruiturum et casurum dicitur. Vix homo in orbem est ingressus, cum de egressione, ut cogitet, admonetur, et qui cum labore intravit, cum dolore exire compellitur. Ne vero nostra urta diuturna alicui videatur, audire sanctum Job, qui post illas multiplices tentationes adhuc centum quadraginta annos supervixit: et ta-

men de vitae brevitate conqueritur: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore.* Et rursum *Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est.* Jacob patriarcha a Pharaone interrogatus, quot annos jam egisset, respondit: *Dies peregrinationis meae centum triginta annorum sunt; pauci et mali.* Ecce iste magnus patriarcha centum triginta annos, paucos dies appellat, et vitam tot annorum brevissimam peregrinationem esse dicit, et nos pisces Ephemeri vix unum diem supervivimus, et nobis de vitae diuturnitate blandimur? Quid s. David? nonne ait: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni? Si autem in potentatibus octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor?* Itaque summa annorum nostrorum ad quam tamen non omnes perveniunt, septuaginta annorum est, in robustioribus autem octoginta. A quibus si primum eos annos detrahamus, quos infantia et pueritia absorbet: nec enim toto illo tempore vitam hominis vivimus, nec ratione et consilio gubernamur: sed impetu quodam et motu ferimur, non secus ac si pecudes quaedam mentis atque intelligentiae expertes essemus. Si rursum illud etiam tempus auferamus, quod nobis dormientibus praeterit: nam cum dormimus non modo non hominis, sed ne bruti quidem vitam agimus. Itaque tempus illud non vitae sed mortis potius cujusdam esse videtur. Quocirca eleganter latinus poeta consanguineum lethi soporem esse dixit. Si, inquam, omne istud pueritiae et somni tempus auferamus, quod superest, vix spacium quadraginta annorum erit. Quod si cum aeternitate conferatur, quid brevius, quid vilius, quid abjectius hac nostra vita cogitari potest? Fingite animo vos in clauso atque obscuro aliquo cubiculo scintillam unam videre, quae paulisper discurrat et confestim postea extinguatur, et ei vitam humanam simillimam esse minime dubitetis. Ut enim ea scintilla, et ante et retro tenebras habet; ipsa vero lucet quidem, sed ubi modicum volitavit, extinguitur: sic humana vita tempus praeteritum et praesens et futurum habere dicitur; sed tamen et praeteritum nihil est, et futurum nihil est; utrumque enim obscurum et mortis tenebris involutum atque obrutum est. Solum praesens aliquid vitae et luminis habet, et hoc ipsum vix esse coepit, cum extinguitur. Hinc videlicet quidam philosophus, cum interrogaretur, quid de vita humana sentiret, in orbem semel se convertit, et abiit. Illud sine dubio significare volens, nihil aliud esse vitam nostram, quam incitatissimam conversionem. Hinc etiam Apostolus Jacobus vapori vitam humanam comparavit. Et veterum sapientum alii pisci Ephemero, qui eodem die, quo nascitur, moritur: alii palmo: alii puncto: alii flammae, quae ex stuppa vel paleis excitatur: alii bullis, quae ex guttis pluviarum in aquas decidentibus oriuntur: alii foeno: alii flori: alii herbae: alii umbrae, alii somno, vitam humanam similem esse dixerunt. Pindarus nec umbram nec somnium; sed umbrae somnium appellavit. Quid somnio vanius? Quid nihilo vicinius quam umbra? Quid igitur humana vita erit, si non umbra, sed umbrae somnium est. Neque haec rhetorica amplificatio vobis videri debet, auditores: nam si tanta moles, quanta hic est totus orbis terrarum, vix punctum unum esse videtur, si cum coeli amplitudine conferatur, quid erit brevitas vitae nostrae, si cum illa infinita saeculorum aeternitate compararetur?

Rem plane admirabilem ac monstruosam contingere in vita humana videmus, ut homo vix natus moriatur, cum tamen formam habeat immortalem. Res caeterae quamdiu forma ipsorum manet, tamdiu etiam ipsae manent. Non corruit domus, si non ejus forma ac figura dissolvitur, Non moritur brutum, nisi ejus anima, quae forma ipsius est, esse desinat. At homo formam habet, quae numquam dissolvitur, videlicet animum compotem rationis; et tamen ipse vix ad brevissimum tempus vivit. Sed alia res longe adhuc monstruosior in hoc animali conspicitur, quod cum ratione et consilio praeditum sit, et vitam praesentem umbrae somnium esse sciat, futuram autem finem ac terminum nullum habituram, vigilantissime tamen vitae praesenti, quae hodie est, et cras non est prospiciat; de futura autem, quae est aeterna, ne cogitet quidem. Nescio quod monstrum aut portentum umquam inveniri poterit, si hoc monstrum aut portentum non est.

Sed jam caetera videamus. Vitam humanam brevissimam esse doctor noster sanctus Job hactenus docuit. Audite nunc, quo pacto nos consoletur, ut aequo animo hanc brevitatem toleremus: *Homo*, inquit, *natus de muliere, brevi vivens tempore.* Quid dicturum illum putatis? jucunde, quiete ac tranquille vivit? Audite: *Repletur multis miseriis.* Singula verba emphasim habent. *Repletur*, inquit, usque ad summum, ita ut locus nullus vacuus relinquatur. Et quo liquore impletur? *Miseriis.* Et quotnam? Tribus aut quatuor? Non est ausus eas numerare, quia numquam sinivisset. Idcirco breviter ait: *Repletur multis miseriis.* Ac primum quidem, auditores, etiamsi miseriae nostrae paucissimae essent, adhuc tamen homo facillime repleretur. Siquidem angusta vasa facile complentur. Humanum autem cor, sicut ad bona recipienda capacissimum atque amplissimum est, ita ut res omnes creatae ipsum explere non possint; sic ad mala toleranda angustissimum esse videtur, ita ut vel minima calamitate possit repleri. Exempla sunt ad manum. Cum noctu in tuo lectulo te ad dormiendum composuisti, si pulex unus in aurem ingrediatur, nonne ita te torquet ac vexat, ut noctem totam insomnem ducas? Ita sane. Cur ita? Nempe quia homo calamitatibus facile repletur. In libro Esther numquam legistis, quid principi cuidam illustrissimo, nomine Aman, aliquando contigerit? Erat is nobilissimus omnium principum, qui in aula Assueri regis versabantur, divitiis honoribus, potestate, splendore et rebus omnibus affluebat, quas mens humana desiderare potest; tamen quia Mardochaeus judaeus quadam die caput sibi non aperuit, ita commotus ac dolore atque ira repletus est, ut scriptura divina de eo testetur, ac dicat: *Reversus in domum suam, convocavit ad se amicos suos et Zares uxorem suam, et exposuit illis magnitudinem divitiarum suarum, filiorumque turbam*

et quanta cum gloria super omnes principes. et servos suos rex elevasset.Et post haec ait:regina quoque Esther nullum alium vocavit ad convivium cum rege, praeter me, apud quam etiam cras cum rege pransurus sum. Et cum haec omnia habeam, nihil me habere puto , quamdiu videro Mardochaeum Judaeum sedentem ante fores regias. Quin etiam de omni gente Judaeorum delenda propter hanc unam causam cogitare coepit. Sed Deus in caput ipsius omne malum, quod Judaeis paraverat, convertit. Num intelligitis, quam levis miseria hominem tam fortunatum plane miserum et infelicem reddere potuit? et quam exigua gutta fellis quam copiam mellis amaram effecit? Hodie quoque si mercator aliquis qui multa millia coronatorum aureorum singulis annis lucratur, jacturam semel faciat quindecim obolorum, numquid non se mercatorem infortunatum, et cui nihil pro voto succedat, appellabit? Atque idem de ambitiosis et voluptuariis hominibus dicere possemus si per tempus liceret: facile ergo miseriis homo repletur, quia exiguum atque angustum vasculum est.

Sed numquid propterea solum? Non sane. Vere enim humanae miseriae multae et magnae sunt. Et cum vita nostra omnium aliarum rerum penuriam patiatur, solarum calamitatum maximam copiam habet; et cum ad reliqua brevissima sit, ad hoc solum saepenumero valde diuturna est, ut multis ac variis miseriis homo miserrimus repleatur. Ac ut de peccatorum ac scelerum miseria nihil dicam, quae tamen maxima est, et magnam partem occupat cordis humani, non est membrum non est sensus, non est facultas in homine, quae hic in terris suam gehennam non patiatur.Deinde omnia elementa, omnia animantia, omnes daemones, angeli quoque, et ipse Deus contra hunc unum Adae filium conspirasse atque arma sumpsisse videntur.

Sensus tangendi, ut hinc potissimum ordiamur, quot generibus febrium , apostematum ulcerum , plagarum et aliorum morborum affligitur ? Plena sunt volumina medicorum aegritudinibus et remediis contra ipsas aegritudines ; et tamen quotidie novae species morborum, et nova contra ipsos remedia inveniuntur , et inter ipsa remedia utinam vel unum reperiretur , quod non vehementius , quam ipse morbus hominem aegrotum vexaret.Inediae longissimae, pharmaca amarissima, venarum incisiones , membrorum adustiones , dentium evulsiones , remedia morborum sunt , ut jam ego non mirer, si plerique hominum magis laborare et mori , quam remediis istis uti velint. Deinde eumdem ipsum sensum tangendi, nunc immoderatus calor , nunc immoderatum frigus, nunc immoderata siccitas , nunc immoderatus humor laedit. Sensum autem gustandi modo fames , modo sitis, modo cibaria incondita , amara , acida, falsa discruciant. Sensus olfaciendi , quot foetores , quot graves anhelitus , quot res male olentes ferre cogitur? Sensus audiendi, quot injurias , quot maledicta, quot mala nuncia audit, qui veluti acutissimi mucrones cor ipsius transverberant? Et sensus videndi, quam multa non cernit, quae vellet; et quam multa cernit, quae non vellet?

Deinde cogitatio quam frequenter spectris,somniis, phantasmatibus deluditur? Si quem in loco obscuro ac deserto solum esse casu aliquo necesse sit, is quam vehementer laborat , ut cogitationem continere possit;ne monstra horrenda ac formidabilia sibi fingat? Tanta vero vis est cogitationis, ut nullo periculo imminente, erigi capillos,et frigidum sudorem erumpere,et nullo persequente hominem fugere et exclamare compellat.

Quid jam de intelligentia ac mente dicemus? Quae ludibrio errorum exposita , saepe falsitatem recipit pro veritate.Mihi sane de sectis innumerabilibus philosophorum cogitanti, qui etiam de rebus levissimis altercantur, mens humana similis videri solet parvulo puerulo , cui nodus inextricabilis oblatus est, et ipse contendit quantum potest, ut eum solvat, et cum ex una parte nodus incipit aperiri, ille gestit, exultat, exclamat, et interim non videt ex altera parte nodum magis claudi. Sic enim Deus hanc rerum universitatem condidit, deinde menti humanae illam inspiciendam obiicit, atque ait, Rationes et causas harum omnium rerum scrutare , atque investiga, si potes ; et simul mirabilem in ea sciendi cupiditatem insevit. Hinc hominum ingenia exerceri in rerum natura coeperunt.Sed quia rei veritas profundior atque obscurior est, quam ut ab humana intelligentia in corporis carcere constituta,erui possit; propterea in tot tamque varias sectas philosophi abierunt, et tot inter ipsos natae sunt de rebus omnibus, etiam minutissimis,dissensiones.Ex qua re mundus est ortus? Ex igne, inquit Heraclitus. Non est ita, inquit Anaximenes ; sed ex aere. Erratis ambo, inquit Thales ; nam ex aqua mundus constat. O quam egregie fallimini, clamat Democritus; cum ex atomis corpusculis principium mundus habeat: atque ita inter se altercantur,dum falsitas vestem veritatis induta omnes deludit.Hoc est enim quod sapiens ait: *Mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus , quod operatus est Deus ab initio , usque ad finem.* Et rursum: *Hanc occupationem pessimam,* id est, laboris et afflictionis plenam , *dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.*

Sed major adhuc miseria practicam intelligentiam occupatam tenet. Nam quot modos , quot rationes, quot vias excogitat, ut ad gradus altiores ascendere, et in opinione atque existimatione hominum crescere possit? Quocirca vere psalmographus ait : *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* Ut enim aranea toto vitae suae tempore in telis texendis occupatur, et ex suis ipsius visceribus extrahit ea fila, quibus retia ad muscas capiendas efficiat, et saepe fit, ut cum aranea nihil mali suspicatur,famulus aliquis domum purgaturus accedat,et telam cum aranea scopis abreptam in ignem proiiciat. Sic etiam magna pars hominum , omne suum tempus, omne suum ingenium, omnes suas vires consumit, vehementissimeque laborat, ut retia parata habeat, quibus muscas honorum et divitiarum aucupetur.Et cum multas muscas cepisse

se gloriantur, et sibi quietem in posterum pollicentur, ecce mors Dei administra cum scopis diversarum aegritudinum adest, et homines istos in utramque aurem dormientes arripit,et in gehennae incendium proiicit, atque ita opus cum architecto simul in momento temporis perit.

Neque vero immunis a miseriis voluntas existit; imo vero quis numeret appetitus, amores, odia, suspiciones, zelotypias, spes vanas, invidias, timores et molestias voluntatis humanae? Nihil sine formidine aggredi audet. Si male agit, timet judices, exilium, verbera, ignominiam, cruciatus. Si bene agit, linguas timet obtrectatorum, quid iste dicet, quid ille cogitabit? Iste nimis sanctum,ille hypocritam suspicabitur. Si dives est, timet latrones; si pauper meruit creditores. Si amat, zelotypia illum consumit,si odit, odium illum excruciat. Deinde quis explicet, quanta cupiditate omnes flagrent statum suum cum statu alterius commutare. Omnes enim aliorum statum meliorem quietiorem et beatiorem esse existimant, quam suum.Agricolae mercatores mercatores agricolas beatos appellant. Privati magistratibus invident potestatem et tribunalia; magistratus privatorum ortum, et tranquillitatem laudant. Clerici statum laicorum laici statum clericorum tranquilliorem esse contendunt, et hoc est argumentum, nullum plane non miserum atque infelicem esse. Cum nemo sua sorte contentus vivat, et *laudent omnes* (ut ille ait) *diversa sequentes*, et aegros homines imitentur, qui nunc ad istam, nunc ad illam lectuli partem se convertunt, et nusquam tamen quietem invenire possunt.

Intuere post haec omnes aetates, quam imbecillis, quam ignorans pueritia quam levis adolescentia, quam rapida juventus, quam gravis et molesta senectus? Quid est puer, nisi brutum hominis figuram praeseferens? Quid adolescens, nisi equus indomitus? Quid senex, nisi domicilium omnium aegritudinum et dolorum? Et in omnibus istis aetatibus quanta multitudine miserrimarum necessitatum obruimur? quotidie comedere, quotidie bibere, quotidie dormire, quotidie spoliari: quotidie vestiri, quotidie aliis innumerabilibus necessitatibus servire cogimur,et quod multo miserius atque infelicius est tot laboribus et sudoribus occupationes istas nobis emere necesse est, ut jam mirum non esse videatur, si Democrito et Heraclito in mentem venit, ut eorum alter fleret semper, alter semper rideret: nempe ille miserias, iste vanitates humanae vitae sapientissime considerabat.

PARS SECUNDA

Humanae vitae calamitates ita graves et multiplices sunt, ut Ecclesiasticus dicat: *Occupatio magna creata est omnibus hominibus, et jugum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium.* Beatus quoque Bernardus scribere ausus est, vitam praesentem paulo minus infelicem sibi videri ea,quam damnati in inferis gehennae carceribus trahunt. Quis enim, obsecro, non obstupeat, si cogitare incipiat omnia quae nos circumstant, in unum genus humanum saevire, atque impetum facere,quasi ea, quae hactenus commemoravimus, ad sinum humani cordis miseriis replendum non sufficerent? Ille clarissimus fulgor quem sole nominamus, qui quasi quidam communis pater omnium viventium est, aliquando radiis suis ita saevit, ut omnia comburat; aliquando tam longe recedit, ut omnia frigore moriantur. Terra vero, quae nostra communis mater esse dicitur, quot homines quotidie suis praecipitiis, voraginibus, tremoribus absorbet? Et si parentes nostri sic agunt nobiscum, quid de stellis et elementis caeteris expectabimus? Quid effundent in nos Luna, Saturnus, Mercurius, Mars? Quid facient maria? Quam multos quotidie devorabunt? Et vere tot scopuli, tot vada, tot sirtes, tot charybdes, tot loca periculosa inveniuntur in mari, ut difficillimum omnino sit evadere naufragium. Mors autem ab iis, qui vehuntur in mari, numquam longius abest, quam sit asserum illorum crassitudo, ex quibus navis composita est. Quid tam de nostro aere dicemus? Nonne frequentissime levi de causa corrumpitur, et nebulas, caligines, pestes et aegritudines generat?

Neque vero animantia bruta principem suum hominem reverentur, et non solum leones, ursi, tigres, dracones et aliae ferae majores, sed ipsae etiam muscae, culices, pulices et alia minutissima animalcula,mirum est,quam vehementer hominem torqueant, vexent, affligant, discrucient.

Atque utinam sola bruta nobiscum bella gererent et nihil ab ipsis hominibus timeremus.Verum non ita se res habet. Quid enim tot gladii, tot sagittae, tot bombardae, tanta copia pulveris tormentarii, tot moles, tot machinae, quas homines invenerunt, sibi volunt? Nonne plures gladius, quam morbus absumit? Ab uno Iulio Caesare, qui clementissimus fuisse dicitur, historiae tradunt, undecies centena millia hominum in diversis praeliis necata fuisse. Et si vir clementissimus id fecit, quid tot crudelissimos tyrannos fecisse suspicari et cogitare debemus? Quid? quod nec terrae, nec maria, nec loca deserta, nec publicae plateae, nec privatae domus a furibus, latronibus, piratis tuta sunt? Nonne aegrorum vastationes, urbium populationes, fortunarum direptiones, incendia domorum, vincula, verbera, ignominiam, plagas et ipsam mortem quotidie homines ab hominibus patiuntur? Et hoc est illud animal, quod politicum, quod sociale,quod humanum, et quod sine cornibus et unguibus nascitur, ut pacem et charitatem colat. Quid? quod non solum hostes, sed et amici et pacis ac justitiae defensores in homines saeviunt? Neque aliter fieri potest. Interrogate praetores et praesides urbium quot carceres, quot genera compedum ac vinculorum, quot supplicia, quot patibula, quot rotas paratas habeant; et in quos tandem? Nonne in homines? O homo, domus calamitatum, et adhuc domari non potes? Adhuc superbis? Adhuc erigeris?Et quot praeterea sollicitudinibus et curis propter uxorem, filios, fratres aliosque conjunctos et

necessarios angitur? Si eos odit, odium illum excruciat; si diligit, amor illum consumat, si filiis caret, torquetur habendi desiderio, si eos habet, angitur amittendi metu.

Neque solum corporeos hostes, quos videre et evitare nobis licet; sed quod multo est infelicius, etiam incorporeos, a quibus ipsi videmur, et quos videre non possumus, habemus Daemones enim qui callidissimi, saevissimi et potentissimi numero et viribus sunt, nihil agunt, nihil moliuntur, nihil cogitant aliud, quam quomodo tentare, decipere, laedere, ac in gehennam praecipitare homines possint.

Sancti etiam angeli nonnumquam in homines arma capiunt. Qui enim Sodomam et Gomorrham cum habitatoribus igni et sulphure cremaverunt? Angeli. Qui centum octoginta quinque hominum millia in castris Sennacherib trucidarunt? Angeli. Qui tot plagis et mortibus Aegyptum affecerunt? Angeli. Qui cum Iosue contra Cananaeos et Iebusaeos; cum Machabaeis contra Lysiam et exercitum ejus pugnaverunt? Angeli. Qui denique cum Theodosius imperator contra Persas et Sarracenos in fluvium Euphratem praecipitaverunt? Angeli.

Neque Angeli solum, sed ipse etiam Deus interdum cum homine, tamquam cum hoste, se gerit: *Cur faciem tuam abscondis*, inquit Iob, *et arbitraris me inimicum tuum?* Quid hoc est, Domine Deus? Etiam tu, qui parens et custos meus esse solebas, jam mihi bellum indixisti, et mecum, ut cum hoste, te geris?

Atque adhaec omnia accedit bellum intestinum, quod homo secum perpetuo gerit. Quis enim non experitur inimicitias et contentiones appetitus et voluntatis, sensus et rationis? Quis non aliquando contrarias appetitiones, et contraria judicia simul habet, ut ipsemet homo seipsum non intelligat, ut nesciat ipse quid velit? Quis igitur jam non videt, quam vere Job dixerit: *Repletur multis miseriis*? Quis non cernit nunc vilissimum vermem, quem hominem nominamus, quasi in centro sphaerae constitutum, ut ad eum omni ex parter miseriae pluant, et omnia tela ac spicula dirigantur?

Sed jam quod sequitur videamus. *Qui quasi flos egreditur et conteritur.* Pergit enumerare praeclaras conditiones humanae vitae. Eam enim brevem et miseram esse hactenus docuit; nunc addit fragilem quoque et fallacem esse. *Qui quasi flos egreditur et conteritur.* Res sane pulcherrima et venustissima est flos; sed tamen idcirco nihil fit, quod nihil eo magis fragile et caducum inveniatur. Sic etiam homo, cum adhuc puer vel adolescens est, admirabili specie ac venustate praeditus esse videtur: sed cur id magni fieri debet, cum omni vitro fragilius sit? Certe vitrum in multa saecula integrum servari posset, si clausum in arca diligentissime custodiretur, at homo, sive custodiatur, sive non custodiatur, diu servari non potest: Siquidem mortis causam in venis et visceribus inclusam habet. Deinde quid hac nostra carnea domo fragilius, quae unico aspectu deiici prosternique potest? Bullae, quae fiunt in aquis, tenui flatu dissolvuntur quaedam sed non intuitu. At hoc si ab aliquo venenato oculo conspiciatur, continuo languere incipit, et saepe etiam moritur. O arx munitissima, quae sine tonitruis bombardarum solo intuitu deiici potest? Neque vero mirandum est, si hoc pueris contingat, quorum adhuc est recens aedificium, sed quod viri jam maturi, levioribus aliquando de causis repente intereant, id vero aliquid justae admirationis habet. Nam quis nescit, modicum frigoris, modicum caloris, aciculam unam, morsum unius exigui anguis, denique sexcentas res alias minutissimas hominem vita spoliare posse? Si quaeras, quid Lucium Crassum, summum illum suae aetatis oratorem, interfecerit, tibi Marcus Tullius respondebit, eum quadam die paulo vehementius dum oraret, incaluisse, inde septimo die lateris dolore consumptum. Quid? quod plerumque nulla ratio obitus hominum reddi potest? In Synodo Florentina literis proditum est, Constantinopolitanum patriarcham, nomine Josephum, vesperi sanum ac valentem in cubiculum se recepisse, et mortuum mane inventum fuisse. Neque id singulis centum annis semel contingere existimare debemus, ego enim senex certe non sum, tam multos tamen repente obiisse cognovi, ut longissimum catalogum nominibus repente sublatorum hominum possim implere. Verum enimvero auditores, si sapienter rem totam consideremus, non mirabimur, hominis vitam plane fragilem, et caducam, et flori simillimam esse; sed contra, jure mirari deberemus, si paulo firmior ac robustior esset. Si domum luteam plenam rimis videretis, miraremini, si levis impulsus eam deiiceret? Non sane. Iam igitur quid miramur, si corpus humanum quod nihil est aliud, quam ex luto recenti compositum aedificium, levi flatu ventorum facile corruit? Et cur, obsecro, tam facile cursus horologiorum impeditur? cur tam crebro sunt falsa? Cur aliquando penitus a suo cursu cessant? Nonne quia tot rotas, et tanto artificio constitutas habent, ut si vel una impediatur, omnes impediantur? Quod si hoc in horologiis ferreis contingit, quanto facilius in humano horologio contingere poterit, quod majori artificio, et non ex fero, sed ex luto fabricatum est? Non igitur nobis corporis humani fragilitas, sed animi humani stultitia admirationi sit, quae super tam fragile fundamentum, tam altas turres erigere consuevit.

Porro altera miseria, quae floris comparatione nobis significatur, deceptio est humanae vitae, quae quidem maxima miseria est. Nam sicut virtus simulata duplex vitium est; sic ficta felicitas, duplex est calamitas. Si vita praesens talem se ostenderet, qualis est, non multum ejus miseria nobis obesset. Sed nunc ideo mirum in modum nos laedit, quae falsissima est. Et cum sit foeda, pro pulchra se venditat; cum semper mutetur, stabilis et constans vult videri, cum sit brevissima, tam diuturnam se simulat, ut homines decepti ad omnes suas libidines explendas se tempus habituros credant, et adhuc ad poenitentiam agendam satis multum spatii super futurum. Flos cum mane colligitur, rubet, nitet, colorem denique maxime vivum et permanentem habere videtur, tamen paulo post marcescit, et omnem speciem ac decorem amittit. Saepe etiam venustus ille color suavem o-

dorem pollicetur et nihilominus si propius accesseris teterrimum odorem percipies. Talis est humana pulchritudo. Hodie adolescentem formosissimum videbis: cras, si levi febricula forte corripiatur, pallentem, squalidum et mortis figuram prae se ferentem cernes. Cur ita? Nempe, quia *homo quasi flos egreditur et conteritur*. Et illo ipso tempore, quo floret, tametsi oculis nostris, qui solam extremam superficiem intuentur, pulcher esse videatur, tamen si quod intrinsecus in ipsis viscerum recessibus lateat, cernere aliquo modo possemus, plane sepulchrum dealbatum hominem esse judicaremus. Quid enim homo, nisi vasculum corruptum, in quo quicquid ponitur, statim corrumpitur: Et quae tam immunda cloaca reperitur, unde tot sordes et tam graviter olentes et ex tot partibus egrediuntur? Multae herbae, nonnullae arbores, aliquot etiam animantia odorem suavissimum spirant, cum homine vero satis praeclare ageretur, si non foeteret. Ecce igitur quid sit, *quasi flos egreditur et conteritur*.

Sequitur: *Et fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet*. Quarum duarum sententiarum posterior prioris explicatio est. Utraque autem magnam quamdam humanae vitae calamitatem declarat. Non enim solum brevis, misera, fragilis et fallax est, sed etiam instabilis atque inconstans. Est vero ab iis orologiis sumpta similitudo, in quibus umbra numerum horarum designet. Ut enim umbra ulla semper movetur, et spatium in horologio mutat, et horas diversas ostendit, tametsi stare oculis nostris videatur: sic etiam vita nostra semper est alia atque alia, et nec ad momentum temporis quidem quiescit. Ii qui navi vehuntur, licet iaceant, sedeant, dormiant, semper tamen iter conficiunt, et spatia aliqua transmittunt. Sic et nos, auditores, laboremus quiescamus, vigilemus, dormiamus, scribamus, legamus, quidquid voluerimus, faciamus; semper tamen magis ac magis ad portum nostrum, qui est mors, appropinquamus. Hinc videlicet s. Job. dies suos veleciores cursore fuisse conqueritur. Nam cursorem etiamsi magna negotia festinare cogunt, aliquando tamen etiam quiescere necessitas naturae compellit. At anni nostri, nec ad punctum temporis propter ullam necessitatem quiescere permittuntur. *Fugit* igitur *homo velut umbra, et numquam in eodem statu permanet*.

Aspicite nunc, auditores, atque intuemini hominis aetates, et apertissime humanae vitae mutationes cognoscetis. Pueritia tam animo, quam corpore est imbecilla: Iuventus animo imbecilla, corpore robusta: aetas matura, et animo et corpore robusta: senectus animo robusta, corpore imbecilla: aetas decrepita rursum, tam animo quam cordore imbecilla: *Fugit ergo velut umbra et numquam in eodem statu permanet*. Quid? quod nunc sapiens, nunc insipiens, nunc laetus, nunc moestus, nunc sanus, nunc aeger, nunc robustus, nunc imbecillis, nunc amat, nunc odit, nunc timet, nunc sperat, nunc ridet, nunc plorat, nunc vult, nunc non vult. Denique nec luna nobis tot facies ostendit, neque Protheus tot formas se convertebat, neque Chamaeleon tot colores permutabat, quot sunt hominum, quotidianae ac pene repentinae mutationes. *Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium?* O clementissime Pater noster Deus, non est satis, quod iste vermiculus, qui nominatur homo, vitam vivit brevissimam, miserrimam, caducam, fallacem et inconstantem? Cur etiam hoc ad cumulum calamitatum addis, ut tu Deus oculos ab eo numquam removeas, et passus ejus numeres, et verba et cogitationes consideres, et tamquam severus magister nullum erratum impunitum dimittas? *Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in judicium*? Quam crucem, quas molestias patit parvus puer, quam nec unam lineam recte ducere novit, cum magistrum sibi astare, et manum, et virgam attollere, et omnes erratus observare videt? Non minor formido nos occupatos teneret, auditores, si Deum a nobis numquam oculos removere, et omnia opera nostra considerare, ut secundum ea nos judicet, aliquando cogitaremus. O nos miseros, auditores, si haec intelligimus; miseriores, si non intelligimus! Quod quidem maximae parti hominum accidere, quis non videt? Quam multi enim reperiuntur, qui quasi illis reliquae calamitates non sufficerent, etiam istam patiuntur, ut tamquam phrenetici vivant, et suas miserias non cognoscant? Jam intelligo quam sapienter b. Gregorius dixerit solos primos parentes nostros, qui beatitudinem status illius gustaverant, in quo illos initio Deus posuerat, miserias, in quibus versamur, plane intelligere potuisse. At nos eorum filii, qui in exilio nati, et in valle miseriarum educati sumus, sicut nihil de felicitate status illius novimus; ita parum omnino de nostri status miseriis intelligimus. Imo vero ita plerisque natale suum placet, ut liceret, de exilio patriam, de carcere domum propriam facerent.

Verum neque hoc hactenus licuit, neque unquam licebit. Nam mors tamquam epilogus omnium calamitatum, omnium hominum vitam concludit. Haec est illa ultima et maxima calamitas, quam fugere aut declinare nullus unquam potuit. Qui enim cum labore vivimus, cum dolore mori debemus. Nonnulli quidem fuerunt, qui se remedia contra mortem habere jactarent, sed et ii, quibus remedia ista promittebant, et ipsi, qui promittebant, perierunt, et se mendaces suo ipsorum exitu demonstraverunt. Quid? Patriarchae mortui sunt, prophetae mortui sunt, apostoli mortui sunt, virgo Deipara mortua est, ipse Dominus Christus mortuus est: reges moriuntur, pontifices moriuntur, et audebit aliquis sperare se non moriturum? Imo vero, auditores, vix homo conceptus in utero est, et jam ad mortem condemnatus est. Cum vero ex utero egreditur, ex carcere egreditur, non ut sit liber, sed ut ad patibulum deducatur. Itaque omnes idcirco fugimus velut umbra, et numquam in eodem statu permanemus, qui perpetuo tendimus ad patibulum, sed alii ad unum miliare, alii ad duo, alii ad tria, alii ad plura progrediuntur atque hinc fit ut alii maturius, alii tardius moriantur.

Quae cum ita sint, quis nostram stupiditatem et

insaniam interpretetur? Ad patibulum pergimus et in itinere saltamus, ridemus, jucundi sumus, tamquam si ad nuptias pergeremus? Sed in hoc errore ideo versamur, quia numquam de morte, ad quam miximis itineribus currimus, cogitamus. Pavo gloriosum animal, cum venustissimam illam rotam quam ex pulcherrimis suis pennis efficere solet intuetur, gaudet, laetatur, gestit, nunc istam, nunc illam partem suae rotae circumspicit. At cum in pedes, quos nigerrimos et turpissimos habet, oculos coniicit, continuo cum stridore et gemitu alas demittit, rotamque dissolvit. Ad eumdem modum, auditores, non pauci reperiuntur, qui cum se divitiis atque honoribus afflixere vident, gloriantur, et sui ipsorum amore capti suam fortunam suspiciunt, seipsos admirantur, nec non in multos annos, quid sibi sit faciendum, proponunt. Hoc anno, inquiunt, magistratum illum, anno sequente illum geremus; deinde provinciam illam administrabimus, tum palatium in ea urbe aedificabimus, cui hortos illos et illam vineam adiungemus. Atque hac ratione telas cogitationum in immensum extendunt, qui si aliquando pedes ipsi suos intuerentur, si extremum, si finem, si exitum suum mortem esse cogitaret, si dicerent aliquando; magistratus geremus, provincias administrabimus, palatia erigemus, et post haec omnia quid erit? Certe moriemur, et haec omnia deseremus. O quam celeriter alas demitterent, superbiam exuerent, mentem consilia, vitam, et mores commutarent!

Sed age videamus, num hoc vitae spatium saltem, etiamsi brevissimum sit, nobis tuto polliceri possumus; ita ut certo sciamus, nos usque ad annum quinquagesimum vel sexagesimum sine dubitatione victuros? Non multum, auditores, laborandum est, ut hoc investigemus. Nam excepto rege Ezechia, cui Dominus annos quindecim donavit, experientia ipsa clamat, nec punctum temporis ita esse in nostra potestate, ut certo affirmare possimus, in illo nos non morituros. Sive enim comedimus sive dormimus, sive iter facimus sive quiescimus, in periculis semper versamur. Quocirca non sine causa tam frequenter in evangelio Dominus clamat: *Vigilate, quia nescitis qua hora filius hominis veniet.* O si vim rationis hujus intelligere omnino possemus, quantum utilitatis atque emolumenti hodie ex hac una concione referremus! *Vigilate*, inquit, *quia nescitis qua hora filius hominis veniet.* Quod est idem, ac si apertius dixisset: Quia horam illam nescitis, horis omnibus vigilate. Et quia diem illum nescitis diebus omnibus vigilate. Et quia mensem atque annum illum nescitis, omnibus annis et mensibus vigilate.

At ut rem istam similitudine aliqua illustremus: Si ad convivium aliquod invitatus fuisses, et cum jam mensae accumberes, et multa ac varia ciborum genera ante te posita cerneres, si familiaris aliquis tuus secreto te admoneret, ac diceret, in tanta copia ciborum unum quemdam esse, in quo venenum lateat: quid ageres? quid acciperes? quem cibum attingere auderes? Nonne omnes tibi suspecti essent? Ego sane sic arbitror, etiamsi vehementissime esurires, tamen ne in illum incideres, in quo venenum latet, omnibus manum abstineres. Quaero nunc ab ste, quot annos adhuc te vivere posse putas? Dicturus es, fortasse circiter triginta aut quadraginta. Liberaliter tecum agam. Domini tibi ut vivere possit etiam sexaginta. Jam igitur pro comperto habes, et hoc minime negabis, in aliquo horum sexaginta annorum mortem tuam latere, et penitus te ignorare, quis ille annus sit. Quae cum ita sint, quomodo non omnes tuos dies suspectos habes? quomodo non omnes reformidas? quomodo non in omnibus vigilas? Non audes e tot cibis vel unum contingere, quia familiaris tuus, qui mentiri et te decipere potest, te admonuit de veneno; et non timebis neque vigilabis omnibus diebus vitae tuae, cum Deus, qui mentiri non potest, te admonere dignatus sit, in uno illorum dierum mortem tuam latitare? Quid, obsecro, responderi ad hoc argumentum potest?

Sed adhuc aliud argumentum audite. Cur in aciebus et praesidiis perpetuo milites excubare et vigilare solent? Nonne ex eo, quod nesciunt qua hora venturi sint hostes? Profecto enim si hoc scirent, multis vigiliis, et laboribus parcerent. Sed idcirco semper in armis, semper parati, semper vigilantes sunt, ne tunc forte dormiant, et inermes atque imparati inveniantur, cum hostes arcem oppugnare incipient. Cum igitur unusquisque nostrum arcem unam, nempe animam suam, custodiendam acceperit, et quam arcem, auditores? nempe eam, quam ipse Dei Filius proprii sanguinis effusione a daemonum tyrannide liberavit: eam vero perpetuo hostes obsideant, qui nunquam dormiunt, et semper insidias et molitiones et machinamenta contra eam excogitent, et nos incauti, dissoluti, inconsiderati erimus? Hostis semper vigilat: nos semper dormiemus? Hostis non comedit, non bibit, non mercaturam exercet, non ambit honores denique nihil penitus agit, ut totum se in expugnatione animarum nostrarum occupet, et nos omnia alia agemus, de omnibus aliis rebus cogitabimus, in omnibus solliciti ac diligentes erimus, et solum arcis nostrae propugnationem negligemus? vigilemus ergo, vigilemus, quia nescimus diem neque horam.

Cum igitur, auditores, vita praesens talis sit, qualem audivistis, neque remedium ullum contra mortis venenum reperiatur, per Jesum Christum Dominum nostrum, et per salutem vestram vos oro atque obtestor, ut rebus vestris mature et sapienter consulatis. Et quoniam, nisi nos ipsos periculosissime fallere volumus, in rebus praesentibus spem nullam ponere possumus, obsecro, ut ad bona futura, animum, vota, cogitationes et contentiones nostras transferamus. Ibi, ibi, auditores, nostra fixa sint corda, ubi vera sunt gaudia: et tamquam ii, qui de rebus praesentibus desperabimus, regnum coelorum violenter ingredi statuamus. Neque nobis imperator deerit, quem sequamur, post octo dies dux Israel Jesus adveniet. Et quoniam sine sarcinis, sine impedimentis nudus et expeditus veniet, nos quoque sarcinis relinquamus, impedimenta abiiciamus, nudi et expediti Domino occurramus, ut hac ratione commodius et celerius in terram promissionis, cum et per ipsum ingrediamur, qui est benedictus in saecula, Amen.

CONCIO PRIMA

SUPER

Missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, etc. *Lucae* 1.

SYNOPSIS

Significato instituto, de dominicae scilicet Incarnationis mysterio agendi, in primis breviter solemnitas angelicae legationis ostenditur, quam commendat mittentis dignitas, ejus ad quam mittitur praestantia, internuncii eminentia et negotii magnitudo. Occasio verborum, quibus utitur evangelista, indicatur. Cur Christus aequinoctio verno conceptus, solstitio hiberno natus; Joannes vero Baptista aequinoctio autumnali conceptus et solstitio aestivo natus fuerit, duplex assignatur hujus rei misterium. Dignitas angelorum extollitur; et cur angelus ad b. Virginem missus sit, quatuor redduntur causae. Cur Gabriel, utpote summus aliquis angelorum, huic legationi sit destinatus, et quam bene nomen Gabriel *huic legationi conveniat demonstratur. Nominis Dei triplex etymologia, ejusque occurratior consideratio affertur, ex qua triplex nobis aurienda proponitur utilitas; nam fiduciam excidat, torporem expellit, ad vigilandum exuscitat. Quantopere deinde praesentiae Dei consideratio nos a peccato abstrahere debeat, rationibus, et exemplo Eremitae scortum convertentis, docetur.*

Pars posterior de legationis loco et persona, ad quam directa fuit, agit. Cur Christus in Nazareth concipi voluerit tres causae cum rationibus adferuntur: et quantopere Christus delectetur flore virginitatis et aetatis, ex occasione ostenditur. Cur b. Virginis consensum Deus requisiverit. Cur itidem Matrem Dei Virginem esse oportuerit, rationibus quinque allatis declaratur. Judaeorum error et Basilio Magno et D. Hieronymo refutatur. Quare Maria fuerit desponsata, ex SS. Patribus sex enumerantur causae. Quali viro fuerit desponsata, ubi ejus cum Josepho comparatio instituitur. Tandem nomen Mariae miris, ut par est, extollitur encomiis, et ut illud veneremur, gravis admonet conclusio.

Dominici adventus sacrum tempus et sua celebritate et nostra consuetudine nos monet, optimi atque ornatissimi auditores, ut conciones variis de causis hactenus intermissas nunc demum, Deo auctore, repetamus. Quia vero superioribus annis de evangeliis et Epistolis, quae hoc tempore inter sacrorum solemnia in ecclesia recitantur, locuti sumus, iis in praesentiarum omissis, historiam dominicae Incarnationis, quam b. Lucas Evangelista conscripsit, quaeque pulcherrima et suavissima, et tempori magis consentanea, Domino adjuvante, exponendam suscipiemus. Sed necesse est, antequam ad ipsa b. evangelistae verba explicanda veniamus, pauca dicere de magnitudine atque excellentia totius legationis, quam idem b. Lucas divinitus admonitus atque edoctus scribere instituit. Sic enim fiet, ut opus non sit a vobis petere, ut diligenter attenteque audiatis. Neque enim hoc argumentum nostra commendatione indiget, sed ipsum per se non attentationem ac diligentiam modo impetrabit, sed etiam admirationem ac stuporem incredibilem excitabit.

Quatuor omnino res sunt, quae legationem aliquam illustrare solent: auctoritas ejus ad quem legatio mittitur; dignitas mittentis, praestantia legati pondus ac magnitudo negotii. Quae quidem in hac una legatione, ita sunt omnia magna atque eximia ut talem alteram orbis terrarum nullo unquam tempore viderit. Is enim, qui legatum mittit, Deus est. Quid vero est Deus? *Magnus Dominus et rex magnus super omnes Deos: qui* solo nutu *aufert spiritum principum, terribilis apud* omnes *reges terrae; rex regum et Dominus dominantium*: cujus potentia, sapientia, bonitas, majestas, ita nullis terminis coercetur, ita nullo fine concluditur, ita modum et mensuram omnem excedit, ut ne suspicari quidem tantam magnitudinem cogitando possimus. Ea vero, ad quam legatio mittitur virgo quaedam est, quae suam quidem a clarissimis viris, patriarchis, prophetis, ducibus, regibus originem trahit; sed eos omnes verae nobilitatis splendore longo intervallo post se relinquit. Neque enim fuit unquam, neque deinceps est futura talis altera virgo, quam solam optimo jure lumen ac

decus orbis terrae, domicilium virtutum, aciem sanctitatis, florem ipsum generis humani nominare possumus. Atque is, qui tanta legatione fungitur est angelus Gabriel, virgine quidem, ad quam mittitur, divinae gratiae muneribus et charismatibus minor, sed certe naturae praestantia et dotibus major. Unus enim est de magnis illis principibus ac senatoribus, qui in aula coelestis regni divinorum sacramentorum et mysteriorum conscii et participes estant perpetuo coram Deo. Jam vero de negotii magnitudine ac pondere, quod hac legatione peragitur, quid dicemus? Est enim ejusmodi, ut ab eo salus totius humani generis dependeat. Neque negotium majus aut admirabilius, aut nobis omnibus utilius, salutarius, suavius ulla unquam legatione confectum est. Hoc enim agitur, ut humana natura Dei Filio stabili matrimonio adjungatur, atque hujus affinitatis gratia genus humanum aeternae morti adjudicatum de ipsis faucibus mortis eripiatur et ad imperium coeleste ac sempiternum evehatur.

Quae cum ita sint, necesse non erit a vobis attentionem aut diligentiam auscultandi petere: Sed potius omnes simul, cum apostolo Paulo, a Deo nostro flagitemus, *ut det* nobis *spiritum sapientiae et revelationis in agnitione ejus*, *illuminatos oculos cordis* nostri: ut cognoscamus magnum illud pietatis sacramentum, quod ab angelo nunciatum, ab evangelista conscriptum, ab apostolis praedicatum, universa hoc tempore colit ac veneratur ecclesia. Veniamus nunc, si placet, ad initium hujus divinae historiae breviter explicandum.

In mense autem sexto, missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galileae, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David: et nomen virginis Maria, etc.

Exordium est hoc historiae accurratissimum et pulcherrimum, quo tempus et locus rei gestae, nec non personarum, quae rem tantam peregerunt, nomina et conditiones brevissime describuntur. Exposueral enim paulo ante b. Lucas Praecursoris Domini conceptionem, admirabilem illam quidem et miraculis, prodigiisque plenam; sed nullo modo cum novitate et miraculo conceptionis Dominicae comparandam. Propterea cum dixisset: *Concepit Elizabeth, et occultabat se mensibus quinque, dicens*: *Sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines*: statim subiecit, *in mense autem sexto*, a conceptione videlicet Praecursoris, *missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae*. etc. Quasi Dicere vellet, Rem magnam exposui, mulierem videlicet anum et sterilem, praeter omnem naturae ordinem concepisse; nunc vero multo majorem et difficiliorem, nempe conceptionem, et partum virginis enarrare aggredior. Illud enim quamquam raro, aliquando tamen factum esse meminimus, et exemplum Sarae, Rebeccae, Rachelis, Annae et aliarum nonnullarum sterilium foeminarum in ipsis divinis voluminibus legimus. Hoc vero, neque factum est unquam, neque fiet, ut merito de hac virgine ille christianus poeta cecinerit:

Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.

Sed mysterium ejus temporis, quod sapientia Dei tam ad suam, quam ad praecursoris sui conceptionem et nativitatem elegit, silentio praeteriri non debet. Quis enim casu factum esse sibi persuadere poterit, ut praecursor et Dominus quatuor praecipuos dies totius anni, duo aequinoctia et duo solstitia inter se quodammodo diviserint? Ut praecursor in aequinoctio autumni conciperetur, Dominus vero aequinoctium veris eligeret ad conceptionem, et solstitium hibernum ad nativitatem? Quid igitur haec sibi volunt? si casu facta non sunt, ergo mysterio non vocant. Joannes (auditores) legem, Christus evangelium significabat: propterea non immerito Ioannes in aequinoctio autumni? Christus in aequinoctio veris concipitur. Quemadmodum enim tempore autumnalis aequinoctii collectioni frugum et fructuum finis imponitur, cadunt folia de arboribus, omniaque, quae in agris sunt arescere et interire incipiunt: Ita Joanne adveniente lex Moysis interitui appropinguabat, omnesque caeremoniae illae legales, et sabbata et neomeniae et sacrificia, quasi arentia folia decidebant: *Lex* enim *et propheta usque ad Joannem*: Et sicut ineunte vere, novus annus inchoatur, et omnia virere ac florere incipiunt, erumpunt de vitibus et arboribus gemmae, ac omnis ubique terra herbescente viriditate quasi vestitur; ita Christo ad terras descendente, novus populus, novae leges, nova sacrificia, nova sacramenta, novae caeremoniae inchoabantur. Et haec deinceps sola virere ac florere, et per omnem terram disseminari ac propagari, augeri et confirmari oportebat. Ioannes praeterea hominis veteris, Christus hominis novi figuram gerebat. Proinde optimo jure nascitur Jannes in aestivo solstitio et Christus in hiberno. Quemadmodum enim in aestivo solstitio sole recedente dies minuuntur; in hiberno vero sole redeunte crescunt: ita Joannes adventu suo veterem hominem paulatim minui debere significabat; Christus autem novum hominem crescere jam oportere demonstrabat. Hinc est illa vox ejusdem beatissimi Joannis: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Hinc etiam, quod majus admirabilius est, scimus Joannem, quem minui oportebat, capite fuisse diminutum: Christum autem, quem oportebat crescere, in crucem sublatum, exaltatum actumque fuisse: Recte igitur et divino prorsus consilio, sexto mense a conceptione Joannis, hoc est, die martii vigesimaquinta, quo etiam dic mundus conditus a multis non sine causa creditur, mundi liberator atque assertor, Patre mittens, Spiritu sancto operante, angelo nunciante, virgine concipiente, in utero matris humana carne indutus apparuit. Atque haec quidem de ejus tempore: nunc de ipso legato dicamus.

Missus est angelus Gabriel. Angeli (auditores)

mentes quaedam sunt spiritales sempiternae,coelestes ac prope divinae. Eorum locus coelum empyreum. Ibi enim tamquam praesides orbis ab imperatore Deo collocati sunt. Eorum divitiae thesaurus quidam est infinitus sapientiae. Eorum officium perpetuo amore creatoris arderet, ejus pulchritudinem et magnitudinem admirari, diligere et laudare et semper cum stupore clamare: *Sanctus , sanctus , sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Porro naturae praestantissimae et pulcherrimae sunt, adeo ut merito homines, cum aliquem a pulchritudine laudare volunt, eum angelicam faciem habere dicant : merito quoque d. Ambrosius angelos flores universitatis appellandos putaverit. Potentia vero tanta, tamque incredibili praediti sunt angeli unus eorum pene in puncto temporis centum octaginta quinque millia hominum interfecisse legatur. Talis igitur tantusque nuncius multis magnisque de causis missus est. Primum, ut ex dignitate legati, auctoritatem mittentis et legationis magnitudinem intelligeremus. Deinde ut liberatio ruinae responderet: et sicut olim ad nostram quaerendam perniciem infernus motus est, et de grege suo malum angelum misit, qui mulierem in paradiso circumventam falleret, ac per eam primus Adam negaretur, et ejus morte nos omnes periremus; ita postmodum ad nostram liberationem procurandam moveretur coelum,sanctumque angelum de suo coetu emitteret, qui virginem suo obsequio salutaret, et ex ea secundus Adam nasceretur, cujus gratia nos omnes a morte ad vitam rediremus. Praeterea cum secunda persona divinissimae Trinitatis carnem humanam susceptura esset, secundumque peccatum ejus adventu purgandum ac delendum(primum enim primi angeli,secundum primi hominis peccatum fuit) res ipsa postulabat,ut nuncium istud non alia quam secundum, hoc est, angelica natura quod cum cognata sit angelis virginitas,et in carne praeter carnem vivere non sit humana vita, sed angelica; nemo melius et congruentius , ad Virginem castissimam et integerrimam mitti potuit, quam angelus. Quamquam enim conditione naturae b. Maria homo; tamen vitae puritate angelus terrestris erat,et corpore quidem versabatur in terris, sed certe vita, moribus , animo , desiderio , contemplatione , mentis fervore, perpetuo habitabat in coelo. Quis vero melius ad angelum terrestrem, quam angelus colestis mitteretur?

Missus est igitur *angelus* : Et angelus non quicumque, sed *Gabriel* : quem non immerito virginis custodem et non de minoribus aliquem , sed unum de primis et summis principibus esse , d. Bernardus hunc locum exponens;existimat. Quamquam enim caeterorum hominum infimi ordinis angeli custodes credantur: tamen ea , quae Mater Dei et angelorum regna quandoque futura et super choros angelorum exaltanda erat, quid mirum, si unum de summis angelis custodem habuisse dicatur? Et licet multo crebius minores , quam majores mittantur ; tamen et ad Isaiam unum de seraphim volasse legimus. Et apostolus ad Hebraeos scribens testatur , *omnes* esse administratorios spiritus *in ministerium* missos, *propter eos, qui haereditatem capient salutis.* Neque dicere possumus , divinum apostolum non de omnibus sed solum de minoribus loqui. De iis enim sine dubitatione loquitur, de quibus paulo ante dixerat; *Adorent eum omnes angeli Dei* et, *cui enim dixit et quando angelorum*: *Filius meus es tu, ego hodie genui te ? Et, ego ero illi in patrem , et ipse erit mihi in filium*? Et,*Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*?statim enim nulla interposita sententia sequitur: *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi, propter eos*, *qui haereditatem capient salutis.* Jam vero quis dubitare potest, quis omnino angelis , neque minoribus neque majoribus , neque ipsis cherubim et seraphim,numquam a Deo dictum fuisse; *Filius meus es tu,ego hodie genui te*: Et,*sede a dextris meis.* Neque enim Angelorum quamvis excellentium et sublimium,sed Dei solius est sedere;illis vero tamquam famulis et administris stare et ministrare convenit. Itaque sicut pontifex maximus princeps ecclesiasticae hierarchiae , communia et vulgaria negotia, per privatos homines procurat; per legationes, tamen ad summos reges, non nisi summis principibus purpuratisque senatoribus credit: Sic etiam Deum hierarchiae coelestis caput ac regem, credibile est, ut plurimum minores Angelos ad terras mittere ; sed tamen ad nuncia perferenda rerum maximarum , qualis imprimis Verbi Divini Incarnatio fuit, non angelos quoscumque, sed primos ac summos destinare.

Neque vero nomen Gabrielis a legatione dissentit , quid enim est Gabriel , si vim nominis considerare velis nisi fortitudo Dei?Quid autem fortius, potentius mirabilius nunciari poterat, quam Virginem parituram , creatorem creandum , aeternum nasciturum, beatum passurum , immortalem moriturum , unum et eumdem simul domi et foris , in patria et in exilio,in delitiis summis et in summis doloribus futurum? Denique eum, qui nondum totum pugillo complectitur, in utero summae unius claudendum ? Quare merito jureque optimo archangelus Gabriel tanti mysterii nuncius missus est. Qui etiam quod hujus sacramenti prae caeteris angelis arcana cognoveris , vel ex eo intelligi potest , quod ipse idem , et olim Danielem docuit numerum hebdomadarum, quae supererant usque ad Christum, et deinceps pontifici Zachariae praedixit conceptionem, nomen, vitam et mores Praecursoris.

Venio nunc ad eum , a quo legatio missa est. Quis igitur legatum misit? Deus. *Missus est Angelus Gabriel a Deo.* Tribus modis Deo nomen exponitur , ut ex Theodoreto et Joanne Damasceno intelligi potest. Nam et a verbo θεειν , quod est currere vel a verbo αιθειν,quod ardere? vel a verbo θεαθης, quod est,videre vel providere,Dei nomen deduci posse censuerunt. Hae vero expositiones omnes huic loco pulcherrime atque apertissime conveniunt.Nam si Deus a currendo dicitur,quando , quaeso , magis cucurrit , quam cum naturam assumpsit humanam ? quando *exultavit ut gigas ad currendam viam*? quando *venit* quasi caprea cervusque camporum, *saliens in montibus, tran-*

siliens colles? Si vero dicitur a comburendo, quando, quaeso, magis vim flammarum suarum ostendit, quam cum *ignem* venit *mittere in terram*, et eas faces amoris in cordibus sanctorum accendit, quae nullis aquis tribulationum unquam restingui poterunt? Si postremo a videndo sive providendo nomen Deus accepit, quando majore ratione Deus dici potuit, quam cum afflictionem nostram et miserrimam captivitatem vidit, et liberatorem potentissimum nobis providit? Nam ut Clemens Alexandrinus sapienter annotavit, in nulla re magis elucet sapientia Dei, quam in adventu servatoris. Sicut enim princeps ille pictorum Apelles, ut refert Plinius, ex una subtilissima linea, summo artificio in tabula depicta, a Protogene cognitus est; sic etiam Deus, ut provisor et procurator rerum humanarum agnosceretur, argumentum providentiae per incarnationem Filii ostendit, quo nullum majus evidentius desiderari potest. Quid enim facere potuit Deus, quod non fecit? se ipsum nobis dedit; quid amplius postulabimus? Quis modo dicere poterit: *Dereliquit Dominus terram; circa cardines coeli perambulat nec nostra considerat*? Quomodo enim *dereliquit terram*, qui nullo suo commodo, ob solam hominum salutem descendit ad terram? Aut quomodo *nostra non considerat*, qui civis noster, frater noster, os nostrum et caro nostra est, ut aerumnas et calamitates nostras tolleret, et bona sua omnia nobiscum communicaret? Qui hominis filius factus est, ut nos faceret filios Dei? Et de coelo descendit ad terram ut nos de terra transferret ad coelum? Quae cum ita sint, vere a Deo, hoc est, a currente, ab urente, a vidente et providente angelus Gabriel missus est.

Sed nullamne nos utilitatem hinc capiemus? Neque enim solum evangelium exponere, sed etiam ex evangelii expositionem admonendi et cohortandi sumere debemus. Nullamne igitur ex nomen Dei utilitatem capiemus? Imo vero, magnam omnino, si sapimus. Nam et fiduciam excitare, et torporem excutere, et vigilantiam comparare, ex ejus nominis interpretatione possumus. Primum, quantam fiduciam in quibusvis adversis rebus nobis Dei nomen adferret, si menti atque animo infixum habitaremus, Deum nostrum, qui nostri curam gerit maximam nosque diligit vehementissime, tanta velocitate afflictis succurrere solere, ut a currendo nomen acceperit. Et quid causae esse potest, cur non omni fiducia, omnem sollicitudinem nostram in Deum proiiciamus? Ignorat fortasse, quid agamus, ubi sumus, quid toleremus? At ita omnia ubique videt, ut a vivendo nomen traxerit. Sed forsitan non potest nos juvare? At idcirco ab eo urendo nomen habere voluit, quod sit *ignis consumens*, et nihil omnino ejus potentiae, virtuti, efficacitati resistere possit? Quid igitur superest? Num dicturus es: Videt quidem Deus et potest, sed non consuevit, nisi raro admodum miseris opem ferre? Minime vero. Nam propterea currens dici voluit, quam ubique summa, incredibilique celeritate semper accurrere, et omnibus se invocantibus atque in se confidentibus adesse soleat. Consule divinas litteras, nihil frequentius invenies, quam: *In te Domine speravi, non confundar in aeternum.* Et, *Nullus speravit in Domino et confusus est.* Et, *quoniam in me speravit, liberabo eum.* Et, *omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Experti sunt profecto, nisi fallor, plurimi superioribus mensibus in illa bellorum et periculorum magnitudine, cummunique totius patriae trepidatione, qualis clypeus sit fiducia in Deum. Certe enim parentem et propugnatorem babemus, cujus auxilium neque acies armatae impedire; neque sagittae globique tormentarii praevenire, neque valles, neque montes, neque flumina, neque maria, neque fossae, neque moenia, neque obstacula ulla retardare possunt.

Deinde ad torporem ex animis nostris excutiendum quantum valet, quaeso, saepe ac serio considerare parentem nostrum Deum, ignem consumentem esse, et ab urendo nomen accedisse? Nam si filii Dei nominamur et sumus, parenti nostro persimiles, et si non ignes tamen igniti esse debemus. Quid? quod non solum ex divino igne nati sumus; sed etiam igne divino quotidie alimur? Quid enim est aliud corpus Dominicum, quo a Deo in hoc exilio pascimur, quam ignis spiritalis? Nec immerite, auditores, nascimur ex igne, et igne nutrimur, et ignes nos fieri necesse est. Siquidem elementum nostrum, quo tendimus, et in quo tamquam in loco naturali quiescemus, sursum est, coelum est. Sursum, quo non terra, non aqua, non etiam aer, sed solus ignis ascendit. Hinc enim Dominus prae aliis frigore torpentibus Judaeis aliquando dicebat: *Quo ego vado, vos non potestis venire.* Ibat enim Dominus sursum, illi vero, qui marmorei ac ferrei erant, quo irent nisi deorsum: Sed omittamus Judaeos et nosipsos consideremus. Vis, frater, coniecturam de te ipso facere, atque utcumque cognoscere, an ad filios Dei Christique fratres et haeredes regni pertineas nec ne? Admovere manus pectori, vide quid ibi reperias. Sentis cor tuum ardere? anhelas ad elementum ignis? ad coelestem patriam, ad sedes beatorum? Ardes desiderio Deo placendi, ejus honorem promovendi, animas proximorum adjuvandi? Num eos, qui tecum versantur, accendis? Num scintillae divini amoris de corde tuo per os tuum prodeunt? Quid est, quod loqueris? Quid agis? Quid meditaris? Quod tua, et cogitationes tuas dirigis? Nam si Dei, hoc est, ignis et filius, et si igne spirituali aleris, non potest certe non ardere. Si vero glaciem sentis in pectore, si perpetuo terram intueris, si de coelo isti regno, quae regio est ignis, numquam cogitas, si eos, qui te tangunt, tecumque versantur, efficis frigidiores, male profecto tecum agitur, et nisi mature provides tibi, actum est de te. Istud enim frigus quid aliud, quam signum mortis est?

Sed ad postremum documentum, quod ex nomine Dei sumi potest, veniamus, scilicet quod ex hujus nominis consideratione ad vigilantiam excitemur. Hoc enim interest, auditores, inter Deos Ethnicorum et Deum Christianorum, quod illi videntur, sed non vident; hic vero videt, sed non videtur. Nam *simulachra gentium argentum et*

aurum, opera manuum hominum;oculos habent et non videbunt. At vero Deus noster, quem *nemo vidit umquam*, quique *posuit tenebras latibulum suum*, et qui *vere* est *Deus absconditus*, nihil est, quod non videat. Num enim, *qui finxit oculum non considerat?* Nonne *oculi Domini contemplantur in omni loco bonos ac malos?* et *non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda sunt et aperta oculis ejus.* Denique ita omnia videt, ut a videndo nomen trahere voluerit. Recte igitur veteres Aegyptii,Dei naturam exprimere volentes, oculum sceptro regali superpositum depinxerunt: nimirum, ut omnes eam imaginem intuentes intelligeremus. Deum nihil esse aliud,quam oculum omnia videntem, et auctoritate ac potestate plane regia, quod sceptro designatur, praeditum, neque malum ullum impunitum, neque ullum bonum irremuneratum dimittentem. O utinam eam imaginem,oculum divinum sceptro regali superpositum exprimentem, semper in corde expressam haberemus,sicut habebat b. Abraham, qui a Domino audierat; *Ambula coram me et esto perfectus*: et magnus ille Elias, qui tam crebro repetebat; *vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu* hodie *sto*. Et regius vates David,qui providebat *Dominum in conspectu* suo *semper*, ut ipse quodam loco in psalmis testatur. Equidem iste divinus oculus superpositus sceptro suo, et impressus cordi tuo,a quo tandem flagitio te non revocaret? Quis enim vel agere vel loqui, vel cogitare turpe aliquid auderet si se ab oculo Dei videri serio existimaret? Nam si media nocte, cum solus in cubiculo es, et forte adulterium vel fornicationem,daemone suggerente animo volvis, et ea cogitatione te oblectas, si te a me videri crederes, non saltem erubesceres? Sic opinor. Et tamen quis aut qualis ego sum? Homo, peccator, conservus tuus, et qui in idem flagitium si Deus permitteret,facile possem incidere.Et quid tibi obest, quod te viderem? Num ego te perpetuis flammis adiudicare,vel saltem aliquo tormenti genere afficere possum? Nihil horum. Quid igitur fieret, quam vehementer erubesceres,quanta contentione cum vitiis pugnares, si tu quicquid agis, quicquid cogitas, quicquid moliaris etiamsi in abditissimis recessibus cordis tui delitеas, tamen ab eo cerni tibi serio persuaderes, qui te creavit et conservat,qui te sanguine suo redemit,qui te beatum et miserum facere potest, in cujus voluntate vita tua est,et cui nihil displicet magis quam peccatum? In mentem vobis quaeso, veniat sanctus ille Eremita, qui ad meretricem ingressus et flagitii committendi se cupidum simulans, secretius cubiculum petiit, in quod deductus magis remotum postulabat, affirmans emori se malle, quam in tali crimine deprehendi: ulterius autem ingresso ajebat scortum; En locum, ubi praeter Deum nemo nos videre poterit, cui tandem ille; Ergone hoc parum tibi videtur, quod nos Deus videat? eamque materiam ita deduxit,ut quam meretricem invenerat, Dei gratia adjuvante,continentem relinqueret. Habetis igitur quantam utilitatem ex solo Dei nomine percipere possumus. Paulisper quiescamus et mox ad caetera veniamus.

PARS SECUNDA

Diximus de tempore legationis de legato et de rege, a quo legatus missus est: superest ut de loco et persona,ad quam legatus mittitur, dicamus.

Sequitur igitur; *in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth.* Hic est locus, quem Dei Filius prae omnibus locis orbis terrae adventu suo consecrare atque ornare dignatus est. Tres vero causae potissimum mihi esse videntur, cui Nazareth potius quam aliam urbem Palaestinae ad conceptionem suam Dominus elegerit. Primum erat Nazareth Galilaeae civitas obscura, propter quod neque reges, neque prophetas, neque alios viros illustres, ut aliae multae civitates,unquam peperisset. Hinc est enim illa vox Pharisaeorum ad Nicodemum; *Scrutare scriptura, et vide, quia a Galilaea propheta non surgit.* Et illa Nathanaelis ad Philippum: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Deinde in ea non Hebraei solum, sed etiam Ethnici versabantur, ex quo *Galilaea gentium* ab Isaia Propheta dicta est; *Terra Nephtalim et terra Zabulon via maris trans Jordanem Galilaeae gentium.* Postremo, si nominis interpretationem quaeras, sancta ac segregata et florens interpretatur. Dominus igitur in civitate Nazareth concipi voluit.Primum quidem quod sicut Nazareth obscura atque humilis habebatur, ita ipse non ut regnaret ac dominaretur, veniebat, sed ut serviret et contemneretur, ut malediceretur, ut occideretur, ut verbo et exemplo nos ad humilitatem mundique contemptum hortaretur. Deinde, quod sicut Nazareth Hebraeos simul et Gentiles complectebatur, sic ipse et Hebraeos et Gentes amplissimo sinu gratiae et misericordiae suae complecti volebat. *Parum est*, Dominus ait, *ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob et faeces Israel convertendas: Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.* Postremo quod sicut Nazareth, licet obscura et vilis haberetur, tamen sancta, separata, florida interpretatur, sic ipse humilis, pauper, despectus esse voluit, sed non peccator: imo vero *sanctus*, *innocens*, *impollutus, segregatus a peccatoribus, excelsior coelis factus*, et omnium virtutum floribus ornatus vel potius non floribus ornatus, sed flos ipse *candidus et rubicundus,flos campi et lilium convallium.* Candidus enim innocentia, rubicundus charitate: de quo sanctus Isaias: *Egredietur virga de radice Iesse et flos de radice ejus ascendet*, *et requiescet super eum spiritus Domini.*Ex eo vero (auditores) quod Christus *flos campi et lilium convallium* ex urbe florida, et mense martio, qui est mensis florum pupullare voluit, illud ego intelligo, eum vehementer delectari floribus,et licet omnes homines, qui serio recte vivere instituunt, recipiat, tamen singulari quodam amore eos complectitur, in quibus florem sanctae virginitatis,florem suavissimi odoris invenerit.Sicut etiam quamvis nullam aetatem a poenitentia et regno coelorum excludat, tamen quis dubitare: potest, eos esse Christo multo chariores,multoque ab eo vehementius diligi, qui non foecem senectutis, sed florem adolescentiae in obsequium ejus consecrarunt?

Sequitur. *Ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, et nomen virginis Maria.* Est hoc in more positum, auditores, ut cum nuptiae celebrandae sunt, non ante matrimonium concludatur, quam sponsae consensus requiratur. Ita quondam cum servus Abrahae Rebeccam pro Isacco uxorem postularet, parentes et fratres respondisse legimus: *Vocemus puellam et quaeramus eius voluntatem.* Sic igitur et nunc cum esset humana natura Verbo Dei matrimonio copulanda, misit Deus angelum suum ad virginem ut ejus quodommodo consensum et voluntatem requireret. Poterat quidem Deus, etiam Virginis non expectata voluntate, matrimonium istud concludere: Sed tamen et majore cum merito Mariae, et cum illustriore gratia et dignatione Dei ejusmodi voluntas expectata est.

Porro matrem liberatoris multis de causis virginem esse docuit. Primum, ne Filius Dei, quod turpissimum videri poterat, duos patres haberet. Deinde, ne qui peccata tollere veniebat, ipse in peccato nasceretur. Rursum ut sicut in coelo patrem habet sine matre, sic in terra matrem haberet sine patre. Praeterea, ut sicut Adam sine patre et sine matre natus est, nos vero ex utroque parente nascimur, Eva patrem habuit sine matre, ita unus esset, qui quadratum generationum impleret et ex matre sine patre nasceretur. Postremo, ut verbis utar d. Augustini, *oportebat caput nostrum propter miraculum secundum carnem nasci de virgine, quo significaret membra sua de virgine ecclesia secundum spiritum nascitura.* Et sane si corpus primi Adae ex limo terrae fabricatum non ab angelo aliquo, sed a solo Deo formatum effectumque est, quanto majore ratione corpus secundi Adae, ex integerrima, virgineaque carne, non opera viri alicujus, sed sola Spiritus sancti virtute procreandum fuerat? Et si olim nascente mundo ad illam solam vocem imperantis Dei, *Germinet terra herbam virentem*, omnis ubique terra nullo suscepto semine in momento concepit ac peperit herbam omnis generis, quanto magis conveniebat, ut mundo renascente, ad imperium solius Dei sine ullo humano semine terra nostra conciperet, et daret fructum suum? Quocirca verum est omnino vaticinium Isaiae: *Ecce virgo concipiet et pariet filium.*

Quod vero insania ac pertinacia Judaeorum obiicit, hebraeum vocabulum, quod eo loco Isaias posuit, non tam virginem, quam puellam significare neminem movere debet. Nam ut magnus Basilius hanc ipsam objectionem refellens annotavit, tamquam magnum prodigium Isaias ponit, virginem parituram. Quale autem prodigium est, puellam viro conjunctam et liberis operam dantem, tandem concipere et parere? Nonne foeminas nuptas quotidie parere audimus? Deinde ut beatus Hieronymus, hebraicae linguae peritissimus, sapienter ostendit, verbum illud hebraeum *Alma*, puellam quidem significat, sed puellam absconditam, magnaque parentum diligentia custoditam, et quae virorum aspectibus numquam patet; neque in divinis litteris unquam pro non virgine ponitur. Itaque recte septuaginta interpretes non puellam, sed virginem transtulerunt, recteque nos beatissimam Deiparam peregrinae illi plantae comparabimus, quae simul et fructum profert et retinet florem. Ipsa enim inter mulieres sola fructum nuptiarum protulit, et florem virginitatis non amisit.

Sed cur, quaeso, virgo Deum paritura desponsabatur viro? Sic enim legimus; *Ad Virginem desponsatam viro.* Veteres patres, Ignatius apud Hieronymum in Matth. lib. 1. Origenes homilia de vigilia Nativitatis, Basilius oratione de Nativitate, Ambrosius in Lucam lib. 2. Hieronymus contra Helvidiam et in Matth. lib. 1. et Bernardus serm. 2. super *Missus est*, hujus desponsationis sex causas tradiderunt. Primam, ne Virgo Maria adultera crederetur ab iis, quibus hoc mysterium ad tempus occultum esse oportebat. Alteram, ut solatium atque auxilium comitis haberet, cum erat fugiendum in Aegyptum. Tertiam, ut per Iosephi genealogiam Mariae, atque adeo Christi ipsius secundum carnem origo monstraretur. Quartam, ut beata Maria Iosephum testem pudicitiae suae gravissimum, fideque dignissimum haberet. Quintam, ne virginibus sinistra opinione viventibus velamen excusationis praeberetur, si dici posset, etiam Matrem Domini aliquando infamia impudicitiae laborasse. Postremam, quam ex divo Ignatio doctores caeteri didicerunt, ut beatae Mariae partus, cum virginitate conjunctus, ad tempus diabolo celaretur. Quamquam enim naturae celeritate ac subtilitate facile diabolus omnia penetrat, nec ullis portis aut parietibus excludi potest; tamen quin divina virtute impeditus, neque ad virginem propinquare neque mysterium partus virginei videre potuerit, minime dubitamus.

Fuit igitur virgo beatissima viro desponsata, et viro sine dubitatione optimo et sanctissimo. Si enim in matrimoniis caeteris prudentia hominum in primis requirit, ut vir et mulier sint opibus, nobilitate, aetate omnibusque rebus aliis, quantum fieri potest, pares, quanto magis credendum est Deum hujus castissimi matrimonii auctorem illud voluisse, ut qui suae matris sponsus eligi deberet, esset ei non solum aetate et nobilitate, sed etiam morum integritate vitaeque probitate, quam maxime similis? Itaque sicut Maria a stirpe regia descendebat; ita et Ioseph. Sicut Maria adolescentula; ita et Ioseph, non omnino senex, (ut pingitur) sed maturus juvenis erat, alioquin neque ei in itineribus, in puero ferendo atque educando, aliisque periculis et laboribus subeundis, multum prodesse, neque virginem adulterii suspicione liberare potuisset. Quae tamen praecipue causae desponsationis, matrimoniique fuerunt, et quod majus et gloriosius est, sicut Maria virgo, ita et Joseph. Sicut Maria sapientia et prudentia spirituali ornatissima, ita et Joseph. Denique sicut Maria Deum ipsum filium suum appellare potuit, ita et Joseph. Alioqui virgo ipsa non diceret; *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes quaerebamus te.* Et quamquam Deus Christus non natura filius sicut Mariae, ita etiam et Joseph fuerit, tamen magis ac verius filius ejus fuit, quam si adoptione fuisset. Erat enim verus filius verae conjugis ejus. Sed quicquid de hoc sit, cui parum vi-

detur sanctum Joseph patrem Dei saltem dici atque haberi potuisse imo et oportuisse ac decuisse quid ei magnum videatur ignoro.

Sed ut ad finem orationis veniamus : sequitur postremo; *et nomen virginis Maria.* Merito b.Lucas hujus virginis nomen tam diligenter expressit, quo nullum post Dei et Christi nomen, neque dulcius, neque venerabilius, neque salutarius, in auribus eorum, qui verum Deum agnoscunt, insonare potest. *Et nomen virginis Maria.* Quoties hoc nomen audimus, toties nobis in memoriam venire deberet magna illa mater humani generis, quae nobis Deum Majestatis, affinem, fratrem parentem effecit. Unde nobis omnia bona, quae habemus, et quae deinceps habituri sumus tamquam ex fonte quodam profluxerunt. *et nomen Virginis Maria.* Maria (auditores) domina, illuminata et mare amaritudinis interpretatur. Et quid ni domina ac regina dicatur, quae veri Dei, qui solus est Dominus, vera mater nominatur, et est? Quis vero dubitet eam illuminatam appellare, quae veram lucem mundo peperit? Si Moyses 40 dies cum Domino familiariter colloquens, ita luce perfusus est, ut in ejus vultum filii Israel oculos intendere non valerent, quid de ea existimare par est, quae ipsum justitiae Solem in utero, in sinu, in ulnis gestavit, et non dies quadraginta, sed annis amplius triginta, cum eo intime ac familiariter in eadem domo, in eadem mensa versata est? At mare amarum nunc quidem non est, sed certe fuit Maria, cum hic in terris viveret, fuit enim filio suo in omni labore ac tribulatione socia, in paupertate, in itineribus, in persecutionibus, in doloribus, in angustiis individua comes:Deus enim quos diligit affligi permittit in hoc saeculo, ut postea tanto gloriosius coronet in coelo. Itaque haec ipsa virgo, quae quondam mare amaritudinis erat,nunc stella maris effecta, et super omnes coelos exaltata, radios suos ubique diffundit, nec est qui se abscondat a calore ejus,nec frustra in ejus fulgorem mundus intuetur,ac post Deum et Christum in ea confidit. Nam quia mare amaritudinis fuit, nostrasque calamitates experta est, compati nobis et condolere novit: quia Regina est, quicquid voluerit, a rege filio impetrare potest: quia illuminata est, nostras aerumnas et calamitates non ignorat. Quamobrem, auditores, quotquot in mari hujus saeculi inter tot pericula navigamus,si mergi non volumus, respiciamus stellam, invocemus Mariam.Si ventis agitamur tentationum, si ad scopulos allidimur tribulationum, respiciamus stellam, invocemus Mariam. Si avaritia, si ambitione, si carnis illecebra naviculam concusserit mentis, respiciamus stellam, invocemus Mariam. Si criminum immanitate turbati, conscientiae foeditate confusi, judicii horrore perterriti, barathro tristitiae absorberi incipimus, respiciamus stellam, invocemus Mariam. In periculis, in doloribus, in angustiis,in rebus dubiis, in omni denique itineris et navigationis hujus labore, respiciamus stellam, invocemus Mariam. Non enim frustra dictum est, *et nomen Virginis Maria.* Nemo est prorsus,qui aliquo nomine ad Mariae thronum aditum non habeat. Si virgo es, invoca virginum virginem,si matrimonio copulatus, invoca matrem et sponsam Dei:si dives ac nobilis,invoca coeli reginam,si miser atque afflictus, invoca amaritudinis mare, si peccator, invoca matrem misericordiae: si justus, invoca matrem solis justitiae.Ita omnes experientia discent, quam vere dictum sit, *et nomen Virginis Maria.* Ejus interim unigenito Domino nostro sit omnis honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO II.

SUPER

Missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, etc. *Lucae* 1.

SYNOPSIS

Concio haec secunda angelicae salutationis verba explicanda suscipit, et χαῖρε Graecum latine significet, interpretatur; et d. Virginis cum Eva instituitur antithesis. Tres ob causas Mariam posse dici gratiam plenam declaratur, quod nempe gratiosissima, quod mater fontis omnium gratiarum, quod omnibus gratiae donis refertissima, et ab omni peccato semper libera, quod variis testimoniis confirmatur. Amor vanitatum mundanarum utque hominum caecitas suis coloribus graphice depingitur. Quomodo Dominus fuerit cum Maria, dilucide exponitur. Quomodo sola Maria a communi mulierum maledictione exempta fuerit; et quomodo ob florem virginitatis, et fructum foecunditatis sit benedicta declaratur. Quot filios peperit b. Virgo, ostenditur. Mysterium nominis Mariae, quod ex primis litteris quinque nobilissimarum foeminarum constat, quarum singularum virtutes Maria unitas expressit, nimirum Mariae Moysis sororis, Annae matris Samuelis, Ruth, Iudith, Abigail.

In parte secunda tres enodantur quaestiones. Prima, cur concionatores initium dicendi ab angelica salutatione faciant, cujus duplex affertur causa. Secunda, Quae specie Gabriel b. Virgini apparuerit, ubi triplex angelorum apparitio adducitur, in corpore, in imagine, in natura; sic etiam tripliciter videntur ab hominibus, oculis corporis, cordis et mentis: hoc vero loco in corpore aereo apparuisse affirmatur. Ubinam b. Virgo ab angelo fuerit inventa, nempe in cubiculo conclusa. Atque hinc eruitur pulchra doctrina, quam tutum sit secum habitare: et quam periculosum comparationibus et tripudiis interesse, quod etiam ad finem usque extenditur.

Beatissima Deiparam, auditores optimi, cujus hodierna die felicem, totique mundo salutarem Conceptionem in vespertinis precibus, solito, debitoque cultu, venerari coepimus, multi veterum sanctorum excellentibus ingeniis, summaque animi contentione et singulari, ac prope incredibili devotione laudum praeconiis certatim attollere, ornare ac praedicare conati sunt: sed nihil umquam gloriosius, nihil majus, nihil splendidius, nihil ipsi virgini jucundius dici potuit, quam id, quod archangelus Gabriel nova illa et inaudita salutatione, quam ipsa quoque virgo mirata est, non suo, sed Dei nomine protulit, cum ait: *Ave gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Quam quidem salutationem, cum ea in historia evangelica, quam explicandam suscepimus, hodierna oratione suo ordine explicanda se offerat, eidem nos gratissimis animis, et simul nostrae orationis obsequium, in hac ejus laetissima celebritate tamquam munusculum aliquod offeremus.

Angelus igitur Gabriel ad virginem ingressus, eam tamquam Dei parentem coelique reginam mox futuram, primum reverenter salutat: deinde tribus amplissimis titulis honorat. Ac verbum quidem graecum χαῖρε, quo b. Lucas salutationem expressit, non solum *avere*, sed etiam *gaudere* significat. Nec ulla potuit angelus uti voce magis apta et apposita. Quae enim verae salutis auctorem conceptura, et illum, quem Eva miseris mortalibus moerorem in gentem invexerat, erat sempiterno gaudio commutatura, quoniam alio, quam salutis, et gaudii vocabulo appellari oportebat? Deinde quam pulchre factum est, ut in ipso primo verbo, quo nuncium salutis, et prima gaudia mundo adferuntur, nomen primae nostrae matris eisdem literis, sed ordine converso, legamus expressum? Illa siquidem dicebatur *Eve* et prima vox hujus nuncii salutaris est *Ave*: quo quid aliud significatur, quam donatam esse nobis alteram Evam, alteram communem matrem, sed multis priori contrariam? Illa enim fructum vetitum carpens, paradisum clausit, gehennam aperuit, mortem accersivit, laboribus et doloribus, plagis et vulneribus aditum praebuit: ista contra, fructum salutarem proferens, paradisum nobis restituit, a gehenna liberavit, mortem extinxit, labores sustulit, morbos curavit. Itaque haec mater omnium viventium et beatorum dici potest, illa mater omnium morientium et miserorum. Illa a viro mortali appellata est *Eva*, ista merito jureque optimo ab angelo dicitur *Ave*, *Ave*, inquit, virgo beata, neque enim tu anathemate et excommunicatione illa teneris, qua

filii Adam, ut tibi *Ave* dici non liceat, quin potius brevi ex te nascetur summus quidam pontifex, cujus auctoritate benedicentur atque ab excommunicatione absolventur omnes gentes. Nec solum *Ave* sed etiam *gaude* mater felicissima. Ecce enim annuncio gaudium magnum, quod erit primum tibi, deinde etiam omni populo. Iam de te coelum exultat, exultabit postmodum et terra. Nunc angeli gaudent, gaudebunt paulo post et homines, et te beatam dicent, tibique gratias agent omnes generationes.

Ave igitur gratia plena. Tribus modis fuisse mihi videtur b. Maria gratia plena. Primum enim gratia plena dici potest, quod gratiosissima prae omnibus rebus creatis apud Deum fuerit. Sic enim angelus haec sua verba paulo inferius explicat; *Ne timeas*, inquit, *Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero et paries filium.* Non est quod timeas tu, quam Deus prae omnibus rebus diligit, quae adeo ei charissima es, ac tantopere placuisti, ut singulari prorsus privilegio, te unam ad hoc elegerit, ut ejus filii sis mater, cujus Deus ipse est pater. Et sicut ipse sine uxoris consortio filium genuit: ita quoque tu sine mariti opera prolem concipias.

Deinde gratia plena dicitur quia ipsum gratiae et salutis fontem, et omnium bonorum auctorem in utero suo tamquam sanctissimo templo habitantem habuerit, quoque omnis gratiae plenitudo quae postea per omnem terram diffundenda erat, in unius virginis sinum, admirabili ratione et modo se infuderit. Atque huc respicit pulcherrima illa figura de rore et vellere, quam ex libro Judicum cognoscere potuistis. Quemadmodum enim tempore Gedeonis primum solum vellus, deinde area tota coelesti rore perfusa est, sic etiam destillantibus coelis, primum soli Mariae, quae merito puritatis et innocentiae candidissimo et tenuissimo velleri comparatur, tota se infundit plenitudo divinitatis, deinde ex ea plenitudine nos omnes accipimus, qui vere sine illa non aliud quam terra arida sumus. Id quod apertius regius vates David ostendit, cum ait: *Descendet sicut pluvia in vellus et sicut stillicidia stillantia super terram.* Pluvia siquidem voluntaria quam segregavit Deus haereditati suae, placide prius et absque strepitu operationis humanae, suo se quietissimo illapsu virgineum demisit in uterum, postmodum vero ubique terrarum diffusa est per ora praedicatorum, nec jam *sicut pluvia in vellus*, sed *sicut stillicidia stillantia super terram*, cum quodam verborum strepitu, ac sonitu miraculorum decidit. Nam et *in omnem terram exivit sonus eorum.*

Postremo gratia plena beata Maria appellatur, et est, quod gratiae donis, fide, spe, charitate, prudentia, justitia, temperantia, fortitudine, timore, pietate, humilitate, aliisque magnis virtutibus, muneribusque divinis prae omnibus angelis et hominibus repleta fuerit. Si enim quanto quis ad fontem magis accedit, et aquam puriorem, et in majore copia haurire potest, et quo quis ad solem propinquat magis eo magis luce solis completur, beatissima Deipara, numquid non plena gratia, quae fonti gratiarum conjunctissima fuit? Num et justitiam in omnibus non induit, quae ipsum justitiae solem carnis nube vestivit? virtutibus vero quibus carere potuit Mater Domini virtutum? Deinde cum inter se maxime pugnent peccatum et gratia, et simul in eodem pectore versari non possint, num illa gratia plena non fuit, quam omni peccato non solum mortali sed etiam veniali vacua semper fuit?

Sed unde hoc scimus? Cur rem tam magnam ac difficilem, ut vix fieri posse videatur, sine ullis testibus credemus? Quid enim majus, ac difficilius, quam per viam vitae hujus viam luto et sordibus plenam, ubi alii usque ad verticem ingrediuntur foeminam unam iter facere, et pedes suos non solum a sordibus et luto, sed etiam a minutissimo pulvere mundos conservare potuisse? Quis igitur hoc nobis persuadet? Primum sponsus ejus Spiritus veritatis, cum de ea in cantico amoris quasi gloriatur, ac dicit: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Et rursum apertius: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* Deinde ecclesia mater nostra, de hoc praestantissimo et pulcherrimo, et omnium suorum gloriosissimo membro idem confitetur, cum anathema dicit iis, qui hominem semel justificatum, affirmant omnia venialia peccata toto vitae tempore vitare posse, nisi ex Dei privilegio speciali, quale beatissimae virgini concessum, eadem synodus ecclesiam tenere confirmat. Num id sancti patres Dei et Virginis ardentissimi et castissimi amatores non praedicant? Audi beatum Ambrosium psalm. 118 extremum versum explicantem: *Suscipe*, inquit, *me non ex Sara, sed ex Maria, ut incorrupta sit virgo: sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.* Audi beatum Augustinum de natura et gratia disputantem; *Excepta*, inquit, *Sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur habere volo quaestionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiae collatum fuerit vincendum omni ex parte peccatum, quae concipere et parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum.* Hac igitur virgine excepta si omnes sanctos et sanctas, cum hic viveret, congregare possumus, et interrogare, utrum essent sine peccato, una voce clamassent, neque humilius neque verius; *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Audi b. Bernardum in epistola ad canonicos Lugdunenses; *Ego*; inquit, *puto, quod copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quam ipsius non solum sanctificaret ortum, sed et vitam ab omni deinceps peccato custodiret immunem, quod nemini alteri in natis mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum reginam virginum singularis privilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, quae dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitae et justitiae obtineret omnibus.* Quid de Athanasio, Nazianzeno, de Chrysostomo, de aliis graecis patribus referam cum ii passim virginem nostram integritate et puritate ipsis beatissimis spiritibus cherubim et seraphim anteponant? Quid de illo sene sanctissimo Ephrem, qui in oratione de laudibus Deiparae, in-

finitis pene verborum ornamentis, et splendidissimis nominibus ac laudum titulis eam honorat? *Intemerata*, inquit, *prorsusque pura virgo Deipara, regina omnium, spes desperantium, domina nostra gloriosissima, eademque optima : sublimior coelicolis, purior solis radiis et splendoribus, honoratior Cherubin, sanctior seraphin et sine comparatione caeteris omnibus superis exercitibus gloriosior*. Quae cum ita sint, dubitari non potest, quin virgo beatissima, sicut nullo unquam nec mortali nec veniali peccato contaminata fuit, ita fuerit etiam omni gratia et splendore virtutum ornata.

Accedit postremo, quod *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Neque enim montes, sed valles implentur: *Inter medium montium* (inquit propheta) *pertransibunt aquae*. Non in verticibus montium, sed in profundis vallium aquae congregantur, et quo vallis profundior, eo majorem aquarum copiam recipiet. Illa igitur virgo, quae quanto major erat, tanto humiliabat se in omnibus, et tamquam vas quoddam amplissimum et capacissimum, omnique vanitate vacuum erat, quomodo non gratia usque ad summum repleretur? Nos vero, auditores, qui toti vanitate pleni sumus, quid mirum si tam parum coelestium bonorum possidemus? Alioqui Deus noster, mare gratiarum immensum et infinitum, et quod exhauriri numquam potest, in nos effunderet, aut certe quotidie divinis charismatibus augeret, si locum in nobis ullum inveniret. Qui enim filium suum unigenitum tam liberaliter dedit, quomodo non cum illo omnia nobis donaret? Sed amor vanitatis, amor mundi, amor luti, amor tripudiorum, amor potationum, amor puerilium nugarum; ita cor nostrum occupavit, ut locum nullum vacuum reliquerit. Quotus quisque est, qui non aliqua vanitate tamquam visco teneatur? unus delectatur vestibus, et incredibili curiositate tamquam sponsa aliqua comptus et ornatus incedit, et insatiabili desiderio varias formas calceorum, caligarum, palliorum, pileorum aliarumque vestium quae nomina nondum habent investigat: et nisi omni accuratissime incisa, elaborata, ornata fuerint, frigus non pellunt, neque simplicibus contentus nisi triplicia et quadruplicia indumenta habeat, quibus etiam perticae domi vestiantur, nihil se habere putat. Alius omni genere musicorum instrumentorum ludit, omnes lusiones, artem etiam gladiatoriam didicit, omnem tripudiorum et saltationum varietatem novit, omnes amatorias cantiones memoria tenet, et qui est ejusmodi, non curiosus aut vanus, sed elegans et politus appellatur, quasi ad ista perdiscenda nati simus, quasi tempus hujus vitae, non ad peccata deflenda receperimus, quasi non in exilio, non in terra aliena, non in regione hostium sed in patria versaremur: quasi Christus magna voce non clamaverit : *Vae vobis, qui ridetis*; *quia flebitis*, quasi mors non instet a tergo, et jamjam nos abreptura videatur. Quid de aliis multo adhuc miserioribus dicemus? Quot sunt, qui cor ambitione plenum gestantes, nihil umquam somniant, nisi de gradibus, de titulis, de honoribus? Quot sunt, qui amore irretiti foeminarum, ita luto et coeno carnalium cogitationum ac desideriorum pleni sunt ut per oculos, per aures, per nares, per linguam coenum effluat, et alios etiam contaminet? *Sed usquequo parvuli* diligent *infantiam et stulti ea quae sibi sunt noxia, cupient? Usquequo gravi corde? Usquequo* diligemus *vanitatem et* quaeremus *mendacium*? Habet Deus manus auro et argento plenas, in sinum nostrum proiicere, eumque implere paratus est, si modo plumbum nostrum reiicere velimus. Habet balsamum, vinumque dulcissimum; eoque cor nostrum replere desiderat, si modo lutum et coenum nostrum effundamus; et nos mercatores insipientissimi ad illas veras et sempiternas opes, quas Deus gratis nobis venderet, oculos clausos habemus, ad ista vero caduca et fluxa, quae maximo pretio vix emuntur, tamen oculos apertos et intentos semper retinemus. Et sicut qui dicebat: *Villam emi, ne necesse habeo exire et videre illam*, qui villam nondum viderat, et tamen emerat, nondum viderat et tamen usque adeo diligebat, ut pro ea caenam divinam contemneret: nondum viderat, et tamen ita vinculis amoris ab ea tenebatur, ut necesse haberet omnia relinquere, exire, et videre illam: ita nos auditores, villam hujus mundi, mare istud magnum, in quod influunt omnia flumina vanitatum, nondum vidimus nondum bene novimus, nescimus quantum in eo amaritudinis, quantum laborum, quantum periculorum, quam duri scopuli sub aquis mollissimis lateant, et tamen ita diligimus, ut pro eo Deum animaeque salutem, vitam beatam negligamus. Clamat Deus: *Reddite praevaricatores ad cor* et nos tamen adhuc dicimus: *Necesse habeo exire et videre villam*. Quae est haec necessitas? Quis te compellit? Quis urget? Nonne si cor haberes, animae salus prae omnibus rebus te movere et urgere deberet? O si cor nostrum semel totum effunderemus ut nihil ibi vanitatis remaneret, si exueremus ac deponeremus omnem mundi amorem, si pectus vacuum et purgatum et paratum Deo exhiberemus, certe Deus, qui vacuum non minus, quam natura exhorret, continuo illud balsamo pretioso gratiae et virtutum repleret, et tunc experientia disceremus, quam excellenti bono illa fruebatur, cum dictum est ab angelo, *Gratia plena*.

Sequitur, *Dominus tecum*. Quibus duobus verbis singularis quaedam providentia Dei erga Mariam explicatur. *Dominus tecum*, inquit hoc est, merito laetari et gaudere potes virgo sanctissima; Nam quicquid agere instituas, quocumque te vertas, Dominus tibi adest, ut dirigat gressus tuos ut in nullo te opere errare patiatur. Ipse oculis providentiae suae semper te respicit, ille adiutor et protector tuus est. Simili genere locutionis legimus a Samuele dictum ad Saul: *Post haec insiliet in te Spiritus Domini, et mutaberis in virum alium*, et tunc *fac quaecumque invenerit manus tua: quia Dominus tecum est*. Quasi dicere vellet cum adveniente Spiritu Dei in te, mutatus fueris in virum alterum, age quicquid volueris, quia Spiritu Dei ageris, et Dominus in omnibus tibi aderit et cuncta opera tua prospere succedent. Sicut enim cum populus contra Dei voluntatem praelium adversus Amalech suscipere vellet, Moysem dixisse

legimus: *Nolite ascendere, non enim est Dominus vobiscum*; hoc est, non adiuvat vos Dominus, propterea si ascenditis, corruetis coram inimicis vestris. Denique in eadem significatione angelus ad Gedeonem: *Dominus tecum*, inquit, *virorum fortissime*. Quam salutationem ille prudenter intelligens, respondit continuo: *Obsecro, mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos haec omnia?* Ita Dominus cum Maria fuit, propterea quod ei providentia et auxilio quodam singulari semper adfuit, et ita singulari, ut numquam in peccatum ullum non solum mortale: sed ne veniale quidem (ut ante diximus) incidere permiserit: Cum aliis viris sanctis et amicis Dei satis praeclare agitur, si Dominus ita cum illis sit, ut cum ceciderint supponat manum, et eos collidi et conteri penitus non patiatur: at cum Maria longe aliter fuit, quam non solum non collidi, sed neque cadere unquam passus est. Fortasse etiam ad conceptionem divini verbi angelus respexit, cum ait: *Dominus tecum*. Tunc enim non solum Dominus cum Virgine, sed etiam solus Dominus cum sola virgine fuit. Neque enim ad opus Dominicae Incarnationis, opus maximum et divinissimum, et angelis et hominibus adorandum, ulli omnino praeter Deum et Virginem convenerunt.

Iam vero tertium et postremum Virginis encomium est: *Benedicta tu in mulieribus*. Quod quidem non ita accipiendum, quasi ipsa sit prae caeteris, hoc est, magis quam caeterae benedicta; sed quasi caeterae omnes maledictioni obnoxiae fuerint et ipsa sola in toto genere foeminarum benedicta. Aliae siquidem omnes vel filios non procreabant, et maledictionem ac notam sterilitatis effugere non poterant: vel procreabant illos quidem, sed Evae maledictionem incurrebant, cui dictum legimus, cum a Domino malediceret: *In dolore paries filios et sub viri potestate eris*: at virgo beatissima sola inter mulieres benedicta utramque maledictionem declinavit. Nam nec sterilis fuit, nec cum dolore peperit. Sicut enim Eva superbiae vento inflata, amplius quam par erat crescere volens, ita exigua et angusta evasit, ut in ejus utero minima etiam proles angustias pateretur, nec sine labore portari, nec sine dolore, eoque maximo et acerbissimo deponi posset: ita Virgo Deipara humilitatis virtute coelo major, terra fortior et orbe toto latior effecta eum sine labore portavit, qui portat orbem, et quem coelum et coeli coelorum non capiunt, eum ipsa utero suo conclusit, sine molestia tulit, sine gemitibus peperit. Deinde duo sunt, propter quam mulieres benedici ac laudari solent, fructus foecunditatis et flos virginitatis: quorum tamen alterum amittet necessario, quorum alterum elegerit. Proinde sola Maria inter mulieres benedicta, quae gloriam virginitatis laude fecunditatis cumulare potuit. At qualis tandem est ea foecunditas, dicat aliquis quam in Maria tantopere praedicamus? Quot filios quaeso procreavit? Num duos aut tres saltem numerare poterimus? Unum quidem auditores, dumtaxat Virgo sanctissima filium peperit, sed ita tamen unum, ut ille solus et major et melior omnibus filiis aliarum foeminarum sit: sicut etiam Deum omnibus rebus creatis naturae foecunditate anteponere non dubitamus: non quod filios multos, sed quod unum infinitum et immensum generaverit. Praeterea si omnes pii et sancti viri Christi fratres sunt, certe etiam Mariae filii sunt, atque ad ejus clementissimum sinum, et materna ejus ubera pertinere credendi sunt. Itaque sicut apostolus Paulus Christum non unigenitum Patris, sed primogenitum vocat: ita etiam apostolus Matthaeus eumdem Christum non unigenitum matris, sed primogenitum appellat: *Et non cognoscebat eam*, inquit, *donec peperit filium suum primogenitum*. Et divus Lucas: *Et factum est*, inquit, *cum esset ibi*, *impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum*. Quae cum ita sint vere Maria benedicta in mulieribus, hoc est, foecundissima super omnes mulieres, cujus tantum numerum filiorum videmus, ut vere nunc sit semen ejus sicut stellae coeli, et sicut arena maris, quae prae multitudine numerari non potest.

Quinque nobilissimas foeminas, et prae caeteris benedictas, in sacris voluminibus legimus, Mariam sororem Moysis, Annam matrem Samuelis, Ruth, Judith, Abigail: earum vero nomina, si prima litera singulorum capiatur, nostrae virginis nomen componunt, ut intelligamus eas omnes beatae Mariae quasi typos et figuras fuisse, et eas omnes laudes unam Mariam simul complexam, quae in aliis sparsae et separatae fuerunt. Haec igitur est *Maria*, quae prima inter mulieres mare rubrum saeculi hujus siccis pedibus ab humore carnalium voluptatum pertransire potuit, et ideo chorus virginum ducens, prima cantare meruit: *Cantemus Domino gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare*. Haec est Anna illa faelicissima, quae post multas lachrimas, multa jejunia, tandem a Deo filium multo Samuele majorem obtinuit, eumque statim ab infantia in templum allatum Domino consecravit. Haec est illa Ruth Moabitis, quae oblita populum suum, et demum patris sui, a sene Booz audire meruit: *Benedicta es filia tua Domino*, *quia non es secuta juvenes pauperes sive divites*; *plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel*, *ad quem venisti et sub cujus confugisti alas*: Vere enim Maria non solum populum suum et domum patris sui, sed etiam totum mundum oblita, ad Deum Israel et alas ejus confugit, neque juvenes pauperes secuta est, sed ditissimum antiquum dierum sponsum habere voluit. Haec est fortissima et castissima Iudith, quae non caput Holofernis amputavit, sed caput draconis conculcavit et contrivit, et idcirco benedicit eam omnis ecclesia sanctorum dicens: *Benedicta tu a Domino* in omni tabernaculo Jacob: *Tu gloria Jerusalem, tu laetitia Israel*, *tu honorificentia populi nostri, eo quod castitatem amaveris*: *ideo et manus Domini confortavit te, et ideo eris benedicta in aeternum*. Haec est illa prudentissima et pulcherrima Abigail, quae Davidis iram justissima indignatione succensam contra stultum Nabal mitigare potuit, et ab eo audivit: *Benedictum eloquium tuum, et benedicta tu, quae prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem et ulciscerer me manu mea*. Quis enim est Nabal, nisi

homo peccator, et quis est David, nisi Deus, et quae est Abigail, nisi Maria, quae vere mater misericordiae et peccatoribus justissimam Dei iram praecibus suis et intercessione avertit?

PARS SECUNDA

Angelicam salutationem breviter explicuimus, sequenti die Dominica, Virginis responsionem (si tamen Deo placuerit) exponemus. Nunc quia parum temporis superest, nec solum quaestiunculas, nec inutiles nec injucundas, nec a proposito alienas proponam et solvam.

Quaero igitur primum,quae causa sit,cur omnes concionatores initium dicendi a salutatione angelica faciant? Unde enim tanta dignitas salutionis angelicae,ut ea potius oratores utantur,quam alia prece? Duae mihi in praesentiarum rationes occurrunt.Primum enim illud concionatores fortasse cogitant,beatissimam Deiparam,qua die salutationem angelicam audivit, ea verbum Dei, quod antea,neque videri neque audiri neque capi poterat,humana carne quasi vestivisse, atque effecisse, ut non solum videri et audiri, sed etiam manibus tangi potuerit, juxta illud b. Joannis: *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, et manus nostrae contrectaverunt, de verbo vitae.* Itaque propterea eamdem virginem initio dicendi omnes salutant, ut ipsi quoque precibus ejus adiuti, eam copiam, eam facultatem, eam ubertatem, eam facilitatem orationis obtineant, qua verbum Dei, quid pertractandum susceperint, ita plenum atque perspicuum faciant, ut pene manibus sentiri possit, et ab omnibus qui audiunt, etiam tardioribus et rudioribus capiatur. Deinde munus concionatoris, munus angelicum est, et sicut angelus Gabriel ad virginem desponsatam viro missus est, ut ea virtute Spiritus sancti conciperet Filium Dei; ita concionatores ad ecclesiam mittuntur,quam apostolus Paulus despondit *uni viro virginem castam exhibere Christo*, ut ea quoque Filium Dei fide concipiat, charitate pariat, bonis operibus nutriat. Quocirca merito virginem Dei Matrem salutant,ut quae ab angelo salutata Christum non solum spiritu, sed etiam carne concepit, illud eis a Domino precibus suis obtineat, ut et ipsi angelica puritate munere suo fungantur, et ecclesiae virginis, ad quam mittuntur, felix conceptus partusque succedat.

Altera quaestio est, qua specie angelus Gabriel beatissimae Deiparae se ostenderit? Quemadmodum enim tribus oculis diversorum generum homines vident, oculo corporis, oculo cordis, oculo mentis: sic etiam tribus modis angeli hominibus se videndos exibere solent, in imagine, in natura. Ac ut a postremo incipiamus, in sua, ac propria substantia et natura non nisi oculo mentis angeli videri possunt. Sunt enim natura mentes quaedam spirituales, ab omni materia liberae,omnisque corporeae qualitatis expertes.Spiritus autem ac mens, spiritu dumtaxat ac mente comprehendi potest.Itaque angelorum substantiam atque naturam, ita ut est in se sola mentes beatorum vident. Porro in imagine angeli oculo cordis videntur, hoc est, sensu quodam interno, qui a Graecis φαντασια, a nobis cogitatio dici potest. Ita sanctus Joseph beatae Mariae sponsus, ita Magi, qui ex Perside ad Christi incunabula stella duce venerunt, ita alii nonnulli sanctos angelos per quietem vidisse credendi sunt. Legimus enim apud Matthaeum: *Ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph.* Et rursum de Magis: *Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem per aliam viam reversi sunt in regionem suam.* Jam vero luminibus istis oculisque corporis in corpore ex aere assumpto angeli videntur: non enim proprio ac naturali,quod nullum habent, neque in corpore aliquo vere humano, quasi angeli naturam nostram aliquando ita assumant, ut unus et idem verus angelus et verus homo dici possit. Id enim Origenes sensit, ejusque sententiam tamquam explosum errorem divus Hieronymus in Malachiam et Aggaeum scribens reprehendit. Est enim solius Dei proprium summumque ac singulare miraculum supra naturae potestatem, supra intelligentiam rationis, et penitus sine ullo exemplo solisque Dei Filio reservatum, ut duabus perfectis naturis in unam coeuntibus personam, unus et idem verus Deus et verus homo esset. Corpora igitur, quibus angeli Abrahae, Loth, Josue, Gedeon, Tobiae aliisque tam multis non solum se audiendos, sed etiam manibus tangendos praebuerunt, ex aere sumpta erant. Possunt enim angeli virtute quadam admirabili atque arte, qua praediti sunt, aerem in corpus densum, ac solidum cogere, eidemque varias membrorum figuras variosque colores attribuere, atque ea corpora ita movere, ut humana vera ac viva, non quidem sint, sed tamen omnino esse videantur. Qua igitur forma archangelus Gabriel beatae Mariae virgini apparuit? Qua specie sese prodidit? Dubitari non potest, auditores,quin in corpore assumpto. Quid enim aliud illa verba significant: *Et ingressus Angelus ad eam dixit*: nisi angelum Gabrielem corpus accepisse, quo ad virginem ingrederetur, quo loqueretur, quo cerneretur? Deinde oportebat virginem certissimam esse de nuncio, et multo sunt certiora, quae in luce videmus, quam quae nocte somniamus, et quae auribus corporis, audiuntur, quam quae sola cogitatione capiuntur. Illud etiam conveniebat; ut sanctus angelus beatae virgini apparens, eam formam susciperet, ac suscipiendo honoraret, quam ab ipso Deo paulo post suscipiendam et consecrandam esse nequaquam ignorabat. Itaque pulcherrimi atque splendidissimi juvenis formam imitatus est, sed habitu quodam, et specie augustiore, quam caeteri homines videri soleant, ut facile possit intelligi aliquid hominem majus et praestantius in eo corpore latere, neque hominem mortalem, sed angelum coelestem advenisse.

Sed ubi, quaeso, virginem nostram sanctus angelus offendit? Haec enim est postrema quaestio, quae nobis explicanda superest. Num igitur angelus Gabriel virginem nostram in plateis vagantem reperit? Aut certe in domo aliqua, ubi convivium celebraretur, et saltationes ac tripudia ageretur? Minime vero. Neque enim tunc licentiati et docto-

res creabantur, si adolescentes et puellas ad choreas ducendas invitarent : et ignem ad stupam admoventes, concupiscentiae flammis augerent. Neque sancti ejusmodi domos praesentia sua aut visitatione dignantur. Ubinam ergo sanctus angelus virginem nostram reperit? Domi suae clausam in cubiculo, ut veras virgines decet: *Sola*, inquit b. Ambrosius *in penetralibus, quae nemo virorum videret solus angelus reperiret.* Et b. Bernardus: *Suspicandum*, inquit, *non est quod apertum invenerit angelus ostiolum virginis. Clauserat illa hora suum seper se habitaculum virgo prudentissima, sed hominibus, non angelis. Proinde etsi ad eam potuit intrare angelus, sed nulli hominum facilius patebat accessus.* Atque hoc est, quod b. Lucas expressit, cum ait: *Ingressus angelus ad eam.* Et quod de ea in Canticis canticorum legimus, dicente sponso: *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.* Preciosas et nobiles plantas, et quae de ultimis terris allatae, vix usquam inveniuntur, non solemus in apertis campis collocare, ubi et ventis, et frigoribus et bestiis et latronibus pateant: sed in conclusis munitisque pomariis. Ita igitur et b. Maria merito domi se continebat, quod esset planta illa singularis, cujus *pretium* procul *et de ultimis finibus*, et quae fructum saluberrimum ad salutem omnium gentium paritura erat.

Quid vero nos hinc colligere debemus? Illud nimirum, ut si ab angelis sanctis visitari, si eorum colloquiis frui, si gratia Dei repleri, si Dei Filium sanctis desideriis concipere, et bonis operibus parere volumus, discamus habitare nobiscum, diligere solitudinem, fugere frequentiam hominum, eorum praesertim, qui nihil nisi de mundo cogitant; saepe in cubiculum cordis intrare, ibique extra tumultum et strepitum rerum hujus mundi obstructis diligenter portis ac fenestris sensuum corporis nostri, cum Deo et sanctis, angelis confabulari, et de rebus vere magnis cum eis conferre, de vita aeterna, de salute animae, de magnitudine coelestis gloriae, de horrore atque aeternitate poenarum gehennae, de illa humilissima atque ardentissima charitate, qua Deus ita nos dilexit, ut filium suum unigenitum daret. Neque dixeris mihi, ista est vita perfectorum, non omnes possumus esse perfecti Haec enim est vita Christianorum, qui omnes perfecti esse debent, *ut* sint *filii Patris* sui, *qui in coelis est.* Deinde, qui hic sumus, magna ex parte vel homines ecclesiastici, vel bonarum artium studiosi sumus: et homo quidem Ecclesiae, homo Dei, homo sacratus, quid aliud cogitare debet, quam quomodo placeat Deo? Quid ei tam proprium esse potest, quam habitare secum, et dies noctes in lege Domini meditari? Qui vero ad studia doctrinae, honestarum artium huc venerunt, si opibus sapientiae et eruditionis pectus implere desiderant certe ita agere debent, ut semper oratio lectioni et lectio orationi succedat.

Si vero haec ita se habent, quanto jure auditores meos, et praesertim ingenuos adolescentes, admonere possum ut convivia declinent, sphaeristeria fugiant, symposia detestentur, a tripudiis et saltationibus tamquam ab igne se abstineant? Si enim apostolus Paulus scurrilitatem, et stultiloquium, et hujusmodi alia, quae ad rem non pertinent, tam severe prohibet, ut ne nominari velit inter nos, *sicut decet sanctos*, quanto magis insaniam tripudiorum et chorearum vetuisset, quae non solum ad rem non pertinet, nec solum vana et otiosa, sed etiam periculosa, et perniciosa est? Etsi angelus sanctus dominos invenire, et orationi vel lectioni intentos esse desiderat, quomodo credibile; eum ad ea loca venturum, ubi compotationes vel tripudia exercentur, et ubi daemonum catervas adesse, imo et praeesse dubitari non potest? Nam et b. Chrysostomus ait: *Ubi saltus lascivus, ibi diabolus certe adest, et his tripudiis diabolus saltat.* O si quis vobis in mediis choreis oculos aperiret, ut daemonum frequentiam tripudiantibus admixtam cernere possetis! O si quis vobis aliquando demonstraret, quanta illi sollicitudine ad singulos saltantium accedant, et invisibilibus follibus concupiscentiae fornacem virorum erga mulieres, et mulierum erga viros accendere satagant, et quomodo ipsi quoque saltent, quomodo tripudient, quomodo gestiant, quomodo exultent, quomodo triumphent, quomodo inter se clament: *Euge, euge, devorabimus, devorabimus eos.* Ac tum praesertim, cum aliquos vident foedis amoribus implicatos; quibus offenditur Deus, impediuntur ingenia, exhauriuntur marsupia, optimae spei adolescentes perduntur, et domus ac civitates stupris, atque adulteriis replentur, multique se filias virgines habere credunt, ante eas uteros gestare coeperint. Ista enim sunt lucra chorearum, lucra daemonum, damna hominum. Itaque recte d. Ambrosius: *Saltet*, inquit, *sed adulterae filia: quae vero pudica est, quae casta est, religionem discat, non saltationem.* Neque vero te saltationibus operam dare dicas, ut corpus exerceas. Non enim desunt mille artes corpus exercendi. Si domi pomarium habes, sume sarculum vel ligonem, et in horto aliquid operis facito, neque tibi turpe esse ducas, quod summi reges Assuerus, Cyrus aliisque plures sibi honestum ac decorum putaverunt. Quod si id non placet, egredere civitatem, perambula campos apertos, ubi neminem offendes, neque ab aliquo offenderis, ibique si cupis currito, saltato quantum libet: at cum puellis choreas ducere, et tanto animae periculo ac detrimento corpus exercere, nulla ratio permittit. Quid enim? Num ut digitum curares caput tibi faceres amputari? Non opinor. At multo certe nobilior est anima corpore, quam caput digito. Quae igitur est ista prudentia, pro sanitate corporis, animae vitam in discrimen adducere? Sed inquis? Ego me ipsum satis novi, et saepius choreis interfui, nec unquam turpe aliquid cogitavi. Sit plane ut dicis quamquam aegre omnino id credi potest. Sed unde nosti semper ita esse futurum? Et quod scis, quod illa patiatur, cum qua tripudias? Quid cogitet, quid cupiat, quid meditetur, quomodo uratur? At non eo animo, inquies, ad choreas accedo, ut aliqua ad libidinem concitetur. Recte. Sed si quis tibi colaphum infigeret ac diceret, Noli aegre ferre, non enim eo animo feci, ut tibi nocerem, quid tibi videretur? Num tibi igitur placet, ut

propterea anima illa pereat, pro qua Christus mortuus est? Apostolus Paulus non comedet carnes in aeternum, si in eo frater scandalizatur; et tu ab una eaque minima voluptate non abstinebis, ne proximam tuam animam, occidas? Si oculus tuus scandalizat te, hoc est, si occasionem peccandi tibi praebet, eruere eum juberis, et proiicere abs te. Et consuetudinem istam abscindere, et proiicere abs te non poterit, quae tantam occasionem, et tibi et aliis praebet, et majorem vix cogitare possimus? Juvenis quidam formosissimus, ut d. Augustinus lib. quaest. veter. et novi testamenti, quaestione 115. auctor est, cum videret multas foeminas propter sui corporis formam, turpibus desideriis uri, ipse sibi faciem turpi vulnere dehonestavit, idque eo solum fecit, quod Christianus esset, nulloque modo ferendum esse judicas, ut christianis christianus peccandi materiam adferret. Et tu tam dilicatus christianus eris, ut non saltem exigua delectione carere possis, ne ubi et aliis peccandi materiam praebeas? Sed nolo esse prolixior, tantum quaeso, ut nos recordemur esse christianos, et ejusmodi vanitatibus repudiatis cor nostrum ad angelorum illustrationem, et divinam visitationem, ac Spiritus sancti consolationem praeparemus. Cui cum Patre et Filio omnis honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO III.

SUPER

Missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, etc. *Luc.* 1.

SYNOPSIS

Textus evangelici continuatur explicatio; et quomodo b. Virgo angelicam salutationem exceperit praesens declarat concio. Ubi praecipue quinque virtutes in b. Maria eluxisse disertis verbis manifestatur, scilicet verecundiam, virginitatem, constantiam, prudentiam et humilitatem, quarum priores duae turbationem et metum; duae sequentes silentium et cogitationem in virgine excitarunt: quas omnes comitata est eximia humilitas. Tres humilitatis gradus enarrantur, et quanto studio Christus triginta annis integris hanc virtutem docuerit, ostenditur. Quam pauci ad primum gradum, pauciores ad secundum, paucissimi ad summum pertingant, cum luculentia superbiae humanae descriptione, declaratur, et quam perfecte ad summum illum humilitatis gradum Maria penetraverit, et quaenam vero sit humilitas, priori parte docetur.

Pars altera aliam textus particulam explicandam suscipit, ostendendum se offert, quomodo apparitio boni angeli a daemoniaca discerni possit. Quanta sit dignitas esse Matrem Dei. Haereticorum variorum, Christum ex Maria corpus sumpsisse negantium, impiae blasphemiae redarguntur. Quam necessarium fuerit, mundi salvatorem Deum et hominem esse, demonstratur. Varii modi, quibus Christus in Jesu fuit praefiguratus, enumerantur. Quanta sit vis nominis Jesu multis testimoniis probatur: et mysterium quinque litterarum ejus enucleatur. Tandem quatuor genera hominum producuntur, primum eorum, qui Jesum concipere omnino non volunt. Secundum eorum, qui conceptum sua negligentia enecant. Tertium eorum, qui jam natum non conservant. Quartum denique eorum, qui b. Virginis exemplo eum usque ad mortem conservant.

Quam vere ac sapienter, auditores optimi beatus Ambrosius beatissimae Deiparae laudes praedicans dixerit: *Talis fuit Maria, ut ejus unius vita omnium disciplina sit.* Cum ex aliis multis divinae scripturae locis, tum vel maxime ex eo, qui hodierna oratione tractandus occurrit, facile potest intelligi. Etenim ex historia evangelica dominicae Incarnationis hodie suo ordine pars illa explicanda se offert, in qua b. Lucas exponit, ad quem modum virgo sanctissima angelicam salutationem exceperit. Qui quidem locus plures fere virginis praeclaras virtutes indicat, quam verba contineat.

Quae cum audisset, inquit beatus Lucas, *turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis esset ista salutatio.* Quis in isto silentio et commotione, tacitaque virginis cogitatione, virgineam teneramque verecundiam, prudentiae zelum singularem, virilem in foemina constantiam, consilium, ac prudentiam admirabilem, veram profundamque humilitatem elucere non videat? Duae siquidem priores virtutes, verecundia et virginitas, turbationem et metum; duae posteriores, constantia atque prudentia, silentium et cogitationem in animo virginis pepererunt. Porro humilitas, quae quinta et prostrema, sed non postremo loco ponenda est, tam ad turbationem, quam ad cogitationem merito referri potest.

Primum igitur, ut singulas virtutes in virgine breviter ostendamus, non consueverat sancta Virgo cum viris, ac praesertim adolescentibus, et in cubiculo et sine teste sola cum solis confabulari, propterea cum repente angelum, formam pulcherrimi juvenis praeseferentem, in cubiculum ingressum vidit, et se blande salutantem audivit, merito ex verecundia turbata est. Numquam enim ut beatus Hieronymus ad Eustochium scribit, eo modo a viro salutata fuerat. Deinde virgo sapientissima non ignorabat foeminarum benedictionem ad foecunditatem praecipue referri solere. Legerat enim profecto? *Et creavit Deus hominem ad imaginem et similitudinem suam, masculum et foeminam creavit eos: benedixitque illis Deus et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram*, et item *Dixit quoque Deus ad Abraham; Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram; et benedicam illi, et ex illa dabo tibi filium*, et rursum: *Super Ismael quoque exaudivi te: ecce benedi-*

eam ei, et augebo et multiplicabo eum valde et infra: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et sicut arenam, quae est in litore maris.* In quibus et aliis multis similibus locis, nihil est aliud Deum alicui benedicere, quam foecunditatem ad filios procreandos tribuere. Cum igitur se benedictam in mulieribus salutari audiret, quid aliud suspicari poterat, quam sibi eximiam foecunditatem ab angelo promitti? Cum vero ea foecunditas, cum proposito virginitatis, quod animo conceperat, et voto etiam coram Deo firmaverat, tam aperte pugnaret, nonne merito virgo castissima, de thesauro virginitatis suae vehementer solicita, turbari debuit, et cogitare qualis esset ista salutatio? Itaque *turbata est in sermone ejus, et cogitabat,* cur ego benedicta in mulieribus salutor, quae jam dudum benedictioni foeminarum nuncium remisi? Quid mihi cum foecunditate, quae soli Deo placere et virum omnino ignorare decrevi?

Verum quamquam verecundia et virginitas alicujus commotionis et timoris causa erant, tamen non ita perturbata est, ut inops consilii fieret, nesciretque quid agere deberet, sed contra potius, quod summae constantiae et prudentiae fuit, animo praesenti ac erecto apud se tacita cogitabat, quid sibi vellet ea salutatio, et omnia verba, quae ab angelo audierat, diligenter secum animo expendebat. Nondum scriptum erat ab apostolo Iacobo: *Sit autem omnis homo velox ad audiendum tardus autem ad loquendum,* atque id tamen virgo prudentissima a Spiritu sancto edocta solerter observabat. Prima parens generis humani cum non angelum, sed colubrum humana voce loquentem, et non rem quamcumque, sed divinitatem pollicentem audiret, non tantae prudentiae fuit, ut si turbari nolebat, saltem apud se parumper cogitaret, qualis ea promissio esset; sed incredibili levitate serpenti credens. Deo incredula, seipsam et nos omnes, quos quasi in utero gestabat, in hanc vallem aerumnarum misera praecipitavit. Contra vero Zacharias, cum Gabriel angelus in templo astitisset, et filium Dei nomine promisisset, non solum vehementer perturbatus est, et magnus *timor* ut beatus Lucas ait, *irruit super eum,* sed etiam quasi oblitus, quam multi ante se, et senes et steriles Dei beneficio filios insignes genuissent, angeli verbis fidem, ut par erat, non adhibuit. At virgo fortissima et sapientissima, inter levitatem atque audaciam Evae, et tarditatem ac metum extremum Zachariae media incessit, et nec ad dextram, nec ad sinistram declinans, turbata quidem est ex verecundia et zelo pudicitiae, sed interim ex fortitudine, et prudentia animo infracto *cogitabat qualis esset ea salutatio.*

Quinta restat causa turbationis ac silentii beatae Mariae, quae, ut ante diximus, ejus maxima et profundissima humilitas fuit. Quamquam enim gratia et virtutibus plenissima, et apud Deum gratiosissima erat; tamen nihil horum in se agnoscebat et quanto apud Deum major et sublimior, tanto in oculis suis abjectior et vilior erat. Itaque propterea cum se tantis laudibus ab angelo praedicari, gratia plenam appellari et omnibus foeminis anteponi videret, non potuit non commoveri et cogitare, quid sibi vellet ista salutatio. Justus enim dum laudatur in facie, flagellatur in corde: et ut sapiens ait; *Quomodo probatur in conflatorio argentum et in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantis.* Et quoniam haec est praecipua causa, cur virgo sanctissima non statim angelo responderit, ut perspicue intelligatur, quam praeclara et rara sit virtus, quam beata Maria ista sua turbatione nos docuit. Enumeremus (si placet) humilitatis gradus.

Quot sunt humilitatis gradus? Tres. Unus incipientium, alter proficientium, tertius perfectorum. Primus eorum est, qui seipsos in speculo veritatis inspicientes et sordes et maculas suas turpitudinem ac foeditatem suam cognoscentes, sibi displicere ac seipsos horrere incipiunt. Alter eorum est, qui non solum ipsi seipsos pauperes, et nudos ac peccatores agnoscunt; sed etiam gaudent se ab aliis tales haberi, quales ipsi se habent. Quocirca nec falsas laudes admittunt, nec vera vitia excusant; nec adulatores patiuntur, nec justos reprehensores aegre ferunt, quin potius sicut ipsi sibi displicent, suamque turpitudinem oderunt, ita ab aliis contemni ac despici, et tamquam purgamenta hujus mundi reiici desiderant. Tertius eorum est, qui cum multis et magnis Dei donis praediti sint, atque ad culmen perfectionis ascenderint, tamen, viles atque abjecti sunt in oculis suis, neque se ulli aliorum, aut verbis aut factis anteponunt; sed omnibus potius ex vera humilitatis virtute subiiciunt: non secus atque arbor quo magis fructibus oneratur, eo magis ramos suos ad terram inclinat. Hic est summus ac supremus humilitatis gradus: hic vertex humanae perfectionis; huc Maria vel sola vel cum paucis admodum ascendit. Haec est altissima illa Philosophia, ad quam docendam Dei Filius de coelo descendit: nam cum ad caetera tradenda tres annos sufficere putaverit, in hac una ostendenda, totos triginta annos consumere voluit: quamquam nec aliis tribus umquam ab hujus virtutis commendatione cessavit. Quid enim putatis Dominum a die, qua natus est, usque ad annum trigesimum fecisse? Certe neque populos docuit, neque signa et prodigia fecit, neque ulla praeclara opera in conspectu populi edidit: nam nec praecursorem suum praevenire debuit, quem constat anno aetatis Domini trigesimo ex eremo primum prodiisse: et aperte b. Ioannes mutationem aquae in vinum, quae post annum Domini trigesimum facta est, initium signorum ejus scribit fuisse. Denique si magnifica illa opera multo ante annum trigesimum efficere coepisset, quomodo ita obscurum ejus nomen ac fama tamdiu esse potuisset, ut etiam post annum trigesimum, faber et fabri filius appellaretur, cum posteaquam miraculis coruscare coepit, brevissimo tempore ita in tota Palaestina innotuerit, ut filius David etiam a caecis vocaretur? Quid igitur toto illo tempore egit? Num semper otiosus fuit, qui ad salutem nostram procurandam venerat? Imo vero numquam minus otiosus fuit. Quid igitur egit? Gladium humilitatis fabrificavit, quo superbissimo giganti Goliath caput amputaret: hoc est,

seipsum exemplum perfectissimae et verissimae humilitatis constituit, ut merito dicere posset; *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Quanta enim illa humilitas erat hominem Deum et sibi suae conscium majestatis, inter homines quasi unum de turba versari et fabrum et fabri filium, hominem rudem, imperitum, simplicem haberi? Si quis nostrum aliqua eruditione vel nobilitate ut cumque clarus forte ad eum locum deveni at, ubi ejus eruditio aut nobilitas ignoretur, et errore hominum tamquam indoctus et obscurus contemnatur, quomodo is uretur interitus? Quam vehementer cupiet occasionem aliquam offerri, qua seipsum prodat? Ut igitur nos quamvis magnam tum nobilitatem, tum eruditionem consecuti, et nobiles et sapientes videamur; tamen ignorari. contemni, despici, nihili fieri velle disceremus Dominus noster tam longo tempore, ignorari, contemni, despici, nihili fieri, rusticus, imperitus, inutilis haberi voluit. Credibile siquidem est, homines, qui eum ab infantia noverant, saepe dicere solitos, o quam egregie nostram exspectationem iste fefellit? cum esset puer magnam de se spem concitavit, multa promittebat, videbatur aliquid magni futurus, et ecce jam crevit et neque litteras novit, neque saltem procurat, ut discat, nihil facit, quod non quilibet facere posset. At de quo tandem et quamdiu ista dicebantur, auditores? Nempe de eo, qui Deus erat, summa et infinita sapientia, et non dies paucos, sed annos multos ista dicebantur. O utinam ex tanta medicina morbum nostrum, et ex tanta misericordia miseriam nostram intelligeremus. Magna enim miseria est superbus homo; sed major misericordia est humilis Deus: et ex tam immensa misericordia, nondum miseriam nostram intelligimus. Certe enim Deus doctrinam humilitatis non multis, sed paucis vel paucissimis potius ac rarissimis persuasit. Quotus enim quisque est, qui vel primum gradum humilitatis attigerit? Ubi sunt, qui seipsos vere cognoscunt, et qui sibi displiceant qui seipsos oderint? qui se vere malos, vere inutiles, vere abiectos et viles existiment? Et tamen apostolus clamat: *Qui se existimat aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.* Non ait. Qui se magnum, optimum, sanctissimum, sed qui aliquid se putat, qui aliquid se valere, aliquo loco dignus sibi esse videtur, ipse se seducit. Neque Dominus ait, cum legem transgressi fueritis, tum dicite servi inutiles sumus: sed *cum feceritis*, inquit, *omnia, quae praecepta sunt vobis*, tum *dicite, Servi inutiles sumus*: *quae debuimus facere fecimus.* At si in primo atque infimo gradu humilitatis, tam paucos invenimus, quanto pauciores reperiemus, in secundo? Ubinam gentium quaeremus eos, qui licet ipsi utcumque se noverint, tamen ab aliis tales haberi, ac dici velint, quales ipsi se esse sciunt? Nonne quotidie id experimur, ut si nostrae falsae laudes praedicentur statim animo intumescamus, vultum ad gravitatem componamus, ac tales nos esse credi cupiamus? Et contra, si nostra vera vitia, quae nos ipsi conscientia teste in nobis cognoscimus, ab aliis reprehendantur, nonne statim erigimur, indignamur, commovemur, et verbum tam leve et tam verum longo tempore concoquere, ac digerere non valemus? Quod si aliquando nos ipsi vel laudes nostras refellimus, aut extenuamus, vel certe nostra vitia accusamus; nonne si in intimas latebras cordis penetremus, ibi videbimus ea omnia ex majore superbia proficisci, qua superbi dici timemus et humiles haberi desideramus? Quid? In ipsa confessione peccatorum, quam tamquam rei laesae majestatis divinae ad pedes sacerdotis deponimus, posteaquam scelera atque flagitia nostra confessi ac detestati sumus si in ea sacerdos paulo vehementius invehatur, nosque paulo acrius reprehendat, nonne aliquando molestissime ferimus, et quasi injuriam accepissemus, commovemur, et ea vel extenuare vel excusare. vel etiam negare conamur, quae confessi sumus? O superbiam, o nequitiam, o hypocrisin cordis humani. Vere hypocritae sumus et nostra conscientia teste sumus, et tamen dici nolumus. Vere *mendaces filii hominum ut decipiant*, et decipiantur, *de vanitate in id ipsum.* Vere quamdiu tales sumus, non in veritate, sed in vanitate ambulamus. Vere *pravum est cor hominis et inscrutabile, et quis cognoscet illud*? Sed si haec ita se habent, num spes ulla remanet ut aliquos in tertio ac summo gradu reperiamus? Si pauci sunt qui in suis sordibus non delectentur, et pauciores, qui vera sua vitia reprehendi sinant, si paucissimi, qui falsis laudibus non gaudeant, si pene nulli, qui sine fundamento et ad solam suspicionem boni, quod se habere vel esse, sibi videntur, non superbiant ubinam, erunt, qui vere multis et magnis Dei donis ornati, aliis nec se praeferant, nec praeferri velint? *Et tamen*, ut d. Augustinus loquitur, *non utile solum, sed etiam plane necessarium est, ut mensura humilitatis uniuscujusque ex mensura magnitudinis ipsius sit, juxta illud Sapientis*: *Quanto magnus es, tanto humilia te in omnibus. Magnitudini enim est periculosa superbia, quae amplius amplioribus insidiatur.* Alioqui vir magnus, vir doctus, vir sapiens, addo etiam vir castus vir fortis, vir misericors, quid aliud sine humilitate erit, quam magna arbor sine radicibus vel magna domus sine fundamento, quae levi ventorum aut aquarum impulsu prosternitur? Et sane sicut accensa candela, quantum aliis prodest, tantum sibi nocet, quae ardendo et lucendo seipsam paulatim consumit, et quanto magis excitatur, ut clarius luceat, tanto seipsam celerius perimit; sic et qui doctrina et eruditione illustres alios docent nisi in humilitate fundati et radicati sint, quantum aliis prosunt, tantum sibipsis nocent, et saepe instar aquae alios purgant, et coelo dignos efficiunt, et ipsi interim superbiae coeno sordescunt et in cloacam gehennae proiiciuntur. Sed ad virginem nostram redeamus.

Quicquid de aliis sit, beatissimam Deiparam in hoc summo et excellentissimo gradu humilitatis perpetuo conversatam esse, dubitari non potest. Vere enim gratia plena, vere benedicta in mulieribus fuit: nec angelus sanctus a mendacio et assentatione legationem suam exordiri voluisset. Itaque habuit prorsus unde prae omnibus angelis

et hominibus gloriari posset. Sed numquid fecit? Nihil minus. Tantum enim abest, ut magnitudinem atque excellentiam virtutum suarum unquam iactaverit, ut eam ne agnoverit quidem. Hinc enim audita illa magnifica angeli salutatione, vehementer mirabatur, et *cogitabat qualis esset ista salutatio*, unde sibi tantae laudes tribuerentur, quarum ne minimam quidem partem in se agnoscebat. Hinc etiam postea cum Dei Filium, non spe ac desiderio, sed reipsa jam gestaret in utero, et non angelo credere necesse haberet, sed ipsa sentiret, sine viri opera se concepisse, et lumine Spiritus sancti mentem ejus illustrante aperte cognosceret, Deum verum, veri Dei Filium esse, quem utero suo gerebat, nihil inde animus ejus intumuit sed statim *exurgens ascendit in montana cum festinatione*, ut cognatam Elizabeth salutaret et major minori, mater Dei matri praecursoris, regina ancillae ad tres menses ministraret. Et cum ab ea summis laudibus efferretur, atque audiret; *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me*? Et, *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui. Et, Beata quae credidisti, quoniam perficientur in te, quae dicta sunt tibi a Domino*: quid humilis virgo respondit? Numquid aliquid suae virginitati, suae sanctitati, suis meritis attribuit? Nihil omnino: sed totum gratiae ac benignitati Domini adscripsit; *Magnificat*, inquit, *anima mea Dominum, et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo*: *quia respexit humilitatem ancillae suae*. Ubi non virtutem humilitatis praedicat; sed abiectionem, parvitatem, nihileitatem, nihilum suum agnoscit. Propterea inquit; *Magnificat anima mea Dominum*, quia nihil in me dignum tanto suo munere videns, tamen abjectionem et vilitatem meam respicere dignatus est. Haec est humilitas, auditores, humanitas vera, humilitas cordis, quam imitari debemus, quae seipsam deprimit et Deum exaltat. Vis Deum valde efferre, laudare, exaltare? Imitare Mariam, deprime atque humilia teipsum. Sicut enim in libra quantum una lanx deprimitur, tamen altera elevatur, ita quanto minus sibi homines tribuunt tanto plus tribuunt Deo, et quo se magis deprimunt, eo magis Deum extollunt. Et contra homines impii atque superbi, quanto sibi plus tribuunt, tanto minus tribuunt Deo, et quo seipsos magis extollunt, eo Deum magis deprimunt. Quia vero Deus honorantes se honorat, et contemnentes se contemnit, inde vere, qui se usque ad profundum humiliaverit, usque ad coelum exaltabitur, et qui se usque ad coelum exaltaverit, usque ad profundum inferni demergetur.

PARS SECUNDA

Quoniam b. Maria, audita angeli salutatione, nihil respondit, sed *turbata in sermone ejus, cogitabat qualis esset ista salutatio*, praeterea sanctus angelus antequam legationem suam exponat, animum virginis ab omni metu et suspicione doli et insidiarum liberare cupiens: *Ne timeas*, inquit, *Maria, invenisti enim gratiam apud Deum*. Proprio nomine eam appellat, et ne timeat jubet, ut se familiarem et amicum doceat, a quo nihil mali timendum sit. Magnus Antonius apud Athanasium de angelis et daemonibus disputans, eo bonorum et malorum visitationem angelorum internosci ac discerni posse demonstrat quod angeli sancti, licet initio nonnihil exterreant, tamen continuo metum et pavorem omnem abstergunt, et gaudium ac laetitiam in animis relinquunt eorum, quos visitant, Daemones vero horrorem incutiunt, sed animum refovere et consolari nequaquam noverunt, quin potius pavorem duplicant, stuporem ingerunt, et usque ad profundam impietatis foveam, ut homines sibi prosternantur, impellunt. Hinc angelus Raphael Tobiae parentibus ait; *Pax vobis, nolite timere*. Et Angelus Gabriel prophetae Danieli; *Noli metuere Daniel*. Et Zachariae; *Ne timeas Zacharia*. Et pastoribus; *Nolite timere*. Hinc etiam modo idem Gabriel, ut se vere angelum sanctum demonstraret: *Ne timeas*, inquit. *Maria*: nihil hic fallaciae, nihil adulationis, nihil insidiarum suspiceris, neque mireris, quod te gratia plenam et benedictam in mulieribus salutaverim; *Invenisti enim gratiam apud Deum*. Ille te talem gratia et benignitate sua fecit, qualem dixi. Neque ego id meritis tuis, quae ipsa non agnoscis, sed dono gratiae Dei totum adscribo.

Qua oratione finita, et omni ex animo Virginis metu depulso, angelus Gabriel his verbis nuncium quod adferebat, exponit: *Ecce concipies in utero et paries filium et vocabis nomen ejus Jesum hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus et regnabit in domo Iacob in aeternum, et regni ejus non erit finis*. Haec est tota atque integra legatio, cujus nos hodie priorem partem breviter exponemus: posteriorem in Dominicam sequentem differemus. Primis igitur verbis alludere voluit angelus ad vaticinium Isaiae, ut virgo prudens nuncium audiens, ex ipsa forma verborum intelligat, se illam felicissimam mulierem esse, quam Isaiae vaticinium intuetur. Sicut enim Isaias dixerat; *Ecce virgo concipiet et pariet filium et vocabitur nomen ejus Emmanuel*: ita et Angelus dicit; *Ecce concipies et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum*.

Porro his verbis primum summa et infinita quaedam nobilitas, atque dignitas b. Mariae explicatur, ut merito exclamare potuerit: *Ex his beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus*: nam cum mater et filius inter se referantur: sicut Filius Dei est infinitum quoddam bonum; ita matrem esse Dei tanta et tam eximia praestantia est, ut prope infinita esse videatur. Accedit vero ad cumulum felicitatis, quod hoc tam excellenti bono, non solum beata Maria fruitur, sed sola ipsa fruitur. Multi enim patriarchae, multi prophetae, multi reges, multi apostoli, multi martyres, multae virgines fuerunt: at mater et virgo et Mater Dei, sola Maria fuit, ejus hoc solius privilegium est. In caeteris multum est, si anima tam pura et sancta reperitur, ut Dei sapientiam hospitio incipere digna sianeque majus aliquid ponere sapiens in laudibus

sanctorum potuit, quam quod anima justi sedes sit sapientiae. Quanta igitur felicitas, quanta puritas quanta integritas Mariae, cujus non anima modo, sed etiam et caro sedes est sapientiae? Cui ab angelo dicitur; *Ecce concipies et paries filium*: et quae sine mendacio dicere poterat; *Cor meum et caro meo exultaverunt in Deum vivum.* Et, *Sitivit anima mea in te, quam multipliciter tibi caro mea.*

Deinde haec ipsa verba: *Ecce concipies et paries filium*,omnes illas haereticas blasphemias refellunt, quas olim Marcion, Apelles, Manichaeus et nostris diebus Schwenckfeldiani, et quidam Anabaptistarum commenti sunt,nihil ex Maria Christum accepisse. Ac praesertim blasphemiam evertunt Valentini, qui ut est apud Tertullianum,Christum de coelo corpus attulisse,et per Mariam tamquam per fistulam transiisse, docebat, nec non scelestissimi Copronymi,qui ut refert Suidas,Christum auro, Mariam loculis comparabat, ut sicut loculi tam diu magnifiunt, donec pleni sunt auro: ita Mariam eo solum tempore colendam atque honorandam efficeret, quo Christum gestabat in utero. Verum haec et hujusmodi blasphemias et horrenda deliria, nec tam errores, quam furores hominum perditissimorum, uno verbo evangelista, vel potius angelus Gabriel apertissime confutavit, cum ait: *Et paries filium.* Aliud est enim Christum in utero Mariae utcumque fuisse, aliud ita fuisse ut ab ipsa conceptus ac genitus, et verus ac naturalis ejus filius fuerit. Alioqui etiam in ulnis Simeonis eumdem Christum olim fuisse scimus, et nunc in manibus sacerdotum, dum tremenda mysteria peraguntur, et in ore christianorum, qui coelestia sacramenta percipiunt, esse non dubitamus; et tamen quis umquam tam stultus inventus est, qui propterea vel Simonem vel Sacerdotes vel christianos caeteros, etiamsi quotidie sacramenta perciperent, cum beatissima Deipara comparandos censeret? Non igitur Christus verus Deus, et verus homo in Maria tamquam aer in fistula, vel tamquam aurum in crumena fuit, sed tamquam germen in vite, tamquam flos et fructus in arbore et tamquam verus filius in utero verae matris, *Ecce concipies in utero et paries filium.* Hoc Isaias praedixit, hoc angelus nunciavit, hoc evangelista conscripsit, hoc nos credimus, asserimus, extollimus, praedicamus. Itaque sicut inter mortales regis mater, non tunc solum regis mater vocatur, cum regem filium habet in utero, nec tum solum colitur, et honoratur: sed multo magis postea, cum filius ejus in solio regali conspicitur: quemadmodum de Bethsabee, matre Salomonis legimus, quam Salomon rex sapientissimus, in throno sublimi, ad dextram suam sedere volebat: ita quoque beata Maria non solum fuit, sed etiam est Mater Dei: nec tunc solum honoranda erat, cum Filium Dei ac suum gerebat in utero, sed nunc etiam cum filius ejus de principe mundi gloriosissime triumphavit, et non solum ipse in solio regali ad dexteram patris sedet, sed etiam matrem suam in throno sublimi super omnes choros angelorum collocavit. Atque haec de eo dicta sint quam Angelus ait: *Ecce concipies et paries filium.*

Sequitur. *Et vocabis nomen ejus Jesum.* Quod idem mihi esse videtur cum eo quod Isaias ait: *Et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Quod enim est Emmanuel? *Nobiscum Deus.* Quid est Jesus? *Salvator*, id est, homo Deus: *Ipse enim*, inquit b. Matthaeus, hujus nominis rationem reddens, *salvum faciet et populum suum a peccatis eorum.* Talis autem salvator nisi Emmanuel,nisi nobiscum Deus, nisi homo, Deus esse non poterat. Oportebat enim salvatorem generis humani, cui propter Adae peccatum, tam crudeliter ac tyrannice mors dominabatur, moriendo mortem occidere et vitam sesurgendo reparare. Jam vero solus homo mori poterat:sed mortem occidere et vitam reparare non poterat. Quam multi jam cum morte bellum gesserant,et omnes victi, ac prostrati succubuerant, et nullus eam non solum occidere, sed ne vulnerare quidem poterat. Solus autem Deus mortem occidere et vitam reparare poterat, sed mori ipse non poterat, quare factus est Deus homo, quo mori posset ex uno et mortem occidere posset ex altero. Atque; hic est Emmanuel,hic est Jesus, hic est vere Salvator mundi.

Et vocabis nomen ejus Jesum. Merito Maria omnium primam filium suum Jesum appellare potuit, qui ab eo est conservata antequam nata, et cui tam singulariter Iesus, hoc est, salvator fuit, ut eam toto vitae tempore a peccato immunem conservaret, quod nemini alteri, ut oratione superiore dicebamus, donatum esse creditur. Tu igitur omnium prima vocabis nomen ejus Jesum. Tres homines hujus nominis in scripturis fuisse legimus, Jesum Syrach, Jesum Jezecech et Jesum Nave:qui omnes nostri Jesu figuram et typum gesserunt; sed praecipue Jesus Nave siquidem Jesus Syrach, propter sapientiam, Iesus Jezedech propter sacerdotium,sed Jesus Nave propter salutem, quam attulit populo, quem de solitudine in terram promissionis introduxit, nostri veri et summi servatoris nomen praetulerunt.Verum cum nostro Jesus Jesum filium nave comparemus. Ille filius Nunc,quod aeternus seu permanens interpretatur: iste Filius Dei, qui solus habet immortalitatem.Ille Moyse defuncto, populum circumcisione purgavit, qui ejus tempore semper fuerat incircumcisus: iste lege vetere,quae per Moysen significabatur, sublata, spirituali circumcisione effecit, ut qui incircumcisi cordibus auribusque semper Spiritui sancto resistebant, jam corpora sua templa spiritus sancti exibeant. Ille moenia Hierichuntina, non arietibus aut bellicis machinis, sed sacerdotalium tubarum clangore subvertit: iste toto orbe idolorum fama apostolorum et martyrum praedicatione prostavit. Ille cum Gabaonitis acie decertans solem et lunam stitit: iste adversus aerias nequitias in monte Calvariae confligens solem et lunam tenebrarum velo involvit Illo hostes Dei debellante pluit Deus super eos lapides et grandinem de coelo, iste sub mundi finem pugnans spiritu oris sui contra insensatos.*pluet super peccatores loqueos, ignis,grando,nix, glacies,spiritus procellarum* ejus. Illo peracto bello duode-

cim tribubus sorte terram divisit sibi nihil reservans, sed oblatam portionem acceptans: iste in coelesti patria suis commilitonibus distribuet, his martyrii palmam, illis doctoratus aureolam, aliis virginitatis lilium, ipse interim, cum summum et infinitum bonum sit, seipso contentus erit, in mediis tamen suorum pectoribus admissus, gratiarum actiones hilari vultu suscipiet.

Et vocabis nomen ejus Jesum. Innumera pene sunt encomia, quae de hoc magno nomine in scripturis legimus. In hoc nomine certum praesidium constitutum habemus: *Turris fortissima*, inquit Sapiens, *nomen Domini.* in hoc nomine fiunt miracula; *In nomine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis. serpentes tollent.et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super aegros manus imponent, et bene habebunt.* In hoc nomine petimus a Deo quicquid volumus et impepetramus: *Amen dico vobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* In hoc nomine remissionem peccatorum accipimus: *Huic omnes prophetae*, inquit d. Petrus, *testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere in nomine ejus.* In hoc nomine quicquid agimus, si bonum et sanctum esse velimus, fieri debet: *Omne, quodcumque agitis*, inquit apostolus, *sive in verbo, sive in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi facite.* Tanta est hujus nominis dulcedo, tanta suavitas, ut pro eo pati apostoli delicias magnas esse ducerent. *Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Et apostolus Paulus, et etiam evangelista Joannes tertio fere quoque verbo in suis litteris nomen istud inserere voluerunt. Nam in paucis epistolis d. Pauli ducenties et vicies: et in evangelio Joannes, quod est omnium pene brevissimum, adhuc saepius quam ducenties et vicies, hoc nomen scriptum legimus. Ita vehementer, ita dulciter, ita suaviter, in ore et corde eorum sapiebat. Denique tam suave est hoc nomen, ut a sponso *oleum effusum* nominetur: tam salutare, ut *non sit aliud nomen sub coelo, in quo oporteat nos salvos fieri*; tam venerabile ut in eo solo *flectatur omne genus coelestium, terrestrium, et infernorum.*

Neque vero numerus litterarum in isto nomine, *quod est super omne nomen*, mysterio vocare credendus est. Quinque enim literas habet, vel propterea quod Deum et hominem significat. Nam cum Dei nomen quatuor literarum sit, una addi debuit, ad humanam designandam naturam; vel certe quod illa quinque nomina, quae sunt apud Isaiam: *Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri saeculi, princeps pacis*, hoc unum nomen complectitur. Fuit enim vere noster Iesus admirabilis in parabulis, consiliarius in doctrina, Deus fortis in praelio contra diabolum, pater futuri saeculi, cum tamquam alter Adam novos filios genuit, et princeps pacis, cum inter Deum et hominem pacem restituit. Vel si vultis, admirabilis fuit nascendo, consiliarius vivendo, pater futuri saeculi resurgendo, princeps pacis tamquam mediator ad Deum ascendendo. Num etiam quotidie in conversione peccatorum Jesum nostrum admirabilem, consiliarium, Deum fortem patrem futuri saeculi et principem pacis nos experimur? Quis enim hominem mundi laqueis irretitum, qui nihil nisi de pompis, de choreis, de conviviis, de voluptatibus, de vanitatibus cogitare noverat, tanta et tam repentina mutatione aliquando ita convertit, ut alius homo esse videantur, nisi ille qui est admirabilis? Quis eumdem jam Deo servire cupientem, tam sapienter ad statum et locum sibi, et proposito convenientem dirigit, nisi ille qui vere et consiliarius? Quis vero tyronibus Dei in militia contra daemonum et hominum tam varias ac multiplices tentationes, robur, et constantiam praebet, nisi Deus fortis? Quis eosdem unius mortis in domo, in summa castitate et charitate vivere facit, ut non homines, sed angeli, nec filii hujus saeculi sed futuri esse videantur, nisi pater futuri saeculi? Quis postremo in terra hostium adhuc positis pacem illam gustare facit, quae exuperat omnem sensum, et tamquam manna eos in solitudine pascit, nisi is, qui vere est princeps pacis?

Verum non omnibus, auditores, haec omnia est Jesus, sed illis dumtaxat, qui ad exemplum b. Mariae, non solum concipiunt; sed etiam pariunt filium: nec solum pariunt filium, sed etiam filium suum Jesum vocare possunt. Sunt enim quatuor hominum genera, quae si breviter enumeravero, finem faciam. Primum genus est eorum, qui raro aut numquam concipiunt, et saepe de industria timentes concipere. ad conciones non veniunt: isti vero miserrimi et infelicissimi a salute longissime absunt, aperte siquidem Spiritui sancto resistunt, de quo solo spiritui salutis concipi potest.

Alterum genus eorum, qui bona desideria concipiunt quidem, sed vires pariendi non habent. Audiunt mundum esse proditorem, et fallacem, et jam innumeros homines circumvenisse, atque ad gehennam suis lenociniis pertraxisse; audiunt mortem instare, nos non posse diu in voluptatibus vivere, in morte vero omnium, quae hic agimus, severissimo et potentissimo judici reddendam esse rationem: audiunt beatam et quietam, et facilem et suavem esse vitam eorum, qui Deo servire et placere student, et sempiternam mercedem eis in coelo post mortem conservari: his vero auditis bona desideria de Spiritu sancto concipiunt, mundi vanitatibus renunciandi, choreas et potationes fugiendi, frequenter et serio peccata confitendi, sed tamen more stultarum foeminarum, quae postquam conceperunt, non se diligenter custodiendo, quin etiam currendo, saltando, ludendo in utero prolem occidunt. Et quantum hoc est detrimentum ei, qui conceperat? Quanta injuria Spiritui sancto? Animae siquidem nostrae post Adae peccatum, non nisi singulari Dei favore ac beneficio Spiritus sancti sancta desideria concipere possunt; et tu beneficium tam singulare, quo spiritum salutis conceperis, quod in utero Jesum habeas, tam parvi facies? Quid si numquam amplius Spiritus sanctus te respicere dignetur? Quid si in tua sterilitate in aeternum relinquaris? Quid si

propterea ad salutem non pervenias,qui tamen facile pervenisses,si conceptum in utero Jesum non occidisse?

Iam vero in tertio genere alii sunt qui concipiunt et pariunt, sed prolem conservare ac nutrire non valent usque ad diem octavum, in quo vocandum erat nomen ejus *Jesus*. Atque isti quidem quo saluti propinquiores, eo miseriores, quod ab illa nihilominus tam infeliciter excidant.Isti sunt, qui bona desideria implere incipiunt, ad confessionem, ad communionem accedunt, a fornicatione, ab ebrietate aliisque sceleribus se abstinent; sed quamdiu? Donec Herodes non quaerit puerum ad perdendum eum, donec ab amicis et sodalibus non invitantur: et quid prodest homini in concipiendo laborasse, si ante Herodi necandus offeratur, quam vocetur nomen ejus *Iesus*? Numquid salvare poterit, si ad octavum diem non perveniat et non vocetur nomen ejus *Iesus?*

Illi igitur soli felices,qui b. Mariam imitati,concipiunt desiderando, pariunt bene operando, et vocant nomen filii sui Jesum usque ad mortem perseverando, quod nobis concedat, qui est, benedictus in saecula, Amen.

CONCIO IV.

SUPER

Missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, etc. *Lucae* 1.

SYNOPSIS

Per brevem praefatiunculam hac praesenti cum superiore annexa concione, declaratur, cur angelus dicat: Hic magnus erit, *cum Christus jam antea ab aeterno fuerit magnus. Variae figurae et vaticinia de Christo adducuntur. Variae idem haereses circa illius nativitatem exortae refutantur. Ostenditur quod notum fuerit Judaeis Messiam filium David, ejusque regnum aeternum futurum. Dissolvitur quaestio duplex; prior, Quomodo Angelus dicere potuerit Christum regem futurum, cum illum honorem hic in terris semper subterfugerit; et ipsi Iudaei cum latent negarint; ubi elegans inter Christi et Davidis regnum instituitur comparatio. Altera quaestio, Quomodo Christus in bonos et malos imperium, sed diverso modo, exerceat; ubi assignatur differentia inter Christi regnum, cui servire regnare est, et regna mundana. Christi et Sanctorum regnum perpetuum futurum asseritur, et ad illud consequendum efficaciter admonemur.*

Pars posterior prudens b. Virginis explicat responsum, quamque de virginitate custodienda fuerit solicita, ex d. Augustino et Bernardo probatur. Demonstratur magnae fortitudinis argumentum fuisse in virgine Deipara, quod illa prima Deo virginitatem sine exemplo voverit; unde jure merito primitiae virginum dici debet. Virginitatis encomia ex diversis authoribus collecta in medium adducuntur. Atque e contrario luxuria nostri temporis, praesertim inter clericos, severa reprehensione taxatur.

Legationis divinae summam, auditores optimi, qua Servatoris adventus nunciabatur, orator insignis archangelus Gabriel his potissimum verbis comprehendit: *Ecce concipies in utero et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis.* Cujus quidem legationis partem priorem, quae conceptionem; atque ortum et nomen Servatoris complectitur, exposuimus oratione superiore: nunc sola posterior explicanda restat, quae conditio, et gradus ac dignitas Servatoris continetur.

Prosequitur igitur cursum orationis suae coelestis legatus, et ait: *Hic erit magnus, et filius Altissimi vocabitur.* Magnus erat Christus antequam de virgine nasceretur: nam *in principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum*: quod si Deus, certe et magnus. Nam quis magnus. sicut Deus noster? Neque magnus est Deus, quod una aut altera laude excellat, quomodo magnum Alexandrum et magnum Pompeium ethnici dixerunt: et nostri magnum Athanasium et magnum Basilium, sed quod omnibus modis sit magnus natura, quia infinitus: magnus quantitate, quia immensus: magnus qualitate, quia justissimus: magnus potentia, quia omnipotens: magnus cognitione, quia sapientissimus: magnus bonitate, quia optimus: magnus forma, quia pulcherrimus: magnus loco, quia supremus; magnus duratione, quia sempiternus. Itaque magnus erat Dei Filius in sinu Patris existens, neque ad sinum matris descendit, ut cresceret, cum potius hunc descensum Filii Dei de sinu matris, apostolus *exinanitionem*, et propheta *minorationem* appellare soleat: et aperte Isaias dicat: *Parvulus natus est nobis et filius datus est nobis.* Cur igitur Angelus ait: *Hic erit magnus*, quasi ante non fuisset? Nonne verius dicere poterat, Hic erat quidem magnus, sed jam fiet parvus? Ita sane loqui debuisset, si de Christo secundum formam Dei loqueretur. Nunc vero quia de Christo loquitur, non secundum eam naturam, quam a Patre jam acceperat, sed secundum eam, quam a matre jam accepturus erat, ideo rectissime et verissime ait: *Hic erit magnus.* Erat enim Christus ac fuit semper Deus magnus, sed non homo magnus. Quare factum est verbum caro, ut qui erat magnus Deus, fieret etiam magnus homo, magnus rex, magnus sacerdos, magnus *Propheta, potens in opere et sermone*, eique a populis acclamaretur, *quia propheta magnus surrexit in nobis; et quia Deus visitavit plebem suam.*

Porro de magnitudine ejus nihil amplius dicam, quam ipsum esse, quem omnes figurae veteris in-

strumenti, omnes res gestae patriarcharum atque omnia vaticinia prophetarum intuentur. Ipse est semen mulieris, de quo in cap. 3. lib. Gen. scriptum legimus, futurum aliquando, ut caput serpentis contereret. Ipse est Melchisedech, qui panem et vinum novo ritu in sacrificium obtulit. Ipse est Isaac, qui ligna propriis humeris tulit, in quibus immolandus erat. Ipse est Joseph primum a a fratribus, Juda authore, venditus, deinde etiam ab Aegyptiis, mundi salvator appellatus. Ipse est Iosue, qui Moyse defuncto in terram promissionis populum introduxit. Ipse est Sampson ab infantia Nazaraeus quem non funes, non vincula tenere, sed solum amor Dalilae, hoc est, Ecclesiae ligare, et illudendum hostibus suis praebere potuit, et qui morendo inimicos suos simul omnes occidit. Ipse est David puer parvulus: rufus et pulcher aspectu, qui licet invidentibus et repugnantibus fratribus, tamen in ligno et lapide cum superbissimo Goliath pugnavit et vicit. Ac ut caetera praetermittam, quae pene sunt infinita, ipse est *Emmanuel*, apud Isaiam: *Germen justum*, apud Jeremiam: *Pastor unus et priceps* apud Ezechielem: *Lapis de monte excisus sine manibus* apud Danielem: *Rex Sion justus et salvator* apud Zachariam: *Dominator Israel* apud Micheam: *Desideratus omnibus gentibus* apud Aggaeum: *Doctor justitiae* apud Ioelem: et *Sol justitiae* apud Malachiam. *Hic* igitur *erit magnus*.

Verum ne virgo beata fortasse crederet nihil aliud, quam magnum hominem se parituram, et quia Spiritus sanctus praevidebat venturos Simones, et Samosatenos, et Arrios et Nestorios, et multa ejusdem generis monstra atque portenta, qui cum legissent in evangelio veritatis: *Hic erit magnus*, dicturi erant, Christum vel ante Mariam non fuisse verum Deum, vel esse quidem Deum, sed alium ab eo, quem virgo peperisset: propterea contra omnes futuros errores angelus sanctus, postquam dixerat: *Hic erit magnus*, addidit continuo: *Et filius altissimi vocabitur*. Non enim hoc futurum erat, ut Christus esset filius Altissimi, sicut futurum erat, ut esset homo et magnus homo, sed jam erat, et ab aeternitate fuerat filius altissimi, licet in sinu Patris delitesceret, nec agnosceretur nec vocaretur ab hominibus. Itaque de illo ipso, qui jam erat filius Altissimi, non de alio aliquo, ut somniat Nestorius, angelus ait: *Hic erit magnus*, scilicet homo: *et filius Altissimi*, sicut est verus, ita agnoscetur deinceps et vocabitur. Quod si autem b. Mariae filius, est etiam filius Altissimi, fallitur Ebion, decipitur Samosatenus errat Arrius, somniat ac delirat Nestorius. Pater enim altissimus non in tempore, sed ab aeterno filium genuit, juxta Micheae prophetae vaticinium: *Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel, et egressus ejus ab initio a diebus aeternitatis*, ex quo Ebionis et Samosateni error abunde confutatur. Deinde sicut homo hominem gignit, leo leonem: ita Deus Deum, omnipotens omnipotentem, infinitus infinitum, altissimus altissimum sine dubio generavit *qui non rapinam* arbitretur *esse se aequalem* *Deo*, id quod Arrii perniciosam haeresim penitus destruit. Postremo si ille ipse quem beata Maria concepit et peperit, filius erat Altissimi, unde somniat Nestorius alium esse Dei, alium Mariae filium? Nonne angelus aperte clamat: *Hic erit magnus*, nempe quem tu virgo sancta concipies et paries, hic ipse et non alius aliquis erit magnus, et ipse idem filius Altissimi vocabitur.

Sequitur. *Et dabit illi Dominus sedem David patris ejus et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis.* Quibus verbis angelus docet magnum istum filium, quem beatae virgini promittit, ipsum esse Christum et Messiam, quem populus Hebraeus tanto desiderio semper expectabat. Potuisset enim virgo prudentissima non sine causa mirari, cur tantus filius sibi promitteretur, et quae ratio esset tantae, et tam insolitae novitatis, ut filius Altissimi filius foeminae esse deberet. Sed eam admirationem sustulit angelus, cum eum, quem venturum nunciabat, Messiam esse docuit. Non enim ignorabat virgo sapientissima, Messiam a Deo promissum expectari, eumque filium David et regem futurum, et non suo tantum saeculo, ut alii reges, sed in aeternum regnaturum. Legerat enim, cum in aliis multis locis de Christo multa, tum illud apud Isaiam, ubi apertissime, de Christo loquitur: *Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud et corroboret in judicio et justitia, amodo et usque in sempiternum.* Et usque adeo et omnibus Hebraeis promissum erat, Christum ex semine David nasciturum, et aeternum regnaturum, ut in evangelio ipsas turbas dixisse legamus: *Numquid a Galilaea venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine David et Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?* Et alio loco: *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in aeternum, et quomodo tu dicis. Oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis?* Cum igitur virgo sanctissima optime sciret Christum venturum, de semine David nasciturum, regem in Israel futurum, et in omnem aeternitatem regnaturum, mox ut audivit: *et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus*, mox intellexit, non alium, quam Messiam illum celeberrimum, tot saeculis expectatum, tot vaticiniis decantatum, tot votis ac suspiriis desideratum, ab angelo sibi promitti.

Verum ex iis, quae dicta sunt, duas quaestiones exoriri video, quae breviter solvendae atque explicandae sunt. Primum igitur quaeret fortassis aliquis, cum ex evangelio didicerimus, Christum in terra regem non fuisse, quid est, quod modo angelus dicit: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus et regnabit in domo Jacob in aeternum et regni ejus non erit finis?* Quomodo sedit in solio David patris sui, qui ne rex a turbis fieret de conspectu earum se eripuit, et in montem solus fugit? Aut quomodo regnabit in domo Jacob in aeternum, quem ipsa domus Jacob, non solum regem suum coram Pilato negavit, sed etiam ad necem tamquam reum postulavit? Ita est, auditores: non sedit Christus in eo solio, in quo David, et Salomon, et Isaias et Ezechias, et ali

tam multi reges Hebraeorum sederunt, sed neque de ea sede angelus locutus est: neque enim decebat, ut rex coeli et terrae, qui sedit super Cherubim, in angustissimo angulo orbis terrae,tamquam unus de turba regulorum imperaret: neque Deus etiam cum Davidi loquebatur: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*;*et thronus eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in aeternum et testis in coelo fidelis*,Thronum illum intelligi volebat, quem non diu post ab Assyriis, deinde ab Herode, tum a Romanis, et nunc demum a Turcis occupari passus est; sed eum potius. quem ille significabat. Sicut enim duas novimus Jerosolymas, unam in terra,alteram in coelo, et duas circumcisiones, unam in carne, alteram in Spiritu,et filios carnis Abrahae,a filiis fidei Abrahae ab apostolo edocti facile discernimus: ita quoque duo solia David et duas domos Jacob agnoscere debemus.

Quemadmodum enim si rex aliquis unum ex principibus suis ducem crearet, et in tabula depicta regionem ostendens diceret,omnem hanc provinciam, ista oppida, hos pagos, hos portus tibi dono dedi, certe non intelligeremus regionem illam dumtaxat depictam, quam digito tunc ostendit, a rege esse donatam, sed veram provinciam, veros pagos et portus, quorum in tabula expressae imagines cernebantur: sic etiam cum angelus ad virginem de Christo ait: *Dabit illi Dominus Deus sedem David*, non typicam, sed veram, non temporalem, sed aeternam intellexit, cujus illa ita expresse imaginem praetulit.ut Christi regnum sedes David aptissime nominetur. Nullum enim fuit unquam regnum, Christi regno similius quam regno David,qui ab ipsa pene infantia rex inunctus fuit. nec tamen ad regnum,nisi per varios et multiplices labores pervenire potuit: et Christus in ipsa sua conceptione unctus fuit Spiritu sancto,et virtute et a magis ex Perside venientibus vix dum natus rex Judaeorum salutatus est:*Ubi est qui natus est rex Iudaeorum*? Et Isaias de eo:*Parvulus natus est nobis et filius datus est nobis et factus est principatus super humerum ejus*: Et tamen multa eum pati necesse fuit, ut ipse idem diceret; *Nonne oportuit pati Christum et ita intrare in gloria sua*? Accipit igitur Christus sedem David patris sui. David praeterea cum iis regnare coepit, *qui* (ut scriptura loquitur) *erant in angustia constituti, et oppressi aere alieno et amaro animo*; denique cum pauperibus exulibus, fugitivis: et Christus cum peccatoribus, publicanis,meretricibus,qui debita peccatorum suorum agnoscentes, et pro iis gementes, relictis omnibus mundo fugiebant,regnum suum auspicatus est. Denique regnum Davidis magnis continuisque praeliis inchoatum auctumque est, sed postmodum tempore Salomonis,devictis ubique hostibus ac belli terroribus ac tumultibus sopitis pacatissimum fuit:et Christi regnum cum persecutionibus coepit, persecutionibus crevit, et usque nunc bella contra haereticos, contra vitia, contra daemones Christi Ecclesiae numquam defuerunt.Semper in acie armatos et paratos esse nos oportet,neque tutum est nobis unquam,vel justitiae loricam exuere vel galeam salutis deponere, vel fidei scutum abiicere, vel gladium verbi Dei ad manus non habere post ultimi judicii diem cum rex noster non amplius David, sed Salomon dicetur, hostibus ecclesiae cum ipso principe diabolo in gehennam detrusis, et vinculis aeternis ad ignes sempiternos alligatis, tum demum positis armis, finitisque praeliis,laeta felicique pace, ubique regnante,in toto Christi imperio *Alleluja*, cantabitur. Quae cum ita sint, accepit prorsus rex noster sedem David patris sui.

Altera quaestio est, cur Imperium Christo sola domo Jacob, quae fidelium ecclesiam designat, promittitur? *Et regnabit*, inquit, *in domo Jacob in aeternum*. Nonne etiam domo Esau, hoc est, super impios et sceleratos regnabit, et regnat? Et qui sunt illi, quos reget *in virga ferrea, et tamquam vas figuli* confringet? Nonne ipse ait: *Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra*? Nonne ipse est, ut Joannes ait, *Princeps regum terrae, et habet in vestimento et femore suo scriptum, Rex regum et Dominus dominantium*? Nonne ipse percutiet gentes, ut idem Ioannes ait, et dabit *carnes regum et carnes tribunorum et carnes fortium* avibus coeli, et bestiis terrae comedendas? Regnabit quidem et regnat, auditores, liberator noster in domo Iacob, et in domo Esau, hoc est, in Ecclesia fidelium et electorum, et super multitudinem infidelium et impiorum;sed alio atque alio modo. Siquidem in domo Esau regnat per justitiam, impios et sceleratos regit *in virga ferrea et tamquam vas friguli* confriget *eos*: illi jugum praeceptorum Domini excutiunt per inobedientiam, sed imponetur eis jugum poenarum et suppliciorum, quod excutere non valebunt per justitiam: manum divinae misericordiae subterfugiunt, sed manum divinae justitiae non effugient.

Denique tamquam mancipia fugitivo aeterno pistrino teterrimisque gehennae cruciatibus tamdem mulctabuntur. At vero in domo Jocob longe aliter regnat: nam potentissima mirabilique gratia cordibus servorum suorum illabitur, eaque sceptro atque imperio suo suaviter subiicit,sibique ea amoris et obedientiae tributum solvere facit. Quia vero modus iste regnandi proprius est Christo,idcirco sanctus Angelus solius regni super domum Iacob mentionem faciendam esse judicavit.

Non ita Nabuchodonosor, neque Cyrus, neque Alexander, neque Augustus, neque David, neque Salomon, neque nostri Constantini et Theodosii, et Caroli unquam regnaverunt. Isti enim solis corporibus imperare, sola corpora movere, et nisi paruissent, sola corpora necare poterant: Christus vero in domo Jacob, in ecclesia sanctorum,in cordibus electorum ita regnat, ut animos et voluntates moveat, et eas ad omne suum obsequium paratas, et promptas efficiat, replens eas fide, spe, charitate, justitia, pace, gaudio, quae idcirco regnum Domini Apostolus nominavit. *Non est*, inquit, *regnum Dei esca et potus, sed justitia, et pax et gaudium in Spiritu sancto*: in quibus vero ita regnat Christus, et ipsi sine dubio regnant cum Christo: nam *servire Deo, regnare est*. Hinc est illa vox faelicium Sanctorum:*Redemisti nos*,Domine Deus *in sanguine tuo*,*et fecisti nos Deo no-*

stro regnum et sacerdotes, et regnabimus super terram. Et vere, quo magis se homo subiicit Deo, et ei servire, placere et obtemperare studet, eo magis omnes res inferiores sibi subjectas et obedientes experitur. Unde quaeso Daniel inter leones tamquam inter oves mansuetissimas jacuit? Unde tres pueri et tam multi martyres in mediis flammis ardere non potuerunt? Unde magnus ille Gregorius Neocaesarius episcopus, montem loco movit, lacum exsiccavit, flumen compescuit? Unde Antonio, Hilarioni, Benedicto, Francisco, aliisque sanctis viris (ut de apostolis interim taceam) mundi elementa, bestiae terrae et ipsi daemones superbissimi, quasi ad nutum obtemperabant? Nonne ex eo quia ipsi perfecte obediebant Deo, et Christus in eis regnabat, et ipsi simul cum Christo regnabant? Atque ista quidem gloria miraculorum quasi regni specimen exterius apparebat: sed lumen et splendorem regni Dei, qui intus latebat, admirabilem illam justitiam, pacem illam, *quae exuperat omnem sensum*, gaudium illud, omnes humanas voluptates longe superans, quis explicare posset? *Omnis gloria filiae regis* (inquit David) *ab intus*, et vere ab intus: *nam regnum Dei intra nos est*: extra vero persecutiones potius, labores, paupertatem, ignominias Christus electos suos exspectare atque habere jussit. Sicut enim qui multum auri et argenti, et lapidum pretiosorum secum portant, si silvas transire debeant, ubi latrones versantur, vestes laceras et sordidas induunt et extremam inopiam simulant: sic etiam sancti homines, qui thesaurum regni secum habent, donec in silvis hujus saeculi iter facere coguntur, ubi non dubitant innumeros latrones inveniri, abjecti et viles et pauperes exterius inveniri volunt. Quis beatum Franciscum sacco suo involutum atque horridum videns, non mendicum aliquem homunculum esse putasset? Et tamen rex magnus erat et purpuram, ac diadema et sceptrum regni, sacco illo prudenter abscondebat, ne a latronibus cognosceretur. Sed cum ad patriam suam sancti pervenerint, ubi sine hoste, sine metu, sine periculo ullo regnabunt, tum demum laceras vestes abiicient, vestem gloriae assument, et toti pulchri, toti lucidi, toti gloriosi interius atque exterius apparebunt. Hic enim regnum Dei solum inchoatur, sed in coelo perficietur, ac praesertim in die ultimi judicii, cum *reformabit* Dominus *corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae*: et cum sanctis omnibus a summo rege dicetur: *Venite benedicti Patris mei*, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Quod regnum quotidie petimus, cum in oratione Dominica dicimus: *Adveniat regnum tuum.*

Et quamdiu regnum istud in domo Iacob permanebit? decem annis? viginti annis? Angelum sanctum audiamus: *Et regnabit, in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis.* Quando etiam sancti cum eo regnabunt in aeternum, et regni eorum non erit finis. O regnum lucidum regnum pacatum, regnum gloriosum, et cum his omnibus in omni aeternitate sine ullo fine duraturum. Et quid est, fratres quod permansura non ambiunt, quod ambiunt transitura? Quis nos fascinavit caducos honores auro comparare et nolle gratis accipere sempiternos? Quaeso vos, si modo optio nobis daretur et posset fieri, quis non mallet se Antonium vel Franciscum fuisse, quam Caesarem vel Alexandrum? Quis non mallet cum illis paucos dies, in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus et aerumnis Domino servivisse, et nunc in coelis cum iisdem sine fine regnare, quam cum istis brevissimo tempore mundi monarchiam tenuisse, et nunc in gehenna cum iisdem sine fine cruciari? Isti ut monarchae toti orbi imperarunt delitiis, divitiis et honoribus abundarunt; sed haec omnia uno propemodum momento abierunt, eaque poena, ignominia et confusio inexplicabilis consecuta sunt. dies paucos laeti exegerunt nec ea laetitia sine tristitia fuit, et jam tot saeculis calicem irae Dei, plenum absynthio sine ulla intermissione biberunt, tot saeculis jam habitarunt cum igne devorante, et sudarunt in ardoribus sempiternis, nec ullum finem calamitatum expectare licet. Illi vero dies paucos in laboribus et aerumnis Domino servierunt, contempti a quibusdam aliquando, ab aliis honorati, quamvis honorem illum non quaererent, sed fugerent, externis opibus caruerunt, sed a molestiis ac sollicitudinibus, quae divitias consequuntur, liberrimi fuerunt, nec tamen eorum aliquem fame periisse audivimus: quos ipsos post mortem coelestis Ierusalem excepit, ubi saeculis multis feliciter jam regnarunt. Atqui nunc optio datur, et potest fieri vel potius debet omnino fieri, non quidem ut fueris Caesar vel Alexander, Antonius aut Franciscus, sed certe ut sis deinceps vel stultis ethnicis vel sapientibus christianis similis, et vel ad domum Esau pertineas, et in virga ferrea regaris, et tamquam vas figuli confringaris vel in domo Jacob numereris, et cum Christo regnes in aeternum. Et cum optio ista detur, cum possis talis fieri, qualem te fuisse desiderares, si jam obiisses, cum tanti hoc referat, ut nihil prorsus sit cum hoc negotio comparandum, cur quaeso teipsum ita fallis? Cur quasi unus de insipientibus agis? Cur non ita vivere instituis, quomodo te vixisse paulo post optabis? Me miserum, praeterit figura hujus mundi, volat irrevocabile tempus, videmus quotidie homines mori, nos ipsi statim moriemur, certo scimus summis votis nos tunc optaturos, bene, sancte, caste, vitam traduxisse: et tamen quasi quodam lethargo correpti non movemur, non excitamur, non semel dicimus, Dormivi satis, mea res agitur, nolo mihi amplius mundus imponat, nolo propter temporalia amittere sempiterna. Fratres, qui stipendium cupit, iam nunc militare incipiat: qui magnus in coelo esse desiderat, hic magnus virtutibus esse studeat. Hic enim parantur officia, hic decernuntur loca, hic honores designantur, et qui hic bene vivendo coelestis haereditatis non acceperit codicillos, post mortem certe mendicum et vacuum se inveniet.

PARS SECUNDA

Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Laudavi-

mus superiore oratione, beatissimam Mariam de silentio, nunc multo magis de gravi et sapiente responsione laudanda est. Legimus enim in libro Ecclesiastici; *Adolescens, loquere in tua causa vix. Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum: in multis esto quasi inscius, et audi tacens simul et quaerens.* Quod praeceptum Virgo sancta diligenter et sapienter observavit. Salutatur ab angelo, et compellatur semel, et nihil respondet, sed cogitat secum quid sibi velit ea salutatio: compellatur secundo, et tum caput, seu initium incipit habere responsum ejus: neque tunc multa loquaciter garrit, sed una, eaque brevissima interrogatione complectitur id totum, quod eam ab angelo quaerere oportebat: *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?* Felix Eva, si cum a serpente audivit: *In quacumque die comederitis, aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii,* continuo respondisset. quomodo fiet istud? qui fieri potest, ut comedentes de ligno, quod Deus prohibuit, efficiamur sicut dii? Itaque ex ejus errore Maria prudentior facta, etiam Angelo respondere non timuit. *Quomodo fiet istud?*

Verum quod in hac Virginis nostrae responsione sive interrogatione potissimum admiramur, est incredibile studium, novus et inauditus ardor virginitatis conservandae. Primum enim ex hoc loco apertissime cognoscitur, virginem Mariam virginitatem non solum elegisse, sed etiam voto confirmasse: alioqui nulla prorsus esset causa, quam reddit quaestionis suae, cum ait: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Jam enim nupta erat viro, et si nupta non fuisset, nubere, virum cognoscere, de viro concipere et parere certe potuisset. Ita locum istum d. Augustinus intelligendum docet. *Quomodo fiet istud, ait Virgo, quoniam virum non cognosco? Quod profecto,* inquit *non diceret, nisi Deo virginem se ante novisset. Sed quid hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam noverat.* Et b. Bernardus hunc ipsum exponens locum: *Non dubitabat,* inquit, *de facto, sed modum requirit et ordinem. Nec enim quaerit, An fiet istud, sed, quomodo fiet istud. Quasi dicat, cum sciat Dominus meus, testis conscientiae meae, votum esse ancillae suae non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, ut fiat istud? Si oportuit me frangere votum, ut pariam talem filium et gaudebo de filio, et dolebo de proposito fiat tamen voluntas ejus. Sin vero virgo concipiam virgo et pariam, quod utique, si placuerit ei impossibile non erit, tunc scio vere quia respexit humilitatem ancillae suae: Quomodo ergo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Itaque, auditores, sicut viri religiosi certorum ordinum, cum dicunt, Nos vinum non bibimus aut carnibus non vescimur, non id significare volunt se tunc non bibere vinum nec vesci carnibus, cum id loquuntur, sed lege se et voto prohiberi, ne unquam aut vinum bibant aut carnibus vescantur: Sic etiam virgo beata, cum ait, *Virum non cognosco,* nihil intelligi voluit aliud, quam voto se obstrinxisse coram Deo virginitatem perpetuo servaturam. Haec vero quanta est laus? *Mulierem fortem quis inveniet? Procul et de ultimis finibus pretium ejus.* Quae major fortitudo cogitari potest, qua ut nobilis adolescentula, ad palmam praeclarissimae et difficillimae virtutis, per iter insuetum et invium secuturis virginibus exemplo suo aditum aperire, et tamquam dux praeire tentaverit? Si nunc magnum est virginitatem conservare, cum eam Dei Filius docuit, apostolus consuluit patres laudarunt, multi sexus utriusque tenuerunt et exemplo suo servari posse demonstrarunt, quanto majus singularem istam virginem et virginum reginam tunc ad palmam hujus nobilissimae virtutis adspirare potuisse, cum neque praeceptum habuerat, neque consilium audierat, neque viderat exemplum et cum nullo in pretio apud homines habebatur?

Neque vero existimet aliquis, se gloriam istam singularem virginis Deiparae extenuare posse, si dicat eam non ante de voto virginitatis cogitasse, quam se matrem Dei futuram esse praesciret, nam ut d. Augustinus sapienter monet, et verba ipsa virginis aperte docent, virginitatem Deo dicavit, cum adhuc quod esset conceptura nesciret. Sicut igitur primitiae resurgentium Christus primitiae credentium apostoli; ita primitiae virginum Maria et sicut primitiae aliis fructibus ejusdem generis excellunt, ita Mariae virginitas magis Deo, quam aliorum omnium virginitas placuit.

Neque solum ex hoc loco, primum florem ecclesiae divinam Mariam fuisse cognoscimus, sed etiam ad ejus perpetuam virginitatem contra Helvidianos asserendam, testimonium firmissimum habemus: quae enim thesaurum virginitatis sedibus et regnis anteponeret, qua unquam spe, quibus promissis eam sibi deinceps auferri pateretur? Si qua puella, licet obscuris et pauperibus parentibus nata, oblatum sibi summi alicujus regis connubium amore virginitatis recusaret, num credibile esset ulla alia ratione eam aliquando flectendam? Iam igitur beatissima Maria, si angelo veritatis tantum filium promittente, nempe regem et regem aeternum, et quod his omnibus majus est, Deum verum, ita ut certo sciret se Dei matrem, orbis dominam, angelorum reginam esse posse, tamen virginitatis ab amore non recessit, sed ait; *Quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco?* Quibus, quaeso, machinis, quibus motibus firmissimam turrim animi ejus deiici unquam potuisse credemus? Nemo igitur de fortissima virgine tale aliquid, quod nefas est, suspicetur, sed hinc potius quanti virginitatis thesaurus fieri debeat, omnes discamus, quem a Virgine Dei Matre tam ardenter amatum, tantoque studio conservatum videmus.

Nec immerito Dei mater futura, virginitatis decus tam vehementer adamavit, quod ab ipso Deo maximi fieri Spiritui sancto docente cognoverat. Nondum quidem scriptum erat in evangelio veritatis: *Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum coelorum. Qui potest capere capiat.* Nondum scriptum erat ab apostolo Paulo; *De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium*

autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis: Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Et, mulier innupta et virgo cogitat, quae Domini sunt, ut sit sancta et corpore et spiritu. Et, qui jungit matrimonio virginem suam, bene facit, et qui non jungit, melius facit. Nondum scriptum erat ab apostolo Joanne, virgines dumtaxat, et qui cum mulieribus non sunt coinquinati, sequi Agnum quocumque jerit, et canticum novum cantare, quod nemo alius cantare potest. Nondum scriptum erat a Cypriano; *Flos est virginum coetus ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiae spiritalis, laeta indoles laudis et honoris, opus integrum atque incorruptum. illustrior portio gregis Christi gaudet per illas et in illis: largiter floret ecclesiae matris gloriosa foecunditas, quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tanto gaudium matris augescit. Magna Dei virgines merces manet; praemium grande virtutis, munus maximum castitatis.* Nondum virginitatis laudes ecclesiasticae illae tubae, Athanasius, Basilius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus decantaverant; sed tamen Virginem nostram unctio Spiritus sancti de omnibus docuerat, jamque patrem suum David dicentem audierat; *Audi filia et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui, et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus. Et, vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Et, Adducentur regi virgines post eam, proximae ejus afferentur tibi.* Nec illud Isaiae vel Dei potius per Isaiam ad eunuchos, qui se castraverunt propter regnum coelorum, dictum ignorabat; *Haec dicit Dominus eunuchis: Dabo eis in domo mea et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Quanta, quaeso, est haec promissio? Cujus animum ad amandam castitatem non alliciat? *Dabo eis*, inquit, *locum, et nomen melius a filiis et filiabus.* Quis capiat quid sit virginitas apud Deum, cui locus et nomen filiorum et filiarum parum est, et aliquid majus, nobilius, illustrius, gloriosius praeparatur? Et quid est, obsecro, Agnum sequi quocumque jerit? *Quo ire putamus hunc agnum? Ad quos saltus et prata? ubi credo* (ut verbis s. Augustini utar) *sunt gramina gaudia, non gaudia, saeculi hujus vana, insana, mendacia, neque gaudia, qualia in ipso regno Dei caeteris non virginibus erunt, sed a caeterorum omnium gaudiorum sorte distincta*, gaudia maxima et inexplicabilia et propria virginum Christi. Et qualis erit gloria, cum omnis multitudo sanctorum virgines Christi videbit agnum sequi, ipsi sequi non poterunt, et videbit, nec invidebit; sed collaetando illis, quod in se non habet, habebit in illis? et qualis voluptas illa erit, cum ad nuptias Agni cantabunt virgines canticum novum, non quale cantat universa Ecclesia, cui dicitur; *Cantate Domino canticum novum cantate Domino omnis terra*: sed canticum dulcius multoque suavius, quod sola ora virginea canere digna erunt, canticum proprium virginum, quod caeteri sancti dicere non poterunt, sed tantum audire poterunt, et delectari fratrum suorum tam excellenti bono; Virgines vero qui et canere et audire poterunt, jucundius exultabunt, feliciusque regnabunt? Quae cum ita sint, non mirum, si virgo sapiens, pretium virginitatis intelligens angelo respondet: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Et vos, fratres, praesumite, fidite, roboramini, permanete qui redditis Domino Deo vestro vota perpetuae continentiae. Vos etiam, qui hoc nondum vovistis, qui potestis capere capite: perseveranter currite, ut comprehendatis. Ardua quidem militia, sed infinitum stipendium, dura certamina, sed immortalis corona. Terret mundus, minatur diabolus, regnat caro, sed consolatur, et invitat, Deus. Neque ipsa virginum regina, et post eam tot millia sanctorum et sanctarum virginum in seipsis potuerunt, quod potuerunt, sed in Domino Deo sunt.

Sed quid ego in tam corrupto saeculo de virginitate disputo. Utinam ab adulteriis, a fornicationibus sordidis, a desideriis pravis, a verbis lascivis, ab aspectibus impudicis, ab occultis et horrendis flagitiis, quae filii gehennae in seipsis operantur, contumelia corpora sua afficientes, quae nominare non audeo, hujus saeculi homines se abstinerent. Utinam vel in tenera aetate locum castitas inveniret, et non etiam pueri vix dum nati omnia genera turpitudinum discerent, loquerentur, exercerent. Utinam majores natu, qui uxores ducere decreverunt, tales se illis conservarent, quales eas invenire desiderant. Utinam qui matrimonio juncti sunt, suis thoris contenti, exemplo suo uxores docerent, quantam pudicitiam a Christianis conjugibus Deus requirat. Utinam in ordine ministrorum Dei nulli reperirentur qui tremenda mysteria impudicis manibus tractare, impudico ore, et corde sumere auderent. Et quanta est haec injuria terribili illi majestati? Quid? Cujus Pater foeminam nescit, cujus mater virgo est, cujus ministri angeli sunt, ejus tu purissimum et sacratissimum corpus manibus impudicis contingere, et in sordidum ac coenosum pectus excipere audebis? Parumne tibi videntur templum Dei, corpus tuum polluisse, nisi etiam polluas et Deum tuum? Et si *qui templum Dei violaverit, disperdet illum Deus* quid oro illi fiet, qui Deum ipsum polluere ac violare conatur? Num quia solus in cubiculo, sine conscio, sine teste vel cogitationibus sordidis ac desideriis impudicis polluis animam tuam, vel quod horrendum et nefandum flagitium est, et contumelia afficis corpus tuum, putas te oculos Dei latere? Falleris, impudice, falleris. Clarius ea Deus videt, quam tu ipse ea videas. Nec solum Deus videt, sed etiam tempore suo in die ultimi judicii, ab omnibus hominibus ea videri faciet. Tu quidem in tenebris scelus operaris, Deus vero in conspectu Solis hujus tamquam in theatro toti mundo turpitudinem tuam spectandam exhibebit. O qualis erit ea confusio, cum eos, qui habitu et professione, saepe etiam opinione hominum sancti videbantur, turpissima quaeque cogitasse et egisse mundus totus intelliget? Sed

fortasse perpauci aut nulli sunt hic tales. Id ego vehementer cupio, sed tamen haec dicere volui, ut etiam in posterum non sint, ac ut omnes intelligant angelica puritate nitere, et Solis radiis mundiores eos esse debere, qui agnum immaculatum, qui Dei et virginis filium qui corpus a Spiritu sancto formatum, manibus quotidie tractant, et qui aliis hominibus, tamquam soles quidam in firmamento ecclesiae constituti, vitae et morum splendore praelucere debent.

Caeterum omnes, auditores, si non solum poenas impudicis constitutas effugere, sed praemia castis hominibus praeparata promereri cupimus, ad exemplum Dominae nostrae, matris Dei nostri, zelum magnum pudicitiae concipiamus, atque hoc praesertim tempore, quo diem natalem Domini celebraturi acturique sumus. Si enim oriente sole bruta animantia in antris et speluncis suis absconduntur: num sole justitiae exoriente, homines impudici, brutis animantibus stupidiores, in publicum prodire, basilicas intrare, tremenda mysteria vel sumere vel cernere audebunt? Num inter choros angelorum, quibus eo die plena erunt ecclesiae, sordidissimae sues impune apparere tentabunt? Quare ut nemo nostrum in tam laeta celebritate merito abscondi debeat, ut nemo confundatur, ut omnes cum gaudio et laetitia spirituali diem illum celebremus, nemo se brutis impudice vivendo similem efficiat, sed angelos potius et angelorum reginam, vitae sanctitate ac puritate imitetur. Quod nobis concedat, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO V.

SUPER

Missus est Angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, etc. *Luc.* 1.

SYNOPSIS

Connexione hujus concionis cum superiore praemissa, duo in Incarnatione consideranda proponuntur; unum, toti Trinitati commune; alterum, soli Verbi personae peculiare. Causae assignantur, cur incarnatio Spiritui sancto attribuatur, cum sit opus toti Trinitati commune. Quantae deinde charitatis opus illa fuerit, per oppositionem Dei et hominis manifestatur. Quid sit virtus Altissimi, et cur Incarnatio per obumbrationem significetur, patefit. Christum peculiari ratione sanctum dici, affirmatur; et num Spiritus sanctus pater Christi dici possit, disputatur. Ostendendo demum quanta reverentia nomini et corpori Christi debeatur, graviter reprehenduntur blasphemi; et taxatur sacerdotum negligentia et spurcities in conservandis vasis et linteaminibus altari inservientibus.

Pars altera textus explicationem continuando quinque affert causas, ob quas angelus Virgini concepturae praecursoris conceptionem manifestavit. Enodatur insuper illa dubitatio, quomodo potuerit Elizabetha cognata fuisse Mariae, cum ex familiis diversis genitae fuerint; quod multis exemplis fieri potuisse affirmatur. Exponitur praeterea, quam brevibus verbis multas virtutes b. Virgo respondendo ostenderit, praesertim vero humilitatem, fidem, obedientiam et charitatem. Narratio etiam breviter Christi conceptionis modo, eleganti similitudine generis humani liberatio ob oculos ponitur, et cur aliqui non salventur causa affertur. Tandem duplici sale patientiae scilicet et misericordiae proposito, quinam hoc vel illo condiendi sint, ad finem usque docetur.

Si coelestium mysteriorum magnitudini, de quibus hodierna die adjuvante Domino dicturi sumus, parem orationem aliqua saltem ex parte adferre possemus, non dubitarem, optimi auditores, quin essent omnes facile intellecturi, quantum linguae hominum a linquis angelorum differant. Differendum est enim de illa Angeli sapientia, qua simul paucissimis verbis, et virginis quaestioni respondetur, et totum dominicae Incarnationis sacramentum explicatur. Quaesierat virgo castissima, de thesauro virginitatis suae vehementer sollicita, ad quem modum futurum esset, ut ipsa juxta angeli promissionem conciperet, et pareret filium, quae Deo virginitatem suam novo exemplo jam dedicavisset. Ei vero quaestioni ita sanctus respondet archangelus, ut doceat, eam sicut novo exemplo virginitatem suam Deo didicaverat, in novo et inaudito prorsus modo concepturam, non ex semine viri, sed opera Spiritus sancti: neque virginitatem eo conceptu partuque violandam, sed ornandam. *Spiritus sanctus*, inquit, *superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque, et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*

Duo quaedam, auditores in Incarnationis sacramento praecipue consideranda sunt. Unum toti divinae augustissimaeque Trinitati commune: alterum solius personae verbi proprium. Utrumque vero sanctus angelus iis verbis, quae modo recitari audistis comprehendit. Ac toti quidem beatissimae Trinitate commune fuit, id omne, quod incarnatione dominica ad Deum, tamquam ad efficientem causam refertur, ut animae servatoris creatio, ut corporis conformatio, animae cum corpore conjunctio, ut animae et corporis cum divinitate copulatio. Deus enim potentia, sapientia, voluntate, imperio operatur. Una vero potentia, una sapientia, una voluntas, unum imperium, sicut una natura atque substantia in Patre et Filio et Spiritu sancto est. Itaque (ut verbis utar d. Leonis) *quicquid in dispositione rerum omnium agit divina moderatio, ex totius venit providentia Trinitatis. Una est ibi benignitas misericordiae, una censura justitiae: nec aliquid est in actione divisum, ubi nihil est in voluntate diversum.* At vero solius personae Verbi proprium fuit, humana natura ad subsistentiae propriae consortium ita assumere, ut ea natura non humana et creata, sed a divina et increata hypostasi sustentetur. Quam enim una est in Trinitate natura, una operatio, una voluntas; tamen non est una subsistentia, una hypostasis, una persona, sed tres, alioqui Trinitatem nullam haberemus: ex tribus vero divinis personis Patre, Filio et Spiritu sancto, sola persona Filii suam ac pro-

priam subsistentiam sive hypostasim cum natura humana communicavit. Nec enim Pater aut Spiritus sanctus, sed solum *verbum caro factum.* Sed jam ad ipsa angeli verba veniendum est.

Spiritus sanctus superveniet in te. Quibus verbis efficientem causam dominicae Incarnationis ostendit. Quamquam enim , ut paulo ante dicebamus , efficiens causa hujus excellentissimi operis tota Trinitas fuit, tota Trinitas animam Christi creavit, tota Trinitas corpus ejusdem in utero virginis conformavit , tota Trinitas animam cum corpore , et corpus et animam cum Verbi divini hypostasi copulavit ; tamen secundum consuetudinem scripturarum , totum hoc opus Spiritui sancto tribuitur. Neque id sine causa. Primum enim quemadmodum vox ista corporea, qua verbum nostrae mentis spirituale incorporeum quasi vestimus, ut auribus corporeis sentiri possit, a spiritu oris humani formatur; ita decebat, ut opus illud, quo verbum divinum humana carne tamquam voce corporea vestitum est, spiritui oris Domini tribueretur, qua videlicet per hujusmodi similitudines ad intelligentiam aliquam tanti mysterii perveniremus. Deinde, consuevit scriptura divina ea opera personis singulis attribuere , quae cum earum proprietatibus magis conveniunt. Ut quoniam personae Patris proprium est principio carere, et Filii et Spiritus sancti principium esse, inde potentia, et ea, quae ad potentiam pertinent, qualis est orbis creatio et conservatio Patri potissimum tribuuntur. Quia personae Filii proprium est a patre per actum sapientiae et cognitionis generari, inde sapientia, et ea, quae sapientiae sunt, ut rerum gubernatio providentia , dispositio, Filio tribui solent. Postremo , quia personae Spiritus sancti proprium est amorem esse Patris et Filii , atque ab eis per actum charitatis non duabus, sed unica spiratione procedere, inde charitas, misericordia, benignitas, bonitas , et ea , quae a charitate et bonitate divina proveniunt , Spiritui sancto praecipue adscribuntur. Hinc igitur incarnationis Dominicae Spiritus sanctus auctor merito jureque optimo praedicatur. *Spiritus sanctus*, inquit, *superveniet in te*, et rursum: *Quod in ea natum est de Spiritu sancto est.* Non quod Pater et Filius in hoc opere nihil egerint, sed quod opus Incarnationis , opus maximae et infinitae charitatis fuerit : *Per viscera misericordiae Dei nostri* , inquit Zacharias , *in quibus nos visitavit oriens ex alto*, et apostolus Paulus; *Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei.* Et evangelista Joannes; *In hoc apparuit charitas Dei in nobis , quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum.* Et ipse Dominus magnitudinem hujus amoris quasi vehementer admirans: *Sic Deus*, inquit, *dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret.* Patriarcharum et prophetarum temporibus guttae spiritualium donorum, quasi pignora quaedam divini in nos amoris aliquando cadebant; sed novissime istis diebus apertae sunt cataracta coeli , et tamquam diluvium quoddam charismatum divinorum effusum est super terram. Qui enim filium suum tam liberaliter dedit , *quomodo non etiam cum illo vobis omnia donavit?* Sic igitur, *sic Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret.* Magnum profecto clementiae signum est , ab ingrato et fugitivo mancipio poena non quaerere : majus, post multa et gravia latrocinia atque scelera in gratiam ac benevolentiam illud recipere: maximum, non in gratiam solum recipere, sed etiam novis muneribus et beneficiis ornare. Sed haec omnia quamvis rara, quamvis eximia, quamvis mirabilia, aliquando tamen et intra homines audiuntur: at quis capiet , vile mancipium furari , et pro eo filium regis, rege jubente suspendi? *Sic igitur Deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret.*

Nos vermiculi superbissimi vestium multitudine et pulchritudine luxuriamur, et Deus Filium suum pro nobis mittit, ut tempore frigidissimo nudus jaceat in praesepi. Nos in conviviis inter patinas et pocula potando et fabulando multas horas conterimus: et Deus et Filium suum pro nobis mittit , ut fame et siti innocentissimum corpus suum affligat. Nos otiosi lusibus variis oblectamur , et cantando ac ridendo tempus transigimus : et Deus Filium suum pro nobis mittit, ut de nostra salute sollicitus (ne forte in aeternum pereamus) peregrinetur, concionetur, laboret, quietem nullam capiat integras noctes pro nobis orando consumat. Nos terra et cinis minimas verborum injurias sine stomacho devorare non possumus: et Deus Filium suum pro nobis mittit, ut maledicta et contumelias , ut sputa et alapas accipiat , ut virgis caedi , ut spinis coronari , ut vulnerari atque occidi se aequo animo patiatur. *Sic igitur*, sic sine modo, sine mensura , supra intelligentiam , supra rationem *Deus dilexit mundum*, hoc est, hominem coeno peccatorum a planta pedis usque ad verticem capitis sordidum atque immundum ; *ut filium suum* , eumque unigenitum , optimum sapientissimum , pulcherrimum , sanctissimum , *daret.* Quamobrem , si opera illa, quae a divina benignitate procedunt, Spiritui sancto tribuenda sunt, certe imprimis dominicae Incarnationis opus sibi Spiritus sanctus optimo jure vendicare potest. Atque haec quidem de eo dicta sint , quod angelus ait : *Spiritus sanctus superveniet in te.*

Explicat deinde alteram partem dominicae Incarnationis , quam solius personae Filii Dei propriam esse diximus, *et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quid enim est aliud virtus Altissimi, quam *verbum* illud potentissimum, per quod facta sunt omnia: et quod Isaias *brachium Domini* , et apostolus Paulus *virtutem et sapientiam Dei* appellare solent; *Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini*, inquit Isaias. Et rursum; *Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est?* Apostolus vero Paulus: *Nos*, inquit, *praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum Gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Judaeis et Graecis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Itaque tunc virtus Altissimi beatissimam virginem obumbravit cum majestas Filii Dei, quasi lucidissima quaedam nubes, super eam descendit, et humanam naturam opera Spiritus sancti de purissima ejus carne formatam, sibi arctissimo atque indissolubili nexu copulavit.

Neque moveat quemquam, quod angelus non ait, obumbrabit te, *sed obumbrabit tibi*: graeca siquidem vox ἐπισκιάζω. quo Lucas usus est, idem significat, sive cum dativo sive cum accusativo jungatur; et sicut hoc loco legimus. *obumbrabit tibi*, ita cap. 9. ubi de transfiguratione agitur, legimus apud eumdem evangelistam; *Facta est nubes et obumbrabit eos.*

Sed cur, quaeso (roget quispiam) descensus iste Filii Dei obumbrationis vocabulo explicatus est? Primum, ad secretum hujus mysterii designandum. Siquidem secretissimo atque arcano prorsus modo quasi in umbra, sola divinitas cum sola virgine conceptum est operata divinum. Non oculus humanus, sed ne angelicus quidem eo penetrare potuit: *Deus* enim qui *lux est et lucem inhabitat inaccessibilem*, totam illa hora felicissimam virginem suae majestatis gloria cooperuit: et hoc est: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Deinde, ut omnes intelligerent, non ita Dei Filium in uterum matris descendisse, ut more caeterorum infantium ibi esset inclusus, et extra Virginis uterum nusquam esset, propterea angelus ait: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, ad modum ingentis nubis totam te virtus Altissimi comprehendet: in utero tuo erit et in manebit, et tu in eo, vesties illum, et vestieris ab illo. Vesties tu illum substantia carnis, vestiet ille te gloria suae majestatis: vesties solem nube, et sole ipsa felicius multo vestieris, *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Postremo, quia mirari potuisset aliquis, quomodo lucis inaccessibilis accessum ferre, solis amictum sustinere, et in tam vehementi fervore subsistere tam fragilis natura potuerit, ideo etiam ait angelus; *Et virtus altissimi obumbrabit tibi*: idem enim Justitiae Sol, qui virginem totam praesentiae suae luce vestivit, idem, inquam, potentia sua infinita atque virtute umbraculum ei fecit, *Nec mirum*, (ut verbis utar d. Bernardi *si sub tam umbraculo, talis etiam a muliere sustineatur amictus.*

Sequitur. *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur Filius Dei.* Apte omnino et apposite, auditores angelus ait, *quod nascetur ex te sanctum*; non enim Christus homo, sicut caeteri sancti, sed singulariter et modo quodam ipsi soli proprio sanctus fuit. Caeteri omnes vel peccatores nascuntur, et postea sancti fiunt: vel nascuntur quidem sancti, ut Ieremias, et Ioannes, sed in peccatis concepti fuerunt. Quod si d. Mariam sine peccato conceptam fuisse placet, tamen ex dono gratiae, non ex natura conceptionis talis fuisse credenda est. Solus Christus non ex complexu conjugii, sed de Spiritu sancto ex virgine conceptus est, ex ipsa natura et genere conceptionis sanctus est. Solus ipse ea excellentissima sanctitate pollet, ut nec peccatum fuerit, nec facere potuerit. Itaque non injuria a Daniele *Sanctus sanctorum*, et hoc loco *Sanctus* absque ulla additione nominatur.

Ideoque, inquit, *et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Sed quid sibi vult illud: *Ideoque* Quare *ideo*? Num, quia Spiritus sanctus superveniet in te, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei? Ut sicut Pater genuit Verbum secundum formam Dei, ita Spiritus sanctus genuerit Verbum secundum formam servi? Minime vero. Neque enim Spiritus sanctus ulla ratione pater Verbi dici potest. Nam non quicumque aliquid agit, continuo pater illius est, alioqui et figulis vasorum et sutor calceorum, et architectus aedium, et omnis artifex sui operis pater diceretur; sed iis dumtaxat patris nomen dignus censendus est, qui ex sua et propria substantia filios gignit. Itaque Verbum secundum formam Dei patrem agnoscit in coelo, dum *ex quo omnis paternitas in coelo et in terra nominatur*; secundum formam servi matrem agnoscit in terra eam, quae ab angelo plena gratia salutatur. Nam et a Deo Patre substantiam divinitatis et a Virgine matre substantiam carnis accepit. Porro Spiritus sanctus, qui corpus Filii Dei, non ex sola virginis substantia fabricavit, non utique pater aut genitor, sed opifex et architectus corporis dominici vocari debet. Non igitur quia *Spiritus sanctus superveniet in te*, sed quia *virtus Altissimi obumbrabit tibi*; *ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Nam cum verus et naturalis Dei Filius, qui et verbum, et sapientia et brachium et virtus Altissimi nominatur, ipse in uterum matris descenderit, et humanam carnem ex ea assumptam ad hypostasim suam adjunxerit, inde videlicet qui conceptus et natus de virgine est, non virginis solius, sed etiam Dei Filius appellatur.

Ait igitur; *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* At quis non obstupeat, cum quanto verborum honore Archangelus nominet, quod vilissimi homines tam facile vel manibus tractant vel ore sumunt vel lingua blasphemant? Certe de Christo homine loquitur, nec satis esse putavit, si diceret, Sanctus ille venerabilis, qui ex te nascetur; sed quasi nullum nomen excellentiam sanctitatis ejus explicaret, generali voce uti maluit. *Ideoque*, inquit, *et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Ubi sunt modo, qui sanctum sanctorum, ad quem nominandum latis magnum nomen angelus invenire non potuit, tanta felicitate blasphemant, ut saepe etiam nulla de causa iocando ac ridendo id faciant? Qui si intelligerent in quantam majestatem os suum aperiunt, quam graviter totam aulam coelestis regni offendunt, et quam atrocia supplicia ipsis interim in gehenna parentur, mallent profecto labia sibi unum cum altero consui vel certe lingua carere, quam vel otiose tam venerabile nomen usurpare. Ubi sunt etiam, qui hunc eumdem sanctum sanctorum, quem angelus nominare non audet, his proximis feriis in domicilium pectoris sui cum aliquo honore introduxerunt, sed paulo post propter aliquam fallacissimam voluptatem et verissimam vanitatem, majore cum ignominia ejecerunt? Quale judicium, quaeso, fiet iis, qui thesaurum gratiae Dei, qui carnem illam de Spiritu sancto conceptam, et cum ipsa Verbi persona tam singulariter copulatam contemnunt, ut ei vel inanissimas nugas anteponant? Quid enim ei non anteponerent, qui pro aspectu unius mulierculae, pro una saltatione, pro uno vini poculo, Christum ven-

dunt? Certe majori pretio a Iuda traditore venditum eum fuisse legimus. Et tamen de illo scriptum est; *Vae homini illi, per quem filius hominis tradetur*; *bonum ei erat, si natus non fuisset homo ille.* Ubi sunt postremo sacerdotes Domini, qui hunc sanctum sanctorum, cum tremenda mysteria peraguntur, in ara praesentem, et multitudine angelorum stipatum esse non dubitant, et nihilominus quasi non eum viderent, vel ab eo non viderentur, incredibili festinatione, sine spiritu, sine affectu, sine timore et tremore sacra perficiunt, et quod pudet dicere, vel potius horreo dicere, sordidissimis linteis, quae corporalia vocamus, qualia in mensa famulorum suorum ponere erubescerent, illud sanctorum involvunt, quod angelus nominare non audebat? Omitto, quae altaria plena sint saepe pulveribus: taceo, quod etiam araneis liceat circum aras Dei suas telas extendere et muscas aucupari. Praetereo, quod in tam magno atque horrendo sacrificio saepe unam particulam candelae dumtaxat videamus, eamque tam tenuem, ut vel modicus ventus eam non solum extinguere, sed etiam totam de altari exsufflare possit. Nihil dico, quod saepe ministri tanto sacrificio adhibeantur pueri dissoluti, petulantes, procaces, qui semper oculos huc atque illuc circumferunt, vel turpiter sedent vel astant impudenter. Denique ita sine ulla pietate ac devotione ministrant, ac respondent, ut aliquid aliud agere videantur. nec postea tamen corripiuntur, ut saltem intelligant se male agere. Sed tamen haec omnia facile patior sileri, sint parva et levia, si ita placet, quamquam Deo non placeat. Sed quod ipsa corporalia, quibus Domini sacrosanctum corpus imponitur, ita sordeant, quod purificatoria, quibus sacer calix purgatur, ita quibusdam locis nigra, turpia, olentia et pene corrupta sint, ut nauseam provocent, et vix manibus sine horrore tangi possint, haec profecto tolerari nullo pacto deberent, nec certe tolerarentur, si ii, ad quos pertinet ista curale, decorem domus domini diligerent, et si Dominum suum, propter quem ab hominibus honorantur, ipsi honorarent. Sed ad vos, o sacerdotes, ait Dominus per Malachiam, qui respicitis nomen meum, et *vos recessistis de via*, *et scandalizastis plurimos in lege*; *propterea et ego dedi vos contemptibiles, humiles omnibus populis.* Sed nolo ulterius verenda patrum detegere quae, magis tegere cuperem, si non res ipsae clamarent, illustrarentur, eruperent. Quia vero non dubito, multos esse in ordine sacerdotum viros probos et doctos, quibus haec displiceant, eos ego cohortatos volo, ut zelum magnum honoris Domini incipiant, et eos, qui sanctum sanctorum ita contemnunt, admoneant, castigent, confundant, verbis non parcant, neque dubitent, apud Deum sed pro eo zelo bonum gradum acquisituros et magnam fiduciam in Domino.

PARS SECUNDA

Sequitur. Et ecce Elizabeth cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua. Et hic mensis est sextus illi, quae vocatur sterilis, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Multis de causis angelus sanctus posteaquam ad quaestionem virginis respondit, et Incarnationis dominicae sacramentum exposuit, de conceptione praecursoris beatissimam Mariam certiorem facit. Prima causa est, ut eam, licet credentem, tamen quia res difficillima credenda proponebatur, adhuc magis in fide confirmet. Tametsi enim minus est, si unum cum altero conferatur, quod anus sterilis, quam quod virgo concipiat, tamen utrumque, Deo facillimum est, utrumque naturae vires ac potentiam superat: quocirca non inepte unum ex altero confirmatur. Atque hanc rationem angelus reddit cum ait: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum*: quasi dicere velit, Haec tibi de Elizabeth cognata tua significare volui, ut intelligas, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Altera causa est, ut dum sterilis conceptus Virgini nunciatur, et dum miraculum miraculo additur, gaudium etiam gaudio cumuletur. Tertia, ut miraculum Dei, quod praesertim non parum ad Incarnationis mysterium pertinebat prius ciret virgo per angelum, quam audiret ab homine, et Dei mater mox futura, etiam consiliorum Dei particeps fieret. Quarta, ut dum nunc servatoris, nunc praecursoris edocetur adventus, rerum tempus et ordinem tenens, ipsa melius postmodum scriptoribus ac praedicatoribus Evangelii reseraret veritatem. Quinta, ut audiens cognatam vetulam ac gravidam, cogitet adolescentula de obsequio, atque interim locus et occasio detur praecursori in utero matris exultandi, et officii sui Domino quasdam quasi primitias offerendi.

Sed quaeret aliquis fortasse, quomodo potuit Elizabeth cognata esse Maria? Nonne d. Lucas initio evangelicae suae historiae ait aperte, Elizabeth de filiabus Aaren fuisse? Nonne b. Mariam certum est esse de filiabus David? Alioquin enim neque angelus dixisset: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus.* Neque b. Matthaeus initio evangelii scriberet: *Liber generationis Jesu Christi filii David filii Abraham.* Neque apostolus ad Romanos scribens de Christo diceret: *Qui factus est ex semine David secundum carnem.* Denique neque ipse Dominus in extrema Apocalypsi se radicem et genus David, stellam splendidam et matutinam appellare. Constat enim Christum non aliter esse Filium David, quam ratione Mariae. At in libro Numerorum jubentur faeminae viros non sumere, nisi de sua tribu. Quomodo igitur fieri potuit, ut cognata esset Mariae Elizabeth, cum una de tribu Levi, ac de filiabus Aaron, altera de tribu Juda, et de filiabus David esse cognoscatur? Verum quaestionis hujus facilis est et aperta responsio. Neque enim in postremo capite libri Numerorum lex lata de nuptiis, ad omnes mulieres debet extendi, sed solum ad eas, quae fratres nullos habent. Tales erant filiae Salphaad, quarum occasio ne qui scripturas legunt, legem illam latam fuisse sciunt. Foeminae enim, quae fratres non habent, juxta aliam legem ejusdem libri Numerorum in paternam haereditatem succedunt, et ipsae dumtaxat viros ducere, nisi de sua tribu non poterant:

ne videlicet haereditas de una tribu in alteram flecteretur,et sortes et possessiones tribuum confunderentur. Caeterum aliis omnibus, quae haeredes non erant, liberum erat plane nubere quibus vellent. Itaque Moyses, qui legem illam promulgavit uxorem Zephoram Madianitidem duxit: Aaron de tribu Levi, uxorem habuit Elizabetham de tribu Juda: Booz de tribu Juda Ruth Moabitidem accepit uxorem: David quoque de tribu Iuda, Michol filiam Saul de tribu Beniamin: et Salomon filius ejus filiam regis Pharaonis in matrimonio habuerunt. Denique Joiadas pontifex (ut caeteros omittam) Josabeth filiam Ioram et sororem Ochoziae regum Juda uxorem habuisse legitur. Quae cum ita se habeant, mirum profecto esse non debet, si Maria de tribu Juda et familia David cognatam Elizabeth habere potuit de tribu Levi, ac de filiabus Aaron. Quid enim prohibeat, quo minus aliqua soror beatae Annae, virum duceret de filiabus Aaron, atque inde existeret Elizabeth? Sicut beata Anna Ioachimo nupsit de filiis David, ex quo nata est Maria: quin non solum nihil prohibeat, sed etiam valde deceat, ut Messias rex et pontifex futurus, cum utraque familia, regia scilicet et pontificia, cognationem haberet. Vere igitur angelus ait: *Ecce Elizabeth cognata tua.*

Sequitur deinde, et ait: *Et ipsa concepit filium in senectute sua, et hic mensis est sextus illi, quae vocatur sterilis.* Quibus verbis satis aperte demonstrat, conceptionem praecursoris divino miraculo adscribendam esse. Nam Elizabeth iam anus erat,et naturaliter vires ad concipiendum non habebat, et praeterea senectuti sterilitas accedebat, quae usque adeo omnibus nota erat,ut vulgo sterilis appellaretur.

Concludit tandem angelus orationem suam,atque ait: *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum*, Ubi vel more Hebraeorum, verbum ponit pro eo, quod significatur verbo, ut eo loco: *Transeamus usque Bethlehem et videamus hoc verbum quod factum est.* Vel certe divinam promissionem verbum vocavit, ut sensus sit, Deum quicquid loquitur facere,quicquid promittit facile praestare posse: non sicut homines, qui suae imbecillitatis ignari multa saepe pollicentur, quae praestare non possunt.

Iam vero his omnibus diligenter auditis, virgo sanctissima certa de nuncio ac de virginitate secura, statim respondit: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Praeclara sententia et virgine Dei matre digna.Quot enim illustrissimas virtutes his paucissimis verbis prodidit? Quantam verborum moderationem? Quam profundam humilitatem? Quam firmam fidem? Quam promptam obedientiam? Quam ardentem charitatem *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Quid brevius, verecundius, moderatius, sapientius dici potuit? Una eademque brevissima sententia, et Deo pollicetur obsequium, et nuncio defert honorem. Sed quanta humilitate? *Ecce ancilla Domini.* Nondum viderat in ecclesia sacerdotes, antequam divinum corpus accipiant, indignos tanto hospite se profiteri, ac dicere: *Domine non sum dignus,ut intres sub tectum meum* Atque id tamen Virgo humilis eumdem Christum castis visceribus exceptura, diligenter observat, cum honore matris oblato, se ancillam potius agnoscit ac profitetur: *Ecce ancilla Domini.*

Quae vero sequuntur, *fiat mihi secundum verbum tuum*, quantae fidei verba sunt? Quam nihil penitus dubitat, quae ita loquitur? Abrahae fidem Paulus ad Romanos scribens miris laudibus praedicat: *Qui contra spem*, inquit, *in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium*: *Et non infirmatus est fide,nec consideravit corpus suum emortuum cum iam fere centum esset annorum neque emortuam vulvam Sarae.* At certe tanto majorem fides Mariae, quam fides Abrahae, quanto majus et mirabilius est virginem concipere, quam senem generare. Itaque multo ipsa magis *contra spem in spem credidit*,ut fieret mater Domini sui. Neque consideravit portam uteri sui voto virginitatis obstructam, ac munitam. *In repromissione etiam Dei non haesitavit diffidentia sed* confortata *est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quaecumque* promittit, *potens est et facere.*

Denique ait; *Ecce ancilla Domini.* Iam vero de obedientiae promptitudine nihil est quod dicam. Ipsa enim ejus oratio quid aliud, quam summam in obediendo alacritatem spirat? Non enim cogitavit, Quid maritus meus dicet, si me gravidam videat? Neque ab angelo petiit, ut ipse Joseph mysterium revelaret: neque inopiam suam considerans metuere coepit, ne Filium Dei, ut par erat, alere non posset.Nihil horum cogitavit vel timuit, sed parata suspiciones mariti sustinere, parata prae filio stipem mendicare, si opus esset, solo obediendi studio fervens; ecce, inquit, *ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.*

At de charitate quid tandem dicemus? Quamvis zelus honoris divini humanaeque liberationis virgineum ejus pectus exurebat, quae promissione audita de adventu Servatoris, non contenta praebere consensum, etiam preces, desideria, vota, addenda putavit; ecce, inquit, *ancilla Domini fiat mihi* ut locutus es. Non solum divinae voluntati assentior, sed etiam opto ac peto, ut *fiat mihi secundum verbum tuum.*

Qua oratione finita, nulla interposita mora, credibile est Spiritum sanctum in eam supervenisse, et mirabili artificio de purissimo ejus sanguine, quantum satis erat, in locum conceptioni attributum separasse, atque ex eo pulcherrimum corpus in puncto temporis formasse, eoque animam praestantissimam, non solum mente et ratione praeditam, sed etiam sapientia, et gratia ac virtutibus plenam infudisse, neque alio postea tempore, sed in eodem prorsus momento Altissimi virtutem, aeternum Dei verbum de sinu patris in uterum matris descendisse et carnem illam a Spiritu sancto formatam, et mente sapientissima atque optima animatam, sibi aeterno felicissimoque matrimonio adjunxisse. Tunc igitur primum jacta sunt fundamenta nostrae liberationis. Tunc spes nobis affulsit recuperandae antiquae libertatis. Tunc virgine Dei matre novo atque insolito genere gaudii perfusa, totaque coelesti curia exultante, cani coepit, quod his diebus mater ecclesia tanta signi-

ficatione laetitiae, cum cantu et gaudio spirituali toties repetit: *verbum caro factum est et habitavit in nobis.* Tunc artificio Spiritus sancti novus homo novo modo conceptus, venit in mundum, qui nos omnes ablata peccati vetustate renovaret, et de miseris atque afflictis foelices et beatos efficeret.

Ac ut humanam liberationem brevi similitudine comprehendam et illustrem, et tunc demum dicendi finem faciam, quaeso animadvertite. Quemadmodum si princeps aliquis in pomario suo manibus propriis cedrum arborem plantasset, eamque vehementer diligeret, summoque studio ac diligentia conservaret: deinde exorta tempestate cedrus aresceret, et omnia ejus poma adhuc immatura deciderent: adveniret vero post aliquod tempus artifex aliquis admirabilis, qui cedrum aliud naturae ac generis ejusdem cum iis, quae aruerant sed integrum, totum ac virens, et odorem suavissimum spirans, non ex arbore excitaret, sed novo atque insolito more manibus suis ipse formaret, et saccharo ac melle summa arte conditum regi gustandum offerret: rex autem ita eo delectaretur ut statim apud se constitueret, magnam eorum, quae ceciderant, pomorum partem de humo colligere, similique modo condita in apothecis suis perpetuo conservare: ita prorsus casus et liberatio nostri generis se habet. Plantaverat enim olim Deus naturam humanam quasi pulcherrimam cedrum in paradiso voluptatis, eamque tamquam a se satam, nutritam, auctam, vehementer, ut par erat, diligebat. Accidit vero ut coorta tempestate, vento superbiae concussa atque agitata, tandem a radicibus arefieret, et omnia ejus poma adhuc immatura corruerent, hoc est, nos omnes qui ab Adamo, tamquam a radice dependebamus ipso peccante et per peccatum arescente mirabili casu ad terram afflicti atque illisi pene mortui jaceremus. Verum cum multo iam tempore quasi poma semicorrupta suibusque infernalibus apposita jacuissemus, adfuit tandem Spiritus sanctus, artifex sapientissimus, qui optimo excogitato consilio, novum quemdam hominem, quasi novum cedrum, servatorem videlicet nostrum, non ex corrupta radice, non ex viri semine, qui non nisi Adae filius esse potuisset, sed novo inauditoque miraculo, sua virtute atque arte ex virginis carne formavit, nec solum innocentiae viriditate pulcherrimum et omnium virtutum odore suavissimum esse voluit, sed etiam melle ac saccharo divinae gloriae coelestisque felicitatis condivit. Hinc enim apud Isaiam de ista novo cedro legimus; *ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel; butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum et eligere bonum.* Nos quidem omnes auditores, prius malum Dei gratia adiuti reprobamus, et bonum eligimus, denique et multum bonis operibus insudamus, quam ad butyrum et mel suavissimum divinae coelestisque beatitudinis gustandum admittamur. At noster Emmanuel Christus, in ipsa sua conceptione butyrum et mel divinae gloriae non gustavit modo, sed abundanter etiam comedit. Et quis nostrum de torrente voluptatis, nisi in patria bibet, ubi *fluminis impetus laetificat civitatem Dei?* Noster vero Emmanuel *de torrente in via bibit.* Fuit enim semper, et in ipso quoque utero beatus. Itaque cedrum novum et suave, ac melle et saccharo conditum Christus est, qui quidem Deo patri oblatus, ita vehementer placuit, ita majestatem ejus oblectavit, ut certo constituerit, nos omnes ex humo colligere, deque ipsis faucibus daemonum eripere, a sordibus et corruptione purgare, ac demum saccharo beatitudinis conditos in coelestibus apothecis collocare, hoc est, magnos, illustres, beatos, felicissimos, immortales, angelorum et archangelorum cives, atque adeo Deos quosdam efficere.

Sed numquid omnes eo perveniemus, ut melle ac saccharo condiamur? Minime vero, auditores. Sed tamen vae illis, qui non pervenient. Melius erat eis, si nati non fuissent. Sed cur non omnes pervenient? In promptu est causa: nos enim, ut ante dicebam, per peccatum quasi poma corrupta jacebamus: corrupta vero poma prius a corruptione purganda et lavanda, et sale atque aceto conficienda et praeparanda sunt, quam melle et saccharo condiantur. Iam vero multi sunt qui melle et saccharo condiri cupiunt: sed pauci qui a corruptione purgari et lavari et sale atque aceto confici velint. Purgamur enim et lavamur a sordibus peccatorum aquis baptismi et lachrimis poenitentiae et quidem baptizati omnes sumus, sed sordes post baptismum contractas Deus novit, quam multi vere diluant. Certe lachrimae verae contritionis, ita sunt hoc tempore pretiosae ac rarae, ut vix unquam reperiantur.

Porro aceti et salis duo sunt genera, quorum altero necessario condiri debent omnes, qui ad mel et saccharum divinae gloriae praeparantur. Unum dicitur patientia, alterum eleemosyna. Sal patientiae pauperibus, sal misericordiae divitibus datur. Itaque quotquot inopia rerum externarum ac facultate laborant, intelligant sale patientiae se condiendos esse, nec animo deiiciantur, nec contra Deum murmurent, nec divitibus res istas caducas ac fragiles invideant, sed intelligant et probent consilium Dei, qui omnium curam gerit, et optime novit qui sale patientiae, qui sale misericordiae condiri debeant. Et quamquam inopia res est per se insipida et ingrata, tamen si salem patientiae habeas, etiam hic in terris sapere et dulcescere tibi incipiet. Quotquot vero dites estis, intelligite sale misericordiae vos condiendos, etsi non pati, saltem compati; si non dolere, saltem condolere aliis debere: compati vero et condolere non verbis tantum, sed opere et veritate. Tu pecuniis abundas et vestibus, et lignis et cibo et potu, et idcirco neque fame neque siti neque frigore unquam vexaris. Quid igitur ages? Salem tuum accipies, nosti pauperes multos, qui nihil horum habent, qui fame pereunt, qui frigore moriuntur: compatere illis ex animo, adiuva quantum potes: alioqui enim si neque pateris neque compateris, et nec sale patientiae nec sale misericordiae condiris, non video quae spes tibi remaneat. Noverat Deus te delicatum ac tenerum futurum, nec per viam duram atque asperam inopiae

et miseriae facile ambulaturum, propterea divitem te esse voluit, ut saltem per viam misericordiae ac eleemosynarum, quae planior et facilior est, ad salutem pervenires. Quod si neque hoc tibi placet, quid superest, nisi ut excidas a salute atque a regno beatitudinis excludaris? O si divites homines intelligerent, quam vili pretio nunc infiniti et immortales thesauri emi possent, longe aliter opes suas consumerent. Cum urbes vi captae spoliantur ac diripiuntur, milites, qui eas diripuerunt nihilo fere res maximas et pretiosissimas vendunt, quae alio tempore multo auro vix emi potuissent. Atque hoc tempus nunc agitur auditores, *regnum* enim *coelorum vim patitur*, *et violenti rapiunt illud*: Christus autem qui jam illud obsedit, oppugnavit, occupavit, spoliavit, nunc vilissimo pretio ac fere nullo, spolia illa divina, indumenta illa gloriae, coelestia illa palatia vendit. Nunc vel calice aquae frigidae, sempiternae divitiae emi possunt. At vero post mortem, nullae pecuniae, nulli labores, nec ipsa vita sufficiet, ut vel exigua domuncula, in regno coelorum ematur. Quare agite nunc divites et caducas opes, ludibria ista fortunae, quae et alioqui hic relinquetis, cum aeternis et immortalibus commutate: de iniquo mammona facite vobis amicos, qui vos, cum defeceritis, in aeterna recipient tabernacula. Deinde ita agite, ut pro parvis magna, pro terrenis coelestia, pro temporalibus aeterna aliquando recipiatis. Amen.

CONCIONES DUODECIM

Argumenta totidem continentes ad hominem catholicum in sua fide confirmandum. et haereticum a perfidia sua convertendum.

CONCIO PRIMA

DE LUMINE FIDEI

SYNOPSIS

Exordium breviter causam reddit, cur potissimum haec argumenta tractanda suscipiantur, nimirum ob periculosa et tot sectis haeresum refertae haec nostra tempora. Duas res catholicos in ecclesia continere, lumen fidei internum et notae quaedam externae; et quaenam illae sint, ex divo Augustino probatur. Docetur, lumen fidei se per modum intellectus principiorum habere. Fidei necessitas contra Pelagianos, multis astruitur, ejusque afficacia et praestantia variis similitudinibus asseritur. Ostenditur praeterea quibus item amittatur. Causae assignantur, cur tam facile et tam brevi multae haereses tantum sumpserint incrementum. Tandem graviter reprehenduntur ii, qui fideles verbis, factis tamen fidem negat; qui proinde Deum irritant, ut nos in infidelitatem labi patiatur.

Cum semper maxime necessarium esse duxi, optimi auditores, in ea ecclesia permanere,in qua vera atque orthodoxa fides, verus Dei cultus, vera remissio peccatorum, verum salutis atque aeternae haereditatis pignus reperitur; tum hoc potissimum tempore, quando propter haeresum et sectarum multitudinem, tam densae errorum tenebrae toti pene orbi terrarum offusae sunt, et nox terra mundum prope universum occupavit atque involvit, ut jam periculosa illa tempora adesse videantur, de quibus Dominus in evangelio; *Multi*, inquit, *surgent pseudoprophetae*, *et seducent multos: et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Et rursum: *Cum venerit filius hominis*, *putas inveniet fidem in terra?*

Aspicite enim, et intuemini faciem orbis terrarum,quot in eo reperiuntur Athei, Pagani, Judaei? Quot regiones, quot regna,quot provinciae a Christo ad mahometismum defecerunt? Schisma atque haeresis Graecorum, Jacobitarum, Nestorianorum nonne Orientem pene totum absumpsit? Septentrionem nonne lues Arriana, Sabellica, Lutherana ex magna etiam parte Graecorum tabes, penitus infecit? Africam universam,ubi quondam tot sedes archiepiscoporum et Episcoporum fuerant, nonne partim Mauri, Mahometi sectatores, partim Aethiopes, solo nomine Christiani, et vera Christi Ecclesia jam olim separati, occupant? Quid de Occidente dicemus? Quis enumeret sectas confessionistarum, anabaptistarum,calvinistarum? nonne tot fere haereses spatio quinquaginta annorum nostri diebus exortae sunt,quot ab apostolorum temporibus, per totos mille et quingentos annos? Praeterea avaritia, superbia, luxuria, ambitio, doli, fraudes, mendacia, omnia scelera, omnia flagitia sibi pectora atque animos mortalium ita vendicarunt, ut periculum sit, ne *in errorem inducantur, si fieri possit*, *etiam electi*, ac dicere incipiant, Estne Deus in nobis?sumus haereditas et peculium Domini, an non?

Sed quamquam haec ita se habeant, manet tamen sententia Domini; *Qui perseveraverit usque in finem*, *hic salvus erit.* manet sententia beatissimi Cypriani: *Quisquis ille est*, *qualiscumque*, *christianus non est*, *qui in ecclesia Christi non est.* Et alio loco: *Quis ab ecclesia separatus adulterae jungitur*, *a promissis ecclesiae separatur*, *nec pertinet ad Christi praemia*, *qui relinquit ecclesiam Christi, alienus est*, *profanus est*, *hostis est, habere non potest Deum patrem,qui non habet ecclesiam matrem.* Si potuit evadere, qui extra arcam Noe fuit, et qui extra ecclesiam pacis fuerit, evadet. Quoniam igitur extra veram Christi Ecclesiam neque salus, neque remissio peccatorum reperitur,et tamen tam grande periculum nobis, hodie ubique imminet ab istis latronibus atrocissimis animarum, neque aliud facilius est,quam ut homines incauti ab arce ecclesiae aberrantes, in laqueos ac retia infidelitatis incurrant; nihil me fructuosius atque utilius in concionibus istius anni tractare posse, existimavi, quam argumenta ali-

quot, quibus perspicue ostendatur, religionem, quam Dei beneficio amplexi sumus, omnibus sectis ac superstitionibus Iudaeorum ac Paganorum, imo haereticorum etiam, jure ab omnibus, qui sapiunt, anteponi, et eam solam esse, qua Deus pie sancteque colatur, quaeque cultores suos ad verum aeternae felicitatis portum perducat.

Quia vero haec disputatio pene tota in fidei confirmatione versabitur ut etiam aliquid detur moribus, conciones nostras in duas partes dividemus in priori argumento, quod iam diximus, explicabimus: posteriori primam sententiam ejus epistolae, quae inter sacrorum solemnia lecta fuerit, ad morum aedificationem exponemus.

Duo sunt, quae nos praecipue movent ad credendum, lumen fidei internum, et argumenta quaedam externa. Atque argumenta quidem, de quibus agere instituimus, sunt omnino duodecim: nempe religionis christianae veritas, puritas, efficacitas, antiquitas, amplitudo, firmitas, lumen propheticum gloria miraculorum, probitas vitae, testimonium ac approbatio inimicorum, mores Ecclesiae veteris et mores veterum haereticorum. Quae argumenta non quidem omnia, sed eorum aliqua, quid in d. Augustino viro sanctissimo atque doctissimo effecerint, olim ipse in libro, quem contra epistolam Manichaei, quam vocant Fundamenti, scripsit, his verbis docet: *Multa sunt*, inquit, *quae in gremio ecclesiae catholicae me justissime teneant. Tenet consensio populorum et gentium*: *tenet auctoritas miraculis inchoata*, *spe nutrita*, *charitate aucta*, *vetustate firmata*: *tenet ab ipsa sede Petri Apostoli successio sacerdotum*. Haec ille vir, qui non minus divino lumine quam acerrimo gravissimoque judicio praeditus erat, quique omnium optime, quid inter sanam doctrinam ecclesiae et insana haereticorum dogmata intersit, judicare poterat.

Ac de argumentis quidem externis alias, hodie solum de lumine fidei: quam eximium sit, quam necessarium Dei donum, et qua cura et sollicitudine conservandum, pro tempore disseremus. Etenim lumen fidei non mihi minus necessarium esse videtur ad ea dogmata credenda, quae nobis ecclesia catholica proponit, quam sit lumen intelligentiae naturale ad prima principia cognoscenda. Quemadmodum enim omnes homines naturali quodam lumine praediti sunt, quo prima principia, sine labore, sine argumentis, vera esse intelligunt: nec enim est quisquam, qui rationes et argumenta petat, cum ejusmodi principia proponuntur, scilicet bonum esse prosequendum, malum fugiendum, tria plura esse, quam duo, tria et duo esse quinque: sic etiam omnes christiani lumine quodam divino et supernaturali a Deo illustrati, principia prima nostrae fidei, etiamsi difficilia et rationem excedentia, verissima esse et certissima confitentur. Quaenam est causa, cur bruta animantia doceri non possunt? Accipe brutum aliquod animal, equum accipitrem, vide utrum possis ei persuadere aliquam veritatem. Certe non poteris, etiamsi omnem dialecticam et rhetoricam adhiberes. Unde hoc? Quia naturali lumine intelligentiae caret. Ad eumdem modum omnes nostrae conciones, nec solum conciones, sed omnia alia nostra signa, et prodigia non sufficiunt, ut fidem nostram ethnicis et haereticis persuadeamus, nisi Deus ipse doctor accedat, et mentem eorum hoc divino lumine illustret.

Pelagiani quidem divinae gratiae contemptores et suarum virium superbissimi laudatores affirmare non dubitabant, nos isto lumine non usque adeo indigere, neque fidem alia ratione in sacris litteris donum Dei appellari, quam quod gratia et dono Dei fiat, ut Scripturas sanctas et praedicationes Evangelii habeamus. Sed longe aliud nobis, Christus ostendit, aliud apostoli docuerunt, aliud experientia et usus testatur. Quid enim non viderunt, et audierunt, qui Christum ipsum, hoc est, verbum et Sapientiam Patris concionantem et signa facientem viderunt et audierunt? Et tamen beatus Ioannes de eis scriptum reliquit: *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum*. Quid sapientius sapientia? Quid eloquentius verbo? Quid sanctius eo, qui dicere poterat; *Quis ex vobis arguet me de peccato*? Quid eo mirabilius, qui etiam quatriduanos mortuos solo verbo ac imperio ad vitam revocabat? Et tamen cum tanta signa fecisset, tantus ac talis esset, non credebant in eum. Itaque recte Dominus dicebat eis: *Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. Sunt quidam ex vobis, qui non credunt*: *propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo*. Apostolus Paulus ante conversionem certe audierat, si non alios, saltem beatum Stephanum *plenum Spiritu sancto* ita concionantem, ut nemo posset *resistere sapientiae et spiritui*, *qui loquebatur* in eo, cumque viderat *signa* maxima *et prodigia in populo* facientem, et nihilominus tanto odio fidem nostram persequebatur, ut aliquando *spirans minarum et caedis in discipulos Domini*, *epistolas* peteret a principe Sacerdotum *in Damascum ad Synagogas*, *ut si quos invenisset hujus viae viros ac mulieres*, eos *vinctos perduceret in Ierusalem*. At posteaquam *circumfulsit eum lux de coelo*, quae oculos ejus excaecavit et mentem illustravit, repente totus mutatus est, et qui antea Christi nomen persequebatur, is postea coram regibus et principibus toto orbe idem portavit; et qui ecclesiam antea omnibus viribus devastabat, is postea in iisdem aedificandis ecclesiis plus omnibus laboravit; et qui stulta et ridicula esse dicebat, quae a christianis dicebantur, is postea solam Christi ecclesiam solam columnam ac firmamentum veritatis solus appellavit. Quae tantae et tam mirabilis mutationis causa fuit? Quis in momento Paulo persuasit, id quod antea nec verba nec miracula persuadere potuerant? Certe non aliud, quam unctio Spiritus sancti: unctio docuit eum, internum doctorem ac testem habuit eum, de quo beatus Ioannes ajebat: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in semetipso*. Non legistis quid b. Augustinus de hoc testimonio dicat? *Audiam*, inquit, *et intelligam quomodo in principio fecisti coelum et terram*: *scripsit hoc Moyses, scripsit et abiit, transivit hinc ad te, neque enim nunc ante me est. Nam si esset, tenerem eum, et rogarem eum, et*

per te obsecrarem,ut mihi ista panderet,et praeberem aures corporis mei sonis erumpentibus ex ore ejus; et si hebraea voce loqueretur, frustra pulsaret sensum, nec modo mentem meam quicquam tangeret; si autem latine, scirem, quid diceret. Sed unde scirem, an verum diceret? Quod si et hoc scirem, num et ab illo scirem? intus in domicilio cogitationis, nec hebraea nec graeca nec latina nec barbara veritas, sine oris ac linguae organis, sine strepitu syllabarum diceret, Verum dicit, et ego statim certus confidenter illi homini tuo dicerem, Verum dicis. Hoc igitur est lumen fidei, auditores, testimonium quoddam Dei quo intus in domicilio cordis dicitur nobis. Ita est nihil haesites. *Argumentum est non apparentium*, quo videlicet hoc credit, quod non videt: vel potius ut b. Augustinus scribit, quo *certissime videt, nondum se videre, quod credit*. Atque hoc argumentum, hoc lumen,hoc testimonium Dei internum, si cum externis illis argumentis ac testimoniis adiungatur,(de quibus in aliis sequentibus concionibus disseremus) ita manifestum et perspicuum efficiet, credibilia, et omnibus sectarum atque haeresum decretis anteponenda esse, quae nos ecclesia catholica docet, ut nemo sit, qui non exclamet; *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.*

Quae cum ita sint, non arbitror nobis esse diutius laborandum, ut vos hortemur,ut hoc eximium Dei donum hoc coeleste ac divinum lumen omni animi providentia conservetis:praesertim hoc tempore,quo tam facile illud in tam multis ab eo vento, qui ab aquilone spirat, extingui videmus. Si quidem miserum est et amarum a Domino separari, et jacturam facere charitatis: sed multo miserius est et amarius circa fidem naufragare. Quid enim est fides nisi semen, nisi radix, nisi basis fundamentumque justitiae? Quis magis arbori nocuit, qui ei solum truncum praecidit, an qui eam funditus eradicavit? Quis majus detrimentum attulit aedibus, qui tectum diruit, an qui fundamentum evertit? Quanto labore jaciuntur fundamenta? Certe non parum fecit quam fundamenta jecit. Et in arboribus licet radix sine trunco et ramis fructus non ferat; tamen si denuo sol eam respiciat, si rursum coelestibus imbribus irrigetur, iterum ex ea et truncus et rami pullulabunt. Sic etiam quamquam fides sine charitate mortua sit, neque fructus bonorum et Deo gratorum operum pariat, tamen si sol justitiae Christus Dominus Deus noster, misericordiae radiis agrum cordis iterum respiciat, et eum pluvia voluntaria, aqua Spiritus sancti, lachrimis compunctionis inebriet, o quanta celeritate charitas iterum pullulabit,et inde flores et fructus bonorum operum renascentur. Itaque magnum donum est etiam fides mortua et informis, et omni conatu ac viribus conservanda.

At quibus rebus conservatur fides? Bonis operibus, auditores. Quibus rebus tandem amittitur? Operibus malis, flagitiis, facinoribus, luxuria, ebrietate, avaritia. Non dico ego quidem, ut lutherani mentiuntur ac delirant, *omne peccatum esse infidelitatem, et esse non posse in peccatoribus fidem*: hoc ego non dico, novi enim ecclesiam sagenam esse plenam bonis et malis piscibus; nec illud ignoro, in ecclesia neminem esse posse sine fide. Quid igitur dicimus? nempe peccatorum multitudinem, peccandi facilitatem, consuetudinem corrupte vivendi viam esse, et quasi gradus quosdam ad infidelitatem. Homines enim ita comparati a natura sunt, ut id facile ac libenter credant,quod cupiunt, quod placet, quod delectat. Non est difficile voluptariis et carnalibus hominibus persuadere, sacerdotes uxoratos esse debere, castitatem impossibilem esse, jejunia esse superflua,ciborum delectum esse superstitiosum. Non est apud avaros difficile usuras excusare, apud ambitiosos simoniam, apud luxurios fornicationem. Legite Evangelium Lucae: *audiebant*, inquit, *omnia haec Pharisaei, qui erant avari, et deridebant eum.* Non credebant Pharisaei disserenti Domino, ac dicenti: *nemo potest duobus Dominis servire non potestis Deo servire et Mammonae*, quin et deridebant eum.Quare?Quia erant avari,neque a Mammona avelli se patiebantur. Rursus alio loco ad ambitiosos; *quomodo*, inquit Dominus, *vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis et gloria, quae solo Deo est non quaeritis*? Non miror, inquit, quod non creditis: mirarer potius, si crederetis, quando superbia et ambitio ita oculos vestros excaecavit, ut humilem incessum, honorum contemptum, agnoscere non possitis. Accepissent sane Pharisaei libenter Christum, si non crucem nec humilitatem praedicasset, sed *primos discubitus in conviviis, primas cathedras in synagogis, salutationes in foro*, denique opes et honores sectatoribus suis promisisset. Itaque non mirum est, si tam multi et tam facile Mahometo primum deinde Luthero nostris temporibus carnis libertatem praedicantibus, et habenas libidinibus laxantibus se adiunxerint.Erant enim utroque tempore, ut ex historiis cognosci potest, mores hominum Christianorum magna ex parte corruptissimi: sacramenta, religio, disciplina ecclesiastica contemnebantur, conculcabantur, et regnabant omnia genera vitiorum,ita ut homines jam ita affecti, *sanam doctrinam non* sustinerent, *sed* quaerebant *sibi magistros prurientes auribus*. Non fiebant haeretici, quod nemo eis haereses praedicaret;sed ipsi jam satis erant ad haereses suspiciendas praeparati: ligna erant arida atque ad flammam concipiendam maxime idonea, solum desiderabatur,qui ignem mitteret et accenderet. Non defuit Diabolus muneri suo, sed repente ministros excitavit, qui et sermonibus et operibus ignem accenderent. Et jam videmus tantum brevi tempore plerisque in locis incendium excitatum, quantum multis annis et magno labore restingui non poterit.

Quare, fratres mei,aliorum exemplo edocti,*ambulate dum lucem habetis, ne tenebrae vos comprehendant*: laborate, operamini, nolite torpere, ne vos sicut multos alios infidelitatis tenebrae comprehendant. Et sicut is,qui noctu et flantibus ventis lucernam manu tenens iter facit, opponit manum lumini: ita et nos, auditores, opponamus manus bonorum operum sanctae fidei, ne ventorum flatibus, qui regionem istam perflare coeperunt, extinguatur, et nos tenebrae comprehendant. Vis,

frater, non amittere fidem erga sacramenta? honora sacramenta: utere sacramentis: accede frequenter et ex animo ad confessionem, communica sanctis mysteriis. Vis non amittere fidem erga jejunia, erga indulgentias, erga bona opera? Ama jejunium, amplectere indulgentias cum opportunitas datur, exerce te assidue in bonis operibus. Alioquin quid mirum est, si Deus permittat te circa fidem naufragare?

Sane, fratres, nos ridiculi sumus, et plus quam paradoxa dicere videmus. Dicimus et certo asserimus, sacram eucharistiam fontem ipsum gratiae et omnium bonorum continere, tamen vix singulis annis, et tunc compulsi ad sumendam eam accedimus. Quid est hoc, quod agimus? Intelligimus, quae dicimus? Quis credet nobis? si diceremus, in tali parte urbis jacet acervus maximus pecuniarum et licet omnibus accipere inde, quantum volunt; quis non statim iret? Certe plateae non caperent euntes homines et redeuntes. Sic etiam clamamus contra haereticos, sacrosanctam eucharistiam verum, verissimum ipsissimumque Christum Deum et hominem continere. Interim tamen ita nos gerimus, ut nihil minus credere videamur. Sacra altaria in plerisque locis sunt plena pulveris, dependent hinc inde telae aranearum, corporalia, purificatoria, sacra vasa ita in multis locis sunt sordida, ut vomitum provocare possint. Sacerdos ipse tam praecipitanter, ita indevote, ita frigide sacra illa et Angelis tremenda mysteria peragit, ut clamare omnibus videatur, se neque Christi neque angelorum praesentiam agnoscere. O quam atroces poenas luent, qui recipiunt pecunias beneficiorum et in usum ecclesiae unum obolum non expendunt.

Quae cum ita sint, nolite mirari, si tollitur a vobis regnum Dei, et datur aliis, qui nunc recens in oriente et occidente, et in novo orbe convertuntur. Deus enim ita nobiscum agit. Vos, inquit, contemnitis poenitentiam, tollam a vobis sacramentum poenitentiae, contemnitis eucharistiam, tollam eam a vobis. Contemnitis sacerdotes, tollam a vobis sacerdotes. Vos enim ita agitis, quasi haec nihil sint et ego permittam, ut veniant homines, qui serio dicent haec nihil esse, et id vobis in perniciem et damnationem animarum vestrarum persuadeant: extinguam modicum lumen, quod in vobis est: patiar ut tenebrae vos comprehendant, et in tenebris vivatis, in tenebris moriamini, et ex tenebris, interioribus ad tenebras exteriores in gehennam descendatis. Neque fides mea detrimentum patiatur. Nam si hic minuatur, alibi propagabitur. Et hoc ita esse quis non videt, auditores? Quam multi quotidie convertuntur in oriente in regionibus latissimis Indiarum? Quam multi in septentrione in regnis Iaponiae? Quam multi in occidente in regnis Americae? Quam multi in meridie in regnis Brasiliae et in finibus Africae? Fides recedit, auditores abit ipsa a nobis, neque ipsa detrimentum patitur quae alibi propagatur, sed nos detrimentum patiemur, nos tenebris involvemur. Ergo *ambulate, dum lucem habetis, ut tenebrae vos comprehendant.* Amen.

CONCIO II.

DE ANTIQUITATE CATHOLICAE ECCLESIAE

SYNOPSIS

Praeparatione quadam ad dicendum praemissa, enumerantur argumenta fidei externa, inter quae primum antiquitas ecclesiae catholicae, de qua et praesens habetur concio. Atque in primis nostrae legis antiquitas et comparatione sacrarum et profanarum litterarum atque earumdem authorum dilucide ostenditur; et a contrario omnium haereticorum novitas vel ex uno Luthero manifestatur, et in medium adducitur. Nugatorium hac super re haereticorum effugium refutatur et valido dilemmate retunditur. Origo papatus investigatur, et quam plurimis ss. patrum et conciliorum testimoniis stabilitur. Haeretici ss. patres adulatores censentes, ipsi Christi testimonio redarguntur. Non modo Petro, sed et successoribus commissam esse universalis ecclesiae curam, probatur. In nomine papistarum et homousianorum merito esse nobis gloriandum asseritur; et haereticis sua novitas per patrum auctoritates diversas exprobatur. Ac demum ut novitatem istam fugiamus admonemur.

Duo sunt, optimi auditores, quae nos ad eam fidem et religionem, quam in baptismate suscepimus, et quam in ecclesia catholica didicimus, et ad hunc usque diem professi sumus, conservandam ac retinendam in primis juvant; lumen fidei internum, quod diffusum est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Argumenta etiam ac testimonia quaedam externae, quae si diligenter inspiciantur ac considerentur, perpendanturque, non parum lucis adferent ad illustrandam nostrae fidei veritatem. Ac de lumine quidem fidei, quas vires habeat, et quanta cura ac sollicitudine sit conservandum, ea disseruimus oratione superiori, quae hoc loco et hoc tempore disserenda esse existimavimus. Nunc argumenta illa externa proponenda sunt atque explicanda, ut catholicum hominem et salutis suae studiosum, tam adversus praesentes, quam adversus futuros Christianae religionis hostes armemus, et super firmam petram jam gratia Dei collocatum ita confirmemus ac stabiliamus, ut nulla vi nulloque impetu eorum ventorum, qui a spiritibus erroris et seductionis excitati, ab aquilone perpetuo spirant, commoveri possit.

Radix igitur et quasi fons externorum argumentorum est excellentia atque praestantia nostrae legis. Ea siquidem multa complectitur, quibus omnibus sectis et superstitionibus paganorum et haereticorum facile antecellit: videlicet, antiquitatem, amplitudinem, firmitatem, veritatem, puritatem, efficacitatem, lumen propheticum, splendorem miraculorum, probitatem vitae, et alia quae concione superiori enumeravimus. Hodie solum de primo argumento, nempe de antiquitate disseremus: caetera suum locum in concionibus sequentibus habebunt.

Initio igitur lex nostra vetustissima est sive scripturam, qua ea continetur, sive religionem ipsam considerare volueris. Quemadmodum enim Deus prior est diabolo, et bonum prius, quam malum, et veritas prior mendacio; ita Scriptura Dei et civitas et religio Dei prior omnino est, quam scriptura et civitas et superstitio diaboli, ut b. Augustinus et Tertullianus evidenter ostendunt. Libri quos Moyses noster conscripsit, non solum libros, sed et ipsos Deos et oracula. et templa gentilium multis saeculis vincunt. Ac philosophi quidem omnes graecorum partim aequales, partim posteriores, nullo modo superiores nostris prophetis fuerunt. Porro Orpheus, Musaeus, Linus, inventores Graecarum fabularum primi ante prophetas quidem nostros, sed non ante Moysen extiterunt. Itaque Graecorum superstitio sine ulla dubitatione, multo est nostra religione recentior. Jam vero sapientia, quam vocant, Aegyptiorum ante Moysen nostrum aliqua jam fuisse reperitur: alioqui non diceret in Actis apostolorum b. Stephanus, eruditum fuisse Moysen in omni sapientia Aegyptiorum: sed num Aegyptii sapientes priores patriarchis nostris fuerunt? Nonne ab ipsis in terra eorum peregrinantibus, omnem sapientiam hauserunt? Nonne Isis, quae literas docuit Aegyptios, temporibus nepotum Abrahae nata esse perhibetur? Quid vero de Enoch dicemus, qui septimus fuit ab Adam, et membrum Ecclesiae nostrae existens, de temporibus nostris prophetavit, ut b. Apostolus Judas id epistola sua canonica scriptum reliquit.

Sed et haec nimis antiqua, neque hoc tempore adeo necessaria praetereamus, et ecclesiae aetatem, non ab initio mundi, sed ab eo tempore consideremus, quo liberator noster Christus filios Dei, qui erant dispersi, congregare coepit. Certe christiana religio non heri aut nudiustertius, sed mille quingentis septuaginta annis a Christo, Dei et virginis mariae Filio, inchoata in Palaestina pri-

mum, deinde toto orbe usque ad ultimum terrae seminata et propagata est. Sic enim prophetae praedixerant: *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem.* Et rursum: *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Iacob et faeces Israel convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae.*

Jam vero quis nesciat omnes haereses esse posteriores? Certe enim Arriani ante Arrium non erant, neque Macedoniani ante Macedonium, neque Nestoriani ante Nestorium, neque Pelagiani ante Pelagium, neque Mohometani ante Mahometum, neque Lutherani ante Lutherum. Hos vero omnes, quis ignorat post annum trecentesimum vel quadringentesimum vel quingentesimum vel millesimum quingentesimum a Christi Servatoris adventu exortos esse? Nonne magnum argumentum veritatis est, quod nos possumus ita origines singularum haeresum ostendere, ut nominemus auctorem, notemus annum, designemus locum, ostendamus causam vel occasionem potius novorum dogmatum? Ac ponamus exemplum in Luthero, quis nescit sectam vel sectas potius eorum qui dicuntur Luthero quondam monacho augustiniano, anno decimoseptimo supra millesimum quingentesimum a partu Virginis, Wittenbergae, quod oppidum est Saxoniae, occasione indulgentiarum a Leone Decimo pontifice concessarum, primum incepisse? Nam ante illum annum, neque unquam vel per somnium nomen lutheranorum auditum est: Sed neque ipse Lutherus tunc erat Lutheranus, imo vero in catholica ecclesia Sacerdotem et Doctorem et Monachum et romani pontificis obedientem filium se profitebatur. Deinde quando primum se ab ecclesia Romana separavit, nullum penitus invenit suae sectae, sed *ipse primus nulli succedens, et a seipso incipiens,* (ut b. Cyprianus de Novatiano loquitur) *novum hominum coetum congregare coepit.* Erant enim tunc temporis sectae variae et permultae praeter romanam, hoc est, veram et catholicam religionem, ut Judaeorum, paganorum, Graecorum, Iacobitarum, Armenorum, Waldesium, et Bohemorum, sive Hussitarum. Certum est autem, vel ipso Luthero teste, nullam earum sectarum, quae tunc extabant, ei placuisse, ab Ecclesia vero Romana sponte sua eum recessisse. Quid igitur superest, nisi ut novam haeresim condiderit? Nam si non est ita, ostendat originem antiquiorem, numeret suos praedecessores, notet loca et tempora, ubi et quando fuerunt. Nam nisi profecto in aliquo abditissimo penuario invenerit aliquos suae sectae doctores et antistites, et eos ibidem perpetuo inclusos continuerit, suspicari non possumus, vel unum, qui eum in ea haeresi praecesserit.

Dicet fortasse, se nullum quidem invenisse, sed non ideo novam religionem inchoasse, imo potius veterem, quae Christi et apostolorum temporibus florebat, excitasse. Sed solis luce clarius est, nullum unquam apertius cum Christi et apostolorum dogmatibus pugnasse. Numquid extincta erat, ut eam Lutherus quasi ab inferis revocare deberet? Et si res ita se habet, ubi est illud: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi?* Ubi est illud: *Super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam?* Ubi est illud: *Ego rogavi pro te; ut non deficiat fides tua?* Ubi est illud: *Regni ejus non erit finis?* Ubi illud Cypriani: *Ad Romanam ecclesiam perfidia non potest habere accessum?* Et illud Hieronymi: *Romanam fidem apostolico ore laudatam praestigias non recipere, et etiamsi angelus aliter annunciet, quam praedicatum est Pauli apostoli auctoritate munitum non posse mutari?* Et illud d. Bernardus: *Dignum arbitror ibi potissimum* nempe in ecclesia Romanam, *resarciri damna fidei, ubi possit fides sentire defectum?* Quod si non perierat, sicut vere non perierat, ubinam erat antequam Lutherus exoriretur? Num apud Judaeos aut apud Mahometanos? an apud Armenos et Graecos? An apud Waldenses et Hussitas? At apud ista monstra et portenta, vel ipso Luthero judice, non erat. Quid ergo restat, nisi ut in Romana ecclesia, quae sola reliqua est, vera Christi fides et religio permaneret? Quid horum negari aut infirmari potest?

Hoc igitur teneo, auditores, hic haereo. Vel perierat vera religio, cum Lutherus prodiit vel non perierat. Si perierat, etiam Christi promissio periit, et veritas mentita est, quae eam non perituram affirmavit. Si non perierat, apud aliquos erat: at non apud Paganos vel Judaeos vel Graecos vel Hussitas; igitur apud Romanos. Igitur Lutherus a Romana ecclesia discedens, a vera et antiqua religione discessit, et falsam ac novam fabricavit.

Ostendant nunc haeretici, si possunt, quo loco, quo auctore coeperit ea religio et fides, quam impugnant, quam nos antiquam, illi recentem; nos veram, illi falsam; nos catholicam, isti papisticam appellant. Quis est error papistarum praecipuus? Certe non alius, si aliquis, quam Romanum papam toti orbi Christi nomine praesidere, et non solum populorum, sed etiam episcoporum omnium, episcopum et patrem et doctorem esse. Nam ab hac haeresi (ut ipsi putant tamquam prima et praecipua nos papistas vocant et vocandos censuerunt. Videamus igitur, quando coeperit hic error. Dicite Lutherani, quo tempore papismus pro christianismo introductus est? Fortasse regnum pontificum regno scholasticorum Theologorum coepit? nempe tempore Innocentii Tertii, quando Lateranense concilium celebratum est, et in eo ecclesia Romana mater et magistra omnium Ecclesiarum appellata, et Praedicatorum ac Minorum familiae exortae sunt. At ego lego b. Bernardum illis omnibus superiorem, virum doctrina, miraculis, et vitae sanctitate clarissimum, ita ad Eugenium Romanum Pontificem scribentem: *Sunt quidem et alii coeli ianitores et gregum pastores, sed tu tanto gloriosius, quanto et differentius utrumque prae caeteris nomen haeredasti: habent enim illi sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus nec modo ovium, sed et pastorum tu unus ovium pastor. Ergo juxta canones tuos alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus, tua extenditur et in ipsos, qui super alios potestatem acceperunt.*

Nonne si causa extiterit, tu episcopo coelum claudere, tu ipsum ab episcopatu deponere, etiam et tradere Satanae potes? Sed fortasse b. Bernardus Eugenio, monacho sui ordinis adulabatur et idcirco non theologi scholastici, sed b. Bernardus primus papistarum haeresim excogitavit. Quid igitur de magno Gregorio dicemus? qui multis saeculis Bernardo superior ad Mauritium imperatorem ita scribit; *Cunctis evangelium scientibus liquet, quod voce dominica sancto et omnium apostolorum principi Petro apostolo totius Ecclesiae cura commissa est.* Quid de beatissimo Leone? qui sermone de anniversario suae assumptionis die ita loquitur: *De toto mundo unius Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis, cunctis Ecclesiae patribus praeponatur: ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen regat Petrus, quos principaliter regit Christus.* Sed fortasse et Gregorius et Leo propriae sedis causam agentes istam haeresim primo invenerunt. Quid igitur toti Chalcedonensi synodo maximae et sanctissimae respondebimus, qui Leonem pontificem universalem patriarcham et Romanam ecclesiam caput omnium ecclesiarum appellavit? Quid Nicaeno concilio ex generalibus primo et antiquissimo, quod statuit episcopos omnes e toto orbe ad Romanum pontificem tamquam ad supremum judicem appellare et ad Romanam sedem tamquam ad matrem confugere posse? Id quod et Athanasius et Marcellus, et Paulus, et Chrisostomus, et Theodoretus et alii patres de suis sedibus pulsi, saepe fecerunt. Quid respondebimus beatissimo Cyrillo Alexandriae episcopo, qui in Thesauro de Romano pontifice loquens: *Ut membra*, inquit, *maneamus in capite nostro apostolico throno Romanorum pontificum, a quo nostrum est quaerere quid tenere, quid credere debeamus*? Quid respodebimus magno Athanasio, qui epistola ad Marcum Romanum Pontificem universalis Eccclesiae papam et Romanam ecclesiam caput et magistram omnium ecclesiarum appellat? Quid respondebimus magno Chrysostomo, qui ait: *Petrum universo orbi Christus praeposuit*? Et rursum: *Ecclesiae pater et caput homo piscator atque ignobilis*? Quid sancto Oprato Milevitano, qui inquit: *Negare non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse se collocatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus: unde et Cephas appellatus est, in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne caeteri apostoli singulas sibi cathedras defenderent, ubi jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocasset*? Quid respondebimus s. Martyri Irenaeo, qui docet, *ad ecclesiam Romanam: maximam et antiquissimam, propter potentiorem principalitatem necesse esse convenire omnem ecclesiam, hoc est, eos qui sunt undique fideles*? Quid respondebimus sanctissimo pontifici et Martyri, et apostolorum discipulo Anacleto? qui, *Haec sacrosancta*, inquit, *Romana et apostolica Ecclesia, non apostolica Ecclesia, non ab apostolicis, sed ab ipso Domino Salvatore nostro primatum obtinuit, et eminentiam potestatis super universas ecclesias et totum populi christiani gregem assecuta est*? Quid aliis vetustissimis et sanctissimis patribus graecis et latinis respondebimus, quorum gravissimis testimoniis ita abundamus ut adversarios nostros plane obruere, et ad singula quae ipsi proferunt, nos centum et eo amplius proferre possimus.

At inquiunt, multi quidem veterum hoc dixerunt, sed adulabantur pontificibus. O impudentiam haereticam; Ergone Irenaeus, Cyrillus, Chrisostomus, Optatus et alii patres integerrimi, sapientissimi, optimi pontificibus adularentur? et quamobrem tandem? ut opes ab iis consequerentur? At pontifices eo tempore pauperrimi temporalium divitiarum, solis virtutibus divites erant. Ut episcopatum sibi compararent? At episcopatus eo tempore ianua mortis erat. Nam primi qui rapiebantur ac necem et ad martyria, erant episcopi. Non itaque sanctissimi patres adulabantur pontificibus, quibus potius liberrime in faciem restitissent, si aliquid praeter fas aut aequum sibi usurpare voluissent. Sed esto, adulabantur. Numquid et Christus b. Petro adulabatur? Quid igitur Christo respondebimus? qui, ut s. Joannes commemorat, Petrum nomine proprio appellans, et addito nomine patentis ab alio Simone discernens, et interrogatione quadam ab aliis apostolis aptissime separans: *Simon*, inquit, *Joannis*, *diligis me plus his*? Et statim: *Pasce agnos meos.* Et rursum: *Pasce agnos meos.* Et tertio: *Pasce oves meas.* Tibi, inquit, Simoni Filio Joannis, qui me amplius caeteris diligis, tibi universum gregem meum pascendum committo, hoc est, agnos et oves. Agnos videlicet populum Gentilem: et oves, episcopos videlicet, qui quasi matres et nutrices populorum sunt. Quid: obsecro, clarius dici poterat? Quid evidentius? Quid expressius? Illi igitur Petri oves, et agni esse recusant, qui Christum pastorem primum et praecipuum non agnoscunt, et in die jucii cum hoedis a sinistris collocari cupiunt. Nam profecto, qui Christi vicarium hic in terris non sequuntur tamquam oves, illi in die judicii cum hoedis ad sinistram collocabuntur.

Neque vero putandum est, soli Petro et non successoribus ejus hanc amplissimam potestatem esse collatam a Christo. Neque enim Christus ecclesiam instituebat, quae viginti aut triginta annos dumtaxat permaneret: et si apostolicis temporibus caput in ecclesia necessarium erat, ut schismatis occasio tolleretur, ut Hieronymus loquitur contra Jovinianum, quando Christiani pauci erant et boni, et episcopi erant apostoli, qui neque contra fidem errare, neque mortaliter peccare poterant; certe posterioribus temporibus non minus ecclesia summo pontifice indigebat, quam corpus capite, quam exercitus imperatore, quam magnis inter fluctus et procellas constituta duce et gubernatore indigeat.

Habemus ergo, non papismum, sed luteranismum esse novum, neque nobis quicquam obest, quod haeretici nunc homousitanos, nunc papistas nos vocent. Imo vero haec ipsa vocabula vetustatem et nobilitatem Ecclesiae nostrae designant.

Quid enim est, Christum esse Patri ὁμοούσιον, nisi naturam et divinitatem cum Patre habere communem? Ergo Homousitani cum dicimus, a Christi substantia et divinitate nominamur. Pari ratione, si ita nos papistae a Papa, ut Lutherani a Luthero dicuntur, quis non videat quanto sunt papistae lutheranis et calvinistis, antiquiores? Nam et Clemens, et Petrus papae, id est, patrum patres et pontifices summi fuerunt. Itaque vocent nos haeretici papistas, vocent Homousianos, numquam tamen ab alio certo homine, sicut nos illos a Luthero et Calvino, jure potuerunt vocare.

Quae cum ita sint, auditores, tuto nos in arce Ecclesiae constituti omnes haereticos, homines novos irridemus, eis cum Tertulliano dicimus; *Qui estis vos? Unde et quando venistis? Unde modo proditis? Ubi latuistis tam diu? Numquam hactenus de vobis audivimus.* Et cum b. Optato: *Vos vestrae cathedrae originem ostendite qui vobis vultis sanctam ecclesiam vendicare.* Et cum beatissimo Hilario: *Sero venistis, nimis tarde surrexistis. Jam olim didicimus, quid de Christo et ecclesia et sacramentis credere debeamus. Non bona suspicio est, quod nunc primum apparetis. Siquidem bonum frumentum non post, sed ante zizania et seminatum est et natum est.* Recte quoque cum beato Hieronymo graviter illos admonemus: *Quisquis es, assertor novorum dogmatum, quaeso te, ut parces Romanis auribus: parcas fidei, quae Apostolico ore laudata est. Cur post annos quadringentos docere nos niteris, quod antea nescivimus? Cur profers in medium, quod Petrus et Paulus edere noluerunt? Usque ad hanc diem sine vestra ista doctrina Christianus mundus fuit. Illam fidem senex tenebo, in qua puer natus sum.* Et recte eumdem Hyeronymum paterne admonentem audimus: *Sicubi audieris*, inquit, *eos qui dicuntur Christiani, non a Domino Iesu Christo, sed a quocumque alio nuncupari, ut Marcionitas, Valentinianos, Campenses sive Montenses, scito, non ecclesiam Christi, sed Antichristi synagogam esse. Ex hoc enim ipso, quod postea instituti sunt, eos se esse judicant quos apostolus futuros pronunciavit.* Recte postremo apostolum terribiliter comminantem, formidamus: *Sed licet nos aut angelus de coelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis anathema sit.*

Intelligitis tandem quanto timore, quanta cura quanta sollicitudine quanto zelo sit novitas fugienda, antiquitas conservanda, quando nec ipsis apostolis atque angelis liberum aut integrum est aliter docere, quam semel docuerunt. *Sed licet*, inquit, *nos*. Quid est *nos*? Sed licet, inquit, Petrus licet Andreas, licet Joannes, licet ego, licet chorus apostolicus, adeo etiam omnis exercitus Angelorum *evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* Ac ne forte putaremus hoc verbum ei incaute excidisse, nec cum ex animo dixisset, iterum repetit: *Sicut praedIximus vobis, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit praeter id quod accepistis, anathema sit.* Quare cum nec apostolis, nec angelis, liceat novam aliquam fidem condere, sine dubio nec nobis licet, nisi cum detrimento nostrae salutis et pernicie animarum nostrarum eum recipere.

CONCIO III.

DE MULTITUDINE CREDENTIUM, ET FIRMITATE NOSTRAE RELIGIONIS.

SYNOPSIS

Ad probandam fidei orthodoxae firmitatem, quinque in primis adferuntur argumenta firmissima, quae ex historia conversionis gentium desumpta sunt. Instituitur deinde comparatio inter doctrinam fidelium et Philosophorum gentilium. Amplitudo catholicae et universalis ecclesiae, et paucitas haereticorum idem sentientium sibi opponuntur: Firmitas et duratio Romanae ecclesiae ostenditur, atque Romanorum pontificum continuae successiones ex multis patrum testimoniis abunde probatur. Quam variis et gravibus persecutionibus Ecclesia ab ipsa sua origine semper impetita fuerit, quae inde nihilominus magis solidata incrementa sumpsit; quod tamquam firmum argumentum propositi confirmandi adducitur.

Argumenta, quae hodierna oratione, Domino adjuvante, pertractanda atque exponenda sunt, si accurate ac diligenter explicentur, non dubito, optimi auditores, quin magnum adiumentum ad veram et antiquam fidem confirmandam allatura sint. Nam cum catholicam atque orthodoxam nostram religionem esse vetustissimam, oratione superiori demonstraverimus, recto ordine sequitur, ut de amplitudine et firmitate ejusdem Religionis disseramus. Haec vero sunt argumenta duo cum primis potentia atque efficacia ad omnes profanas haereticorum novitates repellendas et fidem veterem, sacrosanctamque religionem in pristino statu atque honore retinendam.

Ac primum, conversio totius orbis argumentum est multis nominibus invictissimum et admiratione atque stupore dignissimum, quod tam innumera hominum multitudo omnium gentium, omnium aetatum, omnium conditionum, pauperes, divites, nobiles, ignobiles, eruditi, inerudili, viri, mulieres, iuvenes, senes, tanta fuerint celeritate et facilitate conversi. Deinde, quod ad praedicationem hominum ignotorum, pauperum et abjectorum, nec usque adeo eloquentium, antiquas leges et ritus majorum suorum abjecerint. Tertio, quod Christi legem, legem carni et sanguini contrariam, legem quae mysteria continet omnem captum hominum vincentia, legem, quae nihil in hoc saeculo nisi cruces et tribulationes promittat, tanta alacritate ac devotione susceperint. Quarto, quod non solum susceperint, sed ita susceperint, ut millies torqueri et mori, totumque sanguinem profundere maluerint, quam legem semel susceptam deserere. Postremo, quod ita res evenerint, sicut prophetae ante praedixerant: ac ut alios praetereamus. *Adorabunt eum*, inquit David, *omnes reges terrae, omnes gentes servient ei.* et rursum: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* et alibi: *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam.* Cujus rei illustrissima figura in die pentecostes mundo demonstrata est. Tunc enim non solum in una atque eadem domo, quae totius ecclesiae typum gerebat omnium gentium linguis Deus laudabatur a fidelibus, sed etiam cum primum apostoli legem evangelicam in urbe Jerosolyma, tamquam praecones Dei, clarissima voce promulgarent, erant in ea urbe simul congregati Parthi, Medi, Elamitae et qui habitabant Mesopotamiam, Iudaeam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam Aegyptum et Libyam, nec non Romani, Arabes, Cretes, et uno verbo, homines de omni natione, quae sub coelo est. Quod nihil aliud, quam ecclesiae universitatem et amplitudinem significabat. Sane qui ex hoc argumento non intelligit, christianam legem veri et omnipotentis Dei esse legem, non video, quo pacto non ratione atque intelligentia carere existimandus sit.

Si philosophi Paganorum et haeresum inventores multos ad suos errores pertraherent, minime mirum videri deberet. Nihil enim ii docent, quod rationem superest: nihil praecipiunt, quod facile fieri non possit. Denique sectae eorum viae sunt latae, nec ullas angustias vel in rebus credendis vel in perficiendis habent. At persuadere hominibus, unam atque eamdem naturam in tribus personis existere, hominem in patibulo crucis suspensum esse Deum, virginem quamdam sine detrimento virginitatis concepisse et peperisse, omnes homines in sua ac propria carne resurrecturos, etiam eos, quos incendium absumpsit vel belvae devorarunt, praeterea, diligendos inimicos, non reddendum malum pro malo, ferendas calamitates condonandas injurias, contemnendos honores, et alia id genus altissima et subtilissima dogmata, quis potuit nisi Deus? Unde b. Augustinus lib. contra epistolam Manichaei, quae Fundamenti appellatur; *Quis*, inquit, *tantam multitudinem induceret ad legem carni et sanguini contrariam, nisi*

Deus? Et lib. 22. de Civitate Dei, aperte ostendit, esse quidem arduum ac pene incredibile, mortuos resurrecturos, sed non minus incredibile, mundum pene totum credidisse rem tam incredibilem: sed omnium maxime incredibile, id mundo non ab eloquentissimis et sapientissimis philosophis, nec multis annorum centuriis, sed ab humilibus piscatoribus, paucissimis annis esse persuasum. Ille igitur, quo auctore brevissimo tempore oracula toto orbe, quasi lapidibus obstructis obmutuerunt et daemonum cultus et sacrificia cessaverunt, et omnes pene homines legem carni et sanguini contrarium susceperunt, quis esse potest, nisi Deus?

Legite librum beati Athanasii de humilitate verbi vel certe sermonem Theodoreti de legibus ad Graecos, ibi videbitis, quantis conatibus summi philosophi, praestantissimis ingeniis maximaque eloquentia, quam parum profecerint. Vix enim ullus est eorum, qui aliquos paucos, saltem e vicinia, ad suas leges pertrahere potuerit. *At nunc illi piscatores*, inquit Theodoretus, *sutorque tentoriorum cunctis nationibus legem evangelicam detulerunt, neque solum Romanos, quique vivunt sub Romano imperio; sed Scythas quoque et Sauromatas et Indos: praeterea Aethiopes, Persas, Syros, Hircanos, Britannos, Cimmerios, Germanos, utque semel dicatur, omne hominum genus nationesque omnes crucifixi leges accipere persuaserunt.* Neque est haec amplificatio Theodoreti auditores, nam et d. Leo fide dignissimus testis sermone de nativitate Petri et Pauli, Romanam urbem alloquens; *Per sacram*, inquit, *b. Petri sedem caput orbis effecta latius praesides religione divina, quam dominatione terrena. Quamvis enim multis antea victoriis jus imperii tui terra marique protuleris; minus tamen est, quod tibi bellicus labor subdidit, quam quod pax christiana subjecit*, Itaque temporibus b. Leonis major erat orbis Christianus, quam orbis Romanus et plures populi Romano pontifici, quam Romano imperatori parebant. Et quod majus est, beatus Martyr Irenaeus, qui temporibus apostolorum fuit vicinissimus lib. 1. contra haereses, *hanc praedicationem*, inquit, *et hanc fidem cum accepit ecclesia, et quidem in universum mundum disseminata diligenter custodit, quasi unam domum inhabitans et similiter credit quasi unam animam habens et unum cor, vt constanter praedicat, docet, et tradit quasi unum possidens os: neque hac quae in Germania fundatae sunt ecclesiae, aliter credunt, neque hac quae in Iberis, neque hac quae in celtis, neque hac quae in oriente, neque hac quae in occidente, neque hac quae in Aegypto, neque hac quae in Libya, neque hac quae in medio mundi sunt constitutae, sed sicut Sol omni creaturae Dei in universo mundo unus et idem est sic et lumen et praedicatio veritatis ubique lucet et illuminat omnes homines, qui volunt ad agnitionem veritatis venire.* Haec b. Irenaeus. Quid? quod ipsis apostolicis temporibus jam pene in toto orbe evangelium coruscabat? Apostolus enim Paulus est, qui ad Ecclesiam Colossenses scribens, ait: *Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles et immobiles a spe evangelii, quod audistis, quod praedicatum est in universa creatura, quae sub coelo est.*

Habemus igitur, quanta celeritate, quantoque miraculo in omnem orbem terrarum sese religio sancta diffuderit, et diversissimas gentes, linguis, moribus regionibus dissitas, tanta pace conjunxerit, ut omnes unam domum inhabitare, et unum cor, unum os, unum animum habere videantur. Quae unquam haeresis, licet facilia et credibilia praedicans, ac carni et sanguini blandiens, et principum atque imperatorum fulta praesidiis, hos progressus habuit? Quae unquam, non dico orbem totum, sed totam provinciam aliquam occupavit? Valentiniani et Marcionitae in magnam quidem multitudinem excreverant, sed Irenaeo teste, vix duo aut tres in tanta multitudine de eisdem rebus eadem dicebant. Arriani orbem pene totum infecerant, sed neque ipsi de rebus iisdem eadem loquebantur. Vixdum enim Arriana haeresis nata erat, cum in varias dissentientes sectas divisa est. Aliud Acatiani, aliud Eunomiani, aliud Macedoniani de summis nostrae fidei mysteriis dicebant: tamen omnes unum et eumdem Arrium parentem agnoscebant. Impietas Mahometana magnam partem Africae atque Asiae absumpsit: sed ipsa quoque, praeterquam quod in sectas varias supra septuaginta in ipso suo exordio divisa perhibetur, numquid aliquando Italiam, Galliam, Germaniam occupavit, aliasque orbis christiani regiones, sicut catholica Christi ecclesia Orientem et Meridiem tenuit, et ex parte etiam nunc tenet? Haeretici nostri temporis quando Asiam et Africam viderunt? Quando nomen Lutheri aut Calvini in Aegypto, Libya, Arabia, aethiopia, Perside auditum est? Et in isto angulo orbis terrarum, ubi nidum suum posuerunt, nonne ita sunt inter se divisi, ut vix duo reperiantur, qui secum in omnibus consentiant? Nonne eis cum b. Augustino dicere possumus: *Vos autem et tam turbulenti et tam novi nemini dubium est, quin nihil dignum auctoritate praeferatis*? Non est igitur, nec fuit una aliqua hominum congregatio idem dicentium ac sentientium, et Deum eumdem iisdem ritibus ac caeremoniis colentium, qui totum orbem occupaverit, praeter Christi veram et orthodoxam ecclesiam, quae sola optimo jure, invitis et reclamantibus haereticis, catholicae et universalis nomen semper obtinuit.

Sed fortasse ista religio, sicut celeriter crevit, ita est et celeriter extincta. Non est ita, auditores, sed contra potius, ita firmas et altas radices iecit, ut nullum unquam imperium armis et exercitibus munitum, et ab hominibus prudentia et eloquentia excellentibus gubernatum, tam diu durare et permanere potuerit. Atque hoc est argumentum alterum, quod jam sequitur explicandum. Ac ut omittam regna atque imperia saecularia, quae sicut armis inchoantur et augentur, ita etiam armis debilitantur et evertuntur: Haereses omnes nonne post ecclesiam exortae, et ante ecclesiam extinctae sunt? Recenset Irenaeus haereticorum sectas varias post Christi Ascensionem circiter viginti, Tertullianus vigintiseptem, Epiphanius octoginta, Theodoretus septuagintasex, Damascenus centum, Augustinus octoginta octo, Philastrius centum viginti octo: ex

illis omnibus non vel una reperitur, quae aliquando funditus non interierit. Ubi sunt modo Simoniani, Menandriani, Marcionitae et alia tam multa genera sectarum? Nec ipsi, nec eorum successores, nec eorum libri, nec monumenta ulla remanserunt, et nisi eorum nomina in libris catholicorum Patrum, qui cum eis decertarunt, legeremus, nec si umquam ejusmodi sectae extitissent, scire possemus. Excitantur quidem hoc tempore atque ab inferis revocantur veterum errores, sed propterea aliquando non interierunt? Certe Theodoretus tempore suo testatur, omnes antiquas haereses, paucis exceptis, plane defecisse. Quid haeresis arriana, quae magnam partem orbis infecerat, et imperatores, reges, episcopos sine ullo numero deceperat, ita ut plane immortalis videretur, nonne ita tandem defecit, atque extincta et sepulta fuit, ut multis annorum centuriis, nec nomen ejus in orbe terrarum extiterit? Sed quid imus tam procul? Haeresis lutherana nonne temporibus nostris exorta, jam plane exaruit? Tametsi enim multi sunt, quos Lutheranos vocamus, tamen paucissimi sunt, qui ipsa dogmata Lutheri, ut tradita sunt, integra et inviolata custodiant. Et si is nunc ab inferis rediret, periculum esset, ne nullum inveniret, qui se recognosceret. Sed nec ipse sua dogmata amplius cognosceret, ita nepotes ac posteri ejus in aliam formam lutheranam fidem atque evangelium redegerunt. Ecclesia vero Christi super firmam petram aedificata, nullis umquam procellis aut tempestatibus everti potuit. Semper enim Romana ecclesia, quae caput est Ecclesiarum, mansit: nec unquam defecit in Apostolica sede sacerdotum successio nec unquam homines aliqui, imo nunquam populi aut episcopi defecerunt, qui cum isto capite tamquam vera membra cohaererent. Saepe capta atque eversa fuit Roma, saepe dominos mutavit: nunc eam principes pagani, nunc imperatores christiani, nunc reges arriani tenuerunt, ea tamen fidem numquam mutavit. Cecidit sedes Augusti, sed Petri sedes numquam cecidit. Interrumpi potuit series Romanorum imperatorum, sed pontificum series et Petri successorum numquam potuit. Et quod magis admirandum, ex ecclesiis caeteris eae solae diuturnae et stabiles esse potuerunt, quae se ab isto capite non separaverunt. Ubi quaeso, nunc est patriarcha Alexandrinus? Ubi Antiochenus? Ubi Constantinopolitanus? Ubi Ierosolymitanus? Ubi sunt sedes atque ecclesiae Africanae? Ubi sunt ecclesiae ab apostolis fundatae, Corinthia, Ephesina, Thessalonicensis, Colossensis, Philippensis? Nonne statim atque ab ecclesia Romana recesserunt, tamquam rami a radice praecisi exaruerunt?

Atque ista perpetuitas, ista continuatio, ista constantia religionis, ista numquam interupta series et summorum in ecclesia principali successio sacerdotum, argumentum illud est, quo semper majores nostri ora haereticorum obstruxerunt. Cum enim haeretici apud se veram ecclesiam et sinceram doctrinam esse jactarent, quaerebant ab eis patres nostri, catholici doctores, et unde vobis haec doctrina? Per quorum manus a Christo ad vos devenit? Ostendite successionem episcoporum vestrorum. Quod cum facere non possent, obmutescebant. Ipsi vero sancti patres, tametsi in suis propriis ecclesiis et sedibus perpetuam successionem episcoporum demonstrare non poterant, eam tamen in Romana sede, cujus ipsi membra erant, aptissime demonstrabant. b. Irenaeus lib. 3. contra haereses: *Maximae*, inquit, *et antiquissimae et omnibus cognitae, et a gloriosissimis duobus apostolis Petro et Paulo Romae fundatae et constitutae ecclesiae, eam quam habent ab apostolis traditionem et annunciatam hominibus fidem, per successionem episcoporum pervenientem usque ad nos judicantes, confundimur omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam vel vanam gloriam et caecitatem et malam sententiam, praeter quam oportet, colligunt. Ad hanc enim ecclesiam propter potentiorem principalitatem, necesse est, convenire omnem ecclesiam, hoc est, qui undique sunt fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique conservata est ea, quae est ab apostolis traditio.* Haec b. Irenaeus. Quibus dictis enumerant ordine Romanos pontifices ab apostolo Petro usque ad s. Eleutherium, cujus tempore ipse vivebat, et tunc demum subdit; *Hac igitur ordinatione et successione ea quae est ab apostolis in ecclesia traditio, et veritatis praedicatio, pervenit usque ad nos, et est plenissima haec ostensio.* Iam vero Septimius Tertullianus lib. de praescriptione adversus haereticos: *Edant*, inquit, *haeretici origines Ecclesiarum suarum evolvant ordines episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis viris, qui cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos referunt: sicut Romanorum ecclesia b. Clementem a sancto Petro ordinatum refert. Confingant tale quid haeretici. Quid enim illis post blasphemiam illicitum est?* Porro b. Cyprianus epistola sexta, lib. primo de Novatiano haeresiarcha loquens; *Pastor*, inquit, *haberi quomodo potest, qui manente vero pastore, et in Ecclesia Dei ordinatione succedanea praesidente, nemini succedens, et a seipso incipiens, alienus sit et profanus?* Quae verba nonne optimo jure, et Luthero et Calvino et omnibus haeresiarchis convenire possunt? Nonne unusquisque eorum nemini succedens a seipso incepit? Sed quid de Optato, Epiphanio, Augustino, Hieronymo dicemus? Nonne d. Optatus libro secundo contra Parmenianum, posteaquam enumeratis omnibus Romanis pontificibus catholicae ecclesiae originem et continuationem ostendit, haereticis quasi insultans; *Vestrae*, inquit, *cathedrae vos originem reddite, qui vobis vultis sanctam Ecclesiam vendicare.* Nonne d. Epiphanius contra haeresim vigesimam septimam scribens, et b. Augustinus in epistola 165. ad idem propositum eorumdem Romanorum pontificum indicem texuerunt? Et si quaeramus beato Augustino, quid eum tam firmiter in gremio ecclesiae catholicae tenuerit, nonne respondebit, quod in libro contra epistolam Fundamenti scriptum reliquit: *Tenet me in ipsa sede Petri apostoli, cui pascendas oves suas*

post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad praesentem episcopatum successio sacerdotum? Quod si postremo a b. Hieronymo consilium petamus, in qua potissimum ecclesia sit permanendum, nonne respondebit, quod in dialogo contra Luciferianos posuit: *Brevem tibi apertamque animi mei sententiam proferam : in ea ecclesia est permanendum, quae ab apostolis fundata usque ad hanc diem durat.*

Quae cum ita sint, auditores, quis non videt, quale et quantum sit hoc argumentum? Cur enim sancti Patres tanta sollicitudine Romanorum pontificum indicem texebant? Et si Irenaeus tanti fecit tredecim Romanorum pontificum non interruptam seriem, et ecclesiae ad centum et octoginta annos continuationem: si Optatus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, tanti fecerunt seriem et continuationem non multo longiorem, nempe annorum quadringentorum et sexaginta, et romanorum pontificum ad summum quadraginta; quid hoc tempore dicerent, quomodo exultarent, quomodo triumpharent, qua libertate lutheranis et Calvinistis ora obstruerent, si in ecclesiam eamdem annis mille quingentis et septuaginta permansisse, et Romanos Pontifices supra ducentos numerari, et numquam eorum interruptam seriem successionemque viderent?

Sed fortasse non habuit catholica ecclesia hostes ullos, qui eam impugnarent; imo vero nihil umquam tanta hostium multitudine, tanta potentia, tantis viribus oppugnatum est. Coeperunt initio judaei Christi ecclesias devastare, sed cum hoc de more non bene succederet, imperatores orbis daemon excitavit. Itaque monarchae potentissimi, non unus, aut duo sed decem aut duodecim variis temporibus totis sui imperii viribus nomen christianum delere aggressi sunt. Sed quid tandem profecerunt? O rem incredibilem et tamen veram deleverunt imperatores Romani urbes potentissimas, fuderunt exercitus barbarorum innumerabiles, domuerunt armis ferocissimas nationes et Christi ecclesiam sola patientia ac fide armatam et non repugnantem nec resistentem vincere non potuerunt. Mactabantur sancti martyres usque ad carnificum defatigationem et glaudiorum obtusionem, et semper major ac major christianorum numerus apparebat. Itaque recte Tertullianus martyrum sanguinem semen appellavit. Et b. Leo sermone de s. Petro et Paulo: *Non minuitur*, inquit, *persecutionibus ecclesia, sed augetur, et semper ager Dominicus segete ditiori vestitur, dum grana, quae singula cadunt, multiplicata nascuntur.* Ita est auditores, occidebatur unus, et convertebantur decem, occidebantur decem et convertebantur centum occidebantur centum et convertebantur mille. Et quemadmodum aquae diluvii domicilia regum et principum operiebant, et prosternebant: Arcam vero Noe in sublime ferebant et extollebant: ita prorsus persecutiones mundi regna et imperia evertunt, sed Christi ecclesiam semper sublimiorem et illustriorem reddunt. Quid de philosophis et oratoribus dicam? Quibus sapientiae et eloquentiae facibus prisci illi philosophi et rhetores contra christianam religionem in hominum pectoribus odium incendere conabantur? Quam multa scripsit Porphyrius? quam multa apostata Julianus? quam multa Libanius sophista? quam multa epicureus Celsus? quam multa platonicus Proclus? quam multa omnium hominum scelestissimus Lucianus? Quid? quod publice edebantur acta Pilati, in quibus multa turpissima et contumeliosissima fingebantur de Christo, et ea praeceptores pueros suos docere compellebantur ut cum ipso pene lacte odium contra Christum imbiberent? et tamen de omnibus tandem invictissima triumphavit ecclesia. Finierunt demum aliquando bella, et persecutiones ethnicorum, sed repente eis haereticorum arma, multo graviora et periculosiora successerunt. O quoties daemon haereticorum acies renovavit? O quot victorias, quot palmas, quot triumphos Christi ecclesia reportavit. Vincebantur Sabelliani succedebant eis Arriani. Vincebantur Arriani succedebant eis Nestoriani. Vincebantur Nestoriani, succedebant eis Eutychiani. Iure igitur ac merito d. Augustinus lib. de utilitate credendi exclamat: *Dubitabimus nos ejus ecclesiae condere gremio, quae usque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per successionem episcoporum, frustra haereticis circumlatrantibus, culmen auctoritatis obtinuit?* Et nos auditores, dubitabimus eam ecclesiam non esse de faece lutheranorum triumphaturam, quae de centum et eo amplius haereticorum exercitibus triumphavit? Quare certissimi simus, Romanam ecclesiam eam esse, adversus quam *portae inferi non praevalebunt*: et regnum istud, juxta Danielem, *quod in aeternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur, comminuet autem et consumet universa regna, et ipsum stabit in aeternum*; et de quo angelus ad Mariam; *Et regni ejus non erit finis.*

CONCIO IV.

DE VERITATE ET CONSONANTIA CATHOLICAE DOCTRINAE

SYNOPSIS

De veritate et consonantia catholicae doctrinae dicturus probat, veritatem semper sibi constare, mendacium vero contra sibi contradicere, quod etiam ipsius Lutheri testimonio confirmat. Consonantia in primis ostenditur sacrae Scripturae, et exempli loco plurima de Christo testimonia ex veteri Testamento adducuntur, quibus totidem ex novo respondent. Concordia conciliorum et decretalium tribus potissimis argumentis confirmatur. Manifestatur rei veritas de Synodo Francofordiensi, quam haeretici in suum favorem trahere nituntur. Aliae nonnullae obiectiones haereticorum diluuntur, quibus contra conciliorum consonantiam insurgunt. Haereticorum singulorum perpetuum dissidium, longissimam seriem enumerando, patefit. Quo theologi scholastici dissentiant; quomodo item haeretici inter se et contra se ipsos pugnent declaratur, et a tribus haeresiarchis, Simone mago primo, Arrio medio et Luthero extremo probatur. Qua ratione Lutherus undique sibi contradicat, adductis pluribus ex ipsius scriptis locis sibi contradicentibus, ob oculos ponitur. Hinc etiam ei et aliis heereticis locus ex Apocalypsi convenienter applicatur.

Veritatis certissimum signum esse consonantiam doctrinae, errores vero ac mendacio semper seipsa destruere, usque adeo verum et omnibus notum ac perspectum est, auditores optimi, ut id non solum viri sapientes doceant, sed etiam confirmet vulgus, et ipsi quoque mendaces veritatis hostes, saepe fateri vel inviti cogantur. Nam quemadmodum inter virtutes et vitia illud interesse scimus, quod virtutes quasi chorum quemdam faciunt, et sunt inter se quadam naturae cognitione, et societate ita conjunctae et copulatae, ut omnes inventur ab omnibus, et nulla a caeteris sejuncta ac parata vim et dignitatem ac perfectionem suam retinere possit: contra vero in republica vitiorum, jus colitur nullum, nulla sunt foedera pacis, sed perpetuo ligant avaritia cum prodigalitate, cum pusillanimitate contendit audacia, et de caeteris ad eumdem modum: pari ratione non solum verum cum vero non pugnat, sed etiam veritas ornat et illustrat veritatem; mendacia vero superbiae plena sunt, et unum alterum non patitur, atque idcirco semper dissident inter se, et unum evertitur atque destruitur ab altero. Hinc enim vulgo ab indoctis passim dici audimus, *Oportet mendacem esse memorem*, cum nihil facilius et quasi naturalius sit, quam in fabulis narrandis, et praesertim si prolixae sint, et ex multis mendaciis constent, narratorem oblivisci sui, et secum pugnare. Nec solum vulgus, sed adversarii nostri, huic veritati testimonium praebent, atque omnium nomine unius Martini Luteri testimonium apertissimum et verissimum recitabo, ut omnes intelligant catholicos et haereticos, qui in aliis rebus pene omnibus dissident, inter se in hoc uno principio mirifice convenire. In libro, quem de monasticis votis scripsit, his verbis nos admonet: *Mendacia certius dignoscere non potes, quam quando sibimet: ipsis contraria: a Deo enim ordinatum est, ut impii semper seipsos confundant, et ut mendacia non consonent, sed semper contra semetipsa testentur.* Testitimonium hoc verum est, auditores, et nos in ejus discutiendis sententiis eo libenter utemur. Disserendum est enim hodierna oratione de veritate seu consonantia et concordia admirabili catholicae doctrinae, quae est quarta laus nostrae Religionis, et post antiquitatem, amplitudinem et firmitatem de quibus superioribus concionibus egimus jam recto ordine quarto loco sequitur explicanda.

Scripturas igitur nostras, nec non conciliorum decreta et summorum pontificum definitiones, verissima esse et a spiritu veritatis dictata, satis abunde testatur incredibilis quaedam et plane divina consensio, quae in scripturis sanctis et christianis dogmatibus reperitur. Ac ut de scripturis propter Mahometanos et Ethnicos, qui eas non recipiunt, prius dicamus. Quanta, quaeso, admiratione ac stupore dignum est scriptores sanctos non unum aut duos, sed multos et varios fuisse, et variis linguis, occasionibus, locis, temporibus scripsisse, et nihilominus ita secum in omnibus consentire, ut ab initio Geneseos usque ad extremam Apocalypsim, nulla in eis dissensio reperiatur: Unum atque eumdem multa scribere, et numquam a se dissentire, magnum est multos de multis et variis rebus disputare, et unum cum alio numquam pugnare, simile prodigio est. Quid igitur de scriptoribus sanctis dicemus? qui non solum multi et varii fuerunt, sed ita locis dissiti ut saepe inter unum et alium infinita maris et terrarum spatia interiacerent, ita temporibus separati, ut saepe unus alium non solum numquam viderit, sed nec de eo quicquam unquam audierit, et tamen ita scripse-

runt, ut sancti libri non a multis, sed ab uno quasi pluribus linguis et calamis scripti esse videantur. Quocirca divina prorsus consilio Spiritus sancti, ut b. Augustinus 18. de Civ. Dei, sapienter monet, nec nimis multi nec nimis pauci sancti scriptores esse debuerunt: nec nimis multi, ne multitudine vilesceret quod clarum religione esse oporteret: non nimis pauci, ut semper in eis esset praedicanda et admiranda consensio. Porro sanctae scripturae non ea solum ratione aliae aliis, posterioribus cohaerere dicendae sunt, quod secum non pugnent, quod est unum genus concordiae; sed etiam quod quicquid vetus scriptura futurum praedixit, id totum scriptura nova factum atque impletum esse demonstret, quod est aliud concordiae genus, multo sine ulla comparatione nobilius. Cujus rei typum gerebant duo seraphim illi qui ut apud prophetam Isaiam legimus, admirabili consensione clamabant alter ad alterum: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum*: nec non duo cherubim, quae alis tegebant propitiatorium, unde Deus loquebatur, et quorum vultus alter ad alterum semper intuebantur. Haec enim sunt duo testamenta, vetus et novum, quae ita se invicem aspiciunt, et alterum ad alterum clamat, ut quicquid unum loquitur promittendo, alterum repetat adimplendo. Exemplum ponamus, in Christo, cujus jam imminet dies natalis, et quem omnino divinae pugnae tamquam finem et scopum intuentur. Vetus testamentum dicit: *Ecce virgo concipiet in utero et pariet filium*: Novum respondet; *Quod in ea*, nempe in virgine Maria, *natum est, de Spiritu sancto est.* Vetus dicit; *Et tu Bethlehem terra Juda nequaquam minima es in principibus, Juda, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel*: Novum respondet; *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda.* Vetus dicit: *Orietur stella ex Jacob*: Novum respondet; *Vidimus stellam ejus in Oriente.* Vetus dicit; *Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes*: Novum respondet: *Obtulerunt ei munera aurum, thus et myrram.* Vetus dicit: *Dabitur ei nomen novum, quod os Domini nominabit*: Novum respondet; *Vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab angelo priusquam in utero conciperetur.* Vetus dicit: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Aegyptum.* Novum respondet; *Accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Aegyptum.* Vetus dicit: *In mari via tua et semitae tuae in aequis multis*: Novum respondet; *Venit Jesus ambulans super mare* Vetus dicit; *Mittam piscatores et piscabuntur eos*: Novum dicit; *Venite post me et faciam vos fieri piscatores hominum.* Vetus dicit: *Prophetam suscitabit tibi Dominus de fratribus tuis*: Novum respondet; *Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* Vetus dicit; *Aperiam in parabolis os meum*: Novum respondet; *Locutus est eis multa in parabolis.* Vetus dicit; *Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum*: Novum respondet; *Caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt.* Vetus dicit; *Ecce Rex tuus veniet tibi justus et salvator*: Novum respondet; *Adduxerunt asinam et pullum, et imposuerunt super eos vestimenta sua, et eum desuper sedere fecerunt.* Vetus dicit; *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos*: Novum respondet; *At illi constituerunt ei triginta argenteos.* Vetus dicit: *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis*: Novum respondet; *Tunc expuerunt in faciem ejus et colaphis eum ceciderunt.* Vetus dicit: *Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus*: Novum respondet; *Christus factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Vetus dicit: *Et non erit populus, qui eum negaturus est*: Novum respondet; *Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Caesarem*: Vetus dicit: *Et cum sceleratis deputatus est*: Novum respondet: *Crucifixi sunt cum eo duo latrones.* Vetus dicit; *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem*: Novum respondet; *Diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes*, Vetus dicit; *Os non comminuetis ex eo*: Novum respondet; *Ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura.* Vetus dicit; *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*: Novum respondet, *Hunc Deus suscitavit a mortuis.* Vetus dicit; *Ascendit pandens iter ante eos.* Novum respondet; *Videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Vetus dicit; *Effundam spiritum meum omnem carnem*: Novum respondet; *Effudit hunc, quem vos videtis et auditis.* Vetus dicit; *Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad etremum terrae*: Novum respondet, *Audientes autem gentes gavisae sunt, et glorificabant verbum Domini, et crediderunt quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam.* O consensio incredibilis! O concentus! O armonia vere divina divinarum literarum! Ecquis erit ita stupidus, vel obstinatus, qui tam admirabili concordia scripturarum nostrarum perspecta, ea a Spiritu sancto, ab ipsa sapientia et veritate profecta esse non confiteatur? Quod si vellemus omnia loca percurrere, dies non sufficeret; et si non verba solum, sed etiam res gestas et umbras ac figuras cum rebus figuratis atque adumbratis conferre conaremur, immesam orationem susciperemus.

Neque Vero Scripturae dumtaxat, sed etiam omnia probatorum conciliorum catholicae ecclesiae a primo Nicaeno usque ad ultimum Tridentium, et omnium summorum pontificum a b. Petro usque ad Gregorium decimum tertium, definitiones atque decreta, ita sibi cohaerent, ita secum in omnibus consentiunt, ut quamvis diversis locis diversis temporibus, et diversas et saepe contrarias haereses promulgata atque edita sint nulla tamen in eis, audacter dicimus, nihil timemus, nulla in eis vel minima discordia reperiatur. Cujus rei argumentum est primum, quod omnia simul recipit ac veneratur catholica Christi ecclesia, quod certe non faceret, si unum cum alio ulla ratione pugnaret. Deinde, quod non extat, neque unquam legimus aut audivimus, extitisse concilium aliquod vere catholicum, in quo prius aliquod concilium, aut omnino aut ex parte repudiatum vel reprehen-

sum fuerit: sed potius contra videmus posteriora semper venerari priora, eorum vestigiis insistere, et sua decreta eorum decretis annectere, quasi catenas catenis et annulis, quibus fortissime astringitur, vincitur, conservatur et exornatur ecclesia: et quae a prioribus saepe dicta sunt, ea a posterioribus confirmari, exponi, illustrari, augeri: numquam tamen destrui aut everti. Postremo, quod adversarii nostri nullam adhuc pugnantem sententiam in nostris dogmatibus atque decretis ostendere potuerunt. Sed fortasse non sunt conati: Quid? Non sunt conati? Ita perstringit tanta lux veritatis oculos omnium haereticorum, ut nihil aliud egerint his quadraginta annis, quam omnes historias evolvere et omnes angulos bibliothecarum diligentissime perscrutari, ut aliquid tandem invenirent, in quo nostra concilia reprehenderent. Sed nihil tandem praeter nugas inanissimas proferre potuerunt, ut de eis vere propheta dixisse videatur: *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet*: et ad ultimum, *desiderium peccatorum peribit.* Nec enim fieri potest, ut illa ecclesia non sibi constet, quae ore apostolico *columna et firmamentum veritatis* appellata est: quae pastorem et doctorem sequitur eum, cui dictum est a Veritate: *Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua.*

Invenerunt ante paucos annos, cum jam diu laborassent ac sudassent in quaerendo, synodum quamdam Francofordiensem, jacentem in pulveribus, et fortasse cum blattis et tineis bellum gerentem: legerunt in ea, patres anathema dixisse concilio cuidam constantinopolitano, in quo nescio quid de imaginibus decretum fuerat, statim triumphabundi exclamare coeperunt: Ecce qualia sunt concilia papistarum, unum alteri dicit anathema? Ecce quomodo synodus Francofordiensis septimam synodum damnavit, in qua receptus ac approbatus fuerat usus imaginum? Sed scitis quid isti suo triumpho consecuti sint? Nihil aliud, quam ut notam imperitiae vel improbitatis effugere non possint. Siquidem toti mundo notum est, septimam synodum non Constantinopolitanam, sed Nicaenam secundam fuisse, illam autem synodum Constantinopolitanam, quam synodus Francofordiensis damnat, non Concilium ecclesiae, sed comitia iconomachorum fuisse, quae etiam septima synodus repudiavit. Jam igitur vel historiam illam sciebant adversarii vel non sciebant: si non sciebant, imperiti erant; si sciebant, et tamen populos circumvenire suis mendaciis volebant, improbi sunt; atque eis recte cum divo Hilario dicere possumus: *O vos scelesti, siccine de ecclesia ludibrium facere voluistis?*

Neque meliora sunt, auditores, argumenta caetera. Obiiciunt enim, synodum Arinensem, quae pugnat cum Nicaena: synodum Ephesinam secundam, quae pugnat cum Chalcedonensi: synodum Cathaginensem quae papa Stephanus reprobavit. Sed obiiciant ista pueris et mulierculis. Quis enim ignorat synodum Ariminensem, Ephesinam secundam, Cathaginensem sub Cypriano, et alias nonnullas quas nobis obiiciunt, non concilia catholica, neque a summis pontificibus probata; sed potius semper rejecta et reprobata ab ecclesia fuisse. Nos vero id solum asserimus, et nullo negotio probamus ac defendimus, nullum esse concilium a Romano pontifice confirmatum, quod cum alio concilio pariter confirmato non consonet. Et hoc est argumentum, in quo merito exultamus et triumphamus. Ista enim admirabilis concordia et harmonia catholicorum dogmatum illustrissimum atque evidentissimum est testimonium praesentiae Spiritus sancti.

Piget profecto ac pudet referre, quales nugas soleant afferre haeretici contra primam, quartam ac septimam synodum, contra Romanam sub Nicolao secundo, contra Constantiensem, et quasdam alias, atque adeo contra ipsam primam in urbe Ierosolyma ab apostolis celebratam. Ponam exemplum unum, ex quo qualia sint caetera, facile possit intelligi. Reprehendunt, in primis sanctissimi isti homines, et castitati praecipui amatores, Chalcedonensem synodum omnium maximam in qua sexcenti et triginta patres convenerunt. Sed cur, putatis? Quid ibi dissonantiae a caeteris invenerunt? nimirum ingens blasphemia eis visa, quod in eo concilio cavetur, ne monachi et virgines Deo sacrae, post promissam ac devotam Deo castitatem perpetuam, ullo pacto ad matrimonia et nuptias admittantur. Quaeso vos, qui ista tamquam errores in conciliis reprehendunt, frontem habent, an sunt homines sine fronte? Sani sunt an insani? Sobrii an ebrii? Vigilant an dormiunt? Quando enim ecclesia oppositum docuit? Quando id non probavit? Quando non praedicavit? Quid ergo sanctum concilium statuere debebat? Ut virgines et monachi datam Deo fidem non servarent? nempe id voluissent Lutherani. At religio et natura, et ipse sensus communis reclamat.

Conferte modo, si placet, Ierusalem cum Babylon, tam admirabilem catholicae doctrinae concordiam cum sectis et dissensionibus haereticorum. Quando, quaeso, paganorum atque haereticorum Babylon in suo gremio non simul fovit innumeras controversias hominum dissentientium, non de agris et domibus, sed de primis ac summis divinitatis mysteriis? Ac ut omittam veterum philosophorum dissensiones, quae multis notae sunt, et quarum non paucas b. Augustinus recenset libro de civit. 18. c. 41. Quae unquam haeresis fuit, quae in ipso suo exordio multas et inter se pugnantes sectas non pepererit? Certe a Simone Mago haeresiarcharum principe sunt Menandriani, Basilidiani, Saturniani. A secta Gnosticorum Carpocratiani, Caiani, Ophitae, Setheani, Valentiniani. Rursum a Valentino Secundiani, Ptolomaei, Marcitae, Colorbusii, Archontici et alii plures. Ab haeresi Cerdonis Marcionistae, Lucianistae, Apellistae, Manichaei. Ab haeresi Cataphrygarum haereses aliae Aeschinis, Blasti, Florini, Tertulliani et aliorum sine ullo numero. Donatistas in multas ac varias sectas divisos fuisse, testatur libro primo de haeresibus b. Augustinus. Ab Arriana peste natos fuisse Eunomianos, Macedonianos, et omnes fere posteriores haereses, quae in oriente extiterunt, et ipsum quoque Mahometismum omnibus vel mediocriter in historiis versatis notum est. Iam vero Hussitas in Bohemia in sectas varias dissectos atque distractos, Orebitarum, Adamitarum

et Orphanorum, omnes novimus. Postremo nostris temporibus Lutherus, quam numerosam familiam genuerit, et quomodo viderit filios filiorum in tertiam et quartam generationem, sectae innumerabiles confessionistarum, Anabaptistarum et Sacramentariorum satis aperte declarant. Itaque videtis haereticos semper sibi similes fuisse,et sicut semper pax, veritas, et concordia vinculum catholicae ecclesiae fuit; ita lites et dissensiones et sectarum multitudinem in haereticorum caulis numquam defuisse patet.

Offenduntur Lutherani dissensionibus scholasticorum theologorum ; sed miseri non intelligunt, se festucam in oculis aliorum videre , trabem in oculis suis non videre. Scholastici siquidem doctores ac praesertim b. Thomas et Bonaventura , sanctissimi atque eruditissimi viri , et caeteri omnes dissentiunt quidem inter se aliquando , sed sicut etiam beatus Hieronymus et divus Augustinus , Chrysostomus et Epiphanius, Cyprianus et b. Stephanus, b. Anicetus et b, Polycarpus ; et ut altius repetam b. Apostolus Barnabas et Paulus dissentiebant. Sed primum servata compage charitatis: deinde cum humilitate et moderatione , sine conviliis et maledictis: postremo, de rebus iis ut plurimum , quae ad fidem et ad salutem non admodum pertinebant. Nam in iis, quae sine detrimento salutis ignorari non possunt, quaeque ad ipsa fidei pertinent fundamenta, tam veteres, (ut beatus Augustinus libro primo contra Julianum ostendit) quam recentiores theologi, ut ex eorum libris potest cognosci, mirifice consentiunt. Et si quid aliqui aliter sapiunt, subiiciunt se tamen et judicium suum ecclesiae definitioni. Ea vero (quippe quae a Spiritu Dei vivit, et ab eo gubernatur et regitur) facile verum a falso aurum ab aurichalco , triticum a zizaniis separat. Itaque remanet semper in Ecclesia lumen et pax et gaudium in Spiritu sancto et est semper *multitudinis credentium* , quantum attinet ad fidem, *cor unum et anima una*. Sectarii vero tantis odiis tantaque animorum acerbitate contendunt, ut plura fere sint in eorum libris convitia , quam verba. Neque res quasdam leviores reconditioris doctrinae ad ingenia exercenda , ut scholastici faciunt, sed ipsos articulos apostolici symboli ad fidem evertendam et labefaciendam in dubium et in quaestionem vocant. Peragrate Germaniam,tot invenietis religiones, quot loca. Quid ego dixi loca ? Non est civitas, non est pagus, non est domus,non est cubiculum tam exiguum,ubi saltem duo reperiantur (sunt autem semper ut minimum duo : nullus enim audet, fortasse propter latrones , sine socia cubitare) non est,inquam,cubiculum tam exiguum ubi non sit una parva turris Babylonica. Ipsimet confitentur, ita inter se dissentire,ut spes pacis et concordiae nulla sit.

Sed parum esset , si solum alii ab aliis , et non etiam quilibet a seipso discordaret. Ac ut de omnibus sectis judicium ferre possitis, cum tamen gratia brevitatis non omnes enumeraverimus , attingam primam, mediam et extremam , caeteras praetermittam. Haeresis omnium prima Simonis magi fuit. Ille igitur nonne sicut primus haeresim condidit, ita primus secum pugnare coepit ? Ipse enim d. Epiphanio et Augustino testibus , docuit aliquando, legem Dei non esse a Deo , sed a sinistra virtute et omnes, qui Vetus Testamentum recipiunt, in aeternum perituros. Deinde sui oblitus affirmare non dubitavit , se Deum summum et verum esse, ac in Samaria apparuisse, ut Patrem, in Judaea, ut Filium, in Gentibus , ut Spiritum sanctum: et eumdem se in monte Sina legem veterem per manum Moysis Judaeis dedisse. Arriani, quorum secta in serie sectarum, quasi medium locum tenet, nonne ita leves et inconstantes fuerunt , ut singulis fere annis, et fidem et symbolum mutarent? et jam non dicerent, sic docet fides apostolica, sed sic docet fides tali anno edita vel tali anno? Hinc est illa b. Hilarii justissima querimonia ad Constantium augustum: *secta*,inquit *fides temporum potius, quam evangelium, dum et secundum annos scribitur et secundum baptismi confessionem non tenetur. Periculosum nobis admodum est atque etiam miserabile,tot nunc fides existere, quot voluntates*: *Nam dum plures fiunt ad id coeperunt esse. ne ulla sit*. Et rursum libro primo ad eumdem Constantium, Arrianos comparat aedificatoribus imperitis , quibus sua semper displicent, et qui semper destruunt , ut semper aedificent: *Novis*, inquit, *vetera subvertis, nova ista rursum innovata emendatione scindis,emendata autem iterum emendanda condemnas*. Haec ille de Arrianis, sed quae non minus in Lutheranos quadrant, quorum est secta sicut novissima,ita etiam pestilentissima. Quoties enim , quaeso , illam suam Augustanam Confessionem , tantopere apud eos celebratam, commutarunt? Nonne et apud illos fides est annorum potius, quam evangeliorum? Nonne ipsi etiam semper destruunt,ut semper aedificent? Quam levem Spiritum sanctum, si tamen Spiritum sanctum , et non potius nequam , lutherani habent ?

Sed fortasse Lutheri discipuli sibi non constant Lutherus vero , qui notam mendacii docuit esse certissimam, a seipso dissentire , numquam ipse a seipso dissensit? Imo, auditores, sine mendacio et amplificatione dici potest, nullum unquam haereticorum suiipsius et dictorum suorum fuisse tam parum memorem, quam Lutherum. Quid ? nonne extant integri libri a viris doctissimis conscripti, qui nihil aliud,quam Lutheri antilogias et pugnantes inter se sententias continent? Quid ? Quod de uno articulo , de communione videlicet sub altera specie vel sub utraque specie , triginta sex inveniuntur in ejus libris contrariae sententiae? Ac ut nihil dicam, quod Missam aliquando non solum partem summam et compendium evangelii esse voluit,aliquando nihil magis detestatus atque execratus est? Ut taceam , quod sacramenta ecclesiastica, modo septem, modo tria, modo duo , modo unum dumtaxat esse affirmavit. Ut praetermittam, quod aliquando in Romani Pontificis primatum nihil dici vere posse asseruit, aliquando tam multa et tam contumeliosa ipse dixit, quanta aures piorum ferre non possunt. Ut ne verbum quidem faciam, quod aliquando Ioannem Hus tamquam seductorem et haereticum publice exhorruit, ali-

quando eumdem Joannem et sanctum martyrem, et omnes ejus articulos catholicos et apostolicos appellavit. Sicut etiam Joannem, magistrum suum Wiclephum jure ab ecclesia damnatum esse docuit aliquando eumdem et sanctissimum et optimum doctorem praedicavit,et animam suam cum anima ipsius esse desideravit. Ut haec et similia facile patiar sileri, unum solum ejus opusculum consideremus. Audite, quid in sua Babylonica captivitate de fidei virtute et efficacia dicat: *Tam dives*, inquit, *est homo christianus sive baptizatus, ut etiam volens non possit perdere salutem suam quantiscumque peccatis, nisi nolit credere.* Et rursum: *Nec alia via potest homo cum Deo convenire aut agere, quam per fidem,ope a ille nihil curat.*At in libro de visitatione Saxonica,quem posterius scripsit, audite, quam aperte istud praecipuum dogma suum evertat: *Multi* inquit, *dum audierunt, ut solummodo credant, omnia ipsis peccata remitti, fingunt sibi fidem, et putant se mundos esse, per quod fiunt temerarii ac securi ejusmodi autem carnalis securitas prior est omni errore, qui ante hoc tempus umquam fuit.* Haec ille.Quid,quaeso,nos aliud contra eum dicere possemus, quam quod ipse dicit? Si credere sola fide sibi peccata remitti figmentum est, temeritas est, carnalis securitas est, error gravissimus est, ut ipse jam dicit, cur quaeso, super hoc fundamentum evangelium et omnem suam doctrinam aedificavit? Quid? quod in eodem libro de visitatione Saxonica, omnem prorsus doctrinam suam evertit. In eo libro docet, hominem esse liberi arbitrii ad facienda vel omittenda, ut ipse loquitur, opera externa. In eo libro docet, Deum requirere a nobis non solum fidem, sed externam etiam justitiam.In eo libro eos reprehendit, qui christianam libertatem esse putabant, non obedire superioribus, non jejunare, comedere carnes in quadragesima, non confiteri peccata. In eodem libro docet ac suadet, Turcis resistendum, et cum eis bellum audacter gerendum. Denique de missis, de psalmodia, de diebus festis, de excommunicatione, de campanis de scholis, de superintendentibus, (sic enim episcopos novo nomine appellandos censuit) de Hymno *Te Deum laudamus*, et cantico, *Benedictus*, in precibus matutinis legendo, nova praecepta ac decreta, quae numquam reperit in verbo Dei,plura in uno libro congessit, quam omnes Romani pontifices unquam constituerunt. Attamen etiam pueri sciunt, semper antea Lutherum contrarium docuisse. Quid saepius repetit, quam liberum arbitrium esse rem de solo titulo, vel figmentum in rebus et titulum sine re? Quid saepius monet, quam Deum praeter fidem nihil a nobis exigere? Quid saepius docet, quam libertatem christianam omnes homines fecisse pares, omnes sacerdotes, omnes episcopos, omnes pontifices, etiam foeminas et pueros? Quid saepius clamat, quam Turcis resistere, esse bellum gerere cum Deo? Quid inculcat saepius, quam evangelium nulla praecepta ac leges humanas tolerare? Ac ne ipsum quidem evangelium legem ullam aut praeceptum continere et vehementer cavendum, ne de Christo Moysen et de evangelio legem faciamus? Quid saepius ridet, quam missas, campanas, psalmodias, dies festos, excommunicationes? Quae cum ita sint, quis erit tam caecus, qui ex symbolo, quod nobis ipse dedit ad mendacia cognoscenda, non facile videat esse omnia figmenta et mendacia, quae docuit.

Legimus in Apocalypsi: *Et quintus Angelus tuba cecinit, et vidi stellam de coelo cecidisse in terram: et data est ei clavis putei abyssi, et aperuit puteum abyssi,et ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnae,et obscuratus est sol et aer de fumo putei.* Vaticinium istud qui non videt diebus nostris in Luthero esse completum? Siquidem ante Lutheri casum erat pene universus occidens labii unius,et sermonum eorumdem,summa quoque lux concordiae et unitatis erat in ecclesia. Cecidit Lutherus de firmamento catholicae ecclesiae, ubi tamquam stella quaedam lumine verae fidei et orthodoxae doctrinae eruditione lucebat. Accepit clavem erroris et seductionis, aperuit puteum abyssi,et ecce tanta vis fumi erupit de puteo, et Germaniam fere totam involvit, ut non solum justitiae solem Christum Jesum, Deum nostrum tenebris errorum obscuratum jam non videat, sed nec amicus amicum, nec frater fratrem, nec pater filium, nec filius patrem, nec mater filiam, nec filia matrem agnoscat. Ecce vobis quam mirabile fecerit Deus inter possessiones Israel, et possessiones Aegyptiorum, quanto miraculo separaverit Israel ab Agypto.Ubicumque Aegyptii sunt hoc est haeretici,qui sedent *super ollas carnium, et quorum Deus venter est*,ibi sunt tenebrae adeo horribiles atque palpabiles, ut se mutuo in eadem domo non agnoscant.In terra autem Jesse,ubi veri Israelitae et catholicae ecclesiae filii sunt, ibi lux est et tanta lux, ut fratres nostros etiam apud Indos et extremum orientem positos agnoscamus. Quare conservemus, auditores,hanc lucem, enitamur bonis operibus,ita lucere *in medio nationis pravae*, ut simus quasi lucernae ardentes *in caliginoso loco*, et ecclesia catholica verum coelum et verum firmamentum, plenum multis et magnis luminibus videatur, ut postremo videntes ethnici atque haeretici lumen fidei, operumque nostrorum, tenebras suas agnoscant,et ab iis ad veram lucem aliquando Domino propitio convertantur.

CONCIO V.

DE PURITATE CATHOLICAE DOCTRINAE

SYNOPSIS

Ostenditur, legem Dei hoc singulare habere, quod omni errore careat, siquidem vel ipso Luthero teste, unicus error arguit legem non esse Dei. Puritas ecclesiae ex sacra scriptura, Canonibus et decretis pontificum et conciliorum, atque instituentibus SS. Patrum sufficienter patere confirmatur. Quam ridiculos se faciant haeretici pravam vitam nobis obiiciendo, vel ex unius Lutheri inconstantia deprehenditur. Ob oculos ponitur impuritas et absurditas legum quarumdam gentilium, eorumdem etiam, qui apud eos sapientissimi et sanctissimi habentur, quales fuere Lycurgus, Plato et Aristoteles. Lex mahometana, quae tamquam farrago omnium haeresium, quanta impuritate scateat, explanatur. Ad legem haereticorum descendendo, praecipui quidam Lutheri et sectariorum errores enarrantur, et obiter refelluntur: quos tamen omnes superat ille, quo Deum causam et auctorem peccati faciunt. Demonstratur ex impuritate doctrinae sequi impuritatem vitae; et per consequens, Lutherus polluta sua doctrina malorum Iliada Europae invexisse convincitur.

Religionem christianam solam esse veram et a Deo institutam religionem, et in ea sola remissionem peccatorum, et spem salutis atque haereditatis aeternae pignus reperiri ex antiquitate, amplitudine, firmitate, et consonantia atque concordia admirabili catholicae doctrinae, quibus ea omnibus sectis et superstitionibus antecellit, sine controversia satis, ut arbitror superioribus orationibus demonstravimus. Sequitur nunc, optimi auditores, ut ex puritate et sinceritate ejusdem doctrinae Domino bene iuvante, rem eamdem ostendamus. Id enim est quintum ex iis, quae in nostra oratione prima explicanda proposuimus.

Est igitur legis nostrae singulare privilegium, eximia quaedam puritas. Nam cum omnes sectae et leges philosophorum paganorum, haereticorum cum aliquibus veris sententiis, aliquos simul exploratos errores et cum paucis vitae humanae non inutilibus institutis, multa probitati et honestati morum adversa contineant, sola *lex Domini* vere *immaculata*, nullum omnino errorem cum tam multis et sublimibus veris sententiis, quas praedicat, nec ullum turpe praeceptum cum innumeris sanctissimis, et hominum societati utilissimis et saluberrimis institutionibus admixtum habet, quod est argumentum apertissimum et maximum, solam nostram legem veri Dei esse legem. Nec enim fieri potest, ut cum Dei perfecta sint opera, ipseque sit ipsa sapientia et bonitas, ut aliquid falsum vel turpe recipiat. Et non solum nostri, sed etiam adversarii confitentur, unum solum exploratum errorem sufficere, ut aliqua lex jure non Dei, sed hominum vel etiam daemonum lex esse judicetur. Certe Martinus Lutherus in Embseri librum scribens, ita loquitur: *Si semel deprehenderer ita mentitus, falsus et crasse stolidus, jam mea doctrina et honor et fides et fidelitas finem penitus haberet. Unusquisque me pro nequam et infami nebulone, ut aequum est habiturus esset.* Rursus idem de coena Christi verba faciens; *Quando Schwermert*, inquit, *in uno articulo falsi manifeste deprehenderentur, per hoc essemus nos sufficienter a Deo admoniti, ne eis crederemus.* Item contra Angliae regem Henricum: *Quis credat* inquit, *eum velle in loco verum dicere, qui tam manifeste ac impudenter hoc in loco mentitur?* Quae Martini Lutheri apertissima et verissima testimonia diligenter retinenda et memoriae commendanda sunt, erunt enim causae nostrae paulo post non parum utilia.

Iam igitur catholicam ecclesiae nostrae doctrinam, ea qua dicimus puritate et sinceritate nitere nullo negotio etiam ab hominibus mediocriter eruditis ostendi ac defendi potest. Legite scripturas divinas, legite canones et decreta pontificum et conciliorum, legite sanctorum patrum institutiones, ut Basilii, Augustini, Benedicti, Francisci, certe videbitis nihil turpe, nihil flagitiosum, nihil iniquum in ecclesia catholica doceri, et contra naturalem legem perfecte exprimi, Deum ut finem omnibus praeponi, omnes homines inter se vinculo pacis et charitatis conjungi coli et laudari omnes virtutes, omnia vitia reprehendi et prohiberi. Testes sunt vita et mores sanctorum nemo enim unquam perfecte legem evangelicam observare conatus est, qui non homo integerrimus et sanctissimus, omnibus venerandus et admirandus evaserit. Praedicantur quidem in ecclesia mysteria sublimia, et quae rationem omnem et intelligentiam superant: sed et b. Thomas Aquinas, ut alii non pauci, ostenderunt, nullum esse christianorum mysterium, quod cum evidenti et aperta ratione naturali pugnet. Posse etiam Deum multa facere sublimiora et abstrusiora, quam ut ea nos cognoscere possimus, stultus est, qui non intelligit, cum videamus in rebus vilissimis et abjectis-

simis nos vehementer caecutire. Quis enim hominum posset, vel unius formicae aut apis aut alterius vermiculi plene et perfecte naturam explicare? Pari ratione multa praecipit vel consulit catholica doctrina, difficilia, ardua ut dilectionem inimicorum, perpetuum coelibatum, voluntariam paupertatem, sed quid horum cum probitate et honestate pugnat? Quid non admirandum et suspiciendum potius, quam vituperandum et contemnendum est?

Huc accedit, quod nihil adhuc adversarii nostri reperire potuerunt, in quo cum leges nostras reprehenderent, non ipsi potius ridiculi omnibus apparent. Piget profecto ac pudet eorum nugas retexere. At multa sunt flagitia et scelera papistarum, et in ecclesiasticis praecipue regnat ambitio dominatur avaritia, viget et floret luxuria, usura, simoniae, concubinae, omnem religionem obscurarunt ac foedarunt. Negare non possumus nec volumus, multos in ecclesia corrupte et contaminate vivere, sed unde probabunt nobis haeretici, malos istos mores, quos in hominibus ecclesiae reprehendunt, ex ecclesiae doctrina proficisci? An non eosdem malos mores nos ipsi semper reprehendimus? An non mater Ecclesia usuras, simonias, concubinatum, et alia, quae nobis obiiciunt, semper prohibet? semper punit? semper deplorat? semper detestatur? Si ergo Lutheranis mali nostri mores displicent, quare leges et praecepta Ecclesiae, quibus prohibentur et puniuntur, non placent? Fuit illa insania et inconstantia Lutheri, cum magna contentione corruptos mores ecclesiasticorum arguebat, et simul canones ss. Patrum, quibus mores illi prohibebantur, publice exurebat: nonne simul voces illas suas et omnem contentionem condemnabat? Numquid non illis flammis praedicare omnibus videbatur, exustis canonibus, qui legem vivendi continebant, licere jam omnibus impune, et sine legibus ac regula vivere, et nihil jam iniquum, nihil nefarium, nihil sacrilegum esse?

Conferamus modo, si placet, castitatem ecclesiae cum synagogarum satanae corruptionibus legite librum Theodori primum ad Graecos, intelligetis ex eo, nullas unquam leges veterum ethnicorum extitisse, qui non errores aliquos, quasi maculas habuerint, et eas ipsas leges turpissimas et humano generi incommodas maxime fuisse, easque praecipue, quae maximo erant in pretio. Persae incaestis nuptiis contra omne jus humanitatis matribus miscebantur. Ab Hircanis et Bactris homines senes non propter flagitia, sed ex consuetudine religionis, canibus ad hoc ipsum nutritis devorandi objiciebantur. Apud Scythas, ii qui ab animam agentibus prae caeteris amabantur, cum mortuis vivi in sepulchris confodiebantur. Apud Massageras, ab ipsis affinibus senes publica lege, honoris gratia, mactabantur, et devorabantur, ut nimirum non mortua et inania, sed viva et animata sepulchra suis exhiberent. A Carthaginensibus et aliis multis populis proprii filii jugulabantur.

Sed fortasse erant barbarae istae nationes, et idcirco barbaris et crudelibus legibus vivebant? Lycurgi tamen; Platonis atque Aristotelis leges optimae et sanctissimae habebantur: imo nihil inquinatius, nihil turpius nihil inhumanius. Siquidem leges Lycurgi non solum adulteria, sed etiam nefandum illud flagitium permittebant, propter quod Sodoma et Gomorrha igne et sulphure de caelo emisso conflagrarat. Plato vero praeterquam quod uxores communes esse, et foeminas non minus, quam viros in palaestris nudas exerceri, et equestrem artem discere volebat, quae turpissima et foedissima sunt, illam etiam crudelissimam et plus quam barbaram legem tulit, ut viri et foeminae, posteaquam aetatem ad gignendum idoneam excessissent, explerent quidem pro suo arbitratu libidines suas, sed conceptum foetum vivum numquam ederent, vel si casu aliquo ederent eum fame ac frigore enecarent: quam legem etiam Aristoteli philosophorum sapientissimo, placuisse videmus. Quid? Quod Plato non solum vitium illud horrendum, et contra naturam cum Lycurgo permisit; sed etiam, qui eo se exercerent beatos post hanc vitam futuros, et praemia magna recepturos promisit? Ecce igitur quales ejus hominis leges fuerunt, quem veteres Deum philosophorum et divinum appellandum censuerunt et tamen solum pauca de moribus attigi. Somnia et deliria philosophorum circa Deum, de industria praetermisi, ne ego ipse delirare viderer, si in eis recensendis occuparer. Nam profecto sapientius mihi fuisse videtur aliquando vulgus Ethnicorum qui Jovem adulterum, et Venerem meretricem, et Mercurium furem, et Vulcanum claudum, vel certe Solem et Lunam et stellas colebant, quam philosophi isti, qui tanto fastu sapientiam suam jactabant. Illi enim saltem res aliquas, quae erant vel fuerant, isti sua somnia et phantasmata pro Deo venerabantur. De quibus apostolus ad Romanos scribens; *Evanuerunt*, inquit, *in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua. Tradidit eos in reprobum sensum, ut faciant ea, quae non conveniunt.*

Jam vero lex Mahometi impurissimi, quam multa habet cum apertissima ratione et morum honestate pugnantia? Nihil est aliud lex Mahometi, ut ex libro Joannis Damasceni de centum haeresibus cognosci potest, quam monstrum quoddam horrendum, informe, ingens, ex multis haeresibus et superstitionibus conflatum. A Judaeis habet horrorem carnis suillae, multitudinem uxorum, libellum repudii, circumcisionem, creberrima baptismata. Ab haereticis Arrianis habet Verbum Dei non esse Filium, neque Patri consubstantialem, sed creatum et servum. A Nestorianis habet Christum Dominum de virgine quidem natum, sed solum esse hominem non etiam Deum. A Manichaeis habet, Christum neque passum neque mortuum esse, et a vino perpetuo abstinendum. Ab Aristippo et Epicuro habet summam beatitudinem in hortorum amoenitate et uxorum multitudine cibo et potu aliisque corporis voluptatibus positam esse. Porro jejunium religiose colunt Mahometani, sed ab ortu solis usque ad occasum: Noctu vero quando periculum non est,

ne saltem a sole videantur et apud suum Deum violati jejunii rei accusentur, liberum esse comedere et bibere usque ad satietatem. Neque jejunant quovis tempore, sed dumtaxat in diebus canicularibus contra omnem rationem et humanitatem, tunc enim jejunium corporibus humanis maxime noxium est, et ad libidines comprimendas non usque adeo necessarium. Postremo, quod maxime stultitiae signum est, cum lege Moysis et Christi evangelio pugnat, et tamen Christum et Moysen tamquam prophetas veracissimos et sanctissimos veneratur. Itaque Mahometi propositum non fuit aliud, quam omnem difficultatem profligare, quam Christiani homines in credendo et operando patiuntur. Quia difficile erat, unica uxore contentum esse et eam non posse dimittere, adhaesit Judaeis. Quia difficile erat, credere unam personam esse in duabus naturis, adhaesit Nestorianis. Quia difficile erat credere Deum Christum pati et mori voluisse, adhaesit Manichaeis. Quia difficile erat, propter spiritualia et futura, quae non videntur, contemnere corporalia et praesentia, quae videntur, adhaesit Aristippo et Epicureis. Quia difficile erat postremo, Christum et Moysen, tam perspicue sanctos et Dei amicos non recipere et non minus difficile cum lege Moysis et evangelio Christi suam legem conjungere, Christum et Moysen recepit, sed legem et evangelium repudiavit.

Venio nunc ad haereticos. Habet quidem omnis haeresis speciem boni et veri, si non aliud, saltem veritatis et pietatis pollicitationem: alioquin sectatores non haberet. Sed hoc interest inter ecclesiam Christi et haereticorum synagogam, quod ecclesiae doctrina nihil penitus habeat vel rectae rationi vel bonis moribus contrarium. Haeresis vero nulla est, quae non alios evidentes et manifestos errores contineat. Sunt omnes haeretici similes iis, qui dicuntur lunatici, qui aliquando lucida intervalla habent, et videntur sapere, modo autem delirant. Ac ut Gnosticos et Manichaeos aliosque veteres, gratia brevitatis, praetereamus, qui hoc ipso, quod defecerunt, satis ostendunt, se veram fidem et religionem numquam habuisse: Ioannes Wicleph patriarcha haereticorum nostri temporis, nonne claris et disertis verbis inter alia turpissima dogmata, quae in concilio constantiensi enumerantur et reprobantur, asserebat: *Deum debere obedire Diabolo*? Quis phreneticus, quis furiosus, etiam totus diabolo plenus, haec diceret? Quae dubitatio esse potest, an hoc sit verum an falsum? Ioannes Hus licet nihil doceret aliud, nonne hoc ipso se impium, et Dei ac veritatis hostem probavit, quod Wiclephum pro apostolo et evangelista recepit? Martinus Lutherus cultor et laudator utriusque Joannis Wiclephi et Hus, nonne simul etiam illorum insanis erroribus et furoribus potius implicatur? Sed hic iam tanta et tam vasta, sed tamen confusa errorum silva et mendaciorum se offert, ut si eam ingrediar, non facile confidam, me egredi posse.

Omitto primum, quod Lutherus ita fraenum liceat per ejus evangelium moechari et fornicari, cum Christi evangelium etiam aspectum impudicum prohibueris: liceat Christo fidem datam de virginitate non servare, imo non liceat servare, cum Christus ipse et apostolus ejus tantis laudibus virginitatem extulerint et verbo et exemplo homines ad eam colendam inflammaverint: liceat postremo omnia scelera ac flagitia impune perpetrare, imo aliquid boni agere non liceat, sed peccet omnis, qui bene agere conatur, cum evangelium totum, et omnis divina scriptura ad vitia fugienda et virtutes consectandas, et opera bona cum recta et sana fide conjungenda nos hortetur.

Omitto, quod non solum epistolam Iacobi et Judae, et alia quaedam, sed etiam ipsa Evangelia Matthaei, Marci, Lucae, poenitus nihil facit. Nam in praefatione super Novum Testamentum claris verbis docet, abolendam esse communem illam opinionem, quod sunt tantum quatuor evangelia. Unicum enim et pulchrum esse Joannis evangelium et verum. Ex quo apte sequitur, vel nulla vel foeda esse Matthaei, Marci, Lucae evangelia. Neque alia de causa tam severus contra Matthaeum, Marcum et Lucam extitit, quam quod evengelia ab eis conscripta, leges et praecepta vivendi continere, et operum bonorum necessitatem ei persuadere viderentur.

Omitto, quod Lutherus una cum Wiclepho et Calvino, aliisque sectariis pene omnibus, quin etiam cum Stoicis et Manichaeis affirmare non timet, nihil esse liberum vel contingens, sed fatali omnia et absoluta necessitate evenire.

Omitto, quod Zuvinglium nestorianismi reprehendens, incidit ipse nescio an volens, an imprudens, in errorem multo graviorem, nempe in euthychianismum: *Negotium*, inquit, *alicubi fuit mihi cum Nestorianis* (Zuvinglianos intelligens) *qui pertinacissime disputabant, quod Christi divinitas non posset pati.* Itaque existimavit Lutherus Christi divinitatem posse pati. Unde fluxit illud Andreae Mosculi praeclarum dogma, divinitatem in cruce passam et mortuam. Quo furore quid, quaeso, furiosius cogitare potest? Putatis intelligunt, quid sit: *Divinitas in cruce mortua est*? Nonne divinitas est aeternitas? Nonne de ratione et essentia ejus est semper esse? Quomodo igitur divinitas mori potest? Potestne aeternitas aliquando non esse? Quae est haec insania Lutheri et discipulorum ejus? qui in re tam facili tam facile hallucinantur, quid facient in rebus difficilioribus?

Omitto quod Philippus in apologia pro sua confessione Augustana, omnino contendit, ante tempora Gregorii, hoc est, ante annum sexcentesimum, nullum veterum meminisse invocationis Sanctorum: cum tamen nullus veterum non meminerit. Meminit B. Augustinus tractu 84 in Joannem: meminit Hieronymus in Epitaphio s. Paulae: meminit Ambrosius in libro de viduis: meminit Maximus in oratione sanctam Agnetem: meminit Nazianzenus oratione in Basilium: meminit Basilius in oratione in quadraginta Martyres, breviter omnes meminerunt.

Omitto quod Calvinus in illa praeclara sua institutione, numerum ordinum minorum commentum esse docet canonistarum et sorbonistarum, cum sigillatim omnium minorum ordinum meminerit b. Ignatius in epistola ad Antiochenos: meminerit b.

Clemens secundus a beato Petro Romanus pontifex in epistola ad Fabianum Antiochenum: meminerit quartum Concilium Carthaginense meminerint alii plures, qui sorbonistas et canonistas multis saeculis antecesserunt. An non Eusebius Caesariensis libro sexto ecclesiasticarum historiarum ex epistola Cornelii refert, in unius Romanae ecclesiae clero fuisse temporibus illis circa annum Domini ducentesimum quinquagesimum, presbyteros quadraginta quinque, diaconos septem, subdiaconos septem, Acolythos quadraginta duos, Exorcistas cum lectoribus et ostiariis quinquaginta duos? Poteratne igitur splendidius et illustrius Calvinus in hac parte mentiri?

Ista omnia et alia infinita mendacia apertissima, quae defendi, et excusari nullo modo possunt, etiamsi coelum cum terra miscerent, et omnes daemones ab inferis excitarent, quibus illi imperitos populos misere circumveniunt, facile patior sileri. Unum dumtaxat,in quo sectari pene omnes conveniunt, commorabo. Nam ut ex Luthero didicimus, cum unum exploratum errorem aliquo detegimus, satis a Deo admoniti sumus, ne ei deinceps in aliquo credamus. Lutherus igitur in libro de libero arbitrio, et Calvinus lib. primo institutionum capite octavo et alibi frequenter, ex Wiclepho acceceptum dogma mordicus defendunt: *Omnium scelerum et flagitiorum causam efficientem esse Deum, ipsum velle ipsum constituere, ut peccata fiant.* Quam sententiam Philippus Melanthon Annotat. in epistolam ad romanos, illustrare volens ore sacrilego affirmare non dubitavit; *non minus proprium opus Dei Judae proditionem, quam vocationem Pauli fuisse.* Quid vobis de istis dogmatibus videtur? Nonne invenerunt sectarii nostri temporis turpiores magistros,quod imitantur,quam Manichaeos, quos semper ecclesia catholica tamquam omnium scelestissimos et impurissimos exhorruit? et tamen eos ipsos imitari non contenti quantum ad impietatem et blasphemiam, eos longo post se intervallo reliquerunt. Manichaei enim auctorem quidem peccatorum Deum fatebantur, sed Deum quemdam, quem ipsi fingebant natura ipsa malum, quem etiam materiam et daemonem vocabant. Neque tam stulti unquam fuerunt Manichaei, ut in bonum et verum Deum peccatorum causam referrent. At novi isti magistri in Israel, ipsi summo et bono et vero Deo causam peccatorum attribuunt: hoeret sane animus, fugit mens, haec tam profana, tam nefanda, tam perniciosa referre. An Iudaei perfidi, an immanes Turcae, barbaraeque gentes de Deo non rectius saepe philosophantur? Quis non videt ab istis, qui omnem sapientiam sibi assumunt prima fidei elementa, vel crasse nesciri vel insane contemni vel superbe violari? Quid vero si beatus Hilarius nunc adesset, an non in vocem illam sibi consuetam erumperet; *O miseras aures meas, quae tam funestae vocis sonum audierunt.* Et beatus Irenaeus numquid non diceret, quod contra Florinum istam ipsam haeresim introducentem, aliquando dixit: *Haec dogmata sanam doctrinam non habent. Haec dogmata dissentiunt ab ecclesia: Haec dogmata in summam impietatem eos conijciunt, qui eis obtemperant. Haec dogmata ne haeretici quidem unquam fuissent ausi pronunciare.* Itaque non haeretici sunt, sed plus quam haeretici sunt, qui haec dicunt. Quod si et apostolicus vir Polycarpus nunc adesset, an non suas obturaret aures, ac pro consuetudine sua gemens iterum diceret; *O bone Deus, in quae me tempora reservasti, ut haec audirem?* Quid enim hac blasphemia intolerabilius? Ergone Deus est auctor peccatorum? ergo ex veritate mendacium, ex ipsa bonitate flagitia, ex luce tenebrae, ex dulcedine et suavitate sed et absynthium peccatorum nascitur? Cur igitur b. Irenaeus, b. Basilius et alii patres libros inscribunt, quod Deus non sit auctor peccatorum? Cur ipsa scriptura tam expresse ait: *Nemini mandavit impie agere, et nemini dedit peccandi spatium,* et *odio est Deo impius, et impietas ejus?* Cur apostolus clamat; *Numquid iniquitas apud Deum? Absit?* alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si Deus, inquit, est auctor peccatorum, qua fronte in judicio puniet peccatores? Si non minus est opus Dei proditio Judae, quam conversio Pauli, qua aequitate Judam tormentis addicet, Paulo attribuet gloriam sempiternam? Quae tyrannis immanior cogitari potest, quam ut Deus vivos et mortuos puniat peccatores, quos si sectariis credamus, peccare coegit? Certe videtis qualia sint dogmata sectariorum: et putatis credibile esse per ora tam impia et sacrilega Spiritum sanctum loqui potuisse?

Quae cum ita sint, mirum non est, si tam profana dogmata profanos penitus et paganos mores introduxerint. Neque id nos soli, sed ipsi etiam conqueruntur et deplorant.Ipse enim Lutherus est qui in sermone quodam de Adventu conqueritur, homines multo esse deteriores tempore sui evangelii quam fuerint unquam in papatu. Audite vero quam serio Paulus Huberus, qui post Lutherum et Philippum archisynagogus extitit, in praefatione super commentaria Philippi in epistolam ad Corinthios, mores suorum deplorat; *Videbis.* inquit, *religionis et libertatis christianae foedissimum abusum, contemptum et neglectum sancti mysterii, disputationum profanitatem,direptionem bonorum ecclesiae, ingratitudinem erga fideles ministros, disciplinae laxationem, effrenem contumaciam juventutis et aliorum vitiorum segetem in dies uberrimam succrescere; quae mala intuens non potest non vehementer animus percelli, et interdum quassari fluctibus dubitationum,ambigens an hic coetus possit esse ecclesia, in quo tantum sit distractionum,confusionum et enormium vitiorum.* Haec ille.

Sed cessent istae vanae Lutheranorum querimoniae. Quis enim et sibi et nobis pacem et serenitatem abstulit? Quis tantos motus, tantos tumultus, tantas et tam implacabiles tempestates excitavit? Quis tot latrociniorum et caedum, tot sacrilegiorum causa fuit? Quis tantum luti,et coeni fornicationum et adulteriorum fecit? Quis tantam corruptionem morum, tantumque cumulum vitiorum in Europam invexit? An non Lutherus et ejus posteritas, cum docuerunt Deum bona opera non requirere, imo etiam reiicere? Cur igitur homines

bene agerent? Clamaverunt ex ipso suggestu, esse impossibilem castitatem, et si non vult uxor, veniat ancilla : cur igitur miratur, si omnia implentur adulteriis? Admonuerunt auditores suos, christianam libertatem omnes homines fecisse pares, et nullum esse superiorem, nullum inferiorem; cur igitur conqueruntur, si eis populi non obediunt? Persuaserunt miseris hominibus, non esse hominem liberi arbitrii, ab ipso Deo cogi ad peccandum : cum vero facit, quod in se est, peccare mortaliter : praeterea sola fide remitti peccata, nullam requiri contritionem, nullam confessionem, nullam satisfactionem, et quid, quaeso, hinc sequitur nisi quod homines sine ullo metu, sine ullo pudore, sine ullo fraeno, summa libertate et audacia sese in omnia vitiorum barathra praecipitent? Cur enim conentur bene agere, si nec possunt nec est necessum, et perinde est quicquid agant? Vidit haec infelix Lutherus, et idcirco tanto labore in illa sua Saxonica visitatione conatus est postea contra suum ipsius evangelium tam multis praeceptis et institutis vitiis et sceleribus occurrere. Sed frustra sunt omnia, nisi ad veram fidem et puram doctrinam castamque revertantur. Nec enim potest malum semen doctrinae bonam segetem operum producere: neque malus corvus bonum ovum: et ut Dominus ait: *Non potest arbor mala fructus bonos facere*. Haec de puritate doctrinae catholicae sufficiant.

CONCIO VI.

DE GLORIA MIRACULORUM

SYNOPSIS.

Ut sol et luna in coelo, oculi in corpore se habent; ita lumen miraculorum et prophetiae in ecclesia catholica se habere declaratur. Atque ut demonstretur, gloriam miraculorum semper in ecclesia viguisse, sedecim a Christi adventu seriatim recensentur saecula, in quibus singulis homines sanctitate claros et miraculis illustres extitisse ostenditur: Maxime vero praeter alios plurimos celebrantur passim Blandina foemina Martyr, milites in Marci Aurelii imperatoris exercitu Christiani, Gregorius Neocaesariensis episcopus, b.Eugenius, s. Joannes papa, Marcus monachus, s. Maurus et b.Pater Benedictus, episcopi quidam ab Arrianis linguis praecisis loquentes, b.Malachias, s. Bernardus, s. Dominicus, s. Franciscus, s. Catharina Senensis, s.Franciscus de Paula; qui postremus per accuratam comparationem Luthero, utpote suo coaetaneo, opponitur. Tandem miracula quae nostro hoc saeculo in Indiis a b.Francisco Xaverio societatis Jesu edita sunt, narrantur, et ad fidem tot miraculis stabilitam conservandam serio admonemur.

Quemadmodum optimus ille et sapientissimus artifex Deus magnum hunc globum, quem cernimus et in quo habitamus, duobus clarissimis luminibus sole et luna, quasi duobus oculis, tum ad speciem et decorem universi, tum ad utilitatem et commodum rerum viventium exornavit; et in corpore humano, quod tamquam parvus mundus quidam est, et cum ipso magno mundo partium multitudine et veritate contendit, duos oculos, quasi solem et lunam, in summo vertice posuit. Ita quoque, optimi auditores ecclesiam suam Christus quam instar corporis cujusdam optime constituti, et tamquam coelum quoddam et firmamentum esse voluit, duobus maximis luminibus, splendore miraculorum et luce prophetica, ita illustravit, et ab omnibus Satanae sinagogis separavit, ut vere sint caeci, qui eam non vident. *Surge illuminare Hierusalem, quia ecce tenebrae operient terram et caligo populos: super te autem orietur Dominus et gloria ejus in te videbitur.* Hoc est discrimen inter Ierusalem, quae est Christi ecclesia, civitas Domini, civitas sancta, civitas regis magni, civitas super montem posita, et terras ac populos ethnicorum et haereticorum, quod cum terras et populos eorum tenebrae operuerint et caligo involverit, sola Hierusalem coelesti luce micat, sola claret miraculis, sola fulget prophetico lumine, sola radios suos in omnem partem orbis terrae diffundit, et oculos sanos catholicorum illustrat, aegros haereticorum excaecat.

Atque haec sunt argumenta duo, de numero illorum duodecim, quaeque initio adventus proposuimus, quae hodierna et duabus sequentibus orationibus ad fidei et religionis nostrae confirmationem explicanda sunt. Ac de miraculis quidem primo loco dicturi, ostendimus primum ab apostolicis temporibus nullis, unquam saeculis catholicae ecclesiae multa et praeclara miracula defuisse. Deinde videbimus, quid ad ea miracula haeretici respondere soleant. Postremo, ut etiam haereticos sua laude non fraudemus, eorum miracula breviter commemorabimus.

Percurramus igitur, si placet, sedecim saecula, quorum ab adventu Servatoris quindecim jam effluxerunt, sextumdecimum nunc agitur. De primo saeculo nihil est quod dicamus. Extant enim in manibus omnium et toto orbe leguntur volumina Evangeliorum, Liber Actuum apostolorum, Egesippi, Eusebii et aliorum veterum historiae, quibus vel Christi vel apostolorum ejus miracula continentur.

Alterum saeculum, quod ab anno Domini centesimo usque ad ducentesimum duravit, sanguine et prodigiis sanctorum martyrum et viriorum apostolicorum illustrissimum fuit. Tunc enim sanctis martiribus fere omnibus commune erat, ut eos ignis et leones aliaque feroces bellae attingere non auderent cujus miraculi, ut communis, ac pene vulgaris meminit etiam s. martyr Ignatius in epistola ad Romanos. Unum dumtaxat miraculum ejus saeculi recensebo. Floruit ea tempestate in galliis inter alios celeberrimos martires Lugdunenses, (ut Eusebius initio libri 41. Historiarum Ecclesiasticarum scriptum reliquit) foemina quaedam nomine Blandina, quae cum putaretur ab omnibus ob nimiam corporis teneritudinem statim in primis suppliciis defectura, tamen Dei virtute confirmata, inaudita, atque exquisitissima tormenta a mane usque ad vesperam per multos dies cum admiratione omnium superavit. Porro interrogata, unde tantas vires haberet ad patiendum, respondebat, se quoties vocem illam bonae confessionis emisit: *Christiana sum*, toties sibi vires in integrum restauratas fuisse. Quod miraculum alio illustriori miraculo cumulavit: saepius enim ferocissimis feris objecta, nihil unquam ab eis laesionis aut moelestiae pati potuit. Atque haec duo genera miraculorum majori parti sanctorum martyrum, illis temporibus communissima fuerunt. Eodem tempore cum impera-

tor Marcus Aureus in Germania bellum gereret, et undique montibus conclusus ipse cum eximio exercitu maxima fame et siti laboraret, et ab innumerabili Marcomanorum, Quadorum, Wandalorum, Sarmatarum, et Suevorum multitudine premi atque obrui se videret, vota Diis patris de more paganorum nuncupabat: sed cum diu orati atque obsecrati Dii nullam opem tantis malis adferrent, christianos rogavit, quorum aliquos in exercitu esse didicerat, ut ipsi pro sua et cuncti exercitus salute Christo supplicarent. Et ecce statim atque christiani illi milites in genua procubuissent ac Deo preces offerre coeperunt, magna vis diversis generis pluviae effusa est, quae Romanos quidem largissime et sine injuria reficiebat: Barbaros autem igne et grandine, crebrisque fulminum ictibus perterritos, praesertim cum plurimi occiderentur in fugam convertebat quorum terga Romani usque ad internecionem caedentes, gloriosissimam victoriam, et omnibus antiquorum tabulis praeferendam, rudi parvoque militum numero, potentissimo Christi auxilio reportarunt. Haec vero ita se habere testatur Tertullianus ad Scapulam et in Apologetico: testatur Eusebius in quinto Historiae eccles. libro capite 5 testatur Paulus Orosius libro septimo suae Historiae: testatur ipse Marcus imperator in litteris ad Senatum datis, quae nuper ex Vaticana Bibliotheca in lucem prodierunt. Denique testatur nomen novum ejus legionis, ex tunc enim legio illa christianorum, legio fulminea vel fulminatrix appellata est.

Iam vero tertium saeculum multos peperit viros illustres ex sanctitate ac miraculis claros. Sed omnium illustrissimus et clarissimus fuit magnus ille Gregorius Neocaesariensis episcopus, qui ob operum admirabilium perpetrationem magnus et mirificus a Graecis dictus est. Nam et montes transtulit, lacus exsiccavit et baculo suo in terram defixo, qui postea in arborem excrevit, fluminis impetum exercuit et foeminam quamdam a morte ad vitam revocavit, ac oraculo Apollinis respondendi facultatem, quando placuit, ademit, et quando placuit, restituit. Haec vero non Ruffini commenda sunt, ut Magdeburgenses historiae somniant: nam et Basilii Magni in libro de Spiritu sancto, et Nysseni in historia, quam de vita et gestis eius, de quo loquimur magni Gregorii accurate conscripsit, et b. Hieronymi lib. de viris illustribus aliorumque veterum et sanctorum Patrum testimonio comprobantur.

Porro quartum saeculum, si quod aliud virorum sanctissimorum signis ac prodigiis clarissimorum feracissimum fuit. Tunc in Orientem claruerunt s. Antonius, Hilarion, Nicolaus Myrensis, b. Martinus Turonensis, b. Ambrosius Mediolanensis, aliisque plures, quorum innumera et maxima miracula magnus Athanasius, b. Hieronymus, Gregorius Nyssenus, Sulpitius, Palladius, Sozomenus, Socrates, Theodoretus, divusque Paulinus memoriae prodiderunt.

Quinto saeculo cum in aliis locis, tum potissimum in Africa tempore Wandalicae persecutionis, multi sancti homines signis et prodigiis enituerunt. In eo fuit b. Eugenius, quem Victor Uticensis libro altero Wandalicae persecutionis scribit caeco cuidam in tota civitate notissimo ad invocationem augustissimae Trinitatis, quam Arriani tunc oppugnabant, edito signo crucis lumen restituisse. Sed illustrissima sunt ea viginti duo miracula, quae b. Augustinus libro vigesimo secundo de civit. suis temporibus hoc ipso quinto saeculo edita fuisse commemorat, qui etiam addit, vix minimam partem miraculorum se attigisse, atque affirmat multos libros scribendos fuisse, si vel sola miracula, quae ad solas reliquias protomartyris Stephani in sola Africa sola biennio edita fuerant, recenseri debuissent.

Saeculum sextum quanto numero maximorum prodigiorum illustre fuerit, ex libris 4 dialogorum b. Gregorii Romani et ex historia Gregorii Turonensis facile cognosci potest. Scioriderì hos libros ab haereticis; sed ipsi potius ridendi ac simul deplorandi sunt. Magnus enim Gregorius non ea scribit, quae ante duo vel tria annorum millia facta fuerant, sed gesta et miracula sanctorum sui saeculi, et praesertim Italorum quae ipse omnium optime noverat, et quae facillime ob recentem memoriam a multis reprehendi potuissent, si falsa fuissent. Itaque velint nolint haeretici, eo saeculo omnia apostolica signa revocata sunt. Tunc s. Joannes pontifex Romanus Constantinopoli omni populi inspectate coeco lumen restituit: tunc s. Agapitus, et ipse Romanus Pontifex in eodem loco eodem inspectante populo post sacrorum solemnia claudum simul et mutum curavit: tunc Marcus Monachus magnam rupem orando loco movit: tunc s. Maurus b. Benedicti discipulus super aquas siccis pedibus ambulavit: tunc beatissimorum et innumerabilium sanctorum parens Benedictus, inter alia miracula, quibus quotidie coruscabat, puerum quemdam casu ruentis parietis oppressum, et non solum extinctum, sed etiam confractum et contritum, ut non nisi in sacco portari potuerit, orando ad vitam et sanitatem subito revocavit: tunc in Africa catholici quidam episcopi ab Arrianis radicitus praecisis linguis rectissime et plenissime loquebantur. Et b. Gregorius lib. 3. dial. c. 32. se episcopum quemdam senem vidisse affirmat, qui eos sanctos episcopos sine linguis loquentes audivit. Asserit quoque unum eorum, cum peccatum quoddam luxuriae incidisset, statim donum loquendi sive linquam amisisse, ut intelligant fornicarii et impudici homines, quantum Deo nostro flagitiosa et impudica vita displiceat, qui donum, quod propter bonam confessionem contulerat, propter fornicationem abstulerat.

Jam septimo saeculo Christi ecclesiam non periisse, ut multi haereticorum mentiuntur; sed magnum incrementum suscepisse, testis est insula Britannia, quae illo saeculo ad praedicationem, et signa et prodigia b. Augustini et sociorum ejus fidem Christi recepit? testis venerabilis Beda, qui in Historia gentis suae miracula ejusdem b. Augustini, nec b. Melliti et sanctissimi regis Osuvaldi et aliorum commemorat.

Porro saeculum octavum in eadem insula Britannia tunc recens ad fidem conversa, ut alias interim ecclesiae catholicae partes omittamus, multos edidit viros clarissimos, ac in primis sanctum Cuthbertum et sanctum Joannem, quorum virtutes et

miracula, in quibus etiam et mortuorum excitationes continentur, venerabilis ille Beda in eadem historia memoriae tradidit.

Tria sequentia non tam viris sanctis et prodigiorum effectoribus, quam bonis et diligentibus scriptoribus claruerunt. Habet tamen saeculum nonum, licet sterile admodum fuisse videatur, cum aliis nonnullis magnum illum Tharasium Constantinopolitanum patriarcham, qui in septima synodo contra iconomachos pro vera fide acerrime pugnavit quam hoc tempore Calvini sectatores acerrime impugnant, quia miraculis non exiguis claruit, ut ex Ignatio Nicaeno, quam vitam ejus litteris mandavit intelligi potest. Vidit et idem saeculum nonum, in posteriore translatione corporis sancti Remigii Rhemorum archiepiscopi, omnia pene morborum genera divinitus curari.

Decimum saeculum tametsi scriptorum penuria maxime laboret, habet tamen nihilominus praeter alios quosdam illustrissimum regem Bohemorum Wenceslaum: habet s. Conradum, habet s. Udalricum: postremo, ut caeteros omittam, celeberrimum illum Romualdum Ravennatem, cujus vitam et miracula Petrus Damianus conscripsit.

Undecimum saeculum in Anglia felicissimum regem et virginem Eduardum; nec non sanctissimum et eruditissimum episcopum Anselmum; in Italia vero b. Petrum Damianum, et b. Ioannem Gualbertum, quorum habemus miracula multa et magna a fide dignis et probatis auctoribus tametsi minus eloquentibus, conscripta.

Jam quinque ultima saecula ab haereticis nostri temporis maxime contemnuntur: se mihi, quantum attinet ad miracula, florentissima et felicissima esse videntur. Habuit enim Romana ecclesia saeculo duodecimo, ut alios omittam pene infinitos, duo illa clarissima lumina, b. Bernardum et b. Malachiam, quorum uterque Romanae sedi addictissimus fuit, quod nec haeretici negant, uterque signis innumerabilibus claruit, quod negare, etiamsi velint, non possunt. De b. Malachia ita loquitur b. Bernardus, posteaquam nulla ejus miracula enumeravit: *Haec, inquit, dicta sunt pauca quidem de pluribus, sed multa pro tempore: unde satis apparet, malachias meus quantus in meritis fuit, qui multus in signis extitit. Quo enim antiquorum genere miraculorum Malachias non claruit? Si bene advertimus, pauca ipsa, quae dicta sunt, id clare docent, non prophetia defuit illi, non revelatio, non ultimo impiorum, non gratia sanitatum, non mutatio mentium, non denique mortuorum suscitatio.* Beati vero Bernardi (in quo ita summa religio et probitas cum summa eruditione et eloquentia conjuncta fuit, ut merito a nonnullis apostolus XIII nominetur) signa et prodigia tam multa, tam varia, tam admirabilia fuerunt, ut si pro dignitate referantur, multos libros occupare possint: ego sane istis diebus conatus sum ea miracula enumerare, quae in quinque libris de vita ejus conscriptis, ab ipso edita referuntur: sed fateor, multitudine, victus destiti. Quid enim enumerarem, cum uno solum die et uno et in loco circa pagum quemdam Constantiensis dioecesis caecos undecim, mancos decem, claudos decem et octo, sola manuum impositione curasse, ii qui viderant, attestentur?

Jam saeculo tertiodecimo excitavit Deus in ecclesia sua duo alia lumina clarissima b. Dominicum et b. Franciscum, qui tum per se, tum per alios suae familiae sanctissimos viros mundum totum innumerabilibus, et maximis signis et prodigiis illustrarunt. Ac b. Dominicus quidem, praeter alia minora, tres mortuos homines, dum in terris viveret, ad vitam revocavit: post obitum vero adhuc plures sua apud Deum intercessione revocasse fertur. Beatus vero Franciscus nullum fere diem sine multis et magnis miraculis transigebat: nec solum dum viveret inter homines, sed etiam dum ad coeleste domicilium commigrasset, signorum gloria in hominum utilitatem coruscabat: ex quibus beatus Bonaventura, qui vitam ejus diligenter scripsit, supra nonaginta commemorat, atque in iis octo mortuos excitatos et septem caecos curatos refert. Sed signum maximum et singulare, ac quasi prodigium prodigiorum sacra illa signata fuerunt. Quid enim quaeso, erat, videre hominem, Christum ipsum et hunc crucifixum, in suo corpore ad vivum referentem? manus et pedes (ut verbis utar d. Bonaventurae) clavis divinitus transfixae videbantur, clavorum capitibus in interiori parte manuum et superiori parte pedum apparentibus, et eorum acuminibus extentibus, ex adverso, erantque clavorum capita in manibus et pedibus rotunda et nigra: ipsa vero acumina oblonga, retorta et quasi repercussa, et de ipsa carne surgentia et carnem reliquam excedentia. Dextrum quoque latus quasi lancea percussum, rubra cicatrice obductum erat et saepe sanguinem sacrum ostendebat. Sane qui virum istum tam humilem, tam sanctum, tam sapientem, tanta gloria signorum coruscantem, ab ipsis Domini crucifixi sacris stigmatibus in testimonium ardentissime charitatis consignatum Dei amicum et singularem amicum fuisse, et veram fidem coluisse et docuisse non credit, cum obstinatis daemonibus optimo jure numerari potest. Fidem vero ejus nostram fidem esse, haeretici non negant, et quando etiam negarent, testamentum ejus clamat, in quo nihil magis fratribus suis et nobis omnibus, quam fidem Romanae Ecclesiae commendavit. De sacramento Dominici corporis ita sentiebat, ut diceret, eos, qui viderent speciem illam panis oculis externis, et oculo interno verum Christi corpus sub ea specie existere non credunt, non minus ad gehennam contemnari quam scribas et pharisaeos, qui Christi humanam naturam videbant, et in ea divinam delitescere, credere non volebant.

Saeculo quartodecimo praeter alios obscuriores sanctos duae admirabiles foeminae claruerunt, Brigitta Sveca et Catharina Senensis; ac ut de posteriori, quae mihi notior est, aliquid dicam, ea non solum ab infantia sua sponsum animae suae Christum incredibili fervore dilexit, et multis et magnis miraculis claruit; sed etiam, quod magis admirandum est, tanta sapientia divinitus infusa, tantaque efficacia dicendi praedita fuit; ut plures ipsa homines peccatores privatis colloquiis ad Deum converteret, quam multi simul concionatores convertere potuissent. Unum ejus factum breviter commemorabo. Erat quidam eo tempore celeberrimus peccator, cujus conversionem pene omnes desperaverant: istum igitur b. Caterina cum aliquando convenire

coepisset, multa de salute animae ipsius loqui coepit, sed cum ille verbi sanctae virginis quasi lapis non flecteretur, illa paululum collecto spiritu intra se breviter oravit, et statim percussit Dominus petram et fluxerunt aquae. Ille siquidem totus perfusus lachrimis, corde lapideo in cor carneum repentina mutatione converso, poenitentiam promisit et inchoavit. Dum beata illa quasi subridens: Disce, inquit, quid intersit inter dulcedinem Patris nostri Dei et hominum duritiam: tam longa oratione tecum egi, et numquam me audire voluisti; oravi Deum oratione brevissima, et statim audivit.

Saeculo quinto decimo multa lumina in ecclesia sua Deus accedit, ex quibus duo mihi occurrunt in praesentiarum b. Vincentius Ordinis Praedicatorum et b. Bernardus ordinis Minorum; utriusque vitam miraculis illustrem scribit archiepiscopus Antoninus, qui eodem saeculo sanctitate, eruditione et miraculis claruit. Ista haeretici non solum non credunt, sed nec scire quidem dignantur, quod auctorem recentiorem habeant, et testimoniis veterum destituantur: quasi vere potuerunt veteres de rebus novis scribere. Sed cur, quaeso, b. Antonino de miraculis eorum sanctorum non credam, qui ejus aetate floruerunt, et credam istis insanis hominibus, qui heri aut nudiustertius nati sunt?

Postremo hoc nostro saeculo illo fere tempore, quo Martinus Lutherus sua zizania seminare coepit, floruit in Italia alius quidam Franciscus, auctor et parens hominum illorum religiosorum, qui in Gallia Boni homines, in Italia Minimi dicuntur, qui tam multis et eximiis signis enituit, ut nullus sit ex veteribus, cum quo merito comparari non possit, et nonnullos adhuc hodie superesse credibile est, qui ea signa vel ipsi viderunt. Itaque eodem fere tempore (perpendite quaeso rem istam) homines duo contrarii inter se extiterunt, Lutherus in Germania, Franciscus in Italia. Lutherus cucullam, quam habebat abiecit; Franciscus induit, quam non habebat. Lutherus docuit nihil valere jejunium et ciborum delectum esse superstitiosum; Franciscus ordinem instituit, in quo qui vivere volunt, frequenter jejunare et perpetuo a carnibus et lacticiniis se abstinere debent. Lutherus coelibatum, obedientiam et voluntariam paupertatem tamquam res inanes et hominum commenta detestatus est; Franciscus res easdem tamquam utilissima Christi consilia incredibili devotione complexus est. Lutherus quotquot potuit ex monasteriis ad saeculum vocavit; Franciscus quotquot potuit a saeculo pertraxit ad monasteria. Lutherus Leonem decimum Antichristum videri et haberi voluit, Franciscus eidem Leoni, cum nondum esset pontifex, pontificatum praedixit, eique ut vero Christi vicario ordinem suum debita humilitate ac devotione subjecit. Uter istorum a recto tramite deflexit? Franciscus an Lutherus? Nam uterque recta via procul dubio non incedebant, cum eorum vita et mores et studia essent contraria omnino. Sed quod haeremus in plano? Quid caligamus in sole? An non Deus ipse quaestionem istam dissolvit, cum unum miraculis maximis ornaverit; alterum vitiis et sceleribus cooperiri permiserit? Quid? Praedicat b. ille Franciscus adhaerendum apostolicae sedi, frequentanda jejunia, colendum coelibatum, sanctos invocandos eorum reliquias et imagines honorandas, et miraculis coruscat; praedicat Lutherus omnium contrarium, et ne pulicem quidem unum unquam excitare potuit, et nos dubitavimus a qua parte stet veritas? An non Deus cum b. Francisco doctrinam et mores miraculis caelitus confirmat, simul Lutheri doctrinam et mores illis omnino contrarios condemnabat?

Quid? Quod etiam nostra memoria in extremo Oriente et Septemtrione, in Indiis et insola Japonia, a Catholicis praedicatoribus in ejus fidei confirmationem, quam Lutherus et Calvinus impugnant, omnia genera miraculorum esse patrata constat? Unum solum exemplum si recitavero finem faciam. Scribit b. Franciscus Xaverius, homo nostri ordinis, qui ab India usque Iaponiam per immensum spatium maris, et terrarum Christi evangelium seminavit, et multa hominum millia a tenebris errorum ad lucem veritatis adduxit; scribit, inquam, ad ipsum generalem praepositum nostrae societatis cui (certe mentiri numquam auderet) se cum esset pene solus, et per se omnibus, qui curationem corporis, aut animi postulabant, satisfacere non posset, misisse pueros recens baptizatos, qui symbolum apostolicum et christianas preces super aegros recitarent, et multos eo modo non solum corpore sanatos, sed etiam beneficio commotos ad fidem et baptismum accessisse. De ipso vero Francisco viro sancto, scribunt ii, qui cum eo versati sunt, quique eum saepe viderunt et audierunt, eum raro admodum orationem Dominicam super aegrotos recitasse, quin statim curarentur: nec solum aegros quoscumque, sed etiam mutos, surdos, caecos, paralyticos, oratione et manuum impositione curasse, daemones ejecisse, mortuos excitasse, et quod majus est, corpus ejus virgineum (nam virgo erat) adhuc integrum, incorruptum, vividum et suavem odorem spirans perdurare, cum tamen initio totos quindecim menses in calce defossum jacuerit. Quid unquam tale haeretici fecerunt? Proferant ipsi sua miracula. Ista faciunt ii, quos non Lutherus, non Calvinus, sed Romanus pontifex ad praedicandum mittit, quique novum orbem a cultu idolorum, non ad lutheranismum, sed ad obedientiam Romanae sedis adducunt.

Quare nos, auditores optimi, habentes fidem tot miraculis confirmatam, ut vere cum Ricardo et S. Victore dicere possimus, si error est quem tenemus, tu Domine nos decepisti, habentes literas Dei sigillo magni regis divinitus consignatas, atque munitas, eas, quaeso, omni diligentia conseruemus: neque comittamus; ut literis Dei quibus solis haeredes regni coelestis instituti sumus, dolo haereticorum nobis ereptis, ipsi suas tabulas nullo sigillo communitas obtrudant. Tabulae enim haereticorum, tabulae mortis sunt, et testimonium infernorum, iisque literis persimiles, quas Urias Hethaeus ferebat, quae nihil aliud, quam ejus damnationem et necem continebant.

CONCIO VII.

DE MIRACULIS HAERETICORUM

SYNOPSIS

Obiectiones haereticorum contra gloriam miraculorum diluuntur; qui in primis illa simpliciter negant, quod absurdissimum esse confirmatur, Deinde, ea fieri daemonum praestigiis impudenter blaterant, qua objectione se pharisaeis, et haereticis priscis conformant, ubi daemonem non posse vera miracula facere convincitur, et Calvini mendacium diluitur. Praeterea obiiciunt, illa non esse necessaria nec firma: quod tamen falsum esse multis sacrae scripturae testimoniis probatur, et qua de causa Ioannes Baptista nullum ediderit miraculum disseritur. Cur etiam mali aliquando faciant miracula, exponitur. Modus effugiendi optimus haereticis suggeritur, ut nimirum vicissim miracula fingant. Enumerantur deinde haereticorum miracula, ut sunt Simonis magi Manichaei, Donatistarum, Arrii, Cyrolae episcopi arriani, Eunomiani, Polychronii, veterum; nostri vero temporis. Tandem quid impudens Lutherus pro miraculo habeat, cum detestatione miraculorum haereticorum, ostenditur.

Apostolicam fidem, auditores optimi, quam semper docuit atque docet apostolica et catholica Christi ecclesia, ingenti gloria miraculorum singulis aetatibus coruscare oratione superiori, quod meminisse vos puto, ex hoc loco docuimus. Nunc nebulae quaedam, eaeque pertenues, quibus haeretici fulgorem prodigiorum nostrorum obscurare conantur, luce veritatis dissipatae sunt.

Quid igitur adferunt primo loco? Negant ea miracula a nostris edita, quae recensuimus. Asserunt, multa de Antonio et Hilarione ab Athanasio et Hieronymo fabulosa narrari; d. Hieronymum in Paulo et Malcho, ut bonum rethorem lusisse, non historiam serio scripsisse; Gregorium in Dialogis multa mentitum; Palladium multorum vitam edidisse, qui numquam vixerunt: et simili ratione ab aliis se parvo negotio expediunt. Quid istis hominibus faciemus? Quod argumentum ista responsione non solvent. Proponimus vitam sancti Pauli, et miraculum duorum leonum, qui coram b. Antonio sepulchrum b. Pauli unguibus effoderunt. Respondent, fabulam esse duorum leonum, et Paulum ipsum numquam extitisse. At scripsit Hieronymus. Hieronymus, inquiunt, non scripsit serio, sed lusit, ut rhetor. At s. Hieronymus in extrema narratione optat sibi tunicam b. Pauli cum meritis ejus. Respondent, est color Rhetoricus. At Hieronymus in praefatione vitae b. Hilarionis conqueritur de iis, qui docent Paulum numquam extitisse: et in libro de viris illustribus in Antonio affirmat b. Antonium ea narrasse de Paulo quae ipse literis commendavit. Iste ipse, inquiunt, est alius color.

Sed si ita disputandum est, quid prohibet, quin et nos dicamus, historiam Magdeburgensium, unde didicimus istos novos colores rhetoricos fabulam esse? historiam Illyricum cum sociis non serio scripsisse, sed ioco? Itaque insania est nimis aperta, ea velle negare facta, quae illustrissimi et fide dignissimi scriptores facta esse tradunt. Quid? Non credemus Athanasio? Non credemus Basilio? Non Hieronymo? Non Augustino? Non utrique Gregorio? Non Bedae? Non Bernardo? Non Bonaventurae? Non caeteris viris sanctissimis et doctissimis, et qui suo tempore miracula scripserunt? Credemus vero Magdeburgensibus, quorum quotidie crassissimis errores et apertissima mendacia deteguntur? et credemus de iis rebus, quae ante mille annos contigerant? Quae major stultitia cogitari potest, quam non credere Athanasio de Antonio et Hieronymo, de Hilarione, Bernardo de Malachia, qui eorum temporibus vixerunt; et credere hominibus de iisdem, qui eos numquam, neque per somnium viderunt? Huc accedit, quod multa eorum miraculorum, quae concione superiore circa finem commemoravimus, adhuc viventes et oculatos habere testes credibile est.

Altera haereticorum responsio est, nonnulla a nostris prodigia facta esse quidem, sed praestigiis daemonum, non virtute divina, sicut etiam Antichristus miracula faciet, si apostolo credimus. Nam et Magdeburgenses beatissimum Martinum necromanticum, et b. Brigittam magnam fuisse volunt. Imo Martinus Lutherus et Calvinus passim sanctorum miracula praestigiis attribuunt. Et Calvinus quidem praefatione in suas Institutiones invictissimo argumento sibi visus est demonstrasse, vera miracula aliquando daemonum arte fieri, Docet enim, olim Aegyptios sepultum apud se Ieremiam prophetam, sacrificiis aliisque honoribus prosecutos, atque adeo sancto propheta ad idololatriam abusos, et tamen ea sepulchri veneratione; quae apertissima erat idololatria, multa beneficia, quasi divino miraculo esse consecutos.

Sed vultis dicam, quid hac tam acuta responsione nobilia ista ingenia assequant? Illud assequuntur, ut se veros nepotes atque haeredes Judaeorum,

Ethnicorum et veterum haereticorum esse prodant. An non et Pharisaei de Christo dicebant; *In Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemonia?* An non sanctos martyres propter admirabilia signa et prodigia, quae faciebant, cum eos famelici leones attingere non auderent, et ignis, quo nihil est voracius ejus appropinquare quodammodo formidaret, passim Ethnici magos, necromanticos appellabant? An non beatus Hieronymus in lib. contra Vigilantium, Eunomio et Vigilantio impurissimis haereticis, haeresim istam placuisse docet, qui miracula sanctorum daemonum praestigiis adscribunt? An non s. Ambrosius sermone 56 de Gervasio et Prothasio, in Arrianos sui temporis invehitur, quod miracula, quae toto inspectante populo ad sanctorum reliquias publice fiebant, soli ipsi calumniarentur, et vera miracula esse negarent? An non sanctus Victor uticensis libro altero de persecutione Vandalica testis est fide dignissimus, cum in Africa s. Eugenius in fide Trinitatis notissimo quidam caeco lumen restituisset, statim Arrianos clamasse, id Eugenii maleficiis procuratum, et magis caecum illum interrogationibus variis Arrianos vexasse, quam olim Parisaei caecum a Domino curatum vexarunt? Multa talia exempla adferri possent, ex quibus facile discimus, haereticos nostri temporis nihil penitus a majoribus suis degenerare.

Sed quando nihil istorum esset, quis unquam audivit, daemonum praestigiis caecos, aut surdos curari vel mortuos ad vitam revocari? Alia sunt, quae daemonum praestigiis fieri solent, ea videlicet, quae neque rei creatae potentiam superant, neque in hominum commodum et utilitatem sed in ruinam et detrimentum cedunt. Poterit magus daemonum praestigiis stannum pro argento, et cuprum vel etiam carbones pro auro tibi dare, poterit homines et jumenta, Deo permittente, vexare, debilitare, sensuum functionibus privare, fauciare etiam et interficere, poterit segetes comburere, domos evertere, arbores radicare, ignem aliunde allatum quasi de coelo demittere: ista et similia facere possunt et faciunt aliquando daemones et magi daemonum cultores. Nam et in historia s. Job talia facta fuisse legimus: et etiam talia futura Antichristi miracula satis aperte d. Paulus docet, cum ea miracula appellat mendacia. Sic enim loquitur in epistola posteriori ad Thessalonicenses: *Cujus*, inquit *est adventus secundum operationem Satanae in omni virtute et signis prodigiis mendacibus*. At vera miracula, quae omnem potentiam creatam hominum, daemonum, angelorum et universae creaturae vincunt, et in hominum commodum et utilitatem fiunt, ut excitatio mortuorum, caecorum surdorum liberatio, mentium penetratio et conversio, qualia a sanctis hominibus facta fuisse docuimus, daemonum praestigiis adscribi non possunt.

Quod vero Calvinus adducit de miraculis Jeremiae, quae hominibus illis quasi divinitus praestabantur, qui sanctum prophetam tamquam aliquem Deum sacrificiis aliisque divinis honoribus colebant, non est argumentum, sed mendacium apertum, quibus plena sunt scripta sectariorum. Epiphanius enim et Isidorus in vita Jeremiae tradunt quidem, quod in precio et veneratione apud Aegyptios erat, ideoque non immerito miracula fieri, non solum Christianis, sed etiam ethnicis beneficia multa praestari, quod causam nostram vehementer juvat: sed vel Aegyptios vel alios quoscumque sacrificiis divinisque honoribus Jeremiam aut ejus sepulchrum prosecutos, nusquam legitur, nisi apud Calvinum. Itaque hoc ipsum argumentum eis maxime nocet. Si enim Deus propter s. Prophetae merita, etiam ethnicis beneficia praestabat; quomodo non credibile est (quod tamen haeretici non credunt) propter intercessionem et merita sanctorum martyrum ipsis christianis et fidelibus eadem beneficia posse praestari?

Dicent, non magnifacienda esse miracula, etiam vera, quod illa quidem aliquando sint divina testimonia, sed neque necessaria neque firma. Nam quod necessaria non sint, unus Joannes Baptista docet, qui *signum quidem fecit nullum*, ut Evangelium loquitur: et tamen *fuit homo missus a Deo, ut testimonium perhiberet* veritati. Quod vero infirma ac debilia, vel ex eo cognosci potest, quod etiam per improbos et sceleratos homines aliquando Deus miracula operetur: *Multi dicent mihi*, ait Dominus, *in illa die*; *Domine*, *Domine*, *nonne in nomine tuo prophetavimus et in nomine tuo daemonia eiecimus et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et nunc confitebor illis*, *Quia numquam novi vos.*

Sed facilis est et aperta responsio: Scripturae siquidem illustriores sunt quam ut illorum tenebris obscurari possint. Nam si non sint miracula ad fidem persuadendum necessaria, cur Dominus ait; *Si opera non fecissem in eis*, *quae nemo alius fecit, peccatum non haberent*? Cur idem Dominus, cum apostolo ad praedicandum misit, simul signorum faciendorum potestatem attribuit? *Euntes*, inquit, *praedicate dicentes*; *Appropinquavit regnum coelorum, infirmos curate*, *mortuos suscitate, leprosos mundate*, *daemones eiicite.* Si vero infirma ac debilia testimonia sunt, cur Dominus per Isaiam verum Christum ac pseudoprophetis internosci volens, tamquam signum certissimum dedit narrationem miraculorum? *Deus ipse*, inquit, *veniet et salvabit nos*? et tamquam aliquis quaesisset, quod signum das nobis adventus ejus? *Tunc*, inquit, *aperientur oculi caecorum et aures surdorum patebunt*: *Tunc saliet sicut cervus claudus et soluta erit lingua mutorum.* Si non sint miracula firma testimonia, cur Dominus discipulis Joannis quaerentibus, An ipse esset verus Messias, coram eis, ut Lucas ait, *in ipsa hora curavit multos a languoribus et plagis et spiritibus malis et caecis multis visum donavit*, et tunc respondit: *Euntes renunciate Joanni, quae audistis et vidistis: caeci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur*? Si non sint miracula firma testimonia, cur Deus Judaeorum incredulitatem illis verbis castigavit; *Si mihi non creditis*? Et, *Ego testimonium habeo majus Joanne*: *Opera quae ego facio in nomine Patris mei*, *illa sunt*, *quae testimonium perhibent de*

me? Si non sint miracula firma testimonia,cur nos apostolus exterret illis terribilibus verbis: *Quomodo*, inquit, *nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?quae cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt,in nos confirmata est: contestante Deo signis ac portentis ac variis virtutibus et Spiritus sancti distributionibus?* Et in lege veteri cur Dominus tam frequenter, ut Judaeos in fide et religione contineat, ad memoriam revocat illa ostenta et prodigia,quae fecit in Aegypto? Non igitur supervacanea et infirma, sed necessaria et firmissima sunt vera miracula ad fidem et religionem confirmandam. Non vero inficior, auditores, tantam fidem lutheranis esse,ut vere nullis miraculis indigeant. Quis enim neget eos magnam fidem habere, qui credunt se etiamsi inquinatissime vivant, tamen amicos Dei esse et optimum locum in regno coelorum habituros? Stulti sumus, lutheranos insigniter credulos non arbitramur,qui apostatae Luthero praedicanti malum esse bonum et bonum malum,album nigrum nigrum album,et omnia dogmata pietatis evertenti sine ullis signis et prodigiis credere potuerunt.At nos qui homines sumus modicae fidei, et illud sapientis, formidamus: *Qui cito credit,levis est corde*, eam fidem, quam cum infinitis et maximis, et soli Deo propriis miraculis confirmatam scimus, Deo propitio non facile deserimus.

At *Ioannes* Baptista *signum fecit nullum*. Ita est, sed neque necesse erat, neque oportebat, ne si ad illam eximiam vitae sanctitatem miracula accessissent. Christum postea similia facientem, populi vel contemnerent vel non magnifacerent. Deinde, non est mirum, si Joannem, etiam sine miraculis, populi audiebant et venerabantur. Nam et sanctissimam atque innocentissimam vitam ducebat, et ab ecclesia ejus temporis, et a principibus sacerdotum et scribis et pharisaeis,apud quos tunc vera fides conservabatur, testimonium habebat. At nos quomodo Novatores istos audire poterimus, quos ecclesia Christi et summus sacerdos anathematis fulmine percusserunt, tamquam morbidas oves a reliquo grege separaverunt, et quos scimus non solum miracula non edere, sed etiam scelestissime et corruptissime vivere?

Quod vero dicunt, per improbos etiam aliquando fieri miracula, atque idcirco sanctos homines, qui in Ecclesia catholica signis enituerunt enituerunt et prodigiis, cum illis suis prodigiis, impios et Dei hostes esse potuisse, facile refellitur. Siquidem vera miracula, cum veri Dei testimonia sint, frustra numquam fiunt, sed vel fidem veram confirmant, et tunc tam per probos quam per improbos fieri possunt:vel non tam Christi fidem, quam servorum Christi vitae sanctitatem et excellentiam declarant, et tunc nemo dubitat. quin per solos pios et probos fiant. Deus enim,qui ipsa veritas est, testis mendaciis esse non potest. Eligant iam haeretici quod volunt: vel miracula sanctorum Benedicti, Francisci, Bernardi, Malachiae et aliorum, quos nobis hoc est Romanae ecclesiae, libenter concedunt fidem Christi confirmabant; vel sanctitatem eorum declarabant. Si fidem confirmabant, vera est nostra fides lutheranorum, nec enim illi aliam fidem, quam suam, quae eadem nostra est, confirmabant. Si vero eorum sanctitatem declarabat Deus per miracula illa, igitur vere sancti et Dei amici erant benedictus, Bernardus, Malachias, Franciscus et caeteri, quos diximus. Sanctus vero Dei amicos, quis nescit sine vera fide ut religione esse non potuisse? cum sit fides radix, principium, fundamentum justitiae, et *impossibile* sit, ut apostolus ait, *sine fide placere Deo*. Quod si vera fuit sanctorum nostrorum fides haereticorum, quae cum illa ex diametro pugnat. Itaque quocumque se vertant;quicquid elegerint aut dixerint, se penitus captos et irretitos invenient.

Sed docebo ego illos optimam viam elabendi, neque mihi succenseatis, si eis aliquam opem fero: debemus enim etiam inimicorum misereri. Quid igitur ipsi respondebunt? Si sapiant, miraculis opponent. Multa sunt enim et admirabilia valde prodigia haereticorum. Nam ut omittam prophetas Baal, qui cum Elia propheta Domini contendentes, flammam de coelo ad holocaustum incendendum demittere voluerunt, et sane fecissent, nisi Baal eo tempore dormivisset: certe animus bonus miracula faciendi non defuit. Ut nihil dicam de miraculo illo stupendo Dathan et Abyron, qui vestiti et calceati ut liberis suis et uxoribus, et omni substantia sua vivi descenderunt in infernum. Ut taceam de miraculis Aegyptiorum magorum,qui Deo permittente suis praestigiis virgas in dracones converterunt, et eodem non permittente,minutissimas muscas excitare non potuerunt. Ac ut ista et nonnulla alia miracula pseudoprohetarum veteris instrumenti praeteream, quis non admiretur celeberrimum Simonis Magi primi haeresiarchae prodigium?qui ut Egesippus auctor est, mortuum hominem ad vitam revocare voluit, sed cum hoc ei non successisset, et apostolus Petrus eum mortuum postea excitasset, offensus injuriis Galileorum (sic enim sanctos apostolos Petrum et Paulum appellabat) in coelum evolare decrevit. Sed scitis quid acciderit? Cum hoc miraculum tota Roma inspectante futurum esset, etiam Galilaei,hoc est, apostoli, adfuerunt: et Simon Magus ferentibus daemonibus per aerem volare, et apostolus Petrus ad terram prostratus Dominum orare coepit.Pervenit autem prior in coelum oratio, quam volatur, et a Domino impetravit, ut is qui iam volare sciebat et pedibus non indigebat, continuo graviori lapsu pedes amitteret. Itaque infelix Simon, quasi fulmine quodam ad terras dejectus supervixit quidem aliquamdiu, sed crucibus fractis, ut qui non contentus ambulare, sed etiam volare voluerat, jam nec volare posset, nec ambulare.

Sequitur miraculum Manichaei, qui ut Epiphanius haeresi sexagesima sexta, et Theodoretus libro altero fabularium haereticarum scriptum reliquerunt, cum se Spiritum sanctum esse. et omnia nosse et posse praedicaret, rogatus ut filium regis Nersarum, qui morbo aliquo,forte non usque adeo gravi laborabat, susciperet curandum, atque eo modo sapientiam et potentiam suam ostenderet, assensit.Sed paucis post diebus ita illum suis me-

dicamentis curavit,ut numquam amplius deinceps non solum medico,sed nec cibo nec potu indiguerit. Quare rex persarum graviter (ut par erat) contra Manichaeum commotus,statim arundine praeacuta, ei viventi et videnti pellem detrahi, et deinde, canibus jussi obiici devorandum.

Jam Donatistae, quorum haeresis non diu post haeresim Manichaeorum orta est, duo vera miracula ediderunt, sed inviti, et idcirco laudem non merentur. Scribit d. Optatus libro altero contra Parmenianum, voluisse Donatistas plusquam impio et nefario miraculo tentare, utrum Domini sacratissimum corpus,quod in eucharistiae sacramento continetur, possit a canibus devorari. Et utrum ampulla sancti chrismatis, quo homines Christiani confirmantur, ita firma esset, ut allisa ad lapides non frangeretur. Itaque sacrosanctam eucharistiam, quod horreo dicere, canibus obtulerunt: et ampullam sancti chrismatis per fenestras magna vi projecerunt: sed statim quidem canes iidem rabie accensi, ipsos suos dominicos dentibus laniarunt;et ampulla sancti Chrismatis angelica manu suscepta,inter durissimos lapides integra et illaesa consedit.

Porro Arrius magnus ille princeps haereticorum, qui nostris diebus in Luthero et Calvino,ut suo loco demonstrabimus, resurrexit, unus fuit de numero illorum, qui in morte primum incipiunt miraculis coruscare. Is enim cum aliquando in urbe Constantinopolitana magna multitudine stipatus episcoporum et aliorum suae sectae haereticorum, ad templum procederet, ut etiam invito episcopo in communionem fidelium reciperetur, accidit, ut ad quamdam naturae necessitatem ad publica loca declinare deberet. Itaque perrexit ad locum,et interim (quod sane pulcherrimum erat) omnis illa caterva episcoporum magnorumque virorum Arrium exonerantem alvum in platea praestolabatur. Sed cum diu jam exspectassent et Arrianus reverti non velle videretur, mittunt qui eum vocaret:ille vero fidelissimo miraculo intestinis ac visceribus omnibus in latrinas effusis, jam daemonibus foetidam animam perpetuis flammis cruciandam reddiderat. Rem ita se habere testatur Epiphanius haeresi sexagesima nona,testatur Ruffinus et Theodoretus, uterque in libro historiarum ecclesiasticarum primo.

At quo loco tandem ponemus illustrissimum prodigium Cyrolae episcopi Arriani? Iste siquidem,ut beatus Gregorius Turonensis libro secundo historiarum scriptum reliquit,cum vidisset sanctum Eugenium episcopum catholicum,signo crucis notissimo cuidam caeco lumen et oculos restituisse, voluit, ipse quoque tale quid agere, hominem quamdam ignotum quinquaginta nummis aureis subornavit, qui se caecum fingeret,ac repente lumen oculorum ab se recepisse diceret. Re igitur ita composita,praetereunte quadam die Cyrola haeretico cum sancto Eugenio, et duobus aliis episcopis, his qui se caecum simulabat, magna lugubrique voce Cyrolam appellare coepit? Audi me (inquit), mi beatissime Cyrola, audi me sanctae sacerdos Dei,respice caecitatem meam, experiar ego medicamenta,quae saepe caeci a te reliqui meruerunt, quae ipsi etiam mortui persenserunt. Tunc Cyrola homo misericors, non se diu rogari passus est,sed statim accedens,et manum ejus oculis admovens: Per fidem, inquit, nostram, et rectam, quam de Deo habemus, persuasionem, facescant tenebrae ab oculis tuis. Vix ille haec dixerat, cum infelicem impostorem tantus oculorum cruciatus invasit, ut eos manus quanta poterat vi comprimere cogeretur, ne forsitan e capite prosilirent: mox clamare coepit; Vae mihi, qui Deum propter pecuniam irridere voluit. Et ad Cyrolam,Ecce aurum tuum,quod abstulisti. Quod cum ille praestare non posset, nec tentare auderet, sanctus Eugenius episcopus, ad aeternam Arrianorum confusionem, hominem illum iam vere caecum et haeresim Arrianam detestantem,edito signo crucis pristinae sanitati restituit.

Eodem fere tempore, vel non multo ante, Eunomianus quidam, ut ex Collatione decimaquinta Cassiani didicimus, Aegypti populos Aristotelicis syllogismis ab orthodoxa fide ad suam haeresim pertrahere conabatur: ea re audita, s. Macharius haereticum convenit, et Eliam prophetam immitatur, eum ad miraculum faciendum, hoc est, ad mortuum excitandum invitavit: assensit haereticus; Quid enim coram populis, quos circumvenerat, aliud facere auderet? sed tamen sapienter intelligens, syllogismis Aristotelicis numquam esse mortuos excitatos, clam se subduxit,et fuga pudori suo et confusioni consuluit,nec unquam amplius in illis regionibus apparuit.

Porro miraculum Polychronii celeberrimum fuit, sed alias ex hoc loco vobis recitavi. Is enim tempore sextae synodi, ut ex ea Synodo act. 15. cognosci potest, in maxima populi frequentia mortuorum hominem excitare conatus est, ad haeresim Monothelitarum confirmandam; sed accidit illi quod superioribus, gloriam falsam quaesivit et ignominiam veram invenit. Mortuus enim non revixit, sed ipse auctus cognomina novi Simonis Magi, cum summo dedecore in exilium deportatus est.

Sapientior fuit hrereticus quidam de grege iconoclastarum, cujus miraculum a Paulo Diacono libro ultimo rerum Romanarum explicatur. Is in quodam sepulchro se abscondit, atque inde voces dabat, et Constantinum Copronymum imperatorem pessimum, qui tunc contra sacras imagines bellum gerebat, mirifice commendabat, ut eo commento populus terreretur,et iconoclastarum haeresim etiam hominum mortuorum testimonio confirmari putaret. Ista sunt commenda ridicula et miracula puerilia haereticorum.

Sed de nostri temporis haereticis quidnam dicemus? Num a suis majoribus degenerant? Nullo modo. Est enim genus illud hominum a daemone penitus obsessum. Calvini quoque miraculum,quo fertur hominem vere vivum occidisse,quem simulate mortuum excitare volebat, toto orbe celebratur. Martinus Lutherus et in vita, et in morte miraculis claruit. Nam ut ex epistola cujusdam Germani Mansfeldensis civis, de obitu Lutheri scripta didicimus,is dum viveret praeter alia multa in singulis prandiis et coenis unum sextarium vini dulcis

et exotici bibebat: quod intelligite, absque cervisia et aliis generibus vini. In sponte praeterquam, quod non aegrotavit, nisi paucas horas, et ore contorto et toto uno latere denigrato, mortuus est. Numquis non magnum miraculum fuit, quod in maximis frigoribus, quando corpora ad integros menses durare solent, illud quarto die aut quinto intolerabilem foetorem spirabat licet stanneo loculo diligentissime clausum esset. Ante annos paulo amplius quam centum obiit beatus Laurentius Iustinianus, primum patriarcha Venetorum, papista et monachus, et ut ille scribit, qui ejus miracula in primo filio expertus, sexaginta septem dies inhumatus mansit, semper odorem suavissimum spirans, incorruptus, vividus genis rubentibus, et tamen febri putrida laboraverat, unde medici putabant eum vix unam horam sine foetore duraturum. Talia vero miracula sunt nostris sanctis propria. Sed ad Lutherum redeo.

Quis non miretur gratiam daemonum expellendorum, qua praeditus erat Lutherus? Is enim ut Staphylus, qui toti actioni interfuit, testatur, aliquando daemonem ex quadam mulierculam eiicere voluit: sed confestim ita a daemone territus et in tanta necessitate alvum exortandi coniectus fuit, ut quam citissime se ex eo loco proripere vellet. Verum daemon ita fores obstruxerat, ut necesse fuerit Staphylo securi fores effringere et eo modo magno exorcistae Luthero viam patefacere.

Unum addo miraculum multo recentius et illustrius, et finem facio. Ante annos quatuordecim inter Hungariam et Poloniam non procul ab urbe Cracovia, unus ex fratribus Evangelicis tanto desiderio incensus erat novae istud doctrinae propagandae, etiam ficto miraculo ad rem tantam in perniciem innumerabilium animarum abuti voluerit. Itaque cum Matthaeo quodam et ejus uxore convenit, ut certa die Matthaeus tamquam mortuus ad sepulchrum efferretur: uxor vero de more afflicta et ejulans funus prosequeretur. Venit dies constituta, effertur defunctus ad ecclesiam, ibi novus iste Simon ascendit suggestum, et longa oratione renascentis Evangelii gloriam amplificavit: tum affirmat se tam certum ac securum esse de sua doctrina, ut nihil dubitet Deum ipsum eam miraculo confirmaturum, et quoniam tunc allati defuncti pulchra occasio se obtulerat, ad eum conversus, magna voce exclamans; in nomine, inquit, Christi, cujus hodie evangelio testimonium praebui, Matthaee, surge. Respiciunt omnes, Matthaeus non surgit. Ille rursum majori voce; Tibi dico, inquit, Matthaee surge: sed sane clamare potuisset usque ad mortem; Mathaeus enim iam vere extinctus, vere ad inferos descenderat.

Quae cum ita sint, quae dubitatio remanere potest, utrum errent sectarii, Deoque displiceant, an non? Quis non aperte videant, in quam tetra nocte versentur, qui non solum ecclesiam Dei vivi, nova luce novorum miraculorum omni aetate fulgentem, atque in monte positam non vident, sed etiam, ut ab ea oculos catholicorum avertant, fictis et vere mendacibus signis et prodigiis abutuntur? Perpendite, quaeso, quam vehementer se splendor ille, illa gloria, iste fulgor tantorum miraculorum, quibus omnibus saeculis catholica ecclesia illustris fuit, aegros haereticorum oculos vexarit, ut Lutherum nescientem quo se verteret, et tamen cupientem summis votis aliquid invenire, quod nobis imponeret, non puduerit tamquam miraculum praedicare, turpissimam fugam unius sanctimonialis virginis de monasterio. Ista, inquit, sunt vera miracula. Quid daemonum torsiones et expulsiones sunt, si cum isto admirabili Dei opere conferantur? O tenebras palpabiles! O plagam caecitatis! O peccatum in Spiritum sanctum! Opus nefarium, scelestissimum, diaboli arte procuratum, miraculo divino attribuit! Hoc sane supererat, ut qui vera opera Dei daemonum praestigiis attribuerat, iam opus diaboli apertissimum inaudita blasphemia Dei adscriberet. Vere percussit eos Dominus plaga crudeli, in furore suo percussit eos plaga caecitatis et obdurationis, ut dicant bonum malum et malum bonum. Istane sunt miracula, de monasterio fugere, de monacha apostatam, et virgine meretricem, de sponsa Christi scortum fieri Antichristi? Habeant sibi sane ista miracula: tale miraculum fecit Satan, cum de angelo pulcherrimo et optimo foedissimus ac nequissimus diabolus factus est, ista miracula replent gehennam, ista miracula replent ecclesia. Nimis enim frequenter, et nimis facile fiunt ista miracula.

CONCIO VIII.

DE DONO PROPHETIAE

SYNOPSIS

Brevicula propositione praemissa, donum prophetiae soli Deo competere, et iis, quibus ab illo peculiariter datum est, probatur; quodque illud semper fuerit et sit evidens verae ecclesiae signum, ab enumeratione multorum prophetarum testamenti veteris confirmatur, et quomodo ii cum evangelio consentiant specialim ostenditur. Transitur deinde ad Testamentum novum, et plurimi sancti, qui dono prophetiae enituerunt, nominatim enarrantur. Quantopere daemones per oracula divinitatem effectarint, et qualia illa fuerint, declaratur. Lutheri diversa quaedam vaticinia producuntur. Vaticinium item Munceri et quorumdam anabaptistarum, cum refutatione multorum mendaciorum, adducuntur.

Splendorem miraculorum et lumen propheticum, auditores optimi, quasi duos pulcherrimos et clarissimos oculos in corpore ecclesiae eminere, et orbem totum suis fulgoribus illustrare omnes, qui prorsus caeci non sunt, facile indicabunt. Ac nos quidem, qui non solum Dei benignitate in horum oculorum contemplatione vehementer delectamur, et per eos in amorem pulchritudinis ecclesiae catholicae magis ac magis semper rapimur; sed etiam cum aliis, ac praesertim miseris et infelicibus haereticis dolo Satanae circumventis, hoc bonum, quo nos fruimur, communicare vellemus de utroque lumine ante duas hebdomadas verba facere instituimus. Et quidem de splendore miraculorum oratione proxima et superiore pauca quidem de pluribus; sed tamen satis multa pro temporis brevitate dicta esse non dubito: nunc ratio atque ordo argumentorum postulat ut de altero oculo, de luce videlicet prophetica, breviter disseramus.

Praedictio igitur futurorum; ut ab eccellentia et praestantia hujus luminis ordiamur, tantae sublimitatis est, ut soli vero Deo, et iis, quibus Deus singulari privilegio hoc donavit, convenire possit. Ea siquidem futura, quae creatas causas, non necessarias, sed liberas habent, vel certe tales, ut impediri possint, (nam de his loquimur, quae nec in se, nec in causis suis certo existunt) nec in se, nec in causis ab ulla sive angelica intelligentia cognoscuntur. Una dumtaxat est causa, Dei voluntas, in qua res omnes, quae quoquo modo futurae sunt, sive necessario sive libere, certo existunt, et jam inde ab aeternitate extiterunt. *Sed quis cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* Certe sicut nemo novit quid sit in homine, nisi spiritus hominis: ita nemo novit quid sit in Deo, nisi spiritus Dei, et cui voluerit spiritus revelare. *Non enim humana voluntate*, ut apostolus Petrus testatur, *allata est aliquando Prophetia: sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Et, *Benedictus Dominus Deus Israel, qui locutus est per os sanctorum, qui a saeculo sunt prophetarum ejus. Multifaria* enim *multisque modis olim loquens Deus patribus in prophetis.* Hinc apud Isaiam capite 41 Spiritus sanctus loquitur, et dicit: *Annunciate, quae ventura sunt in futurum, et sciemus quia Dii estis vos.* Et rursum capite sequenti. *Ego Dominus, hoc est nomen meum gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. Quae prima fuerunt, ecce venerunt, nova quoque ego annuncio, antequam oriantur, audita vobis faciam.* Haec est igitur gloria singularis veri Dei, quam certe sculptilibus non dabit: neque a falsis diis falsisque prophetis occupari permittet, quae ventura sunt annunciare, antequam oriantur audita facere. Quocirca in libro Deuthero-nomii capite decimo octavo, idem Spiritus sanctus: *Propheta*, inquit, *qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi, ut diceret aut in nomine alienorum Deorum, interficietur. Quod si tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominum non est locutus? Hoc habebis signum, quod in nomine Domini propheta ille praedixerit, et non evenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit, et idcirco non timebis eum.*

Quamobrem, auditores, cum praedictio futurorum ita Deo propria sit, ut ad eam nullo modo vel homines vel daemones vel sancti etiam angeli sine Dei revelatione aspirare possint, nemo dubitare debet, eam solam veri Dei ecclesiam esse, in qua verum lumen propheticum reperitur. Quare si ostenderimus, solam Romanam ecclesiam hoc praeclaro lumine semper ornatam fuisse, necessarie et perspicue efficietur, solam Romanam ecclesiam veram veri Dei ecclesiam esse, quicquid latrent omnes daemonum synagogae.

Jam igitur in ecclesia catholica, in qua sumus, quis negare potest non solum ab adventu Servatoris, sed etiam ab exordio mundi, omnibus fere saeculis prophetiam floruisse. Nam ante diluvium Adam, Enoch, et Noe prophetae fuerunt, Adam, d. Hieronymo teste, capite quinto in epistolam ad E-

phesios, et Divo Prospero initio libri de promissionibus et praedictionibus Dei: nam Christi et ecclesiae matrimonium praedixit. Enoch propheta fuisse, et de novissimis temporibus multa praedixisse apostolus Judas in epistola sua testatur. Porro Noe, cum verbis tum operibus dum ingentem illam arcam fabricabat, generalem eluvionem futuram praedicasse et homines ejus temporis ei non credidisse, apostolus Petrus in epistola priori testis est. Post diluvium vero Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moysen, Davidem, Salomonem, quatuor prophetas maiores, et duodecim minores, et alios praeterea multos, vel sermonibus vel operibus vel libris scriptis multa de Christo, de ecclesia, de haereticis, de futuro Judicio vaticinatus, nemo fere christianorum ignorat. Ac ut ponamus exemplum in Christo, cujus brevi passionem et resurrectionem celebraturi sumus, et quem omnes divinae paginae tam quam finem et scopum intuetur. Quis non miretur nihil de Christo legi in libris instrumenti novi, quo non legatur praedictum in libris instrumenti veteris? Hujus rei typum gerebant duo illi Seraphici spiritus, qui ut apud Isaiam prophetam videre est, admirabili consensione *clamabant alter ad alterum, Sanctus, sanctus sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Nec non duo Cherubim, qui, ut in Exodo legimus, alis tegebant propitiatorium, et quorum alter alterum semper intuebatur. Haec enim sunt duo testamenta, velus et novum, quae ita se invicem aspiciunt et unum ad alterum clamat, ut quicquid unum loquitur permittendo et praedicendo, alterum repetat jam factum, et impletum asserendo. Conceptus est Christus de virgine? Praedixit hoc Isaias: *Ecce virgo concipiet et pariet filium.* Natus est in Bethlehem Judae? Praedixit hoc Michaeas: *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.* Reges primitiae gentium ad eum munera detulerunt? Praedixit hoc David: *Reges Tharsis et insulae munera offerent, reges Arabum. et Saba dona adducent.* Praesentatus fuit Christus in templo? Praedixit Malachias; *Statim veniet ad templum sanctum suum dominator, quem vos quaeritis, et angelus testamenti. quem vos vultis.* Fugit deinde in Aegyptum? Praedixit hoc Osee: *Ex Aegypto vocavi filium meum.* Locutus est in parabolis? Praedixit hoc David: *Aperiam in parabolis os meum.* Caecos, surdos, claudos, mutos curavit? Praedixit hoc Isaias: *Deus ipse veniet et salvabit nos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum patebunt. tunc saliet sicut cervus claudus et aperta erit lingua mutorum.* Ambulavit super aquas? Praedixit hoc David: *In mari via tua et semitae tuae in aquis multis.* Sedit super asinam et pullum ejus? Praedixit hoc Zacharias: *Ecce rex tuus veniet tibi justus et salvator: ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum filium asinae.* Proditus fuit a discipulo? Praedixit hoc David: *Qui edebat panes meos magnificavit super me supplantationem.* Triginta argenteis venditus fuit. Praedixit hoc Zacharias: *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Contumeliis et colaphis effectus? Praedixit hoc Jeremias: *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* Reges gentium et principes Judaeorum in ejus necem conspirarunt? Praedixit hoc David: *Astiterunt reges terrae et principes convenerunt in unum adversus Christum ejus.* Flagellis caesus fuit? Praedixit hoc Isaias: *Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus.* Quod si vellemus omnia vaticinia de Christo percurrere, dies non sufficeret: et si non verba solum, sed etiam res gestas et umbras ac figuras cum rebus adumbratis et expressis conferrem, immensam orationem susciperemus. Magnum igitur et invictum contra judaeos et Paganos ex ista tantorum et tam multorum vaticiniorum impletione colligimus, et cum apostolo Petro merito gloriamur, habere nos *firmiorem propheticum sermonem*, cui benefacimus *attendentes tamquam lucernae lucenti in caliginoso loco.*

Sed ut ad novum testamentum veniamus. An non Christus ipse, magister et doctor omnium prophetarum, apertissimis verbis excidium urbis Jerosolymae praedixit? Et numquid post annos quadraginta non ita, ut praedixerat, evenit? Quamvis enim Iosephum et Egesippum, qui rem totam diligentissime scripserunt. non haberemus, abunde sufficeret arcus triumphalis Vespasiano et Tito erectus qui adhuc Romae aliis pene omnibus vel eversis vel sepultis, integer et conspicuus perseverat: in ea siquidem arca testamenti, candelabrum aliaque Hebraeorum ornamenta, nec non ipsorum Hebraeorum turba manibus post tergum revinctis, ad memoriam posteritatis semper in marmore incisa conspiciuntur. Deinde apostolicis temporibus numquid non apostolus Petrus, apostolus Paulus, apostolus Joannes et apostolus Judas uno eodemque spiritu de futuris haereticis multa praedixerunt, quae oculis nostris jam impleri videmus? Nonne etiam propheta Agabus et filiae Philippi diaconi et alii nonnulli, eodem tempore lumine isto prophetico enituerunt? Jam vero Gregorium Neocaesariensem magnum illum et admirabilem prophetam fuisse scribit magnus Basil us. De b. Antonio celeberrimo et toti orbi notissimo, b. Athanasius refert, praedixisse eum vastationem illam ecclesiae, quae per Arrianos facta est, cum altaria everterunt, sacra vasa contaminaverunt, sacerdotes occiderunt, virgines sacras stupraverunt, orbem denique totum suis tumultibus et seditionibus, sicut hodie calvinistae faciunt, turbaverunt. De quodam sancto anachoreta qui Joannes dicebatur, et Palladius et Theodoretus et alii complures historici prodiderunt, eum ita celebrem in vaticiniis fuisse. ut imperator Theodosius numquam bellum aliquod egressus sit, quin eum antea tamquam oraculum consuluerit, et ab eo totum bellum eventum audierit. B. Benedictum regi Totylae praedixisse, eum urbem Romam occupaturum, deinde mare transiturum, tantum novem annos regnaturum, postremo anno decimo moriturum, et omnia sicut ipse pronunciaverat evenisse b. Gregorius testatur. B. Malachiam Hibernorum episcoporum, prophetico lumine claruisse testis est fide dignissimus Bernardus. Ipsum vero b. Bernardum non unum aliquot, sed multa praedixisse, et omnia

prorsus juxta ejus vaticinium evenisse, testantur libris de ejus vita et gestis conscripti. Unum ejus vaticinium commemorabo. Praedixit aliquando Andreae quidam,eum brevi cistertiensem monachum futurum. Ille hoc audito obstupuit. Nihil enim unquam minus somniaverat,imo nihil magis unquam exhorruerat. Itaque cum stomacho ait; In hoc scio falsum te esse prophetam. Hoc enim certus sum, te loculum esse verbum, quod omnino non fiet. Hoc ego tibi coram rege et principibus, in omni publico conventu improperare non parcam, ut tua omnibus falsitas innotescat. Deinde abiit pene furiosus, blasphemans et imprecans sancto illi monasterio extremum exitium:neque solum monasterium, sed totam illam vallem radicitus eversam videre cupiebat. Quid postea factum est? O rem admirabilem ac pene incredibilem! Vix nox una praeterierat, ille totus mutatus, morae impatiens ante exortam lucem currit ad monasterium,postulat habitum, efficitur monachus. Quid hic dicent haeretici? Quis tantam mutationem,quae a sola dextera excelsi fieri poterat b. Bernardo demonstravit, nisi Deus? Quid de b. Francisco dicemus? Quam multa de eo refert b. Bonaventura? Erat aliquando bellum inter paganos et christianos, instabat jam dies certaminis, servus Dei Franciscus totum belli eventum ante prospiciens christianis significavit, ut eo die se a praelio abstinerent, alioquin videre se magnam stragem christianorum futuram. Non crediderunt homini Dei, sed freti multitudine et potentia conflictum inierunt. Repente enim juxta vaticinium viri sancti exercitus christianorum fusus est,et omnes fere vel capti sunt vel interfecti. B. Catharina Senensis numquid non aperte praedixit schisma illud inter Urbanum et Clementem, quo nullum acrius horribilius, diuturnius ecclesia unquam vidit? Sed longum esset, minimeque necessarium omnes prophetas catholicae ecclesiae recensere. Hoc in summa et sine amplificatione dixerim, auditores optimi, vaticinia sanctorum, et eorum sanctorum, quod nostros fuisse, hoc est, Romanae ecclesiae membra fuisse omnes haeretici confitentur, esse pene sine ullo numero. Legi ego bonam partem historiarum, quibus vitae sanctorum catholicae ecclesiae continentur, et sine mendacio affirmare possum, vix ullum fuisse sanctum hominem,ac praesertim his quinque saeculis postremis, quae tempore displicent haereticis, qui hoc excellentissimo et nobilissimo Dei munere praeditus non fuerit. Multos praeterea enumerare possem nostrae fidei et religionis sanctos homines, qui non solum dono prophetiae;sed etiam admirandis visionibus et revelationibus, et quod sublimius est, gratia cordium cognoscendorum et spirituum discernendorum ornati fuerunt. Neque solum praeteritis saeculis, sed etiam hac nostra aetate, sicut miracula,ita prophetiae donum ecclesiae catholicae non defuit. Habemus enim praeter alios multos, duos illos Franciscos, auctorem ordinis Minimorum et Xaverium inter patres societatis Jesu antesignanum et Indiae novum apostolum, de quibus alias diximus,qui hoc nostro saeculo ac pene memoria non solum multis et magnis miraculis claruerunt; sed etiam multa divina revelatione praeviderunt, et eo modo sicut praedixerant, evenerunt.

Quid unquam talae synagogae daemoniorum habuerunt? Proferant, quaeso, suas praedictiones. Quis non obstupeat nostros papistas, idolatras,Dei hostes, non solum miraculis,sed etiam prophetiae lumine enitere: istos vero fratres evangelicos, nisi mentiri? Nam daemones quidem semper hanc laudem praedicendi futura tamquam veram divinitatis notam affectaverunt. Hinc videlicet ante Christi adventum tot in locis oracula Apollinis, Clarii. Pythii, Delii, Dodonaei celebrabantur,quae tamen omnia Deo in carne adveniente repente obmutuerunt. Id quod non ex nostris solum b. Antonius apud Athanasium, sed etiam Plutarchus ex gentibus, tamquam rem maxime miram et prodigiosam annotaverunt.Inde siquidem Plutarchus librum inscripsit, ut est apud Theodoretum in libro de oraculis, quae defecerunt: et causam quaerit,tam novae et tam mirabilis mutationis. Quid enim admirabilius, quam tanta celebritate omnibus oraculis toto orbe silentium indici,et ora eorum quasi lapidibus in aeternum obstrui.

Sed quales,quaeso,erant daemonum praedictiones? Interdum obscurissimas ambages et aenigmata respondebant, ut quicquid eveniret, ipsi verum praedixisse viderentur, et culpa tota caderet in interpretes.Interdum aperte quidem et perspicue loquebantur, sed ea praedicebant,quae ipsi Deo permittente facturi erant vel quae iam coepta erant fieri, quod non est tam divinare vel coniectare, quam praesentia absentibus nunciare.

Neque praestantiora sunt haereticorum vaticinia: exempla multa in medium adferre possem, si falsa vaticinia pseudoprophetarum, tam veteris quam novi testamenti percurrere nobis liceret,sed quantum temporis angustiis premimur, solum de falsis praedictionibus aereticorum nostri temporis pauca dicemus.

Martinus Lutherus et sua et suorum opinione propheta fuit. Hoc enim ipse de se in libro quodam ad Germanos pro scholis christianis erigendis scribit: *Neque vos*, inquit, *impedire debet, quod aliqui glorianlur de spiritu, et scripturas parvi faciunt: sed bone amice, spiritus huc, spiritus illuc: ego quoque fui in spiritu, atque etiam vidi spiritus forte plus quam illi ipsi adhuc intra annum videbunt.* Deinde nihil saepius repetit, quod os suum os Christi et verba sua esse verba Christi: et, certum se esse, doctrinam suam se habere in coelo. Videamus igitur quid ei spiritus revelaverit. Quid, quaeso iste tam insignis propheta, qui fuit in spiritu et vidit spiritus plus quam alii intra unum annum videbant, quid futurum praedixit: Praedixit primum in libro contra Thomam Muncerum post annos duos a vaticinio, ita Romanam ecclesiam ruituram, ut neque pontifices, neque cardinales, neque episcopi, neque presbyteri, neque monachi, neque moniales, neque templa, neque turres neque campanae usquam amplius reperientur.Ait praeterea in responsione contra regem Angliae Henricum:*Dogmata mea stabunt,et papa cadet invitis omnibus portis inferi et potestatibus aeris et terrae et maris.* At quid tandem evenit?

Praeterierunt anni sex et quadraginta, et papa stat vel sedet potius, cardinales, episcopi, Presbyteri, monachi,moniales augentur in dies:Templa et turres vel instaurari, si labebantur vel ex integro aedificari vidi: cadere vel cecidisse non scio, nisi ex parte hic Lovanii turrim sancti Petri.Doctrinam vero Lutheri iam pene funditus interijsse, vel ex eo cognosci potest,quod paucissimi sunt veri lutherani, et illa ipsa dogmata,quae Lutherus pro oraculo habere voluit,iam non solum catholici, sed etiam discipuli ejus execrantur.*Non* igitur vaticinium illud *Dominus locutus est,sed per tumorem animi sui propheta confinxit:et idcirco non timebimus eum.* Rursum alias praefatione super Alcoranum praedixit idem Lutherus,prope diem futurum,ut Mahometani ad fidem Christi iuxta evangelium suum, non iuxta Romanam ecclesiam,converterentur.At numquid et in hoc propheta mendax inventus non est? Ego ipse vidi Romae Mahometanos baptizari,nec raro veniunt aliqui ad fidem. In Indiis vero non pauci, sed multi Mahometi cultores ad fidem Christi et ecclesiae Romanae obedientiam conversi sunt,et convertuntur in dies:Lutherani vero proferant vel unum si possunt.Non igitur *hoc Dominus locutus est,sed per tumorem animi sui propheta confinxit*;*et idcirco non timebimus eum.* Postremo, ut alia ejus vaticinia praeteream,cum ante annos aliquos rustici a lutheranis excitati tumultuarentur,et contra principes suos ac dominos arma cepissent,tunc Martinus Lutherus sese vatem ostentabat,et non rusticos, sed Deum ipsum contra principes pugnare dicebat, et ultimum exitum extremamque ruinam principibus vaticinabatur. Sed quid tandem factum est?Rustici coesi sunt, principes superiores evasere.Quid tum Lutherus?Num erubuit?Falsum se prophetam agnovit? Nihil minus.Sed quasi nihil antea pro rusticis dixisset,coepit contra eosdem rusticos maledicentiam suam exercere,et videns sibi non successisse vaticinium de futuris,coepit vaticinari de praeteritis. *Ego sane*,inquit,*arbitror nullum daemonem in gehenna remansisse,sed omnes in rusticos illos seditiosos et pessimos nebulones ascendisse.Non* igitur vaticinium illud *Dominus locutus* erat,*sed per tumorem animi sui propheta* confinxerat:*et idcirco non* timebimus *eum.*

Quid Tomas Muncerus, Lutheri probatissimus discipulus? Nonne multitudini rusticorum, quibus praeerat, Dei nomine et auctoritate tamquam unus aliquis ex prophetis, ita victoriam certissimam pollicebatur, ut se alterum Gedeonem diceret; iactaretque omnes globos bombardarum in sua manica sine laesione se excepturum? Et tamen rustici caesi sunt, et ipse ne unum quidem ictum gladij sine laesione sustinere potuit. Non igitur Dominus victoriam illam locutus erat, sed per tumorem animi sui Propheta confinxerat, et idcirco non timebimus eum.

Ante paucos annos cum Anabaptistae quidam Calabriam Italiae provinciam occupassent, et tandem comprehensi cum extremo supplicio afficiendi essent,palam affirmabant (ut ex viro quodam magno et fide dignissimo, qui, si recte memini, supplicio interfuerat, accepi) se nihil detrimenti passuros, si de altis turribus deijcerentur, statim enim adfuturos Angelos, qui eos exciperent, ne forte ad lapides pedes suos offenderent. Deiecti sunt infelicissimi ex turribus, et non pedes tantum, sed capita, et colla offenderunt ad lapides, et prius ad terra pervenerunt, et capita omnes fregerunt, ac cerebris suis plateas resperserunt, quam Angelis vacaret eis opem ferre. Exempla talia proferri possunt sine ullo numero. Nam sicut vera Catholicorum sanctorum vaticinia prope sunt infinita; ita haereticorum mendacia,et falsae praedicationes numerum omnem excedunt, Quoties Pseudomartyres istis nostris diebus asseverarunt se etiam in mediis flammis non comburendos? et tamen postea combusti sunt usque ad cineres. Quoties contra se in momento absumendos affirmarunt? et licet pulvere tormentario onusti essent, tamen ad longissimum tempus antequam mori possent torquebatur? ex quo sine dubio,si excaecati penitus et obstinati non essent, intelligerent, tandem aliquando se spiritum veritatis deseruisse,et spiritibus erroris,et seductionis in suam aliorumque perniciem, et sempiternum exitium adhaesisse.

CONCIO IX.

DE PROBITATE DOCTORUM ECCLESIAE, ET SCELERIBUS HAERETICORUM.

SYNOPSIS

Deum suos sanctos potentia, sapientia, et charitate sibi conformare, ostenditur. et a sanctitate doctorum ecclesiae probatur: ubi apostolorum, patrum et multorum religiosorum mira sanctitas extollitur, et quam utile sit vitas sanctorum legere, declaratur. E contrario, qualesnam fuerint assertores paganismi et Mahometismi breviter ob oculos ponitur. Decem deinde haeresiarchae enumerantur, additis causis, quae illos ad haeresim impulerunt. Praeterea diligentiori trutina examinatur vitae probitas haeticorum, atque in primis impudentia et superbia, (quae specialim in Luthero deprehenditur) eorum maledicentia, familiaritas cum diabolo et varia fraudulentia suis circumstantiis demonstratur. Quales martyres et qualia martyrologia habeant haeretici, et quem finem iidem sortiantur, ab enumeratione miseriae quorumdam mortis ostenditur.

Quaemadmodum in Deo, quem unum in Trinitate et Trinum in unitate veneramur, tria quaedam singulariter eminent, potentia, sapientia, bonitas; ita quoque, auditores, singulares amicos et filios suos, patres ac doctores nostros Deus, ut sibi quam simillimos, et gentibus omnibus suspiciendos atque admirabiles redderet, potentissimos, sapientissimos, optimos, sanctissimosque esse voluit. Primum ea potentia eos armavit, qua multa praeter solitum cursum, ordinemque naturae in elementis, in arboribus, in brutis animantibus, in ipsis hominibus plane admirabilia et singularia facerent. Deinde sapientia ita mentes eorum instruxit, ut non solum sapientia et praeterita cernerent; sed etiam futura multo ante praeviderent atque praedicerent. Postremo dilatavit corda eorum summa atque ardentissima charitate, tum ut ipsi magno animo opus aggrederentur; tum ut ii, qui convertendi per eos erant, non solum verbis et miraculis, sed etiam exemplis et vitae probitate moverentur. Atque haec tria, splendor miraculorum, lumen propheticum et vitae probitas, quibus praediti fuerunt praedicatores et Doctores nostrae legis, et quibus omnes inventores sectarum atque haeresum caruerunt, sunt argumenta ex duodecim illis, quae nobis explicanda proposuimus. Quare cum praeteritis orationibus de gloria miraculorum et luce prophetica, hoc est, de potentia et sapientia doctorum ecclesiae disputaverimus, restat nunc, ut de probitate et integritate eorumdem disseramus.

Praedicatores igitur nostrae legis, tam ii, qui primi ad nos fidem detulerunt et evangelium, quam ii quos deinde singulis saeculis Deus excitavit ad fidem eamdem confirmandam vel propagandam, quales fuerint, quam pii, quam iusti, quam religiosi totus mundus novit. Aspicite primum Apostolos. Quid sublimius atque excellentius moribus apostolicis? Homines erant divini, nihil in hoc mundo quaerebant, aurum contemnebant, honores fugiebant, omnia sustinebant, charitate flagrabant, legem naturae perfectissime observabant, cum omnibus hominibus pacem habebant, omnes homines salvos facere cupiebant, atque idcirco omnes provincias et regiones quamlibet barbaras, omnes terras et omnia maria perlustrabant: ad labores prompti, ad pericula imperterriti, ad mortem paratissimi, vivi denique et mortui miraculis clari. Amor Dei quasi currus igneus ferebat eos: nihil erat penitus, neque mors, neque vita, neque praesentia, neque futura, neque daemones, neque homines, qui eos ab instituto cursu honoris Dei propagandi et animas hominum salvandi, revocare possent. Isti sunt Patres nostri, isti dracones nostrae fidei, istos magistros et doctores habuimus. Aspicite deinde sanctos illos homines, quos patres et doctores vocamus, lumina illa clarissima, quae Deus in firmamento ecclesiae lucere voluit, ut iis omnes haereticorum tenebrae dissiparentur, ut Irenaeum, Cyprianum, Hilarium, Athanasium, Basilium, duos Gregorios, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Chrysostomum, Cyrillum. Vita et mores eorum nonne in iis monumentis, quae nobis reliquerunt, quasi in speculis quibusdam elucent? Nam *ex abundantia cordis os loquitur.* Quanta, obsecro, apparet in libris sanctorum patrum cum summa eruditione coniuncta humilitas? Quanta sobrietas? nihil ibi obscoenum, nihil turpe, nihil subdolum, nihil arrogans, nihil inflatum. Quam multis modis Spiritus sanctus, qui eorum pectora inhabitabat, in paginis eorum se prodit? quis legere potest attente Cyprianum, qui non statim ardeat amore martyrii? Quis in Augustino diligenter versatus est, qui non profundissimam didicerit humilitatem? Quis Hieronymum saepe evolvit, qui non virginitatem et ieiunium adamare incipiat? Spirant scripta sanctorum, religionem, castitatem,

integritatem, charitatem. *Isti sunt igitur episcopi et pastores* (ut verbis utar d. Augustini) *docti, graves, sancti, veritatis acerrimi defensores, qui catholicam fidem in lacte suxerunt,in cibo sumpserunt: cuius lac et cibum parvis magnisque ministraverunt.* Talibus post apostolos sancta ecclesia plantatoribus, rigatoribus, aedificatoribus, pastoribus, nutritoribus crevit. Aspice postremo anachoretarum et aliorum hominum religiosorum duces, quos diversis temporibus ecclesiae suae senescenti tamquam columnas firmissimas Deus donavit ut Antonium, Hilarionem, duos Macharios, Benedictum, Bernardum, Dominicum, Franciscum. Quid perfectius, quid gravius, quid maturius eorum moribus? Homines erant integerrimi, patientissimi, cum Deo coniunctissimi, gloriae et voluptatum usque ad stuporem et miraculum contemptores: pernoctabant in orationibus, gloriabantur in cruce et laboribus, ieiuniis pascebantur, in contumeliis laetabantur, quasi carbones igniti, toti flamma quadam divini amoris succensi in Deum ferebantur et rapiebantur. Quis unquam eorum vel contentiones vel rixas vel clamores, aut verba non dico inflata vel obscena vel scurrilia vel turpia; sed otiosa unquam audivit? Denique ut b. Augustinus in libro de moribus ecclesiae catholicae notat, in tantum processerat temperantia et continentia sanctorum catholicae fidei christianorum, ut restringenda nonnullis et ad humanos fines revocanda videretur: usque adeo supra hominum illorum animos evasisse ab iis etiam, quibus id displicet, indicatur. Utinam dignarentur haeretici, et qui inter catholicos perdite et corrupte vivunt, legere vitas sanctorum: sane non multum nobis in earum conversione laborandum esset. Plus enim omnino loquuntur, et magis virtutem persuadent simplices illae historiae, facta et exempla sanctorum, quam omnes conciones. Scio ego aliquos, qui millies conciones audierant, et libros multos legerant, et tamen semper erant iidem: rogati deinde ut vitas sanctorum aliquando legerent, aspernabantur initio, et tamen postea ubi ceperunt, brevissimo tempore toti mutati viri sanctissimi et perfectissimi facti sunt. Habetis Athanasium, Hieronimum, Theodoretum, Gregorium, Romanum, Gregorium Turonensem, Bedam, Metaphrastem, et nuper Lippomanum et Surium, qui vitas Sanctorum vel ipsi conscripserunt vel ab aliis scriptas collegerunt. Ab eis petant solidum cibum animae, qui in fide viva et vera proficere desiderant, theologi et doctores haereses refellunt argumentis verborum: sancti vero, quorum vitas vos legere cupio, easdem refellunt argumentis factorum. Illi quasi digito et voce demonstrat, quae sit via quae ducit ad coelum: isti viam ipsam ingrediuntur, et nos suis passibus et vestigiis multo facilius et fidelius docent.

Conferte modo, si placet, cum tantis et talibus praedicatores paganismi vel haeresum et sectarum inventores. Qui fuerunt praedicatores paganismi? Nonne turba quaedam Poetarum, hoc est, hominum levium, mendacium, flagitiosorum: qui ut vitia et scelera hominibus commendarent, Deos quosdam omnibus vitiis coopertos induxerunt, et eorum furta, et adulteria, bella, lites, contentiones dolos, fraudes, mendacia cum cantu et versibus, ad nos detulerunt, ut quisquis ea fecisset, non homines perditos, sed coelestes Deos imitatus videretur? De Mahomete tametsi multa haberem omnino turpia et horrenda, quae referrem, tamen quod secta illa, ut alias ostendimus, nihil sit aliud quam monstrum quoddam ex iudaismo, arrianismo, nestorianismo, manichaeismo et aliis quibusdam haeresibus, et superstitionibus conflatum ut refutatur, satis est si haereses istae refellantur. Ad haereticos veniam.

Haeresiarchae igitur nonne omnes ambitiosi, omnes superbi, omnes impuri, omnes flagitiosi fuerunt? nonne omnes sicut perdite vixerunt, ita quoque misere perierunt? Consideremus initium, medium et finem cursus praecipuorum haeresiarcharum. Quantum ad initium, quod si vobis ostendam omnes praecipuos haeresiarchas vel ambitione vel contentione vel invidentia vel denique privato aliquo affectu stimulatos de ecclesia recessisse an non tunc apertissime constabit eorum sectas non a Deo esse sed a diabolo? Aspiciamus decem primarios et celeberrimos haeresiarchas. Nam de omnibus dicere angustiae temporis non paterentur.

Quis princeps fuit omnium haereticorum? Si Egesippo et Eusebio credimus, Thebulus fuit. At is, ut ex Egesippo refert Eusebius, ideo haeresim excogitavit, et ecclesiam usque ad illa tempora virginem corrumpere tentavit, quod in petitione episcopatus repulsam passus esset. Superbia igitur atque ambitio initium haeresibus dedit.

Quis fuit deinde secundus? Simon Magus. At is pecuniis emere voluit pontificiam auctoritatem Spiritum Sanctum communicandi: cum ei hoc non successisset, haeresim fabricavit.

Quis tertius? Valentinus. At eum egressum de ecclesia et haeresiarcham factum, quod alium vidisset adeptum episcopatum, quem ipse ambiebat, testatur Tertullianus in lib. quem adversus huius Valentini haeresim conscripsit.

Quis quartus? Marcion Ponticus. At is propter stuprum virgini illatum ab ecclesiae communione praecisus, Romamque profectus, non solum absolutionem petiit, sed etiam praefecturam ecclesiasticam ambivit, quam cum non impetrasset, Romanis presbyteris indignabundus ait; *Ibo igitur et Ecclesiam vestram scindam.* Atque ab eo tempore haeresim suam pestilentissimam et perniciosissimam disseminare coepit. Rem ita se habere partim ex Tertulliano de praescriptionibus adversus haereticos, partim ex Epifanio in haeresi Marcionis facile cognosci potest.

Quis fuit quintus? Montanus. At eum refert Thodoretus l. 3 de fabulis haereticorum, sola cupiditate primum locum obtinendi, haeresim suam condidisse.

Quis fuit sextus? Novatianus. At eum maximo desiderio Romanum episcopatum flagrasse, et cum eum adipisci non potuisset, simul haeresim et schisma in ecclesiam induxisse, refert Eusebius ex epistola quadam b. Cornelii l. 6 hist. ecclesiasticarum.

Quis septimus? Arrius. At is quoque auctore Theodoreto initio l. 4 de fabulis haereticorum in-

videntiae stimulis agitatus, quod s. Alexandrum compresbyterum suum ad episcopatum evectum et sibi praelatum videret, occasionem accepit de ecclesia recedendi.

Quis octavus? Macedonius. At is nonne eo, quod episcopatu constantinopolitano ab ipsis arrianis privatus fuisset, ut iniuriam suam ulcisceretur, novam haeresim excogitavit?

Quis nonus? Nestorius. At enim quis ignorat quanta simulatione et hypocrisi episcopatum Constantinopolitanum ambierit? Refert enim Theodoretus l. 4 fabularum haereticarum, cum multos annos, et colore vestium et pallore vultus et verborum compositorum artificio et omnis sanctitatis simulatione, se in animos et benevolentiam vulgi in eum finem insinuasse.

Quis decimus? Martinus Lutherus, auctor et parens omnium haereticorum nostri temporis. At is nonne in Lipsica disputatione vocem illam emisit, se nec propter Deum incepisse nec propter Deum cessaturum? Quid clarius? quid apertius quid illustrius? Deinde iu epistola illa notissima ad Argentinenses; nonne diserte affirmat, se non Christi amore, sed papae odio inflammatum tragoediam illam suam excitasse? Unde vero odium illud primo conceperit, omnibus notum est, nimirum ex ambitione et avaritia. Quod enim munus publicandarum indulgentiarum, unde monasterium eius honorem et lucrum referebat, ab eo ad praedicatores translatum fuisset, ideo Lutherus iniuriae et iacturae illius impatiens contra indulgentias primum, deinde contra pontificem, postremo contra fidem et omnia Christiana dogmata scribere, docere et praedicare coepit. Haec igitur de primordiis haereseon.

Iam in reliqua vita si quis omnia omnium haeresiacharum scelera prosequi vellet, immensam orationem susciperet: attingam solum pauca paucorum, ex quibus facile de caeteris iudicari possit. Initio quanta, quaeso, fuit omnium haeresiarcharum, sed praecipue Lutheri et Calvini iactantia? Simon magus se Deum esse iactabat; testis Irenaeus lib. 1. contra haereses. Menander Simonis discipulus se missum esse Salvatorem mundi asserebat; teste Eusebio lib. 3 Historiarum. Carpocratianorum aliqui se Domino Iesu aequales, aliqui etiam maiores et potentiores praedicabant; teste Theodoreto lib. 1 de fabulis haereticorum. Montanus se Spiritum sanctum Paracletum; testis magnus Basilius libr. 2 in Eunomium. Noetus se Moysen et fratrem suum Aaronem; testis Epiphanius in haeresi eiusdem. Manichaeus se quoque Spiritum sanctum, sicut olim Montanus, faciebat: testis Augustinus lib. de haeresibus. Nestorius se primum et solum scripturas probe intellexisse, et omnes patres, Martyres, et confessores totamque ecclesiam ante se errasse praedicabat; ut Vincentius Lyrinensis in commonitorio testis est. Arrium, Dioscorum, Eutychem incredibili superbia patres contempsisse, ex prima actione septimae synodi cognosci potest. Ac ut ad nostros veniamus. Num Lutherus se os Christi, et Heliam tertium, Osiander Enoch secundum, Thomas Muncerus Gedeonem, Servetus unicum orbis prophetam, David Georgius verum Messiam, alii novos prophetas, apostolos, evangelistas se esse praedicare erubuerunt? Num Lutherus in libro contra regem Angliae Henricum, et alibi saepe, non ait? *Divina maiestas mecum facit, ut nihil curem, si mille Augustini, si mille Cypriani, mille ecclesiae Henricianae contra me starent. Augustinus et Cyprianus, sicut omnes electi errare potuerunt et erraverunt.* Et rursum: *Ego vere adversus dicta patrum, hominum, angelorum, pono non antiquum ecclesiae usum, sed unius maiestatis aeternae verbum et evangelium.* O venter piger, mala bestia! Quasi vero sancti patres et sancti angeli et antiquus ecclesiae usus contra verbum Dei, et Evangelium pugnaret? Atque eiusmodi verba tumida, inflata, superba, in singulis paginis librorum eius reperiuntur. Num Calvinus in libro de Coena Domini, non aperte confitetur, omnes veteres missam sacrificium appellasse et tamen inquit; *Ego minime probo.* Num in institutionibus non ait? *Haec fabula de limbo patrum, ad quos liberandos Christum descendisse narrant, tametsi magnos habeat auctores, nihil tamen aliud quam fabula est.* Nonne ibidem in tantum superbiae excessum erupit, ut b. Hieronymum asinum appellare non dubitaverit? O virum sapientissimum Calvinum, qui plus videre potuit solus, quam omnes patres et tota simul ecclesia! et cuius comparatione b. Hieronymus, alioqui doctor maximus et sanctissimus, nihil aliud quam asinus est! O Dei amicum singularem, cui tandem revelatum est fabulas fuisse, quas hactenus ecclesia pro veris dogmatibus habuit!

Sed ut ad Lutherum parumper redeamus: extat liber quidam de actis in conventu Wormatiensi, ubi ab imperatore Carolo et reliquis Germaniae principibus, Lutheri causa initio cognita fuit. In eo libro miris laudibus attollitur Lutherus, et cum nomen potentissimi imperatoris semper fere nudum ponatur, ut, *Carolus hoc dixit, Carolus illud egit*; cum de Luthero mentio est alias scribitur, *Doctor Martinus, Lutherus pro sua incredibili humanitate et comitate benigne respondit*: alias, *Benignissimus pater benignissime respondit.* Quis, obsecro, librum illum conscripsit? Non alius, quam Lutherus. Credibile non videtur, sed tamen est ita. Finxerunt igitur unquam poetae talem Thrasonem, qualem se Lutherus reipsa nobis exhibuit? Tametsi enim liber sine nomine auctoris prodierit, certum est tamen eum foetum esse Lutheri. Nam in illo ipso libro Lutherus commentitiae personae oblitus quodam loco de se ita ait: *His itaque actis, imperii actor asperioribus verbis obiurgans ait; Nihil me ad rem ipsam respondisse, nec debere ab oecumenicis semel synodis definita a me rursum in quaestionem vocari: proinde expectari a me planum et simplex responsum, utrum erroribus renunciare vellem, nec ne, Tum ego ita respondi.* Quid vobis videtur? Potestne horum superbia maiore arrogantia fastuque ullis verbis amplificari? An non toti pleni erant eo spiritu, qui est *rex super universos filios superbiae*? An non Spiritu sancto prorsus vacui, qui *superbis resistit, humilibus dat gratiam*, et non requiescit, nisi super humiles et contritos et timentes sermones Dei?

Iam vero quid de maledicentia et scurrilitatibus,

de conviliis et verborum turpitudinibus dicemus? Vix una sententia integra in libris eorum sine conviliis maledictis reperitur, Lutherus vero loqui non poterat, nisi tertio quoque verbo porcos, asinos, diabolos, stercora, merdas nominaret, ut pectus eius quasi putrefacta sentina vel immundissima latrina nihil nisi teterrimos foetores spirare posse videretur. Unde merito aliqui Lutherum stercoreum prophetam appellandum esse definierunt. Certe non toties apostolus Paulus et sancti patres nostri nomen Dei et Christi, quoties novi isti evangelistae nomen diaboli in suis voluminibus reliquerunt: Nec mirum, *ex abundantia enim cordis os loquitur.*

Et non minus isti diabolo et angelis eius, quam sancti patres Deo et beatis spiritibus familiares erant. Et Lutherus quidem satis ingenue in suo libro de missa singulari confitetur, inter se et diabolum magnum intercessisse familiaritatem, et se cum eo amplius, quam unum modium salis comedisse, ut eo magistro ac doctore multa didicisse. Zuvinglius quoque non obscure, in libro, quem eucharistiae supplementum inscripsit, se nocturno quodam spiritu in argumentis contra sacramenta excogitandis adiutum esse docet, quem ater esset an albus, dignoscere non potuerit. Sed quis ambigat, atrum, tartareum et teterrimum fuisse? Angelus enim lucis claritatem suam non abscondit, neque mentem, quam visitat, in horrore et tenebris deserit. Porro Calvinus ad Bucerum scribens, aperte testatur, non esse ingenii, sed genii sui morem, numquam in scribendo a conviliis et maledictis abstinere.

Aliud vitium omnibus haeresiarchis, tam veteribus, quam novis commune fuit, quod fraudibus, dolis, technis, fictis miraculis, apertis mendaciis et scripturarum corruptelis, sectas suas promovere semper studuerint. Cum Arriani aboleri vellent vocem illam ὁμοούσιον, qua divinitas Christi et maiestas asseritur, ut ex Ruffino lib. 10 historiarum c. 21 intelligi potest, ab episcopis latinis linguae graecae imperitis in Ariminensi concilio quaerebant; Num in Christum an potius in Homousion credere vellent: quasi tantum interesset inter Christum et Homousion, quantum inter Christum et Antichristum: ut eo dolo catholicos episcopos circumvenirent, sicut etiam circumvenerunt. Dolus item Apollinistarum, ex eodem Ruffino in Apologia pro Origine notissimus est. Cum enim aliquando librum quemdam b. Athanasii a catholicis, cum quibus disputabant, accepissent mutuo, omnia loca, quae contra se faciebant, deleverunt. Ac deinde incredibili versutia rescripserunt, ut non tam ab Athanasio posita, quam a nostris supposita, et librum illum non haeretici sed catholici corrupsisse ac depravasse viderentur. Arrianos verba illa de Ioannis Evangelio delevisse, *Spiritus est Deus*, testis est fide dignissimus Ambrosius lib. 3 de Spiritu sancto. Marcionem ex omnibus scripturis, ea quae contra suam haeresim faciebant abrasisse, testes sunt Irenaeus lib. 1 contra Valentinum et Tertullianus lib. 5 contra Marcionem; et Cyrillus in utraque ad Successum epistola, conqueritur Epistolam b. Athanasii ad Epictetum, ita Nestorianos corrupisse, aliis detractis, aliis suppositis, ut iam nihil aliud, quam haeresim Nestorianam sonaret. In sexta Synodo actione nona ab ipsis Romani Pontificis legatis plane convicti sunt haeretici, multa loca vel sustulisse vel corrupisse in libris sanctorum Patrum, Athanasii, Ambrosii atque Chrysostomi. At Lutheranorum et calvinistarum mendacia, doli, fraudes, corruptelae pene sunt infinitae. Unus Hieronymus Embserus praefatione annotationum in novum testamentum Lutheri, constanter profitetur, Martinum Lutherum non solum omnes libros, sed omnia fere capita Bibliorum corrupisse, ac fere mille quadrigendos errores haereticos et mendacia immiscuisse. Ac ut non eamus procul, nonne in epistola hodierna, quam explicaturi sumus, abstulit illa verba. *Ut abstineatis vos a fornicatione*? Et merito sane. Nimis enim aperte pugnabant cum illo dogmate lutherano. *Si non vult uxor, veniat ancilla.* Itaque extingui debuerunt. Et in epistola Iacobi, quam tamen stramineam appellat, nonne illa verba; *Ostende mihi fidem tuam sine operibus.* Lutherus de more depravavit: *Ostende mihi fidem cum operibus*? In epistola ad Romanos, ubi legimus: *Arbitramur hominem iustificari per fidem*: nonne ipse corrupit: *Arbitramur hominem solum iustificari per fidem*? Cumque amicus quidam quaereret, cur addidisset illam vocem (*solum*) arrogantia intolerabili respondit: *Si papista tuus*, inquit, *multa vult garrire de hac voce* (solum) *ei confestim respondeo: Doctor Martinus Lutherus vult sic habere, atque papistam et asinum esse unum. Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim papistarum esse discipuli, sed magistri ac iudices.* Surius pagina 261. Deinde sectarii, nonne omnes miseris populis persuaserunt, ea nos credere, quae nunquam somniavimus? et multa esse nuper inventa, ut ordines minores sanctorum invocationem, imaginum venerationem? quae tamen in libris veterum passim inveniuntur. Nonne fictis miraculis (quod alias ostendimus) fidem suam propagare voluerunt? Nonne, ut suis persuaderent, se quoque magnum numerum sanctorum martyrum et confessorum habere, et Foxus et alii martyrologia composuerunt, et ea omni genere nebulonum repleverunt? Unum dumtaxat exemplum proponam. Certe Foxus hominem quemdam nomine Guilelmum Cubrisium in numerum sanctorum martyrum retulit. Et sane si sciret vulgus haereticorum, quis Cubrisius ille fuerit, nihil dubito, quin statim totum martyrologium laceraret. Ille enim, ut ex ipsa eius confessione cognosci potest, ideo vivus adustus est, quod assereret Christum non venisse mundi redemptorem, sed futurum mundi deceptorem, et nomen Christi foedum esse nomen, et illud se ubicumque in libris reperisset, destruxisse, et omnes, qui in nomine Christi crediderunt, et gehennam esse damnatos. Denique numquam se Christi nomen esse confessurum. Ecce vobis qualem daemonem pro sancto colendum martyre proposuit ille, et quibus dolis caeteri populos decipiunt. Quaeso vos, potestne ista perfidia ullo modo excusari? Etiamsi vera esset doctrina haereticorum, num fictis prodigiis, apertis mendaciis, scripturae corruptelis

eam confirmare debuerunt? Nonne satius est millies obmutescere, quam semel mentiri? Quid unquam tale in libris catholicorum invenerunt? Quod erit unquam opus Diaboli, si hoc non est?

Sed ut ad extremam orationem veniamus, numquid exitus haereticorum ab eorum vita unquam discrepavit? Nullo modo. Horrendum Simonis, Manichaei, Arrii interitum alias recensuimus. Martinus Lutherus nonne sicut epicureo more vixit, ita quoque more epicureo extinctus est? Nam cum nocte quadam optimam coenam sumpsisset, sicut semper solebat et fabulis et facetis omnibus convivis risum movisset, in lecto molli ac pretioso, ut ille quondam dives epulo, post paucas horas ore contorto animam diabolo reddidit. Quis unquam sanctorum ita mortuus est? Calvinum nonne viri fide dignissimi retulerunt, et scripserunt, a vermibus consumptum expirasse, sicut olim Antiochum et Herodem? Zuvinglium nonne in bello, quod catholici Helvetii pro fide felicissime gesserunt, misere trucidatus est? Oecolampadius nonne Zuvinglii morte audita post triduum repente obiit? Carolstadium nonne ipsi Basileenses ecclesiastae, in epistola, quam de eius obitu ediderunt, a diabolo occisum volunt? Habetis igitur quales praedicatores ecclesia, et quales haereticorum synagogae semper habuerunt. Inter quos tantum interest, quantum inter diem et noctem, inter lucem et tenebras, inter Deum et diabolum, inter Christum et Belial, inter bonum et malum, inter verum et falsum, inter aurum et carbones.

CONCIO X.

DE COMPARATIONE VETERUM ET RECENTIUM HAERETICORUM, QUANTUM AD FIDEM.

SYNOPSIS.

Christianissimum imperatorem Theodosium imitatus author, duabus subsequentibus concionibus, fide et moribus tam catholicorum et haereticorum veterum comparatis, haereticos convincere aggreditur. Atque Novatorum haereses de fide sine operibus, de libero arbitrio, de Deo causa peccati, de resurrectione universali, de realitate Christi in eucharistia, de humanitate Christi, de incarnatione eiusdem, de poenitentia et confessione tollenda, de ss. Trinitate, de baptismi necessitate, de dignitate sacerdotum, de precibus pro mortuis offerendis, de virginitate, de sanctorum invocatione, de peccato originali et iustificatione, de omnipotentia Christi, de usu eucharistiae, de Deo passo, de sanctorum imaginibus, de consubstantialitate Filii cum Patre: has, inquam, haereses omnes veterum haereticorum, et quorum, fuisse deliramenta iamdudum condemnata, dilucide disseritur. D. Hieronymus a calumnia Lutheri, de verbo Homousion, *vindicatur. Quam bene conveniat Luthero et Calvino cum Arrio in multis apparet. Qua ratione ex falsis haereticorum dogmatibus in peius semper ruat mundus; adeo ut misero huic nostro aevo diabolus omnibus vinculis solutis libere grassari videatur, ut eleganter, sic vere demonstratur.*

Quo consilio senior Theodosius, christianissimus ac potentissimus imperator, et ideo potentissimus, quia christianissimus, aliquando hereticis profligandis usus fuisse legitur, eo mihi potissimum, auditores optimi, utendum esse in tam multis, et tam variis diversorum haereticornm erroribus refellendis hac nostra tempestate videtur. Is enim, ut Socrates in quinto libro historiarum scriptum reliquit, cum videret propter Arrium, Eunomium et Macedonium ecclesias Orientis in sectas atque haereses innumerabiles esse distractas, patronos singularum sectarum ad se vocari iussit, atque ab eis quaesivit, num eos magistros ac doctores audire ac sequi parati essent, quos ante exortam haeresim Arrianam catholicos atque orthodoxos fuisse, et ecclesiam Dei probe administrasse constaret? Ea vero sola interrogatione admirabile est, in quantas angustias christianus imperator turbam illam haereticorum coniecerit. Nam neque iudices illos ab imperatore propositos accipere conscientia prophanarum novitatum eos patiebatur: neque rursum eorum iudicium recusare ulla vel iusta vel apparente ratione poterant. Ad eumdem igitur modum nos hodie et oratione frequente cum haereticis nostri temporis agemus. Comparabimus enim fidem et mores, tam catholicorum quam haereticerum recentium, cum fide et moribus catholicorum et haereticorum veterum. Nam fides et mores ecclesiae veteris et veterum haereticorum (quod vos meminisse puto) sunt duo argumenta pene postrema ex illis duodecim, quae vobis in concionibus huius anni explicanda suscepimus. Et si ostendere poterimus, fidem, religionem, vitam, mores lutheranorum, zuvinglianorum, anabaptistarum, calvinistarum, non similia, sed prorsus eadem esse cum fide, religione, vita, moribus veterum perditissimorum et millies damnatorum haereticorum, tum demum petemus, ut sicut illos haereticos omnes communibus votis execramur, anathematizamus, aeternis cruciatibus addicimus, ita novos istos, qui eamdem fidem, eamdem religionem, eosdem mores coluerunt ac tenuerunt, pari anathemate ac supplicio dignos iudicetis. Et contra fidem ac religionem catholicae ecclesiae, quae nunc est, tamquam rectam et piam retinendam et conservandam censeatis, quam sancti illi patres olim tenuerunt et coluerunt, quos tamquam vere pios et orthodoxos omnes hoc tempore tam catholici, quam haeretici amplectimur et veneramur.

Ut igitur de fide primum, deinde de moribus dicamus, quod Lutherus nostris temporibus docuit et tamquam fundamentum quoddam suae doctrinae esse voluit, *fidem sine operibus ad salutem sufficere, et tam divitem esse hominem christianum, ut etiam volens perdere non possit salutem suam quantiscumque peccatis modo nolit credere*: certe olim omnino idem pseudoapostoli et eunomiani docuerunt. De pseudoapostolis ita loquitur Augustinus in libro de fide et operibus, ca. 14. *Iam illud excutiendum est a cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putaverint: bene autem vivere, et bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus apostolorum, non intellectis quibusdam obscuris sententiis apostoli Pauli, hoc eum quidam arbitrati sunt dicere.* Et paulo infra: *Quoniam ergo* inquit, *haec opinio tunc fuerat exorta, aliae apostolicae epistolae Petri, Ioannis, Iacobi, Iudae contra eam maxime dirigunt intentionem, et vehementer ad-*

struunt, fidem sine operibus nihil prodesse. Sicut etiam ipse Paulus non quamlibet fidem, qua in Deum credimus, sed eam salubrem planeque evangelicam definivit, cuius opera ex dilectione procedunt. Haec Augustinus. Eamdem haeresim et iam Simonis magi fuisse, testatur b. Irenaeus libro 1. contra Valentinum, capite vigesimo. Eunomium vero animo et corpore leprosum, et omnium pene haereticorum scelestissimum, d. Epiphanius initio libri tertii contra haereses, et b. Augustinus de haeresibus, cap. 55 tradunt ita inimicum bonis operibus fuisse, ut diceret, fidem solam sufficere: opera vero usque adeo non necessaria, ut enim scortationes et alia peccata nihil noceant, modo homo credat. Quod nonne est idem cum eo, quod Lutherus ait: *Non posse hominem christianum perdere salutem suam quantiscumque peccatis, nisi nolit credere*? Itaque Lutherani se proles esse pseudoapostolorum, quos apostoli ipsi damnaverunt, et Simonis atque Eunomij discipulos, nisi frontem omnino amiserint, negare non possunt.

Cursum vero, quod Lutherus et Calvinus, et sectarii pene omnes docent, *hominem non esse liberi arbitrii, et omnia absoluta necessitate evenire*, quod est alterum novae doctrinae fundamentum: olim idem omnino docuerunt primo Simoniani, teste d. Clemente lib. 3 Recognitionum; deinde Manichaei, teste d. Hieronymo praefatione in Dialogum suum contra Pelagianos.

Quod Wiclephus, Yutherus, Melanton, Calvinus et caeteri docent, *Deum vere proprie non permittendo, sed efficiendo causam esse omnium peccatorum*, olim Simon magus docuit, teste Vincentio in commonitorio: deinde etiam Florinus, teste Eusebio lib. 5 historiarum. c. 20.

Quod Libertini et Servetus in Gallia, vel ipso teste Calvino, *corporum resurrectionem futuram esse negant*, haeresis est antiquissima, quam Apostolus Paulus in Himeneo et Phileto, et b. Epiphanius in Simone mago et Menandro reprehendunt.

Quod Sacramentarii docent, *sacrosanctam eucharistiam non esse veram carnem Domini*, idem iisdem verbis quidam perditi homines initio nascentis ecclesiae docuerunt, quos Ignatius Ioannis Apostoli discipulus refellit, teste Theodoreto dialogo 3 qui inscribitur Impatibilis.

Quod nonnulli Anabaptistarum docent, *Christum solum esse hominem, non etiam Deum, et antequam de virgine nasceretur, non fuisse*, olim Ebionitae, Paulus Samosatenus, et Photinus docuerunt.

Quod rursum Anabaptistae docent, *Christum de Virgine Maria nihil sumpsisse, sed corpus vel coeleste, vel ex elementis habuisse, et per virginem tanquam per rimulam aut per fistulam transisse*, quid est aliud, quam ad veritatem verbi Dei et christianam religionem penitus abolendam, impiorum doctorum, Valentini et Apellis, extinctos revocare furores et horrenda deliria innovare? Nam eorum haereticorum ista fuisse somnia testatur Tertullianus lib. de praescriptionibus haereticorum. Neque vero putetis istum Anabaptistarum furorem esse sopitum. Nondum annus praeteriit, ex quo in parte quadam Germaniae (quod sane pudet referre) Anabaptistis publica facta fuit potestas, de ista quaestione disputandi, An substantiam carnis suae Christus ex Virgine Maria, an aliunde assumpserit? Ecce quo nos isti novatores deduxerunt, ut iam publice inter christianos disputetur, An Christus sit homo et filius Mariae? Sed pergamus ad caetera.

Quod poenitentiam et confessionem sectarii hodie tollunt, idem olim Montanistae et Novatiani fecerunt, teste b. Hieronymo in epistola ad Marcellam de erroribus Montani, et Teodoreto lib. 3 de fabulis haereticorum.

Quod Michael Servetus, quem Calvinus, tametsi alioqui condiscipulum suum, extremo supplicio affecit, aperte sacrosanctam Trinitatem impius negavit, et quam sublimes in coelo Spiritus Seraphim ter adorandum esse noctes et dies profitentur, ipse homo impurus et blasfemiae spiritu plenus, triceps monstrum ac cerberum quemdam tripartitum, sed et diabolicum phantasma et illusionem Satanae, et Deos imaginarios et tres daemoniorum spiritus, et Geryonis monstrum audet appellare: unde in Transilvania existunt hodie ministri, qui b. Augustinum et alios veteres, qui tres veras et subsistentes personas in Deo statuunt, Trinitarios et Sophistas vocant: nonne haec est ipsissima haeresis Noethi et Sabellii, quam ecclesia semper exhorruit? et quam d. Basilius, Augustinus, omnes patres et omnia concilia damnaverunt!

Quod Lutherus et Calvinus praeterea baptismum aquae non vult esse necessarium, nonne iisdem verbis idem blasphemabant et docebant Manichaei? De quibus illud etiam Theodoretus refert, libro de fabulis haereticorum, egregie videlicet eos praestigiis uti consuevisse, et scelerata quaedam mysteria atque orgia habuisse, quibus ita auditores suos dementabant, et Satanae possidendos tradebant, ut omnino aegre ac difficile converti possent. Quae omnia quis ambigere potest, non minus in nostros anabaptistas, quam in manichaeos convenire? Nam quis ignorat, habere anabaptistas secreta sua orgia, suas incantationes, quibus ita se daemonibus tradunt, ita ab eis possidentur, ut sint ipsi omnium haereticorum obstinatissimi, licet nulla extiterit, unquam secta turpior aut absurdior? Sed pergamus.

Quod Lutherus docuit, *etiam pueros et foeminas esse sacerdotes*, et Anglicana Synagoga non solum foeminam, sed foeminam spuriam, haereticam, summum caput ecclesiae suae Anglicanae esse docent: nonne idem omnino olim Pepusitae docuerunt: testes sunt Epiphanius et Augustinus in catalogo haereticorum.

Quod sectarii hodie docent, *non esse pro mortuis suffragium offerendum, nec statuta ecclesiae ieiunia observanda*, nonne Arriani idem prorsus ante mille annos docuerunt? Nonne propterea haeretici ab ecclesia habiti sunt? Non idcirco Epiphanius et Augustinus eos in catalogo haereticorum retulerunt?

Quod Lutherus docuit, *virginitatem non praestare matrimonio, peccata esse paria, omnes aeque sanctos, ieiunia nihil prodesse*, nonne olim

docuit Iovinianus Stoicus simul et Epicureus, quem b. Hieronymus duobus gravissimis libris confutavit?

Quod lutherani, zuvingliani, calvinistae, omnes sectarii simul contra sanctos et eorum reliquias fremunt, et nec eos tamquam intercessores et advocatos apud Deum invocari, nec etiam honorari volunt: nonne eodem furore idem voluit olim Vigilantius, cuius audaciam b. Hieronymus, acerrimus veritatis propugnator, libro adversus eum doctissime et eloquentissime scripto, respuit et fregit? Quamquam Centuriatores Magdeburgici pro sua in Deum et sanctos pietate, incredibili metamorphosi Vigilantium vel potius ebrium Dormitantium, Divo Hieronymo anteponere non verentur, et non tam Vigilantium a beato Hieronymo confutatum, quam b. Hieronymum a Vigilantio emendatum videri volunt: et tamen indignantur, si eos novatores appellemus. Quid quaeso, est novare et mundum invertere, si hoc non est? Quis unquam his mille annis audivit non Vigilantium haereticum et b. Hieronymum catholicum sed b. Hieronymum haereticum et Vigilantium catholicum fuisse? Nonne hac lege etiam magnum Leonem haereticum, Eutychem catholicum: b. Cyrillum haereticum, Nestorium catholicum; b. Augustinum haereticum, Pelagium catholicum; d. Basilium haereticum, Eunomium Catholicum: b. Athanasium haereticum, Arrium catholicum; Irenaeum haereticum, Valentinum catholicum; Cyprianum haereticum, Novatianum catholicum; ac breviter b. Petrum haereticum, Simonem magum catholicum faciemus? Sed ad seriem orationis redeamus.

Quod Zuvinglius, Bucerus, Calvinus et quidam alii volunt, *filios Christianorum nasci sine peccato et haeredes regni, et posse hominem naturae viribus sibi beatitudinem aeternam comparare*, sicut Catonem et Scipionem putat Zuvinglius comparasse; nonne est haeresis Pelagiana, quam d. Augustinus toto fere septimo tomo operum suorum expugnat?

Quod Lutherus epistolam ad Hebraeos exponens asserit, *Christum non esse hominem omnipotentem*, ex quo sequitur non esse hominem Deum; atque *duas esse in Christo personas*: unde non desunt hodie, qui dicant sanctam Mariam non esse Dei genitricem, nonne est ipsa haeresis Nestoriana, quam Ecclesia universa in prima Ephesina synodo damnavit.

Quod multi lutheranorum docent, *non esse corpus Domini in eucharistia extra sumptionem et usum sacramenti*, nonne idem olim duo docuerunt, quos b. Cyrillus in epistola ad Calosirium insanire affirmat?

Quod Lutherus in libro de conciliis, *Christi divinitatem passam esse* docet; et Servetus ac Schuvenckfeldius, et alia quaedam plusquam insana capita, naturam Christi humanam ac divinam confundant, nonne est haeresis Eutychiana, quam Synodus Chalcedonensis omnium maxima et illustrissima confutavit?

Quod calvinistae tanto furore saeviunt in sacras sanctorum imagines, et omnem penitus memoriam crucis Christi, et nostrae liberationis sublatam videre vellent, nonne ille idem furor est et impietas, quae ante annos octingentos in Oriente grassabatur, et contra quam Synodus Nicaena secunda frequentissima et sanctissima convenit?

Quid iam de arriana peste dicemus, quam ad ultimum tamquam omnium gravissimam et perniciosissimam reservare voluimus? Certe Arrii haereticorum omnium pestilentissimi et contra quem synodus prima Nicaena antiquissima habita est, haeresis praecipua fuit, Filium Dei non esse homousion Patri, hoc est ejusdem naturae atque essentiae cum Patre: testes sunt Augustinus et Epiphanius ac pene omnes patres. Nullus enim fere est veterum, qui istam haeresim non confutaverit. Porro blasphemiam istam, quae totam religionem christianam evertit, nonne Luthero et Calvino, et eorum discipulis placuisse facillime demonstrari potest? Primus Lutherus contra Iacobum Latomum virum eruditissimum scribens, nonne ait: *Anima mea odit hoc verbum* Homousion? Quid, quaeso, vel sentiet vel diceret aliud Arrius, si ab inferis redivivus adesset? Nam tota illa tragoedia, quae ecclesiam misere foedavit ac vastavit, propter hanc unam vocem excitata est, cum patres catholici nihil aliud suis libris et conciliis conarentur, quam hanc sententiam stabilire, quae Christum homousion Patri, hoc est, Deum verum, Patri aequalem, consubstantialem esse docet. Haeretici contra nihil aliud decem conciliabulis suis, quin etiam armis et exercitibus molirentur, quam hanc vocem abolere, et non solum de symbolo et conciliis, sed etiam de dictionariis tollere. Unde etiam catholicos hoc nomine Homousianos probose vocitabant. Sed audite inauditam impietatem et calumniam ac mendacium perniciosissimum ejusdem Lutheri, in eodem illo contra Latomum libro, non contentus dixisse: *Anima mea odit hoc verbum* Homousion, addit etiam d. Hieronymum hanc ipsam vocem recipere non voluisse, quod nescio quid veneni latere in syllabis arbitraretur. Quid faciemus hominibus istis, qui non sciunt causam suam tueri, nisi mendaciis? Nam d. Hieronymus in illo ipso loco, quem Lutherus adducit, qui est in epistola ad Damasum de Hypostasibus, saepius recipit, amplectitur, praedicat, homousion Trinitatem: venenum autem latere aliquod in syllabis arbitratur, non vocis *Homousion*, sed vocis *Hypostaseo*. Sic enim loquitur; *Proh dolor, post Nicaenam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arrianorum praesule et Campensibus novellum a me homine Romano nomen exigitur: qui, quaeso, ista apostoli prodidere? Quis novus magister gentium Paulus haec docuit? Interrogemus, quid tres hypostases posse arbitretur intelligi: tres personas aiunt. Respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet.* Ecce audistis ubi venenum latere dicat, scilicet in nomine *Hypostasis*, quod est ambiguum, et substantiam et personam significare potest. Ideo enim cupiebant Arriani tres personas, tres hypostases dici, ut tres substantiae in Deo esse putarentur, atque adeo homousion tolleretur. Itaque tantum abest, ut d. Hieronymo vox *Homou-*

sion displicuerit, ut potius solo metu, ne ea vox nobis ab Arrianis eriperetur, tres personas, tres hypostases dicere formidaverit. Quaeso vos, quale scelus est hoc, simul b. Hieronymum, haereticorum malleum, mendacio Arrianum facere, et ea calumnia simplicium animos circumvenire? Quid? Quod non solum nomen *Homousion*, sed etiam nomen *Trinitatis* Luthero displicuit, ut ipse confitetur, et ex Germanorum litaniis illam pulcherrimam et antiquissimam precandi formulam submovet; *Sancta Trinitas unus Deus, miserere nobis.*

Sed ad Calvinum veniamus. Is primum, quod magni criminis suspicione non vacat, cum in Genesim et in Joannem scribit. alio detorquet testimonia, quae fidem sanctissimae Trinitatis et divinitatis Christi non parum illustrant. Deinde in Synodo quadam Lausanensi (ut Petrus Carolus, qui eidem synodo interfuit,ad cardinalem Lotharingum scripsit) confiteri numquam voluit,Christum Deum esse de Deo vel substantia Patris: imo vero pulcherrima et significantissima illa verba Symboli: *Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero*, absurdam et ridiculam battologiam appellavit. Nomen Trinitatis quod Ciceroni esset insuetum, non probavit: Symbolum Nicaenum, contra Arrianos ante mille ducentos annos editum,minime recepit: Symbolo b. Athanasii se neque credere neque discredere ait, donec illud ad scripturarum normam examinasset. Quid, quaeso,unquam magis fecerunt vel dixerunt Arriani? Sed quando horum nihil esset; quo pacto Calvinum ab Arriana impietate excusare poterunt. cum ille disertis verbis velit illa verba Pauli: *Tunc et ipse filius subiectus erit ei, qui subjecit sibi omnia*, ad utramque Christi naturam esse referendam? Si docet Calvinus secundum utramque naturam,divinam et humanam, Christum Patri esse subiiciendum, quomodo non docet Christi divinitatem etiam esse diversam a Patris divinitate, atque adeo Deum filium Deo Patre esse minorem, quae est ipsissima haeresis Arriana?

Itaque videtis quo Novatores isti tendant. Ab indulgentiis inceperunt, et paulatim eo rem deducunt, ut Trinitatem, Incarnationem,omnia mysteria omnia sacramenta nobis tollant, mundum faciant arrianum,et Christi religionem penitus extinguant. Nam ex istis fontibus processerunt, qui nunc aperte praedicant, unum et solum Deum esse Patrem, et Christum Dei Filium Deo Patre minorem,et propterea Symbolum beati Athanasii,Symbolum s.Athanasii contumeliose vocant. Porro arrianismus nonne aperte ducit in paganismum, qualem iam in Polonia excitatum audimus, ubi non desunt, qui docent esse tres omnipotentes, tres aeternos,tres essentias, tres Deos? Ex paganismo vero nonne in atheismum veniemus? Iste scopus, iste finis, illud propositum satanae est, ut tandem christianos homines atheos efficiat, qualis fuit, Luthero teste,Carolstadius, qui tamen est pater omnium hujus temporis sacramentariorum. Graviter enim Lutherus asseruit, usque adeo Carolstadium atheum fuisse, ut nullum esse crediderit neque in coelis neque in terris Deum. Et nondum intelligunt misere seductae Germania et Gallia,quo spiritu ducantur stulti atque impii pseudoprophetae, qui eas deceperunt? Qui si stulti atque impii non essent,non ita temere in primos ac praecipuos fidei articulos, quibus aeternae salutis nostrae summa continetur, impingerent: neque e Satanae spiritu eadem nobis profana dogmata depromerent, quae blasphemi olim haeresiarchae, totius orbis judicio saepe damnati, ad firmamenta religionis atque omnis doctrinae Christianae prima fundamenta evertenda sacrilege fabrificarunt. Quis non credit, Satanam hoc tempore vinculis esse solutum omnibus,qui adversus Dominum et Christum ejus tam aperto marte, tanto rerum successu grassatur, et per suos istos satellites et ministros, tantis ludibriis Deum immortalem afficit omnemque subsannat ecclesiam?Et haereses quas olim diversis temporibus excitavit, nunc omnes simul instaurat, ut quo minus temporis in suo regno sibi superesse videt,eo studiosius in hoc unum totus incumbat, ut quod Paulus vocat *mysterium iniquitatis*, in suis filiis uterque Antichristi praecursoribus strenue operetur.

Sed finis sit. Iam enim nisi fallor intelligitis, fidem haereticorum veterum et novorum eadem prorsus fuisse; sicut patrem eamdem spiritum seductionis et mendacii omnes habuerunt: ac proinde eadem nos ratione Lutherum, Zuvinglium, Calvinum et caeteras pestes execrari debere, qua Simonem, Manichaeum,Arrium et alia vetera monstra atque portenta execramur.

CONCIO XI.

DE MORIBUS HAERETICORUM VETERUM ET NOVORUM

SYNOPSIS.

Moribus potissimum haereticos a catholicis discerni affirmatur; atque ad morum comparationem institutam nostrorum haereticorum cum veteribus descenditur. Omnes haereticos ecclesiam Romanam oppugnasse, testimoniis s. Augustini, Optati Milevitani, Ambrosii et Hieronymi confirmatur; quod idem haereticos nostri saeculi facere ostenditur: Atque hinc hanc veram esse ecclesiam, supra petras portas inferi et insultus haereticorum spernentem fundatam, evidenter concluditur. Haereticos solummodo verbum Dei scriptum recipere probatur; ubi de traditionum necessitate et energia multa interserunt, et variae caerimoniae per traditionem acceptae enarrantur. Quod haereticis solemne sit scripturas reiicere, receptas vero mutilare et depravare, id quod vel in uno Luthero manifestum sit. Scelera et immanitates quae veteribus haereticis cum recentioribus sunt communes, ex fide dignis auctoribus longa narratione adducuntur; ubi Arrianorum et Donatistarum crudelitas praesertim describitur, quam lutherani et calvanistae si non superant, saltem adaequare deprehenduntur.

Quae duae res in ecclesia catholicos ab haereticis hoc tempore maxime secernunt, eaedem ambae ab ipso Christi Servatoris adventu eosdem ab omnibus sectis separaverunt, sapientia et iustitia, fides et mores. Quemadmodum enim, optimi auditores, semper ecclesiae catholicae sapientia cum haereticorum ignorantia, veritas cum erroribus, fides cum infidelitate pugnavit: ita quoque semper ecclesiae probitas, integritas, innocentia, pudor, humilitas, gravitas, cum haereticorum sceleribus, corruptelis, flagitiis, impudentia, arrogantia, levitate conflixit. Ac fidem quidem vel perfidiam potius veterum haereticorum, cum opinionibus variis atque haeresibus, quae hoc nostro calamitosissimo tempore in Europa grassantur, comparavimus superiori oratione, et satis, nisi fallor, ostendimus, nihil modo sectarios docere, quod non ante mille annos in suis primis auctoribus, illis blasphemis haeresiarchis, quorum nunc vix nomina supersunt, orbis totius iudicio ecclesia universa damnaverit. Hodie, sicut promisimus, mores haereticorum veterum cum moribus haereticorum novorum conferemus, ut omni ex parte similitudo appareat, nec ullus dubitare possit, quin haeretici isti novi eiusdem Satanae soboles sint, cuius prisci illi quondam fuerunt.

Ut igitur a primo ordiamur, nihil communius haereticis fuit, quam Romanam ecclesiam atque apostolicam fidem insectari atque odisse. Neque mirum. Nam etiam fures praetorem et iudices oderunt, Praeterea novit Daemon, ubi sit fundamentum ecclesiae: ubi sit arx religionis, ex qua fontes coelestis sapientiae deriventur; itaque semper eo suas acies, sua arma, suos arietes direxit. Testimoniis plurimis abundare possemus, si vel temporis brevitas pateretur vel causa flagitaret: sed quoniam neque licet, neque volo nimium immorari, contentus ero, si in singulis capitibus explicandis, paucos graves et probatos testes adhibuero.

Prodeat imprimis beatissimus et doctissimus Augustinus. Is enim in libro secundo contra litteras Petiliani, capite quinto, ita haereticum Donatistam alloquitur; *Cathedra tibi quid fecit ecclesiae Romanae, in qua Petrus sedit, et in qua hodie Anastasius sedet? Quare appellas cathedram pestilentiae cathedram apostolicam? Si propter homines, quos putas legem loqui et non facere, numquid Dominus Iesus propter pharisaeos, de quibus ait: Dicunt et non faciunt, cathedrae, in qua sedebant, ullam iniuriam fecit? Nonne illam cathedram Moysi commendavit, et illos servato cathedrae honore redarguit? Ait enim; Super cathedram Moysis sedent: quae dicunt, facite: quae autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim et non faciunt. Haec si cogitaretis, non propter homines, quos infamatis, blasphemaretis cathedram apostolicam, cui non communicatis.* Haec ille. Cum quo et sanctum Optatum Milevitanum coniungere possumus, qui in libro contra Parmenianum, his verbis donatistas hostes fuisse cathedrae apostolicae docet; *Claves salutares*, inquit, *accepisse legimus Petrum scilicet nostrum: Unde ergo est, quod claves vobis, donatistae, usurpare contenditis, qui contra cathedram Petri vestris praesumptionibus, et audaciis sacrilegio militatis?* Haec Optatus. Porro b. Ambrosius oratione funebri in Satyrum fratrem suum; *Advocavit*, inquit, *ad se episcopum* (de Satyro loquitur) *nec ullam veram putavit, nisi verae fidei gratiam, percunctatusque, ex eo est, utrum nam cum episcopis catholicis, hoc est, ecclesia Romana conveniret?* Itaque iidem tunc erant, b. Ambrosio teste,

episcopi catholici, qui cum Romana ecclesia conveniebant: iidem haeretici, qui ab ea dissentiebant. Addamus his tribus et quartum testem beatissimum Hieronymum, cuius est illa praeclara et omnibus nota vox; *Qui cathedrae Petri iungitur, meus est.* Beatus igitur Hieronymus Marcellae Epitaphium describens, ac de b. Athanasio et b. Petro eius successore loquens, affirmat duos illos sanctissimos et doctissimos Alexandrinos Patriarchas, haeresim arrianam fugientes, se ad Romanam ecclesiam tamquam ad tutissimum suae communionis portum contulisse. Ex quo facile intelligimus, quantum Romana ecclesia et haeresis arriana, eo tempore dissiderent: quandoquidem hostes arrianorum omnium acerrimi et maximi ad Romanam ecclesiam, tamquam ad posita castra, vel, ut loquitur beatus Hieronymus, tamquam ad portum tranquillissimum et tutissimum confugerunt.

Iam vero nostri temporis haereticos eodem odio vel graviori, ecclesiam Romanam insectari nemo est qui nesciat. Nam et Berengarius sacramentariorum primus parens, ita Romanam ecclesiam insectatur, ut Leonem Nonum *sanctissimum et reverendissimum ecclesiae Dei speculum* (ut verbis utar Guilmundi, qui eo tempore floruit et scripsit) *summum non pontificem, sed pontificem atque pulpificem contumeliose vocaret.* Lutherani vero et calvinistae atque sectarii caeteri, Arrianorum et Donatistarum verissimi haeredes, non alia de causa nos papistas nominandos censuerunt, quam quod apostolicae sedi cum Athanasio, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Optato et caeteris sanctis patribus adhaereamus.

Sed scitis, quid hoc suo in Romanam ecclesiam odio faciant omnes haeretici? Nihil aliud, quam ut quasi certissima quadam nota intelligamus, Romanam ecclesiam, veram veri Dei esse ecclesiam. Nam ut d. Augustinus in libro primo de Symbolo ad catechumenos sapienter admonuit? *Ea sine dubitatione vera Ecclesia est, quae contra omnes haereticos pugnat, et quam omnes haereses impugnant, sed non expugnant: quod fundata supra firmam petram numquam ruat, neque adversus eam portae inferorum praevalere possint.* Porro notam istam Romanae ecclesiae optime convenire, iste ipse haereticorum omnium in eam unam furor et rabies satis docet. Evolvite indices haereticorum, tam veterum quam recentium: legite diligenter historias atque concilia et perspicue intelligetis, nullam haeresim unquam extitisse, quae se a Romanae ecclesiae communione non separaverit, et quam Romani pontifices, vel per se vel per concilia quibus vel ipsi vel eorum vicarii praefuerunt, non damnaverint. Itaque Romana ecclesia quasi firmissimus quidam scopulus, in isto vastissimo huius mundi Oceano, semper eminet, atque ad eam variarum haeresum tamquam tumentes atque spumantes fluctus, spiritu Satanae impulsi, singulis saeculis alliduntur et franguntur. Irruit in eam haeresis simoniana, fluctus ingens sane et horrisonus; sed statim alluditur et frangitur. Irruit haeresis arriana: alliditur et frangitur. Irruit haeresis Nestoriana: alliditur et frangitur. Irruit haeresis eutychiana, haeresis pelagiana, haereses caeterae; sed omnes cum magno fragore ac sonitu ad eamdem petram tandem alliduntur et franguntur. Quare haeretici quanto magis contra ecclesiam istam fremunt, tanto magis intelligentibus et sapientibus clamant, eam veram ecclesiam esse, nosque magis ad eam impellunt atque compellunt, ut cum b. Augustino dicamus: *Dubitabimus nos eius ecclesiae condere gremio, quae usque ad confessionem generis humani ab apostolica sede per episcoporum successionem frustra circumlatrantibus haereticis culmen maiestatis obtinuit?* Sed iam ad alios haereticorum mores veniamus.

Secundo loco omnibus veteribus haereticis commune fuit, a traditionibus, a conciliis, a patribus ad scripturas appellare, atque adeo solum verbum Dei scriptum velle recipere. Ita Valentinus et Marcion haeretici vetustissimi fecerunt, testibus Irenaeo libro tertio contra haereses et Tertulliano libro de praescriptionibus haereticorum. Ita Arrius et Aerius, teste Epiphanio in haeresibus eorumdem. Ita Nestorius, Eutyches, Dioscorus et Iconomachi, teste Ancirano Basilio, cuius oratio in septima generali Synodo scripta continetur. Sed audiamus ipsa verba unius ex primis satrapis arrianorum, quae cum audiremus, non tam priscum illum arrianum, quam novum aliquem lutheranum nos audivisse existimabimus. Beatus igitur Augustinus initio libri primi contra Maximinum episcopum Arrianorum loquentem, et fundamentum doctrinae suae iacentem introducit: *Maximinus dixit: si quid de divinis scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est ut audiamus. Hae vero voces, quae extra scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur, cum ipse Dominus moneat nos, et dicat; Sine causa colunt me, docentes mandata et praecepta hominum.* Haec ille. Quas voces easdem nonne frequentissime usurpavit Lutherus? Nonne eadem sunt hodie, et fuerunt semper omnium sectariorum? Nonne Lutherani secta exoriente, in monetis et in vestibus magnis litteris in Germania scribebatur; *Verum Domini manet in aeternum?* Quamquam stulti sunt et ridiculi omnes haeretici, qui verbum Dei ad solas scripturas alligare volunt, et quicquid scriptum non est, id non verbum Dei, sed mandata et praecepta hominum vocant. Quasi vero barbarae gentes, quibus praedicatum est evangelium, et scripturas numquam viderunt, verbum Dei non habuerint? de quibus ita b. Irenaeus in tertio libro contra haereses, capite quarto: *Quid*, inquit, *si neque apostoli quidem scripturas nobis reliquissent, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, qua tradiderunt iis, quibus ecclesias committebant? Cui ordinationi assentiunt multae gentes barbarorum eorum, qui in Christum credunt, sine charactere, vel atramento scriptam habentes per Christum in cordibus suis salutem et veterem traditionem diligenter custodientes: quibus si aliquis annunciaverit ea, quae ab haereticis adinventa sunt, proprio sermone eorum colloquens, statim concludentes aures longo longius fugient, ne audire quidem sustinentes blasphemum colloquium.* Haec est vis traditionis, quae non sicut verbum scriptum adulterari aut corrumpi

potest. Quid? Quod si traditiones, necessario etiam, ut magnus Basilius testatur, scripturas ipsas repudiare debemus? Nec enim alio modo, quam traditione, quae sint verae scripturae, quod sit verum evangelium, quae sint verae epistolae apostolorum scimus. Cur epistolam ad Romanos recipimus, et epistolam ad Laodicenses non recipimus, cum utraque extet, et epistolae cuiusdam ad Laodicenses meminerit apostolus in epistola ad Colossenses: epistolae autem ad Romanos numquam meminerit? Certe vel sunt omnes scripturae reiiciendae vel omnes etiam apocryphae recipiendae, vel ad traditionem non scriptam recurrendum. Magnum igitur Basilium audiamus: *Dogmata* inquit capite 27 de Spiritu Sancto, *quae in ecclesia servantur ac praedicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex apostolorum traditione ad nos delata in mysterio recepimus. Quae utraque eamdem ad pietatem vim habent, et nemo his contradicit, qui vel modicam saltem ecclesiasticorum iurium experientiam habet. Si enim aggrederemur non scripto proditas consuetudines, velut non magnam vim habentes, reiicere, imprudentes etiam ipsis evangelii partibus damnum inferemus.* Deinde traditiones nonnullas enumerans, illa ipsa ponit, quae haeretici nostri temporis volunt incredibili mendacio, heri aut nudiustertius excogitata fuisse: quod signamur cruce, quod aquam benedicimus, quod item oleum benedicimus, quod baptismum percepturi renunciamus diabolo, et angelis eius, quod ter mergimur in sacrum fontem, quod post baptismum sacro chrismate inungimur, quod genibus flexis oramus, quod in altaris sacrificio sacrosanctam Eucharistiam populo ostendimus, et certis verbis adoramus, quod post pascha quinquaginta dies laaetitia spiritali transigimus quod templa atque oratoria orientem versus fabricamus. Haec atque huiusmodi non commenta nova, ut haeretici delirant, sed antiquas traditiones affirmat magnus Basilius: sicut etiam quod pro defunctis sacrificium offerimus, et quod diebus dominicis non ieiunamus, quod summa diligentia cavemus, ne corpus dominicum in terram decidat, traditiones sunt apostolicae, teste Tertulliano in libro de corona militis. Quod unam quadragesimam observamus, traditio est apostolica, teste b. Hieronymo in epistola ad Marcellum, de erroribus Montani. Quod crucem et imagines Christi et sanctorum veneramur, traditio est apostolica, teste Ioanne Damasceno libro quarto de fide, capite tertio. Atque idem de aliis ecclesiae catholicae observationibus ostendere possemus. Itaque videtis, qui hoc tempore cum antiquis haereticis traditiones formidantibus: et qui cum antiquis catholicis traditiones recipientibus et venerantibus, conveniant.

Tertio loco priscis haereticis commune fuit, ex ipsa divina scriptura eos dumtaxat libros recipere, qui contra ipsorum haeresim non faciebant, et illos ipsos egregie corrumpere ac depravare. Ista fuit semper admirabilis diaboli versutia. Initio haereticis persuasit, ut scripturam solam pro verbo Dei recipient, atque hoc modo magnam partem sanae doctrinae eis eruit. Deinde iisdem persuasit, ut modo unum librum, modo alium de corpore sanctarum scripturarum resecarent, et hoc modo aliam partem verbi Dei ab illis abstulit. Persuasit postremo, ut ad suas opiniones commode defendendas, illos ipsos libros, quos recipiebant, variis in locis ullo scrupulo depravarent, atque ita tandem iis, qui tantopere de verbo Dei gloriantur, solum et nudum nomen verbi Dei diabolus reliquit: et tamen ipsi haec non intelligunt, sed pergunt in suam perniciem insanire ac furere, et seipsos et multos alios praecipitare, quo spiritus deceptionis atque mendacii eos compellit. Haec ita se habere nullo negotio demonstrari potest: nam totum Instrumentum vetus reiecisse Cerdonitas et Manichaeos testatur d. Augustinus de haeresibus capite 21 et 46. Ex quatuor evangelistis solum b. Matthaeum recepisse Ebionitas, Marcionitas vero solum Lucam, testis est Irenaeus libro primo contra Valentinum. Acta Apostolorum et omnes epistolas b. Pauli Severianos repudiasse, testis est Eusebius libro quarto Historiarum ecclesiasticarum. Denique Evangelium secundum Ioannem et Apocalypsim reiecisse Alogianos, testis est d. Augustinus de sermone Domini in monte cap. 40. Iam istam ipsam viam ambulasse Lutherum, eamque suos discipulos docuisse, non alio, quam eius testimonio confirmabimus. Primo enim in sermone quodam, de Moyse, quem anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto, Wittenbergae dicitur habuisse, ita in vetus Testamentum insanivit, ut etiam decem praecepta recipi non velit: et ridiculis argumentis omnino contendit probare, nihil ad nos Moysen pertinere, ita ut qui eum sermonem legit, non hominem christianum, sed vel turcam nescio quem, vel Cerdonem aut Manichaeum loqui putet. Deinde praefatione in novum testamentum, ita Evangelia Marci, Matthaei et Lucae contemnit ac despicit, ut admirabile sit. Monet in primis ut falsam opinionem aboleamus, quod sint quatuor evangelia. Deinde addit, Ioannis Evangelium esse unicum pulchrum, verum ac principale evangelium, aliisque tribus longe de longe praeferendum et anteponendum: adeo ut etiam Pauli et Petri epistolae, longe praecedant tria illa Evangelia Matthaei, Marci et Lucae. Qualis est haec blasphemia, auditores? Nonne satis aperte tria evangelia repudiare videtur? Nam qui opponit evangelium Ioannis aliis tribus, et cum affirmat illud nunc esse unicum, pulchrum, et verum, nonne simul docet alia tria nec esse pulchra nec vera, ac ne evangelia quidem? Quid? Quod in sermone de pharisaeo et publicano beatum Lucam aperte irridet ac reprehendit, quod ubique resonet opera? Quid? Quod perspicue et sine involucris libros Machabaeorum, epistolam beati Iacobi, secundam Petri, secundam Ioannis eripuit? Quid? Quod illos ipsos libros, quos eis permisit, mille modis depravavit? Ecce igitur vobis, ad quantas angustias verbum Dei illi redegerunt. Qui tamen nihil in ore habent, aliud, quam verbum Dei, verbum Dei. Non sic ecclesia Dei vivi, non sic: sed integrum canonem sanctarum scripturarum ab initio recepit, et ad hanc usque diem conservavit. Illum enim ipsum numerum librorum sanctorum, quem ante annos mille, in Concilio Chartaginensi tertio ecclesiam rece-

pisse videmus, etiam nostris diebus in Concilio Tridentino et non diu ante in Florentino recepit.

Iam quarto loco illud, auditores, commune ac vulgare fuit haereticis antiquis, ac praesertim Donatistis et Arrianis, quod nostris lutheranis ac calvinistis familiarissimum semper fuisse, ac esse non audivimus, sed vidimus: non legimus, sed experti sumus: nimirum seditiones excitare, altaria evertere, sacramenta polluere, calices vendere, sacerdotes interficere, templa spoliare. Audite quid magnus Athanasius in historia de vita et gestis magni Antonii dicat; *Post annos duos*: inquit, *saeva Arrianorum irrupit insania: tunc ecclesiarum fuerunt rapinae, tunc divinorum temeratio vasorum, tunc pollutis ethnicorum manibus sacra polluta sunt mysteria. Proh scelus, horret animus replicare, quae gesta sunt: Virginum matronarumque ereptus pudor, sanguis ovium Christi in templo effusus veneranda respersit altaria.* Haec b. Athanasius. Qui similia, vel etiam maiora et graviora de arrianorum crudelitate refert in Apologia pro fuga sua. Porro iidem arriani ut crudelitatem impudentia cumularent, post huiusmodi caedes, ut lib. 4 historiarum refert Theodoretus, unum aliquem in ipso templo totum nudum ad suggestum mittebant, qui ita ad impudicitiam et turpitudinem hortabatur, ut non in templo, sed in prostibulo tamquam Veneris orator ad meretrices verba facere videretur. Audite quid sanctus Victor initio libri primi de Wandalica persecutione de iisdem Arrianis dicat: *In ecclesiis*, inquit, *basilicisque et coemeteriis ac monasteriis sceleratius saeviebant. Quanti tunc ab eis praeclari pontifices, et nobiles sacerdotes diversis poenarum generibus extincti sunt, ut traderent, si quid auri vel argenti proprium vel ecclesiasticum haberent. Et dum haec, quae erant, urgentibus poenis facilius proderentur, iterum crudelibus tormentis oblatores urgebant, autumantes quamdam partem, non totum esse oblatum: et quanto amplius dabant, tanto amplius quempiam habere credebant. Aliis palorum vestibus ora reserantes, foetidum coenum ob confessionem pecuniae faucibus ingerebant. Nonnullos in frontibus et tibiis nervis remugientibus torquendo cruciabant. Plerisque aquam marinam, aliis acetum, amurcam liquamenque, et alia multa atque crudelia sine misericordia porrigebant. Non infirmior sexus, non consideratio nobilitatis, non reverentia sacerdotalis crudeles animos mitigabat: quinimo exaggerabatur ira furoris, ubi honorem cospexerant. Sed etiam parvulos ab uberibus rapiens maternis barbarus furor insontem infantiam elidebat ad terram. Alii parvulum pedibus tenentes a meatu prorsus naturali usque ad arcem capitis dissipabant.* Et Paulo infra: *Tempore*, inquit, *quo sacramenta Dei populo porrigebantur, introeuntes arriani maximo furore corpus Christi et sanguinem pavimentis sparserunt, et illud pollutis pedibus calcaverunt.* Haec b. Victor. Cuius tres libri de Wandalica persecutione nihil fere aliud continent, quam huiusmodi crudelia atque horrenda facinora arrianorum, qui pro fide quidem se pugnare dicebant, sed interim re ipsa pro auro atque argento, et suis explendis libidinibus; ut audivistis, pugnabant. Quorum calvinistae sicut fidem imitantur, ut superiori oratione docuimus, utrum etiam mores exprimant, res ipsa clamat. Sed duo verba de Donatistis prius.

Audite quid sanctus Optatus libro sexto contra Parmenianum de impietate Donatistarum dicat: *Quid est*, inquit, *altare, nisi sedes corporis et sanguinis Christi? Haec omnia furor hic aut rasit aut fregit aut removit. Atque hoc immane facinus geminatum est dum fregistis et calices Christi sanguinem portatores, quorum species revocastis in missas, mercem nefariis nundinis procurantes, ad quas nec emptores eligere voluistis, sacrilegi dum inconsiderate vendidistis: emerunt forsan in usum suum sordidae mulieres, emerunt pagani facturi vasa, in quibus incenderent idolis suis. O scelus nefarium? O facinus inauditum, auferre Deo, quod idolis praestes, subducere Christo, quod proficiat sacrilegio!* Sed audiamus postremo quid b. Augustinus in psalmo decimo de iisdem Donatistis dicat: *An forte dices*, inquit, *quod scriptum est: Ex operibus eorum cognoscetis eos? Video plane mira opera, quotidianas violentias Circumcellionum sub episcopis et presbyteris ducibus circumquaque volitare, et terribiles fustes Israelis vocari.* Idem in epistola quinquagesima ad Bonifacium comitem: *Taceo* inquit, *crudelissimas caedes, et domorum depraedationes per nocturnas aggressiones, et incendia non solum privatorum habitaculorum sed etiam Ecclesiarum, in quas flammas non defuerunt, qui etiam codices dominicos mitterent.* Et Paulo ante: *Episcopum*, inquit, *Vagiensem stantem ad altare irruentes horrendo impetu et furore crudeli, fustibus et huiusmodi telis, lignis denique ejusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt.*

Audistis quid haeretici veteres olim fecerint, et quomodo evangelii ac religionis praetextu misere ecclesias foedaverint ac devastaverint. Quae omnia solis mutatis nominibus, nonne ita in novatores conveniunt, ut illi veteres lutherani et calvinistae, isti novi arriani et donatistae dici posse videantur? Nonne Lutherus aliquando serio asseruit, eam indolem esse evangelii, ut bella et seditiones moveat? Nonne occasione lutheranorum seditionum Hungariam regnum florentissimum et christianae reipublicae pernecessarium amisimus? Nonne occasiones earumdem seditionum Turcarum imperatorem Viennam usque cum innumerabili exercitu traxerunt, et in magnam spem totius Europae occupandae erexerunt? Nonne in Germania propter lutheranas seditiones brevissimo tempore supra centum millia rusticorum caesa sunt? Nonne monasteria atque castra tam multa vexata, direpta, eversa in tota Germania, ut in sola Franconia aliqui ad trecenta numeraverint? Nonne Zuvinglii dictum celebratur: *Evangelium vult sanguinem?* Nonne vere sanguinarii Zuvinglii evangelium omnem Helvetiorum regionem caedibus et sanguine replevit?

Sed ad Gallos veniamus. Nonne in ipsa urbe Parisiorum ante annos decem furentes per plateas

scelerati Calvinistae strictis gladiis personabant, *Evangelium evangelium*? Quot sana, quot monasteria, quot pagos, quot oppida spoliarunt ac diripuerunt calvinistae? Quot in locis altaria everterunt, sacros calices rapuerunt, sacras imagines confregerunt, sanctorum reliquias disperserunt? et quorum sanctorum? Illustrissimorum, maximorum: b. Irenaei, b. Martini, b. Hilarii, combusserunt, et in aquas vel cloacas abjecerunt. Sacramenta coelestia ad terram sparserunt, pedibus conculcaverunt, avibus objecerunt, globis tormentariis petiverunt. Quid vero de caedibus horrendis, et ipsa crudelitate crudelioribus dicemus, quas vel ad pecunias extorquendas vel ad vires experiendas vel ad delectationem et voluptatem capiendam in infinitis locis exercuerunt? Nonne infantes, ut olim arriani, medios diviserunt? Nonne sacerdotum vultus excoriaverunt? Nonne eorum capita uno ictu in duas partes secuerunt? Nonne auriculas ecclesiasticorum pro monilibus et torquibus gestaverunt? Nonne aliquibus, viventibus et videntibus viscera lento gradu explicuerunt? Nonne plurimos ad stipitem alligatos ictibus bombardarum animi gratia petiverunt? Nonne multos in puteos conjecerunt? Nonne aliquos etiam vivos sepelierunt? Nonne sacerdotem quemdam in Cenomanorum civitate amputatam sui corporis partem pudendam devorare coegerunt: ac deinde vi ventrem aperuerunt, ut videre possent, num concoqueret edulium hujusmodi stomachus humanus? Nonne prope Aureliam cum ingenui aliquot pueri in turri cujusdam ecclesiae metu calvinistarum latitarent, impiissimi Calvinistae eos simul cum ecclesia combusserunt, et aliquos fuga per fenestras elapsos iterum in incendium vivos rejecerunt? Nonne ista omnia et multo plura, quae numquam recenseri possent, adhuc hodie vivos et oculatos testes habent? Nonne crudelitatem omnem tyrannorum barbarorum, immanium ferarum atque etiam daemonum ipsorum superant? Omnes omnium qui fuerunt unquam tyrannorum annales ac historias legite, nec non omnes seu barbarorum seu haereticorum res crudelissime gestas, tragicas item poetarum fabulas ac fictiones quas ad homines terrendos excogitaverunt, speluncas atque antra tygridum, ursorum, leonum, perlustrate, nulla profecto unquam, nec inter homines nec inter feras nec inter ipsos infernales daemones talia crudelitatis exempla reperietis: ut jam mihi meliores et humaniores anthropophagi et tygrides vel etiam daemones, quam calvinistae videantur: Tantum abest, ut eis vel micam religionis divinae aut christianae pietatis tribuendam censeam. Neque vero putetis esse jam caedibus calvinistas satiatos. Nondum est biennium, ex quo quadraginta simul fratres meos, ac deinde post aliquot menses quindecim aut sedecim ejusdem nostrae societatis inter Lusitaniam et Brasiliam interceptos, eo nomine, quod ad Barbaras nationes christianae fidei propagandae causa navigarent, multis vulneribus confectos in mare projecerunt, ut duplici morte interirent, et simul ferrum et aquas experirentur.

De Anabaptistis nihil dicam, sola historia illa tragica Monasteriensis, quam omnes noverunt, satis docet, anabaptistas, si semel caput attollere permittantur, decies calvinistis truculentiores et crudeliores futuros.

CONCIO XII.

DE MORIBUS HAERETICORUM EFFICACIA DOCTRINAE CATHOLICAE ET TESTIMONIO ADVERSARIORUM.

SYNOPSIS

Prosequitur alios haereticorum mores; atque enumeratis in priori concione quatuor praecipuis jam quinto loco ponit, quod omnibus haeresibus sit commune in plures sectas dividi, quod et testimonio et experientia notum fit. Deinde in illo quoque haereticis convenit, quod omnes dicant ecclesiam errasse. Praeterea quod omnes odio Vatiniano prosequantur monachos et qua de causa illud; ubi vitae monastica laudes s. Augustini auctoritate asseruntur. Quod vero nostri haeretici ordinibus omnibus careant, non modo a catholicis, sed et a veteribus haereticis discrepare videntur. Transitur deinde ad reliquas duas verae ecclesiae notas efficaciam scilicet doctrinae catholicae et testimonia inimicorum. Quanta itaque sit efficacia catholicae doctrinae (quam non in verborum lenociniis consistere variis similibus probatur) ex gestarum rerum philosophorum veterum cum catholicorum actibus comparatione dilucide manifestatur. Aliquot ethnicorum de christiana probitate testimonia, simul et causae, cur multi a lege catholicorum abhorreant, adferuntur. Tandem per brevem anacephaleosin superiorum concionum argumenta repetuntur ac proinde duodecim verae ecclesiae et totidem haereticorum notae enumerantur. Quam magnum sit donum vera fides et quantopere oporteat vitare haereticos, historia ex Theodoreto adducta ac salutari adhortatione docetur.

Die dominica propter quamdam altaris dedicationem, quae in hoc templo celebratur, concio haberi non poterit, sicut etiam, si meministis, duobus superioribus annis eadem de causa, eo die intermissa est. Itaque proxima concio in dominicam palmarum differetur, atque in ea, Deo bene audiuvante, aliquid de passione Domini disseremus, et fortasse septem verba, quae in cruce Dominus locutus est, breviter explicabimus. Hodie vero in posteriori parte nostrae orationis, ea, quae ad argumenta contra haereticos pertinent, necessario absolvenda putavimus: tum quod sequentes orationes temporis, in quod incidunt, celebritas, totas sibi iure suo vendicet: tum etiam, quod epistola hodierna ita sit obscura et magnis quaestionibus implicata ut melius in gymnasiis scolastico more, quam in concione, oratione ista populari explicari possit.

Ut igitur ad primum institutum redeamus, explicuimus quatuor praecipuos mores, tam veterum, quam recentium haereticorum. Quinto loco commune priscis haereticis fuit, statim in ipso initio in sectas varias ac inter se penitus dissentientes dissecari. Nam de Valentiniano testatur b. Irenaeus libro contra haereses primo, non fuisse inter eos duos aut tres, qui de rebus iisdem eadem responderent. Arrianos statim in Acacianos, Eunomianos et Macedonios fuisse divisos, omnibus notum est. Sicut etiam Manichaeos in Cataristas, Macharios et proprie dictos Manichaeos. Porro de Donatistis, ut omittam caeteros, de quibus alias disseruimus, ita loquitur Augustinus l. 3 c. 4 contra epistolam Parmeniam: ***In ipsa,*** inquit, ***Africa dicant Donatistae Carthaginenses***, ***vel quicumque sunt in civitate*** *Carthaginis*, ***quot partes per Numidiam et Mauritaniam facta sunt de ipsa parte Donati?*** Et rursum lib. 1 de baptismo contra Donatistas, c. 6 haeresim Donati in multa minutissima frusta concisam suo tempore fuisse commemorat. De nostri temporis haereticis non est necesse dicere. Quis enim ignorat, ad hanc diem ferme ad centum sectas varias ac diversas excrevisse familiam Lutheranorum quando unquam magis, quam hoc tempore enituit nota falsi evangelii? Credo sane posteri nostri vix credent spatio annorum quinquaginta haeresim unam in centum haereses diversas distrahi aut dissecari potuisse. Itaque quod magnus Basilius oratione de opere sex dierum de philosophis affirmat, sufficere eos inter se ad suam ipsorum eversionem dissidere, cum quod unus asserit, alter continuo neget, id nos multo maiore ratione de haereticis dicemus.

Sexto loco haereticis veteribus commune fuit, cum ad argumenta doctorum catholicorum respondere non possunt, impudenter asserere, totam ecclesiam ante se errasse vel etiam funditus interiisse: id Nestorium consuevisse dicere, testatur Vincentius in commonitorio. Idem b. Augustinus de unitate ecclesiae c. 12, donatistis attribuit: *Isti* inquit, *vel fallaciter agentes colligunt de scripturis talia, quae vel in malos bonis usque in finem permixtos, vel de vastatione prioris populi Judaeorum dicta reperiuntur: et volunt ea detorquere in ecclesiam Dei, ut tanquam defecisse ac periisse de toto orbe videatur.* Haec ille de Donatistis. Quae eadem non minus in nostros lutheranos et calvinistas, quam in donatistas veteres conveniunt. Cum enim catholici rogant, ubinam esset Ecclesia antequam Lutherus nasceretur, non pudet eos respondere, eam tunc extinctam ac sepultam in tenebris, nescio quibus, iacuisse: quae est apertissima et maxima blasphemia contra Domini-

cam promissionem, *Rogavi*, inquit Dominus, *pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Et rursum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi.*

Porro septimo loco haereticis veteribus commune fuit summo odio monachos et monasticam vitam insectari. Nam ut omittam arrianos, qui etiam ipsas solitudines locaque deserta penetrabant, ut monachos caperent atque occiderent, quique ut Ruffinus est auctor l. 11 Historiar. c. 3. aliquando tria simul monachorum millia delere aggressi sunt. Audite quid b. Augustinus in psalmo 132 de Donatistis dicat: *Quando vos*, inquit, *recte haereticis de Circumcellionibus insultare coeperitis, ut erubescendo salventur, illi nobis insultant de monachis. Primo si comparandi sunt, vos videte. Quid opus est, ut verbis nostris comparentur, ebriosi cum sobriis, praecipites cum consideratis, furentes cum simplicibus vagantes cum congregatis? Sed tamen dicere consueverunt, quid sibi vult nomen monachorum? Quanto melius dicimus nos, quid sibi vult nomen Circumcellionum?* Certe videtis quorum sint proles ii, qui hodie tanto furore bacchantur in monachos, ut ne nomen quidem audire sustineant. Alia fuit ecclesiae veteris religio, alia devotio, alia pietas, quae monasticam vitam ab apostolicis temporibus semper est admirata. Sane encomia antiquorum monachorum talia in libris sanctorum patrum passim leguntur, ut nonnullis etiam nimia videantur. *Quis*, inquit d. Augustinus in libro de moribus ecclesiae, *non illos miretur et praedicet? qui contemptis atque desertis mundi huius illecebris in communem vitam castissimam sanctissimamque congregati simul aetatem agunt, viventes in orationibus in lectionibus, in disputationibus; nulla superbia lividi, sed modesti, verecundi, pacati, concordissimam vitam et intensissimam in Deum gratissimum munus offerunt, a quo ista posse meruerunt. Nemo quicquid possidet proprium, nemo cuiquam onerosus est.* Haec Augustinus. At haeretici semper torvis oculis monachos aspexerunt. Sed cur, quaeso? Quid eis nocuerunt? Quid rapuerunt? In quo tandem offenderunt? Nonne si saperent, magnas gratias monachorum regno (ut ipsi vocant) agere deberent? Nam si monachi non fuissent, nunquam ipsi fortasse suum apostolum lutherum, nec tam multos alios prophetas et evangelistas habuissent. Sed video quis haereticos in tam acerbum odium contra monachos impulerit, nimirum spiritus ille mendax, qui, ut ait apud Athanasium magnus Antonius omnes Christianos vehementer odit, sed monachos et virgines angelorum vitam in terris imitantes, tolerare non potest.

Octavo et postremo loco commune est novis haereticis, neque Episcopos neque presbyteros neque diaconos neque Ordines habere, in quo non solum a catholicis, sed etiam ab haereticis veteribus discrepant. Nam cum ante hoc semper omnes, tam catholici, quam haeretici suos episcopos, suos presbyteros, suos diaconos, et caeteros ordines ecclesiasticos habuerint, haeretici nostri temporis cum fide et religione etiam nomina religionis amiserunt. Et sicut ex christianis lutherani, vel calvinistae ita etiam ex episcopis superintendentes ex presbyteris Ministri facti sunt: At cur, obsecro, ista nomina reiecerunt? Num ea in sacris literis non invenerunt? Certe superintendentes in scripturis sacris nunquam legi: at episcopos, presbyteros, diaconos in apostolicis actis, et in epistolis b. Pauli passim legi. Audite vero quod b. Ignatius apostolorum discipulus ad Antiochenses scribat, quorum ipse episcopus erat: *Saluto*, inquit, *sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos Diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas atque confessores: saluto pudicissimas virgines: saluto plebem Domini a minimo usque ad maximum et omnes sorores meas in Domino.* Porro Ecclesia Romana tempore b. Cornelii pontificis et Martyris, ut Eusebius l. 6. Historiarum auctor est, presbyteros viginti quatuor, diaconos septem, subdiaconos septem, acolytos quadraginta duos, exorcistas, lectores et ostiarios simul quinquaginta duos, viduas cum pauperibus mille quingentas habuit. In libris autem sanctorum Patrum fere non est pagina, in qua episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi et ordines caeteri, sed et sacerdotes quod nomen haeretici maxima execrantur, non cum honore nominentur. Quare perspicuum est, novatores et sectarios nostri temporis, qui nihil horum habent, et materiam et formam et rem nomen et fidem et mores antiquae et christianae verae religionis penitus amisisse.

Habetis actenus argumenta decem, quibus ostendere voluimus, ac (ni fallor) ostendimus, solam catholicam ac Romanam ecclesiam veram veri Dei ecclesiam esse. Reliqua sunt duo, undecimum et duodecimum, efficacia nostrae doctrinae et testimonium atque approbatio inimicorum, quae tribus verbis expediri possunt.

Una igitur ex praecipuis ac singularibus catholicae doctrinae laudibus, efficacia est: Si quidem *lex Domini immaculata* convertit *animas, testimonium Domini fidele sapientiam* praestat *parvulis*. Et, *Sermo Domini vivus est et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Scripturae profanae quasi statuae quaedam sunt magno laboratae artificio et optimis coloribus depictae; sed mortuae spiritum vitae, et sensum ac motum nullum habent, et species illa externa externos hominis sensus nonnihil oblectat, praeterea nihil. At vero *lex Domini immaculata*, non tam pompa aut lenocinio verborum, non numeris et coloribus, sed Spiritu Dei vivi, quem in se habet, convertit animas, illustrat mentes, accendit voluntates, eregit homines ad Deum, omnia caduca et mortalia contemnere facit. Quam multi una sola sententia huius scripturae lecta vel audita, perfecte ad Deum conversi sunt? Hoc de b. Antonio, hoc de b. Augustino, hoc de b. Benedicto, hoc de multis aliis legimus. Numquam experti estis, non posse vos legere scripturam illam, ac praesertim extremam partem Evangelii Ioannis, qui cor in lachrimas melleas, ac dulcissimas liquefiat? Unde tanta virtus eorum verborum? Non est ibi rhetorica Tullii, sed rhetorica Spiritus sancti, quae non indiget luminibus orationis neque coloribus, aut numeris ad movendum. Rhetorica Tullii tota est externa, sicut

etiam sapientia mundi tota est in superficie, intus vero nihil habet: at omnis decor divinae rethoricae ab intus est. Itaque sicut margaritae et uniones, qui tanti ab hominibus fiunt, vilissimae testae innascuntur, eaque nutriuntur, augentur et occultantur et lapides pretiosi, gemmaeque clarissimae quae ornandis regum capitibus destinantur, alio quodam abiectissimo atque obscurissimo lapide vestiuntur: et aurum atque argentum, aliaque metalla, quarum amore homines fere insaniunt, terra atque arena, quibus nihil est vilius, obteguntur: et sicut aurum, postea quae impressis notis, regioque caractere obsignatum est non in aureis loculis conditur, sed in thecis ligneis aut coraceis conservatur: denique sicut animus humanus, quo nihil in rebus creatis praestantius, atque excellentius reperitur, non in corpore aliquo sidereo ac coelesti, vel certe aureo aut argenteo; sed in luteis et moribundis membris a Deo artifice sapientissimo inclusus est: ita quoque sensus illi arcani et divini, sublimissimi atque efficacissimi divinarum scripturarum simplicibus et planis, nulloque fuco vitiatis verbis contineri debuerunt.

Si vero catholicae doctrinae vim et efficaciam plane cognoscere desideratis, conferte christiana tempora cum antiquis illis temporibus quibus ubique florebant ac regnabant doctrinae philosophorum: tunc vel unum hominem vidissent opes et honores contemnere, totus mundus admirabatur: ita ut unius Epicteti lucernam tribus millibus drachmarum, ob vitae admirationem, venditam fuisse Lucianus tradat. At christianis temporibus doctrina evangeli coruscante, quot millia hominum id fecerunt, et quotidie faciunt? Tunc si unus aut alter caelibem vitam ducere visus fuisset, instar prodigii erat: at christianis temporibus quot millia non virorum solum, sed etiam foeminarum nobilium, divitum, iuvenum solo Christi amore castissimam vitam vel in virginitate vel in viduitate duxerunt? Tunc si unum aliquem fortiter mortem oppetere contigisset, omnes stupebant, atque is omnium ore celebrabatur: at christianis temporibus quot millia vel potius quot millium millia Sanctorum Martyrum omnium generum et omnium aetatum non solum fortiter, sed etiam alacriter, pro Christo cruces et ignes et bestias et gladios toleraverunt? Haec igitur est virtus et efficacia catholicae doctrinae. Non habent quidem haereticorum synagogae heroicas illas virtutes, non habent homines, qui patrem et matrem, fratres et sorores, domos aut agros iuxta Christi consilium relinquunt: non habent eunuchos, qui se castrare voluerunt propter regnum Dei: sed ecclesia catholica habet velint nolint haeretici: habet etiam hodie multa millia sacerdotum, sanctorum religiosorum, sanctissimarum virginum, qui non verbis sed factis haereticos refellunt, et operibus ostendunt Deo adiuvante posse fieri, quod haeretici non posse fieri blasphemant. In una sola Florentia oppido Italiae non ignoto, non pauciora quam sexaginta virginum numerantur monasteria, et in plerisque ducentae aut trecentae, vel etiam plures virgines Deo sacrae angelicam vitam et puritatem aemulantur.

Venio nunc ad duodecim et postremum argumentum. Tanta vis est, auditores, veritatis et sanctitatis, quae in sola ecclesia catholica reperitur, ut eam etiam hostes nostri approbare et laudare cogantur. *Non enim est Deus noster, ut Dii eorum, et inimici nostri sunt judices*: Nota est Plinii Secundi epistola ad Trajanum, qua innocentiam christianorum, quos ipse ex Traiani praecepto variis suppliciis afficiebat, attestatur: atque affirmat christianos non esse fures, non adulteros non parricidas non seditiosos; in hoc solum peccare, quod horis antelucanis Deum hymnis et laudibus celebrent; quodque Christo semel datam fidem usque; ad mortem constantissime servent. Nota est etiam epistola Marci Aurelii sapientissimi imperatoris ad senatum populumque Romanum, qua suorum deorum imbecillitatem, et Christi potentiam, quam ipse Germanico bello expertus fuerat luculenter ostendit. Refert quoque Tertullianus in Apologetico, ita prospectam fuisse Christi persecutoribus innocentiam christianorum, ut licet in omnes saevirent, et passim necari juberent, nollent tamen disculi causam eorum quod certo scirent, eos nullius criminis convinci posse. B. Antonium, b. Hilarionem etiam Ethnici venerabantur. ut b. Athanasius et b. Hieronymus tradunt. Sultanus cultor Mahometis, cum ad eum b. Franciscus evangelii praedicandi causa navigasset, incredibile est, quam vehementer sancti illius Christi servi sanctitate et innocentia admiratus et veneratus sit, ut vere tunc dicere liceret, *non est Deus noster, ut Dii eorum, et inimici nostri sunt judices*. Hodie quoque in orbe nuper invento, cum vident ethnici novorum christianorum religiosam gravitatem, modestiam, sobrietatem, castitatem, charitatem, patientiam, mundi contemptum et longe alios esse mores, aliam sanctitatem, aliam severitatem christianorum sacerdotum, quam sacerdotum idolorum, admirantur, obstupescunt, convertuntur, et dicunt; Vere non est Deus sicut Deus christianorum. Denique nemo unquam inventus est, qui lege nostra diligenter perspecta, non eam laudaverit atque probaverit. Nec ullus unquam serio studiosus ac solicitus fuit salutis suae, quin tandem Christianam religionem non elegerit, et eam omnibus sectis et superstitionibus non praetulerit.

Quod si multi nihilominus legem nostram oderunt et ab ea vehementer abhorrent, in causa sunt primum corrupti et depravati mores nonnullorum christianorum: quod si secundum legem nostram, si secundum Evangelium viveremus, o quam facile esset ethnicos omnes et haereticos, vel convertere vel confundere, ut neque os aperire contra ecclesiam et religionem nostram auderent. Sed quia nos perdite vivimus, et qui legem nostram ignorant, putant ea, quae nos facimus contra legem, lege jubente aut permittente fieri, ideoque ipsam tamquam fontem et radicem vitiorum nostrorum execrantur. Deinde sunt etiam in causa innumera mendacia, quae diabolus per suos ministros semper spargere consuevit. Cur initio nascentis ecclesiae nonnulli christianos maximo odio persequebantur? Quia diaboli opera sparsum erat in vulgus, christianos caput asini adorare atque adeo idololatras esse. Cur hodie multi simplices haeretici pontificem ut Antichristum, ecclesiam ut Babylonem de-

testantur? Quia praecones novi evangelii miseris populis persuaserunt, nos evangelium abjecisse, nec aliud quam humanam sapientiam et sophistarum quaestiones explicare: sanctos homines Deo relicto solum invocare: imagines pro Deo colere: Christi passionem contemnere: propriis operibus velle gratiam et justificationem promereri ut gratia jam non sit gratia,sed merces.Praeterea nos multa introduxisse, quorum veteres numquam meminerunt, ut oblationem pro defunctis, signum crucis, sanctorum invocationem, cultum imaginum, benedictionem aquae et olei,et quaedam alia.Quae sunt omnia apertissima mendacia et crassissima, sane tam crassa, ut pene manibus tangi et sentiri possint. Nam paulo ante ex magno Basilio ostendimus ista omnia esse apostolicas traditiones: et tamen ita sunt alte in animis eorum infixa, et tam firmas radices jecerunt, ut etiam si nos audiant aperte clamare et jurare nos non ita credere,non eam esse catholicam doctrinam, ista esse mendacia, etiamsi videant nos innumeris testimoniis scripturarum, patrum ratione nostra dogmata confirmare, tamen non credunt et malunt de nobis suis deceptoribus quam nobis ipsis credere, et satis fortiter omnia nostra argumenta se refellere putant, si dicant; *tu es papista, ergo asinus non novit argumentari, ergo tuum argumentum nihil valet.* Sed aperiant miseri oculos, deponant falsam persuasionem, intelligant quod Ecclesia semper docuerit, et videbunt se vehementer deceptos, et in causa aeternae salutis sibi ab ipsis pseudoprophetis egregie fuisse impositum.

Habetis ergo argumenta duodecim, quorum singula sufficiunt ad hominem catholicum in sua fide confirmandum, et haereticum a sua perfidia convertendum, nisi sponte velint lumini ac veritati oculos claudere. Si quis hic est inter nos, qui vel sinistre sentiat de fide vel certe haesitet ac dubitet, eum ego per salutem animae suae oratum volo, ut depositis passionibus atque affectionibus privatis, quae et oculos sapientum caligare faciunt, solo studio veritatis atque amore illius, qui dilexit nos et tradidit semetipsum pro nobis, ista duodecim argumenta diligenter consideret: cogitet ostendisse nos atque apertius et prolixius ostendere paratos, si opus sit, catholicam atque apostolicam ecclesiam, cujus pastor est episcopus Romanus, primo esse antiquissimam, nec ullum ejus auctorem inveniri, nisi Deum. Deinde toto orbe aliquando diffusam fuisse juxta vaticinia prophetarum, et hodie quoque magnam partem Europae, Asiae et Aphricae obtinere. Tertio, numquam penitus defecisse, tametsi judaei, pagani, haeretici, philosophi, imperatores, tyranni eam saepe delere atque extinguere aggressi sint.Quarto numquam secum pugnasse, neque contrarium docuisse, licet multa in multis conciliis variis temporibus definierit. Quinto, nihil unquam docuisse, quod vel cum certa ratione vel cum honestate et probitate motum pugnet. Sexto, miraculis maximis et innumeris omnibus saeculis enituisse, et hoc nostro saeculo enitere. Septimo, prophetico lumine, dono videlicet praevidendi et praedicendi futura, omnibus item saeculis, etiam hoc nostro, praeditam atque ornatam fuisse et esse. Octavo, praedicatores ac propagatores nostrae legis viros fuisse ita excellentis et eximiae sanctitatis, ut certum sit eos, nisi Dei homines esse nullo modo potuisse. Nono, eamdem prorsus fidem et religionem ecclesiam Romanam modo colere, quam ante mille annos vera Christi ecclesia coluit. Decimo, eosdem esse mores Ecclesiae, quae nunc est, et veteris ecclesiae: tametsi haec duo argumenta propter angustias temporis explicare non potui, sicut voluissem. Undecimo, doctrinam nostrae ecclesiae esse efficacissimam. Duodecimo,etiam hostes atque inimicos nostrae ecclesiae veritati et innocentiae attestari.

Cogitet deinde, ostendisse nos et rursum ostendere et defendere paratos, si opus sit,omnem haeresim atque adeo omnia dogmata lutheranorum, Anabaptistarum, calvinistarum esse nova, et nullo modo a Christo sed a Luthero incepisse. Deinde, numquam vel unam integram provinciam aut regionem occupasse. Tertio, antiquas haereses omnes defecisse nunc vero non continuari, sed excitari, et quasi ab inferis revocari. Quarto, haeresim omnem, sed maxime lutheranorum, perpetuo secum pugnare, atque de una et eadem re contraria loqui. Quinto,omnem haeresim semper aliquid docere rectae rationi et bonis moribus adversum. Sexto, haereticos, ac praesertim nostri temporis, nullis miraculis, nisi fictis et simulatis clarere. Septimo, haereticos multa praedicere futura,et nihil eorum evenire, quod in Luthero et Lutheranis pene manibus tangi potest. Octavo, haeresiarchas omnes fuisse viros pessimos: id quod in nostris omnes norunt, siquidem ipsa faex orbis Christiani homines apostatae, sanguinarii, rapaces,ambitiosi voluptarii ad eos defecerunt. Et deinde non alio modo, quam mendaciis, fraudibus, scripturarum corruptelis et falsis miraculis sectas suas promovere voluerunt. Quae sunt omnia solis luce clariora. Nono haereticos nostri temporis easdem haereses docere ac docuisse, quae olim Simon Magus Manichaeus, Arrius,Nestorius et caeteri docuerunt quos omnes communibus votis merito execramur. Decimo, eosdem nostros novatores eorumdem veterum haereticorum perditos mores et scelera, atque flagitia et horrenda facinora non solum imitari sed etiam superare. Undecimo, doctrinam haereticorum sterilem, atque inefficacem esse. Duodecimo, haereticos solum a se ipsis testimonium habere, caeteris vero omnibus hominibus,etiam Turcis et Paganis merito esse invisos. Ista si cogitent et serio cogitent, perpendant,examinent,invenient profecto extra viam salutis omnes eos ambulare, qui ab ecclesia antiqua et catholica atque apostolica recesserunt. Atque haec quidem ad haereticos.

Vobis vero, auditores, id quod saepe a me audistis, in memoriam revocabo, ut cogitetis donum Dei maximum et singulare esse donum fidei verae et ejus tamquam sponsae pulcherrimae et charissimae, ardentissimi amatores ac plane zelotes esse velitis. Non sine causa sancti patres,nec loqui quidem cum haereticis audebant. Magnus Antonius apud Athanasium numquam amicabilia verba hae-

reticis dixit: discipulis vero suis praecepit, ut ne prope quidem haereticos unquam accederent, non secus atque prope eos accedere formidamus, qui peste laborant. Et sane haeresis pestis perniciosa et contagiosa adhaeret verbis, adhaeret libris, solo colloquio inspiratur. Quo circa libros, colloquia, familiaritatem omnium haereticorum fugere debemus, et magno odio prosequi, non quidem homines, sed pestem sed haeresim, sed vitia illorum.

Scribit Theodoretus pulcherrimum et imitatione dignissimum exemplum: Cum aliquando Valens haereticus imperator episcopum quaedam sanctum nomine Eusebium in exilium ejecisset, et Eunomium haereticum in ejus locum suffecisset, populus vero urbis illius retinens salutaria monita antiqui et veri pastoris Eusebii, episcopum haereticum numquam adiit, numquam audivit, numquam salutavit, tametsi sciret hominem humanissimum et mitissimum esse. Concionabatur haereticus, sed scamnis et parietibus. Deinde cum episcopus idem haereticus in balneis publicis se lavisset, nullus deinceps in iis balneis lavari voluit, donec totam aquam, quae haereticum tetigerat, ejecisset. Cumque Sunomius ita solitarius, et omnibus exosus vivere non posset, sponte sua discessit. Arriani rursum alium episcopum haereticum nomine Lucium eo mittunt: sed populus in priori sua constantia et catholicae fidei soliditate perseveravit. Cumque aliquando Lucius haereticus asello insidens per forum transiret, accidit ut pila lusoria, qua tunc multi pueri in eo foro ludebant, pedem aselli tangeret, quo haereticus utebatur: statim pueri omnes exclamantes pilam arripuerunt, et maximum ignem extruentes in medias flammas eam conjecerunt. Iste fervor, iste zelus, ille ardor fuit veteris ecclesiae. Hunc si Germani, si Bohemi, si Angli, si Galli imitari voluissent, aliam faciem ecclesiae videremus. Sed quoniam illi stulti fuerunt, nos eorum saltem exemplo sapiamus: et praesertim adolescentes caveant sibi a libris prohibitis, fugiant colloquia eorum, quos male de religione loqui audiunt: sciant haereses, quae grassantur hoc tempore, esse omnium quae unquam fuerunt, pestilentissimas: intelligant amicitiam cum haereticis, esse suam certissimam perniciem, atque ita ab eis caveant, ut ipsi Domino fidem in baptismo datam servent, et ipsis Dominus gloriam et beatitudinem sempiternam largiatur. Amen.

CONCIO I.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Authoris propositum et occasio harum concionum loco exordii indicatur; simul et obiectioni occurritur, cur de tribulatione tempore calamitoso agatur, et quanta undique sit miseriarum abundantia ostenditur. Tribulationis etymon a planta ejusque definitio cum suis rationibus assignatur, et quanta sit tribulatio amissio Dei declaratur. Aliud insuper etymon hujus voculae, a genere quodam vehiculi, triticum a paleis segregantis et triturantis ductum, tribulationi accommodatur, quae et ipsa bonos a malis separat, quod testimonio s. Cypriani et aliorum comprobatur. Quid prosint et quomodo invaluerint haereses nostri temporis in prima parte absolvitur.

In secunda parte duplex tribulatio ex sacris litteris colligitur, praesentis nimirum et futurae vitae; haec aeterna, illa temporalis. Enumerantur deinde variae tribulationes temporales quarum plurima multitudo hominem obruit, quales sunt a parte sensuum externorum, tum a parte intellectus, memoriae et voluntatis. Postea enumerantur ea, quae extrinsecus turmatim ingruunt a sole, a terra, ab aqua, ab igne et aere, a bestiis et hominibus, ab angelis et daemonibus. Omnium vero praecipuae tribulationes sunt tres, pestis, fames, bellum, quae cum sua amplificatione ad finem usque extenduntur.

Cum a Deo, Patre orphanorum et iudice viduarum, optimi auditores, hodierna die humili prece flagitarem, ut qui iusto suo iudicio calamitosam hanc regionem, tam insignem alioqui partem haereditatis suae adeo graviter nostris diebus castigari et flagellari voluit, idem ipse mihi ad dicendum argumentum inspiraret, quo auditores meos in tanto patriae luctu aliqua saltem ex parte consolarer, occurrit animo in primis ista ipsa communis patriae calamitas, de qua si accurate dicerem, videbam facile futurum, ut unde ingentem moerorem ac detrimentum non exiguum iamdudum caepimus, inde non minorem utilitatem et consolationem caperemus. Neque enim frustra scriptum legimus: *Virga tua et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Et, *bonum mihi, quia humilias i me, ut dicam iustificationes tuas. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuae laetificaverunt animam meam*: Deus enim more sapientis medici, non vulnerat, nisi ut sanet: neque perdit, nisi ut servet: vulnerat carnem, ut sanet mentem: perdit corpus, ut servet animam. Itaque statui, auctore atque adiutore Deo, odierna et sequentibus Dominicis diebus ad ferias usque paschatis, octo vel decem orationibus de tribulatione disserere. Ac primum de nomine ac natura tribulationis: deinde de multiplici earum genere et varietate: tum de causis et effectibus: postremo de remediis atque armis tribulationum dicere.

Sed erunt fortasse nonnulli, qui dicent, quid opus est in tam tristi oratione versari? An satis tibi non esse videtur, si tribulationes continuo patimur, nisi etiam earum, tam crebra commemoratione molestia nos afficias et afflictos magis affligas? Atque auditores, non ideo de tribulatione disserere instituimus, ut affligamus afflictos, sed ut eos potius consolemur: *Dominus dedit mihi linguam eruditam*, inquit Isaias, *ut sciam sustentare eum, qui lassus est verbo.* Scriptura divina est haec lingua. cuius eloquia dulciora super mel et favum, mirifice recreant et consolantur exules filios Adam. Quocirca magnus ille Ionathas, Iudae Machabaei frater, in angustiis illis maximis acerbissimorum bellorum, quae libri Machabaeorum continet, scripturarum assiduam lectionem tanti faciebat, ut Spartiatis scribens affirmaret, se sanctorum librorum consolatione contentum nulla re alia indigere. Itaque nostra haec de tribulatione suscepta disputatio, propterea quod tota de fontibus scripturarum depromitur, tristis aut ingrata nullo modo esse poterit. Quod si etiam nonnullis tristis videretur, tamen iam ab apostolo et ab ipso Domino edocti sumus, non continuo praetermittendum esse id, quod tristitiam aliquam adferat, si modo saluti animarum expediat. *Sed quia haec dixi vobis*, ait Dominus, *tristitia implevit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, ut ego vadam.* Et apostolus Paulus; *Et si contristavi*; inquit, *vos in epistola, non me poenitet: et si poenitet, videns quod epistola illa (et si ad horam) vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis. sed quia contristati estis ad poenitentiam: contristati enim estis secundum Deum. ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quae enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur, Saeculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos. quantam in vobis operatur sollicitudinem, sed defensionem, sed indignationem, sed*

timorem, sed desiderium, sed aemulationem, sed vindictam. Salutaris tristitia quae revocat a peccando et hominem de iniquo iustum ac de impio facit sanctum. Quae cum ita sint, nihil est, quod tristitiam ex orationibus de tribulatione metuamus. Vel enim non tristabimur omnino, vel si tristabimur, tristitia nostra, non tristitia huius saeculi erit, quae exsiccat et consumit corpus, et animam occidit: sed tristitia secundum Deum, tristitia sancta et salutaris, quae laetam et pinguem et divitem efficit animam, quae poenitentiam, solicitudinem, studium, ardorem, sanctimoniam parit.

Neque vero solum non iniucunda, nec insuavis, sed etiam utilis et fructuosa disputatio erit. Nam si caeteris in rebus sapiens ante quadam opus habet, qua seipsum gubernet et regat, quanto magis in rebus adversis, quae tantam vim habent ad humanum animum deiiciendum ac prosternendum, ut hinc haereses, hinc desperatio, hinc furta, hinc adulteria, hinc homicidia, hinc omnia scelera nata esse videantur: et quibus ita homines omnes abundant, ut sive magni sive parvi sive mediocres, sive divites sive pauperes, sive clari sive obscuri, sive privati simus, semper plus calamitatis, quam foelicitatis habeamus. Siquidem ab eo die, quo dictum est; *Maledicta terra in opere tuo*; *spinas et tribulos germinabit tibi,* nulla unquam terra inventa est, quae spinarum et tribulorum ferax non fuerit: frumenti penuriam et vini et olei et fructuum caeterorum charitatem saepe videmus, certe penuriam tribulationum nunquam vidimus si mali sumus, ambulamus *vias difficiles*, lassamur *in via iniquitatis et perditionis,* ut Sapiens ait, si Boni, *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum coelorum,* ut in Actis apostolorum legimus. Denique Spiritus sanctus ait; *Occupatio magna creata est omnibus, et iugum grave super filios Adae.* Quamdiu? *A die exitur de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium.* Nullusne excipitur? Nullus omnino. *A residente,* inquit, *super sedem gloriosam usque ad humilitatem in terra et cinere: ab eo, qui utitur hyacintho et portat coronam, usque ad eum, qui operitur lino crudo.* Itaque nullus excipitur, non magnus, non parvus, non dives, non pauper, non iustus, non peccator, et saepe qui beatissimi et felicissimi nobis videntur, ii magis quam caeteri cruciantur. Cum igitur magnae sint vires tribulationum, et earum tanta sit ubique copia et necessario nobis per medias acies terrorum et periculorum transeundum sit, optimum erit si earum naturam et varietatem, causas etiam et effectus perdiscamus, atque ad eas superandas arma nobis de armamentario scripturarum divinarum comparemus.

Tribulationis vocabulum, ut a nomine et definitione exordiamur, licet apud auctores prophanos perraro legatur, tamen in sanctis voluminibus frequentissimum est, et vel a tribulo vel a tribula vel ab utroque deducitur. Est autem tribulus herba quaedam spinis minutis, et praeduris, instructa, a qua veteres, qui fere nudis pedibus incedebant, et eam herbam non facile ab aliis internoscebant frequenter laedebantur. Inde punctio illa tribulorum, quam acutus quidam sensus doloris sequebatur, tribulatio nominata est. Atque ab eo uno genere molestiae nomen tribulationis postea traslatum est ad omnem afflictionem significandam, quam homines et animantia caetera patiuntur, vel cum proprio bono spoliantur, vel contrarium malum recipere atque amplecti, velint nolint, compelluntur. Habent sensus omnes atque vires animantium, propria quaedam atque naturae suae consentanea bona; ut sensus videndi pulchros colores: sensus audiendi bonos concentus: sensus olfaciendi suaves odores: sensus gustandi iucundos sapores: et de caeteris ad eumdem modum: quae cum praesentia esse sentiunt, extenduntur, dilatantur, aperiuntur, ut ea videlicet tota recipiant: cum vero vel absunt ea bona vel eorum contraria inferuntur, mox contrahunt sese et in angustum deducunt. Videmus saepe limaces, testudines aliosque vermiculos terrae, cum forte in aliquo loco solis radiis exposito iacent: simulatque gratum quemdam ac suavem calorem sentire incipiunt, extendi, dilatari, aperiri, explicari: et si ab aliquo pungantur aut feriantur, subito contrahi, atque ad exiguum et angustum redigi, quantum possunt. At ut de hominibus potius quam de vermibus loquamur, quo tempore feriae dedicationis ecclesiae vel bacchanalia appropinquant, et iam homines de choreis, de larvis, de lusibus, de potationibus, de conviviis loqui incipiunt, nescio quomodo humanus animus gaudet, dilatatur, expanditur, sese et omnes sinus ac latebras suas explicat, et cum festis laetisque diebus recedentibus, ieiuniorum ac poenitentiae dies adveniunt, contrahit se, et in seipso, quasi angulum ubi se abscondat, et latebras quaerit. Hinc est illud quod vulgo dici solet, Tribulationem sequuntur angustiae. *Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum,* ait apostolus Paulus. Et rursum alio loco; *Ex multa tribulatione et angustia cordis scripsi vobis.* Et regius psaltes; *Tribulatio et angustia invenerunt me*, et elegantissime alibi cum tribulationem in consolationem mutatam significare vellet; *In tribulatione,* inquit, *dilatasti mihi*: nam cum tribulatio angustias, consolatio dilatationem efficiat, quid est, *in tribulatione dilatasti*, quam tribulationem in consolationem commutasti?

Illa igitur afflictio atque molestia, quae ex praesentia mali vel ex absentia boni generatur; et contrahit atque in angustum animum deducit, tribulatio nominatur. Ex qua definitione facile potest intelligi, quod si integros sensus haberemus, nulla nobis gravior tribulatio videretur, quam Deum amittere. Quanto enim bonum est maius et praestantius, quod amittitur, tanto tribulatio maior, quae iacturam illam sequitur, videri debet. Quid enim perdis pecunias? Modicum terrae. Quid perdis, cum perdis honores? Modicum sumi. Quid perdis, cum morbo laboras? Modicum sanitatis. Quid perdis, cum filius moritur? Vermiculum unum, qui ea lege natus est, ut aliquando moreretur. An non tristaris et tribularis cum ista perdis? Certe ita. Tu igitur res vilissimas perdis, et vehementer doles: perdis vero Deum, summum et sempiternum bonum, et nihil doles? Quid hoc aliud tibi significare videtur, quam quod sensus corru-

ptos, quod palatum cordis depravatum habeas, et idcirco amarum dulce et dulce amarum esse putes? Hinc igitur Deus, medicus animarum optimus et sapientissimus, tribulationes multas quasi potiones amaras nobis dari iubet. Aufert tibi divitias, aufert honores, aufert sanitatem, aufert uxorem et liberos, quos tantum diligimus, ut hinc disceremus, quam sit grave atque amarum Deum amittere, qui istis rebus omnibus multo est melior atque utilior. Denique parvas tribulationes immittit, ut a magna tribulatione nos liberet, et anima hoc intelligens ad Deum serio convertatur, illi soli adhaereat, atque in eo tamquam in portu aliquo tranquillissimo atque tutissimo conquiescat.

Iam vero tribula, vel tribulum, genus est vehiculi, quo in area frumenta teruntur, atque a paleis separantur: et sic poeta;

Tribulaeque trahaeque, et iniquo pondere rastra.

Et scriptura; *Populum, qui erat in Rabba, eduxit David, et fecit super eos tribulas et trahas et ferrata carpenta transire, ita ut dissecarentur et contererentur.* Et capite sequenti *dixit Ornant ad David*: inquit, *do boves in holocaustum et tribulas in ligna et triticum in sacrificium.* Porro a tribula tribulationis nomen aptissime deducitur, tum quod tribulatio instar cuiusdam tribulae, dum premit ac terit, simul etiam purgat: tum quod tribulatio non minus bonos a malis separat, quam triticum a paleis tribula seiungit. Pacis ac prosperitatis tempore omnes Christiani esse videntur, et Deo gratias agere eumque laudare noverunt; at si communis ac publica tribulatio acciderit, qualis est pestilens morbus, qualis caritas annonae, qualis aquarum eluvio, ut ea fuit, quam initio huius anni passi sumus, tum demum boni separantur a malis, tum veri et probi servi Dei nascuntur. Tum enim videre est aliquos, qui ponunt in coelum os suum et blasphemis atque sacrilegis maledictis impatientiam suam testantur: et contra aliquos, qui ad exemplum s. Iobi nihil loquuntur aliud, quam: *Dominus dedit, Dominus abstulit; sit nomen Domini benedictum*, et, *si bona suscepimus de manu Domini mala autem quare non sustineamus?* Augustinus libro primo civit. cap. 8. *Sicut sub uno igne aurum rutilat, palea fumat: sic in eadem afflictione mali Deum detestantur atque blasphemant boni autem precantur et laudant.* Ita omnes ecclesiae persecutiones nihil aliud, quam tribulae quaedam videntur fuisse, quibus Deus aream suam purgare voluit. Nam ut Caesariensis Eusebius et b. Martyr Cyprianus annotarunt, quando longa pax datur ecclesiae, semper paleae multiplicantur. Paulatim enim inertia, dissolutio, torpor irrepunt: deinde subintrant etiam et vitia graviora, fornicationes, comessationes, ebrietates: postremo, nullum crimen excluditur, non usurae, non simoniae, non adulteria, non parricidia, non sacrilegia. Quid tum agit divina censura: Tribulas imittit in aream suam, laxat habenas hostibus ecclesiae, ethnicis, haereticis, daemonibus ut triticum a paleis separetur, et qui probati sunt, manifesti fiant. Audite beatum Cyprianum de suis temporibus disserentem, et simul de nostris temporibus cogitate: *Quia*, inquit, *traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem, et pene dixeram dormientem censura coelestis erexit: studebant augendo patrimonio singuli et obliti quid credentes, aut sub apostolis ante fecissent aut semper facere deberent, insatiabili cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio devota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba est viris, in foeminis forma fucata: adulterati post Dei manus, oculi, capilli mendacio colorati, ad decipienda corda simplicium, callidae fraudes, circumveniendis fratribus, subdolae voluntates.* Non *iurare tantum temere, sed ad hoc etiam peierare. Praepositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus sibi invicem dissidere. Episcopi plurimi, quos et ornamento esse oportet caeteris et exemplo, divina procuratione contempta, procuratores rerum sacularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas provincias oberrantes negotiationis quaestuosae nundinas aucupari*, et quae sequuntur. Quae quidem eo pertinent, auditores, ut intelligamus, multum paleae pacis tempore in area dominica extitisse. Audite vero, quid persecutione succedente, et tribula aream expurgante factum sit. *Ad primum*, inquit, *statim verba minantis inimici maximus fratrum numerus fidem suam perdidit, nec prostratus est persecutionis impetu, sed voluntario lapsu se ipse prostravit. Non expectaverunt saltem, ut interrogati negarent, ut thus accenderent apprehensi. Ante aciem multi victi, sine congressione prostrati, nec hoc sibi reliquerunt, ut sacrificare idolis viderentur inviti: ultro ad forum currere, ad mortem sponte preparare, quasi hoc olim cuperent, quasi amplecterentur occasionem datam, quam semper optassent.* Quae quidem omnia nostris diebus numquid non vidimus saepe, et adhuc etiam vidimus? Certe antequam graves istae tribulationes orirentur, quas Lutheri et Zuinglii et aliorum pseudoprophetarum haereses attulerunt, tantum erat paleae in ecclesia, quantum area vix capi et contineri poterat. Nulla prope erat in iudiciis ecclesiasticis severitas, nulla in moribus disciplina, nulla in sacris litteris eruditio, nulla in rebus divinis reverentia, nulla propemodum recta erat religio, parumque aberat, ne Christus a christianorum coetibus et conventibus excluderetur. Eximius ille et sacri ordinis decor pene perierat: vilissimo cuique ludibrio erant sacerdotes, a populis contemnebantur, despiciebantur, gravi diuturnaque laborabant infamia: multa beneficia simul possidere, canes et equos bonis ecclesiasticis alere, concubinam domi retinere, vix peccata esse putabantur. Ebrietas autem etiam laudabatur. Sacramenta vero coelestia, panis ille divinus et quotidianus, ita venerat in oblivionem, ut si quis saepius, quam semel in anno eo refici vellet, tamquam nimis sanctus et hypocrita notabatur. Sed et ipsa divina atque tremenda sacrificia debito cultu atque honore

indignissime privabantur. Itaque Dei iustitiam, ut ad tanta corrigenda delicta remediis severioribus uteretur, et solitas tribulas per aream circumduceret, nostra flagitia coegerunt. Et quantum paleae de area dominica avolarit, quantumque inde ecclesia relevata sit, haeresibus ortis, iam videmus. Nam qui facile de ecclesia exierunt, atque ad haereticos defecerunt, qui Christo et eius vicario derelicto, vel Luthero vel Calvino vel aliis pseudoprophetis se adiunxerunt, quid aliud quam paleae erant? Erant certe etiam ante paleae, erant homines leves parati circumferri *omni vento doctrinae*, sed ventus deerat, qui eos circumferret. Erant iam antea ventris et veneris cultores, et perlibenter accepissent, ieiunia non prodesse, virginitatem non licere, confessionem non requiri, inutilem et supervacaneam esse satisfactionem, sed nemo eis ista praedicabat. Quid igitur mirum, cum ventus ab Aquilone exortus aream dominicam perflare coepit, si multae paleae extra aream evolaverint? Atque utinam iam finis esset: utinam qui remanserunt area omnino purgata ad acervos tritici omnes pertinerent, brevi enim flagellis ac tribulis remotis tribulationem exortam conquiescere videremus. Sed quoniam iidem sumus, qui semper fuimus, et morum emendationem vel exiguam vel nullam videmus, ego quidem vehementer metuo, ne gravibus istis incommodis, quae hactenus passi sumus, etiam graviora succedant. Sed paulisper quiescamus.

PARS SECUNDA.

Exposuimus breviter, quid tribulatio sit, nunc de generibus, de multitudine, de varietate tribulationum pauca dicenda sunt. Atque in divinis quidem litteris tribulationum duo genera nefariis scelestisque hominibus parata esse legimus: unum aeternarum in gehenna; alterum temporalium in hoc saeculo: *Via peccantium complanata lapidibus et in fine illorum inferi et tenebrae et poenae.* Quibus verbis utrumque genus tribulationis breviter Sapiens complexus est. Nam veluti, si reus quidam per iter asperum ac molestum ducatur ad crucem duo genera tormentorum experitur, laborem itineris et cruciatum mortis: ita etiam hic quidem in terris vita perditorum hominum quasi via quaedam est *complanata lapidibus*, id est, dura, difficilis, laboriosa; atque haec est tribulatio prior. Deinde post mortem in gehenna manent eos *inferi, tenebrae et poenae*; quae est tribulatio posterior. Vultis idem alio modo ab eodem Ecclesiastico audire? *Quasi romphaea bis acuta omnis iniquitas, plagae illius non est sanitas.* Magna profecto vis est peccatorum, quae tamen tanta facilitate perpetrantur. *Omnis*, inquit, *iniquitas*, quodcumque lethale crimen, quamvis exiguum et leve nobis videatur: una fornicatio, una ebrietas, vel etiam unum fornicationis et ebrietatis desiderium, si libera consentiente voluntate plenum perfectumque sit, quasi gladius quidam est bis acutus atque uno dictu duo vulnera peccatori infigit: unum est poena ac tribulatio temporalis, alterum cruciatus ac supplicium sempiternum. Atque ea est plaga, cuius *non est sanitas*. Nam *in inferno nulla est redemptio*. En quam tethale venenum bibunt, qui vel semel lethale crimen admittunt.

Sed ne solus ecclesiasticus duo ista tribulationum genera nobis comminari putetur, audiamus etiam unum aliquem ex prophetis. *Quid cogitatis*, inquit Nahum, *contra Dominum? consummationem ipse faciet. Non consurget duplex tribulatio*: hoc est, duo sunt quidem genera tribulationum; sed tamen, qui hoc saeculo non ob scelera sua priorem tribulationem patietur,is certe in saeculo futuro posteriorem non sentiet.Nam *non consurget duplex tribulatio. Recordare fili*, inquit Abraham, *quia recepisti bona in vita tua, Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Addamus adhuc si placeat unum testimonium: *In sex*, inquit, *tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.* Quae sunt sex tribulationes? Omnes angustiae atque aerumnae et calamitates hujus vitae. *Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua; septimo autem die sabbatum Domini est. Nam facies omne opus in eo.* Quae est tribulatio septima?Cruciatus gehennae, et supplicium illud horrendum, quod eos manet, qui post hanc vitam ad sabbatum beatorum non pervenient: quod quidem propterea septimum dicitur, quia eo ipso tempore impios cruciabit, quo beati in coelum sabbatum agent, et tamdiu durabit, quamdiu sabbatum beatorum durabit.

Habemus igitur ex divinis litteris,alias esse temporales, alias aeternas tribulationes. Ac temporales quidem tot sunt, ut eas nullus, quamvis perfectus arithmeticus enumerare possit: non tot sidera lucent in coelo,neque tot pulveris grana jacent in littore maris, neque tot floribus aut frondibus prata vel nemora vestiuntur in vere, quot generibus calamitatum atque aerumnarum obruitur quotidie ac pene suffocatur generatio filiorum Adae. At si praesentes tribulationes aegre numerari possunt, quid agemus cum futuris, quae non modo mensuras numerorum vincunt, sed etiam temporum spatia ita superant, ut cum ipsa aeternitate contendant? Res est sane admirationis ac stuporis plena, quod vilem hunc abiectumque vermiculum Deus tot aerumnarum procellis ac tempestatibus jactari voluerit, ut si partes et membra corporis ejus percurras, in oceanum tribulationum a planta pedis usque ad verticem capitis immersum videas. Si vires ac potentias animae ejus respicias, nullam prorsus invenies, quae etiam hic in terris suam gehennam non patiatur. Si ea,quae ipsum circumstant, intuearis, coelum et terram, elementa, caetera animantia bruta, angelos, daemones, omnia videas contra unum hominem quodammodo conspirasse, ut quasi in centro sphaerae, tamquam scopus quidam constitutus videatur, quo ex omni parte omnium rerum creatarum tela dirigantur. Considera sensum tangendi,quot genera febrium, apostematum, ulcerum, plagarum, eum affligunt? At si multae sunt aegritudines, multa quoque sunt remedia. Ita est fateor. Sed qualia tandem sunt ista remedia? Num vel unum invenitur, quod nos vehementius, quam ipse morbus, hominem aegros

tum vexet? Inedia, pharmaca, potiones amarae, venarum incisiones, membrorum adustiones, dentium evulsiones, remedia morborum sunt: ut iam ego non mirer, si C. Marius, ut Plutarchus est auctor, posteaquam varices unius cruris sibi secari magna constantia passus esset, alterum crus curari noluit; sed ait: *Non est dignum tanto dolore remedium.* Neque solum cum aegri sumus, sed etiam cum valemus, multum patimur. Nam si aestas est, immodicus calor languere nos cogit: si hiems, immodicum frigus, nives, pruinae, glacies nos torquent. Deinde sensum gustandi modo fames, modo sitis, modo cibaria incondita, amara, acida, falsa discruciant. Sensus olfaciendi, quot foetores, quot graves anhelitus, interdum patitur? Sensus audiendi, quot injurias, quot maledicta, quot mala nuncia audit, quae veluti acutissimi mucrones usque ad intimum cordis penetrant? Sensus videndi, quam multa quotidie cernit, quae non vellet? Quam multa vellet, quae non cernit? Quam multa etiam grata et pulchra videt, quae habere non potest? Et quanto attentius in ea defigitur, tanto magis cor desiderio vulneratur, uritur, torquetur. Sensus interni quam frequenter vanis imaginibus, spectris, somniis, phantasmatibus deluduntur? Quam saepe nulla de causa cum in tenebris vel in caemeterio vel in nemore aliquo soli versamur, adeo terribilia monstra ac spectra sibi animus fingit, ut erigantur capilli, frigidus sudor toto corpore manet, ac saepius ad mortem usque timeamus. Jam intelligentia, portio animi tam illustris, quanto labore, quanto tempore naturas rerum etiam vilissimarum vix perdiscit: quam saepe decepta errorem pro veritate complectitur? experiuntur homines docti, quam vere scripserit Salomon: *Hanc occupationem pessimam*, id est, laboris et afflictionis plenam, *dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea: et mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus, ab initio usque ad finem.* Sed major adhuc miseria practicam intelligentiam occupatam tenet, de ea mille immanissimas cogitationes suscipit, vel chimaeras potius sibi fingit, ac mille artes, mille rationes, mille vias excogitat, quibus ad gradus altiores ascendere, et in opinione atque existimatione hominum crescere possit. Memoria custos et thesaurus omnium rerum, quam frequenter nos eludit? Quam saepe in medio cursu oratores destituit? Cui non aliquando contingit, ut id quod maxime cupit, et quod alias sponte sua occurrisset, recordari nullo modo possit? Veniamus ad voluntatem. Quis, quaeso, unquam enumeret appetitus varios, amores, odia, suspiciones, zelotypias, spes vanas, invidentias, timores, molestias voluntatis humanae? Nihil sine formidine aggredi audet. Si male agit, timet judices, exilium, verbera, ignominiam, cruciatus: si bene agit, timet linguas maledicorum atque invidorum: Quid iste dicet, quid iste cogitabit? postremo timet mortem videt se omnia relicturum, quae diligebat, vellet saltem filios divites relinquere: relinquit onustos aere alieno. Itaque undique miserrimus filius Adae aquis tribulationum immersus, qua exurgere possit omnino non videt.

Sed parum esset si omnis hominis labor ac difficultas ex interna infirmitate ac debilitate sensuum et membrorum ejus proficisceretur, nihilque iis, quae extra hominem sunt, timeri oporteret. Verum ut initio dicebamus, coelum terra, aqua, ignis, aer, animantia, daemones, angeli, mundus denique totus contra genus nostrum post Adae peccatum conspirasse atque arma sumpsisse videntur. Ille clarissimus fulgor, quem Solem nominamus, nonne aliquando radiis suis ita saevit, ut omnia excoquat atque adurat? Aliquando adeo procul a nobis recedit, ut omnia frigore constringi atque emori patiatur. Terra vero, quae nostra communis parens esse dicitur, quot homines quotidie suis praecipitiis voraginibus, tremoribus, hiatibus, ruinis absorbet? Quid de mari et de ejus filiis fluminibus et lacubus dicemus? Quanto in metu sunt qui navigant mare? Quam aegre evadunt naufragium? Quam saepe mortem ante oculos obversantem vident? Deinde quot piratae? quot scopuli? quot vada? quot brevia? quot syrtes? quot Charybdes? quot loca periculosissima atque importunissima reperiuntur in mari? Ut omittam quantae sint miseriae, videre se per alienum elementum, quasi ligneo carcere inclusum, ad arbitrium ventorum pendere de fluctibus, et semper iactari atque agitari potius quam duci? Porro flumina quantas saepe clades adferant civitatibus, ante annos ferme 19 tota prope Italia, maximo suo incommodo sensit. Quid vero initio hujus anni, tam exiguus fluvius in hac urbe fecerit, vos melius nostis. Ignis et aer elementa tam necessaria, quid mali non pariunt, cum Dei Omnipotentis jussu contra homines irascuntur? Quam est horrendum, cum domus aut civitas aliqua igni corripitur, haurire tetrum illum odorem, videre volantes globos illos flammarum, sonitum et fragorem elementi furentis audire? At vero aer, qui frequenter levi de causa corrumpitur, et nebulas, caligines, pestes, aegritudines generat? et nimbi, grandines, procellae, fulgura, tonitrua unde nobis existunt, nisi ex aere? Neque vero animantia bruta principem suum hominem reverentur: nec solum ursi, tygres, leones, serpentes, sed etiam muscae, culices, pulices et alia minutissima animalia, ita hominem vexant, ut nullam ei quietem impertiant. Atque utinam sola bruta animalia nobiscum bellum gererent et nihil homines ab hominibus timeremus. Verum non ita res se habere; Nam praeterquam quod nec terrae, nec maria, nec loca deserta, nec publicae plateae, nec privatae domus, a furibus, a latronibus tutae sunt: nullum fere habet homo majorem et potentiorem et crudeliorem inimicum, quam alium hominem. Nonne propter levissimas injurias verborum, propter parum terrae, propter opiniones honorum occiduntur homines? Quid? Quod non solum hostes, sed etiam amici, et pacis ac justitiae defensores in homines saeviunt? Neque aliter fieri potest. Quid enim tot carceres, tot patibula, tot rotae, tot alia infinita genera suppliciorum sibi volunt? Et quot praeterea sollicitudinibus et curis propter uxorem filios, fratres, aliosque conjunctos et necessarios homines cruciantur? Si eos oderis, odium te torquet: si amas, amor te consumit. Qui filiis caret,

angitur habendi desiderio: qui habet, angitur amittendi metu. Neque solum corporeos hostes, quos videre, et evitare nobis licet, sed quod multo est infelicius, etiam incorporeos, a quibus videmur, et quos videre non possumus, habemus Daemones enim, qui versutissimi, crudelissimi et potentissimi numero et viribus sunt nihil aliud negotii videntur habere, quam tentandi, decipiendi, vexandi, tribulandi, praecipitandi miseros filios Adae. Sancti etiam Angeli nonnunquam Dei jussu in homines arma capiunt: Angeli Sodomam et Gomorrham everterunt: Angeli tot cladibus Aegyptum affecerunt: Angeli tot millia in castris Sennacherib trucidaverunt: Angeli cum Iosue contra Chananaeos et Iebusaeos; cum Machabaeis contra Lysiam, et exercitum ejus pugnaverunt; Angeli denique tempore junioris Theodosii circiter centum millia Sarracenorum in flumen Euphratem praecipitaverunt.

Sed ut ad epilogum aliquando tandem veniamus quamquam humanae tribulationes nullo numero comprehendi possunt, tria tamen sunt quasi capita quaedam, et tamquam fontes tribulationum, pestis fames, bellum. Pestis ejusmodi tribulatio est, ut brevissimo spatio temporis creberrimas urbes desertas efficiat. Tunc unus alium juvare non potest tunc nihil divitiae nihil honores, nihil parentes et affines possunt: tunc multi sine sacramentis, sine ulla consolatione atque auxilio spirituali, quasi canes aut equi moriuntur. Fames deinde magnum flagellum Dei est, cum vides tibi victum deficere, nescis quo te vertas, sentis te mori sine morbo, nec remedium ullum adhibere potes. Inde videlicet multi ad furta, ad homicidia, ad sacrilegia adducuntur. Inde multae ad pudicitiam suam vendendam, et prostituendam impelluntur. Inde quod gravissimum atque acerbissimum est, contra omnia jura naturae, aliquando matres proprios filios devorare coguntur. Bellum postremo quid mali non parit? Agrorum vastationes, urbium populationes, fortunarum direptiones, stupra, caedes, incendia, nonne fructus bellorum sunt? Quam multi in hac afflicta et calamitosa regione ante unum annum divites erant, qui nunc sunt pauperes? Quam multi filios et fratres habebant, qui modo non habent? Quid? Quod bellum, ut plurimum pestem et penuriam post se relinquit? Haec omnia mala atque incommoda, auditores, Deus partim immittit, partim permittit, tum ut discamus, unde omnia bona nobis proveniant, tum ut bonis rebus, quas Deus ad utilitatem nostram creavit, nos in nostram perniciem non abutamur. Nos enim saepe cum floremus et bonis omnibus abundamus, id totum vel naturae vel fortunae vel industriae nostrae tribuimus. Quid igitur Deus? Ego, inquit, ea tibi dederam, tu vero me auctorem non agnoscis? En illa tibi rursum auferam, ut incommodo tuo discas, quis auctor et donator bonorum sit omnium. Nos item cum divitiis et honoribus atque aliis bonis affluimus illis uti nescimus, sed ad convivia, ad ebrietates, ad scortationes illis abutimur. Quid igitur Deus? Ego, inquit, tibi divitias dederam, ut inde gradus efficeres, quibus in coelum ascenderes: ut faceres tibi *amicos de Mammona iniquitatis*, ut vestem gloriae et locum aliquem in coelo compararres: tu vero contra gradus tibi facis ad gehennam, et tamquam insipientissimus mercator, nihil emis, nisi funem, quo teipsum suspendas. En igitur auferam tibi divitias, auferam dignitates, ut quando dives et honoratus coelum intrare non potes, saltem pauper et obscurus ingrediaris. Et nos quidem, auditores, vere nulla re alia, quam plagis et verberibus digni sumus: tamen si ad poenitentiam, ad sobrietatem, ad humilitatem serio convertamur sperandum est omnino, Deum nostrum, qui pius et misericors est, *et praestabilis super malitia*, tandem aliquando benedictione maledictionem mutaturum. Nec enim ignoratis, quod patriarcha Iacob aliquando fecerit, cum magnopere metuebat, ne maledictionem pro benedictione a patre reciperet, nempe consilio matris indumenta mutavit, et indutus vestibus primogeniti ad Isaac patrem suum accessit, atque ea demum ratione benedictionem pro maledictione reportavit. Ita nos, auditores, licet flagellis et tribulationibus dignissimi sumus, tamen si vestes mutemus, si filii primogeniti, id est, Christi Servatoris nostri indumenta sumamus, quae sunt innocentia, castitas, sobrietas, caeteraeque virtutes, dubium non est, quin benedictionem pro maledictione capiemus et omnes plagae tribulationum ac flagella cessabunt, quod nobis concedat, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO II.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

De causis tribulationum verba facturus, Deum effectricem causam illarum constituit, idque sacrae Scripturae testimoniis confirmat; et quibus plerumque instrumentis Deus nobiscum quasi velitetur, indicat. Duae deinde statuuntur tribulationum origines, divina providentia et peccatum; ubi similitudinibus et auctoritatibus veteres philosophi providentiam Dei negare ausi, redarguuntur. Duplex docetur esse ratio, qua nos Deus cruciat, vel iis scilicet, quae sine sua culpa nocent; vel iis, quae non nisi peccando id agunt, atque haec suis exemplis illustrata proferuntur. Deum non esse causam peccati ostenditur: tribus tamen modis Deum ad malum concurrere, nimirum cooperando in bono malis conjuncto, permittendo fieri malum, et ex patrato malo majus bonum eruendo, adductis similitudinibus probatur, et auditores in spem boni eriguntur.

Pars posterior pulchre, ut omnia, docet, hominem, licet in summis gratiis sit creatus tamen ob inobedientiam morti obnoxium factum, quae est paena omnium severissima; praesertim cum non possit evitari: Atque hinc necessariam esse ad illam praeparationem affirmatur. Peccatum non modo mortis, sed et omnium aliarum calamitatum esse causam astruitur, ubi multis aggregatis exemplis docetur, quod calamitates publicas semper praecesserit peccatum, uti et in nostri temporis moribus illud demonstratur. Inde epilogus graviter peccata maxime vero frigidam quadragesimalis jejunii observationem, taxat.

Ingressi Dominica superiore de tribulatione disputationem eo animo sumus, auditores optimi, ut toto hoc sacro inediae tempore, quod est si quod aliud tempus sanctae tribulationis, in ea versaremur et eam si ullo modo fieri poterit, octo vel decem orationibus absolveremus: et quamquam nobis multa occurrebant, quae de tribulatione dici potuissent, nos tamen ea, quae hoc tempore dicenda esse duximus, ad quinque quasi capita revocavimus. Naturam, varietatem, causas, effectus, remedia sive arma tribulationum. Ac de natura quidem et varietate diximus concione superiore, nunc de causis, Domino adiuvante, dicemus.

Quaenam igitur est efficiens causa tribulationum? Deus. Ita enim sacrae litterae ubique nos docent. *Bona et mala*, inquit Ecclesiasticus, *vita et mors, paupertas et honestas, a Deo sunt.* Et apud Isaiam: *Ego Dominus et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum. Ego Dominus faciens omnia haec.* Et Amos nonne magna voce clamat: *Si erit malum in civitate, quod non fecit Dominus?* Denique ut alia, prope infinita testimonia praetermittat, sanctus ille Iob, cum omnes suas opes, cum omnes filios et filias, cum ipsam corporis sanitatem una die perdidisset, cum eam iacturam partim a Sabaeis, partim a Chaldaeis, partim ab igne, partim a vento daemonis arte concitato se accepisse didicisset, num forte dixit, Dominus dedit, diabolus abstulit? Minime vero. Sed quid? *Dominus dedit*, inquit, *Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Neque rursum ait: *Si bona suscepimus de manu Dei*, mala de manu diaboli *quare non sustineamus?* Non ita vir sanctus et sapiens locutus est: Sed, *si bona suscepimus de manu Domini, mala* de eiusdem videlicet manu, *quare non sustineamus?* Quamobrem auditores, sive grando, sive pruina, sive aquarum eluvio, sive nimbi sive procellae, sive fures, sive latrones, sive ethnici, sive haeretici, sive angeli, sive daemones, sive coelum, sive terra, nos cruciet quovis modo, et undecumque tribulatio veniat, ille nobis metuendus, ille orandus, ille placandus est, cuius imperio res omnes creatae, sive volentes, sive nolentes obsequuntur. Ipse est, qui armat *creaturam ad ultionem inimicorum.* Pro ipso pugnat orbis terrae *contra insensatos.* Denique *ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum*, cum in homines irascuntur et saeviunt, quid aliud quaeso *faciunt*, quam *verbum eius?* Scribit in Recognitionibus b. Clemens, Deum in die ultimi iudicii quasi generali conflictu, quam flagitiis et sceleribus hominum perditorum pugnaturum, et tunc futuram magnam illam tribulationem, quam Dominus tanto praedixit, qualis neque fuit ab initio, neque postea erit. Sed interim ne forte putet homines, Deum semper dormire, ut idem Clemens ait, frequenter ad nos cum suis militibus excurrit, et brevibus praeliis nunc uno in loco, nunc alio aliqua clade hostes suos afficit. Ponamus exemplum unum aut alterum. Corrumpitur interdum aer, generatur inde pestis, quae brevissimo tempore multa millia hominum assumit. Alio tempore oritur bellum inter duos reges, et omnia stupris et rapinis, caedibus atque incendiis replentur. Rursum alias nivibus liquefactis intumescunt flumina, et magna de-

trimenta civitatibus adferunt. Crebro item cum arbores ubique florent, et in agris virentes segetes magnam spem ubertatis ostendunt, repente aquilonibus stantibus gelu et frigore omnia constringuntur, et pereunt. Quid ista esse putatis? Solum res quasdam naturales, coeli ac planetarum effectus? Ita sane philosophantur, qui Deum ignorant: sed revera secundum oracula prophetarum, milites Dei sunt, qui cum vitiis nostris confligunt. Idcirco vero perpetuo tribulationes istae non durant, neque mundum totum evertunt, quia tempus generalis conflictus nondum venit. Itaque imperat Deus pesti, penuriae, aquis, pruinis, frigoribus ut sint quasi equites quidam levis armaturae et cum ad celeriter excurrerint, seque nobis ostenderint, et aliquo damno atque incommodo nos affecerint, gradum paulatim revocent, et in castra se recipiant. Sed potentiam suam Deus eo potissimum ostendit, quod non strenuis militibus, sed muribus, culicibus, muscis, maximas potentissimasque gentes debellare solet. Hinc Aegyptum non ursis et leonibus, sed muscis et ranis et locustis devastavit. Hinc Azotum, ut liber primus Regum narrat, murium multitudine pene totam delevit. Hinc moenia urbis Iericho, non arietibus vel magnis globis bombardarum, sed solo clangore sacerdotalium tubarum evertit. Hinc etiam tempore Gedeonis lagenarum complosione tubarumque sonitu castra Madianitarum fudit. Hinc ad preces episcopi Iacobi, Nisibin urbem a diuturna obsidione solis culicibus liberavit. Nam ut Teodoretus scriptum reliquit, cum Sapores rex Persarum eam urbem obsideret, episcopus eius loci b. Iacobus a sancto Ephrem Syro aliisque piis viris rogatus conscendit moenia, et ut vidit multitudinem barbarorum tamquam locustas omnia quaqua versus replevisse, id unum a Deo precatus est, ut minutissimis animalculis quales sunt culices, tumorem eorum comprimeret et superbiam cohiberet. Repente vero immisit Deus quasi nubes et examina culicum in exercitum barbarorum, qui nares equorum et elephantorum ingressi, mox eos huc atque illuc sine ordine currere, bacchari, furere, et tota castra turbare ac dissipare in puncto temporis coegerunt. Habemus igitur Deum afficientem causam esse tribulationum.

Sed quaenam est via, quae porta, per quam tribulationes in orbem terrarum intrarunt? Duas, auditores, video esse quasi portas, quibus tribulatio ad nos venit: una est providentia Dei: altera peccatum, ac praecipue primum illud quod in paradiso a parentibus humani generis commissum est. At ut de prudentia, quae prior est, prius etiam disseramus, non defuerunt olim philosophi, si tamen eo nomine digni sunt, qui omnem providentiam ac procurationem rerum humanarum a Deo sustulerunt, quorum princeps (ut Lactantius docet) Democritus et Epicurus videntur fuisse. Quoniam enim in otio vivere, et vacare ab omni munere pulcherrimum quiddam esse iudicabant, atque adeo pulchrum, ut in eo potissimum summum bonum collocarent, propterea ne miserum Deum facere viderentur, si ei totius mundi procurationem imponerent, ab omni eum mundi gubernatione atque administratione suis sententiis liberaverunt. Quam praeclaram philosophandi rationem Lutherus quoque et posteri eius amplexi, quoniam duram ac difficile esse censebant, certis diebus a carnibus se abstinere, sacerdotes et monachos uxores non ducere, peccata per confessionem et poenitentiam expiare, docere coeperunt, nihil horum a Deo esse profectum. Neque id solum, sed Deo etiam ista omnia displicere. Perversi philosophi isti sunt, auditores, qui secundum suas cupiditates Dei voluntatem metiuntur: ad quem modum, si ratio esset in belluis, quaelibet sibi similem Deum esse contenderet. Longe aliter prophetae, aliter apostoli, aliter Deus ipse nos docuit. Et quidem tantum interest inter philosophorum et prophetarum de Deo cognitionem, ut b. Iustinus sapienter annotavit, quantum inter duos homines, qui de sententia regis contenderent, et eorum alteri rex ipse mentem suam aperuisset, alter regem ne vidisset quidem unquam sed ex suo sensu, de sensu regis divinare vellet. Ita enim philosophis laborantibus in investigatione veritatis, et ex motibus, signis, coniecturis, effectibus de Deo iudicantibus, atque inde et contrarias vias abeuntibus, Deus apostolos et prophetas elegit, et alios scriptores sanctos quibus seipsum inspiraret, eosque docuit, se rerum omnium etiam vilium et minutarum curam gerere, et sine labore, sine molestia, sine sollicitudine, sine fatigatione, summa quadam pace et tranquillitate res omnes creatas conservare, dirigere, gubernare. Audi prophetam Ezechielem: *Iniquitas*, inquit, *domus Israel*, *et domus Iuda magna est nimis valde, et repleta est terra sanguinibus, et civitas repleta est aversione*. Quamobrem? Rogo, quae haec iniquitas? *Dixerunt enim*, inquit, *Dereliquit Dominus terram, et Dominus non videt. Igitur et meus non parcet oculus, neque miserebor*. Et quam graviter ostenditur Deus perniciosa haeresi, quae divinam providentiam tollit? Audi Sapientem: *Pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter est ei cura de omnibus*. Et, *Attingit igitur a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter*. Et alibi: *Tua autem, Pater, providentia ab initio cuncta gubernat*. Audi verbum ipsum Patris ore proprio divinam providentiam praedicans: *Nonne duo passeres asse veneunt, et unus ex illis non cadit in terram sine patre vestro? vestri autem et capilli capitis omnes numerati sunt?* Quid? Quod non scripturae solum, sed et ordo iste pulcherrimus quo res tam varias, tam dispares, tam diversas, tam inter se naturis et locis dissidentes gubernari cernimus, providentiam aliquando in mundo esse clamat? Veluti si citharam aliquam (ut ait magnus Athanasius) audires e longiquo vario aequabiliter concentu resonantem, etiamsi citharoedum non videres, tamen statim intelligeres, eam non per se moveri, nec ab aliquo mure, aut fele, sed ab homine, eoque docto et perito pulsari: Et si currum vel navim procul cerneres summa quadam ratione atque ordine procedere, saxa declinare, vias meliores eligere, etiamsi aurigam vel magistrum navis non videres, esse tamen et aurigam, qui currum, et nautas, qui navim, dirigerent, minime dubitares.

Cum igitur extra controversiam sit, mundum

hunc universum divina providentia gubernari, quonam pacto, quaeso ratione providentiae Deus auctor tribulationum dici debet? Duobus modis. Interdum iis homines cruciat, quae sine ulla sua culpa aliis nocent: interdum iis, quae non nisi peccando id agunt. Quod attinet ad primum modum, multa sunt exempla: Cum ignis domum comburit, cum lupus devorat agnum, cum pestis hominem occidit, nulla sua culpa id faciunt, at non sine providentia Creatoris. Quare sine culpa? Quare non sine providentia? Sine culpa, quia, naturam sequuntur suam: non sine providentia, quia naturae leges a divina providentia datae sunt. Etenim Deus, ut b. Iustinus et b. Augustinus docent, duo genera rerum in hac universitate esse voluit: unum temporalium, alterum aeternarum. Et quidem res aeternae, ut Angeli, ut coeli ut Sol et Luna, et stellae caeterae, generatione non egent, ut conserventur. Sicut etiam homines cum adepta corporis immortalitate, aequales Angelis erunt, neque nubent amplius neque nubentur. Res vero fluxae et caducae, quae diutius permanere non possunt, ortu atque interitu opus habent, ut aliis recedentibus, aliae succedant, et eo modo si non res singulae saltem singula rerum genera conserventur, non secus atque in oratione fieri videmus, ubi non omnes voces sonant atque audiuntur simul, id enim fieri non potest, sed ordine quodam aliis abeuntibus, aliis venientibus oratio conficitur. Est vero in hoc genere rerum eiusmodi ordo a divina providentia constitutus, ut semper debilius potentiori cedat, atque ad eum modum unum alatur et conservetur ex alio. Leo fortior est ove, igitur iure suo devorat ovem, et conservatur. Ovis fortior est herbis, igitur iure suo pascitur herbis, et conservatur. Herbae terra sunt fortiores, igitur iure suo succum trahunt ex terra, et conservantur. Pari ratione cum doles capite vel pede, ille dolor ab humore quodam efficitur, qui est potentior et fortior corpore tuo, atque idcirco sine culpa sua optimo iure dominatur, et vicit: ea est enim lex aequa et bona providentiae Dei.

Veniamus nunc si placet ad alterum modum, quo utitur Deus ad homines cruciandos, non sine culpa eorum, qui cruciant. Cum latrones in silvis viatores vel spoliant, vel occidunt: cum haeretici nostri temporis more veterum persecutorum sacerdotes et monachos vexant: cum avari mercatores suis usuris multos pauperes de divitibus, et multos mendicos de pauperibus faciunt: cum iudices et advocati lites semper protrahendo miseros homines ad extremam paupertatem redigunt: cum petulantes iuvenes parentum pecunias in sphaeristeriis perdunt: cum aliqui bis nequam non contenti soli perire, etiam alios a proposito pie sancteque vivendi revocant vel impediunt, magnae certe tribulationes, sed non sine gravi culpa eorum accidunt, qui auctores earum existunt: dum enim haec agunt, Dei legem non solum non servant, sed etiam violant. Nec enim Deus tantum non praecipit, sed aperte etiam prohibet furta, homicidia, usuras, iniquitatem, petulantiam, improbitatem. Num igitur ista sine providentia divina sunt? Nullo modo. At quo pacto fieri potest, ut se Deus in eiusmodi sceleribus immisceat? Tribus modis. Primum cooperando in eo, quod bonum est: deinde permittendo fieri, quod est malum: postremo ex patrato iam malo maius aliquod bonum eruendo.

Sed antea tamen quam hoc explicemus, a nostra oratione immanis ista blasphemia removeatur, qua novi evangelistae, Melanthon et Calvinus, evangelium suum ornare voluerunt, quod Deus sit auctor peccatorum: Deus enim, qui summum ac sempiternum est bonum, peccati auctor esse non magis potest, quam humor exsiccare, quam frigus calefacere, quam aestus refrigerare: *Mundi sunt oculi tui*, inquit sanctus Habacuc, *ne videas malum, et respicere ad iniquitates non poteris. Odio sunt Deo impius et impietas eius*, ait Sapiens. Deinde quis prohibet peccata? Deus. Quis punit in hoc mundo peccatores? Idem Deus. Quis illis in saeculo futuro paravit gehennam? Nonne Deus? Et unde igitur credibile est auctorem esse peccatorum Deum? Absit omnino, absit ab animis et vocibus piorum tam immanis blasphemia. Sed tamen tribus illis modis quos diximus, sceleribus hominum se interserit Dei providentia.

Primum cooperando in eo, quod bonum est. Nihil enim est tam malum, quod aliquod bonum coniunctum non habeat, et nullum est tam exiguum bonum, quod a Deo, fonte et Oceano bonorum omnium, non sit. Accipe hominem claudum, ut hoc exemplo rem totam illustrem. Quid est hominem claudicare? Est ambulare, sed perverse. Ambulare bonum est, perverse malum. Unde homo habet illud bonum, quod ambulet? Ab imperio voluntatis, a spiritibus, musculis, nervis aliisque instrumentis animae motricis. Unde illud malum, quod perverse? Num a voluntate? Non certe. Mallet enim, si posset non claudicare. Unde igitur? A tibiae nimis brevis vel nimis curvae perversitate. Ad eumdem modum cum latro viatorem occidit, et manum extendit, gladiumque vibrat, et eum perimit, quem non debet. Quod igitur manum extendat et gladium vibrat, et bonum est, et a Deo est. Alioqui etiam carnifex et milites peccarent, cum simili ratione manus extendunt, et gladios vibrant. Quod vero eum perimit, quem non debet, malum est, et non a Deo, sed a sola hominis iniqua et perversa voluntate est, quam quidem Deus nec impellit, nec hortatur, nec iuvat ad malum; sed tamen permittit agere, quod cupit: qui est secundus modus, quo se Deus in peccatis admiscet. Et quamquam posset malum non permittere, et si non permitteret, non fieret; tamen quia humanam voluntatem liberam creavit, et ut magnus Dionysius docet, non est Dei corrumpere, sed conversare naturas: *melius esse iudica*, ut verbis utar d. Augustini, *de malis bona facere, quam nulla mala esse permittere*. Et hic est tertius modus, et postremus, quo in peccatis locum providentia Dei habet. Quare tu pateris domi tuae ligna comburi? Quia vides maiora bona indebiti nasci, quam sit damnum illud paucorum lignorum: nempe inde coquuntur cibi, calefiunt homines, illustratur domus. Pari ratione Deus numquam peccata ulla esse sineret, nisi tam esse potens ut valeret, tam prudens ut sciret, tam bonus ut vellet maiora bona ex iis effice-

re. Quod maius malum esse potuit, quam tot prophetas, tot apostolos, tot martyres, et Christum ipsum verum Filium Dei occidi? Num Deus impedire non potuit? Facillime. Sed noluit. Et nunc quantam gloriam et felicitatem ipsis, qui passi sunt, quantam laudem et honorem Deo, pro quo passi sunt, quantam salutem, quanta commoda, quanta emolumenta toti mundo mortes et passiones eorum attulerunt? Nec unquam Ecclesia persecutiones ethnicorum vel haereticorum passa est, quin effecta sit clarior, illustrior, melior, doctior, vigilantior, ac demum tamquam aurum in fornace purior non exierit. Quae cum ita sint, hoc etiam tempore auditores, licet omnia sacra et prophana misceri, et rursum ac deorsum ferri videamus, sperandum est tamen, cum non sit abbreviata manus Domini, ex tantis malis magnum aliquod bonum Deum effecturum, et post tam saevas tempestates et procellas aliquando quietem et serenitatem redituram.

PARS SECUNDA.

Duas esse dicebamus quasi vias, vel portas, quibus ad nos ingrediuntur tribulationes, providentiam Dei et peccata nostra. De priore iam diximus, nunc de posteriore dicamus. Homo igitur, si naturam eius dumtaxat considerare velis, talis initio creari debuit vel certe potuit, quales sunt res caeterae, quae secundum legem divinae providentiae aerumnis, et calamitatibus, et ipsi morti obnoxiae sunt: cum semper infirmior ac debilior a potentiore et fortiore consumatur: sed tamen voluit Deus singulari gratiae beneficio hominem ita creare armatum atque instructum, ut posset, si vellet, et morte et miseriis esse superior. Itaque sicut carnes, quae natura sua facile corrumpi solent, arte quadam condiuntur sale et conservantur: sic etiam hominem per se ac natura sua mortalem et fragilem, Deus mirabili quodam artificio gratiae suae sale ita condivit, ut si salem illum retinere vellet, neque unquam moreretur, neque ullas aerumnas vel calamitates pateretur. Poterat vero salem retinere, si mandatum, quod acceperat, quod unum et facillimum erat, conservare voluisset. Quis hoc docet? Spiritus sanctus. Sic enim loquitur apud Ecclesiasticum. *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui: adiecit mandata et praecepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te.* Verum noluit Adam servare mandata. Quid igitur Deus? Itane, inquit, durum est tibi salem retinere? Non vis mandata servare, nec illa conservabunt te. More igitur rerum caeterarum naturae tuae relictus corrumperis, et putresces. Nam *pulvis es et in pulverem reverteris.* Atque eo die totum humanum genus una sententia morti adiudicatum est. Magnum profecto iudicium, et quod unum abunde sufficeret, si oculos cordis apertos et purgatos haberemus, ad omnem peccati gravitatem et magnitudinem aperiendam. Severa illa sententia fuit, qua Deus Pharaonem cum omnibus curribus, et equitibus suis, ita fluctibus Erithraei maris involvit, ut ne unus quidem evaserit: severior adhuc fortasse illa, qua Sodomam et Gomorram et alias nonnullas civitates igne et sulphure demisso de coelo conflagrare voluit: severissima vero illa, qua totum orbem temporibus Noe, et omnes homines, qui tunc videbant iis exceptis, qui in arca erant, aquis diluvii interfecit; sed nulla sententia, nullum iudicium cum isto comparari potest, quo propter unum Adae peccatum omnes homines, qui unquam futuri essent, etiamsi mundus mille myriades annorum permaneret, certissima morte condemnati sunt. Grande certe peccatum immane scelus, quod tam severa atque atroci sententia puniri debuit. Scribit quidem Galenus, nescio quem extitisse, qui se remedium contra mortem habere profiteretur: at ille idem seipsum suo remedio liberare non potuit. Scribit quoque Tertullianus, Menandrum haereticum iactare solitum fuisse, omnes qui suo baptismo abluerentur, mox evasuros immortales. Verum ne ipse quidem suo tam potenti baptismo mortem suffocare potuit. Nam et ipse mortuus est, et discipuli eius omnes mortui sunt: nec solum isti, qui mille mortibus digni erant, sed omnes etiam patriarchae, omnes prophetae, omnes apostoli mortui sunt. Magnus ille Ioannes, quo *maior inter natos mulierum non surrexit*, mortuus est. Ipsa Deipara Virgo, omnium rerum creatarum longe optima et sanctissima mortua est. Enoch et Elias nondum mortui sunt, sed morientur tamen. Denique Filius Dei, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*, tamen propter aliena peccata et ipse mortuus est. Quare quicquid stulti homines vaticinentur et somnient, nihil certius nobis esse potest, quam quod cum nascimur, sententiam mortis nobiscum adferamus, et simus omnes similes illis aegrotis, de quorum vita medici omnes iam desperaverunt, sed solum variis potionibus aluntur et sustentantur, ut unum aut alterum diem diutius vivant, et vel testam entum facere vel peccata confiteri sacerdotibus possint. Ita enim nos omnes, non ideo comedimus, bibimus, dormimus, ut nunquam moriamur: id enim fieri non potest; sed ut ad paucos dies vitam nostram producamus, atque interim operibus bonis, eleemosynis, ieiuniis, precibus, nos ad mortem praeparemus: ut quemadmodum piratae in medio mari a satellitibus regis comprehensi ad littus perducuntur, ut in patibulis ibi suspendantur, spem vitae longioris non habent, quam sit spatium illud maris inter navem et littus interiectum: ita nos omnes, qui mare saeculi huius navigamus, quasi piratae quidam a ministris divinae iustitiae iamdudum comprehensi, captique tenemur, et cum ad certum quemdam locum aetatis nostrae pervenerimus, ibi sine dubio absque ulla misericordia trucidamur. Et nos hoc scimus, auditores, et tamen in itinere tam funesto libet cantare, libet saltare, libet iocari, libet inebriari, libet luxuriari. Vae miseris nobis. Quid faceremus, si non ad mortem, non ad iudicium illud horrendum et formabile, sed ad convivium vel ad nuptias pergeremus?

Habemus igitur, peccatum primi hominis fuisse, quod morti immanissimae, et teterrimae belluae aditum aperuit, quod etiam divinae Scripturae non tacent: *Per unum hominem*, inquit apostolus Pau-

lus, *peccatum in hunc mundum intravit*, *et per peccatum mors*, *et ita in omnes homines mors pertransiit.* Et in libro Sapientiae loquitur Spiritus sanctus, et ait: *Deus creavit hominem inexterminabilem. Invidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Et rursum; *Deus*, inquit, *mortem non fecit*, *nec laetatur in perditione vivorum* : *sed impii manibus et verbis accersierunt illam*, quasi dicere velit, non cupit Deus, ut homines moriantur, sed tamen recte se habet fustis super dorsum asini et aptissime perdent fures in patibulis. Itaque sicut iudex non mentitur, cum ait latroni, non ego te latro suspendo, sed furtum tuum est, quod te agit in crucem: sic etiam Deus, licet impios et nefarios homines morte damnaverit, rectissime tamen dicitur, mortem non fecisse, propterea quod nunquam eam in humanum genus immisisset, nisi antea homo peccasset. Iam vero quod de morte dictum est, idem de fame, siti, de frigore, de morbis, de vulneribus, de aliis aerumnis et calamitatibus potest ac debet intelligi. Siquidem omnis exercitus tribulationis, ducem suum atque imperatorem sequens, mortem videlicet, per eamdem peccati portam ad nos venit, et sicut de morte legimus in Apostolo, *Stipendium peccati mors* : ita de tribulationibus caeteris legimus in Proverbiis, *Miseros facit populos peccatum.* Magnus Basilius, et qui eum sequitur d. Ambrosius, rosas sine spinis ante peccatum fuisse confirmant; postea vero quam propter peccatum terrae dictum est, *Maledicta terra in opere tuo* : *spinas et tribulos germinabit tibi*, natas quidem esse spinas sine rosis, sed non rosas sine spinis. Ex quo intelligimus, si primus homo non peccasset, habituros nos fuisse sine spinis, sine ulla molestia virentes rosas, multas et magnas voluptates: postea vero quam peccavit, posse quidem nos tribulis, hoc est, tribulationibus variis sine ullo genere florum, hoc est, consolationis abundare; sed ullo flore, ulla delectatione frui, quae spinam suam molestia admixtam non habeat, nullo modo posse. Ante peccatum, via quae ducit ad coelum quasi planities quaedam florentissima et pulcherrima : nunc vero post peccatum, mons est arduus et praeruptus, spinis, feris, latronibus plenus.

Verum enimvero, auditores, aequum non est, et solum de primo nostro parente conqueramur: enim propter illud primum, et unum Adae peccatum dumtaxat, sed etiam propter innumerabilia, quae addidimus et addimus quotidie, tribulationes ad nos veniunt. Legite sacras omnes et ecclesiasticas historias, et aperte videbitis, nullas unquam persecutiones, nullas afflictiones, nullas plagas, nulla flagella in ecclesia extitisse, quibus aditum hominum peccata non praebuerint. Afflixit Deus olim gentem Hebraeorum, nunc per Philistaeos, nunc per Madianitas, nunc per Assyrios, nunc per Romanos: at semper ante peccaverant, et Deum ad iracundiam provocaverant, ut liber Iudicum, libri Regum, liber Tobiae, liber Iudith et libri omnium Prophetarum docent. Afflixit olim Deus Ecclesiam Christianorum per Nerones, per Domitianos, per Decios, per Diocletianos, per alios tam multos et tam acerbos persecutores: at ex b. Cypriano et ex Caesariensi Eusebio dominica superiore ostendimus, earum omnium persecutionum causam fuisse vitia christianorum. Afflixit Deus olim Africam, Italiam, Hispaniam, Galliam, partim per Hunnos, partim per Wandalos, partim per Gothos: at eas plagas peccata hominum exegisse, cum d. Augustinus in epistola, quae est de afflictionibus piorum, tum Victor Africanus in libro de Wandalica persecutione, constanter affirmant. Afflixit olim Deus, et nunc etiam frequenter affligit populum suum, modo fame, modo bello, modo peste, modo grandine aut pruinis, modo terrae motibus modo aquarum eluvionibus: at horum omnium causam esse peccata, Magnus Basilius et d. Gregorius Theologus luculenter ostendunt. Afflixit Deus Ecclesiam Graecam per immanes illas et truculentas belluas imperatores vel tyrannos potius Turcarum: at quis ignorat, Graecos in Spiritum sanctum fuisse et esse blasphemos? et cum in Conciliis Lateranensi, Lugdunensi, Florentino errorem suum apertissimis Scripturarum testimoniis convicti revocaverint, semper tamen ad vomitum suum, more canum, rediisse? Quis nescit Graecorum superbiam nunquam aequo animo Romano Pontifici pastori ac doctori universorum obtemperare potuisse? Quis item ignorat, apud eos ebrietatem, comessationes, saltationes, aliasque insanias semper regnasse? Et quomodo adhuc haeresis et schisma et corrupti mores apud eos manent, ideo etiam virga Dei et flagellum super eos manet.

Sed ut ad nosipsos tandem veniamus, afflixit Deus et affligit tot plagis calamitosam hanc provinciam, ut pestem, penuriam, bellum quae alias seorsim mitti solent, uno tempore in nos irruisse videamus. At nimis est coecus, qui causas horum malorum non videt. Non est, quod elementa vel sidera vel homines vel daemones accusemus, cum radix amara tribulationum nostra dissolutio, atque socordia in conservanda et tenenda fide, nostra corrupta ac depravata vita, qua spiritum fere extinximus, nostra scelera atque flagitia, quibus graviter offendimus, fuerint. Nunc enim nihil novi nobis accidit, olim haec praedicta et praenunciata nobis sunt. *Si autem*, inquit Spiritus sanctus per os David, *dereliquerint filii tui legem meam et in iudiciis meis non ambulaverint*: *si iustitias meas profanaverint*, *et mandata mea non custodierint*; *visitabo in virga iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum.* Et apud Aggaeum; *Haec dicit Dominus exercituum*; *Ponite corda vestra super vias vestras* : *Seminastis multum et intulistis parum*: *comedistis et non estis saturati*: *bibistis et non estis inebriati* : *operuistis vos et non estis calefacti*: *et qui mercedes congregavit*, *misit eas in sacculum pertusum. Respexistis ad amplius*, *et ecce factum est minus*, *et intulistis in domum*, *et exsufflavi illud. Quam ob causam dicit Dominus exercituum? Quia domus mea deserta est*, *et vos festinastis unusquisque in domum suam*: *propter hoc super vos prohibiti sunt ne darent rorem*, *et terra prohibita est*, *ne daret germen suum*, *et vocavi siccitatem super terram*, *et super montes*, *et super triticum*, *et super vi-*

num, et super oleum et quaecumque profert humus: et super homines et super iumenta et super omnem laborem manuum. Alloquitur propheta sanctus populum Hebraeum, eumque vehementer reprehendit, quod cum de ea captivitate Babylonis rediisset, et primum omnium de aedificanda domo Dei cogitare debuisset, ipsi de suis privatis rebus, de suis domibus, de suis vineis, de suis facultatibus cogitavit. Atque ea de causa demonstrat posteriorem calamitatem penuriae ac sterilitatis accidisse. Quae tota reprehensio utinam in nos, atque in nostra tempora non aptissime conveniret, auditores. An obliti estis ante paucos annos similia iis, quae nunc patimur, huic toti provinciae accidisse? an etiam simul non recordamini, quam celeriter tanti motus et tumultus conquieverunt? Quid igitur cessante tribulatione agere debuissemus? Certe unusquisque pro virili sua parte, emendationi morum, conversioni haereticorum, ecclesiae denique aedificationi operam dare debuimus ut suus cultus atque honor Deo imprimis, deinde sanctis sacramentis, templis, altaribus redderetur. Sed numquid fecimus: Numquid non festinaverunt omnes in domos suas, et domus Domini deserta est? Quis damna temporalium bonosum primo quoque tempore resarcire non voluit? At fidei et religionis de morum et pietatis damnis, quam pauci solliciti fuerunt? Cui domus eversa et combusta fuerat, numquid eam iterum aedificavit? Cui arbores succisae numquid eas iterum plantavit? Cui pecora vel iumenta sublata, numquid ea iterum sibi comparavit? At num aliqui de instauranda ecclesia, de sanandis haereticis, serio cogitaverunt? Num qui beneficia male parta habebant, ea restituerunt? Num qui de beneficiis ecclesiae vivunt, et qui nihil agunt pro ecclesia, nunc saltem horas canonicas legere inceperunt? Num festi dies, ut Christianos decet, non conviviis, et lusionibus, sed sanctis precibus et lectionibus iam celebrantur? Num avaritia, impudicitia, simonia, ebrietas, aliaque tam multa vitia, quae nobis antea dominabantur, nunc tolluntur vel saltem minuuntur? Num hoc sacrum et venerabile quadragesimae ieiunium sancte et religiose servatur? Exposuerunt quidem episcopi vestri sancte et sapienter in sua Mechliniensi synodo, sine periculo lethalis criminis sacrosanctum hoc ieiunium non posse violari, sed quam multi enumerantur Lovanii, qui sine ullo scrupulo, solemnissimum, antiquissimum, celeberrimum, saluberrimumque hoc ieiunium temerare non metuunt?

At inquis, imo vero, vel omnes vel pene omnes ieiunamus: nam et a carnibus atque ovis nos abstinemus, et semel dumtaxat prandemus in die. Ita est, fateor, semel prandetis; sed coenatis etiam semel. Minime vero, inquis. Nec enim coena, sed coenula vocantur, quam ad vesperam sumimus. At coenula ista vestra, si talis est, qualem audio, non minus violat ieiunium, quam si vocaretur coena. Intelligo enim apud plerosque hoc solum differte coenulas a magnis coenis, quod in coenulis non totae mappae super mensas extenduntur: alioqui et panis, et ficus, et uvae, et pisces, et olera et alia permulta in coenulis istis comeduntur, atque interim ieiunium sacrosanctum irridetur, et *propter escam* perit anima, pro qua *Christum mortuus est.* Quid igitur, si rursum plagae, rursum flagella, rursum tribulationes nobis immittuntur? Nam si prioribus erudiri atque emendari voluissemus, certe posterioribus opus non fuisset.

Quamobrem, auditores, si cessare cupimus tribulationes, ad radicem securim ponamus, emendemus vitam, corrigamus mores, expiemus peccata, serio et ex animo convertamur ad Deum, et tum sine dubio, qui nos iuste pro peccatis afflixit, idem ipse pro misericordia et benignitate consolabitur, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO III.

DE TRIBULATIONE

De fructibus tribulationum haec tertia agit oratio. ***Atque in primis explicatur, quomodo tribulatio secundum triplicem respectum bonitatem aut malitiam sortiatur, quae in progressu diligenter enucleantur. Hinc fructus malus tribulationis, quem in mala terra producit, triplex assignatur. Primus est jactura bonorum temporalium, ubi multos ob solam apprehensionem falsi mali affligi ostenditur. Secundus est lapsus in omnia vitia, cujus rei potissima docetur esse causa impatientia, quod in ethnicis, fidelibus et omni genere peccatorum probatur. Tertius est obstinatio in malo, quae et illa originem suam impatientiae debet. Descenditur deinde ad enumerandos fructus bonos, quos tribulatio in mala terra profert, quorum itidem tres. Primus, quod per tribulationes a certis flagitiis prohibeantur improbi. Secundus, quod ex providentia Dei illustrant, aliisque exemplo sint, uti historiis sacris et profanis confirmatur. Tertius, quod insuper misericordiam et justitiam divinam arguant quod exemplo solis explicatur et suis rationibus stabilitur.***

Parte secunda quinque indicantur modi, quibus Dei providentia bonorum et malorum vitam gubernare posset, et cur ultimo, quo bonis et malis indifferenter bona vel mala indulget, in hoc mundo potissimum utatur, et cur vicissim non caeteris uti velit, causae assignantur. Praeterea quatuor adferuntur causae, quare Deus impiis saepe bona temporalia, etsi non donat, tamen permittit: quarum prima est, ob libertatem arbitrii nobis congenitam. Secunda, ob inexhaustam Dei misericordiam, qua variis modis homines ad se trahit. Tertia, ob justitiam divinam, quam tribus modis exercet. Quarta, ob electorum utilitatem. Tandem spiritualium bonorum, quae non nisi bonis contingunt, praestantia declaratur, similibusque et exemplis illustratur.

Antequam de fructibus tribulationis, auditores optimi dicam, ea quae hoc tempore dicenda arbitror, quaeque suo jure postulat ordo nostrae disputationis, exponam breviter; quemadmodum fructus, vel semper bonos vel semper malos, vel nunc quidem bonos, nunc vero malos arbor tribulationis pariat. Etenim aliter de tribulatione judicamus, cum eam secundum se ac naturam suam, et ut a peccato procedit, inspicimus: aliter cum ad ejus auctorem Deum, providentiamque divinam mentem animumque convertimus: et aliter cum ad terram, in quam cadit, hoc est, homines quos ea vel punit vel probat, consideramus. Et si quidem ipsa secundum se ac naturam suam inspiciatur, cum nihil sit aliud quam malum, quam dolor, quam molestia, calamitas, afflictio, quae aliud malum, peccatum videlicet, consequitur, certe nisi malos fructus parere non potest: *Nec* enim *potest arbor mala bonos fructus facere.* Si vero tribulationis auctor Deus cogitetur, cujus providentia *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter,* et quem optimum et justissimum esse nemo tam est improbus, qui negat, nemo tam imperitus, qui ignoret, tribulationis fructus, nisi boni esse non possunt: *nec* enim *potest arbor bona malos fructus facere.* At si terrae varietatem, in quam tribulatio cadit, hoc est, homines bonos vel malos, ad quos mittitur, consideremus, tum pro terrae varietate, varios esse videbimus fructus tribulationis: siquidem una atque eadem tribulatio, idem morbus, eadem inopia in homine probo, qui ex tribulatione proficere studet, (quam bonam terram hoc loco nominamus) optimos et dulcissimos fructus facit: in improbo vero, qui nec ad horam patientiam conservare novit (quam malam terram esse dicimus) fructus pessimos et amarissimos producit.

Ut igitur ab his posterioribus, quae brevius et facilius ostendi possunt, ordiamur, primus amarus fructus tribulationis, quem omnes satis per se noverunt, est jactura ac detrimentum bonorum temporalium. Nulla enim tribulatio est quae vel opes, vel honores, vel sanitatem, vel parentes, filios, fratres, amicos, vel certe otium, pacem, quietem, tranquillitatem animi non tollat. Interdum enim inveniuntur quidam, qui bonis externis et corpore ita florent, ut in eorum pectoribus nullus locus tribulationi esse posse videatur: sed interim aliqua falsa opinione dedecoris, vel alterius mali, quod se pati credunt, re autem vera ipsi sibi fingunt, et apud se animo et cogitatione vehementer exaggerant, magis cruciantur ac torquentur, quam omnes aegri et mendici suis morbis et doloribus. Exemplum habemus in libro Esther, ubi legimus, Aman fuisse unum de primis principibus regni Persarum, qui cum opibus abundaret, afflueret voluptatibus, gradu honoris et dignitate omnibus ejus regni principibus anteiret, prole numerosissima et pulcherrima felicissimus haberetur, denique auctoritate et gratia tantum apud summum illum

orbis Monarcham valeret, ut cum ille parentem suum appellaret: tamen quoniam Mardochaeus quidam Judaeus, et transeunti non assurgebat, neque pileum honoris gratia deponebat, se miserrimum atque infelicissimum esse putabat, atque eo dolore stimulatus, neque noctes, neque dies quiescebat. Ita igitur tribulatio etiam ditissimos et potentissimos quandoque vexat.

Alter fructus multo adhuc peior et acerbior, est lapsus quidam miserabilis, sive praecipitium potius in omne genus vitiorum. Si quidem haeresis, desperatio, furta, adulteria, sacrilegia, peccata caetera inde fere nascuntur omnia, quod nesciant homines tempore tribulationis patientiam conservare. Quare tam multi olim inter ethnicos cum Democrito et Epicuro divinam providentiam tollebant? Quia cum viderent aliquando sceleratis omnia ad votum succedere; secus autem sibi, et aliis, quos pios et probos esse existimabant, et simul ejusmodi tribulationem aequo animo ferre non possent cogitare incipiebant; Haec non bene se habent: si ulla esset in mundo Dei providentia, quomodo res humanae non aliter gubernarentur? Ergo fortuna et casus dominantur in rebus. *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur.* Neque enim solum ethnici, sed etiam populus Dei aliquando propter tribulationem de providentia dubitavit. Legimus enim populum Hebraeum cum aquae penuriam pateretur, dicere incepisse: *Estne Dominus in nobis an non*? In libro quoque Judicum, cum Madianitae, qui erant homines feri et silvestres, et per agros incerta sede vagabantur, quod etiam Scythae et Arabes facere dicuntur: cum, inquam, Madianitae essent hostes Hebraeorum, et annis singulis ad initium aetatis regiones eorum cum omnibus armentis et gregibus suis ingrederentur, et omnia quaquaversum more locustarum devastarent, apparuit Angelus Gedeoni, atque ait: *Dominus tecum virorum fortissime.* Cui mox ille respondit: *Obsecro, mi Domine, si Dominus nobiscum est, cum ergo apprehenderunt nos haec omnia? Ubi sunt mirabilia ejus, quae narraverunt patres nostri*? Quid? quod propheta de seipso scribit: *Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns. Quia non est respec us morti eorum et firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non sunt; et cum hominibus non flagellabuntur. Et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum et lavi inter innocentes manus meas? Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis*? Parum, inquit, abfuit, quin ego quoque videns tam praeclare cum peccatoribus agi, in errorem inciderem, et iam poenitere inciperet, quod justitiam atque innocentiam tanto studio quaesivissem.

Deinde quaenam, quaeso, fuit origo caeterarum haeresum? An non meministis quantam multitudinem haeresiarcharum anno superiore, hoc ipso tempore vobis ostenderim, qui non alia de causa novas haereses condiderunt, quam quod episcopatum obtinere in Ecclesia Catholica non potuerant? Itaque illis omnibus ambitio tribulationem generabat. Angebantur, cruciabantur, torquebantur, ardebant ascendendi et praesidendi desiderio. Quia vero cupiditatem illam, neque in ecclesia catholica explere poterant, neque virtute humilitatis et patientiae coercere didicerant, inde quasi amentes ac furentes de ecclesia sese eiiciebant. En quam facile tribulatio de providentia dubitare facit?

Sed parum esset, si solum fides providentiae propter tribulationem in discrimen adducerentur, nisi etiam caetera omnia vitia ex isto fonte redundarent. Nam cur tam multi omnibus saeculis inventi sunt fures? quia pauci tribulationem, quam parit inopia, ferre sciunt. Cur tam crebra ubique patrantur homicidia? Quia pauci tribulationem, quam parit iracundia, tolerare noverunt. Cur tot passim admittuntur stupra, incestus, adulteria, sacrilegia? Quia tribulationem carnis, stimulos videlicet concupiscentiae, et daemonum tentationes pauci superare didicerunt. Cur nonnulli interdum contra omnem rationem propensionemque naturae tibi manus inferunt, seque ipsos occidunt? Quia vincendarum tribulationum artem non tenent, sed veluti quidam equi, qui ad quamlibet umbram exterrentur, ut saxum vel truncum declinent, in quaevis praecipitia se proiiciunt: ita ipsi calamitatem praesentem non valentes ferre, nihil cogitant, quo tandem devenient, si seipsos interimant; sed clausis ad caetera omnia oculis id unum spectant, ut se a tribulatione praesenti quocumque modo eripiant, maluntque a seipsis per mortem fugere, quam tribulationem non fugere, quamquam eo modo fugiendo in aliam tribulationem incidant, a qua fugere numquam valebunt. Postremo, quod multi maledicta et contumelias in Deum et sanctos evomant, quod magos et divinatores adeant, quod daemonum opem implorent, seque illis tradant, quid aliud, quam fructus amari et venenati sunt, quos arbor tribulationis de radice peccati procedens in agro sterili ac lapidoso impii pectoris producit?

Iam tertius ac postremus fructus tribulationum omnium pessimus et acerbissimus, obstinatio quaedam est, atque obduratio cordis in malo, atque adeo verissimus et certissimus gradus ad gehennam. Nam quemadmodum lutum, quo magis radiis solis excoquitur, eo magis duratur, cum caetera fere omnia ad solem atque ignem admota mollescant, sic etiam homines impii, qui cor non carneum, sed luteum vel lapideum habent, quoad ad ignem tribulationis admoventur propius, eo saepe indurantur magis. Cujus rei exemplum illustrissimum in Pharaone habemus qui quanto magis flagellabatur, tanto magis indurabatur, donec regnum et filium et vitam et animam amisit. Hi sunt igitur fructus tribulationis, cum in malam terram cadit; spoliat primum temporalibus bonis, deinde trahit atque impellit in omne genus vitiorum, postremo cordis obstinationem operando recto tramite ducit ad gehennam.

Sed quamquam arbor ista tribulationis, auditores, nihil umquam boni pareret in mala terra, si solum ex ipsa terra succum atque alimentum traheret quia tamen de coelo etiam irrigatur, et rorem percipit providentiae divinae, propterea nonnullos etiam bonos fructus in mala terra aliquando producit. Nam et revocat homines impios a certo ge-

nere peccatorum,et providentiam divinam illustrat ad magnam aliorum hominum utilitatem, et misericordiam atque justitiam Dei quam longe lateque pateant, ostendit.

Incipiamus a primo. Dico impios homines per tribulationem impediri a certo genere flagitiorum, tametsi in alia quaedam per eamdem tribulationem impellantur. Duo sunt genera peccatorum: quaedam tunc potissimum perpetrantur, cum animus premitur, atque in angustiis et amaritudine quadam se esse videt, qualia sunt odium,ira, invidentia, blasphemiae, homicidia, et haec quidem tribulatione ut plurimum non minuuntur, sed crescunt. Alia sunt flagitia, quae cordis dilatationem atque expansionem, gaudium et laetitiam exigunt, ut crapula, ebrietas, luxuria, saltationes, cantus lascivi, lusiones omnes, atque haec sunt, quae tribulatione tamquam severo aliquo judice vel censore adveniente, aut cessant omnino aut saltem magna ex parte minuuntur. Qui enim gravi aliqua tribulatione vexantur, neque tempus, neque animum habent luxuriandi, saepe etiam neque facultatem. Cur hoc anno Lovanii, Mechliniae, Antuerpiae atque in aliis multis hujus provinciae celeberrimis oppidis, solitum furorem atque amentiam bacchanaliorum non vidimus? Cur nulli in plateis occurrebant ebrii? nulli larvati,nullae audiebantur citharae, nulli cantus? Cur nullae agebantur comoediae? Cur rara, eaque sobria convivia? Quis istam sapientiam et sobrietatem tantos populos tam repente docuit? An non domina tribulatio? Certe omnes hujus provinciae doctores et concionatores quamvis eruditi et diserti, etiamsi diebus singulis contra bacchanalia disputare vel declamare voluissent,numquam tantum perfecissent, quantum brevi tempore tribulatio perfecit. Hunc igitur optimum et suavissimum fructum de arbore amara tribulationis, ille nobis produxit,qui elicere novit *mel de petra oleumque de saxo durissimo.*

Veniamus ad alterum fructum. Quid praeterea tribulatio facit, cum in malam terram cadit? Illustrat, ut dicebamus, providentiam Dei. Nam cum est aliquis homo nefarius et sceleratus, qui vel usuris dives effectus est vel multa ecclesiastica beneficia per simoniam acquisivit, vel concubinam aut meretricem alit, vel superbe ac tyrannice cum omnibus se gerit, si is casu aliquo in gravem tribulationem incidat, et mendicus ac miser de divite et florente fiat, tunc omnes, qui eum noverunt, dicere inter se incipiunt, en videtis Deum esse in hoc mundo et judicia ejus non semper dormire. Itaque unus punitur et mille trepidant,mille admonentur, mille corriguntur. Denique facit Deus id, quod judices hujus mundi facere solent. Nollent judices ullum esse furem et homicidam, qui ultimo supplicio afficiendus esset, tamen quia oportet justitiae satisfacere, cum aliquis reus illis offertur dicunt: Perditus iste homo omnino debet mori. Quando igitur eum juste liberare non possumus, faciamus, ut publice et cum solemnitate moriatur, ut si caeteris in vita non profuit, saltem aliquid prosit in morte. Itaque primum diem nundinarum expectari jubent, quo maximi concursus hominum ad urbem fieri solent. Deinde in medio foro conspicuum atque editum theatrum extrui, tum circa meridiem bis aut ter pulsari maximam campanam totius civitatis; et tum demum in conspectu totius populi producunt reum, eumque manu carnificis cum ignominia, et cruciatu mactant. Pari ratione Deus interdum aliquos manifesta ac publica tribulatione punit, ut caeteri omnes eorum exemplo moveantur et corrigantur. Exempla hujus rei pene sunt infinita in scripturis sanctis.Ita enim Pharaonem, ita Core, et Dathan et Abiron, ita Nabal Carmelum, ita Iezabel uxorem Achab, ita Antiochum et Herodem legimus fuisse punitos. Sed neque ethnicis exempla sua defuerunt, quibus providentiam et judicia Dei pene manibus tangere ac sentire potuerunt. Scribit Gregorius Nissenus initio libro de Providentia,poetam quemdam nomine Ibycum apud Ethnicos fuisse, qui *cum a quibusdam clam occideretur, et nullum, neque adiutorem neque testem insidiarum haberet, grues forte supervolantes intuens,dixit: O grues indices estote quaeso, necis meae.* Contigit vero non diu post,ut cum homicidae illi Corinthi publico spectaculo interessent, iterum grues supervolarent, quos illi cum vidissent ridendo inter se dixerunt; Ecce ultores Ibyci. Quidam autem eorum, qui prope illos in theatro assederat, quique Ibycum interemptum fuisse non ignorabat, retulit ad principem, quod audierat. Mox illi comprehensi et quaestionibus admoti crimen confitentur, et extremo supplicio afficiuntur. Scribit quoque Eusebius Caesariensis, in historia veterum ethnicorum extare,cum lex esset, quae sacrilegos aut praecipites ex alto deiici, aut in mari submergi, aut igne cremari juberet, cumque tres simul perditi homines, Philomelus, Onomarchus et Phaylus Delphicum templum spoliassent, omnes brevi tempore secundum legem divinitus dedisse supplicia. Unum enim cum per aspera scanderet loca,praecipitem decidisse,atque ita esse extinctum: alterum cum secundum littus maris equitaret in profundo lapsum una cum equo periisse, porro tertium sacro igni eodem tempore esse consumptum. Quae omnia quis nisi amens casu accidisse putabit? Quid? Omnes tres iisdem temporibus propter idem delictum, non aliis suppliciis, quam lex volebat, esse punitos, nonne apertissime providentiam Dei scelerum et flagitiorum ultricem esse clamat?

Neque vero providentiam solum, sed etiam misericordiam et justitiam Dei tribulatio illustrat,quae erat tertius et postremus fructus, quem in mala terra producit. Deus enim ut b. Augustinus scribit persimilis esse videtur soli, qui toti mundo prodesse cupiens, omnia loca sua luce complet, sed interim tamen, sicut oculos puros, sanos, vegetos, fortes habenti blandius et tranquillius apparet; ita in oculos aegros, et lippos,quasi tela aspera jaculatur: sic etiam et Deus, qui natura sua optimus et liberalissimus est, initio ingredi in animos nostros et eos totos luce suae bonitatis perfundere, ac donis et charismatibus divinis implere desiderat; verum, ut videt animam perversam refugere, lippos oculos claudere, ad bona creata converti, tum demum et ipse quodammodo pervertitur: sicut in Psalmo legitur: *Cum sancto sanctus eris, et cum*

perverso perverteris, hoc est ita se gerit, ita hominem punit ac tribulat, ut asper et perversus videatur. *Quam bonus Israel Deus*, inquit David ; sed quibusnam? *his, qui recto sunt corde*. Illis enim suavis et bonus est Deus qui recto sunt corde, qui optime cum regula divina consentiunt, quibus omnia placent, quique omnia probant, quae placent et probantur Deo. At vero iis, qui perverso ac distorto sunt corde, non potest regula rectissima cordis divini non dura atque aspera videri. Sed haec est lex aeterna, haec est justitia, haec est aequitas, ut mali male pereant, et amarum illis detur qui dulce recusant: et qui nolunt benedictionem elongetur ab eis. Et sicut unus clavus altero clavo truditur; et qui venenum hausit, altero veneno curatur; ita venenum culpae veneno poenae tolli debet. Et quoniam pro mensura morbi mensura medicinae sumatur necesse est, idcirco tamdiu tribulatio durat, quamdiu peccatum durat. Hinc enim damnatorum tribulatio in gehenna non finitur, quia peccatum eorum numquam finitur. O utinam ad hanc severam Dei justitiam oculos aliquando converteremus. Quis esset ille judex tam crudelis, tam saevus, tam inhumanus, qui reum aliquem fractis omnibus membris in rota, vel ad ignem ferreis catenis alligatum multos dies vivere sciret, et quotidie cum videret, quotidie audiret, et tamen non misereretur? At hoc ipsum non crudeliter, sed juste facit Deus. Semper enim gravissime foetet in naribus ejus peccatum damnatorum, *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*. Idcirco neque Deus, neque angeli, neque sancti unquam damnatorum miserentur. Aspice sanctum Abraham adeo ille erat mitis, et misericors, cum hic in terris viveret, ut sexies pro Sodomitis supplicaverit: nunc vero post mortem, quia justitia regnat, nec pro uno divite epulone vel semel unum verbum loqui voluit. Habetis igitur qui sint fructus tribulationis, cum forte in malam terram cadit. Paulisper quiescamus.

PARS SECUNDA.

Exposuimus, cur Deus tribulationibus impios quandoque flagellet: nunc quoniam eadem est disciplina contrariorum, exponemus breviter, cur etiam aliquando multa bona iisdem largiatur. De tribulationibus vero et prosperitatibus justorum dominica proxima Domino volente, disserere incipiemus.

Quinque modis poterat providentia Dei vitam justorum atque impiorum in hoc mundo gubernare: vel ita ut justis semper bona, impiis semper mala tribueret: vel contra ut justis semper mala, impiis semper bona: vel ut tam justis, quam impiis semper mala: vel tam justis, quam injustis semper bona: postremo, ut nullis sive justis sive impiis, aut semper bona aut semper mala; sed confusione ac per mixtione quadam, et justis modo bona modo mala, et impiis modo bona modo mala largiretur. Ex his quinque generibus sive formis gubernationis, quamquam nulla iniqua poterat videri: et prima non modo non iniqua, sed optima et justissima erat, ut videlicet omnibus justis semper bona; omnibus impiis semper mala tribuerentur, eaque utitur Deus, (ut Gregorius Theologus ostendit) in omnem aeternitatem, in futuro saeculo, ubi nulli boni non semper beati; nulli mali non semper miseri et infelices erunt: tamen postremam tamquam aptissimam praesenti rerum statui, Deus elegit, ut videlicet bona et mala ita confunderet, ut neque res adversae neque prosperae justos aut injustos, satis aperte demonstrarent. *Quis novit*, inquit in eodem loco Nazianzenus, *utrum hic propter malitiam plectatur, ille vero propter virtutem extollatur, et non potius e converso hic propter malitiam exaltetur, quo gravius etiam cadat; ille vero propter virtutem tamquam aurum in camino probetur? Alius igitur in his audax sit et confidens, seu potius nemo sit. Ego omnino supplicium, quod hic irrogatur, pravitatis adscribere non audeo, quemadmodum nec pietati remissionem malorum. Nam est quidem nonnunquam adversitas improborum, et prosperitas bonorum at non semper nec omnino.* Haec ille. Porro hujus rei, auditores, ratio est, quod status praesens status fidei sit. Nam fide justificamur, ex fide vivimus, per fidem ambulamus, fidei vero status hoc exigit, ut ratio, qua regimur et gubernamur, neque nimis perspicua, neque nimis obscura sit; sed medio quodam modo se habeat, sicut media est aurora inter tenebras noctis et lucem meridiei. Nam si nimis esset clara, non indigeremus fide: si nimis obscura, facile perderemus fidem.

Prima igitur illa ratio gubernandi, ut omnes pii semper floreant, omnes impii in aerumnis et calamitatibus semper versentur, nimis aperta et perspicua est, atque hoc tempore idcirco minus idonea. Siquidem impii, si ita mundus regeretur, salutem desperarent, vel solum timore poenae atque spe praemii temporalis Dei legem servarent. Deus vero non servorum, sed liberorum Deus esse vult neque coactis atque invitis, sed spontaneis et promptis obsequiis delectatur. Itaque ut intelligant homines bona et mala ista temporalia, non esse ultimum praemium ac poenam virtutum ac vitiorum: nec semper bonis istis caducis consolatur justos, nec semper contrariis malis castigat et punit injustos.

Iam vero tres, quae sequuntur formae gubernandi, secunda, tertia, quarta ac secunda potissimum, nimis obscurant providentiam Dei. Quid enim si perpetuo, dum hic vivimus, omnes impios laetos atque alacres volitare, omnes probos miseros atque afflictos lugere videremus, quam gravis esset tentatio infirmioribus? In quanto periculo versaretur fides? Neque enim omnes boni continuo perfecti esse possunt, atque instar Pauli et Francisci toti mundo crucifixi, omnia tamquam stercus arbitrantur propter Christum. Si modo cum aliquando bonos premi, improbos exultare cernimus tot audiuntur ubique querimoniae, parumque abest, ne aliquando dicant: *Estne Dominus in nobis, an non*? Et illud prophetae: *Ergo sine causa justificavi cor meum et lavi inter innocentes manus meas*? Quid tunc fieret? quis patientiam conservaret, quis in fide perseveraret, si semper improbi laeti ac felices triumpharent? Quae cum ita sint,

recte b. Augustinus docet, Deum, quamquam semper multa largitur hostibus, quae negat filiis, ut fidem et patientiam nostram exerceat; tamen saepe etiam aperte impios flagellare et praemiis afficere pios, ut providentiam suam ostendat: atque ad hunc modum fides nec a nimia luce evacuetur, nec a nimiis tenebris extinguatur.

Atque haec quidem quaedam generalis est ratio cur saepe improbis bona temporalia Deus largiatur. Veniamus nunc, si placet, ad alias magis proprias et particulares rationes.

Quaeris, cur homines impii, nefarii, hostes Dei qui mille crucibus digni sunt, tam facile ditescant, floreant, omnia, vel pene omnia sua negotia pro voto perficiant? Petis, quo pacto cum ejusmodi tam secundis eventibus impiorum cohaereat providentia et gubernatio Dei? Respondeo primum, impios homines multa saepe lucrari, possidere ac retinere quae Deus illis non donavit, sed tantum acquirere atque habere permisit. Num enim existimas, ei, qui usuris et fraudibus dives effectus est, Deum opes illas donasse? Num injustus est Deus? Num sibi contrarius? Nonne ipse usuras et fraudes prohibet? Non igitur ipse divitias impiis donat, quamquam habere permittat.

Cur autem id permittat, multae sunt causae. Prima, quoniam humanam naturam cum arbitrii libertate creavit, et sicut peccatum non tollit naturam, ita nec libertatem. Itaque liberas voluntates pro sua libertate agere sinit: quod maxime decet providentiam summi et sapientissimi moderatoris.

Altera causa est, quam etiam b. Augustinus reddit in eodem loco, ut illam dulcissimam et inexhaustam misericordiam suam ostendat, cujus amplissimus sinus nullos neque bonos, neque malos excludit, ad cujus imitationem nos provocat, cum ait: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos; ut sitis filii Patris vestri, qui in coelis est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super justos et injustos.* Neque solum in eo Dei misericordia declaratur, quod bona temporalia inimicis suis concedit: sed etiam quod per ea bona tamquam per quaedam munuscula, eos ad conversionem et poenitentiam attrahere atque allicere studet. Nam profecto, si quicquam saperes, apud te cogitare deberes, unde mihi tantae opes, tanta commoda, tanta affluentia omnium rerum? Domus, agri, servi, pecuniae? Num ea mecum tuli, cum nascerer? At nudus natus sum. Num illa meo ingenio comparavi? At multi meliori ingenio praediti adhuc in sua inopia remanent. Quid si ego ex patre divite natus sum, quis me de tali parente nasci fecit? Quam multi me justiores et meliores, qui quotidie de pauperibus nascuntur? Deus igitur, Deus est, qui me sua bonitate et benignitate praevenit. Nolo esse ingratus tantis beneficiis, volo deinceps secundum ejus leges vitam meam instituere. Sed alio modo etiam Deus misericordiam suam cum peccatoribus ostendit. Id enim efficit, cum eis bona ista temporalia habere permittit, ut si omnino peccare volunt, saltem minus peccent. Quidam enim reperiuntur, qui si non habeant, unde suae libidini satisfaciant, mox ad maledicta se convertunt, vel insidiantur, furantur, occidunt. Quid igitur Deus? Alligemus, inquit, hunc draconem, proiiciamus in os ejus hanc haereditatem, et illas pecunias, licet male partas, tamen eum habere sinamus. Quod si cum his omnibus ipsius furor non quiescit, non multum oberit, descendet magis pinguis ad gehennam et suibus illis erit similis, qui diligenter nutriuntur, ut mactentur pinguiores.

Iam tertia causa est, ut simul cum misericordia etiam justitia ostendatur. Primum enim nullus est tam malus, quin aliquid boni aliquando faciat, Deus autem omnium bonorum remunerator promptissimus et liberalissimus est. Itaque licet posset avaros homines impedire, ne usuris et fraudibus lucrarentur, sinit tamen eos lucrari, ut mercedem suam hic recipiant exigui boni, quod forte gesserunt, quondoquidem post hanc vitam nihil eos, nisi supplicia manent. Itaque d. Augustinus, bonis moribus et artibus Romanorum eximiam illam gloriam tam excellentis imperii, tamquam mercedem quamdam a Deo redditam esse confirmat. Ita quoque propheta Ezechiel exercitui Nabuchodonosor diripiendam Aegyptum traditam fuisse a Deo docet, tamquam stipendium quoddam quia pugnaverant contra Tyrum. Deinde ostenditur etiam in eo divina justitia, quod saepe concedit iratus, quod negaret propitius. Videt Deus aliquem qui unum habet ecclesiasticum beneficium et posset ex eo commode et quiete et sancte et religiose vivere: interim videt eum non posse quiescere, frequentare curiam assentari praelatis omnemque lapidem movere, ut adhuc alterum, et tertium obtineat. Quid igitur Deus? Tu, inquit, manibus et pedibus quaeris perditionem tuam. Age justitiam ostendamus, fiat tibi sicut vis, sentias tuo malo, quae tu quaeris non esse beneficia, sed supplicia. Sinamus eum dorsum onerare sacco beneficiorum, qui eum deprimat ac demergat in gehennam. Postremo illo etiam modo divina justitia declarat, quod saepe Deus unum impium per alterum punit. Unus malis artibus dives evasit; quid agit justitia et providentia Dei? Permittit alium venire, qui similibus artibus eum spoliat omnibus, quae sibi pepererat. Sed vide suavitatem ac dulcedinem Dei, qui cum iratus fuerit misericordiae recordatur, etiam cum isto rigore justitiae misericordiae lenitatem admiscet. Saepe enim facit ut qui male agendo peccati turpitudinem agnoscere non poterat, is mala patiendo eam agnoscat, atque inde ad cor per poenitentiam convertatur. Avaros quispiam multo tempore a pauperibus usuras acceperat, et lucri desiderio excaecatus numquam turpitudinem ejus iniquitatis videre potuerat: deinde justo Dei judicio, ad eam inopiam et difficultatem redigitur, ut pecunias restituendas cum foenore petere ipse cogatur, et tum demum peccati foeditatem in alio incipit videre, quam in se videre non poterat. Tunc incipit cogitare ac dicere, bone Deus, quae est haec iniquitas tam aperta, ut ego recipiam unum, et exigam decem? Haeccine est charitas Christianorum? Itane proximi in ecclesia adjuvantur? Cum vero ad seipsum, et praeteritam suam vitam oculos convertit et se quoque talem fuisse olim recordatur, tum vero et seipsum, et plagas ac foeditatem suam agno-

scit. Quod vero de avaro diximus, idem de iracundo, de superbo, de lascivo, de ebrioso potest ac debet intelligi.

Quarta et postrema ratio est, utilitas electorum. Nam ut D. Augustinus sapienter monet, praeterquam quod prosper talibus impiorum exercentur et probantur electi: voluit etiam Deus bona haec temporalia bonis et malis esse communia, ne boni ea tamquam magna Dei munera concupiscant. Videtur enim nobis dicere Deus: Adeone insine insipientes estis, ut credatis me bona ista temporalia, si alicujus momenti essent, tamen tam impudicis, avaris, ebriosis, tyrannis, latronibus, hostibus meis donaturum fuisse? An ego sapiens et justus non sum? Num ego non dixi; *Nolite proiicere margaritas ante porcos*? Quin potius intelligitis, ista peccatoribus tamquam panem et aquam mancipiis dari, vobis autem integram haereditatem in coelis, amplissima regna et imperia conservari. Cur igitur tanto studio ista quaeritis? cur ita istis in hoc itinere vos oneratis? cur non pauperes conservos vestros in exilio, et collegas futuros in regno convocatis, ac dicitis: Eia fratres, accipite partem oneris nostri, nec enim ista in patria ad quam imus, necessaria erunt, et nos levius et expeditius proficiscemur? Habetis rationes, cur in hoc saeculo saepe Deus temporalia bona impiis largiatur.

Verum enim vero, auditores, quamquam bona et mala ista exigua, quae praecipue ad corpus pertinent, Deus confundere ac permiscere voluerit, tamen magna et vera illa bona vel mala, quae ad spiritum spectant, numquam miscet, id quod utinam hoc tempore a multis intelligeretur. Quae sunt quaeso vos, majora et praestantiora bona, animi an corporis? carnis an spiritus? Certe animi, certe spiritus. Nam quemadmodum oculi sanitatem pluris facimus, quam digiti, quia oculus est digito praestantior; et sicut si mendicus quispiam vehementer verberetur, nemo se opponit; at si filius regis vel leviter tangatur, regnum totum commovetur, quia purpura regia mirifice splendet in oculis hominum, panni vero mendicorum, ut sordes contemnuntur: Ita quoque animi bona, ut gratia, sapientia, justitia, charitas, virtutes caeterae, dona et charismata Spiritus sancti multo sunt majora et praestantiora corporis bonis, opibus, voluptatibus robore, pulchritudine, sanitate. Nam et animus corpore sine ulla comparatione est excellentior: praeterea sola animi bona hominem bonum et ditem et beatum et contentum et foelicem reddunt. Atque haec sunt bona vere bona, quae etiam in hoc mundo non dantur, nisi bonis. Existat hic aliquis, qualis erat sanctus Iob vel Lazarus ille mendicus, qui totus sit a planta pedis usque ad verticem capitis aerumnis et calamitatibus coopertus; ingredere animum ejus, reperies eum hilarem, tranquillum, quietum plenum pace, charitate, patientia, gaudio et qui in doloribus invenerit id, quod homines improbi quaerunt, et numquam inveniunt in delitiis. Non legistis in Actis apostolicis de Paulo et Syla, qui cum virgis caesi multas plagas accepissent, ac deinde compedibus constricti in teterrimum carcerem conjecti fuissent, media nocte psalmos et hymnos Domino laetissime decantabant? Nec mirum. Ipse enim apostolus Paulus in tribulationibus suis, non mendaciter dicere solitus erat: *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra*. Et, *sicut abundant passiones Christi in nobis*: *ita et per Christum abundat consolatio nostra*. Existat deinde hic alius, qualis erat epulo ille purpuratus, vel aliquis Nero aut Decius aut Maximinus, qui corporis et caeteris bonis omnibus abundet; ingredere animum ejus, reperies eum turbulentum, inquietum, et insatiabilem, plenum odio, invidentia, suspicionibus superbum, elatum: arrogantem, foetentem denique tamquam omnium sordium sentinam, vel quasi sepulchrum aliquod dealbatum. Ita igitur Deus animi bona, quae vera et magna sunt bona, non miscet: licet permisceat ea quae etiam ab ethnicis fortunae ludibria appellatae sunt, quae quasi mutuo hic accipitur, quae velimus nolimus, brevi relinquenda sunt, et quae nec praemia nec poenae animorum esse possunt. Quomodo enim exiguo poculo Oceani aqua tota contineri non potest; ita gloria, et supplicia animorum, quae sempiterna esse debent, ad paucorum dierum angustias, quibus nunc vivimus, contrahi non possunt.

Quae cum ita sint, auditores, fragilibus atque instabilibus bonis contemptis, eo mentem atque animum dirigamus, ubi vera et sempiterna sunt bona. Quid his quadragesimae diebus, quibus in itinere sumus, nobis contingat, sive malum, sive bonum, sive tribulatio, sive consolatio, sive pluvia sive serenitas, parum certe curare debemus, modo securi et laeti, conscientia benefactorum nos consolante et erigente, ad illam aeternam et beatam domum perveniamus, ubi vivitur et regnatur per omnia saecula saeculorum. Amen.

CONCIO IV.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Tractat ista concio de fructibus tribulationis, quando ea in bonam terram cadit; quos tamen fructus cognosci in altera vita, exemplo puerorum sub disciplina viventium, declaratur. Explicato itaque breviter modo, quo ex malo, qualis est tribulatio, aliquid boni fieri possit; tres fructus tribulationis in bonam terram cadentis statuuntur, qui sunt purgare, illustrare perficere. Ostenditur autem tribulationem purgare triplici modo. Primo peccata diluendo, ubi etiam gravitas peccatorum, quae tollit, ob oculos ponitur. Secundo, purgatorii poenas minuendo, id quod simili, sociorum simul hospitium intrantium dilucidatur. Tertio, prohibendo ne sordes expurgatae denuo contrahantur; ubi etiam tres omnium malorum fontes ex epistola sancti Ioannis adstruuntur, quos tribulatio omnes obstruere solet, simul et ab imminente malo praeservare: unde ad eam tolerandam aequo animo incitamur.

Pars altera duos reliquos prosequitur propositos fructus: quorum secundus est illustrare. Hinc tribulatio felli Tobiae, collyrio Ioannis, et solitudini Osee aptissime assimilatur. Docetur tribulationem illustrare, ut videamus quatuor. 1. Quae infra nos sunt, qualia sunt infernus et res omnes corporales, et quomodo hoc fiat pulchra amplificatione interseritur. 2. Quae supra nos, ut est Deus, angeli, et omnes sancti quod in Hebraeo populo, ethnicis, et maxime in Iuliano apostata apparet. 3. Quae circa nos sunt, ut sunt amici et familiares, ubi tribulatio scalae Iacob, et torculari comparatur 4. Quae sunt in nobis ipsis, quid scilicet possimus sine Deo, quid item cum Deo. Tertius fructus est perficere, quo loco probatur perfectionem istam in charitate consistere. Tandem Deus, qui nos affligit, fabris, nutricibus, venatoribus et equitibus congruenter assimilatur, ejusque rei causa discutitur.

Tribulationis fructus, auditores optimi, de quibus hodierna die adiuvante Domino, dicturi sumus, usque adeo copia et nobilitate excellunt, ut ego facile mihi ipse persuadeam, eos a minime prorsus ad plenum intelligi posse, donec ad illam aeternam et beatam domum ad quam nunc per ipsas tribulationes tendimur, perveniamus. Etenim imile aliquid nobis contingit, quod pueris evenire solet toto illo tempore, quo subiecti censurae ac ferulae praeceptorum ac parentum in litterario ludo et labore versantur. Certe enim si quaeras a pueris, qui ipsi de virgis et verberibus iudicent, dicent, nihil gravius atque acerbius, et quod ipsi magis oderunt in orbe reperiri. Sed propterea de exigua illa molestia, tam inique sentiunt, quod nondum cernant, quam pulchri, et quam suaves non modo flores, sed etiam fructus sapientiae et eruditionis, de illis duris, ut videntur, atque horridis spinis verberum et virgarum oriantur. Itaque postea cum ad maturam aetatem perveniunt, et nomine doctrinae ac morum ubique se commendari intelligunt, et ea de causa nihil sibi, neque opes ad vitam, neque honores ad dignitatem conservandam ac tuendam unquam posse deesse: et simul vident, si metus, et castigatio parentis, et magistri defuisset, se neque litteras, neque mores, neque educationem habituros, neque aliud, quam idiotas, quam rusticos, forte etiam quam sicarios et latrunculos futuros fuisse; tunc demum ferulae ac virgae utilitatem agnoscunt, et correctoribus et emendatoribus suis magistris et parentibus debitas gratias, iustasque referunt. Sic etiam nos, auditores, dum in laboribus et tribulationibus quasi in ludo litterario versamur, nihil novimus, nisi gemere et plorare; at cum in coelo tribulationibus finitis in libro divinae providentiae legemus, si modo una, modo altera tribulatione tamquam ferula quadam castigati non essemus, fuisse nos cum impiis ad aeterna supplicia descensuros: tum certe pretium intelligemus tribulationum: *tunc* implebitur *gaudio os nostrum, et lingua nostra exultatione.* Tunc securi laetique cantabimus: *Laetati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; annis, quibus vidimus mala. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium.* Quamobrem recte apostolus Paulus; *Omnis*, inquit, *disciplina in praesenti quidem non videtur esse gaudii, sed moeroris: postea vero fructum pacatissimus exercitatis per eam reddet iustitiae.*

Sed quamquam res ita, ut diximus, se habeat, et fructus tribulationis non ante plane cognoscere poterimus, quam ad vitam beatorum, omnis miseriae et tribulationis expertem, pervenerimus: tamen hic etiam multum refert, diligenter et saepe de eis loqui et cogitare, ut earum suavitate atque utilitate confirmati, neque praesentibus calamitatibus frangamur, neque futuras magnopere metuamus, et ex utrisque in vera pietate et religione proficiamus.

Aggrediar igitur ad eos fructus, quos in bona terra, hoc est, in hominibus, qui ex ea iuvari cupiunt, tribulatio parit, diligenter explicandos: si tamen antea breviter exposuero, quemadmodum intelligamus, quod dicimus, et saepe repetendum nobis erit, tribulationem, quae per se nisi mala esse non potest, bonos fructus facere. Exponit istam loquendi formulam d. Augustinus lib. 13 civit. c. 4. 5 et 6 quibus in locis docet, mortem et miserias in hominibus sanctis bonos fructus facere; non ita etiam accipiendum, quasi quod erat antea malum, postea fiat bonum, vel tamquam id, quod est malum, sit per se causa boni: id enim fieri non potest: sed illud eiusmodi sententiis significari, Deum et sanctos homines, occasione mali utuntur male etiam bono, ita bonos uti bene etiam malo. Aspicite et intuemini sanctos martyres, num illi mortem, extremum malorum, in maximum et excellentissimum bonum non convertebant? At num propterea caedes illa sanctissimorum martyrum erat bona? Nullo pacto. Sed Deus erat bonus, qui sua potentia illo modo utebantur bene. Sicut etiam non ideo petra est dulcis aut saxum molle, quia Deus sua omnipotentia educit *mel de petra oleumque de saxo durissimo.*

Quot igitur sunt fructus tribulationis, cum forte in bonam terram cadit? Tres: purgare, illustrare, perficere: quae sunt tria illa hierarchica opera, quae magnus Dionysius in libro de eccles. hierarchia describit. Incipiamus a primo. Quo pacto tribulatio purgat? Tribus modis. Nam et sordes peccatorum iam contracta eluit; et poenas, quae sceleribus debentur, minuit; et ne iterum sordes contrahantur, facit.

Primus igitur et praestantissimus fructus tribulationis est, qui eluat sordes peccatorum. Unde hoc habemus? Ex divinis litteris. Sic enim legimus: *Benedictum est nomen tuum Deus patrum nostrorum, qui cum iratus fueris, misericordiam facis, et in tempore tribulationis peccata dimittis his, qui invocant te.* Et in libro Ecclesiastici; *Quoniam pius* (inquit Spiritus sanctus) *et misericors est Deus, et remittet in die tribulationis peccata.* Sed quomodo, inquies? qua via? qua ordine per tribulationes Deus peccata remittit? Dicam, auditores, et dicam plane aperte, ut intelligatur. Tribulatio id habet proprium, ut hominem revocet et reducat ad se, sicut contra prosperitas eum abducit atque avocat procul a se: non secus atque in ipsa carne fieri videmus, qui cum ab abliquo pungitur, contrahitur cum bene habet, extenditur. Audi sanctum David; *Conversus sum*, inquit. Quando? *In aerumna mea, dum configitur spina.* Audi Dominum, quid de homine illo prodigo dicat, qui cum divitiis abundaret, abierat *in regionem longinquam*, et cum egere coepisset, *in se reversus, dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo. Surgam et ibo ad patrem meum, et dicam ei: Pater, peccavi in coelum, et coram te.* Veniamus ad praxim. Videas adolescentem nobilem, divitem, sanum, florentem, numquam esse domi: sed hodie ad venerationem, cras ad aucupium, alio die ad convivia, ad potationes, ad officinas gladiatorum, ad magistros chorearum ire: denique sicut corpore, sic etiam animo semper vagari, ad cor numquam redire, de Deo, de morte, de iudicio num quam cogitare. Adveniat tribulatio, incidat in gravem morbum, vel quod facile fieri potest, propter aliquod scelus rapiatur ad carcerem, damnatur ad mortem; statim incipiet mores mutare, ad seipsum reverti, et ubi viderit animam suam totam sordidam, totam foetentem, totam plagis et vulneribus peccatorum confectam, et quod si ita ex hoc mundo exeat, aeternam mortem evadere non poterit: tunc demum totus concussus convertetur ad Deum, et dicet; *Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, et exaudivit me. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Tibi soli peccavi et malum coram te feci.* Neque eo contentus sacerdotem advocabit, crimen confitebitur, poenitentiam recipiet, et eo modo tandem ad gratiam et misericordiam perveniet. Dic mihi sceleste, quis te modo cogit confiteri, nisi tormentum, nisi tribulatio? eras antea tam superbus, tam arrogans, tam obstinatus, et confiteri nolebas id, quod eras: tunc si quis dixisset, non esse te optimum et sapientissimum omnium hominum, eum tu vivum devorare voluisses. Quod igitur Deus fecit? Quaestionibus te admovit, misit tortorem, qui tormentis a te confessionem extorqueret. Et qua de causa extorqueret? ut confitentem ageret in crucem? Minime vero. Non est Deus noster, ut praetores mundi: illi reum si confiteatur, occidunt, si neget, absolvunt. At contra Deus, si confitearis, absolvit; si neges, occidit. O suavissimum et amantissimum nostri generis Deum, qui non alia de causa nos flagellat, quam ut a morte peccatorum ad veram vitam redire nos cogat! Itaque ad hunc modum per tribulationem ad veniam peccatorum, et misericordiam pervenitur, quod quidem tantum beneficium est, quantum mens humana cogitando assequi non potest. Quis enim unquam sapiet, quam grave malum sit peccatum? Quis tibi unquam explicabit, quid supplicii merearis, cum Deum a domo tua, anima tua, violenter expellis? Si horrendum est facinus, a servis proditoribus regem ab ipsa sua regia deturbari: si flagitium atrocissimum, sponsam a sponsa propter adulteri amorem eiici de thalamo: si impietas inaudita, patrem et matrem propria domo a filiis excludi; quo nomine scelus illud appellabimus, quo tu tantulus homuncio, tu unus de terrae vermiculis, Deum, cui plus multo, quam regi, quam sponso, quam patri et matri debes, de domo illa expellis, quam ipse suis manibus fabricavit, suo sanguine instauravit, suo baptismate consecravit? Magnum igitur est praetium, magna utilitas tribulationis, quae a scelere tam immani atque atroci animum purgat.

Quid praeterea tribulatio? minuit cruciatum, quem post hanc vitam in purgatorio luere deberemus. Accipe similitudinem. Si duo socii tabernam simul ingrediantur, et uterque usque ad satietatem comedat et bibat, deinde ad vesperam, cum est hora solvendi, alter clam inde se subducens, deserat sodalem suum, num is, qui solus manet, totum solvere non cogetur? Cogetur sane, etiam si pallium in taberna relinquere deberet: Sic etiam,

auditores, animus et corpus socii quidam sunt, simul ingrediunt et bibunt: et quamquam animus superbiendo, corpus luxuriando peccant, simul tamen debitum peccatorum contrahunt: verum mortis vespera adveniente, cum iam est hora solvendi, alter sociorum, corpus videlicet, deserti sodalem suum, atque ab eo fugiens sub terram in sepulchro se abscondit: porro animus solus rapitur continuo ad carcerem, et vingula purgatorii, ibique severissime excipitur et flagellatur, nec ante dimittitur quam et pro se et pro socio usque ad ultimum quadrantem satisfecerit. Ne igitur nobis id contingat, quid facit Deus? Tribulationem aliquam permittit super nos venire quae corpus cogat, etiam si nolit, solvere partem suam, antequam ab animo per mortem separetur. Quod vero Deus ita cogat, magnum beneficium. Nam omnino debita solvenda sunt. Non est quod quisquam se decipiat. Sordes multas contraxisti? Purgari debes. Comedisti et bibisti? Solvere debes. Cum delactione peccasti? Cum dolore puniri debes. Quod si hic, dum vivis, neque tribulationes oblata a Deo libenter admittis, neque per te castigationem ullam, ac praesertim ieiuniorum et eleemosynarum assumis, nihil dubites in purgatorio omnem poenam, quam debes, exactissime te persoluturum. Cur enim putas paulo ante diem ultimi iudicii futuram magnam illam tribulationem, quam Dominus tanto ante praedixit, qualis non fuit ab initio mundi neque postea erit, nisi ut exponit d. Irenaeus, ut omnes electi, qui tunc in vivis erunt, perfecte purgati, statim post iudicium ad coelum evolare possint? Neque enim post eum diem amplius erit, vel tempus vel locus purgatorii. Quare cum evadere non possis, quin solvas alicubi, quanto melius atque utilius tibi est, ut caro partem suam hic solvat, quam ut in purgatorio summa tota exigatur ab anima? Praesertim cum fine ulla comparatione mitius ac remissius cum debitoribus agatur in hoc saeculo, quam in futuro. Sicut enim nostri mercatores multo vilius merces suas vendunt, si prompta et parata pecunia numeretur, quam si in longum tempus solutio differatur: ita quoque et Deus multo clementius agit, si hic, dum vivimus, alacriter patiendo satis facere velis, quam si post obitum in futurum saeculum differas solutionem.

Sed iam tertium modum et postremum videamus, quo tribulatio purgat. Quid igitur est tribulatio? Pharmachum saluberrimum, quod praeservat a malo peccati. Nam qui rebus omnibus abundant, qui semper fruuntur pace, qui nihil molestiarum habent, totos se desidiae atque otio dedunt. *Multam vero malitiam docuit otiositas*, inquit Ecclesiasticus. Et Moyses; *Ingrassatus est dilectus*, *et recalcitravit*; *ingrassatus*, *impinguatus*, *dilatatus, dereliquit Deum factorem suum et recessit a Deo salutari suo.* Et propheta Ezechiel; *Ecce haec fuit iniquitas Sodomae, superbia*, *saturitas panis et abundantia*, *et otium ipsius et filiarum eius.* Hinc in libro Iudicum aperte legis, nunquam voluisse Deum Chananeos omnino deleri, ne si filiis Israel bella etnichorum deessent, otio diffluere atque ad omnia vitia declinare inciperent. Dubitabant olim Romani, num expediret delere Carthaginem? Scipio Nasica, qui unus ex senatu optimus iudicatus erat, contentebat non expedire, ne terrore illius aemulae civitatis sublato, inventus Romana nimis secura atque otiosa fieret: et inde innumera flagitia atque scelera in urbem irruerent, quae plus Romano imperio, quam omnia externa bella nocerent. Nec eum sententia fefellit, reipsa probatum est, quam verum diceret. Nam cum senatus (ut b. Augustinns notat) Catonis potius, qui contrarium suadebat, quam Scipionis sequi voluisset consilium deleta Carhagine, magno terrore urbis Romanae depulso atque extincto, tanta de rebus prosperis orta mala subsecuta sunt, tam atrocia bella intestina, tam suavae cruentaeque seditiones, tantus proscriptionum ac rapinarum furor, ut Romani plura et crudeliora paterentur a civibus quam unquam metuere potuissent ab hostibus. Quid igitur tribulatio facit? Continet homines in officio, excitat homines torpentes, occupat vigilantes excludit otium, luxuriam, desidiam, securitatem.

At quomodo id facit? Nempe cohibendo ac debilitando belluam istam immanem, quam intus habemus, quae dicitur concupiscentia, quae mater est omnium flagitiorum, et quasi hydra quaedam trium capitum vel alter cerberus infernalis. Quae sunt tria illa capita? Apostolus Ioannes in sua epistola nos docebit: *Omne*, *quod est in mundo*, inquit, *concupiscentia carnis est aut concupiscentia oculorum aut superbia vitae.* Ista tria sunt capita, tres radices, tres fontes vitiorum. A concupiscentia carnis oriuntur crapulae, ebrietates, fornicationes, adulteria, et his similia. A concupiscentia oculorum, quae alio nomine dicuntur avaritia, nascuntur furta, rapinae, usurae, lites, contentiones, et ille amor immoderatus semper coniungendi domos ad domos, agros ad agros, beneficia ad beneficia, pecunias ad pecunias. A superbia vitae existit ambitio, simonia, convitia, contumelia, homicidia, certamina singularia, multitudo equorum et servorum, denique pompae et vanitates innumerae, adversus hanc Hydram et cerberum istum mittit Deus tribulationes: contra carnis concupiscentiam, aegritudines: contra concupiscentiam oculorum, paupertatem: contra superbiam vitae, notas ignominiae sempiternas. Ita sapientissimus et nostri amantissimus Deus pugnat pro nobis contra inimicum nostrum, quem nos domare et coercere numquam possemus. Disce igitur, o homo, disce aliquando bonitatem et Dei sapientiam. Tu dicis, Ego nemini sum molestus, studeo rebus meis, adiuvo caeteros quantum possum, nihil ago mali: cur ergo tribulationibus flagellor? cur mihi invertitur domus? diripiuntur fortunae? dissipantur liberi? Cur ego modo capitis, modo stomachi, modo dentium dolorem patior? Nimirum, quia praeservari debes a morbo peccati. Diligit te Dominus Deus tuus, et quia videt in te, licet bonae sis voluntatis, adhuc tamen hydram concupiscentiae vivere, eam tribulationibus domare ac debilitare cupit. Numquid tu melior apostolo Paulo? At ille vir tantus, tam intimus amicus Dei, nonne alicubi ait; *Scio quod non habitat in me, hoc est, in carne mea*, *bonum?* Agnoscebat videlicet hydram, agnoscebat cerberum tricipitem intus in pe-

ctore semper mordentem et latrantem, et idcirco non contentus tribulationibus, quas patiebatur ab aliis, ipse etiam carnem suam affligebat: *Ego*, inquit, *castigo corpus meum et in servitutem redigo, ne forte cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar.*

Cum igitur omnes post Adae peccatum aegroti simus, morbo isto concupiscentiae omnes laboremus, cur molestum nobis esse debet, si medicus noster Deus, tamquam aegros, non tamquam sanos in hoc mundo nos gubernat, et pro morbi varietate varia pharmacha tribulationum sumere nos iubet? Certe ut magnus Basilius ait; *Nemo medicum corporis sui unquam reprehendit, quod venam secuerit vel carnem adusserit, vel inediam instituerit vel amaram potionem sumere praeceperit;sed laudavit potius tamquam doctum et sapientem, et gratias egit ac pecunias obtulit: quia satis intelligunt omnes, medicum non cum aegroto sed cum morbo pro aegroto bellum gerere.* Ad eumdem igitur modum, auditores, et nos, si sapimus, agemus cum Domino Deo nostro, qui est medicus animorum longe optimus et doctissimus, et non cum homine, sed cum peccato suis tribulationibus pugnat: non solum eius providentiam non arguemus, sed etiam ei gratias debitas agemus. Nec tantum de ipso medico non conqueremur, sed neque de instrumentis, quibus ad salutem nostram uti voluit. Numquam prudentes aegros dicere audimus, medicus placet, sed ferrum, quo utitur, non placet. Quis enim melius novit, quo instrumento sit utendum, quam ipse medicus, qui ullo uti debet? Quare nos quoque, si Deus nobis medicus placet, ut placere debet, si medendi artem, qua utitur, non possumus non probare, etiam de instrumentis, de hominibus, quibus nos tribulat, conqueri non debemus, ne Deum docere atque instruere, quae summa est insania, velle videamur.

SECUNDA PARS

Quaemadmodum tribulatio hominem purget, qui erat primus eius fructus, cum forte in bonam terram cadit, hactenus exposuimus: sequitur, ut alios duos fructus persequar, qui ad illustrationem et perfectionem pertinent.

Ac primum quidem, ut ab illustratione incipiamus, tribulatio mihi persimilis esse videtur felli, quo Tobiae oculos ab angelo Raphaele curatos esse novimus. Poterat enim Angelus sanctus multis aliis rebus, vel etiam sine ullis rebus, tamquam minister Omnipotentis Dei, Tobiae oculos restituere, sed voluit felle, quod est amarissimum, et felle piscis, qui salsum elementum incolit, id facere, ut nobis fructum atque utilitatem tribulationis ostenderet, quae quamvis salsa, quamvis amara, quamvis in mari turbulento huius saeculi oriatur, tamen si recte utamur, non parum luminis internis oculis adferre potest. Aptissime quoque in Apocalypsi eadem tribulatio collyrio comparari mihi videtur. *Collyrio*, inquit Dominus, *inunge oculos tuos, ut videas*: *Ego quos amo, arguo et castigo.* Collyrium enim ex pulveribus quibusdam efficitur, qui rodunt et consumunt pravos humores qui in oculis interdum existere solent. Tribulatio autem simili quodam modo inanes non humores, sed amores atque affectus rodit,qui mirum in modum oculos mentis impediunt, ne rectum et bonum videre, ac iudicare possint. Homines enim, quod etiam philosophus vidit et docuit, ut affecti sunt ipsi, ita plerumque de rebus iudicat. Quid ergo Dominus ait? Tu, inquit, non bene vides, pravos humores debes in oculis, sine adhiberi tibi collyrium tribulationis, ut videas. Ac ne forte dubitares, eum de tribulationis medicamento loqui, statim subiungit: *Ego enim, quos amo, arguo et castigo.* Postremo, tribulatio terra illa deserta et solitudo est, de qua loquitur Dominus per Osee: *Ecce ego ducam eam in solitudinem et loquar ad cor eius.* Quae est haec solitudo, nisi tribulatio? Siquidem

Tempore felici multi numerantur amici:

si divitiis et honoribus affluas, turba sodalium et adulatorum, tamquam te relinquit: et Deus quidam vellet tibi de negotio salutis tuae aliquid loqui, sed audientiam obtinere non potest. Quid igitur agit? Deponit potentes de sede, de divite pauperem, de claro obscurum facit: ita recedentibus falsis amicis, derelinqueris solus, ita cultor atque habitator efficeris solitudinis, et tum venit Deus et loquitur ad cor tuum, et luce sapientiae suae interiores oculos tuos totos illustrat.

Sed quid illud est, quod tribulatio videre facit? Non est unum aliquid, sed multa et varia: nimirum ea, quae sunt infra te, quae supra te, quae circum te, atque ad ultimum etiam teipsum. Magna sane lux, magna eruditio quam domina magistra nostra tribulatio adfert.

Quae sunt ea, quae iacent infra nos? Primum inferi, deinde res omnes corporales. Nos enim, qui animo et corpore praediti sumus quasi medium locum incolimus, inter corporum et spirituum regiones, et omnia corpora cernimus infra nos, omnes spiritus supra nos. Atque inferos quidem ex tribulatione facile cognoscimus: nam cum aliquo dentium vel capitis vel stomachi dolore laboramus, tunc dicimus, si tantulus dolor ita cruciat, quid faciet ignis gehennae? si modo una tuum parte corporis dolemus,et brevi sanitatem speramus et tot remedia, tot solatia, tot consolatores habemus, et tamen vix dolorem toleramus, quid erit apud inferos toto corpore, et animo torqueri, et finem nullum remedium, nullum solatium, nullum consolatorem habere? Vere igitur clamat Isaias: *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? Aut quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Verum non inferos solum, sed etiam res corporeas tribulatio cognoscere facit. Siquidem in cognitione et aestimatione corporalium rerum duobus contrariis modis decipimur. Quidam res istas corporeas, ut opes, ut sanitatem, cum habent, non plane cognoscunt, neque tanti faciunt, quanti deberent, nec unquam cogitant unde eae ad nos veniant, quis eas conservare et augere, imminuere etiam et auferre possit: atque idcirco neque Deo gratias agunt, et facile pecunias suas profundunt,

facilius etiam nimis comedendo, nimis bibendo, nimis ludendo variorum morborum, periculo se exponunt: at cum tribulatio adest, cum inopia premi incipiunt, tunc discunt, quam pulchra virtus sit parsimonia: et cum aliquo morbo laborant, tunc dicunt, O quam suave et dulce est bene valere? O quam praeclarum Dei donum est sanitas! O qui fruuntur tam excellenti bono, quanto iure agere gratias Deo auctori deberent? Atque idem de pace, de fortunis, de aliis rebus generis eiusdem dictum esse, intelligatur. Omnia enim melius absentia, quam praesentia cognoscuntur atque aestimantur. Quidam alii sunt, qui ad alterum extremum declinantes, multo pluris ista faciunt, quam revera facienda sint. Nam cum sint fragilia et caduca, et sine ullo dubio casura et peritura, tamen non minus eius adhaerent, quam si forent sempiterna: non minus eis serviunt, quam si Dii quidam vel idola essent. Quocirca non immerito apostolus avaritiam idolorum servitutem nominavit: et de quibusdam ait: *Quorum Deus venter est, quorum finis interitus, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* At cum adest magistra tribulatio, et illi omnia, quae magno labore et sudore multis annis sibi comparaverant aliquando in puncto temporis amittunt, tum dicunt: O quam eramus nos insipientes, qui vanitatem non credebamus esse vanitatem, et res caducas numquam casuras, res fragiles numquam frangendas: nunc intelligimus, non aurum esse omne quod lucet, neque tanti ista temporalia aestimanda, quanti venduntur atque emuntur in nundinis stultorum. Praeclare sane, auditores, Gregorius Theologus; *Nihil*, inquit, *in rebus humanis stabile est, nihil quod in eodem statu semper maneat: sed circulis quidam res nostras circumrotat, et varias saepe fert mutationes, nonnunquam in die uno, frequenter in hora: ac ventis potius credendum est instabilibus nec non vestigiis navis per mare currentis, nocliumque somnis fallacibus, et iis quoque, quae pueri ludentes in arena fingunt, quam prosperitati humanae.* Haec ille. At quotus quisque est, qui ista in prosperitate noverit, et e contra quotus quisque est, qui ista in tribulatione non noverit? Novi ego viros clarissimos, opulentissimos, florentissimosque intra paucos menses exutos honoribus spoliatos facultatibus, in vincula coniectos, et tandem cum ignominia ultimo supplicio affectos, qui tamen adeo multum ex tribulatione profecerunt, ita mundum et eius inanissimas et mendacissimas voluptates contemnere didicerunt, ita sancte, ita pie ita religiose diem extremum clauserunt, ut admirabile esset. Tanta igitur, auditores, est utilitas tribulationis.

Sed quid praeterea tribulatio videre facit? Id quod est supra nos, nempe Deum, angelos sanctos, qui simul vivunt cum Deo et regnant. Nam tempore prosperitatis facile Deum et sanctos obliviscimur: at cum tribulatio aliqua forte ingruerit, si in mari vento saeviente iactamur, vel hostes a tergo insequentes videamus, si fulmina cadere de coelo, si terram sub pedibus concuti, si ardere, si ruere domum, tunc invocatur Deus, tunc sanctorum agnoscitur patrocinium, tunc breves sunt litaniae, nullus sanctorum negligitur, evolvitur calendarium totum. De populo Hebraeorum legimus in Exodo, nec non in libris Iudicum et Regum tempore pacis et prosperitatis saepe vel aureos vitulos vel Baalim et Astaroth, vel alia Gentium idola pro Deo adorasse: tempore vero tribulationis semper idolis contemptis ad unius veri Dei numen confugisse. Hunc enim sunt illae voces sancti David: *Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum, Domine.* Et rursum: *Cum occideret eos, quaerebant eum, et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.* Scribit quoque Lactantius, ipsos idololatras qui tempore prosperitatis alacres currunt ad simulachra, iis libant, iis sacrificant, ea coronant, tempore tribulationis non Iovem aut Martem, non idola ulla invocare, sed oculos ac manus ad coelum tollere, unum Deum obtestari, atque ab eius divino atque unico munere misericordiam et veniam implorare. At ubi relinquimus impium illum apostatam, Christique hostem atrocissimum Iulianum? Is enim, Gregorius Theologus scribit, cum aliquando in adytum multis inaccessum et horrendum cum suis necromanticis daemones consulturus descendisset, et iam sonitus quosdam insuetos audiret, nec non teterrimos odores sentiret, ac ignea quaedam spectra et phantasmata videret, re inexpectata vehementer perculsus, subito ad signum crucis, Christianorum clypeum, confugit, et eum sibi adiutorem fecit, quem persequebatur. Praevaluit signum crucis, evanescunt spectra, daemones superantur, solvuntur timores. Quid inde? Ut se Iulianus collegit, rursum animatur, rursum daemones advocantur: sed iterum etiam redeunt spectra, iterum timores, denuoque signum reperitur, denuo daemones compescuntur. Ita igitur, auditores, illustrat tribulatio, ut etiam caecos, etiam ethnicos, etiam idololatras, etiam Dei iuratos hostes etiam homines profligantissimos sursum aspicere, et verum ac solum Dei nostri numen agnoscere faciat.

Veniamus ad ea, quae circa nos sunt, ad homines videlicet caeteros, ad fratres, ad proximos nostros: num tribulatio docet animos veros a falsis, homines probos ab improbis separare? Et quidem optime et facillime. Pulchre enim Tertullianus tribulationem comparat paleae, quae in area purgat frumenta. Quando prosperitate frueris, et tamquam in area quietus iaces, mutate paleae amicorum tibi adhaerent multi gnatones se tibi adiungunt. At si palea tribulationis te agitare, et sursum proiicere ac iactare incipiat, statim paleae recedunt, et tu solus in aream redis. Neque solum tribulatione docente amicos tuos falsos a veris cognoscis, sed etiam amicos Dei falsos a veris discernis. Nam ut idem eodem loco docet Tertullianus, persimilis est tribulatio scalae, quam vidit patriarcha Iacob, per quam angeli quidam ascendebant, quidam descendebant. Sic enim in tribulatione veri Dei servi semper magis ac magis per patientiam ad Deum ascendunt: amici vero mundi, qui pati non didicerunt, semper magis ac magis ad inferos per impatientiam suam descendunt. Nec dissimilis est tribulatio torculari, in quo oleum secernitur ab amurca, et fornaci, in qua aurum et plumbum et caetera me-

talia, qualia sunt, apparent, ut b. Augustinus eleganter docet.

Sed quid postremo tribulatio videre facit? Teipsum; quid sis, quid valeas, quid possis per te, quid possis cum Deo. Quid homo per seipsum potest? Nihil. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tamquam ex nobis*, inquit apostolus. Quid potest cum Deo? Omnia. *Omnia possum*, inquit idem doctor, *in eo, qui me confortat.* At hoc totum numquam melius, quam in tribulatione cognoscimus. Nam saepe multa putamus nos posse: proponimus, promittimus, vovemus ieiunia, peregrinationes, opera caetera: verum ad primam tentationem prosternimur, et veniente iubilaeo oportet statim vota commutari. Recte igitur s. Ieremias; *Ego*, inquit, *vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.* Tempore tribulationis inopiam nostram, pulverem nostrum, nihilum nostrum agnoscimus: e contra quoque antequam tribulatio adsit, aliquando trepidamus, animum despondemus, nihil ferre nos posse, putamus, et tamen in ipsa tribulatione, Domino adiuvante, ita nos gerimus, ut nosipsi miremur, tam facile nos ferre ea, quae ante gravissima atque intolerabilia videbantur. Itaque et nihil per nos possumus, et omnia possumus cum Deo, et hoc nihil melius quam tribulatio docet. Atque haec quidem de secundo fructu.

De tertio et postremo quamquam multa dicenda fuissent, quia temporis angustiis premor, dicam solum tria verba, et finem faciam. Tertius igitur fructus tribulationis est perficere. Quid est, in quo potissimum perfectio humana consistit? Charitas. Interrogate, si placet apostolum Paulum. Quae est *legis plenitudo*? Charitas. Quis *finis praecepti*? Charitas. Quod est *vinculum perfectionis*? Eadem charitas. Quid iam tribulatio facit? Provocat hominem atque impellit, vel si vultis, etiam compellit et cogit ad amorem Dei: felix necessitas, quae ad meliora compellit. Vidistis aliquando fabros, qui ut ferrum celerius calefaciant, modicum aquae aspergunt super ignem: non enim aqua illa ignem extinguit sed per antiperistasim, ut philosophi loquuntur, magis accendit. Ita quoque in te ignis charitatis, quo diligis Deum, quoniam enim ille ignis ad multa alia se extendit, ad uxorem, ad liberos, ad opes, ad honores, propterea exiguus ac debilis est, nec multum servet circa Deum: quid igitur faber noster ille sapientissimus, qui coelum et terram fabricavit, quid ille facit? Spargit aquam tribulationis, aufert uxorem, tollit e medio liberos, spoliat opibus, exuit honoribus. Quamobrem? Ut ignis charitatis contrahat vires suas, colligat se totum circa centrum, ubi est Deus, ubique vehementer ardeat atque ferveat. Vidistis etiam aliquando prudentes nutrices, quae ut infantes a lacte avocare, atque ad solidos cibos provocare possint, aliquid absynthii ponunt super capita mamillarum: sic etiam Deus spargit amaritudines varias, super mamillas carnalium voluptatum, ut aliquando tandem ablactemur, et solidum iustitiae cibum, cibum sapientiae, cibum charitatis, cibum omnis virtutis et perfectionis quaeramus. Vidistis postremo sapientes venatores atque aucupes, qui saepe canes et accipitres suos ieiunare cogunt, ut libentius postea ad praedam capiendam accurant. Vidistis equites et aurigas, qui equos suos modo calcaribus feriunt, modo fustibus tundunt, modo clamoribus terrent: num ut occidant. Nequaquam, sed ut magis excitent ad ambulandum: ita Deus, auditores, modo cogit nos ieiunare, modo pungit, modo flagellat, ut non haereamus in via, et via longa et periculosa, via plena insidiarum et laqueorum, sed curramus, transeamus celeriter, apprehendamus vitam aeternam. Ibi tempus et locus erit quiescendi, quando ad nos *malum non accedet et flagellum non appropinquabit tabernaculo* nostro. Interim vae illis, qui obliviscuntur esse se filios Adae. Vae illis, qui sibi paradysum faciunt in hoc mundo. Vae illis, qui otiari volunt et quiescere, dum tempus est currendi et laborandi. Tunc demum se deceptos invenient, cum errorem suum emendare non poterunt. Quare, auditores, si sapientius agere, et nobis utilius consulere volumus, intelligamus fructum tribulationum, conveniamus cum Domino Deo nostro, si pungit, curramus; si flagellat incitemur. Ita facile et celeriter ad vitam perveniemus aeternam, ipso adiuvante, qui est benedictus in saecula, Amen.

CONCIO V.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Enumeratis quibusdam viris sanctis tum veteris Testamenti, tum Christianorum Ecclesiae, qui etiam in hac vita prospere vixerunt, cur Deus aliquando bonos florere prosperitatibus velit, quinque assignantur causae. Prima, ut se summum omnium rectorem ostenderet. Secunda, ut refelleretur error Manichaei, docentis, omnia corpora esse mala et non a Deo. Tertia, ut ostenderet non esse in se malum possidere divitias, quod falso affirmabant Apostolici. Quarta, ut manifestaret quanta benevolentia suos prosequeretur, quod et a simili medici diversis aegrotis diversa remedia praescribentis declaratur; ubi etiam apparet, ex bonis hujus mundi futurorum bonorum posse colligi excellentiam. Quinta, ut sic pauperibus et afflictis provideret, atque inde cognoscerent divites se non sibi esse divites. Exinde quoque colligitur divina potentia, quod aliquibus similibus docetur. Quomodo demum divitiis uti oporteat, pulchra praescribitur doctrina.

Explicatis in concionibus superioribus natura varietate, causis et effectibus tribulationis, jam in hac secunda parte de armis et remediis contra eamdem, agere incipitur, et verba s. Pauli militem Christianum instruentis, explicanda suscipiuntur. In praesentiarum vero agitur de cingulo, quod proprium militis symbolum, per quod castitatem designari ostenditur, idque quatuor de causis. Primo quia ut cingulum lumbos constringit, ita castitas libidinem coercet, ubi de duplici tractatur castitate, matrimonii scilicet et coelibatus. Secundo, quia ut cingulum sustinet gladium, ita castitas ad Verbum Dei (qui gladius spiritualis) conducit. Tertio, quia uti cingulum partem superiorem ab inferiore separat sic castitas partem hominis brutalem, a parte ratione praedita, quod convenienti lampadis similitudine illustratur. Quarto, quia facit expeditos ad iter, et coniugatos quidem liberat a zelotypia et amore externo, coelibes vero a gubernatione uxoris, solicitudine liberorum et lucrandi cupiditate. Explicatur deinde cingulum verum, nimirum castitatem non fictam, sed solum propter Deum esse debere. Docetur praeterea castitatis cingulum a solo Deo comparari, idque mortificationis pretio, custodiendo sensus, vitando prava consortia, frequenti confessioni et sacra lectioni vacando, insuper oratione et jejunio, exemplo multorum sanctorum libidinis insultus retundendo.

Etsi plerique sanctorum auditores optimi, non sine multis variisque tribulationibus vitam in hoc mundo duxerint, tamen non defuerunt etiam, qui vel magnis opibus abundarent vel summis honoribus clarerent, vel bella feliciter gererent, et multis magnisque victoriis Dei beneficio potirentur. Etenim si volueritis ad sacras divinasque historias cogitationem paulisper convertere et ad memoriam revocare, invenietis primo magnum illum Abrahamum, non tam patriarcham et prophetam, quam patriarcharum et prophetarum omnium patrem, virum integerrimum et sanctissimum, adeoque eximium Dei cultorem atque amicum, ut Dominus coeli et terrae singulari quadam ratione Deus Abraham nominari voluerit, qui nihilominus usque adeo dives auri atque argenti, armentorum et gregum, servorum et ancillarum fuit, ut Scriptura divina teste, vix eum terra capere posset: aliquando etiam cum servis et pastoribus suis, quatuor potentissimos reges qui simul copias suas conjunxerant, uno praelio superaret. Invenietis deinde patriarcham Iacob, qui cum solus ad Laban affinem suum profectus esset, post paucos annos ditissimus rediit, nec unquam ei technae et fraudes Laban, Domino ipsum gubernante et protegente, nocere potuerunt. Quid de Ioseph viro castissimo atque optimo dicemus? Scriptura divina ait: *Erat vir in cunctis prospere agens*: et a rege Pharaone toti Aegypto praepositus, non tam oeconomus aut prorex, quam alter Pharao videbatur. Omitto de David, de Salomone, de Iosia, de Ezechia, de Machabaeis, de aliis multis dicere, qui et viri sancti Deique amici et simul reges et principes ditissimi potentissimique fuerunt.

Veniamus ad Ecclesiam Christianorum. An est quisquam, qui de gloria et prosperitate Magni Constantini numquam audierit? *Quem*, ut b. Augustini verbis utar, *tantis terrenis implevit muneribus Deus, quanta optare nullus auderet.* Quis ignorat vel in Eusebio Caesariensi aliquando non legit, quanto miraculo is Maxentium tyrannum sine ulla suorum strage superaverit? Iam vero Theodosius senior optimus et sanctissimus imperator, ut Theodoretus scribit, primum Gothos in Thracia, deinde Maximum et Eugenium tyrannos in Gallis cum parvo exercitu tribus praeliis, orando potius, quam pugnando debellavit. Theodosius junior, ut Socra-

tes auctor est, Persas et Sarracenos, nec non tyrannorum quemdam nomine Ioannem, non tam hominibus, quam angelis pugnantibus vicit. Honorius Theodosii senioris filius, ut beatus Augustinus refert, copias innumerabiles Gothorum in media Italia tanta felicitate ac celeritate delevit, ut ne uno quidem militum Romanorum, non dicam extincto, sed nec vulnerato, supra centum millia Gothorum una die ceciderint, et simul rex ipse Gothus et liberi capti, necatique fuerint. Porro Caroli Magni pietas et religio, et simul potentia gloria et opes ac victoria notiora sunt omnibus, quam ut a me necesse sit narrari. Ejusmodi vero praeclaras divinasque victorias, tam veteres, quam recentes prope innumeras proferre facillimum mihi esset, si locus et tempus postularent. Sed pauca ista, quae diximus, satis ostendunt id, quod nobis propositum erat, non solum res adversas, sed etiam prosperas bonis et malis in hoc mundo esse communes, praesertim cum non ignoremus non qualescumque Christianos, sed excellentissimos atque in divorum numerum relatos, aliquando maximorum regnorum gubernacula tenuisse, qualis in Gallia Ludovicus, in Anglia Eduardus, in Germania Henricus, in Bohemia Wenceslaus, in Hungaria Stephanus fuit.

Quare cum oratione superiore exposuerimus, quo fructu providentia Dei probos ac pios homines vexari saepenumero patiatur, nunc illud explicandum superest, ad quem finem eadem providentia Dei, temporali prosperitate servos atque amicos suos aliquando florere velit. Ac mihi quidem praecipue hujus rei causae quinque esse videntur.

Primum enim se rerum omnium summum rectorem ac moderatorem esse Deus ostendere, et simul Manichaeorum et Apostolicorum errores refellere voluisse videtur. Quid Manichaei docebant? Omnia corpora esse mala, et non a Deo, sed a diabolo, qui princeps tenebrarum et Deus hujus saeculi in Scripturis dicitur, dispensari. Gravis et perniciosus error, sed qui nullo negotio de Scripturis sanctis confutatur. Ac ut caetera praetermittam, audi, quid sanctus Daniel dicat: *Tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum tuum transibit a te, et ab hominibus eiicient te, et cum bestiis et feris erit habitatio tua: foenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, det illud.* Verum non alia ratione Deus melius et facilius errorem istum evertit quam cum regna et opes terrenas servis atque amicis suis largitur. Nam si princeps tenebrarum mundum hunc inferiorem gubernaret, unde servis Dei regna et imperia? Num draco ille teterrimus hostes suos provinciis suis praeficeret? Et si opes terrenae per se malae et perniciosae essent, num eas Deus amicis suis, quos tam vehementer diligit, largiretur? Secundus error veterum quorumdam haereticorum fuit, qui ut d. Augustinus refert, affirmabant, non licere Christianis proprias opes et facultates possidere, neque posse eos salvos fieri, qui more apostolorum et religiosorum pauperes non essent. Itaque ea quae Christi Ecclesia semper intellexit esse consilia, ipsi praecepta esse voluerunt, atque idcirco sectatores suos specioso nomine apostolicos nominaverunt. Tale aliquid Apostata quoque Iulianus, vel sentiebat, vel certe, ut erat versutus et callidus, sentire se simulabat. Scribit enim Gregorius Nazianzenus, tulisse eum leges, ne liceret Christianis gerere magistratus, neque ulla ratione se defendere, etiamsi spoliarentur, caederentur, si de urbibus eiicerentur, si plus quam tyrannice opprimerentur. Causam vero hujus legis reddidisse, ut Christianos cogeret, vel invitos evangelium observare, ubi scriptum esse dicebat, ne judicaremus, ne gladium portaremus, ne proprium aliquid possideremus, ut pallium auferenti etiam tunicam daremus, ut unam maxillam ferienti alteram continuo praeberemus: denique ut omnia praesentia tamquam si non essent, pro nihilo duceremus. Quid igitur Deus facit? Evehit aliquando veros et fideles amicos suos ad magistratus, ad regna, ad imperia, vult eos magnos opes possidere atque administrare, ut omnes intelligant, non esse ista prohibita atque interdicta Christianis, et quod si quidam vel etiam multi divites ad inferos damnantur, id non eo fieri, quod malum sit possidere divitias, sed quod ipsi nesciant uti divitiis, nec tam ipsi opes possideant, quam ab opibus tamquam mancipia vilissima possideantur. Alioqui enim quo pacto Abraham et David et Tobias et b. Gregorius b. Ludovicus, b. Eduardus aliique tam multi sanctissimi viri, qui divites fuerunt, in coelum ascendissent, si nullis divitibus coelum paterent? Quare sicut in coetu symphoniacorum ille commendatur, qui bene canit, sive acuta voce sive gravi uti debeat, id enim parum refert: ille autem vituperatur, qui male canit, quacumque tandem voce uti necesse sit: ad eumdem modum illos Deus probat et laudat, et sempiternis praemiis honorat, qui in suo statu, quicumque ille sit, sive altus, sive humilis, sive clarus, sive obscurus, bene se gerunt: illos arguit et vituperat, et perpetuis afficit suppliciis, qui in suo statu, quicumque ille sit, male se gerunt. Itaque non divitiae, sed usus malus divitiarum Christianis hominibus prohibitus est.

Iam quarta ratio est, ut etiam Deus in hoc mundo ostendat, quanta benevolentia servos et filios suos prosequatur, et quantam prosperitatem omnibus largiretur, si ita expediret, et quanta sit illa gloria atque felicitas, qua tempore suo omnes donabit. Hic igitur est fructus prosperitatis sanctorum, ut intelligant homines Deum usque adeo amicos suos diligere, ut etiam res minimae ac vilissimae ipsorum ei curae sint. *Nolite tangere Christos meos*, ait per os David, et per Zachariam: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Quod si non semper servos suos liberat a tribulationibus id facit, quia novit eorum saluti non expedire, id quod pulcherrima elegantissimaque similitudine Boetius illustrat. Si medicus, inquit, aegrotos duos simul invisat, et uni amarissimam potionem dari jubeat, alterum quem forte longa aegritudine fractum ac debilitatum videt, optimis carnibus, et vino refici praecipiat, quis eum reprehendere audebit? Et si prior ille aeger diceret, cur ita mecum injuste agis, o medice? Quid ego tibi nocui, ut mihi vinum et carnem dari prohibeas, et praeterea a-

marissimo isto pharmaco me vexes, cum tamen socium meum in deliliis esse velis? Nonne optimo jure medicus responderet? Quid mea interest, quid tu sumas? Ego tam libenter optima et dulcissima quaeque te sumere permitterem, quam illum, sed aliud morbus tuus, aliud illius requirit: et si te carnibus et vino alerem, sicut illum, te non curarem, sed occiderem. Itaque non minori benevolentia tibi amarum pharmacum, quam illi suavissimum vinum dari jubeo. Pari ratione Deus, qui languores nostros et morborum varietatem optime cognoscit, non ex odio aut invidentia, sed ex arte, ex providentia, ex vera et perfecta charitate alios servorum suorum temporali prosperitate tamquam vino et carnibus recreat, alios, quorum contrariam aegritudinem esse cernit, pharmaco paupertatis et tribulationis purgat: sed tamen tempore suo cum ad patriam nostram coelestem pervenerimus, tunc omnes simul amicos et filios suos aeterna prosperitate consolabitur. Ea vero quanta futura sit, ex iis bonis, quae hic in terris sanctis hominibus quandoque donat, facile si non intelligere, saltem conjectare et suspicari possumus. Si enim in hoc stabulo, ubi cum belluis habitamus, et quo non ut deliliis fruamur, venimus, sed ut poenitentiam delictorum agamus, et tamquam rei laesae Majestatis ad metalla damnati sumus, homo enim ad laborem nascitur, sicut avis ad volandum, tamen Deus tot commodis servos suos abundare voluit: quid, quaeso, sperandum est nobis in coelo, in patria, in regno, in ipsa domo patris nostri esse paratum? Magnus igitur fructus est prosperitatis sanctorum, quae ut divinum in nos amorem tam luculenter ostendit, et animos nostros erigit ad bona maxima et sempiterna firma fide et spe desideranda.

Veniamus ad quintam et postremam rationem, quare Deus aliquos servos suos vel multis opibus affluere vel in summis honoribus constitui voluit? Quare, putatis, nisi ut eo modo pauperum inopiae et difficultatibus provideret? Voluit quidem Deus multos esse in mundo pauperes et viros sanctos atque in libro vitae scriptos majori ea parte non abundare divitiis, propterea quod vento tribulationis flante multo tutius et facilius versus portum salutis navigatur, quam flante vento prosperitatis, ut ante dicebamus: sed quamquam res ita se habeat, tamen non vult Deus pauperes a divitibus destitui, sed juvari ac foveri. Impia et diabolica est illa vox eorum, qui dicunt, si vellet Deus, posset statim omnes pauperes divites facere; sed non vult, placet ei ut sint pauperes, ut patiantur, ut laborent, ut fame et frigore enecentur. Ergo ne Deo contrarii esse videamur, vociferentur, et clament, quantum velint, nihil eis dabimus. Impia et diabolica vox, et quam Gregorius Nazianzenus in illa sua pulcherrima oratione de cura pauperum habenda, summa eloquentia redarguit Deus enim ideo multos pauperes esse voluit ut tu, qui dives es, occasionem habeas misericordiae et liberalitatis exercendae. Atque idcirco nihil frequentius in Scripturis sanctis, quam pauperum curam commendat. Verum quoniam non ignorabat, impios homines nihil nisi seipsos quaerere, seipsos amare, omnia ad seipsos per fas et nefas rapere, propterea etiam aliquos de suis servis divites et potentes esse voluit, qui quasi parentes vel oeconomi pauperum essent. Nam si nunc cum aliqui sint divites et nobiles, et potentes boni, tamen adhuc miserrime pauperes tractantur, quid quaeso fieret, si omnes divites, omnes nobiles, omnes principes essent mali? Quo pacto mundus non continuo interiret? Itaque quotquot divites estis, intelligite, datis esse vobis divitias ea conditione, ut eas cum pauperibus communicetis. Estis enim in corpore ecclesiae, sicut venae majores in corpore animalis, quae ideo sanguine abundant, ut omnes venas minores repleant, et sicut sol, qui non sibi soli, sed toti mundo, lumen et calorem accepit: et tamquam fontes quidam, qui aquam non sibi retinere, sed effundere liberaliter, et totam terram irrigare debent. Ita magnus papa Gregorius faciebat, qui praeter tria millia sanctimonialium virginum, et innumeros pauperes, quos Romae perpetuo alebat, totius pene orbis pauperes diligentissime variis modis investigabat. Ita Dominus discipulos suos facere docuit: cum panes quinque dumtaxat secum haberent, tamen eos benigne ac liberaliter turbis pauperum distribui fecit: ac ut fructum eleemosynarum intelligeremus, idem Dominus potentia sua effecit, ut non solum quinque illi panes quinque millibus hominum abunde sufficerent, sed etiam ut apostoli pro quinque, quos dederunt, panibus, duodecim cophinos plenos reciperent. Quod vero de divitiis dictum est, idem de honoribus et potentia dictum esse intelligatur. Quia enim improbi homines et seipsos amantes, si pro se apud principem vel magistratum agere volunt, diligentissime et prudentissime id faciunt, nec aliquid praetermittunt, quod ad causam suam promovendam valeat: at si pro aliquo paupere loqui debeant vel nihil agunt omnino, vel tardissime ac frigidissime agunt: propterea Deus aliquos servos suos magnos et potentes esse voluit, ut ad eos tamquam ad communes quosdam parentes, viduae, orphani, pauperes, miseri, denique et calamitosi omnes libere confugerent. Quod utinam homines hujus saeculi intelligerent. Utinam, qui divites et potentes sunt, aliquando cogitarent, ea conditione sibi opes et honores accepisse, ut proximos suos magis juvarent nec unquam obliviscerentur sibi, cum de hac vita migrabunt, dicendum a Domino: *Redde rationem villicationis tuae*, majorem certe videremus pauperum curam, pauciores audiremus querelas, saepius et manifestius Dei beneficentiam et liberalitatem in nos experiremur. Ea siquidem est natura Dei, ut numquam vincatur liberalitate et ingratos nihilominus severissime puniat.

Altera ratio est, ut Deus potentiam suam ostendat. Quamquam enim, ut diximus, licet hominibus Christianis divitias possidere, tamen res maxima et difficillima est hominem divitem et in maximis honoribus constitutum ad aeternam salutem pervenire. Nonne esset magna ars, efficere, ut camelus per foramen acus transiret? At veritas ipsa docet, *facilius* esse, *camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum coelorum.* Nonne etiam magna ars esset semper adverso vento navigare, et tamdem feliciter ad portum appel-

lere? At omnes divites adverso et prorsus contrario vento navigant. Quamquam enim vulgus divitias prosperitatem, et tribulationem adversitatem vocant, tamen revera tribulatio, quae a mari huius saeculi recedere, atque ad Deum verum salutis portum accedere facit, ventus prosper dici debet. Divitiae vero atque honores, quae ad medium maris compellunt, venti contrarii optimo jure nominari possunt. Cum igitur omnes divites contrario vento navigent, nonne magna industria uti debent, si ad portum salutis pertingere volunt? Hinc nimirum est illa vox Domini Servatoris: *Quam difficile qui divitias habent, in regnum coelorum intrabunt.* Et illa apostoli Pauli, *Scio abundare, scio et penuriam pati.* Quem locum diligenter considerat b. Augustinus. Nam sicut penuriam pati quorumcumque est, at scire penuriam pati paucorum? ita abundare quilibet potest, sed scire abundare, non nisi perfectorum et magnorum est. Hinc et alio loco Scriptura tam vehementer laudat eum, qui potuit transgredi et non est transgressus: non enim magnum est, si pauperes sobrii sint, qui unde crapulam exerceant, non habent: neque si multos famulos non requirant, qui vix seipsos sustentare possunt: at quod homo potens, dives, magnus, qui et facile et impune multa scelera patrare potest, tamen modestiam, humilitatem, castitatem conservet, vere magnum et admirabile est: *Quis est hic et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua.* Ista igitur miracula Deus ostendit, cum servis suis maximas opes et summos honores tribuit: quod enim *impossibile est apud homines*, ut Dominus, ait, *apud Deum possibile est.* Quod majus miraculum fieri potest, quam quod de sancto Eduardo rege Angliae legimus? Is cum omnibus bonis externis et corporis floreret, non solum in tanta potestate modum, in tanto fastigio humilitatem, in tanta copia atque affluentia rerum omnium sobrietatem semper retinuit: et non solum ab adulteriis et fornicatione alienus vixit, sed et cum ipsa sua uxore, nec adolescentiae stimulis victus, nec amore liberorum superatus, perpetuam virginitatem coluit.

At quomodo tandem ista miracula fiunt? Quo pacto id assequemur, ut honores et divitiae ingressum ad regnum coelorum non impediant? Nimirum si ea non super humeros, neque in capite ponamus, ne nos deprimant ad gehennam, sed sub pedibus, ut per eas tamquam per gradus ascendamus in coelum. Si quis non posset ascendere in locum aliquem, et propterea ei scabellum daretur, ipse nesciens usum scabelli poneret illud in capite, quis non rideret? O stulte, quis te docuit scabellum ponere in capite? Pone sub pedibus, et bene ascendes. Ita etiam et tu non ponas opes tuas in humeros, vel in capite, sed sub pedibus, et bene in coelum intrabis. Quod si autem eas sub pedibus collocare non audes, certe foris extra cubiculum cordis eas teneas, et non nocebunt. Quaero enim abs te, si amicus aliquis tuus diceret tibi, quaeso te, ut serves mihi hoc pallium, donec redeam, et quidem nescio quando redibo, an media nocte an circa auroram an alio tempore, sed quandocumque rediero, fac obsecro, ut statim illud habeam. Quid tu responderes? Nonne diceres, Ego quidem pallium tuum servabo, sed non in cubiculo meo. Nolo enim propter pallium tuum media nocte vel circa auroram excitari: ponam illud in atrio iuxta portam, ut quando volueris venias et accipias. Ita prorsus, auditores, ita sancti fecerunt. Videbant sibi divitias a Deo tamquam depositum dari servandum ad tempus, et brevi restituendum, quando videlicet Domino placuisset: atque idcirco non eas in cubiculum cordis admittere, non eas amare ac diligere tamquam proprias voluerunt, sed foris extra portam eas collocarunt, ut quandocunque Dominus veniret, easque repeteret, ipsi pacem et quietem suam non amitterent, sed cum b. Iob dicerent: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.*

PARS SECUNDA.

Quae de tribulatione dicenda nobis hoc tempore videbantur, si bene meministis, ad quinque capita revocavimus, quae erant, natura, varietas, causae, effectus, et remedia sive arma tribulationum. Expedivimus quatuor prima capita, nunc ad quintum et postremum quod est omnium utilissimum, Domino adiuvante, veniendum est.

Quae sint arma Christianae militiae, apostolus Paulus his verbis docet: *Assumite*, inquit, *armaturas Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam iustitiae, calceati pedes in praeparatione Evangelii pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; et galeam salutis assumite, et gladium spiritus (quod est verbum Dei) per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore.* Quorum verborum haec sententia est: Incidimus, fratres, inquit apostolus, in tempora turbulenta et periculosa a fronte atque a tergo, a dextris et a sinistris hostes potentissimos et crudelissimos habemus. Quare *assumite armaturam Dei*, non clypeum aut hastam dumtaxat; sed omne genus armorum, (id enim significat verbum Graecum πανοπλια, quo apostolus usus est) *ut possis resistere in die malo*, hoc est, in tempore tribulationis. Dicuntur enim dies tribulationis dies mali, quia non clari, non laeti, non sereni, non tranquilli, sed tetri, obscuri, molesti, turbulenti sunt. *Et in omnibus perfecti stare*, hoc est, quicquid acciderit, sive pestis, sive fames, sive bellum, sive aliud genus tribulationis numquam frangi aut prosterni. Pulchre philosophus virum sapientem et perfectum comparat talo vel pilae, quae quoniam perfectissima figura praedita sunt, eodem se modo habent, nec unquam nisi recte cadunt. Sume pilam vel talum, proiice sursum ac deorsum, volve ac revolve quantumlibet, numquam efficies, ut non recte cadant. Tales sunt viri perfecti, qui ulla neque prosperitate, neque adversitate moventur, neque divitiis et honoribus extolluntur, neque inopia et ignominia deiiciuntur. Talis erat in primis apostolus Paulus, reipsa, non verbo philosophus, cuius illa verba sunt in epistola ad philippenses: *Ego enim didici, in*

quibus sum, sufficiens esse: scio abundare, *scio et penuriam pati*, *et satiari et esurire*, *ubique et in omnibus institutus sum.* Tales quoque nos omnes esse cupit, cum ait: *Ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate. etc.* Describit nobis militem, non equitem sed peditem, omnibus rebus, quae ad bellum requiruntur, armatum atque instructum. Primo loco habeat, necesse est, cingulum militare, deinde loricam, tum calceos in pedibus, quarto loco clypeum ad sinistram manum, quinto gladium in dextra, sexto ac postremo ad caput tegendum ac muniendum, aerea galea comparanda est. Ubi vero miles noster ita instructus atque armatus erit, sine ullo timore certus de victoria hostes suos aggrediat. Ac ut magis eos perterreat, non in silentio procedat, sed more militum Gedeonis magno clamore irruat in acies inimicorum: id quod ultimo loco imperator noster monet, cum ait: *Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore.* Haec est sententia d. Pauli breviter explicata. Iam de singulis armis seorsum dicendum est. Hodie igitur, quia parum temporis superest solum dicemus de cingulo.

State ergo, inquit, *succincti lumbos vestros in veritate.* Cingulum istud quamquam non uno modo a doctoribus sanctis exponatur, aptissime tamen a nobis in paesentiarum intelligetur virtus castitatis, de qua duo breviter exponemus. Primum, cur virtus castitatis cingulum appelletur, ex quo simul cognosci poterit, quae sint cinguli huius utilitates: deinde quibus in officinis eiusmodi cingula conficiantur, et vendantur, ut inde quisque unum sibi, si velit, comparare possit.

Primum igitur cinguli nomine castitas designatur, quod sicut cingulum lumbos constringit, ita ut virtus castitatis libidinem, quae in lumbis potissimum residet, continet et coercet. Hinc d. Gregorius dominicam illam sententiam exponens: *Sint lumbi vestri praecincti et lucernae ardentes in manibus vestris*, *Tunc*, inquit, *lumbos nostros praecingimus*, *cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Sunt autem duo genera cingulorum, unum utcumque longum et latum alterum brevius et angustius. Cingulum longum et latum est castitas matrimonii, quod iis accommodatum est, qui pinguiores sunt, et grassos magnosque ventres gerunt, nec se nimium constringi facile patiuntur. Cingulum brevius et angustius est castitas coelibatus, quod viduis et virginibus, atque iis omnibus servit, qui aequo animo ferunt vehementer constringi, modo venusti ac formosi Deo, et sanctis angelis videri possint. Atque altero horum necessario uti debet quicumque Deo militare et stipendium vitae aeternae obtinere cupit. Nullum enim apud veros Dei cultores et milites tertium genus cinguli reperitur. Et sicut cingulum militare adeo proprium legitimae militiae ornamentum apud veteres erat, ut idem apud eos esset cingulum deponere et militia se abdicare: quocirca et impius Iulianus, ut Ruffinus testatur, cum edicto publico christianos a militia prohiberet, nihil scribebat aliud, quam ne cingulum christianis daretur: sic etiam virtus castitatis proprium ornamentum christianae divinaeque militiae est. Permittit quidem synagoga Iudaeorum uxorum multitudinem, et libellum repudii: lex vero impurissimi Mahometis praeter gregem maximum uxorum, etiam omnes ancillas libidini dominorum subiicit: Haeretici quoque nostri temporis etiam monachis et sacerdotibus uxores, et virginibus Deo sacratis maritos attribuunt, sed propterea omnes isti, qui cingulum militare non habent, a legitima Dei militia excluduntur. Sola Christi Ecclesia, quae cingulum castitatis religiose ac diligenter servat, vere dici potest *castrorum acies ordinata.* Quae cum ita sint, non dicat impudicus, fornicari nihil est aut leve peccatum est Una siquidem fornicatio sufficit, ut cingulo exuaris, ut omnia perdas, ut tamquam militiae spiritualis desertor ab imperatore Deo gravissime puniaris.

Altera causa, cur castitas cingulo comparetur, est, quod sicut cingulum militare continet et conservat gladium; sic etiam virtus castitatis facile comprehendit et servat Verbum Dei, qui est spiritalis. Multi saepe, ut Scripturas intelligant, varios libros conquirunt, multa adhibent commentaria, et benefaciunt, sed tamen optimus commentarius est castitas et puritas animi. Nam in sordidam animam non intrabit Sapientia; et. *Beati mundo corde*, *quoniam ipsi Deum videbunt.* Magnus Antonius; ut in eius vita scribit Athanasius, cum aliquos videret, qui vehementer mirabantur, daemones aliquando praedicere posse futura, dicere illis solebat. *Habeat homo Christianus purum cor, et non dubito, eum plura scire posse, quam daemones.* Et revera sanctus ipse Antonius propter eximiam, quam Dei dono et suo ipsius labore ademptus fuerat animae puritatem, non solum Scripturas per se intelligebat, et futura atque absentia tamquam praesentia cernebat; sed etiam saepe animas ex hac vita migrantes, et in coelum evolantes clarissime videbat. Itaque stude puritati, purga oculum cordis, eme tibi cingulum castitatis, et tu ipse experieris plus te proficere in intelligentia Scripturarum sola meditatione, et plura et solidiora et dulciora, te invenire, quibus et teipsum, et alios ut spirituali cibo consolari, ea recreare peteris, quam si multas horas in legendis commentariis consumeres.

Iam tertia ratio cur cingulo castitas comparetur, pulcherrima et verissima est. Nam, ut magnus Basilius docet, Deus initio composuit hominem ex duabus naturis, quasi centaurum quemdam, qui a capite usque ad pectus formam humanam prae se ferret, et mente ac ratione vigeret: ab umbilico vero et lumbis usque ad pedes equi naturam feram ac silvestrem haberet. Verum ne forte pars inferior atque equina limites suos transcenderet, et totus homo quasi equus indomitus fieret, et ei per Ieremiam merito diceretur: *Equi amatores* in foeminas *et emissarii facti sunt: unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat*; quid fecit Deus? Attribuit homi vinculum castitatis, quo se medium cingeret, et eo modo pars equina ab humana separaretur. Hinc igitur virtus castitatis recte cingulum nominatur, quia cingit hominem in medio, nec un-

quam sinit permisceri partem illam feram atque agrestem, in qua sunt motus atque impetus libidinis, cum ea parte, quae ratione et consilio regitur, et in qua lumen divinae gratiae et sapientiae residet. Vultis aliam similitudinem eiusdem magni Basilii adhuc fortasse clariorem? Sume lampadem accensam: ibi videbis in parte inferiore iacere aquam, in parte superiore super aquam natare oleum in medio vero olei ardere ac lucere fomitem. et si casu aliquo oleum cum aqua misceatur, continuo lampadem extingui, et pulcherrimae luci fumum tetrum ac foetentem succedere. Tale quiddam est homo: habet in parte inferiore aquam, carnem videlicet istam fluxam et inconstantem, quae nisi ieiunio saepe purgetur, multas sordes ex nimio cibo et potu secum involvit. Habet deinde in parte superiore oleum, hoc est, animum levem, subtilem, pellucidum, atque in eo lumen sapientiae et gratiae suae Deus accendit. Verum quoniam saepenumero accidit, ut oleum misceatur cum aqua, ut spiritus fiat carnalis, et animus carnis propensionem sequatur ad luxuriam, ad fornicationes, ad impudicitiam, atque inde lumen sapientiae et gratiae extinguatur, et fumus teterrimus scelerum et flagitiorum succedat, quid agemus? Quid? Remedium est in promptu. Comparabimus nobis cingulum castitatis. Eius enim munus est hominem in medio cingere, aquam ab oleo, carnem a spiritu separare, et in suis regionibus divisa et disiuncta continere.

Veniamus ad quartam et postremam rationem, ob quam virtus castitatis cingulum appellatur: quia accingit hominem ad iter, expeditum, et paratum efficit ad currendum post Christum, sicut in libris Regum legimus de Elia, qui accinctus renibus currebat ante Achab. Et cingulum quidem latum coniugalis castitatis expedit coniugatos, ac liberat a duobus maximis impedimentis: quorum unum dicitur zelotypia. Quantum, quaeso, impedit zeolotypia, ne maritus et uxor communi consensu quiete et tranquille per viam mandatorum currant? Hinc enim maritus quidem semper torquetur, et quicquid videt ab uxore sua, in partem deteriorem interpretatur, omnia timet, omnia suspecta habet. Uxor autem videns se, etiam si bene agat, tamen malas suspiciones effigere non posse, affligitur, cruciatur et saepe etiam secum dicit, Melius erit ut faciam, ne deinceps vir meus falso putet me non servare fidem. Impedimentum aliud est effraenata libido coniugatorum, qui numquam propriis uxoribus contenti, aliarum saeminarum, quandoque etiam meretricum amoribus implicantur. Inde exhauciunt domum suam penuriis, et morbis variis eam replet, inficiunt uxorem, inficiunt liberos, et neque ipsi quietem ullam capiunt, neque alios capere permittunt. Ab iis omnibus malis atque incommodis, ab isto genere tribulationis, liberat cingulum castitatis. Qui enim hoc cingulum habet, neque ullos amores externarum faeminarum in animum suum admittunt, et ipsas suas uxores secundum Deum caste et moderate diligunt.

Verum enimvero cingulum angustum perpetui coelibatus est, quod vere hominem ab innumeris impedimentis liberat. Expedit primum a cura et gubernatione uxoris, quae quanta sit, conjugati experiuntur. Illud extra controversiam est, facilius esse decem viros, quam unam foeminam gubernare. Deinde liberat a cura et sollecitudine liberorum, qui nutriri, educari, instrui, gubernari debent, alioqui perditi ac scellarati sunt, et parentes suos perpetuo cruciant. Postremo liberat ad avaritia, et, lucrandi desiderio. Qui enim filios non habet, quibus thesaurizet, facile suis facultatibus contentus vivit, facile etiam totus fertur in Deum, et si opus sit, facile propter Deum, quam elegit sibi in sponsum, reliquit omnia, peragrat varias regiones, omnibus periculis se committit, denique facile omnia praeclara et plane heroica facinora propter Deum aggreditur, ad quae coniugati propter suas tricas et compedes aspirare non possunt. Itaque cum tanta sit utilitatis angusti illius cinguli, quid mirum si Christus Imperator noster, deinde Apostoli tribuni, ac duces divinissimae hujus militiae, et post eos tantus exercitus sanctorum Martyrum, sanctorum Sacerdotum, sanctorum Monachorum, sanctissimarum Virginum, et viduarum eo accingi desideraverunt?

State ergo Apostolus clamat *state succincti lumbos vestros*, sed *in veritate*. Quid est, *in veritate*? Nolite fingere, nolite simulare, verum cingulum habetote. Si corpore continentiam servas, sed animo, et cogitatione ac desiderio perpetuo fornicaris, non es accinctus in veritate, et homines decipis, sed non Deum. Si animo et corpore castus es, sed propter inanem gloriam, ut laudaris ab hominibus non es accinctus in veritate, et cingulum quidem habes, sed militiae diabolicae, non divinae. Si avaritia, si ambitio, si aliud quodlibet vitium, si ardentissimum studium literarum libidinem carnis absorbet, ita ut de luxuria non cogitas quidem, non es tamen accinctus veritate, neque tua castitas Deo placet. Si postremo vel natura eunuchus natus, vel ab homibus postmodum factus es, noli gloriari, non es accinctus in veritate: neque ista castitas, cui excellentissimum est praemium promissum. Qui sunt igitur accincti lumbos in veritate? Nempe ii dumtaxat, *qui se ipsos castraverunt propter regnum Dei*, qui et corpore, et animo, et opere, et desiderio casti sunt: et casti sunt non propter gloriam hominum, non propter lucra temporalia, non propter studia literarium, non propter sanitatem, non propter ipsam virtutem, sed propter Deum, ut placeant Deo, ut illi soli perfectius, et purius, et arctius, et familiarius servire atque inhaerere possint. Isti sunt *accincti lumbos in veritate*. Isti habebunt *in domo Dei locum, et nomen melius à filiis, et filiabus, nomen sempiternum, quod non peribit*. Isti sequentur *Agnum quocumque ierit*, et cantabunt *canticum novum*, quod nemo alius cantare poterit.

At ubinam tandem ista cingula venduntur? ubi reperiuntur? quibus pecuniis comparantur? Opifex, Auditores, cinguli tam pretiosi est solus Deus. Loquatur Salomon sapientissimus; ut scivi, inquit, *quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det: et hoc ipsum erat sapientia scire cuius esset hoc donum*; *adii Dominum, et deprecatus sum illum*. Loquatur Dominus, qui plusquam Salomon est, cum Apostoli dixissent: *Si ita est causa hominis cum*

uxore, non exspedit nubere: Quid Dominus respondit? *Non omnes*, inquit, *capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* Quasi dicere vellet: Verum est quod dicitis, nubere non expedit, sed impedit potius. Quid enim sunt nuptiae, nisi tricae quaedam in pedibus? Sed tamen *non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Itaque cingulum castitatis conficitur, ac donatur a Deo, et continuis praecibus et lachrimis petendum est, nec ullo modo per se, ac solus homo ad excellentissimam istam virtutem aspirare potest: aliquid tamen ex parte nostra requiritur. Cingulum enim militare non ex lana, vel serico, sed ex corio mortui animalis conficitur. Corium vero istud pellis nostra est. Quare pellem tuam, sensus tuos, teipsum mortificare debes, si cingulum habere cupis: frustra cogitat de castitate, quicumque sensus suos custodire, et continere non studet. Nihil enim sunt aliud quinque sensus, quam quinque perditissimi leones, semper parati ad fornicationes et adulteria fabricanda. Hinc enim Scriptura clamat: *Mors intravit per fenestras, et oculus meus depraedatus est animam meam. Caste mulieres*, inquit Basilius, *numquam aperiunt totas fenestras, sed quasi per rimas aspiciunt id quod volunt, ut si quid videant, quod offendat, continuo claudere possint.* Sic etiam anima hominis christiani, qui serio diligit castitatem, numquam fenestras oculorum, aurium, aliorumve sensuum suorum prorsus aperit. Itaque primum omnium summa diligentia, atque custodia sensibus nostris adhibenda est. Deinde iuvat etiam plurimum occasiones peccandi, et consuetudinem, ac familiaritatem impudicorum fugere; *Corrumpunt enim bonos mores colloquia prava*, et pestis ac lepra luxuriae facillime iis adhaeret, qui cum infectis et corruptis agunt. Si vides te alicubi sine periculo esse non posse, cur non fugias alio? Cur Deus tibi pedes dedit? Cur bonos et castos amicos non quaeris, cum quibus cum fructu et utilitate verseris? Magnum praeterea remedium contra morbum luxuriae est, legere saepe ac serio Scripturas sanctas. *Ama studium Scripturarum*, inquit Hieronymus, *et carnis vitia non amabis.* Lege vitas sanctorum, lege confessiones Augustini, lege alios pios et sanctos libros, et tu ipse experientia disces, quod facile gustato spiritu desipiat omnes caro et illa omnia tibi foetere incipiant, quae modo tam vehementer amas. Postremo frequens confessio peccatorum dici non potest, quantas vires habeat ad animam integram et puram perpetuo conservandam. Sicut enim rex Syriae numquam regibus Israel praevalere potuit, donec vixit Eliseus, qui omnes eorum insidias detegebat, ita numquam spiritus fornicationis in te praevalebit, si conscientia tamquam alter Eliseus per confessionem peccata semper aperiat. Quod si aliquando ad majorem gloriam tuam, et hostium tuorum confusionem Deus permittat, ut magno impetu carnis concupiscentia et daemonum acies te oppugnent, et cingulo castitatis spoliare conentur, arripe magno animo solita arma sanctorum, orationem, jejunia: castiga corpus tuum et in servitutem redige. Quid aliud unquam, quaeso, sancti fecerunt? D. Benedictus nonne in spinis diu nudus volutatus est ut carnis vulneribus vulnera mentis curaret? D. Franciscus ob similem causam nonne in media hieme nudus in nivibus jacuit? D. Bernardus nonne, ut libidinis ignem extingueret, cum adhuc adolescentulus esset. in frigidissimum lacum se conjecit? Alius quidam sanctorum nonne digitum unum ad ignem admovit, atque ardere voluit, ne mens turpi desiderio aestuaret? Ita ergo sancti patres majores nostri fecerunt. Eorum nos vestigia sequi, atque exempla imitari debemus. Nec enim fieri potest, ut nos ventrem cibo et potu replendo, usque ad meridiem dormiendo, oculis et auribus semper vagando, ad palmam excellentissimae virtutis perveniamus, ad quam sanctissimi illi fortissimique milites non nisi orando, jejunando, vigilando, laborando pervenerunt. Quare, auditores, praeliari non pigeat, si coronari delectet. Sequamur intrepide principes nostros in bello, et sine dubio consequemur eosdem feliciter in triumpho, ipso nos adjuvante et confirmante Domino Jesu Christo, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO VI.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Tria alia arma sumuntur explicanda, quibus nos indui vult apostolus, nempe gladius, galea et lorica. Atque primo triplex redditur ratio, cur verbum Dei gladius dicatur, quia scilicet secet, vulneret, occidat; ubi varii hujus gladii effectus producuntur. Quinque item afferuntur rationes, cur idem Verbum Dei gladius spiritus appelletur. Deinde explicatur hujus gladii usus, tum in bello tribulationis, tum in pace prosperitatis. Iuvat autem in tribulatione terrendo et consolando; in prosperitate hostem nostrum carnem debilitando, et divites inter spem et metum continendo; in utroque vero tempore prodest illustrando et docendo, quae singula suis testimoniis, similibus, et exemplis amplificantur. Ad galeam deinde accedendo, virtutem spei illam designare affirmatur, et cur spes galea dicatur explicatur. Galeae praeterea hujus efficacia declaratur, atque ex d. Paulo anchorae triplici fune alligatae assimilatur, videlicet veritatis, juramenti et subscriptionis Dei, quae omnia pulcherrima arte tractantur.

Parte altera ostenditur, qua ratione lorica et charitas et justitia esse possit. Cur eadem charitati comparetur triplex affertur ratio; et vis charitatis rationibus et exemplis depingitur. Deinde ad ejus usum veniendo quatuor enumerantur modi, quibus charitas in tribulationibus nobis utilitati et auxilio maximo esse solet. Primo, dum patientiam gignit, cujus etiam encomium subjungitur. Secundo, dum pectus charitatis fervore calefacit. Tertio, dum inebriat, quo inebriationis modo varios sanctos veteris et novi Testamenti ebrios fuisse demonstratur. Quarto, dum ex necessitate virtutem facere studet. Tandem docetur, quomodo charitas nobis in prosperitatibus pro lorica inserviat, atque ut eadem induamur efficaciter suadetur.

Quamquam arma Christianae militiae, auditores optimi, quae adversus tribulationes ab apostolo Paulo iubemur induere, et de quibus oratione superiore verba facere instituimus, magnam ad dicendum nobis materiam praebeant, et arma singula orationes singulas desiderarent, tamen quia pascha instat, faciam id, quod peregrini et viatores facere solent, cum in longo itinere temporis angustiis et brevitate, premuntur. Etenim contendam quantum potero, ut partim compendia viarum eligendo, partim cursum orationis incitando, ad locum, quo tendimus, definita die perveniamus. Hodie igitur Domino bene adiuvante, de tribus armis simul explicabimus, de gladio, de galea, de lorica. Ac primum de gladio qui ad cingulum, de quo iam disseruimus, appendi debet, et qui apostolo interpretante, nihil aliud est, quam verbum Dei, duo quaedam breviter exponemus: Primo cur verbum Dei dicatur gladius spiritus: deinde quis eius sit usus, tam in bello tribulationis, quam in pace prosperitatis.

Veniamus ad primum. Cur Verbum Dei dicitur gladius? Quia secat, vulnerat, occidit. Quosnam? Hostes Dei, homines peccatores, vel si magis proprie loqui volumus, ipsa peccata, idololatriam, haereses, schismata, ambitionem, luxuriam, avaritiam. Iste est gladius utraque parte acutus, quem divus Ioannes initio Apocalypsis, ex ore Domini procedere vidit: et de quo Isaias propheta scripsit: *Percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Iste est gladius, quo apostolus Petrus in Actis Apostolicis in omnia genera bestiarum occidere iubetur, et praecipue quadrupeda, reptilia, et volatilia, hoc est voluptuarios, avaros, superbos. Voluptuarii enim more quadrupedum semper ventrem, et ea, quae sub ventre sunt, aspiciunt. Avari autem ad instar reptilium toto corpore amplectuntur terram. At superbi tamquam volatilia quaedam ambulant in mirabilibus super se. Tunc vero eiusmodi bruta animalia occiduntur, cum bruta animalia esse desinunt, hoc est, homines, qui vitam brutorum imitando quasi bruta evaserant, iam non amplius bruta, sed homines esse incipiunt, et de voluptuariis casti, de avaris liberales, et humiles de superbis fiunt. Iste est gladius, apostoli omnes in die pentecostes armati totum pene orbem ad imperium Christi adiunxerunt. Iste est gladius, quo beatissimus Paulus ab Ierusalem usque Illyricum maxima strage obvios quosque prostravit. Denique iste est gladius, qua semper de hostibus suis ethnicis, haereticis, peccatoribus per milites doctores et concionatores suos Christus triumphat.

Sed cur, quaeso, verbum Dei non solum gladius, sed et gladius spiritus dicitur? Multae sunt causae. Prima, quia gladius iste a solo Spiritu Sancto fabricatus est. Neque enim noverunt fabri isti vulgares gladios talis conficere, gladios vivos et efficaces, qui etiam spiritus incorporeos vulnerare

possint. *Spiritu sancto inspirati* (inquit apostolus Petrus) *locuti sunt sancti Dei homines.* Secunda ratio, quoniam Spiritus sanctus est, qui gladio isto praecipue utitur. Nam ipsius est proprium contra vitia bellum gerere, hominem veterem occidere, ad poenitentiam peccatores convertere. Nos enim nihil aliud, quam armigeri atque ministri eius sumus. *Non enim vos estis, qui loquimini*, ait Dominus, *sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Tertia ratio quoniam gladio isto, non pro carne, sed pro spiritu dimicatur. Nam cum homo ex carne spiritu compositus sit, et haec duo, ut apostolus ait, sibi invicem adversentur; gladius carnis crapula, ebrietas, fornicatio; gladius spiritus est verbum Dei. Quarta ratio, quoniam finis huius gladii non alius est, quam ut Spiritus sanctus in eos veniat, contra quorum vitia bellum geritur. Ita legimus in actis Apostolicis: *Adhuc loquente Petro*, inquit sanctus Lucas, *cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Iste finis esse debet concionatorum, non lucrari pecunias, non aucupari inanes plausus, non oblectare animos et aures curiosorum, sed efficere, quantum in ipsis est, ut Spiritus sanctus, Spiritus veritatis, Spiritus mansuetudinis, Spiritus sobrietatis, Spiritus pietatis, Spiritus timoris Domini super auditores veniat. Quinta et postrema, sed potissima, ratio est, quoniam nemo sine Spiritu sancto, gladio Verbi Dei uti potest. Etenim verba divinae scripturae, si sola et nuda accipiantur, non tam gladius, quam vagina esse videntur. Potest autem ea vagina et verum et ferreum gladium, et gladium plumbeum sive ligneum continere. Si verba scripturae secundum ecclesiae catholicae sensum, qui idem est sensus Spiritus sancti, accipias et intelligas, gladium spiritus ferreum atque acutissimum habes: Si vero sensum capitis tui, sensum distortum, falsum haereticum, in vagina sacrarum literarum includas, quid habebis nisi gladium plumbeum in vagina aurea? Nam vagina erit, sed gladius non item. Atque haec est deceptio omnium haereticorum, qui nihil aliud habent in ore, quam verbum Dei, nec ulli magis, quam ipsi glorientur de gladio: et tamen revera nihil ipsi praeter vaginam habent. Deus enim facile patitur literam Scripturae, vaginam istam spiritus, catholicis atque haereticis esse communem; sed gladium spiritus, sensum verum Scripturarum in sola Ecclesia Catholica esse voluit, cui sensum aperuit, ut intelligeret Scripturas, *quae est columna et firmamentum veritatis*: *terribilis ut castrorum acies ordinata.* Cuius apertissimum signum est conversio infidelium. Quinam olim Iudaeos et Graecos ad fidem catholicam converterunt? Num Simoniani vel Marcionitae vel Manichaei vel Arriani vel Pelagiani vel Nestoriani? Minime vero: sed Apostolici viri. Qui nostro hoc saeculo in regionibus latissimis Indiarum, in America, in Brasilia, in Iaponia tantas infidelium multitudines gladio Verbi Dei prostraverunt, et captives ad imperatorem Christum adduxerunt? fortasse Lutherani? fortasse Calviniani? Affirment, fraudeant. Nonne Catholicae Romanaeque Ecclesiae milites, quorum est bellare bella Domini praeclaras istas divinasque victorias de hostibus fidei retulerunt? Huius autem rei causa, quae alia esse potest, quam quod haeretici verum gladium non habent? Et vehementer errant, si sola vagina se pugnare ac vincere posse confidunt. Non enim vagina, sed gladio homines occiduntur. Habemus igitur, cur Verbum Dei gladius spiritus nominetur.

Nunc illud videamus, quis eius sit usus, tam in bello tribulationis, quam in pace prosperitatis. Quo pacto gladius Dei in tribulationibus iuvat? Duobus modis, terrendo et consolando.

Veniamus ad praxim. Si te variis tentationibus hostis aggreditur, accipe gladium, excipe et repelle ictus inimici sententiis scripturarum, sicut ducem nostrum Christum fecisse, non ignoras, cum in deserto a Diabolo tentaretur. Itaque si Spiritus ambitionis tibi desiderium immittit praesidendi, si abbas, si episcopus, si magnus aliquis daemonis tentatione fieri cupis, sume gladium, lege sententiam illam; *Iudicium durissimum his, qui praesunt*, *fiet*, et, *Potentes potenter tormenta patientur.* Si spiritus avaritiae desiderium immittit multas pecunias congregandi, sume gladium, lege sententiam illam: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum Diaboli, et desideria multa nociva et inutilia, quae mergunt hominem in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis.* Si spiritus luxuriae desiderium immittit carnalium peccatorum, sume gladium, lege sententiam illam: *Fornicatores et adulteros iudicabit Deus.* Et illam: *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* Si spiritus huius mundi desiderium gloriae et delitiarum immittit, sume gladium, lege sententiam illam: *Quantum glorificavit se et in delitiis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Atque ad eumdem modum contra tentationes caeteras sententiis illis divinae Scripturae pugnandum est, quae terrendo et comminando revocant a peccatis.

Si vero aliud genus tribulationis patiaris, quod effugere non possis, ut inopiam, ut aegritudinem, ut mortem parentum vel filiorum, tunc sententiae illae praelegendae et considerandae tibi erunt, quae divinas promissiones et exempla sanctorum continent. Sicut enim Scriptura impios homines vehementer terret, ita miseros et calamitosos mirifice consolatur. *Quaecumque scripta sunt*, (inquit Apostolus.) *ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et in libro primo Machabaeorum quid Machabaei dicunt, cum in tribulationibus gravissimis constituti, ad Spartiatas scriberent? *Nos enim*, inquiunt, *cum nullo horum indigeremus, habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris, maluimus mittere ad vos renovare fraternitatem et amicitiam, ne forte alieni efficiamur a vobis.* Itaque verbum Dei quasi mamilla nutricis lacte divinorum eloquiorum parvulos gementes, et plorantes recreat. Ibi enim

non semel, non saepe, sed frequentissime in singulis fere paginis legitis, Deum promittentem se omnibus adfuturum, qui ad se in tribulatione confugerint. Eiusmodi vero promissiones infinitas exemplis confirmatas videbis, si historiam Abrahae, Iacob, Ioseph, Moysis, Iob, Tobiae, Mardochaei, Davidis, Machabaeorum aliorumque multorum legere volueris. Isti enim in magnis tribulationibus fuerunt, et de omnibus eripuit eos Dominus; nec solum eripuit sed etiam gloriosiores et feliciores effecit. Ex quibus illam conclusionem efficies, quam fecit David: *Iunior fui, etenim senui, et non vidi iustum derelictum, nec semen eius quaerens panem.* Et cum Ecclesiastico dicens: *Respicite filii nationes hominum, et scitote, quia nullus speravit in Domino, et confusus est.*

Veniamus ad pacem et prosperitatem, quae ut saepe dixi, plus multo, quam bellum et tribulatio periculosa et noxia est. Quomodo gladius spiritus in pace prosperitatis iuvat? Duobus etiam modis. Primum enim carnem, hostem nostrum domesticum, qui se fratrem et amicum simulat et interim crudelissimam necem nobis machinatus, non parum debilitat. Siquidem *vivus est sermo Dei, et penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem animae et spiritus.* Si duo duces copias simul coniungerent, et unam atque eamdem urbem iunctis viribus expugnare vellent, magnum profecto negotium illi urbi facerent; at si paulo post coorta seditione militari, alter eorum ducum cum toto exercitu suo se ab altero duce separaret, nonne vires prioris exercitus valde minuerentur? Ad eumdem modum in homine flagitioso, et anima cum suis sensibus et motibus inferioris partis, et spiritus cum sua mente et ratione aliisque viribus partis superioris coniunguntur, et eodem prorsus tendunt, nimirum ad carnem pingue faciendam, oblectandam, roborandam; sed cum gladius verbi Dei huius hominis pectus ferit, statim penetrat usque ad divisionem animae et spiritus, et tunc spiritus amore Dei vulneratus irascitur quodammodo animae, eique dicit, nolo deinceps tecum militare, volo fungi munere meo, volo considerationi, orationi, lectioni operam dare, quae sunt partes meae. Atque ita spiritus ab anima, hoc est, pars superior ab inferiori dividitur et separatur et eo modo vires carnis hostis domestici fiunt debiliores. Et quamquam initio divisionis spiritus est parvulus atque imbecillis, tamen paulatim verbo Dei, quod etiam est cibum, alitur, nutritur, augetur, et interdum etiam ita corroboratur, ut fiat multo robustior atque fortior carne, et tunc iniurias suas ulciscitur. Et sicut milites quandoque rusticos vel hostes suos, quos ceperunt in bello, cogunt sarcinas suas, et onera portare: sic etiam spiritus cogit carnem ieiunare, vigilare, laborare, orare, eleemosynas dare aliaque facere, quibus ipse ad finem suum consequendum adiuvatur.

Alter modus, quo verbum Dei in prosperitate iuvat, est homines divites et florentes inter spem et metum continendo, id quod in praesenti vita maxime necessarium est. Nam apud inferos quidem spes in desperatione, et metus in dolorem vertitur: in regno vero beatorum spei possessio, et timori securitas sempiterna succedit: hic autem in terris nihil utilius, ac praesertim opulentis et fortunatis hominibus, quam inter spem et metum ambulare, id quod verbum Dei optime docet; loquitur enim quodammodo ad cor divitis, et ait: Sta in timore: noli superbe *sapere, neque sperare in incerto divitiarum.* Memento Cain, qui primis in terris coepit esse dives et potens, et urbem aedificavit, et postea male periit. Memento Pharaonis, et Baltazaris filii Nabuchodonosor, et Antiochi, et Herodis, qui reges nobilissimi et potentissimi erant, et tamen ad ultimum miserrime perierunt. Memento Nabal Carmeli et illius divitis epulonis, qui ditissimi erant, et crapulae atque ebrietati studebant, et in puncto ad inferos descenderunt. Memento illius alterius divitis Evangelici, cui uberes fructus attulerat, et iam dicebat animae suae: *Habes multa bona in annos plurimos, ede, bibe*, quiesce laetare. Cui dictum est; *Stulte, hac nocte repetunt a te animam tuam, et quae parasti, cuius erunt?* Deinde, ne forte dives desperet, ac dicat. Quis ergo poterit salvus fieri? loquitur idem verbum Dei ad cor eius, et ait, Confide, spera, poteris, si volueris, salvus fieri. Memento Abraham, Isaac et Iacob, nec non Davidis, Tobiae, Iosiae aliorumque multorum, qui et divites fuerunt, et Domino placuerunt. Pari ratione, et tu, si divitiis utaris ad quod factae sunt, non te impedient, sed iuvabunt.

His igitur quatuor modis verbum Dei seorsim in tribulatione, et seorsum in prosperitate juvat. Accedit vero quintus et postremus modus, qui utrique tempori convenit, qui est illustrando ac docendo. Nam *testimonium Domini fidele sapientiam praestans parvulis* et *praeceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Videbat Deus multos esse in mundo Epicureos, quorum fides ultra nubes non ascenderet, et qui de superis et inferis, de Deo, de morte, de iudicio numquam cogitarent. Quid igitur fecit? *Misit verbum suum et sanavit eos.* Et quomodo sanavit? Illustrando, erudiendo, docendo, ostendendo aliam esse vitam post hanc vitam, et alia bona et mala sine ulla comparatione maiora et diuturniora. Quae enim videntur, temporalia; quae non videntur aeterna sunt. Homines autem ad ea diligunt, quae noverunt. Cur infantes nihil expetunt praeter lac? Quia aliud non noverunt. Cur pueri suos trochos, et pilas et alia instrumenta ludendi tantum diligunt? Quia maiora bona non noverunt. Cur plerumque homines nihil quaerunt nisi ditescere, nisi pinguescere, nisi opes et honores suos augere? Quia nihil aliud a magistris huius saeculi didicerunt. Si rusticus aliquis, qui nunc felicem se putat si panis et cervisia non desit, in aula regis ad unum mensem cibo et potu regio aleretur, numquid ille suum atrum panem, et cervisiam non contemneret? Ita prorsus, auditores, qui verbo Dei docente atque illustrante bona illa magna et sempiterna videre et gustare incipiunt, quae in saeculo futuro sanctis hominibus conservantur, facile despiciunt mundi huius gloriam perituram, opes falsas, inanes honores, et exiguas et breves, et multo felle admistas voluptates. Sed de gladio satis et fortasse nimis dictum est.

Veniamus ad galeam. *Et galeam*, inquit, *salutis assumite.* Quaenam est ista galea? Virtus spei. Sic enim apostolus alibi seipsum exponit: *Induti loricam*, inquit, *charitatis et galeam spem salutis.* Itaque spes salutis, expectatio summae sempiternaeque felicitatis est galea. Dicitur vero galea, quia tegit ac defendit caput, et reliquum corpus nudum atque inerme dimittit. Quod est caput hominis christiani? Christus. *Omnis viri caput Christus est*, inquit apostolus. Itaque galea solum tegit caput, quia spes aeternae vitae facit ut homo contemptis omnibus aliis rebus, etiam fortunis, etiam dignitate, etiam fama, etiam vita, totus in id incumbat, ne sibi Christus auferatur, ut fides in Christum, ut honor et gloria Dei salva sint, etiamsi caetera omnia pereant. *Sapientis oculi in capite eius*, inquit Salomon. Siquidem stulti oculos non in capite, sed in calcaneis videntur habere, cum nihil aliud quam terram et res terrenas intueantur. At homo christianus, homo sapiens oculos habet in capite, quia more serpentis totum corpus libenter exponit, ut servet ac defendat caput, non ignorans salvo existente capite, facile posse totum corpus ab interitu revocari. Hoc est igitur munus galeae, caput defendere. Est vero fortissima illa galea, et plane digna, quae membrum praestantissimum, quale est caput, custodiendum acceperit? Siquidem adeo robusta et firma est, ut non solum ictibus malleorum non cedat, sed etiam quod pene est incredibile quanto magis percutitur, tanto fortior fiat. At quis hoc docet? Apostolus Paulus *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur: patientia vero probationem: probatio vero spem: spes autem non confundit.* Utinam magnam copiam galearum ad exercitum nostri regis mittere possemus. *Tribulatio*, inquit, *patientiam operatur.* Non enim patientia est singulis dialecticae et rhetoricae, quae discuntur in libris; discitur in laboribus, discitur patiendo. Ille qui saepius patitur, ille celerius patientiam discit. Itaque *tribulatio patientiam operatur: patientia probationem.* Nam qui saepe et multum et aequo animo patitur ille commendatur, et probatur, et dignus palma et corona iudicatur a Deo. Sicut enim in castris non pulchra atque splendida arma militem Duci commendant, sed fortia facta et multa vulnera adverso corpore accepta: et sicut figulus multa vasa efficit ex eodem luto, sed qualia sint in fornace probat. Sic etiam Deus nos omnes in fornace tribulationis coquit, et eos quidem, qui ignem sustinent, nec franguntur, probat: qui ferre non possunt, reprobat. *Ergo patientia probationem operatur: probatio vero spem.* Qui enim animadverit se multa pati et alacriter pati, nec ullo modo frangi, sentit procul dubio intus in corde spiritum Dei, qui *testimonium reddit spiritui* suo, quod filius Dei sit, atque inde semper seipso fortior, semper promptior ad patiendum, et erectior ad sperandum efficitur. *Spes autem non confundit.* Deus enim potens est et paratus ad plura et maiora nobis danda, quam nos sperare possumus.

Sed iam, si placet, huius galeae usum explicemus. Quis igitur est usus galeae? Quomodo nos in prosperis et adversis iuvat? paucis dicam, auditores. Iuvat mirum in modum, erigendo animum, eumque ad coelestia et sempiterna praemia convertendo. Nec enim explicari potest, quantas vires habeat spes futurae quietis et felicitatis ad extenuandam et minuendam molestiam, quamvis magnorum et gravium laborum. Quid facit, ut avarus non sentiat laborem peregrinandi, navigandi, nundinas adeundi, merces emendi et vendendi? Nonne spes divitiarum? Quid facit, ut agricola in mediis imbribus, in maximis aestibus, in saevis frigoribus, noctes ac dies numquam quiescat, et semper tamen laetissimus cantet? Nonne spes uberis messis? Quid facit, ut miles neque onus armorum recuset, neque longis vigiliis terreatur, neque de morte et vulneribus cogitet? Nonne spes praedae vel honoris? Ita igitur et fortis Christi miles in mediis aerumnis et calamitatibus galea ista munitus erigit oculos ad coelum, et dicit, maioribus praeliis digna est splendidissima illa corona. *Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Veniet aliquando illa dies, qua laboribus finitis admittar in gaudium Domini mei. Itaque sicut verbum Dei militem Christi consolatur exterius, divinas promissiones proponendo et explicando; ita virtus spei consolatur interius ad easdem promissiones contuendas animum erigendo solum, sed etiam quodammodo affiggendo. Spes enim non solum id facit, ut animus coelum aspiciat; sed etiam, ut coelo constanter inhaereat, nec se inde avelli ullis tribulationum fluctibus patiatur. Quocirca d. apostolus Paulus eamdem spei virtutem in epistola ad Hebraeos elegantissima similitudine anchorae comparandam putavit. Nam quemadmodum naves, quae corpora quaedam sunt ad terram communem omnium corporum parentem in tempestate confugiunt, et ei anchoram quasi brachium porrigunt, atque eo modo fluctus et procellas non timent: sic etiam animae navicula, quae de coelo originem habet, in coelo anchoram suam figit, ac per eam coelo constanter adhaerens, vexari ac iactari potest in hoc mari saeculi huius fluctibus tribulationum, sed certe abripi et demergi in profundum non potest. Neque vero periculum est, ne funis, quo anchora spei alligata est, aliquando frangatur. Siquidem est *funiculus triplex* qui *difficile rumpitur.* Unus funis est veritas Dei: Deus est, cuius promissionibus spes Christianorum adhaeret. Quid fortius isto fune? Si d. Paulus promitteret aliquid, quis ei credendum non esse putaret? Si angelus de coelo promitteret aliquid, quis de eventu ambigere auderet? At nunc non apostolus, non angelus, sed Deus ipse est qui promittit. Veritas prima, sapientia summa, bonitas infinita, quae nec falli nec fallere potest. Alter funis est iuramentum Dei. Quamqam etiam sine iuramento simplici promissioni Dei sine dubio continuo esset credendum, tamen ad maiorem fidelium suorum consolationem etiam iurare voluit. Sic enim in epistola ad Hebraeos Apostolus loquitur: *Abundantius Deus volens ostendere pollicitationes haeredibus immobilitatem consilii sui, interposuit iusiurandum: ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui*

confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animae tutam ac firmam. Iam funiculus tertius est subscriptio, quam Deus proprio sanguine adhibere voluit chirographo promissionum. Quis enim testamento non credat, quod proprio sanguine consignavit? Hic est igitur *funiculus triplex,* qui *difficile rumpitur,* quo spei anchora alligata, et in coelo affixa, naviculam animae firmissime tenet, atque in isto periculoso mari, ab omni ventorum et fluctuum impetu defendit.

PARS SECUNDA

Diximus de gladio, et galea, nunc de lorica duo breviter dicenda sunt. Primum, quid sit haec lorica; deinde quis sit eius usus. Quid igitur est lorica? Virtus charitatis. Sic enim Apostolus ait; *Induti loricam charitatis, et galeam spem salutis.* Et quamquam in epistola ad Ephesios loricam dicit esse iustitiam, cum ait: *Et induti loricam iustitiae,* tamen iustitiam pro charitate accepit, quod saepe alias facere solet: nec immerito, cum nihil aliud sit charitas, quam eximia quaedam perfectaque iustitia. Etenim duae sunt partes iustitiae, quarum altera in commutatione, altera in distributione versatur. Ambas autem in charitate facile est invenire. Quid enim est charitatis, nisi quaedam nobilis commutatio, in qua homo seipsum totum donat Deo; et simul totum recipit Deum? Nam *qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Quid item est charitas, nisi ars quaedam iuste recteque distribuendi unicuique quod suum est? Iustitia enim quae in distributione versatur dignitatem et merita personarum considerat, et maioribus maiora, minoribus minora, summis summa et minimis minima tribuit. Secundum quem ordinem virtus etiam charitatis Deo primas partes defert, secundas animae, tertias corpori, quartas honori et famae, et de caeteris ad eumdem modum. Itaque recte charitas iustitia dicitur, inchoata charitas inchoata iustitia, aucta charitas, aucta iustitia, perfecta charitas, perfecta consummataque iustitia.

Sed cur, quaeso, virtus charitatis dicitur lorica? Tribus de causis. Primum enim sicut lorica armatur pectus, et pectore eae partes corporis humani defenduntur, in quibus vita potissimum residet, ut cor, hepar, stomachus, intestina omnia; sic etiam charitas animae vitam conservat ac tuetur. *Nam qui non diligit, manet in morte.* Deinde quemadmodum lorica ex multis annulis inter se cohaerentibus efficitur, sic etiam charitas multas virtutes pulcherrimo ordine simul coniungit. *Charitas* enim, ut Apostolus ait, *patiens est, benigna est: charitas non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Ex istis annulis simul consertis malleo Spiritus sancti lorica charitatis fabricatur. Postremo sicut loricae non ex panno vel ex corio, sed ex aere conficiuntur, ut omnes ictus lancearum et gladiorum sustinere possint: sic etiam charitas non est res quaedam mollis, ac tenera; sed fortissima durissima, robustissima: *Fortis ut mors dilectio, dura ut infernus aemulatio.* Sed parum diximus. Nam etiam fortior est quam mors, et durior quam infernus. Mors enim est illa quidem fortissima, et non solum homines quamvis magnos et potentes, sed etiam ursos et leones posternit: sed tamen peccatum adhuc est fortius. Peccatum enim etiam in coelum conscendit, et angelos etiam inde disturbavit, quod mors numquam efficere potuisset. At charitas utroque est fortior, quippe quae statim atque in cor hominis penetravit, peccatum extinguit, nec magis coram charitate potest consistere peccatum, quam coram igne aridae stipulae vel telae atanearum. Quid? quod non solum res omnes creatas charitas vincit, sed etiam quodammodo creatorem? Quid enim non potest, quid non audet sincera charitas? Ipsam Dei sapientiam docet, ligat potentissimum, vulnerat immortalem. Voluit aliquando Sodomam et Gomorrham sceleratissimas civitates igne et sulphure concremare: audivit hoc Abraham, et statim imperante charitate, loqui coepit ad Deum, ac dicere: *Absit a te, ut rem hanc facias, et occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc.* En quam libere fortissima charitas etiam Deo consilium dare non timet. Rursus alias iratus Deus contra gentem Hebraeam, propterea quod vitulum aureum tamquam alterum Deum colere incepisset, voluit eam penitus delere ac perdere. Sed quid? Opposuit se charitas servi eius Moysis, et ait: *Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, et in manu robusta? Ne quaeso dicant Aegyptii: Callide eduxit eos, ut interficeret in montibus et deleret de terra.* Deus autem, quasi charitas Moysis manus ei ligasset, eumque vinctum captumque teneret, dicebat; *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam;* praevaluit tamen charitas, nec dimisit. Magna igitur est virtus, magnum robur charitatis, nec immerito aeneae fortissimaeque loricae comparatur.

Veniamus ad usum: Quomodo nos lorica ista in bello tribulationis iuvat? Multis modis. Primum efficiendo, et tamquam gignendo patientiam. Est enim patientia quasi filia primogenita charitatis. *Charitatis,* inquit Apostolus, *patiens est, benigna est,* et quae sequuntur. Est autem patientia virtus quaedam praeclarissima, qua tela inimicorum non repellimus, sed accipimus et frangimus: et hostes nostros non feriendo et prosternendo, sed patiendo et cadendo miro modo superamus. Magnum est vincere iacula repellendo et hostes occidendo: sed multo est maius et gloriosius vincere plagas accipiendo et moriendo. *Melior est patiens* (ait scriptura divina) *viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium.* Hinc milites Testamenti veteris, ut Abraham, ut Moyses, ut Iosue, ut Gedeon, ut Iephte, ut David, pugnando, feriendo, interficiendo: at milites Testamenti novi, quod sine ulla dubitatione est excellentius, patiendo et moriendo vicerunt. Aspice imperatorem nostrae mi-

litiae Christum. Quid ille fecit? Id quod antea tamquam in typo et figura egerat Sampson: quando una asini maxilla mille Philistaeos occidebat, magnas se vires a Domino accepisse demonstrabat: at cum robustissimis nervis et funibus se ligari patiebatur et tamen paulo post summa felicitate vincula rumpebat et hostes suos fugabat, multo fortiorem ostentebat: Ita liberator noster fortem et potentem se ostendit, cum mundum sine labore fabricavit; sed multo fortiorem et potentiorem, cum eumdem patiendo et moriendo reparavit, et se tamquam alterum Sampsonem ligari, conspui, caedi, vulnerari, crucifigi permisit: sed paulo post omnia illa tanquam tela aranearum confregit, et ipsa cruce ac morte de hostibus gloriosissime triumphavit. Quid vero apostoli et martyres fecerunt? Nonne ipsi quoque imperatorem Christum imitari patiendo potius, et tolerando, quam agendo et resistendo bellare voluerunt? Et nonne patientia sua plures provincias ad Christi imperium adiunxerunt, quam unquam armis potuissent? Nonne etiam principes Romanos, et ipsam orbis dominam patiendo et moriendo domuerunt? Tantus es, ac fuit semper ubique splendor patientiae, ut etiam perditorum oculos perstringat. Hinc enim ethnici philosophi et haeretici permulti, et omnes hypocritae multa libenter patiuntur, ut patientiae virtutem iactare possint; sed tamen vera patientia proles est charitatis, et propria hominum Christianorum, qui vere dicere possunt: *Nonne Deo subiecta erit anima mea? Ab ipso enim patientia mea.* Scribit Ioannes Cassianus, fuisse Alexandriae sanctum quemdam senem, qui cum turbis infidelium quadam die obrueretur, et multis variisque iniuriis, et contumeliis afficeretur, et ab irridentibus atque insultantibus interrogaretur, quid unquam miraculi Christus effecisset, audacter respondit. Hoc miraculum Christus fecit, ut istis omnibus iniuriis et contumeliis nihil movear, et multo etiam plura et maiora pro eius nomine tota alacritate ferre possim. Hic igitur est primus modus, quo charitatis lorica nos iuvat.

Deinde juvat etiam eadem charitas mirum in modum stomachum animae calefaciendo, ut quamvis duras et graves tribulationes facile digerat. Qui fervore charitatis destituti sunt, frigidum stomachum habent, et unius verbuli injuriam concoquere non possunt, et ideo non mirum si inde saepe aegrotent, quandoque etiam moriantur. Nam cibus qui non digeritur, non nutrit, sed occidit. At qui fervent charitate, qui stomachum calidum habent, qui diligunt Deum et proximum, statim digerunt omnia non solum verba, sed etiam verbera: et propterea omnibus nutriuntur, pinguescunt omnibus, omnibus proficiunt. Ratio vero hujus est, quia qui diligit non accipit injurias tamquam injurias, sed tamquam signa quaedam intimae familiaritatis. In tertio libro Esdrae cap. 4. legimus de quodam, qui mulierum potentiam praedicabat, qui cum multa commemorasset, quae viri ob mulierum amorem saepenumero patiuntur, tandem adiecit: *Videbam concubinam regis sedentem juxta regem ad dexteram, et auferentem diadema de capite ejus, et imponentem sibi, et palmis caedebat regem sinistra manu; et super haec aperto ore intuebatur eam.* Unde haec auditores, ut rex non duceret contumeliam auferri sibi diadema, et praeterea faciem suam colaphis caedi? Nonne ex eo, quod ista fiebant ab ea, quam vehementer diligebat? Ita igitur, qui diligunt Deum, qui diligunt proximos, qui diligunt inimicos, numquam agnoscunt nec putant ullam injuriam sibi fieri, sed omnia in partem meliorem interpretantur. Ita sanctus quidam abbas nomine Libertinus, ut scribit b. Gregorius, cum eum de equo, in quo sedebat, quidam dejecissent, et equum abstulissent, nullo modo injuriam sibi fieri credens laetissimo vultu etiam flagellum obtulit dicens, Heus accipite fustem, ut equum melius ducatis. Ita Dominus acerbissimam passionem, non tamquam passionem, sed tamquam calicem optimi vini sibi ab amantissimo Patre propinatum accepit: *Calicem*, inquit, *quem dedit mihi Pater*, non crudelissimus aliquis Dominus, sed amantissimus Pater meus, *non vis ut bibam illum?* Itaque beatus Stephanus saxa illa dura, quibus lapidabatur, non saxa et lapides, sed pretiosas gemmas existimabat. Et revera sic se res habebat, auditores. Semper enim tribulationes, si tamquam Dei beneficia considerentur in vera beneficia convertuntur. Ignominia in gloriam, contumelia in ornamentum, inopia in divitias, vulnera in sanitatem et mors in immortalitatem. Et homines quidem vident exterius crucem nostram, quam portamus in terris. Sed vident angeli coronam nostram, qua fabricatur in coelis. Quocirca recte Dominus de crucifixoribus suis dicebat; *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.* Illi enim se Christum valde deprimere, ejusque gloriam penitus obscurare credebant, sed vere nesciebant quid facerent. Nam eo modo maxime extollebant et illustrabant.

Sed quid praeterea charitas facit? Quomodo etiam in tribulatione nos juvat? Juvat tertio ad eum modum, quo juvat vinum, inebriando scilicet. *Vinum* enim *laetificat cor hominis*, inquit David. Et filius ejus Salomon; *Date*, inquit, *siceram maerentibus, et vinum his, qui amaro sunt animo.* Qui ebrii sunt semper laeti sunt, saltant, cantant, nec ullius miseriae recordantur, non paupertatis, non aegritudinis, non acceptae injuriae, non contracti aeris alieni: denique omnem tristitiam ac moerorem facile de animo abstergit ebrietas. Pari ratione, auditores, sancta ebrietas charitatis, quae est vinum illud, quo apostoli pleni erant, cum de eis in die pentecostes diceretur: *Musto pleni sunt isti*, facit homines semper laetos, nec ullum eos laborem vel dolorem sentire permittit. Patriarcha Iacob quatuordecim annos propter Rachelem socero suo incredibili labore servivit, ita ut ipse aliquando diceret; *Die noctuque aestu urebar et gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*: et tamen ut scriptura testatur, *videbantur ei pauci dies prae amoris magnitudine.* Ita nimirum amore ebrius erat sanctus Tobias, cum totum diem in operibus charitatis consumpsisset, deinde reversus domum, quasi pro mercede, utroque lumine orbatus esset, uxor vero quae eum solari debuisset, non oleum consolationis, sed acetum exprobrationis in plagas infunderet: tamen harum omnium calamitatum obli-

tus et uxorem et filium dulcissime consolabatur: *Pauperem quidem*, ajebat, *vitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus Deum et recesserimus ab omni peccato et fecerimus bene.* Unde hoc in Tobia? Nonne quod amore divino ebrius erat? Apostoli quoque cum plagas multas a Judaeis accepissent, cur *ibant gaudentes a conspectu concilii?* Nonne quia eodem amore ebrii erant? Paulus et Sylas virgis caesi, catenis constricti, et in obscurum carcerem detrusi, quare psalmos et hymnos laetissime canebant? Nonne quia simili modo ebrii erant? b. Laurentius ad ignitam craticulam alligatus, et jam semicombustus, unde tam laetus, et summi illius doloris oblitus erat, ut festive ac lepide tyrannum irrideret? Nonne ex eo? quod vino charitatis ebrius erat? O dulce vinum charitatis. O sancta sobriaque ebrietas. Utinam faceret Deus, ut ebrietatem illam nefariam, quae tanto tempore in hac regione regnavit, quaeque tantarum tribulationum causa magna est, aliquando tandem ista sancta et sobria ebrietate mutaremus: perfecto enim plus ebrietas charitatis valeret ad omnem tribulationem superandam, quam fuerit ebrietas vini ad inferendam.

Sed jam ad quartum et postremum modum veniamus, quo charitas a tribulatione defendit. Quid igitur charitas facit? Docet hominem mirabili quadam arte de hoste clypeum, de necessitate virtutem efficere. O beatum exercitum. O fortunatos milites qui artem istam didicerunt, qua ipsos hostes arripere, et eis pro clypeo uti possint. Quis praecipuus hostis noster est? Nonne caro, quae omni hoste crudelior, dum blanditur occidit, et assueta reddere malum pro bono, quanto magis diligitur et fovetur, tanto magis nocet, et cujus ictus nemo satis cavere potest? Quid igitur charitas facit? Quando utitur carne pro clypeo? Ad hunc modum. Cum tribulatio adest, non sinit charitas, ut te injuste puniri existimes, vel ut de Deo aut hominibus conqueraris, procul hoc est a vera et perfecta charitate: sed statim docet, peccata tua causam esse tribulationis atque ita cogit, ut carnem tuam sic alloquaris, non meministi caro, quando fornicabaris, cum tam saepe epulabaris, quando totos dies ludebas, quando tot pocula exhauriebas, quando jejunia sacra frangebas, quando pupillum opprimebas? Nunc igitur quid mirum si poenas luis? Sed quandoquidem huc venisti, nec potes non peccasse, et quia peccasti castigari debes: quid utilius tibi esse potest, quam ut facias de necessitate virtutem et aequo ac libenti animo patiaris? Nam si cum molestia ac tristitia pateris, non propterea calamitas tua recedet, quin potius ad cumulum miseriae etiam tristitiam et impatientiam tuam adjunges, et nihil apud Deum ex tribulatione lucraberis, nisi graviorem fortasse tribulationem. At si libenter, si alacriter, si aequo animo istam crucem feras, et hic in terris tribulatio plurimum minuetur, et post hanc vitam tota purgata atque illustris tamquam aurum de fornace prodibit, ac demum in patientia tua possidebis animam tuam. Ita igitur homo a charitate edoctus, ipsa carne, per quam peccavit, tamquam scuto quodam ita se protegit, ut ab ictibus tribulationis nullo modo laedatur.

At num in sola tribulatione lorica ista charitatis juvat? Nonne etiam in prosperitate? Imo vero, auditores, maxime juvat in prosperitate. Si quidem ipsius proprium munus est, erga omnia, quae diligi debent, affectus moderari. Ipsa docet Dei honorem omnibus esse rebus anteponendum. Atque idcirco si vel ecclesiasticum honorem, vel civilem magistratum facile obtinere valeas, et tamen ineptum atque indignum eo munere te esse vides, charitas monet, ut alteri te meliori et digniori cedas, et si hoc non facis, non induisti loricam charitatis, vulnerat te, et nisi diligenter caveas, fortasse occidet jaculum prosperitatis. Ipsa praeterea docet animae salutem corporis voluptatibus esse praeferendam. Itaque licet possis, quantum ad copias tuas attinet, indui purpura et bysso et epulari quotidie splendide, tamen charitas monet, ut sobrie vivas, et ecclesiastica jejunia religiose observes, ut ad templum, ad concionem, ad confessionem, ad sacram communionem cum caeteris ire non negligas. Ipse docet corpora proximorum pluris facienda, quam nostras pecunias. Quocirca magis timere debes sine misericordia, quam sine pecuniis inveniri. Et si quidem ecclesiasticus es, charitas docet, non debere te divitias congregare, nisi cum pauperes desunt, quod raro eveniet, et cum forte desunt, posse te quidem eas congregare, verum ut res pauperum, non ut res tuas et futuris pauperibus fideliter conservandas. Si vero uxorem et liberos habes, eadem charitas docet, ut filiis tuis thesaurizes quidem, sed moderate. Nam si probi erunt filii, parvo contenti erunt: sin improbi bonum est eos egere, ut fiant probi. Saepe enim accidit, ut quae parentes magno labore, multo tempore per fas et nefas congregarunt, ea filii paucis diebus male vivendo profundant, et eo modo parentes ad inferos praecedant, et eos deinde filii consequantur.

Quae cum ita sint, induamus, quaeso fratres, induamus omnes loricam istam praeclaram charitatis armati procedamus ad bellum, et neque tela tribulationum neque jacula prosperitatis unquam formidabimus, et victoriam ac palmam certissimam laetissimamque referemus, ipso adjuvante Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in secula. Amen.

CONCIO VII.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Ad militem Christianum omni ex parte armandum, praesens concio duo paria calceorum suppeditat, unum poenitentiae, exemplorum alterum, et praemissa brevi explicatione sententiae Pauli, et praedicatorum instructione, primum par calceorum ex confessione et poenitentia conficitur, ubi apta calceorum cum confessione interponitur comparatio. Explicatur deinde quomodo confessio in prosperis prosit, quomodo item in tribulatione, nempe tollit peccatum, fontem et causam tribulationum, aufert tristitiam, morbum animi, minuit quoque tribulationem satisfaciendo. Denique seria ad satisfactionem exhortatio, praescripto brevi confessionis, et satisfactionis modo, primam partem concludit.

Pars altera par alterum calceorum assuit, et astruit, nimirum exemplorum, ut quae mentem illustrare, memoriam juvare et voluntatem movere soleant. Duo deinde affirmantur esse exemplorum genera, unum factorum alienorum alterum passionum. Calceus ex malorum exemplis sinistro pedi adaptatur; ubi varia studia tam fervida impiorum, avariorum, superborum, philosophorum, haereticorum et militum depinguntur, quibus merito confundi frigidi catholici deberent. Calceus adhaec pedi dextro accommodatur ex exemplis Christi et sanctorum confectus, atque ibidem praesertim Christi passio a magnitudine patientis, a parte passionis, a multitudine malorum, atque aliis multis circumstantiis diffuse, et eleganter exaggeratur. Finem horum calceorum esse, ne deficiamus tribulati, ex s. Paulo docetur. Tandem exempla sanctorum proponuntur, nosque ad crucem magna animi constantia suscipiendam ac sustinendam invitemur et excitamur.

In eorum armorum numero, quae beatus apostolus Paulus, tam in bello tribulationis, quam in pace prosperitatis Christiano militi necessaria esse judicavit, si memoria tenetis, optimi auditores, etiam calcei erant. Quamquam enim in propria domo vel in amoenis pratis non usque adeo calceis indigemus, tamen in longo itinere vel in bello, cum per montes, per rupes, per saxa, per domos, per aquas et lutum, aliasque sordes transeundum est, calceis carere sine gravi detrimento atque incommodo certe non possumus. Itaque tum demum calceos exuere ac deponere tuto secureque poterimus, cum praesentis vitae confecto curriculo, ad coelestem atque aeternam illam domum pervenerimus, et jam non amplius per loca aspera vel inculta peregrinandum et vagandum, sed quiescendum ac sedendum in paterna domo, vel etiamsi libuerit inter flores ac lilia deambulandum erit. In cujus rei typum ac figuram sancto Moysi ad Deum appropinquare incipienti dictum esse legimus: *Solve calceamentum de pedibus tuis, locus enim, in quo stas terra sancta est.* At vero dum hic in terris cum tot generibus hostium bellum gerimus et per solitudinem hujus saeculi vastam atque horridam iter facimus, et saepe lutum, saepe saxa, saepe spinae scandalorum, timorum, dolorum de improviso nobis occurrunt: saepe etiam in quaedam florentissima atque amoenissima prata felicitatis humanae repente incidimus, quae flores quidem et rosas, sed etiam spinas et carduos partim admistos habent, et multos angues, multas bestias venenatas suis herbis et graminibus tegunt, nulla re alia magis, quam bonis et firmis calceis indigemus. Ego igitur hodierna oratione ad explicationem ejus sententiae, *Calceati pedes in praeparationem evangelii pacis*, quae suo ordine post loricae expositionem sequitur in apostolo, de calceis verba faciam. Et quoniam non facile in officinis vulgarium sutorum calcei tales inveniuntur, agam vobiscum liberaliter, et duo paria calceorum vobis dabo. Unum ex confessione, et poenitentia peccatorum, alterum ex veterum exemplis, tam bonis quam malis conficietur. Sed necesse erit, antequam ad nostros calceos veniamus, sententiam ipsam apostoli breviter explicare.

Calceati pedes, inquit apostolus, *in preparationem evangelii pacis.* Sensus horum verborum quantum ad litteram scripturae et apostoli mentem attinet, non alium esse puto, quam ut evangelii praedicator, si cum fructu atque utilitate concionari debeat, pedes, hoc est, affectus mundos, nitidos, liberos etiam et expeditos habeat: non diligat munera, non delectetur plausibus, non affectet gratiam et favorem hominum, non sectetur apparata convivia, non quaerat ullo modo seipsum. A crapula vero atque ebrietate, a fornicatione, a verbis impudicis, a contentionibus et jurgiis, a simonia et avaritia, ita sit alienus, ut ne minima quidem suspicio ejusmodi vitiorum unquam de ipso in populo oriatur. Alioqui enim qua fronte ebriosus de

sobrietate disputabit? Quo spiritu contra avaritiam dicet, qui pluris nummos, quam animas facit? Qua vehementia impudicus et concubinarius a fornicatione alios deterrebit? Quo animo superbus atque ambitiosus, qui omnibus placere cupit, ulla unquam vitia reprehendet? De hujusmodi malis doctoribus, qui quae verbis praedicant, moribus impugnant, loquitur Dominus per Ezechielem; *Vos cum purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus vestris turbabatis, et oves meae, quae pedes vestri turbaverant, haec bibebant.* Aquam quippe limpidissimam, ut beatus Gregorius exponit, praedicatores bibunt, cum fluenta veritatis recte intelligentes hauriunt; sed eamdem aquam pedibus turbant, cum studia sanctae meditationis male vivendo corrumpunt. Porro aquam eorum turbatam pedibus oves bibunt, cum auditores non sequuntur verba, quae audiunt; sed sola, quae conspiciunt, perversa opera imitantur. Quocirca ne talia saepe contingant, apostolus Paulus diligenter monet, ut simus *calceati pedes in praeparationem evangelii pacis.* Et ipse Dominus apud Marcum, cum discipulos suos binos et binos ad evangelium praedicandum mitteret, praecepit eis, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum, non peram, non panem neque in zona aes: sed tamen bene calceati sandalis ambularent, ne quid pulveris aut luti terrenarum cupiditatum eorum pedibus adhaereret: ut vere de illis illud apostoli diceretur: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona.* Haec igitur est sententia hujus loci breviter explicata.

Verum nos in praesentiarum ista ipsa apostoli verba paulo aliter exponemus, ut tam tribulationibus, de quibus hactenus, disseruimus, quam paschalibus feriis, quae jam imminent, oratio nostra conveniat. Itaque evangelium pacis paschae celebritatem, vel si mavultis, Agnum illum paschalem sacrosanctum corporis Dominici sacramentum interpretabimur. Calceos vero, quos induere jubemur in praeparationem evangelii pacis, confessionis sacramentum accipiemus. Nam quemadmodum olim in veteri Testamento, qui pascha celebraturi et Paschalem Agnum manducaturi erant, cum aliis rebus multis instructi, tum praecipue calceati pedes esse debebant, ut ex libro Exodi cognosci potest: sic etiam qui ad verum pascha peragendum, et verum paschalem Agnum comedendum praeparantur, non solum jejuniis et precibus, aliisque sanctis operibus, quod hactenus fecimus, operam dare convenit, sed etiam confessione ac poenitentia, quae praecipua est praeparatio, pedes illos calceare oportet.

Sed quid habet affinitatis confessio cum calceis? Multum omnino. Nam quemadmodum calcei pedes mundos ac puros conservant, eosque impediunt, ne terram et sordes contingant: ita confessio peccatorum humanos affectus, qui quasi sunt pedes animae, et animam non minus ferunt, quam pedibus ferantur corpora, purgatos nitidosque servat, eosque a terra et rebus terrenis revocat atque abstrahit. Et sicut ii, qui calceis sunt assueti, pedes teneros ac delicatos habent, adeo ut vel minimos lapillos et minutissimas stipulas facile sentiant, nec aliquid pati possunt, quod pedes affligat; ii vero, qui fere nudis pedibus incedunt et solum in dedicatione vel in paschate calceos induunt, ut agricolae et operarii multi, jam occalluerunt, nec modo lapillos et stipulas non sentiunt, sed neque magnis lapidibus aut tribulis offenduntur: sic etiam qui crebro ad confessionem redeunt, teneram conscientiam habent, facile sentiunt spinas, etiam minutissimas peccatorum, nec quiescunt, donec eas de conscientia sua exemerint, et animam languentem atque aegrotam curaverint: at qui raro, qui solum in paschate ad confessionem accedunt, ii rusticos pedes, et assuetos tumoribus et punctionibus habent, non solum parva et levia, sed neque magna, neque gravia, neque horrenda, neque immania crimina atque delicta eos perturbant. Amplissimum stomachum gerunt, facile deglutiunt multitudinem beneficiorum, Simonias, usuras, adulteria, crapulas, ebrietates: et tamen securissime dormiunt, nihil eos angit vel torquet conscientia. Hinc existunt illi, qui aliquando petunt, An fornicatio sit peccatum? Nam de cogitationibus ac desideriis flagitiorum, ne dubitant quidem, ita nimirum pedes eorum occalluerunt, ut licet vulnerentur licet findantur, licet intumescant, nihil tamen ipsi sentiant. Assuescite calceis miseri, vivite more nobilium, non more agricolarum. Si ad regnum coelorum aspiratis, ubi nulli rustici, nulla mancipia, omnes reges et principes erunt, frequente sacramentum tam utile, tam facile, tam salutare, quod incredibili benignitate liberator noster instituit. *Si rem grandem dixisset tibi propheta*, aiunt servi ad Dominum suum Naaman, *certe facere debueras: quanto magis nunc, cum dixerit tibi Lavare et mundaberis*? Si rem grandem, auditores, nobis Dominus praecepisset, nonne pro animae salute facere debuissemus? Quae igitur excusatio reliqua esse potest, cum solum dixerit: Sume calceos, quos non vendo, sed dono: utere calceis, qui offeruntur gratis: stude puritati, ama sanctimoniam dilige innocentiam, assuesce spinas peccatorum cito sentire, et apte eruere, quam in pedibus tuis putrescant. Habemus igitur cur peccatorum confessio calceis comparetur, nunc illud videamus, quomodo in tribulatione et prosperitate nos juvet.

Quomodo juvat in prosperitate? Ad eum modum quo juvat naviculas sentinae evacuatio. Vidistis aliquando naviculas, quae rimas aliquas habent, et sensim aquam admittunt, quae nisi frequenter aqua ejecta releventur facile submerguntur. Tales sunt animae nostrae. Naviculae sunt in Oceano hujus saeculi constitutae, nec ulla tam integra reperitur, quae aliquas rimas non habeat, et aquam peccatorum non admittat. Nam *si dixerimus, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* Verumtamen istas rimas tribulatio minuit, prosperitas auget: plures enim peccandi occasiones, majores tentationes divites quam pauperes habent, et plura peccata in prosperitate, quam in tribulatione fiunt. Quocirca s. David experientia propria edoctus, veram illam sententiam de fortunatis hominibus pronunciavit in Psalmo: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur. Ideo tenuit eos su·*

perbia. operti sunt iniquitate et impietate sua: prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quare cum tempore prosperitatis animae navicula rimas multas et magnas habeat, et multum aquae peccatorum semper accipiat, nisi frequenter per confessionem exhauriatur et purgetur,non potest tandem non submergi.

Iam vero contra morbum tribulationis remedium praesentissimum et saluberrimum est confessio peccatorum. Siquidem fons et radix tribulationis, quid est aliud quam peccatum? Nonne scriptura clamat; *Miseros facit populos peccatum*?Et,*priusquam humiliarer ego deliqui.* Et, *Si dereliquerint filii ejus legem meam, et in judiciis meis non ambulaverint, visitabo in virga iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum.*Nonne Dominus paralyticum curaturus, ut ejus morbi radicem ostenderet, dixit ei: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*? Et ad eum, quem sanaverat ad piscinam, nonne ait: *Ecce sanus factus es, jam noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*? Nonne Apostolus Paulus de iis,qui sine debito cultu atque honore tremenda illa mysteria pertractabant vel sumebant, in epistola prima ad Corinthios ait:*Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt*, hoc est, moriuntur *multi*? Deus enim initio nascentis ecclesiae; ut hujus sacramenti venerationem et majestatem fidelibus commendaret, saepe repentina aegritudine, vel morte eos mulctabat, qui indigne ad tantum sacramentum sumendum accedebant.Id quod etiam Cyprianus in sermone de lapsis, exemplis aliquot atque miraculis confirmat. Quae cum ita sint, quod efficacius medicamentum contra morbum tribulationis cogitari potest, quam poenitentia et confessio peccatorum, quae cum peccatum tollit, ipsam radicem tribulationis tollit? Itaque valet aliquid contra tribulationem oratio, valent supplicationes, valent eleemosynae, valent jejunia, valet spiritualium lectio librorum, sed omnia ista et alia permulta generis ejusdem numquam sufficient, nisi ad peccatum, radicem videlicet tribulationis,securis poenitentiae et confessionis admoveatur.

Deinde juvat etiam plurimum confessio peccatorum ad omnem moerorem ac tristitiam ab animo abstergendam. Est vero tristitia morbus maximus, qui ut Ecclesiasticus ait, multos occidit: et ut pulchre Salomon docet: *Sicut tinea vestimento et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi.* Tinea enim nascitur ex panno et pannum consumit, vermis oritur ex ligno et lignum rodit: ita tristitia nascitur ex corde et ipsum cor perpetuo rodit, consumit, affligit, cruciat, neque ex ulla re quietem et consolationem capere permittit. Denique tristitia est quasi anima, et vita tribulationis, ita ut si tristitia absit, jam tribulatio non amplius tribulatio dici possit: Si vero non absit, etiam prosperitas quaedam tribulatio esse videatur.Istum igitur morbum sanat confessio.Nam quemadmodum per peccatum intrat in hominem diabolus et cum eo mille furiae infernales, mille suspiciones, mille timores mille sollicitudines, et simul vermis conscientiae excitatur, qui tristitia et amaritudine animam replet. Sic etiam per confessionem deleto peccato et diabolo exeunte, ingreditur in animam gratia Dei, ingreditur iustitia et charitas, et pax et gaudium in Spiritu sancto. Vidisti hominem plenum malis humoribus et conturbato stomacho? quam ille, quaeso, male se habet. Omnia fastidit, ad omnia nauseat, nescit quid velit, sibi ipsi est gravis. At si illos malos humores evomat,quam celeriter stomachus relevatur, et laetitia ac serenitas redeunt. Hoc ipsum in animo spiritualiter facit confessio, nempe medicamentum est, quo pravi humores, atque adeo venenum ipsum peccati totum evomitur, et tunc animae stomacho relevato spiritus bene se habet, exultat, gaudet, gestit, et conscientia bona et charitas Dei, quae in ipso est,eum tristem esse nullo modo patitur. Lege vitas sanctorum,et videbis nullos esse homines, qui majore et solidiore perfruantur gaudio et pace, quam eos, qui toto animo serviunt Deo; et dulciores esse lachrymas sanctorum omni risu et cantu hominum peccatorum. Quamquam enim vel inopiam vel aegritudinem vel persecutiones quandoque sancti patiuntur exterius, tamen regnum Dei,et consolatio Spiritus sancti, quam habent interius, multo est major, et externam miseriam atque molestiam prius absorbet, quam ad cor perturbandum penetrare possit.

Postremo juvat etiam confessio peccatorum ad repellendas et superandas tribulationes, ex eo, quod facit, ut homo poenam aliquam a sacerdote sibi propter scelera sua injunctam libenter accipiat. Deus enim cum hoc videt, retrahit saepe manum, quam ad punienda peccata filiorum suorum extenderat, et fructibus poenitentiae delectatus quodammodo dicit, res se bene habet, agnoscunt isti peccatum suum et justitiae zelo vehementer accensi, ipsi scelera et flagitia sua castigant: ego igitur retraham manum meam, cessare faciam tribulationes, bellis et tumultibus finem imponam, dicam angelo percutienti. Sufficit iam, compesce manum tuam. In quo tamen studio, auditores, pudet dicere quam nos Christiani a Judaeis turpiter superemur. Illi enim nobis comparati,non viri,sed pueri erant: et idcirco legem quasi paedagogum acceperant, et tamen illi pueri cum necessitas id postulabat, semper aspera poenitentiae genera sponte suscipiebant,praedicabant jejunium, induebant saccos, incumbebant cineri,clamabant ad Dominum in fortitudine,et eo modo omnia Dei flagella facile deprecabantur. Nos vero, qui cum illis comparati viri sumus, in tam gravibus periculis, quae totius patriae ruinam et eversionem minabantur, et adhuc fortasse minantur, quando fides et religio non hominis unius, non unius civitatis,non unius provinciae, sed tot provinciarum simul in discrimen maximum adducebantur,et adhuc etiam forsitan adducuntur,quid nos fecimus aut facimus? Quos fructus dignos poenitentiae demonstravimus? Una aut altera supplicatione excepta, eaque tepide ne dicam frigide peracta, quid aliud, quaeso, possumus ostendere? Aliud omnino, aliud necessarium est, si Deum quem tam graviter nostris sceleribus offendimus placare volumus:*facite fructus dignos poenitentiae*, clamat magnus ille Ioannes, *et ne velitis dicere, Patrem habemus Abraham.*

Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur. Non ait, peccastis quiescite deinceps male agere, et satis est. Ita sane Lutheranus quispiam dixisset. Neque rursum ait, Poenitentiam agite, quod tamen multo amplius erat: sed quid: *Facite fructus dignos poenitentiae.* Quam magna deliquimus (inquit b. Cyprianus) tam graviter defleamus: alto vulneri diligens et longa medicina non desit: poenitentia crimine minor non sit. Ac ne forte quis nobilitatem generis vel gradum honoris opponat, ipse addit: *et ne velitis dicere, Patrem habemus Abraham. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur.* Quid est omnis arbor? Omnis homo quicumque ille sit, sive rex, sive dux, sive comes, sive episcopus sive abbas, sive doctor sive magnus, sive parvus, sive dives, sive pauper, sive nobilis, sive ignobilis, si fructus non facit dignos poenitentiae, excidetur et in ignem mittetur. Non accipit Deus personas, non admiratur purpuram et sceptrum: non terretur ad magnas opes et longos ordines famulorum, sed omnem arborem, quae non facit fructum bonum, excindet eam et in ignem mittet. Quamobrem, auditores, cum et sacrum hoc tempus, in quo sumus et solemnissima paschalis celebritas, quae iam imminet, et praesentes totius patriae calamitates ad veram et plenam confessionem, et poenitentiam nos invitent: agite quaeso, et magno animo atque ardenti iustitiae zelo positis paulisper negotiis caeteris, unusquisque in cubiculo cordis recogitemus primum in amaritudine animae dies nostros, excutiamus diligenter omnes sinus et latebras conscientiae nostrae; deinde pedibus sacerdotis tamquam Domini ipsius pedibus advoluti, cum omni humilitate et veritate delictorum nostrorum confessionem deponamus: postremo injuncta nobis a spiritali iudice poenitent ac opera libenter accipiamus, alacriter expleamus, et quantum possumus poenitentiae fructibus Domino satis faciamus. Luceat, quaeso, poenitentiae studium, et verum emendationis propositum in vestium honestate, in verborum gravitate, in omni parsimonia et sobrietate. *Quae enim societas luci ad tenebras? Aut quae conventio Christi ad Belial?* Quomodo ista cohaerent, agere poenitentiam et indui variis et curiosis et magno studio laboratis vestibus? Agere poenitentiam et celebrare convivia? Agere poenitentiam et a iocis, a ludis, a verborum turpitudine et levitate non abstinere? Agere poenitentiam et sphaeristeria frequentare? Agere poenitentiam et eleemosynas nullas facere? Certe veteres christiani, ut ex Tertulliano et Cypriano et aliis scriptoribus vetustissimis intelligi potest, cum poenitentiam agebant, cibo et potu parcissimo et simplicissimo utebantur, non equis aut curribus vehebantur, terrae ac cineri incumbebant, non balnea frequentabant, vestes viles vel etiam sordidas induebant, corpus jejuniis et animum moeroribus affligebant: omnes denique sibi delitias ac voluptates interdicebant, totique in eleemosynas, in orationes, in fletus ac lacrymas incumbebant. Imitemur, quaeso, nos teneri ac delicati christiani, vel minimam horum partem. Quiescat paulisper cocus et servus et ancilla, qui ventri nostro tamquam implacabili domino toto anno ministrant, nec ullas unquam ferias habent. Cibo modico et simplici contenti simus. Nam et Christus felle et aceto contentus fuit. Non videamus hac hebdomada ullam in vestibus vanitatem, quando Christus etiam necessariis indumentis spoliatus fuit. Claudantur saltem ad tempus omnia sphaeristeria, demus aliquas horas orationi, tempus in passione dominica cogitanda ac veneranda ponamus. Ita fiet, ut *calceati pedes ad evangelium pacis*, hoc est, ad paschales ferias praeparemur, et gratia atque amicitia Dei nobis conciliata, omnem calamitatem et tribulationem facile superemus.

PARS SECUNDA.

Duo paria calceorum promisimus, unum iam exhibuimus, exhibemus nunc Domino adiuvante etiam alterum. Proxima vero oratione de evangelio pacis et scuto fidei, quae duo supersunt, breviter disseremus.

Iam igitur alterum per calceorum ex veterum exemplis fieri debet. Quomodo enim calcei, quibus iter facimus, non ex holoserico, sed ex corio mortuorum animantium fiunt; ita pedes animae, affectus omnes nostros in hac difficili et laboriosa peregrinatione tegere debemus pellibus mortuorum, hoc est, memoria ac recordatione veterum exemplorum. Sunt autem tres praecipuae utilitates exemplorum. Una est, quod mentem illustrant, altera quod memoriam iuvant, tertia, quod movent atque accendunt voluntatem. Primum, illustrant mentem: sunt enim quasi quidam aquaeductus, quibus aqua veritatis in animum nostrum infunditur. Legimus in scripturis: *Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, praebe ei et alteram.* Quid est hoc? Sume exemplum, et intelliges. Vide quid Christus fecerit, cum alapam in passione a scelerato quodam accepisset. Quid ille fecit? Num alteram praebuit? Minime vero, sed ait: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me caedis?* Hinc ergo discimus alteram maxillam esse praebendam quantum ad animi praeparationem, hoc est, ita patienter ferre debemus unam alapam, ut parati simus, si necesse sit, accipere etiam alteram: alioqui cum nulla necessitas id postulat, quid opus est praebere alteram, et dare occasionem scelerato homini, ut iterum peccet? Itaque sapienter Isidorus optimum scripturae commentarium esse docet, facta atque exempla sanctorum. Deinde iuvant memoriam. Nam exempla multo avidius audiuntur, et propterea altius infiguntur memoriae, quam verba. Sed potissima vis exemplorum in eo posita est, ut moveant voluntatem. Tria sunt, quibus homines persuaderi ac moveri possunt, Scriptura, viva vox et exempla: Scriptura ultimum locum obtinet. Nihil enim habet aliud, quam verba et verba mortua. Idcirco si legis multos pios libros et non moveris, eas ad concionem, audi vocem vivam, et fortasse moveberis. Verum quamquam multum possit vox

humana, et multum sibi vendicet rhetorica in affectibus movendis, tamen nullo modo cum efficacia exemplorum comparandi potest. Quid enim sunt verba nisi verba et voces? At exemplares sunt, opera sunt, facta sunt, quae videri oculis et manibus tangi possunt. Hinc saepe magis delectat simplex historia, quam ornatissima oratio, et magis movent vita et res gestae sanctorum, etiam rudi et impolita oratione expositae, quam omnia argumenta et ornamenta rhetoricae.

Sunt autem duo genera exemplorum: quaedam ostendunt, qui alii egerint, et haec quidem magnam vim habent: quaedam vero demonstrant, quid alii passi sint, et haec suum gradum afficacitatis obtinent. Hinc verba Christi multum movent, multum etiam movent miracula et opera praeclara, quae in terris gessit; sed nihil tamen ita movet, ut eius passio, cum quis cogitare incipit, quanta maiestas pro vilissimis vermiculis sputa, colaphos, flagella, spinas, et ipsam crucem pati voluerit. Videbatur Christus in cruce pendens nihil agere, sed numquam tanta egit, quam tunc. Movebat terram, scindebat lapides, frangebat velum, obscurabat solem, aperiebat coelum, mortuos excitabat, et quod maius est, peccatores ad poenitentiam convertebat, ita ut a cruce multi redirent percutientes pectora sua. Denique tunc implebat, quod dixerat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Philosophi olim multa dicebant, sed quia parum agebant et nihil patiebantur, nemini persuadebant, rhetoricam istam ignorabant, quam Dei Filius docuit: at apostoli a Christo edocti simpliciter loquendo, sed multa faciendo, et maiora patiendo, quicquid voluerunt, persuaserunt: non voluptates, et Epicurus, sed passiones, dolores, crucem. Et quibus? Toti mundo, regibus, imperatoribus, tyrannis. Magna igitur est vis, magnum robur exemplorum. Ex hoc igitur tam nobili ac pretioso corio calceos nobis conficiamus.

Quia vero duos pedes habemus, dexterum et sinistrum, duo etiam calcei necessarii erunt. Et sinistrum quidem ex malorum, dextrum ex bonorum exemplis consuemus. Incipiamus si placet a sinistro. Vis unum insignem calceum efficere, qui sinistro pedi tuo optime conveniat? Constitue tibi materiam ante oculos: aspice atque intuere rempublicam iniquorum, quae ex daemone tamquam ex capite, et omnibus avaris, ambitiosis, voluptariis, ethnicis, haereticis, schismaticis, tamquam membris et partibus constat. Converte oculos imprimis ad ipsum ducem, et vide qualis quondam fuerit, et qualis modo sit. Quid fuit aliquando is, quem nunc Diabolum et Satanam appellamus? Primus et nobilissimus Angelorum omnium, atque adeo totius opificii divini praestantissima portio. At iste idem quid est modo, et quid erit in aeternum? Sentina quaedam omnium miseriarum, spiritus teterrimus, superbissimus, invidus, obstinatus, qui nihil cogitat, nisi malum: nihil molitur, nisi malum. Agitur perpetuo infernalibus furiis: angitur torquetur, et fumus tormentorum eius ascendet in saecula saeculorum. Converte deinde oculos ad teipsum, et pedibus tuis corium istud accomoda, dicas apud te, Deus bone si princeps angelorum optimus et sapientissimus vim prosperitatis ferre non potuit, et propterea tam facile, tam celeriter, tam admirabili conversione postremus de primo, pessimus de optimo, miserrimus de felicissimo factus est, quid mecum fiet, qui sum pulvis et cinis, nisi contemptis rebus omnibus omnique pompa et prosperitate calcata sub alas tuas Domine confugiam, tibique uni constanter adhaeream? Aspice deinde partes et membra huius capitis avaros, ambitiosos, ethnicos, haereticos, perditos denique et sceleratos omnes et videbis in tota republica iniquorum nullum esse otiosum, nullum qui crucem et crucem gravissimam non ferat, et libentissime ferat. Videbis eos noctes et dies numquam quiescere, semper ambulare, semper progredi, semper proficere in via iniquitatis et perditionis, etiam usque ad lassitudinem et fatigationem, ut postea dicant: *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis et ambulavimus vias difficiles*, et quis eorum est finis? quid tantis laboribus et sudoribus quaerunt? Quo tam longis et laboriosis itineribus tendunt? Ut parum terrae, ut parum fumi, ut res nullius momenti et ponderis sibi comparent. O quot martyres diabolus habet, quorum tamen non alius finis est, quam usque ad summum replere gehennam.

Aspice hominem avarum, aestuat perpetuo variis curis, raro comedit, rarius dormit, nunc est in mari, nunc in terra, saepe in itineribus, semper in periculis, tolerat aestum, frigora, ventos, pluvias, nives. Et quamobrem? Ut aurum congreget, et ubi congregaverit, moriatur, et ipse quidem ad inferos recta descendat, aurum vero illud ab belluonibus et potatoribus filiis tribus diebus totum dissipetur. *Thesaurizat* enim, sed *ignorat cui congregabit ea*. Nam *cum* perierit, *non sumet omnia*, *neque descendet cum eo* pecunia eius.

Aspice hominem superbum atque ambitiosum, quid ille non facit, quid non aggreditur, nonne coelum cum terra quodammodo miscet, ut ad honorem aliquem perveniat? Blanditur adulatur, assentatur nobilibus viris. versat naturam suam. et regit ad tempus, atque huc et illuc torquet ac flectit: cum tristibus severe, cum remissis iucunde, cum senibus graviter cum iuvenibus comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriose vivit. Denique ubi spem aliquam novi honoris affulgere videt, eo se totum convertit, et tamquam ad aviculam capiendam sua retia et laqueos tendit, et saepe miser nihil retibus suis nisi maiores curas et solicitudines capit. Istum aequare, illum superare contendit, et si quem praeire vel uno passu videat, invidentiae rabie pene conficitur, et tamen non alio cibo, quam fumo paleae alitur et nutritur.

Aspice philosophos veteres, quid illos, quaeso, vana spes sapientiae, et ingens quaedam sciendi cupiditas facere cogebat? Aliis sibi voluptatibus omnibus interdicebant, aliis omnes suas opes in mare demergebant, alii remotissimas regiones incredibili labore et periculo adibant. Quidam etiam inventi sunt, qui seipsos occiderent, ut corporibus liberi facilius philosophiae operam darent. Sic Pythagoras Memphiticos vates magno labore adiit. Sic Plato Aegyptum et iram oram Italiae, quae ma-

gna Graecia dicebatur, laboriosissime peregravit, et cum literas quasi toto fugientes orbe persequeretur, captus a pyratis, et venumdatus, etiam crudelissimo tyranno paruit. Sic Apollonius, ut in epistola ad Paulinum ex Philostrato divus Hieronymus refert, intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima indiae regna penetravit, et ad extremum latissimo Phison amne transmisso, pervenit ad Brachmanas, Parthos, Syros, Phoenices, Arabes, Palaestinos: reversus Alexandriam, perrexit in Aethiopiam, ut Gymnosophistas et famosissimam solis mensam videret in sabulo.

Aspice postremo fervorem ac diligentiam haereticorum in suis deliriis et somniis propagandis. Scribunt quotidie maximos libros, ferunt laborem assiduum concionandi, semper vigilant ad capiendas animas blanditiis, promissionibus, mendaciis, fraudibus, fictis miraculis, librorum corruptelis, armis etiam et terroribus errores suos persuadere conantur: saepe quoque torqueri se, et cruciari, et vivos cremari non tam fortiter, quam pertinaciter ferunt. Nam supplicium quod haeretici patiuntur, (ut sapienter b. Cyprianus ait) non est fidei corona, sed poena perfidiae, et de incendio temporali, transeunt ad aeternum.

Sed ubi relinquimus milites, quorum exempla toto hoc anno spectare potuimus? Si quis militiae finem ignoraret et videret homines tam alacriter, tam audacter, inter gladios et hastas, bombardas et ignem ac aquam versari, nulla discrimina metuere, non vulnera recusare, non mortem subterfugere, nonne putaret magnum aliquid eos quaerere? Et quid tandem et aliud? Fortasse regnum aut imperium aliquod? At neque hoc tantis laboribus dignum videtur: Sed tamen pro regno vel imperio milites pugnant, sed pro tribus nummis, pro re incerta, et si vitam perdant, quod plerumque accidit, simul omnia perdunt.

Et nos Christiani non erubescimus, qui non parum terrae, ut avari; non parum fumi, ut ambitiosi; non incertissimam cognitionem, ut ethnici philosophi; non errores et somnia propagare, ut haeretici; neque stipendium tantum nummorum, ut milites; sed regnum aeternum, regnum coelorum, vitam beatam, et immortalem, sanctorum consortium, angelorum aequalitatem, Dei similitudinem quaerimus, non erubescimus, inquam tanto proposito praemio, nihil posse aut nolle pati? Surgent profecto, surgent in iudicio servi mundi, et servos Domini iudicabunt: quod illi diligentius et alacrius tyranno crudelissimo servierint, qui iugum durissimum onusque gravissimum imponebat, et res vanissimas in stipendium promittebat, quam nos optimo et benignissimo Patri. qui iugum suave et onus leve, quod imponebat, ipse nobiscum simul ferebat, et summam ac sempiternam felicitatem in mercedem laboris liberaliter offerebat. Surgent ethnici philosophi et nos Christianos iudicabunt, quo multo illi plura propter solam sciendi cupiditatem, quam nos propter animae salutem et divinam charitatem effecerimus, quodque plus apud eos vana curiositas, quam apud nos summa Dei veritas potuerit. Surgent postremo etiam haeretici, et Catholicos iudicabunt, quod illi, qui miracula non viderunt, qui sanctos homines nullos habuerunt, qui omnibus fere spiritalibus armis atque adiumentis caruerunt; tamen audentius, alacrius, ferventius phantasmata et somnia sui capitis seminare propagare, defendere studuerunt, quam nos veram et sanam et antiquam ac fundatam ecclesiae fidem: qui tot miracula Christi et sanctorum omnibus saeculis vidimus: qui innumera exempla excellentissimae sanctitatis habuimus: qui tot sacramentis, tot sanctis libris, tot auxiliis, tot magistris ac doctoribus abundavimus. *Erubesce Sidon*, *ait mare*: erubesce catholicae, qui tamquam civitas in monte posita supra firmam petram es fundatus, et tamen turbaris, nutas, deiiceris flante minimo vento tribulationis, cum ipsum mare, id est, haereticus, qui semper agitatur, et circumfertur *omni vento doctrinae*, tamen errores suos usque ad mortem obstinatissime tueatur. *Transite ad Insulas Cethim, et videte, et in Cedar mittite et considerate vehementer*: *et videte si factum est huiuscemodi. Si mutavit gens Deos suos*, ait Hierem. c. 2 *et certe ipsi non sunt dii*: *populus vero meus mutavit gloriam suam idolum. Obstupescite caeli super hoc, et portae eius desolamini vehementer dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus: Me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas. Numquid servus est Israel aut vernaculus? Quare ergo factus est in praedam? Super eum rugierunt leones, et dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem, civitates eius exustae sunt, et non est qui habitet in eis.* Verba sunt prophetae Hieremiae, quae utinam non tam apte in haec nostra tempora convenirent. *Transite* enim et vos. si placet, *ad insulas Cethim, et videte*: *et in Cedar mittite et considerate, si mutavit gens Deos suos, et certe ipsi non sunt Dii.* Animadvertite studia Calvinistarum et Anabaptistarum, et videte quam pauci, quam difficulter, quam aegre fidem suam deserant, etiam quibusvis tribulationibus, terroribus urgentibus: et certe illa non est fides, sed perfidia: neque ibi est salus, sed certa damnatio. Considerate mores avarorum, et ambitiosorum, et videte quam raro mutent ipsi Deos suos, idola illa sua, pecunias, et honores: et certe ipsi non sunt Dii, neque in eis ulla est quies, sed maior miseria. *Populus vero meus mutavit gloriam suam.* Utinam, utinam hoc verum non esset: quam multi summa levitate, summa facilitate, summa inconstantia propter exiguam aliquam tentationem vel tribulationem verae fidei gloriam haeresi, religionem impietate, pudorem impudicitia, sanctimoniam sceleribus mutaverunt: et Deum quidem *fontem aquae vivae dereliquerunt*; *cisternas* autem *sibi foderunt*, *cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas?* Quid igitur mirum, si tamquam servus et vernaculus populus meus nunc flagellatur: si factus est in praedam, si super eum rugiunt leones, si terram eius ac civitates eius diruunt, spoliant, exurunt, ad solitudinem et vastitatem vocant? Id enim merito patimur, ut sciamus et intelligamus, quam *malum et amarum est reliquisse* nos *Dominum Deum* ne-

strum. Sed de sinistro calceo et malorum exemplis satis dictum est.

Veniamus ad calceum dextrum, ad exempla sanctorum. Aspice in primis caput ac regem Christum: deinde prophetas, apostolos, martyres, confessores, doctores, anachoretas, virgines, sanctos caeteros. ex quibus civitas Dei, et respublica iustorum constat, et videbis, nullum unquam extitisse virum sanctum, qui per multas tribulationes, aerumnas, et calamitates non transierit: tandem ad teipsum oculos converte, et vide, num conveniat, ut tu solus a communi lege excipiaris, et propter te alia via, et alia porta aperiatur, praeter illam arctam et angustam, quae iam tot saeculis frequentata ac celebrata est. Consideremus igitur paulisper ducem atque imperatorem exercitus sanctorum. Audiamus quid de eo Apostolus dicat: *Deponentes omne pondus*, inquit, *et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen: aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera Dei sedet. Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes.* Utrumque par calceorum nos induere iubet hoc loco apostolus Paulus. Vis, inquit, ambulare, et currere, et pervernire ad bravium? Sume in primis calceos confessionis et poenitentiae, depone pondus, et circumstans te peccatum: deinde si hoc non sufficit, sume etiam calceos exemplorum, accipe Christi exemplum: et ne tibi fortasse vile atque abiectum id videatur, et magis velis Alexandros et Caesares imitari, cogita Iesum auctorem et consummatorem fidei, hoc est, eum qui donat et coronat fidem, qui est principium et finis, qui est vita et via, quid ducit et perducit: qui nunc facit ut credas, et postea faciet ut non frustra credas, cum ipse dator et remunerator fidei, qui in te coepit opus bonum, ipse perficiet et fidem consummabit, hoc est, beata atque aeterna visione commutabit. Aspice igitur istum auctorem et consummatorem fidei tamquam speculum sine macula, et quasi aeneum serpentem in deserto exaltatum, et sicut novi et rudes pictores diligenter aspiciunt insignem aliquem pingendi magistrum, cum forte manus habet in tabula: sic et tu aspice diligenter peritissimum hunc magistrum patiendi, dum in tabula crucis sanguine suo ipsam ideam patientiae dipingit. Et quomodo pingit? Quid agit? *Qui proposito sibi gaudio*, inquit, *sustinuit crucem confusione contempta*: hoc est, qui sponte sua, et libera voluntate, non compulsus, non coactus, elegit potius in hoc mundo tribulationem quam prosperitatem. O christiani, quid hic dicemus? Num adhuc recusabimus pati? Ecce Christus hic est alter Salomon, vel etiam plus quam Salomon Emmanuel est, qui novit reprobare malum et eligere bonum, amicus et frater noster est, qui nos nullo modo decipiet: ipse igitur proposito sibi gaudio, cum posset in coelesti gloria semper manere, et miserias nostras numquam gustare, vel etiam posset, si vellet homo fieri, et regnum orbis possidere, nec unquam vel famem vel sitim vel nuditatem vel contumelias vel vulnera vel mortem experiri, tamen sponte et libere crucem elegit, ut nobis viam bonam et rectam exemplo suo demonstraret. Poterat ipse vivere ut sanus, et nec vigiliis et nec ieiuniis nec aliis poenitentiae operibus indigebat, quippe qui peccatum non fecerat, et in quo caro spiritui non repugnabat: tamen quando nos aegrotos difficiles, impatientes ac pene phreneticos esse videbat, et tamen sanare cupiebat, sumpsit ipse primus pharmacum amarum, et aegrotorum legibus vixit, ut idem nos, si non praecepto, saltem exemplo eius persuasi faceremus. *Recogitate*, igitur *eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem.* Non est satis cogitare semel, sed iterum et iterum cogitare, tum ut simus animantia munda, quorum proprium est ruminare, tum quod non unum genus passionis, neque unam aliquam virtutem, neque unum aut simplex beneficium in cruce spectandum nobis exhibetur, sed innumeri cruciatus, innumerae virtutes, innumera beneficia. Recogitate eum. Quem? Quis est iste quem recogitare debemus? Unius tantum exemplum nobis proponitur. Eum recogitate, qui rex et pontifex et propheta et doctor ac magister universo orbi datus est. Eum recogitate, qui solo verbo, solo imperio, solo nutu daemones fugabat, languidos curabat, mare et ventos compescebat, claudis gressum, surdis auditum, mutis vocem, coecis lumen, mortuis vitam restituebat. Eum recogitate, qui *in forma Dei* existens, *non rapinam* arbitrabatur *esse se aequalem Deo*: et quem sanctus Isaias *sedentem* vidit *super solium excelsum et elevatum*, et quem seraphici illi supernique spiritus non sine admiratione et stupore et quasi metu quodam semper aspiciunt, *et clamant alter ad alterum: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum: plena est omnis terrra gloria eius*, istum recogitate. Hic est enim qui propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, seipsum nobis exemplum patientiae exhibere voluit. Et quid passus est? Quid sustinuit? *Talem* inquit *contradictionem.* O Christiane, tu superbus es, et vis humilis praedicari; impudicus es, et castus vis haberi; avarus es, et tamen vis dici liberalis imperitus: et indoctus es, et tamen si quis hoc dicat, ferre non potes; scribis iniuriam in tabulis aereis, et nulla unquam oblivione deleatur. Recogita igitur eum, qui talem sustinuit contradictionem: qui sanctus sanctorum erat, et tamen Pharisaei dicebant: *Nos scimus, quod hic homo peccator est.* Ipsa Dei sapientia erat, et tamen tamquam stultum et furiosum aliquem ligare voluerunt. Ieiuniorum et sobrietatis amantissimus erat, et tamen dicebant; *Ecce homo vorax et potator vini.* Totum hominem in sabbatho curabat et tamen dicebant. *non est hic homo a Deo, qui sabbathum non custodit.* In Spiritu et virtute Dei ab hominibus daemones effugabat, et ipsi tamquam insani et phrenetici dicebant; *In Beelzebub principe daemoniorum eiicit daemonia.* Denique verbo et exemplo viam salutis ostendebat, et tamen

eum Samaritanum, daemoniacum, seductorem appellabant. Ipse vero quid? *Sustinuit*, inquit. Nam *cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur*, neque reddebat malum pro malo neque maledictum pro maledicto: sed vere mitis, vere mansuetus ferebat, sustinebat, patiebatur. Sed parum esset, si verborum dumtaxat contumeliam et contradictionem, non verberum etiam, et plagarum sustinuisset. Sed hoc est admirabile, hoc pene est incredibile, quod filius Dei, qui bonis nostris non indigebat, non sua, sed nostra causa, pro nostra utilitate, pro nostra salute in mundum venerit, et pertransierit *benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo*, et tamen ita ab hominibus ei sit contradictum, ut eum modo tamquam furiosum ligare, modo praecipitare voluerint: deinde vendiderint, comprehenderint, ligaverint conspuerint, flagellaverint, spinis coronaverint, in crucem egerint, occiderint, idque tanta rabie, tanto furore, ut uno atque eodem die accusaverint, damnaverint, trucidaverint: id quod nec in latronibus, nec in parricidis, nec in proditoribus nec in ullis quamquam immanissimis et facinorosissimis reis fieri consuevit. *Talem igitur contradictionem ille sustinuit*, qualem nullus unquam antea: ut *a planta pedis usque ad verticem capitis non* fuerit *in eo sanitas*; talem, ut merito Simeon dixisse videatur, futurum eum tamquam signum, cui contradiceretur; talem, ut quantum ad locum, in urbe clarissima et celeberrima Ierosolymorum; quantum ad tempus, in paschalibus solemnissimis seriis, quantum ad aetatem in ipso flore iuventutis; quantum ad durationem, ab infantia usque ad obitum; quantum ad multitudinem et varietatem, omne genus tormentorum et cruciatuum contineret. Denique talem, ut enim Dominus Christus omnia fecerit in numero, pondere et mensura, solum labores et dolores sine numero, et mensura pati voluerit, et vere in Psalmo diceret: *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus*: et cum neque in cibo, neque in potu, neque in somno, neque in ulla re alia unquam excesserit, tamen in patiendo et tolerando omnem modum et mensuram excessisse: adeo ut merito in die transfigurationis Moyses et Elias cum stupore dicerent *excessum eius, quem completurus erat in Ierusalem*. Talem igitur et tantam contradictionem Christus sustinuit. Nam non cecidit, non deiectus et prostratus est, sed omnia tanta patientia, tanta mansuetudine, tanta animi constantia et aequitate sustinuit, *ut* etiam *praeses* Pilatus *miraretur vehementer*, et centurio quidam diceret: *Vere filius Dei erat iste*. His omnibus accedit, quod talem et tantam contradictionem a peccatoribus sustinuit. Saepe homines audimus dicentes, utinam aliquis alius mihi hanc iniuriam intulisset, ferrem aequo animo, sed ab isto homine nequam, ab isto nebulone, quem semper odi, acceptam iniuriam deglutire non possum. At si eum aliquando recogitares, qui talem a peccatoribus sustinuit contradictionem, ista non diceres. Quid enim magis Christus odit, quam peccatum? Quid magis contrarium summae illi bonitati et puritati esse potest, quam sordes et turpitudo flagitiorum? Et tamen a sordidissimis, ab impurissimis, a scelestissimis Christus passus est, nec solum a talibus, sed etiam, quod magis est admirandum, pro talibus passus est. Itaque nulla remanet excusatio, sed a quocumque tribulatio veniat, ad exemplum Domini aequo ac lubenti animo toleranda est.

At quisnam est finis horum calceorum? *Ne fatigemini*, inquit apostolus, *animis vestris deficientes*. Si nudis pedibus ambulare volueris, facile pedes intumescent, et a spinis et lapidibus laesus progredi non poteris, fatigaberis deficiens in media via: at si calceos indueris, si cogitaveris quanta pro te Christus pertulerit, si videris te nondum usque ad sanguinem restitisse, mutabis fortitudinem, ambulabis et non deficies, curres et non fatigaberis.

Sed fortasse dices, quid mirum, si Christus tantam constanter pati potuit? Deus enim erat. Quid enim Deus non posset? At nos homines tantum, infirmi ac debiles sumus. Aspice igitur castra sanctorum, intuere agmina prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum: num vel unum quiescere atque otiari vides? Quid? Isaias secatur, Hieremias lapidatur, Ezechiel interficitur, Ioannes Baptista capite punitur, Petrus et Andreas crucifiguntur, Paulus, et Iacobus gladio occiduntur, Bartholomaeus excoriatur, alter Iacobus de pinna templi praecipitatur. Audi vero quid Apostolus de se, et apostolis caeteris dicat: *Usque in hanc horam*; inquit, *et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis caedimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur et benedicimus, blasphemamur et obsecramus: persecutionem patimur et sustinemus: tamquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc*. Et alio loco de sanctis omnibus: *Alii vero*, inquit, *ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carcere; lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis et in cavernis terrae*. Quis nostrum vel minimam partem horum unquam sustinuit? At isti omnes homines erant, carnem et ossa gestabant, et quod potuerunt, non in se potuerunt, sed in Domino Deo suo. At vehementer fallitur, et toto coelo aberrat, qui per aliam viam et portam, quam per viam et portam crucis se ad veram beatitudinem et felicitatem pervenire posse confidit.

Quae cum ita sint, auditores, ex tam nobili corio calceos nobis conficiamus, et spinas ac tribulos non tam fugiamus, quam conculcemus, et cum mundus, et caro ad quiescendum nos invitant, cum fortissimo illo Uria respondeamus: *Dominus meus Ioab, et omnes servi domini mei super faciem terrae manent, et ego ingrediar in domum meam, ut comedam et bibam et dormiam cum uxore mea? Absit hoc a me, non faciam rem hanc*. Quid? Imperator meus Christus descendit in campum, ieiunat, orat, vigilat, tentatur, vulneratur,

occiditur: et omnes servi Domini mei, tribuni et centuriones, prophetae, apostoli, Martyres, confessores, omnes sunt in acie, omnes in solo et pulvere, cum aereis potestatibus fortiter pugnant vulnera et plagas accipiunt, et patiendo ac moriendo triumphos ac palmas inveniunt, et ego umbram et delitias quaeram? Absit hoc a me, *non faciam rem hanc.* Ita, fratres mei, ita, quaeso, omnes respondeamus, et illi, qui crucem inopiae vel aegritudinis vel alterius tribulationis ferunt, laeto atque alacri sint animo, spem bonam concipiant, sciant se ad castra Domini et sanctorum pertinere, et tempore suo stipendium magnum laboris et coronam immortalem patientiae percepturos: illi vero, qui divites et fortunati sunt, ei fere nihil quod patiantur habent, quaerant et ipsi crucem suam, crucem poenitentiae, crucem eleemosynarum, divites fiant in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi thesauros in coelo: et ipsi quoque misericordiae et pietatis mercedem recipient a rege regum Iesu Christo, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO VIII.

DE TRIBULATIONE

SYNOPSIS

Duo praesenti concione proponuntur pertractanda, cur scilicet sacramentum eucharistiae evangelium pacis dicatur: et qua ratione illud ipsum tam prosperitatis, quam tribulationis tempore prosit. Manifestatur, ad veram pacem tria requiri; justitiam esse parentem pacis, hancque e coelo esse delatam. Triplex deinde asseritur ratio, cur evangelium pacis dicatur ss. Eucharistia. Praeterea quomodo tribus modis eadem eucharistia nobis in prosperis auxilio sit, ostenditur. Quomodo item tribus aliis modis in tribulationibus praesto sit, nimirum passionem dominicam in memoriam revocando; admirabilis patientiae speculum ob oculos ponendo, ubi non vere poenitentes Judae et Judaeis assimilantur; denique instar panis subcinericii vires augendo et roborando, ubi frequens communio suadetur, raram vero diabolum suadere convincitur.

Pars altera ultima christiani militis arma explicat, nempe scutum, quod est fides. Quas utilitates afferat in prosperis fides narratur, docet enim, alia his terrenis multo sublimiora bona inveniri post hanc vitam. Deinde tria delegit vitia, quibus terrena omnia bona laborant, quod parum durent, quod non facient, et quod de iis exacta Deo sit reddenda ratio. In tribulatione vero ex ea sex eruuntur veritates. Prima, nullam tribulationem graviorem esse peccato. Secunda, nullam tribulationem nobis supervenire nisi a Dei manu profectam. Tertia non esse murmurandum de divina justitia et providentia. Quarta, omnes homines esse peccato obnoxios. Quinta, tribulationem a Christo summum decus accepisse, ac proinde non aegre eam ferre oportere. Sexta, tribulationes esse magni aestimandas, quae singula exacte pertractantur.

Quemadmodum in omnibus sacris, festisque diebus, auditores optimi, nullum Ecclesia Catholica, mater nostra, majore gaudio ac laetitia veneratur et colit, quam eum, quo agitur paschae celebritas et illustrissimus de morte Christi triumphus: ita in omnibus, quae de coelo accepimus, summis divinisque muneribus, nullum neque majus, neque gratius esse solet, quam donum tranquillitatis et pacis, qua non solum ii, quibus mentem, et rationem Deus attribuit, sed etiam animantia bruta et fruges et arbores, ac ut longius multo progrediar, etiam terrae et maria laetari mihi videntur. Quare cum hujus diei laetitia et celebritate mirifice oratio nostra consentiet, si de evangelio pacis, ut concione superiore promisimus, disseramus. Et enim duo maxima atque utilissima sacramenta, si memoria tenetis, apostolica illa sententia; *Calceati pedes in praeparationem evangelii pacis*, nobis a Spiritu sancto diximus commendari; nomine calceorum poenitentiam, evangelio pacis eucharistiam. Ac de calceis quidem poenitentiae comparandis et induendis tota superiore hebdomada, ut par est, solliciti fuimus, in his vero paschalibus feriis in evangelio pacis debito honore suscipiendo, et vero Paschali Agno comedendo toti summo jure occupati esse debemus. Quare de evangelio pacis duo quaedam, si placet, breviter exponamus scilicet cur eucharistiae sacramento potissimum tribuatur? et ad quem modum, tam in prosperitate, quam in tribulatione nos juvet?

Quae igitur causa est (ut a primo incipiamus) cur sacramentum eucharistiae pacis evangelium nominetur? Quid habet cognitionis Agnus Paschalis cum evangelio pacis? Facile id exponam, auditores, si prius de ipsa pace, pauca quaedam dixero. Tria sunt quae sua significatione pacis vocabulum complectitur et sine quibus pax esse aut intelligi nullo modo potest, scilicet conjunctio voluntatum et animorum, bonus et rectus ordo rerum copulatarum, et ejus ordinis firma stabilisque tranquillitas. Conjunctio voluntatum atque animorum quantum ad pacem constituendam necessaria sit, externa signa, quae in componenda pace adhiberi solent, satis apte demonstrant. Neque enim alia de causa, qui ad pacem et amicitiam redeunt, dexteras jungunt, seque amplectuntur et osculantur, quam ut ostendant, ita voluntates animosque pacis foedere copulari, sicut manus et ora et pectora mutuo complexu et osculo conjunguntur. *Pars mihi pacis erit* ait quidam apud poetam) *dextram tetigisse Tyranni.* Verumtamen ista conjunctio, si recto ordine careat, vera et bona pax non erit, ut si uxor dominetur viro, si filius patri, si servus domino, si corpus animo, si caro spiritui, si sensus rationi, et in eo quiescant, et conveniant, conjunctio tamen erit, pax certe non erit: nisi illa fortasse, de qua Dominus ait: *Non veni pacem mittere sed gladium.* Siquidem pax vera munus Dei est: quae autem a Deo sunt, ordinata sunt. Neque vero quicumque erectus ordo, sed ordo stabilis et tranquillus ad veram et bonam pacem constituendam

requiritur. Quocirca b. Augustinus recte pacem definit, ordinis tranquillitatem.

Porro quasi parens et nutrix ac veluti custos pacis justitia est. Iustitia quidem civilis et humana, humanam et civilem pacem: justitia vero coelestis atque divina, quae charitas est, divinam et coelestem pacem efficit et conservat. Unde lites et contentiones,bella et tumultus inter homines? An non ex eo, quod unus alterius bona injuste possidere ac retinere cupit? Tollatur ergo injustitia, et pax erit. Pari ratione, unde tribulationes, morbi,penuriae, terrae motus, tonitrua, fulmina, grandines, siccitates? An non ex inimicitia, quam Deus gerit cum homine? Et unde haec inimicitia? Ex iniquitate, ex eo, quod homo vel Deum non diligit,sicut debet vel non diligit quantum debet, et saepe magis homines offendere timet, quam Deum et sua commoda, suas utilitates, suas voluptates injustissime anteponit Deo. Tollatur haec iniquitas, succedat charitas, vera divinaque justitia, et pax erit. Nam *non est pax impiis, dicit Dominus.* Et Isaias inquit: *Erit opus justitiae pax.* Et sanctus David: *Iustitia et pax osculatae sunt.* Et alio loco.*Declina a malo et fac bonum: Inquire pacem et persequere eam*, tamquam si apertius diceret. Tu quidem pacem desideras, nec immerito: nam pulchra et formosa est valde, sed frustra laboras, frustra fatigaris in ea quaerenda, nisi in domo matris ipsius justitiae illam quaeras.Ergo *declina a malo et fac bonum*, quod justitiae: et tunc demum *inquire pacem et persequere eam.* B. quoque Augustinus octuagesimum tertium psalmum exponens; *Fac justitiam*, inquit, *et habebis pacem: diligunt se mater et filia. Osculantur se justitia et pax,si parentem et amicam pacis non amaveris, non te amabit ipsa pax, nec veniet ad te.* Si igitur pacem habere cupis, quare litigas cum justitia? Ecce justitia dicit tibi, ne fureris, et tamen non audis. Ne forniceris, et tamen non audis.Non facias alteri quod tu pati non vis, non dicas alteri, quod et tibi dici non vis, et non audis. Itaque es inimicus amicae meae, inquit, pax, et hostis matris meae, et me amicam putas habere? falleris vehementer.Nam ubicumque justitiam esse videro, et ego statim ad eam osculandam advolabo.

Hanc pacem, auditores, nobis Filius Dei attulit de coelo, et moriendo et resurgendo confirmavit, qui ut Apostolus ait: *Traditus est propter delicta nostra et resurrexit propter justificationem nostram; ut justificati per fidem pacem habeamus ad Deum. Ipse enim est pax nostra qui fecit utraque unum: et in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quae in terris sive quae in coelis sunt.* Atque idcirco,sicut in die natalis eius angeli canebant;*Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis*; Sic in die resurrectionis primum verbum, quod ad discipulos loqui voluit, illud fuit; *Pax vobis.*

Quae cum ita sint, facile, nisi fallor, intelligemus, cur Eucharistiae Sacramentum Evangelium pacis nominetur. Nihil enim est aliud panis ille coelestis,quam bonus quidam nuncius in pacis signum praesentis et inchoatae,pignus futurae atque perfectae. Siquidem per hoc divinissimum Christi convivium, mens impletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur. Si te ad mensam suam Deus vocat, et tu libenter accedis et cibis ejus plane regiis vesceris nonne signum est te cum eo jam rediisse in gratiam et pace atque amicitia ejus frui? Neque enim hostes et inimici, et amici et familiares invitantur ad mensam. Deinde si in hac valle miseriarum in exilio, in carcere, in stabulo, ubi cum bestiis et feris habitamus.Deus tam excellenti cibo, pane coelesti atque angelorum nos alit, quid quaeso, in regno coelorum, in patria,in domo ipsa fiet? Est igitur eucharistia verum signum praesentis charitatis, et pignus certum futurae gloriae atque adeo perfectae divinae pacis evangelium. Huc accedit, quod panis iste divinus, cum cibus sit animae, ad istam alendam institutus, juxta verbum Domini: *Qui manducat me et ipse vivet propter me*, id proprium habet, ut conservet atque augeat charitatem, quae est ille vivificus calor per quem vitam coelestem, ac divinam animae vivunt. Quod si conservet atque augeat charitatem, certe etiam conservat atque auget pacem,quae ut ante diximus a charitate seu justitia, tamquam a matre filia, separari non potest. Habemus igitur eucharistiae sacramentum cur pacis evangelium nominetur.

Nunc ad illud veniamus, quemadmodum in tribulatione et prosperitate nos iuvet. Quomodo iuvat in prosperitate? Tribus modis. Primum enim exemplo Domini, ad mensam ipsius discis non superbe sapere, neque viles atque obiectos homines contemnere, quis tibi magnus, et potens videaris. Nam si Deus rex regum ad mensam suam omnes admittit, et tam splendide, tam magnifice, laute excipit pauperes, quam divites, obscuros, quam nobiles, parvos, quam magnos, quis tu es, qui conservos tuos te fortasse meliores, quod terrenis facultatibus careant, et non tam bonis vestibus induuntur,tibi contemnendos ac despiciendos putes?

Deinde numquam,puto,audivisti in mensa Domini a sacerdotibus dici, Tu quis es? Magnus princeps es? Sedeat ergo vestra maiestas in throno illo sublimi. Et, Tu quis es? Nobilis quidam comes? Bene, sta igitur ibi iuxta regem. Et, Tu quis es? Homo miser et mendicus? Itane? Maneas igitur procul in extremo templo, operto capite, et flexis genibus et expecta donec isti magni et nobiles viri coenam suam absolverint: tum si quid supererit, dabitur tibi. Non ita profecto: sed vides non minus regibus et imperatoribus, quam vilissimis eorum servulis, necesse ad hanc mensam non sedere, non fabulari, non respicere huc atque illuc, sed aperto capite, flexis genibus iunctis manibus, cum timore ac tremore consistere. Quae cum ita esse videas, mirum certe est, si non dicis apud te ipsum, ego non tantus sum, quanti meipsum facio: neque istae opus vel honores quibus caeteris antecellere videor, me vere maiorem et nobiliorem caeteris reddunt. Nam si vere maior et nobilior essem, cur in mensa Domini locum nobiliorem non haberem? Cur tamquam unus de turba mendicorum sederem? Cur mihi non amplius, quam caeteris daretur? Num iniustus aut invidus est Deus?

Fallitur ergo, fallitur, qui ex rebus istis terrenis, quae malis et bonis sunt communes, verum splendorem et nobilitatem metitur.

Postremo exemplum clarissimum sanctae humilitatis tibi ante oculos eucharistia ponit, si tamen oculos ad hoc videndum aperire dignaris: nempe coelestis ille panis non solum ignominiam et dolores Christi patientis, sed etiam gloriam et triumphum resurgentis repraesentat. Hinc enim statim post consecrationem hostiae salutaris sacerdotes dicunt: *Unde et memores, Domine, nos servi tui, sed et plebs tua sancta ejusdem Filii tui Domini nostri, tam beatae passionis, nec non et ab inferis resurrectionis, sed et in coelis gloriosae ascensionis*, et quae sequuntur. Dominus autem cum ab inferis victor mortis et peccati rediisset, et corpus gloriosum atque immortale iam induisset, et possessionem regni sempiterni a patre recepisset, vitam viveret, multo quam antea nobiliorem et beatiorem, tamen non propterea piscatorum suorum est oblitus, sicut ii faciunt, in quibus honores mutant mores, et qui si gradum aliquem dignitatis ascendant, non amplius amicos veteres agnoscunt. Non ita Dominus facit, sed ad suos pauperes, ad suos piscatores, solita benignitate veniebat, loquebatur, nec minus comiter et familiariter quam antea, denique etiam fratres suos eos vocabat; *Vade*, inquit ad Magdalenam, *ad fratres meos, et dic eis, Ascendo ad patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum.* Disce igitur et tu, si Dominum tuum imitari non dedignaris, in quamvis magnis honoribus humilitatem, non te efferas super alios, non tibi turpe esse ducas versari cum pauperibus, eosque et verbis et rebus consolari.

Veniamus nunc ad bellum tribulationis. Quomodo sacramentum istud in tribulatione nos iuvat? Tribus aliis modis. Principio siquidem, ut ante dicebamus, dominicam passionem ad memoriam nobis revocat. Quocirca cum ad sacram communionem accedis, apud te ipsum dicere debes; Si Filius Dei tanta pro me vilissimo vermiculo pati voluit, quanta mihi hoc sacramentum magnum repraesentat, quid magnum est, si aliquid ego pro eius gloria et mea salute patiar? Et si ipse vitam mihi semel donavit, cum me de nihilo fecit, et eam deinde tam benigne restituit, cum in cruce pependit, et nunc iterum vitam donat per hoc admirabile sacramentum, et rursum quoque vitam aeternam donabit in coelo: si ipse inquam, mihi vitam toties tam liberaliter donat, numquid non est aequum, ut ego vitam meam pro eius amore atque honore vel semel impendam? Nonne b. apostolus ait: Ideo *Christus pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, iam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit*? Certe magnus Basilius in utroque libro de Baptismate docet, nos, cum ad mysteria percipienda accedimus, nova quadam ratione novoque pacto obligari ad vitam pro Christo si opus erit libenter ponendam. Id quod etiam b. Augustinus ex libro Proverbiorum ostendit: *Nimirum*, inquit, *hoc est, quod legitur in proverbiis Salomonis, si sederis coenare ad mensam potentis, considerans intellige, quae apponuntur tibi, et sic mitte manum tuam, scient, quia te talia oportet praeparare. Nam quae mensa est potentis, nisi unde sumitur corpus et sanguis eius, qui animam suam pro nobis posuit? Et quid est ad eam sedere, nisi humiliter accedere? Quid vera considerare et intelligere, quae opponuntur tibi, nisi digne tantam gratiam cogitare? Quid postremo sic mittere manum, ut scias, qui talia te oportet praeparare, nisi quod iam dixi, quia sicut pro nobis Christus suam animam posuit, sic et nos debemus animas pro fratribus ponere?* At si vitam ponere, auditores, et sanguinem totum profundere pro Dei gloria eucharistia nos docet, quanto magis iniurias et contumelias, famae diminutionem et fortunarum direptionem, et alia minora atque leviora aequo ac lubenti animo pati docebit, si ad eius scholam humiliter et frequenter accedere voluerimus?

Deinde iuvat etiam mirum in modum eucharistiae sacramentum, cum nobis admirabile quoddam patientiae speculum ante oculos ponit. Nonne insignis illa patientia fuit, qua Dominus Iudae proditori osculum non negavit? At quot modo Iudas putatis fere diebus singulis Christus patitur? Quam multos ante paucos dies Dominus videbat, quo toto anno luxuriae, avaritiae crapulae, ebrietati operam dederant; deinde vero confessione peccatorum leviter peracta, sine ullo dolore, sine ullis lachrimis, sine ullis dignis poenitentiae fructibus, ad se osculandum ad recipiendum venturi erant, et paulo post novis peccatis rursum vendituri atque eiecturi. Qui quidem impios Iudaeos egregie imitantur, qui in dominica palmarum cum cantu et celebritate Domino occurrerunt, et in suam civitatem summa laetitia exceperunt, et post paucos dies eumdem Dominum coram Pilato ingratissimi negaverunt, nec solum suis vocibus crucifixerunt, sed etiam ad eum damnandum renuentem, et repugnantem praesidem suis clamoribus coegerunt. Hos, inquam, impios et ingratos Iudaeos imitantur illi, qui in his paschalibus feriis Christum cum gaudio et laetitia receperunt, et post paucos dies illum rursum cum ignomia et dedecore novis peccatis eiiciunt. Poterat vero Christus si voluisset, vel tam iniquos homines repente occidere, vel in lapidem aut in ignem aut in aliam formam in species illas sacramentales commutare, quod non semel, sed saepius legimus esse factum et tamen nihil agit horum, sed incredibili patientia, tam atroces iniurias tolerat ut homines peccatores ad veram et seriam poenitentiam aliquando perducat. Sane tanta est quorumdam hominum iniquitas atque perversitas, ut cum Dei mansuetudine et patientia suis ipsis sceleribus et flagitiis contendere videantur. Deus dicit, Ego tibi dabo divitias, beneficia, dignitates, honores, atque ad extremum me ipsum in sacramento recipies, ut vel muneribus provocatus praecepta mea custodias. Et homo dicit, Et ego profundam omnia, ludam totos dies, donabo meretricibus, lenonibus, potatoribus, neque de Deo, neque de animae salute unquam cogitabo: et si parcus vel avarus esse debeam, tunc solum ero cum pauperibus quando eleemosynas tribuere oportebit. Quid vero Deus? Patitur, sustinet, expectat, atque ad

pacem, ad amicitiam, ad mensam, ad convivium suum eos recipere paratus est, si modo praeteritorum scelerum eos poeniteat, ac meliorem vitam in posterum pollicentur. Eiusmodi vero tam praeclarum patientiae speculum, quantum, quaeso, nos ad nostras tribulationes fortiter perferendas iuvaret, si in eo saepe oculos nostros defigeremus?

Sed postremo etiam iuvat eucharistiae sacramentum ad eum modum, quo panis subcinericius iuvit Eliam: nempe vires adauget, confirmat, roborat, consolatur cor humanum. O utinam hoc genus consolationis afflicti omnes intelligerent! Utinam scirent vel experirentur potius, quid illud sit, quod saepe canimus; *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur, recolitur memoriae passionis eius, mens impletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur.* Cur martyres sancti tanto fervore, tanto ardore, tanta alacritate currebant ad ignes, ad cruces, ad rotas, ad bestias? Cur non exiguas brevesque molestias ferre non possumus? An non ex eo, quod illi pane isto coelesti assiduo alebantur? Nos vero obliti sumus comedere panem nostrum, cum *panis* sit, qui *cor hominis confirmat.* Intelligebat hoc beatissimus martyr Cyprianus, et idcirco ad sanctum Cornelium scribens, etiam lapsis, quibus alioqui ecclesiastica disciplina pacem et communionem longissimo tempore denegabat, instante persecutione corpus dominicum dandum esse censebat: *Statueramus,* inquit, *ut qui in persecutionis infestatione supplantati ab adversario et lapsi fuissent, ac sacrificiis se illicitis maculassent, agerent diu poenitentiam plenam, et si periculum infirmitatis urgeret, pacem sub ictu mortis acciperent; sed cum videamus diem rursum alterius infestationis appropinquare coepisse, communicatio illis a nobis danda est, ut quos excitamus et exhortamur ad praelium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione corporis et sanguinis Christi muniamus.* Nam idoneus esse non potest ad martyrium, qui ab ecclesia non armatur ad praelium, et mens deficit, quam non accepta eucharistia erigit et accendit. Intelligit etiam hoc hostis humani generis diabolus, atque ideo tantum per administros suos ubique laborat, ut praesidium nobis huius vilissimi ac saluberrimi sacrificii possit eripere. Neque vero per haereticos solum, sed etiam per seipsum omnibus, quibus potest modis, suadere conatur, ut quam rarissime, ut semel in toto anno, et tunc coacti, et compulsi ecclesiasticis legibus et censuris ad mensam Domini accedamus: ut eo modo, videlicet longa inedia debilitatos et fractos facile ipse prosternat, et in quaelibet vitiorum abrupta praecipitet. Quam vero multis id non suadeat solum, sed plane etiam persuadeat, imbecillitas hominum nostri saeculi perspicue nobis ostendit, qui nullis tentationibus, quantumvis levibus et exiguis, imo nullis diaboli tyrannicis imperiis resistere posse videntur. Imperat daemon, ut currant ad spectandas vanitates, et statim currunt. Iubet, ut crapulae et ebrietati se debant, et semper obtemperant. Iubet, ut impudicos oculos in omnes foeminas, quas vident, sine ullo timore defigant, et libentissime faciunt. Iubet, ut in animo suo turpissimas atque obscoenissimas formas depingant, et imaginem Dei commaculent, atque inde in libidinem concitati, contumelia afficiant corpora sua, et numquam non obediunt. Iubet, ut acceptas iniurias, numquam dimittant, et conceptum odium numquam deponant, et diligenter observant. Iubet, ut avaritiae et ambitioni fideliter serviant, et plusquam fideliter serviunt. Denique quicquid dicit, credunt: quicquid iubet, faciunt. At si ad mensam Domini cum debita praeparatione frequenter accederent, evaderent profecto brevi tempore fortiores. *Surgerent enim,* ut Chrysostomus ait, *tamquam leones ignem spirantes, Diabolo formidolosi, assuescerent praeliari praelia Domini; nec solum discerent hosti resistere, sed etiam provocare et vincere, et gloriosos triumphos palmasque referre. Festinate ergo*, ut d. Ignatii verbis concludam, *ad sacram eucharistiam frequenter accedere. Cum enim hoc agitur, expelluntur Satanae potestates, qui actus suos convertit in ignitas sagittas ad peccatum.*

PARS SECUNDA.

Arma militiae Christianae, quae non minus contra aperta tela miseriarum, quam adversus occultas insidias prosperitatis valent, ab apostolo Paulo in epistola ad Ephesios septem enumerantur: Cingulum castitatis, gladius verbi Dei, galea salutis, lorica iustitiae, calcei poenitentiae, evangelium pacis et clypeus fidei. Ac de primis quidem sex armis hactenus disseruimus; unus clypeus superest, quem si hodierna die breviter exponamus, institutae de tribulationibus disputationi finem, adiuvante Domino, imponemus.

Quis igitur est clypeus Christiani? Fides. Sic enim Apostolus in epistola ad Ephesios loquitur: *In omnibus sumentes scutum fidei.* Et apostolus Petrus; *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret, cui resistite fortes in fide.* Et apostolus Ioannes: *Haec est*, inquit, *victoria, quae vincit mundum, fides nostra*, fides igitur est clypeus. Dicitur vero, nisi fallor, propterea clypeus, quod totum hominem tegere atque armare possit. Galea salutis solum tegit caput, lorica iustitiae solum pectus, calcei poenitentiae solos pedes: at clypeus fidei, et pectori opponi, et erigi ad caput, et demitti ad pedes, et omnium denique hostium telis quacumque ex parte veniant, obiici potest. Hinc enim apostolus clypei huius utilitatem demonstrare volens, non inquit, in aliquo, sed *In omnibus sumentes scutum fidei: in quo possitis*, non aliqua, sed *omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Et David; *Scuto circumdabit te*, hoc est, totum tegit ac muniet *veritas eius*, quibus verbis non solum utilitas, sed usus etiam clypei explicatur. Quis enim est usus clypei? Quomodo nos in prosperitate et tribulatione defendit? Nempe ostendendo ac proponendo aliquot veritates.

Ac ut a prosperitate incipiamus: Prima veritas, quam fides docet, est, alia quaedam bona post hanc vitam inveniri, quibus ista terrena et instabilia comparata, non modo non magna vel diuturna bona,

sed ne bona quidem dici posse videantur. Est enim fides persimilis perspicillis, quibus utuntur ii, qui aciem oculorum debiliorem habent. Multos invenimus, qui sine perspicillis nihil fere vident, praeter ea, quae habent ante pedes: et quae adeo magna et crassa sunt, ut non solum videri, sed etiam tangi queant. Si vero perspicillis uti velint, longissime vident, etiam cruces minutissimas in verticibus turrium facile discernunt; tales sunt omnes homines, si spiritales oculos considerare velis. Nihil enim per se vident, nisi res istas corporeas, quas etiam canes, et equi vident: utpote, dulce esse bene comedere, bene bibere, bene dormire, libere vagari, luxuriari, otiari, ludere. At si fidei perspicillis utantur, si scripturas fideliter legant et sapienter intelligant, nec aquilae, nec lynces tam procul respicere poterunt: Videbunt enim ultra omnes coelos, ultra omne tempus, ultra omnem rerum corruptionem et mutationem, bona quaedam divina perpetua, solida, stabilia, permanentia, quae praeparavit Deus diligentibus se: et tunc facile erit ista bona praesentia et caduca contemnere. Nam quis non facile spernat gloriam, quae usque ad nubes non pertingit, et in puncto temporis evanescit, si gloriam illam fidei perspicillo intueantur, quae transcendit omnes coelos, et cum cum ipsa aeternitate contendit? Atque idem de aliis praesentibus bonis dictum esse intelligatur.

Altera veritas est, quod omnia praesentia bona tribus gravissimis vitiis laborent, quod parum durent, quod mentem non satient et quod ad ultimum exactissimam rationem de eis Domino reddere nos oporteat. Quod parum durent, quamquam usus quotidianus id satis ostendat, docet etiam s. David: *Vidi impium*, inquit, *exaltatum et elevatum sicut cedros Libani*, *et transivi*, *et ecce non erat*: *quaesivi eum*, *et non est inventus locus eius*. Hinc Isaias et beatus Iacobus et beatus Petrus hominis gloriam foeno comparandam putaverunt, quod mane floret, ad meridiem exsiccatur, et ad vesperam cadit. Sanctus vero David non solum gloriam, sed ipsum totum hominem foeno comparavit: *Mane*, inquit, *sicut herba transeat, mane floreat et transeat*, *vespere decidat.induret et arescat*. Mane, inquit, hoc est, in pueritia homo sicut herba viridis apparet, sed non diu permanet in eo statu, transit ad meridiem iuventutis et tunc viget nonnihil ac floret: sed neque ibi diutius consistere potest, transit ad vesperam senectutis, et tunc demum decidit, moritur, ex homine fit cadaver, quod a cadendo dictum est, tunc induratur, et arescit. Nam neque cadaver in suo statu diu permanet. Initio est utcumque calidum, et moveri ac tractari potest: sed paulo post frigescit et duratur, atque ad ultimum in aridum pulverem convertitur totum, et sententia Domini adimpletur: *Pulvis es*, *et in pulverem reverteris*. Itaque et ipse homo, et omnis eius gloria atque prosperitas brevissima sunt, et tamen valde longa ac diuturna esse se simulant, et stultos homines saepe decipiunt. Similia esse mihi videntur omnia ista praesentia bona tortoribus et carnificibus. Quid tortor facit? Habet iam rerum in theatro habet nudum gladium iam in manu, iamiam est percussurus, et tamen dicit, Ne timeas, esto bono animo, recita *Pater noster*, non feriam donec absolueris. Incipit ille, *Pater noster qui es in coelis sanctificetur nomen tuum*. Sed vix ad medium pervenit, et carnifex eum occidit. Ita prorsus non absumus quandoque tres dies a morte, paulo post sumus omnia relicturi, et tamen mundus et caro non desinunt longissimam nobis vitam promittere, atque adhortari, ut simus hilares, ut *coronemus nos rosis et unguentis impleamus*: *ut nullum sit pratum**, *quod non pertranseat luxuria nostra*: *ut ubique relinquamus signa laetitiae*, et quando minus cogitamus repente obtruncamur et morimur.

Iam quod eadem ista bona non solum brevia et fugacia sed etiam inania et vacua sint, et humanam mentem explere et satiare non possint, solis luce illustrius est. Sicut enim pauci dies comparari non possunt cum aeternitate, neque paucae guttae roris cum aquis totius maris, ita nec omnia ista bona, quae parva et exigua sunt, cum animorum et mentium nostrarum capacitate, quae est infinita. Itaque nemo est tam dives, qui non cupiat esse ditior. Sicut hydropici, qui licet toti pleni sint aquis, semper tamen sitiunt: et sicut de laboribns Herculis fabulantur poetae, Hydra humanae cupiditatis numquam unum caput amittit, quin alia septem emittat: nec unquam fons concupiscentiae uno in loco obstruitur, quin in aliis multis erumpat. Sed quamquam tam opibus, quam voluptatibus, quam honoribus et dignitatibus commune est, non satiari, tamen singuli quodam modo in honoribus convenire videtur. Honor enim si quid habet boni, id totum in eo est, qui exhibet honorem: ad eum vero cui honor exhibetur, nihil transit praeter tenuissimum quemdam fumum. Pascere igitur si potes, explere, satiare, pinguesce isto tuo tam excellenti cibo. Valde profecto spiritalis est, qui tam subtili cibo ali potest. Relinquamus, quaeso, auditores, relinquamus fumum halecibus istis fumosis, vel nigris illis hominibus qui purgant caminos, nos vero solidum cibum, non fumum quaeramus. *Quare appenditis argentum non in panibus et laborem vestrum non in saturitate*? Quae ista stultitia est? Quis vos fascinavit? Quid vobis prodest tantis laboribus et sudoribus emere fumum qui satiare non potest? quin potius laboratis et sudatis, ut ad verum honorem, ad veram gloriam, ad veram beatitudinem et felicitatem aliquando perveniatis.

Sed postremo, quod omnium gravissimum est, praeterquam quod humana prosperitas nec diu durat, nec animum satiat, sumus de ea exactissimam rationem reddituri. Audistis hebdomada superiore, quo pacto Iudas Dominum prodiderit. Accessit, osculum dedit, salutavit; *Ave Rabbi*. Salve, inquit, Magister, atque interim Iudaeis flagellandum et crucifigendum tradidit. Ita nobiscum mundus et caro et daemones agunt: blandiuntur: dum hic sumus, delicias et voluptates varias proponunt, ut eo modo funibus peccatorum nos constringant, et reos aeternae poenae apud Deum efficiant. Veniet enim dies Domini, ad eius tribunal velis nolis pertraeris, dicetque tibi: *Redde rationem villicationis tuae*. Tot beneficia, tantas opes, tot honorum

titulos a me accepisti: cur, putas? Ut posses luxuriari liberius? Ut carnem tuam delicate nutrires? Itane bona mea, quae tibi credideram dissipasti? Quid ille miser tunc respondebit? Et tamen in his rebus, quae tanto cum animae periculo possidentur, ita omnes homines gloriantur, ut perpetuo contendant ac cernent, quis eis magis se honorare, quis periculosius vivere, quis ad inferos celerius pervenire possit.

Veniamus nunc, si placet, ad tribulationem. Quomodo nos in tribulatione clypeus fidei et veritatis protegit? Ad eum modum, quo protegit in prosperitate: nimirum quasdam alias veritates proponendo. Quae est veritas prima? Quod nulla sit maior tribulatio quam peccatum. Itaque cum vel inopia vel morbus vel quaevis aerumna et calamitas alia te ad iracundiam provocat vel ad furtum faciendum invitat, vel certe ad desperationem conatur adducere, obiice continuo clypeum. statim cogita apud te, quod si peccatum illud feceris, ad quod tribulatio te impellit, non solum non minuetur? sed etiam augebitur miseria, et de levi brevique molestia in gravissimam et sempiternam incides: et similes illis pisciculis eris, qui dum friguntur in sartagine, et ardorem olei tolerare non possunt, de sartagine saltant in ignem.

Altera veritas est, quod nulla unquam tribulatio ad nos venit, quae per manus Dei prius non transeat. Et certe posset Deus, si vellet, impedire, et sine dubio impediret, nisi nobis utilissimam eam esse iudicaret. Magis enim ipse nos diligit, quam ulla mater unicum filium suum. Si hostem haberes, qui te veneno de medio tollere vellet, non posset autem id nullo modo facere, nisi cum parentibus tuis communicato consilio, et nisi venenum ab illis acciperet, quam secure atque in utramque aurem dormies. Quomodo enim fieri posset, ut parentes tui cum hoste tuo in necem tuam consentirent, et non potius pro veneno saccharum tibi darent? Ita prorsus, auditores, diligit nos Dominus Deus noster: et sic nos diligit, ut proprio Filio suo non pepercerit, sed pro nobis omnibus illum tradiderit. Nihil vero possunt in nos, neque homines, neque daemones, neque coelum, neque terra, nisi vel imperante vel permittente Deo. Ex quo facile nobis persuadere possumus, si Dei gratiam atque amicitiam bene vivendo conservare studebimus, numquam Deum esse permissurum, ut in ullas calamitates et molestias, nisi utiles et salutares incidamus.

Iam tertia veritas est, quod Deus, cum sit iustus et sapiens, res omnes humanas non minus prudenter, quam suaviter administrat: et sicut iudices mundi non statim atque reos in manibus habent, sententiam proferunt; sed graviter et mature procedunt, examinant testes, considerant causam, tormentis, et cruciatibus eliciunt veritatem, saepe etiam homines innocentes quaestionibus admovent, ut contrariae parti sitis fiat: ac tum demum cognita causa et rebus caeteris diligenter peractis, certa die sedentes pro tribunali sententiam dicunt: sic etiam Deus audit nunc accusationes, et querimonias varias, examinat testes, praeparat mundum ad iudicium: quandoque etiam innocentes torqueri atque affligi permittit, ut parti contrariae satisfiat: at ubi advenerit iudicii dies, tunc sententiam ultimam, iustissimam aequissimamque pronunciabit, et omnia, quae perturbata et confusa nunc esse videntur, in optimum statum atque ordinem redigi, disponique videbimus. Itaque sicut ii, stulti sunt, qui cum litem et causam suam apud optimum et sapientissimum iudicem disposuerint, tamen antequam lata sententia sit, de iudice conqueruntur, ac dicunt, Iste iudex nihil boni faciet: ita stulte atque improbe faciunt, qui Dei sententiam, iudiciumque praeveniunt, et in hoc saeculo vel de malorum prosperitate vel de sanctorum afflictionibus offenduntur. Si figuli officinam intrares, quod exemplum etiam beatus Augustinus ad rem istam illustrandam adhibuit, et massam luti pertractantem, et rotam illam suam vertentem videres, atque ab eo cum quaesivisses quid ageret et ille poculum se facere respondisset, tu illum irridens dicere, quis te docuit facere pocula? Non ita fiunt: ista enim luti massa nullam habet poculi figuram. Quid figulus diceret? Tu nimis festinas, expecta parumper respice finem, sine rotam adhuc aliquamdiu agitari, et tum iudica si velis an ita fiant pocula. Pari ratione imperiti homines saepe dicunt, non est iustitia, non est providentia apud Deum. Omnia converso ordine fieri videmus, qui bene agunt, affliguntur, qui perverse atque scelerate vivunt, maxime triumphant ac florent. At quis nam es tu, qui Deum docere velis? Sine rotam huius saeculi adhuc paulisper versari. Veniet tandem iudicii dies, tunc rota sistetur, tunc videbis vasa facta in honorem et vasa in contumeliam et nullum malum impunitum et nullum bonum irremuneratum. Hoc igitur, fides Christiana nos docet, quicquid in mundo fieri videmus, numquam esse de Dei iustitia, aut providentia murmurandum.

Quarta veritas est, neminem esse nostrum, qui peccator non sit. Nam *in multis offendimus omnes*. Et *si dixerimus*, *quod peccatum non habemus*, *ipsi nos seducimus*, *et veritas in nobis non est*. Legite sacras scripturas, et aperte videbitis sanctissimos etiam viros, ut Tobiam, ut Danielem, ut Mardochaeum, ut martyres Machabaeos, ut omnes prophetas, semper causam tribulationis in propria vitia retulisse. Cum igitur vel saeculo hoc vel in futuro peccata punienda et castiganda sint, quis non libenter cum sancto Habacuc propheta dicat: *Ingrediatur putredo in ossibus meis et subter me scateat*; *ut requiescam in die tribulationis*? Et cum beato Augustino; *Hic ure*, *hic seca*, *ut in aeternum parcas*? Deinde si, ut beatus Cyprianus adversus Demetrianum scribit, homo hominem parere sibi et obedire compellit, et cum nobis eadem sit sors nascendi, conditio una moriendi, corporum miseria consimilis, animarum ratio communis, aequali iure et pari lege vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo postmodum recedatur: tamen errata servorum homines ferre non possunt, et ea carceribus, vinculis, verberibus puniunt: quid mirum, si Deus, cuius imperio cuncta servire atque ad nutum parere deberent, tam crebra hominum vitia atque scelera aliquando punire velit? Et si tam saepe nos ille

peccantes sustinuit, nonne aequum est etiam, ut nos etiam aliquando flagellantem sustineamus? *Sustinuit te Dominus*, inquit Bernardus, *sustine tu Dominum: viriliter age, et omnia recte succedere tibi videbis.*

Quinta veritas est, fuisse quidem olim ignobiles et viles tribulationes, sed iam in Christo summum decus atque ornamentum consecutas esse. Ipsae enim septem illae mulieres sunt, de quibus Isaias loquitur, cum ait: *Apprehendent mulieres septem virum unum, dicentes: Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur, tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum.* Ita enim verum sanctum: tribulationes, fames, sitis, nuditas, mors, iniuriae, labores contemnebantur, despiciebantur, et tamquam si pestem adferrent, vel essent propter aliquod scelus excommunicatae, fugiebantur et fugabantur ab omnibus. Quid igitur ipse fecerunt? Ad Christum accesserunt, et eum simul omnes apprehenderunt, atque dixerunt: *Panem nostrum comedemus, vestimentis nostris operiemur,* hoc est, naturam et formam nostram retinebimus, fames erit fames, sitis erit sitis, mors erit mors, et iniuriae erunt iniuriae, tantummodo adhaereamus tibi, et bene erit nobis: *aufer opprobrium nostrum.* Fecit id Christus, et complexus omne genus tribulationis summum eis splendorem ac nobilitatem tribuit, ita ut postea innumeri sancti martyres et confessores, non solum non fugerint, sed etiam quaesierint summo studio tribulationes. Et quamquam mundus ferre id non possit, sed irascatur, sed fremat, vociferetur et clamet, Fugite laborem, fugite ignominiam, fugite paupertatem: persequimini otium, divitias, pulchras vestes, voluptates, dignitates; tamen clamat etiam Christus, qui patrocinium suscipit tribulationum, et ut melius exaudiatur, locum editum ascendit: ex illa cruce clamat, mendacem ac fallacem esse mundum, cuius insipientia vel ex eo cognosci potuit, quod Barrabam latronem et seditiosum donari sibi maluit, quam ipsum vitae et salutis auctorem. Et quid est, quod Christus inde clamat? *Vae vobis, qui ridetis nunc, quia flebitis consolationem vestram* in hoc saeculo: et, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Beati estis cum maledixerint vobis* homines, *et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes propter me. Gaudete et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in coelis.* Si reges et principes mundi omnes una die purpuram et sericum exuerent, et pannosis et rusticanis indumentis vestirentur, nonne id omnes homines, atque aulicis in primis imitari vellent? Nonne iam pluris rusticus pannus, quam holosericum fieret? At nunc summus orbis monarcha, princeps regum terrae id fecit, induit vestem tribulationis, et quod antea rusticum sagum, nunc regia chlamys effecta est: cur igitur nos servos et famulos tantopere pudet principem nostrum imitari? Cur nobis gloriosum non ducimur aliquid pati, et in paupertate et labore vivere cum id tantopere in nostro Rege atque imperatore laudemus?

Sed ad sextam et postremam veritatem veniamus. Quid postremo fides Christiana nos docet? Id docet, non solum non contemnendas, sed etiam magnifaciendas esse tribulationes, quippe quibus regnum coelorum, et summi honores atque opes comparentur. Legimus enim b. Franciscum, cum esset aliquando nudus, et urgente frigore a quodam per iocum interrogaretur, an vellet aliquid sudoris vendere, eum graviter et sapienter respondisse; *Tibi quidem non vendam, qui eum contemnis, sed Christo, qui magno pretio illum emit.* Merces enim, Auditores, non bene venduntur, ubi magna earum est copia. Quocirca in hoc saeculo, ubi nullus est, qui domi suae non abundet tribulationibus, ipse ubique parvi fiunt, nec ullus in eis emendis unum obolum expenderet, etiamsi totius mundi tribulationes afferrentur. At in coelo, ubi numquam toto anno ullae conspiciuntur tribulationes, sine dubio magni fiunt. Hinc primum ipse Christus gloriam illam coelestem tribulationibus emit. *Nonne oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam?* Deinde omnes sancti a Christo edocti, quibus pecuniis coelum vendatur, per multas tribulationes in regnum coelorum intraverunt. Neque vero tribulationes solum pecuniae sunt, quibus emitur coelum, sed etiam sacrificium suavissimum, quo numquam non placatur Deus. Ipsae sunt abominationes illae Aegyptiorum de quibus Moyses dicebat in Exodo; *Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro.* Quid enim magis abominatur atque execratur Aegyptus, hoc est, insipiens iste mundus, quam aerumnas et calamitates? Et tamen ista sacrificium sunt gratissimum Domino Deo nostro. Dicas avaro, bonam esse iacturam pecuniarum, statim abominabitur. Dicas homini diviti, bonam esse paupertatem, statim execrabitur. Dicas ambitioso, bonum est despici et contemni nullo modo feret. Dicas luxorioso, bonum esse ieiunium, bonam sobrietatem, bonam castitatem, exhorrebit statim. At nos ista nihilominus, si sapimus, libenter amplectemur, avide suspiciemus, et abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo nostro. Ipse vero nobis pro paupertate divitias, pro ignominia gloriam, pro fame saturitatem, pro labore quietem, pro exilio paradisum, pro morte vitam beatam et sempiternam reddet, cui honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO I.

IN PSALMUM XC.

Qui habitat in adiutorio Altissimi, etc.

SYNOPSIS

Exordii loco praemittitur, quanta sit calamitas fames verbi Dei, quod verum animae est pabulum: Deinde occasio, cur de hoc psalmo suscipiatur Oratio, indicatur, quia videlicet elegans et moralis, sed quem obscurum reddunt auctor, inscriptio, argumentum, variae metaphorae, phrasis ipsa et personarum mutatio, quae singula hac concione explicanda proponuntur, ubi prius generalia quaedam fuerint expedita. Summa totius psalterii, et quod illud historiam, vaticinia et morum documenta, utpote tres scripturae partes, contineat, ostenditur. Cur psalterium carmine conscriptum, cautusque utilitas asseritur. Triplex ordo psalmorum tribus jubilaeis respondere deprehenditur, quorum primus poenitentibus, secundus proficientibus, tertius perfectis attribuitur. Demum cur Psalmus iste nonagesimus in ordine secundo, et quaenam sit ratio hujus ordinis Psalmorum declaratur.

Pars altera ad particularia hujus psalmi descendit, et in primis de tituli obscuritate et de auctore primario, qui Spiritus sanctus, ut et totius Sacrae Scripturae, esse creditur, agit. De argumento variis allatis sententiis probabiliori subscribitur. Duplex sensus psalmorum esse affirmatur, magnus et parvus, atque similitudine architecti dilucidatur. Quid sit Psalterium et quam apte hoc nomen libro psalmorum conveniat, per comparationem manifestatur. Tandem qui sint, qui Psalterium portant, nec eo delectantur, ostenditur, atque ad illud audiendum seria subnectitur exhortatio.

Cum omnis cognitio veritatis quasi cibus quidam animae sit, auditores optimi, sicut humanas disciplinas pomis ac pyris, ita verbum divinum pani rectissime comparabimus. Etenim quemadmodum poma et pyra, caeterique arborum fructus, interdum magis sapiunt, avidiusque sumuntur, quam panis; semper tamen alimentorum omnium maxime necessarium panis iudicatus est, cum sine caeteris cibis convivium instrui possit, sine pane non possit: et panis etiam solus tuto, suaviterque sumatur, praesertim si fames, condimentum minime sumptuosum, accesserit: poma sine pane non solum non possint, sed plerumque etiam vehementer obsit: ita studium eloquentiae aut philosophiae, aliarumque humanarum doctrinarum alimentum est suave quidem ac dulce; sed solidus ac necessarius cibus, qui nutrit, qui vires suppeditat, qui cor hominis vere confirmat, panis est verbi divini. Cur inter viros doctos, tam multi reperiuntur vani, superbi, curiosi, ambitiosi? Quia pomis vescuntur sine pane: et poma sine pane stomachum inflant, morbos ac dolores generant: *Scientia inflat*, clamat divinus Apostolus. Et rursum alio loco; *Evanuerunt*, inquit, *in cogitationibus suis*. Et sanctus David; *Cogitationes hominum vanae sunt. Beatus homo quem tu erudieris Domine, de lege tua docueris eum.* Et Isaias *Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate*? Quare, inquit, tantopere in cognoscendis philosophis atque oratoribus, aliisque prophanis scriptoribus desudatis, in quibus tamen veros panes; et qui vere animum alere ac satiare possunt, non invenitis? Et alius quidam propheta: *Beati sumus*, inquit, *o Israel, quia quo Deo placent, manifesta sunt nobis.* Atque ad extremum propheta Amos famem verbi Dei summam omnium calamitatum, clarissimum signum irae divinae, ac malorum omnium causam esse testatur: *Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet Sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die luminis: et convertam festivitates vestras in luctum, et omnia cantica vestra in planctum: et inducam super omne deorsum vestrum saccum, et super omne caput calvitium, et ponam eam quasi luctum unigeniti, et novissima eius quasi diem amarum.* At quo pacto tandem istud erit? *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquae, sed audiendi verbum Domini: et commovebuntur a mari usque ad mare, et ab Aquilone usque ad Orientem, circuibunt quaerentes verbum Domini, et non invenient.*

Quae cum ita sint, non opinor valde nobis necessarium erit, ut vos ad praedicationem divini verbi hoc potissimum sacro tempore audiendam cohortemur; praesertim cum et ego iam satis noverim, in hoc praeclaro sapientiae domicilio sicut humanarum disciplinarum poma non contemnun-

tur; ita partem scripturarum divinarum in pretio maximo haberi. Quia vero superioribus annis ex novo instrumento, tamquam ex penu quodam spirituali alimoniam dispensavimus, et ciborum varietas non parum solet delectare, non ingratum vobis fore existimavi, si hoc anno ex instrumento veteri panes depromeremus. Itaque Psalmum nonagesimum, cuius initium est; *Qui habitat in adiutorio Altissimi*, in concionibus huius anni, quas per adventum et quadragesimam, Domino adiuvante, habituri sumus, tractandum exponendumque suscepimus.

Psalmus est totus elegans ac florens, et ad mores hominum componendos ac formandos accomodatus, et breviter omnium fere Psalmorum simul utilissimus et iucundissimus. Sed eget explanatione, si quis alius. Tantis enim difficultatibus est implicatus, ut quantum elegantia atque utilitate homines ad se legendum provocat, tantum difficultatibus, atque obscuritate deterreat. Testimonium utilitatis nobis Ecclesia Catholica praebere potest, quae divinitus inspirata psalmum hunc nostrum nullo prorsus die intermitti, et in feriis quadragesimae adhuc frequentius cantari instituit. Obscuritas vero ita seipsam prodit, ut testimoniis non indigeat. Primum enim, quae in aliis psalmis certissima sunt, hic sunt incerta fere omnia: auctor, inscriptio, argumentum, Deinde obscurae translationes in hoc psalmo frequentissimae sunt, qualis illa est: *Liberavit me de laqueo venantium et a verbo aspero.* Et rursum illa; *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis eius sperabis.* Et ea, quae statim adiungitur; *Scuto circumdabit te veritas eius.* Modus vero ac forma loquendi propria Hebraeorum, quam neque Graeci neque Latini interpretes satis commode imitari potuerunt, non parum adfert obscuritatis. Quid enim sibi voluit, cum ait; *Non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemonio meridiano?* Postremo, mutatio ipsa personarum, quae in hoc psalmo loquentes introducuntur, mirum est profecto quantas tenebras intellectui adferat. Nunc loquitur Deus, nunc homo iustus, nunc ipse propheta, et vix unquam indicatur, quia verba cui personae attribuenda sint. Cum igitur psalmus sit pulcherrimus et difficilius, utilissimus et obscurissimus, quotidie cantandus, et sine molestia cantari, quo non intelligitur, non possit, nemo mirari debet, si eum prae caeteris suscepimus explicandum.

Caeterum hodierna die, auditores, verba ipsius Prophetae non attingemus, sed orationem totam in quibusdam quasi prolegomenis, quae viam psalmo intelligendo aperiant consumemus: ac primum qui liber psalmorum contineat, deinde quis sit eorum ordo ac distributio, tum quis auctor, quaeve inscriptio, et quod argumentum Psalmi nonagesimi, postremo si tempus patietur, de nomine et significatione Psalterii breviter explicabimus.

Etenim psalmorum liber, ut ab eo, quod primo loco posuimus, ordiamur, nihil mihi aliud esse videtur quam summa quaedam atque epitome sanctarum scripturarum versibus conscripta. Quicquid enim Genesis, Exodus: Deuteronomium aliaque omnia scripturarum volumina, tam Instrumenti veteris, quam novi, simplici oratione describunt, id totum summa brevitate atque elegantia, non solum ad legendum, sed etiam ad canendum accomodata regius psaltes versibus comprehendit.

Scripturam universam in tres potissimum divisam esse partes, b. Hieronymus in Prologo super librum Regum docet: quarum una historias rerum gestarum, altera futurorum praedictionem, tertia vitae et morum documenta contineat: atque haec quae partim a Moyse et prophetis, partim ab apostolis et evangelistis copiose scripta sunt, omnia psalmographus uno volumine incredibili brevitate complectitur. Absolutam narrationem atque historiam continet eorum omnium, quae populo Iudaeorum vel temporibus patriarcharum, vel in Aegypto et solitudine, vel in Palaestina usque ad ipsius Davidis tempora contigerunt. Porro vaticinia, praedictionesque futurorum, tam multae, tam admirabiles, tam manifestae continentur in psalmis, ut cum prophetam simpliciter nominamus, omnes facile intelligant, Davidem nominari. Certe liberator noster Iesus Christus, qui finis est legis et prophetarum ne passum quidem unum movisse videtur, quem Psalmographus non ante praedixerit: ita diligenter ac dilucide Servatoris adventum, vitam, mores, doctrinam, miracula, passionem, obitum sepulturam, descensum ad infernum, reversionem ab inferis, ascensionem ad caelos, Gentium conversionem, Iudaeorum excaecationem, Ecclesiae ortum et progressum: belli victorias triumphos, coronas atque alia omnia liberationis nostrae mysteria cantu et carminibus celebrat. Quid nunc de documentis vitae, quam tertiam partem scripturarum fecimus, dicemus? Quid illa cohortatione suavius? *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo, qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Declina a malo et fac bonum: inquire pacem et prosequere eam.* Quid illa comminatione severius? *Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit et paravit illum. In eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.* Vis gemitum gementium audire? *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Tibi soli peccavi et malum coram te feci.* Vis affectum incipientis? *Concupivit anima mea desiderare iustificationes tuas, in omni tempore.* Vis affectum proficientis? *Iuravi et statui custodire iudicia iustitiae tuae.* Vis affectum profectorum? *Quid mihi est in coelo? et a te quid volui super terram? Defecit cor meum et caro mea: Deus cordis mei, et pars mea, Deus in aeternum.* Vis affectum monachi? *Media nocte surgebam ad confitendum tibi:* et, *Septies in die laudem dixi tibi.* Vis principis severitatem? *In matutino interficiebam omnes peccatores terrae.* Vis zelum praelati? *Vidi praevaricantes et tabescebam, quia non custodierunt eloquia tua.* Ac ut breviter multa complectar, reperies reprehensionem omnium vitiorum, cohortationem ad omnes virtutes, instituta, praecepta, consilia ad omnem statum, ac vitam hominum confirmandam: et remedia ac medicamenta

ad omnes morbos et aegritudines animarum curanda. Fuit igitur David non solum vates eximius, sed etiam historicus atque orator insignis.

Sed cur, obsecro, liber iste Psalmorum, summa atque epitome scripturarum, carmine scribenda fuit? Nimirum, ut opera Dei ac beneficia eius in nos collata, non solum legere, sed etiam canere possemus et ea cum cantu et laudibus saepius commemorantes Deo tributum debitum persolveremus. Tanta est, christiani auditores, Dei nostri benignitas ac liberalitas, ut pro tam multis ac multiplicibus suis muneribus, quibus nos afficere, ornare, augere, cumulare, numquam cessat, nullum a nobis aliud vectigal exigat, quam laudis, quam memoriae, quam actionis gratiarum, *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.* Verum ne forte homines dicerent, neque id se posse facere, neque scire quibus laudibus delectaretur Deus, ipse idem ad praedicandam Dei nostri benignitatem, cantica nobis composuit, quibus eum laudare possumus: non secus atque si rex quispiam adeo in suos populos munificus ac liberalis esset, ut pecunias eis donaret, quibus vectigalia persolverent.

Est vero et alia, eaque maxima, horum carminum utilitas. Quam enim, ut magnus Basilius admonuit, multa in psalmis praecepta contra carnem, contra sensus istos corporis, contra delitias ac voluptates continentur, quae homines corrupti et perditi, non solum non perdiscere, sed ne audire quidem possent: Deus ea dulcissimis verbis conscribi voluit ut cum laetitia ac delectatione canendo ac ludendo, quae nobis sunt utilia, disceremus: quemadmodum etiam prudentes medici, cum forte metuunt, ne pharmacum salutare medicamentum, propter amaritudinem aegroti respuant, aliquid mellis admiscent. Recte igitur ac sapienter magnus Basilius psalmorum laudes praedicans: *Quid*, inquit, *psalmus est? Daemonum fugator, angelici auxilii ductor, scutum in timoribus nocturnis, laborum diuturnorum requies, infantibus securitas, vigentibus ornamentum, senibus solatium, mulieribus exornandis mundus convenientissimus. Solitudines habitabiles facit, forum moderatum reddit, elementorum loco est his, qui introducuntur, proficientium incrementum, perfectorum fulcrum, ecclesiae vox. Hic festivitates exhilarat, hic moestitiam secundum Deum creat, et ex lapideo corde lachrimas elicit. Psalmus angelorum opus, coelestis reipublicae spiritalis suffitus. O sapientis doctoris inventum, qui simul canere et utilia discere nos excogitavit.* Haec Basilius.

Venio nunc ad ordinem ac distributionem psalmorum: ac ut omittam partitionem illam hebraeorum, secundum quam Psalterium totum in quinque libros distribuitur, quae nec b. Hilario, nec b. Hieronymo placet, et ad nostrum institutum parum aut nihil facit, solidam illam, et a Patribus receptam psalmorum amplector divisionem, quae psalmos omnes numero centum quinquaginta, in tres ordines ita distribuit, ut singuli quique ordines parem numerum Psalmorum, id est: Psalmos quinquaginta contineat. Magnum siquidem ac divisione mysterium latet. Numerus enim quinquagenarius iubilaeum atque indulgentiam in sacris literis significare solet: in tribus vero iubilaeis, ad quae divina ista cantica referantur, omnis nostra salus ac beatitudo consistit. Quod est Iubilaeum primum? Remissio peccatorum, conversio et iustificatio impiorum. Illa denique prima beatitudo, de qua legis in psalmo; *Beati quorum remissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata.* Haec est prima incipientium ac poenitentium salus: haec est futurae beatitudinis fundamentum: haec totius nostrae principium atque origo felicitatis. Ad hoc primum Iubilaeum merito peccatores anhelent, sine quo frustra de caeteris cogitant. Alterum deinde iubilaeum maiore cum gaudio a proficientibus celebratur, qui post acceptam sola Dei clementia ac benignitate iustitiam, non se torpori atque otio dedunt, sed *ascensiones in corde suo* disponunt, pergunt de virtute in virtutem, satagunt operibus bonis certam suam vocationem atque electionem facere. Atque haec secunda est beatitudo de qua psalmographus alio loco canit: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Porro tertium ac postremum iubilaeum est illa vera ac perfecta et consummata atque absoluta felicitas, quam *oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, quam *praeparavit Deus diligentibus se*: de qua rursum psalmus ait; *Beati qui habitant in domo tua Domine, in saecula saeculorum laudabunt te.* Triplex hoc iubilaeum tres illi dies mihi significare videntur, de quibus Dominus in evangelio, *Ecce*, inquit, *daemonia eiicio et sanitates perficio, hodie et cras et tertia die consummor.* Quid enim est expulsio daemonis, nisi remissio peccatorum? Quando vero perficitur sanitas, nisi cum renovatur homo de die in diem? cum debilitatur cupiditas, augetur charitas: minuuntur vitia, crescunt merita, et oblitus homo, quae retro sunt, ad anteriora totis viribus se extendit? nam illa beata ac felicissima consummatio, quae tertia die futura promittitur, quid aliud significare potest, quam vitam et gloriam sempiternam? Tribus igitur iubilaeis, tres psalmorum ordines respondent. Primus ordo ad poenitentes ac incipientes pertinet, ac propterea, in eum psalmum terminatur, cuius initium est: *Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Secundus ordo proficientium iustorum est, quocirca psalmo illo aptissime concluduntur, qui incipit; *Misericordiam et iudicium cantabo tibi Domine, psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* Postremus ordo perfectis ac beatis convenit, qui non pugnant in via, sed triumphant in patria: et quorum magis propria est laudatio, quam hortatio. Itaque Psalmos omnes, quorum titulus est *Alleluia*, et quorum principium est: *Laudate Dominum* vel, *Confitemini Domino*, vel, *Benedic anima mea Dominum*, aliique fere omnes, qui iucundius cantari solent, nec tam ad petendum, quam ad laudandum referuntur, hic tertius ordo complectitur, cuius illa sunt verba postrema; *Omnis Spiritus laudet Dominum.*

Quae cum ita sint, facile omnes, ni fallor, intelligunt, quam sapienter Psalmus nonagesimus, quem

Deo volente succepimus, exponendum, in secundo ordine collocatus sit, cum totus ad hominem iustum, sed proficientem et in via constitutum, et Dei atque angelorum praesidio indigentem, et cum vitiis et tentationibus pugnantem referatur.

Praeclare b. Hilarius Psalmorum seriem perturbatam atque confusam esse ait, sed eam confusionem summo ordine, atque ex ipsius Spiritus sancti consilio factam affirmat. Etenim si tempora, quibus Psalmi conditi sunt, spectare volueris, nullum horum ordinem reperies. Psalmum tertium David iam senex, ac pene decrepitus composuit, cum eum armatus filius insequeretur. Psalmum vero quinquagesimum tertium in media aetate, quo tempore arma Saulis fugiebat. At centesimum quadragesimum tertium idem adolescens, ac pene puer cecinit, cum de Goliath gigante triumpharet. Itaque in hoc divino psalmorum ordine constituendo, non temporis, sed mysticarum et spiritualium significationum ratio habita est. Et sive Esdras, ut Athanasio in Synopsi placet; sive septuaginta Interpretes, ut Hilarius sentit; sive Ezechias, ut alii volunt, hunc ordinem psalmis attribuit, certe non sine providentia singulari Spiritus Domini id factum esse existimandum est.

PARS SECUNDA.

Quid liber psalmorum contineat, et quae partitio atque ordo sit Psalmorum iam exposuimus: nunc de titulo, auctore et argumento psalmi nonagesimi dicendum est. Nam tria ista fere coniuncta esse solent, cum titulus non solum auctorem, sed etiam argumentum saepenumero indicet. Quoniam enim ex inscriptione literarum facile est cognoscere, quo epistola dirigatur, et in officinis pharmacopolarum ex vasculorum inscriptionibus, etiam artis illius imperiti noverunt, quid in quoque vase contineatur, an mel rosaceum, an aqua, an acetum, an quid aliud: ita ex titulis psalmorum non est difficile auctorem atque argumentum totius psalmi deprehendere. Verum hoc tam magno praesidio in huius psalmi expositione prorsus destituimur. Quamvis enim in quibusdam Graecis codicibus huius Psalmi titulus sit, *Laus cantici ipsius David*, tamen Hebraici codices nullum titulum habent; veteres quoque patres. Hilarius, Hieronymus, Theodoretus, Euthimius, hunc Psalmum titulo carere affirmant: Chrysostomus et Augustinus, cum ubique diligenter titulos exponant, nullam loco tituli mentionem faciunt. Itaque sicut primus et secundus et quidam alii psalmi, titulis carent, et propterea caeteris sunt obscuriores, ita psalmus hic noster et inscriptione carere et obscurus ac difficilis esse iudicandus est.

Iam vero de auctore, duas esse video veterum sententias: Chrysostomus enim, Theodoretus, Euthimius et Cassiodorus in prologo Commentariorum in Psalmos, nec non Augustinus in libro de Civitate Dei, Psalmorum omnium unum Davidem auctorem faciunt. Athanasius autem in Synopsi, Hilarius praefatione explicationum in Psalmos et Hieronymus in epistola ad Sophronium, iis auctoribus Psalmos adscribunt, quorum nomina leguntur in titulis: eos vero, qui titulis carent, eius auctoris esse volunt, cuius est psalmus praecedens. Quare cum Psalmus octogesimus nonus Moysen auctorem in inscriptione prae se ferat, psalmus etiam noster, qui est nonagesimus, Moysi erit attribuendus. Sed quid opus est, auditores, tantum nos in auctore investigando laborare? An non certum atque exploratum est, sicut omnium divinorum voluminum, ita etiam libri psalmorum auctorem primum ac praecipuum esse Spiritum sanctum? Nonne in ipso principio Actuum apostolorum b. Petrum dicentem audivimus; *Oportet impleri scripturam, quam praedixit Spiritus sanctus per os David*? Quid igitur Moyses, quid David, quid alii sacri scriptores fuerunt, nisi calami *scribae velociter scribentis*? Et quid, quaeso, interest scite, quo calamo scripserit Deus, cum illud constet, Deum esse, qui scripsit?

Restat argumentum, quod eo difficilius hoc loco reperiri potest, quod interpretes praesidio tituli destituti in varias opiniones abierunt. Non defuerunt in primis, qui totum hunc psalmum de Christo intelligendum censuerint, quod quidem probabile non est. Quo pacto enim illa Christo conveniunt, quae in hoc psalmo leguntur: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis. In manus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Neque enim Filius Dei ab angelis portari solet, cum ipse portet *omnia verbo virtutis suae*. Neque angelorum eguit custodia, qui homines omnes angelorum custodit. Legi quidem in scripturis; *Accesserunt angeli et ministrabant ei*: sed custodiebant, vel portabant eum, nusquam legi. Alia igitur est sententia aliorum, Psalmo hoc nonagesimo describi singulare illam providentiam, qua Deus Hebraeum populum ex Aegypto in Palaestinam per vastam solitudinem deduxit, atque idcirco tam saepe mentionem fieri serpentum, praeliorum, insidiarum, variorum, periculorum ac tentationum, quales in eo itinere populo Iudaeorum occurrisse scimus. Sunt et alii, qui psalmum nostrum non ad populum universum, sed solum ad regem Ezechiam referunt, in quo secundum literam illud impletum est, quod in psalmo legimus: *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum: longitudine dierum replebo eum*, etc. Fuit enim Deus cum Ezechia in illa gravi tribulatione, cum a rege Sennacherib longissima ac molestissima obsidione premeretur. Deinde, eripuit eum, et glorificavit eum, cum paucarum horarum spatio exercitum Sennacherib pene totum delevit. Atque ad extremum longitudine dierum replevit eum, cum ad vitam eius quindecim annos adiunxit. Verum, auditores, eam sententiam nos potius amplecti volumus, quam Chrysostomus atque August. caeterique patres ante nos seculi sunt, qui psalmum nostrum communem ac generalem esse et ad omnes homines pertinere voluerunt. Nam si principium psalmi diligenter consideres, in ipso argumentum totius psalmi reperies. Quod est psalmi principium? *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur*: hoc est, quicumque spem suam ac fiduciam totam in Deo collocaverit, is ab omni periculo et afflictione

certo protegetur. Itaque propositum psalmographi est, nobis omnibus persuadere, ut spem nostram totam in Deo ponamus, ac propterea multa et varia beneficia enumerat et exponit, quae Deus in se confidentibus largitur.

Sed illud observandum memoriaeque tradendum est, auditores, verba psalmorum plerumque duos sensus continere, alterum parvum, ut sic dicam; alterum magnum. Et quamquam parvus est prior, tamen magnus est praecipuus. Accipite similitudinem. Cogitat architectus insigne templum erigere, et tamen priusquam opus ipsum aggrediatur, apud se in cubiculo vel in tabula exprimit coloribus futurum templum, vel certe extruit ligneam aediculam, quae licet exigua sit et angustam cubiculi partem occupet, tamen totam molem futuri templi exacte referat. Itaque duo templa quodammodo facit, sed alterum simulachrum veri. Ita quoque Spiritus sanctus Testamentum novum condere volebat, et tamen condidit prius Testamentum vetus, tamquam typum et simulachrum novi. Res magnas, aeternas, coelestes, spirituales in psalmis explicare volebat; sed antea nihilominus de rebus parvis, temporalibus, terrenis, corporeis locutus est, quae tamen typi sunt figurae rerum coelestium, et sempiternarum: quod ut intelligeremus, nec errandi occasio hominibus carnalibus daretur, cum de rebus parvis maxime serio, atque ex instituto loqui videtur Deus, tum potissimum quaedam admiscet, quae de parvis illis rebus nullo modo intelligi queunt, nisi ut res illae parvae figurae sunt rerum magnarum. Sume Psalmum septuagesimum primum: *Deus iudicium tuum regi da, et iustitiam tuam filio regis*. Psalmus iste totus de Salomone scriptus videtur: nam et titulus est in Salomonem: qui tamen permulta continetur in hoc psalmo, quae Salomoni convenire non possunt, nisi ut figuram Christi gerebat, quale est illud: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terrarum: et adorabunt eum omnes reges terrae omnes gentes servient ei*. Idcirco cogimur, dum ista canimus, erige animos, et non praecipue Salomonem, sed Christum cogitare. Pari ratione, auditores in Psalmo nonagesimo, qui nunc est prae manibus, duos sensus reperiemus: alterum parvum quae angustum, secundum quem temporalia beneficia, victoria de hostibus mortalibus, diuturnitas vitae praesentis, liberatio de calamitatibus saeculi, in Deo sperantibus et confidentibus, promittuntur; alterum vero magnum et praecipuum, secundum quem bona spiritualia, auxilium in tentatione, victoriam contra daemones, triumphum de vitiis, vitam beatam, gloriam sempiternam, regnum ipsum coelorum a Deo sperare iubemur. Ac Iudaei quidem, qui parvuli erant, priorem sensum tantum sequebantur, pro temporalibus beneficiis Domino serviebant, de sempiternis parum cogitabant: at nos christiani, qui viri perfecti sumus, vel certe esse debemus, sensum posteriorem amplectamur oportet, nisi iterum parvuli efficiamur, ut ad vetus Testamentum eiici velimus. Quid enim Christus ait? *Quaerite primum regnum Dei, et iustitiam eius: et haec omnia adiicientur vobis*. Itaque ad illa vera, et magna bona, quae nobis conservantur in coelis aspirare atque anhelare; ista vero caduca et fragilia, tamquam additamenta quaedam, a Domino sperare debemus.

Sed quid? Hoc infelici saeculo nonne fere omnes contrarium faciunt? Est aliquis futurus canonicus, pastor, episcopus; quid primum quaerit? Quot nummos aureos canonicatus vel pastoratus vel episcopatus reddat. Itaque primum quaerimus temporalia: deinde si tempus superest, illud spiritalibus attribuere volumus: propterea iusto Dei iudicio utrisque caremus. Quam multos ubique reperietis, qui dies et noctes in quaerendis corporis commodis sunt occupati, et pro animae salute unam horam vacuam invenire non possunt? Quam multos, qui cum integram hebdomadam obsequio carnis consumpserint, etiam de die festo, quem solum Deo atque animae suae reliquerant, aliquas horas suffurantur?

Sed iam tempus est, ut de nomine et significatione Psalterii breviter explicemus, et toti orationi finem imponamus. Psalterium, ut ex epistola b. Hieronymi ad Dardanum, et ex oratione magni Basilii in primum psalmum, intelligi potest, musicum instrumentum erat decem cordis instructum, figuram habens rectam et quadratam, sive altera parte longiorem, sonitum reddens parte superiore, contrario modo atque in cithara, et lyra, et testudine fieri videmus. Postremo grave admodum et molestum ad portandum, se iucundum et suave, si quis non ipsum portare, sed ad eius sonitum canere, vel tripudiare voluisset. Ac si haec ita se habent, si Psalterium musicum est instrumentum, unde, quaeso, liber iste divinorum carminum Psalterii nomen invenit? An ex eo fortasse, quod ad sonitum psalterii carmina ista canebantur? Sit ista una ex causis, quamquam liber primus Paralipomenon non in psalterio solum, sed etiam in cymbalis et lyris aliisque musicis instrumentis, Davidicos hymnos cantatos fuisse demonstret. Sit tamen illa una ex causis: sed certe ratio praecipua est, quia liber iste Psalmorum, illi musico instrumento, quod psalterium dicitur, si spiritualem significationem attendas, quam simillimus esse videtur. Psalterium decem chordas habet; et Psalmorum liber decem divina mandata. Quamvis enim multis et variis modis Psalmorum liber nunc admonere, nunc praecipere, nunc hortari, nunc arguere videatur; semper tamen aliquam harum decem chordarum tangit. Psalterium figuram habet rectam; et lex Domini, quae in Psalmorum libro continetur, iustitiae atque aequitatis rectitudine maxime excellit. Nam cum leges hominum semper aliquid pravum et distortum aut iubeant aut tolerent aut permittant; sola Domini lex omnes virtutes praecipit, omnia vitia prohibet, nec ullum bonum sine praemio, nec ullum malum sine supplicio relinquit. *Iustitiae Domini rectae laetificantes corda*: et, *Lex Domini immaculata convertens animas*. Psalterium quatuor angulis constat; et mandata atque praecepta Psalmorum quatuor angulos orbis terrarum intuentur, Orientem et Occidentem, Austrum et Aquilonem: nullus enim excipitur, omnes ubique homines in Psalterio cantare iubentur. Psalterii sonus a superiore parte descendit; et liber

Psalmorum, et quae in eo praecepta vitae continentur, e supernis sonant. Non ea Lycurgus aut Solon excogitavit, sed e coelo ab ipsa Dei sapientia descenderunt. Postremo Psalterium cum labore portatur, sed cum voluptate in eo cantatur; et sancta ista mandata gravia et molesta sunt, si quis ea timore poenae servare, id est, non cantare, sed portare voluerit: sed *dulciora super mel et favum*, si amore ac delectatione iustitiae observentur. Qui solum ideo servat mandata, quia timet supplicium, confitetur in paschate, quia timet excommunicari; non occidit, non furatur, non fornicatur, quia impune non potest; audit sacrum, sed invitus: ieiunat, quia prandium non datur; is non cantat sed portat Psalterium, imo non portat quidem, sed cadit sub onere, opprimitur ab onere, reus ac praevaricator efficitur. Quid igitur mirum, si semper est tristis? At qui serio vitam mutare, et toto animo, toto corde, tota devotione, tota alacritate, totis viribus Deo servire et placere studet, is vere canit in Psalterio, et canit canticum, canticum novum, quod soli homines novi cantare possunt, quos non premit Psalterium onere ponderum, sed sublevat vice pennarum, qualis imprimis fuit David, qui totus viribus suis coram arca saltabat, quia ex toto corde suo Dominum diligebat, vereque dicebat: *Deus canticum novum cantabo tibi, in Psalterio decem chordarum psallam tibi.* O canticum! O tripudium! O si carnales homines, qui canticis lascivis et choreis ac tripudiis tantopere delectantur ista cantica sanctorum, iucundissimas istas choreas experiri possent? O semel intelligerent, quam incredibilem voluptatem adferant in vita, et quantam postea in morte laetitiam et securitatem, celeriter sane a nugatoribus et inanibus choreis se expedirent, et ad haec sobria iucunda tripudia convolarent.

Sed si praesens utilitas ac delectatio eos non movet, moveat saltem ingens periculum, quod iis omnibus certe impendet, qui ad sonitum psalterii canere ac saltare recusant. Quis enim est adversarius, de quo Dominus monet in Evangelio, dicens; *Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via, ne forte tradat te adversarius iudicii, et iudex tortori, et mittaris in carcerem. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Quis iste est adversarius, nisi divinum Psalterium? Nec enim daemonem aut mundum aut carnem adversarium illum fas est suspicari, cui consentire ac obtemperare iubemur. Adversarius igitur divinum Psalterium est, quoniam iis omnibus adversatur, qui ad sonitum suum saltare non volunt, quibus etiam in die iudicii exprobrabit; *Cantavimus vobis, et non saltastis.* Quid vero consulit nobis magni consilii Angelus? *Esto consentiens*, inquit, *adversario tuo cito dum es cum eo in via.* Cito, inquit. Nam mors aderit cito, et citius multo quam putas. Nihil enim medium est inter animam et gehennam, nisi paries carnis, qui singulis horis ruinam minatur. Cito igitur dum es cum eo in via, dum vivis, dum tempus habes. Vae enim tibi, si causa non composita discedis e vita: tradet enim te adversarius iudici, et iudex tortori, et in carcerem illum teterrimum atque horrendum detruderis, ubi tristes choreas ad sonitum flagellorum cum daemonibus duces. Et quando putas aegredieris? *Amen dico tibi* (Veritas ait) *non exies inde donec reddas novissimum quadrantem*, id est, universum debitum. Debitum vero est infinitum, nec solvi potest nisi tempore infinito: tunc igitur exies, tunc liberaberis, quando finietur infinitum. Et quando finietur infinitum? O amaram consolationem! Miseros ac stultos, qui ista non cogitant! Evigilemus, fratres mei, et mature cum adversario componamus, ut aliquando iudex vertatur in patrem, adversarius in amicum, carcer in paradisum, quo nos perducat, qui est benedictus in saecula. Amen.

CONCIO II.

SUPER PSALMUM XC.

DE PRIMO VERSU

Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur.

SYNOPSIS

Cum in imitatione Christi consistat christiana perfectio, docemur in exordio, in quibus potissimum eum debeamus imitari; atque inde ad textum psalmi propositi particulatim explicandum descenditur. Versum primum totius psalmi argumentum continere, declaratur et vocabulum qui, *explicatur, per quod omnis personarum acceptio a Deo secluditur, secus quam apud homines fieri solet. In adiutorio Altissimi non modo sperandum, sed per firmam spem continuo habitandum esse, a simili docetur. Quatuor deinde hominum genera considerantur, et quinam ex iis in adiutorio Altissimi habitent investigatur. Primum genus est desperantium, quibus convenientia praescribuntur remedia; atque ii non in Deo, sed in patibulis habitant. Secundum genus est sperantium in solis rebus creatis, atque ii habitant domos luteas, quae facile ruunt. Tertium praesumentium, quales potissimum sunt Lutherani; atque ii in arena habitaculum suum fundant. Quartum denique est eorum, qui nixi fide, charitate, bona conscientia et operibus, bene sperant: atque ii tandem in adiutorio Altissimi habitant.*

Pars altera textus explicationem prosequendo, a simili, et ab exemplo Davidis et Goliath ostendit, omnia terrena in Deum confidentibus videri parva et vilia. Quid sit protegere, et quomodo sancti sub umbra et protectione divina delitescant exponitur. Cur Deus, Deus coeli appelletur, variae rationes, maxime vero s. Hieronymi et s. Bernardi adducuntur. Tandem explicata breviter vocula Commorabitur, *gravis exhortatio ad fiduciam omnem in Deo collocandam, concludit.*

Christiani hominis vera ac solida perfectio, auditores optimi in eo tota posita esse videtur, ut Christum summo studio imitari, eumque quam proxime potest sequi contendat. Etenim ille caput, nos membra: ille imperator, nos milites: ille doctor, nos discipuli sumus. Sed nemo trepidet, nemo turbetur, nemo desperabundus dicat, qua ratione fieri potest, ut homines lutei Deum imitari, et gigantem maximum nos pumiliones sequi valeamus? Neque enim Christum sequi, atque imitari jubemur in ea gloria et majestate, qua sedet in coelis ad dextram Patris, neque in ea potentia ac virtute, qua mundum universum regit, et signa ac prodigia operatur: sed in eis dumtaxat, quae hic in terris propter nos accepit. Propter nos autem quid nisi labores dolores, supplicia, flagella, vulnera, mortem accepit? Itaque nusquam opinor in scripturis legisti; Qui non ambulat super mare, non est me dignus: et, qui non excitat quatriduanos mortuos, non potest esse meus discipulus, et, beati qui futura praedicunt, et signis ac prodigiis clarent, quoniam ipsorum est regnum coelorum? Sed quid? *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde.* Et, *qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.* Et, *beati pauperes, beati mites, beati qui lugent, beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum.* Id quod praeclare sane omnes nostri apostoli intellexerunt, qui cum linguis loquerentur omnium gentium, cum gloria miraculorum essent clarissimi, cum se praesides ac principes orbis terrarum non ignorarent, tamen in eo solo gloriabantur, quod *digni habiti* essent *pro nomine Jesu contumeliam pati.* Et beatissimus Paulus cum praeter ea, quae sibi cum Apostolis caeteris erant communia, in tertium coelum raptus, et in paradisum introductus arcana quaedam audivisset, *quae non licet homini loqui,* non tamen propterea se Christo similiorem ac viciniorem esse judicabat, sed propter ea solum, quae ipse in epistola posteriore ad Corinthios enumerat, *Ministri Christi sunt,* inquit, (*ut minus sapiens dico*) *plus ego, in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter.* Haec igitur sunt, quae nos in imperatore ac duce nostro Christo imitari necesse est. Patientia in adversis, in arduis fortitudo, in omni periculo ac labore constantia. Quae quidem nusquam neque melius, neque facilius discere poterimus,

quam in eo psalmo quem Deo auctore suscepimus explicandum. Is enim demum in omni casu et calamitate non modo patientiam atque constantiam, sed etiam tranquillitatem et laetitiam animi conservabit, qui in adiutorio Altissimi, quasi arcem quamdam sibi constituerit, atque ad eam tempore belli confugere, et in ea perpetuo commorari didicerit. Quare, si placet, ad ipsa prophetae verba diligentius pertractanda et exponenda aggrediamur.

Qui habitat, inquit, *in adjutorio Altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur.* Continetur his verbis, auditores, complexio quaedam brevis ac propositio eorum, quae in toto psalmo argumentis et rationibus variis confirmantur. Istam enim unam sententiam psalmus totus intuetur: qui spem suam ac fiduciam in omni periculo atque adversitate ponit in Deo, is ab eo sine dubio protegetur. Sed verba singula seorsim, ac per se consideremus.

Initio ut promissionem Dei generalem et communem esse propheta demonstraret, et nullos omnino homines excluderet, nullum genus hominum nominandum esse existimavit. Itaque non ait, Dives qui habitat in adiutorio Altissimi, ne pauperes excludi viderentur. Neque ait, Pauper, qui habitat in adjutorio Altissimi, ne excludi viderentur divites. Sed generatim, *qui*, inquit, ut omne hominum genus, omnem aetatem, omnem sexum, omnem gradum et statum comprehenderet. Magno sane vitio laborat Mundus, qui in donis ac muneribus distribuendis, non merita plerumque, sed personas intuetur. Si quispiam dives ac nobilis seipsum domi tuae invitet ad coenam, accipis id loco magni beneficii, cumque non solum excipis quam lautissime, sed etiam urges atque impellis verbo atque exemplo ad patinas et calices quam plurimos evacuandos. Deinde etiam agis gratias, et te novo beneficio obstrictum atque obligatum confiteris. Quod si aliquis pauper id faceret, quas verborum contumelias non audiret? Pari ratione causae divitum confestim expediuntur, causae pauperum vix aditum ad judices inveniunt. Ac ne multa: Sicut omnia flumina currunt ad mare, ita copiae atque opes mundi ad opulentos et locupletes confluunt. Neque ratio est obscura. Quia enim nemo est tam dives, ut non aliorum opera, vel opibus indigeat, propterea in eos beneficia unusquisque libentius confert, a quibus paria vel majora etiam expectat. Hinc igitur Deus, qui solus vere est dives et qui bonorum nostrorum non eget, personas non respicit, sed omnibus adest, omnibus consulit, omnibus providet omnes defendit, qui ad se in tribulatione confugiunt. *Omnis* enim *quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit.* Et, *Qui habitat in adiutorio Altissimi.* quicumque tandem ille sit, sive dives sive pauper; sive magnus sive parvus; sive nobilis sive plebeus; sive princeps sive privatus, *in protectione Dei coeli* sine dubitatione *commorabitur.*

Altera Psalmi vox, *Habitat*, magnam vim atque energiam habet. Non enim tantum dictum est. Qui sperat vel confidit, sed *qui habitat in adiutorio Altissimi,* ut intelligeremus, non esse ad auxilium divinum confugiendum, quomodo cum forte pluit, sub aliquam arborem, vel porticum confugere solemus: sed quomodo pueri solent, cum aliquid metuunt, in domum paternam se recipere. Videmus pueros in plateis cum sodalibus suis ludentes, simulatque aliquid adversi timent, nihil cogitare; nihil quaerere, sed recta concito gradu in domum patris currere, ibi se tutissimos fore non dubitant, nec decipiuntur: sciunt enim se domi parentes habere, qui pro se vitam et sanguinem fundere paratissimi sunt. At qui vel arboris, vel porticus perfugium quaerunt, ii multa prius loca vel animo vel oculis perlustraverunt, et cum nullum perfugium aliud invenire potuerunt, coacti atque inviti sub arborem vel porticum sese recipiunt. Cur igitur aliqui auxilium divinum precibus implorant, nec tamen impetrant, confidere videntur Deo, et tamen ab eo non proteguntur? Quia non vere habitant in adiutorio Altissimi, neque ad providentiam Dei tamquam ad paternam domum, sed tanquam ad arborem in via se conferunt, postea aquam nec in hominibus, nec in daemonibus nec in suis artibus, fraudibus, dolis, mendaciis remedium malorum invenire potuerunt. Quare necessarium nobis est, auditores, longo usu confugiendi ad Deum, longaque exercitatione confidentiae in ipso Deo quasi domum quamdam fabricare, ubi tempore malo tuto habitare possimus, et eam quocumque iverimus nobiscum conferre, ad eum modum, quo testudines facere videmus, quae licet huc atque illuc libere vagentur, semper tamen inveniuntur domi.

Sequitur: *In adiutorio.* Quo uno verbo brevissime indicatur, quae sit, et qualis, ea fiducia cui divina protectio certo promittitur. Neque enim quaevis confidentia talis est: alioqui coelum ignavis, perditis, sceleratis, furibus, latronibus, et quod est gravius, Luteranis et Calvinianis compleremus. Qui enim homines magis confidunt, quam ii, qui sine ullis bonis operibus imo cum multis sceleribus se regnum coelorum adepturos nullo modo dubitant? Quatuor hominum genera nobis consideranda sunt, ut eos tantem inveniamns, qui vere habitant in adiutorio Altissimi. Quidam enim non tam in aedibus, quam in patibulis habitant: quidam degunt quidem in aedibus, sed luteis, debilibus, ruinosis: porro alii incredibili temeritate marmoream domum super arenam aedificare voluerunt: sed alii postremo sunt, qui arcem munitissimam super firmam petram collocarunt, quos solos in adiutorio Altissimi iure optimo dixerimus habitare.

Primum genus eorum est, qui nec in Deo nec in hominibus nec in ulla re alia sperant, et semper anxii, semper tristes, semper miseri sunt. Nec solum praesentibus malis praemuntur, sed etiam futuris, et iis etiam, quae fortasse numquam erunt. Nam sicut ii, qui a praetore torquentur, quamvis non ignorent, si dilectum confiteantur, se continuo ad mortem rapiendos; tamen ut praesentem cruciatum ad tempus evadant omnia confitentur, quae gesserunt, et plerumque etiam quaedam, quae non gesserunt. Ita miseri isti homines, qui non adversa pati, nec in adiutorio Altissimi confidere didicerunt ut praesentem calamitatem effugiant, aut laqueo aut ferro aut veneno aut praecipitio sibiipsis vitam crudelissime eripiunt. Quibus quidem (ut eis medicinam consilii atque orationis

meae, si quam potero, adferam) nullum remedium efficacius adhiberi posse video, quam frequentem atque assuetam cogitationem beneficiorum Dei. Etenim in quantumvis gravi miseria et calamitate verseris, certe eriges animum, certe consolationem accipies, si te hominem esse cogites, Dei ipsius manibus formatum, ratione atque intelligentia praeditum, qua Deum et omnes res creatas contemplari vales, qua omnibus animantibus longe excellis, qua artes inventae, urbes constitutae, et ipsum mare navigabile factum est. Nonne in te, quamvis inops et nudus terrenarum copiarum videaris, divini numinis imago clarissime splendet? Non ne Sol et Luna ardentem facem coram te noctes ac dies perferunt? Quid? Quod angeli circum te semper excubias agunt, beati omnes patrocinium tuum apud Deum susceperunt, Deus ipse tibi coronam gloriae, regnum sempiternum et paradisum voluptatis praeparavit? Quid? Quod Filius Dei tanti te fecit, ut vitam potius suam, quam animam tuam perdere voluerit? Ac ne grave et durum tibi videretur, inopia premi, famem et sitim, frigus et nuditatem, contumelias et convitia pati, ipse haec omnia et multo etiam graviora tolerare voluit. Et quam multos quaeso, numerare posses, qui sponte sua istam inopiam tuam, quae tibi molesta esse videtur, elegerunt, ut liberius, expeditius, facilius, imperatorem nostrum Christum sequerentur? Quam multos, qui vincula, carceres, flagella, supplicia et cruciatus omnis generis, atque adeo mortem ipsam propter Christum summis votis expetiverunt? Et quid, obsecro, si daemones atque homines in te omnes armentur? Quid, inquam gravius in te committere poterunt, quam ut de hac valle lachrimarum ad patriam beatorum te transmittant? Denique illud attende, diffidentiam ac desperationem non solum mala praesentia non minuere, sed augere: verum etiam ad mala sempiterna et intolleranda sine dubitatione perducere. Sicut contra spes et confidentia, vel a malis praesentibus liberationem, vel quod melius et utilius est, patientiae donum impetrare solet.

Alterum genus eorum est, qui spem suam totam in rebus creatis posuerunt, nec in adiutorio Altissimi, sed in carne sua, in opibus, honoribus, pulchritudine, eruditione, amicitia et gratia hominum habitant: quos omnes certum est tam esse stultos, quam ea sunt vana in quibus confidunt. Divitiae nonne Evangelio teste, spinae ac tribuli sunt, quae manus eorum pungunt ac lacerant, qui in ipsis innituntur? Nonne Dominus clamat: Filioli, *quam difficile confidentes in pecuniis regnum Dei introibunt*? Ut omittam, quam facile transeant de una domo in aliam, et quos hodie beatos faciebant, cras nudos et vacuos relinquant. Species ac forma corporis, quam facile marcescit? Nonne videmus quotidie homines etiam pulcherrimos et formosissimos tandem in cadaver commutari, adeo foedum atque horrendum, ut nec sensus videndi eos tollere possit? Sapientia quoque atque eruditio baculus est arundineus, qui facillime frangitur, et manus innitentis periculosissime gravissimeque sauciat. Nulli enim in errores perniciosos facilius cadere, et in eis obstinate perseverare sinuntur a Deo, quam ii, qui in eruditione sua confidunt. Videmus haereticos, qui iudicium suum toti Ecclesiae anteponunt, adeo interdum insipientes evadere, et ea dicant, quae pueri trium annorum intelligerent esse figmenta, et non tam loqui, quam delirare et insanire videantur: *Fili*, inquit Sapiens, *ex toto corde tuo habe fiduciam in Domino, et ne innitaris prudentiae tuae*. Et rursum alio loco; *Qui confidit in cogitationibus suis, impie agit*. Vere impie, quia idolum sibi quodammodo fabricat, et a Domino recedit cor eius. Iam vero quid honoribus et dignitatibus levius, qui gratia, et opinione principum sustentantur? Nonne vel levissima suspicio sufficit, ut qui hodie coelum attingere videtur, cras usque ad inferos deiiciatur? Et quando horum nihil penitus acciderit, nonne tandem aderit, mors, quae uno impetu luteas illas domos super arenam aedificatas deiiciet, atque evertet? O fallacem eorum spem! O eorum inanes contentiones! O miseros ac stultos, qui ponunt carnem brachium suum! Audite, audite quid sapientia Dei, qui mentiri non potest, de eiusmodi dicat architectis; *Spes impii*, inquit, *quasi lanugo est, quae a vento tollitur, et tamquam spuma gracilis, quae a procella dispergitur, et tamquam fumus, qui a vento diffusus est*. Quid celerius cadit quam lanugo? Quid facilius dissolvitur, quam spuma? Fumus vero nonne tantum ascendit, quantum est longitudo camini, ac deinde statim dissipatur, et evanescit? Ita igitur et spes impii, tamdiu durat, quamdiu vita ipsa durat. Vita ipsa deficiente spes omnis deficit, et ei desperatio et damnatio sempiterna succedit.

Tertium genus est eorum, qui in Deo quidem confidunt, sed perverse, temere confidunt, qui videlicet in suis flagitiis ac sceleribus perseverare volunt, et tamen secure dormiunt. Quales inprimis sunt haeretici Lutherani, de quibus Scriptura loquitur, dicens: *Sapiens timebit, et declinat a malo: stultus transilit et confidit*. Ita isti faciunt, transgrediuntur ieiunia, transgrediuntur vota, transgrediuntur praecepta, transgrediuntur consilia: et tamen se Deo amicos esse non dubitant. Itaque opinione atque existimatione sua in Altissimi adiutorio habitant; re autem vera in domo phantastica atque imaginaria degunt. Nesciunt enim isti nesciunt prorsus quis sit verus Deus: Deus enim verus, *Deus Zelotes* est, ultor peccatorum mirabilis, qui diligit iudicium et iustitiam. Isti vero fingunt sibi Deum quamdam totum levum, mollem, dormientem, qui zelum non habeat, qui nescit irasci, vel non possit vel non velit punire peccata. Falleris Epicureae, Lutherane falleris, non est iste Deus noster, sed phantasma tuum: vel si Deus est, certe Epicuraeorum, non Christianorum est. Sed nomen ipsum adiutorii, quod in hoc psalmo legimus, nonne satis ostendit, quam sit inanis ista Lutheranorum, et ignavorum hominum fiducia? non enim recte dicitur adiuvari, nisi qui etiam aliquid confert, aliquid conatur, aliquid operatur. Id quod filii huius saeculi satis intelligunt: et in eo asina Balaam sapientior est, quam Balaam, id est caro nostra atque homo exterior, doctior est, quam animus homoque interior, Agricolas interroga: an

quia non dubitant sine Dei auxilio nihil posse fieri, num propterea otientur, et neque agros serant neque vineas plantent neque hortos colant? Si quis nostrum domum ardere videat, solum dicat, Dominus providebit, et non conetur quantum in se est ignem aqua restinguere, utrum ea confidentia, an socordia et negligentia dicenda est? Ad eumdem igitur modum, si miseriam tuam agnoscis, et ab ea liberari cupis, si vides te etiam post confessionem peccatorum factam non gustare quae Dei sunt, ad vomitum peccatorum saepius reverti, ebrietas, crapulae, fornicationis aliorumque vitiorum amorem ac desiderium magnum adhuc in corde tuo locum habere, debes quidem, idque praecipue in adiutorio Altissimi spem collocare: sed etiam praeterea ex parte tua nihil omittere, devotis precibus instare, sanctorum libros legere, occasiones peccatorum fugere, poenitentiae sacramentum frequenter accedere, spiritualium virorum consilia quaerere: Deus enim adiuvat, quidem sed vigilantes, et strenue ac impigre laborantes. Ex quo non difficile erit, auditores, quartum genus hominum confidentium, quod solum superest, agnoscere.

Quartum igitur genus eorum est, quorum spes ac fiducia quatuor quasi radicibus nititur, fide, charitate, conscientia pura et operibus bonis. De fide legis apud Apostolum in epistola ad Ephesios: *Habemus fiduciam per fidem eius.* Fides enim fiduciam generat, dum nobis Deum, ut parentem, benignum, fidelem, liberalem, qui possit et sciat et velit in se confidentes protegere ac defendere. Neque enim fieri potest, ut in eo confidas, cuius promissionibus fidem non habes. Itaque fides est prima radix confidentiae, sed fides catholica: Nam fides haereticorum, quae perfidia quaedam est, non fiduciam, sed praesumptionem gignit. De charitate apud eumdem apostolum alio loco legis: *Spes non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Nam sicut nemo est, qui tuto confidere possit in hoste, et si confidit, stultus est, et fiducia eius confundet eum: ita qui amat et amatur, nihil habet, quod sibi secure de amico confidere non possit. Iam de conscientia bona legis apud sanctum Ioannem: *Charissimi, si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum.* Et in libro sancti Iob: *Si iniquitatem, quae est in manu tua, abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo iniustitia; habebis fiduciam in proposita tibi spe, et defessus securus*, id est, absque cura et sollicitudine, *dormies.* Et sane, auditores, sicut conscientia peccatorum timorem ac desperationem inducit, ita conscientia pura, et a sordibus peccatorum purgata, dici non potest quantam in omni periculo confidentiam et laetitiam afferat. De operibus vero bonis divinus Apostolus: *Qui bene*, inquit, *ministraverint, bonum gradum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide, quae est in Christo Iesu.* Et rursum ad Hebraeos: *Vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quae magnam habet remunerationem.* Si enim qui hominis gratia aliquid egit, cum fiducia postea ad eumdem accedit, nec repulsam pati metuit: quanto maiore ratione qui in bonis et Deo gratis operibus se exercuerit, cum fiducia magna ad thronum eius accedere poterit? Haec igitur est, auditores non haereticorum inanis fiducia, sed vera confidentia Christianorum, cui soli protectio divina promittitur.

PARS SECUNDA.

Exposuimus tria verba prima primi versus psalmi nonagasimi: *Qui habitat in adiutorio*: sequitur ut de quarta voce, quae est, *Altissimi*, pauca dicamus.

Multa sunt, auditores, in sacris literis nomina Dei, sed nullum huic loco aptius conveniebat, quam, *Altissimi.* Nam hoc uno vocabulo facile potest intelligi, cur qui habitent in adiutorio Altissimi, etiam inter mille pericula constituti, nihil timeant. Res enim quo longius absunt ab oculis, eo minores videntur, quo vero oculis sunt propriores, eo maiores apparent. Certe nos, qui terram istam incolimus, montes, quos ante oculos habemus, immensae magnitudinis iudicamus, sidera vero, quae procul a nobis absunt, vix aureis nummis comparari nobis posse videntur: at si coelum ascendere possemus, tunc sane contra stellarum globos incredibilis magnitudinis, et nostros montes Alpes et Pyrenaeos, Olympos, etiam et Caucasos caeterosque editos montes non parvos, sed minimos ac pene nullos esse iudicaremus. Ad eumdem igitur modum, qui habitant in adiutorio Altissimi, in arce illa excelsa ac sublimi, explicari non potest, quam parva, quam exigue, quam minuta esse censeant pericula, flagella, tormenta, mala denique omnia, quae hic reperiuntur in terris. Vident armatas acies militum et agmina formicarum existimant, quae uno pede summa facilitate contererentur. Auxilium vero divinum, quod semper eis obversatur, vere magnum, et invictum, ut est, ita eis videtur. Quocirca neque metuere, neque turbari sciunt, sed quicquid accidat, confidenter dicunt: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Et, *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a Charitate Dei.* Quo tempore magnus ille Goliath in castris Philisthinorum militabat, nemo erat Hebraeorum, qui cum eo singulari certamine confligere auderet, sed eo propinquante, et ad praelium singulos provocante, omnes tamquam cuniculi fugiebant. Venit autem eo quodam die sanctus David, tunc adhuc adolescens ac pene puer, et quoniam in Altissimi adiutorio habitabat, eum, quem alii gigantem maximum esse dicebant, ipse quasi pigmaeum vel pumilionem contemnebat. Itaque pergit ad regem, et ait: *Non concidat cor cuiusquam in eo, ego servus tuus vadam, et pugnabo adversus Philistaeum.* Cui rex: *Non vales*, inquit, *resistere Philistaeo isti, quia puer es*;

Hic autem vir bellator est ab adolescentia sua. Tum David: *Et quis est iste Philistaeus incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viventis?* Ac ut eum intelligeremus non in viribus aut armis, sed in adiutorio Altissimi spem victoriae posuisse, ad Philistaeum ait: *Tu venis ad me cum gladio et hasta et clypeo: ego autem ad te venio in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel, quibus exprobrasti hodie, et dabit te Dominus in manu mea, et percutiam te, et auferam caput tuum a te.* Conferte, si placet, aliquem filium huius saeculi, qui habitat in superficie terrae, cum aliquo servo Dei, qui in adiutorio Altissimi domum suam fabricavit. Ille si tres obolos amittam, totam viciniam commovebit, si iniuriam aliquam accipiat, si non dicatur optimus, et prudentissimus et nobilissimus et pulcherrimus totius civitatis, non poterit contumeliam istam integro anno concoquere. Cur ita? Quia iacet in terra, et ei etiam res parvae, magnae esse videntur. At servus Dei (quales innumeri sancti martyres fuerunt qui sedem suam habent in Deo, et cor suum affixit coelo, superior est omnibus rebus creatis, nihil ei nocere potest. Aspicit ignes, gladios, bestias, rotas, cruces, aliaque supplicia diaboli arte excogitata, quasi morsus pulicum et muscarum: vel tamquam sagittas parvulorum, quae non tam repellendae, quam contemnendae sunt. Habemus igitur quid sit in adiutorio Altissimi habitare.

Sequitur: *In protectione Dei coeli commorabitur.* Quae est altera pars complexionis, quam initio huius psalmi constitui diximus: et tam apte priori parti respondet, ut admirabile sit. Sed verba singula consideremus.

Protegere, auditores, si grammaticos consulamus, nihil aliud est, quam procul tegere, id quod duobus modis fieri potest. Nam et procul tegit, qui ipse procul existens, tamen clientem suum ab ictibus et vulneribus defendit: et procul etiam tegit, qui prope astans tela adhuc procul volitantia prohibet, nec ea ad corpus clientis sui propinquare sinit. Utrumque magnis viris, atque imprimis Deo rectissime convenit. Quoniam enim longissima brachia Deus habet, et *attingit a fine usque ad finem*, etiamsi in coelo sedere atque habitare dicatur, facile potest nos tegere, quocumque in loco tandem fuerimus, nec solum ad nos procul existentes brachium adiutorii sui extendere, et nos eo modo protegere; sed etiam tela miseriarum et calamitatum adhuc procul existentia, adhuc ex arcu non emissa, adhuc ex pharetra non educta, adhuc in cuneis suis latentia, a nobis prohibere, comminuere et confringere potest. Quod vero beatus Hieronymus ex Hebraeo ad verbum transtulit: *In umbraculo Domini commorabitur*, sententiam non mutat: neque enim novum aut inusitatum est, ut favor et gratia magnorum virorum, umbra nominetur. Itaque sicut famuli et clientes regum et principum, sub umbra dominorum securi delitescunt, et saepe multa impune committunt, nec ullos metuunt, quamvis alioqui maiores et potentiores: ita servi Dei sub umbra Domini sui securissimi tutissimique sunt. Nihil est enim, quod umbram Dei non vereatur. Cur enim existimatis Paulum, Antonium, Hilarionem aliosque permultos viros, qui vastissimas eremos incolebant, inter ursos, lupos, serpentes, scorpiones, aliasque ferocissimas bestias sine ullo metu vitam traduxisse? Cur non Danielem a leonibus, nec tres pueros ab igne, nec Paulum a vipera, nec Petrum a fluctibus maris laedi potuisse, nisi quia et animantia bruta, et elementa omnia Creatoris umbram, quae sanctos homines undique tegit, pertimescant.

Sequitur: *Dei coeli.* Quod nomen multis magnisque de causis positum esse videtur. Primum, ut vocabulo, *Altissimi*, quasi e regione responderet. Altissimus etiam ipse est *Deus coeli*, hoc est, coeli altissimi domicilii habitator. *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat?* inquit David. Et rursum: *Coelum coeli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Et sanctus Moyses: *Respice*, inquit, *de sanctuario tuo, de excelso coelorum habitaculo.* Et Salomon: *Tu*, inquit, *exaudies de coelo, de* sublimi scilicet *habitaculo tuo.* Altissimus igitur altissimum posuit domicilium suum, et Deus coeli dici voluit, quia coelum sedes eius ac thronus est, quod non ita est accipiendum, quasi certo spatio ac terminis contineatur Deus, cum ipse de se dicat: *Coelum ac terram ego impleo*: sed quia in coelo se videndum facie ad faciem beatis Angelis, et hominibus exhibet. Deinde Deus coeli appellari voluit ut nobis veri Dei protectionem promitti non dubitaremus. Nihil est enim, quod magis Deum verum a diis falsis discernat, quam fabrica coelorum. Nam *Dii Gentium daemonia: Dominus autem coelos fecit.* Itaque sicut Apelles, pictorum omnium facile princeps, ut etiam absens a Protogene cognosceretur, miro artificio incredibilis tenuitatis lineam duxit, quam nemo unquam imitari posset: sic etiam (si parva licet componere magnis) Deus noster admirabili illo opere, quo coelos ex nihilo in momento fabricavit, se verum ac solum Deum esse, facile ostendit. Quamvis enim terram quoque et maria, quicquid in eis continetur, idem Dominus creaverit, tamen nulla re alia maiestatem et potentiam ac sapientiam suam magis declaravit, quam opere coelorum, ut iure sanctus David cecinisse videatur; *Coeli enarrant gloriam Dei et opera manuum eius annunciat firmamentum.* Est enim coelum omnium corporum longe maximum et pulcherrimum, tot luminibus illustre, ut numerum omnem excedant; tanto inter se ordine constitutis, ut admirabile sit; eamdem semper legem, et constantiam in tanta motuum et cursuum diversitate servantibus, ut stuporem intuentibus adferant, denique tanta virtute et efficacitate praeditis, ut nihil in terris sine ipsorum adiumento ac beneficio generetur. Itaque merito Deus verus, Deus coeli nominari voluit.

Sed illud hoc loco praetermitti non debet, quod in epistola ad Marcellam b. Hieronymus tradit, Hebraeum verbum, *Sadai*, pro quo nos Deum coeli in nostris codicibus habemus, unum esse ex decem nominibus Dei, et robustum et fortem, omnipotentem atque ad omnia sufficientem significare: rectissime enim ei, *qui habitat in adiutorio Altissimi* protectio promittitur *Dei coeli*, id est, robusti, fortis, potentis, invicti: non quales sunt Dii

aurei atque argentei Ethnicorum, qui custodibus indigent, et adeo sunt infirmi ac debiles, ut nec verbis quidem seipsos defendere valeant. Fortasse etiam, ut b. Bernardus annotavit, propterea Deus coeli appellatus est, qui nos a periculis et miseriis sua protectione defendit: quia sub coelo sunt aereae potestates, quae semper vigilant, ut nobis pestem et perniciem machinentur: sub coelo sunt homines improbi, fures, nefarii, scelerati, latrones, piratae, impostores, leones, venefici, schismatici, haeretici denique omnes, qui vel corporibus vel mentibus insidiantur: sub coelo sunt aegritudines, morbi, penuriae, bella, praecipitia, ferae silvestres ac venenatae: sub coelo denique est ipsa caro, quae perpetuum bellum cum spiritu gerit: est amor honoris, qui instar visci retinet eos, qui super ramos arborum volitant: est amor deliciarum ac voluptatum, quae ut Sirenes miseros blanditiis circumveniunt, et occidunt. Optime igitur dictum est: *In protectione Dei coeli*, ut nihil eorum, quae sub coelo sunt, timere possit, quicumque protectionem eius habere meruerit.

Restat verbum postremum, *Commorabitur*. Quod quidem sua vi atque energia non caret. Primum enim aptissime respondet verbo, *Habitat*: quomodo enim homo iustus non semel aut iterum in Deo confidit, sed semper idcirco in Altissimi adiutorio, tamquam in propria domo, habitare dicitur: ita quoque non semel aut iterum; sed semper a Deo coeli protegetur, atque ideo in eius protectione tamquam in propria sede commorabitur. Deinde vox hebraea non solum hoc loco, *commorabitur*, significat, sed etiam *commorabitur in nocte:* ut illud nimirum intelligeremus, divinam protectionem in nocte huius vitae solum esse necessariam: in altera siquidem vita, quae noctem non habet, non in protectione, sed in gaudio et in regno Dei coeli commorabimur. Atque hic finis est versiculi, quem hodie suscepimus exponendum.

Reliquum est, auditores, ut iis rebus auditis ad confidentiae virtutem nobis comparandam accendamur: Certe videtis, quam multum sit, quod Deus promittit, quam parvum, quod requirit. Si diceret Deus, centum aureos nummos singulis annis mihi numerabis, et ego te in omni periculo tam corporis, quam animi salvum conservabo: quis non mallet domum et vestes, et quicquid habet, statim vendere, et pecuniam Deo numerare, cum pericula, quae nos circumstant, sint maxima et infinita, et semper plura et matura exoriantur? At nunc Deus noster non hoc dicit, sed solum spem tuam et fiduciam in me collocato, et sine dubio protegeris. Non habet mundus conditiones et pacta tam bona: et tamen homines libenter illis acquiescunt. Nonne qui vineam suam vel aream custodiri cupit, libenter aliquid solvit? Nonne reges ac principes arces, et civitates ipsorum, ut tempore belli custodiantur ab hostibus, maxima stipendia militibus numerant? At nunc Deus noster, qui bonorum nostrorum non eget, nihil tale a nobis exigit, et tamen corpus et animam, et omnia nostra custodire paratus est, et *non dormiet neque dormitabit*, ut diligenter nos custodiat: si tamen in eo confidere, peccata fugere et bonis operibus incumbere voluerimus. Hanc igitur praeclaram virtutem tamquam pretiosam margaritam rebus omnibus venditis, fratres mei, si sapimus, comparemus. Non fidamus in divitiis, quae gratiae coelestis pauperem efficiunt: non in sapientia, quae *stultitia est apud Deum*: non in corporis forma, quae cito corrumpitur, et animam deformem saepenumero reddit: non in vanis mundi huius honoribus, qui sunt iactura coelestis gloriae, et ignominiam sempiternam adducunt: sed spes nostra et fiducia tota collocetur in Deo, ut ab ipso tandem protectionem ac defensionem in terris, et gloriam ac felicitatem in coelis percipere mereamur, ubi cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO III.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU SECUNDO

Dicet Domino, Susceptor meus es tu, et refugium meum: Deus meus, et sperabo in eum.

SYNOPSIS.

Ducto exordio ab excusatione exquisitioris enucleationis singulorum verborum, ad versum secundum explicandum acceditur, qui duplici sensu a superiori dependere deprehenditur. Domini nomen Deo soli proprie convenire probatur, qui solus nulli subest, solus sibi ipsi sufficit, solus omnia pro libito disponit. Quam magnum sit beneficium iustificationis, quod per vocem Susceptor, *denotatur, multis dilucidatur et de diversitate casus electorum reproborum agitur. Quomodo se Deus aliis atque aliis aliter arcem refugii praebeat, docetur a simili, quo cervis in montem excelsum confugientibus assimilantur perfecti, erinaceis vero in petris se salvantibus simpliciores iusti. Cur subiungatur* Deus meus, *et quomodo nos quoque exempla sanctorum, qui semper in Domino speraverunt, imitari oporteat disseritur.*

Cum in priori parte multa de fiducia in Deum dicta sint, in hac secunda parte agitur de periculis, quae poenitentiam differentibus imminent. Et in primis aliquot de hac re sacrae Scripturae adducuntur testimonia. Deinde quatuor enumerantur causae, quae conversionem peccatorum reddunt difficilem, nimirum consuetudo peccandi, diaboli vigilantia, Spiritus sancti absentia, et languor quidam animae. Quam sit difficilis inveterati peccatoris conversio figuris, similitudinibus et exemplo lignise'ae, ab angelo cuidam anachoretae ostensi, demonstratur. Per poenitentiae dilationem non modo bona spiritualia amitti, sed et damna maxima accersiri; et quam sit indignum, pro aeterna mercede non uno momento inservire, et pro optimo quod accepisti, nempe vita, faecem senectutis tantum Deo offerre ostenditur. Mortis meditationem ad poenitentiam maturandam egregium calcar esse, convincitur. Tandem obiectionibus occurritur, quod scilicet divinae promissiones, non impiis, sed iustis factae sint; et Dei misericordia, cum iustitia coniuncta, ob oculos nobis proponitur.

Scripturarum divinarum praestantia atque utilitas tanta est, auditores optimi, ut eas thesauro pretiosi metalli non immerito beatus Chrysostomus oratione tertia in Genesim, comparaverit. Etenim sicuti ex nobili metallo, quamvis modicam atque exiguam partem accipias, tamen continuo dives efficeris: ita divinorum eloquiorum numquam tam parum exponitur, quin magnam inde utilitatem, qui diligenter audiunt, consequantur. Tota siquidem Scriptura pretiosa est. Singula verba, vel auri integrae solidaeque partes vel margaritae aut gemmae clarissimae sunt. Quare nemini mirum aut novum videri debet, si in hoc thesauro effodiendo paulatim ac sensim procedimus: et ne aliquid forte cadat aut pereat, quantum possumus, provideamus. Exposuimus versiculum primum Psalmi nonagesimi, nunc ad secundum, Domino bene juvante, exponendum accedemus.

Propheta igitur, posteaquam verbis illis: *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei coeli commorabitur*, omnibus in Deo vere confidentibus certam protectionem, defensionemque promiserat, statim subiicit: *Dicet Domino, Susceptor meus es tu,*¶ *et refugium meum: Deus meus et sperabo in eum.* Quae verba cum utraque parte praecedentis versiculi connecti possunt. Et si quidem cum priore connectantur, propositum prophetae erit exponere, quis ille sit, qui habitat in adiutorio Altissimi: et sensus verborum ejus talis erit, *Qui habitat in adjutorio Altissimi.* Is autem in adiutorio Altissimi habitare dicendus est, qui in omni casu, in omni periculo, quicquid evenerit, quicquid acciderit, non se ad desperationem ad blasphemias, ad magos, ad divinos ad fraudes et mendacia convertet: sed auxilium divinum magna cum fiducia implorabit, ac dicet: Tu es Domine susceptor meus, tu refugium meum, tu Deus meus. Deinde ad se conversus, sibi ipsi loquetur, et dicet *Sperabo in eum.* Si vero cum posteriore parte superioris versiculi, secundus hic versiculus, conjungatur, sensus iste erit: *Qui habitat in adiutorio Altissimi, is in protectione Dei coeli commorabitur.* Et tunc, id est, cum in protectione Dei coeli commorari coeperit, et semel atque iterum,

tertio ac saepius divinam protectionem expertus fuerit, tunc, inquam, cum actione gratiarum, et interna atque incredibili animi laetitia et delectatione dicet, Tu es Domine susceptor meus et refugium meum, tu Deus meus. Deinde totus erectus et confirmatus sibi ipsi dicet: *Sperabo in eum.* Hoc deinceps meum votum ac studium erit, ut in spe et confidentia, quae tantum hucusque mihi profuit quam maxime proficiam.

Nunc partes singulas nostri versiculi consideremus. *Dicet Domino.* Quis iste Dominus sit, neminem prorsus, quamvis rudem, ignorare arbitror. Tanta siquidem est hujus nominis maiestas atque amplitudo, ut nulli omnino proprie conveniat, praeterquam uni et soli Deo. Dicantur homines, si placet, reges, pontifices, imperatores; certe Domini, nisi valde improprie, dici non possunt. Quocirca secundus ac potentissimus romanorum Caesarum Octavius Augustus, cum hujus nominis vim et significationem non ignoraret, se principem atque imperatorem appellari facile patiebatur, Domini nomen tamquam divini numinis proprium semper recusavit, ut in Apologetico auctor est Tertullianus. Et sane non immerito. Primum enim caeteri omnes qui Domini dici volunt, sicut quibusdam imperant, ita quibusdam etiam serviunt: solus Deus vere est Dominus, qui nullum habet majorem vel parem nullum praesidem, nullum socium, nullum collegam, sed ipse unus omnibus dominatur. Deinde ille solus jure Dominus appellatur, qui sibi ipse sufficiens nullius adjumento eget, nec ulli de servire cogitur, ut in libro de Genesi ad litteram octavo, b. Augustinus sapienter tradidit. Deus vero nonne sibi ipse sufficit? Antequam mundum crearet, tam dives, tam potens, tam felix ac beatus erat, quam modo est. Atque ut hanc rerum universitatem conderet, nulla re opus habuit, non materia, non instrumentis, non famulis, non tempore, non loco, nunc etiam, ut mundum universum regat, ut tam numerosam familiam alat, ut multa praeter solitum ordinem cursumque naturae efficiat quae miracula dici solent, nullius rei adjumento eget. At quis, obsecro, regum vel principum invenietur, qui non solum Deo, angelis, elementis, sed etiam aliis hominibus non indigeat? Certe sicut pauperes egent divitum pecuniis, ita divites pauperum opera, et quo aliquis ditior et potentior efficitur, et magis regnare ac dominari videtur, eo pluribus indiget, et pluribus servit. Denique is vere ac proprie Dominus dici debet alicuius rei, qui eam ita habet in potestate ut pro arbitrio de ea statuere possit. Atqui solus Deus, qui omnia quae sunt, verbo atque imperio suo creavit, idem potest omnia quae sunt mutare, transferre, convertere, augere, minuere, conservare, destruere, atque etiam ad nihilum si placuerit, in puncto temporis redigere. Homines vero quamvis magni et potentes esse videantur, quid, quaeso, ita habent in potestate, ut eius vere domini dici mereantur? An est quisquam, qui *adiicere* possit *ad staturam suam cubitum unum*: aut *unum capillum album facere aut nigrum*? Quid? Quod omnes reges et Principes orbis terrae, omnes etiam angeli et daemones, si vires et potentiam et industriam suam conjungerent simul, adhuc non possent, vel unam stipulam ex nihilo creare, vel unam formicam ad nihilum redigere? Solus igitur Deus, qui nullum habet maiorem vel parem, qui sibiipsi sufficiens, nullius rei adiumento eget, et qui tamquam creator et opifex omnium rerum, pro arbitrio voluntatis suae de omnibus quicquid voluerit, statuere potest, merito iureque optimo Dominus appellatur.

Dicet Domino. Susceptor meus es tu et refugium meum, Deus meus, et sperabo in eum. Enumeraturus homo iustus beneficia Dei, quae se percepisse laetatur, propterea quod in Deo spem suam et fiduciam collocaverit, a beneficio iustificationis initium facit. Quamvis enim iustificationem creatio praecedat, tamen creationis munus propterea hoc loco recensendum non erat, quod spem et confidentiam non sequatur, sed praecedat. Quid enim sperare potest, qui non est? Incipit igitur a primo et maximo Dei dono, quod sperantibus et confidentibus confertur. Quod ut facile percipias, finge animo, in media platea iacere hominem multis vulneribus confectum, et ab omnibus destitutum, qui nec patrem, nec matrem, nec affines nec amicos nec domum nec pecunias ullas habeat; denique qui nec seipsum iuvare queat, nec ullus inveniatur, qui eum iuvare velit: si post aliquod tempus medicus quispiam christianus et pius per eam plateam transiens, atque aegroti illius misertus, eum, licet ignotum, susciperet, atque in domum suam delatum non modo sumptibus sed etiam manibus propriis diligenter curaret, nonne is, qui in platea iacuerat, medico suo rectissime diceret; *Susceptor meus es tu*? Tu, inquam, es, qui hominem miserrimum, et omni ope distitutum, atque ab omnibus hominibus derelictum suscepisti. Iam igitur, auditores, omnis peccator talis est, qualem aegrotum istum modo depinximus: Sis licet magnus in oculis hominum, et magna sociorum atque amicorum caterva comitatus tibi videaris, tamen si lethale peccatum cor tuum occupatum tenet, nihil penitus dubites, te saucium, deformem, horribilem, in coeno ac sordibus ab omnibus destitutum ac derelictum iacere. Qui enim Deum offendit, omnes res creatas offendit, et omnibus invisus cum sit, ab omnibus supplicium, a nullo praesidium expectare debet. Qui vero tibi adsunt, et quos tu amicos et socios arbitraris, ii plerumque sunt maximi hostes animae tuae, et eam per se cadentem in gehennam magis impellunt, ut celerius cadat. Sed tamen contingit interdum, ut hominem sic ab omnibus desertum, Deus ipse, qui minime omnium ad hoc beneficium tenetur, incredibili benignitate suscipiat, et redimat ab interitu vitam eius, et sanet omnes languores eius, et eum in misericordia et miserationibus coronet: et tunc homo beneficium liberatoris agnoscens exclamat, et dicit: *Susceptor meus es tu. Pater meus et mater mea dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.*

Sed alio modo, et fortasse clarius, rem eamdem explicemus. Lex Domini, auditores, via quaedam est instar pontis, ardua, recta, sublimis, angusta, et infra se praecipitium habet, adeo profundum, ut finis eius non sit alius, quam gehenna. Per

hanc viam iter facimus, dum *sobrie*, *iuste et pie* conversamur *in hoc saeculo*, ac de nobis dicitur in Psalmo: *Beati immaculati in via*, *qui ambulant in lege Domini*: sed cum forte ad dextram vel ad sinistram declinamus, et vestigium extra pontem figere volumus, hoc est cum mandatum aliquod divinae legis transgredimur, continuo de ponte cadimus, et nisi Deus singulari misericordia ruentes excipiat, (quod tamen non semper facit, nec tenetur facere) semper deorsum, magis et magis, imo celerius ferimur, donec ad profundum inferorum, perveniamus, et ibi tibias et collum et cervices confringamus. Audiant haec et perhorrescant, qui tanta facilitate et libertate peccant, ut flagitia iocos arbitrentur. Ubi, quaeso, te pedes habere putas, quicumque vel unum lethale flagitium admisisti? tu fortasse, qui oculos mentis apertos non habes, super terram consistere te credis? at ego te de ponte cecidisse video, et miserabili ruina quasi lapidem vel plumbum deorsum ad gehennam properare. Quia vero nonnullos Deus singulari misericordia in ipso casu excipit, et ad profundum pervenire, hoc est, in peccato usque ad mortem perseverare non sinit: propterea quidam ei cum actione gratiarum dicunt: *Susceptor meus es tu*. De quibus in alio Psalmo legis: *Cum ceciderit, non collidetur*: *quia Dominus supponit manum suam*. Et rursum: *Impulsus eversus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me*, idest, nihil profecit spiritus tentationis qui me de ponte mandatorum Dei in praecipitium peccati deturbaverat, quia Dominus suscepit me. Ac ut intelligeremus magnus hoc beneficium proprium esse eorum, qui totam spem suam in Deo collocaverunt, paulo ante idem Psalmographus, dixerat: *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine. Bonum est sperare in Domino*, *quam sperare in principibus* Itaque hoc discrimen inter electos confidentes, et reprobos desperantes invenitur, quod cum utrique quandoque de ponte cadant: nam *septies cadet iustus*, tamen electi manus Dei cadunt, et casus ipse sicut caetera *omnia*, eis *cooperantur in bonum*: reprobi vero usque ad profundum inferorum cadere sinuntur. Cum igitur vides eum, qui cecidit, statim surgere, fortiorem, cautiorem, diligentiorem, humiliorem, nihil ambigas eum in manus Dei cecidisse, ac merito dicere posse: *Susceptor meus es tu*. Aspice atque intuere principem apostolorum: cecidit quondam beatissimus Petrus, cum a spiritu timoris impulsus, Christum non semel, sed ter abnegavit. Caeterum supposuit manum suam Deus, ne collideretur: atque idcirco qui erat ante casum audacior, quam par erat, et de sua fortitudine nimium confidebat, ita ut diceret: *Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo*: is post causam proprio periculo edoctus humilior et prudentior evasit. Itaque cum alio tempore ab eo Dominus quaereret: *Simon Ioannis, diligis me plus his*? non est ausus praecipitare sententiam, sed ait: *Domine, tu scis, quia amo te*. At si numquam lapsus esset, fortasse audacter respondisset. Quid? Ambigis an te diligam? Nonne vidisti in horto quid gesserim? Nonne solus ego districto gladio hostes ferire et fugare coepi? Magnum igitur et singulare donum est, posse Deo dicere: *Susceptor meus es tu*. Possunt enim omnes res creatae Deo dicere: Creator meus es tu: et omnia animantia. Pastor meus es tu: et omnes homines. Liberator meus es tu: at *Susceptor meus es tu*, solus ille vere dicet, qui vere habitat in adiutorio Altissimi.

Sequitur: *Refugium meum*. Quoniam enim qui a Domino suscipiuntur, non statim ad quietem et otium suscipiuntur, sed ad militiam et laborem, unde etiam in hoc Psalmo dicitur *Scuto circumdabit te veritas eius* et Ecclesia, in qua interim scripti sumus, Ecclesia militans appellatur: propterea necessarium erat, ut militibus suis Deus arcem aliquam demonstraret, ad quam sese reciperent, cum forte praelium ingruere, et hostes praevalere viderent. Verum non aliam arcem Deus, quam seipsum constituere voluit: quod intelligens homo iustus, posteaquam dixerat: *Susceptor meus*, continuo adiunxit: *Refugium meum*. sive arx mea, ut ex Hebreo non minus apte verti potuisset. Sed quamquam omnibus Deus arx ac perfugium esse solet, aliter tamen veteranis militibus, aliter tyronibus, unde in Psalmo centesimo tertio sanctus David: *Montes*, inquit, *excelsi cervis*, *petra refugium erinaciis*, vel leporibus, ut alii legunt. Qui enim sunt ii, qui cervorum nomine designantur, nisi perfecti et spiritales viri, qui more cervorum degunt in montibus contemplationis, et semper desiderant ad Deum fontem vivum, sicut cervus ad fontes aquarum, et saepe cum gemitu dicunt: *Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei*? Quos vero lepores vel erinacii significant, nisi iustos minores, qui innocentiam et simplicitatem colunt, sed parvi meritis et virtutibus sunt, et multis spinis minutorum ac levium peccatorum non carent? Utrisque tutissimum et singulare perfugium est Deus: sed aliter atque aliter. Siquidem ut mons excelsus cervis, ut petra leporibus atque erinaciis refugium praebet: Christus enim in throno gloriae suae mons est magnus atque excelsus supra dignitatem omnium coelestium spirituum collocatus, atque ad eum cervi spiritales, viri sancti atque perfecti, in afflictionibus suis contemplatione ascendunt, et cum Apostolo dicunt *Conversatio nostra in coelis est*. Et, *Non sunt condignae passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*. Et, *Quod enim in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae*, *supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis*. Itaque gloria illa, illud decus, illa summa et sempiterna felicitas, in omni casu et calamitate, cervos in montibus excelsis consolatur. Idem vero Christus in cruce pendens, foramina petrae leporibus exhibet. Quicumque lepores sunt, et misteria vitae futurae contemplari, atque ad eos montes ascendere non didicerunt, in foraminibus petrae se abscondant, passionem dominicam cogitent: ibi videbunt, quam sit bonum pro Christo aliquid pati, qui tanta pro nobis tolerare voluit. Ibi seipsos consolabuntur, ac dicent: *Quare tristis es anima mea, et quare conturbas me*? Indignaris, quia persecutionem aliquam pateris? Sed vide qualem Deus tuus per-

secutionem pro te sustinuerit. Moleste fers, quod tibi opes tuae diripiantur? Sed vide Deum tuum, nudum in cruce suspensum, et qui *non habet ubi caput suum reclinet.* Doles quod fame et siti quandoque laboras? Sed quid haec ad ea, quae pro te Dominus tuus patitur, cuius delitias fel et acetum, et vinum myrrhatum esse vides? Grave tibi esse videtur, quod variis morbis et doloribus cruciaris? Sed vide Dominum, tot plagis, tot livoribus, tot vulneribus coopertum, *ut a planta pedis usque ad verticem capitis non* sit *in eo sanitas.* Ita igitur Christus et mons editus atque excelsus cervis, et petra foraminibus plena leporibus refugium praebet: ut iam utrique dicant Domino: *Susceptor meus et refugium meum es tu.*

Sed cur additur et, *Deus meus*? Coeperat homo iustus Dei beneficia recensere, sed anima advertens ea tam multa multiplicia esse, ut numerum omnem excedant, et nec vocabula ad ea significanda nec tempus ad ea commemoranda sufficere, idcirco utili excogitato consilio, uno verbo omnia comprehendit. Itaque ait. *Deus meus*, id est, omne bonum, a quo solus dependeo, in quo solo totus innitor, cui soli debeo quicquid sum, quicquid habeo. Nec dicit: Deus noster, sed, *Deus meus*: quia tam praesens Dei auxilium unique iustorum adest, atque ea diligentia et vigilantia singulos regit, fovet, protegit, defendit, conservat, ut uni soli, dimissis caeteris, adesse videatur.

Ex quo sapienter homo iustus, et qui divinam providentiam frequenter est expertus, firmiter apud se statuit et proponit, semper deinceps, in Deo confidere, ac dicit: *Et sperabo in eum.* Haec sane vox omnium sanctorum fuit, et nostra debet esse, auditores, ut quicquid nobis contingat, semper dicamus: *Et sperabo in eum.* Praesertim cum tot millia exemplorum ante oculos habeamus, quot millia sanctorum ab exordio saeculi usque ad hunc diem extiterunt. Quis enim eorum non totam spem suam in Deum collocavit? Et an vel unus demonstrari poterit, qui in Deo frustra speraverit? Quando enim nihil hic in terris commodi et consolationis habuissent, an non tanta est gloria illa coelestis qua nunc beatissimi et securissimi fruuntur, ut ea sola sufficiat, ut non frustra in Deo spem suam posuisse videantur? Si enim in hoc exilio quondam ut lutum conculcati fuerunt, nunc ut clarissima sidera lucent in coelo: si hic fame et siti laboraverunt, ibi pane angelorum saliantur, et torrente voluptatis inebriantur: si hic frigus et nuditatem passi sunt, ibi gloria et immortalitate vestiuntur: si olim domo te civitate expulsi exules, profugi peregrini fuerunt, nunc in aeterna tabernacula recepti exultant *sancti in gloria*, et letantur *in cubilibus suis.* Merito igitur homo iustus, et spe ac fiducia plenus *dicet Domino*: *Susceptor meus es tu et refugium meum*, *Deus meus et sperabo in eum.*

PARS SECUNDA.

Quemadmodum ex iisdem floribus et apes mel, et araneae venenum fugere atque elicere solent: sic etiam ex iisdem Scripturae divinae promissionibus iusti confidentiam, et operum bonorum desiderium, impii vero socordiam, et peccandi libertatem atque audaciam trahunt. Equidem ego at mihi persuadeo, auditores, infinitum numerum animarum iam periisse, et quotidie etiam perire, propterea quod freti homines spe misericordiae Dei, quam sibi in extrema aetate non defuturam confidunt, et ea poenitentia, quam in exitu de hoc saeculo acturos se arbitrantur, et iis lachrimis, quas in morte se copiose profusuros esse non dubitant, semper conversionem vitaeque mutationem in aliud tempus differunt: Cras, inquiunt, faciemus modo, ecce modo, sine paululum: sed modo, et modo non habet modum, et sine paululum in longum, abit, atque interim dilatat infernus os suum, et descendunt ad eum sine ullo numero. Quoniam igitur de utilitate confidentiae in priore parte orationis satis multa dicta sunt, nunc de periculis eorum, qui spe misericordiae Dei, conversionem, et poenitentiam differunt, pauca dicemus. Ac primum quid Scripturae divinae de hac re nos moneant, videmus.

Certe Spiritus sanctus cum in aliis locis, tum praecipue in libro Ecclesiastici clamat, et dicit: *Ne dicas: Miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserebitur: misericordia enim et ira ab illo cito proximant, et in peccatores respicit ira illius. Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. Subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictae disperdet te.* Quam terribilia, formidabilia verba, et verba illius, qui mentiri non potest! Et rursum alio loco*: Confiteberis*, inquit, *vivens, vivus et sanus confiteberis, et laudabis Deum, et gloriaberis in miserationibus illius.* Et item: *Quae*, inquit, *in iuventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies*? Et sapientissimus Ecclesiastes nonne concionem suam ita conclusit: *Memento creatoris tui in diebus iuventutis tuae, antequam veniant tempora afflictionis, et appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent?* Et sanctus Ieremias: *Bonum est*, inquit, *viro, cum portaverit iugum ab adolescentia sua.* Et Dominus in Evangelio: *Sinite parvulos venire ad me, et ne prohibueritis eos, quoniam ipsorum est regnum coelorum.* Neque magno sacramento caret, quod ad probaticam piscinam, posteaquam Angelus aquas commoverat, non qui diutius expectarat, sed qui primus in aquam descendebat, solus curabatur. Ex quo intelligimus, eos dumtaxat ad spiritalem salutem pervenire, qui cum divinam motionem atque inspirationem persenserint, non dicunt, Cras faciam, sine paululum: sed qui cum apostolo Paulo mox respondent: *Domine, quid me vis facere*? Ad quod etiam nos regius Psaltes adhortatur: *Hodie*, inquit, *si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*, ut responsionem de die in diem differatis: sed si hodie etiam respondete. Sed quamquam haec divina testimonia Christiano homini satis esse deberent, ut nihil dubitaret, inanem prorsus, et plenam periculi esse spem illorum, qui conversionem et poenitentiam vel unam horam differunt: tamen ut etiam iis, qui modicae fidei sunt, aliquo modo satis

faciamus, argumentis et rationibus ita rem explicemus, ut cerni et sentiri possit.

Quatuor sunt praecipuae causae, cur homo peccator non sine magno labore ac difficultate se a vitiis ad virtutes revocare potest. Prima causa est consuetudo peccandi, quae tamquam altera natura, difficillime superatur; ac ut agri, domus, vestes et res caeterae, temporis diuturninate tandem praescribuntur, et cum praescriptae fuerint, sine singulari principis privilegio recuperari non possunt: ita quoque et vitia, ubi longa consuetudine animum peccatoris sibi praescripserint, frustra litigatur, nisi summus princeps Deus singulari gratiae privilegio (ut d. Bernardus in 1. libro de consideratione ad Eugenium scribit) cor lapideum in carneum commutare voluerit. Altera causa est summa quaedam et incredibilis daemonis vigilantia, qua servos tuos et captivos custodit: *Qui enim facit peccatum, servus est peccati*, et laqueis diaboli captivus tenetur, (ut Apostolus ait) *ad ipsius voluntatem*: diabolus autem est ille fortis armatus, qui summa diligentia, summo studio, summa cura atque industria custodit atrium suum. Tertia causa est absentia Spiritus Dei. Ut enim Spiritus Domini cor nostrum inhabitans viam virtutis planam et suavem solet efficere, ita ut iustus dicat: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* Et: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: sic contra absentia Spiritus sancti viam eamdem asperam et difficilem reddit. Et sicut praesente lumine solis, coeloque tranquillo ac sereno, nemo est, qui non libenter iter faciat: at cum luci et serenitati noctis horror ac tenebrae successerunt, quis non potius domi apud ignem sedere, quam per agros ambulare vellet? Ita prorsus iustitiae Sole in cordibus nostris lucente et gratiae suae radios in iisdem cordibus diffundente, voluptas est non ambulare, sed currere viam mandatorum Dei: sed luce gratiae recedente et peccatorum nocte animum tenebris atque horrore complente, nihil difficilius, nihil gravius, nihil molestius, quam in via Domini vel semel vestigium ponere. Atque hoc est, quod Dominus per Oseam peccatoribus comminatur: *Vae*, inquit, *cum recessero ab eis.* Et per Ieremiam: *Scito et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Postrema causa est, morbus quidam et languor omnium virium animae. Nec enim ita poma a vermibus, nec fruges a grandine, nec vestes a tineis, ut animae vires a vitiis et sceleribus corrumpuntur. Intelligentia obscuratur, iudicium hebetatur, voluntas depravatur, et quantum rationis libertas et potestas in peccatore minuitur, tantum inferioris appetitus ribellio atque inobedientia crescit. Ex quibus ingens labor ac difficultas oritur bene sancteque vivendi. Nam cum animae vires instrumenta sint omnium actionum bonarum, et quasi rotae quaedam horologii: sicut horologia destructis vel impeditis rotis munere suo fungi non possunt: ita homines improbi animae viribus per peccata vitiatis, recte vivere nullo modo possunt.

Quae cum ita sint, quis non videt, in quanto periculo atque errore versantur, qui de die in diem conversionem suam differentes, quod modo difficile esse experiuntur, postea facile futurum putant, quando omnes difficultatis causae creverint? Nonne poenitentiam differendo peccata peccatis addunt? Et peccata peccatis addendo, nonne causas laboris et difficultatis augebis? Nonne semper mala consuetudo radices suas altius figet? Nonne daemon arcem suam, animam tuam, semper magis muniet? Nonne Deus, lux animae tuae, semper recedet? Nonne animae vires vulneribus multiplicatis semper debiliores atque ad bonum ineptiores efficientur? Quid igitur est quod te consolatur? An non aperta stultitia est credere, quo magis nexus et catenae multiplicantur, eo solutionem futuram esse faciliorem? et quo morbus magis confirmatur, eo facilius eum posse curari? An non ita Spiritus sanctus per Ecclesiasticum loquitur: *Languor prolixior gravat medicum: sed brevem languorem praecidit medicus?* Et cur putas Dominum in excitatione Lazari, quatriduani tam ingenti clamore, gemitu quoque et lachrimis uti voluisse, qui tanta facilitate viduae filium et filiam archisynagogi ab inferis revocaverat, nisi ut nobis ostenderet, quam laboriosum sit, hominem ad poenitentiam converti, qui multo tempore iacuit in peccatis? Deinde si flumen, quod semper crescit atque intumescit, summo mane traiicere non audes, quando vix ad genua aqua pertingit, quomodo speras te ad vesperam transiturum, quando toto corpore tuo aquae altiores erunt? et si plantam hodie natam, adhuc recentem ac teneram, non possis revellere, qua ratione poteris cum se corroboraverit, cum in arborem creverit, cum radices in terram altissime firmissimeque defixerit? An non perspicue vides, dum ita agis, similem te esse malis debitoribus, qui semper differunt, ut numquam solvant? Non cernis dolos antiqui serpentis, qui tibi suadet dilationem, ut cum peccata in immensum creverint, incidas in desperationem, vel certe morte praeventus prius te apud inferos videas, quam de poenitentia cogitare coeperis?

Praeclare sane istam dementiam hominum peccatorum sancto cuidam patri, ex iis, qui olim solitudinem incolebant, angelus Domini declaravit. Siquidem eum in agrum aliquando deduxit, eique rusticum ostendit, qui ligna ex arboribus caedebat, et cum non exiguum fascem confecisset, cum in humeros suos levare aggrediebatur, sed cum se tanto oneri parem non esse videret, iterum ligna caedebat, et fascem suum augebat: deinde iterum tentabat, si quo modo posset fascem attollere, sed cum adhuc minus se posse cerneret, quam ante, rursum ad silvam accedens plura et majora ligna caedebat, fascemque suum graviorem efficiebat, tanto se onus illud facilius portaturum arbitratus, quanto magis crevisset. Quod cum sanctus ille anachoreta vehementer admiraretur: Talis, inquit angelus, stultitia atque insania est hominum, qui cum pondere flagitiorum suorum oppressi non sine magno labore surgere se posse videant; tamen poenitentiam differentes addunt peccata peccatis, onus oneri, pondus ponderi, et sarcinam suam gravissimam atque intolerandam efficiunt, et tamen se in ultima senectute surrecturos, et onus poenitentiae

facillime perlaturos, incredibili temeritate confidunt.

Sed quando haec omnia, quae diximus, nihil apud te valerent, quae tamen, si sapis, plurimum valere debent: quid, quaeso, dices de illa coelestium divitiarum jactura, quam facis, dum conversionem, vitaeque mutationem semper differs? Cum opulenta aliqua civitas direptioni traditur, et milites omnes summa festinatione domos penetrare, arcas reserare, auro atque argento, varia et pretiosa supellectili se onerare student; si unus eorum militum illo ipso tempore in foro cum pueris luderet, et spoliorum direptionem in aliud tempus differre se diceret, nonne filii hujus saeculi eum militem stultum ac dementem esse judicarent? Cum igitur hoc tempore regnum coelorum direptioni traditum, vim patiatur, et violenti rapiant illud et sancti omnes festinent, quantum possunt, coelestes illos maximosque thesauros bonis operibus rapere quae tua sapientia est, hoc ipso tempore, nugis et jocis puerilibus operam dare, et opportunitatem tanti boni adipiscendi tam leviter perdere?

Quid? Quod ista conversionis dilatione non solum ingentis thesauri jacturam facis, sed etiam detrimenta atque incommoda gravissima tibi ipse acquiris? Nam voluptatem ac delectationem, quam nunc in vitiis et sceleribus capis, magno cum foenore, mihi crede, aliquando restitues, sive apud inferos, sive in purgatorio, sive in hoc saeculo solvas. Ut enim pecuniae a foeneratore susceptae, nisi mature restituantur, quotidie debitum augent, sic etiam scelera atque peccata, quae mox per poenitentiam non delentur, suo pondere trahunt ad alia, atque inde usurae, inde foenora existunt, quae tam diu crescunt, quam diu solutio debitorum differtur. Hoc igitur est quod agis, dum poenitentiam differs, auges quotidie debita poenarum, quas omnino alicubi solves. Quanto enim diutius immoraris in culpa, tanto etiam diutius immorari cogeris in poena, si tamen poena temporalis et non aeterna erit.

Ad haec omnia illud accedit, quod apud hominem ingenuum ac liberalem, plurimum valere deberet, quod cum Deus iam inde ab aeternitate de nobis cogitaverit, nosque dilexerit, nulla ratio admittit, ut liceat Deo nobis tam esse ingratos, ut solum in ultimis nostris diebus de Deo cogitare, eique obsequium debitum praestare velimus. Quid? Ille te a principio suae aeternitatis amavit, et tu illum in fine vitae tuae solum amabis? Deinde, si merces, quam Deus nobis praeparavit, aeterna erit id est infinito tempore permanebit, quo pacto quaeso convenit ut obsequium tam breve nos Deo praestemus? Si stipendium accepturus es, quod tam diu durabit, quam diu Deus regnabit in coelo, nonne par etiam esset, ut obsequium, quod exhibiturus es Deo, tam diu duraret, quam diu hic vivis in terra? Et quid est vita unius hominis cum aeternitate comparata, nisi momentum unum? Qua igitur fronte, qui obsequium aeternum Deo debes, momentaneum non praestas, et de ipso momento maximam partem suffuraris? Denique si Deus optimum, quod habuit, tibi largitus est, vitam scilicet unici filii sui, quae majoris pretii est, quam vita omnium hominum et angelorum, quo jure, quo titulo florem aetatis tuae Deo negare audes, et solum ei faeces, faeces, inquam, senectutis polliceris? Deus clamat in lege: *Non habebis in sacculo diversa pondera, sed pondus justum et verum habebis.* Et tu tam iniqua pondera habere audes, ut daemoni, hosti animae tuae, tres aetates vitae tuae, et Deo creatori ac liberatori solum unam, eamque extremam et vilissimam concedas? *Maledictus dolosus.* (ait Dominus per Malachiam) *qui habet in grege suo masculum, et votum faciens, immolat debile Domino: quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum.* Itaque injuriam maximam gravissimeque puniendam facit tanto regi, qui primitias fructuum vitae suae largitur daemoni et reliquias senectutis, quas mundus respuit, conservat Deo: non secus atque si quis tam rusticus esset, ut optima poma proceret suibus, et corrupta ac rancida, quae sues comedere noluerunt, regi offerenda putaret.

Verum, ut aliquando finiamus, si cor lapideum habes, neque aliquid eorum, quae diximus, te movet, moveat te saltem id, quod Dominus tam saepe et tam serio repetit? *Vigilate vigilate, quia nescitis diem neque horam.* Quaero enim, quicumque es, qui post aliquot annos poenitentiam acturum esse te confidis, quis tibi, non inquam, annos aut menses, sed vel crastinum diem certo promisit? Habes fortasse chirographum Dei manibus obsignatum? Aut nullos unquam vidisti, qui vesperi laeti et sani cubitum discesserunt et mane reperti sunt mortui? Et quae major stultitia atque temeritas cogitari potest, quam ut audeat vermiculus terrae, de emporibus et momentis certi aliquid constituere, *quae Pater posuit in sua potestate*? Ergo si nihil certius morte, et nihil incertius die mortis et tam multos usque ad hanc diem inanis ista fiducia decepit, nonne satis erit, fratres mei, ut aliorum periculis edocti praesens ac certum vitae spatium pro futuro atque incerto non dimittamus.

Sed, inquit, passim in Scripturis promissiones vitae et salutis sperantibus et confidentibus factas legimus. Itaque et sperabo in eum. O te miserum, qui in tam magna causa toto coelo aberras. Sunt enim magnae Dei promissiones et majores quam tu vel suspicari valeas; sed non ad te, nec ad tui similes pertinent. Ad solos justos, et eos, qui justi esse cupiunt, boni isti nuncii diriguntur. *Dicite justo.* (ait Dominus per Isaiam), *quoniam bene: quoniam fructum adinventionum suarum comedet.* Et per Davidem: *oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum.* Et ea spes et confidentia in sacris litteris commendatur, quae cum bonis operibus conjuncta est: *Spera in Domino, et fac bonitatem,* inquit David. Et rursum: *Sacrificate sacrificium justitiae, et sperate in Domino.* Denique beneficia Dei, protectio, defensio, indulgentia, pax, gaudium, regnum, non nisi justis vel ad justitiam anhelantibus promittuntur: iis vero, quibus peccata placent, et quos in coeno ac sordibus permanere delectat, undique minas, undique terrores, undique flagella et cruciatus intentari video. *Non est pax impiis, dicit Dominus.* Et, *Mors peccatorum pessima.* Et, *ignis, grando, nix, glacies spiritus procellarum, pars calicis eorum.* Et, *nisi conversi fueritis gladium suum vibrabit, arcum*

suum tetendit, et paravit illum. Et, *quia vocavi et renuistis, extendi manus meas et non fuit qui aspiceret: ego quoque in interitu vestro ridebo.* Et, *Omnis arbor, quae non fecerit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur.* Itaque vel non bene litterarum inscriptionem legisti, vel fur es et latro, assumens tibi ea, quae justorum sunt propria.

At, inquit, misericors et miserator est Dominus qui pro me Filium suum misit in terras, et tam admirabili pretio me redemit, ipse me perire non patietur: itaque et ego sperabo in eum. Falleris miser falleris: non est misericordia Dei, ut tu arbitraris, inimica justitiae, sed charissima et conjunctissima soror, et qui misericors et miserator dicitur, ipse idem est *justus Dominus, et justitiam dilexit, et aequitatem vidit vultus ejus.* O si posses animo intueri summam illam majestatem, quae ex altissimo throno gloriae suae conspicit animas in illis intolerandis gehennae ardoribus, et plurimas videt, quae mille et mille annos sine ulla consolatione, vel poenarum intermissione torquentur, et tamen nulla misericordia erga eas unquam flectetur, sed gaudebit potius et laetabitur, quod sine fine, sine remedio, sine ulla spe liberationis torqueantur; intelligeres profecto in Deo esse justitiam, nec tibi tantum de sola misericordia blandireris. O si mentis oculos aperires quid sit, quod d. Petrus ait; *angelis peccantibus non pepercit.* O si cernere posses, quales gemmae, qualia lumina, qualia ornamenta illa erant in coelesti palatio, quae propter unum superbiae peccatum de coelo detracta in profundum inferorum demersa sunt profecto non tibi vilissimo vermiculo in flagitiis perseveranti, tam facile divinam misericordiam pollicereris; sed judicium illud horrendum, et abyssum profundissimam divinae justitiae formidares.

Nos igitur, auditores optimi, misericordiam a judicio et spem a timore nusquam disiungamus; sed misericordiam et judicium Domino decantemus. Non misericordiam solum, ne temere confidamus: non judicium solum, ne penitus desperemus: sed misericordiam et judicium, ut cum spe timeamus, et cum timore speremus, donec spes et timor absorbeantur a gloria, quam nobis concedat, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO IV.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU TERTIO

Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium et a verbo aspero.

SYNOPSIS

Praesens concio venationem continet in qua peccatores ferae, diabolus venator est. Duplici quoque sensu explicatur tertius versus: secundum priorem sensum laqueus venantium sunt insidiae hominum reproborum, quibus vitam, honores et opes nostras aucupantur; verbum autem asperum damna sunt, quae ex hujusmodi insidiis consequuntur: vel etiam clamor venatorum capta praeda. Secundum sensum posteriorem quatuor consideranda proponuntur; qui sint, qui laqueos tendant; quibus tendant; quos laqueos tendant; et quid sit verbum asperum. Et in primis daemones esse venatores a triplici venatorum conditione probatur. Deinde horum venatorum graphice depinguntur astutia, fortitudo et multitudo; ac proinde docetur quanta vigilantia et cautione nobis opus sit ad vitandos eorum laqueos.

In parte altera, facta divisione animantium in silvestria et domestica, ostenditur, daemones potissimum silvestribus, qui sunt homines probi et sancti, laqueos tendere: quod et pulchra historia ex s. Gregorio probatur, ubi etiam efficacia signi s. Crucis contra haereticos obiter asseritur. Perditos homines, qui animalibus domesticis comparantur, diaboli esse mancipia quibus non raro ad venationem aliorum utuntur. Deinde docetur, omne id, quod nos ad peccandum pertrahit, laqueum esse, praesertim vero est laqueus honorum, divitiarum, linguae ebrietatis et luxuriae, ubi severe libidinosi taxantur, et gravitas peccati in templo amoribus operam dantium, ostenditur. Tandem verbum asperum venatorum infernalium, et Christi judicis irati adiungitur, et cum exhortatione concluditur.

Si quantum gaudii atque laetitiae iustus et verus honor adferre solet, tantum moeroris ac tristitiae verum iustumque dedecus adferat, non minus hodie, auditores optimi, ad verba psalmographi dolere, tristarique debemus, quam superiore die domino ad eiusdem laeta carmina exultavimus. Tunc enim in eo gradu honoris ac dignitatis a regio psalte collocati fuimus, ut quasi summi regis filii, dicere possemus Domino; *Susceptor meus es tu, refugium meum et Deus meus*: nunc vero ab eodem psalmographo ita deprimimur, ut tamquam silvestres ferae dicere cogamur; *Ipse liberavit me de laqueo venantium.* Quis enim non moleste ferat, si ab homine mendace se belluam audiat nominari? At nunc non homo mendax, sed spiritus veritatis, non feras, et feras, quibus laquei et retia a venatoribus tenduntur, esse confirmat. An igitur non iure tristabimur? an non merito irascemur? Imo vero vehementer tristari atque irasci nos convenit, auditores, non in Deum, qui vera nobis loquitur, sed in vitia, quae nos bestias ex hominibus effecerunt, et in nos ipsos, qui scelera et peccata commisimus: et in daemonem, qui ut ea committeremus auctor et suasor fuit. Sed quoniam qui nos suis artibus et fraudibus bestias fecit; ea calamitate nostra non contentus, nunc retibus canibus nos insequitur, tunc tristari atque irasci multum nobis profuerit, si qui fuimus homines stulti, simus deinceps bestiae prudentes: et si dolos, quibus bestiae facti sumus, evadere non potuimus vel noluimus, saltem nunc retia, et laqueos, quibus ad necem quaerimur, evadamus, quae victoria tanto nobis gloriosior et hostibus nostris acerbior erit, quanto maius et difficilius est prudentia, et consilio daemonem a bestia, quam ab homine superari.

Sed iam ad explicationem nostri versiculi veniamus. *Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium et a verbo aspero.* Magna est hoc loco lectionum textuumque varietas: Hebraeus enim, Chaldaeus, et Graecus Codex ita habent; *Ipse liberabit te.* Latinorum quidam, *liberavit me*; quidam, *liberabit me*, ut non praeteritum, sed futurum beneficium significetur, quemadmodum etiam sanctus Augustinus legit. Sed quoniam variae istae lectiones parum aut nihil sensum verborum immutant, eam nos sequemur, quae in nostris Latinis

codicibus habetur. Sed necessarium erit, antequam longius progrediamur, eius meminisse, quod prima concione admonebamus, in plerisque locis divinarum Scripturarum, duos sensus contineri; alterum, ut ita dicam, magnum, alterum parvum; siquidem utrumque sensum habent verba. quae nunc explicamus, cum laquei venantium, et verba aspera, tam corporalia damna atque incommoda, iuxta sensum priorem, quam spiritualia, iuxta posteriorem significare possint.

Ac ut a sensu priore incipiamus, non aliud hoc loco *laquei venantium* significant, quam dolos et fraudes, quibus homines nefarii aliorum bonis, ut vitae, honoribus et opibus insidiantur. Tales laquei erant ii, quos liberatori nostro Iudaei tendebant, cum ab eo quaererent, liceretne censum dare Caesari an non? Et, an mulier in adulterio deprehensa esset continuo lapidanda? Nec enim ista quaerebant, ut discerent, sed ut eum caperent in sermone, et apud magistratum vel pontifices accusarent. Tales etiam laquei sunt, quos opifices et mercatores marsupiis emptorum tendunt, cum eis unum pro alio, mala pro bonis, mixta pro puris, antiqua pro recentibus vendunt; in quo etiam genere venatorum circulatores et praestigiatores primas tenent, qui oleum et aquas et medicamenta quaedam, de quibus numquam Galenum et Hippocrates somniaverunt. vel certe suam loquacitatem et saltationes et cantus et histrionicas actiones vendunt. Videmus enim ad eiusmodi nugas avidius homines convolare; quam turdi soleant ad sibilum vel cantum, quo vehementissime delectantur. Sed in eo tamen stultitia hominum excellit, quod cum turdis non nisi in silvis retia tendantur in foro. Caeterum, auditores, quicumque eiusmodi laqueis ad homines decipiendos uti volunt, ipsi proprio laqueo, et prius et periculosius capiuntur. Clamat enim divina Scriptura: *In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.* Et in Ecclesiastico: *Qui laqueum alii ponit, peribit in illo.* Nam cum ipsi venantur pecunias aliorum, daemones venantur animas eorum. Nec unquam ipsi suis retibus praedam capiunt, quin animae ipsorum retibus diaboli capiantur.

Iam vero *verbum asperum* est ipsum damnum, quod ut plurimum ex insidiis consequitur, ut mors, et ignominia, ut bonorum fortunarumque amissio: siquidem familiare est scriptoribus sacris, ut rem ipsam verbum appellare soleant, quomodo apud sanctum Lucam in Evangelio legimus: *Videamus hoc verbum, quod factum est.* Et, *Maria conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo.* Quibus in locis verbi vocabulum non aliquas voces, sed res ipsas et miracula significat, quae in ortu Servatoris demonstrata sunt. Quocirca divus Hieronymus ex Hebraeo ad verbum transtulit, non *a verbo aspero*, sed, *de morte insidiarum.* Quamquam fortasse non inepte verbum asperum esse diceremus, clamorem illum venatorum, qui cum occisione ferarum ad laqueum captarum coniunctus esse solet. Mox enim ut feram comprehensam esse vident, vociferantur, et clamant, Tene, occide, vide ne fugiat, cave ne evadat. Recte vero propheta laqueos a verbo aspero separavit. Aliud enim est ad laqueum rapi, et aliud a venatoribus occidi, propterea quod saepe contingit, ut laqueus ante frangatur, et praeda diffugiat, quam venatores ad locum insidiarum pervenire valeant: quod sane illis contigit, qui dicebant: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Quod etiam Susannae evenisse legimus, quae cum iam capta teneretur laqueo mendacium senum, et tamquam adultera ad supplicium raperetur, Deo providente, in quo spem suam illa collocaverat, veritas effulsit, mendacia evanuerunt, laqueus contritus, et ipsa liberata est, non de laqueo venantium, sed a verbo aspero, sive a morte insidiarum. Ait igitur homo iustus, *Ipse liberavit me de laqueo venantium*, providens scilicet, ne in insidias hominum sceleratorum incidam: vel si certa aliqua de causa in insidias illorum incidere permiserit, laqueum confringet, et a verbo aspero, sive e morte insidiarum, sine dubio liberabit, et nihil me detrimenti capere ex insidiis illis patietur. Sed de sensu priore satis multa dicta sunt.

Venio ad posteriorem, secundum quem liberatio a magnis et spiritalibus malis, in Deo sperantibus et confidentibus promittitur: de quo sensu quatuor investiganda sunt. Ac primum, qui sint ii, qui laqueos tendunt, deinde quibus eos tendant, tum qui sint laquei, quos tendunt, postremo quod sit verbum asperum, a quo tantopere homo iustus liberari cupit, explicandum erit.

Qui sunt igitur venatores? Daemones. Primum enim, ut venatores, cum serio feris capiendis operam dare incipiunt, obliviscuntur omnium aliarum rerum, neque cibi neque somni, neque quietis, neque uxoris, neque familiae, neque ullius alterius rei memores esse videntur, nihil nisi de canibus et retibus de silvis et nemoribus cogitant: sic robusti illi, crudelissimique venatores spiritus infernales, toti sunt in laqueis faciendis, in insidiis struendis, in feris investigandis occupati: neque cibi, neque somni, neque rei familiaris cura illos tenet, neque re ulla se ab eiusmodi venatione unquam impediri patiuntur. Itaque in sacris litteris diabolus quasi proprio nomine tentator, id est, venator appellatur: *Cum ieiunasset Dominus quadraginta diebus et quadraginta noctibus:* (ait Matthaeus) *postea esuriit, et accedens tentator dixit: Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Et apostolus Paulus ad Thessalonicenses: *Misi*, inquit, *ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos is, qui tentat.*

Deinde studium venationis ludo alearum simillimum esse videtur, in quo una lusio aliam trahit, et qui eiusmodi lusionibus delectantur etiam si pecuniis spoliari se videant, tamen donec pallium vel indusium habent, finem non faciunt, nec unquam de victoria et lucro desperant, Sicut etiam in litibus fieri videmus, quarum una aliam serit, et una extincta, plures oriantur; ideoque saepe qui litigant, maiores sumptus in litigando fecerunt. quam sit ea summa, pro qua litigatur, nec tamen animum unquam despondent, Tale est etiam studium venatorum, quamvis enim plerumque nihil capiant nisi molestias, tamen non desperant, non

fatigantur, non franguntur, nec sumptibus neque laboribus parcunt. Si hodie nihil capiunt, cras se capturos esse confidunt. Sic etiam et daemones, credi non potest, quanta spe teneantur animarum capiendarum, et quam indefessis laboribus in ejusmodi venationem incumbant. Vident hominem in summum gradum perfectionis ascendisse, sentiunt laqueos suos millies jam detectos et confractos fuisse, intelligunt suas artes adversus quosdam saepius nihil valere: et tamen adduci non possunt, ut eorum capiendorum spem deponant, quosque halitum in corpore nostro esse vident, numquam desperant. Denique etiam superatus a Domino recessit quidem Satanas, sed usque ad tempus, ut b. Lucas ait, nimirum alio tempore rediturus, et novas illi insidias positurus. Ex quo intelligimus, quanto studio nobis sit vigilandum, qui tam vigilantes hostes habemus, et quam assidui et perseverantes in bonis operibus esse debeamus, qui etiam hostes habemus, qui nullis laboribus fatigantur.

Postrema conditio venatorum est, ut non tam lucrum, quam voluptatem in venationibus quaerant. Hinc enim etiam magnos reges, qui lucro nullo modo egent, venationibus delectari videmus. Nec solum nihil venatores ex venatione lucrantur, sed etiam iacturam non mediocrem faciunt temporis, vestium, pecuniarum, quas in alendis canibus et accipitribus consumere necesse est, et tandem si quid capiant, non inde pecunias faciunt, sed viris nobilibus et principibus donant. Quod igitur venatores et sumptibus et laboribus quaerunt, nihil est aliud, quam crudelis voluptas, quam de nece innocentium animalium capiunt, quae conditio daemonibus aptissime convenit. Quid enim existimas diabolum lucrari, cum animam tuam capit? Nihil inde lucratur, nisi maiora supplicia: et tamen ita vehementer ardet cupiditate nocendi, atque adeo nostris damnis, nostra pernicie, nostro sempiterno exitio delectatur, ut licet non ignoret tanto magis cruciatus suos augeri, quanto plures ad gehennam animas adducit, tamen satiari nostra miseria et calamitate non potest: nec unquam, vel ad breve tempus, ab eiusmodi venatione conquiescit. Neque mirum id nobis videri debet, cum daemonis studia, studiis Dei contraria sint; Nam et Deus animas nostras venatur, non ut occidat et mactet et perdat: nec lucrum aut commodum in ea venatione spectat, sed solum ut animas nostras de laqueis crudelium venatorum liberet, et ad nemora paradisi transmittat, ubi nullum erit periculum laqueorum, neque canum latratus aut venantium clamor unquam audietur.

Habemus igitur, qui sint venatores: nunc ut in quanto periculo versemur, et quam sit nobis necessarium in adiutorio Altissimi semper habitare, perspicue cognoscamus, pauca dicam de calliditate, de potentia, de multitudine infernalium venatorum.

Ac versutia quidem, et calliditas adeo in eis viget, partim propter naturae subtilitatem, qua praediti sunt, partim propter longum usum atque exercitationem decipiendi, ut homines, quamvis astutissimi, nihil aliud, quam simplices bestiolae videri possint, si cum daemonibus conferantur. Hinc apostolus Paulus in epist. ad Ephesios. *Induite igitur vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, Non enim est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates adversus mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiae in coelestibus.* Ubi miro modo expressit daemonum calliditatem. Non enim eos astutos et vafros, sed ipsam astutiam et vafriciem appellavit. *Contra spiritualia nequitia in coelestibus*, hoc est contra spiritales nequitias sive astutias, quae in coelo, hoc est in aere sedem habent. Nam graecum vocabulum πονηρια quo apostolus usus est, non solum nequitiam, sed etiam astutiam significat: atque id eum exprimere voluisse, ex eo potest intelligi, quod paulo ante dixit: *ut possitis stare adversus insidias diaboli*: sive ut significatius in graeco legimus, μεθοδειας, id est fallacias dolosque varios, artes et stratagemata Satanae. Quomobrem passim in reliqua scriptura, nunc draco, nunc serpens nunc aspis, et basiliscus nominatur.

Iam vero daemonum vires adeo divina scriptura magnas esse demonstrat, ut nihil super terram maius et potentius esse videatur, apostolus Paulus ubique daemones, principes et potestates, mundique dominos et rectores vocat. Apostolus Petrus, *Adversarius*, inquit, *vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quaerens quem devoret.* Et ipse Dominus in libro sancti Iob, primum daemonis formam horribilem prorsus et formidabilem depingit, qualem b. Antonio aliquando visam esse. s. Athanasius refert. *De ore* inquit, *eius lampades procedunt sicut taedae ignis accensae: de naribus eius procedit fumus, sicut ollae succensae, et ferventis, halitus eius prunas ardere facit, et flamma de ore eius egreditur*, et quae sequentur. Deinde subdit: *Non est super terram potestas, quae comparetur ei, qui factus est, ut nullum timeat: omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiae.*

At quot tandem esse putatis hos potentissimos et callidissimos venatores? Facile dici potest. Plenus est mundus daemonibus. B. Hieronymus in com. cap. 6. epist. ad Eph. *Haec*, inquit, *omnium doctorum opinio est, quod aer iste, qui coelum et terram medius dividens inane vocatur, plenus sit contrariis fortitudinibus.* Atque huic veterum DD. sententiae B. Antonii et caeterorum sanctorum visiones mirifice consentiunt.

Quae cum ita sint, utrum tandem hic locus est dormiendi et ridendi, jocandi et lasciviendi, an vigilandi et plorandi, et totis vocibus ad Deum clamandi et vociferandi? Quid? si non solum aerem plenum daemonibus, sed etiam terram plenissimam laqueis cerneres, quomodo eam b. Antonius aliquando vidit, an cum propheta non clamares; *heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea*? Quid enim Cedar significat, nisi Tenebras? Et quae tenebrae densiores, quae caecitas major cogitari potest, quam ut credat homo, quod credit, et vivat quomodo vivit? Credat se inter un-

gues et dentes leonum versari,et tamen ita se gerat, quasi nullo in periculo versaretur? Si in aliqua solitudine lepusculus aut caprea constituta, nihil aliud quam ursos et lupos et leones ex una parte conspiceret; ex altera vero innumerabiles et infinitos laqueos cerneret, ita ut spes nulla effugiendi remaneret, in quo statu tibi esse videretur? Atqui in eo vel etiam majori periculo nos versamur.Quid enim sunt illae ferae ad has collatae? Illae per terram vagantur, istae volant etiam per aerem. Illae corporeae cum sint, et videri, et muris, et foveis excludi possunt; istae, quae spiritus sunt, neque videri, neque ullis obstaculis arceri queunt. Illae, quia bestiae sunt, a nobis, si non viribus, certe consilio et rationibus vincuntur; istae et viribus et ratione nos vincunt. Denique illae, nisi prius irritatae et provocatae, vix unquam hominem aggrediuntur, istae etiam non irritatae, nec provocatae, semper circumeunt quaerentes quos devorent. O si oculos fidei apertos haberemus,videremus profecto pericula maxima et infinita in quibus versamur: videremus cruentas illas bestias circum nos perpetuo fremere: videremus acies venatorum contra nos instructas, quibus nec ingenium ad excogitandum; nec vires ad exequendum desunt. Videremus ex multis hominum millibus vix unum evadere, nec sine magna difficultate et labore. Haec videremus, et non, sicut facimus, ita ridere et lascivire nobis luberet: sed tristes et horrore pleni, oculis ad coelum sublatis diceremus, *heu mihi quia incolatus meus poolongatus est. Exurge Domine, adiuva nos et redime nos propter nomen tuum.* Nec enim fieri potest, ut hos laqueos atque venatores sine tuo praesidio evadamus.

PARS SECUNDA

Diximus de venatoribus,nunc de iis, quibus tenduntur laquei, et de ipsis laqueis et verbo aspero breviter dicemus. Duo sunt brutorum animantium genera: unum eorum quae hominum potestati facile subiiciuntur, et iisdem libenter obsequuntur, et serviunt, ut equi, muli, canes accipitres: alterum eorum,quae hominum consuetudinem fugiunt nec eis subiici ulla ratione dignantur, ut cervi, capreae, lepores, aliaque id genus animantia, quae silvestria dici solent.Atque haec posteriora non solum carnes multo meliores, et suaviores habent, quam priora, sed etiam quadam naturali prudentia et ingenita nobilitate longe prioribus antecellunt. Quocirca de mulis et equis in Psalmo legimus; *nolite fieri sicut equus et mulus quibus non est intellectus.* Si enim vires suas equi et muli cognoscerent, numquam se ab homine tam imbecilli ligari et onerari, et frena sibi in os immitti paterentur. Venatores igitur non equis et mulis et canibus laqueos tendunt, sed cervis, capreis, leporibus: tum quod priora illa animantia in potestate sua habeant, tum quod caro eorum parum aut nihil ad comedendum valeat: tum etiam, quod quaedam eorum, ut canes atque accipitres adeo perversa et crudelia, et suo generi inimica sint,ut homini contra animantia alia in venatione deserviant.

Qui sunt igitur, qui domesticis animantibus designantur nisi homines perditi et flagitiosi, in quibus non est intellectus, qui se ad imaginem Dei creatos non cogitant, et libenter jugum satanicae servitutis ferunt. Quin etiam daemoni, quo nihil horribilius fingi potest, canes atque accipitres in venatione animarum Christi sanguine redemptarum se praebent. Quid enim sunt haeretici, qu d lenones, quid meretrices, quid corruptissimi quidam juvenes, qui caeteros ad peccandum vel suasionibus vel blanditiis impellunt, nisi canes et accipitres diaboli? At silvestria animantia, homines sanctos justosque significant, qui non dignantur daemoni deservire, et in montibus virtutum, ac perfectionis degunt, et quorum caro, id est, vita et consuetudo, adeo suavis et dulcis est, ut etiam ab improbis commendetur, licet eos imitari pigeat,quos laudare delectat. Quamobrem in Cantico amoris, tam crebro illud repetitur:*Adiuro vos per capreas cervosque camporum* et illud: *similis est dilectus meus capreae hinnuloque cervorum*: quibus verbis dubium non est, quin et sponsus ipse et amici sponsi,sancti perfectique homines cervis et capreis conferantur. Atque isti sunt in quibus venandis et capiendis daemones potissimum occupantur.Quamvis enim etiam impiis et scelestis laqueos tendant, ut quos captos et irretitos tenent, adhuc magis et magis irretiant et involvant: tamen sine ulla comparatione magis laborant in hominibus justis capiendis, Et sicut majus *gaudium est in coelo* coram angelis Dei *super uno peccatore poenitentiam agente, quam super nonaginta novem justis*: sic etiam majus gaudium est in gehenna coram angelis Satanae super uno crimine hominis justi, quam super nonaginta novem sceleribus impiorum. Scribit magnus Athanasius, tantam daemonum multitudinem occupatam fuisse, ut uni Antonio, tamquam cervo optimo et praestantissimo, laqueos tenderent, ut aliquando mons ille, in quo sedebat, totus plenus daemonibus cerneretur. Scribit quoque b. Gregorius in 3. lib. Dial. historiam pulcherrimam et cognitione dignam, quam ego paucis referam.

Fuit episcopus quidam nomine Andreas, vitae sanctimonia atque integritate cum primis excellens sed in eo minus providus, quod foeminam sanctimonialem, tam sua, quam illius continentia fretus domi sua habitare permisit. Animadvertens itaque daemon, esse in ea domo venandi opportunitatem eam non praetermisit, sed muliere illa tamquam laqueo utens continuo insidias episcopo struere coepit, nec cessavit ab opere, donec rem eo perduxit, ut jam uno pede episcopum irretitum teneret. Interim Iudaeus quidam iter faciens, et noctis tenebris praeventus, cum ad urbem, ad quam ibat pervenire non potuisset, ad fanum quoddam vicinum ab ethnicis Apollini consecratum divertit, et quamquam Christianus non esset, tamen quia multa de virtute Crucis audierat,et ei vehementem timorem injecerat cum loci solitudo, tum noctis horror, tum etiam domicilium illud, quod daemonum esse non ignorabat, se Crucis signo diligenter munivit. Et ecce ad mediam noctem; cum eum ingens metus dormire non pateretur, vidit principem daemonum magna spirituum immundo-

rum caterva stipatum, in fanum ingredi, ac deinde in solio quodam sublimi collocatum a singulis famulis atque administris suis rationem diei illius exigere ac petere, quantum quisque in venatione animarum profecisset.Ibi tunc immania atque horrenda flagitia audiebantur, quae unusquisque eorum suo suasu atque impulsu commissa esse eo die gloriabatur, atque inter alios adfuit quidam,qui prae caeteris gestiens dixit, se laqueos Andreae Fundano episcopo tetendisse, et aliud magno labore sese jam effecisse,ut episcopus humeros sanctimonialis hesterna die blandiendo pulsaverit. Quod ut princeps daemonum audivit, adeo delectatus est, ut magna illa scelera, quae ab hominibus perditis patrata esse commemoraverant, nihili faceret: hoc unum factum laudaret, hoc extolleret, hoc dignum praeclaro venatore esse diceret.Atque hucusque historiam narrasse sufficeret: hinc enim intelligimus, qui sint, quos praecipue daemones venentur. Tamen quia pulcherrima et utilissima est, paucis verbis absolvam. Iudicio illo atque discussione tandem expedita, convertit se daemonum princeps, et Iudaeum in angulo templi illius latitantem conspicit: Et quis inquit, ille est, qui nostro consilio interesse non timuit: Itaque statim rapi, atque ad se adduci iubet, advolant, expediti satellites,sed ubi crucis signo munitum esse animadvertunt, non ausi propinquare exclamant: Vae, vae, vas vacuum, sed signatum. Et in momento tota illorum immundorum spirituum turba disparuit. En vobis quanta sit virtus, et potestas crucis. Haeretici dicunt nos muscas abigere, cum extensa manu signum crucis exprimimus. Et quamquam nesciant ipsi quid dicant, et tanquam inimici crucis Christi,crucis mysterium irridere se putant, verum tamen dicunt, siquidem muscae sunt daemones, et Beelzebub princeps muscarum interpretatur, et eas muscas nos abigimus, cum et frontem et pectus cruce signamus.

Sed redeo ad historiam. Summa haec fuit: Iudaeus in urbem ingressus episcopum admonuit de concepto flagitio, et episcopus ut ei gratiam referret, Iudaeum admonuit de sua longa atque inveterata perfidia, et simul episcopus foeminam a se dimittens, et Iudaeus perfidiam de suo pectore excludens, uterque ad aeternam salutem pervenire meruit.

Sed quoniam de iis,quibus laquei tenduntur, dictum est: nunc de ipsis laqueis, et verbo aspero dicendum erit. Qui sunt igitur laquei? Ea sunt omnia, quae nos ad peccandum impellunt. Nimirum omnia ista bona fragilia et caduca, quae sensibus corporeis blanditur. *Creaturae Dei*,inquit Sapiens, *in odium factae sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium.* Et quis laqueus istos enumerabit? Tanta est laqueorum multitudo.ut Ecclesiasticus dicat: *In medio laqueorum ingredieris.* Et sanctus David eos guttis pluviae comparaverit,quae numerum omnem excedunt: *Pluet*, inquit, *super peccatores laqueos.*Et miseram nostri generis conditionem, quae non solum pedibus, ut animantia caetera: sed etiam manibus, oculis, auribus, naribus, lingua, membris denique omnibus capi possumus! Et tanta est omnium fere hominum caecitas, tanta stultitia, tanta vecordia, ut paucissimi sint, qui non modo laqueos non fugiant, sed etiam quaerant.

Quales, quaeso, laquei sunt honores? *Sicut perdix* (inquit Ecclesiasticus) *inducitur in caveam et ut caprea in laqueum, sic et cor superborum.* Et Apostolus ad Timotheum, scribens diligenter eum monet, ne ad episcopatum eligatur Neophitus, *ne in superbiam* inquit, *elatus, in iudicium*, in opprobrium et in laqueum *incidat diaboli.* Hoc laqueo Diabolus ipse captus fuit, et propterea vim eius intelligens, quotquot potest. eodem laqueo irretire conatur. At quid homines faciunt? Numquid fugiunt? Fugiunt sane, qui homines sunt. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius fugiebant. Ita ipse Dominus non sibi, sed nobis timens, ut exemplo suo laqueos nos fugere doceret, ne rex a turbis fieret, fugit in montem. Nunc vero si prepositum eligi debeat, si abbas, si episcopus, certatim homines contendunt, quis prior in laqueum collum inserat. Et quod gravius, et miserius est, invident captis qui capi non potuerunt.

Deinde quales laquei sunt pecuniae? Quid apostolus ait? *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia, et nociva,quae mergunt hominem in interitum et perditionem.* En finem avaritiae: mergit hominem in interitum et perditionem in hoc saeculo, et in futuro. Quam multos pecuniarum amor latrones effecit? quam multos in carcere detrusit? quam multos ad patibulum adduxit? quam multos in mare demersit? quam multos sibimet manus inferre coegit? quam multos denique ad inferos demisit? Et tamen homines, ut se vere insipientes esse demonstrent, gaudent irretiri, dolent expediri, atque ita festinant ad laqueum quasi non ipsi laqueo capi, sed magnam praedam capere ipsi deberent. Rogo vos, si in media platea magnum lapidem aut ingentem foveam videremus, et unum, duos, tres quinque, decem homines qui nos praecedunt, vel in lapidem impingere vel in foveam cadere, et collum vel tibias frangere conspiceremus, nonne tot casibus aliorum edocti periculum declinaremus? Beati sane, qui cum apostolo Petro dicere possunt: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*: quorum *anima sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

Quid iam de laqueo linguae dicemus? Quanto iure Ecclesiasticus gloriatur liberatum se a laqueo linguae iniquae? Quam multos capiunt linguae venenatae haereticorum? Qualis, quaeso laqueus erat lingua Arrii, qui Epiphanio authore, adeo suavis ac dulcis eloquii erat, ut brevissimo tempore septingentas virginis sacras, multosque episcopos, et omnis generis homines deceperit? Qualis laqueus erat lingua Photini, cui summam eloquentiam cum summa eruditione coniunctam Vincentius Lirinensis attribuit? Quid ille Faustus Manichaeus, de quo b. Augustinus: *Magnus*, inquit, *erat laqueus diaboli, et multi implicabantur in eo per illecebram suaviloquentiae.* Et nostro tempore quales laquei fuerint linguae Lutheri, Zuinglii, Calvini, comprehensorum multitudo satis

declarat. Qualis praeterea laqueus est lingua maledici? Quam suaviter, atque in conviviis praesertim, detractiones atque obloquia audiuntur? Quales laquei sunt linguae blandiloquae, mendaces, adulatrices? Quis matronis adulteria, stupra virginibus persuadet?Nonne lingua blandiloqua? Quis bonae spei, magnaeque indolis adolescentes saepe corrumpit? Nonne lingua petulans perditorum sociorum? Quis homines ad vitam perfectiorem anhelantes, Christique consilia sequi cupientes, ab instituto cursu saepe revocat? Nonne lingua pestifera huius saeculi amatorum? Felix igitur, qui cum Ecclesiastico dicere potest? *Liberasti me de laqueo linguae iniquae.*

Sed quemadmodum lingua laqueus est auribus, sic etiam vinum laqueus est linguae, Sicut enim capit lingua loquendo; sic etiam capitur ipsa gustando. O qualis laqueus est ebrietas, quae totum hominem ita ligat, ut nullum membrum, nullum sensum, nullam partem hominis, functiones suas exercere sinat: sed mentem delirare, oculos caligare, pedes titubare, manus tremere, totum corpus et animum languere facit, et quos semel comprehendit, ita implicatos et constrictos tenet, ut vix absque miraculo se expedire possint. Itaque fugite laqueum ebrietatis, qui estis adhuc iuvenes, ne cum senueritis, etiamsi velitis, pedem revocare minime possitis. Scribit Salvianus, vetustus et praeclarus auctor, in sexto libro de Providentia, quater brevi tempore expugnatam fuisse urbem Trevirorum, neque minorem calamitatem passas esse permultas alias nobilissimas Galliae civitates. Totius vero illius excidii causam fuisse confirmat laqueum ebrietatis, quo ita ligati atque implicati tenebantur earum urbium habitatores, ut nec in ultima senectute, nec in extremis periculis, a mensis et poculis se revocare possent: *Iacebant*, inquit, *in conviviis obliti honoris, obliti aetatis, obliti professionis, obliti nominis sui principes civitatis cibo confecti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi: atque ad hoc postremo rabida vini aviditate perventum est, ut ne tunc quidem de conviviis surgerent,cum iam urbem hostis intraret. Adeo etiam Deus ipsis evidenter, ut credo manifestare voluit, cur perirent: cum per quam rem ad perditionem ultimam venerant, eam ipsam agerent cum perirent, Vidi ego illic res lacrimabiles, nihil inter pueros differre et senes:una erat scurrilitas,una levitas: simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant, ludebant, inebriabantur, enecabantur, lasciviebant, in conviviis voluti et onerati, ad vivendum prope imbecilles,ad vinum praevalidissimi, infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum: ad grassum nutabundi, ad potandum expediti: et mirum post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt? Nemo itaque urbes illas tandem excidio suo periisse credat: ubi enim talia acta sunt, prius iam perierant, quam perirent.* Haec Salvianus. Quae quidem an etiam in nos aptissime conveniant, aliorum sit iudicium: nolo ego aliquid gravius hisce regionibus ominari, quam hucusque passi sumus. Tamen quod nulla fere conspiciatur morum emendatio, quod finem perditioni huic nec excidia tot civitatum attulerunt, quod flagellis DEI continenter caedamur, nec erudiamur, non video quid aliud, quam signum desperatae salutis esse possit.

Sed cur laqueum illum praeterimus, quo Fundanus episcopus, ut modo dicebamus, pene captus fuit? Magnus est, auditores, et periculosus laqueus mulier. *Lustravi*, inquit Ecclesiastes, *universa animo meo: et inveni amariorem morte mulierem, quae laqueus venatorum est sagena cor eius: vincula sunt manus illius. Qui placet Deo, effugiet illam: qui autem peccator est, capietur ab illa.* Sed si haec ita se habens, si tantum periculi secum adfert consuetudo mulierum, cur tam parum isti laquei fugiuntur, vel potius cur tam diligenter utrique quaeruntur? Quid ancillae faciunt in domibus clericorum? Quanto tutius et honestius esset viros viris deservire? Et cur, quaeso nullum unquam convivium, ne ab ecclesiasticis quidem et Deo dicatis hominibus fieri potest, quin eo vocentur et deducantur mulieres? Et quis, obsecro, legem illam tulit, ut nemo gradum scientiae vel doctoratus accipiat, quin saltationes adolescentium et foeminarum instituat, nisi venator animarum diabolus? Oportet me haec dicere, ne ego ipse cadam in laqueum. Si beatissimus Augustinus ne sororem quidem suam domi suae unquam videre voluit, ut in eius vita Possidonius refert: si beatissimus Hieron.in epistola ad Asellam,mulieres illas, quibus familiaris esse videbatur, numquam manducantes se vidisse scribit: si beatus ille Andreas Fundanus episcopus propter sanctimonialis frequentem conspectum tam parum ab interitu abfuit; si tam multa Cyprianus, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus patres omnes de mulierum consortio fugiendo, scripta reliquerunt, et non flagitia tantum, sed et flagitiorum suspicionem cum omni provisione evitari voluerunt: unde, rogo, in tam erudita civitate, ubi nihil horum ignorari potest, tam parum isti laquei fugiuntur? Sed quid ego de illorum adolescentium procacitate et petulantia dicam, qui matronas et virgines, non minus quam ipsae compti, ubique tanto studio quaerunt, comitantur, deducunt, nec solum si quas in plateis offendant, in eas oculos data opera coniiciunt, studioseque contemplantur; sed etiam in templis, quod horribile non solum visu, sed etiam auditu, dum tremenda mysteria celebrantur, in ora foeminarum oculos defigunt, eisque nutibus loquuntur, annuunt, arrident. Fateor vobis, auditores, cum id primum audivi, totus inhorrui, nec facile rem ita se habere credere potui. Tamen si ita est, nihil iam miror, si Deus permittat haeresibus omnia repleri, sacramenta coelestia nobis eripi, sacrificium illud divinum, quo Deus humano generi reconciliari solet, haereticorum opera de medio tolli, ut his firmissimis praesidiis destituti, funditus intereamus. Nescis fortasse, o tu homo impudentissime, cum sacrificium illud peragitur, in medio angelorum te consistere? Nescis Christum vere esse praesentem? Nescis te in illa hora non tam in terra, quam in coelo versari? Et quo pacto igitur fieri potest, ut cum lachrimas fundere, Deo

supplicare, totusque in Deum raptus et absorptus esse deberes, tu contra scelera et flagitia mediteris? Sanctus Ioannes Chrysostomus in oratione quadragesima ad populum, cum nescio quos de populo inter sacrorum solemnia collocutos inter se, et subrisisse cognovisset, mirari se vehementer dixit, quod fulmine de coelo omnes, qui in templo aderant, percussi non fuissent. At si fulmine digni sunt, qui colloquuntur vel rident in templo, quo supplicio digni erunt, qui incredibili petulantia, non templum modo, sed et Deum ipsum quodammodo violant, et qui ad templum fortasse non venissent, nisi se ibi amicam suam inventuros credidissent? Quantam existimas malitiam illorum peccatorum, qui Deum crucifixerunt? Quantum illorum sacrilegium, qui divinissimum sacramentum pedibus conculcarunt? At modo quodam maius tuum peccatum est. Milites enim hominem nefarium se crucifigere, haeretici frustum panis se calcare putaverunt; tu autem eo quem Dominum et Deum esse non dubitas, abuteris quodammodo, ad flammam nutriendam sceleris tui.

Et quid miser respondebis, cum in die iudicii ad tribunal Dei adductus de ore infernalium venatorum, verbum asperum in te proferri audies? Quando anima tua de corpore exeunte exultabunt daemones, tamquam victores capta praeda, Deoque dicent, Non potes, o summe iudex, istum nobis non concedere devorandum, quem laqueo captum detinemus. Neque enim invitum et repugnantem potentia et viribus oppressimus, sed ipse sponte sua in laqueos nostros se dedit. Tuus quidem erat, qui eum ad imaginem tuam creasti, et sanguine pretioso filii tui redemisti: sed noster esse voluit, imaginem tuam neglexit, et nostram adamavit. Iugum tuum proiecit, et nostrum suscepit: legem tuam, praecepta tua, consilia tua repudiavit et nostra diligenter observavit. Denique vide quam serio noster, et non tuus fuerit, nihil nos ei dedimus, nihil promisimus, nihil pro eo egimus vel passi sumus: tu naturam ei condidisti, gratiam donasti, gloriam promisisti, pro eo in cruce pependisti, et tamen nostro imperio et non tuo, parere ac subesse voluit. Tu si quid iubebas, si ieiunium trium dierum, si confessionem peccatorum, si iniuriarum condonationem, vel non faciebat vel coactus et invitus faciebat. Nos vero, ut iuraret imperabamus, et ipse peierabat. Ut animi gratia aliquando luderet, et ipse totum suum tempus, et parentum suorum pecunias in sphaeristeriis consumebat. Ut biberet quandoque largius, et ipse se quotidie inebriabat. Ut amoribus operam daret, et ipse etiam in templo, te praesente, corde et oculis fornicabatur. Quis igitur eum nobis iuste poterit eripere, quem tanto iure possidemus? O te miserum, quid respondebis? Nunc ebrietas et fornicatio, ioci et ludi esse videntur: sed quid tunc ad verbum asperum? Obmutescet puto. At non ibi finis erit; Siquidem verbo aspero asperius verbum succedet, cum iudex dicet; Tollatur impius, ne videat gloriam Dei; *Ite maledicti in ignem aeternum.* O verbum vere asperum. Et quid erit a Deo maledici? Quid in ignem proiici? Quid in aeternum? Sed finis sit. Evigilemus, fratres mei, et dum spatium nobis conceditur, vitam et mores emendemus, ut aliquando pro verbo aspero, verbum dulcissimum audire mereamur: *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum; quod paratum est vobis a constitutione mundi.* Amen.

CONCIO V.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU TERTIO

DE PRIORE PARTE QUINTI VERSUS.

Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis.
Scuto circumdabit te veritas ejus.

SYNOPSIS

Occasione militiae christianae, quae nobis passim in divinis litteris indicitur, ad versum quartum et primam partem quinti explicandam acceditur, ubi Psaltes nobis protectionem et tutelam promittit. Tres autem in hoc textu deprehenduntur similitudines, una a militibus sumpta est, altera ab avibus, a clypeo tertia. Prima relucet ex variis historiis, et quotidiana etiam experientia, quomodo Christus semper et ubique suos defendat. Deinde Christus duabus avibus assimilatur, aquilae tamquam Deus et gallinae tamquam homo: Ubi qua ratione natura aquilae et gallinae duplici naturae Christi Dei et hominis conveniat, eleganti et dilucido (ut omnia) discursu per factam comparationem demonstratur, et quanta consolatione sub alis Dei gaudeant pii, parte prima discutitur.

Pars altera tertiam similitudinem, quae in priori parte quinti versus continetur, aggreditur explicandam; veritatemque Dei, quae scutum est undique nos tegens, esse multiplicem probat. Prima est fidelitas et justitia Dei, quae nec fallere, nec falli potest. Altera est victrix contradictionis et mendacii, cujus mira efficacia in illustri s. Athanasii falso accusati exemplo declaratur; et veritatem esse perpetuam, et Dei propriam ostenditur. Tertia veritas, quae nos instar clypei tegit, et veritas sinceritatis, quae potissimum in Sacra Scriptura consistit: ubi diserte affirmatur, nullum esse malum praeter peccatum et gehennam, et e contra nullum esse bonum, nisi Deum et virtutem. Quarta veritas nos tegens, ipse Christus est, qui se Patri irato et arma paranti pro nobis opposuit: Ubi elegans assertio quod nullibi magis necessarium sit scutum, quam in articulo mortis, epilogi locum sustinet.

Vereor multos hoc tempore, auditores optimi, in magno et periculoso errore versari. Plerique enim in adventu novi ducis, pacem iam compositam aut certe tempore brevi componendam sibi persuadent, et fortasse *gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces*, iuxta vaticinium prophetarum, convertere iam cogitant. Ego vero ex omni parte continuos belli rumores et nuncios adferri audio, ut si unquam opus fuit conflare vomeres in gladios et falces in lanceas, vel tunicam vendere et arma sibi comparare, nunc maxime necessarium id esse videatur. Audio siquidem Iob clamantem; *Militia est vita hominis super terram.* Audio b. Paulum Timotheum suum cohortantem: *Labora sicut bonus miles Christi Iesu.* Audio nos omnes ab eodem admoneri, ut galeam et loricam, gladium, et clypeum, ac denique πανοπλίαν, id est, omne genus armorum nobis procuremus. Audio eumdem de se ita loquentem: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi.* Audio praeterea coetum Christianorum, nunc militantem Ecclesiam nominari, nunc vero castrorum aciem ordinatam, atque in ea quosdam video per baptismum ad militiam scribi, quosdam per manuum impositionem armis coelestibus communiri, aliis divinum panem in stipendium dari, nonnullis etiam graviter vulneratis poenitentiae medicinam adferri: denique per ordinis sacramentum tribunos et centuriones institui. Quae omnia nonne satis ostendunt, bellum adhuc geri? Quid vero noster Psalmus? nonne magna voce bellicum canit? Quid enim opus est protectione, arce atque perfugio? et cur nobis illa promittuntur: *Scapulis suis obumbrabit tibi et sub pennis eius sperabis*: et *Scuto circumdabit te veritas eius*, si nullum est belli periculum? Et unde, quaeso, stratagemata illa nocturna et sagittae volantes in die? Et qui sunt mille, qui a sinistris, et decem millia, qui dextris cadent, si hostes non habemus? Neque vero pax illa, quam istis diebus angeli nunciaverunt, bellum omnino profligavit, sed solum mutavit. Erat nobis antea cum Deo et virtutibus inimicitia, cum vitiis, et daemonibus foedus: Nunc vero opera novi ducis, qui de coelo ad terras descendit, a Deo rursum in gratiam recepti, eius signa sequi cepimus,

atque idcirco *multitudo coelestis militiae*, ut b. Lucas ait, de tanta commilitonum accessione gaudens, ac Deum laudans canebant: *Gloria in altissimis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis*. Sed quemadmodum cum in castris daemonum militaremus, et membra nostra arma iniquitatis peccato exhiberemus, Deum hostem et inimicum habebamus: sic etiam nunc, cum in Dei castris militamus et membra nostra arma iustitiae Christo exhibemus, gravissimum cum daemonibus bellum suscepimus. Neque dubium est, quin illi nobis vehementer irati atque infensi omnibus suis copiis totisque viribus nos oppugnabunt. Sed nemo trepidet, nam si hostibus, tentationibus, periculis ex omni parte circumdabimur, non deerit etiam, qui nos ab omni parte armis et praesidiis circumdet. Id enim regius Psaltes in iis verbis pollicetur, quae hodierna die Domino bene iuvante exponenda sunt.

Scapulis, inquit, *suis obumbrabit tibi*, *et sub pennis eius sperabis*: *Scuto circumdabit te veritas eius*. Quibus verbis tres elegantissimae similitudines, secundum Theodoreti et aliorum Graecorum expositionem continentur. Prima a militibus, secunda ab avibus, tertia a scuto sive clypeo sumitur. Et quamquam non desint illustres auctores, qui solum duas esse velint, propterea quod hebraeum vocabulum, pro quo septuaginta interpretes *scapulas* reddiderunt, non tam scapulas, quam alas illis significare videatur, tamen nihil oberit, si omnes tres similitudines cum Graecis explicemus. Nam in his tribus etiam illae duae continentur, quas Hebraei solas recipient. Igitur sensus verborum talis est: Nulla causa est cur timeas, quicumque spem tuam totam et fiduciam in Deo collocasti. Ipse enim te proteget atque defendet, ad eum modum, quo strenuus miles solet, cum amicum debiliorem scapulis suis tegit, et contra hostes pro eo fortissime pugnat. Vel si mavis, ad eum modum, quo gallina sub alas pullos suos colligit, et ab unguibus milvi atque accipitris salvos conservat. Vel denique ad eum modum, quo scutum omnia tela inimicorum excipere, et a corpore militis prohibere atque arcere solet. Nunc de singulis dilegentius et copiosius disseramus.

Scapulis suis obumbrabit tibi. Haec est comparatio prima. Noli metuere, inquit, psalmographus: nam si quando adversum te bellum orietur, Deus in medio se constituet, et te quidem scapulis suis teget; hostes vero tuos plagis et vulneribus afficiet: id quod non frustra scriptum esse testantur victoriae, quas non sine magno et evidenti miraculo olim Iudaei et potissimum Christiani, de hostibus suis frequentissime retulerunt. Cum populos Iudaicus quodam ex Aegypto decederet, et insequentem Pharaonis exercitus vehementissime formidaret, dixit ad eos Moyses: *Nolite timere*: *Dominus pugnabit pro vobis*, *et vos tacebitis*. Quod ita factum esse liber Exodi apertissime docet. Mox enim Angelus Domini medium se constituit inter castra Aegyptiorum, et castra Israel, ita ut ad se invicem accedere non valerent. Deinde coepit Dominus exercitum Aegyptiorum caedere, et rotas curruum subvertere, et dicebant Aegyptii: *Fugiamus Israelem*: *Dominus enim pugnat pro eis contra nos*. An non istos evidenter scapulis suis Deus obumbrabat? Alterum exemplum, non minus illustre, (ut alia multa interim omittam) in libro Machabaeorum secundo, capite decimo, continetur. Cum enim Judas machabaeus, et qui cum eo erant, cum Timotheo et exercitu eius confligerent: *apparuerunt adversariis* inquit Scriptura, *de coelo viri quinque in equis*, *fraenis aureis decori*, *ducatum Iudaeis praestantes*, *ex quibus duo Machabaeum medium habentes armis suis circumseptum incolumem servabant*: *in adversarios autem tela et fulmina iaciebant*. His non dissimilia sunt, quae Esebius de magno Constantino: Theodoretus et Socrates de utroque Theodosio referunt, qui non semel maximas hostium copias sine ulla suorum strage, non tam hominibus, quam Angelis pugnantibus fuderunt. Sed haec magna quidem sunt, at nihil tamen ad ea, quae quotidie Deus pro nobis adversus hostes nostros invisibiliter agit. Quoties putas te diabolus aggreditur, et sine dubio expugnaret, nisi Deus in medio existeret, scapulis suis te obumbraret, Daemonis impetum frangeret, et vires eius debilitares? Et cur istis diebus natus est Christus; nisi ut pro nobis contra daemones bellum gereret? Ipse est enim, qui fortem armatum devicit, et spolia eius ac vasa diripuit, et nunc semper nobis adest, nec sinit unquam tentari supra id quod possumus. Itaque si vere cupis mores tuos emendare, et vitam deinceps rectius constituere, dubium non est, quin hinc daemones, inde caro te oppugnabit. Sed noli timere, magnum patronum habes, qui seipsum tibi negare non potest, aderit sine dubio laboranti, in medio se constituet, et scapulis suis te obumbrabit. Iam alteram similitudinem videamus.

Et sub pennis eius sperabis. Pulcherrima atque elegantissima comparatio est, et duobus modis explicari potest. Ut enim liberator noster Christus duas naturas habet, divinam atque humanam; sic et duabus avibus comparatur, aquilae et gallinae. De priore sanctus Moyses ait: *Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos*, *et super eos volitans*, *expendit alas suas et assumpsit eum*, *atque portavit in humeris suis*. De posteriore Dominus ipse ait: *Quoties volui congregare filios tuos*, *sicut gallina congregat pullos suos sub alas*, *et noluisti*: Christus igitur secundum formam Dei, aquilae; secundum formam servi, gallinae comparari potest. Quocirca b. Ioanni, qui de Christi divinitate plura scripsit, aquila tamquam proprium insigne merito attribuitur.

Sed videamus, an ea, quae aquilae et gallinae propria sunt, duabus etiam Christi naturis apte conveniant. Aquila princeps est regina omnium avium, et Deus est rex et princeps omnium spirituum. Aquila tam alte volat, ut vix eam oculi caeterorum animantium consequi valeant: et Deus naturae sublimitate ac praestantia ita procul ab omnibus aliis rebus abstractus est, ut ad ipsum nec hominum, nec angelorum oculi pertingere ullo pacto queant, nisi gratia Creatoris supra naturae conditionem, ac dignitatem eos evehat, et in quodam quasi monte gloriae et beatitudinis collocet. Aquila

oculorum aciem acutissimam habet, ut etiam res minutissimas, et longe positas facillime cernat: et Deus eiusmodi oculi praeditus est ut etiam cordium cogitationes et res post multa saecula futuras videat. Aquila unguibus adeo firmis ac robustis instructa est, ut ei nulla vi eripi possit, quod semel comprehendit: et Deus quos ab aeternitate eligendo ac praedestinando suscepit, ita tenet, ut ipse idem aliquando dixerit: *Non rapiet eos quisquam de manu mea.* Aquila provocat ad volandum pullos suos, et super eos volitat: et Deus inspirationibus, scripturis, exemplis, miraculis, nos perpetuo ad volandum in sublime virtutum et perfectionis cohortatur. Aquila, ut Plinius in libro decimo naturalis historiae scribit, capite tertio, pullos suos ad solem convertit, et si quis forte solem intueri recusat, eum tamquam degenerem et spurium de nido suo deturbat, ita ut vel casu illo vel certe fame tandem enecetur: et Deus, auditores, ideo nos erectos, et facie ad coelum conversa efficere voluit, ut semper coelestia spectaremus, haec inferiora contemneremus, in unum iustitiae solem oculos defigeremus, et vae nobis, si ab ea luce oculos avertamus, ac pecudum more, nihil nisi ventrem, et ea, quae sub ventre sunt intueamur. Hinc enim Apostolus clamat: *Quae sursum sunt quaerite: quae sursum sunt sapite, non quae super terram.* Aquila postremo id proprium habet, ut quamvis pullos suos quandoque deserat, et longissime ab eis volando recedat, tamen oculos suos a nido suo numquam removeat; et si forte accipitrem aliquem ad nidum suum propinguare videat, repente, instar fulminis descendat, accipitrem capiat, et occidat et in nidum pullis suis devorandum deferat. O quam saepe atque praeclare id nostra Aquila fecit. Volavit aliquando Dominus in coelum, et nidum Ecclesiae suae reliquit in terris: et ecce crudelis quidam accipiter, *spirans minarum et coedis*, circa nidum volitare incipiebat eumque evertere, et pullos omnes trucidare cogitabat. Sed quid? An existimatis aquilam etiam de mediis nubibus nidum suum videre non potuisse? Imo vero de summo coelo pullos suos intuebatur, et tuebatur, et oculos clementiae ac providentiae suae ab eis numquam removebat. Itaque incredibili celeritate descendit, et accipitrem illum summo impetu prostravit, trucidavit, in nidum asportavit, et ex eo pullos suos longo tempore sustentavit. Non, arbitror, necessarium erit, ut nobis quis iste accipiter sit, exponamus. Quis enim ignorat, apostolum Paulum accipitrem aliquando fuisse, Christique Ecclesiam devastare totis viribus contendisse: deinde vero occiso in eo vetere homine in nidum Ecclesiae a Servatore delatum, et ex eius pectore spiritali cibo totam Ecclesiam longo tempore sustentatam, nutritamque fuisse? Quod idem de Cypriano, Augustino aliisque permultis dicere possemus. Cum igitur tanta sit huius aquilae potentia, tantaque erga pullos suos providentia, nonne merito dicitur nobis: *Et sub pennis eius sperabis*? Si aquila pro nobis, quae avis contra nos? Certe nihil est quod metuat, qui tanto praesidio communitur, modo de nido et sinu aquilae non recedat.

Verum enimvero iste idem Liberator noster, qui secundum formam Dei tamquam ingens aquila in montibus coelorum habitat; secundum formam servi, istar humilis gallinae novissimis diebus istis in domiciliis nostris habitare coepit. *Post haec in terris visus est*, inquit propheta Baruch, *et cum hominibus conversatus est.* Et quoniam non in cubiculis nec in aulis, sed in stabulis cum iumentis, gallinae collocari solent; propterea Christus etiam non in palatio regali, sed in stabulo Bethlehemitico inter bovem et asinum versari voluit. Et sicut gallinae aliena ova in nidum suum libenter recipiunt, eis incubant, ea fovent, donec tandem pullos excludant: sic etiam ipse fecit. Quid enim nos eramus, nisi semen idololatrarum, filii nequam, ova aliena? et tamen incredibili pietate in nidum suum recepit, alis suis texit, fovit, regeneravit, pullos suos effecit. At quo tandem modo? Plane ad eum modum quo solent gallinae. Multas aves novimus, quae in conspectu nostro nidos et pullos suos habent: hirundines, passeres, ciconias, columbas, omnes pariunt, omnes incubant ovis, omnes suos foetus diligenter custodiunt: tamen nulla est, quae sic infirmetur affectu pullorum, sicut gallina. Videmus caeteras aves, vel in nidis quiescentes vel extra nidum volitantes, nec intelligere possumus, an foetus habeant, gallinam vero mox agnoscimus: Siquidem amore pullorum languet, sudat, plumas relaxat, vocem commutat; et tamen si forte necessarium sit, quanto infirmior et debilior esse videtur, tanto contra milvum acrius et fortius pugnat. Ita igitur et nos peperit mater nostra sapientia Dei; quia nos infirmi eramus, et Christus infirmum se fecit; *qui cum in forma Dei esset, exinanivit semetipsum, formam servi accipiens.* Quae maior exinanitio aut fingi potest, quam ut Deus conspiciatur in stabulo, infans lactetur, pannis involutus et vagiens in praesepi? Quid Deo et stabulo? Quid verbo et infantiae? Quid sapientiae infinitae, et cunis ac lacti? Quid sancto sanctorum, et fami et siti, frigori et nuditati, lachrimis et doloribus, quae tamquam stipendia nostris sceleribus debebantur? Et vide an vocem etiam instar gallinae non mutaverit, cum pro illis magnificis vocibus, quae in monte Sina olim audiebantur: *Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes*, nunc inter brachia matris infantium more, ploratum et vagitum edat? Agnosce, christiane, charitatem huius matris. Quid maius, quid mirabilius, quam ut ille, quem laudant astra matutina, qui sedet super Cherubin, et volat super pennas ventorum, qui mundum totum pugillo complectitur, qui portat *omnia verbo virtutis suae*, cui spiritus illi coelestes perpetuo clamant: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum: plena est omnis terra gloria tua.* Ille, inquam, propter nos terrae vermiculos, ad tam extremam inopiam et miseriam descendere voluerit, ut eum in die natalis sui mater poneret in praesepi, propterea quod non esset ei locus in diversorio? Quae mulier tam vilis atque abiecta unquam fuit, quae locum alium non haberet, quam praesepe iumentorum, ubi filium suum recens natum collocaret? Res est profecto eiusmodi, si pie atque attente cogitetur, ut non possit non vehementem stuporem in animo gene-

rare, nec solum stuporem, sed etiam mundi contemptum, deliciarum horrorem, paupertatis amorem, et ardens imprimis pro Christo patiendi desiderium. Sed neque hic finis infirmitatis et laborum Domini fuit, sed principium potius: siquidem cum aetate et mole corporis, simul etiam molestia et infirmitas crevit, ac demum in ultimis suis diebus, cum tanquam vera gallina pullos excluderet, atque eos in lucem ederet, tum vero sudare non aquam, sed cruorem: tum plumas laxare atque deponere: tum vocem commutare: tum corpore toto languere et aegrotare coepit: et tamen quanto ex passione infirmior et debilior erat, tanto contra milvos infernales acrius et fortius dimicabat. Numquam enim tantum detrimenti daemonibus attulit, nec unquam maiore plaga eos affecit, quam cum pro nobis in cruce pependit. Haec igitur avis est, Auditores, sub cuius pennis sperare debemus: quae enim tanto labore nos peperit, dubium non est, quin etiam omni diligentia more gallinae alis suis teget, fovebit, calefaciet, consolabitur, ab aestu et frigore, a milvis et accipitribus proteget.

O utinam quos mundi et carnis illecebrae irretitos tenent, quique tantopere carnalibus voluptatibus delectantur, experirentur aliquando, quas delitias praebeat sinus Christi? quam dulce sit sub alis Domini requiescere? et quid illud sit quod Propheta canit: *In velamento alarum tuarum exsultabo*? profecto eis desipere ac vilescere mundus inciperet. Et unde, quaeso, sancti Martyres, tam horribiles cruciatus nihil faciebant? Unde beati confessores tot laboribus et periculis non frangebantur? Unde b. Paulus Eremita tantam solitudinem, b. Antonius tam varia et tam multiplicia daemonum certamina, b. Franciscus tam extremam paupertatem, sancti omnes tot mundi terrores, persecutiones, inimicitias, tam crebra ieiunia, tam longas vigilias, tantam corporis castigationem, tanta animi laetitia superare potuerunt? An non ex eo, quod sub alas Domini frequentissime colligebantur, ibique incredibili quadam consolatione reficiebantur, quae gustari et sentiri, sed certe dici et explicari nullo modo potest? Sed si delitiae spiritales eos non movent, qui eas non gustaverunt, an saltem milvorum ubique volantium multitudo eos ad gallinae sinum compellere non deberet? O si videres, qualem stragem animarum diabolus facit, cum eas extra Christi sinum vagantes offendit, totus sane contremisceres, et miseram sortem tuam magnis vocibus deplorares. Quid? Quod daemon cum revera sit milvus, tamen gallinam se esse fingit, abscondit ungues, expandit alas, et ad sinum suum omnes invitat, et tam multi eo se conferunt, ut pleno iam sinu, unus alium extrudat. Quantum contenditur, quantum certatur, quot lites instituuntur, quot peccata perpetrantur, pro nugis huius mundi? Et quid est hoc aliud, quam socios pellere ac trudere, ut amplum ac comodum locum habeas in sinu diaboli? Simus, quaeso, sapientiores, nec tanti emamus interitum animarum: ad sinum Domini confugiamus, et sub pennis eius speremus, ubi non solum quiete et commode, sed etiam tuto iucundeque versabimur.

PARS SECUNDA.

Scuto circumdabit te veritas eius. Haec est tertia comparatio, qua nobis divinam protectionem regius Psaltes exponit, de qua quoniam cum duabus superioribus coniuncta est, licet ad sequentem versiculum pertinere videatur, hodierna die breviter disseremus. Caetera, quae de hoc eodem psalmo restant, quae multo plura et meliora sunt, quam ea quae hucusque disputavimus, in Dominicam septuagesimae, et sequentes vestra bona venia differemus. Interim scutum, quod nobis de coelo allatum est, diligenter, si placet, inspiciamus.

Scuto, inquit *circumdabit te veritas eius.* Non dubito, quin ex nova ista forma loquendi magnitudinem et utilitatem huius clypei conspiciatis: Siquidem clypei isti usitati, quos in humeris militum videre solemus, non nisi partem anteriorem corporis tegunt: at clypeus veritatis, qui non ex fabrorum officinis, sed de coelo prodiit, totum hominem tegit; sive a fronte, sive a tergo, sive a lateribus iacula emittantur, tutissimus eris, quoniam *scuto circumdabit te veritas eius.* Neque vero suspicari debemus, aliud esse scutum, aliud veritatem, quamvis propheta suis verbis ea separare videatur. Idem enim est, ac si dixisset, Tamquam scuto, vel ad modum scuti circumdabit te veritas eius: quod etiam apertius ex hebraeo d. Hieronymus vertit, scutum et protectio veritas eius.

Quae igitur est haec veritas, quae instar scuti nos proteget? Non est una, et simplex veritas, sed multiplex et varia. Primum veritas Dei, quae etiam fides, et fidelitas, et iustitia et constantia dici potest, qua facit, semper quod promittit, de qua legis in Psalmo octuagesimo octavo; *Veritas mea et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu eius.* Et in paulo inferius; *Misericordiam meam non dispergam ab eo, neque nocebo,* (sive ut alii legunt.) *neque decipiam in veritate mea.* In Genesi quoque sanctus patriarcha Iacob: *Minor sum*, inquit, *cunctis miserationibus tuis et veritate tua, quam explevisti servo tuo.* Denique passim in scripturis veritas fidelitatem et constantiam significat. Est vero tanta in Deo veritas, ut potius coelum et terra, et omnes naturae concidere possint, quam unum Dei verbum non impleri. Tanta est in Deo veritas, ut in ea tamquam in firmissimo solo anchoram spei nostrae figere nos posse apostolus confirmet. Denique tanta est in Deo veritas, ut omnis hominum et angelorum veritas cum ea collata non veritas, sed mendacium videatur: *Est autem Deus verax*, (inquit Apostolus) *omnis autem homo mendax.* Siquidem soli illi naturaliter convenit, non posse mentiri, cui convenit soli, non posse mutari, quod proprium esse Dei nemo est qui nesciat, cum scriptura aperte clamet: *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur: nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo: et non faciet? Locutus est, et non implebit?* Minime vero id de eo suspicari licet, qui si verax non esset, etiam Deus non esset. *Fidelis* igitur *Deus in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis.* Atque haec

veritas, haec fidelitas, tamquam scutum circumdabit te, si spem tuam et fiduciam in Deo posueris. Habes verbum eius, quo protectionem certam omnibus in se sperantibus promisit, tenes chirographum eius, litteras de coelo allatas manu Spiritus sancti scriptas, iuramento Patris confirmatas, sanguine Filii consignatas. Sed haec omnia quid valerent, si Deus mentiri, et fallere, et promissis suis non stare posset? Certe non propterea tutus esses. Scutum igitur et protectio veritas eius. Ideo, *si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: si exurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo*, quoniam protectionem in se sperantibus ille promisit, qui fallere et mentiri nullo modo potest.

Altera veritas, quae etiam ad modum scuti Dei milites circumdat, est ea, quae semper in litibus et contentionibus cum mendacio et falsitate confligit. Numquam enim exoritur inter duos contentio, quin partem unam veritas tueatur, alteram falsitas defendat: sed ille tandem vincit, a cuius parte veritas pugnat. Nihil enim est fortius et potentius veritate: neque audet unquam falsitas cum veritate congredi, nisi induta atque armata vestibus, et nomine veritatis. Et quamquam interdum obscurari videtur veritas et succumbere: tamen exurgit fortior et illustrior, non secus ac sol, posteaquam aliquamdiu nebulis impeditus, radios suos explicare non potuit, tandem nebulas omnes dissipat et consumit, et clarius micat, quam si tectus nebulis numquam fuisset. Qui singulari certamine dimicaverunt et vicerunt, id palam testari solent, nihil sibi magis animum et vires addidisse, quam conscientiam veritatis: quod scirent videlicet a se stare veritatem. Quid? Quod veritas sola saepe praesentia sine ulla contentione maximas lites diremit? Quid? Quod saepe falsitas multum loquens et garriens a tacente veritate superata est? Proferam unum exemplum de multis ex libro decimo Ecclesiasticae historiae. Quo tempore haeresis Arriana Ecclesiam devastabat, et magnus Athanasius quasi signifer quidam christianae militiae eidem haeresi fortissime resistebat, multis et variis modis conati sunt haeretici eum de medio tollere: sed cum aliae artes non succederent, tandem falsis criminibus, in publico episcoporum concilio, eum opprimere se posse crediderunt. Itaque cum clericum quemdam Athanasii Arsenium nomine, qui propter culpam, correptionem metuens, ab eo recesserat, apud se diligenter custodirent, brachium mortui hominis a corpore reliquo amputatum circumferebant, atque id Arsenii esse, et id ab Athanasio abscissum in usum Necromantiae, constanter affirmabant. Neque eo contenti, mulierculam quamdam pecuniis conduxerunt, quae diceret se Athanasium hospitio accepisse, et ab eo vim passam, stupratam violatamque fuisse. Deinde criminibus ita compositis Synodum episcoporum in urbe, quae Tyrus dicitur, coegerunt. Tum Athanasium in judicium vocaverunt. Is vero clypeo veritatis munitus, intrepidus ad concilium venit, praesertim cum Dei providentia, quae suos nunquam deserit; paulo ante factum esset, ut Arsenius ille, de cujus brachio quaestio movebatur clam ad Athanasium rediisset. Igitur ubi ad iudicium ventum est, obiicitur Athanasio imprimis crimen atrocissimum necromantiae, profertur brachium in eum usum ab ipso amputatum, exultat mendacium et triumphat ante tempus. Tum vero Athanasius: Estne hic aliquis (inquit) qui Arsenium noverit, ut ejus hoc esse brachium dicere possit? Et cum plurimi sibi notum Arsenium affirmarent: eum continuo per suos accersiri jubet, atque eo in conspectu omnium collocato: En (inquit) Arsenium. Haec ejus dextra, haec sinistra: est brachium istud abscissum cujus sit, vos videritis, nisi tria brachia Arsenium habuisse velitis. Ita mendacium primum luce veritatis dissipatum evanuit. Venitur mox ad alterum de muliere. In medio vero patrum impudentissima meretricula virginitatem suam miserabili querimonia satis deploravit. Magnus Athanasius qui se ab illa ne visum quidem esse unquam sciebat, annuit Timotheo presbytero suo, ut se Athanasium esse fingat, et mulierculae respondeat, Timotheus igitur; Verone, inquit, mulier ego tibi vim intuli? Tu, inquit illa, mihi vim intulisti, tu illo in loco maculasti virginitatem meam, testor Deum iudices non aliter esse, quam indicio. Tum vero ingens pudor, et quasi nox quaedam omnibus Athanasii accusatoribus offusa est: atque ad hunc modum sola praesentia tacentis veritatis orationem confutavit eloquentissimae falsitatis.

Sed quod maxime vim et potentiam veritatis mihi demonstrare videtur, illud est, quod cum ab initio nascentis ecclesiae simul haeretici cum catholicis in libris conscribendis occupati fuerint, et scribente Irenaeo scripserit etiam Valentinus, scribente Athanasio scripserit Arrius, scribente Basilio scripserit Eunomius, scribente Hieronymo scripserit Iovinianus, scribente Augustino scripserit Pelagius, scribente Cyrillo scripserit Nestorius, et de caeteris ad eumdem modum: tamen haereticorum opera omnia perierunt, et periisset etiam nomen et memoria, nisi in libris catholicorum, qui usque ad hanc diem manent, conservata fuissent. Et unde hoc? Nisi quod monumenta haereticorum domicilia sunt mendaciorum, quae statim evanescunt et pereunt: libri vero catholicorum sedes sunt veritatis, *et veritas Domini manet in aeternum*. Quae cum ita sint, si tibi calumniae ab invidis aliquando struuntur, si falsa crimina obiiciuntur, si contra te lites instituuntur, si vere a tua parte stat veritas, et habitas in adiutorio Altissimi, esto securus de victoria, quoniam *scuto circumdabit te veritas eius*.

Sed cur dicitur *eius*, cum nostra sit veritas, de qua nunc agimus? Nimirum quia sicut primus auctor et parens mendacii diabolus est, et propterea omne mendacium, et ex ipso, et ipsius esse dicitur: sic etiam quoniam Pater veritatis Deus est, ideo omnis veritas dicitur veritas eius.

Iam vero tertia veritas, quae scutum appellari optime potest, ea est, quae in divinis litteris scripta continetur. Nam et Dominus ait in Evangelio: *Sermo tuus veritas*. Et Salomon in Proverbiis: *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est*. Neque vero mirum nobis videri debet, si verbum Dei apostolus Paulus gladium esse voluit, cum in epistola ad Ephesios ait: *Et gladium spiritus*, *quod est verbum* Dei.

Eadem enim scriptura, et ferit, ac vulnerat adversarios, quod est gladii; et iacula hostium repellit, quod est clypei. Quocirca in illa praeclara monomachia Christi et diaboli iste scripturae gladio pugnabat, ille scripturae clypeo resistebat; Ac ut nobis clypeum istum Dominus vehementer commendaret, omnibus telis Satanae numquam alium clypeum, quam scripturarum opposuit. Tentatur primo, ut panem ex lapidibus faciat. Respondet, *Scriptum est*; *Non in solo pane vivit homo.* Tentatur secundo? ut de pinnaculo templi se praecipitet. Respondet: *Scriptum est non tentabis Dominum Deum tuum.* Tentatur tertio, ut Diabolum quasi mundi Dominum adoret. Respondet: *Scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.* Si inter tam varia mundi pericula, inter hastas et gladios tutus incedere cupis, in omnibus actionibus, et negotiis tuis, tam in rebus prosperis, quam in adversis, sume clypeum veritatis, consule literas Dei, non audias voces hominum mendacium et adulatorum, *qui* dicunt *malum bonum*, *et bonum malum*: amarum dulce, et dulce amarum: qui magni faciunt res parvas, et res magnas contemnunt: qui si fornicaris, dicunt, nihil est: si doles capite vel stomacho, id vere magnum malum esse censent: et si perdis animam nihil curant, si perderes digitum unum, omnes medicos urbis convocarent. Hinc enim omnes nostri errores nascuntur, quod non iusto pondere res aestimamus, et carissime illa emimus, quae nihil valent, et ea quae vere magna ac pretiosa sunt, vilissimo, ac pene nullo pretio emere volumus. Sume igitur clypeum veritatis, consule librum Dei, qui omni mendacio atque adulatione vacat. Quid scriptura, quid veritas dicit? Nullum esse malum valde metuendum, nisi peccatum et gehennam: nullum esse bonum nimis appetendum, nisi Deum et virtutes; eum vere divitem, et nobilem, et pulchrum et sapientem esse, qui patientia, humilitate, charitate, castitate caeterisque virtutibus praeditus est: eum vere pauperem, et vilem, et deformem et amentem esse, qui fornicarius, qui ebriosus, qui avarus, qui superbus, qui vitiis caeteris tamquam lepra et scabie coopertus est. Neque sunt haec paradoxa Tulliana, sed Christiana, quae in libro Dei, in scriptura veritatis apertissima et indissolubili argumentatione ita probantur. Christus (inquit liber veritatis) cum Deus esset, et in potestate sua positum haberet, ut in terris annos triginta tres habitaturus, eum vitae statum quem vellet eligeret, vilissimum et abiectissimum elegit, pro domo stabulum, pro lecto praesepe, pro tapetibus foenum: et ea non propria sed mendicata. Deinde matrem pauperrimam, cibum tenuissimum, vestes rusticanas. Denique nihil pomparum, nihil commodorum, nihil deliciarum huius mundi quaesivit, et contra nihil laborum, nihil afflictionum, nihil miseriarum, nihil malorum recusavit, praeter peccatum, quod unum malum a se, et a suis omnibus, quam longissime abesse voluit. Neque dicere potes, eum non potuisse, vel nescivisse statum meliorem eligere. Nam si Deus erat, ut revera erat, certe potentissimus, sapientissimusque erat. Et quid aliud magis in eo praedicat Isaias, quam quod Emmanuel vocandus esset, et sciret *reprobare malum et eligere bonum*? Quid igitur? An non aperte atque evidenter efficitur, quod dicebamus, nullum esse malum valde metuendum, praeter peccatum et gehennam, quae stipendium peccati est; et nullum bonum nimis appetendum, praeter Deum et virtutes. Quid? Si vere magna bona essent, quae mundus magna esse praedicat, cur ea Dominus sapientissimus repudiasset, et matrem suam, aliosque sibi coniunctos et charos egentissimos eorum esse voluisset? Et si vere magna essent mala, quae mundus magna esse docet, cur Dominus sapientissimus eis tantopere, et se et suos ornasset? Quae cum ita sint, si (ut modo dicebamus) mundi pericula securus pertransire cupis, sume clypeum veritatis, iusto pondere omnia trutina, tantique aestima quanti valent. Aspice sempiterna ut sempiterna, temporalia ut temporalia, permanentia ut permanentia, fugacia ut fugacia; ita non decipieris, nec metues inopiam, nec affectabis honores, nec invidebis divitibus, nec ulla te adversitas franget, nec prosperitas extollet, et in omnibus *scuto circumdabit te veritas eius.*

Sed omittere non possum pulcherrimam illam expositionem eorum, qui veritatem, quae tamquam scutum nos protegit, Christum ipsum esse volunt. Is enim de se quodam loco ait; *Ego sum via, veritas*, *et vita.* Et sane, auditores, nihil verius, quam Christum clypeum nostrum aliquando fuisse. Nullum ei bellum cum Deo Patre unquam fuit, et tamen clamat in Psalmo; *Sagittae tuae infixae sunt mihi*, et totum corpus plenum tumoribus et foraminibus habet. Cur ita? Unde hoc in eo, *qui peccatum non fecit*, nec parentem suum Deum unquam offendit? Dicam, Auditores. Vidit Filius Dei parentem suum in nos armatum, vidit arcum et sagittas iam paratas, vidit gladium exacutum ac districtum: vidit ab altera parte nos omnes inermes, et qui neque viribus neque prudentia tela irae divinae declinare possemus. Quid igitur? Misericordia motus, inter nos et Deum se medium constituit, et tamquam si clypeus noster fuisset, omnes plagas, omnes ictus, omnia vulnera, omnia tela, quae in nos a Deo dirigebantur, in corpore suo ipse excepit. *Propter scelus populi mei percussi eum*, ait Pater. Hoc est, Ipse quidem nihil meruerat, sed quoniam clypeus esse voluit hominum peccatorum, ideo percussi eum. *Ipse autem*, inquit Isaias, *vulneratus est propter iniquitates nostras*, *et attritus est propter scelera nostra. Vere languores nostros ipse tulit*, *et dolores nostros ipse portavit.* Et quam mature id coepit? In ipso die natalis sui frigus et nuditatem patitur, in die octavo circumciditur, post paululum fugere compellitur in Aegyptum, deinde numquam persecutiones, numquam insidiae, numquam labores, numquam dolores defuerunt. Et quamvis Daemon nostrae saluti inviderel, et per ora Iudaeorum clamaret; *Descende de cruce*, non tamen id fecit, non recessit, mansit, perseveravit, donec iram Patris mitigatam et pharetram sagittis evacuatam vidit. Audierat enim illum dicentem: *Et sagittas meas complebo in eis.* Itaque iaculatione finita, cum omnia tela in suo corpore infixa videret, tum

demum ait; *Consummatum* est, pharetra vacuata est.

Intelligis frater, quantum te Christus amavit? Quid poterat maius tibi praestare, quam ut se clypeum tuum faceret, ut ipse percuteretur, et tu post terga eius tutus maneres? An non igitur par esset, ut tu quoque in gratiam eius aliquid faceres? Et quidnam est, quod a te Christus requirit, nisi ut diligas Deum, ut fugias vitia, ut curam habeas salutis tuae? Ut sic te geras dum vivis, ut in morte quoque eum habere pro clypeo merearis? Perpendite quae dicam. Numquam magis clypeus iste necessarius erit, quam in exitu de hoc saeculo. Mox enim ut animus a corpore separatur, aspicit hinc supplicia horribilia damnatorum, inde gloriam inexplicabilem sanctorum: hic sulphureos globos flammarum, inde virentem paradisum delitiarum: hic lamenta et gemitus miserorum, inde cantica iucundissima beatorum. Itaque summo et infinito quodam desiderio tenetur poenas aeternas evadendi, regnumque coelorum adipiscendi. Sed occurrunt sagittarii spiritus infernales, et verba tamquam tela iaculantur et dicunt. Heus tu quo tendis? non ad te pertinet sedes illa beatorum. Quo iure, quo titulo adspiras ad regnum, cui perpetuus carcer praeparatus est? Nescis primum tuum parentem, cum sibi, tum omni posteritati ius ad eum locum perdidisse? Non recordaris, quam multa tu deinde ad originale peccatum crimina addidisti? At si Christi amicus fueris, nihil, tibi iacula ista nocebunt, quoniam *scuto circumdabit te veritas eius*. Poteris enim respondere ac dicere, Ego quidem ex me nihil habeo, unde regnum coelorum mihi deberi censeam, imo nec illud inficior, me gehennae cruciatus non semel meis flagitiis meruisse, tamen proptera iacula vestra non timeo, quod Christus Dominus meus duplici iure paradisum obtineat: Iure haereditatis, quia Filius est: et iure victoriae, quia regnum illud armis sibi comparavit: ex duobus autem titulis priore ipse contentus, posteriorem donavit mihi. Sed vae illis, qui clypeum non habebunt. Quales omnes illi erunt, qui fidem in Christum non habuerunt, vel solum mortuam habuerunt. Frustra enim sibi de nomine christiano tam haeretici, quam mali Catholici blandiuntur: Siquidem scutum militum Christi, neque extra castra Ecclesiae ab haereticis deferri potest, neque in ipsis castris illis prodest, qui non pugnant, qui fugiunt, qui cadunt, qui vulneribus peccatorum confecti et mortui iacent. Et o quam confusi, quam decepti, quam miseri erunt, cum se solos et nudos, et prorsus inermes inter acies crudelissimorum daemonum videbunt. Quare, auditores optimi, clypeum tam necessarium, qui non habet, comparare: qui habet, conservare diligenter studeat, ut eo protecti atque muniti, castra daemonum securi pertransire, et ad regnum illud felicissimum pervenire valeamus, ubi Dux noster vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO VI.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU QUINTO ET SEXTO

Non timebis a timore nocturno. A sagitta volante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et daemonio meridiano.

SYNOPSIS

Sumpto exordio a difficultate sacram Scripturam intelligendi, ad sequentia oratio procedit, ubi praemissae interpretationi literali mystica subsequitur: atque quid secundum literam sit timor nocturnus, quid sagitta volans in die, quid negotium perambulans in tenebris, quid incursus, et daemonium meridianum, breviter perstringitur. Secundum sensum mysticum quatuor assignantur tentationum genera, unum est tentatio occulta, sed levis, quae est timor nocturnus: Alterum est tentatio occulta, sed gravis, quae est negotium perambulans in tenebris: Tertium est tentatio aperta sed levis, quae est sagitta volans in die: Quartum denique genus est tentatio aperta, sed gravis, et haec est daemonium meridianum, quae singula suis exemplis accurate illustrantur, et tandem contra graves tentationes et praesertim libidinis, copiosa et efficacia praescribuntur remedia.

Posterior pars tertiam continet explicationem, quatuor scilicet tentationum militi Christiano obvenire solitarum. Prima est timor difficultatis in via virtutum, et haec est timor nocturnus ubi copiose probatur, quam facilis sit via virtutum, utpote quam amor maxime facilitet, et quam aequum sit aliquem laborem (si tamen aliquis sit) in via Domini suscipere, a contrario, via scilicet peccatorum laboriosissima docetur, atque d. Augustinus, ut qui utramque viam ambulaverit, in testimonium adducitur. Altera tentatio militis Christiani, est vana gloria, quae est sagitta volans in die. Tertia tentatio est corruptio sensuum, quae est negotium perambulans in tenebris. Quarta denique tentatio est palliata alicujus boni et veritatis ostensio, quae est incursus daemonii meridiani quae singula coloribus suis et doctrina exornata exaggerantur.

Recte ac sapienter ii fecisse, multumque omnino vidisse mihi videntur, auditores optimi, qui sententiam illam Dei, qua primi nostri parentis contumacia punita fuit, cum ei doctum esse legimus: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, non solum ad panem corporis, sed etiam cordis: nec minus ad animi curas, quam ad corporis labores referendum esse censuerunt. Nam uti terra, nisi magno agricolarum studio prius colatur et exerceatur, fructum non profert, et saepe diligenter culta spinas ac tribulos pro frugibus et fructibus gignit: Sic ager scripturarum, nisi meditatione assidua quodammodo subigatur, et piis devotisque lachrimis irrigetur, fructum intelligentiae non parit. Nec raro spinas effundit molestissimarum quaestionum, quibus mirum in modum studiosorum animi cruciantur. Quare perspicue mentiuntur haeretici, cum sanctas literas apertissimas esse, et explicatione non indigere contendunt. Nec mirum, si ex campo scripturarum non triticum ipsi, sed lolium colligunt: nam *in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Et illum regius propheta beatum esse praedicat, qui scrutatur testimonia Dei, et in lege eius meditatur die ac nocte. Neque alia de causa liberator noster, pastores et doctores in Ecclesia esse voluit (ut ait Apostolus) quam ut essent, qui campum istum scripturarum diligenter excolerent, atque inde alimoniam spiritualem toti familiae dispensarent. Unus ex difficilibus atque obscuris locis, propter quos non sine causa dictum esse arbitramur, *in sudore vultus tui pane tuo vesceris*, is est, quem hodierna oratione Domino adiuvante tractaturi sumus. Nam si meministis, Psalmi nonagesimi explicationem ad eum produximus versum, ubi legitur; *Non timebis a timore nocturno.* Quem locum s. Augustinus et caeteri Psalmorum tractatores cum primis difficilem atque implicatum esse confirmant. Quamobrem, ut dilucide, quantum fieri poterit, obscuram sententiam exponamus, nitemur primum litteralem sensum ex his propheticis verbis eruere. Deinde ad intelligentiam spiritualem iacto litterae fundamento liberius veniemus.

Igitur sanctus propheta cum superioribus versibus divinam protectionem in Dei auxilio confidentibus promisisset, et praesidia atque arma ostendisset, quibus Deus in se sperantes instruere et

communire solet, nunc hostes et iacula demonstrat, a quibus defendendi ac protegendi sumus. Atque in summa docet, numquam noctu neque interdiu, neque clam neque palam eum laedi posse, qui scuto veritatis aliisque divinis armis communitus fuerit. Nam ad quatuor ista capita mala omnia atque incommoda revocantur. Quid enim detrimenti capere potest, ad quem neque diurna, neque occulta neque manifesta aditum unquam habent?

Primum igitur, qui habitant in adiutorio Altissimi, et scuto veritatis proteguntur; tuti liberique sunt *a timore nocturno*: hoc est, ab ea molestia, ab iis damnis, ab illis gravissimis incommodis, quae interdum solus timor ac terror nocturnus secum adferre solet. Multi enim sunt qui a solo timore laeduntur. Nam id efficit horror tenebrarum, ut homines timeant, etiam ubi non est timor. Si quis forte in media aliqua silva, vel in templo aut coemeterio solus noctem transigere debeat, an non vehementer timebit, quamvis periculum nullum immineat? Si truncum aut lapidem videat, lupum aut ursum putabit: si arborum folia a vento agitata sonitum dederint, latrones continuo somniabit. Neque solus iste timor hominem affligit, sed etiam in gravissima quaeque mala interdum compellit. Temporibus Gedeonis quid innumerabiles illas copias Madianitarum tam facile dissipavit? Timor nocturnus. Neque enim Gedeon vi telorum aut gladiorum, sed noctis horrore, lagenarum complosione, tubarum sonitu, terrendo non feriendo, vociferando non dimicando, clamoribus non viribus Madianitis vicit. Itaque Madianitis ingentem illam cladem timor nocturnus solus attulit quam profecto nequaquam accepissent, si ex iis fuissent, qui habitant in adiutorio Altissimi. Cur enim sancti anachoretae (ut de aliis interim taceam) securi in vastis, desertisque locis soli degebant, quamvis daemones formidolosis umbris et spectis ad terrendum aptissimis nusquam eis non occurrerent, nisi quia in Deo plurimum confidebant? Cur beatus Franciscus templa solitaria et deserta quaerebat, et in eis solus absque ullo timore totis noctibus orando vigilabat, nisi quia fiduciae clypeum nunquam deponebat? Quid enim timeat, qui patrono omnipotenti, et ubique praesenti se totum commisit? Ergo qui habitat in adiutorio Altissimi, non timebit a timore nocturno.

Neque vero solum metum noctis inanem sancta ista fiducia excludit, sed etiam a iaculis, quae de die volitant, a veris periculis, a veris damnis, veris incommodis, quae non in tenebris cogitamus vel suspicamur, sed clara luce ipsis oculis cernimus et sentimus, defendet. Id enim significat, quod statim sequitur: *A sagitta volante in die.* Ubi elegantissima translatione sagittis volatum attribuit, quod alatae et velocissimae sint. Itaque neque noctu inanis timor nec interdiu vera arma laedere illum possunt, qui vere in Deo confidit.

Porro quod sequitur: *A negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemonio meridiano*, ad occulta et manifesta mala referendum est. Quaedam enim sunt mala occulta, ut proditiones, insidiae, stratagemata militaria, doli, fraudes, quibus ubique plenus est mundus: atque haec quidem negotia dicuntur in tenebris ambulantia. Non quod solum in noctibus fiant, cum et noctu et interdiu fieri soleant, sed quoniam secreto atque occulto in angulis et latebris pertractantur. Quocirca non dixit propheta a negotio perambulante in nocte, sed in tenebris. Saepe enim claras noctes propter Lunae splendorem videmus, claras tenebras numquam videmus. Alia vere mala sunt manifesta, ut cum hostis non a tergo sed a fronte: non in latebris vel angustiis, sed in medio campo te palam adoritur: nec dolo sed vi spoliat vel sauciat vel occidit. Atque eiusmodi calamitas apte incursus, et daemonium meridianum appellatur. Incursus quidem, quoniam hostis posterior non expectat, ut ad se inimicus veniat, sed ipse prior incurrit, et magno impetu in adversarium ruit. Daemonium vere meridianum propterea dicitur, quod adversarius sit valens et audax, nullumque timeat, et in media luce apertissime grassetur. Atque haec de primo et litterali sensu dicta sint. Venio nunc ad sensum alium altiorem nobisque omnibus utiliorem.

Quatuor sunt genera tentationum, quibus dum hic vivimus, pene semper exercemur. Siquidem aliae sunt occultae, aliae manifestae: et rursum tam istae, quam illae, partim repentinae et leves, partim graves et importunae. Tentatio occulta, sed levis, ipsa est timor nocturnus; occulta sed gravis, negotium ambulans in tenebris: aperta et levis, sagitta volans in die: aperta et gravis, daemonium meridianum. Sed luce exemplorum, illustranda sunt haec, quae breviter proposita, nec tam explicata, quam enumerata sunt. Tentatio igitur occulta, sed levi illa est, quae specie alicuius boni hominem fallit; sed ita tamen, ut mox ad primam lucem veritatis evanescat. Cogitat aliquis perceptionem corporis Domini non semper differre usque ad pascha, sed mensibus singulis, vel decimo quinto quoque die, aut etiam octavo coelestem illam mensam frequentare: sed protinus tentator accedit personatus pietate: et melius, inquit, erit more consueto solum in paschate divina sacramenta percipere. Sic enim et avidius atque ardentius sumes, et plus temporis ad animum praeparandum habebis. Occulta tentatio est, et timor nocturnus, qui enim propterea timet, plane timet, ubi non est timor. Sume igitur clypeum veritatis: dic tentatori, Non est ita ut loqueris. Nam cibus ille divinus non fastidium, sed desiderium gignit: similisque est sali, et sitim atque esuriem secum adfert: quo magis comeditur, eo magis desideratur. *Qui edunt me*, ait Sapientia, *adhuc esurient*, *et qui bibunt me*, *adhuc sitient*. Quod vero ad praeparationem attinet, si tantam habere nitor, quantam sacramenti ipsius maiestas postularet, frustra laboro, nam in paschate quidem, nec illam habebo: si vero quantam ab infirmitate mea Deus requirit, paucae horae sufficiunt. Deinde usus an non aperte docet, nullos magis imparatos ad sacramentum accedere, quam eos, qui totum annum ad se praeparandos habere volunt? Nec enim annum totum in peccatis purgandis, sed in perpetrandis, cumulandis, augendis consumunt: et cum toti sordibus usque ad verticem pleni fuerint, tum in Sabbato sancto, vel ipso paschatis horulam unam sufficere volunt, tam ad

sordes confessione expiandas, quam ad tremenda mysteria capienda. Similis tentatio est, cum diabulus in corde tuo dicit, Quid opus est tanto labore confessionem peccatorum facere? nam paulo post peccabit iterum, et quid tunc proderit prior confessio? Nonne igitur satius esset iucunde vivere dum licet, et postea aetate ingravescente, cum de mundo recedendum erit, omnia simul peccata una confessione delere? Sed cito responde, Quid si repente improvisa atque inopinata mors adveniat,et prius animam de corpore meo eiiciat,quam ego de poenitentia cogitare coeperim,an non certo certius me gehenna suscipiet perpetuo cruciandum? Deinde si confiteri non debeo, quoniam iterum fortasse peccabo, maiori certe ratione comedere non debeo, nam iterum esuriam: bibere non debeo, nam iterum sitiam: ungues praecidere non debeo,nam iterum crescent: capillum tondere non debeo, nam iterum exorietur: manus et vestes lavare non debeo, nam iterum sordescent. Quod si filii huius saeculi istis ratiunculis nihil moventur, nec propterea cibum et potum, et balnea et reliquam corporis curam omittunt: quanto magis filii lucis timere non debent a timore nocturno,nec specie boni a tentationibus decipi.

Porro tentatio occulta, sed gravis et periculosa esset, si homini pauperi et multos liberos habenti forte occasio sese offerret, marsupium nummis aureis plenum, diviti alicui clanculum ac tuto eripiendi, et simul intus in animo eius ita diabolus loqueretur? Quis novit, an Deus miseratus inopiam tuam, et divitem istum castigare volens, hanc tibi tam praeclaram occasionem obtulerit? Certe tibi saepe erepta sunt bona tua. Quid igitur peccabis, si auro isto tua damna redemeris? praesertim cum Deus omnia communia esse initio voluerit, et tamen dives iste supervacaneis abundet, tu necessariis indigeas. Magna sane tentatio, et vere negotium ambulans in tenebris, quo Tartareus negotiator infinitas animas quotidie capit. Sed et soli tamen nocebit, qui non habitat in adiutorio Altissimi, et veritatis clypeum abiecerit. Nam qui serio cogitat, quod *fures et rapaces regnum Dei non possidebunt, quod facile est in oculis Dei subito honestare pauperem*, quod *nullus*, *speravit in Domino, et confusus est, quod Pater*, noster coelestis *scit*, *quia his omnibus* indigemus, et qui totam haereditatem nobis daturus est, etiam ista minima non negaret,si ad animae salutem expedire cognosceret, is facile tentationem vincit,et non de furto sed de patientia cogitat.

Iam vero tentatio levis et aperta illa est, quae nudum et apertum malum suadet, sed tanta celeritate, ut prius homo se vulneratum videat, quam advertere possit, unde ad se malum illud penetraverit. Quocirca istiusmodi tentatio sagittae volanti per diem aptissime comparatur. Sagittae siquidem quamvis non tegantur: sicut hami et laquei, neque tempore nocturno sed diurno iactentur, tamen celeritate nocent. Prius enim vultus sagittae sentitur, quam sagitta ipsa conspici possit. Talia sunt, cum forte tibi per plateas ingredienti occurrit aliquis te ditior vel doctior, et subito pungeris sagitta invidentiae: occurrit inimicus, et mox vindictae atque odii stimulis incitaris: occurrit speciosa aliqua mulier, et statim amoris iaculo vulneraris.

Sed eadem haec tentatio gravis et molesta efficietur, et daemonium meridianum appellari poterit, si quis ad nudum atque apertum malum tanta vi tantoque impetu impellatur, ut nisi singulari Dei praesidio, maximoque suo labore non resistat: quales tentationes maximis bellatoribus suis Deus non raro permisit, ut inde videlicet gloriosius triumpharent. Talis erat illa atrocissimae persecutionis tentatio, qua crudelissimi Ecclesiae persecutores, cum viderent votum esse Christianis pro Christo mori, non eos sinebant statim occidi, sed cruciatibus variis tam diu torqueri sanctos martyres iubebant, donec vel Christum negarent, vel horrendo spectaculo in suppliciis vitam finirent. Ita confessor Theodorus, Ruffino authore, temporibus Iuliani apostatae ab hora prima usque ad decimam, tanto crudelitate totque mutatis carnificibus tortus est, ut simile factum nulla aetas meminerit. Ita illustrissimus martyr Cassianus, ut Prudentius tradit, a puerulis, quos docuerat, iussu tyrannorum pro Christi fide stylis cultrisque pennariis minutissimis vulneribus, longissima acerbissimaque morte interemptus est. Ita celeberrimus ille Marcus Arethuius, ut Gregorius Theologus oratione prima in Iulianum scribit, post innumera, immanissima, crudelissimaque superata supplicia, tandem melle perunctus in ardentissimo Sole apum et vesperum morsibus interiit.

Quid remedii auditores optimi, adversus tam acrem tribulationem, in quam nos etiam hoc tempore facile incidere possemus? Fiducia in Deum, et clypeus veritatis. Nam, ut sanctus Augustinus in hunc ipsum locum annotavit, illi dumtaxat in persecutionibus a daemonio meridiano vincebantur, qui de se praesumebant, qui in suis viribus confidebant, qui in Altissimi adiutorio non habitabant. Itaque primum spes tota ac fiducia collocetur in Deum, qui etiam per infirmos et debiles, non solum fortiter pugnare, sed etiam vincere et triumphare saepenumero solet. Deinde clypeo veritatis miles Christi diligenter instruatur, cogitet saepe ac serio, beatos esse mortuos, *qui in Domino moriuntur*. Fortunatam mortem, quae naturae debita, pro Deo potissimum redditur; et non esse condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam, quae nos manet in coelo, nec ad futuras poenas, quae manent impios in gehenna. Has enim cogitationes (ut verbis utar d. Cypriani in exhortatione ad martyrum in fine) quae persecutio potest vincere? quae possunt tormenta superare? Durat fortis et stabilis religiosis meditationibus fundata mens: adversus omnes diaboli terrores et minas mundi, animus immobilis perstat, quem futurorum fides certa et solida corroborat. Clauduntur oculi in persecutionibus terrae, sed patet coelum. Minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur. Mors infertur, sed immortalitas sequitur. Occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur. Vita temporalibus extinguitur, sed aeterna reparatur. Quanta est dignitas et securitas exire hinc laetum, exire inter pressuras et angustias gloriosum! claudere in momento oculos, quibus homines vi-

debantur et mundus, et aperire eosdem statim ut Deus videatur et Christus? Tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris repente subtraharis, et in regnis coelestibus reponaris? Haec oportet mente contemplari et cogitatione, haec die ac nocte meditari, si talem persecutionis dies Christi militem invenerit. Vinci non potest virtus ad praemium prompta: vel si accersitio ante praevenerit sine praemio non erit fides, quae ad martyrium praeparata: sine damno temporis merces Deo iudice redditur: in persecutione militia, in pace conscientia coronatur.

Sed enim, auditores, daemonium istud meridianum, si passionis igne Christianum militem expugnare non potest non quiescit propterea, sed ardore libidinis eum aggreditur. Talis illa tentatio carnis fuit, quae b. Benedictum aliquando coegit nudum se in acutissimis spinis longo tempore volutare. Talis illa flamma libidinis, in pectore sancti Francisci diaboli arte succensa, quam vir sanctus, ut restingueret, nudum se tempore frigidissimo in altissimis nivibus immergebat. Talis denique, ut caetera praetermittam, illa tempestas cogitationum: quam s. Hieronymus ad Eustochium scribens, in eremo se pertulisse, his verbis testatur: *Pallebant*, inquit, *ora ieiuniis, et mens desideriis aestuabat in frigido corpore, et ante hominem suum iam carne praemortua, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus ad Iesu iacebam pedes, irrigabam lachrimis, crine tergebam, et repugnantem carnem hebdomadarum inedia subiugabam: memini me clamantem diem crebro iunxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino imperante tranquillitas*. Haec si facerent nostri saeculi homines, non tam facile dicerent, castos se esse non posse. Quid enim mirum, si casti esse non possunt, qui ieiunium et orationem arma castitatis oderunt? Qui non solum occasiones et pericula non fugiunt, sed etiam ea diligenter quaerunt? Qui oculos defigunt in omnes foeminas quas vident? qui nihil magis cupiunt, quam conviviis et potationibus interesse? Qui magnam artem esse ducunt scire agere cum mulierculis? Qui hoc sacro tempore, quod pudor est dicere, ad Calvariae montem, ad memoriam nostrae redemptionis, profecturi non sunt, nisi ut mulierculas comitentur? Atque ego tamen serio illos admoneo, nunquam eos castos futuros, etiamsi millius peccata sua confiteantur, nisi sobrietatem prius addiscant, et foeminarum conspectum, colloquium, consuetudinem fugiant. Si vero casti non erunt, neque unquam beati et felices erunt. Scimus enim, quia *fornicarii et immundi regnum Dei non possidebunt*.

PARS SECUNDA

Attulimus expositiones duas, ut obscurum hunc psalmi locum pro viribus illustraremus: addemus nunc tertiam, quam duabus primis non minus veram, nec certe minus utilem futuram esse non dubitamus.

Quatuor tentationes sunt, quae gradatim et ex ordine Christi militem adoriuntur. Prima, eaque, ut mihi videtur, quidem difficilior. illos aggreditur qui vitam et mores serio mutare, et saeculi pompis delitiisque relictis ad crucis vexillum evolare desiderant. Istos enim initio conversionis, ut plurimum occupat timor nocturnus. hoc est metus quidam atque horror laborum, difficultatum, angustiarum, quas in via Domini esse sibi persuaserunt. Et quamquam aegrotorum more medicamentum virtutis utile et salutare esse non ignorant, tamen propterea ab eo vehementer abhorrent, quod omni felle amarius illis esse videatur. Tentatio ista prima merito timor nocturnus appellatur; timor, quoniam non labores, sed timor laborum hominem affligit: nocturnus autem, tum quod adversitas nocte significetur, sicut prosperitas die: tum etiam, quod iste metus ex ignorantiae tenebris totus nascatur. Quare si luce veritatis tenebrae dissipentur, etiam timor nocturnus subito evanescet. Quid igitur est, quod decipit Christi tyrones? Quid eos a Christi militia absterret? Qua ignorantia laborant? Nimirum, auditores, in eo decipiuntur, quod oculos tantum coniiciunt in externos labores, quos homines sanctos tolerare vident: nihil vero cogitant de magnis illis adiumentis ac praesidiis, quae Deus nobis praeparavit. Itaque tale quiddam patiuntur, quale patiebatur olim minister Elisei, qui cum videret domum domini sui ab exercitu hostium esse circumdatam, et agmina angelorum, qui Eliseum defendebant, non videret, actum esse putabat de domino suo, vehementissimeque timebat, ubi nulla prorsus erat causa timendi. Ita isti novi milites idcirco solum de virtute adipiscenda desperant, quoniam difficultatem virtutis cogitant, adiumenta divina non cogitant.

Sed quaeso te, quicumque es, qui virtutis viam adeo difficilem et laboriosam esse conquereris, et times a timore nocturno, cur Dei Filius venit in terras? cur sanguinem suum fudit? cur sacramenta instituit? cur Spiritum sanctum misit? nonne ut salutis viam facilem et expeditam nobis efficeret? Et cur legem suam evangelium, gratiam, libertatem, iugum suave et onus leve appellari voluit? Nonne ut tibi his nominibus persuaderet, Isaiae vaticinium nunc esse completum, quo tanto ante praedictum est: *Erunt prava in directa et aspera in vias planas*? Si per Ezechielem Dominus tale nobis auxilium pollicetur, ut dicat: *Auferam* a vobis *cor lapideum, et dabo cor carneum*: et Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut ambuletis in praeceptis meis, quid est quod metuamus? Num times ne Deus facere non possit, quod promittit? Si Deus per Isaiam dicit, *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilae: current et non laborabunt: volabunt et non deficient*: quod quaeso respondere possumus? An Deus fortasse mentitur, qui est ipsa prima et sempiterna veritas?

Sed omitto adiumenta caetera, sacramenta, Scripturas, orationem, sacras meditationes coelestes consolationes, aliaque permulta, quae hominem iustum per viam mandatorum Dei tamquam per amoenum pratum iucundissime currere faciunt. Unus amor, quem Deus petentibus et quaerentibus non negat, nonne sufficit, ut omnia gravia reddat

levia; amara dulcia; laboriosa iucunda? Unam habeas charitatem, et nihil tibi difficile esse videbitur. Vere enim dixit Augustinus sermone nono de verbis Domini; *Omnia saeva et immania prorsus facilia et prope nulla efficit amor.* Quos aestus, quae frigora, quae pericula ab equis, a fossis, a praecipitiis, fluminibus, a feris perferunt venatores, piscatores, aucupes? At num propterea dicendi sunt laborare? Minime vero. Nam animi gratia et delectationis id faciunt. Et tamen ei, qui venationes non amat, continuus ille discursus summus labor esse videretur. Quis facit, ut parentes laborem non sentiant, quem in liberis suis alendis, educandis, instruendis ferunt? Nonne amor? Quis facit, ut aves animantia muta pro pullis suis tantis laboribus consumantur, nidos luto aedificent, aut virgultis et frondibus construant, ciborum expertes incubent ovis, tum pullis iam natis ex remotis regionibus cibos convehant, et totos dies in huiusmodi discursatione consumant? Nonne amor? Quis Paulum, Ignatium, Laurentium, tot alios fortissimos, illustrissimosque Martyres laetari et gaudere in passionibus faciebat? Nonne amor? Quis tam multos sanctos patres ita affecit, ut sponte sua se divitiis omnibus spoliarent, perpetuam continentiam Deo voverent, vigiliis, ieiuniis orationi vacarent, ciliciis se affligerent, martyrii desiderio pene languerent? Nonne amor? Certe b. Franciscus non semel ad Barbaros navigavit, ut martyrium quaereret. Quis vero credat ei penuriam vel nuditatem laboriosam esse potuisse, qui tanto ardore martyrium sitiebat? Iam igitur qui martyribus dedit, ut gladios, bestias, cruces, ignes, sartagines, cum delectatione et voluptate perferrent, quique tot sanctis patribus dedit, ut praeter iugum legis Domini, tam graves sarcinas consiliorum, ieiuniorum, vigiliarum summa facilitate paterentur, tibi saltem non dabit, ut iugum suave et onus leve mandatorum Dei alacriter feras? Valde igitur erras, et times ubi non est timor, quicumque viam Domini tamquam difficilem atque arduam fugis.

Sed quando etiam in via Dei laborandum esset, qua fronte istos labores recusare posset, si parumper cogitares, quale praemium iustis hominibus sit praeparatum: quales poenae maneant impios in gehenna; quanta Deo pro tantis et tam multis beneficiis debeas; quanta denique pro salute corporis quotidie facias: nam beata illa et sempiterna requies nonne laboribus maximis et sempiternis digna esset? Si immanissimis bellis atterritur miles, pluribus fortasse annis in laboribus inquietus, quam in otio quieturus, quid Christi militem tolerare par est, cui otium beatum et sempiternum praeparatur? Qui vero sulphureos gehennae ardores assidua cogitatione revolvet, labores huius vitae nonne delitias putabit? Quid, quaeso, ageret dives ille purpuratus, si ad homines redire posset, et facultas ei concederetur, tormenta illa, quae iam novit, laboribus huius vitae redimendi? At idem certe tibi faciendum est. Nam si improbus fueris, idem te locus recipiet, et desiderio eodem, frustra quidem sed tamen flagrabis. Deinde si Deus tibi corpus et animam dedit, si te peccantem, tam benigne toleravit, si tam diu ad poenitentiam expectavit, si tibi quamvis inimico, Solem suum, et pluvias non negavit, si Filium suum pro te pati et mori voluit, magnumne tibi esse videtur, si in obsequium eius non nihil labores? Denique si corpus istud, vermium escam paulo post futurum, tam diligenter, tam libenter, tam ex animo curas, si secari atque exuri te pateris, ut corporis mortem non evadas, sed differas, nonne aequum etiam esset, ut pro aeterna animae salute modicum aliquid patereris?

Quid si his omnibus addamus, viam peccatorum, suis etiam difficultatibus et laboribus non carere, vel potius magis laborare impios, ut ad inferos cito perveniant, quam iusti laborant, ut vitam adipiscantur aeternam? Nam via, quae ducit ad vitam via est humilitatis. Quid vero facilius esse potest, quam descendere? Neque solum facilis, sed etiam tuta et tranquilla est humilitatis via. Quis enim invideat, quis insidias struat, quis nocere quaerat ei, qui nihil quaerit eorum, quae mundus amat, et omnia illa relinquit, propter quae saeculi homines altercantur, tumultuantur, contendunt? At vero itinera superborum; ambitiosorum, avarorum, voluptuariorum, itinera sunt ardua, laboriosa, difficilia, insidiis et periculis plena, vix pedem in ea via posueris, et statim exurget ex adverso, qui se tibi opponat, qui litem instituat, qui dolo vel vi transitum intercludat. Itaque omnes improbi laborant, et tandem per gehennam unam ad gehennam alteram perveniunt, ubi frustra suum agnoscunt errorem, ac dicunt: *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis: ambulavimus vias difficiles, et sol iustitiae non luxit nobis.*

Sed fortasse nihil te ista movent, et apostolum Thomam imitatus adduci non potes ut credas, nisi rem ipsam manibus tangas. Inducam igitur hic aliquem, qui multis annis in vitiis et sceleribus vixerit: et multos itidem annos vita et virtutibus floruerit, atque ab eo quaeremus, quid ei de istis itineribus videatur, et an molestiam ac difficultatem illam in via virtutis invenerit, quam se inventurum suspicabatur, et quam tantopere metuebat. Iste enim optimus iudex nostrae controversiae esse poterit, eique fidem non adhibere aperta insania erit, non minus quam si quis inter Lovanium et Coloniam mare Oceanum interiacere arbitraretur, atque idcirco proficisci eo non auderet, neque fidem adhibere vellet iis qui quotidie inde huc veniunt, et toto illo itinere nusquam se mare vidisse testantur. Multos eiusmodi testes proferre possemus: sed unus Augustinus, Latinorum doctor excellentissimus, qui annos fere triginta viam peccatorum ambulavit, ac deinde annos supra quadraginta viam legis Domini incredibili fervore cucurrit, nobis abunde sufficiet. Is igitur in libro Confessionum octavo, capite undecimo, de seipso ita scribit; *Punctum*, inquit, *temporis, quo aliud futurus eram, quanto propius admovebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem: retinebant me nugae nugarum et vanitates vanitatum, antiquae amicae meae, et succutiebant vestem meam carneam, et submurmurabant; Dimittis ne nos? Et a momen-*

to isto non erimus tecum ultra in aeternum? Et a momento isto non tibi licebit hoc et illud ultra in aeternum? His et similibus verbis ingenue vir sanctus confitetur, vehementer se ante conversionem a timore nocturno timuisse. Sed audi quid statim in initio libri sequentis dicat, ubi vestigium in via Domini figere coepit; *Domine*, inquit, *ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillae tuae. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Laudet te cor meum et lingua mea et, omnia ossa mea dicant, Domine, quis similis tibi? Quam suave mihi subito factum est carere suavitatibus nugarum? Et quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat, Eiiciebas enim eas a me, vera tu et summa suavitas: eiiciebas et intrabas pro eis, omni voluptate dulcior, omni luce clarior, omni honore sublimior. Iam liber erat animus meus a curis mordacibus ambiendi et acquirendi, et volutandi et scalpendi scabiem libidinum, et garriebam tibi claritati meae, et divitiis meis, et saluti meae Domino Deo meo.* En tibi, quam luculentum testimonium sanctus Augustinus nostrae causae dedit? Quid hic dicere potes? Si iste, qui utrumque iter confecit, qui diu in flagitiis vixit, qui timuit vehementer a timore nocturno nunc errorem suum ingenue confitetur, et suavitatem sine comparatione maiorem in via Domini se reperisse testatur, quam unquam invenerit in itineribus peccatorum? Quid, quaeso, iam times? Quid te captivum adhuc retinet? Mavis per gehennam vitiorum ad gehennam suppliciorum, quam per virtutum paradisum, ad gloriae paradisum pervenire? Quin potius magno animo opus aggredere, idem est Deus, qui olim erat, aeque potens, aeque benignus, aeque liberalis, modo tibi initio vim facere velis, et in Dei auxilio spem tuam ponas: vix ambulare in via Domini coeperis, cum tibi Deus occurret, atque ad amplexum et osculum admittet, et omnia dulcescere tibi faciet, quae nunc felle amariora tibi esse videntur. Quid? Si circulator aliquis, quem deceptorem et mendacem non ignoras, tibi artem aliquam polliceretur, qua ex plumbo argentum vel aurum ex aere brevi tempore posses efficere, nonne saltem tentare et experiri velles, quamvis absque sumptibus et laboribus id fieri non posse constaret? At nunc Deus ipse, qui mentiri non potest, artem tibi ostenderit, qua teipsum coelum ex terra, spiritum ex carne, angelum ex homine possis efficere, et propter nescio quam umbram laboris, non saltem periculum facies?

Sed postremo, quoniam aliquando, sive sero, sive mature, sive in futuro, rem istam omnes cognoscemus, obsecro, auditores optimi, ut unusquisque domi suae serio apud se cogitet, quam se deceptum et confusum in die mortis inveniet, qui metu laborum ac difficultatum viam Domini deseruerit, cum aperte ibi videbit iter iustitiae expeditum et planum fuisse, et solum ad veram et sempiternam felicitatem ducere potuisse. Ita igitur timor nocturnus Domino adiuvante excutiendus est. Iam tentationes caeteras, quoniam parum temporis superest, paucissimis verbis absolvemus.

Posteaquam prima ista tentatio diabolo non successit, et Christi miles timore contempto, in via Domini alacriter pergit, tum hostis callidus totus mutatus accedit, qui antea metu laborum a bono opere deterrebat, nunc laudat operantem, et iaculo vanae gloriae vulnerare nititur, quem timore nocturno opprimere non potuit. Atque haec est sagitta volans in die, nimirum in luce et fervore spiritualis prosperitatis, quando *sic* lucet *lux* nostra *coram hominibus, ut videant opera* nostra *bona, et glorificent Patrem* nostrum, *qui in coelis est.* Leviter hoc volat telum, sed non leve infligit vulnus, nisi provide caveatur. Nam quomodo vermis latenter interius ita pomum tuum corrumpit, ut solam exteriorem speciem ei relinquat: sic etiam inanis gloria totum boni operis meritum ita consumit et perdit, ut quamvis exterius laude atque honore dignum esse videatur, tamen vacuum et inane sit. Quam vero sit haec sagitta periculosa, vel ex eo colligi potest, quod saepe homines iaculo isto vulnerati, multa faciunt inanis gloriae cupiditate, quae Dei charitate se facere arbitrantur. Ita monachus quidam, ut in quinta collatione auctor est Cassianus, dum in communi coenobio versaretur, et ab omnibus videri poterat, integras hebdomadas sine ullo cibo summa facilitate transibat: cum autem ad solitudinem tamquam perfectior discessisset, summo mane fame pulsari incipiebat, cui sanctus Macarius causam eius rei petenti, ita respondit: Propterea ieiunium modo ferre non potes, quia nullus est in eremo testis ieiunii tui, qui te suis laudibus nutriat: in coenobio vero digitus hominum et inanis gloriae vitium te saginabat. Quare necessarium est, auditores, in omni opere bono scutum veritatis assumere, sibique ipsi crebre dicere. *Amen dico tibi receperunt mercedem suam*, et, *Quid superbit terra et cinis? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?*

At neque hic quidem est finis. Nam ubi daemonum Princeps, neque timorem nocturnum, neque sagittam volantem in die, aliquid effecisse videt, continuo coetum infernalium senatorum cogit, et negotium cum eis in tenebris tractat, an civitas, quae vi expugnari non potuit, proditione saltem obtineri valeat. Denique ait, Vanam gloriam respuit, quoniam vana est: forte solidius aliquid affectaret, forte honores, forte divitias, forte delicias. Itaque muneribus istiusmodi custodes portarum, id est, corporis sensus corrumpere nititur, ut civitatem animae prodant. Ita quondam sancto Antonio nunc auri ingentes massas, nunc speciosas mulieres offerebant. Sed proditores suspendi atque occidi debent, auditores, ut civitas tota metu liberetur. Sensus, inquam, nostri mortificandi sunt. *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum: si manus tua scandalizet te, abscinde eam*: Ita haec membra habeas, quasi non habeas: si caecus et surdus oportet, ad ea, quae mundus offert, nisi animam tuam perdere, et divinis praemiis carere velis.

At num hic finis tentationum est? Minime vero. Nam cum Daemon omnes suas fraudes luce veritatis detegi et dissipari videt, alia via Christi militem aggreditur, et mendacia sua pallio veritatis tegit, et ipse se in angelum lucis et lucis

meridianae transfigurat. Itaque verum et magnum aliquod bonum offert cogitationi, quod instar lucis meridianae oculos perstringit: Sed ideo tamen offert, ut ad magnum aliquod malum inde sumpta occasione Christi militem pertrahat. Sic pastores et doctores, qui utiliter versantur in populis, ad solitudines vocat: et contra monachos atque anachoretas, qui multum in solitudine proficiebant, ad concionandum et docendum pertrahit. Sed et illi et isti quantum vocati non a Deo, sed a diabolo sunt, nihil agunt boni: et illi taedio et moerore in solitudine contabescunt, et isti facile a peccatoribus decipiuntur, nec tam ipsi alios convertunt, quam ab aliis ipsi pervertuntur. Quid remedii? Non omni spiritui credere, non propriis viribus fidere, sapientiorum consiliis acquiescere, atque in primis lumen a Deo quotidie flagitare oportet. Ita fiet, ut omni ex parte tentationibus superatis, securi ac laeti ad palmam et coronam tandem aliquando perveniamus, quo nos perducat, qui est benedictus in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO VII.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU SEPTIMO ET OCTAVO

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis.

SYNOPSIS.

Summatim textus versuum praesentium explicatur, ac inde ad eorum prolixiorem enucleationem descenditur, quae triplex habetur. Prima est secundum d. Augustinum, qui mille et decem millia a dextris et sinistris cadentia, commilitones esse exponit; ubi variis testimoniis ostenditur, prosperitatibus, quae per latus dextrum designantur, multo plures superari, quam adversis, quae latus denotat sinistrum: et quam serio proinde nobis sit ad vigilandum docetur. Secunda expositio est secundum Euthymium, qui tela et sagittas esse vult scilicet Diaboli, quae suo fine frustrantur. Tertia est secundum Theodoretum, et Bernardum, qui de hostibus illa verba dici intelligunt. Nobis a dextris adesse bona aeterna, a sinistris bona temporalia, quorum his homines improbi, illis daemones insidientur, demonstratur, atque dextrum potius quam sinistrum latus custodiendum esse, exemplo sanctorum, testimonio psalmographi et similitudine docemur et serio admonemur.

Obtenta de tot millibus hostibus victoria, in versu sequenti a Psalte regio proponuntur gaudia, quae oculis propriis homo victor videbit; et cur dicat oculis tuis, *triplex redditur ratio. Qua ratione beati de poenis damnatorum possint laetari explicatur, nempe non de illorum malis laetantur, sed de mirabili et sapienti dispositione Dei, atque aliquot inde resultantes utilitates enumerantur: quales sunt, aucta laetitia, perfecta securitas, et maior sanctorum splendor. Quam utile sit poenas peccatorum nunc hic considerare, quas olim videre erit delectabile, exponitur, et ad eiusmodi diligentem considerationem gravis et severa exhortatio epilogi vices obit.*

Cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis. Laetissimum, gratissimumque nuncium, christiani auditores, his verbis Prophetae hodierna die vobis omnibus adferemus. Is enim, qui futurum ingentem belli apparatum, et hostium atque armorum multitudinem et varietatem dominica superiore praedixerat, idem hodie prosperum belli eventum nobis exponit, et singularem atque inauditam victoriam pollicetur. Cadent, inquit, a dextris et a sinistris, tum commilitones, qui tecum pari labore, sed non pari fortuna pugnabunt, tum sagittae, quas partim scuto, partim gladio felicissime excipies; tum etiam hostes tui, atque ii potissimum cadent, non fugient, ne iterum fortasse redeant; neque comprehendentur vivi, quoniam neque divites sunt, ut ab eis summa aliqua pecuniarum expectari possit; neque probi et fideles, sed improbi et proditores, ut eos tutum non sit mancipiorum loco domi retinere, sed cadent humi prostrati, vulnerati, occisi. Ad te autem non appropinquabit, neque timor, ut terreat, neque telum, ut feriat, neque hostis, ut capiat. Quin etiam parta victoria ad locum certaminis aliquando redibis, et cadavera occisorum ubique prostrata cum delectatione et voluptate considerabis.

Haec est brevis summa totius propheticae sententiae, quae, ut animadvertere potuistis, tribus modis explicari potest. Nam mille et decem millia, quae a dextris et a sinistris cadent, vel commilitones sunt, ut beatus Augustinus exponit: vel tela et sagittae, quod Euthimio magis placet: vel postremo hostes, ut Theodoretus et Bernardus docent. Et quamquam expositionem primam magis literalem et veram esse arbitramur, tamen quia omnes illustrium auctorum sunt, atque utilissimam doctrinam continent, omnes breviter persequemur.

Initio igitur sanctus propheta laetitiae magnitudinem, qua in hac victoria perfruemur, a magnitudine periculorum ostendit. Nam cum hostes tam multos commilitonum nostrorum prosternent, qui mille a sinistris, et decem millia a dextris misere cadere videamus, nos tamen in tanta strage sociorum tuti liberique erimus. Pariter quidem oppugnabimur, sed non pariter concidemus. Ad nos autem non appropinquabit, nimirum timor nocturnus, sagitta volans in die, negotium ambulans in tenebris,

incursus et daemonium meridianum. Ista siquidem omnia mala clypeus veritatis facile propulsabit. Quod vero dicitur, mille et decem millia, non ita accipiendum est, quasi certus aliquis numerus designetur, id enim solum divinus propheta significare voluit plurimos futuros, qui a sinistris cadent, sed multo plures, qui a dextris: quo genere locutionis illud etiam in primo libro Regum scriptum legimus: *Percussit Saul mille, et David decem millia.*

Sed quaeret aliquis fortasse, quae causa est, cur plures a dextris, quam a sinistris cadent? Quae est ista tam periculosa dextra? Facilis et expedita responsio est. Dextera tempus est prosperitatis, opum, honorum, deliciarum: sinistra tempus adversitatis, inopiae, ignominiae, miseriae. Utroque tempore homines impugnantur, utroque etiam tempore plurimi vincuntur et cadunt: Sed longe et sine comparatione major fit strages tempore prosperitatis, quam adversitatis: multo siquidem facilius dolor, qua voluptas superatur: et multi blanditiis illecti in flagitia corruerunt, qui fortiter suppliciis ante restiterant. Intellexit hoc daemon, atque idcirco, ut sanctus Hieronymus in vita Pauli primi Eremitae scribit, cum videret sanctos Martyres suppliciis necari posse, superari non posse, id persecutoribus persuasit, ut quos tormentis vincere non valerent, eos voluptatibus et deliciis oppugnarent. Itaque adolescentem quemdam cruciatibus variis frustra longo tempore tentatum in amoenissimos hortulos tyrannos praecepit abduci, ibique inter lilia candentia, et rubentes rosas, cum juxta levi murmure serperet rivus, et molli sibilo arborum folia ventus perstringeret, super extructum plumis lectum resupinari, et ne se inde posset excutere, blandis ex serico nexibus irretitum relinqui jussit, quo cum recedentibus cunctis meretrix speciosa venisset, coepit delicatis stringere colla complexibus, et quod dictu quoque nefas est, virilia manibus attrectare, ut corpore in libidinem concitato, victrix se impudica superjaceret. Quid ageret miles Christi et quo se verteret nesciebat, quem tormenta non vicerant, superabat voluptas, tandem coelitus inspiratus, praecisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum, succedens doloris magnitudo superavit. Sanctos patres, qui deserta et solitudines incolebant, nunc daemon terroribus et verberibus affligendo, nunc voluptatum illecebras, vel cogitationi vel oculis ingerendo ex eremo fugare, atque ad mundum revocare totis viribus conabatur. Sed minis et terroribus nec unum quidem unquam de eremo fugavit: carnis vero illecebris non paucos ad mundum, quem reliquerant, revocavit. Sanctus David cum adhuc privatus et pauper, armaque Saulis fugiens in montibus delitesceret, tam eximia virtute excellebat, ut non semel hosti ac persecutori pepercerit: postea vero quam ad regnum perveniri, et otium atque occasionem nactus est, simul adulterium atque homicidium perpetravit. Et quae causa fuit iniquitatis Sodomae? *Saturitas panis et abundantia, et otium ipsius et filiarum ejus*, inquit propheta Ezechiel. Nam abundantia saturitatem, saturitas otium parit. *Multam* vero *malitiam docuit otiositas*, inquit Ecclesiasticus. E contra, mala, quae hic nos premunt ad Deum ire compellunt. Denique Iudaeis adeo noxia prosperitas, adeo salutaris adversitas erat, ut David precetur, et dicat: *Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum Domine*, et, *cum occideret eos, quaerebant eum; et revertebantur, et diluculo veniebant ad eum.* Itaque non sine causa Dominus clamat in Evangelio: *Beati pauperes: beati qui lugent. Vae vobis, qui ridetis. Vae vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram* in hoc saeculo, quandoquidem mille quidem a sinistris, id est, in adversitate propter impatientiam cadunt: sed decem millia a dextris, hoc est, in prosperitate multo plures propter innumeras peccandi occasiones pereunt.

Sed si haec ita se habent, quid est, quod tam pauci statum securiorem amant? Cur plerique omnes afflictionem fugiunt, prosperitatem quaerunt? Cur etiam in tanta commilitonum strage, tam parum timemus, si ex undecim millibus vix unus evadat? Certe in loco periculoso versamur, neque tempus videtur esse dormiendi. Quid? Si divinitus modo nobis significaretur, et hoc nostro numero unum post mediam horam moriturum, atque ad inferos sine ullo remedio descensurum, quis nostrum prae anxietate et metu non palleret, sudaret, trepidaret? At nunc spiritus veritatis, oraculum divinum aperte et sine ambagibus dicit, non unum ex multis certo moriturum; sed ex multis millibus vix unum evasurum et tamen quasi ad nos ista non pertinerent, nihil penitus movemur. Videbat haec magna pericula Dominus, quae nos videre, et cogitare non volumus: et propterea tam saepe, tam serio tam ex animo nos monebat *Vigilate vigilate.*

Sed nunc ad secundam expositionem veniamus, secundum quam mille et decem millia, quae cadent non commilitones, sed tela et sagittas intelligere debemus, de quibus etiam id quod sequitur accipiendum est: *Ad te autem non appropinquabit*, nimirum tela et sagittae ad hominem justum et clypeo veritatis munitum, non appropinquabunt. Quamvis enim codices latini, qui habent *non appropinquabit*, numero singulari, et *cadent*, numero multitudinis, admittere non videantur, ut eadem esse intelligamus, quae humi cadent, et quae ad justum non appropinquabunt: tamen ex codicibus graecis, qui habent *cadet*, numero singulari, istum esse hujus loci sensum intelligimus, cadet a latere tuo quasi pluvia quaedam mille sagittarum, et a dextris tuis tamquam imber decem millium telorum: ad te autem non appropinquabit, neque pluvia illa sagittarum, neque imber multo densior telorum. Tum vero cadere sagittae, et non appropinquare dicuntur, cum diabolicae tentationes sine suo frustrantur, nihilque detrimenti Christi militibus adferunt. Veram autem esse propheticam hanc promissionem bene diabolus novit, si verum confiteri vellet aut posset, quippe qui adversus Iob, adversus Tobiam adversus Paulum, Antonium, Hilarionem aliosque nonnullos magnos bellatores Dei omnes suas machinas adhibuit, omnes artes expertus est, omnia tela et jacula contorsit, et ne semel quidem aliquid profecit.

Restat expositio extrema, secundum quam mille hostium cohortem a sinistris, et legionem decem

millium a dextris intelligimus esse casuram, et ad hominem justum minime propinquaturam. Homo justus, auditores, semper cum impiis, et peccatoribus bellum gerit, quos tamen ita vincere et trucidare studet, ut eos mundo, et sceleribus mori faciat: et quoniam dextera gladium tenet, quod est verbum Dei, quo pungit ac ferit corda peccatorum: sinistra vero clypeum fidei et patientiae, quo non solum ictus adversariorum excipit, sed etiam eos quandoque percutit et prosternit: propterea quidam a dextris cadere dicuntur, et quidam a sinistris. Quia vero plurimos quidem sancti homines exemplo et patientia sua convertunt, sed multo plures verbo praedicationis, idcirco *cadent a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis: ad te autem*, inquit, *non appropinquabit*: tu convertes eos, sed ab eis tu minime perverteris. Utinam aliquos hoc tempore tales milites haberemus, videremus profecto pulcherrima spectacula. Quid, quaeso erat olim cernere sanctos apostolos milites veteranos, exercitatos, doctos a Deo? Quale spectaculum videre Petrum in die pentecostes una excursione, uno impetu tria millia hostium prosternere? O si vidissemus Paulum semel inter tot adversarios modo gladium vibrantem, modo clypeum obiicientem; nunc hos, nunc illos trucidantem: nihil sane dubito, quin nullum cum eo Caesarem aut Rolandum comparassemus. Nemo enim tam multos unquam interfecit gladio, quot ille sceleribus mori fecit verbo Dei. Siquidem ab Ierusalem usque ad Illyricum quocumque ibat ubique strages felicissimas agebat. Beati sane, qui ita vincuntur et cadunt; sed beatior multo, qui ut bonus Christi miles, in hoc bello ita se gerit, ut a latere ejus cadant mille a dextris vero decem millia. Sed roget forsitan aliquis, si tum hostes trucidare dicimur, cum eos de peccatoribus justos efficimus, quod de obstinatis daemonibus et hominibus dicemus? an ab eis vinci possumus, et eos vincere non possumus? Imo vero auditores, modo velimus, modo strenue dimicemus de istis etiam cadent a latere nostro mille, a dextris vero decem millia.

Sed multum refert in hoc genere belli recte intelligere, quid sit in dextra, et quid in sinistra. Quid igitur dextera est? Bonum aeternum. Quid sinistra? Bonum temporale. Perpendite quaeso diligenter, quae dicturus sum. Duo genera bonorum duabus manibus tenemus. Dextera, bonum aeternum, salutem animae, regnum coelorum, Deum ipsum summum et infinitum bonum; haec manu dextra tenemus, quicumque Christiani Catholici sumus: haec tenemus: nondum quidem re, sed firma et solida spe. Sinistra vero quid? Bona fragilia et caduca, domos, agros, pecunias, res caeteras: haec est duplex illa benedictio in rore coeli et in pinguedine terrae, quam sancti patriarchae posteris suis a Domino precabantur. Duobus his generibus bonorum duo genera hostium insidiantur: bonis aeternis quae in dextera nostra sunt, daemones; bonis temporalibus, quae sunt in sinistra, homines mali quamvis enim et daemones non raro temporalia nobis incommoda vel conantur inferre, vel gratulantur inferri; et homines improbi frequenter ea nobis suadeant unde non parum dextera nostra laedatur; tamen et illi omnes suos conatus ad oppugnationem dexterae praecipue conferunt et isti sinistrae spoliandae potissimum incumbunt. Cum Daemon alicui suadet furtum facere, quid arbitraris praecipue in eo furto spectat, nisi ut unus inique agendo, alter impatienter ferendo uterque animam suam perdat? Sed cum homo homini furtum suadet, nihil certe optare videtur, praeter emolumentum temporale, nisi forte in corpore humano animum non humanum, sed diabolicum inclusum gerat? Cum igitur sinistrae homines, dextrae daemones insidientur, et multo sint daemones plures et fortiores, quam homines, si bona temporalia contra fraudes et machinationes hominum Deo protegente servare potueris, *cadent a latere tuo mille*: si vero bona sempiterna contra daemonum insidias, tentationes, incursum, impetumque defenderis, tunc vero *cadent decem millia a dextris tuis.*

Quae cum ita sint, quid graves, sapientesque Christiani agere debent, cum a duabus partibus sese oppugnari vident? Plane, si sapiunt, praecipuam curam, praecipuum studium, praecipuam diligentiam et industriam ad latus dextrum custodiendum adhibebunt. Et si pauciores milites habere se videant, quam ut lateri utrique defendendo sufficiant, more sapientum imperatorum sinistro latere deserto, omnes ad latus dexterum convenire facient. Id certe vobis et verba et exempla sanctorum ostendunt. *Cor sapientis* (inquit Salomon) *in dextera ejus: cor stulti in sinistra illius.* Dominus vero *Quaerite primum*, inquit, *regnum Dei et iustitiam ejus, et haec omnia adiicientur vobis.* Quid apostoli quid martyres, quid sancti omnes fecerunt, nonne parentibus, filiis, fratribus, divitiis, honoribus, voluptatibus, vitae ipsi, ac toti denique sinistro lateri nuncium remiserunt, ut latus dextrum in tuto collocarent? Quid? Ipse Deus nonne, ut hanc sapientiam sanctorum probatam sibi et gratam esse doceat, nosque omnes admoneat, non esse cum periculo dextrae sinistrum latus magni faciendum, saepenumero dissimulat damna servorum suorum in parte sinistra, eosque spoliari, vexari, affligi, occidi permittit, ut defensa et custodita maneat pars dextra? *Providebam Dominum in conspectu meo semper*, inquit sanctus David, *quoniam a dextris est mihi ne commovear*. Et rursum: *Tenuisti manum dexteram meam.* Et *Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.* Ita igitur sapientes, qui paucissimi tamen rarissimique sunt homines vero stulti, quorum infinitus est numerus, ita cor et animum, et oculum ad sinistram habent, ut de parte dextera ne cogitare quidem unquam videamur, quae sane caritas atque stultitia nullis verbis explicari potest. Sed fingite animis existere hic aliquem, qui dextra manu gemmam pretiosam teneat quae multis millibus aureorum vendi queat, sinistra vero nucem vel pomum oboli unius, vel duorum et a dextris quidem decem viros habeat callidos robustos, armatos qui vel vi vel dolo gemmam ei de manu extorquere summo studio laborent: a sinistris vero inermem, ac debilem aliquem puerum, qui nuci vel pomo insidietur: quae esset (quaeso vos) ejus hominis stupiditas et stultitia

praedicanda, si gemmae pretiosae oblitus, utraque manu, totisque viribus in solo puero repellendo occuparetur, et gemmae iacturam nihil esse duceret, modo nucem suam vel pomum conservaret?At nonne morbo eodem mentis parum sanae plurimi hodie laborant, quamvis sapientes dici et haberi velint, qui pro pinguedine terrae, pro nucibus et pomis huius mundi, quae velint nolint, brevi relicturi sunt, totos dies contendere, et in omni praetorio litigare;imo et vitam periculo exponere parati inveniantur: et pro rore coeli,pro gemma illa, clarissima et pretiosissima gratia Dei,qua una regnum Dei emi potest, et cui eripiendae integrae legiones robustissimorum daemonum dies ac noctes advigilant, nihil agere dignantur? non jejunare- saltem eos dies, quos Ecclesia praecepit: non eleemosynas facere, saltem de eo, quod superest. Et quam multos in hac afflicta regione inveniremus, qui cum ipsis hostes et coelum et terram invideant, et fidem et opes eripere moliantur, si terram, si opes, si bona temporalia servare possent,fidem perdere, et religionem; et animam, et Deum ipsum non multum curarent?Quando igitur fiet in extremo judicio, formidolosa atque horribilis illa divisio et oves quidem in dextro,hoedi vero in sinistro latere collocabuntur, quo isti miseri sinistrae amatores, nisi ad sinistrum latus omnes pertinebunt. Nam sinistrum elegerunt, sinistrum habebunt, sinistre etiam judicabuntur. Quod si partem sinistram in judicio sortiri vehementer, ut par est, perhorrescimus, et dexteram potius nobis votis omnibus praeoptamus, nunc dum licet cor nostrum in dextra constituamus, nunc eam partem nobis bonis operibus praescribamus, iisque virtutum, praesidiis et munitionibus eam confirmemus, ut nullis hostium dolis vel conatibus eam nobis eripi,neque vivi neque mortui patiamur.

PARS SECUNDA.

Verumtamen *oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis*. Ad cumulum nostrae laetitiae post victoriam tam praeclaram id accedebat, ut praeliis omni ex parte finitis, etiam aspectu et contemplatione cladis hostium nostrorum mentem et oculos oblectemus, et quamquam hic in tantis non numquam accidere solet,ut homines iusti oculis considerent, et retributionem peccatorum et hostium suorum videant: nam et populus Iudaicus Pharaonis exercitum fluctibus Erythraei maris divinitus involvi, et enecari: et rex Ezechias castra Sennacherib brevissimo tempore ab angelo deleri: et magnus Constantinus tyrannum Maxentium in Tiberim fluvium divina vi praecipitari vidit,tamen post diem altissimi iudicii quando inimica destruetur mors, ac diabolus et angeli eius, et omnes filii perditionis in stagnum ignis ac sulphuris proiicientur, tunc vere cum incredibili voluptate ac laetitia *oculis tuis considerabis*, *et retributionem peccatorum videbis*.

Neque frustra sapientissimus propheta non contentus dicere, oculis considerabis, addit *tuis*: *oculis*, inquit, *tuis considerabis*. Primum ut ostendat illos ipsos oculos, qui nunc bellum et afflictionem vident, tunc pacem sempiternam, et hostium miseriam visuros: illos,qui nunc fletibus et persecutionibus atteruntur, tunc adversariorum clade mirifice consolandos. Deinde *tuis*, inquit, ut intelligamus non oculos novos esse nobis a Deo donandos, sed nostros restituendos. Si enim capillos capitis nostri Deus numeravit, et unus ex eis non peribit, quanto maiore ratione pars corporis nobilissima et pulcherrima, qualis est oculus,integra nobis in illa die restituetur? Denique *tuis*, inquit propheta, quod tunc primum nostri esse incipient oculi,cum eos tuto ac libere possidemus: nunc enim quomodo nostros appellabimus, quos nobis etiam repugnantibus saepe curiositas aperit, sopor claudit, pulvis discruciat, fumus affligit,senectus obscurat, obitus excaecat? Tunc igitur oculis tuis considerabis, quando libertatem filiorum Dei plane assecutus, non oculis modo,sed toti etiam corpori summa potestate dominaberis.

Sed cur, quaeso, peccatorum supplicia iusti homines videre delectabuntur? Quid enim crudelius ac inhumanius, quam pascere velle oculos alienis miseriis, et delectari suppliciis miserorum? Nulla erit immanitas, auditores, nulla crudelitas, sed sancta et honesta laetitia, quando etiam Deus, qui mortem non fecit, nec laetatur in perditione vivorum; tamen in interitu peccatorum ridebat. *Quoniam*, inquit, *vocavi et renuistis: extendi manum meam et non fuit qui aspiceret*; *ego quoque in interitu vestro ridebo*. Neque miseria et calamitas erit, quae tantopere beatorum oculos oblectabit: sed splendor divinae iustitiae, ordo rerum longe pulcherrimus,mundi totius sapientissima dispositio, quae non minus in cruciatibus impiorum, quam in praemiis beatorum mirabiliter elucebunt. Nam quae modo confusa et perturbata sunt, ibi suis locis aptissime collocabuntur. Frequenter modo culpa et poena, et virtus et praemium, quae coniuncta esse deberent, divisa et separata repeiriuntur: nam saepe flagella, calamitates, aerumnas extra suum locum, in aedibus videlicet iustorum nunc habitare videmus: et contra, divitiae, honores, prosperitas nonne crebro praeter omne ius in domibus nefariorum degunt? Ut illa minora nunc omittam, quod cum improbi puniantur, saepe fit, ut qui peccavit magis, ille puniatur minus: et cum iusti munus aliquod accipiunt, non raro accidit, ut ille plus accipiat, qui minus merebatur. Itaque nunc adeo confusa et perturbata sunt omnia, ut mundus totus quasi chaos quoddam esse videatur. At in die ultimi iudicii, optime et sapientissime omnia componentur,nihilque erit quod extra suum locum usquam reperiatur: ibi poena perpetuo adhaerebit culpae; ibi cum virtute felicitas nexu indissolubili coniungetur; ibi summa et exactissima proportione singuli quique homines, singula membra, singuli sensus, singula opera sua, et propria vel praemia vel supplicia Deo iudice recipient.

Quod igitur fulgor divinae iustitiae in poenis damnatorum ita splendeat, id est, quod et sapientiam et sapientes, omnes mirifice delectabit: neque vero sola delectatio, sed multa praeterea commoda et utilitates ex eo nascentur, quod iusti oculis suis considerabunt,et retributionem peccatorum

videbunt. Primum, quod sicut impiis dolor; ita iustis laetitia, ex mutuo conspectu non modicum augebitur. Nam et illis aliquod solarii genus esset, si tormenta sua inimicos suos latere arbitrarentur, et istis incredibile gaudium erit, tam aperte videre, quid evaserint. Deinde securitas perfecta iustorum erit visa retributio peccatorum. Quid enim deinceps sancti homines formidabunt, cum oculis suis viderint omnes, qui se affligebant, in carceres gehennae esse conclusos, idque clavi illa divina, quae claudit, et nemo aperit? Quam securus tibi videris, si unum dumtaxat inimicum haberes, et illum propter aliquod eius flagitium ad carceres perpetuos damnatum tuis oculis videres? Quam liberi ab omni metu et sollicitudine, etiam noctu iter faceremus, si certo nobis constaret, omnes fures, omnes latrones, omnes nebulones de tota hac provincia esse sublatos? Talis erit, et longe maior securitas beatorum, cum extra puteum inferorum nullus unquam improbus toto orbe invenietur. Postremo illud etiam censeret impiorum conspectus, quod pulchriores et splendidiores sanctos homines efficiet: semper enim contraria contrariis comparata maiora seipsis quodammodo esse videntur. O quanta luce fulgebit tunc virginum continentia, quando cum stupris et adulteriis impurissimorum hominum conferetur: O quam pulchra et mirabilia sanctorum ieiunia tunc apparebunt, quando cum istorum conviviis et compotationibus comparabuntur! O quam heroica videbuntur tunc sanctorum martyrum certamina, quando cum eorum mollitie et teneritudine conspicientur, qui morsum unius pulicis ferre non possunt! O quam ingens erit tunc laetitia sanctorum et dolor miserorum, cum in conspectu totius mundi praedicari audiemus, ac dici, Ecce iste homo erat, et ille homo erat, iste iuvenis erat, et ille iuvenis erat, iste dives et nobilis, et ille dives et nobilis; et tamen iste perpetuo virgo fuit, ille ne uxore quidem contentus alienum thorum commaculavit. Iste ieiuniis operam dedit, ille ne a crapula quidem et ab ebrietate se abstinuit. Iste sanguinem suum pro Deo fudit, ille ne terram quidem pro Deo perdere voluit. Ita *laetabitur iustus cum viderit vindictam, et manus suas lavabit*, hoc est pulchriores nitidioresque reddet, *in sanguine peccatoris.*

Reliquum est, auditores optimi, ut quod sanctus propheta nos praedicit aliquando esse facturos gratia voluptatis, nunc utilitatis causa faciamus. Nempe in die ultimi Iudicii oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis, ut inde plus gaudeas: nunc vero, si sapis, oculis tuis non minus frequenter considerabis, et retributionem peccatorum videbis: ut inde videlicet plus metuas, ut vitia diligenter fugias, ut sollicite ambules cum Domino Deo tuo. Quam enim causam esse censetis, cur tam facile, tam saepe, tam sine ulla ratione homines hodie peccent, nisi quoniam oculis suis non considerant, nec retributionem peccatorum vident? An non permulti tam sine ullo metu, tam audacter, tam libere, tam temere peccant, quam facerent, si Deum ligneum vel lapideum se habere arbitrarentur? Quis hominum est tam audax, qui si vel debilissimo puero iniuriam facere velit, non prius apud se cogitet, an ille quandoque, aut per se aut per alium iniuriam ulcisci poterit? Cur igitur contra Deum omnipotentem, qui omnia videt, qui ubique est praesens, qui ultor est peccatorum acerrimus, in cuius manus horribile est incidere, absque ulla consideratione peccamus, nisi quia oculis nostris non consideramus, nec retributionem peccatorum videmus? Deinde si semel temere peccaremus, ut primus angelus, ut primus homo, magna res esset, sed excusationem aliquam haberemus: at quod tam crebro, quod singulis fere horis Dominum offendamus, ut facilius capilli capitis nostri, quam peccata animae nostrae numerari possint, quae ratio est, nisi quia oculis nostris non consideramus, nec retributionem peccatorum videmus? Sed quid postremo est, quod nos ad peccandum, hoc est, ad iacturam faciendam summi boni et sempiternae poenae debitum contrahendum invitat? Umbra quaedam honoris, pauci nummi, una brevissima delectatio, saepe etiam plane nihil. Multi enim reperientur, qui sine ira, sine causa, per iocum, ridendo blasphemant: ergone pro nihilo Deum offendis, regnum caelorum amittis, mortem merearis aeternam? Et cur hoc, nisi quia oculis tuis non consideras, nec retributionem peccatorum vides? Quamobrem, auditores optimi, si prophetae monitis obtemperare, et nostrae saluti bene consultum esse velimus, baiulos illos atque operarios imitemur oportet, qui ferendis oneribus victum quaerunt. Quid enim illi faciunt, cum ad onus aliquid fovendum conducuntur? Num temere et inconsiderate quidvis capiunt? Minime vero: sed potius diligenter prius totum onus circumspiciunt, et virium facultatem, oneris gravitatem, itineris longitudinem sollicite metiuntur, saepiusque tentant, an pares humeros oneri ferendo se habere sentiant. Ad eumdem igitur modum, cum te ad peccandum, sive daemones sive homines, sive mundus sive caro provocat, oculis tuis considera, et retributionem peccatorum vide. Cogita tecum, an pondus illarum poenarum tolerare poteris, cui te peccatum sine ulla dubitatione subiiciet. Et ne forte, quoniam illae nunc ab oculis tuis absunt, te ipsum decipias, eas poena cogita, quas hic experimur, et eis condimentum aeternitatis adde. Sola enim aeternitas eiusmodi est, ut sine ipsa nullum supplicium grave, cum ipsa nullum leve iudicari possit, et tamen hoc sale poenae omnes damnatorum condiendae sunt. Cogita igitur quam crucem patereris, si absque alia poena in hoc templo, ita ut modo stas, perpetuo stare deberes, nonne malles millies mori, quam in aeternum hoc modo stare? Quid igitur erit non in templo stare, sed in vivis atque ardentibus flammis iacere, totoque corpore et animo sine intermissione cruciari, atque id in aeternum, et ultra, si aliquid ultra reperitur? Quaeso vos, qui humeri viva illa incendia tolerare poterunt? Cuius pectus illa tormentorum aeternitate non frangetur? *Quis ex vobis*, clamat Isaias, *poterit habitare cum igne devorante? Quis habitabi tex vobis cum ardoribus sempiternis?* O Christiani, si parvos dolores, parva incommoda, parvas aegritudines, tam diligenter cavemus, sumptibus non parcimus, omnes medicos advocamus, quis in

re tanta rationem et consilium nobis eripuit, ut oculis nostris non consideremus, nec retributionem peccatorum videamus? Quid cogitamus, si periculum aeternorum suppliciorum non cogitamus? Quid videmus, si hoc non videmus? Quid timemus, si hoc non timemus? Quid providemus, si hoc non providemus? An falsa haec esse dicemus? Sed non fabulae poetarum neque philosophi gentium, sed ipsa Veritas est, quae nos ista docuit. Si Deus alicui flagitioso homini nunc diceret, En tibi optio datur, vide quid eligas, vel ab hac hora usque ad mortem podagra laborabis, quae ne ad momentum quidem, neque noctu neque interdiu quiescere te patietur: vel si nunc morbum effugere cupis, modo monachus Carthusianus ut fias oportet. Quid ille, si rationis est compos? num dubitabit e vestigio ad monasterium convolare potius, quam toto tempore vitae domi conclusus atque in lecto iacens cum acerbissimis doloribus colluctari? Iam igitur cum gehennae supplicia multo sint maiora, quam quivis podagrae dolor: cum spatium aeternitatis infinitis partibus excedat omne tempus huius vitae, cum id, quod Deus a nobis requirit, multo sit minus et facilius, quam monachum carthusianum fieri, quid est quod dubitamus? Quae tanta suavitas in sceleribus reperitur, ut tam caro precio emi debeat? Si sapientiam Salomonis, robur Sampsonis, speciem Absalonis, divitias Croesi, potentiam Augusti, annos Mathusalem peccando tibi comparares: quid tandem omnia ista prodessent, si postmodum in morte, neque corpus a vermibus neque animam a gehenna liberare posses? Itaque non sunt ista, non sunt haec (mihi credite) quamvis magna et rara esse videantur, non sunt, inquam, ullo modo digna, quae sempiternis doloribus comparentur. Ergo si oculis tuis considerabis, et retributionem peccatorum videbis, et nunc bene sancteque vives, et postmodum beate feliciterque morieris, quod nobis omnibus concedat, qui est in saecula benedictus. Amen.

CONCIO VIII.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU NONO ET DECIMO

Quoniam tu es Domine spes mea; Altissimum posuisti refugium tuum. Non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

SYNOPSIS

Enodatur in principio difficultas quaedam, tum de cohaerentia horum duorum versuum cum praecedentibus et subsequentibus, tum de persona loquente, quae diversa statuitur, scilicet hominis sancti et prophetae. Altissimum *hoc loco non de adiuncto loci, sed de Deo intelligendum esse significatur. Differentia inter malum et flagellum quae sit assignatur, quorum illud est peccatum, quod solum verum malum dici debet; hoc vero poenae et miseriae ex peccato ortae. Resolvitur deinde quaestio, quod nimirum non in hac vita, sed in futura iustorum tabernaculo non accedet malum, vel non appropinquabit flagellum. Quod ut evidentius intelligatur quinque enumerantur hominum genera. Primum, in quibus malum, id est, peccatum proprium suum habet domicilium. Secundum, in quibus quidem habitat, sed ab eo liberari facili negotio possunt. Tertium eorum, in quibus quidem peccatum ipsum non habitat, sed in iis adhuc concupiscentia vivit. Quartum, soli fuere Adam et Eva in statu innocentiae. Quintum, sunt homines perfecte beati; ubi aeterna beatitudo describitur, nosque eo serio invitamur.*

Pars altera exponit, in hoc etiam saeculo suo modo posse impleri promissionem psalmographi: cur et quomodo Deus aliquando iustum permittat labi, ex d. Gregorio docetur. Solos malos proprie flagellari, utpote quibus flagellum ad animam usque penetrat; sanctis vero non nisi ad extrema pertingit, exemplo s. Bernardi et s. Stephani Presbyteri, S. Gregorii et omnium martyrum prolixe ostenditur. Sanctis non modo non obesse, sed et prodesse flagellum declaratur, quia ad cursum incitat, quo destinamur, quod variis exemplis et similitudinibus confirmatur. Tribulationes potius flagellum quam flagellum esse demonstratur ex comparatione, quia flagellum refrigerat, muscas abigit, reficit et recreat, quae omnia et flagellum egregie praestat, uti exemplo Arnulphi, cuiusdam divitis a d. Bernardo conversi, et variis sacrae Scripturae testimoniis comprobatur.

Quoniam tu es Domine spes mea : *Altissimum posuisti refugium tuum* : *Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Psalmum nonagesimum, auditores optimi, quem Deo auctore atque adiutore suscepimus explicandum, carmen esse dramaticum, summoque artificio compositum, in prima nostra oratione breviter admonuimus. Id nobis in iis verbis intelligendis, quae hodierna die suo ordine exponenda se offerunt, magno usui esse poterit. Nam primus ille versiculus: *Quoniam tu es Domine spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum,* totus est apertus et facilis, et a nobis etiam expositus, cum in explicatione primi et secundi versus huius psalmi, de vi et significatione vocabulorum, *Altissimi*, *Spei et Refugii,* disseruimus. Sola connexio et connexio et continuatio huius sententiae cum praecedentibus et sequentibus verbis, aliquid obscuritatis et difficultatis habet. Alloquebatur enim propheta in verbis praecedentibus hominem iustum, atque dicebat; *Verumtamen oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis* : nunc vero mutata persona, quasi non alteri, sed sibi ipsi hactenus locutus esset, statim subiungit : *Quoniam tu es Domine, spes mea.* Mox autem ad priorem personam redit, et hominem iustum alloquens ait: *Altissimum posuisti refugium tuum.* Itaque non videntur ullo modo inter se hi versus posse cohaerere. Illud enim: *Tu es Domine spes mea*, neque cum praecedentibus recte coniungitur, *Oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis*, neque cum sequentibus connecti potest: *Altissimum posuisti refugium tuum.* Nodum istum variis modis ac rationibus dissolvere atque expedire plurimi conati sunt. Theodoretus et alii quidam ex Graecis nullam hoc loco personae mutationem fic-

ri volunt, ac ut oratione tota cohaereat, sufficere, si voculam unam dumtaxat subintelligamus, videlicet *Dixisti*: ut sit sensus, *Quoniam* dixisti, *tu es Domine spes mea*, ideo *Altissimum posuisti refugium tuum*; et ea de causa *non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*.

Sed quamquam non inepte neque absurde ista dicuntur: tamen nulla videtur esse necessitas, cur vocem illam subintelligamus, et aliquid prophetae verbis addamus, cum etiam absque ulla voce, tum integer verborum sensus, tum bona cum praecedentibus et sequentibus connexio reperiatur. Etenim, ut modo dicebamus, negari non potest, quin psalmus hic nonagesimus sit carmen dramaticum, quales comaediae et dialogi esse solent, et qualia sunt in sacris literis Cantica canticorum, in quibus variae personae inter se agunt sine ulla scriptoris, sive auctoris interlocutione. Nam paulo inferius in hoc eodem Psalmo Deus introducitur ita loquens: *Quoniam in me speravit liberabo eum, protegam eum, quoniam cognovit nomen meum*: cum tamen in verbis praecedentibus non Deus, sed propheta ad hominem iustum loqueretur, ac diceret: *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*. Neque hoc loco ullo modo illa vox inferi potest, *Dixisti* vel *Dixit*. Hoc igitur imprimis firmum et ratum sit, fieri hoc loco personae mutationem; et cum dicitur: *Tu es Domine spes mea*, hominem iustum colloqui cum dicebatur; *Oculis tuis considerabis et retributionem peccatorum videbis*, cum homine iusto loquebatur.

Hoc autem ita constituto, illud expediendum restat, quousque hominis iusti oratio se extendat: quidam enim totos hos duos versus homini iusto attribuunt: *Quoniam tu es Domine, spes mea*; *Altissimum posuisti refugium tuum*; *Non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, qui nos sententiae consentire non possumus. Siquidem vocabulum illud *Altissimum*, non est, ut illi putant, adiunctum loci, sed nomen Dei. Neque enim cum dicitur; *Altissimum posuisti refugium tuum*, sensus est, sublime atque excelsum domicilium tibi fabricasti; sed Altissimum, id est, Deum tamquam tutissimam arcem, vel portum ad quem confugeres accepisti. Nam et hebraei codices illam ipsam vocem hoc loco habent, quam initio Psalmi, ubi dicitur: *Qui habitat in adiutorio Altissimi*: et codices graeci, qui habent τὸν ὕψιστον, articulo generis masculini, satis aperte indicant, vocabulo *Altissimi* Deum significari. Quam vero absurde dicatur Deo, Tu Deus Altissimum, id est, Deum posuisti refugium tuum, nemo non videt. Deinde cui dicitur. *Altissimum posuisti refugium tuum*. Et, *Non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, eidem profecto dicitur, quod statim sequitur: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, cum nulla fiat in his omnibus versibus personae mutatio. At Deo dicere: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, non solum leve et puerile est, sed etiam impium et blasphemum.

Quamobrem id solum superest, ut orationem hominis iusti paucis illis verbis: *Quoniam tu es Domine, spes mea*, totam contineri dicamus, eamque cum praecedentibus, et sequentibus prophetae verbis ita continuemus Audivit homo iustus, quam multa et magna beneficia sibi ex nomine Dei sanctus propheta promiserit: ut quod liberabitur de laqueo venantium, quod in umbra alarum Dei tutus requiescet, quod clypeo veritatis protegetur, quod non timebit a timore nocturno, quod cadent a latere suo mille, quod oculis suis considerabit et retributionem peccatorum videbit, propterea nunc, ut non ingratus, omnia illa cum ingenti laetitia cognoscere se confitetur, et cum debita, iustaque humilitate respondet: *Quoniam tu es Domine, spes mea*, hoc est, agnosco non solum beneficia, sed etiam causam et rationem beneficiorum: *Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me*: sed *tu Domine, spes mea*: cadent, fateor, a latere meo mille, et decem millia a dextris meis, sed non propter robur et virtutem meam, nec propter hominum amicorum meorum praesidia; sed *quoniam tu es Domine, spes mea*. Sperent alii si velint in incerto divitiarum, in astutia saeculi, in hominum gratia, in potentia et nobilitate; ego vero propter te *omnia detrimenti feci, et arbitror ut stercora*, et scio quia non confundar. *quoniam tu es Domine, spes mea*: *Si exurgat adversum me praelium*, si exurgant adversum me castra, si saeviat mundus, si diabolus fremat, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, non timebit cor meum, intrepidus dimicabo; *quoniam tu es Domine, spes mea*. quod si denique adversus hostes fortiter pugnavero, si praevaluero, si vicero, si mihi palmam et coronam praeparatam esse cognovero, non etiam inde superbiet cor meum, neque in suis viribus temere gloriabitur, *quoniam tu es Domine, spes mea*. Haec est oratio sancti viri, cui mox propheta respondet: *Altissimi posuisti refugium tuum*, tanquam si diceret, recte et sapienter facis, cum in solo Deo sperare te dicis. Sic enim non humile et abiectum, terrenum ac debile domicilium tibi fabricasti, sed Altissimum posuisti refugium tuum, nempe in ipso Deo, quo nihil altius, nihil fortius, nihil stabilius, tibi asylum, et arcem et profugium quaesivisti, quocirca nihil tibi nocere poterit, cum ne bombardae quidem tam alte globos suos eiaculari queant.

Atque hoc est quod sequitur: *Non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*: quibus verbis omnia penitus mala atque incommoda ab homine iusto semel removit. Siquidem omne malum aut peccatum est aut poena peccati. Peccatum est malum, quod sponte agimus: poena peccati malum, quod patimur inviti. Et quidem peccatum malum est magnum, malum simpliciter, ac de eo propheta dicit: *Non accedet ad te malum*: poena vero malum est parvum, nec simpliciter malum dici potest. Quocirca sanctus David eiusmodi miserias non malum sed flagellum appellavit: *Et flagellum*, inquit, *non appropinquabit tabernaculo tuo*.

Haec vero ita esse facile demonstrari potest: id enim est vere et proprie, et simpliciter malum,

quod hominem facit malum, quo nemo utitur, nisi male: quod a Deo, qui est summum bonum, nullo modo proficisci potest: eiusmodi autem qui est nisi peccatum? Nam poenas, aerumnas, calamitates, quomodo simpliciter malas appellabimus, cum nec hominem faciant malum, et plurimi eis utantur bene, et eas Deus efficiat, et in homines mittat, qui totus est bonus? Existat aliquis pauper, obscurus, contemptus, plagis et vulneribus plenus: sed tamen iustus, pius, castus, sobrius, patiens, qualis quondam erat Lazarus ille mendicus, cum ad fores divitis epulonis stipum mendicaret, quid cum esse dices? Malum an bonum? Certe bonum. At plurima patitur mala. Fateor: sed illo uno caret, quod solum hominem facit malum. Contra vero, quid cum divitem, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, et inter tot bona solam vitam non habebat bonam: quid, inquam, bonum, an malum fuisse iudicabis? Nonne malum? At multis bonis abundabat. Ita est. Sed eiusmodi erant illa bona, ut quamvis omnia, quae toto orbe reperiuntur, uni soli concrederentur, adhuc bonum illum facere non valerent: imo vero quo magis ea bona multiplicantur, eo turpitudinem, stultitiam et stupiditatem habentis facilius produnt. Quid enim turpius, quid stultius, quid stupidius, quam ut omnia velis habere bona praeter teipsum? Bonam velis domum, bonam mensam, bonos liberos, bonum pallium, bonam tunicam, bonos calceos, et solam vitam, solam animam velis malam: atque ita calceos tuos praeponas animae tuae. Itaque non immerito Ethnicus ille philosophus, cum divitis cuiusdam ornatissimam domum ingressus forte spuere necesse haberet, postquam diu circumspexit, tandem in faciem divitis, cum quo loquebatur, spuit: et cum ille stomachatus id acciperet, et rusticos mores philosophi reprehenderet, Ne mireris (inquit philosophus) nam diu quae in hac domo sunt omnia consideravi, et nihil turpe ac sordidum, ubi spuere possem, reperi, praeter te. Habemus igitur, auditores, verum malum, quod ad hominem iustum, et in Deo sperantem non accedet, nihil esse aliud, quam peccatum: flagellum vero, quod eius tabernaculo non propinquabit, esse poenas et miserias, quae ex peccato natae sunt.

Sed magna quaestio hic exoritur, ut prophetica ista sententia, non tam explicatione, quam defensione indigere videatur. Si enim ad hominem iustum peccatum non accedet, quid est, quid Salomon clamat, *Septies cadet iustus*? Et, *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, et non peccet*? Si vero flagellum iustorum tabernaculis non propinquabit, cur idem ipse sanctus David in alio psalmo dicit: *Lavi inter innocentes manus meas. Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis*: et in eodem loco de peccatoribus: *In labore*, inquit, *hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Itaque contrarium plane ei, quod psalmus noster docet, rei veritas habere videtur, quando iusti flagellantur, impii non flagellantur. Ut igitur quaestionem istam explicemus, illud imprimis constituendum est, propheticam hanc promissionem ad vitam futuram praecipue pertinere. Nam quae causa est, cur ad hominem iustum malum non accedet, et flagellum eius tabernaculo non propinquabit? Nonne illa, quoniam Altissimum posuit refugium, sive tabernaculum suum? idem enim hoc loco refugium et tabernaculum significare ex hebraeo vocabulo facile cognoscitur. Quocirca beatus Hieronymus non refugium, sed tabernaculum vertit. Itaque cum in caelesti tabernaculo fuerimus, de quo David; *Quam dilecta*, inquit, *tabernacula tua Domine virtutum: concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini*, et Dominus in Evangelio: *Facite*, inquit, *vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula*, et Paulus ad Hebraeos: *Christus*, inquit, *assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius. et perfectius tabernaculum, non manufactum, hoc est, non huius creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum; sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, aeterna redemptione inventa*, et Ioannes in Apocalypsi: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis*: tunc vere ad nos malum non accedet, et flagellum non appropinquabit tabernaculo nostro.

Ac ut magnitudinem huius promissionis, et quantum boni nobis in caelesti tabernaculo repositum sit intelligamus, quinque hominum genera, sive status et conditiones consideremus. Primum genus eorum est, in quibus peccatum tanquam in propria domo semper inhabitat, et a quorum dorso flagellum, idque durissimum, nunquam removetur. Tales sunt omnes ii qui iam ad inferos descenderunt, quibus nihil miserius, nihil gravius, nihil infelicius, neque dici, neque cogitari neque fingi potest. Semper peccant, semper puniuntur, et tanquam vasa irae et contumeliae ad hoc solum conservantur, et vivunt, ut in ipsorum poenis et cruciatibus Deus potentiam et iustitiam suam immensam atque infinitam ostendat.

Alterum genus eorum est, in quibus peccatum habitat quidem et dominatur; sed ita tamen ut redimi, et liberari possint. Tales sunt ii, qui in hoc saeculo in vitiis et sceleribus vivunt: quamvis enim omnes peccatores dignissimi essent, quibus continuo sub pedibus terra deficeret, et eos adhuc vivos Tartara absorberent; tamen Deus incredibili sua benignitate ita constituit, ut cum aliquis animam suam tanquam domum diabolo et peccato vendit, semper dum vivit possit eam lachrimis poenitentiae, et vera atque humili confessione redimere. Sed istorum quoque miserrimus et infelicissimus status est, et eo etiam infelicior, quo minus infelicitas eius in hoc mundo cognoscitur. O si homines intelligerent, quam breve sit spatium inter peccatum et gehennam, et quam celeriter de culpa transeatur ad poenam, non possent (mihi credite) non vehementer perhorrescere. *Fiant* inquit David, *viae illorum tenebrae et lubricum: et Angelus Domini persequens eos.* Talis via est omnium peccatorum, qua properant ad gehennam, non solum brevis, sed etiam tenebrosa, ut nesciant quo vadant: sed etiam lubrica, et quasi glacie recta, ut pedem figere non valeant: et his omnibus accedit Angelus Domini persequens eos, ut quamvis per

lubricum, quamvis ad inferos, tamen festinare et currere compellantur.

Tertium genus eorum est, in quibus peccatum quidem ipsum per se non habitat; sed aliquem tamen in eis habet, qui causam suam diligenter agit; plane ad eum modum, quo litigatores agere solent, qui cum forte aliquo discedunt, procuratorem loco suo relinquunt. Tales sunt omnes ii, qui sine lethalibus criminibus viventes in hoc saeculo, Deo famulantur et serviunt. Quamvis enim in eis non vivat, neque maneat id, quod proprie dicitur peccatum tamen concupiscentia adhuc manet, quae peccati est procuratrix: et quam propterea sanctus Paulus, nunc legem membrorum, nunc legem peccati, nunc etiam peccatum ipsum vocat. Ut enim quondam Chananaeis e Palaestina eiectis Iebusaeus mansit ad exercitum Iudaeorum: ita nunc per fidem et sacramenta peccato de cordibus nostris expulso, fomes relictus est, cum quo litigare ac disceptare usque ad mortem debeamus.

Porro statum quartum multo beatiorem, soli duo primi homines noverunt, quos brevi illo tempore, quo in paradiso habitaverunt, neque peccatum inquinabat, neque flagellum perterrebat, neque ulla concupiscentia mala ad peccandum provocabat. Magna sane, et expetenda felicitas huius status, sed nondum tamen talis erat, ut de eo cani posset; *Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Nam etsi peccatum et flagellum nondum aderant, tamen non longe aberant: imo vero quae tam celeriter adfuerunt, ut non prius Adam os ad pomum comedendum aperuerit, quam peccatum in intimum pectoris et animi penetraverit, nonne prae foribus iam expectare videbantur?

Restat igitur quintum genus hominum plene perfecteque beatum, ad quod unum, et solum malum non accedet, nec ullum unquam flagellum propinquabit: isti sunt beatissimi ac felicissimi illi homines, quos tarbernaculum coeleste iam recepit, quibus dicitur per prophetam; *Lauda Ierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortavit seras portarum tuarum*: nimirum ut neque malum unquam accedere, neque flagellum propinquare posset. Et de quibus Ioannes in Apocalypsi, *Ecce*, inquit, *tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis: et ipsi populus eius erunt, et ipse Deus cum eis, erit eorum Deus: et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus neque clamor, neque dolor erit ultra.* O tabernaculum beatum? O tutissimum refugium? O regio lucida, regio pacifica, quae nocturnos horrores, et nimbos ac procellas, ventos et tempestates ignoras: quae supra omnes montes, supra omnia elementa, supra omnes coelos collocata, neque iacula hostium times, neque tumultus bellorum exaudis: ubi praeliis triumphi, et gladiis palmae, et galeis, diademata, et gemitibus cantica succedunt. Ubi vita est sine morte, quies sine labore, securitas sine fastidio, sine metu, ubi nihil est quod displiceat, nihil deest quod delectet: unde exulat omne malum, quo confluit omne bonum. O ter et quater, et centies et millies beatos, qui in ea civitate ascripti sunt cives: qui inter magnos illos principes sedem habebunt, qui post brevissimum cursum huius periculosae navigationis ad portum illum tantae securitatis aliquando pervenient! Quid agimus, fratres mei? Quo currimus? Quid persequimur? Cur tantum bonum negligimus? qui minima lucra tam diligenter persequimur, cur tantos labores pro vilissimis rebus sucipimus, quibus bonum illud offertur, in quo est omne bonum? Evigilemus aliquando, excitemur, somnum discutiamus, et cum ad laborem nati simus sicut aves ad volandum, et quocumque nos vertamus, laborem fugere non possimus, faciamus (quaeso vos) pro Deo, pro vita aeterna, pro veris et magnis bonis, quae stulti homines pro mundo, pro vita brevissima, pro falsis et exiguis bonis facere non recusant. Ita nobis in coelo tabernaculum erigemus, quo malum non accedet neque flagellum propinquabit.

PARS SECUNDA.

Etsi prophetica promissio, quae malum et flagellum, a iustorum tabernaculis removit, ad saeculum futurum praecipue pertineat: tamen etiam tempore huius vitae suo modo completur. Nam et Dominus in Evangelio non solum vitam aeternam, sed etiam centuplum hoc tempore sectatoribus suis promisit: et Apostolus ad Timotheum scribens, pietatem affirmat *promissionem* habere *vitae, quae nunc est, et futurae*! Videamus igitur si placet, quo pacto etiam hoc tempore ad homines iustos malum non accedat, nec flagellum tabernaculis eorum appropinquet.

Atque imprimis malum, hoc est, peccatum, ad homines iustos et in Deo sperantes numquam accedere facile is videbit, qui vocis hebraeae vim et energiam perspectam habuerit. Vox enim hebraea, quam Latinus interpres vertit *accedet*, non simpliciter accedere; sed casu, temere, fortuito accedere, vel potius accidere significat, Iam vero ad hominem iustum etsi peccatum quandoque accedit; tamen non casu accedit, quoniam sine consilio et providentia Dei non accedit, qui hominem a se electum ac praedestinatum ad gloriam peccare numquam permittit, nisi possit et velit efficere, ut illud ipsum malum servo suo cooperetur in bonum. Itaque sinit aliquando Deus electos suos a serpente morderi; sed ipsum morsum in medicamentum vertit, quo vel superbia occulta detegitur, et comprimitur; vel futura prospicitur et cavetur: vel etiam alienis morbis remedium praeparatur. Hinc d. Gregorius Homilia vigesima prima in Evangelio: *Considerandum*, inquit, *nobis est, cur omnipotens Deus Petrum, quem cunctae Ecclesiae praeficere disposuerat ancilla vocem pertimescere, et seipsum negare permisit: quod nimirum magnae actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, ut is, qui futurus erat pastor Ecclesiae, in sua culpa disceret, qualiter aliorum misereri debuisset. Prius itaque cum ostendit sibi, et tunc praeposuit caeteris, ut ex suae infirmitate cognosceret, quam misericorditer aliorum infirmitatem toleraret.* Haec sanctus Gregorius, qui etiam in libro Dialogorum tertio, capite decimo quarto, ma-

gno divinae providentiae consilio saepe fieri docet, ut viri sancti atque perfecti parva quaedam vitia numquam perfecte superent,quamvis in eis superandis totis viribus summoque studio laborent: videlicet ut inde admoneantur, non se suis viribus magnos et potentes hostes devicisse, quando sibi relicti a parvis minimisque vincuntur. Cum igitur numquam electi in peccata cadere permittantur, quin eis ipse etiam casus cooperetur ad bonum, vere propheta nunc dicit, temere ac fortuito ad te malum non accedet.

Quod vero subiungit: *et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo* verissimam atque utilissimam doctrinam continet. Nam velit nolit mundus, sive id capiat, sive non capiat,soli sunt mali, qui vere in hoc saeculo flagellantur. Tunc enim homo proprie flagellatur, cum non solum affligitur corpus, sed etiam ad animam verbera penetrant: corpus enim non est homo, sed quasi domus et vehiculum hominis: tunc vero usque ad animum penetrare dicitur flagellum, cum est in causa, ut homo Deum offendat, ad haereticos transeat, furetur, irascatur blasphemet, seipsum vel alium occidat: id quod solis mundi amatoribus quotidie videmus accidere, quippe qui levissimis de causis ad minimas iacturas, continuo perturbantur.

Dicam hoc ipsum planius tunc homo flagellum sentit, et dolet, ac gemit, cum id affligitur ubi est anima. Si digitus praecidatur, non potes non dolere. Si vero capillus tondeatur, neque sentis, neque doles; propterea quod mortui sunt capilli, anima non est ibi. Iam igitur ubi est anima saeculi amatorum? In saeculo, in uxore, in filiis, in carne, in domo, in arca, in pecuniis. *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum*: et anima magis est ubi amat,quam ubi animat. Quid ergo mirum est,et mundi amator sentit,si gemit, si dolet, si blasphemat, si furit, si insanit,cum in temporalibus bonis flagellatur? Id enim ab eo violenter abstrahitur, cui tenacissime inhaerebat: membrum plane vivum ab eo praeciditur, in quo magna pars animi habitabat. Sancti vero homines, qui Altissimum posuerunt refugium suum, qui nihil amant, nisi in Deo et propter Deum, qui in coelesti tabernaculo animo, affectu, desiderio, cogitatione versantur, temporalia damna non percipiunt, quoniam *flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Sanctus Bernardus, ut in tertio libro vitae ipsius, capite sexto, legimus, cum ei nunciaretur a suis, ingens pondus argenti, quod integro monasterio aedificando sufficere potuisset, furto esse sublatum, adeo flagellum eius damni non sensit, ut nihil prorsus commotus placidissime responderet: *Benedictus Deus, qui nobis pepercit ab onere.* Presbyter quidam sanctus nomine Stephanus, ut de eo beatus Gregorius in quarto libro Dialogorum cap. 19. refert cum totam suam messem ab invido quodam in area combustam esse didicisset, eique discipuli eius dicerent, Vae, vae Pater Stephane, quid contigit tibi? mox respondit, Vae,vae quid contigit illi, qui hoc fecit? mihi enim nihil mali contigit. Ita nimirum vir iste sapiens etsanctus verissime iudicabat,illum potius flagellari,qui iniuriam facit, quam qui patitur, Quid ipse s. Gregorius praefatione suorum Moralium ad Leandrum scribens tantopere deploraret, quod se a monasterio ad palatium,et a cella monastica ad sedem pontificiam raptum et abstractum esse cerneret: flagellum ne, an beneficium putasset, si eum Deus iterum a palatio ad monasterium revocare voluisset? Nam quid ego de illis dicam, qui mundum exilium,et carnem carcerem esse ducebant,et cum propheta magnis vocibus clamabant; *Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est* et cum Apostolo; *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* et, *Quis me liberabit de corpore mortis huius*? Nam ii tandem mortis flagellum magni faciebant? Minime vero. Et quamobrem? Quoniam ut flagellum volitare videbant, mox animo, et cogitatione in caeleste tabernaculum confugiebant, quo malum non accedit neque flagellum appropinquat.

Aspicite atque intuemini sanctos Martyres. Veniebant olim cruenti carnifices cum fustibus et flagellis, non tam corpora, quam animas flagellare cupientes: nam quomodo latrones in silvis gladius ostendant, nec tamen dicunt, da iugulum, sed da pecunias: ita carnifices olim flagellum intentabant, sed interim thesaurum fidei postulabant, martyribusque dicebant, vel Christum abnegate, vel acerbissima morte peribitis. Quid tunc martyres? Ita faciebant, quod olim patiarcha Ioseph, cum ab impudica foemina de stupro interpellatus, relicto pallio aufugit. Ita et ipsi cum thesauro fidei in caeleste tabernaculum animo confugiebant,atque inde tamquam ex edito loco, quid fieret corpori suo, saepe cum ingenti laetitia prospectabant: et cum viderent corpus a tortoribus caedi, comburi, non aliter affecti erant, quam si ex alta turri domum suam incendi aut everti conspicerent ab iis, qui solum propterea id facerent,ut se vivos comprehenderent vel occiderent. Quocirca non raro tortores suos ipsi qui torquebantur lepide irridebant, cum eos frustra laborare perspicerent. Nonne beatus Laurentius extensus in craticula, et semiustum latus tyranno dabat, cum ei diceret; *Assatum est, iam versa et manduca*? Quid magnus ille Marcus Arethusius? Nonne, ut Gregorius Theologus oratione prima in Iulianum scribit, cum membris omnibus confractis melleque perunctis, et in sporta suspensus partim a vespis et apibus comederetur, partim ab ardentissimo sole desuper coquente torreretur,persecutores suos festive irridens dicebat, placere sibi omen illud, quod ipse in sublimi existens eos humiles humique iacentes videret? Itaque recte beatus Bernardus sermone sexagesimo primo in Canticum. *Stat*, inquit, *Martyr tripudians et triumphans, toto licet lacero corpore, et rimante latera ferro, non modo fortiter, sed et alacriter sacrum e carne sua circumspicit ebullire cruorem.* Ubi ergo tunc anima Martyris? Nempe in tuto, nempe in petra. Si enim in suis esset visceribus, scrutans ea ferrum profecto sentiret, dolorem non ferret, succumberet et negaret. Quae cum ita habeant, si volumus nos quoque non sentire iacturas, non diligamus res perituras: sed in eo cor nostrum et amorem totum collocemus, qui solus perire non potest: et tunc ardeat licet mundus totus, diripiantur urbes, concutiantur provin-

ciae, mutentur regna, transferantur imperia, coelum cum terra denique misceatur, nos tamen ne capillum quidem unum amittemus: quoniam altissimum posuimus domicilium nostrum, quo malum non accedit neque flagellum appropinquat.

Sed parum esset, auditores si nihil detrimenti sancti homines caperent ex flagellis: nos vero dicimus magnam praeterea cum utilitatem, tum voluptatem flagellum adferre secum, si de manu Domini recipiatur. Id quod vel ex ipso nomine flagelli discere poterimus. Quid enim est flagellum? Instrumentum, quo equi ad cursum incitantur, quod in itinere quidem utile ac necessarium est, sed cursu peracto in aliquem angulum abiicitur. Nos omnes, auditores, ad patriam caelestem properamus: iter est longum, tempus est breve, equus est piger: quis igitur negare audeat, flagellum esse necessarium? *Multiplicatae sunt infirmitates eorum*, ait Propheta, *postea acceleraverunt.* Et sanctus Gregorius: *Mala, quae hic nos premunt, ad Deum ire compellunt.* Quid enim mundus, dum nos penuria, peste, bello, aliisque miseriis et calamitatibus flagellat, nonne aperte clamare videtur, Noli hic haerere, quid hic agis? Noli me diligere, dilige quod debes? Quomodo si spinae ab aliquo pro rosis forte carperentur, et illae non loquendo, sed pungendo dicerent, Cur tangis? deciperis, spinae sumus, non rosae. Itaque utilis est in hoc itinere aliqua tribulatio: sed cum ad patriam et domum nostram pervenerimus, tunc demum flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Sed dicet aliquis, Ego quidem flagellum non recuso, paratus sum interdum, vel aegrotationem vel penuriam aliquam pati, cum Deo id bene placuerit: at illud mihi displicet, quod homines improbi sine ulla causa mihi mea surripiunt: volo meipsum ieiuniis et vigiliis aliquando flagellare; sed quod unus nequam iniuriam mihi faciat, id vero aequo animo ferre non possum. Dic mihi, oro te, si forte esset in itinere, et festinatio tibi esset necessaria, et equum tuum incitare non posses, an tibi non placeret, si quis a tergo equum tuum flagello verberaret? Ita igitur videt Deus te desiderium bonum habere, sed non pares vires: et quantum non bene scis, ut oportet equum tuum flagellare, et nimis tenere eum diligis, mittit Deus aliquem, qui te iuvet.

Sed accipite nunc aliam longe maiorem flagelli utilitatem. Similis est afflictio, quam hic patimur, palmitibus vitium, qui etiam flagella dici solent. Quid deformius, quid debilius, quid tortuosius vite? Et tamen quid parit vitis? Si videret aliquis vites in hieme, et ea tum usum atque utilitatem ignoraret, nonne quasvis myricas vineis anteponeret? Ad eumdem modum, auditores, flagellum afflictionis flagellum est vitis, deforme atque asperum esse videtur, sed vinum gloriae et beatitudinis parit: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum coelorum.* Intelligunt hanc sapientiam rustici nostri, qui dolent cum feriari iubentur, gaudent cum multum in agris laborare possunt: quoniam labor frumentum, quies inopiam illis producit. Intellexerunt hoc martyres sancti multo melius, quorum unus beatissimus Ignatius ad bestias damnatus, ad Romanos ex Asia scribit: *Utinam fruar bestiis, quae mihi paratae sunt, et si illae noluerint, ego ipsis vim ingeram, ego urgebo: ignoscite mihi, ego scio quid mihi expediat.* Alius vero illustrissimus Cyprianus (ut Pontius in eius passione refert) viginti aureos tortori suo numerari voluit, ut se ab eo non supplicium sed beneficium accipere testaretur. Intelligebant isti quam pretiosum vinum afflictionis flagella producerent: et cur, quaeso, existimatis mensuram tribulationum tam bonam, tam confertam, tam coagitatam, tam supereffluentem dedisse Dominum in sinum Matris, apostolorum, martyrum aliorumque amicorum suorum, nisi quoniam fructum atque utilitatem earum probe intelligebat. Si quis in carcere propter contractum aes alienum misere vitam ageret, neque egressurum se inde speraret, nisi cum esset educendus ad crucem: interim vero aliquis amicorum marsupium plenum auro atque argento per fenestras in carcerem iniiceret, et casu fieret, ut marsupium cadens caput eius miseri leviter perculeret, ille certe initio cum caput feriri sentiret, et nondum sciret quid esset, non posset non dolere, fortasse etiam diceret, Vae mihi hominum miserrimo, hoc sane deerat, ut etiam in carcere lapidarer? Sed ubi ad marsupium conversus, videret, sumeret, aperiret, aurum esse cognosceret, quo de carcere liberari, possessiones emere, dives evadere, et reliquum vitae beate feliciterque traducere posset, o qua laetitia exultaret! O quas gratias illi haberet, a quo caput suum pulsatum ante conquerebatur! Ita nobis accidit, auditores, sumus in carcere corporis huius, multum contraximus debitorum mittit nobis Deus genus aliquod afflictionis, quod initio quidem dolorem et molestiam aliquam parit: sed si prudenter, diligenter, si rectis oculis afflictionem consideremus, videbimus, eam aequo animo toleratam marsupium esse pecuniarum, quibus et pro debitis peccatorum Deo satisfacimus et vitam beatam ac sempiternam comparabimus.

Grammatici docent, quod nunc flagellum appellamus, olim flabellum esse nominatum; sed pace ipsorum contra potius, quod olim flagellum dicebatur, nunc flabellum dici debet. Siquidem olim ante Christi in terras adventum, cum nondum sciretur tribulationis pretium, tunc vere tribulatio affligebat, atque urebat, et flagellum a flagrando nominari conveniebat. At posteaquam liberator noster flagellum in manu suscepit, continuo illud in flabellum commutavit, et dulces atque expetendas tribulationes fecit. Primum enim flabellum refrigerat: id et afflictio facit. Est aliquis forte adolescens, fervet in eo sanguis, ardor libidinis eum quietum esse, et boni aliquid agere, vel cogitare non patitur: Sumit Deus flabellum aegritudinis, facit illi ventum, protinus refrigeratur. Nam viribus deficientibus deficiunt simul mala desideria. Deinde, flabellum muscas repellit: id et afflictio facit. Est aliquis dives, nobilis, potens, multae muscae, multi gnathones, multi adulatores ad eum accurrunt non quidem propter ipsum, sed propter mel divitiarum atque honorum, quo delibutus videtur. Sumit Deus flabellum tribulationis, facit illi ventum,

redigit eum parumper ad inopiam, subito muscae diffugiunt. Magnum sane beneficium, magna utilitas huius flabelli. Praestat enim multo amicos non habere, quam adulatores habere qui suis mendaciis, suis assentationibus, suis blandis sermonibus vitia amicorum alunt, et corpora atque animas eorum perdunt, et cum unum miserum effecerunt, tunc eo relicto ad alios pergunt: et more eorum gallorum, qui in verticibus turrium ventos designant, semper ad eam partem canunt, unde aura prosperitatis spirare videtur. Flabellum postremo id proprium habet, ut mirifice recreet, reficiat, consoletur: id et tribulatio de manu Dei suscepta verissime facit, siquidem spem vivam, certamque fiduciam gignit beatitudinis. *Tribulatio*, inquit beatus Paulus, *patientiam operatur*, *patientia vero probationem*, *probatio vero spem:* ea vero spes, ea fiducia nullis verbis explicari potest, quale gaudium, quam verum, quam magnum, quam solidum in corde patientis generet. Cum sanctus Bernardus aliquando in provinciam Flandriae venisset, ubique retibus verbi Dei multos homines caperet, cepit inter alios virum quemdam magnum, nobilem, divitem, delitiis deditum, nomine Arnulphum, eumque Monachum Cisterciensem, id est, sui ordinis fecit. Porro eum Deus flabello tribulationis tamquam ab aestu saeculi venientem refrigerare volens, gravissima aegritudine acerbissimisque doloribus longo tempore vexavit. Ille vero cum maxime torqueretur, creberrime repetebat: Vera sunt Domine, quae dixisti: Vera sunt Domine, quae dixisti. Cumque fratres, qui aderant, dicerent inter se, vim doloris eum ad insaniam redegisse: Non est ita, respondebat, non insanio, sed vera esse dico atque experior, quae Dominus locutus est. Ipse siquidem centuplum in hac vita promisit, iis qui temporalia bona dimisissent, ego vero centuplum istud nunc testor, ac fateor me recipere. Siquidem in his magnis ac pene intolerandis doloribus tanta laetitia, tantaque voluptate perfundor ex quadam certa et viva spe felicitatis, quam Dominus mihi brevi se donaturum certo promisit, ut millies malim hos dolores perpeti, quam mihi temporalia mea bona, etiam centuplicata restituit. Vere igitur, auditores optimi; vere sanctus Propheta clamat: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Merito sanctus Iacobus monet: *Omne gaudium existimate, fratres mei*, *cum in tentationes varias incideritis.* Iure Apostoli omnes *ibant gaudentes a conspectu concilii*, quando *digni habiti* fuerant *pro nomine Iesu contumeliam pati.* Et si flabellum sunt in hac vita tribulationes propter Deum aequo animo toleratae, quando nondum re, sed solum spe beati sumus, quid erit in futura? Tunc vere flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, tunc vere mutabitur penitus in flabellum tunc vere dicere poterimus, *Transivimus per ignem, et aquam, et eduxisti nos in refrigerium et Laetati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; annis, quibus vidimus mala*; et *bonum mihi quod humiliasti me.* Tunc vere dicemus, Benedictum sit flagellum, benedicta sint jejunia, benedictae contumeliae, benedictae injuriae, benedictae persecutiones, et super omnia benedictus Deus, qui eas permisit vel etiam misit, et nunc in dulcedinem et delicias vertit, cui est honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO IX.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU UNDECIMO ET DUODECIMO

Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.
In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

SYNOPSIS

Quandoquidem hoc eodem versiculo usus sit Diabolus in tentando Christo, quatuor propterea manifestantur peccata, quae ille in allegando hoc sacrae Scripturae loco commisit. Primum est quod illum ad Christum retulerit, qui numquam habuit Angelos custodes, bene autem administros. Secundum, quod ad malum finem eum adhibuerit. Tertium, quod nuda et simplicia verba adduxerit, quae tamen metaphorica sunt. Quartum, quod mutilam et truncam sententiam attulerit. Deinde ipse versus de verbo ad verbum explicatur; atque in primis quonam vocabulum Quoniam, *referatur ostenditur ejusque causa assignatur. Quanta cura Deus hominem custoditum velit, ex voce* Angelis *colligitur. Quare plurali numero* Angelis suis, *potius quam singulari utatur Psaltes, duplex habetur ratio, tum quia non modo a proprio Angelo, qui cuique attributus, homo custoditur, sed etiam ab aliis, qui praesunt regno et provinciae unicuique: tum etiam quod episcopi sacerdotes et concionatores Angeli dicantur. Additur autem* suis, *ut intelligamus, Deum nos suis, hoc est, bonis Angelis commendasse, non malis, quales sunt daemones; ubi probatur, haereticos quoque esse angelos malos. Causae referuntur, cur angeli libenter nostri curam suscipiant. Docetur deinde, quid et quaenam sit via, in qua nos custodiendos esse Deus mandavit, quod duplici modo exponitur, et quod in hac vita, quae via est, non sit subsistendum, rationibus demonstratur.*

Altera pars docet, quomodo nos angeli custodiant ne offendamus ad lapides, qui sunt scandala, et occasiones peccandi. Praeterea duo praecipua beneficia angelorum explicantur, instructio scilicet et defensio. Docent autem nos primo surgere de peccato, ubi pulchra figura Petri in carcere inter duos milites secure dormientis peccatoribus applicatur. Secundo docent vitare prava consortia, quod exemplo Loth ex Sodoma educti comprobatur. Tertio, fortiter in via Domini pergere, quod Elias in via roboratus confirmat. Quarto, fugare daemones, quod exemplo Tobiae junioris ostenditur. Tandem docent nos vincere et triumphare quod in historia Gedeonis contra Madianitas pugnaturi clarum est. Deinde manifestatur, a quibus nos angeli defendant, scilicet a daemonibus ab hominibus malis, a feris, ab inanimis rebus, imo et ab ipsa ira Dei, quae singula suis exemplis vera esse comprobantur. Tandem novum adducitur Angelorum beneficium, nimirum quod nos functos vita ad caelum deferant: ac proinde merito illos esse audiendos et honorandos convincitur.

Etsi plurimi sint, optimi auditores, qui terram magno labore, vel per se vel per alios fodiunt, ut novos auri atque argenti, vel pecuniarum gemmarumque pretiosarum thesauros aliquando reperiant: tamen non pauci nihil unquam aliud, quam ossa mortuorum, vel cineres et carbones inveniunt. Idem omnino sacrarum litterarum studiosis nostro potissimum tempore usu venire videmus. Etenim multi divinas scripturas diligenter evolvunt, et dies ac noctes in lege Domini meditantur; sed non omnes ad ipsum verae intelligentiae, divinaeque sapientiae thesaurum perveniunt. Imo vero quid haeretici omnes, quos in scripturis legendis, vertendis perdiscendis, memoriae commendandis assidue versari negare non possumus: quid, inquam, tot suis laboribus et sudoribus tandem reperiunt, nisi cadavera mortuorum? nisi cineres? nisi carbones? sensus quosdam nisi videlicet nigros, tartareos, veritati pietatique contrarios: atque imprimis ossa et cineres quondam extinctorum, sepultorumque errorum. Sed nemini mirum id videri debet; *Non enim est discipulus super magistrum,* sed *sufficit discipulo si sit sicut magister ejus.* Quis enim magister, ac doctor Haereticorum est, nisi ille, quem sacrae litterae nunc spiritum erroris, nunc spiritum mendacem, nunc spiritum vertiginis appellant? Is vero tunc omnibus haereticis ad scripturas depra-

vandas,et in alienos ac monstruosos sensus detorquendas aditum patefecit, cum adversus Christum, hoc est, adversus ipsam Dei sapientiam et veritatem, illis Psalmi versiculis pugnare ausus est,quos hodierna die, Domino iuvante, explicaturi sumus. Etenim cum spiritus ille mendax frustra Domino suasisset, ut de lapidibus panes efficeret, mox eum ad verticem divini templi perduxit, atque ait; *Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim*; *Quoniam Angelis suis mandavit de te, in manibus tollent te ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Nos igitur more prudentium agricolarum, qui non prius bonas atque utiles herbas in agris ferunt, quam eos a malis, noxiisque purgaverint: Primum Satanae sententiam breviter refellemus: deinde veram atque a sanctis patribus acceptam hujus loci intelligentiam adferemus.

Quatuor sunt praecipua peccata, quae daemon in hujus testimonii allegatione commisit; primum longe aberravit a scopo: SiquidemPsalmus hic nonagesimus non ad Christum refertur,sed hominem justum inter pericula constitutum multis rationibus consolatur. Et cum aliae psalmi partes, tum praecipue ista,quae Angelorum custodiam homini justo promittit,ad Christum nullo modo pertinere potest. Nam cum tria quaedam in una atque eadem Christi persona reperiantur, *Deus anima, caro*: Deus nulla eget, neque eguit unquam angelorum custodia, cum ipse sit,qui *portat omnia verbo virtutis suae*, et homines omnes angelosque custodit. Anima etiam nullis angelorum praesidiis unquam opus habuit, propterea quod semper beata, semper felix, semper in patria fuit. Custodiae vero atque praesidia angelorum solis iis necessaria, qui de mundi hujus exilio ad illam coelestem et beatam patriam inter insidias,atque arma inimicorum pergunt.Sola Domini caro brevi illo tempore, quo mortalis et passibilis erat, custode ac protectore aliquo indigebat; sed eum tamen angelum esse, neque decebat, neque necesse erat, cum beatam et felicem illam carnem tamquam proprium templum ac domicilium Deus inhabitaret, qui eam per se regebat, defendebat, tuebatur, conservabat. Itaque angeli quidem (ut evangelium docet) Christo famulabantur interdum et serviebant;sed eum minime protegebant vel custodiebant.

Deinde in eo diabolus peccavit, quod scripturae testimonio, re videlicet optima, sanctissima, ad finem pessimum abuti voluit, ut Christum ad peccandum provocaret: quomodo si medicus peritus, sed improbus,potenti aliqua medicina ad aegrotum occidendum uteretur. Sed bene habet, quod sicut Deus mala vertit in bona, ita daemon bona vertit in mala, et bonis utitur male.

Tertium diaboli peccatum est,quod nuda et simplicia scripturae verba pro se adduxit,et verba illa: *In manibus portabunt te,ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*, quae figurata et metaphorica sunt, ita simpliciter et proprie intelligi voluit, ac si propheta dixisset, posse nos clausis oculis tuto ac libere iter facere, et neque saxa, neque praecipitia metuere, et idem esse omnino sive per gradus paulatim ad portam descendamus, sive per fenestram uno saltu ad terram veniamus; propterea quod angelis a Deo imperatum sit, ut nos ubique diligenter custodiant, et etiamsi velimus numquam impingere neque cadere nos patiantur.Atqui levem et puerilem hanc intelligentiam,quam daemon non tam habebat, quam habere se simulabat,sapienter Dominus confutavit, cum ait; *Scriptum est* ; *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Tamquam si diceret, Deus quidem angelis suis mandavit, ut homines justos ubique custodiant;sed non propterea debet aliquis Deum tentare, neque miraculum expetere, ubi nulla necessitas miraculorum est: alioqui si sponte aliquis seipsum de monte praecipitet, angeli non custodient, quo minus ille vel collum vel tibias frangat.

Postremum quod in hac daemonis allegatione sancti patres reprehendunt, illud est, quod mutilam et truncatam sententiam attulit; Nam cum dixisset: *Scriptum est*: *Quia angelis suis mandavit de te*: non addidit, quod sequitur, *ut custodiant te in omnibus viis tuis*, sed mox ad illud transit: *In manibus tollent te*. At cur mediam illam sententiam praetermisit? Quoniam contra eum aperte faciebat: Psalmus enim perspicue dicit,nos in viis non in praecipitiis custodiendos. Quod si praecipitia quoque aliquo modo viae dicendae sunt, certe diaboli viae sunt, non Christi, nec sanctorum. *Et* cur etiam verba sequentia: *Super aspidem et basiliscum ambulabis,et conculcabis leonem et draconem*, daemon silentio praeteriit,nisi quoniam in iis suas insidias aperiri videbat? Itaque recte Gregorius Theologus oratione in sanctum lavacrum: *O sophista malitiae*, inquit,*cur sequentia supprimis*? *Recte enim id novi, tametsi tu sileas, quoniam super te aspidem et basiliscum ascendam, et super serpentes et scorpiones Trinitate circumseptus ambulabo*.

Habemus igitur ineptam atque absurdam esse diaboli expositionem, et cum ipse magister et doctor sit haereticorum, vos ipsi cogitare, quid ab eis nos possimus, nisi corruptelas,nisi depravationes,nisi mendacia expectare? Sed nos beatum Hieronymum potius audiamus, qui in extremo Dialogo adversus Luciferianos monet,non esse unquam haereticis credendum,quamvis de scripturis multa garrire videantur,cum etiam diabolum sciamus de scripturis aliquando esse locutum:sed in ea ecclesia permanendum,quae ab apostolis fundata usque ad diem hanc durat, et quae non solum verba,sed etiam verum et legitimum sensum scripturarum tenet.

Sed iam ad ipsorum versiculorum expositionem veniamus, et singula verba seorsim et per se consideremus. Atque imprimis vox illa, *Quoniam*,non praecedentium,sed sequentium verborum rationem reddit. Quid est quod praecessit? *Non accedit ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*. Quid est quod sequitur? *In manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*. Iam igitur media haec sententia, *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. non est cum praecedentibus ita connectenda: *non accedet ad te malum et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*: *Quoniam angelis suis mandavit de*

te,ut custodiant te in omnibus viis tuis: sed cum sequentibus hoc modo, *Quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Ideo *in manibus portabunt te ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* Nam sententia illa praecedens jam sua ratione confirmata erat. Si enim quis petat, cur ad hominem justum malum non accedet, et flagellum ejus tabernaculo non propinquabit? Respondebit Propheta, Quoniam Altissimum posuit refugium suum. Deinde neque tabernaculum coeleste, quod sua altitudine munitissimum est, custodia angelorum eget, neque congruentem rationem propheta redderet, si diceret, Flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo, quoniam angeli te custodient in via. Quare sequentium, non praecedentium verborum, hic ratio redditur, et simul novum atque insigne Dei beneficium commemoratur, quod tamen cum praecedentibus rectissime aptissimeque conjungitur. Poterat enim homo justus, cui superiore versiculo dictum erat: *Non accedet ad te malum, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, jure ac merito dicere, bene habet quod in coelesti tabernaculo tutissimus ero, quandoquidem neque eo accedere malum, neque flagellum propinquare potest: at si dum adhuc versor in itinere, me forte latrones intercipiant, vel in foveam aliquam incidam, aut certe aberrem a via, quid mihi tabernaculum proderit? Respondet propheta, nihil est omnino quod metuas nam qui tibi tabernaculum paravit in patria, idem angelis suis mandavit, ut te custodiant ac tueantur in via. Atque haec de illa voce, *quoniam*.

Sequitur, *angelis*. Quod unum verbum rem magnam et pretiosam, praestantem, et sane singularem esse hominem nos perspicue docet. Res enim magnae et pretiosae multis claustris et clavibus custodiri solent: at quot claustris, quot clavibus, quam diligenter, quam sollicite Deus hominem custodiri voluerit, quae unquam oratio explicabit? Primum Deus ipse semper vigilat, ut nos custodiat nec unquam oculos providentiae suae a nobis removet: *Non dormitabit, neque dormiet*, *qui custodit Israel. Quid faciam tibi*, inquit sanctus Iob, *o custos hominum*? Deinde, lege naturae, lege divina, lege humana tamquam triplici muro, vel quasi moenibus, fossa et vallo nos cinxit: tamen ne forte moenia transiliremus funibus innumerabilium beneficiorum nos arctissime sibi devinxit atque obligavit: et quoniam periculum erat, ne funes quoque aliquando frangeremus, *unicuique mandavit* Deus *de proximo suo*: nimirum ut unusquisque omnes quoad posset custodiret, et ipse vicissim ab omnibus custodiretur. Quia vero facile fieri poterat, ut homo hominem contemneret vel deciperet, vel etiam inter se homines latronum more convenirent, et unus alium ad malum adjuvaret addidit postremo firmissimum tutissimumque praesidium sanctorum angelorum, qui neque muneribus corrumpuntur, quoniam optimi sunt: neque fraudibus decipiuntur, quoniam sapientissimi sunt neque vi coguntur, quoniam fortissimi sunt: neque celeritate vincuntur, quoniam spiritus sunt: neque numero superantur, quoniam innumerabiles sunt.

Angelis, inquit, *suis mandavit de te.* Neque vero solum hoc loco, sed passim divinae scripturae nos docent, unicuique nostrum esse proprium angelum tamquam praesidem et paedagogum et nutritium assignatum. Ac ut alia praetermittam, nonne Dominus ait in Evangelio: *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est.* Nolite despicere, inquit Dominus, istos pauperculos, quos saepe videtis corpore squalido, vestibus laceris, summa humilitate divitibus supplicare. Nam Deus illos non despicit, et quamquam certis de causis inopia premi atque affligi nunc eos permittat, tamen tanti eos facit, ut singulis eorum ex magis illis principibus, qui in aula coelesti degunt custodes et magistros assignaverit. In actibus etiam apostolicis, cum sanctus Petrus de carcere divinitus liberatus, ad domum quorumdam Christianorum venisset, et illi non crederent esse Petrum, dixerunt; *Angelus ejus est.* Adeo semper in animis piorum haec veritas impressa fuit, Itaque merito sanctus Hieronymus superiorem evangelii locum exponens, ait: *Magna dignitas animarum, ut unaquaeque ab ortu nativitatis in sui custodiam angelum delegatum habeat.*

Sed si unusquisque nostrum unum dumtaxat Angelum custodem habet, cur Psalmus dicit; *Angelis suis*, et non potius Angelo suo mandavit de te? Duae sunt hujus rei praecipuae rationes. Prima, quoniam etsi homines singuli angelos singulos tamquam suos et proprios custodes habent; tamen praeter eos habent etiam multos alios, cum caeteris hominibus communes. Nec enim solum hominum singulorum, sed etiam civitatum, provinciarum et regnorum sunt angeli custodes. Nam et apud Danielem unus angelus Iudaeorum, alius Graecorum, alius Persarum princeps appellatur. Et sanctus Basilius libro tertio in Eunomium constanter affirmat, tantum praestare angelos, qui regnis et provinciis praesunt, iis qui praesunt hominibus singulis quantum regna et provinciae singulis hominibus praestant.

Altera ratio est, quoniam non solum coelestes illi, ac prope divini spiritus Angeli in sanctis litteris nominantur; sed etiam episcopi, et sacerdotes, concionatores. Nam et Ioannes in Apocalypsi septem episcopos Ecclesiarum Asiae, septem Angelos nominavit. Et Malachias de sacerdotibus dicit: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* Et de Ioanne Baptista primo ac summo Christi praecone Dominus per Malachiam ait: *Ecce ego mitto angelum meum, qui praeparabit viam ante faciem meam.* Istis vero hominibus, Deus mandavit, ut te verbo et exemplo custodiant, ut semper vigilent, tamquam rationem pro anima tua reddituri, ut viam bonam tibi ostendant, ut in ea te comitentur, ut omnia impedimenta, quoad poterunt, auferant, ut te salvum atque incolumem ad caeleste tabernaculum perducant. Cum igitur tot angelos, vel potius tot genera angelorum custodes et praesides habeamus, nonne merito nunc propheta dicit; *Angelis suis mandavit de te.*

Sed cur addidit *Suis*? An satis non erat *Angelis* dicere ? Non sane, auditores, non satis erat. Habet enim et diabolus angelos suos, quibus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis; nimirum, ut si sceleratus et improbus fueris, non facile convertaris: si vero pius et probus, etiam pervertaris. Et sicut Deus praeter spiritus illos coelestes, etiam episcopos, sacerdotes, concionatores, custodes animarum esse voluit: ita quoque et Satan praeter spiritus illos Tartareos, utitur etiam lenonum et meretricum, atque imprimis Lutheranorum et Calvinistarum opera in hominibus custodiendis, ne a via haeresum et flagitiorum aliquando discedant. Quare cum angelos tam bonos. quam malos habeamus, et utrique nos in viis suis custodire satagant, ne putaremus omnibus id a Deo esse mandatum, Psalmus aperte dicit: *Angelis suis mandavit de te*, hoc est, imperavit Deus angelis sanctis, ut te iuvent: non imperavit angelis malis, ut tibi noceant. Neque probabile est ullo modo, neque scripturis, aut rationi consentaneum, quod Origenes et Cassianus ex libro Pastoris docuerunt, unicuique angelos duos a Deo esse attributos: unum bonum ad custodiam, alterum malum ad exercitium: Deus enim nemini mandavit impie agere, neque homini, neque daemoni, et nec per se, nec per alium homines tentat, sed *intentator malorum est*, ut ait Apostolus Iacobus: quin potius conqueritur ipse per Ieremiam de falsis prophetis, de malis angelis, de novis haereticis; *Nolite*, inquit, *audire verba prophetarum, qui prophetant vobis et decipiunt eos: visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini: dicunt his, qui blasphemant me, locutus est Dominus: Pax erit vobis. Et omni. qui ambulat in pravitate cordis sui dixerunt; Non veniet super vos malum. Non mittebam Prophetas, et ipsi currebant: non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant. Si stetissent in consilio meo, et nota fecissent verba mea populo meo avertissem utique eos a via sua mala et a cogitationibus suis pessimis.* O utinam tot prophetae mendaces, qui miseris nostris temporibus visionem cordis sui loquuntur, et tantum numerum animarum tam misere perdunt, haec verba serio apud se quandoque meditarentur. Quinam enim sunt, qui templa et altaria spoliantibus, qui Deum et sanctos blasphemantibus, qui cum sacris virginibus incesta matrimonia contrahentibus, qui omnia iura divina et humana violantibus, qui more latronum et piratarum ubique grassantibus, qui denique ab Ecclesiae gremio, a Christi corpore, ab ovili Dominico se separantibus dicent: *Pax erit vobis; non veniet super vos malum*, nonne novi haeretici, Lutherani, Zuingliani, Calvinistae? Quis enim eos misit? Unde, quando, quomodo venerunt? per quam portam intraverunt? Unde spiritum istum seditiosum, turbulentum, sanguinarium, voluptarium hauserunt? In Evangelio Christi? an potius in Alcarano Mahomenti vitam istam simul epicuream et piraticam didicerunt? quae virginitatem odit, quae continentiam execratur, quae ieiunia ferre non potest, quae omnibus libidinibus habenas laxat, quae terras et maria nefariis armis, nec tam bellis, quam latrociniis infestat? Visionem igitur cordis sui loquuntur, et non de ore Domini, non missi currunt, et non iussi praedicant: At si stetissent in consilio Domini, in consilio iustorum et congregatione, si ab Ecclesia matre, quae eos peperit et educavit, impii et ingrati non recessissent, avertisset utrique Dominus eos a via sua mala: si in aliquo videlicet errore fuisset, si quid minus recte sensissent, eos Deus in Ecclesia permanentes, sine dubio illustrasset, atque ab erroribus revocasset, neque tam misere perire sivisset. Nunc vero proficient semper impetus errantes, et in errorem mittentes, et de nocte ad noctem, de caecitate ad caecitatem, de tenebris ad tenebras progredientur, donec tandem ad exteriores tenebras gehenna perveniant.

Sequitur; *Mandavit de te.* Multis de causis angeli sancti libenter nos protegunt ac tuentur. Primum ut Christo regi suo et nostro gratificentur. Nec enim ignorant, nihil gratius Christo fieri posse, quam ut diligenter animae custodiantur, quas proprio sanguine ipse redemit. Deinde ut ruinae caelestis Ierusalem instaurentur, et supernorum civium gaudia quotidie cumulentur et crescant. Tum, ut sanctae atque ardentissimae illi charitati satisfaciant, qua nobis ut imaginibus Dei vivis ac veris, afficiuntur. Tunc etiam propter odium illud perfectum ac sanctum, quo daemones hostes atrocissimos humani generis prosequuntur. Sed maxima potissimaque ratio est, quantum Deus ita mandavit. Nam qui Deum infinito quodam amore diligunt, et ei perpetuo sancta voluntate et charitate cohaerent, nihil dulcius, nihil suavius, nihil iucundius habent, quam divinis obsequi et obedire mandatis. Itaque merito sanctus propheta caeteris praetermissis hanc unam causam et rationem expressit: *Quoniam*, inquit, *Angelis suis mandavit de te.*

At quid illud est, quod mandavit? *Ut custodiant te in omnibus viis tuis. Via*, si propriam eius significationem inspiciamus, spatium illud terrae significat, quod est tamquam regula quaedam ambulationis. Vult aliquis de uno loco ad alium proficisci, si nullam videat semitam, nulla hominum vestigia, sed omnia aeque herbis et graminibus, vel aquis aut nivibus cooperta, fieri non potest, quin saepius vagetur et erret: idque non alia de causa, quam quod certam regulam non habeat, quam in ambulando sequatur. At si inter medios campos quasi longissimam quamdam lineam aspiciat calcatam, tritam, nullis herbis coopertam. nullis virgultis interclusam, vestigiis euntium et redeuntium plenam, tum et in eam ingressus, eam tamquam regulam quamdam in ambulando intueatur, plane errare non potest. Hinc igitur factum est, ut vocabulum *viae*, ad omnes leges et regulas significandas derivatum sit, quas ne in agendo atque operando erremus, intuemur et sequimur: atque hinc vias artium, vias disciplinarum, vias morum etiam vulgo, et usitate nominamus. Aggreditur opus aliquod artifex imperitus, videt eum alius in ea arte peritior, et Heus tu, inquit, non recte pergis, non bene ambulas, non invenies exitum. Quod est idem ac si aperte diceret. Non bene servas regulam artis, non est ad istum modum se-

cundum artem faciendum. Pari ratione inter Philosophos illi viam Platonis, isti Aristotelis, illi Zenonis, isti Epicuri sequi se, ac tenere affirmant, propterea quod secundum illius vel istius praecepta et instituta philosophentur. Denique in vita et moribus, qui legem Dei, legem iustitiae, legem temperantiae, legem charitatis perpetuo loquitur, et secundum eam vivere studet, is viam bonam et rectam ambulare dicitur: qui vero legibus mundi et carnis obtemperat, legibus ambitionis, legibus avaritiae, legibus gulae et ventris et libidinum, eum viam malam et distortam et periculosam accepisse omnes clamant.

Iam vero nemo est,qui multa et varia legum genera observare, hoc est, multa simul itinera conficere non teneatur. Est aliquis paterfamilias, habet superiores, habet inferiores, habet aequales, cum multis agere, vivere, ambulare debet: ut recte ambulet, hoc est, versetur et vivat cum uxore,servare debet legem matrimonii: ut cum liberis, legem patris; ut cum servis, legem Domini, ut cum episcopo, cum pastore, cum rege, cum magistratu, cum Deo, leges ecclesiae, leges regni, leges civitatis, leges Evangelii; et si artem aliquam exercet, simul etiam legem eius artis. Quoniam igitur multas vias omnes ambulamus,et in omnibus istis viis multa pericula, multi lapides, multa praecipitia multi latrones, multae peccandi occasiones inveniuntur. propterea nunc Propheta dicit; *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*, nimirum, ut quocumque eas, quicquid agas, quicquid cogites, quicquid aggrediaris, quicquid loquaris, semper te angelus comitetur, ne forte a recta via et regula unquam recedas.

Possumus tamen in aliter hunc locum exponere. Siquidem, ut magnus Basilius oratione in primum Psalmum, eleganter docet, via in scripturis praesens hac vita nominatur, propterea quod semper festinet, ad finem. Ut enim ii, qui curru vel navibus vehuntur, etiam dum sedent et dormiunt iter conficiunt: sic et nos omnes quamquam in aliis rebus occupati vitae nostrae cursum non sentimus, et saepe quiescere, otiari, ludere nobis videmur, semper tamen vita consumitur, et nos ad mortem maximis itineribus properamus. Deinde viator omnia celerrime praeterit, ac post tergum suum relinquit. Occurrunt pulchra palatia, sistit parumper, aspicit, admiratur, et transit. Occurrunt agri et vineae,prata florentia,ea quoque parumper aspicit, admiratur, et transit. Occurrunt horti, silvae, lacus, flumina, et similiter facit. Occurrunt loca deserta, viae difficiles, asperae, sordidae, saxa, lutum, spinae, ibi quoque haeret nonnihil, sudat, laborat, angitur, sed paulo post transit ulterius, et molestiae prioris non amplius recordatur. Ita prorsus et nos facimus, auditores,nunc laeta et iucunda, nunc tristia et acerba nobis occurrunt, sed omnia dicto citius praetereunt. Evehitur aliquis ad magnum honorem: quid censes? Incidit in via in amoenum pratum, sed mox alibi se videbit. Pari ratione coniicitur quis in carcerem, torquetur, vexatur, affligitur: quid putas id esse? Est difficilis aliquis locus, incidit in lutum vel in spinas; sed protinus transibit, et laborum omnium obliviscetur, Denique in itineribus hoc videmus quod ubi unus modo vestigium figit, ibi paulo post figet alius, et rursum alius atque alius, neque ullus est, qui diu in eodem permaneat loco.At numquid non talis est hominum vita? *Interroga*, inquit Basilius, *agros et possessiones tuas, quot nomina iam mutaverunt, olim dicebantur illius,deinde illius, tum illius, nunc huius dicuntur, paulo post alterius nescio cuius agri et possessiones dicentur.* Cur ita? Quoniam via quaedam est humana vita, et unus alterum sequitur, unus alterum expellit. Aspice sedes pontificum, regum, imperatorum; quam multi ad istas sedes singulis aetatibus aspiraverunt? et tamen qui eas post multos labores et sudores obtinent, ante consurgent, et sequentibus locum facere coguntur, quam se in eis ad sedendum componere potuerunt. Heri sedebat unus,hodie moritur, et sedebit alius. Cras iste morietur, et sedebit alius: ac breviter, nullus adhuc ibi remanere potuit, sed istum ludum omnes ludunt, ascendunt, sedent, salutant,descendunt et abeunt. Itaque via est vita,et vae illis,qui se in itinere esse obliviscuntur; vae illis, qui in hospitiis omnia sua consument: vae illis, qui in iis rebus contemplandis, quae occurrunt in via, nimium immorantur, qui in aliena republica curiosi esse volunt, Veniet enim, et cito veniet nox, in qua nemo potest ambulare,et ipsi ad patriam non pervenient. sed esca nocturnarum ferarum et infernalium luporum erunt. Quocirca Dominus in Evangelio clamat: *Ambulate, dum lucem habetis, ne tenebrae vos comprehendant.* De hac igitur via Psalmographus ait: *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in via*, hoc est, in vita tua. Et merito sane in via solum angelorum custodia hominibus adhibetur: id enim custodiri debet, quod amitti potest: qui autem ad gehennam descenderunt plane amissi perditique sunt, nec angelos custodes, sed daemones tortores habent: qui vero iam ad patriam coelestem pervenerunt, in tuto collocati sunt, nec ullo modo amitti queunt, et angelos sanctos socios gaudiorum,non propulsatores periculorum habent.

PARS SECUNDA.

Angelis a Deo mandatum esse ut nos in via custodiant, sanctus Propheta hactenus docuit: nunc quomodo nos custodiant docet, atque ait: *In manibus portabunt te, ne offendas ad lapidem pedem tuum.* Quae oratio quamquam tota figuris et translationibus constet, tamen aperta et perspicua est? Quid enim sunt manus angelicae, nisi potentia et providentia, quibus quasi duabus manibus nos regunt. Quid vero lapides in via nisi scandala, et peccandi occasiones, quibus humana vita refertissima est? Igitur saepenumero dum ambulamus, dum operamur, dum agimus cum hominibus,multi lapides, multa scandala, multae peccandi occasiones sese offerunt: et nos quidem in eos facile incideremus, et animae pedem, hoc est, affectum ac voluntatem laederemus: sed angelus sanctus cum nos incautos lapidi propinquare videt, admirabili ratione et modo a terra nos elevat, et in momento ultra lapidem transportat. Tu fortasse cum vides

aliquem peccantem fraterna charitate illum corripis, via recta et bona ingrederis : sed ecce tibi lapidem, ille non solum errorem non agnoscit, neque gratias agit, sed graviter etiam tibi succenset : quoniam igitur fieri posset, ut hac de causa non amplius fungereris officio charitatis, atque ita ad lapidem offenderes pedem tuum ; venit angelus sanctus, et intus in animo loquitur tibi, ac dicit, non esse curandum quid homines cupiant, sed quid Deus iubeat : neque mercedem boni operis ab hominibus requirendam, sed a Domino expectandam: et sicut propter hominum gratiam non sunt mala opera facienda, ita non esse etiam propter hominum gratiam bona opera dimittenda. Pari ratione bonus aliquis opifex aut mercator simpliciter cum hominibus agit, artem suam exercet, neminem decipit, regia via incedit ; sed ecce lapidem : venit aliquis impostor, et decipit ipsum, atque ei falsam monetam pro vera, et stannum pro argento, vel pro auro aurichalcum obtrudit. Is igitur si propterea scandalum patitur, et dicat, Itane agitur? Ego quoque astutus fiam, ille falsa ista moneta me decepit: ego eadem alium decipiam : ac si ita dicat, sine dubio impegit in lapidem. Sed angelus sanctus saepe adest, et in corde illius dicit: Quid turbaris modicae fidei? Non meministi te esse christianum? Si reddas bona pro bonis, et mala pro malis, quid amplius, quam Ethnici, facis? Nonne et Gentes hoc faciunt? An ignoras hominum perditissimorum esse, reddere mala pro bonis : hominum politicorum, reddere bona pro bonis : hominum christianorum, reddere bona pro malis? Ita igitur angelus custos diligentis paedagogi officio fungitur.

Neque vero solum hoc beneficium, sed alia praeterea multa et magna, quae ex hoc uno propheta nos intelligere voluit, ab angelo custode recipimus, quae tamen ad duo capita revocari possunt. Ut enim ex peccato duo praecipua mala, vel potius duo fontes malorum exorti sunt, ignorantia, et difficultas, cum quibus omnes homines usque ad mortem semper colluctantur : sic etiam duo sunt generalia beneficia angeli custodis, instructio et defensio.

Quibus in rebus angeli nos instruunt? In iis quae ad salutem maxime necessaria sunt, ut quomodo a somno peccatorum excitabimur, quo pacto malorum societatem fugere poterimus, qua ratione, in via Dei non deficiemus, quibus armis daemonem fugabimus, et qua industria si fugatus iterum redierit, eidem resistemus. Quae omnia figuris divinarum scripturarum nullo negotio demonstrari possunt. Erat quondam apostolus Petrus in carcere *inter duos milites vinctus catenis duabus*, et sequenti die ad populum producendus, et extremo supplicio afficiendus erat : et tamen ipse tamquam si omnia essent tutissima, altissime dormiebat. Sed ecce adfuit Angelus custos, et lumen refulsit in habitaculo, et mox ad vocem angeli Petrus excitatur, catenisque solvitur, de carcere egreditur et liberatur. Haec est figura et imago hominum peccatorum. Nam saepe numero versantur homines in obscurissimo carcere ignorantiae, constricti funibus peccatorum, et brevi ad tribunal iudicis ducendi, et sempiternae morti adiudicandi sunt: et ipsi tamen inter duos milites securissimi dormiunt. Qui sunt duo milites? Unus longa peccandi consuetudo ; alter spes vana longissimae vitae: vel si mavultis, unus misericordia Dei, de qua sibi perpetuo blandiuntur ; alter exempla caeterorum, nolunt enim videri caeteris sapientiores. Ista sunt, quae hominem dormire, nihil videre, nihil audire, nihil sentire faciunt. At cum venit Angelus Domini, et sancta quadam illustratione docet hominem in quanto periculo sit constitutus, eique dicit. Heus tu, dormis? Surge velociter, Tunc lumen refulget in habitaculo, et homo tamquam de gravi somno excitatus, incipit videre, quod antea non videbat, suam turpitudinem, suam foeditatem, suam miseriam, sua pericula, ac se comprehensum ac ligatum cernens dicit; Hei mihi, ubi sum? Quid ago? Quo tendo? *Nisi quia Dominus adiuvit me, paulo minus, habitasset in inferno anima mea.* Itaque totus perterritus, et compunctus currit ad ecclesiam, quaerit sacerdotem, solvitur a peccatis, de carcere liberatur. Hoc igitur primum est Angeli beneficium : audite nunc secundum,

Morabatur aliquando Loth in medio Sodomorum, urbe pessima et corruptissima et quamquam ipse iustus erat, tamen mala illa societas ei nullo modo conveniebat. Quapropter angelus ad eum venit, eique dixit ut de illa urbe protinus exiret : Et cum ipse egredi cunctaretur, Angelus apprehendit manum eius, et exire coegit. Deinde monuit, ut non aspiceret retro, sed in monte salvum se faceret, et eo modo incendium illud evaderet, quo Sodomitae omnes perituri erant. Ad eumdem modum, auditores, homini iam converso, et sancte vivere incipienti angelus custos numquam cessat suggerere, ut fugiat malas societates, ut cum flagitiosis, cum potatoribus, cum scortatoribus, cum lusoribus, cum haereticis etiam et impiis non conversetur, ne cum eis similiter pereat, et cum is forte cunctatur, vel aures cordis angelicis inspirationibus claudit, tunc sanctus angelus peramanter et dulciter cogit : impetrat enim a Deo flagellum aegritudinis vel aliam aliquam afflictionem, qua is velit nolit cogatur deserere, quod diligebat. Et tum demum a malorum societate tamquam de Sodoma eductum et in via salutis constitutum diligenter monet, ut numquam aspiciat retro : ut non iterum cupiat, quod bene semel reliquit: ut in monte virtutum et perfectionis salvum se faciat, ut cum in die ultimi iudicii pluet incendium super terram Sodomorum, et Gomorrhaeorum, et omnes ubique peccatores involvet, ipse salvum et incolumem se esse gaudeat.

Sed beneficium tertium videamus. Pergebat quondam sanctus propheta Elias ad montem Oreb, ubi Dominum allocuturus et visurus erat, sed accidit in via, ut fatigatione, somno ac moerore oppressus, subter unam arborem se prosterneret et dormiret : tunc autem adfuit angelus Domini, qui Eliam excitans et panem illi ostendens ait: *Surge, comede, grandis tibi restat via.* O quam frequenter ita nobiscum sanctus angelus facit : quo enim nos omnes properamus : nisi ad montem illum excelsum, montem pinguem, montem coagulatum, montem *in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*, de quo Psalmographus canit : *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto*

eius? ubi vera perfectaque felicitate *videbitur Deus Deorum in Sion*? At quamvis ad locum tam praeclarum properemus, tamen saepe nos torpor invadit, fatigamur, deficimus, iacemus, dormimus: sed angelus sanctus muneri suo non deest, accedit, alloquitur, cohortatur: Surge, surge, quid hic dormis in via? Excutere de pulvere, refice vires pane illo sancto, quem tibi Dominus in hunc usum reliquit: grandis tibi restat via: longa est via de terra ad coelum; magnum negotium est salutis nostrae, quin potius negotium negotiorum, et quod summam vigilantiam summumque studium requirit.

Quid praeterea angelus docet? quod est quartum beneficium? Illud quarto loco docet, quod si partem cordis super carbones ignitos posueris, inde fumus ascendet, quo continuo daemon fugabitur. Ita Raphael angelus Tobiam iuniorem docuit, et ipse ita esse experientia didicit. At quid hoc sibi vult? Quid est partem cordis super carbones ponere? Id est, auditores, non totum cor in Aristotele, vel Cicerone, vel Galeno, vel Iustiniano vel etiam Augustino ponere, sed saltem partem unam cordis ad eos ignes cogitandos conferre, qui parati sunt omnibus peccatoribus: vel certe ad illam flammam ardentem divini amoris, qua Deus noster *sic dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret*. Ex istis enim sacris meditationibus oratio quaedam fervens et ignita procedit, quae caelos penetrat, quae Deum placat, quae instar calidissimi fumi daemones omnes quasi muscas expellit.

Quod si daemon semel expulsus atque eiectus iterum maioribus copiis, acie instructa redire voluerit, angelus te docebit quo pacto non solum fortiter resistere, et pugnare, sed etiam vincere et triumphare poteris. Erat olim vir fortissimus Gedeon cum exercitu Madianitarum pugnaturus, et cum in multitudine militum spem victoriae positam esse existimaret, triginta duo millia armatorum brevissimo tempore congregavit: Sed angelus Domini docere volens atque instruere Gedeonem, iussit voce praeconis in castris proclamari, ut omnes timidi et formidolosi recederent, et confestim viginti duo millia recesserunt. Imperavit secundo, ut reliqua decem millia ducerentur ad aquas, et Gedeon attente consideraret, quo modo unusquisque eorum biberet: nam eos, qui humi prostrati more canum ore lamberent aquas, ineptos esse ad bellum, et eos dumtaxat idoneos, qui genu modice curvato altera manu aquas ad os proiicerent. Quo facto soli trecenti ex triginta duobus millibus remanserunt, et ii soli victoriam maximam retulerunt. O praeclaram, et verissimam angeli instructionem! Multi sunt homines christiani, multi nomen suum eidem imperatori dederunt, sed ex triginta duobus millibus vix trecenti victores evadunt: nam timidi et formidolosi, quorum magnus est numerus, nihil unquam boni facient. Qui sunt timidi et formidolosi? Qui metuunt, ne ieiunium quadragesimae capiti noceat: qui timent inopia premi, si eleemosynas pauperibus largiantur: qui verba et cogitationes hominum verentur si pie vivere incipiant, si iniurias condonent, si convivia et propinationes recusent: qui denique metu laborum, et difficultatum vitam mutare non audent. Isti, inquam, nihil unquam boni facient: nam virtus christianorum est charitas, et *timor non est in charitate*, quoniam *perfecta charitas foras mittit timorem*. Neque vero timidi solum, sed etiam nulli eorum unquam diabolum vincent, qui toto corpore humi postrati more canum summa aviditate bibunt aquas terrenarum delitiarum, et stomachum replent temporalibus bonis, quae instar aquae perpetuo labuntur et fluunt: sed illi dumtaxat, qui altera manu solum necessaria capiunt *Habentes* victum et vestitum, inquit Apostolus, *his contenti simus*. Beati sane, qui angeli sui doctrinam intelligunt: qui erecti stare, et coelum respicere didicerunt; ipsi enim soli cum ingenti gaudio contra diabolum pugnabunt et vincent, coronabuntur et triumphabunt.

Sed quoniam de instructione ac doctrina angeli aliqua diximus, restat ut etiam de protectione et defensione pauca dicamus. A quibus igitur hostibus nos angeli defendunt? Ab omnibus, a daemonibus, ab hominibus, a feris, a rebus inanimis, et quod maius et mirabilius est, ab ira omnipotentis Dei. De daemonibus apertum testimonium habes in libro Tobiae, ubi angelus Raphael daemonium Asmodaeum in solitudinem Aegypti relegavit, ut neque hominibus neque pecudibus, neque arboribus nocere posset. Et quam frequenter putas daemones, qui nobis adsunt, et qui summo odio nos persequuntur, vel in ignem vel in aquas vel in foveas nos proiicerent, vel per se etiam in partes discerperent, nisi angeli nostri potentiam formidarent? Certe sanctus Hilarius et sanctus Cyrillus hanc potissimam causam esse volunt custodiae angelorum. Quod vero etiam ab hominibus malis angeli nos eripiant, testis erit s. Iacob, qui in Genesi dicit: *Angelus Domini eruit me de cunctis malis*. Testis Iosue, pro quo contra Chananaeos angeli pugnaverunt. Testis Ezechias, qui centum octoginta quinque millia Assyriorum hostium suorum ab Angelo trucidata esse vidit. Testis Eliseus, quem integer exercitus angelorum contra impetum Syriorum defendebat. Testis castissima illa Iudith, quae cum ad suos rediret Holoferne trucidato, dicebat; *Vivit Deus, qui custodivit me Angelus eius et hinc euntem et ibi commorantem, et inde huc revertentem*. Testis denique, ut alios multos praeteream, Theodosius iunior imperator, quo cum Persis et Sarracenis pugnante, circiter centum millia Sarracenorum in fluvium Euphratem angelus Domini praecipitavit, ut Socrates tradit. Iam vero quod a feris nos angeli defendant, ex Tobia et Daniele facile cognosci potest, quorum prior ab ingenti quodam pisce liberatus, posterior in lacu rugientium leonum angeli praesidio securus fuit. Iam de rebus inanimis quid ego dicam, cum etiam in fornace ignis ardentis tres pueros angelus incolumes et illaesos conservaverit? Sed summum maximumque beneficium mihi esse videtur, quod angeli sancti cum Deum nobis iratum esse vident patrocinium nostrum suscipiant, et tamquam diligentes advocati, Deum orare, placare, flectere, nobis reconciliare, summo studio laborent. Veniat in mentem parabola illa Domini de ficulnea sterili, de qua Dominus vineae agricolae dicebat; *Ecce tres anni*

sunt, ex quo venio fructum quaerens in ficulnea hac, et non invenio : succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat? Agricola vero pro ficulnea Dominum exorabat, atque aiebat; *Domine dimitte eam etiam hoc anno, donec fodiam circa eam, et mittam stercora.* Istae ficulneae nos sumus, auditores : vinea est Ecclesia , cultores sunt angeli , sed venit primus annus , venit pueritia , et in ea quaerit Dominus fructum puritatis , simplicitatis , devotionis, et nihil invenit nisi malitiam , nisi contentiones , nisi pugnas , propterea quod parentes non bene filios suos instituerunt. Venit vigesimus annus , aetas adolescentiae , et quaerit Dominus fructum operum bonorum,et nihil invenit nisi folia vanitatum, amores, potationes , sphaeristeria, tripudia , vestium ornamenta , musica instrumenta, carnis oblectamenta, daemonis emolumenta. Venit annus trigesimus, aetas matura et gravis,et maiore ratione quaerit Dominus fructum in ficulnea , et saepe nihil invenit,nisi grossos ambitionis,usurae, crapulae, ebrietatis , aliorumque innumerabilium vitiorum fructus. Succide ergo illam, ait, proiiciatur in ignem,ut quid etiam terram occupat? Magna et metuenda est ira Domini, *horrendum est incidere in manus Dei viventis, qui postquam occiderit corpus, etiam animam perdere potest in gehennam ignis.* Sed angelus Domini sollicite intercedit. O Domine, dimitte, quaeso , eum etiam hoc anno, dona illi, Domine,adhuc tempus et spatium poenitentiae: ego fodiam circa illum et mittam stercora, auferam de corde eius nimiam illam terram, terrenas nimirum cogitationes,et ponam in oculis eius stercora peccatorum, ut ea videat , cognoscat, detestetur : ego efficiam, ut recogitet dies suos in amaritudine animae suae et fructus dignos poenitentiae,et operum bonorum aliquando producat. En vobis, fratres mei, quam multa , et quam magna sunt beneficia angeli custodis,et quam multum ei honoris et amoris debeamus.

Et haec omnia nobis sancti angeli praestant,dum nos custodiunt in via: sed itinere tandem confecto, tunc nos in manibus tollunt , atque in sedes beatorum deferunt. Ita Lazarum illum mendicum in sinum Abrahae angeli portaverunt: ita multi sanctorum in coelum ab angelis deferri visi sunt. Quis enim per regionem illam novam, obscuram , incognitam , per se ingredi valeret ? Et o quam duri lapides ibi reperiuntur! ibi ille iacet, qui se in lapidibus adorari faciebat , et quantum potest viam transeuntibus intercludit , quot peccata nunc facimus, tot ibi lapides ponit. O quam multi sunt, qui se ad coelum evolaturos putant, qui aditum interclusum atque obstructum invenient. Quapropter , auditores, angelum nostrum honorare, opem eius implorare, sanctos mores imitari, monitis eius obtemperare diligenter studeamus , ut quem patronum et custodem habemus in terris , eumdem civem et sodalem habere etiam mereamus in coelis. Amen.

CONCIO X.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU XIII.

Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.

SYNOPSIS

Daemon Protheo in diversas formas transformari solito comparatur; et inde etiam hoc loco vocatur, aspis, basiliscus, leo, et draco. Quatuor deinde haec animalia quatuor atrocissimas Ecclesiae persecutiones denotare probatur. Prima est Iudaeorum, quae aspidi confertur. Altera Imperatorum Ethnicorum, quam leo denotat. Tertia haereticorum, quae omnium gravissima, ac basilisco comparatur. Quarta futura est, scilicet, Antichristi, et draconi assimilatur. Quae quatuor persecutiones etiam in Christo deprehenduntur completae. Porro quomodo singulos diabolus ut aspis tentet exponitur, simulque remedium praescribitur. Cur diabolus aspidi comparetur ratio redditur, nimirum propter obstinationem, cuius duo sunt fontes, unus est sapientia terrena, cui nimium affixi praecipue haeretici, et inter hos Calvinus; alter est mala vita. Contra obstinationem remedia praescribuntur, et differentia inter aspidem Dei et Diaboli astruitur. Diabolum basilisco comparatum invidiam diffundere ostenditur, et quantum malum sit invidia multis declaratur, utpote qua nil miserius, nil detestabilius, nil incurabilius, nihil tamen communius, ut quae etiam inter fratres sese immisceat. Remedia insuper duo contra invidiam constituuntur, quorum primum est, rerum caducarum vera aestimatio; alterum, cogitatio fructus invidiae, qui invidenti plerumque noxius, inviso utilis, quod multis exemplis demonstratur.

Secunda pars agit de diabolo in leonem, et in draconem transformato. Tamquam leo nimio terrore percellere conatur, cui firma spe, et fiducia resistere docemur. Tamquam draco iram diffundit, ubi iram, quae rationem sequitur, laudabilem esse multis exemplis probatur; quae secus, detestandam esse, utpote quae turpis, quae caeca, quae insana, quae noxia, et perniciosa. Contra iram praeterea varia constituuntur remedia, nempe cogitare, nos quoque; Deum assidue offendere, nos nudos, et inermes esse natos, nos nobis magis, quam hosti nocere, nos cedendo sublimiores fieri, omnes homines esse membra unius corporis, nos medicamen ex hoste, ut medici ex vipera, sumere debere, proponere exempla Ethnicorum. Tandem duabus obiectionibus satisfaciendo, draconem conculcandum, et iniurias perferendas esse docetur.

Tradunt fabulae poetarum, auditores optimi, quemdam olim extitisse marinum prophetam, nomine Protheum, quem Neptunus Deus maris, phocis, ac thynnis, aliisque cetis, belluisque marinis, quasi praesidem et pastorem praefecerat. Is ea vi ac potestate praeditus erat, ut se in mille formas aliquando converteret, et nunc aqua, nunc ignis, nunc leo, nunc draco, nunc monstrum aliquod videretur. Verum enimvero quamquam ethnici poetae figmentis et mendaciis se ludere, dum talia scriberent, arbitrabantur: tamen nolentes atque imprudentes suis coloribus eum depinxerunt, quem vere pro Deo in lignis et lapidibus adorabant. Quis enim alius erat Deus Ethnicorum, quam spiritus ille transfuga, quem sacrae litterae daemonem appellant? *Dii Gentium daemonia*, inquit Psaltes. Et apostolus Paulus: *Quae immolant Gentes, daemoniis immolant et non Deo.* Quare daemon revera est ille caeruleus Protheus, qui in mari amaro et turbulento huius saeculi turpibus phocis, immundis videlicet spiritibus, et hominibus praeest, et mille artes nocendi habens, in mille quoque formas et figuras se transferre solet. Certe magno Antonio, ut in eius vita d. Athanasius tradit, nunc daemon ut puerulus horridus ac niger, nunc ut gigas immanis tanta corporis proceritate conspiciebatur, ut coelum ipsum contingere putaretur: nunc vero eodem inspectante et audiente Antonio, varias bestiarum et serpentum formas induens, ut leo rugiebat, occidere volens, ut bos mugitu et cornibus minabatur, ut serpens sibilo personabat, ut lupus ad praedam summo impetu inhiabat. Scribit quoque s. Hieronymus in Hilarione, non raro daemonem simul infantum edidisse

vagitus, belatus pecorum, planctum quasi mulierum, murmur exercitus, ac breviter diversissimarum portenta vocum, ut magnum illum Christi bellatorum, si quo modo posset, de eremo fugaret. Denique verum istum Protheum apostolus Paulus transfigurari dicit in angelum lucis: et eumdem Iob et Isaias colubrum et serpentem tortuosum: Petrus leonem rugientem: Ioannes in Apocalypsi serpentem antiquum, et noster Psalmus aspidem basiliscum, leonem et draconem appellavit. *Super aspidem*, inquit, *et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem*. Quae verba cum hodierna oratione Domino adiuvante expositui simus, tria ex ordine disputabimus: ostendemus initio quatuor istis nominibus, quatuor maximas persecutiones significari, quas daemon Ecclesiae per suos ministros, partim excitavit, partim etiam excitabit. Deinde persecutiones easdem, et ordine eodem, in ipso capite Ecclesiae Christo, vel expressas vel adumbratas fuisse docebimus. Postremo de praecipuis quatuor tentationibus, quibus daemon: vel per se vel per alios, unumquemque nostrum sigillatim oppugnat, et propter quas aspis et basiliscus, leo et draco dicitur, differemus. Nam quod quidam volunt, prophetam hoc loco de veris leonibus et serpentibus esse locutum, et hominibus iustus, atque in Dei auxilio confidentibus promisisse, nullam eis quamvis venenatam et ferocem bestiam esse nocituram, nos minime negamus, quin potius libenter agnoscimus et confitemur, quippe qui non ignoramus, neque Danieli leones, neque Paulo viperam, neque cetum Ionae, neque feras omnium generum sanctis anachoretis, qui in earum medio versabantur, nocere potuisse; tamen praeter istum abiectum atque humilem sensum, alium altiorem magisque praecipuum in his verbis agnoscimus.

Ut igitur ad ea, quae proposuimus, veniamus: Aspis, Leo, Basiliscus et Draco, quatuor summas atque atrocissimas persecutiones significant. Aspis, Iudaeorum, Leo paganorum, Basiliscus haereticorum, Draco Antichristi. Iudaei omnium primi contra Christi Ecclesiam, daemone authore, arma sumpserunt. Nam et Apostolos omnes flagellis ceciderunt, et Stephanum lapidaverunt, et duos Iacobos, unum per se de summo templo praecipitem egerunt, alterum per Herodem gladio necaverunt. Et Petrum in carcerem et vincula coniici fecerunt: et Paulum non semel dolis atque insidiis ad necem quaesierunt. Aptissime vero Iudaei aspide designantur, quae surda dicitur, propterea quod aures suas obstruere solet, ne vocem incantantis exaudiat. Quid enim passim prophetae clamabant, atque Isaias imprimis, nisi *Aggravatum est cor populi huius et auribus graviter audierunt*. Et cum eos b. Stephanus quasi divinis carminibus incantaret, quid ille fecerunt? *Continuerunt aures suas*, inquit b. Lucas: quocirca merito s. Stephanus tamquam aspidi surdae eis dicebat: *Incircumcisi cordibus et auribus vos semper Spiritui sancto resistitis*. Caeterum Christi Ecclesiae, iuxta prophetae promissionem, iam aspidem illam conculcavit ac super eam ambulavit. Quid enim sunt modo Iudaei, nisi servi omnium gentium, sine rege, sine pontifice, sine templo, sine sacrificio, sine prophetis, sine miraculis, sine Deo in hoc mundo? Neque alia de causa vivere et toto orbe vagari divina providentia voluit, quam ut ubique suos illos vetustissimos et probatissimos libros deferrent, ex quibus nos ea, quae de Christo et Ecclesia praedicamus, non a nobis conficta, sed Prophetis vere praedicta multis ante saeculis ostenderemus.

Sed aspidi leo successit, aperta illa videlicet et cruenta ethnicorum imperatorum persecutio. Neque enim secus atque immanes et feroces leones, truculenti illi tyranni christianorum corpora laniabant. O quam multi leone rugiente in speluncas atque antra se abdebant! quam multos etiam solus rugitus huius leonis prosternebat! Quot vero ferox iste leo non rugitu, sed unguibus ac dentibus confecerit, solus Deus novit. Siquidem, ut in libro historiarum ecclesiasticarum octavo Eusebius refert, interdum integrae urbes cum omnibus habitatoribus incendio absumebantur: interdum integrae legiones, quasi unus homo obtruncabantur. Temporibus vero imperatoris Diocletiani uno solum mense septemdecim millia sanctorum martyrum occidebantur. Sed vicit tandem, quae victura erat Ecclesia Servatoris, et ad fidem imperatoribus et regibus conversis, qui antea propter idola persequebantur Christum, postea coeperunt propter Christum persequi idola: et Roma, quae olim Petrum, ut impium egit in crucem, nunc eumdem ut optimum praesidem et patronum se habere gloriatur.

Secuta est leonis rabiem crudelitas basilisci, quo impium atque insanum haereticorum furorem significari diximus. Basiliscus enim venenum habet in oculis: haeresis vero ita mentis oculos fascinat et depravat, ut album pro nigro et nigrum pro albo cernere faciat. Quae maior fascinatio cogitari potest, quam, ut in quibus libris maxime veritas lucet, ibi nubes infinitorum errorum haeretici videant? Certe in litteris sacris ubi nos ieiunium legimus, ibi Lutherani crapulam legunt: et ubi nos virginitatis consilium praedicari videmus, ibi Calvinus videre se dicit prohibitam atque interdictam esse virginitatem. Haec sane persecutio multo est gravior et diuturnior et periculosior, quam superiores: illae corpora occidebant, ista iugulat animas: illae aperto marte Christum oppugnabant, ista Christi signis et armis quasi pro Christo contra Christum pugnat: tunc lupi lupinam pellem praeferebant, et lupos se esse non negabant, nunc lupi ovina pelle induti oves se esse simulant, et veras oves lupos videri volunt. Deinde persecutio Iudaeorum annos circiter quadraginta ecclesiam vexare potuit: persecutio paganorum annos circiter trecentos; persecutio vero haereticorum iam supra mille annos grassata est, nec ullus novit, praeter Deum, quando finem habitura sit. Tempore primae persecutionis semel dumtaxat exercitum contra ecclesiam diabolus eduxit: tempore secundae bene decies copias suas instauravit. Tot enim imperatores fuerunt a Nerone usque ad Iulianum, qui novis copiis, et armis et viribus cum ecclesia conflixerunt. At in hac tertia persecutione plus quam ducenties iam Daemon exercitum instruxit:

tot enim haeresiarchas numeramus,qui omnes novorum exercituum duces atque imperatores fuerunt. Caeterum magna ex parte basiliscum istum ecclesia conculcavit : sunt Arriani , profligati sunt Manichaei, perierunt Nestoriani : iam caput et corpus basilisci contritum est, sola cauda conculcanda et conterenda restat. Neque dubium esse potest, quin illa gloriosa ecclesia caudam istam conculcabit, ac de faece lutheranorum aliquando triumphabit, quae ita ducenties collatis signis dimicavit et vicit : quae caput et corpus basilisci contrivit,quae Arrianos funditus delevit,qui orbem fere totum occupaverunt,et potentissimos monarchas atque episcopos innumeros in castris suis habuerunt.

At ne tunc quidem finis persecutionum erit: Siquidem basilisco draco teterrimus atque immanissimus succedet: ipse erit perditissimus ille Antichristus,cuius persecutio quanto brevior caeteris tanto crudelior atque periculosior erit. Hactenus enim, neque Iudaei,neque Pagani neque Haeretici ulla signa aut prodigia edere potuerunt : propria Ecclesiae Catholicae gloria miraculorum semper fuit. Sed in illa postrema et maxima persecutione *surgent pseudochristi et pseudoprophetae, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.* Erit enim Antichristi *adventus*, ut Apostolus ait, *secundum operationem Satanae in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus.* Quare merito S. Gregorius*: Pensemus*, inquit, *quae erit humanae mentis illa tentatio, quando pius martyr et corpus tormentis subiiciet , et tamen ante eius oculos tortor miracula faciet? Cuius tunc virtus non ab ipso cogitationum fundo quatitur, quando is,qui flagris cruciat, signis coruscat* ?

Vultis nunc ut in ipso Christo, quasi figuras quasdam et umbras harum persecutionum ostendamus ? Quid igitur aliud circumcisio Domini fuit, nisi quaedam quasi persecutio Iudaeorum.Quamvis enim nulli peccato obnoxius esset, nec purgatione ulla opus haberet, tamen zelo mosaicae legis a Iudaeis in tenera aetate vulneratus fuit. Quid vero Herodianus ille furor, qui Dominum in Aegyptum fugere coegit, et propter ipsum tot millia innocentium puerorum trucidavit, nonne persecutio quaedam ethnicorum ? Porro illae tot insidiae , tot calumniae , tot iniuriae scribarum et pharisaeorum, qui specie pietatis et religionis totos tres annos Dominum exercuerunt, quis non videt, quam perspicue longissimam et molestissimam haereticorum persecutionem designaverunt? Nam passio illa Domini, quando a Iudaeis et Gentibus simul oppugnabatur , quando signa et prodigia tot edebat , quando ut princeps latronum crucem suam ad locum supplicii ipse portabat, an apertissime Antichristi persecutionem non significavit? Ut igitur ipse persecutionibus quatuor devictis atque seperatis victor ab inferis rediit,atque in coelum triumphator ascendit, et imperium sine fine obtinuit : ita quoque et catholica eius ecclesia quatuor illis bestiis conculcatis,et persecutionibus omni ex parte finitis,sempiterna pace et gloria tandem perfruetur.

Venio nunc ad id, quod est proprium huius loci, ut eas persecutiones exponam , quas hominibus, singulis diabolus excitat , et propter quas nunc aspis, nunc leo, nunc basiliscus , nunc draco nominatur. Aspis , auditores , venenum gerit in lingua, lingua venenum inspirat , veneno somnum conciliat , somno illo tandem occidit. Haec omnia Diabolo convenire prima omnium experta est Eva. Venit serpens ad eam , linguam venenatam protulit, atque ait : *Cur paecepit vobis Deus , ut non comederetis de omni ligno paradisi*? Deinde, ut eam securissimam redderet , atque in utramque aurem dormire faceret : *Nequaquam*, inquit , *moriemini*, nihil periculi est , tuto licet vobis etiam de hoc pomo comedere. Ita illam vulneravit, infecit, corrupit, occidit. Quam saepe tecum frater ad eumdem modum diabolus agit ? Quoties venit, ac dicit, Cur praecepit tibi Deus, ut ieiunares : Eget fortasse tuo ieiunio ? et cur praecepit ebrietatem et fornicationem fugere ? Cui facis iniuriam si tuis sumptibus potas,vel cum amica volente fornicaris? Et quid deinde subiungit ? *Nequaquam morieris.* Communia et levia sunt ista peccata , misericors Dominus est, non recordatur iniuriarum , non te creavit , ut perderet. Atque interim astutissimus serpens calcaneo tuo insidiatur, calcaneum tuum observat, expectat avide quando cadas, quando labantur pedes tui. Nam labi non potes , nisi in os eius et tunc non aspis, sed leo et draco erit.

Quid remedii? *Ipse conteret caput tuum*, inquit divina Scriptura. Aspis calcaneum nostrum observat, nos caput eius observare debemus,ut ante nos caput illius conteramus, quam ab illo calcaneum nostrum mordeatur. Quid est caput ? Primus peccati motus, prima tentatio , prima suggestio. Suggerit tibi Diabolus, non esse ieiunandum? noli audire,contere caput. Suggerit aliquid contra fidem? noli cum sophista contendere, contere caput. Suggerit impuras voluptates, illicita lucra , simoniacos contractus? obstrue aures, contere caput. Nam profecto, auditores, neque citius , neque facilius, neque celerius aut certius diabolus vincitur, quam cum a nobis ad colloquium non admittitur , sed contemnitur et reiicitur. Nam et orator facundissimus et sophista callidissimus est : novit omnes modos fallendi,nihil argutiarum eum latet: si cum eo disputare volueris , aut vincet et flagitium tibi persuadebit, aut certe more vesparum aculeum infixum , hoc est, scrupulum et moerorem atque anxietatem in animo tibi relinquet. Itaque ille felicius cum diabolo pugnat , qui celerius diabolum fugit.

Aspis praeterea inter omnia animantia obstinatione excellit , id quod etiam daemoni convenire omnes noverunt. Nihil vero est, quod magis diabolus cupiat, quod magis quaerat, in quo diligentius ac studiosius laboret, quam ut homines sibi similes, hoc est obstinatos atque obduratos in malo , atque adeo surdos aspides efficiat. Unde oritur obstinatio ? Ex duobus principiis. Solet enim aspis cum seipsam surdam atque obstinatam vult efficere, aurem unam terrae quanto pressius potest admovere, alteram extrema cauda obturare. Quid est auris ? Sensus disciplinae, ut ait philosophus , et mentem atque intelligentiam nostram significat. Quid est terra ? Sapientia terrena , iudicium pro-

prium. Isti igitur aurem cordis terrenae admovent, et obstinati fieri incipiunt,qui nimium terrenae sapientiae adhaerent, qui plus aequo in eruditione sua confidunt, qui scientiam suam vel ignorantiam potius aliorum omnium scientiae anteponunt: cui veneno haeretici potissimum obnoxii esse videntur. Nec enim terrenam sapientiam hoc loco Geometriae arithmeticae cognitionem appellamus; Sed scientiam illorum, qui cum se in scripturis valde versatos existiment, omnes alios,ut ignorantes contemnunt: et clamet licet orbis totius academiae, clamet apostolica sedes, clamet generale concilium, clamet consensus omnium doctorum, ipsi tamen nihil audiunt, aurem habent defixam in terra, et plus capiti nunquam omnibus alis credunt: talis olim fuit Nestorius talis photinus talis Petrus Abelardus, talis Ioannes Wicleph tales omnes haeretici,in quibus nostris temporibus Ioannes Calvinus sine dubitatione excelluit, qui in illa sua pestilenti Institutione de sacrificio Missae de libero arbitrio,de meritis operum,de alios nonnullis christianae fidei gravissimis dogmatibus,non erubescit confiteri, se contra omnes imbecillos veteres, tam Graecos, quam Latinos, et contra universam antiquam ecclesiam sentire. Ita nimirum aspis infernalis suo veneno illum infecerat, ut id sibi persuadere potuerit, omnes ante se fuisse stupidos, aut phreneticos,aut etiam pecudes vel truncos. Ita principium primum obstinationis est aurem unam ad terram admovere hoc est, subtilissimo quodam genere superbiae proprio iudicio ac sententiae nimium adhaerere. Principium vero secundum est, extrema parte corporis alteram aurem obturare. Quid est pars extrema? Quid aspidis cauda? Finis, scopus, intentio. Quidam enim reperiuntur, qui tametsi verbis *confitentur se nosse* Deus,atque eum pro fine ultimo habere se iactent, tamen *factis* id *negant*: atque ita se gerunt, ut Deum finem esse depictum, aliud vero creatum finem verum existimare et credere videantur. Si diceret aliquis, scopus meus in eo loco est, atque interim omnia sua tela ad alium parietem dirigeret, quis eum serio esse locutum et non potius mentiri, aut iocari voluisse arbitraretur? Ad eumdem modum in omnes,qui verbis dicunt, se Deum pro fine ultimo suorum operum agnoscere, et nihilominus omnia sua studia, omnes suos conatus, omnes suos labores ad eruditionem, vel opes vel honores adipiscendos referunt, non vere, non ex animo dicunt se Deum habere pro fine. Finis eorum eruditio est, honor est,aurum et argumentum est, et qui tales sunt, si etiam propriae sententiae acquiescant, vix unquam a sua improbitate removentur. Clamant concionatores in templis, aspis surda nihil audit: et vel despicit concionatorem, ut imperitum; vel non credit eum serio dicere. Ut enim ipse nunquam loquitur ex animo, ita etiam censet alios non loqui ex animo.

Quid remedii contra venenum tam periculosum? vix ullum remedium est, morbus pene incurabilis est obstinatio. *Venenum aspidum insanabile*, inquit Moyses. Verum etsi difficile, auditores, obstinationem iam conceptam curare, licet tamen salubri medicamento eam praevenire: Dei aspides fieri nos oportet, si Daemonis aspides fieri nolumus. Quid aspis Dei facit? Aurem utramque diligenter occludit sed longe aliter, quam aspis Diaboli. Primum enim unam aurem coelo affigit, et eum Propheta dicit: *Audiam quid loquatur in me* Deus. Non credit sibi non fidit ingenio suo, non lectioni, non eruditioni, sed Deo. At ubi et quomodo loquitur Deus? Loquitur in scripturis: et quoniam illae in sensus varios detorqueri possunt, et aliter a catholicis,aliter ab haereticis intelliguntur, aperuit Deus Ecclesiae sensum, ut intelligeret scripturas: illamque unam constituit columnam, et firmamentum veritatis: et qui columnae isti non adhaerent, nihil est mirum, si in mille errorum atque haeresum praecipitia cadunt. At ubi, et quomodo loquitur Ecclesia? Loquitur per os Petri, per eum qui sedet, in apostolico throno, per decreta et canones generalium conciliorum, quae omnia spiritu praevidens sapientissimus Salomon clamat in Ecclesiaste; *Verba sapientum sicut stimuli*, *et quasi clavi in altum defixi*, *quae per magistrorum consilium data sunt a pastore uno. His amplius, fili mi, ne requiras.* O consilium sapientissimum. O sententiam Salomone dignam. O documentum hoc tempore necessarium. Ille enim vere fiunt aspides Dei,et tuti, liberique sunt ab errandi periculo, qui verba illius unius pastoris, quem Deus omnibus aliis pastoribus, et ovibus praefecit, pro cujus fide et constantia Christus oravit, cuius sententiae usque ad hanc diem omnes sancti et sapientes acquieverunt: illa, inquam, verba tamquam clavos in corde infixa retinent, et quicquid ab eis dissonare vident, tamquam suspectum et periculosum et perniciosum respuunt, et cum Ambrosio dicunt; *Romanam Ecclesiam in omnibus sequi cupio* et cum Hieronymo: *Qui cathedrae Petri iungitur, meus est.* Sed non sufficit, auditores, unam aurem admovisse coelo, nisi etiam alteram extremo corpore claudamus. Quid est hoc extremum? Verus ultimus finis, qui est honor Dei atque animae salus. Qui enim serio apud se statuit, nihil unquam Dei gloriae, et animae saluti anteponendum,is facile contemnit omnia: sive mundus minetur sive blandiatur,sive prospera sive adversa promittat, aspis Dei nihil movetur, sed auribus obstructis, incitato cursu omnia caduca et fragilia transilit, ut ad vera et sempiterna aliquando perveniat.

Sed non continuo qui aspidem evaserit, tutum se ac securum esse arbitretur. Fortasse enim se aspis (ut solet) in basiliscum transformabit. Porro basiliscus venenum gerit in oculis, atque idcirco rex invidorum esse dicitur: inde enim invidi nominantur, quod non bene videant,sed oculos plane corruptos ac depravatos habeant. Horum pater et princeps ille est, de quo scriptura dicit: *Invidia Diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Qua de causa etiam Dominus in Evangelio invidis Iudaeis dicebat: *Vos ex patre Diabolo estis.* Satagit vero tartareus ille basiliscus, summo studio nos omnes basiliscos efficere, ut eo modo et nos ab ea gloria, quam nobis invidet, excidamus, et ipse pluribus servis et mancipiis dominetur. Sed qui perspectum et exploratum habuerit, quale venenum sit invidia,

is potius sane per gladios et ignes transibit, quam basiliscum se fieri ulla unquam ratione patietur: tale enim malum invidia est, ut nullum neque miserius neque detestabilius neque incurabilius neque latius patens usquam reperiatur.

Quod nihil invidia sit miserius, ex eo facile cognosci potest, quod cum caeteris vitiis aliqua sit vel utilitas, vel delectatio, vel honor, sola invidia tota est misera et amara. Ambitioni, gloria furto pecuniae, adulterio voluptas aliqua comparatur. Invidentia vero quid praeter continuum acerrimumque dolorem habet? Quocirca merito beatus Cyprianus tineae ac rubigini invidentiam comparavit. Magnus vero Basilius idem hoc vitium viperae simile esse dixit. Ut enim vipera matris viscera lacerat, sic et invidentia eius hominis animum semper affligit, unde ipsa nata est. Pulcherrime quoque idem Basilius nihil differre asseruit hominem invidum ab homine nudo in medio foro constituto, qui ab omnibus transeuntibus vulneratur. Videt invidus aliquem robustum et sanum, et plaga est illi: alium videt florentem et pulchrum, et rursum accipit plagam. Videt alium divitem, alium eruditum, alium eloquentem, alium honoratum, omnia haec plagae sunt et vulnera medium invidi cor transverberantia. Neque tamen in corde ita contineri pestis invidiae potest, ut aliquando non erumpat: siquidem oculi, genae, frons, labia, vultus totus rabiem et tristitiam produnt.

Iam vero quam non solum miserum et molestum, sed etiam detestabile et omni odio sit dignum hoc vitium, perspicuum esse potest ex eius contrario. Invidentia enim semper fuit capitalis hostis et inimica misericordiae: quanto igitur gratior et amabilior virtutibus caeteris misericordia, tanto prae omnibus vitiis magis detestanda et execranda invidia est. Misericordia condolet alienae miseriae, et eam de medio tollere, vel certe lenire et mitigare nititur invidentia nunquam bene habet, nisi cum aliquem cadere et perire, miserum et calamitosum fieri videt. Quare persimiles invidi sunt vulturibus et muscis. Pervolat vultur amoenos hortos, virentes silvas, florentia prata, et ad sola cadavera tetrum odorem spirantia accurrit. Muscae quoque partibus corporis, quae sanae sunt omissis, ad ulcus advolant: Sic invidi splendorem virtutis et recte factorum, qui in multis hominibus lucet, ne aspiciunt quidem, ad marcida vero et putrida irruunt, solisque miseriis et infortuniis hominum delectantur. Si quid forte narratur ab aliquo praeclare gestum, id invidus falsum esse docet, si potest: sin minus extenuat et occultat quantum potest: at peccato et vitia proximorum ipse primus et non rogatus omnibus praedicat. Quid? quod nulla bellua tam est immanis et ferox, quae beneficiis non placetur? quin potius canes, et ursos et leones mansuescere videmus, et tractabiles fieri, ac blandiri iis, qui ipsis alimenta praebent: soli sunt invidi, qui beneficiis irritantur, et quo plura et maiora recipiunt, eo magis benefactoribus suis potentiam et felicitatem invident.

His vero accedit, quod morbus tam gravis et tam detestandus, pene est incurabilis: siquidem virus in intimis visceribus latet, nec ullus est, qui prae verecundia et pudore aegritudinem suam medico aperire audeat. Dicas invido, quid moeres? quid affligeris? cur fronte rugata, vultuque pallido semper tristitiam in facie praefers? Erubescit confiteri calamitatem, nimirum, Invidus sum, affligunt me amici bona, lugeo ob fratris laetitiam: haec utique diceret, si vera loqui vellet, sed millies certe mentietur, et quidvis potius finget ac simulabit, quam ulcus suum deteget, atque ita morbus incurabilis intima viscera semper depascitur.

Sed pauci fortasse isto morbo laborant? imo vero nullus est cancer, qui latius serpat: nam et in castris militum, et in praetoriis urbium, et in conciliis episcoporum et in academiis studiosorum, et in capitulis canonicorum et in coenobiis monachorum suum locum habet: in aulis vero et palatiis principum nullus est angulus, ubi non regnet invidia. Et vide quam longe lateque pateat, quando non solum inter homines quoscumque, non solum inter cives, non solum inter cognatos, sed inter ipsos etiam fratres reperiatur. Nam ut Romuli et Remi, et alia ethnicorum exempla praetermittam, quid primos duos fratres Abel et Cain ita disiunxit, ut unus alterum occideret? Sola invidia. Quid inter Iacob et Esau, non solum fratres, sed etiam geminos, tanta odia concitavit? Eadem invidia. Quid impulit filios Iacob, ut fratrem suum Ioseph in puteum primo deiicerent, deinde tamquam vile mancipium venderent? Nihil aliud quam invidia. Quid Mariam sororem Moysis contra fratrem optimum et mitissimum accendit? Similis invidia. Et quid inter ipsos Christi discipulos ante Spiritus sancti in terras adventum dissidia et contentiones serere inceperat, nisi invidia? O invidia superbiae filia, mater odii, naturae confusio, monstrum tartareum, calamitas obscurissima. Beati sane, beati prorsus, qui te de cordibus suis expulsa atque fugata super basiliscum ambulare poterunt.

Sed quonam modo id fiet, auditores? Duo sunt remedia contra hoc venenu prae caeteris utilia et salutaria. Unum est sapienter intelligere, nihil esse infra lunam vere magnum et invidia dignum. Sane, fratres mei, si oculos levare voluerimus, et non solum corticem extrinsecus, sed etiam intus in profundo medullam ipsam rerum humanarum perspexerimus, inveniemus profecto, nihil esse solidum, nihil stabile, nihil pretiosum, nihil diuturnum, praeter virtutem, et spem atque amorem sempiternae vitae: et eos, quibus invident stulti, non tam invidia, quam misericordia dignos esse. Nam quocumque te vertas, sive ad homines doctos, sive ad homines divites, sive ad homines potentes, ut Salomon ait, ubique est *vanitas et afflictio spiritus*; et ii soli in hac valle lachrimarum aliquid veri gaudii gustare incipiunt, qui Deo vero et summo rebus omnibus contemptis adhaerere student.

Alterum remedium est, saepe ac serio cogitare, non solum invidos nihil ex invidentia sua lucrari, sed etiam nihil eis nocere, quibus invident. Invides alicui forte divitias, non propterea tu eris ditior, nec ille pauperior: quin potius Deo providente saepenumero accidit, ut invidus invidioso mirabiliter prosit. Invidit homini diabolus, Abelo Cain, Iacobo

Esau, Iosepho fratres, Davidi Saul. Scribae et Pharisaei Christo. Quid inde factum est? Quis eorum exitus fuit? Invidus daemon sempiternis ignibus torquetur; homo invisus ad ipsius divinitatis solium ascendit. Invidus Cain desperata salute in aeternum periit: Abel invisus tamquam signifer quidam hominum piorum primus omnium in civitate Dei scribi meruit. Invidus Esau a Deo odio habitus, a patre exhaeredatus fuit: Iacob invisus bonis omnibus divinis atque humanis abundavit. Invidi fratres Ioseph inopia et calamitate oppressi in maximis angustiis et miseriis saepe vixerunt: Ioseph invisus dominus Aegypti, gloriosus et magnus evasit, et fratres etiam suos ad pedes suos iacentes, sibique supplicantes vidit. Invidus Saul una die regnum et vitam et filios amisit; David invisus ex pastore paucarum ovium, rex et propheta brevi tempore effectus sanctissime vixit, et felicissime regnavit. Invidi scribae ac pharisaei cum maxima populi parte misere a Romanis obsessi, capti, venditi, trucidati, et praesentem ac futuram vitam simul amiserunt; Christus vero Iudaeis invisus morte atque inferno gloriose devictis, caelique ac terrae imperio a Patre suscepto, et modo regnat, et in aeternum sine ullo fine regnabit. Etsi hucusque, auditores optimi, tempus nobis praefixum parum excessimus, tamen reliqua quae supersunt breviter, Deo iuvante, absolvemus; et hic si placet, paulisper quiescamus.

PARS SECUNDA.

Diximus hucusque de aspide et basilisco, nunc de leone et dracone pauca quaedam dicenda sunt. Igitur quos daemon ut aspis et basiliscus mordere non potuit, eos in leonem repente conversus, rugitu terrere aggreditur. Eiusmodi enim est leonis rugitus, ut et scriptura dicat; *Leo rugiet, quis non timebit?* et ii perhibeant, qui animantium naturas curiose indagarunt, leone rugiente nullum animal posse consistere, adeo ut etiam illae bestiae leonem timeant rugientem, quae eum non raro superant ferientem. Ita prorsus, auditores, adversarius noster diabolus, non tam unguibus et dentibus, quam fremitu et rugitu nos laedit: quos enim decipere ac devorare non potuit, cum eis somnum ac securitatem suaderet, cum peccata eorum extenuaret, cum spem inanem divinae misericordiae illis praedicaret, eos vi leo rugiens perterrere, atque ad ultimam desperationem adducere nititur comminando, intentando et exaggerando divinae iustitiae severitatem, peccatorum gravitatem, electorum paucitatem, reproborum multitudinem, salutis incertitudinem, poenitentiae labores atque imprimis iter durum ac difficile virtutis. Quapropter ut contra morsum aspidis, qui nimiae securitatis veneno animum inficit, utile est armari timore: ita contra leonis rugitum nihil salubrius, quam armari fiducia, et multum omnino confidere atque sperare, non in viribus propriis, sed in leone illo fortissimo de Tribu Iuda, qui leonem istum infernalem usque adeo debilitavit, et fregit, ut solum fremere et rugire, non autem mordere nec ferire possit.

Quarta restat bestia, quae difficillime omnium conculcatur, ea spiritus est iracundiae, et draconis nomine designatur: Draco siquidem animal est prae caeteris iracundum et crudele. Quocirca sanctus Ioannes in Apocalypsi, ubi diabolum saepius draconem appellaverat, et eum de coelo ad terras cecidisse dixerat, continuo subiungit; *Vae terrae, et mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam.* Draco praeterea pestifero atque ignito quodam statu non solum bestias terrae, sed etiam volucres coeli occidere solet, et spiritus iracundiae id proprium habet, ut non solum homines carnales, qui bestiis terrae comparari possunt, saepenumero perimat, sed etiam viros alioqui magnos et spirituales, et coeli volucribus quam simillimos, aliquando inficiat: multos enim saepe videmus et dolemus, castos, sobrios, pios, religiosos, bonis operibus deditos, a voluptatibus alienos, qui tamen si vel leviter offendantur, iracundiam tenere non queunt.

Sed praetermitti hoc loco non debet, cum nos iram vituperamus, de ea tantum agere, quae rationis imperio non obtemperat: neque enim ut invidia, ita ira semper est mala, quin potius si ut canis pastorem, ita ira rationem sequatur, et cum ratio provocat, excitetur; cum ratio revocat, conquiescat, non solum non reprehendi, sed etiam laudari debet: alioqui nulla opera heroica, laboriosa, difficilia unquam aggrederemur. Et scriptura non simpliciter irasci prohibet, sed *irascimini*, inquit sanctus David, *et nolite peccare.* Denique et Moyses, qui omnium hominum mitissimus erat, tamen contra peccatum filiorum Israel ita exarsit, ut multa eorum millia una die necari iusserit. Et sanctus Phinees vehementer commendatur, quod iusta ira contra scortatores inflammatus in ipso scelere virum, et foeminam simul necaverit. Et magnus ille Samuel sine ullo crimine ira succensus, Agag regem suis manibus in frusta secuit. Et Elias vir sanctissimus pari zelo quadringentos et quinquaginta falsos prophetas una die peremit. Et Dominus ipse; in quem peccatum cadere non poterat, zelo honoris Dei vehementer accensus, flagello ex funiculis facto, non semel de templo vendentes atque ementes eiecit.

Itaque ira cum rationem sequitur, merito laudatur, et ad opera magna ac difficilia utilis ac necessaria est: at cum rationi non paret, dici non potest quam foeda, quam turpis, quam caeca, quam insana, quam noxia, quam perniciosa sit. Vis foeditatem et turpitudinem eius videre? Respice hominem vehementer iratum, videbis eum omnino alium quam antea esset, non secus ac si theatro personam ebrii vel furiosi agere vellet: intus in corde quasi fornax iracundiae succenditur, quae per omnes corporis partes erumpit: per nares fumum, scintillas per oculos, sonum, ac strepitum per os emittit: efficitur livida facies et sanguine suffusa, moles corporis tumida, venae inflatae, vox aspera, verba mutila, voces inarticulatae, et saepe nihil significantes efferuntur. Itaque si tunc seipsum in speculo cerneret, qui eiusmodi est, non posset certe non vehementer erubescere: sicut sane erubescunt et dolent, qui eum diligunt.

Quam vero sit caecus atque insanus iracundiae

spiritus, nemo est, qui nesciat; ita enim excaecantur homines irati, ut nec amicos, nec liberos, nec maiores, nec magistratus nec seipsos internoscant. Ut enim torrentes cum ad loca humilia ex montibus devolvuntur, quicquid obviam venerit, secum rapiunt: sic et impetus iracundorum violenti et effraenes per omnia procedunt: non canities apud iratos venerabilis est, non justitia vitae, non propinquitas generis, non accepta beneficia, non alia aliqua dignitas; et neque acies ferri, neque ignis, neque aliud quidquam animum prae ira furiosum cohibere potest.

Quod si forte accidat, ut is qui accipit injuriam, non ferat aequo animo, sed ipse etiam irascatur, et par pari referat, tunc sane spectaculum sit mirabile simul et miserabile: non enim jam homines videntur, sed canes rabidi atque tauri furiosi: et tunc laetatur, et gaudet draco ille tartareus, quod se filios habere videt, qui mores et ingenium suum pulcherrime imitantur. Quare verissime magnus Basilius brevem insaniam iracundiam esse definit: Nam ut insani multa faciunt et loquuntur, quae sani si essent vel in aliis perhorrescerent: sic etiam homines irati eo quandoque progrediuntur, quo se progressos postea vehementer dolent.

Iam vero quod non solum foeda et insana, sed etiam noxia, et perniciosa iracundia sit, frequentes ruinae atque interitus tot hominum clarissimorum, et familiarum, atque urbium testantur. Ira enim excitat contentionem, contentio parit convitia, et postquam lapides convitiorum per linguam, veluti per fundam, fuerint excussi, et tanquam eminus certatum, deinceps ad manus et facta venitur, infliguntur plagae, ad plagas vulnera, ad vulnera mortes, ad mortes infamia et supplicia publica consequuntur. Judex enim eum, qui vicerat, paulo post agit in crucem, et omnia ejus bona ad fiscum transfert. Ita simul homines iracundi vita et fama et opibus spoliantur, et liberis suis nihil praeter extremam inopiam et publicam ignominiam derelinquunt.

At nullumne remedium contra draconem istum reperitur? Multa Dei beneficio et efficacia remedia nobis parata sunt, modo nos eis uti velimus. Initio, cum aliquis tibi facit injuriam, et ad iracundiam provocare nititur, cogita, quam saepe et quam graviter tu Deum, quantum in te fuit, ad iracundiam tuis flagitiis provocaveris: et quod ille tamen memor pietatis, immemor injuriae, semper te beneficiis vincere studuit. Nam si talia cogitaveris, erubesces profecto, quod injurias conservorum pati non possis, cum tuas, qui servus es, tam saepe Dominus pertulerit. Infernalis draco te sibi similem, hoc est, iracundum et ferocem efficere satagit: ita quoque, et Deus te sibi similem, hoc est, mitem et patientem esse cupit: nec alia de causa saepe contumelias atque injurias tibi fieri sinit, quam ut te probet ac videat, qualem militem habeat. An vero turpissimum non est, imperatore spectante ab hoste militem facillime prosterni et superari? Cum igitur aliquis te aut verbis aut factis laedit, dicas apud te, jam venit tempus ut proberis: nunc Deus adest, judex et testis certaminis mei. Volo igitur ita me gerere, ut strenuum Dei militem decet. Si enim milites saeculi imperatore spectante quamvis pauciores, quamvis inferiores, cedere non audent, quanto magis ego spectante Deo et angelis ejus pati non debeo, ut ab iracundia superatus videar.

Cogita deinde, quod cum animantia caetera omnia suis armis instructa a Deo creata sint, et alia cornibus, alia dentibus, alia unguibus, alia spinis vel aculeis munita nascantur, solus homo nudus, et inermis nascitur, ut se ad pacem et concordiam non ad seditiones, et tumultus natum, et eos qui discordias seminant a natura humana ad naturam ferarum degenerare, et nothos ac spurios esse intelligeret.

Cogita etiam, eum, qui propter injuriam illatam excandescit, majus a seipso quam ab hoste detrimentum accipere: hostis enim vel fortunas diripuit vel famam laesit vel ad summum corpus vulneravit ipse vero sibi ipsi in anima peccando vulnus infligit: non secus, ac si propterea quod aliquis tibi vestem laceravit, tu tibi etiam pectus perfodere velles, quae aperta et maxima insania esset.

Imo vero nemo minus laeditur, nemo felicius injuriam ulciscitur, quam qui eam contemnit, et inimico irato non resistit, sed cedit. Cur bombardarum globi facilius moenia ex lapidibus, quam aggeres ex terra et virgultis deiiciunt? Nonne quia illa resistunt, isti cedunt? Deinde si magno animo injuriam toleras, non irasceris, non commoveris, non respondes, signum est altiorem te esse, quam ut ad te contumelia pervenire possit, et adversarium tuum magis confundis, et etiam erubescere facis, tanquam frustra laborantem: nam qui percutit non sentientem, seipsum excruciat et iracundiam non sedat.

Illud etiam non parum proderit, si homines quasi membra unius corporis esse cogitaveris: certe enim si unum membrum alterum laedat, non cogitas de vindicta. Ut si lingua a dentibus mordeatur, non curris ad tonsorem, nec dicis, Erue dentem istum, quia linguam momordit. Ad eumdem igitur modum, cum quis injuriam tibi facit, cogita unum membrum ab alio laedi, nec ultione sed patientia opus esse.

Quid? quod sicut medici ex ipsa vipera medicamentum contra ejus venenum parant: sic etiam et tu ab inimicis tuis remedium irae accipere potes: nimirum si consideraveris quam turpe sit, ut inimicum tuum imiteris, et ejus discipulus fias, contra quem indignaris: nam si par pari referas, et irascenti irasci velis, nonne hostem tuum imitaris? quicquid enim ille facit, et tu etiam illi: rubent ipsi oculi, et tibi quoque: ille dentibus fremit, et tu non minus: ille clamat, tu vociferaris: et sicut in silvis echo respondet et resonat, sic et tu hostis tui convicia repetis, nisi quod echo vocem eamdem clamanti remittit, tu contumeliam cum additamento reddis: ille te imperitum vocat, tu eum mente captum vocas: ille te vilem, tu eum nebulonem. Magnus error, magna stultitia: dic mihi miser, nonne moleste fers, quod ille ita insaniat? cur ergo illum imitaris? vel male ille agit, vel bene: Si bene, cur irasceris? Si male, cur eum sequeris? Si puer trium annorum aut phreneticus quispiam tibi minetur, num contra eum iracundia succenderis, an potius ejus tamquam infirmi et aegroti miserebe-

ris? Cur igitur magni facis verba hominis irati, qui minus consilio et ratione ducitur, quam puer aut phreneticus?

Postremo remedium praesentissimum atque efficacissimum erit, si tibi ipsi irascaris atque ingemiscas, quod tu homo christianus, luce fidei illustratus, sacris caelestibus imbutus, Dei atque angelorum praesidio communitus, propter amorem Dei et vitae sempiternae, eam perturbationem vincere non valeas, quam Socrates, Pericles, Diogenes, et alii permulti virorum ethnicorum propter solam inanis gloriae cupiditatem mirabiliter superaverunt. Nam ut serpens Moysis serpentes magorum devoravit: ita ira ista sancta iram illam pestiferam excludet, quemadmodum etiam timor gehennae timorem praesentium suppliciorum, et amor Dei amorem saeculi vincere solet.

At, inquis, ille solus in culpa est, qui ignem primus accendit; si alius ad iracundiam me provocat, quam culpam ego habeo, si respondeo? Magnam omnino, neque excusationem obtendere potes. Nam si te quispiam ad furtum faciendum vel adulterium perpetrandum invitaret, et invitanti consentires, numquid propterea nihil te mali fecisse diceres, quod invitatus et vocatus feceris? quin potius magis peccare videtur secundus quam primus, ut Basilius ait, cum duo iratis animis inter se certant: nam iste vidit in altero turpitudinem irae, et tamen non cavere, sed imitari voluit; ille vero sine exemplo peccavit.

At si contumeliam pertulero, inquies, ignavus et vilis habebor. Imo vero tunc ignavus et vilis non diceris, sed eris, si affectionem istam vincere non potueris: nam si vilis est, qui patienter injurias perfert, ergo vilis Moyses, vilis Ioseph, vilis b. Stephanus, viles apostoli et martyres fuerunt, imo et Dominus ipse vilis fuit, qui homo Samaritanus ac daemoniacus, contumeliose appellatus, mitissime respondit: *Ego daemonium non habeo*. Istam ignaviam sibi homines finxerunt, vel potius draco iste tartareus patientiam ignaviam esse docuit: et vere patientia, incuria diaboli et stultorum, ignavia est: at in palatio Dei, in aula summi regis, magna est fortitudo.

Quamobrem, auditores, si draconem conculcare volumus, discamus injurias pati, et si quis nos viles appellaverit, illud cogitemus, non esse nos majores patre nostro Abraham, qui se terram et cinerem confitebatur. Si quis nos inopes et pauperes dixerit, recordemur nudos de utero matris nos egressos, et nudos in sepulchrum redituros. Si quis indoctos et imperitos nos nominaverit, agnoscamus veritatem, non velimus pro umbra falsi nominis litigare. Si quis nos malos et peccatores asseruerit, intelligamus id quoque esse verissimum, et potius humili confessione peccata purgare, quam superba defensione augere studeamus. Ita draconem superabimus, Dominum et sanctos imitabimur, et gloriae coronam in coelo nobis praeparabimus, quam nobis concedat, qui est in saecula saeculorum benedictus. Amen.

CONCIO XI.

SUPER PSALMUM XC.

DE VERSU XIV. ET PRIORE PARTE DECIMIQUINTI.

Quoniam in me speravit, liberabo eum; protegam eum, quoniam cognovit nomen meum. Clamavit ad me, et ego exaudiam eum.

SYNOPSIS

Exordii loco, triplici testimonio ex hoc Psalmo eruto probatur protectio sperantium in Deo, experientia scilicet justorum, auctoritate prophetica psalmographi, et ipsius Dei approbatione. Deinde ostenditur, tribus ultimis versibus octo beneficia homini justo a Deo promitti; quae ibidem pulchro ordine enumerantur, et his duabus ultimis concionibus explicantur. Primum itaque beneficium est liberatio a servitute, ubi duplici libertate explicata, vera et falsa, hujus beneficii magnitudinem ex tribus potissimum elucere ostenditur. Primo ex tyrannide libidinum, quo in loco tyrannis libidinis, ambitionis aliorumque vitiorum prolixo et eleganti discursu repraesentatur. Secundo ex horribili stipendio peccatorum, quod est mors; ubi probi agricolis, improbi triremibus addictis assimilantur. Tertio ex infinitis laboribus, quibus Dominus in libertatem pristinam nos restituit; ubi passio Christi summatim perstringitur, et nobis iugiter consideranda per pulchram doctrinam proponitur.

In parte secunda, praemissa explicatione, ad quosnam beneficium hoc liberationis pertineat ad secundum beneficium sperantibus in se a Deo promissum descenditur, quod est singularis quaedam providentia, qua Deus in se sperantes, et iam liberatos defendit; quae vel ex variis nominibus colligitur, quibus ob id appellatur, qualia praeter caetera sunt patris, matris, sponsi, pastoris et custodis. quae omnia ex sacra scriptura eliciuntur. Explicatur insuper quibus hoc beneficium providentia sit peculiare, nempe familiariter Deo cognoscentibus. Tertium beneficium est, precum justi exauditio, ubi hujus promissionis et beneficii magnitudo multis exaggeratur, et plurimis sanctorum exemplis probatur. Hujus autem beneficii praecipua causa assignatur clamor cordis, quem parit firma fides et humilitas, quod ad finem usque extendetur.

Quoniam sententia Domini est; *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*, propterea sanctus Propheta, auditores, persuasum nobis esse cupiens, eos omnes, qui sperant in Deo, certo protegendos ab eo, quod initio Psalmi promittit, tribus uti voluit testimoniis: adduxit primo loco unum ex hominibus justis, qui se experientia didicisse veram esse propheticam hanc promissionem affirmaret ac diceret: *Sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium et a verbo aspero.* Deinde ipse idem sanctus David sua hac prophetica auctoritate rem eamdem confirmavit, cum ait: *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis*, et quae sequuntur, usque ad eum versum, quem oratione superiore tractavimus: quamvis enim id aliis hominibus non liceret, ut in propria causa testimonium dicerent, tamen prophetis maxime licebat, qui non ut homines erroribus obnoxii, sed ut instrumenta atque organa, et quasi tubae quaedam Spiritus sancti loquebantur. Nunc vero tertio ac postremo loco Deum ipsum inducit, promissionem eamdem his verbis comprobantem: *Quoniam in me speravit, liberabo eum*, qua oratione Deus sigillatim ex ordine omnia confirmat, quae hucusque dicta sunt. Dixerat homo justus, *Sperabo in eum, quoniam ipse liberavit me*: dicit nunc Deus: *Quoniam in me speravit, liberabo eum.* Et dixerat propheta: *Scapulis suis obumbrabit tibi, et sub pennis ejus sperabis* et *Scuto circumdabit te veritas ejus*, hoc est, ut pullus a gallina vel ut miles a scuto, sic tu a Deo, in cujus nomine spem posuisti, protegeris: dicit nunc Deus: *Protegam eum, quoniam cognovit nomen meum.* Dixerat idem Propheta, *non timebis a timore nocturno, a sagitta volante in die*: dicit nunc Deus; *Clamavit ad me*, nimirum timens a timore nocturno, et a sagitta volante in die, *et ego exaudiam eum*, ne deinceps ullam habeat causam timendi.

Dixerat Propheta: *Cadent a latere tuo mille*: dicit nunc Deus: *Cum ipso sum in tribulatione*, *eripiam eum, et glorificabo eum.* Dixerat Propheta: *Verum tamen oculis tuis considerabis*,quae verba ad vitam et gloriam futuram praecipue referri demonstravimus: dicit nunc Deus, eamdem vitam et gloriam promittens: *Longitudine dierum replebo eum.*

Dicat aliquis, si haec ita se habent,iam psalmus totus explicatus est, quid hic amplius haeremus? parum enim certe refert, quod ea, quae sequuntur in Psalmo sint alia verba, cum non aliam sententiam, sed unam atque eamdem cum superioribus contineant. At non ita est, auditores, nondum est psalmus totus explicatus: quamquam enim propheticas promissiones, de quibus hactenus disseruimus, his verbis Deus confirmet, tamen ita confirmat, ut more liberalium principum generalibus verbis utatur, et eadem beneficia quidem, sed aucta et cumulata promittat: quemadmodum si regi libellum supplicem offerres, quo praesidium peteres adversus unum aliquem hostem tuum: ille vero regali munificentia tecum agere volens, responderet, Sis bono animo, ego patrocinium tuum suscipiam, et non solum ab isto uno, quem times, sed ab omnibus aliis, qui tibi nocere ulla ratione tentabunt, semper defendam et protegam. Ita prorsus et homo justus sibi, et propheta homini justo protectionem Dei, defensionemque promiserat. contra certa pericula, contra laqueum venatorum, contra verbum asperum, contra timorem nocturnum.Deus vero ut princeps vere liberalis, generalibus verbis loquitur, et protectionem suam defensionemque promittit, non a certis periculis, sed ab omnibus malis liberabo eum, inquit,et protegam eum,exaudiam eum: atque in summa, octo beneficia pollicetur: quod liberabit a servitute, quod proteget in periculis, quod exaudiet preces,quod consolabitur in calamitatibus, quod ab eis tempore suo eripiet, quod easdem in gloriam et beatitudinem commutabit, quod vitam immortalem et sempiternam tribuet quod seipsum facie ad faciem exhibebit, in quo plena perfectaque felicitas continetur. Sunt autem haec beneficia summo ordine hoc loco ab ipso Deo enumerata: incipiunt enim a liberatione, quae est quasi prima radix, et fundamentum omnium bonorum, et paulatim atque gradatim ascendunt usque ad ipsam summam et sempiternam felicitatem,quae in Dei contemplatione consistit.Et quatuor quidem priora ad vitam futuram pertinent: hic enim impletur quod dicitur: *Liberabo eum, protegam eum, exaudiam eum*, *cum ipso sum in tribulatione*: in coelo vero erit quod sequitur: *Eripiam eum, longitudine dierum replebo eum et ostendam illi salutare meum.*

Veniamus nunc si placet ad beneficium primum. *Quoniam*, inquit, *in me speravit, liberabo eum.* Magna et expetenda atque imprimis grata et amabilis res est libertas, et quam, ut Tullius ait, non solum ab hominibus, verum etiam a bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi videmus. Certe aviculae, quarum cantu homines delectantur, in caveis inclusae sine ullo suo labore summo studio nutriuntur: et nihilominus tantus est amor libertatis ut saepenumero praemoerore neque canere,neque edere eis libeat, et si possint libentissime fugiant, malintque libere victum cum labore quaerere, et sub dio frigore atque aestu confici,quam captivae in palatiis regum delitiis frui.Quod si bestiis rationis expertibus id accidit,quanti tandem homo libertatem facere debet, qui solus proprie est liber; et nihilominus contra omne ius,non raro crudelissimis dominis servire cogitur? Est enim, ne quis forte decipiatur et erret, duplex agnoscenda libertas, una vera, altera falsa: vera illa est, quae animum reddit liberum a tyrannide vitiorum, ut veris et propriis suis operibus pro arbitrio praesit, quicquid interim de corpore fiat, sive id ligatum, sive solutum sit. Illa vero est falsa, quae solum corpus efficit liberum, cum interim animus subjectus vitiis et sceleribus miserrime serviat. Itaque neque ego Caesarem et Alexandrum liberos fuisse dixerim, cum toti pene orbi imperantes,tamen suis vitiis turpissime serviebant: neque contra Petrum et Paulum servos, cum corpore captivi, et catenis ac vinculis constricti,tamen animo toto orbe liberrime vagabantur, et suis litteris tanquam regiis diplomatibus infinitos homines quotidie liberabant. Nam ut homo non corporis membris,sed animi virtutibus a brutis animantibus separatur: ita non corporis, sed animi libertas vera est, et sola hominis appellanda libertas. Quo circa Dominus Evangelio Judaeis falsam libertatem jactantibus, et veram ignorantibus, ac dicentibus: *Semen Abrahae sumus, et nemini servivimus unquam*,verissime respondit: *Amen, amen dico vobis, quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in aeternum. Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.* Hoc igitur munus eximium, et singulare verae libertatis, quo nihil charius nihil amabilius, quo nihil dulcius ei placabilius hominum generi dari potuit,nobis Deus pollicetur, cum ait: *Quoniam in me speravit, liberabo eum.*

Cujus quidem doni magnitudinem et praestantiam tribus ex rebus utcumque saltem intelligere poterimus. Ex intoleranda atque immani tyrannide libidinum, ex admirabili atque orribili stipendio peccatorum, ex infinitis sumptibus et laboribus, quibus Dominus in antiquam libertatem nos tandem aliquando restituit. Etenim quae unquam oratio vitiorum ac libidinum tyrannidem explicabit? Aspice in primis atque intuere quam durum imperium luxuriae vitium in suos captivos exerceat: nam ut veterum ethnicorum fabulas sive historias omittam, nihilque dicam de Achille, de Sardanapalo, de Nerone, nihil de celebratissimo illo Hercule, qui posteaquam omnia totius orbis monstra deviceral ac domuerat, victus ipse tandem amore cujusdam mulierculae, deposita clava, assumpta et lana et colu, inter mulieres sedere, ac nere et canere cogebatur, propterea quod meretricula ita jubebat, et nisi pareret, graviter minabatur. Ut praeteream etiam, quod ipsae divinae scripturae de fortissimo Sampsone ac de Salomone sapientissimo nobis proponunt: quorum priorem, qui neque vinculis teneri, neque portis concludi, neque ab integris exercitibus vinci potuerat, amor tamen unius

meretriculae superavit, atque ad eam calamitatem adduxit, ut oculis privatus in pastrino vice jumenti molam ageret: posteriorem post illam admirabilem ac divinitus infusam sapientiam, post illud coeleste lumen spiritumque propheticum,quo tot libros divinissime conscripsit, post ingentem illam gloriam, qua linguis omnium gentium toto orbe fama celeberrima praedicabatur, luxuriae vitium tam saeva tyrannide oppressit, ut omnium concubinarum suarum idolis sacrificare, et delubra atque altaria erigere cogeretur: ut ista, inquam, omnia praeteream, et sola quotidiana exempla in medium adducam, intuere quid mulier adulteria faciat, ut hujus crudelissimi tyranni imperium exequatur. Scit ipsa quod si forte a viro suo in scelere deprehendatur, sine ulla dubitatione peribit, et in puncto temporis amittet vitam, et famam, et divitias,et animam, et quicquid boni sive in hoc saeculo,sive in futuro expeti potest: et quod simul parentibus, liberis affinibus, toti domui, toti familiae, toti generi nota a infamiae gravissimam muret, perpetuamque doloris ac luctus materiam derelinquet: et nihilominus tanta vis est illius affectionis, tam implacabilis tyrannus luxuriae, ut misera illa foemina omnia ista, quamvis aspera et difficilia superare, omnesque molestias et pericula,quamvis horribilia et evidentia devorare cogatur, modo libidinis imperium exequi valeat.Et quis unquam immanissimus tyrannus mancipia sua cum tanto periculo ac detrimento sibi obtemperare voluit? Quid? Quod ita vitia ista hominem totum quasi ebibunt, et omnia ejus tempora sibi vendicant,ut nihil eum aliud unquam agere vel dicere, vel cogitare vel somniare patiantur. *Vinum et mulieres* inquit Ecclesiasticus, *apostatare faciunt sapientes*, quia nimirum homines ebrii amore carnalium voluptatum non minus ad alia omnia sunt inepti, et judicio ac ratione privati, quam si ingens poculum calidissimi vini totum ebibissent: neque Dei timor, neque stimulus conscientiae, neque mors neque judicium, neque paradisus neque infernus, neque aliud quicquam eos ad meliorem mentem revocare potest: sed quam alte dormiunt ad omnia bona studia, tam diligenter vigilant ad omnia flagitia. Neque solum corporis membra, oculos, aures, linguam, manus, pedes, sed etiam, quod horribile est, mentem atque intelligentiam ipsam servire cogunt impurissimis cupiditatibus.Si quis coniugem nactus esset nobilem, divitem, castam, prudentem speciosam, omni genere virtutis et laudis excellentem, ac deinde amore captus alicujus turpis ac vilis ancillae, coniuge contempta, cum ancilla viveret, ancillam sequeretur, cum ancilla negotia et consilia sua communicaret, atque ad ejus imperium omnes suas opes in ludis et conviviis et potationibus consumeret, et eo non contentus, uxorem etiam compelleret ancillae obtemperare, et nihil unquam dicere, vel agere, nisi ad nutum ancillae, quis tantam indignitatem ferre posset? Quis contra ejusmodi hominem non fremeret? Quis miseram conditionem illius nobilis matronae non deploraret? At longe est gravius et indignius, quod infiniti homines quotidie perpetrant. Quis enim ignorat, mentem rem esse praestantissimam, speciosissimam, divinissimam, carnem nostram vilissimum abiectissimumque mancipium, et vix dignum quod humanae intelligentiae famuletur? Et tamen quot, quaeso, reperiemus, qui ita sordidissimae ancillae afficiuntur,ut nihil nisi de ea cogitare valeant, et non modo corporis membra, oculos aures, linguam, manus et pedes in obsequium carnis impendant, sed ipsam etiam mentem natura dominam, et partem nobilissimam sui, dies et noctes vigilare et laborare faciunt, ut modos et rationes inveniant, quibus carnis libidini satisfiat Quid stulti illi homines, qui nervos omnes ingenii intendunt et vires intelligentiae consumunt, ut scribant carmina amatoria, plena subtilitate atque argutiis, quibus pudicitiam alicujus castae mulieris expugnare possint, nonne lumen illud animi coeleste ac divinum,quo Deus ipse aliquando conspiciendus erat, detorquent miseri ad vile obsequium nequissimi mancipii? Quid?Illi tam sollicite tam solerter, tam acute vestium ornamenta, ciborum condimenta, odorum suavitates, ludorum,saltationum, concentuum mixtiones et varietates excogitant, ut ancillae abiectissimae appetitionibus inserviant.

Magna igitur et intoleranda tyrannis luxuriae,sed non minor ambitionis atque aliorum vitiorum est. Videmus ambitiosos honoris mancipia non agere, quod volunt, non loqui,quod cupiunt, non ire,quo expedit, sed omnia sua et verba et opera ad id referre, quod jubet ambitio: nimirum ut sint retia et laquer ad auram plausumque popularem aucupandum, ut jam mirum videri non debeat, si imperator Domitianus, tot provinciarum intermissis negotiis, totos dies consumebat in venatione muscarum, quas armatus praeacuto stimulo tota aula persequebatur, adeo ut si quis forte quaereret, an aliquis intus cum Caesare esset famuli responderent; Ne musca quidem: multo enim profecto stultius est fumum aucupari, quam muscas. Sed vide quam grave jugum ambitio mancipiis suis imponat. Primum eos uno tempore humi cogit repere, et per aerem volare: quis unquam tyrannus talia suis mancipiis imperavit? Et tamen ita res se habet. Siquidem homo ambitione jubente, super omnes ascendere nititur, nulli subesse omnibus praeesse, atque interim, ut eo quandoque perveniat, omnibus se prosternit ac subiicit: ita miser a seipso divisus, secum ipse pugnans,exterius praefert humilitatem, interius alit ac nutrit superbiam. Deinde leges hujus atrocissimi tyranni ejusmodi sunt, ut si quis vel jure vel injuria contumeliam vel detrimentum aliquod accipiat, mox actum esse putet de existimatione, nisi primo quoque tempore ulciscatur, et si aliud efficere non potest, teneatur omnino hostem suum ad singulare certamen provocare et potius corpus et animam perdere, quam vel minimam jacturam dignitatis facere. Itaque frequenter apud Italos, apud Hispanos potissimum videre est viros nobiles, aetate atque opibus florentes, ob unum verbum temere prolatum, quo laesam esse existimationem sibi persuadent, tanta pati propter idolum honoris, quanta si propter Deum verum paterentur, martyres clarissimi optimo jure haberi possent. Nam praeter ingens illud

periculum, vitam praesentem et futuram simul amittendi, quod adeunt, cum in arenam pugnaturi descendunt, multos menses, et saepe etiam annos in praeparatione consumunt,quo toto tempore longum martyrium ducunt: nam et animus numquam a solicitudine, a metu liber est et oneribus continuo exercetur, ac ut Apostolus ait, ab omnibus se abstinent, parce comedunt, parce bibunt, parce dormiunt, de ludis et voluptatibus ne cogitant quidem.Et quis unquam Dionysius autPhalaris tam severas leges mancipiis suis imposuit ut non liceat verba, quae solum aerem verberant, et hominem non laedunt, contemnere ac despicere sed oporteat propterea et corpus et animam in ultimum discrimen adducere?

Omitto de tyrannide avaritiae atque aliorum innumerabilium vitiorum dicere, quia nullum unquam exitum oratio reperiret, et cum Psalmographo illud affirmo, omnes peccati servos sedere *in tenebris et umbra mortis*, *vinctos in mendicitate et ferro*: quae enim major caecitas fingi potest, quam quae ignoret homo seipsum, ignoret Deum, nesciat an vivat, cur in hunc mundum venerit, in quem finem a Deo creatus fuerit, et in primis tot sua vincula et catenas non videat? Quae vero esse potest mendicitas major, quam quod miser homo infinitas cupiditates quasi ora infinita,et stomachos infinitos habeat, qui semper latrant, semper petunt, semper esuriunt, et numquam quidem expleri valent? O misera servitus hominis peccatoris, si eam cognoscit: et miserior, si non cognoscit:

Sed videamus parumper, si placet, quale stipendium pro tantis laboribus famulis suis peccatum rependat. Quod est peccatorum stipendium? Apostolum audiamus: *Stipendium*, inquit, *peccati mors*, et mors haud dubie tam prima,quam secunda. Eant igitur mancipia vitiorum, et fideliter dominis suis inserviant,vigilent noctes et dies,adeant omnia pericula, non parcant sumptibus nec laboribus, ne tanto stipendio forte fraudentur. *Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fontem lachrymarum*, vel caecitatem atque errorem, vel insaniam potius et furorem tot miserorum defleam, qui pro stipendio mortis aeternae tam grave jugum alacriter ferunt, qui laboribus multo minoribus in momento coelum reperent. Itaque similes mihi esse videntur servi peccati miseris illis remigibus, qui captivi in triremibus detinentur, sicut omnes servi Dei prudentibus agricolis rectissime comparantur: nam et remiges et agricolae pene semper laborant in fodiendo, sed remiges aquam, agricolae terram fodiunt. Tantum autem interest inter haec duo genera fodiendi, ut qui terram fodiunt, frumentum postea metant, qui fodiunt aquas nihil inde lucrentur, nisi verbera: ita prorsus, auditores, laborant homines improbi, laborant etiam probi, utrique patiuntur, utrique sudant, utrique fodiunt: sed homines probi et pii ut agricolae sapientes terram fodiunt, rem videlicet solidam et foecundam, in operibus bonis verisque virtutibus se exercent, unde tempore suo vitam aeternam metuunt: at homines improbi ut remiges miseri triremibus alligati aquam fodiunt, in rebus fluxis, labentibus, sterilibus vires suas consumunt, unde tandem peccati stipendium, supplicia sempiterna recipiunt.

Sive igitur ipsam per se vitiorum tyrannidem, sive stipendium ejus consideres, magna omnino et horrenda ac deploranda est servitus peccatorum. Sed nihil tamen ita miseriam servitutis, et excellentiam libertatis declarat, ut modus liberationis et passio liberatoris. Quanti enim, existimatis,constitit Christo nostra libertas, quam nos tam parvi facimus, ut tribus obolis, pro fumo honoris, pro una brevissima voluptate saepenumero libentissime vendamus? quanti, inquam, Christo nostra libertas constitit? O christiani, si pretium nostrum intelligeremus, non *corruptibilibus auro vel argento* redemit nos Deus, *sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati Christi.* Nullo sumptu aut labore, sed solo nutu voluntatis mundum totum Dominus creavit: at ut nos de servitute liberaret, in stabulo nasci in laboribus vivere, in doloribus mori Dei Filius debuit. Et quibus in doloribus? Certe talibus, ut sola eorum cogitatio et expectatio sanguineum sudorem eumque largum et copiosum elicere potuerit: perpessio vero etiam lapides durissimos fregerit, et terram tremere ac coelum ipsum lugere coegerit. Pretiosa libertas, quae Dei servitute redemitur; nobiles merces, quae Dei vita comparantur. Intelligebat profecto Dominus, mercator sapientissimus, pretium hujus excellentis margaritae, quando exinanivit semetipsum quando formam servi accepit, quando triginta tres annos in fame et siti. in frigore et nuditate, in jejuniis et vigiliis, in itineribus, in persecutionibus, in angustiis vixit, et quando totum sanguinem suum in ligno crucis effundere maluit, quam ut pretiosam istam gemmam extorqueri sibi de manibus pateretur. Intelligamus nos quoque fratres mei, pretium libertatis, non simus *ut equus et mulus*, *quibus non est intellectus*. Agnoscamus gloriam illam eximiam libertatis filiorum Dei, ad quam vocati sumus, quae mater est omnium bonorum, quae pacem veram, gaudium solidum, otium beatum, quietem et tranquillitatem sempiternam sola praestare potest. Si ethnici Romani tam cruenta praelia gesserunt, tot pericula adierunt, tot mortibus se obiecerunt pro falsa et peritura libertate, et tam admirandas res gesserunt, ut Brutus et Torquatus proprios filios trucidarent, Mutius Scaevola manum totam in ara ardente combureret, Curtius armatus equo concito in ruptum terrae hiatum se praecipitem daret, duo Decii pater et filius se mactandos hostibus obiicerent, Valerii vero et Cincinnati, Curii et Fabricii in extrema inopia sponte sua viverent, alii tam multi cruenta praelia gererent, summa pericula adirent, praesentissimae morti quotidie se offerrent: quid tandem pro vera et sempiterna libertate facere nos oporteret? At minora sunt, quae Deus a nobis requirit, majora quae pollicetur. Non perit, ut filios interficias, sed ut pauperes Christi loco filiorum habeas: non ut manum igni devorandam porrigas, sed ut a furtis et caedibus illam contineas, atque ad opera misericordiae extendas: non ut teipsum in praecipitium dedas, vel hosti-

bus mactandum obiicias, sed ut poenitentiae laboribus corpus tuum castiges, et malas cupiditates in teipso, quoad poteris, occidas: non denique ut in summa inopia vivas, (quamquam neque id magnum videri pro coelestibus divitiis deberet) sed ut tuis contentus aliena non appetas, et opes tuas cum pauperibus fratribus tuis communices. Quod si parva ista pro vera libertate non fecerimus cum his multo majora pro falsa ethnici fecerint, pudore saltem pungamur: si vero fecerimus, superbia non extollamur.

Hinc verba Christi multum movent, multum etiam movent miracula et opera praeclara, quae in terris gessit: sed nihil tamen ita movet, ut ejus passio, cum quis cogitare incipit, quanta majestas pro vilissimis vermiculis, sputa, colaphos, flagella, spinas, et denique ipsam crucem pati voluerit. Videbatur Christus in cruce pendens nihil agere, sed nunquam tanta egit quam tunc: movebat terram, scindebat lapides, frangebat velum, obscurabat solem, aperiebat coelum, mortuos excitabat: et quod majus est, peccatores ad poenitentiam convertebat, ita, ut a cruce multi redirent percutientes pectora sua, denique tunc implebat, quod dixerat: *Cum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Philosophi olim multa dicebant, sed quia parum agebant, et nihil patiebantur, nemini persuadebant: rhetoricam istam ignorabant, quam Dei Filius docuit: at apostoli a Christo edocti, simpliciter loquendo, sed multa faciendo, et majora patiendo, quicquid voluerunt, persuaserunt: non voluptates ut Epicurus, sed passiones, dolores, crucem. Et quibus? Toti mundo, regibus, imperatoribus, tyrannis. Magna igitur vis magnum robur passionis Domini nostri Jesu Christi.

Consideremus igitur ducem atque imperatorem exercitus sanctorum, audiamus quid de eo in epistola ad hebraeos apostolus dicit: *Deponentes omne pondus*, inquit, *et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei et consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem et confusione contempta: atque in dextera sedis Dei sedet: recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes, nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnante.* Cogita istum esse auctorem et consummatorem fidei, hoc est, eum, qui donat et coronat fidem, qui est principium et finis, qui est via et vita, qui ducit, et qui perducit: qui nunc facit, ut credas, et postea faciet, ut non frustra credas, cum ipse sit dator et remunerator fidei, qui enim in te coepit opus bonum, ipse perficiet, et fidem consummabit, hoc est, beata atque aeterna visione commutabit. Aspice igitur istum auctorem et consummatorem fidei, tamquam speculum sine macula, et quasi aeneum serpentem in deserto exaltatum: et sicut novi et rudes pictores diligenter aspiciunt insignem aliquem pingendi magistrum, cum forte manus habet in tabula: sic et tu aspice diligenter peritissimum hunc magistrum patiendi, dum in tabula crucis sanguine suo ipsam ideam patientiae depingit. Quomodo autem depingat, diximus in parte secunda concionis septimae de Tribulatione. Nunc si placet, parumper quiescamus.

PARS SECUNDA

Diximus hucusque de magnitudine atque excellentia libertatis, quae nobis promittitur, cum dicitur: *Liberabo eum*: nunc ad quos id beneficium pertineat paucis verbis explicabimus, ac deinde de aliis duabus propheticis promissionibus breviter disseremus.

Ait igitur sanctus propheta: *Quoniam in me speravit, liberabo eum.* Quibus verbis ostendit, non omnibus hominibus, sed solum spe magna praeditis munus libertatis promitti, ubi nomine spei non inanem et mortuam quamdam fiduciam intelligimus, sed spem vivam, et per dilectionem operantem: vel potius ipsam dilectionem, quae quasi glutino quodam mentem humanam a rebus creatis abstractam ac separatam, cum Deo ita coniungit, ut unus spiritus fiat cum eo: id enim significat verbum hebraeum *chasah*, quod s. Hieronymus ad verbum transtulit, *adhaesit*: *Quoniam*, inquit, *mihi adhaesit*, nimirum vinculo dilectionis, *liberabo eum*: quamvis enim multa sint, quae juvant ad veram libertatem spiritus adipiscendam, tamen ad amorem omnia referuntur. Huc sacramenta, huc preces, huc psalmi, huc praecepta, huc consilia, huc exhortationes et conciones pertinent, ut homo cum Deo amoris vinculo coniungatur: hoc est illud unum, de quo Dominus ait: *Porro unum est necessarium.* Ut enim sola cupiditas facit servum, ita sola charitas facit liberum: et quomodo amor pecuniarum, amor honorum, amor carnalium voluptatum hominem ligat, inebriat, dementat, ut nihil nisi terram cogitare valeat: ita prorsus amor Dei totum hominem absorbet, ei novos oculos, novas aures, novum cor, novum palatum attribuit et mirabili conversione in alium hominem ita eum transformat; ut iam appetat, quod prius horrebat, et horreat, quod prius appetebat, et ei amarum dulce, et dulce amarum, formosum turpe, et turpe formosum esse videatur: et quemadmodum aqua in olla ad focum suspensa, mox ut subiecto igne calorem concepit, naturae propria oblita salit, fervet, adurit, ignem quoad potest, imitatur, tametsi alioqui nihil nisi descendere et refrigerare noverat: sic et animus humanus flammis divinae charitatis adeo totus corripitur, accenditur, mutatur, ut de frigido calidus, de obscuro lucidus, de turpi formosus, de terreno coelestis, de carnali spiritalis, de servo liber efficiatur, et ab apostolo Paulo novus homo, et nova creatura nominetur.

Sed iam ad beneficium secundum veniamus, quod nihil est aliud, quam singularis et continua quaedam providentia, qua Deus eos protegit ac defendit, quos de peccati servitute liberavit: *Protegam eum*, inquit, *quoniam cognovit nomen meum.* Porro qualis haec providentia sit, facile cognosci poterit ex multis et variis nominibus, qui-

bus propterea Deus in sanctis litteris appellatur: Nam ut omittam quod rex dicatur, quia regit; et Dux quia ducit; et medicus, quia sanat; et magister, quia docet, et alia propemodum infinita, sicut vere magnitudo divinae protectionis est infinita: illud mihi satis esse videtur, quod et pater, et mater, et sponsus et pastor et custos nominari voluit,ut ex tot appellationibus magnum prorsus et admirabilem esse Dei providentiam erga sanctos homines minime dubitaremus. Ac nomen quidem patris passim in Scripturis reperitur. *Quomodo miseretur pater filiorum*, inquit sanctus David, *misertus est Dominus timentibus se*. Et Moyses: *Portavit te Dominus Deus tuus*, inquit, *ut solet homo gestare filium suum parvulum, in omni via, per quam ambulasti*. Et Dominus in Evangelio tertio fere quoque verbo Deum Patrem suum et nostrum vocat. Quia vero saepe matres vehementius et magis tenere filios suos diligunt quam patres, et majori studio ac sollicitudine eos tuentur ac fovent: propter hoc Deus non solum paternae, sed maternae curae providentiam suam comparare vel potius anteponere voluit. *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum*, ait Dominus per Isaiam, *ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui: ecce in manibus meis descripsi te*. Deus bone, qui verba majoris benevolentiae dici,aut quam signa magis tenerae dilectionis dari poterant? Et tamen adhuc ulterius Dei amor progreditur,et quoniam *relinquet homo patrem, et matrem et adhaerebit uxori suae*,aut providentiam patris et sollicitudinem matris etiam zelum et charitatem sponsi adjungere voluit. Sic enim in Canticis Canticorum passim Deus appellatur. Et per Oseam: *Sponsabo*, inquit, *te mihi in iustitia, et judicio, et in misericordia, et in miserationibus, et sponsabo te mihi in fide. Et erit in die illa, dicit Dominus vocabit me vir meus,et non vocabit me ultra Baalim*. Quid iam de nomine pastoris dicam? *Sicut pastor*, inquit Isaias, *gregem suum pascit,in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, et foetas ipse portabit*. Quanta haec est providentia? Quanta haec sollicitudo? Et non minorem apud Ezechielem inveniens: *Ego pascam oves meas, et ego eas accubare faciam, et quod abiectum erat, reducam, et quod confractum fuerat, alligabo, et quod infirmum fuerat, consolidabo, et quod pingue, et forte custodiam*.Sed nihil majus eo dicit, quod in Evangelio Dominus per seipsum, ait: *Ego sum pastor bonus*, inquit, *et cognosco oves meas*. At quomodo oves tuas Domine cognoscis? Quibus oculis eas respicis? *Sicut novit me pater*: quibus oculis, inquit, me respicit Pater meus caelestis, illis ego oves meas respicio. Quis explicabit nobis quam benignis oculis summa illa majestas Filium suum unicum, naturalem, optimum, sapientissimum, pulcherrimum, sibi simillimum aspiciat? Si igitur talibus, hoc est, similibus, quantum fieri potest, nos oculis Dei Filius respicit, quid maius,quid felicius ista providentia? Iste vero est aspectus felicis planetae: hoc est vere natum esse sub clementi sidere. Sed quid si his omnibus addamus, id quod Moyses ait, Dominum justos custodire *ut pupillam oculi sui*? Et quod ipse Dominus per Zachariam ait: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*? Quibus enim verbis magis declarari, demonstrari, exaggerari, amplificari poterat hujus providentiae magnitudo? Quid enim maiori animi provisione defendimus quam pupillas?

Magnum igitur et singulare donum est, quod nobis hoc loco Dominus pollicetur, cum ait: *Protegam eum*. Sed audi rationem: *Quoniam cognovit*, inquit, *nomen meum*: nec enim omnium est hoc munus, sed eorum dumtaxat, qui Dei nomina, de quibus iam disseruimus cognoscunt, qui Deum ut patrem, ut matrem, ut sponsum, ut pastorem, ut custodem suum non verbis tantum, sed reipsa et factis agnoscere se demonstrant: non enim de quacumque notitia Dominus loquitur, sed de ea, quae ex intima amicitia et familiaritate nascitur, de qua Isaias: *Cognovit*, inquit, *bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui, Israel autem me non cognovit*. Et apostolus Paulus: *Cognovit Dominus qui sunt ejus*. Et Dominus in evangelio: *Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meae*. Cognoscit pastor unam oviculam suam inter mille alienas, nec minus ovis pastorem suum, et vocem ejus agnoscit, nec alia de causa, quam propter diuturnam inter eos consuetudinem et familiaritatem. Et nonne vulgo etiam dicimus de iis, quibus familiares non sumus: Non novi hominem; quos alioqui saepe vidimus, et quorum nomen non ignoramus? Quare non omnis, qui dicit Deo, Domine, Domine, insigne hoc beneficium divinae protectionis accipiet, sed qui Deum novit ex amicitia, qui domum ejus frequentat, et ibi alloquitur eum in precibus, et audit eum in concionibus, qui saepe mittit et recipit munera, mittit Deo sacrificia laudum, et recipit a Deo beneficia gratiarum.

Quapropter recte sequitur in Psalmo: *Clamavit ad me, et ego exaudiam eum*: quae est promissio quaedam inexplicabilis et infinita: neque enim pollicetur Deus, se hoc aut illud nobis donaturum si postulaverimus: sed effusissima ac regia prorsus liberalitate, nihil se unquam negaturum,modo nobis expediat. *Clamavit*, inquit, vel ut hebraei legunt, *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum*, nimirum semper, ubique, quicquid clamando petere voluerit. Neque solum hoc loco, sed passim in scripturis hanc promissionem repeti videmus.Sanctus Moyses; *Non est*, inquit,*alia natio tam grandis, quae habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris*. Qui dicit cunctis, nihil excipit, nihil excludit: et quamvis dum preces fundimus, neminem cernamus, et nemo nobis respondeat, tamen non loquimur parietibus, vel aerem verberamus, sed *adest* sine ullo dubio *Deus noster cunctis obsecrationibus nostris*. *Oculi Domini super justos* inquit Psalmographus, *et aures ejus ad preces eorum*. Et Isaias: *Tunc invocabis, et Dominus exaudiet: clamabis, et dicet,Ecce adsum*.Et Ioannes clarissime: *Si cor nostrum non reprehenderit nos,fiduciam habemus ad Deum; et quicquid petierimus: accipiemus ab eo*. Denique Dominus in

Evangelio: *Petite et accipietis, quaerite, et invenietis, pulsate, et aperietur vobis.* Et alio loco: *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.* Et quoniam magnitudo promissionis fidem superare videbatur, iterum et tertio et quarto in duobus exemplis idem repetit, nimirum *quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis.* Quae igitur gratia, quod munus, quod regnum, quod imperium cum ista regia et liberalissima promissione comparari potest? *Quodcumque*, inquit, *volueritis, petetis, et fiet vobis.* O verbum breve: sed incredibiles divitias complectens. O promissionem solo Deo vero et omnipotente dignam: quis enim talia promittere auderet nisi Deus? Quid enim est hoc aliud quam constituere hominem justum dominum orbis et claves ei concedere caelestium divitiarum? et ad quemdam modum omnipotentem illum facere? *Quodcumque*, inquit, *volueritis, petetis, et fiet vobis.* Si scirent homines justis ponderibus res aestimare, cui thesauro, cui regno, cui monarchiae hanc divinissimam ac verissimam promissionem non anteponerent, si *quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis*? Quanti, quaeso, faciunt homines quod aliquis apud regem ea gratia polleat, ut possit de eo, et ejus regno facere quicquid velit? At si haec ita se habent, quanti tandem fieri debet, quod ea gratia valeant homines justi apud regem regum, ut ab eo audiant; *Quodcumque volueritis, petetis, et fiet vobis*?

Ac ne forte sola verba esse credatis, legite vitas et gesta sanctorum. Quid erat quondam videre Moysem solis precibus castra hostium fundere, de lapidibus aquas producere, maria exsiccare, et alia tam multa stupenda atque incredibilia facere? Quale spectaculum cernere sanctum Iosue imperantem soli, ut in medio coelo cursu cohibito conquiesceret, non secus ac si coelorum habenas in manibus habuisset? Quid vero, Isaiam audire optionem dantem regi Ezechiae, an vellet solem celerius progredi, an etiam retrocedere, propterea quod aeque facile unum sibi atque alterum esset? Quid Eliam aspicere, cum aquas et nubes in coelo suspensas sola prece vel contineret vel laxaret, et ad ejus imperium serenitas pluviis, et pluviae serenitati succederent? Quid Samuel, quid Elisaeus, quid apostoli, quid martyres non poterant? Nonne sola vi precum morbos curabant mortuos excitabant, daemones fugabant, bestias ferocissimas mansuetas reddebant, ignem extinguebant, paludes siccabant, fontes producebant, lapides molliebant, elementis omnibus imperabant? Quid vero magnus ille Gregorius Thaumaturgus, Martinus, Antonius, Hilarion, Benedictus Bernardus, Franciscus, et alii pene innumerabiles nonne, prorsus quidquid volebant, tam facile impetrabant, ut Dei potentiam et voluptatem plane in manibus habere viderentur? Certe sanctus Dominicus cum aliquando singulari atque intimo cuidam amico suo aperuisset, nihil se unquam a Domino petivisse, quin illud continuo obtinuerit, ille vehementer admiratus dixit; Si ita est, pater, pete semel a Deo, ut magister Reginaldus nostri ordinis habitum suscipiat: erat enim magister Reginaldus vir quidam eo tempore eruditione excellens, sed nihil minus quam de habitu illo suscipiendo cogitabat. Oravit igitur pro ejus conversione vir sanctus illa ipsa nocte, et ecce summo mane cum fratres in choro canerent: *Iam lucis orto sidere*, venit magister Reginaldus, et omnibus stupentibus et gaudentibus ad pedes b. Dominici provolutus, habitum religionis summa humilitate flagitavit. En nobis, fratres mei, quali stipendio etiam hic in terris justorum obedientiam Deus remuneret: ut quoniam ipsi semper erectas habent aures ad imperia Domini etiam Dominus semper erectas habeat aures ad preces eorum: et quoniam ipsi Deum semper audiunt, cum eos vocat, sic et Deus semper ipsos audiat, cum ab eis vocatur: et sicut ipsi voci Dei semper obediunt, et voluntatem ejus faciunt, ita Deus precibus eorum modo quodam semper obediat, et *voluntatem timentium se* faciat.

At cur nos, dicet aliquis, numquam talia experimur? Verbis sancti Iacobi respondebo: *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis.* Quid facit orationem bonam? Multa numerari solent, sed praecipuum, et in quo caetera continentur, est clamor cordis, id est, fervor animi, affectus vehemens desiderium ardens. *Clamabit*, inquit, *ad me*, hoc est, non loquetur quomodocumque, sed magna voce clamabit, *et ego exaudiam*: nec enim Deo, qui est ignis consumens, placere potest oratio frigida et languida, sine spiritu, sine affectu, cum taedio et fastidio, solis labiis pronunciata. Nec alia de causa oratio comparatur thuri, quam quod veluti thus odorem suum non spargit, nec fumum illum suavem sursum emittit, nisi super ignitos carbones ponatur, sic et oratio non redolet in naribus Dei, nec sursum ascendere potest, nisi a fornace charitatis procedat. At oratio fervens et ignita quas nubes non penetrabit? Quid a Deo non obtinebit? Nec enim Rethorica Tullii vel Demosthenis, nec verba diserta atque ornata, sed solae lachrimae et suspiria, quicquid volunt, Domino persuadent. Et cur putatis in ipso principio orationis dominicae statim nos admoneri, patrem illum nos orare, qui est in coelis, nisi ut magna voce, vel non tam voce, quam clamore opus esse intelligamus, ut ex loco tam humili ad locum tam sublimem oratio nostra conscendere valeat.

At unde clamorem istum et fervorem hauriemus? Unde nascitur? unde procedit? Ex fide et humilitate, qui enim viva quadam et efficaci fide credit, Deum esse praesentem, et se revera ab illa summa et tremenda majestate orantem videri et audiri, quae *aufert spiritum principum*, quae dicit regibus et pontificibus, migra de corpore, et parere oportet, non potest certe non cum summa attentione et fervore preces suas fundere: nec ego possum, nisi modicae fidei tribuere, quod tam frigide tam perfunctorie, tam oscitanter, tot aliis cogitationibus distracti et impediti saepenumero orationi vacamus, ut nos ipsi non intelligamus, quod dicimus. Audite sanctum Hieronymum de ista fide disserentem, et nostram tepiditatem in seipso arguentem: *Ad orationem*, inquit, *assisto, non orarem, si non crederem: sed si vere crederem, illud cor,*

quo Deus noster oratur, mundarem, manibus tunderem pectus, genas lachrimis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, haererem certe trunco crucis, nec prius absisterem, quam misericordiam impetrarem; nunc vero creberrime in oratione mea aut per porticus deambulo, aut de foenore computo, aut abductus turpi cogitatione etiam quae dictu erubescenda sunt, gero. Ubi est fides? Siccine putamus orasse Ionam: Sic tres pueros? Sic Danielem inter leones? Sic certe latronem in cruce? Haec b. Hieronymus. Itaque fides ista viva praesentiae Dei, dici non potest, quantum ad clamorem cordis excitandum adiuvet.

Sed non minus juvat humilitas, quae hominem docet, in quam profundo vitiorum jaceat, quam prope ad ipsas tenebras exteriores accedat, quam procul ab illa summa luce et puritate, in qua Deus cernitur, absit, in quantis periculis et corporis et animi versetur: quae omnia cogunt hominem velit nolit non superbire, sed timere ac dicere: *De profundis clamavi ad te Domine, Domine exaudi vocem meam.* Quare, fratres mei, si promissionem dominicam nostram facere, et maximum hunc thesaurum ad nos etiam pertinere volumus, clamemus frequenter in coelum, et cum fide atque humilitate clamemus: ita oratio fidelis, seque humilitantis nubes penetrabit, et a Deo, quicquid petierit, obtinebit, per Christum Dominum nostrum, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

CONCIO XII.

SUPER PSALMUM XC.

DE POSTERIORE PARTE VERSUS DECIMIQUINTI, ET DECIMOSEXTO.

Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum. Longitudine dierum replebo eum et ostendam illi salutare meum.

SYNOPSIS

Ut ecclesia catholica tres praecipue dies Christi celebrat, nempe mortis, sepulturae et resurrectionis: ita cuique fideli tres sunt dies constituti, unus a nativitate usque ad obitum, afflictionis; alter inde usque ad iudicium extremum, quietis; tertius aeternae faelicitatis et gloriae, in quibus Deus promittit se patientiam daturum, liberaturum et glorificaturum, quae in Ioseph et Iob completum clare potuit. Quartum deinde producitur beneficium, quod Deus iustis promisit, videlicet consolatio in tribulatione; ubi declaratur, tribulationes huius vitae esse momentaneas, et probos in afflictione habere cum spinis rosas, impios vero spinas sine rosis, quia etiam quibus ipsi delectantur spinae sint, uti sunt divitiae et voluptates. Quomodo in afflictione singulariter Deus adsit iustis, variis exemplis sanctorum probatur, nempe per interiorem quamdam dulcedinem, atque inde colligitur, quam suave sit iugum Domini, et qua ratione voluptatum terrenarum dulcedo caelestem suavitatem excludat.

Pars altera beneficia reliqua a Deo promissa iustis, exequitur, quorum quintum est, ereptio e tribulatione, quod non modo in vita futura homini iusto contingit, sed et aliquando in praesenti, ut in Davide et d. Martino videre est; non tamen id semper, sed suo tempore et quando expedit. Ostenditur praeterea per varia exempla hoc idem beneficium ad iustos, non ad improbos, pertinere. Sextum beneficium est glorificatio, ubi gloriae descriptione, et duplici acceptione explicata, sanctis hominibus utramque contingere demonstratur: ac in primis famam et nominis celebritatem, quae quanta sit illis collata, multis amplificatur: deinde bona omnia, quae tamen vere consistunt in aeternitate et faelicitate, atque haec sunt duo postrema beneficia; quo loco per faelicitatis genuinam descriptionem eo serio invitamur. Epilogus denique causam reddit, cur ecclesia catholica hunc psalmum nonagesimum quotidie recitari vesperi praeceperit, ut scilicet recensendo pristina beneficia nova accipiamus; ut inde tentator confundatur, ut denique nos ipsos animemus et armemus.

Etsi liberator noster, auditores, annos multos in terris cum hominibus egit, tres tamen in iis sunt dies, quos prae caeteris ecclesia catholica mater nostra celebritate praecipua veneratur et colit: Dies mortis, dies sepulturae, dies resurrectionis. Quorum primus dies fuit laborum, secundus dies quietis, tertius dies gloriae. Quod in capite Christo praecessit, idem in corpore, quod est ecclesia, et singulis eius membris reperitur: totum enim fidelium christianorum tempus, quasi tribus magnis, diebus continetur. Quorum primus. qui dies est crucis et afflictionis, ab ortu usque ab obitum in hoc mundo peragitur. Secundus, qui est otii et quietis, ab exitu animae de corpore usque ad ultimi iudicii tempus extenditur. Tertius, qui est perfectae et consummatae gloriae, initium quidem habebit in ipsa communi ac generali mortuorum excitatione, sed nullo unquam sive, nullisque terminis claudetur. De hoc triduo versiculus nostri psalmi, quem hodierna oratione expositurі sumus, agit. *Cum ipso*, inquit, *sum in tribulatione: eripiam eum et glorificabo eum.* Idem est enim, ac si apertius dixisset, cum ipso sum die veneris, eripiam eum die sabbati, glorificabo eum die Dominica, et inde quanta sit munificentia et liberalitas Dei, liquido cognoscimus, quia facere novit supra id, quod petimus aut intelligimus.

Dixerat paulo ante: *Clamavit ad me, et ego exaudiam eum.* Certe qui clamat, in aliqua miseria et calamitate versatur, et si quidem vir sanctus et perfectus est, nihil aliud suis clamoribus petit, quam patientiae donum, ac ut Deus secum in tribulatione sit: Si vero homo est imperfectior, non tam patientiae donum, quae celerem liberationem a Deo precatur. Deus autem, ut petitiones nostras benefi-

ciis suis longe superet, et se nobiscum in tribulatione futurum promittit, quod perfecti postulant;et nos de tribulatione suo tempore erepturum, quod imperfecti flagitant: et praeterea ad vinculum laetitiae ingentem gloriam additurum, ut sicut aurum de fornace pulchrius et lucidius exit: sic et nos de camino afflictionis splendidiores et formosiores egrediamur.

Porro huius verissimae laetissimaeque promissionis quasi speciem quoddam et exemplum Deus in sancto patriarcha Ioseph nobis omnibus dedit. Fuit enim Deus cum eo in tribulatione,quando eum venditum et in carcere constitutum cunctis gratiosum et amabilem fecit. Eripuit vero tempore opportuno de misera illa et injusta captivitate, atque ad extremum ita glorificavit, ut eum Aegypti servatorem et dominatorem faceret. Non dissimile specimen huius promissionis in sancto Iob cernere licet. Fuit enim Deus cum eo in tribulatione, cum una die fortunas et liberos et proprii corporis sanitatem amisit, et tamen Deo in corde ejus patientiae virtutem corroborante, aequissimo animo et summa atque incredibili quadam constantia omnia pertulit: eripuit deinde eum Deus ac liberavit de cunctis afflictionibus atque angustiis suis; nec diu post ita glorificavit, ut ei omnia, quae perdiderat, duplicata reddiderit, praeter filios et filias, quas non quidem plures,sed certe meliores et pulchriores a Deo recepit. Nam, ut Scriptura divina testatur; *non sunt inventa mulieres speciosae, sicut filiae Iob in universa terra.* Cur autem Iob omnia duplicata prater liberos acceperit, ea causa est, quoniam gloria ista sancti Iob gloriam resurrectionis communis omnium sanctorum significat, quae quidem omnia bona, quae hic propter Deum amittimus, cum foenore maximo nobis restituet, sed homines tamen nec plures, nec pauciores, quam mortui fuerint in illa die resurgent. Veniamus, nunc, si placet, ad ipsa verba psalmographi, et singula seorsim ac per se consideremus.

Cum ipso, inquit, *sum in tribulatione.* Quae causa est, auditores, cur in hac sola promissione Deus verbo utatur temporis praesentis, in aliis vero omnibus temporis futuri? Cur dicit,*Cum ipso sum in tribulatione*, et non potius ero, cum dicat, *liberabo eum, protegam eum, exaudiam eum, eripiam eum, glorificabo eum*? Magnum sane solatium omnibus miseris calamitosisque hominibus huius quaestionis explicatio posset adferre, si diligenter, si saepe, si serio perpenderetur. Quid enim illud *sum*, quid illa vocula significat, nisi miserias hujus vitae, cum ipsa vita finiri et sepeliri, et nullum omnino locum in futura vita beatorum habere? Mox enim ut anima aliqua sancta e corpore migrat, abstergit *Deus omnem lachrimam ab oculis* ejus, et ei *neque luctus, neque clamor,neque dolor erit ultra.* Nec solum ad vitam futuram afflictiones praesentes non transeunt, sed in hac ipsa vita vere individuae, et momentaneae sunt, sicut ipsum tempus praesens, quod per illud *sum*, nobis significatur, nihil est nisi momentum unum tam breve, tam simplex, tam insecabile, ut non tamdiu saltem duret, donec ejus vocabulum totum pronuncietur. Atque hoc est, quod apostolus: ait: *Id*, inquit, *quod in praesenti est, momentaneum, et leve tribulationis nostrae supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operatur in nobis.* Itaque numquam simul dolores patimur unius anni vel mensis,vel diei vel horae,sicut numquam totus simul unus annus vel mensis vel dies vel hora existit. Et quemadmodum in tempore nihil unquam est praesens, nisi punctum unum: sic et labor, quem toleramus, numquam est, nec esse potest, nisi momentaneus. Quare calicem laborum paulatim ac sensim ebibimus, guttaeque dolorum minutissimae in os hominum a Deo liquantur: in futura autem vita flumen gloriae non guttatim,non sensim in os beatorum infundet Deus,sed ipsi torrenti ac flumini voluptatis os admovebunt, et magnis haustibus tantum capient, quantum poterunt. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuae, et torrente voluptatis tuae potabis eos*, inquit sanctus David. Et rursum alio loco,*Fluminis impetus laetificat civitatem Dei.* Nec ideo flumen dicitur gloria illa, quod fluat et transeat, sed quod semper affluat, et ubertate indeficiente sanctorum animos laetitia incredibili et inexplicabili perfundat.

Sequitur *in tribulatione*: *Cum ipso* inquit *sum in tribulatione.* A tribulis tribulationem derivari nemo est,qui nesciat. Scribit vero magnus Basilius olim terram sine spinis rosas protulisse, sed posteaquam propter Adae peccatum Deus dixit: *Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi*, mox coepisse spinas sine rosis producere, sed non rosas sine spinis. Id quod nihil aliud significare mihi videtur,quam post Adae peccatum nusquam voluptatem sine dolore, neque sine tribulatione delectationem reperiri. Sed hoc interest tamen inter homines justos et injustos, quod homines justi habeant cum tribulis rosas: injusti tribulos sine rosis. Illi cum tribulis habent rosas, quoniam sicut, in ipsis abundat propter Christum tribulatio, *sic et abundat per Christum consolatio* eorum, quibus Dominus ait: *Cum ipso sum in tribulatione.* Impii vero solos tribulos habent, propterea quod in afflictionibus et miseriis suis ad verum paracletum confugere non didicerunt neque *manna* illud *absconditum* gustant, *quod nemo scit, nisi qui accipit:* inde supra modum contristantur, plorant, desperant, ponunt *in coelum os suum.* Dei providentiam et justitiam execrantur, et suis illis blasphemiis et maledictis iram Dei magis accendunt,sibique ipsis durius flagellum iterum acquirunt. Quod si nescio, quas delectationes habere videntur homines mali,non sunt tamen illae delectationes rosae verae, sed apparentes, et spinae potius dici deberent quam rosae cum re vera conscientiam pungant,et poenitentiam post se relinquant. Nonne divitias mundus ut rosas amplectitur, et tamen Dominus apud Matthaeum divitias spinas esse confirmat; et quia non ignorabat aliam esse vulgi opinionem ideo apud Marcum studium eas acquirendi deceptionem divitiarum nominavit. Ut enim ii decipiuntur, qui manum extendunt, ut capiant rosas, et interim misere punguntur a spinis: sic et ii decipiuntur, qui sectantur divitias, et nihil inveniunt, nisi molestias. Qui scabie laborant, si perfricent manus, aliquam qui-

dem inter fricandum voluptatem capiunt, sed protinus tam acer dolor atque ardor voluptati succedit, ut valde eos manus fricuisse poeniteat. Pari ratione, auditores, qui scabiem libidinum flagitiis et sceleribus curare volunt, et se propterea saeculi voluptatibus, conviviis, potationibus, fornicationibus dedunt, mox intelligunt scelere peracto, se non rosas, sed tribulos apprehendisse: nam et conscientia punctionem et vulnus se accepisse testatur, et ardor libidinis tamquam addito fomento magis crevit. Vera igitur consolatio a vero paracleto petatur qui vere homini justo dicit: *Cum ipso sum in tribulatione.*

Ac nonne semper Deus nobiscum est? Nonne *in ipso vivimus, movemur et sumus*? Nonne etiam *qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo*? Cur igitur quasi novum aliquid modo promittit ac dicit: *Cum ipso sum in tribulatione*? Vellem sane multi hodie hic adessent eorum, qui in aerumnis et calamitatibus versantur, et fideli corde bonum istum nuncium acciperent, quem Deus ad eos dirigit, cum ait: *Cum ipso sum in tribulatione*: nec enim dubito, quin juxta sententiam Sapientis mallent esse in domo luctus, quam in domo convivii et quod lachrimas suas cum omnibus regum delitiis non commutarent. Deus noster, auditores, propterea quod immensus et infinitus est, et nihil omnino rerum creatarum sine ipso aut esse aut operari potest, omnia continet, omnia replet, omnia movet, in omnibus operatur, ubique et semper est praesens, et totus. *Numquid non coelum et terram ego impleo?* inquit *Dominus*. Caeterum praeter communem istam rationem, qua Deus ubique, etiam in brutis, et plantis, etiam in rebus inanimis, etiam in daemonibus est: sublimiori quodam et feliciori modo, puta per fidem, et spem et charitatem in solis piis et justis hominibus, ut in propriis templis et domiciliis habitat: *Nescitis quia templum Dei estis vos*, ait apostolus Paulus, *ac spiritus Dei habitat in vobis*? Sed afflictis et calamitosis justis adhuc certo quodam et singulari modo Deus adest, quo aliis justis, qui non pariter affliguntur, non adest: *Cum ipso* inquit, *sum in tribulatione.* In corpore humano, si membrum aliquod laeditur, statim sanguis caeterique humores eo confluunt, et ipse homo ita circa membrum laesum oculis, manibus, lingua, cogitatione totus occupatur, ut reliquorum membrorum non videatur esse memor: ad eumdem modum Deus, ut commune caput omnium justorum, mox ut aliquem afflictum esse videt, ad eum ut ad membrum sui corporis laesum advolat, et uberem copiam coelestium donorum et gratiarum in eum confluit: *Cum ipso* inquit, *sum in tribulatione.* In domibus bene constitutis, si unus ex filiis aegrotet, nonne mater ita illius unius curam gerit, illum unum fovet, illi uni blanditur, ut saepe caeterae proles ei morbum illum et aegritudinem invideant? Si igitur hoc natura facit, non faciet auctor naturae? Si terrena mater hac providentia erga suas proles utitur, coelestis pater non utetur, qui filios suos tenerrimo, maximo, incredibili atque infinito quodam amore prosequitur? Utitur sane, et non prius videt unum ex justis hominibus afflictum, quin statim ad eum ut ad filium laborantem, cum ingenti affectu et significatione dilectionis accurrit; *Cum ipso sum*, inquit, *in tribulatione.* Hoc est discrimen inter Deum et mundum: mundus currit post eos, qui florent, qui laetantur, qui rident, deserit vero eos, qui in egestate, et pressura sunt: Deus autem, quem Patrem orphanorum et judicem viduarum merito nominamus, illos visitat, cum illis versatur, illos consolatur qui moerent: *Cum ipso*, inquit, *sum in tribulatione.*

At quis tandem est iste modus singularis, quo Deus in animis miserorum habitat? Est, auditores, per intimam quamdam et inexplicabilem dulcedinem, quam Deus in corde hominis patientis latenter infundit, quae animum ita recreat, et roborat, ut non modo praesentem calamitatem alacriter ferat, sed etiam plures et majores pati cupiat: et cum apostolo dicat; *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio et omnia possum in eo, qui me confortat.* Id quod Servator noster evidenter expressit, cum legem suam, propter quam saepenumero premimur et affligimur, non lapide, non ferro, non plumbo, non cuilibet ligno, sed iugo comparavit: nam illa omnia ab uno portari possunt, iugum nisi a duobus trahi non potest. Itaque nemo unquam collum suum Christi iugo submisit ad libenter pro ipso patiendum, quin ipse adfuerit statim ex altera parte ad compatiendum. Quia vero Dominus procerus valde, imo et gigas est, majorem partem oneris accipit sibi, et jugum ita attollit, ut vix a cervicibus nostris sentiatur. Numquam legistis verba illa beati Cypriani? *Si vos acies*, inquit, *vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter: scientes vos sub oculis praesentis Domini dimicare, qui non hic est, ut servos suos tantum aspiciat, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur ipse in certamine agonis nostri, et coronat pariter, et coronatur.* Et cur, obsecro, apostoli et martyres tanta alacritate ad martyria tamquam ad epulas currebant, et in suppliciis et cruciatibus tripudiabant; Christus autem dominus et imperator noster in ipsa certaminis ingressione trepidavit? Nonne propterea quod Christus cum jugum traheret, solus erat, nec eum apostoli vel martyres adiuvabant, nec ipse seipsum, ut poterat, consolabatur: sancti vero caeteri numquam soli, numquam sine Christo, numquam sine multis et magnis interius consolationibus jugum traxerunt: siquidem ipse, qui mare dulcedinis et suavitatis est, non falso ait: *Cum ipso sum in tribulatione.* Sed frequenter id nobis contingit, quod jumento illo, quo Christus in Ierusalem in die psalmarum vehebatur: quoniam enim jumentum illud non intelligebat, et latera tundebat maluisset profecto vacuum, quam oneratum incedere: at si sarcinae suae praestantiam cognovisset, o quam libenter etiam decuplo graviorem tulisset, et quam magnifice gloriatum de illo suo tam excellenti onere, et honore fuisset? Ad eumdem modum non cogitamus nos, quis ille sit, qui ad nos cum flagello et afflictionibus venit, atque idcirco dolemus, et querimur, sed si dulcedinem, et suavitatem intelligeremus ejus, qui dixit; *Cum ipso sum in tribulatione*, mallemus certe cum ipso in-

ter spinas, et tribulos nudo corpore jugum trahere, quam sine ipso in conviviis principum sedere.

Intellexit hoc apostolus Paulus, qui propterea gloriari se gaudere dicebat, in tribulationibus suis. Intellexit apostolus Andreas, qui ubi crucem suam conspexit, prae laetitia gestiens, et seipsum vix capiens, non secus exultavit, quam si thesaurum maximum reperisset. Intellexit beatissimus Ignatius, qui damnatus ad bestias, non se cum dolore et cruciatu a bestiis discerpendum et devorandum sed contra potius cum delectatione et voluptate se bestiis fruiturum affirmabat; *Utinam*, inquit, *fruar bestiis, quae mihi paratae sunt.* Intellexit magnus ille Tiburtius, qui cum super ardentes prunas ambulare cogeretur, supra mollissimas et blandissimas rosas incedere sibi videbatur. Intellexit ille felicissimus Theodorus, qui temporibus Apostatae Iuliani, cum ab hora prima usque ad decimam crudelissime tortus esset, tunc primum dolere atque angi coepit, cum de eculeo deponeretur, affirmans sibi juvenem pulcherrimum astitisse, qui se tam dulciter consolabatur, et linteo candidissimo sudorem suum abstergebat, ut sibi non tam in eculeo, sed in paradiso delitiarum fuisse videretur. Intellexerunt denique hoc idem permulti sanctorum, qui cum pacis tempore in ecclesia florerent, et non tam persecutores, vel tortores quam sectatores, et cultores haberent, ipsi in seipsos quodammodo saevientes se vigiliis, jejuniis, ciliciis, flagris, aliisque multis magnisque laboribus saepe supra modum et supra vires affligebant, ut eo modo carnali consolatione penitus destituti, et in afflictionis domicilio sponte sua degentes, illum ad se allicerent atque invitarent, qui ait; *Cum ipso sum in tribulatione.*

Quae cum ita sint, si nos quoque, auditores, caelestem ac divinam suavitatem gustare desideramus, terrenis et sordidis voluptatibus nuncium remittamus, oportet: non consolatur crucifixus, nisi servos et amatores crucis, neque ii servi, et amatores, sed hostes et inimici sunt *crucis Christi*, *quorum Deus venter est*, *et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt*, qui volutantur in flagitiis, iisque in rebus delectantur et gloriantur, quorum eos vehementer puderet, si crucem Domini vere diligerent. Non possumus simul delitiis saeculi frui, non prius manna de coelo pluet, quam tota Aegypti farina deficiat. *Errat omnino*, inquit, beatus Bernardus, *si quis caelestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno*; *charismata illa spiritus misceri posse hujusmodi illecebris arbitratur.* Non putet is, qui huic sterquilinio semper inhaeret, qui carnem fovet, in carne seminat, carnem sapit, illam nihilominus consolationem supernae visitationis posse percipere. Neque id solum propterea, quod *nulla sit conventio lucis ad tenebras*, sed etiam quod anima dum carnalibus delitiis affluit, in iis quiescit nec meliora desiderat. At cum terrena consolatio deficit, et cibi, ac potus, ludorum ac nugarum voluptas subtrahitur, cogitur anima, quae sine delectatione vivere non potest, alibi ea quaerere, atque ita serio ex animo, toto corde se convertit ad Deum, illum quaerit, illum sitit, illi suspirat, illi sinum suum expandit, et cum propheta dicit, *renuit consolari anima mea.* Tum vero Deus, qui suae promissionis oblivisci, et *seipsum negare non potest*, praevenit animam desolatam et afflictam *in benedictionibus dulcedinis* et eam tali gaudio replet, quale numquam experta fuerat et quod mundi delitiis, etiamsi omnes uni concederentur, nihil dubitat anteponere, ac demum eam re ipsa gustare facit, quid sit quod legit; *Cum ipso sum in tribulatione.* Et hic pauxillulum quiescamus.

PARS SECUNDA.

Etsi divina promissio, quam explicat nobis propheta, cum ait *Eripiam eum*, quaeque nunc suo ordine sequitur exponenda, ad sabbatum futurae quietis praecipue pertineat, de quo Ioannes in Apocalypsi. *Beati*, inquit, *mortui qui in Domino moriuntur*: *amodo* enim *iam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis. Opera enim illorum sequuntur illos*: tamen etiam tempore huius mortalitatis non raro completur, ac tum potissimum, cum humana consilia et auxilia magis deficiunt. Sanctissimus quoque David cum aliquando ab exercitu Saulis regis in modum coronae cinctus, nullum omnino effugium inveniret, et de praesidiis humanis penitus desperaret, tunc maxime praesens Dei auxilium sibi adesse sensit: nuncius enim Deo providente ad Saulem venit, qui diceret: *Festina, et veni, quoniam infuderunt se Philisthiim super terram*: ita Saul re infecta recessit, et David experientia didicit, quid sit, *Eripiam eum.* Ita quoque b. Martinus, ut in ejus vita Sulpitius tradit, cum in Alpibus a latronibus comprehensus, et vinculis constrictus ad loca remotiora tamquam mox necandus abduceretur, interrogatus an timeret, respondit, numquam se magis fuisse securum, ut qui non dubitaret, ubi desunt humana praesidia, ibi Dei misericordiam minime defuturam: neque spes illa et fiducia eum fefellit; nam etiam ipse Deo se protegente, nihil detrimenti passus est, et latrones illos, qui se ceperant, retibus verbi Dei vicissim comprehendit, et de latronibus monachos, ac de mancipiis diaboli Dei servos effecit.

Dicet aliquis, non omnibus ita haec contingunt, sed pro uno, qui legitur de calamitate sua ereptus infiniti numerari possunt, qui non liberantur. Quam multos saepe videmus homines pauperrimos, multis prolibus oneratos, qui nihil in hoc mundo habent, praeter id, quod manuum labore sibi comparare possunt? et tamen eos Deus non modo ab ea difficultate non liberat, verum etiam in morbum incidere, et fame ac siti enecari sint. Quot etiam reperiuntur homines honorati et probi, qui cum filias habeant, atque honesto matrimonio collocare cupiant, tamen sinistram quamdam de ipsarum pudicitia opinionem vel suspicionem nescio quomodo in civitate exortam, de animis hominum evellere non queunt, ex quo et nuptiae filiarum impediuntur, et ipsi moerore ac taedio contabescunt nec eos Deus ab ea calamitate liberat? Denique nonne plurimi quotidie vel a Turcis vel ab haereticis per insidias capiuntur, a quibus miris modis immanissime crucientur, nec eos Deus ab ea ser-

vitute et captivitate liberat? quo pacto igitur verum erit, quod Psalmus ait, *Eripiam eum*. Sed facilis est et aperta responsio.

Primum enim cum Deus ait: *Eripiam eum*, non continuo, neque repente se hominem de miseria erepturum promittit, sed tempore suo: quando videlicet opportunum et commodum, et animae saluti expedire judicabit, alioquin frustra paulo ante dictum esset: *Cum ipso sum in tribulatione*. Deinde non ad omnes divinae istae promissiones pertinent, sed ad eos dumtaxat, qui habitant *in adiutorio altissimi*, qui totam spem suam ponunt in Deo, et spem, saepe diximus, non mortuam et inanem, sed vivam et efficacem, quae fidei et charitatis, et conscientiae bonae radicibus nitatur. Itaque si hominem afflictum videas gaudere in adversis, Deo gratias agere, in preces et bona opera incumbere, de suo Deo bene sperare, nihil dubites, cum illo esse Dominum, ut eum interim consoletur et reficiat, ac tempore suo cum animae illius magis expediet, sine ulla dubitatione cum ingenti gloria liberandum. Si vero nihil horum in homine misero reperias, sed omnia contraria, impatientiam, quaerimonias, flagitia, desperationem, quid mirum si qui ejusmodi est, non liberatur? Si homo ille pauper multisque prolibus oneratus magis in suis fraudibus, quam in Deo confidit, si sacra et conciones etiam festis diebus omittit, ut in sua officina lucri causa operetur: si quicquid tota hebdomada lucretur, id festis diebus in tabernis potando aut ludendo consumit, quid mirum, si proficiat semper in peius, donec in aegritudinem incidat, et omni ope destitutus misere tandem intereat? Pari ratione, si is qui filias habet, non erudit eas in timore Domini, nec diligenter, ut par est, in earum custodia vigilat, sed cum adolescentibus colloqui et fabulari, tripudiare etiam, et ludere permittit, quid mirum, si postea a malis rumoribus defendere eas non valeat? Quid, tu ipse admoves ignem ad paleas, et miraris, si teter fumus inde nascatur? Tu ipse moves sentinam, et dicis, unde nobis iste malus odor? Postremo si is, qui a Turcis vel haereticis captus est, se christianum et catholicum esse obliviscatur, si malis suis moribus occasionem praebet infidelibus a fide longius recedendi, si non minus praelatis et principibus detrahit quam haeretici faciant, si denique non alio signo catholicum se prodit, quam juramentis et blasphemiis, quia nimirum aliis verbis jurat, quam ethnici et haeretici soleant, quid mirum si relinquitur a Deo, qui jam antea reliquit Deum? At si homines afflicti spem suam totam in Domino collocarent, si ab eo praesidium et consolationem expectarent, si ei placere atque obsequi toto animo studerent, experirentur profecto verum esse, quod is, qui non mentitur, ait; *Eripiam eum*. Nam quis unquam in majori difficultate fuit quam Daniel, qui in lacum leonum proiectus, ad leonum famem suo corpore repleturus, aut ipse fame interiturus erat? et tamen quoniam in Deo spem suam posuit, de utroque periculo gloriose ereptus et liberatus fuit. Quae mulier unquam graviori nota infamiae laboravit quam Susanna, quae a senioribus populi accusata et damnata jamjam ut adultera lapidanda erat? et tamen quia *erat cor ejus fiduciam habens in Deo*, et quoniam Dei gloriam pudicitiaeque virtutem rebus omnibus anteposuit, cum ingenti gloria conservata fuit. Quis in majoribus angustiis fuit quam Ionas, qui in medio mari ab immani quadam bellua non devorandus, sed jam devoratus erat, et tamen Deus etiam inde eum mirabiliter liberavit. Quae captivitas horribilior illa trium puerorum, qui manibus et pedibus colligatis in ardentem fornacem tamquam in custodiam detrusi, nullam humanam opem expectare poterant? et tamen adfuit illis Deus, in quo solo sperabant, et ignem in rorem atque ardorem in refrigerium commutavit. Vere igitur, vere Dominus ait; *Eripiam eum*.

Nec minus vere quod sequitur. *Glorificabo eum*. Est autem *gloria*, ut sanctus Augustinus post M. Tullium definivit, *Frequens de aliquo fama cum laude*: is enim gloriam apud homines adipisci dicitur, cujus nomen fama deferente multis innotescit, de quo passim et cum laude homines loquuntur. Quocirca Dominus, quoniam doctrina, virtute, miraculis Deum Patrem suum a multis cognosci et laudari fecerat, optimo jure dicebat: *Ego te glorificavi super terram*. Et Sponsa in cantico amoris. *Oleum*, inquit, *effusum nomen tuum*: nam ut balsamum effusum totam domum odore suavissimo complet: sic et nomen Christi ac fama mundum totum apostolis praedicantibus ita replevit, ut omnium gentium linguis et litteris jam celebretur. Quia vero frequens ista fama, quam gloriam appellamus, semper fundamento aliquo nititur, vel magnarum opum, vel amplissimi honoris vel antiquae nobilitatis, vel excellentis ingenii, vel eximiae veraeque virtutis, inde factum est, ut etiam ista bona propter quae homines innotescunt, et clari celebresque redduntur, gloria non immerito nominetur. Quo genere locutionis illud est in Exodo: *Ecce gloria Domini apparuit in nube*. Et infra: *Habitavit gloria Domini super Sinai, tegens eum nube*. Sive igitur gloriae nomen pro celebri fama, sive pro ejus fundamento capiatur, ii tandem soli veram et solidam gloriam consequentur, qui crucis ignominiam libenter portaverint, quibus ipse rex gloriae dicit: *Eripiam eum et glorificabo eum*. Et si quidem frequentem illam famam cum laude respicias, quid illustris et majus gloria sanctorum? Quis nunc de prophetis, apostolis, martyribus confessoribus non loquitur? Quis eos non praedicat? non colit? non veneratur? Nonne pluris reliquiae eorum, et panni, ac semicinctia fiunt, quam regii byssus ac purpura? Quid? quod etiam, ut sanctus ait Leo, in honore transierunt triumphi instrumenta supplicii? Nonne catenae ac vincula sancti Petri ut alia praetermittam, auro tecta, gemmis ornata, in sacris locis summo studio conservantur? et quod majus et gloriosius est, toto orbe christiano diem solemnem ac celebrem habent? Neque solum post obitum sed etiam dum hic viveret, ita Deus Petrum apostolum honoravit, ut ad solam ejus umbram curarentur aegroti: ita Paulum et Barnabam, ut a Lycaonibus Dii quidam existimari potuerunt: ita magnum Antonium, ut summi orbis imperatores amicitiam ejus per litteras ambirent: ita sanctum Hilarionem, ut Hieronymo teste, magnam vitae suae

eartem gloriam fugiendo consumpserit: ita denique sanctos omnes, ut eorum pedibus coelum et terra, animantia omnia et elementa subjecerit.

Quae cum ita sint, quis hominum stultitiam et coecitatem satis admirari poterit? Quid enim plerique modo faciunt: quae pericula non subeunt, quos labores non suscipiunt, ut gloriam aliquam et celebritatem sermonis hominum consequantur? et venit unus Antonius, homo simplex et expers litterarum, unus Franciscus, pauperculus et sacco indutus, gloriam fugiunt, honores spernunt, aurum ut lutum contemnunt, et brevi tempore maiorem gloriam et splendorem apud homines consequuntur, quam illi omnes simul, qui eam tam ardenter dilexerunt et tam sollicite quaesierunt. Quam multi eorum, qui urbes condiderunt, qui maxima praelia gesserunt, qui summis dignitatibus floruerunt, nunc ne nominantur quidem, tametsi omnibus laboribus suis nihil aliud expectaverint, quam memoriam nominis sempiternam? Deinde pauci illi, quorum nomina in libris veterum nos legimus, quique clarissimi esse videntur, quam sunt, quaeso, obscuri, si cum nostris sanctis hominibus conferantur? Quot christianorum millia reperietis, qui nomen Socratis et Platonis nunquam audierunt? Quot vero, qui Iulium Caesarem et Alexandrum ne fuisse quidem sciunt? At nostros Petros et Paulos, Antonios et Franciscos totus orbis decantat; non est puer aut mulier, aut bubulcus aut agricola, qui eos ignoret, et qui eorum signa et imagines non agnoscat. Profer imaginem Alexandri, vix ullus agnoscet: profert apostoli Petri, omnes noverunt. Postremo, nos qui philosophorum et imperatorum vitas et nomina legimus, cum eorum aliquando recordamur, quo tandem honore illos afficimus? Certe nullo: At sanctorum hominum memoria cum tam eximia laude ad posteros transiit, ut sonis et cantibus et omni celebritate ac veneratione suscipiatur.

Et quae causa huius discriminis est, nisi quod mundi sapientes gloriae fundamenta super arenam posuerunt? Alii in libris gloriam suam ponebant: quid facilius comburitur quam liber? Alii in statuis quid facilius frangitur quam statua? Alii in aedificiis: quid facilius ruit quam aedificium? Aliqui in magnis opibus: at eae nonne et a furibus diripiuntur, et a tineis consumuntur, et bello et incendio et aquarum eluvione, et aeris intemperie, et sexcentis aliis modis saepenumero pereunt? At nostri majores viri sanctissimi et sapientissimi super firmissimam petram fundamenta jecerunt, in fide, in charitate, in patientia, in castitate, in veris solidisque virtutibus, quae nec a furibus diripiuntur, nec a tineis consumuntur, neque vetustate aut incendio pereunt, excellere et enitere, vere magni et praestantis animi esse putaverunt.

At si tanta est sanctorum gloria apud homines in terris, quanta erit apud angelos in coelo? Quis erit ille honor, cum nos Deus ipse commendabit? *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Qualis erit illa gloria, cum nos et amicos fideles coram angelis suis Dominus confitebitur? Qualis vero illa, quam illustris, quam eximia, quam singularis, cum implebitur, quod in apocalypsi legimus: *Qui vicerit*, ait Dominus, *dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.* O gloria incredibilis: et quorum laborum, quorum dolorum, quorum certaminum non obliviscentur ii, qui in ipso Dei throno, ipsius Dei manibus se collocari videbunt? Et in die ultimi judicii qualis tandem illa gloria erit, quando coram omnibus hominibus, qui sunt, erunt, fuerunt, coram omnibus regibus et imperatoribus, coram omnibus angelis et daemonibus, non solum animo gloriosi, sed etiam corpore immortali, inviolabili pulcherrimo, clarissimo, quibus praediti *rapiemur in nubibus obviam Christo in aera*, et una cum ipso orbem terrarum primo judicabimus, deinde videntibus omnibus, partim congaudentibus, partim invidentibus, portas illas aeternae felicitatis ingrediemur. O gloria, gloria, merito exclamas, apostolo Paulo, *non* esse condignas *passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* Merito, David sancte, gloria ista oculos tuos perstringit, cum ais: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est principatus eorum.*

Sed veniamus nunc, si placet, ad alteram gloriae significationem, qua divitias, potestatem, dignitatem atque alia id genus contineri diximus, quibus homines gloriosi atque illustres efficiuntur: nam prior illa gloria, illa celebritas nominis, nihil est nisi umbra quaedam, et tamquam correx hujus verae et internae gloriae beatorum. Et quam multa et infinita bona nomine coelestis gloriae significantur, omnia tamen ad duo capita noster Psalmus aptissime revocavit, ad aeternitatem et felicitatem; *Glorificabo*, inquit, *eum*? Quomodo? *Longitudine dierum replebo eum.* Ecce nobis aeternitatem; *et ostendam illi salutare meum*: Ecce felicitatem.

Haec sunt illa duo bona, quae *oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit Deus diligentibus se*: haec illa sunt, quae sola infinitum voluntatis humanae desiderium explere et satiare possunt. Quid enim aliud appetit, quid quaerit omnis homo, nisi bonum sine fine? nisi vitam beatam et sempiternam. Et quod priora quidem illa verba aeternitatem indicent, liquido ostendit, quod inest nobis infinitum vivendi desiderium; etiamsi enim quingentis aut nongentis annis ut Adam et Mathusalem viveremus non tamen adhuc essemus repleti: nulla enim dierum vel annorum longitudo aut multitudo replere nos potest, nisi infinita. Qui igitur longitudine dierum se repleturum hominem pollicetur, quid aliud quam ipsam veram et omni sine carentem aeternitatem pollicetur?

Sed quid aeternitas atque immortalitas nobis prodesset, si semper miseri et calamitosi futuri essemus, qualem certe diabolum, et angelos ejus, et omnes impios futuros minime dubitamus? Idcirco vitam non solum aeternam, sed etiam beatam et felicissimam nobis promittit, cum ait: *Et ostendam illi salutare meum*: ubi nomine salutaris, vel salutem vel salvatorem intelligere possumus: nam et ostendet nobis Deus, hoc est, donabit, praestabit: exhibebit in illa die plenam et per-

fectam corporis et animae salutem, et re vera etiam faciem illam divinam, et omni luce splendidiorem Salvatoris nostri Dei, *in quem desiderant Angeli prospicere*, in illa die nobis ostendet: quo munere nihil maius, nihil sublimius, nihil felicius vel dici vel cogitari vel desiderari potest. Non coelum, non terra, non aurum, non argentum, non aliquid creatum, sed ipse creator, summum et sempiternum bonum nobis promittitur: ibi demum mens humana sitim illam sciendi sedabit, cum ipsum fontem veritatis ante oculos habebit: ibi et voluntas humana conquiescet, cum eo bono fructur, in quo caetera omnia bona tamquam in fonte et oceano bonorum omnium continentur: ibi sapientia Salomonis ignorantia quaedam, et species Absalonis turpitudo quaedam, et robur Sampsonis debilitas quaedam apparebit. Ibi sancti homines *laetabuntur, sicut qui laetantur in messe, sicut exultant victores capta praeda*: et cum oculos dirigent in futurum, et aperte videbunt iam deinceps absque ullo fine omnia prospera et secunda se habituros, vitam sine morte, securitatem sine timore, saturitatem sine fastidio, pacem sine bello ver perpetuum, serenitatem sempiternam, claritatem indeficientem, omnia bona sine ullis malis, o quam vehementer gaudebunt bonorum consiliis acquievisse? O quam suave tunc erit jejuniis et orationibus operam dedisse, miseris ac fallacibus delectationibus caruisse. O quam sapidae tunc afflictiones videbuntur, quae nunc tam insipidae esse videntur. O quam dulcis et speciosus labor poenitentiae tunc apparebit, quem nunc ut asperum et amarum horremus: et longissima aetas Mathusalem brevissimum somnium fuisse videbitur: ibi videbimus quam inanes pompae, quam pauperes divitiae, quam obscuri honores, quam frivolae voluptates, quam ridicula et puerilis gloria illa fuerit, quam hic tanti faciunt homines, ut pro ea vitae discrimen millies adire non dubitent: ibi omnes intelligent, quod nunc intelligere non possunt, vel non volunt, quod Scripturae divinae toties clament: *Omnis caro foenum, et omnis gloria ejus tamquam flos foeni.*

Quae cum ita sint, auditores, cur tanto labore quaerimus paleas Aegypti, quibus terra promissionis, quae fluit lacte et melle, pene gratis offertur? Cur tanta aviditate bibimus aquas turbidas, quibus fontes vini et suavissimi ostenduntur? Cur frustra et fragmenta panis a diabolo mendicamus, quibus regnum amplissimum a Deo proponitur, in quo est omne bonum? *Surdi audite*, ait Dominus per Isaiam, *et coeci intuemini ad videndum: quis coecus; nisi servus meus? quis surdus, nisi ad quem nuncios meos misi?* quis coecus et surdus, nisi qui vitam istam miseram et brevem, quae semper patitur foris pugnas, intus timores, tantum diligit, ut pro ea conservanda nihil non faciat: et vitam illam veram, vitam beatam, vitam aeternam contemnit ac despicit? Si tantum invident homines regibus illis, qui multos annos, hoc est, triginta vel quadraginta regnaverunt; et beatos praedicant illos pontifices, qui annos quindecim aut viginti in apostolico throno sedere potuerunt, nonne coecus et surdus est, qui regnum illud, qui sedem illam non quaerit, non ambit, non affectat, cum possit, in qua mille annos et ultra, sine ullo fine felicissime regnabit?

Et haec de psalmo, auditores, nonagesimo: qui quia, ut intellexistis, et summatim dicam, continet quanta et quam singulariter ac singulari providentia Deus homines custodit, videlicet justos, quam sollicite, quam benigne, quam amanter, quanta cura ac vigilantia eos de periculis eripere, et salvos atque incolumes conservare solet: Ecclesia catholica, mater nostra sapientissima, non ignorans magnam esse artem ad nova munera impetranda gratam praecedentium memoriam, memorem se ostendere volens veterum beneficiorum, diebus singulis ad vesperam, cum laude atque actione gratiarum canit, quanta sibi ac filiis suis Deus ea die de coelo adiumenta praestiterit: ita novo et efficacissimo genere orationis tacite petens; ut etiam nocte ac die sequente pari cura et providentia sibi adsit, seque in omnibus protegat ac defendat. Continet praeterea Psalmus noster ea verba, quibus hostis humani generis liberatorem nostrum Christum aliquando tentavit. Ex quo illud consequitur ut cum a nobis psalmus ille recitatur, tam nobis, quam hostibus singularis illius certaminis memoria refricetur: ac daemones quidem Christi victoriae et suae confusionis memoriam non ferentes fugiant, nos vero triumphum hodiernum imperatoris nostri cum cantu et laetitia recensentes, ad fortius atque alacrius pugnandum accendamur.

FINIS CONCIONUM

IN ANNIVERSARIO

B. ALOISII GONZAGÆ

E SOCIETATE JESU

Dicturus aliquid ad communem consolationem et aedificationem in hoc Anniversario b. fratris nostri Aloisii, argumentum desumpsi ex initio Epistolae, quam hoc tempore legimus in sacrificio Missae. Ejus epistolae hoc est initium: *Humiliamini sub potenti manu Dei ut vos exaltet in tempore visitationis.* 1. Petri 5. Quae verba ita proprie et accommodate conveniunt b. Aloisio, ut non casu sed divina providentia in hunc diem incidisse videantur. Exponam igitur primum solita brevitate sententiam hujus loci: deinde ad vitam et virtutem b. Aloisii quam apte accommodetur, ostendam.

Humiliamini sub potenti manu Dei etc. Apostolus Petrus monet nos omnes, futuram esse generalem quamdam visitationem, in qua visitator erit Christus; qui visitantur, erunt omnes homines; testes erunt conscientiae hominum, quae tunc patebunt; finis visitationis non erit reformare, corrigere decreta, et ordinationes conficere, sed erit exaltare humiles ad supremam gloriam, et humiliare superbos ad ultimam ignominiam. Ideo hortatur filios suos, et dicit *Humiliamini etc.* Sed singula verba consideremus.

Primo dicit: *Humiliamini*; quia in hoc verbo continentur brevissime omnia, quae necessaria sunt ad salutem sunt enim quinque species Humilitatis accipiendo largo modo nomen speciei: et de omnibus intelligitur illud, *Humiliamini.* Prima species humilitatis est humilitas intellectus, quae proprie in fide conspicitur. Non enim difficile est humiliare genua, et reliqua membra, quae ad nutum obediunt voluntatis: sed humiliare intellectum ad credenda, quae non intelligit, altissima humilitas est. Sed magis adhuc alta est humilitas, cum humiliatus ad credenda, quae videntur repugnare sensibus: ut cum jubetur credere in Eucharistia esse quod non videtur, et non esse quod videtur. De hac humilitate scribit Apostolus 2. Cor. 10: *Arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Sensus est, quod praedicatio Apostolica miraculis divinis confirmata deprimit altitudinem superbiae mentis humanae, quae extollit se adversus scientiam Dei, idest, adversus notitiam revelatam a Deo; et adeo deprimit hanc superbiam, ut intellectum redigat in captivitatem ad obsequium Christi. Proinde fides est humilitas intellectus, qui acquiescit veritati revelatae, quam non capit, nec videt; quia sinit se teneri, quasi captivum vinculis auctoritatis divinae sibi praedicatae.

Altera species Humilitatis est ex parte voluntatis, diffidentia de viribus propriis, et confidentia, sive Spes in Deo. Magna enim humilitas est, cum homo quantumvis doctus et potens et virtutibus praeditus, non confidit in suis viribus, sed totus pendet ab auxilio Dei: et sperat quidem victoriam de omnibus tentationibus, et coronam gloriae sempiternae; sed non de se praesumit, sed de adjutorio Altissimi.

Tertia species est Obedientia, quae similiter est ex parte voluntatis: nihil enim aliud est obedientia, nisi subjectio voluntatis creatae ad facienda omnia, quae jubet voluntas increata. *Humiliavit* (inquit Apostolus Philip. 2.) *semetipsum factus obediens usque ad mortem.* Ista autem obedientia non potest esse vere humilis et perfecta, nisi cum charitate conjuncta. *Qui diligit me, sermonem meum servabit*; et infra: *Qui non diligit me, sermones meos non servat. Jo.* 14.

Quarta species est Patientia, quae est in voluntate praecipua; sed respicit offensiones et damna, quae inferuntur corpori, vel honori, vel opibus, sive nostris, sive nostrorum: et haec virtus *opus perfectum habet*, ut dicit sanctus Jacobus *cap.* 1. quia plus est tolerare injurias tranquillo animo, et per hoc subiici, et humiliari inimicis, quam subiici per obedientiam Deo, et ejus vicariis. Ideo Apostolus cum dixisset: *Humiliavit semetipsum factus obediens*; addidit, *usque ad mortem, mortem autem crucis*: idest, factus est obediens usque ad patientiam gravissimae poenae. Et ad Hebr. cap. 5. *Didicit ex iis, quae passus est, obedientiam*; id est, ex patientia crucifixionis et mortis didicit per experimentum, quae sit obedientia perfectissima.

Ultima denique est ipsa virtus Humilitatis proprie dicta, quae est virtus, qua homo ex vera no-

titia sui despicit se, et contentus est recumbere in novissimo loco. Itaque humilitas est vera cognitio sui, qua homo cognoscit, se nihil esse ex se, et quicquid habet, esse donum Dei, qui ita donavit, ut possit etiam auferre; et denique cognoscit, majora esse dona interna gratiae, et virtutum, quam externa honorum, et divitiarum. Ex hac notitia homo despicit se, quia videt se nihil esse, et nulli se anteponit, sed omnibus postponit, quia non scit, an ille, qui videtur inferior coram hominibus honore, divitiis, scientia, et similibus, sit forte major coram Deo gratia et charitate. Vel si forte sciat, hodie aliquem esse in peccato mortali; non tamen scit, an sit cras futurus sanctus; neque scit, an sit praedestinatus ad maximam gratiam, et gloriam. Ideo non audet ulli se anteponere, sed libentissime recumbit in novissimo loco, ut in loco, qui sibi justissime conveniat; neque litigat unquam de praecedentia etiam cum inferioribus. Hoc autem, quod dixi ite recubitu in novissimo loco, intelligendum est semper, in praeparatione animi; se autem ipsa, quando id expedit ad gloriam Dei. Alioqui enim debet unusquisque sedere in loco, qui gradui, vel officio suo est assignatus. Hinc Dominus dixit: *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde*; quia in corde debet semper homo se substernere aliorum omnium pedibus: sed externa actione debet sedere in loco suo, sed cum mansuetudine, ut promptus sit non resistere malo, sed vincere in bono malum. Ergo illud *Humiliamini* continet Fidem, Spem, Dilectionem, obedientiam, patientiam, et humilitatem; quae sunt virtutes necessariae et sufficientes ad exaltandum hominem in die visitationis.

Sequitur: *Sub potenti manu Dei*; quae verba continent rationem, cur homo tuto possit, et debeat humiliari. Nam si nos hortaretur apostolus, ut humiliaremus intellectum ad credenda, quae dicunt philosophi, vel voluntatem ad confidendum in hominibus etc, non sine causa dubitaremus, an esset illi fides habenda. Sed cum dicat: *sub potenti manu Dei*, nulla ratio dubitandi remanet. Sanctissime enim possumus intellectum humiliare ad credenda quae Deus proponit, qui potest facere majora, quam nos intelligimus: sanctissime etiam possumus in illo confidere, illi obedire, propter amorem ejus pati adversa omnia, illi denique penitus subiici, qui potentissimus, et optimus est, et nullus ei resistere potest. Sed praeterea significant haec verba, necessarium esse omnino humiliari Deo, quoniam potest etiam invitos cogere ad obedientiam: et nisi quis sponte ad tempus subiici velit, sive credendo, sive sperando, sive obediendo, sive tolerando, sive recumbendo in novissimo loco; potentissima manus ejus, non ad tempus, sed in aeternum, invitos coget humiliari. Qui enim nolunt hoc tempore, quales sunt haeretici, humiliari credendo; post mortem credent, et contremiscent, ut daemones faciunt: et qui nolunt humiliari de viribus suis diffidendo, et spem suam in Deo collocando, post mortem intelligent, vanam fuisse praesumptionem suam, et inutiliter de viribus suis diffident. Qui etiam noluerunt obedire Deo ex charitate, cogentur obedire ex justa Dei vindicta: neque enim poterunt amplius furari, moechari, occidere, deliciari etc. Et qui poenas pro justitia tolerare noluerunt in terris, poenas gravissimas pro iniquitatibus suis tolerare cogentur in gehenna. Denique qui noluerunt humiliari sub pedibus sanctorum ex virtute christiana, humiliabuntur sub pedibus daemonum ex vindicta divina. Hinc patet, quanta sit coecitas hominum, qui renuunt humiliari ad breve tempus cum spe firmissima praemii sempiterni; cum certo scire possint humiliandos se esse in aeternum in suppliciis gehennae.

Sequitur: *Ut vos exaltet in tempore visitationis.* Hoc est praemium humiliantium se coram Deo: et quemadmodum per illud verbum *Humiliamini* ostendimus significari omnes virtutes necessarias ad salutem; ita per hoc verbum, *ut vos exaltet*, ostendere possumus apte significari omnes partes gloriae, et beatitudinis. Nam qui se humiliaverit credendo verbis Dei, exaltabitur ad visionem essentiae Dei, quae est altissima Sapientia, ultra quam nihil est, quo intellectus ascendere possit. Ibi enim ad fontem Sapientiae satiabitur ille appetitus, de quo scribit philosophus: *Omnes homines naturaliter scire desiderant.* Qui se humiliaverit diffidendo de suis viribus, et in Deo spem suam collocando, exaltabitur ad summam potentiam, ut jam nec cadere, neque impelli, id est, nec peccare, nec tentatione pulsari possit. Qui se humiliaverit obediendo Deo, et vicariis ejus, exaltabitur ad imperium omnium creaturarum inferiorum, ut omnes ei subiiciantur. Qui se humiliaverit patiendo poenas, et mortem pro gloria Dei, exaltabitur ad immortalitatem, et impassibilitatem, ut nihil ei nocere possit. Denique qui se humiliaverit recumbendo in novissimo loco, exaltabitur super omnes coelos usque ad participationem throni divini juxta illud Apoc. 3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Venio nunc ab b. Aloisium, in cujus vi perfecte invenio omnia humilitatis genera: ut inde sperare possimus, pervenisse eum ad exaltationem illam multiplicem, quam paulo ante descripsimus. Sed antequam ad ista communia veniamus, tria privilegia in b. Aloisio invenio, ad quae aspirare non possumus.

Primum fuit, quod vocatus sit a Deo ante primam horam: caeteri enim, juxta parabolam vineae vocantur hora prima, vel tertia, vel sexta, vel nona vel undecima; idest, in pueritia, vel adolescentia, vel juventute, vel maturitate, vel senectute: sed b. Aloisius vocatus est in ipsa pene infantia; siquidem anno septimo, qui est terminus infantiae vocatus est ad notitiam Dei, ad contemptum mundi, ad vitam perfectam. Ipse enim mihi dicere solebat, illum fuisse annum conversionis suae: nam ante illum nescio quid cogitare coeperat de gloria militari: sed illo anno, ex mirabili respectu Dei coepit abiicere desideria omnia saecularia, et ad perfectionem vitae christianae se accingere. Neque fuit illa inanis et puerilis cogitatio, sed omnino seria et matura; ut perspicuum est ex eo, quod in ea perseveravit, et crevit usque ad mortem.

Alterum privilegium fuit, quod ita fuit praeven-

tus gratia castitatis, ut immunis fuerit ab omni inquinamento carnis, et spiritus; idest, non solum opere, sed cogitatione. Et quamvis multi sint in Ecclesia Dei virgines,multi saltem casti ad longum tempus; tamen immunes a stimulis carnis nullos novi, praeter hunc b. Juvenem: fortasse non desunt alii, sed mihi noti non sunt. Est vero hoc insigne privilegium, et longe majus,quam sit donum resistendi tentationibus.Quod vel inde manifestum est, quod Christus Dominus cum tentari voluerit a daemone,non tamen voluit de hac re tentari;multo minus internas suggestiones libidinis pati: neque permisit, ut Matri suae sanctissimae turpes cogitationes, et stimuli carnales ingererentur. At qui carent stimulis, carent corona victoriae. Verum est; sed si aliunde gratia, et charitas augetur, feliciter illa jactura compensatur. Quemadmodum qui nunquam peccarunt, ut Christus et B.Virgo, caruerunt sine dubio dono et merito poenitentiae; sed felix est jactura hujus doni et meriti, quae dono innocentiae, et majoris gratiae compensatur.

Tertium privilegium fuit carentia distractionum et evagationum mentis in oratione. Quantum hoc sit donum, norunt omnes, qui orationi vacant: nihil enim molestius, sed nihil frequentius patimur. S. Augustinus in Ps.85. dicit, *Deum ideo vocari mitem, quia tolerat tot evagationes mentis dum oramus*. Et ipse David cum ait 2. Reg. 7. *Invenit cor suum servus tuus, ut oraret te*; satis aperte sgnificat, difficile esse invenire cor stabile ad orandum, cum nihil eo fugacius sit. Sed quod majus mihi videtur, est, quod cum aliquando ab eo quaerem, quomodo posset ita se componere ad orandum, ut per integram horam non averteret mentem ad alia; respondebat, mirari se, quomodo posset aliquis adstans coram Deo ad alia cogitanda averti. Itaque ille sicut figebat genua in terra, cum orare volebat; ita figebat cor in Deo: et adeo immobiliter praesentem Deum cogitabat, et cogitando intuebatur, ut toto eo tempore non senserit, quid in cubiculo fieret, si quis introiret, vel egrederetur. Mittuntur enim frequentissime a Superioribus visitatores, ut cognoscant, an aliquis tempore orationis desit sancto operi. Sed ille nunquam advertit, se visitatum fuisse. Sed his omissis,quae inimitabilia sunt, veniamus ad illas virtutes, quas sub nomine Humilitatis contineri diximus; ut discamus exemplo perfectissimi Iuvenis nos imperfecti senes, quae sit via ad vitam: neque enim turpe nobis videri debet a juniore discere, *qui super senes intellexit*.

Prima igitur est Fides, quam humilitatem intellectus esse diximus. In hac virtute quantus fuerit B. Aloisius, ex duplici exemplo discemus. Solebat ipse tam diligenter se ad sumptionem sanctissimi Eucharistiae sacramenti praeparare, ut totam hebdomadam insumeret ad communionem die dominico percipiendam: singulis diebus certa pietatis exercitia perficiebat, quibus animam suam, quasi thalamum Sponsi, vel purgaret, vel ornaret. Haec tanta praeparatio argumentum certissimum est maximae et ferventissimae fidei, quam de vera praesentia Domini in sacramento habebat; quemadmodum negligentia praeparationis modicae fidei signum est: quod enim dicit Apostolus de iis, qui *confitentur se nosse Deum, factis autem negant*; in hujus sacramenti digna susceptione praecipue locum habet. Quomodo enim fieri potest, ut quis actuali fide certo credat Dominum majestatis in eo sacramento vere esse praesentem, et tamen imparato animo accedat, et distracto, et frigido corde tantum mysterium tractet?

Alterum, in quo maxima fides b. Aloisii elucet, est contemptus rerum praesentium; illi enim soli vere contemnunt praesentia, qui serio ac perfecta fide credunt futura. Si diceretur, alicubi latere ingentem thesaurum, et sane multi audientes non moverentur ad illum quaerendum; aliqui autem pauci continuo accurrerent, et relictis omnibus, toti essent in eo quaerendo; certe possemus dicere, priores non credidisse, quod audierunt de thesauro abscondito; posteriores vero credidisse. Sic igitur, qui non laborant, forte etiam non cogitant de vita aeterna adipiscenda, non videntur credere, aut certe non valde credere: non actualiter, et serio credere, esse post hanc vitam aliam vitam sine comparatione feliciorem. Sed qui dimittunt omnia, et ut apostolus dicit, *ab omnibus se abstinent*, et totis viribus laborant, ut Deo placeant, et ad bravium supernae vocationis expediti currant; ii vere ostendunt, se credere quae fides catholica docet de vita beata sanctorum, et de suppliciis impiorum aeternis. Quam excellenter hoc b.Aloisius fecerit, patet ex eo,quod sponte dimisit temporalem principatum, et ea, quae principatum consequuntur, opes, honores, delectationes; et vitam pauperem, et abjectam suscepit: ac ne forte, dimisso temporali principatu, ad ecclesiasticum principatum postea aspiraret; eum ordinem religiosum elegit, ex quo non patet aditus ad ecclesiasticas dignitates, nisi praecisa obedientia: quod rarissime contingit.

In secunda specie Humilitatis, quae est diffidentia de propriis viribus et confidentia in Deo, b. Aloisius maxime enituit. Nam cum polleret tam insigni dono castitatis, ut supra diximus; tamen non audebat ulli se periculo exponere: atque adeo rigidus erat in castigando corpore jejuniis, et poenitentiis caeteris; ac si his remediis ad comprimendos carnis stimulos valde indigeret: et usque adeo diligens erat in fugiendo aspectu ac familiaritate mulierum, ut ne matris quidem faciem intueri auderet.Denique in ultima aegritudine rogatus a me, ut pro sua vita longiore Deum oraret, negavit, se id facturum, quia non sciret, si diutius viveret, an perseveraturus esset in bono proposito: ita parum de suis viribus confidebat.

In tertia specie, quae est obedientia in charitate fundata, maxime b. Aloisii virtus apparuit. Nam primum mandatis Dei, et Ecclesiae toto vitae tempore ita exacte paruit, ut judicio confessariorum, qui ejus generales confessariorum qui ejus generales confessiones audierunt, quorum unus ego sum numquam lethale crimen admiserit;ac per hoc nullum praeceptum violaverit: peccata enim venialia non sunt proprie contra legem,sed praeter legem. Deinde omnes gradus perfectae obedientiae in religione ita conscendit, ut pro eo tempore,quo cum

illo versatus sum, numquam viderim, illum ad imperia superiorum vel tristiorem factum, vel aliquid replicasse, excepta repulsa in poenitentiarum petitione: in his enim solis modeste aliquando replicabat, instantius flagitando mortificationes. Humiliavit ergo semetipsum ad imitationem Domini sui factus obediens usque ad gravissimas mortificationes; quas non solum numquam recusabat, sed magno semper desiderio expetebat.

Quid jam de patientia dicam, quae est quarta species humilitatis? Primum magna parte vitae suae dolores capitis patiebatur; sed patientia tam perfecta, ut numquam quereretur. Deinde tanto fervore serviebat pauperibus in hospitalibus maximo suo labore et fatigatione, ut ipse etiam quodammodo miraretur: et mihi paulo ante ultimam suam aegritudinem, ex qua mortuus est, dixit, se omnino existimare brevi se moriturum. Dicebat enim, ideo sibi dari tam ingens desiderium patiendi, et laborandi in auxilium pauperum; quoniam parum temporis sibi supererat ad serviendum Deo in hac vita et ad participandum calicem passionis Christi. Denique in ipsa aegritudine, quae longissima fuit, summum patientiae exemplum praebuit. nam cum vix aliud in ejus corpusculo remansisset praeter ossa et pellem, et ex diuturna cubatione plagae in ejus lateribus natae fuissent: tamen interrogatus, quomodo valeret, respondebat hilari vultu, se bene valere.

Restat humilitas, quae omnino in eo insignis fuit: ita enim recumbebat in ultimo loco, ut etiam coadiutoribus temporalibus cederet: et qui vix famuli ejus in saeculo esse potuissent, eis locum digniorem concederet inter ambulandum per urbem. Vidi ego illum aliquando ad sinistram coadiutorum temporalium in plateis; et sicut ejus humilitatem admiratus sum, ita seorsim postea coadiutores officii admonui. Atque hoc quidem unum est exemplum de multis; nam tota ejus vita humilitas fuit. Optabat, nesciri statum suum priorem; cupiebat vilissimas vestes sibi dari; ambiebat officia infima, atque in primis illa, quae alii refugiebant; quale est officium erudiendi pueros in ultima schola, et similia, et haec quidem sine ulla affectatione; ut vere apparet eum cupivisse despici, non humilem praedicari.

Ad haec omnia accedebat ingens desiderium vitae beatae ex puro amore Dei. Hinc enim rogatus a me, ut supra dixi, ut oraret pro longiore vita sua quia eam ego censebam utilissimam tantae juvenum multitudini, quantam in collegio habebamus; respondit: *Pater, nullam majorem gratiam Deus hominibus praestare solet, quam ut eos vocet de hoc saeculo, quando in gratia ejus sunt. Ego igitur, qui ex ineffabili dono ejus fiduciam habeo magnam salutis, si nunc moriar; quomodo possum rogare, ut detinear in hoc saeculo, ubi tot sunt pericula et tentationes?* Hinc etiam de vita futura sanctorum libentissime loquebatur, et cum a me audisset posse fieri, ut recta post mortem evolaret ad Deum videndum; tanta laetitia repletus est nocte sequente, ut cum magnam noctis partem in cogitatione vitae beatae consumpsisset, putaret brevissimam illam contemplationem fuisse, et miraretur valde, cum cognovisset totam fere noctem in ea fuisse consumptam. Hinc denique factum est ut mortem non horreret; sed ipsemet rogatus a me ut moneret, quando sibi videretur tempus commendationis animae, placidissime admonuit: et ego statim commendationem animae legi, ipso respondente ad singula, ac si non ejus, sed alterius animam commendaremus. Et quid mirum, si anima tam pura, et quae ab infantia Deo tanta animi devotione servierat, in exitu hilarescebat? mortem non timebat? dissolvi, et esse cum Christo desiderabat? Vere igitur credere possumus, eum, qui sic se humiliaverat sub potenti manu Dei, fuisse exaltatum in die visitationis ejus particulari, et rursum exaltandum coram toto mundo in die visitationis ejus particulari, et rursum exaltandum coram toto mundo in die visitationis generali.

Esse autem vere exaltatum ad visionem Dei, et admixtum esse spiritum ejus spiritibus Angelorum et sanctorum in Coelo, praeter testimonium vitae ejus, facile credere possumus ex testimonio divino tot miraculorum, quibus in omnibus terrae partibus coruscat. Nam post b. Patrem nostrum Ignatium, et sanctum ejus collegam patrem Franciscum Xaverium, non habemus alium, quem Deus in Societate ita illustraverit, ut hunc beatum Juvenem: cum tamen plurimi fuerint in Societate viri perfectissimi, et martyres etiam gloriosi. Sed complacuit sibi Deus in servo suo Aloisio; et sicut ex utero matris eum sibi consecravit; ita post mortem voluit miraculis exaltare; et nemo potest dicere Deo: Cur ita facis? Sed fortasse placuit Deo, hunc prae caeteris exaltare, ut multitudo juvenum, non solum qui in societate vivunt, sed etiam qui scholas ejus frequentant, animentur ad perfectionem, et intelligant, nullam esse immaturam aetatem Deo, et posse etiam juvenes ad omnem gradum perfectionis ascendere.

Reliquum est, ut Deo primum gratias agamus, quod nostris diebus tam insignem lucernam ardentem et lucentem accenderit. Deinde ut hoc tam praeclarum lumen jugiter attendentes, ipsum sequamur in hoc itinere caliginoso. Denique ipsum etiam pie invocemus, nos praesertim, qui ejus reliquias possidemus, et qui comites ejus in hoc saeculo fuimus: ut ejus intercessione, quo ipse praecessit, ipsi quoque perveniamus.

Laus Deo, Virgini Matri, ac b. Aloisio in aeternum.

INDEX

CONCIONUM OMNIUM QUAE IN HOC LIBRO CONTINENTUR

Sequuntur Conciones quinque super MISSUS EST etc.

Sequuntur Conciones duodecim, totidem argumenta continentes, ad hominem catholicum in sua fide confirmandum, et haereticum a perfidia sua convertendum.

Sequuntur Conciones octo de tribulatione.

Sequuntur Conciones duodecim super psalmum nonagesimum.

Qui habitat in adiutorio Altissimi etc.

Finis tabulae concionum.